BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI:

Dr. EDO LOVRIĆ
KR. SVEUČILIŠNI PROFESOR

Dr. IVO POLITEO
ODVJETNIK

GODIŠTE LII. — 53

ZAGREB 1926. — 1927

TISKARA „MERKANTILE" (GJ. JUTRIŠA I DRUGOVI)

PRINTED IN YUGOSLAVIA

Digitized by Google

MAIN LIBRARY

Digitized by Google

K1
M57
v. 52-53

SADRŽAJ

I.

RASPRAVE I DRUGI ČLANCI.

	Strana
S. S.: Reforma gradjanskoga parničnoga postupka	1
Dr. Miroslav Vranić: O kažnjavanju homoseksualnih čina	5
Dr. Lavoslav Hönigsberg: Novi zakon o štampi naročito sa gledišta prakse	17
Ivo Stanoš: Nešto iz povijesti javnoga bilježništva	29
Još o neograničenoj uporabi svjedoka	124
O novom mjeničnom i čekovnom zakonu	287
O ovršivosti javnih isprava	464
Dr. Bertold Eisner: Pobijanje osuda trgovačke i obrtničke komore za Bosnu i Hercegovinu	49
Dr. Franjo pl. Domazetović: More i sloboda morske plovidbe	57
O razvoju pomorskoga prava na obalama istočnoga Jadrana	97
Dr. Ikica Franić: Primjenjivanje zakona o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije	62
Dr. Leo Rotter: Etika u ekonomiji	65
O socijologiji i socijološkoj primjeni	481
Dr. Iso Cepelić: Pitanje kućnoga reda i otkaza po njemu	102
Dr. Stanko Deželić: Malthusova teorija o populaciji	105
Dr. Josip Šilović: Izvršenje kazni slobode u Engleskoj	145
Prikaz najglavnijih pitanja općega dijela naše i čehoslovačke osnove kaznenoga zakona	473
Dr. M. P. Čubinski: Povodom jednoga polemičkoga članka	152
Dr. Zvonimir Vargović: Ženidba između pripadnika starokatoličke i evangeličke vjeroispovijesti	156
Dr. L. K.: Sticanje posjeda po §§ 312. i 313. o. g. z.	158
Dr. Srećko Zuglia: Pregled srpskoga gradjanskoga sudskoga postupka	161, 239
Dr. Ivo Pilar: Gruntovničarski pokret	177
Dr. Ladislav Polić: O Lokarnu	193
Dr. Mihajlo Zobkow: Pravo preče kupnje u otomansko-bosanskom zakonodavstvu	207, 294
Ivan Pastrović: O tumačenju § 228. gradjansk. parbenoga postupka	252
Dr. Lazar Rašović: Da li je državni savjet nadležan, da rješava o tužbama protiv rješenja ministarskoga savjeta	281
Da li je ležeća ostavina (hereditas iacens) podvržena dosjelosti	495

Digitized by Google

Strana

Simon Elbing: Jedna singularna ustanova kaznenoga postupnika za Bosnu i Hercegovinu preuzeta u prijedlog zakona o sudskom krivičnom postupku za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca 283
S. K.: Dvije odluke u taksenim stvarima 309
Dr. Ernest Miler: Politička etika 329
Dr. Ernest Spies: Ženski članovi u seljačkoj zadruzi 337
Dr. Metod Dolenc: Doputivost ili nedopustivost umjetnoga pometnuća 344
Dr. Josip Vesel: O sjedinjenim državama Evrope (Panevropa) . . 346
Dr. Gjuro Janeković: Nekoliko riječi o kući u članu 6. zakona o stanovima 353
Dr. Ilija M. Jelić: Amnestija u teoriji i praksi 354. 390
Dr. Franjo Milobar: Pouke dviju revolucija 377. 425
Dr. Nikola Passek: Nešto o tako zvanoj bianco-mjenici 386
Dr. Dragutin Holler: Invalidski zakon 402
Hinko Već: Ispravak gruntovnice prigodom provedbe zadružnih dioba 455
Dr. Albert Predoević: Još nešto o tako zvanoj bianco-mjenici . . . 457
Oskar Weiszmayer: Još nešto o tako zvanoj bianco-mjenici . . . 459
Dr. D. N.: **O ovrsi tražbine proti državnomu eraru** 469
Dr. Bogdan Prica: Nejasnosti, koje ostavlja novela zakona o stanovima 489
Dr. Oto Moskovicz: Jedna singularna ustanova kaznenoga postupka za Bosnu i Hercegovinu 498
M. Remetin: Kazneno-pravna nužda u projektu kaznenoga zakona za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca i neodoljiva sila u austrijskom kaznenom zakonu 500
Dr. Ivan Buljan: Kako se ima tumačiti član 47. invalidskoga zakona? 501
Dr. Antun Perić: Da li je bianco-mjenica podobna za cesiju? . . . 503
Dr. Vinko Žganec: Bianco-mjenica 507
Ivan Z. Galić: Kako treba da se provede agrarna reforma? . . . 514
Dr. I. P.: Zašto sudovanje nazaduje? 519

II.

OCJENE I PRIKAZI.

Dr. Metod Dolenc: Problem izvršivanja kazni na prostoti u kraljevini Srbov, Hrvatov i Slovencev. — Priopćio dr. Josip Šilović 31
Dr. Vaso Bošković: Nacrt predavanja političke ekonomije (Nastavak, III. semestar). — Priopćio Ivan Z. Galić 37
Nikola Maširević: Gruntovno pravo. — Priopćio dr. Mihajlo Zobkow 179
Od raznih pisaca: Privatno pravo u Vojvodini. — Priopćio dr. Ivo Milić 180
Dr. Danilo J. Danić: Razvitak administrativnog sudstva u Srbiji i ostale skupljene rasprave iz javnog prava. — Priopćio dr. Ljubo Radić 253

Digitized by Google

Strana

André Mandelstam: La protection des minontés (Extrait du Recueil des cours de l' Académie de droit international á la Haye). — Priopćio dr. Juraj Andrassy 549

III.

PRAVOSUDJE.

a) Gradjansko.

1. Plenarna rješidba stola sedmorice A.

U koliko je dopuštena ovrha protiv državnoga erara radi utjeranja novčanih tražbina (28. svibnja 1926. br. 1287.) 366

2. Rješidba stola sedmorice A.

Jedino raspravni sud je nadležan, da donese rješenje o tome, da li se stranci podjeljuje oprost od plaćanja biljega na temelju doprinešene svjedočbe o siromaštvu (20. ožujka 1925. br. 1271.) . . 86

Na § 440. o. g. z. (29. prosinca 1923. br. 1784.) 88

Za otkaz stanbenih prostorija, koji se temelji na općim gradjanskopravnim propisima, nadležan je redoviti sud, pa se spor ne može riješiti po propisima zakona za stanove, koji je uz to stao na snagu poslije učinjenoga otkaza. — Sukob nadležnosti, koji je nastao izmedju kotarskoga suda u M. s jedne strane i prvostepenoga suda za stanove u M., te višega suda za stanove s druge strane (26. studenoga 1925. br. 3860.) 90

Sin nema po zakonu prava od oca u ime opreme tražiti parbenim putem stanovite pokretnine ili nekretnine. Kao što miraz kćeri tako i opremu odredjuje sud po § 1221. o. g. z. na molbu stranke po svojem nahodjenju vanparbenim putem (8. listopada 1925. br. 3.219.) 129

Darovna pogodba ili ženidbena pogodba o mirazu (26. veljače 1926. br. 552.) 182

Gruba neharnost jednoga obdarenika posljednje pravo darovatelja, da opozove darovanje i prema ostalim obdarenicima (21. siječnja 1926. br. 2.900/1925.) 184

Ovršna dražba nekretnina radi razvrgnuća zajednice (12. ožujka 1925. br. 714.) 186

Načelo publiciteta gruntovnih knjiga, posljednji stav § 469. o. g. z. ne može se primijeniti na pravo zaloga, stečeno ovršnim putem (31. prosinca 1925. br. 4.025.) 186

Prenosna pristojba ne spada medju ovršne troškove, pa pitanje povratka te pristojbe treba u svakom slučaju riješiti prethodno parbenim putem (4. ožujka 1926. br. 364.) 190

Propis § 18. grpp. ne može biti zaprekom povišenju alimentacijonih mjesečnih iznosa (31. prosinca 1923. br. 3.865.) 190

Singularni nasljednik najmodavčev nema prava otkaza, ako nije najamni predmet dostao prije 24. ožujka 1920. (bez datuma i broja) 263

Digitized by Google

Strana

Tumačenje čl. 231. taksenoga i pristojbenskoga pravilnika (22. siječnja 1926. br. 48.) 265

Nadležnost za odobrenje ugovora, kojim se davaju zadružne nekretnine u zakup (16. siječnja 1925. br. 4237/1924.) 266

1. Šofer ne spada u red obične služinčadi, a niti je kalfa ili trgovački pomoćnik, pa se prema tomu imade njegov odnošaj prema poslodavcu prosudjivati po ustanovama opć. gradj. zakonika o pogodbama vrhu usluga za plaću time, da za njega vrijedi običajni otkazni rok od mjesec dana, ako je mjesečno plaćan. — 2. Poslodavac, koji je zametnuo kavgu, nema prava, da mahom bez otkaza otpusti namještenika zbog reagiranja (27. svibnja 1925. br. 1.570.) 267

Ovršno uvedenje u posjed puta (12. ožujka 1925. br. 746.) 269

Nastavak odredjenoga ročišta u gradjanskom postupku može se unaprijed odrediti za slijedeći dan (4. ožujka 1926. br. 710.) . 269

Pristatna pogodba vrijedi, ako se u njoj stranke i nisu baš točno i izrijekom služile riječima §-a 377. gr. p. p. (29. siječnja 1926. br. 101.) 312

Za utemeljenje suda ugovora (42. gradj. sudov.) potrebito je izričito obećanje stanovite činidbe na opredijeljenom mjestu samo onda, ako činidba ne mora već nužno na tom samom mjestu uslijediti (8. travnja 1926. br. 1.146.) 314

Aprovizacijoni općinski odbori su samo punovlasnici upravnih općina, pa kao takovi nisu samovlasni pravni subjekti, te ne mogu u svoje ime tužiti niti tuženi biti, već to može samo upravna općina kao njihov punovlastitelj (4. svibnja 1926. br. 1.451.) 315

Doznaka stana po stanbenoj vlasti je samo doznaka na neizvjesno vrijeme, te uredbe i zakoni o stanovima, na temelju kojih je doznaka slijedila, štite protiv otkaza po općim propisima samo dotle, dok su dotične uredbe i zakoni o stanovima na snazi (15. travnja 1926. br. 1.238.) 317

Oduzeće dosudjene prisege zamolnim putem po sudu u Budimpešti (11. svibnja 1926. br. 92.) 318

Zabilježba povedenja postupka za proglašenje rasipnikom u gruntovnici ima tu pravnu posljedicu, da se pravni posao, što ga vlasnik sklopi za vrijeme toga postupka, smatra ništetnim u slučaju, da se postupak pozitivno svrši (16. travnja 1926. br. 905.) 364

Kapitalizacija alimentacije za nezakonito dijete iz ostavinske mase pokojnoga oca toga djeteta nije dopustiva (8. listopada 1926. br. 3.284.) 463

Dvije načelne rješidbe stola sedmorice po zakonu od 27. svibnja 1924. o ugovoru, zaključenom sa Čehoslovačkom republikom glede uredjenja uzajamnih pravnih odnosa. — I. Pitanje forme i načina pružanja sudske pomoći. — II. Pitanje uzajamnoga izvršenja egzekucijonih titula (6. kolovoza 1926. br. 2.635, 21. rujna 1926. br. 3.463.) 523

Digitized by Google

Na osnovu ugovora o dosmrtnom prihodu dozvoljena i gruntovno provedena zabilježba neopteretivosti i neotudjivosti nekretnina u korist pogodovnice ne smije se brisati bez njezine privole, odnosno na temelju njezina smrtnoga lista bez privole njezinih nasljednika (22. srpnja 1926. br. 2.602.) 530

Otpovijed je stavljena van snage, jer tuženi nije ustvrdio, da je na podnajam dijela stana pristao sopstvenik zgrade, niti dokazao rješenjem nadležnoga suda za stanove, da pazakup nije zabranjen (7. listopada 1926. br. 3802.) 533

Može li se odbačenje nasljedstva opozvati (24. lipnja 1926. br. 2.309.) 534

Darovanje radi nezahvalnosti obdarenoga može se pobijati u roku od tri godine, računajući od dana počinjene nezahvalnosti, samo u toliko, u koliko darovatelj nije nezahvalnost oprostio (17. lipnja 1926. br. 1.854.) 535

Sporove nastale iz službenoga odnosa trgovačkoga namještenika, rješava nadležna obrtna oblast i onda, ako je takov namještenik ravnatelj (14. lipnja 1917. br. 921.) 539

Rješenja suda za stanove mogu se pobijati po čl. 11. zakona o sudačkoj vlasti (13. studenoga 1926. br. 3.988.) 543

2. Rješidbe banskoga stola.

Povratak zajma, isplaćenoga u tudjoj valuti, može se tražiti također u toj valuti, ako je takov povratak ma samo i alternativno ugovoren (6. studenoga 1924. br. 8.997/gr.) 310

Svjedočba siromaštva, ma i naknadno doprinesena, oprašta od plaćanja takse (11. veljače 1925. br. 1.958/gr.) 313

Pitanje, da li je tužba za opravdanje dozvoljene predbilježbe prava zaloga predana u roku, propisanom u § 907. grunt. reda, te pitanje eventualnoga brisanja te predbilježbe imade se prosudjivati po § 99. grunt. reda, a o uspjehu parnice pak po § 100. grunt. reda tek kod podnesene molbe za uknjižbu (5. svibnja 1926. br. 4.900 i 4.901.) 313

Unutrašnja je stvar banaka i štedionica, da o ulozima čuvaju tajnu, pa one nisu dužne naprečac davati sudbenim povjerenicima odnosno kr. javnim bilježnicima obavijesti o ulozima ulagača odnosno o novcu, kod njih na knjižicu koristonosno uloženu (23. rujna 1926. br. 17.724.) 541

3. Odluka sudbenoga stola u Zagrebu.

Pipničar je detentor, pa mu ne pripada posjedovna tužba (26. svibnja 1926. br. 83.939.) 531

4. Rješidba stola sedmorice B.

Sporove glede nadležnosti izmedju stanbenih i redovitih sudova rješava kasacijeni sud po čl. 110. ustava, jer su sudovi za stanove upravne vlasti (2. prosinca 1925. br. 52. R. D.) 126

5. Rješidba vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu.

Osigurno sredstvo zabranbenoga zatvora na polovinu plaće ne može se protiv administrativnih vojnih lica dozvoliti na osnovu čl. 22. i 29. uredbe o pravnim dužnostima i odgovornostima vojnih administrativnih lica (20. siečnja 1923. br. 2928/gr.) 127

Digitized by Google

Postoji običajno pravo u Bosni i Hercegovini medju katolicima, da kći povodom udaje nema prava tražiti od oca miraz (7. svibnja 1926. br. 450/gr.) 363

b) Kazneno.

1. Rješidbe stola sedmorice A.

Zločin ili prekršaj prevare (22. kolovoza 1925. br. 2.788.) 39
Prestupljenje čl. 52. novoga zakona o štampi (25. studenoga 1925. broj 3.831.) 42
Kod odmjerenja kazne lišenja slobode u granicama ustanova kaznenoga zakona, koje odredjuju kaznu od 5—10 godina, ne treba da se prvostepeni sud drži ustanove §-a 254 k. p. — Tumačenje čl. 10. al. II. st. 2. zakona o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži od 23. lipnja 1922. (8. listopada 1925. br. 1922.) 91
Prestupljenje čl. 52. novoga zakona o štampi (25. studenoga 1925. broj 3.812.) 91
Promjena kazne po § 261. k. z. može se pobijati samo prizivom, a ne ništovnom žalbom, i to samo, ako postoje okolnosti osobita obzira vrijedne (11. veljače 1926. br. 375.) 130
Zastara po novom zakonu o štampi 133
Kod odmjere kazne po §-u 10. zakona o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži od 23. lipnja 1922. Kod blažih slučajeva, gdje je kaznena stavka od šest mjeseci do pet godina, nema mjesta primjeni § 254. k. p. (8. listopada 1925. br. 2704.) 137
Za smetanje uživanja osobne slobode kao kriterija za zločinstvo javnoga nasilja IX. slučaja, označenoga u § 93. k. z., nije odlučno vrijeme; ono može biti kraće ili dulje, a može trajati i samo nekoliko minuta (22. travnja 1926. br. 1.313.) 270
Kazna za prestupak uvrede kraljice po § 91. sl. b) srpskoga kriviČnoga zakona može se spustiti ispod jedne godine dana (18. travnja 1926. br. 1.103.) 319
Prestupljenje namjerne povrede žiga, označen u § 115. toč. 2. zakona o zaštiti industrijske svojine (16. srpnja 1925. br. 2.009) . . 319
U štamparskim stvarima nema mjesta pravnomu lijeku proti odredbi suda, kojom se naredjuje pretres (glavna rasprava). Primjena prepisa o konkurenciji (§ 49. k. p.) isključena je samo onda, kada konkuriraju kriviČna djela iz kaznenoga zakona sa kriviČnim djelima, učinjenim putem štampe (29. travnja 1926. br. 1.497.) 413
Za ispravak, koji ima odgovarati propisu čl. 28. zakona o štampi, odlučan je broj redaka, a ne zbroj slova odnosno riječi. Pri tome se u ispravak ne može računati natpis ispravka, ni naslov, ni potpis ispravljača, ni molba na uredništvo za uvrštenje (11. lipnja 1926. br. 2.140.) 415
Za dostavu ispravka je dovoljno, ako je dostava učinjena uredništvu i ako je u uredništvu primljena, a posve je irelevantno, tko je od uredničkoga osoblja ispravak primio. — Ako je

Digitized by Google

Strana

ispravak ondje primljen, a nije u zakonitom roku uvršten u list, odgovoran je urednik po čl. 29. zakona o štampi (2. rujna 1926. br. 3.400.) 545

2. Rješidba banskoga stola.

Odgovorni urednik imade po propisu čl. 73. zakona o štampi u odgovoru prokazati pisca i staviti sve svoje prijedloge u pogledu provedbe obrane, dok sama provedba obrane nije vezana rokom na odgovor (20. travnja 1926. br. 7.559.) 270

3. Rješidbe sudbenoga stola:

a) u Ogulinu.

Trošak zastupanja u kaznenom postupku se ne može osudom otputiti na redoviti put gradjanske parnice (9. listopada 1925. br. II. 248—1924.) 271

b) u Zagrebu.

Prilog tumačenju ustanove § 72. k. p. — 1.) Ustanova § 72. k. p. predvidja jedino slučajeve, gdje je stranka »naredila« zastupnika. — 2.) Po toj se ustanovi može, ali ne mora »izdati« i dostaviti poziv zastupniku stranke, jer se taj poziv jednakom pravnom valjanosti može izdati te dostaviti i samoj stranci, ma da je ona naredila zastupnika. — 3.) Iz pojma manzdata (§ 38. k. p.) može se jedino izvesti dužnost suda »pripuštati« zastupnike privatnoga tužitelja na glavnu raspravu, ali nipošto ne dužnost suda »pozivati« iste na glavnu raspravu (19. srpnja 1926. br. II. 570/1925.) 466

Maloljetna ali dorasla lica imaju po privatnoj tužbi u kazneno-pravnim sporovima »ius standi in iudicio« (27. veljače 1926. br. II. 431/1925.) 549

4. Rješidba stola sedmorice B.

Razmjer medju §-om 209. k. z. i §-om 104. srp. k. z. — Pojam klevete (16. prosinca 1925. Kl. br. 265/25.) 367

c) Trgovačko.

Rješidba stola sedmorice A.

Ovrha osude protiv prekršitelju trgovačkoga posla može se provesti proti preuzimatelju trgovačkoga posla, ako je jamstvo preuzimatelja neposredno (20. studnoga 1924. br. 3.064.) . . . 138

d) Upravno.

1. Rješidba stola sedmorice A.

Sudovi za stanove se ne mogu smatrati sudbenim već isključivo upravnim vlastima (iz godine 1926.) 467

2. Odluke upravnoga suda u Zagrebu.

Tužba upravnomu sudu nije dopuštena u stvari, u kojoj je upravna vlast pozitivnim pravom ovlaštena, da donosi rješenja na osnovi slobodne ocjene (28. ožujka 1925. br. 2381.) 93

Digitized by Google

Strana

Tužba je upravnomu sudu dopuštena i protiv odluke prvomolbene upravne vlasti, ali samo onda, ako tužilac nije dobiti mogao drugomolbeno rješenje tri mjeseca, računajući od dana, kada ga je ponovno naročitim aktom tražio (28. gžujka 1925. br. 2378.) . 95

Zanimanje brodskoga slagača (stivadora) ne može se smatrati obrtom i dosljedno tomu nisu ni upravne kao obrtne vlasti nadležne za rješavanje pitanja o ovlaštenju za vršenje toga zanimanja (2. studenoga 1925. br. 9.224.) 96

IV.

IZ UPRAVNE PRAKSE.

1. Odluka gradskoga poglavarstva kao obrtne oblasti u Zagrebu.

Trgovačkomu namješteniku pripada plaća i za ugovoreno vrijeme dopusta, makar mu je otkazano prije, nego je dopust izrabio (iz godine 1925.) 45

2. Otpis oblasnoga velikoga župana u Zagrebu.

Upravne oblasti izdavaju uredovne potvrde samo na osnovu podataka, evidentiranih kod istih, i to u smislu postojećih propisa (15. listopada 1925. br. 72.799.) 547

V.

Kongres pravnika Srba, Hrvata i Slovenaca . . 139. 274, 325, 373 416

VI.

Društvene vijesti 272, 325, 373, 422, 549

VII.

Literatura 140, 191, 276, 327, 375, 423, 469 551

VIII.

Svaštice 142, 192, 277, 327, 424, 469, 552

IX.

PREMINULI ČLANOVI PRAVNIČKOGA DRUŠTVA.

Dr. Milivoj Maurović, kr. sveuč. profesor u Zagrebu 45
Dr. Ivan Lerković, narodni poslanik i publicista 96
Dr. Franjo Alačević, odvjetnik u Zagrebu 144
Dr. Petar Ružević, odvjetnik u Starom-Gradu u Dalmaciji 422

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 1
GOD. LII.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
SIJEČANJ 1926

Reforma gradjanskoga parničkoga postupka.

Napisao S. S.

Nacrt zakona o sudskom postupku u gradjanskim parnicama (gradjanskog parničkog postupnika) dogotovljen je i predan ministru pravde. Taj je nacrt recepcija austrijskoga postupnika t. j. zakona od 1. kolovoza 1895. br. 111. d. z. l. o izvršivanju sudbenosti i o nadležnosti redovnih sudova u gradjanskim pravnim stvarima (Jurisdictionsnorm) i br. 113. d. z. l. o sudskom postupku u gradjanskim pravnim sporovima, jer je privatnopravni odsjek stalnoga zakonodavnoga savjeta ministarstva pravde u svojoj sjednici od 13. rujna 1921. riješio, da se novi postupnik za cijelu našu državu ima u glavnom osloniti na austrijski postupnik.

Ne znam, da li je zakonodavni odbor promotrio poteškoće s uvodjenjem usmenoga postupka uopće, a austrijskoga napose i dali je ispitao, mogu li se stvoriti pretpostavke, koje su bezuvjetno potrebne za njegovo uspješno provedenje. Ako toga nije učinio zakonodavni savjet, mora to svakako učiniti ministar pravde prije, nego li se odluči za prihvat toga nacrta, a budući da tu ulaze u obzir i financijalna pitanja, imat će riječ i ministar financija.

Te su pretpostavke materijalne i personalne naravi: morat će se ustrojiti novi sudovi i snabdjeti potrebštinama, morat će se pomnožati broj sudaca nekojih sudova, morat će se propisi o taksama prilagoditi novomu postupku i marat će se poskrbiti za organe, koji će provadjati taj novi postupak, da budu po kvaliteti i broju kadri, da ga uspješno provedu.

Kada su u Austriji zakonom od 1. kolovoza 1895., a u Ugarskoj zakonskim člankom LIV. : 1912. uvadjali nove postupnike, ostavljena je višegodišnja vakacija legis, a u tom vremenu pripremljene su zamašne preinake i preuredjenja, premda su tamo bile prilike kud i kamo sredjenije, nego li su danas kod nas u ovoj našoj novoj državi.

Ustrojstvo sudova, poslovni red doveo se u sklad sa zahtjevima novoga postupnika i napušten je zastarjeli birokratizam, kojih još danas davi i naše sudove. Sagradjene ili adaptirane su zgrade, u kojima su docnije smješteni novi sudovi, a u starim sudskim zgradama preudešene su prostorije za raspravne dvorane, za sudske pisarnice itd.

Digitized by Google

Toga će kod nas trebati u uvećanoj mjeri, jer će se primjerice u Srbiji morati stvoriti kotarski sudovi, u Hrvatskoj pomnožiti broj sudova i sudaca, a bit će takovih potreba i u drugim krajevima.

Poslovni red, izvršni red još nisu izradjeni, a mimogred navodim, da bi kod izradjivanja ovih zakona bilo bolje poslužiti se praktičnijim uzorom ugarskim, jer su odnosni austrijski propisi suviše obsežni i kazuistički. I odvjetnički red morao bi se dotle stvoriti.

Za provedenje novoga postupnika treba u prvom redu stvoriti u cijeloj državi jednolične sudove, jer će se svagdje imati istu nadležnost, pa je potrebno, da se to zakonom uredi. Zakonska osnova predložena narodnoj skupštini nosi naslov »Projekt zakona o uredjenju redovnih sudova«, ali ne ustraja sudove, niti postavlja norme, prema kojima će se sudovi ustrojiti, nego u čl. 5. naredjuje, da će ministar pravde, kada taj zakon stupi na snagu, po dobivenom mišljenju velikih sudova odrediti, koliko će gdje biti sreskih sudova i za koje područje, a u § 13., da će se sjedište i prostorna nadležnost okružnih sudova odrediti zakonom o uvodjenju ovoga zakona.

Po tome će se u području svakoga velikoga suda prama mišljenju odnosnoga velikoga suda i ministra pravde odrediti obseg sreskih sudova, a to istom onda, kada taj zakon stupi na snagu, pa će tako u raznim krajevima područja sreskih sudova biti razne veličine.

Sada dolazi jedan okružni sud (prvostepeni sud, sudbeni stol) u Hrvatskoj na 307.000 stanovnika, u Sloveniji na 264.000 stanovnika, u Dalmaciji na 155.000 stanovnika, a u Srbiji na 112.000 stanovnika. Jedan kotarski sud dolazi u Hrvatskoj na 33.000 stanovnika, u Sloveniji na 21.100 stanovnika, a u Dalmaciji na 18.000 stanovnika, dok u Srbiji ima 22 sreska suda, koja se ipak ne mogu takovima smatrati, jer su to samo izvršni i isledni sudovi, a nemaju suditi.

Dakako, da kod arondiranja sudova ne odlučuje samo broj pučanstva nego i teritorijalni obseg, komunikacije i druge prilike, pa bi trebalo ispitati, dali te prilike zahtijevaju ovakovo nerazmjerje u raznim sudskim područjima.

Ovo nerazmjerje postoji sada ne samo u broju sudova nego i u broju sudaca i troškova pravosudnih, pa su nekoja pravosudna područja znatno slabije snabdjevena od drugih. Prema proračunu za godinu 1922./23. trošilo se na pravosudje:

u Srbiji (4,037.638 stanovnika) Din 53,118.000;
u Hrvatskoj (2,726.379 stanovnika) Din 44,624.132;
u Bosni (1,889.929 stanovnika) Din 33,397.239;
u Sloveniji i Dalmaciji (1,677.893 stanovnika) Din 32,212.233;
u Vojvodini (1,056.464 stanovnika) Din 18,965.661;
u Crnoj Gori (199.857 stanovnika) Din 5,035.881.

Dolazi dakle na glavu žiteljstva troška pravosudnoga u Crnoj Gori Din 25.30, u Sloveniji i Dalmaciji Din 19.20, u Vojvodini Din 17.96, u Bosni Din 17.68, u Hrvatskoj Din 16.36, a u Srbiji Din 13.28.

Digitized by Google

U svoti za Hrvatsku nalazi se još i vrhovni sud za Sloveniju i Dalmaciju i odjeljenje ministarstva pravde, a u svoti za Srbiju vrhovni sud za Vojvodinu.

Zakon o uredjenju sudova treba da to nerazmjerje izjednači, ili da barem postavi općenito pravilo, po kojem će se sudovi jednolično urediti. Potrebno je stoga, da se u zakon o uredjenju sudova uvrsti, da će se okružni sudovi ustrojiti s opsegom od po prilici 250.000 stanovnika, a kotarski ili sreski sudovi s opsegom od po prilici 25.000 stanovnika.

* * *

Procesualna reforma ima služiti cilju, da stranke brže, jeftinije i lakše mogu ostvarivati svoja prava, da se time podigne vjera u pravdu, privreda i promet stavi na zdravije i solidnije temelje. Pred sudom moraju biti svi jednaki, a i siromašnijim strankama mora se olakšati izvojevanje prava.

Po današnjim taksenim propisima nije moguće, da se siromašna stranka posluži blagodatima postupka, jer mora već kod predaje tužbe položiti kod suda osim t. zv. papirnate takse (tarif. br. 173. od 50 do 300 dinara) još i spornu taksu, koja iznosi 3 posto od zahtijevane činidbe. Ako se nekomu otme cijeli imutak vrijedan 1,000.000 dinara, mora on već kod predaje tužbe položiti odnosno zalogom osigurati 30.000 dinara, a oprošten može biti, samo ako ne plaća više od 10 dinara poreza, a takovih stranaka jedva ima. Ako stranka utuži tražbinu, za koju se iznos ima tek sudskom odlukom po vještacima ili obračunom ustanoviti (§ 43. austr. Cpo.), morat će položiti taksu na maksimalni iznos u tužbi stavljeni, premda ga zahtjeva samo s formalnih razloga.

Pitanje taksa treba da se prije uvodjenja novoga postupnika temeljito prouči i preudesi prema potrebama ne samo kod parnica, nego i u nespornom postupku, jer i tamo ima nesuglasja, koja sprečavaju oživotvorenje prava.

Najvažnija je pretpostavka uspjehu novoga postupka, da organi, kojima se povjerava provedba postupnika, budu dorasli svojoj zadaći. To vrijedi u prvom redu za suce, a u drugom redu za zastupnike stranaka, kao i za odnošaj ovih prema sucima.

Kvalitet sudačkoga podmlatka poslije rata znatno je pao, ne samo što se tiče pravničke spreme, nego je uslijed lošega materijalnoga stanja i zapostavljanja sposobnih i valjanih sudaca popustio i osjećaj dužnosti i ljubav spram sudačkoga zvanja, pa su bolji suci zbog toga ozlovoljeni, a nekoji od njih i napustili sudačko zvanje.

Austrijski postupnik, u većoj mjeri od ugarskoga ili bosanskoga postupnika zahtijeva ne samo dobre pravnike nego i dobro uvježbane suce, koji su se uživili u to zvanje napose u ravnanje raspravom.

Kako je poznato, austrijski se postupak razlikuje od ostalih novijih usmenih postupaka (ugarskoga, bosanskoga, njemačkoga itd.) najviše time, što polaže veću važnost na koncentraciju postupka, sileći stranke, da već u prvostepenom postupku iznesu sve činjenice i ponude sva dokazala. U tom cilju isključuje novote u prizivnom postupku, a prizivni sud ne prosudjuje iznova spornu stvar,

Digitized by Google

nego samo preispituje prvostepenu presudu u granicama prizivnih prijedloga (§ 462. Cpo.). Zbog toga je od velike važnosti fiksiranje toka rasprave pred prvostepenim sudom, konstatovanje iznesenih činjenica, stavljenih prijedloga i ponudjenih dokazala, jer samo tako može prizivni sud saznati, što je sve već iznešeno u prvostepenom postupku. Toga ne treba u onim postupcima, gdje se stvar u drugom stepenu iznova raspravlja i gdje se mogu u drugom stepenu iznašati nova (§ 317. bosanski, § 498. ugarski).

Ravnatelj rasprave po austrijskom postupniku ima stoga dvojaku zadaću: on mora samu stvar na temelju rasprave da rasudi i izreče presudu, a u isto vrijeme mora redigirati zapisnik tako, da će pedočiti tok i uspjeh rasprave, kloneći se svega, što bi moglo prejudicirati. To će biti osobito teško tamo, gdje su odvjetnici navikli, da stavljaju u zapisnike, što je njih volja i gdje nisu privikli raspravnoj disciplini.

Sudac, kojemu će se povjeriti ravnanje rasprave, mora dakle uz pravničku spremu imati dosta prakse i sudačkoga iskustva, da može voditi raspravu dostojanstveno i objektivno, a da steče tu praksu, treba da je po svojem zvanju sudac t. j. da se je posvema posvetio sudačkomu zvanju, ne pako da poput diletanta par godina bude sudac onda odvjetnik ili publicista, a onda opet sudac.

Prijedlog zakona u sudijama ne osvrće se na tu potrebu, jer naredjuje, da se za predsjednika okružnoga suda ili suca apelacijonoga suda traži pet godina, a za predsjednika apelacijonoga suda i za kasacijonoga suca traži, da je slušio deset godina kao sudac prvostepenoga ili sekretar viših sudova ili kao profesor gradjanskoga ili kaznenoga prava, ili da je radio kao pravozastupnik (čl. 2. i 3. osnove). Isti prijedlog zakona naredjuje, da se izbor sudaca vrši tajnim glasanjem, a kasacijoni sud nije pri tom izboru vezan na prijedloge apelacijonoga suda, niti se ima obazirati na ocjenu, iskustvo, karakter, spremu, rang i druga svojstva kandidata, kako to ima član 62. činovničkoga zakona, već po volji i bez obrazloženja bira i predlaže ministru, koga hoće, a ministar je vezan za takov prijedlog kod postavljanja sudaca.

Po ovakovim naredjenjima ne ćemo polučiti, da će se sposobniji i valjaniji pravnici posvema posvetiti sudačkomu zvanju iz ljubavi spram toga zvanja, nego će oni nastojati, da zaobilaznim putem protekcijom ili partizanstvom poluče viša sudačka mjesta. Oni će par godina služiti kod suda, onda će biti odvjetnici, profesori, administrativni činovnici, sekretari viših sudova, publiciste, političari itd., a zgodnom prilikom povratiti se sudu kao apelacijoni ili kasacijoni suci.

Takovi kasacijoni i apelacijoni suci ne će moći korisno djelovati i ispravljati, poučavati i rukovoditi niže suce, niti će moći austrijski postupnik provoditi u duhu njegovu. Da je Austrija imala takove suce, kada je provadjala svoj postupnik, ne bi bilo uspjeha, već bi doživjela veliko razočaranje.

Digitized by Google

Za niža sudačka mjesta jedva će se dobiti koja valjana sila, jer kod takova stanja ne će nitko ostati stalno u napornoj sudačkoj službi.

Ako se dakle želi, da se s uspjehom provede recepcija austrij. postupnika, nužno je, da se zakon o sucima preudesi tako, da će se na viša sudačka mjesta predlagati i postavljati suci, koji to s obzirom na ocjenu, stečeno iskustvo u struci, karakter, spremu i rang zaslužuju i koji su spješno radili izvjesni broj godina u toj struci, a samo iznimice da će se moći postaviti osobito vrsni pravnici iz drugih struka, ako nema jednako sposobnih sudaca.

Glasanje kod izbora sudaca moralo bi biti otvoreno i poduprto razlozima, jer se ne slaže sa čašću vrhovnoga suca, da se otima odgovornosti time, da potajno glasuje. Jedino tako će biti mladjim sucima osigurano, da će nakon izvjesnoga broja godina sudačke službe polučiti više sudačke položaje, pa će stoga s oduševljenjem i nadom u bolju budućnost nastojati, da savjesnim vršenjem dužnosti steku pravo na više sudačke položaje.

O kažnjavanju homoseksualnih čina.

Predavao dr. Miroslav Vranić, odvjetnik u Zagrebu, u Pravničkom društvu dne 18. studenoga 1925.

Gospodje i gospodo!

Javno govoriti o seksualnim pitanjima smatra se kod nas još uvijek nepristojnim, jer mnogi u seksualnim stvarima i ne vide drugo, nego nešto nepristojno. To je i razlog, da se seksualnim pitanjima posvećuje još uvijek premalo pažnje i da se rijetko u kojem drugom području nailazi na tako općenitu neobavještenost kao baš u spolnim pitanjima. Nepoznavanje bitnih seksualnih problema, bolje reći tvrdokorno poricanje, da ti problemi uopće postoje, krivo je, da se to neznanje ne odrazuje samo u svakidanjem životu, nego i u zakonodavstvu.

Neke se manifestacije spolnoga života smatraju pače deliktima i kao takovi i kažnjavaju, premda za takovo shvaćanje nema nikakove stvarne podloge. Medju takove manifestacije spadaju i homoseksualni čini. Te čine neka zakonodavstva smatraju zločinom, a druga takov delikt ne poznaju. Prema tome je jedan te isti čin po zakonu jedne države zločin, a po zakonu druge države ostaje nekažnjen. Pače unutar iste države smatraju se takovi čini sada zločinom sada opet ne, tako na pr. u Švicarskoj i Ujedinjenim državama Sjeverne Amerike.

Prema ovakovu stanju možemo već u početku ovoga predavanja konstatirati, da je u najnepovoljnijem slučaju, komparirajući razna zakonodavstva, dvojbeno, da li se takovi čini imaju kažnjavati ili ne, pa kada bi ovdje mogli upotrijebiti ono načelo »in dubio pro reo«, onda bi već sada mogli reći, da je to pitanje za nas rije-

Digitized by Google

šeno, i da se homoseksualni čini nemaju kažnjavati. Medjutim niti su zakonodavstva uvijek odraz pravne svijesti naroda, niti je ta pravna svijest kao ni zakonodavstvo u skladu sa onim, što je znanost utvrdila. Stoga se ne možemo gornjom konstatacijom zadovoljiti, već moramo to pitanje dublje promotriti.

Razmatrajući pitanje o kažnjivosti homoseksualnih čina, moramo u prvom redu lučiti, homoseksualni čin od počinioca — čovjeka od djela. Ima komoseksualaca, koji u životu nisu počinili nijednoga homoseksualnoga čina; ima naprotiv opet mnogo čina, koji nisu počinjeni od homoseksualnih ljudi. Općenito naziranje ne pozna te razlike; djelo se ne luči od čovjeka, i u očima svijeta homoseksualac samo je onaj, koji je pederast, koji koitira »per annum«, premda je taj način spolnoga zadovoljenja medju homoseksualcima mnogo rjedji, nego što se to općenito predmnijeva. Predočba homoseksualnoga čovjeka je medjutim tako usko vezana s predočbom pederastije, da je vulgo svaki homoseksualac pederast.

U područje prava spadalo bi zapravo samo, da se ograničim na razmatranje homoseksualnih čina, jer o čovjeku morala bi medicina da prozbori. Medjutim i ako ja u tom pravcu ne mogu da budem stručnjak, to se ipak u prvom redu moram osvrnuti i na čovjeka kao počinitelja homoseksualnih čina, jer bez poznavanja čovjeka ne možemo mu ni djela poznati, a bez poznavanja ovih ne možemo raspraviti pitanje, da li su ta djela delikti ili nisu.

Kako sam već spomenuo, s predočbom je homoseksualnoga čovjeka usko vezana predočba o pederastiji, samo o jednoj manifestaciji spolnoga života homoseksualca. Ta predočba pozna kod muškarca samo akt immissije, kod žena »cunilingus«. Ti akti pobudjuju normalno neko gnušanje, koje od čina prelazi i na počinitelja, odatle onda ono nepovoljno i prezirno mnijenje o svakom homoseksualnom čovjeku, kojemu razlog gotovo isključivo leži u pogrješnoj predočbi. Homoseksualni se odnosi mogu medjutim kretati i u granicama t. zv. platonske ljubavi, i nijedan od onih nama ogavnih čina nije potreban, pa je kod homoseksualaca prerazna skala seksualnoga zadovoljenja, a možda je jedan od najrjedjih čina onaj toliko razvikani pederastički čin.

Nasuprot tome ima i ljudi normalnoga seksualnoga osjećaja, koji se ne žacaju, da traže seksualno zadovoljenje kod ljudi istoga spola, sada kao aktivna sada kao pasivna strana. Rozlozi tome su različiti: spolna prezasićenost, perverznost, nužda i konačno novac.

Razlikujemo dakle dvije grupe homoseksualnih čina. Jedni su počinjeni radi kontrarnih seksualnih osebina počinitelja, kod drugih je počinitelj normalan. Starija je teorija govorila o prirodnom i stečenom homoseksualizmu; Bloch ovaj potonji nazivlje ispravnije pseudohomoseksualizam. O samoj činjenici, da ima ljudi, koji od naravi imaju kontrarni seksualni nagon, danas već nema spora; — sporovi mogu nastati samo kod tumačenja ovoga fenomena.

Ta se kontrarna narav ne očituje samo u načinu spolnoga zadovoljenja, već i u drugim djelima tih ljudi, u njihovu čitavom življenju, a mnogima je narav dala takov habitus, da ih već i po tome

Digitized by Google

možemo razlikovati od heteroseksualnih ljudi. Homoseksualac perhorescira svaki spolni dodir s osobom protivnoga spola i njega privlači samo individuum istoga spola. Normalni seksualni akt je njemu baš tako odvratan, kao što je nama kontrarnoseksualni akt i svaka pomisao na takov akt. I baš tako malo, kako se mi ne možemo priviknuti na spolno općenje s ljudima istoga spola, isto tako malo može se homoseksualac priviknuti na seksualni odnos s osobom protivnoga spola.

U prvom redu vrijedi to za muškarce. Žena već radi svoje pasivne uloge u seksualnom aktu može i ako s odvratnošću podnijeti spolni saobraćaj s muškarcem. Ima konačno i žena, koje nisu homoseksualne, ali su seksualno posve hladne, pa i ove uza svu neprijatnost prema spolnomu aktu sklapaju brakove i žive u spolnom odnosu s mužem. Da medjutim brakovi tih žena i u jednom i u drugom slučaju ne mogu biti sretni, osim ako se radi o čisto konvencijonalnim brakovima, o tom — držim — nema sumnje.

Gore je naravno s brakovima homoseksualnih muževa s normalnim ženama. Već je kod heteroseksualnoga odnosa često svaki seksualni akt nemoguć, ako žena nije dovoljno privlačiva za muškarca, ako ga odbija. Kod homoseksualaca taj je slučaj mnogo češći, pa je posvemašnja impotencija već u prvoj bračnoj noći razlog teškim trzavicama u braku, koji se u mnogo slučajeva ne može iz konvencijonalnih razloga ni razvrći. Kako dolazi do tih brakova? Kadšto jedan ili drugi bračni drug niti ne pozna svoje osobine; do spoznaje, da inklinira homoseksualnomu općenju dolazi tek u braku. Mnogo je češći slučaj, da roditelji, prijatelji i drugi drže, da se homoseksualac može brakom izliječiti. U svojem neznanju drže ti ljudi, da se radi tek o lošoj navici, koja se u braku može i izgubiti, i tjeraju homoseksualca u brak s normalnim čovjekom i mjesto jednoga nesretnika stvaraju dva.

Moguć je naravno i formalni brak izmedju dvije osobe raznoga spola, a kontrarnoga nagona. Taj će brak biti u mnogo slučajeva sretniji od onoga, gdje je samo jedan bračni drug homoseksualan, jer ovdje će bar jedna strana osjećaje druge strane razumjeti. Tu je brak tek firma jedne zajednice, koja ima samo društvenu i ekonomsku svrhu, a glavni cilj braka, spolnu zajednicu, pušta po strani.

Kako sam već spomenuo, nije samo spolna strana, kojom se homoseksualac razlikuje od normalnoga čovjeka. Već nam vanjština i gradja tijela pokazuje, da su homoseksualci drugačiji od heteroseksualnih ljudi. Tu moramo opet kod muškaraca lučiti onoga, koji vrši aktivnu, od onoga, koji vrši pasivnu ulogu. Vanjština tijela onoga prvoga ne odaje razlike od heteroseksualnoga čovjeka, vanjština potonjega već je posvema različita. Te vanjske osebine znaju često biti takove, da i onaj, koji nije upućen u problem homoseksualnosti, može u takovu čovjeku prepoznati homoseksualca. Gradja tijela ovakovih ljudi, naročito jaki kukovi, pa gladak slabo obrasao teint, podsjećaju u svemu na ženu. Hirschfeld tvrdi, da je glatka koža tih ljudi obično toplija, nego kod normalnih ljudi, pa odatle u Njemačkoj naziv »warmer Bruder« za homoseksualca. Kretnje tih efeminiranih tipova

Digitized by Google

pokazuju žensku narav, a i organ im je često viši i nježniji nego redovno u muškarca. I kod žena razlikujemo dva tipa prema tome, da li žena vrši aktivnu ili pasivnu stranu. One aktivne, virilne žene sjećaju gradjom tijela, slabo razvijenim prsima, i slabo razvijenim kukovima, t. zv. lezbijskim kukovima na muškarca. Kretnje su im grube, muške, a glas dubok. I teint im nije kao kod žena, već neravan i manje nježan. Svoje osebine često manifestiraju i na taj način, da im je nošnja slična muškoj nošnji i da izbjegavaju čisto ženski kroj. O odrezanoj kosi kao nekom simbolu lezbijke, danas se u eri »Bubikopfa« i »Garçonfrizura« ne može govoriti, a i druge neke osebine izgubit će uslijed kategoričkih zahtjeva mode svoj lezbijski karakter.

Homoseksualci su u mnogo slučajeva ljudi s vanredno razvijenom duševnom kulturom. Vole glazbu i uopće lijepe umjetnosti, kojima se mnogi i posvema posvećuju. Zato ih imade u velikom broju medju slikarima, glazbenicima, pjesnicima i glumcima. Uopće favoriziraju homoseksualci sva ona zvanja, gdje im se ženska narav najbolje ispoljuje, ili gdje im je dana prilika, da steku vezu sa sebi ravnima. Ima ih mnogo medju konobarima, kućnim slugama, brijačima, a posebna su grupa razni imitatori žena, što nastupaju po barovima i varietetima, pa su ovi svi od reda ili homoseksualci ili bar — iskorišćujući dobru priliku — pseudohomoseksualci.

Mnogi su veliki ljudi bili homoseksualci, tako Solon, Sokrat, Michelangelo, navodno i Čajkovski, pa Oscar Wilde i mnogi drugi. Po nekim Shakespearovim sonetima zaključuju neki, da je i on bio homoseksualac. I ako nema sumnje, da su mnogi velikani zaista bili homoseksualci, opet idu predaleko oni, koji bi po nekim izjavama i stihovima odmah postavili diagnozu na homoseksualnu narav.

Razlog tome, da medju homoseksualcima imade mnogo ljudi s visoko razvijenom duševnom kulturom, možemo možda tražiti baš u samoj njihovoj naravi. Normalan čovjek izgubi na seksualnu stranu života mnogo vremena i energije. Homoseksualac, koji radi neprijateljskoga stava okoline prema homoseksualnoj ljubavi mora svoje osjećaje skrivati, kuša ih uopće zatomiti ili bar na minimum svesti. Tu mu intenzivni duševni rad u jednu ruku pomaže, da uzmogne potisnuti svoje erotične zahtjeve u pozadinu, a u drugu ruku preostaje mu i više vremena i energije za duševni rad. Ali iz činjenice, da su homoseksualci često ljudi visoke kulture, još ne slijedi, da je svaki homoseksualac takov, a niti homoseksualac, već samim tim, što je takov, ne nadvisuje svoju okolinu. Normalan je tip za nas ipak heteroseksualac, a homoseksualac je samo neka iznimka i ako ne baš rijetka. I ako medju njima — istina — imade ljudi odličnih kvaliteta, imade medju njima i ološa najniže vrsti baš kao i kod heteroseksualaca. Dosta je, ako spomenem dogodjaje, koji su ljetos završili sa procesom u Hanoveru. Slučaj Harmanov dokazuje nam, da je moguć stečaj homoseksualnoga čina s drugim seksualnim abnormalnostima, koje mogu da budu potencirane do umorstva iz požude. Naravno je, da Harmanovi čini nisu izljev njegove homoseksualne naravi, jer i heteroseksualan čovjek može iste zločine da počini, pa

Digitized by Google

je razlika samo u tom, što su kod jednoga žrtve dječaci, a kod drugoga žene.

Krivo je naravno misliti, da je pojava homoseksualnosti znak neke dekadanse, jer ih je već u davnini i u svako doba bilo. Tko je tole upućen u povijest stare Grčke, znat će, da je kod njih u doba najjačega cvata silno bila razvijena pederastija. Solon — i sam pederast — stvorio je zakon o pederastiji. Kako je visoko bila cijenjena ljubav prema muškarcima, vidi se iz okolnosti, da je spolni odnos s robovima bio zabranjen i da je prostitucija bila kažnjiva, samo onaj odnos, koji je iz čiste ljubavi proistekao, bio je dopušten. Ideal ljepote bio je starim Grcima tijelo mladića, i taj su ideal više cijenili nego žensko tijelo. Sramota je bila za mladića, ako medju odraslima nije imao ljubavnika, a čim je znamenitiji ljubavnik, tim je i čast za nj bila veća. Zato se i Alkibijad nije stidio svoga ljubavnika Sokrata. Sjećam se još, da je u gimnaziji kod predavanja Platonova Simpoziona bio baš na meni red, da čitam Alkibijadov govor, gdje priča, kako je poslije zajedničkih gimnastičkih vježba, legao sa Sokratom u krevet.

Nema sumnje, da se kod Grka radilo u prvom redu o ljudima, koje smo nazvali pseudohomoseksualnima, jer su se ti ljudi ženili i osnivali svoje obitelji, pa je i Sokrat imao svoju Ksantipu. Razlog tomu silnomu običaju pederastije moramo tražiti najprije u spomenutoj već činjenici, da je Grcima ideal bilo lijepo tijelo dječaka, a zatim u niskom duševnom nivou žena u staro doba. Žena je bila mašina za radjanje djece, sve ostalo morao je muškarcu da pruži muškarac. Na tom se razlogu osniva i fakat, da je i danas kod južnih i istočnih naroda pederastija uobičajena. K tome pridolazi veća intenzivnost seksualnoga osjećaja u tim ljudima i veća sloboda u seksualnim stvarima. I tko danas ima prilike, da vidi iskopine grčke i rimske, moći će ustanoviti, da su kuće bile ukrašene takovim kipovima i slikama, koje se danas pokazuju samo u zatvorenam društvu kao neka osobita pikanterija. I kod orijentalnih naroda imenito u Indiji fasade se mnogih hramova sastoje iz čitava niza kipova, kojim se prikazuju sve moguće faze, nianse i varijante seksualnoga općenja. Očevidno je, da su kraj opisanoga vladanja muževa prema ženama potonje prisiljene, da nadju ekvivalent za nedovoljnu pažnju muža, pa jer je preljub kod orijentalnih naroda suviše riskantan, ne preostaje ni ženi drugo nego ljubav prema vlastitomu spolu.

Bloch spominje osim istočnih naroda i južnu Italiju i južne Slavene kao narode, gdje je pederastija narodni običaj. Ne znam, na temelju kakovih je podataka Bloch došao do ove tvrdnje, i puštam Italiju po strani. Što se tiče Južnih Slavena, napomenuo bih slijedeće: U Turskoj je homoseksualnost rašireni pojav, pa je shvatljivo, da se radi toga drži, da je to medju muslimanskim elementom općeniti pojav. Kako imade i kod nas Muslimana, valjda je radi toga nastalo mnijenje, da je homoseksualnost i kod nas razgranjena. Dr. Herzog u svojim primjedbama projektu novoga kazn. zakonika u «Mjesečniku« od mj. veljače 1924. spominje takodjer, da je rašireno uvjerenje, da je medju našim Muslimanima pederastija uobičajena

Digitized by Google

i da nije u protimbi pravnoetičkim naziranjem naroda. Ako bi medjutim zbilja ta pojava bila kod nas tako raširena, kako bi to neki htjeli, onda bi kod činjenice, da je taj čin u čitavoj našoj državi kažnjiv, morao daleko veći broj tih čina doći pred sud, nego što to faktično biva. A da se radi o običaju, onda predratna Srbija sigurno ne bi u svoj krivični zakon uvrstila odredbe o kažnjavanju homoseksualnih čina.

U kojoj je mjeri taj pojav kod nas razvijen, o tom nemam podataka, a shvatljivo je, da u tom predmetu ne može biti nikakove statistike. Tko pozna Zagreb i zagrebačko društvo, znat će, da ih ima u svim slojevima, da ima i posebnih homoseksualnih krugova, pa da je dosta ljudi iz vrlo dobrih krugova, za koje nije nikakova tajna, da su homoseksualci.

Nijemci, ljudi poznate točnosti, imaju i statistiku o homoseksualcima, ali je evidentno, da ta statistika ne može da ima realnu podlogu, jer u državi, koja rigorozno kažnjava homoseksualni delikt, i gdje je taj čin u očima javnoga mnijenja težak grijeh, ne može se vjerovati u takovu statistiku. Ta njemačko točnost skrivila je i to, da je Njemačka na glasu kao država, u kojoj je homoseksualnost silno raširen pojav. Fakat je, da ih u Berlinu imade veliki broj, da imaju svoje posebne klubove, kavane, pače da drže i posebne plesove, a ne manjka niti zloglasna kuća, koja namiruje potrebe i jednoga i drugoga spola. Istu instituciju ima i Paris, koji je u doba drugoga carstva imao i jedno šetalište, gdje je noću bio pristup dozvoljen samo homoseksualcima. Victor Hugo imade samo svojemu imenu zahvaliti, da, zabludivši jednom u ovaj perivoj, nije dobio batina.

Što se tiče homoseksualnoga odnosa, moram napomenuti, da homoseksualac u prvom redu traži dodir s čovjekom iste naravi, a tek tamo, gdje to nije moguće, služi se i sa normalnim čovjekom. Kod homoseksualaca ne radi se samo o grubom seksualnom zadovoljenju, već o ljubavi sa svim mogućim varijantama heteroseksualne ljubavi. Zato je odnos izmedju homoseksualaca i heteroseksualaca mnogo rjedji.

Postavit će mi tko sigurno i pitanje, odakle je to, da su ti ljudi drugačiji, nego mi; — kako to, da je u njima razvijen kontrarno seksualni nagon, koji nema nikakova opravdanja, jer in fine je svrha spolnoga života ipak rasplodjivanje, a o tom kod homoseksualaca ne može biti ni govora. Na ovo je pitanje teško odgovoriti, jer znanost i sama još nije s time na čistu. Bloch u svojoj knjizi »Das Seksualleben unserer Zeit« postavlja na poglavlje o homoseksualnosti natpis »Das Rätsel der Homoseksualität«. I zaista je normalnomu čovjeku kontrarni nagon zagonetan.

Predaleko bi me dovelo, kada bih nabrojio sve teorije i sva tumačenja kontrarnoga nagona. Zajedničko je gotovo kod svih, da smatraju opstojnost toga nagona utvrdjenom. Letimično ću se osvrnuti tek na dvije najnovije i po mojem mnijenju najznatnije teorije.

Jedna je teorija koju zastupa Steinach, a po njemu i jedan od najboljih poznavaoca homoseksualnoga pitanja Magnus Hirsch-

Digitized by Google

feld. Kod Steinacha se radi o pubertetnim žlijezdama, pa je on ustanovio ne samo, da žlijezde ženske pokazuje druge osobine od muških, nego da žlijezde homoseksualaca pokazuju neke naročite osobine. Eksperimentima na životinjama mu je uspjelo spriječiti razvitak ženske i svesti dalnji razvitak u mužjaka i obrnuto. Steinach nije medjutim zastao samo kod eksperimenata na životinjama, pa su i on i neki drugi istraživači uspjeli, da operativnim putem iz homoseksualnoga čovjeka stvore normalnoga. Ovdje se radi tek o počecima, ali se već pokazuju perspektive jedne moguće terapije homoseksualaca, koja je dosad ostala uvijek bezuspješnom. Prema ovoj teoriji leži korjen homoseksualnoga nagona u samoj naravi homoseksualnih ljudi, koji već kao takovi dolaze na svijet.

Na protivnom stajalištu stoji S t e c k e l, koji tvrdi, da ljudi ne dolaze već na svijet sa kontrarnim nagonom, već da je to posljedica kasnijega razvitka. Po Steckelu ne dolazi individuum na svijet niti kao heteroseksualan, već su svi ljudi od naravi biseksualni, i tek kasnije se razviju u monoseksualca. Do puberteta je čovjek biseksualan; on je i homo- i heteroseksualan. Nastupom puberteta apsorbiraju se osjećaji ili homoseksualni ili heteroseksualni, pa se prema tome individuum razvija ili u normalna čovjeka, ili u takova sa kontrernim nagonom. U kojem će se pravcu čovjek razviti, ovisi o utiscima, koje je čovjek primio i koji zadiru čak u njegovo djetinstvo, jer Steckel kao i F r e u d vide već u mnogim djelima novorodjenčeta seksualne akte. Po Freudu je i sisanje djeteta, nakon što je već utažilo glad, čisti erotički akt. Razni vanjski utjecaji, na oko sitnice, mogu odlučiti o tome, u kojem će se pravcu dijete razviti. Dostatno je, da se dadilja djetetu zamjeri, pa da mu dalji razvitak ide u homoseksualnom pravcu. Kada je moguće, da se uslijed vanjskih utjecaja može čovjek razviti u homoseksualca, onda naravno može i zavedenje nedorasloga po homoseksualcu imati za posljedicu, da zavedeni postane homoseksualan. Takov bi se slučaj po Steckelu morao kažnjavati. Pobliže razlagati ovu teoriju, do koje Steckel kao i Freud dlaze psihoanalitičkim putem, ne spada u okvir ovoga predavanja; ali kako se god teorija o biseksualnosti čudno dojimlje, moći će svatko vlastitim opažanjem ustanoviti, da nije posvema bez temelja.

Prelazim na pitanje, kako se drže pojedina zakonodavstva u pogledu kažnjavanja homoseksualnih čina? Već sam ranije spomenuo: u različitim državama i u različito doba raznoliko.

Kako je bilo u Ateni za Solona, već smo vidjeli: tada je tamo bilo kažnjivo i zavedenje malodobnika bez privole roditelja i tutora. Isto je bilo i u Šparti, gdje se je zavedenje kažnjavalo smrću. I kod Židova je homoseksualni odnos bio kažnjiv. — U Rimu se različito postupalo. Najviše je ipak cvala homoseksualna ljubav, kad su bile kazne najstrože.

Crkva katolička je u vlastitoj jurisdikciji kažnjavala homoseksualni čin teškim crkvenim kaznama pače ekskomunikacijom i predavala takove delinkvente svjetovnoj vlasti na izvršenje smrtne

Digitized by Google

kazne. Danas i katolički kao i protestanski krugovi priznavaju, da je homoseksualstvo jedan naravni pojav, koji ne treba kažnjavati.*)

Srednji vijek kao u svemu tako je i ovdje bio najstroži. Za homoseksualni delikt vrijedila je smrtna kazna, pa je razlike bilo samo u tom, da li se izvršivala ta kazna na lomači, ili na šafotu.

Josip II. ukidajući smrtnu kaznu, ukinuo ju je naravno i za homoseksualne čine, pa je potonje uopće uvrstio u red manjih delikata.

Bavarska imade već godine 1813. zakonik, koji ne poznaje homoseksualni delikt. Budući da medjutim danas samo važi njemački zakon, to i u Bavarskoj vrijedi § 175. njemačkoga kaznenoga zakona. Za ukinuće toga paragrafa vodi se u Njemačkoj ogorčena borba, koja je — ma da su prvi duhovi Njemačke za ukinuće — dosad ostala bez rezultata. Taj paragraf kažnjava samo kod muškaraca homoseksualne čine i to od ovih u praksi samo pederastiju.

U Švicarskoj imade kantona, koji sada blaže sada strože kažnjavaju homoseksualne čine, dok neki kantoni uopće ne poznaju homoseksualnih delikata. U nekim se kantonima vrši progon samo na zahtjev interesirane stranke; u nekim samo, ako se radi o maloljetniku ispod 15 godina; a u nekim samo onda, ako je čin pobudio javnu sablazan.

Sjeverne države američke ne kažnjavaju homoseksualne čine, osim države New-York.

U sjevernim je evropskim državama, izuzevši Nizozemsku, homoseksualni delikt kažnjiv. Carska je Rusija kažnjavala samo pederastiju. Kakovo je stanje u Sovjetskoj Rusiji, o tom nisam mogao dobiti podataka.

U romankim državama homoseksualni čin sam po sebi još nije delikt, kažnjivo je samo zavedenje, silovanje i javna sablazan.

Turska, Japan i Kina ne kažnjavaju homoseksualne čine.

Naš kazneni zakon kažnjava u § 129. bludnost suprot naravi i to: 1. sa živinom, 2. s osobom istoga spola. Kazna je od jedne do pet godina. Ako se radi o silovanju, odnosno ako se steku i kriterija silovanja, onda se taj čin kažnjava kao i silovanje. Što je po našem zakonu bludnost suprot naravi s osobom istoga spola? Zakon ne spominje nigdje muški spol, dakle je kažnjiv i homoseksualni čin izmedju žena. Budući pako da naš zakon ne normira, koji akti sačinjavaju kriterij homoseksualnoga delikta, morali bi se, striktno uzevši, svi homoseksualni čini kažnjavati, pa i mutuelna onanija — tako, da bi mogli skoro doći i do apsurda, da se i svaka onanija u prisuću osobe istoga spola mora kazniti. Tvrdnja, da se po našem zakonu imade kazniti samo pederastija, povema je bez temelja, jer žene nisu od kažnjivosti isključene, a kod njih nema ekvivalenta za pederastiju. Kako sam već opetovano rekao pederastija je samo jedna od mnogih varijanata homoseksualnoga spolnoga života, pa je čudno, da se jedna varijanta kažnjava, a druge da su slobodne.

*) Iz najnovijega zakonodavstva katolič. crkve se to ne da zaključiti. Sravni Cod. iur. can.: cc. 2257. § 1., 2358., 2359. § 2. i 3.; - Eichman, Das Strafrecht des Cod. iur. can., Paderborn 1920., §§ 65., 67., 68. toč. 2. i 3. str. 189., 190., 192. do 194. (Opaska uredništva).

Digitized by Google

Ako praksa varira u tom pitanju, onda razloge tome ne treba tražiti u zakonu, već u ljudima, koji su taj pravorijek donijeli, koji znaju, da je gore zlo kazniti čovjeka radi homoseksualnoga čina, nego što je sam taj čin, pa nastoje, da ga rješidbom makar i praeter legem spasu.

Ja sam lično u praksi imao slučaj jednoga željezničara, koji je bio optužen radi homoseksualnoga delikta. Naravno je, da kao branitelj mogu zauzeti kod tumačenja zakona i protivno stajalište od onoga, koji u teoriji zastupam. Htio sam optuženome tako pomoći, da dokažem, da je immissio u konkretnom slučaju bila nemoguća, i tražio sam, da se pozovu vještaci. Državni se odvjetnik stavio na ispravno stonovište, da nije potrebno dokazivanje, jer za kriterij homoseksualnoga delikta nije taj akt potreban. Sud se priklonio stanovištu drž. odvjetnika, i moj je prijedlog odbijen. Da je moj klijent konačno ipak riješen, imade samo zahvaliti činjenici, da sud sticajem okolnosti nije mogao pokloniti vjere glavnomu svjedoku.

I srpski krivični zakon kažnjava u § 206. protuprirodni blud izmedju lica muškoga spola, tako i »skotološtvo«, i to sa zatvorom od šest mjeseci do četiri godine. Ženska su lica isključena od kazne homoseksualnoga delikta, a kao takov navodi se u izdanju Živanovićevu samo pederastija. Iz teksta samoga zakona se ne razabira, što se misli pod protuprirodnim bludom izmedju lica.

Osnova novoga krivičnoga zakona, koja bi se navodno morala još u ovoj skupštinskoj sesiji raspraviti, kažnjava protuprirodni blud strogim zatvorom, u koliko ta radnja ne prelazi u teži delikt. Ta osnova kažnjava zasebno i silovanje muških lica i blud s dječacima ispod 15 godina (§ 281.) i to robijom do 10 godina.

Po toj se osnovi homoseksualni delikt općenito blaže kažnjava nego dosada, jer je predvidjen strogi zatvor, a ne tamnica odnosno robija. U praksi bi efekat mogao biti isti kao i dosada, jer strogi zatvor može pače trajati samo 7 dana, ali i 5 godina.

Koji su razlozi vodili sastavljače ove osnove, da su mimo svih nastojanja znanosti uveli u zakonik homoseksualni delikt, to ne znam. Mogu još nekako shvatiti, da ljudi, koji se tim pitanjem nisu nikada bavili, vide u homoseksualnim činima doista delikt, za koji drže, da praksa varira u tumačenju homoseksualnoga delikta, pa bi trebali pojam toga delikta, odnosno bludnosti proti naravi konkretizirati, t. j. označiti, koja su mu kriterija. Medjutim u osnovi nije ni naznačeno, da li je kažnjiv samo blud izmedju muških lica, ili se kažnjavaju i ženske. Stilizacija toga zakonskoga članka je tako nejasna, da bi mogao netko čak tumačiti, da se svaki protuprirodni blud kažnjava, jer zakonska osnova ne govori o protuprirodnom bludu izmedju lica istoga spola, nego uopće izmedju lica.

Medjutim da su sastavljači ove osnove proučili potanje problem homoseksualne naravi, držim, da u prijedlog ne bi bili unesli i homoseksualni delikt sui generis, pa za svakoga, koji iole zna što je kontrarna narav, držim, da nema dvojbe, da se homoseksualni čini kao izlijev te kontrarne naravi nemaju kazniti. Bez obzira na to, da se teorija u tumačenju homoseksualne naravi razlikuje, u tom

Digitized by Google

su svi na čistu, da se nitko ne može pozvati na odgovornost zato, jer ima od prirode drugi nagon, a da kontrarni nagon postoji, to priznavaju i najogorčeniji pristaše kažnjavanja.

Ima naravno i medju pristalicama kažnjavanja takovih, koji ne priznavaju, da postoji kontraseksualni nagon, i koji kažu, da se homoseksualni čini nemaju smatrati perverzijom osjećaja, odnosno nagona već perverzitetom. Kao drugi razlog kažnjivosti navodi se, da to pravna svijest naroda traži, jer i sve da se radi o prirodnom nagonu, narod te čine stigmatizira kao grijeh i zločin, i smatra ih još strašnijim od incesta. Dalji je razlog taj, što ti čini pobudjuju javnu sablazan, a kao glavni razlog navodi se, da homoseksualac zavedenjem stvara od normalnoga čovjeka homoseksualca, pa da društvo radi toga trpi, jer time gubi jednoga člana, koji bi mogao utemeljiti obitelj, da nije pošao putem homoseksualnosti.

Na to bih ja pridometnuo slijedeće: Kontrarnoseksualni nagon, kako sam već opetovano rekao, nije nikakova hipoteza, već fakat, koji i većina pristalica kažnjavanja priznaje. Irelevantno je kako znanost taj fakat tumači, pa ako ga smatrate samo znakon degeneracije, znakom bolesti, i onda ti ljudi ne bi smjeli odgovarati za svoja djela pred sudom. već bi morali u bolnicu. Što se tiče pravne svijesti naroda, koja kategorički traži kaznu, onda moram reći, da je narodna svijest došla do toga zaključka na krivim premisama, pa kada će narod u sva seksualna pitanja temeljito biti upućen, ne će sigurno ni za homoseksualca više tražiti kazne. Ne pita se ni u mnogim pravnim pitanjima za pravnu svijest naroda, pa ne znam, čemu se u ovom pitanju skrivati za široka ledja te pravne svijesti naroda.

Najvažniji je razlog zavedenje. — Poslije puberteta je kod heteroseksualna čovjeka isključeno, da bi uslijed toga, što se dao nagovoriti na spolni akt s osobom istoga spola, moglo u njemu doći do preokreta, da se preko noći pretvori u homoseksualca, ako kontrarni nagon nije bio već otprije u njega latentan. Do puberteta je taj utjecaj izvana možda moguć, i tu bi se moglo postaviti pitanje, kako ćemo zaštiti malodobnika od pogubnoga utjecaja, i da li je ta zaštita moguća.

Ako sebi postavimo pitanje, koji homoseksualni čini mogu biti pogubnoga utjecaja, onda na temelju dosada razmotrenoga moramo do zaključka doći, da su svi homoseksualni čini jednako pogibeljni, i nema nikakova razloga, da bi »introitus« pogibeljniji bio za dalji razvitak individua od bilo kojega drugoga homoseksualnoga akta. Većina pristaša kažnjavanja traže medjutim samo kažnjavanje introitusa, pa bi ti ljudi morali biti bar tako konzekventni, da predlože na kaznu sve one čine kod muških i ženskih lica, koji mogu da spriječe normalni razvoj. Konačno zašto da se muškarcu nešto zabrani, što je ženama dopušteno, pogotovo kada je lezbijska ljubav vjerojatno još mnogo raširenija nego pederastija kod muškaraca. Žene se uvijek tuže, da ih se zapostavlja i traže na svakom polju ravnopravnost, u ovom su pogledu pače privilegovane u većini zakonodavstava.

Digitized by Google

Svakako je potrebno, da se mladež obojega spola zaštiti od preranoga seksualnoga utjecaja, pa je kod toga irelevantno, da li se radi o homoseksualnom činu ili normalnom aktu. Nije medjutim potrebno, da se ustanovi neka posebna zaštita obzirom na homoseksualne odnose; dosta je, ako je kažnjiv svaki spolni odnos s individuom, koji je premlad za seksualno općenje.

Što se konačno tiče javne sablazni, nema nikakove zapreke tome, da se svaki seksualni čin, pa i homoseksualni, ako prouzroči javnu sablazan, kazni kao prouzročitelj iste.

U čemu dakle leži ono zlo, koje bi morali kazniti? Komu je naneseno kakovo zlo u sporazumnom odnosu dvojice odraslih homoseksualaca? A ako je samo jedan homoseksualan, a drugi je normalan, a pristao je na taj odnos, onda i tu nije nikome naneseno zlo, jer »volenti non fit injuria«. Ako su pak obojica normalni, pa se radi tek o časovitom perverzitetu, onda ne znam, zašto da se ovaj perverzitet kažnjava, kada toliki drugi perverziteti ostaju nekažnjeni.

Ima medjutim još jedan vrlo važan razlog, koji govori za to, da se homoseksualni čini za vazda brišu kao delikti, a to je iznudjivanje. Gospodo, ovo je najcrnija strana čitavoga homoseksualnog problema. Čitava jedna kasta ljudi živi od iznudjivanja na homoseksualnoj podlozi, tu je nastao skoro jedan delikt sui generis, koji sigurno više zla čini, nego i najgori homoseksualni čin. Varate se ako mislite, da kod nas toga nema. Ima i ovdje takovih iznudjivača i vrlo su dobro organizirani.

Čitav kazneni progon homoseksualaca zapravo leži samo u rukama takovih iznudjivača, jer pred sud dolazi tek minimalan broj, pa u tom i leži tragika, da jedan, koji je slučajno uhvaćen, mora da okaje grijehe svih onih nebrojenih, čija homoseksualna djela ne će nikada izići na javu. Pa i ta okolnost, da gotovo sva homoseksualna djela ostaju sakrita, govori za to, da nema smisla kazna, koja tek iznimno može koga pogoditi.

Zatvor ili robija, koja stizava homoseksualca, znači u većini slučajeva potpuno njegovo uništenje, a eventualno i njegove obitelji, pa je već samo iznudjivanje i prijetnja s kaznenom prijavom mnogoga inače valjana čovjeka natjerala u smrt. Nesklad izmedju čina i kazne za taj čin, tako je očit, da po mojem mnijenju ni u jednom kaznenom zakoniku ne bi smio više postojati homoseksualni delikt, pa se nadam, da će se prigodom rasprave o novom kaznenom zakonu u Narodnoj Skupštini a pogotovo u zakonodavnom odboru iste naći dovoljno ljudi, koji će bar nastojati, da se spriječi, da se u novi kazneni zakon uvrste ustanove o kažnjavanju homoseksualnih čina.

Digitized by Google

Novi zakon o štampi naročito sa gledišta prakse.

Predavao dr. Lavoslav Hönigsberg, vijećnik banskoga stola, u Pravničkom društvu dne 25. studenoga 1925.

Ocjena tiskovnoga zakona u njegovoj vanjskoj pojavi i koncepciji nadalje i glede načina, kako se uvršćuje u sistem općega zakonodavstva, ne može se vršiti samo jednostrano sa apstraktnoga juridičkoga gledišta. Štampa je život, koji se bujno razvija, ona je izražaj snage naroda, a zakoni o štampi duboko zasjecaju u taj život zaštitnim mjerama, nastojeći s jedne strane, da potisnu pogibelj, koja bi mogla nastati djelovanjem na uzbudjene strasti i poticanjem na borbu protiv društvenih i državnih uredaba, a s druge strane da zaštiti štampu kao universalno sredstvo naobrazbe, koje krči put kulturi, pa se prema tomu i smatra dijelom opće naobrazbe. Posve je prema tomu razumljivo, da je pitanje o unašanju ovih zaštitnih mjera u sam zakon ovisno o općim prilikama narodnoga života.

U vremenima stranačke ogorčenosti, kada je oštra i uništavajuća kritika uzbudjivala strasti, prevladavala je i u pogledu shvaćanja štampe misao o njenoj pogibeljnosti, dok je u vremenu mirnoga razvitka ta bojazan pred štampom postepeno isčezavala. Tako je konačno uskrsnula sloboda iskazivanja misli, t. j. sloboda štampe, koja sastoji u dvim temeljnim načelima — i to u prvom, da svaki smije štampanim spisom objelodaniti svoje misli, a da za to ne treba prethodnog odobrenja vlasti; —u drugom, da za to iskazivanje misli odgovara jedino redovitomu nadležnomu sudu po odredbama kaznenoga zakona.

Ova odgovornost u prvom redu nastupa uslijed pravnih povreda, kojima se neposredno smeta javni poredak, u drugom redu djelovanjem, koje je štetno za općenitost i radi toga je zabranjeno i kažnjivo. Uobičajilo se je one prve nazivati nepravima, a one posljednje pravima, premda bi ispravnije bilo dijeliti ih na kriminalne i policijske delikte. — Po novom zakonu o štampi razvrstavaju se delikti u krivična djela, počinjena štampom, i u krivična djela čisto štamparske prirode, pri čemu pojam prvih obuhvaća kriminalne delikte, a potonji povrede formalnih propisa preventivne naravi.

Kod prosudjivanja pitanja o kazneno-pravnoj odgovornosti za kriminalne štamparske delikte valja istaknuti, da bi idealan bio onaj zakon o štampi, koji bi takove delikte podvrgavao jedino općim kaznenim zakonima i temeljnim načelima kaznenoga prava. Što po ovima uopće nije kažnjivo, ne može postati kažnjivim time, jer je štampom počinjeno, a što je po ovima kažnjivo, ne može se za to, jer je štampom učinjeno, s drugoga gledišta kvalificirati. Općeniti principi kaznenoga zakona ne mogu se proširiti, a temeljna načela: »Ne ima zločina bez krivnje«, — »kazna po mjeri krivnje« vrijede i za štampu. Za veličinu štete i pogibelji odgovara počinitelj jedino onda, ako ju obuhvaća njegova nakana ili nepažnja, dok se odgovornost za slučajni uspjeh protivi istaknutim načelima.

Digitized by Google

Prema ovomu ima se i kod tiskovnih delikta pronaći krivac i kazniti prema mjeri njegove krivnje. Tu dolazi do poteškoća. Dosljedno općemu naobrazbenomu cilju štampe ispostavlja se s jedne strane, da u važnim pitanjima nije odlučno, tko što veli, nego što veli; — s druge se strane ne mogu provesti jednolični propisi obzirom na odnošaj čvrstoga pavjerenja, koji je temeljem svih faktora štampe. Pokušalo se je raznim sistemima izbjeći poteškoćama, koje se ispostavljaju kod eruiranja počinitelja tiskovnoga delikta i kod dokaza zle nakane supočinitelja, a svi ti sistemi pokazuju nastojanje pravnoga poretka, da se probije anonimitet, koji opet štampa čuva kao svoj vitalni interes.

U glavnom postoje tri takova sistema i to: 1. sistem sukcesivne i isključive odgovornosti (belgijski sistem), — 2. sistem odgovornosti stanovitih lica zbog zanemarenja preuzete dužnosti u pogledu štampanih spisa i 3. sistem bezuslovne odgovornosti urednika kao počinitelja.

Belgijski sistem po stanovitom redu nabraja lica koja odgovaraju za sadržaj tiskopisa. U prvom redu dolazi u obzir pisac, u koliko je njegovim znanjem i voljom uslijedio tisak i izdavanje tiskopisa; susidijarno pako izdavatelj, nakladnik, štampar i rasturač, u koliko ima znanja o sadržaju tiskopisa. Od nabrojenih lica, svako se može kazniti kao počinitelj, a da ne treba, da mu se dokaže krivnja, ali kažnjenje jednoga od njih isključuje kažnjenje drugoga, koji je u redu za njim, računajući odozgo dolje, a osim toga lice, što se nalazi u redu niže, može se osloboditi odgovornosti, ako navede kojega od svojih prednika, računajući odozdo gore. Kako se po ovom sistemu krivnja i nekrivnja odredjuje po čisto spoljašnjim momentima, to se može zbiti, da po takovu sistemu krivac izbjegne kazni, a nevino lice, koje nije u stanju imenovati prednika, može stići kazan kao počinitelja.

Razabira se, da se ovaj sistem protivi postulatima pravednosti, pa je stoga većina danas važećih tiskovnih zakona prihvatila sistem odgovornosti stanovitih lica zbog zanemarenja preuzete dužnosti u pogledu štampanih spisa. Tu se i kod tiskovnih delikta primjenjuju opća načela kaznenoga zakona o odgovornosti krivaca, ali se odgovorni urednik, izdavač i štampar kažnjavaju pod stanovitim, u raznim zakonicima diferirajućim preduvjetima posebnom kaznom radi zanemarenja dužne pomnje, ako su sudjelovali kod prigotavljanja tiskopisa, a da im se kod toga ne može zla nakana dokazati.

Konačno dolazi u obzir sistem bezuslovne odgovornosti urednika kao počinitelja, koji vrijedi samo za periodičke štampane spise. Po ovom sistemu smatra se odgovorni urednik autorom cijeloga sadržaja povremenoga tiskopisa, pa stoga za cijeli sadržaj odgovara kao počinitelj.

Prekoračilo bi cilj ovoga predavanja, ako bi razlagao pojedine kombinacije ovih sistema, ali za shvaćanje sadržaja zakona o štampi, nužno je svakako, da obrazložim one sisteme, na koje su se oslanjali dosadanji srpski i hrvatski zakon o štampi.

Digitized by Google

Srpski se je zakon približavao francuskomu sistemu, koji se temelji na francuskom zakonu od 29. srpnja 1881. Ovaj razlikuje: a) glavne krivce, u koje ubraja: 1. urednika, odnosno izdavača, — 2. ako ovoga nema, pisca, — 3. ako ovoga nema, štampara, — 4. ako ovoga nema, rasturača i prodavaoca; b) saučesnike, u koje ubraja pisce, kada su poznati urednik ili izdavač.

Dosadanji hrvatski zakon o štampi u glavnom se je podudarao sa njemačkim sistemom, koji se osniva na njemačkom zakonu od 7. svibnja 1871., koji razlikuje dvojaku odgovornost, nu na drugom temelju. Po njemačkom zakonu odredjuje se odgovornost za štampom počinjena kažnjiva djela po postojećim općim kaznenim zakonicima, a kod perijodičkih tiskopisa kažnjava se odgovorni urednik kao glavni krivac, u koliko se naročitim okolnostima ne utvrdi, da je njegovo učešće u tome isključeno. U drugom redu odgovorni urednik, štampar ili rasturač, u koliko nisu glavni krivci, kažnjavaju se radi zanemarene pažnje, jer nisu po dužnosti spriječili izvršenje kažnjivoga djela.

Naš novi zakon o štampi posve je odstupio od sistema dosadašnjega hrvatskoga zakona o štampi, te se je u pogledu shvaćanja odgovornosti za štampom učinjena kažnjiva djela približio dosadanjemu srpskomu zakonu o štampi, ali se s njime ne poklapa, već je prihvatio kombinirani sistem bezuslovne pojedinačne odgovornosti glavnih krivaca po zakonu o štampi, a ovu je odgovornost modifikovao principom denuncijacije pravoga krivca. Jedino glede izdavača ublažena je stroga pojedinačna odgovornost time, što je isti odgovoran u toliko, u koliko je aktivno sudjelovao kod publikacije okrivljenoga djela ili u koliko je propustio dužnu pažnju. Tu je dakle uveden sistem kažnjenja radi zanemarene dužne pažnje. Princip odgovornosti po općem kaznenom zakonu, na kojem se je temeljio dosad važeći hrvatski zakon o štampi, sadržan je dijelom u odredbi o odgovornosti pisca, urednika, izdavača, štampara i rasturača kao saučesnika za krivična djela iz općega kaznenoga zakonika, kada ova djela nastupaju kao posljedica poticanja putem štampe, a dijelom u ustanovi čl. 41. zakona o štampi, koji predvidja, da u slučaju vodjenja komunističke ili anarhističke propagande, zatim izdajničkoga poduzeća, uvrede ili klevete Kralja, članova Kraljevskog Doma, zatim stranoga državnoga poglavara, odgovaraju pisac, urednik, izdavač, štampar i rasturač svaki za sebe prema njihovoj subjektivnoj odgovornosti, a prema propisima kaznenoga zakonika bez obzira na ustanove zakona o štampi, koje govore o pojedinačnoj odgovornosti ovih lica.

Na prvom mjestu utvrdjena je i po novom zakonu o štampi opća odgovornost pisca kao glavnoga počinitelja za svaki spis, koji je on sastavio ili stvorio i potpisao imenom i prezimenom. Bez obzira na ovo odgovara za spis i onda, kada ga je potpisao bio samo imenom ili samo prezimenom ili njihovim početnim slovima, bilo njegovim poznatim pseudonimom, ako se na temelju tih oznaka i drugih dokazala, koja sud ocjenjuje po slobodnom uvjerenju njegova ličnost može utvrditi. Nadalje odgovara i onda, ako ga urednik pro-

Digitized by Google

kaže kao pisca, koji ga je ovlastio na štampanje i potpisivanje spisa. Pisac je konačno odgovoran i za spis, koji nije potpisao, ako ga urednik prokaže i nesumnjivo utvrdi njegovu ličnost kao pravoga pisca, a spis je štampan sa dozvolom pisca. Nasuprot pravi pisac ne može biti kažnjen, ako je spis objavljen putem štampe nu bez dozvole pisca. U tom slučaju smatra se objavljivač, odnosno kod perijodičkih tiskopisa odgovorni urednik piscem, pa se prema tomu i kažnjava kao glavni krivac.

Suglasno s time ustanovljuje se odgovornost urednika za sve, što je u novinama ili u povremenom spisu odštampano bez ičijeg potpisa, nepotpunim imenom ili pseudonimom ili sa početnim slovima imena i prezimena takove ličnosti, čiju istovjetnost sudac ne može da utvrdi, ili urednik ne će da otkrije, kao i u onom slučaju, kada je potpisnik napisa izmišljena ličnost, ili lažno označena, ili ako je pravi potpisnik van domašaja naših vlasti.

Promotre li se ove ustanove s gledišta općenitih kriminalnih načela, razabira se, da je novi zakon o štampi u nastojanju, da zaštiti interese povrijedjenoga, odstupio od općenitih načela kriminalnoga prava naročito u pogledu shvaćanja krivice odgovornoga urednika. Radi jasnoće shvaćanja ovih načela nužno je svakako, da de lege lata obrazložim pojam odgovornoga urednika. Zakon o štampi uzima ga u obzir kao točno označeni faktor, koji se u pojedinom slučaju ne treba tek izvidjavati. Na svakim novinama i svakom povremenom spisu ima biti označeno ime i prezime odgovornoga urednika, njegovo zanimanje i boravište. Dozvoljeno je označenje i više urednika, ali u tom slučaju mora iz prijave biti jasno vidljivo, za koji dio lista ili spisa koji urednik jamči. Ova oznaka ne smije biti fiktivna. Prema izričitomu zakonskomu naredjenju ima ta naznaka odgovarati stvarnomu stanju, te se kao odgovorni urednik može naznačiti jedino ono lice, koje i zbilja ima učešća u odredjivanju pravca lista, ili u odlučivanju, da li će koji članak biti objavljen ili ne.

Razabira se prema tome, da odgovorni urednik javnom naznakom svoje osobe na samom tiskopisu preuzima prema državi posebnu odgovornost za sadržaj tiskopisa. Po toj odgovornosti preuzima u prvom redu dužnost, da nadzire novine u kriminalnom obziru. On ne odgovara samo za sebe, već i za pisce, u koliko se njihov anonimitet ne bi otkrio.

Tu nailazimo na posebni tip kriminalne odgovornosti za tudji delikt, koji imade svoj začetak u francuskom zakonu od 19. srpnja 1828., koji je ustanovio odgovornost garanta kao poslovnoga upravitelja novinskoga poduzeća, pa je ta odgovornost prešla i u francuski zakon od 29. srpnja 1881., koji je pridržao odgovornost garanta ako i u kombinaciji sa begijskim sistemom sukcesivne odgovornosti. Po ovom odgovara garant u prvom redu kao »auteur principal«. Ova odgovornost garanta ispostavlja se kao odgovornost garanta za tudji delikt bez obzira na odgovornost počinitelja. Položaj odgovornoga urednika po novom zakonu o štampi odgovara onomu garanta francuskoga sistema nu bez kombinacije sa belgijskim sistemom. Odgovorni urednik nosi odgovornost počinitelja i u

Digitized by Google

onom slučaju, ako u istinu nije počinitelj delikta, ali se pisac kao faktični počinitelj ne može podvrći kriminalnoj odgovornosti.

Garantna odgovornost za tudji delikt nije nepoznata ni inomu našemu zakonodavstvu, te se može ustvrditi, da joj je svagdje ciljem sklonuti odgovorno lice, da zapriječi sam delikt. — U našem kaznenom zakonu ima cijeli niz delikata, kod kojih se ustanovljuje odgovornost za tudji delikt bud po tome, što se gospodar može pokriviti nedostatkom potrebitoga nadzora nad namještenicima, bud u zanemarenju nadzora samoga posla. Naročito moderno civilno pravo pokazuje tendencu, da proširi odštetnu dužnost na sve one slučajeve, kod kojih je šteta nastupila uslijed protupravnoga čina trećega lica, a može se odgovornoj osobi u pogledu protupravnoga čina trećega lica krivnja upisati u grijeh. Ali u svim ovim slučajevima ne radi se o doloznim deliktima, već o kulpoznim propustima, te u smislu općenitih propisa hrv. kaz. zakona odgovorno lice ni u kojem slučaju ne može biti kažnjeno radi zločinstva, ako mu se zla nakana ne može dokazati.

Garantnom pako odgovornošću, koju odgovorni urednik preuzima za sadržaj tiskopisa, ustanovljena je dalekosežna iznimka od općih načela našega kaznenoga zakona, jer i u slučaju nemarnosti u ispunjenju svoje dužnosti odgovara za zločinstvo, premda mu se takovo radi nestašice zle nakane prema općenitim načelima kaznenoga zakona ne bi moglo u grijeh upisati. Razabira se prema ovomu, da se praksa nalazi pred rješavanjem teškoga problema, koji je doduše lagan u primjeni, ali se ne podudara sa općenitim postulatom kaznenoga pravosudja, da kazan bude primjerena krivnji.

To isto vrijedi iza odgovornost štampara te rasturača. I kod ovih važi po novom zakonu o štampi, a pod naročitim uvjetima čl. 38. i 39. I. al., garantna odgovornost za tudji delikt, dok se garantna odgovornost izdavača, odnosno naručioca kao doloznoga počinitelja, smatra ustanovljenom ne samo u onim slučajevima, kada je kod objelodanjenja aktivno sudjelovao, već naročito i onda, ako je propustio dužnu pažnju. Ovdje dakle zakon izričito dopušta mogućnost, da uslijed kulpoznoga djelovanja kod objelodanjenja djela može doći do sudjenja delikta, za koji se predvidja zla nakana.

Prema tomu proizlazi jasno, da se općenite odredbe hrvatskoga kaz. zakona, koje se protežu na prosudjivanje zle nakane, ne mogu po novom zakonu o štampi primjenjivati na kažnjiva djela, počinjena štampom. To je neizravno ustanovljeno i u čl. 89. novoga zakona o štampi, koji odredjuje, da za krivična djela učinjena putem štampe važe tek odredbe općega kaznenoga zakonika o pokušaju i izvršenom djelu, o olakotnim, ublažujućim (izvanredno ublaženje) i otegotnim okolnostima, o povratu i o zastarjelosti. Iz ove se ustanove razabira ponajprije, da će glede kaznenopravnoga prosudjivanja pokušaja krivičnoga djela, učinjenoga putem štampe, važiti i dalje u Hrvatskoj i Slavoniji odredbe općega hrvatskoga kaznenoga zakona. Po ovim odredbama smatra se tiskovni delikt dovršenim, kada su ostvarene sve pojmovne oznake toga delikta. U mnogim slučajevima ostvaren je učin tek raširivanjem tiskopisa; tako kod

Digitized by Google

javnoga razdraživanja, objavljivanja akata, parnica itd. Ali ima slučajeva, gdje je raširivanje posve neodlučno za pitanje, da li predleži dovršeni delikt; tako kod učina kažnjiva globljenja, zavedenja u bludnju. U ovim se slučajevima, može delikt smatrati dovršenim tek onda, kada tiskopis stiže u ruke licu, koje ima biti štićeno.

Suglasno odredbi čl. 89. novoga zakona o štampi ostaju za Hrvatsku i Slavoniju glede prosudjivanja pokuštja na snazi ustanove § 8. i 10. kaznenoga zakona, a prema tomu i propis § 47. a) k. z. glede olakotne okolnosti, kada čin ostane u pokušaju. Isto tako će dalje važiti propisi glave IV. i V. k. z. te §§. 261., 263., 264. i 265. glede uporabe otegujućih i olakotnih okolnosti, naročito i glede prava izvanrednog ublaživanja po § 54. k. z., 266. k. z. te 254. k. p., koje potonje pripada višemu sudu. Ustanova § 254. k. p. uvrštena je doduše u kazneni postupnik, ali se i s gledišta ovoga može opravdati, jer odredbe općih kaz. postupaka u pojedinim pokrajinama ostaju glede tiskovnih delikata i dalje na snazi, ako se ne protive propisima novoga zakona o štampi.

Novi zakon o štampi ne sadržaje jasne ustanove glede primjenjivanja kazni u slučajevima sticaja delikta, te se ne razabire, da li ima vrijediti princip kumulacije kazni ili kažnjenje po onom deliktu, za koje je odredjena kazan oštrija nu s obzirom na ostale delikte. Shvaćajući propis čl. 89. novoga zakona o štampi posve općenito, naročito u pogledu odredbe glede primjene kazni, mogu se i slučajevi sticaja podrediti ustanovama, koje govore o otegotnim okolnostima, pa držim stoga opravdanim, da se u tim slučajevima primijeni ustanova § 34. odnosno § 267. al. I. hrvatskoga kaznenoga zakona.

U pogledu zagode ostaju na snazi propisi § 227. i slijed. odnosno §§. 531. i 532. hrvatskoga kaznenoga zakona. Kod prosudjivanja zagode valja polaziti s gledišta § 10. hrvatskoga kaznenoga zakona, da kod delikta, koji se učine tiskopisom, počima kažnjivost čina za pisca, prevoditelja, izdavatelja i urednika od onoga časa, kada se djelo, što ga oni kane umnažati, u štampu predade, a za ostale krivce s početkom njihova sudjelovanja. Novi zakon o štampi ne sadržaje doduše ustanovu analognu § 35. al. II. prije važećega hrvat. zakona o porabi tiska, da se u rok zastare ne uračunava ono vrijeme, za koje je kazneni postupak po zakonskim propisima bio sprječen, ali se ovaj princip može izvesti već iz općenitih načela zagode. — Mirovanje postupka, koje je po dosad važećem § 35. al. II. citiranog hrvat. zakona isključivala dalnji postupak, ne ulazi u obzir po novom zakonu o štampi. — Pravo tužbe, koje je dosad tužitelj gubio promašenjem roka, naznačenoga u § 530. k. z., jedino glede delikta, progoniva samo na zahtijevanje, po novom zakonu o štampi zastaruje u svakom slučaju za godinu dana, računajući taj rok od dana štampanja.

Valja jošte istaknuti, da gore obrazložena načela općega dijela hrvat. kaz. zakona vrijede samo za one delikte, koji nisu navedeni u glavi IX. i X. srpskoga krivičnoga zakona, dok se glede potonjih, ako su izvršeni štampom, imadu primjenjivati opća načela srpskoga

Digitized by Google

krivičnoga zakona, kojih je valjanost glede delikta, nabrojenih u glavi IX. i X., protegnuta na cijelu kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, pa se u tom dijelu ustanove srpskoga kaznenoga zakona imadu smatrati odredbama općega kaznenoga zakonika, koje predvidja čl. 89. novoga zakona o štampi.

Prema svemu ovomu se razabira, da će kod prosudjivanja tiskovnih delikata doći u obzir tri sistema — i to: 1. općeniti sistem samoga zakona o štampi, 2. posebni sistem hrvatkoga kaznenoga zakona u pogledu pojedinih norma općega dijela, 3. posebni sistem srpskoga kaz. zakona u pogledu pojedinih ustanova općega dijela a obzirom na delikte nabrojene u glavi IX. i X. srpskoga kaznenoga zakona. U koliko su pojedini delikti, nabrojeni u glavi IX. i X. srpskoga kaznenoga zakona, prenešeni po svojem učinu kao posebni delikti u novi zakon o štampi, imadu se podvrći prosudjivanju po čl. 89. zakona o štampi, pa glede njih u pogledu odredaba, navedenih u čl. 89. zakona o štampi, vrijedi opći dio hrvatskoga kaz. zakona.

U pogledu postupovnih propisa novoga zakona o štampi praksa se nalazi pred rješavanjem teškoga problema, da posebne postupovne propise novoga zakona o štampi, koji derogiraju odredbe hrvatskoga kaz. postupnika, dovede u sklad s onim dijelom sistema hrvatskoga kaz. postupnika, koji prema čl. 95. novoga zakona o štampi ostaje i dalje na snazi. Ima naime u novom zakonu o štampi principijelnih postupovnih propisa, koji su u opreci ne samo s pojedinim odredbama hrvatskoga kaznenoga postupnika, već upravo sa temeljnim načelima toga postupnika, te je tako ostavljeno široko polje zakonskoj interpretaciji, a prema tomu bit će i primjena novih postupovnih propisa zakona o štampi različna i dosta nesigurna. K tomu pridolazi okolnost, da ovi pstupovni propisi u novom zakonu o štampi ne slijede onim redom, kako se vremenski razvija sam postupak, već n. pr. iza odredbe čl. 73. al. 8., koji govori o neposrednoj optužnici, slijedi tek u čl. 80. propis o načinu pozivanja optuženoga radi saslušanja; o podnašanju optužnice jednom je govora u čl. 73. al. 8. a zatim opet u čl. 85., propisi glede pozivanja svjedoka uvršteni su prije ustanove čl. 79., koji govori o pravu podnašati tužbu, a iza ustanove čl. 82. o pravu optuženog, koji nije prisustvovao istrazi ili pretresu, da izjavi nezadovoljstvo protiv sudskih odluka, slijedi u čl. 83. propis o roku. u kojem se ima obaviti preslušanje svjedoka. Kako je novi zakon o štampi tek tri mjeseca na snazi. razumljivo je, da se u pogledu interpretacije postupovnih propisa ovoga zakona još ne pokazuje stalna praksa, ali se može utvrditi nastojanje sudova, da postupovne propise novoga zakona o štampi tumače restriktivno i uz nastojanje, da se s jedne strane poluči cilj ubrzanja postupka, koji je zakonodavcu lebdio pred očima, nu s druge strane uzdrže na snazi temeljna načela hrvatskoga kaznenoga postupnika u načinu provedbe postupka.

Postupovni propisi novoga zakona o štampi odstupili su donekle od načela usmenosti i neposrednosti, na kojem se osniva sistem hrv. kaz. postupnika. a u pogledu sabiranja dokaza, prihvaćaju stajalište posve oprečno hrv. kaz. postupniku, dok određuju. da

Digitized by Google

sud nije dužan, da uzima na sebe inicijativu za pribavljanje dokaza. Sa najprije istaknutoga načela valja prosuditi i pismeni odgovor na tužbu, spomenut u čl. 73. zakona o štampi. Takov pismeni odgovor bijaše predvidjen u srpskom zakonu o štampi od 12. siječnja 1904. kao obrambeno sredstvo na tužbu zbog klevete. Novi zakon o štampi naredjuje ga općenito kao obrambeno sredstvo na tužbu radi kažnjivoga djela, počinjenoga štampom. Ovaj pismeni odgovor podudara se sa anticipiranim obrambenim spisom, na koji nailazimo u srpskom kaznenom postupniku i starijem zakonodavstvu, naročito u austrijskom kaz. postupniku od 17. siječnja 1850. U ovom spisu imao je okrivljeni na koncu istrage reasumirati svoju obranu, da otkloni optužnicu. Ovo je sredstvo obrane u modernim kaznenim postupcima radi ujednostavljenja postupka dokinuto, te zamijenjeno neposrednim preslušanjem okrivljenoga pred sudom, koje potonje i odgovara načelu usmenosti i neposrednosti.

Temeljno načelo postupovnih propisa novoga zakona o štampi, sastoji u evidentnom nastojanju, da postupak u tiskovnim stvarima bude pospješno proveden i dovršen, a svako zatezanje otklonjeno prekluzivnim rokovima i odgovornošću svih organa vlasti, da u tim rokovima svrše predmet. — Po istom nastojanju uveden je i skraćen postupak u onim predmetima, u kojima bi se jasno izražavala nakana stranaka, da stvar zavlače. Sud naime odmah iza odgovora tuženoga može odrediti glavnu raspravu i pozvati tužioca, da u roku od tri dana podnese optužnicu, ako uvidi, da se pozivanjem na svjedoka van sudskoga područja (teritorija) nastoji odugovlačiti postupak. Razabira se po ovoj ustanovi, da je intencija zakonodavca bila ta, da se nenužnim zamolnicama na sudove izvan područja suda, koji vodi postupak, predmet ne zategne. U pogledu tumačenja prostornoga pojma, koji zakon predmnijeva pod područjem (teritorijem) suda, oslanja se taj pojam na propis § 94. srpskoga kaz. postupnika, koji predvidja, da okružni sud ispituje svjedoke iz svoga okružja, a za ispit svjedoka u drugom okružju obraća se s nužnim pitanjima sudu onoga okružja, koji tada svjedoka ispituje. Slično i po § 147. hrv. kaz. postupnika može sudac istražitelj svjedoka, kojega je boravište izvan okoliša kotarskoga suda, koji se nahodi ondje, gdje je stolica suca istražitelja, pozvati pred sebe, ako bi to bilo nužno radi pospješenja stvari.

Promotre li se ove ustanove savezno čl. 83. novoga zakona o štampi, koji naredjuje, da ispit svjedoka, na koje se optuženi poziva, ima isljedni sudac izvršiti u roku od osam dana, to je jasno, da zakon o štampi polazi sa gledišta, da se ustanova o svjedocima, koji borave van sudskoga područja, odnaša na one svjedoke, glede kojih bi se sudac istražitelj, jer borave izvan okružja suda okružnoga (sudbenog stola) morao u smislu § 94. srpkoga zakona o štampi obraćati zamolnicom na drugi okružni sud. S druge strane razabira se iz propisa čl. 83. novoga zakona o štampi naročito po kratkom roku od osam dana, u kojem se ispit svjedoka ima izvršiti, da ispit svjedoka, koji borave u okružju onoga sudbenoga stola, pred kojim se vodi postupak, vrši neposredno isljedni sudac, jer bi inače promašio u tu svrhu odredjeni mu kratki rok.

Digitized by Google

Nastojanju, da se ubrza postupak, odgovara i ustanova čl. 73. novoga zakona o štampi, koja u pogledu dokaza tuženoga prihvaća koncentracijoni princip, da sva dokazala valja iznijeti jednovremeno i time izbjeći zatezanju postupka, koji nastupa uslijed toga, što bi tuženi tečajem postupka predlagao nova dokazala, koje je već u odgovoru mogao navesti, ali je to radi zatezanja postupka propustio učiniti. Prema tome ne će moći tuženi ni na glavnoj raspravi predložiti takovih dokaza, koje nije naveo u svojem odgovoru, osim ako se ovi odnose na nova fakta, koja je tužitelj tekom postupka iznio ili ako tuženi dokazima tužitelja bude izazvan, da sa svoje strane predloži nove dokaze. U tom pravcu predleži dakle jedno ograničenje načina obrane tuženoga na glavnoj raspravi, koje je u opreci sa načelom hrvatskoga kaz. postupnika, da se upravo na samoj glavnoj raspravi sabira dokaz neposredno, te hrvatski kazneni postupnik uopće ne pozna prekluzija, koje su u protimbi sa svrhom dokaza, da se pronadje materijalna istina.

U pogledu samoga tereta dokaza valja istaknuti, da se u tome postupovni propisi novoga zakona o štampi posve razilaze od propisa hrv. kaz. postupnika. Po hrvatskom kaz. postupniku je sud subjekat, koji se ima brinuti oko provedenja dokaza. Sabiranje dokaza je dužnost suda i to uz ili bez inicijative stranaka. Naročito na glavnoj raspravi razpolaže sud dokaznim materijalom, a stranke mogu poprimiti inicijativu, da svojim prijedlozima popunjuju sudske procesualne radnje. Ovo naročito sabiranje dokaza u svrhu pronalaska materijalne istine, provedeno je u hrvatskom kaznenom postupniku posve dosljedno do izražaja samoga načela, što sud može zaključiti, da se imadu pribaviti i ona dokazna sredstva, kojih su se obadvije stranke sporazumno odrekle, ako misli, da će se na osnovu ovih doći do materijalne istine. — Po postupovnim propisima novoga zakona o štampi inicijativa za pribavljanje dokaza prelazi posvema na stranke (čl. 86.). Sud nije dužan, da preuzme inicijativu za pribavljanje dokaza. On će jedino pribavljati dokaze, koje su mu stranke naznačile, a koje je kao važne primio.

U cilju ubrzanja postupka restringirani su po novom zakonu o štampi pravni lijekovi proti sudskim odredbama i osudama do najužih granica. Kako u pogledu shvaćanja pravnih lijekova i postupka s ovima u pojedinim pokrajinama kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca važe najraznoličniji propisi, koji ostaju i dalje na snazi, u koliko se ne protive postupovnim propisima novoga zakona o štampi, a ovi potonji se u glavnom oslanjaju na propise zastarjeloga srpskoga kaznenoga postupnika, koji se temelji na posve različnim postupovnim načelima, to će se praksa naći pred rješavanjem teškoga problema, da sistem pravnih lijekova po novom zakonu o štampi dovede u sklad sa onim postupovnim propisima hrvatskoga kaz. postupnika, koji i dalje ostaju na snazi, odnosno da opredijeli, koji su postupovni propisi hrvatskoga kaz. postupnika derogirani novim zakonom o štampi. Kod rješavanja toga pitanja valja polaziti sa gledišta, da je glavna intencija novih postupovnih propisa, da se postupak ubrza i otklone svi pravni lijekovi, kojima bi se postupak mogao zategnuti.

Digitized by Google

To je načelo usvojeno i u hrvatskom kaz. postupniku, pa su u samom istražnom postupku pritužbe na banski stol dopustive samo u iznimnim slučajevima § 105. k. p. Ustanova § 104. hrvatskoga kaznenoga postupnika svrstava doduše i pritužbu protiv odredbe suca istražitelja na sudbeni stol u red pravnih lijekova, ali je jasno, da se ovdje ne radi o pravnom lijeku u užem smislu riječi već o traženju stranke, da sud po dužnosti svoga nadzora nad sucem istražiteljem ovoga potonjega uputi na vršenje zakonskih odredaba. Po novom zakonu o štampi, dopustiva je u pripremnom postupku pritužba na sam sud tek u slučaju čl. 78., kada sudac istražitelj tužbu kao neurednu odbacuje. Zakon doduše taj pravni lijek naziva žaobom, ali je jasno, da taj zakonski naziv odgovara onomu pritužbe po § 104. k. p. — Osim ove predvidja zakon u pripremnom postupku jedino pritužbu na apelacijoni sud (banski stol) proti rješenju suda, da li ima mjesta stavljanju okrivljenoga pred sud ili nema. Zakonski je naziv i toj pritužbi žaoba, nu s gledišta formalne naravi ona se ukazuje pritužbom § 105. hrvatskoga kaznenoga postupnika, povodom koje će apelacijoni sud imati prosuditi, da li su se stekle materijalno-kazneno-pravne i procesualno-pravne pretpostavke osudjenja.

Smatra li sud, da predleže zakonske pretpostave, da okrivljeni bude stavljen pred sud, saopćuje to rješenje odmah okrivljenomu i predaje tužiocu, da u roku od tri dana izradi i sudu podnese optužnicu. Namiče se pitanje, da li je ta optužnica odmah pravosnažna, ili su dopustivi proti istoj prigovori. Novi zakon o štampi oslanja se glede toga na srpski kazneni postupnik, koji takovih prigovora ne predvidja, nego je na stajalištu (§ 183. kaz. post.), da se u najkraćem roku (15 dana), pošto rješenje o stavljanju pred sud postane izvršno, a tužba (optužnica) optuženomu saopći, mora odrediti glavna rasprava i donijeti sudska odluka o krivici optuženoga.

U skladu s ovim propisom srpskoga kaznenoga postupnika je i II. al. čl. 85. novoga zakona o štampi, u smislu kojega se po optužnici u tiskovnim stvarima ima odrediti pretres u roku od pet dana, ako nema svjedoka, ili u roku od deset dana, ako ima svjedoka, koje treba pozvati na raspravu. Moglo bi se doduše interpretirati, da II. al. čl. 85. novoga zakona o štampi predvidja pravosnažnu optužnicu, a pravomoćnost iste da se prosudjuje po hrvatskom kaznenom postupniku, ali bi takova interpretacija bila u protimbi sa shvaćanjem zakonodavca, kojega intencija bijaše radi ubrzanja postupka restringirati pravne lijekove, a u § 168. srpskoga kaz. postupnika ustanovljeni rok za odredjenje rasprave skratiti na pet odnosno 10 dana, da tako u što kraćem roku dodje predmet pred glavnu raspravu.

S gledišta ubrzanja postupka, mora se prosuditi i ustanova čl. 90. novoga zakona o štampi, koja odredjuje, da se protiv rješenja i presude višega suda može izjaviti žalba i nezadovoljstvo za tri dana po saopćenoj odluci suda, i da se ovi pravni lijekovi zajedno sa aktima sprovode višemu sudu u roku od 24 sata po isteku roka za žalbu ili nezadovoljstvo. — Hrvatski kazneni postupnik ne pozna

Digitized by Google

doduše pravnog lijeka pod zakonskom oznakom nezadovoljstvo, ali uzevši u obzir, da se petit toga nezadovoljstva, prosudivši ga s gledišta § 264. srpskoga kaz. postupnika, podudara sa potpunim prizivom, koji je i hrvatskomu kaznenomu postupniku poznat u postupku glede prekršaja, dok je u postupku glede zločinstva i prestupka taj priziv stegnut jedino proti izreci o kazni i odšteti, pa da u Hrvatskoj i Slavoniji apelacijoni sud dolazi jedino u priliku, da rješava taj nepotpuni priziv, te se mora zaključiti, da se pojam nezadovoljstva u čl. 82. i 90. novoga zakona o štampi podudara s onim nepotpunoga priziva glede izreke o kazni i odštete po hrvatskom kaznenom postupniku.

U pogledu razlikovanja pravnih lijekova ustanova čl. 90. novoga zakona o štampi ne će praksi praviti poteškoća, ali je radi nejasnoće u pogledu samoga oblika žaobe i postupka s ovom kadra tumačenje ove ustanove dovesti u neizvjesnost i prouzročiti posvemašnju dezorijentaciju. Za prvo je stvarno nemoguće, da bi se žaoba sa aktima mogla u svim slučajevima već za 24 sata po isteku roka za žalbu sprovesti kasacijonomu sudu. Zakonodavac je očito predvidio one slučajeve, kada se osuda saopćuje okrivljeniku, koji nije raspravi prisustvovao, a isti se poslužuje žaobom, koju predaje na pošti. I po ustanovi § 15. srpskoga kaznenoga postupnika, a i po propisu § 4. hrvatskoga kaznenoga postupnika, jednako po analogiji čl. 73. novoga zakona o štampi ne uračunavaju se dani, koji li je pismo, koje treba da uz stanovito vrijeme bude predano kaznenoj vlasti, na pošti išlo. U koliko bi sa strane protustranke izjavljena bila žaoba, mogao bi stol sedmorice doći u priliku, da sudi po žaobi samo one jedne stranke, premda se žaoba protustranke, ako i pravovremeno predana, nalazi još na pošti. Glavna poteškoća predležat će glede pravilne interpretacije čl. 90. novoga zakona o štampi u pogledu prosudjivanja, koje su ustanove hrvatskoga kaz. postupnika ovom ustanovom derogirane, a koje nasuprot imadu i dalje važiti. Direktivu za pravilno tumačenje ove ustanove daju propisi § 259. srpskoga kaz. postupnika, koju je zakonodavac imao u vidu kod odredaba čl. 90. novoga zakona o štampi. Po ustanovi § 259. srpskoga kaz. postupnika žalba se izjavljuje usmeno ili pismeno za tri dana od dana, kada je presuda ili rješenje saopćeno ili pismeno dostavljeno. Docnije izjavljenu žalbu ili nezadovoljstvo, sud će odbaciti rješenjem. U formalnom pogledu nije za izjavu žalbe po srpskom kaz. postupniku propisan kakov posebni oblik; nije nužno da se u izjavi žaobe označe točke ništavosti, a izvedenje ništovne žaobe srpski kaz. postupnik uopće ne pozna, već kasacijoni sud ureda radi ispituje presudu u pravnom a i u stvarnom pogledu, te ex officio uništuje one presude, gdje bi primijetio, da su zakoni formalni ili materijalni povredjeni.

Usporedivši ustanovu čl. 90. zakona o štampi s onom § 259. srpskog kaz. postupnika, razabira se, da su po novom zakonu o štampi propisi § 259. srpskog kaz. postupnika izmijenjeni u dvojakom smjeru — i to: 1. što se u svakom slučaju imade žalba predati (izjava i eventualno izvedenje) za tri dana po saopćenoj odluci: 2.

Digitized by Google

što se akta predmeta u svakom slučaju sprovode višemu sudu u roku od 24 sata po isteku roka za žalbu, dakle i u onim slučajevima, u kojima je dosada niži sud bio ovlašten žalbu odbaciti. Posmotre li se ove izmjene, ustanovljene u § 90. novoga zakona o štampi, s gledišta hrvatskoga kaz. postupnika, ispostavlja se, da su njima derogirane sve one ustanove § 280. k. p., koje su u protimbi sa gore naznačenim temeljnim dvim izmjenama — i to: a) sve ustanove, koje predvidjaju inako računanje roka od tri dana za najavu i eventualno izvedenje žaobe, nego li je ono, odredjeno u čl. 90. novoga zakona o štampi; b) one ustanove, koje ovlaštuju judeksa a quo na rješavanje žaobe. Netaknute ostaju ustanove o obliku najave ništovne žaobe i postupku s ovom. Radi jasnijega razumijevanja ovoga pitanja nužno je, da se u kratko obazrem i na propise hrvatskoga kaz. postupnika u pogledu postupka kod ništovnih žaoba. Po propisu § 280. hrvatskoga kaz. postupnika ima se žalba ništovna uz tri dana poslije proglašene osude prijaviti kod sudbenoga stola. Ako optuženik kod proglašenja osude nije bio pritoman, imat će se ništovna žalba prijaviti uz tri dana, pošto je o osudi bio obaviješten. Nadalje se u § 281. l. odredjuje, da je žalbenik vlastan najkasnije za osam dana, računajući od dana prijavljene žaobe ništovne, odnosno za osam dana od dostave osude, zatražene unutar roka, ustanovljenoga za prijavu žalbe ništovne, izvedenje svoje žalbe dati kod suda u zapisnik ili predati je pismeno sudu. Žalbenik ima ili u prijavi svoje žaobe ništovne ili u izvedenju iste naznačiti jasno i izrazito koji od razloga ništetnosti, navedenih u § 277. br. 1 do 11, te navlastito navesti okolnost, koja bi imala biti razlogom ništetnosti. U koliko žalbenik ovomu potonjemu propisu ne udovolji, imat će po § 281. II. b) sam sudbeni stol tu žaobu odbiti, odnosno po § 282. II. stol sedmorice zabaciti, ako ju po § 281. II. b) nije sudbeni stol odbio.

Izvedenje ništovne žaobe može se spojiti s prijavom, a može se predati i posebice. Za izvedenje žaobe ništovne mogu stranke zahtijevati prilikom prijave ili u prijavnom roku prijepis osude s razlozima. Izvedenje ništovne žaobe ima se predati u neprekoračivom roku od osam dana, računajući taj rok od dana, koji slijedi na dan prijave, ako nije tražena, ili zakonom odredjena dostava prijepisa osude, inače od dana dostave presude. — Kako čl. 90. novog zakona o štampi predvidja samo najavu žaobe, koju suglasno sa § 259. srpskoga kaz. postupnika naziva izjavom žaobe, a naredjuje, da se ova izjava ima predati u roku od tri dana, a 24 sata nakon izmaka roka za žaobu, da se već spisi imadu podnijeti kasacijonomu sudu, to je jasno, da je čl. 90. novoga zakona o štampi derogirana ustanova hrvatskoga kaz. postupnika, koja je predvidjala, da za izvedenje žaobe ništovne mogu stranke zahtijevati prilikom prijave ili u prijavnom roku prijepis osude s razlozima, a zatim u daljem roku od osam dana izvesti žaobu. Po čl. 90. novoga zakona o štampi dovoljna je najava žalbe, ako i nije isključeno izvedenje iste, ali i ovo potonje mora da bude podnešeno u roku od tri dana po saopćenju osude, jer se već 24 sata po isteku roka za žaobu ima predmet sprovesti kasacijonomu sudu.

Digitized by Google

Inako tumačenje ustanove čl. 90. novoga zakona o štampi, koje bi polazilo sa gledišta, da su pridržani rokovi hrvatskoga kaz. postupnika glede izvedenja žaobe ništovne, naročito i računanje roka od dana dostave osude, ako je stranka prigodom prijave ili u prijavnom roku ovu zatražila, protivilo bi se očito intenciji zakonodavca za pospješnim finaliziranjem predmeta u višoj instanciji. Što se pako tiče najave žaobe, to će se oblik iste i dalje ravnati po propisima hrvat. kaz. postupnika, koji u čl. 90. novoga zakona o štampi uopće nisu derogirani, a ne bi se ni mogli derogirati bez ustanovljenja posebnih ustanova o postupku pred kasacijonim sudom, koji bi nadomještali ustanove § 282. i slij. hrv. kaz. postupnika.

Prema ovomu obrazloženju dolazim do zaključka, da u tiskovnim predmetima valja svakako već u prijavi žaobe ništovne navesti jasno i izrijekom žaobne točke. Valja navesti koji od razloga ništetnosti u smislu § 277. br. 1—11 hrvatskoga kaz. postupnika ili bar jasno uputiti na činjenice ili okolnost, na kojoj se po mnijenju žalitelja temelji razlog ništetnosti. Žalitelj je dalje vlastan podnijeti i izvedenje žaobe, ali i u tom slučaju ne smije prekoračiti rok, odredjen mu za najavu žaobe ništovne.

Po rokovima, ustanovljenim u čl. 90. novoga zakona o štampi, dalje proizlazi, da je derogirana i ustanova § 281. hrvatskoga kaz. postupnika, po kojoj je sudbeni stol imao ništovnu žaobu dostaviti protustranci radi podnašanja protuočitovanja u roku od osam dana. Nadalje iz propisa čl. 90. novoga zakona o štampi, koji odredjuje, da se spisi imadu 24 sata nakon izmaka roka za žaobu podnijeti višemu sudu, proizlazi, da je sudbenomu stolu oduzeta ona vlast, koju prema odredbama hrvatskoga kaz. postupnika vrši u ostalim kaznenim predmetima, a po kojoj kao zastupnik kasacijonoga suda u prenesenom području može odbiti svojim zaključkom a limine fori žaobu ništovnu radi najbitnijih spoljašnih formalnih nedostataka.

Konačno mi je ovdje glede oblika žaobe u tiskovnim predmetima još istaknuti, da pismeni podnesak, kojim se prijavljuje žalba odnosno odmah spaja i izvedenje, mora biti signiran i po braniocu. U tom pogledu § 281. II. c) hrvatskoga kaz. postupnika nije derogiran članom 90. novoga zakona o štampi. Ali kako je sudbenomu stolu u čl. 90. novoga zakona o štampi oduzeta ona vlast, da u ime kasacijonoga suda u prenesenom području rješava žaobu, to će nadopunu prema § 281. II. c) al. 2. hrvatskoga kaz. postupnika odredjivati samo kasacijono sudište, a jednako donašati i zaključke u smislu § 281. II. c) al. 1. hrvatskoga kaz. postupnika (§ 282. IV. a) hrv. kaz. postupnika).

Uvjeren sam, da ima još cijeli niz spornih pitanja, koja će u praksi nastati, ali mi nije moguće, da sva ova pitanja razmotrim u jednom predavanju. Za to je potreban opširniji komentar, a moje nastojanje mogu svesti na to, da mi bijaše ciljem istaknuti razlike izmedju staroga i novoga prava, naročito pako obrazložiti one ustanove novoga zakona, koje derogiraju ne samo pojedine propise, već i načela važećega prava.

Digitized by Google

Nešto iz povijesti javnoga bilježništva.

Priopćio Ivo Stanoš, javni bilježnik u Visu.

Dne 29. rujna 1925. navršilo se je 75 god., da je ustanova javnoga bilježništva točnije uvedena u zemljama bivše austro-ugarske monarhije, medju koje je spadala i Dalmacija. Revolucija godine 1848. dala je povoda, da se sastav ugovora i drugih privanih isprava oduzme sudovima, te se je počelo smišljati o novoj ustanovi, koja bi ovoj potrebi udovoljila i stranke osigurala, da ne padaju u ruke raznih nenadležnih savjetnika. Ondašnji je ministar pravde Schmerling dne 30. travnja 1850. predložio ponovno uvedenje javnoga bilježništva sa motivacijom: »Svrha je uvedenja javnoga bilježništva, da se dobije državna ustanova, koja će gradjanima pružiti mogućnost, da u pravnim poslovima dobiju javnu ispravu putem osoba, koje su od države postavljene i ovjerovljene.« Ovaj prijedlog bje primljen i s njim u vezi izdana carska povelja od 29. rujna 1850. (l. d. z. br. 366) kao pravilnik za javne bilježnike. Prema ovomu pravilniku javni bilježnici bijahu ovlašteni, da sastavljaju isprave; ovjerovljuju potpise, prijepise i prijevode; posvjedočuju o životu osoba; pohranjuju isprave osim zadužnica i zlata. Pošto bijaše ovaj pravilnik u mnogom nepraktičan, podigla se bura proti ustanovi javnoga bilježništva, te se počelo govoriti o njezinu ukinuću. Upitan ob ovom, ondašnji je ministar pravde izjavio, da je javno bilježništvo za pravni život neophodno potrebito, pa je predložio reviziju gornjega pravilnika. Poslije raznih debata bio je primljen novi pravilnik od 21. svibnja 1855. (l. d. z. br. 94), koji je vrijedio za neke krajeve ondašnje države, izmedju kojih za Hrvatsku i Slavoniju od 7. veljače 1858. do konca god. 1860. Pošto se je ovim pravilnikom ukinula obvezatna djelatnost javnoga bilježnika u nekim poslovima, cijeli je stalež bio ugrožen od nadripisara. Ponovno se počelo raditi o novom pravilniku. Sa prijedlogom ob ovom pravilniku bje predložen i zakon o potrebi bilježničkoga sastava nekih isprava i ovjerovljenja potpisa na tabularnim ispravama. Ovim je zadnjim dvima prijedlozima bila posvećena osobita pažnja, te konačno bi sankcioniran zakon od 25. srpnja 1871. (l. d. z. br. 75, 76) biva pravilnik, koji danas normira djelovanje javnih bilježnika u Sloveniji i Dalmaciji. Ovi zakoni nisu potpuno zadovoljili stalež javnih bilježnika, jer je ovaj uvidio u novim zaknonima reformu, koja je stala na po puta. Ipak bi bilo nepravedno zanijekati, da su ovi novi zakoni znatno doprinijeli razvitku javnoga bilježništva. Uz ostalo treba istaknuti, da je bilježničkim ispravama priznata ovršivost; da je za neke poslove obvezatna bilježnička djelatnost; da je krug bilježničkih posvjedočenja bio nešto proširen, ako i ne prema želji predstavnika bilježničkoga staleža. Najglavnije je to, da je u novom pravilniku uvedeno načelo staleške autonomije. Zborovi imaju pravo na slobodni izbor komore, koja je staleška vlast za vodjenje nadzora nad članovima u manjim disciplinarnim prekršajima.

Pravilnik od 25. srpnja 1871. bio je kasnije nešto promijenjen i baš: §§ 6, 119. zakona od 25. prosinca 1876. (l. d. z. br. 3 ex 1877); §§ 127., 138. zakona od 1. rujna 1908. (l. d. z. br. 189); §§ 55, 79 zakona od 4. lipnja 1882. (l. d. z. br. 67); § 115. naredbe od 7. srpnja 1918. (l. d. z. br. 20). Sa svim ovim izmjenama, rečeni je pravilnik još nepraktičan, te ne odgovara današnjem duhu vremena. Prema pravilniku od god. 1850. bijaše djelokrug bilježnički vrlo malen. Pravilnikom od godine 1855. djelovanje je javnih

Digitized by Google

bilježnika prošireno time, da im je dozvoljen sastav privatnih isprava, zastupanje stranaka u vanparbenom postupku, te uvedenje sudbenoga povjereništva. Pravilnikom od god. 1871. pošlo se dalje. Izmedju glavnoga odredjeno je postavljanje javnih bilježnika kao sudbenih povjerenika. U ovom naredjenju ležala je glavna ideja, da sudovi neki dio vanparbene djelatnosti predadu jav. bilježnicima. Ovo povjereništvo u početku nije zadovoljavalo, jer su javni bilježnici bili d u ž n i, da preuzmu povjereni posao, a nisu imali p r a v o, da traže povjerenje posala. Pošto je sve ovo zavisilo od uvidjavnosti sudova, nastala je pogibelj za javno bilježništvo, da zavisi o subjektivnom a ne o objektivnom ocjenjivanju sudova, te da položaj i interesi javnih bilježnika budu u sukobu sa osobnim interesom sudbenoga osoblja. Već god. 1855. neprijatelji javnoga bilježništva poduzeše sve moguće proti ovoj ustanovi; ali bijahu loše sreće, jer se je dokazalo, da sudovi ne mogu da snose teret vanparbenih posala, pa je bilo odlučeno, da se svi poslovi vanparbenoga postupka u cjelini predadu javnim bilježnicima. Vlada nije ovo u cjelini prihvatila već uz ograničenja, sadržana u carskoj povelji od 9. kolovoza 1854. (l. d. z. br. 208) i naredbi od 7. svibnja 1860. (l. d. z. br. 220). Da i ovi propisi ne zadovoljuju, lako je razumjeti. Trebaju veliku izmjenu, koja će odgovarati interesima pravnoga i narodnoga života. Staleška autonomija u početku bijaše vrlo bijedna. Predstavnik staleški bijaše arhiv, kojega je upravitelj bio i predsjednik komore. Takov arhiv i komora morali su biti u sjedištu višega zemaljskoga suda. Za upravitelja arhiva morao je biti imenovan zaslužan javni bilježnik. Ovo se je rijetko obistinjavalo, jer se je postavljao za upravitelja arhiva odnosno predsjednika komore koji savjetnik. Tako je komora bila neki odio višega zemaljskog suda. Uslijed ovoga javni bilježnici bijahu nekakovi činovnici bez državne pomoći, a stalež je zakržljavio. Od ove rane i dandanas javno bilježništvo silno boluje, te je vrijeme, da se ovo smetne. Narod u početku nije shvaćao važnost javnoga bilježništva, te je seljak radije išao nadripisaru nego li javnomu bilježniku, kao što je radije tražio empiričara nego li diplomirana liječnika. Najteži posao bijaše steći povjerenje naroda. To se nije dalo znanstvenim člancima putem štampe, već poštenim i susretljivim postupanjem pojedinih javnih bilježnika. Vara se svatko, koji misli, da u današnjim prilikama javno bilježništvo kao ustanova pruža garanciju svojim članovima, već je svaki pojedini javni bilježnik kovač svoje sreće i svoga staleža. Odnošaji izmedju sudstva i javnoga bilježništva i odvjetništva nekad u poslovanju nisu bili najbolji, te izazvaše Körblerov raspis od 25. studenoga 1904., kojim bjehu odredjene jasne granice nadležnosti rečenih pravničkih zvanja.

No kakogod se htjelo, javni su bilježnici neuklonivi nosioci pravnoga života. Rad na polju javnoga bilježništva ne prestaje. Dalmatinski javni bilježnici rade o uvedenju sudbenoga povjereništva, koje im je u Dalmaciji uskraćeno neosnovanom politikom bivše monarhije; — nastoje, da se javno bilježništvo proširi po cijeloj državi. Oni pak u Sloveniji i Hrvatskoj pružaju im bratsku ruku, zahtijevajući podignuće javnoga bilježništva po uzoru velikih kulturnih naroda. Svi pak žele, da pravni život naše države bude na diku u domu i izvan doma. Svi se konačno ponose, da se je njihov stalež uvijek savjesno držao zvaničnih propisa i naredjenja, a uvjereni su, da će važnost javnoga bilježništva predobiti i one, koji ga ne poznaju ili ne cijene dovoljno.

Digitized by Google

Ocjene i prikazi.

Univ. prof. Dr. Metod Dolenc: Problem izvrševanja kazni na prostosti v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. — (Posebni odtisek iz Zbornika znanstvenih rasprav.) — Ljubljana 1925. str. 75.

Ovim je retcima prije svega zadaća, da svratim pažnju svih naših pravnika na ovu ne samo vrlo zanimljivu i poučnu nego i korisnu raspravu kolege Dolenca, jer je to, što ja znam, prva opsežna rasprava, koja nam predočuje ne samo pozitivno naše pravo o izvršenju kazni slobode, nego i današnje stanje kaznenih zavoda u našoj domovini, te osnovu novoga zakona o izvršivanju kazni slobode sa kritičnim primjedbama. Prikaz našega današnjega stanja je to zanimljiviji, što se je pisac o svem onom, što opisuje, lično uvjerio, sve je vidio na svoje oči, jer je posjetio male ne sve naše kaznene zavode.

U §-u 1. govori o pojmu kazni. Tuj ističe, da već i obzirom na naše prosvjetne i društvene prilike ne smijemo pustiti s vida odmazdnu funkciju kazni: oko za oko, zub za zub. Odmazdna funkcija kazni, veli pisac, naša je starina, koja se je u obliku krvne osvete sačuvala u nekojim brdovitim krajevima naše otačbine sve do danas. Za to će morati da udje i u naš novi jedinstveni zakon o izvršivanju kazni, ako hoćemo da istisnemo samopomoć i krvnu osvetu.

Tuj se ja ne slažem sa piscem, jer sam u duši svojoj uvjeren, da mi odmazdne funkcije kazni, bolje reći odmazdne pravednosti nismo postići kadri. Nama za to manjkaju svi uvjeti, koji su bezuvjetno potrebni. Manjka nam prije svega mogućnost posvemašnje spoznaje krivnje, jer nismo kadri, da zavirimo u dno duše krivca. A kad bi smo i bili kadri, da potpuno spoznamo krivnju, manjka nam mogućnost, da vratimo krivcu jednakim zlom, da provedemo načelo: oko za oko, zub za zub.

Nema te jednakosti niti kod smrtne kazni, jer nitko ne može razborito tvrditi, da je smrt razbojnika jednako zlo smrti njegove žrtve, koja bijaše čestit čovjek. Još manje se može govoriti o jednakosti kod kazne slobode sa zločinima protiv imovine, zločinima protiv života i zdravlja itd.

A nije ni zadaća države, da ona vrši pravednost, koju vršiti ne može. Njena je zadaća, da štiti pravna dobra i interese borbom protiv zločina, a medju sredstva u toj borbi spada i kazna, kojoj je svrha: generalna i specijalna prevencija.

U § 2. govori pisac o historijskom razvoju kazni slobode, a u § 3. o propisima o izvršivanju kazni slobode u našoj kraljevini. Tuj, prirodno, govori napose o svakom od naših šest pravnih područja.

Najvažniji, najzanimiviji i najopsežniji dio rasprave nalazi se u § 4., u kome se govori o današnjim kaznionicama u našoj kraljevini na osnovu vlastitoga opažanja pišćeva.

Ovdje prije svega ističe pisac, kako je pravosudna uprava bila prisiljena kažnenike iz jednoga pravnoga područja porazmjestiti po kaznionicama drugoga pravnoga područja radi pomanjkanja kaznenih zavoda u pojedinim pravnim područjima, premda su i kazneni zakoni i zakoni o izvršivanju kazni u svakom pravnom području drugi, što ne povećava ugled našega kaznenoga pravosudja.

Na prvome mjestu govori o kaznionicama u Sloveniji i Dalmaciji. Sa Mariborskom kaznionom je zadovoljan, jer pravi dobar utisak i s obzirom na zdravlje kaznenika i s obzirom na higijenu i s obzirom na disci-

Digitized by Google

plinu. Prigovara tome, što se u tom zavodu, premda u posebnoj zgradi, nalaze i maloljetnici do navršene 18. godine, koje bi trebalo smjestiti daleko od kaznione, jer će im se cio život predbacivati, da su bili u kazniони. U ostalom oni se, veli ispravno pisac, ne mogu kazniti, nego prinudno odgajati.

Druga je kaznionica u Sloveniji u Begunjama za ženske kaznenike. Ona se nalazi u plemićkom gradu, prema tome ne odgovara ni primitivnim zahtjevima moderne penologije, kako dobro opaža pisac.

Zavodom upravlja nadstojnica opatica, a i sve njene pomagačice su opatice. Tuj si postavlja pisac načelno pitanje: može li imati nadzorni organ, opatica, disciplinarnu vlast nad kaznenicama u ime države. Ja držim, da može, jer je ona, dok upravlja kaznionom, državni organ, ma da je opatica, kao što je državni organ kateheta, ma da je svećenik ili redovnik.

Po mome mišljenju bi bila velika pogrješka, uzimati upravu ženske kaznione iz ruku opatica i prepustati je svjetovnjacima, jer nas iskustvo od preko pola vijeka uči, da su opatice za ovu zadaću upravo najpodesnije, pošto i bez stražara i bez prinudnih rastava sa samom ljubavi polučuju svrhu, za kojom država mora da ide.

Sasvim opravdano prigovara pisac tome, što se pod jednim krovom nalaze kaznionа i zavod za prinudni rad, jer ta činjenica škodi dobrome glasu žena, koje bijahu u zavodu za prinudni rad i otešćava im čestit život u budućnosti.

Sada govori o kaznionama u Hrvatskoj i Slavoniji, i to najprije o Lepoglavi.

Za ovu kaže, da je uredjena tako velikopotezno i moderno, da je mirne duše možemo označiti kao zavod, koji ne zaostaje za najboljim zavodima drugih europskih kulturnih naroda.

Kaznioni u Mitrovici prigovara pisac, što odio za malodobnike nije potpuno odijeljen od kaznione za odrasle, te bi želio intenzivniji odgoj maloljetnika.

Na jednu činjenicu, koju je opazio pisac, i meni je dužnost, da svratim pozornost ne samo čitaoca nego i mjerodavnih faktora. To je činjenica, da se velik dio kazninika zaposluje radom, što mu ga daju vanjski poduzetnici, najpače tvornička poduzeća.

Taj sistem nije u nijednom pogledu podesan. On nije podesan u prvom redu za to, što je nemoguće svrsi shodno izvršenje kazni uza nj, jer se ovdje rad ne može prilagoditi svrsi kazni, a to je, da kazna bude osjetljivo zlo, da popravlja kaznenika i da ga osposobi za pošten rad na slobodi, već se svrha kazni mora prilagoditi radu.

On nije podesan ni za to, jer smeta zavodskoj disciplini, kada mora kaznenik da sluša i poduzetnika i njegove namještenike, koji su organi privatni, kojima je jedina svrha, da izvuku iz kaznenikova rada što veću korist. Konačno nije podesan ni za to, što osposobljuje našega kaznenika, koji je u 80% seljak, te se nakon izvršenja kazne vraća kući, za tvorničkoga radnika, dakle za posao, koji mu u životu ne će trebati. Nama nije i ne smije biti zadaća, da otpuštene kaznenike svraćamo u grad, gdje će vrlo brzo postati priupadnici, jer ne će naći zarade, već da ih svraćamo na čisti zrak sela, gdje će im mnogo lakše biti protući se čestito kroz život, osobito ako u kaznioni nauče zanat, od kojega se na selu može živiti.

Ja sam se za ovo pitanje zanimao u augustu prošle godine, kad sam bio na kaznioničkom kongresu u Londonu kao državni delegat, pak sam

Digitized by Google

se u svim kaznionama, koje sam posjetio, informisao, radi li se samo u državnoj režiji ili se radi i za privatne poduzetnike. Dobio sam odgovor, da se u Engleskoj radi samo i isključivo u državnoj režiji, jer se sa radom za privatne poduzetnike ne može polučiti svrha kazni.

Inače dobio je pisac i u Mitrovici nakon pregleda cijeloga zavoda ugodan utisak, jer se na zdravlje i disciplinu kaznenika dobro pazi.

Posve je nezadovoljan sa kaznionom u Staroj Gradišci; ali ističe, da za nepovoljan utisak u ovoj kaznioni nije odgovoran upravitelj, već državna uprava, koja je prerano smjestila kaznionicu u zgrade, koje ne bijahu zgodne za tu svrhu, koja se nije za vremena pobrinula za kredite, koji bijahu potrebni za uredjenje samica, posteljine i odijela. Činjenica, da se samotni zatvor ne provodi dosljedno i da se zavod za prinudni rad, koji je ondje osnovan 1. novembra 1924., nalazi uz kaznionu, te se kaznenici miješaju sa prinudnim radnicima, protivi se modernim zahtjevima o izvršenju kazni.

Zagrebačka ženska kazniona ne pravi neugodan utisak glede zdravlja i čestoće; ali nije gradjena ni uredjena tako, da bi se u njoj mogao provoditi čisti irski progresivni sistem.

U Bosni i Hercegovini je samo kazniona za muškarce u Zenici, sagradjena 1888. i uredjena po Emilu Taufferu, koji je prvi u nas u Lepoglavi proveo irski progresivni sustav izvršivanja kazni.

Osnova temeljnog nacrta je upravo idealno prikladna za kaznioničke svrhe; ali je njena velika mana, što nema vodovoda ni kanalizacije, uslijed čega u njoj zdravstveno stanje ne može da bude uzorno.

Ovdje trpe kazan kaznenici iz Bosne i Hercegovine, Dubrovačkoga okružnoga suda i Crne Gore i Skoplja, ako ih iznimno odredi ministarstvo pravde.

Oni kaznenici, koji su osudjeni na robiju s okovima, nose okove, što ne samo da pravi neugodan utisak na posjetioca, nego radja čudnim shvaćanjem o jednoj državi, u kojoj kaznenici iz jednoga kraja nose okove, a kaznenici iz drugoga ne nose, premda su počinili kažnjivo djelo iste kategorije. Za to se ne bi smjeli okivati u ovoj kaznioni ni oni kaznenici, koji su osudjeni na okove.

Cjelokupni utisak, što ga pravi kazniona u Zenici, upravo je odličan. Glede precizne vojnički uredjene discipline kaznenika u radu i u spavaonicama prednjači ova kazniona svim drugim našim kaznionama. Za malodobnike valjalo bi podići novi posebni zavod, jer oni nemaju nijedne dodirne tačke sa kajnionom za odrasle.

U Srbiji posjetio je pisac najprije kaznionu u Nišu, kojoj prigovara, da se u njoj izvršuje kazna na najprimitivniji način u skupnim zatvorima. Pošto nosi mnogo kaznenika okove (na dan posjeta pišćeva bilo je 120 kaznenika s teškim okovima, a 117 s lahkim), to pravi slika od 237 ljudi, koji u okovima hodaju po dvorištu bez posla, neugodan utisak.

Po pregledanju kaznione, koja se iz vana tako lijepo reprezentira, jer je moderna nova zgrada, mora pisac, na žalost, da konstatuje, da uprava ove kaznione nije moderna. Prigovoriti se mora smještenju slobodnjaka (onih, koji su u posebnom zavodu) u ruševnim barakama, podignutim u vojničke svrhe, pomanjkanju podučavanja nepismenih i pomanjkanju valjanoga zaposlenja svih kaznenika. Značajno je, da je piscu upravitelj kaznione, bivši učitelj, sam izjavio, da ne smatra potrebnim, da bi svi kaznenici radili, osobito i radi toga ne, jer se obrtnici tuže radi

Digitized by Google

utakmice. Dodao je: »Narod kaže, u kaznioni su zločinci, u kancelariji su lopuže«.

U Skoplju je kaznionu podigla g. 1910. turska vlada za političke delinkvente. Sada je ona robijašnica. Gradjena je za 600 ljudi, a pisac ih je 1.168 našao u njoj 29. augusta 1924.

O sustavnom izvršivanju kazni ne može biti niti govora. U spavaonicama postavljena je postelja na postelju, te robijaš spava ondje, kamo dodje, kako je izjavio sam upravitelj, koji nije pravnik već bivši policijski pisar. Postelje su primitivne, različitog sistema samo sa slamnjačom, a bez posteljine, koju svaki kaznenik donosi sobom.

Za sve kaznenike nema posla, za to nezaposleni stoje po sobama i po dvorištu. Na dan posjeta pišćeva bilo je 537 nezaposlenih, malo ne sami Arnauti. Školske poduke nema, ma da je u tamnici 90% analfabeta.

U Požarevcu su pod istom upravom dvije kaznione, ženska u Požarevcu i muška u Zabeli, 6 klm. udaljenoj od Požarevca.

U Požarevcu je jedina ženska kazniona za Srbiju, u kojoj se nalazilo na dan posjeta piščeva 227 kaznenica, premda ima u njoj prostora za 400.

Kazan se izvršuje samo u skupnim zatvorima, jer samica nema osim za disciplinarne kazne. U spavaonicama kite kaznenice stijene sa sličicama, što se kod muškaraca ne opaža. U radionicama ih radi po 50 zajedno, većinom bez nadzora, jer imadu samo jednu nadzornicu. Bave se šivanjem, pletenjem, vezenjem i izradbom pirotskih ćilima. Uči se jedna od druge, jer stručnih učitelja nema.

Slobodnjakinja nema; samo su tri kaznenice pridijeljene upravnomu osoblju kao služavke, te imadu nekako položaj kao slobodnjakinje.

Na dan posjeta pišćeva bilo je u kaznioni 57 kaznenica osudjenih radi ubijstva sa predumišljajem, 40 radi ubijstva bez predmišljaja, 14 radi čedomorstva, 18 radi razbojstva, 2 radi teške tjelesne ozljede, 3 radi globljenja, 86 radi kradje, i konačno 3 radi paleža.

Školske pouke nema, a niti prostorija za bogoslužje.

Muška kazniona u Zabeli ima 6 paviljona. U prvom paviljonu smješteni su kaznenici, osudjeni na robiju, i kaznenici, osudjeni na zatočenje, posvema odijeljeni jedni od drugih. U drugom su paviljonu punoljetni kaznenici, osudjeni na zatvor od 6 mjeseci do 5 godina. U trećem su paviljonu maloljetni robijaši, a u četvrtom maloljetni osudjeni na zatvor. Jedna je zgrada škola, jedna bolnica, a jedna kuhinja sa pekarnom.

U toj je kaznioni bilo 16. decembra 1924. 745 robijaša, 398 maloljetnika i 30 osudjenika na zatočenje, dok ima u njoj prostora 1200 ljudi.

I ovdje se kazan izvršuje samo u skupnim zatvorima, jer je samica vrlo malo, a služe samo za disciplinarne kazne. Obrti su državni i privatni; ali i jedni i drugi zaposluju premalo osoba. Ostali kaznenici su zaposleni na poljskom radu, a kad nema poljskog rada, nisu zaposleni.

Upravnik jednoga i drugoga zavoda nije pravnik, već ima izobrazbu trgovačke akademije. On stanuje u Požarevcu, te se vozi svaki dan u Zabelu.

Obje kaznione, osobito pak muška, dale bi se s malim troškom urediti tako, da bi u njima bio u istinu oživotvoren irski progresivni sustav. Bez dvojbe bi se već sada morala posvetiti veća pažnja školi i obrtima.

U § 5. navodi pisac glavna načela osnove zakona o izvršivanju kazni slobode, a u § 6. svoje kritične primjedbe k toj osnovi.

Kako je nužno jedinstveno izvršivanje kazni, kaže izvrsno pisac, vidi se već iz toga, što su razlike u izvršivanju kazni ne samo po siste-

Digitized by Google

nima nego i u okviru istoga sistema upravo strašne, premda su svi kaznenici državljani iste države, koji bi morali biti pred zakonom jednaki i uživati istu zaštitu oblasti (čl. 4. ustava). U Lepoglavi trpe kaznenici, osuđeni primjerice na 2 godine tamnice, svoje kazni uz najbolje stambene uvjete, te se opravdava nada, da se mogu prema svome značaju i izobrazbi popraviti. U Skoplju ili Staroj Gradiški imadu jednaki kaznenici slabo stanovanje i malone nikakve prilike, da si poprave značaj i upotpune naobrazbu. Isti kaznenici mogu, ako su prvi put u kazioni u Hrvatskoj, Srbiji ili u Bosni, nakon polovice kazni, dakle nakon 1 godine doći na slobodu, t. j. dobiti uvjetni dopust, dok u Sloveniji, ako ne dobiju pomilovanja, moraju pretrpiti kaznu do kraja.

Sada prelazi pisac na raspravu pitanja imade li se to jedinstveno uredjenje provesti zakonskim ili naredbenim putem. Za naredbeni put govori činjenica, što je lahko promjenljiva, što je katkada vrlo potrebno. Ali načelno iz razloga, šo ima u našoj kraljevini više zakona o izvršivanju kazni, koji se naredbom ne mogu staviti izvan snage, pisac je za kombinaciju obih sistema. Zakon ima po nazoru pišćevu da donese načela, a provedbu tih načela u detaljima ima da prepusti pravilnicima, koji mogu da budu za razne kaznione različni.

Kada smo se odlučili za zakonsko uredjenje, valja riješiti pitanje, imade li se taj zakon donijeti prije jedinstvenoga kaznenoga zakona ili poslije. Pisac je ovoga potonjega mišljenja s dva razloga, ito, jer bi zakon o izvršenju kazni imao dao buhvati sve kazni, a ne samo kaznu slobode i jer se ne smije prejudicirati novom kaznenom zakonu.

Pošto je, kako čujemo, kod ministarstva pravde dovršena i osnova kaznenoga zakona i osnova krivičnoga postupka, prestaje potreba podnošenja osnove zakona o izvršivanju kazni prije rečenih osnova, već se mogu podnijeti zajedno.

Prigovara pisac nacrtu, što nema posebnih propisa za političke delinkvente, već se zadovoljuje time, što odredjuje za nje posebne odjelke, za tim, da se mogu iz samotnog zatvora pustiti na uvjetni dopust, da si smiju sami izabirati posao i da se smiju sami hraniti, nositi bradu i nabavljati knjige i novine. Tu valja po pišćevom uvjerenju uzeti u obzir, da se tuj ne radi o antisocijalnim elementima, već o hipersenzibilnim individuima, koji su se ravnali po zapovijedi svoga moralnoga, vjerskoga ili političkoga uvjerenja.

Za to se ne smiju ovi kaznenici otpremati u kaznione, makar su u njima za nje uredjeni posebni odjelci, nego u posebne zavode, koji niti s polja nemaju izgleda kaznione.

Tuj se ja slažem sa piscem i mislim, da se čovjek, koji je došao u sukob sa kaznenim zakonom radi svoga političkoga, moralnoga ili religioznoga uvjerenja, ne smije zatvarati u istoj kaznioni sa prostim zlikovcima, makar i u posebnom odjelku, već da ga valja separirati, u posebnom zavodu.

Za tim prigovara pisac odredbi osnove, po kojoj, ako bi se prisilni uzgoj ili mjere bezbjednosti imale izvršivati u kakovom kaznenom zavodu, imadu se po mogućnosti za to odrediti odvojene zgrade.

Na taj se način po mišljenju piščevu za dugo vremena sankcioniše sadašnje stanje u Bogunjama i Staroj Gradišci, gdje se osudjeni na prinudni rad nalaze pod istom upravom i pod istim krovom sa kaznenicima.

Ja pristajem uz osnovu, jer je mnogo bolje, da se skitnice i klatež nalaze u zavodu za prinudni rad, makar i u kaznioni, nego li da se skiću

Digitized by Google

okolo i kradu i otimaju. Isto je tako mnogo bolje, da se pogibeljni degenerisani nalaze na čuvanju pod krovom kaznione, nego li da nakon svakog zločina, što ga počine, putuju u zavod za umobolne, koji ih onda pušta na slobodu, da postanu pogibeljni društvu i sebi.

Ne valja pustiti s vida, da mi još dugo ne ćemo imati dovoljnoga broja samostalnih zavoda za prinudni rad, a još manje zavoda za mjere bezbjednosti radi pomanjkanja novčanih sredstava. Dokaz su tome kaznione u Srbiji i kaznione u Staroj Gradišci. Dakle kad ne možemo, kako bismo željeli, a mi učinimo onako, kako možemo. Pravo kaže naša stara poslovica: bolje išta nego ništa.

Piscu se čini, da osnova ide predaleko glede centralizacije vrhovne uprave kaznione i predlaže, da se neposredna uprava i nadzor nad kaznionama i zavodima za mjere bezbjednosti povjeri državnom nadodvjetništvu, u čijem se okolišu nalazi kaznione odnosno zavod, što se i meni čini umjesno i opravdano.

Slažem se sa piscem, koji drži potrebnim, da stoji na čelu kaznione juristički naobražen upravitelj, koji je bio 10 god. sudac, državni odvjetnik ili činovnik kaznione. I ja sam uvjeren, da o valjanom izvršenju kazni, na koju je krivac osuđen, ne može uz najbolji sustav biti ni govora, ako se kazan ne izvršuje pod upravom teoretski i praktički obrazovanoga pravnika.

Ispravno ističe pisac, da je conditio sine qua non, da zakon o izvršivanju kazni bude skladan sa kaznenim zakonom. U koliko imade u obje osnovice kakovih nesuglasica, sigurno će se odstraniti prije, nego li se podnesu narodnoj skupštini.

Prigovara za tim pisac osnovi, što ne govori vazda odlučno, već rabi izraze »po mogućnosti«, »po pravilu«, »valja se starati«.

I ovdje ja pristajem uz osnovu, jer badava nam u zakonu decidirano tražiti danas ono, što znamo, da se radi pomanjkanja novčanih srestava ne može u skoro vrijeme polučiti. Meni se čini ispravnije, da zakonodavac vodi računa sa konkretnim prilikama svoga naroda, nego li da kategorički traži ono, glede čega je uvjeren, da će proći dulje vremena prije, nego li će se izvršiti moći.

Nadalje prigovara pisac osnovi, da je prerječita, da donosi mnogo odredaba, koje ne spadaju u zakon, već u kaznioničke pravilnike. Tako propisuje osnova njegovanje pjesme za starije maloljetnike, nadalje da se vodi evidencija o dostatnosti hrane mjerenjem težine kaznenika, kakov se kruh ima peći i t. d. Piščevo je mišljenje, kako smo već gore vidjeli, da se zakonski imadu urediti samo načela, a ostalo da se ima prepustiti kaznioničkim pravilnicima.

Moje je mišljenje, da je sustav osnove bolji nego li onaj, što nam ga preporuča pisac. Jedno od osnovnih načela svih kaznenih zakona »nulla poena sine lege«. To znači, da mora biti u zakonu propisano, ne samo na kakvu i koliku će se kazan osuditi krivac radi izvjesnoga kažnjivoga djela, nego i kako će se svaka kazna imati da izvrši. O načinu izvršivanja kazni ovisi u velike njena težina i njena intenzivnost.

Radi toga se ne smije prepustiti pravilnicima kaznione, da se u njima izdaju propisi o provedbi, uzmimo kod nas, irskoga progresivnoga sustava. Učini li se to, dogadjati će se i u buduće ono, protiv čega se borimo danas, da će se kazan slobode po istom sustavu u svakoj kaznioni drukčije izvršivati.

Digitized by Google

Najvažniji prigovor piščev o osnovi jeste, da, kad bi se ovako uzakonila, ne bi ništa popravila na dojakošnjem izvršivanju kazni slobode, već bi samo petrificirala današnje kaotično stanje. Sve bi moralo ostati pri starom, dok ne bude sredstava za nove zgrade i dokle se te zgrade doista ne podignu.

Ni ovdje se ne slažem sa piscem. Ja sam uvjeren, da će se već time mnogo postići i odstraniti današnje kaotično stanje, što će se donijeti jedinstven zakon o izvršivanju kazni slobode za cijelu državu i na njegovoj osnovi jednako provoditi to izvršivanje u svim kaznionama naše domovine, što sada uz tolike razne zakone nikako nije moguće.

Opetujem, da ne valja smetnuti s uma, da je mnogo bolje, da se i u postojećim kaznenim zavodima postave posebni odjelci za mjere bezsveučilišnoj omladini, jer će u njoj naći ne samo pouke nego i pobude imali i moderne zgrade za to.

Završujem s time, da ovu vrlo dobru raspravu najtoplije preporučam svim našim pravnicima, a napose sucima i advokatima te juristićkoj sveučilišnoj omladini, jer će u njoj naći ne samo pouke nego i pobude za vlastito razmišljanje o ovom tako važnom juristićkom problemu.

Prof. Šilović.

Dr. Vaso Bošević: Nacrt predavanja političke ekonomije. Nastavak. (III. semestar). Agrarna politika. Štampano kao rukopis. Zagreb 1925.

Profesor na ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi (prije visokoj školi za trgovinu i promet) dr. Bošević očito misli ova svoja predavanja po potrebi dopunjavati i prema napretku nauke dotjerivati, jer ih krsti samo nacrtom predavanja i štampa kao rukopis, no ona po našem mišljenju zaslužuju, da ih čitaju ne samo slušatelji profes. Bošević, već i svi, koji se zanimaju za ovaj predmet. Pisac je u kratkom opsegu i zbito, kako to zahtijeva odredjeni broj sati,*) a opet sustavno, pregledno i iscrpivo, prikazao čitav materijal agrarno poiltičkoga dijela nacijonalne ekonomije u njegovim najvažnijim pitanjima i to općenito i sa specijalnim osvrtom na naše posebne prilike. Predavanja su pisana lako razumljivim i lijepim jezikom, pa ih i to preporučuje za čitanje.

Pisac počima s općenitim opaskama o agrarnoj industriji, pa prelazi na razne poljsko gospodarske sisteme od najekstenzivnijih do intenzivnih (paljevinsko, surovo pašnjačko, travno, poljsko i tropoljno gospodarenje, obradjivanje s izmjenom plodina, slobodno gospodarstvo i industrijalizacija agrarne proizvodnje). Zatim prikazuje granice podizanja intenzivnosti gospodarstva s obzirom na rentabilitet proizvodnje te povišenje produkcije uslijed djubrenja stajskim gnojem i mineralijama te uslijed raznih melijoracija zemljišta (odvodnje, osiguranja od poplave, natapanje tla, isušenje terena, pretvor šumskoga tla u oranice) i to naročito takovih, koje obuhvaćaju velike zemljišne komplekse (razne zadruge).

U odsjeku »agrarni ustav« karakteriše se odnošaj vlastele i kmetova

*) Politička se ekomonija predaje na toj visokoj školi kroz sva tri godišta, a broj sati iznosi tri do četiri na tjedan, pa se prema tomu može dosta opširno izložiti sav predmet djacima, koji treba da ga dobro poznadu. Sasvim je drukčije n. pr. s gradjanskim, pa javnim i upravnim, te trgovačkim, mjembenim, obrtnim i stečajnim pravom, za koje je odredjen tek sat ili dva na tjedan i samo u jednom semestru. Ne možemo sebi pravo ni zamisliti, što može profesor kraj ovog skućenog broja sati u ovako ogromnim materijama uopće iznijeti svojim slušateljima!

Digitized by Google

u federalističko doba s ograničenom ličnom i ekonomskom slobodom te ograničenim pravom vlasništva, sve dok fiziokratska škola nije započela preokret u tom shvaćanju, koji je radikalno promijenila francuska revolucija proglašenjem potpune slobode i jednakosti. Prikazane su i loše posljedice skoka iz kmetstva u neograničeno vlasništvo i slobodu. — Prikazuju se dalje razne gospodarske zajednice u Evropi, i specijalne naše te važnost komasacije i gruntovnice za zemljišno gospodarstvo. Raspravlja se o podjeli zemljišnoga posjeda od latifundija do sitnoga posjeda s njihovim lošim i dobrim stranama, te iscrpljivo o načinu, kako je zakonodavstvo raznih zemalja u razno doba nastojalo ograničiti preveliko gomilanje posjeda u jednim rukama, ojačati maloga posjednika i predusresti štetne posljedice prevelikoga cijepanja posjeda. Naročito opširno prikazuje pisac naše agrarne reforme počevši od Jelačićeva slobodnoga pisma od godine 1848. do najnovijih odredaba o provedbi agrarne reforme. Osvrćući se u kratko na razne kritike naše današnje reforme misli pisac, da bi bilo najbolje, da se je postupalo prema engleskom zakonu od 1. kolovoza 1907., koji načelno priznaje svakomu pravo na zemljište, te svatko ima pravo tražiti od posebnih komisija, da mu dadu zemljište uz odštetu ali bez prava izbora, gdje će mu se dati zemljište. Komisije kupuju zemljišta od vlasnika, ali ih mogu i izvlastiti, ako se ne mogu pogoditi s vlasnikom. Pisac opravdano misli, da je izvlazbu trebalo predvidjeti samo kao eventualno prislino sredstvo za slučaj, ako se ne bi postigao željeni uspjeh dobrovoljnom parcelacijom, kojoj je trebalo kroz stanovito vrijeme dati prvenstvo. Glede šuma slaže se pisac s time, što agrarna reforma želi čuvati cjelovitost šumskih kompleksa, ali opravdano prigovara proglašenju šuma državnom svojinom. Ovakovo monopolisanje nije ni s općega, ni s privatno ekonomskoga stanovišta uputno, već bi ga valjalo ograničiti samo na one šumske komplekse, koji nose karakter apsolutnoga šumskoga tla ili zaštitnih šuma. Kao naročiti nedostatak našega agrarnoga zakonodavstva pisac ističe s pravom činjenicu, što je ono dosele mimoišlo pitanje štetnoga cijepanja maloga posjeda i što nije posvetilo osobite pažnje pitanju seljačkoga nasljednoga prava. Valjalo je spomenuti još i dosadašnji provizorij privremenim zakupom, koji je nanio najtežih šteta našemu narodnomu gospodarstvu.

U posebnom dijelu spominje pisac nastojanja modernih agrarnih reformista (agrarni reformisti Henry Georgea, Damaschkov Bund der deutschen Bodenreformen) te raspravlja o kreditu (dugoročnom zemljišnom za nabavu zemljišta putem hipotekarne banke i sličnih instituta te o kratkoročnom zemljoradničkom za namaknuće poljoprivrednoga kolajućega kapitala putem banaka i poljoprivrednih zadruga), nadalje o osiguranju protiv štete, koje mogu zadesiti agrarnu proizvodnju od prirodnih elemenata (poplave, tuče, mraza). Napokon pisac nabraja sredstva, kojima država promiče poljoprivredu (zakonodavstvo o poljskom redarstvu, lovu, ribolovu, nužnim prolazima, vodogradnjama, uzorna gospodarstva, pokusne stanice, poljoprivredni kredit, favoriziranje osnutka zemljoradničkih zadruga, poljoprivredna nastava, otvaranje tržišta agrarnim produktima i udešavanje transportnih sredstava i putova za to, te uklanjanje agrarnih kriza) i završuje radništvom u agrikulturi. Pisac tek iznimice spominje literaturu, kojom se je služio. Tome se mora prigovoriti, jer se ovako ne da razabrati, da li se je i koliko se je pisac priključio kojemu mišljenju, zastupanom o stanovitom pitanju u literaturi, a koliko i kako je pošao samostalnim putem, te jer su predavanja pisana za po-

Digitized by Google

laznike visoke škole, kojima se mora omogućiti poznavanje literature, da uzmognu proširivati svoje znanje i proučavati pojedinosti, koje ih specijalno zanimaju.

Priopćio I. Z. Galić, banski savjetnik.

Pravosudje. Kazneno.

Zločin ili prekršaj prevare.

Osuda stola sedmorice kao kasacijonoga suda od 22. kolovoza 1925. br. 2788.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni povodom podnešene po optuženiku V. E. žaobe ništovne proti osudi sudbenoga stola u Zagrebu od 17. srpnja 1925. I. 2914—1925., kojom je sudjeno:

V. E., 31 godinu star, rodom iz R., neporočan, pismen, ... kriv je:

I. da je u prevarnoj nakani temeljem udostovjerenja od 1. studenoga 1920. br. 3134, zatim od 21. kolovoza 1920. br. 30748, te od 29. listopada 1920. br. 3584, izdanih u Sevastopolju po Crvenom krstu sveruskoga saveza gradova, odnosno po upravi glavnoga vojnoga sanitetskoga liječničkoga inspektora, kojim se neistinito označuje V. E. kao liječnik, zatim temeljem udostovjerenja ruskoga općega crvenoga krsta od 17. veljače 1921. br. 1222. kojim se neistinito potvrdjuje, da je dr. V. E. V. svršio varšavsko sveučilište 24. travnja 1916. i imao pravo lječničke prakse u R. te za ruski Crveni krst, u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, znajući za neistinitost tih isprava i da nema osposobljenja diplomiranoga liječnika niti ovlaštenja prakse,

a.) ishodio od ministarstva vojnog i mornarice dne 26. travnja 1921. namještenje honorarnoga liječnika Meljinske vojne bolnice sa godišnjom plaćom od 9.000 D, na kojem je mjestu ostao sve do rujna 1922.,

zatim na temelju istih isprava, te uvjerenja rusko-srpskoga ljekarskoga društva od 12. studenoga 1921. br. 740, kojim se uvjerenjem neistinito potvrdjuje, da je dr. V. E. svršio godine 1916. medicinski fakultet imperatorske varšavske univerze i položio diplomske (državne) ispite, te da je po zakonima ruske imperije imao pravo liječničke prakse po cijeloj Rusiji,

b.) ishodio od profesorskog zbora medicinskoga fakulteta u Z., da je bio imenovan asistentom patološko-anatomskoga zavoda dekretom od 9. listopada 1922. br. 1960, na kojem je mjestu ostao sve do 1. svibnja 1925. sa godišnjim berivima i dodacima ukupno od D 17.495, f

tim himbenm predstavljenjem, uzevši na se krivi stalež i značaj zaveo iste u bludnju, da zadobije nepravičnu dobit, uslijed koje je državni erar podnio štetu u pravu namještenja, a i u svojem vlasništvu za iznos od preko 3.000 D.

II. da se u razdoblju od početka god. 1921. sve do 1. svibnja 1925. kod ministarstva vojnog, privremene vojne bolnice u Meljinama, kod redarstvenog ravnateljstva i medicinskoga fakulteta u Z. izdavao i potpisivao kao doktor, akoprem to nije bio, čakle prevario redarstvenu i ine državne vlasti, lažnim prikazivanjem o svojem staležu tako, da se tim moglo pomesti javno nadziranje,

pa je time počinio činom po I. a) i b) zločin prevare označen u §§ 197., 200. i 201. sl. d.) kz., a činom pod II. prekršaj suprot javnim ustano-

Digitized by Google

vama i naredbama, spadajućim na opću sigurnost, označen u § 320. sl. c.) kz., pa se stoga osuđuje po § 203. kz. osvrtom na § 35. kz. a uporabom § 254. kz. na kazan teške tamnice u trajanju od dvije godine, po § 310. kp. da plati državnomu eraru kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca kao privatnomu učesniku odštetni iznos od 25.704 D, za tim, da po § 330. kp. nosi troškove kaznenoga postupka i ovrhe kazni, koji se po § 332. kp. proglašuje neutjerivima, napokon da po tab. br. 193. taksenoga zakona plati u ime pristojbe na osudu D 1500.—;

iza obavljene javne rasprave našao je po § 284. toč. 3. kp. odnosno glede čina, pod I. a.) u prvostepenoj osudi navedenoga, po § 303. kp. osudu prvostepenoga suda ukinuti i suditi:

V. E. kriv je, da je 1) temeljem uvjerenja rusko-srpskog ljekarskoga društva od 12. studenoga 1921. br. 740, kojim se neistinito potvrđuje, da je dr. V. E. svršio god. 1916. medicinski fakultet imperatorske varšavske univerze i položio diplomske ispite, te da je po zakonima ruske imperije imao pravo liječničke prakse po cijeloj Rusiji, znajući za neistinitost sadržaja te isprave i da nema osposobljenja diplomiranoga liječnika, ishodio od profesorskog zbora medicinskoga fakulteta u Z., da je bio imenovan asistentom na patološko-anatomskom zavodu istoga fakulteta dekretom od 9. listopada 1922. br. 1960, te tako himbenim predstavljanjem i činjenjem zaveo u bludnju rečeni profesorski zbor, uslijed koje je imala pretrpjeti a doista i pretrpila država štetu u svojem pravu namještenja državnih službenika uz propisane uvjete; — zatim 2) da se je u razdoblju od početka god. 1921. do 1. svibnja 1925. kod vojnoga ministarstva, privremene vojne bolnice u Meljinama, kod redarstvenoga ravnateljstva i medicinskoga fakulteta u Z. izdavao i potpisivao kao doktor (medicine), dakle uzimao na se titulu, na koju nije imao pravo, te da je time počinio činom pod 1) prekršaj prevare, označen u § 461. kz., a činom pod 2) prestupljenje, označeno u § 104. B) srpskoga kriv. zak. te se stoga po § 460 kz. s obzirom na § 267 kz. osuđuje na kazan zatvora od dva mjeseca, zatim po 330. kp. na naknadu troškova kazn. postupka i ovrhe kazni, kao i na platež propisane takse za ovu osudu, dočim se državni erar kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca kao privatni učesnik po § 307. kp. svojim odštetnim zahtjevom otpućuje na put građanske parnice.

Nadalje se u pogledu čina prevare, navedenoga u prvostepenoj osudi pod I. a.) tj. u pogledu ishođjenoga namještenja optuženoga za honorarnoga liječnika na vojnoj bolnici u Meljinama, dozvoljuje po § 303. kp. obnova postupka u korist optuženog V. E. i podjedno ovaj po § 250, toč. 3. kp. radi ovoga čina rješava od optužbe.

Razlozi. Optuženi V. E. pobija u svojoj ništovnoj žaobi osudu prvostepenoga suda samo u pogledu čina prevare, pod I. a.) i b.) te osude navedenoga, i to pozivom na razloge ništavosti toč. 4., 5., 9., sl. a.) i 10. § 277 kp. U obrazloženju svoje žalbe navodi, da je utvrđeno, da je u ruskoj vojsci kao medicinar vršio službu zauriatvrača (pomoćnoga liječnika) i da je od ruskih nadleštva o tom dobio udosovjerenja, a temeljem ovih istinitih isprava, da su mu bez njegova nagovora izdana uvjerenja društva ruskoga crvenoga krsta od 17. veljače 1921. kao i rusko-srpskoga ljekarskoga društva od 12. studenoga 1921., pa ako je temeljem ovih isprava ishodio namještenje za honorarnoga liječnika na bolnici u Meljinama i za asistenta na patološko-anatomskom zavodu, to da u tom nema rekvizita prevare. Naročito da u tome nema zle nakane na oštećenje, jer da je svoju službu kao u Meljinama tako i u Z. obavljao na zadovoljstvo svojih

Digitized by Google

pretpostavljenih, osjećajući se spremnim i doraslim za to svoje zvanje. U njegovu činu naime u uporabi rečenih dokumenata da nema himbenoga predstavljanja ni zavedenja u bludnju, pa ako je profesorski zbor njega imenovao asistentom na temelju molbe, kojoj nisu prileţali propisani dokumenti, držeći da on radi ruske katastrofe takove predložiti ne može, to da je ta bludnja nastala neovisno od njega, te da po tom ne postoji kauzalni nexus izmedju njegova č na i nastale bludnje. Pobijana osuda — veli žalbenik — da u protuslovlju sa faktičnim stanjem utvrdjuje, da je on oštetio državu postavši asistentom na patološko-anatomskom zavodu i to iznosom diferencije plaće izmedju pravoga i pomoćnoga asistenta, no ta šteta da nije nastala, jer se imalo popuniti mjesto prvoga asistenta, a za to mjesto bila je osigurana plaća, koju je imao primati vršilac te dužnosti, a on je te dužnosti potpuno i valjano vršio. Čim pako nije država u imovini oštećena, da se čin ne može kvalificirati kao zločinstvo.

U žalbi nisu navedene okolnosti, koje bi imale tvoriti razlog ništavosti toč. 4., niti je na nje upućeno, pa se stoga ne može taj razlog u obzir uzeti.

U pogledu onoga fakta prevare, da je optuženi ishodio namještenje za pravoga asistenta na patološko-anatomskom zavodu, nije pobijana osuda ni nepotpuna glede odlučnih učina, ni protuslovna, već je valjano i u skladu sa spisima obrazložena, te su naročito razlozi, s kojih prvostepeni sud uzima činjenice o tom faktu dokazanima, u skladu sa priznanjem samoga optuženika i iskazima svjedoka profesora dr. P. i dr. S., pa prema tome ne postoji razlog ništavosti toč. 5. § 277. kp.

Čim je pak prvostepeni sud utvrdio, da se je optuženi radi ishodjenja namještenja na patološko-anatomskom zavodu poslužio ispravama, za koje je znao, da su neistinita sadržaja, to je on (optuženi) postupao himbeno i tim himbenim predstavljanjem zaveo u bludnju profesorski zbor, jer ga ovaj bez tih isprava ne bi bio namjestio za pravoga asistenta. Pravilno prvostepeni sud uzima, da je iz toga čina nastala šteta za državu o njenom pravu namještenja, te po tom u činu žalbenika postoje kriterija prevare u smislu § 197. kz., te se razlog ništavosti toč. 9. sl. a.) § 277. kp. ne ukazuje osnovanim.

Opravdano se ali optuženi žali, što je njegov čin kvalfikovan kao zločinstvo prevare. Gornji čin nije zločinstvo po samoj naravi čina, jer ne potpada pod koji od slučajeva § 199. kz. Pogrješno pak uzima prvi sud, da je tim činom prouzrokovana imovinska šteta državi u iznosu od 25.704 D, i da je stoga tim činom počinjeno zločinstvo po § 200. kz. Za državu bi nastala bila imovinska šteta tek onda, kada bi izdatak za plaću asistenta bio samo uslijed čina optuženikova, ili kada ovaj za dobivenu plaću ne bi dao usluge u radu, no takovih činjenica prvostepeni sud nije utvrdio, već je naprotiv plaća za mjesto pravoga asistenta bila po državi predvidjena, a optuženi je službu na tom mjestu potpuno i obavljao.

Po krivom je dakle tumačenju zakona prvostepeni sud čin optuženikov podvrgao ustanovi § 200 kz. i time počinio ništavost toč. 10. § 277. kp., te valja stoga čin prevare u pogledu namještenja optuženika na patološko-anatomskom zavodu kvalificirati kao prekšaj prevare po § 461. kz.

U pogledu fakta ishodjenja namještenja optuženoga za honorarnoga liječnika na vojnoj bolnici u Meljinama uzima prvostepeni sud, da je to namještenje optuženi ishodio na temelju nestinitih isprava, i to udostovjerenja od 1. studenoga 1920., zatim od 21. kolovoza 1920. i 29. listopada 1920. izdanih u Sevostopolju po Crvenom krstu sveruskoga saveza gradova od-

Digitized by Google

nosno upravi glavnoga vojnoga sanitetskoga liječničkoga inspektora te udostovjerenja ruskoga općega crvenoga krsta od 17. veljače 1921. Ali za tu pretpostavu nema podloge u spisima, jer o tome, na kojem je temelju optuženi postavljen za liječnika u Meljinama, postoji jedino iskaz svjedoka dr. J. K., sanitetskoga potpukovnika, a ovaj iskazuje, da je optuženi na to mjesto postavljen na osnovi dokumenata, koje je dobio od srpsko-ruskoga ljekarskoga udruženja u Beogradu. Ali od dokumenata toga udruženja postoji u spisima samo uvjerenje od 12. studenoga 1921. br. 740, koje je doduše po svojoj sadržini neistinito, ali je izdano poslije imenovanja optuženoga za honoriranoga liječnika u Meljinama, koje je uslijedilo 26. travnja 1921., po čem to uvjerenje nije moglo biti osnovom toga imenovanja. Nema u spisima dokaza o tom, na kojem je temelju optuženi postavljen za liječnika u Meljinama, a po tom nije ni utvrdjeno, da li je himbeno postupao i da li je i koje organe državne uprave u bludnju zaveo. Po tom se glede ovoga fakta prema stanju spisa radja temeljita sumnja o istinitosti činjenica, koje je prvostepeni sud uzeo za podlogu svoje osude, te valja stoga po § 303. kp. dozvoliti obnovu kaznenoga postupka u korist optuženoga i njega po § 250. toč. 3. kp. zbog ovoga fakta, koji je u pobijanoj osudi naveden po I. a), odriješiti od optužbe.

Čin, naveden u osudi prvostepenog suda pod II., kvalifikovao je taj sud kao prekršaj § 320. sl. e.) kz., no pri tom taj sud pogrješno uzima, da je optuženi, izdavajući se lažno za doktora, time mogao omesti javno nadziranje, jer se prema konkretnim prilikama neovlaštenim prisvajanjem titule doktora ne može općenito uzeti, da se time može omesti javno nadziranje. U tom se ali činu optuženoga stiču sva obilježja prestupljenja § 104. b.) srpskoga krivičnoga zakona, pa budući da se ovo prestupljenje ukazuje blažim od prekršaja § 320. sl. e.) kz., to valja radi razloga ništavosti toč. 10. § 277. kp. s obzirom na § 286. kp. i glede ovoga čina prvostepenu osudu ukinuti i optuženoga krivim proglasiti pomenutoga prestupljenja. — Kazna odmjerena je po § 460. kz. uvaženjem otegotnih i olahkotnih okolnosti u prvostepenoj osudi navedenih.

Prestupljenje čl. 52. novoga zakona o štampi.

Rješidba stola sedmorice od 25. studenoga 1925. br. 3831.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni povodom ništovne žaobe privatnoga tužitelja S. S. i optuženoga S. C. proti osudi sudbenoga stola u Z. od 6. studenoga 1925., kojom je rečeni sudbeni stol sudio:

S. C., urednik »H.«, kriv je: što je u »H.« od 11. rujna 1925., VII. godište, br. 1679. strana druga, stupac drugi napisao članak pod naslovom: »Jedna novinarska burleska«, u kojem je, napadajući K. K. radi toga, što kao uvodničar »N.« nije protestirao protiv progona hrvatskih učitelja po ministru prosvjete S. P., a zauzeo se za premještenoga S. S. iz Z. u S., naročito napisao: »K. K., koji je šutio na sve progone hrvatskih učitelja, napisao je pred dva dana čitav uvodnik u »N.« u obranu čovjeka, koji je sukrivac svih P. strahota u Hrvatskoj«; pa se time učinio krivcem klevete putem štampe u smislu čl. 52. zakona o štampi i radi toga se osudjuje po čl. 56. istoga zakona st. II. na kazan zatvora u trajanju od osam dana, koja kazna se obzirom na § 261 kaz. zakona pretvara u kazan novčane globe od 160 D, i na kazan globe u iznosu od 200 D; zatim po § 322. toč. 4. k. p. da plati privatnomu tužitelju u ime troška zastupanja iznos od 1.000 dinara; po §-u 330. k. p. da nosi trošak kaznenoga postupka i

Digitized by Google

ovrhe kazni, koji se po § 332. k. p. utjerivim proglasuje; da plati u smislu T. br. 193 taksenoga pristojbenika taksu na osudu u iznosu od 50 D; — nasuprot se r j e š a v a po § 250. toč. 3. k. p. krivnje, da je u istom članku za istoga privatnoga tužitelja napisao: »Ovih dana je premješten iz Z. u S. jedan od glavnih P. mahera gosp. S. S., pak da se time učinio krivcem uvrede putem štampe u smislu čl. 52. zakona o štampi:

n a š a o j e nakon saslušanja državnoga nadodvjetnika žalbu privatnoga tužitelja S. S. po § 282. st. IV. sl. b. k. p., a onu optuženog S. C. po §-u 282. st. IV. sl. a. k. p. odbaciti te nezadovoljstvo prvoga zbog izreke o troškovima kaznenoga postupka po § 279. k. p. odbiti.

R a z l o z i: Privatni tužilac pobija u svojoj žalbi osudu prvostepenoga suda pozivom na § 277. t. 4., 5., 6., 8. i 11. k. p. U pogledu odrješujućega dijela osude navodi tužilac, da riječ »maher« po sebi ne znači ništa sramotna ni pogrdna, kako to i sud veli, ali u konkretnom slučaju da se je njega prikazalo maherom progona hrvatskih učitelja, te ga ga se za to učinilo odgovornim, a po tom da je optuženik učinio klevetu u smislu čl. 52. zakona o štampi, a njegovim odrješenjem da je sud učinio ništavost t. 11. § 277. k. p. No prvostepeni sud nije utvrdio, da je riječ »maher« upotrebljena u savezu sa progonima hrvatskih učitelja, pa po tome gornjom izrekom suda nije povrijedjen ni krivo primijenjen kazneni zakon, dakle ne postoji razlog ništavosti t. 9. sl. a, § 277. k. p., na koji tužilac svojom žalbenom tegobom upućuje, a koji on pogrješno označuje ništavošću po t. 11. cit. §-a.

Nadalje tužilac navodi, da su razlozi osude stvarno i pravno neosnovani, da se u njima navode neki dokazi istine za g. S. P., koji u ovom procesu nije ni aktivna ni pasivna strana, po čem da o njemu nije smjelo biti govora, jer da je za presudjenje rada jednog ministra nadležan samo drugi sud nego li prvostepeni, koji da se je nenadležno upustio u presudjivanje rada jednog ministra, protiv čega da se je i tokom rasprave odlučno ogradio. Time pak da je počinjena ništavost t. 4., 5., 6. i 8. § 277. k. p., jer da nije sudjeno prema zahtjevu tužbe, jer je izreka suda o odlučnim učinima nerazgovjetna i jer se sud nepravilnim načinom izjavio nadležnim, te konačno što je sud, upustivši se u raspravljanje moralne odgovornosti za čine raznih političara, prekršio temeljne principe kaznenoga sudovanja. Tužilac razlaže, da je čitavi postupak ništav, jer da je povrijedjen temeljni princip objektivnoga sudovanja »da se čuje i protivna strana«, a prvostepeni sud da je nenadležno donio presudu o radu jednoga ministarstva na temelju iskaza četvorice svjedoka, koji nisu iskazivali iz vlastitoga opažanja, ne saslušavši pri tom onoga, na kojega se navaljivalo. Žali se stoga na izreku o krivnji i kazni.

Iz zapisnika o glavnoj raspravi nije vidljivo, da se je tužilac ili njegov zastupnik protivio uopće provadjanju dokaza istine u pravcu progona učitelja odnosno, da je stavio prijedlog, da se u tom pravcu dokaz ne ima provesti, niti da je stavio prijedlog, da se sasluša onaj »na kojega da se je navaljivalo«. Ne postoji po tom u toj tegobi razlog ništavosti t. 4. § 277. k. p., koji pretpostavlja, da je na raspravi stavljen bio prijedlog, a da o istom sud nije donio odluku ili pak ovom povrijedio zakon ili načela postupka. Tužilac je što više na raspravi stavio prijedlog, da se saslušaju svjedoci K..S. j K., od kojih je optuženik odustao, a sud je taj tužiočev prijedlog odbio, no ovaj si nije kod oglašenja toga zaključka pridržao žalbu ništovnu, po čem se po § 277. al. posljednja razlog ništavosti t. 4. u obzir uzeti ne može.

Digitized by Google

Tužilac nije izrijekom naveo niti uputio na okolnosti, zbog kojih bi izreka suda o odlučnim okolnostima bila nerazgovijetna, te se ova u istinu ne ukazuje ni nerazgovijetnom ni nepotpunom, jer se o svim odlučnim učinima, ako i ne u tenoru, a to ipak u razlozima jasno izjavila. Ne ima stoga ni ništavosti po t. 5.

Očito je, da se tegoba, da sud nije bio nadležan presuditi službeni rad jednoga ministra ili ministarstva, nikako ne može supsumirati pod t 6. § 277. k. p., već bi ta tegoba mogla doći u obzir kao ništavost po t. 9. sl. b. No ni tan ištavost nije učinjena, jer se po čl. 61. zakona o štampi istinitost činjenica može dokazivati u svim slučajevima klevete osim slučajeva pod 1) i 2) u tom članu navedenih, ali koji ovdje ne predleže, kao što ovdje ne postoji ni slučaj, naveden u čl. 77. u zaustavljanju sudjenja. Ne može se tužilac na taj razlog ništavosti pozivati ni stoga, što je optuženik krivim oglašen, a sud uzeo, da u pogledu njega tuženi nije uspio dokazom istine, dok tužitelj nije pozvan zastupati tobožnje interese trećih lica, koja nisu učestvovala u tom procesu i kojih se po tom pobijana osuda ni ne može ticati, niti imati za njih kakova pravnoga učinka.

Kondemnatornim dijelom osude nije prekoračena optužba, već ona odgovara podignutoj optužnici, po sadržaju koje je optuženik krivim oglašen, pa po tom ne ma ni ništavosti po § 8. §. 277. k. p. — Prvostepeni sud je u razlozima osude utvrdio, da nije dokazano, da je tužilac ma kakovim načinom u progonima učestovao, pa ako je sud pri tom pogrješno citirao § 5. k. z. i uz to nepotrebno uzeo, da je tužilac moralno suodgovoran za ove progone, to se ipak ta neumjesna citacija i suvišna konstatacija ne da podvrći pod koju od točaka 1—11. § 277. k. p. — Tužilac ne navodi, zašto je osuda ništava u pogledu izreke o kazni, pa buduzći da se ništavost t. 11. ne može ureda radi uvažiti na štetu optuženikovu, valja iz svih ovih razloga žalbu tužiočevu odbaciti.

Optuženi S. C. prema zapisniku o glavnoj raspravi upućen od predsjedatelja glavne rasprave o pravnim lijekovima proti izrečenoj osudi, koja mu je proglašena dana 7. studenoga 1925., prijavio je žalbu ništovnu i tražio dostavu osude u vlastite ruke. Po čl. 95. zakona o štampi odredbe općih kaznenih postupaka, koji se protive propisima ovoga zakona, ne vrijede za krivična djela učinjena putem štampe. Pošto član 90. rečenoga zakona ne odredjuje sadržaj i rješavanje žalbe i nezadovoljstva, to iz gornjega slijedi, da za taj postupak vrijede naredjenja općih kaznenih postupaka, koji se ne protive propisima ovoga zakona. Naredjenja o rokovima čuljim od tri dana protive se ovomu zakonu i stoga se žalba ima izjaviti u tom roku, kako je i učinjeno, i taj je rok neproduživ. Nu sadržaj žalbe propisuje § 281. st. I. al. 2. zakona o kaz. post., u kojem se imperativno naredjuje, da žalilac ima u prijavi ili u izvedenju svoje žalbe naznačiti jasno i izrazito, koji od razloga ništavosti, navedenih u § 277. br. 1. do 11., te navesti okolnosti, koje bi imale napose biti razlogom ništavosti, a u § 282. st. IV., sl. a, naredjuje, koje rješenje ima uslijediti, ako se žalba ne temelji na kojem od razloga ništavosti, dopuštenih po § 277. — naime, da se žalba ima odbaciti.

Budući da optuženik nije po prvospomenutoj imperativnoj normi svoju žalbu udesio, kao što je to učinio privatni tužitelj, i jer se ta naredjenja §-a 281. st. I. al. 2. te § 282. st. IV. sl. a, k. p. ne protive zakonu o štampi, valjalo ih je primijeniti i žalbu optuženoga S. C. po § 282. st. IV. sl. a, k. p. odbaciti. — Budući da po § 322. toč. 4. k. p. pristojbe zastupnika stranaka ulaze medju troškove postupka kaznenoga, a nezadovoljstvo,

Digitized by Google

koje je po članu 82. zakona o štampi istovjetno sa prizivom hrv. kaznenoga postupka po § 279. k. p. (arg. § 82. zak. o štampi), dopušteno je jedino proti izrečenoj kazni i proti osudi o privatno-pravnim zahtjevima, a ne zbog izreke o troškovima kaznenoga postupka, valjalo je nezadovoljstvo (priziv) privatnoga tužitelja zbog izreke o troškovima kaznenoga postupka po § 279. odbiti. — Trošak pravnoga lijeka se ne dopituje, jer nije uspio.

Iz upravne prakse.

Trgovačkomu namješteniku pripada plaća i za ugovoreno vrijeme dopusta, makar mu je otkazano prije nego je dopust izrabio.

Odluka gradskoga poglavarstva kao obrtne oblasti iz god. 1925.

U predmetu tužbe M. I. iz Z. proti tt. D. m. n. v. dd. u Z. obnašlo je gradsko poglavarstvo u Z. kao obrtna oblast donijeti ovu odluku: Tužena tt. D. m. n. v. d. d. u Z. dužna je tužitelju M. I. iz Z. platiti u ime tronedjeljnega dopusta iznos od D 2100. u roku od 3 dana pod prijetnjom političke ovrhe.

Razlozi: Tužena priznaje, da je akceptacijonim dopisom zajamčila tuženome, svome bivšemu namješteniku, dopust od 3 nedjelje dana, koji je mogao nastupiti onda, kad to odredi ravnateljstvo prema poslovnim prilikama. Tuženi je nastupio službu u siječnju, a otkazano mu je 15. kolovoza tako, da je službovni odnošaj prestao dne 30. rujna. On je čitavo to vrijeme radio, a da nije upotrijebio pravo na dopust, ne zato, što ne bi htio, već zato, što mu kroz to vrijeme nije poslodavac dao. Dopust znači ne vršiti službu, a ipak dobivati plaću. Budući da je tužitelju takov dopust bio ugovorom zajamčen, a nije to pravo iscrpio krivnjom tuženoga, koji mu nije prije dozvolio nastup dopusta, pa mu je otkazao i tako oduzeo priliku, da eventualno u preostalom razdoblju godine dopust izrabi, ide ga naknada za taj izgubljeni tronedjeljni dopust. Budući da je mjesečna plaća iznosila D 3000. ide ga za tri nedjelje dopusta naknada od D 2100. Naknada se imala odmjeriti u p o t p u n o m iznosu a ne proratalno, jer da mu je poslodavac dozvolio još prije dopust izrabiti, iscrpio bi ga bio u potpunom opsegu, dakle ne bi tri tjedna radio. Ako sad početkom listopada predje drugome poslodavcu, ne će mu vrlo vjerojatno ovaj više za ovu godinu dati dopust — tako, da je dopust za njega ove godine potpuno izgubljen. Ide ga, dakle, i naknada za taj potpuni dopust, odnosno potpuna naknada za to, što ga bez svoje krivnje nije mogao iscrpsti.

Priopćio dr. I. P.

† Dr. Milivoj Maurović.

Nakon dugoga i teškoga bolovanja umro je dne 21. siječnja t. g. oko [illegible] redoviti sveučilišni profesor dr. M i l i v o j M a u r o v i ć. Evo nešto ukratko o njegovu životu, službovanju i radu.

M i l i v o j M a u r o v i ć se je rodio u Virovitici dne 5. srpnja 1859. Gimnazijske nauke svršio je na gimnaziji u Zagrebu, a tako i pravoslovne i državoslovne nauke na sveučilištu u Zagrebu. Nakon svršenih nauka na sveučilištu posvetio se je upravnoj službi. Mjeseca rujna 1883. je bio imenovan perovodnim vježbenikom. Istodobno pripravljao se za stroge ispite, a kada je ove položio, bio je 3. ožujka 1885. na našem sveučilištu promaknut na čast doktora prava. U mjesecu srpnju 1886. bio

Digitized by Google

je imenovan kotarskim pristavom, u kojem svojstvu je službovao kod kot. oblasti u Križevcima. Godine 1890. mjeseca ožujka bio je imenovan perovodjom nižega razreda, a god. 1892. mjeseca srpnja perovodjom višega razreda bivše hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, u kojem je svojstvu službovao kod odjela za bogoštovlje i nastavu.

Želeći polučiti docenturu na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu našega sveučilišta, zamolio je tečajem gore navedenoga svojega službovanja dopust u svrhu priprave za habilitaciju iz opće pravne povijesti. Taj mu je dopust bio i podijeljen, te je Milivoj Maurović sproveo godinu i pol, studirajući na stranim sveučilištima, naročito na sveučilištima u Beču i Pragu. Vrativši se sa dopusta kući, nastavio je službovanje na svojem službovnom mjestu, ali se je uz to i dalje neprekidno bavio studijem opće pravne povijesti. Posljedak toga njegova rada bijaše, da se je god. 1894. habilitirao i time polučio veniam legendi iz opće pravne povijesti na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu našega sveučilišta. Već prije toga bio je god. 1892. imenovan članom ispitnoga povjerenstva za pravno-povjesni teoretički državni ispit, a kratko vrijeme iza habilitacije god. 1894. najprije javnim izvanrednim, a god. 1897. javnim redovitim sveučilišnim profesorom opće pravne povijesti i hrvatsko-ugarskoga privatnoga prava na spomenutom fakultetu našega sveučilišta. Napokon je bio mjeseca ožujka 1912. promaknut u V. činovni razred, a nakon sloma bivše austro-ugarske monarhije u našoj novoj državi rješenjem ministarstva prosvjete od mjeseca ožujka 1924. preveden u smislu novoga činovničkoga zakona u II. grupu 1. kategoriju činovnika gradjanskoga reda. Pred nekoliko tjedana je bio dr. Milivoj Maurović za priznanje svojega rada odlikovan ordenom sv. Save drugoga stepena, ali na žalost nije doživio, da mu se orden uruči.

Uz svoje redovite predmete opću pravnu povijest i hrvatsko-ugarsko privatno pravo (kasnije pravo Tripartita) predavao je Milivoj Maurović još i enciklopediju i metodologiju prava. Zadnjih desetak godina bio je predsjednik povjerenstva za drugi pravno-povjesni teoretički državni ispit, a već od prije član ispitivač u povjerenstvima za prvi i skupni pravno-povjesni teoretički državni ispit. Dekanom je pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta bio tri puta naime u školskoj godini 1898.-9., 1904.-5. i 1920.-1., rektorom sveučilišta u školskoj godini 1907.-8. Svega skupa je pokojni dr Milivoj Maurović službovao preko 42 godine, a od toga više nego tri desetljeća kao sveučilišni profesor. Od god. 1911. bio je i član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Dr. Milivoj Maurović djelovao je na znanstvenom polju i na sveučilištu i u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. Njegov je znanstveni rad bio raznovrstan, no u glavnom je pisao stručne kritičke referate u ovom našem glasilu »Mjesečniku« i u publikacijama Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Ne možemo ovom prilikom da se potanje bavimo njegovim znanstvenim radom, ali ipak letimično spominjemo, da je sudjelovao kod izdavanja hrvatskoga prijevoda Baronovih institucija rimskoga prava; — napisao kritički referat o djelu, što ga je izdao Jules Peux pod naslovom »La loi du Vinodol«; — kritizirao prikazivanje državo-pravnih prilika kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, do god. 1608., razvitak gradova, ius legationis Apostolicae, Izvor i znamenovanje sv. krune u razvitku ugarskoga državnoga prava u djelu Akoša Timona, koje radi o ugarskoj ustavnoj i pravnoj povijesti, te koje je izišlo na madjarskom jeziku god. 1902., a u njemačkom prijevodu god.

Digitized by Google

1904.; — bavio se pitanjem o preuredjenju studija pravnih i državoslovnih nauka na sveučilištu, te o tome napisao opsežnu studiju pod naslovom »Uvod u pravni studij i pravno-historičke struke«. Svi ti njegovi radovi su izišli u ovom našem glasilu »Mjesečniku« od god. 1897., 1903., 1904., 1906. i 1907. Za života svojega brata, senjskoga i modruškoga biskupa dra Antuna Maurovića znao je opetovano dr. Milivoj Maurović sprovoditi velike školske praznike kod njega u Senju. Tom zgodom je prepisao sve glagolske isprave, koje se nalaze u arhivu senjskoga kaptola, i prema tomu ispravio i popunio Kukuljevićevo izdanje isprava u »Acta Croatica«. Osim toga radio je u odboru za izdanje dalmatinskih statuta; pregledao je gradivo, sakupljeno u Zadru. Napokon je izdao i jedan dio svojih predavanja pod naslovom »Opća pravna povijest. Dio I. Uvod: Povijest javnoga prava franačke države«, što je štampano kao rukopis.

Pokojni dr. Milivoj Maurović je bio vrlo poznata ličnost u Zagrebu i to kao čovjek nada sve dobra srca prema svakomu; bio je vanredan prijatelj i kolega, vrlo društven a u društvu veseo i zabavan. Za to ga je svatko volio, koji je s njime dolazio u doticaj, pa zato su mu prigodom pokopa na Mirogoju dne 24. siječnja 1926. prije podne mnogobrojni prijatelji i štovatelji iskazali zadnju počast. Uz sveučilišne profesore, naročito pokojnikove kolege sa pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta, isticali su se kod sprovoda zagrebački nadbiskup i hrvatsko-slavonski metropolita gosp. dr. Antun Bauer, u zastupanju Jugoslavenske akademije njezin predsjednik gosp. dr. Gavro Manojlović, te akademijska omladina, koju je pokojnik vrlo ljubio i svakom zgodom i pred svakim zaštićivao, pod svojom zastavom.

Kada su svećenici, koji su vodili sprovod, svršili prve pogrebne funkcije oprostio se prorektor sveučilišta gosp. dr. Marko Kostrenčić sa pokojnikom ovim dirljivim govorom:

Već više od godine dana strahovali su prijatelji i drugovi Milivoja Maurovića od ovoga, što se sada desilo; već godinu dana sastajući se, prvo im je pitanje bilo: »Kako ide Milivoju?« A strahovita je bolest trajno i sve bolnije razarala to tijelo, koje je na kraju izmoreno i iscrpeno podleglo neumitnom zakonu prirode. A izgleda mi, da u tom njegovu svršetku ima jedna krvava ironija: Čovjek, koji nije nikada nikome hotice ma kakove boli nanio, mora da umre iznemogao od bolova. — Za cijelo vrijeme svoje dugačke i teške bolesti on je gledao smirenošću pravoga filozofa u oči smrti, on se je nije bojao, on ju je što više željkovao, i govorio o njoj kao svojoj osloboditeljici.

Milivoj Maurović nije bio čovjek borac; on je bio čovjek kompromisa i u svagdašnjem životu i u nauci i u svojem pogledu na svijet. Po svojoj neobično otmenoj i susretljivoj prirodi prema svakome on lično i nije nikada dolazio u sukob, ali ako je gdje trebalo što izgladjivati, tu se je našao jamačno Milivoj, i on je otkrio izlaz tamo, gdje ga je doista teško bilo naći. Ta njegova osnovna crta kompromisnosti dolazi i u nauci do izražaja kao skepsa i u njegovim radovima i prema radovima drugih. Zato je u naučnom svojem radu bio vrlo oprezan i polagan. Svaka njegova tvrdnja radjala mu se pod brojnim sumnjama u rezultat, do koga je došao. Odatle i dolazi, da je njegova najjača naučna strana kao nož oštar kriticizam, koji ubrzo zapaža pojedine griješke a i opće nedostatke u konstrukciji. Pa ipak učinih mu krivo, kada rekoh, da je on uvijek bio kompromisan, jer u jednom on to nije bio, a to je dobrota; u njoj nije znao za kom-

Digitized by Google

promis, on je bio prema znanu i neznanu dobar bez ikakova kompromisa. Nitko se nije na njega obratio za pomoć, a da je nije od njega primio, ma kakova ona bila, a njegova beskrajna blagost srca dobro je poznata i njegovim drugovima i mnogim generacijama djaka, koje su prošle sveučilištem posljednjih decenija.

Živio je povučeno, priznanja nije nikada tražio, a posvetio se jedino nastavničkomu i naučnomu radu. Od god. 1894. vršio je on najsavjesnije kao profesor svoje dužnosti, i sva mu je pažnja obraćena bila na to, da svojim slušačima stvarno preda svoje znanje, koje je uistinu bilo ogromno u svakom pravcu. On nije bio specijalista, nego pravi enciklopedista prava u punom smislu te riječi. Njegovi naučni radovi, kojih ima mnogo, odlikuju se naučnom akribijom i pouzdanošću, i odraz su njegova opširna znanja. — U životu sveučilišta on je saradjivao punim srcem i kao rekor i tri puta kao dekan. — Jednako požrtvovno i uspješno kao na sveučilištu radio je on i u Jugoslovenskoj Akademiji, gdje je bio članom od god. 1911. Tu on saradjuje u raznim odborima, pomaže svojim iskustvom u svim težim stvarima, a primio se također u posljednje vrijeme teška posla, da sastavi nova pravila i poslovnik za Akademiju.

A sada je svemu tome kraj, i to prerano. Drugovi izgubili su u njemu najboljega i najvjernijega prijatelja, vazda raspoložena i na šalu spremna; djaci su izgubili u njemu prekrasnoga učitelja i dobroga oca svoga, a naš narod izgubio je u njemu dobroga naučenjaka, koji se spremao, da još mnogo dade u jeseni svoga života.

Neka bude vječna spomen svijetloj uspomeni umnoga i plemenitoga Milivoja Maurovića! Žalobni je zbor popratio ovaj govor riječima »Slava mu!«

Kada su pogrebne funkcije bile svršene, pojavio se je nad otvorenim grobom pokojnika pravnik treće godine gosp. Gjuro Veselić, te u ime akademijske omladine, imenito u ime slušača pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta, izrekao kratki ali žarki oprosni govor, koji su prisutni opet popratili usklikom »Slava mu!« — I time je bio završen žalosni sastanak prijatelja, štovatelja i djaka pokojnoga dra Milivoja Maurovića oko njegovih smrtnih ostanaka.

Pravničko društvo ne može mimoići ovu žalosnu zgodu, a da i sa svoje strane ne istakne, da je pokojnik bio njegovim vrijednim i radinim članom neprekidno od svršetka pravnih nauka do svoje smrti, pa dugo vremena i članom njegova — naročito revizijonoga — odbora, te da je kao takov svoje dužnosti u društvu najpripravnije i najsavjesnije vršio i često punio stranice ovoga našega pravničkoga glasila »Mjesečnika« proizvodima svojega uma. Slava, viječna slava pokojnomu dru Milivoju Mauroviću! Počivao u miru!

Gosp. dru Ivanu Mauroviću, našemu marljivomu saradniku, koji u pokojniku oplakuje svojega predobroga i premiloga brata, izrazujemo podjedno u ime pravničkoga društva najdublje osjećano saučešće.

Dr. Edo Lovrić.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 2
GOD. LII.

Uredili:
Dr. **Edo Lovrić**, kr. sveuč. profesor,
Dr. **Ivo Politeo**, odvjetnik.

ZAGREB
VELJAČA 1926.

Pobijanje osuda trgovačke i obrtničke komore za Bosnu i Hercegovinu.

Napisao dr. Bertold Eisner, senatski predsjednik vrhovnoga suda u Sarajevu.

I. — U broju 11. »Mjesečnika« god. 1925. priopćeno je na strani 511. i slijed. rješenje vrhovnoga suda u Sarajevu od 13. veljače 1925. br. 4543/gr. o gornjem pitanju. Gosp. suds. nadsavjetnik Čukac, koji je dostavio rješenje »Mjesečniku«, dodao je svoje primjedbe, u kojima pobija stanovište vrhovnoga suda kao neispravno. I sa strane trg. i obrt. komore javio se je takov prigovor. To me je ponukalo, da se sa ovim pitanjem podrobnije pozabavim, pa pošto mislim, da će obzirom na važnost ovoga pitanja za pravno područje Bosne i Hercegovine rezultat moga istraživanja zanimati pravne krugove riješio sam se, da ga dobrotom uredništva ovdje priopćim.

II. — Kod gornjega pitanja radi se o tome: Pravilnik za obranički sud trg. i obrt. komore za B. i H. ima u § 24. i odredaba o tužbi na ukinuće obraničke osude. U njima se odredjuje razlozi, iz kojih se može tužiti na ukinuće obraničke osude, kao u kojem se roku tužba mora predati i kako će se postupati, ako se nadje, da su razlozi tužbe opravdani.

Zastupa se mišljenje, da su ovim odredbama derogirani propisi §§ 429. i 430. grpp. za B. i H., t. j. da se unatoč ovih propisa grpp. jedino iz razloga spomenutih u § 24. pravilnika i jedino kod samoga obraničkoga suda trg. i obrt. komore može tužiti na ukinuće osuda toga obraničkoga suda. Ovo je shvaćanje odbilo spomenuto rješenje vrhovnoga suda. Ono obrazlaže svoje stanovište time, da su po § 2., B, sl. c) zakona o osnivanju i organizaciji trg. i obrt. komore za B. i H. od 2. siječnja 1909., na kojem se osniva spomenuti pravilnik, i za obranički sud trg. i obrt. komore mjerodavni propisi gradj. parnič. postupka za B. i H., iz čega slijedi, da pravilniku ne pripada prema gradj. parnič. postupku derogativna snaga (snaga zakona), pa se zato one odredbe pravilnika, koje se protive prinudnim propisima gradj. parnič. postupka, imadu smatrati, kao da ne važe. a jer su propisi §§. 429. i 430. grpp. prinudne naravi, može se unatoč

Digitized by Google

spomenutih odredaba pravilnika tužiti na ukinuće osuda obraničkoga suda trg. i obrt. komore jedino kod redovnoga suda i samo iz razloga spomenutih u § 429. grpp.

Mišljenje protivno tome zastupa gosp. Ćukac u svojim spomenutim primjedbama. On drži, da je bila namjera i da ima za to i ovlaštenje u spomenutom § 2., B, sl. c) zakona o trg. i obrt. komori za B. i H., da se pravilnikom izdadu posebni propisi za obranički sud ove komore i da pri tome nisu bila isključena ni odstupanja od propisa gradj. parnič. postupka za B. i H. Po mišljenju gosp. Cukca ne vrijede dakle propisi gradj. parnič. postupka o obraničkom postupku za obranički sud trg. i obrt. komore. Da je to tako, poziva se naročito na motive k zakonu i pravilniku.

Da imam što bolju podlogu za svoje istraživanje, potrudio sam se, da nadjem materijal, na koji nas upućuje gosp. Ćukac. Našao sam u arhivu bivše pokrajinske uprave sve spise, koji se tiču ovoga predmeta, osim izvještaja, kojim je predložen nacrt zakona o trg. i obrt. komori na sankciju. Ovaj se izvještaj danas ne može dobiti, jer se nalazi medju rezervatnim spisima bivše zemaljske vlade, koji su spakovani, zapečaćeni i otpremljeni ministarstvu unutarnjih djela u Beogradu.

Iz dotičnih spisa ustanovio sam, što se tiče našeg pitanja, ovo: Pravosudno odjeljenje bivše zem. vlade ističe u svojem pravnom mišljenju od 2. veljače 1911. br. 234.132/1910., što ga je dalo o prvom komorskom nacrtu pravilnika, medju ostalim, da je potrebno dodati kao § 2. oredbu ovoga sadržaja: »Obranički sud postupa po propisima ovoga pravilnika, no supletorno primjenjuje po smislu propise gradj. parnič. postupka«. A za § 24. pravilnika, o kojem se ovdje radi, veli, da nisu dovoljno iscrpeni razlozi, s kojih se može ukinuti obranička osuda. Posljednja primjedba ima u vidu § 429. grpp. za B. i H.

U svojem drugom pravnom mišljenju od 5. kolovoza 1911. br. 152.208/1911., što ga je dalo o preradjenom komorskom nacrtu, ističe pravosudno odjeljenje, osvrtajući se na prigovor komore protiv preporučene joj odredbe o supletornoj važnosti propisa grpp., ovo: »Ne ide, da se rješenje pitanja, o kojim nema odredaba u pravilniku, prepusti slobodnoj rasudi sudaca već iz razloga, što se po § 424. grpp. i onako imadu primjenjivati propisi grpp. na postupak pred obraničkim sudom, koliko nema o tome posebnih utanačenja«. I u primjedbi k § 20. nacrta pravilnika veli se, da treba u smislu § 424. grpp. na slučajeve, koji nisu uredjeni u pravilniku, primjenjivati propise grpp. A što se tiče § 24. pravilnika, koji je predmet našega ispitivanja, prigovara se u tomu pravnomu mišljenju ovo: »Odredbe pravilnika o tužbi na ukinuće osude obraničkoga suda nisu u skladu sa propisima gradj. parnič. postupka. Pravilnikom nisu iscrpeni slučajevi, spomenuti u § 429. grpp. U grpp. nije odredjen rok za predaju tužbe. Čini se, da se misli pravilnikom izvan snage staviti propise § 429. grpp.«

Bivše zajedničko ministarstvo financija odobrilo je svojim otpisom od 22. studenoga 1911. br. 12.969 B. H. većinu primjetaba

Digitized by Google

pravosudnoga odjeljenja zem. vlade i naredilo, da se pravilnik prema njima preinači. Medju neuvaženim nalaze se i spomenute primjedbe k §§. 20. i 24. nacrta pravilnika. U pogledu njih veli se u otpisu ministarstva ovo: Što se tiče pitanja, potaknutih u primjedbama k §§. 20. i 24. pravilnika, smatram (Otpis je stilizaran kao rješenje samoga ministra), da su već riješena time, što će propisi gradj. parnič. postupka doći supletorno do primjene. S toga bi se po mome mišljenju išlo predaleko, da se u ove §§. preuzmu dotični propisi grpp.«

Trg. i obrt. komora se je dalje branila protiv toga, da se u pravilnik umetne odredba o supletornoj primjeni propisa grpp. U izvještaju poslovnoga odbora komore od 28. veljače 1912., koji je predložen zemalj. vladi, upućuje se na § 424. grpp., po kojem mogu stranke posebno ugovoriti o postupku pred obraničkim sudom, pa se podrobno izlažu razlozi, iz kojih komora ne može usvojiti takovu odredbu. Medju ovim razlozima spominje se i taj, da bi takova odredba mogla imati za posljedicu pobijanje osuda obraničkoga suda pred redovnim sudom, što bi po mišljenju komore bilo u opreci sa odobrenim § 24.

Zemalj. vlada je doduše izvještajem od 23. svibnja 1912. br. 96.460-IV. preporučila, da se ovdje ide u susret željama trg. i obrt. komore, ali je zajedničko ministarstvo financija otpisom od 10. srpnja 1912. br. 8252-B. H. (Br. 167.661-IV. biv. zem, vl.) izjavilo, da ne može odstupiti od svoga stanovišta, koje je usvojilo u svojem prijašnjem otpisu, i da prema tome mora da ostane naredjena odredba o supletornoj primjeni gradj. parnič. postupka. U obrazloženju svoga stanovišta upućuje ministarstvo na to, da u tom pogledu i u Austriji, od više godina konsekventno vršena, praksa ide za tim, da se u pravilnicima obraničkih sudova trg. i obrt. komora predvidjaju odredbe, kojima se osigurava supletorna primjena gradj. parnič. postupka.

Prema spomenutome ne može se reći, da materijal, na koji nas upućuje gosp. Ćukac, govori za njegovo mišljenje, nego se naprotiv mora iz priopćenih pravnih mišljenja pravosudnoga odjeljenja bivše zemlj. vlade, koja su bila mjerodavna za sastav pravilnika, i iz otpisa bivšega zajedničkoga ministarstva zaključiti, da je i jedno i drugo stajalo na stanovištu, da propisi gradj. parnič. postupka o obraničkom postupku vrijede i za obranički sud trg. i obrt. komore i da pravilnik može od tih propisa odstupiti samo, koliko gradj. parnič. postupak dopušta.

No mi se za rješenje našega pitanja ne možemo zadovoljiti ovom konstatacijom. Pored nje ne možemo preći preko činjenice, da su unatoč takova shvaćanja faktora, koji su odlučili o pravilniku, ipak u odobrenom pravilniku ostale spomenute odredbe § 24. o ukinuću obraničke osude, koje se protive §§. 429. i 430. grpp. za B. i H., jer za tumačenje odredaba odobrenoga pravilnika nije odlučno, što su njegovi redaktori mislili, nego je odlučan faktičan tekst tih odredaba, a taj kao da zaista derogira spomenute propise gradj. parnič. postupka.

Digitized by Google

Obzirom na to nastaje pitanje, da li je pravilnik mogao svojim odredbama odstupiti od prinudnih propisa gradj. parnič. postupka. Za rješenje ovoga pitanja, — o pitanju, da li su propisi §§. 429. i 430. gradj. parnič. postupka prinudne naravi, govorit ćemo poslije, — mjerodavno je zakonsko ovlaštenje, t. j. da li je zakonskim propisom, na kojem se osniva pravilnik, predvidjeno samostalno uredjenje obraničkoga suda trg. i obrt. komore, dakle ne gledajući na propise gradj. parnič. postupka. To nas upućuje na tumačenje § 2., B. sl. c) zakona o osnivanju i organizaciji trg. i obrt. komore za Bosnu i Hercegovinu od 2. sječnja 1909. (Glasnik zak. i nared. za B. i H. br. 27.), jer se na tom propisu osniva pravilnik. Ovaj propis glasi: »Ona (t. j. trg. i obrt. komora) po ugovoru, što ga sklope dotične stranke, i držeći se posebnih propisa, što se na to odnose, odlučuje kao obranički sud u razmiricama u trgovinskim i obrtnim poslovima.« Od odlučne važnosti su za naše pitanje jedino riječi »d r ž e ć i s e p o s e b n i h p r o p i s a, š t o s e n a t o o d n o s e.« Ovdje treba spomenuti, da je autentičan jedino njemački tekst zakona o trg. i obrt. komori.[1]) Po njemačkom tekstu glase spomenute riječi »mit Beachtung der diesbezüglichen speciellen Vorschriften«. Mislim, da po naravnom (običnom) smislu riječi ne mogu spomenute riječi ni po njemačkom ni po hrvatsko-srpskom tekstu imati drugoga značenja nego to, da se komora kao obranički sud treba držati »posebnih propisa, koji o tome, t. j. o obraničkim sudovima postoje.« Takovih je posebnih propisa, kad je izdan taj zakon, bilo a ima ih danas jedino u gradj. parnič. postupku za B. i H., gdje nalazimo jednu posebnu glavu, dakle posebne propise o obraničkom postupku (VII. Glava, §§. 420.—430.). Zakonodavac je dakle mogao imati u vidu samo ove posebne propise. Da je zakonodavac ovdje imao u vidu propise pravilnika, koji se trebao istom poslije, i to baš na osnovu toga zakona izdati, upotrijebio bi bez sumnje koju drugu stilizaciju.

Da samo takovo tumačenje odgovara intenciji zakonodavca, dokazuje nam i geneza zakona. — Institucije trg. i obrt. komore i njezina obraničkoga suda preuzete su iz Austrije. A mogli smo već iz citiranih otpisa bivšega zajedničkoga ministarstva financija razabrati, da je bilo nastojanje, da budu ove institucije u svim pojedinostima sasvim jednako uredjene sa austrijskim uzorima. Pa tako je i bosanski zakon o osnivanju i organizaciji trg. i obrt. komore jednostavna kopija austrij. zakona o trg. i obrt. komorama od 29. lipnja 1868. (d. z. 1. br. 85.). Dakako da se i propis § 2., B. sl. c) bos. zakona slaže od riječi do riječi sa odgovarajućim § 2., B. sl. d) austrij. zakona. Uvaživši sve to, jasno je, da spomenute riječi »mit Beachtung der diesbezüglichen speziellen Vorschriften« ne mogu po bosanskom zakonu imati drugi smisao, nego što ga imaju po austrij. zakonu. A njihov smisao po austrij. zakonu možemo lako razabrati, ako uočimo, da austrij. zakonodavstvo i obraničke sudove trg. i obrt. komora podvrgava propisima gradj. parnič. postupka o obra-

[1]) Vidi § 9. naredbe o izdavanju „Glasnika zakona i naredaba za B. i H." od 26. srpnja 1886., oglašene u „Glasniku" god. 1887., br. 1.

Digitized by Google

ničkom postupku. Tako je bila po starom austrij. gradj. postupku, koji je vrijedio, kada je izdan spomenuti austrij. zakon o trg. i obrt. komorama[2]), i tako je ostalo i po novom austrij. gradj. post. od 1. kolovoza 1895. Posebnost ima samo u tome, što je komorama dano pravo, da mogu same svojim pravilnicima urediti sastav svojih obraničkih sudova. A sama ta je povlastica održana čl. XII., t. 6. zakona o uvodjenju austrij. gradj. parnič. postupka od god. 1895.[3]) Prema tome nema sumnje, da riječi »mit Beachtung der diesbezüglichen speziellen Vorschriften« u § 2., B, sl. d) austrij. zakona o trg. i obrt. komorama imaju u vidu jedino posebne propise gradj. parnič. postupka o obraničkom postupku. Dosljedno prije izloženome ne mogu ove iste riječi po bosanskou zakonu imati drugoga značenja.

Tako smo, utvrdivši intenciju zakonodavca (t. zv. logičkom interpretacijom)[4]), došli do istoga rezultata, do kojega nas je dovela gramatička interpretacija, da se naime u § 2., B, sl. c) bosanskog zakona o trg. i obrt. komori pod riječima »posebnih propisa, što se na to odnose« mogu razumijevati jedino posebni propisi, što ih ima o obraničkom postupku u gradj. parnič. postupku za B. i H., da su dakle ovi propisi gradj. parnič. postupka mjerodavni i za obranički sud trg. i obrt. komore. A pošto je po § 21. zakona o trg. i obrt. komori dano komori ovlaštenje, da samo »na osnovu zakona«, t. j. samo u granicama zakonskih propisa, koji se odnose na dotičnu granu njezina poslovanja, dakle ovdje u granicama § 2., B, sl. c) zak. sebi sastavi poslovni red (pravilnik), slijedi iz prije izloženog, da se u pravlnik za obranički sud komore nisu smjele umetnuti, dotično u njemu ostaviti odredbe, koje se protive prinudnim propisima gradj. parnič. postupka. Takove odredbe treba smatrati da ne važe, ma da je pravilnik odobren od bivšega zajedničkoga ministarstva financija, jer se i naredba ministarstva mora smatrati, da ne važi, koliko se protivi zakonu, na osnovu kojega je izdana. (Vidi čl. 94. ustava).[5])

III. — Naprijed izloženim pokušao sam dokazati prije svega iz spisa bivše zemalj. vlade za B. i H., koji se odnose na ovaj predmet, da nije namjera bila dozvoliti komori, da odredbama pravilnika odstupi od propisa gradj. parnič. postupka, a što se naročito tiče

---

[2]) Vidi Canstein, Zivilprozessrecht, sv. I., str. 34. i slijed.

[3]) Vidi § 599. a. grpp. u vezi sa čl XII. t. 6. zakona o uvodjenju austrij. grpp. i k tome još i Schauer, Zivilprozessordnung, primj. 6. k čl. XII. zakona o uvodjenju grpp. i primj. 1. k § 599. grpp. — zatim Neumann, Komentar zu den Zivilprozessgesetzen, 3. izdanje, str. 351, primj. 10, str. 352., 1616, i 1614. pa i motive austrij. zakona o gradj. post., str. 10.

[4]) Nije bilo moguće, da se u tu svrhu služim i samim motivima k bos. zakonu o trg. i obrt. komori, jer se dotični spisi ne mogu dobiti, kako sam to već prije spomenuo. Ali po svoj prilici ne će u tim motivima, dotično u izvještaju, kojim je zakonski nacrt predložen na sankciju, ništa biti o propisu, o kojem se ovdje radi, obzirom na to, što je taj propis doslovce preuzet iz austrij. zakona.

[5]) Član. 94. ustava utvrdjeno načelo je općenito priznato. Vidi o tome naročito G. Jellinek, Gesetz u. Verordnung (1887), str. 366. i slijed. O pravu suda ispitivati zakonitost naredaba (uredaba) vidi Slobodan Jovanović, Ustavno Pravo Kraljevine SHS., str. 347. i slijed.

Digitized by Google

odredaba § 24. pravilnika o tužbi na ukinuće obraničke osude, da su ove odredbe ostale netaknute jedino iz razloga, što je bivše zajedničko ministarstvo mislilo, da će § 429. grpp. i onako vrijediti obzirom na odredbu § 2. pravilnika o supletornoj primjeni gradj. parnič. postupka, kako to jasno proizlazi iz spomenutog otpisa toga ministarstva od 22. studenoga 1911. br. 12.969 B. H. Osim toga dokazao sam, kako mislim, i to, da odredbe pravilnika, koje se protive prinudnim propisima gradj. parnič. postupka za B. i H., ne mogu da važe, sve da ih je ministarstvo namjerom odobrilo, iz razloga, što nema zakonskog ovlaštenja za pravilnik, da derogira gradj. parnič. postupak.

Sada još preostaje, da se riješi pitanje, da li su propisi §§. 429. i 430. grpp. za B. i H. prinudne naravi, jer se zastupa i mišljenje, da nisu.[6]) Onima, koji zastupaju ovo mišljenje, služi kao glavni argumenat, što u novom austrij. gradj. parnič. postupku ima izričiti propis, da se stranke ne mogu odreći prava tražiti kod suda ukinuće obraničke osude iz razloga, spomenutih u zakonu (vidi § 598. u vezi sa § 595. a. grpp.), dok u bosanskom gradj. parnič. postupku nema takova propisa. Iz toga izvode, da je po gradj. parnič. postupku za B. i H. takovo odricanje ugovorom dopušteno. Ovaj bi argumenat mogao vrijediti, da je austrij. gradj. parnič. postupak kao uzor bosanskomu. A pošto to nije bilo, jer je novi austrij. gradj. parnič. postupak izašao 1895. god. a bosanski 1883. god., ne može se iz toga, što ima u austrijskom spomenuti propis a u bosanskom ne, ništa zaključiti, pogotovo ako se drži na umu, da ima u zakonima dosta propisa, za koje nitko ne sumnja, da su prinudne naravi, iako to nije izrijekom rečeno.

Za bosanski gradj. parnič. postupak mogu biti mjerodavni samo njegovi izvori, pa ćemo najprije pokušati, da iz njih dobijemo odgovor na ovo pitanje.

Kao što je poznato, služila je bosanskomu gradj. parnič. postupku kao uzor austrij. osnova gradj. parnič. postupka od 1881. god. (t. zv. Pražakova osnova, koja je izdana štampom u Beču 1881. god.), §§. 429. i 430. bosan. gradj. parnič .postupka odgovaraju §§. 696. i 697., rast. 1., te osnove.[7]) Ali u njima nema ništa o tome, da li se stranke mogu odreći prava na tužbu na ukinuće obraničke osude, niti ima o tome nešto u razlaganju k ovim paragrafima osnove.[8]) Stari austrij. gradj. parnič. postupak odredjivao je u tom pogledu, da se stranke mogu odreći svakoga pobijanja, ali da takovo odricanje ne vrijedi, ako je obranički sud prekoračio granice svoje nadležnosti, ili ako je po srijedi prijevara (vidi § 237. allg. i § 362. westgal. Ger. Ordg.). Ako uočimo, da je Pražakova osnova u jednu ruku ukinula odredbu starog austrij. gradj. parnič. postupka, da

[6]) Tako naročito trg. i obrt. komora za B. i H. u jednoj ptedstavci, koje se bavi i sa ovim pitanjem.

[7]) Zašto nisu u bos. gradj. parb. postupku preuzeti i rokovi za predaju tužbe na ukinuće osude (§ 697., rast 2., Pr. osnove) nije razumljivo. Za bos. gradj. parb. postupak nema na žalost nikakvih motiva.

[8]) Vidi spomenuto izdanje Pražakove osnove, razlaganje str. 174.

Digitized by Google

stranke mogu obraničku osudu smatrati, kao da je nema, ako se nisu izrijekom odrekle pobijanja (§ 274. allg., § 363. westgal. Ger. Ordg.), a u drugu ruku da je u § 696. izgradila razloge ništavosti, moramo iz toga, što ne govori više o odricanju, zaključiti, da smatra, da se stranke ne mogu odreći pobijanja zbog razloga ništavosti. Ako još uvažimo, da je austrij. zakonodavstvo čak za osude berzanskih sudova, kojima je priznat privilegisani položaj posebnoga suda (Sondergericht)[9]), predvidilo tužbu kod redovnoga suda radi pobijanja zbog ništavosti (vidi § 6. austr. zakona o berzama od 1. travnja 1875., d. z. l. br. 67.), jasno je, da bi protivno shvaćanje §§. 696. i 697. Pražekove osnove bilo u suprotnosti sa duhom austrij. zakonodavstva. A ako treba ove propise smatrati prinudnima, mora to konsekventno vrijediti i za propise §§. 429. i 430. grpp. za B. i H. Pravo se veli u razlaganju k § 598. novoga austr. gradj. parnič. postupka: »Važne norme, koje je zakonodavstvo predvidilo u svrhu, da strankama i u obraničkom postupku dade zaštitu od samovolje i nepravde, ne smiju biti izložene opasnosti, da budu stavljene van snage ugovorom, čiji zamašaj nije, možebiti, na obim stranama jednako dobro shvaćen.« Istim se razlozima možemo služiti, ako se uzme, da se iz izvora ne može dobiti jasan odgovor na pitanje naravi §§. 429. i 430. bosan. gradj. postupka, da dokažemo, kako već svrha ovih propisa ne dozvoljuje drugo tumačenje nego takovo, da su prinudne naravi.

Mislim, da je naprijed izloženim dovoljno dokazano, da je pod I. spomenuto rješenje vrhovnoga suda u Sarajevu, koje je dalo povod, da se sa pitanjem pobijanja osuda obraničkih osuda trg. i obrt. komore za B. i H. pozabavimo, u skladu sa slovom i duhom zakonskih propisa, koji se tiču ovoga pitanja, da je dakle ispravno njegovo stanovište, da se unatoč odredaba § 24. pravilnika za taj obranički sud može samo iz razloga spomenutih u § 429. i jedino kod redovnoga suda, spomenutoga u § 430. grpp. za B. i H., tužiti na ukinuće osude toga obraničkog suda.

IV. — Na posljetku prigovara se rješenju vrhov. suda i to, da je njegovo stanovište štetno ne samo za samu instituciju obraničkoga suda nego i za parničare, koji se podvrgavaju tome sudu.[10]) Ovaj bi se prigovor mogao riješiti tako, da se jednostavno uputi na to, da je stvar judikature samo to, da donosi rješenja u skladu sa zakonima, što su na snazi, a ne da ipravlja zakone, koji su se pokazali nepodesnim, da bi se dakle taj prigovor mogao uvažiti jedino de lege ferenda. Ali ipak hoću da se sa nekoliko riječi osvrnem i na taj prigovor. U tom pogledu treba prije svega istaknuti, da je prema prije ocrtanomu stanju zakona u Austriji o obraničkim sudovima trg. i obrt. komora u doba prije, nego što je donesen novi austrij. gradj. parnič. postupak, isti prigovor vrijedio i za austrijsko zakonodavstvo. A ipak vidimo, da austrijsko zakonodavstvo prilikom uvodjenja novoga gradjanskoga parničkoga postupka unatoč toga ne samo da nije ukinulo taj nadzor redovnoga suda nad obra-

[9]) Vidi Pollak, Zivilprozessrecht, I. sv. str. 225.

[10]) Tako gosp. Čukac u svojim spomenutim primjedbama i trg. i obrt komora u svojoj spomenutoj predstavci.

Digitized by Google

ničkim sudovima trg. i obrt. komora, nego je što više i kod berzanskih obraničkih sudova, kojima je, kako je to već prije spomenuto, priznat privilegirani položaj, još više izgradilo razloge, iz kojih se može kod redovnoga suda tražiti, da se osuda berzanskoga suda proglasi ništavom ili nevaljanom (čl. XXIII. i XXIV. zakona o uvodjenju austrij. gradj. parnič. postupnika). Austrijsko zakonodavstvo došlo je dakle poslije neko tridesetgodišnjega postojanja ove institucije do uvjerenja, da je veći interes, da se takovom tužbom kod redovnoga suda dade zaštita od možebitnih zloupotreba te institucije, nego da se uklone štetne posljedice, koje donosi sa sobom taj nadzor suda.[11]) Ne radi se ovdje o nepovjerenju u rad ovih obraničkih sudova nego o potrebi, da bude neka garancija, da ne dodje do nepodobština, koje se mogu dogoditi, gdje nema više instancije, koja će ispitati rješenje.[12]) Uostalom držim, da nisu ove štetne posljedice tako velike, kako bi se na prvi pogled moglo misliti. Prvo treba držati na umu, da se po § 429. bos. grpp. može tužbom kod redovnoga suda tražiti ukinuće obraničke osude samo, gdje su propuštene najbitnije formalnosti postupka, dakle takove formalnosti, koje su bitne za svaki sudski postupak, a čije propuštanje čini cijeli rad suda nepouzdanim. Drugo i kada se preda tužba na ukinuće osude, nije time obranička osuda prestala biti ovršnom presudom. Po bos. gradj. parnič. postupku, kako ga tumači mišljenje, koje danas vlada u judikaturi, ne bi se u ovom slučaju ni mogla tražiti privremena obustava ovrhe, jer vladajuće mišljenje drži, da su u bos. gradj. parnič. postupku nabrojeni slučajevi, u kojima se može tražiti privremena obustava ovrhe, a medju ovima nije spomenut slučaj tužbe na ukinuće obraničke osude.[13]) Ali i onaj, koji ovdje zastupa drugo mišljenje, ne će jednostavno preći preko propisa § 493. bos. grpp., po kojem se u takovim slučajevima ovrha može alj ne mora privremeno obustaviti, a može se za dozvolu privremene obustave odrediti i osiguranje protivnika. Ne će dakle sudac, makar i drži, da se i u takovu slučaju može privremeno obustaviti ovrha, na svaku objesnu tužbu dozvoliti obustavu ovrhe, a svakako će, gdje vidi, da bi obustavom moglo potraživanje ovrhovoditelja doći u opasnost, dozvoliti privremenu obustavu samo uz osiguranje. Ne prijeti dakle onome, kome je obraničkom osudom nešto dosudjeno, osobita opasnost od takove tužbe, a to tim manje, što postupak na takovu tužbu ide na račun i pogibelj tužiteljevu.

---

[11]) Pollak l. c. ističe, da su u tekstu spomenuti propisi zakona o uvodjenju novoga austrij. gr. parb. post., koji se tiču pobijanja osuda berzanskih sudova, prošli unatoč jakoga otpora interesiranih krugova.

[12]) Potrebu takove garancije dokazuje najbolje ono, što je iznio gosp. dr. I. Politeo o svojem članku „Obranički sudovi", objelodanjenom u „Mjesečniku" god. 1922., broj 11. str. 447. i slijed.

[13]) Bos. gradj. parb. postupak predvidja privremenu obustavu ovrhe: 1. u slučaju t. zv. opozicijone tužbe (§ 492.); 2. kada se pobija rješenje o stavljenoj zaporci ovršivosti (494.); 3. u slučaju izlučne tužbe (§ 495.); 4. kad se preda povratna molba (§ 254). Što se tiče zadnjega slučaja, razilaze se mišljenja o tome, da li § 254. ima u vidu i obustavu ovršnoga postupka ili samo obustavu parničkoga postupka. Opća odredba § 795. Pražakove osnove o privremenoj obustavi ovrhe, kada se kojom god tužbom pobija ovršni naslov kao i u slučaju tužbe za obnovu postupka, nije preuzeta u bos. gradj. parb. postupak.

Digitized by Google

More i sloboda morske plovidbe.

Napisao dr. Franjo pl. Domazetović.

I. — Zahtjevu za slobodom mora pretlhodilo je nastojanje za ograničenjem njegove slobodne porabe. Ali danas je bez većeg interesa, da se to nastojanje ispituje od njegovih razvojnih početaka.

Za nedavnoga pravnoga i političkoga boja o to načelo izdizala se je po jednima dogma, da svjetsko more već po prirodi same stvari može da bude u vlasti samo jedne države a ne više njih, a po drugima misao ravnoteže na moru jednako kao i na kopnu. Svjetsko more, da po svojem prostranstvu nije ništa manje od kopna, pa da će i tu morati prije ili kasnije prevladati misao ravnoteže, ako se hoće da održi pravo u utakmici velikih vlasti. Za to da govore i nedavna neposredna iskustva a i pozitivno medjunarodno pravo, kao i interesi neutralaca da to jednako traže. Izmedju utopije o svjetskom gospodstvu i egoizma nacijonalističke državne politike da je upravo sustav svjetske ravnoteže. Budućnost svijeta da i onako počiva u čvrstoj volji država i naroda, da si medjusobno zajamče život, razvoj, slobodu i kulturu.U neprestanoj izmjeni duševnih i materijalnih dobara — u trajnom davanju i primanju — a po saradnji svih da je nastala moderna kultura, pa da nitko nema prava, da potražuje za sebe kakov zaseban položaj. Pod uplivom demokratskih ideja velike francuske revolucije da je već prihvaćena formula: Liberté des mers pour tout le monde, egalité de droit pour toutes les nations.

Sa toga gledišta polazi i Riviér, kada veli, da će neminovno doći do općeg ograničenja samoga načela o slobodi mora ali ne zato, što bi uslijed toga države mogle podijeliti ocean, nego zato, da se sve bolje uredjuje njegova uporaba u interesu svih naroda i da se naročito ono blago, što je u njemu, ne upotrebljuje samovoljno i ne upropašćuje. Načelo slobode mora da je učinilo velike i neosporne usluge. Ono da će se i u buduće morati sve više dovoditi u vezu sa osnovima mirne zajednice država. Ugovorni sustav, neprestano usavršavan, da će se pokazat isto tako napredan a i slobodan jednako na moru kao i na kopnu. A i u času, kada je načelo slobode mora proglašeno po prvi put pravnim i političkim zahtjevom, istaknuta je ista misao. Protiv pretenzija Španjolske i Portugalske na moru ustao je Grotije, iznoseći napose, da svi narodi imadu jednaki interes, da se koriste slobodno morem. Zato se s pravom i ističe, da je Holandija, iznoseći po svojem znamenitom pravniku zahtjev slobode mora, zastupala ne samo interes holandeski nego i interes cijeloga svijeta.

More ne može poput kakove suhe zemlje potpadati pod vlast pojedinaca, već ima da ostane poprištem za slobodno privredjivanje svih, što nužno slijedi iz njegove prirode. Pod morem razumijeva se suvisla vodena masa, dakle ne samo morska površina nego i vodena masa u tekućem ili smrznutom stanju, zatim morsko dno ali ne i suhozemlje ispod njega te konačno i zračni prostor nad njim, za koji nužno već po prirodi same stvari vrijedi isto, što i za samo more.

I dok se ovo gotovo općenito priznaje u medjunarodnoj nauci,

Digitized by Google

dotle se često samomu tomu načelu osporava njegov pravni značaj. Tu da se zamjenjuju politički i etički momenti sa pravnima. Ono da je nastalo iz čisto političkih pobuda. Holandija da je imala interesa na njenom održanju, pa ga je i branila; interes ostalih pomorskih vlasti, da je bio protivan, pa su ga i pobijale. Sloboda mora da je bila uvijek uvjetovana istinskim ili tobožnjim zahtjevom izvjesnoga naroda. Da li će protivni interesi nužno voditi, da će se pomorske vlasti uvijek držati svaka svojega posebnoga gledišta, kao što je to bilo prije kod pomorskih vlasti sedamnaestoga stoljeća, to da se ne da predvidjeti. Jedino da je neosporno, da zahtjev za slobodom ili ograničenjem mora nije bio u prošlosti prirodni i jednodušni zahtjev svih država svijeta.

A i motivacija toga načela da je još i danas u nauci ista, koju je već iznio Grotije. Po njemu da je more izvan prometa; ono da nema prirodnih granica, nad njim ili nad njegovim dijelovima da je nemoguće materijalno gospodarstvo, ono da je neograničen elemenat. Prirodna blaga, što ih kriju morske dubine, da se ne dadu nikako iscrpsti. More da je zajedničko svima, sve države da se mogu njime ravnopravno da služe i koriste, te da nijedna nema prava, da drugoj priječi slobodnu njegovu porabu. — Sloboda morske plovidbe da je općenita potreba svih. Ovi pak razlozi da se ne mogu danas nikako održati.

Protiv razloga, da se more ili njegovi dijelovi ne mogu zauzeti radi neograničenosti vodene mase i neprekidnosti, ističe se, da su već Selden i njegovi pristaše upućivali, da se morem može vladati jakom flotom. I na kopnu da nije moguće uvijek biti u svakom mjestu i svakoga stranca zadržati. Pod zauzećem mora da se ne razumijeva pomični elemenat već mjesto njegova položaja, a ovim da se može vladati. Tehnički usavršena gradja velikih ratnih jedinica a naročito ratne podmornice i hidroplani da dokazuju, da je danas moguće morem potpuno zagospodovati i morsku plovidbu uspješno priječiti.

Neograničenost vodenih masa, njihova golemost i udaljenost ne isključuju, da postoje izvjesni, glavni morski putevi, čije samovoljno zatvaranje da znači isto, što i gospodovanje nad morem.

Morski tjesnac Gibraltar vlada prolazom u svjetska mora; Dover sa pristupom u Atlanski ocean; otok Malta morskim putem, što vodi spram istoka; otok Cipar zaljevom Aleksandrete i južnom obalom Male Azije i Sirije, a panamski prokop odnosima u dvjema morima. Po tom da se materijalno gospodstvo nad morem dade ne samo tako zamisliti, nego i praktički provoditi.

Pod slobodom mora da se ne može smatrati samo sloboda plovidbe nego i ovlast, da se može pristati u medjulukama radi opskrbe živežem i gorivom, radi unajmljenja radnika i mornara, radi svršavanja najrazličitijih trgovačkih posala, a da pri tome ne bude drugih ograničenja osim onih, što ih propisuju carinski i trgovački zakoni dotične države. A i graničeno odredjenje mora da je moguće nautičkim sredstvima (geografska duljina i širina obala, kompas i slično).

Digitized by Google

Protiv razloga neiscrpivosti iznosi se, da je već Selden isticao, da se more dade iscrpsti jednako kao i suhozemlje te njegovi proizvodi, a to da su potvrdila i najnovija naučna istraživanja. — Sloboda mora u vrijeme mira da se sastoji u slobodnoj plovidbi i inoj nesmetanoj porabi otvorenoga mora. Ovo pako ne samo da nije normom pozitivnoga medjunarodnoga prava, nego se ne može ni uzeti, da bi na to bar mučke pristale pomorske države i tako to podigle do općenitih načela. Već sam pojam otvorenoga mora da nije jasan. Bitno mu je obilježje u praksi država neprekidnost i veza sa otvorenim morem. Gdje manjka ovakova veza, ili gdje su dijelovi mora djelomično ili sasvim kopnom okruženi, te se nad njima može odatle gospodovati, oni se ne smatraju slobodnima. Na ovom da se osniva doduše razlikovanje sredozemnih mora u užem i širem smsilu, ali da je sporno, kakova bi pravila imala vrijediti za ta vodena područja.

Različno shvaćanje pojma mora da je bilo i povodom praktičnih sukoba i uredjivanja kao n. pr. neutralizovanje inače slobodnih dijelova mora (n. pr. crnogorske i jonske vode, Magelhaenska cesta.) — Za morske tjesnace da se naučno tvrdi, da se slobodan prolaz njima ne smije kratiti, ali medjunarodna ustanova da ipak ne postoji, koja bi to branila državi, koja je u posjedu takovih tjesnaca. Dapače da se općenito u nauci dopušta, da se utanačbom vlasti mogu glede morskih tjesnaca odrediti i druga načela, kao što je to učinjeno n. pr. glede Dardanela i Bospora. Sve to da dokazuje, da se sloboda mora može po državama, čije sile za to dostaju, po volji ograničiti, te da je trebalo istom naročitih ugovora, da se morska plovidba učini slobodnom. A i samo pribrežno more, makar nalazilo svoje opravdanje u važnim narodnim interesima, da znači ipak ograničenje samoga načela o slobodi mora. Ovo ograničenje da je tim važnije, što ni krajna crta pribrežnoga mora nije stalna, pa ju svaka obalna država može različno ustanoviti. Isto to vrijedi i za zalive i zatone. — Iz svega ovoga da se vidi, da se načelo o slobodi mora može i sa gledišta pravne nauke i državne prakse ograničavati na korist pojedinih država. K tome da dolazi još i t. z. mirna blokada.

Dalje se tvrdi, da danas nije više ni nužno, da se oživljuju Cromwelova plovidbena akta. Za to da dostaju dogovi, ugalj, bežični brzojav i ina pomagala morske trgovine po lukama i pristaništima. Sve da su to sredstva, kojima se može nepoćudna strana plovidba teško pogadjati, a tim i samo načelo o slobodi mora i u mirno doba učiniti neprovedivim. Sve to da sili, da se načelo slobode mora učini normom pozitivnoga medjunarodnoga prava. Pri tom da je sa medjunarodnoga gledišta odlučnim jedino to, što nijedan narod ne može dozvoliti, da se isključuje od slobodne plovidbe ili slobodnoga trgovanja.

Nasuprot da se ne može tražiti sloboda mora, koja bi uključivala potpunu ravnopravnost svih država, jer takova ravnopravnost nije moguća ni pravno a ni gledom na razmjer sila, koji postoji izmedju raznih država. Na tom da ne može ništa izmijeniti niti toliko

Digitized by Google

naglašavana zajednica kulturnih i materijalnih interesa prosvijetljenih država svijeta, jer će svjetski savez država nalaziti i dalje na trajne zapreke u razlikama trgovačkih, carinskih, naseobinskih i osvajalačkih nastojanja.

Za vrijeme rata da se broji i otvoreno more u ratište, što da je doduše formalno ispravno, ali materijalno protuslovno, jer da ga već time, što ga ratne stranke rabe za svoje ratne operacije, čine i neslobodnim. — Osim toga b l o k a d a, polaganje mina i pravo morskoga plijena da donosi, da se o slobodi mora za vrijeme rata ne može govoriti sve dotle, dok postojeće pravo priznaje te uredbe. Ali sve da su i izneseni prigovori, u pojedinostima i točni, ipak se ne može osporavati opstojnost samoga načela. Nabrojeni odstupci mogu, kako to Liszt ističe, potvrditi samo pravilo. Pravna obrazložba i onako je bez značenja, kada to načelo doista postoji i kada se ono priznaje, što već dokazuje i okolnost, da su se vlasti druge haaške mirovne konferencije od g. 1907. u VIII. konvenciji izrijekom pozvale na to načelo. — Istina da se pozivanje na to načelo ne nalazi u samom tekstu konvencije, već u njezinu uvodu, ali i taj sačinjava sastavni dio konvencije, pa ako se i ne može uzeti, da je tim i samo načelo uzakonjeno, ono je ipak u jednom medjunarodnom aktu izrijekom naglašeno po vlastima — potpisnicama. A i u medjunarodnoj nauci pretežno se priznaje, da je u mirno doba već danas otvoreno more slobodno za brodove svih zastava.

Ograničenja i smetnje pomorske trgovine pravno da ne stoje s tim načelom u nikakovoj vezi. Nasuprot da biva ovo načela znatno ograničeno djelovanjem zaraćenih vlasti, pa stoga naglašivanje toga načela danas može imati jedino taj smisao, da se traži dokinuće ili ograničenje dosadanjih prava ratnih stranaka radi osiguranja neutralne trgovine.

II. — Premda se danas naučno i kraj svih nesuglasica u pojedinostima pretežito priznaje načelo o slobodi mora, ipak imade uvaženih pisaca medjunarodnoga prava, koji dopuštaju zauzeće ili privremeno prisvajanje onih dijelova mora, što ga ratni brodovi u eskadri ili odvojeno osidreni pokrivaju, ili koja su im nužna za manevrisanje, a po nekima i onih dijelova mora, kojima se može sa broda vladati. Neki pisci idu tako daleko, da dopuštaju ovakove okupacije mora i trgovačkim brodovima. Tako P h i l l i m o r e veli, da dio mora, što ga usidreni brod zaprema, spada pod vlast države, čiji je brod, sve dotle, dok se brod tamo zadržaje.

Isto tako i D e H e y k i n g, po kome se fikcija teritorijalne podsudnosti (la fiction de la qualification territoriale) proteže i na dio mora, što ga zaprema brod.

Ovo shvaćanje zastupao je u jednom konkretnom slučaju u g. 1901. zastupnik Sjedinjenih država pred španjolskom Treaty Claims Comission riječima: »Svaki brod Sjedinjenih država zastupa suverenost svoje domovine: brod i voda, na kojoj on plovi, područja su Sjedinjenih država«. — Najdalje ide D e C u s s y, jer računa sav prostor, kojim ratni brod vlada pomoću svojih baterija.

Digitized by Google

Medjutim većina pisaca pobija ove nazore kao suvišne, a i protivne pravu, ističući, da je za svako zauzeće nužna nakana posjedovanja (animus possidendi), koja ovdje ne može da bude, jer je namjera zapovjednikova upravljena na nešto sasvim različno od toga: na vojničke operacije ili na plovidbu, a osim toga nije ni moguć animus possidendi već radi osebina mora, koje je izvan prometa.

P e r e l s, po kojem se navodi ova nauka, iznosi protiv nje i praktične razloge, a napose da nema svrhe, da se postavi fikcija o privremenom dominiju ili imperiju. Takova fkcija imala bi jedino za posljedicu neprestano mijenjanje sudbenosti u mjestima, kamo natni brodovi često dolaze, a i suvišna je, jer za slobodno manevrisanje dostaje načelo o slobodi mora i pravila o manevri u svrhu, da se izbjegnu morski sukobi.

Protiv H a u t e f e i l l e-ova prijedloga, da se ustanovi zaseban prostor na moru t. z. brodarska oblast (territoire, domaine naval), koji brod zaprema i koji mu služi za manevrisanje, iznosi, da bi mogao dovesti do ozbiljnih sukoba i pometnja brodarskih oblasti raznih država, jednako i onda, kada bi se prema mišljenju D e C u s s y-jevu ovamo računao i prostor, kojim se vlada pomoću topova sa broda. Sukobima prava, koji bi nužno odtuda nastali, ne bi bilo moguće izbjeći. I protiv B l u n t s c h l i-jeve nauke, po kojoj se ograničuje teritorijalno vrhovništvo na prostor mora, na kome se brod u danom času nalazi (auf den Bereich des Schiffes und den Theil des Meeres, in welchem das Schiff sich gerade befindet) iznosi, da se kraj te nauke ne bi mogla održati ni najsigurnija prava ratnih stranaka spram neutralnih vlasti. Posljedicom toga da bi bilo, da bi se protivno načelima o neutralnosti moralo priznati ratnim strankama pravo, da vrše prave pretrage i zaplijene na neutralnom području, a takovim bi se morao smatrati prostor mora, na kojem se privremeno nalazi neutralni ratni ili trgovački brod.

I daljna nauka, prema kojoj bi se imala oko svakoga broda odrediti zona sudbenosti ili pristupa, koju bi drugi brodovi smjeli preći samo u odredjenim slučajevima, kada bi to dopuštalo naročito pravo pristupa, danas je potpuno napuštena. Tako Wharton veli, da brod ne može povući oko sebe liniju sudbenosti i od mora prisvojiti sebi toliko, koliko mu je nužno za svoju obranu i da spriječi svako približavanje. A i P e r e l s pobija ovo mišljenje kao nepraktično i neprovedivo (osobito noću). Ovo učenje zabacuje i R i v i e r. Sloboda mora da je opće načelo, svaki brod ima pravo, da se njime koristi, samo ako drugim brodovima ne smeta, da vrše to isto pravo. Kao konačni posljedak može se izvesti, da će se smisao i značenje osnova slobode mora izvan njegovih priobrežnih i unutrašnjih granica po pretežnom shvaćanju u pravnoj nauci sastojati u pojedinostima u slijedećem:

1. Potpuna sloboda mirne plovidbe, razumijevajući pod njom obavljanje prometa osoba i robe pomoću brodova i zračnih vozila na moru, ispod njegove površine i iznad njega jednako za privatne kao i državne brodove bilo koje vrsti.

Digitized by Google

2. Sloboda ribolova za pripadnike svih nacija, kao i svaka ina uporaba mora: dobivanje soli i drugih anorganskih tvari, koralja, morskoga bilja, električne snage i slično.

3. Morski brodovi i zračna vozila potpadaju u svim odnošajima isključivo pod vlast svoje zavičajne države.

Literatura:

1. A. Rivier: Osnovi medjunarodnoga prava god. 1897.
2. Fr. Perels: Das internationale öffentliche Seerecht god. 1903.
3. Dr. Fr. von Liszt: Das Völkerrecht, god. 1918.
4. Th. Gibson Bowles: Sea law and sea power.
5. Dr. Fritz Stier-Somlo: Die Freiheit der Meere und das Völkerrecht.
6. Dr. Wiht van Calker: Das Problem der Meeresfreihet und die deusche Völkerrechts-politik.
7. Dr. Kjellen: Die Grossmächte der Gegenwort; Die politischen Probleme des Weltkrieges; Die Grossmächte und die Weltkrise.
8. Dr. Arm. Winkler: Aus der Werkstatt der Weltpolitik.
9. Fr. W. Jeruzalem: Völkerrecht und Soziologie — Jena 1921.

Primjenjivanje zakona o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije.

Napisao dr. Ikica Franić, sudac u Skradinu.

I. Vrst i mjera kazne:

Na osnovu čl. 19. zakona o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije od 30. prosinca 1921. (Služ. Nov. br. 5.*) iz god. 1922.) i člana 14. pravilnika za zvršenje toga zakona (Služ. Nov. br. 200 z god. 1922.) imaju se izvršna rješenja — osude, izrečene po tom zakonu, objaviti u zvaničnim novinama dotične pokrajine.

Ako sada prolistamo »Službeni Glasnik« za godinu 1925., zvanični list splitske i dubrovačke oblasti, mi ćemo brzo doći do osvjedočenja, da kod raznih sudova u pogledu primjene zakona o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije vladaju raznoliki nazori i shvaćanja, te prema tome, da se vrst i mjera kazne vrlo često pogrješno odredjuje. A evo kako i zašto.

1. Po zakonu o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije (čl. 6, 7, 8, 9, 10, 11 i 12) propisan je kao kazna za odnosne krivice svagdje u isti mah i zatvor i globa (novčana kazna), pa stoga nije točno, kada se optuženika osudjuje samo na globu, kako se dogadja i vidi iz »Služb. Glasnika«.

2. Po čl. 16. citiranoga zakona »kazne zatvorom, po ovom zakonu izrečene, ne mogu se zamjenjivati novcem, a novčane kazne u slučaju neutjerivosti zamijenit će se zatvorom računajući za svakih 50 D po jedan dan zatvora. — Ali ovo pretvaranje novčane kazne u kaznu zatvora ne može prekoračiti tri mjeseca«.

*) Ispravak štamparskih griješaka u njemu objavljen je u 65. broju „Službenih Novina" iz godine 1922.

Digitized by Google

Prema tomu je pogrješno, što se u »Služb. Glasniku« čita: »...optuženi biva osudjen na osamdeset D globe zamjenjive u slučaju neutjerivosti u dva dana zatvora, te na četrdeset D globe zamjenive u slučaju neutjerivosti u jedan dan zatvora..9.« Tu je očito primijenjen propis § 261. austrijskoga kaznenoga zakona, a što obzirom na čl. 16. citiranoga zakona nije ispravno.

3. Zakon o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije ne odredjuje minimuma kazne. On ustanovljuje samo maksimum. To je zakon, koji važi za cijeli teritorij naše kraljevine, pa stoga svakako nije na odmet spomenuti ovdje propis § 40. st. II. srpkoga kaznenoga zakonika, koji glasi: »Kada je za kakovo u zakonu djelo kazana samo najveća mjera one kazne, na koju će se krivac osuditi, sud će u prostoru izmedju te najveće mjere i one od koje nema manje po zakonu u tom rodu kazni, krivca osuditi na onoliko, koliko nadje, da on prema veličini krivice zaslužuje.« Rod kazni je zatvor, koji se po čl. 16. ne može pretvoriti u globu. A i po austrijskom kaznenom zakonu (§ 247.), koji je kod nas na snazi, i po srpskom kaznenom zakoniku (§ 311.), koji važi za teritorij ranije kraljevine Srbije, kao i po onom njegovu dijelu, čija je važnost protegnuta i na naše područje (§§. 20., 21. i 62.) zatvor ne može biti kraći od 24 sata t. j. jedan dan.

Stoga dakle, što u zakonu o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije nije naveden i minimum, nego samo maksimum kazne zatvorom, ne može se optuženika pored odgovarajuće globe osuditi i na sama dva ili dvanaest sati zatvora, kako se to naprotiv vrlo često dogadja i u »Služb. Glasniku« objavljuje.

II. Monopolski predmeti i lijekovi.

Uzmimo na primjer žigice. Taj sam slučaj imao u praksi. Žandarmerija prijavljuje, da je M. K. prodavala u svojem dućanu jednu kutiju žigica Jadranske Straže, koje nose natpis »Čuvajmo naše more« po 1.50 D. Na upit suda odjeljak financijske kontrole u S. pod br. 557-25. izvješćuje, da su žigice »Čuvajmo naše more« monopolisane i da im je cijena udarena sa jedan dinar po kutiji, te da se skuplje ne smiju prodavati, jer da prodavaoci već u tome imaju čistu dobit od 6 posto.

Na prvi mah dakle moglo bi nekome izgledati, da se ovdje ne radi o kaznenom prekršaju po zakonu o suzbijanju skupoće, već o monopolskom prekršaju. Ali nije tako. U stavci 3. čl. 1. pravilnika za izvršenje zakona o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije (»Služ. Nov. br. 200 iz god. 1922.) izričito se kaže, da se monopolski predmeti i lijekovi, koji se prodavaju po apotekama (ljekarnama) za koje ministarstvo narodnoga zdravlja propisuje taksu, izuzimaju od odredaba zakona o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije. — Prema tomu dakle optužena ne bi se smjela osuditi po čl. 8. zakona o suzbijanju skupoće radi toga, jer je žigice, koje su monopolski predmet, prodavala skuplje, nego je to dozvoljeno.

Digitized by Google

Medjutim nameće se pitanje, da li je član 1. toga po ministru socijalne politike propisanoga pravilnika u svojoj cijelosti obvezatnu za sudove, t. j. da li se sudovi u izricanju pravde imaju držati strogo svih njegovih ustanova. Ja mislim, da ne moraju. A evo zašto.

Ministar socijalne politike kao upravna vlast može uredbama sa zakonskom snagom da uredjuje odnose samo na osnovu zakonskoga ovlaštenja, koje se daje posebno za svaki slučaj (čl. 94. ustava). To je ovlaštenje u našem slučaju dobio ministar socijalne politike članom 22. zakona o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije, koji ga je ovlastio, da propiše pravilnik t. j. uredbu za izvršenje, ali ne i za ograničenje dotično mijenjanje ovoga zakona.

Po čl. 94. stavka III. ustava taj pravilnik t. j. uredba ne smije protivurječiti ustavu ni zakonu, radi čije je primjene izdana. Ona ne može da bude u suprotnosti sa zakonskim ovlaštenjem, na osnovu koga je propisana. Medjutim čl. 1. citiranoga pravilnika protivurječi zakonu, radi čije je primjene izdan, te je u suprotnosti sa zakonskim ovlaštenjem, na osnovu koga je propisan. Zakon naime o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije u čl. 1. jasno odredjuje, da se pod životnim namirnicama, osim ostaloga tamo navedenoga, podrazumijevaju: ogrjev, osvjetljenje, lijekovi i sve druge predmete prijeke potrebe, dakle bez dvojbe i žigice bez obzira, da li su monopolisane ili ne.

Kada je dakle ministar socijalne politike svojim pravilnikom u stavci 3. čl. 1. odredio, da se monopolski predmeti i lijekovi, koji se prodavaju u ljekarnama, za koje ministarstvo narodnoga zdravlja propisuje taksu, izuzimaju od odredaba zakona za suzbijanja skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije, očito je, da je on time opseg člana 1. zakona o suzbijanju skupoće znatno suzio i ograničio, dotično izmijenio, a time je onda prekoračio ovlaštenje, koje mu je samim zakonom o suzbijanju skupoće a čl. 22. dano, i tako je njegov pravilnik s tim zakonom došao u protivurječje.

Ministar socijalne politike bi ovim zaobilaznim putem — kada bi naime njegov pravilnik bio bezuvjetno obvezatan za sudove — stavio i nehotice sudove pod svoju vlast, jer je propisao jednu normu, koja nema oslona ni u ustavu ni u samom zakonu za suzbijanje skupoće, a htio bi, da je se sudovi u izricanju pravde ipak drže. Ali po čl. 109. ustava su sudovi nezavisni. U izricanju pravde oni ne stoje ni pod kakovom vlašću, nego sude po zakonima. Prema tomu sudovi ne mogu stati ni u našem slučaju pod vlašću ministra socijalne politike i njegovih pravilnika, u koliko protivurječe zakonu.

Jasno je dakle, da i žigice kao predmet prijeke potrebe, koji je svakomu čovjeku i inače neophodno nuždan, a osobito za ogrijev i osvjetljenje (čl. 1. zakona) — bez obzira, što su monopolisane — a tako i lijekovi i ostali monopolski predmeti bez obzira, u kojoj se ljekarni ili radnji (dućanu) prodavaju, spadaju pod odredbe zakona o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne speku-

Digitized by Google

lacije, jer to taj zakon propisuje, a u pogledu svih tih krivica jesu samo sudovi nadležni, da raspravljaju i vrše presudjivanje (čl. 17. zakona o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije).

Etika u ekonomiji.

Predavanje, što ga je održao dr. Leo Rotter, odvjetnički perovodja u Zagrebu, dne 10. prosinca 1925. u Pučkom sveučilištu u vezi sa Socijološkim društvom.

I. — Ima tome već više godina, kako mi je jedan naš socijalni radnik povodom jednoga mojega članka u novinama izjavio, da izmedju etike i ekonomije nema nikakove veze i da se u obim ovim predmetima može da govori samo napose. Već sam onda bi uvjeren, da je ovakovo gledište neispravno, a moja kasnija razmatranja dovela su me baš do protivne spoznaje. Ne radi se naime o tome, da o etici progovirmo kao pojmu čisto filozofskom, koji bi se već prema temperamentu posmatrača dao po volji pokazati, mi mislimo govoreći o etici na one zasade, u kojima se ostvario nagon, po kojem čovjek nastoji, da izvjesnu situaciju u životu riješi na način, koji mu se u času, kada radi i djeluje čini najboljim, a bez obzira na to, da li je djelo, koje tim povodom nastaje u izvanjskom svijetu, savršeno ma i relativno.

Zato i ne odredjujući pobliže pojma etike, što bi za našu svrhu bilo suvišno, jer se tu radi samo o nagonu za ostvarenjem onoga, što je u čovjeku najbolje, a objektivna predočba o tome i onako je neopredjeliva, mi ćemo odmah postaviti svoj pojam ekonomije. A polazeći tu s istoga gledišta, ne ćemo ekonomiju definirati obzirom na kakovu školu, već ćemo se poslužiti onom najširom oznakom, po kojoj pod ekonomijom razumijevamo onu djelatnost čovjeka, koju poduzima sa svrhom, da podmiri svoje potrebe. Ove vise o mnogim uslovima, pa su također objektivno neopredjelive, a zbog toga one su izvor relativizma u nauci o ekonomiji. Tako su na razlici o ocjenjivanju vrijednosti dobara, kojima namirujemo svoje potrebe, nikla različita shvaćanja, koja su od važnosti za naše gledište.

Mi ćemo se samo ukratko osvrnuti na ove teorije o vrijednosti, od kojih u glavnom razlikujemo objektivnu i subjektivnu. Ona prva osniva se na vrijednosti zamjene, a po njoj se neko dobro prosudjuje po tome, koliko ono može da posluži pri zamjeni dobara u prometu. Kada bismo taj proces slijedili, kako se razvijao od prvih početaka gospodarenja do danas, došli bismo do pojma novca, koji je kao najsavršenije sredstvo zamjene preuzeo vežnu zadaću u gospodarskom životu. Zbog nekih svojih svojstava, u prvom redu da se dade zgodno tezaurirati, novac je od presudnoga značenja za današnji gospodarski život ili bolje za današnji način gospodarenja. A tome je tako, jer od prvih početaka svoga gospodarskoga djelovanja čovjek i ne ispitujući prihvaća najprije surogate novca, a onda sam

Digitized by Google

novac u današnjemu smislu riječi (bilo kovani ili papirni), te ga priznaje kao mjerilo vrijednosti k činidbi. I tako je današnjemu čovieku upravo prirodjeno, da svaku vrednotu, koja se javlja u izmjeni dobara bilo duševnih ili materijalnih, izrazi u novcu, da joj udari cijenu.

Nije stoga nikakovo čudo, da je ovakov način odredjivanja vrijednosti dobara, koja služe za namirenje potreba, urodio time, da se interesi pojedinca pretpostavljaju interesima socijalnim. A kada govorimo o ovim potonjima, onda mislimo na onu težnju, koja ide za tim, da se usavrši, a po tom i olakša život društveni. Da se ostvari ovakova težnja, daje više mogućnosti gledište, koje je sadržano u tako zvanoj subjektivnoi teoriji o vrijednosti. Ova ne kaže, da je neko dobro onoliko vrijedno, koliko za nj možemo polučiti drugih dobara prigodom zamjene, a ovo »drugih« znači novac, već se vrijednost dobra prema subjektivnoj teoriji prosudjuje po njegovoj korisnosti. A to je sasvim nešto drugo, jer sada nije više onaj proces prosudjivanja vrijednosti upravljen na jedan jedini cilj, na novac i po njemu na gomilanje novca sa svim svojim sudbonosnim posljedicama, već je osnovna misao ta, da dobro vrijedi onoliko, koliko može ono samo u konkretnim okolnostima namiriti naše potrebe. A nema sumnje, da takovo prosudjivanje vrijednosti daleko više vodi računa oko ostvarenja interesa socijalnih, kako smo ih gore ocrtali. Uostalom još ćemo se pobliže osvrnuti na ovaj momenat.

Tek radi primjera i boljega razumijevanja spomenut ćemo, kako u vidu subjektivne teorije o vrijednosti voda i zrak općenito nisu nikakova gospodarska dobra, jer dok ih možemo da uživamo po miloj volji bez ikakovih ograničenja, oni nemaju subjektivne vrijednosti. Za čovjeka naprotiv, koji umire ood žedje, kaplja vode je od ogromne koristi. Ali u onom času, kada je čovjek ugasio žedju, te se u njemu pojavila potreba, da se opere, kaplja vode bez vrijednosti je za nj, a vrijedi i korisna mu je tek ona količina vode, kojom može da udovolji ovu svoju novu potrebu.

Prema tome bit će jedno dobro tim korisnije, čim je tih dobara uz iste potrebe manje, a po osnovnom ekonomskom zakonu o ponudi i tražnji, neko je dobro uz iste potrebe manje korisno, čim je tih dobara više. Na ovakovu razlikovanju osniva se teorija o graničnoj koristi, a na njoj subjektivna teorija vrijednosti.

Prema tome bit će jedno dobro tim korisnije, čim je tih dobara uz iste potrebe manje, a po osnovnom ekonomskom zakonu o ponudi i tražnji, neko je dobro uz iste potrebe manje korisno, čim je tih dobara više. Na ovakovu razlikovanju osniva se teorija o graničnoj koristi, a na njoj subjektivna teorija vrijednosti.

Već iz ovoga, što smo do sada rekli proizlazi, da je polazeći s ovoga gledišta uz nužne pretpostavke moguće ocjenjivati vrijednost dobara odnosno njihovu korisnost potpuno slobodno. Ta je sloboda ograničena jedino vlastitim pootrebama — u tom je momenat ekonomski, te zahtjevima ćudoredja — u tom je momenat etički. I ako je ovakovo naziranje izvor relativizma, ipak ono daje dragocjenu podlogu, da čovjek svoj ekonomski rad dovede u sklad s na-

Digitized by Google

čelima svoje etike, a kada se radi o društvu, daje mogućnost, da u punoj mjeri ostvari svoj socijalni interes.

Spomenuvši tek ukratko ova dva shvaćanja, koja su u svojim premnogim posljedicama od presudne važnosti u pogledu mogućnosti ostvarenja društvenoga sklada, a po tome i blagostanja pojedinca u društvu, mislimo, da postulati subjektivne teorije vrijednosti leže u naravi čovjeka naročito s razloga, što u sebi nose jednu jaku etičnu sadržinu. Ako je unatoč toga ono prvo shvaćanje preuzelo mah, te je stvarno od pretežite važnosti za prosudjivanje današnjega ekonomskoga i socijalnoga poretka, to nas ova činjenica još više nuka, da osvijetlimo taj odnos izmedju etike i ekonomije.

Nema sumnje, da je čovjeku u njegovoj ekonomskoj djelatnosti ma i nesvijesno pred očima težnja, da udovolji i svojim dužnostima obzirom na društvo. Ovoj potrebi nije povod samo onaj prvotni elan vital, jer se u čovjeku, čim je udovoljio minimumu potreba, koje dostaju za fizički život, odmah javlja nagon, da ostvari svoj etos. To je pretpostavka, s koje polazimo, a na tom putu dolazimo nužno do zaključka, da je veza izmedju etike i ekonomije sasvim očita i, što je bitno, da leži u naravi stvari. Zato ravnoteža pojedinca bilo cijeloga društva ovisi sasvim o sramjernosti ovih dviju snaga i o tome, koliko smo uspjeli, da taj srazmjer uspostavimo. A nesrazmjernost ovih dviju snaga vodi u bezizglednu borbu, koja poput Leviathana proždire svaku životnu radost.

Možda ne bi bilo na odmet jedno istorijsko razmatranje, da se pokaže, kako su etika i ekonomija u uskoj vezi. Dostaje podsjetiti na činjenicu, da je protestantizam ili bolje da kažemo njegova etička sadržina — humanitet — upravo izravno utjecao na razvoj sadanjeg ekonomskog poretka. Intenzivirao je ekonomski interes pojedinaca, a time i proizvodnju jednu od najaktivnijih grana ekonomskoga života. A ne ulazeći ni ovom prilikom u pojedinosti, podsjetiti nam je, kako izvjestan način gospodarenja, na koji namirujemo svoje potrebe, upravo odlučno utječe na izgradnju etike. Za ovo saznanje bilo bi od velike koristi, da se istraži, kakov je n. pr. utjecaj u ovom pravcu imala najezda kapitalističkoga načina gospodarenja na budistički i asketski Japan, koji je preko noći — da tako kažemo — prihvatio kapitalistički način proizvodnje.

Dozovemo li sebi u pamet činjenicu, da najveći dio svojih snaga i vremena čovje troši baš u to, da ostvari svoj ekonomski interes, a da uz ovaj nagon u čovjeka uvijek tinja i onaj, koji ide za ostvarenjem etosa, onda je upravo od presudne važnosti za samo ostvarenje srazmjera ovih dviju snaga, da li čovjek živi i radi u društvu, koje je uredjeno na osnovi kolektivističkoga gospodarenja ili individualističkoga. A u ovom savezu bilo bi također upravo neobično korisno, da se ispita, kada i kojim su neposrednim povodom južni Slaveni prihvatili kolektivistički način gospodarenja. Zna se naime, da im je u krvi kolektivistički način proizvodnje, što uz mnoge druge osobine njihove duše najbolje pokazuje zadruga, taj pravni institut, koji se do danas održao i upravo utjelovljuje etiku, koja bi

Digitized by Google

bila pandant ekonomiji na bazi kolektivističkoj, jer joj je geslo: »Tko ne radi, ne uživa«.

Ali zadaća ovoga razmatranja nije, da do dna iscrpi odnos između etike i ekonomije, kako se već ukazuje bilo obzirom na pojedinca ili društvo. Treba znati, da su obje ove kategorije svaka za sebe relativne. Zato svaki niz, kojim ih povežemo, mora već po naravi stvari biti podvrgnut promjenama. No sigurno je, da u samom nastojanju oko toga, da uspostavimo tu vezu, ima veliki smisao. Što više nastojat ćemo, da pokažemo, kako je u potrebi, da se etika uvede u ekonomiju, označen gotovo jedini put, koji preostaje čovjeku, kad hoće da razvije sve svoje snage i da živi punim životom.

II. — Pri svome razmatranju imademo pred očima čovjeka, koji je izgubio ravnotežu, pa se ne može saglasiti bilo s kojom slikom svijeta, koja vodi računa o socijalnom poretku, a za koju njeni predstavnici tvrde, da je jedino spasonosna i da ona sama odmaže. Ne ćemo ispitivati otkuda i zašto se danas više nego ikada veliko mnoštvo ljudi ne može sprijateljiti sa krilaticama, koje su oduvijek i odavna stvarale njihovo lično raspoloženje i pružale odgovore na sva pitanja, koja su se pojedincima, pripadnicima svih rasa i klasa, nametala obzirom na njihovu socijalnu savjest. Možda rat, možda poratne prilike, ali o tome su mnijenja daleko podijeljena. Bitna je jedino konstatacija, da je u ove naše dane više nego ma u kojem razdoblju povijesti poremećen sklad, koji je postojao i koji treba da postoji u čovjeku samome i u društvu. Jer pred našim se ne samo duhovnim očima već i stvarno ukrštavaju snage i jači nemilosrdno proždire slabijega. Baš kao u doba, kada je ona »čovjek čovjeku vuk« bila odraz pravoga stanja. Ta svatko osjeća, da su sasvim uzdrmani osnovi, na kojima je generacijama počivao naš životni poredak. Pa nije čudo, da u ove naše dane ima filozof, koji s mnogo oštrine i krutom logikom proriče propast vrhova naše dosadašnje kulture.

Ali istodobno opažamo, kako ima jedna snažna vjera u to, da se ostvaruje jedan socijalni ideal, kao da je ideja socijalne pravednosti sazrela do ostvarenja. — To su zapravo dva svijeta, dva procijepa, koji po svojim izrazito različitim izgledima gotovo ne daju izlaza čovjeku, koji se ne može odreći svoga ideala, premda je u drugu ruku došao do saznanja, da ideala stvarno nema.

Ono vječno pravo na razvitak, što se početkom prošloga stoljeća pokazalo u punome svijetlu, te je urodilo upravo neočekivanim uspjesima u pogledu oduzimanja tajna prirodi, to nas je pravo, u koje smo vjerovali kao u kakovo božanstvo, obzirom na usavršenje i olakšanje života društvenoga ostavilo na cjedilu. Jer ogledavamo li položaj pojedinca u društvu, hoćemo li da sebi predstavimo pravu sliku društvenog stanja oko sebe, onda dolazimo do toga, da je ljudski um, koji je uvijek do sada u nastojanju, da se ostvari etos, znao, da postavi ideale, koji su se i te kako odražavali u životu društvenom, ekonomskom. A rezultat je u tome, da je čovjek svoj socijalni instinkt razvio toliko, te se čini, da se je taj instinkt, zasjenivši sve ostale, počeo ostvarivati u punoj mjeri. A taj razvoj kao da

Digitized by Google

je zastao, etički ideal izgleda, da je identičan sa socijalnim, kao da je ostvaren. Ali u biti ovaj potonji nije ostvaren, dok je čovjek ostao bez etičkog ideala.

Ne mijenja ništa na stvari, te se na oko čini, da su oni ranije tek nedostiživi ideali, ta sloboda, bratstvo i jednakost, postali od pobožnih želja stvarne snage, kao da su jedino mjerilo za prosudjivanje odnosa u društvu. Izgleda, da su pale sve socijalne prepreke, za koje nismo vjerovali, da će ih tako brzo nestati. Kao da se nečujno svršuje jedna socijalna revolucija, — evo socijalni nagon nosi u sebi etos, dominira i istiskuje sve ostale!

Ali i stvarno nije tako i ne može da bude. A kada bi i stajalo, da se je taj socijalni instinkt toliko razvio, moglo bi to pod ovakovim uvjetima biti samo na štetu nagona, koji ide za ostvarenjem etosa u društvu. I tu je povod, zašto tražimo vezu izmedju etike i ekonomije, kako bismo ipak premostili jaz, do kojega je došlo i do kojega je nužno moralo doći.

Čovjek je oduvijek nastojao, da svoj etički ideal pretpostavi socijalnomu, koji se razvio tek onda, kada je čovjek postigao već viši stepen razvitka. No sigurno je, da se u težnji oko ostvarenja etosa u čovjeku nalazila klica, iz koje se kasnije razvio socijalni ideal — ta težnja, da se ostvari društvena pravednost. Još i onda, kada religije kao najvidljivije forme etosa nisu više imale moći prisile, te nisu kao ranije imale odlučni utjecaj na razvitak socijalnoga ideala, ljudski je um stvarao sisteme i izgradjivao nazore na svijet, u kojima je socijalni ideal imao svoje zasebno mjesto. Bio je sada već sasvim razlučen od etičkoga, ali je ipak ovaj potonji stupao na čelu sviju traženja. A danas nije tako.

Jedno izjednačenje, koje se konačno pokazalo i koje je značajno za današnje stanje, kao da je postignuto. Kao da se ta dva ideala pokrivaju, kao da su identični, i to je razlog, da se čovjek usudio poći na ono sklisko i neutrto tlo ostvarivanja svoga socijalnoga ideala. Ne marimo, da pokažemo, da je uspjeh toga ostvarenja, koliko u nj i vjerovali, nestvaran. I svejedno je, došli mi do toga saznanja putem evolucijonim ili revolucijonim. Mi osjećamo — i u tome je jedino težište — da je čovjek sam u sebi pored ovoga ogromnoga previranja snaga ostao pust, bez etičkoga ideala, a da unatoč ove žrtve ni ideal socijalni nije ostvaren. I tako se desilo, te je čovjek opazio, da mu je unutarnjost ostala šuplja baš povodom nastojanja oko ostvarenja onoga, što je u njemu najbolje. A teško se je maknuti s ove mrtve točke, jer čovjek današnji ne može svoj etički ideal pretpostaviti socijalnomu. Kao da više nema osnove, na kojoj bi se dao izgraditi život na više.

U času, kada se čini, da nema izlaza iz toga procijepa, gotovo bi čovjek zamrzio zajedno s onim Francuzom slobodarski pokret, koji je razvio socijalnu »bestiju«, koja od onda ne će da se smiri! Duboko je osnovana u čovjeku pomisao, kako je ranije sve bilo na svojem mjestu. Ako su ljudi i bili razdijeljeni u kaste i parije, ipak je svaki znao, kuda spada, i svaki je imao svoje mjesto. Danas na-

Digitized by Google

protiv sve je u previranju i nema izgleda, te će se naći rezultanta, koja bi sve te snage u nastojanju svela na jedan odredjeni put.

Rekli smo, da nam je pred očima čovjek, koji u punoj mjeri osjeća socijalnu odgovornost, koji hoće emanirati svoj etos u životu svagdašnjem. Vidjeli smo, da je in thesi u ove naše dane čovjek doista u tome uspio, ali je uza sve to sam u sebi ostao pust i preoran. — Medjutim nije tako samo sa čovjekom, koji ne može ili ne će da se saglasi ma s kojom ustaljenom slikom svijeta. Da vidimo, do kojih ćemo zaključaka doći, gledajući stvar s očima čovjeka, koji se slaže u svemu s kojim odredjenim gledištem.

Podjimo prije svega sa stajališta materijalističkoga nazora na svijet, po kojem je politički i duhovni razvoj jednoga razdoblja uvjetovan načinom proizvodnje toga razdoblja. — I mi ne možemo preći preko toga, kako način, na koji se odvija proizvodnja, stvarno utječe na mogućnost ostvarenja etosa u borbi za opstanak. A u pravnom odnosno gospodarskom poretku, koji danas vlada, proces je proizvodnje izgradjen na osnovi kapitalističkoj, kojoj je odlika, da proizvodnjom upravlja poduzetnik.

Ne ulazeći na ovom mjestu u sve i najzadnje posljedice takova gospodarskoga poretka, istaknuti nam je ovo: društvo je prius, a pojedinac posterius. Zato pojedinac mora, čim počne da djeluje u društvu, poprimiti sve bitne i osnovne značajke svoga društva. Zato u našem društvu pojedinac već po naravi stvari radi i djeluje s namjerom, da sam postane poduzetnik i da svojoj proizvodnji po mogućnosti dade svoj vlastiti žig. A sjetimo li se, kako je težnja, da se emanira etos i u gospodarskom životu upravo od vitalnoga značenja, a da u biti uz ovakove uvjete ne može o tome biti govora, onda nam pada u oči, kako se i subjektivna teorija vrijednosti unatoč svojih prednosti pred objektivnom iživljava samo u sudbonosnim negacijama. — Prema tome se nijedan od ovih dvaju nazora na svijet, koje je ljudski um uspio da izgradi in thesi u jednu cjelinu, ne pokriva s čovjekom pojedincem. A ta činjenica, ma izgledala jalova, opet je snažan poticaj za nova traženja.

I doista vidimo, da se nad svagdašnju borbu političku, duhovnu i ekonomsku izdiže čovjek, koji traži riječ, riječ spasonosnu, koja će ga učiniti spokojnim i po kojoj će doći na pravo mjesto. A to je razumljivo, jer danas nema ideala, koji bi mogao zaokupiti pojedinca sasvim. Život svagdašnji, ekonomski ponajmanje, ne daje ravnoteže. Priznajemo, da je svaka epoha u povijesti imala svoju plimu i osjeku, ali neuskladjenost nije bila takova. Bila je tolika, možda i veća, ali nije bila takova. Razlika je kvalitetivna, a ne kvantitativna, i baš je u tome cijelo težište.

Teško je stvoriti pregled i sliku svih negacija, koje danas pokreću društvo, ali sve ih spaja jedan nužni uzročni vez. Kao da je dosadašnji razvitak, uspinjući se, dosegao vrh, zastao, a zatim pošao dalje, ali taj put sada nije više uspinjanje, to je strjeloviti lijet, kojemu i najneznatniji povjetarac mijenja smjer, a po tom i postojanost.

Digitized by Google

Na području duševnih nauka nastupila je u ove naše dane značajna promjena: — teozofija, psihoanaliza, čista spekucija, utiru si put. Vidimo, da najveći umovi upiru prstom na jedan novi svijet, u kojem da se uistinu odigrava i zapravo svršava udes sviju gibanja pojedinaca i društva. — A uporedo s tim, ako i nije još izgradjen, jedan sistem ekonomije, koji bi se takodjer osnivao na istraživanju podsvjesnoga, ipak opažamo, da se zbivaju činjenice, koje u životu društva slijede jedna drugu, te se ne dadu razumjeti dosadašnjim našim predočbama ni iskustvom. A što je odlučno, po njima se ruše na oko dobro osnovani ekonomski mehanizmi. — Vidimo, da se jedan od najosnovnijih i gotovo sakrosanktan ekonomski zakon, onaj o ponudi i tražnji, izjalovio, da taj zakon ne upravlja više proizvodnjom. Što više mimo njega i na nerastumačivi način ruše se ekonomske zgrade, sazdane u vjeri i pouzdanju na ovim okušanim principima. I to eto vrijedi jednako za gospodarski život, bio on zasnovan na osnovi individualističkoj ili kolektivističkoj.

Iz kaosa nastao je kozmos i čini se, kao da se nalazimo u dobi, koja opet traži ovakovo čudo. Dakako čudo u toliko, u koliko čudjenje zaista nije neznanje i u koliko jedno jače saznanje ne uspije, da nam otkrije put, koji će novoga čovjeka neumorno voditi u novi, dublji svijet. — A čovjek, koji sve to gleda i koji se najedanput našao nasuprot zbivanju, za koje mu ne dostaje razumijevanja, premda ga se i te kako tiče, jer je u tom zbivanju njegova srž, takov čovjek nazire i mora opaziti jednu crvenu nit, koja isprepliće sav ovaj niz i sve ovo stanje.

Etika u ekonomiji. U tim dvim riječima cijeli je sadržaj; to su one riječi, koje traži današnji čovjek, u njima je regulativ, u kojem će nova sadržina, kada prevre, naći svoj ekvivalentni oblik. — Ta forma stoji i čeka, da joj se udahne novi sadržaj. A bili bismo zadovoljni, kada bi taj sadržaj u samoj teoriji bio kristalan, — i ne zatvaramo oči pred činjenicom, da se ideja o etici u ekonomiji stvarno nije još ukazala ni kao ideal, premda je ta ideja stara, gotovo prastara, ma i bila oduvijek očita potreba i zahtjev jednoga višeg života. Baš zato reći će mnogi ostvarenje toga, to su puste želje i nastojanja, jer pored grčevite utakmice i borbe za kruh ne može od svega toga ostati ni puka sjena.

Ipak nije tako. Čovjek, a po njemu i društvo kroči neprestano naprijed. A kao što je svako ranije razdoblje toga razvitka imalo svoj ekvivalentni ekonomski izraz, tako ga ima i naše doba. Tako je primjerice protestantizam, koji kazuje, da blaženstvo treba postići na ovome svijetu, urodio kapitalističkim načinom gospodarenja u najboljem smislu te riječi. Odstranimo sve, što je slučajno i nebitno, i mi možemo reći, da je naše doba jedno razdoblje, u kojem je čovjek uslijed premnogih potresa, često umjetno pospješenih, ostao bez odredjenoga puta; — da nema staze, koja bi bila utrta i kojom bi čovjek mogao ići bar nekoliko decenija, vjerujući i bez brige. — A odatle nužno slijedi, da ni ekonomski život ovoga našega razdoblja nije i ne može biti izgradjen i čvrst.

Digitized by Google

Ali ipak osjećamo, da je cijeli život krenuo jednim pravcem, na kojem na svakom koraku sretamo socijalnost, tu težnju, da se usavrši i olakša život društveni. Društvo je danas najviša kategorija, a pojedinac, ima li u njemu socijalne savjesti, mora se vinuti na gledište, te ga ne ispunjuje i ne zadovoljuje više samo njegov lični interes. Interes društva pobjedjuje. A nema sumnje, da se ova činjenica mora očitovati i u životu gospodarskom, da će ona biti odlučna za izgradnju pravnoga, gospodarskoga i socijalnoga poretka današnjega čovjeka.

Da smo uza sve to, što se jedna ideja o takovu poretku u ove naše dane provodi u život, ipak ustvrdili, da današnji čovjek još nije našao svoj izraz, da si nije stvorio svoj način gospodarenja, razlog je u tome: sve vijesti, što nam stižu iz toga novoga svijeta pokazuju, da je tamo forma nova, ali sadržaj je ostao isti. U Rusiji stari je sadržaj preliven u nove oblike. Na ovome mjestu ne ćemo i ne možemo ispitivati, da li je s onim, što je tamo postignuto, ostvarena takodjer maxima opće volje današnjega čovjeka, koja bi mogla poslužiti kao podloga za opće zakonodavstvo. Pa ipak se čini, da je socijalna savjest današnjega ili — da kažemo — novoga čovjeka tolika, te se ona može emanirati jedino u novom sadržaju, ma i ostao u staroj formi.

Ovo se veliko traženje ne žaca, da utire svoje puteve i na području nesvijesnoga. Ako i zvučilo čudno, da bismo precepta svoga novoga modusa existendi mogli naći na tom putu, opet nas premnogi znaci dovode do toga zaključka. Istina taj novi čovjek nije još našao svoj izražaj, pa nam je tim manje moguće uprijeti prstom i pokazati jedan novi ekvivalentni ekonomski sustav; ali uza sve to on stoji i imanentan je svome novome čovjeku.

III. — Ovakov zaključak pobudit će u mnogome pitanje, čemu ovaj niz misli, čemu sve to, kada je taj zaključak maglovit, te svršava izvan prostora i vremena i za život svagdašnji nije od koristi. Ali upozoriti nam je, da smo odmah u početku istakli, kako ovome razmatranju nije svrha da do dna iscrpi odnos izmedju etike i ekonomije, tih dvaju područja, na kojima se čovjek iživljava. A nije mu ni svrha, da pokaže jednu novu zgradu, u koju bismo se mogli useliti i u njoj bezbrižno proboraviti svoj vijek. Ova su razmatranja odraz jedne potrebe, koju nalazimo manje ili više, kod svih, koji vode računa o socijalnoj savjesti.

Mi taj posao nismo poduzeli na način, te bi pružili jednu dosljednu sliku društvenoga stanja i zbivanja, kako se je ona obzirom na čovjeka i njegov položaj u društvu ukazivala ličnostima, koje su svojim umom ili maštom znali, da pruže i te kako jedinstven prikaz snaga, koje su pokretale njihovo doba, prošlost, a često i budućnost. Zato i nismo dali jedan prikaz o tome, kako se ideja etosa razvijala od prvih početaka do danas. A nismo ni pojam ekonomije, koji nam je za cijeloga raznatranja bio pred očima u najširem smislu te riječi, ocrtali sustavno, kako se je razvio do danas. Mi smo se jedino poslužili ovim dvim kategorijama, da preko njih pokažemo svoje utiske obzirom na jedan žitki, nestaloženi sadržaj, a pod tim misli-

Digitized by Google

mo život naš sveukupni, koji teče i koji nas zaokuplja jednako, kao što smo mi u njemu sasvim.

Ako su spomenuti prigovori opravdani, kada se stavimo na gledište svagdašnje borbe za opstanak, koja je u punom jeku, a neprestano traži i nalazi svoje žrtve, opet moramo reći: na ovome polju nema sinteze. Zašto da ju smatramo kao uvjet svakoga razmatranja i htijenja, kada unaprijed znamo, da je ispunjenje toga uvjeta nemoguće! Stavimo li se na protivno gledište i vjerujemo li u sadržaj, što smo ga dali etici u ekonomiji, te uspijemo li, da to gledište uzmemo za polaznu točku svoga djelovanja, onda slika postaje sasvim drukčija. Ne samo da se pod ovakovim okolnostima takovo nastojanje ne da žigosati pustim i bezbojnim; baš naprotiv ono dobiva na svježini i ukazuje se u posljednjim konzekvencama kao zdrava i jedra sadržina.

A što je bitno, pri ovakvome gledanju na stvar čovjek ne može više dalje razvijati svoj etički interes, ne može više izradjivati svoj etos, a da se taj napredak ne bi očitovao i na području, na kojem valja ostvariti socijalni interes, na području ekonomskom. A o tome nema sumnje, da izjednačenju tih dviju snaga pod ovakovim uslovima mora slijediti jedan životni poredak, koji bi zapravo značio život na više.

Daleko smo od toga, da se složimo s mišljenjem, koje su znali neki i te kako duhovito prikazati, da je ljudsko društvo organizam. Ali ne možemo a da se ne sjetimo onoga razlikovanja u znanosti, po kojem u čovjeku ima svijest i podsvijest, a po kojem su svi dogadjaji našega izvanjskoga života odjeci podsvijesnih gibanja. — Svaka poredba hromlje, ali baš zato, jer smo na putu traženja, a nije nam do toga, da postavimo neke neoborive zasade, mislimo da se u ekonomskom životu takodjer reflektiraju snage iz podsvijesti, iz koje upravo elementarnom snagom izbija nagon za ostvarenjem etosa. Zato se pri pravome ocjenjivanju život ekonomski ne da ni zamisliti nego u uskoj vezi s nagonom, da se razvije etos.

Ako je tako, onda ne treba dulje istraživati, onda etika u ekonomiji nije pusta želja, koja se nigda ne će ostvariti, već je u tim dvim riječima i njihovu odnosu zaista pravi sadržaj, koji traži današnji čovjek, kada upire svoje poglede onamo, gdje valja da traži konture svoga životnoga poretka. A te dvije snage dadu se doista povezati čvrstim i nepredobivim vezom, koji će da izdrži uspješno sve nasrtaje i potrese, koji u ove naše dane dovode u kušnju sve prave duhovne i materijalne vrednote.

Samo se oni običaji mogu održati, kojima je bar donekle ostvaren etički i socijalni interes sredine, u kojoj ti običaji nastaju, a isto vrijedi i za zakone, koji se toj sredini nameću. Zato ne sumnjamo, da će običaji i zakoni, koje stvori sredina novoga čovjeka biti odraz onih dviju snaga, koje je taj čovjek nužno morao sebi odabrati kao osnov svega životnoga poretka, a to su etika u ekonomiji.

I gledajući stvar ovako, zaboravljamo, da zapravo kročimo neutrtim putevima. Upravo plastično vidimo pred sobom mogućnost ostvarenja toga, pa ni za čas ne ćemo i ne možemo se vratiti u prilike,

Digitized by Google

za koje želimo, da bi bile daleko od nas. Osjećamo, da više nema izgleda, da poživi jedno nastojanje oko ostvarenja etosa u čovjeku a po njemu u društvu, a da se to u isti mah ne bi primijenilo i moralo odraziti u životu stvarnome, svijesnome, ekonomskome.

Uz takov životni poredak čovjek ne će trebati krvariti zbog toga, što razdoblje, u kojem živi, nije kadro, da svoj etički ideal pretpostavi socijalnomu ili obratno. S razloga, jer će oba ta ideala biti povezana i dat će formu, u koju će svatko morati da ulije svoju sadržinu. — A što je bitno, ovakovo izjednačenje ne može biti pusto i bezizgledno.

Literatura:

Sigmund Freud: Einführung in die Psychoanalisis.
Ludwig Gumplowitz: Allgemeine Staatsrecht.
Karl Kautsky: Ethik und materialistische Geschichtsauffassung.
Max Nordau: Biologie der Ethik.
Franz Oppenheimer: Theorie der reinen u. politischen Oekonomie.
Gustav Rakenhofe'r: Positive Ethik.
Eugen Schwiedland: Volkwirtschaftslehre.

Liga naroda i Njemačka.*)

Predavanje dra. Radivoja Waltera, odvjetnika u Zagrebu, održano 8. veljače 1926. u Udruženju za promicanje ciljeva Društva naroda u Zagrebu.

I. Odlučni momenat u historiji razvitka Lige naroda jest pristup Njemačke u Ligu.

Danas ima mnogo aktuelnih i interesantnih pojava medjunarodne politike. Vrlo je aktuelno pitanje medjusaveznič kih dugova, rješenje kojega vodi na pravo sredjivanje financijalnoga gospodarskoga života svijeta; zatim pitanje priznanja saveza ruskih sovjetskih republika i uspostave normalnih diplomatskih i trgovačkih odnosa s njim, rješenjem kojega se može preći na pravo političko i socijalno sredjivanje svijeta i poći putem socijalne evolucije iz vječne neizvjesnosti, što ju uzrokuju nastojanja za svjetsku revoluciju; — nadalje pitanje redukcije i ograničenja oružanja u savezu s pitanjem sigurnosti, da se uzmože spriječiti natjecanje u oružanju država na kopnu, moru i u zraku, te neprestano povećavanje troškova za vojničke svrhe, koje povlači za sobom financijalnu i gospodarsku krizu svijeta; — pitanje balkanskoga pakta sigurnosti, o kome se u zadnje vrijeme mnogo govori, a još više s njime intrigira; — pitanje falsikovanja franka, dinara itd., jednako interesantno s gledišta medjunarodno-političkih, pravnih i moralnih odnosa; — pitanje medjunarodne gopodarske konferencije, koja bi imala da bude pendent, a možda i preteča konferncije za razoružanje.

*) Vidi predavanje dra. Radivoja Waltera, održano 29. list. 1925. u socijologijskom društvu i na pučkom sveučilištu o temi „Liga naroda", koje je otiskano u brojevima 634, 635, 636, 637, 638 i 639 tjednika „Slobodna Tribuna" u Zagrebu.

Digitized by Google

No govorit ću sada o pitanju stupanja Njemačke u Ligu naroda, jer držim, da je to pitanje s gledišta političke, ekonomske, financijalne i socijalne konsolidacije Evrope i cijeloga svijeta najvažnije i najaktuelnije, pošto će se rješenjem toga pitanja lakše riješiti sva gore navedena a i ostala medjunarodna pitanja. Pristup Njemačke u Ligu naroda bio bi ne samo neprocjenivi dobitak za političku, ekonomsku, socijalnu i intelektualnu medjunarodnu saradnju Evrope i svijeta, nego i prodor puta k demokratizaciji i univerzalizaciji Lige naroda. Iza pristupa Njemačke u Ligu naroda ne bi ni savezu ruskih sovjetskih republika, ni Turskoj, preostalo drugo, nego približiti se Ligi naroda, jer bi se pokazalo, da je nastojanje za rušenjem Lige naroda doživjelo potpuni neuspjeh. I kada bi Liga naroda obuhvaćala i Njemačku i Rusiju i Tursku, kada bi iza realizacije pakta sigunosti u Lokarnu bio realizovan i balkanski pakt sigurnosti, pa iza njega i pakt sigurnosti izmedju ostalih država, koje graniče sa Rusijom i Turskom, ne bi ni sjeverno-američke Sjedinjene države imale razloga, da se ne približe Evropi i politički i ekonomski i financijalno. — Interes naše države, da dodje do potpunoga izmirenja i kolaboracije izmedju Njemačke i ostalih država, koje su članovi Lige naroda, je velik ne samo radi našega prijateljstva s Francuskom i našega interesa na održanju mirovnim ugovorima stečenih pozicija, nego i radi naše blizine s Njemačkom i Rusijom u savezu s našim obvezama iz pakta Lige naroda.

Koliko se god radi na tom, da se što prije dodje do pravnih garancija mira, traju u Maroku i Siriji ratne operacije; postoji mogućnost ratnih zapletaja izmedju Turske i Velike Britanije itd. radi Mosula; jedva je otklonjena opasnost rata izmedju Sovjetske Rusije i Kine, Bugarske i Grčke itd.; općenito se puni zrak novim aeroplanima, vode novim brodovima, a kopno novim topovima i mitraljezama, pa je još uvijek mir siguran samo u sjeni bajoneta.

II. Uvjeti pristupa Njemačke u Ligu naroda.

Članak X. sigurnosnoga pakta, sklopljenoga u Lokarnu, odredjuje, da pakt stupa u krepost, kada sve interesovane države podnesu svoje ratifikacije i kada Njemačka postane članom Lige naroda. U smislu čl. I. pakta Lige naroda može Njemačka postati članom Lige, ako pristupi »ovomu paktu bez ikakove rezerve s izjavom deponovanom u sekretarijatu« Lige naroda, pa ako taj pristup bude »notifikovan ostalim članovima Lige«, te ako ju primi u Ligu Ligina skupština s dvije trećine glasova iza konstatacije, da daje »efektivne garancije svoje iskrene namjere, da će se držati medjunarodnih utanačenja i da je prihvatila pravilnik, izdan u pogledu vojne snage te kopnenoga i pomorskoga oružanja.«

Njemačka je još 12. prosinca 1924. upravila generalnomu sekretarijatu Lige naroda pismo, u kome veli, da su je politički dogodjaji prošle godine doveli na misao, da se pozabavi s pitanjem skoroga pristupa u Ligu, pa da je zato upravila vlastima, zastupanim u savjetu Lige naroda, memorandum, kome je svrha, da razjasni neka pitanja, koja se odnose na saradnju Njemačke u radu Lige. U nekim pitanjima je time došlo do sporazuma, ali u drugim nekim pitanjima nisu te vlasti uvažile gledište njemačke vlade, zbog čega se ona ponovno obratila na sekretarijat Lige. U tom pismu njemačka vlada napose govori o članku XVI. pakta Lige naroda. Iznosi, da sankcije, predvidjene u čl. XVI. proti državi, odgovornoj radi povrede pakta, nameću Liginim članovima obvezu, da poduzmu ekonomske i vojničke mjere, kakove do sada nisu bile redovito

Digitized by Google

moguće, a da ne izazovu ratno stanje, pa da svakako države, koje sudjeluju kod provedbe tih mjera, moraju računati s tim, da će ih pogodjena država tretirati kao ratujuću vlast. S druge strane pakt ne daje angažovanim državama sigurne garancije proti opasnosti, koja iz toga izlazi; jer bi postupak, predvidjen u paktu, mogao ostati bez efekta proti dobro oboružanoj državi, pogotovo u pogledu države, koja je u geografskom položaju Njemačke, a posve je razoružana. Njemačka vlada ističe, kako vojničke klauzule mirovnoga ugovora propisuje ograničenje njemačke vojne snage na 100.000 ljudi, dokinuće obvezatne vojne dužnosti, zabranu izobrazbe pričuva i svih mjera mobilizacije, oduzeće teške artilerije, vojničkih aeroplana i kola za navalu, uništenje fortifikacija, izuzevši tvrdjave bez vrijednosti, demilitarizaciju zone od 55.000 km² na korist susjednih država, ograničenje fabrikacije ratnoga matrijala u postojećim tvornicama u slučaju medjunarodnih komplikacija, te napokon ograničenje flote daleko ispod granica, predvidjenih kasnije konvencijom u Washingtonu od 6. veljače 1922. Njemačka vlada ističe dalje, da je mogućnost kopnenoga oružanja ostalih evropskih država ostala neograničena, te da njihova produkcija moderoga ratnoga materijala nije podvrgnuta nikakovu ograničenju. Njemačka bi prema mišljenju njemačke vlade bila uslijed toga svedena na potpunu vojničku nemoć usred snažno oružane Evrope, pa ne bi u slučaju, kada bi čl. XVI. pakta doveo do neprijateljstva s pogodjenom državom, mogla da se uspješno odupre vojničkoj invaziji svoga teritorija, nego bi bila upućena na fakultativnu zaštitu ostalih članova Lige. Svakako bi bila predestinirana, da bude evropsko ratište Lige naroda. Njemačka vlada ističe napokon, da se organizacija Lige naroda osniva na principu općega ograničenja oružanja, koje bi imalo granicu u potrebi narodne sigurnosti s jedne strane i u potrebi izvršenja medjunarodnih obveza, preuzetih paktom, s druge strane. Kada be se taj princip proveo, svejedno bi opći nivo oružanja bio daleko viši od njemačkoga oružanja u smislu utanačenja Versaljskoga ugovora. I zato njemačka vlada, kako veli u spomenutom pismu, ne vidi drugog izlaza iz poteškoća, koje nastaju iz te disproporcijonalnosti, nego u tom, da se Njemačkoj samoj prepusti odluka o načinu njezina aktivnoga sudjelovanja kod eventualnih sankcija čl. XVI. pakta, jer bi se drukčije Njemačka svojim pristupom u Ligu naroda odrekla zadnjega sredstva zaštite, što ga ima razoružani narod, t. j. neutralnosti.

U memorandumu, priklopljenom spomenutomu pismu, ističe njemačka vlada, da bi: 1. Njemačka u slučaju pristupa u Ligu morala dobiti stalno mjesto u Liginu savjetu; — 2. da je prisiljena u pogledu sudjelovanja kod sankcija, predvidjenih u čl. XVI. pakta, zamoliti pristup u Ligu naroda uz rezervu; — 3. da je spremna, da dade izjavu o svojoj iskrenoj namjeri, da poštuje medjunarodna utanačenja uz rezervu, da se ta izjava ne smije smatrati priznanjem ispravnosti tvrdnje o moralnoj odgovornosti njemačkoga naroda za rat; — 4. da očekuje, da će ju Liga naroda s obzirom na to, što je isključena od svake kolonijalne djelatnosti, pozvati, da aktivno sudjeluje kod izvršavanja mandata u smislu čl. XXII. pakta.

Ligin savjet je odgovorio na pismo njemačke vlade sa sjednice od 15. ožujka 1925., da je glavni princip Lige naroda jednakost prava i obveza za sve, pa da se Njemačkoj u pogledu čl. XVI. pakta, koji je od odlučne važnosti za organizaciju Lige naroda, ne može dati iznimni položaj; ali da je posve prirodno, da karakter i važnost efektivnoga sudjelovanja

Digitized by Google

država, koje su članovi Lige, kod vojničkih operacija, što ih eventualno mora poduzimati Liga naroda u izvršenju pakta, varira prema njihovoj vojničkoj situaciji. Savjetu je dužnost u smislu pakta, da predloži količinu vojničkoga, pomorskoga i zračnoga kontingenta, s kojim pojedini članovi Lige treba da sudjeluju u vojničkoj snazi za respektovanje Liginih obveza, a Njemačka bi sama imala priliku kazati, do koje mjere može udovoljiti prijedlogu savjeta. Savjet upozoruje nadalje njemačku vladu, da bi država, koja je član Lige i Ligina savjeta, saodlučivala kod odluka, koje se odnose na primjenu principa pakta. Glede ekonomskih sankcija odlučuju države, koje su članovi Lige, same posebice ili uz prethodni sporazum, koje praktične mjere treba da preduzmu u svrhu izvršenja općenite obveze, što su je preuzeli; ali propisi pakta ne dozvoljuju, da članovi Lige pojedince slobodno odlučuju, da li uopće trebaju da sudjeluju, kada je poduzeta akcija u smislu čl. XVI.

Prema tome bi svaka rezerva u pogledu čl. XVI. pakta mogla potkopati temelj Lige naroda. Osim toga su i druge države, kojima je vojna snaga ograničena postojećim ugovorima, stupile u Ligu naroda, prihvativši obveze pakta Lige bez rezerve. Samo uz aktivnu saradnju kao član Lige može svaka država, pa i Njmačka, da dobije utjecaj na odluke Lige naroda, koje imaju velike posljedice. Na koncu savjet izjavljuje iskrenu želju, da vidi Njemačku, kako se pridružuje radu Lige i kako u organizaciji mira vrši onu ulogu, koja odgovara njezinu položaju u svijetu. Kad je sastavljan izvještaj o radu savjeta i sekretarijata Lige naroda, i o mjerama, preduzetim oko izvršenja zaključaka pete glavne skupštine Lige, mislilo se, da će šesta glavna skupština Lige, za koju je bio sastavljen taj izvještaj, imati prilike da raspravlja o ulasku Njemačke u Ligu naroda. Ali Njemačka nije do tada ni izvanjsko-politički ni unutarnjo-politički bila pripravila dosta povoljnu atmosferu, da može najaviti svoj pristup u Ligu. Ipak su članovi francuske delegacije na šestoj skupštini lige naroda svakom zgodom nastojali dati izražaja želji, da što prije vide Njemačku u Ligi naroda, pa da se što prije napetost, koja je izmedju Njemačke i Francuske ostala iza Versaljskoga ugovora, zamijeni s atmosferom izmirenja i iskrene političke i gospodarske saradnje. Te izjave članova francuske delegacije prigodom diskusije o sigurnosti, arbitraži i razoružanju, te diskusije o medjunarodnoj gospodarskoj konferenciji itd. imale su pripraviti atmosferu, u kojoj se održala konferencija u Lokarnu. Na lokarnskoj konferenciji su zastupnici njemačke, belgijske, engleske, francuske, talijanske, poljske i čehoslovačke vlade tražili sredstva, da očuvaju svoje narode od rata, te da doprinesu sve, što je moguće za moralno, ekonomsko, političko i vojničko razoružanje; pa su stvorili garancijoni pakt izmedju svojih država te obraničke ugovore izmedju Njemačke i Belgije, Njemačke i Francuske, Njemačke i Poljske, te Njemačke i Čehoslovačke. I da olakšaju Njemačkoj pristup u Ligu naroda, publicirali su svoje tumačenje čl. XVI. pakta Lige naroda, u kome izjavljuju, da se obveze članova Lige iz članka XVI. Ligina pakta imadu tako tumačiti, da je svaki član Lige dužan lojalno i svarno saradjivati na tom, da pribavi poštovanje ustanovama pakta, pa da se odupre svakomu napadaju u onolikoj mjeri, u kolikoj dopušta njegov vojnički i geografski položaj. Iza Lo-

Digitized by Google

karnske konferencije su dali svi odlučni državnici takove izjave, da se moglo očekivati, da će iza stvarnoga izmirenja izmedju Njemačke i njezinih susjeda nastati ubrzo situacija, u kojoj bi Njemačka s ostalim državama, koje su članovi Lige naroda, saradjivala na konferenciji za razoružanje. No kada su njemački delegati iz internacijonalne atmosfere u Lokarnu došli u nacijonalnu atmosferu u Njemačkoj, naišli su na velike poteškoće stupanju Njemačke u Ligu naroda. Počele su agitacije šovinističkih krugova u Njemačkoj, koje su pobijale Lokarnska utanačenja i protivile se pristupu Njemačke u Ligu naroda. Njemačka je vlada usprkos velikih parlamentarnih poteškoća uspjela, da postigne ratifikaciju Lokarnskih utanačenja, koje su i ostale interesovane države ratifikovale. Ali joj do danas nije uspjelo stvoriti unutarnjo-političku atmosferu, u kojoj bi se mogao najaviti pristup Njemačke u Ligu naroda, i ako je njemačka vlada prihvatila poziv u pripravnu komisiju za konferenciju o naoružanju, a parlamentarni odbor za izvanjske poslove izjavio, da nema zapreke pristupu Njemačke u Ligu.

Njemačko javno mnijenje ne uznemiruje više samo pitanje, da li će Njemačka postati član Ligina savjeta, pitanje tumačenja čl. XVI. pakta, pitanje kolonijalnoga mandata, te pitanje moralne odgovornosti za rat, nego cio kompleks teritorijalnih, političkih, vojničkih, ekonomskih i moralnih pitanja, koja su u vezi sa versaljskim ugovorom i sa njegovim izvršenjem. Kolikogod je njemačka vlada iskreno nastojala, da vodi politiku u duhu Lokarnskih utanačenja i Weimarskoga ustava, ipak ta njezina politika nailazi u Njemačkoj na velike poteškoće, koje sprečavaju ne samo pristup Njemačke u Ligu naroda i iskrenu i stvarnu saradnju njezinu na djelu mira, nego i konsolidaciju nove demokratske Njemačke.

III. Poteškoće konsolidacije novoga medjunarodnoga pravnoga reda.

Paul Fauchille, član instituta za medjunarodno pravo, ističe[1] kao glavne odredbe novoga reda na medjunarodnom području od travnja 1919. obvezu Društva naroda, da garantuje protiv svakomu vanjskomu napadaju teritorijalni integritet i političku nezavisnost svojih članova; obavezu ovih, da svaki spor, koji eventualno nastaje izmedju njih, podvrgnu arbitraži i ispitivanju savjeta društva; dužnost članova društva, da smatraju svaku državu, koja stupi u rat bilo prije izmaka ustanovljenih rokova za obraničku presudu ili za odluku savjeta, bilo u roku od tri mjeseca iza te presude ili te odluke, kao da je počinila protiv njih ratni akt, te kao posljedicu toga dužnost za njih, da s mjesta prekinu s državom, koja je prekršila pakt, i s njezinim pripadnicima sve odnose i sve veze trgovačke i financijalne; preporuku članovima Društva naroda, da upotrijebe svoju vojničku snagu sa svrhom, da pribave poštovanje odredbama pakta. Garancija teritorijalnoga integriteta i političke nezavisnosti članova Lige znači za Njemačku, ako stupi u Ligu naroda, garanciju teritorijalnoga integriteta i političke nezavisnosti svih njezinih susjeda, koji su se na njezin račun Versaljskim mirom teritorijalno povećali. Znači garanciju teritorijalnog integriteta Poljske, Čehoslovačke itd., te garanciju političke nezavisnosti Austrije. Teritorijalne, političke, vojničke, pomorske i zračne klauzule Versaljskoga ugovora su vrlo teške za Njemačku, koja je do god. 1914. imala predominantan položaj u svijetu. Tereti, što ih odredbe o reparacijama, financijalne i ekonomske klauzule Versaljskoga

[1]) Traité de droit international public, Tome. II. str. 1064.

Digitized by Google

ugovora nameću Njemačkoj, upravo su ogromni, kao što su ogromni bili i troškovi prošloga svjetskoga rata, koji je, kako veli čl. 231. Versaljskoga ugovora, saveznim i udruženim vladama i njihovim državljanima bio »nametnut navalom Njemačke i njezinih saveznika.«. Vrlo se lahko dade razumjeti nastojanje nekih njemačkih krugova, da dodje do revizije Versaljskog ugovora. Ti krugovi ističu, da je u Versaljskom miru Njemačkoj učinjena velika nenpravda nametnutim priznanjem isključive odgovornosti za rat, te uz oduzeće flote, kolonija, vojnoga materijala, teritorija itd. nametnutom dužnošću naknade štete, koja cijelu njezinu ekonomspu i financijalnu snagu upreže u dugogodišnji rad za druge, napokon nametnutom vojničkom, gospodarskom i finanacijalnom kontrolom, koja se jedva dade spojiti s vanjskom nezavisnošću i suverenitetom države. Ti krugovi nastoje, da prikažu, da je ispunjenje odredaba Versaljskoga mira nemoguće, te da baš to ispunjenje stvara prilike, u kojima nastaje opasnost za svjetski mir, pa ističu, da je uslijed odredaba Versaljskoga ugovora ona tako potrebna saradnja Njemačke na djelu mira i pravde Lige naroda nemoguća. Ti krugovi idu za tim, da sprečavanjem izvršenja obveza iz Versaljskoga udovora i prikazivanjem nemogućnosti naknade šteta u opsegu, koji je ustanovljen Versaljskim ugovorom i Dawes-ovim planom, izazovu takvu medjunarodno-političku situaciju, u kojoj bi u korist Njemačke došao do uporabe čl. XIX. Ligina pakta, po kojem »skupština Lige naroda može od vremena do vremna pozvati članove Lige, da ponovno ispitaju ugovore, postale neovršivima, kao i medjunarodne prilike, kojih održanje bi moglo dovesti u opasnost svjetski mir.«

Francuska vidi to nastojanje nekih krugova u Njemačkoj i na strani, da se Njemačka oslobodi od obveza Versaljskoga ugovora, kao i sve pojave unutarnjega političkoga života Njemačke, te prati pomnjivo pojedine geste njemačke diplomacije, agitaciju za pripojenje Austrije Njemačkoj itd. I zato Francuska ne dopušta ni pomisao na reviziju Versaljskoga ugovora, nego traži izvršenje ugovornih obveza. Poteškoće Francuske na polju izvanjske, financijalne i gospodarske politike sile ju, da već nekoliko godina vodi pravu eksekuciju u Njemačkoj. I kolikogod mi u interesu mira i pravde bili skloni, da s razumijevanjem pratimo nastojanje Njemačke, da zadobije svoj prvašnji politički položaj u svijetu, ne možemo se oteti utisku, da je položaj Francuske, — na koju je svjetski rat svalio nečuvene terete, koja je u svjetskom ratu žrtvovala milijune radne snage, kojoj su u ratu porušena ogromna vrela privrede i nametnuti silni dugovi, pa koja još imade neugodnu zadaću, da radi svoje i svjetske sigurnosti drži veliku vojsku, koja guta milijarde na štetu narodnoga gospodarstva i teret porezovnika, — vrlo težak i da ona mora, slijedeći nagon za samoodržanjem, nastojati, da bilo Njemačka, bilo ratni saveznici Francuske skinu s nje te strašne terete.

M. Keynesu, Llojdu Georgu i drugima kritičarima Versaljskoga ugovora i njegove primjene sa strane Francuzke su odgovorili Andre Tardieu,[2] Gabriel Hanot'aux,[3] Jacques Bardoux[4] i dr. Na kritike Versaljskog ugovora sa strane njemačke i strane štampe odgovaraju dnevno reprezentanti francuske štampe.

[2]) Dokumentirano djelo „La Paix" s predgovorom Georgea Clemenceau-a.
[3]) Le traité de Versailles du 28. juin 1919. L'Allemagne etl' Europe.
[4]) De Paris a Spa.

Digitized by Google

IV. Diplomatska bitka oko revizije Versaljskoga ugovora.

Moralne, političke, ekonomske, financijalne i vojničke posljedice poraza Njemačke u svjetskom ratu, vrlo su teško snosili Nijemci. Oni nisu mogli zaboraviti svoje stare slave i veličine, pa su odmah iza potpisa Versaljskoga ugovora započeli diplomatsku bitku, dokazujući, da centralne vlasti nisu skrivile rata, da utanačenja mirovnih ugovora ne odgovaraju utanačenjima primirja i prihvaćenim Wilzonovim zahtjevima, da su teritorijalne, političke, ekonomske i financijalne klauzule Versaljskoga mira u protuslovlju sa zahtjevom trajnoga mira, da je ispunjenje mirovnih klauzula nemoguće s političkih, ekonomskih i socijalnih razloga, pa da je za trajni mir bezuvjetno potrebna revizija Versaljskoga ugovora. Kada se je od njih tražilo ispunjenje klauzula o razoružanju, upozoravali su, da to ispunjenje povećava boljševičku opasnost; kada se je pak tražilo ispunjenje obveza u pogledu reparacija, upozoravali su na ekonomske i socijalne posljedice, koje mogu nastati u Njemačkoj i cjeloj Evropi, pa i svijetu, ako Njemačka bude prisiljena, da plati više, nego što može podnijeti njezino narodno gospodarstvo. Padanje njemačke marke, te napokon potpuno uništenje njezine vrijednosti i silni gubitci svih onih, koji su svoje kapitale ulagali u marke, isticalo se kao jedan argumenat ad oculos u toj diplomatskoj bitci.

Francuzi, koji nisu mogli zaboraviti užasne žrtve, što su ih podnijeli za vrijeme rata, pa koji su držali, da imadu pravo ne samo kao pobjeditelji, nego i kao protupravno oštećeni, da traže reparacije za prošlost i sigurnost za budućnost, odlučno su prihvatili tu diplomatsku bitku, dokazujući neiskrenost njemačkih argumenata, te nastojanje Nijemaca, da se diplomatskim sredstvima oslobode posljedica skrivljenoga i izgubljenoga rata, pa su na svim linijama počeli pravu ovrhu obveza iz Versaljskoga ugovora, kojih Njemci nisu na vrijeme ispunili. — I tako je i poslije sklopljenja mira u Versalju izmedju Njemačke i Francuske, a još više izmedju odlučnih nacijonalnih elemenata Njemačke i Francuske nastala atmosfera mržnje i osvete, koja je bila ozbiljna opasnost za svjetski mir, a prema tome i ozbiljna zapreka političkom, ekonomskom i financijalnom sredjivanju Evrope.

U spomenutu diplomatsku bitku umješali su se osim francuskih i njemačkih diplomata i ostali diplomati svijeta, koji su neki hotice a neki nehotice, neki s čovječanskih, a neki s nacijonalnih razloga prikazivali u najcrnijim bojama bilo držanje Njemačke bilo držanje Francuske. Napetost, koja je vladala izmedju Francuske i Njemačke, vladala je i izmedju nekih drugih država. Napose su klauzule Versaljskoga ugovora i njihovu primjenu podvrgli oštroj kritici Englezi Lloyd George, Keynes i dr., te Talijani Nitti, Guglielmo Ferrero i dr. Naročito je duhoviti Guglielmo Ferrero[5] oštro pisao o svim pobjediteljima u svjetskom ratu, ne štedeći ni svoje rodjene domovine.

[5]) U djelu „Tragedija mira", kojega je hrvatski prijevod izišao u Zagrebu, kaže: „Pošto su kao nekim čudom izbjegli porazu, zahvaljujući samo tolikom preobilju ljudi, oružja i novca, da ga nisu mogle obeskrepiti sve pogriješke, nemari, lahkomislenost i nerad, pobjednici su tim više bili opojeni pobjedom, jer su od nekoga vremena, na dnu srca, već zdvajali, da ne će pobjediti .....; pobjednici su postali tašti, te su se uzoholili i uzobijestili. Sve su se strasti gospodstva i dobitka, koje su drijemale u ovoj ili onoj grupi vladajućih slojeva, bile razmahale; svi vulkani, koji su izgledali za vrijeme rata, da su se ugasili, počeli

Digitized by Google

Ovomu općenitomu nastojanju pobjeditelja, da što više eksplcatišu pobjedu, odgovaralo je naravno nastojanje pobijedjenih, da se što više ugnu posljedicama poraza. — U tom pogledu je Njemačka poduzela sve, što se je moglo, osim najuspješnijega sredstva: sporazuma s Francuskom.

V. Francusko javno mišljenje.

Repreznantanti Francuske su se morali najprije za ustanove mira, a onda i za izvršenje mirovnih klauzula boriti ne samo s pobijedjenima, nego i sa svojim saveznicima, koji su se gdjekada pokazivali osobito popustljivima na račun Francuske. Povrh toga su morali braniti postignuta utanačenja pred francuskim javnim mnijenjem, koje je postignute rezultate pregovora smatralo premalenima u omjeru prema uloženim žrtvama.

George Clemenceau, jedan od glavnih tvoraca Versaljskoga ugovora, mora se braniti pred jednim dijelom javnoga mnijenja u Francuskoj proti optužbi, da je kod sklapanja Versaljskoga ugovora zanemario interese Francuske na korist saveznika Njemačke.[6] Andre Tardieu[7] prikazuje kako je Francuska od god. 1871., kada su joj bile otete Elzas i Lotaringija, do 1914. neprestano morala podnositi nepravde Njemačke, a da ništa nije poduzela, da naruši mir ili da zadobije natrag anektirane krajeve; — zatim kako je Njemačka nastojala osigurati svoje gospodstvo u Evropi, kako je pravila neprilike Francuskoj u kolonijama, kako je eksplcatisala poraz Rusije (kod Mukdena), kako se ponijela za vrijeme aneksije Bosne i Hercegovine; — pa zaključuje, da je Njemačka videći, da sredstvima mira ne može ostvariti svoje ciljeve i zadobiti svjetsko gospodstvo proti trojnomu sporazumu Francuske, Rusije i Engleske, odlučila putem rata i svoje nacijonalne industrije oboriti svoje protivnike i zadobiti svjetsko gospodstvo. Pokazujući, da je Njemačka htjela rat, veli, da je u Njemačkoj patrijotizam prije svega i više svega konstatacija koristi, nastale iz rata i t. d.

Da pokaže, kako se je Njemačka svestrano spremala za rat, citira Tardieu izjave znamenitih civilnih i vojničkih lica njemačkih prije rata. God. 1911. da je napisao Bernhardi: »Mi ne možemo nikako izbjeći ratu i nije nipošto dobro, da se s njim preko mjere zavlači, nego ga treba iza-

su opet da izbacaju oganj. Jedni su bacili oko na teritorije; drugi su osnovali osvete i represalije, koje bi ogorčile protivnicima njihov poraz, kao što je njihova obijest bila zaoštrila borbu; svi su bili obuzeti jednom prekomjernom pohlepom za pljačkanjem i plijenom; svi su se uvjerili, da su bili najhrabriji i da su pridonijeli najviše žrtava, da su mogli revindicirati najveću zaslugu i najsjajnije trofeje pobjede, da je njihov interes postao osovinom cijeloga svijeta itd".

[6]) „U predgovoru Tardieu-ovu djelu „La paix" veli Clemenceau: „Vi ste htjeli da zbog silnih napadaja, kojima je bio izvrgnut naš ugovor o miru, u jednoj knjizi ustanovite istinu ..... Stare su se borbe za gospodstvo rješavale do sada osvajanjima teritorija. Da je Njemačka pobijedila, u ovom ne bi bilo drugo, nego problem snage, da uzme plijen. Sada, kada je Njemačka pobijedjena, sva su pitanja prava dobila svoju snagu i pobjedioci su se morali boriti s morem golemih teškoća, s kojima sila nije mogla da svrši..... Konstatujem činjenicu i ističem, da po riječima Bernhardi-ja, ovaj ugovor, kao što i svi drugi, nije i ne može biti ništa drugo, nego produljenje ratne akcije sve do potpuna izvršenja. Od toga vremena Njemačka politika nije sastojala u ničem drugom, nego u tome, da sve, što joj pod ruku dodje, upotrijebi, da izbjegne obvezama iz ugovora. Pobjedioci, bili oni toga svijesni ili ne, su osudjeni, da od sada bdiju nad ogradama zemalja, koje su postale, kako je rekao Wilson, granice slobode. Da smo bili pobijedjeni, naša sudbina pod Ludendorfom bila bi kao sudbina Rima pod Hannibalom....."

[7]) l. c.

Digitized by Google

zvati u najpovoljnijim prilikama«... Učitelj njemačke povjesne znanosti Treitschke da je pisao: »Nijemcima se ne pristoji, da opetuju općenite fraze apostola mira, ni da zatvaraju oči pred krutom nuždom našega vremena. Da, naša epoha je epoha rata, doba željeza. Neka jaki svladaju slabe: to je neumoljivi zakon života.« God. 1801. da je Metternich pokazao Prusku, kako eksploatiše nesreću drugih bez ikakova obzira na svoje obveze i obećanja. Bismarku da je sila jača od prava, a po njegovu učeniku Bülow-u da na toj tvrdoj zemlji treba biti ili nakovanj ili čekić. Kühlman da je vodio borbu na smrt protiv principa, koji da su opravdani u moralu, a ne u politici; da se ovdje radi o svrsi, koju treba postići, a ne o sredstvima. Prema izjavi kancelara Bettmana-Hollwega da nužda ne pozna zakona. Tardieu nadovezuje, da je cijela Njemačka, kako bi rekao Nietsche, god. 1914. bila prožeta moralnom zločestoćom, koja teče u njezinim žilama s krvlju predaka, — te završuje, da se je ratni odgoj Nijemaca od god. 1871. nalazio u koljevci, pa da je cijela Njemačka bila psihološki spremna za rat, pa makar i agresivan. Izjavama političkih i vojnih lica pokazuje Tardieu, kako su se Njemci spremali za ofenzivni rat, kako su unaprijed odlučili povrijediti nenutralnost Belgije; kako su računali, da će postupak Austro-Ugarske protiv Srbije izazvati rat s Rusijom; kako su ušli u rat s poklikom »Nach Paris«, te su uz povredu neutraliteta Belgije došli u priliku, da razore bogatu industriju i plodne krajeve Francuske, pa da bombarduju i Paris.

Odgovarajući onim Francuzima, koji nisu bili zadovoljni, što Francuska nije tražila raskomadanje Njemačke tako, da na granici Francuske ne bude 60,000.000 ljudi, uvijek spremnih, da ju napadu, završuje Tardieu: »Njemačka, koja je prije šest godina bila gospodarica kontinenta, koji se je prepustio svojoj sudbini, nije prestala biti puna prijetnja. Ali sada je smanjena, razoružana, osudjena, pod kontrolom. — Puna prijetnja! Zato, što je agresivan narod, koji afirmira svoje moralno jedinstvo negacijom odgovornosti i snovima o revanšu. — Smanjena? Zato, što joj je ugovor pravednosti oduzeo osminu teritorija i osminu pučanstva; što je oteo ispod njezina jarma pokrajine, u kojima je njezina vojnička i industrijalna snaga nalazila najsigurniju osnovu; što više nema ni kolonija, ni trgovačke mornarice, ni onoga prestiža, s kojim se igrala kroz pedeset godina. — Razoružana? Zato, što je ukinut njezin glavni stožer i ratne škole, smanjena njezina vojska na 100.000 ljudi, ukinuta obvezatna vojna dužnost, uništena njezina flota, topovi, ratni materijal i orudje; odredjena njezina vojnička granica na pedeset kilometara istočno od Rajne, te što joj je onemogućena mobilizacija drukčije osim izmedju Labe i Wezere. Osudjena? Zato, što je u svim člancima mirovnoga ugovora ustanovljena kolektivna i individualna odgovornost Njemačke; što su joj nametnute novčane obveze, stigmatizirani njezini zločini i odredjene sankcije proti počiniteljima. Pod kontrolom? Zato, što je pravo kontrole ustupljeno reprezentantima Društva naroda na njezinu teritoriju, dana neograničena ovlast reparacijonoj komisiji u pogledu financijalnom; što su okupirana lijeva obala Rajne i njezina uporišta. Osim toga je Francuska od pobijedjenoga napadača dobila zadovoljštinu povratkom Elzasa i Lotaringije i oslobodjenjem Francuza Sarskoga područja... U svrhu, da sačuva plodove pobjede, ima Francuska garancije i ako ne apsolutne, a ono veće, nego što ih je ikada imala.«

Tardieu tu prikazuje uništenje Austro-Ugarske, postanak Čehoslovačke, Jugoslavije, nove Rumunjske, Poljske, znatno smanjene Madjarske, Austrije, opterećene u smislu čl. 80 Versaljskoga ugovora i čl. 88

Digitized by Google

Sent Germainskoga ugovora zabranom sjedinjenja s Njemačkom bez privole Društva naroda; — nove Italije; — dalje ekonomske renzultate mirovnoga ugovora u Versalju, kojim da je Francuska stekla preduvjete za podignuće svoje agrikulture i industrije, te za porast svoje trgovačke bilance; da se snabdjene s potrebnim rudama, hidrauličkom snagom, trgovačkim brodovljem, kolonijama i t. d.

Onima, koji su kritikovali Versaljski ugovor kao nepravedan, odgovara Tardieu: »Zar da je nepravedan mir, diktiran napadačima sa strane žrtava njihova napadaja; mir, koji utvrdjuje i progoni odgovornost krivaca; mir, koji oslobadja narode tlačene kroz stoljeća; mir, koji ne meće pod francuski suverenitet ni jedno ljudsko biće, koje već odavna nije francusko i po srcu i po svojoj volji; mir, koji ne traži od uzročnika ruševina više od iznosa reparacije; mir, koji ostavlja na teret pobjedilaca sve troškove rata t. j. 66% svota, koje bi Njemačka po pravdi morala da nadoknadi; mir, koji, odgovarajući na najveće poduzeće njemačkoga militarizma, pokazuje, da taj militarizam ne plaća i da se poziva na pravne principe, isključujući stari sistem pljačke.« Napokon Tardieu podsjeća, da je Bernhardi kazao, da je rat politika s drugim sredstvima, pa da Francuzi mogu obrnuti taj aforizam i reći, da je mir rat, vodjen drugim sredstvima.

Gabriel Hanotau, historičar i član franc. akademije, govoreći o problemu rata, veli[8]: »Čovječanstvo je imalo lijep san. U kolovozu 1913. je inaugurisan u Haagu hram mira. I taj hram nije se otvorio ni jedan jedini put, da čuje koncert univerzalne harmonije, kada je buknuo strašni rat, koji je cijelu zemlju pokrio krvlju.« O problemu mira pako veli, da Njemačko javno mnijenje, štampa i vodje nisu nikada, govoreći o svrsi rata, imali pred očima drugo nego interes Njemačke, te da se nikada nisu zamislili u problem, kako će se poslije rata urediti poslovi Evrope i svijeta, da čovječanstvo bude sretnije. I zato misli, da Nijemci trebaju da budu kažnjeni, i da im valja utuviti u glavu zakon morala i medjunarodnih običaja, česa oni još ne poznaju. Hanoteau završuje: »Pošto su njemačke vlasti htjele rat... u želji za plijenom i za gospodstvom, mir mora biti pravedan i osigurati narodima, koji su žrtve toga napadaja, tri stvari: kaznu odgovornih krivaca, reparaciju pretrpljenih šteta i garanciju.«

Jacques Bardoux, profesor škole političkih znanosti u Parizu, odgovarajući na izvode Lloyd George-a i Keynes-a, veli[9] o ekonomskim klauzulama mirovnoga ugovora: »Francuske pregovore vodila je kod redakcije ekonomskih klauzula općenita ideja. Ne će biti trajnoga mira, dok njemački imperijalizam bude raspolagao s istim rudnim izvorima, istim vodenim putevima, istim osvajalačkim silama. Rat od 1914. su izazvali ekonomski uzroci. Ako mirovni ugovor ne bude nastojao, da te uzroke modificira, smanji i dokine, trajanje mira će biti vrlo kratko. Baš britanska delegacija, koja je nastojala likvidirati ratnu flotu, trgovačku mornaricu, plasiranje u inozemstvu, komptoire i kolonije Njemačke, dijelila je taj osjećaj.«

Iz izvoda ovih odličnih reprezentanata francuske diplomacije i javnoga mnijenja se vidi, da sadašnja francuska vlada imade računati s isto tako snažnim nacijonalnim francuskim raspoloženjem, kao što mora računati njemačka vlada s nacijonalnim njemačkim raspoloženjem, nezadovoljnim s Versaljskim ugovorom. Zato će trebati još mnogo posla, da se duh medjunarodne saradnje i mira, koji je inspirisao učesnike Lokarnske

[8]) l. c.
[9]) l. c. str. 179.

Digitized by Google

konferencije, presadi u duše francuskih i njemačkih nacijonalista, koji oteščavaju prijateljima mira rad na smirenju Evrope, te na stvaranju nove moralne i političke atmosfere i sredjivanju ekonomskih i financijalnih prilika Evrope.

Medju Francuzima imade ipak uglednih političara, koji sa starim francuskim idealizmom tvrde, da je Versaljskim ugovorom Njemačkoj učinjena nepravda, koju bi u interesu trajnoga mira trebalo ispraviti. Tako Alcide Ebray, bivši generalni konzul i ministar, veli[10]: »Za vrijeme rata dovelo me je objektivno proučavanje uzroka i odgovornosti do zaključka, da se s jedne i s druge strane, ali osobito sa strane antante pretjeruju grijesi protivnika. Činilo mi se, da se je to pretjeravanje očitovalo i u pogledu vodjenja rata t. j. u pogledu ekscesa i povreda medjunarodnoga prava, zbog kojih su jedni druge optuživali, pa da to pretjeravanje i opet više odskače na strani antante... Uobičajilo se nazivati rat najvećim zločinom historije, te se za nj čine odgovornim Njemačka i njezini saveznici... To mi se je duševno stanje činilo opasnim u pogledu medjunarodnih odnosa poslije rata. Činilo mi se, da će izmirenje izmedju starih protivnika biti u toliko teže, što ih se bude više razdražilo jedne proti drugima, iskrivljujući istinu. Imao sam dakle utisak, da bi se učinilo korisno djelo, kada bi se ustanovila istina, pa kada bi se olakšalo izmirenje. Radi toga sam se dao na ovo djelo još prije rata.« Alcide Ebray nastoji pokazati, da su odgovornosti za rat podijeljene, odnosno da zapravo i nije bilo krivaca, nego da je rat bio fatalan, pa da je svatko učinio ono, što je bilo prirodno, da učini; zatim da je i produljenje rata bilo fatalno, da u pogledu povreda medjunarodnoga prava jedni nisu bili više nevini od drugih; da je doduše članom 231. Versaljskoga ugovora formalno ustanovljena odgovornost centralnih vlasti za rat, ali da je priznanje krivnje sa strane centralnih vlasti za rat slično priznanju pod sredovječnom torturom, te da su tek iza potpisa i ratifikacije Versaljskoga i Sent Germainskoga ugovora osvijetljeni neki novi podaci o uzrocima i odgovornosti za rat.

VI. Pred prijavom pristupa Njemačke u Ligu naroda.

Od potpisa Versaljskoga ugovora od 28. lipnja 1919. pa sve do 1. prosinca 1925. potpisanih Lokarnskih utanačenja od 16. listopada 1925. prolazila je ideja mira kroz nebrojene moralne, političke, ekonomske i psihološke zapreke, koje su iskreni apostoli mira jednu za drugom svladavali. Postoji opravdana nada, da će u najkraće vrijeme biti svladani i ostaci nepovjerenja izmedju Njemačke i Francuske, pa da će u smislu zakona njemačkoga parlamenta od mjeseca studenoga 1925. te nedavnoga zaključka njemačke parlamentarne komisije za izvanjske poslove njemačka vlada zatražiti, a savjet i skupština Lige naroda prihvatiti pristup Njemačke u Ligu.

Njemačka vlada mora doduše kod pitanja ulaska u Ligu naroda i kod pitanja uredjenja odnosa s Francuskom računati s raspoloženjem njemačkoga naroda. Ali ni njemačka vlada, ni njemački parlamenat, ni njemačka štampa ne bi smjeli kod tretiranja pitanja olakšanja tereta okupiranoga područja u Njemačkoj i smanjenja kontingenta okupacijonih četa zaboraviti, da i francuska vlada, kolikogod bila nadahnuta duhom Lokarnskoga sporazuma, mora računati s raspoloženjem francuskoga naroda.

[10]) U predgovoru knjige „La paix Malpropre".

Digitized by Google

I Francuski narod, koji je iza užasnih žrtava, na koje ga je prisilio rat, osjeća potrebu, da dobije punu reparaciju za prošlost i punu garanciju za budućnost, traži prije svega točno ispunjavanje onih klauzula mirovnoga ugovora, koje se mogu ispuniti, a glede onih, glede kojih se ističe nemogućnost ispunjenja, traži očit dokaz te nenmogućnosti, a ne tek puke tvrdnje. Francuski narod traži dalje, da bude efektivno osiguran proti novomu napadaju sa strane Njemačke.

I kao što je Francuska dužna izbjegavati sve, što može povrijediti narodni ponos Njemačke, te dovesti do političkoga, ekonomskoga i socijalnoga sloma u Njemačkoj, tako je Njemačka dužna izbjegavati sve, što može pobuditi kod francuskoga naroda sumnju, da se Njemačka sprema na revanš, da intrigama kani onemogućiti ispunjenje mirovnih obveza i spriječiti tako potrebno sredjenje francuskih financija. Bez sigurnosti ne može Francuska sniziti vojske i smanjiti vojnih tereta. A bez toga ne može trajno urediti svoje financije. Bez plateža reparacija sa strane Njemačke, ne može Francuska platiti svoje ratne dugove. A bez plaćanja odnosno drugoga kakova uredjenja svojih ratnih dugova ne može Francuska doći do potpunoga sredjenja svoje gospodarske i financijalne organizacije. Umjesto atmosfere zabadanja, sumnjičenja i prijetnja, treba da nastupi izmedju Njemačke i Francuske atmosfera povjerenja, smirenja, te gospodarske i političke saradnje, koja će najbolje i Njemačku i Francusku učvrstiti iznutra, te najuspješnije osigurati mir, omogućiti obnovu Evrope i smirenje svijeta. Na lojalno izvršavanje obveza iz Versaljskoga ugovora i iskrenu politiku Njemačke u duhu Lokarnskih utanačenja Francuska će pod pritiskom javnoga mnijenja morati odgovoriti dokinućem svih onih mjera, koje se provode u Njemačkoj, na temelju Versaljskoga ugovora, a koje se jedva dadu spojiti sa suverenitetom njemačke države i s kulturnom, gospodarskom i političkom snagom velikoga i ponosnoga njemačkoga naroda.

VII. Budući položaj Njemačke u Ligi naroda.

Bezuvjetnim će se pristupom Njemačke u Ligu naroda znatno popraviti položaj njemačkoga naroda u svijetu. Tim pristupom će njemački narod steći mogućnost, da u svim krajevima svijeta i na svim poljima čovječanskoga života nesmetano upotrijebi svoje velike moralne i duševne energije. Njemačka ne će samo dobiti traženo mjesto u savjetu i sekretarijatu Lige naroda, nego će se odmah oko nje kao oko jednoga velikoga političkoga planeta okupiti nekoliko malih planeta, kao što su se okupili i oko Engleske i Francuske, pa će se istovremeno i povećati politički prestiž Njemačke i uspostaviti harmonija i ravnovjesje medju silama, koje sačinjavaju Ligu naroda. Ulaskom će Njemačke u Ligu naroda postati aktuelnim velik broj važnih političkih pitanja. Iza njezina pristupa u Ligu morat će se misliti na pitanje pravedne podjele mandata, svestrane organizacije zaštite manjina itd. Pitanje konsolidacije sadašnje Ugarske i sadašnje Austrije dobit će novi impuls. Ptanje sklada izmedju razoružanja Njemačke i oružanja ostalih država će se nametnuti imperativnom snagom, jer će članovi Lige morati priznati u smislu čl. VIII. Ligina pakta, da održanje mira traži ograničenje narodnih oružanja na minimum, koji se dade dovesti u sklad s narodnom sigurnošću i ispunjenjem medjunarodnih obveza, nametnutih zajedničkom akcijom, te da su vojničke klauzule Versaljskoga ugovora u pogledu Njemačke motivisane potrebom priprave općega ograničenja oružanja kod svih naroda. Pristupom u Ligu naroda

Digitized by Google

može i Njemačka uživati blagodat članka XIX. Ligina pakta, po kojem Ligina skupština može od vremena na vrijeme pozvati članove Lige, da iznova ispitaju ugovore, koji su postali neprimjenjivi, te medjunarodne prilike, kojih održanje bi moglo dovesti u opasnost svjetski mir. I ako Njemačka mora stupanjem u Ligu u smislu čl. XX. Ligina pakta prekinuti sve veze, koje se ne dadu dovesti u sklad s obvezama i propisima Ligina pakta, može ona ipak kao član Lige učiniti mnogo za poboljšanje odnosa evropskih država sa savezom ruskih sovjetskih republika, te za pristup saveza sovjetskih republika u Ligu naroda.

Pristupom njemačke u Ligu naroda jačaju se preduvjeti za povoljno uredjenje odnosa izmedju Evrope i ostalih kontinenata, za povoljno rješenje pitanja ekonomske i financijalne rekonstrukcije Evrope sa zajedničkim silama država Lige naroda na način, kako je provedena ekonomska i financijalna rekonstrukcija Madjarske i Austrije i kako će to pokazati buduća medjunarodna gospodarska konferencija. Kao članu Lige, koji lojalno ispunjuje sve svoje internacijonalne obveze, te intenzivno saradjuje na političkoj, ekonomskoj i kulturnoj obnovi Evrope, Njemačkoj će se pružiti prilika, da pokaže, da čl. 231. Versaljskoga ugovora statuira doduše pravnu odgovornost Njemačke za rat, ali ne dokazuje ni moralnu odgovornost ni moralnu manju vrijednost njemačkoga naroda.

Pouzdano se nadamo, da će se sve to dogoditi, pa da će doista Lokarnsko utanačenje, kojim se Njemačka obvezuje pristupiti u Ligu naroda, biti odlučni momenat u historiji i prava pobjeda mira nad ratom, kako je iza Lokarnske konferencije pred francuskim novinarima u Parizu rekao engleski ministar izvanjskih poslova Chamberliin.

Pravosudje:

a) Gradjansko.

Jedino raspravni sud je nadležan, da donese rješenje o tome, da li se stranci podijeljuje oprost od plaćanja biljega na temelju doprinešene svjedočbe o siromaštvu.

Rješidba stola sedmorice od 20. ožujka 1925. br. 1271.

(Odluka kot. suda u B. od 18. lip. 1923. br. 1971/gr., rješidba bans. stola od 31. listopada 1923. br. 18019).

U usmeno raspravljenoj parnici A. M. iz O. tužitelja proti M. G. iz D. tuženiku, zbog isplate miraza od D 250.000 spp., u kojoj je kotarski sud u D. odlukom od 18. lipnja 1923. br. 4971/gr. odbio molbu tužitelja za oprost od plaćanja biljegovnih pristojbi u ovoj parnici; — a banski stol povodom utoka tužitelja rješidbom od 31. listopada 1923. br. 18.019 pobijanu prvomolbenu odluku ukinuo i u prvoj molbi postupajućemu sudu naložio, da doprinesenu po tužitelju svjedočbu siromaštva u spisima pridrži, da vodi brigu o tome, da tužitelj vodi popis idealnih biljega, koji se popis imade nakon pravomoćnosti osude dostaviti poreznom uredu, a tužitelja da s njegovom molbom za oprost od plaćanja biljega uputi na nadležnu financijalnu oblast;

Digitized by Google

Stol sedmorice vidiv, da napadnuta rješidba drugostepenoga suda tuženomu nije dostavljena, te da se tuženi u predmetu zamoljenoga oprosta od plaćanja biljega ne može smatrati strankom u smislu gradj. parbenog postupnika; — nu uvidiv, da je članom 5. toč. 6 taksenoga zakona od 25. listopada 1923. i čl. 1. toč. 16, 18, 20, 22 i 23. pravilnika k istomu od 6. studenoga 1923. br. 37124 ustanovljeno, koja se lica imaju smatrati siromašnoga stanja, kao i da su na zahtjev stranke za prikupljanje podataka o tom i prosudjivanja na temelju istih, koja se lica imaju smatrati siromašnim, nadležna općinska poglavarstva, koja su dužna, ako je siromašno stanje ustanovljeno, izdati stranci o istom svjedočbu (uvjerenje), koja sadržaje podatke, izložene u čl. 1. toč. 26. i 27. rečenoga pravilnika, u protivnom pak slučaju, odbiti ju rješenjem od traženja i taksu naplatiti; — vidiv, da su po čl. 5. toč. 6. sl. a) taksenoga zakona općinski organi odgovorni i po kaznenom zakonu, ako bi izdali uvjerenje o siromaštvu licu, koje po svojem imovinskom stanju ili prema iznosu neposrednoga poreza nema prava na uvjerenje; — vidiv, da prema objašnjenju ministra financija od 4. prosinca 1923. br. 41056, koje je obziromi na čl. 43. taksenoga zakona obavezno za sve vlasti, ima na temelju takove svjedočbe (uvjerenja) o siromaštvu, izdane u svrhu oprosta plaćanja takse iz Tbr. 173—192 taksene tarife u parnici raspravni sud ispitati osnovanost izdane svjedočbe i molbe za oprost od takse, pa da je prema tome samo sud nadležan donijeti rješenje, da li se stranci podjeljuje oprost od plaćanja biljega na temelju pridonesene svjedočbe o siromaštvu, ispitujući pri tom samo to, da li je svjedočba (uvjerenje) o siromaštvu izdana po nadležnoj vlasti, da li je ista formalno valjana, a naročito, da li su u istoj sadržani svi podaci, propisani čl. 1. toč. 26. i 27. gore spomenutoga pravilnika, dok financijalnoj vlasti predleži samo pravo kontrole prigodom biljegovne revizije, da li je u nazočnom slučaju bilo mjesta oprostu na temelju siromaštva, pa je u niječnom slučaju stranka dužna naknadno podmiriti svu oproštenu pristojbu, u koju svrhu su po čl. 1. toč. 31. rečenoga pravilnika dužna općinska poglavarstva voditi godišnje spiskove izdanih uvjerenja o siromaštvu, koji će se na zahtjev pokazati organu, koji vrši pregled o naplati takse; — vidiv, da su spomenutim ustanovama propisi § 6. uredovne zbirke zakona i propisa o biljegovini i pravnoj pristojbi i toč. 12. Tar. čl. 40/85. na koje se napadnuto rješenje banskoga stola pozivlje, izmijenjeni, pa su stoga prema ustanovi čl. 7. taksenog zakona i čl. 232 pravilnika k istomu prestali važiti; — vidiv, da je prema tome odluka prvomolbenog suda od 18. lipnja 1923. br. 4971/gr., kojom se uopće nenadležno upušta u ispitivanje, da li se molitelj ima smatrati licem siromašnoga stanja, a napose na temelju formalno nevaljane svjedočbe siromaštva, nezakonita i po tom ništetna; — vidiv, da je isto tako i napadnuta rješidba banskoga stola, u koliko izriče, da nije raspravni sud nadležan izdati rješenje o oprostu glede plaćanja biljegovine u parnici, već financijalne oblasti, i upućuje, da se svjedočba siromaštva jednostavno u spisima pridrži, a molitelj uputi sa molbom za oprost plaćanja biljegovine na nadležnu financijalnu vlast, takodjer nezakonita, a po tom ništetna;

našao je: previdni utok tuženoga M. G. kao nedopustiv otputiti, no ureda radi po § 343. grpp. odluku kotar. suda u D. od 18. lipnja 1923. br. 4971/gr. i napadnutu rješidbu bans. stola od 31. listopada 1923. br. 18019 ukinuti, te prvomolbenomu sudu naložiti, da tužitelju povrati priloge njegove

Digitized by Google

molbe de pr. 16. linpja 1923. br. 4971/gr., da na temelju istih od nadležnoga općinskoga (gradskoga) poglavarstva ishodi formalno valjanu svjedočbu (uvjerenje) siromaštva prema gore izloženim zakonskim ustanovama, a zatim dalje po zakonu postupa. Priopćio dr. P r e s e č k i (Zagreb).

Na § 440. o. g. z.

Rješidba stola sedmorice od 29. prosinca 1923. br. 1784.

(Osuda kot. suda u K. od 1. rujna 1922. br. 2596 gr., osuda bans. stola od 23. ožujka 1924. br. 18.910).

U usmeno raspravljenoj parnici S. T. iz K., tužitelja protiv dra. M. R., odvjetnika u K., tuženika, radi priznanja neopstojnosti i nevaljanosti kupo-prodajnog ugovora spp., u kojoj je k o t a r s k i s u d u K. osudom od 1. rujna 1922., br. 2596/gr. sudio: Tužitelj S. T. se odbija sa svojom tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom, koji glasi: Tuženi dr. M. R., odvjetnik u K., dužan je priznati kupoprodajni ugovor od 4. siječnja 1920., sklopljen izmedju njega kao kupca i D. i M. O. iz K. kao prodavaoca, glede kupljenih nekretnina, upisanih u gruntovnom ulošku br. 24 p. o. K., ništetnim i nevaljanim, pa je slijedom toga dužan dozvoliti, da se te nekretnine natrag prenesu na D. i M. O.; — nasuprot se tužitelj osudjuje, da plati tuženomu u ime prouzročenog aprbenoga troška 2.821 K za 14 dana pod prijetniom ovrhe. — a b a n s k i s t o l povodom ništovne žalbe i priziva tužitelja osudom od 23. ožujka 1923., br. 18.910. ništovnu žaobu zabacio, no uvaženjem tužiteljeva priziva prvomolbenu osudu preinačio, te službenomu zahtjevu udovoljio uz dužnost naknade parbenoga troška tužitelju u iznosu od 2.038 D 50 p. i troška priziva od 489 D 30 p.;

našao je s t o l s e d m o r i c e ništovnu žalbu tuženika dra. M. R. odbaciti, a povodom njegova previda preinačiti osudu banskoga stola, te u glavnoj stvari uspostaviti osudu prvoga suda time, da se troškovi u svim trim molbama medju strankama prebijaju.

R a z l o z i: Ništovna žalba dra. M. R. mora se odbaciti, jer u postupku nižih sudova nije učinjena nijedna od ništavosti predvidjenih u §-u 339 grpp. — Tužitelj izlaže, da je dne 4. siječnja 1920. kupio od M. i D. O. kuću, upisanu u gruntovnom ulošku br. 24 por. opć. K., za 280.000 K, a iza njega da je isti dan tuženi, znajući za tu kupoprodaju, te nekretnine od istih vlasnika kupio za 300.000 K ugovorom, te stupio u posjed i uknjižio svoje pravo vlasništva, pa traži, da se prizna potonji ugovor ništetnim i da se u gruntovnici uspostavi vlasništvo D. i M. O. Bez obzira na to, da tužitelj nije legitimiran na zahtjev, da se u gruntovnci uspostave kao gruntovni vlasnici D. i M. O., jer on ne stoji u neposrednom pravnom odnošaju sa tuženikom, nije tužba ni pasivno legimirana. Ugovor, kojega se traži uništenje, sklopili su uz tuženoga kao kupca D. i M. O. kao prodavaoci, a ovi potonji nisu tuženi. U pomanjkanju toga nije ovlašten sud dvostruko obvezatnu pogodbu proglasiti ništetnom, samo na temelju utuženja jednoga kontrahenta, niti se može zadovoljiti sa vanparbenim priznanjem te kupoprodaje po drugom kontrahentu. U ostalom, kada se utužuje ništetnost i nevaljanost kupoprodajnoga ugovora od 4. siječnja 1920., imalo bi se rasčistiti i pitanje, što će biti sa kupovinom od 300.000 K, koju je tuženi prodavaocima položio. Očigledno ne može se to pitanje rješavati u parnici sa D. i M. O., kada oni nisu tuženi, a u molbi tužiteljevoj od 30. ožuika 1922., br. 3398/ gr. učinjena izjava, da će on za slučaj uspjeha u parnici za osam dana nakon primitka osude cijelu od protivnika njegovim prednicima isplaćenu kupovninu položiti kod suda,

Digitized by Google

u koliko bi se s njome i zadovoljili D. i M. O., ne može se na nju prisiliti u ovoj parnici.

Tužitelj inače nije na prijeporne nekretnine postigao nikakovo stvarno pravo, već je jedino privremenim ugovorom sa braćom O. proti njima postigao obligatorno pravo, dočim je tuženi, stupivši u posjed nekretnina i uknjiživši svoje pravo po §-u 440. o. g. z., stekao pravo vlasništva. Ovdje nije odlučno, da li je tuženik znao, da je tužitelj prije njega kupio te nekretnine, kada tužitelj nije s tima nekretninama stupio u stvarnno-pravni odnošaj, zauzevši posjed, već je ostao samo u obligatornom odnošaju sa prodavaocem, 'koji mu je odgovoran za svoj čin, dočim mu tuženi kao treća osoba, ma i znao za raniju prodaju, nije po §-u 440. o. g. z. obvezan, već uživa prednost kao knjižni vlasnik. Ali drukčije bi se stvar morala presuditi, ako je tuženi prevarno ili lukavštinom (himbom) postupao, naročito ako je kod sklapanja ugovora lažnim navodima prodavaoca D. i M. O. zaveo u bludnju, da je raniji, sa tužiteljem utanačeni, ugovor nevaljan tako, da su oni jedino uslijed te bludnje dali se sklonuti na prodaju svojih nekretnina tuženomu, što inače ne bi učinili.

Medjutim ni prodavaoci ni jednom riječi ne tvrde, da bi tuženi u stvari prodaje sporne kuće prema njima prevarno ili lukavštinom postupao. Ne može se u ostalom ni u objektivnom pravcu t. j. po stanju spisa tuženikovo prevarno ili lukavo postupanje prema prodavaocima smatrati ustanovljenim.

Ugovor, koji je tužitelj sklopio sa D. i M. O. bez pismene punomoći M. i bez uknjižbene dozvole, nema u §§-a 69. al. 2., 81. i 82. gruntovnoga reda propisane potrebštine za privatne isprave, na temelju kojih se može ishoditi uknjižba u javnim knjigama, pa zato izjava tuženikova, da ta kupoprodaja ne vrijedi, ne može se smatrat protivnom zakonu. Da je tuženi po tvrdnji protustranke prevarno ili lukavštinom umio nagovoriti D. i M. O. na odustaju od kupoprodajne pogodbe, predstavljajući istima, da ih pogodba ne veže, jer da usmeno ovlaštenje M-a na prodaju kuće gledom na pismeu njegovu punomoć, kojom D-a nije ovlastio na prodaju, ne vrijedi, to ovo nije ničim dokazano. Ako naime i stoji, da su braća O. posviedočili, da je tuženi prije sklapanja ugovora (B-I.) imao znanja o usmenoj punomoći M. O. brata si D. na prodaju sa tužiteljem, to protivno govore iskazi svjedoka K. J. i dra. I. M., od kojih prvi ne potvrdjuje, da je M. D-a usmeno opunomoćio, i da je tuženi o ovom opunomoćenju znanja imao, dočim se drugi svjedok na spomenuto usmeno opunomoćenje M-a D-u ne sjeća, da je učinjeno. — Svjedoci se D. i M. O. kao prodavaoci i koji su u parnici imali zauzimati ulogu stranke obzirom na prigovor tuženikov po §-u 155. slovo c) grpp. svakako imadu smatrati zavržnima. Obzirom na to se ne može ispravno tvrditi, da je tuženi proti boljemu svojemu znanju, da usmena punomoć ne vrijedi, nagovorio i sklonio prodavaoce, da prekrše pogodbenu vjernost prema tužitelju. Nema stoga u postupku tuženikovu prevare ili lukavštine, pa je za to valjalo povodom previda tuženikova preinačiti osudu banskog stola, te uspostaviti osudu kotarskoga suda u K. — Parbeni se troškovi u sve tri molbe medju strankama prebijaju, jer je tužitelj imao važnih razloga zametnuti ovu parnicu, a ima i za sebe jednu povoljnu osudu.

Priopćio dr. N. Solarić, odvjetnik u Petrinji.

Digitized by Google

Za otkaz stanbenih prostorija, koji se temelji na općim gradj. pravnim propisima, nadležan je redoviti sud, pa se spor ne može riješiti po propisima zakona za stanove, koji je uz to stao na snagu poslije učinjenoga otkaza. — Sukob nadležnosti, koji je nastao izmedju kotarskoga suda u M. s jedne strane i prvostepenoga suda za stanove u M., te višega suda za stanove u Z. s druge strane.

Rješidba stola sedmorice od 26. studenoga 1925. br. 3860.

Kućevlasnik Lj. Š. podnio je kotarskomu sudu u M. proti Gj. J. iz M. molbu de praes. 2. siječ. 1925., kojom ovome otkazuje stan od 4 sobe i nuzgredne prostorije i to po §-u 2. sl. c) min. naredbe od 17. pros. 1858. (br. 230. z. v. l.), pošto kani inako raspolagati s tim stanom. Gj. J. podnio je protiv te molbe prigovore, na koje je kotarski sud odredio usmenu raspravu, te su nakon danoga odgovora i protuodgovora zamolile obje stranke u zapisniku od 6. lip. 1925., da sud spise ustupi nadležnomu sudu za stanove, pošto je stupanjem na snagu zakona o stanovima od 15. svib. 1925. nadležnost redovitoga suda u ovome sporu prestala. Kotarski sud u M. udovoljio je zapisničkoj molbi, pa je odlukom od 12. lip. 1925. br. 4969/gr. obustavio postupak, te ustupio spise prema cit. zakonu o stanovima prvostepenomu sudu za stanove u M. Otpovjedatelj Lj. Š. podnio je nadopunbenu molbu de praes. 26./8. 1925. br. 105, u kojoj je naveo, da mu je stan potreban zbog veze sa njegovim poslom u istoj kući.

Prvostepeni je sud za stanove u M. donio nakon obavljene usmene rasprave rješenje od 26. kolov. 1925. br. 105, kojim postupak obustavlja (s obzirom na čl. 2. t. 1. zakona o stanovima u savezu sa pravilnikom), te uputio otpovjedatelja (kućevlasnika) Lj. Š. sa otkaznom molbom opet na redoviti sud. Najamnik Gj. J. podnio je protiv toga rješenja žalbu na viši sud za stanove, koji je svojim rješenjem od 14. stud. 1925. br. 2043. pobijano rješenje prvostepenoga suda za stanove sa čitavim postupkom toga suda poništio uz obrazloženje, da se radi o nenadležnosti suda za stanove, ne udovoljivši odluci kotar. suda u M. od 12. lip. 1925. br. 4969. i vratio ovome sudu spise na uredovanje.

Povodom toga je viši sud za stanove u Z. upravio dopis od 14. stud. 1925. br. 2023. na stol sedmorice, u svrhu rješenja sukoba o nadležnosti, koji je nastao izmedju istoga suda i kotar. suda u M. Stol sedmorice je tim povodom izdao rješenje od 26. stud. 1925. br. 3860, koje glasi:

Uvaži li se, da su po čl. 27. zakona o stanovima sudovi za stanove nadležni za rješavanje i sudjenje po ovome zakonu i da se po čl. 89. cit. zakona imadu sudovima za stanove predati svi nesvršeni predmeti, za koje su nadležni sudovi za stanove po ovome zakonu, uvaži li se, da je Lj. Š. svoju otkaznu molbu, predanu kotar. sudu, utemeljio na propisima općega gradjanskoga prava, naročito § 2. sl. c) min. naredbe od 17. pros. 1858. (br. 230. z. v. l.), to je obzirom na gornje odredbe zakona o stanovima za postupak na tu otkaznu molbu ostao nadležan k o t a r s k i s u d u M., jer se taj otkaz, utemeljen na općim gradj. pravnim propisima, ne može riješiti po propisima zakona za stanove, koji je uz to stao na snagu poslije učinjenoga otkaza.

Priopćio dr. Marko Eisenhuth, vijećnič. tajnik bans. stola.

Digitized by Google

b) Kazneno.

Kod odmjerenja kazne lišenja slobode u granicama ustanova kaznenoga zakona, koji odredjuju kaznu od 5—10 godina, ne treba da se prvostepeni sud drži ustanove §-a 254. kp. — Tumačenje čl. 10. al. II. st. 2. zakona o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži od 23. lipnja 1922.

Rješidba stola sedmorice od 8. listopada 1925. br. 2704.

Sudbeni stol u Z. je osudom od 20. lipnja 1925. br. 1. 4430-1924. proglasio krivim mladjano lice F. B-a radi kažnjivoga djela, koje nosi sva obilježja zločina kradje od preko 3.000 Din. te ga osudio u mjesto po §-u 179. kz. po čl. 10. i čl. 6. t. 4. zakona o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži od 23. lipnja 1922., a uporabom §-a 54. kz. na mjeru lišenja slobode u trajanju od šest mjeseci, ovršenje koje kazni mu je po zakonu od 26. kolovoza 1916. odložio na pet godina.

Stol sedmorice povodom ništovne žaobe i priziva, našao je: protiv uvjetnoga dijela osude žalbu ništovnu drž. odvjetništva u Z. u pogledu F. B-a, po § 282. st. IV. sl. b) kp. odbaciti, a po § 291. kp. otputiti i priziv.

Razlozi: Drž. odvjetništvo pobija osudu prvostepenoga suda iz razloga ništavosti t. 11. § 277 kp., koji nalazi u tom, što je prvostepeni sud optuženome F. B-u odmjerio kaznu lišenja slobode ispod dvije godine, koju da ne bi po § 254. kp. mogao sniziti ispod dvije godine, jer za inkriminirano zločinstvo zakon po 179. kz. odredjuje kaznu teške tamnice izmedju 5—10 godina. Ta tvrdnja žaobe ništovne nije ispravna. Prvostepeni je sud tomu optuženiku pravilno odredio kaznu po čl. 10. al. II. st. 2. zakona od 23 lipnja 1922. o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži, koja se kazna lišenja slobode po tom zakonu može zbog inkriminiranoga zločinstva, u koliko se tiče trajanja kazne, odmjeriti najviše do pet godina, i tu je kaznu, u smislu prvo citiranoga zakona, u koliko se tiče najmanjega trajanja kazne, po općem propisu §-a 54. kz. po svojem izvanrednom pravu ublaženja zakonito, u trajanju kazni obalio u granicama toga zakona na šest mjeseci lišenja slobode. — Prema tome prvostepeni sud pri odmjerivanju kazni nije prešao svoje pravo kažnjenja i po tom nije učinio ništavost po t. 11.

Priopćio dr. B. Maurović.

Prestupljenje čl. 52. novoga zakona o štampi.

Rješidba stola sedmorice od 25. studenoga 1925. br. 3812.

Stol sedmorice kao kasacijoni sud povodom ništovne žaobe optuženoga P. M., S. L., R. R. i L. K. proti osudi sudbenoga stola u Z. od 4. studenoga 1925. I. 4473—1925., kojom je rečeni sudb. stol sudio:

P. M., S. L., R. R. i L. K. krivi su: što u tjedniku povremenom časopisu »G.« br. 20, koji je izišao u K. u ponedjeljak, dana 10. kolovoza 1925., objelodanili sa svojim potpisama na drugoj strani stupac 4 i trećoj strani stupac 1, članak pod naslovom »Otvoreno pismo ministru prosvjete gosp. V. V.«, a u kojem kažu o privatnom tužitelju D. S. doslovce ovo: .... bahati i u ovom kraju omraženi tvrdoglavac gosp. D. S..... g. S. ukrasio školski vrt... samo radi toga, da spriječe oduzimanje toga vrta od škole.... taj hvaljeni uzor učitelj u tri godine imao je vremena, da taj vrt malo bolje uredi.... .... tko bi onda švercovao sa općinskim drvima? Općinsko vijeće za volju D. S.... izabralo je njegove pristaše i istomišljenike...., koji ne rade u korist svoju i svoje porodice, pa kako bi

Digitized by Google

onda u korist škole radili. ....oni brane »uzor učitelja« D. S., koji ne poštuje naredjenja pretpostavljenih vlasti, koji bagatelišе i omalovažuje svoje starije, te koji se usudjuje, da najpogrdnijim riječima napada svoga ministra S. P. .... Navode .... ne će da trpi u svojoj sredini tvrdoglavce, buntovnike i lažljivce, kao što je D. S..... — pa su time počinili prestupljenje, označeo u čl.-u 52. zak. o štampi od 6. kolovoza 1925., klevetom, iznoseći neistinite činjenice, koje mogu nauditi njegovoj časti, dobromu imenu i društvenomu ugledu, pa se o s u d j u j u po čl. 60. zak. o štampi uporabom §-a 51. k. z., a obzirom na čl. 89. zak. o štampi svaki na kazan zatvora u trajanju od 1 mjesec dana i globe od 1000 D, da se po čl. 68. zak. o štampi obzirom na zahtjev privatnoga tužitelja ova osuda u cijelosti na trošak osudjenih odštampa u tjedniku povremenom časopisu »G.« u K. i to na čelu lista; da po §-u 330. k. p. nose solidarno troškove kaznenoga postupka, a one ovrhe kazni svaki za sebe, koji se po §-u 332. k. p. proglašuju kod P. M. utjerivima, a kod ostalih optuženih neutjerivima, da svaki po T. br. 193. taksenoga zakona plati propisanu taksu na ovu osudu; dočim se svi po §-u 250. t. 2. odnosno 3. k. p. r j e š a v a j u od optužbe, da su u istom broju i na istom mjestu tjednika povremeni časopis »G.« u istom članku objelodanili sa svojim potpisima o privatnom tužitelju D. S. i ovo: ».... sa svojim nepismenim i skroz pokvarenim trabantima.... .... a već je donijela velikoga zla i nesreće ovomu narodu. .... Mržnju i razdor medju narodom ovoga sreza uvela su samo ta gospoda, koja se služe samo ovakim lažima, koja kleveću i drljaju neistine .... pa da su time počinili prestupljenje klevetom, navedeno u čl.-u 52. zak. o štampi; **našao je nakon saslušanja državnoga nadodvjetnika ništovnu žalbu** optuženih po §-u 282. IV. a) k. p., odbaciti, a povodom njihova priziva po § 291. k. p. sniziti im kaznu zatvora u trajanju i to svakome na osam dana, a u pogledu kazne globe uz otpućenje njihova priziva potvrditi osudu prvostepenoga suda.

R a z l o z i: Optuženici prijavili su kod proglašenja osude žalbu ništovnu i priziv i zatražili su prijepis osude na ruke njihova branitelja, a prvostepeni je sud, pozivom na čl.90. zakona o štampi za 24 sata po isteku roka od 3 dana po usmeno saopštenoj im presudi podnio te pravne lijekove ovamo na rješenje, dok prijepis osude branitelju dostavio nije. — Po čl. 95. st. druga zakona o štampi odredbe općih kaznenih postupaka, koji se protive propisima ovoga zakona, ne vrijede za krivična djela, učinjena putem štampe, po čem se imaju primijeniti propisi općega postupka onoga područja, na kojem se stvar presudjuje, u koliko se oni ne protive zakonu o štampi. Budući da član 90. zakona o štampi ne odredjuje ni sadržaj ni način rješavanja žalbe i nezadovoljstva, to se obzirom na čl. 95. ovi pravni lijekovi imaju smatrati kao žaoba ništovna i priziv u smislu hrvatskoga kaznenoga postupnika, te s njima postupati i nje rješavati po propisima toga postupnika, u koliko se ovi ne protive zakonu o štampi. U članu 90. odredjen je za izjavu žalbe i nezadovoljstva rok od 3 dana po saopćenoj presudi, te se imaju spisi za 24 sata po isteku toga roka sprovesti višemu sudu na rješenje, a po tom je za te pravne lijekove odredjen jedan jedini rok od tri dana, u kojem se imaju prijaviti i eventualno izvesti, odnosno kod žalbe ništovne označiti razloge ništavosti (§ 281. I. st. drugi k. p.), a da nema mjesta posebnomu izvedenju pravnoga lijeka po isteku roka od tri dana nakon saopćene stranci presude bez obzira na to, da li je ova zatražila i primila prijepis osude ili ne.

Budući da optuženici nisu prigodom prijave žalbe ništovne, a ni u

Digitized by Google

roku od tri dana od saopćene im presude izričito naznačili koji od razloga ništavosti niti naveli ni uputili na okolnosti, koje bi imale bit razlogom ništavosti, kako to propisuje § 281. st. 2. k. p., koji se ne protivi zakonu o štampi, te je stoga ostao na snazi, valja njihovu žalbu ništovnu po § 282.). odbaciti, dok nema razloga, da se po § 286. l. k. p. postupa ureda radi. — Kazna, koja se odmjeruje po čl. 56. zakona o štampi, dok je očito samo pometnjom i pisarskom pogrješkom u prvostepenoj osudi citiran čl. 60., ukazuje se u pogledu globe dosudjene optuženicima, primjerenom, ali u pogledu kazne zatvora obzirom na pretežne olahkotne okolnosti prestrogom, te valja povodom priziva optuženih kaznu zatvora primjereno sniziti.

c) Upravno.

Tužba upravnomu sudu nije dopuštena u stvari, u kojoj je upravna vlast pozitivnim pravom ovlašćena, da donosi rješenja na osnovi slobodne ocjene.

I. Odluka upravn. suda u Zagrebu od 28. ožuj. 1925. br. 2381/25-T-787/23.

Upravni sud u Zagrebu, odjeljenje III., odlučio je na sjednici od 28. ožujka 1925., da se odbaci tužba gradske općine u Z. protiv rješenja oblasnoga velikoga župana u Z. od 7. svibnja 1924. br. 4546. u stvari uskrate odobrenja zaključka gradskoga zastupstva glede povišenja cijena radničkih, djačkih i činovničkih tramvajskih karata, temeljem točke 1. čl. 24. odnosno t. 3. člana 19. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima.

Razlozi: Oblasni veliki župan u Z. donio je u stvari povišice tramvajskih karata po postojećim propisima u prvoj i ujedno posljednjoj molbi rješenje od 15. ožujka 1924. br. 965., kojim je uskratio odobrenje onomu dijelu zaključka gradskoga zastupstva od 22. veljače 1924., kojim se povisuju cijene radničkih, djačkih i činovničkih tramvajskih karata. Protiv toga rješenja mogla se obzirom na propise toč. 3. čl. 24. zakona o upravnim sudovima izjaviti tužba upravnomu sudu. Tužiteljica (gradska općina) medjutim nije toga učinila, već se obratila ponovo spomenutomu oblasnomu županu s molbom za odobrenje zaključka gradskoga zastupstva u cjelini. Oblasni veliki župan nije uvažio predstavke, nego je rješenjem od 7. svibnja 1924. br. 4546. ostavio na snazi svoje prvo rješenje u toj stvari.

Protiv toga rješenja je tužiteljica (gradska općina) zagrebačka podnijela pravodobno tužbu ovomu upravnomu sudu. Tužiteljica je o prvom rješenju oblasnoga velikog župana obaviještena dne 21. ožujka 1924., ali do danas, kada je članom 21. zakona o upravnim sudovima za tužbu upravnomu sudu predvidjeni 30-dnevni rok već davno istekao, nije podnijela tužbe kod ovoga upravnoga suda. Uslijed toga je gradska općina zagrebačka izgubila protiv toga rješenja upravno-sudsku zaštitu uopće. I stoga je povodom predstavke tužiteljičine bio ovlašten oblasni veliki župan (§ 76. zakona od 31. lipnja 1893. o ustrojstvu gradskih općina), ali ne i zakonom obvezan, da donese novo rješenje u toj stvari. — Prema tome, kada rečeni oblasni župan utuženim rješenjem nije molbi udovoljio, nije time povrijedio nijedno na zakonu osnovano pravo ili neposredni lični interes tužiteljice (čl. 15. z. o. u. s.), nego je donio odluku u stvari, u kojoj je upravna vlast pozitivnim pravom ovlašćenja, da donosi rješenja na osnovi slobodne ocjene. Pošto pak prema propisima toč. 3. čl. 19. zakona u upravnim sudovima nije u takovim stvarima tužba na ovaj

Digitized by Google

upravni sud uopće dopuštena, morala se i tužba gradske općine u Z. na osnovu točke 1. čl. 24. citiranoga zakona kao nedopustiva odbaciti.

Presuda upravnoga suda u Zagrebu od 12. veljače 1925. br. 706. 925.-I-103/24

Upravni sud u Zagrebu, uzevši u svojem III. odjeljenju u pretres na dne 12. veljače 1925. održanom javnom ročištu tužbu Š. F. i I. K. iz P. kbr. 19a protiv rješenja velikoga župana z. oblasti u Z. od 17. lipnja 1924. br. 6219. u stvari diobe zadruge K. iz P. kbr. 19a izrekao je u prisustvu Š. K. i dra. I. D. odvjetnika u S. kao zastupnika I. K. kao tužioca, u odsustvu zastupnika tužene vlasti i u prisustvu P. K. i R. S. skrbnika na čin F. K. kao zainteresovanih stranaka, slijedeću p r e s u d u: Tužba Š. F. i I. K. za poništenje rješenja velikog župana oblasti u Z. od 17. lipnja 1924. br. 6219. odbacuje se, na osnovu čl. 15. i 34. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima.

R a z l o z i: Prigovor tužitelja glede ovlaštenja u Americi odsutnoga I. K. kao i zahtjev, da se o pitanju toga ovlaštenja ispitaju po njemu ponudjena dokazala, morao se je odbaciti s razloga, što je o gubitku ovlaštenja I. K. na imovinu zadruge K. kbr. 19a iz P. pravomoćno odlučeno rješidbom bivše pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, odjeljenja za unutarnje poslove, u Zagrebu od 12. svibnja 1923. br. 24353. — dakle prema tada postojećim propisima konačno. Prema tome morao se je odbaciti i prigovor, što je P. K. predstavniku II. diobne grane gopitana 1/3, a ne 1/4 zadružne imovine, pa jer je tužena vlast ispravno prema §-u 30. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama postupala i P. K. dopitalą 1/3. zadružne imovine.

Prigovori pako, da je P. K. dobio više zadružnih nekretnina, nego li mu po zakonu pripada, kao i da u zadruzi ostajuća I. grana nije dobila prema kompetenciji razmjerno jednaku površinu u svim vrstama kulture, obzirom na propise §-a 38. provedbene naredbe zakona o zadrugama, nisu se mogli uvažiti iz slijedećih razloga: Pojedini dijelovi plodnih zemalja ustanovljeni su točno prema propisima §-a 7. cit. zadružnoga zakona i § 5. citirane provedbene naredbe na temelju vrijednosti po čistom zemljarinskom prihodu, pa je svakoj grani dopitana u cijelosti po zakonu pripadajuća joj vrijednost, a pri sastavljanju dijelova postupano je prema propisima §-a 42. zakona o zadrugama. Pošto je pak prema propisima §-a 38. al. 2. cit. provedbene naredbe prepušteno upravnoj vlasti, da kod dodjeljivanja površina pojedinim granama u raznim kulturama postupa po slobodnoj ocjeni, a nije zakonom vezana, da svakoj diobnoj grani mora dati srazmjerno jednaku površinu u svakoj kulturi, ne može prigovor o tome obzirom na propise člana 19. toč. 3. zakona od 17. svibnja 1922. o državnom savjetu i upravnim sudovima biti predmet razmatranja po ovom sudu. Nije se mogao konačno uvažiti ni prigovor tužitelja, da je postupajuća upravna vlast povrijedila postupovne propise time, što nije sastavljanje dijelova obavila uz sudjelovanje svih stranaka i vještaka procjenitelja s razloga, što je §-om 7. al. 2. zadružnoga zakona rpopisano, da se po procjeniteljima ima ustanoviti samo vrijednost pokretnina, kućišta i zgrada, pa kada se je ovih objekata P. K. odrekao, procjenitelji u ovom slučaju nisu bili potrebni, te s razloga, što je postupajuća vlast k tomu uredovanju prema propisu toč. I. §-a 38. cit. provedbene naredbe pozvala propisno sve stranke, pa stoga činjenica, da se nekoje stranke tomu pozivu nisu odazvale, ne može biti razlogom ništavosti postupka — tim više, što je Š. K. na današnjem pretresu priznao, da je bio pozvan k sastavljanju dijelova, ali da nije htio prisustvovati, jer da je imao drugoga

Digitized by Google

posla, dok naprotiv ne tvrdi niti se iz spisa razabira, da je zamolio odgodu rečenoga uredovanja. — Glede parbenih troškova nije odlučeno, jer po strankama nije glede toga stavljen nikakov zahtjev. — Uslijed svega toga, jer utuženim rješenjem nije povrijedjen zakon na štetu tužitelja, morala se je tužba odbaciti.

Tužba je upravnomu sudu dopuštena i protiv odluke prvomolbene upravne vlasti, ali samo onda, ako tužilac nije mogao dobiti drugomolbeno rješenje tri mjeseca računajuć od dana, kada ga je ponovno naročitim aktom tražio.

Odluka upravnoga suda u Zagrebu od 28. ožujka 1925. br. 2378/25.
J-187/23.

Upravni sud u Zagrebu, u odjeljenju III., odlučio je na sjednici, održanoj dne 28. ožujka 1925., da se obzirom na propise člana 63. uredbe o poslovnom redu u državnom savjetu i upravnim sudovima na osnovi točke 5. §-a 2. grpp. odnosno §-a 1. zakona o djelokrugu i nadležnosti sudova u gradjanskim pravnim poslovima od 16. veljače 1853. (gradj. sudovnika), ne ulazeći u meritum stvari, odbaci tužba I. T. iz S. protiv odlukę bivše županijske oblasti u V. od 29. studenoga 1923. br. 37.251. u stvari dignuća tužioca sa časti općinskog načelnika u S.

Razlozi: Gore citiranom odlukom županijske oblasti odobrena je usmena odredba predstojnika kotara zemunskoga, kojom je tužiocu zabranjena služba općinskog načelnika u S. Prema propisima čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima tužilac je, da stekne u toj stvari pravo tužbe na upravni sud, imao da ishodi protiv spomenute odhuke rješenje pokrajinske uprave, odjeljenje za unutarnje poslove, kao od županijske oblasti tada jedne više pravne vlasti i tek protiv toga rješenja je mogao da podnese tužbu upravnomu sudu. On je mogao da podnese tužbu ovomu sudu i nemajući rješenja pokrajinske uprave, ali po propisima al. 2. čl. 22. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima tek nakon toga, što je protiv odluke županijske predao žalbu na pokrajinsku upravu i nakon što rješenje te žalbe za tri mjeseca od dana, kada ga je od pokrajinske uprave naročitim aktom ponovno tražio, nije dobio. U potonjem slučaju prema tome nastalo bi za njega pravo na tužbu, odnosno počeo teći zakonom propisani 30-dnevni rok za tužbu tri mjeseca nakon dana ponovnoga spomenutoga rješenja. Tužilac je medjutim dne 20. prosinca 1923. protiv odluke županijske oblasti predao žalbu na pokrajinsku upravu, ali i ne sačekavši rješenje te žalbe, isti dan protiv spomenute odluke predao na poštu i tužbu ovomu upravnom sudu. Tužba je prema tome predana protiv prvostepene odluke upravne vlasti, protiv koje se prema propisima čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima nije mogla predati, i u vrijeme, kada na pokrajinsku upravu izjavljenu žalbu nije još uslijedilo nikakovo rješenje odnosno u vrijeme, kada se ono uopće još nije ni moglo ponovno tražiti, pa dosljedno tome nije ni nastalo ni moglo nastati pravo tužbe upravnomu sudu u toj stvari. Pošto je prema tome u ovom slučaju, jer po upravnim vlastima nije dovršena rasprava, koja po propisima čl. 18. zakona o upravnim sudovima treba da predteče tužbu (toč. b) §-a 2. grpp.), odnosno, jer po spomenutim propisima §-a 18. uopće nema mjesta sudskomu postupku (§ 1. gradj. sudovnika), tužba očito na zakonu neosnovana, morala se ona obzirom na propise člana 63. uredbe o poslovnom redu u državnom savjetu i upravnim sudovima odbaciti.

Priopćio J. Stefanović, sudac upravnoga suda u Zagrebu.

Digitized by Google

Zanimanje brodskoga slagača (stivadora) ne može se smatrati obrtom i dosljedno tome nisu ni upravne kao obrtne vlasti nadležne za rješavanje pitanja o ovlaštenju za vršenje toga zanimanja.

Osuda upravnoga suda u Zagrebu od 2. studenoga 1925. br. 9.224.

Upravni sud u Zagrebu, uzevši u pretres na dne 2. studenoga 1925. održanoj nejavnoj sjednici tužbu A-ovu, podnesenu protiv rješenja županijske oblasti u Ogulinu od 17. rujna 1924 br. 2.579. u stvari izdanja obrtne izkaznice za tjeranje obrta brodskoga slagača, izrekao je slijedeću presudu:

Tužba se A-ova za poništenje rješenja županijske oblasti u Ogulinu od 17. ruzna 1924. br. 2579. uvažuje, te se pobijano rješenje na osnovi člana 15., 27. i 34. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima poništuje. — Veliki župan primorsko-krajiške oblasti imade donesti novo rješenje u smislu primjetaba u razlozima ove presude navedenima.

Razlozi: Gradsko poglavarstvo kao prvomolbena obrtna oblast na Sušaku odlukom od 29. kolovoza 1924. br. 2579., potvrdjenom rješenjem bivše županijske oblasti u Ogulinu od 17. rujna 1924., br. 15.849 uskraćuje molitelju A-u izdanje obrtne iskaznice za brodskoga slagača (stivadora) s razloga, jer se za vršenje toga posla traži stručna sprema, koju u pravilu imadu samo pomorski kapetani duge plovidbe, a što molitelj nije. Protiv rješenja županijske oblasti u Ogulinu podnesao je A. pravodobno na ovaj upravni sud tužbu, napadajući citirano rješenje kao protuzakonito, jer dopušta mogućnost baviti se zanimanjem brodskoga slagača samo pomorskim kapetanima duge plovidbe, a isključuje vršiti ovakovo zanimanje inim osobama, i ako posjeduju za vršenje toga zanimanja potpunu spremu. Tvrdi, da on takovu spremu posjeduje, jer je i prije i poslije rata na Rijeci obavljao poslove brodskoga slagača a jer mu se uskraćuje izdanje zamoljene obrtne iskaznice, povrijedjeno je time njegovo lično pravo, osnovano na zakonu, i moli, da se stoga tužbom napadnuto rješenje poništi.

Zakonski član XVII.: 1884. o obrtnom zakonu taksativno nabraja zanimanja, koja i pod kojim uvjetima imadu se smatrati obrtom. Ni ovaj zakon a niti kasnije u provedbi toga zakona izdane naredbe ne spominju zanimanje brodskoga slagača (stivatore) medju tamo spomenutim obrtima. Prema tome ne može se ovo zanimanje smatrati obrtom, a dosljedno tomu ne mogu niti upravne vlasti kao obrtne, rješavati pitanje o ovlaštenju za vršenje toga zanimanja. Pošto se je tužena vlast upustila u meritorno rješenje toga pitanja, umjesto da je radi nenadležnosti prvomolbenu odluku ukinula, valjallo je napadano rješenje poništiti.

Priopćio dr. Ante Kraljić, odvjetnik na Sušaku.

✝

Dr. Ivan Lorković, narodni poslanik i publicista, umro je u Zagrebu dne 24. o. mj. Premda pokojnik kao pravnik nije ušao u nijedno praktično pravničko zvanje (ono vrijeme, što je bio odvjietn. perovodjom i sudb. pristavom, bilo je vrlo kratko), ipak se zanimao za pravo i bio članom našeg Pravničkog društva. I ovaj mar za nauku, od koje nije imao nikakvih materijalnih koristi, jest jedna odlika, koja se može dodati onim mnogima, koje mu je priznala naša javnost bez razlike stranaka. Dr. Ivan Lorković bio je sin dra. Blaža, prvog urednika »Mjesečnika«, prvog tajnika našega Pravničkoga društva i prvog profesora nacionalne ekonomije na zagrebačkom sveučilištu. Trajna mu i svijetla uspomena bila medju nama!

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 3
GOD. LII.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
OŽUJAK 1926.

O razvoju pomorskoga prava na obalama istočnog Jadrana.

Napisao dr. Franjo pl. Domazetović.

Pojedine pravne pojave izvjesnoga doba mogu se pravilno ocijeniti tek u vezi sa svim ostalim životnim pojavama istoga doba. To vrijedi napose za područje prava, kod kojega valja uz opći tehnički i privredni razvoj te prirodom dane pogodbe povući u razmatranje i sve ostale odnošaje, koji su pratili morsku plovidbu i na njoj osnovali trgovački saobraćaj od njenih početaka, te postepenim razvojem doveli do pravih sustava za njeno unapredjenje i zaštitu. Povijest srednjega vijeka, a i ranijih perioda pruža dovoljno gradiva.

I. Prvi počeci jadranske plovidbe padaju još u najdavnije doba. Pred više od tri hiljade godina stupili su Feničani i na obale istočnog Jadrana, te utrli puteve trgovini od tih obala spram istočnoga dijela Sredozemnoga mora. Njima se pripisuje i osnutak drevnoga Epidaurusa (Cavtat). Za njima su došli Pelasgi, Grci, Etrusci, dok nije domaće pleme Liburnjana na glasu sa svoje hrabrosti i vještine u brodogradnji steklo neku vrst gospodstva nad tim morem.

Kasnije su pošli Rimljani prama evropskomu istoku i sjeveru, udarajući temelje medjusobnomu općenju, da ovladaju domala gotovo cijelim tada poznatim kulturnim krugom. Tek od rimske epohe zadobiva i istočni Jadran svoje vanredno trgovačko i političko značenje. Posredovna uloga u velikoj zapadnoj i istočnoj trgovini dala je tim obalama naslućenu svjetsko-političku važnost.

Gotovo da se ne da zamisliti nešto geopolitički dosljednije, nego li su nastojanja kasnijega carskoga Rima, da u cilju što uspješnijega sprovodjenja svoje vojničke i trgovačke politike izgradi što potpuniju teritorijalnu vezu sa Dunavom i Crnim morem. Odtud i brojna, izvrsna vojnička i trgovačka uporišta, koja su tvorila u svojoj suvislosti teritorijalnu bazu rimskoga pomorskoga i trgovačkoga imperija. Od tada postaje i svjetska povijest od svojih ishodišnih područja upravo preko Sredozemnoga i Jadranskoga mora evropskom. Sugestivna snaga kulture najjače monarhije staroga doba zahvatila je već na prvom dodiru mlade i svježe germanske narode i oni su je produžili.

Digitized by Google

Kršćanstvo, poniklo na zemljištu stare rimske imperije, dalo je nužnu osnovku za zajedničko religijozno — etičko naziranje. Ideja kršćanske ljubavi u njenoj kompromisnoj formulaciji, da je rat dopušten samo, da se kazni nepravda ili vrati ugrabljeno dobro, postala je osnovom ratnoga prava.

U srednjem vijeku vidljivi su tragovi Antike svagdje: u religiji, nauci i umjetnosti, pa ni onda, kada evropski narodi kraj potpune duševne doraslosti podaju evropskoj svijesti jača ili slabija obilježja vlastitoga duha, ne ponestaje i uz svu sadržajnu izmjenu obilježja o duhovnom zajednistvu.

Za istočno-rimske epohe pada i dolazak hrvatskih plemena na obale istočnoga Jadrana (g. 640.). Krajevi na istočnom Jadranu već za narodne dinastije sačinjavaju i politički centar sa jako organizovanim državnim jedinstvom.

Trgovinska politika nad gradovima pod bizantinskim vrhovništvom imala je u vidu samo unapredjivanje trgovine, prepuštajući da se ti gradovi geriraju i kao sasvim samosvojne jedinice, ako je to pogodovalo njihovu komerciju. A i Mleci su, premda podložni Bizantu, uredjivali svoju trgovinu i političke odnošaje i spram ovih gradova posebnim ugovorima. I financijska je politika Bizanta polazila strogo sa gledišta rimskoga shvaćanja o pravu vlasništva bez primjesa kakova vrhovničkoga prava vladareva. Carinski sustav poznavao je uvoznu i izvoznu a i prevoznu carinu. Prohibitivne carine nisu poznate već mjesto njih zabrane izvoza. U najstarije se je doba plaćala carina i kao daća za pristajanje ladja u luci (arboraticum).

Iz okolnosti, da su se i hrvatski primorski gradovi služili rimskim pravom, dalo bi se zaključiti, da su i oni bili u izvjesnom pravcu uredjeni poput gradova, što su tvorili t. zv. thema Dalmatiae. Od Petra Krešimira iščezavaju razlike izmedju hrvatskih pomorskih gradova i onih negdašnjega temata, a on s ponosom govori o svojem dalmatinskom moru: in nostro dalmatico mari.

Sa širenjem kršćanstva tekle su uporedo takodjer i franačke pravne i ustavne ideje. U dojakošnje strogo rimsko-bizantinsko shvaćanje se unose i na istočnom Jadranu franačke pravne i ustavne uredbe. Odtuda i ona brojna rezervatna ribolovna prava. — Ali će domala mletačka republika stupiti trgovačko-političkim stopama tada već truloga bizantinskoga carstva, da kasnije ovlada stoljećima morem, unoseći u idejni i praktički život svoje ustanove.

Krajem 13. stoljeća vrijedila je za čitavo područje Sredozemnoga mora zbirka pomorskoga prava »Consolato del mare«. Poredn nje su u južnom dijelu Jadrana važili uz ostatke prava rimskoga i običajnoga prava južno-talijanskih gradova (Napulj, Trani, Bari, Gaeta, Tarent), a kasnije i dekreti normandijskih i aragonskih kraljeva sve do Bourbonaca.

Jednako je i na istočnom Jadranu, gdje su vrijedila uz to naročito statutarna prava gradskih općina Korčule, Splita, Trogira, Zadra, Skradina, te otoka Lastova i Mljeta. Tu je cvala dubrovačka republika, odvojena od mletačkoga posieda turskom enklavom:

Digitized by Google

Klekom i Sutorinom. I prvi počeci njenoga pomorskoga zakonodavstva radjeni su po mletačkim vrelima i tradiciji, da se kasnije razvije samosvojno dubrovačko pomorsko pravo, niklo iz osebujnih političkih te inih životnih pogodaba te republike. Osnov im je Liber Statorum (VII knjiga), koji obuhvaća razdoblje od 15. svibnja 1272. do 1306. A i u onim primorskim mjestima, gdje su vladali hrvatski knezovi kao sa nasljednim lenima, nastale su zbirke običajnoga prava, od kojih je najstariji vinodolski zakonik (g. 1288.), pa statut grada Senja (g. 1388.).

Od Ljudevita Velikoga otpočinju nastojanja oko ratne mornarice. — Iza pada Carigrada (god. 1453.) i daljega napredovanja turske sile nastaju sve veće teškoće za morsku plovidbu i trgovinu. Jedino je dubrovačka republika umjela da proširi svoju trgovačku moć te pronese svoju zastavu sve do obala bližega istoka i Crnoga mora kao i do južne Španije. Godine 1434. dobila je ovlast od pape, da se smije baviti trgovinom po svetim mjestima i drugim područjima nevjernika.

U ovo doba pada i dalji razvoj njenoga izvrsnoga pomorskoga zakonodavstva, upotpunjenoga novim zbirkama: Liber Reformationum (od god. 1306.—1358.), Liber Viridis (od god. 1358.—1460.) i Liber Croceus (od gor. 1460.). Liberalnost se njezinih zakona vidi po tom, što ona već od god. 1466. brani strogim kaznama trgovinu s robljem, a u ostaloj Evropi zabranjena je ta trgovina istom od god. 1824.

U vojni je Karla V. protiv Tunisa sudjelovalo i 200 velikih dubrovačkih brodova, a za Filipa II. protiv Portugala (god. 1581.) 40 ladja .Na gruškom je brodogradilištu izgradjen i jedan dio nepobjedive armade Filipa II.

Za razdoblja od god. 1584.—1664. je zntno porasla njena pomorska i trgovačka moć. Vladajući gotovo cijelim kopnenim prometom na Balkanu, ona je gotovo pretekla i Mletke i Genovu, pa još u prvoj polovici 17. stoljeća imala svoja trgovačka naselja u svim važnijim mjestima Podunavlja, zatim u Sarajevu, Sofiji, Carigradu itd. I na moru ojačala je ona svoje položaje. U Brussi, Smirni, Damasku, pa po grčkim, sjeveroafričkim, talijanskim i španjolskim obalama imala je ona svoja trgovačka naselja i konzule.

Ali potres i katastrofalni zapljusi od 8. travnja 1667. pokopali su njenu pomorsku i trgovačku veličinu, pa je trebalo dugih desetljeća za oporavak. Od njene moćne trgovačke flote jedva da je ostalo kojih 50 jadrenjaka male obalne plovidbe. Nakon djelomičnoga oporavka je našla već izmijenjene prilike na moru. Odkriće Amerike i morskoga puta u Istočnu Indiju proširilo je trgovačke odnose, a politici dalo novi, naseobinski pravac. Istok je izgubio svoje prvašnje trgovačko i političko značenje, a gusarenje i morski ratovi kao i zapuštenost puteva na Balkanu uslijed povlačenja Turaka u defenzivu, sve to nije dopuštalo snažniji razvoj. Tek u god. 1750. doplovila je nakon duge stanke uz veliko slavlje jedna njena jedrenjača duge plovidbe u Smirnu, a od tada do god. 1800. raste postepeno njihov broj.

Digitized by Google

U god. 1794. izdala je ona svoj glasoviti: Regolamento per la navigazione nazionale, koji je opsizao vrijeme od 1745.—1793 .— Povrh do sada navedenih zbirka postoji i Liber Dohanae, koji uz izvatke iz drugih zbiraka sadrži još i podatke o uvozu i izvozu, pa je za izučavanje trgovine i obrta ne samo dubrovačke republike nego i cijele južne Dalmacije od velike važnosti. Osim toga postoje i akta dubrovačkoga senata (od god. 1306.—1802.) kao i akta velikoga i maloga vijeća (od god. 1415.—1806.).

U ovo doba pojavljuju se i senjski Uskoci, pripremajući u svojim smjelim pothvatima protiv Turaka i Mlečana slobodu Jadrana.

II. Na obalama Jadrana izvan dubrovačke i mletačke interesne sfere kreću se nastojanja od god. 1700. za koncentracijom morske plovidbe i trgovine u Trstu.

Carinski sustav nosio je doduše čisto fiskalno obilježje, ali je uza sve to pripomogao odupiranju od mletačkoga pritiska. Mletačkoj su samovolji na moru pogodovala i ona pravna shvaćanja, po kojima se nasilja na moru nisu smatrala gusarstvom, kada šteta nije nanesena vlastitomu gradjaninu.

Otkriće novih morskih puteva kršilo je postepeno i njezin pomorski i trgovački imperij, dok nije uslijed izjave od 2. lipnja 1717. Jadran postao slobodan. Od tada se i na tim obalama pojavljuju nastojanja za širenjem trgovačkih veza napose spram Turske i Rusije, kao i skretanje domaćega izvoza Dunavom i morem. Ali carinska politika mletačke republike kao i gusarstva sjevero-afričkih varvarskih državica čine morsku plovidbu i trgovinu odviše nesigurnim poslom. Zapadni dio sredozemnoga mora jedva da je dolazio u obzir. Na istoku držale su zapadne vlasti čvrsto sva tržišta, a na Jadranskom je moru vršena utakmica: Mletaka, papinske države, Napulja i Dubrovnika.

U to su doba izdani tuj i razni propisi o plovidbenoj policiji i zdravstvu. I konzulsko se je zastupanje stalo sve više izgradjivati. A pridaje se veća pažnja i nautičkomu odgoju, potpomaganomu naučnim radovima odličnih predstavnika iz Istre i Dalmacije, a napose Dubrovčanina Boškovića (god. 1711.—1789.).

U političkom životu prevladava doba apsolutizma i državne suverenosti. — U domaće pravo unose se načela, što ih donose osnovi državne suverenosti. Prihvaća se pravilo, da u suverenu sferu spadaju i brodovi na otvorenom moru kao territoire flotant, kao i već po Bynkerschoeku postavljeno načelo, da se pribrežne vode protežu do dohvata obalnih baterija. Pod utjecajem istoga načela o državnoj suverenosti razvila se je i konzulska zaštita, a i proširenje suverene sfere na otvoreno more t. z. pravo potjere obalne države protiv stranoga broda.

Na kraju 18. stoljeća nalaze se na Jadranu već potpune kodifikacije pomorskoga prava: Politički plovidbeni edikt od god. 1774., Codice Veneto od god. 1786., Codice Napolitano od god. 1771. (nije sproveden), te glasoviti dubrovački Regolamento di Ragusa od god. 1794.

Digitized by Google

Ratovi prvoga carstva urodili su i na istočnom Jadranu teritorijalnim promjenama. Francuska legislatura ostavila je tuj svoj Code de commerce. Za vrijeme zapremanja su vrijedili i Napoleonovi carski dekreti.

Pariška je deklaracija o pomorskom pravu od god. 1856. unijela u dojakošnje pravno shvaćanje načelo, da ne potpada pod zapljenu neprijateljski teret pod neutralnom zastavom, a niti obratno neutralni teret pod neprijateljskom zastavom, dopuštajući po tom samo zapljenu neprijateljskoga vlasništva pod neprijateljskom zastavom.

Za dugotrajnoga mira procvala je obalna plovidba u dalmatinskim vodama radi živoga saobraćaja sa Bosnom, Hercegovinom, Albanijom i Epirom, a u Istri sa Italijom. Ali se nije podržavala trgovina samo sa bližim istokom, nego se je ona i dalje proširila na crnomorske luke, na zapad sredozemnoga mora sve do Engleske i Skandinavskoga sjevera. A i morska se je plovidba sa velikim jedrenjačama sve više razvijala. U god. 1857. polučuju jedrenjaci svoj najviši broj pod utjecajem krimskoga rata (god. 1854.) radi dobrih poslova u Crnom moru kao i radi nestašice tonaže u drugim morima, jer je gotovo sva tonaža zapadnih vlasti bila vezana provozom vojničkih transporta. U god. 1862. već se osjeća utakmica sa parobrodima u Sredozemnom i Crnom moru.

Slomu domaće duge plovidbe sa jedrenjačama doprinijelo je napose i proširenje evropske željezničke mreže. Kontinentalni spoj sa Rusijom (željeznica Lavov—Černov—Jossy) radi izvoza žita u Englesku, kao i proširenje talijanske željezničke mreže — oduzelo je pogotovo domaćoj plovidbi na jedra svaku zaradu.

Uslijed otvorenja sueškoga prokopa se je i Trst primakao bliže indijskoj trgovini, ali pri njoj nisu mogle sudjelovati jedrenjače radi visokih plovidbenih pristojaba prokopom kao i radi nepovoljnih odnošaja u Crvenom moru za plovidbu sa jedrenjačama. A i suvišna je tonaža na svjetskom tržištu za vrijeme od god. 1870.—1888. potiskivala tu plovidbu. Samo jedrenjače velike nosivosti su se mogle nasuprot parobroda sa velikim potroškom ugljena održati kod dugih putovanja u morima sa trajnim ili perijodičnim vjetrovima za transporte, koji podnose duga putovanja, ali niske prevozne pristojbe, pa to vrijedi i danas. Ali takovih je jedrenjača bilo odviše malo, a i one su bile iz drveta, dok su inozemne bile već i željeza. Kraj pomanjkanja kapitala i smisla za udruživanje, bez domaćih brodogradilišta za željezne konstrukcije, te kraj velikih poreza i daća bio je gotovo nemoguć prelaz na gradnju željeznih jedrenjaka. A i osiguravalo se je s isključenjem havarije (a rischio ordinario) a ne obratno (a tutto rischio), pa su i brodovlasnici kod težih havarija radije prodavali svoje brodove, nego li ih o svojem trošku popravljali. Francusko subvencijoniranje plovidbe je dovelo do sniženja i prevoznih pristojaba.

Dovršenje transameričkih željeznica je bilo od upliva za plovidbu u Tihom oceanu, ali tu je domaća plovidba neznatno bila angažovana.

Digitized by Google

Tek od god. 1902. opaža se lagani porast velikih jedrenjaka. — Mala je obalna plovidba cvala još izmedju god. 1860.—1870., a od tada stalno opada uslijed utakmice parobroda i talijanske obalne plovidbe.

Domaći paroplovni park velike obalne i duge plovidbe se je sastojao sve do god. 1893. gotovo jedino iz Lloydovih parobroda, kada se je pod utjecajem zakona od god. 1893. o državnom podupiranju stala izgradjivati slobodna i velika obalna plovidba sve više na zadružnoj osnovi.

Uz reorganizaciju pomorske uprave, počevši od god. 1867., uznapredovao je i dalji pravni razvoj, pa se tu razvilo materijalno gotovo jednako pravo kao i kod drugih pomorskih naroda, te ono važi uz neznatne iznimke još i danas.

Povrh onoga, što je citirano u dosadašnjim člancima istoga pisca, vidi još:

[1]) Prof. dr. Vjek. Klaić: Povijest Hrvata.
[2]) Dr. Nikola Tomašić: Temelji državnoga prava hrvatskoga kraljevstva.
[3]) Bernhard Jülg: Die gechichtliche Entwicklung der österreichischen Seeschiffahrt.
[4]) Die österreichische Seeverwaltung 1850—1875.

Pitanje kućnoga reda i otkaza po njemu.

Priopćio dr. Iso Cepelić, odvjetnik u Osijeku.

U »Mjesečniku« za prosinac 1925. zadužio nas je kolega gosp. A. G. priopćenjem triju protuslovnih rješitaba iz uporabnih parnica, a sve od nedavna, u što se je svaki od nas morao zadubiti. — U dvije od ovih parnica operiralo se medju ostalim i s kućnim redom, izdanim za područje grada S. po vladinom povjereniku, jer su njime regulirani dani i rokovi za otkaze najmova, a koji bi obzirom na propis § 2. sl. b) min. naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230. z. v. l.) u pogledu otkaznoga roka i vremena otkaza imao biti u dotičnom slučaju jedino mjerodavan.

Pošto ovaj nazor ne dijelim iz razloga, navedenih u mojoj predstavci na gradsko poglavarstvo u Osijeku proti zaključku gradskoga zastupstva od 13. ožujka 1925. pod r. br. 53., pošto sam u toj predstavci pretresao naročito pitanje kućnoga reda povodom spomenutih rješitaba pa i otkazivanja po takovu, te način, kako bi se pitanje otkaza u našem gradu uredilo, držim za shodno, da svoje nazore o kompetenciji, štatutarnom pravu i publikaciji, iznešene u rečenoj predstavci o kućnom redu, ovdje priopćim.

Prvotno je pitanje, da li je »kućni red za područje slob. i kr. grada Osijeka«, kako se sam nazivlje, nadležno donesen?

Poglavarstvena zaporka na istom od 28. ožujka 1925. br. 5742/1925. veli: »Ovaj štatut, prihvaćen po gradskom zastupstvu u Osijeku dne 13. ožujka 1925. pod rednim br. 53, izdan je u tri isto-

Digitized by Google

glasna izvorna primjerka«, a zaporka velikoga župana osječke oblasti od 3. svibnja 1925., br. 24267-1925. glasi: »Odobravam ovaj kućni red važenjem za grad Osijek«. — Prema tome osniva se ovaj kućni red na zaključku gradskog zastupstva, odobrenom po oblasnom velikom županu, a poglavarstvena zaporka veli za njega, da je štatut.

Nadležnost gradskoga zastupstva u gradu Osijeku normira zakon od 21. lipnja 1895. o ustroju gradskih općina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji i to u svojem V. poglavlju pod naslovom «djelokrug gradskoga zastupstva« a pod točkom A) pod naslovom »opseg djelokruga« dakle u §§ 71.-76. — Medju ovim ustanovama nalazimo jedino onu u § 72. t. 14., koja veli, da na vlastiti djelokrug gradskoga zastupstva spada sastavljati mjesne štatute, na koju ustanovu bismo se mogli pozvati u dokaz nadležnosti gradskoga zastupstva za izdavanje kućnoga reda, koji i naslov nazivlje štatutom.

Da li je to ispravno? Po § 72. t. 14. zak. od 21. lipnja 1895. spada kao gore napose u vlastiti djelokrug gradskoga zastupstva sastavljati mjesne štatute, a po § 76. t. 1. istoga zakona imadu se zaključci gradskoga zastupstva podnijeti kr. zem. vladi (danas oblasnomu velikomu županu) kod preinaka ustrojnoga štatuta i kod uvedenja općinskih štatuta uopće. — Ustrojni štatut t. j. štatut o unutarnjem svojem ustrojstvu i poslovanju dužna je gradska općina po § 8. istoga zakona a prema njegovim ustanovama sastaviti i predložiti na odobrenje, ustanovivši ujedno njime (§ 55.) organički ustroj, status i plaćevnu šemu činovnika i službenika gradskoga poglavarstva. — Provedbena naredba k ovomu zakonu od 28. lipnja 1895. br. 33.720 u § 4. odredjuje rok, u kojem se u § 8. i 55. zakona spomenuti štatuti o unutarnjem ustroju i poslovanju gradova imadu na odobrenje podnijeti. — Još imademo § 87. cit. zakona, koji glasi: »Posebnim štatutom i poslovnikom, odobrenim po kr. zemalj. vladi, ustanovit će se način službovanja i opravljanja unutarnjih posala gradskoga zastupstva i rukovanje zastupničkih sjednica«.

Prema tome mogao bi kućni red za grad Osijek biti jedino štatutom iz § 72. t. 14. citiranog zakona, te bi samo u tom slučaju, bilo gradsko zastupstvo ovlašteno takov kućni red zaključiti, a on pravnu snagu zadobiti odobrenjem prije kr. zem. vlade, a danas oblasnoga velikoga župana. — A je li kućni red za grad Osijek u § 72. t. 14. u savezu s § 76. t. 1. cit. zakona predvidjeni mjesni štatut ili općinski štatut uopće, je li taj kućni red u opće štatut? Štatuta u općem ili širem smislu znače partikularna prava (statuta legalia), koja su u opreci s općenitim pravom, a u užem smislu (statuta conventionalia) znače norme, izdane po kojoj općini ili korporaciji temeljem njihove autonomije, a jesu skup ustanova, kojima se uredjuju unutarnji odnošaji i oni prema trećim osobama.

Prema ustavu i temeljnim drž. zakonima nije gradsko zastupstvo imalo niti ima općenitoga prava stvarati partikularno pravo (statuta legalia) u opreci s općenitim pravom, a po principima ovih ne može ga imati niti ga po slovu zak. imade iz zak. od 21. lipnja 1895. po svojoj tim zakonom gradovima podijeljenoj autonomiji, jer je za-

Digitized by Google

konodavna vlast pridržana isključivo drugim zakonodavnim faktorima. Uslijed toga mogu se pod mjesnim štatutima iz t. 14. § 72. zak. od 21. lipnja 1895. razumijevati samo štatuti u užem smislu (t. j. statuta conventionalia), kao ustrojni štatut iz §§ 8. i 55. zatim posebni štatut iz § 87. cit. zakona, te eventualni drugi općinski štatuti uopće (t. 1. § 76.), kojima općina uredjuje svoje unutarnje odnose i odnose spram drugih naravno uvijek samo u svojem djelokrugu, n. pr. štatut o ustroju redarstvene straže, upravi gradskih daća i slično.

Druge štatute dakle i one, kojima se stvara partikularno zravo, može gradsko zastupstvo zaključivati jedino po ovlasti iz posebnoga zakona i pod tamo navedenim uvjetima. — Takovu n. pr. ovlast dapače dužnost daje gradskomu zastupstvu § 11. zak. čl. XVII. : 1884. i u konkretnom slučaju od osobite važnosti §§. 2. i 25. nar. min. nut. djela i pravosudja od 17. prosinca 1858. (br. 230 z. v. l.). Prema tome nemamo zakonske ustanove, po kojoj bi gradsko zastupstvo bilo ovlašteno niti s odobrenjem više vlasti zaključivati kućni red kao štatut.

A je li kućni red uopće, a onaj za grad Osijek napose štatut? — Čisti kućni red t. j. ako ne sadržaje norme protivne općemu pravu, ako dakle u njem nema partikularnoga prava, pošto nije statutum conventionale, nije u opće štatut, jer u tom slučaju on sadržaje samo propise izdane u interesu javne uprave a iz obzira sigurnosnih, zdravstvenih itd., što već sve spada u djelokrug javne uprave — Ako dakle čisti kućni red imade sadržavati samo propise odnosno javne uprave, a jer poslovi javne uprave (zakon od 5. veljače 1886. §§. 41. i 45. i savezno § 26. zakona od 12. prosinca 1870.) u gradovima po § 88. zakona od 21. lipnja 1895. spadaju u djelokrug gradskoga poglavarstva, to ovakov kućni red može izdavati jedino gradsko poglavarstvo, a nikako ga ne može zaključivati gradsko zastupstvo.

Kućni red za grad Osijek ne sadržaje samo propisa javne uprave, već zadire pojedinim svojim ustanovama duboko u privatno gradjansko pravo; u opreci je dakle s općenitim privatnim pravom, te bi prema tome stvarao partikularno pravo i bio štatutom u širem smislu (statutum legale), da je nadležno donesen odnosno nadležno potvrdjen.

Ako kućni red za grad Osijek normira otkazne rokove, ne obaziruć se ovdje na neumjesnost tih ustanova u kućnom redu, nije gradsko zastupstvo za najmove, po zakonu o stanovima izuzete ispod ograničenja, na to ovlašteno, to ovaj dio tih propisa nema nadležnoga odbrenja niti propisane publikacije. — Kada kućni red za grad Osijek sadržaje propise protivne zakonu o stanovima kao n. pr. općenito a bez obzira na zakonom o stanovima propisane rokove i razloge otkaza, te propise protivne općemu gradjanskomu zakonu kao n. pr. solidarnu odgovornost najmoprimaca za štetu kod nepoznatoga krivca itd. i propise protivne zakonu o stanovima i drugim pozitivnim zakonima u pitanju nadležnosti za slučaj spora, onda je taj kućni red po gradskom zastupstvu donesen prekoračenjem njegova djelokruga; ili ako i priznamo gradskomu zastupstvu i u to n

Digitized by Google

dijelu kućnoga reda nadležnost pozivom na § 11. o. g. z., onda opet nema potvrde zakonotvorca.

Da za propise javne uprave u kućnom redu za grad Osijek nije nadležno gradsko zastupstvo već poglavarstvo, slijedi već iz gore rečenoga. — Povrh svega toga, da kućni red za grad Osijek prema gornjem ne može važiti, nije on nikada valjano oglašen, što bi bio neminovno nužni rekvizit za njegovu obaveznu snagu, da ju je mogao zadobiti ma u kojem dijelu. — On sam glede toga veli u svojem zadnjem članu: »Ovaj kućni red stupa na snagu danom, kada ga viša oblast odobri«, a u čl. X.: »Ovaj kućni red izvjesit će kućevlasnik svakomu na uvid na vidljivu mjestu u veži ili stubištu.«

Da je kućni red za grad Osijek nadležno donesen i da je odobren po nadležnoj višoj vlasti odnosno po zakonotvorcu, mogao je danom toga odobrenja stupiti u život, ali obaveznu snagu ne može dobiti bez propisanoga oglašenja, a takovo nije u njem predvidjeno — izvješavanje po kućevlasniku na vidljivom mjestu u veži ili stubištu — jer je za publikaciju zakona, naredaba, odredaba i svih propisa zakonom odredjen način i na to pozvana vlast, te se to ne može i ne smije prepustiti privatnicima i u tu svrhu odrediti drugi od načina, koji je predvidjen u zakonu, jer oglašivanje mora biti svestrano i garantirano, što po ovom kućnom redu sve nije.

Malthusova teorija o populaciji.

Napisao dr. Stanko Deželić, prof. trgovačke akademije u Zagrebu.

Shvatiti problem pučanstva nije moguće, ako se ne udubimo u razmatranje relacije porasta pučanstva i blagostanje naroda, kao što i u promatranje, koji razlozi i učinci djeluju na porast pučanstva*)

Thomas Robert Malthus (1766.—18934.), znameniti ekonomist i profesor političke ekonomije u Londonu, osnivač londonske burze, sistematski je obradio nauku o populaciji. Kako je bio rodjen u očajnim prilikama prenapučenoga kraja, imao je sasma drugačije mišljenje, nego li francuski ekonomist Quesnay i Turgot, da nisu odgovorne državne uredbe za narodnu bijedu, nego poroci siromaštva, a ovi da se dadu ukloniti na posve drugi način. On je promatrao uzroke i sile, kao i sredstva, koja valja preduzeti, da se postigne ravnovesje izmedju broja pučanstva i životnih namirnica. Rezultat svojih naučnih razmatranja razložio je Malthus u djelu »Pokušaj o načelu naseljivanja«, pa već u samom napisu djela tvrdi Malthus, da princip pučanstva prouzrokuje nevolje, koje valja odstraniti.[1])

Ali prije nego ćemo se udubiti u Malthusovu teoriju pučanstva, ćemo pobliže razmotriti nazore učenjaka iz onih vremena, koja su prethodila Malthusu, u koliko su se odnosila na porast pučanstva i razvoj blagostanja naroda. — Merkantilistički su pisci smatrali porast

*) Literatura navedena je na koncu članka.

[1]) An Essay on the Principle of Population. On naziva svoj esej „Razmatranje o posljedicama principa pučanstva (zakona pučanstva) za ljudsku sreću u prošlosti i sadašnjosti, s istraživanjem naših pogleda na buduće odstranjenje i ublaženje nevolja, koje iz njega proizlaze".

Digitized by Google

pučanstva kao potrebu za povoljan napredak narodnoga gospodarstva. te su posvećivali veliku važnost gustoći pučanstva kao elementu narodne snage. Poznato je iz povijesti, da je znameniti ministar i državnik, financier franc. kralja Ljudevita XIV., Colbert (1619.—1683.) nagradjivao obitelji s mnogo djece u svrhu, da se poveća broj pučanstva. — Fiziokrate su nasuprot toga držali, da prevelik i prebrz porast pučanstva nije poželjan, ako se najprije nije pobrinulo za mogućnost prehrane pučanstva. Mogućnost porasta pučanstva dana je ondje, gdje dolazi do ekonomskoga napretka. Porast pučanstva pak znači u pravilu porast pročuje još i na Hume, Wallace, Adama Smitha i Price kao preduvjeta nacijonalnoga napretka.

Adamu Smith-u je odlučni znak napretka zemlje broj pučanstva. Po njegovu mišljenju može u civiliziranom društvu nestašica živežnih namirnica samo medju nižim klasama pučanstva prouzročiti zapreke daljemu množenju pučanstva. To biva jedino tako, da se stanoviti broj djece, koja proističu iz plodonosnoga braka, 'uništi. Do toga se dolazi smrću djece, koja umiru uslijed bijede, pa je to ujedno glavna zapreka množenju pučanstva.

Mogućnost poremećenja ravnovjesja izmedju porasta pučanstva i povišenja životnih namirnica kao zlih posljedica, koje odatle izviru uočili su već Plato i Aristotel,[2]) te su, kao što to veli i Malthus,[3]) postavili uspješno palijativno sredstvo za prijašnja vremena. Ponovno su isti predmet — veli Malthus — obradjivali francuski kroniste, a također Montesquieu, te kod nas Franklin, Sir James Stewart, Arthur Joung i Townsend, na takov način, da me je vrlo začudilo, da nisu svratili na sebe više pozornosti javne pažnje. Malthus upućuje još i na Hume Wallace, Adama Smitha i Price kao takove autore, »iz čijih je djela stvorio zakon, koji sačinjava sadržaj njegova pokušaja«.

Kasnija su istraživanja o Malthusovim predšasnicima pokazala, da je bilo još mnogo drugih pisaca, koji su promatrali porast pučanstva, tako: Botero, Genovesi, Ortes, Raleigh, Child, Herbert, Justus, Möser, Wilh. Hasbach, Sir Mathew Hale,, John Bruckner i drugi. — Prednost pred ostalima pokazuje Malthus,[4]) što on uzima kao predmet svojih istraživanja sredstva i načine, na koje će se moći postići ravnovjesje izmedju porasta pučanstva i kvantiteta hrane. Malthus se očitovao protiv Godwinove nauke. Po Godwinu dolazi do nevolja u ljudskom društvu poradi nedostataka socijalnih uredaba, dok je Malthusu sama priroda uzrok ljudskih nevolja. Malthus stoga upućuje na naravnu tendeciju čovječanskoga roda, da se umnoži i preko množine hrane — usuprot toga, što postoje zapreke u porastu pučanstva, koje dovode do sve većih teškoća i nevolja za čovječanstvo, pa je stoga potrebno, da se popravi ravnovjesje izmedju broja pučanstva i množine hrane. Tamna sjena pada na budućnost po pretjeranom savršenstvu društvenoga života, koje je istaknuo Godwin, pa prema tome ne može biti govora o neograničenom napretku i nebuloznoj sreći.

---

[2]) Elster l. c. (vidi na koncu članka.) 926.

[3]) U predgovoru II. izdanja ovoga eseja.

[4]) Povod i uzrok Malthusova eseja razabira se iz naslova I. izdanja knjige (1798.) „Pokušaj o načelu naseljivanja" u svojem odnošaju k budućem usavršenju društva uz opaske o nazoru Godwina, Condorceta i drugih pisaca.

Digitized by Google

Malthus umuje[5]) ovako: »U svih živih bića očituje se stalna težnja, da rasplode svoj rod, više nego to dopušta količina hrane, što je mogu naći. — Franklin je opazio, da nema nikakove granice u proizvodnoj sposobnosti biljki i životinja; one se množe brojno i lišavaju se medjusobno životne snage. Da sa lica zemlje iščezne svaka druga vrsta biljke, jedna jedina vrsta na pr. kopar, bila bi dovoljna, da je prekrije zelenilom, i da na njoj nema drugih stanovnika jedan jedini narod, n. pr. engleski, naselio bi je svu za nekoliko stoljeća.

To je nepobitno. Priroda je darežljivom rukom rasijala sjeme života u dva carstva, ali ona je štedila mjestom i hranom. Bez toga uslova u nekoliko bi tisuća godina zemlja mogla sama naseliti nekoliko milijuna svijetova; ali neka je despotska nužda pridavila ovu rasipnu naseljenost i podvrgla čovjeka zakonu, kojemu su sva bića podvrgnuta. Bilje i životinje slijede svoj nagon, ne predvidjajući poteškoće prehranjivanja, što će ih imati njihovo potomstvo. Nedostatak mjesta i hrane uništuje u oba ova carstva sve, što se rodi iznad granice, označene svakoj vrsti.

Posljedice te zapreke po čovjeka su mnogo zamršenije. U jednu ruku ga goni nagon, a u drugu ga zaustavlja razum, koji u njega budi brigu za djecu, ako joj ne može priskrbiti nužne namirnice za život. Ako se podade toj pravednoj brizi, morat će razviti neku krepost. Ako se naprotiv dade zavesti nagonom, skrivit će porast potomaka, koji nadilazi sredstva za uzdržavanje. Ali čim pučansttvo postigne tu granicu, ono se mora umanjiti. I tako je poteškoća prehranjivanja zapreka, koja se neprestano opire porastu naseljenja ljudskoga; ta se zapreka mora svagdje osjetiti, gdje se ljudi sabraše i gdje se pokazuju različiti oblici bijede i opravdanoga straha, što ga ta zapreka zadaje.

Svatko će se uvjeriti, da svako naselenje ima stalnu težnju, da se poveća iznad sredstava svojega uzdržavanja, i da je zaustavljeno tom zaprekom. Pregledajmo različita doba društvenoga opstanka. Ali prije, no što se dademo na taj posao, pokušat ćemo, da ga bolje osvijetlimo. Odredit ćemo s jedne strane, što se razumijeva pod prirodnim porastom pučanstva, naime da je ono ostavljeno sebi na volju bez ikakove smetnje, a s druge strane, koliko bi se uvećali zemaljski proizvodi za najpovoljnijih prilika proizvodnje.

Svatko će lako priznati, da nema na svijetu te zemlje, u kojoj bi sredstva bila tako obilna, a običaji tako jednostavni i čisti, da u njoj nikada ne bi kakove poteškoće zbog potreba obitelji zapriječile ili zaustavile brak; u kojoj nikada zloće velikih gradova, nikada nečisti poslovi i nikada izgredi u radu ne nanesoše ikakova udarca životu. I tako ne poznamo nijedne zemlje, u kojoj bi moglo pučanstvo rasti bez zapreke... U državama Sjeverne Amerike, gdje nema nikakova nedostatka, gdje su običaji čisti i gdje su rani brakovi lakši nego u Evropi, našlo se, da se naseljenje za jedan i pol vijeka podvostručilo svakih 25 godina sve brže. U istoni se razmaku vremena vidjelo, da u nekim gradovima smrt previsuje porod tako, te je morala ostala zemlja neprestano šiljati ljude, s kojima će nadoknaditi njihovo žiteljstvo; a to jasno znači, da je ondje porast bio brži od prosječne mjere.

Po jednoj Eulerovoj skrižaljci na osnovi pomora 1:36, odnose li se porodi kao 3:1, podvostručit će se pučanstvo za 12 i četiri petine

[5]) London 1798. Essay sur le principe de population liv. I. ch. Ier. Collection des principaux economistes de Guillaumin, tome VII. Traduction de M. M. P. et G. Prévost (de Genève). Xavier Treney- Les grands économistes des XVIII. e. et XIX. e. siècles. Paris 1906. p. 190. (u prijevodu dra. Prohaske: Trg. čit.)

Digitized by Google

godina. I to nije samo puko jednostavno domišljanje nego račun, dokazan u kratkim vremenskim razmacima više puta. — W. Petty misli, da je vjerojatno, da se pučanstvo u nekim povoljnim prilikama podvostruči za deset godina.

Ali da se klonimo svake vrste pregonjenja, uzet ćemo za osnovu našemu promatranju manji porast, dokazan podudaranjem svih svjedoka i osnovan jedino na porodu. Možemo držati pod sigurno, da se podvostruči pučanstvo, ako ga ne zaustavlja nikakova zapreka, svakih 25 godina ili da raste od perijoda do perijoda geometrijskom progresijom.

Ne da se tako lako odrediti mjera, kojom rastu zemaljski plodovi. Ali uvjerili smo se, da je ona posve druga na ograničenom prostoru, nego porast pučanstva. Sto tisuća ljudi podvostruči se za 20 godina po istom pravilu kao i tisuća ljudi. Čovjek je vezan na omedjeni prostor; čim je oranica došla do svoje medje, a plodna zemlja sva zauzeta, porast će hrane zavisiti o poboljšanju zemlje, koja se već obradjuje. Ovo poboljšanje zemlje ne može napredovati bez prestanka, što više, umanjit će se, dok će pučanstvo bez granica rasti dalje, doklegod nalazi hrane, a novi porast biti će razlogom daljemu porastu.

Evropa nije naseljena, kako bi mogla biti. Evropa se može još nadati, da će se njezino gospodarstvo poboljšati. U Engleskoj i u Škotskoj upućeni su veoma u poljodjelstvo, a ipak ima još do sada dosta neobradjena tla u tim zemljama. Ispitajmo, kako bi se mogla proizvodnja na tome otoku povećati, uzevši u obzir najpovoljnije prilike, što ih se god može zamisliti ... — Tako ćemo doći do zaključka, uvaživši sadašnje stanje naseljene zemlje, da se sredstva za najpovoljnijih prilika gospodarskih ne mogu brže razviti nego u aritmetičkoj progresiji.

Uporede li se sada ta dva zakona, očevidna je neminovna posljedica. Računajmo stanovništvo Velike Britanije na jedanaest milijuna i dodajmo, da je sadašnji prirod njezina tla dovoljan, da prehrani i takovo pučanstvo. Na koncu dvadeset i pet godina biti će dvadeset i dva milijuna naroda, a hrana, takodjer podvostručena, još će dostajati za njegov žitak. Iza daljega perijoda od dvadeset i pet godina će se pučanstvo pomnožiti na četrdeset četiri milijuna, a sredstva za žitak ne će moći više dostajati ni za trideset i tri milijuna ljudi. U narednom perijodu pučanstvo, stignuvši do osamdeset i osam milijuna, ne će naći više žitka no za polovicu toga broja. Na koncu prvoga stoljeća bit će sto sedamdeset i šest milijuna naroda, a sredstva za život ne će dotjecati nego za pedeset i pet milijuna tako, da će sto i dvadeset i jedan milijun ljudi pogibati od gladi.

Stavimo mjesto ovoga otoka cijelu površinu zemlje, te dodajmo, da onda ne će više biti moguće izbjeći gladu iseljivanjem iz zemlje. Recimo, da zemlja broji tisuću milijuna ljudi. Čovječji rod će se množiti ovim pravilom, 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256, dok će sredstva rasti ovako: 1, 2,3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Na koncu dvaju stoljeća čovječanstvo će imati sredstava za uzdržavanje kao 256 naprama 9; na koncu triju stoljeća kao 4.096 naprama 13, i na koncu dviju tisuća godina razlika će biti golema i nebrojiva.

Vidi se, da nismo našim pretpostavkama označili nikakovih granica zemaljskim proizvodima. Mi smo uzeli, kao da i oni rastu bez granica, kao da mogu dostignuti svaku veličinu, kojugod izrazili. No budući da po našoj pretpostavci izilazi, da načelo pučanstva od perijoda do perijoda toliko nadmašuje načelo proizvodnje živeža, da će zbog ravnovjesja, u kojemu će i narod naći svaki put hrane, morati neki viši zakoni zahvatiti i zaustaviti porast žiteljstva, nesmiljena će ga nužda pokoriti svojoj zapovijedi i obuzdat će dva protivna načela tako užasnoga učinka«.

Digitized by Google

Ne bi li moglo suzdržavanje od braka i odgoda braka ukloniti te nevolje, pitanje je, koje se stoga samo po sebi namiče. Ali Malthus drži, da ovo uzdržavanje i odgoda braka dovodi do poteškoća, te da je već u sebi samome nevolja. — Medjutim je u II. izdanju svojega djela (1803.) Malthus odustao od toga, da su nevolja i teškoće jedine zapreke porasta pučanstva. Ovo se drugo izdanje, kako veli Malthus, imade smatrati kao »novo djelo«, dok se prvo smatra tek »kao jedan prigodni spis«. No i kasnija se izdanja bitno razlikuju od prvih, te je mnoge najoštrije zaključke ublažio, koje je u prvom izdanju iznio — tako, da nisu nevolje zapreka umnažanju pučanstva. Kao novu zapreku istaknuo je »moral restraint«, privremeno ili trajno moralno suzdržavanje od braka.

Što razumijeva Malthus pod »principom pučanstva«? Vjerojatno je uzeo izraz »the principe of population« Godwinova »Political Justice«. Malthus veli, da je savršeno ispravna tvrdnja Godwina, da u čovječanskom društvu upravlja jedan princip, po kojem se stalno uzdržaje pučanstvo na nivo-u sredstava za uzdržavanje. Veliko je pitanje, koji je to princip?! Dali je to nešto tamna i skrivena, misterijozna, što u izvjesno vrijeme snalazi muškarce inmpotencijom i žene nerodnošću, ili je to nešto, što se može našim očima dokučiti; — nešto, čije se djelovanje može spoznati u većem ili manjem stupnju u svim društvenim formama. Nisu li to nevolje i strah pred nevoljama, nužni i nepromjenljivi rezultat naravnih zakona na sadašnjem stupnju čovječje eksistencije, koji čovječje uredbe ne zaoštruje, nego ih još ublažuje, iako se nikada ne mogu odstraniti?

Najvažnije je sredstvo po Malthusu, da se uklone nevolje, »moral restraint« (moralno suzdržavanje). — Temeljni princip Malthusove teorije pučanstva je: »Stalna tendencija u svakom animalnom životu, da se množi preko živežnih namirnica«. — Uz to on stavlja drugu rečenicu: »Faktično je pučanstvo nužno ograničeno sredstvima uzdržavanja«. Bez živežnih namirnica morali bi ljudi gladovati. Tendenciji porasta pučanstva pravi smetnje nedostatak namirnica. — Treća stavka: »Pučanstvo raste nepromijenjeno, gdje rastu živežne namirnice, ako nisu tome stavljene znatne i velike smetnje«. — Četvrta rečenica: »Ove zapreke i zapreke, koje potiskuju jaču silu radjanja i njihov učinak drže na istom nivo-u sa živežnim namirnicama, jesu moralno suzdržavanje, »bijeda i nevolja«.

Preventivne zapreke »moral restraint« (moralno suzdržavanje), celibat, odgoda braka, sprečavaju preveliki broj poroda. Pozitivne ili represivne zapreke umanjuju preveliki broj rodjenih. Ovamo spadaju stanja, koja proizlaze iz nevolja, koja doprinose, da se skrati naravno trajanje čovječjega života, kao n. pr. rat, kuga, glad, najveća bijeda, slaba hrana djece, nezdrava zanimanja i t. d. — dalje, prostitucija, pometnuće, čedomorstvo.

Malthusova nauka nije ostala bez utjecaja na znanost, kao i na zakonodavstvo i politiku država. Neke su države u tom smislu stvorile i neke uredbe (izmjenu ženidbenoga zakonodavstva, reorganizacija državne skrbi za ubogare i t. d.)[6])

Pristaše Malthusove nauke bili bi: E l s t e r, David R i c a r d o, koji nije ulazio potanje u nauku o pučanstvu, ali se pohvalno izrazio o Malthusovoj teoriji; William Thomas T h o r n t o n, koji drži, da će nevolje u pučanstvu nastupiti istom tamo, gdje je broj onih, koji od rada žive veći,

[6]) Isp. Naum Reichesberg in Schweizerische Blätter für Wirtschaft und Sozialpolitik, 10. V. 1894.

Digitized by Google

nego broj onih, koji bi se imali radom prehraniti; no ne slaže se s time, što Malthus svoju nadu uzdržavanja od braka temelji na razumu, jer će se uslijed porasta živežnih namirnica javiti medju nižim slojevima težnja za porastom članova obitelji, što će dovesti do gorega stanja; John Stuart Mill veli, da se velik broj djece mora suzbijati javnim mišljenjem, baš kao i pijanstvo, te da je ograničenje broja djece pače i u braku nužno, baš za radničke obitelji; — Mac Culloch; — Jean Baptiste Say, tvorac termina političke ekonomije, veli, da su ograničenja porastu pučanstva osim hrane i ostala sredstva eksistencije (stan, odijelo i t. d.); — Pellegrino Rossi, naglašuje veliku važnost pitanja pučanstva, koje da se izobrazbom mora odgojiti na spoznaju svojih dužnosti, a da se ne smije dati zavoditi slijepim instinktima.

Uz Malthusovu teoriju pristaju još više ili manje James Mill Quetelet, Luden, Rau, v. Mohl. I noviji nacijonalni ekonomi zastupaju u mnogo pogledu slično stanovište, kao Rümelin, Lorenc v. Stein, W. Roscher, A. v. Schäffle, Adolf Wagner, G. Cohn, J. Conrad, E. Philipovich; — u Francuskoj M. Block, Cherbuliez, Courcelle, Seneuil, Garnier, de Molinari i drugi. Dakako neki od tih pisaca i drugi stavljaju Malthusu neka ograničenja, kao Roscher, Wagner, Schmoller.

Protivnike Malthusove nauke možemo podijeliti zajedno s Elsterom u tri grupe:

a) Socijalisti: Engels, Fourier, Marx i Proudhon, a donekle i agrarni socijalist Henry George zabacuje uopće Malthusovu teoriju, dočim se L. Blanc, K. Kautsky, Karlo i W. Thompson u nekom pogledu popudaraju s Malthusom. Marx ne pobija, da postoji stalna prenapučenost medju nižim slojevima pučanstva, i da odatle proizlazi stalna bijeda, no ipak on drži, da ona nije posljedak »vječnih naravnih zakona«, već »historičkih naravnih zakona kapitalističke proizvodnje«.

b) Pristaše naravno-znanstvene teorije populacije. — Mahltusovoj nauci suprotstavio je medju ostalima svoju teoriju H. Spencer, po mišljenju kojega, u koliko je i veći porast kod kulturnih naroda za 30% prema nekulturnim, ipak nije moguća prenapučenost u današnje vrijeme, jer dolazi do smetnja kod civilzovanih naroda uslijed velikih duševnih napora, kojima se smanjuje čovječja plodnost. — A. Nossig je držao, da je reprodukcijona snaga pučanstva stalno u opadanju. — Thomas Doubleday je mislio, da čovječja plodnost stoji u obrnutoj relaciji sa hranom. Slaba ishrana povećava porast, a izdašna i dobra ishrana zadržava povećanje čovječje plodnosti.

c) Optimisti. — Medju ove se ubrajaju uz ostale: Fr. Bastiat, E. Engel, H. Carey, J. Graham, Friedrich List, William Senior, M. Th. Sadler, J. Weiland.

Protiv Malthusove nauke o populaciji iznosi Bastiat tvrdnju, da se povećanjem broja pučanstva povećava i produkcija, a s tim u vezi i narodno blagostanje. — H. Carey ističe, da nije moguće, da bi stvoritelj, koji je u čitavom materijalnom svijetu uveo najsavršeniju harmoniju, samo u tom pogledu došao sam sa sobom u protuslovlje, i to baš za čovjeka, koji je gospodar svega. Nije moguće, da bi stvoritelj u tom pogledu učinio čovjeka robom prirode, kada mu je dao sva svojstva, da dominira nad prirodom. On drži, da se s napretkom kulture povećavaju i sile za snabdijevanje zaliha namirnica. — Friedrich List ističe, da čovječja plodnost ne ovsi samo o živežnim namirnicama, već o sasma

Digitized by Google

različitim faktorima, pa da je narod to bogatiji, što je gustoća zemlje veća. Ludo je po njegovu mišljenju govoriti o nerazmjerju izmedju porasta pučanstva i živežnih namirnica, dok još na zemaljskoj kruglji imade mnogo naravnih snaga neiskorišćenih, kojima bi se moglo prehraniti deset, a možda i stoputa toliko pučanstva, što sada živi na zemlji. List misli, da se ne može staviti zapreke iznašašćima i poboljšanjima, dok se još agrikulturna kemija nalazi u početnom razvoju, te da bi se unosnost tla mogla novim iznašašćima povećati za peterostruki i deseterostruki iznos. On veli, da se Malthusova nauka služi opsjenom, jer ona hoće podići bezdušni egoizam do zakona. — Poznati statističar E. Engel drži, da nauka Malthusova stoji u opreci sa ostalim zakonima stvaranja, a i sa samim iskustvom. Budući da dolazi do sve veće gustoće pučanstva, dolazi i do različitih prednosti, kao diobe rada, tržišta i t. d., pa prema tomu postavlja zakon: »Pučanstvo je svagda u ravnoteži sa namirnicama uzdržavanja.[7])

Medju protivnike Malthusove nauke možemo ubrojiti još i ove: Antoine, Bertheau, Blanqui, Devas, K. Diehl, F. Eulenburg, H. Herkner, K. Fuchs, Leroy-Beaulieu, Loud, Liberatore, Mangin, F. Oppenheimer, Perin, Pohle, Ratzinger, Romagnosi, Seligmann, Thiers, Toussaint, Volovski i t. d. — Romagnosi veli, da je sasma razumljivo, da bez jela ne može biti ni života, te da ljudi moraju umrijeti. No ne razumije, zašto bi morala priroda stvarati neravnovjesje izmedju čovječjega života i živežnih namirnica. Razumljivo mu je, da moraju umrijeti ljudi, koji se nalaze na brodu daleko od kopna, kada im ponestane hrane. No ne razumije, zašto bi morala kuga sprečavati porast pučanstva, ili zašto bi se morali odsuditi siromašni ljudi na prisilni celibat, kada je došlo do zamjene robe medju narodima, za prozvode. Narodi će zamjenjivati tvrdi, da imade živežnih namirnice tamo, gdje ih imade. — Liberatore tvrdi, da imade živežnih namirnica u izobilju na tržištu, no da nije pravilna podjela dobara. Mnogima također manjkaju novci, da ih nabave. Prema tomu bi trebalo provesti pravedniju podjelu dobara, radničku nadnicu svesti u pravilnu visinu, umjesto da se utječemo neosnovanim teorijama i nenaravnim strašnim tobožnjim palijativnim sredstvima. — Devas naglašuje, da je Malthus imao u pojedinim momentima pravo, iako u cjelini nema pravo. U tom je njegova pogrješka, što je krivo generalizirao faktičnu prenapučenost Engleske i zemalja, u kojima je ona u izvjesno vrijeme postojala, i na sve druge zemlje. On je ustvrdio, da postoji prenapurčenost i u onim zemljama, gdje je postojala zla podjela dobara. — Ch. Antoine veli, da se Malthus poziva u svojem djelu na Sjevernu Ameriku. Tamo, da se je doista pučanstvo podvostručilo u manje od 25 godina, a poziva se i na Australiju. Baš ovim dvim primjerima pobija svoju tezu, budući da se je pučanstvo u tim zemljama naročito uvećalo doseljivanjem. Ujedno ističe, da izgleda, kao da je Malthus zaboravio, da se pučanstvo ne prehranjuje samo proizvodima vlastite zemlje, već većim dijelom proizvodima, koje nabavlja u inozemstvu. Da se uspješno snabdjene pučanstvo namirnicama, misli i Ch. Antoine, da se pravilno podijele proizvodi, koje zemlja dovoljno pruža. Dovoljno će biti proizvoda, ako bude: 1) na dispoziciji dovoljno kulturnoga tla; 2) ako dotično tlo postigne odgovarajuću visinu; 3) ako olakote saobraćajna sredstva saobraćaj. — K. J. Fuchs veli, da se na pitanje, da li su živežne namirnice

[7]) **Zeitschrift des Staatistischen Bureaus Sächsischen Ministeriums des Innern 1855., 141.**

Digitized by Google

regulator množenja pučanstva ili su koji drugi gospodarski, fizijološki ili psihologički faktori, ne može jednako odgovoriti za čitavu kruglju zemlje, već samo za pojedine zemlju, odnosno pojedino narodno gospodarstvo. Prema tomu se može samo govoriti o nacijonalnoj ili lokalnoj prenapučenosti, koja se očituje u emigraciji. Tako dugo, dok imade predjela zemlje, koji se mogu obradjivati, nema temelja Malthusova nauka. Fuchs misli, da treba povećati radnu djelatnost u zemlji, utjecati na razvoj industrije i domaćega poljodjelstva. — K. Diehl tvrdi, da imade Malthus u bitnosti krivo, jer da nema uopće ni principa, ni zakona populacije, već samo mnogobrojnih tendenca povećanja pučanstva, koje su različite prema pravnomu poretku, naravnim, kulturnim, nacijonalnim osebinama pojedinih naroda, a različite su te tendence i kod pojedinih slojeva pučanstva. Te se tendence reguliraju prema tome, postoji li u zemlji privatno ili kolektivno vlasništvo, kakovo je ženidbeno i obrtno pravo, radnička zaštita. Krivo je po njegovu mišljenju, kada Malthus uzima obzir samo na fizijološku veličinu, naime na naravnu mogućnost umnožavanja, kao što i na drugu takodjer približno neodredjenu veličinu, naime moguće uvećanje živežnih namirnica, i iz toga izvodi dalekosežne zaključke. O t. zv. tendenciji pučanstva ne može se uopće reći ništa općenitoga, jer fizijološka mogućnost umnožavanja ne dolazi uopće u obzir kod socijalne znanosti, pošto ovdje nemaju ništa činiti skupine čovječanstva. Prema tome treba uzeti u obzir sve moguće druge faktore, te prema tomu ne može biti govora o naravnom zakonu. — Sismondi izrazuje se vrlo povoljno o Malthusu, koji se s najvećom čovječanskom ljubavi dao na svoja istraživanja, iako inače ne pristaje uz Malthusov princip. — Prof. Dr. Conrad veli, da su učenici Malthusovi, a ne on sam, tražili intervenciju države, da se umjetnim načinom spriječi umnoženje pučanstva (ograničenja sklapanja brakova, organizacija iseljivanja i t. d.), te su time i diskreditovali Malthusovu teoriju. Njezini osnovni nazori u glavnom da su ispravni, kolikogod su različite prilike i odnosi kulturnih zemalja gledom na prostor, vrijeme, razvrstanje po zvanjima, naseljivanje i blagostanje. Što se tiče njezina formuliranja da se dade tu mnogošta prigovoriti.

Malthusa brojimo u klasike političke ekonomije, budući da moramo priznati njegove zasluge za znanost, iako se ne slažemo u svemu s njegovim nazorima. — Prije nego li predjemo na kritiku Malthusove nauke o pučanstvu, ukratko ćemo još jednom iznijeti njezin glavni sadržaj, a taj je:

1.) Ljudi pokazuju jednako kao i životinje nastojanje i sposobnosti, da se brže umnažaju, nego li životne namirnice, potrebne za njihovo uzdržavanje. — 2.) Prema tome postoji, i to na osnovu prirodnoga zakona, trajna opasnost prenapučenja (borba za opstanak) tako dugo, dok se čovjek prepušta svojim nagonima, dok ne uvidi opasnosti i njoj ne predusretne razumnim suzdržavanjem. — 3.) Epidemije, ratovi i ostale silovite smetnje umnoženja pučanstva važne su posljedice takovih prilika. — Odatle zaključuje Malthus, da je suvišno svako umjetno unapredjivanje umnoženja pučanstva, dapače da može ono samo štetno djelovati. Isto je tako štetno humano podupiranje siromaha, koje samo rješava pučanstvo od skrbi za budućnost. Tek potpuna i isključiva odgovornost svakoga pojedinca za njegov rad i ponašanje, jasno promatranje prilika te ćudoredna snaga naroda, mogu ukloniti takova zla. No Malthus nema mnogo nade, da će se to postići. On ne pridaje odviše velike važnosti razvitku kulture i mogućnosti, da se zemljišna kultura proširi i pridigne; precjenjuje stoga utjecaj zalihe živižnih namirnica na mijene u pučanstvu, te

Digitized by Google

obescjenjuje sredstva, pomoću kojih neko razvijeno narodno gospodarstvo umnaža potražnju za radom i podiže radne činidbe. On stavlja u opreku pučanstvo i životne namirnice, dok se medju njih uklopilo pravo vlasništva, a s njim došla do važnosti pitanja kupovne snage pučanstva i nastajanja cijena dobara, potrebnih za život.[8])

Nema sumnje o tom, da će preveliko umnožanje pučanstva dovesti do bijede čitave klase pučanstva kao i mnoge obitelji i individue, ako se pučanstvo naglo razvija. Odatle je s gospodarskoga gledišta ispravan oprez, hoće li dotičnici, koji sklapaju brakove, moći prehraniti obitelji. To je bitni dio Malthusove nauke tako, da se posve lako može shvatiti, zašto su mnogi učenjaci istaknuli, da Malthus imade u bitnosti pravo. Medjutim, u koliko je Malthus i istaknuo tu istinitu činjenicu, ne znači, da je time čitava njegova nauka u svojoj biti ispravna.

Ideja, da treba regulirati spolni nagon, stara je i poznata stvar, koju nije prvi iznio Malthus. Novo je, što iznosi Malthus u svojoj nauci, da su epidemije i otale smetnje potrebne, jer priroda ne može pružiti novih i dovoljnih namirnica, a pogotovo ne u dalekoj budućnosti. Uz moralne i materijalne bijede prošlosti i sadašnjosti dolazi u budućnosti još i »moral restraint« kao sredstvo, koje se dosele nije u dovoljnoj mjeri primjenjivalo. U tom je jedan drugi bitni dio Malthusove nauke. Onaj, koji ne uzima na taj dio obzir, moći će ustvrditi, da Malthus imade u svem bitnome pravo.

Medjutim Malthus u mnogome griješi. On tvrdi, da je kod čovječanstva naravna tendenca rasplodjivanja kao kod biljka i životinja. Ova animalna tendenca spolnoga nagona je ona snaga, koja uzrokuje povećanje pučanstva. U kasnijim izdanjima ističe kao zapreku porastu pučanstva razum čovjeka, koji treba da taj porast regulira. Na taj način uvodi Malthus racijonalni elemenat tako, da taj ravna čovječjom naravi. Ali sklapanje braka i rasplodjivanje nisu spontani akti, actus hominis, već actus vere humani. Oni su svojina čovjeka. Nagon ne djeluje izolirano. Ostali nagoni: nagon samoodržanja, nagon usavršenja, razum s različitim motivima vrše u tom pogledu bitni utjecaj. Razum ne može tendencu, koju navodi Malthus, odstraniti, već možda tek regulirati i ublažiti. Sam nagon je slijep, bez direktnoga obzira na mogućnost prehranjivanja, bez pozitivnoga ograničenia, ne pazeći na fizijološke uvjete. Na taj način se ukazuje u čovječjoj naravi jedan elemenat, koji je doista opasan, jer utječe na umnožavanje pučanstva vrlo bitno. No to još ne znači, da je čovječja tendenca rasplodjivanja bez mjere. Razum, koji bi imao regulirati nagon i normalnoga čovjeka, jedva će imati pred očima nacijonalne ili pače još i opće svjetske prehranbene odnošaje. Razum će tek moći odvraćati pojedine individuume, da ne sklapaju lakoumne ženidbene veze. Tu će se imati pred očima jedino konkretne ekonomske prilike pojedinih individuuma, koji bi imali stupiti u ženidbenu vezu. Ako to vrijedi općenito relativno, to će se time sprečavati i veći konflikt, koji bi imao nastati uslijed povećanja pučanstva i prehrane pučanstva. Prema tome nije shvatljivo, na čemu temelji Malthus svoju tvrdnju, da se u prošlosti opažala tendenca množenja pučanstva iznad mogućnosti prehrane, te da se upravo u tom imadu tražiti tumačenja različitih smetnja i nevolja. Ako priznaje tomu prirodnomu spolnomu nagonu toliku silnu moć, i to ne samo kod pojedinaca, već kod čitavih klasa pučanstva, neshvatljivo je, da se onda još mogao nadati, i to posve ozbiljno nadati, da će moći njegova

[8]) Conrad: Nacijonalna ekonomija; hrvat. izdanje od dra. Markovića, Zagreb 1922. str. 48.

Digitized by Google

preporuka »moral restraint«, kao i njegovi ostali prijedlozi u budućnosti povoljno djelovati.

Kada imade u ljudskom društvu mnogo onih, koji sklapaju brakove, a da ne misle na ekonomsku mogućnost uzdržavanja djece, dakako da će bijeda u tom slučaju rasti u društvu. No to ne znači, da je ta bijeda proizašla odatle, što bi došli u konflikt oni, koji su gonjeni nagonom, sa zalihom namirnica, nego što nisu kod sklapanja ženidbene veze uzimali obzir na individualne ekonomske prilike. Tamo, gdje je čedna zaliha namirnica društva, će osjećati poteškoće pojedina individualna gospodarstva. I mnoge obitelji, kao i čitave klase pučanstva mogu stradati, kada su oteščane mogućnosti privredjivanja i kada istovremeno nedostaje zaliha namirnica zemlje, da prehrani znatno veći narod. U tom slučaju možda snose krivnju i pojedini individuumi, no još više pomanjkanje socijalnih uredaba, koje bi mogle pružiti palijativna sredstva i mogućnosti privrede onima, koji se nalaze u ovakovim prekarnim situacijama. — Malthusu možemo priznati, da razum može regulirati i ublažiti nagon rasplodjivanja, ali ne, da ga može posvema spriječiti.

Malthius dalje tvrdi, da izvanja priroda ne može pružiti toliko živežnih namirnica, koliko ga treba pučanstvo, koje se množi bez zapreka, te da u tom nalazi svoje tumačenje prijašnja i sadašnja bijeda. Po Malthusu dovodi priroda do neravnovjesja izmedju rasplodjivanja i množanja namirnica, jer ne idu usporedo istim korakom. Uzima za primjer Englesku. U tom je pogriješio. Metodička je griješka, kada usporedjuje apstraktnu mogućnost i tendencu čovječanskoga pomnožanja sa konkretnim i zbiljskim pomnožanjem animalnih i vegetabilnih stvari, uz pretpostavku povoljnih kulturnih prilika. Ispravno bi bilo, da je usporedjivao apstraktnu mogućnost porasta pučanstva s apstraktnom mogućnosti porasta namirnica bez obzira na odredjeno mjesto, odredjene prilike i zvjesne kulturne preduvjete. Tada bi se pokazalo, govoreći apstraktno, da vegetacija pruža znatno veći porast od životinjskoga carstva, a ovo opet od čovječanstva. —

Kao što imade više uvjeta, koji utječu na množenje animalnih i vegetabilnost stvari, tako isto nije u konkretnom slučaju razlog množenja pučanstva samo naravna tendenca, već i ostali momenti uvjetuju spolni nagon. To bi bili naročito ovi: moralni, bijološki, psihološki, historički, socijalni i ekonomski faktori. Zapreka, koja postoji izmedju naravne tendence razvijanja čovječjega roda i njezine naravne mogućnosti razvitka, nije uopće moguća i vjerojatna stvar.

Ispravno je, da se zemljišna produktivnost iscrpljuje, dočim da spolnomu nagonu nema ograničenja. Ljudi se može bez ograničenja, dočim je naravni faktor tla ograničen. Obzirom na to se ne može poreći apstraktna mogućniost nesuglasja izmedju porasta pučanstva i mogućnosti prehrane, a ova se apstraktna mogućnost može u pojedinim slučajevima ostvariti. Naravni red sadržaje takodjer elemenata, koji mogu dovesti stvarno do nesuglasja. No pogibao toga nesuglasja ne će zato biti još dugo općeniti zakon ili tendenca čovječje naravi. U svojoj cjelovitosti sadržaje naravni red razum i društvo. Oba ova, i razum i društvo, spadaju k potpunoj čovječjoj cjelovitosti. Naravni dakle red sadržaje osim elemenita, koji prouzrokuju nesuglasje, takodjer elemenata, koji mu predusreću, a da se ovo predusretanje ne javlja kao umjetna zapreka prirodnoga toka, ili što više, kao smetnje, bijeda i nevolja, ratovi, kao providencijalno sredstvo povećanja umiranja, za ograničivanje pučanstva. —

Digitized by Google

Kako se odatle razabira, svraća Malthus različito od socijalističkih sistema, koji naziru izvor svih nevolja u društvenom poretku, pažnju na to, da sama priroda u sebi sadržaje tendence, odakle izviru bijeda i nevolja osobito kod nižih klasa ljudskoga društva. Na taj način vidimo, da je njegova pažnja skrenuta od kulture, društvenih faktora, — od onoga, što imade činiti društvo, za vršenje svojega naravnoga odredjenja, za prehranu pučanstva. — Na Malthusa je utjecao osim toga i savremeni milije. Empirična filozofija toga vremena sasma je jednostrano precjenjivala značenje nagonskih tendenca za vodjenje ljudskoga života na račun razuma. Statistički podaci o porastu pučanstva zabrinuli su ga, da će doći do prenapučenosti evropskih kulturnih zemalja. On je imao pred očima bijedu engleskoga radničkoga življa, pa je u njemu gledao opći zakon, empiričko pravilo, umjesto da gleda specijalni slučaj faktičnoga nesuglasja izmedju porasta pučantsva i mogućnosti prehrane.

Ne možemo a rpiori reći, da postoji in concreto sklad izmedju porasta pučanstva i porasta hrane. Ovaj je sklad hipotetski. On će nastupiti, ako pravilno fungiraju svi faktori, koji spadaju k naravnomu redu, individualni i socijalni elementi, razuman i slobodan čovjek i društvo. No i u tom slučaju nije suglasje apsolutno sigurno, i potpuno savršeno, jer i ostali naravni i historički uvjeti djeluju u cilju smetnja ili napredjivanja. Obuhvatiti se mora suglasje izmedju povećavanja pučanstva i prehrane pučanstva u svojem odnosu prema gospodarskom napretku. Nisu isključena nesuglasja izmedju porasta pučanstva i mogućnosti prehranjivanja, ako su obadva gibanja porasta pučanstva i gospodarskoga napretka samostalna gibanja, pa makar djeluje povećanje pučanstva kao impuls napretku. No mi poričemo, da su ta nesuglasja općenita, prouzročena prirodom, te da ih se odstranjuje smetnjama, kao što to tvrdi Malthus. — U koliko bi postojala prema Malthusu tendencija u svem animalnom životu, da se umnažaju iznad živežnih namirnica, tada ipak ne bi došlo do apsolutne prenapučenosti. Uvijek će postojati ravnovjesja izmedju broja pučanstva i zalihe hrane, jer bez hrane nema ni ljudi. Tako dugo, dok djeluje naravni zakon, ne će se ova ravnovjesja nikada poremetiti. Prema tomu se imade tim smetnjama zahvaliti to ravnovjesje.

Na čemu temelji Malthus ovu svoju tvrdnju, koja je tako karakteristična za njegovu nauku? — Zapreke su po njegovu mišljenju potrebne poradi nemogućnosti tako nagloga porasta godišnjega produkta živežnih namirnica, koji bi odgovarao porastu pučanstva, koje se množi neograničeno. Kao temelj ovoj svojoj tvrdnji navodi činjenicu, da se pučanstvo množi u geometrijskoj, a živežne namirnice uz najpovoljnije uvjete i čovječju marljivost tek u aritmetičkoj progresiji. »Sa sigurnošću se može ustvrditi, da bi se pučanstvo bez smetnja svakih 25 godina podvostručilo, odnosno da raste u geometrijskoj progresiji.« Medjutim ističe, da podvostručenje za 25 godina, i porast u geometrijskoj progresiji nije jedno te isto. Računski to znatno divergira.

Matematički izraženo: Čovječji rod umnaža se kao brojevi 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256, a živežne namirnice usuprot toga u progresiji 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ... Za dva stoljeća će se odnositi pučanstvo naprama namirnicama u omjeru 256 : 9, za tri stoljeća kao 4096 : 13, a za dvije tisuće godina gotovo se ta razlika ne da ni proračunati. Tvrdili su neki, da Malthus nije svratio težište svoje tvrdnje na ovu geometrijsku i aritmetičku progresiju. Tako je tvrdio John Stuart Mill, da je Malthus samo prigodno osvijetlio ovim progresijama svoju tvrdnju. Medjutim to nije

Digitized by Google

ispravno. Sam Malthus veli u trećem izdanju svoga »Essaya« (1806.), da je upravo na temelju razlike ove relacije postavio svoja zaključna formuliranja. U jednoj noti iza toga svraća pak pažnju na to, da je uzeo geometrijsku progresiju kao dokazanu u porastu američkoga pučanstva, dok je smatrao porast namirnica u aritmetičkoj progresiji kao neposredno evidentnu stvar. Baš sama ta činejnica, da se u američkim kolonijama umnožalo pučanstvo u geometrijskoj progresiji, na čemu Malthus, kao što veli C a n n a n, temelji čitavo svoje djelo, čini neistinitom tvrdnju o aritmetičnkoj progresiji porasta hrane. Kada bi se pučanstvo doista tamo uvećalo u geometrijskoj progresiji, a ne bi uslijed »smetnja« bilo reducirano, tada bi se morale i namirnice uvećati u geometrijskoj progresiji. Tvrdnja, da se namirnice nikada ne uvećavaju u geometričkoj progresiji, nije prema tome ispravna. Što više, do te spoznaje dolazi i Malthus u drugom izdanju svojega »Essay-a«, da je do porasta namirnica u geometrijskoj progresiji u novim kolonijama faktično došlo, no da u budućnosti za čitavu zemlju nije moguć veći porast, nego li u aritmetičkoj progresiji.

Danas nema više sumnje o tom, da je Malthus griješio, jer je uzeo faktore, koje nije bilo moguće kontrolirati, koji sadržavaju u sebi neodredjenu mogućnost neodredjenoga stanja prilika pučanstva i namirnica, stavivši ih u jednu neodredjenu matematičku formulu. Pače i najžešći pristaše Maltusa ne poriču, da je porast namirnica u aritmetičkoj progresiji samovoljan, jer da porast namirnica ne potpada pod takov čvrsti zakon. Time je otpao jedan od glavnih Malthusovih dokaza.

Na pitanje, zašto se ne bi moglo održati veće pučanstvo kao i manje, odgovara C a n n a n, da na to može dati odgovor i svaki početnik u političkoj ekonomiji, t. j. da ne može poradi zakona o postepenom padanju unosnosti tla. Takodjer u Malthusovu drugom i kasnijim izdanjima imade momenata, u kojima svraća pažnju na ovaj zakon. Onomu, koji se bavi poljodjelskim pitanjima, mora biti jasno, da ovako, kako se širi kultura, mora postepeno i pravilno padati porast prijašnje prosječne proizvodnje. »Ako dodje u narodu, bogatomu pučanstvom, do smanjenja pučanstva«, drži Malthus, »to će se manji broj pučanstva moći snabdjeti u istoj množini sa žitom, kao što je to činilo mnogobrojno pučanstvo prije toga, pogotovo zato, jer su kultivirani, plodonosni dijelovi njihova teritorija, pa nije potrebno, da (kao dok je bilo mnogobrojno pučanstvo), upotrebljavaju i neplodonosna zemljišta.« Prednost je dakle manjebrojnoga pučanstva, da ono treba kultivirati samo plodonosna zemljišta. Malthus medjutim u to vrijeme nije mogao ni sanjati, da će po izmaku tričetvrt stoljeća u tom prigodnom Malthusovu argumentu Cannan shvaćati zapravo Malthusovu teoriju pučanstva »law of diminishing returns in a rudimentary form«, sa potpunim isključenjem njegove geometrijske i aritmetičke progresije, na kojima j on ipak temeljio sve svoje temeljne zaključke.

Nastaje pitanje, možemo li u zakonu o postepenom padanju unosnosti tla naći uporište za tvrdnje Malthusa, ili nam je taj zakon samo supsidijarno dokazalo. Ovaj zakon o postepenom padanju unosnosti tla uči, da povećanjem troškova zemljoradnje polučeni efekt po porastu vrijednosti produkcije nije jednak povećanomu trošku, već zaostaje, što dalje to više. Produkcija će se povećati samo, bude li se ulagalo na isto zemljište više rada i kapitala do neke izvjesne granice. U slučaju, da se ulaže kapital i rad preko te granice, produkcija se ne će povećati u istom razmjeru, kao uloženi troškovi, dok se konačno ne će moći uvećati produkcija nikakovim daljim ulaganjem kapitala i rada. Na taj način postaje

Digitized by Google

novi povećani rad u pravilu manje produktivan od prijašnjega. Medjutim to biva s toga razloga, jer novi rad biva upravljen na još nekultiviranu, manje plodnu zemlju, ili na izvršenje manje plodonosnih operacija poslova, naprama onima, koji su se već utrošili na kultiviranoj zemlji. Uz ovaj se zakon veže čitavi niz prijepornih pitanja. Tako n. pr. da li se na izvjesnom teritoriju počinje uvijek kultivirati plodnije zemljište od neplodnoga, da li uopće možemo govoriti o postepenom padanju čistoga prinosa u zemljoradnji, jer je rad uložen na novo kultiviranje zemlje manje produktivan, nego li onaj, koji se ulaže u već kultiviranu zemlju itd.

Nas u tom pogledu zanima samo to, može li služiti taj zakon o postepenom padanju unosnosti tla kao dokaz Malthusove teorije o populaciji. — Naglašeno je već, da je Malthusovo naziranje o povećanju namirnica formulirano u aritmetičkoj progresiji. Medjutim to on nije ničim dokazao, niti se to može dokazati, jer porast namirnica ne potpada pod nikakav čvrsti zakon, koji bi vrijedio za sva vremena, jer to ovisi o napretku agrikulturne tehnike i kemije, dakle o faktorima, koji ne ovise o jednom odredjenom pravilu ili općem zakonu. U kraćim i većim razmacima vremena dolazi se do novih sve većih i većih napredaka, koji doprinose do veće unosnosti tla. Tako je utvrdjeno, da je u poljoprivredi znatno proširena granica pomnožanja proizvodnje prema prije. — U Francuskoj je n. pr. čisti žetveni prinos porasao od god. 1820./29—1901./5, kod žita za 70%, kod krumpira za 250%, kod stočne hrane za 300—400%. — Ovaj, po Ricardu formulirani, zakon vrijedi tek za poljoprivredu. Dolazi ovdje za nas dakle u obzir važan momenat, da on vrijedi samo za jednu granu proizvodnje. Ne vrijedi on u obrtnoj i industrijalnoj djelatnosti, kod kojih se povećava produktivnost rada, te uvećani rad i kapital donose ne samo apolutni, već i relativni veći dohodak. Uvećava li se produktivnost rada tako, da raste cjelokupna produktivnost čitavoga nacijonalnoga rada, to su time ujedno pružena i sredstva, koja omogućuju intenzivniji pogon u zemljoradnji, a s druge strane omogućuju, da će se moći iz inozemstva uvesti potrebne sirovine i namirnice.

Oppenheimer misli, da se istom znatnim umnažanjem pučanstva može provesti pravilna razdioba namirnica na zemlji, jer je samo kraj gustoga pučanstva rentabilno ono investiranje kapitala, koji je potreban, da se izgrade željeznice, uredi saobraćaj rijekama i morem, žitni hambari itd. — Thomas Sadler, žestoki protivnik Malthusove nauke, ističe, da je površina zemlje još uvijek jedna velika pustoš, na kojoj se nalaze samo pojedine oaze kultivirane zemlje. Da bi zemlja pružila nebrojeno mnogo namirnica, kada bi se sva obradila, a pogotovo, kada bi se još intenzivnije obradjivala. U tom da bi se slučaju i namirnice umnožavale u znatno bržem tempu, nego što to Malthus tvrdi. Na pitanje, koliko ljudi može prehraniti zemlja, da se ne može lako i točno odgovoriti. Za pitanje prehrane pučanstva pako da je odlučno osim povećanja pučanstva i porasta namirnica takodjer pitanje proširenja i većega intenziteta kulture tla.

Stoga moramo visoko cijeniti značenje zemljišnoga koeficienta, vrijednost vlastitoga zemljišta, važnost vlastitih kolonija, prijateljske odnose s onim zemljama, koje nam pružaju sirovinu i namirnice. Malthusova nauka ide daleko preko zakona o postepenom padanju unosnosti tla. Još smo naime daleko od toga, da bi poradi objektivno manjkave mogućnosti prehrane moralo doći do prisilnoga celibata, ili do povišenja pomora uslijed nevolja, koje bi sprečavale porast pučanstva.

Digitized by Google

Do pesmističkih spaznaja o mogućnosti prehrane pučanstva došao je god. 1898. Sir William Crookes, rpedsjednik »British Association for the Advencement of Science.« On je predvidio krajnje poteškoće, do kojih će doći, ako se znatno ne poveća proizvodnja pšenice, koja je u ono vrijeme iznosila godišnje 2.200 milijuna—2.600 milijuna bushela, pa je tvrdio, da će god. 1928. pučanstvo svijeta trebati najmanje 3.260 milijuna bushela, što se ne će moći proizvesti. Prema tome čovječanstvo ide u susret vrlo ozbiljnim vremenima. — Kako su više puta kriva teorijska proučavanja, dokazuje i to, da je u god. 1906. iznosila godišnja produkcija 3.424 milijuna bushela pšenice, a ne kako je Crookes predvidio 3.200 milijuna bushela. A osim toga nisu iskorišćene sve mogućnosti kultiviranja pšenice, jer imade još mnogo milijuna acres neobradjene zemlje, koja bi se mogla kultivirati za prirod pšenice.

Malthus u svojoj nauci drži »smetnje«, koje sprečavaju porast pučanstva trajno nužnima. No u tom se Malthus, kao što nas uči dosadanje iskustvo, prevario.

W. Lexis ističe doduše, da je vjerojatno, da će s vremenom nastupiti automatska smetnja umnožanja pučanstva tim, što sa hiperkulturom nastupa degeneracija, koja se već zapaža u gradovima s velikim brojem pučanstva. Sam ovaj proces smetnja nije manja nevolja od represivnih smetnja, o kojima govori Malthus.

Porast izdašnosti zemlje nije sigurno pozitivno beskonačan, no niti porast pučanstva ne će biti nikada beskonačan. Obadvije mogućnosti, porasta pučanstva i prehrane, su beskonačne i u svojim granicama za čovječji duh neodredjene veličine (Malthus, Essay book 3. chap. 1.). Pitanje je, hoće li se kada proširiti kultura po čitavom svijetu i postići u isto vrijeme svoj najveći stupanj. Tada bi eventualno došlo do apsolutne prenapučenosti.

Malthusov zakon pučanstva imao bi biti jedan opći empirički zakon, odmah s praktičnim napucima. Medjutim ovakova općega zakona o umnožanju ne može biti. Rasplodjivanje je stvar individualna, ali koja je ipak pod utjecajem razuma i njegovih nagona uz sudjelovanje socijalnih faktora, društvenih uredaba, kulturnoga stanja, pozitivnoga prava, instituta vlasništva, osobne i gospodarske slobode, morala itd. — Wundt veli, da običaj odredjuje, što se dolikuje, a čudorednost, što je dobro. — a Tönnies, da je kod svih skupina ljudi, koje poznajemo, tendenca množanja pučanstva snažno modificirana uvjetima socijalnoga života.

Veliko je n. pr. značenje različitih životnih snaga za povećanje pučanstva i hrane kod različitih rasa. Razvoj naroda dolazi ovdje takodjer do važnosti. Realiziraju li se ideali naroda, to će narod uz politički napredak doživjeti i ekonomski, a zbog toga ne će izostati ni broj povećanja pučanstva. Uz politički nazadak naroda nastupaju obratne prilike. Uvažiti valja ovdje, da higijenski napredak utječe u cilju produženja života. Pomisliti treba, da izvoz, uvoz, emigracija, različito djeluju na gospodarski napredak. Prema tomu, ako imademo sve to pred očima, ćemo spoznati, da porast pučanstva nije u sva vremena i u svim zemljama jednak, pa da ne može biti nikakova govora o jednom općem zakonu o množanju pučanstva.

Prinzing zato ispravno veli, da je Malthusov zakon samo izrazio, kako se umnožalo pučanstvo u Engleskoj koncem XVIII. i početkom XIX. vijeka. — Dosele nije pružen dokaz, da je sada više potreban, nego prije »moral restraint« poglavito u nižim klasama pučanstva, da se ograniče smetnje i nevolje, jer izvanjska priroda ne može snabdjeti pučanstvo

Digitized by Google

potrebnim namirnicami nego u previdivo vrijeme. Osim toga manjka dokaz, da sadanje nevolje i teškoće nalaze svoje razjašnjenje u neskladu naravne ljudske tendence množanja i naravne zapreke porasta hrane. Razumljivo je, da nije ondje korisno povećanje pučanstva, gdje već postoji relativna prenapučenost ili gdje se smanjila prema prije zaliha namirnica; — zatim, da čovjek u nekom pogledu može svladavati i regulirati svoje nagone. Individualni odgoj u vezi s praktičnom mudrosti stvara gospodarski oprez t. j. obzir na mogućnost egzistiranja, kod stupanja u brak. Sama ova mogućnost egzistiranja je socijalni, narodno- i privatnogospodarski pojam, a ne naravno znanstveni, koji bi proizlazio iz naravnog ograničenja mogućnosti prehrane čovječjega roda.

Nakon toga, što smo otklonili princip pučanstva u onoj formi, u kojoj ga je iznio Malthus, možemo govoriti o pojedinim zasadama, koje relativno vrijede u opgledu razvoja pučanstva.

1. Broj pučanstva i porast pučanstva ovisi o svagdanjoj zalihi hrane.

2. Porast pučanstva preko granice mogućnosti povećanja živežnih namirnica nije koristan za blagostanje naroda.

3. Zdrav, inteligentan, napredan i snažan narod u pravilu snabdjeva toliku zalihu namirnica, koliku treba.

4. U kolio pravilno fungiraju svi individualni, socijalni i politički faktori, koji dolaze u obzir kod porasta pučanstva i hrane, ne mogu nastati nikakove trajne nevolje.

5. Istovremeno sa svojim povećanjem pučanstva teži pojedini narod, da dopre do namirnica preko granica svoje zemlje, ili da emigrira, što će prouzročiti privremeno ograničenje tako, da nije isključena relativna gustoća.[9])

6. Za povoljan razvoj naroda dana je mogućnost objektivno mogućega proširenja zalihe živežnih namirnica, kojom odlučuje osobita životna snaga, inteligencija, čudoredna sposobnost, i znatno preko zalihe namirnica, koja stoji na raspoložbi.

7. Tamo, gdje je pobrinuto za kvalitetu pučanstva, ne će se trebati općenito bojati ni za kvantitetu. Kvaliteta ne odnosi se ovdje na pojedine članove, već i na obitelji, društvene i državne prilike.

8. Objektivna mogućnost proširenja namirnica nije za sva vremena, ni za sve narode jednaka i nepromjeljiva, nego ovisi o tehnici produkcije dobara, kao i o gospodarskoj organizaciji. Veliki napredak u zadnjim decenijima prije rata, bez velikoga pesimizma, pokazuje, da će se napredak u prošlosti prema napretku u budućnosti za mnoga i velika područja suziti.[10]) Ovakov snažan razvoj, kakov se pokazao u produkcijskoj tehnici i gospodarskoj organizaciji pojedinih zapadno-evropskih zemalja, a koji je omogućio snažan porast pučanstva, vjerojatno ne će biti moguć. — Interesantno je mimogred spomenuti, da je Evropa brojila pred sto godina oko 175,000.000 stanovnika, dok je početkom XX. vijeka brojila oko 540,000.000. Od toga je porasta otpadala dobra četvrtina na zadnji četvrt stoljeća.

9. Da li je sposobno narodno gospodarstvo za jaki porast pučanstva, ovisi još i o drugim tehničkim i ekonomskim momentima, kao i o kvalitativnim prilikama pučanstva.

---

[9]) **Friedrich List** veli: „Das Drängen auf den Nahrungsspielraum bedeute ein Drängen gegen die Schranken des bisherigen Wirtschaftszustandes".

[10]) **Zakon o padanju produktiviteta kapitala i rada, zakon o tehničko-ekonomskoj granici razvijanja** .— Isp. Julius **Wolf** „Die Volkswirtschaft der Gegenwart und Zukunft", 1912., 251, kao i „Nahrungsspielraum und Menschenzahl."

Digitized by Google

Neomalthusijonizam smatra Malthusovu nauku o populaciji ispravnom i drži, da doista proizlaze iz tendence umnožanja pučanstva mnoge pogibli, ali da su ipak sredstva, koja preporuča Malthus t. j. »moral restraint« (celibat, odgoda braka, suzdržavanje od braka) fizički i moralno dvojbena, a praktično u svakom pogledu nedostatna. Potonje pogotovo u današnje vrijeme zato, jer uz moralne uvjete uzrokuje smanjeni mortalitet, bez obzira na natalitet, snažniji porast pučanstva.

Place Francis priča, da su bila u Engleskoj već od god. 1822., a u Francuskoj od revolucije uobičajena sredstva za ograničenje broja djece. — Robert Owen preporučio je za svoju radničku koloniju u New-Lanark-u »razboritost u braku«. Njegov sin Robert Dale Owen otvoreno je zagovarao ovu praksu. Isto tako i John Stuart Mill, Charles R. Drysdale, predsjednik 1877. god. osnovane »Malthusian League«, Annie Besant, Allbutt, Moss, Mantegazza, Otto Zacharias, M. Stille, Oto Švedski, K. Wikselli drugi. Pogotovo mnoge liječnike moramo ubrojiti u pristaše neomaltusijanizma i u teoriji i u praksi Kautsky i ostali socijalistički pisci drže za potrebno u budućem socijalističkom društvu, da dodje do racijonaliziranja poroda, da preventivnoga spolnoga općenja, da se na taj način spriječe nevolje u državi. John Stuart Mill, Mantegazza, Zacharias i drugi ipak se ne nadaju, poput ekstremnih neomalthusijanista, da bi fakultativna sterilnost mogla odstraniti sve nevolje, ali da će ipak moći spriječiti ona prekarna stanja, do kojih dolazi uslijed velikoga broja pučanstva; tako naročito očekuju, da bi se uslijed toga mogle povećati nadnice radnika, kojih bi se broj u tom slučaju smanjio.

Károly Bálas veli, da je porast pučanstva za rasu i naciju poželjan, a za društvo i narodno gospodarstvo štetan, ako se poveća iznad stanovita stanja gustoće. Ona narodna gospodarstva, koja ne mogu prikrivati svoje potrebe iz priroda vlastitih zemljišta, nego su vezana na eksport vlastitih industrijalnih produkata u svrhu nabave namirnica iz drugih zemalja, trpe od prenapučenosti. Ovakova narodna gospodarstva mogu povoljno postojati, dok gusto pučanstvo može smagati produkte, kao i sirovine za produkciju. Da se udovolji interesima društva proklamira Balás za pojedina područja, prema prilikama, sistem jednoga, dvoje ili troje djece, i to ne samo prema imućnim sredstvima. — Prema navodima Balása sasma nam je naravno, kada država daje prisilno cijepiti čovjeku boginje, da iz sanitarnih interesa prodire u naše stanove, da iz financijalnih razloga stavlja pod kontrolu ono, što gradjanin jede i pije, djecu sili na polazak škole, muškarce na vojnu dužnost i što više na žrtvovanje vlastitih života. Zar ne bi onda bilo pravo države, da dirne i u porodični i obiteljski život, da spriječi prevelik porast, ili opadanje pučanstva?!

Karakterističnost neomalthusijanizma u užem smislu prema malthuzijanizmu sastoji poglavito u tom, što neomalthuzijanizam traži, da se eventualno umjetnim načinima dirne u sam generacijoni akat.

Uz to se veže sistem dvoje djece, u najboljem slučaju troje djece u obitelji. Preostala progenitura bi se imala spriječiti. Danas se često u zbilji identificira neomalthuzijanizam sa sistemom dvoje djece, te se u njemu gleda upravo teoriju sistema dvoje djece. No sistem dvoje djece mnogo je stariji od neomalthusijanizma, jer je postojao u staroj Grčkoj i Rimu. Tako razabiremo iz jednoga Tacitova spisa, u kojem je naveo za Germane, da »numerum liberorum finire flagitium habetur«. — Taj je sistem postojao u Francuskoj od vremena revolucije, i to ne samo kod

Digitized by Google

viših staleža u gradovima, već i na selu.[11]) Pretpostavke neomalthusijanizma u mnogom su neispravne, baš kao i navodi Mahltusa. I oni griješe u tome, što računaju s mnoštvom ljudi nakon stotine i tisuće godina.[12])

Nema sumnje o tom, da će se pučanstvo zemlje, u kojoj vlada hiperpopulacija, seliti u inozemstvo. Prevelika aglomeriranja pučanstva na istom mjestu mogu da izazovu bijedu i nevolju, no da se tomu pomogne, imade čitavi niz raznih socijalnih i indivdualnih mogućnosti. U svakoj zemlji imade mnogo sirotinje. Da li bi se uvedenjem sistema dvoje djece spriječio broj siromaha, nije baš tako sigurno. Zemlje, u kojima je taj sistem uveden u praktičnom životu, imadu takodjer veliki broj sirotinje. Time, što bi se smanjio broj pučanstva, ne znači to, da bi poradi toga došlo do pravednije diobe produkata, i da bi se osim toga taj nacijonalni produkt mogao uzdržati na predjašnjoj visini. »S narodno-gospodarskoga gledišta gotovo je nesumnjivo, da veći broj pučanstva mnogo bolje uspjeva, nego li reducirano sistemom dvoje djece«.[13])

Medjutim netko će na to reći: »Postoji muž sa ženom i oni imadu dvoje djece. Ove će moći još lako prehraniti, no ako još dodje dvoje, troje djece k tomu, to će otac teško ove prehraniti, zar to ne vodi do siromaštva i bijede?« — No u ovakovoj zgodi će otac iz ljubavi prema svojoj djeci povećati svoju radnu djelatnost, pa će spriječiti bijedu. Tako biva poput u privatnoj ekonomiji i u narodnom gospodarstvu. Netko će reći, da lagljе živi manji broj pučanstva od većega. No kod toga zaboravlja, da povećanje ili smanjenje pučanstva obuhvaća ljude raznih godina, dakle i produktivne, a ne kao u obitelji samo djecu, koja su još nesposobna za rad. U narodu raste postepeno uz broj neproduktivnih i broj produktivnih, pa se to medjusobno poduđara. Prema tomu neomalthuzijanizam polazi s krive pretpostavke, kada misli, da će se pojedinim gradjanima, poglavito radnicima, moći osigurati bolji opstanak ograničenjem broja pučanstva, kao da dividend »nacijonalnih dohodaka« ostaje na istoj visini, dok se divizor »broj pučanstva« smanji. Kod manjega broja pučanstva uslijed smanjenja radne snage ne će se moći proizvesti jednaki nacijonalni produkat.

Uz to dolaze još i posebne pogibelji sistema dvoje djece, koje možemo na temelju iskustva spomenuti, promatrajući pojedine zgode iz povjesti i sadašnjosti. — Antikni svijet nestao je uslijed nestašice regeneracije. Neposredni i posredni razlog propasti rimskoga i grčkoga svijeta bio je manjak pučanstva, jer je manjkala regeneracija. Upravo je čudo, da nisu učenjaci, o kojim je govor u toj themi, svratili veću pozornost ovoj zgodi, koju nam povijest iznosi. Osim toga decimirali su pučanstvo ratovi i epidemičke bolesti (kuga, osobito sredinom drugoga stoljeća poslije Krista).

Kao što možemo razabrati iz spisa Polybius-a[14]) u njegovo vrijeme

[11]) Pontus Fahlbeck l. c. (na koncu čl.) veli: „Dieses System liegt zurzeit in der Luft. Es verbirgt sich in jeder weit gelangten Zivilisation, wie der Wurm in der Rose."

[12]) Fahlbeck, ibid. str. 634. veli: „Man merkt nicht, dasz diese Zahlengymnastik beinahe auf ein Haar dem bekannten Rechenexempel gleicht, dasz eine Mark, bei Christi Geburt zinsbar angelegt, augenblicklich den Reichtum der ganzen Welt übersteigen würde. Allein ebensowenig wie jemand im Ernst an die Möglichkeit glaubt, dass man durch dieses einfache Mittel uns zu dem reichsten Volke der Welt machen könne, ebensowenig braucht man zu befürchten, dass die Volksvermehrung ins Unendliche wachsen werde."

[13]) Fahlbeck, ibid. str. 636.

[14]) Hist. reliqu. 37, 4.

Digitized by Google

je bio sistem dvoje djece. »U cijeloj se zemlji opažao manjak djece i ljudi, gradovi su ostali bez pučanstva, a zemlja nije donosila više ploda, iako nije bilo rata ni kuge. Ljudi podali su se nestašnosti, težnji za novcem i udobnošću; ne će više sklapati brakove, a ako to i čine, ne će imati više od jedno, najviše dvoje djece, sve to, da ih odgoje u obilju, i da im ostave veliku ostavštinu«. — Sjetimo se tom zgodom Tacitovih riječi »numerum liberorum finire«. — Ta i zakoni »Lex Julia et Papia Poppaea« dokazuju, da je u Rimu bio uvriježen sistem dvoje djece i celibat, naročito pod konac rimske republike.

Fahlbeck upućuje[15]) na posljedice sistema dvoje djece u današnjoj Francuskoj. Njegovi navodi proizlaze iz podataka statistike. »Kao što je poznato, sistem dvoje djece u Francuskoj se uobičajio unatrag jedva sto godina, te ne obuhvaća cijelu zemlju. Približno četvrti dio departmana nije dirnut, a u ostalima nije ovaj sistem jedino vladajući. Da nema tamo značajne imigracije (i smanjenja pomora), tada bi počeo broj pučanstva padati — i to znatno, dok ne bi nastupila znatna depopulacija i narod izgubio svoju samostalnost. Sada (t. j. prije velikoga svjetskoga rata) uzdržao se broj pučanstva uslijed znatnoga pridolaska sa strane Talijana, Belgijanaca i Njemaca«. Njemac Fahlbeck aludira u tom pogledu, da je sreća, da je Francuska opkoljena sa narodima, koji imadu istu civilizaciju, jer da je opkoljena s negrima, da bi se tada sjajna francuska kultura ubrzo promijenila u barbarstvo. — Bertillon naziva[16]) nazadovanje poroda »godišnjim nazadovanjem« Francuske. »Ako se ne poveća broj naroda, to jen aša zemlja propala«. Istovremeno konstatira, da je sva propaganda, da se predoči puku ozbiljnost ovoga pitanja, ostala bezuspješnom.

Statističkim je podacima ustanovljeno, da u Francuskoj nije procentualno bio manji broj sklopljenih ženitaba, nego u ostalim zemljama, već da je broj djece bio smanjen.

G. Cauderlier pripisuje zastoj u pučanstvu nepovoljnim gospodarskim prilikama. Napredak civilizacije prouzrokovao je nove potrebe, za koje nisu dotjecala nova vrela privrede, k tomu još veliki porezni tereti, invazija filoksere, trgovačke i burzovne krize i t. d. Bez sumnje djeluju gospodarske prilike na broj poroda. Bogatstvo je u Francuskoj poraslo, radničke nadnice su porasle, porezni tereti prije rata nisu bili veliki.[17]) Razlozi leže negdje drugdje. Izgleda, da bi francuske obitelji bile smetane većim brojem djece u svojoj udobnosti, svojem društvenom položaju, nasljedstvo ne bi bilo jednako.

Ineteresantno je naglasiti, da siromašniji slojevi redovno obiluju djecom. — Razlog je ograničenju broja djece mnogo puta bez sumnje ne siromaštvo nego blagostanje, jer ono osobito smjera lagodnijem životu. Općeniti se zakon u tom pogledu dakako ne može postaviti.

Talquist je razdijelio francuske departmane prema iznosima poreza u deset skupina, od kojih idući prema gore imademo odgovarajući red frekvencije poroda. 1, 2, 3, 5, 8, 6, 7, 4, 9, 10. Nerazmjerje postoji samo na dvim skrajnim granicama. — Paul Leroy-Beaulieu drži, da se može pravi zakon pučanstva označiti ovim riječima: »La civilisation réduit considérablement la natalité«. — Friedrich Prinzing veli,[18]) da bi se imao smanjiti broj poroda, ako je prevelik, do česa može doći pravom civilizacijom, na način, da se smanji broj lakoumnih ženitaba i pre-

[15]) Fahlbeck, ibid. str. 642.
[16]) Luxemburger Wort br. 337. od 3. pros. 1907. LX.
[17]) Journal de la Societé de Statistique 1902., 71.
[18]) Handbuch der medizinischen Statistik 1906., 29.

Digitized by Google

ranih ženitaba, a povećaju imućtvene prilike nižih klasa i porodični doplaci, kao i drugim sličnim mjerama.

Dali je smanjenje broja poroda znak prave civilizacije i pravoga napretka, veliko je pitanje. Nacijonalni ekonom bez sumnje mora razlikovati izmedju civilizacije i dekadanse. Treba se brinuti za kvalitetu pučanstva, pa se onda ne će trebati bojati ni za kvantitetu. Kvalificiranje pučanstva skopčano je s dobrom socijalnom i gospodarskom politikom. to je u bitnosti najbolja politika pučanstva. Najbolja sredstva, da se osigura porast pučanstva bila bi, da se vodi ispravna socijalna politika, sprečava prodavanje preventivnih i abortivnih sredstava, odgoji narod protiv prevelikog uživanja alkohola, kao i liječi spolne bolesti.

Literatura: R. T. Malthus, Essay sur le principe de population, London 1729.; — Antoine, Cours d'Economie Sociale, 1908.; — K. Bálas, O pučanstvu, 1906. (madjarski); — Bonar, Malthus and his Work, 1885.; — Siegf. Budge, Das Malthussche Bevölkerungsgesetz und die theoretische Nationalökonomie der letzten Jahrhinderte, 1912.; — Edwin Cannan, History of the Theories of Production und Distribution in Englisch Political Economy, 1903. chap. 5. §§ 2—4., 124.—182.; — Carey, Principles of Social Science; — C. Cauderlier, Les lois de la population et leur application à la Belgique, 1900.; — G. Cohn, Sistem der Nationalökonomie I., 116.; — J. Conrad, Grundriss zum Studium der politischen Ökonomie, II. Volkswirtschaftspolitik, 6. izd. 1912, 564.; — M. Culloch, Principles of Political Ekonomy; — Devas-Kämpfe, Grundsätze der Volkswirtschaftslehre, 1896., 118—137.; — K. Diehl, Socialwissenschaftliche Erläutermgen zu Ricardo, II. 1905., 52., 65.; Theoretische Nationalökonomie, 1916.; — Hein. Dietzel, Der Streit um Malthus-Lehre, in Festgaben f. A. Wagner, 1905, 20.—52.; — Th. Doubleday, The Trne Law of Population, 1853.; — Lud. Elster, Die Malthnssche Bevölkerungslehre, u Handb. der Staatswlss II., 1909.; — Pont. Falhbeck, Neomalthusianismus, u Zeitschr. f. Socialwiss., VI., 1903, 594., 623. do 646.; — XII. 1909., 493.; — F. Fetter, Versuch einer Bevölkerungslehre, ausgehend von einer Kritik des Malthusschen Bevölkerungsprincip, u Conrad Samml. nationalökonom. und statist. Abhandlungen, IX., sv. 4., 1894.; — K. Fuchs, Volkswirtschaftslehre, 1905., 131.—140.; — Wilh. Hasbach, Sir Mathew Hale und John Bruckner mit einer Geschichte der vormalthusichen Bevölkerungstheorie, in Festgaben f. A. Wagner, 1905, 53.—87.; — F. Hitze, Geburtsrückgang und Socialreform, 1917.; — Kämpfe-Erler, Bevölkerung, u Staatslex, I. 1908, 866.; — J. Kells-Ingram, Geschichte der Volkswirtschaftslehre, njem. prijevod od E. Roschlau, 1890.; — W. Kohler, Die socialwissenschaftl. Grundlage und Struktur der Malthusianischen Bevölkerungslehre, u Schmollers Jahrb., XXXVII. 1913., 19.; — L. Krafft, Bevölkerungsprobleme. 1917.; — P. Leroy-Beaulieu, Traité théorique et pratique d'Economie Politique, VI. 1906., 603; — E. Levasseur, Questions ouvrières et industrielles en France sous le troisième Republique, 1907.; — W. Lexis, Das Wesen der Kultur (Hinneburg, Kultur der Gegedwart) I., 1905., 50.; — Liberatore, Knefsteinov prijevod „Grundsätze der Volkswirtschaft", 1891., 130.; — List, System der polit. Ökonomie; — J. S. Mill, Princini politič. ekonomije; — Mombert, Wirtschaft und Bevölkerung, u Grundriss f. Socialökonom., dio II., 1914., 82.; — Nossig, Über die Bevölkerung, Kosmos II. 1885, 123.; — F. Oppenheimer, Das Bevölkerungsgesetz des T. R. Malthus und der neuren Nationalökonomie, 1901., 29 i t. d.; — H. Pesch, Nationalökonomie, II. sv., 540—541; — E. v. Philippovich, Grundriss der polit. Ökonomie, I. Allgemeine Volkswirtschaftslehre, 1916., 89, 129.; — Lud. Pohles, Besprechung der Festgaben, u Schmollers Jahrb., XXX., 1906.; — F. Prinzing, Das Bevölkerungsgesetz, u Allgem. statist. Archiv, 1903., 1.; — D. Ricardo, Principles of Political Ekonomy; — Roscher, System der Volkswitschafts-Grundlagen, § 242.; — Romagnosi, Economia politica e statistica civile, VI., 1.; — Rossi, Introduction pour l'essay sur le principe de population; — H. Rost, Beiträge zur Moralstatistik, 1918.; — Rümelin, Reden und Aufsätze, 1875., 305.; — Die Bevölkerungslehre, u Schönbergs Handb. 4. izd. 1896. I. 723, 827.; — Th. Sadler, The Law of Population, 1830.; — Edwin Seligmann, Principles of Economy, 1906., 60—65.; — Sismondi, Novi principi politič. ekonomije; — E. Smissen.

Digitized by Google

La population, 1893., 149—221.; — A. Smith, Wealth ofNations Book 1., chap. 7.; — H. Soetbeer, Die Stellung der Socialisten zur Malthusschen Bevölkerungslehre, 1886.; — A. v. Schäfle, Bau und Leben des socialen Körpers, II., 1881., 245.; — G. Schmoller, Grundriss der Volkswirtschaftslehre, I., 175.; — H. Spenzer, Theory of Population, Westminst. Rewiew, I. 1852., 468.; — L. v. Stein, System der Staatswiss., I. 1852., 115.; — Sticker, Geschlechtsleben und Fortpflanzung. 1917.; — Talquist, Recherches statistiques sur la tendence à une moindre fécondité des mariages, 1885.; — Th. Thornton, Over population and its Remedy, 1846.; — Tönnies, Zur naturwiss. Gesellschaft-lehre, u Schmollers Jahrb. XXXI., 1907., 57.; — Adolf Wagner, Grundlegung der polit. Ökonomie I. 2., 1893., 415, 451, 632.; — Theoretische Socialökonomie, I. 1907., 49.—82.; — J. Wolf, Nationalökonomie als exakte Wissenschaft, 1908., 187.—192.; — Die Bevölkerungspolitik der Gegenwart, 1918.; — Nahrungsspielraum und Menschenzahl, 1917.

Još o neograničenoj potrebi svjedoka.

Saopćio Ivo Stanoš, javni bilježnik u Visu.

Na zadnjem Kongresu pravnika u Beogradu razmahala se velika debata o pitanju »Imade li se u gradjanskim parnicama dopustiti neograničena upotreba svjedoka«, te je prema saopćenjima u »Mjesečniku« više govornika iznijelo svoja mišljenja, a konačno se spomenuto pitanje skinulo sa dnevnoga reda, e da se ponovno uputi na raspravljanje na jednom od budućih pravničkih Kongresa. Pošto se u »Mjesečniku« br. 11. iz prošle godine spominje na strani 487., da su u debati učestvovali i zagovarali neograničenu upotrebu svjedoka predstavnici sudstva, odvjetnika i javnih bilježnika iz svih prečanskih krajeva, smatram se ponukanim, da ob ovom javno progovorim.

Svakomu je slobodno, da misli, kako hoće, i da želi, što mu je najkorisnije, ali objektivno prosudjivanje mora se osnivati na golim činjenicama, koje nam život pruža. Neka mi se ne zamjeri opaska, da u iznesenim argumentima ne nalazim stvarne osnove zagovaranju neograničene upotrebe svjedoka. Prema oznaci zanimanja sva su gospoda govornici pravnici u praksi, pa bi bilo poželjno, da iznesu približnu statistiku sporova, gdje je pravni posao ispravom utanačen, i sporova, gdje isprave uopće nije bilo. Ove bi brojke najbolje utvrdile, tko ima pravo, da li Srbijanci ili prečani.

Kao javni bilježnik dnevno sam u kontaktu sa strankama, uredjujući njihove pravne poslove. Bio sam u praksi kod sudova i odvjetnika, pa mi je poznato i tamošnje uredovanje. Do danas vrhu isprava, od mene sastavljenih, i pravnih posala, tu označenih, nije nastala, koliko znam, niti jedna parnica. Obično su ovi poslovi: oporuke, pogodbe dugovanja, pogodbe kupoprodaje, pogodbe darovanja, pogodbe dosmrtnoga prihoda, mjenični protesti, razna posvjedočenja i t. d. U Dalmaciji kroz jednu godinu javni bilježnici sastavljaju na hiljade isprava, ali vrhu ovih i odnosnih pravnih posala ima od svih parnica jedna na hiljadu. Da nije bilo ovih isprava, sigurno bi bilo mnogo više parnica. Nije točna tvrdnja, da je ispravu gotovo nemoguće tako točno sastaviti, da bi obuhvaćala sve moguće strane dotičnoga pravnoga posla. Pretpostavivši, da je to faktično nemoguće, kako se pak može zahtijevati, da pojedini svjedok pamti sve potankosti odnosnoga pravnoga posla, koji je eventualno sklopljen nazad više godina? U ovom slučaju i krnjavija isprava pruža veći

Digitized by Google

i sigurniji dokaz od mnogih svjedoka. Naravno, isprava je pred sudom jedno dokazno sredstvo a nikakovo sveto pismo, pa se dokazivanje može ostalim sredstvima popuniti, ako je baš to potrebno. Smiona je tvrdnja, da se sa svjedocima dade materijalna istina ustanoviti. Doživio sam, da su od deset svjedoka o istom predmetu dva suglasno, a osmorica nesuglasno svjedočila. Ta svi smo ljudi, sinovi vremena, dionici ambijenta! Kod svjedoka posebnih zvanja postoji neka osobita psihoza. Pogledajmo žandare; oni su vječni svjedoci o p t u ž b e. Zar rodbinska veza izmedju svjedoka i stranke malo djeluje na iskaz materijalne istine? Zašto je sucu pružena zakletva, da tom formom tobože utvrdi materijalnu istinu? Zato, jer mu svjedoci nisu potpuna garancija. Dr. Dušan Peleš*) kaže, da imade gotovo više parnica u onim slučajevima, gdje se pravi isprava, nego gdje se usmeno sklapaju ugovori. Teško je ovo povjerovati, a ako je tako, treba razlikovati ispravu od isprave. Isprava, sastavljena od nadripisara, i ne može biti drugo, već uzrokom parnice, ali isprava, sastavljena od osobe za to pozvane gotovo isključuje parničenje uopće. Tvrdi se, da javnu vlast, koja je tu ispravu napravila, može koješta zavesti u bludnju. To je istina, jednako kao što sudac odnosni pravni posao može da krivo shvati i krivo presudi, ali predstavnik te vlasti ima svoje poštenje, savjest, ponos i zvaničnu odgovornost, pa će nastojati, da se o sve to ne ogriješi. Ima pravnih posala, koji su faktično dovršeni materijalnom predajom. Za ovo nije baš potrebna **isprava,** ali za ostale, gdje se radi o raznim uvjetima, raznim rokovima i potankostima volje stranaka, bezuvjetno je potrebna javna isprava. Kod nas se lijepo kaže: Sa ispravom pod jastukom čovjek mirno spava. Nije opravdana tvrdnja, da treba neograničeno dopustiti upotrebu svjedoka zato, jer je za projekt novoga zakonika uzet osnovicom K l e i n o v gradjanski postupnik. Ovaj je postupnik fin i zgodan, ali ne najsavršeniji, da mu se ne bi baš išta moglo dodati. Postojeće materijalno pravo propisuje obligatornu formu za razne pravne poslove, te sve novele propisuju nove forme. Gradjanski je postupnik sredstvo ostvarenja materijalnog prava, pa je neshvatljivo, zašto i on ne bi bio takov, da se izbjegnu parnice, te ove ujednostave. Da i sudačko uvjerenje nije nešto apsolutno, dokazuju razni stepeni sudova. Kroz zadnje 3—4 godine u Dalmaciji je bilo na hiljade agrarnih parnica, koje su se dosta brzo svršavale, jer se je pregledom zemljišnika lako ustanovljivalo, da li se radi o javno- ili privatno-pravnom odnošaju. Da nije bilo ovih isprava, rečene parnice otezale bi se ad infinitum, a stranke bi trošile ogromne svote novaca, što bi prouzrokovalo materijalno uništenje naroda.

Prigovara se, da redoviti sastav isprave nameće trošak. Matematički dokazujem protivno. Radi se o dugovanju svote od 50.000 dinara. Po postojećoj tarifi za javne bilježnike u Dalmaciji pogodba dugovanja za gornju svotu sa klauzulom ovršivosti daje bilježniku pravo na pristojbinu od Din. 309 bez biljega i ostalih manjih troškova. Osuda iz ogluhe za istu gornju svotu uz sudjelovanje odvjetnika zapada po tarifi za odvjetnike Din. 2000 bez biljega i ostalih manjih troškova. Ovome ne treba komentara.

Nije zgodno, da se pravnički zborovi izjednače sa bilo kakovim makar i narodnim skupštinama. Prigodom debata ovakove vrsti treba riječi

*) Gosp. dr. Dušan P e l e š bio je prije takodjer kr. javni bilježnik. (Opas. uredniš.).

Digitized by Google

zbiti u činjenice, koje svatko može kontrolirati i koje dnevno pri radu susrećemo. Novi zakonici nemaju da se povode za ovim ili onim, već da nam pruže općeniti dobrostanje u sadanjem i budućem životu. Naš je ambijenat dosta pokvaren, te brat bratu više nije iskren. Jedino je sredstvo garancije u današnjem poslovnom svijetu — javna isprava.

Ne bi htio da ovo moje razglabanje bude shvaćeno kao reklama mome zvanju a omalovažavanje drugih, pa stoga u interesu svih predlažem, da se svakako ovo pitanje pretresa na budućem pravničkom Kongresu u Ljubljani, a medjutim neka predsjedništvo Kongresa putem ministarstva pravde dobavi od svih prečanskih sudove druge molbe posebne popise parnica, održanih u god. 1924. i 1925., u kojima je pravni posao uredjen ispravom, i onih, gdje uopće nije bilo isprave, a po mogućnosti sa oznakom, gdje se radilo o javnoj ispravi. Ovako ćemo najsigurnije i najlakše riješiti ovo važno pitanje.

Pravosudje:

a) Gradjansko.

Sporove glede nadležnosti izmedju stanbenih i redovitih sudova rješava kasacijoni sud po čl. 110. ustava, jer su sudovi za stanove upravne vlasti.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenje B., u Zagrebu kao kasacajonoga sudišta od 2. prosinca 1925. br. 52/25. R. D.

Stol sedmorice, oddelek B., v Zagrebu kakor kasacijsko sodišče je v stvari J. P-a, posestnika v Ljubljani, zoper J. S-a, radi odpovedi stanovanja vsled predloga višjega stanovanjskega sodišča v Zagrebu, da naj se odloči negativni kompetenčni konflikt, ki je nastal med okrajnim sodiščem v Ljubljani in stanovanjskim sodiščem I. stopnja v Ljubljani, je storil s k l e p:

Za postopanje in odločbo o tej stvari je pristojno stanovanjsko sodišče I. stopnje v Ljubljani.

U t e m e l j i t e v : V smislu čl. 110. in 137. ustava je kasacijsko sodišče pristojno, da rešuje spore o pristojnosti med upravnim, civilnim ali vojaškim oblastvom in sodnim oblastvom. Stanovanjska sodišča so se uvedla z zakonom o stanovanjih z dne 15. maja 1925. št. 106. Služb. Nov. v to svrho, da določajo in sodijo po tem zakonu. Vprašanje, da li jih je prištevali upravnim ali sodnim oblastvom po smislu čl. 110. ustava. Glede na ustroj stanovanjskih sodišč določen v čl. 28. stan. zak. in glede na to, da člani stanovanjskih sodišč niso stalni po smislu čl. 112. ustava, nego da jih sme minister za ocijalno politiko vsak čas odpozvati, in glede na določbo čl. 74. stan. zak., da mora stanovanjsko sodišče v primeru, da v stanovanjskem zakonu ni predpisa, uporabljati predpise upravnega ali civilnega sodnega postopanja, smatra kasacijsko sodišče stanovanjsko sodišče za upravno in ne sodno oblastvo po smislu čl. 110. ustave.

Član 80. stan. zak. preodkazuje vse predmete, za katere so po stanovanjskem zakonu pristojna stanovanjska sodišča in ki 15. maja 1925. še niso bili rešeni, stanovanjskim sodiščem. Zakon ne razlikuje so li ti predmeti dotlej visel pri stanovanjskih oblastih ali pri bivših stanovanjskih sodiščih ali pri rednih sodiščih. Ker je besedilo določno in jasno, se ne da iz dejstva, da so po čl. 27. stanovanjskega sodišča pristojna za odločanje in sojenje po stanovanjskem zakonu, in iz dejstva, da je zadobil sta-

Digitized by Google

novanjski zakon obvezno moć 15. maja 1925. zaključiti, da velja določba predodkaza samo za stvari, ki so visele pri stanovanjskih oblasti. I. stopnje in bivših stanovanjskih sodiščih. Ravno tako se ne da tak zaključek izvajati iz okolnosti, da je v odst. 3. čl. 82. stan. zak. posebna določba glede postopanja razsodišč (izabrani sud).

Čim spada torej po stanovanjskem zakonu odločba in sojenje pred stanovanjsko sodišče in predmet pri rednem sodišču dne 15. maja 1925., ko je stopil stanovanjski zakon v veljavo, še ni rešen, je imelo redno sodišče preodkazati stvar stanovanjskem sodišču. Stanovanjski zakon določa v čl. 2. prostore in zgrade, ki se jih omejitve zakona ne tičejo, a v čl. 12. naštevao sebe, koje ščiti. Iz odpovedi ni posneti, da bi se nanašala odpoved na zgradbo, ki jo ima v misli čl. 2. stan., zak., iz spisov pa sledi, da je stranka, ki se ji stanovanje odpovedaje zaščičena po smislu toč. 2. čl. 12. stan. zak. Iz spisov je dalje posneti, da 15. maja 1925. stvar še ni bila rešena, kajti sklep, ki se je z njim odločilo o ugovorih, izdalo je sodišče še le 18. maja 1925. Vendar se ta sklep strankam ni vročil, marveč je okrajno sodišče stvar odstopilo stanovanjskemu sodišču.

Podani su po sedanjem stanju stvari vsi pogoji za pristojnost stanovanjskega sodišča I. stopnja v Ljubljani. Gornji sklep je torej utemeljen. Vračajo se spisi.

Priopćio dr. Marko E i s e n h u t h, viječnić. tajnik ban. stola.

Osigurno sredstvo zabranbenoga zatvora na polovinu plaće se ne može protiv administrativnih vojnih lica dozvoliti na osnovu čl. 22. i 29. uredbe o pravnim dužnostima i odgovornostima vojnih administrativnih lica.

Rješenje vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu od 20. siječ. 1923. br. 2928/gr.

M. T., administrativni poručnik, kao ekspediter i Dj. M., administrativni potporučnik, kao magacioner kod uprave vojne odjeće II. u Sarajevu imali su otpremiti upravi vojne odjeće I. u Nišu 30.000 komada »kaki« novih košulja, ali oni nisu ove košulje upakovali u sanduke ili bale, nego su ih utovarili u vagone nesigurno vezane, i ako im je bilo poznato, da se u Bos. Brodu vrši pretovar iz uskih vagona u vagone normalnog kolosjeka, uslijed čega je nastao manjak od 48 komada. — Pošto su za gornju štetu gore imenovani odgovorni po čl. 10. uredbe o pravima, dužnostima i odgovornostima vojnih administrativnih lica, stoga su i dužni, da je državi naknade; ali oni to dobrovoljno ne će, izgovarajući se neopravdano, da su košulje pokradene prigodom pretovara u Bos. Brodu.

Stoga ih je državni fiskal u Sarajevu u zastupanju državnoga erara kraljevine S. H. S. tužio kod okružnoga suda u Sarajevu sa slijedećim zahtjevom:

Tuženi M. T. i Dj. M. dužni su platiti dužavnomu eraru kraljevine S. H. S. solidarno svotu od 4032 D. sa 6% kamata od dana tužbe i naknaditi mu parnični trošak sve to za dvije nedjelje dana pod prijetnjom ovrhe. Ujedno neka se za obezbjedjenje utužene svote na osnovu čl. 22. i 29. u vezi sa čl. 2., 8. i 10. uredbe o pravima, dužnostima i odgovornostima vojnih administrativnih lica u smislu §-a 449. grpp. d o z v o l i p r o t i v t u ž e n i h o s i g u r n o s r e d s t v o z a b r a n b e n o g a z a t v o r a na polovicu plaće i na polovicu dodatka na skupoću (shodno prema čl. 45. zakona o dodacima državnih službenika od 28. veljače 1922., Služ. Nov. br. 54) i to na plaću prvotuženoga u iznosu od 183 D. 33 para, a drugotuženoga u iznosu od 150 D. mjesečno, te na dodatak na skupoću

Digitized by Google

obojici po 26 D. dnevno do naplate cjelokupne štete u iznosu od 4.032 D., koja beriva primaju na kasi uprave vojne odjeće II. u Sarajevu, pa da ova udovolji ovoj zabrani, da beriva istima isplati, u koliko je ovim osigurnim sredstvom na ista zabranbeni zatvor stavljen, pod prijetnjom posljedica §-a 414. grpp.

Okružni ured u Sarajevu je odbio odlukom od 24. kolovoza 1922. P. 1608[3]1922. gore stavljeni zahtjev.

Protiv ove odluke okružnoga suda u Sarajecu od 24. kolovoza 1922. P. 1608/22. uložio je erarski fiskal u Sarajevu pravodobno u t o k sa prijedlogom, da se isti skupa sa spisima predloži vrhovnomu sudu u Sarajevu na više rješenje time, da utoku mjesta dade, napadnutu odluku ukine odnosno preinači, te molbi tužitelja udovolji. Taj je utok obrazložio ovako: Prvomolbeni je sud molbu državnoga erara kraljevine S. H. S., da se za pokriće tužene tražbine dozvoli osigurno sredstvo zabranbenoga zatvora na polovicu plaće i polovicu dodatka na skupoću tuženih odbio, jer da u nazočnom slučaju nema uvjeta za to, dočim se opće nije nikako ni upustio u pretres zahtjeva, da se na osnovu čl. 22. i 29. uredbe o pravima, dužnostima i odgovornostima vojnih administrativnih lica osigurno sredstvo odnosno obezbjeda dozvoli. — Ovo je stanovište prvomolbenoga suda neispravno.

Uredba, na osnovu čijih se propisa traži obezbjeda za utuženu tražbinu, obvezatna je za sva lica cjelokupne vojske kraljevine S. H. S., te je kao takova god. 1920. štampana i proglašena za vojsku cjelokupne kraljevine S. H. S. Na cijelom teritoriju kraljevine S. H. S. sačinjava vojska posebni stalež, koji je uredjen vojnim propisima, kojima se ovaj stalež i mora pokoravati, svoje dužnosti i djelovanja po njima upraviti, te po njima i odgovarati. Nema dvojbe, da je za rješenje ovoga slučaja od najveće i odlučne važnosti u prvom redu pitanje svojstva osobe odnosno njena staleška pripadnost kao i to, da li je djelo odnosno propuštaj učinjen pod obvezatnom odnosno odgovornom moći i pod gospodstvom propisa, koji se odnose na te staleže. Odlučno je dakle, da li je to djelo ili propuštaj povredio one propise, kojima je ta osoba po svojem staleškom odnošaju podvrgnuta i da li se za takova djela i propuštaje u toj staleškoj zajednici postoje i preventivne odnosno represivne mjere za odvornost odnosno naknadu i izgladjenje takovih protupravnih čina ili propuštaja. Protivnici su vojna lica, dakle pripadaju vojnomu staležu, te nema dvojbe, da je vojska, u kojoj mora vladati ne samo najveća i najstroža disciplina, nego i najstroža ispravnost, uredjena propisima u svakom pogledu, kojima svoje članove u najvećem zaptu i odgovornosti drži. Gdjegod se vojska i na kojem god se ona teritoriju nalazila, ona sa svojom disciplinom nosi i sve svoje propise, kojima svoje članove veže i u odgovornosti drži, jer kada toga ne bi bilo, najglavnija bi svrha vojske održanje discipline, reda i strogosti, pod odgovornošću vojnih propisa bila upravo iluzorna. Prema svemu ovome kako kod presudjivanja dozvole osigurnoga sredstva a tako i od provedenja istoga bez dvojbe vrijede ovi vojni propisi, pa je iz istaknutih razloga utok opravdan.

Vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu obnašao je u osigurnom predmetu erara kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca po erarskom fiskalu u Sarajevu protiv M. T., adm. poručnika, i Dj. M., adm. potporučnika, obojice kod uprave odjeće II. u Sarajevu za 4032 D. spp. utok tužitelja protiv odluci okružnoga suda u S. od 24. kolovoza 1922. P. 1608/22-1 odbiti.

Digitized by Google

R a z l o z i: Prvomolbena odluka je osnovana, jer molitelj osigurnoga sredstva nije ispunio uvjete §§-a 448., 449., 453. gr. pp.; nije naime ničim vjerodostojnim učinio svog zahtjeva, a postojanje opasnosti nije ni ustvrdio. Utjecatelj tvrdi, da se je osigurno sredstvo moralo dozvoliti na temelju uredbe o pravima i dužnostima vojnih administrativnih lica. Ovu uredbu sudovi Bosne i Hercegovine ne mogu primjenjivati. Iz prelaznih naredjenja državnoga ustava proizlazi, da se osim slučajeva, u ustavu predvidjenih, imadu primjenjivati dosadanji zakoni svake pokrajine. — Uredbom od 13. studenoga 1919. br. 23.023. (Zbor. zak. i nar. 1919. br. 86.) je odredjeno, da zakoni, uredbe i naredbe stiču obaveznu snagu, kada se proglase u »Službenim novinama kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca«. Uredba, na kojoj utjecaj temelji svoj zahtjev, nije tim načinom objavljena, a nije ni državnim ustavom protegnuta na krajeve van kraljevine Srbije. Prema tome ta uredba nema zakonke moći, niti je sud može primijeniti, u koliko se tiče formalnoga prava. Time naravno nije taknuto u obaveznu snagu te uredbe, u koliko uredjuje staleška prava i dužnosti članova vojske, te u koliko je normirana odgovornost pojedinih lica na temelju materijalno-pravnih propisa te uredbe.

Priopćio dr. Josip Vesel (Sarajevo).

Sin nema po zakonu prava od oca u ime opreme tražiti parbenim putem stanovite pokretnine ili nekretnine. Kao što miraz kćeri tako i opremu odredjuje sud po §-u 1221. o. g. z. na molbu stranke po svojem nahodjenju vanparbenim putem.

Rješidba stola sedmorice od 8. listopada 1925. br. 3.219.

(Osuda kotar. suda u B. od 31. pros. 1921. br. 19106/gr., osuda bans. stola od 10. siječ. 1925. br. 20.694.).

U usmeno raspravljenoj parnici Gj. H. iz F. kbr. 14, tužitelja, proti T. H. kbr. 14. iz F., tuženoga, zbog ustupa u posjed i vlasništvo nekretnina i pokretnina spp., u kojoj je k o t a r s k i s u d u B. osudom od 31. prosinca 1921. br. 19106/ gr. sudio:

Tužitelj Gj. H. odbija se sa svojom tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom, da mu je tuženi u svrhu osnutka vlastitoga doma i kućanstva, u kojem će moći uzdržavati sebe i svoju obitelj, dužan ustupiti u posjed, uživanje i vlasništvo — i to od pokretnina jednu kobilu sa ždrijebetom, jednu kravu, tri lagva, jednu kacu, jedna željezna kola, jedan plug i jednu čistilicu a prema nacrtu od nekretnina gr. ul. br. 14 opć. F. dio čestice br. 55 u izmjeri od 218 čhv. pod novom oznakom 55/2., br. 160. dio čestice 440 u izmjeri od 332 čhv. pod novom oznakom 440/2, br. 446. 447. 448 i 474. ter dio čestice br. 540 u izmjeri od 143 čhv., pod novom oznakom 540/2, a od nekretnina gr. ul. br. 154 opć. Z. česticu br. 602. ter da je sljedstvom toga dužan dozvoliti, da se prema nacrtu te pripale mu čestice otpišu od nekretnina gr. ul. br. 14 opć. F. odnosno od nekretnina gr. ul. br. 154 opć. Z. sa njegova imena i pravom vlasništva prepišu u nove gruntovne uloške istih općina na ime tužitelja, da mu je nadalje dužan platiti prouzročeni parbeni trošak, sve to za 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Troškovi se medju strankama prebijaju; — a

b a n s k i s t o l je povodom priziva tužitelja Gj. H. osudom od 10. siječnja 1925. br. 20.694 njegov priziv otputio, te potvrdio pobijanu osudu prvostepenog suda;

s t o l s e d m o r i c e našao je izvanredni previd tužitelja Gj. H. otputiti.

Digitized by Google

Razlozi: Previdne tegobe tužitelja Gj. H. nisu uvažive.

Tuženi T. H. kao otac dužan je istina po §-u 1231. o. g. z. tužitelju svomu sinu — u koliko to već učinio nije ili postoje okolnosti, koje ga po §-u 1222. o. g. z. rješavaju takove obveze — dati opremu prema svojoj imovini. No tužitelju ne pristoji po zakonu pravo u ime opreme zahtijevati od tuženoga parbenim putem pokretne stvari ili stanoviti dio nepokretnina. Kao što miraz kćeri tako i opremu sinu određuje sud po §-u 1221. o. g. z. na molbu stranke, a nakon što izvidi okolnosti, po svojem nahodjenju vanparbenim putem, prema imovini roditelja. Stoga su suglasne osude niže stepenih sudova po stanju spisa i na zakonu osnovane, pa jer ne postoji nijedan od uslova §-a 335. grpp., koji bi bio mogao opravdati izvanredni previd, to valja taj previd po propisu §-a 334 grpp. otputiti.

b) Kazneno.

Promjena kazne (po §-u 261. k. z.) može se pobijati samo prizivom, a ne ništovnom žalbom, i to samo, kada postoje okolnosti osobita obzira vrijedne.

Rješidba stola sedmorice od 11. veljače 1926. br. 375. (po novom zakonu o štampi).

Stol sedmorice kao sud kasacijoni povodom žaobe ništovne privatnoga tužitelja proti osudi sudbenoga stola u O. od 28. siječ. 1926. I. 684/1925., kojom je rečeni sudbeni stol sudio:

M. B. kriv je: što je u broju 240 dnevnika »N. L.«, koji izlazi na S., dne 8. listopada 1925. napisao i objelodanio članak pod naslovom: »Nepošteno, nemoralno i nepolitičko mahnitanje«, a medju inim za tužitelja S. P. neistinito kazao: »... A zaboravlja i to, da zagrebački veleizdajnički proces nisu banovinskim Srbima priredili Hrvati nego Beč i Pešta, dok je Hrvatima u nacijonalnoj državi S. H. S. priredjivao veleizdajničke procese on, nacijonalni Srbin, S. P.«, — nadalje ».... Ali kako da se opravda i razumije ovakovo vrijedjanje i preuzetnost sa strane jednoga grencera i bivšega Tiszina čankoliza, koji se je i te kako trsio, da bude regierungsfähig u madžarskoj sferi dvojne monarhije ....« — ».... I dokle će se trpjeti ovo nepošteno, nemoralno i nepolitičko mahnitanje toga psihopatološkoga ambicijonera ....«; — zatim što je u br. 253. istoga dnevnika »N. L.«, koji izlazi na S., dne 22. listopada 1925. napisao i objelodanio članak pod naslovom: »Politika otpuštenoga crnca«, u kojem privatnoga tužitelja S. P. nazivlje na više mjesta pogrdnim nazivom »odpušteni crnac« i samo »crnac«, te što je nadalje u istom članku za privatnoga tužitelja kazao: »... Pa jest, perfidno je služio onda, perfidno i sada!« i konačno: ».... A narodan je bio sporazum sklopljen s jednim crncem, čija forma lubanje, čelo, oči, junačka grud i boja kože i odviše jasno dokazuju, da u žilama ovoga crnca teče malo slavenske krvi i da je on po svoj prilici cigansko-kukavičje jaje, sneseno u slovensko i srpsko gnijezdo!« — kojim člancima i inkriminiranim stavkama je iznio takove neistinite tvrdnje, koje mogu nauditi tužiteljevoj časti, dobromu imenu i društvenomu ugledu, te upotrijebio o njem izraze preziranja i omalovažavanja, ne navodeći nikakove činjenice, čime je počinio krivično djelo uvrede i klevete, označeno u čl. 52. zakona o štampi, pak se stoga po čl. 56. istoga zakona osudjuje na kazan zatvora od deset dana, koja se kazan po §-u 261. k. z. pretvara u kazan globe u iznosu od 300 dinara u korist zaklade za podizanje i uzdržavanje popravilišta, kaznionica i sudskih zatvora, — zatim

Digitized by Google

po istom članku na kazan globe u iznosu od 200 dinara u korist gore navedene zaklade, a koja se globa za slučaj neutjerivosti u smislu §-a 260. k. z. zamjenjuje odgovarajućom kaznom zatvora od dvadeset dana, — te se ovršenje ove jedne i druge kazne po zakonu ob uvjetnom sudjenju odgadja uvjetno na jednu godinu dana; nadalje se presudjuje, da po §-u 339. k. p. nosi troškove kaznenoga postupka i eventualne ovrhe kazni, koji se troškovi po §-u 332. k. p. utjerivim proglašuju, te napokon da po §-u 334. k. p u savezu sa čl. 40. zakona o štampi plati troškove zastupanja privatnoga tužitelja u iznosu od 800 dinara u roku od 14 dana pod prijetnjom ovršnoga utjeranja, dočim je taksa na ovu osudu već po tužitelju na tužbi doprinešena sa 50 dinara; — ovu osudu imade M. B. po čl. 63. zakona o štampi u cjelini njenoga dispozitivnoga dijela o svojem trošku odštampati na čelu »N. L.« na S.;

našao je nakon saslušanja državn. nadodvjetnika ništovnu žalbu privatnoga tužitelja S. P. po §-u 282. st. IV. sl. b) k. p. odbaciti, a priziv privatnoga tužitelja zbog izreke o kazni po §-u 291. k. p. uvažiti te izreći: nema mjesta promjeni kazne zatvora, kako ju je prvostepeni sud izrekao, po §-u 261. k. z. u kazan novčanu, i nema mjesta dopuštenju odgode izvršenja kazne po §-u 1. zakona od 26. kolovoza 1916. o uvjetnom sudjenju.

Razlozi: Osudu prvostepenoga suda pobija privatni tužitelj S. P. kao ništavu iz ništovnih razloga po toč. 4., 5. i 11. §-a 277. k. p. — Ništovni razlog po toč. 4. §-a 277. k. p. nalazi žalilac u tom, što je sud protiv ograde žaločeve donio zaključak, da se na obje prijave i optužnice žaločeve zbog dviju po zakonu o štampi kažnjivih djela protiv istoga tuženoga M. B. ima zajedno provesti rasprava i osuda izreći, jer da se to protivi propisu §-a 49. k. p., koji takovo spajanje predvidja samo u tečaju izvida i istrage. Taj ništovni razlog nije osnovan, jer se propis §-a 49. k. p. ne odnosi samo na izvide i istragu, kako to neosnovano drži žalilac, već i na glavnu raspravu, čim odredjuje, da se o svim stvarima kažnjivim, koje se stiču, imade konačna osuda izreći ujedno.

Kao ništovni razlog po toč. 5. §-a 277. k. p. navodi žalilac protuslovlje osude sa stanjem spisa, što sud kod odmjere kazni uvažuje kao olakotno priznanje optuženikovo i da je bio izazvan na čin pisanjem privatnoga tužitelja u političkom listu »R.«, te sud izriče uvjetnu osudu, premda optuženik nije čin ni mogao tajiti, a niti se za ovaj pokajao, a niti je dokazano, da je privatni tužitelj kakov izazovni stavak u listu »R.« pisao, naprotiv da sud nije uvažio kao otegotnu okolnost sticaj čina, pak da je i kazan preblago odmjerena. Time žalilac upućuje i na ništovni razlog po toč. 11. §-a 277. k. p., a za pravo time obrazlaže svoje nezadovoljstvo ili priziv protiv izreke o kazni. Kad bi i postojalo po žaliocu isticano protuslovlje pobijane osude sa stanjem spisa, ne bi ovo činilo ništavost po toč. 5. §-a 277. k. p. ili ništinu po toč, 11. §-a 277. k. p. Protuslovlje navoda razloga osude sa dokaznim rezultatom rasprave mora se odnositi na odlučne učine u pogledu objektivnoga učina i subjektivne krivnje (§ 264. toč. 6. i 7. k. p.), da zasiuje razlog ništavosti po toč. 5. §-a 277. k. p.; takova protuslovlja ni žalilac ne navodi, a niti u istinu postoji.

Ništavost po toč. 11. nalazi žalitelj u tom, da je izreka suda o kazni naročito u pogledu promjene kazni i odgode izvršenja kazni donešena povredom i krivom primjenom zakona, jer da je prvostepeni sud tako postupao, kao da postoje osobitih obzira vriedne prilike i pretežne okolnosti olakotne. Nu jer zakon u §-u 261. k. z. i u §-u 1. zakona od 26. kolovoza 1916. o uvjetnom sudjenju in apstracto ne ograničuje suca, da kod

Digitized by Google

delikata, za koje je optuženik krivim pronadjen, primjeni pravni institut promjene kazni i da odgodi izvršenje kazni, to svojom izrekom u tom pravcu nije prvostepeni sud zakon povrijedio niti krivo primijenio prekoračenjem granica prava promjeniti kaziu ili dopuštenjem odgodjenja izvršenja kazni i potom ne stoji ništavost po točki 11.

Privatni tužitelj žali se napose i stoga, što mu po propisu §-a 75. zakona o štampi nije odgovor tuženoga na tužbu, prim. 13. studenoga 1925. I. 684/1925., dostavljen, da se na nj očituje. Ta žalba ne može se uvažiti, jer je žaliocu prosto stajalo od suca istražitelja zahtijevati dostavu odgovora tuženoga i eventualno ishoditi o tom zaključak suda.

S ovih se je razloga ništovna žalba privatnoga tužitelja S. P. morala kao neosnovana po §-u 282. st. IV. sl. b) k. p. odbaciti. — U koliko tužitelj drži, da in concreto nema mjesta promjeni kazne, odnosno odgodi izvršenja kazne, to mu zakon daje pravni lijek priziva i to proti izreki o vrsti kazne §-a 289. k. p., a proti neumjesnoj odgodi izvršenja kazni u §-u 2. zakona od 26. kolovoza 1916. o uvjetnom sudjenju. Kako zakon u §-u 261. k. z. ne ograničuje suca u primjeni promjene kazni, u koliko postoje ondje spomenute okolnosti osobita obzira dostojne niti vrstom delikta kažnjiva zatvorom niti izmjerom kazne zatvora niti sticajem kazne slobode pored ine koje kazni, tako nije niti tužitelja u §-u 289. k. p. ograničio u pravu primjene pravnoga lijeka proti izreci o vrsti kazni, kako ga je ograničio u §-u 279. k. p. u pogledu priziva proti izreci o izmjeni kazni i kako ga je ograničio u §-u 414. toč. k. p. u pogledu priziva u postupku zbog prekršaja, citirajući i § 279. k. p. Prema tomu privatni tužitelj izvadjajući svoj pravni lijek pod nazivom žalbe ništovne proti izreci o kazni izvadja zapravo priziv li nezadovoljstvo zbog toga, što je prvostepeni sud postupao pri izreci kazne, da postoje osobitih obzira vrijedne prilike i pretežne olakotne okolnosti, koje po tvrdiji privatnoga tužitelja ne postoje.

Budući da pobijana osuda prvobitnu kaznu zatvora, odmjerenu po čl. 56. zakona o štampi, pretvara po §-u 261. k. z. u globu novčanu i jer to pretvaranje petpostavlja, da postoje okolnosti osobita obzira dostojne, to privatni tužitelj upućuje tim nezadovoljstvom na priziv proti vrsti kazne. — Pobijana osuda primjenjujući pravni institut promjene kazni nije za obrazloženje te promjene kazne navela nikakove okolnosti osobita obzira dostojne, već jedino olakotne okolnosti, kao da takove dostaju za pomenutu promjenu. Nu to je shvaćanje neispravno. Otegotne i olakotne okolnosti po §-u 265. k. z. imaju utjecaja na izmjeru kazne a nipošto na promjenu kazne, niti se zbog olakotnih okolnosti kazna zatvora može po §-u 261. k. z. promijeniti, jer taj paragraf pretpostavlja ine od olakotnih okolnosti različite okolnosti osobita obzira dostojne, jer ih suprotstavlja okolnost, na olakotnim i otegotnim uredjujući drugi pravni institut naime ublaženje kazne po §-u 266. k. z. Po tom je osnovana tvrdnja žaliteljeva, da nema okolnosti osobita obzira vrijednih, dosljedno tomu da nema mjesta promjeni kazne po §-u 261. k. z.

Isto tako ne navodi pobijana osuda nikakovih prilika, vrijednih osobita obzira, za ododu izvršenja kazni, po tom nema niti pretpostava za izrečenje uvjetne osude po zakonu od 26. kolovoza 1916. o uvjetnom sudjenju. Stoga je priziv privatnoga tužitelja osnovan, jer in concreto nije po zakonu umjesna promjena kazne niti je umjesno dopuštenje odgode izvršenja kazne.

Valjalo je zato taj priziv po §-u 291. k. p. uvažiti i izreći, kako je naprijed učinjeno, da u ovom slučaju nema mjesta promjeni kazne u smi-

Digitized by Google

slu §-a 261. k. z. niti odgodi izvršenja kazne po §-u 1. zakona o uvjetnom sudjenju.

U koliko se pak privatni tužitelj svojim nezadovoljstvom ili prizivom žali na osudu prvostepenoga suda radi visine troškova zastupanja, mora se taj njegov priziv kao po §-u 279. k. p. nedopustiv odbiti, jer troškovi zastupanja stranaka spadaju po §-u 322. toč. 4. k. p. medju troškove kaznenoa postupka, pa kada su takovi osudom ustanovljeni i dosudjeni, nema proti tomu mjesta prizivu (§ 279. k. p.).

Zastara po novom zakonu o štampi.

Rješidba stola sedmorice od 1. veljače 1926. br. 392/26.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni danas dne 1. velj. 1926. povodom podnešene po privatnom tužitelju M. K. žaobe ništovne proti osudi sudbenoga stola u Z. od 11. siječnja 1926., I. 5735/1925., kojom je rečeni sudbeni stol sudio:

S. K. radi prestupka §. 488. i 491. k. z. kažnjen, optužen, da je u povremenom časopisu »K. L.«, koji izlazi u Z., u br. 34. od 27. kolovoza 1925. napisao uvodni članak pod naslovom »Nekoliko aforizama u povodu raskola medju starokatolicima u Hrvatskoj«, u kojem je o privatnom tužielju M. K. napisao i to:

1. na str. 431., u stupcu prvom i drugom: »U historiji crkvenoj, kako znamo, bila je sva sila otpada i različitih sekta, a i danas ih ima. Ali nigdje ne čitamo, da bi jedna samo ta koja sekta u svojem radjanju takovu moralnu gnjilež iznijela iz privatnoga i javnoga života prvoga svoga tako zvanoga biskupa vjernicima za ogledalo, kakovu je moralnu gnjilež iznijela starokatolička crkva u Hrvatskoj iz života prvoga svoga biskupa M. K. Kako je tamna njegova prošlost, tako su po prikazu samih starokatolika javno poznata i njegova još tamnija djela. Od sedam nema jednoga, koji ne bi vikao: bježite bezbožnici, stupovi se lome, zemlja puca! — Novine i listovi puni su teških napadaja na njega. Ni vlas na glavi nije mu ostala poštedjena. I one novine, koje su simpatizirale sa starokatolicima, otkriše strahovite grijehe na njemu. Beskarakterna ličnost, lažac, karijerista, prevrtljivac. Sa zagrebačkom policijom ima posla radi prljavština. Za biskupsku mitru bi on postao i pravoslavnim vladikom i židovskim nadrabinom i muslimanskim reis-ul-ulemom. On je prevejani lukavac. Još nisu izbrisane duboke predočbe o metanisanju njegovu namjesnikovoj gospodji. Biskupsku čast je htio kupiti preko uplivne ličnosti u Bečkoj nuncijaturi, a kao kupovninu nudio uvedenje talijanske propovijedi u splitske crkve. Fabricirao je spise, koji su navodno stigli iz nuncijature. Iz kancelarje je morao seliti radi neopravdanih računa. Kada je nosio sveto otajstvo, jedna žena javno je povikala: »O Isukrste, u čije si ruke pao!« Sadašnji splitski biskup odmah ga je kod svoga dolaska u Split otjerao kao nedostojnika iz službe. Stid nas je iznositi javno poznate škandale, što ih je taj nesretnik svojim sablažnjivim životom izazvao. Potpuno se osramotio pred svim poštenim ljudima svojim životom.«

2. Na str. 421., u stupcu drugom- »Rijetko je tko tako oduševljen Radićevac kao don M. On je i radikal i Austrijanac i Talijan i komunista. Udružio se sa ljudima, koji se znadu oštro naljoskati. On po državnom i crkvenom zakonu još i sada živi u priležništvu ... itd. itd. — Eto, to je samo površna slika prvoga starokatoličkoga biskupa u Hrvatskoj M. K. Ne donosimo tu sliku mi. Tu sliku donosi prvi drug i njegov najbolji poznavaoc g. dr. S. V. Ta je slika tako plastički, tako vjerno,

Digitized by Google

tako iskreno, a i tako duhovito predočena, da mi niti iz najudaljenije udaljenosti nemamo razloga ma samo i posumnjati u vjernost i iskrenost njezinu. To nam jamči u prirodjenoj svojoj iskrenosti sam g. dr. V., koji dapače odvažno poziva g. don M. K., neka ga na sud povuče, ako drži, da to nije njegova slika. Što više, dr. V, jošte i dodaje: »imade još koješta, što se mora iznijeti.« Dakle da bude ta slika u svim svojim čestima što savršenija, još će se i druge vrline iz života ovoga prvoga starokatoličkoga biskupa iznijeti i uramiti za ogledalo i spomen vjernicima. Da li će ta slika don M. obradovati i onoga »bezobraznoga Švabu« biskupa K., kako ga starokatoličko sinodalno vijeće nazivlje, koji je na don M. u Holandiji proizveo »rukopoloženje«, a don M. mu iz zahvalnosti obećao poslati svoga »prošeka«, a nije mu ga poslao, u to mi ne pačamo. No ovdje je nešto znamenitijega po srijedi, nego li je čestita ličnost g. don M. K. Ovdje je kud i kamo znamenitije pitanje, zašto je g. dr. V. iznio sve one moralne strahote na javno sudište vjernika prvoga svoga biskupa don M.«

3. Na str. 422., u stupcu drugom: »S ovakovim moralnim vrlinama don M. je više dvorski glumac, nego li da stoji na čelu ovakove zadaće. To je eto i razlog, zašto je g. dr. V. javno upozorio vjernike, da treba don M., ako i ne »na vrhu cipele« a ono sa svim parketskim formama ličkom prugom do Knina ispratiti, da dalje ne sramoti starokatoličke akcije u Hrvatskoj, i da ne ometa rada osnivača ove sekte;«

pa da je time o privatnomu tužitelju M. K. neistinito iznio i pronio takove stvari, koje mogu naditi njegovoj časti, dobromu imenu, društvenomu ugledu ili privrednome kreditu, te lične privatne i domaće prilike, čime je povrijedio mir i spokojstvo privatnoga tužitelja, te počinio djelo prestupljenja klevetom, označeno u čl. 52. i 57. zakona o štampi; —

r i j e š a v a se od optužbe po §-u 250. točka 3. k. p., a privatni tužitelj M. K. odbija se po §-u 310. k. p. sa zahtjevom na naknadu materijalne štete u smislu čl. 62. zakona o štampi, te naprotiv imade naknaditi S. K-u po §-u 332. i 331. k. p. troškove zastupanja, koji se obredjuju na 4.000 dinara;

iza obavljene dana 30. siječnja 1926. javne rasprave i saslušanoga razlaganja izvjestitelja kao i iza saslušanih izvedba zastupnika privatnoga tužitelja branitelja dra. D. T. i branitelja optuženikova odvjetnika dra. D. K., — našao je žalbu ništovnu privatnoga tužitelja M. K. po §-u 284. alineja 1. k. p. odbaciti.

R a z l o z i : Privatni tužitelj pobija u svojoj žalbi ništovnoj prvostepenu osudu pozivom na razloge ništavosti točke 3., 4., 5., 9. b) i 10. §-a 277. k. p. — Žalilac naročito ističe, da po sadanjem zakonu o štampi ne važi više § 530. k. z. o šestnedjeljnom roku za podnošenje tužbe, temeljem kojega je prvostepeni sud optuženika riješio od optužbe, pa time upućuje na razlog ništavosti § 277. toč. 9. sl. b) k. p. U tom pravcu žalba nije osnovana.

Po naredjenju prve alineje čl. 89. zakona o štampi važe odredbe općega kaznenoga zakona o pokušaju i svršenom djelu, o olakšavnim, ublažavnim i otežavnim okolnostima, o povratu i zastarjelosti u svemu i za krivična djela učinjena putem štampe. No time nije mišljeno, da ostali propisi opće naravi u općem kaznenom zakonu više nisu na snazi. Po čl. 95. zakona o štampi ukidaju se svi posebni materijalni zakonski propisi o štampi, koji postoje u pojedinim pokrajinama, ali se ne ukidaju oni opći propisi općega kaznenoga zakona, koji se ne protive ni duhu ni slovu propisa zakona o štampi, ma da se ovaj na njih izrijekom i ne poziva.

Digitized by Google

Tako ne ima sumnje, da i kod štamparskih delikata izvinjavaju neke okolnosti, navedene u §-u 2. k. z., kao ludilo, nedoraslost, nadalje da i dalje važe propisi kaznenoga zakona o sticaju, primjerice kada je jednim ili sa više štampanih napisa učinjeno više kažnjivih djela; ma da takove odredbe nisu spomenute u čl. 89. zakona o štampi. Od propisa sadržanih u glavi XXVII. prvoga dijela i u glavi XIV. drugoga dijela o utrnuću zločinstva odnosno prestupaka i prekršaja i njihovih kazni nisu ostali na snazi samo propisi o zastari (zagodi), na koje čl. 89. zakona o štampi upućuje, nego je očito, da su ostali na snazi i §§ 224., 225., 226., 527. i 528. k. z. o utrnuću zločinstva odnosno prestupaka i prekršaja i njihovih kazni smrću krivca, podnešenjem kazni, otpustom, pomilovanjem, pa se stoga ne može uzeti, da je zakonom o štampi ukinut medju rečene propise uvršteni § 530. k. z. jdino stoga, što u tom §-u sadržano naredjenje nije spomenuto u čl. 89. zakona o štampi.

No pitanje je, nije li § 530. k. z. derogiran alinejom drugom čl. 89. zakona o štampi, po kojoj pravo na podizanje tužbe zastaruje za godinu dana od dana štampanja. Ova posljednja odredba statuira zastaru prava na podizanje tužbe, koja postoji uz zastaru kažnjiva čina i kazni po §-u 227. i 531. općega kaznenoga zakona. Nasuprot po odredbama kaznenoga zakona propis §-a 530. k. z. ne obuhvaća slučaj zastare, nego govori o oproštaju kažnjiva djela, koji se oproštaj može učiniti izrijekom ili ćutke time, da uvrijedjeni za šest tjedana od saznanja kažnjiva djela ne podnese tužbe. Po §-u 248. ranijega kaznenoga zakona od god. 1803., koji je služio osnovom sadanjemu kaznenomu zakonu, smatralo se je kod privatnoga delikta preljuba nepodnošenje zahtjeva uvrijedjenoga lica za pokretanje istrage u roku od šest nedjelja od saznanja prećutnim oproštajem uvrede, a time i razlogom za isključenje kazne. Kazneni zakon točno razlikuje (§ 526. k. z.) oproštaj (§ 529. i 530.) od zastare (§ 531.), te su po tom u smislu propisa kaznenoga zakona od god. 1852. to dvije razne pravne ustanove.

Po tome propis čl. 89. o zastari prava na podizanje tužbe uz rok od godinu dana od dana štampanja, koji vrijedi za sve štamparske delikte, nema ništa zajedničkoga, niti stoga može biti protivan izuzetnomu specijalnomu propisu §-a 530. k. z., po kojem se oprašta kažnjivo djelo i to samo kod privatnih delikata, ako povrijedjeni ne opdnese tužbe uz prekluzivni rok od šest tjedana od saznanja djela. Zakonom o štampi nije dakle derogiran § 530. k. z. Slično je stanje postojalo i po ranijem tiskovnom zakonu od 27. svibnja 1875., prema kome je po §-u 35. toga zakona opstojala zastara po načelima općega kaznenoga zakona i zastara za pokretanje kaznenoga postupka od šest mjeseci po tiskovnom zakonu, a uz jednu i drugu zastaru važio je za privatne delikte i § 530. kz.

Tužitelj se nadalje žali, što je protiv propisa čl. 73. al. 7. zakona o štampi sud uzeo u pretres pitanje o primjeni §-a 530. k. z., premda optuženik u svojem odgovoru na tužbu nije to sredstvo odbrane iznio niti za to dokaze predložio. No ni u tom pravcu žalba nije osnovana. Propisi čl. 73. zakona o štampi odnose se na prethodni istražni postupak, pa se ne može iznimna odredba al. 7. toga člana o nedopuštenosti doprinošenja novih dokaza iza roka od osam dana protegnuti i na dokazivanje na glavnoj raspravi. Kada bi zakonodavac tu izuzetnu odredbu htio proširiti i na glavnu raspravu, morao bi to izrično odrediti, jer se takova odredba za čitavi postupak protivi temeljnim načelima općega kaznenoga postupnika, koji supsidijarno vrijedi i za postupak o štamparskim krivicama (čl. 95. al. 2. zakona o štampi). Uz to se ta tegoba žalbe ukazuje već i stoga ne-

Digitized by Google

osnovanom, što sud ima po službenoj dužnosti, a ne tek na prigovor optuženika paziti na to, da li je tužitelj u roku, navedenom u §-u 530. k. z., tužbu podnio.

Tužitelj se nadalje žali, da je pobijanu osudu donio senat, koji je on otklonio, a da predsjednik sudbenoga stola, koji je o tom odlučio, nije prije tužitelja o razlozima otklona saslušao. No senat, koji je stvar presudio, nije o samom otklonu odlučio, a budući da po tom u tom obziru ne postoji zaključak toga senata, ne može ni opstojati ništavost točke 4. §-a 277. k. p., na koju žalitelj upućuje. Kod rješavanja žalbe ništovne ne dolazi u obzir, da li je predsjednik sudbenoga stola kod donošenja svoje odluke ispravno postupao ili ne, pa budući da protiv njegove odluke uložen priziv zapravo pritužba nema odgodne moći (§ 67. k. p.), i budući da po §-u 277. toč. 1. k. p. ništavost čini samo, kada isključeni sudac udioništvuje u sudjenju, to nije učinjena ništavost u tom, što je senat, čiji je otklon tužitelj tražio, raspravu nastavio i presudu izrekao.

Tužitelj se zatim žali, što prvostepeni sud nije stao na gledište, da ima tuženi dokazati, da je tužba prekasno podnesena, te što sud uzima kao početni dan roka, navedenoga u §-u 530. k. z., onaj dan, kojega je tužitelj saznao, da je izašao članak, koji sadrži napadaj na tužitelja, a da se je naprotiv imao uzeti onaj dan, kojega je tužitelj saznao za kažnjivo djelo t. j. za uvrede i klevete u članku sadržane. No u zakonu nije rečeno, da ima baš optuženik u slučaju sumnje dokazati dan, kada je tužitelj za kažnjivo djelo saznao, već o toj okolnosti odlučuje sud na temelju doprinesenih ili po njemu provedenih dokaza. U razlozima se prvostepene presude pravilno navodi, da nije potrebno, da uvrijedjena osoba sazna za čitavi sadržaj odštampanoga članka, već je dovoljno, da sazna, da je protiv nje odštampan članak, kojim je povrijedjena u svom poštenju. Podjedno pak sud uzima dokazanim, da je tužitelj za inkriminirani članak saznao izmedju 11. i 16. rujna 1925., dakle svakako šest nedjelja prije podnošenja zahtjeva za gonjenje, a o toj činjenici odlučio je sud po svojem slobodnom uvjerenju po §-u 249. k. p., koje se ništovnom žalbom pobijati ne može. U tom obziru pak izreka suda nije ni nepotpuna, ni sama sobom protuslovna, a u skladu je sa iskazom samoga privatnoga tužioca, preslušanoga kao svjedoka, prema čemu ne postoji ništavost toč. 5., na koju žalilac gornjim navodima upućuje.

Tužitelj drži, da je ništavost učinjena i time, što je on osudjen, da plati optuženiku trošak od 4000 D. No ova se tegoba ne da svrstati ni pod koju točku ništavosti §-a 277. k. p., te protiv izreke suda o tome u samoj presudi s obzirom na § 279. i 322. br. 4. k. p. nije dopušten nikakov dalji pravni lijek. Ne može nadalje postojati ni ništavost točke 10. §-a 277. k. p. iz razloga, što ova pretpostavlja pogrješnu kvalifikaciju kažnjivoga djela. — Razlozi ništavosti, navedeni u žalbi ništovnoj pod brojevima 2., 3., 4., 5. i 6. nemaju se uzeti u pretres, jer se ne odnose na samu pobijanu presudu, koja optuženika po §-u 250. toč. 5. k. p. oslobadja od optužbe, jedino s obzirom na propis §-a 530. k. z.

Valja stoga žalbu ništovnu privatnoga tužitelja kao neosnovanu odbaciti, a budući da je stoga apsolutorna pobijana presuda pravosnažnom postala, postao je bezpredmetnim i priziv, koji je tužitelj uložio protiv odluke predsjednika sudbenoga stola, kojom se ne uvažuje njegov prijedlog za otklon članova senata.

Digitized by Google

Kod odmjere kazne po §-u 10. zakona o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži od 23. lipnja 1922. kod blažih slučajeva, gdje je kaznena stavka od 6 mjeseci do pet godina, nema mjesta primjeni §-a 254. kp.

Rješidba stola sedmorice kao kasacijonoga suda od 8. listopada 1925. br. 2.794.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni povodom ništovne žaobe državnog odvjetništva proti osudi sudbenoga stola u Z. od 20. lipnja 1925. I. 4430-1924, kojom je rečeni sudbeni stol sudio:

1. — J. B., 2. F. B. krivi su: da su u noći od 23. na 24. listopada 1924. u Zagrebu u društvu provalom iz zatvorenih prostorija svoje koristi radi, a bez privole S. B. kao posjednika uzeli: jedan zimski muški crni kaput, vrijedan 1125 D.; jedan zimski muški crni kaput, vrijedan 1560 D.; dva zimska ogrtača, vrijedna 1500 D.; jedno muško plavo odijelo, vrijedno 2500 D.; jednu mušku žutu kišnu kabanicu, vrijednu 590 D.; jedan muški sivi kratki kaput, vrijedan 400 D.; 3 m. plavoga štofa sa priborom, vrijedno 1500 D. i 3 m. svijetloga plavoga štofa, vrijedno 1000 D.; jedne prugaste hlaće, vrijedne 600 D; jednu ponošenu kabanicu, vrijednu 300 D.; jedan žuti ponošeni šešir, vrijedan 200 D.; t. j. ukupno 11.425 D.; dakle tudjih pokretnih stvari u vrijednosti preko 3.000 D., čime su počinili zločin kradje, označen u §§-a 171., 173., i 174. sl. a) i c) k. z. Stoga se osudjuju i to J. B. po §-u 170. k. z. osvrtom na § 180. k. z. uporabom §-a 254. k. p. na kazan teške tamnice u trajanju od dvije godine, pooštrene svake godine na dan čina mračnom izbom i tvrdim ležajem, dok se mladjahno lice F. B. osudjuje uporabom §-a 54. k. z. na uzgojnu mjeru lišenja slobode od 6 mjeseci uvjetno po članu 10. i čl. 6., toč. 4. zakona od 23. lipnja 1922. o zaštićivanju mladeži, ovršenje koje se po zakonu od 26. kolovoza 1916. odlaže na pet godina; — nadalje, da po §-u 330. k. p. solidarno nose prvooptuženi i drugooptuženi troškove kaznenoga postupka, a ovrhe kazni svaki svoje napose, koji se po §-u 332. k. p. kod obojice proglašuju neutjerivima, i konačno da plate taksu na osudu po članu T. br. 193. taksenoga zakona i to J. B. 150 D., a F. B. 75 D. dok se oštećenik sa svojim zahtjevom otpućuje na redoviti put pravde;

n a š a o je nakon saslušanja zamjenika državnoga nadodvjetnika žalbu ništovnu državnoga odvjetništva u pogledu optuženoga F. B. po §-u 282., stavka IV., slovo b) k. p. odbaciti, a po §-u 291. k. p. otputiti priziv državnoga odvjetništva zbog optuženima J. B. i F. B. preblago odmjerene kazne, a priziv optuženoga F. B. zbog prestrogo mu odmjerene kazne.

R a z l o z i: Državno odvjetništvo pobija osudu prvostepenoga suda iz razloga ništavosti točke 11. §-a 277. k. p., koji nalazi u tom, što je prvostepeni sud optuženomu F. B. odmjerio kaznu lišenja slobode ispod dvije godine, jer za inkrimirano zločinstvo zakon u §-u 179. k. z. odredjuje kaznu teške tamnice izmedju 5 i 10 godina. No ta tvrdnja žalbe ništovne nije ispravna. Prvostepeni je sud tom optuženiku pravilno odredio kaznu po čl. 10. al. 2., stavka 2. zakona od 23. lipnja 1922. o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži, koja se kazna lišenja slobode po tom zakonu može zbog inkriminiranoga zločinstva, u koliko se tiče trajanja kazni odmjeriti najviše do pet godina, tu je kaznu u smislu prvo citiranoga zakona, u koliko se tiče najmanjega trajanja kazni, po općem propisu §-a 54. k. z. po svojem izvanrednom pravu ublaženja zakonito u trajanju kazni obalio u granicama toga zakona na šest mjeseci lišenja slobode. Prema tomu prvostepeni sud pri odmjerivanju kazni nije prešao svoje pravo

Digitized by Google

kažnjenja i po tom nije učinio ništavost po točćki 11. Valjalo je stoga žalbu ništovnu državnoga odvjetništva po §-u 282., stavka IV., slovo b) k. p. kao očito neosnovanu odbaciti. Nadalje se državno odvjetništvo žali proti osudi prvostepenoga suda zbog izreke o kazni i to za to, što je optuženom J. B. uporavom §-a 254. k. p. dosudjena kazan teške tamnice samo od dvije godine i što je optuženom F. B. po zakonu od 26. kolovoza 1916. o uvjetnom sudjenju odredjeno, da se izvršenje dosudjene kazni odgadja uvjetno na pet godina, jer da postojeće otegotne okolnosti isključuju odmjeru tako blage kazni. Budući da je kazna, kako ju je prvostepeni sud optuženicima odmjerio obzirom na okolnosti, koje na odmjeru kazne utječu i obzirom na primijenjenu stavku kaznenu krivnji, primjereno odmjerena, valjalo je po §-u 291. k. p. priziv zbog izreke o kazni kako onaj državnoga odvjetništva u pogledu drugooptuženoga podnešen po §-u 2., alinea 2. zakona od 26. kolovoza 1916. o uvjetnom sudjenju, tako i onaj optuženoga J. B. otputiti i u tom dijelu osudu prvostepenoga suda nepromijenjenu ostaviti.

c) Trgovačko.

Ovrha osude prekršitelju trgov. posla može se provesti neposredno proti preuzimatelju trgov. posla samo onda, ako je jamstvo preuzimatelja neposredno.

Rješidba stola sedmorice od 20. studenoga 1924., br. 3064.
(Odluka Kotar. suda u P. od 2. siječ. 1922. br. 17.691/gr., rješidba bans. Stola od 21. ruj. 1922. br. 15.204).

U ovršnom predmetu E. S. iz Pl., ovrhovoditeljice, protiv drž. željeznica glavne direkcije u Zagrebu po ravnateljstvu erar. pravnih posala u Zagrebu, ovrešenice, radi 58 K 53 f., u kojem je kotarski sud u P. odlukom od 2. siječnja 1922., br. 17691/gr. dozvolio, radi dužnih E. S. 58 K 53 f. ovrhu na pokretnine drž. željeznice te umolio za obavu kot. sud I. u Zagrebu, koji je pod odlukom od 8. veljače 1922., br. 4024/gr. tu obavu odredio, a banski stol povodom ništovne žalbe i utoka ravnateljstva erar. pravnih posala u Zagrebu rješidbom od 21. rujna 1922., br. 15204. napadnutu prvosudnu odluku potvrdio;

stol sedmorice: vidiv, da željeznice kao privatno poduzeće države na području Hrv. i Slav. te bivše kraljevine Ugarske spadaju i pod propise trgovačkog zakona (zak. čl. XXXVII - 1878. i zak. čl. LVII - 1908. zajednič. ugar.-hrv. drž. sabora), — vidiv, da po propisu §§ 1. i 5. zak. čl. LVII. : 1908. preuzimatelj trgov. posla ne jamči bezuvjeno za obveze svoga prednika, iz toga posla proizviruće, odnosno da se pravna moć presude, izrečene proti njegovu predniku zbog takove obveze, ne proteže bezuvjetno na preuzimatelja posla; — vidiv, da je sadanja ovrhovoditeljica E. S. svoju tužbu prim. 22. rujna 1913., br. 17966/gr. i u istoj stavljeni zahtjev na platež odštete od 58 K 53 f. spp. upravila proti ugar. državnoj željeznici po ravnateljstvu u Budimpešti, sa zastupnikom ove parnicu provela i proti istoj izhodila ovršivu osudu od 25. svibnja 1921., br. 6950/gr., a ne i proti državnim željeznicama S. H. S.; — vidiv, da bi na temelju takove osude po §-u 5. zak. čl. LVII. : 1908. bilo mjesta ovrhi neposredno protiv sljednika ugar. drž. željeznice na području Hrvatske i Slavonije naime državnim željeznicama S. H. S., kada bi neprijeporno bilo, da ove kao preuzimatelj jamče za takove obveze ugar. drž. željeznice i da im je kod preuzeća bilo poznato, da je o spomenutoj odšteti proti predniku u tečaju parnica; — vidiv ali, da je ovo pitanje jamstva

Digitized by Google

drž. željeznica S. H. S. za obveze ugar. drž. željeznice sporno, a kao takovo ne može se riješiti u ovom ovršnom postupku već samo redovitim putem parnice s obzirom na propis §-a 3., zak. čl. LVII. - 1908.

n a š a o je povodom izvanrednoga previdnoga utoka ravnateljstva erar. pravnih posala u Zagrebu suglasne odluke nižestepenih sudova preinačiti, te ovrhovoditeljicu E. S. sa njezinom ovršnom molbom protiv drž. željeznica na glavnoj direkciji u Zagrebu prim. 23. pros. 1921., br. 17691/gr. radi 58 K 53 f. spp. odbiti. — Trošak pravnog lijeka nije zatražen.

Kongres pravnika kraljevine S. H. S.

Poziv.

Kongres pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koji je ustanovljen kao stalna institucija na zboru pravnika iz cijele kraljevine u Z a g r e b u septembra mjeseca g. 1924. i koji je imao na osnovu svog statuta prvi svoj skup u B e o g r a d u na dan 18. do 20. septembra g. 1925., izabrao je na zaključnom sastanku drugi stalni odbor, koji ima zadatak, da pripravi sve potrebno za buduću skupštinu Kongresa, uz jednodušni usklik: »Do vidjenja u Ljubljani!«

Po tom je stalni odbor Kongresa, koji je imao dne 13. decembra 1925. svoj prvi sastanak u Ljubljani, odlučio jednoglasno, da se II. Kongres pravnika održi u L j u b l j a n i, i t o s e p t e m b r a m j e s e c a god. 1926.

I.

Radi sudjelovanja na tom ljubljanskom Kongresu i radi priprava smatramo prije svega potrebnim, da se ponovno prijave oni pravnici u Kraljevini S. H. S., koji su se do sada računali za članove Kongresa, nadalje da jave svoj pristup Kongresu oni, koji nisu bili njegovi članovi.

Zato molimo, da d o s a d a š n j i članovi o b n o v e svoje članstvo s pismenom prijavom bilo stalnom odboru Kongresa u Ljubljani bilo pravničkom udruženju (u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani ili Subotici), pri kojem su se bili upisali g. 1925. kao članovi Kongresa.

Takodjer i n o v i č l a n o v i Kongresa neka se pismeno prijave stalnom odboru Kongresa u Ljubljani ili pravničkom udruženju, čiji su članovi.

P a statutu m o g u b i t i č l a n o v i K o n g r e s a s a m o o n i p r a v n i c i, k o j i s u i s t o v r e m e n o č l a n o v i j e d n o g o d i m e n o v a n i h p r a v n i č k i h u d r u ž e n j a u k r a l j e v i n i.

S prijavom treba istovremeno platiti godišnju članarinu, koja iznosi za državne i samoupravne činovnike D 60.—, a za ostala zvanja D 120.—.

Spisak prijava ujedno sa članarinama predaju pravnička udruženja stalnomu odboru Kongresa, koji izdaje članske karte (§ 4. statuta) preko pravničkih udruženja.

Molimo, da se prijave izvrše na vrijeme tako, da bi stalni odbor imao do konca aprila god. 1926. na raspoloženju spiskove članova Kongresa i članarine.

P r a v n i č k a u d r u ž e n j a pak učtivo molimo, da u naznačenom pravcu posreduje izmedju stalnog odbora i članova Kongresa i da kao i

Digitized by Google

do sada posvete svoju agilnost u svrhu što većeg sudjelovanja pravnika na Kongresu i što potpunijeg ostvarenja njegovih statutarnih ciljeva.

II.

U pogledu stručnih zadaća Kongresa stalni odbor je odlučio privremeno, da se na ljubljanskom kongresu raspravljaju radi svoje važnosti i aktuelnosti slijedeće teme:

1. Izjednačenje bračnih prava u kraljevini.
2. Pitanje valorizacije.
3. Pravni značaj i tehnika naših financijskih zakona.
4. Pitanje državljanstva.
5. Reorganizacija upravnoga sudstva.
6. Naknada štete za nepravedno odredjeni istražni zatvor.

Pozivaju se naši pravnici, da učestvuju u raspravljanju o tim predmetima. Svi oni, koji žele učestvovati kao referenti ili koreferenti, neka to prijave stalnomu odboru do 15. aprila 1926. i pri tom točno označe predmet, koji izaberu, i glavne misli svoga gledišta prema predmetu.

Po isteku navedenoga roka stalni odbor će definitivno odrediti i teme i referente kao i koreferente.

III.

Baš ovih dana razašilje se »Spomenica prvoga Kongresa pravnika kraljevine SHS, održanog u Beogradu na dan 18.—20. septembra 1925. godine«, koju je sastavio i izdao I. stalni odbor Kongresa. Lijep je to dokumenat kako se putem Kongresa zbližujemo mi pravnici iz cijele kraljevine i sudjelujemo za napredovanje zajedničkog prava u teoriji i praksi. Veoma krasna spomenica predstavlja točno cjelokupni rad Kongresa i iz nje se lako informiraju osobito budući članovi Kongresa. Dobiva se uz doznaku svote od Din 20 pri sekretaru Kongresa gospodinu Mih. Zlatanoviću, sucu prvostepenoga suda za varoš Beograd.

U Ljubljani, sredinom februara 1926.

Za stalni odbor kongresa pravnika kraljevine S. H. S.

Predsjednik: Dr. D. Majaron, v. r.

Literatura.

Spomenica prvog Kongresa pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, održanog u Beogradu na dan 18.—20. septembra 1925 godine.

Kao što je za prvi pravnički zbor u god. 1924. izašla posebna spomenica, tako je eto izdana i za prvi pravnički Kongres. Ona obasiže doslovce sve referate, koreferate, rezolucije, zapisnike rada u sekcijama, opis samoga Kongresa kao i pojmenični iskaz svih učesnika Kongresa. Sve je to velikim trudom pribrao i sredio tajnik Kongresa g. Mihajlo Zlatanović. Knjiga je (164 str.) vrlo ukusno opremljena, a izdalo ju je Udruženje pravnika u Beogradu (Okružni sud, Kajmakčalanska ul. 7), kod kojega se i naručuje. Stoji Din 20.—.

Stečajno pravo s naročitim osvrtom na srpsko zakonodavstvo. — Napisao dr. Velizar J. Mitrović, profesor trgovačkog i stečajnog prava na beogradskom sveučilištu. Naklada S. B. Cvijanovića u Beogradu. Cijena 80.— Din. To je prvo djelo u srpskoj državnoj književnosti o stečajnom pravu. Autor je čitavu materiju razdijelio u materijalno i stečajno

Digitized by Google

pravo i na taj način sistematski izložio. Pisac se ne ograničuje na prikaz samo srpskih zakonskih propisa, već se osvrće i na strano zakonodavstvo, a napose na ono, koje vrijedi u drugim pravnim područjima naše države. Mislimo, da se piscu sasvim nehotice potkrala u pero pogrješka, kad hrvatski stečajni zakon od 28. ožuj. 1897. nazivlje uredbom. Nije točna takodjer tvrdnja pisca, da je hrvatski stečajni zakon izradjen »po ugledu na austrijsko zakonodavstvo toga doba, uzimajući pogdješto iz njemačkoga steč. zakona od 1877. i ugarskog od 1881. god.« Naprotiv je ispravno obratno: najviše je uoptrijebljen u prvome redu njemački zakon, u drugome ugarski, a iz austrijskog steč. zakona uzete su samo nekoje ustanove. Inače je razlaganje vrlo pregledno i jasno, pa je knjiga osobito podesna kao učbenik.

Problemi gradjanskog prava. U toj knjizi, izašloj nedavno nakladom izdavačke knjižarnice Gece Kona u Beogradu, sabrao je docent beogradskog sveučilišta g. dr. Dragutin Janković pet svojih pravnih studija: 1. Pravna priroda sindikalnog najamnog ugovora. 2. Pojam svojine i pojam zloupotrebe prava. 3. Pokušaj jedne teorije odgovornih statusa. 4. Socijološka škola i njena objektivna teorija o izvorima obligacija. 5. Pravna priroda odvojenog bračnog života. — Obradjajući velikom erudicijom ta pitanja u svjetlu teorija, koje o njima već opstoje u pravničkoj literaturi, pisac nam sam daje svagdje i svoje originalno mišljenje.

Nauka o mjenicama i čekovima. Napisao za narod dr. Krunoslav Bego. Split, 1926. Izdanje Zadružnog saveza u Splitu. Cijena Din. 20.— Kako autor sam veli u naslovu, izdao je ovu knjigu za narod. Ona je prema tome popularna obradba nauke o mjenicama i čekovima za sve, kojima je ta nauka sasvim nepoznata i koji se s njom hoće upoznati ponajviše za vlastitu praksu. Obzirom na tu svrhu mora se dru. Begu priznati, da je s knjigom uspio.

Letopis Matice Srpske. Ova odlična naša revija, koja izlazi u Novome Sadu a ovom godinom stupa u stoto svoje godište, donaša gotovo u svakome svome broju vrlo zanimljivih rasprava i iz pravnog i socijološkog područja. Upozoravamo zato na takove rasprave u svesku za studeni i prosinac prošle god.: Dra. Gjorgja Tasića: »Problemi zakonitosti u pravnoj državi«; Dra. Fedora Nikića: »Decentralizacija«. U najnovijem pak, zadnjem broju, za siječanj i veljaču, ističemo za pravnike zanimljive ove rasprave: Dra. Fedora Nikića: »Samouprava«, i S. Troickia: »Obavezni ili fakultativni gradjanski brak.«

Narodna Zaštita. — Poznato društvo »Narodna zaštita« izdalo je prigodom svoje desetogodišnjice almanak pod gornjim naslovom. Kao što smo već u »Mjesečniku« javili, istom zgodom proslavljena je i četrdesetgodišnjica javnog djelovanja starog člana Pravničkog društva, bivšeg dugogodišnjeg urednika »Mjesečnika« i sadanjeg društvenog odbornika prof. dra. Josipa Šilovića. Kako je dr. Šilović predsjednikom Narodne Zaštite od njezina osnutka i ima za nju velikih zasluga, posvećen je znatan dio almanaka njegovoj ličnosti. Vrlo točan prikaz Šilovićeva rada daje nam u tome almanaku dr. E. Miler u članku pod naslovom »Uzorni i uspješni rad«, gdje ovim riječima tumači vezu izmedju pravničkog i humanitarnog Šilovićeva rada: »Utemeljitelj i osnivač Narodne Zaštite dr. Josip Šilović ima svoj korjen u drugom tlu, u pravničkom. Njegov prelaz u oblast Narodne Zaštite je sasvim prirodan: to je bio organički razvitak njegove osobnosti, nastavak njegove radinosti na široj podlozi ondje, gdje je na užoj već odavna počeo i radio. Kao kriminalista štiti društvo od zločinaca, kao vodja Narodne Zaštite štiti svoj narod od štetnih utjecaja.«

Digitized by Google

Time je dr. Miler označio posredno i razloge, s kojih bi svakomu pravniku morao biti bliz rad Narodne Zaštite, a prema tome i ovaj almanak kao zrcalo tog korisnog rada. Dr. I. P.

Pravnički život. To je naslov novome pravničkome listu, koji je počeo izdavati u Novome Sadu dr. A. F. Jesenski. Prvi broj izašao je na 8 stranica s ovim sadržajem: Uvodna reč. — Karteli, od dr Milivoja Popovića. — Kamate. — Završna reč, od dr. N. Ignjatovića. — Godišnja pretplata od Din. 120 za ovaj list, koji izlazi jedanput mjesečno, šalje se administraciji u Novi Sad, Petra Zrinjskog ulica 14.

Djela dra. Nikodima Milaša, pok. dalmatinskog episkopa, kani izdati g. Rista Kisić, Beograd, Lomina ul. 46. Najprije bi izašlo »Pravoslavno crkveno pravo«, zatim »Rimska propaganda« i napokon »Ćiril i Metodije«. Cijena ukupnomu djelu Din 200, koja se plaća nakon izašle prve knjige. Pretplatnici neka se jave izdavaču.

Političke stranke. Napisao dr. Albin Ogris; Ljubljana 1926.; Ljudska tiskara u Mariboru; 268 stranica. Pisac je razdijelio knjigu u tri poglavlja, koja nose slijedeće naslove: sociologija političkoga strančarstva; idejna i tehnička organizacija političke stranke; funkcije političkih stranaka u pravotvornom procesu. Prvo se poglavlje dijeli opet na sedam, a drugo na osam i treće na 5 manjih odsjeka sa posebnim naslovima. Na početku knjige dolazi predgovor od dra Alberta Kramera, a zatim uvod od samoga pisca. Ova se knjiga, prva ove vrsti u jugoslavenskoj književnosti, čita ugodno a navlastito će zanimati onoga, koji se bavi politikom: Dr. Albert Kramer kaže u predgovoru k ovoj knjizi: »...Knjiga je v dvojnem oziru dragocena in dobro došla. Kot prvi slovenski strogo znanstveni spis, ki razglablja sociološko tako pomemben in dalekosežen problem političnega strankarstva, zasluži največjo pažnjo in pomenja kulturno dejanje prvega reda. Kot študija, ki nam prikazuje pojem, pomen funkcijo in organizacijske probleme stranke. Kot sociološkega pojava prvega reda v moderni demokraciji, bo dr. Ogrisova knjiga mogla vršiti zlasti med našo inteligenco upravljudsko nalogo.«

Svaštice.

Pitanje zakonskog i sudskog kamatnjaka pokrenulo je ministarstvo pravde, kojemu je Savez novčanih i osjeg. zavoda Kraljevine SHS na upit, kakve bi izmjene u tom pogledu bile potrebne, odgovorio ovako:

Savez je suglasan s konstaticijom gosp. ministra pravde, da je dugovni kamatnjak u zadnje vrijeme nazadovao, no ipak bi griješili, kada bi ustvrdili, da su se kreditne prilike normalizovale, t. j. toliko sredile, da bi bile jednake onima prije rata. Propisi glede kamatnjaka ne odgovaraju još uvjek prilikama našeg kreditnog tržišta, i uočimo li specijalne prilike naše zemlje, slabu ekonomsku razvijenost, oskudicu novčanih kapitala, koji su nam kao svakoj zemlji, koja se tek počinje ekonomski jače razvijati, neophodno potrebni, držimo, da će skupoća kredita još dugo uvjetovati dosta visok dugovni kamatnjak, a prema tome postojeći zakonski propisi o kamatnjaku ne će za dulji niz godina odgovarati našim kreditnim prilikama. To je tim sigurnije, što su se u našoj organizaciji kredita pojavili neki novi momenti u isporedbi s predratnim prilikama, kao što su dugotrajna ekonomska kriza, povećani kreditni riziko, povećane bankovne režije, porezi i dr. Kada, kako i hoće li se uopće nekoji

Digitized by Google

od ovih momenata eliminirati iz kreditno-kamatne kalkulacije, pitanje je budućnosti. Ovaj, i ako kratak i zbijen prikaz govori nam za to, da je još uvijek vanredno važno i aktuelno pitanje zakonskog kao i najviše utuživog kamatnjaka. S obzirom na sve gore navedeno, a uzev u obzir, da je dugovni kamatnjak u zadnje doba ipak nešto nazadovao, a i država snizila kamate za porezne zaostatke na 8%, Savezu je čast s obzirom na stavljeni upit prije svega predložiti, da se kamatna stopa iz §§-a 3., 4. i 5. zakona od 8. prosinca 1877., koja vrijedi kao najviši utuživi i za gruntovno osiguranje dozvoljivi kamatnjak, povisi od 8% na 12%, dok istodobno predlažemo, da se u trgovačkim i mjeničnim poslovima takov kamatnjak ne ograniči.

Savezno s time Savez je slobodan pokrenuti ponovno i pitanje zakonskog kamatnjaka, o kome je riječ u §-u 9. istoga zakona. Glede potonjega predlažemo, da se ustanovi sa 8% godišnje. Ista stopa neka se ustanovi za trgovačke tražbine, dok za mjenbene i čekovne tražbine predlažemo kao zakonski kamatnjak 10%. S obzirom na naše prijedloge o zakonskom kamatnjaku valjalo bi prema istima izmijeniti § 9. zakona od 8. prosinca 1877. za civilne tražbine, zakonski članak XXXVI. 1895. god., za trgovačke tražbine, te § 51. mjeničnog zakona za mjenbene tražbine.

Izloživši svoje mišljenje i prijedloge u tom važnom pitanju primjećujemo, da bi najzgodniji način rješenja ovog pitanja bio, da se predloženo povišenje kamatnjaka provede putem financijskog zakona za god. 1926./1927.

Okružnica odjela ministarstva pravde o zabrani prijepisa pisaćim strojem pisanih isprava za zbirku. Premda je u »Mjesečniku« ta okružnica podvrgnuta bila temeljitoj kritici, ne može se ipak osuditi obzirom na faktično stanje stvari. Da se nije desilo slučajeva slabo čitljivih isprava, ne bi ni bilo došlo do izdanja te okrunice.

Mi, koji radimo kod sudova, možemo navesti bezbroj primjera spisa, u kojima se nalaze u istinu slabo čitljive isprave. Razlog tomu nisu samo otisci druge ili treće ruke, već i slab papir i slabe vrpce, a osim toga i djelovanje svjetla, te uporaba tih isprava.

I ako se isprave za zbirku vežu u knjige, ipak su one kroz čitavu godinu, dok se ne uvežu, izložene i svjetlu i zraku, a izvržene su svjetlu i zraku i prigodom porabe, koja često i dosta dugo traje. Zemljištnik je naime svakomu otvoren i svakim danom se, a osobito na uredovne dane, te knjige listaju i prevrću, dok se ne nadje ono, što stanovita stranka traži. Isto tako su izložene svjetlu i zraku i kod samoga knjigoveže i to, dok se ne uvežu a i prigodom samoga veza.

Držimo zato, da je uredba umjesna, jer se radi o ispravama, koje služe strankama za dokaz, a moraju da se čuvaju i više nego li 30 godina. Nije dokle čudo, ako kroz tako dugo vrijeme radi uporabe i prevrtanja kod uporabe, koja ter koja izblijedi, da se nikako ili slabo čitati može. Znano je, da su pred rat, osobito financijalne oblasti tražile, da se isprave, koje stranke podnose i imadu da ostanu kod tih oblasti, pišu čisto i čitljivo perom i tintom baš zato, što one za stranku i oblast pružaju važan dokaz.

U pisarnama se tek po koja isprava sačini dnevno, a kadkada tek tjedno, pa nije nikakov teret za ured, ako se te rijetke isprave pišu perom i tintom.

Nema razloga, dakle, da se rečena okrunica stavi izvan kreposti, ali bi se mogla ublažiti tako, da se popuni supsidijarnim zahtjevom, da stranka, koja podnosi ispravu pisanu pisaćim strojem, doprinosi uvijek primje-

Digitized by Google

rak, otiskan s prve ruke i na dobroj vrpci, pa bi tako bilo zadovoljeno zahtjevima sviju interesenata utom pravcu. **Dr. L-ić.**

Novo medjunarondo pravo. — Prema novinskim vijestima svršila je komisija za kodifikaciju medjunarodnoga prava svoj rad i sastavila izvještaj o svim pitanjima. Izvještaj je poslan vladama pojedinih država za dalje proučavanje i odluku. Komisija se je bavila sa uredjenjem ovih pitanja: 1.) narodne manjine; — 2.) prava i imunitet diplomata; — 3.) odgovornost država za štetu, koje se učine inozemcu na njihovu području; — 4.) metode rasprava na medjunarodnim konferencijama.

Društvo za promicanje ciljeva Lige naroda osnovalo se i u Zagrebu pa se na skupštini od 15. ožujka njegov odbor konačno ovako konstituirao: Predsjednik: Dr. Ladislav Polić; I. potpredsjednik S. D. Aleksander; II. potpredsjednik: Dr. Radivoj Walter; generalni tajnik: Dr. Martecchini; blagajnik: J. Turina. Članovi odbora: Dr. B. Adžija, Dr. A. Cuvaj, Dr. L. Rotter, Dr. I. Stern. Društvo je održalo već nekoliko predavanja i razvilo djelatnost, koja je pobudila u javnosti znatan interes.

Primamo i uvrštujemo:

Pravničkome društvu

Zagreb.

Imam čast priopćiti Vam, da je u glavnoj skupštini našeg bilježničkog Zbora, obdržavanoj 28. veljače 1926. bila jednoglasno prihvaćena ova

Rezolucija:

Javni bilježnici, članovi kr. bilježničke komore u Splitu, sakupljeni na svome zboru dana 28. veljače 1926., iza saslušanja referata o pitanju: »Imade li se u gradjanskim parnicama dopustiti neograničena upotreba svjedoka?« ustanoviše slijedeće:

1. Javne su isprave najsigurnije sredstvo u poslovanju.
2. Sastav ovih mnogo manje zapada od oglušne osude.
3. Potrebito je, da gradjanski postupnik bude takov, da se parnice izbjegavaju a započete ujednostave.
4. Neispravna je tvrdnja, da ima više parnica u onim slučajevima, gdje se pravi isprava, nego gdje se usmeno sklapaju ugovori.
5. Isprave sastavljene od javnih bilježnika u Dalmaciji — i ako broje na hiljade — nisu dale povoda parnicama niti za 1%.

Od bilježničke komore. Split dne 8. ožujka 1926.

Pečat komore. Predsjednik: Dr. Petar Kamber, v. r.

✝

Umrli su ovoga mjeseca nakon kratkoga bolovanja društveni članovi: Dr. Frano Alačević, odvjetnik u Zagrebu, i Milan Svoboda, vijećnik kr. banskoga stola u Zagrebu. Jedan i drugi bili su mnogogodišnji članovi našega Pravničkoga društva. Pokojni Milan Svoboda je bio općenito poznat kao veoma sposoban i savjestan sudac, kao čovjek miroljubiv i vrlo blage ćudi, te kao dobar hrvatski patrijota. Radi tih njegovih svojstava susretao ga je sa poštovanjem svatko, koji ga je poznavao. U našem društvu ostat će dobar spomen na ove pokojne naše pravničke drugove. Počivali u miru!

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 4. GOD. LII.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
TRAVANJ 1926.

Izvršenje kazni slobode u Engleskoj

Priopćio dr. Josip Šilović, umirov. sveuč. profesor u Zagrebu.

IX. medjunarodni kaznionički kongres, održan u Londonu u augustu prošle godine, otvorio je državni sekretar u ministarstvu pravde William Joynsohn-Hicks govorom, u kome je razložio, kako se izvršuje u Engleskoj kazna slobode. Budući da Engleska danas koraca u tom pogledu na prvome mjestu medju kulturnim narodima, bit će za nas zanimljivo i poučno, da se o tom informiramo iz ustiju kompetentnog engleskog stručnjaka:

»Britanska vlada pozdravlja povratak u London medjunar. kaznioničkog kongresa izjavljujući mu najiskreniju i najsrdačniju dobrodošlicu. Preko pedeset godina je tome, bijaše to godine 1872., da je prvi kongres držan u Londonu, a od onda držali se sastanci u petgodišnjim razmacima u velikom broju glavnih gradova prosvjetljenih naroda svijeta sve do godine 1910., kada je zadnji kongres držan u Waschingtonu. Ovaj pokret, koji je godine 1872. započeo na inicijativu američke vlade, imao je dalekosežnih uspjeha. Prispodoba nazora i pobuda misli imale su u svim državama, koje su sudjelovale na tm kongresima, jak utjecaj na kaznene zakone i uprave kazniona.

Ovaj kongres imade svoju posebnu važnost. Na njemu imade veći broj državnih delegata nego li bijaše na ikojem prijašnjem kongresu; mimo to činjenica, da zadnjih petnaest godina ne bijaše kongresa, još većma povećava važnost pitanja, o kojima će se raspravljati. Za vrijeme ovoga intervala misao je napredovala u svim državama svijeta, te je nastalo mnogo pitanja, koja traže brzo odgovor.

Prošlo je dugo vremena od epohe, kada su države mislile, da su ispunile svoju dužnost spram društva, kada su uhvatile kažnjenika i zatvorile ga pod dobrom stražom. Danas znadu države, da u tom pogledu nije njihova dužnost prestala, već da u istinu istom počinje. Zatvorivši čovjeka i lišivši ga njegove slobode često na dulje vremena, država si je naprtila novu veoma tešku odgovornost, a ta sastoji u uzgoju kažnjenika za vrijeme njegova zatvora.

Čovjek ne gubi svojih prava, koje imade kao ljudsko biće, radi toga, što je povrijedio zakone svoje domovine. Država nije

Digitized by Google

ispunila svoje dužnosti, ako ovoga čovjeka, kada pretrpi kaznu, pusti iz zatvora u takovu stanju duše i tijela, da nije kadar da ispuni svoje uloge kao gradjanin u društvu. S druge strane država nema dužnosti spram kažnjenika, da ga pusti iz zatvora u fizičkom, duševnom ili moralnom pogledu boljim nego li je došao.

Ali država imade pravo u interesu općenitosti, da kuša podići fizičku, duševnu i moralnu snagu kažnjenika u svrhu, da napravi od njega normalnoga gradjanina. Dakle to mora da bude glavna svrha kaznioničke uprave. Uvjerenje, da je taj popravak moguć, dovodi nas do proučavanja i provedbe programa fizičkog i duševnog odgoja, prilagodjena raznim dobama, prilikama i karakterima.

Na taj se način ispunjuje i dužnost, što je svaka država imade, da štiti masu svojih gradjana protiv napadaja na njihove osobe i imetak. A što je još više, nema zato drugoga sredstva. Za veliku većinu zločinaca, koji su lišeni slobode, valja načelo, da će im se ta sloboda morati da vrati prije ili kasnije. Ako se za vrijeme kazni ne nauče, kako će svoju slobodu rabiti, a da ne učine zlo svojim sugradjanima, korist, koju je imalo društvo od njihova zatvora, biti će privremena i neuspješna, jer će ovi ljudi opet pasti u ralje zločina, čim im se za to pruži prilika.

Što smo mi u Engleskoj napravili, da polučimo ovu svrhu?

Ovih pedeset godina, što prodjoše od prvoga kongresa, obuhvaćaju jednu od najvažnijih perioda povijesti naše kaznioničke uprave. Na prvom mjestu ova perioda se pokriva sa onom, u kojoj su lokalne uze pod upravam centralne vlade. Ove lokalne uze sačinjavaju najbrojniju kategoriju zavoda, u kojima se nalazi velika većina kažnjenika, povjerenih uzišnim vlastima. U ovim uzama izvršavaju se kazni zatvora, koji se razlikuje od robije (penal servitude). Kazna zatvora ne smije trajati dulje od dvije godine, a ova vrsta kazni se kod nas najviše izriče. Robija se dosudjuje samo individuima, koji su krivi teškim zločnima, a trajanje joj je od tri godine do smrti, te se izvršuje u kaznionama (convict prisons), koje se od svog postanka nalaze pod upravom centralne vlade.

Za vrijeme posljednjih pedeset godina napadno se je smanjio broj kožnjenika unatoč tome, što se je u istom razdoblju broj pučanstva u velike povećao. U lokalnim uzama bijaše godine 1878. preko 20.000 lica, a danas ih nema više od 8000, kojemu broju valja dodati 1100 mladjahnih lica, koja su povjerena odgoju u institucijama Borstal, a koja su prije uvedenja ovih institucija dolazila u uze. Još je napadnije smanjenje broja lica, osudjenih na robiju. Godine 1878. bijaše u kaznionama preko 10.000 lica osudjenih na robiju, dok ih je danas 1.600.

Slično napadno umanjenje nalazimo i u broju zavoda, u kojima su sva ova lica zatvorena. Godine 1878. bijaše 113 lokalnih uza i 13 kazniona, a danas imademo 31 lokalnu uzu, 2 kaznione, 1 uzu za pogibeljne zlikovce, koji su već pretrpili svoju kazan, te su još osudjeni na preventivnu detenciju (preventive detention), o kojoj će biti kasnije govora, i 4 institucije Borstal; dakle u svemu 38 zavoda spram 126 godine 1878.

Digitized by Google

Ovo veliko umanjenje broja zatvorenika i uza ne može se svesti samo na jedan uzrok. Tome imade mnogo uzroka općih i posebnih. Medju općim uzrocima valja nam spomenuti veću naviku naroda, da poštuje zakon, što se ima pripisati boljem uzgoju naroda, njegovoj većoj trijeznosti i općemu popravku blagostanja i uvjeta života. Medju posebnim uzrocima bez dvojbe su glavni zakoni, koji daju sudovima u ruke nove mjere, štono zamjenjuju kazni slobode, kao što su otpuštanje na prokušavanje (Probation) i plaćanje globe u obrocima. Medju posebnim razlozima valja spomenuti i nastojanje sudaca, da u što moguće većoj mjeri upotrijebe one mjere, koje zamjenjuju kratkotrajnu kaznu slobode kao i njihovo nastojanje, da onda, kada je kazna zatvora postala neizbježivom, izreknu kraću kaznu nego li su to prije činili. Ja ću se još vratiti na kratkotrajne kazni slobode.

Ovome umanjenju doprinjeli su i zakoni, koji isključuju mladež iz uza i koji zajamčuju postupak u posebnim ustanovama za ljude degenerisane. Napose je tomu umanjenju doprinjelo to, što su mladjahna lica od 16. do 21. godine predana odgoju u institucijama Borstal, te u velikoj većini, izašavši na slobodu, ne počinjaju više kažnjivih djela, kao što je to bivalo prije, već zauzimaju svoje mjesto u poštenom pučanstvu i ponašaju se kao gradjani, koji poštuju zakon.

I unutrašnja uprava kaznenih zavoda transformirala se u ovo vrijeme. Sa zakonom od godine 1908. dana je prvi put kažnjeniku i kažnjenici, osudjenima na kazan slobode, prilika, da prilježnim radom i dobrim vladanjem poluče skraćenje kazni, a onima, koji su bili zatvoreni, jer nisu platili globe ,da im se, ako plate srazmjerni dio globe, oprosti ostatak. Istim zakonom je tjelesna kazna radi delikata, počinjenih u uzi, ograničena na tvorni napadaj na činovnike uze. Konačno je uvedena nova klasifikacija, da se zaprieči doticaj prvi put osudjenih sa priupadnicima.

Jedan zakon od godine 1908. uveo je dva nova sistema od najveće važnosti. Prvi je uvedenje institucija Borstal, o kojima je bilo već govora, a drugi »preventiv detention«, prema kome se može zlikovcima od navade, osudjenim na robiju, dosuditi, da nakon pretrpljene kazni robije još odsjede u posebnom zavodu izvjesni broj godina pod manje strogim režimom u srhu zaštite društva. Vrijeme trajanja »preventivne detencije« kreće se izmedju pet i deset godina.

Ostale upravne promjene, provedene u uzištima, previše su mnogobrojne, a da bi mogle naći mjesta u granicama ove konference; ali ću navesti najvažnije. Dalnje klasifikacije provele su vlasti uza. Mladi ljudi od 16. do 21. godine odjeljeni su od odraslih kažnjenika. Još je napravljena posebna kategorija mladih ljudi od 21. do 25. godine, koji su odjeljeni od starijih. Posebne su odredbe učinjene za nesretne ljude slabog ili nesredjenog duha, koji nisu umobolni, ali nisu kadri da se prilagode redovnoj disciplini kaznenog zavoda.

Digitized by Google

Sada se prave zanimlivi pokusi, da se provede nova klasifikacija lokalnih uza. Klasifikacija uza je mnogo teža nego li ona kažnjenika, jer traži velika putovanja činovnika i kažnjenika, a potome i povećanje troškova. Ali bilo kako mu drago, ako hoćemo da napredujemo, moramo nastojati, da budemo imali posebne zavode za razne vrste kažnjenika.

Jedno od naših iskustava, i to ono u Wormwood Scrubs, počiva na ideji posebnog zavoda za kažnjenike, koji su prvi put posrnuli, da se izbjegne tome, da se u kaznenom zavodu pokvare. Ova je uza odredjena za kažnjenike iz Londona i okolice, koji dolaze prvi put u uzu, da se odgoje u kaznenom zavodu, u kome ih ne će kvariti priupadnici, koji su već privikli na život u kaznenom zavodu.

Drugo iskustvo, koje je napravljeno u zavodu u Wakefieldu, počiva na ideji, da se iz toga zavoda isključe kratkotrajne kazne slobode i da se u nj primaju samo kažnjenici, osudjeni na dosta dugu kazan, da uzmognu naučiti zanat. Ovaj kazneni zavod imade vrlo dobre industrijske radionice, koje daju izvrsnu priliku profesionalnoga odgoja, te u njemu nema kažnjenika, koji bi bio osudjen na kazan slobode ispod šest mjeseci. Ovaj zavod nije ograničen na one, koji su prvi put osudjeni, već imade u njemu i kažnjenika, koji su već bili u uzi. Energija je karakteristična crta ovoga kaznenoga zavoda. Kažnjenici rade industrijalni posao 9 sati dnevno, a poslije toga imadu još na večer dva sata obuke.

I u Wormwood Scrubs-u i u Wakefieldu u velikoj se mjeri ukazuje povjerenje kažnjenicima. Dva najveća razreda jedu zajedno. Činovnici zavoda nadziru konstantno samo novo nadošle kažnjenike; dok ostali rade sami ili u društvu svojih stručnih učitelja, te ih posjećuje činovnik zavoda samo, kada obilazeći zavodom dodje do njih. Ova dva iskustva pratimo sa velikim zanimanjem.

Sistem je samica malo ne posvema ukinut. On se sada ograničuje na 14 dana na početku kazni robije. Žene ne dolaze uopće u samicu. U našoj je državi posve napušten sistem, po kome je kažnjenik svu svoju kazan izvršio u samici, odijeljen od ljudi po danu i po noći. Danas su kažnjenici u svojim samicama samo po noći, dok po danu rade zjedno u prostornim i dobro zračenim radionicama.

U svim uzama radi se osam sati dnevno u skupnim radionicama. To je veliki napredak, koji imade najveću važnost u jednu ruku da se svi kažnjenici priviknu stalnom radu, a u drugu ruku da se onima, koji su osudjeni na dužu kazan slobode, dade potrebita industrijalna naobrazba. Ovakove vrijednosti nema rad obavljen u samici, jer se kažnjeniku ne može dati da radi posao veće važnosti. Svrha, za kojom sada idemo, jeste, da svakom kažnjeniku dajemo da radi dnevno 8 sati u zajedničkoj radionici, a kada je taj posao svršio, daje se mogućnost, da se naobrazuju, svim onima, koji su to kadri.

Digitized by Google

Uredjeno je dosta novih radionica i izvjestan broj boljih industrija, od kojih mnoge rabe motorne strojeve. Ali uza sve to industrije kaznenih zavoda trebaju još nadopunjenja i organizacije. Vjerojatno je, da imademo u svakom kaznenom zavodu previše industrija i da bi bolje bilo, kad bi svaki zavod imao svoje posebne industrije.

Što se tiče naobrazbe, učinismo novi korak, koji nam mnogo obećaje. Do godine 1922. obuka u kaznenim zavodima ograničavala se na elementarnu obuku mladjahnih lica i nepismenih i zaostalih odraslih lica. Veliki broj odraslih kažnjenika nije uživao blagodati sustavne obuke. Mi smo sada uspjeli, da provedemo veliki sistem obuke za odrasle, koji funkcioniše na osnovu dobrovoljnih učitelja. U svakom kaznenom zavodu imenovan je učitelj ili učiteljica, koji medju svojim drugovima uživa poštovanje, a stanuje u blizini zavoda, savjetnikom ravnateljevim u pitanjima obuke, kome je zadaća da pomaže ravnatelju, naći dobrovoljne učitelje. Obuka se drži redovno svake večeri malo ne u svim kaznenim zavodima u raznim predmetima, te je tečajem godine 1924. prisustvovalo obuci 6000 do 7000 kažnjenika. Premda kod obuke nije prisutan ni jedan činovnik, ponašaju se kažnjenici upravo uzorno, jer hoće da svojim ponašanjem dokažu, kako visoko cijene obuku. Kako rekosmo, ova je obuka osnovana na dobrovoljnoj osnovci. Država ne plaća ni savjetnika ni učitelja. Ovaj je sustav već dokazao svoju valjanost, te je vrlo vjerojatno, da će se razviti i raširiti. Mimo toga drži se svakoga tjedna po jedna konferenca o raznim pitanjima općeg interesa u svakoj lokalnoj uzi. Kažnjenicima, koji prisustvuju tim konferencama, daje se dovoljno papira i olovaka, da prave bilješke, te ih se potiče, da o tim konferencama izraze pismeno svoje mišljenje. Kadkada daje im se dobra muzika, da je slušaju budi u nedjelju poslije podne nakon večernjice u zavodskoj kapeli, budi napose.

Imamo sada ne samo gospodja, koje posjećuju kažnjenice, nego i gospode, koji posjećuju kažnjenike. Ova su lica izabrana prema njihovu karakteru i ličnomu uplivu i dolaze kao prijatelji iz vanjskog svijeta bez svrhe religijozne ni političke, da razgovaraju sa kažnjenicima u njihovim samicama. Oni nastoje, da prijateljskim i osjećajnim razgovorom izazovu u njima zdravo duševno raspoloženje dobrohotnosti spram njihovih sugradjana.

Knjižnice kaznenih zavoda popravljene su koli s obzirom na broj knjiga toli s obzirom na vrijednost knjiga, koje imadu, te su kažnjenicima dane velike olakšice u pogledu čitanja.

Povećane su prilike, da se kažnjenici mogu razgovarati sa članovima svoje porodice i sa svojim čestitim prijateljima, te kod tih razgovora nema izmedju njih niti rešetka niti druge zapreke.

Higijena, zdravlje i zračenje bijahu predmetom velikih popravaka u kaznenim zavodima. Prozori samica mogu sada da se otvaraju. Veliki broj kažnjenika bavi se i tjelovježbom. Odijelo, pokućtvo samica i ostali detalji ličnoga postupka mijenjani su i neprestano se još mijenjaju u svrhu, da se podigne kod kažnjenika štovanje sama sebe i da se u kaznenom zavodu izbjegne svako nepotrebno ponižavanje kažnjenika.

Digitized by Google

U kaznenom zavodu u Wormwood Scrubs-u kuša se sada, da se kod kažnjenika probudi osjećaj lične odgovornosti time, što im se daje ograničeno povjerenje. Izvjestan broj kažnjenika rade budi sami budi u grupama, a da nijesu stalno nadzirani, samo od vremena na vrijeme dolazi činovnik, koji obilazi zavodom, da vidi što rade.

Još bih mogao navesti sličnih promjena, ali će biti dosta, da općenito kažem, da je svrha i uspjeh svih tih promjena u tome, da je na mjesto starog sistema stroge odmazde i ličnog ponižavanja došao novi sistem energičnog i uspješnog jačanja i odgoja, pri čem se, koliko je samo moguće, računa na saradnju i dobru volju kažnjenika. Već se pokazuju znakovi, da ove nove metode proizvode izvjestan uspjeh. Opaža se promjena u duhu, koji vlada u našim kaznenim zavodima. Njihova atmosfera počima da odrazuje više nadu nego li zdvojnost, a isto tako više želju saradnje sa upravom nego li opreku spram uprave. Premda se nužna disciplina čvrsto drži, počimaju kažnjenici smatrati činovnike kaznenog zavoda više kao svoje prijatelje nego li kao neprijatelje. Ništa nije toliko doprinjelo ovoj sretnoj promjeni koliko postupak činovnika kaznenih zavoda. Naši su činovnici uvidili daleko veću vrijednost uzgoja i popravka od odmazde i poniženja. Oni su kod ovoga posla rado i draga srca saradjivali sa svojim šefovima, te su sa svojim postupkom dobrotvornosti dodanoj čvrstoći i pravednosti spram kažnjenika, a isto tako i primjerom svoga ličnoga besprikornog ponašanja možda najviše doprinijeli tome, da se je kod naših kažnjenika proizvela promjena duha, koja se danas pokazuje.

Takove su promjene, koje smo u ovoj zemlji proveli, i uspjesi, koje smo, barem djelomično ako ne potpuno, polučili. Još nam preostaje mnogo posla, i mi računamo na vaše rasprave, da nam dadete rješenje za vrlo teške probleme, koje imademo još da riješimo. Ja ću da navedem samo jedan ili dva.

Pitanje, koji je najbolji način duševnog i fizičnog postupka sa kažnjenikom za vrijeme izvršenja kazni slobode, tako je zamršeno, da što više proučavamo njegove poteškoće, izgleda da se sve više množe. Ne samo da je jasno, da je mučno imati druge metode i posebne zavode za mladjahna lica i za odrasle, za prvi put posrnule i prevejane zlakovce, nego postoji posebna neprilika općenitog karaktera, koja se nalazi na dnu svih projekta, bili oni ma kako ispravno zamišljeni i izvedeni. Bile kakve mu drago metode pouzdanja, koje poklanjamo kažnjeniku, bio kako mu drage jak apel na njegovu ličnu čast, bio ma kako dobar sistem, da u njemu probudimo osjećaj lične odgovornosti, čovjek zatvoren jest i mora biti lišen slobode rada u opće, lišen slobodnog provadjanja lične inicijative, i prisiljen u skrajnjem slučaju fizičkom silom, da od jutra do mraka svoju egzistenciju prilagodi strogim propisima pravilnika. Prema ovom sistemu uz najbolju volju ne možemo nego djelomično da apelujemo na saradnju njegove lične volje. Sila je konačna sankcija. Ove okolnosti ne daju i ne mogu da dadu tako dobre prilike uzgoja karaktera, kako to čini slobodan život u svijetu vani. U drugu ruku okolina, u kojoj kažnjenik živi, kada je na slo-

Digitized by Google

bodi, takova je, da mu karakter kvari, da ga nagoni na lijenost, nevaljalstvo, pijanstvo i zločin od navade. Zdravo duševno raspoloženje, dobrotvornost spram drugoga, slobodno primanje lične odgovornosti za uzdržavanje društvene dobrobiti uopće, i slobodno vršenje lične inicijative vladajući se, kako propisuju zakoni, jesu ideje strane zlikovcima, te ih možemo da usadimo u dušu kažnjenika u nadi, da će ih na slobodi provadjati u život u zdravijoj okolini, nego je bila ona, u kojoj su živjeli prije, nego li su došli u kaznen zavod.

Još je jedno veliko pitanje, koje je još važnije od gornjega, i koje danas zanima sve prosvijetljene države i koje će, nadam se, biti predmetom vaše rasprave na ovom kongresu. To je pitanje postupka sa kažnjenicima, koji još nisu dostigli dobe zrelog čovjeka. Antisocijalno ponašanje je loša trava, koja se rano razvija, i iskustvo nas uči sve jačom snagom, da ako smo kadri naći i upotrijebiti ispravne metode mladeži i mladih ljudi, koji počinjaju kažnjiva djela, da ćemo imati vrlo malen broj delikata odraslih ljudi. U drugu ruku nemar je uzrokom, da se vrlo brzo razviju antisocijalne navike, koje će u kasnijoj dobi biti previše ukorenjene, a da bi ih bilo moguće iskoreniti. Vama su svima poznata osnovna načela ovog problema. Biti će dovoljno da Vam kažem, da po mome shvaćanju zaslužuje mladi delinkvent, da se sa njegovim slučajem pozabavimo što prilježnije, najprije potraživši duševne, fizičke, nasljedne uzroke okoline, koji su ga mogli dovesti do delikta, a onda odredivši prikladna sredstva, da se stane na put ovim uplivima. Sudovi za mladež, sudski povjerenici (Probation Officers, staratelji i posebne škole za njihovu obuku i popravak sačinjavaju metode poznate svima vama, ali koje zahtijevaju još mnogo strpljivoga istraživanja, da nam osiguraju uspješan razvoj.

Rekao sam malo prije, da bih rado učiniti nekoliko opazaka s obzirom na kratkotrajne kazni slobode.

Ja sam uvjeren, da su ove kazni posvema nekorisne. Hoću da govorim o kazni slobode od nekoliko tjedana, koja oduzima ovim ljudima strah pred uzom, a ostavlja im žig sramote, da su bili zatvoreni, i koja u isto vrijeme nije dosta stroga, da bi ih bila kadra odvratiti od toga, da se u nju ne povrate.

Ja se nadam i računam na to, da će se uvjetna osuda, otpust na prokušavanje (Probation), novčana kazna i pismena obveza počinitelja, da će se u buduće bolje vladati (recognisance) proširiti u toliko, da u buduće onaj, koji prvi put posrne, ne će biti otpremljen u uzu nego u najtežim slučajevima, i da će onda ta kazna slobode biti dosta stroga, da pruži upravi kaznenog zavoda priliku, da vrši duševni i moralni upliv na tog čovjeka, dok je u kaznenom zavodu.

Zadnji problem, o kome hoću da Vam govorim, jeste »preventiv detention«.

Imade mnogo krivih mišljenja o svrsi ovoga sistema, koji se miješa sa neodredjenom osudom.

Neodredjena osuda nije kod nas obljubljena, te držim, da će našim reformatorima biti vrlo teško proturati se. Već sam rekao,

Digitized by Google

da je preventivna detencija, jedna vrsta robije modificirana, u kojoj se pruža mnogo prilike popravku.

Priznajemo, da iskustvo nije uspjelo onako potpuno, kako smo se nadali, jer je broj ljudi, koji s nova počinjaju zločin, nakon što su pušteni na slobodu, još prevelik. U drugu ruku društvo imade pravo, da se brani sa preventivnom detencijom protiv svog okorjelog neprijatelja, zločinca od navade, protiv čovjeka, koji je opetovano bio na robiji radi zločina provalne kradje, prevare, razbojstva, krivotvorenja itd. Ovakav čovjek upotrebljuje svoju inteligenciju protiv one društva, on smatra svoja djela igrom ili sportom, te je apsolutno odlučio, da se vrati k zločinu, čim izadje iz kaznenog zavoda.

Mi nemamo nikakvog prava, da puštamo takvog čovjeka da živi od zločina na račun društva. Mi nemamo nikakvog prava, da naše gradjane prepustimo takovim ljudima na milost i nemilost. Ja mislim, da kao što je potrebno oteščati, da čovjek prvi put dodje u zatvor, da je isto tako potrebno još više oteščati zločincu od navade, da izadje iz zatvora. Drugim riječima valja proširiti načelo preventivne detencije ne samo u svrhu popravka zlikovca, nego i u svrhu, da se za dobar broj godina učini neškodljivim.

Povodom jednoga polemičkoga članka.

Napisao dr. M. P. Čubinski, profesor na pravnom fakultetu u Subotici.

U »Mjesečniku«[1]) završen je pred malo vremena članak gosp. dra. Werka pod naslovom: »Povodom osnove zakona o uredjenju sudova«. Posljednji dio toga članka nosi isključivo polemički karakter, pri čemu je pisac naročitu pažnju poklonio našemu novomu djelu o sudskim reformama.[2])

I ako ne bismo željeli stupiti u polemiku i ne smatramo to za potrebno,[3]) ipak važnost predmeta u pitanju i potreba, da se što više rasvijetle najglavnije sporne točke u problemu toga ili drugoga načina, tipa i obima uredjenja sudova u kraljevini SHS, pobudjuje nas, da još jedanput govorimo u zaštitu naših prijedloga, a naročito povodom prigovora g. dra. Werka.

Prije svega dr. Werk o našem gornjem djelu govori (str. 526.): »I ako auktora zanimaju u prvom redu discipline iz kazneno-pravne oblasti i on tu svoju radnju u glavnome i posvećuje tom predmetu, svejedno se hic et ide bavi i sudskim reformama u oblasti gradjan-

[1]) Vidi „Mjesečnik", 1925. br. 12.

[2]) Vidi dr. M. Čubinski: „Nove sudske reforme", 1925. („Bibl. za pravne i društ. nauke", IX.)

[3]) Izašao je niz ocjena našega gornjega djela, u kojima je vrijednost toga djela shvaćena drukčije nego od gosp. Werka. Vidi na primjer ocjene prof. dra. M. Dolenca („Slov. Pravnik", 1925., str. 5—6.), prof. dra. Zuglije („Mjesečnik", 1925., br. 3.), prof. A. Maklecova (Ruska Bibliografija u Pragu, od „Krivično pravo", 1925.) i dr.

Digitized by Google

sko i javno-pravnih disciplina, poimence sa osnovom zakona o uredjenju sudova.

Medjutim u našem djelu »Nove sudske reforme«, koje opsiže 108. str., samo su 32 stranice posvećene krivičnomu postupku, dakle disciplini iz kazneno-pravne oblasti, a sve ostalo govori d i r e k t n o o izabranom predmetu, t. j. o pripremanim sudskim reformama uopće, a u pojedinosti o istoriji tih reformi, o uredjenju sudova (u tom broju i porotnoga suda), o državnom odvjetništvu, sucima i advokatima. Na taj način jasno je, da smo mi usredsredili svoju pažnju na pitanjima, kojima se je trebalo baviti u knjizi pod gornjim naslovom. Nismo sebi dopustili, da »s a m o h i c e t i n d e« govorimo o tim pitanjima, te na taj način mislimo, da se prva primjedba gosp. Werka ne može smatrati kao opravdana. U više se točaka g. Werk ne slaže sa našim prijedlozima i to je potpuno prirodno, jer svaki od nas traži istinu prema svojemu slobodnomu naučnom uvjerenju. Ali ponekad gosp. Werk osim toga govori, da »učeni pisac nije nas mogao ubijediti o o s n o v a n o s t i svoga mišljenja«,[4]) pri čemu navodi razloge u korist svoga mišljenja, n e g i r a j u ć i razloge, koji su navedeni u našem dijelu u korist toga ili drugoga prijedloga. Na primjer, mi smo točno naveli z b o g č e g a odvojenost propisa o državnom odvjetništvu (kao što i propisa o sucima, poroti itd.) od zakona o uredjenju sudova smeta završenosti i potpunosti toga zakona. Naveli smo također, da je u nizu zakonodavstva (a naročito u slovenskim državama) sporno pitanje shvaćeno na isti način, koji predlažemo.[5]) Trebalo je dakle pobijati navedene dokaze kao nepravilne„ jer samo u tom slučaju kritičar ima pravo proglasiti n e o s n o v a n o s t tudjega mišljenja.

Ali g. dr. Werk to ne čini, već govori podrobno, zašto po n j e g o v u s h v a ć a n j u treba da bude drukčije. Tako i tu čitamo: »P o n a š e m s h v a t a n j u zakon o uredjenju sudova skup je pravila, koja odredjuju«[6]) itd. Gotovi smo, da vodimo računa o prigovorima i shvaćanju dra. Werka, ali mu nikako ne možemo priznati prava vrhovnoga auktoriteta, koji može apodiktički proglašavati, da je to ili drugo tudje mišljenje »neosnovano«.

Dalje gosp. Werk govori: »Zamerku, da u zakonu o organizaciji sudova nismo spomenuli zasebnih sudova za maloljetnike, oprovrgnuli smo, davajući opštenite razloge«. U stvari i u tim opštenitim razlozima (str. 527.) gosp. Werk nije ništa oprovrgnuo, već je samo, kao što smo vidjeli, iznesao svoje mišljenje. Sada u dodatak on nama razjašnjuje, da sudovi za maloljetnike »nisu n i k a k v a posebna vrsta sudova u organičko-hierarhijskom sustavu sudova uopšte, već naprosto j e d n o o d j e l j e n j e ovih«. Ali uprkos gornjem razjašnjenju moramo primijetiti prvo, da čak ako su sudovi za maloljetnike samo odjeljenja a nisu posebna vrsta sudova, trebalo je ipak u zakonu o uredjenju sudova s p o m e n u t i i ta odjeljenja, a drugo, da je cijeli novi pokret, vezan reformisanjem predjašnjih načina borbe

[4]) Dr. H. Werk, gore spomenuti članak, str. 527.
[5]) Dr. M. Čubinski, l. c. str. 9—10, 14, 33, 37.
[6]) Dr. H. Werk, l. c. str. 527.

Digitized by Google

sa kriminalitetom maloljetnika, praćen idejom, da se ne stvaraju odjeljenja, nego potpuno zasebni sudovi za maloljetnike. Primjeri Amerike, Rusije (do boljševičke), Engleske i drugih država, kao što i gotovo cijela književnost, koja je posvećena gornjemu pitanju, pokazuju, da se za sudove za maloljetnike sada traži njihova potpuna odvojenost od običnih sudova i potpuno originalna organizacija i procedura, čime se ti sudovi jako razlikuju od normalnoga tipa običnih sudova. Mislimo, da sve to jasno pokazuje, u koliko je opravdan gornji prigovor dra Werka.

Povodom naše primjedbe, da je ustanova suca izvjestioca unesena u projekt zakona o uredjenju sudova u saglasnosti sa mišljenjem prof. Živ. Perića, gosp. Werk govori, da to nije tako, jer nije gornja ustanova «unesena u saglasnosti sa mišljenjem gosp. Perića, već sa Kleinovim procesom« (str. 532).

Ne razumijemo, na koji se način to može tvrditi, kada sam g. Werk u istom članku spominje svoju polemiku sa prof. Perićem i izmedju drugih traženja posljednjega direktno navodi, da je u zaštiti francuskoga modela kasacijonog suda, prof. Perić tražio, da se uvede ustanova sudije izvestioca.«[7])

Isto tako nije za nas pojmljivo, kada gosp. Werk piše: »Prof. Čubinski zamerava i nazivu vrhovnog sudskog stepena: voleo bi da ga se je prozvalo Kasacionim a ne Vrhovnim Sudom« (s. 531.). Tim povodom gosp. Werk opet daje nama pouke, koje nikako ne možemo primiti, jer nismo onoga mišljenja, koje je nama pripisano. U našem je djelu rečeno: »Sa formalnog gledišta bolje bi bilo reći »Kasacioni Sud«, jer je taj naziv usvojen u ustavu, a i sada postoji u Srbiji. I ako bi organizacija toga suda (u projektu) potpuno odgovarala ideji kasacije, bio bi taj naziv i u suštini pravilan. Ipak naziv »Kasacioni Sud« ne obuhvaća svega djelokruga najvišega suda i ne odgovara usvojenoj u projektu organizaciji toga suda, — i to je izazvalo, da je u interesu točnosti i radi izbjegavanja stranih riječi usvojen naziv »Vrhovni Sud«. Poslije toga naveli smo razloge, koji postoje u korist francuskoga tipa kasacije i one protivrazloge praktičke prirode, zbog kojih priznajemo, da usvojenje za najviši sud ne samo naziva »Vrhovni Sud«, već i austrijskoga modela njegove arganizacije, »izaziva manje lomljenje sudske organizacije (u kraljevini) i na taj način olakšava sprovodjenje u život (nove) reforme uredjenja sudova.«[8]) Izgleda, da je jasno, u koliko je nepravilno gosp. dr. Werk saopštio čitaocu naše misli o gornjem predmetu. Ali ima tu i stvari, koje su mnogo važnije. Osnova zakona o uredjenju sudova propisuje, da u vrhovnom sudu odjeljenje za evidenciju vodi knjigu načelnih odluka i zbirku važnih odluka u svim pravnim stvarima, osim krivičnih. U svome djelu pisali smo, da taj propis (ako to nije samo slučajna pogrješka) smatramo »kao nešto neprirodno i potpuno nepojmljivo« i nalazimo, da ga treba »odmah reformirati«. Navodili smo, da je jednoobraznost sudovanja potrebna i u krivičnim djelima, gdje su u pitanju najvažniji interesi i prava gradjana i gdje će uslijed toga svako šarenilo u sudskoj praksi biti naročito štetno.

[7]) Dr. H. Werk, l. c. str. 528.
[8]) Vidi dr. M. Čubinski l. c. str. 16—17.

Digitized by Google

Spomenuli smo takodjer i te naročite prilike, u kojima se nalazi kraljevina SHS, gdje »se samo započelo izjednačenje prava, te postoji toliko različitih zakona i sudskih sistema i toliko različite kasacione prakse, što su bezuslovno potrebni svi napori za borbu sa šarenilom sudske prakse u ime jednoobraznosti pravosudja.«[9])

Na tu argumentaciju dr. Werk ne će skrenuti ni malo pažnje. Opet čitamo apodiktičku formulu »ne možemo se slagati sa učenim piscem« i nova apodiktička tvrdjenja (s. 534.—535.). Ali ovoga puta gosp. kritičar proglasuje neke pravničke teze, koje iziskuju naročitu pažnju. Tvrdi, da »krivično pravno sudovanje ne trpi, da se veže uz stanovite precedente; ono ne može biti generalisano, već ide po samoj svojoj prirodi od slučaja do slučaja.«

Na taj način prije svega dr. Werk ništi cijeli englesko-američki sudski sistem, koji se već u toku vijekova bazira na sudskim precedentima i to podjednako u gradjanskom i u krivičnom pravosudju. Ali i uopće, ako bi bila ta ideja, koju je proglasio gosp. Werk, dosljedno sprovedena u život, došlo bi do potpunoga haosa u sferi krivičnoga pravosudja. Ako će se ono vršiti samo od slučaja do slučaja, ako tu potpuno i principijelno uništimo ulogu stanovitih precedenata, onda moramo priznati, da je šarenilo prakse u krivičnim stvarima normalna pojava, pa da su čak normalni i oni slučajevi, kada u istom sudu jedno odjeljenje primjenjuje krivični zakon na jedan, a drugo na drugi način. Medjutim dalje g. Werk dopušta, da se objelodanjuju i »rešidbe Vrhovnog Suda po krivičnim stvarima u cilju, da se postigne što veća jednoobraznost u ovoj oblasti.« Kako se to može vezati sa gornjim prigovorima protiv našega prijedloga i sa gornjom zaštitom vršenja krivičnoga pravosudja »bez ikakova generalisanja« i »samo od slučaja do slučaja«, — to nije za nas pojmljivo.

Dalje se ponekad u svojem članku gosp. Werk služi i ironijom, koju bi svakako u naučnim sporovima bolje bilo izbjegavati. Na primjer on piše (s. 530.): »Kada bi zakon o uredjenju sudova imao da uredi sem redovnih državnih sudova i porotne sudove, ... položaj i prava sudija i odvjetnika, taj bi zakon radije ličio sudsko-upravnoj enciklopediji, nego li zakonu o uredjenju sudova.« Mislimo da je gornja ironička primjedba nepravilno upućena samo na našu adresu, jer sistem, koji štitimo, nismo mi izmislili. Kao što je direktno navedeno u našem djelu, taj sistem postoji u više država, a najbolje i najdosljednije bio je sproveden u Rusiji, čije je »Sudebne Ustave« 1864. g. naučna književnost cijeloga svijeta proglasila djelom velike mudrosti i zakonodavnoga savršenstva. Sada možemo dodati, da i savremena naučna književnost u licu više auktoritativnih predstavnika štiti široki pojam termina »uredjenje sudova« i govori na primjer ovako: »Uredjenje sudova opredjeljuje sve vlasti, koje ostvaruju pravosudje i njihovu hierarhijsku organizaciju. Ono opredjeljuje takodjer prava, obaveze i nadležnosti (les attributions)

[9]) Ibidem, str. 31—32.

Digitized by Google

svake od tih vlasti, te ustanovljuje personalni položaj sudaca i pomoćnih organa«.[10])

Najzad i takodjer ironički dr. Werk prigovara našemu prijedlogu, da se načelne i važne odluke vrhovnoga suda ne samo unose u zasebnu knjigu i saopćuju članovima vrhovnoga suda, već i štampaju po nalogu toga suda, da bi svako zainteresovano lice, a naročito pravnički svijet, moglo ta rješenja proučiti i sa njima svoj rad saobraziti. Gosp. Werk primjećuje: »Dosta bi bila prilična extemporacija, kada bi se vrhovnom sudu oktroisala prava i dužnosti jednog nakladnika« ((s. 535.—536.). Ali dalje gosp. Werk u istom članku govori: »Biti će zadatak ministarstva pravde, da nadje načina i sredstva, da obnarodi ta rješenja«.

Ne ćemo se služiti ironijom po primjeru piščevu, ali ćemo podvući, da se ne može isti posao smatrati kao oktroisanje prava i dužnosti jednoga nakladnika, ako se vrši od strane vrhovnoga suda, i, kao nešto neophodno potrebno i pristojno, ako se vrši od strane ministarstva pravde. Dodajmo samo, da i ovaj naš prijedlog odgovara zakonu i praksi, koji već odavna postoje u više država, kao jedno od najboljih sredstava za pravilnu i jednoobraznu primjenu zakona. Nadzor nad poslom tim obično se nalazi u rukama generalnoga prokuratora vrhovnog suda, te se na taj način dobije više garancije za pravilno i točno štampanje važnih odluka vrhovnog suda, nego kod štampanja istih po privatnoj inicijativi.

Zbog svih navedenih podataka i poslije članka gosp. dra Werka, ostajemo kod onoga shvaćanja predmeta i kod onih prijedloga i primjetaba, koje smo ranije iznijeli u našem djelu »Nove sudske reforme.«

Ženidba izmedju pripadnika starokatoličke i evangeličke vjeroispovijesti sa pripadnikom nekršćanske vjeroispovijesti.

Priopćio dr. Zvonimir Vargović, uprav. kot. suda u Koprivnici.*)

Neprijeporno je, da u ženidbenim stvarima za starokatolike i evangelike vrijede propisi drugoga poglavlja općega gradjanskoga zakonika. Taj zakon u § 64. medju ženidbenim zaprekama navodi, da

[10]) Vidi E. Garsonnet, doyen de la faculté de droit de Paris, et Ch. César-Bru, professeur de l'université de Toulouse: „Précis de procédure civile", VIII. éd. Paris, 1919., p. 1—2. Isto shvaćanje vidimo kod jednoga od najauktoritativnijih ruskih naučnika prof. Fojnickog u njegovu poznatom i opširnom djelu „Krivični proces" (ruski), od. I., i kod više drugih.

*) Gosp. dr. Vargović predao je ovaj članak za uvrštenje u „Mjesečnik" listom od 24. veljače 1925., u kojem piše:

„Kako sam se u zadnje vrijeme prilično posvetio studiju ženidbenoga prava usljed okolnosti, što sam član sinodalnoga vijeća Hrvatske Starokatoličke Crkve, pokrenuo sam baš ja postupak, o kojem pišem u ovoj raspravici, za jednu pripadnicu starokatoličke vjeroispovijesti i izazvao to rješenje, pa sam baš na nagovor kolega sudaca i odvjetnika poslao taj člančić u „Mjesečnik", jer je to doista rijedak (bar do sada) slučaj u našoj praksi."

Digitized by Google

se ne može valjano sklopiti ženidba izmedju kršćana i nekršćana, a isto tako, da se ne mogu valjano ženiti duhovnici, koji su jur primili posvećenja, kao i redovničke osobe obojega spola, koje su položile svečane zavjete bezženstva (§ 63. o. g. z.). Napomenuti je, da gradjanski zakon ne pravi kao kanonsko pravo razlika izmedju ženidbenih zabrana i zapreka, već rabi uvijek i jedino izraz »zapreka«.*)

Poznato je, da za pripadnike rimo- i grko-katoličke vjeroispovijesti vrijede u pogledu ženidbenoga prava propisi crkveni, te tu državno zakonodavstvo ne ulazi posve ništa u obzir, a poznato je takodjer, da to crkveno ženidbeno pravo unatoč striktnih propisa dopušta raznovrsne dispenze (tako primjerice: papa može dozvoliti, da sklope brak osobe katoličke i nekršćanske vjere; on može i unatoč primljenoga svećeničkoga reda dozvoliti svećeniku, da sklopi brak i t. d.).

Ali nastaje pitanje, da li se može osobama, kojih se bračno pravo ravna po propisima II. poglavlja općega gradjanskoga zakonika, oprostiti koja i kakova ženidbena zapreka i koji je forum za to nadležan? Na to nam pitanje jasno odgovara § 83. o. g. z., koji navodi: »Oprost od zapreka ženidbenih može se iz važnih uzroka iskati u načelstva zemaljskoga, koje će se po okolnostima staviti u dalji dogovor.« Time se je zakonodavac postavio na posve ispravno stanovište, jer kada se pripadnicima onih vjeroispovijesti, za koje važe crkveni ženidbeni propisi, može podijeliti oprost od stanovitih ženidbenih zapreka u svrhu ženidbe, zašto da se i pripadnicima ostalih vjeroispovijesti ne dopusti taj liberalitet?

I ako naš gradjanski zakon ne pravi razlika izmedju ženidbenih zabrana i zapreka, niti navodi one, od kojih se može oprostiti, premda čini razliku izmedju zapreka razrješivih (§ 84.), odnosno, koje se mogu dignuti (§ 98.) i protivnih tomu, ipak ne smijemo ustanovu § 83. o. g. z. tumačiti suviše ekstenzivno i držati, da se može dispenz podijeliti od svih zapreka već samo od stanovitih zapreka (ne bi držim bio loš izraz od zapreka, koje nisu contra bonos mores). Progledao sam više komentatora opć. gradjanskog zakonika, no ni oni nisu svi na čistu o tom, od kojih zapreka može upravna vlast podijeliti oprost.[1]) Složio bi se u tom sa mnijenjem S t u b e n r a u c h o v i m, koji izričito veli da državna vlast ne može dati oprost od zapreke označene u §§ 62., 65., 865., 878., 869., 48., 49., 55., 56., 58., 76. o. g. z. t. j. od zapreka koje proizlaze iz naravnog primanja. Stubenrauchovo mnijenje potpuno se podudara sa Derenčinovim.[2]) Rušnov doduše zastupa protivno mnijenje obzirom na ženidbene zapreke §§ 63. i 64. o. g. z., ali naša se je praksa, držim posve opravdano, priklonila mnijenju Stubenraucha i Derenčina, jer je pokrajinska uprava za Hrvatsku i Slavoniju, odjelenja za prosvjetu i vjere, rješenjem od 5. studenoga 1924. pod br.

*) Ali se iz stilizacije odnosne odredbe može razabrati, da li se radi o zabrani. N. pr. §§. 74., 78, 120. o. g. z. u savezu sa §. 121. o. g. z. (Op. ured.)

[1]) Komentar opć. grad. zak., 1902., str. 156.

[2]) Tumač op. gradj. zak., 1880., I. str. 387 i sl.

Digitized by Google

43.377 dozvolila, da pripadnica starokatoličke vjeroispovijesti sklopi ženidbu sa pripadnikom izrael. vjeroispovijesti. To rješenje glasi: »Ovo odjeljenje podjeljuje M. Š. u smislu § 83. o. g. z. oprost od ženidbene zapreke razlike bogoštovlja pozivom, da se o tome stranke uz povrat priloga obavijeste«.

Možda bi obzirom na gore iznešeno mnijenje Stubenrauchovo i Derenčinovo upravna vlast isto tako podijelila oprost od zapreka, označenih u § 63. o. g. z., t. j. od zapreka viših redova i svečanoga zavjeta bezženstva.

Sticanje posjeda po §§-a 312. i 313. o. g. z.

Priopćio dr. L. K.

Tužiteljica X tuži Y-a radi smetanja posjeda svoje oranice i vinograda, koji posjed medjaši sa tuženičkim povratkom obraslim travom, i to radi toga, što je tuženi 8. lipnja 1925. prekopao medju izmedju svojega i tužiteljičinoga posjeda na taj način, da je kopao i iza humki odnosno šiljaka, koji su na medji.

Sudbenim očevidom na licu mjesta ustanovljeno je, da je doista prekopao medju iza jednoga šiljka, za po dlana, a u duljini od 15 koračaja. Ustanovljeno je, da se šiljci, odnosno humke nalaze na rubu tuženičkoga povratka, koji se spušta blagim obronkom prema tužiteljičinom posjedu tako, da su ti medjašnji znaci udaljeni od tužiteljičinoga obradjenoga posjeda za po metra.

Tuženi u glavnom prigovara, da je on uživao svoj povratak uključivši i obronak, kojim se spušta taj povratak prema tužiteljičinu posjedu i to na taj način, da su kosili koli on, toli i njegovi domari povratak i iza humki, odnosno šiljaka. Stavlja i druge prigovore, no pošto ti nisu odlučni za pitanje, koje kanim raspraviti, a niti se na njih obazire dolje citirana rješidba sudbenog stola, to nema razloga, da se navode.

Prvi sudac udovoljio je tužbi odlukom od 14./7. 1925. br. 10.374/gr. M. 362-1925., jer je dokazano, da su šiljci, odnosno humke postavljene po strankama sporazumno u svrhu označenja vlasničke i posjedovne medje pred nekoliko godina, ne obazrevši se naravno na prigovor tuženoga, da je on uživao i obronak povratka.

Povodom žaobe ništovne, podnesene po tuženom, sudbeni stol u B. rješenjem od 19. rujna 1925. br. 5563/gr. S. 372-1925.:

Vidiv, da je tužiteljica izrijekom u raspravnom zapisniku od 13. lipnja 1925. priznala, da je tuženi kosio cijeli povratak i iza šiljaka; — vidiv, da je već ovim priznanjem tužiteljice koli spisom M. 943-1915., a toli i iskazom preslušanog baš tužiteljičina svjedoka F. Š., muža njezina, bez obzira na tuženikove svjedoke nedvojbeno dokazano, da se tuženi doista nalazio u zadnjem faktičnom posjedu cijelog povratka i iza šiljaka, dakle i prijepora; — vidiv, da tužiteljica nije ničim dokazala svoj zadnji faktični posjed na prijepor, jer se takov sa šiljcima i humkama nikada ne dokazuje, već faktičnim izvršivanjem posjedovnih čina, o b n a š a o je uvaženjem ništovne žalbe tuženoga konačnu odluku prvoga suda temeljem §-a 66. zak. od 8./5. 1890. Zbor. 44. ukinuti, te odlučiti, da se tužiteljica X iz K. odbije sa svojom tužbom de praes. 16. lipnja 1925. br. 8367/gr. i u njoj stavljenim zahtjevom i t. d.

Digitized by Google

Da je ova rješidba sudbenoga stola u B. potpunoma neispravna slijedi iz slijedećega: Kako se vidi iz same rješidbe sudbenoga stola u B., ona polaže svu važnost na okolnost, da je tuženi usprkos postojećih šiljaka, odnosno humki kosio cijeli povratak sa obronkom do tužiteljičina obradjenoga posjeda; uzima dakle, da je tuženi u posjedu površine povratka i iza humki i šiljaka. — Pitanje je dakle, da li se tuženi doista nalazi bilo u posjedu prijepora, bilo u posjedu kakova prava na prijepor.

Da vidimo, da li se tuženi nalazi u posjedu samoga prijepora i iza humki i šiljaka. Posjeduje se neka stvar, ako se nad njom faktično vrši sadržaj prava vlasnosti, pak je zakonodavac samo exempli gratia stavio u § 313. o. g. z., da se posjed nekretnina stiče nastupom, omedjašenjem, pa se i opseg posjeda ravna u smislu §-a 315. o g. z. po tom nastupu, obilježenju i t. d.

U nazočnom je dakle slučaju, kako to uzima rješidba sudbenoga stola u B., stekao tuženi posjed prijeporne površine obradjenjem t. j. košnjom, u koliko se uopće košnja može supsumirati pod obradjenje u smislu §-a 312. o. g. z. Dopuštam i držim, da se to može učiniti naročito kod onakovih dijelova nekretnina, koji se kroz dulji niz godina ne obradjuju u pravom smislu riječi, već se samo upotrebljuju kao kolnici ili povraci, koji se redovno kose ili se na njima pase blago.

Ali je ustanovljeno, da su stranke pred nekoliko godina sporazumno (§ 309. o. g. z.) ustanovile medju izmedju svojih posjeda na taj način, da su na odnosnim mjestima zabile šiljke onosno postavili humke. Prema tome su stranke slobodnom voljom ustanovile posjedovnu i vlasničku medju i to baš na način, kako to traži § 312. o. g. z. t. j. omedjašenjem, pak je prema tome jasno, da svaka od njih ima pravo, da vrši posjedovne čine samo do tih medjašnjih znakova.

Tako dugo, dok god postoje ti medjašnji znaci, ne može u nazočnom slučaju tuženi steći nikakova posjeda iza istih, pa tako ni košnjom, ma da je tužiteljica za istu znala jer nigdje ne stoji u zakonu, da se posjed stvari gubi time, što neko vrši kakove posjedovne čine na toj stvari, dok god se bilo na koji način manifestira volja stranaka, da stvar ostaje u posjedu današnjega posjednika (n. pr. costitutum possessorium). Zakon bo traži izričito za gubitak posjeda stvari prelaz te stvari iz posjeda dojakošnjega posjednika u tudji posjed, ili pak da je stvar svojevoljno ostavljena (§ 349. o. g. z.).

U nazošnom slučaju nije prešao tužiteljičin posjed u posjed tuženoga tako dugo, dok god postoje medjašnji znaci. Tek odstranjenjem tih znakova i istodobnim vršenjem faktičnih posjedovnih čina i iza tih znakova, mogao bi tuženi steći posjed povratka iza istih, jer bi na taj način izbacio tužiteljicu iz njezina posjeda do znakova. To pako nije u nazočnom slučaju nastupilo, jer je tuženi dosele samo kosio povratak iza humki, odnosno šiljaka.

Da se ne radi ni o mučećem napuštanju posjeda po tužiteljici, koja je znala za košnju tuženoga, vidi se najbolje odatle, što je ona podigla proti tuženomu tužbu, čim je on pokušao, da ukloni medjašnje znakove. Njeno se pako mučanje, dok se protivno ne dokaže, može jedino uzeti kao iz ljubeznosti proističuća usluga, koju je ona učinila tuženomu.

Toliko glede posjeda stvari, a sada ću raspraviti pitanje posjeda na strani tuženoga.

Tuženomu ne pripada nikako ovlaštenje u tom smislu, da bi on mogao na primjer tužiteljicu tužiti radi smetana posjeda, kada bi ona sa

Digitized by Google

svoje strane prijepor prekosila. Tužiteljica imade pravo — što više, da digne proti tuženomu tužbu radi smetanja posjeda za svaki ponovni čin košnje sa strane tuženoga, u koliko naravno digne tužbu u roku, označenom u §-u 1. zakona od 8. svibnja 1890. (Zbor. br. 44.). Može to učiniti s razloga, što tuženi nije stekao svojom dojakošnjom košnjom iza medjašnjih znakova niti posjed kakova prava na tudjoj stvari.

Naime kod postanka kakova prava i opsega njegova gleda se na čine, kojima je to pravo konstituirano, pak § 313. o. g. z. veli, da se posjed prava stiče medju inim i onda, kad se tko služi na svoju korist tudjom stvari s dopuštenjem onoga, čija je stvar. Ovako makar i mučeće dopuštenje imademo u nazočnom slučaju, pak bi se moglo reći, da je tuženi stekao posjed nekoga prava na prijeporu. Ali pošto je tuženi počeo kositi cio povratak usprkos manifestirane volje obih stranaka, da uživanje ide s jedne i s druge strane samo do medjašnjih znakova, to je jasno, da tuženi nije stekao nikakova posjeda prava na prijeporu, jer je kosio povratak iza šiljaka samo prekarno t. j. do opoziva sa strane tužiteljice, a takovim opozivom imala bi se smatrati i košnja prijeporne površine po tužiteljici.

Tužteljica naime uslijed sporazumno postavljenih medjašnjih znakova imade jednom za uvijek, dok ti medjašnji znaci postoje, isključivo pravo, da raspolaže na bilo koji način sa površinom do šiljaka, jer je i tuženička volja posjedovanja (animus possidendi) svakako markantnije istaknuta medjašnim znacima, nego li košnjom, pak se mora odatle zaključiti, da je tuženi nakan kositi prijepor samo dotle, dok mu to ne bude po tužiteljici, koja je posjednica prijepora, zabranjeno. Postavljanjem šiljaka isključen je a priori svaki posjedovni čin stranački, sižući preko šiljaka i smjerajući na osnutak bilo posjeda stvari, bilo posjeda prava, te bi za sticanje kakova posjeda prava, analogno kako je gore razloženo kod sticanja posjeda stvari, svakako bilo potrebno barem trpljenje jedne stranke u smislu §-a 313. o. g. z. zadnje alineje, kada bi dakle jedna stranka propustila posjedovne čine na prijeporu uslijed zabrane druge stranke. Očito je naime, da kod ovoga posljednjega načina sticanja posjeda prava dolazi do jačega izražaja volja sticaoca posjeda i trpljenje druge stranke, te bi u tom slučaju svakako sticaoc stekao posjed prava, porabe prijepora na taj način, da prijepor kosi i usprkos postojećih medjašnjih znakova.

Radi nemarnosti ili neznanja te odatle izvirućega mučanja jedne stranke, dok je očito manifestirana njena volja vanjskim vidljivim znacima, da susjedu ne dozvoljuje nikako presizanje u svoj posjed preko postojećih medjašnjih znakova, nikako se ne može uzeti, da predleži dopuštenje u smislu §-a 313. o. g. z. II. al., pak je jasno, da tuženi u našem slučaju nije stekao niti posjed prava porabe na prijeporu.

Dovoljno bi bilo, da sam se osvrnuo samo na posjed stvari, a da prikažem neispravnost rješidbe sudbenoga stola u B., no ja sam raspravio i pitanje posjeda prava, da time predusretnem prigovoru, koji bi tko mogao staviti, da je citirana rješidba sudbenoga stola u B. uzela, da je tuženi barem u posjedu prava porabe. Ali taj bi prigovor bio neumjestan, jer se u našem slučaju radi o prekopanju, a ne o ponovnoj košnji sa strane tuženoga i jer citirana rješidba izričito štiti tuženoga u posjedu stvari. Očito je dakle, da tuženi nije niti posjednik stvari niti posjednik prava, već da je tužiteljica neograničena posjednica stvari.

Prema tomu svemu se vidi, da tužiteljica nije mogla biti odbijena sa tužbom oteta posjeda, te da je rješidba sudbenoga stola u B. potpunoma neispravna, jer ne smatra šiljke i humke nikakovim oznakama po-

Digitized by Google

stojećega posjeda, već uzima puko prekošivanje iza šiljaka dostatnim, da opravda posjed tuženoga, a s druge strane ne razlikuje tužbe stegnutoga posjeda od tužbe lišena posjeda. (§ 1. zak. od 8. svibnia 1890.)

Pisac ovih redaka nije imao pred očima, da napiše kakovu učenu raspravu, jer je i samo, ovdje raspravljeno, pitanje jednostavne naravi tako, da je teško štogod o njem naučno pisati, već su ovi reci napisani samo s nakanom, da se upre prstom na jedan posve krivo shvaćeni pravni slučaj usprkos njegove jednostavnosti. Pisac bi se, da se sanira bar moralno stranci učinjena nepravda, mogao poslužiti i pravom, koje mu daje zakon od 23. veljače 1893. o unutarnjem uredjenju stola sedmorice (Zbor. komad IV., broj II., strana 131. i sl.), t. j. da se obrati preko odjelenja ministarstva pravde na najviši sud da riješi pravno pitanje, koje je niži sud krivo riješio, ali je ovaj put smatrao praktičnijim i lakše ostvarivim.

Pregled srpskog gradjanskog sudskog postupka.

Napisao dr. Srećko Zuglia, sveuč. profesor u Zagrebu.

§ 1. Uvod. Osnovna načela.

1. Kroz ovo sedam godina zajedničkog državnog života polagano, ali stalno pletu se sve čvršće i gušće gospodarske, kulturne, saobraćajne, lične i poslovne veze izmedju ovo šest do sedam naših do nedavna historijom, politikom, životom i shvaćanjem tako različitih pravnih područja. Sve se jače osjeća potreba jedinstvenog pravnog poretka za čitavu državu, kojim bi se proces asimilacije olakšao i ubrzao. Medjutim se unifikacija gradjanskog procesnog prava jedva miče s mrtve tačke, i ko zna, kad će do nje doći. Zato, držimo, da ćemo udovoljiti prijekoj potrebi naših pravničkih krugova, osobito onih najmladjih, koji će eventualno potražiti i centar svoje buduće praktične djelatnosti baš u granicama Srbije, ako prikažemo bar u glavnim crtama temeljne misli srpske sudske organizacije i postupka u gradjanskim parnicama. Srpski proces to zaslužuje i po veličini teritorija, na kom se primjenjuje, i po tome, što su nam bez njega nerazumljivi mnogi propisi nekih naših novijih zakona (n. pr. zakona o stanovima) i zakonskih nacrta.[1])

2. Srpski zakon o sudskom postupku u gradjanskim parnicama od 20. veljače 1865.[2]) najstariji je u čitavoj državi iza hrvatskoga gpp. i po nekim

[1]) **Naročito nacrt zakona** o sucima i ustrojstvu sudova. Vidi o tom Dr. G. Krek. Organizacija sodišč po najnovejšem zakonskem načrtu, Ljubljana 1924. Čubinski: Nove sudske reforme Beograd 1925, zatim Živ. M. Perić. Posebno mišljenje **o ustrojstvu kasacionog suda** Arhiv 1923. i odgovor na to Dr. H. Werka u „Mjesečniku" 1924. Vidi i postupak po uredbi o zaštiti industrijske svojine od 15. 11. 1920. Sl. N. 265. cit. kod Kaučnika Slov. Pravnik 1921. str. 186.

[2]) **Osim pomenutog zakona od** 20. II. 1865. o post. sud. u građ. parnicama **koji je uredbom od** 30. VII. 1919. Sl. N. 80. sa važnošću od 15. VIII. bio prolegnut **zajedno sa zakonima o sud.** organizaciji na Staru i Južnu Srbiju, te njegovih najvažnijih **novela od** 24. XII. 1873. (§ 421), 8. III. 1881. (§ 242), 14. VII. 1898. te uredba o ubrzanju rada kod sudova od 22. 6. 1921. (citirano sa »ur«.), valja spomenuti **još kao izvore srp. gsp. 3 zakona o ustrojstvu sudova od istog datuma** (20. II. 1865.) i to o ustr. prvostepenih sudova, aelacionog suda (cit. Ap) i kasacionog **suda (citirano K) s novelama od** 16. XI. 1886., 17. IV. 1890., 28. XI. 1895., 24. XI. 1900, 19. 2. 1902. 30. 1. 1922, zakon o sudijama od 4. 2. 1911. zakon o sreskim i gradskim sudovima od 28. 2. 1911., zakon o ustrojstvu beogr. trgov. suda od 12.

Digitized by Google

ustanovama njemu najsličniji izmedju svih 5 ostalih procesa. Ipak ima izmedju njih bitnih razlika i u organizaciji sudova i u temeljnim načelima samoga postupka. Najkrupnije su razlike u sudskom ustrojstvu, što srpski sistem pozna samo jedan tip redovnih prvostepenih sudova i to kolegijalne, kod kojih je istom uredbom o ubrzanju rada kod sudova od 22. lipnja 1921. uvedeno inokosno sudjenje u manjim stvarima po primjeru austrijske novele o rasterećeniu sudova od 1. lipnja 1914. Inokosnih prvostepenih sudova poput naših kotarskih, srpsko pravo ne pozna, jer tamošnji sreski i gradski sudovi, što su se bili počeli osnivati na temelju zakona od 28. veljače 1911., a sada su gotovo posvema dokinuti[3]), nisu bili pravi sudovi. Oni su samo vodili ovrhe i kaznene istrage u mjesto policijske vlasti, koja inače vrši u Srbiji tu funkciju (461—2gs. p.). U vodjenju ovrhe te u izricanju presuda po općinskim sudovima nije dakle u Srbiji ni danas rastavljeno sudstvo od uprave. Za vršenje trgovačke sudbenosti u gradu i okrugu beogradskem ima Srbija svoj naročiti trgovački sud, a za rješavanje nekih parnica primitivne seoske sredine svoje obavezne izbrane sudove. Konačno se srpska sudska organizacija razlikuje od hrvatske u imenu, funkcionisanju i kompetenciji vrhovne sudske instancije, jer srpska kasacija po francuskom uzoru ne sudi nikad o faktu, nego jedino o pravu, drugim riječima, ne sudi nikad in merito, nego uvijek samo o osnovanosti ili neosnovanosti žalbe (§§ 7, 11 K).

U postupku su najbitnije razlike, što je srpski g. s. p. osnovan na principima usmenosti, javnosti (149) i neposrednosti (151, 304-1), dok je hrvatski u redovnim parnicama pismen, tajan i posredan. Ipak ta moderna načela nisu ni u srp. gsp. strogo provedena. Javnost se može isključiti ne samo u općem interesu, nego i sporazumom stranaka (150). Izvidjanje se i sudjenje vrši doduše u punom zasjedanju, pred cijelim senatom, (151, 304-1), ali nije propisano kao u modernim postupnicima, da samo onaj član senata može učestvovati kod stvaranja presude, koji je prisustvovao čitavoj raspravi, i da se rasprava vodi iz nova kod svake promjene u članovima senata. Šta više, jedan se dio rasprave obavlja uvijek po načelima pismenosti i posrednosti, jer se na raspravi čitaju, a ne predavaju usmeno, tužba i odgovor na tužbu sa svim prilozima i zapisnicima o preslušanju svjedoka i vještaka prije i izvan rasprave (208, 209, 238, 250, 158), a često se tako provadja i čitava rasprava te izvidja i presudjuje stvar u odsustvu obadviju stranaka na osnovu spisa, ako su stranke izostale od rasprava, te je bar jedna od njih tražila, da se parnica provede u njenoj odsutnosti (172). Svjedoci u načelu nisu dužni svjedočiti

---

12. 1859. i novele mu od 8. 1. 1869, 17. 4. 1890. i 30. 12. 1895., zakon o općinama od 21, 3. 1902. i novele od 22. 12. 1903., zakon o advokatima od 15. 6. 1865, 30. 9. i 30. 11, 1871. i 15. 10. 1896, trgovački i mjenički zak. od 26. 1. 1860. steč. zak. od 17. 3. 1861.; od literature navadjamo Andru Djordjevića: Teorija gradj. suu. postupka, II. izdanje u 2 knjige od 1923. priredjeno po prof. dru. Arandjeloviću, zatim predavanje prof. dra. Živojina M. Perića, Dragoljuba Arandjelovića i to I. o Sudjenju (1921. sadrži ustrojstvo i nadležnost sudova citirano Perić — Ar. I.), zatim o izvršenjima 1912. (cit. Perić Ar. II.) Ivan Kaučnik gradj. sud. post. za Kraljevinu Srbiju od 20. II. 1865. Slov. Pravnik 1921. str. 185—237, Gojko Niketić gradj. sud. postupnik, protumačen odlukama drž. savjeta i kas. suda 1921., Dr. Drag. Arandjelović Sabrane pravne rasprave 1921, moji članci Laički elemenat Arhiv 1924, Proširenje § 471 na cijelu državu Mjesečnik 1924, Kumulacija po § 98, 244a Arhiv 1923, Zabrana dokazivanja svjedocima Mjesečnik 1925. Pravne i stvarne garancije zakonitosti „Mjesečnik" 1925. Izvanr. sudovi Slov. Pravnik 1925.

[3]) Na osnovu ovlaštenja u jednim budžet. dvanaestinama iz godine 1923.

Digitized by Google

lično i neposredno pred sudom, već mogu poslati svoj pismen iskaz, ovjeren po sudu (208), naročito ako su iz drugog okruga (209). Dispozitivna je maksima doduše naglašena na više mjesta (3, 143, 144, 183, 304), ali je ona ograničena ne samo izazovnom parnicom za slučaj podike i polaganja računa kao u hrvatskom gpp. nego takodjer propisom, da se ovrha za naplatu sudskih troškova, svjedoka i vještaka povadja uvijek po zvaničnoj dužnosti (461), a u kratkom (mandatnom) postupku na osnovu mjenica i javnih isprava takodjer i ovrha za naplatu same tražbine (454). Premda raspravno načelo nije onako jako istaknuto, kao u hrvatskom redovnom postupku pismene forme, ipak se za sakupljanje činjeničnog i dokaznog materijala imadu starati u prvom redu stranke same. Ali i sud svojim materijalnim vodstvom procesa utiče i to kako na sadržaj činjeničnog supstrata ispitivanjem stranaka (164) i pazeći, da se rasprava ne zaključi, kod stvar nije potpuno islijedjena (165.). Stoga će sud i po zvaničnoj dužnosti (oficijozna maksima, koja nije doduše u svim slučajevima dosta jasno naglašena) ne samo dobaviti od javne vlasti originale javnih isprava, ako se porodi sumnja o autentičnosti otpravka (200), nego i dozvoliti sudski pregled te imenovati vještake, kad to stranke ne će da urade, ili se ne mogu složiti u pogledu ličnosti (248). Vještake za sravnjivanje rukopisa imenuje uvijek sud sam (196, 248). On je vlastan narediti vještačku procjenu i onda, kad je stranka svojom zakletvom pretjerano ocijenila vrijednost spora (295). Držimo, da će on i po zvaničnoj dužnosti moći narediti i provedenje dokaza svjedocima, dopunjavajućem prisegom (zakletvom) i zakletvom radi opredjeljenja vrijednosti, naročito kad i § 317 daje pravo apelacionom sudu, da može i po zvaničnoj dužnosti, kad se stranke u tom pogledu nisu ni žalile, narediti dosljedjenje, t. j. dopunjenje činjeničnog i dokaznog materijala, ako nadje, da se bez toga ne bi moglo pravedno presuditi, premda inače stoji i srpski gsp. jednako kao i hrvatski i austrijski na principu, da se sav činjenični i dokazni materijal ima ponuditi i sakupiti u prvoj molbi, da u nezadovoljstvu nema uopće beneficium novorum (314.), a u žalbi samo, kad je rješenje stvoreno bez saslušanja žalitelja (323a). Formalno vodstvo usmene rasprave (arbitrarni red) pripada sudu, i ako nije u srp. g. s. p. onako jasno izražen princip, da je čitava prvostepena usmena rasprava jedinstvena cjelina, kako to propisuju drugi moderni procesi. U pogledu dokaznog sistema srpski g. s. p., kao u glavnom i hrvatski, stoji na stanovištu zakonskih dokaznih teorija, po kojima je sudac vezan u ocjeni dokazne snage pojedinog dokaznog sredstva (181, 188, 189, 218, 256), a povrh toga ograničen i u upotrebi dokaznih sredstava, naročito svjedoka (233, 242 do 245, 263, 182, 205). Postupak je kao i u Hrvatskoj u pravilu trostepen, ali pošto niži sud ima redovno pravo »protuprimjedaba« protiv prvog rješenja vrhovne instancije, postupak je u istinu više puta četverostepen.

§ 2. Organizacija sudova.

1. Medju opće ili redovne sudove spadaju kolegijalni »prvostepeni« sudovi, što sude redovno u zboru od predsjednika i dvojica sudaca, a izuzetno, po uredbi o ubrzanju rada od 22. lipnja 1921. u manjim stvarima (18. ur.), a osim toga u vrijeme sudskih ferija, inokosno. Prvostepenih sudova ima u cijeloj Srbiji 49. U drugoj molbi sude dva apelaciona suda, skopski sa samim jednim senatom od 5 sudaca, i beogradski s dva takva senata, civilnim i kaznenim (§ 8. Ap.). Vrhovna je sudska instanca nad svim redovnim, posebnim i izvanrednim sudovima kasacioni sud u Beogradu sa 4 senata po 5 sudaca. Za vrijeme ferija rješava ferijalne stvari

Digitized by Google

u senatu od 3 člana, a opća sjednica mora da ima 15 sudaca (§ 13 K). U svim sudovima predsjeda prvom senatu sam predsjednik suda, a ostalim senatima redom po rangu suci najstariji iza predsjednika. Ostale suce rasporedjuje medju pojedine senate početkom svake godine u prvostepenim sudovima predsjednik, a u višim sudovima ždrijeb (kocka) (25 K. 16 Ap). Svaki senat mora imati i svoga perovodju. Najviše jednog suca u senatu zamjenjuje za slučaj potrebe i po odredbi predsjednika pisar ili sekretar, koji mora biti u tom slučaju kod prvostepenih sudova diplomirani pravnik, a kod viših sudova mora imati sudački ispit (25 K 16 Ap). Osim sudaca moramo svakako spomenuti od pomoćnog personala »prijavnika« (92) i »intabulacionog protokolistu«, od kojih prvi prima od stranaka u zapisnik usmene prijave, tužbu, molbe, odgovore i pravne lijekove te može biti i sudac ili koji vrijedniji sudski činovnik, a drugi u nedostatku prave gruntovnice vodi tzv. intabulacione knjige. u koje se upisuju hipoteke, pribilješke (393) i obustave (sekvestracije 421). Sudac i njegov perovodja, koji postupaju inokosno, nazivaju se po srp. gsp. »odborima«, tako »istražni«, stjecišni odbor«. Inokosno postupaju kod prvostepenih sudova i »starateljski« sudac te sudac za nesporna djela. Kao p o s e b n i, ili po srpskoj teoriji izuzetni[4]) sudovi vrše sudbenost: 1. o p ć i n s k i sudovi u zboru od općinskog predsjednika (u Beogradu potpredsjednika) i dvojice kmetova, a u najneznatnijim parnicama s e o s k i k m e t o v i sa dva općinska odbornika ili s dva druga poštena čovjeka. Općinski su sudovi ujedno samoupravne, upravne, presudne i ovršne vlasti (13. čl 88 i sl. zak. o opć. 2) Za rješavanje sporova primitivne seoske sredine postoje o b a v e z n i i z b r a n i (obranički) sudovi. Sude u zboru od 3—5 lica (434, 435). 3) Trgovačke parnice i stečajeve nad trgovcima za grad i okrug beogradski vodi t r g o v a č k i sud u Beogradu. Redovni mu senat sastoji iz predsjednika te još jednog državnog suca pravnika i trojice laika. U nutrinji Srbije nema posebnih trgovačkih sudova, nego se treći član redovnog senata na zahtjev ma koje parnične stranke zamjenjuje sucem laikom (zakon o ustr. trg. suda od 12. prosinca 1859.). 4) D u h o v n i sudovi rješavaju bračne parnice[5].

2. K v a l i f i k a c i j e, p o s t a v l j a n j e i p o l o ž a j s u d a c a. Za suce se prvostepenih sudova traži državljanstvo, muški spol, 25 godina starosti, neporočnost obzirom na prosta zločinstva i nečasne prestupe, da ne budu pod stečajem ili starateljstvom, da su svršili pravne nauke u zemlji ili na strani te nakon trogodišnje prakse kod suda, odnosno petogodišnje u upravi, da su položili sudačko advokatski ispit pred komisijom od predsjednika kasacionog suda, jednog kasacionog i jednog apelacionog suca te dvojici profesora pravnog fakulteta. Ispit se sastoji iz domaće teze, klauzurne radnje i usmenog ispita (zak. o sucima od 4. travnja 1911. ur. 15. studenoga 1911. i 30. listopada 1920). Kandidati za predsjednike prvostepenih sudova i za suce apelacionih sudova moraju imati povrh toga još i 30 godina života 5 godina sudačke ili 7 godina advokatske prakse (ne pripremne!), a kandidati za predsjednike apelacionih sudova te suce i predsjednike kasacije 10 godina sudačku (sveuč. profesorske) odnosno 14 godina advokatske službe. Predsjednici i kmetovi općinskih sudova moraju imati 30 godina, stanoviti imovinski cenz, a u općinama

[4]) Perić str. 1., 26, 36, 53. moj članak Ustav i izvanr. sudovi Slov. Pravnik 1925.

[5]) Zakon o crkvenim vlastima od 27. 4. 1890., konkordat od 26. 7. 1914. izmedju Srbije i Vatikana, uredba od 7. 12. 1861. za ostale religije. Perić Ar. I. 175.—8., Dr. Dragutin Tomac Ustav i bračno pravo 1925. str. 13—15.

Digitized by Google

preko 1000 poreznih glava moraju znati čitati i pisati. Potpredsjednik beogradske općine mora biti svršeni pravnik. Laički prisjednici trgovačkih sudova moraju imati takodjer 30 godina te voditi najmanje 5 godina u časti (bez bankrotiranja) trgovinu, dok se za članstvo obligatornih izbranih sudova ne traže nikakve kvalifikacije, ako ih biraju stranke same. Ali ako ih tuženom imenuje policijska vlast, mora ih uzeti iz mjesta, gdje će se spor presuditi ili bliže okolice (435), a čini se, da bi tada i u pogledu starosti i neporočnosti morali imati bar jednaka svojstva kao i općinski suci.[6]) Prvostepene suce pomoćnih radnih grupa (čl. 52. čin. z.) imenuje ministar pravde, dok sve suce glavnih grupa imenuje kralj ukazom, ali po izboru naročitih stručnih kolegija, koje se sastoje: a) iz ministra pravde, predsjednika beogradskog kasacionog i apelacionog suda kod popunjavanja mjesta prvostepenih te gradskih i sreskih sudaca; b) iz plenuma beogradske kasacije i apelacije kod kandidiranja predsjednika prvostepenih sudova; c) iz plenuma iste kasacije i drž. savjeta kod biranja kandidata za mjesto predsjednika ili suca apelacionih i kasacionih sudova. Na svako upražnjeno mjesto predlaže svaki od pomenutih kolegija po 2 kandidata (tako da pod b) i c) može biti najviše 4 kandidata, a pod a) 2), od kojih jednoga imenuje odnosno predlaže kralju na imenovanje ministar pravde. (§ 12—15 zakona o sudijama). Predsjednike i kmetove općinskih sudova biraju bez ikakve daljnje potvrde općinska zastupstva, a laičke prisjednike trgovačkih sudova (6 redovnih, 6 zamjenika; redovni se 3 i 3 izmjenjuju u sudjenju svaki mjesec) biraju svake godine trgovačko-obrtničke komore, a potvrdjuje kralj ukazom.

Svi se državni suci postavljaju na svoja mjesta doživotno, odnosno do navršene 65 godine, a predsjednici apelacije i kasacije do navršene 70. (čl. 112 ust.). Oni su u vršenju svog zvanja nezavisni (109. ust.). Medjutim smiju li ispitivati ustavnost zakona nije rečeno ni u ustavu, ni u zakonu o sudijama.[7]) Ne mogu se protiv svoje volje ni premjestiti, ni penzionisati, ni otpustiti osim na osnovu kaznene osude i discipl. presude kasacionog suda (112 ust.). Sindikatno i kazneno odgovaraju pred redovnim sudovima, ali uz prethodno odobrenje nadležnog apelacionog odnosno kasacionog suda (čl 18, 112 ust).

§ 3. Nadležnost sudova.

A) Stvarna. I. Iznimni sudovi: 1) Općinski su sudovi stvarno nadležni za rješavanje općih i trgovačkih parnica glede pokretnina do 500 Din, glede nekretnina do 200 Din, a glede mjenica do 100 Din. Sporove do 100 Din osim mjeničnih rješavaju konačno, a preko toga i u mjeničnim stvarima s pravom žalbe na redovni prvostepeni sud. U pomenutim granicama vode općinski sudovi i ovrhu na pokretnine (ali ne na nekretnine), ovjeruju privatne isprave i ugovore stranaka o izabranom sudu, Osim toga sude bez obzira na vrijednost parnice o poljskim služnostima, koje se sa stanovišta srpskog g. s. p. kao i sve ostale služnosti te statusna prava smatraju neocjenivim dobrima (§ 6, 309.). Iz njihove nadležnosti izuzete su nasljedne parnice, sindikatne tužbe protiv javnih službenika i parnice, gdje je država tužitelj ili tužena (§ 6, 27). Parnice do 50 dinara presudjuju općinski kmetovi bez prava žalbe (13) 2. Obavezni izbrani (obranički) sudovi nadležni su bez obzira na vrijednost za sve

[6]) Perić Arandjelović I 98.

[7]) Živ. M. Perić gradj. zakonik 1909. im ne daje to pravo, tako ni Slob. Jovanović Ustavno pravo 72. obratno Čed, Merković Arhiv 1907 i uloga sudije Arhiv 1921. Zuglia: Pra ne čar. „Mjesečnik" 1925.

Digitized by Google

parnice o poljskoj šteti (potrici) i medjama medju općinskim dobrima (»sinor«), a povrh toga u sporovima zbog povrede ugovora o spregi, pomješanoj ili prepoznatoj marvi, diobi medju zadrugama i ortacima prigodnog trgovačkog društva (»počesne radnje«), kad vrijednost parnice prelazi granice općinskog suda (§ 434). Dok izabrani sud sudi u granicama nadležnosti općinskih sudova, nema protiv njegove presude pravnog lijeka, a preko toga ima ne samo žalba na redovni prvostepeni sud, već ako je ovaj ne uvaži, i reviziona žalba na kasaciju (§ 444, 447). 3) Trgovački sud rješava parnice trgovačke prirode, ako je pravni posao na strani tuženog trgovački i to samo u prvoj molbi, jer žalba protiv općinskih sudova ide po praksi na redovne prvostepene sudove. U užem senatu sudi do vrijednosti od 3000 Dinara, a u kratkom (mandatnom) postupku bez obzira na vrijednost.

II. Redovni sudovi. 1. Prvostepeni imaju opću nadležnost u svim parnicama, koje nisu po prednjim propisima pridržane spomenutim iznimnim sudovima. Naročito sude u sporovima o pokretnostima preko 500 Dinara, glede nekretnina preko 200 Dinara, dok sudjenje o mjenicama preko 100 Dinara spada u nadležnost trgovačke sudbenosti, što ju u nutrinji Srbije vrše takodjer redovni prvostepeni sudovi. Zatim sude u svim nasljednim parnicama, u sindikatnim tužbama, protiv javnih službenika, u tužbama države i protiv nje i u svim statusnim parnicama, u koliko nisu to bračni sporovi izmedju pravoslavnih i katolika, za koje postoje posebni duhovni sudovi. Inokosno rješavaju prvostepeni sudovi ferijalne stvari za vrijeme sudskog odmora, zatim po uredbi od 22. lipnja 1921. parnice (i molbe za osigurna sredstva) do 3000 Dinara u redovnom postupku, a bez obzira na vrijednost u kratkom sudjenju, a povrh toga i žalbe protiv presuda i rješenja općinskih sudova, ali eventualne protuprimjedbe općinskih sudova moraju riješiti u kolegiju od 3 suca (20, 20 b). Ostale se parnice rješavaju kolegijalno, dakle i žalbe protiv izbranih sudova (§ 447). 2. Apelacioni sudovi rješavaju nezadovoljstva (apelacije) protiv presuda redovnih prvostepenih i trgovačkog suda, donešenih u prvoj instanci. Ako je prvostepeni sud presudio dotičnu stvar inokosno, onda je presuda apelacionog suda konačna. Inače je protiv nje dozvoljena žalba na kasacioni sud. Izuzetno rješava apelacioni sud i žalbe protiv presuda i rješenja prvostepenih sudova, ako ih je stvorio inokosni sudac ili starateljski sudac. Kod žalba, izuzevši slučaj predvidjen u § 447 glede obraničkih sudova, imamo uvijek samo dvije instancije. 3. Kasacioni sud rješava u zadnjoj instanci dopuštene žalbe protiv rješenja i presuda prvostepenih i apelacionih sudova. Osim toga rješava sporove o nadležnosti redovnih i izvanrednih sudova medju sobom i prema upravnim vlastima (110 ust). On odlučuje o izuzeću sudaca, ako se ono tiče preko polovice sudaca prvostepenog ili apelacionog suda te o delegaciji drugog suda na mjesto zaprečenog (50). On se stara za pravilnu i jednoobraznu primjenu zakona te donaša u općim sjednicama, kojima mora prisustvovati barem 15 sudaca, načelna rješenja o tumačenju i primjeni zakona bilo po vlastitoj inicijativi, bilo na prijedlog ministra pravde. Ta su rješenja obavezna za samu opću sjednicu i sve senate kasacionog suda. Publiciraju se u službenim novinama i uvadjaju u posebnu knjigu, a mogu se izmjeniti samo onda, ako kasacioni sud u prisustvu svih članova i jednoglasno na dvije sjednice takvu promjenu zaključi. Time postaje načelno rješenje posve neizmjenjivo te se saopćuje ministru pravde, koji ga je dužan u prvom zasjedanju iznijeti pred parlamenat (16 K). Kasacioni sud po srpskom sistemu i francuskom uzoru ne sudi nikad u stvari samoj, nego jedino o osnovanosti ili neosnovanosti žalbe. On stavlja na rješenja

Digitized by Google

i presude nižih sudova svoje »primjedbe« (razloge), zbog koji drži, da je u dotičnom predmetu povrjedjeno formalno ili materijalno pravo na štetu žalitelja. Ako se te »p r i m j e d b e« tiču r j e š e n j a nižeg suda, one su za nj odmah obavezne (333). Ali ako se odnose na p r e s u d u, niži sud ima pravo staviti svoje »p r o t u p r i m j e d b e«, proturazloge, zbog kojih drži, da je osnovano njegovo stanovište (332). Te protuprimjedbe rješava kasacioni sud u općoj sjednici te ih može usvojiti ili ostati kod svog prvog rješenja. Ove su druge primjedbe u svakom slučaju obavezne za niži sud, komu se dostavljaju spisi, da donese meritorno rješenje. Sličan je odnošaj kod rješavanja žalbe takodjer izmedu općinskog i prvostepenog suda, samo što općinski sud ima pravo protuprimjedaba i onda, kad su primjedbe stavljene na njegovo rješenje (20 b). Naprotiv, čini se, da inokosni odnosno starateljski sudac kod prvostepenog suda nema prava nikakvih protuprimjedaba na rješenje apelacionog suda ni onda, kad se ono tiče presuda inokosnog suca u manjim stvarima (18 ur.), jer bi inače položaj prvostepenog suda bio povoljniji, kad je protiv njegove presude dozvoljena samo žalba (do 2000 D), nego kad je dozvoljeno nezadovoljstvo (320).

B) P r o s t o r n a (m j e s n a) n a d l e ž n o s t (§§ 28—49). Srpski gsp. pozna osim f o r a d o m i c i l i, voljnog za fizička i nužnog za pravna lica (28) te izvedenog za udate žene i maloljetnu djecu (31) takodjer forum b o r a v i š t a (32), n e p o k r e t n e i m o v i n e (30), forum t u ž i t e l j a (20, 43), forum s u p a r s t v a (29), uprave imetka (35), ostavinske rasprave (38), ugovora (34), rei sitae (36), delikta (41), stečaja (48), protutužbe (40), ponovljenja parnice (44). Svi su ti sudovi e l e k t i v n e prirode (49). Izmedju više njih odlučuje izbor tužitelja (46) odnosno preteknuća (47). Naročito moramo istaći, da se forum nepokretne imovine primjenjuje samo protiv onih, što imaju svoj domicil u inostranstvu, ili im je prebivalište nepoznato (30). Ako takva lica nemaju ni nepokretne imovine, mogu se tužiti kod suda, koji je nadležan za tužitelja (30). Kod svog suda može predati tužitelj izazovnu tužbu (43). Forum contractus ravna se po mjestu i s p u n j e n j a, ako je izričito ugovoreno. Naročita forma za takav ugovor nije propisana. Ako mjesto ispunjenja nije izrjekom odredjeno, važi mjesto z a k l j u č e n j a ugovora kao forum contractus (34). O izričitoj prorogaciji nema nikakve odredbe, ali svakako ona može kao i mučka (prećutna) pomicati samo granice prostorne ali nikada i stvarne nadležnosti, jer na svoju stvarnu nadležnost pazi sud po svojoj zvaničnoj dužnosti u svakom stadiju procesa, a na prostornu[8]) samo dotle, dok stranke nisu došle na raspravu (49). Prigovor se prostorne ili relativne nenadležnosti ima podnijeti u pismenom odgovoru, ili ako ovaj nije predat, usmeno prije upuštanja u parnicu (49, 108) te se o njemu odlučuje r j e š e n j e m. Negativne i pozitivne sporove nadležnosti sudova medju sobom i prema upravnoj vlasti (§ 8 k, 110 ust.) te delegacije za slučaj zapreke ili izuzeća suda rješava kasacija (50). Protiv izbornog se suda može prigovor nenadležnosti podnijeti prethodno prvostepenom sudu, koji ga rješava nakon usmene rasprave (29 ur.). Za vodjenje je ovrhe po zakonu nadležna samo policijska vlast domicila (463), ali svakako i forum imovine za onoga, ko nema u zemlji domicila.

§ 4. Otklon i isključenje (nesposobnost) sudaca.

Srpski gsp. pozna za oba pojma samo jedan naziv »izuzeće« sudaca, ali razlikuje dvije vrsti razloga, jedne, što ih mora prijaviti sam

[8]) Perić Ar. I. 135. drže, da sud na svoju relativnu nenadležnost ne smije paziti po zvanič dužnosti.

Digitized by Google

sudac po zvaničnoj dužnosti, jer inače odgovara strankama za štetu i troškove (53) te na koje se pazi ne samo u svakom stadiju parnice, nego i nakon pravomoćnosti presude, kod obnove postupka (426-3). Ti su razlozi: ako je sudac sam stranka, ili su kao stranka u procesu njegovi direktni srodnici po krvi i tazbinii ma do kog stepena, a u pobočnoj liniji do 4. stepena krvi, a do 2. po tazbini, njegov bračni drug, zaručnica, njezin tutor ili zastupnik (52-1); ako je sudac bio preslušan u toj parnici kao svjedok ili vještak, odnosno dao stranci svoje mišljenje (52-5) i konačno ako je kod nižeg ili izbranog suda presudio istu stvar (52-7). Ostalih 7 tačaka § 52 sadrži razloge otklona, na koje se ne pazi po zvaničnoj dužnosti, već ih je stranka dužna prijaviti u prvom svom aktu pred dotičnim sudom (u tužbi, odgovoru, nezadovoljstvu ili žalbi) u pogledu svih sudaca dotičnog suda, koji bi mogli učestvovati u sudjenju. Kašnje će ih moći stranka isticati samo, ako se imenovanjem novih sudaca promijeni sastav suda ili ako svojom zakletvom utvrdi,, da je za razloge izuzeća naknadno doznala (54). Ti su razlozi u glavnom srodstvo po kumstvu, sa pravozastupnikom, tutorstvo, okolnost, da je sudac bio u toj stvari perovodja, staratelj, upravitelj, advokat ili da je sa strankama u velikom prijateljstvu ili neprijateljstvu, što može izuzimač u nedostatku drugih dokaza utvrditi i svojom zakletvom (52-8). Isti razlozi otklona ili isključenaja važe i za kancelarijski personal (57). Molbe za otklon i isključenje rješava parnični sud po pismenom saslušanju dotičnog suca (55), a kasacioni sud, kad se otklanja čitav koji sud ili većina njegovih članova (50).

§ 5. Stranke.

1. Strančka se i parnična sposobnost ravna po propisima materialnog privatnog prava (59). Prema ostalim našim sistemima postoji razlika, što su udate žene procesno ograničeno sposobne, jer trebaju privolu muža za povedenje parnice, osim u bračnim parnicama, što ih vode protiv muža. Procesno sposobne stranke mogu lično i neposredno obavljati sve procesne radnje. Njihova postulaciona sposobnost nije ograničena ni u kom slučaju obaveznim advokatskim zastupstvom. Šta više, ona pripada i licima, što zbog fizičkih ili duševnih mana, odnosno zbog nepoznavanja sudskog jezika, mogu da se sporazumjevaju sa sudom samo preko tumača (162).

2. Suparstvo (»učešće u parnici«) dopušteno je samo kod zajednice u pravima i obavezama, odnosno kad se prava ili obaveze osnivaju na istom pravnom ili stvarnom razlogu (60). Slobodnog (procesualnog) suparstva, osnovanog na sličnosti pravnih ili stvarnih odnošaja, ne pozna srpski gsp. Osim toga bi se prava i dužnosti u pogledu svih suparaca morala dokazivati kao i kod objektivne kumulacije istom vrsti dokaza (96). Suparci moraju imati zajedničkog punomoćnika za vodjenje parnice, koga postavljaju i skidaju ličnom većinom glasova (91). Ako ga aktivni suparci ne postave u tužbi, a pasivni u odgovoru, smatrat će se takvim onaj tužitelj, koji je tužbu prvi potpisao, odnosno tuženi, koji je prvi označen u tužbi (74). Takav suparac ima pravo da vrši i akte procesne dispozicije (83, priznanje 184, poravnanje, odustaju od parnice itd.), no pokraj njega može aktivno nastupati u parnici i braniti svoja eventualna posebna prava i svaki drugi suparac (64, 74). Tužba se dostavlja u prepisu svim suparcima, ali rok za odgovor teče svima samo jedan te se ravna po onom, komu je tužba najkašnje uručena (120). Ako je zaprječen voljni (91) ili nužni (74) zastupnik suparaca, može ga zamijeniti prethodno bez ikakve punomoći (87) i za nj vršiti valjana priznanja (184) kogod od suparaca.

Digitized by Google

3. Intervencija (»mješanje u parnicu«) je glavna, ako intervenijent traži za sebe onu stvar, koja je u parnici, tužbom uperenom protiv obadvije ili samo jedne stranke glavne parnice. Intervenciona parnica prekida u pravilu tečaj glavne parnice (66). Nuzgredna je intervencija dopuštena samo do prvih primjedbi kasacionog suda. Zasniva se podneskom, kojim intervenijent zasvjedočuje svoj interes, da pobijedi stranka, kojoj se kani priključiti. Eventualni otpor protivne stranke rješava se nakon incidentne rasprave. Intervenijent preuzima parnicu u onom stanju, u kom ju je zatekao, ako se s glavnom strankom sporazumi, da će je on dalje voditi. Inače vodi parnicu i nadalje glavna stranka, a intervijent ima pravo, da preduzima sve akte navale i obrane, koji važe i za glavnu stranku, ako nisu u opreci s njenim djelima. Presuda u svakom slučaju veže i glavnu stranku i intervenijenta (65, ur 19, 20).

4. Zaštita; dužan ju je davati svom pravnom slijedniku svako, ko je na nj prenio kakvo pravo za plaću, ako se o tom pravu povede spor. Stranka je dužna pozvati u parnicu već u tužbi odnosno u odgovoru na tužbu svog zaštitnika, ako ne će da izgubi protiv njega pravo regresa, a ovaj se dužan odazvati i umješati u parnicu, inače odgovara za štetu, u koliko ne opravda svoj izostanak (336-341, 130).

5. Imenovanje autora dužan je učiniti u odgovoru na tužbu, ko drži neku stvar ili vrši neko pravo u ime trećeg. Inače odgovara tužiocu i autoru za trošak i štetu. Ako se imenovani ne odazove ili poreče autorstvo, može tuženi priznati tužbeni zahtjev bez prejudica za svoje eventualne posebno pravo (zaloga, zakupa, itd.) glede te stvari. Ako imenovani prizna autorstvo, može tužitelj pustiti iz parnice tuženog i produžiti proces protiv autora (68, 70).

6. Sukcesija u stranačke odnošaje predvidjena je još za slučaj smrti stranke, koja nema punomoćnika. Tu sud poziva nasljednike, da se izjave, preuzimaju li parnicu. Ako se ne izjave, uzima se, da ju preuzimaju. Ako se odreknu preuzimanja, sud im postavlja staratelja (71).

7. Zakonski zastupnici, punomoćnici. Procesno nesposobne zastupa zakonski zastupnik, a državu u gradj. parnicama državni pravobranilac, kao organ ministarstva finansija. Procesno sposobna lica i zakonski zastupnici mogu voditi parnicu pred svim sudovima i u svim instancijama lično i neposredno ili po svom punomoćniku. Taj ne mora biti ni u kom slučaju advokat. Punomoćnik se mora iskazati ovjerenom punomoći, koja se može dati i u raspravni zapisnik usmeno (80). Procesna punomoć ovlaštuje bez ikakvih naročitih klauzula na sve procesne akte (dakle i one stranačke dispozicije: kao priznanje, odustaja, nagodba u samoj stvari ili glede izbranog sudjenja, nudjenje i prihvaćanje stranačkih zakletava 83, za koje se po gradjanskom pravu (1008 austr 614 srp g. z.) traži posebna punomoć). Privremeno se bez formalne punomoći pripuštaju kao zastupnici oni, što se mogu iskazati pismom ili brzojavom (86), zatim direktni srodnici po krvi i tazbini neograničeno, pobočni do 2. stepena, muž i suparac (87)). Ko živi u inostranstvu, može voditi parnicu samo po punomoćniku (75), a ko je iz drugog okruga mora imati na sjedištu suda punomoćnika za dostave (361).

8. Odvokati spajaju u sebi obje funkcije francuskih avvocats i avoués. Advokatura je vezana na sistem koncesije bez numerus clausus-a, jer advokate imenuje ministar pravde. Advokatski red nema svoje autonomije. Disciplinski je podložan kao i državni činovnici upravnim sudovima i državnom savjetu. Osim toga izriče nad advokatima ukor i manje novčane kazne predsjednik suda i ministar pravde. Za sticanje se advokature traži državljanstvo, 25 godina, samostalnost, neporočnost u po-

Digitized by Google

gledu nečasnih delikata, diploma prava (doktorat ne treba), trogodišnja praksa kod suda ili advokata te advokatski ili sudačko advokatski ispit. Ugovori izmedju advokata i klijenta o visini buduće nagrade ili ustupu tražbine ne važe. Isto tako ne smije advokat unaprijed tražiti ni primiti predujam osim za nužne izdatke u gotovu (zak o advok. od 15. lipnja 1865. i novele od 30. rujna 1871. te 15. listopada 1896.).

§ 6. Rokovi i ročišta.

1. R o k o v i počinju teći od saopćenja, dostave, pribijanja na stan, sudnicu, od trećeg uvrštenja u službe novine (kod javne prodaje od prvog uvrštenja 475 (117, 121) te svršavaju posljednji dan u 4 sata po podne (117). Dan se dostave ne računa. Ako svršetak roka pada u praznik ili u dan sudskog odmora.[9]) rok ističe slijedećeg radnog dana (118). Produžiti se mogu samo sudski rokovi (123). Rok se može očuvati, ako stranka za njegova trajanja preda podnesak na poštu uz povratni recepis. Sama preporučena predaja ne važi, ako podnesak ne stigne sudu još u roku (119).

2. D u ž i n a n e k i h r o k o v a. Normalan rok za odgovor na tužbu nije fiksiran. Rokovi za redovne pravne lijekove žalbe i nezadovoljstva pred prvostepenim i višim sudovima, za opravdanje izostanka od ročišta, žalbu protiv obraničke presude, za tužbu radi opravdanja pribilješke i zabrane, za izlučnu tužbu te tužbu za poništenje ovršne prodaje (311, 323, 134, 447, 386, 466, 502) iznose 15 dana od dostave. Za žalbu protiv presude općin. suda 8 dana (16) od proglašenja, a za traženje, da se u kratkom (mandantnom) postupku osudno rješenje zadrži od izvršenja, koliko i rok ispunjenja, odredjen u tim slučajevima (3—20 dana, §§ 454, 457). Inače srp. gsp. ne traži odredjenje roka za ispunjenje presude (Paritionsfrist), osim kod osude na povratu u prijašnje stanje (32 ur.) Rok za opravdanje pritvora i zadržanja putnika te robe na carinarnici ili na putu po upravnim i finac. vlastima iznosi 3 dana (410, 413). Rok za obnovu postupka iznosi kod naknadnog otkrića dokaza ili nepravilnosti u postupku, koje nije mogla stranka u prvoj parnici upotrebiti (426-13) 6 nedjelja od saznanja, a najviše 3 godine. Inače u drugim slučajevima obnove (426 t 1-12) 3 godine kod pokretnina, a 10 kod nekretnina (429).

Postavljeni su i neki rokovi, u kojima imadu sudske vlasti svršavati neke akte, n. p. žalba se protiv presuda opć. sudova ima rješiti za 20 dana (16 a), općinski sud ima provesti ovrhu za 40 dana (24), policijska vlast mora izvršiti presude za 6 nedjelja iz pokretnina, a za tri mjeseca iz nekretnina (464). Sudovi su dužni svoja rješenja pismeno sastaviti i saopćiti strankama za 15 dana (177).

3. R o č i š t a. Ni za odredjivanje ročišta nije ustanovljen normalan rok, nego je prepušten uvidjavnosti suda i prilikama. Ako stranke dodju sa svim dokazima pred sud, može im se odmah suditi (103). Inače se u hitnim stvarima mogu odrediti ročišta još istoga dana (126). U običnim se parnicama odredjuju ročišta po redu prvenstva (125). Ročišta se odredjuju za prije i poslije podne. Z a k a s n i o je na ročište, ko prije podne ne dodje

[9]) **Sudski odmor (ferije) traje od 16. 6.—31. 7. Za to vrijeme posluje u prvostepenim sudovima samo jedan »dežurni« sudac, koji smije rješavati samo ferijalne stvari, koje su u zakonu točno nabrojene (zabrane, intabulacije, pribilješke, mjenične stvari, stvaranje slučaja itd.) Protiv njegovih rešenja i presuda** ima samo pravo žalbe na kas. sud, koji je rješava u zboru od 3 člana. **Apelacijoni sud u ferijama ne radi.** Sudskim se ferijama obustavlja tečaj rokova u stvarima koje nisu ferijalne. Medjutim ako posljednji dan roka pada na **praznik, kad sud ne radi, treba po §-u 119 predati podnesak na poštu još za trajanja roka,** jer pošta radi, rj. opć. sjed. kas. 18. 3. 1871. Nikotić 114,

Digitized by Google

do 9 sati, a poslije podne do 3 sata te se može novčano kazniti, ako se ne opravda. P r o p u š t e n o je ročište istom onda, kad stranka ne dodje prije podne do 11 sati, a poslije podne do 4 sata (127, 128).

O d g a d j a n j e (odlaganje) je ročišta ograničeno i otežano radi koncentracije procesa. Ko ne može doći na ročište ni poslati punomoćnika, taj treba već prije ročišta zamoliti odgodu, priloživši dokaze o zapreci. Ako ih nema, mora ponuditi zakletvu (130). Ne uvaži li mu sud molbu, moći će se u pravnom lijeku glede same stvari žaliti i za to, što mu je uskraćena odgoda (130, 133). Inače se ročište odgodja još, kad strankama nije uručen poziv, kad jedna stranka ponudi na ročištu nove dokaze, o kojima se protivnik krati odmah raspravljati (160), kad izostanu obje stranke a nijedna nije pismeno tražila, da se spor rješi i u njenoj odsutnosti i konačno kad dodje samo jedna stranka, te traži odgodu (137 t. 1-4. 172) ali dakako i onda, kad se rasprava ne može održati ili dovršiti zbog nedolaska svjedoka, vještaka, zbog zapreke suda ili potrebe novog dokazivanja, koje se odredjuje po zvaničnoj dužnosti. Kad se ročište odloži zbog izostanka obadviju stranaka, može jedna ili obje tražiti odredjenje novog ročišta (137-1). Propisa, da bi postupak morao mirovati u tom slučaju kroz odredjeno vrijeme (446 ug 169 austr. gpp) ili da bi parnica nakon duljeg mirovanja utrnula (§ 446 ug. gpp. 3 god.) srpski gpp. ne pozna. Ali odredjuje da se ročište, jedan put produženo, ne može više ni iz kakvih uzroka produžiti (142). Da se ta zabrana ne odnosi na slučaj produženja zbog nedolaska svjedoka, vidi se iz sadanje stilizacije § 239 (po uredbi), a ne može se protezati ni na slučaj zapreke suda, neuručenja poziva, već jedino na ponovno traženje sporazumnog odlaganja ročište zbog izostanka obadviju ili zapreke jedne stranke[10]) (130, 137-1, 172).

§ 7. Posljedice propuštanja rokova i ročišta (kontumacija).

Propuštanje rokova i ročišta ima za stranku redovno tu posljedicu, da se dotična procesualna radnja ne može više s uspjehom obaviti. Ona je prekludirana, i sud je odbacuje u pravilu po zvaničnoj dužnosti. To je naročito istaknuto glede redovnih pravnih lijekova nezadovoljstva (312) i žalbe (323), zatim glede tužbe, da se poništi neuredna javna prodaja (502), ali to važi svakako i glede izvanrednih pravnih lijekova pravdanja i ponovljenja parnice. Zakon to ističe i glede odgovora na tužbu (111). Medjutim praksa uzima u obzir i prekasno stigle odgovore, sve dok nije odredjeno ročište za usmenu raspravu.[11]) Drugdje se opet promašenje roka ne uzima u obzir po zvaničnoj dužnosti, nego samo na zahtjev protivnika (accusatio contumatiae), n. p. kod izazvane tužbe (350) i tužbe za opravdanje osigurnih sredstava (386, 392-4).

Pravne su posljedice propuštanja ročišta za usmenu raspravu po srpskom gsp.,[12]) koji stoji na stanovištu tzv. n e g a t i v n e l i t i s k o n t e s t a c i j e, za stranke mnogo blaže nego li po ostalim našim procesima, sagradjenim na principu p o z i t i v n e litiskontestacije, te nastupaju samo na zahtjev protivne stranke (137-2, 139, 140). Po srpskom se naime gsp. uzima, da odsutna stranka ne priznaje, nego baš poriče saopćene joj navode protivnika. On ih je dužan dokazati uz olakšice sadržane u §§ 139 i 140, po kojima o d s u t n a stranka ne će moći 1) otkloniti protivnikove završne svjedoke (211) ni vještake (251), 2) ne će moći tražiti, da i ona i protivnik izaberu svako po jednog vještaka, a ovi sporazumno trećega.

[10]) **Tako i Kaučnik o. c. 211.**
[11]) Niketić o c. 108, i opća sjednica kasacije 24. 11. 1889. br. 4423.
[12]) **Dr. Arandjelović Arhiv 1920. br. 5 i Pravne rasprave 1921.**

Digitized by Google

nego će prisutni birati dvojicu, a trećeg će imenovati sud (248), 3) ne će moći prigovarati urednosti protivnikovih isprava ni trgovačkih knjiga, niti dokazivati, da su njezine trgovačke knjige uredno vodjene, 4) Uzet će se, da protivniku povraća g l a v n u i odobrava d o p u n j a v a j u ć u zakletvu.

Ni pravne opsljedice propuštenog o d g o v o r a n a t u ž b u nisu i ne mogu biti onako teške, kao po ostalim našim procesima, koji stoje na principu pozitivne litiskostatacije. Prije svega sudovi primaju i zakašnjele odgovore na tužbu, sve dok nisu odredili ročište za usmenu raspravu, zatim tuženi ima pravo iznijeti svoj odgovor i usmeno na raspravi, te tražiti, da se uvrsti u zapisnik (159, 167). Ako odgovor sadrži proste negacije ili pravne kontradedukcije, tužitelj se ne će moći kratiti, da o njima odmah raspravlja. Sadrži li tuženikov odgovor prigovore u tehničkom smislu riječi, koje treba dokazivati, moći će tužitelj tražiti, da se radi pripreme za usmenu raspravu ročište odgodi na trošak tuženika (137-3, 160). Tuženi će u svom usmenom odgovoru prije upuštnja u parnicu moći tražiti i to, da se tužba odbaci zbog relativne nenadležnosti suda (na apsolutnu nenadležnost pazi naime sud i po službenoj dužnosti u svakom stadiju procesa) (49) odnosno zbog neosiguranih procesnih troškova (aktorska kaucija), ako je tužitelj stranac (ur 33), o čemu će se odlučiti rješenjem na osnovu zasebne rasprave (49, 112). On će moći podići i prigovore iz § 109, što prepriječuju parnicu, kao prigovor litispendencije, rei judicatae, sudske nagodbe (poravnanja), ali i čisto materijalno pravne prigovore, da je ugovor ispunjen, protuzakonit, obaveza zastarjela, samo što ne će moći tražiti, da se o tim prigovorima povede zasebna rasprava i odluči r j e š e n j e m, nego će se oni raspraviti i rješiti meritornom p r e s u d o m zajedno s glavnom stvari. Kako je protiv sudskih rješenje u pravilu dopuštena samo jednokratna žalba bez prava protuprimjedaba, a protiv presuda najprije nezadovoljstvo zatim žalba s pravom protuprimjedaba (330, 333), postupak je brži i jeftiniji, ako se svrši rješenjem.

Ako tuženi ne podnese na vrijeme pismeni odgovor na tužbu, niti dodje na ročište, ili dodje, pa ne ushtjedne raspravljati (162), uzet će se, da poriče sve tužiteljeve navode, pa će ih ovaj uz olakšice iz § 139 trebati dokazivati.

Ako svedoci ili vještaci ne dodu na raspravu te svoj izostanak ne opravdaju, osudjuju se na nošenje troškova i novčanu kaznu, a treći put i prisilno predvode sudu (239). Na kazivanje i polaganje zakletve ne sile se pritvorom i novčanim kaznama, već jedino obavezom da naknade štetu svojoj stranci, ako izgubi parnicu (235).

§ 8. Opravdanje (Restitutio in integrum)

je vanredni pravni lijek, kojim se popravljaju štetne posljedice neiskrivljenog propusta roka ili ročišta. Pravdanje zbog propuštenog roka pozna srpski gsp. samo glede roka za odgovor na tužbu (111), dok glede drugih rokova naročito za ulaganje redovnih pravnih sredstava nezadovoljstva i žalbe nije dozvolieno pravdanje. U nešto je većoj mjeri dopušteno kod izostanka od ročišta stranaka (134, 275), svjedoka (239), vještaka (254) i zaštitnika (340). Ako ta lica nisu dospjela, da zbog nepredvidjene i neotklonive zapreke traže odlaganje ročišta po § 130, moći će naknadno u roku od 15 dana nakon dostave presude ili rješenja moliti opravdanje neskrivlenog izostatka ako dokažu da su bez svoje krivice morala izostati od ročišta, te da nijesu mogla poslati mjesto sebe ni punomoćnika (u koliko se takav prima). U nedostatku drugih dokaza moći će zapreku zasvjedočiti i svojom zakletvom (135, 136). Pravodobno zatraženo pravda-

Digitized by Google

nje ima suspenzivnu snagu kao i redovni pravni lijekovi (136, 141). Pravdanje se ne može kumulirati s redovnim pravnim sredstvima, osim ako je stranka prethodno tražila odlaganje ročišta po § 130, nego ko izabere jedno ne može se kašnje služiti drugim (134).

§ 9. Dostave (§§ 358—375).

Dostava se vrši u mjestu suda po sudskom dostavljaču, a vani putem okružnih, sreskih i općinskih vlasti. Pošta se kao dostavljač ne spominje. Odsutnima se i nepoznata boravišta dostavlja trokratnim uvrštenjem u službene novine; u inozemstvo putem ministarstva vanjskih posala. No ako se tim putem ne dobavi ni za tri mjeseca potvrda o izručenju, dostavljat će se i ovdje trokratnim oglasom u Služb. novinama. U vlastite ruke nije propisana dostava ni u kom slučaju. Ako se adresat ne nalazi kod kuće ili se krije, spis se uručuje njegovoj ženi, punoljetnom djetetu ili kalfi. Nema li ni ovih u stanu ili se krate spis primiti, pribit će se pred dvojicom svjedoka adresatu na stan. Ko ne živi u okrugu prvostepenog suda, mora imati na njegovu sjedištu punomoćnika za dostave, jer će mu se svi drugi pozivi i rješenja, osim tužbe, postaviti pribijanjem na sudnicu. Dostavnicu potpisuju dostavljač i adresat; ako je ovaj nepismen, zatim kod pribijanja na stan i dvojica svjedoka. Dostavnica je javna isprava, pa ipak je protiv njene sadržine unatoč propisa §§ 233. i 242. dopušten i protudokaz svjedocima (371).

§ 10. Tužba i odgovor na tužbu.

1.) Podnose se pismeno ili usmeno u zapisnik (93, 104), odgovor pred općinskim sudom samo usmeno (13), i to pismena tužba u toliko primjeraka, da jedan ostane za sud a po jedan za svakog tuženika (95). Odgovor se predaje uvijek samo u dva primjerka (74, 104), osim ako se traži zaštita, imenuje autor. Medjutim je sud dužan i po zvaničnoj dužnosti o trošku stranke dati napraviti potrebne prepise pismene ili usmene tužbe i odgovora, a ne može zbog toga vratiti te spise na popunjenje (95). Od jednog se lica može primiti dnevno kod istoga suda najviše 3 usmene ili 5 pismenih tužbi u običnim, a neograničeni broj u hitnim stvarima (101, 102). Osim oznake suda i stranaka te petita treba da tužba i odgovor sadrže i stvarni te eventualno pravni osnov, zatim ponuda dokaza uz primjedbu, je li kakav svjedok tako star ili bolestan, da ga treba u stanu preslušati, jer se to inače ne može naknadno tražiti, osim ako je bolest naknadno nastupila (94, 107). Punomoć i isprave treba priložiti u jednostavnom prepisu ili izvodu, a originale donijeti na raspravu. Tužba se i odgovor mogu i s p r a v i t i i popuniti novim činjenicama i dokazima sve do konca prvostepene usmene rasprave (159), ali p r o m j e n i t i se tužba u pogledu pravnog osnova, zatim p o v u ć i bez privole tuženika može samo do uručenja protivniku (160, 143). U protivnom se slučaju uzima, da je tužitelj odustao od tužbenog traženja te ga sud osuduje na plaćanje troška i upućuje, da na novom temelju podigne novu tužbu (160). O b j e k t i v n a je kumulacija ograničena na traženja, što izviru iz istog pravnog osnova te se dokazuju istom vršću dokaza (96). Jedino se nuzgredna potraživanja moraju i mimo toga kumulirati s glavnim, jer se tužba o njima ne će više primiti nakon izricanja presude u glavnoj stvari (98). Isto je tako propisano, da se moraju istom tužbom obuhvatiti bez obzira na pravni osnov i vrstu dokaza i sva ona potraživanja tužitelja protiv istog tuženika, koja se ne dokazuju u cjelosti pismenim ispravama, jer se nakon utuženja jednog potraživanja ne će više primiti tužbu glede ostalih (244a).[13]) To je učinjeno za to, da se ne bi

[13]) **O nužnoj komulaciji po § 96 i 244 a vidi moj članak Arhiv 1923.**

Digitized by Google

zabrana dokazivanja svjedocima obilazila davanjem manjih kredita. Pravo siromaštva dozvoljava samo onome, ko donese uvjerenje svoje općine, da je posve siromah (241) i nije u stanju platiti sudske takse (518).

2.) Postupak s tužbom i odgovorom. Ako je tužba manjkava u formalnom pogledu, predsjednik će pozvati stranku, da je popravi i popuni. Ako se ova usprotivi, a tužba je očito neuredna, predsjednik će je odbiti (97). Tužba će se odbaciti rješenjem i onda ako je sud nenadležan ili se traži nešto zabranjeno, sramotno ili nemoguće (99). Inače se tužba dostavlja tuženom na odgovor uz primjeren rok, što ga odredjuje sud. Ako se odgovor na tužbu preda u odredjenom roku ili bar prije, nego li sud odredi ročište za usmenu raspravu, odnosno ako se pravda eventualno zakašnjenje (111), dastavit će ga sud tužitelju zajedno s pozivom na raspravu (106). Ako se u odgovoru na tužbu istakne prigovor nenadležnosti, odnosno prigovori litispedencije, rei judicatae, sudske nagodbe, ispunjenja ili nezakonitosti ugovora te zastare (109), moći će se tražiti o istima prethodna i posebna rasprava te odluka u formi rješenja. Nego sud može i uskratiti zasebnu raspravu te rješiti te prigovore osim pitanja nadležnosti i zajedno s glavnom stvari meritornom sudskom presudom, protiv čega nema separatnog pravnog lijeka (108). Isto se tako može u odgovoru tražiti odlaganje parnice, ako traženje nije još dospjelo ili nije rješena koja druga prejudicijalna parnica (110). Nego, ako sud nadje, da se radi o kaznenom djelu stranaka, on je dužan i po zvaničnoj dužnosti u svakom stadiju postupka prekinuti gradjansku parnicu i otpočeti kaznene izvide (174).

§ 11. Usmena rasprava.

Vodi se usmeno i javno pred cjelim senatom, i ako moderna načela usmenosti, javnosti i neposrednosti nisu konsekventno provedena, kako smo već u uvodu istakli (141, 150, 151). Disciplinska vlast nad strankama, svjedocima, vještacima i publikom pripada predsjedniku (153, 154), a sudu materijalno i formalno vodstvo parnice. Sud se naime mora starati, da se ispitivanjem stranaka potpuno razjasni činjenično stanje (164) te ne smije zaključiti izvidjanje, dok parnica ne bude tako islijedjena, da se može riješiti (166). U tu svrhu može sud narediti i po zvaničnoj dužnosti sve moguće dokaze, osim glavne zakletve (mater. vodstvo: vidi uvod), a dakako, da sud odredjuje i slijed pojedinih procesnih radnja (arbitrarni redosljed, formalno vodstvo, parnice). Stranke su dužne točno i jasno odgovarati na pitanja suda. Da nešto ne znadu, mogu izjaviti samo onda, kad se ne radi o njihovom djelu (164, 165). Inače ih stizavaju posljedice kontumacije, koje nisu ovdje teže, nego da je stranka izostala od ročišta (162) to jest uzima se, da takva stranka poriče navode protivnika, o kojima se nije nikako ili se je samo nejasno izjavila, a protivnik ih mora dokazivati uz olakšice § 139—140. Da se čitava usmena rasprava ima smatrati cjelinom, nije doduše izričito rečeno, ali se vidi iz propisa §§ 159, 160, o ispravci i popunjenju tužbe i odgovora do konca usmene rasprave.

Usmena rasprava počinje time, da sud ponudi stranke, da se nagode ili pristanu na izabrani (obranički) sud. Uspjelo se poravnanje uvodi u zapisnik te potpisuje po strankama. Ono ima snagu pravomoćne sudske presude te se može pobijati jedino zbog prevare (146, 157, 427).[14]) Ako nagodba ne uspije, primjećuje se to u zapisniku. Zatim se čitaju tužba i odgovor na tužbu sa svim prilozima i dokazima, obavljenim izvan usmene rasprave (158, 208, 209). Daljnje se raspravljanje vodi isključivo usmeno

[14]) O poravnanju vidi kod Arandjelovića Pravne rasprave 1921.

Digitized by Google

te se osim tužbe i odgovora ne uzimaju u obzir nikakvi daljnji i stranački pripremni spisi. Jedino se još može pismeno tražiti odlaganje ročišta po § 130. zbog zapreke stranaka, odnosno, da se rasprava obavi u odsutnosti stranaka (172). I dokazivanje se po svjedocima i vještacima obavlja po mogućnosti pred parničnim sudom. Svjedoci se opominju i preslušavaju pojedince te zaklinju na zahtjev svoje stranke ili suda poslije iskaza, a vještaci prije iskaza. Stranačke se zakletve naprotiv polažu takodjer pred sudom, ali iza rasprave i presude. O raspravi se vodi zapisnik (beleška), u koju se uvode osim oznake mjesta, vremena, suda, stranaka i predmeta takodjer sve pravno relevantne izjave stranaka, svjedoka i vještaka. Zapisnik se interesentima pročita i po njima potpisuje (170).

§ 12. Dokazivanje.

Pošto srpski gsp. stoji na principu negativne litiskontestacije, moraju stranke dokazivati sve svoje pozitivne i negativne pravno relevantne navode, što ih protivnik nije izričito priznao, jer se ni uskrata izjave ne smatra priznanjem, nego poricanjem.

Dokazna su sredstva 1.) isprave, 2.) svjedoci, 3.) zakletve i 4.) sudski pregled (očevid) s vještacima ili bez njih, pometnjom izostavljen u § 186. Priznanje se ne broji medju dokazna sredstva, nego medju dispozitivne akte stranaka, koje čine dokazivanje nepotrebnim. Notornost se ne spominje. Imamo dakle četiri vrsta (roda) dokaza, što je od važnosti, jer se kumulacija dopušta samo kod traženja, koje se dokazuju istorodnim dokazima (96). Medjutim, premda se priznanje ne smatra dokaznim sredstvom, nego dispozitivnim aktom stranaka, ono se ipak poriče kao dokazna sredstva, to jest, ako priznavalac drugim dokaznim sredstvima, a ne svojom zakletvom dokaže, da stvar drukčije stoji, nego što je priznao (182). Općenito priznanje važi, ali općenito poricanje ne (181). Priznati može stranka ili njezin zak. zastupnik odnosno punomoćnik, a za suparce i onaj, ko se po zakonu smatra da zastupa suparce (74), odnosno suparac, koji se u mjesto njega makar privremeno i bez punomoći pripušta parnici (183, 87-3).

Dokazna snaga pojedinih dokaznih sredstava uredjena je ovako: Potpun dokaz pružaju autentične i uredne javne i privatne isprave (188-9) zatim saglasan iskaz dvojice vještaka (256) osim kod sravnjivanja rukopisa (196) te stranačke zakletve, i ako se dopunjavajuća zakletva može dosuditi samo onom, ko je svoj zahtjev doveo do velike vjerovatnosti (291), a pretjerana se ocjena vrijednosti stranačkom zakletvom može po sudu i sniziti (293-5). U pogledu ocjene svjedočanskog iskaza zakon stoji u glavnom na stanovištu slobodnog sudačkog uvjerenja (213, 232), alj ne posvema, jer odredjuje, kakva svojstva moraju imati svjedoci, da se uopće uzmognu pripustiti, odnosno smatrati nesumnjivim (210, 211, 215) zatim kakav im mora biti iskaz, da se uzmogne uvažiti (218). Osim toga se svjedocima i zakletvom može obarati samo autentičnost, ali ne i sadržina privatnih i javnih isprava (233, 242, 282). Vlastitom se zakletvom ne može obarati ni istinitost priznanja (181). Kod potraživanja preko 200 dinara dopušten je dokaz svjedocima samo u onom slučaju, gdje stranke nisu mogle, da o svojim pravnim odnošajima sačine ispravu (242-245), dakle naročito kod deliktnih, kvazideliktnih i kvazikontraktnih obligacija, zatim kad dokazivalac prikaže nepotpunu ispravu potpisanu po izdatniku (»početak pismenog dokaza«); osim toga je dokaz svjedocima pripušten neograničeno pred trgovačkim i izbranim sudovima (242, 442).

Digitized by Google

Da se neka činjenica samo z a s v j e d o č i (učini vjerovatnom), dopuštena je u nekim slučajevima, kao kod pravdanja izostanka (130, 132, 136), kod izuzeća sudaca zbog velikog prijateljstva ili mržnje (52-8), kod naknadnog izuzeća sudaca (54), i s t r a n a č k a z a k l e t v a.

§. 13. Pojedina dokazna sredstva.

1) I s p r a v e. 1. Propisi su o ispravama vrlo slični hrv. postupku. Jedina je bitna razlika što se svjedocima, a ni zakletvama ne može dokazivati protiv sadržine isprava (242, 282), svjedocima dapače ni izvan sadržine isprava (242). Medjutim to načelo nije ni u srpskom postupku posve konsekvento provedeno, jer se n. pr. po § 371 može obarati sadržina dostavnice, koja je također javna isprava. Osim toga potpuno je apsurdno, da stranka može i sa svjedovima obarati istinitost svog priznanja, položenog pred sudom i uvedenog u raspravni zapisnik (belešku), a ne može da pobija istinitost svog vansudskog priznanja sadržanog u jednoj privatnoj ispravi (181, 233, 242). Javne isprave pružaju potpun dokaz protiv svima glede činjenica, što ih je javna vlast u granicama svoje nadležnosti i u propisanoj formi utvrdila (188). Njihova se autentičnost predmnjeva (188). U tom se pogledu izjednačuju s javnim ispravama i legalizovane privatne isprave. I njihova se autentičnost predmnjeva (187, 188). Pravo potvrdjivati privatne isprave do vrijednosti od 500 dinara pripada općinskim sudovima, a preko toga prvostepenim sudovima i policijskim vlastima (192). Privatne isprave pružaju također potpun dokaz, ali samo protiv izdatnika. Autentičnost im se ne predmnjeva, nego je mora dokazivati sa svjedocima, vještacima ili zakletvama onaj, što ih predlaže (189). Ovdje vještake bira sam sud te im ocjenjuje iskaz po svom slobodnom uvjerenju (196), a ne kao inače po legal. dokaznoj teoriji (256). Forma se isprava ravna po mjestu i vremenu njihova izdanja (199). Inače je za valjanost nekih privatnih isprava propisana naročita forma. Tako moraju biti obligacije vlastoručno napisane i potpisane po samom izdatniku ili ovjerene po državnim vlastima (192). U njima mora biti naveden pravni osnov obligacije, njena visina, imena stranaka i datum (191). Eventualni daljnji suobvezanici moraju na takvoj obligaciji vlastoručno potvrditi, datirati i potpisati, da su je pročitali te se i oni po njoj obvezuju kao suobvezanici ili jamci za toliku i toliku sumu. Dvostrani se ugovori mogu izdavati u valjanoj privatnoj formi tako, da svaka stranka napiše i potpiše vlastoručno jedan primjerak takva ugovora, u kome mora biti naznačeno, i u koliko je primjeraka izdan te gdje se ti primjerci nalaze, pa da stranke medjusobno zamjene takve primjerke (192). Ispravu od više araka treba ili potpisati na svakom arku, ili prošiti uzicom i pričvrstiti pečatom i potpisom ove tabake (192). Poderane, pocjepane, isječene isprave nemaju nikakve važnosti, osim ako im producenat dokaže, da se je to slučajno dogodilo (198). Dok je obligacija u rukama vjerovnika, dokazuje se isplata duga samo priznanicom, u kojoj treba da budu i dug i obligacija tačno označeni (194). Nepotpune i neuredne isprave, ako su bar potpisane po izdatniku čine »p o č e t a k p i s m e n o g d o k a z a«, koji se može nadopuniti svjedocima i onda, kad je inače ta vrst dokaza isključena (242, 245).

Ko je ispunio kakovu obavezu (202), komu je isprava umrljana i pocjepala (205) ili je ispravu izgubio, može tražiti putem tužbe od prijašnjeg izdatnika, da mu o njegovu trošku izda novu ispravu (204). Ne udovolji li osudjeni sudskom nalogu, osuda će zamijeniti ispravu (207). Medjutim se prije izdavanja nove isprave u mjesto izgubljene, mora ova amortizovati. To se čini sudskim oglasom, koji se 3 puta uvrštava u službene

Digitized by Google

novine, a isprava se smatra poništenom 101 dan nakon trećeg oglasa (204). Izdati spravu mora samo onaj, ko se na nju sam poziva u parnici, ili je to dužan učiniti po propisima privatnog prava. Ako se učini vjerovatnim, da je isprava kod njega, naložit će mu se otkrivajuća zakletva, da je nema niti ju je imao, da ne zna, ko ju ima i da ju nije uništio (203).

Ko dokaže, da mu je isprave nestalo krivnjom protivnika, taj će joj moći dokazivati sadržaj i svojom zakletvom, ako nema drugih dokaza. Kad isprave nestanu slučajno, može joj se sadržaj utvrdivati drugim sredstvima, a ne zakletvom producenta (205).

Isprave se tužbi i odgovoru prilažu u jednostavnom prepisu eventualno i u izvodu, a na raspravu se donose u originalu, inače prepis ne važi. Ako se original nalazi kod javne oblasti, dobavlja ga sud zvanično (200).

Gruntovničarski pokret.

Priopćio dr. Ivo Pilar, odvjetnik u Zagrebu.

U vezi sa pripremanim zakonom o uredjenju redovnih sudova krenuo se je opet jače gruntovničarski pokret po čitavoj našoj državi, gdje gruntovnice postoje. Držim, da je umjesno, da se i na ovome mjestu posveti tome pokretu nešto pozornosti.

Gruntovničarski pokret datira još iz predratnoga doba, dapače prvi mu počeci sižu čak u vrijeme, kada je pod banom Khuenom u Hrvatskoj početkom devedesetih godina prošloga vijeka situacija činovnika bila izvanredno potištena i bijedna, te su se počeli praviti prvi pokušaji za poboljšanje te situacije. Onda se je našlo par okretnih gruntovničara, koji su svi istupili za poboljšanje svojih staleško-gruntovničarskih prilika. Okosnica neke organizacije je ostala u Hrvatskoj, te je na par godina prije rata započela opet sa življom akcijom; bila prenešena pače i u Bosnu, gdje su gruntovnicu osnivali onako pretežno Hrvati. Ovo je preduralo i rat i nakon prevrata stopio se je taj pokret i zahvatio sve zemlje, gdje postoje gruntovnice u našoj državi, naime još i Dalmaciju, Sloveniju i Vojvodinu. Od godine 1918. izdaju gruntovničari i svoje glasilo pod imenom »Gruntovničarski Vijesnik« kao mjesečnik, koji izlazi svakoga prvoga u mjesecu, i u kojem se pretresaju staleška i gruntovno-pravna pitanja.

Da jedan pokret, koji ide za usavršenjem gruntovnice i za poboljšanjem kvalitete i situacije činovništva, kojemu je vodjenje te narodnogospodarski i pravno toli važne institucije povjereno, mora svakomu pravniku biti simpatičan, jasno je kao dlan. Bit će dakle od interesa, da se ovdje ukratko prikažu glavne težnje i zahtjevi toga pokreta.

U zakonu o uredjenju redovnih sudova je predvidjen posebni zakon o vodjenju zemljišnih knjiga i o sudskom osoblju za te poslove. Težnja gruntovničara ide dakle zatim, da se već kod zakona o uredjenju redovnih sudova uvaže i njihovi zahtjevi, a napose je njihova akcija uperena na to, da u samu novu zakonsku osnovu o vodjenju zemljišnih knjiga i o sudskom osoblju za te poslove proturaju što više od svojih zahtjeva. Ti su zahtjevi poglavito slijedeći:

1. Za vodjenje zemljišnih knjiga postoje uz svaki sreski sud posebni gruntovni uredi, koji su nadležni za vodjenje svih nekretnina u vlastitom području izuzevši nekretnina rudničkih te željeznice i kanala. Ovi gruntovni uredi rješavaju sve molbe u gruntovnim predmetima

Digitized by Google

prema postojećim gruntovnim zakonima, a povrh toga ovršne uknjižbe na temelju sudbenih odredaba, koje su prema potvrdi odnosnih sudova izvršive postale. Nadalje samostalno otpravljaju stranke, primaju zapis molbe i obavljaju ročišta u gruntovnim stvarima.

2. Svaki gruntovni ured vodi svoj posebni uručbeni zapisnik i ostale knjige. Svaki veći gruntovni ured ima svoje posebno otpravništvo i za taj posao potrebno osoblje (manipulante, dnevničare). U manje urede imade starješina suda odrediti prema potrebi nedjeljno na jedan ili više dana jednoga dnevničara za obavu prijepisa otpravaka, ulaganje spisa, t. j. svih manipulacijonih poslova.

3. Gruntovnim uredom upravlja po ministru pravde postavljeni upraviteli gruntovnice iz redova osposobljenih gruntovničara, koji je neposredno podredjen starješini suda. On potpisuje otpravke rješitaba, te je odgovoran za pravilno i brzo rješavanje svih poslova. U gruntovnom sudu, gdje imade više gruntovničara, rasporedjuje upravitelj suda posao medju podredjeno osoblje i vrši nad njima neposredni nadzor. Preko njega podredjeno je ovo osoblje starješini suda. Uprava gruntovnih ureda može se povjeriti osposobljenim gruntovničarima, koji imadu barem šest godina službe u ovoj struci.

4. Gruntovničari su kao stručno osoblje referenti u gruntovnim stvarima, te potpisuju svoje rješidbe uz supotpis starješine suda. U slučaju preopterećenja drugim poslovima može starješina suda povjeriti supotpis gruntovnih rješitaba starijemu iskusnomu sucu. Na redovnim sudskim danima izvan središta sreskoga suda primaju gruntovničari u zapisnik razne molbe, za gruntovne upise. Sudjeluju kao vještaci kod sudbenih očevida, kada se radi o identifikaciji nekretnina, te kod smetanja posjeda i ovrhe na nekretnine.

U gruntovnu se službu primaju samo apsolventi potpunih srednjih škola sa zaključnim ispitom. Za stručno obrazovanje gruntovnoga činovništva ustraja se u Zagrebu gruntovni teoretski kurs, koji moraju polaziti svi gruntovničari, koji su na dan 1. rujna 1923. imali manje od osam godina službe, i svi sadanji neispitani gruntovni vježbenici. Svi slušači ovoga kursa primaju svoje redovne prinadležnosti, ali su dužni prije pristupa na kurs potpisati revers, kojim se obvezuju ostati u državnoj službi najmanje deset godina. Propise o osnutku kursa, nastavnom gradivu itd. izdat će ministarstvo pravde posebnom uredbom.

6. Svi po novim i starim propisima kvalificirani gruntovničari uvrščuju se u drugu kategoriju, a njihova stručna sprema priznaje se kao viši stručni kurs, te im se redovne prinadležnosti povećavaju za 10 postotaka u smislu čl. 7. činovničkog zakona. Pošto gruntovničari izvršuju jednu granu sudovanja, te se od njih zahtijeva osobita sprema, bezuvjetna pouzdanost, savjesnost i nepristranost u izvršivanju službe, odredjuje im se posebni gruntovni dodatak, a visinu istoga propisati će ministarski savjet prema članku 40. činovničkog zakona.

7. Za vršenje upravnih posala u gruntovnim predmetima, napose za osnutak i preosnutak gruntovnice osniva se kod svakoga apelacijonoga suda mjesto gruntovnoga inspektora. Istome će ministarski savjet odrediti naročiti dodatak u smislu članka 40. činovničkog zakona.

Ne dopušta nam ovdje prostor, da se upustimo u podrobni kritični pretres tih zahtjeva. Ali se ne može previdjeti, da mnogi od tih zahtjeva u praksi već postoje, pa znače samo uzakonjenje postojećega stanja. Tako n. p. gruntovni uredi, koji su doduše samo u Bosni formalno približno provedeni, ali su se u praksi najbolje oprobali. Faktički postoje ti gruntovni uredi i u ostalim dijelovma naše države, gdje postoje gruntovnice,

Digitized by Google

pa držimo, da je u interesu razvitka institucije same gruntovnice, da se jedno stanje, koje je sam razvitak gruntovnice sa sobom donio, sistematski dalje razvija i da se gruntovnomu osoblju dade u radu stanovita samostalnost uz odgovarajući nadzor suda.

Na svaki način pokazuje taj pokret težnju, da se podigne kvalitet i ekonomski položaj gruntovničara. Nema dvojbe, da su to bitni uslovi za opstanak i uspješni dalji razvitak gruntovnice — ove velevažne pravne institucije. Prema tome mora svaki pravnik taj pokret pratiti sa najživljom simpatijom.

Ocjene i prikazi.

Gruntovno pravo.

Po načelima, što su ih M. Košutić, P. Tatić, M. Herceg, J. Šnirer, I. Zlinski, G. Kaplani, J. Huf, P. (pravo A. Adolf) Eksner, Imling i P. Böresök zastupali, obradio Nikola M a š i r e v i ć, sreski sudija, Sombor, 1925. Vlastita naklada (151 strana). Ćirilicom.

Pisac te knjige naumio je stvoriti nešto praktično za zvaničnu potrebu. To je i postigao. Ne samo gruntovničari i gruntovničarski kandidati u Vojvodini, kojima je to praktično dijelo u prvom redu namijenjeno mogu naći u njemu dobru i brzu orijentaciju, nego i drugi mladji i stariji praktični pravnici, koji traže ne teoretske deklamacije već praktičnu uputu. U nekim pitanjima moraju dobro pripaziti i razmisliti, da li je sve ispravno, što se izvadja, n. pr. kod ustupanja prvenstva (str. 15.—17.).

U I. d i j e l u (str. 5.—45.) predstavljeno je materijalno gruntovno pravo, a uz to i gruntovne tužbe (str. 46—54.), pojam svih stvarnih prava i drugih prava, koja mogu biti predmetom upisa u gruntovnu knjigu. Tu su dani glavni i općeniti pravni pojmovi iz općega gradjanskoga prava, bez kojih nepravnik ne može gruntovni zakon valjano razumjeti. Ti su pojmovi kratki, gdjekada suviše lapidarni, zato možda i nerazumljivi svakome, n. pr. §§ 13., 14. i 15.

U II. d i j e l u (str. 56.—128.) raspravlja se »o pravilima, kako da se gruntovne knjige vode«, pravo predstavlja se tu tzv. čisto gruntovno pravo formalno i materijalno. U III. dijelu (str. 128.—151.) izvadjaju se »poslovna pravila«, naime govori se o gruntovničkoj vlasti, o gruntovničkim molbenicama, o utoku i o gruntovnoj pisarnici. Pisac veli, da je ovaj raspored preuzeo od Josipa Hufa. Može se sumnjati,, da li je taj raspored bolji od zakonskoga. npr. austr. grunt. zakona od 25. srpnja 1871. : I. dio o gruntovnim knjigama uopće; II. dio o gruntovnim uknjižbama; III. dio o postupku u gruntovnim stvarima.

Podlogom je ovom dijelu očevidno služio magjarski gruntovni zakon, koji sada u Vojvodini važi, i ako to pisac nigdje ne spominje, niti ga po datumu ne navadja, te se ne zna, kada i gdje je objelodanjen.. Medjutim imamo u našoj državi najmanje još tri gruntovna zakona (sistema), te je bilo svakako od potrebe, da se i ovi drugi zakoni barem spomenu. Zato se je i prilično teško snaći u mnogim

Digitized by Google

pitanjima pravniku, koji nema pod rukom teksta vojvodjanskoga gruntovnoga zakona i izvršnoga reda. Komparativno će gruntovno pravo biti kod nas svakako od velike potrebe za kodificiranje gruntovnoga prava za cijelu državu. Ali će do toga vremena oteći iz naših rijeka mnogo vode u more, jer će to biti jedna od najtežih partija ne samo iz pravnih razloga nego i iz tehničkih, obzirom na to, što do sada u nekim pokrajinama naše države uopće nema gruntovnice. Osim toga biti će od odlučne važnosti, kako će se najprije stvarna prava u zakonu urediti. Gruntovni zakon za Bosnu i Hercegovinu od 14. rujna 1888. je kod nas bez dvojbe najmoderniji i najpodesniji, a gruntovnica u Bosni predstavlja danas jednu neprocjenjivu dobit za pravosudje, za pravne i ekonomske odnošaje. Ali on se oslanja na otomansko materijalno zakonodavstvo, te već za to ne može bez znatnih korektura služiti kao podloga zajedničkom gruntovnomu zakonu.

Obzirom na različitu terminologiju, srpsku i hrvatsku, navadja pisac skrupulozno obje raznim pismom, npr. **извршеник** (ovršenik), **протокол** (uručbeni zapisnik), **престанак** (utrnuće).

Njegova se knjiga može za praksu toplo preporučiti, te bi ju svaki sud trebao imati u svojoj knjižnici. Pisac priopćuje, da se može naknadno samo kod njega, u Somboru, naručiti.

Dr. Mihajlo Zobkow.

Privatno pravo u Vojvodini. Po svršetku rata se je osjetila velika potreba, da se popuni osoblje kod sudova u Vojvodini, jer je većina ranijih sudaca i sudskih manipulativnih činovnika napustila svoja mjesta. Uslijed nerada sudova izbijali su na više mjesta znaci raspada i anarhije. Godine 1919. poprimili su zločini protiv života i imovine tolike dimenzije, da je morao biti proglašen prijeki sud. Prijeki je sud medjutim ostao nekoliko mjeseci samo na papiru, jer nije bilo sudaca, da se sastave senati za prijeko sudjenje. Zločinci su to osjetili i raširili se do središta gradova. Sela i salaši su bili prepušteni samoodbrani. Policija je izdavala, i nisu bili rijetki slučajevi, u kojima su stražari i detektivi jatakovali sa zločincima. U toj nevolji izdavalo je ministarstvo pravde na suce iz svih krajeva očajne pozive za namještenje u Vojvodini. Glavna zasluga za organizaciju naših sudova u Vojvodini ide tadašnjega načelnika ministarstva pravde, sadašejnga javnoga bilježnika u Novom Sadu dr. Branka Nikolića. Njegovu pozivu se je odazvala relativno najslabije Vojvodina sama. Ovomalo kvalifikovanih domaćih Srba i Bunjevaca nije se rado primalo slabo nagradjene državne službe. Na sreću u nesreći ostali su uslijed talijanske okupacije primorja mnogi naši suci bez mjesta, te su počeli stizavati u Vojvodinu. Nešto je dala Hrvatska, Dalmacija i Bosna, — i tako su sudovi mogli početi raditi.

Ali njihov rad je nailazio u početku na ogromne poteškoće. Svi su spisi, sve isprave, sve javne knjige, zakoni i naredbe bili pisani madjarskim jezikom, koji gotovo nijedan od njih nije poznavao, kao što nije poznavao ni madjarsko pravo, koje je u sudjenju valjalo primjenjivati. Tekstovi zakona u njemačkom prijevodu su se nabavljali teškom mukom iz tada komunističke Pešte, gdje su se često u istom poslu nalazili odaslanici iz Vojvodine sa onima iz Slovačke, koju je trla ista briga. Ali dok se je na taj način nalazilo pomoći u onim granama prava, koje su bile ure-

Digitized by Google

djene zakonima, najjača je grana, privatno pravo, ostajalo u svojem najvećem dijelu nepoznato. Ugarska nije imala gradjanskoga zakonika i njezino — pretežno običajno — privatno pravo je valjalo tražiti u rješidbama viših sudova ili u učbenicima, koji su opet bili pisani u nepoznatom jeziku. Zato su stali pojedinci — neki u kratkim, a neki u opsežnijim knjigama na hrvatskom odnosno srpskom jeziku prikazivati pravo, koje vrijedi u Vojvodini, i to redom, kako slijedi.

I. — Pregled madjarskog privatnog prava u poredjenju sa austrijskim gradjanskim zakonikom (Subotica 1921., str. 76, cijena Din 10, latinicom). Ovom je knjižicom pružio drugovima sucima prvu pomoć pisac ovih redaka, upozorujući ih na predmete, normirane zakonima, i na bitne razlike izmedju oba prava. U svojem skromnom opsegu knjiga pretpostavlja ispraktikovane pravnike i može služiti samo za orijentaciju.

II. — Privatno pravo u Vojvodini od dr. Paje P r o t i ć a i dr. A. J e s e n s k o g a, sudaca u Somboru (Sombor 1922., str. 328, cijena Din 120, latinicom). Ova je knjiga znatno doprinesla širemu poznavanju ugarskoga privatnoga prava. Glavna je vrijednost ovoga djela u tome, što sadržaje prijevode najvažnijih zakona iz područja privatnoga prava (bračni, štitnički i skrbnički, oporučni, vodni, ostavinski zakon). Dogmatski dio je vrlo mršav. Vlasništvo, načini njegova sticanja i njegova zaštita obradjeni su maćuhinski škrto. Sudskoj praksi nisu navedeni izvori. Stil je težak, mjestimice nejasan i za upućene oteščan i sa mnogo štamparskih pogrješaka.

III. — Osnovi privatnoga prava u Vojvodini, od subotičkih odvjetnika dra Zvonimira P i š k u l i ć a i dr. Imre D j e r d j a (Beograd 1924. izdanje knjižare Gece Kona, str. 284, cijena Din 60, ćirilicom). Ovo je djelo mnogo bolje. Knjiga je sastavljena sistematski i dogmatski, bez doslovnoga prijevoda pojedinih zakona. Važnim rješidbama naveden je izvor. Bogato sadržinom, ovo djelo prikazuje i glavne osnove trgovačkoga i mjeničnoga prava. To je prijevod jednoga od najboljih učbenika madj. privatnoga prava od dra. Karla S l a d i t s a, profesora peštanskoga sveučilišta, ali donosi i izmjene nadošle po zakonodavstvu naše države. Nešto teže razumljiva i manje sredjena je partija gruntovnoga prava. Vidi se, da profesor Sladitsa nije bio praktičan sudac.

IV. — Opšte privatno pravo, koje važi u Vojvodini od dr. Gliše B o g d a n f i - a i dr. Nikole N i k o l i ć a, odvjetnika u Vršcu (Pančevo 1925., dva sveska, str. 379 + 346 + XXXI. — registar — cijena Din 240, ćirilicom). Ovo se djelo može bez pretjerivanja označiti sistemom. Ono može u najširoj mjeri zadovoljiti praktičnu potrebu. Pored dogmatskoga teksta sadržaje i prijevod svih privatnopravnih zakona i vrlo bogatu sudsku praksu i bivših ugarskih viših sudova, kojoj se ne navode izvori, i naših viših sudova, apelacijonoga i kasacijonoga suda u Novom Sadu, kojoj se označuje izvor. Kao sistem općega priv. prava ne bavi se dakako trgovačkim i mjeničnim. Djelo je izradjeno velikim marom i savjesnošću. Jezik je katkada otežak i auktori ponešto hramlju, kada hoće da dadu teoretske definicije, ali i to vrlo rijetko.

V. — Privatno pravo u Vojvodini i Medjimurju (madjarsko privatno pravo), uporedjeno sa sistemom austrij. o. g. z. (Zagreb 1926., str. 190, petit-sloga, ukoričeno, latinicom, cijena Din 100) od dr. M. S v o b o d e, suca u Čakovcu, jest prijevod, prerada i dopuna djela: »Slovačko privatno pravo« od dra Josipa S i n g e r a, odvjetnika u Bratislavi. Auktor slijedi austr. gradj. zakonik od prvoga do posljednjega paragrafa i izriče, da li i u koliko dotični propis važi i na teritoriju ugarskoga privatnoga

Digitized by Google

prava, obrazlažući svoj izrijek ugarskim zakonima, sudskom praksom ugarskom i našom i auktoritetom najboljih pisaca. Ova je knjiga izvrstan »vade mecum« za praktične pravnike na području važnosti ugarskoga privatnoga prava, te najbolje i najlakše sredstvo, kojim se poznavači austr.-hrv. gradj. zakonika mogu upoznati sa ugarskim privatnim pravom.

VI. — Napokon treba odati hvalu i dr. Nikoli Ignjatoviću, sucu kasacijonoga suda u Novom Sadu, koji je preveo čitavu seriju ugarskih zakona u zasebnim malim knjižicama i koji odlično uredjuje »Zbirku viših sudskih odluka« naših viših sudova u Novom Sadu.

Dr. Ivo Milić profesor na pravnom fakultetu u Subotici.

Pravosudje:

Gradjansko.

Darovna pogodba ili ženidbena pogodba o mirazu?

Rješidba stola sedmorice od 26. veljače 1926. br. 552.

(Osuda kot. suda u K. od 26. ožujka 1924. br. 2542-gr., osuda banskoga stola od 18. lipnja 1925. br. 20909.)

U usmeno raspravljenoj parnici L. Š. iz G. J. tužitelja, proti S. C. iz G. J. tuženoga, zbog priznanja ništetnosti darovnoga ugovora spp., u kojoj je kotarski sud u K. sudio:

Tužitelj L. Š. odbija se sa svojom tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom, da je tuženi S. C. iz G. J., dužan priznati darovnu pogodbu de dato Gj. 20. travnja 1912. porečenom i bez pravne kreposti, pa slijedom toga dozvoliti uspostavu prijašnjega gruntovnoga stanja, koje je kod nekretnina grunt. ul. br. 13. i 1059 p. o. J. postojalo na ime i korist tužitelja L. Š. prije provedenja odluke kotarskog suda kao gruntovne oblasti u K. od 21. lipnja 1917. br. 1056-Z, te naknaditi parbeni trošak u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; nasuprot je tužitelj dužan naknaditi tuženomu S. C. parbeni trošak u iznosu od 125 dinara 50 para u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; — a banski stol povodom priziva tužitelja L. Š. priziv otputio, te potvrdio pobijanu osudu prvostepenoga suda;

stol sedmorice je našao izvanredni previd tužitelja L. Š. uvažiti, te obje niže pobijane osude preinačiti i suditi, da je tuženi S. C. dužan priznati darovnu pogodbu de dato Gj. 20. travnja 1912. porečenom i bez pravne kreposti radi neharnosti, pa je slijedom toga dužan dozvoliti uspostavu prijašnjega gruntovnog stanja, koje je kod nekretnina grt. ul. br. 13 i 1058 p. o. J. postojalo prije provedenja odluke kotarskog suda kao gruntovne oblasti u K. od 21. lipnja 1917. br. 1056-Z na ime i korist tužitelja L. Š. u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, dok se parbeni troškovi medju strankama prebijaju.

Razlozi: Tužitelj tvrdi, da je neprigovorenom darovnicom darovao tuženomu S. C., koji je muž od pok. kćeri tužiteljeve, sve svoje pokretnine i nekretnine i to nekretnine grt. ul. br. 1058 p. o. J., i svoj dio

Digitized by Google

nekretnina grt. ul. br. 13 i 1059 p. o. J., a da su nekretnine glasom gruntovnih izvadaka uknjižene pravom vlasništva na ime i u korist tuženoga. Dokazujući sa svjedocima, da se je tuženik kao obdarenik počinio prema njemu krivim grube neharnosti po §. 948. o. g. z., stavlja gornji tužbeni zahtjev.

Tuženik je tomu naprotiv porekao, da se počinio krivim grube neharnosti spram tužitelju i stavio prigovor, da darovna isprava nema karakter darovnice, jer je po sadržaju ove tužitelj njemu dao u ispravi navedene nekretnine za uzvrat za ono, što je, priženivši se donio i što mu pomaže u gospodarstvu.

Obje osude nižih sudova stoje na stanovištu, da je neprigovorena isprava nazvana darovnica u istinu ženidbeni ugovor po §. 1218 o. g. z., kojim tužitelj daje tuženiku kao mužu svoje kćeri miraz, pa da stoga tužitelju ne pripada pravo taj ugovor oporeći po §. 948 o. g. z. Da se može prosuditi, da li postoji darovna pogodba po §. 938. o g. z. ili ženidbena pogodba miraza po §. 1218 o. g. z., ima se ispitati, koji je pravi sadržaj pogodbe i na što je bila upravljena volja stranaka prema vlastitom značenju riječi u njihovu savezu i prema cijelom sadržaju pogodbe. Prema §. 1. i 2. pogodbe tužitelj daruje tuženiku sves voje pokretnine i nepokretnine dozvolom gruntovne uknjižbe prava vlasništva na nekretninama i stupanjem tuženika odmah u posjed darovanih nekretnina i pokretnina uz priuzdržaj doživotnog uživanja za tužitelja i njegovu ženu. Po §. 1218. o. g. z. pod mirazom razumijeva se imovina, koju žena ili tko treći za nju daje ili obećaje mužu, da bi lakše uzdržavao troškove skopčane sa ženidbom, a po § 1220 o. g. z. ako nevjesta nema vlastite imovine, dovoljne za pristojni miraz, takov daju roditelji prema svojem stanju i imovini, napokon po § 1125 o. g. z. muž, koji prije nego se sklopi ženidba, nije ugovorio miraza, nije ni vlastan, da ga više ište.

Ove glavne pretpostavke manjkaju, jer si je tužitelj zadržao doživotno uživanje dane imovine, pa prema tome ne može ova služiti za lakše uzdržavanje troškova skopčanih sa ženidbom po tuženiku, kada ju tužitelj i njegova žena imaju doživotno uživati. Nadalje, da je nakana tužiteljeva bila vršiti samo svoju dužnost davanja miraza, dao bi samo dio od svoje imovine, na koji ga obvezuje §. 1220 o. g. z., a ne sve svoje pokretnine i nekretnine. Konačno tuženik i ne tvrdi niti za to pruža dokaza, da bi on uopće, a još manje prije ženidbe sa kćeri tužitelja, tražio i pored toga, što se imao priženiti u kuću tužiteljevu, miraz od tužitelja i da bi tužitelj u ugovoru navedenu imovinu u to ime dao, već tvrdi lih, da ovaj po svojem sadržaju ima značaj miraza. — Prema ovakovu stanju stvari mora se uzeti, da je medju tužiteljem i tuženikom sklopljena darovna pogodba po § 938 o. g. z., a ne ženidbena pogodba o mirazu po § 1218 o. g. z. Na tom ne mogu ništa mijenjati riječi pogodbe u §. 1. »jer se u moju kuću k mojoj kćeri priženjuje S. C. i to za to, da će mi biti na pomoć gospodarstvu i jer je donio sa sobom nešto miraza za povećanje mojega gospodarstva, to za uzvrat...«, jer tim je deklarirana samo pobuda, koja je potaknula tužitelja na to darovanje, kako izrično i veli, da s toga daruje. Tužitelju je takodjer sa svjedocima M. B. i J. Š., od tuženika neprigovorenim, te što više i sa tuženikovim svjedokom M. Š. uspjelo potpuno dokazati krivnju tuženoga s grube neharnosti prema njemu opetovanom uvredom u poštenju i povredom tijela po § 948 o. g. z. Stoga je obje niže osude valjalo preinačiti i udovoljiti tužbenomu zahtjevu u glavnoj stvari. Parbeni su pak troškovi prebijeni, jer tuženik ima obje niže osude za sebe.

Digitized by Google

Gruba neharnost jednog obdarenika posljeduje pravo darovatelja da opozove darovanje i prema ostalim obdarenicima.

Rješidba stola sedmorice od 21. siječnja 1926. br. 2900—925.

(Osuda kot. suda u Dol. Mih. od 9. srpnja 1924. br. 3720/gr., osuda bans. stola od 1. lipnja 1925. br. 1619.)

U usmeno raspravljenoj parnici G. V. iz R., tužitelja, proti T. i M. S. iz R., tuženih, zbog razrješenja pogodbe i uspostave nekretnina u prijašnje stanje, u kojoj je kotarski sud u Dol. Miholjcu osudom od 9. srpnja 1924. br. 3720/gr. sudio:

Tuženi T. Š. dužan je priznati pogodbu o dosmrtnom prihodu, sklopljenu sa tužiteljem G. V. pravno prestalom iz razloga nastale grube neharnosti time, što je prvotuženi T. Š. tužitelja G. V. povrijedio u tijelu, pa je slijedom toga dužan dozvoliti djelomično uspostavu prijašnjeg stanja na nekretninama gr. ul. br. 50, 102 i 270. p. o. Beničanci t. j. dozvoliti temeljem te osude prenos suvlasničkog dijela T. Š. na spomenutim nekretninama sa imena istoga na ime i vlasnost tužitelja T. Š. ostaviv netaknuto gruntovno stanje u pogledu drugotužene M. Š., koja i nadalje ostaje suvlasnikom tih nekretnina u jednoj polovici uz prava i obveze iz ugovora o dosmrtnom prihodu od 15. veljače 1922. proizviruća, nadalje su tuženi T. Š. a i M. Š. dužni tužitelju G. V. predati u suposjed i suužívanje kao condominium pro indiviso gore spomenute nekretnine, a tuženi T. Š. osim toga naknaditi tužitelju ovom parbom prouzročeni sudbeno na 576 dinara obredjeni trošak u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; naprotiv se tužitelj sa preostalim tužbovnim zahtjevom proti drugotuženoj M. Š. odbija;

a b a n s k i s t o l povodom žaobe ništovne i priziva tužitelja G. V. i prvotuženog T. Š. osudom od 1. lipnja 1925. br. 1619 žaobe ništovne kao neosnovane zabacio, a prizive otputio, te potvrdio pobijenu osudu prvostepenog suda;

našao je s t o l s e d m o r i c e povodom izvanrednog previda tužitelja G. V. obje osude nižih sudova u pobijanom dijelu u pogledu tužene M. Š. preinačiti i suditi, da je i tužena M. Š. dužna priznati pogodbu o dosmrtnom prihodu, sklopljenu sa tužiteljem G. V., pravno prestalom iz razloga nastale grube neharnosti time, što je prvotuženi T. Š. tužitelja G. V. povredio u tijelu, pa je slijedom toga dužna dozvoliti zajedno sa T. Š. uspostavu prijašnjeg gruntovnog stanja nekretnina gr. ul. br. 50, 102 i 270 p. o. Beničanci i tužitelju te nekretnine u posjed i uživanje predati i naknaditi zajedno sa T. Š. tužitelju trošak ove parnice po prvom sudu sa 575 dinara obredjen te sama trošak izvanrednog previda sa 200 dinara obredjen u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; ostavljajući osude nižih sudova u nepobijenom dijelu u pogledu tuženog T. Š. netaknutima.

R a z l o z i:

Prema § 5. neprigovorenog ugovora o dosmrtnom prihodu od 15. veljače 1922. pod I.-A. pridržaje si tužitelj pravo isti ugovor opozvati s razloga grube neharnosti povredom tijela i poštenja sa strane M. i T. Š., odnosno njihovih nasljednika.

U pobijanim osudama zauzeto je stanovište, da su tuženi preuzeli obveze iz ugovora pro rata parte, a ne solidarno, jer u ugovoru nije izrazito istaknuto, da za slučaj povrede tužiteljeve od jednog tuženika ugovor i za drugotuženog prestaje važiti; te obzirom na § 949. o. g. z., po pobijanoj drugostepenoj rješidbi istaknuti, po kojem zbog neharnosti postaje neharnik za svoju osobu nepoštenim posjednikom. Pošto je samo u pogledu prvotuženog T. Š. dokazana gruba neharnost, udovoljeno je tužbovnom zahtjevu samo u pogledu njega, dok je u pogledu drugotužene M. Š. tužitelj odbijen s tužbenim zahtjevom.

Digitized by Google

Da se ovo sporno pitanje može riješiti, ima se ispitati u smislu § 914. i 915. o. g. z. u vezi sa § 6. o. g. z. po gramatikalnom i logičnom tumačenju, koji je pravi sadržaj pogodbe po vlastitom značenju riječi u njihovom savezu, te na što je smjerala volja obih stranaka uglavnom §-a 5. pogodbe prema cijelom njenom sadržaju s obzirom na povod, s kojeg je ona sklopljena i narav same stvari.

Razlog i cilj pogodbe prema njenom sadržaju jeste, da si tužitelj G. V. osigurava u svojim starim danima miran život doživotnim uzdržavanjem po tuženima kćeri i zetu, koji u zajedničkom kućanstvu žive, uzevši u § 1. pogodbe točno sadržaj tog uzdržavanja, te prenesavši u § 2. iste pogodbe tu dužnost i na njihove nasljednike; a da osigura to mirno i nesmetano doživotno uzdržavanje pridržaje si pravo u § 5. taj ugovor opozvati s razloga grube neharnosti sa strane M. i T. Š., odnosno njihovih nasljednika. Po naravi stvari tužitelj je smetan u tom svom mirnom doživotnom uzdržavanju jednako, da li ga pojedinci od onih, koji ugovorom na sebe dužnost preuzimaju, povrijede u tijelu i poštenju ili svi skupa, te takova povreda pojedinoga člana ili po svojoj težini ili opetovanju ili obzirom na osobu povredjenika kao u nazočnom slučaju tuženi T. Š., koji je glava svoje obitelji i od kojeg jedino zavisi točno ispunjenje preuzetih dužnosti, može ga više smetati u njegovu mirnom doživotnom uzdržavanju, nego da uslijedi od ovih ostalih.

Isto prema naravi stvari, jer je za osiguranje svog doživotnog uzdržavanja darovao svoje nekretnine svojoj kćeri i zetu, koji u zajedničkom kućanstvu žive, kojem je po § 91. o. g. z. glava porodice prvotuženi T. Š., koji upravlja kućanstvom, ne može drugotužena preuzete dužnosti iz ugovora ni u cijelosti ni djelomice ispunjavati bez privole prvotuženog T. Š., koji se ogrešio o grubu neharnost spram tužitelja.

Prema ovakovoj naravi stvari i pobudi, radi koje je do pogodbe došlo, proizličućoj iz cijelog sadržaja pogodbe; te obzirom na same riječi pogodbe, da si tužitelj pridržaje pravo ovaj ugovor opozvati s razloga grube neharnosti, dakle ugovor opozvati u cijelosti, a ne djelomice prema onomu, koji se ogriješi o grubu neharnost; te obzirom na to, da si je ovo pravo pridržao, ako bi gruba neharnost uslijedila i od nasljednika T. i M. Š., a jedva se dade zamisliti, kako bi se u slučaju nastupa više nasljednika od jednog obdarenika pri ogriješenju pojedinih od ovih sa grube neharnosti, mogao odrediti dio dužnosti dosmrtnog uzdržavanja medju ostale, a da u tome tužitelj prikraćen ne bude, i da se iluzornim ne učini samo uzdržavanje kao glavna svrha pogodbe, te tužitelj izigra, jer je svrha pogodbe izigrana već tim, što se tužitelj lišava doživotnog uzdržavanja u potpunom opsegu, kako si je isto osigurao; — mora se smatrati, da je namjera stranaka pri sklapanju rečene pogodbe bila, da se ista u cijelosti opozvati može proti svim obdarenicima, ako samo sa strane jednog od istih uslijedi gruba neharnost, te da se samo tako imaju tumačiti riječi § 5. istog ugovora.

Ovo se pak ne kosi sa ustanovom § 949. o. g. z., po pobijanoj drugostepenoj osudi u obzir uzetoj, jer se istom reguliše samo veličina jamstva obdarene osobe, po kojoj od časa počinjene grube neharnosti postaje neharnik za svoju osobu nepoštenim posjednikom, pa stoga, ako iza tog časa daroprimac ne bude više imao ni darovane stvari ni vrijednosti iste, dužan je kao nepošteni posjednik po § 335. o. g. z. odgovarati za svukoliku štetu; dok se riječima »za svoju osobu« utemeljuje, da se samo neharnik ima smatrati nepoštenim posjednikom, a ne i njegovi nasljednici, pa da stoga za nasljednike, koji se nisu ogriješili o neharnost, ne vrijedi propis § 355. o. g. z., već § 338. o. g. z., po kojem se proti njima tek od časa

Digitized by Google

podignute tužbe, a ne počinjene neharnosti, postupa kao sa nepoštenim posjednikom, što jasno slijedi iz riječi prve stavke § 949. o. g. z. »radi neharnosti postaje neharnik za svoju osobu nepoštenim posjednikom.«

Stoga je, jer obje niže osude uzimaju takovu grubu neharnost sa strane tuženog T. Š. dokazanom, valjalo obje niže osude preinačiti u pobijanom dijelu, kojim se odbija tužitelj s tužbenim zahtjevom u pogledu drugotužene M. Š., i u tom dijelu tužbovnomu zahtjevu udovoljiti, ostavivši ih u ostalom nepobijanom dijelu u pogledu prvotuženog T. Š. netaknutima.

Priopćio: dr. Alfred R o s c h e r odvjetnik i kr. javni bilježnik u D. Miholjcu.

Ovršna dražba nekretnina radi razvrgnuća zajednice.

Rješidba stola sedmorice od 12. ožujka 1925. br. 714.

(Odluka sudb. stola u V. od 19. siječnja 1924. br. 32/gr., rješidba bans. stola od 3. srpnja 1924. br. 8001.)

U ovršnom predmetu ovrhovoditelja A. i B., proti ovršeniku C. radi ovršne javne dražbe nekretnina spp., u kojem je s u d b e n i s t o l u Varaždinu odlukom od 19. siječnja 1924. br. 32/gr. dozvolio radi razvrgnuća zajednice nekretnina prisilnu prodaju nekretnina A, B i C, odredio zabilježbu dražbe u gruntovnici, te trošak dražbene molbe obredio sa 735 D;

a b a n s k i s t o l povodom utoka ovršenika rješidbom od 3. srpnja 1924. br. 8001 troškove dražbene molbe dopitane ovrhovoditeljima na D 355 snizio, a u koliko je utok uložen proti ostalomu dijelu prvomolbene odluke otputio i u tom dijelu nižu odluku potvrdio;

s t o l s e d m o r i c e: vidiv, da dražbeni izrok ne odgovara propisima § 277. izvpp., jer u izroku nije napomenuto, da pravo založno, osigurano vjerovnicima, ostaje priuzdržano bez obzira na cijenu prodajnu; vidiv, da se dražba nema obaviti po propisima ovršnoga postupka, nego po propisima izvanparbenoga postupnika, pa da se dražbeni uvjeti imadu sastaviti po propisu § 277. iz vpp.; — vidiv, da dražbeni uvjeti tužbi, kako je i ispravno, prileţali nisu, pa da se prema tome o načinu i uvjetima prodaje nekretnina tečajem parnice raspravljalo nije; — vidiv, da se o načinu prodaje i dražbenim uvjetima imade raspravljati tečajem ovršnoga postupka, što ipak učinjeno nije, jer ovršenik-utjecatelj, na ovršnu molbu sa lušan nije; — vidiv, da se stoga pobijane rješidbe nižih sudova preuranienim i ništetnim ukazuju; —

n a š a o j e povodom izvanrednoga previdnoga utoka C-a. obje rješidbe nižih sudova po § 318. grpp. ukinuti i prvostepenom sudu naložiti, da na molbu, prim. 3. siječnja 1924. br. 32/gr., ročište za preslušanje stranaka odredi i dalje po zakonu postupa. Trošak pravnoga lijeka imade utjecatelj sam nositi.

Načelo publiciteta gruntovnih knjiga: posljednji stav § 469. o. g. z. ne može se primijeniti na pravo zaloga, stečeno ovršenim putem.

Rješidba stola sedmorice od 31. pros. 1925. br. 4025.

(Osuda kotar. suda u Sušaku od 7. lip. 1924. br. 4066/gr. — P 283—22, osuda banskog stola od 2. srpnja 1925. br. 15341—II.—4404—24.)

K o t a r s k i s u d izrekao je u parnici tužiteljice A protiv tužene B, ovu osudu: Tužena B je dužna priznati tužiteljici A, da je ovršno pravo zaloga za glavnicu od 10.767 L. 50 cent. spp., uknjiženo pod C red. br. 15 na nekretninama tužiteljičinim, upisanim u grunt. ul. br. 918 opć. T.—S. na temelju ovosudne odluke od 6. pros. 1920 br. 903/Z. za korist C-ovu, platežom utrnulo, i prema tome priznati neobstojnom predbilježbu prava

Digitized by Google

nadzaloga, ishodjenu ovos. odlukom od 2. ruj. 1922. br. 663/Z za glavnicu od 119.822 žigosanih S. H. S. kruna pod C red. br. 21 na istim nekretninama i izdati tužiteljici valjanu tabularnu ispravu za brisanje ove nadukniižbe kao i zabilježbe tužbe na opravdanje pod C red. br. 27 odnosno dozvoliti, da ova osuda takovu zamijeni — sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Glasom gruntovnoga izvatka je tužiteljica upisana kao vlasnica nekretnina, upisanih u grunt. ul. br. 918 opć. T.—S. Na ovim nekretninama uknjižena je pod C red. br. 15 tražbina od 10.767 L. 50 cent. spp. za korist C-ovu, koja je tražbina brisana kod ovoga suda dana 8. stud. 1922. i to na temelju brisovne namire od 14. svib. 1921. uz stege § 79. grunt. reda. Za ovu tražbinu ishodila je tužena predbilježbu prava nadzaloga za glavnicu od 119.822 kruna S. H. S., koje je dozvolieno i provedeno u gruntovnici na temelju odluke od 2. rujna 1922. br. 663/Z. — Tužiteljica tvrdi, da je ona tražbinu knjiženu pod C red. br. 15. iplatila svome vjerovniku C-u još 14. svibnja 1921. dakle prije nego što je tužena stekla i ishodila predbilježbu prava nadzaloga i tvrdi stoga, da joj je tužena dužna priznati, da je ova predbilježba prava nadzaloga ništetna i da joj je dužna izdati tabularnu ispravu. — Tudena poriče, da je tužiteljica isplatila C-u dug prije 2. rujna 1922., prigovara prijepisu brisovne namire istinitosti i brani se, da nije dužna dozvoliti brisanje svoga prava nadzaloga, jer da je medjutim predbilježbu opravdala i jer se tužbovnomu zahtjevu protivi ustanova § 469. o. g. z. i § 79. grunt. reda. Tužena tvrdi dalje, da je ona u dobroj vjeri i pouzdanjem u javne knjige stekla svoje pravo i da ju ovo štiti proti svakome prigovoru sa strane trećih osoba i tužiteljice. — Tužiteljica dokazuje svjedocima D-om i E-om, da je tražbinu C-u isplatila prije 2. rujna 1922. Ovim svjedocima tužena nije stavila nikakova prigovora, te pošto su isti potvrdili u tom smjeru navoda tužbe, valja ovu okolnost uzeti potpuno dokazanom.

Valja riješiti čisto juristički pitanje, da li se propis § 469. o. g. z. odnosi i na stečeno ovršno pravo nadzaloga odnosno na predbilježbu toga prava, ishodjenu bez volje i privole založnoga vjerovnika. U teoriji je ovo pitanje neriješeno, nu većina komentatora stoji na stanovištu, da princip povjerenja u javne knjige i bona fides kod ovršne uknjižbe prava nadzaloga ne štetu vjerovnika i da se § 469. o. g. z. ne odnosi na ovaj slučaj. Proti ovako širokomu tumačenju principa publiciteta, kako ga tumači tuženi, govori i sama svrha toga principa. Svrha je toga principa naime ta, da štiti pošteni promet. Ustanovljenje hipoteke ovršnim putem ili putem predbilježbe bez pristanka dužnika ne može se smatrati sticanjem kakova prava, već je to samo prisilno izvršenje i realiziranje drugoga već stečenoga prava. O stečenju prava u vjeri na javne knjige putem ovrhe na hipotekarnu tražbinu ne može biti govora i iz toga razloga, što subjekt, koji može po gruntovnom stanju jedino raspolagati sa hipotekarnom tražbinom — ovršenik — s njom nije raspoložio, pa tako nema ni knjižnoga auktora.

Kod dobrovoljnoga, ugovorenoga, zaloga djelovanje i rad dužnika, koji zalaže tudju stvar i koji prema tome postupa, kao da mu pripada pravo raspolaganja sa založenom stvari, u savezu sa neosporenim gruntovnim upisom, svakako može izazvati u vjerovniku dojam, da tražbina osigurana pravom zaloga još uvijek postoji, dok u gruntovnici nije brisana. Princip publiciteta štiti i treba da štiti upravo ovu gore istaknutu okolnost. Kod ovršne uknjižbe prava nadzaloga nije sa strane dužnika ništa učinjeno, što bi moglo u vjerovniku izazvati ili učvrstiti ovo vjero-

Digitized by Google

vanje, jer je ishodjena bez njegova znanja i bez njegove privole. Ako dakle vjerovnik ovršnim putem posiže za navodnim imetkom svoga dužnika, da se za svoju tražbinu namiri, mora nositi i štetne posljedice, ako se kasnije ustanovi da je vodio ovrhu na imetak treće osobe, a ne svojega dužnika.

Dalja je konsekvenca ovako shvaćenoga povjerenja u javne knjige ta, da je irelevantno, da li je vjerovnik ishodivši ovršnu naduknjižbu prava zaloga postupao bona ili mala fide, jer njegovo pouzdanje u javne knjige nije štićeno principom publiciteta. — Protivno mišljenje — štono ga zastupa tužena — dovelo bi do toga, da se tužena vodeći ovrhu na nekretni imetak tužiteljice ne bi namirila iz imetka svoga dužnika, već iz imetka treće osobe, na čiju bi se štetu obogatila. Ovo se pako protivi principu ovrhe, pošto vjerovniku pristoji pravo namiriti se samo iz imetka svoga dužnika a ne treće osobe, koja povrjedjena ovrhom imade pravo braniti se. (Vidi plenarnu rješidbu vrhov. beč. sudišta od 13. siječ. 1909. br. 2049/8. — Glaser-Unger Neue Folge br. 4499 i rješidbu od 18. lipnja 1907. br. 7998 — Glaser-Unger Neue Folge br. 3915.) Shvaćajući princip publiciteta, kako je gore razloženo, valjalo je tužbi udovoljiti.

Banski stol je povodom priziva tužene B preinačio nižu osudu i otputio tužbu osudom tužiteljice A, da naknadi tuženoj B trošak parbeni i to iz ovih razloga:

Krepošću principa publiciteta gruntovnih knjiga, a sastava hipoteka napose, smatra se, da sve, što je jednom upisano u gruntovne knjige, stoji tako dugo pravno valjano, dok nije iz gruntovnih knjiga izbrisano. Prema tomu i § 469. o. g. z. odredjuje, da dobro dano u hipoteku ostaje dotle obvezano, dok se isprava zadužna ne izbriše iz gruntovnih knjiga. — Pošto je na tražbinu C—ovu od 10.767 tal. lira 50 cent. spp., koja je bila uknjižena ovršnim pravom zaloga na nekretninama tužiteljice A, koje su upisane u grunt. ul. br. 918 p. o. T.—S., tužena B ishodila predbilježbu prava nadzaloga za glavnicu od 119.822 krune SHS, jedanput žigosanih sa 5 posto kamatima od 31. ožujka 1922., te za 839 tal. lira sa 5 posto kamatima od 31. ožujka 1922. kao i zabilježbu tužbe radi opravdanja te predbilježbe, to je ta predbilježba naduknjižbe stečena po tuženoj B pravno valjana i kreposna, ma da je i po tužiteljici u vrijeme stečene predbilježbe već bila hipotekarnom vjerovniku C-u osiguraca njegova ovršnim pravom zaloga na tužiteljičinim nekretninama osigurana tražbina od 10.767 tal. lira 50 cent. spp., kada tužiteljica ni ne tvrdi i ne dokazuje, da je tužena u zloj vjeri tu predbilježbu prava nadzaloga i zabilježbu tužbe radi opravdanja iste ishodila (§ 469. o. g. z. u savezu sa § 1446. o. g. z. te §§.79- i 155. grunt. reda). Tako je za tuženu neodlučno, jeli tražbina C-ova utrnula platežem, jer ako je to i uslijedilo, tuženoj pružaju tužiteljičine hipotecirane nekretnine za njezinu prebilježbu prava nadzaloga za svoju tražbinu sigurnost do visine ovršno uknjižene tražbine hipotekarnoga vjerovnika C-a od 10.767 tal. lira 50 cent. spp., na koju je tužena B ishodila prebilježbu prava nadzaloga za svoju tražbinu i za opravdanje iste predbilježbe podigla tužbu, koju je zabilježila na tužiteljičinim hipoteciranim nekretninama.

Neosnovan je stoga zahtjev tužbe tužiteljice, pa je trebalo sa istom odbiti, sve da i nije tužena predbilježbu prava nadzaloga iztvrdila dozvolom hipotekarnoga vjerovnika C-a, već ju je iztvrdila na temelju potvrdjenih izvadaka iz svojih trgovačkih knjiga, dakle mimo njegove dozvole eventualno i bez njegova zvanja. Trebalo je uvaženjem tuženičinoga priziva prvosudnu osudu preinačiti i suditi, kako je to učinjeno u dispozitivnom dijelu ove osude.

Digitized by Google

Protiv osude banskoga stola je tužiteljica A podnijela previd, poprativši ga ovim opaskama: Pravno pitanje, da li posljednja izreka § 469. o. g. z. vrijedi i za založno pravo, stečeno ovršnim putem, bilo je prijeporno u austrijskoj judikaturi oduvijek do uvedenja novoga gradjanskoga postupnika odnosno do plenarne rješidbe bečkoga vrhov. sud šta od 13. siječ. 1909. Rv. 2049/8. — Knjiga judikata br. 188, — Glaser-Unger Neue Folge XII. br. 4499 (Vidi: Glaser-Unger X-3815, IV-1277, 11.993, 8456, 8346, 6345, koje poriču valjanost §-a 469. o. g. z. za ovršno založno pravo, dok je priznava rješidba od 25. rujna 1888. br. 12.359 Sp. R. 143, koja nema nikakova širega i dubljega obrazloženja i nekoji druge). Gornjom plenarnom rješidbom beč. vrhov. sudišta izgleda, da je sporno pravno pitanje konačno riješeno za vazda u niječnome smislu za čitavo tadašnje područje beč. vrhov. sudišta, dakle i za ono područje naše države, koje danas spada pod odio B stola sedmorice u Zagrebu.

Uvaživ, da je § 469. našega o. g. z. samo prijevod § 469. austrijskoga o. g. z., da dakle ista ustanova važi kod nas na području bans. stola, koja je važila na čitavom području bivšega beč. vrhov. sudišta, a koja još i danas u najmanjoj mjeri važi u današnjoj austrijskoj republici i — što je za nas od osobite važnosti — u Dalmaciji, na Krku, na Kastvu i u cijeloj Sloveniji, to bi poželjno i potrebno bilo, da ta zakonska ustanova nadje jednako tumačenje i jednaku primjenu na svim tim područjima, a osobito na području bans. stola i na području stola sedmorice, odjela B, dakle na čitavome području stola sedmorice, jer bi bio upravo do neshvatljivosti jedinstven slučaj judikature, kako jedan te isti sud može tumačiti i primjenjivati na dva sasma oprečna načina istu ustanovu. U najmanju ruku poželjno bi bilo, da hrvatski pravnik bude na čistome u pogledu praktičnoga tumačenja i praktične primjene §-a 469. o. g. z. na ovršno založno pravo na području stola sedmorice, odjela A. Na žalost, posljednje nije slučaj, jer ili uopće nema dosada toga tumačenja ili nije ono propustom naše štampe doprlo do pravničke javnosti.

Pozivajući se na valjano obrazloženu osudu prve molbe ističe tužiteljica A u svome previdu, da zakon u § 451. do 453. o. g. z. svagdje misli samo na pravo zaloga, stečeno voljom zalagatelja: »vjerovnik dužan je uzeti u sahranu stvar založenu«, »kada se zalažu stvari«, i t. d., pa da i § 469. o. g. z. u posljednjoj izreci govori samo o »dobru d a n o m u hipoteku« te da već same ove riječi zakona (dobro d a n o u hipoteku) jasno i nedvojbeno govore za to, da se § 469. o. g. z. ne može odnositi na založno pravo, stečeno ovršnim putem, već samo na ovršno pravo, osnovano voljom stranaka, te da isključuju i onemogućuju spor, koji je mogao nastati samo na temelju nejasne njemačke stilizacije.

S t o l s e d m o r i c e je povodom previda tužiteljice A našao preinačiti pobijanu osudu bans. stola i uspostaviti u cijelosti osudu prvostepenoga suda iz ovih razloga:

Prvostepeni sud pravilno uzima dokazanim, da je tužena odlukom gruntovne oblasti od 2. rujna 1922. br. 663. Z. ishodila predbilježbu prava nadzaloga na uknjižbu na tužiteljičinim nepokretninama grunt. ul. br. 918 opć. T.—S. tražbine C—a nakon, što je ova jur potpuno podmirena, dakle isplatom utrnula bila, ali koja tada još nije bila u gruntovnici brisana. Tužena je ishodila tu predbilježbu temeljem izvadaka iz svojih trgovačkih knjiga, dakle očito bez naročite privole svojega dužnika, a u svrhu osiguranja namirenja svoje tražbine, eventulano i ovršnim putem. — Prvostepeni sud drži, da ta predbilježba prava nadzaloga na utrnulu, ako još i uknjiženu, tražbinu nema pravne valjanosti, jer da se ovdje ne može primjeniti posljednji stav § 469. o. g. z., po kojem dobro dano u hipoteku

Digitized by Google

ostaje dotle obvezano, dok se isprava zadužna ne izbriše iz javnih knjiga. Ovo je svoje shvaćanje prvi sud valjano razložio, te ono odgovara smislu i duhu zakona. Pravilno se u prvostepenoj osudi razlaže, da se odredbom zaključne alineje § 469. o. g. z. štiti dobra vjera u opstojnost još nebrisane hipoteke, u koliko se radi o pravnom poslu odnosno ugovoru, temeljem kojega se ima steći dalje pravo na tu hipoteku, a da se ta zaštita ne odnosi na onoga, koji bez dozvole svojega dužnika radi osiguranja ili vodjenja ovrhe nastoji steći prava na njegovu hipotekarnu tražbinu. Čim je ova isplatom utrnula, to ne sačinjava više imovinu hipotekarnoga u gruntovnici uknjiženoga, vjerovnika, ma da i nije još brisana, pa stoga ne može više biti objekt prisilne sudbene ovrhe, dakle ni objekt predbilježbe u svrhu eksekutivnoga namirenja.

Priopćio dr. Ante K r a l j i ć, odvjetnik na Sušaku.

Prenosna pristojba ne spada medju ovršne troškove, pa pitanje povratka te pristojbe treba u svakom slučaju riješiti prethodno parbenim putem.

Rješidba stola sedmorice, odio A, od 4. ožujka 1926. br. 364.

(Preinačenje odluke kotarskoga suda u Sušaku od 14. siječnja 1924. br. 204. gr. P. 153-22 i rješidbe banskoga stola u Zagrebu od 1. X. 1925. br. 13. 346—II—414—24).

U molbenom predmetu A—a ovrhovoditelja protiv B—a ovršenika za ovršnu uknjižbu prava suvlasništva nekretnina spp., u kojem je kotarski sud u Sušaku odlukom od 14. siječnja 1924. br. 204 gr. obredio trošak molbe od 10. siječnja 1924. br. 204 gr. sa 497 D., u koji je uračunana i prenosna pristojba od 300 dinara;

a banski stol povodom utoka ovršenika, uloženoga samo zbog izreke o naknadi prenosne pristojbe, rješidbom od 1. listopada 1925. br. 13346 utok otputio i pobijanu prvosudnu odluku u pobijanom dijelu potvrdio, a u nepobijanom netaknutom ostavio;

stol sedmorice uvaživ, da prenosna pristojba ne spada medju ovršne troškove, već je to daća, koju stranke plaćaju državi od pravnoga posla o otudjivanju nepokretnina;

uvaživ, da i u slučaju, kad koja stranka plati prenosnu pristojbu, koju je morala da plati protustranka, treba da se pitanje povratka plaćene svote riješi prethodno parbenim putem;

uvaživ, da su nižestepene suglasne odluke, koje prihvaćaju protivno mišljenje, utemeljene na tumačenju i uporabljenju zakona očevidno pogrješnom i da prečleže uvjeti §. 318. grpp.:

našao je povodom izvanrednog previdnog utoka B—a preinačiti u pobijanom dijelu nižestepene suglasne rješidbe i odlučiti, da se trošak molbe A—a. primlj. 10. siječnja 1924. br. 204 gr., odredjuje sa 197 dinara.

Trošak pravnoga lijeka ne dopituje se, jer ga protustranka nije skrivila, a za osudu suca ne dotječu uvjeti § 316. grpp.

Priopćio dr. Ante Kraljić, odvjetnik na Sušaku.

Propis § 18. gpp. ne može biti zaprekom povišenju alimentacijonih mjesečnih iznosa.

Rješidba stola sedmorice od 31. prosinca 1923. br. 3865.

(Odluka kot. suda u G. od 14. ožuj. 1923. br. 4549/gr. rješidba bans. stola od 20. rujna 1923. br. 12039/II.)

U parnici mldb. F. T. iz G. K. po tutoru M. O. iz G. K. proti S. J. iz G. H. na priznanje očinstva i ispunjenje očinskih dužnosti spp., koja parnica se vodi kod kotar. suda u Grubišnom Polju, nakon uskla-

Digitized by Google

djene parnice molbom ,primlj. 23. kolov. 1921. br. 3339/gr. je tužitelj povisio svoj tužbovni zahtjev na plaćanje mjesečnih obroka uzdržavanja sa 40 K počam od dana 1. siječnja 1920. dalje na mjesečno 200 K.

P r v i s u d odlukom od 14. ožujka 1923. br. 4549/gr. vidiv, da je gornja molba podnešena mnogo kasn je od same tužbe, odnosno nakon već uskladjene parnice, obnašao je istu kao neumjesnu prema jasnim ustanovama § 18. grpp. odbiti. — Podjedno je istom odlukom odredjeno provedenje sudbenoga očevida sa gospodarskim vještacima bez obzira na povišeni zahtjev tužbe glede mjesečnih obroka uzdržavanja.

B a n s k i s t o l uvaživ, da je u napadnutom dijelu prvosudna odluka utemeljena na zakonu i osnovana na parbenim spisima, o b n a š a o je ništovnu žaobu tužitelja zabaciti, njegov utok otputiti i napadnutu prvosudnu ogluku potvrditi.

S t o l s e d m o r i c e uvaživ, da uopće nije bilo umjesno posebnom odlukom rješavati stavljeni povišeni zahtjev; — uvaživ, medjutim, da će tuženi, u koliko bude dokazano, da se ima smatrati ocem mldb. F. T., biti dužan uzdržavati ga te doprinašati za to nužni iznos; — uvaživ, da taj iznos ne sačinjava bitni dio tuženoga zahtjeva, već se takovim ima smarati samo uzdržavanje; — uvaživ, da troškovi za uzdržavanje nisu stalni, već ovise o raznim okolnostima, koje su po svojoj naravi promijenljive te ovise o cijeni razn h životnih namirnica za stanovito medjuvrijeme; — uvaživ, da stoga § 18. gpp. ne može biti zaprekom povišenju alimentacijonoga mjesečnoga iznosa počam od dana podnešenja molbe:

n a š a o je povodom žalbe ništovne i izvanrednoga prev dnoga utoka tužitelja ukinuti obje niže odluke, te prvomolbenomu sudu naložiti, da kod preslušanja sudbenih vještaka uzme u obzir i molbu tužitelja od 23. kolovoza 1921. br. 3339/gr. prama gore razloženomu, te da zat m dalje po zakonu postupa. — Trošak pravnih lijekova pridržava se konačnomu rješenju stvari.

Priopćio dr. Ivo V e d r i š, odvjetnik, Grubišno-Polje.

Literatura.

Radić. — Uredništvo primilo je knjigu pod ovim naslovom, koju je napisao prof. Ante H i k e c kao »portrait historijske ličnosti«. Knjiga je izašla bila o Božiću kao divot-izdanje, a sad eto kao brošura. Hikčeva rasprava popraćena je i slikom g. Stjepana Radića, koju je izradio više prema pišćevu prikazu nego prema fotografiji akademski slikar Kljaković. Komisijonalnu nakladu knjige preuzela je Slavenska knjižara St. i M. Radić, Jurišićeva ulica 1. pa stoji tamo kao i u svim drugim knjižarama D. 10.—.

Učbenik srpskog krivičnog postupka s obzirom na projekat krivičnog postupka za Kraljevinu SHS od dra. Božidara Markovića, profesora beogradskog sveučilišta. Beograd, 1926. Cijena D 130.—.

Ova knjiga, o kojoj smo već u pozivu za njezinu pretplatu najavili da je u štampi, sad je i izašla. Pobliže pisat ćemo o njoj u jednome od slijedećih brojeva.

O izvršljivosti jugoslovanskih razsodb v Italiji. Rasprava pod tim naslovom iz pera tršćanskog advokata dra. Borisa F u r l a n a izašla je najprije u ožujskome broju »Pravnoga Vestnika«, što izlazi u Trstu, a onda ju je autor dao preštampati u posebnu brošuricu. Rasprava obrazlaže vrlo

Digitized by Google

aktuelnu i praktičnu temu o izvršenju presuda i odluka sudova Kraljevine SHS u Italiji. Pisac opisuje pravno stanje i postupak na temelju još sada valjanih zakona o tome, kao i ono stanje i postupak, koji će nastupiti tek onda, kad budu izmedju obiju država izmijenjene ratifikacijone listine o konvenciji sklopljenoj dne 6. travnja 1922. Brošurica može se naručiti kod autora, koji je ujedno urednik »Pravnoga Vestnika«, u Trstu, Via G. Carducci 8/II.

Svaštice.

Kolektivno-familijarno ili individualno vlasništvo? — O ovoj temi predavao je diplom. polit., g. Milan I v š i ć dne 15. o. mj. u svetojeronimskoj dvorani u Zagrebu. Predavač prikazao je najprije kako je vlasništvo uredjeno u našoj državi na pojedinim njezinim pravnim područjima. Konstatuje, da to uredjenje ne odgovara shvaćanju i potrebama našeg naroda. Traži, da se u budućem jedinstvenome gradjanskome zakonu za našu državu pitanje vlasništva različito uredi za s e l j a č k i posjed, a različito za gradjanski i industrijalni. Što se tiče seljačkoga posjeda, on je za kolektivno-familijarno vlasništvo. Predavač je svoj prijedlog točno konkretizovao i time zaoblio svoje pomno izradjeno predavanje.

ISPRAVI! U prošlome (ožujskome) broju potkralo se više štamparskih pogrješaka, pa dok prelazimo preko sitnijih, smatramo potrebnim da ovdje ispravimo one, koje si čitatelj sam ne bi mogao ispraviti:

Na str. 140 u drugome retku odozdo, u bilješci o knjizi dra. Vel. Mitrovića o stečajnome pravu ima mjesto riječi »državnoj« stajati »naučnoj.

Na str. 138., u podnaslovu rješidbe, koja se odnosi na t r g o v a č k o pravosudje, ima stajati mjesto »prekršitelji« »p r o t i p r e n o s i t e l j u«.

Naslov članka g. Ive Stanoša na omotu i na str. 124 ima glasiti: »Još o neograničenoj upotrebi (mjesto: potrebi) svjedoka«.

U članku g. dra. Stanka Deželića: «Malthusova teorija o populaciji« krivo je odmah u četvrtome retku članka naznačena godina smrti Malthusove. Ima biti: 1834.

U odluci uprav. suda u Z., otisnutoj u br. 2., ima se na str. 95. u 17. retku odozdo, izmedju riječi »ponovnoga« i »spomenutoga« dodati riječ »traženja«.

Pravničko društvo u Zagrebu

obdržat će svoju redovitu godišnju skupštinu u srijedu dne 28. o. m. (travnja) u 18 sati u dvorani III. kr. sveučilišta u Zagrebu s ovim dnevnim redom:

1. Pozdrav i predavanje predsjednika.
2. Izvješće upravnog odbora:
   a) tajnika,
   b) blagajnika,
   c) pregledatelja računa.
3. Prijedlog o imenovanju dra. Vladimira Mažuranića začasnim članom.
4. Eventualia.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 5 i 6. GOD. LII.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB 1926.
SVIBANJ-LIPANJ

O Lokarnu.

Predavao u skupštini Pravničkog društva dr. Ladislav Polić.

I. Postanje lokarnskih sporazuma. — Od ženevskog protokola od 1924. godine o mirnom rješavanju mjedjunarodnih sporova do dana današnjega nije bilo u medjunarodnom političkom i pravnom životu događaja, koji bi bio pobudio življu i općenitiju pažnju, nego što je t. zv. Lokarnski sporazum od oktobra prošle godine. Čitali ste o njemu u novinama prave ditirambe. Lokarno da znači revoluciju, koja preobražava, znači novu Francusku, novu Njemačku, nov mir. Stvorene su čak i nove fraze kao: Lokarnski duh, ili zapravo evropski duh; nov jezik t. j. evropski jezik.

Nova Francuska treba da označi negaciju stare, nacijonalističke, militarističke Poincaréove Francuske, a osvit nove pacifističke Francuske Herriota, Caillauxa i Brianda. Riskiram izjavu, koja će se mnogima činiti sasvim heretična: da je taj kontrast izmedju dvije Francuske više plod izbornih parola u samoj Francuskoj, nego slika stvarnosti, jer baš pod Poincaréovom vladom je sastavljen u Ligi naroda Ugovor o uzajamnoj pomoći d 29. rujna 1923.. i pod istom vladom predstavljao je Francusku u Ligi Léon Bourgeois, laureat Nobelove nagrade, koji zacijelo nije bio manji pacifista od skeptičnoga Brianda. Nova Njemačka je stvar vjerovanja. Pa nije li sam Stresemann u svome glasovitom govoru od 1. novembra u Drezdenu naglasio, da potpis Njemačke u Lokarnu nije dokaz moralnoga preobražaja, kako su tvrdili engleski glasovi, već priznanje jednog interesa i jednoga razočaranja? Interes u tome, što njemačka industrija očekuje od anglosaske zahvalnosti obilne kredite i reviziju Dawesova plana o reparacijama. A razočaranje otuda, što je ruska vojska trula, a poljska vojska spremna. A što nam je istom reći o berlinskom ugovoru od 24. aprila o. g. izmedju Njemačke i Sovjetske Rusije? I pomislimo: staroj Njemačkoj stajao je na čelu socijalista Ebert, a novoj feldmaršal Hindenburg!

I napokon, nov mir? Čemu tražiti nov mir, kada bi ovaj po ženevskom protokolu bio mnogo bolji.

Mislim, da je dosta tih novinskih fraza o preporodu čovječanstva. Za ovo desetak godina moralo bi se bilo čovječanstvo barem pet puta preporoditi. Prvu je potpunu moralnu regeneraciju imao

Digitized by Google

donijeti sam svjetski rat, drugu malo zatim ruska revolucija, treću Wilson u četrnaest tačaka, četvrtu Liga Naroda u svome Paktu i petu Ženevski protokol.

Dopustite, gospodo, da vam saopćim jedan rezultat moga iskustva. Meni se sve čini, da ove hiperbole dolaze otuda, što se senzacijonalni dogadjaji ne posmatraju u istorijskoj perspektivi. Ni lokarnski duh nije najedamput s neba sišao na evropske državnike. Lokarno je samo jedna znamenita etapa na putu čovječanstva, iz Ženeve do dalekoga još, na žalost, cilja, koji se zove trajan mir.

Pakt Lige naroda imao je biti šarta mira. Doskora su se pokazale sve one pukotine, kroz koje može rat provaliti. Prvi impulz u novom smjeru dala je glasovita XIV. rezolucija treće skupštine Ligine od 1922. godine, koja je dovela u najtjesniju vezu pitanje razoružanja sa pitanjem sigurnosti i uočila dva sistema: ili opći ugovor o uzajamnoj pomoći, koji bi vezivao po mogućnosti sve države; ili pojedinačni ugovori, koji bi donosili redukcije naoružanja srazmjerno sigurnosti dobivenoj takvim ugovorima. Iduće godine sastavljen je na četvrtoj skupštini nacrt Ugovora o uzajamnoj pomoći, kojim bi se države obavezale, da će priskočiti u pomoć napadnutoj državi, ako je ona zadovoljila ugovorne odredbe o sniženju ili o ograničenju naoružanja; osim toga mogle su pojedine države sklapati i dopunske ugovore, da bi bolje osigurale zamjenitu svoju odbranu i da bi unaprijed odredile pomoć, koju će jedna drugoj davati za slučaj izvjesnih napadaja. Taj je ugovor propao zbog protivljenja britanske radničke vlade Mac Donaldove. Ali je zato 1924. godine prihvaćen poznati Protokol o mirnom rješavanju medjunarodnih sporova. O postanju, značenju i sudbini njegovoj imao sam čast, da vam govorim sa ovoga mjesta prošle godine. Ovaj je ugovor opet upropastila britanska konzervativna vlada Baldwin—Charmberlainova. Čitavo je pitanje upućeno šestoj skupštini Lige naroda, koja je prošle godine posebnom rezolucijom morala doduše konstatovati, da Protokol nije ratifikovan, ali je ponovno naglasila svoje pouzdanje u osnovne principe Protokola: arbitraža, sigurnost i razoružanje. Podjedno se poziva Savjet Lige, da pristupi pripravnim studijama za organizaciju Konferencije za razoružanje, da bi se ta Konferencija mogla sazvati, i opće sniženje i ograničenje naoružanja ostvariti, kada budu osigurane povoljne pogodbe sa gledišta opće sigurnosti, kako je to predvidjeno u XIV. rezoluciji treće skupštine. Ne smije se prećutati, da je ta skupština sa simpatijama pozdravila napore izvjesnih naroda za sklapanje konvencija o arbitraži i ugovora o uzajamnoj pomoći u duhu Ligina Pakta u skladu s principima Protokola. Znalo se već u septembru, da će doći sastanak u Lokarnu. I doista, pozvani državnici uputiše se iz Ženeve pravo u Lokarno.

Sam tok rasprava u Lokarnu od 5. do 16. oktobra bio je vrlo zanimljiv. Ali ne ću vam to opisivati, jer ste i sami o tome dobro obaviješteni iz novina. Konferencija je donijela nekoliko sporazuma, koje su potpisali u Lokarnu 16. oktobra 1925. godine, i to za Njemačku Luther i Stresemann, za Belgiju Vandervelde, za Francusku Briand, za Veliku Britaniju Chamberlain, za Italiju Mussolini, za

Digitized by Google

Poljsku Skrzynski i za Češkoslovačku Beneš. O Konferenciji je sačinjen zaključni akt (acte final), koji sadrži šest priloga (annexes). Prvi je rajnski pakt; drugi, konvencija o arbitraži izmedju Njemačke i Belgije; treći, konvencija o arbitraži izmedju Njemače i Francuske; četvrti, ugovor o arbitraži izmedju Njemačke i Poljske; peti, ugovor o arbitraži izmedju Njemačke i Češkoslovačke; i šesti, projekt pisma njemačkoj delegaciji. K tome dolaze još i sporazum izmedju Poljske i Francuske i sporazum izmedju Francuske i Češkoslovačke, koji ne sačinjavaju priloge zaključnom aktu, ali se u njem spominju, jer politički ovamo spadaju.

U zaključnom aktu ponajprije se konstatuje, da su predstavnici pomenutih sedam sila sklopili netom navedene konvencije i ugovore u cilju, da svoje narode sačuvaju od nevolje ratne i da se postaraju za mirno rješavanje sporova svake vrste, koji bi mogli nastati medju njima. Akti su parafirani u Lokarnu ne varietur, a potpisani su, prema dogovoru, na dan 1. decembra 1925. u Londonu.

Na koncu predstavnici vlada izjavljuju svoje tvrdo uvjerenje, da će stupanje na snagu tih ugovora i konvencija mnogo pomoći popuštanju napetosti (détente morale) izmedju naroda, da će ono znatno olakšati rješavanje mnogih političkih i ekonomskih problema i da će utvrdjenjem mira i sigurnosti u Evropi pospješiti razoružanje. Podjedno se oni obavezuju, da će iskreno saradjivati u radu Društva naroda oko razoružanja i da će nastojati, da to ostvare općim sporazumom.

II. R a n j s k i p a k t. — Neka mi bude slobodno, da najprije u glavnim crtama prikažem pravnu sadržinu pojedinih ugovora i konvencija. Najvažniji je ugovor izmedju Njemačke, Belgije, Francuske, Velike Britanije i Italje, koji se obično zove rajnski pakt. Poznato je, da se je Francuska mislila osigurati od novih navala Njemačke granicom na Rajni, ali je ona od toga zahtjeva odustala, pošto su Wilson i Lloyd George pristali, da se sa Francuskom sklope 28 juna 1919. garantni ugovori za slučaj, ako Francuska bude napadnuta od Njemačke. Kao Sjedinjene državesjeveroameričke nisu ratifikovale ni versajski ugovor, propao je i taj garantni pakt, jer se ni Velika Britanija u takovoj situaciji nije više smatrala obaveznom. Francuska nije uspjela ni s drugim pokušajem, t. zv. Paktom u Cannesu od januara 1922., možda baš krivnjom samih Francuza, koji su srušili ministra predsjednika Brianda baš zbog toga, što je htio prihvatiti ponudu Lloyd Georgea o garanciji Velike Britanije. Sada istom dobila je Francuska, a i Belgija, malo drukčije garancije Velike Britanije, pa i Italije, premda na ovu potonju mnogo ne računa.

U ovodu rajnskoga pakta najprije se ističe čežnja naroda, koji su toliko pretrpjeli od svjetskoga rata, za mirom i zaštitom; konstatuje se ukinuće belgijske neutralnosti i potreba za osiguranje mira u rajnskoj zoni; napokon se iznosi želja, da bi se silama potpisnicama dale dopunske garantije u okviru Pakta Lige naroda i postojećih ugovora.

Rajnski pakt broji deset članova. U prvome, sile ugovornice garantuju i individualno i kolektivno, kako je uglavljeno u daljnim

Digitized by Google

članovima, održanje teritorjalnoga status quo, koji proizlazi iz granica izmedju Njemačke i Belgije i izmedju Njemačke i Francuske kao i neprikosnovenost rečenih granica, kako su utvrdjene versajskim ugovorom o miru ili u izvršenju njegovu, a onda i poštovanje odredaba čl. 42. i 43. pomenutoga ugovora o razvojačenoj zoni na Rajni. Otuda se vidi, da garancija nije više jednostrana kao u garantnom paktu od 1919 ili u projektu canneskom, već dvostrana t. j. u prilog ne samo Belgije i Francuske, nego i Njemačke. To je pobjeda engleske teze nad nekadašnjom francuskom; po tome izlazi Engleska arbiter na kontinentu. Ali je francuska teza pobijedila u pitanju razvojačene zone na Rajni, kako se jasno vidi iz idućega člana 2. Vrijedno je istaći, da je garancija ne samo kolektivna nego i individualna, čim je presječeno ono mučno pitanje, da li u slučaju kolektivne garancije mora pojedina garantna država priteći u pomoć, ako se ostale garantne države ustežu.

U 2. čl., Njemačka i Belgija, tako isto i Njemačka i Francuska, obavezuju se uzajamno, da ne će preduzimati, ni s jedne ni druge strane, nikakov napadaj ni invaziju, ni pribjegavati, ni s jedne ni s druge strane, ratu ni u kojem slučaju. Time je obnovljeno ono veliko načelo, da je rat za napadaj medjunarodno zločinstvo upravo onako, kako je to bilo svečano proklamovano u Ugovoru o uzajamnoj pomoći od 1923. god. i u uvodu Protokola za mirno rješavanje medjunarodnih sporova.

Ipak se gornja odredba ne primjenjuje, ako se radi:

1. o vršenju prava zakonite odbrane t. j. o pravu oprijeti se povredi obaveza iz predjašnjega stava ili očitom prijestupu čl. 42. i 43. versajskog ugovora, kada takov prijestup sačinjava neizazvan akt agresije, i kada je neposredna akcija nužna s obzirom na sakupljanje oružane sile u razvojačenoj zoni;

2. o kakovoj akciji za primjenu čl. 16. Pakta Lige naroda;

3. o kakovoj akciji na osnovu odluke Skupštine ili Savjeta Društva naroda, ili primjenom čl. 15., al. 7. Pakta Društva naroda samo ako je u potonjem slučaju akcija uperena protiv takove države, koja je prva preduzela napadaj.

Iz ovih odredaba se vidi, da je rat za odbranu od napadaja, kako je prirodno, dopušten. Ali je ovdje pobijedila francuska teza o tuačenju čl. 44. versajskoga ugovora, po kojoj se ratnim aktom smatra i povreda razvojačene rajnske zone. Dodajem, da je ovo francusko gledište, sasvim generalizovano, prihvaćeno i u čl. 10. ženevskoga Protokola o mirnom rješavanju medjunarodnih sporova, po kojem se izjednačuje s pribjegavanjem ratu povreda statuta razvojačenih zona. Dakle, čim bi njemačke čete ušle u rajnsku razvojačenu zonu, Francuska može to smatrati neprijateljskim činom, koji je jednak napadaju na francusku teritoriju, i ona zadržava slobodu političke akcije. Znamo dalje, da se vojne akcije, naredjene od Lige naroda, ne smatraju ratom u pravom smislu, iako se na vodjenje njihovo primjenjuju pravila ratnoga prava. U jednom je ipak pitanju ovaj rajnski pakt daleko zaostao za ženevskim protokolom, a to je pitanje iz 7. al. čl. 16. Pakta Lige naroda. Dok je Pakt Lige ostavlja-

Digitized by Google

članovima Lige pravo, da postupe, kako nadju, da je potrebno za održanje prava i pravice, ako izvještaj Savjeta Lige ne bude jednoglasan o rješenju predloženoga spora, dotle je Ženevski Protokol u čl. 4. br. 4. imperativno naredjivao arbitražu i prema tome i u ovakvu slučaju isključivao rat. Rajnski pakt dopušta ipak rat protiv države, koja je prva preduzela napadaj.

Vodeći računa o obavezama medjusobno preuzetim u čl. 2. Njemačka i Belgija, i Njemačka i Francuska obavezuju se u čl. 3., da će mirnim putem rješavati sva sporna pitanja bilo koje vrste, koja se nisu mogla riješiti običnim diplomatskim putem. Pri tome se razlikuju dvije vrste pitanja. Sva pitanja, u kojima bi stranke jedna drugoj osporavale kakovo pravo, bit će predana sucima, a stranke se obavezuju, da će se njihovoj odluci saobraziti. Svako drugo pitanje podastirat će se pomirbenoj komisiji, pa ako obje stranke ne prihvate aranžman, predložen od takove komisije, pitanje će se iznijeti pred Savjet Društva naroda, koji će rješavati prema čl. 15. Pakta Društva naroda. Tu su sile ugovornice prihvatile princip obavezne arbitraže, ali u granicama svojih obaveza po čl. 2. rajnskoga pakta.

U čl. 4. odredjuje se postupak u slučaju povrede čl. 2. Ako jedna od ugovornica misli, da povreda čl. 2. ovoga ugovora ili prijestup čl. 42. ili 43. versajskoga ugovora je bio ili jest počinjen, ona će smjesta iznijeti pitanje pred Savjet Društva naroda. Čim Savjet Lige konstatuje, da je učinjena takova povreda ili takov prijestup, on će o tome odmah izvijestiti sile ugovornice, i svaka od njih je obavezana, da u takovu slučaju neodložno dade svoju pomoć onoj državi, protiv koje je uperen inkrimiran akt. — No poseban, tako reći, hitni postupak predvidjen je za slučaz flagrantne povrede. U slučaju flagrantne povrede čl. 2. ovoga ugovora ili flagrantnoga prijestupa čl. 42. ili 43. versajskoga ugovora od strane jedne od ugovornih država, svaka od ostalih sila ugovornica obavezuje se od sada, da će smjesta pružiti svoju pomoć onoj sili, protiv koje je uperena takova povreda ili takov prijestup, čim rečena država razabere, da takova povreda sačinjava neizazvan akt agresije i da je neodložna akcija nužna bila zato, što je granica prekoračena, bilo što su neprijateljstva započeta, ili što su sakupljene oružane sile u razvojačenoj zoni. Pored svega toga, Savjet Društva naroda, pošto bude preda nj pitanje izneseno, saopćit će rezultat svojih konstatacija. Države ugovornice su se obavezale, da će u svakom slučaju raditi saobrazno preporukama Savjeta, koje budu jednoglasno primljene, izuzevši glasove predstavnika onih stranaka, koje su angažovane u neprijateljstvima. Ovaj hitni postupak predvidja neposrednu ratnu akciju garantnih sila i prije nego Savjet Lige donese svoju odluku. Pretpostavka je očit napadaj. Potreba ovakove neodložne akcije izlazi iz moderne ratne tehnike, koja pomoću zrakoplovstva, kemijskih i bakterijoloških sredstava omogućuje tako snažan i iznenadan prepad, da sudbina može biti virtualno odlučena za nekoliko dana, tako reći, i prije izvršene mobilizacije, a svakako i prije nego se Savjet sastane, ispita tko je napadač, i onda donese odredbe za

Digitized by Google

sankcije protiv napadača. S te strane, ove odredbe o hitnom postupku znače jedan osobiti i kvalifikovani regijonalni sporazum za medjusobnu ratnu pomoć u slučaju agresije, koji izvodi svoj učinak još ranije, nego što je u 2. alineji čl. 13. ženevskoga Protokola obično predvidjeno za takove regijonalne sporazume, jer ovi se ostvaruju tek, pošto Savjet Lige dade državama potpisnicima poziv (injonction) u smislu posljednjega stava čl. 10. Protokola. U tom započinjanju neodložne ratne akcije garantnih sila i prije odluke Savjeta stoji automatizam toga hitnog postupka. Samo se ne smije zaboraviti, da je taj automatizam na kraju krajeva samo stilska figura, jer se ipak pretpostavlja, da garantne sile ponajprije »razaberu«, da je izvršen prepad, i da je neodložna akcija nužna. A šta je, ako to razabiranje potraje nešto duže! I onda, koliko vremena treba, dok stigne brza pomoć? Napokon treba napomenuti, da su se sile potpisnice obvezale saobraziti se preporuci Savjeta samo, ako je ona jednodušno izglasana. Znači, ako u Savjetu nema jednoglasnosti, svaka država ima odriješene ruke u svojoj akciji. Opet potvrda za stari nauk, da medjunarodni ugovori vrijede koliko i dobra vjera ugovornika.

U čl. 5. odredjuje se sadržina i opseg garancije na ovaj način: Ako jedna od sila navedenih u čl. 3. (naime: Njemačka, Francuska ili Belgija) odbije, da se saobrazi metodama za mirno rješavanje ili da izvrši obraničku ili sudsku presudu, i počini povredu čl. 2. ovog ugovora ili prijestup čl. 42. ili 43. versajskoga ugovora, onda će se primijeniti odredbe čl. 4. ovoga ugovora, koje smo malo prvo prikazali i za redovan i za hitan postupak o davanju ratne pomoći napadnutoj državi. Ako bi ili Njemačka ili Francuska ili Belgija, ne počinivši povredu čl. 2. ugovora ili prijestup čl. 42. ili 43. versajskoga ugovora, odbije, da se saobrazi metodama mirnoga rješavanja ili da izvrši obraničku ili sudsku presudu, druga stranka obratit će se Savjetu Društva naroda, koji će predložiti potrebne mjere, a države ugovornice saobrazit će se tim prijedlozima. Dakle u čemu je garancija? Treba razlikovati tri slučaja. Prvi nastupa, kada je učinjena agresija, ali ne baš sasvim očita; onda treba da Savjet konstatuje agresiju; — i garantne države daju oružanu pomoć. U drugom slučaju, ako je agresija flagrantna, onda garantne države daju oružanu pomoć smjesta i prije odluke Savjeta. Treći slučaj ima mjesta, kada se ne radi o agresiji, već prosto o ignorisanju arbitraže ili sudske presude; ovdje garancija stoji u suverenoj vlasti Savjeta, da odredi, što je potrebno. Iz same strukture garantnoga postupka vidi se, da se nije mogla u ranjski ugovor presaditi presumpcija agresora iz čl. 10. ženevskog Protokola.

Od velike je političke važnosti načelo, izraženo u čl. 6. rajnskog pakta, da odredbe toga ugovora ne diraju u prava i obaveze iz versajskoga ugovora i dopunskih aranžmana, računajući ovamo i aranžmane potpisane u Londonu 30. avgusta 1924. o reparacijama. Prema tome, nije se obistinila želja Njemačke za revizijem versajskoga ugovora.

Digitized by Google

U čl. 7. se konstatuje, da je ovaj ugovor u skladu sa Paktom Društva naroda, pa se zato ne smije tumačiti, kao da ograničuje misiju Lige za izdavanje mjera podobnih uspješno zaštititi svjetski mir. Ovaj put se to moglo konstatovati, ali nevolja bi bila, kada bi kod konferencije sudjelovale Amerika i Rusija, koje ne će u Ligu.

Razumije se, da i ovaj ugovor mora biti registrovan kod Društva naroda. Ostaje pak na snazi sve, dok na zahtjev jedne ugovornice, saopćen ostalim silama potpisnicama tri mjeseca unaprijed, Savjet ne utvrdi, rješavajući većinom od barem dvije trećine, da Društvo naroda daje ugovornim stranama dovoljnih garancija, i ugovor će prestati važiti po izmaku roka od godine dana. Sasvim osobita odredba. Nije odredjeno ni vrijeme trajanja, ni pravo otkaza, već je trajanje ugovora prepušteno na ocjenu i odluku trećemu faktoru izvan ugovornih strana. A hoće li Savjet ikada moći utvrditi, da Društvo naroda daje dovoljnih garancija? Nadajmo se!

Po čl. 9. ovaj ugovor veže engleske dominijone i Indiju samo po njihovu pristanku. Ova se odredba danas po sebi razumije, pogotovu kada su dominijoni i Indija samostalni članovi Društva naroda.

Ratifikacije će se položiti u arhive Društva naroda. Ugovor će stupiti na snagu, čim budu sve ratifikacije deponovane, i čim Njemačka postane član Društva naroda. Potonji se uslov nije obistinio i ugovor nije još stupio na snagu. Radi prijema Njemačke bila je u nacrtu o. g. sazvana vanredna skupština Društva naroda, ali se ona razišla bez rezultata zbog protivljenja Brazilije, koja nije dopustila Njemačkoj stalno mjesto u Savjetu, kako je Njemačkoj bilo u Lokarnu obećano. Hoće li redovna skupština u septembru biti bolje sreće? Na posljednjoj sjednici vanredne skupštine izjavili su predstavnici zainteresovanih vlasti, da Lokarnski sporazumi ostaju i dalje.

III. Konvencija o arbitraži izmedju Njemačke i Belgije, i izmedju Njemačke i Francuske. — Ovo su dvije sasvim istovjetne konvencije o arbitraži, te se njima razradjuju metode za mirno rješavanje medjunarodnih sporova, kako je predvidjeno u čl. 3. rajnskoga pakta. Evo glavnih načela tih konvencija:

Svi sporovi pravne prirode, koji se nisu mogli riješiti redovnim diplomatskim putem, predat će se na sudjenje bilo jednomu obraničkom sudu ili Stalnomu sudu medjunarodne pravde. Pravni sporovi obuhvaćaju naročito one, koji su navedeni u čl. 13. Pakta Lige naroda, a naime: sporovi, koji se odnose na tumačenje jednoga ugovora, na ma koju točku medjunarodnoga prava, na svaku činjenicu, koja bi, ako se ustvrdi, da zaista postoji, značila kršenje kakve medjunarodne obaveze, ili na veličinu ili prirodu naknade štete, koja se ima platiti za takovo kršenje. Ovaj propis se ne odnosi na sporove, koji nastanu iz činjenica, koje su prethodile ovomu ugovoru i koje pripadaju prošlosti. Nije mi pravo jasno, kako je odličan profesor prava Joseph Barthélemy u komorskoj sjednici od 27. februara o. g. mogao pitati: »Pitanje manjina, pitanje kuloara uz

Digitized by Google

Gdansko, sve se to odnosi na prošlost, znači li to da se mjere, predvidjene lokarnskim sporazumima, ne će njih ticati?« Ja mislim da hoće, jer drugo su pravni propisi, koji uredjuju koje pitanje, a drugo su pravne činjenice. Odredbe ove konvencije odnose se samo na one pravne činjenice, koje nastanu poslije stupanja njena na snagu, iako potpadaju pod pravne norme izdane prije ove konvencije. Razumije se, da ostaje na snazi poseban postupak, koji je uglavljen posebnim konvencijama za izvjesna pitanja. (čl. 1.)

Ako obje stranke žele, mogu se sporovi prije obraničkoga ili sudskoga postupka podvrći Stalnoj pomirbenoj komisiji. Ova komisija ima dvostruk zadatak poput mnogih drugih, naročito američkih komisija: da stvar istraži i da predloži strankama nagodbu. (čl. 2.)

Vrlo je zanimljivo rješenje našlo pitanje, ako se radi o sporu, koji po unutrašnjem zakonodavstvu jedne od stranaka spada u nadležnost domaćih sudova. Takov će se spor podvrći medjunarodnom pravnom postupku istom poslije pravomoćne domaće sudske presude, izrečene u primjerenom roku. Prema tome medjunarodni spor može nastati ne zbog samoga sudskoga postupka, već tek nakon konačno dovršenoga sudskoga postupka, ali je, kako se vidi, rezervisana »querela denegatae vel protractae justitiae«. (čl. 3.).

Stalna pomirbena komisija bit će sastavljena od pet članova: svaka vlada imenovat će po jednoga komesara izmedju svojih državljana, a obje će zajedničkim sporazumom odrediti tri ostala komisara izmedju pripadnika trećih država. Ova tri komisara moraju biti različitih narodnosti, a izmedju njih će njemačka i francuska (belgijska) vlada odrediti predsjednika komisije. Komesari se postavljaju na tri godine. (čl. 4.)

Komisija radi po predstavci (requête), upravljenoj predsjedniku bilo od obiju stranaka ili samo od jedne stranke. U predstavci se sumarno izlaže predmet spora, pa se komisija poziva, da pristupi svim mjerama, koje su podobne dovesti do pomirenja. (čl. 6.)

Komisiji je stavljeno u dužnost, da osvijetli sporna pitanja, da prikupi sve potrebne podatke istragom ili drugim načinom i da uznastoji pomiriti stranke. Ona može po svršenom ispitu stvari predložiti strankama tekst nagodbe, koja joj se čini prikladna, i podijeliti im rok za očitovanje. Komisija treba da završi svoj rad u roku od šest mjeseca, ako stranke ne ugovore inače. (čl. 8.) — Komisija će sama, ako se stranke inače ne dogovore, ustanoviti svoj postupak, koji mora biti kontradiktoran. Istraga će se vršiti po propisima haaške konvencije od 1907. god. za mirno rješavanje medjunarodnih sukoba. (čl. 9.)

Stranke će biti predstavljene u komisiji agentima, a mogu prizvati i savjetnike i vještake. Komisija može tražiti usmena objašnjenja od agenata, savjetnika i vještaka obiju stranaka kao i od svih lica, koja će preda se pozvati s odobrenjem njihovih vlada. (čl. 12.) Komisija rješava u načelu većinom glasova. (čl. 13.)

Ako nagodba pred komisijom ne podje za rukom, spor će se iznijeti putem kompromisa bilo pred Stalni sud medjunarodne pravde ili pred koji obranički sud. Ako se stranke ne mogu složiti u kom-

Digitized by Google

promisu, svaka će od stranaka mjesec dana nakon obavijesti imati pravo, da iznese spor žalbom neposredno pred Stalni sud medjunarodne pravde. Ova je odredba nada sve važna, jer onemogućuje izigravanje sudskog postupka. (čl. 16.)

Svi sporovi, koji nisu pravne prirode, t. zv. sukobi interesa, podvrgnut će se Stalnoj pomirbenoj komisiji, koja će strankama predložiti prihvatljivo rješenje i sastaviti izvještaj. (čl. 17.) Ako se stranke ne nagode u roku od mjesec dana, pitanje će se iznijeti na predstavku jedne ili druge stranke, pred Savjet Lige naroda, koji će rješavati po čl. 15. Pakta. — Tako je nadjen način za konačno rješenje svakoga spora bilo koje vrste.

U svim slučajevima, a naročito, ako spor izlazi iz akta već izvršenih, ili koji će se sada izvršiti, pomirbena komisija ili, ako pred nju nije iznesen spor, obranički sud Stalnoga suda medjunarodne pravde, rješavajući po čl. 11. svoga statuta, naznačit će u najkraćem roku provizorne mjere, koje treba preduzeti. I Savjet Društva naroda, ako je pitanje preda nj izneseno, vlastan je poskrbiti se za prikladne provizorne mjere. Obje vlade se obavezuju, da će se njima saobraziti, da će se uzdržati od svake mjere, koja bi mogla imati nepovoljan utjecaj na izvršenje presude ili na nagodbu predloženu od pomirbene komisije ili od Savjeta Društva naroda, i uopće da ne će učiniti nikakov akt, koji bi bio podoban oteščati ili proširiti razmiricu. (čl. 19.) — Mora se priznati, da su ove provizorne mjere zasnovane u mnogo čednijem obimu, nego što su bile predvidjene u čl. 7. ženevskoga protokola.

Konvencije o arbitraži dijele sudbinu rajnskog pakta i što se tiče stupanja na snagu i prestanka važnosti.

IV. Ugovor o arbitraži izmedju Njemačke i Poljske. i izmedju Njemačke i Češkoslovačke. — Pismo njemačkoj delegaciji. — I ova dva ugovora o arbitraži su istovjetna, a poklapaju se sa konvencijama o arbitraži izmedju Njemačke i Belgije, i Njemačke i Francuske, samo što je umetnut jedan član (21.), koji sadrži klauzulu o rezervaciji prava Lige naroda. Ugovori imaju i svoj zaseban uvod, u kojem su izložene pobude za njegovo sklapanje. Tu se ponajprije ističe čvrsta volja za održanje mira mirnim rješavanjem medjunarodnih sporova, zatim se konstatuje, da je poštovanje prava ustanovljenih ugovorom ili osnovanih na medjunarodnom pravu obavezno za medjunarodne sudove, onda se sporazumno priznaje, da se prava pojedine države ne mogu mijenjati bez njezina pristanka.

Ovi ugovori o arbitraži znače maksimum obaveza, koje je Njemačka htjela primiti prema svojim istočnim susjedima, Poljskoj i Češkoslovačkoj. Poznato je, da je isprva Njemačka namjeravala pregovarati samo o svojoj zapadnoj granici, dok bi pitanje o njezinoj istočnoj granici trebalo da ostane otvoreno. Njemačka nije izrijekom priznala teritorijalni statusquo na istoku, kako ga je na zapadu priznala rajnskim paktom prema Belgiji i Francuskoj. Ali mora se reći, da odredbe ugovora o arbitraži znače prećutno priznanje novoga teritorijalnoga stanja, to više što se uglavljuje obavezna

Digitized by Google

arbitraža za rješavanje svih sporova, dakle i onih, koji bi nastali iz primjene ili tumačenja mirovnih ugovora sa Poljskom i Češkoslovačkom.

Njemačka je delegacija zatražila neka pitanja objašnjenja o čl. 16. Pakta Lige naroda, koji govori o ekonomsko-financijskim i vojnim sankcijama, protiv napadača. Predstavnici Belgije, Francuske, Velike Britanije, Italije, Poljske i Češkoslovačke, istina priznaju, da nisu ovlašćeni davati izjave u ime Društva naroda, ali se oni ne ustežu, da saopće njemačkoj delegaciji svoju interpretaciju čl. 16. Pakta s obzirom na diskusije, vodjene u Skupštinama i u komisijama Lige, i s obzrom na objašnjenja, koja su izmedju njih izmijenjena. Prema toj interpretaciji obaveze, koje iz toga člana proizlaze za članove Lige, moraju se razumjeti u tom smislu, da je svaki od članova Lige dužan saradjivati lojalno i uspješno za poštovanje Pakta i za odupiranje svakom aktu agresije u onoj mjeri, koja se podudara s njegovom vojničkom situacijom i koja će voditi računa o njegovu geografskom položaju. Njemačka je svedjer tvrdila, da je ona potpuno razoružana, pa da zato ne može davati vojnu pomoć, koju su inače dužne Ligi davati druge države protiv napadača; zatim da je i njezin geografski položaj takov, da ne dopušta prolazak četa u službi Lige kroz njezinu zemlju, i slično. Zapravo radilo se o Rapallskom ugovoru s Rusijom, kojim se Njemačka obavezala prema Sovjetima na dobrohotnu neutralnost ili možda još više. Na kraju krajeva ne može se reći, da se odgovor njemačkoj delegaciji odlikuje osobitom jasnoćom i preciznošću.

V. Sporazum izmedju Poljske i Francuske i sporazum izmedju Francuske i Češkoslovačke. — Zna se, da ti sporazumi treba da budu surogat za garanciju granica Poljske i Češkoslovačke prema Njemačkoj. Kada već Velika Britanija nije htjela ni čuti o takovoj garanciji, pristala je Francuska na sporazume sa Poljskom i Češkoslovačkom, kojima te tri države uzajamno (?) sebi osiguravaju blagodati ostalih lokarnskih ugovora. Glavna odredba sadržana je u čl. 1., koja kaže: »Na slučaj, ako bi Poljska (Češkoslovačka) ili Francuska stradala od neodržanja obaveza, koje su danas uglavljene izmedju njih i Njemačke radi održanja općega mira, Francuska i obrnuto Poljska (Češkoslovačka), radeći na osnovi čl. 16. Pakta Društva naroda, obavezuju se, da će jedna drugoj smjesta dati potporu i pomoć, ako se uz takovo neodržanje bude bez izazova pribjeglo oružju. U slučaju, ako Savjet Društva naroda, rješavajući o pitnju, koje bude preda nj izneseno u smislu rečenih obaveza, ne bi uspio, da donese jednoglasan izvještaj, ne računajući njegove članove, koji su učesnici u sporu, — i u slučaju, ako bi Poljska (Češkoslovačka) ili Francuska bila bez izazva napadnuta: Francuska ili obrnuto Poljska (Češkoslovačka), izvršujući član 15. al. 7. Pakta Društva naroda, pružila bi joj smjesta potporu i pomoć.« Kako se vidi, Francuska obećaje Poljskoj i Češkoslovačkoj pomoć ne samo u slučajevima, kada to prema njoj imaju činiti Velika Britanija i Italija, nego još i u slučaju al. 7. čl. 16. Pakta Lige naroda. Ali badava, fali pomoć Engleske. Inače je i sudbina

Digitized by Google

svih sporazuma vezana s ostalim lokarnskim aktima i s pogledom na stupanje na snagu i na prestanak važenja.

VI. Opći pogledi na lokarnske sporazume. — Pošto sam pokazao u glavnim crtama političke pobude za lokarnske sporazume uopće i za glavne njihove odredbe napose i pošto sam prikazao pravni mehanizam tih ugovora i konvencija, dopustite mi još, da u nekoliko riječi sažmem lokarnske rezultate.

Lokarnski je sporazum regijonalan sporazum za obezbjedjenje mira na Rajni, koja obilježuje tisućgodišnju bojnu liniju: Rajna je sada postala internacijonalna granica.

Lokarnski je sporazum sazdan u duhu Lige naroda i u okviru njezina Pakta: čuvanje mira, arbitraža, garancije i sankcije, te osnovne ideje Lige provijevaju i lokarnski pakt, a za ostvarenje njihovo pripada odlučna riječ organima Lige, naime Stalnomu sudu medjunarodne pravde i Savjeta Društva naroda. Sasvim je neosnovan prigovor brazilskoga delegata de Mello Franca, da bi divno djelo Lokarna moralo ući u okvir Društva naroda, a ne Društvo naroda u političku konstrukciju Lokarna. I najveći protivnik Njemačke morat će priznati, da se Njemačkoj, kada udje u Ligu naroda, ne može uskratiti stalno mjesto u Savjetu, dok je o takovoj potrebi baš za Braziliju slabo tko izvan Brazilije uvjeren.

Njemačka je postala ravnopravna ugovornica; nije se ponovio versajski diktat. To se zaodijeva često i u popularnu formulu: nema više pobjednika ni pobjedjenih. Ni ta formula nije sasvim srećno odabrana, ako se pomisli na istorijsku istinu, da se postupak sa delegatima manjih, iako pobjedničkih država, koji nisu spadali medju one poznate četiri glavešine, nije baš jako razlikovao od diktata Njemačkoj. Sjetimo se samo »ugovora« o zaštiti manjina!

Svakako je neobično važno, što je Njemačka potpuno slobodno i dragovoljno priznala versajski ugovor i stanje njime stvoreno, a naročto i dezaneksiju Alzacije i Lorene.

Granica na Rajni garantovana je od Velike Britanije, i to je najveća stvar, kako je pravo rekao Briand. Garancija Italije izgleda kao »ad pompam vel ostentationem«. Engleska je diplomacija izvela političko remek-djelo, zagarantovavši granicu na Rajni ne samo Belgiji i Francuskoj nego istovremeno i Njemačkoj. Time je poništena koncepcija o nekadašnjim alijansama, koje su vazda bile uperene protiv nekoga trećega, i koje su razdvajale narode u protivne tabore. Engleska je na Rajni saveznik Francuske isto toliko koliko i Njemačke.

Sasvim je drukčija situacija na istoku. Tamo nema britanske garancije, a ondа ni Francuska ne garantuje, i za Njemačku, nego samo protiv Njemačke, a za Poljsku i Češkoslovačku.

Lokarno znači, da se medjunarodni sporovi ne smiju ni u kojem slučaju presijecati ratom, već se vazda moraju rješavati sporazumijevanjem. Lijpo je rekao Briand: »Lokarno je barijera protiv nepromišljenosti. Lokarno znači potrebu diskusije. Narodima je pružena mogućnost, da kažu razlog, a da ne nasrću slijepo jedni na druge.«

Digitized by Google

Veoma je zanimljivo razmotriti odnos lokarnskih sporazuma prema ženevskom Protokolu. Glavna je razlika u tome, što je Protokol univerzalan, obuhvaćajući sve narode i sve medjunarodne situacije, dok je Lokarno regijonalan, donoseći garancije samo nekim državama i za izvjesne situacije. Osnovne filozofijsko-političke stavove lijepo je već unaprijed obilježio Painlevé, glasoviti matematičar i francuski državnik, u svome predsjedničkom govoru, kojim je otvorio prošlogodišnju Skupštinu Lige naroda. Protivštine Protokolu dolazile su, rekao je, od razlike intelektualnih temperamenata. Njegovo obilježje univerzalnosti, strogost i neumoljiva logika njegovih obaveza mogle su očarati latinske duhove, koji vole polaziti od apstraktnih principa i zaključivati od općenitoga na posebno. Anglosaski pak genije voli se podići od pojedinih i konkretnih slučajeva do općenitoga i zazire od preopćenih principa sve dotle, dok ne razabere činjenice, na kojima počivaju. No kako latinski i anglosaski narodi strasno teže, kao i ovdje, k istom cilju: miru, oni će se, samo ako istraju, neminovno naći iako raznim putovima: ovi putem analize, rekao bi filozof, a oni drugi putem sinteze. Zacijelo je, mogli bismo proslijediti umovanje Painlevéovo, Lokarno produkt anglosaskoga duha i njegovih metoda. Samo bi trebalo nastaviti sa sklapanjem regijonalnih sporazuma tako, da bude njima prikrit čitav svijet. Onda bi došao čas za opći ugovor o garancijama mira i o razoružanju. Medjutim se očekuje kao prvi, balkanski Lokarno.

Nema sumnje, da su osnovne ideje ženevskoga Protokola o arbitraži, sigurnosti i razoružanju primijenjene i u Lokarnu. Obligatorna arbitraža je potpuno sprovedena i u lokarnskom sporazumu, izuzevši slučaj čl. 15. al. 7. Pakta Lige naroda. Sigurnost, stvorena u Lokarnu, vrijedi toliko, koliko riječ i moć Velike Britanije. A o razoružanju ima sada voditi brigu pripravna konferencija za razoružanje.

Protokol se odlikovao obilnim i izdašnim provizornim mjerama za trajanja postupka za mirno rješavanje spora, pa čak još i prije početka postupka. U lokarnskom sporazumu nema naročite zabrane mobilizacije vojne, pomorske, vazdušne, industrijske i ekonomske; nema anketa ni kazne za državu, koja bi se ogriješila o provizorne mjere, ni sankcija za poslušnost. Izgubile su se mjere, koje Protokol predvidja za prijetnju napadaja i za ratne pripreme.

Za one, koji toliko ističu nove ideje Lokarna, bit će dobro, ako malo isporede lokarnske sporazume sa Ugovorom o uzajamnoj pomoći od 1923. godine, koji je bio toliko napredan sa sviju strana. Taj ugovor znači kombinaciju izmedju općega ugovora o pomoći i posebnih, regijonalnih sporazuma izmedju pojedinih država. Lokarnski sporazum znači minus prema Ugovoru od 1923. god. u toliko, što nema općega karaktera. S druge strane, i rajnski pakt, a pogotovo oni lokarnski ugovori o garanciji izmedju Francuske i Poljske i Češkoslovačke, jednaki su po pravnoj strukturi onim regijonalnim ugovorima prema Ugovoru o uzajamnoj pomoći, ali su daleko od regijonalnih ugovora po ženevskom Protokolu, koji nisu bili drugo

Digitized by Google

nego dogovori o pojačanoj pomoći u službi Lige protiv napadača. Jedino se rajnski pakt odvojio i od regijonalnih zsporazuma po Ugovoru o uzajamnoj pomoći i od onih po ženevskom Protokolu po tome, što je garancija rajnskoga pakta dvostrana.

Ne smije se zaboraviti, da je čak i Ugovor o uzajamnoj pomoći dopuštao mogućnost pristupa Njemačke. U tome je Ugovoru i rat za napadaj bio proglašen medjunarodnim zločinstvom, i države su preuzele svečanu obavezu, da ne će počiniti to zločinstvo; dakle ni to nije novo u Lokarnu. Dok Lokarno garantuje samo rajnsku granicu. Ugovor o uzajamnoj pomoći garantovao je protiv povećanja naoružanja i protiv priprava za agresiju. Dok Lokarno donosi samo anglo-talijansku garanciju. Ugovor od 1923. organizovao je ne samo ekonomsku i financijsku saradnju svih država protiv napadača, nego i vojničku kooperaciju država, označenih od Savjeta Lige, pa i podvrgavanje njihovih vojnih i pomorskih sila pod jedinstveno zapovjedništvo. Sve to navedim samo zato, da pokažem, kako lokarnski sporazum ne donosi baš mnogo novih ideja.

A šta nam je reći o prigovorima, koji su se u tolikoj mjeri javili protiv Lokarna? Pustimo na stranu političke prigovore, na pr. u Njemačkoj, što je Njemačka priznala versajski ugovor, i politička posmatranja o tome, tko je izvukao deblji, a tko kraći kraj. No u francuskoj komori su iznijeli mnogi govornici teške prigovore protiv načina, kako je riješen osnovni problem i problem sigurnosti. Dovoljno je pomenuti govore Marina, Francklin-Bouillona, Barthélemya, Maginota. Ima prigovora, kojima je opravdanost priznao i sam Paul-Boncour, poznati stalni delegat Francuske kod Lige naroda, iako je baš on u francuskoj Komori s najvećim žarom i najvećim uspjehom branio lokarnske sporazume. Paul-Boncour misli, da bi trebalo lokarnski pakt dopuniti u pitanjima provizornih mjera i medjunarodne kontrole nad ograničenjem naoružanja. Ovdje bi se mogla pomenuti i potreba stalne kontrole nad razvojačenom zonom. Paul-Boncour je, zatim, u raspravama pripravne komisije za organizaciju Savjeta Lige razvijao misao, da bi trebalo odustati od zahtjeva jednoglasnosti Savjeta pri utvrdjivanju agresora, pogotovu, kada se Savjet ima povećati; i to je jedan prigovor, da je po Lokarnu francuska sigurnost zavisna od Lige naroda i da Francuska nema slobodu akcije. Tko tako misli, taj drži, da je i Liga naroda uopće suvišna ili čak štetna; taj mora tražiti, da Francuska izidje iz Lige i da utvrdjuje svoju sigurnost alijansama staroga stila.

Čujmo samo Brianda, koji je zacijelo bio glavno lice u Lokarnu, što on na kraju krajeva misli. »Da li lokarnski sporazum, pita se on, ostvaruje uslove za apsolutnu sigurnost? Da li zauvijek onemogućuje svaki rat? Čuvat ću se, da to ustvrdim. Ne ću nikoga opsjenjivati u svojoj zemlji — Da li nas taj ugovor oprašta dužnosti, da otvorena oka gledamo na dogadjaje i da ih nadziremo? Da li nas oslobadja svih mjera, koje bi nam mogle zagarantovati našu sigurnost, ako bi se po nesreći desilo, što bi je moglo dovesti u opasnost? Ja kažem ne.«

Digitized by Google

Briandove riječi našle su punu potvrdu u rusko-njemačkom ugovoru, koji je potpisan u Berlinu dne 24. aprila o. g. Nije naše, da sada ispitujemo član 1. toga ugovora, po kojem odnosi izmedju Njemačke i Sovjetske Rusije ostaju nepromijenjeni na bazi poznatoga rapalskoga ugovora. Da li je Engleska uspjela u Lokarnu, da odvrati Njemačku od tvrdoga saveza sa Sovjetima, a da sada Rusija i Njemačka sklapaju u Berlinu ugovor o reasikuraciji protiv Lokarna? Nas ovdje zanimaju samo članovi 2. i 3. Po čl. 2., ako jedna od ugovorenih strana, nadahnuta miroljubivim držanjem, bude napadnuta od jedne ili od više država, druga ugovorna strana držat će se neutralno za sve vrijeme, dok traje nacružani sukob. A po čl. 3., ako se treće države udruže, da nametnu jednoj od ugovornih strana ekonomski i financijski bojkot, druga ugovorna strana ne će učestvovati u toj akciji. Ova dva člana ne mogu drugo značiti nego apsolutnu neutralnost, koja isključuje čak i sudjelovanje u ekonomskom bojkotu. To je direktna negacija Pakta, koji ne pozna neutralnosti, već naprotiv odredjuje u čl. 16.: »Ako jedan član Lige pribjegne ratu, protivno uzetim obavezama iz čl. 12., 13. i 15., smatrat će se ipso facto, da je izvršio ratni čin protiv sviju ostalih članova Lige«. Zatim je po istom članu Pakta svaki član Lige dužan sudjelovati u vojnim i ekonomskim sankcijama protiv napadača. Kako je mogla Njemačka primiti prema Rusiji obaveze, sasvim protivne obvezama, što će ih Njemačka imati, stupivši u Ligu naroda? Istina, njemački ministar spoljnih poslova Stresemann se požurio, da objasni čl. 2. i 3. toga ugovora svojim pismom sovjetskom ambasadoru u Berlinu. Doista, tu se kaže,, da će se Njemačka u Društvu naroda odlučno odupirati svim tendencijama, koje bi bile jednostrano uperene protiv Rusije i da nikakav postupak sankcija protiv Rusije ne će biti mogućan, osim ako Rusija započne navalni rat protiv treće države. Ali sada dolazi ono glavno. »Treba uzeti na um, piše Stresemann Krestinskomu, da pitanje o tom, da li je u jednom oružanom sukobu s trećom državom napadač Savez socijalističkih sovjetskih republika, ne može se, sa valjanošću za Njemačku, riješiti bez pristanka Njemačke, pa da zato optužba, koju bi druge države mogle iznijeti protiv SSSR, i koja, po mišljenju Njemačke ne bi bila opravdana, ne bi obvezivala Njemačku, da učestvuje u bilo kakovim mjerama, predvidjenim u čl. 16.«

Tko ispredi tekst ugovora sa komentarom u pismu, taj mora doći do zaključka: mistifikacija je ili tekst li opet komentar. Koja država hoće da preuzme obaveze člana Ligina, ta se ne će ugovorom obvezati na neutralnost u ratu, koja čak isključuje bojkot. Ako li se doista obvezuje na neutralnost, onda ima, u najmanju ruku, vrlo čudno shvaćanje o dužnostima članstva u Ligi. Bilo kako mu drago, i najbezazlenijega optimista podilazi neka sumnja, kada vidi, da Njemačka odmah poslije Lokarna sklapa savez prijateljstva s nikim drugim već baš sa Sovjetskom Rusijom, koja je zakleti neprijatelj Lige naroda; sa sadašnjom Rusijom, koja možda jedina iz dna duše priželjkuje svjetsku konflagraciju, jer od nje, nažalost sa vrlo mnogo šansa, očekuje osvit svjetske revolucije.

Digitized by Google

Opće svoje poglede o Ligi naroda i o njezinu nastojanju za organizaciju mira iznio sam još prošle godine na ovom mjestu, govoreći o ženevskom Protokolu za mirno rješavanje medjunarodnih sporova. Ne ću ih ponavljati, samo sam slobodan dodati još jednu misao.

Današnja demokratska država, zadahnuta idejom prava i posvećena kulturi, izložena je koncentričnom napadaju sa krajnje ljevice i sa krajnje desnice. Obje te ekstremne tendencije vezuje jedna ideja, a to je kult sile. U unutrašnjem državnom životu znači to: s jedne strane direktna akcija i diktatura proletarijata, s druge strane nacijonalizam, fašizam i njegova diktatura; objema je tendencijama isti cilj: diktatura. I na medjunarodnom polju dovode obje ekstremne tendencije do istoga cilja: do rata. Nacijonalizam zaradi imperijalizma, komunizam zaradi svjetske revolucije. Demokracija, koje su pobjedu svi smatrali za najsigurniji posljedak svjetskoga rata, bojažljivo uzmiče. Pa zar moraju već izgubiti nadu pobornici demokratskih ideala? Lijepo je rekao Paul Boncour: »Mir nije dan lijenivcima i kukavicama; za nj treba muških srdaca.«

U takvim prilikama, mislim, pravo je pogodio Briand, kada je rekao, da Lokarno nije još maslina, nego tek klica masline.

Pravo preče kupnje u otomansko-bosanskom zakonodavstvu.

Napisao priv. sveuč. docent dr. Mihajlo Zobkow, senatski predsjednik vrhovnoga suda u Sarajevu.

UVOD.

Pojam i značaj prava preče kupnje kao prava stvarnog. Stanovište prava rimskoga i germanskoga, slavenskih prava, naročito u Crnoj Gori.

Gdje je priznata individualna svojina, tamo je vlasnik u načelu neograničen gospodar svoga dobra kod raspolaganja za života i za slučaj smrti. On može otudjiti svoje dobro pravnim poslom inter vivos, kome hoće, i nije vezan ni rodbinskim odnošajima ni stvarnim pravom drugoga lica. Privilegiranih ili »bližih« osoba za stečenje otudjenog dobra redovito nema.

Ali neka zakonodavstva poznaju od toga načela iznimku: neka lica imaju kod otudjenja nepokretnina pravo prvenstva pred drugima, koje se kod kupoprodaje zove »pravo preče kupnje« (Vorkaufsrecht)[1]). Ono nije identično sa ugovorenim pravom preče kupnje (§ 1072 ogz.), kod kojega je kontrahent vezan za neku osobu

[1]) U starogermanskom pravu ono se zove (v. Gierke, Deutsches Privatrecht Izd. II. strana 766.) takodjer »pravo bližega« (Näherrecht) ili pravo retrakta (jus retractus, Zugrecht, Retrakt), jer bliži može stvar za se oduzeti (odvući, retrahere) ili »Einstandsrecht«, jer bliži može na mjesto kupca u ugovor stupiti (eintreten, einstehen) itd.

Digitized by Google

ne po zakonu a po svojoj dragoj volji, a gruntovnim upisom može tu svoju volju nametnuti i nasljedniku (§ 1073 ogz.).

Zakonsko pravo prvokupa u istinu ograničuje vlasnika zemljišta u izboru kontrahenta. On je dužan, ako se hoće osloboditi odgovornosti, prije nego što sklopi pravni posao, ponuditi zemljište »bližemu« privilegiranom po zakonu licu pod uvjetima, pod kojima kani zemljište otudjiti. Tek kad ponuda ostane bez uspjeha, može prodati i drugoj osobi. S druge strane može to povlašteno lice tužbom »vratiti«, za se »natrag povući« (retrahere) prodanu nepokretninu. To je najjače djejstvo toga zakonskoga prava. Za to mu teorija sa pravom daje naziv »jus rectractus« (Zugrecht Retraktsrecht) i time već naglašuje, da je ono jače nego osobno pravo potraživanja, da se odnosi na samu stvar, da je dakle pravo stvarno.[2])

Takovo ograničenje vlasnika kod otudjenja (alienatio) nepokretnina nalazimo naročito u starim germanskim i slavenskim običajima, kasnije i u pisanim zakonima.

U staroj Grčkoj i starom rimskom civilnom pravu nije se moglo to ograničenje razviti već za to, što je tamo bilo u najstarijim vremenima otudjenje porodičnog zemljišta (heredium. herctum) u opće zabranjeno. Glava porodice imao je dužnost prinašati godišnje žrtve na svom domaćem ognjištu bogovima. To se je ognjište nalazilo u kući ili u auliji, sa koje se prelazilo na njive, potrebne za uzdržavanje porodice. Tako je bilo pravo vlasništva na to heredium usko vezano sa religijom te nije se moglo ni pomisliti, da bi porodica mogla ikada to mjesto svojih bogova napustiti.[3])

Kasnije[4]) opet nije dopuštala organizacija rimske porodice, da se pater familias ograniči u kojem god pravcu kod alijenacije svoga vlasništva. Rimsko se pravo nije zadovoljilo pojmom porodice (familia) u prirodnom smislu (naturalis cognatio) tj. da se pod porodicom razumjeva skup osoba, koje su sa sobom vezane zajednicom krvi, jer se takova zajednica nalazi i kod životinja. Za to je staro rimsko pravo (jus civile) pronašlo za rimske gradjane (cives) i drugi pojam porodice: cognatio civilis (adgnatio), samo da se po-

[2]) Otto Gierke, Deutsches Privatrecht II. str. 769 zastupa odlučno to mnijenje time, da to slijedi iz historičkog razvitka toga prava: Die Näherrechte bilden eine besondere Klasse der begrenzten dinglichen Rechte. Za to ga stavlja u sistemu medju stvarna prava u posebnoj glavi (V). Slično i drugi germanisti. Neki (Laband, Stobbe, Roth) ne smatraju to pravo niti obveznim niti stvarnim, nego tvrde, da je »eine im öffentlichen Rechte wurzelnde gesetzliche Befugnis zu einseitiger Anciegnung« (Gierke lc. str. 770 op. 19). Sa stanovišta rimskoga prava, u kojemu je ono bilo slabo razvijeno, smatraju ga pandektisti i danas pravom obligatornim (Windscheid-Kipp, Lehrb. d. Pand. IX. Aufl. II. str. 646).

[3]) Fustel de Coulanges (prevod Paul Weiss), Der antike Staat (Berlin 1907) str 61—75.

[4]) Nedvojbeno bilo je poznato otudjenje zemljišta već zakonu XII tablica (g. 452—450 pr Kr.), jer se tu veli: Uti legassit super pecunia tutelave suae rei, ita jus esto.

Digitized by Google

kaže snaga muškarca u javnom i privatnom životu. Po tom pojmu ne zajednica krvi veže pojedine osobe već pripadnost jednoj stanovitoj kući (porodici) pod očinskom vlasti (patria potestas ili manus) jednoga muškarca, kao da bi se svi od njega rodili.[5])

Kod takove organizacije kuće, u kojoj je bio sve samo paterfamilias, a ne i drugi, agnati, koji nisu do smrti patris familias niti bili sui iuris[6]) niti su mogli šta za se redovito sticati, ma da su i punoljetni bili, bilo je u starom rimskom pravu isključeno, da bi pater familias bio ikako ograničen sa strane djece ili daljnjih srodnika u pogledu izbora osobe kontrahenta kod otudjenja svoga dobra.

Na sasvim drugim načelima bila je zasnovana »kuća« (porodica) u germanskom i slavenskom pravu. Pored pojma krvnog srodstva (naturalis cognatio) nije bilo srodstva civilnog (familia agnatorum). Glavar porodice nije vršio samo vlast (potestas), nego je bio glavno pozvan, da brani one osobe, koje su se nalazile pod njegovom zaštitom. U tu je svrhu on imao nad njima u starom pravu tutorstvo (mundium) i vršio zajedno sa suprugom roditeljsku vlast, a njegova »očinska vlast« (väterliche Gewalt) bila je samo osnažena »roditeljska vlast« (elterliche Gewalt).[7]) To je i u najnovijim zakonima uzakonjeno. Njemački gradj. zakon od 18. augusta 1896. (na snazi od 1. januara 1900.) ne poznaje očinske vlasti (väterliche Gewalt), nego roditeljsku vlast (elterliche Gewalt). Isto tako švicarski gradj. zakon (Schweizerisches Zivilgesetzbuch) od 10. decembra 1907. (na snazi od 1. januara 1912.).[8])

---

[5]) Civilis autem cognatio... proprie adgnatio vocatur, videlicet quae per mares contingit (l. 4 § 2 D. 38. 10) Mod.

Sunt autem agnati per virilis sexus personas cognatione juncti, quasi a patre cognati, veluti pater eodem patre natus, fratris filius, neposve ex eo, item patruus et patrui filius et nepos ex eo (Gaj. Inst. I. 156).

Fustel de Coulanges, l. c. str. 57. sl. razumijeva, u vezi sa religijom, pod agnatima sve one muške osobe kuće, koje doprinašaju istim bogovima žrtve (po našem bi to odgovaralo muškarcima iste porodice, koji slave istu krsnu slavu). U Justinijanskom već pravu izgubila je adgnatio svoj značaj (Czyhlarz, Inst. § 30).

[6]) Tek poslije njegove smrti postaje filius familias sui juris a sve dosadanje osobe, koje su bile pod očinskom vlasti umrloga, potpadaju ipso jure pod potestas novog patris familias (Czyhlarz, Inst. § 31).

[7]) Spor. Gerber, Deutsches Privatrecht, VIII aufl. str. 623 op. 2: Die Natur der vaterlichen Rechte in Deutschland, selbst des alten strengen Mundiums hat aber nie diese Bedeutung gehabt; hier war immer das natürliche, in der sittlichen Organisation der Familie begründete Schutzrecht und die Schutzpflicht des Vaters die Grundlage, welches die Persönlichkeit des Kindes nicht weiter beschränkt, als jenes Schutzverhältnis fordert; daher es auch nur bis zur Mündigkeit und Selbständigkeit des Kindes dauerte. Und dieser Charakter der väterlichen Rechte besteht auch heute noch. Spor. Dernburg, Lehrb. d. preuss. Pr. R. III Aufl.) III str. 3 i 4.

[8]) Das Kind steht, solange es minderjährig ist, unter elterli-

Digitized by Google

Prema tome ličnom odnošaju djece u porodici sasvim je drugi položaj članova obitelji i u imovinskom pravcu po germanskom i slavenskom pravu nego po rimskom pravu. U porodici zajedničkim radom stečen imetak kao i nasljedjen imetak nije bio isključivo očev, kao u rimskom pravu, nego cijele porodične zajednice. Glede njegove sudbine imali su članovi porodice, muški i ženski, zajedno odlučiti u porodičnom vijeću, koje je sazivao glava porodice. Za to se porodica (Familie) smatra po germanskom pravu kao vrst jurističke osobe.[9])

Usljed toga ne može glava porodice bez pitanja članova porodice otudjiti nešto od zajedničkog imetka. Ako bi to ipak učinio bez njihova pristanka, mogu članovi porodice kao prezumptivni nasljednici (i to najbliži zakonski nasljednici po redu) tečajem jedne godine i jednog dana otudjeno dobro od svakog posjednika tužbom (actio revocatoria) za se vindicirati. To jest najobičniji slučaj vršenja »prava bližega« (Näherrecht) na osnovu porodičnoga prava odnosno na osnovu prezumptivnog prava nasljedstva. Iz početka je bilo to pobijanje otudjenja, pošto je osujetilo nasljedniku njegovo buduće pravo (Erbenwartrecht), bez svake protučinitbe. S vremenom otpala je vindikacija bez protučinitbe te se je pretvorila u izvršivanje prava preče kupnje (retractus gentilicius, Erblosung) uz platež kupovnine. Samo u slučaju velike nevolje mogao je otac zemljište prodati, ako je prodaju nudio nasljedniku bezuspješno.[10])

U pojedinim njemačkim partikularnim pravima bilo je pravo preče kupnje minuciozno uredjeno.[11]) Zbog neodredjenosti toga

---

cher Gewalt (§ 1626 njem. gr. zak.; slično čl. 274 šv. zak). Ako nisu roditelji složni, onda je mjerodavna volja oca (§ 1634 njem. zak. čl. 274 švic. zak.). Majci daje njem. zakon (§ 1634) pravo i dužnost brige samo u pogledu osobe djeteta, dočim švic. zak. ne pravi razlike (čl. 274—282). Faktično stoji na tom stanovištu i austr. opći gradj. zak. (§§ 139, 140, 144, 145), samo glede uprave imetka »djece« govori se o »očinskoj vlasti« (väterliche Gewalt) (§§ 149, 147).

[9]) Gerber., Syst. d. deut. PR. § 222, 230 i Dernburg, Lehrb. d. preuss. PR. III. § 1.

[10]) Gieke, lc., str. 788 razlikuje izmedu prigovora (Einsprache) bližega bez protučinidbe i prava prvokupa nasljednika (Erblosung, retractus gentilicius) uz plaćanje kupoprodajne cijene. Nakon recepcije rimskoga prava postao je prvokup pravilom tako, da je prezumptivni nasljednik mogao prodaji prigovoriti samo pod uslovom plaćanja kupovnine.

[11]) Medju ova spada od novijih zakona i »das Allgemeine Landrecht für die preussichen Staaten« od 5. februara 1794. u kojem nalazimo posebnu glavu »Vom Vorkaufs-Näher- und Wiederkaufsrechte (I. 20. §§ 568—657). Von dem Näherrechte auf Familiengüter« pro futuro u negativnom smislu — (II. 4. §§ 227—250), zatim glede prava preče kupnje suvlasnika (I. 17. §§ 61, 65.). Danas imaju ti propisi većinom samo historički značaj (Dernburg, Lehrb. d. preuss. Pr. R. I. § 380 A. 5).

Digitized by Google

instituta u rimskom pravu nastojalo se je, germansko pravo preče kupnje (Näherrecht, Retraktrecht) sasvim odvojiti od rimskoga,[12]) ma da i ono u kasnijem razvitku nije se samo ograničavalo na ugovoreno pravo, nego je priznavalo u nekim slučajevima pravo prvenstva i po zakonu,[13]) i to više pod uplivom bizantijskoga prava, kao što dokazuje i grčko ime prava preče kupnje («jus protimeseos«) u kasnijem rimskom pravu.

Gore istaknuti nazor staroga germanskoga prava o organizaciji i značaju porodice (familia, »kuća«),[14]) o pravom karakteru porodičnog imetka prešao je i u slavenska prava ili se u njima već prije toga samostalno razvio, te je dobio svoj najbolji izraz u zadruzi južnih Slavena kao jurističkoj osobi. Ali i bez obzira na zadrugu razvilo se je, naročito kod južnih Slavena, u slučaju neopravdanog otudjenja zemljišta pravo pobijanja sa strane »bližih« članova porodice. To mora biti staro običajno pravo južnih Slavena, čim se je V. Bogišić našao pobudjenim, da to istakne u zakonu.

Opšti imovinski Zakonik za knjaževinu Crnu Goru (novo izdanje iz god. 1898. na Cetinju) raspravlja u čl. 47.-64. podrobno »o pravu preče kupnje medju bližikom te o granicama stjecanju nepokretnih dobara«. Čl. 48. odredjuje: »Pravo preče kupnje (873), koje je od davnine u običaju medju bližikom (tj. izmedju bratstvenika, medjaša, seljana i uopće plemenika) pri prodaji nepokretnih dobara, ostaje i u napredak u svojoj potpunoj snazi.« To je staro običajno pravo bilo ali u Crnoj Gori i prije toga već uzakonjeno.[15])

Sa koliko je razloga mogao V. Bogišić tvrditi u svom sjajnom Zakoniku, da je pravo prvokupa kod Srba »od davnine u običaju«, vidi se po tome, da je i »Gradjanski Zakonik Kraljevine

[12]) Spor. O. Gierke l. c. II, str. 775.

[13]) Npr. kod dražbe dobara dužnika »potior habetur« vjerovnik i srodnik (creditor cognatusve. I. 16 D 42.5. l. 60 D II. 14), kod prodaje melioracija (»emponemata«) sa strane emfiteute ima vlasnik zemljišta pravo prvenstva (l 3 C. 4, 66), fiscus kod prodaje privatnih rudnika (»fisco potissimum distrahant«, l. 1. C. 11. 6.).

[14]) »Kuća« tj. domaća zajednica u svojoj cjelini stupa na mjesto članova kuće. Kuća je dakle kao neki odlučeni pojam za obitelj, koja se smatra da je nosilica ukupnog domaćeg rada i imovine (§ 964 Crnog. imov. zak.).

[15]) U čl. XV Zak. od god. 1798—1803 odredjuje se:

Кои чоек хоће по данас продавати кућу или баштину, или виноград или метех, или дубраву, или остало свое недвижимо имуће, нека наприе пита и понуди своју близику пред сведоцима; пак ако не би кћела близика купити, нека понуди мергинаша то ест раздионика од баштине, не би ли он ктио купити; тада слободно нека продае кому може у свое село или у свое племе, само ваља да учини књигу најмање пред три поштена чоека или сведока, како је близику и мергинаша нудио и како они ниесу хотели или ниесу могли купити. Isto odredjuje Danilov zakonik od godine 1855. u čl. 45. (v. Spevec, Pravo bliže rodbine glede odsvoja nekretnina, „Mjesečnik" iz god. 1883. str. 641/642.)

Digitized by Google

Srbije[16]) bliže normirao taj institut u §§ 670.-676., i ako sličnih propisa nije bilo u austr. opć. gradj. zak., koji mu je služio glavnim vrelom. Vidi se, da je i tu bio mjerodavan »običaj od davnina«, radi kojega se je zakonodavac smatrao ponukanim, da ga pobliže uzakoni. Interesantno je to, da se u dotičnom propisu[17]) izrično govori o »miljkovima« te da je pravo preče kupnje priznato ne samo »najbližoj rodbini« nego i »smesnicima i zajedničarima«, te »susjedima prvima i komšijama«. Ali već zakonodavnim riješenjem od 14. maja 1847. oduzeto je bilo to pravo »prvim susjedima i komšijama« i ostavljeno samo suvlasnicima i presumptivnim zakonskim nasljednicima (Erblosung).

Ne samo po tome, da zakonik na tom mjestu govori o »miljkovima«, nego i po tome, što daje pravo preče kupnje i svim suvlasnicima i prvim susjedima, vidi se, da je gradj. Zakonik Kraljevine Srbije stajao u tom pitanju i pod uplivom otomanskog šerijatskog prava, koje je nedvojbeno i u Srbiji prije narodnog oslobodjenja ispod Turaka stajalo na snazi.[18])

U starom hrvatskom pravu nalazimo samo u Poljičkom statutu izričnu odredbu o pravu prvokupa.[19]) I Senjski statut daje kod alijenacije nepokretnina bližima (nomine proximitatis) pravo prvenstva i spriječenja valjanosti ugovora.[20])

---

[16]) Taj je zakonik izdan za knjaza Aleksandra Karagjorgjevića dne 11. marta 1844. (vidi izdanje dra. Lazara Markovića, Beograd 1913.: „Грађански Законик Краљевине Србије са кратким објашњењима" стр. 288.

[17]) § 670: Што се непокретних добара тиче као миљкова и баштина, закон даје неким лицима прво да имају првенство на куповнину. Таква лица су смесници или заједничари, родбина најбижа, која би право наследства у проданим добрима имала, која би по закону наследила, и суседи први и комшије.

Zakonik objašnjava, ali ne sasvim točno, pojmove „miljkova" i baština u § 475, spor. § 212. al. 2.

[18]) § 213 Zakonika izrično ustanovljuje, da su u Srbiji ukinuti »spahiluci«, timari i zijameti«, tj. vojnička lena (sipahi), od kojih se veća zvala »zijameti«, a manja »timari« (Eichler, Das Justizwessen in Bosnien u. Hercegovina. 1889) str. 40. Otomanski zakon od 7 Ramazana 1274 (3 maja 1858) nije mogao biti od upliva, jer je to kasniji zakon.

[19]) § 73. Zakon o plemenštin est ovoi: ča est stara baština očasta od prvih, oni, tko ju drži imaju radovati i uživati i ob noj živiti; da nije podobno, da ju kamo strati ni obrati brez velike nevole, nego kako veli stari zakon i običai, da ju ondi oide gdi e i zastao.

§ 78. Naiprvo zakon stari hoće, da se plemenština ne more prodati ni založiti u tmi toi rekući otaja navlastito od bližnega; da ima se prodati svitlo, bilodano i ponuditi prvo bližnjega svoga, a zakon estari polički, da ima opovidit oni, koi misli prodati, po tri zbora ali o knezu na tri obroke govore: ovo ću prodati, ako će koi bližni kupiti, pristupi, ako li neće, a ja ću komu mogu. (Spevec, l. c. str. 650.).

[20]) Vidi Spevec, l. c. str. 703, gdje su dotični propisi senjskoga statuta (§§ 23, 24, 26) u izvornom latinskom jeziku navedeni.

Digitized by Google

Kod Bugara je isto postojalo za nake osobe po zakonu pravo preče kupnje od najstarijih vremena.[21]) Da je ono prešlo u velikom opsegu u svijest naroda, vidi se po tome, da je zakonsko pravo preče kupnje (»izkupuvaneto«) podrobno normirano u Obligacionom zakonu (Zakon na zad'lženijata i dogovorite) od 3. dezembra 1892. god. u čl. 299.—307.[22])

Naučenjaci, koji su se bliže zanimali tim pitanjem u starom pravu sjevernih Slavena, Rusa, Čeha i Poljaka, nisu mogli ustanoviti, da bi se pravo preče kupnje kod njih razvilo u toj mjeri i tako odlučno, kao kod južnih Slavena. Izgleda, da je strogi nazor starorimskih propisa o »patria potestas« više odgovarao absolutističkom ustrojstvu država tih naroda, a možda su ti slavenski narodi i nerado primali u nekim pitanjima ono, što su vidjeli kod svojih neposrednih susjeda, kod »Teutona«,[23]) kod kojih se je taj institut najprije i najviše zapazio.

Kod Čeha i Poljaka mogla je lahko i katolička crkva stajati na putu tom institutu, jer se je njim diralo u njezina dobra, koja su stečena lukrativnim i oneroznim ugovorom sa vlasnikom. To se može predmijevati iz činjenice, što neka poljska vrela dokazuju, da je sudska praksa redovito isključivala pravo preče kupnje kod ugovora sa crkvom ili samostanom.[24])

Ipak ali nalazimo i u starom ruskom, češkom i poljskom pravu podatke,[25]) iz kojih se vidi, da je naročito bliža rodbina imala pravo odkupa[26]) zemljišta, koje je bez njezine privole vlasnik strancu prodao ili zamijenio.

Sve sam to naveo namjerno u tu svrhu, da se može prosuditi, da li i u koliko je opravdan nazor mnogih pravnika, da je pravo preče kupnje (jus retractus) jedan »nesavremen« institut, kojemu ne bi trebalo dati mjesta u zakonu.

To će se još bolje viditi iz daljnjih razlaganja tečajem raspravljanja o zakonskom pravu preče kupnje u otomansko-bosanskom pravu.

---

[21]) To je vrijedilo i za pokretne stvari, koje su obitelji neophodno potrebne. Za onoga, koji odsvaja, vele da je poludio (Spevec, l. c. str. 640).

[22]) V. zvanični »Sbornik« sudskih zakona (Sofia, 1906) str. 547/548.

[23]) Tako napr. nalazimo u jednom poljskom vrelu iz naše oblasti ovu ironičnu primjedbu: Sed forte vos Theutonici non plene intelligitis, quid sit patrimonium. I zatim razjašnjuje tome »Teutonu« pojam »patrimonium« (nasljedno dobro) i razliku prema stečenom dobru. Spor. Spevec l. c. strana 788.

[24]) Spor Spevec l. c. str. 789.

[25]) Spevec l. c. za česko pravo str. 719. slijed., za poljsko pravo str. 780. slijed. a za rusko pravo str. 852. slijed.

[26]) Starorusko pravo govori o »vykup-u«, latinska poljska i češka vrela rabe izraze »redimere«, »repetere« ili »requirere«, a u češkim vrelima upotrebljuje se takodjer izraz »ssuti« = sasuti, sypati (= isplatiti, otkupiti) (Spevec l. c. str. 777 op. 7; 784, 857.)

Digitized by Google

I.

Pravo „šufe" na mulkovna zemljišta i pravo prvenstva (hakk-i-rudjhan) na erazi mirié. Pojam i slučajevi prava šufe: Suvlasnik, zajedničar u pravu, neposredni susjed. Odreknuće. Lično pravo. Predmet. Samo kod kupoprodaje. Sinulacija stranaka. Protučinidba.

Otomansko zakonodavstvo govori o pravu preče kupnje na tri mjesta: u otom. gradjanskom zakonu t. zv. »Medžella«[27]) (§§ 950.—956., 1008.—1044.), u zakonu o posjedu državnih (mirijskih) zemljišta od 7. Ramazana 1274. (3. maja 1858.) i u zakonu o zemljišnom posjedu od 7. Muharema 1293. (1876. god.) [28])

U Medželli normirano je pravo preče kupnje glede mulkovnih zemljišta, a u drugim cit. zakonima glede mirijskih nepokretnina.[29]) Prvo pravo prvokupa zove zakon i otomanska literatura p r a v o š u f e, šefiluk, a drugo-pravo prvenstva (hakk-i-rudjhan).[30])

Grunt. zak. za Bosnu i Hercegovinu od 13. septembra 1884. zadržao je (§ 1.) i jedno i drugo izrično na snazi, a zove oba u njemačkom izvoru »E i n s t a n d s r e c h t« (Tapurecht, gesetzliches Vorkaufsrecht), dakle smatra je kao stvarna prava. I jedno i drugo pravo prvokupa vrijedi samo glede nepokretnina i u praksi redovito samo u slučaju kupoprodaje. Ali svako to pravo ima razne zakonske pretpostavke, te se za to mora svako napose raspravljati.

* * *

»Medžela« ne raspravlja o pravu prvokupa (šufa) na mulkovne nepokretnine, tj. takove nepokretnine, na koje ima vlasnik neograničeno pravo raspolaganja glede same suštine a ne samo glede uživanja — u odsjeku o kupoprodaji (Knjiga I.), nego nakon pretresa raznih obligatornih odnošaja i pretresa o prisvojenju i uništenju tudjih stvari, i to u knjizi IX., poglavllju III. u vezi sa ličnim ograničenjem kontrahenta (pogl. I. i II.). Ako bi se toj sistematici mogla pripisati kakva važnost, moglo bi se iz nje to zaključiti, da zakon poznaje ograničenje ne samo glede osobe nego i glede jedne vrsti stvari, naime glede mulkovnih nepokretnina.

---

[27]) To nije jedinstveno obnarodovan zakonik, nego iz zbirke zakona (Dustur) u raznim vremenima (1856—1876) sastavljeni pojedini propisi civilnoga prava. Spor. E i c h l e r, Das Justizwesen Bosniens und der Hercegovina, Wien, 1899 str. 358 i slijed. Sada imamo taj zakoonik u privatnom prijevodu: »Medželle i ahkjami šerije, Sarajevo, 1906, naklada Daniela A. Kajona u dva sveska.

[28]) U »Sammlung der für Bosnien und die Hercegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen, II. Band. Justizverwaltung, Wien 1881. str. 275. slijed. imamo njemački prijevod prvog zakona a na str. 383 drugoga zakona. Srpsko-hrvat. prijevoda tih zakona nema.

[29]) O tom razlikovanju spor. dr. Z o b k o w, Primjenjivanje austr. općeg gradj. zakonika u Bosni i Hercegovini, otisak iz »Mjesečnika« god. 1921. str. 6-7 i »Alijenacija mirijskih zemljišta u Bosni i Hercegovini, otisak iz »Mjesečnika« god. 1909. str. 4 do 14.

[30]) Vilh. P a d e l. »Das Grundeigentum in der Türkei« (Jahrb. der internationalen Vereinigung. Bd. 6-7 str. 1724. zove pravo prvokupa glede mirijskih nepokretnina »Quasi-Schufa-Recht«.

Digitized by Google

Zakon raspravlja podrobno u četiri odsjeka (§§ 1008. do 1044.) »o redovima za vršenje prekupa« (odsj. I.), o »uslovima za prekup« (odsj. II.), o »traženju prekupa« (odsj. III.) i o »poljedicama prekupa« (odsj. IV.). Ali i u uvodu IX. knjige objašnjava u §§ 950. do 956. značaj tehničkih izraza.

Tako objašnjava u § 950.: Prekup (š u f a)[31]) je dobiti u vlasništvo jedno p r o d a n o mulk-dobro za onu svotu, za koju je ono kupčevim dobrom postalo. Po § 951. zove se ona osoba, koja ima po zakonu ovlaštenje na prekup — š e f i (šefija). Nepokretnina, na koju se vrši pravo prvokupa, koja je »opterećena« pravom prvokupa zove se »m e š f u - u« (§ 952.), a mulkovna nepokretnina, koja ovlašćuje (dovodi, prouzrokuje) na pravo prekupa, zove se »m e š f u - u n - b i h« (§ 953.).

Interesantno je, da Medžela ne daje prava prvokupa, kao germansko pravo i slavenska prava osobama, koje su sebi »bliže« radi porodičnog odnošaja, nego je daje osobama, koje stoje kao posjednici dobra gospodujućeg (mešfu un bih) u nekom stvarno-pravnom odnošaju prema otudjenoj nepokretnini (mešfu-u). Po Medželi nemaju dakle prava preče kupnje niti bliži rodjaci (sin, otac, brat) (Näherrecht u pravom smislu) niti faktični ili prezumptivni sunasjednici u otudjenom dobru (Erblosung), nego i osobe tudje, ako samo stoje u nekoj stvarnoj vezi prema otudjenom dobru. To isto vrijedi i glede mirijskih nepokretnina, samo je tu donekle drugi »red« (naslov).

1. U prvom redu ima pravo prvokupa (šefiluka) s u v l a s n i k (§ 1009. M.) prodanog zemljišta (germansko tzv. G a n e r b e n l o s u n g, r e t r a c t u s e t j u r e c o n d o m i n i i). To je jedno najjače vrelo za zakonsko pravo preče kupnje, koje priznaje i najnovije zakonodavstvo[32]) te koje u prvom redu zaslužuje iz ekonomskih razloga da bude u novim zakonodavstvima zadržano odnosno priznato.

---

[31]) Arapski komentari izvode riječ »šufa« iz »zam« = prisloniti, pridodati, naturiti. »Šufa« zove se pravo prvokupa samo kod mulkovnih nepokretnina, kod mirijskih zove se ono »hakki-rudjhan« = pravo prvenstva.

[32]) Čl. 682 švic. zak. od 10. decembra 1907. određuje: Miteigentümer haben ein Vorkaufsrecht gegenüber einem jeden Nichtmiteigentümer, der einen Anteil erwirbt.

Bugarski zak. od 3. XII. 1892. daje (§ 300) suvlasniku nepokretnina takodjer pravo prvokupa.

Samo sa ograničenjem na s u n a s l j e d n i k e (Miterben) priznaje to pravo i njem. gradj. zak. (1896.) u § 2034: Verkauft ein Miterbe seinen Anteil an einen Dritten, so sind die übrigen M i t e r b e n zum Vorkaufe berechtigt. Die Frist für die Ausübung des Vorkaufsrechts beträgt zwei Monate. Das Vorkaufsrecht ist vererblich. — Slično već član 841 franc. Code civil, koji inače perhorescira svaka prvenstva. Spor. § 670 Gradj. Zak. Kralj. Srbije. Po čl. 107 crnog imov. zak. imaju suvlasnici šta više pravo prvenstva pred svom bližikom, kad ga zajednički traže a nepokretnina je n e r a z d j e l j i v a.

Digitized by Google

Pojam suvlasništva prosudjuje se u smislu §§ 361. i 354. ogz. Prema tome mora biti retrahent idealni suvlasnik, a ne samo fizički posjednik jednog dijela cjelokupnog zemljišta, jer samo kao takav može biti upisan u gruntovnici, a samo gruntovnim upisom može steći pravo suvlasništva (§ 431. ogz., §§ 68., 11. bos. grunt. zak.) i samo tim načinom može dobiti legitimaciju za tužbu.[33]) Tu legitimaciju mora dokazati gruntovnim izvadkom, što ga ima priložiti tužbi (§ 59. 5 bos. gpp.), osobito ako u tužbovnom zahtjevu stavi predlog i u pogledu gruntovnog upisa, jer se taj može dozvoliti i provesti samo na osnovu valjane isprave, bez koje se ne može ni osuda temeljito izdati (§§ 86., 96. d. bos. grunt. zak.)

Ne moraju s v i suvlasnici, ako ih ima više, potraživati pravo prvokupa, nego to može činiti i jedan od njih u svoje ime. Ali on ne može potraživati samo jedan dio od prodanog idealnog dijela ili od više idealnih dijelova samo jedan, npr. od prodanih ¾ ne može potraživati samo ¼ ili $^2/_5$, nego može potraživati svih ¾ dijela, jer se šefiluk smatra nedjeljiv (§ 1041 M).

Time, što od više suvlasnika ne iskorišćuje svaki u propisanom roku i na propisan način pravo prvokupa, gubi pravo potraživanja isto tako, kad bi svoj dio drugim suvlasnicima poklonio i time prestao biti suvlasnikom (§ 1042 M.)

Ako tuži više suvlasnika zajedno ili posebnom tužbom a sud spoji više parnica (§ 97 bos. grpp.), onda se ima dosuditi predmet parnice per capita a ne per partes prema suvlasničkim idealnim dijelovima tužitelja (§ 1013 M.).[34]) Ako bi se osuda izdala bez obzira na druge podnešene a neriješene tužbe, morao bi se sporni odnošaj u smislu propisa § 1013 M. riješiti posebnom novom tužbom medju tužiteljima, koji imaju kao suvlasnici pravo retrakta.

U medželi se naročito tumači primjerom razlika izmedju suvlasnika i neposrednog susjeda te se odredjuje, da suvlasnik u zidu jedne kuće ima se smatrati i suvlasnikom kuće prodane (§ 1012 M.), dočim se ne može govoriti o suvlasniku nego o neposrednom susjedu, ako u prodanoj kući pripada jedan sprat jednom a drugi sprat drugom vlasniku (§ 1011 M.).[35]) To je razlikovanje postalo po gruntovnom sistemu, koji sada u Bosni vrijedi, bespredmetnim.

---

[33]) Neispravno prima riješ. Vrh. Suda u Sarajevu od 14. V. 1884. br. 3274, da je po § 1008 Medj. za retrahenta-suvlasnika dovoljno, ako on zajedno uživa dotično dobro, npr. ima sagradjenu na zemljištu s v o j u štalu, vodke itd. U tom slučaju ne može biti govora o pravu šufe niti iz § 1010 M. (zajedničar u pravu).

[34]) § 1013 M. glasi: U slučaju ako ima više ovlaštenih na prekup (šefija), uzima se obzir na njihov broj, a ne na broj (količinu) njihovih dijelova. Na primjer, kad bi nečiji dio iznašao polovinu jedne kuće a dijelovi druge dvojice trećinu i šestinu, pa bi prvi prodao svoj dio nekom trećem, pa bi druga dva suvlasnika prekup zatražili, podijeliće se medju njima polovica po pola, a ne može uzeti više onaj, kojemu pripada trećina prema svom većem dijelu.

[35]) Prije toga bilo je to pravno moguće, tim više, što u Bosni nije vrijedilo načelo: superficies solum cedit. To je gruntovnim zakonom (§§ 6 i 7) modificirano.

Digitized by Google

2. Ako suvlasnika nema, ili kao suvlasnik ne potražuje prava šuře, može ga potraživati »zajedničar u pravu«, koje pripada prodanom zemljištu (mešfu-u). Npr. veli Medžela u § 1008.: zajedničari jesu u pravu, ako se prodana bašta poljeva iz jedne te iste privatne vode, kojom se i druge osobe služe, sve one osobe, koje se služe pravom poljevanja iz istog vrela ili bunara.[36]) Ali služenje vodom iz jedne javne rijeke ne daje toga prava.

Ili navadja se kao primjer ovaj slučaj zajedničara u pravu: vrata od više kuća otvaraju se na isti privatni put. Ako se proda jedna takova kuća, onda imaju sve osobe, čijih se vrata otvaraju na isti put, bez obzira da li su to neposredni susjedi ili ne, pravo retrakta. Javni put, na koji vrata izlaze, ne daje toga prava (§ 1008 M.). U jednom i drugom primjeru se predpostavlja, da je zemljište prodano zajedno sa pravom, kojim se više osoba služe, jer inače nema govora o zajedničarima u pravu (§ 1015 M.). U slučaju konkurencije daje pravo crpsti zajedničku vodu prvenstvo pred pravom prolaza kroz zajednički put (§ 1016 M.). U slučaju konkurencije više osoba na pravo iste vrsti, imaju prvenstvo one osobe, koje se zajednički služe užim pravom, npr. crpljenje vode iz malog kanala, koji se vodi iz zajedničke privatne rijeke, daje prvenstvo pred uživanjem vode iz zajedničke privatne rijeke; služenje malim putićem (ćorsokak = tariki has, § 956 M.) daje prvenstvo pred uporabom jednog većeg zajedničkog puta (§ 1014 M.).

Po svhaćanja modernoga prava u vezi sa gruntovnim principom izgleda, da se pojam »zajedničara u pravu« pokriva sa pravom služnosti (servitus). Prema tome odlučan bi bio za izvršivanje prava prvokupa, naročito u slučaju konkurencije, prije svega upis prava služnosti u gruntovnici na prodanom služećem (serviens) zemljištu (§ 76 grunt. zak.). Svakako gruntovni upis morao bi biti mjerodavan za slučaj konkurencije za to, što se u smislu propisa § 11 bos. gr. zak. imaju glede stečenja stvarnih prava primjenjivati propisi austr. opć. gradj. zak.

U praksi bosanskih sudova ima malo slučajeva, u kojima retrahent izvadja svoje pravo iz »zajedničkoga prava uživanja.« Isto je malo slučajeva, u kojima je pravo služnosti upisano u gruntovnici, jer se bosanski vlasnik zemljišta ne daje lahko ograničiti, i to gruntovničkom ubilježbom, u svom pravu vlasništva. Za to može lahko doći, da se iz tog naslova potražuje pravo preče kupnje i bez gruntovnog upisa prava zajedničke služnosti. Treba i u tim slučajevima pošto se radi o specijalnim propisima, i bez obzira na propis § 11 grunt. zak. priznati pravo preče kupnje u slučajevima gore navedenim kao i u drugim sličnim slučajevima, u kojima se retrahent poziva na »zajedničko« vršenje kakvog prava, u kojem sudjeluje i vlasnik prodanog zemljišta (mešfuu).[37])

[36]) To pravo crpsti tekuću vodu iz zajedničkog privatnog vrela zove se šurbi-has (§ 955 M).

[37]) U starogermanskom pravu ne nalazimo sličnoga slučaja prava prvokupa iz naslova zajedničkog uživanja. Sličnost samo iz daleka mogla

Digitized by Google

Ovaj pojam »zajednice u pravu« nije identičan sa slučajem prava prvokupa kod mirijskih nepokretnina, koji predvidja § 44 zakona od 7 Ramazana 1274 (3. maja 1858.). Po tom propisu ima vlasnik z g r a d a ili d r v e ć a na tudjem zemljištu pravo preče kupnje zemljišta, koje je kupila druga osoba (extranea persona). Jasno je, da se u tom slučaju ne može govoriti o »zajednici u prava« u smislu § 1008 Medžele nego o izvršivanju prava u dva različita pravca.

3. Pošto se »zajedničari u pravu« malo koriste u praksi pravom šufe, to dolazi pored suvlasnika zemljišta najčešće treći po redu retrahent, n e p o s r e d n i s u s j e d. I to je slučaj, koji se je poprimao skoro u svim zakonodavstvima, koja u opće priznaju zakonsko pravo retrakta (tzv. N a c h b a r l o s u n g, r e t r a c t u s e x j u r e v i c i n i t a t i s).[38]) Nova su zakonodavstva i taj slučaj retrakta napustila. Ostavio ga je još, ali sa ograničenjima, b u g a r s k i obligacijoni zakon od 3. decembra 1892.

Zakon daje to pravo ne svakom susjedu, nego samo »neposrednom«, tj. vlasniku mulkovnog zemljišta (mešfu un bih), koje graniči sa prodanim mulkovnim zemljištem, a ne daljim susjedima bez neposrednih granica njihova zemljišta. Neposredni susjed, čije zemljište nije mulkovno, nego mirijsko ili vakufsko, nema prava prvokupa, jer i njegovo zemljište (mešfu un bih) mora biti mulkovno (§ 1018 M.).

Kod konkurencije više susjeda vrijedi analogno ono isto, što je gore rečeno kod konkurencije suvlasnika (§ 1013 M.).

Odnošaj neposrednog susjedstva ima tužitelj (retrahent) dokazati u smislu propisa grpp., za slučaj potrebe bit će najsigurniji dokaz izvatkom iz gruntovne mape ili očevidom na licu mjesta (§§ 59. t. 5, 177 grpp.

Suvlasništvo, zajednica u pravu i neposredno susjedstvo ovlaštuju na pravo preče kupnje u tom redu kako navedeno tako, da prvi naslov (suvlasništvo) isključuje oba druga, a drugi naslov isključuje treći.

* * *

Ali može dalji ovlaštenik doći na red, ako se ovlaštenik iz prijašnjega odnošaja »o d r e k a o prava na prekup« (§ 1010 M.). U tom slučaju može retrahent također izgubiti pravo preče kupnje na prigovor tuženika. Kako i kada se ovlaštenik može odreći, toga zakon ne veli. Po strogom tumačenju trebalo bi »odreknuće« imati sve pretpostave valjnog ugovora o odreknuću (Verzichtvertrag, § 1381 ogz.) izmedju prodavaoca (event. kupca) i ovlaštenika na pravo prvo-

bi se nazrijevati u retraktima na osnovu feudalnoga prava (retractus feudalis, retractus ex iure dominii directi) Spor. G i e r k e i. c. II. str. 792-793. Pošto ti odnošaji davno ukinuti, a u austr. opć. gradj. zak. bio zadržan pojam razdijeljene vlasnosti kod nepokretnina (§§ 363. 1126 ogz.), to je zakonodavac smatrao potrebnim, izrično ustanoviti, da vrhovni vlasnik nema prema »koristovnom vlasniku« prava retrakta (Vorkaufs- oder Einstandsrecht), § 1140. ogz.

[33]) Spor. O. G i e r k e, l. c. II str. 795.

Digitized by Google

kupa. To strogo tumačenje bilo bi ali obzirom na pojam prava prvokupa i svrhu »odreknuća« nepravedno.

Pravo preče kupnje nije naime jedno imovinsko pravo kao svako drugo imovinsko pravo sa stanovitom i bezuvjetnom sadržinom i opredijeljenom unapred imovinskom vrijednošću. Ono postaje, istina, ne tek onda, kada nastupi slučaj njegovog izvršenja, tj. u vremenu prodaje nepokretnine neovlaštenoj drugoj osobi (extranea persona), nego već onda, kada ovlaštenik stupi u stvarni odnošaj prema spornom predmetu, tj. kada postane njegovim suvlasnikom, zajedničarom u pravu ili susjedom neposrednim. Ali tek u momentu, kada je stvar prodana neovlaštenoj osobi, »razvija se pravo prvokupa u konkretnu pravnu snagu«.[39]) Za to može ovlašteni na pravo prvokupa dati svoje očitovanje v e ć i p r i j e p r o d a j e, da li reflektira na izvršenje svoga prava ili ne. To očitovanje može dati, a na zahtjev i mora dati, u prvom redu prema prodavaocu. Prodavaoc, kojemu ovlaštene na pravo prvokupa osobe su poznate, može - kako je to bilo u starim zakonodavstvima i obligatorno propisano[40]) - ponuditi »bližemu« (ovlašteniku) zemljište, da kupi pod uslovima, pod kojima kasnje i proda. U slučaju kasnijeg spora može sud iz izričnog očitovanja ili ponašanja ovlaštenika prosuditi, predleži li pristanak ovlaštenika ili ne (§ 1024 M.). To očitovanje ne treba da bude dano tek nakon dovršene kupoprodaje. Protivno: iz svrhe, koja se ima ponudom postići, slijedi, da ponuda i očitovanje na nju mogu ulijediti i p r i j e kupoprodajnog ugovora, jer se glavno tim načinom može njegova valjanost osigurati.

Od toga treba razlikovati pitanje, kada »nastaje« za rerahenta pravo na prekup, kada se njegovo pravo »razvija u konkretnu pravnu snagu«, tj. k a d a j e z a n j e g a »a c t i o n a t a.«[41]) Na to pitanje odgovara sam zakon (§ 1021 M.) ispravno, da pravo šufe nastaje tek (samo) i z a sklopljenog kupoprodajnog ugovora odnosno po gruntovnom sistemu (§ 9 bos. grunt. zak.) tek nakon gruntovnog prenosa

[39]) O. G i e r k e, l. c. II str. 771 veli: Das Näherrecht gehöt zu den bloss a n w a r t s c h a f t l i c h e n Sachenrechten.

[40]) To je i sada veoma cijelishodno odredjeno u čl. 48/2 Imov. crnog. zakl. »Po tome, ko će god da prodaje kakvu zemlju ili drugu nepokretnu stvar,... on ipak treba da najprije, ustanovljenim redom i načinom, p o n u d i s v u bližiku, koja to pravo posredovno ima, ne će li je ko od njih kupiti, Kad nijedan od bližike, od onih, koji su prvi na redu, neće da kupi dobro, koje je na prodaju, ili neće ni pod cijenu (i uvjetima), koju dalji daje, tad ga vlasnik može i daljemu prodati.« Po čl. 53 pako bližika, čim sazna cijenu i druge uvjete prodaje, »treba taj čas da se izjavi, prima li ili ne prima ponudu«.

[41]) U praksi se često oba momenta, očitovanje u svrhu odreknuća i pitanje, kada je actio nata, miješaju, te otuda dolaze neispravna rješenja. Tako prima osuda Vrh. Suda u Sarajevu od 24. X. 1888 br. 5919, da o d r e k n u ć e u smislu § 1024 M. može uslijediti tek n a k o n sklopljenog ugovora. Na tom krivom stanovištu stoji praksa mnogih sudova u Bosni i Hercegovini pod uplivom prijašnje prakse Vrhovnoga Suda.

Digitized by Google

prava vlasništva na neovlaštenog kupca.[42]) To slijedi i iz toga, što § 1026 M. u vezi sa § 1021 M. traži za actio nata, »da otpadne vlasništvo prodavaoca u predmetu kupoprodaje. To nije ali slučaj niti kod manjkavog ugovora niti onda, ako stranke od ispunjenja ugovora sporazumno odustanu, jer u tim slučajevima nije nikako nastalo za retrahenta pravo na tužbu.

»Daljnji« kupac redovito ne može i ne treba znati, da li se je »bliži« koji odrekao prava preče kupnje. To je za njega činjenično pitanje, koje se može poroditi eventualno tek tečajem parnice. Za to se može to činjenično pitanje dokazati kao svako drugo činjenično pitanje. To znači: »odreknuće«, o kojemu govori § 1010 M. nije ništa drugo, nego činjeničko pitanje, o kojemu govori § 1024 M., da li je šefija dao svoj pristanak na kupoprodajni ugovor izrično ili muče. Iz primjera, koji § 1024 M. odmah navadja, da ovlaštenik, koji bi »čuo« (bez obzira kada i od koga) za kupoprodajni ugovor, pa bi rekao »vrlo dobro« (bez obzira da li prema kontrahentu ili kome drugome), »izgubiće« (uslijed toga očitovanja) pravo na prekup, pa ne može poslije (za vrijeme actio nata) tražiti prekupa, — mora se logički zaključiti, da se glede »odreknuća« (privole, pristanka) retrahenta mogu voditi svi dokazi kao glede svake druge činjenice. Ako je retrahent dao u tom pogledu kakvo očitovanje ili se je ponašao na taj način, da može sud na osnovu slobodne rasude (§ 127 grpp.) pomniti, da je retrahent bio sporazuman, da extranea persona kupi sporno zemljište uz poznate mu uslove, izgubio je pravo na prekup i ne može »poslije« tražiti prava prekupa« (§ 1024 M.). Da se »odreknuće« prava preče kupnje ima tumačiti u tom smislu, a ne u smislu »odreknuća« kao materijalno-pravnog ugovora sa interesentom (prodavaocem ili kupcem), slijedi iz toga, što se pravo preče kupnje a naročito pravo šufe kao pravo singularno ima u dvojbi strogo i restriktivno tumačiti, tj. da ograničenje slobodnog raspolaganja otpada zbog »odreknuća.«

* * *

Pravo šufe je čisto lično pravo. Šefija ga ne može drugome uz plaću ili besplatno ustupiti i to niti trećoj osobi (extranea persona) niti drugim osobama, koje su iz drugog naslova ovlaštene na pravo šufe (§ 1042 M.).

I ako Medžela izrično ne veli (osim slučaja § 1042) ovo pošljednje, slijedi to iz okolnosti, što je red ovlaštenika u zakonu ograničen i točno označen, što zakon izrično zabranjuje u § 1042 M. ustup prava drugom suovlašteniku iste grupe i što je po drugim zakonima i ugovoreno pravo prvokupa čisto lično i ne prelazi niti na singularne niti na univerzalne nasljednike ovlaštenika.[43])

---

[42]) O. Gierke, l. c. str. 775 op. 43. 44. Isto tako poprima osuda Vrhovnog Suda u Sarajevu od 15. I. 1890. br 951 i od 30. V. 1894. br. 4751. Sbr. judikata II. Nr. 512; protivno osuda od 10. VII. 1895. br. 3651 II/664, koja se strogo drži slova § 1021 M. a ne uzima obzira na propis § 1026 M. odnosno na § 9 bos. grunt. zak.

[43]) Spor. § 918. 1073. 1074. austr. ogz. Slično § 514 njem gradj. zak.: Das Vorkaufsrecht ist nicht übertragbar und geht nicht auf die Erben des

Digitized by Google

Ali ako je ovlaštenik za života već podnio tužbu, kojom potražuje pravo prvokupa, onda su mjerodavni propisi gradj. parb. postupka glede nastavka parnice sa nasljednicima. a s druge strane materijalni propisi glede punomoći za parnicu (§ 1022 autr. ogz. protivno §§ 35, 155 austr. grpp.) U Bosni imaju i nasljednici retrahenta pravo, da parnicu nastave, jer nema propisa, da se započeti sudski spor smrću jedne stranke obustavlja.

Propis § 1038 M. riješava to pitanje na veoma dvojbeni način. Po tom propisu »ne prelazi pravo na ovlaštenika na nasljednike, ako bi šefija umro poslje (izvansudskog) bezodvlačnog traženja i (izvansudbenog) traženja očitovanjem pred svjedocima.« To je ispravno i razumljivo, jer do toga vremena još nije podnešena na sudu tužba i kod čisto ličnog prava ne može biti govora o prelazu na nasljednike. Ali zakon još dodaje: »a prije nego bi postao vlasnik predmeta, za koji se traži prekup, dobrovoljnom predajom kupca ili na temelju o s u d e s u d a.« Ovaj dodatak protivi se prvim predpostavkama i sadržava sam u sebi protuslovlje. Od smrti ovlaštenika nakon predaje tužbe može mnogo vremena proći do izdanja »osude suda«, a još više do »postanka vlasnikom.« Izgleda po tom propisu, da bi bilo dovoljno za stečenje prava, kad je za života retrahenta izrečena sudska osuda. Ali s druge strane zahtijeva zakon, da retrahent »p o s t a n e v l a s n i k ili dobrovoljnom predajom kupca ili na temelju osude suda.« To znači, da bi morala osuda suda biti za života retrahenta i i z v r š e n a. Ali takova predpostavka bila bi nemisao, jer se u tom slučaju u opće ne može govoriti više o prelazu prava na našljednike čim je ostavitelj za života stekao nedvojbeno s t v a r n o pravo. Za to se ne može taj propis § 1038 M. logički drukčije tumačiti nego onamo, da pravo šufe ne prelazi na nasljednike ovlaštenika (šefije), ako je on u m r o p r i j e p o d n e š e n j a t u ž b e na sudu, a da njegovi nasljednici mogu bezuvjetno nastaviti započeti sudski spor u onom stanju i pod onim okolnostima, u kojima su ga zatekli.

* * *

P r e d m e t o m prava prvokupa mogu biti samo nepokretnine,[44]) i to kod prava šufe samo vrsti mulk, dakle nepokretnine u smislu zapadno evropskog zakonodavstva. Inače nema razlike. da li se radi o baštini (nasljedno imanje, Erbgüter) ili o stečenom imanju (erworbenes Gut.)[45]) Kod vakufskih (vrst crkvene zaklade) i mirijskih

Berechtigten über, sofern nicht ein Anderes bestimmt ist. Ist das Recht auf eine bestimmte Zeit beschränkt, so ist es im Zweifel vererblich. Uslijed toga nedopustivo je očevidno i svako prividno postupanje u tom pravcu, npr. vršenje toga prava na račun trećega; spor. G i e r k e l. c. II. str. 778.

[44]) U srednjem vijeku priznato je bilo mjestimice pravo prvokupa i na pokretne stvari. Spor. G i e r k e l. c. II. str. 794 op. 51. To je s vremenom svukuda otpalo.

[45]) U starini bilo je pravo prvokupa često ograničeno samo na nasljedno imanje. Spor. G i e r k e l. c. II. str. 788/789, S p e v e c, l. c. na više mjesta.

Digitized by Google

nepokretnina (prvobitno samo u vlasništvu sultana odnosno države) nema prava šufe (§ 1017 M.). Isto nema prava šufe kod mulkovnih zgrada i mulkovnih drveta, koja se nalaze na vakufskom ili mirijskom zemljištu, a pripadaju kao vlasništvo trećoj osobi, jer se one smatraju pokretnim stvarima (§ 1019 M.). Ali zgrade i stabla na predanom mulkovnom zemljištu, dok nisu rastavljene od zemljišta i poda, smatraju se redovito i po otomanskom pravu nepokretnim stvarima, te se u dvojbi proteže pravo prvokupa i na te stvari (§§ 1020, 232 M.). Ali ako se proda sama zgrada ili samo voće kao pokretna stvar na mulkovnom zemljištu bez zemljišta (area), onda nema po propisu Medžele prava prvokupa (§ 1020 M.). Po otoman. pravu ne vrijedi naime uvijek načelo: superficies solum cedit, nego mogu zgrade i stabla kao pokretne stvari, ma da i nisu od zemljišta rastavljene, imati drugog vlasnika nego vlasnika zemljišta. To je ostalo u bosanskom pravu i nakon uvedenja gruntovnice (zak. od 13. septembra 1884.), u kome je odredjeno, da se zgrade i stabla, koja sačinjavaju mulkovno vlasništvo trećega lica, imaju u gruntovnici posebno evidentirati (§§ 5 i 6 grunt. zak.). Samo se sada ne smije prodati zemljište bez mulkovnih zgrada i drveta, a očevidno niti obratno, ako je pravo vlasništva na zemljište i na zgrade spojeno u rukama jednoga vlasnika. (§ 7 grunt. zak.) Tim je propisom modificiran propis § 1020 Medžele u pogledu prodaje zgrada i voćaka bez zemljišta, jer je to sada po gruntovnom sistemu nemoguće (§§ 11, 7 grunt. zak.), osim ako je u gruntovnici upisano (»evidentirano«) kao vlasnik zgrada drugo lice, koje nije i vlasnik zemljišta (§ 5 gruntov. zak.)[46])

* * *

Pravo šufe može se ostvariti prigodom k u p n j e (bei). To veli § 1021 Medžele izrično.[47]) Propis § 1023 M. isključuje to pravo prigodom čistog darovanja (donatio inter vivos) kao i u slučaju zakonskog ili oporučnog nasljedstva. Kod medjusobnog darovanja (donatio mixta) opet je pravo šufe dopušteno, jer se to darovanje prosudjuje kao kupoprodaja (§ 1022 Medjele).

Kad se tumače propisi §§ 1021, 1022 i 1023 M. zajedno, u vezi, a osim toga uvaži propis § 1025, da »cijena bude dobro poznate ko-

[46]) To se evidentira kod mulkovnih nepokretnina u »opasci« (rubrika VII.) posjedovnice (§ 50 grunt. zak.) npr. na K. č. 125 »inom spadajuća kuća«. Zgrade na mirijskim nepokretninama upisuju se u vlastovnici na ime njihova vlasnika nakon imena (drugog) vlasnika samoga zemljišta (§§ 6. i 51. grunt. zak.).

[47]) U doslovnom prijevodu treba da glasi § 1021 M: Pravo šufe nastaje samo prilikom kupoprodaje agdi bej (agdi znači »u vezi«. bei = kupoprodaja, dakle u vezi sa kupoprodajom). Medjutiu poluzvanični prijevod glasi: »Pravo na prekup nastaje (postaje) samo i z a sklopljenog kupoprodajnog ugovora«. Prema tome bilo bi tu riješeno odlučno pitanje, k a d a nastaje actio nata, a ne, u kojim se slučajevima pravo prvokupa može realizirati. Kad se sporede propisi §§ 1021, 1022 i 1023 M., izgleda, da je poluzvanični prijevod netočan i da § 1021. M. rješava pitanje, u kojim se slučajevima ostvara pravo preče kupnje.

Digitized by Google

ličine«, mora se doći do zaključka, da se pravo šufe priznaje samo kod kupoprodaje, a kao takova se smatra i medjusobno darovanje, tj. darovanje sa uvjetom protučinitbe u novcu.[48])

Prema tome bilo bi pravo šufe isključeno naročito kod zamjene (permutatio, Tauschvertrag, trampa) mulkovnih nepokretnina. To je obzirom za propis § 1025 M. i opravdano, jer samo kod kupoprodaje može biti »cijena« točno označena, a zakon nigdje ne odredjuje, kako se ima ustanoviti protučinitba, koja nije ugovorena u novcu. U tom je pravcu kasniji zakonodavac odredio kod mirijskih nepokretnina sasvim protivno, da se pravo preče kupnje može realizirati i kod besplatnih pravnih poslova (darovanja) i u opće kod svakog ustupa uz protučinidbu, koja se ima ustanoviti u dvojbi procjenom (bedel — i — misl) nepokretnina. Ali kod mulkovnih zemljišta sve je to drukčije odredjeno, jer se pravo šufe ima po zakonu samom što više ograničiti i strogo tumačiti. Za to nema, držim, podloge tvrditi, da je pravo šufe dopustivo i kod zamjene (trampe) mulkovnih zemljišta.[49])

Protivni se nazor ne može izvadjati niti iz propisa § 120 Medjele, navedenog u »uvodu«, u kojem se tumače pojedini pravni izrazi, koji se tiču kupoprodaje. Tu se naime veli, da obzirom na prodani predmet (objekt) mogu biti četiri vrste kupoprodaje i medju njima navadja »zamjenu stvari« (bei mukajeza, trampa), dočim se prava kupoprodaja, uz novac, zove «bei«. Time nije se, držim, htjelo ništa drugo reći, nego to, da općeniti propisi o kupoprodaji vrijede i kod trampe (spor. npr. obratno § 1064 ogz.). Ali time nikako nije zakon, koji u poglavlju o pravu šufe govori samo o bei a nikada ni na jednom mjestu o »bei mukajeza« (zamjena), mogao tacite odrediti protiv propisa § 1021 M., da se to singularno pravo šufe može realizirati i u slučaju zamjene.

Nadalje isključuje zakon izrično pravo šufe i kod diobe. U § 1027 Medžele odredjuje se:

»Kod diobe jedne nepokretnine nema prava prekupa (i ako bivа prenos dijelova fizičnih). Na pr. ako se zajednička kuća izmedju zajedničara podijeli, neće neposredni susjed biti ovlašten na prekup.«

Suvlasnici, koji su bili nerazdijeljeni zajedničari i usljed toga već kao najbliži isključivali svakog stranca od zajedničke nepokretnine, ostali su faktično najbliži i nakon fizičke diobe. Osim toga fizička dioba idealnih suvlasnika, koji su imali pravo na svaki atom ne-

[48]) Zakon ne veli doduše, da protučinidba mora biti u novcu, samo općenito u »malu« (metku). Doslovni prijevod § 1022 M. glasi: »Darovanje sa uvjetom (bišartil) protučinidbe (ivaz) smatra se kao kupoprodaja (bei). Prema tome ako bi jedan čovjek poklonio i uručio svoju kuću sa uvjetom neke protučinidbe (ivaz), imat će neposredni susjed pravo na prekup. Poluzvanični se prijevod i ovde razlikuje. — Komentar Hajdar ef. (str. 618) razumije protučinidbu (ivaz), samo u novcu.

[49]) Spor. osudu Vrh. suda u Sarajevu od 9. juna 1925. br. 2659. Protivno osuda Vrh. suda u Sarajevu od 15. jan. 1890. br. 951. U smislu teksta. Padel, l. c, str. 1721.

Digitized by Google

razdijeljenog dobra, nije ni prava alijenacija, te već za to ne može biti govora o vršenju prava preče kupnje. To bi se isključenje razumjelo i bez izrične zakonske odredbe.

Da se može pravo šufe vršiti, mora predležati v a l j a n po zakonu kupoprodajni ugovor, na koji se retrahent poziva. Zakon to izražuje u § 1026M. onamo, da usljed valjanog ugovora »otpadne vlasništvo prodavaččevo na prodani predmet.« Kupoprodajni u g o v o r medju strankama nije perfektan i valjan, ako je ništetan po zakonu ili ako se pobija ili može pobijati iz zakonskih razloga. Tek čim se odstrani ništetnost ili rušljivost pravnog posla, (u § 1026 M. govori se o »pokvarljivoj kupoprodaji« tako, da prodavaoc ne može više računati na povratak stvari, može retrahent sa uspjehom tražiti pravo preče kupnje.

U nastavku toga načela odredjuje § 1026 Medžele:

»Ako je kod kupopradaje ugovoren izbor (hijari), šufa će postojati, ako izbor ima samo kupac; ako prodavaoc ima izbor, tada šufa neće postojati, dokle god pravo izbora (prodavaoca) ne otpadne.

U vezi sa prvim dijelom toga propisa ne može se tu o drugom »izboru« govoriti, nego da sam pravni posao još nije definitivno uglavljen i odvisi tek od volje (izbora) kupca odnosno prodavaoca, da li će do sklopljenja ugovora doći ili ne. Samo bi trebalo de lege ferenda, da u oba slučaja ne predleži valjan perfektan ugovor i da bude u oba slučaja pravo šufe isključeno.

Još manje je razumljiv odnosno de lege ferenda opravdan dalji propis § 1026 Medžele:

»Ali nema zapreke za postanak šufe, kada je (ugovoren) izbor zbog mane (hijari ajb) ili izbor vigjenja (pregleda, hijari rujet) stvari.«

Ako je medju strankama ugovoreno, da se o perfektnosti ugovora ima konačno odrediti tek nakon pregleda stvari ili nakon odluke o poznatim manama stvari, onda vlasnost prodavaoca još nije »otpala«, on je dalje vlasnikom bez obzira na to, da li konačnu odlučnu riječ ima prodavaoc ili kupac, jer u oba slučaja ne može se govoriti o perfektnosti ugovora. Za to bi trebalo da u oba slučaja n e m a prava šufe, a ne protivno, kako zakon veli, da se pravo šufe može realizirati, da njemu nema zapreke.

Ta ista nejasnost propisa § 1026 M. vrijedi i glede propisa § 1037 M., jer su oba očevidno u vezi.[50])

[50]) § 1037 M. veli: »Uzeti jedan milč pravom šufe, isto je kao da je prvobitno kupljeno. Usljed toga pravno prosudjivanje (hukium = osuda), koje vrijedi za prvobitnu (ibtidaen) kupoprodaju, vrijedi i kod prava šufe, kao što je otklon usljed izbora vidjenja ili izbora mane«. Time bi htjela ta norma reći, da se i šefija može, nakon stečenja prava vlasništva na osnovu prisilne kupoprodaje (usljed vršenja prava retrakta), služiti svim zakonskim propisima, koji vrijede o dobrovoljnoj (bez prava retrakta) kupoprodaji.

Prijevod svih ovdje citiranih propisa iz turskog originala (u arapskom odn. turskom jeziku) priopćio mi je kod zajedničkog sa mnom pretresa g. Muhamed Ef. M u j a g i ć, šer. sudija u Sarajevu. Taj se prijevod u mnogom razlikuje od cit. prijevoda izdanog privatno u Sarajevu 1906.: »Medželle i ahkjami šerije«.

Digitized by Google

Obzirom na to, što je kod darovanja isključeno pravo šefu (kod mirijskih nepokretnina zauzima zakon drugo stanovište), nastoje stranke u praksi često izigrati šefiju tim načinom, što prodavaoc najprije »daruje« jedan neznatan dio nepokretnina ugovorniku i nakon provedenja toga darovnog ugovora u gruntovnici »prodaje« njemu ili neposredno sa »darovanjem« ili malo kasnije ostale dijelove zemljišta.[51]) »Obdarenik« postane na taj način »suvlasnikom«, a protiv suvlasnika nema onda opasan susjed prava šufe.

Stvar je suviše prozirna a da ne bi se ispravno riješila obzirom na propise o simulaciji. Ipak ima i kod Vrhovnog suda u Sarajevu rješena, koja stoje sa sobom u protuslovlju.[52])

Pošto se Medžela ne bavi tim pitanjem u odsjeku o šufi, to treba u sporu o tome subsidijarno upotrebiti propis § 916 ogz., dakle na osnovu ponudjenih dokaza izviditi, da li je darovanje sklopljeno samo prividno, da se opsjeni prava narav posla i da li je volja stranaka bila, sporno zemljište samo prodati a prividnim darovanjem samo izigrati pravo preče kupnje.

Utvrdi li se, da stranke uopće nisu imale volje, da sklope kakav god pravni posao, onda je dotično očitovanje ništetno i iz njega ne nastaje nikakav pravni posao, (prava simulacija, simuliran pravni posao, simuliertes Rechtsgeschäft).[53]) U tom slučaju i nema govora o pravu preče kupnje na osnovu toga ništetnoga, simuliranoga pravnog posla.

Drukčije stoji stvar, ako, se na osnovu dokaza poprimi, da su stranke imale volju pravni posao sklopiti, ali ne taj, koji su u očitovanju volje navele, nego drugi posao, kojega nisu u očitovanju navele, posao, koji su zatajile (prikrile), npr. očitovale su, da sklapaju darovni ugovor a u istinu imale su volju sklopiti kupoprodajni ugovor. U tom slučaju nije očitovanje u opće ništetno, nego veže, ali ne u

[51]) Npr. u slučaju parnice kod okružnog suda u Bihaću pod P 571/21 darovano je bilo dne 26/7 1921. god. 1/10.000 dijela nepokretnina a dne 28/7 1921. prodano ostalih 9999/10.000 dijelova za 200.000 K manje 20 K odbijenih na darovanje. U toj je parnici zastupnik kupca izrično priznao, da su stranke darovni ugovor sklopile samo u tu svrhu, da izigraju pravo šufe retrahenta kao susjeda. Ipak je okr. sud u Bihaću odbio tužitelja sa tužbovnim zahtjevom osudom od 22. XI. 1922. Br. P 571/21, pošto je obdarenik postao suvlasnikom prije prodaje. Vrhovni sud u Sarajevu sudio je protivno osudom od 27. marta 1924. br. 1396 civ.

[52]) U rješ. od 13./XI. 1924. br. 2189 poprima se, da »darovanje zaista postoji, a da li su pri tom ugovarače rukovodile još kakove druge namjere, nije (?) od odlučne važnosti.«

Kod riješavanja na štetu retrahenta polazi se gdjekada takodjer sa stanovišta, da ugovor o simulaciji mogu pobijati samo kompaciscenti (rješ. Vrh. s. od 9 6 1925. br. 2659; protivno cit. u op. 51. rješ. od 27/3 1924. broj 1396.

[53]) Vrh. sud u Sarajevu poprima osudom od 5./XI. 1901. broj 4987 (V/195 J. B.), da kupac ne može (?) tražiti povratak kupovnine ako je kupoprodajni ugovor sklopljen uz visoku cijenu samo prividno pod predpostavom stranaka, da će šefija ugovor pobijati, a do toga nije došlo. Protiv toga govori § 877. u vezi sa § 916. ogz.

Digitized by Google

smislu danog (neispravnog, krivog) očitovanja, nego u smislu prave volje stranaka, dakle u navedenom primjeru veže očitovanje ali ne u smislu darovanja nego u smislu kupoprodaje. Postoji dakle kao valjan onaj očitovanjem neizražen pravni posao, kojega su stranke zatajile, prikrile (tzv. prikriven pravni posao, verdecktes, dissimuliertes Rechtsgeschäft.)[54])

»Veoma precizno odredjuje u tom pogledu čl. 913 opšteg imov. zak. za Crnu Goru:

»Pošto je istina istina, a pretvaranje laž, biva da, kad ugovornici u istinu nešto posve drugo čine nego što, pretvarajući se, kazuju (npr. radi se o daru a pokazuju kao da je prodaja), taki ugovor treba suditi po onome što se u istinu s namjerom čini, a ne po onome što se pretvorno prikazuje.«

Na tu »pretvorno prikazanu« laž (smulaciju) mogu se ne samo kontrahenti pozvati, nego ju može iznijeti na vidjelo i treće lice, (u našem slučaju retrahent, koji traži pravo preče kupnje), koje ima u tom pravni interes, da se — makar i sporedno — ustanovi i iznese istinito stanje stvari.[55])

Pravo šufe priznaje se samo uz protučinidbu.

Ovlaštenik mora dati kao protučinidbu sve ono, što je kao cijenu ustupljenog dobra dao kupac, redovito kupoprodajnu cijenu, naknadu plaćene pristojbe za prenos prava vlasništva u gruntovnici itd. Retrahent mora takodjer naknaditi sve melioracije zemljišta, vrijednost načinjenih na zemljištu zgrada ili posadjenih drveta (§ 1044 M.). Da li ovamo spada naknada još kakvih šteta, treba prosuditi u konkretnom slučaju po propisima o naknadi potroška posjedniku stvari (§§ 331—336 ogz.).[56]) Ako se ima protučinidba prosuditi sa stanovišta potroška (»dodatka« § 1044 M.), treba tu cijenu ustanoviti u istom sporu, jer se radi o uslovnoj činitbi, a ne može se stranka sa svojim zahtjevom na protučinitbu, uputiti na posebnu parnicu.

---

[54]) Na stanovištu propisa § 916 austr. zak. stoji i novo zakonodavstvo. Njem. gradj zak. veli u § 117: Wird eine Willenserklärung, die einem Anderen gegenüber abzugeben ist, mit dessen Einverständnisse nur zum Sehein abgegeben, so ist sie nichtig. Wird durch ein Scheingeschäft ein anderes Rechtsgeschäft verdeckt, so finden die für das verdeckte Rechtsgeschäft geltenden Vorschriften Anwendung. Spor. čl. 16 švic. obl. zak. (das Schweizerische Obligationenrecht) iz god. 1881.

[55]) Osuda Vrh. suda u Sarajevu od 27./3. 1924. br. 1396 veli u tom pravcu: Na to pobijanje ovlašten je tužitelj i u smislu § 874. ogz., jer se radi o rušljivosti ugovora sklopljenog lukavštinom te može kao naknadu štete tražiti u smislu § 1323 ogz. u prvom redu povratak u prijašnje stanje, tj. proglašenje lukavo sklopljenog ugovora nevažnim. Spor. Dernburg, Das bürgerliche Recht I. str. 427.

[56]) Za to se ne može općenito reći, da li je ispravno riješenje Vrh. suda u Sarajevu, da u protučinitbu ne spadaju zatezni kamati od kupovnine, provizija za posredovanje ili troškovi medjuspora (rješ. od 10/7 1895. br. 3651. II 664), honorar advokata (rij. od 24/6 1896 br. 1918. III./70), troškovi dovoza gradjevnog materijala na zemljište u svrhu gradnje (osuda od 24/10 1888. br. 5919, sr. § 1044 M.).

Digitized by Google

Zakon ne odredjuje, kada se ima protučinidba izvršiti, a s druge strane prima neispravno, da retrahent postaje vlasnikom već izrekom suda (§§ 1038, 1043 M.). Za to se mora svakako u osudi odrediti r o k, u kojemu ima retrahent protučinidbu isplatiti.[57]) Veoma cijelishodno odredjuje u tom pravcu § 674 Gradj. zak. Kralj. Srbije: »Onaj, koji misli da prvenstvo kupovine ima, ako hoće da dobro dobije, mora g o t o v e n o v c e p o p o g o d b i z a k l j u č e n o j p o l o ž i t i u s u d s k e r u k e. Samo protivljenje i nedozvoljavanje bez novaca ne vredi ništa; a posle 30 dana opet iščezava« Takova je odredba za to potrebna, što visina kupovne cijene u sudskim sporovima zadaje mnogo poteškoća, ako retrahent navadja i stavlja pod dokaz, da su stranke samo prividno stavile u ugovor veću kupovninu, da izigraju pravo preče kupnje ili ako vodi parnicu »za inat« (što se često dešava) ili radi sigurnih parbenih troškova a nakon nekoliko godina nije retrahent u stanju, da osudu radi protučinidbe izvrši. Za to je svakako polog kupovnine kod suda umjestan te bi takova odredba spriječila mnoge neopravdane tužbe.

Po propisu § 1025 M. mora biti »cijena« prodanog zemljišta »dobro poznate količine«, da se može tražiti pravo preče kupnje. Ne bi tome bilo ništa prigovoriti, ako bi se to imalo razumjeti onamo, da kupovnina mora biti točno odredjena, stanovita (§ 869 ogz.). Ali iz primjera tu navedenih vidi se, da zakon pod tim razumijeva i to, da protučinidba mora imati m a t e r i j a l n u vrijednost, koja se dade procijeniti i da nije dovoljno za pravo šufe, ako se protučinidba sastoji samo u tzv. nematerijalnom dobru (Immaterialgut). Kao dobar primjer navadja zakon: nema prekupa u mulk-nepokretnini, koja je dana kao naplata za stupanje u brak (mehr). Drugi primjer sa banjom ne odgovara po našem shvaćanju izraženom načelu.[58])

II.

Postupak kod vršenja prava šufe. Tri očitovanja (talabi). Strogi formalizam. Rok za tužbu. Osoba tuženika. Bilješka tužbe u gruntovnici.

Ono što čini u Bosni pravo šufe veoma nepopularnom institucijom, jest s t r o g i f o r m a l i z a m, koji je u odsjeku III. poglavlja III. §§ 1028—1035 za vršenje prava šufe propisan.

[57]) Niži sudovi u Bosni često ne odredjuju toga roka, što je za tuženika skopčano sa nesigurnošću stanja, ako odvisi od volje retrahenta, da li i kada će osudu izvršiti. U višoj se instanciji može taj rok odrediti i bez priziva retrahenta, jer se svakako radi o ograničenju njegova potraživanja, koje može uslijediti na priziv tuženika (protivno: osuda Vrh. suda u Sarajevu od 22/4 1896 br. 1770 IV/36 i od 9/8 1897. br. 3818 IV./256).

[58]) Veli se naime u § 1025: »Na primjer ne će biti prekupa u kući, koja se prepušta kao najamnina za banju u najam uzetu, jer cijena kuće ovdje nije tjelesna stvar (materijalna stvar, mal) nego uživanja (koristi banje).« Izgleda, da se banjanje smatra po tom primjeru luksusom, za to i ne može biti govora o materijalnoj vrijednosti, ako se u ime najamnine za taj »užitak« prepušta kuća.

Digitized by Google

Ti propisi podsjećaju na stroge propise starorimskog prava o stečenju prava vlasništva po jus civile kroz »mancipatio« (imaginaria venditio) i na in jure cessio pred magistratom.

Kod mancipacije sudjelovaše pored stranaka još petorica svjedoka (dakako puberi cives Romani) i jedan »libripens«, koji drži u ruci željeznu vagu (aenea libra). Onaj koji ima stvar steći, drži ju u ruci i mora izgovoriti ovu formulu: Hunc ego hominem (ako se radi o robu, servus) ex jure Quiritum meum esse aio isque emptus esto hoc aere aeneaque libra«. Zatim udara komadićem metala (aes) po vagi i kad nema protuočitovanja drugoga ugovornika, prima stvar (adprehendit) na vlasništvo a sukontrahentu (a quo mancipio accipit) predaje komadić metala (aes) »quasi pretii loco«. Ovako se je postupalo i kod zemljišta (praedium), samo nije bilo potrebno, da se to obavi na samom zemljištu, da bude i zemljište prisutno (in praesentia). (Vidi Gajus, Instit. 119. 121.).

Sličan je bio radi stečenja prava vlasništva i sporni postupak (legisactio) pred magistratom (činovnikom), koji opisuje Gajus Inst. II. 24.[59])

Kako je po starom rimskom pravu taj strogi formalizam bio bezuslovno potreban za mancipatio odnosno za sudsku presudu (addictio), isto tako ne može po otomanskom zakonu šefija uspjeti sa pravom preče kupnje na mulkovno zemljište, ako posve točno i skrupulozno ne obavi propisanih formalnih o č i t o v a n j a, t r a ž e n j a (t a l a b i).

Kod prava preče kupnje na mirijske nepokretnine nisu te formalnosti na sreću potrebne.

Taj je formalizam potreban naravski samo ako retrahent kani potraživati svoje pravo s u d s k i m p u t e m, jer ako kupac dragovoljno stvar povrati, onda je dovoljno očitovanje ovlaštenika na pravo prvokupa prema kupcu stvari, da on traži stvar prvokupom (§ 1036 M.).[60])

Formalizam sastoji se u tome, da ovlaštenik mora t r i p u t a svoje pravo potraživati, dva puta izvansudbeno, a treći put na sudu podnešenjem tužbe. Oba izvansudbena traženja (talabi) imaju obilježje p r o t e s t a protiv povrijede prava ovlaštenika i skopčane su sa izgovorom očitovanja u stanovitoj formi.

P r v o t r a ž e n j e jest tzv. »b e z o d v l a č n o t r a ž e n j e« (t a l a b i m u v a s e b e).[61]) Ovo se sastoji u tome, da šefija mora bez svake odvlake, sa istoga mjesta (medžlis = prilika sjedanja, sjed-

[59]) In jure cessio autem hoc modo fit: apud magistratum populi Romani, velut praetorem aut praesidem provinciae, is cui res in jure ceditur, rem tenens ita dicit: »Hunc ego hominem ex jure Quiritum meum esse aio; deinde postquam hic vindicaverit, praetor interrogat eum qui cedit, an contra vindicet; quo negante aut tacente tunc ei, qui vindicaverit, eam rem addicit; idque l e g i s a c t i o vocatur.

[60]) Die Ausübung des Vorkaufsrechts erfolgt durch Erklärung gegenüber dem Verpflichteten (§ 55. njem. gradj. zak.).

[61]) »Talabi« znači potraživanje; muvasebe« dolazi od seuba« = odmah, smjesta.

Digitized by Google

nica), na kojemu je prvi put saznao za kupoprodajni ugovor »reći onu riječ, koja znači traženje prekupa, kao da rekne: »j a s a m š e f i j a predmeta kupoprodaje« (mebi un Šefi jim) ili »ja ga tražim prekupom« (činim traženje prekupom = biš šuf-a talab iderum) (§ 1029 Medž.).

To »bezodvlačno« traženje tako je strogo, da svakim zavlačenjem sa izjavom tog prvog protesta gubi ovlaštenik pravo šufe. Šefija mora dakle s mjesta kod p r v e prilike, kad sazna za kupoprodaju, npr. na ulici, u kafani kod čitanja novina, u pustinji itd. — makar i bez svjedoka — dati svoju prvu protestnu izjavu: »ja sam od toga šefija« ili »ja to tražim prekupom«. [62]) Ne bi bilo dakle dovoljno, ako bi on, čim sazna o kupoprodaji iz novina u kafani, dalje novine čitao ili otišao prijatelju kod drugog stola na razgovor, ili ako bi se bez da propisane riječi izusti, udaljio iz kafane i otišao da potraži svjedoke radi očitovanja pred njima, ili ako bi otišao prodavaocu ili kupcu, da ih izruži, ili lijepim načinom, da ih skloni na povratak stvari (§ 1036 M.).

Sve bi to bilo kasno, prvi glavni protest bio bi promašen, uzaludan bi bio drugi protest i tužba na sudu, sud bi morao tužitelja odbiti za to, što nije obavio valjano p r v o g protesta (traženja). Isto tako bilo bi prvo traženje nevaljano, kad bi šefija, makar odmah, s mjesta, mjesto riječi: »ja sam šefija«, »ja tražim to prekupom« izustio druge riječi npr.: »ja ću već njemu pokazati«, »to je njemu badava« itd.

To zakon izrično naglašuje poslje odredbe o drugom protestu (traženju) u 1032 Medžele.[63])

Da je to prvo traženje (protest) valjano obavljeno, može šefija dokazati kao svaku drugu činjenicu, glavno iskazom svjedoka, eventualno i svojim iskazom pod zakletvom, ako svjedoka nije bilo ili u nadopunjenju iskaza svjedoka (§ 180 bos. grpp.).[64])

D r u g o i z v a n s u d b e n o t r a ž e n j e (protest) jest tzv. t r a ž e n j e o č i t o v a n j e m p r e d s v j e d o c i m a (t a l a b i t a k r i r v e i š h a d). To je veći formalizam nego prvi, jer treba više formalnih riječi pred dvojicom svjedoka iskazati, nego kod prvog traženja. Šefija bojeći se toga formalizma, pomaže se u novije vrijeme time, što ide odvjetniku, dobije od njega na cedulji napisano formalno »očitovanje«, koje mora pred svjedocima izustiti, onda ide, pun radosti i sigurnosti sa svjedocima na dotično zemljište, suvišno

---

[62]) Ne može se »bezodvlačno traženje« računati tek od vremena, kada je šefija saznao za gruntovni upis, nego od vremena, kada je prvi put saznao o prodaji (os. Vrh. Suda u Sarajevu od 11./3. 1925. broj 3113).

[63]) U doslovnom prijevoduuml rdgo uml dgo umlh dgo mlhwgovogd odvlačnim traženjem (talabi muvasebe), na primjer kad je čuo za tu prodaju i u dotičnom sjedanju (sjednici, medžlis) ne zatraži šufe ili bi se ponašao tako, da se može smatrati, da on to odbija (iraz) ili ne zatraživši šufe ustane sa sjedanja (medžlis, prilika sjedanja), tada otpada pravo šufe«.

[64]) Rješ. Vrh. suda u Sarajevu od 23./6. 1897. broj 3018 (J. B. IV/240).

Digitized by Google

još prihvati »za duvar kuće ili kolac plota« i izgovori iz cedulje formulu očitovanja. Samo tim načinom uspjevaju mnogi šefije na sudu sa tužbom, dočim većina ih propada.

Taj cijeli spektakel predstavlja § 1030 Medžele ovako:

»Iza bezodvlačnog traženja (talabi muvasebe) mora šefija preduzeti drugo izvansudbeno traženje očitovanjem pred svjedocima (talabi takrir ve išhad) i to tako, da u prisutstvu dva svjedoka rekne, i to da kaže pokraj predmeta (na predmet pokazujući): »ovaj akar (predmet, zemljište) kupio je taj i taj« (navadja ime kupca) — ili pred kupcem da rekne:[65]) »Ti si kupio taj i taj (bliže naznači) akar« (predmet — ili, ako je prodavačevo zemljište još u njegovoj ruci, da očituje prodavaocu (pred prodavaocem): Ti si prodao taj i taj akar (zemljište) tome i tome« a u sva tri slučaja treba još da rekne: »a ja uslijed toga sam šefija i zatražio sam prvokup (šufu) te i sad ga tražim, vi budite svjedoci.[66])

Ako šefija bude na nekom udaljenom mjestu te ne mogne sam sobom osobno očitujući se pred svjedocima na ovaj način tražiti prekupa, onda će on nekoga opunomoćiti na to; ako ne uzmogne naći punomoćnika, spremiće pismo«.[67])

Dokaz za ovo drugo traženje (talabi) važit će iskaz dvojice pozvanih svjedoka, eventualno drugi dokazi glede drugih odlučnih indicija, takodjer i zaklet iskaz stranaka, ako bi npr. od dvojice svjedoka jedan medjutim umro. Iskaz svjedoka mora se dakako pokrivati sa odlučnom činjenicom, tj. svjedoci moraju tačno navesti cijeli tok postupka i sadržinu očitovanja retrahenta (tražitelja). Nije potrebno, da i svjedoci navedu tačno riječ po riječi onu formulu, koju je tražitelj izustio, nego je dovoljno da navedu odlučnu sadržinu očitovanja, t. j. da je retrahent pred njima tražio prvokup na tačno označeno zemljište i da ih je pozvao, da budu tome svjedoci. Ako bi iskaz

[65]) Tj. ako je kupac prisutan, makar i ne na samom zemljištu, da prema njemu šefija očituje, što treba.

[66]) Ova pošljednja formula glasi u originalu (dakako ne treba ju u originalnom jeziku izustiti): »ben isse šu džihetle onun šefi-i-imvetalebi-šufa et mišidim šimdi dahi taleb etdim šahid olunus« (Padel, Grundeigentum in der Türkei, l. c. str. 1723). Cijelo očitovanje ima dakle da glasi npr. prema kupcu: »Ti si kupio kuću Nune Osmanovića u Sarajevu u Aleksandrovoj ulici broj 20, a uslijed toga ja sam šefija . . .« itd., ili kod same kuće bez stranaka (kupca i prodavaoca): »Ovu je kuću kupio od Nure Osmanovića Halil Abadić, a uslijed toga ja sam šefija...« itd. sve u prisutnosti dvojice svjedoka.

[67]) U § 1459 Medž. odredjeno je, da se i traženje prava šufe može obaviti po punomoćniku, ali punomoć mora biti specijalna tj. posao, za koji se daje punomoć mora biti točno odredjen. U § 69. Medž. pako se veli, da medjusobno dopisivanje vrijedi kao usmeno razgovaranje. U litografiranom tumačenju Medžele.. koje je nakon okupacije izdala tadanja Zemaljska vlada u Sarajevu, kao i u privatnom izdanju Medžele (god. 1906.) dodano je na koncu § 1030 M. u zagradi još ovo: »Koje (pismo) će pred dva svjedoka napisati i zapečatiti te odaslati«. Ovog dodatka nema ni u originalu Medžele niti u komentaru Ali Ef. Hajdara.

Digitized by Google

svjedoka bio nejasan ili neodlučan, npr. ako bi samo iskazali, da ih je retrahent pozvao i nešto »brbljao«, a da oni nisu toga razumjeli, ili nisu čuli, neće moći tužitelju dokaz uspjeti glede drugog traženja, jer je u ovom slučaju prisutnost dvojice svjedoka i njihov iskaz, slično kao kod usmene oporuke (§§ 585. 586. ogz.) propisan. Nadopunjenje dokaza iskazom te dvojice svjedoka moglo bi se samo iznimno kao dokaz glede odlučnih indicija uvažiti (§ 127. bos. grpp.).

Za to je u praksi za tužitelja dokaz glede valjanog obavljenja drugog traženja (protesta) i najtežiji te najopasniji («probatio diabolica«).[68])

Glede trećega traženja (traženje tužbom pred sudom) odredjuje § 1031 Medžele ovako: »Nakon obavljenja talabi takrir ve išhad (traženje očitovanjem pred svjedocima) šefija treba da pred sucem tuži (dava) i traži (talabi). To se zove »talabi husumet vetemelluk« (tražiti parnicom i dovesti zemljište u posjed)«.

Za to traženje, dakle za tužbu iza traženja pred svjedocima, predvidjen je u 1034 Medž. prekluzivni rok od jednog mjeseca. Samo jedna zakonska isprijeka, (uzri šer-i), npr. kada se šefija nalazi u tudjoj zemlji, može opravdati i kasnije podnešenje tužbe, inače gubi tužitelj zbog otezanja sa parnicom pravo prekupa.

U praksi je osporeno, da li taj rok od jednog mjeseca vrijedi i danas obzirom na to, što bos. grunt. zakon od 13. decembra 1884. odredjuje u § 9 za potraživanje prekupa (Geltendmachung des Einstandrechtes) rok od šest mjeseci računajući od gruntovnog upisa prava vlasništva sticatelja.[69])

Treba naglasiti, da § 9 grunt. zak. govori o šestmjesečnom roku samo za slučaj, ako je u gruntovnici prenešeno već pravo vlasništva u smislu ugovora (vertragsmässige Übertragung). Iz toga se ne može, istina, zaključiti, da taj propis govori samo o »ugovore-

---

[68]) Praksa vrhovnog suda u Sarajevu tumači redovito strogo te »specijalne« propise Medžele (osuda od 12. XI. 1892. broj 1356/93 (J. B. II/305, Plen. zakl. od 7/10 1893. 4824. (J. B. II/424). Za to nije za drugo traženje dovoljno očitovanje pred kot. predstojnikom, da će tužitelj tražiti prvokup (os. od 3/9 1886. broj 4091), ili ako se traži telegrafskim očitovanjem prema kupcu ili prodavaocu (os. 21/9 1896. broj 4086) a ne pred dva svjedoka (os. 10/5 1893. broj 2988), medju kojima ne može biti isti sudija, koji u stvari sudi (os. 2/7 1901. broj 3157).

[69]) Starija praksa prima rok od mjesec dana (osuda Vrh. Suda u Sarajevu od 28/12 1886. broj 5738, od 2/7 1901. broj 3157). dočim se nova praksa drži većinom propisa § 9 grunt. zak. (osuda od 12 11 1892. broj 1356 ex 1893. (J. B. II/305), od 30/5 1894. broj 4751 (J. B. II/512), 4/4 1895. broj 2878 (J. B. II/624), 9/8 1897. broj 3818 (J. B. IV 256). plen. zakl. od 3/8 1901. broj 2511 (J. B. V/172). Rok od jednog mjeseca prima os. okr. suda u Mostaru od 19/11 1923. broj P870/21, dočim se Vrh. sud u Sarajevu ne upušta u to pitanje, već uzima za podlogu, da prvo traženje nije bilo »bezodvlačno« (os. 11/3 1925. broj 3113).

Digitized by Google

nom« pravu preče kupnje,[70]), za čijega je realiziranje predvidjen i u § 1075 ogz. kod nepokretnina kratak rok od 30 dana. Propis § 9 grunt.. zak. poziva se naime izričnо na propis § 1 i 8 grunt. zak., u kojima je riječ baš o zakonskom pravu preče kupnje, a naročito u § 1 i o pravu šufe. Ali izgleda, da se je kod sastavljanja gruntovnog zakona previdio mnogo kraći rok § 1034 Medžele i da se je imao u vidu samo propis § 41 Ramazanskog zakona, u kojem je predvidjen za traženje prava prvokupa na mirijska zemljišta suviše dugi rok od pet godina odnosno od deset godina (§ 44 Ram. zak.) i jedne godine (§ 45 Ram. zak.), a taj je htio zakonodavac gruntovnog zakona obzirom na javnost gruntovnih knjiga znatno smanjiti. Nema de lege ferenda u opće razloga, da se veže rok § 9 gz. bezuslovno za gruntovni prenos prava vlasništva[71]) i kad se stoji na stanovištu, da pravo preče kupnje nije čisto obligatorno pravo nego stvarno pravo ili barem vrsta stvarnoga prava.

Kupoprodajni je ugovor valjano sklopljen, ako su stranke složne glede predmeta i glede cijene (§§ 167., 177. Medžele, 1053. ogz.). Predaja odnosno gruntovni upis potreban je samo za stečenje prava vlasništva (§ 1053., §§ 68., 11. bos. grunt. zak.). I pored gruntovnog principa predaju se prodane nepokretnine u fizički posjed često mnogo ranije, nego što slijedi gruntovni upis. U mnogim je slučajevima gruntovni upis zbog čisto formalnih razloga i mana nemogući odmah i valja pričekati, dok se mane ne uklone. Tako postoji često zakonska zaprijeka gruntovnog upisa prodane nepokretnine tečajem ostavinskog postupka. Nasljednik proda radi oduženja ostavine nepokretninu odmah iza smrti ostavitelja i preda ju kupcu u fizički posjed. Kompliciran ostavinski postupak i izdanje uručbene isprave te uknjižba prava vlasnosti u gruntovnici na nasljednike odnosno neposredno na kupca (§ 86 bos. grunt. zak., § 23. austr. grunt. zak.) može trajati nekoliko godina. Ovlaštenik na pravo prvokupa ne smije sa prvim i drugim traženjem čekati, dok ne bude uredjen gruntovni upis, nego ih mora s mjesta obaviti, čim sazna, da je predmet prvokupa p r o d a n, (ne upisom u gruntovnicu u vlasništvo predan), jer inače gubi pravo prvokupa (§§ 1031., 1032. M.). Nakon obave tih traženja doumentovao je ovlaštenik nedvojbeno, da mu je prodaja nepokretnina dobro poznata. Ništa, a najmanje gruntovna publica fides, ne može ga ispričavati i dozvoliti mu, da čeka sa podnešenjem tužbe do gruntovne uknjižbe prava vlasništva na kupca i zatim da se još pridomišlja kroz 6 mjeseci. Protivno: pošto su za način postupka kod prava šufe predvidjene posebne stroge formalnosti (jus singulare) a propuštaj istih skopčan je sa gubitkom samoga prava (§§ 1032, 1033,

[70]) Posve nejasno »Erläuternde Bemerkungen zu dem Entwurfe eines Grundbuch-Gesetzes für Bosnien und Hercegovina« (Wien, 1884) str. 22.

[71]) § 504 njem. gradj. zak. određuje: Wer in Ansehung eines Gegenstandes zum Vorkaufe berechtigt ist, kann das Vorkaufsrecht ausüben, sobald der Verpflichtete mit einem Dritten einen Kaufvertrag über den Gegenstand g e s c h l o s s e n h a t. Spor. D e r n b u r g. Das bürg. R. II. 2 str. 88.

Digitized by Google

1034. M.), to se ne može ovlaštenik ispričavati formalnim gruntovnim stanjem. Za njega je actio nata nastala sa obavljenim traženjem prekupa pred svjedocima i od toga momenta traje kroz jedan mjesec; u tom roku mora nastaviti propisana traženja i preduzeti propisano treće traženje pred sudom, jer inače gubi pravo na prekup. Pitanje gruntovnog upisa u smislu § 9. grunt. zak. neće u konkretnom slučaju (kod prodaje u ostavinskom postupku) niti doći do pretresa, nego će se samo pretresti odlučna u smislu specijalnih propisa Medžele pitanja: da li i kada je uslijedila prodaja (event. i fizička predaja) nepokretnine i uz koju cijenu, kada je to saznao ovlaštenik prava preče kupnje, da li i kada je obavio propisana dva traženja, zatim da li je n a k o n traženja pred svjedocima predao »tužbu kroz jedan mjesec« (§ 1034). Ako je tako u ovom slučaju, ne može se drukčije zakon tumačiti u drugim slučajevima, jer se ne može poprimiti, da je u nekim slučajevima za podnešenje tužbe radi prava šufe prekluzivni rok od jednog mjeseca (§ 1034. M.), a u nekim od šest mjeseci (§ 9. bos. grunt. zak.). Pošto je za pravo šufe Medžela zakon specijalni i propisuje za vršenje toga prava posebne stroge formalnosti koje su sa sobom u uskoj vezi te sačinjavaju zajedno jednu cijelinu a neizvršenje tih formalnosti vezano je sa g u b i t k o m p r a v a, to ne preostaje ništa drugo, nego tumačiti nejasan nepotpun i netačan propis općenitog zakona (jus generale) § 9. bos. grunt. zak. u pogledu roka za podnešenje tužbe na priznanje prava šefiluka r e s t r i k t i v n o u tom mislu, da rok od šest mjeseci vrijedi samo za druge slučajeve zakonsog prava preče kupnje osim prava šufe (§§ 6. i 7. ogz.). U novijoj praksi nema u tom pogledu poteškoća, jer stranke, znajući dobro, kolika je poslijedica sa najmanjim zatezanjem obavljenja formalnosti podnašaju i tužbe odmah iza traženja prekupa pred svjedocima. Rok od jednog mjeseca nije ni suviše kratak,[72]) da mogu pribaviti potrebna dokazna sredstva, kao izvadak iz gruntovnice, ev. škicu iz gruntovne mape itd.

T u ž b a se ima podnijeti p r o t i v o n o g a, koji je povrijedio pravo ovlaštenika na prekup. Ako pozitivni zakon propisuje, kao što to npr. čini Čl. 53. Imov. Crnog. zakonika, da prodavaoc mora kupnju bližici p o n u d i t i, onda je svakako prodavaoc prvi onaj, glede kojega treba sud da ispituje, da li je on povrijedio pravo retrahenta.[73]) I Medžela ne isključuje tužbe protiv prodavaoca, jer § 1030. propisuje, da se ne može drugo traženje pred svjedocima obaviti

[72]) Rok od 30 dana »od vremena p r o d a j e sudom potvrdjene i objavljene« odredjuje za tužbu i § 673 Gradj. zak. kralj. Srbije. Po čl. 60 Crnog. imov. zak. »zastaruje« žalba o povredi prava preče kupnje za n e d j e l j u d a n a iza obaznanja za ugovor, nakon m j e s e c d a n a iza sudske potvrde bez obzira na to, kada je imalac prava preše kupnje za to doznao. Samo u slučaju zlomislene prijevare traje rok kroz c i j e l u g o d i n u, računajući od dana potvrde. Po njem. gradj. zak. (§§ 510 2034) traje rok dva mjeseca, po čl. 681 švic. gradj. zak. jedan mjesec dana od časa, kada je ovlaštenik saznao za prodaju.

[73]) Spor. G i e r k e l. c. II. str. 773. Neka zakonodavstva propisuju specijalnu ponudu ovlašteniku, a neka samo javnu objavu.

Digitized by Google

protiv prodavaoca, ako je kupoprodajni predmet još u njegovim rukama. U tom je slučaju prodavaoc, kao dosadanji vlasnik, uopće i u prvom redu pasivno legitimiran za tužbu. Ali i gdje nije zakonom propisana ponuda — što se de lege ferenda ne može odobriti — i tamo je uputno, da se prodavaoc redovito ne ostavi, kao što se to opaža u bosanskoj praksi, neutužen, nego da se tužba i protiv njega podnese. U mnogim sporovima retrahent gubi parnicu radi toga, što je trebao prema okolnostima podnijeti tužbu i protiv prodavaoca, a to je na vrijeme propustio. To je osobito odlučno i potrebno, ako se ujedno tvrdi, da predleži simulacija pravnoga posla u stvari samoj ili u pogledu visine kupovnine.

Prodavaoc kao vlasnik zemljišta i redovito inicijator pravnoga posla, postupat će svakako sa većom pomnjom i opreznošću, ako znade, da će retrahent njega u prvom redu držati odgovornim za prodaju na njegovu štetu. On kao dosadanji posjednik zemljišta znade bolje od kupca odlučne okolnosti, kao: osobe ovlaštene na prekup, njihovo stanje i potrebu itd. Za to nije po mome mišljenju ispravna bosanska praksa, koja se redovito drži samo kupca kao osobe, koja ima stvarnu legitimaciju (legitimatio ad causam) na tužbu retrahenta (šefije). Praksa polazi očevidno sa toga formalnoga stanovišta, da je u vrijeme tužbe zemljište već prenešeno u gruntovnici na kupca te da po gruntovnom principu samo sadanji »gruntovni vlasnik« odgovara za pravo preče kupnje. To je donekle opravdano, u koliko se petitom tužbe traži i dužnost prenosa prava vlasništva i predaja u posjed. Ali time nije isključen ujedno i protiv prodavaoca petit d r u g o g s a d r ž a j a, koji je često potreban za potkrjepljenje glavnoga petita npr. ustanovljenje, da je pravni posao fingiran, da ne predleži darovanje nego čista kupoprodaja, da je prodaja uslijedila potajno ili lukavo, da je ugovorena cijena fingirana itd.

Iz tehničkih i gospodarstvenih pako obzira uputno je, da se sva ta pitanja razčiste u jednoj parnici protiv kupca i protiv prodavaoca.[74]) Osobito kad se stoji na stanovištu, da zakonsko pravo preče kupnje nije čisto obligatorno pravo, nego da je zemljište opterećeno »stvarnim dugom« (G i e r k e l. c. II. str. 773), koji mora da respektira svaki vlasnik zemljišta i da je svaki bivši i sadanji vlasnik dužan stvar pribaviti ovlašteniku za prekup, ne može se prodavaoca osloboditi od odgovornosti u sporu radi priznanja prava preče kupnje.

* * *

Bos. grunt. zak. predvidio je u § 43 b) u svrhu zaštite ovlaštenika na pravo preče kupnje poseban i izričan specijalan novum, da

[74]) Za to je, držim, neispravno mišljenje, da se tužba radi prava šufe ne može podnijeti protiv prodavaoca niti na ustanovljenje pravnog odnošaja zbog pomanikanja (?) pravnog interesa (osuda Vrh. suda u Sarajevu od 9. VIII. 1897. br. 3818 (J. B. IV/256) i od 13. XII. 1897. br. 854 ex 1898., (JB. IV/314). Šefija najviše i gubi parnicu za to, što se drži samo kupca, a ne i prodavaoca, osobito ako ima više kupaca, koji raznim

Digitized by Google

se »prijavljeno« pravo preče kupnje može u gruntovnici »zabilježiti« (anmerken, adnotare, die Anmerkung des angemeldeten Einstandsrechtes«). Izgleda, da kad se zakon pročita i uzmu u obzir primjeri, koji su navedeni u § 83a, i b, grunt. zak. = § 20 austr. grunt. zak. od 25. jula 1871., ne može biti dvojbe o tome, što i pod kojim pretpostavkama zakon dozvoljuje. Dozvoljuje naime zakon sam bez ikakovih daljnjih pretpostava »bilješku prijavljenog prava preče kupnje« (die Anmerkung des angemeldeten Einstandsrechtes). Pravo preče kupnje može se »prijaviti« ne samo tužbom nego i drugim načinom, u prvom redu očitovanjem prema kupcu lii prodavaocu (Erklärung gegenüber dem Verpflichteten, § 505 njem. gradj. zak.), ispravom, u kojoj se zasvjedočuje, da je već izvansudbeno »prijavljeno« pravo preče kupnje, jer je obavljeno propisano drugo traženje pred svjedocima, prije uvedenja gruntovnice prijavom kod tapijskog ureda[75]) itd. Nema dvojbe, da mora grungruntovna vlast dozvoliti bilješku »prijavljenog« prava preče kupnje, ako stranka predloži o tome valjanu ispravu (§§ 89, 150 gr. zak.) Medjutim za dozvolu bilješke (Anmerung) ne zahtijeva gruntovni zakon niti isprave, jer se to zahtijeva samo kod ubilježbe i predbilježbe (Einverleibungen und Verkürzungen, § 89 grunt. zak.). Drugim riječima: bilješka u smislu § 83 grunt. zak. ne pretpostavlja ništa drugo, nego da bude utvrdjena event. i zasvjedočena činjenica, za koju zakon dopušta bilješku u gruntovnici. Malodobnost, kuratela, produženje očinske vlasti, otvorenje stečaja, postojanje simultane hipoteke, otkaz hipotekarne tražbine, postajanje spora (Streitanhängigkeit) — sve su to činjenice (a ne pravni poslovi), koje su navedene u § 83 grunt. zak. kao primjeri gruntovne bilješke. Medju tim primjerima navadja se bez daljega uslova i »bilješka prijavljenog prava preče kupnje« (die Anmerkung des angemeldeten Einstandsrechtes). Gruntovnoj vlasti treba svakako posvjedočiti, da utvrdjena činjenica, koje se bilješka traži, postoji. Ako dakle retrahent predloži gruntovnoj vlasti zasvjedočenje parničnog suda, da je glede neke nepokretnine podnešena tužba radi prava preče kupnje, ne će gruntovna vlast imati nikakve dvojbe, da tu bilješku dozvoli isto tako kao bilješku na osnovu zasvjedočenja, da nekakav spor uopće postoji (visi Streitanhängigkeit).

Što vrijedi glede gruntovne vlasti, vrijedi i glede parničnog suda, od kojega tužitelj zatraži (posebno ili zajedno u tužbi), da dozvoli bilješku prijavljenog (utuženog) prava preče kupnje (§ 150 posl. al. 113. 132 bos. grunt. zak.). I parnični sud, koji ima pred sobom dokaz, da je pravo preče kupnje tužbom najavljeno, ne će imati dvojbe, ako postoje formalni propisi §§ 141 i 142 bos. grunt. zak. (osobe, predmet sa navedenjem grunt. uloška i traženje bilješke), da tu bilješku dozvoli i zamoli gruntovnu vlast, da provede bilješku u gruntovnici.

---

prividnim poslovima izigravaju pravo preče kupnje (v. os. Vrh. suda u Sarajevu od 9. VI. 1925. br. 2659).

[75]) Osuda Vrh. suda u Sarajevu od 21. I. 1885. br. 465.

Digitized by Google

Takova je bilješka za tražitelja prava prekupa od eminentne važnosti. Ao i ne bi se stajalo na stanovištu, da takova bilješka nema bez posebne t u ž b e posljedice predvidjene u § 129. al. 2. bos. grunt. zak. (= § 384 austr. ovršn. reda), naime, da poslije te bilješke slobodno raspolaganje zemljištem ne veže onoga, koji je u svoju korist ishodio bilješku, — može takova bilješka u mnogome štititi u buduće onoga, koji je zatražio pravo prvokupa i biti javni protest protiv dobre vjere onoga, koji steče u gruntovnici stvarna prava formalno ispravnim ali materijalno perfidnim načinom.

Medjutim praksa bosanskih sudova stoji većinom (i to najviše pod uplivom starije prakse vrhovnoga suda u Sarajevu prije 1914. g.) na stanovištu, da se na osnovu § 83 b) grunt. zak. ne može dozvoliti bilješka prava preče kupnje, ngo se to može dozvoliti samo u vezi sa § 129 i § 118 grunt. zak. dozvolom o s i g u r n o g s r e d s t v a.

Kod toga se predvidja, da § 83 b) grunt. zak. navadja baš z a k o n s k o pravo preče kupnje kao dopustivu bilješku u gruntovnici, da to pravo zove u originalu »E i n s t a n d s r e c h t« za razliku od ugovorenog prava preče kupnje, koje zove »vertragsmässiges Vorkaufsrecht« (§ 73 grunt. zak.), da ovo posljednje može biti ne samo predmetom bilješke nego i gruntovnog »upisa« (Eintragung) na osnovu clausula intabulandi, dočim je za zakonsko pravo preče kupnje predvidjena redovito samo bilješka. Prema tome stoji bos. grunt. zakon. sam na stanovištu, da zakonsko pravo preče kupnje nije čisto obligatorno pravo, nego nosi jače pravno obilježje, da opterećuje faktično samo zemljište kroz cijelo vrijeme, dok postoji stvarni pravni odnošaj jednog zemljišta prema drugom, samo da taj teret nije u gruntovnim knjigama vidljiv, a da za njegovo evidentiranje u gruntovnici nastaje prilika tek u momentu, kada je to pravo ovlaštenika povrijedjeno, t. j. u momentu raspolaganja sa zemljištem na štetu ovlaštenika. I kad ta prilika nastane, onda odredjuje zakon, da se na zahtjev ima u gruntovnici evidentirati povrijedjeno i prijavljeno pravo prekupa bilješkom. Tome ne priječi okolnost, da se ovlaštenik m o ž e poslužiti također jačim pravom osigurnog sredstva i na osnovu njega ishoditi z a b r a n u d a l j n j e a l i j e n a c i j e prodanog već na štetu ovlaštenika zemljišta i tim načinom uspješnije zaštiti svoje pravo u smislu postojećih propisa (§§ 445., 446., 451. bos. grpp. i § 129 al. 2 bos. grunt. zak.)[76])

Tu neispravnu praksu bosanskih sudova i Vrhovnog suda prije 1914. g. pobijao je sa dobrim argumentima u posebnoj raspravi Lj. pl. F a r k a š: Je li dopustljiva dozvola ubilježbe »prijavljenog« zakonskog prava prekupa (preče kupnje) na osnovu § 83 toč. b)

[76]) Valja naglasiti, da u austr. grunt. zak., koji je bosanskom grunt. zakonu služio kao izvor, nema odredbe slične § 129. bos. grunt. zak. (v. § 71. austr. grunt. zak.). Mjesto toga nalazimo sličan propis u § 384. austr. ovršnog reda iz god. 1896. Isto tako ne nalazimo naravno u paralelnom § 206. austr. grunt. zak. primjera bilješke kao u § 838. bos. grunt. zak. »Die Anmerkung des angemeldeten Einstandsrechtes«, jer je to nešto specifično bosansko. I ta činjenica govori još više u prilog zastupanoga ovdje nazora.

Digitized by Google

grunt. zakona (Mjesečnik« iz god. 1916. br. 1 str. 18--23). Ali i poslije toga jest u tom pitanju praksa Vrhovnoga suda u Sarajevu malo liberalna i nejednaka.[77])

Nova zakonodavstva daju ovlašteniku na pravo preče kupnje (razumije se zakonsko, jer ugovoreno mora biti u gruntovnici zabilježeno) još dalje iduće osigurne mjere, nego što je »puka bilješka« (Anmerkung).[78])

III.

Pravo prvenstva (hakk-i-rudjhan) kod mirijskih nepokretnina. Suvlasnik (§§ 41—43) vlasnik zgrada i nasada (§ 44.). Potreban žitelj sela (§ 45. Ram. zak.) sa isključenjem susjeda (§ 46.). — Pravo prvenstva kmeta.

Zakonsko pravo prče kupnje normirano je ne samo u Medželi glede mulkovnih nepokretnina (sa potpunim pravom vlasništva) nego i glede tzv. m i r i j s k i h n e p o k r e t n i n a, na kojima je pravo svojine pripadalo u otomanskoj državi vladaocu odnosno državi, a posjedniku samo pravo uživanja.

To je uredjeno u općem zakonu o posjedu nepokretnina od 7. Ramazana 1274 (3. maja 1858)

---

[77]) Bivša zem. vlada u Sarajevu upozorila je bila 7. marta 1903. pod br. 32.280/III Vrhovni sud na krivu praksu sudova, ali Vrh. je sud u plen. zaklj. od 30. V. 1903. br. 1204 izjavio, da ostaje pri svojoj dosadanjoj praksi, dok ne budu zakonom normirane »pravne posljedice«, o kojima govori § 83. b) grunt. zak.

U rij. Vrh. suda od 30. I. 1925. br. 4498 ex 1924. zastupa se stanovište, da se propis § 83. b) grunt. zak. može prosuditi samo u vezi sa §§ 118—128 grunt. zak. Ali se u ovom slučaju ne radi o bilješci prava preče kupnje nego o bilješci prijepora iz obligatornoga navodno odnošaja, na osnovu kojega se traži uspostava prijašnjega stanja u gruntovnici.

Bilješka diobe zemljišta na osnovu § 83. b) gr. z. dozvoljena je bez obzira na § 118. gr. z. (rij. Vrh. s. od 18. IV. 1914. br. 4062 ex 1913 unešeno u repert. pres.).

Bilješka z a k o n s k o g p r a v a p r e č e k u p n j e ima se dozvoliti po § 83. b) i bez obzira na § 118. gr. zak., jer su posljedice slične kao u § 118. gr. zak. (Rij. vrh. suda od 29. IV. 1914. br. 1429 unešeno u repert. pres.: rješ. od 18. VIII. 1922. br. 2338; od 9. IV. 1920. br. 2258; od 8. IV. 1924. br. 908).

Bilješka, da je podnešena tužba za obnovu postupka radi prava šefiluka, nije dopustiva po § 83. grunt. zak. (Rij. Vrh. suda od 24. X. 1924. br. 3259, protivno rješ. okr. suda u Bihaću od 19. VII. 1924. P 420/24).

[78]) U § 1098 al. 2. njem. gradj. zak. odredjeno je:

»Dritten gegenüber hat das Vorkausfrecht die W i r k u n g e i n e r V o r m e r k u n g z u r S i c h e r u n g des durch die Ausübung des Rechtes entstehenden Anspruches auf Übertragung des Eigenthulms«. Prema tome sam zakon priznaje tužbi retrahenta dejstvo predbilježbe (Vormerkung, praenotatio). Sudska osuda opravdava samo tu zakonsku posljedicu in concreto, ako je retrahent isposlovao u gruntovnici predbilježbu. Glede opsega toga krava spor. D e r n b r g, Das bürg. Recht, II. 2, str. 95/96.

Digitized by Google

Taj zakon daje u §§-ima 41 do 46 pravo preče kupnje: suvlasniku zemljišta, vlasniku mulkovnih objekata na mirijskom zemljištu (zgrada i voćaka) te stanovniku istoga sela, gdje zemljište leži, ako je prodano stanovniku drugog sela.

Pošto taj zakon nije dosada zvanično preveden na srpskohrvatski jezik a njemački zvanični prijevod nije navodno posve ispravan[79]), to priepćujem te norme u prijevodu sa potrebnim objašnjenjem.

a) Pravo preče kupnje suvlasnika.

§ 41.

Osoba, koja obradjuje mirijsko zemljište (erazi-i-emirié) u zajednici, ne može firagh učiniti (ustupiti, otudjiti glede jednog dijela zemljišta niti besplatno niti uz plaću bez privole drugoga ili drugih sudionika.

Ali ako bi se to ipak dogodllo, ima pravo svaki sudionik, do pet godina uzeti natrag dotični dio od one osobe, koja je uzela (kupila), uz svotu, koja je primjerena po onom vremenu, kad se zemljište natrag zatraži. Ako ne bi se to pravo kroz pet godina vršilo, nema prava na tužbu, niti onda, kad bi u tom vremenu postojala zakonska zapreka, kao: malodobnost, umobolnost ili odsutstvo u dalekim krajevima.

Ali i onaj sudionik ne može kasnije (naknadno) tužiti, koji je dao svoj pristanak za vrijeme otudjenja (firagh) ili, kad mu je do znanja stavljeno, on, to odbivši, time svoga se prava liši.

Pravo preče kupnje pripada prema tome u prvom redu idealnom suvlasniku otudjenog zemljišta, pošto nakon uvedenja gruntovnice u Bosni-Hercegovini (1884) nisu mirijska zemljišta upisana u korist države kao vlasnka nego u vlasništvo dosadanjih posjednika (mutessarif).[80])

---

[79]) U »Sammlung der für Bosnien und die Hercegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen, II. Band, Justizverwaltung, Wien, 1881. str. 282—283. I ovaj je prijevod u tekstu sastavljen uz pripomoć šer. suca Mustafe Ef. Mujagića iz Sarajeva.

[80]) Posljedice toga neispravnoga stanovišta bivše austr. uprave osjećamo tek sada, kada se ta zemljišta prigodom »agrarne reforme« moraju da »otkupljuju«, jer se mora gruntovnim »vlasnicima« platiti »otkupnina«, da mogu dosadanji faktični posjednici - obradjivači (kmetovi) biti u gruntovnici upisani kao vlasnici. Vidi o tome dr. Zobkow, Primjenjivanje austr. opć. gradj. zak. u Bosni i Hercegovini, str. 11.

(Nastavak slijedi.)

Digitized by Google

Pregled srpskog gradjanskog sudskog postupka.

Napisao dr. Srećko Zuglia, sveuč. profesor u Zagrebu.

(Svršetak).

2) T r g o v a č k e k n j i g e, ako su uredno vodjene, imaju tu prednost pred ostalim ispravama, što dokazuju i za izdatnika, ali pružaju samo poludokaz, koji se može popuniti svjedocima i zakletvom (12 trg. z.) Tu dokaznu snagu gube i uredne knjige, ako se trgovac osudi zbog prevare, delikta iz koristoljublja, ili se u prijašnjoj parnici protiv druge stranke dokazala njihova neispravnost (12 trg. z). Glede knjiga stranih trgovaca važi u formalnom pogledu načelo locus regit actum, a glede dokazne snage pred srpskim sudovima reciprocitet (13. trg. z.). Dokazna snaga trg. knjiga traje protiv trgovaca 20 god. (166 t. z.), a protiv netrgovaca jednu godinu od dotičnog upisa (15 t. z.). Ako hoće trgovac produžiti tu dokaznu snagu, mora svom mušteriji netrgovcu u roku od te godine poslati na odobrenje račun ili izvod iz knjiga. Ako ga dužnik odobri i potpiše, račun zadobiva potpunu i trajnu dokaznu snagu (195). Inače mora trgovac još tokom trinaestog mjeseca podnijeti tužbu, hoće li da produži dokaznu snagu svojih knjiga do konca parnice. To isto vrijedi i glede knjiga zanatlija i fabrikanata (17 trg. z.).

Nego i protivna se strana može pozivati na trgovčeve knjige. Ako trgovac na poziv suda ne će da pokaže dotični upis, sud može protivniku dosuditi zakletvu (21 trg. z.). Inače je trgovac dužan predložiti sudu sve svoje knjige na razgledavanje samo u stečaju, parnici o diobi ortakluka i zajedničke imovine muža i žene (18 trg. z.).

3. R a b o š i su posebna vrst primitivnih trgovačkih isprava kod nepismenih malih zanatlija kao mljekara, mesara, hljebara, vozara i sl., a važe samo do iznosa od 200 dinara pred općinskim sudovima i kroz vrijeme od 30 dana, otkad se počela davati roba na kredit (25). Da bi im se produžila važnost do konca parnice, treba najkašnje 33. dan od početka kreditiranja podnijeti tužbu općinskom sudu. Raboš je rascijepan prut. Jednu polovinu »kvočku«, drži vjerovnik, a drugu polovinu »pile« dužnik. Kadgod se hoće nešto upisati na raboš, sastave se obje polovine i povuče zarez, preko obadvije. Ako se dakle slaže kvočka s piletom, ili je dužnik uništio ili nepažnjom izgubio pile, pruža sama kvočka potpun dokaz (26).

II. S v j e d o c i.[15]) Spomenuli smo već spreda, da se svjedocima ne može dokazivati ni protiv ni izvan sadržine valjanih isprava (242), osim u trgovačkim parnicama (75 trg. z.) i pred izabranim sudovima (§ 442). Nego svjedocima se ne može dokazivati nikakva tražbina, koja makar i sa kamatima ili u zbroju s drugim tražbinama protiv istoga lica, prelazi vrijednost od 200 D, ili predstavlja dio, odnosno ostatak tražbine od preko 200 D, ako se je o dotičnom potraživanju mogla praviti pismena isprava (242—245). Izuzeta su potraživanja iz trgovačkih poslova, zatim obaveze što nastaju iz delikata, kvazidelikata i kvazikontrakata također mimo volje svojih subjekata. Ta se mogu dokazivati i svjedocima, kao i potraživanja u hitnim slučajevima (despositum miserabile) i glede kojih postoji »početak pismenog dokaza« t. j. nepotpuna pismena isprava pot-

[15]) Vidi moj referat za neograničenu upotrebu svjedoka. „Mjesečnik" 1925.

Digitized by Google

pisana po izdatniku. Svjedocima se može dokazivati sadržaj isprave i onda, kad je ona slučajno ili krivnjom protivnika nestala (205).

Inače je srpski g. s. p. u pogledu nesposobnosti, izuzeća i sumnjivosti svjedoka mnogo stroži od hrvatskog. N e s p o s o b n i su i apsolutno nepripustivi svjedoci ne samo maloljetnici do navršene 14. godine te oni, što zbog tjelesnih i duševnih mana ne mogu sami neposredno istinu primjetit ili je sudu saopćiti, nego takodjer osudjeni zbog ma kakva zločinstva, dok im se ne povrati gradjanska čast (210) zatim javni zvaničnici i svećenici u pogledu uredovne odnosno ispovjedne tajne, dok se od iste ne razriješe (220). I krug rodjaka, što se mogu na prigovor protivnika i z u z e t i (otkloniti), znatno je širi nego u hrvatskom procesu, jer amo spadaju ne samo srodnici po krvi direktne linije i bračni drugovi, nego takodjer braća i sestre, tast, tašća, svekar, svekra, zet, snaha, poočim, pomajka, očuh, maćuha, pastorče, zaručnik i zaručnica te njihovi roditelji. Svi ti rodjaci mogu i sami uskratiti svjedočanstvo i zakletvu (211, 212). Ipak se tom povlasticom ne mogu služiti u bračnim i porodičnim odnošajima (rodjenje, smrt), gdje redovno nema drugih svjedoka, zatim kad bi se stranci samoj dosudila dopunjavajuća zakletva, a ona je ne može položiti, jer nema još 16 godina ili je umobolna, nestala i sl. (212). U tim ih slučajevima ne će moći ni protivnik otkloniti. Osim toga se mogu otkloniti i oni, što su primili mito ili obećanje mita za svjedočenje, te zastupnik stranke u dotičnoj parnici (211). I razloge, što čine svjedoka sumnjivim nabrojio je zakonodavac u § 215. vrlo opširno, i ako ne iscrpivo. Tu se nabraja daljnje srodstvo, odnošaj zavisnosti sluge i gospodara, mladost ispod 16 godina, moralni, duševni i tjelesni nedostaci i t. d.

Ali zakon ne propisuje samo svojstva svjedoka, nego i kvalitet njihova iskaza, da bi se mogao uvažiti (218). On mora biti jasan, opredjeljen, osnovan na vlastitom opažanju. Iskaz svjedoka, koji je neodlučan, sam sebi protuslovi, ili se poriče, ne važi ništa. Inače sud ocjenjuje po svom slobodnom uvjerenju i obzirom na okolnosti, koliko će uticati na vjerodostojnost iskaza pojedini razlozi sumnjivosti (214) i koliku će dokaznu snagu pripisati uopće iskazu svjedoka (216). Ako se protuslovlja u iskazima svjedoka, ne uzmognu odstraniti ni njihovim suočenjem, sud ne će presuditi stvar po broju svjedoka, nego po njihovoj većoj ili manjoj vjerodostojnosti i saglasju s drugim objektivnim činjenicama. Ne dodju li ni tim načinom do uvjerenja, na kojoj je strani istina, sud će smatrati, da je dokaz neuspio, te će dokazivalac morati ponuditi odlučnu zakletvu svom protivniku (225, 232).

Svjedok ne mora lično doći pred sud, već može poslati svoj iskaz, potvrdjen po sudu. Stranke mogu i u tome slučaju tražiti ličan pristup svjedoka, ako nije prestar i bolestan (208). Tad će se svjedok preslušati u stanu po izaslanom ili zamoljenom sucu, odnosno policiji. Putem zamolnice se preslušavaju i svjedoci iz drugog okruga, osim ako im je parnični sud bliži od vlastitog suda (209). Svjedoci se preslušavaju jedan po jedan; pitanja im upućuje predsjednik i drugi suci te stranke putem predsjednika. Prije preslušavanja opominju se na kazivanje istine, zatim pitaju o svojim ličnim odnošajima (generalia) (22, 223). Zaklinju se samo onda, ako to zatraži koja stranka ili odredi sud po zvaničnoj dužnosti (234) i to po iskazu. Ako svjedok umre prije zakletve, uzima se, da ju je položio, ako ju je pismeno obećao (208), a svoje obećanje nije do smrti porekao (240). Ko uskrati svjedočanstvo ili zakletvu bez razloga, koji čine svjedoka nesposobnim ili mu daju blagodat, da ne treba svjedočiti, taj će morati stranci naknaditi štetu, ako izgubi parnicu (235, 236). Izostali se svjedok

Digitized by Google

osudjuje prvi put na trošak odloženog ročišta, drugi se put poziva pod pretnjom novčane kazne, a treći se put predvadja silom (239). Svoj izostanak može svjedok pravdati u roku od 15 dana, pa ako uspije, opraštaju mu se posljedice nedolaska (239). Kralja, kraljicu i njihovu djecu ne može nitko zvati za svjedoke (219). Samo ako je iskaz izgubljen ili nejasan, smije se svjedok u jednom te istom sporu dva puta ispitivati (237).

III. Vještaci. Sudski očevid: Izgled i svojstva pojedinih stvari mogu se utvrditi sudbenim pregledom s vještacima ili bez njih. Vještakom može biti samo iice, koje je po svom stručnom znanju, zanatu jili zanimanju sposobno da tačno ispita i opredijeli soojstva stvari, što ih valja pregledati. Ko je nesposoban da bude svjedok (210), taj ne može biti ni vještak, a ko se može otklonit ili isključiti kao svjedok (211, 212) ili kao sudac (52), taj se može iz istih razloga isključiti i otkloniti kao vještak (251). Za obavljanje vještačkog pregleda uzimaju se redovno tri vještaka, od kojih bira svaka stranka po jednog, a ovi biraju zajedno trećega. Ako se stranke ne slože u izboru, ili ne će da predlože vještake, imenovat će svu trojicu sud. Isto će tako sud imenovati u svakom slučaju svu trojicu vještaka za sravnivanje rukopisa. Ako je na raspravu došla samo jedna stranka, ona bira dvojicu, a sud trećega vještaka (248).

Glede vještačkog iskaza stoji zakon na stanovištu pozitivne dokazne teorije, odredujući, da se mora smatrati dokazanim ono, u čemu se je složila većina vještaka (256). Jedino kod sravnivanja rukopisa ocjenjuje sudac vještački iskaz po svom slobodnom uvjerenju (196). Pravila o vještačkom dokazu važe i za procjenu stvari u ovršnom postupku, jedino što tu svu trojicu vještaka postavlja ovršna vlast (260, 466a). Ako se ne složi ni dvojica vještaka, valja odrediti nove, ali u pravilu bez ponovnog očevida (256).

IV. Prethodni dokaz svjedocima i vještacima predviđen je u §§ 238 i 247/2 te 250 g. s. p., a dopušten je, kad se učini vjerojatnim, da se dotični dokaz ne bi mogao kašnje nikako ili vrlo teško provesti jer je svjedok vrlo star, teško bolestan, odnosno ako se sprema na daleko putovanje, ili postoji opasnost, da će se vid i svojstvo stvari izmjeniti. prije nego li se bude mogao obaviti dokaz u parnici redovitim putem. Tu svu trojicu vještaka izabire onaj, ko moli za provedenje prethodnog dokaza (251). Detaljnih propisa o izvršenju i popunjenju takvog dokaza nema.

V. Zakletve. Kao hrvatski tako pozna i srpski g. s. p. četiri vrsti stranačkih zakletvi, koje on zove glavnom, dopunjavajućom, zakletva, kojom se vrijednost opredjeljuje i otkrivajućom. Samo su prve tri dokazno sredstvo u dotičnoj parnici, u kojoj se polažu, a četvrta je sama predmet parnice, djelo, nezamjenjiva činidba, na koju se tuženi osudjuje. Sve se zakletve dosudjuju presudom, koja je u prva tri slučaja uslovna, jer osim tačnog teksta zakletve sadrži i konačno rješenje u samoj stvari odredjujući, šta će biti s tužbenim traženjem, ako se stranka zakune, a šta opet, ako se ne zakune. Zakletva se ne može dopustiti o činjenicama, glede kojih je potpuno dokazano protivno od onoga, na što bi se stranke imale kleti, ili što se protivi sadržini pismene isprave (282). Isto tako propisuje postupak, da se zakletvom priznavaoca ne može dokazivati, da mu je priznanje lažno (181), ni zakletvom onoga, što je slučajno izgubio ispravu, utvrđivati sadržaj iste (205). Po zvaničnoj se dužnosti ne će pripustiti zakletvi 1) tko u vrijeme dogadjaja nije još navršio 16 godina, 2) tko zbog tjelesnih ili duševnih mana ne može sam neposredno saznati ili kazati istinu o predmetu parnice, 3) osuđeni krivokletnici (265). Oni,

Digitized by Google

što su zbog zločinstva ili prestupa osudjeni na gubitak gradjanske časti, moći će se privolom protivnika zakleti i dok traju posljedice njihove osude. Od suda zavisi, hoće li dopustiti zakletvu raspikući (266). Prezaduženi, ako je prevarom pao pod stečaj, ne može zakletvu ni ponuditi ni prihvatiti; ako nije varalica, može to učiniti pristankom većine vjerovnika (286). Medjutim zakletva jednom položena važi i onda, kad se stranka ne bi bila mogla kleti (267). Zakletva se u pravilu dosudjuje parničaru, ali se može dosuditi i njegovim roditeljima, zakonskim zastupnicima, prednicima u pravu, poslovodjama, knjigovodjama ili namještenicima, ako parničar nije uopće sposoban da se kune naročito, jer nema još 16 godina, ili ako dotične okolnosti nijesu poznate njemu lično, nego spomenutim osobama (271). Zakletva se može položiti i pred zamoljenim ili izaslatim sucem (273). Vladar, njegova supruga i prestolonasljednik ne polažu zakletve. Mitropolit je samo potpisuje u svom stanu pred sucem i pisarom, a ostalo je svećenstvo pročita i potpiše na sudu (272). Posebni nastup zakletve, t. j. izjava stranke, da je spremna položiti dosudjenu zaletvu, nije predvidjen. Glavnu zakletvu polaže stranka odmah, ako je prisutna. Inače se za polaganje odredjuje posebno ročište (275). I ono se može zbog zapreke produžiti (130), a takodjer izostanak opravdati. Prisustvo protivnika nije potrebno. Zakletvu može protivnik oprostiti, a uzima se, da je položena, ako ju je stranka ponudila, ali je medjutim umrla ili duševno oboljela, u koliko nije ponudu opozvala ili nastojala zavući polaganje zakletve pravnim lijekovima. Nego, ako duševni bolesnik ozdravi u roku od godine iza izvršenia presude te ne ushtjedne na zahtjev protivnika položiti zakletvu, morat će mu naknaditi štetu (276).

1) G l a v n a zakletva može se nuditi samo glede dispozitivnih prava stranaka, a to i onda, kad postoje i drugi dokazi. Mora je ponuditi protivniku stranka, na koju pada teret dokaza, te izjaviti, da povraćenu prima 282—3). Ona je jedino dokazno sredstvo u slučajevima, gdje je dokaz svjedocima isključen (242—245), samo što se ni ona ne može nuditi protiv sadržine valjane isprave, ali čini se, da se može nuditi izvan sadržine. Ponudjeni je nije dužan prihvatiti ni povratiti, već može prije toga pokušati protudokaz radi rasterećenja savjesti (za zamjenu duše: pro exoneranda conscientia). Istom ako mu taj protudokaz ne uspije, mora se odlučiti, hoće li prihvatiti ili povratiti zakletvu (287). Isto tako može i onaj, koji je ponudio zakletvu, ali ova nije još prihvaćena, povući ponudu te pokušati dokaz drugim sredstvima, pa ako ne uspije, obnoviti ponudu zakletve (289). Zakletva se ne može povratiti ni onda, kad se tiče dogadjaja, koji je poznat samo ponudjenom, a ne i nudiocu (288). Dodatka »koliko znam i pamtim«, ne pozna srpski g. s. p. Ali pozna jedan drugi dodatak, kad se zakletva ne tiče njegova djela, nego djela onih osoba, za koje odgovara onaj, što se kune. Ta glasi: da zaklinjalac »pri svom brižljivom istraživanju ne zna, niti se je mogao uvjeriti, da«... Kod društava, korporacija i suparaca označit će nuditelj, komu nudi zakletvu, odnosno ko će povraćenu položiti. Medjutim i sud po zvaničnoj dužnosti pazi, da se ne bi zakletve bez potrebe umnažale i kako bi ih položio, ko je najbolje upućen u stvar (285). Za osutnu se stranku presumira, da svom protivniku povraća glavnu zakletvu (139, 140).

2) D o p u n j a v a j u ć u zakletvu nalaže sud stranci, koja nije mogla svjedocima (213) spornu činjenicu dokazati, ali ju je dovela do velike vjerovatnosti (291). Medjutim u praksi dozvoljava sud dopunjavajuću zakletvu i uz druga dokazna sredstva, naročito trgovačke knjige (12 trg. z). Iz izraza da sud »nalaže« tu zakletvu, zatim iz propisa § 166 i 317, po ko-

Digitized by Google

jima imadu i prvostepeni i apelacioni sudovi paziti, da se parnica potpuno pretrese i izvidi, čini se, da sud može tu zakletvu dosuditi i po zvaničnoj dužnosti, al se pak mora još u toku rasprave ispitati i ustanoviti, koja bi ličnost mogla i bila sposobna, da tu zakletvu položi[16]).

3. Zakletva, kojom se vrijednost opredjeljuje dozvoljava se onome, ko je dokazao, da je pretrpio štetu, a ne može drugim sredstvima utvrditi njenu visinu, ili ko dokaže, da ima potraživanje iz ugovora, ali mu ne može dokazati visine (292, 294). Ako dokazivalac u zakletvi pretjera vrijednost, sud je može umanjiti imajući u vidu, da li je šteta nastala zločinom, zlom namjerom ili nepažnjom, te da li je tužitelj mogao da dobavi i druga dokazna sredstva, ali to nije učinio, nego je oklijevajući s tužbom otešćao obranu tuženom (293—4). U tim slučajevima može sud odrediti, da se šteta ustanovi po vještacima (295).

4. Zakletva se otkrivajuća može tužbom tražiti i presudom naložiti onome, za koga postoji izvještaj ovršne vlasti, da se ovrha nije mogla provesti zbog oskudice ovršnog imanja, odnosno za koga postoji sumnja, da krije tudji imetak ili tudje isprave ili da zna, ko je te predmete sakrio. Protiv otkrivajuće presude nema pravnog lijeka. Ako insolventni dužnik ne će da zakletvom otkrije svoj imetak, stavit će se u pritvor do godine dana. Ko ne će da položi otkrivajuću zakletvu glede tudjeg imanja i isprava, taj će se na to siliti zatvorom, koji će trajati sve dotle, dok se zakletva ne položi (§ 296—302).

§ 14. Presude, rješenje, sudske naredbe.

Presudom se rješava predmet parnice, rješenjem sporedna pitanja, a naredbom upravlja tečaj parnice (303). Samo se protiv presude i rješenja mogu ulagati pravni lijekovi. O prigovorima, koji sprječavaju parnicu (109), odlučuje se rješenjem, ako se o njima povede posebna rasprava, inače presudom, zajedno s glavnom stvari. Kao ni hrvatski, tako ne pozna ni srpski gsp. ni spajanje ni rastavljanje parnica, a prema tome ni djelomičnih ni prethodnih presuda, nego samo takve, kojima se parnica potpuno iscrpljuje i svršava u dotičnoj instanci, a to i u onom slučaju, kad se presudom nalažu stranačke zakletve, jer se ujedno u takvoj presudi rješava i samo meritorno pitanje za slučaj, da stranka položi ili ne položi propisanu zakletvu (304/4, 305). Presude i rješenja donaša uvijek u stvarima senatske nadležnosti čitav senat jednoglasno ili većinom glasova na osnovu zakona i zakonskih dokaza, ali ne preko petita (304/4). Srpske se presude razlikuju od osuda u drugim pravnim područjima poglavito u tom, što samo presude kasacionog suda glase: »U ime Njeg. Veličanstva kralja«, zatim što tenor presude (kao i u Crnoj gori) dolazi na konac presude, a ne iza zaglavlja, kao kod nas u Hrvatskoj, Bosni, Vojvodini i Sloveniji. Rok je ispunjenja (Paritionsfrist) propisan jedino kod presuda na povraćaj u prijašnje stanje (32 ur). Inače moraju i srpske presude da sadrže glavu, činjenično stanje i razloge, zatim tenor, potpis i pečat (305). O troškovima ima srpski postupnik samo jednu ustanovu, po kojoj parnične takse snosi stranka, koja je parnicu izgubila (515). Medjutim se to analogno primjenjuje i na druge parnične troškove, šta više, predvidja se (27 ur) da troškove odloženog ročišta, kao i troškove opravdanja (141), snosi uvijek stranka, koja je skrivila odgodu.

[16]) Odluka opće sjednice kasocije od 11. 9. 1910. br. 8126 Niketić 242.

Digitized by Google

Otkloniti nejasnoće te ispraviti očite pogreške u pismu, nazivu i računu ima pravo onaj sud, koji je presudu izrekao, na zahtjev stranaka ili ovršne vlasti. Ako stranke zatraže ispravku u roku od 15 dana nakon pravomoćnosti, ima takva molba suspenzivnu snagu (335, 335a). Viši sud može ovakve očite pogreške u presudama nižih sudova ispraviti i po zvaničnoj dužnosti (335).

Srpski gsp. identificira materijalnu pravomoćnost s ovršivosti presude (307) te nema nikakvih naročitih ustanova o uslovima i opsegu materijalne pravomoćnosti, a ne propisuje ni to, da se na pravomoćnost pazi po zvaničnoj dužnosti.

§ 15. Pravni lijekovi.

I. Uopće. Redovni su pravni lijekovi nezadovoljstvo (309) i žalba (15, 322) a izvanredni pravdanje propuštenog roka ili ročišta (111, 135, 239, 275) te ponovljenje parnice (426—32). Nego medju posljednje se mogu brojiti i molba, da se ispravi pravomoćna presuda (335), da se sudsko osudno riješenje u kratkom (mandatnom) postupku zadrži od izvršenja (454, 456), zatim izlučna tužba (466) i tužba, da se poništi neuredna prodaja u ovršnom postupku (502). Svi su ti pravni lijekovi vezani na rok, koji iznosi u pravilu 15 dana, jedino kod žalbe protiv presuda općinskih sudova iznosi on 8 dana (16), a kod molbe da se sudsko osudno rješenje zadrži od izvršenja u mandatnom postupku 3—20 dana i to baš onoliko, kolik je rok odredio sud za ispunjenje riješenja (454, 456). Kod ponovnog sudjenja (obnove parnice) po 13. tački § 426. iznosi rok 6 nedjelja od saznanja obnovnog razloga, ali najviše 3 godine. Kod obnove iz razloga po tački 1—12 istog §-a 3 godine na pokretnosti, a 10 za nekretnosti od dana, kad je presuda postala pravomoćnom (429). Svi se pravni lijekovi podnašaju usmeno ili pismeno kod suda, koji je sudio u prvoj molbi, jedino se žalba protiv presude općinskog suda (15) a čini se, i protiv izabranog suda (445) i može podnijeti i neposredno kod prvostepenog suda. Prekasno podnešen pravni lijek odbacuje prvostepeni sudac (judex a quo) po zvaničnoj dužnosti (312, 323, 502), protiv čega ima stranka pravo žalbe, ako drži, da nije zakasnila s pravnim lijekom (312). Na vrijeme predata žalba, nezadovoljstvo, molba, da se popravi pravomoćna presuda (335), da se osudno rješenje u kratkom sudjenju (mand. postupku) po privatnim ispravama zadrži od izvršenja (456), pravdanje propuštenog roka (111) ili ročišta (134), te izlučna tužba (466) imadu suspenzionu snagu, dok se kod ponovljenja parnice može ovrha suspendirati (zadržati izvršenje), ako tužitelj položi jamstvo 430). Pravni se lijekovi osim onih, što imaju formu tužbe (431, 466, 502), podnašaju u jednom primjeru te se ne saopćuju protivniku radi eventualnih protuprimjedaba. U nezadovoljstvu se i žalbi ne priznaju novi dokazi ni navodi, osim ako je rješenje stvoreno bez saslušanja žalitelja (314, 323a). Naprotiv se izvanredni pravni lijekovi redovno osnivaju na novim činjenicama i dokazima (134, 454, 456, 426).

II. Pojedini pravni lijekovi. 1. Nezadovoljstvo odgovara našem prizivu (apelaciji) a ulaže se samo protiv presuda redovnih i trgvačkih prvostepenih sudova, donešenih u prvoj molbi o neocjenjivim stvarima, a te su po srpskom g. s. p. ne samo statusna prava, nego i lični te stvarni servituti (309). Kod ocjenjivih je stvari dozvoljeno nezadovoljstvo protiv presuda prvostepenih sudova, ako vrijednost onog dijela potraživanja, zbog koga se ulaže nezadovoljstvo, prelazi bez nuzgrednih traženja (kamata troškova) 2000 Din (309.

Digitized by Google

313). Prema tome nije dozvoljeno nezadovoljstvo, nego jedino žalba protiv sudskih riješenja uopće, protiv presuda općinskih i izbranih te apelacionih sudova, protiv presuda o vrijednosti ispod 2000 Din te presuda, donešenih za vrijeme sudskog odmora u ferijalnim stvarima. Konačno je zakon proglasio odmah izvršivim i pravomoćnim presude, kojima se dosudjuje glavna i otkrivajuća zakletva, tako da protiv njih nema nikakva pravna lijeka (311, 290, 299). Nezadovoljstva nema ni protiv presude osnovane na potpunu priznanju (311). Za žalbu to nije izričito rečeno, ali onaj isti pravni razlog, koji čini, da se ne može pobijati sudska nagodba ni osuda o glavnoj zakletvi, govori za to, da se ne bi mogla pobijati ni presuda na osnovu priznanja.

Apelacioni sud može pobijanu presudu potvrditi, promjeniti i dokinuti. Ako pronadje, da se prvostepena presuda nije izjavila o svim kumuliranim traženjima, apelacioni će sud narediti, da prvostepeni sud popuni svoju presudu novom presudom. Ako pronadje, da je krivo primjenjeno materijalno pravo ili da su nepravilno ocjenjeni dokazi, apelacioni će sud to popraviti svojom presudom. Naprotiv ako nadje nedostataka u provadjanju prvostepenog postupka i sakupljanju dokaza, apelacioni će sud to dati ispraviti i popuniti po nižem sudu te onda sam u stvari presuditi. On može narediti popunjenje dokaznog postupka i po zvaničnoj dužnosti, kad se stranke u tom pogledu nisu ni žalile, ako pronadje, da se bez toga ne može stvar ispravno presuditi (37). Za niži su sud obavezne već prve primjedbe aplacionog suda, kojima naredjuje popunjenja presude, dokaznog postupka ili popravak nepravilnosti u postupku (320).

2. Ž a l b a je dopuštena protiv riješenja i presude općinskog suda u mjeničnim stvarima uvijek, a u ostalim predmetima kod vrijednosti preko 100 D. Ona ide i u trgovačkim parnicama na redovni prvostepeni sud. Riješava ju predsjednik ili po njemu odredjeni inokosni sudac. Protiv takvog rješenja ima općinski sud pravo »protuprimjedaba«, a to i onda, kad je prvostepeni sud stavio primjedbe na r j e š e n j e općinskog suda. Te protuprimjedbe ispituje prvostepeni sud u senatu od 3 suca, te je to drugo riješenje obavezno za općinski sud (§ 15—20 b). Isto tako ide na prvostepeni sud žalba protiv presuda izbranog suda, ako je ovaj prekoračio svoju nadležnost, ako stranke nisu mogle da pristanu na obraničko sudovanje (jer su n. pr. procesno nesposobne ili se ne radi o njihovim dispozit. pravima), ako se osuda temelji na prevari ili očitoj pristranosti sudaca (444). Ako prvostepeni sud odbaci žalbu, ide protiv njegova riješenja žalba na kasacioni sud (447). To je jedini primjer trostepene žalbe u srpskom postupku. Zatim je žalba dopuštena i protiv svih rješenja prvostepenih sudova, gdje je zakon izričito ne isključuje, protiv onih presuda prvostepenih sudova, što ne dosižu vrijednost od 2000 Din i protiv presuda inokosnog suca u ferijalnim stvarima za vrijeme sudskog odmora, te konačno protiv presuda apelacionih sudova u stvarima, gdje je u prvoj molbi sudio senat, jer ako je sudio inokosni sudac, presuda je apelacionog suda pravomoćna. Žalbe, što smo ih ovdje nabrojili, rješava a p e l a c i o n i sud, ako je u prvoj molbi sudio inokosni sudac. Izuzete su ferijalne stvari za vrijeme sudskog odmora, jer u ferijama apelacioni sud uopće ne funkcioniše i zato rješava žalbe u ferijalnim stvarima kasacija u smanjenom senatu od 3 suca. Ako je u prvoj molbi sudio senat prvostepenih sudova, odnosno puni senat od 5 lica kod trgovačkog suda a u drugoj apelacioni sud, žalbe rješava kasacija. Ako se pobija rješenje nižega suda žalbom na kasacioni sud, onda su već prve primjedbe kasacionog suda obavezne za taj niži sud. Naprotiv ako se radi o presudi, tu niži sud

Digitized by Google

ima pravo, da na prve primjedbe kasacionog suda stavi svoje protuprimjedbe, te su za nj obavezne istom druge primjedbe kasacionog suda stvorene u općoj sjednici. Kako postupa apelacioni sud sa žalbama protiv riješenja i presuda inokosnih sudaca po uredbi od 22. 6. 1921. zakon ne predvidja, naročito nije predvidjeno, ima li inokosni sudac pravo protuprimjedaba na prve primjedbe apelacionog suda, kako ga ima čak i općinski sud prema prvostepenom sudu, a i prvostepeni ga je sud imao prema kasacionom sudu. Rekli smo već, da § 320. nije ovdje mjerodavan, jer se on odnosi na postupak u nezadovoljstvu, a ne u žalbama. Ipak je teško tvrditi i obrnuto, da bi inokosnom sucu pripadalo pravo protuprimjedaba onda, kad je protiv njegove presude (jer stvar ne dosiže ni 2000 D) dopuštena samo žalba, a da ne bi imao pravo protuprimjedaba u stvarima izmedju 2000—3000 dinara, gdje je dopušteno nezadovoljstvo, premda ni ovdje ne pripada ni strankama pravo žalbe na kasaciju. I za to se čini, da ipak inokosnom sucu ne pripada pravo protuprimjedaba ni glede onih njegovih presuda, kod kojih je dopuštena samo žalba na apelacioni sud.

III. I z v a n r e d n i pravni lijekovi. O p r a v d a n j u promašenog roka ili ročišta, bilo je već govora. O traženju popravka očitih pogrešaka u pismu, broju i nazivu u pravomoćnim sudskim presudama dovoljno je da spomenemo, da takve molbe imaju suspenzivnu snagu u pogledu izvršivosti presude, ako se podnesu u roku od 15 dana nakon njene pravomoćnosti (325). Molba, da se osudno riješenje u kratkom (mandatnom) postupku po mjenicama i javnim ispravama, zadrži od izvršenja, nema suspenzivne snage. Nju će imati istom sudsko rješenje, kojim se takva molba uvažuje (454). Obratna je stvar s takvim molbama u mandatnom postupku na osnovu privatnih isprava. Tu ima već sama molba suspenzivni učin (458—460).

2. P o n o v l j e n j e parnice[17]) traži se tužbom, koja se protivniku daje na odgovor, a podnaša kod suda, što je sudio u toj stvari u prvoj molbi u roku od 6 nedjelja po saznanju razloga obnove iz tačke 13 § 426. a najkašnje za 3 godine po toj tački od pravomoćnosti presude. Inače iz drugih razloga navedenih u § 426 t. 1—12 u roku od 3 godne glede pokretnina, a 10 godina glede nekretnina. Tužba za obnovu nema suspenzivne snage, ali sud može na molbu i uz kauciju tužioca narediti obustavu ovrhe (430). Ponovljenje se ne može tražiti ni iz različitih razloga nego samo jedan put u svemu (432). Razlozi su ponovljenja u glavnom: ako je u parnici učestvovao isključeni sudac (§ 52. t. 1, 5, 7), ako je presuda nastala kaznenim djelom suca, stranke, svjedoka ili vještaka, isposlovana falsifikovanom ispravom, ako su se pronašla nova dokazala, za koje stranka nije prije znala ili ih nije ranije mogla upotrebiti, ako ima o istoj stvari dvije suprotne presude ili ako je stranka ispunila dva puta ono, što je bila dužna učiniti samo jedan put. Rok od 6 nedjelja od pravomoćnosti ograničen je na slučajeve, kad je stranka pribavila ili doznala za dokaze od rješavajuće važnosti tek onda, kad ih nije više mogla u parnici upotrebiti ili je tek kašnje doznala za bitne nedostatke presude ili isledjenje (426 t. 13).

§ 16. Posebne vrsti postupka.

Od posebnih vrsti postupka pozna srpski gsp. samo postupak pred općinskim sudom, zatim postupak pred izbranim (obraničkim) sudom, postupak u izazovnim i računskim parnicama, postupak kod ponovnog sudjenja i mandatni postupak (kratko sudjenje).

[17]) Arandjelović: Ponovno sudjenje u sabranim pravnim raspravama.

Digitized by Google

1. Postupak pred općinskim sudovima normiraju ustanove § 6—26 gsp. O stvarnoj je nadležnosti općinskih sudova bilo već govora, dok u pogledu mjesne nadležnosti dolaze u obzir jedino forum domicili, boravišta odnosno zatečenja, rei sitae (7) i contractus (8). Općinski sudovi primaju tužbe usmeno i pismeno, a odgovore samo usmeno. U postupku nijesu vezani na procesna pravila, ali propisi o zabrani dokazivanja svjedocima (242—245) važe i za općinske sudove (13, 242). Presudu izriče općinski sud usmeno i javno. Proglašenje važi kao dostava za onu stranku, koja je bila na raspravi (13). Već smo spomenuli, da se kod općinskih sudova može voditi do sume od 200 dinara dokaz rabošima te da općinski sudovi izvršuju svoje presude iz pokretnina, ali ne iz nekretnog imanja. Isto tako mogu odredjivati zabranu na pokretninu i pritvor dužnika (13, 9—11). O pravnim lijakovima protiv presuda općinskih sudova i postupku pri tom, bilo je već govora.

2. Postupak pred izbraiim sudovima.[18]) Obraničko je sudovanje obligatorno u slučajevima § 434, dok je inače glede ostalih dispozitivnih prava fakultativno. Obranički ugovor mora da je pismen i potvrdjen od suda, policijske ili općinske vlasti, u granicama njihove nadležnosti, te da tačno označuje spor i imena sudaca (436). Ako ga se tuženi krati ispuniti ili izbrati suce u slučajevima obligatornog obraničkog sudovanja, prisilit će ga na to izvršna (policijska) vlast, koja će za nj imenovati i obranike (437). Redovno bira svaki parničar po 1—2 obranika i po jednog zamjenika, a ovi zajedno predsjednika (435) koji su se dužni primiti sudovanja, u koliko ih ne izvinjava koji važan razlog (439). Izostanak pozvatih stranaka ne smeta sudjenju. Za polaganje stranačkih i svjedočanskih te vještačkih se zakletava obraćaju obranički sudovi na prvostepene (441—443). Izbrani sudovi nijesu dužni ni poznavati ni primjenjivati ni materijalno ni procesno pravo, nego izvidjaju i ocjenjuju dokaze prosto (nevezano procesnim odredbama) te presudjuju parnice po zdravom razumu (442). Zaporku ovršivosti stavlja na obraničke presude teritorijalno nadležni prvostepeni sud. Ovrhu provadja redovna ovršna vlast (448, 462), dok smo o pravnim lijekovima protiv obraničkih presuda već govorili.

3. Kratko sudjenje (mandatni postupak, §§ 449—460). Dopušta se samo na osnovu valjanih javnih i privatnih isprava o jednostranom, bezuslovnom i dospjelom novčanom dugu protiv djelatno neograničenih dužnika, poznata boravišta, i to po privatnim ispravama samo za života izdatnika (449, 452). Na tužbu, instruiranu kao obično i obloženu originalom ili ovjerenim prepisom tih isprava, izriče sud osudno rješenje (platežni nalog) bez saslušanja tuženog (450, 453), da u roku od 3 dana kod mjenica, a 8—20 dana kod javnih isprava (454), odnosno 8—15 dana kod privatnih isprava (8, 457) plati dug.

Tuženi ne može osudno rješenje ni u kom slučaju pobijati žalbom. Kod mjenica i javnih isprava ono je odmah izvršivo te ga sud po zvaničnoj dužnosti saopćuje istodobno strankama i dostavlja na izvršenje policijskoj vlasti (454). Tuženi može jedino tražiti u roku za ispunjenje, da sud promjeni i zadrži svoje osudno rješenje od izvršenja (suspenziju ovrhe), ako ispravama odmah dokaže: nenadležnost suda, nedospjelost, potpuno ili djelomično podmirenje ili kompenzaciju duga (456). Nego čini se, da tuženi može prigovoriti i zastaru, nedopustivost kratkog sudjenja, neautentičnost isprava, osobito privatnih (mjenica) i t. d. Uslijed takvih prigovora odredjuje sud suspenziju ovrhe i preinačuje presudom svoje pr-

[18]) Vidi moj „Laički elemenat" Arhiv 1924.

Digitized by Google

vobitno rješenje bilo na osnovu samih pismenih dokaza bilo nakon provedenja redovne rasprave (456. 458). Ovrha će se obustaviti i onda, ako je rješenje izdato na osnovu ovjerena prepisa, a tužitelj ne prikaže na zahtjev tuženoga izvornik.

Naprotiv osudna riješenja po privatnim ispravama (osim mjenica) nijesu odmah ovršiva, niti ih sud po zvaničnoj dužnosti dostavlja na izvršenje policijskoj vlasti, nego se na njih stavlja zaporka ovršivosti i provadja ovrha po običnim propisima, ako tuženi ne podigne protiv njih u roku za ispunjenje svoje prigovore, s kojima se postupa kao i kod javnih isprava.

4. I z a z o v n a se tužba podnosi kao u hrvatskom procesu protiv onoga, ko se je podičio nekim pravom, da se prisili to svoje pravo i dokazati. Ako tužitelj dokaže dičenje, a tuženi ne uzmogne dokazati pravo, kojim se je podičio, sud će mu osudom narediti vječito mučanje (ćutanje) glede tog prava. Ako se stranke ne bi mogle odmah sporazumjeti o vodjenju parnice glede prava, kojim se je tuženi podičio, odredit će sud tuženom rok, u kom ima podnijeti tužbu o pravu, kojim se je podičio, jer će mu se inače na predlog protivnika naložiti vječito ćutanje (346—350).

5. R a č u n s k e se parnice povadjaju, da se dužnik prisili na polaganje računa, a vjerovnik na primanje ili odobrenje odnosno manisanje računa (351). Ako osudjeni dužnik ne ushtjedne položiti račun u roku od 15 dana, stavit će se na zahtjev vjerovnika u sudski pritvor, koji će trajati sve dok ne položi račun, te će se na njegovu imovinu dozvoliti osigurna sredstva zabrane ili pribilješke (352, 353). Položeni se račun dostavlja putem suda vjerovniku, koji je dužan u roku od 15 dana staviti računu svoje prigovore, jer će se inače smatrati, da račun odobrava. Komu nije po volji podnešeni račun ili odgovor na račun, mora u roku od 15 dana podići tužbu u pogledu svih stavaka, koje ne odobrava, jer će se inače smatrati odobrenim sve one stavke, glede kojih nema primjedaba (355—357).

6. O p o n o v n o m s u d j e n j u bilo je već govora medju pravnim lijekovima.

7. Naročiti postupak u s m e t a n j u p o s j e d a i o t k a z i v a n j u u p o r a b n i h ugovora ne normira srpski gsp., nego policijska vlast po § 375. k. z. sprječava samovlasno zauzimanje stvari, a po § 356. k. z. ta ista policijska vlast prisilno iseljava zakupce i najamnike, protiv kojih zakupodavac dokaže pismenim ugovorom ili otkazom, da je rok zakupa minuo, a ovi ne uzmognu isto tako pismenom ispravom dokazati, da je uporabni ugovor produžen. Inače se posjedovne i otkazne parnice vode po općim propisima.[19])

§ 17. Osigurna sredstva.

Srpski gsp. ne pravi još tačne razlike izmedju o s i g u r n i h s r e d s t a v a i o v r h e z a o s i g u r a n j e, jer njegova z a b r a n a i p r i b i l j e š k a ne donose samo faktično ograničenje dužnikove dispozicije s predmetima, na koje će se kašnje voditi ovrha, već davaju vjerovniku i uslovno pravo zaloga na dotičnoj dužnikovoj imovini. Red prvenstva tog prava ravna se medju samim moliteljima osigurnih sredstava po danu, kad je koja molba stigla sudu. Sve molbe podnešene istoga dana imadu jednak red prvenstva (§ 381—2).

Medjutim prema ovršnim vjerovnicima taj red ne važi, jer po § 469 obavljeni popis dužnikove imovine daje vjerovnicima ovršno pravo zaloga, koje ima prvenstvo pred zabranama, pribilješkama i hipoteka-

[19]) Alimpić: Policijski Rečnik Beograd 1924. I. 277-8. II. 1926. str. 83.

Digitized by Google

ma, stavljenim istoga dana na dotičnu imovinu. A svakako i privatno pravo zaloga na pokretninama, a tako i druga stvarna prava na istima, stečena iza podnašanja molbe za zabranu, ali prije nego li je po toj molbi obavljen popis zabranjene imovine, imadu prednost pred založnim pravom zabrane. Svakako je interesantno, da se kod traženja zabrane red prvenstva ravna po danu, kad je molba podnešena, a kod traženja ovrhe na osnovu pravomoćne presude po danu, kad je obavljen popis.

Osigurna se sredstva mogu tražiti prije parnice, u njenom toku i u samoj ovrsi. Ako se zatraže prije parnice, treba ih naknadno opravdati podnašanjem tužbe u roku od 15 dana od dostave riješenja, kojim se dozvoljava osigurno sredstvo, jer će se inače isto dokinuti na molbu protivnika (386). Molitelj mora dokazati opstojnost tražbine i opasnost, da se tražbina bez osigurnog sredstva ne će moći kašnje ostvariti. Tražbina se dokazuje ispravama (eventualno i nepravomoćnom presudom), a svjedocima samo onda, kad su oni po § 242—245 pripustivi, a glede opasnosti olakšan je dokaz raznim zakonskim presumpcijama (394, 399). Tako se uzima da opasnost postoji već onda, ako je rok plaćanja već minuo, odnosno kod tražbina bez odredjena roka, ako je vjerovnik opomenuo dužnika, a ovaj mu nije platio. Kod n e d o s p j e l i h se tražbina presumira opasnost, ako je dužnik iza postanka tražbine pretrpio razmjerno veliku štetu ili gubitak u svom imanju, zatim kod traženja pribilješke, ako je već stavljena jedna pribilješka ili hipoteka nakon postanka dotične tražbine, a kod molba za zabranu, ako je u istom vremenu stavljena jedna zabrana. Dovoljna opasnost za traženje pribilješke je i onda, kad obvezani nepokretno imanje prodaje, a ne preostaje mu drugo, koje bi moglo osigurati vjerovnika, a za traženje zabrane, ako obvezani svoje imanje rasipa, krišom prodaje ili sklanja (394, 396). Tko ne može dokazati opasnost kod n e d o s p j e l i h tražbina, taj može tražiti pribilješku, ako položi u ime kaucije 10%, a kod zabrane 20% od procjene stvari. Kaucija propada, ako vjerovnik ne podigne na vrijeme tužbu, ako izgubi parnicu, odnosno i onda, ako dobije parnicu, ali neuspije dokazati one presumpcije opasnosti, što se po § 394, 399 t. 3—5 traže kod nedospjelih tražbina. Pod zabranu ili pribilješku se može uzeti samo onoliko imanja, koliko je potrebno za pupilarnu sigurnost, to jest 1½ puta toliko, kolika je tražbina s pripacima. Stvari, na koje se ne može voditi ovrha za novčana potraživanja, izuzeta su i od zabrane (380, 404). Pribilješka se izvršuje upisom u intabulacione knjige. Ako se prebilješka stavlja na tražbinu, osiguranu hipotekom, tada se ujedno zabranjuje trećem dužniku ispuniti obavezu do daljnje odredbe (393, 396). Z a b r a n a se izvršuje popisom zabranjene imovine po ovršnoj (policijskoj) vlasti, na koju se sud obraća, a ona je dužna taj popis obaviti još istoga dana ili najkašnje sjutra dan. Stvari se daju na čuvanje staratelju, ako ga vjerovnik označi, inače se ostavljaju kod dužnika, a dragocjenosti se uzimlju u sudsku poliranu. Pokvarljive se stvari prodaju. Ako se stvari nalaze kod trećega, zabranit će mu se, da ih ne smije nikome izdati (398—407). Zabranu može u hitnim slučajevima i uz 20% jamstvo odrediti i policijska odnosno carinska vlast na stvari, što su na putu ili u carinarnici. Tu se mora za 3 dana tražiti naknadno sudsko sudsko odobrenje (408—410).

O s o b n i p r i t v o r odredjuje se uz dokaz tražbine i opasnosti protv onog, ko nema imanja te se sprema, da se bijegom oslobodi ispunjenja obaveza. Kućni se pritvor obavlja o trošku pritvorenog, a obični na trošak molioca, koji se mora uvijek položiti za 15 dana unapred. Tužbu za opravdanje pritvora treba podnijeti za 3 dana. Prethodno uapsiti mogu

Digitized by Google

dužnika uz jamstvo i sprovesti sudu takodjer općinske, policijske i carinske vlasti. Pritvor traje do pravomoćnosti presude (411—418).

O b u s t a v a (sekvestracija). Kod sporova o svojini i posjedu, kad se ne može odmah ustanoviti, ko je pravi posjednik ili vlasnik, može se odrediti o b u s t a v a (sekvestracija) spornog predmeta upisom u intabulacione knjige kod nekretnina, a predajom pohranitelju kod pokretnina. Ako molitelj dobije parnicu, sekvestracija djeluje od dana, kad je zatražena. Dozvoljava se uvijek samo uz kauciju od 10% kod nekretnina, a 20% kod pokretnina. Sekvestar se imenuje sporazumno ili na prijedlog one stranke, koja ima jače dokaze o svom pravu, odnosno koja je u posjedu stvari (421—425).

§ 18. Ovrha.

I. Ovrhu vode na pokretninu do 500 Dinara općinski sudovi, a preko toga i glede nekretnina uopće p o l i c i j s k e vlasti, odnosno gradski i sreski sudovi, ali tih ima samo nekoliko u cijeloj Srbiji te se postepeno dokidaju. Teritorijalno je nadležna vlast dužnikova domiciła, ali ako se potraživanje ne može podmiriti iz imovine, koja se nalazi u okrugu tuženikova prebivališta, zamolit će se policijska vlast onoga okruga, gdje još ima dužnik imovine, da povede ovrhu (463, 498). Ko nema u zemlji domicila, za tog važi svakako i u ovrsi forum imovine.

Ovršni su naslovi pravomoćne sudske presude i riješenja, zatim sudska poravnanja, a u mandatnom postupku po mjenicama i javnim ispravama, takodjer i osudna riješenja, koja su ovdje odmah i po zvaničnoj dužnosti ovršiva. Po zvaničnoj se dužnosti provadja nadalje ovrha za naplatu troškova svjedoka i vještaka. Inače se ovrha provadja jedino na molbu ovršnog vjerovnika. Molba se podnaša neposredno kod ovršne vlasti, a treba joj priložiti originalni ovršni naslov, providjen po sudu zaporkom ovršivosti (462). Srpski gsp. identifikuje pojam ovršivosti (»izvršnosti«) s pojmom pravosnažnosti, o kojoj ne govori uopće (307, 461). Ovrhe na osnovu nepravomoćne presude ili ovrhu za osiguranje srpski postupak niti pozna niti treba, jer ju zamjenjuju osigurna sredstva, kojima se stiče uslovno pravo zaloga, što djeluje i protiv ovršnih vjerovnika (469). Inače se ovrha može voditi i protiv univerzalnih nasljednika. Potanjih propisa o tom nema (468).

Najveći se dio propisa o ovršnom postupku odnosi na indirektnu ovrhu za naplatu novčanih potraživanja, dok su direktna ovrha na stvari, djelo ili propust vrlo slabo prošle. Nego i kod ovrha za novčana potraživanja zakon normira samo prisilnu prodaju pokretnina i nekretnina dok prisilnu upravu nekretnina i poduzeća ni ne spominje, a glede ovrhe na potraživanja ima jedan jedini §.

Ovrha se na pokretnine ima dovršiti za 6 nedjelja, a na nekretnine za 3 mjeseca i to po redu, kojim su podnešene molbe. Jedino u mjeničnim stvarima i u slučajevima, gdje je dokazana opasnost, zbog koje bi se mogla tražit zabrana za nedospjela traženja (399), odredjivat će se ovrhe prvenstveno i preko reda (464, 466).

II. S t a d i j i o v r h e. 1. P o p i s i p r o c j e n a obavlja se i glede pokretnina i glede nekretnina sa 3 vještaka, što ih imenuje policija. N a j p r i j e treba popisati p o k r e t n e stvari, a istom onda, ako njihova vrijednost ne bude za 1½ puta veća od potraživanja, prelazi se na popisivanje nekretnog imanja. Popisom stiče vjerovnik ovršno pravo zaloga

Digitized by Google

na popisani imetak, koje ima prednost pred hipotekom, pribilježkom i zabranom stavljenom istoga dana (469). Zato treba datum popisanog protukola napisati riječima (466). Popisane se pokretnine oduzimaju od dužnika i pohranjuju kod staratelja, koga imenuju stranke sporazumno, inače ovršna vlast. Kod dužnika se popisane stvari ostavljaju samo privolom vjerovnika, ili ako se imanje sastoji u nekretninama, što su za 1½ puta vrijednije od tražbine (466 b). Kod popisa učestvuje i dužnik, ako je punoljetan i poznata boravišta, inače njegov zakoniti zastupnik (468). Iza popisa najduže kroz 8 dana dužna je ovršna vlast zatražiti od suda izvještaj o eventualnim hipotekama, pribilježkama i zabranama na popisanom imanju, a sud joj mora odgovoriti kroz 15 dana.

2. Oglas javne prodaje vrši se glede stvari vrijednih do 3000 Din običajnim načinom u okružnoj varoši i na mjestu prodaje, a kod stvari vrijednih preko 3000 Din trokratnim uvrštenjem u službene novine (476). Izmedju prvogo glasa i prodaje mora proći najmanje 15 dana kod stvari vrijednih do 3000 Din, a 30 dana kod predmeta veće vrijednosti (475). Medjutim stvari, izvrgnute kvaru i čije je izdržavanje spojeno s troškovima, prodavaju se u roku od 10 dana po popisu, a skupocjene se stvari mogu poslati radi prodaje i u drugo mjesto, gdje se mogu skuplje prodati (473).

3. Javna prodaja obavlje se u pravilu i kod pokretnina i nekretnina na jednom jedinom ročištu i to pojedince ili skupno, već prema izgledu za bolju prodaju. Kod nekretnina se licitiranje ne smije zaključiti prije 4 sata po podne, ni onda, ako se ročište moralo produžiti na slijedeći dan. Na prodaju se pozivaju dužnik, ovršni vjerovnik, suvlasnici te intabulirani vjerovnici. Njihov nedolazak ne priječi prodaje. Licitirati ne mogu činovnik, što vodi prodaju, ni ovršni dužnik. Licitanti polažu kauciju od 5% za stvari u selima, a 10% u gradovima. Kupovna se cijena ima isplatiti kod pokretnina odmah, a kod nekretnina kroz 15 dana, jer će se inaje odrediti ponovna prodaja na trošak i opasnost nemarnog kupca, komu medjutim ne pripada eventualni višak postignut na ponovnoj prodaji (483, 484).

Stvari se mogu prodati i ispod procjene, ako ima bar dva licitanta. Inače će se saslušati prisutni vjerovnici, da li da se stvar ustupi i ispod procjene ili odredi drugo ročište (486).

4. Razdioba kupovnine. Ako na prodatom imanju nema ni hipoteka, ni pribilježka, a ni zabrana, ovršna će vlast namiriti svoje troškove i vjerovnika, a preostatak izručiti dužniku. U protivnom će slučaju poslati kupovninu po odbitku troškova ovrhe, zatim opis i granice prodanih nekretnina sudu, da on obavi diobu kupovnine i da izda kupcu tapiju na kupljenu nekretninu, s koje skida sud po zvaničnoj dužnosti uknjižeie terete. ako ih nije preuzeo kupac (489).

III. Predmeti izuzeti od ovrhe radi novčanih potraživanja nabrojeni su u 16 tačaka § 471. Tu nalazimo medju ostalim, da su izuzete tudje i zajedničke stvari, najnužniji alat zanatlija te nužne knjige i pomagala umnih radnika, oficirsko oružje, ¾ činovničke plaće i penzije, ako se dug može podmiriti kroz godinu dana, ako ne može, ½ plaće, odnosno penzije, razne milostinje itd. Ali najvažnije su ustanove nabrojene u 4 a) tački toga §-a glede predmeta, koji se ne mogu uzeti u popis kod zemljoradnika. To je najnužniji alat: plug, kola, motika, sjekira, budak i kosa, zatim stoka: dva vola (bivola) ili dva tegleća konja, kobila sa ždrijebetom do godinu dana, krava sa teletom do godinu dana, 10 ovaca,

Digitized by Google

5 koza te hrana što je potrebita za zemljoradnikovu porodicu i gornju marvu do nove hrane. Povrh toga za svaku poresku glavu[20]), kojoj je poljodjelstvo glavno zanimanje, kuća s kućištem do veličine od 1 jutra i 5 jutara zemlje obradene ili pod šumom. Te nekretnine ne samo, što se zemljoradniku ne mogu prodati za privatne dugove, ako ne izviru iz deliktnih obligacija učinjenih zločinom ili prestupom odnosno istupom iz korikstoljublja, nego ih on ne može ni dobrovoljno otudjiti, ni opteretiti, dok mu je zemljoradnja glavno zanimanje. Jedino u slučajevima nužde i elementarnih nepogoda može zadužiti najviše 3 jutra zemlje i to samo kod javnih kasa. Kuća mu s kućištem i dva jutra zemlje mora i tada ostati neopterećena. Za poreze se i javne dadžbine može prodati zemljoradniku sva zemlja osim kuće i kućišta do 1 jutra, a za spomenute deliktne obligacije i to.

IV. O s t a l e v r s t i o v r h e normirane su u svemu u 7 kratkih §§-a (491—497). Tu se predvidja ovrha na individualnu stvar pokretnu ili nekretnu, koja se oduzima ovršnom dužniku i predaje ovršnom vjerovniku. Ako je stvar prešla u treće ruke, primjećuje se to na osudi. Ako treći ima na stvari samo intabulirano pravo zakupa, nalaže mu se, da plaća dužnu zakupninu ovršnom vjerovniku te mu po isteku zakupa preda i stvar. O konstituiranju se služnosti sastavlja zapisnik (491—495). O ovrsi na djelo ima jedan jedini §. Po njemu se zamjenjiva djela mogu obaviti na trošak dužnika, a taj će se naplatiti iz njegove imovine po propisima za novčanu ovrhu (496.). Ovrha se na nezamjenjivo djelo ne vodi direktnom prisilom, nego izvršenjem odštetnog zahtjeva, ako je u osudi fiksiran. Inače treba ponovna tužba za odštetu (496).

P r a v n i l i j e k o v i u ovrsi. Zakon predvidja i z l u č n u tužbu trećih koja ima suspenzivnu snagu, ako se podnese u roku od 15 dana od obavijesti, da ovršni vjerovnik ne pristaje na izlučenje, zatim t u ž b u radi p o n i š t e n j a nepravilne prodaje koja se mora podnijeti u prekluzivnom roku od 15 dana (502) od obavljene prodaje, ako su povriedjene neke zakonske formalnosti glede popisa, procjeni, oglasa i prodaje.

O p u g n a c i o n a se tužba protiv ovršivosti samog ovršnog naslova i o p o z i c i o n a zbog činjenica, što su se dogodile iza momenta, na koji se odnosi pravomoćnost presuda, ne spominju u srp. gsp., a glede o b u s t a v e ovrhe propisuje § 478 a, da se može narediti jedino na predloga i o p o z i c i o n a zbog činjenica, što su se dogodile iza momenta, ovršenika obustaviti ovrhu (»zadržati rješenje od izvršenja«) kod obnove parnice i u mandatnom postupku (430, 455, 459).

O tumačenju § 228. aust. gradj. parb. zastupka.

Napisao Ivan Pastrović, odvjetnik u Šibeniku.

U rješenju od 6. srpnja 1920. Rv 132/20, uvrštenom u zbirci konsorcija »Themis u Zagrebu« br. 41 str. 127. s t o l s e d m o r i c e, odj. B., postavio se na načelno stanovište, da pravni interes u smislu § 228 gradj. postupnika postoji samo onda, kada nije moguće prikazati tužbu za činjenje«. — U obrazloženju zakonodavne komisije k ustanovi § 228. gr.

[20]) Poreznom se glavom smatra svaki punoljetni muškarac, a žene, ako vode samostalno kakvu radnju (obrt) (čl. 71. srp. zak. o neposr. porezi), Vidi Perić Arhiv II. zatim moj članak „Proširenje § 471“ u „Mjesečniku“ 1924.

Digitized by Google

postupnika (Mater. str. 251) je rečeno doduše, da pripustljivost akcije za utvrdjenje zavisi od pravnoga interesa tužioca na udiljno odnosno utvrdjenje«, ali odmah zatim nadodaje da »obstojnost takova interesa može biti dokazana samo indirektno i da će zato dostajati dokaz vjerodostojnosti. Stoga se mora zaključiti, da pravni interes ne sistoji, barem ne »samo u mogućnosti prikazanja tražbe na činjenje«. Ova je tražba uvijek moguća, ili bolje obratno, nikada nije nemoguća. Ne da se predstaviti praktični slučaj u kojem bi bilo nemoguće tražbom zahtijevati ma koje činjenje, bez predhodioga utvrdjenja. Onda pravni interes ne bi nikada postojao, a tražba za utvrdjenje ne bi nikada bila pripustljiva. Ima dosta slučajeva, u kojima se, na temelju navodno kreposne isprave, vansudbeno osporava neko pravo trećega, ali se ovomu ne dopušta pregled isprave. Hoće li taj treći biti prisljen, da zametne tešku i skupu parnicu za činjenje, ili je uputnije i korisnije, da zatraži prije utvrdjenje postojnosti ili nepostojnosti svojega prava, jednostavnom i jeftinijom tražbom?

Ne može se uvijek tvrditi, kao što u gornjoj rješidbi, da se tužbom za utvrdjenje prekomjerno dosadjuje protivniku i da mu se prouzrokuju suvišni troškovi. On može odmah na prvom ročištu priznati tužiteljevo pravo i, nije li dao povoda traženju zahtijevati naknadu troškova. Ako je pak dao povoda tražbi i neopravdano osporava tražbeni zahtjev, onda je pravedno, da nosi i posljedice. Korisnijii je takov postupak i za načelo procesne ekonomije i za ono o zaštiti slabijega, a slabiji nije uvijek traženik. Tako se to pravno pitanje može mnogo lakše i brže rješavati, nego kada bi nastalo uslijed teže, kompliciranije, opsežnije i skuplje tražbe za činjenje. To pitanje, kada bi nastalo uslijed te tražbe za činjenje, moralo bi se i tako prethodno i posebno riješiti, baš povredom načela ekonomije i zaštite slabijga. U parnici po § 228. gr. postupnika, ne postoji li zatraženo pravo, spor je odmah u cjelini dovršen a tuženik dobiva troškove; postoji li to pravo, onda zavisi od tuženika, ili da ga priznaje ili da ga osporuje, te da se time parnica odugovlači.

Prema tomu morao bi se smatrati pravni interes §a 228. gr. post., kao skrajnost, o kojoj se mora prosuditi relativno, od slučaja do slučaja prema stanju stvari. Ne zavisi on apsolutno o mogućnosti tražbe za činjenje, već o svim konkomitantnim prilikama stanovitoga slučaja. Kada ne bi bilo tako, trebalo bi sasvim ukinuti propis § 228. gradj. post., što nije do suda već do zakonodavca. — Što se nadalje ističe u gornjoj rješidbi, da bi tužilac mogao u drugoj parnici ponovo zabavljati sud istom stvari i tuženiku prouzročiti još jednom suvišnih troškova, te opasnosti nema. Presuda, izrečena uslijed tužbe za utvrdjenja, ima moć presudjene stvari, te nema više mjsta ponovnom raspravljanju i prosudjivanju iste stvari.

Ocjene i prikazi.

Dr. Danilo J. Danić: Razvitak administrativnoga sudstva u Srbiji i ostale skupljene rasprave iz javnoga prava.

Knjiga je izišla u izdanju izdavalačke knjižarnice Gece Kona u Beogradu, te je napisana u čisto naučnom duhu. Osobito nam se svidja i zbog jedne osobne crte, koju odaje. To je duh šumadijskoga viteštva, nekoga demokratskoga paladinstva i zalaganja za liepotu ideje, koju brani; duh, koji ne gubeći vjeru u liberalna načela, traži u dosljednom širem provedenju demokratske doktrine onu logičnu, pravnu bazu, koja joj

Digitized by Google

danas još nedostaje. Nije nikakvo čudo, što se ta plemenita osobna crta nalazi u napisima dra Danila Danića. Dok se njegova otančana pravna svijest može lahko tumačiti njegovom dugom sudskom praksom, dotle se ta crta — više muške pravičnosti — dade još lakše objasniti obiteljskom predajom, koja se u Danićevoj porodici brižljivo čuva, a koja se u članovima te porodice razvila do onoga, što se može pravom nazvati pravna savjest. Slučai Danila Danića, predsjednika glavne kontrole pod Knjažem Milošem, kojega se je i Slobodan Jovanović dotakao u svojoj knjizi o drugoj vladi Miloša i Mihajla, još je tamo u živoj uspomeni

Iako prvi početak lučenja državnoga i kneževa imanja — fiskusa od krunskoga domena — pada u tridesete godine prošloga stoljeća, znade se, da knez Miloš još šezdesetih godina, dakle i poslije donošenja zakona o državnom budžetu, nije strogo dielio svoje od državnoga, da je n. pr. uzimao konje iz državne ergele, koje je ili za sebe pridržao ili prijateljima darivao. Ljeti 1860., kratko vrijeme pred smrt kneževu (26. rujna iste godine), primila je kneževa pisarna jednoga dana nalog od glavne kontrole, da se ti konji imaju državnoj ergeli ili povratiti ili isplatiti. Nalog, potpisan od predsjednika kontrole, pročitan je knezu, a ovaj zapita sav raziaren: »Tko je tai Danilo Danić?« Na to dobi od samoga Danića ovai gordi odgovor: »Danilo Danić, predsiednik glavne kontrole, je zakleti državni činovnik sa funkcijom, da čuva državnu imovinu«. Istina, Danilo je, dan kasnije, od tadanjega ministra financija Teodora Herbesa dobio saopćenje, da mu se više ne će isplaćivati mjesečna plaća, a na njegov upit, da li to znači, da ne treba više da dolazi na službu, dobio je potvrdjujući odgovor, što je vrijedilo kao otpuštanje. Ali samo nekoliko mjeseci docnije, Mihajlo je toga značajnoga činovnika pozvao k sebi, izvinuo mu se zbog »babovog« ponašanja i postavio ga najprije u kasaciji, a zatim u državni savjet, gdje je uživao veliki ugled.

Pisac ove knjige gosp. dr. Danilo I. Danić je tu predaju viteštva naslijedio i u sebi odgojio. On je od 1912. do 1918. stojao u redovima srpske vojske, prošao je od Suvoborske bitke i Mačkova Kamena do Dobroga Polja, gdje je kao vodnik baterije, držao tri godine jedan od najmučnijih položaja. Izmedju ostalih počasti, bio je zbog vojničkih zasluga dva puta odlikovan i francuskim ordenom Croix de guerre i proizveden u kratko vrijeme do kapetana prve klase. On se je medju prvima na čelu svojega odreda vratio pun opravdanoga ponosa u svoj oslobodjeni Beograd — i osvjedojeni, iskušani Jugoslaven pošao sa oslobodilačkom vojskom do granica nove, šire domovine. Gosp. dr. Danić je po struci pravnik; on je to još više po duhovnoi formaciji. Po svršenom ratu, najprije ga nalazimo kao sekretara na apelacijonom sudištu, poslije toga kao prvoga sekretara kod državnog savieta, a sada je sekretar beogradske kasacije. Široke naobrazbe, kulturan, objektivan, on znade da kuražno zauzme i skučenom, šovenskom, plemenskom stanovištu protivan stav, kako to pokazuje i u svojoj malenoj raspravi o temi, da li je naša država stara ili nova (str. 150—157). Doista ništa nije preče u ovoj našoj duhovno još razjedinjenoj sredini, koliko upoznavanje ljudi od značaja i dobre volje svih triju plemena. To je i jedan od glavnih razloga, radi kojega sam se riješio, da ovu knjigu g. dr. Danića preporučim hrvatskoj pravnoj publici.

Prvi je dio knjige, koji joj daje i naslov i koji govori o razvitku administrativnoga sudstva u Srbiji, ujedno i najoriginalniji i najvažniji. O tome predmetu je vrlo malo pisano. Za ovu je radnju gosp. Danić

Digitized by Google

crpio gradivo — kako to sam navodi (str. 3.) u srpskoj državnoj arhivi, i u arhivi državnoga savjeta. Povijest razvitka ove posljednje ustanove ujedno je i povijest razvoja našega administrativnoga sudstva, iako srpski državni savjet sve do god. 1869. nema ništa zajedničkoga sa administrativnim sudstvom ni sa ustanovom jednakoga naziva — Conseil d' Etat —, koja je već tada postojala u Francuskoj, iako se on i danas, pored svoje glavne funkcije najvišega administrativnoga sudišta u zemlji, još razlikuje od sličnih ustanova na strani. Pisac nas sigurnom rukom vodi najprije kroz razne perijode historičkoga razvoja ustavnosti u Srbiji, od formiranja državnih vlasti i od prvobitno vojničke organizacije Miloševe pa do prvoga liberalnoga ili do namjesničkoga ustava od god. 1869. S ovim počinje konstitucijonalizam još uvjek, vazalne srpske države, a državni savjet postaje za prvi put administrativna instancija, koja razmatra i rješava žalbe protivu izvjesnih ministarskih odluka u spornim administrativnim pitanjima. To je početak administrativnoga prava u Srbiji ili, drugim riječima, pravno-administrativnog režima u njenom političkom razvoju — pojave, koje su uvijek nerazdruživo vezane sa pojavom konstitucijonalizma.

Gosp. Damić je pokušao objasniti ovu ranu pojavu administrativnoga sudstva u Srbiji sedamdesetih godina socijalnim razlozima ekonomske jednakosti i razvijene pravne svijesti u narodu. On naglasuje osobito tu okolnost, da su sudovi prvi izmakli autoritetu prosvijećene despotske vlasti Mihailove i u tom nezavisnom pravosudju on vidi začetak ili pripremnu školu za formiranje političkih prava, kakovo je nesumnjivo pravo žalbe protiv izvjesnih odluka administrativnih vlasti. Pisac se vraća u tri maha skoro istim riječima na ovu svoju argumentaciju, u toku raznih rasprava, koje je sakupio u ovoj knjizi (str. 23., 50. i 136.) i ona mu je ključ, kojim ulazi u objašnjenje svih političkih reformi onoga vremena. Nas taj socijološki razlog ne zadovoljuje potpuno. Prvo,, ne možemo uočiti točno piščevu misao, da se je sudstvo izmaklo autoritetu despota. Je li sudstvo izmaklo despotu stoga, što bi narodna pravna svijest bila jača, ili je on sam sudstvo ispustio iz strogoga administrovanja smišljeno i u političkoj namjeri? U prvom slučaju nerazumljivo nam je, što se takova pravna svijest javlja u narodu, koji se čas prije predstavlja kao neprosvijećen i inertan; u drugom nerazumljivo bi bilo, da prosvijećeni despot Mihajlo namjerno ispušta iz svojega direktnoga uticaja sudstvo, koje mu »izmiče«, a koje je baš on sam najviše izradio, materijalno i formalno. Nama se čini, da pravi razlog za ovu nepolitičnost, neadministrativnost ili, jasnije rečeno, za ovu nepristranost sudstva leži u samoj prirodi privatnoga prava, koje su sudovi imali primjenjivati, a naprama kome država može najprije postati objektivna, jer se je u stvari vrlo malo tiče, kako će pojedinci uređivati svoje pravne odnose, ako je samo osiguran stalni pravni saobraćaj bez potreba i bez uzbune. Zato država utiče samo indirektno na razvoj privatnoga prava, više kao kodifikator faktičnoga običajnoga prava, i kao regulator formalnoga prava ili pravnoga postupka. Uostalom čini nam se, da je ovo »izmicanje« sudstva iz absolutističkih ruku Mihailovih bilo još dosta relativno u času, kada je zakonodavstvo, pa i sudsko, bilo atribucija uprave t. j. kneza i državnog savjeta i kada je načelo nezavisnosti i nepokretnosti sudaca bilo još u samom začetku i bez praktične vrijednosti[1]). — S druge strane, čini nam se, da je i ekonomska jednakost u re-

[1]) Vidi slučaj s Maistorovićevom zavjerom, gdje su suci velikoga suda stavljeni pod sud zbog jedne knezu nepoćudne odluke (str. 22.)

Digitized by Google

lativnoj neimaštini i neprosvijećenosti cijele narodne mase baš najpogodniji teren za razvoj i cvjetanje orijentalnih satrapija, a ne ustavnosti i demokracije. Bez gustih varoških naselja, bez ekonomske diferencijacije, bez duhovnih elita i duhovne tradicije, čini nam se, da se ne stvaraju autohtona gradjanska prava. Zato nam se čini, da je formiranje takovih političkih prava u Srbiji došlo u času nagloga slabljenja despotizma (ubistvo Mihajla, dva druga regentstva, stalna opreka dviju narodnih dinastija) kao posljedica istovremenih sličnih pokreta na zapadu a to prenašanjem demagoških metoda na primitivnu raspaljivu seljačku sredinu, u kojoj ni tradicija ni plemstvo nisu mogli uticati u nekom retardirajućem, konservativnom pravcu. Ali ako se u ovoj točci potpuno ne slažemo s ovakovom socijalnom argumentacijom našega auktora, priznati nam je, da su ta socijalno-kulturna opažanja od sporednoga značaja za posmatranje pravnoga razvoja ovoga političkoga pitanja. Ova argumentacija gosp. pisca odnosi se, po svoj prilici, na kratku šesnaestogodišnju perijedu ustavobraniteljske vladavine (1842.—1858.), na koju bi pisac hotio možda nadovezati liberalni pokret sedamdesetih godina, dok se nama čini, da je ovaj posljednji pokret donekle nadošao kao reakcija protiv birokratskoga sistema, koji je baš pod ustavobraniteljima osnovan, a od Mihajla proširen i bar za njegova života utvrdjen.

Istaći nam je na ovom mjestu, da se je gosp. Danić, koji se inače s pravom divi razvoju francuskoga administrativnoga prava i pravostvarajućoj praksi francuskoga državnog savjeta, iz razloga teorije i prakse opredijelio za engleski sistem a protiv kontinentalnoga sistema administrativnoga prava, o kojima će sistemima još biti riječi. Kontinentalni sistem — veli na ovom mjestu (str. 55.) reasumirajući gosp. pisac — ne odgovara ni načelu podjele vlasti ni dosljedno izvedenim principima pravne države. To mu je kao teza, koja će mu služiti na prelaz u drugi dio njegove knjige, u raspravu o načelu podjele vlasti, na kojem ćemo se odmah zadržati. Prije toga, želili bi svrnuti pažnju na ono poglavlje prvoga dijela ove knjige, koje se odnosi na reformu administrativnoga sudstva, izvedenu na osnovi vidovdanskoga ustava. Tu gosp. Danić lucidnom dijalektikom obara zastarjele i politički nastrojene nazore Mihajla P. Jovanovića, koje je ovaj izložio u svojem članku o upravnim sudovima u Novom Životu. — U istom poglavlju je riječ i o izvjesnom upravnom sudstvu, koje je postojalo u Hrvatskoj-Slavoniji i u drugim pokrajinama bivše Austro-Ugarske. Čitalac bi želio naći na tom mjestu bar sumarni prikaz toga upravnoga režima i njegovo uporedjenje sa srpskim administrativnim pravom. Čujem, da se gosp. Danić sprema, da ovu temu obradi u posebnom radu.

U drugom dijelu svoje knjige, koji se nazivlje »Načelo podjele vlasti«, poslije kratkoga historičkoga uvoda i definicije načela, opet je u glavnom riječ o upravnom sudstvu i to o pitanju, u koju od triju grana državne kompetencije ono t r e b a da se uvrsti sa gledišta tehničkoga i pravno-političkoga oportuniteta. I ako pravilno postavljen, tehnički razlog, koji se svodi na ekonomski princip podjele rada, nije u raspravi dublje obradjen pored njegove primarne važnosti. Ni drugi socijalni osnovi za primjenu načela podjele vlasti nisu u ovom radu ni napomenuti, kao što su s jedne strane pojava pisanih zakona, pravnih stručnjaka, specijalizacije struka, gubitak isključivih političkih prava od strane plemstva, slabljenje moći krune i, što je najvažnije, pojava gradova kao autonomnih i političkih jedinica sa posebnim pravom i poseb-

Digitized by Google

nom jurisdikcijom a to sa istovremenim razgranjenjem novčanoga saobraćaja i sve to većim značajem i opsegom privatno-pravnih sporova. s druge strane razgranjenje upravnih poslova, a s treće strane koncentriranje zakonodavstva u centralnim instancijama sa pojavom apsolutizma. Tome je razlog, što je gosp. Danić pitanje podjele vlasti sveo na sam odnos izmedju uprave i upravnoga sudstva kao posljednjega izraza toga za njega imanentnoga načela podjele vlasti. Zato je i stanovište, sa kojega on promatra i raspravlja ovo načelo podjele vlasti po našem shvaćanju previše političko i previše pravno. Dok je u prvom dijelu svoje knjige tretirao specijalno pitanje o razvoju upravnoga sudstva u Srbiji u vezi sa razvojem konstitucijonalizma, ovdje on traži neke apsolutne razloge ili principe za razvrštenje t. zv. upravnoga sudstva u redovno sudstvo prema političkim postulatima demokratske doktrine. Znamo, da je moderna demokracija nikla kao reakcija protiv policije ili upravne vlasti; i prirodno je, da ona traži, da se očuva od mogućnih povraćaja birokracije zavodjenjem što potpunijega legalnoga sistema u upravi. Takova, administrativnim pravom p o t p u n o uslovljena i ograničena, javna vlast je politički ideal ili postulat moderne demokracije, koji bi u praksi trebao da se p o t p u n o sprovede time, što bi cjelokupna uprava ili bolje njeni akti zavisili u posljednjoj liniji od kontrole i odluke redovnih državnih sudova, za koje se smatra, da su p o t p u n o nepristrani i zakonski objektivni. Na taj način bi trebalo da sudovi postanu vrhovna državna ekzekutivna vlast, jer bi samo njihova presuda bila vrhovna upravna naredba, kojoj bi se svi državni organi potčinili. U takovoj p o t p u n o pravnoj državi njima bi osim redovne funkcije zaštitnika privatnoga i krivičnoga reda pala u dužnost i funkcija branitelja modernih više ili manje demokratskih ustava i od njih zajamčenih političkih i ostalih javnih subjektivnih prava. To bi trebao da bude logični završetak konsekventno provedenoga uredjenja moderne države, njena potpuna depolitizacija, neka vrst d i c h t o m i j e izmedju parlamenta kao stvaraoca prava i sudstva kao njegova zamjenika i zastupnika. Tako bi se, po mišljenju pobornika demokratske doktrine zavela u državi apsolutna vlada zakona. Zaboravlja se, na žalost, skoro uvijek, da nijedan zakon po prirodi svojoj nije ništa apsolutno, ni racijonalno potpuno, i da se u modernoj demokraciji vodi ogorčena borba izmedju raznih socijalnih skupina baš oko zakona, koji bi imali biti najpovoljniji za svaku pojedinu skupinu, stvar unaprijed nemoguća, jer apsolutno kontradiktorna. Zato će uvijek, po svoj prilici, biti neizbježiva i jedna sila, koja će te društvene opreke po mogućnosti sputavati i tražiti, da tu svoju volju nametne svakako pa bilo to i putem redovnih sudova, kada bi ovi slučajno imali kod sebe tu vrhovnu državnu zapovijed. Iz ovoga razlaganja čini nam se svakako, da proizlazi to, da Montesquieu-ovo načelo trichotomije vlasti nije u suglasju sa konačnim postulatom moderne demokracije, koji se bar teoretički tako reći savršeno izrazuje u podjeli vlasti izmedju zakonodavstva i sudstva, sa sudstvu podredjenim upravnim organima. Engleski parlamentarizam, koji je tamo doveo do nekakove praktične trojne podjele vlasti i time do faktičnoga konstitucijonalizma, po svojem postanku i po svojem razvoju nema direktne veze sa modernom demokratskom doktrinom, iako se je toj doktrini, u koliko je moguće, historijski najbolje prilagodio. Demokratski princip, ponikao u krizi apsolutne monarhije i propasti policijske države, ostao je kao postulat neizradjenoga i nemogućega popularnoga suvereniteta, i traži takovu organizaciju državnih vlasti, koja

Digitized by Google

bi najmanje sputavala slobodan razvoj u političkom gradjanstvu osiljenoga kapitala i bila od najmanje smetnje i opasnosti njegovoj upornoj težnji za osvajanjem svijeta.

Gosp. Danić traži političko-pravne principe, na osnovu kojih bi mogao dokazati, da administrativno sudstvo ne spada u funkciju uprave i da se kao sudska funkcja ima dodijeliti sudovima. Jedan od glavnih razloga mu je pravni karakter administrativnoga spora. — »Kod administrativnih sporova — veli on (str. 114.) — nije samo u ptanju zakonitost jednoga upravnoga akta, već je u isto vrijeme u pitanju i povreda jednoga subjektivnoga prava, a čim imamo spor o jednom pravu, bilo to privatno ili javno, tu imamo posla sa sudskom raspravom.«

Po tom shvaćanju bi se imala isključiti svaka žalba višoj upravnoj instanciji, svaki recours hierarchique, jer se u svim tim žalbama radi o povredi jednoga subjektivnoga prava — dakle o sudskoj raspravi. — Drugi pravni razlog za istu tezu, da je administrativni spor sudske kompetencije, nalazi naš auktor u pravnoj prirodi i samoga administrativnoga akta, koji bi u potpuno pravnoj državi t r e b a o da bude pravna primjena potpuno izradjenoga adminstrativnoga prava i to materijalnoga i formalnoga. Sa današnjim opsegom upravnih kompetencija i sa složenošću odnosa, koji iz njih proističu, je nemoguće, pored svih pokušaja glomazne reglementacije, ni zamisliti potpuno izradjeno materijalno administrativno pravo. Država kao ekzekutiva, javna uprava u širem smislu, danas je sudac, izvršitelj presuda, učitelj, bolničar; ona je najveći, a često puta i isključivi trgovac, industrijalac, prenosač, a osim svega toga čuvar reda i javnih i političkih prava. Zamisliti, da bi svi akti ovoga ogromnoga organizma mogli biti unaprijed odredjeni, pa i samo ograničeni zakonima ili uredbama, najveći je absurdum. A iz svih ovih akata mogu nastati povrede subjektivnih prava pojedinaca, t. j. administrativni sporovi. Pravna priroda administrativnoga akta dana je dakle samo u rjedjim i važnijim slučajevima, sve ostalo je diskrecijona vlast i osobna inicijativa, koja od zakona nije kao takova izričito označena. Kada bi dakle pravna priroda upravnoga akta odlučivala o kompetenciji sudova, sa isto toliko opravdanosti trebalo bi uzeti u obzir i pravno neodredjeni značaj svih ostalih akata vlasti, iz kojih mogu takodjer nastati upravni sporovi. Ne vidi se razlog, da iznalaženje analogičnoga prava u slučaju takovih sporova, baš iz samih razloga njihove nepravnosti, bude radije kompetencija sudova, nego administracije, jer bi se sudovi često nalazili u položaju, da se aktivno i proizvolino nameću upravi kao najstarija upravna vlast i stvaratelji upravne prakse.

Politički razlog, koji bi imao odlučiti o isključivoj kompetenciji sudova u administrativnim sporovima, je demokratska pretpostavka, da država ne može biti pravna, ako svi akti administrativne vlasti ne podleže kontroli, kasaciji i reviziji — redovnih sudova kao čuvara ustavnosti i svih subjektivnih javnih prava. Gosp. Danić, kao praktičan i sudački izvježban duh, najviše se je kolebao u formuliranju takove ekstremne demokratske fikcije, ali iz teorijske, pravne dosliednosti, ipak joj se na kraju podao, pored sve neodlučnosti, koja ga u ovom pitanju prati do kraja ovoga rada. Tako n. pr. pošto je izložio formalne i materijalne razlike izmedju uprave i sudstva; pošto se je, citirajući množinu raznih teorija o državi, dotakao svih teškoća, koje se opiru potpuno logičkoj podjeli ovih političkih kategorija, dolazi do sličnih, kako nam se čini, izmedju sebe protivuslovnih opazaka i zaključaka. Tako na

Digitized by Google

jednom mjestu (str. 155. pri kraju) on uvidja i priznaje, da je načelo podjele vlasti, shvaćeno u njegovim krajnjim konsekvencama, zaista jedna smetnja ostvarenja pravne države. »Stoga je — kaže dalje veoma dobro gosp. Danić — u modernoj državi ovo načelo izgubilo dosta od svojega značaja, kada je riječ o odnosu izmedju zakonodavne i upravne vlasti. Sa gledišta načela podjele vlasti ne bi se mogla odobriti kontrola, koju zakonodavna vlast vrši nad upravom. Parlamentarni režim nije u duhu načela podjele vlasti, ali je zato u saglasnosti sa principima pravne države«. Odmah zatim (str. 116.) pisac tvrdi, da »taj princip podjele vlasti nije više u opreci sa principom pravne države, kada je riječ o odnosu izmedju sudske i upravne vlasti«, jer samo »jedna nepristrasna vlast kao što je sudska, naviknuta, da na jedan objektivan način cijeni smisao i duh zakonskih odredaba, može sačuvati od mogućih povreda« režim legalnosti, stvoren od demokracije, i u upravi, pa prema tome i subjektivna javna prava. »Zato i samo zato može se, može biti (sic!), sa punim pravom tvrditi, da su prava engleskih gradjana najjače zaštićena ne samo od povreda, koje mogu dolaziti od strane pojedinaca, već i od onih, koje im upravna oblast može nanijeti«. »Ovako stoji stvar po našem mišljenju sa gledišta načela podjele vlasti. Engleski sistem je u duhu toga načela, kontinentalni im je, kao što smo vidjeli, protivan«. Sa još više prividne odlučnosti tvrdi gosp. Danić već u prvom dijelu svoje knjige (str. 55), da »ako igdje, ono se kod nas u praksi najbolje pokazalo, koliko upravno sudstvo kontinentalnog sistema ne odgovara načelu podjele vlasti«, da »ni principima pravne države«. Ali kako se ovo slaže sa onim, što praktični gosp. Danić kaže skoro na istom mjestu (str. 115.), da institucija upravnoga sudstva, ako i ne odgovara načelu podjele vlasti, ipak može biti u saglasnosti sa ostvarenjem pravne države.« Dok je francusko administrativno sudstvo, prema svojoj organizaciji po gosp. piscu upravna funkcija u širem smislu i ne odgovara načelima pravne države, dotle (ibidem) »administrativno sudstvo u Njemačkoj, s obzirom na njegovu organizaciju, ima više karakter izuzetnoga pravosudja, pošto se njegovi organi ni u čemu ne razlikuju od organa sudske vlasti«. Na ovom putu pravilnoga shvaćanja stvari, pisac ide još i dalje, gdje kaže (str. 117.), da »moderno administrativno sudstvo u Njemačkoj ostaje još samo nominalno jedna upravna funkcija«. Ali pored svega toga na neobjašnjiv najin (str. 115.) »administrativno bi sudstvo tek onda odgovaralo u potpunosti principima pravne države, kada bi administrativne sporove rješavali redovni sudovi, jer bi u tome slučaju bila ispunjena oba zahtjeva: načelo podjele vlasti ne bi bilo povrijedjeno, a zahtjevi pravne države potpuno obezbjedjeni«. »Administrativni sporovi ušli bi u okvir redovne jurisdikcije, a time bi dovodjenje upravne vlasti pod pravni poredak bilo definitivno ostvareno«. Ali opet se javlja neka sumnja (str. 117): »To, kako mi držimo, izuzetno pravosudje ostalo je organizovano kod upravne vlasti iz razloga administrativno-tehničkih. U tome smislu, ali samo u tome, ostalo je administrativno sudstvo jedna upravna manifestacija u najširem nazivu te riječi kod upravne vlasti, kao jedan njen sastavni dio. Protivno načelu podjele vlasti, ali često puta (!) opravdano (!) prema načinu, na koji je organizovano, sa gledišta pravne države kao i sa gledišta jedinstva uprave, ono može, kako je predvidjeno, u praksi predstavljati jedan princip administrativne i praktične cijelishodnosti.«

Digitized by Google

Nama nije ovdje namjera, da uzdižemo njemački sistem upravnoga sudstva nad engleskim, od kojih je svaki za sebe tipičan, ali raznolik primjerak zavedenja načela pravne države u političkim različitim državnim sredinama, već bi ovdje htjeli udariti glasom samo na okolnost, da po našem mišljenju ova teorijska neodlučnost gosp. pisca dolazi otuda, što bi on hotio na svaki način primijeniti na današnje političke kategorije uprave i sudstva zastarjelo, u suštini svojoj nedemokratsko načelo trodiobe vlasti i dovesti ga u sklad sa demokratskim načelom pravne države, koje, kako smo ranije opazili, u koliko se osnažuje, teži neminovno ka dvojnoj podjeli vlasti. Kontradikcija se tih dvaju principa zaoštruje još i demokratskom fikcijom, da su historički najranije depolitizirani sudovi zbog svoje uobičajene zakonite nepristranosti pozvani, da uz parlamenat, koji u potpunoj modernoj demokraciji ima biti najpotpuniji izraz narodne suverenosti, od kojega kao zakonodavca u krajnjoj liniji zavise i sudovi, potčine kontroli, kasaciji i reformi upravne akte. Ono, što nam se u toj formuli čini fiktivnim, to je pretpostavka, da su sudovi nepristrasni ne zbog samoga predmeta, koji im je dodijeljen, već iz neke pravnim običajem stečene vrline. Ne samo što nije isključeno, već nam se čini, da je neizbježivo, da bi sudovi, koji bi imali pod sobom upravu i koji bi prema tome raspolagali i vrhovnom političkom zapovješću, postali po nuždi stvari politički t. j. pristrasni, da nije zbog drugoga razloga a ono zbog toga, što su i politički zakoni i političke uredbe u stvari izraz političke i socijalne borbe društvenih skupina, koje su još daleko od izmirenja. S druge se strane zaboravlja, da su i sami sudovi u stvari organi državne uprave u onom naširem smislu te riječi, o kojem govori gosp. Danić, i da su i oni, iako donekle privilegovani, na mnogo raznih načina i moralno i materijalno zavisni od političke državne uprave. Čudno nam je zato, što on nije bistrije uočio, iako je to pravilno naslutio, da su izuzetni upravni sudovi po njemačkom sistemu isto toliko sudovi, (a isto toliko i uprava), koliko su to redovni sudovi i da se radi čisto formalnoga pitanja administrativnoga značaja njihove kompetencije ili atribucije ne smije izmedju prvih i drugih praviti razlike materijalne ili esencijalne prirode. To vrijedi potpuno bar u pogledu najviših instancija upravnih sudova u Njemačkoj. Čudi nas, što gosp. pisac, koji je pravilno uvidio, da je razlika funkcije izmedju redovnih i izuzetnih upravnih sudova u Njemačkoj samo nominalna, nije imao dovoljno odrešnosti, da izbaci kao za nas nezgodno i nepotrebno načelo trodiobe vlasti, koje je u svoje vrijeme bilo praktičan politički postulat, ali bez logične t. j. univerzalne i trajne vrijednosti, i što se u prosudjivanju ovih političko-pravnih pojava, kao što su administrativno sudstvo, nije dosljedno opredijelio samo prema političkom postulatu pravne države, koji je aktuelan i koji vidimo na djelu u svim modernim političkim sredinama. Medjutim nama se čini, da je svaka p r a v n a teorija ili p r a v n a teorijska rasprava o predmetima, koji su u vezi sa političkim postulatima, samo pokušaj opravdanja savremenih političkih pokreta i težnja, da je traženje pravnih ili logičnih načela u tom smjeru samo obsjenjivanje duha, koji za ostvarenje svojih prohtjeva traži oslonca na one motive posebne vrsti, koji mu izgledaju kao pokretajuće istine, a koji u stvari nisu nego aktivne dogme. O tim predmetima i psihološkim vrijednostima, čini nam se, može se uspješno govoriti samo sa socijološkoga gledišta.

* * *

Digitized by Google

Od ostalih rasprava, koje su sakupljene u ovoj knjizi, spomenut nam je studiju iz srpskoga javnoga prava o budžetskom pravu narodne skupštine, o kojem predmetu nije mnogo pisano do časa, kada je ova studija izašla (u kolovozu 1919. u beogradskom časopisu »Misao«). Studija sadržaje i kratak ali interesantan historijski osvrt na razvoj budžetskoga prava u zapadnim demokracijama i u Srbiji, a poredtoga i pregled i komentar glavnih ustavnih ostalih zakonskih odredaba, koje se odnose na budžet i završne državne račune. Osobito interesantno je ono, što nam auktor kaže o pravnom značaju votiranja financijskoga zakona i pojedinih dijelova budžeta kao i o odobravanju završnoga i općega državnoga računa, o virmanima, produženju budžeta i pravu skupštine, da odbaci budžet u cjelini. — I manja studija o pitanju, da li je kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca stara ili nova država.* kao i posljednja studija o vajmarskom ustavu njemačke republike odlikuju se preglednim izlaganjem literature, koja se odnosi na ova pitanja, i simpatičnomu osobnomu stavu auktora naprama njima. U posljednjoj studiji nalazimo i zgodne definicije raznih nijansa moderne demokracije gradjanske, političke i socijalne, koje su nam potrebne, ako hoćemo uočiti sve razlike političko-pravnih institucija, koje nam se pokazuju u raznim državama moderne zapadne civilizacije.

Nemogu na kraju, a da ozbiljno ne zamjerim gosp. Daniću, što se je tako malo postarao oko ispravljanja slagarskih grješaka. Takovih grješaka koje unakazuju cijele rečenice i čine mučnim i teškim čitanje ove inače vrlo interesantne knjige, ima pune pregršti. One su tako brojne, da često poradjaju i sumnju u pravilnost stila gosp. pisca. Osobito je neugodno, kada se očigledno isti zakon na dva razna mjesta navodi pod raznim datumom. Gosp. Danić će dobro učiniti, ako prilikom drugoga izdanja, do kojega želimo da dodje čim prije, očisti svoju knjigu od svih tih nedostataka. Mislim, da će se g. Danić sa mnom složiti u tomu, da i čišćenje slagarskih grješaka može danas da se smatra kao »une règle de bienséance sociale«.

Beograd, maja 1926.

Dr. Ljubo Radić.

* Dodatak uredništva. — Pošto se recenzent ove knjige nije pobliže osvrnuo na gore navedenu radnju, »Da li je kraljevina SHS. stara ili nova država«, držimo, da će zanimati čitatelje, ako ovdje iznesemo sadržaj te radnje, te do kojih posljedaka dolazi pisac. Nove države — kaže pisac — mogu postati u glavnom na dva načina: pravno — dejure, ako je njihovu stvaranju prethodio kakav pravni akt (n. pr. ustav, medjunarodni ugovor); faktički — de facto, kamo spada svaki drugi način postanka države. O stavljenom pitanju glede naše države, koja je — kako se veli — postala 1. prosinca 1918., postoje medju pravnim autorima i političarima tri razna mišljenja. Po jednom je mišljenju ova država produženje bivše kraljevine Srbije (dr. Dušan M. Subotić, dr. Otokar Ribarž); po drugom mišljenju u času ujedinjenja postojala je ne samo Srbija, nego i Hrvatska kao nezavisna država, koja je zajedno sa ostalim austro-ugarskim Jugoslavenima dragovoljno stupila u zajedničku državu sa Srbijom pod uslovom, da ustav bude donesen bez plemenskoga nadglasanja, pa pošto tomu nije udovoljeno, da u stvari postoji nezavisna hrvatska država, kao što postoji Srbija, te da se mora uzeti, da država SHS još ne postoji; — po trećem mišljenju naša država SHS. je stvorena i postoji ne kao stara, nego kao nova država (Slobodan Jovanović, dr. Ivan Žolger, dr. Stevan Sagadin, Živojin M. Perić). Prvo i drugo mišljenje je

Digitized by Google

po navodu pisca nacijonalno-plemenskoga značaja, a treće da ima najviše pravnoga elementa. Nakon toga predočuje pisac činjenice, koje su se dogodile od 23. rujna (po starom kalendaru) 1918. dalje: 23. rujna (po starom kalendaru) 1918. osnovali su predstavnici svih jugoslavenskih zemalja bivše Austro-Ugarske narodno vijeće, koje je 19. listopada (po starom kolendaru) izdalo proglas za ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca u jednu jedinstvenu nacijonalnu i suverenu državu; — 29. listopada je hrvatski sabor zaključio, da se Dalmacija, Hrvatska-Slavonija sa Rijekom proglasuje potpuno nezavisnom državom sa vrhovnom vlašću narodnoga vijeća i da se svi dotadašnji državno-pravni odnošaji prema Austro-Ugarskoj razrješuju. Tako je postala država austro-ugarskih Jugoslavena, kojoj je bio diplomatski predstavnik jugoslavenski odbor u Londonu. Ona je tražila medjunarodno priznanje, ali na to nije dobila odgovor od stranih sila, osim što ju je jedina kraljevina Srbija priznala kao stamostalnu državu. Unatoč toga, ta je država postojala, jer je imala sve lemente, potrebne za pojam države: vrhovnu vlast, oličenu u narodnom vijeću, odredjeni teritorij i narod na tom teritoriju. Prema tomu postojale su krajem listopada i u studenom 1918. na slavenskom jugu tri države: kraljevina Srbija, kraljevina Crna Gora i država austro-ugarskih Jugoslavena. Izaslanici narodnoga vijeća kao predstavnici države austro-ugarskih Jugoslavena saopćili su tadašnjemu princu-regentu kraljevine Srbije odluku narodnoga vijeća od 24. studenoga 1918. (po novom kalendaru), da ta država želi ujedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom u jednu jedinstvenu državu, koji se čin smatra kao postanak naše današnje države. Prema tomu kaže pisac: »Nesumnjivo je, da su od 29. listopada pa do 18. studenoga 1918. po starom kalendaru, dakle u momentu, kao što se to kaže »ujedinjenja«, postojale dvije nezavisne države, kraljevina Srbija i austro-ugarska Jugoslavija (pošto se je malo prije toga Crna Gora već sjedinila sa Srbijom). Razlika je izmedju njih bila samo u tome, što je Srbija bila država de jure i de facto s pogledom na njen medjunarodni karakter, dok je austro-ugarska Jugoslavija bila samo država de facto, ali sa gledišta unutrašnjega prava to su bile dvije države«. Aktom ujedinjenja slile su se te dvije države u jednu. Iz izjava izaslanika zagrebačkoga narodnoga vijeća i ondašnjega princa regenta vidi se jasno, da »su zakonski predstavnici i jedne i druge države shvatili ujedinjenje, kao akt stvaranja nove države, koja je baš toga momenta proklamovana pod imenom kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca«. Dalje razlaže pisac, da je naša država ne samo sa gledišta unutrašnjega (ustavnoga) prava, nego i sa gledišta medjunarodnoga prava nova država, jer je ona morala dobiti ponovno medjunarodno priznanje, koje je doista i dobila i to od sjedinjenih država američkih u siječnju 1919., od Francuske i Engleske u lipnju 1919., od austrijske republike u sen-žermenskom ugovoru, od Bugarske u nejskom ugovoru, od Madjarske u Trijanonskom ugovoru, te od Italije u rapalskom ugovoru.

Digitized by Google

Pravosudje:

a) Gradjansko.

Singularni nasljednik najmodavčev nema prava otkaza, ako nije najamni predmet dostao prije 24. ožujka 1920.

Rješitba stola sedmorice (datum i broj nije naveden!)

(Osuda kotar. suda u S. K. od 8. studenoga 1925. br. 5342/gr., osuda bans. **predmet dostao prije 24. ožujka 1920.**

U usmeno raspravljenoj parnici S. R. iz S. K. protiv P. N. i T. M. iz S. K. zbog otkaza najma lokala sudio je kotarski sud u S. K. osudom od 8. studenoga 1925. br. 5342/gr.: Otkaz prava naima jednoga lokala s desne strane od jedne sobe u kući br. 380 u gradu S. K., što ga tužiteli drži u naimu od tuženih, a koji otkaz je sudu predan dne 8. prosinca 1923. br. 7962/gr., stavlja se izvan snage te tužitelj nije dužan isti lokal ispraznit i i tuženima na rasolaganje staviti u otkaznom roku od jedne godine dana, računajući od primljene otkazne molbe, pod prijetnjom ovršne deložacije, a parnični se troškovi medju strankama prebijaju, sve to iz slijedećih razloga:

Tuženi su tužitelju otkazali najam lokala, što ga tužitelj drži u njihovoj kući br. 380 u S. K. Tužitelj je protiv otkaza pravodobno uložio svoje prigovore i tvrdi, da tuženi nisu ovlašteni na otkaz t. j. da nikakova razloga za to nemaju tim prije, jer se je prvotuženi nagodbom od 10. listopada 1922. izrijekom odrekao prava otkaza tužitelju na prijeporni lokal, doklegod se tužitelj ne odseli iz S. K. Tuženi priznaju opstojnost te nagodbe, no tvrde, da se je tužitelj pri sklapanju te nagodbe očitovao a i obvezao, da će se skoro odseliti iz S. K., i samo to tužiteljevo očitovanje da je bio povod, da je došlo do gore rečene nagodbe. Tužitelj je to porekao, pa su tuženi ponudili svjedoke nesumnjive i nezavržne N. G. i Z. S., koji ne mogu potvrditi, da je tužitelj preuzeo kakovu obavezu, da se skoro iseli iz prijepora. Pozvani na to tuženi, da uslijed neuspjeloga dokaza po svjedocima tužitelju navrate glavnu zakletvu o preuzeću obveze iselienja iz stana (ispravno lokala) — nisu to učinili, nego navraćaju u svojem očitovanju na zapisnik od 30. srpnja 1925. br. 3624/gr. tužitelju prisegu drugoga sadržaja, koja nije važna po rješenje ovoga spora. Provedenom usmenom raspravom i dokaznim sredstvima nisu tuženi kao otkazatelji uspjeli dokazati, da imaju prava na otkaz, nego je nasuprot tužiteli dokazao, da se je prvotuženi obvezao, nekretati ga iz stana (ispravno lokala), doklegod se nalazi u S. K., pa je valjalo suditi po zahtjevu prigovora, a parnične troškove medju strankama prebiti s razloga, jer i sam tužitelj u svojem protuočitovanju na zapisnik od 30. srpnja 1925. br. 3624/gr. priznaje, da je prilikom sklapanja gore navedene nagodbe bilo govora o skorom iseljenju njegovu iz S. K., što medjutim nije stavljeno na papir možda i nehotice i nemarnošću stranaka, pa stoga se ne može uzeti, da su se tuženi obiesno u parnicu upustili.

Banski stol je povodom priziva tuženih i tužitelja preinačio prvostepenu osudu te otkaz uzdržao u kreposti uz dužnost naknade parbenoga troška tuženima iz slijedećih razloga: Tuženici kao suvlasnici kuće br. 380 u S. K. otkazuju tužitelju najam lokala, što ga potonji drži u najmu u toj kući s desne strane vrata, a to s razloga, što T. M. treba otkazni lokal za sebe, jer sada obavlja svoj mesarski obrt u kući J. P. kbr. 795

Digitized by Google

u S. K. Temelje dakle otkaz na propisu al. 2. čl. 11. pravilnika, po kojem se priznaje sopstveniku pravo useljenja u sopstveni lokal, ako obavlja na svoje vlastito ime izvjesnu radnju u tudjoj kući. Tužitelj je proti otpovijedi podnesao prigovore. Ali ovi prigovori nisu osnovani i po tom nisu uvaživi. Prigovor aktivnoj legitimaciji tuženih na otkaz nije osnovan, jer suvlasnici, dok su suglasni, predstavljaju jednu samu osobu i imaju pravo razredjivati po volji stvarju zajedničkom, te im pripada posjed i upravljanje stvarju zajedničkom (§ 828. i 852. o. g. z.). Pošto otpovijed spada u upravljanje sa stvari zajedničkom i pošto ovisi o suglasnoj volji dionika, na koji će način urediti porabu zajedničke stvari, to im pripada pravo zajedničkoga otkaza, ma bilo to u korist samo jednoga od dionika, pa je na osnovu toga P. N. ovlašten, da podupre zahtjev T. M., da se useli u kuću, koja im je zajednička. Dalje tužitelj prigovara, da mu se ne može najam otkazati, jer je nagodom, sadržanom u odluci gradskoga stanarinskoga ureda u S. K. od 15. listopada 1922. br. 227/922. medju njim te P. N. i ženom njegovom M. uglavljeno, da ga kućevlasnik ne može kretati iz lokala sve dotle, dok svoju radnju ne bude prenio u N. S. Tim je uglavkom ustanovljeno, da uporabna pogodba ima trajati kroz neodredjeno vrijeme, a takove pogodbe uporabne mogu se razriješiti otkazom budi sa strane najmodavca budi sa strane najmoprimca, dok se odreknuće od prava otkaza, kada bi bilo i ugovoreno, protivi naravi uporabne pogodbe. — Tuženi T. M. dokazao je kupoprodajnim ugovorom od 10. studenoga 1925. te gruntovnim izvatkom nekretnina gr. ul. br. 832. p. o. S. K., da je suvlasnik tih nekretnina u polovini dijela, pa se prigovor tužiteljev istinitosti ugovora ne može uvažiti, jer je on treća osoba, a ne ugovarajuća stranka. — Otkazni rok, sadržan u otpovjednoj molbi, odgovara propisu al. 4. čl. 11. pravilnika od 29. studenoga 1922.; jer je kuća kupljena poslije 25. srpnja 1917., te se prigovor tomu roku ukazuje neosnovanim kao i prigovor, da u otpovjednoj molbi nije dovoljno označen predmet pogodbe uporabne, jer iz same otpovjedne molbe i prigovora proizlazi, da tužitelj drži u najmu samo jedan lokal s desne strane, a ne dva lokala, dočim naznaka visine najamnine u otpovjednoj molbi nije potrebna za valjanost otkaza po § 4. ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 250 z. v. l.).

S razloga, što je otpovijed osnovana na propisu al. 2. čl. 11. pravilnika od 29. studenoga 1922., s razloga, što sopstvenik u slučaju, ako ima više lokala, nije dužan postupati po propisu al. 2. čl. 10. pravilnika, s razloga, što iz otpovjedne molbe proizlazi dokazano, kakovu radnju obavlja drugotuženi u tudjoj kući, i s razloga, što mu pravo useljenja u sopstveni lokal pripada bez obzira, da li predleži neophodna potreba, valjalo je uvaženjem priziva prvosudnu osudu preinačiti i otpovijed održati u kreposti. — Tim je podjedno riješen priziv tužitelja proti onomu dijelu prvosudne osude, koji se tiče preboja parbenoga troška.

Stol sedmorice je povodom tužiteljeva previda našao preinačiti pobijanu osudu banskoga stola i uspostaviti onu prvostepenoga suda, te izreći preboj parbenih troškova sviju triju molba iz slijedećih razloga: Na otpovjednu molbu tuženih P. N. i T. M. sada suvlasnika kuće, u kojoj se otkazani lokal nalazi, prigovorio je tužitelj S. R. medju ostalim i pomanjkanje aktivne legitimacije tuženih na otkaz spomenutoga lokala, da nemaju prava njemu otkazati zbog potrebe sutuženog T. M. Neprijeporno je, da je tuženi T. M. postao suvlasnikom kuće i prijepornoga lokala tek na temelju kupoprodajnoga ugovora od 10. studenoga 1923., po čemu on nije dao niti mogao dati taj lokal tužitelju u najam prije ili za vrijeme

Digitized by Google

posljednjega rata, t. j. prije 24. ožujka 1920. Budući da je pak neprijeporno, da prijeporni lokal ne treba tuženomu P. N., a niti njegovoj djeci, to za nijednoga od tuženih ne postoje zakoniti uvjeti za otkaz toga lokala po čl. 5. zakona od 30. prosinca 1920. o stanovima i čl. 11. pravilnika k istomu zakonu, koji su u vrijeme otkaza stajali na snazi, kada bi bilo i dokazano, kao što nije, da su P. i M. N., prednici T. M., taj lokal dali u najam tužitelju prije ili za vrijeme posljednjeg rata. I bez obzira na ostale prigovore tužitelja ukazuje se već iz gornjega razloga po spisima i na zakonu osnovana osuda prvostepenoga suda, pak je valjalo uvaženjem previda tužiteljeva preinačiti pobijanu osudu banskog stola te uspostaviti onu prvostepenoga suda. — Izreka o preboju parbenih troškova osniva se na propisima § 573. grpp.

Priopćio dr. Juraj Raška j, odvjetnik u Sr. Karlovcima.

Tumačenje čl. 231. taksenoga i pristojbinskoga pravilnika.

Rješidba stola sedmorice od 22. siječnja 1926. br. 48.

(Odluka kotar. suda u D. od 14. travnja 1925. br. 3360/gr., rješidba bans. stola od 17. lipnja 1925. br. 11.823 II. 1925./3205.)

U usmeno raspravljenoj parnici S. M. iz D. B., tužitelja, protiv S. Z. iz D. B., tuženika, zbog 800 D spp., u kojoj je kotarski sud u D. odlukom od 14. travnja 1925. 3360/gr. dalji postupak obustavio onamo, da se po toč. 5. čl. 231. taksenoga pravilnika smatra, kao da tužba u gornjem parbenom predmetu nije ni podnesena; — a banski stol povodom utoka tužitelja riješidbom od 17. lipnja 1925. br. 11.823/gr. odluku od 22. svibnja 1925. br. 4649/gr. ureda radi ukinuo, gornji utok prvomolbenomu sudu povratio u svrhu, da on utok uvaži kao žalbu, predvidjenu u čl. 23. tak. z. i čl. 209. taksenoga pravilnika, i sa utokom dalje postupa u smislu istih taksenih propisa; — stol sedmorice, vidiv, da se po čl. 231. toč. 13. pravilnika k taksenomu zakonu ne može izjaviti žalba protiv naloga za plaćanje takse, ali da može biti mjesta pravnomu lijeku, u koliko sud s neplaćanjem takse spaja izvjesne posljedice u pogledu sudskoga postupka; — vidiv, da je prvostepeni sud pobijanom odlukom obustavio dalji kostupak u parnici i izjavio, da se ima smatrati, da tužba uopće nije ni podnešena, jer se tužitelj pozivu u odluci od 29. veljače 1925. br. 1377/gr., da po T. br. 173 biljeguje tužbu u roku od 30 dana, nije odazvao; — vidiv, da je ovaj parbeni predmet zametnut dne 5. srpnja 1923. — dakle prije 15. studenoga 1923., kada je u krepost stupio taksen zakon od 25. listopada 1923., a po t. 1. i 3. objašnjenja ministarstva financija G. D. P. P. od 6. ožujka 1924. br. 9600 i toč. 9. objašnjenja istog ministarstva od 10. listopada 1924. br. 55.904 u takovim parnicama, ako je paušalna i sporna taksa iz T. br. 173. i 174. potpuno podmirena već do toga dana taksama po predjašnjem zakonu, ne ima se naknadno platiti nikakova taksa, a ako se poslije 15. studenoga 1923. u toku raspravljanja ima položiti još koja nova taksa, ili stara neplaćena ili nedovoljno plaćena podmiriti ili nadopuniti, ima se platiti cijela taksa ili samo razlika iz T. br. 173 i 174; — vidiv, da je tužitelj do 15. studenoga 1923. po predjašnjem zakonu biljegovao tužbu i zapisnike i na poziv suda pridonio i spornu taksu na uskladni zapisnik, pa u koliko prvostepeni sud drži, da su pojedine takse bile neplaćene ili nedovolino plaćene po predjašnjem zakonu, ili da bi se još koja nova taksa imala platiti, imao je u pozivu

Digitized by Google

točno naznačiti, koju taksu i u kojem iznosu ima tužitelj naknadno platiti; — vidiv, da se samo kod podnesaka, koji su vezani na rok, može neodazivanje pozivu suda za propisno biljegovanje uzrokovati gubitak prava, dok inače nepoloženje takse u propisno danom roku ima samo posljedak, da sud ne će po svojoj inicijativi ništa dalje raditi u tom predmetu, dok taksa ne bude podmirena, pa ako taksa i kasnije izvan stavljenoga roka bude položena, sud je dužan u tom predmetu rad produžiti; — vidiv, da se stoga pobijanom odlukom nije smio obustaviti dalji postupak u parnici i izreći, da se tužba smatra kao da nije ni podnešenza, jer neplaćanje takse u danom propisanom roku ne povlači za sobom ove procesualne posljedice;

našao je povodom predvidnoga utoka po § 343. grpp. obje niže pobijane odluke ukinuti, te prvostepenomu sudu naložiti, da zapisnik od 17. veljače 1925. br. 1377./gr. ponovno u pretres uzme i dalje po zakonu postupa.

Priopćio Vladimir Presečki, vijećnički tajnik bans. stola.

Nadležnost za odobrenje ugovora, kojim se davaju zadružne nekretnine u zakup.

Rješidba stola sedmorice od 16. siječnja 1925. br. 4237/24.

(Odluka kot. suda u K. od 28. siječnja 1923. br. 187/gr., rješidba bans. stola od 20. rujna 1923. br. 13.409.)

U ostavinskom predmetu iza pok. A. M. odnosno u predmetu molbe B-a kao tutora mldb. C-a, da se dadu u zakup nekretnine zadruge D., u kojem je kotarski sud u Krnjaku odlukom od 28. siječnja 1923. br. 187/gr. nadtutorstveno odobrio zakup nekretnina zadruge D. za godinu 1923. i 1924. za stranu mldb. C-a kao člana te zadruge i prihvatio ponudu E, godišnje zakupnine od 2500 dinara, a podjedno zadrugu F, koja je iste nekretnine uzela u zakup od G. na šest godna za 2500 dinara, pozvao, da se okani uživanja nekretnina pod prijetnjom zakonskih posljedica; — banski stol, uvaživ, da nema nikakove dvojbe, da još uvijek postoji zadruga D., u koioi ima punoljetnih zadružnih članova; — uvaživ, da izdavanje zadružnoga zemljišta u zakup u tom slučaju ne spada u nadležnost sudova i da stoga niti je B. kao tutor mldb. C-a bio ovlašten, da kod suda podnese molbu, da se nekretnine spomenute zadruge dadu u zakup, niti je sud bio nadležan na takovu molbu uredovati — tim manje, što mldb. C. i nije član te zadruge, jer je nedvojbeno, da je on nezakoniti sin pok. M. M., kojemu kao takovu pripada po § 2. zadružnoga zakona samo pravo tražiti uzdržavanje od zadruge; — uvaživ, da sud isto tako nije bio nadležan, da vanparbenim putem presudi o valjanosti zakupne pogodbe, što ju je glede istih nekretnina navodno sklopila zadruga F. sa G., pa uslijed toga nije bio ni ovlašten ovu zadrugu pozvati, da se okani uživanja nekretnina; — povodom utoka zadruge G. rješidbom od 20. rujna 1923. br. 13.409 prvosudnu odluku ukinuo i cijeli predišavši postupak, poveden na molbu B-a, prim. 31. listopada 1922. br. 7557/gr., te B-a odbio sa zahtjevom te molbe kao neprikladnim za sudbeni postupak; — stol sedmorice, vidiv, da je pobijena drugomolbena rješidba opravdana, s razloga u istoj navedenih, našao je previdni utok B-a, kao tutora mldb. C-a otputiti i pobijanu drugomolbenu rješidbu potvrditi.

Digitized by Google

1. Šofer ne spada u red obične služinčadi, a niti je kalfa ili trgovački pomoćnik, pa se prema tome imade njegov odnošaj prema poslodavcu prosudjivati po ustanovama o. g. z. o pogodbama vrhu usluga za plaću time, da za njega vrijedi običajni otkazni rok od mjesec dana, ako je mjesečno plaćan.

2. Poslodavac, koji je zametnuo kavgu, nema prava da mahom bez otkaza otpusti namještenika zbog reagiranja.

Rješidba stola sedmorice od 27. svibnja 1925. br. 1570.

(Potvrda osude kot. suda u Sušaku od 25. srpnja 1924. br. 5620 gr. — P 1 — 1922. i banskoga stola od 6. studenoga 1924. br. 19.354 — II — 5244—23.).

Kot. sud u Sušaku je osudom odputio A-ovu tužbu protiv B-a na platež 700 L. spp. s naslova bezrazložnog obogaćenja osudiv A-a na naknadu parbenoga troška B-ova s ovih razloga: Tužitelj tvrdi u tužbi, da je tuženi bio kod njega namješten kao šofer uz pogodjenu plaću od 1000 L. mjesečno. Tuženi došao je dana 24. prosinca 1921. sa teretnim autom pijan kući, pa ga je stoga pozvao na red, našto da je tuženi samovlasno ostavio službu. Pošto je tuženi primio plaću za cijeli mjesec prosinac 1921. u iznosu od 1000 L. i još 500 L. u ime plaće za miesec siječanj, imade mu tuženi povratiti 700 L. spp. Nadalje tvrdi tužitelj, da bi imao pravo na povratak uloženih 700 L. i onda, da tuženi i nije službu samovlasno ostavio, i to zato, jer je tuženi vozio automobilom sasvim pijan. Za dokaz svojih tvrdnja poziva se tužitelj na svjedoke Ca, D-a i na ovosudni kazneni spis pod oznakom II-3-22 i II-28-22. — Tuženi priznaje, da je bio kod tužitelja u službi kao šofer, priznaje, da je primio od tužitelja utuženi iznos, i tvrdi, da ga je tužitelj dana 24. prosinca 1921. bez razloga i bez otkaza otpustio; a pošto njemu kao šoferu pripada pravo na otkaz od tri mjeseca, to nije dužan ništa tužitelju povratiti. Poriče tuženi, da je dana 24. prosinca 1921. bio sasvim pijan, a pijanstvo, koje je ustanovljeno osudom od 5. travnja 1922. da se ne odnosi na 24. pros. 1921., već na 27. pros. 1921. U dokaz svojih tvrdnja poziva se tuženi na iste svjedoke kao i tužitelj, na isti kazneni spis, te na svjedoke E-a i F-a.

Sud je proveo po obim strankama predložena dokazala i osim toga još i dokaz preslušanjem vještaka o okolnosti, da li je kod šofera u običaju otkazni rok i koliki je taj. Preslušani svjedoci E, B i C iskazali su suglasno, da je dana 24. pros. 1921. došlo izmedju tužitelja i tuženoga do svadje i prepirke, jer je tužitelj prigovarao tuženomu, da pijan vozi automobilom, a tuženi je pijanstvo poricao. Isti su ovi svjedoci iskazali, da je tuženi upitnom zgodom bio nešto pripit. Svjedok C. preslušan glede okolnosti, da li je tuženi samovlasno ostavio službu ili je upitnom zgodom od tužitelja otpušten, iskazao je, da je tužitelj zahtijevao od tuženoga papire od automobila i dodao »neka gre ča« i da mu je tužitelj još naložio, neka nadje tuženikov kaput, naglasivši opet neka »gre ča«. Dodao je još, da je poslije ovoga przora tuženi zaplakao, jer da je ostavio dobro mjesto kod S-a, a sada je ostao bez službe. Svjedok pako D o istoj okolnosti preslušan potvrdjuje takodjer, da je tužitelj od tuženoga zahtijevao povratak automobilskih papira i da se je tuženi kratio ove papire izručiti. — Iz ovosudnoga kaznenoga spisa II-3-22. i II-28-22 proizlazi, da je tuženi riješen od krivnje radi uvreda nanešenih tuženom dana 27. pros. 1921., a ne radi onih 24. pros. 1921., i to motivacijom, jer je bio sasvim pijan. — Suglasnim mnijenjem dvojice vje-

Digitized by Google

štaka je ustanovljeno, da je za šofera, koji biva mjesečno plaćan, običajni rok otkaza od jednoga mjeseca.

Po §. 1160. o. g. z. ne može poslodavac radnika, pogodjenoga za neko odredjeno vrijeme, bez zakonskoga razloga otpustiti, već mu je dužan otkazati službu. Koji su ti zakoniti razlozi ne navodi opći gradjanski zakonik. Ovakove se ustanove nalaze u obrtnom zakonu (§ 94.) i u trgovačkom zakonu (§. 58.). Šofer ne spada u red obične služinčadi (riješidba stola sedmorice od 3. ožujka 1922. br. 534., Mjesečnik br. 6, 7 i 8 ex 1922.), a niti je kalfa ili trgovački pomoćnik, pa se prema tome imade njegov odnošaj prema poslodavcu prosudjivati po ustanovama o. g. z. o pogodbama vrhu usluga za plaću. — Tužitelj temelji svoje pravo na otpust tuženoga bez otkaza na ustanovama § 59. t. 8. i 9. trg. zakona i § 94. toč. 9. obrtnoga zakona. Ali bi bila dužnost tužitelja, da ove okolnosti dokaže, naročito da je tuženi bio upitnom zgodom sasvim pijan i da je tako stavio u pogibelj sigurnost kuće ili interese posla. U protivnom slučaju morao je tužitelj dokazati, da je tuženi samovlasno, bez razloga i bez otkaza službu napustio. — Tužitelj sa svojim dokazima nije uspio; on nije bio ovlašten bez zakonita razloga tuženoga bez otkaza otpustiti, pa je svakako dužan tuženomu platiti plaću i za vrijeme otkaza.

Banski stol je otputio žaobu ništovnu i priziv tužitelju iz ovih razloga: Prvosudna je osuda opravdana razlozima za nju navedenima, koji odgovaraju stanju spisa i zakonu. Tužitelj tvrdi s jedne strane, da je bio ovlašten na otpust tuženoga bez otkaza temeljem §. 58. trg. zak. i §§ 94. i 95. obrt. zak., dok opet s druge strane veli, da nije tuženiku otkazao, već da je tuženik samovlastno službu napustio. — Medjutim nije tužitelju uspjelo u parnici dokazati, da bi tuženik bio samovlasno bez otkaza i bez razloga službu napustio. Naprotiv proizlazi iz iskaza svjedoka, da je otkaz medju obim strankama istodobno uslijedio, dakle se imade smatrati, da je tužitelj bio sporazuman s time, da tuženik njegovu službu napusti. Pošto je pak prema vještačkomu mnijenju za šofera, koji je mjesečno plaćan, običajan otkazni rok od jednoga mjeseca dana, to se imade uzeti, da je u tom slučaju otkaz propisno uslijedio na mjesec dana, dosljedno da je tuženik bio ovlašten, da za to vrijeme traži i primi plaću, odnosno da jur primljenu plaću zadrži. — Za to se tegobe prizivne ukazuju neosnovanima, pak je valjalo priziv otputiti, te prvosudnu osudu potvrditi.

Stol sedmorice je otputio tužiteljev izvanredni previd iz ovih razloga: Što se tiče same stvari to je prvosudna osuda ispravno obrazložena i dokazano je, da je tužitelj tuženoga iz službe odpustio, kada mu je kazao »neka gre ća« i tražio od njega papire od automobila, a ne da je tuženi otkazao tužitelju, jer po iskazu svjedoka D-a i C-a u kavgi, koju je tužitelj zametnuo, odgovorio je tuženi tužitelju samo: »ako sam ja pijan, tjerajte si auto sami«, a u tim samo riječima ne može se uzeti, da se sadržaje otkaz tuženikov. Kada bi pak sve i stojalo, da je tuženi uvrijedio tužitelja, to je svjedocima dokazano, da je kavgu zametnuo tužitelj, pa ako je tuženi na to i reagirao, to je tužitelj istina mogao, da razriješi službovni ugovor, ali mora da plati beriva za otkazno vrijeme, jer ovakovo reagiranje ne može biti razlogom, radi kojega bi mogao poslodavac namještenika smjesta otpustiti bez otkaza.

Priopćio **dr. Ante Kraljić**, odvjetnik u Sušaku.

Digitized by Google

Ovršno uvedenje u posjed puta.

Rješidba stola sedmorice od 12. ožujka 1925. br. 746.

(Odluka kot. suda u Ž. od 6. rujna 1924. br. 4506/gr., rješidba bans. stola od 30. listopada 1924. br. 21.248.)

U ovršnom predmetu zadruge A., ovrhovoditeljice, protiv zadruge B., ovršenice, radi ovršnoga uvedenja u posjed puta spp., u kojem je kotarski sud u Ž. odlukom od 6. rujna 1924. br. 4506/gr. dozvolio ovršno uvedenje zadruge A. u posjed odnosnog puta; — a banski stol povodom utoka ovršenice rješidbom od 30. listopada 1924. br. 21.248 utok otputio i prvosudnu odluku potvrdio;

stol sedmorice: vidiv, da je drugomolbenom pravomoćnom osudom od 10. srpnja 1924. br. 2169, temeljem koje je povedena ovrha, izrečeno, da je tužena zadruga B. dužna »ne služiti se više prijepornim putem, te odstraniti vratnice, koje je podigla na ulazu u taj put, — sve to u roku od 14 dna pod prijetnjom globe od 500 K odnosno zatvorom od 5 dana i pod prijetnjom ovrhe; — vidiv, da se prema tomu u nazočnom slučaju radi o ovrsi temeljem §-a 456. i 457. grpp., pa je valjalo po smislu cit. zak. ustanova na ovršnu molbu odrediti ročište, za konstatovanje činjenica, da ovršenica doista nakon odredjenog joj vremena nije odstranila vratnice, podignute na ulazu prijepornoga puta, i da se tim putem unatoč zabrane i dalje služi, — pa istom prema toj raspravi odlučiti o zamoljenoj ovrsi; — vidiv, da su prema tomu preuranjene nižestepene odluke, kao što i čin dana 6. rujna 1924. obavljenoga ovršnoga uvedenja; — našao je povodom izvanrednoga previdnoga utoka ovršenice zadruge B. ukinuti obje nižestepene odluke, zajedno sa činom dana 6. rujna 1924. obavljenoga na licu mjesta ovršnoga uvedenja ovrhovoditeljice, te prvomolbenom sudu naložiti, da na ovršnu molbu odredi ročište za saslušanje stranaka i da za tim dalje po zakonu postupa. — Trošak pravnoga lijeka ne dopituje se, jer ne postoje uvjeti § 316. gpp.

Nastavak odredjenoga ročišta u građj. postupku može se unaprijed odrediti za slijedeći dan.

Rješidba stola sedmorice od 4. ožujka 1926. br. 710.

(Odluka kot. suda u K. od 18. travnja 1925. br. 6760/gr., rješidba bans. stola od 6. kolovoza 1925. br. 15.817.)

U usmeno raspravljenoj parnici tt. A. iz Trnave, tužiteljice, protl tt. B. iz Karlovca, tuženoj, zbog 782.085 č. k. spp., u kojoj je kotarski sud u K. odlukom od 18. travnja 1925. br. 6760/gr. odredio za nastavak i dovršenje usmene raskrave ročište na dan 12. svibnja 1925. i tuženoj priopćio, da se odgoda ročišta ne će nikako dozvoliti, pa ako tužena ne dospije, da na tom ročištu do kraja dade svoje protuočitovanje, da će se ročište odgoditi za sutradan u 8 sati do podne a to iz razloga, što tužena nastoji bezrazložno ovu parnicu što dulje zavući; — a banski stol povodom utoka tuženice rješidbom od 5. kolovoza 1925. br. 15817 pobijanu prvostepenu odluku u onom dijelu, kojim se izriče, da se tuženoj ne će odgoda ročišta nikako dozvoliti, ukinuo, a u ostalom dijelu uz otpućenje njezina utoka potvrdio;

stol sedmorice je našao izvanredni previdni utok tužene tt. B. zbog nedostajanja uvjeta § 318. grpp, otputiti

Digitized by Google

b) Kazneno.

Odgovorni urednik imade po propisu čl. 73. zakona o štampi u odgovoru prokazati pisca i staviti sve svoje prijedloge u pogledu provedbe obrane, dok sama provedba obrane nije vezana rokom na odgovor.

Rješenje banskoga stola od 20. travnja 1926. br. 7559.

Sudbeni stol u Z. podnesao je bankomu stolu kao prizivnomu sudu spise u kaznenom predmetu drž. odvjetništva u Z. proti K. M. radi prestupa čl. 47. i 52. II. zakona o štampi sa pravodobnom žalbom tužioca drž. odvjetništva proti zaključku rečenoga suda od 29. ožujka 1926. br. I. 1284—26. kojim je riješeno, da nema mjesta, da se tuženi K. M. stavi pred sud, a banski je stol donesao slijedeće rješenje:

Odgovorni urednik imade po čl. 73. zak. o štampi u svome odgovoru iznijeti svoju obranu i učiniti prijedlog u cilju provedenja dokaza, koji namjerava, da upotrijebi u svojoj obrani; — ako se uvaži, da se takovom obranom ima smatrati i prokazivanje pisca po čl. 34. t. 2. zak. o štampi; — ako se uvaži, da je tuženi K. M. kao odgovorni urednik »R. S.« potpuno udovoljio rečenim propisima, dok je u svome pravodobnome odgovoru prokazao pisca M. D., a istodobno sa prokazivaniem pisca predložio i svoje dokaze glede ovoga prokazivanja; — ako se uvaži, da odgovor tuženog po čl. 72. zakona o štampi ima sadržavati jedino prijedlog glede provedbe dokaza, a ne i samu provedbu dokaza, jer ista po zakonu o štampi nije vezana na rok; — ako se konačno uvaži, da je iskazom svjedoka M. D., koji je u provedbi gore naznačenoga prijedloga odgovornoga urednika K. M. preslušan, nesumnjivo utvrdjeno, da je odgovornom uredniku prokazana ličnost doista pravi pisac, a napis štampan s dozvolom pisca;

o b n a š a o j e b a n s k i s t o l kazo prizivno sudište žalbu državnoga odvjetništva u Z. kao na zakonu neosnovanu zabaciti, te napadnuti zaključak sudbenoga stola u Z. u cijelosti potvrditi.

Priopćio dr. E i s e n h u t h, vijeć. tajnik bans. stola.

Za smetanje uživanja osobne slobode — kao kriterija za zloč. javnoga nasilja IX. slučaja označ. u § 93. kz. — nije odlučno vrijeme; ono može biti kraće ili dulje, a može trajati i samo nekoliko minuta.

Riežidba stola sedmorice kao kasacijonoga suda od 22. travnja 1926. broj 1313.

Osudom s u d b e n o g s t o l a u Zagrebu od 17. veljače 1926. br. I. 1922.—25. sudjen je optuženi A. P. još napose, što je dne 19. listopada 1924. na cesti Leskovac-Lučko za ruku uhvatio 13-god. djevojčicu I. S. povalio ju u grabu, klekao kraj nje i stao joj dizati suknje sve u namjeri, da ju spolno upotrijebi, nu od toga je dobrovoljno odustao. — I time ju je smetao u uživanju osobne slobode, pa je time počinio zločinstvo javnoga nasilja IX. slučaja, označeno u § 93 kz. — Povodom ništovne žalbe opt. A. P., da je njegova nakana bila, da djevojčicu spolno upotrijebi, ali da je od toga odustao, pa da zato otpada svaka kažnjivost, jer da se tu radi o nekažnjivim preparatornim činima.

S t o l s e d m o r i c e našao je nakon saslušanja drž. nadodvjetnika ništovnu žaobu optuženika A. P. po § 282. st. IV. sl. b) kp odbaciti.

R a z l o z i. U pogledu zločinstva javnoga nasilja IX. slučaja, za koje se okrivljuje A. P., tvrdi žalitelj, da u njega nije bila nakana, da

Digitized by Google

ograniči osobnu slobodu I. S. nego, da tu djevojku spolno upotrijebi. — Ono kratko vrijeme, što je on djevojku uhvatio, povalio u grabu i klekao kraj nje, nije dovoljno, da se počini zločinstvo ograničenja slobode. U tom činu nema uopće ništa kažnjiva, tvrdi žalitelj. Tim upućuje žalitelj u glavnom na ništavost t. 9. sl. a) i donekle na ništavost t. 5. § 277 kp. — Žalba nije s nijednoga od navedenih razloga opravdana.

Prvostepeni je sud posve pravilno, na osnovu činjenica, utvrdjenih dokazima, koje je ocijenio po svojem uvjerenju, uzeo dokazanim, da je I. S. postupkom optuženoga A. P., koji je išao za tim, da sa I. S. spolno opći, bila ograničena u svojoj osobnoj slobodi, pa jer ga nije mogao učiniti odgovornim za pokušano silovanje, oglasio ga je krivim za zloč. javnoga nasilja IX. slučaja kaznenoga zakona, jer se u tom činu stječu doista sva obilježja toga zločinstva. Zato nije odlučno — kako žalitelj misli — vrijeme; — ono može biti kraće ili duže, a može trajati samo nekoliko minuta. U tom pravcu nije povrijedjen zakon u pitanju, koje spominje § 227 u t. 9 a) kp., a ne postoje ni uvjeti za ništavost po t. 5. § 277 kp.

Priopćio **dr. Benjamin Maurović** (Zagreb).

Trošak zastupanja u kaznenom postupku se ne može osudom odputiti na redoviti put gradjanske parnice.

Rješidba sudbenoga stola u O. od 9. listopada 1925. br. II. 248.—1924.

U kaznenom predmetu proti A. P. radi prekršaja § 460. k. z. na štetu I. J., a povodom pritužbe okrivljenoga A. P. priopćio je sudb. stol u O. slijedeće:

Rješavajući izvješće toga suda (kot. suda u D.) od 20. ožujka 1925. br. 704—20 o prizivu okrivljenoga A. P. proti tamošnjoj osudi od 30. svibnja 1924. br. II. 704—20, kojom bje sudjeno, da se okrivljeni po § 250. toč. k. p. rješava od optužbe, — o b n a š a o je ovaj s u d b. s t o l, vidiv, da se okrivljeni u prizivu žali samo radi toga, što mu osudom nisu dopitani troškovi zastupanja; vidiv, da sudac prve molbe o tom zahtjevu okrivljenika, proglasujući citiranu osudu, nije uopće donio nikakova rješenja, nego tek na ovosudni nalog od 22. prosinca 1924. br. II. 248—1924. zaključak od 13. ožujka 1925. u smislu § 264. k. p., kojim okrivljenoga sa zahtjevom naknade troška zastupanja otpućuje na put gradjanske parnice (§ 307. k. p.), a pošto se okrivljeni tim zaključkom zadovoljio nije (na u tu svrhu odredjenoj posebnoj raspravi), poslao je sud ovamo spise tako, da bi se uvodno spomenuti priziv imao smatrati i pritužbom proti ovomu zaključku, nu vidiv, da je proti osudi prvostepenoga suda u smislu § 414. k. p. dozvoljen priziv samo poradi razloga ništovnih, izreke o krivnji i kazni, te rješidbe o privatno pravnim tražbinama (§ 307. k. p.), a da time, što nije izrečena osuda i o naknadi troškova zastupanja, dakle o troškovima kaznenoga postupka (§ 322. t. 4. k. p.) nije počinjena nikakva niština (§ 277. k. p.), niti se konačno zbog nje privizatelj žali (§ 286. k. p.), da dakle ne predleži slučaj, u kojem bi okrivljeniku prema propisu § 414. k. p. bilo dopušteno uložiti priziv, — vidiv, da niti proti zaključku prvostepenoga suda, kojim se odbija zahtjev stranke za ispravak odnosno dopunjenje osude u smislu § 264. k. p. pravni lijek nije dopustiv, obnašao je priziv odnosno pritužbu okrivljenika odbiti. — Nu vidiv, da je prvostepeni sud u citiranom zaključku od 13. ožujka 1925. okrivljenoga sa zahtjevom na naknadu troška zastupanja odputio na put gradjanske

Digitized by Google

parnice, kao da se radi o odštetnom zahtjevu, predvidjenom u § 307. k. p., a ne o troškovima kaznenoga postupka (§322. t. 4. k. p.), pa da je tom izrekom zakon krivo tumačen i time počinjena niština, predvidjena u § 277. toč. 10. k. p., našao je rečeni zaključak prvoga suda ureda radi (§ 284. t. 3. k. p.) preinačiti, te suditi, da se okrivljeni sa zahtjevom, da je oštećenik dužan naknaditi troškove zastupanja, odbije, jer ne dostaju uvjeti § 331. k. p.

Priopćio Rud. L., Delnice.

Društvene vjesti.

Glavna godišnja skupština Pravničkoga društva održana je u srijedu, dne 28. travnia t. g. u prostorijama, dvorani III., zagrebačkoga sveučilišta. Dosta dobro posiećenu skupštinu otvorio je u četvrt na 7 sati na večer predsjednik gosp. dr. Lad. Polić, prešavši poslije običnih formalnosti na svoje predavanje o Lokarnu. Predavanje je bilo vrlo pažljivo saslušano, a predavač nagradjen na svršetku predavanja burnm pljeskom.

Kod II. točke dnevnoga reda (izvješća upravnoga odbora) istaknuo je tajnik gosp. dr. Ivo Politeo ove činjenice kao dijelove prošlogodišnjega društvenoga djelovanja: tri predavanja i to- predavanje gosp. dra. Mir. Vranića o kažnjavanju homoseksualnih čina, predavanje gosp. dra. Lava Hönigsberga o zakonu o štampi, te jedno predavanje u kojem su referenti sa Kongresa pravnika u Beogradu, gg. dr. Frank, dr. Zuglia i dr. Tončić resumirali referate na ongresu i podali uopće kratak prikaz kongresnoga rada. — Ove godine došlo je naše društvo prvi put u doticaj s poljskim pravnicima. Prigodom posjeta Poljaka kod nas održaše trojica njih kao gosti našega društva predavanja u Zagrebu i to- gosp. dr. Cybichovski o poljskome ustavu, gosp. dr. Mogilnicki o poljskom krivičnom zakonu i gosp. dr. Hilarowicz o poljskoj administraciji. Društvo je sudjelovalo kod predradnja za Kongres pravnika u Beogradu kao i na njemu samome. Uopće će se odsele jedan dio društvene djelatnosti premijeti i na Kongres pravnika i odražavati u njemu. Sudjelovali smo kod osnutka srodnog Udruženja za zaštitu autorskoga prava, kod nacijonalne sekcije Medjunarodnoga kriminalističkoga udruženja, a novome Društvu za pomaganje ciljeva Lige naroda predsjednikom je naš predsjednik gosp. dr. Polić. Po našem članu gosp. dru. Jos. Belobrku dali smo mnijenje o zakonskome projektu o koncesijama za upotrebu vodene snage. Društvo se pridružilo i proslavi 80-godišnjice rodjenja gosp. dra Vladimira Mažuranića, pa je onom prigodom odbor zaključio, da današnjoj skupštini stavi prijedlog, da jubilarca imenuje začasnim članom društva.

Godine 1925. navršilo se 50 godina opstanka našega društva. Taj rijedak jubilej proslavilo je društvo neobično skromno: samo jednim prikazom pedesetgodišnjega društvenoga djelovanja u zadnjemu (12.) broju »Mjesečnika« god. 1925. U istome prikazu navedeni su i razlozi, zašto je društveni odbor odustao od proslave u većem stilu. Kao obično, glavni rad društva odrazuje se u izdavanju stručnoga organa »Mjesečnik« — u ovom samome. Nastojali smo, da se naš organ »Mjesečnik« bavi u prvome redu aktuelnim pitanjima i da posvećuje pažnju napose zakonodavnome radu. Tako su u njemu npr. izašle primjedbe gosp. dra. Ivana Mauroviča k projektu općega gradjanskog zakona, gg. dra. Werka i dra. Gavelle k zakonu o uredenju sudova, gosp. dra. Jeremića k zakonu o sta-

Digitized by Google

novima, gg. dra. Hönigsberga i društvenoga tajnika k zakonu o štampi. O ženevskome protokolu referirao je na prošlogodišnjoj skupštini predsjednik gosp. dr. Polić pa je i to predavanje bilo odštampano u »Mjesečniku«. Zatim je tajnik naveo domaću originalnu pravnu literaturu, koja je posljednje godine izašla na području društvenoga djelovanja, te napokon spomenuo i članove, umrle prošle godine: sveuč. prof. dra. Mauroviča, vijećnika bans. stola Milana Svobodu, odvjetnika dra Frana Alačevića i političara i novinara dra. Ivana Lorkovića. Skupštinari ustadoše i popratiše ovaj spomen sa: Slava im!

Budući da je tajnik poslije smrti blagajnika Podgajskoga preuzeo privremeno i blagajničke agende, dao je odmah i slijedeće b l a g a j n i č k o izvješće. Društvena imovina sastojala je dne 31. prosinca 1925. od gotovine u ručnoj blagajni D 3.195.30; — od uloška na računu glavnice kod I. hrv. štedionice D 110.770; — od salzda na računu odrezaka kod I. hrv. štedionice D 1.695; — od imovine kod Poštanske štedionice D 3.565.59; — dakle ukupna imovina D 119.225.89. — Budući da je imovina 31. prosinca 1924. iznosila D 115.441.75, znači, da je društvena imovina tijekom prošle godine porasla za D 3.784.14. Ukupni primici iznosili su tijekom god. 1925. D 94.335.39, a ukupni izdaci D 90.551.25. Od primitaka treba istaknuti subvenciju ministarstva pravde od D 15.000; — D 2000, dar Hrv. eskomptne banke u Zagrebu; D 7424.24 kao dohodak na kamatima kod I. hrv. šted., dok ostatak prihoda od D 69.911.15 potječe uglavnom od članarine i pretplata. Kako se vidi, od samih članarina i pretplata ne bi društvo moglo biti aktivno, premda bi, kada bi svi članovi redovito plaćali članarinu, ipak moglo lahko pokrivati svoje izdatke. Zato apelira na članove neka uplaćuju redovito članarinu. Od ukupnih izdataka otpada na honorare autorima u god. 1924. D 5290.—, na nagrade uredniku »Mjesečnika« D 13.900.—, na nagradu za vodjenje blagajne D 6000.—, na štampanje »Mjesečnika» tiskari D 61.437.—, a ostalih D 3924.25 na razno kao napr. nagrada podvorniku, poštarina itd. Kako se vidi, honorar autorima sasvim je neznatan. Stručnjak pravnik za stranicu svojega duševnoga rada dobiva mnogo manje nego tipograf za stranicu svojega fizičkoga, mehaničkoga rada. Odbor je u prošloj godini zaključio, da se honorari, počevši od 1. listopada 1925., povise od D 12.50 po stranici na D 20.— za rasprave i druge originalne članke. To će se poboljšanje opaziti u ovoj godini, jer je ove (1926.) godine izdalo društvo za honorare u god. 1925. D 6915.—, a u ovoj godini 1926. bit će ta stavka dakako još veća. Upravni odbor priznaje, da je i taj povišeni honorar još uvijek vrlo neznatan, ali razloženi financijalni prihodi nisu dozvolili daljnje povišenje. Budu li članovi vršili svoje dužnosti plaćanja, prva briga odbora bit će, da honorare autorima dovede što više u skad s onim, što po vrijednosti i zaslužuju.

Nakon ovoga blagajničkoga izvješća pročitao je potpredsjednik banskoga stola gosp. Virag-Drašković u ime pregledatelja računa (sebe i gosp. Soretića), r e v i z i j o n a l n o izvješće, iz kojega proizlazi, da su knjige, račune i blagajnu pregledali i sve našli u potpunom redu, pa predlažu, da se upravnome odboru i blagajniku podijeli apsolutorij. — Na pitanje gosp. predsjednika primila je skupština jednoglasno na znanje izvješće gosp. tajnika i blagajnika, te ovome kao i čitavom upravnome odboru podijelila apsolutorij.

Predsjednik gosp. dr. Polić je priopćio, da ove godine nema na dnevnome redu izbora upravnoga odbora, jer je izbor proveden lanjske godine, a prema pravilima mandat odbora traje dvije godine. Zato se prešlo na zadnju točku dnevnoga reda, naime na imenovanje gosp. dra. Vladimira

Digitized by Google

Mažuranića začasnim članom. Predsjednik gosp. dr. Polić je istaknuo, da je upravni odbor zaključak o tome prijedlogu donio bez ikakova obrazloženja. On misli, da je nikakovo obrazloženje najbolje obrazloženje. Svatko kod nas, a napose svaki pravnik znade, tko je gosp. dr. Vladimir Mažuranić i što je uradio za hrvatsku pravnu nauku. Predsjednik je biranim riječima karakterisao ličnost i djelovanje jubilarca. Po pravilima bi se izbor začasnim članom morao obaviti tajnim glasovanjem, ali on misli, da se dozvolom skupštine može za gosp. dra. Vladimira Mažuranića učiniti iznimka. Zato je predložio, da se taj izbor obavi per acclamationem. Skupština jednodušno prima taj prijedlog uz burno klicanje: Živio dr. Vladimir Mažuranić!

Budući da se kod »eventualija« nije nitko javio za riječ, niti je prije bio podnesen kakov prijedlog, zaključio je predsjednik gosp. dr. Polić (u 7½ sati na večer) skupštinu.

Kongres pravnika.

Kongres pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Sovenaca. Stalni odbor toga Kongresa imao je u nedjelju, dne 25. travnja t. g. sjednicu u Zagrebu u prostorijama zagrebačke burze, koje je svojom poznatom susretljivošću u tu svrhu ustupio odboru generalni tajnik burze i član odbora našega pravničkoga društva gosp. Špiro Peručić.

Na sjednici su bili prisutni: predsjednik dr. Danilo Majaron, i ovi članovi odbora: dr. Rudolf Sajovic i dr. Metod Dolenc iz Ljubljane; Mihailo Zlatanović i S. Jovanović iz Beograda; dr. nte Verona i dr. Ivo Politeo iz Zagreba. Ispričali su svoju otsutnost: dr. Lad. Polić, dr. Dušan Peleš, dr. Janko Babnik i Obrad D. Blagojević.

Predsjednik dr. Majaron otvorio je sjednicu u 2 sata popodne i pozdravivši prisutne prešao odmah na dnevni red.

I. Kada će biti glavna skupština Kongresa? Na prijedlog predsjednika zaključuje se, da će se Kongres održati izmedju 9. i 11. rujna (septembra) o. g. Skupština će se otvoriti dne 9. rujna; na plenarnom sastanku čitati će se svi referati i koreferati. Dne 10. rujna raspravljat će se u sekcijama. Ove će nastaviti svoj rad i 11. rujna, u koliko ga ne svrše već dan prije. Dne 11. rujna bit će svakako i plenarna zaključna sjednica Kongresa. Koncert ili kazališna predstava bit će dne 10. rujna na večer, a banket 11. rujna. Dne 12. rujna bit će izlet na Bled ili na izričnu želju uzvanika iz Srbije — manifestacijoni put do Celja i Maribora, o čemu će konačno odlučiti lokalni ljubljanski odbor, kojemu se prepuštaju takodjer slobodne ruke glede svih detalja Kongresa.

II. Izbor referenata i koreferenata. Za prvu točku dnevnoga reda — izjednačenje bračnih prava u državi — javilo se najviše referenata, i to: dr. Rado Kušej i dr. Stanko Lapajne iz Ljubljane; dr. Edo Lovrić, dr. Dragutin Tomac, dr. Miroslav Vranić iz Zagreba; dr. Čeda Mitrović i Mira Milenković iz Beograda; dr. Bertold Eisner i dr. Josip Vesel iz Sarajeva; Aleksander Andrejević iz Skoplja. Zaključeno je, da bude referentom dr. Rade Kušej, sveuč. prof., a koreferentima dr. Edo Lovrić, sveuč. prof., dr. Bertold Eisner, senatski predsjednik vrhovnoga suda u Sarajevu i Aleksander Andrejević, advokat iz Skoplja.

Za drugu točku — pitanje valorizacije — javili su se: dr. Eduard Pajnič iz Ljubljane, dr. Anton Stuhec iz Ptuja, dr. Bertold Eisner iz Sarajeva i dr. Josip Mudrovčić iz Zagreba.

Digitized by Google

Zaključeno je, da bude referentom dr. Eduard Pajnič, savjetnik višega zem. suda u Ljubljani, a koreferentom dr. Josip Mudrovčić, septemvir u m. iz Zagreba. Još će jedan referent biti odredjen samo u onome slučaju, ako se koji pozvanik iz Srbije izjavi pripravnim preuzeti koreferat.

Za treću točku dnevnoga reda — p r a v n i z n a č a j i t e h n i k a n a ć i h f i n a n c i j a l n i h z a k o n a — javili se: dr. Kosta Kumanudi, ministar na r., sveuč. prof. i nar. poslanik u Beogradu; dr. Ladislav Polić, sveuč. prof., nar. poslanik i predsjednik Pravn. društva u Zagrebu; dr. Vidan Blagojević, odvjetnik u Beogradu. Zaključeno je da bude referent: dr. Kosta Kumanudi, a koreferenti: dr. Lad. Polić i dr. Vidan Blagojević.

Za četvrtu točku — p i t a n j e d r ž a v l j a n s t v a — javili su se: dr. Lad. Polić i dr. Ivan Subotić, sekretar ministarstva inostranih djela u Beogradu. Zaključeno je, da bude dr. L. Polić referent, a dr. I. Subotić korefrent. Odluči li se dr. Fran Vodopivec, veliki župan u m. u Ljubljani, da preuzme drugi koreferat, bit će on drugi koreferent.

Za petu točku — r e o r g a n i z a c i j a u p r a v n o g a s u d s t v a — javili su se: dr. Stefan Sagadin, državni savjetnik u Beogradu, i Jovan V. Stefanović, sudac upravnoga suda u Zagrebu. Zaključeno je, da bude dr. Sagadin referent, a J. V. Stefanović koreferent. Drugi koreferent bit će eventualno dr. Henrik Steska, savjetnik upravnoga suda u Celju.

Za šestu točku — n a k n a d a š t e t e z a n e p r a v e d n o o d r e đ j e n i i s t r a ž n i z a t v o r — prijavili se: dr. Josip Šilović, sveuč. prof. u m. u Zagrebu, dr. Metod Dolenc, univ. prof. u Ljubljani i dr. Josip Vesel iz Sarajeva. Zaključeno je, da bude dr. Josip Šilović referent, a dr. Dolenc i dr. Vesel koreferenti.

Sedma točka — p i t a n j e j a v n o g a b i l j e ž n i š t v a (notarijata). Predsjednik dr. Majaron je izvjestio, da se na posljednjoj sjednici stalnoga odbora od 13. prosinca 1925. doduše zaključio, da se to pitanje ne stavi na dnevni red. Ali jer se je medju dalmatinskim i slovenskim javnim bilježnicima pokazao medjutim vrlo velik interes za to pitanje, pa su čak i vojvodjanski bilježnici po dru. Branku Nikoliću, javnom bilježniku u Novom Sadu, zamolili pismom od 20. travnja 1926., da bi se o tom raspravljalo na Kongresu, predložio je predsjednik, da se tome zahtjevu udovolji. Zaključeno je, da se prijedlog primi, te bude kao referent odredjen dr. Ivan Grašić, notar u Kranjskoj gori, i dr. Gjorgje Jane, sudac apelacijonog suda u Skoplju, koja su se dvojica jedina i prijavila u tu svrhu.

Svi će referenti i koreferenti biti obaviješteni o tim zaključcima i ujedno će ih se zamoliti, da stupe medju sobom u doticaj, da se uzmognu dogovoriti o smjernicama svojih referata. Ekscerpt svojih referata imat će poslati stalnome odboru najkasnije do 1. srpnja o. g. Taj ekscerpt ne bi smio biti veći od jedne tiskane stranice formata »Mjesečnika«. Svi će se ekscerpti tiskati i još prije Kongresa razaslati članovima triju pravničkih udruženja. Na samoj plenarnoj sjednici Kongresa čitati će se referati u cijelosti.

Ostaloj gospodi, koja nisu uogla biti odredjena za referente, premda su se izjavila spremnom preuzeti referate, zahvaljuje se na njihovoj spremnosti i zamolit će ih se, da bi sudjelovali što življe u radu u sekcijama. Razumljivo je, da se veći broj referenata nije mogao odrediti, a postoji bojazan, da je obzirom na sedam točaka dnevnoga reda i taj odredjeni broj prevelik. Gosp. Živojin Perić, sveuč. prof. iz Beograda, izjavio se spremnim napisati referat o prvoj točci dnevnoga reda, ali jer je sla-

Digitized by Google

boga zdravlja, ne bi mogao osobno doći u Ljubljanu, da ga čita. Zaključuje se sa zahvalnošću primiti napisani referat i dati ga pročitati na Kongresu. Poželjno je, da nijedan referat ne bi trajao dulje od 20 minuta.

Iz izvješća pojedinih udruženja vidi se, da se dosad prijavilo za Kongres od Ljubljanskog udruženja 80 članova, od zagrebačkoga 18, a od beogradskog 310. Dakako da će se kasnije više njih javiti, tako npr. očekuje se iz Beograda bar još daljnjih 300, a najmanje toliki broj još iz sredine članova zagrebačkoga Pravničkoga društva. Ali da ne bude u zadnji čas previše posla, umoljavaju se članovi, da se što prije jave. U 6 sati bila je sjednica zaključena.

Literatura.

Überblick über die im Königreiche der Serben, Kroaten und Slowenen bestehende zivil-, handels- und wechselrechtliche Gesetzgbung. — Pod ovim je naslovom ukratko prikazao zagrebački odvjetnik dr. Hugo Werku »Ostrecht« (Monatsschrift für das Recht der osteuropäischen Staaten, Berlin, 2. Jahrgang, Heft 4, str. 385.—393.) gradjansko, trgovačko i mjenbeno, te procesualno zakonodavstvo šest, u tom obziru različitih, pravnih područja naše države. Prikaz je ovaj i napose otisnut.

Melek »Jaša Dubrovčanin« u Indiji godine 1480.—1528. i njegovi prethodnici u Islamu prije deset stoljeća. Ova rasprava dra. Vladimira Mažuranića, koja je izišla u »Zborniku kralja Tomislava«, što ga je izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu u spomen tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva, otisnuta je i u posebnoj knjizi.

Pravila naših delniških družb. Spisal univ. prof. dr. Milan Škerlj., Ljubljana 1926.

Upravno-sudska rješenja državnoga savjeta i upravnih sudova. Gospodin Jovan V. Stefanović, sudac upravnoga suda u Zagrebu, koji je nedavno izdao svoj »Priručnik za zakone o opštoj upravi i upravnim sudovima«, počeo je sad izdavati zbirku upravno-sudskih rješenja drž. savjeta i upravnih sudova. U svibnju izašao je prvi svezak od 32 stranice, pa će tako svaki mjesec po jedan izlaziti. Pretplata je godišnja D 100, polugodišnja D 50.—. Naručbe prima izdavački konsorcij »Themis«, Zagreb, Prilaz Gj. Deželića 35. I.

Trgovinski zakon (zak. čl. XXXVII:1875) izašao je kao 29. sveska Maloga zbornika zakona za pravno područje Bačke, Banata, Baranje i Medjumurja, što ga izdaje u Novome Sadu dr. Nikola Ignjatović, sudac tamošnjega Kasacionoga suda. Ova sveska obuhvaća prvi dio trgovinskoga zakona t. j. §§ 1—257. Tekst zakona razlikuje se od onoga zvaničnoga, kako je preveden sa madjarskoga izašao u hrv. Zborniku zakona. Mislimo da je Ignjatovićev tesst bolji.

Općinsko sudovanje u Vojvodini i Medjimurju. U toj knjizi prikazao je dr. Vinko Žganec iz Sombora općinsko sudovanje u Vojvodini i Medjimurju u gradjanskim kaznenim prdmetima. U knjizi prevedeni su svi zakoni i naredbe koje se odiose na ovaj predmet, te je dodan još i iscrpivi komentar, a pod kraj knjige su dodani i razni formulari. Knjiga je u obliku oktav-formata ima 20 araka, a cijena joj je D 100.—. Naručuje se kod autora (Sombor).

Letopis Matice Srpske u Novome Sadu, sveska april—maj, pored ostaloga naučnoga i literarnoga sadržaja, ima i ove sastavke, koji su zanimljivi specijalno zapravnike: »Pravni fakultet u Vojvodini« od dr. Mir-

Digitized by Google

ka M. Kosića i »Odnos mnistra prema stručnm direktorima (načelnicima)« od dr. Djordje Tasića.

Zbirka zakona naredaba i svih propisa državne uprave. — Sakupio po abecednom i vremenskom redu (god. 1905—1925) dr. Janko B e d e k o v i ć, inspektor ministarstva nutrašnjih djela. To je u neku ruku dje-lomični nastavak poznatoga Smrekarova »Priručnika za upravnu službu«. Knjiga ima 408 stranica, a stoji D 150.—. Naručuje se kod autora (Zagreb, I. pošt. pretinac 190).

Komasacija zemljišta. Napisao dr. Gavra G o j k o v i ć, Zagreb. Ova knjiga od 65 stranica sadržaje tekst zakonske osnove o komasaciji zemljišta u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, kao i motive (pisac naziva to: pobude. Tu se govori o komasaciji uopće, o njezinu značenju u poljoprivredi i o uspjesima postignutim njome u nas, zatim se objašnjuju i opravdaju pojedini članci osiove zakona.

Glavne poteze našega tiskovnega prava. Napisal prof. dr. Metod D o l e n c. Ovaj neumorni i mnogostrani profesor ljubljanskoga sveučilišta napisao je pod gornjim naslovom raspravu za »Slovenski Pravnik«, koju je dao otisnuti u posebnoj bro?uri. Ona je lijep prilog kod nas tek započetoj pravnoj literaturi o novom zakonu o štampi.

Zakon o štampi od 6. augusta 1925. Protumačio dr. Miroslav M u h a, vijećnik sudbenoga stola u Zagrebu. Cijena Din 30.—. Autor knjige jest referent kod zagrebačkog sudbenog stola za tiskovne stvari pa je tako imao prilike da i proučava novi zakon o štampi. Plod njegova iskustva i razmatranja sabran je u ovoj knjizi, na koju ćemo se, radi njezine važnosti, u slijedećem broju potanje osvrnuti.

Svaštice.

Rad udruženja pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Beograd) u 1925.-1926. godini. — Udruženje pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca sa sjedištem u Beogradu, koje je poslijeratni nastavak srpskoga udruženja pravnika, održalo je 21. ožujka ove godine u Beogradu svoj godišnji zbor. Iz izvještaja, koji je društvena uprava podnijela zboru, vidi se, da je udruženja brojilo u radnoj 1925.—1526. godini 996 članova. Tokom te godine je Udruženje priredilo slijedeća stručna javna predavanja sa diskusiiom: O policiji, sudu i medicini — referisao sveučil. prof. gosp. dr. Milan Jovanović-Batut iz Beograda; — o reorganizaciji i unifikaciji policije u našoj kraljevini — referisao gosp. Dušan Alimpić, urednik »Policije«; — o organizaciji centralne uprave — referisao državni savjetnik gosp. dr. Stefan Sagadin; — o izjednačenju muške i ženske djece u nasljednom pravu — referisao gosp. dr. Drag. Arandjelović, sveučil. profesor u Beogradu; — o samoupravama i granicama ustava — referisao gosp. dr. Otokar Pirkmajer, veliki župan mariborske oblasti; — o zakonu o štampi — prikazao projekt zakona gosp. dr. Kosta Kumanudi, sveučil. profesor; — o izbornom sudu — referisao gosp. Laza Urošević, kasacijoni sudac iz Beograda; — o izjednačenju sudskih postupaka i reformi sudova kod nas — referisao gosp. dr. Lujo Bakotić, bivši poslanik pri Vatikanu; — projekat novog kaznenog zakona — prikazao gosp. dr. Dušan Subotić, predsjednik kasacije u Beogradu; — o krizi suvereniteta: organizacija moderne države — referisao gosp. dr. Bohumil Vošnjak, bivši poslanik u Pragu; projekat novog zakona o kaznenom sudskom postupku za cijelu kraljevinu —

Digitized by Google

prikazao gosp. dr. Božidar Marković, sveučilišni profesor u Beogradu. — Osim toga aktivnost Udruženja ogleda se u učestvovanju u pripremanju prvoga Kongresa pravnika, koji je prošle jeseni održan u Beogradu. Udruženje je saradjivalo na najtjesniji način sa stalnim odborom Kongresa pravnika, koji je izveo Kongres. U izdanju Udruženja izašla je i »Spomenica« Kongresa. Dalje je Udruženje zajedno sa beogradskim advokatskim udruženjem pripremilo doček rumunjskih pravnika, koji su prošloga ljeta — njih 46 na broju — korporativno posjetili svoje beogradske kolege. Udruženje je uzelo i učešća na prvom Kongresu čehoslovačkih pravnika u Brnu, mjeseca lipnja prošle godine.

U prikupljanju članarina i dobrovoljnih priloga Udruženje je pokazalo takodje lijep uspjeh.

Bugarski pravnici, i to profesorski zbor pravnoga fakulteta sveučil. u Sofiji, Zajednica sudaca i Zajednica odvjetnika Bugarske, priredili su dne 6. i 7. svibnja t. g. Opći Kongres bugarskih pravnika s ovim dnevnim redom: 1. Mirovni ugovor u Neuillyu sa gledišta javnoga prava i medjunarodnoga privatnog prava. Referent profesor P. Genov. — 2. Kako da dodjemo do valjanoga i brzoga sudovanja? Referent S. Velčev, generalni prokurator kod kasacijonoga dvora. — 3. Jurističke osobe (društva i zaklade) u gradjanskom bugarskom pravu (de lega lata et de lege ferenda). — 4. Potreba reforma u bračnome bugarskome pravu. Referent prof. dr. L. Dikov. — 5. Proširenje administrativnoga sudovanja. Referent M. Genadijev, predsjednik vrhovne državne kontrole. — Na kongres bili su pozvani inozemni pravnici, a medju ostalim i sva tri pravnička udruženja u našoj državi. Naše »Pravničko društvo« poslalo je Kongresu ovaj pozdrav:

»Zahvaljujuć na pozivu, žalimo, što radi prekratkoga vremena ne možemo prisustvovati. Želimo, da rad kongresa urodi plodovima korisnim za pravo, jer će se i time učvrstiti onaj temelj, na kojem mora počivati saradnja izmedju sviju naroda i država, a napose njihovih intelektualnih radnika, pravnika. Molimo, da uz ove želje primite i naše srdačne pozdrave«. Slično su učinila i udruženja u Beogradu i Ljubljani.

Medjunarodno udruženje za krivično pravo održat će svoj redoviti godišnji kongres dne 26. srpnja t. g. u Bruxellesu. Na Kongres ne će biti službeno pozvane strane vlade, već će se u svakoj zemlji zainteresovati pojedina lica, koja se bave kaznenim pravom, da prisustvuju Kongresu. Sigurno će iz naše države poći više pravnika na taj Kongres.

Društvo odvjetnika u Hrvatskoj i Slavoniji održalo je u petak, dne 30. travnja t. g. redovitu godišnju glavnu skupštinu. Otvorio ju je u 6 sati na večer u velikoj dvorani zagrebačkoga sudbenoga stola društveni predsjednik gosp. dr. Nikola Hoffer. Tajnik gosp. dr. Pilar je pročitao tajničko zvješće, a blagajnik gosp. dr. Ivo Ramljak blagajničko izvješće. Iz potonjeg proizlazi, da društvena imovina sastoji u gotovini od D 26.460.41, uloženoj u banci. Gosp. dr. Benović je pročitao izvješće odsutnih članova nadzornoga odbora. Sva su izvješća primljena i upravnom odboru podijeljen apsolutorij. — Prije izbora odbora je izjavio predsjednik dr. Hoffer, da je upravni odbor zajedno s njim predao demisiju, uslijed česa je morala i ova točka — izbor novoga odbora — doći na dnevni red. Čuo je, da ga neka gospoda kane ponovno kandidirati, ali on to odlučno otklanja, jer smatra, da je dobio zadovoljštinu od časnoga suda. Kod izbora susteže se 15 članova od glasovanja, dok je 59 glasova palo za jednu listinu, koja je ovako bila sastavljena: predsjednik dr. Ivo Politeo (56 glaso-

Digitized by Google

va); I. potpredsjednik dr. Hugo Kon, II. potpredsjednik dr. Milan Barišić, blagajnik dr. Karlo Lukšić. — Ostali odbornici: dr. Hugo Werk, dr. Oto Gavrančić, dr. Julije Mogan, dr. Rudolf Kolarić Kišur, dr. Licht Aleksandar, dr. Duimović Dragan, dr. Thaler Mirko, dr. Ivković Svetozar, dr. Budak Mile, dr. Mosković Vladimir, dr. Štulhofer Aleksander, dr. Domac Branimir, dr. Peleš Branko, dr. Kasumović Marko (Gospić), dr. Kaiser Julije (Osijek). — Revizionalni odbor: dr. Spevec Ivo, dr. Rodanić Rudolf, dr. Kreković Niko, dr. Pavelić Ante, dr. Kastl Dragan. — Časni sud: Predsjednik dr. Siebenschein Robert, I. potpredsjednik dr. Petričić Živko, II. potpredsjednik dr. Katušić Dragutin. Članovi: dr. Dečak Milan, dr. Mazzura Lav, dr. Draganec Ivan, dr. Miler Aleksander, dr. Mažuranić Želimir, dr. Pećarević Juraj, dr. Perlberg Sigfried, dr. Pliverić Josip, dr. Posilović Stjepan, dr. Španić Zvonimir, dr. Prebeg Vladimir st., dr. Vidrić Lovro.

Dr. Hoffer je proglasio posljedak izbora i dao riječ izabranomu predsjedniku dru. Politeu. Ovaj je u kratkom govoru naglasio čvrstu volju odbora, da predje preko svih dosadanjih trzavica i da stvori uvjete za jednodušan i solidaran istup svega članstva, u ovim vremenima, kada odvjetnički stalež preživljuje teŠku ekonomsku i moralnu krizu i kada baš radi toga treba složnoga, ustrajnoga rada. Budući da se kod evntualia nije nitko javio za riječ, bude oko 7 i pol sati zaključena ova glavna skupština.

Novi odbor Društva odvjetnika u Hrvatskoj i Slavoniji dao se odmah na rad. Budući da društvo broji samo 180 članova, a i od ovih znatan je dio na papiru, u toliko naime, što nije platio članarinu, i budući da u samome Zagrebu imade 247 odvjetnika, dok ih izvan Zagreba ima 354, ukupno dakle 701, — smatrao je odbor prvom svojom dužnošću, da i taj veliki ostatak odvjetnika privede u društvo. U tu svrhu je razaslan svima cirkular, u kojem je ukratko ocrtan program odborova rada. Odbor je već poduzeo prve korake za izvadjanje toga programa, u kojem ističemo nastojanje oko donošenja odvjetničkoga zakona, potpunije tarife, saradnju sa sudovima za bolje funkcijoniranje pravosudja, pobijanje nadripisarstva, dizanje staleškoga niveaua, itd. itd.

Godišnja članarina iznosi Din 120.—, upisnina Din 10.—. Novac se šalje blagajniku dru. Karlu Lukšiću (Boškovićeva ul.), a dopisi dru. Branku Domcu, koji je na prvoj sjednici odbora izabran tajnikom.

O medjunarodnoj organizaciji intelektualnih radnika predavao je dne 8. o. m. u Zagrebu kao gost Društva za promicanje ciljeva Lige naroda g. dr. Ernest Preuschel, predsjednik Društva odvjetnika u Wienu. Pozdravio ga je u ime našega odvjetničkoga društva član odbora dr. Hugo Werk.

Advokatsko udruženje u Beogradu uputilo je beograd. odvjetnika gosp. dra. Franju Ježa, bivšega direktora ministarstva soc. pol., da izradi u naikraće vrijeme u duhu projekta novoga odvjetničkoga zakona nacrt za osiguranje odvjetnika, odvjetnič. pripravnika i ostaloga osoblja, kao i njihovih porodica za slučaj: 1. bolesti; 2. nesreće; 3. iznemoglosti; 4. starosti i 5. smrti. U tu je svrhu razaslao dr. Jež svim odvjetnicima u državi upitni arak, pa se i ovim putem umoljavaju odvjetnici, da arak ispune i pošalju čim prije dru. Ježu (Kosovska ul. 37). Ako koji slučajno nije takov upitni arak primio, neka ga zatraži izravno od dra. Ježa.

Digitized by Google

Rijedak jubilej bio je proslavljen dne 18. ožujka t. g. u Ljubljani. Tada se naime navršilo 25 godina, što su izabrani dr. Danilo Majaron predsjednikom odvjetničke komore u Ljubljani, a dr. Fran Tekavčić njezinim odvjetnikom. Odonda pa do danas vrše oni neprekidno tu svoju funkciju. Taj rijedak jubilej proslavila je odvjetnička komora rečenoga dana svečanom sjednicom i svečanim banketom. Jubilej su počastili sudjelovanjem brojni pravnici iz čitave Slovenije i predstavnici drugih, napose srodnih staleža, vlasti itd. Naše društvo pridružuje se takodjer čestitkama obim jubilarcima. Dr. Majaron, koji je danas i predsjednik Kongresa pravnika i slovenskoga pravničkoga udruženja, dobro je poznat naima Hrvatima. Kada je naše društvo pred dvadesetpet godina slavilo svoju dvadesetpetgodišnjicu, on je na proslavi zastupao slovenske pravnike. Odvjetničkoj komori u Ljubljani želimo samo dobro, ako joj zaželimo, da joj oba spomenuta odlična pravnika ostanu još dugo i dugo sačuvana.

Izvršenje rješenja obraničkoga suda zagrebačke burze. Zagrebački sudbeni stol u pitanju dozvole ovrhe na temelju rješenja obraničkog suda zagrebačke burze stoji na ovome stajalištu:

1. U pravnome području Hrvatske i Slavonije (stola sedmorice, odj. A) nadležan je za tu dozvolu redoviti sud dužnikov, pred kojega bi spor spadao, da ga nije riješio obranički sud. Na vjerovniku je dakle da se sam izravno obrati nadležnome redovitom sudu priloživši ovršni naslov, snabdjeven potrebitom potvrdom (§ 74. prav. obr. suda).

II. To isto vrijedi za pravno područje Srbije i Crnegore (beogradskoga kasacijonoga suda i velikoga suda u Podgorici).

III. Za rješenja obraničkoga suda zagrebačke burze, što se imaju izvršiti u ostalim pravnim područjima (Dalmacija, Slovenija, Bosna, Hercegovina, Vojvodina, dakle u oblasti zagrebačkoga stola sedmorice, odj. B., vrhovnoga suda u Sarajevu, novosadskoga odj. B kasacijskoga suda u Beogradu) dozvoljuje ovrhu sudbeni stol u Zagrebu i moli za provedenje nadležnu sudsku vlast u dotičnome pravnom području.

Lično objašnjenje. Gospodin dr. M. P. Čubinski, profesor na pravnom fakultetu u Subotici, obelodanio je u ovogodišnjoj aprilskoj svesci »Mjesečnika« napis: »Povodom jednoga polemičkoga članka«, u kojemu zabavlja nekolikim mojim opaskama njegovoj radnji »Nove sudske reforme«, koje sam obelodanio u mom napisu: »Povodom osnove zakona o uredjenju sudova« u prošlogdišnjoj decembarskoj svesci istog »Mjesečnika«.

Profesor Čubinski naveo je u netom navedenoj radnji svoja naziranja o predmetu, a ja opet u mojem napisu, moja.

Nepristrani čitalac moći će da prosudi, čiji se nazori prikazuju osnovanijim i da li se moj napis može označiti polemičkim. Nisam nikada, pa ni u ovoj prigodi, svojatao sebi pravo na kakav auktoritet, pogotovo pak na neki vrhovni auktoritet, kako se tvrdi s protivne strane.

Za moja naziranja na stvar dao sam razloge, i, po mojem shvatanju, dobre razloge. Pri ovima ostajem i danas.

U Zagrebu, dneva 20. maja 1926.

Dr. Hugo Werk.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 7.
GOD. LII

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB 1926.
SRPANJ

Da li je državni savjet nadležan, da rješava o tužbama protiv rješenja ministarskoga savjeta?

Napisao dr. Lazar Rašović, odvjet. perovodja u Srijem. Mitrovici.

U prvoj svesci »Upravno-sudska rješenja« (izdanje »Themis«, Zagreb, svibanj 1926.). Jovan V. Stefanović, sudac upravnoga suda u Zagrebu, iznosi odluku državnoga savjeta od 16. listopada 1923. br. 10.668, kojom se ovaj proglašuje nenadležan za rješavanje o tužbama protiv rješenja ministarskoga savjeta.

Naime: S. K., predsjednik biv. finans. suda u Zagrebu, žalio se državnom savjetu protiv rješenja ministarskoga savjeta od 9. listopada 1922., kojim je u smislu § 22. zakona o dodacima na skupoću njemu, kao predsjedniku državnoga financ. suda priznat sudački dodatak, ali tek od 1. listopada 1920.

Državni savjet je našao, da na osnovu § 103. ustava i § 17. i 18. zakona o drž. savjetu i državnim sudovima državni savjet rješava samo o žalbama protiv presuda upravnih sudova i o tužbama protiv ukaza i ministarskih rješenja. A kako je tužitelj podnesao tužbu protiv rješenja ministarskoga savjeta, to drž. savjet o istoj tužbi nije nadležan donijeti rješenje. Stoga je odbacio tužbu kao nenadležnoj vlasti podnesenu. Tako je obrazložena ta odluka drž. savjeta.

Šteta je samo, što nije navedeno, da li je ta odluka donesena u općoj sjednici drž. savjeta, ili ju je donijelo nadležno odjeljenje. No, bilo kako bilo, stvar je od ogromnoga značaja, pa se preko ove odluke ne smije šutke preći. Ne znam, da li se do sada kogod pozabavio ovom odlukom, jer o tome nisam nigdje ništa mogao naći. No i u tom slučaju, ako je pisano u ovoj stvari, ne će biti na odmet ni ovo nekoliko redaka.

Kao što se vidi, državni savjet povlači razliku između ministarskih rješenja i rješenja ministarskoga savjeta, pa se za prva proglašuje nadležan a za druga ne. Da li je ovakovo rezonovanje državnoga savjeta moguće opravdati: logički

Digitized by Google

pravno, ili zakonski? Apsolutno ne! Ministarski savjet i ministri nisu razni faktori u upravnoj hijerarhiji. Rješenja ministarskoga savjeta jesu ministarska rješenja, pa je za tužbe protiv istih nadležan državni savjet, kako to propisuje čl. 103. ustava i čl. 17. i 18. zakona o držav. savjetu i upravnim sudovma. Ministarski savjet nema neku svoju naročitu nadležnost, koja bi bila iznad nadležnosti resorskih ministarstava. Ima, doduše, nekih odredaba u izvjesnim specijalnim zakonima, gdje se za izvjesne stvari traži formalno rješenje ministarskoga savjeta, ne da se izbjegne odgovornosti, već naprotiv, da se odgovornost pojača.

Ako bi pošli dalje u ovom pravcu, kako se pokazuje u citiranoj odluci drž. savjeta, onda bi se državni savjet isto tako mogao proglasiti nenadležnim i za rješenja pojedinih ministara. Nigdje naime, ni u jednom rješenju ni jednoga resorskoga ministra ne nalazimo izričito »ministarsko rješenje«, već rješenje: ministra prosvjete, pravde, bojnoga itd. I drž. savjet mogao bi kazati kako to nije ministarsko rješenje, već jedino rješenje ministra pravde.

No da razlozi pomenute odluke ne mogu opstati, izlazi baš iz samoga člana 103. ustava i čl. 17. i 18. zakona o drž. savjetu i upravnim sudovima. Tamo naime stoji, da državni savjet kao najviši upravni sud rješava o sporovima, zasnovanim žalbama protiv ukaza i ministarskih rješenja. Poznato je, da svaki ministar odgovara za ukaze, koje premapotpiše. Ukaze pak, koji ne spadaju u resor ni jednog ministra, premapotpisuje ministar predsjednik. I ako bi takvim ukazom bio povredjen na zakonu osnovan interes jednoga gradjanina i ovaj bi se žalio državnomu savjetu, morao bi državni savjet njegovu žalbu riješiti. Pa ako se o svim predmetima, o kojima se izdaje ukaz sa kontrasignaturom ministra predsjednika, rješava baš u ministarskom savjetu, to je jasno, da državni savjet u ovom slučaju ima rješavati optužbu, podignutu protiv rješenja ministarskoga savjeta. A kada je državni savjet nadležan, da donosi rješenja o tužbi protiv ukaza, koji su izašli iz ministarskoga savjeta, mora biti nadležan za manji beznačajniji rad, a to su žalbe protiv rješenja ministarskog savjeta.

Da je u konkretnom slučaju državni savjet bio nadležan, dokazuje i čl. 19. zakona o drž. savjetu i upravnim sudovima. Tamo je nadležnost državnoga savjeta i upravnih sudova odredjena negativno. Taj član glasi: »Tužba na upravni sud, odnosno državni savjet, nije dopuštena: 1. u stvarima, koje spadaju u nadležnost redovnih sudova; — 2. u disciplinskim stvarima, u koliko zakonom ne bi bilo drukčije odredjeno; — 3. u stvarima, u kojima su i u koliko upravne vlasti pozitivnim pravom ovlašćene, da donose rješenja, na osnovi slobodne ocjene; — 4. protiv upravnih poslova redovnih sudova«. — Kao što se vidi ovdje nisu navedena rješenja ministarskoga savjeta.

Da se poslužimo i jednim poredjenjem. Kod redovnih zbornih gradjanskih sudova imamo senate, pojedine suce i plenum suda. Ima sudskih rješenja, koja donosi jedan sudac. Ima ih, koja donosi

Digitized by Google

manji senat, a ima i takovih, o kojima rješava sudski plenum. Pa ipak su sva ta rješenja i ostaju: s u d s k a r j e š e n j a. Isto su tako m i n i s t a r s k a r j e š e n j a i ona rješenja, koja donese resorni ministar, ministarski komitet ili ministarski savjet. Za drukčije se shvaćanje apsolutno ne može naći oslonca ni u teoriji ni u praksi.

Ako bi se usvojilo shvaćanje, iznešeno u navedenoj odluci državnoga savjeta, onda je institucija državnoga savjeta iluzorna, u koliko se odnosi na rad ministara. Poznata je sadašnja praksa naših koalicijonih vlada. Da bi se medjusobno kontrolisale koalirane stranke u vladi, uvele su praksu, da se sva resorna pitanja prethodno ispitaju u ministarskim komitetima ili ministarskom savjetu. Na taj način svaki ministar može za svaki svoj akt dobiti privolu ili ministarskoga komiteta ili ministarskoga savjeta, te ga tako, da izbjegne kontrolu državnog savjeta, zaodjeti u formu rješenja ministarskoga savjeta. A što to znači za pravnu sigurnost gradjana, ako se podje tim putem, nije teško pogoditi.

Upravno sudstvo treba da bude bedem, koji ima da štiti prava državljana protiv samovolje upravnih vlasti. Uprava je koncentrirana u ministarstvima. Ministri su po ustavu odgovorni za svoj rad Kralju i narodnoj skupštini. A u koliko njihov rad tangira na zakonu osnovane interese gradjana, podleži kontroli najvišega upravnoga suda — državnog savjeta. Ministri su ministri radili oni pojedinačno ili u zboru — ministarskom savjetu. Ako ministri rade nešto zajednički, time oni ne prestaju biti nosioci upravne vlasti, time oni ne dobivaju neku drugu, od uprave različitu funkciju.

Dozvoli li se drukčije shvaćanje, institucije državnoga savjeta nam ne treba.

Jedna singularna ustanova kaznenog postupnika za Bosnu i Hercegovinu preuzeta u prijedlog zakona o sudskom krivičnom postupku za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Napisao S i m o n E l b l i n g, sudski nadsavjetnik u Tuzli.

Svi moderni krivični zakoni i postupnici u krivičnim stvarima prožeti su duhom, da se sudbina, koja je zadesila koga time, što je zbog djela, kažnjiva po krivičnom zakonu, osumnjičen, okrivljen, optužen ili osudjen, makar i pravomoćno, ne smije pogoršavati preko neophodno po zakonu potrebne mjere, nego dapače treba ju po mogućnosti ublaživati u granicama, zakonom dopuštenima. Pod uplivom toga duha prestadoše kazneni zavodi u Americi, da zadaju straha kažnjenicima, te se sve više pretvaraju u mjesta, koja licima u njima interniranim pružaju svakojake razonode, priliku za izvršivanje raznoga sporta i skoro zavidno življenje: u najnovije vrijeme

Digitized by Google

počinje se i sa odstranjivanjem zidova oko tih kaznenih zavoda, te se kažnjenici za njih vežu samo svojom časnom riječju. Iz istoga duha blagosti prema licima okrivljenim, odnosno osudjenim zbog djela, kažnjiva po krivičnom zakonu, pronikle su i odredbe modernih krivičnih postupnika,

1. da se mučno stanje neizvjesnosti, te neizbježive moralne i fizičke patnje, kojima su spomenuta lica izvrgnuta sve do časa, u kojem se definitivno rješava pitanje njihove krivnje, po mogućnosti skrate što bržim radom sudova i ostalih vlasti, kojima spada u dužnost, da u stvari ureduju

2. da se ista lica nakon pravnosnažnoga rješenja pitanja njihove krivnje zbog djela, koje je bilo predmetom predjašnjega postupka proti njima, smiju proganiti na novo samo u iznimnim slučajevima, u zakonu predvidjenim.

Prirodno je, da je vijek, koji je smatrao svojom dužnošću, da se širokim socijalno-humanitarnim zakonodavstvom zauzme za privredno slabe slojeve društva, za starce i inače iznemogle, za napuštenu djecu, za ravnopravnost ženskoga spola sa muškim, za bijelo roblje, osjećao i potrebu, da uzme po mogućnosti u zaštitu lica, koja se, i ako možebiti nevina, proganjaju zbog djela, kažnjiva po krivičnom zakonu, i time stavljaju u gore označeno teško stanje. O tu sklonost prema krivcu u spomenutom smislu zvanu po pravnicima »favor rei«, kojom je prožeto shvaćanje svijeta naročito počam od zadnjih šest desetljeća i dosljedno tome i njegovo materijalno i procesualno krivično zakonodavstvo, ogriješio se je na području obnove kaznenog postupka ponajprije kazneni postupnik za Bosnu i Hercegovinu, koji važi od 1. siječnja 1892. sve do danas, u zadnjoj rečenici § 311. ovom odredbom: »Ako je privatni tužitelj bio neotklonjivim okolnostima zapriječen, da dodje na glavnu raspravu, može mu se dozvoliti obnova postupka, ako zamoli za nju za tri dana, pošto je nestalo zapreke.« Istu griješku, samo još u većem opsegu, je na putu da učini naše zakonodavstvo, odredjujući u § 361. 2. od. prijedloga zakona o sudskom krivičnom postupku za kraljevinu Srba Hrvata i Slovenaca slijedeće: »Ako je krivični postupak obustavljen zato, da privatni tužilac u ostavljenom roku nije predao optužnicu, ili što nije došao na glavni pretres, a on dokaže, da su ga nesavladive smetnje spriječile, da podnese optužnicu ili da dodje, može se dopustiti ponavljanje postupka, ako to zatraži za tri dana po prestanku smetnja i ako u prvom slučaju ujedno podnese optužnicu.« U koliko se kose te odredbe sa gore spomenutim modernim shvaćanjem, da treba po mogućnosti uzeti u zaštitu lica, koja su okrivljena, otpužena i osudjena zbog djela, kažnjiva po krivičnom zakonu, upadno je, ako se uvaži slijedeće:

Francusko zakonodavstvo ne trpi nikako, da se proti licu, koje je pravno-snažno riješeno od optužbe, obnovi kazneni postupak zbog istoga djela. Već je Code d' instr. crim. iz god. 1808. uspostavio to pravno načelo, koje izrazuje riječima: »Toute personne acquittée légalement ne pourra plus être reprise, ni accusée à raison du même fait«, te ne dopušta nikakovu iznimku od toga pravila, nu

Digitized by Google

korist državnoga odvjetnika, makar bilo u pitanju zlodjelo, kažnjivo najstrožijem kaznom, a kamo li u korist privatnoga tužitelja. — Isto stanovište zauzima i engleško pravo. — Istaknuto stanovište spomenutih država prema pravomoćno riješenomu optuženiku osniva se na starorimskim načelima: »ne bis in idem« te »res judicata pro veritate habetur.«

Njemačko i austrijsko zakonodavstvo nije se moglo odlučiti, da ide tako daleko u korist okrivljenika, proti kojemu je kazneni postupak obustavljen, odnosno dovršen pravomoćnom rješavajućom presudom, nego priznaje u tim slučajevima i državnom odvjetniku i privatnomu tužitelju pravo traženja obnove kaznenoga postupka zbog istoga kažnjivoga djela, koje je bilo predmetom predjašnjega postupka, ali samo pod točno u zakonu označenim pretpostavkama; naime u oba slučaja, ako kažnjivost djela još nije ukinuta zastarom i ako se pojave nove činjenice ili nova dokazala (nova reperta) od važnosti proti okrivljeniku, odnosno riješenomu optuženiku, u drugom slučaju također, ako je pružen dokaz, da je predjašnja oslobodjujuća presuda uzrokovana kakovim kažnjivim djelom optuženika ili trećega lica, ili ako je optuženi kasnije priznao pred sudom ili izvan suda zlodjelo, u pogledu kojega je u predjašnjem postupku bio pravomoćno riješen. Kod izdavanja tih odredaba dala su se spomenuta zakonodavstva rukovoditi etičkim motivima, zauzimajući stanovište, da bi interes državnoga reda trpio, kada se ne bi dopustila remedura proti rješenjima, koja se prikazuju kao šamar u lice istine, te da država ne smije sankcijonirati presudu, do koje je došlo očito zločinačkim sredstvima. Iz istih razloga priznaju njemački i austrijski kazneni postupnici, no samo pod uslovima naprijed istaknutim, državnomu odvjetniku pravo traženja obnove kaznenoga postupka na štetu optuženika i u svrhu, da se djelo, zbog kojega je optuženik pravomoćno osudjen, prosudi po strožem kaznenom zakonu. Ali ovo pravo spomenuti zakoni ne priznavaju privatnomu tužitelju, stojeći na stanovištu, da obnova kaznenoga postupka u spomenutu svrhu ima služiti samo višim obzirima, a ne također privatnim interesima privatnoga tužitelja.

Hrvatski kazneni postupnik od 17. svibnja 1875., koji se osniva na kazneno-procesualnom redu bivše i sadašnje Austrije od 23. svibnja 1873., preuzeo je istaknute ustanove potonjega (§§ 352., 355., 356.) od riječi do riječi u svoje §§ 293., 296., 297. — Posve slične odredbe nalaze se i u srpskom zakoniku o postupku sudskom u krivičnim djelima (§§ 335., 336., 337.), a § 338. toga zakona odredjuje: »Osim slučaja u predidućem §§ 335., 336. i 337. djelo, koje je jednom sudjeno, ne može se više suditi na štetu obtuženoga.«

Već iz rečenoga se vidi, da moderni kazneni postupnici dopuštaju obnovu kaznenoga postupka na štetu okrivljenika, proti kojemu je postupak obustavljen, odnosno na štetu optuženika, koji je pravomoćno oslobodjen presudom ili zaključkom[1]) ili riešenjem[2])

[1]) Ogorelica, kazneno procesualno pravo, str. 232.

[2]) Vidi § 250. sl. c) srpskoga krivičnoga postupnika.

Digitized by Google

samo izvanredno državnomu odvjetniku, a još rjedje privatnomu tužitelju. Smanjeno u tom pogledu pravo privatnoga tužitelja je još upadnije, ako se uvaži:

1. da austrijski kazneno-procesualni red u § 352., al. 3 odredjuje, da se privatnomu tužitelju, koji je svoju tužbu natrag povukao, ne može dozvoliti obnova kaznenoga postupka, a u § 46., al. 3., da se u slučaju, ako privatni tužitelj propusti, da u zakonitom roku podnese optužnicu, ili da stavi prijedloge, koji su inače potrebni, da se tužba održi, ili ako on ne dodje na glavnu raspravu, ili ako on na njoj propusti, da stavi konačne prijedloge, uzima, da je odstupio od progonjenja; — 2. da je hrvatski kazneni postupnik (u §§ 293., al. 4., te 34., al. 3.) od riječi do riječi preuzeo te norme; — 3. da te norme znače, da privatni tužitelj, koji jedared odustane od svoje kaznene tužbe, bilo izrijekom ili mučke, nema više nikada pravo, da traži obnovu kaznenoga postupka u istoj stvari, da je dakle njegovom izričnom ili muklom odustajom od tužbe ista za uvjek konsumirana; — 4. da kasacijoni sud u Beču, u svojem rješenju br. 2319. zbirke, ide još dalje veleći, da u slučaju izostanka pravilno pozvanoga privatnoga tužitelja od glavne rasprave nastupa definitivna konsumpcija njegove tužbe bez obzira na to, iz kojih je razloga privatni tužitelj izostao od glavne rasprave, da li bez svoje krivnje ili svojom krivnjom te da pravna presumcija[3]) § 46. al. 3 kp., da je privatni tužitelj odustao od svoje tužbe, ne dozvoljuje protudokaza.

Ako se to sve uvaži te osim toga, da je i kazneni postupnik za Bosnu i Hercegovinu u §§ 311., 314., 315., 54. al. 3. preuzeo iz austrijskoga kazneno-procesualnog reda sve istaknute odredbe potonjega, onda mora svakoga začuditi, kako su mogli gore spomenuti kazneni postupnici za Bosnu i Hercegovinu na kraju § 277., odnosno § 311. u korist privatnoga tužitelja, a na štetu optuženika donijeti gore citiranu odredbu. Što je rukovodilo zakonodavca kod izdavanja te odredbe, ne znam, jer nisu mi pristupačna t. zv. materialia u stvari.[4]) Ja mogu samo izraziti svoje mišljenje, da se je htjelo uzeti obzira na tadašnji stepen kulture stanovnika Bosne i Hercegovine i na tadašnje slabe prometne prilike u tim zemljama te možebiti stvoriti pendant k ustanovi § 429. kp. za Bosnu i Hercegovinu, kojom se okrivljeniku dozvoljuje prigovor proti osudi, izrečenoj u njegovoj odsutnosti, ako može dokazati, da zbog neotklonjive zapreke nije mogao pristupiti k sudu. Ali takovi razlozi po mojem uvjerenju ne mogu opravdati spomenutu odredbu, jer kulturne i prometne prilike u Srbiji u godini 1865., u kojoj je izišao njezin krvični postupnik, te barem prometne prilike u austrijskim Alpama u godini 1873., u kojoj je stupio u život sadašnji austrijski kazneni postupnik, nisu se znatno razlikovale od dotičnih prilika u Bosni i Hercegovini u vremenu od godine 1880. do 1891., a isto, što odredjuje § 429. kaznenoga postupnika za Bosnu i Hercegovinu, odredili su i § 478. austrijskoga kaznenoga postupnika te § 419 hrvatskoga kaznenoga postupnika, pa ipak

[3]) Zakonska fikcija po Ogorelici.

[4]) Osnove spomenutih zakona sa motivima, izvješća odbora itd.

Digitized by Google

se nije zakonodavstvo ni u Srbiji, ni u Austriji, ni u Hrvatskoj odlučilo, da u označenom slučaju napusti jedno od svojih glavnih načela »favor rei«, te da uzme u zaštitu privatnoga tužitelja na štetu optuženika.

Temeljem rečenoga smatram citiranu singularnu odredbu bos. herc. kaznenoga postupnika neopravdanom, i to tim više, što privatni tužitelj, ako ne može osobno doći na glavnu raspravu, može poslati na nju drugo lice kao svoga zastupnika ili brzojavnim putem tražiti odgodu rasprave sa naglašenjem, da je zapriječen doći, što će naknadno dokazati, i da ostaje kod svoje tužbe; time će se skoro vazda zapriječiti oslobodjenje okrivljenika od utuženoga zlodjela. Dosljedno tome smatram neumjesnim, da se spomenuta odredba preuzme u zakon o sudskom krivičnom postupniku za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, i to tim više, što je taj prijedlog[5]) prihvatio sva gore istaknuta načela, koja govore za to, da se obnova kaznenoga postupka smije upotrijebiti na štetu okrivljenika, odnosno pravomoćno riješenoga optuženika samo kada to viši obziri kategorički zahtijevaju.

Još manje opravdanom smatram odredbu § 361. spomenutoga zakonskoga prijedloga, da se u slučaju, ako je krivični postupak obustavljen zato, što privatni tužilac u ostavljenom roku nije predao optužnicu, a on dokaže, da su ga nesavladljive smetnje spriječile, da podnese optužnicu, može dopustiti ponavljanje postupka, ako to zatraži za tri dana po prestanku smetnja i ako ujedno podnese optužnicu, jer to po gore izloženome stoji u diametralnoj protimbi sa odredbama svih ostalih zakonodavstava uključivo bosansko-hercegovačko, a uspjeh, do kojega stoji spomenutoj odredbi, može se posve lako postići time, da se rokovi odredjeni u § 95., zadn. od., odnosno u § 109., od 3. spomenutoga prijedloga, ako se prikazuju tako kratkim, da bi privatni tužitelj lahko mogao zakasniti sa podnošenjem optužnice, povećaju na dvostruku mjeru, čime se okrivljeni ne bi toliko oštetio kao što odredbom, o kojoj je riječ.

Temeljem prednavedenoga, predlažem zato, da se iz spomenutoga zakonskoga prijedloga posve briše druga rečenica od. 2. § 361., te u § 51. od. 2. citiranje § 361. od. 2.

O novom mjeničnom i čekovnom zakonu.

Priopćio Ivo Stanoš, javni bilježnik u Visu.

Ministarstvo pravde je poslalo dopisom od 30. travnja 1926. bilježničkoj komori u Splitu projekte novoga mjeničnoga i čekovnoga zakona na ocjenu. Komora se je tomu odazvala i saopćila slijedeće:

Općenito govoreći o čeku i mjenici mora se pretpostaviti, da su oboje pismo (scriptura), kojim se izdatnik obvezuje, da će odredjenu svotu isplatiti tu naznačenoj osobi. Brojni propisi gotovo su

[5]) Vidi §§ 361., 364., 365., 51.

Digitized by Google

jednaki za ček i mjenicu. Oboje imaju »rigor cambialis«, a prenose se putem naledja, što vrijedi za čekove samo, ako glase »po naredbi«. Ipak su kao platežno sredstvo različiti. Ček predmnijeva placa samo novčani zavod odnosno bankira, dok se mjenica odnosi na bilo koju fizičku ili moralnu osobu, pa je stoga od veće pravne i prometne vrijednosti. Ček je moderna ustanova, koja u bankovnom životu mnogo ekonomski doprinaša. Potanje su razlike izmedju mjenice i čeka ove:

a) Sposobnost trasata. — Kod mjenice je ova neograničena (čl. 3. carske povelje od 25. siječnja 1850. l. d. z. br. 51.), dok je kod čeka odredjena samo na novčane zavode (§ 1. zakona od 3. travnja 1906. l. d. z. br. 84.), inače nema čekovne obaveze (§ 2. st. 2., § 15. st. 2. ček. zak.).

b) Denominativni naziv. — c) Imovinska klauzula. — Kod mjenice je indiferentan pravni odnošaj izmedju remitenta i trasata, dok mora kod čeka zahtjev glasiti, da trasat izda stanovitu svotu novaca iz pologa remitenta (čl. 4. mjen. zak. i § 2. ček. zak.).

d) Remitent. — Kod mjenice mora remitent biti naznačen imenom ili firmom, dok kod čeka to ne mora biti, jer isti može biti isplaćen i donosiocu (§ 3. st. 1. 3. ček. zak.).

e) Novčana svota. — Kod mjenice mora biti točno odredjena i isplaćena u novcu; kod čeka ova isplata može biti isključena sa klauzulom »samo na uračunanje« (§ 22. ček. zak.).

f) Mjesto isplate. — Kod mjenice mjesto isplate može biti koje bilo; kod čeka samo u onom mjestu, gdje trasat ima svoje sjedište ili uplatnu poslovnicu.

g) Vrijeme isplate. — Kod mjenice vrijedi pet načina, označenih u čl. 4., dok kod čeka je sve jedno, da li on sadrži ovo odredjenje ili ne.

h) Naknadno ispunjenje isprave. — Mjenica »in bianco« postiže zakonitu vrijednost, čim se potrepštine ispune: kod čeka nema za to propisa. Pošto je ček odredjeno platežno, a ne kreditivno sredstvo, to je isti u prometu nepoznat »in bianco«.

i) Indosiranje. — Kod čeka je indosiranje uvjetovano sa odre-klauzulom; kod mjenice je to bez značenja (čl. 9. mjen. zak.)

j) Akcep. — Mjenica trata je »prihvatljivi papir«, te joj se ovo svojstvo ne može niti nagodbom oteti (čl. 18. mjen. zak.). Ovoga kod čeka nema.

k) Prikazanje na isplatu. — Dok je kod mjenica na uvid rok za prikazanje dvije godine, a za ostale termini, naznačeni u čl. 31. st. 1—3., za čekove je rok odredjen 5, 8, 10 dana.

l) Opoziv prihvata. — Kod mjenica je ovo isključeno (čl. 21. st. 4.); kod čeka postoji uz neke uvjete (§ 13. ček. zak.).

m) Zastara regresa. — Kod mjenica je rok od 3, 6, 18 mjeseca prema mjesnoj raznolikosti, kod čeka je generično označeno: 3 mjeseca za Evropu, a 6 mjeseca za ostala mjesta.

Digitized by Google

n) Djelomična isplata. — Vlasnik mjenice ne može odbiti djelomičnu isplatu (čl. 38.), dok posjednik čeka na to nije obvezan (§ 11. st. 2. ček. zak.).

o) Podmira. — Kod mjenica slijedi predajom podmirene mjenice (čl. 39.), a kod čeka ovo slijedi samo u slučaju, ako namira ne glasi na donosioca.

p) Dužnost izdatnika kod neisplate. — Prema čl. 50., 51. mjen. zakona: 1. neisplaćeni iznos uz 6% kamate od dana istekloga roka; — 2. troškovi protesta i ostali realni; — 3. provizija ⅓%.

Prema § 23. ček. zakona: a) 3% u ime kazne na nepokriveni iznos; — b) naknada sviju troškova.

r) Amortizacija. — Kod mjenice je rok od 45 dana, a kod čeka 30 dana.

Ove razlike u praksi znatno odskaču bez poremećenja pravnoga i poslovnoga života.

Trgovački i industrijski zamahaj a osobito razvitak bankarstva dadoše povoda raznim državama, da pregnu umne sile oko unapredjenja mjenbenoga i čekovnoga zakona, pa pri tomu pokretu ni naša država nije mogla izostati, te su projektirani novi zakoni. Prije nego se dodje na stvarnu ocjenu ovih, potrebito je pogledati, što su veće države u tom učinile. — Rusija je već god. 1903. proglasila novi mjenbeni zakon, koji je — prema podacima — u praksi zadovoljio. Na pojedinosti ovoga zakona nije se moguće osvrnuti u pomanjkanju odnosnoga zakonika. U primorskim gradovima Rusije ček bijaše običajno isplatno sredstvo. Reforma mjenbenoga zakona i §§ 566.—588. gradj. zakonika je zahvatila i potrebu reformiranja čekovnoga zakona. Projekat je odredjivao, da u čekovnoj definiciji kao trasat mora biti banka ili bankir; da isplata mora uslijediti od novaca, koje izdatnik ima na raspoloženju prema tekućemu računu. Dosljedno ovome ograničena je pasivna čekovna sposobnost. Nije točno označeno, da li izdatnik mora imati gotovinu kod banke u času izdanja čeka ili u času prezentacije. Nejasno je, da li je dozvoljena t. zv. »kreditna imovina«. Projekat mučke prelazi aktivnu čekovnu sposobnost, dok odredjuje glavne potrebštine čeka: a) oznaku dana i godine; — b) mjesto izdanja; — c) slovima označena svota novaca; — d) obiteljsko ime i firma trasata; — e) potpis izdatnika; — f) rok isplate.

U § 579. gradj. zakonika je navedeno, da ček može glasiti na ime vlasnika, ali § 590. ove papire ograničuje na izdanje sa strane države ili uz njezino odobrenje. Nadalje fali izričita oznaka mjesta isplate, pa je prema nauci i praksi ček plativ u mjestu izdanja. Nema odredjenja, koje su pravne posljedice, ako se ne održe sve zakonske potrepštine čeka. Predvidjeno je, da je ček »po naredbi« jedino prenosiv naledjem, dok je ček, koji glasi na vlasnika, prenosiv prostom predajom. Nema spomena o tom, da li je naledje dozvoljeno putem punomoći, pa niti o tom, da li je dozvoljena djelomična isplata, no prema trgovačkomu običaju, vlasnik čeka može, ali ne mora primiti djelomičnu isplatu. O počasnoj isplati također nema spomena. Prema § 587. opoziv je dozvoljen. Nije normirana kaznena

Digitized by Google

sankcija. U §§ 583. i 585. odredjen je pravni odnošaj izmedju čekovno interesiranih osoba, ali ne na zadovoljujući način. Nije osigurano tužbovno pravo vlasnika čeka prema trasatu; djelomično i nepotpuno o tom nešto kažu §§ 583. i 585., a o zastari tužbe nema spomena. Fali takodjer odredjenje o falsificiranom čeku, o amortizaciji istoga, te o odnošaju sa inozemstvom. U ostalom propisi čekovnoga projekta potpuno se slažu sa propisima mjenbenoga zakona od 1. siječnja 1903.

Zakonom od 1. siječnja 1899., su sankcijonirani u skandinavskim zemljama propisi o čeku. Potrepštine su čeka: čekovna klauzula; novčana svota; oznaka remitenta; oznaka trasata; mjesto isplate; dan izdanja; potpis izdatnika. Ako nije označeno vrijeme isplate, to je onda ček »a vista«. Nije ograničena pasivna čekovna sposobnost; nije propisan rekvizit položene gotovine. Putem naledja ček može biti prenešen na odredjenu osobu. Naledje može biti samo na originalu čeka, a nipošto na prepisu istoga. Zabranjen je dalje prenos čeka, koji je već indosiran na ime trasata. Prihvat čeka je isključen a to zato, da ček ne bi kao papirnati novac stupio u promet. Pravo regresa zastaruje kroz šest mjeseci odnosno jedne godine, računajui od dana izdanja. Ček je vrijedan, ako odgovara zakonskim propisima mjesta izdanja. Za regresnu tužbu vrijede isti propisi kao za mjenbene poslove. Fali zaštita »bonae fidei possessoris«. Nema spomena od odnošaju izmedju izdatnika i trasata, te vlasnika čeka i trasata. Fali odredjenje glede konkursa, smrti i poslovne nesposobnosti izdatnika, pa o čekovnoj kazni. Domiciliranje nije nikako spomenuto, a mukom je zastrt predmet o nužnoj adresi i počasnoj isplati, te o falsificiranju čeka.

U Njemačkoj zakonom 30. svibnja 1908. bile su uvedene ove promjene mjeničnoga pravilnika: Djelomična se isplata bilježi na samoj mjenici (čl. 39.). Mjenica, koja je imala biti isplaćena od treće osobe u mjestu trasata, mora se prikazati toj osobi, a ako je ne plati, mora se proti istoj podići protest (čl. 43). Dosliedno ovome je promijenjen pravni odnošaj prema prihvatniku (čl. 44.). Regresni dužnici moraju podići protest, ako hoće imati sigurnu podlogu za izvršenje svojih zahtjeva; ovo za prihvatnike ne dolazi u obzir. Kod počasnoga prihvata je bio rok prikazanja produljen od dva na tri dana (čl. 60.). Glede forme i sadržaja protesta u čl. 88. a) i 88 b) su navedeni novi propisi napose za proteste radi neisplate i drugih činjenja mjenično-pravne naravi. Protest radi neisplate mora biti na samoj mjenici ili njezinu pridodatku, dok se radi drugih činjenja isti napiše na prepisu mjenice. Dosliedno ovomu su promijenjeni propisi čl. 90. glede vodjenja registra protesta. Ukinut je čl. 80., koji normira zastaru.

Zakon od 11. ožujka 1908. sadrži čekovne propise za Njemačku. Prema § 1. glavne su potrepštine čeka iste onim, sadržanim u § 2. austrijskoga zakona od 3. travnja 1906 (l. d. z. br. 84.) sa razlikom, da riječ »ček« mora biti na ispravi naznačena. Fali odredjenje, da zahtjev prema trasatu ne može biti zavisan o kojem uvjetu ili protučinidbi primaoca. Posebno je naglašeno, da mogu biti trasati

Digitized by Google

samo ona društva, koja su registrovana, da se bave primanjem i plaćanjem novaca. Nije potrebita oznaka čekovno sposobnoga trasata u tuzemnim čekovima, a u inozemnim čekovima mora biti označen trasat, koji je sposoban prema zakonima svoje zemlje (§ 25.). Ako je ček plativ »a vista«, ne vrijedi oznaka drugoga platežnoga vremena. Odredjeno je, da čekovi, koji su plativi u inozemstvu, mogu biti izdani u više primjeraka. U tuzemstvu izdani i plativi ček mora biti kroz deset dana prikazan na isplatu (§ 11.), a za inozemne čekova vlada odredjuje rok prikazanja. Opoziv je dozvoljen nakon izminuća roka za prikazanje (§ 13.). Trasat, koji je ček platio, ima pravo na izručenje podmirenoga čeka. U pogledu prekinuća zastare nema posebnih propisa, već je ovo pitanje normirano propisima gradjanskoga zakonika. Vlasnik čeka, koji je izgubio regresno pravo radi zastare, ima pravo proti izdatniku na tražbu radi obogaćenja. Pravo na ovu tražbu zastaruje kroz godinu dana od izdanja čeka. Nije riješeno pitanje, tko je odgovoran za štetu, nastalu iz falsificiranoga čeka. Nema spomena o smrti, kasnije nastupljeloj nesposobnosti i konkursu izdatnika. Za prva dva slučaja u praksi se upotrebljuju propisi gradjan. zakonika, a za zadnji oni stečajnoga pravilnika.

Vrlo kratko vrijeme postavljeno za odgovor ne dopušta nam, da se obaziremo na ovakove zakone i drugih država. No ipak prije nego predjemo na pregledanje dostavljenih projekata novoga mjeničnoga i čekovnoga zakona države S. H. S., moramo još svrnuti pažnju na knjigu dra. K r u n o s l a v a B e g o u Splitu pod naslovom »Nauka o mjenicama«. Ova je knjiga vrlo zgodno napisana, a odlikuje se našim narodnim nazivima, koji bi se uz tudje u zakonicima mogli poprimiti.

U projektu mjen. zakona pod § 2. st. 5 naznačeno je: »Prigovoru, da na trati, u vrijeme, kada je na nju stavljena kakova mjenična izjava, nije bilo kojega mjeničnoga sastojka, nema mjesta protiv trećega poštenoga imaoca, a protiv koga drugoga samo onda, ako onaj, koji čini prigovor, dokaže, da je mjenica naknadno ispunjena neovlašćeno ili protivno zaključenoj pogodbi. Isto vrijedi, ako su u trati ostavljena prazna mjesta naknadno ispunjena naročitim označenjem dospjelosti, mjesta izdanja, mjesta plaćanja ili placa. Redaktori ovo opravdavaju uporabom »bianco mjenice«. Ne snažemo se ovom stavkom, jer »bianco mjenica« malo dolazi u trgovački promet, a pogibeljna je osobito za neuki težački svijet. S druge strane n e može redovito biti indosirana i ustupljena trećemu, kada joj fale glavne potrepštine. Mjenica je isprava, iz koje se sve mora čisto razabrati i tek tada pruža kreditivnu moć, a jedino glede potpisa obično nastaju sporovi, pa samo u ovom pogledu treći pošteni posjednik je zaštićen bona fide. »Bianco mjenice« treba iz uporabe što više eliminirati, a tko se istima služi, ne smije biti privilegiran ikojom zakonskom pogodnošću. U § 9. je navedeno: »On sebe može isključiti odgovornosti za akcept«. Ovome bi se u tekstu morale nadodati formalne riječi, kojim se isključuje odgovornost, a to zato, jer pojedinac nevješt zakonskoj terminologiji

Digitized by Google

može upotrijebiti nepodesnu riječ, radi koje lako uslijedi spor. U § 10. je navedeno: »Kad trasant u mjenici stavi riječ »ne po naredbi« ili drugi naziv, koji to isto znači, onda je isprava prenosiva samo u obliku i sa dejstvima ustupljenja«. Ovim se ne slažemo, jer je velika razlika izmedju mjeničnoga ustupa i onoga po gradj. zakonu (§§ 1392, 1397—1399), pa bi ovu stavku trebalo stilizirati u smislu čl. 9, st. 2. postojećega mjenbenoga zakona za Dalmaciju radi bistrine i jednostavnosti. U § 37. je navedeno: »I kada se mjenica podnese zavodu za obračunavanje, smatra se, da je podnesena na isplatu.« Ovim se ne slažemo, jer bi time vjerovnik bio favoriziran, a dužnik izigran odnosno lišen prava, sadržanoga u § 23. st. 2. Propisima §§ 63., 64. nije riješeno pitanje kolizije više imalaca pri regresu. U § 70. je navedeno sljedeće: »Sreski sud podiže mjenične proteste u mjestima, gdje nema javnoga bilježnika, a ako u krugu njegove nadležnosti postoji javni bilježnik, sreski sud može proteste podizati samo u slučajevima, kada to zakon predvidja.« Zadnja stavka je neodredjena i time stvara zbrku, a pogoduje zloupotrebe. Do danas nema zakona, koji te slučajeve predvidja, niti će biti zakona, koji će moći sve slučajeve predvidjeti. Uslijed ovoga bi sreski sudovi sami krojili takove zakone za pojedine slučajeve i time bi prava javnih bilježnika, a i cilj rečenoga propisa bili iluzorni. Treba gornje točnije odrediti, biva iza riječi »samo u slučajevima« nadodati: »kada se protest ima podići proti siromašnima«. Nije podesno, da smiju podizati proteste i sudski činovnici i pomoćnici javnih bilježnika. Mjenični je zakon dosta kompliciran i strog, pa i pravnicima zadaje dosta truda osobito pri podizanju protesta, gdje i najmanja griješka može prouzročiti teških posljedica. Svakako treba od ovoga poslovanja isključiti uredsko osoblje, te dosljedno tome treću stavku § 70. izmijeniti u smislu, da proteste smiju dizati samo javni bilježnici i suci. Ovo bi odgovaralo i motivima nazočnoga zakona, gdje se kaže, da je dano prvenstvo javnim bilježnicima, koji su za stranke lakše pristupni i time rasterećuju sudove. U § 72 .br. 5 bi imala ispasti zadnja rečenica. Glede zadnje stavke § 76. mislimo, da svaka osoba naznačena na mjenici ima pravo na ovjerovljeni prepis protesta. Propisi § 77. su suvišni i prometu nepotrebni. U dosadašnjoj praksi nastalo je sporova glede pitanja o protestu proti preminulomu mjeničnomu obvezaniku. Neki su tvrdili, da protest treba podići proti nasljednicima pokojnika, a neki proti samomu pokojniku predmnijevajući, da ga se ne može naći. U ovom pogledu postoje različita sudska rješenja. Ovo važno pitanje bi trebalo zakonom točno odrediti, pa mislimo, da bi se zadnja gore spomenuta teza imala poprimiti. U § 83. bi bilo potrebito mjeničnu sposobnost potanko odrediti, jer gradjanski i trgovački zakonici nisu svuda jednaki, a nepoznato je, kada će biti izjednačeni. Time bi se izbjegle sumnje i sporovi, a sam bi zakon bio potpuniji. U § 117. je navedeno: Zakon ovaj stupa u život od dana, kad ga Kralj potpiše, a obaveznu snagu dobiva po proteku godine dana od dana obnarodovanja u »Službenim Novinama«. Zadnjim se navodom ne slažemo, jer nema smisla i najmanja vacatio

Digitized by Google

legis, pošto trgovački život ne poznaje otezanja, pa bi trebalo odrediti, da zakon ima obaveznu snagu, čim bude obnarodovan.

Prelazeći na ocjenu projekta čekovnoga zakona moramo opaziti, da se ne slažemo odabranim sistemom hrvatsko-ugarskoga kalupa, gdje su odredbe mjeničnoga zakona strpane u jednom paragrafu kao u kakovu košu, već je puno podesniji austrijski sistem, prema kojemu se odredbe mjeničnoga zakona citiraju u posebnim paragrafima. Ovaj sistem pruža i nepravniku mogućnost, da se lakše snadje u odnosnim propisima osobito, kada je zakonik podijeljen na poglavlja, koja se bave posebnim dijelom čeka. U § 3. odredjenja o mjestu isplate bi morala biti koncizinija i to ispustivši zadnju i predzadnju stavku, jer trasant može imati prebivalište, gdje banka (trasat) nema sjedište, i onda je isplata otešćana. Svakako nije trebalo praviti iznimke propisima § 1., koji su glasom stavke prve § 3. bezuvjetni (pod prijetnjom ništavosti). U § 4. treba pojam pokrića popuniti biva oznakom, da li isti mora postojati u času izdanja ili prikazanja čeka. A pošto objašnjenja govore »u vrijeme izdanja čeka«, to bi se moralo i u zakonu spomenuti. Propise § 17. bi trebalo potpuno ispustiti, jer nisu praktični osobito za male trgovce, pa i zato, jer napis izmedju crta može mnoge lako zbuniti. Glede protesta pozivljemo se na prigovore mjenbenomu zakonu. Navodima, sadržanim u § 19. pod stavkom 2, 3, se ne slažemo s razloga, navedenih u prigovorima mjenbenoga zakona, pa bi trebalo ovo ispustiti. Svakako je potrebito odrediti, da se protest smije podići prvi dan poslije isteka roka za podnašanje za isplatu i u tom smislu izmijeniti sadržaj § 20. Pošto nije u zakonu odredjeno, da li polog mora biti kod banke na dan izdanja ili podnašanja čeka, to je bezuvjetno potrebno dozvoliti radi sigurnije orijentacije, da se smije ček protestirati dan kasnije iza podnešenja na isplatu, ili zakonom treba odrediti, kada polog mora biti obavljen, jer bi inače bila prejudicirana tudja prava. Cijenimo, da je rok od tri mjeseca dovoljan za zastarjelost (§ 22.). Glede stupanja na snagu ovoga zakona (§ 31.) pozivljemo se na prigovore mjenbenomu zakonu.

Iznijeli smo opširnije tudje zakonike, jer nam pravna literatura o tom pruža dovoljno materijala. Kod nas su mjenice poslije prevrata u jakom kolanju i to u običnoj formi, a sporovi su gotovo samo zato, jer dužnik nastoji otegnuti izvršenje svoje obveze. Glede čeka možemo kazati, da je kod nas u domaćem prometu vrlo malo običajan. Ponajviše naši iseljenici pomažu svoje čekovima isplativim kod koje domaće banke, koja pak ima poslovne veze sa inozemstvom. Pravna je praksa u čekovnim poslovima mršava. U podastrtim projektima bilo bi još praznina, ali se mi za sada na iste ne osvrćemo,*) jer će ih praksa i vrijeme najbolje otkriti. Svakako je potrebito, da proučimo, što u ovom pogledu drugim narodima fali, pa da ustanovljene manjkavosti u našim zakonicima otklonimo.

*) Ako ima praznina, valjalo bi ih već sada istaknuti, da zakon bude potpuniji i točniji. (Opaska uredništva).

Digitized by Google

Pravo preče kupnje u otomansko-bosanskom zakonodavstvu.

Napisao priv. sveuč. docent dr. Mihajlo Zobkow, senatski predsjednik vrhovnoga suda u Sarajevu.

(Svršetak).

Glede pojma i dokaza prava suvlasništva vrijedi ono isto, što je gore navedeno kod prava preče kupnje u pogledu mulkovnih zemljišta.

Zakon ne govori kao kod prava šufe o kupoprodaji (§ 1021. Medžele) kao onom pravnom poslu, koji daje suvlasniku povod, da zatraži pravo preče kupnje, nego govori u opće o »otudjenju« (firagh, alienatio, ustup) mirijskog zemljišta. Za to ne može ovdje biti dvojbe, da i u slučaju zamjene (permutatio, Tauschvertrag) nepokretnine postoji pravo preče kupnje na mirijska zemljišta.

Šta više: zakon izričnо dopušta pravo preče kupnje — protiv propisa § 1023. Medžele — i kod besplatnog ustupa, kod darovanja.[81]) Tu otpadaju zbog toga svi prigovori, da postoji u tom pogledu simulacija, koji igraju u praksi kod prava šefiluka veliku ulogu.

A najvažnije je to, da zakon ne propisuje, da se moraju obaviti stroge formalnosti (§§ 1028. do 1034. Medžele), koje u množini slučajeva čine izvedenje prava šufe nemogućim. Zakonodavac nije htio, da se i kod alijenacije mirijskih nepokretnina ta poteškoća izvršenja prava preče kupnje samim zakonom odredi, nego protivno, da se ovlašteniku olakša izvršenje njegovog prava. Radi se naime ne o nepokretninama potpunog vlasništva (§ 354. ogz.), kod kojega valja vlasnika čim manje ograničiti u njegovom pravu raspolaganja, nego o ustupu (firagh) prava posjednika tudjeg, državnog zemljišta. Taj ustup bio je bez odobrenja državne vlasti u opće ništetan (§ 36. Ram. zak.).[82]) Za to želi taj državni zakon (kanon), koji je neodvisan, kao Medžele, od vjerskih propisa (šeri'), da se njegove norme ne prave iluzornim, i to zakonskim formalističkim ograničenjem, nego da ima od njega narod, nakon uvedenja reforma u otomanskom carstvu (1839. odnosno 1856. god.),[83]) i faktične koristi. Zakonodavac neće zato ni da naznači to pravo kod mirij. nepokretnina tim istim tehničkim izrazom, ne zove ga pravom »šufe«, nego »hakk-i-rudjhan« (pravo prvenstva), da već tim nazivom dokumentira veliku razliku od prava šufe. Za to se ne zove kod mi-

[81]) Čl. 58. Crnog. imov. zak. isključuje sasvim ispravno kod darovanja u opće pravo preče kupnje. Isto tako isključuje pravo preče kupnje kod promjene (čl. 57.) za nepokretnu stvar ili sa manjim novčanim pridom.

[82]) To je odobrenje sada ukinuto zakonom od 29. decembra 1912. Zb. zak. i nar. br. 9. iz god. 1913.

[83]) Eichler Das Justizwesen in Bosnien und der Hercegovina, str. 51.

Digitized by Google

rijskih nepokretnina i sam ovlaštenik »šefi«, nego »sudionik« u uživanju (halit, šerik), a samo potraživanje ne zove zakon »talabi« (§ 1028. Medž.), nego »almaga« (uzeti natrag), sve u vezi sa pravnim aktom »otudjenja« (alienatio,firagh), ma da ga (prije) i odobrila (izn) državna vlast.

Izvansudbeni postupak označen je u samom zakonu: bez privole (izn) sudionika (halit, šerik) ne može se zemljište otudjiti. To znači p r i j e samoga ustupa (firagh) treba zemlju ponuditi suvlasniku.

Da se dužnost ponude može razumjevati samo kod oneroznog pravnog posla, jasno je, jer inače posjednik ne bi mogao besplatno ustupiti zemljište kome hoće, a to je po samom pojmu lukrativnog posla isključeno. To se u ostalom vidi i iz st. 2. u kojoj je govor o p r o t u č i n i t b i ovlaštenika.

Ako suvlasnik dade prije ustupa svoju privolu, onda je stvar svršena, firagh je valjan. Očitovanje volje (pristanak, izn) ne treba da bude izrečno, ono vrijedi i kad je dano »muče takovim djelanjima, koja po rasudjenju svih okolnosti ne daju nikakova razumnoga uzroka dvojiti o njima« (§ 863 ogz.). Ta odlučna privola prije »f i r a g a« m o ž e biti i eventualno općenita tako da se pri tom ne uzima obzir na pitanje protučinitbe ovlaštenika. Ona će ga vezati, ma da mu i nisu poznati bliži uslovi (jer ga ne interesiraju), naročito cijena predmeta. Ali na zahtjev mora mu prodavaoc saopštiti i sve uslove ponude. Ako je mutessarif (posjednik) zemljišta p r o p u s t i o ponudu suvlasniku (sudioniku) prije firaga, tako da je došlo do firaga, ali ovlaštenik o njemu na vrijeme saznao te je mogao firag spriječiti ili je saznao kasno i nije mogao firaga spriječiti,, onda potazi zakon sa sličnog stanovišta. I u tom slučaju može on dati svoj pristanak (izn) izrično ili muče, čijega su posljedice slične kao kod pristanka prije firaga. I tu su poslijedice slične kao u § 1024 Medžele tako da i ovde važi glede »odreknuća« analogno ono isto, što je gore izvedeno ad § 1024 Medžele.

Iz riječi § 41 Ram. zak. slijedi još više opravdanost zastupanog gore mišljenja, da ne treba da postoji »odreknuće« u smislu dvostrano obvezujućeg ugovora (Verzichtvertrag), nego da je samo pitanje dokaza navod stranke, da se je ovlaštenik »odrekao« prava preče kupnje. Zakon naime veli: »kad mu je do znanja stavljeno (teklif), on to odbije, otkloni (istintjav).« Dovoljno je dakle ustanoviti činjenice, da li i kada je ovlašteniku stavljen firag do znanja (od koga, nije mjerodavno), i njegovo ponašanje, naime, da li se iz toga ponašanja može zaključiti, da li je on to odbio[84]) (otklonio) ili ne. To je sve pitanje dokaza tih činjenica, a ne pitanje, da li je po sredi valjano »odreknuće« u smislu ugovora (Verzichtvertrag) medju interesovanim strankama.

[84]) U njemačkom prijevodu § 41. Ram. zak. uoptrebljava se izraz »Weigerung«, što ne odgovara posve zastupanom stanovištu, jer bi »Weigerung« pretpostavljalo izrični odgovor na stavljenu ponudu, dakle ugovor medju interesovanim strankama.

Digitized by Google

Ako se dokaže ovlašteniku, da je on svojim izričnim očitovanjem ili muče svojim ponašanjem odbio, da stupi u firag, onda, veli zakon, time se je svoga prava »lišio« (iskati hak, u njem. prijevodu: sich begeben hat), i za to »ne može poslije toga (kasnije) tužiti (dava)« — uspješno.[85])

Predvidjen za podnešenje tužbe rok od pet godina smanjen je propisom § 9 bos. grunt. zak. na šest mjeseci, i to od vremena gruntovnoga upisa pravnog posla. Taj prekluzivni rok je maximum i nikako ne znači, da bi tužba bila preuranjena, ako bi bila podnešena odmah nakon obavljene prodaje i prije gruntovne ubilježbe pravnoga posla, na osnovu kojega se traži pravo preče kupnje.[86]) Nakon izminuća toga roka nema ovlaštenik prava na tužbu (germ. Verschweigung). Sud ima taj rok, pošto se ne radi o zastari, nego o prekluzivnom roku, i od ureda uvažiti.

Glede protučinitbe vrijedi u glavnome ono, što je gore navedeno kod prava šufe. Samo obzirom na dugački rok od pet godina (odnosno sada 6 mjeseci) računa zakon očevidno sa ekonomskim promjenama. Za to ne veli zakon, da se protučinitba sastoji jednostavno u ugovorenoj kupovnini nego »u svoti (bedel-i-misl), koja je primjerena u onom vremenu, kad se zemljište natrag zatraži«, tj. po procjenbenoj vrijednosti (bedel-i-misl) u vrijeme tužbe.

Taj je propis modificirao § 9 grunt. zak., po kojemu ima i kod mirijskih nepokretnina kao protučinitba vrijediti kupovna cijena.[87]) Samo kad nema kupovne cijene (faktično mora biti ugovorena cijena), onda se protučinitba sastoji u procjenbenoj vrijednosti za vrijeme stečenja (sklopljenja ugovora) a ne za vrijeme reklamacije. Osim toga mora retrahent naknaditi potreban i koristan potrošak. Pošto se i taj često prigovara i zahtijeva, to dolazi u praksi više puta do procjene zemljišta, da se može ustanoviti protučinitba, koja je više puta, ne samo glede melioracija nego i glede same kupovnine za zemljište, sporna.

Do spora dolazi osobito u slučajevima neiskrenosti i simulacije stranaka. Prodavaoc se ne može često odlučiti u pogledu visine cijene, nudi ovlašteniku na pravo preče kupnje zemljište ali traži previsoku cijenu, na koju ne može lahko naći kupca, ili proda trećem licu prividno za visoku kupovninu, da u slučaju prekupa može i kupac i prodavaoc imati koristi ili bar izaći bez štete. Ili sklapa prodavaoc ugovor, čim prodje mnogo vremena nakon ponude retrehentu tako da mu kod izvršenja definitivnog ugovora više ne nudi, pošto je retrahent navodno odbio ponudu. Sve te sporove valja oprezno prosuditi na temelju nudjenih dokaza, da se ustanovi

[85]) Slično veli § 1024. Medžele: pa ne može poslije tražiti prekupa.

[86]) U tom pravcu vrijedi i ovdje ono isto, što je rečeno gore kod prava šufe (op. 71. i slijed.).

[87]) Vrhovni je sud zastupao gdjekada i to stanovište, da je propisom § 9. grunt. zak. izmjenjen samo rok za tužbu, dočim se sve ostalo prosudjuje po propisima Medžele odnosno Ramaz. zakona, npr. osuda od 12. novembra 1892. br. 1356 ex 1893., od 15. maja 1899. br. 2943.

Digitized by Google

pravo stanje stvari i volja stranaka, jer zakon (niti Ramazanski niti Medžela) ne daje o tome nikakva oslonca, osim odredbe, da se primjerena protučinitba ima ustanoviti po onom vremenu, kad se preda tužba odnosno po vremenu sklopljenog ugovora (§ 9 grunt. zakona.)

Crnogorski opšti imovinski zakonik odredjuje i za te slučajeve bliže posve cijelishodne odredbe. U čl. 53 odredjuje se, da u slučaju, kada bližika odbije ponudu iza pripćenja cijene i drugih uvjeta, pa to bilo muče ili izrečno, »prodavac je vlastan svoje dobro odmah daljemu prodati za istu ili za višu cijenu; za nižu ipak ne može, dok onoga prvašnjeg i pod tu nižu ne ponudi.... Prodje li šest mjeseca od kad je prodavac najprije stao nuditi svoje dobro na prodaju, pa ga za to vrijeme, radi koga drago uzroka, ne proda, on će, htjedne li ga poznije prodavati, na novo bližiku nuditi, kao da prvoga nudjenja ni bilo nije.«

Zatim se veli u čl. 59: »Kad bi prodavac dobra, da okrnji nečije pravo preče kupnje, kazao da mu je nudjeno u ime cijene više nego mu je u istinu nudjeno bilo, onaj čije je pravo preče kupnje na redu, može tražiti da se prodaja koja otuda izadje poruši[88]), te poslije on sam dobro uzeti za cijenu koju je u istinu drugi dao. Osim toga, prijevarnik treba da namiri i štetu koja bi, kome bilo, od toga potekla.«

Kod odmjerenja protučinitbe nastaju poteškoće i u tom slučaju, ako su predmetom alijenacije bile ujedno mulkovne i mirijske nepokretnine, ako nije kupovnina odredjena napose za mulkovne a napose za mirijske nepokretnine nego zajednički.

U tim slučajevima treba uvijek imati pred očima, da u pogledu mirijskih nepokretnina vrijedi i po Ramaz. zakonu i po § 9 grunt. zak. kao protučinitba ne bezuslovno ugovorena kupovnina nego eventualno procjenbena vrijednost u vrijeme tužbe odnosno u vrijeme stečenja ((§ 9 grunt. zak.). U svakom pojedinom slučaju treba riješiti obzirom na stalež stranaka i sve druge odlučne okolnosti, da li se može iz gospodarstvenih razloga odvojiti posjed mulkovnih nepokretnina od mirijskih ili se alienacioni akt ima smatrati kao jedna cjelina, tako da se ne može dozvoliti pravo preče kupnje samo na oranice (mirijska zemljišta) bez mulkovnog zemljišta, na kojemu se nalazi kuća za stanovanje težaka i gospodarstvene zgrade. To se u praksi dogadja često obzirom na to, što tužitelj nije glede mulkovnih nepokretnina obavio propisanih formalnosti i tuži samo u pogledu mirijskih nepokretnina, za koje nudi kao protučinitbu cijelu

---

[88]) Najzgodnije tužbom na ustanovljenje pravnog odnošaja, ako ima za nje pretpostava (§ 60. bos. grpp) i protiv kupca i protiv prodavaoca, jer se time izbjegne i prigovoru, da samo kontrahenti navodno mogu zahtijevati rušljivost pravnog posla, — a ujedno zatim (eventualno samo protiv kupca) tražiti sve što spada u petit tužbe na činitbu (Leistungsklage).

Digitized by Google

zajednički (za mulkovne i mirijske nepokretnine) ugovorenu kupovninu.[89])

I ako je pravo preče kupnje čisto lično i ne prelazi na nasljednike (slično i § 1038 Medjele), odredio je otomanski zakon u pogledu mirijskih nepokretnina protivno. To je učinjeno 17 godina kasnije iza Ramazanskog zakona, jednom novelom do § 41 Ram. zak., i to od 23 Ramazana 1291, koja odredjuje:

»Ako sudionik umre za tih pet godina, imaju pravo njegovi zakonski nasljednici od novoga sticatelja (mefrugunleh) natrag uzeti dotičnu eraziju na spomenuti način; ako umre novi sticatelj, ima isto pravo sudionik (halit ve šerik) prema zakonskim nasljednicima sticatelja. Isto pravo imaju zakonski nasljednici sudionika prema zakonskim nasljednicima sticatelja, ako bi u jedno doba obadva umrla.«

Tu naknadnu odredbu smatrao je zakonodavac potrebnom po svoj prilici obzirom na pravnu narav mirijskih (državnih) zemljišta, za koje je htjeo ne samo suvlasniku nego i njegovim zakonskim nasljednicima sačuvati kroz odredjeno dulje vrijeme uživanje dobra u proširenom objemu.[90])

Po zakonu od 7 Ramazana 1274 (1858) nije bilo naime još odredjeno šire pravo nasljedstva u uživanju i posjedu mirijskih nepokretnina nakon smrti posjednika: samo muška i ženska djeca dobivala su besplatno uživanje mirijskih zemljišta (§ 54), ako nije bilo djece., dobivao ga je besplatno otac, ako nije bilo oca, samo mati (§ 55). Dalja rodbina umrlog posjednika mogla je dobiti zemljište na uživanje samo uz ponovnu plaću (tapu) državi (§§ 3, 59 Ram. zak.) Tek kasnjiim zakonom od 17 Muharrema 1284 (1867) prošireno je besplatno pravo uživanja i na dalje srodnike umrloga posjednika, na one osobe, koje po § 59. Ram. zak. imale su samo pravo prvenstva dobiti nepokretnine na uživanje uz ponovnu plaću. Tek tim je zakonom ustanovljen pravi red zakonskog nasljedstva na mirijske nepokretnine i time je ujedno isključeno svako testamentarno raspolaganje. Očevidno u vezi s time ustanovljenim

[89]) Tako je npr. preinačio Vrh. Sud u Sarajevu osudom od 17. juna 1925. br. 3200 gr. osudu okružnog suda u Sarajevu od 18. aprila 1919. P86/18 i odbio tužbovni zahtjev stanovnika istog sela, koji je zahtijevao pravo preče kupnje samo na mirijska zemljišta. Vrh. sud naglašuje, da su tuženici kupili i mulkovne i mirijske nepokretnine jednim pravnim aktom, da su je kupili kao težaci da se tamo nastane i nastave težačko zanimanje sa svojom obitelji, a to ne bi odgovaralo duhu zakona, da se dozvoli cijepanje gospodarstvene cjeline pravom preče kupnje baš za onaj dio nepokretnina, koje daju težaku podlogu ekzistencije, i bez kojih nema za njega seoska kuća (mulk) vrijednosti.

[90]) Padel, l. c. str. 1726 veli, da odnošaj ostaje kroz pet godina in suspenso (»mevkuf«) za to, što je tangirano pravo trećega lica (države).

Digitized by Google

zakonskim pravom nasljedstva uzela je novela od 23. Ramazana 1291 te nove zakonske nasljednike u pravnu zaštitu i priznala im i pravo preče kupnje, i to, razumije se, nasljednicima u smislu zakona od 17. Muharrema 1284., a ne u smislu šerijatskoga prava na mulkovne nepokretnine, koje je posebno i drukčije odredjeno.

U Crnog. imov. zakonu nema propisa glede toga, da li neutuženo još pravo preče kupnje prelazi na nasljednike, niti u čl. 47—64 (medju bližikom), niti u čl. 107. (pravo preče kupnje suvlasnika) niti u čl. 254—256 (ugovoreno pravo preče kupnje). Izgleda, da oprezan zakonodavac nije htio to pitanje prejudicirati, čim nasljedno pravo u tom zakonu u opće nije normirao.

§ 42.

»Ako jedan od trojice ili više sudioničara (suvlasnika) svoj dio drugom (sudioniku) ustupi, ne će imati prvenstva jedan od sudioničara, nego će imati svi u zajednici pravo uzeti dotični dio, ako ustraže.

Ako bi sudioničar svoj dio potpuno (u cijelosti) ustupio jednom zajedničaru, može drugi zajedničar natrag uzeti od toga dijela onaj dio, koji mu pripada.

U prošlom paragrafu istaknuti propisi vrijede takodjer ovdje«.

Zakon rješava ovdje pitanje, da li može kod više osoba u posjedu (vlasništvu) prodavaoc svoga idealnoga dijela favorizirati samo jednog od suvlasnika. Odgovor jest: ne. Makar je jedan suvlasnik, koji kupi dio svoga zajedničara, na pravo preče kupnje sam po sebi ovlašten, ipak ne može on jedini biti privilegisan, pošto se u istom odnošaju nalaze i drugi zajedničari. Za to imaju i oni pravo preče kupnje.

U komentaru Ali Ef. Hajdara (str. 205) stvar je tako predstavljena, da se u tom paragrafu radi o firagu jednoga suvlasnika prema stranoj osobi (persona extranea »edžnebije«), a ne prema drugom (ahar) suvlasniku.[91]) Ali sam tekst zakona ne upotrebljuje riječ »edžnebije« (drugi, stranac), kako to pridodaje Hajdar, nego riječ »ahar«=drugi. To bi se tumačenje i protivilo al. 2, koja izrično raspravlja u nastavku o tome, ako bi sudioničar ustupio cijeli (tamamen) svoj dio samo jednom »šeriku« (zajedničaru).

Ali ono što odredjuje § 42. kod otudjenja u korist jednoga od suvlasnika, vrijedi svakako i za slučaj otudjenja u korist stranca. I onda imaju svi suvlasnici pravo preče kupnje, a ne samo jedan, i to po analogiji norme § 42. Ram. zak. u vezi sa § 1013. Medžele. Oni svi »u zajednici« imaju pravo na ustupljen dio, veli se u st. 1., dočim se u st. 2. odredjuje, da svaki ima pravo uzeti natrag »pripadajući mu dio«. Prema tome nastaje dvojba da li je za svakoga suvlasnika mjerodavan njegov idealni dio, dakle dioba per partes ili per capita, kako to izrično propisuje § 1013. Medžele.

[91]) Valjda po njemu prevadja slično i Padel, I, c. str. 1727. Ispravan je prijevod u zvaničnom njem. izdanju (Sammlung, Bd II. str. 383.) i u bugarskom prijevodu G. L. Orošakov, Turskij zakon za zemite (Russe. 1893.). To je većinom prijevod iz francuskoga prijevoda M. Belin-a.

Digitized by Google

Držim, da je al. 2. mjerodavna, jer ona se pitanjem diobe izrično bavi, dakle da — u slučaju spora — medju više tužitelja-suvlasnika svakom pripada pravo preče kupnje prema veličini njegovog djela, a ne svima na jednake dijelove.[92]) To je juristički i pravednije i stoji u skladu sa slovom zakona. Propis § 1013. Medžele ne može biti mjerodavan, jer glede mirijskih nepokretnina stoji Ramazanski zakon i u drugim odlučnim pitanjima o prekupu na posve drugom stanovištu.

§ 43.

»Ako ko ustupi (firagh učini) zemljište neke osobe ili nekog sudioničara (suvlasnika) neovlašteno bez punomoći posjednika (mutesarifa), ma da je to učinjeno i sa dozvolom činovnika (mejmur), ima posjednik dotične zemlje pravo, ako nije dao naknadno svog pristanka, da povrati (natrag uzme) tu zemlju od osobe, koja je zemljište neovlašteno prihvatila (uzaptila)«.

Taj je propis uvršten očevidno neispravno medju slučajeve prava preče kupnje. On bi trebao da stoji u vezi sa § 36. Ram. zak. koji normira načelno pitanje firaga. Posjednik ima pravo, da traži povratak zemljišta na osnovu nevaljanosti ugovora zbog nedozvoljenog postupka navodnog mandatara (falsus procurator) a ne zbog prava prvokupa.

§ 44.

»Ako na jednom mirijskom zemljištu, koje pripada drugoj osobi, ima neko svoju zgradu ili voćaka kao svoje mulkovno vlasništvo, tada ne može posjednik zemljišta, koje on obradjuje, ustupiti uz platu ili besplatno to zemljište drugom, ako bi vlasnik prirasle zgrade ili voćaka htio to zemljište sebi uzeti uz plaćanje pristojbe za posjed (tapu-i-misl).

Ako bi se ipak ta zemlja drugom ustupila, može vlasnik zgrada i drveća, tokom deset godina tužiti i tražiti povratak i ima pravo zemlju primiti uz primjerenu procjenbenu vrijednost (bedel-i-misl), i to po vremenu kada se potražuje.

U ovim se slučajevima neće obzir uzeti na zakonske zaprijeke (uzur) kao što je malodobnost i otsutstvo u dalekim krajevima.«

To je drugi slučaj prava preče kupnje kod mirijskih zemljišta: vlasnik zgrada i drveća kao mulkovnih objekata na tudjem (državnom) mirijskom zemljištu preči je nego stranac (extranea persona).

U vezi s propisom § 44. Ram. zak. odredjuje § 66. Ram. zak., da vlasnik mulkovnih zgrada i voćaka na državnom zemljištu može u roku od deset godina tražiti za se mirijsko zemljište uz plateć procjenbene vrijednosti i onda, ako je posjednik zemljišta bez nasljednika u m r o, a država je to zemljište predala na uživanje (posjed) trećoj osobi.

I to pravo može se zahtijevati očevidno putem tužbe na osnovu prava prvenstva (ma da prave prodaje nije ni bilo, nego samo firag = ustup ako u svim drugim slučajevima po Ram. zak.), protiv posjednika (mutessarif) zemlje a ne protiv države.

Tome je ekonomski razlog, da se naime što više smanje slučajevi neispravnog otomanskog principa superficies solum non ce-

[92]) Protivno P a d e l l. c. str. 1727. obzirom na § 1013. Medžele.

Digitized by Google

dit, nego da budu kod promjene vlasnika zgrade i voćke u istim rukama, u čijim se nalazi zemljište. Kod tog sjedinjenja bolja je i racionalnija uprava samog zemljišta, o čemu ima država kao nominalni vlasnik zemljišta da vodi brigu. Tu svrhu ima pred očima nesamo taj propis o pravu preče kupnje nego i odredba § 49. Ram. zak., po kojoj se ne mogu zgrade i voćke na mirijskom zemljištu prodati bez samog zemljišta. U grunt. zakonu (§ 8.) priznaje se obratno u vezi sa §§ 44. i 49. Ram. zak. pravo preče kupnje vlasniku (posjedniku) mirijskog zemljišta na mulkovne zgrade i voćke, koje pripadaju trećoj osobi. I ako stoji i bos. grunt. zak. (§ 6.) u glavnom na otomanskom principu superficies solum non cedit, to ipak ga znatno modificira propisom § 7., da u slučaju sajedinjenja u jednim rukama ne mogu se opet zgrade i voćke rastaviti od zemljišta, nego se mogu otudjiti i založiti jedino sa zemljštem.

Kad se ti propisi sravnaju sa § 1019. Medžele, izgleda da medju njima postoji protuslovlje. Ali to nije. Pravo šufe predpostavlja dvije mulkovne nepokretnine: prodavaočevu i ovlaštenika na pravo šufe. Pošto se zgrade i voćke na mirijskom zemljištu smatraju kao pokretna stvar, a s druge strane nema dviju mulkovnih neporkètnina to je pravo šufe isključeno, ako se prodaje susjedna mulkovna nepokretnina ili mulkovni pokretni predmet, t. j. zgrade i voćke (§ 1019. Medžele).

Rok reklamacije traje u tom slučaju ne pet,[93]) nego deset godina. Taj je rok sada smanjen na šest mjeseci (§ 9. bos. grunt. zak.).

§ 45.

»Ako posjednik (mutesarif) jednog mirijskog zemljišta, koju posjeduje sa tapijom i koja se nalazi u granicama jednoga sela, ustupi osobi, koja je stanovnik drugog sela, tada imaju pravo tražiti i tužiti na povratak uz platež procjenbene vriednosti oni stanovnici sela, gdje se zemljište nalazi, i koji su zemlje potrebni, u roku od godine dana.«

To je treći slučaj prava preče kupnje: prvenstvo ima potreban zemljišta stanovnik istoga sela, ako je mirijsko zemljište ustupljeno (prodano, zamjenjeno, darovano) strancu, naime stanovniku drugog sela. Taj slučaj sjeća na starogermansko tzv. Marklosung, koje pretpostavlja odobrenje članova općine, u čijoj se teritoriji zemljište nalazi.[94])

Zakon zahtijeva, da je stecioc stranac u onom selu, gdje zemljište leži a da je retrahent stanovnik (ehalija) istoga sela (karija) i da cijelo zemljište, a ne samo jedan dio istoga, leži u granicama (hudud) istoga sela u kojem retrahent stanuje. Mjerodavan je stalan

---

[93]) Krivo navadja zvanični njem. prijevod, Sammlung II, § 44. str. 283. pet godina. Pravo Orošakov, l. c. str. 41. Propis § 41. Ram. zak. nije glede roka odlučan, jer je u smislu § 45. Ram. zak. opet drugi rok.

[94]) O. Gierke l. c. II str. 791.

Digitized by Google

boravak, a ne samo privremeni, npr. za vrijeme pobiranja ljetine. Pod selom (karija) razumije se uži pojam teritorijalni, a ne politički organizirana općina (džemat) kao pojam šire teritorije. U dvojbi bit će mjerodavno, da selo, u kojem se nalazi zemljište i u kojem retrahent stanuje, nosi u narodu i zvanično isto ime.

Pretpostavlja se nadalje, da je retrahent potreban zemlje, dočim se ne zahtijeva, da je i stecioc isto tako potreban ili još potrebniji. U praksi se često vode nepotrebno dokazi i glede potrebe (nužde) stecioca (kupca). Na osnovu originalnog teksta zakona, koji rabi za potrebu (nuždu) zemljišta izraz »jere zaruret« prima sada praksa bosanskih sudova skoro stalno, da mora retrahent dokazati, da mu je zemljište nužno za uzdržavanje svoje i svoje porodice, a ne iz drugih razloga, npr. radi povećanja ili arondiranja svoga posjeda, radi dobre i povoljne špekulacije ili ameloracije u svoju ili općinsku korist.[95])

To pravo preče kupnje (Marklosung, Dorflosung, Landlosung, Territorialretrakt, retractus ex jure incolatus izgubilo je svoju vrijednost već u srednjem vijeku.[96])

Za čisto agrarne zemlje može, istina, imati taj retrakt i sada vrijednost te je po svoj prilici zadržao i bugarski zakon (čl. 302. oblig. zak. od 3. decembra 1892.) iz toga razloga to pravo preče kupnje, ali dakako samo za zemljišta, koja se obradjuju (polsko imuščestvo.) Po tom se zakonu izrično ne zahtijeva dokaz, da je retrahent »potreban zemlje«, ali se taj rekvizit predpostavlja, što slijedi iz norme, da u slučaju konkurencije imaju pravo prvenstva ti žitelji općine, koji posjeduju u općini objemom najmanje poljskoga imanja, i što se »nužda« zemlje zahtjeva izrično u slučaju, ako susjed traži pravo preče kupnje (čl. 301. cit. zak.).[97])

Opšti Crnogorski imovinski zakonik navadja u čl. 48., ko se ima pod »bližikom« razumijevati, i to: bratstvenici, medjaši, seljani i uopće plemenici. U vezi s time odredjuje čl. 61., kada postaje »drugoseljanin« ili »drugoplemenik« udionikom u paši, vodi, gori i u ostalom imanju opšte seoske ili plemenske zajednice. To nastaje naime samo onda, ako »drugoseljanin« kupi cijelo dobro na kome je ustupilac živio, ovaj se iseli a sam se stečnik postojano na njegovo mjesto naseli te uzme na se sve javne terete svoga predšasnika. Ali i pod tim svim uvjetima steče »drugoseljanin« samo onda pravo vlasništva na prodanu zemlju, ako je prodavalac nudio svu »bližiku« (čl. 49.), dakle i seljane onoga sela gdje se dobro nalazi pa niko nije htio da ga kupi (čl. 62.) Iz tih se propisa vidi, da i po Crnog. imov. zak. spadaju »seljani« istog sela, u kojem zemljište

---

[95]) To ima sud ocijeniti po slobodnoj rasudi (§ 127. grpp.) na osnovu zasvjedočenih tečajem spora podataka i dokazanih činjenica.

[96]) Gierke, l. c. str. 791/792.

[97]) Bugarski sudovi nisu bili prije cit. zak. od 1892. složni glede tumačenja »potrebe zemlje«. Vidi Orošakov. l, c. str. 42/43.

Digitized by Google

leži, ne samo medju retrahente nego i medju »bližiku«, kojoj treba zemlju prije prodaje ponuditi. Sa toga stanovišta nema očevidno govora o tome, da bi po Crnog. zak. trebao žitelj istoga sela (»seljanin«) dokazati, da je on potreban (nuždan) zemlje, on je bezuslovno preči nego »drugoseljanin«.

P r o t u č i n i t b a sastoji se i u tom slučaju, ako je kupovna cijena sporna ili je nema (§ 9. grunt. zak.) u p r o c j e n b e n o j vrijednosti (bedel-i-misl) za vrijeme podnešenja tužbe odnosno sada za vrijeme stečenja (§ 9. bos. grunt. zak.) Ta se vrijednost ima isplatiti u sva tri slučaja prava preče kupnje na mirijska zemljišta ne samo kod oneroznog nego i kod lukrativnog pravnog posla, tj. obdarenik mora pristati, da mjesto poklonjene zemlje primi kao dar procjenbenu vrijednost.

Drukčije se ne može razumjeti pravo retrakta u slučaju darovanja, jer se ne može poprimiti, da bi retrahent mogao za se zahtijevati poklon zemlje.[98])

Rok za tužbu od jedne godine[99]) smanjen je sada na šest mjeseci (§ 9. bos. grunt. zak.)

Zakon ne predvidja, kako se ima postupati, ako v i š e stanovnika istoga sela zatraži istovremeno (u zajedničkoj ili posebnoj tužbi) pravo preče kupnje u smislu § 45. Ram. zak. Radi toga ne može se zemlja dakako ostaviti drugoseljeninu, nego tim više ima razloga, da mu se zemlja oduzme. U tom se slučaju mora sa velikom skrupuloznošću ispitati, kojemu od tražitelja sporna je zemlja od najveće »nužde« i prema tomu spor riješiti, (sr. čl. 302. cit. bug. zak.), ako se svi sporovi riješavaju jednom osudom (§ 97. bos. grpp.) Ako je pitanje nužde dokazano za više tužitelja u jednakoj mjeri, onda ne preostaje ništa drugo, nego dosuditi sporno zemljište svima na jednake dijelove (anal. § 1013. Medžele), jer se propis § 42. Ram. zak. (prema suvlasničkim dijelovima) neda u tom slučaju upotrebiti.

Ako pravo preče kupnje protiv drugoseljanina vrši sâmo selo (općina) kao juristička osoba (§§ 26, 27. ogz.), nema razloga, da se od toga isključi, ako dokaže »potrebu zemlje« u gornjem smislu, tj. potrebu za uzdržavanje svih seljana, naročito u svrhu zajedničke ispaše, koja je svim seljanima potrebna.[100])

---

[98]) Propis § 45. Ram. zak. govori o firagu (ustupu) zemlje u opće, slično dakle kao § 41. Ram. zak., a ne samo o p r o d a j i, kako glasi zvanični prijevod (Sammlung, II str. 283.).

[99]) Ramaz. zakon privilegira žitelja istog sela i u tom pravcu manje nego suvlasnika i vlasnika zgrada i nasada.

[100]) Bez razloga protivno O r o š a k o v, l. c. str. 42. op. 82. Propis § 8. Ram. zak., na koji se on poziva, odredjuje sasvim nešto drugo, naime da se ne smiju s v e mirijske zemlje u granicama jedne opštine, dodijeliti samo toj opštini kao cjelini, nego razdijeliti medju stanovnike, jer »svaki stanovnik mora imati za uživanje zemlju«. — Ni kod prava šufe nema razloga, da se isključi od prava preče kupnje politička ili crkvena općina kao juristička osoba (osuda Vrh. suda u Sarajevu od 15. V. 1899. br. 2943, od 12. XI. 1892. br. 1356 ex 1893.).

Digitized by Google

Do godine 1876. mogli su samo podanici otomanskog Carstva vršiti pravo preče kupnje na državnim (mirijskim) nepokretninama, jer stranci su bili u opće isključeni od sticanja prava vlasništva na zemljišta.

Tek zakonom od 7. Sefera 1284. (1867). bili su državljani tudjih država, pod predpostavom reciprociteta, u tom pogledu izjednačeni sa otomanskim državljanima.[101]) Od toga vremena nema dvojbe, da su i tudji državljani, kod kojih postoje zakonske predpostave, ovlašteni za vršenje prava preče kupnje. To nije nikad ni bilo dvojbeno u praksi bosanskih sudova.

Drukčije stoji u tom pogledu po propisima opšt. Imovinskog Crnog. Zakonika. I taj zakonik sankcionisao je (čl. 63.) »stari osnovni zakon crnogorski, po kome vlasnikom nepokretnih dobara, koja su u Crnoj Gori može biti samo »Crnogorac«. Za to može imati samo Crnogorac pravo preče kupnje i u tim iznimnim slučajevima, u kojima je inostranac »vlastan imati nepokretno dobro u Crnoj Gori na osnovi kakva medjunarodnog ugovora ili na osnovi naročitog podijeljenja sa strane Vladaoca (čl. 64.).

Danas je ali i taj propis, ne velim nesavremen i za to necbavezan, nego via facti modificiran, bar u pogledu onih lica, koja se smatraju kao državljani nove države Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (čl. 37. Ustava od 28. juna 1921.).

§ 46.

»Pravo šufe medjaša, koje postoji kod mulkovnih zemljišta, ne postoji kod zemljišta erazimirić i erazi mevkuve (vakufska dobra), tj. ako posjednik (mutesarif), ustupi svoju zemlju koju posjeduje jednom drugom uz stanovitu svotu, tada susjed (medjaš) nema prava da tuži radi povratka za se uz istu svotu«.

Zakon isključuje izrično kod mirijskih i vakufskih[102]) nepokretnina pravo preče kupnje najbližeg susjeda (medjaša), kojemu priznaje to pravo na trećem mjestu Medžela (§§ 1008. 1009). Kod njih je na trećem mjestu potreban žitelj istoga sela (§ 45 Ram. zak.) a ne susjed (medjaš).

Razlog je, držim, u tome, što se zakonodavac boji, da posjednici (mutessarifi) državnih dobara ne postanu po državu opasni velikim svojim posjedom. Kod mulkovnih zemljišta nije opasno,

---

[101]) Iznimka je ustanovljena samo za provinciju Hedjas. Vidi tai zakon u cijelosti u Sammlung. Bd II str. 335. Zakon se odnosi očevidno i na mirijska zemljišta, jer govori izrično o zemljištu u gradovima i selima (čl. 1.), o uživanju, predaji u posjed, o zalogu i firagu (čl. 2.), što se sve može naročito odnositi samo na mirijska zemljišta.

[102]) I to je državno dobro, samo je izlučeno iz državnih mirijskih dobara i odredjeno, da ima služiti vjerskim svrhama, zemljište posvećeno, vinkulirano u vjerozakonske svrhe (res divini juris). O tim zemljištima raspravlja § 4. Ram. zak. »V a k f« znači doslovce zatvor, u pravnom smislu, »zaklada«, davanje u (vjersku) zakladu.

Digitized by Google

ako susjed i raširi svoj posjed na osnovu prava preče kupnje, jer mulkovna zemljišta nisu svojim objemom prevelika (§ 2 Ramaz. zak.). Drukčije kod mirijskih nepokretnina, latifundia, koje sačinjavaju u državi gros svih nepokretnina. Tu je opasno, dati medjašu pravo, da se prigodom svakog ustupa (firag § 36 Ram. zak.) još više obogati na račun države a na osnovu prava prvenstva (hakk-i-rudžhan). Za to je pravednije, a za državu i korisnije, da se na trećem mjestu prizna pravo preče kupnje ne opasnom »posjedniku« — medjašu, nego »siromašnom« žitelju istoga sela. Tu je ideju htio, izgleda, zakonodavac u § 45 Ram. zak. izraziti, samo ju nije u toj vezi izrazio nego naročito u slijedećoj posebnoj odredbi § 46, koja nadopunjava prijašnju.

Ta se tendencija vidi i po ovome: Ako niko od ovlaštenih na promjenu posjeda osoba (§ 59 Ram. z.) neće da steče državna zemljišta na uživanje ili ako takovih osoba u opšte nema, onda se ona imaju prodati jav. dražbom (§ 77. Ram. zak.). Ali godinu kasnije odredjeno je posebnim zakonom od 8 Džemaziul evela 1275 (1859)[103]), da tu prodaju javnom dražbom obavlja mjesna politička vlast samo kod zemljišta do najviše 100 dunuma, kod većih objemom državnih zemljišta (100—500 dunuma) ima se ponovna licitacija obaviti kod Ministarstva fnansija, koje može uzeti u obzir i siromašne žitelje te ih uvrstiti medju osobe, koje imaju po § 59. Ram. zak. prvenstvo, da uz platu nove pristojbe (tapu) dobiju zemljište u posjed (uživanje).

Od novijih zakona priznaje samo Opšti imov. Crnog. zak. (čl. 49) i bugarski zak. (§§ 301, 304) susjedu (megjašu) pravo preče kupnje. Po crnog. zak. imaju medjaši pravo preče kupnje odmah iza bližike (»bratstvenika prvih šest pasova«), ali »tek oni koji su ujedno i seljani onoga sela, gdje se dobro nahodi« (čl. 49). Po bugarskom oblig. zak. zahtijeva se za pravo preče kupnje susjeda ne samo, da se radi o seoskom imanju za obradjivanje (»poljsko imanje«) nego i to, da prodano zemljište nije objemom veće od tri dekara. Ako je veće od tri dekara ili ako tužitelj nije neposredni susjed, nego odijeljen od prodanog zemljišta rijekom, dolinom, putem ili medjuseoskom granicom, onda nema prava preče kupnje (§§ 301, 304 cit. bug. zak.)

* * *

Pravo prvenstva (hakk-i-rudjhan) podijeljeno je mnogo kasnije još jednoj klasi ljudi, na koju nije zakonodavac Ramazanskog zakona mislio ili bolje rekuć nije htio da ju uvaži. Iza izjednačenja tudjih državljana sa otomanskima (zakonom od 7 Sefera 1284, 1867) u pogledu sticanja zemljišta moralo je nezadovoljstvo te klase ljudi biti još veće no prije. Za to se je država odlučila, u posljednji čas, već u oči same bune u Bosni-Hercegovini, da i toj klasi ljudi izadje nasusret i da im prizna barem pravo prvenstva kod alijenacje državnih (mirijskih) i vakufskih dobara.

[103]) Sammlung, II str. 303.

Digitized by Google

To je učinjeno zakonom od 7 Muharema 1293 (=1876).[104]) Tim je zakonom priznano u § 3 pravo preče kupnje (hakk-i-rudjhan) bosanskim »kmetovima« glede tih čifluka, na kojima oni kao »zakupnici« (muzari) naseljeni sa svojom familijom te ih obradjuju, a svome gazdi-zakupodavcu plaćaju najamninu (»hak«) ne u novcu nego u jednom dijelu plodova.[105]) Najprije se u § 1 i 2 naglašuje jednakost tih kmetova kod privatne ili javne prodaje državnih (mirijskih) i vakufskih zemljišta bez obzira na vjeru, a zatim se nastavlja u

§ 3.

»Ako se na nekim čiflucima, koji se prodaju javnom dražbom ili po pojedincima od naroda (privatno) nalaze obradjivači tog čifluka (muzari, čifčije), bili oni muslimani ili nemuslimani, imaju ti obradjivači u vremenu ustupa pravo prvenstva.«

Sada nema to pravo preče kupnje vrijednosti, jer je kmetovski odnošaj ukinut.[106])

Ali prije ujedinjenja parničili su se »kmetovi«, osobito bolje stojeći, rado zbog prava preče kupnje, jer su znali da moraju na osnovu tog zakona dobiti »svoju pravu.« U praksi sudova nije bilo stalnosti samo u pitanju, u kojemu redu, kod konkurencije prava preče kupnje sa više naslova, pripada kmetovima to pravo. Starija praksa priznavala im je to pravo većinom tek iza osoba navedenih u Ramazanskom zakonu (suvlasnik, vlasnik zgrada i nasada, potreban žitelj sela), novija je davala prednost kmetu, ali ne prije suvlanika zemljišta.[107])

Taj otomanski Zakon daje kmetu pravo preče kupnje ne samo kod privatnog alijenacionog posla nego i kod »javne licitacije« (dražbe). To je novum, kojega Ramaz. zakon ne poznaje. Tamo se radi samo u slučajevima dobrovoljnog ustupa (firag) tako, da u slučaju javne licitacije ne dolazi u opće u pitanje.

Držim, da je isključeno, da bi zakonodavac razumio pod »javnom dražbom« ovršnu prodaju mirijskih nepokretnina za dug

---

[104]) Sammlung, II. str. 383.

[105]) Taj je dio bio u pojedinim sandžacima i glede pojedinih vrsta plodova različit. Redovito je iznašao ⅓ dio plodova (otuda »tretina«). Spor. naredbu od 14. Sefera 1276. (= 12. septembra 1859.), Sammlung, I. str. 507. Taj odnošaj odgovara donekle staroj rimskoj »colonia partiaria«. Spor. Dr. Zobkow, Die Teilpacht nach röm. u. österr. Recht (1895.) str. 132.

[106]) Na osnovu §§ 1. i 2. »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« od 25. februara 1919., Uredba od 21. jula 1919. Zbor. zak. i nar. za B. H. br. 58.

[107]) Spor. o tome plen. zaklj. vrh. suda u Sarajevu od 31. oktobra 1902. br. 2326 i moj članak: Das stärkere Recht des Kmeten u »Bosnische Post« (Sarajevo) br. 95. iz god. 1914.

Digitized by Google

posjednika (mutessarif). Ta je naime po § 116 Ram. zak. u opće isključena, jer »mirijska i vakufska zemljišta ne mogu se dati u zalog.« Samo sa dozvolom vlasti mogao je dužnik ustupiti vjerovniku svoje zemljište pod uslovom, da mu natrag povrati, čim naplati dug ili da dužnik (sa dozvolom vlasti) proda zemljište vjerovniku pod uslovom, da može svaki čas nakon uplate duga natrag zatražiti (firag bil wefa). Sada je i to ukinuto (§ 3. bos. grunt. zak.).

Otomansko je pravo perhoresciralo dakle svaku sudsku ovrhu na mirijska (državna) zemljišta, nego se je vjerovnik morao zadovoljiti ovrhom na mulkovno imanje.[108])

Za to se pod »javnom licitacijom«, kod koje ima kmet pravo preče kupnje, može razumijevati samo »javna prodaja« u smislu § 77 Ram. zak. tj. prodaja mirijskog zemljišta na javnoj licitaciji za slučaj, ako posjednik umre bez nasljednika (pravije: na »tapu« ovlaštene osobe § 59 Ram. zak.) ili ako nasljednici neće da državnu zemlju dalje obradjuju. U tim je slučajevima i pravo, da ima kod te javne prodaje »kmet«, koji dosada zemlju svojim trudom obradjivao, pravo preče kupnje pod istim uslovima pod kojima bi inače najbolji nudioc imao postati posjednikom zemlje.

Ali sada nema to pitanje nikakve praktične važnosti, jer država niti više ima prilike da mirijsko zemljište preda na uživanje najboljem nudiocu na javnoj dražbi, niti ima »kmetova«.

De lege ferenda je neopravdano, da se kod o v r š n e javne dražbe prizna ikojoj osobi pravo preče kupnje. Za to je javna sudska licitacija, da se dade svakom gradjaninu prilika, biti najbolji nudioc i tim načinom steći zemljište na vlasništvo. Bilo bi sasvim neumjesno, da se dozvoli, jedan javni sudski akt, skopčan redovito sa velikim trudom i troškom, napadati zbog prava preče kupnje.[109]) Najviše bi se moglo zahtijevati de lege ferenda, da se poznate sudu (iz gruntovnice itd.) osobe ovlaštene na p r a v o preče kupnje, n a p o s e obavijeste o javnoj dražbi.[110])

---

[108]) U tom je pogledu sada drugo stanje već za to, što u gruntovnici nije upisana država kao vlasnik mirijskih nepokretnina (kako je trebalo u svoje vrijeme učiniti) nego posjednik (mutesarif). Ali i sada ima još neka ograničenja kod ovrhe na mirijska zemljišta. (Z o b k o w, Primjenjivanje ogz. u Bosni, str. 9. op. 27.).

[109]) Za to odredjuje ispravno § 512. njem. gradj. zak.: »Das Vorkaufsrecht ist ausgeschlossen, wenn der Verkauf im Wege des Zwangsvollstreckung oder durch den Konkursverwalter erfolgt«. Spor. ali § 1098. — Isto isključuje § 307. cit. bug. zak. pravo preče kupnje kod javne dražbe.

[110]) To je po § 554. bos. grpp. i odredjeno glede suvlasnika i u gruntovnici upisanog ugovorenog prava preče kupnje. Inače je dovoljna javna obznana (§ 553. bos. grpp.). Spor. § 176. austr. ogz. glede ugovorenog prava preče kupnje.

Digitized by Google

IV.

Rezultat.

Rezultat gornjih razglabanja ovaj je:

Bosansko je zakonodavstvo zadržalo iz otomanskoga zakonodavstva slučajeve zakonskog prava preče kupnje (pravo retrakta, jus retractus) kao stvarnoga prava. Kod mulkovnih nepokretnina pripada to pravo drugim osobam nego kod mirijskih. Samo idealni suvlasnik je kod obijuh vrsta nepokretnina ovlašten na to pravo, i to u prvom redu.

Vršenje prava preče kupnje kod mulkovnih nepokretnina (pravo šufe) vezano je na strogi formalizam, čijega neobdržavanje ima kao posljedicu gubitak prava. Taj se formalizam ne može nipošto odobriti te bi ga trebalo svakako otkloniti, ako bi se imalo pravo preče kupnje i dalje na snazi ostaviti.

Zakonsko pravo preče kupnje stoji u opreci sa pojmom individualne vlasnosti i slobodom raspolaganja. Ali sa ekonomskog gledišta ima ono i dobru stranu, jer u interesu racionalnog obradjivanja leži, da zemljište ne bude rascjepano u više idealnih dijelova i da bude uprava sjedinjena po mogućnosti u jednoj ruci. Za to su ostavila i najnovija zakonodavstva zakonsko pravo preče kupnje u nekim slučajevima. U prvom redu opravdano je, da se to pravo prizna sunasljednicima u nepokretninama (§ 2034 njem. gradj. zak.), ako jedan sunasljednik proda tečajem ostavinskog postupka ili kasnije svoj idealni dio. Također jest opravdano, da se to pravo prizna svakom idealnom suvlasniku u nepokretnini (čl. 682 švicarskog gradj. zak.)

Da li je de lege ferenda opravdano, da se osim toga zadrži još koji slučaj prava preče kupnje, odvisi od lokalnih ekonomskih i drugih potreba.[111]) Svakako ne bi bilo opravdano, da se oba navedena slučaja otklone novim zakonom u vrijeme socijalizacije u zakonodavstvu, naročito u jednoj agrarnoj zemlji, u kojoj je pravo preče kupnje ne samo uzakonjeno nego »je od davnina u običaju« kod južnih Slavena.

Živa praksa pokazuje, da treba zakonom urediti ne samo pitanje osoba, kojim to pravo pripada i u kojem redu, nego i druga odlučna pitanja, kao: prilika (kod kojih pravnih poslova), način ostvaranja, rok, protučinitba, mjere sigurnosti u gruntovnici itd. U svim

[111]) Kod nas bi trebalo priznati pravo preče kupnje i vlasnicima voćaka i zgrada na mirijskim nepokretninama za slučaj, ako bi se i dalje u Bosni imala zadržati razlika izmedju mulkovnih i mirijskih nepokretnina. — U njemačkoj državi ima i danas pravo preče kupnje vlasnik eksproprijiranog zemljišta, ako se ono nakon otklonjenja potrebe eksproprijacije prodaje. Osim toga ima sunasljednik seoskog dobra (Anerbengut) prema glavnom nasljedniku (Anerbe) pravo preče kupnje tečajem 20 godina nakon smrti ostavitelja (§ 27. njem. zak. od 8. juna 1896. i čl. 64. uvod. nar. k njem. gradj. zak. Spor. Dernburg, Das bürg. R. II. 2. str. 87.

Digitized by Google

tim pitanjima treba da budu kod nas podlogom i uzorom propisi »Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru« (čl. 47—64, 107, 254—256), tim više što je taj zakonk općenito i davno poznat u pravnoj znanosti kao prvi i jedini evropski pravi narodni zakonik.

Dvije odluke u taksenim stvarima.

Praksa se u Hrvatskoj i Slavoniji još nikako nije mogla pomiriti sa sadanjim zakonom o taksama. U neizvjesnosti, što se ima primjenjivati i kako se zakon ima tumačiti, svi činovnici, znajući, da sami odgovaraju ili mogu odgovarati za manje naplaćeun taku, nastoje, da u spornim slučajevima naplate što više. To je normalna stvar, iako vrlo nezgodna za stranke, tim nezgodnija, što svaki čas znadu iskrenuti svakakove nove »teorije« u tumačenju zakona o taksama. — Karakteristične su slijedeće dvije odluke sudbenoga stola u M.

1. — Br. 2711/gr. St. — 6./1925. — Odluka.

U rješenju ovoga zapisnika poziva se I. P. dotično njegova ostavina, da u roku od 15 dana kod ovoga sudišta položi u ime takse za odgodjenih 5 ročišta iznos od 400 din., pod prijetnjom ovrhe.

Anomalije su ove odluke, da se ne navodi tarifni broj zakona o taksama, kojim se nalaže platež te takse; — da se traži naplata za 15 dana, protivno odredbi čl. 50. zakona o taksama, da se strankama prijeti ovrhom, ma da sud ne može voditi ovrhu radi neplaćene takse, nego može samo ne rješavati predmet, dok se taksa ne plati. Najveća je anomalija, što se ta taksa uopće traži. Ovdje se može jedino raditi o propisu Tbr. 188. ali se taj zakonski propis odnosi na gradjanske parnice, a ne na nesporne predmete, dakle ni na stečaj. Naplata te takse u stečajnoj stvari očito je nezakonita.

2. — Br. 1341—26./z. Gospod. dru S. K., odvjetniku u M.

Pozivate se, da u roku od 14 dana ovomu sudu doprinesete manjak takse na izvornu mjenicu od D 45 u predmetu predbilježbe prava zaloga na dijelu nekretnine N. J. iz M. gr. ul. 444 opć. M. pcto 14.000 D spp., jer je mjenica kao svaka isprava za uknjižbu odnosno predbilježbu javna isprava i za istu se taksira ½% pristojbe. U protivnom slučaju se molba ne će uzeti u obzir.

Nedostaje i ovdje navod zakonske ustanove, koja nalaže platež te takse. Rok od 14 dana nije zakonit (čl. 50. zakona o taksama). Gruba je povreda zakona, da se ta taksa uopće traži, jer u cijelom zakonu o taksama nema ustanove, da se isprava, na temelju koje će se neko pravo u gruntovnici uknjižiti ili predbilježiti, mora taksirati ½% taksom. Mjenica je već time taksirana po zakonu o taksama, što je ispunjena na državnoj blanketi. Uknjižbom u gruntovnici tražbine, na koju mjenica glasi, ne dobiva isprava nikakovu veću važnost »kao javna isprava«. Svakako se ovdje traži od stranaka nešto mimo i preko zakona, na što stranke nisu obvezane.

Ovakova tumačenja stoje stranke mnogo novaca. Analogno »teoriji«, koja se vidi u toj odluci, postoji teorija, da i knjižni izvadci, da bi se na takovu temelju predbilježilo pravo zaloga u gruntovnici, moraju biti taksirani ½%-tnom taksom. — Nasuprot tim »teorijama« treba kazati: Isprava mora biti pravilno taksirana, a da li je taksa valjano plaćena, može se odlučiti samo na temelju zakona o taksama.

Digitized by Google

Jedanput valjano taksirana isprava ostaje to i onda, kad dolazi pred sud, kao i onda, kada dolazi u gruntovnicu. Jednako kao što kod suda ne treba mjenicu nadobiljegovati, da bi se izdao platežni nalog, isto tako se ne mora nanovo taksirati, ako se traži, da se na temelju mjenice predbilježi pravo zaloga. Za izvatke iz trgovačkih knjiga važi isto.

Priopćio **S. K.**

Pravosudje:

a) Gradjansko.

Povrat zajma, isplaćenoga u tudjoj valuti, može se tražiti takodjer u toj valuti, ako je takov povrat ma samo i alternativno ugovoren.

Rješidba banskoga stola od 6. studenoga 1924. br. 8997/gr. II 2693/23.

(Osuda kot. suda u Z. od 29. siječnja 1923. br. 14.510/gr.)

Kot. sud u Z. u parnici I. S. kao tužitelja protiv A. K. kao tuženoga radi 12 dolara odnosno K 1032 spp nakon na tužbu od 4. listopada 1922. u prisutnosti obih stranaka uskladom spisa dovršene rasprave izrekao je slijedeću osudu:

Tuženi A. K. iz S. dužan je tužitelju I. S. predati s naslova zajma 12 dolara i naknaditi parbeni trošak od D 289.50 u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Razlozi: Tužitelj tvrdi, da je pred 13 godina u Americi pozajmio tuženomu 12 dolara, pa zahtijeva od tuženoga, da mu povrati tih 12 dolara, ili da mu plati njihovu protuvrijednost po tečaju dana tužbe. Uz to zahtijeva 6% kamata računajući unatrag tri godine od dana tužbe, te od dana tužbe do isplate. Tuženi priznaje navod tužbe, da je od tužitelja pozajmio 12 dolara, no prigovara zahtjevu za povratak zajma u dolarima s razloga, što zajamska pogodba nije sklopljena tako, da se imade vratiti efektivna valuta, a podjedno prigovara zahtjevu tužbe, da tužitelju plati tih 12 dolara po tečaju, koji je bio na dan tužbe, te izjavljuje, da je voljan odmah platiti tužitelju 60 kruna tj. prema tečaju, koji je za dolar vrijedio prije 13 godina tj. u času sklopljenja pogodbe, a koji je iznosio 5 K za 1 dolar. Osim toga tvrdi, da nije dužan platiti kamate prije dana tužbe, jer da je zajam sklopljen beskamatno, pa je voljan platiti samo zatezne kamate od dana tužbe do isplate.

Vidivši, da je tuženi priznao, da je od tužitelja u Americi pozajmio 12 dolara, da je dakle opstojanost utužene zajamske pogodbe potpuno dokazana, pa vidivši, da se spor sastoji o načinu povrate toga zajma, vidivši, da po § 905. o. g. z. odlučuje ona vrsta novca, koja je u prometu »u onom mjestu, u kojem se predaje stvar«, pa pošto je mjesto ispunjenja zajamske pogodbe bilo u Americi tj. u zemlji, u kojoj je u prometu dolarska valuta, to je povratak zajma u toj istoj valuti predmnijevan. S toga obzirom na § 905. o. g. z. nije morao tužitelj povratak zajma, sklopljenoga u Americi ugovoriti u efektivnim dolarima, jer je mjesto u kojem je ugovor sklopljen u Americi, pa da kao za odbrojenje zajma tako i za povratak zajma vrijedi valuta odnosnoga mjesta. Stoga je valjalo udovoljiti zahtjevu tužbe za predaju 12 dolara, dok je tužitelja s viškom zahtjeva glede isplate kamata unatrag za tri godine kao i unaprijed od dana tužbe valjalo odbiti s razloga, što tužitelj nije ničim dokazao, da je ugovoren zajam kamatni, pa se stoga kamati nisu mogli dosuditi, a isto se ne

Digitized by Google

mogu dosuditi ni zatezni kamati, jer se u nazočnom slučaju ne radi o isplati utuženih 12 dolara, jer se platiti na našem državnom teritoriju može samo u našoj valuti, a strana valuta je u našem prometu roba, koja se samo može prodati kao i svaka druga roba. — Presuda o parbenom trošku po § 573. grpp.

B a n s k i s t o l je obnašao povodom ništovne žaobe i priziva tuženika A. . istu ništovnu žaobu kao neosnovanu zabaciti, a priziv otputiti i potvrditi napadnutu osudu prvoga suda s nadopunjenjem, da je tuženik dužan tužitelju platiti s naslova zajma ili 12 dolara ili odgovarajuću vrijednost u dinarima prema tečaju na dan isplate.

R a z l o z i. Ništovnu žaobu tuženikovu valja zabaciti, jer u postupku nije počinjena nijedna niština, predvidjena u § 339. grpp., zbog koje bi se mogla osuda pobijati. — U samoj stvari pako tuženik priznaje, da je od tužitelja u Americi pred 13 godina primio zajam od 12 dinara i da mu to još nije povratio, no prigovara, da nije dužan tužitelju vratiti dolare, jer da nije bilo ugovoreno, da imade vratiti zajam u istoj vrsti novca. u kojoj ga je primio, već da je dužan vratiti zajam u našoj valuti i to dolar po 5 K, kako je bio kurs u vrijeme sklopljenoga zajma. Po § 983. o. g. z. ima zajmoprimac vratiti baš onoliko od iste vrsti i dobrote potrošnih stvari, koje je bio primio, a ne čini razliku, je li je medjutim prometna (tečajna) vrijednost stvari poskočila ili pala. Prema tome imao bi tuženik tužitelju vratiti dolare, no budući se ovdje radi o novčanom zajmu, a medju strankama nije ugovoreno, da se zajam ima vratiti u istoj vrsti novca, to tuženi može po § 987. o. g. z. vratiti i u ovozemnom zakonitom općem platežnom sredstvu t. j. krunsko - dinarskim novčanicama, ali u iznosu, kojim će zajmodavac moći nabaviti uzajmljene dolare t. j. prema tečaju dolara u času isplate.

Ukazuje se stoga napadnuta prvosudna osuda opravdana po stanju spisa i osnovana na zakonu, pa joj uz otručenje tuženikovog priziva valja u glavnoj stvari potvrditi i ako sa nadopunjenjem, da tuženik može dužne dolare platiti u dinarima prema tečaju na dan isplate, što se ne protivi zahtjevu tužbe i što ne bi eventualno moglo biti preko tužbovnoga zahtjeva, jer tužitelj nije u tužbi stavio alternativni zahtjev na platež 12 dolara ili 1032 K, kako prizivatelj tvrdi, već je tužitelj u tužbi naveo, da traženih 12 dolara prema tečaju na dan tužbe vrijedi 1032 K, čime je samo htio ustanoviti u času podignute tužbe visinu njezina zahtjeva, u našoj valuti. — Pošto ne ima razloga za preboj parbenoga troška, već je isti zakonito po § 573. grpp. tužitelju dosudjen, valja i u tom pravcu tuženikov priziv otputiti, te i u tom dijelu napadnutu prvosudnu osudu potvrditi. — Pošto osuda u pogledu kamata nije napadnuta po tužitelju, mora se u tom pravcu ostaviti netaknutom, a tuženik se na svoju štetu u tom dijelu napadati ne može.

S t o l s e d m o r i c e našao je ništovnu žalbu tuženoga odbaciti i njegov izvanredni previd otputiti iz slijedećih razloga: Ništovnu žalbu tuženoga valja odbaciti u pomanjkanju niština, predvidjenih u § 339. grpp. Što se same stvari tiče, to je neprijeporno, da je tuženi primio od tužitelja pred 13 godina u Americi zajam od 12 dolara (n e o d l u č n o, da li u srebru ili u papiru) i da se je obvezao tužitelju taj zajam još u Americi povratiti. Prvo je tuženi izrično, a potonje muče priznao, jer nije porekao. Tužitelj stoga osnovano zahtijeva tužbom od tuženoga, da mu taj zajam dan u novcu amerikanskom u Americi vrati u ovozemstvu efektivno u istoj vrsti novca, kao da je povrat zajma u toj vrsti novca ugovoren (§ 18. zak. čl. XXXVI. 1899. Zbor. br. 94.). Tužitelj je mogao, ali nije morao tra-

Digitized by Google

žiti povrat toga zajma i u ovozemnom novcu, jer ovdje ne dolazi do uporabe propis § 905. o. g. z., koji vrijedi samo u slučaju, kada se mjesto izvršenja pogodbe ne može ustanoviti ni po ugovoru, ni po naravi ili svrsi posla, a ovdje je neprijeporno povrat zajma ugovoren u Americi. Stoga suglasne osude nižih sudova, u koliko osudjuju tuženoga na povrat zajma sa 12 dolara nisu utemeljene niti na okolnostima, koje bi bile u protuslovlju sa spisima, a niti se osnivaju na pogrješnom tumačenju zakona. Ako tužitelj i nije naveo, da li traži povrat zajma u srebrenim ili papirnatim dolarima, to nije odlučno, jer pripada tuženomu izbor, kakove će mu dolare povratiti. Niži sudovi pravilno uzimaju, jer tako glasi i zahtjev tužbe, da tužitelj traži povrat zajma samo u dolarima, dok je tečaj istih u vrijeme tužbe naznačio, samo da obrazloži nadležnost redovitoga suda i tomu tečaju nije tuženi prigovorio. Stoga je opravdano sud prve molbe ograničio svoj pravorijek samo na platež zajma u dolarima. Nasuprot je banski stol mimo zahtjeva tužbe sudio alternativno i na platež u dinarima prema tečaju na dan isplate, no jer se je tužitelj tim zadovoljio, a to nije na štetu tuženoga, koji može zajam vratiti i u dolarima, bez obzira, kada ih i uz koji tečaj nabavlja, ili takove već imade, nema zakonitoga razloga u tom pogledu osudu banskoga stola mijenjati.

Priopćio **dr. Aleksander Gavela, sudb. pristav u Zagrebu.**

Pristatna pogodba vrijedi, ako se u njoj stranke i nisu baš točno i izrijekom služile riječima §-a 377. grpp.

Rješidba stola sedmorice od 29. siječnja 1926. br. 101.

(Odluka sudb. stola u Z. od 25. lipnja 1925. br. 42.813/gr., rješidba bans. stola od 9. rujna 1925. br. 17.508.)

U ovršnom predmetu tt. G. p. F. i B. H. iz Z., ovrhovoditeljice, proti V. T. ovršeniku, radi 40.853 D 50 p. spp, u kojem je sudbeni stol u Z. odlukom od 25. lipnja 1925. br. 42.813/gr. na temelju osude obraničkoga suda od 18. svibnja 1925. dozvolio ovrhu do namirenja na ovršenikove pokretnine; — a banski stol povodom ništovne žalbe i utoka ovršenika rješidbom od 9. rujna 1925. br. 17.508 prvosudnu odluku preinačio te ovrhovoditeljicu sa ovršnom molbom odbio i naložio joj platež troška ovršenikovih pravnih lijekova sa 760 D.;

Stol sedmorice: uvaživ, da su se u toč. 8. pristatne pogodbe stranke podvrgle jedino obraničkomu sudu, navedavši izričito, da se tomu sudu bezuvjetno pokoravaju, te da proti odluci obraničkoga suda nema priziva; — uvaživ, da je time dovoljno udovoljeno odredbi §-a 377. grpp., kojom se traži, da se stranke izrijekom odreknu svih utoka i priziva; — uvaživ, **da u tu svrhu nije nužno, da se stranke u pogodbi posluže baš istim zakonskim riječima;** — uvaživ nadalje, da je ovršna molba bila tako udešena, da se nije ukazalo potrebnim prije meritornoga rješenja odrediti ročište za saslušanje stranaka; — uvaživ, da se na iznesene u toku po ovršeniku prigovore navodno manjkavoga postupka pred obraničkim sudom u smislu §§-a 383. i 442. grpp. nikakov obzir ovdje uzeti ne može, jer se takovi prigovori mogu izvesti samo putem parnice, — našao je žalbu ništovnu ovrhovoditeljice tt. G. p. S. F. i B. H. odbaciti, a povodom previdnoga utoka njezina pobijanu rješidbu banskoga stola preinačiti, te uspostaviti odluku prvomolbenoga suda. Trošak pravnoga lijeka ima sama stranka nositi, jer ne dotječu uvjeti §-a 316. grpp.

Priopćio **dr. Al. Licht**, odvjetnik u Zagrebu.

Digitized by Google

Svjedočba siromaštva, ma i naknadno doprinesena, oprašta od plaćanja takse.

Riješidba banskoga stola od 11. veljače 19026. br. 1822 II 561/26.
(Odluka sudb. stola u Z. od 12. studenoga 1925. br. 1958/gr.)

Tužitelj P. N. predao je tužbu sudbenomu stolu u Z. još g. 1922., kada, dakle, još nije trebalo već s tužbom doprinjeti taksu za osudu. Do usklade je došlo god. 1925. i sud nije hotio riješiti uskladni zapisnik, dok tužitelj ne doprinese taksu. Na taj poziv tužitelj je doprinesao svjedočbu siromaštva ali se sud nije time zadovoljio, jer da je svjedočba morala biti doprinesena odmah prigodom predaje tužbe, pa je zato zantijevao uplatu propisane takse, jer inače da ne će pariicu uzeti u dalji pretres. Zovodom tužiteljeva utoka je banski stol izdao pod 11. veljače 1926. br. 1822 II 561/26 ovu rješidbu:

Rješavajući itd.... povodom utoka tužitelja P. N. iz Z. proti odluci sudb. stola u Z. od 12. studenoga 1925. br. 1958/gr., kojom nije uvažena tužiteljeva molba za oprost od takse u parnici, već je ovaj pozvan, da u roku od 30 dana uplati propisanu taksu pod prijetnjom, da se ova parnica u dalji rad ne će uzeti, već uložiti medju spise,

b a n s k i s t o l, uvaživ, da prema objašnjenju ministra financija od 4. prosinca 1923. br. 41.056 imadu sudovi pri rješavanju molbe za oprost od taksa parničnih na temelju doprinesene svjedočbe siromaštva ispitati jedino, da li je svjedočba izdaia po nadlenoj vlasti i da li je inače u formalnom pogledu valjana, a naročito da li su u istoj sadržani svi podaci, propisani u čl. 1. i u čl. 26. i 27. pravilnika k taksenomu zakonu, dok financijskim vlastima prinadleži samo pravo kontrole, da li je u konkretnom slučaju bilo mjesta oprostu na temelju formalno valjane svjedodžbe siromaštva, pa u nijednom slučaju nije stranka dužna naknadno podmiriti oproštenu pristojbu; — uvaživ, da se prvostepeni sud, rješavajuć: molbu tužitelja za oprost od taksa, nije držao gornjega objašnjenja ministra financija, koje je obavezno za sve vlasti, te da je mimo postojećih odredaba istoga rješenje parnice učinio ovisnim o plaćanju takse: — uvaživ, da je po tužitelju doprinesena svjedočba siromaštva izdana po nadležnoj vlasti imala sve propisane formalnosti; — uvaživ, da se pitanje važenja svjedočbe u vremenskom pogledu ima prosudjivati po času dožnosti plaćanja takse, u nazočnom dakle slučaju po času, kada je stranka pozvana na doprinos takse; — uvaživ, da je tužitelj baš povodom poziva suda na plaiež takse ishodio i doprinio svjedočbu siromaštva;

obnašao je povodom utoka tužitelja P. M. napadnutu prvosudnu odluku kao na zakonu neosnovanu ukinuti, te tužitelju dozvoliti oprost od plaćanja takse u ovoj parnici, a podjedno prvostepenomu sudu naložiti, da parničnu raspravu u pretres uzme i riješi, te dalje po zakonu postupa. — Trošak pravnoga lijeka ima stranka sama nositi s razloga, što ga protustranka nije skrivila i što ne dotječu uvjeti § 316. grpp.«

Priopćio dr. **I. P.**, Zagreb.

Pitanje, da li je tužba za opravdanje dozvoljene predbilježbe prava zaloga predana u roku propisanom u § 907. grunt. reda, te pitanje eventualnoga brisanja te predbilježbe imade se prosudjivati po § 99. grunt. reda, a o uspiehu parnice pak po § 100. grunt. reda tek kod podnesene molbe za uknjižbu.

Rješenja banskoga stola od 5. svibnja 1926. br. 4900 i 4901.

K o t a r s k i s u d kao gruntovna oblast u V. G-a u molbenom predmetu J. C. iz K. proti F. G. iz G. H. sada u Americi po skrbniku M. G. iz G. H., u kojem prvi u opravdanju predbilježbe prava zaloga pcto. D

Digitized by Google

28,125 spp., dozvoljene mu njegovom odlukom od 8. list. 1925. br. 857/Z., podnaša napis mandatne tužbe.

izdaje odluku od 16. prosinca br. 1925. br. 1901./Z., kojom ulaže napis tužbu u spis time, da ne može privitim napisom citiranu predbilježbu prava zaloga smatrati opravdanom, jer nema zakonskih uvjeta za to, već to prepušta razsudbi presudnoga suda tim više, što molitelj nije udovoljio odluci od 13. studenoga 10925. br. 979/Z. obzirom na odredjeni mu rok za podnešene tužbe za opravdanje predbilježbe. — Isti sud odbija nakon toga podnešenu molbu protustranke, kojom je zatražila brisanje predbilježbe prava zaloga i izdaje o tom svoju odluku od 18. prosinca 1925. br. 1902/Z.

Uslijed utoka molitelja protiv odluke od 16. prosinca 1925. br. 1901/Z. i utoka protustranke proti odluci od 18. prosinca 1925. br. 1092/Z izdao je b a n s k i s t o l rješenje:

1.) od 5. svibnja 1926. br. 4901., prema kojemu je:

uvaživ, da po § 95. grunt. reda opravdanje predbilježbe biva medju ostalim načinima i putem parnice, u kojem slučaju to po § 906. grunt. reda biva predanom tužbom; — uvaživ, da je molitelj podneskom pr. 15. prosinca 1925. br. 1901/Z. dokazao, da je predao tužbu, a da se pitanje, da li je tužbu predana u roku propisanom u § 97. grunt. reda te eventualnoga brisanja predbilježbe imade presudjevati po § 99 grunt. reda, a o uspjehu same parnice pak po § 100. grunt. reda tek kod podnesene molbe za uknjižbu; — uvaživ, da se prema navedenomu napadani dio prvomolbene odluke ne ukazuje na zakonu osnovanim,

o b n a š a o je povodom utoka molitelja J. Č. napadnuti dio prvosudne odluke preinačiti te podnešenje tužbe pr. 15. prosinca 1925. br. 12899. grunt. reda primiti na znanje, ostali nenapadani dio odluke ostaje netaknut. — Trošak pravnog lijeka ima stranka sama nositi s razloga, što joj takov u izvanparbenoj gruntovnoj stvari ne pripada, a ne dotječu uslovi § 316 grunt. parb. post.

2.) Od istoga dana br. 4900., kojim je utok protustranke F. G. otputio i napadnutu odluku iz razloga u njoj navedenih kao opravdanu potvrdio.

Priopćio dr. Z l a t k o C u v a j, odvjetnik u V. Gorici.

Za utemeljenje suda ugovora (§ 42. gradj. sud.) potrebno je izričito obećanje stanovite činidbe na opredijelenom mjestu samo onda, ako činidba ne mora već nužno na tom samom mjestu uslijediti.

Rješidba stola sedmorice od 8. travnja 1926. br. 1146.

(Osuda kot. suda u S. od 12. prosinca 1924. br. 10106/gr. — P 141 — 1924., osuda banskoga stola u Zagrebu od 18. studenoga 1925. br. 13. 830—II—3817—25.).

Protiv F-ove tužbe radi 1.760 D. s naslova usluga za plaću za popravak zubi, izveden u S., podignuo je tuženi M. prigovor nenadležnosti kot. suda u S., jer da je njegovo redovito obitavalište u K., u području kot. suda u B. Prigovor nenadležnosti odbili su sudovi svih triju molbi, a stol sedmorice iz ovih razloga:

Suglasne osude nižih sudova nisu utemeljene ni na tumačenju ni na primjeni zakona očevidno pogrješnoj niti na pretpostavci takovoj, koja bi bila u protuslovlju s jasnim sadržajem parbenih spisa, što naročito vriedi glede pobijane nadležnosti postupajućega suda, jer je izričito obe-

Digitized by Google

ćanje stanovite činidbe na opredijeljenom mjestu samo tada za utemeljenje suda ugovora (§ 42. gradj. sud.) potrebito, ako činidba ne mora već nužno na samom mjestu uslijediti, te jer se o platežu radi istom u drugom redu.

Priopćio dr. Ante Kraljić, odvjetnik, Sušak.

Aprovizacijoni općinski odbori su samo punovlasnici upravnih općina, pa kao takovi nisu samovlasni pravni subjekti, te ne mogu u svoje ime tužiti niti tuženi biti, već to može samo upravna općina kao njihov punovlastitelj.

Rješidba stola sedmorice od 14. svibnja 1926. br. 1451.

(Osuda kotar. suda u Sušaku od 24. ožujka 1925. br. 1822. gr. — P. 27-1923., osuda banskoga stola od 21. listopada 1925. br. 13.565—II—3726—25).

U parnici aprovizacije općine J. protiv tuženoga A. M. radi 18.003 D. spp. i 80 vreća odbio je kot. sud u Sušaku osudom tužbu s ovih razloga: Aprovizacija općine J. tuži A. M. za iznos od 18.003 D. i povratak 80 vreća i tvrdi, daje tuženi od nje uzimao na vjeru robu za ovaj iznos. — Tuženi priznaje, da je primio robu, ali tvrdi da nije robu primio od tužiteljice, već od aprovizacionoga odbora općine J. Poriče, da je tužiteljica ovlaštena na podnešenje tužbe, jer da aprovizacija kao takova i pod tim imenom ne postoji, već postoji samo aprovizacijoni odbor općine J., a nosioc prava i dužnosti je općina J. Niti aprovizacija niti aprovizacijoni odbor općine ne može nastupiti niti kao tužitelj niti kao tuženi, pa pošto protiv općine J. imade likvidnu protutražbinu od 13.205 D. 65 p., to joj stavlja ovu tražbinu u preboj. U kratko prigovara tužiteljici svojstvo juristićke osobe.

Aprovizacijoni odbori i mjesne (općinske) aprovizacije jesu kod nas tvorevina rata i ustrojeni su na temelju naredbe bana od 18. lipnja 1918. br. 22762. Ova naredba odredjuje, da se za svaku upravnu općinu imade osnovati aprovizacijoni odbor, koji će voditi poslove mjesne aprovizacije. Ove aprovizacijone odbore biraju općinski odbori odnosno gradska zastupstva. Kao zadaća aprovizacijonoga odbora označena je briga, da žitelji općine budu opskrbljeni najpotrebnijim životnim namirnicama; da se poskrbi za potrebni kredit, da nabavlja kod zemaljske opskrbe d. d. nužne životne namirnice. Nije pako aprovizacijoni odbor vlastan stvarati zaključke, na temelju kojih bi upravna općina preuzela obveze ili terete. Izričito je pako navedeno, da aprovizacijoni poslovi spadaju u naravni djelokrug općine i da općinski načelnik imade u poslovima aprovizacije sva prava i dužnosti, koja lu kao načelniku općine pripadaju po zak. čl. XVI : 1870., dok općinski odbori imadu na prijedlog aprovizacijonoga odbora stvoriti zaključak, da se kod novčanoga zavoda dozvoli i otvori kredit u formi kontokorentnoga zajma u odredjenoj visini. Ove odredbe sadržane su u §§ 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, i 22. gore citirane naredbe. Nigdje nema u toj naredbi spomena o tom, da bi aprovizacijoni odbor ili aprovizacija imali svoju imovinu, kojom bi mogao samostalno bez privole općinskoga zastupstva raspolagati ili da bi mogao u ime svoje sklapati pravne poslove. Jedino u § 17., gdje govori o rukovanju novca, navadja naredba, da se novac aprovizacije imade čuvati u općinskoj blagajni u posebnom omotu s oznakom, da je to »svojina lokalne aprovizacije«. — Bitnost juristićke osobe jest koli u teoriji toli u praksi prijeporna, ali se svi slažu u tome, da je juristička osoba fingirani pravni subjekt, koji nastaje tako, da se više fizičkih osoba sastave u jedno radi polučenja stanovite točno odredjene svrhe (korporacija) ili tako da postoji imetak, koji imade služiti nekoj stalnoj svrsi (zaklade). U obim slučajevima je bezuvjetno nužno,

Digitized by Google

da postoje odredbe, po kojima će zastupnici jurističke osobe ovu zastupati i za nju nastupiti kao nosioci prava i obveza. Bezuvjetno je nužno za pojam i bitnost jurističke osobe, da ona može biti nosiocem prava i dužnosti, da prema pravilima svojim može sticati ili otuđjivati imetak. — Iz citiranih ustanova naredbe od 18. lipnja 1918. proizlazi jasno, da općinskim aprovizacijonim odborma, koji imadu djelomice zastupati mjesne aprovizacije, nije dano ovlaštenje sticanja ili otuđjivanja imetka, da ovi odbori nisu mogli kontrahirati zajmove niti u svrhu nabave živežnih namirnica, da su izvršni organi aprovizacija organi općinski, da poslovi aprovizacija spadaju u naravni djelokrug općina, pa se stoga mora uzeti, da aprovizacijoni odbor nije ništa drugo, već odbor općinskoga zastupstva sa stalnom odredjenom zadaćom i da aprovizacijonomu odboru i aprovizaciji manjkaju bitna kriterija juristička osobe, a prema tome i »ius standi in iudicio.« — Prema razloženomu valjala je nastupati kao tužiteljica općina J., pa je stoga prigovor promašene aktivne legitimacije uvaživ, te je trebalo tužiteljicu sa tužbom odboiti.

B a n s k i s t o l povodom priziva aprovizacije općine J. preinačio je osudu kotar. suda u Sušaku i odsudio tuženoga A. M. u smislu tužbenih zahtjeva s razloga: Glede glavne stvari priznaje tuženi, da je od aprovizacijonoga odbora u J. primio kukuruz, te opstojnosti utužene tražbine, koja proizlazi i iz njegovih alegovanih neprigovorenih priloga, ne prigovara, ali stavlja prigovor pomanjkanja aktivne legitimacije tužiteljici, jer da potonja odnosno banskom naredbom od 18. lipnja 1928. br. X—22. 762 osnovani općinski aprovizacijoni odbori nisu nikakove juristične osobe i pravni subjekti, već to mogu biti jedno upravne općine. Medjutim ovaj prigovor pomanjkanja aktivne legitimacije nije osnovan. — Po § 1, 6, 8, 9, 11, 22. i 23. citirane banske naredbe su općinski aprovizacijoni odbori posebni od upravnih općina različni pravni subjekti sa svojim odredjenim djelokrugom, te su kao takovi i legitimirani na tužbu. Pošto nema nkakove sumnje, da je aprovizacija općine J. istovjetna sa aprovizacijonim odborom rečene općine, to je naprama takovu stanju valjalo uvaženjem priziva prvosudnu osudu preinačiti i tužbenomu zahtjevu udovoljiti a po § 573. i 577. grpp. tuženoga kao nadvladanu stranku pridržati i na naknadu primjereno obredjenoga troška kao i troška priziva.

S t o l s e d m o r i c e je povodom previda tuženoga A. M. uspostavio osudu kotar. suda u Sušaku s ovim obrazloženjem: Protiv zahtjevu aprovizacije općine J. za platež iznosa od 18.003 D s naslova kupovnine za kupljeni iz aprovizacije kukuruz i povratak 80 vreća stavio je tuženi prigovor aktivne legitimacije, jer da aprovizacija općine J. ne postoji kao juridička osoba, već da postoje aprovizacijoni odbori kao organ upravne općine J., pa da je s toga samo upravna općina J. aktivno legitimirana na tužbu. — Pobijana osuda banskoga stola stavila se na stanovište, da je aprovizacija općine J. istovjetna sa aprovizacijonim odborom iste općine, pa da su prema banskoj naredbi od 18. lipnja 10918. br. X—22.762 općinski aprovizacijoni odbori posebni od upravnih općina različni subjekti sa svojim odredjenim djelokrugom, pa da su kao takovi aktivno legitimirani na tužbu. Ali ovo stanovište nije na zakonu osnovano. Istina je, da se tužiteljica aprovizacija općine J. ima smatrati istovjetnom sa aprovizacijonim odborom iste općine, što proizlazi iz punomoći, koju je zdao aprovizacijoni odbor J. zastupniku za podignuće tužbe, što pak nije bilo ni sporno. Prema citiranoj po banskom stolu naredbi bana od 18. lipnja 1918. jesu pak ti aprovizacijoni odbori organi upravnih općina, kojima su povjereni poslovi oko aprovizacije žitelja općine (§ 1.), te koje biraju općinski odbori (§ 2.). Po-

Digitized by Google

slovi aprovizacijoni spadaju u naravni djelokrug općina (§ 12.), te načelnik općine, koji po zakonu zastupa upravne općine, ima voditi brigu o tom, da budu pravno valjani zaključci aprovizacijonih odbora i općinskih odbora u redu izvršivani (§ 14.). Prema tome su aprovizacijoni odbori samo izvršujući organi općina kao korporacije, kojoj je svrha, da svoje općinare opskrbi potrebnim živežnim namirnicama. Stoga aprovizacijoni odbori ne mogu u svoju korist i u svoje ime sklapati obveza i isticati vlasništva ili druga koja prava, već samo kano punovlasnici u smislu § 1017. o. g. z. za upravu općinu i u ime iste, pa stoga iz njihova poslovanja utemeljena prava i obveze pripadaju punovlastitelju, a ne aprovizacijonomu odboru kano punovlasniku. Prema tome se aprovizacijoni odbori ne mogu smatrati samovlasnim pravnim subjektom, pa ne mogu u svoje ime niti tužiti niti tuženi biti, već je samo upravna općina J. po svojem zakonitom zastupniku na podignuće ove tužbe bila ovlaštena. — Stoga se je morala povodom previda tuženoga pobijana osuda banskoga stola preinačiti i uspostaviti osuda prvostepenoga suda, koja tužiteljicu kao aktivno nelegitimirana s tužbenim zahtjevom odbija.

Priopćio dr. Ante K r a l j i ć, odvjetnik, Sušak.

Doznaka stana po stanbenoj vlasti je samo doznaka na neizvjesno vrijeme, te uredbe i zakoni o stanovima, na temelju kojih je doznaka slijedila, štite protiv otkaza po općim propisima samo dotle, dok su dotične uredbe i zakoni o stanovima na snazi.

Rješidba stola sedmorice od 15. travnja 1926. br. 1238.

(Osuda kot. suda u P. od 18. listopada 1925. br. 13.759/gr., osuda bans. stola od 26. studenoga 1925. br. 24.464.)

U usmeno raspravljenoj parnici, tužitelja M. M. proti tuženoga N. N. zbog otpovijedi najma stana spp., u kojoj je k o t a r s k i s u d u P. osudom od 18. listopada 1925. br. 13.759/gr. sudio: Prigovori se odbijaju, odluka od 2. srpnja 1925. br. 7792/gr. uzdržaje se u kreposti, te je tužitelj dužan ispraznuti u kući stan od 4 sobe, kuhinje, smočnice podruma, tavana i drvarnice do 1. studenoga 1925. pod prijetniom ovršne deložacije te naknaditi tuženomu parbeni trošak od D 428 u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; — a b a n s k i s t o l povodom ništovne žalbe i priziva tužitelja osudom od 26. studenoga 1925. br. 24.464 žaobu ništovnu odbacio, povodom njegova priziva pak prvosudnu osudu preinačio otpovijed tuženoga 30. svibnja 1925. br. 7792/gr. stavio van snage, te tuženiku naložio platež parbenoga troška od 1582 D. u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe;

s t o l s e d m o r i c e našao je osudom od 15. travnja 19026. br. 1238 uvaženjem previda tuženoga preinačiti pobijanu osudu banskoga stola i uspostaviti onu prvostepenoga suda. Trošak pravnoga lijeka se ne dopituje, jer nije zatražen.

R a z l o z i: Pravilno uzimlju niži sudovi po stanju spisa, da je za rješenje ovoga spora nadležan redoviti sud, a ne sud za stanove, jer se tužitelj ne može smatrati licem zaštićenim po čl. 12. zakona od 18. svibnja 1925. o stanovima. Tuženi kao suvlasnik i predmnijevani upravitelj (§ 1238. o. g. z.) imovine svoje supruge kao suvlasnice kuće, u kojoj tužitelj stanuje, legitimiran je na otkaz najma stana. Tužitelj nije ni u svojim prigovorima ni tečajem rasprave naveo, kakove prostorije ili objekte izuzev onih navedenih u otkaznoj molbi navodno još drži u najmu, pak je s

Digitized by Google

toga i po njemu ponudjeni dokaz očevidom suvišan, i s toga pravilno obzirom na propis § 107. grpp. ostao neproveden. U ostalom imade tužitelj vratiti tuženomu one prostorije i objekte, najam kojih mu je otkazao. Tužitelj ni ne tvrdi, da je sa tuženim ugovorio najam stana na godinu dana ili dulje, već samo, da je već dulje od godine dana u prijepornom stanu, ali ne na temelju pogodbe sa tuženim, već na temelju doznake stanbene vlasti, kako to tvrdi tuženi, a tužitelj porekao nije. Iz ove se pak neporečene tvrdnje tuženoga ne može izvoditi, kako to čini banski stol, da je otkaz imao uslijediti na rok od tri mjeseca, jer su stanbene vlasti doznačivale stanove na neizvjesno vrijeme, a postojeće uredbe i zakoni o stanovima, na temelju kojih je tužitelju prijeporni stan doznačen, štitili su ga protiv otkaza po općim propisima samo dotle, dok su isti stajali na snazi. — U § 2. sl. c) min. nar. od 17. prosinca 1858. (br. 230 z. v. l.) ustanovljeni pak rok otkaza od 3 mjeseca odnosi se samo na najme nastale pogodbom, kakove medju sadanjim parbenim strankama nema, pa je po stanju spisa i na zakonu osnovana osuda prvostepenoga suda. — Stoga je valjalo uvažnjem previda preinačiti pobijanu osudu banskoga stola i uspostaviti onu prvostepenoga suda. **N. N.**

Oduzeće dosudjene prisege zamolnim putem po sudu u Budimpešti.

Rješenje stola sedmorice od 11. svibnja 1926. br. 92.

(Odluka kot. suda u S. od 24. lipnja 1925. br. 1177 gr., rješidba bans. stola od 30. rujna 1925. br. 16.174.)

U usmeno raspravljenoj parnici M. M., tužitelja, proti N. N., tuženice, u kojoj je kot. sud u S. odlukom od 24. lipnja 1925. br. 1177/gr. medju ostalim odbio zahtjev tužene za oduzeće domirne prisege zamolnim putem kod kot. suda u Budimpešti II. kotara, a banski stol povodom utoka tuženice rješidbom od 30. rujna 1925. br. 16.174 napadani dio prvomolbene odluke potvrdio;

stol sedmorice rješenjem od 11. svibnja 1926. br. 92 vidiv, da je nepritomnim, koji bez velikih troškova i truda ne mogu doći u mjesto suda, da polože prisegu, po § 243. grpp. prosto zamoliti, da dosudjenu prisegu polože kod onoga suda, u području kojega prebivaju; — vidiv, da tužena N. N. prebiva u Budimpešti, pa da je zamolila, da se za oduzeće dosudjene joj domirne prisege zamoli nadležni sud u Budimpešti; — vidiv, da izmedju naše države i Madjarske ne postoji konvencija, koja bi uredjivala recipročnu pravnu pomoć; — ali vidiv, da se usuprot toj činjenici može otpraviti nadležnomu sudu u Budimpešti zamolnica za oduzeće prisege od tužene, a ako odbije madjarski sud provedbu zamolnice, imade prvostepeni sud o tome izvijestiti odjeljenje ministarstva pravde radi odredjenja retorzivnoga postupka, a glede oduzeća prisege shodno odrediti;

našao je povodom izvanrednoga previdnoga utoka tužiteljičina preinačiti obje suglasne rješidbe nižih sudova te prvostepenom sudu naložiti, da odnosno zamolno pismo nadležnomu sudu u Budimpešti otpravi. — Rješenje glede naknade troška utoka i izvanrednog previdnoga utoka odgadja se do položenja tuženoj dosudjene prisege. **N. N.**

Digitized by Google

b) Kazneno.

Kazna za prestupak uvrede kraljice (§ 91. b) srp. k. z.) može se spustiti ispod 1 godine dana.

Rješidba stola sedmorice, odio A, od 8. travnja 1926. br. 1103.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni povodom žalbe ništovne A-ove proti osudi sudbenog stola u Og. od 6. ožujka 1926. br.I. 715-24., kojom je taj sudbeni stol osudio A-ovu zbog uvrijede kraljice po § 91. sl. b) kriv. zakona na kazan zatvora od jedne godine dana, našao je svojom rješidbom od 8. travnja 1926. br. 1103 priziv optužene zbog izreke o kazni uvažiti, te joj ovu po §-u 292. k. p. sniziti na šest mjeseci zatvora s razloga:

Priziv optužene zbog prestrogo odmjerene kazne uvažen je pogledom na olahkotne okolnosti, već po prvostepenom sudu u obzir uzete, te joj kazan po § 292. k. p. snižena na šest mjeseci zatvora.

Priopćio **dr. Ante Kraljić,** odvjetnik u Sušaku.

Prijestup namjerne povrede žiga, označen u § 145. toč. 2. zakona o zaštiti industrijske svojine.

Rješidba stola sedmorice od 16. srpnja 19025. br. 2009.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni, povodom žaobe ništovne optuženih D. i L. G., proti osudi sudbenoga stola u Zagrebu od 7. studenoga 1924. I. 5030—1922., kojom je rečeni sudbeni stol sudio:

M. D., 34 godine star, i t. d., L. G., 55 godina star i t. d., — krivi su: što su neustanovljenih dana godine 1922. i 1923. u Z. kao suvlasnici trgovačke tvrtke G. i D. stavili u promet bočice sa kemičkim sredstvom za čišćenje kovina pod nazivom S., a označene žigom u crvenoj i zelenoj boji, koji je posvema sličan dne 2. rujna 1921. pod br. 561 po upravi za zaštitu industrijske svojine u Beogradu zaštićenomu žigu za kemično sredstvo čišćenja kovina S. vlasništva trgovačke tvrtke S. & Comp., ne samo u napisu već i u tekstu, koji je s njemačkoga doslovce preveden, — da su dakle, podražujući tudjemu zaštićenomu žigu u malim izmjenama i takovim načinom, da bi obični kupac mogao primjetiti razliku samo, ako obrati naročitu pažnju, istim žigom snabdjevali svoje proizvode, namijenjene saobraćaju, koje su i prodavali, pa su time počinili prijestup namjerne povrede žiga, označen u § 145. točka 2. zakona o zaštiti industrijske svojine; — uslijed toga osudjuju se po § 148. II. gore citiranoga zakona na kazan globe od tri hiljade dinara, koja se kazan u slučaju neutjerivosti pretvara u kazan zatvora u trajanju od trideset dana, nadalje da po § 330. k. p. solidarno nose troškove kaznenoga postupka, a ovrhe kazni svaki za sebe, koji se po § 332. k. p. proglašuju utjerivima, dočim se privatni učesnik sa svojim odštetnim zahtjevom po § 307. k. p. upućuje na redovit put gradjanske parnice; — napokon imadu platiti taksu na osudu u iznosu od 50 dinara po tab. 193. zakona o taksama, konačno imadu platiti trošak zastupanja odvjetnika dra L. Š. u iznosu od pet hiljada dinara;

našao je nakon saslušanja državnoga nadodvjetnika žalbu ništovnu optuženih M. D. i L. G. kao neosnovanu temeljem § 282. stavka IV. slovo b) k. p. odbaciti, a njihove prizive u pogledu dosudjenih im kazni

Digitized by Google

temeljem § 291. k. p. uvažiti, te im kaznu globe sniziti svakome na 1500 dinara, koja se kazna u slučaju neutjerivosti pretvara u kazan zatvora u trajanju od 15 dana.

Razlozi: Oba optuženika pobijaju osudu prvostepenoga suda s razloga ništavosti po točki 4., 5., 9. slovo d), b) i c) i 10. § 277. k. p. No u pogledu točke 10. ne navode ništa konkretnoga, u čemu bi se imala ništavost sastojati. — S obzirom na točku 4. navode, da su predložili na glavnoj raspravi, da se preslušaju svjedoci inž. S. G. i predsjednik Saveza trgovaca o okolnosti, da u godini 1923. nisu upotrebljavali etikete priložene u prijavi, nadalje da je tužiteljica već u proljeću godine 1922. znala, da su oni svoj produkt nazvali »S.« i stavili u promet sa etiketom, koju je optuženi D. priložio svojemu preslušnomu zapisniku i da im je zastupnik tužiteljice pisao, da je njihov produkt »S« zaštićen i tražio, da prestanu producirati »S«, te konačno, da nitko od trgovaca nije znao o ponovnoj zaštiti tvrtke S. et Comp. No time, što je sudac odbio te prijedloge, nije učinjena ništavost, a niti se može taj ništovni razlog po § 277. in fine k. p. u korist žalitelja uvažiti, jer nepreslušavanje tih svjedoka nije s obzirom na dokazala, iznešena na glavnoj raspravi, i na uvjerenje suca moglo štetonosno utjecati na rješidbu, a osim toga je sud obrazložio, zašto ne uvažuje obranu žalitelja, a to obrazloženje nije u protuslovlju sa spisima, pa izreka suda o tom, da nema okolnosti, koje bi ukidale kažnjivost, naime da je nastupila zastara, kako će to niže biti posebno obrazloženo, nije utemeljena na krivom ili pogrješnom tumačenju zakona.

Optuženici tvrde, da je ništavost po točki 5. učinjena time, što se u osudi tvrdi, da su optuženici godine 1922. i 1923. stavljali u promet »S« sa etiketom u prijavi priloženom, pa da su oni faktično još godine 1922., čim ih je oštećenica obavijestila, da je njezin žig zaštićen, promijenili žig. Ni u tom pravcu nije žalba osnovana. Osuda se doduše odnosi na žig, koji su optuženici upotrebljavali, te koji je po tužiteljici u prijavi doprinesen. U razlozima osude se spominje i novija etiketa optuženika, koju je optuženi D. doprinesao i za koju tvrde, da su ju kasnije upotrebljavali umjesto inkriminirane; nu ta okolnost nije od odlučne važnosti, čim je utvrdjeno, da su optuženici upotrebljavali u ljetu godine 1922. inkriminiranu etiketu, pa se ne može reći, da je izreka suda o odlučnoj činjenici nerazgovjetna ili nepotpuna ili sama sa sobom u protivrječju.

Dalje se tvrdi, da je ništavost po točki 9. slovo a) počinjena time, što su optuženici oglašeni krivima, jer su »stavljali u promet bočice« — pošto stavljenje u promet uopće ne čini delikta, označenoga u § 145. zakona o zaštiti industrijalne svojine. — Nadalje da sudac nije obrazložio, u čem se sastoji »zlonamjerna povreda žiga«. Za takovu povredu da je svakako potrebna svijest, da podražuju tudji žig, dakle znanje, da je treći svoj žig zaštitio, a oni da za ponovnu zaštitu bijega nisu znali, pa da stoga nisu mogli dolozno postupati. Ni ova tvrdnja nije osnovana, jer optuženici nisu oglašeni krivim samo za to, što su u promet stavili bočice, već što su to učinili, označivši ih žigom, koji je posvema sličan zaštićenomu žigu tvrtke S. et Comp.

Što se namjerne povrede žiga tiče, to je prvostepeni sud isporedjenjem obiju žiga utvrdio, da je žig optuženika naprosto kopiran, da su očigledno slični, a to da su optuženici učinili, htijući se poslužiti popularnošću S-ovoga fabrikata a protiv dobrih trgovačkih običaja, i da su nedopuštenom konkurencijom htjeli istisnuti S-ov fabrikat, podražujući toga

Digitized by Google

radi zaštićeni žig oštećenice. — Prvostepeni je sud nadalje utvrdio, da je zaštitni žig tvrtke S. et Comp. u registar žigova unesen 8. rujna 1902i., a sa pravom prvenstva od 30. prosinca 1920.; pošto se i po zakonu imade zaštita žiga obznaniti u Glasniku sa slikom žiga, pošto je žig tvrtke S. et Comp. označen, da je zaštićen i pošto je sud utvrdio, da su etikete ove tvrtke već davno u prometu, te da su optuženici namjerno postupali kod povrede žiga, to je sud sva zakonita obilježja djela, kažnjivoga po zakonu o zaštiti industrijske svojine, u osudi istaknuo tako, da se ne može govoriti ni o ništavosti točke 9. slovo a).

Ništavost točke 9. slovo b) nalaze optuženici u tom, što sud nije uvažio prigovora zastare. Nu i ta tvrdnja nije osnovana. Prvostepeni je naime sud utvrdio, da su optuženici svoje etikete, zbog kojih je podnesena prijava, priredili u ljetu godine 1922., a pošto je kaznena prijava podnesena dne 7. prosinca 1922., a optuženici su bili pozvani na preslušanje pozivom od 12. prosinca 1922. te pošto se namjerna povreda žiga kazni zatvorom od 15—90 dana, odnosno globom od 1500—9000 dinara, to je prijavom prekinuta zastara i u onom slučaju, kada bi se zastarni rok računao samo sa 6 mjeseci.

Konačno navode optuženici, da je ništavost točke 9. slovo c) učinjena time, što nije dokazano, da je O. S. kao suvlasnik trgov. tvrtke S. & Comp. Wien, ovlašten tu tvrtku zastupati, pa da stoga nema po zakonu valjane optužbe tako, da nije izvidjeno, da li nije zaštita žiga radi neplaćenja takse utrnula. Nu uvaži li se, da je kaznenu prijavu podnesao S., koji je punomoć kao vlasnik tvrtke S. et Comp. potpisao; uvaži li se, da optuženici tečajem izvida nisu prigovorili legitimaciji O. S. za podnošenje kaznene prijave, već što više priznali, da ih je ta tvrtka i pred gradjanskim sudom tužila za odštetu iz istoga djela, to se onda ne može ispravno tvrditi, da u nazočnom lučenju nema tužbe oštećenika, odnosno da manjka po zakonu propisana optužba.

Valjalo je stoga žalbu ništovnu kao neosnovanu po § 282. stavka IV. slovo b) k. p. odbaciti, tim više, što se iz ovjerenoga propisa registra uprave za zaštitu industrijalne svojine vidi, da je godišnja zaštitna taksa unaprijed plaćena do 30. prosinca 1930. pa stoga pripada oštećenici u smislu zakona pravo na zaštitu žiga.

Što se pak tiče priziva optuženika u pogledu dosudjenih im kazni, valja uvažiti, da se ove doista ukazuje prestrogo odmjerenima, pa ih je valjalo primjereno sniziti, kako je to u dispozitivnom dijelu ove vrhovne osude i učinjeno. Zahtjevu za uvjetno osudjenje nije se moglo udovoljiti, jer se ne stječu pretpostavke zakona od 26. kolovoza 1916.

Priopćio **dr. Ivan Šerkić.**

O pojmu komunističke propagande. — Razlika izmedju pripremnih i pokušanih radnja po §§ 41. i 43. srp. k. z.

Rješenje stola sedmorice, odj. B., od 16. prosinca 1925., Kl. 347/25.

Stol sedmorice, odjeljenje B., kao kasacijski sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika K. B. i R. R. te državnoga odvjetnika protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Š. od 10. lipnja 1925. posl. br. Vr. VII.

Digitized by Google

157/24-11, kojom su u smislu § 259. br. 3 k. p. bili riješeni od optužbe i to: optuženik I. M. zbog zločinstva po čl. 1. br. 1. i 2. zakona od 2. kolovoza 1921.; — optuženici R. R. i K. B. zbog pokušaja zločinstva po čl. 1 br. 1. i 2. zak. od 2. kolovoza 1921. a optuženik M. A. zbog prestupljenja po §§ 91, 92 103 i 104 srp. k. z., a proglašeni krivima K. B. za zločinstvo po čl. 1. br. 1. zak. od 2. kolovoza 1921. i R. R. za prestupljenje po §§ 91, 92, 103 i 104 srp. k. z. — nakon provedene javne rasprave

presudio je: Ne udovoljuje se ništovnoj žalbi optuženika K. B. i R. R. a ni onoj državnoga odvjetnika, u koliko je upravljena protiv odrješenja M. A. pod toč. IV. pobijane presude, dočim se udovoljuje žalbi ništavosti državnoga odvjetništva, u koliko je upravljena protiv odrješenja pod točkama I., II. i III. napadnute presude; pobijana se presuda, ostavljajući ju upogled točke IV. toč. 1. i 2. netaknutom, ukida u točkama I., II. i III. te u izreci o kazni, te se izriče:

Optuženik I. M. kriv je zločinstva po čl. 1. br. 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi od 2. kolovoza 1921., Sl. N. od 3. kolovoza 1921., br. 170, a što je za vrijeme prve četvrti 1924. god. u Š. i u S. činio komunističku propagandu rasturivši 100 komada Lenjinovih slika.

Optuženik K. B. kriv je pokušanoga zločinstva po § 41. srp. k. z. i čl. 1. br. 1. cit. zak., što je neodredjenoga dana mjeseca ožujka 1924 u Š. primio od I. M. 37 komada Lenjinovih slika u svrhu, da ih rasturi i tako čini komunističku propagandu, ali je u tome bio spriječen, jer mu ih policija zaplijenila, — dakle počeo izvršenje zločinstva, koje nije izvršio zbog drugoga čega, što nije stalo u njegovoj volji.

Optuženik R. R. kriv je pokušanoga zločinstva po § 41. srp. k. z. i čl. 1. br. 1. cit. zak., što je dne 29. travnja 1924. u Š. primio od K. B-a 10 komada objave, kojoj je naslov »revolucijonarna proleterska omladino Jugoslavije! Mladi radnici, radnice, šegrti! Radna omladino sela«, u svrhu, da ih rasturi i tako čini komunističku propagandu, ali je u tome bio spriječen, jer mu ih je policija zaplijenila, — dakle počeo izvršenje zločinstva, koje nije izvršio zbog drugoga čega, što nije stalo u njegovoj volji.

Osim konfiskacije proglasa, izrečene u prvostepenoj presudi, određuje se po čl. 2. cit. zak. i konfiskacija Lenjinovih slika. — Priziv državnog odvjetnika upogled mjere kazne postaje time bespredmetan. — Osudjeni optuženici dužni su, da plate trošak kaznenoga postupka u smislu i granicama §§ 369, 390 i 391 k. p. te propisnu taksu.

Razlozi: Žalba ništavosti optuženika B. i R., pošto govori o svemu i svačemu, a samo ne ob onome, što bi moglo ostvariti koji razlog ništavosti, predvidjen u § 281. k. p., i pošto na svoj način prikazuje djela optuženika ne osvrčući se na činjenice, koje je utvrdila prvostepena presuda, tvrdi, da prema onome, što je navela ista presuda, nema za sebe razloga, da ne navodi nikakovih činjenica za svoje obrazloženje i da stoga postoji razlog ništavosti po § 281, br. 5. k. p. Ali prvostepena presuda je obrazložena, a zbog pomanjkanja razloga može biti ništava u smislu naprijed spomenute odredbe, ako u njoj uopće nema razloga, a ne ako se ti razlozi čine obrani nedovoljni ili se čak ne poklapaju s onim razlozima, koje ona navadja. Valjalo je s toga odbaciti optuženikovu žalbu ništavosti.

Nije osnovana niti žalba ništavosti državnoga odvjetništva, u koliko na osnovu istoga razloga ništavosti pobija odrješenje optuženika M. A.

Digitized by Google

pod točkom IV. prvostepene presude. Ova bi imala biti nepotpuna, jer nije uzela u obzir obavijest policije, da optuženik pripada komunističkoj partiji i da je prilično i pismen, kako se razabira iz njegova potpisa na zapisniku. Ali da je prvostepena presuda i uvažila te okolnosti, ne bi to utjecalo na rješenje parnice, čim je prvostepeni sud povjerovao navodima optuženika i suoptuženika, t. j. da optuženik u ovom konkretnom slučaju nije znao, o čemu se radi, jer je prosti težak, kojega je suoptuženik uvjerio, da letci ne sadrže ništa kažnjivo.

Osnovana je naprotiv žalba ništavosti državnog odvjetništva, u koliko na osnovu § 281. br. 9 a, k. z. pobija odrješenje pod toč. I., II. i III. prvostepene presude. Ona pod I. rješava optuženika od optužbe, da je rasturanjem 100 komada Lenjinovih slika pravio komunističku propagandu i da je time učinio zločinstvo po članu 1. br. 1 zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi od 2. kolovoza 1921., jer da komunistička propaganda sama po sebi, u koliko ne podstrekava na nasilje prema državnim vlastima i uopće na zločin i terorizam, nije po naprijed spomenutom kažnjiva, a da se u rasturanju Lenjinovih slika bez izričitoga poticaja na ono, što se je gore navelo, ne može uvidjeti takova aktivna komunistička propaganda, a to manje, što se je u ovom slučaju rasturanje slika ograničilo na relativni mali broj tako, da se takovu skoro teoretsku propagandu ne može ni smatrati opasnom. S pravom pobija žalba ništavosti ovo mišljenje kao pravno pogrješno. Prvostepena presuda preusko shvaća pojam komunističke propagande, kada veli, da se za to hoće podstrekavanja na nasilja prema državnim vlastima i uopće na zločin i terorizam. I bez podstrekavanja na ta djela može biti komunističke propagande, jer je za to dovoljna već takova djelatnost, kojom se koga nagovara ili potiče, da pristane na komunizam, da se pridruži komunističkom pokretu, pa da se time predobiju nove pristaše ili uzdrže i ojačaju stari u svojem uvjerenju. Razumije se pak po sebi, a očigledno izilazi iz istoga zakona pogotovo iz njegova člana 1., da ovaj pod komunizmom jamačno ne razumijeva čisto socijalnu nauku o problemu jednakosti ljudi u ekonomskom pogledu, već ima u vidu onaj danas aktuelni pokret, koji ide za tim, da ognjem i mačem ruši postojeći društveni poredak po primjeru Rusije i da ga zamijeni sovjetima, crvenom vojskom, proletarskom diktaturom. Da se taman ovako shvaća komunizam i u sredini, kojoj pripadaju optuženici, vidi se po proglasu »Revolucijonarna proletarska omladina Jugoslavije«. »Mladi radnici radnice i šegrti! Radna omladino sela!«, zbog rasturivanja kojega je bio osudjen optuženik K. za zločinstvo po čl. 1. br. 1 zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi. Najistaknutiji predstavnik takova komunizma je bio Lenjin, čovjek akcije, koji ga je ostvario. Rasturivaije njegove slike po nalogu nezavisne radničke partije, kojoj je pripadao i optuženik M., medju radništvom i seljaštvom ispoljava jasno u najmanju ruku nastojanje, da se predobiju pristaše za komunizam u gornjem smislu riječi. A budući se je po ovome, što se naprijed spomenulo, već u ovoj djelatnosti ostvario pojam komunističke propagande, pa da i nije optuženik M. pripočeo vršiti. U § 43. srp. k. z. odredjuje se pak, da se djela, kojima se tko samo sprema, da učini krivično djelo, a još ga ne započne, ne će kazniti, osim kada zakon i za sama ta djela kaznu odredjuje. Radi se samo o pitanju, je li optuženik R. svojom djelatnošću u smislu gornjih odredbi, započeo izvršenje komunističke propagande rasturanjem toga proglasa, ali to nije izvršio, ili se samo spremao, da to učini, a još nije započeo. Za rješenje toga pitanja svakako je neodlučno, je li optuženik još mogao dragovoljno odustati od naumljenoga rasturivanja

Digitized by Google

proglasa pa makar na način, da u vanjskom svijetu izostane uopće svaka njegova djelatnost u pravcu rasturanja.

Mogućnost prostog odustanka postoji uvijek kod t. zv. nesvršenoga pokušaja, a da stoga pokušaj ne prestaje biti pokušajem. Da nije tako ne bi moglo biti govora o pokušaju u velikom broju slučajeva, jer se gotovo nikada ne može isključiti, da učinilac ne bi bio odustao prije, nego će svršiti zločinstvo. Ali da se može isključiti pokušaj stoga, što kriviČno djelo nije izvršeno zbog nečega, što je stajalo u volji onoga, koji ga je započeo vršiti, treba da je ta okolnost i nastupila; — a tako i u pogledu odustajanja nije dovoljna sama mogućnost, da je učinilac mogao odustati prije, nego će izvršiti krivično djelo, već odustanje dolazi u obzir istom onda, kada je faktično uslijedilo. Bitno je za razliku izmedju pripremnih i pokušanih radnja samo činjenica, je li ili nije započeto izvršenje krivičnoga djela. Započinjanje izvršenja čini granicu izmedju tih radnja. Ali time još nije dana sigurna osnova, da se u svakom slučaju može odmah raspoznati, radi li se o jednim ili drugim radnjama. Po shvaćanju prvostepene presude bio bi pokušaj u ovom slučaju moguć samo onda, kada bi bio optuženik pružio ruku, da komu preda proglas, a u tome bio spriječen, jer bi se samo takova radnja mogla smatrati sastavnom česti krivičnoga djela. Da je tako valjalo bi smatrati pokušajnom radnjom samo onu radnju, koja stoji neposredno pred onom, kojom je dovršeno krivično djelo. Ali za takvo mišljenje nema oslonca u § 41. srp.k. z. a pobija ga § 44. srp. k. z., jer ovaj izrično predvidia i podalje radnje kao pokušajne radnje, netom odredjuje, da se pri udaranju kazne za pokušano zločinstvo mora gledati, koliko daleko odstoji djelo, kojim je zločinstvo započeto od njegova svršetka i da se prema tome može sići do četvrtine one kazne, koju bi krivac po zakonu zaslužio, da je zločinstvo sasvim izvršio. Ali s druge strane nema sumnje, da što je radnja bliže svršenomu krivičnomu djelu, što jače ispoljava namisao i odluka, da ga izvrši i što se po svojoj prirodi prikazuje ekskluzivnija u pravcu ostvarenja zločinstva, tim će lakše biti moguće povući pouzdan zaključak, je li dotičnom radnjom započeto izvršenje krivičnoga djela. Svi se ti momenti stiču u ovom slučaju u takovoj mjeri, da jasno dokazuju započinjanje radnje izvršenja krivičnih diela. Propagandistički proglasi u komunističkom smislu bili su isključivo namijenjeni rasturanju prilikom slave 1. svibnja. K. B., koji ih je sam rasturivao, predao je više komada toga proglasa optuženiku R., da ih rastura, i ovaj ih je u tom cilju u oči 1. svibnja primio i odnio kući, ali je u rasturivanju bio spriječen. Da mu policija nije te proglase zaplijenila, on bi ih bio rasturio. Zato mora optuženik odgovarati za pokušaj zločinstva po § 41. srp. k. z. i čl. 1. br. 1 naprijed spomenutoga zakona.

Zbog pokušaja istoga zločinstva bio je pod III. oslobodjen također K. B. koji je od suoptuženika M. primio 37 slika Lenjinovih, da ih rasproda, ali su mu prije toga bile u kući zaplijenjene od policije. Prvostepena presuda obrazlaže rješenje na isti način kao pod I. i II. u pogledu rješenja suoptuženika M. i R., ali isti razlozi, s kojih je kasacijoni sud držao, da su se ta dva suoptuženika ogriješila o zakon, važe i za odgovornost ovoga optuženika, kojega je stoga također valjalo osuditi.

Digitized by Google

Društvene vjesti.

Za kongres pravnika Kraljevine Srba, Hvata i Slovenaca odnosno za njegovu glavnu skupštinu, koja će se održati ove godine u Ljubljani od 9. do 12. rujna, javilo se iz sredine našega društva razmjerno malo članova. Mi smo uvjereni, da se to ima pripisat i manje više običaju naših ljudi, da sve obave u zadnji čas, ali upozorujemo članove, da se ovaj put prijave ne će moći u zadnji čas primati. Primat će se do konca o. m. (srpnja), a tek u iznimnim slučajevima do 15. kolovoza. S prijavom za učestvovanje skupštini Kongresa treba ujedno poslati i kongresnu članarinu, koja iznosi za pripadnike slobodnih zvanja D. 120, a za javne činovnike D. 60. Primaju se prijave samo onih, koji su ujedno članovi našega društva, jer prema pravilima Kongresa njegovim članom može biti samo onaj, koji je ujedno članom kojega od pravničkih udruženja. Razumije se, da je daljnji uvjet, da je prijavitelj podmirio ujedno i društvenu članarinu; zato će oni, koji nisu toj dužnosti udovoljili, najbolje učiniti, da s kongresnom članarinom, doznače i onu društvenu. U tu svrhu prilažemo današnjemu broju i uplatni list poštanske štedionice. Svaki član Kongresa može sa sobom povesti još najviše dva člana obitelji; za svakoga od njih plaća pristojbu jednaku vlastitoj članarini. Tko želi, da mu se rezervira soba u hotelu, ili u privatnom stanu ili u zajedničkim spavaonama, neka takodjer to javi.

Kao što smo već u zadnjem broju javili, Kongres se otvara dne 9. rujna a zaključuje dne 11. U nedjelju, dne 12. rujna, bit će izlet u Celje i Maribor. Bit će to zapravo manifestacijono putovanje. Na prolazu kroz Celje zadržat će se gosti oko 1 sat, a u samome Mariboru oko tri sata tako, da će se iz Maribora izravno vraćati izletnici kućama. Pripremni odbor ima u kombinaciji paralelno jedan izlet na Bled, ali da li će se ta kombinacija ostvariti, odlučit će se po svoj prilici tek na samome Kongresu jer će to ovisiti poglavito o tome, koliko će učesnika biti na onome manifestacijonome izletu i koliko bi ih htjelo na Bled, a ovisit će dosta i o vremenu, koje se ove godine pokazalo dosad vrlo ružnim i nestalnim.

Naučni program Kongresa priopćili smo u prošlome broju — Iskaznice za Kongres, koje će ujedno služiti kao legitimacija za pogodovnu vožnju željeznicom, primit će prijavitelji koncem kolovoza, ali svakako na vrijeme, pa zato molimo, neka ih prerano ne urgiraju. S iskaznicama primit će program i potanje upute kao i ekscerpte referata, što će se na Kongresu čitati. Na Željeznici imat će se svakako popust, ali da li 50% ili 20% (kao lani) to još nije poznato, jer još nije stigao odgovor ministarstva saobraćaja. Ljubljanske kolege rade marljivo, da što ljepše dočekaju goste, kako bi oni i sa ljubljanskoga Kongresa vratili se onako zadovoljni, kako im je to bilo na kongresima u Zagrebu i Beogradu.

Udruženje za zaštitu književne i umjetničke svojine u Zagrebu izabralo je svojim predsjednikom sveuč. prof. dra. Milorada Stražnickoga, a tajnikom prof. Srećka Albinia. U društvu začlanjena udruženja imenuju za njegov odbor svoje delegate, pa je tako naše Pravničko društvo delegiralo u odbor novoga društva sveuč. pros. dra. Srećka Zugliu, koji je i dosada dosta radio za osnutak toga društva. Dne 16. srpnja održaje se prva sjednica novog odbora, na kojoj će se izvijestiti o akciji za posebni zakon o zaštiti književne i umjetničke svojine u našoj državi i odlučiti o sudjelovanju na Kongresu Medjunarodnog udruženja za zaštitu

Digitized by Google

književne i umjetničke svojine (Association littéraire et Artistique Internationale) u Parisu, koji će se kongres održati ove godine u Varšavi i Pragu koncem rujna i početkom listopada.

Preporučamo članovima, da podupru ovo novo društvo, koje ima jednu specijalnu svrhu, srodnu s općom svrhom našega Pravničkoga društva. Članarina iznosi godišnje D. 20 za pojedince, a D. 100 za društva. Prijave prima i informacije daje tajnik prof. Srećko Albini, Zagreb, Gajeva ulica 51.

Jugoslavensko novinarsko udruženje, sekcija Zagreb, osnovalo je na svojoj izvanrednoj glavnoj skupštini dne 25. travnja zakladu »Novinarski dom«, kojoj je svrha izgradnja novinarskoga — po mogućnosti reprezentativnoga — doma i novinarskih stanova za pojedince u Zagrebu. Glasom zakladnice zastupa zakladu i s njom upravlja odbor od pet lica. U taj odbor izašilje svake godine zagrebačka sekcija Jug. novinarskoga udruženja po trojicu, naše Pravničko društvo u Zagrebu jednog člana i gradsko zastupstvo u Zagrebu jednog zastupnika iz svoje sredine. Za slučaj pak razlaza ili prestanka zagrebačke sekcije »Jugosl. novinarskog udruženja« prelazi pravo izbora trojice novinarskih članova u upravni odbor zaklade na naše Pravničko društvo.

Ovakva zakladnica dokazom je povjerenja, što ga zagrebački novinari imadu prema našemu Pravničkomu društvu, pa je ovo, počašćeno tim povjerenjem, prihvatilo vrlo rado sa svoje strane citirane ustanove zakladnice. Kao svoga zastupnika u odbor zaklade delegiralo je za ovu prvu godinu društvenog tajnika dra. Ivu Politeo.

Pravničkom Društvu, Zagreb.

Najuljudnije bivate zamoljeni, da biste u »Mjesečniku« štampali slijedeći poziv:

Javnim bilježnicima kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Na pravničkom kongresu, koji će se održati ove godine u Ljubljani dana 9. i 11. rujna, pod sedmom točkom dnevnoga reda pretresat će se pitanje javnog bilježništva (notarijata). Naš stalež je zakopan raznim prilikama, te mu prijeti pogibelj, da ugine. Prodjoše decenija, a nije se ništa učinilo, da ova ustanova, uvažena po cijelom kulturnom svijetu, dodje do svog pravog izražaja na korist države i naroda. Mi javni bilježnici u granicama svoje mogućnosti nastojimo, da svojim radom dokažemo vrijednost svoju i svog staleža, ali nas u tome ometa nerazumijevanje onih, koji bi nam imali pomoći. Prisiljeni smo dakle, a na to nas i dužnost zove, da dademo sve svoje sile za ustanovu javnog bilježništva, kojoj smo život posvetili, u kojoj smo najbliži svome narodu. Uz ostali naš energični rad veoma je potrebito, da u što većem broju sudjelujemo na spomenutom kongresu, gdje ćemo drugovima države i cijeloj javnosti pokazati, da smo dostojni svog zvanja i da je naš stalež važna pravnička ustanova; tražimo uredjenje i proširenje iste po cijeloj državi. Što nas više bude na okupu, to će i naš rad biti uspješniji!

Od kr. bilježničke komore. — Split, 2. srpnja 1926.

Predsjednik: Dr. Kamber.

Digitized by Google

Literatura.

Obrtničko pitanje. Napisao dr. Juraj Šćetinec. Zagreb. Ova je rasprava izlazila najprije u podlistuku tjednika »Narodna Politika«, a onda je preštampana u posebnu brošuru kao 3. sveska »Knjižice narodnog preporoda«. Knjiga ima dva dijela: prvi govori o stanju obrta i obrtnika, a drugi o reformi obrtne politike. Knjiga ima 98 stranica, a stoji D. 10. Dobiva se kod g. Nikole Jagatića, Zagreb, Draškovićeva ulica 3. I.

Upravno-sudska rješenja (državnoga savjeta i upravnih sudova). Izašla je i druga (lipanjska) sveska te zbirke, koju uredjuje g. Jovan V. Stefanović, sudac upravnoga suda u Zagrebu, a o kojoj smo već izvijestili. Polugodišnja pretplata iznaša D. 50.

Svaštice.

Društvo odvjetnika u Hrvatskoj i Slavoniji razvilo je poslije zadnje glavne skupštine, a to će reći kroz zadnja dva mjeseca, živu djelatnost. Prije svega uzelo je u pretres vladin prijedlog zakona o advokatima. Uži odbor, sastavljen od gg. dra. Werka, dra. Kona, dra. Mogana i dra. Polića, bavio se potanje tim prijedlogom, te se složio u mišljenju, koje je u ime čitavoga odbora razložio na posebnoj konferenciji društvenih članova dne 18. lipnja gosp. dr. H. W e r k. Na samoj konferenciji razvila se povodom referata dra. Werka diskusija, u kojoj su sudjelovali dr Licht, dr. Ivković, dr Mogan, dr. Walter, dr. Domac i drugi. Njihove primjedbe kao i one, koje su naknadno pismeno stigle odboru, uvažene su i dan im je izražaj u posebnome napisu, koji je zagrebačko Društvo odvjetnika razaslalo beogradskome udruženju kao i odvjetničkim komorama u Novome Sadu, Splitu, Sarajevu i Ljubljani. Sva ta udruženja raspravit će medjusobno primjedbe, što su ih našla k zakonskome prijedlogu, i kada se u njima slože, poduzet će zajednički potrebne korake, da te primjedbe kod mjerodavnih faktora budu i uvažene. Prijedlog je, naime, predan već zakonodavnome odboru, koji ga je uputio posebnoj sekciji. Jedino u toj sekciji može doći do promjena uvaženjem tih primjetaba, dok bi to već teže bilo u plenumu zakonodavnoga odbora, a gotovo isključeno u samoj Narodnoj Skupštini. Zato će društvo požuriti, da sa svojom akcijom zateče još spomenutu sekciju. Prijedlog zakona jest, istina, poprečno dobar, ali moramo nastojati, da bude bolji, pa zato i one primjedbe. Neke se tiču stanovitih manjkavosti zakona, koje apsolutno treba popuniti odnosno ispraviti. Koga zanima prijedlog zakona, može ga naručiti kod uprave »Novi Život« u Beogradu za D. 10.

Društvo odvjetnika podnijelo je zatim prijave redarstvu protiv nekih nadripisara i moli kolege ovim putem, da mu konkretne i dokazalima potkrijepljene slučajeve priopće, kako bi i tu moglo postupati, jer se najuspešnije na taj način može suzbijati ta rak rana.

Društvo odvjetnika posredovalo je kod zagrebačkih sudova, da se tu uvedu još neke mjere, koje bi mogle pospješiti i poboljšati uredovanje tih sudova. Budući da neke mjere ne nalaze odziva kod sudova u provinciji, napose zato, što neka gg. suci misle, da se one s formalne strane protive zakonima, posredovalo je društvo i kod banskoga stola, neka ovaj uzna-

Digitized by Google

stoji, da bi se te mjere udomaćile i kod vanjskih sudova, jer doista ne stoji nazor, da bi one bile protiv zakona. Da to jesu, ne bi ih društvo preporučalo, niti bi ih već neki sudovi provadjali.

Društvo odvjetnika posredovalo je kod trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, da bi njezin sud djelovao brže, shodnije i jeftinije. Posredovalo se takodjer kod Trgovačkog doma, da bi ustanove svoga novoga obraničkoga suda prilagodilo ustanovama dosadanjih obraničkih sudova. Mora se svakako nastojati, da se te ustanove unificiraju.

Društvo odvjetnika posredovalo je kod redakcije službenih Narodnih Novina u Zagrebu, da bi oglase, koje dobiva od sudova, brže obnarodovala, jer se to dosada dogadjalo s priličnim zakašnjenjem.

Društvo je dalo takodjer mišljenje o predlaganoj recepciji austr. zak. od 16. siječnja 1910. o trg. pomoćnom osoblju (Handlungsgehilfengesetz). Taj bi se naime zakon imao protezati i na osoblje u odvjetničkim i javnobilježničkim pisarnama.

Društvo se stavilo u doticaj sa »International Law Association« (Medjunarodnim društvom odvjetnika) radi rješenja nekih praktičnih pitanja, koja zanimaju odvjetnike sviju zemalja, npr. ovrhe osuda obraničkih sudova u inozemstvu, popis pouzdanih odvjetnika iz inozemstva, zaračunavanje troška kod supstitucija u inozemstvu, itd.

Napokon je društvo posredovalo kod pojedinih kolega na molbu stranaka, koje su kao klijenti došle k njima. Takovim posredovanjima, ako su primljena od kolega nužnim razumijevanjem, predusreće se često nezgodnim posljedicama po dotične i po stališ, a razbijaju se gdjekad i loše predrasude kod javnosti o odvjetničkom stališu.

Ova djelatnost društva primjećuje se kod odvjetnika s pravnoga područja banskoga stola, pa je zato prirodna posljedica, da se sve više njih prijavljuje za učlanjenje u društvo. Ipak treba primijetiti, da ni s dosadanjim prijavama nije još dostignut onaj stupanj, koji bi opravdao tvrdnju, da je čitav stališ u društvu organizovan. Godišnja članarina iznosi D. 120, upisnina D. 10. Članarina se može platiti i u polugodišnjim obrocima. Šalje se na adresu društvenoga blagajnika dra. Karla Lukšića, Zagreb, Boškovićeva ulica 16.

Obraničkí sud zagrebačke burze praznuje kroz mjesec kolovoz. Slijedeće godine nastojat će Društvo odvjetnika, da praznici toga suda budu istodobno s onima kod ostalih sudova (koji ih drže za mjesec srpanj).

Umro je Zvonimir P a v l a t, sudski tajnik kod okružnog suda u Banjoj Luci. Suci tamošnjeg okružnog i kotarskog suda te drž. odvjetništva oplakuju u pokojniku vrijednog i dobroga druga. Mir pepelu njegovu!

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 8. GOD. LII.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB 1926.
KOLOVOZ

Politička etika.

(Socijološka studija).

Napisao dr. Ernest Miler, sveuč. profesor u Zagrebu.

(Literatura je navedena na koncu članka).

»Čovjeka ne čini druževnim ni želja za zajednicom, ni njegova dobra priroda, ni prijaznost, ni ostale dražesti, koje popraćuju lijepu vanjštinu njegovu. Njegove najgore vlastitosti, često baš one, koje su najviše prezira vrijedne su najnužnije, da ga osposobe za zajednički žvot. Te najgorje vlastitosti doprinose najviše sreći i napretku društava . . . Uzalud nastojite dovesti u sklad veličinu jednoga naroda s poštenjem . . . Potrebna je eksstencija prijevare, raskoši i taštine, ako se hoćemo naužiti slatkih plodova. Opačina je u cvatućoj državi isto tako nužna, kao što je i glad nuždan za jelo. Nije moguće, da će krepost sama učiniti jedan narod slavnim«.

Tako tvrdi Mandeville (1670.—1733.), koji je selfish system izgradio i za koga je tjerajuća sila u civilizaciji samo egoizam (I. Préface XVI., p. 33. i 34.).

Kada bi te tvrdnje bile istinite, ne bi već dugo bilo ni naroda ni država. A šta bi rekao Mandeville, da je doživio one izbore u londonski county-council (koncem XIX. vijeka), gdje su progresisti sretnim slučajem dobili mnogo više mandata, nego ih je prema njihovoj pravoj jakosti išlo, te dobrovoljno jedan dio odstupih konzervativcima i to u ime demokratske misli, koja ne podnosi nasilja, već traži pravedno sudjelovanje i zastupanje svih osvjedočenja. To je onaj pojam fair play-a, koji protivnika snabdijeva jednakim oružjem kao i sebe, koji njegova prava poštiva kao svoja vlastita i koji u cijelom partijskom životu anglosaske rase igra tako zamašnu i nasljedovanja vrijednu ulogu. (Foerster p. 7.). Pravu zajednicu gajiti s onima, koji drukčije misle i koji drukčije hoće — to znači misliti kao pravi državljanin. Valja težiti za ćudorednom zajedinom s onima, koji drukčije nego mi interpretiraju ono, što je najbolje po državu, veli Foerster (p. 40.), jer ljude voditi — a to čine državnici — znači duše voditi. I ako ih dobro vode, doći će do razvitka narodna prava, a iz na-

Digitized by Google

rodnih pravase — kaže Pestalozzi — razvijaju narodne kreposti (Foerster p. 83.).

To vodstvo mora mati uvijek pred očima onaj najviši princip, koji se doduše može poricati, ali nikako iz nas iščupati princip etički. Gdje nema moralne sankcije, propada sve. Menger (str. 41.) ima pravo, kada veli, da je jedna od najvažnijih socijalnih svjetskih pojava — laž i da je jedna od najvažnijih podvrsti javnih laži politička laž. Ali ima krivo, kada tvrdi (p. 66.), da je moral ovisan o vladajućim odnosima moći. Obratno je ispravno. Moral ima vladati nad ovima. Zato se ne mogu saglasiti ni sa Spenglerom (p. 15.), koji kaže, da za pravoga državnika postoje samo političke činjenice, a nipošto političke istine.

Ne preostaje drugo nego moralu podložiti sva naša djelovanja.

Neispravna je ona Goethe-ova, da je onaj, koji djeluje, uvijek besavjestan i da nitko nema savjesti nego onaj, koji promatra. Moral ima biti temeljem cijelomu našemu djelovanju, on mora biti i temeljem politici. To nije potcrtao nitko jasnije od Aristotela. Već je Plato usko povezao etiku s politikom; on svadja političke zadaće na etičke, kako to prikazuje Zeller (p. 140.). A pogotovo Aristotel. Kada je napisao svoju znamenitu Nichomahijsku etiku, zaključio je ovo slavno djelo riječima:

Λέγωμεν οὖν ἀρξάμενοι

to jest: počnimo dakle! I mislili bi, da je konac zadnje te Aristotelove knjige ujedno i konac cijeloga djela, a kad tamo to je tek početak, bolje rekuć temelj novoga djela, njegove Politike. Jasno je, da prema tomu njegova Nichomahijska etika ima služiti temeljem onoj zgradi, koju je na etici kanio izgraditi, a to je Politika. I tako je taj veliki umnik za sve vijekove svezao etiku s politikom. A da mu je to bila prava nakana, još jasnije izbija iz prve knjige, drugoga poglavlja njegove etike, gdje veli, da je najviša znanost znanost o državi, jer ova uzima u svoju službu sve ostale praktične znanosti i povrh toga još propisuje, što valja činiti a što propustiti, to će njena svrha obuhvatiti sve druge svrhe, pa će tako ta svrha biti najviše ljudsko dobro. A na koncu toga poglavlja ističe, da je etika u neku ruku dio znanosti o državi t. j. o politici. Aristotel dakle na etici osniva politiku i ta veza je trajala sve do onda, dok ju nije raskinuo. Machiavelli. Dužnost je svakoga lojalnoga gradjanina, a pogotovo je dužnost vodećih državnika, da raskinute veze sveže, da i opet politika bude utemeljena na etici.

Socijalna etika i nije drugo nego praktična politika, kaže Spengler (p. 334.). A jednaku misao izriče i Sigwart, kada kaže (p. 760.), da se etika u svojoj neposrednoj primjeni smjesta preobrazuje u umjeću pedagogike i politike. Zato postuliramo etički temelj politike. To vrijedi za sve forme vladavine. To vrijedi osobito i za modernu demokraciju, premda ima pesimista, koji dvoje u sposobnost demosa, da sam sobom vlada. Tako se, veli Foerster (p. 118.), tuži Lecky (Democracy and Lberty), da je jedna

Digitized by Google

od najzačudnijih činjenica, da ljudsko društvo dolazi sve više i više pod kontrolu najneprosvjetljenijih i najneodgojenijih slojeva, a to je zlo, jer i za političko vodstvo treba dulje tradicije političkoga iskustva i odgoja, baš kao što treba — kaže se — tri generacije, da produciraju gentlemana.

Ne može se dvojiti, izvodi Foerster (p. 120. i sl.), da novije demokratsko gibanje zahvaljuje svoj najdublji poriv kršćanstvu. Demokracija je protest protiv svake vrsti nasilja. Demokratski ćutiti znači preći od »ja«-a k »ti«-u, a uskrsnuće »ti«-a u unutrašnjosti »ja«-a je objavljenje i učinak kršćanstva. Zato lijepo kaže Emerson (p. 107.): » — — i čovjek treba da pregovara s čovjekom kao suverena država sa suverenom državom.«

Posve je nepsihološka nauka Nietsche-ova, da je demokratsko gibanje ustanak plebejca protiv otmjenosti; plebejac se nalazi u duši svakoga onoga čovjeka, gdje manjka istinsko poštivanje pred pravom bližnjega. Ne smije se zaboraviti, da je kršćanska nauka o jednakosti sviju pred Bogom morala prije ili kasnije utjecati na stvaranje političkih životnih oblika. Demokratsko ćućenje je zapravo socijalno ćućenje: pravo ljudsko društvo počima u času, kada smatram drugoga ravnopravnim t. j. kada priznam »ne-ja« kao pravi realitet (Foerster p. 121. i sl.).

Odlučno je pitanje u demokkraciji, kaže Foerster (p. 133.), ovo: kako se dade u sklad dovesti učestvovanje masa sa pravom vodje? Na to valja odvratiti, da sam demokratski razvitak ima tendencije proizvesti aristokraciju. Alternativa i nije ova: aristokracija ili demokracija, nego ova: aristokracija po sili ili aristokracija na temelju povjerenja.

A tu je — čini mi se — pogriješio i veliki čehoslovački državnik Beneš (p. 30.), kada je ispremiješao aristokraciju s oligarhijom. On tvrdi, da organizacija demokracije ima organički oligarhičke tendencije. Po mojem mišljenju organizacija prave demokracije, kako ju mi shvaćamo, ima organički tendencije, da vode oni pravi državnici, oni najbolji, to znači: prava demokracija ima organički tendencije pravoj aristokraciji, te nam je u dokaz toga najsvjetliji primjer baš republika čehoslovačka, gdje su prave vodje Masaryk i Beneš, ali nipošto kao reprezentanti olgarhičkih tendencija, već kao dostojni reprezentanti prave t. j. duševne aristokracije.

I Michels (p. 111—113.) ističe, da demokracija nije imuna protv oligarhije; demokracija potrebuje vodstvo; demokratsko vodstvo je elita, jer većina je uvijek slučaj, većina je vladavina slabih, pa je zato politički postulat, da vladati ima volja, najjači vitalitet pojedinca ili svijesnih manjina. Antidemokratska, na svijesnom mmoritetnom načelu osnovana elita podvrgnuta je ipak načelu mase, jer je o njoj ovisna. Na to mi valja primijetiti, da se razumije, da će antagonizam izmedju demosa i vodstva postojati dotle, dok ne bude nadjena moralna baza i za vodje i za vodjene. To je vrlo

Digitized by Google

lijepo izrazio Carlyle (p. 281.) ovako: »Nema moralnijega djelovanja medju ljudima od vladavine i poslušnosti«.

Velika masa, kaže Foerster (p. 134. i sl.), posjeduje uslijed svoje slabosti upravo bijološki nagon za podčinjenost pod vodeće osobnosti. I baš demokratski napredne države će sve više i više nastojati, da tim vodjama ne budu parvenu-i momentano pobjedivše partije, već će se državno vodstvo opet socijalno, politički i moralno konsolidirati, kao zvanje za one, koji su na to pozvani, kao služba, koja pretpostavlja posebni odgoj školovanje i izobrazbu. A u tom smislu će razvitkom demokratskih ustanova biti ojačan aristokratski elemenat u društvu. Revolucija znači uvijek, da nije bilo prave aristokracije t. j. pravoga vodstva. Izgleda samo, da demokratski razvitak istiskuje vladare — u istinu otvara on zvanju vodje sasvim nove zadaće. U ideji kralja leži neiscrpivo kulturno blago. Za monarkiju vrijedi ono isto, što je Roosevelt (p. 30.) rekao za republiku, da ne može opstojati, ako poštenje i čudorednost ne vlada u javnom i privatnom životu.

Ovdje bi htio upozoriti, što se zapravo krije u najdubljoj biti demokracije, kako je to lijepo prikazao Hellpach. On ističe, kako Alfred Weber u svojoj knjizi »Krise des modernen Staatsgedankens« dolazi do jedinoga izlaza »nejednake demokracije« (unegalitäre Demokratie), dakle do faktične oligarhije, u kojoj napredovanje i probir počivaju na demokratskim načelima, dok faktično vladanje prikazuje neku vrst autokratske funkcije tih probranih i uznapredovavših. Ako se pravo uzme, postale su sve državne forme, ako su se htjele održati, na neki način theokracije — i to one autokratske katkada čisto izvanjski i teatralno, a demokracija bi to imala biti iznutra i u najplemenitijem smislu onoga pojma. Demokracija se neće održati, ako ne postane životnom formom ljudske zajednice umjesto puke državne tehnike: a životnom formom ljudske zajednice ne može postati, ako ne bude poštivana i branjena kao prirodno objavljenje nadprirodnoga, kao vremenita pojava vječnoga. Značajno je, da je jedini čovjek, koji je svjetski rat upotrijebio, da posve osobno stvori svojemu narodu novu državu prema ideji demokracije, da je Masaryk uputio na nerazrješivu vezu čehoslovačke republike sa religioznim gibanjima, reformacijom i protureformacijom. Moramo se duboko zamisliti, kad jedan Masaryk piše: »Čisto kršćanstvo, dakle nauka Isusova i njegov nalog ljubavi su zapis naše povijesti«. Svatko nepristran mu mora posvjedočiti, da je pronikao apokaliptičnu snagu jednoga državnoga reda u njenoj cijeloj dubljini i opsegu, kada svoju »Svjetsku revoluciju« završuje riečima: »Demokracija je politička forma čovječanstva«.

Cio oslobodjeni život, veli Foerster (p. 166. i sl.), koji je posljedica demokracije, ne vrijedi ništa, ako se ne izlije u novu višu vrst poslušnosti; a to će se dogoditi jedino onda, kada široki vodeći krugovi u svakom narodu dodju do uvjerenja o realno-političkoj važnosti čudorednih moći. Razrešenje politike od moralnoga zakona se mora smatrati temeljnom pogrješkom i poli-

Digitized by Google

tičkoga mišljenja, što je Gladstone dobro izrekao ovako: »što je moralno krivo, ne može ni politički biti pravo«. Pa zar se i u svjetskom ratu nije tražio moralni krivac? Ne valja smetnuti s uma, da je rješenje velikoga niza vrlo zamršenih socijalnih problema bez jakih etičkih faktora naprosto nemoguće. U kršćanskom nazrijevanju u svijet je moralni zakon nadvladao Caezara. Ambrozij, koji je caru radi političkih nedjela zabranio ulaz u crkvu, simbolizira time univerzelnu vladavinu kršćanske savjesti. Ispravno kaže Freud (p. 44.), da su religija, moral i socijalno ćućenje — ove glavne sadržine onoga, što je više u čovjeku — izvorno bili jedno.

Tek Machiavelli (il principe) je prvi tražio emancipaciju politike od ćudorednoga zakona. Njegova politička teorija je, veli Foerster (p. 177.), moguća jedino uslijed nepotpune indukcije, njegova socijologija je usprkos blistajućih teza tek socijologija jednoga condottiera, koja nema pojma o duševnim temeljima života. Država se mora najprije fundamentirati u dubine duše. Jedinstvo države će nastati tek onda, kada se rodi jedinstvo duše. Ispravno veli Spengler (p. 197.): »Za mene je »narod« jedinstvo duše... nije odlučno ni jedinstvo jezika ni ono tjelesnoga podrijetla. Narodi nisu ni jezične ni političke ni zoološke, nego duševne jedinice«. Nasilje konačno mora uvijek djelovati politički razorno. Napoleon j rekao, da se najviše čudi nesposobnosti nasilja, da išto utemelji. Država nastaje uvijek samo ondje, gdje »ja« uči svetim smatrati »ne-ja« i njegova prava. Machiavelizam je jedna socijalna tehnika, veli Foerster (p. 179.), bez ikakove socijalne psihologije. Možda je bio potreban za one male grado-države talijanske, kojima su bili na čelu tirani ili oligarhije, za demokraciju je zatoran. Ćudoredna energija, kojom država nadvladava sve centrifugalne sile, proizlazi samo iz ćudoredne energije, kojom savjest triumfira nad egocentričkim strastima.

U duhu Machiavelizma se je razvijala Njemačka, čiji Fridrik Veliki je doduše »Anti-Machiavella« pisao, ali machiavelistički radio. I francuzki kraljevi su se Machiavellia držali; za Katarinu Medici je »il principe« bio gotova biblija; poznata je njezina riječ povodom ubijanja u Bartholomejskoj noći: »u toj stvari je čovječanstvo okrutno, a okrutnost je čovječanska« (Foerster p. 179.). I Engleska je radila po receptu Machiavellia. Njega se je držao Bismarck, pa je i jedan od njegovih najgorljivijih pristaša, znameniti nacijonalni ekonom Schmoller pisao u nekrologu za Bismarckom (Soziale Praxis 1898.): »Velik državnik se isto tako ne da zamisliti bez izvjesne hladnoće i tvrdoće kao i bez umjeća, da ljude pod okolnostima vodi u zabludu, te da bezobzirno upotrebljuje dobra i zla sredstva za postignuće najviših svrha. (Foerster p. 182.).Nu neka se ne smetne s uma, da se narod doduše divi Cromwellima u povijesti, ali ih u životu dugo ne podnosi. Fichte uzima u zaštitu Machiavellia i kaže: »Machiavelli je imao crtati vladara, a ne redovnika«.

Digitized by Google

Machiavelističku nauku valja razbiti. Svjetski rat — izvodi Foerster (p. 193. i sl.) — je bankerut dosadašnjih medjunarodno-političkih metoda. Nacijonalni egoizam se nalazi u neodrživom protuslovlju sa mnogostranom medjusobnom ovisnosti današnjih državnih organizama. Taj nacijonalni egoizam ili tjesnogrudni patriotizam je, kako veli Spencer (p. 2.), nacijonalno ono, što je egoizam individualno. Pravo biće i temelj države je upravo protimba moći, ono je naime pravo, red, ćudoredna zajednica izmedju oprečnih interesa. Moć se može priznati jedino kao sredstvo u službi državnih pravnih svrha, nipošto pako kao najviša svrha države. Zato je prva životna zadaća države jačati unutarnje jedinstvo njenih članova te unapredjivati premoć savjesti i pravnoga čuvstva nad bezobzirnom sebičnosti. Svi ti političari, kojma je moć zadnja svrha, zaboravljuju na to, da ćudoredna anarkija u političkom mišljenju razorno djeluje i na trgovačku i na seksualnu i na kućnu etiku i da uzrokuje veliku baissu kategoričkoga imperativa. Izvanjska politika je podjedno kućna politika, politika zvanja, obiteljska politika, socijalna politika. Moderni život sa svojim visoko razvitim ukrštavanjem svih sila traži izvanrednu sumu ćudoredne kulture, pravnoga čuvstva, vjere u ugovore, poštenja i požrtvovnosti, zato se može samo onaj državnik smatrati pravim realnim političarom, koji tim realnim zadaćama privede nuždne ćudoredne sile. I jakost stare rimske države je počivala na moralnim silama. Onaj rimski vojskovodja Regulus je održao Punjanima riječ i vratio se u zarobljeništvo — pa makar to bila i basna, ipak svjedoči za starorimski duh t. j. za bezuvjetnu premoć karaktera nad koristi. Englezka krilatica »right or wrong, it's my country« djeluje razorno; njom bi se mogli ispričati i madžarski krivovoritelji tudjih valuta. Socijolog Chaterton Hill ima pravo sa svojom tvrdnjom, da je kršćanstvo najjača politička tvaralačka moć, jer pripravlja pojedinca za požrtvovno podredjenje pod više dobro.

To nije nitko bolje i uvjerljivije razložio od englezkog socijologa Kidda (p. 55. i sl., 73. i sl. 93. i sl.). Kidd istražuje zadaću, koju ima ispuniti religija u razvitku čovječanstva te umuje ovako: Sa čovjekom su se pojavile dvije nove sile, njegov razum i sposobnost pod njegovim utjecajem u zajednici sa svojim drugovima kao društveno biće raditi. Pošto čovjek može samo u društvu svoj najviši razvitak postići i u punoj mjeri svoje sile upotrebljavati to odatle slijedi, da je u evoluciji, koju on u povijesti proživljuje, njegov razvitak kao individua nužno od manje važnosti, nego njegov razvitak kao socijalnoga bića. Drugim riječima: premda njegovi interesi kao individua imadu za njega svoju odgovarajuću visoku važnost, to se oni ipak moraju u buduće bezuvjetno — bio on toga sebi svjestan ili ne — podvrći višim socijalnim interesima. Njegovi individualni interesi su podvrgnuti onima socijalnoga organizma, koji ima neizmjerno većih interesa i neograničeno dulji život nego individuum. Ali kako se dade posjed razuma spojiti s odlukom podvrći se tako teškim uvjetima eksistencije, koji iziskuju potpuno i neprestano podredjenje individualne dobrobiti pod napredujući razvitak.

Digitized by Google

od kojega pojedinac ne može imati nikakove osobne koristi? Tu moramo neminovno doći do zaključka, da za gros čvječanstva, za tako zvane niže klase današnjih kulturnih naroda, životnim i radnim odnosima manjka razumno opravdanje i sankcija sa strane razuma. Danas, gdje iz sustava političke jednakosti stvaramo temelj najgrublje socijalne i materijalne nejednakosti, niže klase čovječanstva ne mogu iz svoga razuma izvoditi temelj i pravo za održanje današnjih životnih uvjeta. Naša civilizacija ne utjelovljuje dostojan ideal. Životnim uvjetima i životnim odnosima širokih masa u našem modernom naprednom društvu manjka razumno opravdanje i sankcija pred forumom razuma. Činjenica od centralne važnosti, koju susrećemo u našoj današnjoj kulurnoj zajednici, jest ta, da si interesi socijalnoga organizma i oni njegovih pojedinaca stoje nasuprot kao najgori neprijatelji. Ovdje nema apsolutno nikakova izmirenja. Oba su interesa po svojoj prirodi i po svojem biću nespojiva. Od prvoga pregnuća grčkoga duha u Talesu pa do spekulacije jednoga Sokrata, Platona i Zenona; u sustavima Seneke i Marc Aurela pa sve do Spinoze, Kanta, Fichtea, Hegela i Comta, u utilitarizmu Hobbesa, Locka, Huma, Benthama, obojice Milla i Herberta Spencera vlada općenito i trajno jedan praktični cilj, koji spaja ove iz temelja različite težnje i metode filozofije, da pronadju u prirodi stvari razumni razlog i razumom sankciju za ponašanje individua. I nisu ga našli, jer kušaju nešto, što temeljni uvjeti eksistencije onemogućuju. Svi su ti sustavi morali i moraju učiniti bankerut. Temeljna činjenica je ova: pošto se interesi socijalnoga organizma i oni individua medju sobno isključuju i ostaju medjusobni neprijatelji, a prvi moraju uvijek prevladavati, to se u razumu pojedinca ne da pronaći razlog i sankcija za njegovo vladanje u društvu, u kojem dominiraju uvjeti napretka. Pojedinac proživljuje socijalni razvitak, pri čemu njegovi osobni interesi ne samo da moraju služiti interesima općenitoga napretka rase, nego pri čemu su sve više i više podredjeni dobrobiti jednoga socijalnoga organizma, koji ima totalno različite interese i neograničeno dulji bitak nego pojedinac.

Vidimo u istinu, da individuj — ako napredak ima nesmetano dalje ići — mora biti prisiljen, da se podvrgne najmučnijim životnim uvjetima, kojima izmaći ga njegov razum ovlašćuje — a sve to, da unapredjuje razvitak, na kojem čovjek kao individuj nema ni najmanji interes niti ga ikada može imati. Mi gledamo osebujni igrokaz, kako se čovjek, tjeran duboko uvriježenim socijalnim instinktom, neprestano trudi, da u interesu svoga socijalnog napretka spriječi i obuzda tendenciju svojega vlasitoga razuma, koja ide onamo, da ukloni i poruši uvjete, koji taj napredak radjaju. Taj konflikt je čvor čitave drame svjetske povijesti i evolucije čovječanstva. Taj se konflikt dade ukloniti jedino religijom. Utjecaj religijoznih oblika vjerovanja na razvitak čovječanstva bio je taj, da služe za cjelokupno ponašanje pojedinaca kao normiranje i sankcija, koja prelazi razum, jer za to u svrhu uspješnoga daljnjega razvitka tako nužno vladanje ne može razum po

Digitized by Google

prirodi stvari dati normiranje. Bitni elemenat u svim religijoznim oblicima vjerovanja mora biti nad razumom stojeće opravdanje socijalnoga vladanja. Nijedan oblik vjerovanja nije u stanju, da funkcijonira u razvitku društva koji nije u stanju dati nad razumom stojeće normiranje socijalnoga vladanja za individuj. U društvenom organizmu se ukazuje opreka protivnih sila: rastvarajući negativni princip, koji se reprezentira u razumnom samoodredjenju individualnih pojedinačkih bića, i obnavljajući, pozitivni princip, sadržan u jednom religijoznom vjerovanju, koje normira i sankcijonira socijalno vladanje; potonji princip stoji prirodno uvijek nad razumom i njegova funkcja leži u tom, da u borbi razvitka udjelotvori i normira neprestano podredjenje individualnih pojedinačkih bića pod šire interese dulje živućega socijalnoga organizma, kojemu mi spadamo.

To znači što veće obuzdavanje egoizma. U istinu postoji država samo u onoj mjeri, u kojoj je u njezinim državljanima obuzdana sebičnost. Cijela kohezijona sila države, kaže Foerster (str. 205. i 206.), ovisi konačno o »organizaciji duše«, to znači o podredjenju materijalnih impulza pod duhovne funkcije; puki kolektivni egoizam jedne države, koji ide jedino za političkom moći, ne potkapa samo ćudorednu kulturu, koja tvori temelj svakoga državnoga reda, nego je i potpuno kratkovidan sa stanovišta egoizma, jer i ne sluti, da je medjusobna ovisnost nacijonalnih gospodarstva danas tako velikom i zamršenom postala, te nijedna država ne može više rasti na račun druge, dapače da uspijevanje jedne izravno koristi i drugoj, jer je svaka od njih i mušterija i dobavljač druge. Najveći životni interes pojedinih državnih organizama zahtijeva njihov ulaz u ljudsku kulturnu zajednicu. A ta ima biti čvrsto utemeljena na moralu. Pred menom leži novo važno djelo, u kojem pisac Pella raspravlja o kolektivnom kriminalitetu država, te izvodi (p. 51., 75., 87., 128.), da antagonizam medju narodima raste i radi pomanjkanja medjunarodnoga moralnoga solidariteta; on je uvjeren, da će sve države dopustiti izvjesna zajednička načela medjunarodnoga morala, koja će sačinjavati temelj budućih političkih odnosa izmedju naroda; kriminalna politika će, vodeći računa o problemu kolektivnoga kriminaliteta država sa stanovišta prevencije, morati u prvom redu svoje napore upraviti protiv heterogenosti morala, koja je bila jednim uzrokom medjusobne averzije medju narodima, a i represija će ispuniti jednu moralnu funkciju, jer će i internacijonalne zločince, reprezentirane po državama i po onima, koji rade u njihovo ime, stići zaslužena kazna.

Neminovno je, kako iz svega proizlazi, da moral mora služiti temeljem politici. Što prosvjetljeniji narod, to će biti i moralniji. Pa zato bezuslovno prihvaćam lijepu riječ velikoga engleskoga jurista Benthama (p. 31.): »Plus une nation est eclairée, plus a de force l' influence de la sanction morale.« Neka ne zaborave državnici, koji stavljaju politiku nad moral, a u sljedstvu toga partijske interese nad one svih državljana, da se sva vladina odredjenja

Digitized by Google

ocjenjuju jedino u onoj proporciji, u koliko tendiraju unapredati blagostanje onih, koji po njima žive; tako to veli slavni Adam Smith (p. 312.): »All constitutions of government however are valued only in proportion as they tend to promote the happiness of those who live under them.«

Tako raditi je i najsvetija zadaća demokracije. Moderna demokracija znači u istinu ono, što je u srpnju ove godine rekao vodstvu sokolstva u Pragu veliki Masaryk: organizaciju, disciplinu, spremu. A tko pozna toga velikoga čovjeka znade, da sve to temelji na bazi etičkoj.

Literatura:

1. Beneš E. Dr.: Hic Rhodus, hic salta! u knjizi: Demokratie und Parlamentarismus. Ihre Schwierigkeiten und deren Lösung. Prag 1926. — 2. Bentham J.: Oeuvres Tome IV. Déontologie ou science de la morale. Bruxelles 1834. — 3. Carlyle Thomas: Über Helden, Heldenverehrung und das Heldenthümliche in der Geschichte. II. Aufl. Berlin 1893. — 4. Emerson Ralph Waldo: Nature and Thought. Leipzig 1915 — 5. Foerster Fr. W.: Politische Ethik und politische Pädagogik. München 1918. — Freud Sigm.: Das Ich und das Es. Wien 1923. — 7. Hellpach Willy Dr.: Demokratie als Offenbarung u „Neue Freie Presse" od 4. travnja 1926. — 8. Kidd Benjamin: Soziale Evolution. Jena 1895. — 9. Mandeville Bernard de: La fable des abeilles ou les fripons devenus honnestes gens. Tome I. Londres 1750. — 10. — Menger Anton: Neue Sittenlehre. Jena 1905. — 11. Michels I.: Gedanken über Demokratie und Elite u knjizi kao pod 1. — 12. Pella Vespasien V.: La criminalité collective des états et le droit pénal de l'avenir. Bucarest 1926. — 13. Roosevelt Th.: Die Moral der Individuen und der Nationen. Wien 1909. — 14. Sigwart Christoph Dr.: Logik II. Band, Tübingen 1904. — 15. Smith Adam: The theory of moral sentiments. 1793. Vol. I. — 16. Spencer Herbert: Einleitung in das Studium der Sociologie. II. Band. Leipzig 1896. — 17. Spengler Oswald: Der Untergang des Abendlandes. II. Band. München 1922. — 18. Zeller Eduard Dr.: Grundriss der Geschichte der griechischen Philosophie. Leipzig 1901.

Ženski članovi u seljačkoj zadruzi.

Napisao dr. Ernest Spies, odvjetnik, Zagreb.

U knjizi »Vrhovne upravne i sudske rješidbe k zakonu od 9. svibnja 1889. o zadrugama« što ju je nedavno izdao gosp. dr. Dragutin Tončić, banski savjetnik u m. — a koja će, budi mimogred rečeno, vrlo dobro poslužiti svakome, koji se interesira za našu seljačku zadrugu — nalazimo na strani 110 slijedeće vladino rješenje od 17. kolovoza 1912. br. 15.682.:

»Pravo isplate dijela ženskim članovima u gotovom novcu, pripada cijeloj zadruzi, zastupanoj po preostalim diobnim granama po razmjeru njihova ovlaštenja, a ne onoj lozi, kojoj dotični ženski član pripada.«

Na strani 192. nalazimo ovo rješenje: »I kod diobe plemićke zadruge vrijedi ustanova § 34. zadružnoga zakona, po kojoj pristoji

Digitized by Google

zadruzi pravo, da dio pripadajući ženskomu članu namiri u gotovom novcu.«

Citirana ustanova §-a 34. zadružnog zakona odredjuje doslovno ovo: »Zadruzi ostaje na volju dio pripadajući ženskomu članu namiriti ili u naravi ili u gotovom novcu po procjeni, ustanovljenoj u smislu §-a 7. ovoga zakona«.

Porodilo se je u zadnje vrijeme pitanje, da li zadruzi u svakom slučaju pripada ovo pravo, pa ako »zadruga zastupana po preostalim diobnim granama« zaključi isplatu u gotovom novcu, da li se sa takovom isplatom mora zadovoljiti dotični ženski član? Dva su protivna stanovišta: jedni tvrde, da stoji samo do volje zadruge, zastupane po preostalim diobnim granama, hoće li ženskoga člana isplatiti u gotovom novcu, pa ako se te »preostale diobne grane« na to odluče, onda dotični ženski član mora primiti isplatu u gotovom novcu, dok opet pristaše suprotnoga mišljenja tvrde, da nijedan ženski zadružni član ne može biti prisiljen da p r o t i v s v o j e v o l j e primi isplatu u gotovom novcu umjesto pripadajućega mu dijela od pokretnoga i nepokretnoga imetka zadruge. — Držim, da je ispravno samo potonje mišljenje, a kušat ću, da to dokažem analizom pojedinih slučajeva, do kojih u praksi dolazi.

U nekadanjem gradjanskom području dijeli se sva nepokretna imovina medju članove zadruge po lozama, kojih su predstavnici bili u životu dne 1. siječnja 1837. Tu je dakle jedinica, sa kojom se računati mora, »loza«. Ako se takova loza sastoji samo iz ženskih članova, onda bi po mišljenju pristaša prvoga nazora, sve ostale loze ovlaštene bile, da isplate tu lozu, u kojoj imade samo ženskih članova, u gotovom novcu, a ove bi se sa isplatom u gotovom novcu morale zadovoljiti i protiv svoje volje. To stanovište zauzelo je i gore citirano rješenje od 17. kolovoza 1912. br. 15682. — Jednako bi se prema tome imalo postupati i kod diobe uzadružnoga posjeda u nekadanjem krajškom području. Tu se, kako je poznato, dijeli svakolika nepokretna imovina po broju muških i ženskih članova, koji su ovlašteni u zadruzi onoga dana, kada se zatraži dioba. One članove zadruge, koji ne pripadaju njednoj u ž o j obiteljskoj svezi, valja da primi jedna od dijelećih se stranaka. Glede ženskih članova postupat će se po ovoj ustanovi samo onda, ako ne nastane slučaj § 34. zadružnoga zakona.

U bivšem pak gradjanskom području, udovica bez djece, koja je priudajom došla u zadrugu, valja da se pridruži jednoj od diobnih stranaka, a u slučaju diobe zadruge ide ju jedna četvrtina dijela pokojnoga joj muža. Nu ovako će se postupati samo onda, ako ne bude isplate po smislu §-a 34. zadružnoga zakona.

Želimo li doći do ispravnoga zaključka, do ispravnoga razumijevanja i primjenjivanja §-a 34. zadružnoga zakona, treba da dobro uočimo, koja je ratio legis zadružnoga zakona. Zakonodavac je hotio osigurati zadruzi mogućnost egzistencije, razvitka i napretka u gospodarstvu i imovini. Tu je svrhu hotio zakonodavac postignuti odredbama i propisima, sadržanim u §-u 5. (zabrana raspolaganja sa

Digitized by Google

idealnim dijelovima), u §-u 6. (obveze iz pogodaba i štete), zatim ustanovama sadržanim u cijelom poglavlju II. (uprava i zapt zadružni: kućegospodar, uprava zadružnom imovinom, otudjivanje, zaduživanje i ovrha, zadružni kućni računi, posebna privreda zadrugara, kućni zapt i zadružne razmirice).

U mirnom i ničim pomućenom gospodarstvu i napretku cijele zadruge, zagarantovana je sigurna egzistencija i napredak i pojedinih njenih članova. Svaki pojedini njen član treba da imade siguran krov nad glavom, svoj svagdanji krušac, svoju sigurnu luku mira i sreće — svoj seljački dom. Kada je to sve tako, dok život u zadruzi teče mirnim tokom, onda je nemoguće, da zakonodavac napušta sva ta ispravna načela u času, kada dolazi do zadružne diobe, kojom su redovito skopčane i prejake perturbacije, koje tresu zadrugom i njenim temeljima tako, da se iz toga često puta izrodi boj sviju proti svima. Kada je zakonodavac svu svoju brigu posvetio tome, da osigura zadruzi, a po tom i svakomu njezinu članu, egzistenciju i napredak u vrijeme, dok je zadruga živila normalnim životom u slozi i miru, onda je nemoguće, da joj tu brigu i skrb uskraćuje u vrijeme najžešće krize, koja j jednako teška za svakoga pojedinoga njenoga člana, — u času zadružne diobe. I on to zaista i ne čini, jer zakon odredjuje, da svakoj diobnoj stranci (lozi, grani), mora biti osigurana tzv. najmanja izmjera zadružnoga zemljišta (§ 3.).

Ta najmanja izmjera, ispod koje se zadružno zemljište ne smije cijepati, onaj je minimum, koji je potrebit za egzistenciju. Dakle: upravo onako, kako je bila osigurana egzistencija svakomu pojedinomu zadružnomu članu u vrijeme, dok je zadruga bila još intaktna i dok je živila normalnim životom, upravo tako treba da bude egzistencija osigurana i poslije diobe bez razlike svakomu pojedinomu članu bivše stare (matične) zadruge. Držim, da tome nitko protuslovit ne će, pa smo onda na pravome putu, ako ustvrdimo, da nije ispravno mišljenje, po kojem zadruga može isplatiti u svakom slučaju stanovite svoje ženske članove u gotovom novcu, a ovi da su dužni isplatu primiti i protiv svoje volje.

Ne smijemo naime nikada zaboraviti na to, da su i ti ženski članovi zadruge, seljakinje. Takov ženski član srasao se je, kao i svaki drugi muški član, sa svojom rodjenom grudom. Ona znade orati i kopati, zna žeti riječju: znade sve, što seljakinja treba da znade; nu sve je o tako usko skopčano sa rodjenom grudom, da sve to njeno znanje, ako se ju otrgne od te njene rodjene grude, nema ni iz daleka onu važnost, koju ima, dok su još skupa. Oduzme li joj se zemlja, oduzeta joj je ona podloga, koja joj omogućuje, da posvema iskoristi svoju radnu snagu i svoje znanje. Drugim riječima i jasnije: bez zemlje njena je radna i proizvodna snaga sapeta, umanjena, ona nema gdje da ju uloži, nema na čemu da ju iskoristi onako, kako je to od malih nogu naučila.

Ona dobiva novac u ruke, pa kako naša seljakinja obično nije naučila, da s novcem radi, njega ubrzo i nestane. I tako se može dogoditi, da cijela jedna »loza« ili »diobna grana«, u kojoj se nalaze samo ženski članovi, bez vlastite krivnje dodje u veoma prekaran

Digitized by Google

položaj — što više, i na prosjački štap. — Naime, procjena ima se obaviti prema propisima §-a 7. zakona. Uzmimo, da je minimum šest rali, od čega ima jedna parcela »pod kućom oranica« sa četiri rali 1056 četvornih hvati sa čistim prihodom od 39 for. 5 novč., od čega opet iznosi čista zemljarina 6 for. 68 novč.; druga parcela, livada sa jednim ralom 627 čet. hvati ima čisti katastralni prihod 6 for. 80 novč., od čega iznosi zemljarina 1 for. 16 novč. Množidbeni ključ prometne vrijednosti je za prvu 80, a za drugu 90. Prema tome iznosi prometna vrijednost oranice 6 for. 68 novč. puta 80 ili 534 for. 40 novč., a livade 1 for. 16 novč. puta 90 ili 104 for. 40 novč.; ukupno dakle 638 for. 80 novč. ili 319 dinara 40 para. Ako sada takovu jednu diobnu granu sačinjavaju npr. dvije sestre — a meni je takov slučaj poznat iz prakse — to na svaku otpada ravno 159 dinara 70 para.

Znam, da će se kazati sa protivne strane, da ovaj množidbeni ključ ne odgovara obzirom na nove poratne prilike, na devalviranu valutu itd. Nu, recimo, da je i danas naše zakonito plaćevno sredstvo punovrijedna forinta, pa da su i danas jošte predratne normalne prilike, tada bi svaku od tih sestara dopalo 319 for. 40 novč., koji, ukamaćeni sa 6% odbacuju godišnji dohodak od 19 for. 16 novč. Držim, da ove brojke govore tako jasno i uvjerljivo, da je suvišno trošiti i jednu jošte riječ! Pristaše bezuvjetnoga prava preostalih grana zadruge »da isplate ženskom članu pripadajući dio u gotovom novcu«, brane ovo svoje stanovište time, što tvrde da je zakonodavac htio da »zadruzi« osigura »homestead«, netaknut i siguran dom, pa da zato pogoduje muške njene članove.

Ma da moram priznati, da se »osiguranje doma« putem §-a 34. zadružnoga zakona polučiti dade, to ipak ne mogu priznati, da je baš to bila intencija zakonodavca, kada je stvarao § 34. zadružnoga zakona. Svrha je tome paragrafu posve druga, kako ću to niže dokazati. — Za rečenom svrhom ide izravno samo § 35. zadružnog zakona, normirajući najmanju izmjeru zadružnoga zemljišta, ispod koje se ono ne smije cijepati u naravi, pa §§ 11—18 zadružnoga zakona (otudjivanje, zaduživanje, ovrha). — Uočimo li sada još i propis §-a 38. zakona, prema kojemu za diobu zadružne imovine treba da je za svaku diobiu stranku tu i »zakonom propisana najmanja izmjera selišta«, onda je jasno, da je zakonodavac imao namjeru, da i u slučaju diobe osigura egzistenciju i napredak svake pojedine diobne grane (loze), a po tom svakoga njenoga člana, bilo muškoga, bilo ženskoga, jer dozvoljuje diobu zadružnoga selišta samo do onoga §-om 35. zadružnoga zakona normiranoga minimuma. — Istaknuto načelo konzekventno je dakle provedeno za svaki pojedini slučaj. Dakle: i u slučaju zadružne diobe svakoj diobnoj grani ima biti osigurana najmanja izmjera selišta u n a r a v i propisana zakonom (§ 40. toč. c).

Držimo, da je posve logično, da sada ustvrdimo: kada zakon u jednu ruku odredjuje, da svaka diobna stranka u slučaju zadružne diobe imade dobiti barem najmanju zakonom propisanu izmjeru zemljišta, a to propisuje samo radi toga, da se svakoj takovoj diobnoj grani osiguraju potrebiti uvjeti za njenu egzistenciju, onda je ja-

Digitized by Google

sno, da zakonodavac citiranim §-om 34. zadružnoga zakona nije imao nakanu, da ostvarenje toga načela u konkretnom slučaju učini ovisnim o volji samo »preostalih grana« zadruge, koje su u protimbi sa onom diobnom granom, koju one hoće da isplate gotovim novcem.

Kako se ima dakle razumijevati § 34. z. z.? Zakon kaže, da z a d r u z i stoji na volju dio pripadajući žen. članu namiriti ili u naravi ili u gotovom novcu. Obzirom nas ve to, što je do sada rečeno, držim, da ne ću pogriješiti, ako ustvrdim ovo: § 34. zakona odredjuje da zadruzi stoji na volju, da isplati itd. Tu prije svega ističem, da zakon rabi riječ »zadruga«, a ne služi se izrazom »preostale diobne grane«. On dakle ne stavlja u opreku »člana, koji treba da primi isplatu«, sa »preostalim granama zadruge«, već govori samo o zadruzi, dakle o cjelokupnoj zadruzi. U tu zadrugu pako spadaju i oni njeni članovi, koji bi trebali po želji »preostalih«, da prime isplatu u gotovom novcu. Držim dakle, da ne ću pogriješiti, ako ustvrdim, da kod toga posla treba da bude izražena suglasna volja s v i h zadrugara, jer se samo u takovu slučaju može govoriti o volji cijele zadruge. Treba dakle da je izražena volja cijele zadruge, a ne samo jednoga dijela, a ta volja cijele zadruge izražena je valjano i obvezatno samo onda, ako je volja i jedne i druge strane suglasna. Drugim riječima: izraz »stoji do volje zadruge, da isplati itd.« može i smije se samo tako razumijevati: ako je volja svih zadrugara, dakle i onih, koji hoće da isplate, kao i onih, koji će primiti isplatu, to vlast ovakovu isplatu zabraniti ne može, jer je volja zadruge, da se to tako čini. To sve naravno pod stanovitim, zakonom predvidjenim, ograničenjma, kao npr. da ovakova isplata ne bi bila na očitu štetu malodobnih zadrugara, koji bi imali primiti gotov novac, u koliko sud i tutorstvo na isplatu pristaju, ili u koliko u diobu povučene zadružne nekretnine ne bi bile zajmom u svrhu isplate i suviše opterećene (§12. z. z.).

U svakom takovu konkretnom slučaju postoje dakle dvije stranke: jedna, koja bi imala isplatiti, a druga, koja bi imala primiti gotov novac umjesto dijela u naravi. Citirani § 34. ne spominje onu stranku, koja bi imala primiti isplatu u gotovom novcu; ne kaže, da je stranka d u ž n a primiti isplatu u gotovom novcu ma i protiv svoje volje, ako to ostali članovi (diobne strane, grane, loze) zaključe. Zakon govori dakle samo o pravu (o volji zadruge), a ne govori nigdje i o dužnosti druge strane, da primi isplatu u gotovom novcu.

Držim stoga, da se § 34. zadružnoga zakona ima samo tako razumijevati: ako se jedna i druga strana sporazume, tada se može dio pripadajući toj strani (ženskomu članu) isplatiti i u gotovom novcu, a oblast to, izuzevši stanovite gore spomenute slučajeve, ne može zabraniti. Bez takova sporazuma nema isplate, pa ako su dotični ženski zadrugari još malodobni, treba da na isplatu pristane i tutorstvo i sud. Ovaj potonji sigurno će se protiviti isplati u gotovom novcu malodobnim zadrugarima ženskoga spola, jer je takova isplata na očitu štetu istih, pošto egzistencija tih malodobnika nije ničim osigurana. Ma da § 46. zadružnoga zakona odredjuje, da kotarska oblast, rješavajući diobni predmet nije vezana na mnijenje

Digitized by Google

štitničke ili skrbničke vlasti (suda), to ja dvojim, da će se naći koja prvomolbena vlast, koja bi u takovu slučaju provela diobu isplatom malodobnih ili pod skrbništvom stojećih ženskih članova u gotovom novcu. Pa ako bi se ipak našla takova jedna prvostepena vlast, viša upravna vlast morala bi povodom utoka zauzeti stanovište suda, koji se protivi isplati u gotovom novcu.

Prema tome izgleda, da je § 34. zadružnoga zakona posve suvišan, jer ako se ženski član može u gotovom isplatiti samo po prethodnom sporazumu (na temelju nagode ili pogodbe), onda je u tu svrhu dovoljan i § 50. zadružnoga zakona (istup iz zadruge putem odreknuća). — Ipak nije tako. Paragraf 34. nalazi se u poglavlju III., koje govori o diobi zadruge, pa nije bez razloga, što je taj paragraf uvršten baš u ovo poglavlje a neposredno iza njega propisi §-a 35. koji govore o najmanjoj izmjeri zadružnoga selišta. — Čitajmo u savezu §§ 34., 35. i 38. Svakoj diobnoj stranci mora biti osigurana najmanja izmjera selišta. Ako je dakle u jednoj zadruzi zagrebačke županije bivšega gradjanskog područja šest loza, treba da ta zadruga imade najmanje 36 rali zemlje. Nema li toliko, već npr. samo 32 rali, prvostepena vlast će to konstatovati i obustaviti diobni postupak. Nu može se dogoditi, da u jednoj lozi imade samo ženskih članova, pa ako su ovi sporazumni, da prime isplatu u gotovom novcu, a i ostale loze na to privoljuju, pa da tako omoguće diobu, to će vlast dužna biti ovo uvažiti i provesti diobu tako, da nekretnine razdijeli na preostalih pet loza, pa će svaka od ovih dobiti nešto više od 6 rali.

Pošto se dakle, §. 34 nalazi u poglavlju II. zakona, koje govori o diobi zadruge, pošto se taj §. mora čitati u savezu sa §-om 35. i 38. zakona, to je jasno, da je zakonodavac ustanovom §-a 34. zakona imao samo tu nakanu, da unatoč imperativne odredbe §-a. 35. koja se mora u svakom slučaju uvažiti, i p a k o m o g u ć i d i o b u z a d r u g e i o n d a, k a d a b i s e s a m o i s p l a t o m ž e n s k i h č l a n o v a u g o t o v o m n o v c u m o g l o d o ć i d o t o g a, d a s v a k a d i o b n a g r a n a d o b i j e z a k o n o m p r o p i s a n u n a j m a n j u i z m j e r u z a d r u ž n o g a z e m l j i š t a. Nu baš radi toga, što je odredba §-a 35. zakona takove naravi, da se ona mora u svakom slučaju vršiti, ne može biti ispravno, kada se tvrdi, da se pojedini ženski članovi mogu isplatiti u gotovom novcu i protiv svoje volje.

Odredbom §-a 34. zakona zakonodavac nije ništa drugo hotio već samo to, da omogući diobu zadruge i u onom slučaju, gdje se najmanja izmjera može postići samo isplatom ženskih članova, nu pošto i tim ženskim članovima — ako čine jednu diobnu granu za sebe — mora biti osigurana najmanja mjera, to će se isplata moći izvršiti samo onda, ako i ti ženski članovi sa takovom isplatom u gotovom novcu budu sporazumni. Bez pristanka druge stranke t. j. one koju bi valjalo isplatiti, ne može doći do isplate. To vrijedi i u slučaju §-a. 31. i 32., zadruž. zakona. Udovicu bez djece, koja je priudajom došla u zadrugu, ide u starom provicijalu u slučaju diobe jedna četvrtina dijela pokojnoga joj supruga. U nekadaš-

Digitized by Google

njem krajiškom području valja ovakovu udovicu pa i druge možebitne zadružne članove, koji ne pripadaju nijednoj užoj obiteljskoj svezi, pridijeliti kojoj od dobnih stranaka.

Ovako se — i na jednom i na drugom području — ima postupati samo onda sa ženskim članovima, ako ne bude isplate po §-u. 34. zakona. I u takovim slučajevima treba da dodju do potpunog uvaženja gore istaknuta načela: a) i takovu zadružnom članu treba da je osigurana mogućnost egzistencije, i zato — b) do isplate takova ženskoga člana u gotovom novcu može doći samo onda, ako je on s tim sporazuman.

Ispravnost svega do sada rečenoga proizlazi naročito iz odredbe §-a. 32. zakona. Tamo se naime kaže: »One članove zadruge, koji ne pripadaju nijednoj užoj obiteljskoj svezi, valja da primi jedna od dijelećih se stranaka. Glede ženskih članova — dakle takovih, koji ne pripadaju nijednoj užoj obiteljskoj svezi — postupat će se po ovoj ustanovi samo onda„ ako ne nastane slučaj §-a. 34 zakona.

Jasno je, dakle, da se odredba glede isplate ženskih članova zadruge u gotovom novcu odnosi samo na takove ženske zadružne članove, koji ne pripadaju nijednoj užoj obiteljskoj svezi (n. pr. priudatoj udovici bez djece). Ako su umrla oba roditelja, a ostala su iza njih samo ženska djeca, pa makar i ženska i muška, to takova djeca čine bezuvjetno jednu »užu obiteljsku svezu« u smislu zadružnoga zakona, pa prema tomu samostalnu punovlasnu diobnu granu, jer svi skupa predstavljaju samo lozu pokojnoga svoga oca, koja kao diobna jedinica dolazi u obzir. Zato o isplati ženskih članova takove uže obiteljske sveze u gotovom nvcu prema odredbi §-a. 34. z. z. ne može biti govora. Na te ženske članove, koji pripadaju »užoj obiteljskoj svezi«, otpada dio nekretnina u naravi kao i na svakoga drugog muškoga člana u bivšem krajiškom području, a u bivšem gradjanskom području otpada taj dio na njihovu lozu bez obzira na broj članova, koji toj lozi pripadaju. Ustanova zadnje alineje §-a 32. zakona, kojom se odredjuje, da se ženski članovi, koji ne pripadaju ni jednoj užoj obiteljskoj svezi, imaju pridijeliti kojoj diobnoj grani (lozi), u koliko nije nastao slučaj isplate u gotovom novcu po §-u. 34. z. z., ne odnosi se dakle na takove ženske članove zadruge, koji čine jednu užu obiteljsku svezu, već samo na takove, koji ne pripadaju nijednoj takovoj užoj obitelskoj svezi.

Držim, da je nelogično, ako se tvrdi, da je zakonodavac imao namjeru, da jednima pogoduje, a drugima ne, — »da jednima osigura sve uvjete sigurne egzistencije, dajući im dio u naravi, a drugima da te uvjete oduzimlje, sileći ih, da prime isplatu u gotovom novcu.

Stoga držim, da je posve ispravno, ako ustvrdim, da zakonodavac nije pomišljao na mogućnost (dopustivost) isplate u gotovom novcu takovih ženskih članova, koji pripadaju kojoj užoj obiteljskoj svezi, već da je htio samo propisati, što će biti sa takovim ženskim članovima, koji takovoj svezi ne pripadaju. Do isplate takovih u gotovom novcu doći će samo onda, ako i oni pristanu na isplatu; ne pristanu li, dodijelit će se kojoj od diobnih stranaka.

Digitized by Google

Zaključak: U svakom slučaju, gdje se može raditi o tom, da koji ženski član zadruge bude isplaćen u gotovom novcu, umjesto da dobije svoj dio u naravi, može doći do isplate samo onda, ako su obje interesirane strane sporazumne t. j. i ona, koja želi isplatiti, kao i ona, koja ima primiti isplatu u gotovom novcu.

Dopustivost ili nedopustivost umjetnoga pometnuća.

Napisao dr. Metod Dolenc, sveuč. prof. u Ljubljani.

Ocjenjujući brošuru dra. Čede Markovića (Subotica), koji zagovara malne neograničenu slobodu umjetnoga pometnuća (u Slov. Pravniku, 1926., str. 173 i 174), izrazio sam svoje mišljenje, da će zakonodavac u pitanju dopustivosti umjetnoga pometnuća prijeći preko svih radikalnih prijedloga — srednjim putem. Od dana, kada sam napisao spomenute retke, je izašao državni zakon za Njemačku od 25. svibnja 1926. br. 29., koji na novo uredjuje rješenje toga pitanja. Budući da je stvar zanimljiva, a za nas i aktuelna, neka mi se dozvoli, da priopćim oba teksta, jedan ispod drugoga, u točnome prijevodu, da vide oni, koji se za problem zanimaju, kako je ta škakljiva materija novelirana baš ondje, gdje su se javljali vrlo radikalni reformatori, kao Radbruch, Schuh itd. U prijevodu sam odlučna mjesta potcrtao, da padnu u oči.

Kazneni zakonik iz god. 1871.:

§ 218. Trudna žena, koja svoj plod namjerno pometne ili ga u materinjem tijelu usmrti, kažnjava se robijom (Zuchthaus) do pet godina.

Kod olakotnih okolnosti nastupa tamnica (Gefängnis) ne ispod šest mjeseci.

Isti kazneni propisi primijenjuju se i proti onome, koji je s privolom trudne žene upotrijebio na njoj sredstva za pometnuće ili usmrćenje, ili joj je ta sredstva pribavio.

§ 219. Robijom (Zuchthaus) do deset godina kažnjava se onaj, koji je trudnoj ženi, koja je svoj plod pometnula ili usmrtila, u tu svrhu auz plaću priskrbio sredstva, ova na njoj upotrijebio ili ih njoj samo pribavio.

§ 220.: Tko tjelesni plod trudne žene bez njena znanja ili volje, namjerno pometne ili usmrti, kažnjava se robijom (Zuchthaus) ne ispod dvije godine. Ako je tim činom prouzročena i smrt žene, nastupa kazan robije ne ispod deset godina ili pak doživotne robije (Zuchthaus).

Novela iz god. 1926.:

(Mjesto §§ 218—220. dolazi § 218.):

§ 218.: Ženska, koja svoj plod u materinjem tijelu pometne ili prouzrokuje porod mrtvoga djeteta ili pak dopusti takovo usmrćenje po drugoj osobi, kažnjava se tamnicom (Gefängnis).

Isto tako kaznit će se i druga osoba, koja plod u materinjem tijelu pometne ili prouzrokuje porod mrtvoga djeteta.

Digitized by Google

Pokušaj je kažnjiv.

Tko počini u 2. alineji označeno djelo bez privole trudne žene ili pak obrtimice, kažnjava se robijom (Zuchthaus). Jednako se kažnjava i onaj, koji trudnoj ženi kakovo sredstvo ili orudje za pometnuće ploda obrtimice pribavi. Kod olakotnih okolnosti nastupa kazan tamnice (Gefängnis) ne ispod tri mjeseca.

Radi razjašnjenja neka bude spomenuto, da po njemačkom zakoniku kazan tamnice (Gefängnis) smije trajati najviše pet godina, najmanje pak jedan dan (§ 16.), a kazan robije (Zuchthaus) najviše petnaest, a najmanje jednu godinu.

Formulacija novelirane ustanove je uvrstila, kako se čini, na jednoj strani i kulpozna usmrćenja tjelesnoga ploda i abortus medju kažnjiva djela i tima kažnjivost pooštrila, doduše u pravcu, koji u praksi dolazi rijetko u obzir. Na drugoj pak, ali važnijoj strani, znatno je kazan ublažila.

Nigdje pak nema govora o dopustivosti pometnuća tjelesnoga ploda kroz prva tri mjeseca po boljševičkom uzoru. U buduće kao i dosada jedino će vitalna indikacija opraštati od krivnje, po načelima, koja dolaze u obzir kod pomoći u nuždi (Nothilfe). Socijalna i eugenetička indikacija uopće ne dolazi do pravne relevantnosti u pitanju krivnje. Još priopćujemo nacrt kaznenopravne sekcije stalnoga zakonodavnoga savjeta ministarstva pravde (1922.), i nacrt prijedloga u Narodnoj Skupštini (1926.).

Nacrt od god. 1922.:

§ 170.: Trudna žena, koja svoj plod pometne ili drugome dozvoli, da to učini, kažnjava se robijom ili zatočenjem do tri godine.

§ 171.: Tko trudnoj ženi na njezin zahtjev ili njezinom privolom dade kakovo sredstvo, ili učini, da plod pometne, kažnjava se robijom do pet godina.

Ako to počini liječnik, ljekarnik, primalja ili osoba, koja to vrši za plaću, kažnjava se robjom do deset godina.

§ 172.: Tko trudnoj ženi dade kakovo sredstvo, da pometne, ili ga sam na njoj upotrijebi, a bez njene volje ili znanja, kažnjava se robijom do petnaest godina.

Ako žena uslijed toga umre (§ 18.), kažnjava se počinitelj robijom do petnaest godina.

Prijedlog od god. 1926.

§ 170.: Trudna žena, koja svoj plod pometne ili drugome dopusti, da to učini, kažnjava se zatvorom do tri godine. U osobito lakim slučajevima smije sud kazan ublažiti po slobodnoj ocjeni.

§ 171.: Tko trudnoj ženi na njezin zahtjev ili njezinom dozvolom dade kakovo sredstvo li učini, da plod pometne, kažnjava se strogim zatvorom.

Ako to učini liječnik, ljekarnik, primalja ili osoba, koja to vrši za plaću, kažnjava se robijom do deset godina.

Digitized by Google

§ 172.: Tko trudnoj ženi da kakovo sredstvo, da pometne, ili ga sam na njoj upotrijebi, i to bez njene privole, kažnjava se robijom do deset godina.

Ako žena uslijed toga umre, kaznit će se počinitelj robijom od najmanje pet godina.

Ne kažnjava se liječnik, koji trudnoj ženi prouzroči pometnuće, da bi joj spasio život ili ju očuvao velike pogibelji po njezino zdravlje.

* * *

Stajalište, koje je zauzeo zadnji nacrt bez sudjelovanja predstavnika Hrvata i Slovenaca (to neka bude naglašeno!), je doista pravilno po temeljnoj misli, da treba kazan ublažiti. Ali je nerazumljivo, čemu je trebalo dodati zadnju alineju, koja daje slobodu bez svake kontrole pometnuti tjelesni plod, samo ako »naklonjeni« liječnik svojoj pacijentkinji posvjedoči, da ju hoće očuvati od velike pogibelji po njezino zdravlje. Čini se, da će takova prognoza biti moguća u 90% slučajeva; ipak apsolutno ne ide, da bi već sam jedan liječnik smio odlučivati o takovim pitanjima. Time bi nastalo stanje, da bi imućne »dame« mogle pometati plod po volji, siromašne pak žene (osobito na selu) morale nositi svoj tjelesni plod, pa makar postojala doista pogibelj po njihov život, jer nisu mogle dobiti »naklonjena« liječnika i platiti ga. Iz toga se vidi, kako je nepromišljeno zadnji nacrt sastavljen. Neka Narodna Skupština slijedi uzor njemačke državne skupštine, pa neka pitanje dopustivosti umjetnoga abortusa uvrsti tamo, kamo spada, u problem stanja nužde (Notstand). A liječnički stalež bi morao prvi prosvjedovati protiv namjere, da ga se optereti onim doista odijoznim privilegijem.

(U sistemu kazni slobode u Njemačkoj razlikuje se „Zuchthaus" od Gefängnis. Kod nas za oba izraza postoji samo jedna riječ: tamnica. Mi smo ipak prvi izraz, jer se u Njemačkoj stvarno razlikuje od pojma drugoga, preveli sa „robija", dopuštajući rado, da bi se našla i zgodnija riječ za to. Dr. Dolenc u slovenskome upotrebljava za „Zuchthaus" „voza", a za „Gefängnis" „ječa". Op. u.).

O sjedinjenim državama Evrope (Paneuropa).

Predavao odvjetnički perovodja dr. Josip Vesel u Narodnom sveučilištu u Sarajevu dne 7. ožujka 1926.

1. Razvoj ideje internacijonalne solidarnosti naroda. — Sveučilišni profesor Sperl je rekao god. 1924. prigodom inauguracije za rektora bečkoga sveučilišta znamenite riječi: »Tek 20. stoljećem stupili smo u doba svjetske povijesti«. To znači, da su narodi kroz 19. stoljeća živjeli odijeljeni kineskim zidovima jedan od drugoga i proživili svaki za sebe svoju povijest, ali da nisu poznavali osjećaja solidarnosti sa drugim narodima u većoj mjeri, osim ako su ih na to nukali politički interesi. Imade tu i tamo iznimaka. Stvara se rimski imperij u starom, franačko carstvo u srednjem, Napoleonovo carstvo u novom vijeku. Različiti narodi su stajali pod žezlom jednoga vladara, ali bez spoznaje medjusob-

Digitized by Google

noga pripadništva. Sistem aliansa sa žudjenom ravnotežom stvorio je internacijonalni odnošaj država i naroda, veli amerik. prof. Shotwell, koji odnošaj sliči koalicijama jakih stranaka u parlamentarnoj državi, koje opozicijama mirnim putem nameću svoju volju. Ideja federacije evropskih država potiče od Sullya, kancelara franceskoga kralja Henrika IV., a nalazimo tu ideju i kod Leibnitza, Kanta, Nietsche-a, St. Piere-a, St. Simona Comte-a, Viktora Hugo-a, Renana, Mazzinija, Crispija, pa što više i kod Dante-a, koji u svojem djelu »De Monarchia« zagovara jedinsvo Evrope za gospodarske svrhe.

Ali ta ideja medjunarodne solidarnosti je bila mrtva. I zato su se ovi veliki narodni kompleksi razbili i oslobodjeni narodi ogradjivali više no prije od drugih, te živili svaki svojim posebnim životom, posebnom historijom bez ikakovih obzira na najprimitivnije životne potrebe svojih susjeda. Da je ta ideja medjusobne solidarnosti naroda bila živa, zar bi se — da istaknemo jedan primjer — mogao Srbiji prije svjetskoga rata zabraniti prilaz k Jadranskomu moru, premda je temeljno pravo svake kopnene države, da zahtijeva prilaz k moru?! Zar bi se smjelo dogoditi, da se jedan narod guši u obilju, dok drugi gladuje? Zar se samo od sebe ne nameće pitanje medjunarodne saradnje, postavljanje temeljnoga principa u obliku neke vrhovne ustanove, koja bi ravnala sudbinom svih naroda, a da svaki narod ipak očuva svoju potpunu samostalnost?

Veliki umovi svih naroda došli su u ovim zadnjim godinama do te spoznaje. Pa ako Lloyd George veli, da je muzika čekića, koja se pri obnovi zemalja u svih naroda čuje u jednom zajedničkom i skladnom koncertu, zamijenila tutanj topova, onda to znači, da je miran i trezven rad medju svim narodima stupio na mjesto ratne vike, pa ako se uoči duh lokarnske konferencije, za koju predsjednik sveučilišta u Kolumbiji Nikola Murray Butler veli, da je to najveći dogadjaj od god. 1648. t. j. od westfalskoga mira, dolazimo do zaključka, da se ideja solidarnosti naroda razvila u velikoj mjeri i do zamjerne visine.

2. Pojam Panevrope. — Panevropa kao izražaj solidarnosti naroda i kao rješenje evropskoga pitanja. — Razumije se, da vodje naroda nastoje zajedničke potrebe privesti pod jedno ime pod jednu natuknicu. Tako se našao jedan čovjek, grof Cudehove Calergi, koji je tu staru ideju internacijonalne solidarnosti u Evropi sada obnovio i sve pod ime »Panevropa«, te koji u toj »Panevropi« ili u »Sjedinjenim državama Evrope« vidi ostvarenje jedne velike potrebe današnjice. — Pojavom Wilsona u svjetskoj politici činilo se pak, da će ideju »Sjedinjenih država Evrope« zamijeniti ideja sjedinjenih država svijeta. Ali kako Amerika nije pristupila Savezu Naroda obnovi se stari ideal, koji je Živio od Karla Velikoga do Mazzinija(!): ideja sjedinjenih država Evrope.

Prije dvije godine izišla je od Calergija knjiga »Panevropa«. Od tog vremena se ta ideja sve više razvija, te je predmetom živih rasprava u gotovo svim evropskim državama. — Po mišlje-

Digitized by Google

nju Cudenhove-Calergija ne može Savez Naroda u današnjem obliku riješiti t. zv. evropsko pitanje, koje bez dvojbe postoji, jer ima cijeli niz problema čije je rješenje neodgodivo, a lmalo bi se postignuti na nacijonalnoj osnovl. Ovi problemi traže panevropski forum t. j. jednu centralnu ustanovu, koja bi imala u sporazumu sa svim državama riješiti evropska pitanja.

Što je dakle »Panevropa«? Što su »Sjedinjene države« Evrope? Panevropa bila bi vrhovna država, organizacija svih nezavisnih evropskih kontinentalnih država sa jednim svim tim državama zajedničkim ustavom, a da se principijelno ne dira u samostalnost pojedinih evropskih država. — Ono, što danas pretpostavljaju Sjedinjene države u Americi, imala bi »Panevropa« pretpostavljati u Evropi.

Panevropski pokret ne misli dirati u samostalnost nacija, jer po riječima historičara Ranke-a: »Ujedinjenje svih nacija poziva na samostalnost svake pojedine«; znači dakle, da bi svaka država u Evropi trebala da očuva svoju samostalnost i nezavlnost. Cilj je panevrop. programa kontinentalna decentralizacija Saveza Naroda. — Granice »Panevrope« ne bi bi'e definitivno odredjene, nego bi se ravnale po svakdašnjem stanju svjetske politike. Rekosmo: cilj je kontinentalna decentralizacija, jer »Panevropi« ne bi pristupila ni Rusija ni Engleska obzirom na strogu kontinentalnu organizaciju, koja se ne može ravnati po strogo geografskom gledištu. Zašto? Za to, što su Afrika i Australija doduše geografski kontinenti, ali nisu politički. —

Britanska i ruska federacija su politički svijet za sebe, i ako je i jedna i druga federacija razdijeljena na više nego na jednom kontinentu. — Sa britanskoga stanovišta je danas nemoguće pomisliti, da bi se Engleska mogla priključiti panevropskoj, Kanada panamerikanskoj, a Indija panazijatskoj skupini Saveza Naroda, isto tako kao što se sovjetska Ruija danas ne da više dijeliti u europsku i azijatsku polovicu. —

Stoga je — veli Cudenhove-Calergi — jedino praktično rješenje kontinental. pitanja, da Evropa priznaje londonski i moskovski Savez Naroda kao samostalne političke kontinente, a da s ovima suradjuje u okviru federativnoga svjetskoga Saveza Naroda.

3. Organizacija svijeta. — Prema tomu organizacija svijeta bi izgledala ovako:

Postojao bi: 1. Londonski Savez Naroda britanskoga carstva; — 2. Washingtonski Savez Naroda panamerikanske Unije. — 3. Moskovski Savez Naroda sovjetske Unije; — 4. Panevropski Savez Naroda; — 5. Kina kao posebni politički kontinent; 6. Japan kao posebni politički kontinent.

Ove oblasti bi imale činiti Savjet Saveza Naroda. Savjet Saveza Naroda bi imao zastupati skupine naroda (Völkergruppen), a ne pojedine države. — Prema tomu treba današnju Ligu Naroda pretvoriti u Ligu federacija.

Digitized by Google

Pri ovakovoj organizaciji svijeta bi osigurali svjetski mir kontinentalni garancijoni pakti i interkontinentalni obranbeni sudovi. — Svaka država bi se imala samo u okviru svoga kontinenta obvezati, da pomogne napadnutomu. Prema učenomu razlaganju profesora dr. Redlicha usvojili bi narodi kodeks svjetskoga kaznenoga prava (Weltstrafrecht): na temelju ovoga justificirao bi se svaki kriminalni t. j. osvajalački rat. Ovo svjetsko mirovno sudište ne bi smjelo biti po riječima američkoga senatora Viliama Borah-a politička institucija nego čisto pravna, jer je današnje mirovno sudište samo neko ministarstvo pravde Saveza Naroda.

Po mišljenju grofa Cudenhove-Calergija pruža samo takova organizacija svijeta sjeverno-američkoj uniji i sovjetskoj Rusiji mogućnost, da pristupe Savezu Naroda kao autonomne grupe. — Tim načinom usavršio bi se današnji ženevski torzo ostvarenje »Panevrope« u pravi svjetski Savez Naroda.

Ostvarenje Panevrope, u okviru Saveza Naroda, moguće je dakle i poželjno, jer protivštine izmedju Saveza Naroda i »Panevrope« ne mogu potrajati, ako se ovi problemi prate i proučavaju pravim razumjevanjem. — Razumije se, da se ovake radikalne promjene u organizaciji svijeta evolucijonim putem (a samo takov dolazi po mišljenju pokretača u obzir) ne bi mogle provesti od danas na sutra. Trebalo bi početi stvaranjem panevropskoga biro-a u Ženevi, koji bi za sada imao iste funkcije kao i latinsko-amerikanski biro u Ženevi.

4. Rješenje »evropskih« problema. — Osim toga trebalo bi pristupiti rješenju t. zv. evropskih problema, koji su bez sumnje uzroci panevropskoga pokreta, i to: 1. problema mira; — 2. problema narodnoga gospodarstva; — 3. problema minoriteta; — 4. problema granica. — Problem mira bi se riješio panevropskim garancijonim paktom (sa Engleskom ali bez britanskog carstva). Problem narodnoga gospodarstva imao bi se riješiti tim, što bi na mjesto nacijonalnoga protekcijonizma, na mjesto zaštitnih carina imala stupiti panevropska carinska unija. Problem minoriteta imao bi se riješiti panevropskom konvencijom. — Problem granica uzrokom je nezadovoljstva u Evropi u najvećoj mjeri i to za to, što neki narodi drže, da su granice nepravedne i u protivštini sa nacijonalnim, gospodarstvenim, strateškim, geografskim ili historijskim zahtjevom. Grof Cudenhove rješava taj problem u svojem memorandumu prigodom zasjedanja Saveza Naroda u rujnu god. 1925. ovako: Sadašnje granice neka ostaju, jer bi se uspostavljanjem novih učinila nova nepravda. Granice se dakle nemaju pomaknuti nego podignuti (Grenabbau) i to na trostruki način: 1. panevropskim garancijonim paktom, 2. gospodarskom carinskom unijom i 3. garancijonim paktom minoriteta. Problem granica imao bi se dakle riješiti postignutim rezultatima problema mira, narodnoga gospodarstva i minoriteta. —

Nakon rješenja ovih pitanja bilo bi osiguranje mira apsolutno zagarantovano i mnimum blagostanja u Evropi postignut, jer bi po riječima predsjednika amerikanske Unije Coolidge-a narodi svijeta

Digitized by Google

bili svedeni na put rada, koji bi stvorio trajne vrednote, jer Evroppa izgleda danas za Amerikance, kao što je izgledala za Rimljane Grčka. Predleži bojazan, da postanemo »Graeculi« u očima Amerikanaca.

Panevropski program sastoji se dakle od dva dijela. On obuhvaća: 1. raspored svijeta i 2. raspored Evrope. — Raspored svijeta sadrži federalističku reformu Saveza Naroda i razdiobu ovoga Saveza u političke kontinente. Raspored Evrope je nezavisan od rasporeda svijeta, jer raspored u Evropi traži niveliranje razlika med u pojedinim državama u Evropi, čim bi za vječita vremena po mišljenju pristaša panevropskoga pokreta nestala bojazan pred ratovima, čim bi se spasilo narodno gospodarstvo i mržnja medju narodima ublažila. —

Prema vijestima amerikanskih novina »Foreign Officis« su izdaci velevlasti za oboružanje sledeći: Amerika troši oko 554 milijuna dolara, t. j. 17% narodnoga imetka; — Velika Britanija oko 904 milijuna dolara t. j. 56% narodnoga imetka; — Francuska oko 254 milijuna dolara, t. j. 34% narodnoga imetka; — Italija oko 155 milijuna dolara; — Japan oko 218 milijuna dolara t. j. 68%; — Rusija oko 191 milijun dolara t. j. 62%; — Njemačka oko 108 milijuna dolara t. j. 13%. — Ukupno oko 2 milijarde 400 milijuna dolara. Na glavu svakoga Engleza dolazi 13 dolara, na glavu svakoga Francuza 6.5 dolara. — Za to — vele — znači Panevropa za sve države mir, blagostanje i sloboda. —

5. Sjedinjene države Amerike prema sjedinjenim državama Evrope. Mišljenje Bronislava Hubermanna. — I doista ekonomska depresija sili pojedine narode na razmišljanja o jedinstvenoj ekonomskoj politici, jer iz dana u dan raste gospodarska moć Amerike, dok je evropska produkcija kočena zaštitnim carinama tako, da evropske države dolaze do zaključka, da je ključ amerikanskoga uspjeha veliko jedinstveno ekonomsko područje. —

»Što ćemo više da pričamo o našoj bijedi, to će dulje — veli Englez Norman Angel — izostati Amerika. — Ako pak budemo našli načine za restauraciju Evrope, pristupit će i Amerika. Stoga — veli — potrebna je zajednčka akcija kontinentalnih država za konsolidaciju evropskog kontinenta.«

Mjesto očekivane žute pogibelji (Japan) izgleda da se je neočekivano pojavila amerikanska pogibelj. — Tu činjenicu treba uočiti i potrebne mjere poduzeti. Treba zato i proučiti prilike u Sjedinjenim državama Amerike, usporediti ih s evropskim i iz toga povući nužne zaključke.

To nam ne savjetuje političar i diplomata nego jedan veliki umjetnik što više genij slavenskoga jezika, Poljak Bronisltv Hubermann veliki umjetnik na violini u svojem djelu »Moj put Panevropa«. On si je postavio prigodom svoga boravka u Americi pitanje: Zašto Amerika napreduje? I našao je odgovor u tom, što su to sjedinjene države, jer je posljedica toga produkcija u ma-

Digitized by Google

sama, potrošnja u masama, minimalni porezi; jer nema ratova ni invalida ni reparacija. Tim se već dolazi do automatskoga pojeftinjenja robe, jer veli Hubermann, ako je Amerika, koja je bogatija, sjedinjena, tim prije treba da se sjedini Evropa, — jer zar se je igdje čulo, da siromašniji smije više trošiti od bogatijega?

Panevropom zaštedile bi države 2/3 svojega budžeta, a produkcija bi se dobara umnožila mnogostruko i postiglo bi se povišenje plaća povećanjem produkcije uz istodobno umanjenje cijena.

Tim bi se promjenila i borba za nadnicu (Lohnkampf) iz destruktivne političke u konstruktivnu ekonomsku. A u času, kada će Amerika doći do spoznaje, da od Evrope u današnjoj strukturi ne će moći utjerati svoje dugove, biti će identični interesi Amerke za panevropskim pokretom. — Treba u Evropi provesti amerikanizaciju, savjetuje nam umjetnik Hubermann, t. j. jedinstvenu organizaciju našega gospodarstva, što nipošto ne smije značiti amerikanizaciju naše kulture.

6. Panevropski mentalitet. Upliv »Panevrope« na nacijonalne kulture. — Prvi preduvjet za osnutak Panevrope je probudjivanje evropskog mentaliteta, koji latentno živi u svakom Evropejcu. — I sada Hubermann dolazi do jedne interesantne konstatacije: »Moje je, neoborivo uvjerenje, da niveliranje carinskih granica u Evropi ne će imati nikakova upliva na individualne osebujnosti pojedinih evropskih nacija, jer kao umjetnik bio bih zadnji koji bi zagovarao, da se nacijonalne kulture niveliraju.«

Svaka prava umjetnost imade svoj korijen na nacijonalnom temelju. Prema tomu činilo bi se, da postoji konflikt izmedju ekonomskoga i duševnoga života u »Panevropi«. Ekonomsko stajalište kao da zahtijeva ujedinjenje svih ekonomskih dobara, dakle je odlučni protivnik ekonomskoga nacijonalizma, kako ga José Caillaux zove, a duševna kultura kao da traži nacijonalnu podjelu kulture.

Taj konflikt pak samo prividno postoji, jer kulturne granice nisu identične sa ekonomskim i podizanjem ekonomskih granica ne brišu se kulturne razlike. Poljska je bila na pr. kroz 150 godina podjarmljena i razdijeljena medju tri države; dakle zemlja bez političkih granica. A što se dogodilo nakon 150 godina? Pomolila se na evropskom obzorju jedna homogena nacija naročito u kulturnom pogledu. Dokaz je to, da kulturni intergritet ne propada podizanjem političkih granica.

7. Mišljenja nekih državnika i pisaca. Sada će biti zanimljivo upoznati mišljenja bar nekih velikih ljudi svijeta prema »Panevropi.« — Za »Panevropu« je od danas u prvom redu 9/10 velikih državnika: Herriot, Painleve, Caillaux, Gasparri i Contarini, Masarik i Beneš, Skrzynski i Thugut, Marx i Stressemann itd. Nacijonalni ekonom Lujo Brentano nalazi, da su sjedinjene države Evrope potrebne; Romain Roland drži, da bi sjedinjene države Evrope bile neki

Digitized by Google

obranbeni i osvajalački savez prema Rusiji i Aziji, pa je protivnik »Panevrope«. Romain Roland traži uniju slobodnih duhova cijeloga svijeta. —« Artur Schritzler drži, da je »Panevropa« najbolja akcija, da se očuva Evropa pred novim svjetskim ratom, te misli, da se ideja može postignuti, ako uspije sastaviti »internacijonalu zdravoga ljudskoga razuma« a ne internaoijonalu intelektualaca i proletarijata. Opaža se dakle, da se mišljenja diametralno razlikuju.

8. Zaključak — Ako se prati razvoj panevropske ideje služeći se literaturom prijatelja panevropskoga pokreta i to sine ira et studio u pozi objektivnoga posmatrača i nastoji upoznati »Panevropu« i njezinu organizaciju, dolazi se do zaključka, da »Panevropa« znači: veće nadnice, pojeftinjenje cijena, slobodna konkurencija, bolji kvalitet, veće bogatstvo, viši životni standard cijeloga stanovništva. — Ovako bi dakle izgledao taj svijet bez ratova, carina i mržnje među narodima. Da li je to utopistički svijet ili svijet skore ili daleke budućnosti, ne zna se, ali jedno se zna i osjeća nakon razglabanja panevropskog pokreta, da imade mnogo zdravih ideja, koje bi služile na dobro cijeloga čovječanstva, a i na uspješni razvitak naše kraljevine. Nu opaža se, da su i pokretači ideje odviše filozofski shvatili problem i u želji za spoznajom i etičnom čistoćom previše obradili idealnu stranu toga problema, a praktičnu preslabo.

Kriterij velikih umova ne leži u tom, da nešto nevidjeno, novo, pokazuju svijetu, nego naprotiv u tome, da dadu stanoviti oblik onomu, što pokreće duhove masa, te tim postaju glasnikom njihovim. To je učinio grof Coudenhove-Calergi po podrijetlu Flamljanin (po majci Japanac). On je osvijetlio problem sa svih strana i dolazi uvijek do istoga rezultata: »Ako i svi putevi — veli Hubermann — ne vode u Rim, vode svi putevi u »Panevropu«; — svejedno, da li je to put s razuma, materijalizma, etike, religije, ljubavi prema bližnjemu ili samoodržanja«. Budućnost će uostalom najbolje uvjeriti narode o mogućnosti ili nemogućnosti »Panevrope«.

Dodatak uredništva. — »Neues Wiener Journal« od 31. srpnja br. 11.742 donesao je pod naslovom: »Ciljevi panevropske unije« slijedeće: »Da se uklone nesporazumci i kriva tumačenja, izjavljuje panevropska unija: 1. Svako rješenje panevropskoga pitanja mora računati sa zemljopisnim, povjesnim, gospodarskim i kulturnim svezama. — 2. Da li i kako mogu biti pri današnjem stanju svijeta Velika Britanija i Sovjetska Rusija članovima panevropske unije, stvar je samih vlasti. — § 3. panevropskoga programa glasi: Cilj je panevropskoga pokreta združenje svih evropskih država u političko-gospodarski savez, koji je osnovan na ravnopravnosti i miru. — 3. Panevropska unija poznaje i uvažuje osobite teškoće za britansku državu kao interkontinentalnu i za sovjetsku Rusiju kao evropsku saveznu uniju, da se vežu jednostrano na jedan stanoviti kontinent. — 4. U koliko ovo iznimno stanje ne dozvoljuje začlanjenje ovih dviju federacija ili pojedinih njihovih dielova u »Panevropu«, cilj je panevropske unije uski zajednički rad sa objema ovim političkim kontinentima u okviru jednoga sa-

Digitized by Google

saveza naroda na osnovi jednoga zapadnoevropskoga Lokarno-sistema. — 5. Pitanje potpunoga ili djelomičnoga uvlačenja Engleske i Rusije u jedan panevropski carinski sistem mora se sporazumno urediti obzirom na svjetsko-gospodarske sveze i zajedničke interese. — 6. Za objašnjenje ove cijele skupine pitanja ima panevropska unja pozvati na predstojeći panevropski kongres i britansku i rusku delegaciju; britanska delegacija je već obećala svoje učešće. — 7. Panevropska unija načelno otklanja svaki napadni prekid spram drugih država. Njezin je jedini cilj trajno osiguranje evropskoga mira i evropskoga gospodarstva udruženjem evropskih naroda.«

Literatura: R. N. Coudenhove Calergi: „Paneuropa" (III. izdanje), „Kampf um Paneuropa", Zeitschrift Paneuropa II. godište, Zeitschrift Paneuropa I. Jahrgang; — Branislav Hubermann: Mein Weg zu Paneuropa (Heft 5 „Z. P."); — Prof. dr. Josef Redlich: Der Sicherheitspakt und die Zukunft des Völkerbundes (N. Fr. Pr. od 20. veljače 1925.); — Senator William Borah: Amerika und der Völkerbund. Die Frage des Weltgerichtshofes (N. Fr. Pr. od 31. svibnja 1925); — Norman Angell: Schiedsgericht und Garantiepakt (N. Fr. Pr. od 27. rujna 1925.); — Dionisius Anzilotti: Corso di diritto internazionale. (Novo izd.); — Leopold Ranke: Weltgeschichte; — David Lloyd George: „Od 1925. do 1926." (N. Fr. Pr. od 10. siječnja 1926.); — Nikola Murray Butler: Amerika i Nova Evropa. (N. Fr. Pr. od 25. prosinca 1925.); — Josef Caillaux: Jesmo li na putu Sjed. državama Evrope. (N. Fr. Pr. od 25. prosinca 1925.); — Fridrik Meinicke: Lokarnski duh. (N. Fr. Pr. od 25. pros. 1925.); — Izvještaji National City Bank of New-York o ekonomskom stanju Amerike (N. Fr. Pr. od 12. siječnja 1926.); — Profesor Sperl: Razvoj internacionalnoga prava. Inauguracijoni govor. (N. Fr. Pr. 11. studenoga 1924.); — Treitschke: Hist. u. polit. Aufsätze. (5. izd. 1886.); — Dante: De monarchia; — Dr. Alfred Verdron: Ženevski protokol. (N. Fr. Pr. od 22. list. 1925.); — „Liga Naroda". Njezin sastav i uredjaj. Izdanje informativnoga odjelenja glavnoga sekretarijata Lige Naroda, Ženeva 1923.; — Razni članci R. W. Coudenhove-Calergija u N. Fr. Pr. od 25. travnja 1925., 26. list. 1924., 13. rujna 1925.; — „Foreign Affairs", amerik. časopis: Izdaci za naoružavanje velesila (od 17. list. 1925.); — Hans Kelsens Zeitschrift für öff. Recht: Sondernummer zu Ehren der Wiener Tagung des „Institut de Droit International"; — Mišljenja o Panevropi, objelodanjena u časopisu „Panevropa" i u N. Fr. Pr. od 19. siječnja 1926.; — Charles Alfred Lord Palmoor: Članci; — Julius Barnes: Članci.

Dodatak uredništva. — Prijašnji grčki poslanik u Parizu i grčki delegat kod saveza naroda R. Politis pisao je o ovoj stvari pod naslovom „Paneuropa und der Völkerbund. — Weltorganisation und Friede" u N. Fr. Pr. od 18. i 25. srpnja 1926 br. 22.213 i 22220.

Nekoliko riječi o kući u čl. 6. zak. o stanovima.

Napisao dr. Gjuro Janeković, odvjetnik u Zagrebu.

Kućevlasnik traži, da se stanar, koji inače imade svojstvo iz toč. 1. i 11. čl. 12., proglasi nezaštićenim licem po slovu čl. 6., jer da imade kuću u istom mjestu stanovanja. Dokazano je, da je taj stanar samo suvlasnik te kuće u jednoj trećini; da je kuća u naravi nedjeljiva i da je ruševna na toliko, da ne pruža ovome stanaru mogućnosti stanovanja u stanju, u kome se nalazi (što je utvrdjeno očevidom od strane suda za stanove na licu mjesta), a

Digitized by Google

predleži i dopis gradskoga gradjevnoga ureda, da se adaptacija ne dozvoljuje radi trošnosti zgrade.

Prvostepeni sud za stanove zauzeo je stajalište, da se ne može upuštati predaleko u interpretaciju čl. 6., nego ga je verbalno uzeo i primijenio. Držim, da je to stajalište sasvim pogrješno.

Ratio legis bila bi ova: Zakon daje mogućnost vlasniku kuće, da stanuje u svojoj kući i s time, što se može služiti pravom vlasnika, ne može biti izjednačen sa licima, koja moraju stanovati u tudjoj kući, jer nemaju vlastite. Jasno je, da ovakova dva pravna subjekta ne mogu biti zakonom podjednako pogodovana, — pa ako neko stanuje u tudjoj kući, čini to od komoditeta ili preobilja ili od obadvojega. — Red je, da ga se ne štiti! Logično slijedi, da ta kuća vlasnikova mora i de jure i de facto pružati njemu mogućnost stanovanja. — U kratko: Vlasnik neka stanuje u vlastitoj kući!

Sa pravne strane stoji suvlasniku na putu §. 828. i 833. o. g. z. i njega vlast mimo te propise dapače i contra legem ne može natjerati na to, da samovoljno okupira pojedine dijelove kuće. — Juridički to ne ide, jer predleže samo partes pro indiviso. Fizički je nemoguća dioba, jer je to kućica ispresijecana hodnicima i drvenim stubištem, pa bi bila dioba moguća samo po §. 843. o. g. z. prodajom i podjelom kupovnine, to više, što niti gradjevna oblast ne dozvoljuje nikakove adaptacije.

U ovakovome slučaju ne može biti govora o primjeni čl. 6. zakona o stanovima t. j. ne može biti govora o kući, nego jedino može doći do izražaja veći dohodak od eventualnoga prihoda kuće, t. j. da li će se osnovna zakupna cijena množiti sa 9 ili 12.

Kada se stvar ne bi tako uzimala, došli bismo do rezultata, da jedno inače zaštićeno lice imade u štedionici uložene milijune, a nema kuće, pa je štićeno; a drugo inače zaštićeno lice, recimo jedan mali činovnik, imade u istom mjestu kućicu, u kojoj radi suvlasništva i trošnosti ne može uopće stanovati, nego drži stanara i to mu nosi godišnje koju stotinu dinara, i ovaj drugi nije zaštićen!?

To bi bila kruta nepravda, a zakonodavac sigurno nije kanio biti nepravedan i zaštićivati socijalno jačega. — Ja držim dakle, da zakon nije mislio kuću jedino kao imovinski objekat, nego kuću, koja pruža mogućnost stanovati u njoj. Čl. 6. ispravno bi bilo dometnuti riječi: »ako je ta kuća podobna pružiti mu (licu) primjeren stan«. A jer toga nema, valja nam ispravnim tumačenjem zakona približit se intenciji zakona t. j. socijalnoj pravednosti.

Amnestija u teoriji i praksi.

Napisao dr. Ilija M. Jelić.

(Literatura je navedena na koncu članka.)

§ 1. Pojam, vrste i karakteristične osobine amnestije.

I. — Pod amnestijom se razumijeva akt državne vlasti, kojim se predaju zaboravu izvjesne vrste krivičnih djela. Prema tome bi se amnestija mogla definirati kao državna zapovijest, kojom se zamjenjuje repre-

Digitized by Google

sivna volja sa voljom zaborava, ili kao zapovijest, koja sadržaje ignoriranje izvjesnog stanja stvari. Ignorirati u ovom slučaju znači prosto i jednostavno prelaziti preko izvjesnih činjenica, kao da ne postoje. I javna vlast doista ignorira izvjesne činjence davanjem amnestije, jer zatvara oči pred izvjesnim činima, svečano izjavljujući, da ih ne vidi i da ne će da ih vidi.

Od pomilovanja kao sličnoga akta amnestija se razlikuje poglavito svojim dejstvom i svojim ciljem. Pomilovanjem se oprašta, smanjuje ili ublažuje dosudjena kazna, ali se njome ne ništi i presuda, protiv krivca izrečena. Zato i poslije potpunoga pomilovanja ostaje krivično djelo, i sve njegove pravne posljedice, koje s osudom nastupaju po sili samoga zakona. Amnestijom se ništi ne samo izrečena presuda, nego se njome briše i samo krivično djelo, te se smatra, kao da nikada nije postojalo. Amnestija ne ostavlja poslije sebe ni jednu pravnu posljedicu krivičnoga djela, osim pravo privatnomu tužiocu na naknadu štete. Prema tome pomilovanje i onda, kada je potpuno, djeluje samo za budućnost i oslobadja krivca od daljega izdržavanja kazne, a amnestija djeluje retroaktivno i oslobadja krivca od sviju pravnih posljedica krivičnoga djela ne samo za budućnost, nego i za prošlost. Pomilovanje ima za cilj, da ispravi sudske griješke i zablude, da ublaži krutost ili surovost ovoga ili onoga pravnoga propisa, i da potiče osudjenike na popravak i dobro vladanje, pa se zbog toga daje iz ličnih obzira i u korist pojedinaca. Amnestija ima za cilj održanje reda i poretka u zemlji, stišavanje strasti i uspostavljanje poremećenih odnosa medju pojedinim skupinama gradjana i ostalih društvenih redova. Zbog toga se ona daje iz viših političkih razloga i u općem interesu.

Inače i pomilovanje i amnestija imaju zajedničko to, što su po pravilu n e o p o z i v l j i v i, jer jednom dani ne mogu se više van snage staviti. Neopozivljivost amnestije dolazi od njenoga cilja. Ona se daje, kao što je rečeno, jedino u interesu mira i stišavanja strasti u zemlji. Stoga je za nju neopozivljivost c o n d i t i o s i n e q u a n o n, jer, kada bi se danas amnestirana djela mogla sutra potrgnuti pred sudove, onda amnestija ne bi bila prijatelj mira i stišavanja nego njihov neprijatelj.

II. — Amnestija može biti o p ć a ili p o j e d i n a č n a, a svaka od njih opet p o t p u n a i n e p o t p u n a, a p s o l u t n a i u s l o v n a. Opća je onda, kada se njome ne cilja na točno odredjene pojedince, nego na točno odredjena krivična djela, uzeta u njihovu apstraktnom jedinstvu, bilo zbog njihove jednorodnosti, bilo zbog prilika i okolnosti, pod kojima su se dogodila, bilo zbog samoga vremena, kada su izvršena. Otuda je opća amnestija b e z l i č n a, jer se ne daje izvjesnomu broju pojedinaca, označenim prema vrsti krivičnih djela. Zato se u aktu amnestije ne imenuju svi oni, koji se imaju njome koristiti, nego samo djela, koja se imaju amnestirati. Nasuprot tome pojedinačnom se amnestijom cilja na točno odredjene pojedince, pa se zbog toga u aktu amnestije moraju označiti i njihova imena, da bi se u danom slučaju moglo znati, na koga se amnestija odnosi. Zato je pojedinačna amnestija uvijek l i č n a, i m e n i č n a.

Amnestija je potpuna, kada se njome krivac oslobadja uopće od svih pravnih posljedica krivičnoga djela. N e p o t p u n a je pak onda, kada se daje sa izvjesnim ograničenjima, kao n. pr. da amnestirani budu dužni nadoknaditi štetu trećim licima, ili da poslije dobivene amnestije budu izvjesno vrijeme pod nadzorom policijske vlasti. Ovo se posljednje ograničenje daje u cilju postepenoga uvodjenja u normalan život svih onih, koji su bili duže vremena u zatvoru ili emigraciji, da ne bi odmah po puštanju na slobodu pali u iskušenje i izvršili kakovo novo krivično djelo. Najzad,

Digitized by Google

amnestija je apsolutna, kada se njome amnestiranim licima ne postavlja izvršenje nekakovih obveza, već se oslobadjaju posljedica svoga djela na jedan apsolutan i kategoričan način. Naprotiv amnestija je uslovna kada se njome nalaže amnestiranim, da prethodno ispune izvjesne obaveze, pa tek onda da se mogu njome koristiti (v. § 5. II.).

III. — Prema gore rečenomu prava, opća amnestija karakteriše se time, što je kolektivna, bezlična, retroaktivna i neopozivljiva. Osim toga amnestiju karakteriše i to, što nije ustanova samo državnoga prava nego i praktičnoga života. Ona je jedna od najstarijih institucija pravnih. To je upravo jedan od t. zv. općih prirodnih zakona socijalnih, koji su važili i koji važe kod svih naroda i u sva vremena. Ona izvodi svoje podrijetlo još iz onoga doba, kada su se prvi put dvije osobe sastale, udružile i otpočele živjeti zajedničkim životom. Otuda njena primjena i u porodici izmedju muža i žene, djece i roditelja, i u društvu izmedju cjeline i pojedinih članova njenih. Jer poslije svake učinjene griješke od strane jednoga člana prema drugomu članu, slijedila je ili uobičajena kazna ili amnestija. Amnestija se vršila na taj način, što bi se obično reklo: »hajde da se preko toga predje, hajde da se ovo zaboravi, a za buduće ćemo gledati,« i t. d., pa je učinjena griješka predavana zaboravu i smatralo se, kao da nikada nije bila ni učinjena. U tom obliku amnestija se održala i do naših dana, te se vrši i danas svuda i na svakom mjestu, gdje god ima zajednice i zajedničkoga života.

§ 2. Pravna priroda amnestije.

Pravna priroda amnestije može se posmatrati s dva gledišta, s pravnoga uopće, i krivično-pravnoga posebice.

I. — Posmatrana s pravnoga gledišta uopće, pravna je priroda amnestije vrlo sporna. Pitanje je toliko zapleteno, da o tome postoji nekoliko teorija, koje se ne daju jedna s drugom u sklad dovesti. Prema jednoj, pretežno zastupanoj teoriji amnesija je zakonodavni akt, jer dejstvuje suspenzivno na sve ranije propise krivičnoga zakonika, s kojima bi došla u sukob. Samo stoga, što je zakonodavni akt, i što ima zakonsku sadržinu, je moguće, da obustavi primjenu kaznenih zakona, i da izuzme ispod njihove snage izvjesne vrste krivičnih djela. Ima pisaca, koji to spore, jer zakona ima samo onda, kada se uvodi novo, mijenja ili ukida kakovo staro pravno pravilo, a amnestijom se ne vrši ni jedno od svega toga. Zakonom se uvijek mijenja postojeći pravni poredak, a amnestija ga ostavlja netaknutim; njome se ništa ne mijenja u pozitivnom pravu, jer i poslije njene pojave ostaju nepromijenjene sve pravne norme. Ona ne ukida ni jedan kazneni zakon, jer se u aktu amnestije ne kaže, da se u buduće ne će kazniti za ovo ili ono krivično djelo, nego se njome jedino ništite ili preinačuju izvjesne pravne posljedice za jednu vrstu slučaja, za koju bi se inače nadovezali krivično-pravni propisi. To, što se daje u obliku zakona, znači, da je ona zakon samo po spoljašnjem izgledu, ali ne i po unutrašnjem sadržaju. Prazna forma ne čini pravi zakon, nego njegova sadržina; amnestija nema zakonske sadržine, jer se njome ništa ne mijenja u pravnom poretku, a to je bitna osobina svih materijalnih zakona.

Po drugoj teoriji amnestija je po svojoj sadržini akt upravne vlasti, posredstvom koga se vrši intervencija u redovnom toku pravosudja u cilju, da se ovo ili ono učini, ili ne učini. To je upravo jedna zapovijest vrhovne uprave državne, kojom se sprečava ili prekida krivična istraga, ometa donošenje presude ili obustavlja izvršenje već izrečene kazne. Prema tome amnestija sadrži jednu administrativnu naredbu o neumjesnosti primjene

Digitized by Google

ove ili one pravne norme. Ali neprimjenjivanje zakona ne znači i ukidanje ili suspendovanje zakona. Kazneni zakoni nisu cilj sami sebi, nego su doneseni u društvenom interesu. Oni su društveni u toliko, u koliko su po društvo korisni. Zato njihovu primjenu ne treba shvatiti u slijepom i striktnom pridržavanju njihovih propisa, nego u razumnom radu na zaštiti društvenih interesa. Stoga upravna vlast, kojoj je povjereno staranje o javnoj bezbjednosti i zaštiti pravnoga poretka u zemlji, može u danom slučaju primijeniti kaznene zakone u svoj njihovoj strogosti, može ih primijeniti djelomice, a može ih i ne primijeniti, što će sve zavisiti od toga, što budu zahtijevali društveni interesi, pa da se opet u pravnom poretku ništa ne izmijeni niti koji zakon suspendira, nego naprotv da se očuva u potpunosti i jedno i drugo. Po svemu tome izlazi, da i umjesno neprimjenjivanje zakona, kao god i njegovo umjesno primjenjivanje jednako odgovara zakonodavčevoj volji, jer on, donoseći zakon, nije ništa drugo htio, nego da održi nepovredljiv pravni poredak. A da se to može postići umjesnom neprimjenom kao i striktnom primjenom zakona, dokazano je ljudskim iskustvom. Pa kako je amnestija u stvari jedno pametno primjenjivanje i izvršivanje zakona, i kako su te funkcije povjerene upravnoj a ne zakonodavnoj vlasti, to logički izlazi, da je ona po svojoj suštini jedan akt upravne vlasti.

Protivu ove teorije se navodi, da ne vodi dovoljno računa o pravnom i faktičkom stanju stvari. Jedan zakon može biti lšen potpuno ili djelomice dejstva samo jednim drugim zakonom, ali ne i jednim administrativnim aktom. Amnestija nije ništa drugo, nego djelimično ukidanje zakona, jer sprečava, da kazneni zakoni budu primijenjeni na pojedine vrste krivičnih djela. Stoga se ona mora smatrati kao zakonodavni akt, jer jedino zakonodavni akti mogu ukidati pojedine zakone, pa bilo djelimično bilo u cjelini.

Po trećoj teoriji je amnestija po svojoj sadržini jedan sudski akt, jer se njome sprečava ili ništi jedna sudska radnja, koja bi imala nastupiti po propisima pozitivnoga prava. Naime, ona sprečava ili prekida krivičnu istragu, i time ometa, da se pronadje učinilac krivičnoga djela; ona sprečava izricanje presude ili izrečenu presudu ništi; ona briše krivično djelo, kao da ga nije ni bilo; oslobadja krivca svake odgovornosti (osim naknade štete privatnomu tužiocu) i uopće ne da, da se za jedno prestupno djelo vežu njegove krivično-pravne posljedice. Pa kako su sve te radnje po svojoj sadržini sudski akti, to se logički i ona mora smatrati kao akt sudske vlasti. Ovo tim prije, što se sudski akti ne odlikuju time, što bi bili zasnovani na točnoj primjeni zakona, nego time što skidaju s dnevnog reda jedan konkretan slučaj i prekidaju svako dalje parničenje, a amnestijom se za dani slučaj postizava i jedno i drugo. Zbog toga njeno povjeravanje upravnoj ili zakonodavnoj vlasti nije ništa drugo nego bespravno prisvajanje tudjih prava na polju pravosudja, i očito nepoštovanje načela podjele vlasti, pošto posredstvom nje krivično pravosudje prelazi iz ruku sudskih organa u ruke organa drugih dviju vlasti državnih, upravne ili zakonodavne prema tome, kojoj je od njih povjereno pravo amnestije.

Pisci, koji osporavaju ovu teoriju, navode, da sudskoga akta ima samo onda, kada ima sudske odluke, i ako se tom odlukom rješava jedan spor o točnom primjenjivanju zakona, a amnestija ne sadrži nikakovu sudsku odluku niti se njome ma kakov spor rješava. Sporovi se rješavaju na osnovu pozitivnoga prava, a amnestija se izdaje nasuprot pozitivnomu pravu. Ona ne zamjenjuje jednu presudu drugom u cilju, da okrivljenoga oglasi za nevina ili manje kriva: ona ostaje izvan pitanja prava i odgovor-

Digitized by Google

nosti, jer se njome niti optužuje niti sudi, nego samo ignorira. Ignorirati i suditi dva su sasvim različna pojma, koji se ne mogu i ne smiju pomiješati. Stoga o amnestiji kao sudskom aktu ne može biti ni govora. Ali i pored ovih zamjerki istaknuto je mišljenje, da nju ipak treba smatrati po sadržini kao sudski akt u toliko, u koliko stoji u vezi sa funkcijoniranjem sudske vlasti, u koliko je jedna smetnja, na koju sudska vlast nailazi u svojem funkcijoniranju, jer kao sudski akt ne treba smatrati samo sudske odluke, nego i sve ono, što stoji u vezi sa sudskim funkcijoniranjem!

Najzad, po četvrtoj teoriji je amnestija osobni akt, koji se ne da podvesti ni pod jednu vrstu normalnih funkcija državnih. To je u javnom pravu od prilike ono, što je u privatnom pravu ugovor u korist trećih lica — ugovor o osiguranju. I kao što se taj ugovor ne može staviti ni pod jednu vrstu sličnih ugovora, isto se tako ni amnestija ne može obući ni u jednu pravnu formu redovnih akata državnih. Ona nije zakon, jer se njome ne mijenja pravni poredak; nije sudski akt, jer ne rješava nikakov spor o primjenjivanju zakona; nije upravni akt, jer sprečava primjenu propisa pozitivnoga prava. Po svemu tome amnestija je akt s u i g e n e r i s, u kojem se gube svi znaci načela podjele vlasti, jer neposredno dolazi iz samoga stabla državnoga autoriteta, odakle se granaju i ostale tri redovne funkcije državne. Zato se ona i ne trudi, da bude saobrazna ni zakonu, ni presudi, ni naredbi, nego stoji nasuprot svima njima, pa se kao takova mora izdvojiti u posebnu kategoriju kao jedan državni akt svoje vrste, koji su stvorile potrebe društvenoga života.

Da bi se moglo odgovoriti na postavljeno pitanje, treba vidjeti, kako stoji stvar s materijalnim dejstvom amnestije, koje dolazi od njene sadržine. Formalno je dejstvo pri tom bez ikakova značaja za ovaj momenat, jer amnestija proizvodi jednake pravne posljedice, — suspendira izvjesne propise pozitivnoga prava* ne samo u zemljama, u kojima se daje zakonom, nego i u zemljama, u kojima se daje ukazom ili kakovim drugim aktom upravnim. Sam taj fakat, što ona dejstvuje suspenzivno na sve ranije odredbe kaznenoga zakona istoga karaktera, s kojima bi došla u sukob, bez obzira na oblik, u kome se daje, najbolje dokazuje, da je ona zakon po sadržini, jer se svi materijalni zakoni odlikuju baš time, što njihovo dejstvo ne dolazi od njihova oblika, nego od njihove sadržine. Kada amnestija ne bi bila zakon po sadržini, onda se ne bi moglo objasniti, otkuda joj suspenzivno dejstvo u zemljama, u kojima se daje jednim aktom upravne vlasti. Budući zakon po sadržini, amnestija to ostaje i onda, kada ima oblik upravnoga akta, pa se stoga ima smatrati kao zakonodavni akt bez obzira, od koje vlasti dolazila. Treba samo vidjeti još to, na koji se način njome suspendiraju suprotni zakoni, i na koji se način ti zakoni vraćaju ponovo u život, kada se o tome ništa ne kaže ni u aktu amnestije, niti u kojoj drugoj od toga akta posebnoj naredbi. Odgovor je prost i jasan. Zakoni prestaju da važe, kada budu izrično ili prećutno ukinuti kakovim drugim zakonom. Prećutno ukidanje biva onda, kada kasniji zakon sadrži suprotne odredbe o istom predmetu. Pri tome valja imati na umu, da je raniji zakon ukinut samo u toliko, u koliko kasniji sadrži drukčije odredbe o

*) Čini se, da je ispravnije, ako se uzme, da amnestija suspendira p r a v n u k r e p o s t propisa pozitivnoga prava samo za one slučajeve, za koje je dana, — ili da ona izvlači ispod p r a v n e k r e p o s t i propisa pozitivnoga prava samo one konkretne slučajeve, za koje je dana. Inače ostaje propis pozitivnoga prava i mimo amnestije u jednako potpunoj kreposti. Pa i sam gosp. pisac dalje kaže, da amnestija i z u z i m a ispod snage zakona izvjesna krivična djela. Ako bi se to pitanje ovako shvatilo, valjalo bi piščevo razlaganje sa tim shvaćanjem bolje dovesti u sklad. (Op. ured.).

Digitized by Google

istom predmetu i samo za ono vrijeme, za koje novi propisi budu važili. Stoga čim prestanu važiti nove odredbe ukinuti se propisi ranijega zakona vraćaju u život, jer nema više one prepreke — kasnijega zakona, — koja je sprečavala njihovu primjenu. Amnestija nije ništa drugo nego prećutno i privremeno ukidanje krivično-pravnih propisa za ono vrijeme i u onom obimu, u koliko izuzima ispod njihove snage izvjesna krivična djela. Zato kada prodje taj period njene vladavine, odmah stupaju na snagu svi oni propisi kaznenoga zakona, koji su njome bili obustavljeni. Prema tome amnestija istovremeno sadrži dvije naredbe: jednu, kojom se privremeno suspendira izvjesne odredbe pozitivnoga prava time, što se njihova materija reguliše na drugi način, — i drugu, kojom se te iste odredbe ponovo uvode u život time, što je unaprijed predvidjeno vrijeme važenja amnestije, i sve pravne posljedice, koje mogu iz nje proizići.

Amnestija nije po svojoj sadržini sudski akt, niti to može biti, jer se njome kao i svakim drugim zakonodavnim aktom stvaraju nova prava, a sudskim aktom se ne stvara nikakvo novo pravo, nego samo čini, da ono pravo, koje već postoji, bude priznato. Zato ako tužilac nema pravo prije podizanja parnice, ne će ga imati ni poslije izrečene presude. Naprotiv amnestijom se na jednoj strani gaze prava javne vlasti, da kazni za izvršene delikte, a na drugoj proširuje obim slobodâ izvršilaca amnestovanih djela. Iz toga jasno izlazi, da se amnestijom stvara nova državna volja, koja dotle nije postojala, a sudskom se presudom samo konstatuje ona volja, koja je i ranije bila u zakonu izražena. Amnestija prema tome mijenja državnu volju, a sudska ju presuda još jače ističe, da bi se o njenoj važnosti otklonila svaka sumnja. Mijenjajući državnu volju, amnestija istovremeno mijenja i pravni poredak, jer on ne ostaje onakov, kakov je bio prije njenoga izdanja. Dokaz je za to ograničenje radnja javnih organa s jedne i proširenje slobode amnestiranih lica s druge strane. Sa toga razloga moraju otpasti same po sebi sve zamjerke, kojima se tvrdi, da amnestija ostavlja netaknut pravni poredak. Istaknuto mišljenje, da amnestiju treba smatrati po sadržini kao sudski akt zbog toga, što stoji u vezi sa funkcijoniranjem sudske vlasti i što je jedna smetnja tom funkcijoniranju, ne može se usvojiti sa dva razloga. Prvo, sudskim se aktom ne može smatrati sve ono, što stoji u vezi sa funkcijoniranjem sudske vlasti i što čini jednu smetnju tome funkcijoniranju, jer bi se došlo do toga zaključka, da su sudski akti svi privremeni zakoni, koji se izdaju za vrijeme rata, kao n. pr. zakon o moratoriju, pošto svi oni stoje u tijesnoj vezi sa funkcijoniranjem sudske vlasti i čine joj jednu, ozbiljnu smetnju u njenom funkcijoniranju. Drugo, amnestija se uopće ne može okarakterizirati kao jedna smetnja funkcijoniranju sudske vlasti, jer se njome ne sprečava djelatnost sudskih organa, nego se samo sprečava primjena izvjesnih propisa kaznenoga zakona, a to su dvije sasvim različite stvari, koje se ne mogu identifikovati. Sa publikovanjem amnestije, kao i sa obnarodovanjem svakoga drugoga zakona, prestaju važiti raniji propisi kaznenoga zakona o istom predmetu, ali ne prestaje i funkcijoniranje sudske vlasti. Sudovi i dalje rade o istim predmetima kao i prije izdanja amnestije, samo umjesto ranijih propisa materijalnoga prava primjenjuju propise amnestije kao odredbe novoga, važećega prava. I to je sve. Oni donose svoje odluke na osnovu amnestije, kao što su ih ranije donosili na osnovu obustavljenih propisa. Takove se odluke saopćuju zainteresiranim stranama, i protiv njih ima mjesta žalbi kao i protiv povrede svakoga drugoga materijalnoga prava. Prema tome tu nema ničega neredovnoga i abnormalnoga s gledišta funkcijoniranja sudske vlasti, pošto se sve rješava po propisima va-

Digitized by Google

žećeg prava. Što više, moglo bi se reći, da amnestija potpomaže funkcijoniranje pravosudja, jer uprošćavajući pojedine vrste slučaja daje malia sudu, da ih brže riješi i time jednom za svagda skine sa dnevnoga reda. A cilj se pravosudja i sastoji baš u tome, da se što prije rješavaju sporovi i time otklanjaju prepreke, koje bi stajale na putu manifestacijama individualne i kolektivne volje u njihovim pravno obilježenim sferama.

Kao god što nije akt sudske vlasti, amnestija isto tako nije ni akt upravne vlasti. Od ovoga posljednjega razlikuje se time, što sadrži propise objektivnoga prava, i što isključuje sve predjašnje odredbe o istom predmetu, dok upravni akt nema ni jednu od tih osobina. Budući zakon po sadržini, amnestija crpe svoju snagu iz same sebe, a upravni akt iz onoga zakona, na osnovu koga se izdaje. Amnestija bi se po tome mogla uporediti sa planetom, koji ima svoju vlastitu svjetlost, a upravni akt sa satelitom, koji svjetlost dobiva od drugih tijela nebeskih.

Prema svemu gore rečenomu nalazimo, da je amnestija p r a v i z a k o n — z a k o n u f o r m a l n o m i m a t e r i j a l n o m s m i s l u — u zemljama, u kojima se daje zakonom, a p r a v n a u r e d b a, — z a k o n u m a t e r i j a l n o m s m i s l u — u zemljama, u kojima se daje aktom upravne vlasti. No iako zakon po sadržini, amnestija se ipak ne može uvrstiti u red običnih zakona, jer ima u sebi nešto specijalno i neobično, što drugi zakoni nemaju, pa se zato mora izdvojiti u posebnu vrstu zakonodavnih akata, kao l e x s p e c i a l i s.

II. — O pravnoj prirodi amnestije, posmatranoj s krivično-pravnoga gledišta postoje dvije teorije.

1. Prema jednoj, koju zastupaju većinom njemački pisci, i koja je zastupana u našoj krivično-pravnoj književnosti, amnestija je jedan od osnova ništenja državnoga prava na kaznu. Pod tim osnovima razumijevaju se one okolnosti, koje nastupaju poslije izvršenja krivičnoga djela, i koje sprečavaju državnu vlast, da ostvari svoje pravo kažnjenja (ius puniendi). Te okolnosti mogu biti raznovrsne, kao što je zastarjelost, stvarno kajanje, smrt okrivljenoga i dr., ali je svima njima zajedničko to, što ništa državno pravo na kaznu, odnosno onemogućuju, da se to pravo ostvari, no ne ništa i krivično djelo, jer ono i poslije njihova nastupanja ostaje krivično djelo, a njegov izvršilac krivac. Zato državno pravo na kaznu postoji i dalje, jer postoje obadvije pozitivne pretpostavke — krivično djelo i krivac, koje su potrebne, da se kazna izreče, samo država nema pravne, odnosno faktičke mogućnosti, da to svoje pravo i prinudno ostvari. Država bi se po tome mogla u ovome slučaju uporediti sa ovlaštenikom iz prirodne obveze (obligatio naturalis), koji ima pravo na naplatu duga, ali nema pravne mogućnosti, da to učini prinudnim putem. Ova je teorija netočna. Pisci, koji ju zastupaju, sami sebi protivuriječe. Oni na jednoj strani izrično priznavaju amnestiji povratno dejstvo, t. j. da ništi sve pravne posljedice krivičnog djela, ne samo za budućnost nego i za prošlost, što je moguće jedino tako, ako bude uništila i samo krivično djelo, a s druge je uvršćuju u red onih okolnosti, koje nemaju povratnu silu i koje ostavljaju netaknuto krivično djelo. Kada amnestija ne bi bila nešto drugo nego samo osnov ništenja državnoga prava na kaznu, onda izmedju amnestije poslije izvršne presude i potpunoga pomilovanja ne bi bilo nikakove razlike. U oba bi slučaja krivično djelo ostalo j dalje kao krivično djelo, pa bi se stoga njegov izvršilac mogao naći u povratu, ako bi u odredjenom roku izvršio djelo iste vrste s ranijim (§ 71. u vezi § 73. srp. kaz. zak.), ili bi mu ranije djelo moglo poslužiti kao osobito otežavajuća okolnost iz toč. 5. § 65. srp. kaz. zak., ili najzad kao bliži osnov podozrenja iz toč. 6. § 121. srp. kaz. post. Prema svemu tome ova se teorija mora odbaciti kao neumje-

Digitized by Google

sna i protivurječna, jer amnestija ne može istovremeno i ništiti krivično djelo i biti stavljana pod istu vrstu onih okolnosti, koje toga dejstva nemaju.

2. Po drugoj teoriji, koju zastupaju većinom francuski pisci, i koju primamo kao svoju, amnestija je osnov ništenja krivičnoga djela, jer se njome u danom slučaju ništi i sam krivično-pravni propis, u kojem je dotično djelo predvidjeno i kaznom ugroženo. Stoga je po sebi jasno, da — kada nema kaznenoga zakona, koji izvjesnu radnju zabranjuje pod prijetnjom kazne — tu ne može biti ni krivičnoga djela, jer je u tome smislu izrečeno pravno načelo: n u l l u m c r i m e n s i n e l e g e. Čim nema krivičnoga djela, ne može biti ni govora o državnom pravu na kaznu, jer je ono jedna pozitivna pretpostavka tome pravu. Zato se amnestija ne može smatrati kao osnov, koji ništi državno pravo na kaznu, nego kao osnov, koji ništi jednu pozitivnu pretpostavku za to pravo, a to su dvije sasvim različite stvari. Ali pristalice ove teorije nisu odredile i vrstu toga osnova, pod koju bi se imala podrediti amnestija. Mi nalazimo, da je amnestija osnov ništenja krivičnoga djela, koji je u nauci poznat pod imenom n e p r e d v i d j e n o s t i u k a z n e n o m z a k o n u ili p o d i l e g a l i t e t o m k r i v i č n i h d j e l a. Ova nepredvidjenost dolazi s jedne strane otuda, što su raniji propisi kaznenoga zakona, koji su amnestirana djela zabranjivali, suspendovani amnestijom kao kasnijim zakonom o istom predmetu, a s druge što ta djela amnestija kao novi zakon ne ugrožava nikakovom kaznom, nego ih samo predaje zaboravi. Zato se amnestirana djela i ne smatraju više kao krivična djela, nego samo kao izvjesna potraživanja privatno-pravnoga karaktera — gradjanski delikti, u koliko su njima treća lica oštećena. Sa toga razloga nalazimo, da je netočno istaknuto mišljenje, po kojem bi se amnestija u ovom slučaju, kada ništi krivično djelo, imala smatrati kao o p ć i u s l o v i n k r i m i n a c i j e, jer takovi uslovi pretpostavljaju postojanje i protivupravnosti i predvidjenosti u kaznenom zakoniku izvjesnih radnja, a kod amnestranih djela nema ni jednog od ta dva elementa, pošto ni u jednom važećem zakonu nisu previdjena za dani momenat, pa sljedstveno ni protivupravna.

§ 3. Opravdanje amnestije.

Svi su pisci složni u tome, da je amnestija jedan neredovan i pozitivnomu pravu suprotan akt, ali dokle ju jedni dopuštaju bar izuzetno, kao nužno zlo, dotle ju drugi sasvim isključuju, smatrajući je za štetnu i antisocijalnu. Pisci, koji ju dopuštaju, navode u njenu korist slijedeće razloge. Državno pravo na kaznu je opravdano samo u toliko, u koliko je to korisno po opće interese društvene. Zato se često dešava, da izvjesni obziri državne politike, koji zahtijevaju nekažnjivost krivičnih djela, pretežu nad državnim interesom kažnjenja, i amnestija je jedno od najpogodnijih sredstava, da se ti obziri zadovolje. To može nastupiti naročito onda, kada se zemlja nalazi u nesredjenom stanju poslije kakovih političkih i drugih unutrašnjih borba i trzavica, jer je u tim prilikama amnestija jedino u stanju, da donese opći mir i da stiša strasti u državi. Udarajući točku pred dosadašnjim radom i bacajući preko njega neprovidan plašt zaborava, amnestija miri zavadjene strane, udružuje njihove razbijene snage i otvara im šire, bolje i ljepše vidike na polju zajedničkoga rada i zajedničke budućnosti. Stoga bi se ona s razlogom mogla nazvati pretečom novoga poretka u zemlji, novoga duha u narodu i nove ljubavi medju gradjanima. Osim toga, veliki ratovi i revolucije, dugotrajne neprijateljske okupacije zemlje i druge nedaće, u kojima se može naći jedan narod,

Digitized by Google

ostavljaju za sobom pored ostaloga pustoša još i veliki broj krivičnih djela, koji može dostići toliku visinu, da postane faktička nemogućnost za pravosudje. Kada bi se u takovim prilikama svi prestupnici potegli pred sudove, onda bi izgledalo, kao da se cijela zemlja nalazi u mobilnom stanju, i ne bi se znalo, tko koga optužuje, tko će kome suditi, a tko će osudjenike čuvati. Pod takovim okolnostima sudovi ne bi mogli odgovoriti svojoj visokoj dužnosti, što bi dovelo i pravosudje i državni autoritet do potpunoga sloma u očima pojedinaca. Zato je u ovom slučaju amnestija najpogodniji način, da se izadje iz toga nezdravoga stanja i da se narod povede novim putem k boljoj i ljepšoj budućnosti. Na posljetku zbog samoga fakta, što se o izvjesnoj stvari ne govori i ne piše, ona često puta počinje sama od sebe iščezavati, dok sasvim nestane. Naprotiv kada se i o malim činjenicama mnogo govori i piše, mogu se iz njih naduvati veliki događjaji, koje je poslije teško suzbiti. Ignorirajući fakta i predajući ih vječnom zaboravu, amnestija ih često puta može i stvarno skinuti s dnevnoga reda i na svagda otkloniti sa pozornice normalnoga života državnoga. Stoga se ona može uvrstiti u red onih preventivnih mjera, kojima se na brz, lak i jeftin način mogu suzbiti izvjesni neplodni, vratolomni pokreti i iskorijeniti njihove ideje time, što im se ne će pridati nikakov ili vrlo mali značaj.

Nasuprot tome protivnici amnestije navode, da je ona uopće nepotrebna, jer ako je amnestija dobra, onda je zakon rdjav, a ako je zakon dobar, onda je amnestija povreda zakona. Zato u prvom slučaju treba zakon zamijeniti boljim, a u drugom odbaciti amnestiju. Osim toga, veli se, amnestija je neprijatelj mira i stišavanja u državi, jer navodi pojedince na vršenje krivičnih djela, naročito političkih. Smjeli i uneravnoteženi duhovi lakše se odlučuju na prevrate u zemlji, u kojoj postoji amnestija, nego tamo, gdje ona nije dozvoljena, jer sama institucija amnestije izaziva u njima misao, da će njihove radnje ostati nekažnjene stoga, što — ako im podje za rukom, da obore režim i uzmu vlast u svoje ruke — onda, prirodna stvar, o kazni u tom slučaju ne će moći biti ni govora. Ali ako ne bude uspjeha, oni će opet ostati nekažnjeni, jer će biti amnestirani u interesu mira i stišavanja.

Ali i pored ovih napomena treba reći, da je amnestija više korisna nego štetna i da ju treba dopustiti, kadagod to traže viši interesi zemaljski, — naročito onda, kada je u pitanju veći broj prestupnika, jer to zahtijevaju baš sami kriminalno-politički razlozi. Kako se u većini država kazneni zavodi nalaze u jednom tako nesredjenom stanju, da bi se s pravom moglo reći, da su prije škole za spremanje zločinaca nego zavodi, u kojima se prestupnici imaju popraviti, to ne bi bilo ni najmanje celishodno udvostručiti ili čak udesetostručiti osudjeničke redove prilikom kakova pokreta u zemlji samo stoga, da krivični zakoni ne bi ostali neprimijenjeni, jer to ne bi ništa drugo značilo nego stvarati od slučajnih krivaca profesijonalne krivce i krivce iz navike, pošto bi njihove kvarenje bilo neizbježivo, gdje bi svi prestupnici morali izdržavati kaznu zajedno. U takovim prilikama amnestija može otkloniti jedno veliko zlo narodu i državi, pa bi ju stoga trebalo zadržati, ako ni zbog čega drugoga, a ono radi sprečavanja povrata i kvarenja slučajnih prestupnika. A to nisu dvije sitnice, nego dva najkrupnija problema savremene nauke kriminalističke.

(Nastavak slijedi.)

Digitized by Google

Pravosudje:

a) Gradjansko.

Postoji običajno pravo u Bosni i Hercegovini među katolicima, da kći povodom udaje nema prava tražiti od oca miraz (dos. § 1221 ogz.).

Zaključak vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu od 7. svibnja 1926. br. 450/gr.*

Kod kot. suda u Sarajevu zatražila je kći odvjetnika dra S. nakon udaje odredjenje opreme i miraza, pošto ga nije navodno dobila u obećanoj i dovoljnoj mjeri. Nakon prigovora dra S., da se ta molba ima riješiti ne po propisima ogz. nego po običajnom pravu u Bosni i Hercegovini, koje ne daje kćeri prava tražiti od živoga oca rimokatolika miraz i opremu, izdao je kot. sud odluku od 11. rujna 1924. R. 2026/3/24., da se zahtjev ima riješiti na temelju postojećih zakonskih propisa gradjanskoga zakonika, pošto po običajnom pravu u Bosni i Hercegovini nije institucija opreme i miraza poznata.

Na tom je stanovištu ostao kot. su i u odluci od 25. travnja 1925. i od 23. prosinca 1925. R. 2066/24, koje je izdao nakon nadopunjenja postupka u smislu naloga vrhovnoga suda u Sarajevu povodom utoka dra S.

Vrhovni je sud u Sarajevu konačno rješenjem od 7. svibnja 1926. br. 450/gr. udovoljio utoku i odbio moliteljicu sa molbom na odredjenje miraza i opreme iz ovih razloga:

Utjecatelj napada odluku za to, što je prvomolbeni sud izdao prethodno rješenje u tom smislu, da se molba za odmjerenje miraza i opreme ima prosuditi po propisima opć. gradj. zakona (§§ 1218., 1221.) a ne po propisima običajnoga prava, koje postoji u tom pravcu u Bosni i Hercegovini i koje treba u prvom redu uvažiti, jer propisi austr. opć. gradj. zakona dolaze do uporabe tek subsidijarno.

Prvi sud nazrijeva u tome, što duhovne vlasti nisu konkretnim slučajevima obrazložile svoje mišljenje, prema kojemu je po običajnom pravu isključeno svako pravo na miraz i opremu sa strane kćeri prama ocu, da navodno običajno pravo u istinu ne postoji, te da stoga u tom pitanju dolaze do primjene ustanove o. g. z.

Ovaj se nazor ne može prihvatiti. Duhovne vlasti, koje su u Bosni i Heregovini prije okupacije vršile sudovanje u porodičnim sporovima svojih vjerskih podanika, jesu jedine kompetentne, da se očituju o običajnom pravu, koje su u svojoj jurisdikciji kraj pismenih zakona primjenjivale, jer se mora naglasiti, da jedino sudovanje po nadležnim sudovima potvrdjuje obstojnost običajnoga prava, te su ti sudovi nosioci istoga.

Ako dakle sarajevski župnik, ordinarijat nadbiskupije vrhbosanske te provincijalat bosanskih Franjevaca u Sarajevu potvrdjuju, da su se duhovne vlasti pri rješavanju sporova po traženju opreme i miraza od pamtivjeka držale ustaljenoga običanoga prava, da u Bosni i Hercegovini rimo-katolik otac pri udaji kćeri nije dužan za svoga života istoj dati ni miraza ni opreme, to je ovo zasvjedočenje dovoljno za ustanovljenje običajnoga prava na otklon miraza i opreme, koje se kao postojeće mora

*) Ovo je rješenje dao vrhovni sud upisati u repertorij presuda (§ 48. sud. ustava za Bosnu i Hercegovinu od 23. prosinca 1913. zb. zak. i nar. br. 129.).

Digitized by Google

poprimiti sve dotle, dok nije utvrdjeno sudbenom praksom, da je ovo običajno pravo postalo absolentnim.

Ne mijenja ništa na stvari, da duhovne vlasti nisu svoja mišljenja mogle podkrijepiti pismenim podacima i primjerima u smislu zaključka vrhovnog suda od 24. lipnja 1925. br. 2303/25, jer te duhovne vlasti izričito navadjaju, da su eventualna traženja stranaka odbijale redovito a limine u s m e n o n a t e m e l j u o b i č a j n o g p r a v a, bez ikakva upuštanja u pismeni postupak.

Takovo običajno pravo moglo se u Bosni i Hercegovini tim lakše razviti pod uplivom tadanjega otomanskoga državnoga zakona, koji kod Muslimana izričito isključuje dužnost oca, da iz svoga imetka daje kćeri pri udaji za svoga života opremu (fil. 121 hanef. prava).

* * *

Ne može biti dvojbe, da se u Bosni i Hercegovini ima običajno pravo uvažiti u većoj mjeri nego prema propisu § 10. ogz., jer običajno pravo nadopunjuje u Bosni i Hercegovini nepotpuno pisano pravo (otpis bivše zem. vlade za Bosnu i Hercegovinu od 28. prosinca 1889. br. 75.614/III, Norm. Slg. br. 810, nar. zajed. min. od 1. siječnja 1879. br. 693 Slg. Bd. II. str. 11.). Naročito vrijedi običajno pravo na polju obiteljskoga i obiteljsko-imovinskoga prava nemuslimana, na kojem su vršile jurisdikciju duhovne vlasti dotičnih crkava odnosno vjerozakonskih zajednica«.

Izgleda, da kod južnih Slavena uopće postoji u pogledu miraza (dos) i opreme (Ausstattung) neraspoloženje naroda protiv stanovišta rimskoga prava, koje je preuzeto i u austr. opć. gradj. zakonik, da su naime roditelji (djedovi i babe) o b v e z a n i dati kćerima (unukama), kada se udaju, a nemaju vlastitoga imetka, miraz prema svojemu stanju i imovini (§§ 1220., 1221. ogz.).

Gradj. zakonik kraljevine Srbije od 11. ožujka 1844., koji je u glavnome kopirao austr. opći gradj. zakonik, nije u tom pitanju preuzeo propise §§ 1220. i 1221. austr. ogz., nego je protivno u § 762. odredio: »Ako ugovorom nije mužu miraz uz suprugu obećan i obavezan, muž takvi iziskivati prava nema«. Na osnovu toga propisa, preuzetoga očevidno iz običajnoga prava, koje ima po § 10. srp. gradj. zak. općenito subsidijarnu moć, stoji literatura većinom na stanovištu, da u Srbiji nema kći pravo na miraz, pošto joj gradj. zakonik nijednim propisom to pravo nije obezbijedio. Dužnost roditelja, da kćerima daju miraz, može biti samo moralna ali ne i pravna dužnost, čije se izvršenja ne može zahtijevati ni u parbenom niti u izvanparbenom postupku. (Vidi Lazar M a r k o v i ć, Gradj. zakonik kraljevine Srbije, 1913., op. ad § 762., Živojin M. P e r i ć, Karakterne osobine ugovora o poklonu, u »Arhiv«-u 1924. knj. IX. br. 5. str. 344.). **M. Z.**

Zabilježba povedenja postupka za proglašenje rasipnikom u gruntovnici ima tu pravnu posljedicu, da se pravni posao, što ga vlasnik sklopi za vrijeme toga postupka, smatra ništetnim u slučaju, da se postupak pozitivno svrši.

Rješidba stola sedmorice od 16. travnja 1926. br. 905.

(Osuda kot. suda u Gj. od 21. srpnja 1925. br. 7355/gr., osuda bans. stola od 2. prosinca 1925. br. 19.271.)

U usmeno raspravljenoj parnici M. R. po skrbniku radi raznetnosti M. V. iz Gj., tužitelja, protiv Š. M. iz Gj. k. br. 1011, tuženoga, zbog pri-

Digitized by Google

znanja nevaljanosti pogodbe i ustupa u posjed nekretnina spp., u kojoj je kotarski sud u Gj. osudom od 21. srpnja 1925. br. 7355/gr. sudio:

Tužitelj M. R. iz Gj. odbija se sa svojom tužbom, primlj. 24. velače 1921. br. 1553/gr., i tužbenim zahtjevom, da je tuženi Stj. M. k. br. 1011 iz Gj., dužan priznati, da je pogodba sklopljena izmedju njega i M. R. na temelju kupoprodajnoga ugovora od 1. travnja 1915. glede čestice br. 3624/1/a gr. ul. br. 76. opć. Gj. u površini od 1458 čhv. neistinita, pak da je slijedom toga dužan priznati M. R. pravo vlasništva na istu i ustupiti mu ju natrag u posjed kao i naknaditi mu parbeni trošak — sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; naprotiv tuženi je dužan naknaditi tužitelju parbeni trošak sudbeno na 110 Kr. obredjen pod prijetnjom ovrhe u roku od 14 dana; — a

banski stol povodom ništovne žaobe i priziva tužitelja M. R. osudom od 2. prosinca 1925. br. 19.271 ništovnu žaobu zabacio, a priziv otputio, te prvosudnu osudu potvrdio uz ispravak očite pisarske pogrješke u zadnjoj stavci iste osude, koja imade ispravno glasiti: »naprotiv je tužitelj dužan tuženiku naknaditi parbeni trošak sudbeno na 110 Din. obredjen u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe«;

stol sedmorice je našao povodom izvanrednoga previda tužitelja M. R. preinačiti gornje suglasne nižestepene osude i suditi: Tuženi Stj. M. k. br. 1011 iz Gj. dužan je priznati, da je kupoprodajna pogodba sklopljena izmedju njega i M. R. ugovorom od 1. travnja 1925. glede čestice br. 3624/1/a grunt. ul. br. 76. p. o. Gj. u površini od 1458 čet. hv. nevaljana, pa je dosljedno tomu dužan priznati M. R. pravo vlasništva na istu i ustupiti mu ju natrag u posjed za 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Parbeni, prizivni i previdni troškovi prebijaju se medju strankama.

Razlozi: Molbom, pr. 22. listopada 1913. br. 1186/gr., zatraženo je po A. R. proglašenje M. R. rasipnikom, pa je na tu molbu dozvoljena odlukom od 24. listopada 1913. br. 1186/gr. zabilježba toga postupka na nepokretninama M. R. u grunt. ul. br. 76. p. o. Gj. Ta je zabilježba i provedena na tim nepokretninama odlukom grunt. oblasti u Gj. od 5. studenoga 1913. br. 4025 Z. Pravomoćnom rješidbom sudbenoga stola u B. od 11. prosinca 1915. br. 8999/gr. proglašen je M. R. rasipnikom i izrok o tom pribit na sudbenoj zgradi kotarskoga suda u Gj., dok je taj izrok proglašen u Narodnim Novinama tek 8. rujna 1925. — Kupoprodajnim ugovorom od 1. travnja 1915. prodao je M. R., dakle nakon provedene zabilježbe postupka njegova proglašenja rasipnikom na njegovim nepokretninama, tuženomu S. M. česticu br. 3624/1/a upisanu u gr. ul. br. 76 p. o. Gj., koji ugovor odlukom sudbenoga stola u Gj. od 12. travnja 1919. br. 1630 gr., potvrdjenom rješidbom banskog stola od 13. kolovoza 1919. br. 11.658, nije nadštitnički odobren. I stol sedmorice otputio je u tom predmetu izvanredni previdni utok tuženoga rješidbom od 18. ožujka 1920. br. 530. — Da sudno proglašenje nekoga rasipnikom imade pravnu moć spram svakoga, treba da ono bude proglašeno javno (§ 273. o. g. z.). Ako je to proglašenje učinjeno, ne može se nitko braniti, da toga nije znao, ali ako to proglašenje nije učinjeno, ne smeta to, da sudno oglašeni za razmetnika bude ograničen u svojoj djelatnoj sposobnosti, samo u tom slučaju treba dokazati, da je protivna stranka znala za to proglašenje. — Kada je tuženi kupio utuženu česticu dne 1. travnja 1915., već je na njoj bilo zabilježeno povedenje postupka, da se tužitelj proglasi rasipnikom. Povedenje toga postupka svršilo je pozitivnim rezultatom, dakle je zabilježba toga postupka tim opravdana. Pa kao što je svakoj zabilježbi svrha, da posledice s njom skopčane djeluju od časa zabilježbe, tako je i u nazočnom slučaju. Prodaja utužene čestice sklopljena je valjano —

Digitized by Google

ali samo pod uvjetom, ako povedenje postupka za proglašenje tužitelja rasipnikom svrši negativnim rezultatom.

Tuženi ni ne tvrdi, da nije znao, da je protiv tužitelja poveden postupak, da se proglasi rasipnikom, a niti ne tvrdi, da nije znao, da je taj postupak zabilježen u gruntovnici, on je dakle za to znao. To dokazuje provedena zabilježba u gruntovnici. Kupujući utuženu česticu, kupio ju je uvjetno, ako tužitelj ne bude proglašen za rasipnika. Budući da taj uvjet nije nastupio, jer je tužitelj proglašen za rasipnika, to ta kupoprodaja nije postala perfektnom, budući da pravna posljedica proglašenja tužiteljeva za rasipnika djeluje od časa zabilježbe povedenja toga postupka, a to je učinjeno prije, nego li je kupoprodaja sklopljena.

Nižestepene suglasne osude utemeljene su po tom na tumačenju i uporavljenju zakona očevidno pogrješnom, pa jer predleže uvjeti § 335/ gpp. za tužiteljev izvanredni previd, to je valjalo povodom toga previda te osude preinačiti i suditi po zahtjevu tužbe. Preboj parničnoga troška opravdan je s razloga, što tuženi ima za sebe dvije povoljne osude.

U koliko je dopuštena ovrha protiv državnoga erara radi utjeranja novčanih tražbina.

Plenarna rješidba stola sedmorice od 28. svibnja 1926. br. 1287.

(Odluka kot. suda u B. od 24. studenoga 1924. br. 16.738. rješidba bans. stola od 18. prosinca 1925. br. 26.256.)

U ovršnom predmetu I. S. iz B., ovrhovoditelja, protiv državnoga erara kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca po ravnateljstvu ernarnih pravnih posala u Zagrebu, ovršeniku, zbog D. 942 spp., u kojem je kotarski sud u B. odlukom od 24. studenooa 1924. br. 16.738/gr. dozvolio ovršnu dražbu pokretnina ovršenikovih uz prethodnu pljenidbu i procjenu te prenos i uski zatvor uz intervenciju ovrhovoditeljeva zastupnika ili zamjenika, pa mu trošak molbe obredio na 277 D. i obavu naložio javnomu bilježniku dru D. K.; — a banski stol povodom ništovne žalbe i utoka ovršenika rješidbom od 18. prosinca 1925. br. 26.256 ništovnu žalbu kao neosnovanu zabacio, utok otputio i napadnutu pravosudnu odluku potvrdio, odredivši po § 350. grpp. ureda radi ispravak iste odluke u dijelu, kojim se obredjuje trošak ovršne molbe na 277 D,. i ustanovio, da taj trošak iznosi 177 Din.; — stol sedmorice: vidiv, da se u nazočnom slučaju radi o ovrhi radi namirenja novčane tražbine protiv državnoga erara, napose parbenih troškova, koje ima namiriti državna kasa (§ 578. grpp.), no da za plaćanje iz državne kase postoje u čl. 60. do 66. zakona o državnom računovodstvu naročiti propisi i da samo uz obdržavanje tih propisa i isplate iz državne kase uslijediti mogu; — vidiv, da su na te u općem javnom interesu izdane zakonske propise vezani u svakom slučaju i vjerovnici države, dakle i u slučaju ovrhe, po čem je po § 438. grpp. pripadajuće im pravo vodjenja ovrhe protiv erara, ako se radi o utjeranju novčane tražbine, u smislu § 29. grpp. stegnuto u toliko, što se državnoj upravi ima dati mogućnost, da u gornjim članovima zakona o računovodstvu propisani postupak provede; — vidiv, da po tom za traženje ovrhe nije dovoljno, da je istekao sudbenom rješidbom odredieni rok isplate (§ 300. grpp.), već da je molitelj ovrhe imao u smislu gornjih propisa zakona o računovodstvu prethodno zatražiti kod nad-

Digitized by Google

ležne upravne vlasti doznaku dosudjenoga mu iznosa iz državne kase; — uvaživ, da ovrhovoditelj nije ni ustvrdio, da je bezuspješno kakove korake za doznaku preduzeo, odnosno da je izdanje doznake odbijeno ili isplata uskraćena;

n a š a o j e povodom izvanrednoga previdnoga utoka ovršenika državnooa erara kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ovrhovoditelja I. S. s njegovom ovršnom molbom od 17. studenoga 1924. br. 16.738/gr. za sada odbiti, a podjedno ureda radi ukinuti i dne 30. siječnja 1925. provedeni ovršni čin. — Trošak pravnih lijekova ima nositi sam ovršenik, jer je molba samo za sada odbijena.

Priopćio **dr. Zvonimir Šintić**, predsj. tajnik stola sedmorice.

b) Kazneno.

Razmjer medju §-om 209. ustr. k. z. i §-om 104. srp. k. z. — Pojam klevete.

Rješenje stola sedmorice, odjela B, od 16. prosinca 1925. Kl. 265/25.

Stol sedmorice, odjeljenje B. kao kasacijski sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika M. B. i državnoga odvjetnika protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Š. od 8. travnja 1925. posl. br. Vr. VII. 601 23.—26., kojom je optuženik M. B. osudjen zbog prestupka po § 491. i 488. k. z., a po § 259. br. 3 k. p. riješen od optužbe zbog zločina po § 209. k. z. zbog prestupljenja po § 104. srp. k. z. i zbog prestupka po §§ 487., 488., 491. k. z. u smislu prvog stava §-a 288. k. p. presudio je:

I. Ne udovoljuje se žalbi ništavosti državnoga odvjetnika ni onoj optuženika. Optuženik ima da plati eventualne troškove kasacijskoga postupka te propisnu taksenu pristojbinu.

II. Ujedno kasacijoni sud u nejavnoj sjednici saslušavši vrhovnog državnog odvjetnika nije uzeo u obzir ni priziv privatnih tužitelja ni onaj optuženika.

R a z l o z i: Državno odvjetništvo optužilo je M. B., da je u prvoj polovici mjeseca listopada 1923., u kaznenoj prijavi prikazanoj državnomu odvjetništvu u Š. i velikom županu splitske oblasti uz njezino istodobno objelodanjenje u br. 38. lista »Dalmatinski Hrvat« od 13. listopada 1923. pod naslovom »Bezakonja šibenske policije« okrivio na takov način policijskog tajnika N. C. prišivenim zločinstvom zloporabe uredovne vlasti po § 101. k. z ..da je to okrivljenje poslužilo povodom poglavarstvenog isljedovanja protiv njega. U naprijed spomenutoj prijavi se navodi, da je optuženik bio pozvan na policiju 29. IX. 1923., da ga je preslušao policijski tajnik N. C. o članku, koji je istoga dana izašao u broju 36. »Dalmatinskoga Hrvata« pod naslovom »Jedva da se vjeruje« i u kome se pripovijeda, kako je policijski agent htio prinuditi neku tamburašicu, da mu se pusti, da je na to policijski tajnik dao zatvoriti optuženika i držao ga zatvorena 48 sati, a da mu nije uručio nikakova zaključka niti osude, već da ga je naprosto dao zatvoriti bez usmenoga i pismenoga razlozima potkrijepljenoga rješenja nadležne vlasti. Budući da je dakle, kaže se dalje u prijavi, policijski tajnik C. optuženika lišio slobode i mimo čl. 5. ustava držao ga pritvorena 48 sati, a da nije imao povoda, nije opravdao taj svoj postupak niti predao pismeno rješenje pritvoreniku, protiv kojega bio bi se optuženik mogao žaliti, počinio je time spomenuti tajnik

Digitized by Google

zločinstvo javnoga nasilja po § 93. k. z. i time zlo upotrijebio povjerenu mu vlast i počinio također zločinstvo po § 101. k. z.

Prvostepena presuda utvrdjuje, da je policijski tajnik N. C. ispitao optuženika, da mu je odmah usmeno saopćio, da je zatvoren, da ga je malo zatim predao u sudske zatvore, da je podnio sudu prijavu u roku od 24 sata, a da nema krivnje ni na policijskom tajniku C. ni na vlastima, što prijava nije u tom roku stigla na sud, jer je bila nedjelja. Utvrdjeno je suviše, da je optuženik bio u zatvoru 48 sati i da je bio odmah pušten na slobodu, pošto ga je sudac preslušao. Kako je pak u prijavi rečeno, da je C. držao optuženika zatvorena 48 sati bez zaključka i bez uručenja toga zaključka o uapšenju, smatra prvostepeni sud, da bi ovo djelo sačinjavalo zloporabu uredovne vlasti, da je istinito, ali budući nije, to prijava optuženikova sadrži objektivna obilježja zločinstva potvore po § 209. k. z. Rješava ipak optuženika od optužbe zato, što optuženik nije imao svijesti, da je prijavio neistinitu stvar, jer je prijavu dostavio odvjetniku dr. K., kojemu je optuženik kazao istinu, da ga je naime C. dao zatvoriti prije, nego li je list izašao, i da je bio zatvoren 48 sati, a da je dr. K. naveo u prijavi, da ga je C. držao u policijskom zatvoru 48 sati.

Protiv ovoga odrješenja žalba ništavosti državnoga odvjetništva ističe najprije razlog ništavosti po § 281. br. 5 k. p., ali bez razloga. Ona je upravljena protiv utvrdjenja, da optuženik nije bio svijestan onoga, što sadrži prijava. Ali tvrdjenje žalbe ništavosti, da nije moguće pomisliti, da optuženik nije pročitao prijavu, da je kao čovjek, svršeni pravnik i urednik lista bio dužan, da to učini, nisu nikakve činjenice, koje bi bio prvostepeni sud morao uzeti u obzir, nego su to lična razmatranja žaliočeva, koja su sasvim irelevantna. No i okolnost, da prvostepena presuda nije uvažila izjavu optuženikovu na policijskoj stanici 14. listopada 1923., ne pravi istu presudu nepotpunom, jer iako je on na prosto pitanje policijskoga tajnika C., da li odgovara istini, što je napisano u listu, koji je istoga dana izašao i u kojem je u članku pod naslovom »Bezakonja šibenske policije« reproducirana napomenuta prijava, odgovorio kratko, da je sve istina, može se po tome zaključiti samo to, da je potvrdio istinitost prijave uopće, a da pri tome nije morao naročito imati pred očima okolnost, da se u prijavi kaže, da ga je baš C. držao u policijskom zatvoru 48 sati, a ne kako je on kazao dru K., da je bio zatvoren 48 sati. U ostalom ta razlika, kako će se poslije vidjeti, nije u stvari bitna.

Ali žalba ništavosti prigovara pobijanoj presudi s gledišta § 281. br. 9 k. p., da ako ne postoje objektivni elementi zločinstva potvore, postoji barem kleveta po §-u 104. srp. k. z. i da je za ovo prestupljenje optuženik morao biti osudjen. I ovaj prigovor nije osnovan, a daje povoda, da se kasacijoni sud pobliže pozabavi ovim krivičnim djelom i njegovom kvalifikacijom. — Prije svega valja staknuti, da § 209. k. z. predvidja dva zasebna slučaja — i to prvi, da tko koga doglasi poglavarstvu za koje prišiveno zločinstvo, i drugi, da tko koga tako okrivi prišivenim zločinstvom, da to okrivljenje može poslužiti povodom poglavarstvenoj istrazi ili barem isljedovanju suprot okrivljenomu. Što se dakle tiče prišivenoga zločinstva, optuženik bi se bio time, što je prijavu poslao državnomu odvjetništvu i velikom županu, ogriješio o prvi slučaj § 209. k. p. Objelodanjenje prijave u listu »Dalmatinski Hrvat« ne bi pak više dolazilo u obzir kao samostalno krivično djelo, jer kada se koga doglasi poglavarstvu, to ga se već time okrivljuje na način, da može biti povodom poglavarstvenoj istrazi ili barem isljedovanju suprot okrivljenomu. Ne može se dakle isto djelo kvalificirati zločinstvom i po prvom slučaju i po drugom slučaju. Tek

Digitized by Google

onda, kada bi prikazivanje prijave državnomu odvjetništvu i velikomu županu otpalo kao zločinstvo potvore doglasivanjem poglavarstvu za prišiveno zločinstvo, trebalo bi se baviti pitanjem, da li objelodanjena prijava ne sadrži okrivljenje naprijed spomenute vrste i nije li se optuženik ogriješio o drugi slučaj §-a 209. k. z., isto tako kao da u istinu nije prikazao prijavu napomenutim vlastima, a ipak u listu objelodanio, kao da ju je prikazao. U jednom i drugom slučaju, da može biti govora o zločinstvu potvore po § 209. k. z., mora djelo, koje se drugome prišiva biti zločinstvo. U prijavi se doduše navodi, da je policijski tajnik C. protuustavno i nezakonito postupao, kada je optuženika lišio slobode i zadržao 48 sati u zatvoru, ali se u njoj ne kaže, da je to zlonamjerno učinio, niti se navode okolnosti, iz kojih bi to proizlazilo. A ipak bi to bilo potrebno, da se može govoriti o zločinstvu, jer se po §-u 6. zakona od 27. listopada 1862. (br. 87. l. d. z.) samo zlonamjerno lišenje slobode učinjeno u vršenju službe označuje zločinstvom zloupotrebe vlasti po § 101. k. z., dok se inače radi samo o prekršaju, predvidjenom u § 6. istoga zakona. Što se pak u prijavi veli, da je tajnik C. svojim postupanjem učinio zločinstva po §§ 93. i 101. k. z. nema važnosti, jer je za pitanje, prišiva li se kome ili ne zločinstvo, odlučno djelo, koje krivac navodi, a ne kako on to djelo kvalificira. Ali i ne gledajući na to, u nazočnom slučaju ne može biti govora o prvom slučaju § 209. k. z. već s toga, što je u pogledu prijave prikazane vlastima utvrdjeno u prvostepenoj presudi, da optuženik nije imao svijesti, da po dru K. sastavljena prijava sadrži neistinu, jer se za ovo krivično djelo hoće da je krivac svijestan, da je djelo, koje prijavljuje, lažno. Što se pak tiče objelodanjenja prijave u »Dalmatinskom Hrvatu«, s kojim se prvostepena presuda naročito ne bavi, nastaje pitanje, je li se je optuženik, kako je gore rečeno, mogao ogriješiti o drugi slučaj § 209. k. z. dotično u članku III. zakona od 15. listopada 1868. (br. 142. l. c. z.). Optuženik iako nije pročitao prijave, kada ju je poslao navedenim vlastima, mogao ju je naime poslije pročitati, prije nego će je štampati, i uvjeriti se, da li sadrži lažno okrivljenje zloupotrebe uredevne vlasti, te po tome dolozno postupati, dotično ako to nije slučaj, mogao je zanemariti dužnu pažnju, koju mu naprijed spomenuti član III. nameće kao uredniku.

Ali prije svega treba ispitati, je li § 209. k. z. još na snazi, ako je doglašen ili okrivljen javni organ, jer ako § 209. k. z. govori o potvori uopće, § 104. srp. k. z. govori napose o kleveti javnoga organa prilikom zvaničnog rada dotično u smotrenju zvaničnoga rada. I srpski kazneni zakon ima u § 209. odredbu, sličnu §-u 209. austr. k. z., i to odredbu, koja se podudara donekle s prvim slučajem § 209. austr. k. z., u koliko naredjuje, da se kazni zatvorom od tri mjeseca do dvije godine, koji protiv svoga uvjerenja u zlobnoj manjeri kod javne vlasti drugoga optuži, da je kakova kažnjiva djela učinio ili da je zvanične dužnosti prestupio u tom cilju, da se kazneno isljedovanje protiv okrivljenoga preduzme. Ova odredba je svakako šira, nego li ona § 209. austr. k. z., jer dok ova posljednja predvidja lažno optuženje samo zbog takovih djela, koja se označuju zločinstvom, § 209. srp. k. z. ima u vidu svako kažnjivo djelo. Ali kako je ta odredba uvrštena u istoj glavi (XXII.) kao kleveta i uvreda, kako se i to krivično djelo progoni po privatnoj tužbi i kazni se zatvorom do dvije godine, očigledno je, da kakovogod bilo mišljenje u nauci o prirodi toga krivičnog djela, srpski kazneni zakon smatra, da je to krivično djelo protiv časti, a kao takovo, kada se tiče klevete javnih organa prilikom ili u smotrenju zvaničnoga rada, mora da odstupi pred prestupljenjem po § 104. srp. k. z., koje je takodjer krivično djelo na zaštitu časti, progoni se po

Digitized by Google

službenoj dužnosti i kazni zatvorom do tri godine. Pogotovo dolazi u obzir samo § 104. srp. k. z. za okrivljenja, koja predvidja drugi slučaj § 209. austr. k. z., dakle za ona, koja nisu učinjena kod javne vlasti. Ova nisu normirana u srpskom kaz. zakonu kao poseban delikt, već padaju pod udar opće odredbe § 210. srp. k. z., po kojoj se kazni zatvorom do godinu dana dotično do osamnaest mjeseci, ako je opadanje javno učinjeno, tko takova neistinita djela na drugoga iznosi ili za drugim pronosi, koja ovoga mrzosti ili prezrenju publke izlažu. Pod nestinitim djelima obuhvaća ova odredba uz druga i sva krivična djela. Ali i odredba § 210. srp. k. z. kao opća mora da odstupi pred socijalnom odredbom § 104. srp. k. p., koja predvidja ne samo klevetu uopće nego baš klevetu na štetu javnoga organa prilikom zvaničnoga rada i u smotrenju toga rada. Netom pak u pogledu djela optuženikova dolazi u pitanje § 104. srp. k. z., može ga se samo s ovoga gledišta prosuditi. Proširenje naime IX. i X. glave srp. k. z. na cijelu državu već po načelu, da docniji zakon ukida raniji zakon, s kojim se ne slaže, izgubile su snagu ove odredbe kaznenoga zakona od 27. svibnja 1852. (br. 117 l. d. z.), koje uredjuju zaštitu pravnih dobara na drugi način u drugoj mjeri nego li odredbe IX. i X. glave srp. k. z. Pravna dobra, koja štiti srpski kazneni zakon u tim glavama, odnose se na opstanak i bezbjednost države, na državnu vlast i njene organe i na javni poredak. Radi li se o krivičnim djelima protiv ovih dobara, tada se mogu primjenjivati samo gornje odredbe srp. k. z., pa makar odredbe austr. k. z. štitile ova pravna dobra u većoj ili manjoj mjeri u užem ili širem opsegu. Nije zato odlučno, da li se tekst dotičnih odredbi jednoga i drugoga kaznenoga zakona poklapa — u istinu ne poklapa se ni u kom slučaju — već je odlučno, da li je zaštita dotičnoga pravnoga dobra uredjena u obim zakonima. Čim je zaštita gornjih pravnih dobara uredjena u IX. i X. glavi srp. k. z. odstupaju odredbe austr. k. z., u koliko uredjuju ista pravna dobra. Gornje odredbe srp. k. z. bile su proširene na cijelu državu očigledno u cilju, da barem zaštita ovih pravnih dobara, koja živo interesuju državu i njene uredbe, bude jednaka u cijeloj državi. Zaštitu javnih organa i njihova rada uredjuje X. glava srp. k. z. osobito u §§ 93., 94., 104. Samo po njima mogu se prosudjivati krivična djela protiv javnih organa. Prema tome može ovdje biti govora samo o prestupljenju po § 104. srp. k. z. a ne o zločinstvu po § 209. austr. k. z., iako bi zaštita javnih organa u posljednjem slučaju bila veća. I razmatranje, da se po tome može desiti, da je privatno lice više zaštićeno nego li javni organ, ne može u stvari ništa mijenjati. Takovim nedosljednostima ne da se izbjeći, kada se nema kaznenoga zakona po jednom kalupu, dok je s druge strane preča potreba, da zaštita državnih organa bude jednaka u cijeloj državi.

U § 104. srp. k. z. nije odredjen pojam klevete. Ovaj se, kako je gore rečeno, razabira iz odredbe § 210. srp. k. z., koja, iako nije proširena na cijelu državu i ne važi za Dalmaciju, ipak može služiti za tumačenje pojma klevete, koja po naprijed spomenutom paragrafu sastoji u tome, da tko takova neistinita djela na drugoga iznosi ili za drugim pronosi, koja ovoga mrzosti ili prezrenju publike izlažu ili povjerenje — kredit — drugoga bilo pojedinaca, bilo društva ili pravnoga lica narušuju. U ostalom i zakon o štampi od 6. kolovoza 1925., koji vrijedi za cijelu državu, definira klevetu u smislu, da je kleveta, kada se o jednom ili više fizičkih ili više pravnih lica što neistinito iznosi ili pronosi, što njegovoj časti, dobromu imenu, društvenomu ugledu ili privrednomu kreditu može nauditi. Prema ovomu pojmu o kleveti nema sumnje, da se mora takovom smatrati, ako se, kao u ovom slučaju, o državnom službeniku, koji se zaklinje,

Digitized by Google

da će svoju dužnost po zakonima i zakonitim naredbama točno i savjesno vršiti, iznosi, da je optuženika protiv člana 5. ustava i nezakonito lišio slobode i zadržao u zatvoru 48 sati, ako to nije istina. U ovom pogledu izilazi ovo: Dne 29. rujna 1923. policijski tajnik C. je pozvao i preslušao optuženika oko 18 sati u tome, je li nagovarao M. M. na krivo svjedočanstvo, te mu je iza toga saopćio, da je zatvoren, i dao ga po redaru odvesti u tamnicu okružnoga suda u Š. U tamnicu bio je primljen istoga dana u 18 i pol sati. Sutradan u 15 sati imala je dotična policijska prijava biti predana državnomu odvjetniku u Š., ali kako je bila nedjelja i nikoga nije bilo u uredu, predana je prijava činovniku tamnice V., koji ju je pak predao državnomu odvjetništvu sutradan 1. listopada 1923., a ovo sudu, kojemu je prispjela istoga dana u 10 sati. Sudac istražilac preslušao je optuženika istoga dana i pustio ga na slobodu u 18 i pol sati.

Policijski postupak nije bio u skladu s ustavom i zakonom. Član 5. ustava ujemčava ličnu slobodu. Po njemu nitko ne može biti pritvoren niti inače ma od koga biti lišen slobode osim u slučajevima, koje je zakon predvidio. Nema pak zakona, koji bi predvidio, da se može koga pritvoriti samo zato, što je sumnjiv, da je učinio zločinstvo. Pravilo je, da se osumnjičeni brani iz slobode. Razlozi, s kojih osumnjičeni može biti pritvoren, taksativno su nabrojeni u § 175. k. p., te važe i za policijske vlasti u smislu § 177. k. p. Zato nije smio policijski tajnik C. pritvoriti optuženika samo zato, što je — kako sam kaže — posumnjao, da je nagovarao M. na krivo svjedočanstvo i da je time učinio zločinstvo zaiskanoga krivoga svjedočanstva po §§ 197., 199. a) k. z. Ustav pak ne odredjuje, koliko vremena može osumnjičeni zbog krivičnoga djela biti pritvoren od policije. Važi s toga po članu 142. ustava i dalje odredba posliednjega stava § 177. k. p., da policija ima u roku od 48 sati predati osumnjičenoga sucu istražiocu. Ovaj rok nije u ovom slučaju bio prekoračen. Optuženik je naime bio predan sudu 39 i pol sati poslije, nego je bio policijski pritvoren, jer je tek od časa, kada je prijava stigla na sud, bio njemu na raspoloženje. Ali taj rok znači samo maksimum trajanja policijskoga pritvora, a ne znači, da policija može bezuvjetno osumnjičenoga držati u pritvoru 48 sati. Naprotiv su po prvom stavu § 190. k. p. sve vlasti, koje imaju udjela u kaznenom postupku, dužne nastojati, da se pritvor što više skrati. Prijava, koja se u prilozima sastoji od malo redaka, ako već nije mogla biti predana iste večeri državnomu odvjetništvu ili sudu, mogla je za cijelo biti predana sutradan prije podne. Ali nije ni to bilo učinjeno, iako je državno odvjetništvo zatražilo od policije obavijesti, te mu je ona odgovorla, da u pogledu prijave nije još prošlo 24 sata, misleći možda, da policija nije uopće dužna predati prijavu prije toga roka. Prijava, adresirana na državno odvjetništvo, bila je pak predana tek po podne u 15 sati i to činovniku tamnice, koji nije bio ovlašten, da je primi, a koji ju je pak poslao državnomu odvjetništvu 1. listopada u jutro. Okolnost, da je 30. rujna bila nedjelja i da toga dana po podne nije bilo nikoga u uredu državnoga odvjetništva, ne samo da ne može biti navedena na opravdanje, nego je još više nametala dužnost, da mu prijava bude dostavljena barem u nedjelju u jutro, kada je državni odvjetnik bio u uredu. Osim toga ne može po članu 5. ustava nitko biti pritvoren za kakovu krivicu bez pismenoga razlozima potkrijepljenoga rješenja, koje se mora saopćiti licu, koje se pritvara, ili u času pritvaranja, ili ako to nije moguće, najdalje u roku od 24 sata od časa pritvorenja. Policijski tajnik C., koji je pritvorio optuženika, nije to učinio. Njegova izjava učinjena optuženiku, da ga zatvara, koja u ostalom nije ni zabilježena u zapisniku s njim sastavljenim, ne može da nadomjesti u čalnu 5. ustava zatraženo pismeno i razlozima potkrijepljeno rješenje o krivičnom pritvoru.

Digitized by Google

S obzirom na to sve navodi prijave, da je tajnik C. protiv ustava i zakona postupao, kada je zatvorio optuženika i držao ga 48 sati u zatvoru, ne mogu se smatrati objektivno neistinitim, iako nije ga držao 48 sati nego 39 i pol sati; a svakako u subjektivnom pravcu treba istaknuti, da bi se, ako je optuženik i pretjerao što u prijavi, moralo u smislu § 104. d) srp. k. z. smatrati, da su gornji nepravilni postupci policajnoga tajnika dali povoda, da se optuženik učini nevinim toga kaznenoga djela, te bi prema naprijed spomenutim okolnostima valjalo te postupke uzeti kao izvinjavajuću okolnost i osloboditi optuženika od svake kazne.

Pod 1.—2.) prvostepene presude bio je optuženik riješen od optužbe zbog prestupljenja po § 104. srp. k. z., koje bi bio time učinio, da je 14. listopada 1923. na stanici državnoga redarstva oklevetao policijskoga komesara C. prilikom zvaničnoga rada i u smotrenju istoga izjavivši, da ga je on, kada je zadnjiput bio službeno pozvan na policiju, uhvatio u predsoblju za prsa. Policijski tajnik C. bijaše naime pozvao optuženika 14. listopada 1923., da ga presluša o tome, da bi bio iznio iz štamparije 200 brojeva zaplijenjenoga lista »Dalmatinskog Hrvata« br. 38. od 13. listopada 1923., u kojem je pod naslovom »Bezakonja šibenske policije« bila štampana prijava protiv C., o kojoj je prije bilo govora. Pri kraju preslušanja pitao je optuženika, da li sve odgovara istini, što je napisano u listu pod naslovom »Bezakonja šibenske policije« u pogledu njegova postupka prema njemu, a optuženik mu je odgovorio, da je sve istina i da dapače nije rekao sve, da nije naime iznio, kako ga je zadnjiput, kada je bio od njega službeno pozvan na policiju, uhvatio u predsoblju za prsa. Policijski tajnik C. bio je naime, kako je gore navedeno, pozvao optuženika 29. rujna 1923. na policiju, da ga presluša u pogledu nagovaranja na krivo svjedočanstvo. Prije nego će biti preslušan, čekao je optuženik u predsoblju i zamolio policijskoga tajnika, koji je tuda prolazio, da ga što brže otpremi, a ovaj izvuče mu ruke iz džepa i upozori ga, da ruke ne drži u džepu, kada s njim govori. Prvostepena presuda rješava optuženika od optužbe, jer da je policijski tajnik C. tražio samo razjašnjenje vrhu prijave, koju je optuženik prikazao, pa da s toga nije bio u vršenju svoje zvanične dužnosti, a da C. nije morao to učiniti, jer je bilo vremena, da se dadu razjašnjenja prilikom sudskoga isljedjivanja, te da se taj korak C. smatra sasvim privatne naravi. Osim toga — veli prvostepena presuda — nema svijesti za vrijedjanje u izvršivanju zvanične dužnosti, jer je dokazano, da je C., ugledavši u predsoblju optuženika sa rukama u džepu, ovome izvukao ruke iz džepa i upozorio ga, da ruke ne drži u džepu, kada s njim govori, pa je po tome optuženik dakako pretjerano prikazao stvar, kao da ga je uhvatio za prsa.

Žalba ništavosti državnoga odvjetništva na osnovu § 281. br. 9 a) k. p. ističe, da je pravno pogrješno mišljenje prvostepenoga suda, da policijski tajnik nije bio u vršenju službe 14. listopada 1923., kada mu je optuženik kazao, da ga je 29. rujna 1923. uhvatio za prsa, a podjedno da se je optuženik ogriješio o prestupljenje po § 104. srp. k. z., sve da policijski tajnik C. nije bio pri zvaničnom radu, kada mu je optuženik dobacio, da ga je uhvatio za prsa, jer bi ga bio u tom slučaju oklevetao u smotrenju zvaničnoga rada time, što je iznio neistinito, da ga je C. u vršenju svoje službe uhvatio za prsa. Nema sumnje, da je policijski tajnik C. bio pri zvaničnom radu, kad je 14. listopada 1923. ispitivao optuženika. Samo kao takov mogao je optuženika pozvati na policiju i preslušati ga. Činjenica pak, da je pri kraju preslušanja stavio optuženiku pitanje o stvari, koja nije bila u vezi s predmetom preslušanja, ticala se lično C-a i on bio

Digitized by Google

za nju već prijavljen, ne može njegovu radnju lišiti zvaničnoga svojstva. Istina je, da C. nije smio u službenom svojstvu u vlastitoj stvari, za koju je već bio prijavljen, ispitivati optuženika, ali zato njegov postupak nije prestao biti zvančan, niti postao privatan. Iz § 104. d) k. z. izlazi jasno, da zvanični rad ostaje takovim, pa makar činovnik pri tome postupa protiv zakona i nenadležno i nepravilno. Takodjer je istina, da je policijski komesar C. bio u vršenju službe, kada se je 29. rujna 1923. sukobio u predsoblju s optuženikom, netom mu se je ovaj u njegovu službenom svojstvu obratio, da ga otpremi. Ali i tom se prilikom policijski tajnik nije pravilno vladao, jer i ako nije uhvatio optuženika za prsa, uhvatio ga je za obje ruke i silom mu ih izvukao iz džepa. Ako je bilo posve neuljudno vladanje optuženikovo, što je držao ruke u džepu, kada je s njim govorio, nije bilo pravilno od policijskoga činovnika, što mu je silom izvukao ruke iz džepa. Ako je dakle njegov istup bio prikazan pretjerano, ipak nije u suštini neistinito, a svakako postoje i tu uslovi drugog stava § 104. srp. k. z., koji brane, da se optuženika osudi.

Valjalo je stoga odbaciti žalbu ništavosti državnog odvjetništva. — Žalba ništavosti optuženika, koja po broju navodi br. 4. i 9. sl. b § 281. k. p., odlikuje se nemarom, kojim je sastavljena i nepoznavanjem zakonskih naredjenja, koja samo po broju navodi. Ne razumije se, koja se razlaganja odnose na jedan, a koja na drugi od prizvanih razloga ništavosti, premda su ta dva razloga po svojoj suštini i po svojim uslovima posve različita; ne razumije se, da li pobija sve ili neke ili samo jedan od osam izrijeka, kojima je optuženik proglašen krivim, a koji se izrijeci opet odnose na sedam raznih novinskih članaka; ne razumije se radi česa se žali, naime radi toga, što nije bio izveden dokaz putem preslušavanja tamburašice, kojim se preslušavanjem bave razlaganja žalbe, a koje nije bilo ni predloženo na usmenom pretresu od 6. travnja 1925., ili radi toga, što nije bio izveden koji drugi dokaz. Žalba se ne zvodi po zakonu kojekakovim neumjesnim anegdotama ni kojekakovim nabačenim općenitim tvrdnjama, koje sa gledšta naredjenja § 281. k. p. niti nemadu smisla. Takova žalba nije žalba ništavosti u smislu zakona.

Izrijeka o troškovima temelji se na 2 st. § 390. k. p.

II. Privatni su tužitelji na glavnoj raspravi 6. travnja 1925. prijavili priziv zbog preblago odmjerene kazne i pitali prepis presude. Niti u času prijave niti poslije dostavljene im presude nisu u roku, navedenom u § 294. k. p., naveli okolnosti, na kojima priziv osnivaju, pa ga se s toga nije moglo uvažiti. — Optuženik je prijavio na glavnom pretresu 6. travnja 1925. samo ništovnu žalbu,te zatražio prepis presude, koji mu je bio dostavljen 4. lipnja 1925., na što je uz ništovnu žalbu izveo i priziv. Taj se priziv ne može uzeti u obzir, pošto nije bio prijavljen u roku od 3 dana poslije proglašenja presude (§§ 284., 294. k. p.). — Kasacijoni sud nije mogao da uvaži izjavu privatnoga tužitelja N. C. od 15. prosinca 1925., jer nije ukinuo napadnutu presudu i nije sudio u samoj stvari, pa se s toga spomenuta izjava odstupa okružnome sudu, da s njome postupa u smislu § 410. k. p. (§ 530. k. z.).

Društvene vjesti.

Za Kongres pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kojega će glavna skupština o. g. početi u Ljubljani dne 9. rujna (četvrtak) a trajat će do 12. IX. (nedjelja), odobrio je ministar saobraćaja popust od 75 posto za vožnju željeznicom, dakle kao i lani. Dotično riješenje Generalne direkcije državnih željeznica veli: »Učesnici ovoga Kongresa kupit će pri polasku

Digitized by Google

polovinu karte, koja će im važiti i za povratak, ako uverenjem priredjivačkoga odbora dokažu, da su bili na istom. Povlastica važi od 5. do 20. septembra o. g. za sve brze, putničke i mešovite vozove, izuzev S. O. E.«

Redovite cijene za vožnju od Zagreba do Ljubljane jesu: za brzi vlak I. r. Din 194.—, II. r. Din 145.50, III. r. Din 97.—; za putnički vlak I. r. Din 145.50, II. r. Din 97.—, III. r. Din 48.50. Od tih cijena plaćaju učesnici Kongresa samo polovicu, a ako se uvaži, da ta polovična karta vrijedi ujedno i za povratak, znači, da plaćaju faktično četvrtinu vozne karte.

Iz Zagreba polazi put Ljubljane sa glavnoga kolodvora dnevno više vlakova.

U jutro rano u	5·40	polazi	putnički voz,	koji	stiže	u	Ljubljanu	u	9·57
„	7·55	„	brzi	„	„	„	„	„	„	11·06
„	9 20	„	putnički	„	„	„	„	„	„	13·53
„	12·50	„	„	„	„	„	„	„	„	18·03
„	16·20	„	„	„	„	„	„	„	„	21·46
„	17·50	„	brzi	„	„	„	„	„	„	21·—
„	22·—	„	putnički	„	„	„	„	„	„	3 25

Iz Ljubljane polaze put Zagreba brzi u 9 i 17.15, a putnički u 5.26, 12.14, 17.45, 21.20 i 23.10.

Posebnog vlaka iz Zagreba i bližjih mjesta neće biti jer se odavle javilo razmjerno malo učesnika, jer je Ljubljana blizu i jer polazi tamo i onako dnevno dosta vlakova. Prispiju li učesnici na vrijeme na kolodvor, moći će se u zadnji čas od prometnog ureda kolodvora lako ishoditi posebne vagone.

Svim onima, koji su se javili Pravničkome društvu do 20. o. mj. (kolovoza) i zamolili da im se rezervira soba, bit će ova osjegurana, ali počevši od četvrtka (9. IX.) prije podne. Tko želi da mu bude soba već dan prije, za naime srijedu (8. IX.) navečer, rezervirana, neka to posebno javi Stalnome odboru Kongresa Pravnika u Ljubljanu, na adresu Dra. Rudolfa Sajovica, suca (sodnika) i tajnika Društva »Pravnik«. Dnevna cijena po sobi odnosno po osobi u hotelima bit će Din 30—40, u privatnim stanovima Din 25—30, a nešto gostiju bit će razmješteno i po kolegijima: Akademski kolegij i Oraženov dom, gdje ima soba sa dvim posteljama. Tu će se plaćati minimalna naknada, najviše Din 10.— po osobi na dan. Bude li potrebno, bit će uredjene i zajedničke spavaone, a izgleda da će biti potrebno, jer se, napose iz Srbije, javio vrlo velik broj učesnika, a onih dana bit će i radi ljubljanskog zbora tamo mnogo gostiju, dok Ljubljana ima, doduše, dobrih, ali malobrojnih hotela.

Dne 20. o. mj. šalje zagrebačko društvo priredjivačkome odboru u Ljubljanu popis do tog roka prijavljenih članova. Za njih, u koliko su zatražili, šalje ono, dakako, i prijavu za rezerviranje konačišta. Zagrebačko »Pravničko društvo« primat će i dalje prijave za Kongres sve dotle dok bude imalo raspoloživih legitimacija, ali poslije 20. IX. neće više primati prjave za rezervranje sobe. Tko bi tek poslije 20. o. m. zaželio, da mu se rezervira soba, neka se obrati izravno priredjivačkome odboru u Ljubljanu, i ovaj će po mogućnosti želji udovoljiti. Isto tako ne mogu se garantirati ni ostale pogodnosti (kao mjesto kod kazal. predstave, banket i t. d.) onima, koji se prekasno (poslije 20. VIII.) prijave.

Legitimacije zajedno s nacrtom referata (vidi rubriku »Literatura« u ovome broju!) primit će članovi još tijekom ovoga mjeseca. Zato neka nitko prerano ne urgira. Tek onaj, koji ne bi primio najkasnije do 31. o. mj., neka urgira kod tajništva našega društva (u koliko se ,dakako, kod tajništva bio i prijavio, udovoljivši svim uvjetima).

Digitized by Google

Naučni i zabavni program Kongresa priopćili smo uglavnome već u prijašnjim brojevima. Izlet na Bled, koji je zasnovan paralelno s izletom u Maribor za zadnji dan Kongresa, nedjelju dne 12. IX., ovisjet će u glavnome o lijepome vremenu.

Kompletna godišta »Mjesečnika«, počevši od njegova izlaženja (g. 1875.) pa sve do god. 1918., prodaje jedan društveni član, koji ima duplikat, pa mu je jedna serija suvišna. Godišta 1875—1908 su vezana, ostala nevezana. Manjka zasada jedno jedino godište (1906) i dva broja (8. i 9.) iz g. 1910. ali se nadamo do zaključka lista te brojeve od nekih kolega dobaviti, tako da bi zbirka bila doista potpuna. Adresu člana obznanjuje na zahtjev tajništvo našega društva.

Umro je Dr. Ivan Karković, kr. sudbeni pristav I. razreda u Zagrebu, u 38. godini života. Bio je vrijedan drug, a kao sudac već dosadanjim svojim radom obećavao je mnogo. Slava mu i pokoj vječni!

Literatura.

Osnutki referatov i koreferatov za II. Kongres pravnikov kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani v dneh od 9. do 11. septembra 1926. Izdao stalni odbor Kongresa. — Ovu knjižicu primit će besplatno svaki učesnik Kongresa zajedno sa legitimacijom. Ona će mu služiti kao dobra priprava za Kongres, jer su u njoj otisnuti kratki izvadci iz referata, što će ih pojedini referenti održati na Kongresu, zajedno s njihovim predlozima za rezoluciju. Već ovaj kratki resumé referata predskazuje, kako će zanimljiv i aktuelan biti ovaj Kongres. U lipanjskom broju »Mjesečnika« obznanili smo naslove pojedinih tematа i imena referenata, ali jer se u zadnje vrijeme u potonjem pogledu dogodše neke male promjene, priopćit ćemo sve to ponovno ovdje, i to onim redom, kako su u ovoj knjižici nanizani resumei pojedinih referata.

Izjednačenje bračnih prava u Kraljevini. — Referent Dr. Rado Kušej, univ. prof. u Ljubljani; koreferenti: Aleksander T. Andrijević, sudija apelacionog suda u Skoplju, Dr. Bertold Eisner, senatski predsjednik vrhovnog suda u Sarajevu i Dr. Edo Lovrić, univ. prof. u Zagrebu.

Pitanje valorizacije. — Referent Dr. Edward Pajnič, savjetnik višeg zemaljskog suda u Ljubljani; koreferenti: Dr. Velimir Bajkić, vanredni prof. na univerzitetu u Beogradu i Dr. Josip Mudrovčić, septemvir u m. iz Zagreba.

Pitanje notariata. — Referent Dr. Ivan Grašič, notar u Kranjskoj Gori; koreferenti: Dr. Gjorgje Jane, sudija apelacionog suda u Skoplju u penz.

Naknada štete za nepravedno odredjeni pritvor i istražni zatvor. — Referent Dr. Josip Šilović, red. sveuč. prof. u Zagrebu; koreferenti: Dr. Metod Dolenc, red. sveuč. prof. u Ljubljani i Dr. Josip Vesel, advokatski konc. u Sarajevu.

Pravni značaj i tehnika naših financijalnih zakona. — Referent Dr. Kosta Kumanudi, ministar na r., narodni poslanik i univ. prof. u Beogradu; koreferenti: Dr. Vidan O. Blagojević, advokat u Beogradu i Dr. Ladislav Polić, narodni poslanik, univ. prof. u Zagrebu i predsjednik Pravničkoga društva u Zagrebu.

Pitanje državljanstva. — Referent Dr. Ladislav Polić; koreferenti: Dr. Ivan Subotić, sekretar u ministarstvu inostranih djela u Beogradu i Dr. Ivan Vodopivec, veliki župan u m. u Ljubljani.

Digitized by Google

Reorganizacija upravnoga sudovanja. — Referent Dr. Štefan Sagadin, državni savjetnik u Beogradu; koreferenti- Jovan V. Stefanović, sudija upravnoga suda u Zagrebu i Dr. Henrik Steska, savjetnik upravnoga suda u Celju.

Zakon o štampi. Pored nedavno objelodanjenog komentara Dra. Muhe novome zakonu o štampi izašao je eto i komentar Dra. Lava Hönigsberga kao prvi svezak novo osnovane »Zbirke zakona Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca«, koju uredjuje univ. prof. Dr. Milorad Stražnicky. Nazori Dra. Hönigsberga o novome zakonu o štampi poznati su našim čanovima već iz njegova predavanja u Pravničkom društvu, koje je predavanje otisnuto i u 1. broju »Mjesečnika« o. g. Ti su nazori u ovoj knjizi još opširnije i temeljitije razradjeni, tako da će Hönigsbergov komentar postati korisna i potrebna pomoć svim onima, koji dolaze u priliku da se praktički bave sa zakonom o štampi. Knjiga (sa 160 stranica oktav formata) naručuje se kod Bibliografskog zavoda d. d. u Zagrebu, Gundulićeva ul. 20, a dobiva se i u svim većim knjižarama. Potanji prikaz kako Hönigsbergove tako i ujedno Muhine knjige dat ćemo u jednome od slijedećih brojeva.

Pravosodsko klevevške in boštanjske graščine od konca 17. do začetka 19. stoletja (La cour de justice populaire auprés des seigneurs de Klevevž et Boštanj depuis la fin du XVIIe jusqu'au commencement du XIXe siécle.) Ljubljana 1926., Založila juridična fakulteta. — Ovo je otisak rasprave, koja je izašla u Zborniku znanstvenih razprav V., a napisao ju je jedan od najplodnijih i najneumornijih naših pravnih pisaca univerzitetski profesor u Ljubljani Dr. Metod Dolenc. Ovom raspravom nastavlja autor svoje već prije započeto i u raznim časopisima već obradjeno istraživanje izvora za proučavanje slovenskoga običajnoga prava u prošlosti. Pisac prikazuje pučke sudove u Dolenjskome, koji su sudovali sve do godine 1807. Nabraja mnogo novih dokaza, da se pred tim sudovima raspravljali takodjer sporovi plemića i crkve.

Današnje kondikcije. — Napisao Dr. Stanko Lapajne, univ. prof. u Ljubljani. Založila juridična fakulteta. Posebni otisak iz Zbornika znanstvenih rasprav. V. — Condictiones rimskoga prava (indebiti, ob causam finitam, datam non secutam, turpem, injustam etc.) nalaze se više manje u svim zakonicima kojima je kao podloga služilo rimsko pravo. One dolaze pod raznim imenima, a uvrštene ne u jedno poglavlje sistematski, već razbacane po raznim poglavljima. U većini gradjanskih zakonika, koji su na snazi u Jugoslaviji, one nemaju uopće nikakvo ime. Budući da je unificiranju o. g. z. kod nas uzet kao temelj stari austrijski zakon, uzete su iz ovoga u osnovu jedinstvenog zakonika i kondikcije staroga austrijskoga prava. Moderni pak neki zakoni (Njemačka i Švicarska) stvorili su za kondikcije nov pojam i otvorili za njih posebna poglavlja. Oni stare rimske »condictiones« ne zovu više tim imenom, već »tužbom iz neopravdanog obogaćenja«. Autor ove rasprave zabacuje te nazore modernih stranih zakona i preporučuje našemu zakonodavcu neka ostane kod naših starih kondikcijskih zahtjeva popunivši ih tek s nekim normama iz modernih zakona.

Akcionarska društva i pravo nadzora ministarstva trgovine i industrije. Akcionarska društva i § 280. krivičnog zakona. — O obim temama predavao je Dr. Velimir Bajkić, vanredni profesor na univerzitetu u Beogradu, u Udruženju pravnika u Beogradu 11. i 18. juna o. g. pa je to predavanje zajedno s diskusijom otštampano u posebnoj knjizi, koja obuhvaća 78 stranica. — Autor se obara na srbijanski zakon o akcionarskim društvima, nazivajući ga rdjavim, i podvrgava kritici njegovu primjenu po današnjoj

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 9. GOD. LII.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB 1926.
RUJAN

Pouke dviju revolucija.

Napisao dr. Fran Milobar, sveuč. profesor u Zagrebu.

Prije svjetskoga rata, odnosno prije proleterskh revolucija, zaokupljale su svijet nauka i učinci prošle velike gradjanske francuske revolucije kao i teorije buduće velike proleterske revolucije. Sada leže obje velike revolucije za nama, a njihovi učinci pred nama, pa nam se pruža mogućnost, da analizom tih učinaka istražujemo, što se možemo naučiti iz tih velikih, krvavih revolucija? Da li su te revolucije bile apsolutno nuždne t. j. da li bi čovječanstvo onaj napredak i usrećenje, koje su mu te revolucije donijele, moglo postići i bez tih revolucija putem mirnoga razvoja, o tom se mogu lako mnijenja razilaziti. Ali u tome bit će svi složni, da su bile potrebne barem u toliko, da se neke teorije u praksi okušaju. Jer dok bude svijeta, dotle će biti ljudi, koji ne će tako dugo vjerovati, da je vatra vruća, dok se ne opeku; da će biti uvijek ljudi, koji će istom onda vjerovati, da se ne da glavom kroz zid, dok ne tresnu glavom o zid. A ove revolucije bile su vrlo poučne, jer su nam otkrile djelovanje onih principa i zakona, koji su u ljudskomu društvu imanentni i koji razvoj ljudskoga društva opredjeljuju. I te pouke bit će od vrijednosti ne samo pro praeterito, nego i pro futuro tako dugo, dok će biti teorija i nauka, koje će od samovlade pojedinih tih principa spas i sreću društva očekivati, i dokle god bude ljudi, koji misle, da se djelovanje tih zakona može inorirati, nasilno mijenjati i korigirati.

Početak našega XX. stoljeća u koječem naliči početku prošloga XIX. stoljeća. Prva polovica prošloga stoljeća je opterećena antagonizmom izmedju demokratsko-revolucijonarne Francuske i policajno-apsolutističke konzervativne Europe. A prvi dio našega stoljeća je opterećen antagonizmom izmedju boljševističke Rusije i demokratske Europe. Kako se je prebrodio i presvodio jaz izmedju revolucijonarne Francuske i apsolutističke Europe, to nam je poznato. Naime tako, da je pobijedila sa svojim idejama revolucijonarna Francuska i da su se pod pritiskom tih ideja pretvorile apsolutističke države Europe u manje ili više demokrat-

Digitized by Google

ske (konstitucijonalne ili parlamentarne) pravne države. Kao što je pred sto godina mučila europsko društvo neizvjesnost, da li će prevladati revolucijonarstvo ili konzervatizam, tako se i danas pita svijet, da li će pobijediti revolucijonarstvo, boljševizam i socijalizam, ili će se spasiti konsevatizam, ona demokracija, koja je bila pred sto godina revolucijonarstvo? Ili će možda doći štogod trećega? Ali to nije jedina briga europske demokracije. Javlja se novi faktor — fašizam. Ovaj nastupa doduše kao protivnik boljševizma, ali ujedno i kao protivnik demokracije, a da još nije otkrio svojih konačnih ciljeva. I tako do sada vladajuća demokracija dolazi u nakrstnu vatru izmedju dva medjusobna protivnika — boljševizma i fašizma — ali koji opet usput složno udaraju i po demokraciji. Ali to složno udaranje tih dvaju protivnika po demokraciji izaziva pitanje: nije li i sama demokracija tomu štogod kriva? Nije li možda i demokracija sama štogod doprinijela porodjaju fašizma pa i socijalističko-komunističkomu, boljševističkomu pokretu? Je li demokracija i sama neki optimi ultimum, kako smo do sada mislili? Nema li i ona manjaka i slaboća, koje iziskuju reparaturu? Sa rusko-europskim sukobom veže se dakle cijeli niz pitanja sadašnjosti i rješitaba budućnosti, koja niti u teoriji još nisu ni u toliko raspravljena, da se vidi, da li tu vladaju kakova pravila i zakoni, ili je to sve niz neproračunivih incidenata slučaja? Cijeli ovaj niz pitanja iznikne nam pred oči, ako se zagledamo u sadanji rusko-europski antagonizam. Zato svratimo pozornost ponajprije njemu.

1. Narav sadanje rusko-europske oprečnosti — Narav, bivstvo rusko-europske oprečnosti razno se prosudjuje. A to dokazuje, da pitanje još nije riješeno. Genijalni pobornik one doista mudre ideje pan-europske unije, grof Coudenhove-Calergi, isključuje boljševističku Rusiju iz Europe, odnosno iz europske skupine država slijedećim razlozima: »Auch der Einschluss Russlands in Pan-Europa ist derzeit uimöglich. Ein Zusammenschluss zwischen demokratischen Staaten einerseits und sowjetistischen andererseits ist praktisch undurchführbar. Durch seine Absage an die Demokratie hat sich Russland freiwillig vom europeischen Staatensystem losgesagt« (»Pan-Europeisches Menifest« pg. 8.).

Dakle »otklon demokracije« razlog je isključenju boljševističke Rusije iz familije europskih država! Ali, gle, mi vidimo, da su gospoda Mussolini, Primo de Rivera, Pangelos napravili nad svaku dvojbu »uzvišeni« otklon demokracije, a da zato nisu Italija, Španija i Grčka niti dobrovoljno niti prisilno izstupile iz sklopa europskih država. Pa ne samo to, već treba i još jednu činjenicu držati na oku, koja to oprovrgava. Zar nije caristička Rusija već davno prije Boljševika napravila i te kako odlučan i nedvouman otklon demokracije? Bilo je to nekako sredinom prošloga stoljeća, kada su se već sve europske policajne apsolutisti-

Digitized by Google

čke monarhije pod pritiskom liberalno-gradjanskoga pokreta pretvorile u manje više demokratske države, tada je već caristička Rusija odbila demokraciju i unatoč tomu otklonu demokracije ostala u sklopu europskih država sve do boljševističkoga otklona demokracije. Ovdje vidimo tri vrsti otklona demokracije: caristički, fašistički i boljševistički. Ali samo ovaj potonji imade za posljedicu isključenje boljševističke Rusije iz familije europskih država.

U ovom slučaju ne vrijedi dakle ona: »Si duo«, nego »si tres faciunt idem, non est idem«. Tu je očevidno, da se u boljševističkom slučaju mora osim »otklona demokracije« još o nečem raditi.

Iz perspektive europske demokracije pričinja se caristička Rusija kao tezulja, kod koje utez pritište desnu stranu duboko dolje. A kada je došao boljševistički prevrat, pričinila se je europskoj demokraciji ta promjena kao nenadani, trenutačni prenos težišta na lijevu stranu, kao da se je sada tezulja duboko na lijevu stranu spustila. Ali to je samo prividnost, koja obmamljuje. Samo ta obmana nije optička varka, već bludnja, slična onoj o kretanju sunca oko zemlje. Ni ovdje ne predleži optička varka, jer čovječanstvo od iskona uvijek opaža, da se sunce kreće oko zemlje, dok se u zbilji dogadja obratno. Tako nam se pričinja, da je boljševistički prevrat prenio težište u Rusiji iz duboko desnoga neklona duboko na lijevo. U zbilji pak nije se doduše dogodilo sasvim obratno, ali zato sasvim drugačije, nego se to demokraciji pričinilo. Kasnije će se vidjeti, da ovdje predleži više nego jedna bludnja. Obje revolucije valja promatrati i usporedjivati sa dva stanovišta: sa političkoga, sa stanovišta državne vlasti i sa gospodarskoga (narodnogospodarskoga stanovišta.

Boljševistički prevrat znači veliki preokret na gospodarskom području, a neznatni na političkom. Liberalni prevrat pak znači veći preokret na političkom području, nego na gospodarskom. Hoćemo li isporedjivati ove dvije revolucije, tada moramo isporedjivati politička područja napose i gospodarska napose. Do pogrješnih zaključaka dolazimo, ako usporedimo u cijelosti jednu revoluciju sa drugom. A još pogrješnije sudove bi dobili, kada bi one najviše u oči upadajuće promjene u liberalnoj revoluciji isporedili sa najviše u oči upadajućim promjenama u boljševističkoj revoluciji. A to i jest baš najobičnija pogrješka, u koju upadamo, jer se nekuda sama od sebe narivava prispodoba najnametljivijih dojmova, pa makar oni bili koliko heterogeni i inkomensurabilni. Kada naše razlaganje dovoljno uznapreduje, prikazat ćemo te razlike i grafički, jer se tako dade sva razlika pregnantnije prikazati nego li samom deskripcijom. Predbježno budi samo letimice najkrupnija razlika izmedju obje revolucije tangirana: Gradjanska je liberalna revolucija prenijela europske apsolutističke policajne države iz umjerenoga socijalprincipa podaleko u individualprincip. A boljševistička je revolucija potisnula caristički (apsolutistički) policajnu državu (Rusiju) iz umjerenoga socijalprincipa u skrajni socijalprincip. Tu

Digitized by Google

dakle nije bilo skoka s desna na lijevo, kako se to može optički pričiniti, nego skok s desnoga početka u desnu skrajnost.

Današnja opreka izmedju boljševističke Rusije i demokratske Europe izvire iz obih velikih socijalnih pokreta i revolucija. Prva velika liberalno-gradjanska revolucija rodila je demokraciju. A druga, proleterska, revolucija rodila je boljševizam. Ako se sada ne damo smesti vanjskim nuzgrednostima t. j. da se obje revolucije bore protiv apsolutističkih policajnih država i za republike — opazit ćemo, da se ova dva socijalna pokreta bore za dva različita skroz oprečna principa s namjerom, da na njima sagrade dva bitno različita društvena i gospodarska sistema, dva upravo oprječna svijeta. Liberalno-gradjanski pokret se bori za prevlast (Vorherrschaft) individualističkoga principa. A proletarska revolucija se bori za samovlast (Alleinherrschaft) socijalnoga principa. Prema tomu niti je demokracija, niti boljševizam proizašao iz zdravoga i ekvilibriranoga stanja društva, nego je prva (demokracija) proizvod hipertrofije (Vorherrschaft) individualnoga principa, a boljševizam je proizvod samovlasti (Alleinherrschaft) socijalnoga principa, odnosno atrofije individualnoga principa. Prema porijeklu morali bi dakle demokracija i boljševizam ostati nepomirljivi protivnici, a izmedju stanja stvorenog po njima morao bi zijevati vječni nepremostivi jaz. I tako bi bilo, kada ne bi oni, ljudskom društvu imanentni, sa društvom nastali i samo sa propašću društva nestajući, dakle vječni principi razvoj i formiranje društva po takovim zakonima udešavali, koje zakone nikakove ljudske teorije i nikakove državne sile ne mogu odstraniti, niti trajno sa njihove kolotečine na stranputicu potisnuti.

II. P r i n c i p i i z a k o n i. — Otkada ljudsko društvo opstoji, sastoji se ono od množine (ljudi) kao nosioca socijalnoga principa, te pojedinaca, kao nosioca individualnoga principa. Otkada ljudsko društvo opstoji sudjeluju kod njegova opstanka, razvoja i uredjivanja i pojedinci i mnoštvo. To je tako jasno i razumljivo, da je za dokazivanje te činjenice suvišna svaka riječ. I valjda se upravo zato često dogadja, da se ne pazi ili ne opazi, da se tu radi o vječnim principima i zakonima društva. Da na razvijanju i formiranju društva saradjuju pojedinci i mnoštvo, to je svakomu neka trivijalnost. Ali, da se ovdje radi o jednom velikom z a k o n u k o o p e r a c i j e i n d i v i d u a l n o g a i s o c i j a l n o g a p r i n c i p a, više puta se dogodi i misaonim ljudima, da to ne opaze. Jer se samo tako može dogoditi, da se porode teorije i nauke, koje idu za tim, da isključe jedan od ovih principa, te da društvo i njegov cijeli život izgrade na samovladi samo jednoga od ovih principa. Tako komunizam ide za tim, da uz isključenje individualnoga principa izgradi društvo na čistom socijalnom principu. A anarhija ide za skroz protivnim.

Na raznim stupnjevima društvenoga razvoja manifestiraju se ovi principi u raznim jakostima. Alj na svim stupnjevima razvoja društva ostaje socijalni princip fundament društva. Na najprimitivnijim stupnjevima je socijalni princip u tolikoj mjeri pretežan, da izgleda, kao da je samovlastan. Jer u primitivnoj homogenoj druš-

Digitized by Google

tvenoj masi tako iščezava pojedinac u mnoštvu jednakih pojedinaca, da se on kao nosioc individualnoga principa sa svojom individualnom »sferom« niti ne opaža, ne iskače. Ovakova primitivna homogena masa nije sposobna, da vlada, već njom vlada takova vlast, koja radi većega upliva izvodi svoj autoritet od kakvoga božanstva. Pred ovim božanstvom svi su jednaki, svi jednako slijepo pokorni. Taj božanski auktoritet sve pojedince nivelira i cijelu masu, cijelo društvo zarobljuje, u roblje pretvara. Socijalni (čisti) princip znači dakle hipertrofiju autoriteta, zasužnjenje društva, potlačenje individua, individualne sfere, privatnoga interesa, privatne inicijative, privatne utakmice, prema tomu napretka i kulture. Socijalni princip znači, na primitivnom stupnju kulture prisiljeni altruizam i individualni samoprijegor; na gospodarskom području autorisanje, vezanje, ograničenje; — na političkom području potištenost, neslobodu.

Ova prevlada socijalnoga principa na najprimitivnijem stupnju kulture s vremenom se postupice u evolucijonom putu tako rekući automatski ispravlja. Naravni porast pučanstva zahtijeva porast produkcije, diferenciranje produkcije, podjelu rada. To donaša sobom izmjenu dobara, pomoćna sredstva izmjene — novac. Diferenciranje u produkciji donaša sobom socijalno diferenciranje, a izmjenbena sredstva, novac ekonomsko ili posjedovno diferenciranje. A to su sve elementi jačanja individualnoga principa u socijalnom i ekonomskom smjeru i mrvljenje svemoći socijalnoga principa u oba smjera, kroz ovo naravno proširivanje individualne sfere.

Individualni princip je princip prirodjenoga čovjeka egoizma sa svim njegovim dobrim i lošim svojstvima. On se razvija pod prevlašću socijalnoga principa, proširujući malo po malo svoju sferu. Ta počima na gospodarskom području sa privatnim vlasništvom na sitnim pokretnim stvarima kićenja, odjevanja, igračaka, orudja, oružja, dakle sa gibivim kapitalom, da konačno nadje najjače uporište u novčanom kapitalu, dočim se socijalni princip dalje veže na nekretni kapital, a najduže uz zemljište. Individualni princip znači dizanje, jačanje individua i širenje njegove privatne sfere, privatnoga interesa, privatne inicijative, privatne utakmice, a prema tomu općega napretka i kulture cijeloga društva. Jer uvijek su pojedinci pioniri a ne mase. Masa društva napreduje umnoženjem broja naprednih pojedinaca. Individualni princip ograničuje autoritet, te u skrajnosti dovodi do uništenja autoriteta i rastočenja društva.

Ova dva principa su dakle dva antipoda, pa se njihovo djelovanje kreće u dva diametralno oprečna smjera, oni se medjusobno paralizuju, do zgode uništuju, pa ipak su oni tako rekući principia formantia društva, jer bez socijalnoga principa nema društva, bez individualnoga principa nema napretka ni civilizacije. Stoga se već teoretski može zaključivati, da ova dva principa moraju harmonički kooperirati, da društvo uzmože napredovati i cvasti. Jer u svakom društvu djeluju oba ta principa simultano i divergentno. Teoretski izgleda, kao da su ta dva principa dva vječna dindušma-

Digitized by Google

nina, koji se vječno na život i smrt bore. Ali u praksi se to isto tako rijetko dogadja u tim skrajnim konsekvencijama, kao što se normalno ne dogadja, da izmedju pojedinca čovjeka i društva postoji vječna borba na život i smrt. A zašto se u praksi normalno ne dogadja ona skrajna borba, koja bi teoretski imala sliedeti izmedju dva antipoda? Eto zato,, jer ti principi svagdje djeluju po stanovitom zakonu, koji se zove zakon ravnovjesja. Samo gdje jedan princip preraste drugome preko glave, dakle gdje se poremeti zakon ravnovjesja, nastaje reakcija potlačenoga principa. I ta reakcija se jača, što dulje traje, dok se ne postigne neko ravnovjesje, pa bilo to i uz cijenu revolucije.

Ravnovjesje obiju principa nije nikakov posljedak ljudske proračunivosti ili proračunane svrsishodnosti, nikakova tvorevina ljudske politike, već je to prirodni zahtjev, potreba tih principa samih, jer se oni sami opiru potlačivanju. Zato se oni sami — u slučaju umjetnoga (nasilnoga) poremećenja ravnovjesja — naprežu sa tolikom snagom i sa takovom žilavošću za uravnoteženjem sila, da se tomu ne može nikakova ljudska sila trajno oduprijeti. Liberalno-gradjanska i bolješevističko-proleterska revolucija su takova umjetna ili nasilna prekoračenja ili poremećenja toga ravnovjesja. U oba slučaja javlja se doskora reakcija i pritisak za uspostavu ravnovjesja u tolikoj mjeri, da tomu pritisku ne može odoljeti niti golema duševna (intelektualna) sila liberalizma niti sva brutalnost surove bolješevističke državne svemoći, nego oba pobjednika moraju korak po korak uzmicati i potlačenomu principu koncesije, ustupke praviti. A to dokazuje, da se ovdje opet radi o jednom zakonu, koji se sam od sebe označuje kao zakon gravitacije obiju principa prema ravnovjesju.

Kada bismo prema tomu htjeli sve izloženo u kratko skupiti i izraziti, rekli bismo: posljetci dviju velikih revolucija uče, da ona dva fundamentalna principa (individualni i socijalni) formiraju društvo po zakonu kooperacije i zakonu ravnoteže obiju principa, kojima (zakonima) se pridružuje još i zakon gravitacije (prema ravnovjesju) u slučaju poremećenja.

Analiziramo li obje spomenue revolucije i njihove rezultate tako,da sve potankosti, koje smetaju, izostavimo, dobit ćemo razjašnjenje za ovo.

III. Gradjansko-liberalna revolucija. — Gradjansko-liberalni pokret i revolucija se diže protiv apsolutističke policajne države. Ako si tu policajnu državu ogledamo, opazit ćemo, da ona politički stoji duboko u socijalnom principu, dočim gospodarski pretežno na individualnom principu (potpuno novčano gospodarstvo). Odatle nastaje jaka napetost izmedju narodnoga gospodarstva, koje teži za slobodnim razmahom, i one policajne državne vlasti sa njezinim tutorisanjem i ograničivanjem. Gradjanska liberalna revolucija manifestirala se dakle kao borba individualnoga principa, nošenoga i ojačanog od novčanoga gospodarstva, protiv socijalnoga principa, koji se je u političkim i ekonomskim institucijama utjelovio u vremenima prevlade socijalnoga principa

Digitized by Google

(srednjega vijeka). Ove institucije su stezale ekspanziju individualnoga principa tako, što se nisu jednakim tempom prilagodjivale individualnomu principu, u kojem tempu je ovaj rasao. Liberalni pokret tako je tijesno vezan uz individualni princip, da se može reći za francusku revoluciju, da se je reakcija individualnoga principa protiv pretežitosti socijalnoga principa izrasla do revolucije toga principa.

I tako je reakcija individualnoga principa silom razbila stege i veze socijalnoga principa. Pobjedonosni liberalizam osvoji državnu vlast i prenese ju iz socijalnoga principa na područje individualnoga principa: na mjesto vladavine monarha postavi vladavinu naroda, demokraciju. A ova je opet individualnomu principu otvorila najšire polje slobode na gospodarskom području. Pobjedonosni liberalizam nije stare, iz prošlosti datirajuće, i na prevlasti socijalnoga principa bazirajuće, institucije reformirao, nego ih demolirao, da cijeli svoj sustav izgradi na pretežitosti individualnoga principa.

Čini se, da je neko pravilo, ako ne možda čak neki zakon, da revolucije u svojem prvom nasrtaju i zaletu u manjoj ili većoj mjeri prekorače daleko preko prvobitno zamišljenoga cilja. I tako se je dogodilo, da je pobjedonosni liberalizam (i individualni princip) podaleko od granice ravnovjesja obiju principa prenio i državu i društvo i gospodarstvo na područje individualnoga principa. Ovom prilikom dobro je, da se upamti, da je u liberalnoj revoluciji gospodarstvo državnu vlast poteglo na individualni princip, dočim je u boljševističkoj revoluciji državna vlast gospodarsvo nagnala na skrajne granice socijalnoga principa.

Sasvim je logična posljedica liberalizmove pobjede bila ta, da je on poslije pobjede inaugurirao što izrazitiju liberalnu, odnosno individualističku epohu. Na gospodarskom području značilo je to gotovo neograničenu slobodu privatne inicijative, privatnoga interesa, privatne utakmice ili slobodu utakmice razularenih egoizama, neograničene slobode izrabljivanja pobjeditelja nad pobijedjenim, jačega nad slabijim. Liberalna era znači dakle poremećenje ravnotežja (obiju principa) po pretežitosti individualnoga principa. U policajnoj državi manifestira se poremećenje ravnovjesja ovih dvaju principa u pretežitosti socijalnoga principa. A liberalni pokret i revolucija znači reakciju individualnoga principa i gravitaciju naprama ravnovjesju. Isto se tako protiv poremećenja ravnovjesja u liberalnoj eri po pretežitosti individualnoga principa javlja reakcija i u teoriji (n. pr. umjereni liberalizam, etička škola, solidarizam) kao i u praksi (sloboda karteliranja poduzetnika, pravo koaliranja radnika, zaštitno i osiguravajuće zakonodavstvo u velikom stilu u korist radništva) — cijeli s o c i j a l n o - p o l i t i č k i k u r s je jedna velika i žilava reakcija potlačenoga socijalnoga principa protiv hipertrofije individualnoga principa.

Kao reakciju protiv prevage individualističkoga principa valja smatrati i f a š i z a m, akoprem on istupa najprije kao reakcija protiv boljševičkoga hipertrofiranoga socijalprincipa. Tako je

Digitized by Google

bilo barem u Italiji. U tom slučaju bio bi fašizam reakcija individualnoga principa na gospodarskom području protiv hipertrofiranoga boljševističkoga socijal-principa. Ali se fašizam u Italiji ukazuje i kao reakcija socijalnoga principa na političkom području protiv pretežitosti individualnoga principa (demokracije). U drugim zemljama čini se, da se oni pokreti, koji se označuju fašizmom, kreću također više na političkom i nacijonalnom području nego li na gospodarskom. Tako do danas još nije iskristaliziran sadržaj pojma »fašizam«. Nu značio on reakciju individualnoga principa protiv pretežitosti socijalnoga principa na gospodarskom području (protiv boljševizma), ili socijalnoga principa protiv hipertrofije individualizma na političkom području (protiv demokracije), u svakom slučaju ne može mu biti revolucija cilj nego samo sredstvo; ne može mu biti cilj da dojakošnje ustavno stanje zamijeni permanentnim nasiljem, nego da stvori neko novo ustavno stanje.. U Španiji i Grčkoj fašistička revolucija znači, čini se, reakciju samo protiv demokracije. Tu je taj fašizam srušio doduše demokraciju, ali to je samo negativna strana rada i programa ili cilja. Sada bi valjalo dati mjesto demokracije nekakov novi ustav. Ali u tom pozitivnom smjeru se je pokazao barem do sada u obim zemljama fašizam sterilan, i nekuda u neprilici, kao da ne zna naprijed, a ženira se natrag. U Italiji, čini se, da ima osnove za reforme i u političkom i gospodarskom pogledu. Eksperimenti, koji mogu imati interesa za cijeli civilizovani svijet. Ali gdje leži jezgra pitanja, o tom ćemo govoriti, kada dodje na red demokracija.

IV. Ruska boljševistička revolucija. — Izmedju liberalno-gradjanske i boljševističko-proletarske revolucije postoji znatna razlika. Nekako kao izmedju historije i romana, ili kao izmedju proračunanoga trgovca, koji kalkulira na temelju statistike i lutrijskoga igrača, koji »stavlja na brojke« prema numerima iz »egipatskoga sanovnika«. Gradjanska liberalna revolucija potekla je iz sve to jače rastuće potrebe gospodarstva za slobodnijim kretanjem, pa dalje gradi na najrealnijem, najprirodnijem temelju, na prirodjenom egoizmu, na privatnom interesu čovjeka. Dakle na čovječjoj naravi. Boljševistička revolucija nije proizašla iz nikakova gorućega razloga i potrebe ruskoga naroda. Boljševici imadu zahvaliti svoj politički uspjeh momentanom političkomu kaosu i sretnomu slučaju. Kaošto je boljševističko političko poduzeće bila jedna hazardna igra, tako je to bio i njihov gospodarski eksperimenat, jer je poduzet na nerealnoj osnovi. Taj pokus se je morao tim sigurnije izjaloviti u praksi, pošto nije bio niti teoretski fundiran. Boljševici htjeli su i društvo i gospodarstvo izgraditi na čistom socijalprincipu, na posvemaćnoj samozataji individua. Ali na takovoj samozataji pojedinaca može počivati tek najprimitivnije društvo i gospodarstvo — i onda samo tako dugo, dok se individualni princip nalazi u nekom nesvijesnom drijemežnom stanju, gdje se samozataja i utonuće individua u masi osjeća kao nešto samo po sebi razumljivo. Ali u jednom društvu, gdje je individualni princip ne samo potpuno probudjen,

Digitized by Google

nego gdje je on već na toliko ojačao, da dapače već pomišlja na osvojenje hegemonije u društvu i gospodarstvu, kao što se to već u svim policajnim državama događa; ovaj već toli pretenciozno postali individualprincip htjeti umjetno sklonuti ili prisiliti na samozatajenje svoje naravi, svojega bivstva — to nije moglo trajno uspjeti.

Na samom političkom području nije se dolaskom boljševika na vladu dogodila velika promjena: na mjesto carističkoga apsolutizma i diktature došla je boljševistička diktatura. Ali zato se je dogodila tim veća promjena na gospodarskom području. Ovdje je državna vlast gospodarstvo — bez ikakove stvarne potrebe — potisla na skrajnu granicu socijalprincipa i pokušala uništiti individualprincip i zakon o kooperaciji obiju principa, te gospodarstvo i društvo organizovati na čistom socijalprincipu, na samovladi toga principa. — Posljedica — neuspjeh!

Pa ipak, objektivno govoreći, mora se priznati, da u cijeloj Europi nije bilo države, koja bi bila podesnija za ovakov komunistički eksperimenat kao Rusija. Nijedna policajna država u Europi nije tako duboko stajala u socijalprincipu kao Rusija. Nijedna državna vlast nije bila apsolutističkija, nijedno društvo zaobljenije i ropskije, nijedno gospodarstvo agrarnije i vezanije, nigdje individualprincip slabiji, nego li je sve to bilo u carističkoj Rusiji. Ovdje se je radilo dakle samo o tom, da se javno društvo i gospodarstvo, koje je i onako već duboko stojalo u socijalnom principu, samo još dalje, odnosno na kraj ovoga puta potisne. Nigdje dakle u Europi nije imao komunistički eksperimenat da svlada slabiji otpor, nigdje da prevali kraći put do cilja kao u Rusiji. Pa ipak nije uspio pokus. I u Rusiji se je pokazalo »vivere« jače od »philosophari«, gospodarstvo jače od politike, od državne vlasti. Reakcija se javlja na gospodarskom području od strane onoga sitnoga potlačenoga individualprincipa. Boljševistička politička svemoć, nepobjediva državna vlast, mora uzmicati i, da sebe spasi, mora praviti koncesije individualprincipu. Zakon kooperacije (obiju principa) prisilio je boljševističku političku svemoć, da uvede NEP-kurs, »novu ekonomsku politiku«, na osnovi »privatne inicijative«!

NEP-kurs je dokaz boljševističke razboritosti, elastičnosti i energije, te garancija, da će isto tako popustiti zakonu gravitacije i ravnovesja (obiju principa), kaošto su popustili i zakonu kooperacije, da se barem na političkom području održe, da si barem političku vlast spase.

I tako se eto i kod boljševističke revolucije opaža ista pojava, koju smo mogli zamijeniti prije kod liberalno građanske revolucije: kao što je naime gospodarstvo prisililo čistu liberalnu eru, da uvede socijalno-politički kurs, tako je gospodarstvo prisililo boljševistički komunizam, da uvede NEP-kurs. NEP-kurs je analogon socijalpolitičkoga kurza: a obadva su težnja potlačenih principa za ravnovjesjem i harmonijom, obadva su rezultati pobjede gospodarstva nad državnom vlašću.

Digitized by Google

Svi ovi izvodi možda će se jasnije, pregnantnije prikazati slijedećim grafičkim skicama:

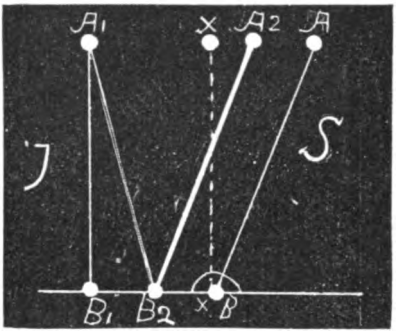

I. Liberalno gradj. revolucija

X X = Granica izmedju područja
I = individualnoga principa i
S = socijalnoga principa
A B = Policajna apsolut. država
A = Političko područje = apsolutizam
B = Gospodarsko područje: Novčano gospodarstvo, zato na indiv. principu
A_1 B_1 = Liberalna era poslije revolucije
A_1 = Državna vlast: demokracija
B_1 = Gospodarstvo: najširа sloboda
A_1 B_2 = Socijalnopolitički kurs
A_1 = Polit. vlast: demokracija
B_2 = Gospodarstvo se pomaklo prema socijalnom principu
B_2 A_2 = Fašizam
B_2 = Gospodarstvo na individ. principu
A_2 = Drž. vlast prelazi na soc. princip (absolutizam-diktaturu)

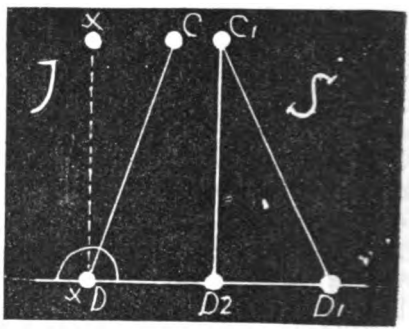

II. Boljševistička revolucija

X X = Granica izmedju područja
I = individ. principa, i
S = socijalnoga principa
C D = caristička (apsolut) policajna Rusija
C = Državna vlast apsolutizam diktatura
D = Gospodarstvo novčano, dakle na polak individ. napolak vezano
C_1 D_1 = Boljševistička (komunistička) Rusija
C_1 = Polit. vlast: diktatura boljševika
D_1 = Gospodarstvo-komunizam
C_1 D_2 = NEP-kurs
C_1 = Polit. vlast nepromjenjena, diktatura
D_2 = Gospodarstvo pomaknuto prema Individ. principu: „Privatna inicijativa"

Nešto o tako zvanoj bianco-mjenici.

Napisao dr. Nikola Passek, odvjetnik u Karlovcu.

Povodom jednoga konkretnog slučaja, koji sam imao nedavno u svojoi odvjetničkoj praksi sa t. zv. bianco-mjenicom, osjetio sam se ponukanim, da napišem ove retke, u kojima nastojim iznijeti svoje mišljenje o pravnoj naravi takove mjenice. Nije mi svrha, da se baš to moje mišljenje čuje, već mi je svrha, da ponukam možda koga od naših jačih, starijih i iskusnijih pravnika, neka koji od njih u tom pravcu svoi sud izreče i u ovom listu objavi, da

Digitized by Google

se time mi mladi pravnici i odvjetnici lakše u buduće snadjemo. Ako mi to uspije, onda je svrha ovih mojih redaka postignuta.

U našem privrednom prometu radi se vrlo mnogo sa t. zv. bianco-mjenicama. S njima rade privrednici svih kategorija, a napose novčani zavodi. Mogu slobodno ustvrditi, da je ogromna većina mjenica, koje dolaze do suda, a time i u ruke nas pravnika, bila u svojem početku bianco-mjenica tako, da broj ostalih vrsta mjenica iščezava pred brojem tih bianco-mjenica. Sam izraz »bianco-mjenica« nije zakonski izraz, a niti naš mjenbeni zakon igdje spominje kakov propis, koji bi se na takovu vrstu mjenica protezao. Tu mjenicu, ako je uopće možemo tim imenom nazvati, je stvorila potreba privrednoga prometa, kao što joj je ona dala i ime.

Naš mjenbeni zakon, koji se dijeli u tri dijela, govori u prvom dijelu o mjenbenoj sposobnosti uopće, u drugom dijelu o tezici, a u trećem o mjenici vlastitoj. Prema tome naš mjenbeni zakon poznaje dvije glavne vrsti mjenica i to tezicu i njene forme, te mjenicu vlastitu sa njezinim formama. U § 3. mjenbenoga zakona stoji taksativno navedeno, koje su bitne potrepštine tezice, a u § 110. opet zakon navadja taksativno, koje su bitne potrepštine mjenice vlastite. Sve te potrepštine, koje zakon navadja u § 3. i 110., naziva zakon, da su bitne, iz čega slijedi, da svaki onaj papir, koji nema ma i samo jednu od tih zakonskih bitnih potrepština, nije mjenica i da ga zakon kao mjenicu ne priznaje.

I ako zakon poznaje samo gore navedene dvije vrsti mjenica, ipak je privredna praksa našla više naziva za razne mjenice, koje nazive ta praksa mjenicama daje ili prema privrednoj svrsi, za koje su te mjenice dane, ili prema mjestu plateža ili prema drugoj kakvoj svrsi i uzroku izdanja mjenice. Tako onda imademo razne nazive mjenica kao n. pr. komanditne, domicilirane, mjesne i udajene, naručene, depozitne i t. d. No sve te mjenice, zvala ih praksa ovako ili onako, moraju imati zakonsku formu ili tezice bilo tudje, bilo vlastite, ili formu mjenice vlastite — te sve bitne potrepštine § 3. odnosno § 110. mjenbenoga zakona.

No što je onda sa bianco-mjenicom, za koju znamo, da je to prazan papir (obično mjenični blanket) potpisan po jednoj ili više osoba (budućih mjenbenih obvezanika) sa svrhom, da taj papir postane mjenicom, ako za to nastupe ugovoreni uvjeti? Kakovu pravnu narav ima ovakov papir, t. j. da li je on mjenica ili nije? To je pitanje, koje nas sada najviše zanima.

Zašto i u koju svrhu se obično u praksi izdaje bianco-mjenica? Obično i skoro uvijek biva ovako: Dužnik ili dužnici potpisuju prazan mjenični blanket, koji izručuju u posjed vjerovniku ili kome drugome za vjerovnika, te ovlaštuju vjerovnika, da on taj papir ispuni u formi mjenbenoga zakona i tako od toga papira stvori mjenicu, a u slučaju, ako dužnik ne bi o dospjeću svoju dugovinu podmirio. Činidba, koju dužnik vjerovniku duguje, ne mora biti izražena u novcu, ali ona mora biti takova, da se može pretvoriti u

Digitized by Google

novčanu činidbu s razloga, jer vjerovnik može mjenicu samo na stanovitu svotu novaca ispuniti.

Ovlaštenje ovakova vjerovnika se sastoji dakle u tome, da ispuni mjenicu u času dospjeća i neplateža svoje tražbine, i to tako, da pazi na ove tri bitne okolnosti: 1. da na mjenici bude naznačen dan dospjeća, kada i njegova tražbina doista dospjeva. Uslijed toga se takova bianco-mjenica ispunjuje uvijek nakon dospjeća tražbine, kada dužnik na dan dospjeća ne plati, jer je istom po isteku toga dana jasno, da dužnik svojoj obvezi nije udovoljio. Kako na mjenici mora biti označen i dan izdanja iste, to si vjerovnik dan izdanja može izabrati po volji, kada hoće, ako isti nije bio na mjenici ispisan već onda, kada je pravni posao nastao. Dan izdanja mjenice nije dakle bitan; 2. da vjerovnik ispuni mjenicu sa onolikom svotom novaca, koliko njegova tražbina doista iznosi i 3. da izabere mjenbenu formu, koju hoće, te da pazi samo na to, da dužnik, na mjenici otprije potpisan, postane sada mjenbeni dužnik.

Ali kakov je pravni odnošaj izmedju takova dužnika i takova vjerovnika prije, nego li je nastupio uvjet odnosno rok za ispunjenje mjenice, odnosno prije, nego li je mjenica ispunjena? Izvan svake je sumnje, da takov vjerovnik i dužnik nisu još mjenbene osobe u smislu mjenbenoga zakona, niti je njihov odnošaj mjenbenopravne naravi tako dugo, dok mjenica nije ispunjena sa svim potrepštinama § 3. odnosno § 110. mjenb. zakona, jer je prazan papir, to se ona po zakonu nema smatrati mjenicom i nije mjenica. Njezina se vrijednost sastoji samo u tome, što takov papir imade mogućnost i sposobnost, da postane mjenicom, a ne mora nikada mjenicom postati. Da li će taj papir postati mjenicom, ovisi samo o volji onoga, koji ga drži u posjedu i može da ga ispuni. Ispuni li posjednik taj papir bez ovlaštenja na to ili mimo i protivno ovlaštenju, taj papir postane svakako mjenicom, ako imade bitne potrepštine § 3. odnosno 110. mjenbenoga zakona, ali je takova mjenica krivotvorena, protiv koje postoji exceptio doli, no i taj ne protiv treće osobe, koja je došla do posjeda mjenice na pošten način.

Kako bianco-mjenica nije uopće mjenica, to njen posjednik nije mjenbeni ovlaštenik, a potpisani dužnik na istoj nije mjenbeni dužnik, već su samo osobe, koje mogu takovima postati, kada se mjenica u danom času ispuni. Tamo naime, gdje nema mjenice, nema ni mjenbenoga odnošaja t. j. ni mjenbenoga dužnika niti mjenbenoga vjerovnika. No i kada se ta mjenica ispuni, takov prvobitni mjenbeni dužnik je prema svome izravnomu mjenbenomu vjerovniku u tom času samo u toliko dužnik, koliko je vjerovnik u istinu ovlašten tražiti od njega prema pravnomu poslu izmedju njih van mjenice. Protiv trećega posjednika dobre vjere, koji je mjenicu stekao nakon ispunjenja iste, je takov dužnik dakako nemoćan.

Digitized by Google

Kako bianco-mjenica nije mjenica, a odnošaj medju takovim vjerovnikom i dužnikom nije mjenbeno-pravni odnošaj, to i svi kasniji pravni čini, koji se temelje na tom odnošaju, nisu mjenbeno-pravne naravi, sve do ugovorenoga časa ili nastaloga uvjeta odnosno roka, kada se bianco-mjenica doista ispunila. Kada je taj čas ili uvjet odnosno rok nastupio i mjenica doista ispunjena, cijeli se odnošaj u taj čas pretvara u mjenbeni i od toga časa vrijedi dalje mjenbeni zakon za taj odnošaj. Prije toga za taj odnošaj mjenbeni zakon ne vrijedi niti može vrijediti. Ovo je vrlo važna konstatacija, za slučaj prenosa takove bianco-mjenice sa strane aktivne t. j. vjerovnika na drugu osobu u času, dok je ta mjenica još uvijek in bianco i dok se još ne može ili ne smije ispuniti.

Jasno je, da vjerovnik i posjednik bianco-mjenice može svoju tražbinu, koja proizlazi iz pravnoga posla van mjenice, ustupiti trećoj osobi i prije, nego li je ta tražbina dospjela, dapače i prije, nego li se uopće znade, kada će ta tražbina dospjeti, jer n. pr. dospjeće tražbine ovisi — recimo — o drugim okolnostima ili samo o volji vjerovnika (n. pr. kredit vezan na samovoljni otkaz po vjerovniku). Sa tim ustupom tražbine hoće vjerovnik, da ustupi i bianco-mjenicu i to tako, da ista ostaje kod novoga vjerovnika i nadalje in bianco, te da ju novi vjerovnik u ugovorenom času može ispuniti.

Pitanje je sada, mora li taj ustup uslijediti po propisima § 16. mjenbenoga zakona ili ne mora odnosno dapače ne smije. — Kod svakoga ustupa i prenosa prava vrijedi ona, da »nemo plus iuris in alium transfere potest, quam ipse habet«, pa tako je i ovdje. Obrazložili smo već, na što je takov vjerovnik i posjednik bianco-mjenice ovlašten. Ovo ovlaštenje i ništa više može taj vjerovnik ustupiti drugome u cijelosti sa svojom tražbinom. Kod toga mu mora predati u posjed i bianco-mjenicu, ako mu i nju ustupa. Pitanje je, je li taj prvobitni vjerovnik bio ovlašten, da na bianco-mjenici poduzima ma bilo koji mjenbeno pravni čin prije, nego li se ista ispuni. Jasno je, da na to on ovlašten nije bio, a česa on nije imao, nije mogao ni drugome ustupiti. Njegov odnošaj u času ustupa prema dužniku nije mjenbeno-pravni, kako smo to gore obrazložili, a kada nije mjebeno-pravni, ne mogu za njega vrijediti niti mjenbeno-pravni propisi, dakle niti § 16. mjenbenog zakona. Kako bianco-mjenica nije mjenica, to i svi pravni čini na njoj poduzeti (n. pr. naledja itd.) prije njenoga ispunjena nisu mjenbeno-pravni čini, već se imadu kasnije smatrati kao čini učinjeni izvan mjenice, jer su učinjeni na papiru, koji nije mjenica i dok mjenice uopće nije ni bilo.

Što vrijedi za sve mjenbene čine prije ispunjenja bianco-mjenice, to vrijedi i za njenu cesiju. Ta cesija bianco-mjenice no samo da ne mora uslijediti po § 16. mjenb. zakona, već dapače ta cesija ne smije na taj način uslijediti, ako hoćemo, da nam ta cesija po zakonu bude valjana. Dakako druga je stvar,

Digitized by Google

ako je ta mjenica kod ustupa ispunjena, jer onda je to prava mjenica, za koju mora vrijediti mjenbeni zakon. Naime cio odnošaj prije ispunjenja mjenice je civilno-pravni a isto tako i svi pravni čini, pa tako i cesija, te ista imade uslijediti civilno-pravnim putem, a prvi vjerovnik predaje drugomu vjerovniku bianco-mjenicu jednostavno rukom u ruku, a da same cesije ne treba na mjenici samoj istaknuti.

Toliko po mome mišljenju i razumijevanju, a kako sam uvodno spomenuo, bilo bi mi vrlo drago, kada bi koji iskusniji pravnik od mene javio povodom toga svoje mišljenje u »Mjesečniku«.

Amnestija u teoriji i praksi.

Napisao dr. Ilija M. Jelić.

(Svršetak).

§ 4. Pravne posljedice amnestije.

Pravne posljedice amnestije mogu biti: **krivično-pravne, privatno-pravne i disciplinske.**

I. — 1. Krivično-pravne posljedice amnestije proističu iz njene krivično-pravne prirode. Budući osnov ništenja kazn. zakona, u kojima su predvidjena i kaznom ugrožena izvjesna krivična djela, amnestija stvara ilegalitet tih djela i time proizvodi slijedeće posljedice: a) Sva krivična djela, obuhvaćena u aktu amnestije, gube svoj delikcijozni značaj i pretvaraju se u obične protivpravne radnje — gradjanske delikte, koje su s krivično-pravnoga gledišta posve beznačajne. — b) Državno pravo na kaznu više ne postoji, jer nema krivičnoga djela, a bez njega ne može biti ni krivca, pa sljedstveno ni kazne. — c) Saučesnici i podržavači u amnestiranim djelima ne mogu biti kažnjeni, jer se i za podržavanje i za saučešće kažnjava samo u krivičnim djelima, a amnestirana djela nisu više krivična djela. — d) Oduzimanje ili uništenje izvjesnih stvari, koje su amnestiranim djelima proizvedene, ili kojima se izvršilac poslužio radi izvršenja amnestiranih djela, ili koje je na to bio namijenio (§ 35. srp. kaz. zak.), ne može se izvršiti, jer su i to kazne (§ 12. toč. 9. srp. kaz. zak.), a kazna se ne može izreći bez krivičnoga djela. — e) Krivični troškovi ne mogu se naplatiti, a ako su naplaćeni moraju se vratiti po osnovi posla, koji smo izvršili, ali koji nismo bili dužni po zakonu izvršiti. — f) O povratu, ako bi amnestirano lice u odredjenom roku izvršilo novo djelo iste vrste s ranijim, ne može biti ni govora, jer se amnestijom ništi i djelo i presuda, koja je bila protiv amnestiranoga izrečena. — g) Sa istoga razloga amnestirano djelo ne može služiti svome učiniocu ni kao »osobito otežavajuća okolnost« iz toč. 5. § 65. srp. kaz. zak. — h) Isto tako amnestirano djelo ne može se uzeti ni kao bliži osnov podozrenja iz toč. 6. § 12. srp. kriv. post. — i) Sve radnje javnih organa sudskih i upravnih, koje su bile preduzete ili koje bi se imale preduzeti povodom amnestiranih djela, a po osnovi predjašnjega materijalnoga prava — suspendiranih propisa kaznenoga zakona — imaju se odmah obustaviti i saobraziti propisima amnestije kao novoga zakona. Ali pri ovome saobražavanju predjašnjih sudskih, odnosno uprav. odluka propisima amnestije, valja imati na umu

Digitized by Google

nekoliko slučajeva, koji mogu nastupiti uslijed realnoga sticaja krivičnih djela. Tako kada su u pitanju politička i obična djela, a kazna nije još izrečena, onda će se dalje istjedjenje obustaviti samo za amnestirana djela, a za sva druga će se postupak nastaviti i kazna izreći, kao da nisu bila u sticaju s onim prvima. Ako su u sticaju politička i nepolitička djela, pa je smrtna kazna propisana i po sistemu apsorcije izrečena samo za politička djela (§ 69. toč. e. srp. kaz. zak.), koja su prije izvršenja presude amnestirana, onda se amnestijom ništi i presuda i sve pravne posljedice, ne samo amnestiranih, nego i neamnestiranih djela, za koja kazna nije bila ni izrečena. Ovo biva stoga, što je kazna u ovom slučaju nedjeljiva, i smatra se, da je izrečena i za ova ostala djela, koja su bila predmetom sudjenja, bez obzira na to, što za njih kazna nije bila izrečena. Zato javna vlast ne može ništa preduzeti protiv amnestiranih lica ni za ona djela, koja nisu amnestirana, jer se tome protivi pravno načelo »n e b i s i n i d e m«. Najzad, ako su u sticaju politička i nepolitička djela, za koja je propisana i po kumulativnom sistemu izrečena zajednička kazna (§ 69. toč. a—b srp. kaz. zak.), pa su potom politička djela amnestirana, onda presuda ostaje u sili i važnosti, a zajednička kazna ostaje također, ako ne prelazi zakonom predvidjeni maksimum za neamnestirana djela; ako pak prelazi maksimum onda ima mjesta žalbi višemu sudu, ako presuda nije postala izvršnom, ili ponovnom sudjenju, ako je postala izvršnom, radi sniženja kazne do odredjenoga maksimuma za dotična neamnestirana djela. Kazna i u ovom slučaju ostaje u važnosti zbog nedjeljivosti. — j) Na posljetku, i sljedstveno svemu gore rečenome, amnestirana se lica vraćaju u sva prava i počasti, koja su bila izgubila uslijed osude, i smatra se, kao da ih nikada nisu ni izgubila. Čak i umrla lica se vraćaju u sva svoja prava i počasti, ako je amnestija došla poslije njihove smrti, pa zato i njihovim porodicama pripada pravo na penziju i sva druga blagodjejanja državna, koja proističu iz njihova predjašnjega zvanja i položaja. To je neposredna posljedica retroaktivnoga dejstva amnestije, jer ona ništi sve pravne posljedice krivičnoga djela, ne samo za budućnost, nego i za prošlost.

2. — Rečeno je, da mnestija ima povratnu snagu i da joj se to priznaje i u teoriji i u zakonodavstvima svijuh zemalja, u kojima postoji kao pravna ustanova. Medjutim u našoj domaćoj književnosti pojavio se spor o pravnom dejstvu amnestije poslije izvršne presude. Po jednom mišljenju amnestija po tekstu ustava nema povratnoga dejstva, jer je ustvatvorac rekao, da se njome ništе pravne posljedice krivičnoga djela, ali nije kazao, da se one njome ništе i za prošlost i za budućnost. Stoga se amnestijom krivac oslobadja daljega izdržavanja kazne, ali se njome ne ništi i presuda, koja je protiv njega izrečena. Prema drugom mišljenju amnestija ima isti onaj značaj i u našem ustavu, koji ima i u teoriji, — a to je značaj predavanja zaboravu i samoga krivičnoga djela. Amnestija ne može predati zaboravu krivično djelo, ako nema povratnoga dejstva, i ako ne uništi presudu, koja je protiv krivca izrečena. U ostalom, veli se, kada izmedju amnestije i potpunoga pomilovanja ne bi bilo nikakove razlike, ne bi se moglo objasniti, zašto ju je ustavotvorac odvojio od pomilovanja kao dva različita pojma, dopuštajući ju i prije početka krivičnoga postupka. Da je ovo drugo mišljenje točnije i da odgovara tekstu ustava nije teško dokazati. Ustav kaže, da se amnestijom ništе pravne posljedice krivičnoga djela osim prava trećih lica na naknadu štete, a time je isto toliko kazano, kao da je rečeno, da se one ništе ne samo za budućnost nego i za prošlost. Amnestija poslije izvršne presude ne bi mogla uništiti sve pravne posljedice krivičnog djela ni za

Digitized by Google

samu budućnost, ako istovremeno ne bi poništila i presudu, koja je protiv krivca izrečena. Sam akt potpunoga oslobodjenja od izdržavanja kazne i povraćaj krivca u sva prava, koja je uslijed osude izgubio (§ 355. srp. kriv. post.), ne bi bili za to dovoljni. Amnestirani bi ostao i dalje krivac, a njegovo djelo krivično djelo sve dotle, dokle bi presuda ostala u sili i važnosti. Jer, zbog samoga fakta, što presuda i dalje postoji, za njega bi mogle nastupiti u budućnosti sve one rdjave posljedice, koje su naprijed označene od f) do h), ti. predjašnje bi mu djelo moglo služiti kao osnov za povrat, ili kao osobito otežavajuća okolnost ili kao bliži osnov podozrenja, ili kao fakultativan uslov za razvod braka u zemljama, u kojima se takov razvod dopušta zbog osuda za bešćasteća djela. Prema tomu je jasno, da se pravne posljedice krivičnoga djela ne mogu uništiti ni za samu budućnost, ako se ne poništi i sama presuda, kojom se postojanje djela konstatuje. Pa kako je ustavotvorac izrično kazao, da se amnestijom ništе sve pravne povlastice krivičnoga djela osim jedne jedine, prava trećih lica na naknadu štete, i kako se one ne mogu uništiti na drugi način, nego ako se ne poništi i sama presuda, jasno izlazi, da i po samom tekstu našega ustava ima amnestija povratnu snagu. Ustavni stav »amnestijom se ništе pravne poljedice kažnjiva djela« i pravni izraz »amnestija ima povratno dejstvo« znače jedno te isto. Jer kao god što je uništenje pravnih posljedica krivičnoga djela za budućnost i za prošlost neizbježiva posljedica povratnoga dejstva amnestije, isto je tako povratno dejstvo amnestiji nužna pretpostavka za uništenje tih posljedica i za samu budućnost. Stoga reći, da amnestija nema povratnoga dejstva, ali da ipak uništi za budućnost sve pravne posljedice krivičnoga djela, bilo bi isto toliko točno, koliko i reći, da se dijete može roditi bez majke.

II. — Amnestija je postala više manje čisto politička mjera, pa se zato njome ne mogu vrijedjati prava trećih lica na naknadu štete. To je danas tako osveštano pravilo, da se čuva kao najveća svetinja, ne samo u zemljama, u kojima je zakonom izričito ujamčena, nego i u zemljama, čiji su zakoni o tom pitanju potpuno nijemi. Opravdanje nepovredivosti toga principa dolazi od nepovredivosti stečenih prava, jer šteta, prouzrokovana amnestiranim djelom, predstavlja za privatnoga tužioca stečeno pravo, koje se potpuno sformiralo po svima objektivnim propisima pozitivnoga prava. Zato amnestija ne oduzima oštećenomu pravo, da traži od krivca naknadu štete osim u slučju, ako bi država primila na sebe obavezu na tu naknadu. Ali pri traženju naplaćivanja ove oštete mogu nastupiti dvije mogućnosti. Prvo, prije donešenja amnestije presuda nije bila izrečena, ili ako je bila izrečena, njome nije bila dosudjena naknada oštećenome, nego je upućen na redovnu gradjansku parnicu (§ 296. srp. kriv. post.), ili presuda je bila izrečena i njome dosudjena naknada oštećenome, ali nije bila izvršena prije amnestije, onda u svim tim slučajevima oštećeno lice mora voditi spor kod gradjanskih sudova za priznanje i naplatu štete, jer istu ne može naplatiti na osnovu ranije presude, pošto je ona amnestijom poništena, pa se kao takova ne može prinudno ni izvršiti. Drugo, presuda je bila izrečena i izvršena prije donošenja amnestije, pa sljedstveno i dosudjena naknada predana oštećenome, onda u tome slučaju amnestija nema nikakova dejstva na naplaćenu naknadu, i po tom je oštećeni nije dužan vratiti amnestiranomu prestupniku, jer je on na nju stekao pravo time, što se već pretvorila u jedan fakat, a »quod factum est infectum reddere non potest.« Osim naknade štete, amnestijom se ne ništе ni ostala stečena prava privatno-pravnoga značaja, koja su postala na osnovu

Digitized by Google

osude za amnestirana djela. Tako n. pr. razvod braka, koji je dosudjen na traženje drugoga supruoa, ostaje u važnosti, ako je presuda izvršnom postala prije izdanja amnestije, jer je to za neosudjenoga supruga jedno stečeno pravo, koje mu se ne može amnestijom oduzeti. No ako presuda nije postala izvršnom ili ako je spor u toku izvidjanja, onda se dalji tok postupka mora obustaviti, i tužilačka strana od svoga traženja odbiti kao neumjesnoga i nedokazanoga, pošto se amnestijom ništi glavni dokaz — presuda, na osnovu koje se razvod braka traži. Još manje može biti govora o razvodu, ako se spor povede poslije izdanja amnestije, jer bi se takova tužba morala odbaciti kao neuredna, kao tužba bez ikakovih dokaza.

III. Glede djelovanja amnestije na disciplinske posljedice amnestiranih krivičnih djela, valja razlikovati disciplinske posljedice, koje dolaze zajedno s osudom po sili samoga zakona, i disciplinske posljedice, koje dolaze kao neposredna posljedica disciplinskih kazni. U prve spada gubitak raznih prava i počasti, koje povlači osuda na robiju i zatočenje (§ 18. srp. kaz. zak.), a u druge razne osude, koje izriču upravne vlasti protiv svojih potčinjenih organa. Što se tiče prvih, nesumnjivo je, da ih amnestija ništi sve zajedno sa ostalim posljedicama osude, pošto istovremeno ništi i samu presudu kao njihov izvor. Glede drugih valja razlikovati: Prvo ako je disciplin. kazna izrečena na osnovu krivične osude, koja je kasnije amnestijom poništena, onda mora pasti i disciplinska osuda, jer amnestija ništi krivičnu presudu kao njen osnov, pa sljedstveno mora uništiti i nju kao svoju posrednu posljedicu. Stoga će se i u ovom slučaju vratiti osudjenomu sva prava, koja je bio uslijed disciplinske kazne izgubio, i smatrati će se, kao da ih nije nikada izgubio. Drugo, ako je disciplinski sud izrekao kaznu nezavisno od krivične osude, dakle zbog samoga fakta, što je izvjesni državni organ izvršio kakovo prestupno djelo, odnosno što je protiv njega povedena krivična istraga, onda amnestija nema nikakova djelovanja na takovu disciplin. osudu, i ona ostaje u važnosti i onda, kada su djela, zbog kojih je izrečena, kasnije amnestirana. Ovo biva stoga, što su javna (krivična) i disciplinska kazna različite prirode, i što su potpuno nezavisne jedna od druge. Njih izriču dvije različite vlasti i u različitom svojstvu: javne kazne izriču sudovi u ime države kao nosioca javnoga prava kažnjenja (ius puniendi), disciplinske kazne izriču upravne vlasti samo protiv državnih organa, ali ne u ime države kao nosioca javnoga prava na kaznu, nego u ime države kao gospodara državnih organa. Otuda za ove posljednje ne vrijedi pravilo »nulla poena sine lege«, jer je država prema svojim organima neograničeni gospodar. Sa toga razloga ono, što je okončano sa gledišta države, kao nosioca javnoga prava na kaznu, ne mora vezivati ruke državi, kao gospodaru svoga činovništva. U tome je smislu izrečen i propis čl. 159. stav. II. i čl. 182. stav. III. zakona o činov. od 3. srpnja 1923. Zato izvjesno lice može biti istovremeno kažnjeno za isto djelo sa obje kazne: disciplinski kao činovnik, i krivično kao izvršilac krivičnoga djela. Budući različite po svojoj prirodi, i dolazeći od raznih organa ove su kazne u ovim slučajevima potpuno nezavisne jedna od druge, pa zato one okolnosti, koje djeluju derogativno prema jednoj, ne mogu to djelovanje imati i prema drugoj. Samo i jedino zbog toga može ostati u važnosti disciplinska osuda u slučajima, kada je amnestijom poništena krivična presuda, koja je bila izrečena za isto djelo, za koje i disciplinska kazna.

Digitized by Google

§ 5. Ograničenja amnestije.

S obzirom na krivična djela, koja mogu biti predmet amnestije, s obzirom na uslove, pod kojima se amnestija može dati, s obzirom na duh, značaj i osjećaj jednoga naroda, i s obzirom na samo vrijeme, u koje treba amnestiju dati, ograničenja amnestije mogu biti četvorostruka. Prva su dva pravne, a druga čisto faktičke prirode.

I. — U pogledu krivičnih djela ograničenje se amnestije postavlja samo onda, kada su u pitanju nepolitički delikti, jer su i pisci i zakonodavstva složni u tome, da političke krivice mogu biti predmet amnestije. To izdvajanje političkih djela iz reda ostalih dolazi otuda, što se politički krivci obično ne griješe o pozitivne zakone iz niskih i sebičnih motiva nego iz viših pobuda, iz težnje za ostvarenjem najširih gradjanskih prava i sloboda. Zato je pravo, da budu izdvojeni iz reda običnih prestupnika, lopova i varalica. Ali kako je amnestija akt više političke nego pravne prirode, i kako se daje iz državnih interesa, često puta mogu ti obziri zahtijevati, da amnestija obuhvati i politička i nepolitička djela. Otuda i različita rješenja ovoga pitanja u zakonodavstvima pojedinih država. U Francuskoj mogu biti predmet amnestije sva krivična djela, jer čl. 3. ustavnog zakona od 25. veljače 1875. ne pravi razlike izmedju političkih i nepolitičkih krivica; u Italiji na osnovu čl. 8. ustava i čl. 230. kriv. sud. post. amnestija se može dati za sva krivična djela. — U Engleskoj, zemlji običajnih prava i tradicija, kralj se još i danas smatra kao izvor pravde i pravosudja, pa zato može dati amnestiju za sva krivična djela, pošto ona nisu ništa drugo nego pravne povrede »kraljevog mira«. No kralj ne može amnestijom spriječiti odnosno prekinuti krivičnu istragu po tužbi, koju bi podnio donji dom gornjemu domu protivu kakova dvorskoga činovnika, ali ima pravo da izrečenu kaznu oprosti poslije donesene presude. — U Belgiji amnestija nije predvidjena ni ustavom ni kakvim drugim zakonom, ali je u više mahova davana. Njen obim i njeno primjenjivanje pravdaju se neophodnošću državnih potreba, pa sljedstveno, ako bi te potrebe iziskivale, ona bi mogla obuhvatiti i političke i obične delikte. — U Srbiji po ustavu od 1888., amnestija je bila dopuštena za sva krivična djela, politička i nepolitička. Ustav od 1901. ograničio je amnestiju samo na političke krivice. Osim toga, po ovome ustavu ministri nisu mogli biti uopće amnestirani (čl. 82.). Ustav od 1903. u svemu se slaže sa ustavom od 1888. s tom razlikom, što se po ovome ustavu amnestija nije mogla dati u obliku abolicije ni za nepolitičke (čl. 51.) ni za ministarske krivice (čl. 139.). Ustav kraljevne SHS dopušta amnestiju samo za političke i vojne krivice (čl. 50.), ali se ona ne može dati ministrima ni u kojem slučaju prije izrečene presude (čl. 50 st. II.). Pored toga ograničenja za amnestiju ministara potreban je još i prethodni pristanak Narodne Skupštine. No ni u ustavu ni u krivičnom zakoniku nije rečeno, što su političke, a šta vojne krivice. Zato se pri njihovu kvalifikovanju i u nedostatku drugog mjerila mora pribjeći teoriji, gdje su ti pojmovi na čisto izvedeni. Za sve ostale krivice amnestija bi se mogla dati još jedino zakonom. Istina, u u stavu to nije nigdje izričnо kazano, ali o tome ne može biti nikakve sumnje. Predmet zakona može biti sve, što zakonodavna vlast nadje za umjesno, i ovo u toliko prije, kada tome ne stoji na putu nikakavo ustavno ograničenje. Po ustavu materijalni propisi krivičnog zakona ne mogu imati povratnu snagu na štetu okrivljenoga, ali je mogu imati u korist njegovu, jer to jasno izlazi iz čl. 8. Stoga je po tekstu našega ustava mogućan zakon sa povratnom snagom, kakov se traži za davanje amnestije.

Digitized by Google

U vezi sa ovim ustavnim ograničenjem kraljeva prava amnestije na političke i vojne krivice nameću se još pitanja: 1. da li bi vrijedila i ona amnestija, koja bi obuhvatila i nepolitička djela; 2. da li bi amnestirani mogli odbiti amnestiju i tražiti, da se njihova stvar sudskim putem okonča? Mislimo, da se na oba pitanja mora dati niječan odgovor. Na prvo stoga, što sudovi sude samo pa zakonu i zakonitim uredbama, a kraljev dekret, kojim bi bila dana amnestija kakovu prostomu, nepolitičkomu prestupniku, ne bi bio ni zakon ni zakonita uredba. Po čl. 46. ustava je zakon samo ono, na što se saglase oba zakonodavna činioca Kralj i Narodna Skupština, a po čl. 94. ustava zakonita je uredba samo onaj akt uprav. vlasti, koji je izdan na osnovu zakonskoga ovlašćenja i u granicama toga ovlašćenja. Prema tomu amnestija, koja bi obuhvaćala nepolitička djela, bila bi neustavna, nezakonita, jer bi protivurječila ustavnomu ovlašćenju, na osnovu koga je izdana, pa zbog toga ne bi imala za sudove obaveznu snagu. Na drugo se pitanje mora niječno odgovoriti stoga, što je amnestija akt javne prirode, koji se daje u općem interesu, te pojedinci nemaju prava, da ju odbiju i da traže, da im se sudi. Ali, ako bi u samom aktu amnestije bilo izrično kazano, da amnestirani mogu kod suda dokazati svoju nevinost,[1]) sudovi bi bili obavezni, da o svakom predmetu i na traženje zainteresovane strane donesu svoje odluke, koje bi bile više od moralnoga nego od pravnoga značaja. Bez takvoga izričnoga ovlašćenja sudovi ne bi mogli preduzeti nikakav rad glede amnestiranih djela, jer bi se tome protivila sama suština amnestije.

II. — 1. Amnestijom se uvijek ide za ostvarenjem izvjesnoga zadatka. Za to se može dati pod svim onim uslovima, za koje se vjeruje, da će ma čime doprinijeti, da uspjeh, koji se želi postići, bude što potpuniji i trajniji. Ali pri svemu tome, nemoguće je postaviti pravilo za sve slučajeve i za sve prilike. Jer, kada će se i u kojoj mjeri upotrijebiti pojedini uslovi, sve zavisi od individualnosti posebnih slučaja i sticaja samih prilika, pod kojima se amnestija ima dati. Stoga uvijek ostaje na mudroj državn. upravi, da s obzirom na stanje i događaje, u kojima se narod i zemlja nalaze, sama nađe uslove, koji će biti najpogodniji za dani slučaj, i koji će obezbijediti uspjeh, koji se želi amnestijom postići. Na ovome mjestu mogu se učiniti samo izvjesne napomene, koje mogu biti od pomoći prilikom davanja amnestije u zamršenijim i delikatnijim prilikama. Naime, za sva politička djela, koja se događaju za vrijeme kakvog nereda ili ustanka u zemlji, amnestiju treba dati uvijek pod uslovom, da otpočne važiti izvjesno vrijeme kasnije od dana, kada pobunjenici polože oružje i vrate se svojim redovnim poslovima. Cilj bi toga uslova bio, da predupredi sve eventualne nerede, koje bi ustanici mogli da naprave zloupotrebom blagonaklonosti zemaljske uprave. Za vojničke krivice izvršene u ratnom i mobilnom stanju mogli bi se preporučiti slijedeći uslovi. Na prvom mjestu, bjegunce bi trebalo uvijek amnestirati pod uslovom, da prethodno provedu na državnim radovima onoliko vremena, koliko je trebalo, da budu vojni obveznici. Time bi se s jedne strane očuvao princip jednakosti svih građana u vršenju javnih dužnosti, a s druge stavilo do znanja svakome, da nitko ne može izbjeći svoju obavezu, koju duguje prema domovini, i da je mora kad tad ispuniti. Zatim bi se mogli postaviti i takvi uslovi, kao n. pr. da će izvjesna djela biti amnestirana: a) ako su njihovi izvršioci bili u ratu ranjeni; b) ako su jednom ili više puta spominjani u dnevnm naredbama kao dobri i valjani vojnici; c) ako su im u

[1]) **Takvu je klauzulu sadržavala amnestija, koju je bio dao 16. srpnja 1841. papa Pio IX. za političke krivice.**

Digitized by Google

ratu poginuli izvjesni bliski srodnici (n. pr. sin ocu); d) ako su poslije izvršenog djela učestvovali u daljem vojevanju i pokazali se kao hrabri i odvažni; e) i najzad, ako su imali ma kakve posredne ili neposredne zasluge, da se dobije pobjeda na bojnom polju.[2]) Sva na taj način amnestirana lica morala bi najprije ispuniti uslove, pod kojima su njihova djela amnestirana, i podnijeti o tom nesumnjive dokaze nadležnoj vlasti, pa tek onda da budu puštena u slobodu. A iz toga se najbolje vidi, da je amnestija po sadržini pravi zakon, koji i sudska i upravna vlast, svaka u svojem domenu — moraju primjenjivati i izvršivati, kao i sve druge zakonodavne akte.

2. U teoriji je sporno, da li se amnestija može dati pod ma kakovim uslovom, jer ima pisaca, koji smatraju, da uslov isključuje amnestiju i da amnestija isključuje uslov. Ta nesaglasnost između uslova i amnestije, veli se, dolazi otuda, što se amnestijom predaju zaboravu krivična djela, a ona se mogu predati zaboravu samo tako, ako budu amnestirana bez ikakova uslova, pošto uslov nije ništa drugo nego održavanje uspomena na amnestirana djela. Zato se sama priroda amnestije protivi uslovu i uopće svakome ograničenju, koje podsjeća na amnestirana djela, pa je zbog toga uslovna amnestija sa logičkoga gledišta nemoguća, jer se nešto ne može istovremeno i predati i nepredati zaboravu. Ali iako možda teorijski opravdan, istaknuti prigovor nema nikakve praktične vrijednosti, jer je iskustvom dokazano, da je uslovna amnestija i moguća i neophodno potrebna, jer je po opće interese korisna, pa sljedstveno i opravdana.

III. — Rečeno je, da je kraljevo pravo po ustavu neograničeno u davanju amnestije za političke i vojne krivice. Ali i ako pravno neograničeno, to je pravo faktički ograničeno. S obzirom na duh, značaj i rodoljublje našeg naroda amnestija se ne bi mogla dati bez ozbiljnoga potresa i negodovanja u narodu za teške političke krivice (izdaje) izvršene prema domovini, jer takvu amnestiju narod ne bi mogao mirne duše odobriti. A amnestija, koju bi odobravali samo zvanični organi, a ne i sam narod, ne bi ništa vrijedila, jer ne bi ništa doprinjela miru i stišavanju u zemlji, nego ga možda još i pogoršala. Isto tako amnestija se ne bi mogla dati bez ozbiljnog protesta ni za sve vojne krivice, pod kojima se razumiju sva krivična djela, koja predvidja vojni kazneni zakonik. Zato vojne krivice, koje bi bile izvršene iz niskih i koristoljubivih pobuda, mogle bi biti samo pomilovane, ako bi to zahtijevali opći interesi ili kakvi drugi viši obziri, ali ne i amnestirane, pošto često puta ono, što zakoni mogu da amnestiraju, ne može i ne će da amnestira i javno mnijenje, koje danas predstavlja jedan važan činilac u narodnom i državnom životu i o kome se kao takvom mora voditi ozbiljna računa. Naš narod mrzi i prezire lopove i varalice svih vrsta, jer su mu ti judi od uvijek bili gadni i odvratni, pa im zato teško i prašta. Stoga amnestiju treba ograničiti samo na v o j n a p o l i t i č k a d j e l a, t. j. na ona, koja su uperena protivu vojske i njene organizacije kao javne ustanove, ali je ni u kojem slučaju ne treba proširivati i na djela, koja su uperena protiv državne imovine, jer bi u tom slučaju amnestija bila nemoralna, pa sljedstveno i antisocijalna i neopravdana.

Ali s druge strane, iako ustavom neovlašćen, kralj bi s obzirom na narodni duh i narodne osjećaje poštenja i čestitosti mogao amnestirati sva nepolitička djela, koja bi pojedinci izvršili u odbrani lične i porodične časti kao i u slučajevima prekoračenja nužne obrane. Takova bi

[2]) Gotovo sve ove uslove sadržaje talijanska amnestija od 21. veljače 1919., a većinu od njih francuski zakon — amnestija od 24. listopada 1919.

Digitized by Google

amnestija bila neustavna, i sudovi bi odbili, da je primjene, ali bi ipak naišla na odobravanje javnoga mnijenja, jer su lična i porodična čast kod našega naroda dvije najveće svetinje, koje ničim ne smiju biti okaljane. Zbog toga po narodnom shvaćanju nema nedozvoljenih mjera, koje se ne bi mogle upotrijebiti u odbranu i zaštitu tih pravnih dobara, pa bi i sama amnestija, koja bi išla u tu svrhu, bila uvijek dobrodošla, ako ne kao pravna, a ono kao jedna visoka moralna satisfakcija.

IV. — Na posljetku, ograničenje amnestije može doći još i od samoga vremena, u koje je treba dati. Budući akt više državne politike i imajući za cilj mir i stišavanje u zemlji, amnestija mora doći u zgodan čas, t. j. ni prije ni poslije, nego baš onda, kada treba, inače može da donese više štete nego koristi. Ovo tim prije, što je neblagovremena amnestija u stanju, da oslabi autoritet državne vlasti, da izazove još jače nemire i potrese u zemlji, i da time dade maha nezadovoljnim i buntovnim elementima za nove povrede i nove napade na državnu upravu i državnu organizaciju. Zato je prije davanja amnestije neophodno potrebno dobro procijeniti cijelokupnu političku situaciju, unaprijed predvidjeti ne samo pravno dejstvo, nego i sve druge posljedice, koje mogu zajedno s njom nastupiti. Pri tome valja imati na umu, da amnestija nije običan i svakidašnji akt državne vlasti, koji se danas izdan može sutra opozvati i time spriječiti sve njegove zle posljedice, nego je to jedna viša i svečanija manifestacija državne sile, koja neštedimice ruši pozitivne zakone donesene u općem interesa i prelazi čak i preko onoga, preko čega nije ni sama historija u stanju da predje. Sa toga razloga amnestija se može dati samo onda, kada je za nju došlo vrijeme, a to se doznaje prema raspoloženju, koje vlada u narodnim masama. Na taj fakat treba dobro paziti, jer se jedino od blagovremene amnestije može očekivati, da će doista doprinijeti ostvarenju cilja, radi koga se i daje.

§ 6. Koja je vlast nadležna za davanje amnestije?

I u teoriji i u zakonodavstvu postoji velka nesuglasnost o ovom pitanju, i pisci i zakonodavci žele, da rješenje ovoga pitanja pomire sa rješenjem pitanja o pravnoj prirodi amnestije, a pored toga još i sa izvjesnim čisto političkim potrebama svoje zemlje. Ali kako ni samo pitanje o pravnoj prirodi amnestije nije izvedeno načisto i kako su političke potrebe pojedinih zemalja različite, nije nikakvo čudo, što se i pisci i zakonodavci ne slažu u ovom pitanju, i što o istom donose različita rješenja.

I. — U Engleskoj, Italiji, krajevini SHS i mnogim drugim zemljama za davanje amnestije nadležan je šef upravne vlasti. Ali je u nekim od spomenutih država to pravo šefa upravne vlasti ograničeno donekle zakonodavnom vlašću. Tako n. pr. u kraljevini SHS ne može Kralj dati ministrima amnestiju bez pristanka Narodne Skupštine. Zato ako bi Kralj amnestirao ministra bez prethodnoga pristanka Narodne Skupštine, ili ako u aktu amnestije ne bi bilo izrično kazano, da je amnestija donesena u saglasnosti sa parlamentom, takova amnestija ne bi imala za sudove obaveznu snagu i oni bi morali odbiti, da je primijene kao nepravilno donesenu, jer sudovi imaju pravo, da se upuštaju u ispitivanje formalne strane svakoga zakonodavnoga akta, pa sljedstveno i amnestije. Ali ako Kralj ne bi mogao amnestirati ministre bez pristanka Narodne Skupštine, mogao bi ih pomilovati i po § 355. srp. kriv. post. vratiti u sva prava, koja su usljed osude izgubili, te na taj način učiniti iluzornim spomenuto ograničenje ustavno.

Digitized by Google

Nasuprot tome u izviesnim državama, kao u Francuskoj po ustavnom zakonu od 25. veljače 1875. (čl. 3.), Belgiji i Bugarskoj po utvrdjenoj parlamentarnoj praksi, amnestija je stavljena u nadležnost zakonodavne vlasti, jer se može dati jedino zakonom. No u svima obim zemljama pravo parlamenta, da daje amnestiju, sve se više ograničuje upravnom vlašću, jer se sve više utvrdjuje praksa, da se amnestija daje na isključivu inicijativu upravne vlasti.

II. — U teoriji prema jednomu mišljenju pravo amnestije treba staviti u nadležnost zakonodavne vlasti; prema drugomu to pravo treba priznati šefu upravne vlasti; prema trećemu to pravo treba podijeliti izmedju upravne i zakonodavne vlasti tako, da se amnestija daje zakonom, ali na isključivu inicijativu upravne vlasti.

Prvo mišljenje zastupaju samo pisci, koji smatraju amnestiju po sadržini zakonom, pa po njima odgovara prirodnomu i logičnomu redu stvari, da se amnestija stavi u nadležnost zakonodavne vlasti. Ovo tim prije, što se pravna država može ostvariti jedino tako, ako se izdavanje svih zakona stavi u isključivu nadležnost zakonodavne vlasti, jer će upravna vlast biti ograničena pravnim poretkom samo onda, kada joj se oduzmu sve zakonodavne funkcije. To, što vredi za izdavanje zakona u opće, vrijedi u istoj mjeri i za davanje amnestije posebice. Inače priznati upravnoj vlasti pravo amnestije značilo bi ovlastiti je, da može punovažno zakone i ne primjenjivati. Medjutim upravna vlast je ustanovljena, da izvršuje zakonodavčevu volju, i ako se stane na pravno gledište, ona ne može tu volju ne poštovati. Ali da bi bila obavezna, da poštuje zakonodavčevu volju, upravna vlast mora biti obavezna, da primienjuje zakone, a da bi bila primorana da primjenjuje zakone, ne treba joj priznati pravo amnestije, jer amnestija nije ništa drugo nego neprimjenjivanje zakona, odnosno nepoštovaje zakonodavčeve volje. Zato ako se hoće, da izvršioci zakona budu ograničeni zakonom, i da pored zakonodavčeve volje ne gospodari nikakva druga volja, amnestiju treba staviti u nadležnost zakonodavne a ne upravne vlasti, jer s pravnoga gledišta nitko ne može biti ograničen svojom vlastitom voljom, nego samo tudjom. Stoga se upravna vlast može ograničiti zakonom, ako joj se pored ostalih zakonodavnih funkcija oduzme i pravo amnestije, t. j. svaka mogućnost, da izbjegne primjenu zakona.

Drugo mišljenje zastupaju ne samo pisci, koji smatraju amnestiju aktom upravne vlasti, nego i oni, koji ju smatraju aktom zakonodavne vlasti. Razlika izmedju jednih i drugih je u tome, što prvi brane ovo mišljenje i iz principa i iz praktičnih razloga, a drugi samo iz čisto političkih obzira. Drugim riječima u korist ovog mišljenja navode se i teorijski i praktični razlozi. Teorijski se razlozi sastoje u ovome: 1. Po načelu podjele vlasti pravo amnestije treba priznati šefu upravne vlasti, pošto je amnestija po svojoj suštini upravni akt. 2. Pomilovanje je jedan od neospornih atributa šefa upravne vlasti, pa mu se zbog toga mora priznati i pravo amnestije, jer amnestija nije ništa drugo nego jedna naročita vrsta, jedan specijalan oblik pomilovanja. 3. Kao viši administrativni akt, posredstvom koga se ukazuje državna blagost pojedincima i čitavim skupinama, amnestija po samoj prirodi stvari ide u nadležnost šefa upravne vlasti kao najizrazitijeg predstavnika državne moći i državne blagonaklonosti. 4. U svima zemljama i kod svih naroda šefu upravne vlasti povjerava se izdavanje gotovo svih akata, kojima se manifestira državna snaga, kao što su objava rata, zaključenje mira, sklapanje državnoga saveza i dr., pa se analogno tome mora staviti u njegovu nadležnost i davanje amnestije kao jedna svečana manifestacija državne moći i čvrstine dr-

Digitized by Google

žavne organizacije. 5. Amnestijom se predaju zaboravu griješke iz prošlosti, uspostavlja poremećeni mir i stišavaju strasti u zemlji, pa dosljedno tome amnestija je jedna od prerogativa šefa upravne vlasti, jer onaj, koji ima pravo da zaključuje mir i utvrdjuje dobre odnose sa neprijateljima spoljašnjeg državnog poretka, tim prije ima to pravo, kada su u pitanju rušioci unutrašnjeg državnog reda i poretka. 6. Amnestija je jedna vrsta odricanja državnog prava na izvršenje kazne, odnosno na vodjenje krivične istrage, pa zbog toga ona i po tom osnovu spada u nadležnost šefa upravne vlasti, jer je gonjenje učinilaca krivičnog djela stavljeno u isključivu nadležnost upravne vlasti. 7. Na posljetku i sam historijski razvitak amnestije vodi njenom podredjivanju šefu upravne vlasti, pošto je to pravo pripadalo šefovima uprave kod svih naroda i u ova vremena, pa je to razviće docnije u nekoliko prekinuto sa vodjenjem novih pogleda u nauku i zakonodavstvo.

Pisci, koji stavljaju amnestiju u nadležnost upravne vlasti iz čisto praktičnih i političkih obzira, navode u korist svoga mišljenja slijedeće razloge. 1. Amnestija se daje u cilju uspostavljanja mira i stišavanja u zemlji, pa zbog toga postoji velika bojazan, ako bi se povjerila zakonodavnoj vlasti, da se njome još više ne razdraže narodne mase i komplikuju stvari uslijed partijske borbe i javnih, žučnih diskusija u parlamentu. 2. Amnestijom se može postići željeni uspjeh samo onda, ako bude došla na vrijeme, u zgodan čas. Zato bi se ostvarenje toga uspjeha moglo potpuno omesti, ako bi se amnestija stavila u nadležnost zakonodavne vlasti, jer bi bila uvijek neblagovremena zbog i suviše sporog rada u skupštinskim odborima, i zbog komplikovanosti skupštinskog postupka oko donošenja zakona. 3. Davanjem amnestije u obliku zakona uvijek se rizikuje, da vladina inicijativa ne bude paralizirana skupštinskim votumom, naročito u slučajima, kada je vladina većina slaba, i kada opozicija jedva čeka kakovo zgodno pitanje, kao što je predmet amnestije, da uzdrma vladin položaj, i da protivu nje razdraži javno mnijenje, te da se i ono putem štampe i zbora umiješa u rješenje dotičnoga pitanja. 4. Upravna je vlast u mnogo boljoj mogućnosti, da upozna prilike i dogadjaje u zemlji, nego što je to slučaj sa parlamentom, jer raspolaže sa bezbroj svojih organa, pomoću kojih može u svako doba doći do saznaje pravog stanja stvari, pa je zato i podesnija za davanje amnestije nego zakonodavna vlast. 5. Na posljetku, i sama celishodnost pravilnog vršenja birackih funkcija zahtijeva, da se amnestija stavi u nadležnost upravne a ne zakonodavne vlasti, jer se veli, da će dojučerašnji robijaš a danas amnestirani gradjanin biti sutra birač, i kao takov gotovo će uvijek biti mnogo vezaniji za svoga poslanika, koji mu je amnestiju izradio, nego što bi to inače bilo u redovnim prilikama. A takova vezanost išla bi na štetu savjesnoga ili pravilnoga vršenja jedne tako ozbiljne i delikatne javne funkcije, kao što je vršenje birackog prava.

Najzad, treće mišljenje zastupaju neki francuski pisci, koji smatraju, da je amnestija po svome obimu, po svojoj ozbiljnosti i po svome dejstvu jedan akt tako delikatne prirode, da u njegovom izdavanju treba da sudjeluju obje vlasti, zakonodavna i upravna, ali prva ne toliko kao zakonodavni faktor, koliko kao narodni predstavnik i tumač narodnih želja i osjećaja. Stoga predlažu, da se amnestija daje zakonom, ali na isključivu inicijativu upravne vlasti, jer misle, da će se na taj način najbolje zadovoljiti i teorijski i politički obziri, pošto će u davanju amnestije jednovremeno učestvovati i upravna i zakonodavna vlast, kao najviši predstavnici državne sile i narodnog suvereniteta.

Digitized by Google

III. — Da bi se moglo odgovoriti na postavljeno pitanje, treba odvojiti njegovu teorijsku stranu od njegove praktične strane. Govoreći načelno, amnestija je zakonodavni akt, pa bi je zbog toga trebalo staviti u nadležnost zakonodavne vlasti. Ali povjeravanje jedne državne funkcije ovom ili onom državnom organu, ne zavisi toliko od njene pravne prirode koliko od potreba dotične države. Zbog toga se na ovo pitanje ne može dati jedan opći odgovor, koji bi važio za sve države, jer pored ovih razloga iznesenih za ovu ili onu soluciju, ovo se pitanje mora raspraviti još i s naročitim obzirom na duh, značaj, osjećaje i potrebe svakoga pojedinoga naroda. Sljedstveno tome, čovjek može biti u principu najveći protivnik, da se amnestija stavi u nadležnost ovoga ili onog državnog organa, pa ipak, s obzirom na potrebe svoje zemlje, da bude prinudjen da traži, da se ona povjeri baš tome organu. Otuda je i moguće nešto tako, da gotovo svi francuski krivično-pravni pisci principijelno smatraju, da je amnestija po sadržini zakon, i da bi je zbog toga trebalo povjeriti zakonodavnoj vlasti, ali zato opet mnogi od njih predlažu, da se stavi u nadležnost upravne vlasti, da bi se time izbjegle partijske borbe i spriječile duge parlamentarne diskusije, u koje se inače unosi mnogo osjećanja i temperamenta. Sa toga istoga razloga i mi smatramo, da je sasvim dobro učinjeno, što je i kod nas amnestija stavljena u nadležnost šefa upravne vlasti, ma da smo tvrdo ubijedjeni u to, da je amnestija zakonodavni akt, i da bi je u principu trebalo povjeriti zakonodavnoj vlasti.

§ 7. Tumačenje amnestije.

Tumačenje amnestije, kao i svakoga drugoga zakonodavnoga akta, pripada sudskoj vlasti, pa sljedstveno sva pravila, koja važe za tumačenje drugoga zakonodavnoga akta, važe i za tumačenje amnestije. Zato se sudovi pri rješavanju kakova spora o zadržini amnestije bilo s obzirom na djela koja su njome obuhvaćena, bilo s obzirom na lica, koja se imaju njome koristiti, bilo najzad s obzirom na ograničenja i uslove, pod kojima je dana, mogu služiti svim onim metodama, koje su u nauci i zakonodavstvu priznate kao sredstva za tumačenje zakona. Ali kako je amnestija specijalan zakonodavni akt, kojim se regulišu izuzetne prilike, to i njeno tumačenje mora uvijek biti specijalno. Pri tome valja imati na umu naročito dvije slijedeće stvari. Prvo, kod amnestije se mora obraćati veća pažnja na cilj, koji se ima njome postići, nego na smisao upotrijebljenih riječi i izraza. Stoga u slučaju sumnje spor se uvijek mora riješiti na štetu okrivljenoga, jer ovdje ne vrijedi pravilo in dubio mitius, pošto se amnestija daje prvenstveno u općem interesu. Ovo tim prije, što se okrivljenima ne može učiniti nikakva nepravičnost, jer će se oni u svakom slučaju koristiti amnestijom, pa ma kakovo joj se tumačenje dalo, pošto će uvijek povući manje konsekvence za svoje nedopuštene radnje, nego što bi to bio slučaj u redovnim prilikama, kada bi se za amnestovana djela nadovezale sve njihove krivično-pravne posljedice. Osim toga, za takvo tumačenje amnestije govori i sama ta okolnost, što je amnestija jedna izuzetna mjera, a izuzeci se po pravilu uvijek tumače u najužem smislu. Exceptiones sunt strictissimae interpretationis!

Nasuprot istaknutomu mišljenju ima mnogo pisaca, koji smatraju, da amnestiji treba dati šire i liberalnije značenje, jer budući akt državne blagosti, ona se kao takva mora uvijek protumačiti u korist okrivljenoga, inače bi, vele, promašila svoj cilj. Međutim to je gledište netočno, i njegova netočnost dolazi od pogrješnoga shvaćanja cilja amnestije, pa se zbog

Digitized by Google

toga mora kao neukusno odbaciti. Cilj amnestije nije ukazivanje državne blagosti pojedincima, nego mir i stišavanje u zemlji. Stoga se i samo njeno tumačenje mora uvijek podešavati prema cilju, radi koga je izdana, jer amnestirana lica mogu biti oslobodjena pravnih posljedica svoga djela samo u toliko, u koliko to traže opći interesi, ali nikako preko toga, i na štetu tih interesa, jer bi u tom slučaju amnestija promašila svoj cilj i postala antisocjalna, pa sledstveno i neopravdana.

Drugo, amnestija je po samoj prirodi svojoj takova, da se njome ne nalažu gradjanima nikakove dužnosti, pa zato nije ni potrebno, da bude obnarodovana prije, no što počne važiti. Stoga njena snaga ne počinje od dana obnarodovanja nego od dana njenoga datiranja, ako u samom aktu amnestije nije drugačije kazano. Zato ona obuhvaća samo djela, izvršena prije, ili bar na sam dan njenoga datiranja, a ne i ona izvršena poslije toga dana, t. j. u medjuvremenu datiranja i obnarodovanja. Sljedstveno tome, tzv. produžena djela, koja bi bila početa prije, a svršena tek poslije datiranja amnestije, ne bi mogla biti obuhvaćena amnestijom, jer se amnestija uvijek proteže samo na predjašnja a ne i na kasnija djela od dana svoga postanka. Istaknuto mišljenje, da je i za amnestiju, kao i za svaki drugi državni akt sa zakonskom snagom, potrebno prethodno obnarodovanje, pa tek onda da otpočne važiti, ne može se usvojiti. Takova bi solucija, kao što je umjesno primjećeno, bila vrlo opasna, jer bi služila kao podstrek smjelim i buntovnim elementima, da vrše krivična djela uvijek, kad god bi doznali za amnestju prije njenog zvaničnog obnarodovanja, pošto bi u tom slučaju bili sigurni, da će izbjeći zasluženu kaznu, jer će dotična amnestija i njihova djela obuhvatiti. Zato bi u ovom slučaju amnestija premašila svoj cilj i postala neopravdana, jer bi stvarno bila neprijatelj mira i stišavanja u državi. Osim toga takovo rješenje bi se protivilo samoj prirodi amnestije, kada bi ona mogla obuhvatiti i djela izvršena poslije njenoga datiranja, jer se zaboravu mogu predati samo djela iz prošlosti, t. j. ona, koja su već poznata, a ne i djela budućnosti, t. j. ona koja imaju tek nastati.

Literatura. — I. Barthélemy, L'amnistie, extrait de la Revue du droit public et de la science politique en France et en l'Etranger. 1920; Cabat, De l'amnistie (Thèse doc. de Paris) 1904; Chomette, De l'amnistie..... (Thèse, Paris) 1898; Ebren, L'amnistie (Revue du droit public, 1905, p. 501 i dalje); Heimberger, Das Landesherrliche Abolitionsrecht, Leipzig, 1901; Husson, La réserve de droits des tiers dans la lois d'amnistie (Thèse de Lille) 1922; Merle, De l'amnistie, de la grâce, de la liberation conditionnelle et de la réhabilitation (Th. Poitiers) 1889; Péritch, De l'amnistie en droit pénal Serbe... (Revue génerale du droit, du legislation et de la jurisprudence... 1906, 1907); Pougaud, De l'amnistie en droit français (Th. Paris) 1885; Il. Binding, Handbuch des Strafrechts, I, 860; Degois, Traité élémentaire de droit criminel, 1922, p. 396-397; Duguit, Traité de droit constitutionnel, 1911, I, p. 217; Esmein, Elémenis de droit constitutionnel, 1921, II, p. 134 i dalje; Ferri, La Sociologie criminelle, trad. fran. 1905, p. 497; Garofalo, La criminologie, trad. franc., 1890, p. 406; Garraud, Traité de droit pénal français, 1914, II, p. 624. i dalje; Haurion, Précis du droit constitutionel, 1923, p. 482. i dalje; Heinze, Handbuch des Strafrechts d. Holtzendorff, II, s. 629; Jovanović. O državi, osnovi jedne pravne teorije, 1922. str. 274; Isti, Ustavno pravo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1924, str. 354; Labaud, Le droit public de l'empire allemand, trad. fran., 1903, IV, p. 391 i dalje; Živanović, Osnovi krivičnog Prava, opšti deo, 1922., str. 363; Vidal, Cours de droit criminel 1916, p. 405—406, i 741 i dalje.

Digitized by Google

Invalidski zakon.

Napisao dr. **Dragutin Holler**, sudb. pristav u Gjurgjevcu.

Uz mnogostruka i važna pitanja javnoga državnoga života, koja teže ostvarenju interesa državne cjelovitosti uopće a u cilju obezbedjenja životnoga opstanka, razvoja i napretka pojedinaca kao gradjana napose, svakako je od osobite važnosti invalidsko pitanje. To pitanje pokreće i diže svoj glas celishodnomu i stalnomu rješenju kod nas, otkako je smirenjem poslije rata nastalo sredjivanje i uredjivanje opće javnih državnih potreba, jer je svjetski rat po opsegu, trajanju te posljedicama ekonomskim, socijalnim i etičkim ostavio i vrlo osjetljivih te vidljivih tragova na tijelu i zdravlju pojedinaca, koji, žrtvujući sebe za opće dobro, traže pomoći i osiguranja za život svoj i svoje porodice. I ako je ostvarenjem i ujedinjenjem državnim poslije rata bilo mnogo pojedinaca, potrebnih i vrijednih državne pomoći, za žrtve podnesene u opće dobro u svrhu najnužnijeg obezbjedjenja, prošlo je preko punih pet godina od prve uredbe o privremenoj pomoći invalidima i porodicama palih ratnika, izdane 14. veljače 1920., kojom se za čitav državni teritorij rješava invalidsko pitanje, do rješenja toga pitanja stalnim zakonom — invalidskim zakonom, izglasanim 13. studenoga 1925., a proglašenim 21. studenoga 1925. godine.

Po načelu jednakosti dužnosti i tereta za sve državljane u svrhu opstanka, razvoja i napretka državne cjelovitosti pravično je, da i pojedinci gradjani onesposobljeni trajno za svoj redoviti privredni život dobiju pomoći državne, koja mora biti zajamčena, dana prema privrednoj nesposobnosti, staležu, državnoj mogućnosti i za sva lica u cijeloj državi izjednačena. Ma da lica, koja imadu pravo na to po invalidskom zakonu, ne će dobiti potpunoga zadovoljenja za svoje osiguranje sa strane države, no po cilju, svrsi i potrebi važan je taj zakon sa gledišta etičkoga, socijalno-ekonomskoga i političkoga, jer sadržaje u sebi primjereno sva istaknuta gledišta, čega u privremenim uredbama, koje su do izdanja toga zakona uredile invalidsko pitanje, nije bilo.

Invalidsko pitanje je od eminentne važnosti kao životno pitanje po potrebi i svrsi ne samo pojedinoga staleža nego svih državljana, pa ne podnosi odlaganja, zato i ako je to pitanje tek navedenim zakonom zadobilo zakonsko rješenje i uklonilo privremenost, bilo je i prije toga zakona konkretno rješavano privremenim uredbama, ali i zaokupljalo dosad većinom samo interesovana lica, pak i stoga malo poznato. Radi važnosti pitanja od potrebe je, da se propisi toga zakona i pobliže upoznadu, kod čega valja istaći i načelna gledišta privremenih uredaba, koja su prethodila ovomu zakonu, jer u razvojnom pravcu imade ovaj zakon na njima osnova i jer će mnogo lice, koje izvodi svoje pravo iz toga zakona kao i javna vlast, koja ga ima primjenjivati, dolaziti u potrebu, da kod nekih konkretnih slučajeva, samim zakonom predvidjenih, primijeni prije postojeće uredbe i zakone. Zakon sadržaje propise materijalnoga i formalnoga prava. Sa gledišta materijalnoga prava valja raspraviti slijedeća pitanja:

1. Koja lica su zaštićena t. j. koja lica imadu pravo na državnu zaštitu i pomoć po ovom zakonu? — Po čl. 1. ovoga zakona imaju pravo na državnu zaštitu i pomoć saobrazno odredbama ovog zakona ratni i vojni invalidi i porodice u ratu ili vojnoj službi poginulih, pomrlih i nestalih lica; porodice umrlih invalida; lica onesposobljena pri vršenju voj-

Digitized by Google

ne službe, službene ili javne dužnosti, kao i gradjani ratni invalidi obojega spola i njihove zaostale porodice. Time je dana općenita definicija lica, zaštićenih tim zakonom, taksativnim nabrajanjem istih. Pobliža oznaka uslova, koji se moraju steći kod taksativno nabrojenih lica u članu 1., da saobrazno odredbama ovoga zakona imaju pravo na državnu zaštitu i pomoć, sadržana je u slijedećim članovima glave I. (čl. 2.—8.) Ta lica zaštićena dijele se na: lične invalide, lica sa pravima ličnih invalida, porodice i strance bilo kao lične invalide bilo kao porodice. Lični invalidi mogu biti: ratni vojni invalidi, ratni gradjanski invalidi i vojni invalidi. Kod svih ličnih invalida glavni je uslov, da su bez vlastite krivice zadobili ozljedu ili bolest, pa se zbog toga njihova sposobnost za opći privredni rad smanjila u tolikoj mjeri, da ih nadležna vlast proglasi za invalide. Uz taj glavni uslov postaje lice ratnim vojnim invalidom, ako je to smanjenje privredne sposobnosti zadobilo kao državljanin kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, vršeći u njenoj vojsci bilo vojnu dužnost ili službu, bilo povodom iste bilo po naredbi neke vlasti, vršeći neku dužnost za vojne ciljeve od dana mobilizacije, pa do šest nedjelja, pošto je demobiliziran; ratnim gradjanskim invalidom obojega spola, ako je to smanjenje privredne sposobnosti zadobilo prilikom vojnih operacija, bombardovanja, bacanja bombi i gasova, eksplozije mine i t. d. kao i za vrijeme internacije i konfinacije; vojnim invalidom, ako je to smanjenje privredne sposobnosti zadobilo u mirno doba pri vršenju vojne dužnosti.

Lica sa pravima ličnih invalida postaju invalidom, ako su to smanjenje privredne sposobnosti zadobila i to: vojnici, žandarmi, lica granične trupe kao i nevojna lica pri vršenju službe u zvaničnoj dužnosti kao u potjeri, sukobu ili odbrani granica i t. d.; radnici vojnih zavoda kao i njihove starješine (majstori, šefovi i t. d.) na vojnom radu.

Pod porodicu kao zaštićena lica računaju se zakonita žena, bračna, vanbračna priznata i usvojena djeca u vojnoj službi poginuloga, umrloga i nestaloga lica; umrloga invalida i gradjanskoga ratnoga invalida. Za slučaj spora o tome, koja se djeca imadu smatrati vanbračno priznata, imati će se primijeniti kod nas ustanove općega gradjanskoga zakonika te specijalni zakoni, koji uređuju pitanje priznanja vanbračne djece kao i analogija čl. 45. al. 4. ovoga zakona: Porodice nestalih ratnika stiču to pravo, ako od nestaloga u roku od jedne godine dana od dana naredjenja mobilizacije ne stigne nikakova pouzdana vijest. Prava porodice na državnu zaštitu i pomoć stiču i roditelji invalida: roditelji poginuloga, umrloga, nestaloga vojnoga lica i gradjanskoga ratnoga invalida kao i njihova rodjena braća i sestre. Roditelji stiču to pravo, ako su siromašni i za rad nesposobni, a umrli sin bio im je jedini hranilac, te nemaju drugoga sina, koji nije siromašnoga stanja odnosno, drugoga kojega hranioca, a niti se mati nije preudala; braća i sestre pak do navršene 16. godine, kojima je poginuli, umrli i nestali ili teški ili puni invalid bio jedini hranilac, a siromašnog su stanja, te nije ostavio žene ni djece, a nema ni roditelja.

Pretpostavka je za sva ta zaštićena lica, da su državljani kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. No zakon i u tome čini iznimku, dajući pravo na pomoć od naše države i stranim državljanima te njihovim porodicama, ako su ti strani državljani služili u vojsci kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca kao dobrovoljci, ustaše i četnici, pa zadobili kod toga smanjenje privredne djelatnosti u tolikoj mjeri, da se imadu smatrati invalidima po ovom zakonu — odnosno budu u tom svojstvu služili, a tako isto i strani državljani, koji su služili u srpskoj i crnogorskoj vojsci, svi pak pod uslo-

Digitized by Google

vom, da ne primaju nikakove pomoći od države, čiji su podanici. Također i invalidi stranih država u slučaju nužde uživaju sva prava po ovome zakonu, osim invalidnine, i to onoliko, koliko država, čiji je podanik strani invalid, pruža iste pomoći našim invalidima.

Po slovu i smislu ovoga zakona stiče svojstvo invalidnosti t. j. pravo na zaštitu po ovom zakonu ono lice, koje po kreposti ovog zakona imade sve uslove saobrazne tomu zakonu. Nastaje time pitanje, kada se stupanjem ovoga zakona u život po čl. 113. ukidaju svi zakoni, uredbe i propisi, koji su se odnosili na lica, zaštićena ovim zakonom, da li se i za lica, koja su prije kreposti ovoga zakona i prije ujedinjenja i postanka kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca zadobila bez vlastite krivice smanjenje privredne sposobnosti najmanje za 20 posto bilo kao vojni obveznici vojske Srbije, Crne Gore, Austro-Ugarske, Bugarskze ili koje druge savezničke države ili kao dobrovoljci, četnici i ustaše za ujedinjenje ili kao vojni zarobljenici ili kao civilna lica, podložena vojnim operacijama, imade svojstvo invalidnosti ocjenjivati po ovom zakonu t. j. da li ovaj zakon retroaktivno djeluje i kod pitanja o opstojnosti svojstva invalidnosti i za ta lica? — Rješenje na to pitanje daju nam zakonske ustanove sadržane u prelaznim naredjenjima glave VIII. ovoga zakona.

Sva lica, koja po dosadašnjim izvršnim rješenjima primaju invalidninu, dužna će biti po čl. 104., da se u roku od tri mjeseca po stupanju na snagu ovoga zakona prijave nadležnim prvostepenim (sreskim, kotarskim, okrajnim) sudovimi radi prevodjenja na prinadležnosti po ovom zakonu. Te prinadležnosti (invalidnina i dodaci) počinju teći od 1. travnja 1926. za sva lica, koja budu novim izvršnim rješenjima provedena. Do 1. travnja 1926. odnosno do prevodjenja na nove prinadležnosti novim izvršnim rješenjima ta lica će po čl. 102. primati invalidninu i ostale prinadležnosti po dosadašnjim zakonima. Prevodjenje po ovom zakonu na nove prinadležnosti će izvršiti po čl. 105. nadležni sudovi za ona lica, kojima je bilo priznato invalidsko pravo od strane nadležnih upravnih vlasti, okružnih invalidskih sudova ili vrhovnoga invalidskog suda i to pod uslovom, da im je to pravo bilo priznato od strane nadležne specijalne invalidske komisije ili specijalnoga invalidskoga suda, na osnovu čl. 35. zakona od budžetskim dvanaestinama od 30. lipnja 1923. Kod lica, kojima su priznale pravo pomenute vlasti, a za koje specijalni invalidski sud nije još donesao odluku, uputit će njihove predmete nadležnomu prvostepenomu (okružnomu) ili sreskomu (kotarskomu, okrajnemu) sudu na postupak, da donese novu odluku o pravu na invalidninu. Lica, kojima je odlukom specijalnoga invalidskoga suda konačno obustavljena invalidska potpora, mogu u roku od šest mjeseci od dana ovoga saopćenja obnoviti postupak kod prvostepenoga (okružnoga) odnosno sreskoga (kotarskoga, okrajnoga) suda.

Te zakonske ustanove upućuju na to, da nadležan sud po ovom zakonu imade: 1. invalidsko pravo priznato za lice po vlastima prije kreposti ovoga zakona, nadležnima samo konstatovati na temelju izvršnih rješenja; — 2. invalidsko pravo, priznato za lica prije kreposti ovoga zakona ali još neizvršno, jer specijalni invalidski sud nije donesao još izvršne odluke do kreposti ovoga zakona odnosno zaključno do 31. prosinca 1925., otkada imadu po čl. 107. nesvršene predmete poslati u rad nadležnim prvostepenim (sreskim, kotar. okrajnim) sudovima, ocijeniti; — 3. invalidsko pravo, obustavljeno odlukom specijalnoga invalidskoga suda, uzeti na radi i to pod točkom 2. ureda radi, a pod točkom 3. na molbu interesovanoga lica za reviziju postupka i to u smislu propisa, na osnovu kojih in-

Digitized by Google

teresovano lice izvodi svoje invalidsko pravo, a to mogu biti samo zakoni, uredbe i propisi postojeći prije kreposti ovoga zakona.

Kada nadležni sud kod prevodjenja na prinadležnosti po ovom zakonu imade za lica prije kreposti ovoga zakona priznato invalidsko pravo po izvršnom rješenju konstatovati, a neizvršno priznato invalidsko pravo i obustavljeno invalidsko pravo ocijeniti po prijašnjim propisima, na kojima je to pravo zasnovano, slijedi iz toga, da novi zakon ne proteže snagu svoga djelovanja na opstojnost invalidskoga prava, prije kreposti ovoga zakona stečenoga. Ali time ujedno nastaje pitanje, kada nadležan sud imade u rad uzeti i novu odluku donijeti o pravu na invalidninu za lica, kojima je invalidsko pravo priznato, ali je prije kreposti ovoga zakona ostalo još neizvršno ili obustavljeno, po kojim propisima kao pravnom osnovu će nadležni sud ocijeniti opstojnost odnosno neopstojnost toga invalidskoga prava?

Napomenuo sam već, da je kao prvi početak rješenja invalidskoga pitanja za čitav državni teritorij sadržan u: »Uredbi o privremenoj pomoći invalidima i porodicama palih ratnika« izdanoj 14. veljače 1920. Do izdanja te uredbe važili su na različitim državnim teritorijama i različiti propisi o potpori vojnih invalida. Tako je na teritoriju Srbije važio zakon o potpori vojnih invalida od 8. kolovoza 1878., koji se po čl. 103. sa izmjenama i dopunama od 10. travnja 1914. i po zakonu o privremenoj pomoći invalida od 31. prosinca 1921. imade primijeniti kod raspravljanja nerješenih sporova iz rata 1912. godine i nadalje do demobilizacije završene 5. svibnja 1920., u koliko se tiče vremena, otkada potpora teče, te veličine potpore za vrijeme od postanka prava na potporu pa do dana stupanja na snagu ovoga zakona; na teritoriju Crne Gore zakon o invalidima od 24. veljače 1914.; u Hrvatskoj i Slavoniji, Bosni i Hercegovini, Banatu, Bačkoj i Baranji, Slovenačkoj i Dalmaciji zakoni od god. 1875. i 1887. sa izmjenama i dopunama te naredbama pokrajinskih vlada za vojne invalide.

Uredba o privremenoj pomoći invalidima i porodicama palih ratnika od 14. veljače 1920. godine označuje za čitav državni teritorij lica, koja se smatraju invaidima i koja imadu pravo na državnu pomoć. Ta lica po čl. 1. te uredbe jesu: a) vojni invalidi, b) vojni zarobljenici, c) civilni invalidi, d) nestalni, e) internirani i konfinirani, f) siromaške porodice i g) strani državljani označujući ujedno uslove za svaku vrstu tih invalida.

Poslije te uredbe donesen je i prvi »Zakon o privremenoj pomoći invalidima i porodicama poginulih, pomrlih i nestalih vojnika kao i nekih gradjanskih ratnih žrtava« izdan 28. prosinca 1921. a proglašen 31. prosinca 1921., koji označuje, tko se sve smatra za invalida kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i tko sve ima pravo na državnu pomoć. Bilo je i u medjuvremenu od prve uredbe do prvoga zakona, koji rješavaju invalidsko pitanje za čitav državni teritorij, izdano više uredaba, ali su se te uredbe odnosile na vrstu i veličinu državne pomoći, na pregledbu invalida za procjenu veličine njihove invaidnosti i na organizaciju invalidskih sudova, dok je prva uredba u pitanju, tko se smatra invalidom i imade pravo na državnu pomoć, ostala nepromijenjena. Tek prvi zakon o privremenoj pomoći invalidima govori o tom pitanju. Ali je u njem razlika prema prvoj uredbi malena, jer taj zakon ne mijenja lica, označena u prvoj uredbi kao zaštićena, tek samo dodaje, da se kao vojni invalid smatra i onaj državljanin, koji je kao vojnik kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca bez vlastite krivice zadobio ranu ili izgubio zdravlje ili mu se ono pogoršalo i to sve u takovoj mjeri, da se njegova sposobnost za privred: i

Digitized by Google

rad smanjila najmanje za 20 posto, čime je ovaj zakon proširen na čitav teritorij državni i za buduće mirnodobske invalide kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Privremeni zakon od 31. prosinca 1921. je ostao na snazi sve do izdanja novoga zakona, pak je stoga punovažan kod ocjenjivanja, koje lice se smatra invalidom i koje imade pravo na državnu zaštitu, a koje pravo je ostalo nesvršeno ili obustavljeno do kreposti ovoga zakona, pa će doći u rad pred nadležnim sudovima.

2. Vrsti državne zaštite i pomoći. — Država daje zaštitu i pomoć licima, ovim zakonom zaštićenima, posredno i neposredno. Posredna zaštita i pomoć se dobiva preko državnih, samoupravnih ili privatnih nadleštva, institucija i uredaba ili preko pojedinaca. Sastoji se: 1. kod invalida i članova porodice, poginulih, umrlih i nestalih vojnih lica i umrlih invalida od davanja besplatnoga liječenja, snabdjevanja protezama i drugim ortopedskim pomoćnim sredstvima, pružanja stručne obuke za vaspitanje i spremu za samostalan privredni rad, posredovanja u nalaženju rada i službe, davanja potpora za osnivanje i poboljšanje samostalnoga privrednoga položaja; — 2. osim toga kod samih invalida još od olakšanja za upražnjavanje radnje, davanja besplatnoga podvoza i pogrebnih troškova; — 3. kod invalidskih udruženja od: prvenstvenoga prava pri davanju raznih povlastica kao bioskopa, zakupa željezničkih restauracija i t. d. a pod jednakim uslovima (član 9.—39.). Te posredne zaštite i pomoći, u zakonu taksativno nabrojene za zaštićena lica, su povremene i pojedinačne naravi, jer će ostvarenje toga pojedinoga prava za pojedino ovlašteno lice ovisiti u konkretnom slučaju i o potrebi te prilikama pojedinoga ovlaštenoga lica i o prilikama te mogućnostima pojedinih nadleštva, institucija i uredaba te pojedinaca, koji su ovim zakonom dužni na pružanje tih pomoći.

Neposredna zaštita i pomoć države sastoji se kod invalida i porodica od invalidnine i dodataka, koja je prema tome lična invalidnina i invalidnina porodica, a kod roditelja, braće i sestara od potpore. Visina invalidnine i dodataka osniva se na kategoriji invalidnosti, t. j. manjem ili većem smanjenju privredne sposobnosti za rad, nastalom usljed povrede i bolesti zadobivene u službi vojnoj bez vlastite krivice, — te na činu, što ga je lice zauzimalo u vojnoj službi prigodom zadobivenih povreda ili bolesti. Tih kategorija imade po čl. 39. četiri, pa se po njima dijele invalidi u lake, teške, pune i preteške invalide. Laki invalid je lice, čija je sposobnost za privredni rad smanjena za 20—40 posto; — teški invalid je ono lice, čija je sposobnost smanjena sa 50—70 posto; — pun je invalid ono lice, čija je sposobnost smanjena sa 80—100 posto; — preteški invalid je onaj, čija je sposobnost smanjena sa 100 posto, a uz to mu je za običan život potrebna tudja pomoć i posluga. Smanjivanje sposobnosti cijeni se po ozakonjenoj uredbi od 27. lipnja 1926. o općem pregledu invalida, koja je ovim zakonom uzdržana u kreposti (čl. 113.). Bez obzira na stepen invalidnosti pun je invalid i ono lice, koje je starije od sedamdeset godina a siromašno.

Uredba o općem pregledu invalida od 27. lipnja 1921. je i prva uredba, koja propisuje za čitav državni teritorij jedinstven način utvrdjivanja sposobnosti odnosno nesposobnosti i to na načelu procentualnosti t. j. procentualno ustanovljenoj važnosti povrijedjenoga organa i veličine ozljede. Povod je bio toj uredbi, što su u pojedinim pokrajinama do tada postojali različiti propisi o utvrdjenju sposobnosti, koji po principima utvrdjivanja invalidnosti nisu odgovarali prilikama i pravičnosti, i što se htjelo ustanoviti, tko je uistinu invalid, da može ostati na teretu državn-

Digitized by Google

nom. Obzirom na to i ako prema 1. alineji čl. 39. imadu se podijeliti u četiri kategorije lica, koja budu u smislu ovoga zakona oglašena za invalide, te se iste kategorije imadu protegnuti kod prevodjenja na prinadležnosti po ovom zakonu i na sva lica, koja po dosadašnjim izvršnim rješenjima primaju invalidninu.

Sve vrsti državne pomoći bile su prvi puta predvidjene uredbom od 14. veljače 1920. o privremenoj pomoći, kojima je obzirom na nastalu skupoću dodan i uz potporu kao invalidninu naročiti mjesečni dodatak. Taj dodatak mijenjao se u svojoj visini sliedećim uredbama kao i prvim zakonom o privremenoj pomoći. No visina toga dodatka nije bila za čitav državni teritorij jednaka kod svih invalida i jednake kategorije, kao što se i svi invalidi jednake kategorije nisu mogli služiti i svim vrstama zaštite jednako. Razlika je bila očita, jer su n. pr. invalidi na teritoriju Srbije i Crne Gore primali u ime dodatka mjesečno toliko u dinarima, koliko invalidi u novoujedinjenim krajevima u krunama, a poslije za polovicu manje u dinarima nego li u Srbiji i Crnoj Gori, a bilo je tako i kod potpora porodica. Osim toga su bile i same potpore (invalidnine) veće ili manje obzirom na različite zakone predratne i poratne u pojedinim krajevima, po kojima su te potpore odredjivane. Ta razlika je novim zakonom uklonjena, jer su potpuno izjednajeni ratni i poratni lični invalidi i porodice u čitavoj državi kako u pogledu invalidnine i dodataka, koje prinadležnosti su donekle i povećane, tako i u pogledu ostalih vrsta zaštita i pomoći.

Novim zakonom je odredjena invalidnina godišnje i to po činu i po kategoriji invalida. Po činu dijele se invalidi na momčad i oficire. Momčad je po činu: redov, kaplar, podnarednik, narednik, a oficiri: niži oficir, kapelnik i vojni svećenik, aktivni, rezervni i penzionirani); viši oficir, kapelnik i svećenik (aktivni, rezervni i penzionirani), general.

Invalidnina iznosi godišnje kod redova: lakoga invalida 480 D., teškoga invalida 1440 D., punoga invalida 2400 D., a preteškoga invalida od 4800 D. Iznos godišnje invalidnine redova svih kategorija invalida povećava se kod kaplara sa 5 posto, kod podnarednika sa 15 posto i kod narednika sa 25 posto (čl. 40.). Invalidnina kod nižega oficira, kapelnika i vojnoga svećenika (aktivnoga, rezervnoga i penzioniranoga) iznosi i to: lakoga invalida 1800 D., teškoga invalida 3600 D., punoga invalida 4800 D., a preteškoga invalida 12.000 D.; — kod višega oficira, kapelnika i vojnoga svećenika (aktivnoga, rezervnoga, penzioniranoga) i to: lakoga invalida 3000 D., teškoga invalida 4800 D., punoga invalida 6000 D., a preteškoga invalida 15.000 D.; — kod generala i to: lakoga invalida 4800 D., teškoga invalida 6000 D., punoga invalida 8000 D., preteškoga 18.000 D. (čl. 41.). Uz ličnu invalidninu je predvidjen i dodatak, na koji imadu pravo preteški invalidi bez obzira na imovno stanje, a teški i puni invalidi, koji su siromašnoga stanja, prema čemu laki invalidi uopće nemaju dodatka. Taj dodatak se daje za zakonitu ženu i to kod muslimana invalida samo za jednu; za svako bračno dijete, kao i za ono vanbračno priznato dijete, koje je začeto prije činjenice ili okolnosti, koja ocu daje pravo na invalidninu, a priznato je u roku od šest mjeseci poslije njegova razriešenja od vojne dužnosti, kao i za svako prije njegova onesposobljenja usvojeno dijete; — za svakoga roditelja, ako su ovi siromašni i nesposobni za rad. Godišnje iznosi taj dodatak za ženu i za svako navedeno dijete jednu šestinu invalidnine, a za svakoga roditelja po 240 D. godišnje. Za dijete traje taj dodatak do navršene 15. godine života, a koje redovno uči školu do navršene 23. godine života, za potpuno pak

Digitized by Google

nesposobno za umni i tjelesni rad do trajanja te nesposobnosti; za roditelje pak, dok su siromašni i nesposobni za rad, a puni, teški ili preteški invalid im je hranioc. Te porodične dodatke ne će primati po ovom zakonu aktivni, penzionirani i rezervni oficiri, podoficiri, vojni činovnici i obvezni činovnici, koji po specijalnim zakonima imaju pravo na penziju (čl. 45.).

Preteški invalidi bez obzira na čin, koji su usljed gubitka dijelova tijela i usljed bolesti, navedenih u čl. 43., potpuno nesposobni za rad, te im je potrebna njega nekoga drugoga lica — preteški ultra invalidi — dok se nalaze na njezi takova lica, primat će do poboljšanja toga njihova teškoga stanja naročiti dodatak godišnje u iznosu od 3600 dinara.

Siromašne porodice poginulih, umrlih i nestalih lica te siromašne porodice punih i preteških invalida imaju pravo na invalidninu punoga invalida i to: udova bez djece 50 posto invalidnine punoga invalida, sa jednim djetetom 65 posto, sa dva djeteta 75 posto, sa 3 djeteta 85 posto, a sa četvero ili više djece u cijelom iznosu invalidninu punog invalida. I siromašne udove umrlih teških invalida imadu pravo na invalidninu teškoga invalida prema broju djece po naprijed izloženim procentima. Udove aktivnih oficira, vojnih činovnika, državnih činovnika i ostalih državnih službenika, koji su po specijalnim zakonima imali pravo na penziju; zatim udove poginulih, umrlih i nestalih lica, koja bi po ovom zakonu imala uslove za ratnoga vojnoga i mirnodobskoga vojnoga invalida, te lica sa pravima ličnoga invalida imaju pravo na invalidninu i to: ako su bez djece 60 posto. s jednim djetetom 75 posto, za dvoje djece 85 posto, a sa troje i više djece potpuni iznos invalidnine, koju bi imao njihov muž, da je bio oglašen za punoga invalida.

Ovo važi za udovice i djecu mrlih invalida, oficira, vojnih činovnika, državnih činovnka i ostalih državnih službenika. Ako je poslije palog ili umrlog ili nestalog muslimanskog lica ostalo više udova, primaju udovičku invalidninu jedne udove, koju medjusobno podjednako dijele (čl. 4).

Ratna invalidska siročad bez oca i majke, siromišnoga stanja, odnosno i ona djeca, koja imadu u životu majku, ali su djeca sudskim putem oduzeta ispod njezina staranja, u kojem slučaju majka nema prava na invalidninu i dodatke za djecu, imadu pravo- ako je jedno siroče, invalidninu predvidjenu za udovicu punoga invalida; ako ih je više, onda se invalidnina jednoga siročeta povećava za svako dijete sa 1 šestinom invalidnine punoga invalida tako, da cjelokupan iznos invalidnine uživaju podjednako na ravne dijelove (čl. 47.).

Siromašni i za rad nesposobni roditelji, kojima je umrli sin bio jedini hranilac, ako nemaju drugoga sina, koji nije siromašnoga stanja, te bi ih mogao uzdržavati, a ni drugoga koga za hranioca, imaju pravo na potporu, koja godišnje iznosi za jednoga roditelja 20 posto a za obadva 30 posto invalidnine punoga invalida na ravne dijelove. Siromašni i za rad nesposobni roditelji oficira, podoficira, državnih činovnika i ostalih državnih službenika, koji su po specijalnim zakonima imali pravo na penziju, a kojima je umrli sin bio jedini hranilac, imaju pravo: ako je jedan roditelj na 20 posto a oba na 30 posto njegove invalidnine na ravne dijelove bez obzira na invalidninu sa penzijom ostalih članova porodice umrloga. Siromašna maloljetna braća i sestre, kojima je poginuli, umrli ili nestali, ili teški ili puni invalid bez žene i djece bio jedini hranilac, imadu pravo do navršene 16. godine života na potporu i to: ako je jedno 20 po-

Digitized by Google

sto invalidnine punoga invalida, a ako je dvoje ili više braće odnosno sestara 30 posto invalidnine punoga invalida na ravne dijelove (čl. 48 i 49.).

Kod udovičkih invalidnina i potpora osobiti je uslov siromaštvo, pa nastaje pitanje, koja se lica po ovom zakonu imadu smatrati za siromašna.

Prema ustanovama čl 98., 101. i 115., dok se financijskim zakonom ili zakonom o porezu ne donesu odredbe o tome, imadu važiti odredbe po dosadašnjim zakonskim propisima. Do stupanja na snagu ovoga zakona prema čl. 21. t. XII. zakona o privremenoj pomoći invalida od 31. prosinca 1921., smatralo se za siromašno ono lice, koje je plaćalo ispod 30 D neposrednoga poreza bez ličnoga poreza, prireza i poreza na penziju. Članom 289. financijskoga zakona za budžetnu godinu 1926.-1927. je donesena odredba, kojom se kao siromašni u smislu invalidskoga zakona smatraju ona lica, koja ne plaćaju više od 30 D u ime neposrednoga poreza i svih prireza izuzev invalidskoga poreza, komorskoga prireza i samoupravnih prireza.

3. Kada pravo na prinadležnosti (invalidninu, dodatak i potporu) počinje, a kada prestaje? — Invalidnina se dosudjuje i isplaćuje invalidima od onog trenutka, kada je invalid razriješen od vojne odnosno zvanične gradjanske dužnosti, a povećana invalidnina za invalide starije, kada navrše 70 godina. (čl. 50). Invalidi su p r i v r e m e n i i s t a l n i. P r i v r e m e n i su invalidi, za koje se prilikom ljekarskog pregleda utvrdi, da se njihova ozljeda ili bolest ili pogoršavanje nije okončalo. Njima se dodjeljuje privremena invalidnina, koja odgovara njihovu stepenu opće nesposobnosti za privredni rad, a koja se prema rezultatu ljekarsko-komisijskog pregleda imade od nadležnoga suda povećati, ostati ista, smanjiti, pretvoriti u stalnu ili obustaviti. S t a l n i su invalidi, za koje se prilikom ljekarskoga pregleda utvrdi, da je njihova nesposobnost za opći privredni rad zbog njihove ozljede ili bolesti ili zbog njihovih komplikacija, radi kojih su oglašeni za invalide, stalna. Za slučaj, da se je ta njihova nesposobnost za privredni rad bez njihove krivice pogoršala, što ima prethodno utvrditi nadležni državni ljekar, imaju prava tražiti ponovan pregled i povećanje svoje invalidnine. Invalid mora svojoj prijavi priložiti uvjerenje dotičnoga ljekara. Povećanje invalidnine, ako se dosudi, važi od dana, kada je invalida nadležna državna ljekarska komisija pregledala i utvrdila povećanje nesposobnosti. Invalidnina predvidjena ovim zakonom za udovice i siročad, te potpora za roditelje, braću i sestre počinje teći od dana smrti ili nestanka lica, od koga oni dovode pravo. No u slučaju, da te porodice za vrijeme rata uživaju naročitu državnu pomoć za uzdržavanje, invalidnina i potpore će se isplaćivati u punom iznosu od prvoga dana u mjesecu poslije obustave državnoga izdržavanja, a za predjašnje vrijeme će se izvršiti obračun i isplatiti eventualno razlika u njihovu korist (čl. 51. i 52.).

Invalidninu gube lica, koja su se poslužila prevarom, lažnim dokumentima, simulacijom bolesti i t. d. u cilju, da im se dosudi ili odmjeri veća invalidnina, nego li im pripada po zakonu, ili drugoga pomažu u tom cilju; — lica koja ispoljavaju načela protivu postojeće državne forme ili načelo protupravne promjene državnoga poretka; — lica, koja se odaju nemoralnomu životu, kradji, prošnji, pijanstvu, kockanju; — lica, koja zanemaruju sebe ili svoju porodicu u materijalnom i moralnom pogledu; — lica, koja čine zloupotrebu sa različitim vrstama pomoći; — lica, koja su presudom redovnoga suda osudjena na kazan, koja sobom povlači

Digitized by Google

gubitak gradjanske časti — odnosno ako toga gubitka ne povlače, do vremena uzdržavanja kazne; — udove preudajom; — roditelji, braća i sestre zadobivanjem drugoga hranioca, odnosno braća i sestre navršenom 16. godinom života; — siročad nezbrinuta i neosposobljena za život i rad navršenom 16. godinom — odnosno, ako su i tom dobom još nesposobni za rad, prestankom te nesposobnosti utvrdjene ljekarsko-komisijskim pregledom, a koja polaze redovitu školu navršenom 23. godinom života. (čl. 53—60).

Sa gledišta formalnoga prava su važna slijedeća pitanja:

1. Na koji se način ustanovljuje invalidnost? — Invalidnost t. j. ocjenjivanje smanjivanja sposobnosti lica za rad i privredivanje imade se prema čl. 39 i 113 utvrdjivati po ozakonjenoj uredbi o općem pregledu invalida od 27. lipnja 1921. te po propisima ovoga zakona, sadržanim u čl. 62—69.

Pregled lica za utvrdjenje invalidnosti je komisijski. Komisije za pregled invalida sastoje se od dva stepena: prvostepena nalazi se kod svake komande vojnog okruga, a drugostepena — zvana superrevíziona kolisija — kod svake divizijske oblasti. Prvostepena komisija sastavljena je od komandanta vojnoga okruga, koji je i predsjednik; jednog vojnoga i jednog gradjanskog ljekara, te predsjednika mjesne upravne oblasti. Superrevizionu komisiju sačinjava redovna divizijska superreviziona komisija.

Svako lice koje traži državnu zaštitu i pomoć kao invalid po ovom zakonu, imade podnijeti prijavu za utvrdjenje njegove invalidnosti t. j. nesposobnosti za opći privredni rad u roku od godine dana, od dana utvrdjenoga onesposobljenja, a ako se nalazi van zemlje, u roku od godinu dana poslije povratka u domovinu. Tu prijavu podnosi nadležnoj komandi vojnoga okruga, uz koju imade po mogućnosti podnijeti i zvanično uvjerenje svoga nadležnog starješine, u kojim je prilikama ratnim ili službenim povrijedjen ili obolio; te uvjerenje bolnice, u kojoj je liječen. U nedostatku zvaničnih izvješća imade mu se priznati u prvom redu iskaz starješina a zatim najmanje dva vojnika one jedinice, iz koje je onesposobljen, te kojima je lično poznat takov dogadjaj i koji to zakletvom potvrde. Za duševno oboljele imadu prijavu podnijeti njihovi staraoci, najbliži rodjaci ili općinske vlasti. Na tu prijavu nadležna komanda vojnoga okruga, ako u njoj nema svih potrebnih podataka, pribavlja ih službenim putem, a zatim komisija odredjuje dan pregleda, poziva prijavljeno lice i vrši pregled. Kod toga komisija odredjuje: sposobnost pregledanoga lica za vojnu službu; promjenu sposobnosti prijavljenoga lica za opći privredni rad na osnovu ljekarske dijagnoze o njegovoj ozljedi ili oboljenju; daje mišljenje, da li je promjena njegove sposobnosti za opći privredni rad prouzrokovana jednim od uzroka, koji mu daju pravo po ovome zakonu, ili zbog kakova drugoga uzroka. Po svršenom pregledu komisija saopćuje pregledanomu licu rezultat pregleda zajedno sa poukom o pravnim sredstvima i daje mu odmah pismeno uvjerenje o svojoj odluci. Protiv odluke komisije invalid ima pravo žalbe superrevizionoj komisiji u roku od 30 dana po predaji uvjerenja. Tu žalbu imade u odredjenom roku predati komandi vojnoga okruga, na čijem teritoriju je pregled vršen. Žalba se može podnijeti ili zbog ljekarske dijagnoze ili zbog okategorisanja nesposobnosti za opći privredni rad. Po primitku žalbe komanda vojnog okruga je dužna, da molioca sa svima aktima u roku od 10 dana sprovede superrevizionoj komisiji komande dotične divizijske oblasti na pregled i rješenje. Superreviziona komisija odluku prve komi-

Digitized by Google

sije ili osnažuje ili preinačuje, te svoju odluku saopćuje odmah usmeno interesovanomu licu, a pismeno dostavlja sa svima aktima komisiji, koja je izvršila prvi pregled i koja će na osnovu iste izdati žaliocu novo uvjerenje. Odluka superrevizione komisije je izvršna.

I ako je uredbi o općem pregledu invalida od 27. lipnja 1921. bila svrha, da se invalidnost utvrdjuje jednoobrazno po jednakom načelu procentualnosti, kao i da se utvrdi količina pravih invalida, pokazalo se je, da je ostalo i nakon pregleda po toj uredbi nepravilnosti okategorisanja invalida po procentima, pak je ministar socijalne politike stavio prijedlog ministarskomu savjetu, da se izvrši ponovni pregled svih ličnih invalida kao i revizija svih rješenja ličnih invalida i porodica. Na temelju toga prijedloga čl. 35. zakona o budžetskim dvanaestinama za srpanj, kolovoz i rujan 1923 ovlašten je bio ministar socijalne politike, da može u smislu rješenja ministarskoga savjeta od 13 travnja 1923. br. 38.652 izvršiti reviziju svih rješenja, kojima su do sada dosudjene invalidske potpore invalidima i porodicama, kao i potreban pregled ličnih invalida. U tu svrhu je imao ministar socijalne politike odrediti potreban broj komisija, koje su imale reviziju izvršiti i izveštaj podnijeti, na temelju kojega je ministar socijalne politike odredio odmah obustavu daljega isplaćivanja dosudjene potpore, ako je prema komisijskom izvještaju i rješenju ustanovljena nepravilno i nezakonito dosudjena, kao što i odrediti specijalne invalidske sudove, koji su imali donijeti definitivnu odluku: da se predjašnje rješenje poništi i interesovani odbije od prava na primanje invalidske potpore, ili ako nadje i pored komisijskoga izvještaja, da je predjašnje rješenje pravilno i na zakonu osnovano, da se interesovanomu produži izdavanje potpore, kao i da mu se zadržana izda.

Mnoga lica su priložila svojim prijavama, podnesenim u smislu čl. 104. za prevodjenje na prinadležnost po ovom zakonu, invalidska uvjerenja, izdana po komisiji za pregled izvršenoj na temelju uredbe o općem pregledu invalida od 27. lipnja 1921. pa nastaje pitanje, da li sud kod rješavanja prevodjenja na prinadležnosti po ovom zakonu imade uzeti u pretres, da li je to invalidsko uvjerenje ispravno, te da li ono kao izvršno utvrdjuje invalidnost prijavljenoga lica.

Po čl. 105. al. II. lice zaštićeno ovim zakonom je dužno kod prijave za prevodjenje na nove prinadležnosti podnijeti sudu i uvjerenje nadležne financijske uprave, da mu invalidnina i potpora nije obustavljena. Iz toga slijedi, ako lice doprinese tu potvrdu, koju je financijska uprava mogla izdati, jer joj ministarstvo socijalne politike prema čl. 6. pravilnika za izvršenje rješenja ministarskog savjeta br. 38.652 nije izdalo nalog, da izvjesnomu licu privremeno ili konačno obustavi potporu bilo po odluci specijalne invalidske komisije bilo po odluci specijalnoga invalidskoga suda, da sud nema ispitivati ispravnost invalidskoga uvjerenja izdanoga po komisiji za pregled godine 1921. a prije komisije predvidjene u čl. 35. budžetskog zakona iz 1923. godine t. j. nema procjenjivati opstojnost invalidnosti.

2. Kada se prijavljuje pravo, te tko je nadležan za rješavanje prava na invalidninu i potporu? — Prijavu za invalidninu mora invalid podnijeti nadležnomu sudu u roku od godine dana poslije posljednjega ljekarsko-komisijskoga pregleda; porodice oglašenih invalida u roku od jedne godine od dana mrti invalida, a ostala lica u roku od dvije godine, od dana ukazom naredjene demobilizacije. Prijave za umobolne i ratnu siročad dužni su podnijeti njihovi staraoci ili općinski sud, a može to učiniti i njihova rodbina. Uz prijavu imade molitelj po mogućnosti podnijeti: in-

Digitized by Google

validsko uvjerenje nadležne komisije, kojim je oglašen nesposobnim; ako je oženjen, izvod iz protokola vjenčanih i o svakom članu, koji ima pravo na zaštitu po ovom zakonu, izvod iz protokola rodjenih; uvjerenje mjesne općinske vlasti, da su živi svi članovi porodice, za koje se pravo traži; uvjerenje o vladanju i imovinskom stanju; ako ima roditelje, braću i sestre, uvjerenje općinske vlasti, da su siromašni i nesposobni za rad i da im je on jedini hranilac (čl. 69.). Sve vlasti, koje su nadležne za izdavanje navedenih isprava, dužne su ih izdavati besplatno i vrlo hitno bez takse sa naznakom, da se prema čl. 76. ovoga zakona izdaju bez takse.

Predmete o zadobivanju ili gubitku invalidnine i poptpora rješavaju invalidski sudovi i to: u prvoj instanciji sreski sudac u pokrajinama, gdje ih ima, a u pokrajinama, gdje ovih nema, pojedinačni sudac pri prvostepenom (okružnom) sudu; u drugoj i posljednjoj instanciji viši invalidski sudovi, koji su zborni. Zbor višega invalidskog suda sačinjavaju: jedan aktivni sudac kasacijonoga ili apelacijonoga suda, koji je ujedno i predsjednik, dvojica sudaca prvostepenih sudova, jedan predstavnik ministarstva socijalne politike, diplomirani pravnik, jedan predstavnik ratnih invalida, diplomirani pravnik, na prijedlog središnjeg odbora udruženja ratnih invalida postavljen po ministru socijalne politike, i jedan predstavnik ministra financija, kojega on odredjuje. Rješenja se izdaju glasanjem, kod čega većina glasova odlučuje, a za slučaj jednake podjele glasova odlučuje strana, na kojoj je predsjednik.

Prvostepeni sudac po primitku prijave za invalidninu imade najprije raspraviti, da li je nadležan i da li je prijava podnesena blagovremeno. Proglasi li se sud nenadležnim ili nadje, da prijava nije blagovremeno podnesena, imade o tom donijeti obrazloženu odluku, a da se ne će upuštati u rješavanje same stvari. Pronadje li sud, da je nadležan za predmet prijave i da je ova blagovremeno podnesena, tada će se upustiti u stvarno rješenje. Za slučaj, da u takovim prijavama nema dovoljno podnesenih dokaza, koji se traže za sticanje prava po ovom zakonu, sudac će ih pribaviti po zvaničnoj dužnosti od nadležnih vlasti, a po tom izdati rješenje o pravu na invalidninu i o vremenu, otkada invalidnina teče, koje rješenje imade i obrazložiti. Rješenje se dostavlja podnosiocu prijave ili njegovu zastupniku. Taj imade pravo, da se žali i to protiv odluke, kojom se proglasuje sud nenadležnim, ili da prijava nije blagovremeno podnesena, u roku od 30 dana poslije prijema odluke, a protiv odluke, kojom se izdaje stvarno rješenje, u roku od 15 dana, kod čega u žalbi može navesti i nova dokazna sredstva. Sud mora odluku za umobolne i ratnu siročad, kojom se proglasuje nenadležnim, ili da nije blagovremeno podnesena, poslati, iako podnosioc prijave nije žalbe podnio, na razmatranje i rješenje višemu invalidskomu sudu po zvaničnoj dužnosti a tako isto i odluku svaku, kojom je dosudjena stranci invalidnina, a stranka se nije žalila.

Kod prevodjenja na nove prinadležnosti ne izdaje sud stvarno rješenje t. j. o pravu na invalidninu, već dosadašnje izvršno rješenje zamienjuje novim saobrazno odredbama ovoga zakona glede visine novih prinadležnosti. Stoga ako se lice zadovolji tim rješenjem glede prevodjenja na nove prinadležnoti, ne će sud ureda radi podnositi odluke višemu invalidskomu sudu u smislu čl. 74. al. 3., već takovo rješenje postaje izvršno. No sud će ipak biti dužan takova izvršna rješenja dostaviti nadležnomu financijalnomu ravnateljstvu radi knjiženja dosudjene prinadležnosti, koje imade i izvršnu sudsku odluku preispitati, da li odgovara propisima zakona o državnom računovodstvu, te je prema potrebi i vratiti nadležnomu sudu na razjašnjenje i ispravak.

Digitized by Google

I kada je sudsko rješenje o invalidnini izvršno postalo, imade stranka pravo tražiti u roku od jedne godine dana, računajući od dana prijema izvršnoga rješenja, reviziju postupka o invalidnini i to u slučajevima: ako postoji povreda materijalnoga prava; ako se javna isprava ne slaže u nekoj činjenici po sadržini; ako postoji računska griješka u iznosu invalidnine. U istom roku imade pravo tražiti obnovu postupka o invalidnini zbog novih dokaza t. j. kojih nije bilo pred sudom pri ranijem ocjenjivanju i rješenju, a zbog pogoršanja ozljede, bolesti ili komplikacije, kada nastupi takov slučaj. Ministar socijalne politike imade pak pravo na reviziju izvršnoga rješenja u slučajevima, predvidjenim za stranku, i obnovu postupka o invalidnini, kada naknadno pruži dokaze, da stranka nema prava na dosudjenu potporu, i kada se zdravstveno stanje ličnoga invalida popravi, da ima zakonskog osnova za smanjenje ili oduzimanje dosudjene potpore, a sve to bez obzira na rok.

Molba za reviziju i obnovu postupka podnosi se sudu moliteljeva boravišta, a sud na molbu, ako nema akata, dobavlja ih od vlasti, koja je prvo rješenje donijela, a zatim donosi odluku, kojom se prijedlog molitelјev za reviziju usvaja ili odbija odnosno za obnovu odobrava. — Protiv odluke, kojom se usvaja ili odbija prijedlog za reviziju izvršnoga rješenja o invalidnini imade stranka pravo žaliti se u roku od 30 dana. Za slučaj, da nema žalbe, sud će postupati po čl. 74. al. 3. Žalbu protiv odluke, kojom se odobrava obnova postupka o invalidnini, imade ministarstvo socijalne politike, kojemu se imadu takove odluke dostavljati, u roku od 15 dana. — Kada odluka sudska, kojom se rješava, da li se revizija postupka usvaja odnosno obnova postupka odobrava, postaje izvršna, tada se tek sud imade upustiti u stvarni pretres molbe.

Prijave i žalbe, koje su ovim zakonom vezane za rok, smatrat će se blagovremene, ako su u odredjenom roku predane pošti na povratni recepis za nadležnu vlast, prema čemu se za prijavu i žalbu preko pošte na prost recepis ili običnim pismom blagovremenost cijeni sa danom prijema u nadležnom sudu.

Prema tome nadležni su sudovi, da izdavaju konačna rješenja: o prevodjenju na nove prinadležnosti; o zadobivanju i gubitku invalidnine i dodataka, te o opravdanosti prijedloga za reviziju i obnovu postupka.

Pravosudje:

Kazneno.

U štamparskim stvarima nema mjesta pravnom lijeku proti odredbi suda, kojom se naredjuje pretres (Glavna rasprava). — Primjena propisa o konkurenciji (§ 49. k. p.) isključeni je samo onda, kad konkurišu krivična djela iz kaznenog zakona sa krivičnim djelima učinjenim putem štampe.

Rješidba stola sedmorice od 29. travnja 1926. br. 1487.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni povodom žaobe ništovne optuženoga M. T. proti osudi sudbenoga stola u O. od 9. ožujka 1926. I. 145-1926., kojom je rečeni sudbeni stol sudio: M. T. kriv je, što je u dnevniku »H. L.« u O. u br. 22. od 28. siječnja 1926. na strani trećoj napisao članak pod naslovom: »Najnoviji neuspjeh B. imovne općine«, a u ovom

Digitized by Google

naročito slijedeće stavke: I. u drugom stupcu, u alineji 4.: »Za preispitivanje procjene odredjen je po gosp. ministru poznati samostalni demokrata M. D., kojemu je g. ministar dapače osobno čestitao u kući krsnu slavu sv. Jovana, što se dosada nije nikada dogadjalo. Može li dakle procjena biti ispravna?« — II. U istom stupcu u alineji 5.: »Je li se ikada tako brzo radilo, kada je štogod išlo u korist imovne općine? — t. j. na način označen u § 1. z. o. š. iznio i pronio o tužiocu kao fizičkom licu nešto, što časti, dobromu imenu i društvenom ugledu istoga može nauditi, odnosno iznio insinuaciju u cilju klevetanja tužioca, pa je time počinio krivično djelo po čl. 52. z. o. š., čega radi se po čl. 56. z. o. š. osudjuje na kazan zatvora od dva mjeseca i novčanu globu od 2000 D., naknadu troškova zastupanja tužioca, koji se obredjuju sa 2000 D., zatim da plati taksu od 75 D. i po § 330. kp. da nosi troškove kaznenoga postupka i ovrhe kazni, koji se po § 332. kp. proglasuju utjerivima, napokon da je dužan ovu presudu o svome trošku temeljem § 63. z. o. š. objelodaniti na čelu lista;

n a š a o j e po saslušanju državnoga nadodvjetnika pomenutu povodom ništovne žalbe optuženoga M. T. po § 262. t. V. kp. ukinuti pobijanu osudu prvostepenoga suda i uputiti stvar na iznovičnu glavnu raspravu istomu sudbenomu stolu (čl. VI. uredbe od 22. lipnja 19021. o izmjeni kazn. zakona i postupnika u Hrvatskoj i Slavoniji).

R a z l o z i: Optuženik pobija prvostepenu osudu kao ništavu po t. 4., 9. a), b) i 10. § 277. kp., i to po t. 4. s razloga, što je sud odbio njegove na raspravi stavljene prijedloge, da se 1. rasprava odgodi do rješenja njegove žalbe protiv zaključka suda od 5. ožujka 1926. I. 145/5—1926., — zatim 2. da se ovaj kazneni predmet spoji sa kaznenom parnicom pod ozn. I.146—1926., — i 3. da se dobave izvjesni spisi odnosno saslušaju neki svjedoci.

Spomenutim zaključkom od 5. ožujka 1926. odredjena je protiv optuženika glavna rasprava na optužnicu privatnoga tužitelja M. D., koji je ovu donio na zaključak suda od 20. veljače 1926., donesen u smislu stava 8. čl. 73. zak. o štampi, no o kojem zaključku nije obaviješten optuženik. U članu 73. z. o š. nema naročitoga propisa, kakovu ima odredbu sud učiniti na optužnicu, u tom članu predvidjenu, pa se stoga mora analogno primijeniti drugi stav čl. 85. zak. o št., po kojem se na optužnicu ima odrediti pretres u roku od pet odnosno deset dana.

No u smislu toga propisa jasno je, da protiv takove odredbe suda nema mjesta posebnomu pravnomu lijeku, koji zakon dopušta (čl. 84.) protiv stavljenja pod sud, ali ne i protiv naredjenja pretresa na optužnicu. Prvostepeni sud, odbivši prijedlog optuženikov zt odgodu pretresa do rješenja njegove po zakonu nedopuštene žalbe protiv zaključka od 5. ožujka 1926., nije prema tome povredio zakon i načelo postupka, te stoga u tom pogledu nije učinjena ništavost po t. 4. § 277. kp. Što pak optuženik nije obaviješten o zaključku od 20. veljače 1926., to se ova tegoba ne da svrstati ni pod koji od razloga ništavosti § 277., naročito ni pod t. 9. sl. c), koja pretpostavlja povredu zakonskih propisa o ovlaštenju na tužbu, a ne i procesualne nedostatke u postupku, koji je prethodio optužnici.

Prvostepeni sud odbio je nadalje žaliočev prijedlog, da se spoji ovaj kazneni predmet sa tužbom S. S. protiv žalbenika pod I. 146/1926., a to s razloga, jer da je osoba tužitelja izrično napadnuta, po čem da nema mjesta spajanju po čl. 55. z. o. št: No u inkriminiranom sastavku spominju se osim tužitelja i druga lica, na koja bi se moglo odnositi u sastavku nabačeno pitanje o ispravnosti procjene odnosno stavka: »je li se ikada

Digitized by Google

tako brzo radilo, kada je štogod išlo u korist imovne općine«. Prema tome nije ovdje isključen slučaj alineje pod čl. 55. z. o. št., u kojem se na više tužba ima izreći jedna presuda, napose kada se uzme u obzir tvrdnja optuženikova, da se u tužbi S. Š. odnosno i drugih tužitelja inkriminira isti sastavak, — što više, iste stavke njegove. Primjeni čl. 55. al. prva z. o. št. ne smeta, što se u štampanom napisu pod naslovom »Najnoviji neuspjeh b. imovne općine« napada više poimence navedenih lica; već je za njegovu primjenu dovoljno, da se inkriminiranim gore navedenim stavkama kleveće više označenih lica na taj način, što je lice, na koje se u inkriminiranim stavkama cilja nedovoljno označeno. Imao je stoga prvostepeni sud dobaviti spis o tužbi S. Š. I. 146—1926., te zatim tek donijeti zaključak o prijedlogu optuženikovu radi spajanja odnosnih kaznenih predmeta — i to tim više, što u smislu čl. 76. z. o štampi nema mjesta primjeni § 49. kp. i materijalno-pravnih propisa o sticaju samo onda, kada konkuriraju krivična djela iz kaznenoga zakonika sa krivičnim djelima, učinjenim putem štampe. No kada konkuriraju samo krivična djela, štampom učinjena, to za taj slučaj zakon o štampi ne isključuje primjenu §§ 34., 35. i 267. k. z. odnosno §§ 49. i 259. kp., jer ma da zakon imperativno odredjuje izrečenje jedne presude samo u slučaju čl. 55., to on ipak primjenu propisa o konkurenciji isključuje jedino u slučaju čl. 76., kada se sastaju štamparska krivična djela s onima iz kaznenoga zakona.

Prema tome je otklonom prijedloga optuženikova o spajanju bez dobave spisa u drugoj parnici povrijedjen zakon, te time učinjena ništavost t. 4. § 277. kp., po čem valja žalbi optuženikovoj udovoljiti, a jer nema mjesta odluci stola sedmorice u samoj stvari, uz ukinuće pobijanje osude odrediti novu glavnu raspravu. Uslijed toga nema povoda upustiti se u ostale razloge ništavosti; a ovim rješenjem bespredmetan je i priziv optuženikov kao i njegova žalba protiv zaključka od 5. ožujka 1926.

Za ispravak, koji ima odgovarati propisu čl. 28. zakona o štampi, odlučan je broj redaka, a ne zbroj slova odnosno riječi. Pri tom se u ispravak ne može računati natpis ispravka, ni naslov, ni potpis ispravljača, ni molba na uredništvo za uvrštenje.

Rješidba stola sedmorice kao kasacijonoga suda od 11. lipnja 1926. br. 2140.)

Stol sedmorice kao sud kasacijoni danas dne 11. lipnja 1926., povodom podnešene po privatnom tužiocu tt. M. V. G. i Komp. žalobe ništovne proti osudi sudbenoga stola u Z. od 14. svibnja 1926. I. 1563—1926., kojom je rečeni sudb. stol sudio:

E. D., bivši urednik J. L., sada privatnik u Z., rješava se temeljem § 250. 3. kp. od tužbe radi prestupa čl. 290. z. o š., da nije kao urednik J. L. u roku, koji propisuje zakon o štampi, uvrstio ispravak privatnoga tužioca tt. M. V. G. i Komp. iz B. od dana 1. ožujka 1926., koja se odnosi na noticu izašlu u br. 5052 J. L. od 28 veljače 1926., da je tt. M. V. i G. iz B. pala pod stečaj i da njezina pasiva iznose 6 milijuna dinara; — privatni tužioc tt. M. V., G. i Komp. iz B. ima po § 331. i čl. 95. z. o. š., da u roku od 14 dana plati E. D. trošak zastupanja i to 300 D. za odgovor na tužbu, a 500 D. za obranu na glavnoj raspravi;

Digitized by Google

iza obavljene danas javne rasprave i saslušanoga razlaganja izvjestitelja kao i iza saslušanih izvedba zastupnika privatnoga tužitelja odvjetnika dra D. G. i branitelja optuženikova odvjetnika dra I. Š. — n a š a o je žalbu privatnoga tužioca tt. M. V., G. i Komp. po § 284. al. 2. kp. kao osnovanu uvažiti, pobijanu osudu kao ništavu po § 284. al. 2. kp. ukinuti, te po točki 1. istoga paragrafa narediti iznovičnu raspravu i stvar uputiti istomu sudu ali pred senatom od tri suca, dočim se izreka o trošku žaobe prepušta konačnomu rješenju.

R a z l o z i: Pr vatni tužitelj tvrtka M. V., G. i Komp. pobija osudu prvostepenoga suda razlozima ništavosti toč. 5. i 9. sl. b) § 277. kp. Ta je žalba s obadva razloga opravdana. — Po toč. 5. § 277. kp. ukazuje se izreka suda nepotpuna o pitanju, da li je ispravak bio doista prema propisima zakona o štampi dostavljen u r e d n i k u E. D., jer je ovaj otpravljen uredništvu J. L. S razloga, što i zakon o štampi u čl. 26. naredjuje, da se ispravak dostavlja uredniku poštom na povratni recepis, a optuženik tvrdi, da ispravak nije primio, pa jer se i u postupku i na raspravi pozivao na to, da privatni tužitelj predloži taj povratni r e c e p i s, valjalo je u tom pravcu tomu zahtjevu udovoljiti, kada i sam zakon na taj povratni recepis polaže važnost.

S druge je strane opravdana i žalba po toč. 9. sl. b) § 277. kp. Opravdan je prigovor tužiteljev, da je prvostepeni sud neispravnim računanjem došao do zaključka, da je ispravak, priposlan od privatnoga tužitelja, dva puta veći od sloga one stvari, koja se ispravlja i da je zbog toga po čl. 28. t. 2. z. o št. urednik oslobodjen dužnosti, da taj ispravak odštampa. Za valjan račun, da li ispravak odgovara po veličini svojoj, propisima zakona o štampi, ne može se uzeti sbroj slova odnosno riječi, kako to čini prvostepeni sud, već broj redaka. Pri tom valja opaziti, da se u ispravak ne može računati niti natpis ispravka (»Stečaj u B.«), niti naslov ispravka (uredništvu J. L. u Z.), a niti potpis ispravljača. Isto se tako ne smije kod utvrdjenja toga mjerila računati u sadržaj ispravka molba upravljena na urednika, da ispravak odštampa. Integralni dio ispravka u smislu al. I. čl. z. o. št. ne smije biti dvaputa veći od članka, koji se ispravlja, a od toga valja odbiti sve netom spomenute stavke. To je jedino točno i ispravno tumačenje propisa čl. 26. u vezi s čl. 27. i 28. z. o štampi.

Prvostepeni je sud dakle svojom izrekom povrijedio zakon o pitanju, da li postoji okolnost, koja dokida kažnjivost čina t. j. koja po zakonu o štampi oslobadja urednika od dužnosti, da štampa ispravak u smislu čl. 28. i time počinio ništavost toč. 9. sl. b) § 277. kp. — S razloga dakle, što je izreka suda s obadva ta razloga ništava i što je najpače manjkava iz razloga gore navedenoga tako, da nisu u osudi i u njezinim razlozima utvrdjene one stvari, koje bi se, primjenjujući zakon, kako treba, imale bile uzeti za podlogu rješidbe, valjalo je u smislu § 284. t. 1. kp. pobijanu osudu ukinuti i narediti, kako je to učinjeno u dispozitivnom dijelu ove vrhovne rješidbe.

Kongres pravnika.

Kongres pravnika Srba, Hrvata i Slovenaca održao je svoju drugu glavnu skupštinu u Ljubljani u danima 9.—11. rujna ove godine, kako smo to već bili najavili u prijašnjim brojevima Odziv za ovu skupštinu bio je vrlo velik: najveći iz Vojvodine i Srbije, a vrlo, vrlo slab iz

Digitized by Google

Hrvatske i Slavonije uključivši Zagreb, tako da naše Pravničko društvo mora i na ovome mjestu požaliti takov nehaj baš svojih članova prema sigurno najvažnijoj slobodnoj instituciji, koju su si pravnici naše države stvorili. Doduše, došlo je na skupštinu efektivno manje članova, nego ih se bilo prijavilo, ali i pô tome efektivnome posjetu nadmašila je ova skupština i zagrebački i beogradski Kongres. Prijavilo ih se oko 1140, a došlo ih je oko 900. No i taj broj bio je velik za razmjerno malenu Ljubljanu, tako, da je pripravni odbor braće Slovenaca, a napose stanbeni odbor imao riješiti težak problem, kako da nastani tolike goste. Riješio ga je prema prilikama povoljno, kao što je i čitava organizacija Kongresa pod vodstvom tajnika slovenskoga društva »Pravnik« dra. Rudolfa S a j o v i c a bila vrlo dobra. Mi i ovim putem braći Slovencima čestitamo i zahvaljujemo!

Od prijavljenih učesnika pripadalo ih je ovim posebnim pravničkim zvanjima: 160 upravnih činovnika, 600 sudaca, 20 sveuč. profesora, 300 odvjetnika i 60 javnih bilježnika. Osim toga sa mnogim članom Kongresa došla je i njegova supruga ili koji drugi član porodice. Po mjestima bilo je zastupano 120 mjesta odnosno gradova; iz niједne od 33 oblasti naše države nije manikao predstavnik.

Budući da će o Kongresu izaći posebna S p o m e n i c a, u kojoj će biti opširnije prikazan njegov tijek, otisnuti doslovno referati, rezolucije, zapisnici sekcijskih sjednica itd., mi ćemo se ovdje ograničiti tek na sumaran prikaz Kongresa. 123

Plenarnu skupštinu otvorio je prvi dan dne 9. rujna oko 11 sati prije podne predsjednik Kongresa nama dobro poznati ljubljanski odvjetnik dr. M a j a r o n u velikoj dvorani hotela »U n i o n«. Pozdravio je najprije zastupnika Kralja generala Ž i v k o v i ć a, predstavnika češkoslovačke republike i ujedno zastupnika »Pravničke jednote« u Pragu dra. Františeka R e s l a, predstavnika grada Ljubljane predsjednika gradskoga gerentskoga savjeta dra. Dinka P u c a i druge. Od v l a d e nije mogao pozdraviti n i k o g a, jer nikoga nije ni bilo. Ministar gosp. dr. Boža Maksimović pribivao je, doduše, neko vrijeme sjednici, ali sa galerje kao običan, ne član Kongresa, već gledalac, dok je zastupnik ministra pravde ministar gosp. Simonović prekasno dao telefonirati iz Beograda načelniku ljubljanske pravosudne uprave dru. Kavčiću, neka u njegovo ime pozdravi Kongres. I tako je dr. Kavčić tek u subotnjoj zaključnoj plenarnoj sjednici dospio, da naknadno isporuči taj pozdrav zastupnika ministra pravde. Novine su to različno komentirale, a veliki dio članova Kongresa, napose Beogradjana, oštro je osudjivao to omalovažavanje ministra pravde prema Kongresu pravnika. Opširnom brzojavkom pozdravio je skupštinu ministar predsjednik gosp. U z u n o v i ć. Pročitani zsu zatim razni pozdravni brzojavi sa svih strana države, a jedan je bio i od braće Hrvata i slovenskih pravnika iz Trsta, kojemu se napose srdačno pljeskalo. Kratki i mnogo odobravani pozdravni govor izrekao je već spomenuti čehoslovački konzul gosp. dr. František Resl. Govorio je i gosp. dr. P u c.

Poslije ovih formalnosti otvorenja prešlo se na čitanje referata. Kako je bilo sedam točka, a za svaku točku bar tri odnosno četiri referenta dotično koreferenta, morao je da svatko skrati svoj referat. Neki su to učinili, ali neki su i preko mjere produljili, pa je to iskustvo dalo i povoda dvim predlozima na zaključnoj sjednici, da bi se naime prije kongresne skupštine referati u cijelosti tiskali i razaslali članovima tako, da se ne bi u plenumu više ni čitali ni govorili, već bi se na temelju tiskanih referata prešlo neposredno na diskusiju o njima u pojedinim sekcijama.

Digitized by Google

Do ½1 sat o podne dovršili su referenti o prvoj točci. (Izjednačenje bračnih prava u Kraljevini), gg. dr. Kušej (Ljubljana), Andrijević (Skoplje), dr. Eisner (Sarajevo) i dr. Lovrić (Zagreb) svoje referate. Tada je skupština prekinuta i svi su učesnici pošli korporativno pred Prešernov spomenik, gdje je Udruženje pravnika iz Beograda uz kratak govor predsjednika g. dra. Dragoljuba Arangjelovića položilo vijenac na spomenik. Isto je udruženje položilo drugi dan u jutro u ime svoje i Kongresa takodjer vijenac na spomenik pokojnoga Kralja Petra I. u Kranju.

U 3 sata po podne nastavljeno je sa čitanjem referata tako, da je zadnji referent zadnje točke svršio svoj referat nešto prije osam sati na večer. Poslije podne bilo je mnogo manje prisutnih no prije podne. Pod konac jedva 50. Činjenica, koja takodjer govori u prilog predložene promjene metode referiranja. Referati i referenti slijedili su ovim redom: dr. Kumanudi (Beograd), dr. Ladislav Polić (Zagreb) i dr. Vidan O. Blagojević (Beograd) o pravnome značaju i tehnici naših financijskih zakona: — dr. Pajnič (Ljubljana), dr. Bajkić (Beograd) i dr. Mudrovčić (Zagreb) o pitanju valorizacije; — dr. Lad. Polić (Zagreb), dr. Ivan Subotić (Beograd, odnosno London, gdje se nalazi kao sekretar tamošnjega našega poslanstva) i dr. Vodopivec (Ljubljana) o pitanju državljanstva; — dr. Sagadin (Beograd), Jovan Stefanović (Zagreb) i dr. Steska (Celje) o reorganizaciji upravnoga sudstva; — dr. Šilović (Zagreb), dr. Dolenc (Ljubljana) i dr. Vesel (iz Sarajeva, koji je bio spriječen osobno prsustvovati, pa je samo zaključak njegova referata pročitan) o naknadi štete za nepravedno odredjeni pritvor i istražni zatvor; — dr. Grašić (Kranjska gora) i Jane (Skoplje) o notarijatu.

Na večer u devet sati bilo je pozdravno veče u čast učesnicima Kongresa u prostorijama »Kazine«. Dala ga je gradska općina Ljubljane. Goste je u njezino ime pozdravio gosp. dr. Puc, a zahvališe se gosp. dr. Arangjelović i gosp. dr. Dušan Peleš. Večer odnosno noć prošla je vrlo animirano. Pjevanje, igranka i t. d.

Gotovo čitav drugi dan, petak dne 10. rujna, radile su pojedine sekcije, i to u raznim dvoranama sudske palače. Mi iz tzv. krajeva ovkraj Sutle, koji smo većinom prvi put vidjeli ne samo vanisko lice već i nutarnjost ove sudske zgrade, morali smo na njoj zavidjati braći Slovencima. Kada tu gradjanin dodje pred sud, onda doista dobiva dojam nečega višega, neke moći i autoriteta, a ne kao kod mnogih naših »ovosutlanskih« sudova, gdje vidi trošne stolove, zamazane stijene, a stolce — u koliko ih ima — rasklimane itd. (I ako ova primjedba ne bi spadala strogo izvješću o Kongresu, ipak joj se nismo mogli oteti, jer je u njoj sadržan dojam gotovo sviju učesnika). Prema temama bilo je i sedam sekcija: I-voj predsjedao je predsjednik višega zemalj. suda dr. Janko Babnik, II-goj odvjetnik dr. Ivo Politeo, III-ćoj sveuč. prof. dr. Mladen Pliverić, IV-toj sveuč. prof. dr. Leonid Pitamic, V-oj sveuč. prof. dr: Gjorgje Tasić, VI-oj sveuč. prof. dr. St. Frank, VII-oj dr. Miličić:

Najposjećenija bila je prva sekcija, gdje se raspravljalo o ženidbenome pravu. Ona je bila najburnija i najdugotrajnija. Za čisti obligatorni crkveni brak nije bio nitko, dok je bilo dosta učesnika, koji su zagovarali alternativno fakultativni gradjanski i crkveni brak, najmanje učesnika je pak bilo zato, da se uredi ženidbeno pravo tako, da sklapanje ženidbe u najviše slučajeva u isti čas dovodi do valjane i gradjanske i crkvene ženidbe. Ipak prevladali su pristaše obligatornoga civilnoga braka. U ostalim sekcijama bila je debata mirnija i učesnici se lakše i brže složiše. Služi na čast Kongresu i njihovim učesnicima, da se lako složiše

Digitized by Google

i u onim pitanjima, gdje se nije moglo mimoići političke momente. Tako u sekciji o pravnome značaju i tehnici naših financijalnih zakona govorilo se tako objektivno, stručno pravno, da se apsolutno nije moglo raspoznati, da li koji od govornika pripada političkoj stranci, koje je rad dotičnom rezolucijom bio eventualno i osudjen. Iz toga se može zaključiti da Pravnički Kongresi krče put objektivnome rješavanju stanovitih aktuelnih sporova i doprinašaju popuštanju napetosti nastaloj baš uslijed takovih pitanja. — U sekciji o valorizaciji nije moglo uopće doći do pozitivne meritorne rezolucije, i ako je debata bila vrlo živa i zanimliiva. Relativnu većinu naime dobila je rezolucija, koja smatra pitanje valorizacije uopće neaktuelnim. Nabačena je čak kao aktuelna protivna tema: pitanje devalorizacije.

Na večer u osam i pol sati bio je svečani koncerat »Glazbene Matice« u velikoj sali hotela »Union«. Karakteristika toga koncerta je ta, da su autori svih davanih kompozicija sami pravnici, i to Oskar Dev (viši sudski vijećnik u Mariboru), sveuč. prof. dr. Gojmir Krek i Anton Lajovic (vijećnik zemaljskoga suda u Ljubljani). Slušatelji su ovdje čuli živ dokaz, kako paragrafi ipak ne moraju ubiti srce i glazbene osjećaje. Osim mješovitog zbora »Glazbene Matice« pod vodstvom Franca Juvanca izvadjali su pojedine točke članovi ljubljanske opere soliste Pavla Lovšetova, Svetozar Banovec i Julij Betetto. Koncerat je u svakom pogledu lijepo uspio.

Treći dan, subota dne 18. rujna, počela je u deset sati zaključna plenarna sjednica Kongresa. Prihvaćene su gotovo jednoglasno sve rezolucije, kako su ih pojedine sekcije predložile. (Te rezolucije donašamo niže). Predsjednik Kongresa dr. Majaron dao je pročitati brzojavni odgovor Kralja na pozdravni brzojav, koji mu je bio odaslan na početku Kongesa. Osim već spomenutih prijedloga o promeni metode rada plenuma obzirom na referate, pročitan je i prijedlog dra. Diamanta i drugova, da se slijedeće skupštine Kongresa ne bi držale baš o velikim židovskim praznicima, što da mnoge pravnike Židove, inače željne prisustvovati Kongresu sprečava u toj namjeri. Još je dr. Majaron održao dulji zaključni govor prikazavši bilancu Kongresa i zahvalvši svima, koji su mu što doprinijeli, a napose tajniku slovenskoga udruženja dru. Rudolfu Savojicu. Budući da dr. Majaron izlazi iz stalnoga odbora Kongresa, oprašta se s njim dr. Šilović u ime sviju i spominjujući njegove zasluge, zahvalio mu za sve učinjeno. Ovaj govor dao je povoda burnim ovacijama za dra. Majarona. Još je odrješito govorio beograd. odvjet. Aca Pavlović: Istakao je, kako rad Kongresa ima samo onda smisla, ako budu rezolucije i provedene u život. Osudio je vlade, koje su dosada prelazile preko rezolucija ovoga pravnič. aeropada i poziva vladu, neka napokon uzme u obzir plod promišljenoga rada tolikih odličnih pravnika. Izborom nove uprave zaključena je ova skupština. U novi stalni odbor izabrani su jednoglasno: dr. Ladislav Polić (Zagreb), ujedno predsjednik Kongresa; Rusomir Janković, sudac apelacijonoga suda u Beogradu, ujedno prvi potpredsjednik: Janko Babnik, predsjednik višega zemaljskoga suda u Ljubljani, ujedno drugi potpredsjednik; Milan Dragović, odvjetnik iz Beograda; Stojan Jovanović, sudac apelacijonoga suda u Beogradu; Aleksandar Andrijević, sudac apelacijonoga suda u Skoplju; dr. Dušan Peleš, odvjetnik i min. na ras. u Zagrebu; dr. Ante Verona, potpredsjednik stola sedmorice u Zagrebu u m.; dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu; dr. Rudolf Sajovic, sudac u Ljubljani; dr. Janko Žirovnik, odvjetnik u Ljubljani; dr. Metod Dolenc, sveuč. prof. iz Ljubljane. — Dr. Polić zahvalio se uz odobravanje i čestitanja skupštine na izboru.

Digitized by Google

Na večer davane su u obim ljubljanskim kazalištima predstave u čast gostima: u operi Hatzeova glazbena drama »Povratak« i II. čin Smetanine »Prodane nevjeste«; u dramskome pozorištu 4. čin Župančićeve tragedije »Veronika Deseniška« i 1. čin Cankarove komedije »Za narodov blagor«.

U nedjelju, dne 12. rujna manji je dio učesnika priredio izlet u Bled i okolicu, dok se veći dio, napose iz Srbije, uputio prema Celju i Mariboru. U obim gradovima bili su gosti po gradjanstvu sjajno dočekani. Iz Maribora vratiše se na večer u Rogašku Slatinu, gdje srbijanski pravnici priredišе ostalim drugovima oproštajnu večer. I ako učesnici već umorni, večer je prošla vrlo srdačno. Iz Rogaške Slatine, u ponedjeljak dne 13. o. mj. je pošao svaki svojoj kući. — Gdje će biti skupština Kongresa na godinu, još nije zaključeno. Odluka o tome prepuštena je stalnome odboru.

Rezolucije skupštine Kongresa glase:

I. Izjednačenje ženidbenoga prava.

I. Pravna sigurnost u čitavoj državi nužno traži, da se donese još prije unificiranja gradjanskoga prava jedinstven gradjanski ženidbeni zakon, koji da predvidi uvjete za valjanost i uzroke za razvod braka za sve gradjane bez razlike vjeroispovijesti sasvim jednako.

II. Gradjanski ženidbeni zakon mora:

1. usvojiti civilnu formu za sklapanje braka;

2. odrediti, da bračnopravne sporove sude isključivo gradjanski sudovi.

II. Pravni značaj i tehnika financijskih zakona.

Drugi kongres pravnika, održan u Ljubljani 9. do 12. rujna 1926.,

smatrajući da se praksom nefinancijskih povlašćenja resp. odredaba vrijedjaju odredbe ustava, koje se odnose na donošenje zakona kao i one o drž. računovodstvu, koje se odnose na financijski zakon;

osudjujući prekomjernu upotrebu ovog načina u pogledu donošenja, izmjene, proširenja i ukidanja zakona;

smatra za svoju dužnost, da istakne, da je jedini pravilan put za zakonodavca u pogledu donošenja, proširenja ili ukidanja zakona obilježen u ustavu, i s toga se obraća nadležnim faktorima time, da se poštuje ustav i zakon o drž. računovodstvu, prilikom donošenja, izmjene, proširenja ili ukidanja zakona, što će se učiniti, ako se prestane sa neustavnom i nezakonitom praksom nefinancijskih ovlašćenja resp. odredaba.

Prema tome:

1. Financijski zakoni treba da budu sastavljeni u glavnom prema odredbama zakona o drž. računovodstvu.

2. Imaju iz njih ispasti sasvim odredbe, kojima se mijenjaju osnovni zakoni financijskog karaktera (kao zakon o budžetu, zakon o drž. računovodstvu).

3. Ne mogu u njima naći mjesta odredbe, koje stvaraju nove zakone u cjelini.

4. Pojedine odredbe u već donesenim zakonima mogu se financijskim zakonima mijenjati u toliko, koliko to zahtijevaju ili budžet ili financijske prilike u toku jedne budžetske godine, s kojima moraju stajati u vezi.

Digitized by Google

5. Odredbe iz pojedinih zakona nefinancijskoga karaktera mogu se mijenjati u financijskim zakonima ili što je ta promjena privremena (što ne bi prešle trajanje od jedne godine), ili što je neodložno hitna, a pada u vrijeme, kada se budžet donosi, s tim, da njezin značaj nije takov, da mijenja suštinu samoga zakona.

6. Ovlaštenja pojedinim ministrima mogu se dati samo, u koliko stoje u vezi sa upotrebom kredita dodijeljenih njihovim ministarstvima ili sa uplatom državnoga prihoda ili sa materijalnom odgovornošću pojedinih ministara, ali ne mogu mijenjati osnovne zakone, koji tu materiju regulišu niti biti derogacija zakona o ministarskoj odgovornosti ni zakona, koji regulišu vršenje ministarskih funkcija.

III. Pitanje valorizacije.

U pitanju valorizacije nije se mogao postići sporazum. U sekciji su predložene tri rezolucije, od kojih nijedna nije dobila većinu. Pitanje je ostavljeno za idući kongres.

IV. Pitanje državljanstva.

Kongres pravnika kraljevine SHS u Ljubljani smatra donošenje naročitoga zakona o državljanstvu jednom od najprečih potreba ne samo iz praktičkih razloga, nego u prvom redu u interesu časti i ugleda naše države. Zakon o državljanstvu treba da bude sastavljen po ovim načilima:

1. Originarni način sticanja državljanstva da bude jure sanguinis. Dijete rodjeno od nepoznatih roditelja ili od roditelja, kojih državljanstvo ostaje nepoznato, smatra se do protivna dokaza našim državljanom, ako je kod nas rodjeno ili nadjeno. Prirodjenje, redovno i izuzetno, da se daje administrativnim aktom.

2. Prihvaća se načelo o gubitku državljanstva, da se čuva načelo jedinstva porodice kao i kod sticanja državljanstva.

3. Da se donesu odredbe, kojima bi se na najmanju moguću mjeru sveli slučajevi dvojnoga državljanstva i bezdržavljanstva.

4. Da se donesu propisi o registrovanju državljana i dokazima državljanstva.

Kako elaborat mješovite komisije od 1922. godine u glavnom odgovara gornjim načelima, mogao bi on poslužiti kao nacrt za izradu definitivnoga projekta zakona o državljanstvu.

V. Reorganizacija upravnoga sudstva.

I. Ustanovu upravnih sudova u njihovom sadanjem ustrojstvu Kongres pravnika priznaje kao dobru.

II. Da bi mogli upravni sudovi razviti svoju djelatnost prema zamisli ove ustanove, treba da su sve upravne vlasti organizovane po načelu dekoncentracije u jakim srednjim vlastima i da se obrazuju zakonom o državnom savjetu i upravnim sudovima predvidjeni organi za zastupanje javnoga interesa u svima srednjim vlastima.

III. Broj članova i odjeljenja upravnih sudova treba da se povisi toliko, da se svuda omogući brzo i dobro poslovanje upravnih sudova.

IV. Da se što prije donese zakon o administrativnom postupku.

Digitized by Google

VI. Naknadna šteta za nepravedan pritvor i istražni zatvor.

Projekat zakona o sudskom krivičnom postupku, glava dvadeset peta o naknadi štete neopravdano osudjenim licima treba dopuniti naredjenjem:

1. da se naknada imovinske štete priznaje i za neopravdani pritvor i istražni zatvor;

2. pritvor i istražni zatvor neopravdan je, ako je krivični postupak protiv zatvorenoga lica pravosnažno obustavljen, ili je to lice pravosnažno oslobodjeno od optužbe, jedno i drugo iz razloga, što to lice krivično djelo, za koje je zatvoreno, nije učinilo ili što njegovo djelo po zakonu nije krivično djelo;

3. naknadi nema mjesta, ako je to lice samo namišljeno ili iz krajnjega nehaja uzrokovalo svoje lišenje slobode;

4. naknadjena svota ima se vratiti državi, ako to lice uslijed ponovljenja krivičnoga postupka bude osudjeno na kaznu lišenjem slobode jednakoga ili dužega trajanja od pritvora i istražnoga zatvora. Ako je pokrenuto ponovljenje krivičnoga postupka prije isplate izrečene naknade, ova će se isplata odložiti do dovršenja ponovnoga postupka.

VII. Pitanje notarijata.

Kongres konstatujući, da su se viši sudovi kraljevine kao i udruženje sudaca i pravnika na pitanje ministarstva pravde pod br. 42.923 iz 1921. godine izjasnili, da ustanovu notarijata treba i dalje zadržati u krajevima, gdje ona već postoji, i da je treba zavesti i u onim dijelovima zemlje, gdje ne postoji, — i sam ovo mišljenje prihvaća u cijelosti kao svoje i iz razloga, što to zahtijeva prestiž naše države u inostranstvu, predlaže:

1. da se odmah donese jedinstven okvirni zakon o notarijatu, koji da se medjutim s obzirom na postojeće pravne prilike u krajevima Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine postepeno uvede u istim krajevima, u prvom redu u gradovima i sjedištima prvostepenih sudova, a zatim i drugdje;

2. da se ovim jedinstvenim zakonom o notarijatu uvede sistem tako zvanoga čistoga notarijata na podlozi najmodernijih načela i na autonomnoj osnovi sa notarskim komorama;

3. u svrhu poznavanja ustrojstva notarijata u našim pokrajinama i u drugim državama, za proučavanje domaćeg i tudjeg notarskog prava i u svrhu odgoja dobrog notarskog naraštaja da se ustanovi po mogućstvu što prije na nekim pravnim fakultetima naše države stolica za notarsko pravo.

Društvene vjesti.

Umro je dr. Petar Ružević, dne 24. rujna u Starome gradu, Dalmacija, u 67-oj godini života. Pokojnik je tamo djelovao kao odvjetnik, bio je dulje vremena načelnik svog rodnog mjesta, a isto tako i narodni zastupnik na pokrajinskom dalmatinskome saboru. Istakao se i radom za svoju rodnu općinu, gdje je bio predsjednikom Javne Dobrotvornosti itd. Dugi niz godina bio je članom našega društva. Pokoj mu vječni!

Digitized by Google

Literatura.

Bulletin de la Commission pénitentiaire internationale. Nouvelle Serie. Publié per le secrétaire-general de la commission Dr. J. Simon Van der AA., professeur de droit pénal á l'univerzité de Gromingue. — Ovaj bulletin sadržaje rezolucije sviju dosadanjih devet internacijonalnih kaznenih kongresa, i to prvoga u Londonu g. 1872., zatim slijedećih: u Stockholmu g. 1878., u Rimu 1885., Petrogradu 1890., Parisu 1895., Bruxellesu 1900., Budapestu 1905., Washingtonu 1910. i opet u Londonu 1925. Knjiga se naručuje uz cijenu od 3 švic. franaka u tiskari Staempfli & Cie. u Bernu.

Akcionarska društva*) i pravo nadzora ministarstva trgovine i industrije. Akcionarska društva i § 280. krivičnog zakona. — O obim temama predavao je dr. Velimir Bajkić, vanredni profesor na sveučilištu u Beogradu, u Udruženju pravnika u Beogradu 11. i 18. lipnja o. g., pa je to predavanje zajedno s diskusijom odštampano u posebnoj knjizi, koja obuhvaća 78 stranica. — Autor se obara na srbijanski zakon o dioničarskim društvima, nazivajući ga rdjavim, i podvrgava kritici njegovu primjenu po današnjoj vladi, napose po ministru trgovine. Plaidira za potpunu nezavisnost dioničarskih društava od političke vlasti. Za njih neka bude nadležna jedino sudska vlast. Zagovara normativni sistem, dok za koncesijoni sistem dokazuje, da je bankrotirao i preostao samo još u reakcijonarnim državama. Ministar trgovine — osim prava nadzora — nema po mišljenju dr. Bajkića, nikakvih pravnih sredstava protiv organa dioničarskih društava, kada konstatuje, da njihov rad nije u saglasnosti sa zakonom i statutima. Njih imaju: zbor dioničara, upravni odbor i dioničari sa kvalifikovanom većinom. Kako je u diskusiji izbilo i protvnih nazora, s kojima kasnije dr. Bajkić polemizuje, i kako je njegov način razlaganja temperamentan i stilistički dotjeran, čitava knjiga izlazi vrlo zanimljivom.

Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch im Lichte der Lehren Kants. Von Dr. Ernst Swoboda. Universitäts-Professor und Oberlandesgerichtsrat in Graz. Ulr. Mosers Buchhandlung (J. Meyerhofer), Graz. Broschiert ö. Sch. 28.—, geb. ö. Sch. 33.—.

Pisac nastoji prikazati utjecaj filozofa Kanta na austrijski gradjanski zakonik. On misli, da je taj utjecaj čak jači, nego li onaj na njemački gradjanski zakonik, budući da je potonji bio tek posredan, dok je utjecaj Kantove filozofije na austr. gradj. zakonik neposredan. Zato on taj zakonik smatra i najnjemačkijim zakonom svijeta, budući da je i filozofija velikog mudraca iz Königsberga najčišći izraz njemačkoga bića. Nadovezujući na radnju Landsberga dokazuje pisac, da su i sastavljači austr. o. g. z., a na čelu im Zeiller, stvarajući taj zakon, pošli tragovima Kanta.

De la distinction entre combattants et non combattants et du principe da la legitimité de la guerre aerienne. Par Vladimir Pappafava Batonnnier de l'ordre des avocats de Zara (Dalmatie). Extrait de la Revue juridique internationale de la Locomotion aérienne. Paris 1925. — Ni nakon što smo izgubili Zadar, ne propušta g. Pappasava, odličan zadarski odvjetnik i poznati pravnik, da šalje Pravničkome društvu svaku od svojih brojnih publikacija. Tako je učinio i s ovom. Mi mu i ovim putem zahvaljujemo.

---

* Ovo kao i slijedeće dvije točke donosimo ponovno, prenašajući ih iz posljednjega broja, i to zato, jer u posljednjem broju nisu bila štampana u kontekstu, već iz tehničkih razloga na omotu. — Op. ur.

Digitized by Google

Živojin Perić, sveučilišni profesor u Beogradu, poslao nam je slijedeće svoje radove:

1. De deux éléments (mal et bien) dans un droit subjektif privé. — Estratto degli atti del V. Congresso internazionale di Filosofia, premesso dalla Società Filosofica Italiana pel settimo Centenario della r. Università di Napoli 5.—9. Maggio 1924.

2. O sukobu zakona o međunarodnom privatnom pravu. Drugo pregledano i popunjeno izdanje. Beograd 1926. (ćirilicom).

3. Porodično zadružno pravo u Hrvatskoj i Slavoniji. Beograd 1926. (ćirilicom).

4. Unificierung der Strafgesetzgebung im Königreiche der Serben, Kroaten und Slovenen (Jugoslavien). — Sonderabdruck aus »Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform«. Heidelberg 1926.

Na ove zanimive radove plodnoga pisca iz raznih područja prava, upozorujemo naše čitatelje.

Svaštice.

Odvjetnici, koji se nadjoše na ljubljanskoj skupštini Kongresa, upotrijebiše tu priliku, da drže zajednički sastanak. Bilo je to u subotu, dne 11. o. mj., u 3 sata po podne u dvorani sveučilišta. Predsjedao je ljubljanski odvjetnik i potpredsjednik odvjetničke komore dr. Janko Žirovnik. Referirao je o odvjetničkom zakonu predsjednik Udruženja odvjetnika u Beogradu gosp. Obrad Blagojević. Sudjelovali su u debati beogradski odvjetnik Aca Pavlović, predsjednik Društva odvjetnika u Zagrebu dr. I. Politeo, dr. Dušan Peleš, ljubljanski odvjetnici dr. Pirc, dr. Lovrenčić i mnogi drugi. Govorilo se i o potrebi jedinstvene reprezentacije staleža za cijelu državu. Prihvaćena je konačno ova rezolucija:

»Advokati iz kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, učesnici II. Kongresa pravnika u Ljubljani sakupljeni na sastanku 11. rujna 1926., konstatujući, da je uslijed raznolikosti zakonskoga uredjenja advokatskih odnosa na teritoriju kraljevine ugroženo pravilno funkcioniranje advokatskoga poziva u pravosudstvu, što pogadja advokatski stalež i materijalno i moralno, — traže, da zakonodavno tijelo bez odlaganja pristupi donašanju zakona o advokatima za cijelu kraljevinu, osnovanoga na načelima pune autonomije i imuniteta, a dovodeći u sklad potrebe pravosudja i opće interese s moralnim i materijalnim interesima advokata. — Sastanak ovlašćuje izaslanike advokatskih komora i udruženja, koji se imadu sastati dne 10. listopada u Beogradu, da nastoje o provedbi gornjega zaključka, tumačeći nadležnim faktorima sadržinu istaknutih načela, a predsjedništvo sastanka se poziva, da ovaj zaključak dostavi nadležnim faktorima«.

Paneuropski kongres. Prema novinskim vijestima obdržavat će se u Beču od 3. do 6. listopada t. g. paneuropski kongres. Prijavili su se kao učesnici na njemu mnogi uvaženi političari i učenjaci. U slijedećem broju donijeti ćemo na ovom mjestu u kratko, kako je taj kongres prošao.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 10. GOD. LII.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB 1926.
LISTOPAD

Pouke dviju revolucija.

Napisao dr. Fran Milobar, sveuč. profesor u Zagrebu.

(Svršetak).

Ovo je samo jedna površna, krupna, makroskopska analiza, pa nam ipak može osvjetliti barem vanjštinu čitavoga niza posljedaka, što su nam ih ove revolucije u rijekama krvi naplavile. Tako su nam ove dvije revolucije pokazale: 1) Faktično postoje neki zakoni, po kojima spomenuta dva principa djeluju, te društvo i njegov razvoj formiraju; — 2) Neuspjeh boljševičke revolucije dokazuje, da nije moguće gospodarstvo i društvo izgraditi na samovladi (Alleinherrschaft) socijalnoga principa, gdje je individualni princip već došao do potpune samosvijesti. Prema tomu, ako komunistički eksperimenat nije uspio niti u samoj carističkoj Rusiji, gdje je bilo najviše preduvjeta za uspjeh, to po gotovo ne može uspjeti u naprednijim europskim zemljama. Boljševički pokus se je ogriješio o zakon kooperacije obiju principa, pa zato nije uspio. Prema tomu znademo„ da će se i u buduće svaki takov uspjeh i drugdje izjaloviti.. — 3. Gradjanski pokret (revolucija) razvio se na podlozi individualnoga principa, a boljševistički na podlozi socijalnoga principa. — 4) Gradjanska je revolucija donijela veći preokret na političkom području, a boljševistička na gospodarskom. Prva je na mjesto monarhičnoga apsolutizma postavila demokraciju, dočim je boljševistička revolucija pridržala apsolutizam t. j. mjesto carističke diktature uvela je proletersku diktaturu. — 5) Gradjanski pokret postavio je i izgradio gospodarstvo i društvo na prevlasti (Vorherrschaft) individualnoga principa, a boljševizam je to pokušao na samovlasti (Alleinherrschaft) socijalnoga principa. — 6) Povreda i poremećenje zakona o kooperaciji i ravnovesju obiju principa jače se osjeti i prije izazove reakciju na gospodarskom nego li na političkom području. — 7) U slučaju napetosti i razrožnosti izmedju političkoga i gospodarskoga područja odluči na koncu potonje: gospodarstvo pokaže se jačim od vlade, kako to dokazuje NEP-kurs u Rusiji i socijalnopolitički kurs u demokratskim zemljama. — 8) Pravi razlog eksodusu boljševističke Rusije iz kruga europske familije ne leži na političkom području, na diktaturi proleta-

Digitized by Google

rijata ili na »otklonu demokracije« (»Absage an die Demokratie«, kako misli grof Coudenhove). Jer ako caristički i fašistički otklon demokracije i njihove diktature nisu imali za posljedicu isključenje iz familije europskih država, to niti boljševistička diktatura sama ne bi logički mogla imati takvo isključenje za posljedicu. — 9) Uzrok isključenju boljševističke Rusije iz kruga europskih naroda leži na gospodarskom području. Boljševistička državna vlast silom je potisnula rusko narodno gospodarstvo na neprirodno područje eksperimentiranja (na područje prisilnoga altruizma i prisilne samozataje prirodjenoga individualnoga egoizma i interesa), pa kada druge države nisu mogle i htjele Rusiju na tom putu slijediti, ostala je Rusija osamljena. Boljševistička Rusija povukla se je sama na »otok blaženosti«, pa odatle njezino svojevoljno isključenje iz europske familije. — 10) Poslije neuspjeloga boljševičkoga gospodarskoga eksperimenta na neprirodnoj podlozi, bili su ovi prisiljeni zakoračiti na put, koji vodi natrag prema zakonima kooperacije i ravnovesja obiju principa. Stupajući na tom putu dalje moraju se susresti sa demokratskom Europom i time jaz premostiti. A to će se tim prije dogoditi, čim se i u demokratskoj Europi prilike naravnije urede. — 11) Otpor socijalne demokracije kao i socijalnopolitički kurs dokazuju, da ni ovdje, u demokratskoj Europi nije sve u redu. A to dolazi odatle, što je liberalizam izgradio gospodarstvo i društvo na pretežitosti (Vorherrschaft) individualnoga principa, a ne na ravnovjesju obiju principa. — 12) Pokazalo se je, da je revolucija moguća isto tako protiv preslobodnoga sustava (fašizam) kao i protiv despotskoga. — 13) Svaka revolucija, čini se, ima tendenciju, da u prvom zaletu preleti daleko preko granica i cilja, koji je sebi prvobitno preduzela postići, pa da u kasnijem razvoju nastupi put obrata, te istom na ovom putu obrata polučuje u većoj ili manjoj mjeri prvobitni cilj.

Ovo bi evo bili u neku ruku surovi rezultati ove površne, krupne analize obiju revolucija i njihovih posljedica. Ali ta analiza nam pokazuje samo kazala na uri i njihovo kretanje, ali nam ne daje uvid u sam mehanizam ure. Mi smo ovime samo iz vana ogledali gradjansku i proletersku revoluciju, i još površnije fašističku. Ali hoćemo li da zavirimo u samo bivstvo demokracije, boljševizma i fašizma, onda moramo pokušati sa finijom, rekli bismo više mikropskopskom analizom.

Mi smo nazvali dosadanji način našega promatranja, površnom i krupnom analizom. Površnom zato, jer smo ignorovali sve detaile, da nas ne smetanju; krupnom zato, jer smo držali na oku društvo (narod) u cjelini t. j. kao da su gradjansku, boljševističku i fašističku revoluciju proveli svi društveni slojevi (cijeli narod) jednodušno i kao da su rezultati tih revolucija jednodušna volja svih slojeva. A to, kako znademo, ne stoji. I zato se iz tih revolucija i njihovih posljedaka ne smije, držimo, izvadjati više, nego što se već površnim okom ili kako bi se reklo »rukopipateljno« može ustanoviti. Ali odatle još ne možemo

Digitized by Google

dobiti odgovor upravo na ona glavna pitanja, koja u današnje doba naše društvo zaokupljaju. Demokracija, boljševizam, fašizam, tri su ideje, tri pokreta, koja današnje društvo k sebi vuku i svojim idejama ili možda još više frazerstvom i demagogijom u glavu tuku. A koliko ima ljudi, koji dušu, bivstvo, narav tih pokreta i ideja poznadu? Ili još ispravnije rečeno: koliko imade u literaturi i publicistici odgovora, koji bi zadovoljivali. Koliko je meni literature poznato, još ne nadjoh odgovor, koji bi prodirao dalje od površine, koji bi dopirao do iezgre. U daljnjem razlaganju vidjet će se zašto.

Demokracija, boljševizam i fašizam. — Sa ovim pokretima pozabavio se je u najnovije vrijeme odlični talijanski učenjak i državnik, bivši sveučilišni profesor i bivši ministar predsjednik Francesco Nitti. Usporedjujuć demokraciju sa boljševizmom i fašizmom, kuje u zvijezde demokraciju, te boljševizam i fašizam usporedjene sa demokracijom baca u najdublji ponor Danteova pakla. Medjutim nama se čini, da ovaj odlični borac za slobodu i protiv nasilja čini pogrješku, što usporedjuje medju sobom incommensurabilia. Demokracija je naime iskristalizovani produkt gradjanske (liberalne) revolucije i prevokreta, dočim su boljševizam i fašizam još uvijek pokret u stadiju revolucije. Boljševizam i fašizam mogu se prije usporedjivati samo sa iskristalizovanim rezultatima boljševizma i fašizma. A tih još nema. A hoće li ih biti i kakovi bi mogli biti, o tom nagadjati, nemamo volje. Nu toliko se može reći, da bi se moglo već sada ustanoviti, kakovi bi ti rezultati u glavnom morali biti, ako boljševisti i fašisti ne će da njihove revolucije i eksperimenti ne budu prazan hitac u zrak. Rezultati njihovih revolucija morali bi predstavljati nešto boljega, dotjeranijega savršenijega nego li je demokracija, ili u najmanju ruku otstraniti nedostatke demokracije. Neka ove dvije najnovije revolucije dapače ništa više ne stvore nego korekturu, koja će odstraniti nedostatke sadanje demokracije, i one će stvoriti mnogo. Nu da uzmognemo razabrati, koji su to nedostaci, valja nam upotrijebiti finiju, rekli bismo makropskopsku analizu demokracije.

Demokracija znači: vlada naroda. Ali ono, što se nama u praksi prikazuje kao demokracija, to je — i u najsavršenijoj dosadanjoj formi i najsvjestnije vršeno — samo jedna velika varka i neistina u sebi, to je tek neka pseudo-demokracija, a ne prava demokracija, prava vlada naroda ili cjelokupnoga društva. Znamo, da bi nas na ovom mjestu mnogi upitao: pa zar opće i jednako i tajno pravo glasa za sve odrasle članove društva nije demokracija? Zar volja većine društva ili naroda nije vlada naroda, demokracija? Ovako precizno pitanje traži i jednako precizni odgovor. A taj glasi: najkategoričnije — nije. A to zato, jer demokracija ne može doći do izražaja brojem nego principom, ne brojem glasova, već realizovanjem principa.

Da uzmognemo ovo razjasniti, valja nam sada zaći u neke potankosti. Razlika izmedju današnjega i onoga najprimitivni-

Digitized by Google

jeg društva — ili točnije: izmedju s t r u k t u r e jednoga i drugoga društva — sastoji u slijedećem: ono primitivno društvo jest mnoštvo, koje se sastoji iz sijaset p o j e d i n a č n i h h o m o g e n i h individua; moderno društvo je mnoštvo, koje se sastoji iz sijaset h e t e r o g e n i h k o l e k t i v n i h skupnih individua. Ovi kolektivni individui sastoje se iz veće ili manje količine homogenih (istointeresnih) pojedinačnih individua, koji su se udružili u interesne skupine za unapredjivanje svima članovima zajedničkih interesa. Takovih skupnih, kolektivnih individua imade na svim područjima narodnoga života: naročito na gospodarskom, socijalnom i kulturnom području. A ovi kolektivni individui stvaraju opet političke kolektivne individue, političke stranke, kao borbene čete svojih individualnih interesa. Svi ovi kolektivni individui stoje na individualnom principu naprama svim drugim kolektivnim individuima kao i naprama cjelokupnomu društvu i njegovoj vladi. Ali naprama svojim članovima stoje na socijalnom principu u svrhu, da autoritetom održe medju svojim članovima ravnovesje izmedju egoizma i altruizma, izmedju individualnoga i socijalnoga principa. Jer valja držati na umu, da ovi principi moraju djelovati prema spomenutim zakonima počam od pojedinačnoga individua pa sve do cjeline društva, da uzmogne biti harmoničnog razvoja i napretka. Konačno, kako god se odnosi pojedinačni individuum spram kolektivnoga i obratno, tako se odnose kolektivni individui spram cjelokupnosti društva, cjelokupnost društva naprama kolektivnim i pojedinačnim individuima. To jest cjelokupnost društva ili možemo reći i demokracija mora da se stavlja na socijalni princip naprama svim individuima, da svojim autoritetom podržava ravnovesje izmedju egoizma i altruizma medju ovim skupnim individuima na korist cjelokupnoga društva. Cjelokupnost društva odnosno njegov autoritet i organ imade paziti, da egoizam jedne skupine, jednoga kolektivnoga individua ne zajaši drugima na vrat. Pošto svi ovi kolektivni individui stoje na individualnom principu, na prirodjenom egoizmu, unapredjivanju svojih interesa, pa pošto se ta svrha najbolje postizava sredstvom političke moći, vlasti, to od vajkada teže ovakvi kolektivni individui za političkim uplivom i za vlašću. A to je lako razumljivo, pošto pomoću vlasti mogu da sve druge kolektivne individue, cijelo ostalo društvo upregnu samo pod svoje posebne interese. U staleškoj sredovječnoj državi bili su takovi kolektivni idividui staleži, status et ordines, a u demokratskoj državi različiti kolektivni individui: negdje gospodarske i financijalne skupine (veleindustrija i velefinancija), drugdje socijalne skupine (radništvo i gradjanstvo), negdje kulturne, konfesijonalne, nacijonalne, a negdje tajne i internacijonalne skupine itd. Skupine, kolektivni individui, koji raspolažu sa najjačim sredstvima ili na mase izbornika najuplivnijim sredstvima, polučuju preko tih masa politički upliv, pa i vlast. To se zove legalni način, ma koliko pri tome korupcija, nasilje i teror, demagogija ili ma koja poročna sredstva igrala ulogu: jer to je još

Digitized by Google

uvijek polučenje vlasti preko naroda. Ali se dogadja i to, da jedan kolektivni individuum, ako se osjeća dovoljno jak i raspolaže dovoljnim sredstvima, posegne za vlašću mimo naroda, silom, revolucijom. Tako si je gradjanska klasa »velikom« (francuskom) revolucijom pribavila vlast i podvrgla ostali narod sebi i svojim interesima, te time dala primjer i pobudu i drugim kolektivnim individuima, da pokušaju isto, ako mogu, pokazavši, da sila vrijedi baš toliko, koliko i legalni put, pošto uspjeh sve pozakoni. Boljševici i fašisti nisu ništa drugo učinili nego i francusko gradjanstvo u »velikoj« revoluciji. Pa zato odlični sudac N i t t i nije dosljedan, kada osudjuje boljševike i fašiste, a u isti čas se ponosi, da je on sam i da su njigovi predji bili obožavatelji francuskih revolucijonera. Tko odobrava revoluciju franceske buržoazije, mora odobriti i boljševističku i fašističku revoluciju; ako priznaje pravo jednomu kolektivnom individuu, da se nasilnim načinom dočepa vlasti i zajaši na grbaču ostalomu narodu bez pitanja i privole istoga, taj mora dozvoliti isto pravo i drugim kolektivnim individuima, zvali se oni boljševici, fašisti, karbonaristi ili vojnički pronuncijonisti. U svakom slučaju radi se u bitnosti o jednoj te istoj stvari: jedan kolektivni individuum uzme državnu vlast u ruke, te svojim interesima podvrgne ostalo društvo tako zvanim legalnim putem, izborom ili kako se veli »slobodnom voljom« naroda; drugi nasiljem, revolucijom. Sada, došao na vlast jedan kolektivni individuum legalnim putem, a drugi nasiljem — o b a d v a v l a d a j u j e d n a k o t. j. apsolutistički i egoistički. Nitko ne može osporavati činjenice, da legalne parlamentarne većine svoju volju i svoje interese, svoj »program« isto tako bez obzira i rukavica provadjaju i ostalom dijelu naroda nameću, kao i diktatori. Samo takove parlamentarne većine okrste svoju volju »voljom naroda«, svoje interese interesima cijeloga društva, naroda i države; dočim se za onaj kolektivni individuum, koji je silom polučio vlast, veli, da vrši samovolju. Granicu ili razliku izmedju demokracije i tiranije stvara samo metoda polučenja vlasti. Način p o l u č e n j a vlasti je dakle glavna oznaka, kriterij demokracije, a za drugo se ne pita: niti t k o vlada, niti k a k o vlada!

Izmedju prave, istinske demokracije, vlade cjelokupnoga naroda i tiranije ili diktature postoji nepremostivi jaz p r i n c i p i j e l n e oprečnosti. Ali izmedju današnje demokracije, pseudodemokracije i tiranije ne postoji principijelna, nego samo neka površna, formalna, ali ne stvarna razlika. I z m e d j u m o d e r n e p s e u d o - d e m o k r a c i j e i f a š i z m a i b o l j š e v i z m a n e m a p r i n c i p i j e l n e r a z l i k e. Ne znam, je li tko već prije to ustvrdio i dokazao, jer bi to moglo možda skloniti vrloga profesora Nittia, da uvidi, kako ova pseudo-demokracija ne zaslužuje, da za njom tuguje, već da prije izaziva tako odličan talenat, da traži i stvara pravu, istinsku demokraciju. Medjutim naša tvrdnja, da je moderna demokracija samo jedna pseudo-demokracija i da se principijelno i stvarno ne razlikuje

Digitized by Google

niti od fašizma niti od boljševizma, začudit će sve, koji drže ovu »demokraciju« za pravu demokraciju i kojima dostaje puka vanjština, formalnost legalnoga polučenja vlasti. Nu činjenice govore ovako: U današnjoj demokraciji ona stranka, koja legalnim putem dodje na vladu, ne sačinjava cijelo društvo, cijeli narod, pa prema tomu niti vlada te stranke nije vlada cijeloga naroda, demokracija, nego je vlada samo jednoga kolektivnog individuua — baš tako stoji stvar i kod fašista i boljševika, koji su takodjer jedan kolektivni iddividuum. Nadalje parlamentarna većina, te fašisti i boljševici vladaju jednako. Sva trojica stoje na individualnom principu, te vladaju egoistički i apsolutistički silom nametući svoju volju svima, silom podvrgavajući svojim interesima cijelo društvo.

Pojam demokracije, vlade cijeloga društva, pretpostavlja takov položaj autoriteta i vlasti cjelokupnoga društva, da može svim kolektivnim individuima jednako pomoći i svakoga jednako ukrotiti, svima jednako bliz, i u isti čas svima jednako nedosežan. Pseudo-demokracija pretvorila je taj autoritet u zlatni buzdovan za nagradu najjačemu hrvaču, da slabije njime do kraja svlada. Pseudo-demokracija je tako raspirila najstrastveniju i najdivlju borbu za vlast medju kolektivnim individuima, jer je prisilila i one individue, koji nikada ne bi pomišljali, da drugima zajaše na vrat, da se bore za vlast već zato, da si drugoga skine s vrata. I u tu svrhu u toj borbi za vlast svi kolektivni individui utroše najviše svojih sila. A sve to dolazi odatle, što je pseudo-demokracija srušila autoritet i vlast društvene cjelokupnosti sa visokoga postamenta socijalnoga principa i altruizma, pa ga skučila u jaram individualnoga principa, jednoga najjačega kolektivnog individua; što je autoritet, koji bi morao podržavati ravnovjesje izmedju egoizma i altruizma, izmedju individualnoga i socijalnoga principa u cijelom društvu, degradirala sa gospodara sviju na slugu jednoga, najjačega kolektivnog individua. Pseudo-demokracija je omogućila veliku, u većoj ili manjoj mjeri, u svim velikim i »naprednim« zemljama vladajuću varku, da brojno najmanje i anonimne skupine, ali sa golemim sredstvima raspolagajuće, iza kulisa ali pod vidom parlamentarnih većina državu i društvo upravljaju i izrabljuju, duševni i materijalni život društva sebi, svojoj volji i svojim interesima podvrgavaju: bezobzirno, okrutno, besramno. To nisu naše vlastite riječi, već smo ih posudili iz knjige jednoga francuskoga zastupnika, kojega ćemo odma malo kasnije citirati. — U epohi novčanoga i svjetskoga gospodarstva nije teško odgonetnuti, koja je to brojem najmanja s golemim sredstvima najjača skupina.

Ja ne mogu sebi zamisliti misaonoga čovjeka, koji ne bi bio za demokraciju, ali pravu i istinsku demokraciju, istinsku vladu cjelokupnoga naroda. Ali ja ne mogu sebi zamisliti misaonog i pravdoljubivoga čovjeka, koji bi se oduševljavao za lažnu demokraciju. U pomanjkanju boljega, smatramo ju još za najma-

Digitized by Google

nje zlo. Ali odatle ne slijedi, da se ne bi smjelo tražiti poboljšanja i korekture.

O modernoj demokraciji ili bolje demokratskim zemljama napisao je omašno i izvrsno djelo engleski učenjak, profesor i diplomat James Bryce, koji je radi zasluga postao lord. Nešto prije njegove smrti († 1921.) izašlo je njegovo djelo »Modern democracies«, koje je ove godine izašlo u njemačkom autorizovanom prevodu od K. Loevensteina i Alb. Mendelsohn-Bertholdy-a (München, Drei Maskenverlag 1926. pod naslovom »Moderne Demokratien«. Drei Bände). Knjiga je za nače prilike skupa, pa sam si ju samo »na ogled« za kratko vrijeme posudio. Pisac knjige je po uvjerenju demokrata. On doduše ne istražuje, da li je moderna demokracija prava ili nije, već uzima svaku, s kojom se susreće za pravu, ali zato ima otvorene oči za sve grijehe i stranputice, gdje ih nalazi, a nalazi ih po svuda. Sve ono, što mi teoretski dokazujemo kao logične posljedice naopake konstrukcije moderne pseudo-demokracije, nalazi se u ovom djelu kao realne činjenice. Predaleko bi oduljili, kada bismo htjeli sve citirati, što bi nam ovdje prijalo. Ali dva tri mjesta moramo ipak navesti. Zanimljivo je, što veli za demokraciju u Australiji, jer ima vrijednost za sve moderne demokracije. Citirat ćemo prema njemačkom izdanju i radi vjernijega prikaza najprije u originalu: »Es ist sehwer eine Volksregierung wirklich volksmässig zu erhalten, denn die Macht scheint unvermeidlich wieder in die Hände weniger zurückzuschlüpfen, so streng verfassungsmässig auch die Formen sein mögen, in denen sich das vollzieht. Australien ist der Lösung des Problems einer Regierung durch das ganze Volk, die dem ganzen Volke Gerechtigkeit widerfahren lässt, nicht näher gekommen als irgend ein anderes Land, aber es hat noch einen Beweis mehr von dem gegeben, was keines Beweises bedürfte, nämlich dass eine Klasse, die als Klasse herrscht, immer in ihrem eigenen Interesse regieren wird.«

(Teško je jednu vladu naroda u istinu narodnu uzdržati, jer se čini, da se vlast neizbježivo opet u ruke nekolicine natrag osklizne, ma koliko strogo ustavne bile one forme, pod kojima se to dogadja. Australija se nije rješenju problema, da stvori vladu čitavoga naroda, koja bi bila cijelomu narodu pravedna, bliže primakla, nego ikoja druga zemlja, ali je doprinijela još jedan dokaz više za ono, što nikakova dokaza ne potrebuje, naime da će jedna klasa, koja kao klasa vlada, uvijek u svojem vlastitom interesu vladati.)

Mi smo rekli, da jedan kolektivni individuum, kada dodje na vladu,, ostane i nadalje individuom i kao takav na individualnom principu, na egoizmu, ostane i egoistička vlada.

A sada jedan primjer one opsjene, gdje jedna malena skupina iza kulisa nameće svoju volju cijelomu narodu pod vidom volje većine naroda (parlamentarne većine), ma da je notorno, da je ogromna većina naroda proti tome. Pisac govori o uplivu

Digitized by Google

slobodnoga zidarstva na školstvo u Francuskoj, zemlji demokratskoga uzora i demokratske slobode: »Geheimgesellschaften ..... sind bedauerliche Erscheinung in eninem Land, das sich die volle verfassungsmässige Freiheit erworben hat. Ihr Einfluss auf die Politik ist ungesund, weil unverantwortlich und zur Intoleranz hinneigend, und weil er leicht zum Werkzeug des Egoismus oder der sozialen Verfolgung gemacht werden kann..... Man mag... die Klage für begründet erachten, dass die jüngste französische Gesetzgebung in der Schule die Erziehung zur Moral insoferne entmutigt, als sie dem Lehrer verbietet, das Dasein Gottes irgendwie zu erwähnen und insoferne sie alles, was religiöser Natur ist, aus den Schulbüchern ausgeschlossen hat.« Ako uzmemo na um, da je do 80% franceskoga naroda bilo kroz odano svojoj vjeri, kada je ova školska politika započela, onda je očevidno, da sa ovakovom protuvjerskom školskom politikom velika većina francuskoga naroda nije bila zadovoljna. Pa ipak se ta politika već preko 40 godina provodi kao volja većine naroda, jer — većine parlamenta. Najbolji dokaz, da ta demokracija ne znači vladu naroda; da parlamentarne većine ne predstavljaju uvijek volju većine naroda. Baš protivno. U ovoj pseudo-demokraciji parlamentarne većine, skoro u pravilu, predstavljaju volju samo brojem sitnih ali sredstvima jakih kolektivindividua.

Kada gledamo oko sebe i promatramo tu »demokraciju«, onda ne smijemo ni za čas zaboraviti, da demokracija znači vladu naroda, da narod sam vlada nad sobom, da narod svoju volju provodi, a suvereni, slobodni narod da nema osim Boga nikoga nad sobom, komu bi se morao pokoravati ili čiju tudju volju slušati. Kada to držimo na oku, onda tek u potpunoj mjeri shvaćamo svu neistinu pseudo-demokracije, koja narod ne samo volji sitnih manjina znade podložiti, nego dapače ćak i vanjskim, inozemnim, internacijonalnim družbama: u prvom redu internacionalno organizovanoj oligarhiji novčara. Neka čuju naši čitatelji, što pripovijeda jedan od tih oligarha, Valter Rathenau. Ovaj je bio jedan od velekapitalista i veleindustrijalac i bivši ministar i zastupnik Njemačke na kongresu u Genovi (1922.) .Bio je skoro zatim umoren od nekih njemačkih oficira i nacijonalista kao omraženi i po njihovu osjećaju provokantni prvak njemačkoga židovstva. Rathenau je i mnogo pisao prije rata, te mnoge članke izdao u knjizi »Zur Kritik der Zeit« god. 1912. Ja imam izdanje od 1924. (Verlag S. Fischer, Berlin). Na str. 207. piše ovo: »Auf dem unpersönlichsten, demokratischen Arbeitsfelde, dem der wirtschaftlichen Führung... hat im Laufe eines Menschenalters sich eine Oligarchie gebiltet, so geschlossen wie die des alten Venedig. Dreihundert Männer, von denen jeder jeden kennt, leiten die wirtschaftlichen Geschicke des Kontinents (t. j. cijele Europe! Op. p.) und suchen sich Nachfolger aus ihrer Umgebung.« Rathenau je bio takodjer jedan izmedju tih 300 oligarha, koji su vladali gospodarskom sudbinom cijele Europe. Dakle ne narodi, ne parlamenti ne demokracije, već ove tri stotine medju-

Digitized by Google

narodno organizovanih oligarha! A da se oni nisu brinuli samo za gospodarstvo nego i za politiku, da su oni tražili i vlast i vladu, to takodjer ne taji ovaj pisac. Na str. 218. piše: »Ein grosser Geschäftsmann (t. j. velekapitalist) strebt nach Verwirklichung seiner Gedanken, nach Macht und Verantwortung..« A da im pseudo-demokracija i javno i tajno otvara vrata, to svjedoči i lord Bryce, koji za Sjevernoameričke Ujedinjene države veli: »Die Macht des Reichtums, und insbesondere der grossen Geselschaften zur Beeinflussung sowohl der gesetzgebenden Körperschaften als auch zur Auswahl der Personen, die Mitglieder dieser oder der Richterbank sind, war gewaltig.« Dakle: silan je upliv bogatstva i trustova na izbor osoba u zakonodavna tijela i čak u sudstvo!

Prije rata bio je London bankir svijeta. Poslije rata preš'o je težište u sjev. amer. Uniju. Ali zato je Engleska ipak zadržala odmah drugo mjesto iza Unije, pa sada — poslije prihvata quasi-zlatne valute u Engleskoj — obadva gavana drže za vrat europske narode. Da to nije tek retorična figura nego živa žalosna istina. neka svjedoči ovaj primjer: U mjesecu siječnju ove godine upitao je u financijalnom odboru belgijskoga parlamenta bivši ministar Jaspar ministra predsjednika Vandervelde-a, da li su istiniti novinski glasovi, da su američke ili engleske banke prisilile vladu, da briše iz proračunskoga nacrta za 1926. još svotu od 150 mil. fr., akoprem je istima prije toga saopćila, da joj je upravo nemoguće još dalje stezati proračun. Jer ako bi to bila istina, tada bi to bio dokaz, da je Belgija potpuno zapala u šake inozemne velefinancije i da parlamenat više ne ima riječi. — Na to je odgovorio ministar predsjednik Vandervelde, da su dotične novinske vijesti potpuno istinite. Vlada da je stajala pred dilemom: ili dobiti zajam za stabilizovanje valute ili stabilizovanje valute objesiti na klin. Vlada da je na to stvorila jednodušnu odluku (Entschluss), da je obzirom na stabilizovanje valute najbolje, uvjetima se New-Yorških i Londonskih banaka pokoriti!*) (A Belgija je ipak zemlja proverbijalno demokratska!)

Ali bolje ne stoji stvar niti u drugoj uzor-demokraciji u Franceskoj. Franceska slovi kao majka demokracije. Prema tomu morala bi ovdje biti najuzornije izgradjena »vlada naroda«, čistokrvna demokracija sa najboljim rasnim svojstvima. Ali tko hoće u brojkama da vidi, kako izgleda ta »vlada naroda«, ta demokracija u Francuskoj, neka uzme u ruke knjigu »La République des banquieres« od J. L. Chastonet-a (Edit. J. Anquetil, 30, Blod Berthier, Paris XVII).

Ovaj svjedok nije tek tkogod, već kompetentni sudac. Chastonet je zastupnik, bio je često puta budgetni izvjestitelj, član raznih financijalnih i gospodarskih komisija, predla-

*) Ovo nije bilo posljednje poniženje Belgije po inozemnoj plutokraciji.

Digitized by Google

gač brojnih zakonskih prijedloga za financijalne reforme. Iz njegove knjige se može razabrati, da je unatoč savršene ili možda upravo zbog savršene »demokracije« u Franceskoj država i narod spala potpuno u ruke plutokracije, da se u tim strašnim rukama nalazi kao muha u paukovoj mreži, gdje pauk imade mogućnost, da ju u svako vrijeme zadavi, pa da je spas moguć samo internacijonalnom kooperacijom.

I ovu knjigu sam ja imao samo tri dana »na ogledu«, pa sam u najvećoj brzini mogao tek gdjegdje što pobilježiti. Knjiga se dijeli u predlgovor i tri dijela sa vanredno interesantnim pogledima, a sve protkano brojčanim navodima. Predgovor ima za »motto« Montesquier-ovu rečenicu, da novčari podbočuju državu kao uže obješenjaka, te crta, kako u ponizujućem položaju prosjaka govori francuski ministar financija sa bankokratima. U prvom dijelu govori o bankarstvu, o gulenju klientele i države, o iznudjivanju, o mentalitetu bankara i bankarske oligarhije. U drugom djelu govori o efikasnoj kontroli, o neradu i nemoći parlamenta, o nacionaliziranju banaka i državi kao bankiru. U trećem dijelu govori o bankovnoj internacijonali i da je Francuska postala žrtva ove bankovne internacijonale. Govori o patrijotizmu bankara i kako se francesko zlato upotrebljuje za ubijanie Francuza, kako plutokracija prodire u sve zemlje i kako je spas samo u internacijonalnoj saradnji. Nu da naši čitatelji vide u brojkama kakove »poslove« vode banke sa francuskom državom, evo nekoliko primjera.

Sveukupni zajmovi Francuske od 1914.—1925. iznose 305 milijardi. Koliko je od te svote dobila država, a koliko se je prilijepilo na prilijepčivim prstima bankovnih veličina, pita pisac, pa istražuje. God. 1915. je iznosio zajam 13.307 milijardi, od toga zajma je zapalo državu efektivno 6.284 milijardi. (Dakle debelju polovicu su pojele banke. Op. p.). Od zajma 1920. učinjenog u visini od 28.088 milijardi dobila je država samo 11.278 milijardi. (Dakle jako jako mršavu »polovicu«! Op. p.) Ovakovih operacija bilo je poslije rata dvanaest u visini od 83.3 milijarde, pa onda bonovi narodne obrane i predujmovi Franceske Banke. Pa pisac pita: Hoće li se ikada moći saznati visina svote, koju su banke pod svim mogućim naslovima ubrale za emisiju visećih i zemljoobraničkih bonova? Zato nije čudo, da je Herriot 9. travnja 1925. uzdahnuo, kako je rat još jeftiniji nego poratni mir. »Rat nas je stajao 145 milijardi, a poratni mir 160 milijardi!« Pisac veli: Financijskoj oligarhiji izručen je kredit Francuske, duša naroda, energija i rad čitavih generacija francuskih gradjana, prošlost, sadašnjost, ali i budućnost... izručena je bezikakve kontrole u ruke toj oligarhiji.

Pod konac poglavlja o bankarstvu veli pisac: U svakom slučaju iznudjivanje na svim putevima. Suverenost velebanaka, koje vladaju uporabom svih sredstava, koje svoju diktaturu provadjaju grožnjama, silom ili lukavštinom.

Digitized by Google

To su dokazane činjenice, veli pisac, a onda ustanovljuje, da je republika bez otpora izručena bankovnomu koncernu. Ovaj da joj otima kredit, koji onda za svoje egoistične svrhe iskorišćuje, on dobiva gospodstvo nad demokracijom, pa iznudjuje od nje neprestano sve, štogod mu se svidi. — Ja nisam ovo stavljao pod navodne znakove, jer nisam prevadjao izreke doslovno, ali sam misli potpuno vjerno ispisao.

Da to nisu pretjerivanja jednoga ogorčenoga francuskoga patriote već živa žalosna istina, navesti ćemo u dokaz, što piše dopisnik jednoga njemačkoga strukovnoga časopisa neko pol godine kasnije: »Francuska vlada je imala svladati stanovite poteškoće u svrhu, da sebi osigura pomoć Franceske Banke. Vlada je to mogla postići samo uz razne koncesije velefinanciji, zastupanoj po upravnom vijeću Franceske Banke. Vlada je morala naime obećati naročito, da će svukoliku francesku financijalnu politiku orijentirati u smislu zahtjeva financijalnoga svijeta.... Briand-ov kabinet se je pokorio jačim gospodarskim prilikama (Machtverhältnissen), koji zahtijevaju, da se ide sa bankama, pošto je saniranje franka moguće po mnijenju vlade u ovaj čas jedino uz pomoć velefinancije (»Wirtschaftsdienst« od 11. lipnja 1926.) Dakle potpuna kapitulacija vlade pred plutokracijom. Ali je taj Briandov kabinet bio srušen od Herriota, kojega je opet već u roku od 5 dana srušila velefinancija, obarajući na burzi upravo nemilosrdno kurs franku, a s druge strane šireć paniku preko svoga novinstva, i tražeć da Poincaré dodje na vladu. I doista ovaj sastavi »veliki kabinet«, koga plutokracija ljubezno dočeka time, što je ne samo prestala obarati kurs franku, nego ga i ponješto podigla, jer je Poincaré bio odavna »čovjek banaka«. Kao svojemu čovjeku dala je plutokracija Poincaréu respiro do jeseni t. j. do jeseni ne će obaljivati franka ni siliti na kapitulaciju. I tako uživa francuska valuta već par mjeseci neku stabilnost — po milosti plutokracije. To je nužno i interesu banaka. Sada široke neupućene mase misle, da je to zasluga financijalno-političke mudrosti novoga premiera, pa će u jeseni, kada bude Poincaré morao kapitulirati i diktat plutokracije prihvatiti, umovati: Kada je čak i Poincaré morao učiniti tako, onda uopće nije bilo drugačije moguće. I tako će na jesen najuzornija demokracija — »vlada naroda« — izručiti francuski narod američkoj i franceskoj ili bolje rekuć internacijonalnoj plutokraciji u jaram i gulenje.

Ovo nije navedeno kao jedini dokaz za naše izvode, već samo kao primjer, da čitatelj vidi, što upućeni i kompetentni svjedoci mjestimice govore. Inače bi se cijele knjižurine dokaza mogle navesti za ovo: U najvećim i najnaprednijim »demokratskim« zemljama nema vlade naroda, pa prema tomu niti istinske demokracije, već u tim zemljama vladaju parlamentarne većine, koje ne vrše i ne oživotvoruju volju naroda, nego volju maloga ali silnoga kolektivnog individualiteta, plutokracije i s njom povezane slobodne zidarije, od

Digitized by Google

kojih su oba intenacijonalno organizirana, što »vladu naroda« još više isključuje. A ta internacijonalna oligarhija, u sebi zatvorena (geschlossen) poput one u staroj Veneciji, kako svjedoči Rathenau, »vlada« i »provodi diktaturu« terorom, nasiljem i varkom, »zagospodovavši nad demokracijom«, kako svjedoči Chastonet. A zar inako, drugačije, vlada fašizam i boljševizam?

Tko ima zdrave oči za opažanje i tko sebi može horizont proširiti pogledima Lord Bryce-ove spomenute knjige, »Der Niedergang der Parlamente« i »Die Pathologie der Parlamente«, mora uvidjeti, da je parlamenat, barem u dosadanjem ustrojstvu sa svemoćnošću parlamentarne većine, prestao biti (ako je to uopće kada bio) vjernim kazalom i provadjalom (instrumentom) volje naroda. On to nije niti obzirom na većinu, a pogotovo ne obzirom na cjelinu društva ili naroda.

Današnja pseudo-demokracija je antipod apsolutističke policajne države. U ovoj potonjoj bio je autoritet slobodan, a skupni individui skučeni i neslobodni, u modernoj »demokraciji« su skupni individui slobodni, a autoritet skučen pod najjači skupni individuum. Negdje u sredini izmedju ova dva antipoda mora se nalaziti prava demokracija, pa će budući eksperimenti ići sigurno za tim, da dobre strane obiju antipoda kombinuje: uz slobodne skupne individue slobodan, o pojedinom skupnom individuu, pa bio koji ma kako moćan, još moćniji, neodvisni autoritet, jednako nedosežan svakomu pojedinomu skupnomu individuumu, a ipak podložan cijelomu narodu. — A to oživotvoriti je, eto ono, što mi mislimo, da bi imalo biti cilj i svrha fašizma ili i boljševizma.

Protiv pseudo-demokracije bilo je već dosta, i u negativnom smislu uspješnih, revolucija. Tako, osim u Italiji još u Španiji, Grčkoj, Poljskoj, Portugalu. Do sada su svi uspjeli, rekosmo, negativno t. j. uspjelo im je srušiti negdje vladu, a negdje i »demokraciju«, ali do danas još ni jednoj od tih revolucija nije uspjelo — barem do sada ne — stvoriti nešto mjesto pseudo-demokracije, što bi bilo bolje. U Španiji, Grčkoj i Portugalu, čini se, kao da uopće ne imaju nikakovih ideja i ne znadu što bi napravili. Nešto bolje stoji stvar u Poljskoj. Tu je očevidno nastojanje, da se podigne autoritet, a da se ne skuče skupni individualiteti. Maršal Pilsudski zdravim instinktom traži ono nešto pravo, ali što mu i spoznajno još ne lebdi jasno pred očima. »Podići« autoritet još ne znači pseudo-demokraciju pretvoriti u pravu demokraciju. Nego autoritet treba osloboditi, treba ga uzdići nad dohvat svakoga skupnoga individualiteta, a ipak ga podložiti cjelokupnomu narodu; skupnim individuima dati potpunu slobodu — ali ne vladu. Imlade li se ono prvo postići referendumom ili na koji drugi način; imade li se ovo pitanje pokušati odjeljenjem vlade od parlamenta, to nije na nama da pravimo nacrte. Mi samo analiziramo, pa ćemo tim putem proslijediti i obzirom na fašizam i boljševizam.

Digitized by Google

Dakle fašizam ili čak — horribile dictu et visu — boljševizam imali bi donijeti nešto b o l j e g a mjesto demokracije i njezine slobode?! Kako paradoksno to na prvi pogled izgleda! Ali, molimo, neka se izvoli čitatelj sjetiti na ono, što smo rekli, naime na misao, da bi boljševizam i fašizam kao neke proturevolucije protiv gradjanske (liberalne) revolucije i njezina produkta, pseudo-demokracije, morale donijeti nešto boljega t. j. mjesto pseudo-demokracije istinitu demokraciju, ako ne će da ih historija ožigoše kao suvišno, nepotrebno zlo, koje je u interesu čovječanstva moglo sasvim dobro izostati.

Mi ovime dakle samo opredjeljujemo, koji je »raison d'etre« njihov, koja je njihova zadaća. Kao što smo ustanovili, što je rezultat gradjanske revolucije (naime današnja demokracija), tako ustanovljujemo, što bi imao logičnim načinom biti rezultat boljševističke i fašističke renvolucije. A da li će te revolucije tu zadaću u istinu riješiti; da li će one takov rezultat stvoriti, to će tek budućnost pokazati. Što se boljševizma tiče, tu mi velimo, da teoretski postoji mogućnost, da se boljševistička Rusija razvije u pravu demokraciju. Ali sa praktičnoga gledišta promatrana stvar, ne pruža vjerojatnosti, da će se to u skoroj budućnosti dogoditi. Razloge vidjet ćemo malo niže.

B o l j š e v i z a m, čini se, da je poslije Lenjinove smrti zapeo na mrtvoj točki. Za Lenjina se nevjerojatnom energijom bacio u komunističko eksperimentiranje. Ali kada je ovaj vidio, da se tako ne da, jednakom je energijom zaokrenuo natrag i nastupio NEP-pravcem. I sada na tom mjestu stoji nekuda nepomično, neznajući i kolebajući, bili naprijed ili natrag. Jer imade medju boljševicima još takovih fanatika, koji iz iskustva ništa nisu naučili, pa bi htjeli još jednom natrag u komunizam. Na sreću, ovi su tako u manjini, da ne mogu uspjeti svojim zahtjevom. Misaoniji dio vodstva znade dakle iz iskustva, da natrag u komunizam ne može, ali se i naprijed, uvijek dalje na NEP putu nekuda pravo ne usudjuju, jer se boje, da ih taj put konačno vodi natrag — onamo, gdje su bili prije revolucije; dapače da na kraju toga puta stoji ono, proti čemu zapravo i jesu digli revoluciju: pseudo-demokracija i kapitalizam. Boljševici su sve kolektivne individue u Rusiji uništili — osim jednoga t. j. seljački stalež. Ovaj, kao što to leži u krvi svakoga individua, stoji na individualističkom principu, a boljševici po svojem gospodarskom programu na socijalnom principu. U Rusiji se je razvio dakle ovaj interesantni položaj i odnošaj: stvorila su se samo dva kolektivna individua. Od tih boljševici imadu u rukama političku vlast, autoritet i silu — i komunistički gospodarski program. A drugi individuum, seljačtvo imade individualistički gospodarski sustav i — gospodarsku vlast i silu u rukama. Boljševici, kao jedan kolektivni individuum, u posjedu vlasti, upotrebljuju istu kao i svi drugi skupni individui, kada ju dobe u ruku: egoistički i apsolutički, i nameću svoju volju i svoj program ostalim kolektivnim individuima. I doista boljševici su obračunali sa svim drugim kolektivnim indi-

Digitized by Google

viduima, ali se kod seljaštva »namjerila kosa na brus«. Sama pasivna rezistencija seljačkoga individua dostajala je, da suzbije pokus podjarmljenja. Od tada boljševici brižno nastoje, da seljački individuum ne osjeti kakovu neugodnost od njhove uporabe vlasti; oni se najbrižnije čuvaju, da ne izazovu seljački individuum u borbu za vlast, jer živo osjećaju, da bi u toj borbi podlegli. Oni su sretni, da se seljaštvo pasivno drži i da mu vlast ostane što dulje deveta briga. Predbježno se seljak brine samo za svoje gospodarstvo, a politička vlast mu je indiferentna tako dugo, dok ga ne izaziva. A izazvala bi ga najprije nespretnošću na gospodarskom području. Zato boljševici i uvedoše NEP-kurs, da dodju potrebama seljaka u susret. Ovaj hoće prodavati i kupovati i profit spravljati. On hoće imati dosta zemljišta, on hoće vlasteli oduzeto zemljište pridržati u svojem privatnom vlasništvu. On je mogao dobro razumjeti komunizam, dok su se vlastelinska imanja i zemlje dijelile i svojatale; ali svaki smisao za komunizam prestaje kod njega, kada se radi o njegovu. Tu je on skrajni individualist. To boljševici znadu, pa u to više ne diraju. Baš protivno. Oni seljaku dozivaju u pamet, kako ni bačuška car, ni duma, ni Kerenjskijeva revolucija nisu seljaku ništa osim obećanja donašali, dočim im je boljševička revolucija donijela pravo oslobodjenje i zemljište; oni ih podsjećuju, kako su »bijeli generali« htjeli seljaku vlastelinsko oduzeti i vlastelinu vratiti, i da bi seljak bio opet izgubio zemljište, da nisu boljševici bili potukli »bjele generale« i tim seljaka po drugi put spasili. Seljak vidi, da je to zapravo istina, pa vjeruje i u daljnje: da bi naime seljak opet sve izgubio, ako bi kada došao car ili pobijedili ma kakvi protuboljševički generali. Mi to spominjemo kao znakove, koji pokazuju, da nije vjerojatno, da će boljševističkom gospodstvu »iz samoga ruskoga naroda« — a to je u ovaj čas samo seljaštvo — »kucnuti zadnji čas«. Jer sve kada bi se u seljačkom individuumu i porodila želja za vlašću — a takov sloj: bogatiji i prosvjetljeniji, mogao bi se mjesto prijašnje vlastele i medju seljaštvom stvoriti — i u tom slučaju ne mora doći do borbe. Boljševici bit će pripravni radije se sporazumjeti i dijeliti vlast, nego li ju u borbi sigurno izgubiti. Naravski moraju se boljševici održati na političkom području, — sve više koncesija praviti gospodarskom principu seljačkoga individua. A to je individualistički princip. To sve veće prodiranje seljačkoga individua na gospodarskom i političkom području moglo bi dovesti do jednake slobode obiju kolektivnih individua i do autoriteta, koji bi jednako stajao nad obadva individua. A to bi značilo u većoj ili manjoj mjeri — prava demokracija.

Teoretski nije dakle niti u boljševističkoj Rusiji isključena mogućnost razvoja do prave demokracije. I u tom slučaju nastala bi prava i ozbiljna »ruska pogibelj« europskoj pseudo-demokraciji. Sasvim drugačija pogibelj nego li je bila komunistička Rusija, pošto se ova pokazala još većom pokorom od same kapitalističke pseudo-demokracije. Samo, što s pravom tješi pseudo-

Digitized by Google

demokraciju, jest to, da je u praksi do toga još jako daleki put. Kraj tromosti, zaostalosti i indolencije, kraj pomanjkanja i poteškoće organiziranja i discipliniranja golemoga broja i golemoga prostora seljačkoga individua, ostat će malobrojni ali inteligentniji, dobro organizovani i disciplinirani boljševički individuum još dugo vodeći i vladajući faktor Rusije i u nutarnjoj i vanjskoj politici. Pa prema tomu ne će boljševistička Rusija, koliko je predvidivo, još dugo biti opasna kapitalističkoj pseudo-demokraciji. A to tim manje, što vodstvo boljševizma ne stoji baš u jako napetim odnošajima niti spram kapitalizma niti framasunstva. Prije obratno!

Uzimajući dakle za pretpostavku mirni, postepeni razvoj u Rusiji, može se zaključivati, da će još podugo potrajati, dok se u Rusiji razvije onakva demokracija najšire slobode kolektivnih individua uz najrešpektovaniji autoritet, koji bi djelovao na europsku demokraciju prema onoj: exempla trahunt. Prema tomu boljševistička bomba i lagum pod gradjevinu, što ju je sazidala liberalna (gradjanska) revolucija, pod demokraciju, uz svu zaglušnu detonaciju i oblake dima, nije toj gradjevini nanijela gotovo nikakove štete. A kad to nije učinila prigodom eksplozije, to se je još manje bojati, da će to učiniti kasnije samim tinjanjem preostaloga fitilja. Preostaje dakle kao fizički protivnik još fašistička revolucija i fašizam. Velimo fizički zato, jer još imade moralnih protivnika, iza kojih ne stoji fizička sila, a to su sve kršćanske konfesije. Ove nisu doduše protivne demokraciji kao takovoj, ali proti onomu, što se protiv njih iz ovoga tabora pocuzima. No ovo ne ulazi u našu raspravu o revolucijama, pa nam zato preostaje još, da ogledamo fašizam.

Fašistička revolucija politički je pobijedila u Italiji kao i boljševistička u Rusji ili gradjanska u svoje vrijeme u Francuskoj. Nu dočim je franceska revolucija rušila liberalno-demokratsko uredjenje cijeloga društva, države i gospodarstva — dakle oživotvorila svoj cijeli program, dotle boljševistička revolucija osim političke pobjede nije imala drugoga uspjeha. A fašistička revolucija još nije sasvim otkrila svoj program. Tako stoji u ovaj čas fašizam kao još neka barem djelomična nepoznanica. Do sada se je predstavio svijetu kao tako jaki kolektivni individuum, da je mogao silom prisvojiti vlast, te da ju upotrebljuje stojeć na individualističkom principu t. j. egoistički, pa prema tomu bezobzirno, apsolutistički. Koje ga još ideje osim nacijonalizma oduševljavaju, to još nije svestrano prikazano. A to mu donaša dvostruku štetu — radi bezobzirnosti, navale, a radi nepoznavanja temeljnih ideja i konačnih ciljeva, otklanjanje ili barem otešćavanje širenja. To netočno poznavanje fašizma omogućuje, da se danas svaka revolta, koja protuustavnim nasilnim sredstvom protjera vladajuće osobe ili stranke, a ne i sam sustav, naziva fašizmom. Dapače ide se u konfuziji dotle, da se već i svaka stranka ili čak privatne družbe, koje idu za tim, da svojim političkim protivnicima nasiljem ili batinom sole pamet, kite ime-

Digitized by Google

nom fašizma. U kratko: Svako političko nasilje hoće da se zaodjene u ruho jedne nove ideje, koju svijet još pravo ne pozna. A ipak valja sa ovom pojavom računati, te ju upoznati po čemu god se može. Ako ćemo da po vanjštini, po djelima zaključujemo na ideje, koje sadržaje, onda valja držati na oku: Fašizam nastoji, da granice Italije proširi i na kopnu i na moru, pa je prema tome imperijalističan. On silom talijanizira pripojene hrvatske, slovenske i njemačke podanike, pa je prema tomu hipernacijonalističan. On ugnjetava štampu, pa je dakle nasilan. Ali on je stvorio zakon o odnošaju radništva i poslodavaca na podlozi o b v e z a t n o g a sporazumjevanja, kojega rezultate u praksi sav industrijalni svijet sa velikim interesom očekuje. On je obećao novi izborni red, koji je osnovao na socijalno-ekonomskim kurijama, podijelivši izbornike na takove četiri kurije. Ali to su tek pojedine ideje, iz kojih se još ne može razabrati čitav sustav. Glavno je pitanje, kakov će fašizam dati državi ustav? Što će mjesto demokracije postaviti? Iz Mussolinijevih izjava i iz dnevnoga pisanja njegove brojne štampe nije teško razabrati, protiv čega je ustao fašizam. U mjesecu svibnju držao je Mussolini prigodom jedne svečanosti u Milanu govor, što ga je sva europska štampa kao nešto značajno i programatično zabilježila. Osobito ova izreka je svagdje potcrtana: »M i s m o n a č e l n o j e d n a n o v a p o j a v a u s v i j e t u. M i s m o s e o s o v i l i k a o ž i v i p r o t e s t p r o t i v d e m o k r a c i j e i p l u t o k r a c i j e, p r o t i v s l o b o d n o g a z i d a r s t v a, j e d n o m r i j e č i p r o t i v s v e g a, š t o o d n e u m r l i h i d e j a 1789. ž i v i . . .« Iz fašističkoga novinstva, iz fašističkih skupština i govora već samih malih, nepoznatih jer lokalnih fašističkih »veličina« može čovjek dobiti svaki poželjni komentar k svim Mussolinijevim izjavama. Prema tim govorima i pisanjima, demokracija je djelo slobodnoga zidarstva i orudje plutokracije za podjarmljivanje demokratskih država i naroda pod jaram diktature, lihvarenja i isisavanja kapitalizma, internacijonalne plutokracije. To je dakle jasno, da se fašizam diže protiv sadanje demokracije i njezinih protektora plutokracije i slobodnoga zidarstva. No to je samo jedna, i to negativna strana fašizma. Ali što misli postaviti fašizam na mjesto te demokracije; čime misle zamijeniti i nadomijestiti tu demokraciju? »Mi smo načelna opreka demokraciji« — veli Mussolini. Po našem mnijenju, to je — do sada — samoobmama Mussolinijeva. On se od demokratske, parlamentarne većine razlikuje samo u tom, da je on nasilnim načinom pribrao vlast u ruke, i da ju još bezobzirnije izrabljuje nego demokratske parlamentarne većine. Inače je on samo jedan kolektivni individualitet a ne cijeli narod — upravo tako kao i te demokratske parlamentarne većine, no stoji na individualnom principu baš tako kao i one; o n p o n i z u j e, d e g r a d i r a i svojemu individualnomu principu podvrgava i p o t č i n j a a u t o r i t e t upravo tako kao i te većine! Tu je možda samo volja, da fašizam bude načelna vjerouka prema pseudo-demokraciji, ali u stvari nije, barem ne do danas. Musso-

Digitized by Google

lini do sada nije još unio nikakovu, a kamo li kakovu načelnu korekturu dosadanje pseudo-demokracije. On do sada nije još odao tajnu; ako ju ima, onda ju bez razloga tako kruto krije; kako kani tu strukturu preinačiti, da bude načelno drugačija nego je ova pseudo-demokracija. Raison d'etre fašizma stoji u tomu, da pseudo-demokraciju, neistinitu »vladu naroda«, pretvori u pravu, istinitu vladu naroda. Centralni problem je dakle pitanje autoriteta, vlasti, vlade i njegova ili njezina oslobodjenja i smiještenja. Radi se o tome, da se autoritet — vlast — oslobodi iz ruku jednoga kolektivnoga individualiteta, zvanoga parlamentarna većina, i postavi nad svaki i najjači kolektivni individuum — dakle i nad fašizam. Naravski, da to ne ide, dok fašizam tu zadaću ne obavi. Ali poslje toga bi se morao i on kao i svaki drugi kolektivni indiviuum pokloniti autoritetu i vlasti »vladi cijeloga naroda«. — No vlast, vladu rastaviti od parlamenta još ne znači ugnjetavati, a pogotovo ne uništavati druge kolektivne individue, kao ni sam parlamenat. Onim časom, kada vlast, vlada postane nedohvativa svakoj političkoj stranci i »većini parlamenta«, prestat će bjesomučno hrvanje za vladu, strančarstvo i demagogija.

Ako fašizam ide za tim, da stvori pravu istinitu demokraciju, onda Mussolini imade potpuno pravo, kad veli: »Mi smo načelno sasvim nova pojava u svijetu«. Imao bi pravo zato, jer bi to bilo nešto novo, što historija još nije vidjela. U historiji još nije bilo vlasti, koja bi stojala nad svim kolektivnim (naravski i pojedinačnim) individuima, a u isti čas pod cijelim narodom, podvrgnuta cijelomu narodu. I zato se u svrhu konstrukcije prave demokracije, prave »vlade cijeloga naroda« ne smije tražiti u prošlosti kao ni u sadašnjosti kakov ma i približni uzorak, koji bi se mogao kopirati. Tu može biti govora o kombinaciji dobroga iz prošlosti i sadašnjosti, kako smo rekli, iz policajne i demokratske države, ali ne o kopiranju. Policajna država je skučila sve individualitete pod autoritet, koji nije poznavao nad sobom više nikakove zemaljske vlasti. Liberalizam je opet skučio taj autoritet pod većinu parlamenta iz straha, da se ne bi opet stvorio apsolutizam. U tu svrhu naumično, proračunano osiromašenje države (država ne treba domena ni ikakova vlastitoga imetka i dohotka) i potpuna ovisnost za svaki filir o parlamentu (subjektivno budgetno pravo.) Ali time u stvari nije stvorila bitnu promjenu, jer je mjesto apsolutizma jednoga pojedinačnoga individua stvorila apsolutizam jednoga kolektivnoga individua, kojega subjektivno budžetno pravo niti najmanje ne veže, jer je u rukama toga individua, koji ga ne će protiv sebe upotrijebiti. I zato i jest današnja demokracija jedna velika varka, što vješto opsjenjuje široke mase i kratkovidne intelektualce, prikazujući im faktični apsolutizam kao slobodu i volju i vladu naroda. Jer dok je jedna te ista stranka u isti čas i vlada i parlamenat i sama sebi kontrola (kao što je to parlamentarna većina), dotle je to faktično apsolutizam. Pa zato bi bio u bludnji onaj, koji bi mislio, da bi ono, što mi nazivamo pravom demokracijom ili oslabljenjem autoriteta,

Digitized by Google

vlasti, vlade ispod jednoga kolektivnoga individua (parlamentarne većine), odmah značilo baciti u vodu »sve velike stečevine velike revolucije«. Ne tako, pseudo-demokracija je odstranila doduše apsolutizam monarha, ali je mjesto njega postavila apsolutizam parlamentarne većine. Prava demokracija pako ima da odstrani svaki apsolutizam (bilo pojedinačnoga bilo kakova skupnoga individua), pa tako i onaj parlamentarne većine. A što se tiče pitanja: »kako?« — to je eto dužnost fašizma i Mussolinia, da na to pitanje nadje odgovor. Podje li mu za rukom naći sretan odgovor na to pitanje, tada će stvoriti svijetli primjer nasljedovanja svim zemljama. Ne nadje li taj odgovor, onda se je prihvatio zadaće, kojoj nije dorasao, pa će on i njegov fašizam ostati — ridiculus mus. Ono, što su do sada proveli Mussolini i Primo de Rivera, ne bi se moglo nazvati napretkom naprama liberalnoj pseudo-demokraciji, već prije recidivum u XVIII. stoljeće, u apsolutističku, policajnu državu. Oni su doduše izbavili autoritet i vladu iz ruku parlamentarne većine, ali su odmah uništili slobodu kolektivnim individuima i parlamenat. Oni su, rekao bi Nijemac, sa kupatilom bacili i dijete. Mussolinijev postupak izaziva dojam, kao da ne ima još ni teoretski izgradjenoga sustava. Jer poslije policajne apsolutističke države i poslije liberalne pseudo-demokracije, sama se od sebe namiče — kao dalji korak na putu usavršivanja — prava, istinita demokracija. A to stoji u tome, da se odstrani i popravi samo ono, što liberalnu demokraciju čini pseudo-demokracijom. U tu svrhu pako teško da je bilo potrebno reaktivirati onu jur u XVIII. stoljeću preživjelu policajnu državu u svim dimenzijama. Kada bi Mussolini već u teoriji imao izgradjen sustav, ne bi bez potrebe izazivao goleme zapreke i nepotrebna opasna neprijateljstva na sve strane. Ako je morao osloboditi autoritet i vlast iz ruku parlamentarne većine, nije zato trebao uništavati nepoćudne kolektivne individue, niti nasilno učiniti parlamenat fašističkim, niti izazivati nepotrebnu borbu sa golemim internacijonalnim potencijama: sa danas svemoćnom i svijet vladajućom internacijonalnom triplealliansom: internacijonalnom plutokracijom, internacijonalnim framasunstvom i židovskom internacijonalom. Sve te nepotrebne sporednosti u nutrašnjoj i vanjskoj politici Mussolinia dokumentiraju doduše njegovu upravo vratolomnu ličnu odvažnost, koja bi mogla upravo fascinirati, ali onoj stvari, onoj ideji, onomu eksperimentu, koji bi ne samo talijanski narod, već sav prosvijetljeni svijet pokušao dovesti na bolji, sretniji put vladanja ne samo upravo ništa ne koriste, nego upravo oteščavaju a i samu njegovu osobu ugrožavaju, kako to dokazuju opetovani atentati.

Sve ono političko »nasilje« i »protuzakonitost« (to pišemo pod navodnim znakovima, jer su to relativne vrednote), što je u istinu potrebno, da se pseudo-demokracija pretvori u istinitu demokraciju, u istinitu vladu cjelokupnoga naroda, ne bi ni s koje strane navuklo atentate na njegovu osobu. Ali atentate bi u budućnosti mogla izazvati svrsineshodna nasilja protiv onih institu-

Digitized by Google

cija, koje će i u budućnosti istinita demokracija trebati i štititi, kao n. pr. slobodu i sigurnost pojedinačnih i skupnih individua, pa osobito samoga parlamenta. Jer preko najneovisnijega i u najslobodnijim izborima izabranoga parlamenta saznavati će s jedne strane autoritet i vlast želje i volju naroda, a s druge strane narod će preko njega saznavati, kako vlast vrši želje i volju naroda. U neodvisnom parlamentu imati će neodvisnu, a od vlasti isključenoga parlamenta, neinteresovanu, pa prema tomu objektivnu kontrolu. Nema dakle volje ugnjetavati ili čak uništiti one institucije, koje će u budućnosti i istinita demokracija trebati i uspostaviti, ako i budu sada uništene. U ostalom to je stvar Mussolinia, k a k o, kojim načinom će ju provesti. Ali toliko stoji: Čim se je on digao protiv sadanje pseudo-demokracije, njegova čast zahtijeva, da mjesto pseudo-demokracije nešto drugo, nešto b o l j e stvori. A logika veli, da bi mjesto neistinite demokracije imala slijediti istinita demokracja.

Medjutim diktatori, koje je demokratsko more novinstva dosada stigmatiziralo kao neku kugu slobode i »velikih stečevina«, doživljuju neku rehabilitaciju, i još k tomu iz najstarije parlamentarne zemlje.

U bečkoj »N. Fr. Presse« od 18. rujna 1926. napisao je Filip S n o w d e n, bivši engleski financijalni ministar (u Mac Donaldovu kabinetu) članak pod naslovom »Die Diktaturepidemie«: »Notwendigkeit einer Reform des Parlamentarismus«. On gleda uzrok svedjer rastućemu broju diktatura u defektima parlamentarizma, pa tako u neku ruku ispričava, ako ne možda opravdava, tu pojavu. Snowden konstatira, da »nezadovoljstvo sa parlamentarizmom, koje je nedavno došlo u više zemalja do izražaja otstranjenjem po diktaturi, eksistira bez sumnje i u zemljama, gdje parlamentarne ustanove postoje već odavna«. Pod konac članka Snowden naglašuje i potcrtava (što ćemo i mi potcrtati): »Parlamenat Velike Britanije može služiti kao primjer za g o r u ć u p o t r e b u j e d n e t e m e l j i t e r e f o r m e d e m o k r a t s k o g a s i s t e m a v l a d e«. Interesantno je čuti, čime on to motivira: »Demokracija je sada pretežno zaokupljena ekonomskim problemima. O d p a r l a m e n t a s e z a h t i j e v a, d a s e b a v i i n d u s t r i j a l n i m o d n o š a j i m a i d a z a h v a t i u o d n o š a j e i z m e d j u p o s l o d a v a c a i r a d n i k a. Kraj onoga, što se je prije smatralo zadaćom vlade..., očekuje se još od parlamenta, da uredjuje uvjete rada, da smiruje štrajkove, da posvršava stanbeno pitanje, da kontrolira promet....« Zatim govori, kako ovo neprestano množenje rada na toliko preopterećuje parlamentarnu mašinu, da ova više ne može podnijeti tolikoga tereta. Ministri da postaju sluge trajno namještenih činovnika, a zastupnička kuća da zasjeda samo zato, da poslije površne debate, o kojoj članovi jedva što razumiju, zaključke vlade votiraju. »H o ć e l i p a r l a m e n t i d a i m a d u o p r a v d a n u s v r h u o p s t a n k a, tada se moraju m o d e r n i z i r a t i i nova mašinerija mora biti stvorena,

Digitized by Google

koja će današnjim zahtjevima odgovarati. Vlada i parlamenat moraju dobiti više slobode, da vremena i pozornosti posvete novomu zakonodavstvu i osnovama za novostvaranja (Wiederaufbauplänen). Treba provesti rastavu političkih i industrijalnih zadaća, u koju svrhu bi možda bilo potrebno stvoriti jednu podredjenu reprezentativnu korporaciju, možda na drugoj bazi osnovanu, koja bi rješavala pitanja trgovine i industrije«. Snowden zaključuje svoj članak sa uvjerenjem, da bi prestalo nezadovoljstvo protiv parlamenta i revolucije i diktature, kada bi se mašinerija parlamenta tako popravila, da bi djelotvornije radila. »Zadovoljavanje narodnih potreba isključilo bi tada svaku diktaturu.«

Mi smo iscrpivo donijeli glavne misli iz toga članka, jer je u više pogleda interesantan, akoprem je površan. Snowden je liječnik, koji se je prevario i u diagnozi i terapiji. Ali, koji opaža bolest i uvidja, da je već dozrela za operaciju. Što se je Snowden prevario u diagnozi, to mu se može lako oprostiti, jer se može lako razumjeti. On ima pred očima engleski parlamenat, najčestitiji, najvrjedniji, najpošteniji parlamenat na svijetu, kojim vladaju još one stare, dostojanstvene, puritanske tradicije, gentlemenstvo. I zato on misli, da demokraciju zaokupljaju samo ekonomski problemi, a politika da ju manje zanima, pa da zato ekonomsko-socijalno-trgovačke afere počimaju parlamenat više zabavljati, nego li je to prije bilo. Da se je Snowden ogledao po drugim demokracijama, koje nemaju engleskih tradicija i gentlemenstva, bio bi opazio, da je jedva ikada ikoja reprezentacija manje mislila na ekonomska a više na politička pitanja nego li demokracija. Demokraciju, i demokratski parlamentarizam upravo rastače politika i to politika najsitnijega kalibra, politika otimanja i natezanja za vlast. Ta to je prva, glavna i najveća politika; strančarstvo, i stranački interesi, stranačka politika, to je glavna sadržina moderne demokracije, moderne »vlade naroda«. Zanimivo je, što veli Snowden o engleskim ministrima (dakle vladi) i o zastupničkoj kući. Ministri da postaju »sluge stalno namješteni činovnika«, a zastupnička kuća da prihvaća prijedloge vlade, jer zastupnici obično ne razumiju stvari. Sjećamo se, da je i Lloyd George u jednom članku u »N. Fr. Pr.« isto na svoj duhoviti način rekao. Vara se svijet, ako misli, da je teško biti ministar, jer u svakom ministarstvu 99% posla obavljaju ti stalno namješteni, strukovno najbolje upućeni i iskusni činovnici, a 1% ministar, ali i od toga 1% otpada $^{9}/_{10}$ na činovnike! Naravski, da je ovo malo pretjerano, jer Lloyd George-i, Mac Donaldi itd. nisu ljudi, za koje vrijedi ona njemačka: »Mit Amt kommt Verstand«. Stalno namješteno činovništvo strukovno naobraženo u ministarstvima je upravo vitalna potreba moderne demokratske države, jer demokracija izbacuje ponajčešće »enciklopediste« sposobne jednako za sve resorte, ali ponajviše strukovnjake. Kakovu nakaradu bi napravili ovakvi enciklope-

Digitized by Google

disti iz uprave, kada ne bi bilo stalnoga strukovnoga činovništva. Pomislite si tipografa kao ministra zdravlja, apotekara kao ministra pošta.

Ali niti u samoj Engleskoj, gdje vladaju tako gentlemenske tradicije parlamentarizma kao nigdje na svijetu, ipak nije moguće spriječiti sve posljedice krive konstrukcije. I ondje je jedan te isti kolektivni individualitet u isti čas i vlada i parlamenat i kontrola (parlamentarna većina). Zar je čudo, ako taj kolektivni individuum pitanja i odluke nesimpatične, manje više odijozne naravi, voli rješavati na manje opasnom mjestu, forumu t. j. radije u parlamentu nego li u vladi. I zato Snowden površno posmatra stvar, kada misli, da je iznašanje štrajka, radničkoga spora sa poslodavcima radi nadnica, deložacija itd. posljedica prevelikoga zanimanja demokracije sa ekonomskim stvarima. On ne opaža, da je to posljedica činjenice, da je vladajuća stranka u isti čas i vlada i parlamenat, što joj omogućuje, da jedan teret, jedno pitanje prenese iz lijeve u desnu, iz desne u lijevu ruku. I zato je čisto konfuzna ideja, da se stvori još nekakov parlamenat na nekakvoj drugoj osnovi, koji bi omogućio, da se odijele trgovina i industrija od političkih pitanja, pa da bi se stvorila mogućnost, da stari parlamenat rješava politička, a njegov kolega ministar nasciturus ekonomska. Ideja i prijedlog, kako velimo, je konfuzan, ali instinkt nebulozni osjećaj je zdrav. Treba nešto dijeliti i odijeliti, to je istina, ali što? Treba učiniti, da ne bude vlada i parlamenat ista stranka ili kolektivni individualitet; treba odijeliti vladu od parlamenta! Treba vladu postaviti n a d sve individue, nad sve stranke, ali p o d cjelokupni narod. Samo ona vlada, koja stoji n a d svim individuima, koja nije ovisna o nijednom kolektivnom individuumu, već jedino o cijelom narodu, može i mora se postaviti na socijalni princip i podržavati ravnovjesje izmedju egoizma i altruizma (izmedju individualnoga i socijalnoga principa) medju svim individuima, dakle u cijelom društvu. A s druge strane samo onaj parlamenat, koji je u jednu ruku potpuno neodvisan od vlade, ali i gdje nijedna stranka ne može doći na vladu, može biti oslobodjen od strančarstva, demagogije i ličnoga štreberstva.

Pitanje pako, kako konstruirati efikasnu ovisnost vlade o cijelom narodu, a inače o nikome, da li putem referenduma ili inače kako; komu da pripadne pravo provociranja referenduma, da li kvalificiranoj većini parlamenta ili inače; položaj parlamenta itd. itd. to su sve pitanja, na koja imadu dati odgovor oni, koji su sebi postavili za zadaću, da mjesto pseudo-demokracije i »dekadentnoga« i »patološkoga« parlamentarizma, ili vlade parlamenta, pronadju i stvore nešto bolje.

* * *

Tako su nam eto prve dvije revolucije pokazale barem približno ono, što bi nam treća imala donijeti. A to je tim važnije, što se parlemntarna demokracija ukazuje već i u samoj Engleskoj, gdje je najstarije korijenje pružila i gdje se najde-

Digitized by Google

centnije na svijetu vrši, potrebnom reparature. Protiv te demokracije javila se je već na više mjesta revolucija i diktatura; ali niti jedna od tih ne može se smatrati onom pravom »trećom«: jer ili nisu imale uopće nikakova ili još niti teoretski izradjenoga sustava, koji bi imao stupiti na mjesto srušene demokracije. Još najozbilniji jest pokus Mussolinijev, pa i Pilsudskijev. Ali i njihov fragmentarni postupak čini dojam, kao da iza tih fragmenata ne stoji nikakov stalni sustav. Možda će oni još naknadno, ako nisu već do sada, takav sustav stvoriti, pa onda tim lakše i nemale vanjske zapreke svladati. Mi o ovim pitanjima nismo govorili, već smo se ograničili samo na promatranje nutarnje fizijološke strane problema, jer su te izvanje strane političke naravi, pa spadaju u praksu, a ne u teoriju. Ali za diktatore je i te kako važna teoretska strana problema, jer ako se revolucija i diktatura pokažu jednostavnim, praznim nasiljem bez idejne sadržine, onda izazovu razočaranje i nezadovoljstvo, te konačno novu revoluciju. I to će se opetovati, dok god se konačno ne pojavi jedna revolucija sa idejama, sa izgradjenim zdravim teoretskim čitavim sustavom. I tako svaki narod mora sam svoju demokraciju urediti, a vanjske i zajedničke stvari uredit će Pan-Europa, ali po mogućnosti sa Rusijom uključivo.

Dodatak.

Kojih četrnaest dana iza predaje mojega članka uredništvu ovoga glasila, obdržavao se u Beču kongres njemačkih socijologa. Na tom kongresu zauzela je rasprava i referiranje o demokraciji najviše vremena i pažnje. Držim, da će svakoga čitatelja, koji je pročitao moje razlaganje o demokraciji, zanimati, da čuje i »drugo zvono«. Izvještaje o tim raspravama donijela je bečka »Neue Freie Presse«. Ti izvještaji su žalibože vrlo kratki, jer su namijenjeni širim slojevima, a ne strukovnjacima. Ali ako uzmemo na um, da kod ovoga lista vlada hvalevrijedna praksa, da se izvještaji o predavanjima podastiru predavačima na uvid i odobrenje, tada možemo uzeti, da su u izvještajima prikazane barem glavne misli u vjernoj reprodukciji.

Dne 27. rujna su govorili o demokraciji: predsjednik austrijske republike dr. Hainisch i prof. sveučilišta u Kielu dr. Tönnies i dr. Dr. Hainisch je rekao slijedeće: U demokraciji nije glavna stvar pisani ustav, već demokratski orijentirani čovjek, bez čije konstantne suradnje zakon ostaje mrtvo slovo. Gradjanin mora uzdržavati ustav živim. Za uzor demokracije smatra on Švicarsku, gdje je ova forma vladavine (Staatsform) produkt jedne stare tradicije. Za glavnu pogibelj jedne demokracije ima se smatrati pritisak vanpolitičkih faktora, a onda protuslovlje izmedju zakonite, jurističke jednakosti i nejednakosti gospodarskih odnošaja, posjeda, dohotka i razdiobe dobara. Dužnost je vodja u demokratskoj državi, da mudrim mjerama stvaraju izjednačenje: odnošajima se

Digitized by Google

prilagodjivati i ublaživati poteškoće, koje momentanim dogadjajima nastaju. Pod konac govora dolazi predsjednik republike i na formu države, na problem »monarhija ili republika«. Po njegovu uvjerenju je to pitanje jur odlučeno, pa se povratak na stare odnošaje i državne forme mora smatrati isključenim, jer jedna tradicija, koja je jednom satrta, teško može opet oživjeti.

»N. Fr. Pr.« počima pak referat prof. Tönnies-a izvješćivati slijedećim uvodom: »Profesor Tönnies o bivstvu moderne demokracije. Prvo predavanje o glavnoj temi (potcrtao pisac.) ovogodišnjih raspravljanja, o bivstvu moderne demokracije (potcrtano u originalu.) držao je prof. Tönnies. On izjavljuje, da ne želi izricati kakov subjektivni sud o valjanosti ove ili one forme vladavine i države, nego samo istraživati izglede njihova uzdržanja, njihove gospodarske, političke i duševne uvjete, te iz njih izvesti posljetke, koji se mogu i protivnicima pričinjati prihvatljivima. Prema njegovoj vodećoj misli zaključuje ili usavršuje demokracija razvoj moderne države, ali ona to može jedino, ako država ostane trajno nadordinirana nad društvom (potcrtano u originalu.). Kod toga se radi poglavito o pitanju vlastništva. Hoće li država svoje funkcije vršiti, mora imati toliko realnoga kapitala, pridržati zemljišta i imanja, koliko joj je potrebno za ispunjavanje tih funkcija. Pa i razdioba svih dobara i dohotka se ima ravnati prema boljitku države. Vladajući princip je suverenitet naroda: vlada se imade tako neposredno (izravno), koliko je to ikada moguće, birati; ona je podvrgnuta kontroli jednoga stalnoga, isto tako jedinstveno izabranoga sudišta, koje ju može svrgnuti, ali je zato unutar tih granica po mogućnosti što samostalnija i financijalno neodvisna. Svakako ne može se ovaj sustav vladavine nazvati »parlamentarnim«, jer parlamentu pripada jedna druga uloga, savjetodavna uloga, i položaj predstavnika javnoga mnijenja naprama vladi jednoga »narodnoga vijeća«. Vlada je trajna, pa zato prelaz u neku aristokratsku uredbu nije nemoguć, ali zbog kontrole nije vjerojatan, premda ovomu sistemu demokracije manjka obilježje »rastava vlasti«. Prof. Tönnies raspravlja zatim podrobno o preduvjetima ovakova sistema, medju kojima je glavni visoki stupanj političke zrelosti naroda, te opširna i duboka reforma gospodarske podloge socijalnoga života.

Isti dan držao je drugi glavni referat »Die Demokratie« prof. državnoga prava na bečkom sveučilištu dr. Kelsen. Prema njegovoj definiciji je demokracija ona državna forma, gdje državnu volju stvaraju državi podloženi, gdje se dakle subjekt i objekt vlasti pokrivaju. Zatim navodi uske granice, koje su oživotvorenju ove ideje postavljene: kvalitet izbornika, manjkajući politički interes, potreba majoritet-principa, reprezentativni sustav; potreba, da se demokratski stvorena volja države t.j. zakon autokratskim načinom provodi. (Nije li ovdje bludnja obzirom na »demokratsko« stvaranje baš same

Digitized by Google

volje, zakona? Op. p.). I demokraciju treba nuždno birokraciju. I stvaranje opće volje nije moguće bez posredovanja stranaka. Zatim raspravlja o bivstvu demokratskoga vodstva u opreci naprama autokraciji, u kojoj vodja nije izrasao iz društva. Značajno je za demokraciju izmjenjivanje vodstva, uspinjanje do vodećega položaja, selekcija. Druga karakteristika je obvezanost tih vodja na generalne norme, koje se uvijek stvaraju po zastupnim tijelima nakon predradnje (priprave) po strankama. Majoritetprincip nije pri tome diktat, nego posljedak kompromisa medju strankama ili klasama. (Načelo je diktat, a kompromis je samo nužda, gdje ne može biti diktata. Op. p.). U toliko odgovara rezultat parlamentarnih vijećanja općenitoj volji. Pošto se pako može dogoditi, kako je to nedavno spomenuo i Oto Bauer (jedan od vodja austrijske socijaldemokracije. Op. p.), da u borbi klasa nastane stanje ravnovjesja sila, to je »formalna demokracija« i parlamentarizam pravi izražaj postojećega stanja u odnošaju snaga u današnjem, u dvije klase pocijepanom, društvu. Na nekrvavi način dade se razdor riješiti samo parlamentarnom demokracijom, koja možda nije ideal »jednakosti«, ali je realnost mira. — Predavanje Kelsenova bilo je, veli »N. Fr. Pr.«, »stürmisch akklamiert«.

O demokraciji je govorio u istoj sjednici i bivši kancelar i jedan od vodja austrijske socijaldemokracije dr. Renner. On ustanovljuje, da demokracija tečajem jednoga čovječjega vijeka još nije bila predmet jednoga učenjačkoga kongresa, ali je ipak demokracija u cijelom svijetu pobjedu izvojštila. Državna demokracija nije sve, još postoji i demokracija društva, kako ona vlada u Engleskoj. Stranka vodi borbu za narodnu volju, koja konkretno dolazi do izražaja u stranačkom programu. »Stajati nad strankama« je nešto specifično »intelektualističko«, nešto nedemokratsko. Majoritetprincip »matematički« shvaćati je nepravda. Ali to nije bitno. Odlučivanje većine nije moguće, u najmanju ruku, bez »tolerari posse« manjine. Parlamenat vodi uvijek računa o manjini. Demokracija našega vremena je kroz parlamentarizam faktično sredstvo za provedbu skupne volje. Ali tu postoji još i neka demokracija egzekutive. Ciljevi ovih demokracija mogu biti naravski različiti, ali tehnička metoda za upoznavanje političke volje naroda je jedina demokracija, pa je kao takova (t. j. tehnička metoda) savršena. (Odobravanje).

Iza toga razvila se je debata o tom predmetu. Prof. Nelson iz Göttingena traži zbog onih nedostataka demokracije, koje je već prof. Kelsen konstatirao, selekciju vodja putem odgoja po Platonovu uzoru. Prof. Maks Adler iz Beča živahno polemizuje protiv mnoge Kelsenove teze. On vidi bit demokracije manje u slobodi, nego u borbi za ravnopravnost, iz koje borbe je i demokracija sama historički proizašla. Kriza demokracije i parlamentarizma znači strah dosadanjih uživatelja demokracije,

Digitized by Google

da bi morali dijeliti vlast sa uzdižućim se klasama. Prof. Jahn iz Halle rešeta problem selekcije vodja i zagovara njezino preinačenje. Prof. Pribram (Beč-Genf) drži borbu za slobodu individua i za samoodgovornost svakoga pojedinca za najvažniju zadaću političke demokracije, kojoj je temeljna misao sloboda. — Prof. Salomon (Frankfurt) razumijeva pod demokracijom modernu, apsolutnu silo-državu (Machtstaat), kojoj pripada kraj slobode i jednakosti i privoljenje najveće većine. — Zaključnu riječ imali su glavni referenti profesori Tönnies i Kelsen. Prvi oštro ispoljava kao jezgru svojih teza, da je politička demokracija nerazdjeljiva od preuredjenja vlasništva i unapredjenja neposjedujućih klasa. Zaključna riječ prof. Kelsena bila je živahna teoretska disputacija sa prof. Adlerom, kojega demokracija još niti ne opstoji, dočim da je on (Kelsen) govorio o sadašnjosti.

Na prvi pogled se opaža, da je izvještaj u »Neue Freie Presse« tako zbit i kratak, da već kraći ne može biti. Iz ovakova izvještaja se ne može stvoriti potpuni a kamo li konačni sud ni o referatima ni o debati. Ja mislim, da nas ovako mršavi izvještaj niti ne ovlašćuje na stvaranje suda, nego tek na reproduciranje dojma. I zato primjedbe, koje ću na ovaj mršavi izvještaj nadovezati, ne smatram niti sam kakovim sudom, već samo dojmovima.

U daljem toku članka prikazuje autor na konkretnim slučajevima, kako je parlamenat zatajio upravo u najvažnijim momentima, kako se u sitnicama i strančarstvu gubi i kako bi sve palo u vodu po parlamentu, kada ne bi narod i autoritet (glava države) paralizovali pogrješke parlamenta. Držimo, da bi bila i debata i njezini rezultati na kongresu plodniji, da su se kongresisti malo dublje zamislili u ovaj članak. Još plodnija bi bila cijela rasprava o demokraciji, da su učesnici kongresa uzeli na oko ona važna pitanja, koja su manje više aktuelna zato, jer se teoretski svestrano i posvuda ventiliraju. A to su priključak Austrije i prednosti toga priključenja, te veća decentralizacija postojeće njemačke federacije. Velikom dijelu Nijemaca je Weimarski ustav odviše centralističan i velikopruski. Svaka čizma ne pristaje na svaku nogu, pa tako ni svaki ustav i svaka demokracija ne pristaje na svaku državu. Drugačije mora nuždno izgledati slika u nacijonalno, kulturno i historički jedinstvenoj državi, gdje je jedan nacijonalno jedinstveni narod subjekt suvereniteta, a drugačije opet u državi, gdje stvar stoji obratno. Kako rekosmo, sudeći po novinskim izvještajima, o svem tom nije se na spomenutom socijološkom kongresu niti govorilo — valjda zato, jer je kongres smatrao sve to »dnevnim političkim pitanjima« ili u kratko — politikom, gdje su mnijenja podijeljena i u Austriji i u Njemačkoj, pa i mediu samim učesnicima kongresa. Nema sumnje, da je i za učenjake najudobnija metoda ukloniti se »škakljivim« pitanjima. Ali zar nije i ta metoda i ta taktika takodjer neka politika? Zadaća je učenjaka i učenjačkih kongresa

Digitized by Google

probleme znanstveno, teoretski razbistriti bez obzira na politiku, a pogotovo bez obzira na strančarstvo. Ne postupa li znanost tako, onda je neminovna logička posljedica jedno od ovoga dvojega: ili znanost udari stranputicom tendencijoznosti, ili se ukloni znanstvenom istraživanju istine, napušta znanstveno, teoretsko istraživanje, bistrenje i rješavanje problema. U prvom slučaju imademo posla ne sa pravom znanošću, nego sa tendencijoznom »znanošću«, sa politikom pod vidom znanosti, sa pseudoznanošću ili sa švindlom pod vidom gentlemenstva, a u drugom slučaju imamo pred sobom neku resignaciju, zahirenje, zatajenje znanosti. Prema novinskim izvještajima sudeći, dobivamo dojam, da je na njem. sociološkom kongresu izbila ova potonja pojava na javu barem, u koliko se tiče rasprave o demokraciji. Opća kriza parlamentarizma, počam od najstarijeg engleskoga pa do najnovijega njemačkoga, morala je logičnom nuždom dovesti kongres na znanstveno istraživanje te općenite krize parlamentarizma i demokracije. Da je to istraživanje bilo provedeno temeljito i konsekventno, bilo bi se došlo do rezultata, da u krizi ne stoji načelo samo demokracije, ili vlade cijeloga naroda, nego pogrješne konstrukcije demokracije. Pošto najjača kriza i najveće diskreditovanje vlada upravo u t. zv. parlamentarizmu, dakle ondje, gdje je demokracija ili vlada cijeloga naroda smještena i koncentrirana jedino u parlamentu, moralo bi se dalje istraživati, nije li koncentriranje demokracije jedino u parlamentu i najpogrješnija konstrukcija ili konkretizacija demokracije? Dalji logički korak bi bio znanstveno istraživanje o tom, gdje bi se imalo drugdje smjestiti težište demokracije t. j. vlade cjelokupnoga naroda? Na to se logični odgovor nameće sam od sebe: kod cjelokupnoga naroda. Izravno ili neizravno? Pošto je parlamentarizam, koji se je pokazao pogrješkom, neizravno, posredno vladanje naroda, biti će ispravna demokracija valjda izravno, neposredno vladanje naroda. Do toga je rezultata došao prvi i referent prof. Tönnies. Dalje logično pitanje bi se nametnulo: kako, sredstvom kakovih institucija bi narod imao izravno vladu u svojim rukama, pod svojom vlašću? Vidjeli smo, da je prof. Tönnies kušao i na to pitanje dati odgovor. Ali taj odgovor ostao je tek njegovo subjektivno mnijenje, jer sam kongres kao što druga tako ni ovo pitanje nije temeljito i do kraja raspravio niti do kakova općega ili barem od većine kongresa priznatoga nazora došao. Na sva ova, demokraciju razjasnujuća pitanja mogao je kongres dati temeljito teoretski, znanstveno raspravljene odgovore. Ali on nije, sudeći po novinskim izvještajima, temeljito raspravio niti jedno od tih pitanja, pa naravski nije mogao doći do boljih i pozitivnijih rezultata.

Zaključak.

U prvomu dijelu našega članka proveli smo površnu makroskopsku analizu velikih pokreta, abstrahirajući od svih detaila i uzimajući te pokrete za akciju i volju cjelokupnoga društva, cje-

Digitized by Google

lokupnoga naroda. Za ishodište uzeli smo liberalni pokret gradjanskoga staleža protiv policajne apsolutističke države. Početak apsolutizma nadjosmo u primitivnim društvima, gdje je vladala golema pretežitost, gotovo samovlada socijalnoga principa. Makroskopskomu promatranju svi se apsolutizmi pričinjaju jednaki, pa se takovim promatranjem dolazi do rezultata, kao da svi apsolutizmi počivaju na hipertrofiji socijalnoga principa, kako se to vidi i na grafičkoj skici u predjašnjem broju ovoga glasila.

U drugom dijelu članka pošli smo za korak dalje: uzeli smo detaile pod lupu. Raščlanili smo društvo i istraživali pobliže izvore tih pokreta, pa smo našli, da oni nisu volja i akcija cijelokupnoga društva nego samo nekih pluralnih, kolektivnih individua. Činjenica je pako, da svi individui — ma kakovi oni bili — singularni ili pluralni, a ovi potonji opet bili homogeni ili heterogeni homogena parlamentarna većina ili blok-većina), dok imaju simultano egzekutivu, legislativu i kontrolu u svojoj ruci t. j. dok su ti individui u isto vrijeme i egzekutiva i legislativa i kontrola — vladaju apsolutistički, neograničeno. — Stupajući dalje tim putem dolazimo do spoznaje, da i hipertrofija individualnoga principa radja apsolutizam upravo kao i hipertrofija socijalnoga principa. Razlika je samo u tome, da je apsolutizam, proističući iz socijalnoga principa, nošen od cijeloga društva, a vršen samo od singularnoga individua, dočim je apsolutizam iz individualnoga principa nošen samo od jednoga dijela društva, a vršen po pluralnom individuumu. Prema tomu apsolutizmi boljševizma, fašizma i parlamentarizma su tri grane s jednoga stabla: hipertrofije individualizma. Apsolutizam policajne države i caristička Rusije opet dvije grane sa stabla hipertrofije socijanoga principa. Grafička skica pokazat će nam, kako mikroskopska analiza nadopunjuje i korigira sliku makroskopske analize.

Cijela rasprava počam od glavnih referata pa do zaključnih riječi, čini se, da stoji pod utjecajem b e č k o g a milieua. Beč je domena socijaldemokratske vladavine; u samoj sjednici prisustvuju i učestvuju vodje s o c i j a l i s t i č k e austrijske demokracije, spram kojih kao kućedomaćina i gosto-primaca valja imati obzira. Odatle i dosta demagoškoga tona, a odatle i pouka, kako svako mjesto nije podesno za svaki kongres. Nadalje u samoj debati, čini se, da se je kraj sve veleučenosti učesnika premlatilo i dosta prazne slame, potrošilo dosta riječi na posvemašnje sporednosti (selekciju i odgoj vodja). I o samoj biti demokracije palo je dosta praznih fraza. Čini se, da i medju veleučenom gospodom iznikne katkada govornik, koji ne govori, jer ima što reći, nego zato da novinstvo zabilježi njegovu prisutnost na kongresu i učestvovanje u debati. Inače je pala riječ i o krizi demokracije i parlamentarizma. Ali o ovoj tako važnoj pojavi, sudeći prema izvještaju, vrlo se je malo govorilo. A ipak u tako učenom društvu čovjek bi očekivao podrobniju diskusiju o tako znamenitoj pojavi. Spomenuo ju je prof. M. Adler. Ali kako?!

Digitized by Google

Kao u kakovoj socijalističkoj radničkoj izbornoj skupštini. Po njemu kriza demokracije i parlamentarizma znači strah buržoazije pred pogibelju, da bi morala dijeliti vlast sa proletarijatom. Strah bogataša pred tatima još ne znači kriza bogatstva. To nije logika. Kriza demokracije i parlamentarizma mora ipak negdje drugdje imati svoj izvor. Ta — može se reći — skoro općenita kriza dolazi odatle, što se sve više i općenitije manifestira činjenica, da sadanja demokracija nije prava demokracija, nego pseudo-demokracija, jer je njezina konstrukcija neispravna. Kriza ove demokracije i parlamentarizma ne znači krizu demokracije uopće, nego samo krizu ove današnje pseudo-demokracije.

Velika je šteta, što nam novinstvo nije donijelo nešto detailnije izvješće barem o onim dvim glavnim referatima profesora Kelsena i Tönniesa. Iz predležećega izvještaja dade se razabrati samo to, da je prof. Kelsen usporedjivao prednosti demokracije pred autokracijom, a zatim manjke demokracije. O samom parlamentu, čini se, da se u glavnom povoljno izrazuje. On ga smatra sretnim ventilom, koji sprečava krvavu eksploziju u današnjem društvu, podijeljenom u dva oprečna tabora: buržoazije i proletarijata. Iz izvještaja novina se ne razabira, da li je Kelsen iz onih, po njemu naznačenih, »uskih granica« izveo zaključak, da ova demokracija nije prava nego tek pseudo-demokracija. Čini se, da nije, jer ni poslije u debati nije bilo govora o tom. Nadalje izgleda, da nije govorio niti o krizi današnje demokracije i parlamentarizma. A to je i osjetljivi manjak u referatu, jer je ta kriza opća pojava u svim demokracijama, pa se o njoj već na sva usta i u novinstvu govori.

Jednako mršav je novinski izvještaj i o referatu prof. Tönniesa. Istom zaključivanjem a posteriori t, j. odatle, što on predlaže cijeli neki sustav reforme demokracije, može se zaključivati, da on sadanju demokraciju ne smatra pravom demokracijom, pravom vladom naroda. A u tom se slaže s našim stanovištem. Ali i u nacrtu reforme demokracije, slaže se Tönniesovo stanovište u temeljnim mislima s našim, samo što on istu ideju, drugim riječima izrazuje. Tako on veli, da država ima biti trajno nadordinirana nad društvom. Mi smo pak rekli, da vlast i autoritet cjelokupnoga društva, naroda, imade stajati nad svim (jednostavnim i kolektivnim) individuima. Druga je temeljna misao, da se vlada imade odijeliti od parlamenta. A što Tönnies parlamentu dodjeljuju savjetodavnu funkciju, a mi kontrolnu; što on vladu podvrgava nekomu sudištu, a mi izravno pod volju cjelokupnoga naroda, to su detaili u konstrukciji, u koje se mi nismo upuštali u ovoj raspravi, ali koji ništa ne mijenjaju na identičnosti temeljnih ideja.

Iz debate, koja se je na ove referate nadovezala — sudeći uvijek s rezervom obzirom na mršave novinske izvještaje — čini se, da se diskusija nije kretala oko temeljnih ideja i glavnih i

Digitized by Google

duboko zasjecajućih pojava, već su se više rešetala sporedna detailna pitanja. Tu su predležala dva opširna referata, od kojih jedan nabraja manjkavosti demokracije (mislimo Kelsenove »uske granice«). odakle bi se bila morala logičnim slijedom razviti diskusija o tom, da li je sadanja demokracija uopće demokracija t. j. prava vlada cjelokupnoga naroda? A Tönniesov referat, koji iznosi cijelu reformu demokracije, bi bio morao izazvati raspravu o pitanju, da li se zbilja težište demokracije imade smjestiti i usredotočiti u parlamentu, ili bi možda bilo podesnije, da se smjesti u vladi ili u samom narodu, ili da se kako svrsishodno porazdijeli na sve te faktore? O svem tom nam novinski izvještaji ništa ne spominju. I na taj način — tako se barem čini — ostala su i poslije ovoga kongresa najglavnija pitanja nerazbistrena. To upada tim više u oči, što se je već prije toga kongresa i u literaturi i u publicistici pretresalo upravo o tim najvažnijim pojavama u demokraciji i parlamentarizmu. Da ne duljimo, spomenut ćemo samo jedan izvrsni članak, koji je izašao u »N. Fr. Pr.« dva tjedna prije toga kongresa (t. j. 12. rujna 1926.), od profesora u Berlinu H e l l p a c h a pod naslovom »Krise der Parlamentarismus«, koji je morao kod onih, koji su se spremali na ovaj kongres, svratiti pozornost upravo na ta glavna pitanja i pobuditi ih na razmišljenje. Početak toga članka glasi doslovno: »Značilo bi glavu u pijesak sakrivati, značilo bi najopasnije, što je u politici moguće, činiti, kada bi se htjelo samoobmamnjivati, da se nije na d e m o k r a c i j u spustila neka vrst s v j e t s k e k r i z e. Očito se pojavlja najjače uzdrmanost povjerenja u demokratsku ideju i demokratske uredbe ondje, gdje upravo p a r l a m e n a t predstavlja zapravo vladu naroda. Iznimku čini do sada jedino Engleska valjda zato, što tamo parlamenat nije stvoren po demokraciji, nego je ova već našla parlamenat, pa ga je do sada samo nebitno trebala modificirati. U latinskim državama naprotiv je kredit parlamenta posvuda uništen ili se uništenju približio. Prigodom n j e m a č k o g a d r ž a v n o g p r e v r a t a 1918. se je našlo političara, koji su htjeli »zapadni« parlamentarizam naprosto u njemački ustav preuzeti. Bio je pravi božji blagoslov, da im se je suprotstavila jedna skupina znamenitih političkih mislilaca i praktičara pod duševnim vodstvom prof. M. Webera iz Heidelberga, te uzakonila e l e m e n t e d i r e k t n e d e m o k r a c i j e, koji u ustavima i javnom životu Švicarske i Sjedinjenih Država prevladjuju. Naročito su preuzeti: inicijativa i referendum, zahtjev naroda (Volksbegehren) i odluka naroda (Volksentscheid), pa je izbor državne glave oduzet parlamentu i prenešen na narod. Pri tom nije bilo nipošto namjere, da se parlamenat učini nemoćnim. Što više, art. 54. Weimarskoga ustava naredjuje, da državni kancelar i državni ministri moraju uživati povjerenje Reichstaga, te da svaki od njih m o r a odstupiti, ako mu Reichstag izričitim zaključkom uskrati povjerenje. Može se reći, da je njemački ustav jedan uzorni pokus pravednoga odmjerenja izmedju plebiscitarne, prezidijalne i parlamentarne vlasti (Macht).

Digitized by Google

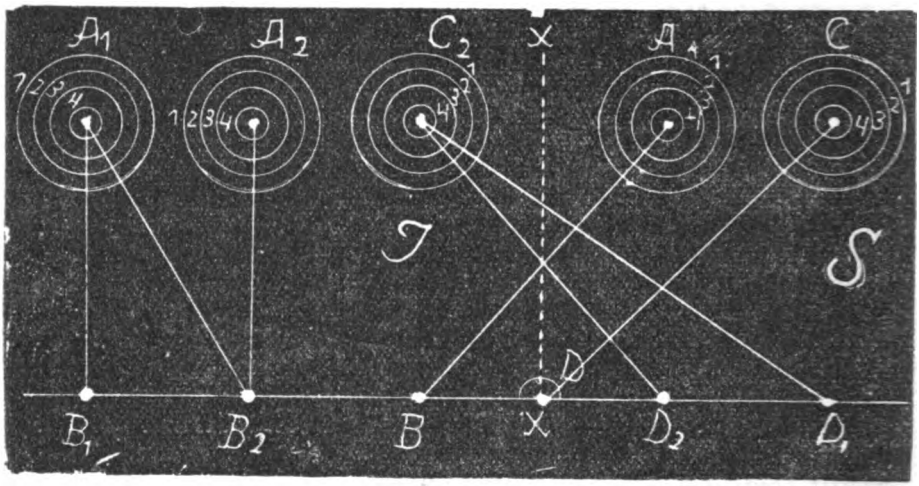

X-X : granica izmedju individualnoga i socijalnoga principa.

Apsolutizmi socijalnoga principa

A B = Policajna apsolutistička država.
Kolut 1. : singularni individuum (monarh.) sadržaje u sebi:
„ 2. : legislativu
„ 3. : kontrolu
„ 4. egzekutivu
B : Nar. gospodarstvo (novčano)
C D = Carististički apsolutizam,
1. : singularni individuum
2. } kao kod policajne države
3. }
4. }

Apsolutizmi iz individualnoga principa

A, B, = Pseudodemokracija
Kolut 1 : pluralni individ. (parlam. većina) sadržaje u sebi:
„ 2 : legislativu
„ 3 : kontrolu
„ 4 : egzekutivu
B^1 : Nar. gospodarstvo, liber. era
$A_1 B_2$ = Socijal. polit. kurs
$A_2 B_2$ = Fašistički apsolutizam
Kolut 1 : pluralni individuum (fašistička stranka)
„ 2 } kao gore
„ 3 }
„ 4 }
$C_2 D_1$ = Boljševistički apsolutizam
Kolut 1 plur. individ. (boljšev. stranka) sadržaje u sebi:
„ 2 } kao gore
„ 3 }
„ 4 }
D_1 : komunist. gospodarsivo (skrajni socij. princ.)
$C_2 D_2$ = NEP-kurs.

Digitized by Google

Kako se vidi, analiza detaila donosi nam teoretsko razjašnjenje i uvid u srodnosti i razlikosti cijele strukture regiminalnih sustava počam od policajne države do danas, do parlamentarne demokracije. Dapače i više. Historija poznaje svakojake sustave vlade, ali čini se, da prave demokracije, vlade cjelokupnoga naroda nije vidjela još ni do dana današnjega, već se uvijek pod raznim formama opetuju apsolutizmi singularnih i pluralnih individua. Julije Caesar nije oborio niti jednu instituciju iz »zlatnoga« doba rimske republike, već je samo ujedinio u svojoj ruci konzulat, tribunat i cenzorat — i postade apsolutni vladar. Na gornjoj grafičkoj skici vidimo, da od policajne države pa do današnje parlamentarne demokracije ostaje nepromijenjena kombinacija, konjunkcija, kompleks kompetencija N° 2, 3, 4, mijenja se jedino kolut N° 1 t. j. possessor te kombinacije kompetencija. Ali kitio se taj possessor ma kako popularnim oznakama kao »prvi sluga naroda« (kruti apsolutista Fridrik II. Veliki) ili kao »vlada i volja cjelokupnoga naroda« (n. pr. parlamentarna većina) uvijek je taj possessor apsolutista, dok u svojoj ruci drži sve kompetencije. Rastava i medjusobna neodvisnost ovih kompetencija te njihova izravna potčinjenost cjelokupnosti društva, naroda, vodi do prave demokracije, prave vlade cjelokupnoga naroda.

Danas se već na sva usta govori o krizi i diskreditiranju parlamentarizma. Razlozi se razno tumače; ali je sigurno, da je jedan od najvećih razloga o s j e ć a j, da je parlamentarna demokracija apsolutizam, koji postaje tim nesnosljiviji, čim se više osjeća, da stoji na individualističkom principu, i čim više služi egoizmu pluralnoga individua, koji taj apsolutizam vrši. Kada taj osjećaj postane i općom spoznajom, onda će nestati krize, ali s njim i parlamentarne pseudo-demokracije, te će nastupiti svrsishodnija konstrukcija prave demokracije.

Ispravak gruntovnice prigodom provedbe zadružnih dioba.

Priopčio H i n k o V e č, vlad. ravnatelj gruntovnica i revident tehničkih radnja.

Valjana gruntovna provedba zadružnih dioba od najveće je važnosti za naše seljačko pučanstvo. No ne može se svrsishodno provesti zadružna dioba, ako se podjedno ne uredi gruntovno stanje zadruge, koja se dijeli prema faktičnomu stanju za vrijeme diobe. Stoga je već u zakonu od 9. svibnja 1889. o zadrugama, u saveznoj mu noveli od 30. travnja 1902. i odnosnim provedbenim naredbama odredjeno, kako valja prigodom diobe ispraviti dotično u sklad dovesti zemljišno-posjedovno, vlastovno i teretno stanje u gruntovnici sa faktičnim stanjem za vrijeme raspisa za-

Digitized by Google

druge. Medjutim naročito u pogledu ispravka zemljišnoga posjeda zadruge nisu svim interesentima jasni dotični propisi tim manje, što ih je kompliciralo pitanje o taksama po novijim financijalnim odredbama, pa držimo za umjesno, da ih se na ovom mjestu razjasni.

Odredjivati ispravak gruntovnoga zemljišnoga vlasništva te ostalih stvarnih prava, ishodjenih na vlasništvo zadruge prigodom zadružne diobe, nadležni su bili od god. 1892. do zadružne novele od 30. travnja 1902. samo posebni izaslanici za provedbu potajnih zadružnih dioba, a iz netom citirane novele nadležni su za to isključivo samo zadružni povjerenici, dok sreskim poglavarima (prije kr. kotarskim oblastima) ova ovlast kod provadjanja zadružnih dioba nije dana, gledom na propise o sudačkoj vlasti i gruntovnoga reda.

Naredbom bivše hrvat. slav. dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i za pravosudje, od 27. srpnja 1892. br. 8957. (Zbor. br. 50) bili su ovlašćeni izaslanici za provedbu potajnih zadružnih dioba, da mogu preuzimati predradnje za gruntovni ispravak prigodom izvida oko sastavka zadružno-diobnoga lista, te su navedeni slučajevi, na koje se ti ispravci mogu odnositi. Zadružnom novelom od 30. travnja 1902. o nadopunjenju i promjeni nekih ustanova zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama pako prenaša se djelokrug prijašnjih izaslanika za provedbu potajnih zadružnih dioba na »zadružne povjerenike« sa proširenim djelokrugom na sve vrsti zadružnih dioba. Ovi povjerenici po § 6. al. 3. citirane zadružne novele imadu u svakom slučaju ispitati, da li se u gruntovnici upisani zemljišni posjed zadruge, koja se dijeli, slaže sa faktičnim stanjem u naravi, pa ako ustanove, da je gruntovni unos pogrješan, da imadu sastaviti zapisnik o ispravcima; dok se u §-u 11. banske naredbe od 23. svibnja 1902. br. 38747. o provedbi citirane novele upućuju zadružni povjerenici, kako imadu provesti ispravak pogrješaka, prigodom diobnoga postupka ustanovljenih u gruntovnom unosu, te da imadu glede dovedenja gruntovnoga stanja u sklad sa faktičnim stanjem primiti u zapisnik i molbe stranaka za uknjižbu sviju stvarnih prava, kao i za uknjižbu njihova brisanja, ako je to u savezu sa diobnim postupkom.

Prema tomu su ovlasti, dane zadružnim povjerenicima glede gruntovnoga ispravka po §-u 11. banske naredbe od 23. svibnja 1902. br. 38747. analogne ispravnomu postupku, propisanomu za povjerenike za sastavljanje gruntovnih uložaka (suca) u bivšem gradjanskom području zakonom od 16. rujna 1876. o sastavljanju gruntovnih uložaka (Zbor. br. 80) te § 11. provedbene mu vladine naredbe od 24. prosinca 1876. br. 5715. (Zbor br. 2—1877.), a u bivšem krajiškom području Hrvatske i Slavonije §-om 25. uzakonjene naredbe glavnoga zapovjedništva kao krajiške zemlj. upravne oblasti u Zagrebu od 5. lipnja 1879. br. 2087. (L. z. n. kom. VI.).

Digitized by Google

Postoje dakle glede dovedenja faktičnoga zemljišnoga posjeda zadruge u sklad sa gruntovnicom dva razna uredovanja zadružnih povjerenika i to:

a) ispravak pogrješaka u gruntovnim upisima u bivšem građjanskom području; prema neprijepornomu posjedu, koji je postajao za vrijeme, kada se je po općinama obavljala autentikacija zapisnika gruntovničkih, ili bar prije dana, kada je započeta krepost izroka, izdanoga u smislu § 2. gruntovnoga reda, — te gruntovnih listova u bivšem krajiškom području Hrvatske i Slavonije, uz privolu gruntovnoga vlasnika ili njegova zakonitoga zastupnika uz vanrednu ovlast zadružnomu povjereniku, da u slučaju, gdje posjednik traži ispravak pogrješaka upisa opterećene čestice i besteretni prepis na svoje ime, presluša uknjiženoga vjerovnika, da li privoljuje na besteretni ispravak ili otpis, — i ako uknjiženi vjerovnik ne privoli, da se može otpis obaviti dati prenosom tereta kao uzgrednu hipoteku (što je potonje redovitim putem nemoguće mimo privole hipotekarnoga vjerovnika).

b) uredjenje gruntovnoga stanja zemljišnoga posjeda zadruge, koja se dijeli prema promjenama, nastalim poslije izroka (§ 2. grunt. reda) do provadjanja zadružne diobe, uslijed medjutim sklopljenih a gruntovno ne provedenih pravnih poslova i akata.

Ispravke pod a) prima zadružni povjerenik u zapisnik prema obrascu G. k § 12. banske naredbe od 23. svibnja 1902. br. 38747., a takovi ispravci ne potpadaju pod takse, jer se obavljaju »ureda radi« i odnose na pogrješke, počinjene s uredovne strane; dok ispravke (bolje nadopunjenja) gruntovnoga stanja, pod b) primaju zadružni povjerenici u zapisnik prema obrascu N. k § 12. gore citirane banske naredbe od 23. svibnja 1902. br. 38747. na temelju izvornih, po njima — ako je potrebno — u propisani oblik dovedenih isprava (§§ 64., 81.—87. grunt. reda); pa budući da se odnosni pravni poslovi i dotični molbeni zapisnik tiču uredovanja po II. djelu gruntovnoga reda, potpadaju pod odredjene takse i pristojbe.

Još nešto o t. zv. bianco-mjenici.

I.

Priopćio dr. Albert Predoević, odvjetnik i pravni savjetnik Hrvatske eskomptne banke u Zagrebu.

U broju 9-tom ovogod. »Mjesečnika« bavi se gosp. dr. Passek pitanjem t. z. bianco-mjenice, te izrazuje želju, da se još tkogod tim pitanjem pozabavi.

Zapravo nije ispravan naziv »bianco-mjenica«, jer kako gosp. pisac ispravno kaže, o postojanju mjenice ne može se govoriti, dok ona ne ima svega onoga, što zakon traži za postanak mjenbene obveze. Ispravan je naziv »bianco-prihvat« jer u trgovačkom poslovanju iz razloga, koje ne treba naročito navesti,

Digitized by Google

služi jedino mjenični blanket, koji nosi barem potpis prihvatnika. § 6. mj. z. glasi: »Iz isprave, kojoj manjka bitna koja potrepština mjenbena, ne nastaje nikakova mjenbena obveza. Na takovu ispravu postavljene izjave ne imaju kreposti mjenbene.« Prema tomu bianco-prihvat ne ima obvezne mjenbene snage za nijedno lice, koje je na taj prihvat budi u kojem svojstvu stavilo svoj potpis. Pošto svi ovi potpisi mjenbeno obvezuju, kada se nalaze na mjenici, to će posjednik bianco-prihvata taj prihvat učiniti mjenicom t. j. providiti ga svim zakonitim potrepštinama mjenice. Mjenbeni zakon, doduše, ne pozna bianco-prihvate, pa ih stoga ni ne dozvoljuje, ali on niti ne odredjuje, da mjenični tekst mora biti ispunjen sa svim potrepštinama prije, nego stavi svoj potpis izdatnik ili prihvatnik, on niti ne odredjuje, kojim slijedom imadu svoje potpise staviti izdatnik i prihvatnik, nego odredjuje samo to, da isprava, kojoj se pridaje snaga mjenice, mora imati sve zakonske potrepštine. Kako, kada i po kome je mjenica tim potrepštinama providjena, prepušta zakon licima, koja su na mjenici interesirana. Zakon dakle pretpostavlja, da su se ova lica o svemu tome sporazumila. Jedino onda, ako je koje od ovih lica radilo protiv sporazuma, uzima zakon povrijedjeno lice u zaštitu, a to čini u §-u 93-ćem, u koliko to narav mjenice dopušta.

Posjednik bianco-prihvata ima po ovom papiru neka prava. Ne ima sumnje, da posjednik mjenice može mjenbeno-pravnim načinom, dakle naledjem, svoja prava iz bianco-prihvata na drugoga prenijeti. Novi primaoc bianco-prihvata imat će ista prava, koja je imao i prijašnji posjednik: o dospjetku potraživanja mjenicu ispuniti i utužiti. Prijašnje potraživanje prestaje, a mjenično nastaje. Prijašnje je potraživanje valuta za mjenicu. Ako novi primaoc bianco-prihvata ne ima potraživanje, za koje je prijašnjemu posjedniku uručen bianco-prihvat, onda bianco-prihvat neka ne ispuni i ne utuži, jer će mu se punim pravom prigovoriti, da za taj prihvat nije dao valutu. On ju pak može dati samo onda, ako mu je prijašnji posjednik osim naledjenoga bianco-prihvata ustupio i svoje potraživanje.

Ne slažem se dakle sa gosp. drom. Passekom, kada tvrdi, da posjednik bianco-prihvata ne smije vršiti nikakov mjenbeno-pravni čin, da dakle taj prihvat ne može ni prenijeti naledjom prije, nego što je ispunjen t. j. prije, nego što postane mjenica. Ako gosp. dr. Passek dozvoljuje mogućnost, da se mjenični blanket pravovaljano providi potpisom prihvatnika a dosljedno i izdatnika, ne bih znao razloga, zašto on — valjda obzirom na propis § 6. mj. z. — ne priznaje pravovaljanost naledje? U praksi se o tom ne dvoji, jer se bez ikakvih dvojba primaju bianco-prihvati sa naledjem, i to čim više ima naledjnika, tim bianco-prihvat više vrijedi. Ako pak gosp. dr. Passek misli, da posjednik nije vlastan bianco-prihvat naledjem na drugoga prenijeti, ispravno je to samo onda, ako bianco-prihvat sadrži zabranu po § 8. mj. z. Kada bi prenos bianco-prihvata putem naledje bio nevaljan, onda bi često puta posjednik-vjerovnik trpio imovinsku

Digitized by Google

štetu, jer mu ne bi bilo moguće ustupom prenijeti svoje vanmjenično potraživanje, koje ima spram lošega dužnika, radi kojega je baš i dobio dobru mjenicu. U tom je slučaju dakle mjenica sigurnost za loše potraživanje, pa ne ima nikakova razloga, da se sa potraživanjem ustupnika prenese i bianco-prihvat putem naledje (§ 308. t. z.)

Gosp. dr. Passek postavlja pitanje, može li se bianco-prihvat na drugoga prenijeti ustupom po § 16. mjenb. zakona? — Za odgovor na ovo pitanje, isto tako kao i kod pitanja prenosa bianco-mjenice naledjem, ne dolaze u obzir ustanove mjenbenoga zakona naročito §§ 6. i 16., jer mjenica još ne postoji. Nu ako mjenbene izjave na bianco-mjenici vrijede pod uvjetom, da će se taj prihvat pravovaljano ispuniti, vrijedit će pod istim uvjetom i ustup po § 16. mj. z., ali taj ustup ipak ne će biti sam po sebi podesan »da ustupovnik može mjenbenim putem izvesti svoje pravo proti prihvatniku i proti prednicima ustupitelja«, jer će mjenbeni ustupovnik morati dokazati, da je na njega prešlo i potraživanje ustupitelja i da je uslijed toga bio u mogućnosti, da je ovo potraživanje dao kao valutu za mjenicu, koju je ispunio. Kada bi se priznalo, da je ustupovnik po § 16. mj. z. ovlašten svoje potraživanje iz mjenice realizirati, a da se podjedno ne iskaže, da je na njega prešlo i vanmjenično potraživanje, onda bi za isti dug postojala dva potraživanja.

Ustupanje bianco-prihvata po § 16. mj. z. nije dakle protupravno, ali je izlišno, a jedini je efekt, da ustupovnik ne ima mjenbenoga prava protiv ustupitelja, dočim uslijed prenosa naledjem postaje mjenbeno obvezan, ali i tomu se može ukloniti, ako se posluži dozvolom po § 12. mj. z.

II.

Napisao Oskar **Weiszmayer**, predsjednik Jugoslavenske banke d. d.

Gosp. odvjetnik dr. Nikola P a s s e k nabacio je u svojem članku u br. 9. ovogod. »Mjesečnika« jedno dosta interesantno i za mjenbeni promet dosta važno pravno pitanje. Pita naime, da li se može žirom prenijeti na treću osobu i to sa učinkom ustanova § 16. mjenbenog zakona, bianco-mjenica, naime mjenica, u kojoj manjkaju nekoje ili sve bitne potrepštine, označene u § 3. mjenbenoga zakona. — Pisac članka dokazuje, da se to ne može činiti, budući da mjenica, u kojoj nema u zakonu označenih bitnih potrepština, uopće nije mjenica, te kada to nije, da se ne može ni mjenbenim žirom prenijeti na treću osobu već lih običnom cesijom.

Moje je mnijenje, da je mjenbeni žiro uz spomenute uvjete pravno moguć. Bianko je mjenica naime potpuna i pravovaljana mjenica, premda stanovita mjesta, koja spadaju medju bitne potrepštine mjenice, nisu ispunjena. U stvari je to, da te manjkajuće bitne potrepštine mjenice virtuelno opstoje, a samo faktično ne. Proizlazi to jasno iz § 93. mjenbenoga zakona. U smislu toga §-a uzima se, da je onaj, koji potpiše bianco-mjenicu opunomoćio svakoga imaoca mjenice, da ta bianco mjesta, u koliko se tiču bitnih potrepština mjenice, ispuni.

Pitanje bianco-mjenice uredjeno je zakonom samo kod nas, odnosno u **Madjarskoj** — hrvatsko-madjarski mjenbeni zakon, — u Austriji —

Digitized by Google

carska naredba od 6. listopada 1853., kao nadopunjenje zakona, — te napokon u Engleskoj i Sjedinjenim državama Amerike. Osobito jasno, svakako puno jasnije nego u našem zakonu, uredjuju tu stvar zakoni potonjih dviju zemalja, gdje se — § 20. odnosno § 33. — vrlo jasno ustanovljuje slijedeće: »Tamo, gdje je dan običan potpis na bianco-tiskanicu u svrhu, da se ista izmijeni u mjenicu, važi to kao prima facie ovlašćenje, da se ista ispuni kao potpuna mjenica. — U zemljama gdje stvar o bianco-mjenicama nije kodificirana, zauzima vrhovna judikatura danas isto stanovište, kao spomenuti zakoni. Najdulje je u tom pogledu kolebala judikatura Francuske i Italije.

Drugo je pitanje, kojemu posjedniku mjenice može mjenbeni obvezanik staviti prigovore radi protiv-ugovorno ispunjenih bianco mjesta. § 93. ustanovljuje, da se mjenbeni obvezanik u pogledu bianco-mjenice ne može služiti prigovorom protiv trećega posjednika mjenice, koji je istu dobrom vjerom stekao. Ali može dokazati svoju dobru vjeru mjenbeni posjednik, koji je stekao bianco-mjenicu ne u već potpuno ispunjenom obliku, nego u neispunjenom obliku, pa ako je on sam ispunio ta bianco mjesta protivno ovlaštenju, što ga je koji od mjenbenih prednika dobio od mjenbenoga obvezanika. Protiv takova posjednika mjenice dopustivi su dakle svi mjenbeni prigovori, koji su dopustivi protiv onoga posrednika, koji je neposredno dobio ovlast za ispunjenje bianco mjesta. — Tako glase vrhovne rješidbe u Ugarskoj na temelju istoga zakona kao i kod nas (koje?), koje su rješidbe u skladu sa vrhovnim rješidbama u drugim zemljama.

Ono, što u ovom slučaju treba da riješi u drugim zemljama vrhovna judikatura, riješeno je jasno i glasno u zakonima na snazi u Engleskoj i Sjedinjenim državama Amerike. — § 20. zadnja alineja engleskog zakona, koji je u potpunom suglasju sa amerikanskim zakonom — (§ 33.) — glasi: »Za slučaj, da je takova isprava nakon upotpunjenja prenešena na treće lice, bit će ona valjana i djelotvorna, te dotični posjednik može se koristiti svojim pravima isto onako, kao da je ova isprava bila ispunjena u suglasju sa zato danim ovlašćenjem«.

Iz toga slijedi a contrario, da se posjednik ne može služiti svojim pravom preko danoga ovlašćenja, ako je mjenica na njega prenešena in bianco. — Spomenute vrhovne judikature u potpunom su dakle suglasju s očitim odredbama amerikanskoga odnosno engleskoga mjenbenoga zakona.

O ovrsi tražbine proti drž. eraru.

Napisao dr. **D. N.** iz G.

Mnoge stranke, veći i manji vjerovnici, dolaze u položaj, da traže proti državnomu eraru kraljevine SHS ovrhu sudskom presudom pravomoćno dosudjene svoje tražbine. — Poznat je u javnosti i spor izmedju sudskih i upravnih vlasti, koji je nastao u jednom slučaju kod provadjanja takove ovrhe na blagajnu državnoga poreznoga ureda i koji je bio povodom raspisu ministarstva financija br. 5319/25. (otisnut u Financ. Vijesniku iz 1925. strana 168.). — Taj raspis poziva se na čl. 60—66. zakona o državnom računovodstvu, koji odredjuje način o doznačivanju privatno-pravnih tražbina proti državnom eraru.

Na istom temelju osniva se i vrhovna riješidba stola sedmorice od 28. svibnja 1926. br. 1287 otisnuta u 8-ome broju ovog »Mjesečnika« Prav. društva, koja odredjuje, da se privatno-pravni tražioci imadu obra-

Digitized by Google

titi molbom na »nadležne upravne vlasti« za isplatu svojih pravomoćno dosudjenih tražbina proti eraru, a ovrhu mogu tražiti tek onda, ako zahtjev ove molbe bude odbijen ili ostane neriješen po nadležnoj upravnoj vlasti. — Citirana vrhovna riješidba ne označuje, koja je to nadležna upravna vlast, a ne govori ni o vremenu, odnosno roku, do kojega privatni tražioc imade čekati na odbijanje ili još više na rješenje molbenoga zahtjeva, koje bi imalo uslijediti po »nadležnoj« upravnoj vlast.

Jasno je po tome, da se takovo namirenje i isplata može odgadjati — što no riječ — »ad Kalendas Graecas«, a da se privatni tražioc stavlja u posve nesiguran i neizvjestan položaj glede svoje tražbine. Radi pravne sigurnosti, a to tim više, što se ovo pitanje tiče državnog erara, valjalo je ipak ustanoviti neki rok za čekanje, u kojem bi imalo uslijediti rješenje, a da se uzmogne na taj način točno odrediti vrijeme, kada privatni tražioc može ovrhu tražiti.

Vrhovna rješidba involvira takovu mogućnost, kada i za slučaj onaj, ako po nadležnoj upravnoj vlasti izostane svako rješenje, povedenje ovršnoga postupka dozvoljuje.

Glede samoga roka doista nema točnoga propisa, jer je i sama vrhovna rješidba pitanje rješila oslonom na čl. 60.—66. zakona o državnom računovodstvu, koje ustanove su i glede samoga pitanja o traženju ovrhe nejasne, odnosno glede tražbina, koje su zadobile ovršni naslov; ali kada je najviše sudište već usvojilo i za ove tražbine po eraru tako liberalno tumačenje, onda je valjalo svakako rok opredijeliti makar i oslonom na državni budžet.

Što se tiče pitanja »nadležne upravne vlasti«, stvar takodjer nije posve jasna, jer se zastupstvo erara t. j. kr. ravnateljstvo erarnih pravnih poslova u Zagrebu redovno poziva na naredbu od 10. kolovoza 1925. D. A. br. 88.389 (min. financija generalna direkcija državnog računovodstva u Beogradu), po kojoj bi se valjalo obraćati molbom izravno na m i n i s t a r s t v o f i n a n c i j a kao na nadležnu upravnu vlast.

U raspisu ministarstva financija br. 5319/25. označuje se kao nadležna upravna vlast ona, koja imade izdavati naloge za isplatu privatnih potraživanja proti državi osnovanih na sudskim presudama, a to je generalna direkcija državnog pravobranioštva u Beogradu. Državno pravnobranioštvo označuje se kao redovni put, po kojem se dolazi do isplate, a pošto je navedena upravna vlast zastupstvo kr. državnog erara kraljevine SHS, to bi za područje sudova Hrvatske i Slavonije imala biti nadležna upravna vlast kr. ravnateljstvo erarnih pravnih poslova u Zagrebu, na koje bi se valjalo takovim molbama obraćati, da dalje postupa u pravcu isplate.

Ne upuštam se konačno u pitanje, da li se ovakove molbe za isplatu pravomoćno dosudjenih tražbina, za koje inače svaki tražioc proti dužniku može voditi ovrhu i naplatiti se za ovršni trošak, moraju još i taksirati po Tbr. 1. i 5. taksovnika.

O ovršivosti javnih isprava.

Priopćio **Ivo Stanoš**, javni bilježnik u Visu.

Svaka isprava, na temelju koje se može voditi ovrha, zove se ovršni naslov. Ovrha je postignuće zahtjeva sadržanoga u ovršnom naslovu prisilnim putem i baš putem suda i političke vlasti. Za ove postoje posebni propisi. Sve isprave nemaju gornje svojstvo, pa ih razni zakoni točnije opredjeljuju, e da ne bude zbrke. Zakon od 27 svibnja 1896. (l. d. z. br. 79) u § 1. navodi ove ovršne naslove:

Digitized by Google

1. pravomoćne presude, zaključke i odluke gradjanskih sudova izdane u parbenim poslovima; — 2. naloge na isplate u opombenom i mjeničnom postupku, te one u smislu § 19. zakona 12. srpnja 1872. (l. d. z. br. 112); — 3. naloge na isplate u smislu zakona 27. travnja 1873. (l. d. z. br. 67); — 4. sudbene otkaze; — 5. nagodbe, sklopljene pred gradjanskim ili kaznenim sudom; — 6. odredbe iz § 12. carske povelje od 9. kolovoza 1854. (l. d. z. br. 208); — 7. nagodbe i zaključke u stečajnom postupku; — 8. pravomoćne odluke kaznenih sudova glede parničnih troškova i privatno-pravnih zahtjeva; — 9. zaključke i odluke gradjanskih i kaznenih sudova glede globa; — 10. odluke administrativnih vlasti glede privatno-pravnih potraživanja; — 11. osude industrijalnih sudišta; — 12. odluke administrativnih vlasti ili drugih javnih organa, izdane u poslovima javnoga prava; — 13. naloge na isplate u smislu zakona 99. ožujka 1870. (l. d. z. br. 23); — 14. pravomoćne odluke administrativnih vlasti ili drugih javnih organa glede globa; — 15. nagodbe u smislu zakona od 21. rujna 1869. (l. d. z. br. 150) i dvorske odluke od 8. lipnja 1832. br. 2567; — 16. presude obraničkih sudova; — 17. **javno-bilježničke spise** (§ 3. zakona od 26. srpnja 1871. (l. d. z. br. 75); — 18. sudbene otkaze uz bilježničku ispravu ili uredovni zapisnik.

Zaustavit ću se na **javno-bilježničkim spisima** s nakanom, da prikažem njihovu pravu važnost. Prema § 3. javno-bilježničkoga pravilnika bilježnički su akti jednaki sudbenim nagodbama, ali pod ovim uvjetima: a) da ih je sastavio javni bilježnik u području onoga okružnoga suda, za koji je imenovan, bez obzira na boravište stranke, držeći se uputa, sadržanih u § 52., i forme označene u § 68. javno-bilježničkoga pravilnika; — b) da dugovanje u aktu glasi na odredjeni novac ili druge odredjene zamjenjive stvari — c) da je odredjen pravni naslov; — d) da je točno označena osoba dužnika i vjerovnika; — e) da je označeno vrijeme činjenja; — f) da je obvezani u aktu pristao na ovršivost.

Premda javni bilježnik nije vlast u pravom smislu riječi, ipak mu zakon daje pravo, da sastavlja javne isprave, koje su uz spomenute uvjete ovršni naslovi jednaki onim sastavljenim od redovitih vlasti, a to zato, jer je javni bilježnik od države javno ovjerovljen. Da je ovršiva bilježnička isprava dobra stvar za sebe i u internacijonalnom pravnom saobraćaju, o tome nema sumnje. Moglo bi mi se primijetiti: vestra sola res agitur. Nije tako! Ovršivost javno-bilježničkih isprava nije samo stvar javnobilježničkoga staleža, već svih pravnika, te osobito privrednih krugova. Velika je razlika izmedju ovršive javnobilježničke isprave i ostalih ovršnih naslova naznačenih u § 1. zakona od 27. svibnja (l. d. z. br. 79). Ovi zadnji su ili autoritativne isprave vlasti, ponajviše protiv volje dužnika (osude, zaključci, odluke, otkazi, nalozi i t. d.), ili su nastale uslijed izravne intervencije vlasti, kao na primjer nagodbe. Pri svim ovim dužnik ne radi potpuno slobodno, već pod nekim moralnim pritiskom. Kod javno-bilježničkih je isprava drukčije! Ovdje dužnik svojevoljno sudjeluje kao slobodni kontrahent. On priznaje obvezu, obvezuje se na isplatu, te bez ikoje sile pristaju na ovrhu, ako obvezu ne bi na vrijeme izvršio. Moglo bi se primijetiti, da i javni bilježnik ima neki utjecaj na izjavu stranaka, jer uredjuje kao neka vlast. Ovo se ne može obstiniti, jer je javni bilježnik samo posrednik, koji slobodnu volju stranaka stavlja u zakonitu formu. S druge strane javni bilježnik u vlastitom interesu ne će učiniti ono, što bi jednoj stranci moglo biti neugodno. Osim ovoga javni bilježnik mora strankama pravni posao protumačiti, upozoriti ih na sve posljedice i tek tada ispravu sastaviti. Bez dvojbe je ovrha teški

Digitized by Google

nasrtaj na slobodu dužnika, ali je puno manji, kada dužnik na nju svojevoljno pristane. Ovršiva javno-bilježnička isprava je posebno korisna i za pojedinoga kontrahenta. Vjerovnik odmah ima u ruci ovršni naslov, koji mu na dan isplate omogućuje ostvarenje njegova potraživanja, dok kod sudova to mora čekati na godine. Za dužnika je ova isprava vrlo jeftina, jer pristojbine javno-bilježničke nisu pretjerane, a za posao prišteđi dosta vremena i brige. Uz ovo ovršive javno-bilježničke isprave osujećuju parničenje, te time rasterećuju sudove. Ovršivost javnobilježničkih isprava bila je u uporabi već 8. i 9. stoljeća u Italiji, pa eto danas postoji na visokom stepenu u svim državama, koje imaju javno bilježništva. U ovršivosti isprava se odrazuje moć države, pa su stoga opravdano sudovi glavni ovršni organi. I ako su ovršive javno-bilježničke isprave važne za državu i pojedinca, to ipak postojeći propis § 8. javno-bilježničkoga pravilnika ima ograničeno polje. Ovršna javnobilježnička isprava nije ovršni naslov za izručenje jedne individualno označene stvari (§ 346. o. r.). U pokrajinama države SHS, gdje postoji javno bilježništvo, ovrhe se redovito provode na temelju ovršivih javnobilježničkih isprava, dok u ostalim pokrajinama, gdje nema javnoga bilježništva, provedenje zavisi o posebnim zakonima i uglavama reciprociteta. Tako sa Bosnom i Hercegovinom vrijedi raspis ministarstva pravde od 15. prosinca 1897. (l. d. z. br. 286). U pogledu inozemstva vrijede postojeći državni ugovori i odnosna zakonska odredjenja; tako sa Njemačkom raspis ministarstva pravde od 21. prosinca 1899. (l. d. z. br. 253) i od 19. listopada 1904. (l. d. z. br. 123); sa Italijom raspis ministarstva pravde od 10. prosinca 1897. (l. d. z. br. 228); sa Lichtenstein-om raspis ministarstva pravde od 10. prosinca 1897. (l. d. z. br. 289); sa Rumunjskom raspis ministarstva pravde od 30. prosinca 1897. (l. d. z. br. 309). Rusija, Švedska, Norveška, Nizozemska, Španjolska i Engleska ne priznaju naše ovršne naslove. Francuska vrhu naših ovršnih naslova vodi meritornu raspravu i konačno odlučuje o ovršivosti. Iz navedenoga se jasno razabira, da naši ovršni naslovi nalaze silnih poteškoća. Postoji naredjenje u državi SHS, da pokrajina pokrajini mora pružiti pravnu pomoć, ali i u ovome ne ide baš lako, jer su različiti zakoni u krepostl, pa prema tomu opet zapreke.

Da pravna sigurnost bude faktično osigurana barem u granicama države, potrebita je što skorija unifikacija zakona. U pogledu javno-bilježničkih isprava nije dovoljno poprimiti dosadašnji sadržaj § 3. javnobilježničkoga pravilnika od 25. srpnja 1871. (l. d. z. br. 75), već bi odnosni propis morao glasiti: »Sve javno-bilježničke isprave imaju ovršnu moć kao i sudbene presude, kada na to stranke izričito pristanu«. Ovim bi se potrebama javnosti učinila usluga, državi korist, a javnoga bilježnika oslobodilo od eventualnih zabluda, te obeskrijepila Baldusova izreka: »Inperitia notariorum destruit mundum!«

Pravosudje:

a) Gradjansko.

Kapitalizacija alimentacije za nezakonito dijete iz ostavinske mase pokojnoga oca toga djeteta nije dopustiva.

Riješenje stola sedmorice od 8. listopada 1926. br. 3284.
(Osuda bans. stola od 12. ožujka 1926. br. 1321.)

Kotarski sud I. u Z. izdaje u parnici dr. I. K. kao skrbnika mldb. I. T. iz Z., zastupanoga po odvjetniku dr. I. K. u Z. proti ostavini

Digitized by Google

pok. K. K. zastupanoga po očitovanim nasljednicima P. ud. K., J. K. udatoj D. iz Z., zastupanim po dr. L. Š., odvjetniku u Z., na platež alimentacije s. p. p. uslijed na tužbu de praes. 2. kolovoza 1922. br. 26512/gr. provedene usmene rasprave, dana 11. travnja 1924. obavljene usklade spisa te nakon toga provedenog očevida sa vještacima slijedeću osudu:

Tužena ostavina je dužna tužitelju naslovom alimentacije za mldb. I. T. platiti dospjele alimentacijone mjesečne obroke po 625 D. za vrijeme od 1. siječnja 1922. do 1. prosinca 1925. u ukupnom iznosu od 29.375 D. sa 6% kamati na svaki pojedini mjesečni dospjevajući obrok od 625 D. do isplate tekućina, zatim počam od 1. prosinca 1925. u buduće svakoga prvoga u mjesecu alimentacijoni iznos od 625 D sve dotle, dok se mldb. I. T. ne bude sam mogao uzdržavati; konačno imade nadoknaditi troškove ove parnice od 2272.50 D, sve u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe. — Odbija se naprotiv tužitelj sa zahtjevom, da je tužena dužna alimentaciju od izdanja ove osude pak do punodobiosti djeteta (31. svibnja 1941.) u kapitaliziranom obliku položiti u ruke sirotinjskoga povjereništva u Zagrebu.

Razlozi: Neprijeporno je, da je mldb. I. T. nezakoniti sin sada pok. K. K. Isti je umro 21. ožujka 1921. te se na njegovu ostavinu očitovaše temeljem oporuke majka mu P. K. i sestra J. D.

Ostavinska rasprava vodjena je kod ovoga suda. Osudom okružnoga sodišča u R. S. od 22. travnja 1922. sudjen je K. K. na platež alimentacije pro praeterito od 1. siječnja 1922. a za osnovu alimentacijonih iznosa uzeta je svota od 2500 kruna mjesečno. Tužitelj navadja, da alimentacija počam od 1. siječnja 1922. dalje nije plaćena pak stavlja zahtjev: 1. na platež zaostalih alimentacijonih obroka po 2500 kr. = 625 D počam od 1. siječnja 1922. pak do dana izrečenja osude; — 2. na kapitalizaciju iznosa iz ostavinske mase počam od dana izrečenja osude pak do 31. svibnja 1941., kojega će naime dana dijete punoljetno postati, — te predaju ove kapitalizirane alimentacije kao vlasništvo djeteta na upravu sirotinjskog povjerenstva.

Tužena prigovara preuranjenosti tužbe, jer uručba ostavine nije pravomoćna. Ovaj prigovor nije uvažen obzirom na § 811. o. g. z. Tuženi prigovara visini zahtjeva mjesečne alimentacije od 625 D, pozivajući se na rješenje kr. sodišća u B. od 10. svibnja 1923., koji sud je odredio za drugo nezakonito dijete pok. K. K. mldb. K. S. alimentaciju sa 400 D mjesečno. Niti ovaj prigovor nije uvažen, pošto se visina alimentacije ravna po imetku oca (§ 166. i 167. o. g. z.), čija je ostavina, što iz nabavljenog ostavinskoga spisa slijedi, vrlo solventna, zatim što je suglasnim iskazom dvojice vještaka zatraženi iznos od 625 D mjesečno primjerenim označen (§ 216. grpp.), konačno, što je taj iznos za vrijeme prije 1. siječnja 1922., dakle dok je dijete još manje bilo i manje trebalo, već plaćen prema citiranoj osudi okr. sodišća u R. S. Tužena prigovara konačno zahtjevu za kapitalizaciju iznosa od izdanja osude pak do punoljetnosti djeteta. Ovaj je prigovor uvažen.

Ostavinski spis je ogledbe radi nabavljen po § 144. gr. p. p. U ovom ostavinskom spisu izdana je uručbena isprava 29. svibnja 1922. br. 17.858 gt. Kapitalizacija alimentacije u suštini nije drugo nego zahtjev separationis bonorum, po § 812. o. g. z. Taj pak zahtjev stavljen je u tužbi, koja je kod suda primljena 2. kolovoza 1922. pod br. 26.512/gr. Separatio bonorum je moguće zatražiti uz ine zakonom propisane uvjete vremenski, samo dok još nije nasljedstvo prisudjeno. Nasljedstvo pok. K. prisudjeno je uručbenom ispravom od 29. svibnja 1922., zahtjev za se-

Digitized by Google

paraciju stavljen je u tužbi 2. kolovoza 1922., dakle nakon što je ostavi na nasljednicima uručena. Svakako je, dakle, taj zahtjev prekasno stavljen.

Proti ovoj uručbenici uložila je doduše F. S. pravni lijek, te je uručbenica po stolu sedmorice rješenjem od 2. svibnja 1924. br. 1293 konačno potvrdjena, no F. S. niti je nasljednica niti stranka u ostavinskom predmetu i njen pravni lijek za pravomoćnost uručbene isprave naprama očitovanim nasljednicima, koji se istom zadovoljiše, ne može djelovati i to tim više, što je po obim višim instancijama potvrdjena. Na podpunoj je dakle pravnoj snazi uručbena isprava od 29. svibnja 1922. br. 17.858 gr. Medjutim da je i ovaj zahtjev za separaciju i pravovremeno stavljen, teško bi mu bilo udovoljiti.

Separaciju bonorum može tražiti samo **vjerovnik nasljedstva**. Tužitelj pako ne može biti smatran vjerovnikom nasljedstva, jer njegova tražbina nije bila iskazana, tek utužena i nakon provedenja dokaza ovom osudom utvrdjena. Dapače niti osiguranje tražbine nije bilo moguće, jer visina potraživanja nije odredjena bila niti brojčano niti vremenski. Zahtjev naime, da se alimentacija kapitalizira do 31. svibnja 1941. tj. do punoljetnosti djeteta, je neosnovan, obzirom na § 141. o. g. z. Unaprijed je nemoguće odrediti vrijeme, kada će se dijete samo moći uzdržavati. Konačno i ako je po § 812. o. g. z. označena pogibao smiješanja zaostavštine sa imovinom nasljednika skroz subjektivna, to pogibao ipak ovdje ne postoji, jer se ostavinska masa sastoji isključivo iz nekretnina, a ove sačinjavaju stanovite kat. čestice grunt. tijela, pak ne postoji bojazan, da će svoje prijašnje svojstvo izgubiti i smješati se sa imovinom nasljednika. Ta pogibao ne postoji niti gledom na § 171. o. g. z., jer obveza alimentacije prelazi na nasljednika pok. K. bez obzira na imovinu, pak je i time isplata mjesečnih iznosa osigurana. Zahtjevom dakle za navedenu kapitalizaciju nema mjesta, te je takov prigovor tužene uvažen.

Ovaj je sud odredio isplatu alimentacije počam od 1. prosinca 1925. po 625 D pro futuro na neizvjesno vrijeme, dok se naime dijete ne bude samo moglo uzdržavati. Platež alimentacije od 1. siječnja 1922. pak do 1. prosinca 19925. fiksirana je iznosom. Tužitelj ne navadja doduše, da traži do 1. prosinca 1925. već do izdanja osude, no jer je ova osuda izdana u polovici mjeseca studenoga 1925., alimentacija se pako imade prema § 1418. o. g. z. platiti mjesečno unaprijed, to smatra sud, da je za cio studeni alimentacija već dospjela, te je odredjen rok za plaćanje iste u budućem sa 1. prosinca 1925.

Odredba pako na platež alimentacije pro futuro počam od 1. prosinca 1925. nije ništa drugo, nego djelomično udovoljenje zahtjeva za kapitalizaciju alimentacije. Tužitelj naime traži kapitalizaciju alimentacije do punodobnosti i položenje odgovarajućeg iznosa kod sirotinjskog povjerenstva, koje bi prirodno mjesečno alimentaciju isplaćivalo. U ovom većem zahtjevu sadržan je logično i manji zahtjev, da se naime ako alimentacija ne bude kapitalizirana, ista ipak isplaćuje mjesečno, naravno po onom, koji je po zakonu na isplatu obvezan, a to je ostavina dotično nasljednici. Po tom je zahtjevu tužitelja djelomično dano mjesta, a time se izbjeglo i eventualnoj novoj parnici, koju bi tužitelj morao dizati proti nasljednicima pok. K. K. na platež alimentacije počam od 1. prosinca 1925. dalje. — Troškovi presudjeni su po § 573. gr. p. p.

Banski stol osudom od 12. ožujka 1926. br. 1321 je potvrdio osudu prvoga suda iz ovih razloga: Žaobu ništovnu tužene ostavine K. K. u pomanjkanju ništovnih razloga §§ 339. i 342. grpp. valja zabaciti.

Digitized by Google

K. u pomanjkanju ništovnih razloga §§ 339. i 342. grpp. zabaciti. Tužitelj napada u svom prizivu prvomolbenu osudu u onom dielu, kojim je odbijen sa zahtjevom, da se dosudjeni alimentacijoni iznosi od dana ove osude do punodobnosti djeteta kapitaliziraju i na ruke sirotinjskoga povjerenstva u Z. polože. Pošto ostavina pok. K. K. ne ima gotovine, već se sastoji samo iz nekretnosti, to bi bilo moguće tomu zahtjevu udovoljiti samo tako, da se ova nekretna dobra putem javne ovršne dražbe prodadu. Za taj svoj zahtjev tužitelj ne ima nigdje uporišta u zakonu, pa je stoga u tom napadnutom dijelu niža osuda opravdana i na zakonu osnovana. — Tužena ostavina po svojim očitovanima nasljednicima napada prvomolbenu osudu samo radi previsoko dosudjenih alimentacijonih iznosa. Na uzdržavanje nezakonitoga djeteta po § 167. ogz. obvezan je nezakoniti otac. Visina alimentacije odredjuje se mnijenjem gospodarskih vještaka, i to prema staležu i položaju nezakonite matere i imovinskoga stanja nezakonitoga oca. Obzirom na potonje dvije okolnosti i suglasno mnijenja gospodarskih vještaka te na danas još uvijek postojeću skupoću, osobito u gradu Z., dosudjeni alimentacijoni iznos za stan, hranu i odijelo ne ukazuje se previsoko, već primjereno dosudjen. Preboju parbenoga troška ne ima mjesta u pomanjkanju uvjeta za to. — S tih razloga kao što i s temeljitih razloga prvomolbene osude valjalo je i prizive obiju stranaka otputiti i u pobijanom dijelu osudu prvoga suda potvrditi.

S t o l s e d m o r i c e osudom od 8. listopada 1926. br. 3284 zabacio je ništovnu žaobu tužene ostavine, a izvanredni previd otputio iz ovih razloga: Ništovna žaoba tužene ostavine K. K. mora se odbaciti, jer u postupku nižih sudova nije učinjena nijedna od ništavosti, predvidjenih u §-u 339. gr. p. p. Što se tiče same stvari, to suglasno osude nižih sudova nisu utemeljene ni na tumačenju ni na primjeni zakona očevidno pogrešnoj, niti na pretpostavci takovoj, koja bi bila u protuslovlju s jasnim sadržajem parbenih spisa, pa jer ne postoji nijedan od uslova §-a 335. gr. p. p., koji bi mogao opravdati izvanredni previd, to valja taj previd po propisu §-a 334. gr. p. p. otputiti, a po propisu §-a 537. gr. p. p. osuditi tuženu ostavinu K. K. da naknadi tužitelju trošak previdnoga protuizvedenja. Priopćio **Gjuro Herlinger,** sudac, Zagreb.

b) Kazneno.

Prilog tumačenju ustanove § 72. k. p.

1. Ustanova § 72. kp. predvidja jedino slučajeve, gdje je stranka »naredila« zastupnika.

2. Po toj se ustanovi može, ali »ne mora« izdati i dostaviti poziv zastupniku stranke, jer se taj poziv jednakom pravnom valjanosti može izdati te dostaviti i samoj stranci, ma da je ova naredila zastupnika.

3. Iz pojma mandata (§ 38. kp.) može se jedino izvesti dužnost suda »pripuštati« zastupnike privatnoga tužitelja na glavnu raspravu, ali nipošto ne dužnost suda »pozivati« iste na glavnu raspravu.

Rješenje sudb. stola u Zagrebu od 19. srpnja 1926. br. II.-570-25.

U kaznenoj stvari privatnoga tužitelja F. L., proti tuženikom J. H. i dr. radi prekršaja, označenoga u § 487. kz., bila je kod kot. suda u V. G. nekoliko puta odgodjena usmena rasprava, te je poziv za raspravu izdan i dostavljen svaki put zastupniku privatnoga tužitelja, dočim samoj stranci (t. j. privatnomu tužitelju) nije izdan ni dostavljen poziv za glavnu raspravu. Konačno je bila odredjena usmena rasprava na dan 22. rujna 1925., te je poziv za raspravu izdan i dostavljen samoj stranci (privatnomu tužitelju), dočim njezinu zastupniku nije izdan niti dostavljen poziv za raspravu.

Digitized by Google

Uslijed nepristupa priv. tužitelja odnosno njegova zastupnika na (glavnu) raspravu dne 22. rujna 1925. donio je prvomolbeni sud obustavni zaključak temeljem §§ 34. i 394. kp. Proti tomu zaključku suda je privatni tužitelj uložio pravodobno pritužbu, u kojoj izvodi, da je postupak suda protuzakonit i ništetan, jer da u smislu § 72. kp. poziv za usmenu raspravu nije izdan ni dostavljen njegovu naredjenomu zastupniku.

Povodom ove pritužbe donio je sudbeni stol kao prizivno sudište u Z. rješenje od 19. srpnja 1926. br. II 570-25., kako slijedi: vidiv, da je privatni tužitelj na usmenu raspravu pravodobno pozvan za dan 22. rujna 1925. u 8 sati do podne; — vidiv, da privatni tužitelj sam priznaje, da dotičnoga dana sudu pristupio nije; — vidiv, da po izričnoj ustanovi § 34. al. 3. kp., ako privatni tužitelj ne dodje u odredjen čas na usmenu raspravu, valja uzeti da odustaje od tužbe, te da presudni sud imade izreći zaključak u smislu § 394. kp., po kojem obustavlja daljnji kazneni postupak temeljem § 34. al. 3. kp.; — uvaživ, da se pomenuta zakonska predmnjeva odustaje od tužbe protudokazima oboriti ne može; — vidiv, da poziv za usmenu raspravu doduše nije izdan ni dostavljen naredjenomu zastupniku privatnoga tužitelja, ali da time nije počinjena protuzakonitost odnosno niština, jer ustanova § 72. al. 2. kp. jasno naredjuje, da se raspravna pozivnica za privatnoga tužitelja ima dostaviti i l i samoj stranci i l i njezinu naredjenomu zastupniku; a kako ta zakonska ustanova predvidja jedino slučajeve, gdje je stranka sebi naredila zastupnika — jer samo u tom slučaju može nastati pitanje, ima li se poziv dostaviti stranci ili njezinu naredjenomu zastupniku, te je samo za taj slučaj bilo nužno donijeti specijalnu ustanovu § 72. al. 2. kp. — jasno biva, da se prema citiranoj zakonskoj ustanovi zastupniku stranke m o ž e a l i n e m o r a dostaviti poziv, jer se taj poziv jednakom pravnom valjanosti može dostaviti i samoj stranci, ma da je ova naredila sebi zastupnika, što nedvoumno slijedi i iz autentičnog njemačkoga teksta § 72. al. 2. kp.: »entweder — oder«, kao i iz tumačenja judikature, koja zakonski tekst tumači sa terminom: »man kann ebensowohl als auch« (Manze: Entsch. IX. 3371); — a da je zakonodavac hotio protivno, tada bi zacijelo donio specijalnu ustanovu, analognu onoj u § 429. al. 4. kp., nu tada i tekstuacija ustanove § 72. al. 2. kp. ne bi glasila disjunctim nego in hypothesi (... a ako stranka ima zastupnika, tada se poziv ima ovome izdati i dostaviti); a jer se u ustanovama §§ 212. i 399. kp. nigdje ni ne spominje zastupnika privatnoga tužitelja, to se u savezu sa gornjim obrazloženjem iz pojma m a n d a t a (§ 38. kp.) može jedino izvoditi dužnost sudova, p r i p u š t a t i zastupnika na usmenu raspravu, ali nipošto ne dužnost suda p o z i v a t i i zastupnika privatnoga tužitelja na usmenu raspravu; — vidiv, da se prema razloženomu stanju stvari napadnuti zaključak ukazuje osnovanim na zakonu;

obnašao je pritužbu privatnoga tužitelja po § 413. kp. kao neosnovanu zabaciti te napadnuti obustavni zaključak u cijelosti potvrditi.

Priopćio sudb. vijećnik **Janko Gogolja** u Zagrebu.

c) Upravno.

Sudovi za stanove ne mogu se smatrati sudbenim već isključivo upravnim vlastima.

Riješidba stola sedmorice god. 1926.

(Odluka kot. suda u Z. od 7. prosinca 1925., rješidba banskog stola od 30. prosinca 1925.)

Digitized by Google

U parničnom predmetu tužiteljice protiv tuženih radi priznanja nezakonitosti rješenja višega suda za stanove spp, u kojem je kotarski sud odlukom od 7. prosinca 1925. odredio ročište za raspravu tužbe pr. 7. prosinca 1925. te obustavio do konačnoga rješenja parnice deložaciju odredjenu po redarstvenom ravnateljstvu na dan 7. prosinca 1925. — a

banski stol povodom utoka tuženika rješidbom od 30. prosinca 1925., uvaživ, da se po obrazloženju i zahtjevu tužbe tužiteljica smatra povredjenom u svom pravu rješenjem višega suda za stanove od 24. studenoga 1925. kao i rješenjem prvostepenoga suda za stanove od 1. studenoga 1925. kojim je izrečeno, da je ona pazakupac stana; — uvaživ, da je po propisu člana 20. zakona o stanovima od 15. svibnja 1925. raspoložba sa ispražnjenim stanovima u starim zgradama predana isključivo sudovima za stanove; — uvaživ, da su po čl. 27. cit. zakona nadležni za rješavanje u pitanju takovih stanova prvostepeni sudovi za stanove, koji rješavaju i sude u prvom stepenu te viši sudovi za stanove, koji rješavaju i sude u posljednjem stepenu; — uvaživ, da je u sporu o dodjeljenju stana viši sud za stanove donio rješenje od 24. studenoga 1925. u posljednjem stepenu i da je to rješenje izvršeno po čl. 71. cit. zakona; — uvaživ dakle, da se u konkretnom slučaju radi o rješenju nadležnoga suda za stanove a ne o odluci upravne oblasti u supornoj privatnoj tražidbi, koja se može pobijati redovitim putem pravde po čl. 11. zakona o vlasti sudačkoj od 28. veljače 1874.; — uvaživ, da tužiteljici ne pripada pravo, da po čl. 11. netom citiranoga zakona tužbom traži priznanje rješitaba sudova za stanove, donesenih po propisima zakona o stanovima od 15. svibnja 1925., nezakonitima i neopstojnima, pa da po tom ovaj predmet nije ni podvržen postupku gradjanskoga suda § 2. sl. a, grpp i §§ 1. i 47. sudov.; — uvaživ, da pobijana prvosudna odluka na zakonu osnovana nije, —

obnašao je povodom utoka tuženih napadnutu prvosudnu odluku preinačiti, tužbu tužiteljice pr. 17. prosinca 1925. po § 2. grpp sl. a. i §§ 1. i 47. sudovnika kao i sa daljnjim zahtjevom za obustavu ovrhe odredjene po redarstvenom ravnateljstvu otputiti i naložiti tužiteljici, da tuženima naknadi trošak pravnoga lijeka u iznosu od 490 D u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, —

stol sedmorice: vidiv, da se sudovi za stanove ni po svom ustrojstvu, ni po postavljanju članova istih i uporabi postupka pred njima (čl. 27.—74.) ne mogu smatrati po čl. 109. ustava sudbenim vlastima, već samo upravnim, kojima je privremeno iz javnih socijalnih razloga povjerena stanovita i ograničena funkcija sudskih vlasti, pa da stoga protv rješenja tih sudova uz uvjete predvidjene u čl. 11. zakona od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti imade mjesta redovitomu putu pravde, čim sam zakon o stanovima takov put pravde pred redovitim sudom izrično ne isključuje; — vidiv, da se u nazočnom slučaju ne radi u supornoj tražbini, privatnopravnom zahtjevu tužiteljice na prijeporni stan, o kojem bi imala po zakonu o stanovima odlučivati upravna oblast — sud za stanove, već o doznaci smrću stanara ispražnjenih stanova u staroj zgradi, koja po čl. 2. zakona od 15. svibnja 1925. nije izuzeta ispod ograničenja, a za doznaku takovih su po spomenutom zakonu isključivo nadležni sudovi za stanove; — vidiv, da stoga u nazočnom slučaju ne ima uvjeta za redoviti put pravde po čl. 11. zakona od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti, —

našao je ništovnu žalbu tužiteljice u pomanjkanju niština odbaciti.

Digitized by Google

a njezin previdni utok otputiti i potvrditi pobijanu rješidbu banskoga stola. Priopćio **N. N.**

O p. u r e d. Kao što je poznato, državni savjet postavio se na gledište, da je viši sud za stanove sud sui generis, a nikako ne upravna vlast, pa da je prema tome proti njegovim rješidbama isključena tužba na državni savjet. U bitnoj opreci ovome stoji gore razloženo gledište stola sedmorice u Zagrebu. Ono će biti od velike praktične važnosti za pravno područje Hrvatske i Slavonije, pa ako na ovome području stranke i ne će moći povući sve konzekvence sa toga gledišta (t. j. eventualne tužbe na državni savjet, ovaj bi ih sjegurno i dalje odbijao), ipak im ostaje mogućom upotreba barem jedne konzekvence, a to je tužba po čl. 11. ustava od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti.

Literatura.

Književna objava. Dvije korisne knjige. Odavna se osjećala potreba za jednim priručnikom na našem jeziku o porodičnom i nasljednom pravu muslimana i o postupku po ovom pravu. U namjeri, da se ta u ovom pravu postojeća praznina bar u nekoliko popuni, izradio sam na našem jeziku a po najzboljim arapskim i drugim izvorima: 1. Porodično i nasljedno pravo muslimana i 2. Šerijatsko sudski postupnik sa formularima. Sa izradbom ovih knjiga sam nastojao dati našemu islamskomu svijetu a i stručnjacima najpotrebnija, dosada u našoj pravnoj literaturi ne postojeća dva priručnika o najintimnijim pravima i dužnostima muslimana, koja ih u njihovom društvenom životu i saobraćaju svaki dan sretaju, a koja oni u ogromnom broju radi nepristupačnosti jezika, na kojem su ova pozitivna prava napisana, dosada nisu mogli pobliže upoznati.

Prva je knjiga podijeljena na ženidbeno, roditeljsko i rodbinsko, te tutorsko i staratelisko, testamentarno i nasljedno pravo i obuhvaća preko 200 stranica oktav formata, a druga je podijeljena na ustrojstvo i nadležnost šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini, na parbeni i izvanparbeni postupak sa potrebnim formularima i sačinjava 150 stranica istoga formata. Obje ove knjige dao sam štampati, pa će biti gotove do konca ove godine, a u pretplati prva stoji 60 D, a druga 40 D. Prijateljske islamske pravne institucije molim, da me u ovom poslu pretplatom pomognu i da pretplatu šalju na moju adresu. — H a f i z A. B u š a t l i ć, šerijatski sudac.

Svaštice.

Predstavnici odvjetnika iz čitave države su imali dne 11. i 12. listopada konferenciju u Beogradu, koja je bila dogovorena još na sastanku odvjetnika u Ljubljani prigodom II. Pravničkoga Kongresa. Od beogradskih kolega prisustvovali su konferenciji gg. Obrad Blagojević (koji je ujedno kao predsjednik Udruženja javnih pravozastupnika za Srbiju i Crnu Goru predsjedao konferenci), Ljubomir Stefanović, Aca Pavlović i R. Ćulić. Kolege iz Bosne i Hercegovine zastupao je predsjednik odvjetničke komore u Sarajevu dr. Srećko P e r i š i ć, kolege iz Slovenije predstavnici odvjetničke komore u Ljubljani dr. Ž i r o v n i k i dr. K a v č n i k, društvo odvjetnika u Zagrebu predsjednik dr. Ivo P o l i t e o, a odvjetnički odbor u Osijeku dr. K a i s e r (tajnik) i dr. F i š e r. Novosadska i splitska komora ispričaše svoju otsutnost. Najprije je predsjednik Blagojević razložio dosadanji rad pojedinih udruženja, a napose

Digitized by Google

beogradskoga, za uzakonjenje projekta zakona o odvjetnicima. Kao što je poznato, taj se projekt nalazi već pred zakonodavnim odborom, pa su jedino nutarnje političke prilike i spori rad parlamenta krivi, da projekt nije još uzakonjen. Kako je svako udruženje imalo o projektu kakovu primjedbu, a ne bi bilo oportuno, da inače načelno dobri projekt uslijed previše i sa raznih strana iznesenih prigovora bude eventualno i zabačen, nastojalo se, da se sva udruženja ograniče na minimum primjetaba i u ovome minimumu slože. Tome radu bio je posvećen čitav prvi dan konferencije. Uz uzornu harmoniju, koja je vladala medju prisutnima, postigla se napokon jednodušnost u sastavu jedinstvenih primjedaba projektu. Nastojat će se preko vlade i preko pojedinih poslanika, da te primjedbe budu uvažene. Dogovorene su i mjere, koje da pojedina udruženja imadu poduzeti — napose preko pojedinih političkih stranaka zastupanih u vladi i parlamentu, — da se uzakonjenje projekta o odvjetnicima pospješi. Učesnici konferencije posjetiše drugoga dana ministra predsjednika g. Uzunovića i zastupnika ministra pravde g. Simonovića. Od obiju, a napose od g. ministra predsjednika poniješe najbolji dojam i uvjerenje, da su i ovi članovi vlade — inače po zvanju takodjer odvjetnici — zauzeti za taj projekt. — Još se na konferenciji raspravljalo o tome, kako bi se, do obrazovanja saveza odvjetnika udesila jedinstvena reprezentacija staleža odnosno svih njegovih institucija iz čitave zemlje za one prilike (kao npr. ova u akciji za zakon o odvjetnicima), gdje je to potrebno. S tim u vezi je donesen ovaj zaključak: »U svrhu provedbe svega, što je potrebno, da današnja zakonska osnova o odvjetnicima postane zakonom, kao i u svrhu, da — do osnutka zajedničke organizacije odvjetnika — zastupa interese zajedničke svim odvjetnicima države, obrazuje se odbor, u koji ulaze ovi predstavnici organizacija, komora i odbora:

Obrad Blagojević, Ljubomir Stefanović i Aca Pavlović iz Beograda; dr. Danilo Majaron iz Ljubljane; dr. Srećko Perišić iz Sarajeva; dr. Ante Pinterović iz Osijeka; dr. Ivo Politeo iz Zagreba; dr. Stevan Adamović iz Novog Sada; dr. Pavao Perat iz Splita. — Članovi odbora iz Beograda sačinjavaju uži egzekutivni odbor, koji će izvršivati zaključke, donesene u prethodnom sporazumu sa spomenutim ostalim kolegama.

Nakon što se učesnici konferencije razidjoše, svaka je organizacija u svome djelokrugu započela odnosno nastavila akciju, zaključenu na konferenciji. Ako uspjeh izostane ili ako bude dao dulje na sebe čekati, nego što bi to bilo poželjno, ne će biti sigurno kriva nijedna organizacija, već naše političke prilike, koje bi se mogle pohvaliti dobrim novim zakonima tek onda, kada bi ovih bilo bar polovicu toliko, koliko je bilo i bit će vladinih kriza.

Pripremni nacrt za novi kazneni zakonik u Češkoslovačkoj republici i njegov postanak. Nesumnjivo uske su veze izmedju naše i češkoslovačke države. Zato tim više treba da pazimo i na to, kako se tamo izradjuju zakonici, koji imaju zadaću, da unificiraju dosada rascjepkano pravo. Jedan izmedju najvažnijih zakonika je kazneni. Mi imamo vladin projekat već u raspravi Narodne Skupštine, dok je češkoslovačko ministarstvo tek ovih dana priopćilo u javnosti — istom **pripremni nacrt za novi svoj kazneni zakonik**, koji još nije vladin nacrt... U istini radi se o dva nacrta: prvi se tiče zakona o zločinima i prestupcima (opći dio: §§ 1.—135., posebni dio: §§ 136.—342.), a drugi zakona o prekršajima (opći dio: §§ 1.—15., posebni dio: §§ 16.—67.). Priposlani su ovi nacrti i različitim pravnim stručnjacima sa izričnom primjedbom, da će eventualne pobude i prijedlozi biti primljeni sa radošću.

O sadržini kažemo za sada samo ovo: Kazneni zakonik važit će i

Digitized by Google

za vojnike, a ovima bit će namijenjen još naročiti zakon o specijalnim vojničkim deliktima. Nema u pripremnom nacrtu odredaba za mladjahna lica, ni za dohodarske prestupnike. Izuzeti su i zločini po trgovačkom zakoniku, koji važi u provincijama sa prijašnjim ugarskim zakonima. Na strani su pušteni i mnogi specijalni uzgredni zakoni.

Vrlo je zanimljivo za nas znati, a takodjer i poučno, kakov je bio postanak ovih pripremnih nacrta i kakovu ulogu igraju za buduće českoslovačko zakonodavstvo. Iz predgovora pripremnoga nacrta navodimo nekoliko važnijih momenata.

Oba pripremna nacrta (přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zakona přestupkovéchо«) nazvana su po svojem značaju kao r a d k o m i s i j e, na kojih sadržaj ministarstvo pravde u stvarnom pogledu ni najmanje nije utjecalo. Dne 14. srpnja 1920. sastala se je prvi put konferencija, u kojoj su saradjivali zastupnici ministarstva pravde i ministarstva za izjednačenja zakonodavstva i upravnu organizaciju, te zastupnici vrhovnih sudova, generalne prokurature, viših državnih odvjetništva, svih sveučilišta i odvjetniške komore u Pragu. Na toj konferenciji bila je izabrana uža komisija od 6 članova za reformu kaznenoga zakonika sa prof. dr. A. M i ř i č k o m kao pročelnikom. Ova se je komisija sastala ponajprije dva puta sa svrhom, da se dogovori o osnovnim pitanjima reforme. Poslije toga su bili razdijeljeni referati za opći dio kaznenoga zakonika medju pojedine članove komisije. Ovi referati služili su kao osnov vijećanjima, koja su se vršila šest puta, i to tri puta po tri i tri puta po četiri dana. U svibnju 1921. bio je gotov prvi pripremni nacrt općega dijela kaznenoga zakonika. Odmah su za tim bili podijeljeni referati za posebni dio, te su se obdržavala — i to opet na osnovu referata pojedinih članova komisije — vijećanja u toku godine 1922.—1925., svih zasjedanja bilo je 18, a trajala su pet puta po tri, dvanaest puta po četiri i jedan puta po pet dana. (Kod nas nije bilo točno izradjenog referata, a zasjedanja kaznenopravne sekcije stalnoga zakonodavnoga odbora ministarstva pravde su se protegnula na tjedan dana i čak još mnogo dulje). U srpnju 1925. god. su ove radnje bile u velikim potezima svršene, te se komisija povratila na reviziju općega dijela. Medjutim je rasposlalo ministarstvo pravde prvi pripremni nacrt svim centralnim državnim oblastima, sudovima, državnim odvjetništvima, svim pravnim i medicinskim fakultetima, generalnim oružničkim zapovjedništvima, odvjetniškim, javno-bilježničkim i liječničkim komorama, policijskim ravnateljstvima i ravnateljstvima svih kazniona. Isto tako dobili su prvi ovaj pripremni nacrt i mnogi ugledni domaći političari i inozemni pravnici. Ministarstvo pravde samo sakupljalo je gradivo kritičkoga sadržaja, koje je bilo objavljeno u stručnoj literaturi i dnevnim novinama. U predgovoru ima medju nabrojenim takovim mišljenjima pojedinih pravnika iz naše kraljevine samo članak pisca ovih redaka »Čehoslovački nacrt k splošnemu delu kazenskega zakonika v primeri z našim« (Slov. Pr. iz g. 1922. str. 144—161); drugih mišljenja, nažalost, nije bilo od strane jugoslavenskih stručnjaka. Predgovor se izrijekom pozivlje i na rasprave o prvom pripremnom nacrtu, koje su se vodile na prvom i drugom pravničkom kongresu u Pragu, odnosno u Brnu. Ovaj pripremni nacrt je bio predložen i naročitim komisijama uglednih pravnika iz Slovačke i Potkarpatske Rusije a napokon i referentima komisije za reformu općega gradjanskoga zakonika. Na ovoj zaista širokoj osnovi svršen je bio sav taj rad u lipnju 1925.; bili su napisani razlozi, koji tvore u češkom izvorniku čitavu knjigu od 215 strana velikoga četvrtinskog formata, a u autentičnom njemačkom prijevodu još više (278 strana — isto-

Digitized by Google

ga formata). Tek sada se je odlučilo ministarstvo pravde, da izda p r i p r e m n i n a c r t sa oznakom datuma »u oktobru 1925.«. A, kako već rekosmo, i ovi nacrti nisu proglašeni i definitivnim vladinim nacrtom. Sve ovo tek su — predradnje. Još će proteći mnogo vremena, a takodjer bit će još mnogo ozbiljnoga rada, da se dodje do nacrta, koji bi bio predložen parlamentu.

Pisac ovih redaka preporučio je u svojoj brošuri »Sadašnji položaj kaznenopravnoga zakonodavstva kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Ljubljana 1923., gl. osobito str. 35 i sl.) — i to na srpsko-hrvatskom jeziku, kako treba da se postupa, da dodjemo do ozbiljnoga projekta kaznenoga zakonika. I drugi pisci su pisali u tom pravcu, a sva ta uputstva slagala su se sasvim sa postupkom, koji je bio prihvaćen za Čehoslovačku republiku. Kraj svega toga izradila je tročlanska komisija (bez zastupnika slovenačkih kriminalista) projekat, priopćila ga javnosti na pregled, a da ga nije opremila ni sa — motivima. U Čehoslovačkoj je dana i inostranim stručnjacima mogućnost, da dadu svoje mišljenje o označenom projektu, a kod nas ni domaćim o definitivnom projektu. Ipak, vlada ga je takov, kakov je, predložila Narodnoj Skupštini. Ima li Narodna Skupština stručnjaka, koji mogu kontrolirati takov pravnički rad zbilja najviše teoretičke prirode? Postoje dobri razlozi, da preporučimo u dvanaestom satu modus procedendi za zakonodavni rad oko unifikacije zakona po uzoru čehoslovačke republike.

Dr. Metod D o l e n c, sveuč. prof. (Ljubljana).

Paneuropski kongres. — Od 3.—6. list. o. g. obdržavao se je u Beču paneurop. kongres, koji je svečano otvoren i zaključen. Na njemu je govorilo mnogo uvaženih političara i učenjaka. (P o l i t i s o Paneuropi i Savezu naroda«, W a t s o »Engleskoj i Paneuropi«, A l v a r e z o »Panamerici i Paneuropi«, G o l d s t e i n o »Paneuropi i miru«, M o r o c u t t i o »Paneuropi i problemu narodnih manjina«, C o u d e n h o v e - C a l e r g i o »Europskom duhu«, Emil L u d w i g o »Goethe-u kao Europejcu«, M a r c e l D u n a n o »Napoleonu kao Europejcu«, H i l l e r o »Problemu duševne aristokracije«; — N i t t i, L u k a c s, H u b e r m a n n, Kuenzer, Vilfan itd). — Donosimo u kratko samo nešto o tom kongresu. Velik interes je pobudila izjava belgij. delegata Le G a y - a. On je u ime belgij. vlade pozdravio paneurop. kongres te medju ostalim rekao, da je rad Belgije rad mira, premda je bila bojno polje u ratu; da ona nastoji oko gospodar. i politič. zbližen̄ja; da su vlada i narod upravili svoje oči na paneurop. kongres, koji zalog bolje budućnosti. — E m i l L u d w i g je izvodio, da je G o e t h e predvidjao »Paneuropu«, pa je zaključio sa Goetheovim citatom: »U času, kada se svuda radi o tome, da se stvori nova domovina, domovina je za nepristrana mislioca nigdje i svagdje.« Prof. M a r c e l D u n a n je istaknuo, kako je i N a p o l e o n na koncu života preporučio, da ne valja Europu svladavati oružjem u ruci, nego oružjem duha osvjedočavati, da se uzmogu sukobi riješiti i europ. zajednica stvoriti. Paneurop. kongres je jednoglasno usvojio političke smjernice, navedene na str. 352.—353. ovogod. »Mjesečnika«. — Grof C o u d e n h o v e - C a l e r g i, obnovitelj stare misli internacijonal. solidarnosti pod imenom »Paneuropa« kao prijeke potrebe sadašnjosti, zaključio je u glavnome: S ovim kongresom svršila se je prva etapa paneurop. pokreta — polaganje temeljnoga kamena. »Paneuropa« je postala danas odlučan faktor svjetske politike. »Paneuropa« postoji već u glavama u srcima milijuna ljudi, a skoro će postojati i na zemljovidu. Zatim je pročitao manifest, kojim se pozivlju svi europejci, svi ljudi dobre volje, da pomognu rad oko europ. ujedinjenja i uskrsnuća.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 11-12.
GOD. LII.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB 1926.
Studeni-Prosinac

Prikaz najglavnijih pitanja općega dijela naše i čehoslovačke osnove kaznenog zakona.

Piše dr. Josip Šilović, sveuč. profesor u m.

I. — Vremena snaga kaznenoga zakona po našoj i čehoslovačkoj osnovi.

Pred malo vremena dobio sam od čehslov. ministarstva pravde posredovanjem sveuč. profesora dr. A. Mirička, nacrt osnove kaznenoga zakona sa obrazloženjem, pak ću u »Mjesečniku« u kratko prikazati najglavnija pitanja općega dijela, kako ih rješava naša, a kako čehoslovačka osnova, i nakon toga istaći, koja ih po mome mišljenju bolje rješava. Ja mislim, da ne trebam ni istaći napose, da sam i kod prosudjivanja naše osnove objektivan, premda sam kod njenoga sastavka saradjivao, jer je ona djelo komisije, koje je nakon prispjelih mišljenja stručnjaka ponovno pregledano i ispravljeno i onda istom podneseno narodnoj skupštini.

Najprije hoću da progovorim o vremenoj snazi kaznenoga zakona, jer se držim zakonskoga reda obiju osnova.

Naša osnova kaže u § 1., da nitko ne može biti kažnjen za krivično djelo, za koje nije zakon, prije nego što je učinjeno, propisao, da će se i kako će se kazniti onaj, koji ga učini.

U § 2. se normira, da ako je po učinjenom krivičnom djelu izmijenjen kazneni zakon, onda se primjenjuje blaži zakon.

Mjere bezbjednosti se primjenjuju po novom zakonu, i ako se učinilac ne bi po njemu osudio na kaznu.

Tuj je u § 1. jasno uzakonjeno načelo »nullum crimen, nulla poena sine lege.«

U § 2. uzakonjena je iznimka od toga praviła, koju zahtijeva pravednost, jer bi bilo nepravedno kazniti krivca strože u vrijeme, kada je država svečano u zakonu izrekla, da je za uzdržavanje pravne sigurnosti dovoljna blaža kazna, samo za to, jer je djelo učinjeno za snage strožega zakona.

Čehoslovačka osnova kaže u § 1., da sud može izreći kaznu samo prema ustanovama zakona.

U § 2. odredjuje, da nitko ne može biti kažnjen radi djela,

Digitized by Google

koje ne bijaše sudski kažnjivo u vrijeme, kada je učinjeno, ili čija je kažnjivost ugasla, prije nego li je stao na snagu novi zakon.

U ostalom se prosudjuje djelo po zakonu, koji je na snazi za vrijeme osude. Ali sud ne može dosuditi veću kaznu slobode, nego li je najviša mjera kaznene stavke, štono ju je ustanovio zakon na snazi u vrijeme učinjenoga djela. Bijaše li po ovom zakonu djelo kažnjivo novčanom globom, ne smije se dosuditi druga kazna doli novčana.

Bijaše li prije snage novoga zakona već izrečena osuda prve molbe, vrijede ove odredbe samo onda, ako dodje do nove rješidbe o krivici.

§ 3. veli, da, ako je po novom zakonu nastupila promjena u ovlaštenju na tužbu, ne počima rok odredjen za podnesenje privatne tužbe ili prijedloga nego sa danom, kojega staje na snagu novi zakon.

Bijaše li u to vrijeme već postupak započet, imade se nastaviti samo onda, ako to zatraži u roku od tri mjeseca od dana, kada je stao na snagu novi zakon, onaj, koji je sada ovlašten na tužbu ili na prijedlog.

Bijaše li prije snage novoga zakona već izrečena osuda prve molbe, vrijede ove odredbe samo onda, ako dodje do nove rješidbe o krivici. U tom slučaju imade se podnijeti zahtjev, naveden u predjašnjoj alineji, u roku od četrnaest dana, računajući od dana, kojega je ovlaštenik o tome po sudu obaviješten.

Čitalac je već sigurno opazio bitnu razliku izmedju odredaba § 1. naše i čehoslovačke osnove. Dok se u našoj osnovi kaže, da se nitko ne može kazniti za krivično djelo, za koje nije zakon, prije nego li što je učinjeno, propisao, da će se i kako će se kazniti, kaže se u čehoslovačkoj osnovi, da sud može izreći kaznu samo prema ustanovama zakona. Dakle, po ovoj potonjoj odredbi može sud izreći kaznu i prema ustanovama novoga zakona, koji za vrijeme učinjena djela nije bio na snazi, već je istom kasnije donesen. To jasno proizlazi iz druge alineje § 2., koja izričito odredjuje, da se djelo prosudjuje po zakonu, koji je na snazi za vrijeme osude. Ako je dakle od vremena učinjena djela do vremena osude stao na snagu novi kazneni zakon, pa bio on i stroži, kaznit će se krivac po novom zakonu.

Ovom se odredbom razilazi češkoslovačka osnova i od vladajuće doktrine i od velike većine modernih zakona i osnova. Da vidimo njeno obrazloženje:

»Iz načela, izraženoga u § 1., slijedi, da nitko ne može biti kažnjen radi djela, koje nije u vrijeme, kada je učinjeno, bilo po postojećem zakonu sudski kažnjenim proglašeno. Protivna odredba vredjala bi pravnu sigurnost, koja traži, da svaki gradjanin znade, što smije da radi i što ne smije, i da se ne treba bojati nikakvih štetnih posljedica, ako se je prema ovome znanju ravnao. To vrijedi i za onaj slučaj, kada je kažnjivost djela ugasla prije, nego li stane na snagu novi zakon, ma da novi zakon ne poznaje taj razlog ugasnuća.

Digitized by Google

U ostalom odredjuje osnova, da sudac imade da prosudjuje djelo po zakonu, koji je na snazi za vrijeme osude. Time se je osnova, slijedeći primjer ruskoga zakona od god. 1903., unatoč podignutih prigovora protiv toga, odlučila za načelo natražne snage novoga zakona. Ovo je načelo dosljedna provedba glavne misli osnove, da imade kazneno pravo da dade uspješno srestvo za zaštitu društva protiv napadaja na njegova pravna dobra.

Zakonodavac mijenja kazneni zakon ili iz kriminalno-političkih ili iz idealnh razloga. Iz krminalno-političkih onda, kada stara odredba nije odgovarala svojo svrsi, jer ili radi svoje blagosti nije dovoljno zaštićivala protiv zločina, ili je obrnuto kaznenu zaštitu suvišno prenapela. Iz idealnih razloga za to, što način, na koji je stari zakon prosudjivao izvjesna kažnjiva djela, nije više u skladu sa ćudorednim uvjerenjem novoga vremena. Kada je zakon preinačen iz kriminalno-političkih razloga, bila bi izdaja na vlastitoj njegovoj svrsi, kad bi zakonodavac i dalje upotrebljavao sredstvo, za koje je uvjeren, da nije dostatno, samo zato, jer je djelo učinjeno za vrijeme snage staroga zakona. Ali ni onda, kada bijaše razlog promjeni idealan, ne može biti prijepora o tome, da valja novoj ideji pribaviti opću valjanost i da se zakopana ideja ne smije s nova oživiti ni onda, kada se je djelo učinilo za njenoga života. To vrijedi tim više, što zakon istom kasnije, a često znatno kasnije uzakonjuje ćudoredno uvjerenje, koje je u narodu već prije živilo, pak je prema tome u velikoj većini slučajeva, koji su se dogodili pod starim zakonom, opće ćudoredno stajalište u skladu sa stajalištem novoga zakona.

Ovi razlozi govore za to, da se prijašnji propisi ne upotrebljuju ni onda, kada su blaži. Navedeni razlozi, crpljeni iz uzroka i svrhe kaznenoga prava, svakako su jači nego umišljeno pravo učinioca na to, da ne bude strože kažnjen, nego li je odredjivao zakon, za čije je snage djelo učinio. Ovo stajalište je opravdano u civilnom pravu, gdje se moraju poštovati stečena prava; ali ne u kaznenom pravu, gdje nad pravom pojedinca stoji pravo društva na obranu njegove sigurnosti.

Neopravdana je bojazan, da bi se novo pravo moglo zlorabiti, osobito kada je isključena mogućnost, da se po novom zakonu kazne i ona djela, koja su po starom zakonu bila nekažnjeva. Ova je bojazan bila opravdana u vrijeme borbe protiv samovolje državne vlati, kada je i nastala zabrana natražne snage zakona; ali današnje prilike, gdje je sudačka neovisnost ustavom zajamčena i gdje je zakonodavna vlast postavljena potpuno u ruke naroda, posve su druge nego li bijahu onda.

Osim navedenih razloga valja kod ove osnove još uzeti u obzir, da bi iznimka u korist blažega zakona uzrokovala u praksi nepremostive neprilike, jer se s obzirom na stajalište, koje zauzima osnova u pitanju dobe kažnjivih djela i s obzirom na potpuno različiti sustav kazni vrlo često ne bi moglo ustanoviti, da li je blaži stari ili novi zakon. Mogućnost primjene mjera bez-

Digitized by Google

bjednosti, koje su tako važne za zaštitu društva, bila bi, ako već ne isključena, a ono barem dvojbena.

U dva smjera medjutim — bez obzira na to, što isključuje kažnjivost djela, koje prije nije bilo kažnjivo, i što priznaje da prestaje kažnjivost uslijed zastare — uvažava osnova stari zakon i time ublažava posljedice, do kojih bi mogla dovesti natražna snaga novoga zakona. U jednu ruku ograničuje kaznu slobode na taj način, da ne traje dulje, nego li je najviša mjera kaznene stavke, koju je odredio zakon, koji bijaše, na snazi za vrijeme učinjenoga djela, a u drugu ruku zabranjuje sucu, da dosudi drugu kazan za djelo, za koje je prijašnji zakon normirao samo novčanu globu.

Po mome čvrstome uvjerenju bolje su odredbe naše osnove nego li čehoslovačke. Evo zašto: Jedan je od glavnih preduvjeta lične slobode čovjeka, da unaprijed znade ne samo, što je po zakonu dozvoljeno a što je zabranjeno, nego i što ga čeka, ako prekrši kazneni zakon.

Od ovoga modernoga postulata lične slobode gradjana ne može da bude jači, dapače niti tako jak niti kriminalno-politički niti idealni razlog, radi kojega je stara odredba preinačena. Istina je, da je kaznenomu pravu svrha uspješna zaštita pravnih dobara i interesa. Istina je i to, da je zakon redovno preinačen radi toga, jer stari nije pružao dovoljne zaštite. Samo obrazloženje § 1. čehoslovačke osnove ističe, da pravna sigurnost traži, da svaki gradjanin treba da znade, što smije da radi i što ne smije i da se ne treba bojati nikakovih štetnih posljedica, ako se je prema ovom svom znanju ravnao.

Pravna sigurnost traži isto tako, da svaki gradjanin treba da znade, što ga čeka, ako povrijedi kazneni zakon, i da se ne treba bojati štetnijih posljedica, nego li su odredjene u zakonu, koji je na snazi za vrijeme djela. Ako se dozvoli mogućnost, da on može biti i strože kažnjen po novom zakonu, onda je pravna sigurnost uzdrmana, jer ga se kazni ne po zakonu, koji je povrijedio, nego po kasnijem, koji nije povrijedio, i to samo za to, jer je kasnije zakonodavac došao do uvjerenja, da taj zakon, koji je on povrijedio, nije dosta strog .

Nije po mojem mišljenju ispravna tvrdnja češkoslovačkoga obrazloženja, da je umišljeno pravo učiniteljevo, da ne bude strože kažnjen nego li je odredjivao zakon, za čije je snage učinio kažnjivo djelo.

To njegovo pravo nije umišljeno, nego je realno, pa je ispravno kazao profesor Liszt, da je kazneni zakon »magna carta« ne samo zločinčeva nego i svakoga gradjanina, jer mu unaprijed zajamčuje, da ga ne će steći veće zlo, nego li je u njemu normirano. Kada država zajamčuje u privatnom pravu stečena prava, gdje se radi samo o imovinskim dobrima, to ih tim više mora da zajamči u kaznenom pravu, gdje se radi o slobodi čovjeka.

Pozivanje na ustavom zajamčenu neodvisnost sudaca ne može da opravda ove odredbe, jer sudac mora da sudi po zakonu

Digitized by Google

i onda, kada se njegove ustanove ne slažu sa uvjerenjem suca; za njega vrijedi uvijek načelo: »dura lex, sed lex.«

Ne može je opravdati niti činjenica, da je danas zakonodavna vlast postavljena u ruke naroda, jer zakonodavnu vlast ni danas ne vrši narod sav nego njegovi poslanici u narodnoj skupštini. U skupštini pako odlučuje većina i iz nje proizašla vlada, koju većina svim silama drži i podupire. Većina parlamenta može za to, da sebe i vladu svoju što dulje uzdrži na vlasti, da donese zakon, koji niti ne traži pravna sigurnost građjana niti je u skladu sa pravnim uvjerenjem naroda, pak će ipak po takovu strožem zakonu biti sudjeni gradjani, koji nisu povrijedili taj nego prijašnji blaži zakon.

Ne smijemo nikada smetnuti s uma, da se dobar dio delikata ne počinja iz prezirnih motiva, već iz motiva često vrlo plemenitih a baš su ovi delikti oni, protv kojih se već po prirodi stvari bori žestoko svaka vlada i njezina većina, iz koje je proizašla, jer su napereni protiv njihove eksistencije.

I ovdje je samo prvi korak težak. Napustimo li mi jednom načelo, koje od dobi prosvjete do danas nepokolebivo stoji kao neodsvojiva garancija lične slobode, da stroži kazneni zakon ne djeluje natrag, brzo će se poći i za korak dalje i normirati, da novi zakon djeluje natrag i onda, kada djelo po starom zakonu nije bilo kažnjivo.

I onako se tu ne će raditi o mnogo slučajeva, jer će sudovi do onoga vremena, kad stupi na snagu novi zakon, posvršavati najveći broj za snage staroga zakona učinjenih delikata, a za neznatni broj slučajeva nije nikako vrijedno rušiti ovako važno načelo.

To se ne da opravdati niti s time, da će iznimka u korist blažega zakona uzrokovati u praksi nepremostive neprilike s obzirom na diobu kažnjivih djela i s obzirom na potpuno različiti sustav kazni po novom zakonu, jer neprilike ne će biti nepremostive, već će ih sudac uvaženjem svih okolnosti moći svladati. Glede mjera bezbjednosti nema nikakve dvojbe, da one imadu da djeluju natrag, kako to izrično odredjuje naša osnova u 2. al. § 2., jer se kod njih ne radi o kazni, već o nužnim mjerama, koje se preduzimaju za zaštitu društva, a vrlo često i za zaštitu samoga učinitelja.

Odredba § 3. čeholovačke osnove je dobra, te bi bilo dobro, da ju i naš zakonodavac uvrsti u uvodne odredbe kaznenomu zakonu, jer imade cijeli niz delikata po novoj osnovi, koji se progone na prijedlog ili uslijed privatne tužbe, a imade ih nekoliko, koji se progone uslijed ovlaštenja, dok se po postojećem zakonu progone ureda radi. Ne dodje li analogna ustanova u uvodne odredbe, moglo bi se uzimati, da vrijedi stari zakon za one od njih, koji su za njegove snage učinjeni, premda nema dvojbe, da je novi zakon blaži, jer čini odvisnim progon od ovlaštenja, prijedloga odnosno privatne tužbe, dok osnova krivičnoga postupka stoji na legalnom načelu s obzirom na progon oficijalnih delikata.

Digitized by Google

Ali pošto naša osnova odredjuje u § 81., da se prijedlog mora podnijeti, u roku od tri mjeseca od dana, kada je oštećenik saznao za krivično djelo i učinioca, a u § 82. odredjuje isto za privatnoga tužioca, to se ova djela ne bi mogla progoniti za snage novoga zakona, ako je taj rok minuo. Time bi bila nanesena nepravda oštećeniku, jer je taj rok protekao i on izgubio svoje pravo bez svoje krivnje, pošto je taj delikat prije bio oficijalan.

II. — Medjunarodno kazneno pravo po našoj i čehoslovačkoj osnovi.

Načelo teritorijaliteta je provedeno posve u obje osnove, jer naša u § 3. odredjuje, da će se ovaj zakon primjenjivati na svakoga, koji u našoj državi učini krivično djelo, a čehoslovačka u § 5. al. 1., da će se po kaznenim zakonima republike kazniti svatko, koji učini krivično djelo na teritoriju republike.

Naša osnova dodaje u drugoj alineji §-a 3., da se domaći brod i vazdušna ladja smatra kao naš teritorij, u koliko se ne nalaze na teritoriju druge države. Čehoslovačka osnova nema analogne odredbe. Dobro bi bilo, da ju uvrsti u osnovu i čehoslovački zakonodavac, da sudac ne bude nikada u dvojbi, da li je nadležan ili nije, kada se kažnjivo djelo učini na brodu ili vazdušnoj ladji.

Prirodno je, da se niti jedna niti druga osnova ne mogu da zadovolje sa potpunom provedbom načela teritorijaliteta, već su morale obje da barem donekle provedu i načela personaliteta, realiteta i svjetskoga pravosudja. Po načelu personaliteta podvrgnuti su naši državljani i u inostranstvu propisima našega kaznenoga zakona.

Naša osnova, provodi ovo načelo potpuno, jer odredjuje u § 6., da će se ovaj zakon primjenjivati na ovozemce i onda, ako učini krivično djelo u inostranstvu, ako u našu kraljevinu dodje ili bude našim vlastima izdan. Provodi ga i českoslovačka osnova, koja u 6. odredjuje, da se pripadnik republike progoni po kaznenim zakonima republike, ako učini u inostranstvu zločin ili prestupak, te je ovo djelo kažnjivo i po zakonu mjesta, na kome je učinjeno i krivac bude u republici zatečen ili njegova izručba ponudjena.

Naša osnova, kako smo vidjeli nema uvjeta, da djelo mora biti kažnjivo po zakonu mjesta, na kome je učinjeno, ali sadržaje još veće ograničenje, dakle i ovo, u § 8., u kome odredjuje, da se učinilac ne će kazniti: 1. ako je kaznu, na koju je u inostranstvu osudjen, sasvim izdržao; 2. ako je u inostranstvu izvršnom presudom oslobodjen ili mu je kazna oproštena; 3. ako se krivično djelo po stranom zakonu kazni samo po prijedlogu, odobrenju ili po privatnoj tužbi, a ovi nisu podneseni; 4. ako je pravo na gonjenje ili pravo na izvršenje kazne po stranom zakonu zastarilo.

Digitized by Google

Po mojem je mišljenju i ovdje naša osnova ispravnije riješila provedbu načela personaliteta, jer nema prave svrhe ponovno potezati kod nas na odgovornost ovozemca, koji je za djelo učinjeno u inostranstvu već ondje kazan izdržao, ili je ondje oslobodjen ili mu je kazan oprošten ili je pravo na progon po zakonu mjesta, na kome je djelo učinjeno, zastarilo, a po našem nije. U svima tim slučajevima se po českoslovačkoj osnovi njihov državljanin progoni kod kuće.

U jednom pogledu sužava českoslovačka osnova provedbu ovoga načela spram naše osnove. Po njoj se ne će smjeti tražiti izručba njihova pripadnika, već samo prihvatiti, ako bude ponudjena, dok toga ograničenja naša osnova nema, dakle će moći naši sudovi i tražiti izručbu ovozemca. Ovo mi se ograničenje českoslovačke osnove čini opravdanim, jer se ne mogu dovinuti razlogu, zašto bismo mi imali interesa, da tražimo izručbu ovozemca, koji je, istina, nevaljanac, ali nije povrijedio naša pravna dobra i interese, niti ih ugrožava kod nas, a strana ga država na čijem se teritoriju nalazi, ne nudi nama i ne tjera od sebe, dakle joj ne smeta.

I naša i českoslovačka osnova provode načelo realiteta, to jest štite vlastita pravna dobra, i interese u inozemstvu u daleko većoj mjeri nego li postojeći naš kazneni zakon.

Kako je poznato naš kazneni zakon štiti u inostranstvu samo državu i javne vjerovne papire i novac (§ 38.). Naša osnova odredjuje u § 4., da će se kazniti po ovom zakonu i ovozemac i stranac, koji učini koje od kaznenih djela protiv opstanka države i njenoga ustavnoga uredjenja (§§ 87.—94., 97.—99., 101.—105., 110. odj. 1.), zbog lažnih isprava i mjera §§ 211. t. 1. i 2., 218., 221., 225.), zbog lažnih novaca (§§ 230.—235.) i protiv javnoga morala (§ 279.).

U § 5. odredjuje naša osnova, da će se stranac, koji u inostranstvu učini kakovo drugo krivično djelo prema našoj državi ili prema njenom državljaninu, osim onih, koja su nabrojena gore, kazniti po ovom zakonu, ako on za to djelo propisuje najmanje kaznu zatvora, te taj stranac ovamo dodje ili bude izručen našim vlastima.

Kako se iz ove odredbe naše osnove jasno vidi, štiti ona u velikoj mjeri naša pravna dobra i interese, da ne budu povrijedjena u inozemstvu, jer poziva na odgovornost stranca za svaku povredu njihovu, koja je malo teže prirode, te se kazni zatvorom.

Českoslovačka osnova odredjuje u § 5., da će se kazniti po kaznenim zakonima republike, tko učini krivično djelo protiv republike (peti odsjek), izuzevši napadaj na stranu državu (§ 144.) i vrijedjanje strane države (§ 145.) protiv narodne obrane (šesti odsjek), protiv českoslovačkih ustavnih faktora (§ 167.), protiv čehoslovačkih javnih vlasti ili njihovih organa (§§ 179., 181.) tko krivotvori českoslovački novac (§ 224.), tko českoslovačkoga državljanina liši života poslije zrelog razmišljanja ili na mah (§§

Digitized by Google

271. i 272.) ili teško ozlijedi kojega českoslovačkoga ustavnoga faktora (§ 277.).

Českoslovačka osnova nije, kako vidimo, provela u tolikoj mjeri načelo realitete, kako naša; ali je, kako ćemo vidjeti kasnije, zaštitila svoja pravna dobra u inostranstvu time, što je u daleko većoj mjeri provela načelo svjetskoga pravosudja.

Izvan svake je dvojbe, da je u životnom interesu svih kulturnih država, da se medjusobno živo pomažu u progonu zlikovaca osobito danas, kada je prelaz iz jedne u drugu zlikovcima tako lagan. Iz toga slijedi, da je svaka kulturna država dužna, da progoni i inostrance, koji je u inostranstvu učinio zločin na stranim pravnim dobrima, a onda dodje na njezin teritorij, jer će onda i druge države progoniti zlikovce, koji na njenom teritoriju učine zločin ili ga učine na njenim pravnim dobrima.

Tuj je naš kazneni zakon išao dalje, nego li idu i jedna i druga osnova. On odredjuje u § 49., da se inostranac, koji je u inostranstvu učinio zločin, imade zatvoriti i ponuditi njegova izručba državi, u kojoj je učinio zločin. Ako ga ona ne će da preuzme, ima mu se suditi po našem zakonu. Samo ako je zakon države, u kojoj je djelo učinjeno, blaži od našega, ima se suditi po blažem zakonu (§ 40.). Po našem kaznenom zakonu kazni se dakle kod nas svaki inostranac, koji je u inostranstvu učinio zločin, a država, na čijem je teritoriju učinio zločin, ne će da ga preuzme.

Ni iz daleka ne ide tako daleko naša osnova, jer odredjuje u § 7., da će se ovaj zakon primenjivati na strance, koji u stranoj državi učine zločin prema stranoj državi ili prema strancu, ako naš zakon za taj zločin propisuje najmanje robiju, ako je došao u našu državu, pak njegovo izdavanje nije traženo, ili je traženo, pak nije dozvoljeno, i ako gonjenje naredi ministar pravde.

Prema tome se ne će potegnuti na odgovornost kod nas stranac, koji je u inostranstvu učinio zločin, kažnjiv zatočenjem. Za strančevu kažnjivost kod nas traži nadalje osnova, da progon naredi ministar pravde. Ovaj zahtjev postavlja osnova radi toga, jer sud ne može presuditi, imade li naša država razloga, da se takov stranac progoni ili nema, te kako postupa država, na čijem je teritoriju zločin učinjen prama nama u analognim slučajevima. To može da prosudi samo ministar pravde.

Ne će se progoniti kod nas stranac, ako je kaznu, na koju je u inostranstvu, gdje je djelo učinio, osudjen, sasvim redovno, ako je u inostranstvu izvršnom presudom oslobodjen, ili mu je kazan oprošćena, ako se krivično djelo po stranom zakonu kazni samo po prijedlogu, odobrenju ili po privatnoj tužbi, a ovi nisu podneseni, ako je pravo na gonienje ili pravo na izvršenje kazne po starom zakonu zastarilo (§ 8.).

Českoslovačka osnova normira u § 7., da se imade stranac kazniti po kaznenim zakonima republike, ako je u inostranstvu učinio krivotvorenje stranoga novca (§ 224.), trgovinu bijelim

Digitized by Google

robljem, postupanje s čovjekom kao sa robom (307.), ili takovo krivično djelo, na čiji je progon obvezana republika medjunarodnim ugovorom. U svim ovim slučajevima progonit će se stranac samo onda, ako je u republiku došao, te ne bude izručen.

Učini li stranac u inostranstvu drugo koje zločinstvo ili prestup, kazniti će se po kaznenim zakonima republike, ako je to djelo kažnjivo i po zakonu mjesta, gdje je učinjeno, ako se krivac zateče u republici, izručenje nije isključeno i ministar pravde naredi gonjenje.

Kako se iz ove odredbe razabira i kako smo već gore istakli, prihvaća češkoslovačka osnova u većoj mjeri načelo svjetskoga pravosudja nego li naša osnova, jer ne samo da ne ograničuje progon stranca radi krivičnoga djela, učinjena na stranom teritoriju i na stranim pravnim dobrima, na zločine, kažnjive robijom, već ga proteže i na prestupke.

Prirodno je, da stavlja kao uvjet svome progonu, da nije isključena izručba učiniočeva, jer se izručba isključuje samo kod političkih krivičnih djela.

Naša osnova ne govori ništa o tome, da li se kazneni zakon proteže i na vojna lica, dok češkoslovačka osnova u § 4. kaže, da kazneni zakoni vrijede i za vojna lica, u koliko nije u zakonu izrično što drugo odredjeno.

Ta se odredba obrazlaže ovako: Kazneni zakon ima da bude opće pravo, to jest pravo, koje vrijedi za svakoga. Od njegove snage ne smiju da budu izuzeta u demokratskoj republici ni vojna lica, kako izrično odredjuje § 4. One posebne odredbe za ova lica, koje proizlaze iz prirode vojne organizacije, i potrebe uspješne odbrane države, bit će sadržane u zasebnom zakonu (vojnom kaznenom zakonu), koji će se ograničiti na neophodno nužne promjene i dopune.

Ova je odredba češkoslovačke osnove sasvim opravdana, jer doista nema u modernoj demokratskoj državi razloga, da i vojna lica ne budu podvrgnuta snazi općega kaznenoga zakona za proste delikte, te da se snaga vojnoga kaznenoga zakona ne ograniči samo na vojne delikte u strogom smislu riječi.

O socijologiji i socijološkoj primjeni.

Napisao dr. Leo Rotter, odvjetnički perovodja u Zagrebu.

Gotovo u svim životnim prilikama dolazi danas do upotrebe riječ »socijalan«, »socijalnost«. U dnevnim izvještajima štampe, u komunikejima političkih stranaka, radnim programima vlada i društava — svuda opetovano nalazimo te riječi. Branitelji se u svojim obranbenim govorima pozivaju na socijalnost i socijalno osjećanje sudaca, a tim se riječima služe i propovjednici sviju vjeroispovijesti. Posvuda se čuju ove riječi poput krilatica. A nema sumnje, da se njima hoće da izrazi potreba, da pojedinci

Digitized by Google

saradjuju medjusobno, kako bi se tom saradnjom olakšao i usavršio društveni život. Kao da je u ovim riječima sadržano ono najbolje, što današnje ljudstvo nosi u sebi, kao da se u njima odrazuje duh našega vremena. A takov duh danas nije tek ideologija pusta i beskrvna, već je sadržina i političkih pokreta, koji idu zatim, da usavrše društveni poredak. Zaista, takov sadržaj riječi »socijalan«, »socijalnost« krči sebi put i revidira osnovne principe dosadašnjega društvenoga poretka. Sam Vidovdanski ustav u nekoliko je navrata kao naš osnovni državni zakon nastojao, da oživotvori sadržaj spomenutih riječi, da i ne spomenemo sovjetske Rusije, koja je u svojim dosadašnjim zakonodavstvima uzakonila i kao vrhovno načelo postavila socijalnost i socijalnu odgovornost. Slično vidimo i u fašističkoj Italiji.

Držimo, da je socijalni momenat u razvitku ljudskoga društva vrlo značajan za današnji stepen njegova razvitka. Mi smo na ovom mjestu, drugom zgodom, nastojali pokazati, do kojih blagodati mora nužno dovesti okolnost, da je socijalna savjest probudjena, te da nije više moguć pad u doba puste i mračne samoživosti.

A čovjek spreman po svojoj prirodi, da sva saznanja unutarnjega svijeta svrsta i sredi, kako bi ih čim lakše uočio i u izvanjskom svijetu, počeo je na osnovu svojih saznanja u pogledu socijalnosti graditi novu nauku. Tako je došlo do istraživanja, kojima je zadaća, da istraže sve okolnosti, po kojima se razvija život društveni, socijalni, a to je eto s o c i j o l o g i j a.

Nije nam do toga, da sada pružimo historijski pregled razvitka ove vrlo mlade nauke, naprotiv nastojat ćemo, da u ovome prikazu udjemo u njenu bit, da saznamo, što je zapravo socijologija, ta od sviju najsavremenija grana nauke. To je tim zanimljivije, jer se socijologija unatoč, što je kao nauka vrlo mlada, vinula nad sve znanosti, na ju je Gumplovicz i mogao nazvati kraljicom znanosti. Nije ni čudo, da je tako, jer je socijološko traženje istine prodrlo na sva područja istraživanja ljudskoga uma i srca. Čini se stoga, da je socijologija ili bolje njena metoda ona prava, te se jedino njome mogu steći živa i životu vjerna saznanja.

Pred malo vremena održan je u Wienu socijološki kongres, na kojem su se raspravljali svi problemi moderne socijologije. A kažemo li, da su se ondje raspravljali svi problemi, koji danas zaokupljaju ljudstvo, koje i opet ima revidirati stare vrednote, da izgradi svoj nazor na svijet, najjasnije smo pokazali od kakova je ogromnoga značenja socijologija. Na žalost nemamo pri ruci detaljni prikaz o toku raspravljanja na ovom kongresu. Ipak, da pokažemo, kako je daleko pokročilo socijologijsko istraživanje, spomenut ćemo, da je medju ostalim bio na dnevnom redu prikaz Zolinih djela u socijološkom svijetlu. To znači, da se kušalo dati sliku socijanoga stanja jednoga razdoblja — sve u cilju, da se uporedbom minuloga razdoblja sa sadašnjicom uzmože pospje-

Digitized by Google

šiti socijološka primjena. A ne treba ni spomenuti, jer se samo sobom pokazuje, od koje je važnosti jasna predočba o minulom razdoblju, prikazana u socijološkom svijetlu u pogledu olakšanja i usavršenja života društvenoga naših dana. Uostalom o toj primjeni govorit ćemo još kasnije. To je eto zadaća komparativne socijologije. Na ovom kongresu se raspravljalo takodjer potanko o socijološkom smjeru, koji zastupa Wiese o t. zv. Beziehungslehre, koji je po našem mišljenju najistančaniji način socijološkoga traženja istine. Ali o toj nauci ljudskih odnosa bit će govora drugom zgodom više i opširnije. Tim važnija bila su sva ta raspravljanja, jer se radilo o temama, koje izviru iz svagdašnjega života, a tamo iznesena saznanja nisu tek puke apstrakcije, preko kojih bi se moglo ili bar smjelo preći bez dubljih obzira na dnevni red.

Danas prevladava misao kolektivna, a to je bitan napredak u razvoju ljudstva za razliku razdoblja, u kojem je čovjek, pojeginac, bio sve. Ipak se kod nas o tom vodi vrlo malo računa. Zato nije čudo, da kod nas malo tko mari za nauku o društvu, za socijologiju, premda je ova u svojem razvitku stigla već vrlo daleko. Kod nas nema izgradjenoga socijološkoga gledanja, ma da već više godina imademo na sveučilištu katedru za socijologiju, a osim toga ima kod nas i Socijološko društvo, koje se bavi socijološkim traženjem istine. Priznajemo, da izgradnja socijološkoga nazora na svijet nije laka i da treba dugo raditi na tome. No obzirom na sve dosadašnje navode hoćemo da se osvrnemo na dosadašnji rad socijološkoga društva u Zagrebu kao foruma, koji ima da ostvari postulate socijologije.[1])

Stvar nije laka već i zato, jer je socijološki rad u tom društvu nevezan i ovisan o pojedincima, od kojih svaki radi na svoju ruku. Kada bi pojedinci i bili voljni, da se podvrgnu odredjenomu programu rada, stvar ne bi bila lakša, jer je gotovo nemoguće postaviti takov plan, koji bi se mogao dosljedno provesti.[2]) Ipak je u samom društvu u više navrata bilo govora o programu za rad, jer se odmah u početku pokazalo, da će se bez toga sile iscrpsti, te da ne će doći do stvarnoga uspjeha, — ili bolje, da bez

[1]) § 2. pravila socijološkoga društva glasi: »Društvu je svrha, njegovati socijalne nauke, proučavati socijalne i ekonomske prilike našega naroda, te na osnovi takovih proučavanja djelovati u pravcu narodno-prosvjetnom, ćudoredno uzgojnom i socijalno političkom.«

[2]) § 3. pravila glasi: »Da se postigne društvena svrha društvo će: a) priredjivati predavanja, rasprave i ankete; b) izdavati publikacije, c) ustrojiti pristupan najširoj javnosti socijalni muzej s knjižnicom, obuhvatajući sve, što se odnosi na kulturne, socijalne, gospodarske i zdravstvene prilike našega naroda; d) obraćati se na oblasti, korporacije i pojedince inicijativom, prijedlozima i mnijenjima; e) sabirati materijal iz narodnoga života; f) razvijati djelatnost za ciljeve, označene u § 2. ovih pravila, na sve načine, koje dopuštaju postojeći zakoni i vladine naredbe; g) pribirati materijalna sredstva sabiranjem članarine, darova, zapisa i potpora«.

Digitized by Google

toga ne bi bilo moguće ispuniti dužnosti, koje valja ispuniti obzirom na okolinu, u kojoj živimo.

Da se odmah zadržimo kod riječi »dužnost«. Zaista socijološko društvo više nego ikoje i više nego ma tko ima dužnost, da vodi računa o činjenici, da su u ove naše dane mnoge društvene vrednote antikvirane, da na miesto ovih treba postaviti nove, savremenije. Društvo je o tome i vodilo računa, a obzirom na rad pojedinih predavača u minuloj godini može se reći, da je Socijološko društvo oživjelo, da je pokazalo živo i neposredno razumijevanje za široki pokret u svijetu, kojemu je osnovka socijalnost.[3]) Uz to je baš socijološko društvo svratilo pažnju na prevažnu činjenicu, da je socijalna savjest probudjena u tolikoj mjeri, da je ne će uljuljati u stoljetni san vjerojatni časoviti neuspjesi obzirom na ostvarivanje težnje oko usavršivanja i olakšanja žvota društvenoga. Drugim riječima, socijološko je društvo s uspjehom stavilo na dnevni red kod nas rješavanje socijalnoga pitanja u svim njegovim varijantama kao što i rješavanje toga pitanja u suštini.

Ako su počeci oko izgradnje socijološkoga nazora na svijet kod nas vrlo skromni, tim je očitija dužnost, da izgradimo forum, koji će ispitivati socijalne pokrete, jer i kod nas se pokazuju ovi u punoj mjeri i na svakom koraku. Mi ne možemo i ne smijemo u tom da zaostanemo. No to je samo jedna strana spomenute dužnosti, dok je druga njena strana u tome, da svoja saznanja učinimo svojinom širokih slojeva, da oko sebe tako budimo socijalnu savjest. A ovako stečena saznanja, crpljena iz kojega najužega i šireg okoliša, valja preobraziti u jedan živi pokret za ostvarenjem društvenoga života na više. — Ova upravo spomenuta druga strana te dužnosti nije samo teoretska i platonska, već je tolika, da je na svima, koji su je uočili, baš solidarna odgovornost za uspjeh odnosno neuspjeh.

Polazeći s ovakova gledišta ističemo, da na rad pojedinaca za društvo gledamo genetički, jer je to jedini način, po kojem se može doći do stvarnih zaključaka. Uz to valja imati na umu, da je odlika svakoga stvarnoga rada metoda i sistem, — bez njih nema u radu uspieha. Ipak ne žalimo, da u dosadašnjem socijološkom radu nije bilo metode ni sistema. Evo zašto. Imajući pred sobom pregled prošlogodišnjega rada, niz predavanja održanih bez ikakova naročitoga programa za rad, vidimo pred sobom suštinu toga nesistematskoga rada. A sad treba dalji rad organizo-

[3]) Od početka ove godine do 15. travnja su držana ova predavanja: Dr. M i h a l i ć: O samoupravama II. dio; — Dr. P i l a r: O životu i smrti, dizanju i padanju naroda I.; — Dr. F r a n k Hoffman: O Kanadi (zemlja i ljudi); — Dr. L u n a č e k: O poreznoj reformi, napose sa socijalnog gledišta i s obzirom na t. zv. porezni moral; — Dr. P i l a r: Rad kao socijalan i kao filozofijski problem; — Dr. Z a r n i k: O značenju antropologijskog ispitivanja pučanstva; — Dr. R. H o r v a t: O povijesti hrvatskih cehova; — Ing. P o š t i ć: Porezna reforma i poljoprivreda; — Dr. P i l a r: O životu i smrti, dizanju i padanju naroda, II.

Digitized by Google

vati i udesiti prema mogućnostima, koje dosadašnji nosi u sebi, dakle organički.

Kako je zapravo tekao taj dosadašnji rad? Već smo u početku spomenuli, da je pokazivao jaku sklonost za raščišćivanje socijalnih problema, i sasvim prirodno, jer su to problemi najvrijedniji i tiču se u prvom redu društva i kolektivnosti. Raščinjala su se pitanja, koja se bave traženjem novih društvenih vrednota, da ne kažemo problemom novoga društvenoga poretka. Ipak nije suvišno istaknuti, da rad Socijološkoga društva treba da bude socijološki, čime zapravo hoćemo reći, da metoda toga rada treba da je socijološka. A baš u tome je upravo spomenuti organizatorni momenat, premda za naše prilike leži istodobno u njemu najveća teškoća. U nas je naime socijološka metoda malo poznata. U samoj nauci kod nas socijološko traženje istine baš nije na dnevnom redu, sudeći bar po rezultatima. A osvrnemo li se na načine djelovanja u javnom životu kod nas, naročito u politici, tada upravo vidimo, da socijološki momenat gotovo i ne dolazi do izražaja. Daleko smo od toga, da sve dobro vindiciramo za socijološku metodu. No očito je, da se olakšati i usavršiti dade život društveni jedino radom, koji se osniva na ispitanim i prokušanim saznanjima, koja su neposredno crpljena iz društva. To vrijedi za svaki rad a pogotovo za politiku kao društveni rad par excellence. Kada bi svojim radom postigli, da bar omladina počne socijološki promatrati život oko sebe, učinili bismo bez sumnje mnogo. Time bi i te kako pospješili politički odgoj svoje sredine, a sigurno će se svi složiti u tome, da bi to bio najveći uspjeh, koji se u dalekoj budućnosti može postignuti.

A govoreći sve ovo vrijeme o socijološkoj metodi, ne mislimo pri tom na jednu metodu, koja bi crpila svoje osnove iz bilo koje socijološke škole, biološke, organizističke, psihološke ili koje druge. Treba imati na umu, da je socijologija nauka o društvu, te da ima istraživati uzročnosti, po kojima dolazi do konkretnih životnih oblika društva, sve to u vidu olakšanja i usavršenja života društvenoga. Stoga nam se u tom pogledu čini vrlo shodnim Ratzenhoferovo gledište, koje, izgleda, proizlazi iz središta životne snage samoga društva. U svojem sistemu pozitivne etike, a to treba da je rezultat socijološkoga istraživanja. Ratzenhofer dovodi socijologiju u najuži dodir s nekim unutarnjim kotegorijama čovjeka (eto momenat organički), koji u sebi nosi socijalnu odgovornost. A to su: spoznavanje, osjećanje, htijenje. Tako dolazimo do socijologije spoznavanja, osjećanja i htijenja, dok je sinteza svega toga primijenjena socijologija. — Odmah ćemo spomenuti, da bi potonja t. j. primijenjena socijologija imala da bude program i sadržaj socijološkoga rada. A sad da se samo u kratko osvrnemo na tri prvo spomenute mogućnosti socijološkog istraživanja.

Socijologiji s a z n a n j a — kako kaže Ratzenhofer — je zadaća, da objasni značenja skupnih pojava, tipičnih pojava, koje dolaze do izražaja u pojedinim riječima, te su preteče pojmo-

Digitized by Google

va. Nadalje imade razjasniti važnost jezika i utjecaj pojedinih jakih ličnosti na društvo. — Socijologija osjećanja ima promatrati psihologiju gomila. — Socijologija htijenja treba da istražuje skupnu volju, koja se očituje u običajima, pravu, modi itd., te se prenosi običajima i predajom. — Primijenjena socijologija ima promicati i svrsi shodno odgajati pojedinca i društvo.

I doista, takovo gledanje na svijet znači, da je socijološko. A odatle proizlazi, da rad oko ostvarenja takove primijenjene socijologije, dakle praktički rad, ne može biti bez ideologije. Baš naprotiv, takov se rad dade zamisliti jedino kao refleks upravo u velikim konturama spomenutih osnovnih idejnih poteza pri rješavanju i izgradnji društvenih problema. Nije ništa lakše nego zastraniti na tom putu. Tim je važnije, da svoj rad u borbi za jedan socijološki nazor na svijet zaista stavimo u okvir, što smo ga upravo spomenuli. To ćemo moći lako, jer odgovara svim naprijed spomenutim postulatima za uspješan rad. Organičan je, nosi u sebi metodu i sistem, a uspjeh stoga ne može izostati.

Što treba, da se čini? Na to pitanje ima samo ovaj odgovor. Treba, da istražujemo kvalitativno i kvantitativno saznanje, osjećanje i htijenje čovjeka u društvu uopće, ali napose treba da istražujemo stepen saznanja, osjećanja i htijenja čovjeka u našem društvu. Tim više što je to jedini način, da se ostvari primijenjenom socijologijom pozitivna etika. Priznajmo samo: htjeti nije moći, a jao onome, tko ne zna, što hoće, a što može. Taj ne zna za omjer snaga, te je isključen za uvijek od mogućnosti, da stigne u razvitku na pravo mjesto.

Ne treba napose isticati, da se primjena, o kojoj govorimo, ima u prvom redu ticati nas samih. Rad upravljen na ovaj cilj tim je plodniji, jer je očito, da ćemo poslužiti i istini uopće, budemo li iz svoje okoline i iskorijenili čim više laži, ma radilo se i o životnim lažima. Imajući u vidu svijesno ovakov cilj, držimo, da bi primjerice bilo moguće u dogledno vrijeme postići znatne uspjehe u pogledu fiksiranja socijalnoga tipa naše sredine. Pogotovo, jer su uslijed političke konstelacije sve socijalne komponente, da tako kažemo, in statu nascendi. Pri tom i ne ističemo neuskladjenost drugih snaga, koje kod izgradnje države dolaze u obzir, a koje su kod nas različite poput mozaika. Fiksiranje socijalnoga tipa nije jednostavna stvar, jer nema ni rasno čistih tipova, ali ipak ima osobina, po kojima se pripadnici jedne etničke skupine razlikuju od pripadnika druge skupine. No valja stvar gledati teleološki, drukčije nije ni moguće. Primjera radi, spomenut ćemo poznata dva tipa, kako su se pokazala u konačnom razvitku, koji je dakako trajao stoljeća: anglosaski i romanski tip, ali odmah moramo dodati, da ćemo ta dva tipa ogledati, kako su se razvili obzirom na državu (teleološki momenat). Taj obzir nas ne smeta, baš naprotiv, u njemu je težište, jer nam nije do pukoga socijologiziranja, već nam je do socijološke primjene.

U Anglosasa pojedinac je izlazna točka svake životne inicijative, a država se smatra tek kao posljedak takove životne

Digitized by Google

energije. Tako se dade razumjeti ona, za anglosaski javni život tako važna uredba selfgovernementa, što zapravo znači, da svaki u svim svojim životnim prilikama vlada i odlučuje sam sobom. U Romana je naprotiv država svemoćna i izlazište svega dobra i zla gradjana, koji državu moraju priznavati regulatorom svojih životnih prilika. Uočivši sve to, lako ćemo razumjeti cijeli razvoj kontinenalnoga razvitka, Rousseaua, prosvjećeni apsolutizam, demokratsku misao sa svim njezinim dobrim i lošim posljendicama. A jedino u tom savezu moći ćemo u drugu ruku shvatiti mogućnost i zamašitost odluke u pogledu reorganizacije British Empira, koja veličinom svoje koncepcije baš ovih dana zadivljuje cijeli svijet.

A kako je s tim kod nas? Koji je u nas primarni odnos pojedinca prema društvu i obratno, koja je tendencija razvitka u tom pogledu? Zar u traženju odgovora na ova pitanja ne leži i te kako važna zadaća? Kada bismo u tom pogledu došli do jedne svoje istine, zar nas ne bi učinila svijesnijima, jačima i boljima!

U savezu sa svim tim spomenut ćemo samo sa par riječi probleme, o kojima bi naročito trebalo raspravljati. Problem uzgojnih faktora, problem administracije životna su pitanja i ne bi smjela više otpasti s dnevnoga reda, dok se ne dodje do saznanja, koja će omogućiti primjenu. Socijalni obziri u medicini daju ogromno polje za istraživanja. Naročito je vrijedna okolnost, da je u socijološkom društvu po njegovu predsjedniku svraćena pažnja na problem prava. U savezu sa činjenicom, da su kod nas sve energije u nastajanju, to je doista vrlo važno područje za socijološku primjenu. To vrijedi jednako za javno kao i za privatno pravo. Primjera radi da spomenemo naš novi interkonfesijonalni zakon. O sretnom rješenju problema, koji taj zakon ima riješiti, u velike ovisi napredak naše države, u kojoj vjeroispovijest igra i te kako važnu ulogu.

Baš zbog toga, jer je taj pravni momenat od tolike važnosti, treba uočiti jednu naročito zanimivu okolnost. U ove naše dane postigla je naime u svojem razvitku jedna grana javnoga prava — medjunarodno pravo — vrlo značajnu fazu. Izgleda, da ljudstvo kao nikada dosele traži kokretne oblike, u koje bi moglo usaditi svoja saznanja u pogledu ostvarenja socijalne pravde i osiguranja mira. Sva ta nastojanja idu danas za tim, da se nadje uspješan način preveniranja ratu. Ta je okolnost za nas tim važnija, jer je naša država po svojem položaju pozvana, da bude na Balkanu u neku ruku regulator mira.[1])

Na ovom mjestu bilo je već u više navrata govora o Ligi naroda u Ženevi, tome instrumetu mira, i mi ne ćemo ovom zgodom pobliže razmatrati dosadašnje njene uspjehe i koji su iz-

[1]) Spominjemo, da je povodom nekih predavanja u Socijološkom društvu upravo pred godinu dana u Zagrebu osnovano Društvo za Ligu Naroda.

Digitized by Google

gledi, da Liga bude zaista instrumenat mira. Nas naprotiv u savezu s dosadašnjim razlaganjem zanima pitanje, je li danas društveni razvitak tako daleko, te bismo s pravom mogli u dogledno vrijeme očekivati ostvarenje velikih postulata medjunarodnoga prava. A da uzmožemo dati odgovor na ovo pitanje, osvrnut ćemo se samo s nekoliko riječi na sam razvitak medjunarodnoga prava. Tim više, jer se samo tako dade shvatiti činjenica, da je medjunarodno pravo nužno i logično moglo stupiti u fazu svoga ostvarenja jedino u današnje vrijeme i u razdoblju, za koje su značajne riječi »socijalan«, »socijalnost«. Doista ostvarivanje »esprit d'internationalisme« najvrijedniji je plod nazora na svijet, kojemu je svrha socijološka primjena.

Poznato je, da je pravni poredak pravom uredjeni životni poredak. Razmotrimo li položaj pojedinaca u društvu, vidimo, da djelujući dolaze u doticaj s drugim pojedincima, a isto tako dolaze u doticaj organizovani pojedinci, društva. Privatno pravo, koje uredjuje položaj pojedinaca unutar njihove zajednice, bilo je savršeno izgradjeno već onda, dok još nije bilo pojma medjunarodnoga prava u današnjem smislu, koje ima urediti odnose izmedju organizovanih društava. Nije tek slučajno, da u Helena i Rimljana ne nalazimo ovako izražen pojam medjunarodnoga prava, premda su Rimljani, izgradivši do savršenstva sistem privatnoga prava, postavili gotovo sve osnove današnjega pravnoga poretka. Rimljani su, istina, afirmirali onu vječnu borbu za pravo, koja u čovjeku neprestano traje. Stvorili su golemi sistem obveznoga prava, koji se osniva na najdubljem ljudskom saznanju, da je svaki odnos u životu izmedju pojedinaca uvjetovan davanjem i primanjem, do ut des, te je i danas to saznanje osnovka za izgradnju više životne forme izmedju pojedinaca. Ali danas to ne zadovoljuje, jer je naš interes posvećen izgradnji ne privatnoga, nego javnoga pravnoga poretka. Mi težimo za izgradnjom više životne forme izmedju država.

Ne čudimo se, da Rimljani za životni poredak država, premda su pravni poredak obzirom na pojedinca izgradili do savršenstva, nisu ništa učinili, jer ni kasniji golemi pokreti ljudstva nisu za ovu stvar učinili mnogo: humanizam, reformacija, francuska revolucija. Svi ovi pokreti za ovu stvar nisu donijeli mnogo, osim začetaka dogmatskoga medjunarodnoga prava, koje unatoč kodeksa u praksi nije sve do nedavna značilo gotovo ništa.

A nije tek slučajno, da se medjunarodno pravo sa svrhom, da se stvori pravom uredjeni životni poredak izmedju društva, istom u naše dane počelo da afirmira. Nije čudo zato, jer ipak najjače pravo je pravo na razvitak. Izgleda, da je ljudstvo danas — potreseno velikim zbivanjima posljednjega decenija — doista progledalo, te mu je u sadašnjoj fazi razvitka imanentna i najvažnija težnja, da se usavrši i olakša društveni život. Nestalo je puste samoživosti prijašnjih razdoblja, interes socijalni prevladava, životni »Credo« današnjih naraštaja je izražen u rješavanju socijalnoga pitanja, a s tim u vezi nužno i organički ima se pre-

Digitized by Google

obraziti odnos izmedju država. Socijalna pravda i prevencija ratu su krilatice, koje je sadašnjica stavila visoko na svoj stijeg. Sazrela je potreba rješavanja socijalnoga pitanja, a po tom je i potreba izgradnje medjunarodnoga društvenog poretka došla na dnevni red: Socijološko traženje istine urodilo je zahtjevom, da se medjunarodni sporovi rješavaju umjesto putem rata i sile putem prava.

Bilo je i prije takovih nastojanja u povijesti, ali se nisu mogla ostvariti, jer nije bilo za to pretpostavki. Danas je — držimo — drukčije. Izgleda, da je sama po sebi prodrla vjera u to, da je svaki odnos u životu, dakle i odnos izmedju država, uvjetovan onom velikom istinom: davanje i primanje, do ut des. Ako je doista tako, onda nema zapreke, da kulturno ljudstvo zaista izgradi i postigne skupni život na više.

Mnogi će sumnjati i biti skeptik u pogledu mogućnosti, koje mi pripisujemo pravu obzirom na ostvarenje socijalnoga mira i mira medju narodima. Ipak smo uvjereni, da će svatko priznati, da je upravo prikazani razvitak medjunarodna prava neobično značajan i veliki uspjeh razdoblja, kojemu je teorija socijologija i praksa socijološka primjena.

Nešto smo se pobliže, a zbog njegove zamašitosti, osvrnuli na problem medjunarodnoga prava u socijološkom svijetlu i držimo, da nam je uspjelo pokazati, kako socijološki nazor na svijet sasvim organički vodi do pozitivne etike, a kao što je na ovom području, tako je i na svima ostalim.

Iznijeli smo sve to uvjereni, da je u našim prilikama jedino ispravno socijološko gledanje na svijet. Jedino njime moguće je uočiti velike nage, koje previru u nama i medju nama, i jedino tako je moguće u pravo vrijeme postaviti sve na pravo mjesto. Jedino je tako moguće učiniti nešto, da se olakša i usavrši život društveni. A u tome se i sastoji koristan rad za narod, dok sve drugo je — da tako kažemo — puko socijologiziranje i daleko od svake socijološke primjene.

Literatura: Dr. Carl Meyer, Untersuchungen über die Methode der Socialwissenschaften und der Politischen Oekonomie insbesondere. Leipzig 1883.; — Gustav Ratzenhofer, Positive Ethik. Die Verwicklichung des Sittlich Seinsollenden, Leipzig 1901.

Nejasnosti, koje ostavlja novela zakona ostanovima.

Napisao dr. Bogdan Prica, odvj. perovodja u Zemunu.

Namjera je ovim recima, ne da kritikuje socijalno-političnо stanovište našega zakonodavca u stanbenom pravu, nego da pokušaju ocijeniti, koliko je zakonodavcu uspjelo, da svojemu stanovištu dade zaokružen i juristički mogući izražaj u sadašnjem

Digitized by Google

zakonu o stanovima, njegovu pravilniku, te noveli, koja je stupila 1. studenoga 1926. na snagu. Radi se dakle o jednoj imanentnoj, zakonodavno-tehničkoj kritici. I ako ova kritika ima i tu dalju neskromnu namjeru, da prema svojoj snazi makar i malo upliviše na zakonodavca prilikom donošenja eventualnoga pravilnika k našemu noveliranomu stanbenomu pravu, ipak nam je nemoguće preći preko našega općega suda o tom pravu.

Zakon o stanovima od 15. V. 1925., pravilnik tome zakonu, te zakon o izmjenama i dopunama toga zakona od 23. X. 1926. sadržavaju brojne griješke, kontroverznosti i nejasnosti, da tu niti ne treba naročite juristične spreme, da ih se otkrije. Zaista ne možemo se oteti prigovoru, da se u tako važnim pitanjima donašaju tako loši zakoni. Nejasnosti su mjestimice tako očite, tako na dlanu, da se čovjek ne može oteti utisku, da ih se je svijesno unijelo u zakon povodom sukoba vlasničkih i najamničkih interesa — time, što se je taj sukob na najlakši način riješio tako, što se je sa riječima zakona jednoj i drugoj stranci dalo pravo, a praksi — t. j. upravnoj vlasti — prepustilo, da ona po svojoj uvidjavnosti s time izidje nekako na kraj.

Tako na pr. onaj osobiti čl. 8. jasno odredjuje u 3. stavu, da se dijelovi stana mogu davati u podnajam samo privolom vlasnika, čime se je htjelo zadovoljiti vlasničku stranu, — a u stavu 4., da sud može prisiliti vlasnika, da primi u ime podnajamničkoga doprinosa iznos, koji on odmjeri kao shodan u konkretnom slučaju podnajma, t. j. da trpi odnosni podnajam, čime opet kao da se je htjelo zadovoljiti najamničku stranku. Ovu istu misao konačno izrazuje i 2. stav istoga člana, samo na nejasniji način.

Nije nam namjera, da ulazimo u procesualno stanbeno pravo, koje takodjer vrvi od raznih jurističkih kurijozuma, nego ćemo se zadržati na materijalno-pravnim propisima, t. j. onima, koji su sadržani u I. dijelu zakona o stanovima, koji dio bez pravoga razloga ima naslov: »Opće odredbe«.

Materijalno pravo stanbenih ograničenja uslijed rata, t. zv. stanbeno pravo možemo podijeliti u dva dijela: u propise o tome, koji objekti potpadaju pod dispoziciju sudova za stanove — ili prema negativnoj formulaciji našega zakona: koji ne potpadaju pod tu dispoziciju, — te u propise o tome, u čemu se sastoji ta dispozicija. Ova se pak dispozicija sastoji u glavnom iz trojega, pa se prema tome i dalje odnosni propisi raščlanjuju: prvo, što se izvjesni stanari štite na taj način, da im se može otkazati najam samo iz naročito kvalificiranih razloga, — zatim što se stanovi u slučaju ispražnjenja dodjeljuju izvjesnim licima prema nahodjenju suda, — i konačno što se autoritativno reguliše visina najamnine. Sva su tri ova ograničenja neovisna jedno od drugoga, te pored ostaloga može poslužiti kao mjerilo strogosti zakona prema kućevlasnicima i to, da li su usvojena sva tri ograničenja ili samo neka od njih. Tako bi n. pr. prema 8. čl. novele poslije 1. svibnja 1927. otpalo drugo ograničenje, pošto se od toga roka

Digitized by Google

dalje ne bi više ispražnjeni stanovi dodjeljivali, te bi ostalo samo prvo i treće ograničenje. Medjutim moramo nuzgred spomenuti, da je ovaj beneficiji, dan kućevlasnicima, po stavu 1. čl. 6. potpuno iluzoran, pošto se u 2. stavu toga člana izuzimaju državni činovnici premješteni u medjuvremenu od 1. svibnja do 1. studenoga 1927., a to znači prema dosadanjemu iskustvu, da će se svaki ispražnjeni stan opet oblasno dodijeliti, pošto će se uvijek naći premještenih činovnika. Time opet kao da je učinjena neka trgovina sa jednim dijelom podanika: što im se u jednom stavu daje, u drugom im se oduzima. I ne samo to: položaj je vlasnika po 10. čl. novele pogoršan prema 20. čl. st. 5. zak. od 15. svibnja 1925. U potonjem se je davao vlasnicima na slobodno raspolaganje ispražnjeni stan, ako se za pet dana nije javio nijedan reflektant, a od 1. svibnja 1927. će vlasnik morati na isti beneficij čekati dva mjeseca ili 60 dana. Uz to je 8. član novele zato nepravedan, što uvažuje stanbenu potrebu činovnika, premještenih poslije 1. svibnja 1927., dočim ne uvažuje potrebu onih činovnika, koji su prije toga, i možda davno prije toga premješteni, te se zlopate bez stana. a što je medjutim protivno općoj ideji, na kojoj je naše stanbeno pravo zasnovano, pa i izričitomu propisu 20. čl., 2. stava zak. o stanovima, koji daje prednost ranijoj prijavi za stan.[1])

---

[1]) Mislimo, da ostajemo još u okviru imanentne kritike, ako navedemo, u čemu je sve novela pogoršala položaj vlasnika prema matičinomu zakonu, i kako su iluzorni i bagatelni ustupi učinjeni vlasnicima po tom zakonu, jer je očito, da je novela donašana ne možda, da ukloni nejasnosti zakona, nego da posluži kao prelaz k normalnim stanbenim prilikama. — Vlasnicima se je pogoršao položaj osim spomenutim dvomjesečnim čekanjem, da dodju do slobodne dispozicije, još i time, što je odredjeno u 4. čl. novele, da se može ex offo iseliti takova najamnika, koji ima kuću u istom mjestu i koji će prema tome redovno moći da plaća veću najamninu, dočim je to po zakonu o stanovima bio samo razlog, kojim se je po svojoj volji mogao poslužiti vlasnik (čl. 6.). Zatim im je pogoršan položaj time, što sada mogu najamninu kod stanova sa četiri sobe povisiti za osam puta, a prije su ju mogli povisiti za devet puta, — i konačno time, što će kod stanova sa preko četiri sobe morati trpiti, da se ti jedinstveni stanovi dodijele dvojici reflektanata (arg. a contrario st. 1. čl. 6. novele).

Prema tim teretima iščezavaju ustupci. Gore je već razloženo, kako je iluzoran ustupak to, što od 1. svibnja 1927. ima otpasti ograničenje dodjeljivanja ispražnjenih stanova. Drugi ustupak bi bio u 2. članu novele, gdje se dozvoljuje izuzeće i drugoga stana u zgradi sitnoga sopstvenika, ako dokaže, da nema više ukupnoga mjesečnoga prihoda od D. 2000.—. Konačno bi glavni ustupak imao biti, što će se 1. studenoga 1927. uopće osloboditi stanovi(!). To sadržaje 9. čl. novele, koji po svojoj stilizaciji natkriljuje sve dosadanje propise. Po njemu imade vlasnik, koji hoće da krene najamnika 1. studenoga 1927., istome otkazati kod nadležne izvršne vlasti (kakova je to vlast?) i to do 1. listopada 1927. Poslije toga više ne može kod izvršne vlasti otkazivati, nego kod redovnoga suda, a prije toga može otkazivati kod izvršne vlasti počev od 1. studenoga 1926. Izvršna pak vlast mora provesti postupak i ovrhu do 1. studenoga 1927., odnosno ovrhu najkasnije par dana iza toga(!). Pošto pak po općim zakonskim

Digitized by Google

Medjusobna neovisnost ovih triju stanbenih ograničenja, mogla bi se i u tom n. pr. očitovati, što bi lica, štićena pri otkazu, bila različna od onih, koja su štićena pri dodjeljivanju, što medjutim nije slučaj po našem stanbenom pravu (čl. 19. zak. o stanov.).

Na ova dva dijela stanbenoga prava naslanja se konačno treći dio, koji im medjutim nije ekvipariran i koji — strogo uzeto — i ne spada u stanbeno pravo, a koji sadržaje dispozicije sudova za stanove sa kapitalima izvjesnih naročito imućnih lica, a koji nisu investirani u zgrade — u tom pravcu, da se ti kapitali u to investiraju (čl. 23. zak. o stanovima).

Prema ovomu sistemu ćemo ukratko preći stanbeno pravo.

Objekte, koji su izuzeti od dispozicije sudova za stanove, nabraja zakon u čl. 2. i 22.; u čl. 2. su nabrojeni objekti, koji se mogu zahtijevati u slobodnu dispoziciju, ako ih nastavaju makar i lica zaštićena, (nijedno od gornja tri ograničenja!) a u čl. 22. su nabrojeni oni objekti, koji se mogu zahtijevati na slobodnu dispoziciju, tek kada ih isprazne zaštićena lica (prvo i treće gornje ograničenje!), pa je stoga griješka zakona, kada u čl. 2. toč. 6. izuzima zadužbinske zgrade, u koliko nisu već zauzete licima, pobrojanim u čl. 12. ovoga zakona. Jasno je naime, da ta točka spada u čl. 22. Osim toga je zakonodavac bez dovoljnoga razloga skučio ovo izuzeće samo na zadužbinske zgrade i to odmah, iza kako je u t. 5. bezuslovno izuzeo zgrade »opće korisnih ustanova, koje ne rade za dobrobit«, ako bi im bile potrebne za sopstvenu upotrebu. Da je zakonodavac dosljedan, morao bi stoga uslovno osloboditi (t. j. na način čl. 22.) zgrade sviju tih ustanova, ako im i nisu potrebne za sopstvenu upotrebu, a ne samo zgrade zadužbina, te zgrade ostalih uopće korisnih ustanova, n. pr. korporativnih, ne izuzeti. Medjutim se dade analognim širenjem zakona ispraviti ova nedosljednost zakonodavčeve terminologije.

Pravilnik je pak u svojim odredbama ka 2. članu flagrantno protuzakonit. Smisao izuzeća izvjesnih objekata leži prije svega u tome, da se sa stanarima može postupati u prvom redu glede otkaza po općim gradjanskim propisima. To je van svake sumnje; u sumnji može biti samo to, da li je prije otkaza po općem gradjanskom pravu potrebno pred sudom za stanove dati objekt proglasiti slobodnim. Po mojem je mišljenju ovo potrebno samo kod objekata iz 9. toč. čl. 2., t. j. kod stanova u kući malih sopstvenika — i to stoga, što nigdje u zakonu (za razliku od pravilnika!) nije propisano, da se ovo pitanje imade raspravljati odijeljeno

---

propisima o najmu i njegovu otkazivanju može najam biti sudbeno otkazan neograničeno vrijeme prije isteka otkaznoga roka, to će se svako radije poslužiti redovnim sudbenim putem, te svojemu protivniku otkazati najam već sada tako, da imade vremena dovršiti postupak do 1. studenoga 1927. Kako pored toga može taj 9. član u prvi mah pobuditi utisak, da je kroz to vrijeme, t. j. do 11 .studenoga, eliminirana mogućnost redovnoga sudbenoga otkazivanja, to je taj član potpuno nepotreban u zakonu, — on samo može da bude kamen smutnje.

Digitized by Google

od pitanja samoga otkaza i to pred drugom jednom vlasti, pa se ima uzeti, da tome odjeljivanju i prema tome zavlačenju pravne zaštite, samo ondje ima mjesta, gdje to narav same stvari ište. Kod objekata u 9. toč. čl. 2. zato pak ište sama stvar jedno odijeljeno razmatranje, što stavljanje na slobodnu dispoziciju involvira u sebi ocjenu ekonomske jakosti stanara, koji dolaze u obzir, te ocjenu ekonosmke jakosti samoga vlasnika kuće, a ocjenu ovakvih pitanja je zakonodavac hotio kao skroz socijalno pitanje povjeriti posebnim socijalnopolitičnim vlastima.

Prema tome je protuzakonita 2. toč. čl. 2. pravilnika, kada odredjuje, da se stanarima u državnim i samoupravnim zgradama imade otkazivati po 10. članu zakona o stanovima ako su odnosna lica zaštićena po 12. članu. Kod ovih otkaza, kao i kod otkaza po 3. i 5. toč. čl. 2. moglo bi biti govora samo o tome, da li se prejudicijalno pitanje, koje stanove treba dati na slobodnu dispoziciju, imade riješiti pred sudom za stanove, pošto se tu ima ujedno riješiti i pitanje o ekonomskoj jakosti stanara, a to je pitanje socijalne shodnosti. No kako s druge strane tu predleži i pitanje, koje prostorije otkazivaocu najviše konveniraju, to smo protiv odijeljivanja odnosnoga prejudicija u ovom slučaju. Na svaki pak način nema u tom slučaju mjesta otkazivanju pred sudom za stanove. Iz istoga je razloga posljednji stav toga člana pravilnika neupotrebljiv, koji naročito ističe, da rok iseljenja onih najamnika, koje štiti 12. član, a koji bi imali seliti iz kuća sitnih sopstvenika, iznaša šest mjeseci »analogno čl. 82.« Time pravilnik donekle ograničuje slobodu kućevlasnika, koju im je zakon u cijelosti dao. Potpuno je pak neumjesno pozivanje na 82. član, pošto ovaj član samo odredjuje, što će biti sa nezaštićenim licima u zgradama, navedenim u 2. članu, do 1. studenoga 1925., te samo u tom pogledu ograničuje vlasnike, odakle pak može slijediti, da to ograničenje važi i u pogledu zaštićenih lica do 1. studenoga 1925., — dok ne može slijediti, da kakova ograničenja u pogledu bilo kakovih lica imaju važiti poslije 1. studenoga 1925.

6. toč. čl. 2. pravilnika odredjuje, da se ispražnjeni stanovi u zadužbinskim zgradama, ako nisu potrebni zadužbini za njezinu vlastitu potrebu, imadu nanovo dodijeliti licima, zaštićenim po 12. članu. Time su vlasnička prava stegnuta na onu mjeru, kakova je i onako sadržana u 5. toč. čl. 2. zakona o stanovima, pošto je i zadužbina opće korisna ustanova, a te po 5. toč. imadu pravo tražiti oslobodjenje svojih zgrada proti svakomu, ako im zgrade ustrebaju za vlastitu upotrebu. Pravilnik je dakle uklonio naročito ovlaštenje, da zadužbine po iselenju zaštićenih lica imadu slobodno raspolagati sa odnosnim objektima, ako im i ne bi trebali za vlastitu upotrebu, — ovlaštenje, koje je jasno sadržano u 6. toč. čl. 2. zakona o stanovima.

Kod otkaznoga razloga čl. 10. toč. a) može nastupiti pitanje, da li suvlasnik ima pravo poslužiti se s tim otkaznim razlogom, — jedno pitanje, koje vrlo često dolazi, a koje se u smislu zakona ima riješiti tako, da se prethodno suvlasnička kvota kao na

Digitized by Google

neki način izrazi u prostorijama, koje bi na nju otpale, pak ako na taj način na suvlasnika otpade jedan cijeli stan, ima se postupati, kao da je suvlasnik uložio svoj imutak u kuću sa jednim takovim stanom, a kojoj je on samovlasnik. Socijalni razlozi oslobodjenja su u jednom i drugom slučaju isti. Drugi pak stan će suvlasnik za svoje udomljeno dijete moći iskati samo onda, ako je njegova suvlasnička kvota tako jaka, da bi na nju otpao još jedan stan — i to takov stan, kakov ište.

Može naime nastupiti takov slučaj, da u jednoj kući imade dva stana, od kojih jedan reprezentira u svakom pogledu tri puta više nego li drugi. Kuća je pak u suvlasništvu dvojice, od kojih jedan ima $^3/_4$, a drugi $^1/_4$. Nesumnjivo će drugi suvlasnik moći tražiti onaj slabiji stan za sebe ili za svoju udomljenu djecu. Ne će pak to moći, ako stan reprezentira više od $^1/_4$ cijeloga objekta. Dalje će jedan suvlasnik, ako na njega ne otpadu više od 3 stana, smjeti tražiti izuzeće po 9. toč. čl. 2., u koliko za to postoje ostali uslovi.

Sasvim nije svrsishodna, pa je prema tomu i vrlo sumnjiva odredba čl. 10. toč. a) pravilnika, da onsov za otkaz radi udomljene djece nastupa istom po njihovu vjenčanju. Ne treba mnogo razlagati, kakov se bolestan odnošaj stvara, kada se ište, da se dotično lice najprije oženi ili uda i zatim mjesecima čeka na stan. Pogotovo je to izlišno, kada se uzme obzir na kasatorni propis 21. čl. zakona o stanovima, po kojem se dodjeljenik ima u roku od 10 dana po pravomoćnom dodjeljenju useliti u stan. Pošto pak odnosne strogosti nema nigde u zakonu o stanovima, to je i u ovom pitanju pravilnik išao preko dopuštenih granica.

Mislim da ne bi trebalo naročito isticati, kakova je zbrka u našem stanbenom pravu u pogledu otkaznih rokova. Sada se ti rokovi računaju od izvršnosti rješenja, sada od časa saopćenja prvostepenoga rješenja, a sada opet od časa, kada je »rješenje postalo izvršno i saopćeno« (posljednji stav 2. člana pravilnika). Supsidijarni rok za iseljenje po čl. 10. toč. a) b) i v) iznosi šest mjeseci kod kuća kupljenih prije 1. studenoga 1918., dok je otkazni rok kod kuća kupljenih poslije 1. studenoga 1918. u slučajevima čl. 10. toč. a) i v) tri mjeseca bez ikakova drugoga supsidijarnoga roka. Time su vlasnici, koji su kupili kuće poslije 1. studenoga 1918. protivno svim dosadašnjim zakonima o stanovima i protivno namjeri sadanjega zakona uslijed jedne omaške zakonodavca privilegirani pred starim vlasnicima, koji su stekli kuće u doba redovitoga stcanja imetka i u doba, kada se nije moglo računati sa stanbenim ograničenjima.

Može se uzeti, da su otkazni razlozi osim u 10. članu sadržani još i u 8. članu zakona o stanovima (slučajevi iseljenja uslijed nedozvoljenoga podnaimljivanja), te u 4. čl. novele (oficijozno iseljivanje najamnika, koji ima zgradu u istom mjestu).

O nejasnosti 8. člana je već bilo govora u opasci. Tu bi trebao pravilnik napraviti red. Dotle će se pak po našem shvaćanju imati uzeti, da se vlasnika može prisiliti, da trpi podnajamnika u

Digitized by Google

jednoj sobi, a riječ »pristanak« vlasnika kuće u 3. stavu toga člana, da se ima shvatiti, da je potrebno obavijestiti vlasnika kuće o podnajmu, kako bi on mogao ostvariti svoje pravo u pogledu postotaka podnajamnine, — te konačno, da najamnik ima biti kažnjen iselenjem, ako propusti obavijestiti o tome vlasnika kuće.

Ovo shvaćanje se razabira i iz stenografskih bilježaka prilikom rasprave ovoga člana u zakonodavnom odboru.

Kod dodjeljivanja stanova trebalo bi protiv uvedenoj praksi u novom pravilniku istaknuti, da se zaštićenim licima po 12. članu ne može dodijeliti stan, ako već imadu stan u istom mjestu, kada ga traže s toga razloga, što im je pretijesan, pošo takova lica nisu navedena u taksaciji čl. 20. Taj razlog se može uvažiti samo u onom slučaju, ako je toliko presantan, da se ima uzeti, da je stan odnosnoga lica »sasvim nehigijenski«, pa bi u tom slučaju to lice ranžiralo u 4. skupini reflektanata iz čl. 20.

Jedan kurijozum u pogledu dodjeljivanja stanova donaša novela u čl. 6. st. 1. Po tom propisu se nikomu ne može dodijeliti više od četiri sobe. Da pak pri tom zakonodavac nije mislio ostaviti u slobodnoj dispoziciji vlasnika ispražnjene stanove od pet i više soba, slijedi iz razloga socijalne pravde, što bi time bili privilegirani krupni sopstvenici pred sitnim, a slijedi to i iz druge rečenice istoga stava, po kojoj će se i prije iseljenja zaštićenoga lica moći istomu oduzeti soba i dodijeliti drugomu licu. Time je uvedeno načelo, da se jedinstven stan dodjeljuje dvojici najamnika, pri čemu ostaje neriješeno pitanje, kako će se urediti njihov medjusobni odnošaj glede nužnih pripadnosti stana (kuhinje, vodovoda, osvjetljenja i t. d.)!

Na koncu primjećujemo, da smo s ovime želili svratiti pozornost samo na one nedostatke našega materijalnoga stanbenoga prava, koje smo iskusili u praksi i koji već na prvi mah padaju u oči, a uvjereni mo, da bi se pri podrobnijem proučavanju toga prava našlo još i dosta drugih grieśaka.

Da li je ležeća ostavina (hereditas iacens) podvržena dosjelosti?

Napisao dr. Lazar R a š o v i ć, odvj. perovodja u Srem. Mitrovici.

Pitanje dosjelosti i zastare u pogledu ležeće ostavine u našem o. g. z. nije jasno, pa nije nikakovo čudo, da se u praksi u tom pogledu koleba. Čak ni sami komenatori o. g. z. nisu to pitanje izveli na čistinu. Dok R u š n o v (Tumač općemu austrijskomu gradjanskomu zakoniku. str. 842.), kaže, da onaj, koji kroz vrijeme, koje zakon za dosjelost propisuje, posjeduje ostavinu, s t j e č e p r a v o n a s l j e d n o, dotle S t u b e n r a u c h govori o d o s j e l o s t i n a s l j e d n o g a p r a v a, pa stoji na stanovištu, da se n a s l j e d n o p r a v o n e m o ž e d o s j e s t i, a o dosjelosti samoga nasljedstva on se ne izjašnjuje.

Ma da ovo pitanje u našem o. g. z. nije nigdje jasno formu-

Digitized by Google

lirano, ipak mislim, da nije teško dokazati samim propisima građanskoga zakona, da se ležeća ostavina ne može dosjesti.

Istina, propisi §-a 1477, o. g. z. izgledaju kategorični, pa je i Rušnov, dopuštajući mogućnost dosjelosti prava vlasništva na nasljedstvo, to svoje mnijenje osnovao na ovom §-u.

Medjutim, kada se dovezu u vezu propisi ostalih §§-a o. g. z., koji govore o zastari i dosjelosti, ukazuje se ovo pitanje u sasvim drugačijoj svjetlosti. § 1477. oslobadja samo posjednika dužnosti, da pokaže naslov svojega posjeda, ako posjeduje kroz vrijeme od 30 godina. Ali propisi ovoga §-a ne tangiraju ostale uvjete, koji su potrebni za dosjelost. Da pokušam to i dokazati.

Osnovno načelo za zastaru i dosjelost jest: da protiv onih, koji sami svoja prava izvršivati ne mogu, zastara i dosjelost ne mogu vojevati. (§ 1454. o. g. z.). Koje su to osobe, koje svojih prava izvršivati ne mogu, zakon ne navodi izrično, ali je to pitanje u našem o. g. z. jasno. Sve osobe (fizičke ili jurističke), koje su podvržene skrbništvu, spadaju ovamo. U §-u 1454. o. g. z. stoji, da »suprot sirotama i podvrženima skrbništvu, suprot crkvama, općinama, inim moralnim zborovima ... dopušta se zastara i dosjelost samo pod ograničenjima niže slijedećim (§§ 1472., 1475., 1494.).«

Hereditas iacens kao persona iuris ne može izvršivati svojih prava, dok ne dobije zakonitoga zastupnika. Zakoniti je njen zastupnik ili po sudu priznati očitovani nasljednik ili ostavinski skrbnik. Da ležeća ostavina spada medju osobe, koje svojih prava izvršivati ne mogu, prije nego dobiju zakonitoga zastupnika, jasno je, i ne treba dokazivati. A da hereditas iacens spada medju one, koji su prema §-u 1454. o. g. z. podvrženi skrpstvu, jasno govore ustanove izvanparbenoga postupnika §§ 34., 78., 128. i 129.).

Kao što se vidi, nedvojbeno je, da hereditas iacens od momenta smrti ostavitelja pa sve, dok sud ne prizna očitovanoga nasljednika, ili dok joj po sudu ne bude imenovan skrbnik, spada medju one osobe, koje navodi § 1454. o. g. z. U tom medjuvremenu ostavina je podvržena skrpstvu, jer kao takova ne može svojih prava izvršivati. A kada ona, kroz to vrijeme svojih prava izvršivati ne može i kada je podvržena skrpstvu, onda prema istomu §-u za nju vrijede ograničenja §§-a 1472., 1475. i 1494. o. g. z. A po §-u 1494. o. g. z. protiv takovih lica zastara ne može započeti prije, nego takova lica dobiju zakonitoga zastupnika, ili, ako je zastara već počela, ne može se dovršiti prije, nego prodju dvije godine, nakon što su zapreke dignute, t. j. zakonito zastupstvo uspostavljeno.

Profesor zagrebačkoga sveučilišta gosp. dr. I. Maurović u svojem »Nacrtu predavanja o općem privatnom pravu«, drugi svezak, strana 113. veli o tomo ovo: »Za nasljedno pravo možemo reći: ako se netko neovlašteno stavi u posjed nasljedstva, te time nasljednopravni zahtjev postaje tužbovnim, nastaje zastara zahtjeva, a ne zastara prava.«

Digitized by Google

Nastaje sada pitanje, kada nasljedno-pravni zahtjev postaje tužbovnim? Nasljedno-pravni zahtjev mogu imati samo osobe, koje imaju jedan od pravnih naslova za nasljedstvo(oporuka, nasljedno-pravna pogodba ili zakon). Njihov nasljedno-pravni zahtjev nastaje tužbovnim tek onda, kada oni kao nasljednici dobiju aktivnu procesualnu legitimaciju. A ovu oni dobivaju tek onda, kada po sudu kao ostavinsko-raspravnoj oblasti budu priznati kao nasljednici i kada se kao takovi nasljedno očituju (§ 819. o. g. z. i § 149. i sl. izvp. p.).

Prema tome, da bi mogla započeti zastara (ekstinktivno) ili dosjelost s druge strane (akvizitivno), potrebno je: da nastane mogućnost podignuti tužbu. Za ležeću ostavinu, kao što smo vidjeli, ova mogućnost ne može nastati prije, nego ona dobije svoje zakonito zastupstvo.

Da je ovo točno, vidi se i iz propisa §-a 1478. o. g. z., koji kaže: »... za zastaru je u pravom smislu dovoljno, da se ne izvršuje kroz trideset godina kakovo pravo, koje po sebi mogaše biti izvršivano«. Hereditas iacens kao juristička osoba nema djelatne sposobnosti. Za nju rade njeni zastupnici. Dok njih nema, ne može biti govora ni o izvršivanju prava sa njene strane. A prema tome protiv nje ne može biti ni dosjelosti.

U potvrdu ovakova stanovišta govori i jedna rješidba bečkoga apelacijonoga suda. U toj rješidbi stoji medju ostalim:

»... Die Verjährung setzt voraus, dass das Recht ausgeübt werden konnte. Nach der beiderseitigen Angaben ist die Hypothekarforderung binnen vier Wochen nach dem Ablegen des Pfandgläubigers B. fällig geworden. Gegen B. konnte dahen die Verjährung der Forderung nicht stattfinden, weil sich als die eigentliche Forderungsberichtigte die Verlassenschaft des B. darstellt. Aber auch gegen diese eigentliche Berechtigte konnte die Verjährung nach § 1494. a. b. G. B. nicht anfangen, so lange nicht für eine gesetzliche Verwaltung derselben, sei es durch erklärte Erben, sei es, bei Abgang von Erbserklärungen, durch einen Verlasenschafts-curator gesorgt worden ist.«

Prema svemu naprijed izloženomu izlazi ovo:

1. Ako je dosjelost dijelova ostavine (ili cijele ostavine) započela još za vrijeme ostavitelja, smrću njegovom ona se prekida i ne može dalje teći, dok ostavina ne dobije zakonito zastupstvo bilo u očitovanom i priznatom nasljedniku bilo u ostavinskom skrbniku, niti se može dovršiti prije, nego prodju dvije godine, nakon, što je takovo zastupstvo uspostavljeno. (§ 1494. o. g. z.).

2. U vremenu izmedju smrti ostavitelja pa do postavljanja zakonitoga zastupstva, t. j. dok je ostavina hereditas iacens, protiv nje ne može niti započeti niti dovršiti dosjelost, niti protiv nje vojuje zastara.

Digitized by Google

Jedna singularna ustanova kaznenoga postupka za Bosnu i Hercegovinu

preuzeta u prijedlog zakona o sudskom krivičnom postupku za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Priopćio dr. Oto Moskovicz, umir. suds. nadsavjetnik u Travniku.

Pod gornjim je naslovom izišao u 7. broju ovogodišnjega »Mjesčnika« članak, što ga je napisao gosp. Simon Elbing, sudski nadsavjetnik u Tuzli. Štovani gosp. pisac je izrazio u tom članku nazor, da § 311. kaz. postupnika odnosno najzadnji rastavak istoga, kojim se načelno dozvoljuje privatnom tužitelju obnova kaznenoga postupka, kada bijaše neotklonivim okolnostima zapriječen, da dodje na raspravu, nije u skladu sa duhom modernoga kaz. pravosudja, koji uzima pravomoćno rješenoga okrivljenika (optuženika) kao onoga, koji je nakon pravomoćne osude dosudjenu mu kaznu pretrpio, u svoju zaštitu, pa da razlozi, koji su onda zakonodavca možda rukovodili, ne mogu takovu zakonsku odredbu opravdati.

Na koncu spomenuit gosp. pisac predlaže, da se eliminira odredba u drugoj rečenici §-a 361. prijedloga zakona o sudskom krivičnom postupniku za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, kojom se obnova ne može samo dozvoliti pod gore navedenim pretpostavkama, već i onda, kada privatni tužitelj zakasni bez svoje krivnje podnijeti optužnicu.

Gosp. pisac izvadja tom prilikom, da zakonodavstvo u Francuskoj, Engleskoj, Njemačkoj i Austriji takovu obnovu postupka ne poznaje, te da ista stoji u očitoj opreci s načelom »favor rei«.

Na ovo valja mi odvratiti slijedeće:

Činjenica, da se jedna odredba nalazi samo u zakonu jedne države, odnosno kao u nazočnom slučaju u zakonu jednoga upravnoga tijela, nije još nikakov znak, da je ta odredba loša. Svaki dan zakonodavanja donosi sa sobom nove ideje, te je posve razumljivo, da jedna ideja najprije nastane samo u jednoj državi, pa da baš ova država dade toj ideji zakonski oblik.

Ako se zatim ta ideja i drugim državama svidja, one će istu prihvatiti, te u tom pravcu svoje zakone promijeniti ili nadopuniti.

Možda bi se i misao o dopustivosti obnove postupka za privatnoga tužitelja prihvatila po zakonodavstvu jedne druge države, kada se ne bi radilo o Bosni i Hercegovini. Njezini zakoni bili su malo poznati u inozemstvu, te je osim toga vladalo tamo mnijenje, da su isti jednaki sa austrijskim zakonima.

Stoga je razumljivo, da je gornja odredba bila osamljena, pa valja pretresti, da li je po sebi dobra ili nije.

Gosp. pisac tvrdi, da ne zna, zašto je zakonodavac tu odredbu stvorio, ali misli, da je to uslijedilo po analogiji sa § 429.

Digitized by Google

bos. k. p., — t. j. da se htjelo isto tako štititi privatnoga tužitelja pred posljedicama neskrivljene ogluhe, kako se štitio okrivljenik, ali je nazora, da takova zaštita nikako nije od potrebe, jer privatni tužitelj može u slučaju zapreke spremiti drugu osobu, da ga zastupa ili predati putem pošte ili brzojavno molbu za odgodu.

Ovo potonje obrazloženje nije po mojem mnijenju nikako uputno.

Gosp. pisac očevidno mimoilazi okolnost, da u našoj zemlji ima mnogo mjesta, koja su jako udaljena od poštanskoga i brzojavnoga ureda, te da u slučaju bolesti, koja je naglo nastupila, ili smrtnoga slučaja u porodici, privatni tužitelj ne može odmah naći jednu osobu, koja će ga zastupati kod suda, a kada bi takovu i našao ne će ni znati ispostaviti njoj valjanu punomoć osobito ne na selu. Pri tome se mora još uvažiti, da čovjek u takovu slučaju nije duševno tako raspoložen, da na sve to može misliti. Osim toga može se privatnomu tužitelju na putu k sudu desiti nezgoda, pa što onda?

I ozvih razloga smatram, da je ova odredba posve pravedna, te da se ima baš pozdraviti, što će novi krivični postupnik istu održati na snazi. Okrivljeniku ne čini se etično nikakova nepravda, kada se sudi, dali je pogriješio ili nije.

Pri tome valja još istaknuti, da položaj okrivljenika u kaznenim stvarima, koje podlože privatnoj tužbi, nije posve istovjetan sa onim, kada se podiže javna optužba. U potonjem slučaju ima okrivljenik kao procesualnoga protivnika svemoguću državu, kod koje je sve tako dobro i čvrsto organizovano, da se takovi slučajevi nikako ne mogu dogoditi. Drugo je sa privatnim tužiteljem.

U najviše slučajeva radi se o zaštiti njegove časti, velikoga blaga, ako ne baš najvećega. Jedna osuda, kojom se okrivljenik rješava, može za privatnoga tužitelja iz raznih uzroka biti od mnogo veće štete, nego kondamnotorna osuda prvoga, koji se obično ne osudjuje na veliku kaznu i koji tom osudom nije nikako ograničen u sposobnosti za postignuće svakoga javnoga i časnoga zvanja.

Bilo je već često pretresano u novinama, kao i inače, mnijenje, da se postupak u privatnim tužbama preda gradjanskomu sucu namjesto kaznenoga suca. Donekle je zakonodavstvo u našoj državi ovo mnijenje prihvatilo. To se vidi iz toga, što su već iza godine 1916. uvedene takse za podnošenje privatnih tužaba i za daljnji tečaj postupka o istima, a to je jako u opreci sa prijašnjim načelom kaznenoga postupka, da je posve prosto od svake pristojbe. Ako se u tom pravcu privatni tužitelj izjednači sa tužiteljem u gradjanskoj parnici, tim više je opravdano, da mu se dozvoli obnova postupka, koja je u ovom slučaju jednaka povrati u prijašnje stanje, koja je normirana u gradjanskom parničnom postupniku.

Digitized by Google

Kaznenopravna nužda u projektu kaz. zakona za kraljevinu S. H. S. i „neodoljiva sila“ u austr. kaz. zakonu.

Napisao M. Remetin, Zagreb.

Nuždu (stanje nužde) najbolje definira Finger (Das oester. Strafrecht), koji kaže: »Stanje nužde je položaj čovjeka, u kojem on može samo zabranjenim djelom ugroženo pravno dobro spasiti ili koju pravnu dužnost ispuniti«. Projekt (§ 26.) označuje stanje nužde ovako: »Ne će se kazniti onaj, koji izvrši kakovo djelo, da od sebe ili koga drugoga otkloni istovremenu na drugi način neotklonjivu opasnost za život, tijelo, slobodu, čast, imovinu ili koje drugo dobro« i t. d., a ne razlikuje opasnost, došla ona od ljudske volje (prijetnja, vis compulsiva) ili od koje prirodne sile. Time je projekt usvojio moderno stajalište, po kojem se pojam nužde shvaća jedinstveno. Glavno je obilježje nužde opasnost, nastala ona na bilo koji način. Projekt govori samo o nekažnjivosti nužde, a ne spominje razloga te nekažnjivosti.

U Hrvatskoj i Slavoniji još valjajući austr. kaz. zakon ne spominje nuždu, nego samo neodoljivu silu ili bolje prisilu (Zwang) po njemačkom tekstu. Zakonodavna komisija u svojemu vijećanju (dne 12. VIII. 1799.) je zaključila, da se riječ »neodoljiva sila« (unwiderstehliche Gewalt) zamijeni sa riječi »neodoljiva prisila« (unwiderstehlicher Zwang) zato, jer se pod neodoljivm silom obično razumijeva fizička prinuda, a riječ neodoljiva prisila (Zwang) sadržaje i hipotetičku prinudu t. j. prijetnju. Austrijska doktrina razumijevala je pod neodoljivom prisilom ne samo prijetnju, već i nuždu u užem smislu. Stoga ne spada ovamo nutarnja prisila, koju spominju neki stariji komentatori (Hye, Herbst) i to u slučajevima patološkim. Takovi slučajevi spadaju pod točku c) §-a 2. k. z.

Prema dugo vladajućoj teoriji se je držalo, da stanje nužde uslijed psihološke prisile ukida ili barem ograničuje slobodu volje i da prema tome isključuje sposobnost ubroja. Ta je teorija danas osim malih iznimaka napuštena. Tu su teoriju pobijali i deterministe (Janka, Banger, Träger, Liszt i dr.) kao i konsekventni indeterministe (Koestlin, Berner, Luden i dr.) »Qui coactus voluit, tamen voluit« kažu jedni i drugi.

Za konsekventne indeterministe volja je apsolutno slobodna (causa sui) i nema ništa, što je može prisiliti, a gdje se čini, da je prisiljena, pustila je sama, da bude prisiljena.[1]) Može se dogoditi, da prijetnja, stanje nužde dovede u stanje prepasti i time u stanje nesposobnosti ubroja, ali se tada nema smatrati prisila, nego ono stanje razlogom isključenja sposobnosti ubroja. Za de-

[1]) Wo sie gezwungen erscheint, hat sie eben nur sich selbst zwingen lassen; — Koestlin.

Digitized by Google

terministe naprotiv volja isto tako nije slobodna u slučajevima nužde, gdje prisila dolazi izvana kao i u slučajevima, kada je prisila posve nutarnja, jer svaki motiv, bez koga nema čina (voljnoga akta), izvodi na volju prisilu, koju čovjek jače ili slabije osjeća; ako je ne osjeća, tada je to samo iluzija (Schopenhauer, Aschaffenburg).

No takovo shvaćanje jednih i drugih dovodi do sukoba sa ustanovom austr. kaz. zakona (§ 2. sl. g), kao i sa sličnim ustanovama drugih kaznenih zakona. Izbjeći tomu sukobu još je teže konsekventnomu indeterministi, nego li deterministi. Determinista se donekle uklanja tomu sukobu, kada kaže: Samo takova prisila može biti razlogom nekažnjivosti, kojoj većina ljudi ne bi mogla odoliti (Janka). Takova pak prisila nastaje samo u slučajevima stanja nužde. Fizička prisila ne dolazi u obzir, jer se ni ne može govoriti o voljnom činu fizičkom silom prisiljenoga, budući da je on bez svoje volje samo orudje u rukama drugoga.

Njemački kaz. zakon, a tako i Derenčinova osnova, odijelio je psihičku silu (prijetnju) od nužde u užem smislu (§ 52. odnosno 54 njem. k. z. i § 18. odnosno § 19. Derenčinove osnove). U motivima zakonika odnosno u obrazloženju osnove se govori o isključenju slobode volje samo za slučajeve fizičke i psihičke sile, dok je za slučajeve nužde (u užem smislu) prepušteno doktrini, da ustanovi razloge kažnjivosti iste. Oštru kritiku motiva njem. kaz. zakona napisali su Bünger,[2]) i Träger.[3]) Protiv dvodiobe stanja nužde ustao je osobito Janka.[4])

Ustanove o kaznenopravnoj nuždi u novijim osnvama njemačkoga i austrijskoga kaz. zakona, kao i u našem projektu rezultat su takove kritike. Tako po novom kaznenom zakonu, kada supi na snagu, ne će biti više za suca, bio on determinista ili indeterminista, nikakove dileme u pitanju kaznenopravne nužde, a znanosti će biti ostavljeno, da raspravlja o pravnom temelju nekažnjivosti iste.

Kako se ima tumačiti član 47. Invalidskoga zakona?

Napisao dr. Ivan Buljan, sudac u Drnišu.

O novom invalidskom zakonu od 17. studenoga 1925., koliko je piscu ovih redaka poznato, bilo je pisano u »Arhivu za pravne i društvene nauke«, br. 4., knjiga XII., god. 1926., i u »Mjesečniku« pravničkoga društva u Zagrebu, br. 9. god. 1926. Oba napisa su se bavila i sa postavljenim pitanjem, a poznato je i mišljenje višega Invalidskoga suda u Sarajevu o ovoj stvari.

---

[2]) Die Selbstbestimmung des verbrecherischen Willens. Zeitschrift für die ges. Strafrechtswissenschaft B. VII.

[3]) Wille, Determinismus, Strafe.

[4]) Der Strafrechtliche Notstand.

Digitized by Google

Gosp. Radislav Jagić u »Arhivu« se pita: Prema čemu se povećava invalidnina na ostalu siročad, ako se po jasnoj zakonskoj odredbi uzme, da prvo dijete vuče za sebe invalidninu udovice punoga invalida (čl. 46. i. z.), t. j. 1.200 D; da li prema iznosu od 1.200 D ili prema cijeloj invalidnini punoga invalida? Na to dodaje, da se osnovica za ovo povećanje mora naći u onom iznosu, što ga uživa prvo dijete, i zaključuje, da ostala siročad imaju pravo svako na $^1/_6$ od te svote, t. j. svako po 200 D. Prema njegovu bi stanovištu dvoje redovske siročadi uživalo ukupno D 1400 godišnje invalidnine na ravne dijelove.

Gosp. dr. Dragutin Holler u »Mjesečniku« stoji na drugom stanovištu. On kaže: Ako je više siročadi, onda se invalidnina jednoga siročeta povećava za svako dijete za jednu šestinu invalidnine punoga invalida. Prema tome bi dvoje siročadi iz uzetoga primjera uživalo ne 1400 D nego 1600 D godišnje invalidnine.

Najzad viši invalidski sud u Sarajevu ima treće mišljenje, izraženo, istina, ne u kojoj rješidbi, nego u nalogu od 5. listopada 1926. br 822./26. — II., koji je uputilo sudu u Drnišu, naredjujuci, da se upozori poreski ured, da ishodi od ministarstva socij. politike reviziju postupka u jednom konkretnom slučaju, jer da invalidnina za dvoje siročadi nije u smislu zakona onolika, kako ju je kotarski sud u Drnišu bio ustanovio, nego da ona u smislu čl. 47. u vezi sa čl. 46., a bez veze sa čl. 45. invalid. zakona iznosi 1560 D godišnje.

Po mojem mišljenju su sva ova tumačenja netočna, ako se ima na umu, da kancelarija min. socij. politike nije pozvana, da ispravlja zakon, niti da ga autentično tumači, pak da prema tome ispravak invalidskoga odjeljenja te kancelarije od 26. ožujka 1926. I. br. 12056.[1]) nema za sudove nikakove važnosti.

Imajući dakle u vidu gornji primjer, nesumnjivo je prema propisu čl. 47. I. al. inv. zakona, da prvo siroče uživa 50% invalidnine punoga invalida, t. j. D 1200.—. Ako je više siročadi, onda se – kaže dalje zakon u istom stavku — invalidnina povećava po čl. 45. inv. zakona, što znači, da se u slučaju dvoje siročadi iznos invalidnine već po I-voj alineji čl. 47. povećava za 400 D, t. j. za $^1/_3$ invalidnine punoga invalida. Medjutim osim ovoga povećanja po I. alineji treba još pribrojiti i dodatak po II. alineji istoga člana. Prema pravilniku od 27. siječnja 1926. taj dodatak iz II. alineje je povećanje po čl. 46. inv. zakona. Po tome u našem slučaju treba ka gornjoj svoti od 1600 D još nadodati 15% invalidnine punoga invalida, što iznosi 360 D. Na ovaj način invalidnina za dvoje redovske siročadi iznosi u svemu 1960 D godišnje.

Protiv ovakova tumačenja moglo bi se istaknuti, da je povećanje po I. i II. alineji čl. 47. jedno te isto, da je alineja druga samo neka dedukcija ili tumačenje I. alineje, pak da se stoga ne smije misliti na dva različita dodatka u dvije alineje toga člana. Za potkrepu toga bi se moglo navesti i to, da se član 45. u zakonu ne na-

[1]) Službene Novine br. 79. Prilog XXIII. od 9. travnja 1926.

Digitized by Google

lazi u istom odjeljku (»Invalidnina porodica«) sa članom 47., pak da se iz toga još sigurnije može zaključiti na to, da se dodatak po čl. 45. ne smije ovdje uzimati u obzir. Moglo bi se najzad reći, da se ovdje valjda radi i o tiskarskoj pogrješci.

Medjutim su svi ovi prigovori po mojem mišljenju, netemeljiti. Za izvršenje invalidskoga zakona, a na osnovu njegova čl. 116., je bio propisan pravilnik dana 27. siječnja 1926., što znači 40 dana iza toga, što je stupio na snagu sam zakon. Sve ono, što su ministar socij. politike, te ministar financija sa ministrom vojske i mornarice smatrali, da treba propisati u cilju točnoga shvaćanja i izvršenja invalidskoga zakona, oni su propisali u pravilniku. Na taj način ušlo je u pravilnik i tumačenje druge alineje čl. 47. u pogledu dodatka. O citiranju čl. 45. u čl. 47. medjutim nema ni govora, što svakako ima značiti, da je taj citat na mjestu, pak prema tome obje gornje objekcije moraju da padnu, jer da bi se citat čl. 45. u čl. 47. smatrao pogrješnim, pravilnik bi to bio ispravio, a on to nije učinio.

Za prihvaćeno stanovište govori još i ovo: Je li moguće, da je zakonodavac, koji je pri sastavu inv. zakona u prvom redu uzimao u obzir ekonomske i uopće životne prilike svih povlaštenika inv. zakona i nastojao, da njegova potpora bude, kolik) je moguća bolja, srazmjerna njihovoj potrebi, — velim, da li je zakonodavac mogao (držeći u vidu gore spomenuto shvaćanje sarajevskoga suda) u visini invalidnine potpuno izjednačiti dvoje siročadi sa udovicom, koja ima jedno dijete (= 1560 D, čl. 46. inv. zak.), a da se i ne govori o usporedbi sa potporom, koju ima puni invalid sa jednim djetetom (= 2800 D, čl. 39—43, 45. inv. zak.). O tome nema sumnje, da su od svih povlaštenika invalidskoga zakona najbjednija i potpore najpotrebnija upravo siročad. Najzad još jedna okolnost. Ako je zakonodavac smatrao potrebnim, da jednomu siročetu osigura minimum od 1200 D, on je bez sumnje i htio i morao ostati logičan, pak je potrebiti minimum za dvoje, troje i više siročadi smanjivao sa nekom primjerenom sporošću, a nije mogao to smanjivanje upravo naprasno provoditi, kako bi to htjela sva tri gore spomenuta stanovišta.

Još nešto o bianco-mjenici.

I. — Da li je bianco-mjenica podobna za cesiju[1])?

Napisao dr. Antun P e r i ć, odvjetnik u Dubrovniku.

Ovo pitanje postavlja dr. Passek u članku »Nešto o tako zvanoj bianco-mjenici« izašlom u 9. broju ovogodišnjega »Mjesečnika«. Dr. Passek odgovara na postavljeno pitanje niječno. Bianco-mjenica nije mjenica, odnošaj izmedju mjeničnih inter-

[1]) Mislimo obzirom na njenu formu na cesiju, naznačenu na mjenici sa posebnim procesualno-pravnim posljedicama za razliku od one, sklopljene u inoj gradjansko-pravnoj formi.

Digitized by Google

senata nije mjenbeno-pravni, stoga svi pravni čini poduzeti prije njezina ispunjenja nisu mjenbeno- nego gradjansko-pravni. Ustup bianco-mjenice sa ustupom tražbine, koja proizlazi iz pravnoga posla van mjenice, prije ispunjenja bianco-mjenice ne smije slijediti po § 16. mjenb. zak., ako hoćemo, da nam ta cesija bude po zakonu valjana. — Ne slažem se sa mišljenjem gosp. dra Passeka, jer na postavljeno pitanje po mojem mišljenju treba dati jestan odgovor.

Austrijski mjenbeni red, koji danas još važi za Dalmaciju i Sloveniju ne sadržaje ustanovu, analognu onoj § 16. mjeničnoga zakona, koji vrijedi za Hrvatsku — Slavoniju i Vojvodinu. Polazilo se očito sa stanovišta, da gradjansko-pravni ustup nije mjenični posao, da ne stvara mjenično pravnu obavezu, stoga ustup mjenice nije trebalo ni normirati u mjeničnom redu. Mjenbeno pravo kao otudjivo predmetom je ustupa, za koji nije propisana kao za naledje posebna forma, pak dostaje li i ustup bez ikakove forme odnosno vanmjenična isprava,[2]) logično je, da je pripuštena i forma putem ustupne klauzule na samoj mjenici. I ako dakle kod nas važeći mjenbeni red ne sadržaje analognu ustanovu § 16. mjenb. reda za Hrv. i Slavoniju, pripustljiv je i kod nas ustup mjenice u formi ustupne klauzule na samoj mjenici.[3])

U Austriji je doskočila potrebi privrednoga prometa naredba ministarstva pravde od 6. listopada 1853. (l. d. z. br. 200), koja i danas važi za Dalmaciju i Sloveniju. Po ovoj naredbi prigovor, da je u času prihvata ili koje druge obavezujuće mjenične izjave manjkao potpis izdatnika ili koja druga bitna potrepština, navedena u čl. 4. mjenb. reda, isključen je uopće prema trećemu stečniku dobre vjere, a prema onima, koji su udioništvovali naknadnomu ispunjavanju, pripušten je, samo u koliko se dokaže, da su neispunjeni prihvat nepovlašteno i protuugovorno zloupotrijebili.

Rečenom ministarskom naredbom priznata je kod nas bianco-mjenica i pripušten pod navedenim pretpostavkama prigovor nepotpune mjenice, substanciran kao prigovor protiv načina prava ispunjenja.[4]) U drugim državama, u kojima nije izričito zakonom priznata bianco-mjenica, teorija i judikatura ju priznaje kao običajno-pravni institut. Pri tome se izražuje načelo, da samo naknadno ispunjenje kao takovo ne opravdava nikakov prigovor, već samo protupravno ispunjenje blanketa osniva exceptio doli protiv onoga, koji je protupravno[5]) poduzeo ispunje-

---

[2]) Staub, Kom. mjen. reda 11. idz. 1926. str. 151, Vrh. riješidba. — Czelechovsky, zbirka br. 282.

[3]) Staub. Kom. str. 86; Grünhut, Mjenb. pravo 1900. str. 210; Czel. br. 153.

[4]) Czel. br. 873, 885, 1005.

[5]) Po Grünhutu str. 110. bilj. 1. normativno je znanje o protuugovornom ispunjenju u času ispunjenja, a ne u času stečenja; — vladajuća nauka protivno, Staub, Kom. str. 76., prema kojemu »mala fides superveniens non nocet«.

Digitized by Google

nje odnosno u njemu udioništvovao, ili je kod stečenja već ispunjenoga blanketa znao za zloporabu povjerenja.[6])

Dobra vjera sticaoca bianco-mjenice imade se štititi na isti način, kao i ona sticaoca mjenice. Ovo nije samo diktat mjeničnoga reda, nego pravni nazor, koji općenito važi i preko mjeničnoga reda.[7])

U svojoj općenitosti ne može se tvrditi, da su kod bianco-mjenice odnošaj izmedju mjeničnih interesenata i odnosni pravni čini, poduzeti prije njezina ispunjenja, dosljedno i blankotradicija akceptirane ali još neispunjene mjenice isključivo gradjansko-pravni. Ovaj nazor zaboravlja na značaj prihvatnikove obavezujuće izjave kao jedne mjenične izjave. Prihvatnik i ako mjenica nije još ispunjena, hoće da isprava postane mjenicom, te da samo prema njezinu sadržaju jamči poštenomu stečniku.

Prvi primaoc mjenice stiče dakle ovakovu obavezu prihvatnikovu, koja po svojoj naravi isključuje obzir na bilo koje usmeno utanačenje sa posredjujućim interesom, i samo kao takovu daje ju dalje, do stečnik svojim potpisom kao izdatnik ne steče originalno mjenično pravo.

Doista u predaji bianco-akcepta ne može se nazrijevati mjenično pravni prenosni akt (analogno blanko žiru), stoga ni primaoc blanketa u formalno-mjenično-pravnom smislu nije ni jednak indosatoru, ali obzirom na pravnu narav prihvatnikove obaveze ne može se prigovoriti materijalnoj karakterizaciji pravnoga položaja, koji treći sticaoc zauzimlje prema prigovorima iz osobe svoga prednika, kao onoga jednoga indosatora.[8])

Kada bi primaoc blanketa samo gradjansko-pravno prenio pravo ispunjenja isprave, po načelu »nemo plus iuris...«, prenio bi na stečnika blanketa i prigovore, koji protiv njega pristoje. Dočim i ako je judikatura u ovom pogledu prije kolebala, sada se izjavljuje protiv pripustljivosti ovakovih prigovora.[9])

Dr. Passek kaže: »Ovo ovlaštenje (na ispunjenje) i ništa više može taj vjerovnik ustupiti drugome u cijelosti sa svojom tražbinom.« Uz blankotradiciju prihvaćene a neispunjene mjenice pretpostavlja dakle i ustup temeljne tražbine. — Ovdje je doista nazrijeti slučaj gradjansko-pravnoga prenosa, jer se sticaoc može pozvati ne samo na predaju mjenice, već i na jedan pravni posao, snagom kojega mjenična tražbina prelazi od prijašnjega vjerovnika na nj.[10]) Pozniji sticaoc blanketa, koji je istodobno vjerovnik temeline tražbine, u istom je položaju prema blanko prihvatniku, kao njegov prednik prvi primaoc blanketa, te, budući da

---

[6]) Staub, Kom. str. 74.: Grünhut str. 110., Czel. br. 918

[7]) Felix Mayer, Svjetsko mjenb. pravo I. sv. str. 143.

[8]) Staub, Kom. str. 76.

[9]) Rješenja vrhov. bečkoga suda od 16. sijeć. 1912.—Rv VI 10/12; od 25. rujna 1912.—Rv VI 534/12; 3. siječnja 1913.—Rv II 1255/12; 3. sijeć. 1913.—Rv I 1204/12;—Czel: zbirka br. 885, 951, 966, 986, 1005.

[10]) Beisser, Die Blankotradition. — Ger. Zeit. 1901. str. 171.

Digitized by Google

je stupio na njegovo mjesto, ne može poduzeti ispunjenje mjenice pod drugim uvjetima i sa drugim učinkom nego li njegov prednik.[11])

Ali i ako se pojmovno mjenično-pravna tražbina ne može trgati od gradjansko pravne temeljne tražbine,[12]) moguća je blankotradicija prihvaćene a ne ispunjene mjenice i bez istovremenoga ustupa temeljne tražbine odnosno i nakon ustupa ove tražbine trećemu. Za ovaj slučaj trećemu kao originarnomu stečeniku dobre vjere ne može se suprotstaviti prigovor ex persona indosantis, — biva manjkavost materijalnoga ovlaštenja na mjeničnu tužbu. — Sama blankotradicija prihvaćene ali još neispunjene mjenice ne imade dakle gradjansko-pravni učinak.

Ne manje je neispravo mišljenje, kada dr. Passek tvrdi, da pravni čini (na pr. naledja), poduzeti na samoj biaco-mjenici prije njenoga ispunjenja, nisu mjenbeno-pravni čini. Ako je prema gore rečenome legitimiran treći, koji je ispunio mjenicu, koju je bez žira neispunjenu dobio od prvoga uzimaoca mjenice blankotradicijom, tim više opravdava legitimaciju naledje neispunjene mjenice; stoga je i mjenični blanket podoban za naledje.[13]) Nazor, da indosant ne može na indosatora prenijeti vlasnost na mjenici (čl. 9) ni prava iz mjenice (čl. 10.), jer ih nema, nije ispravan. Potpisom prihvatnika na bianco-mjenici, te predajom ove prvomu primaocu, nastala je mjenična obaveza prihvatnikova, ali samo uvjetovana naknadnim neprotuugovornim ispunjenjem mjeničnoga formulara na način, da ispunjenje uvjeta, biva naknadno ispunjenje, djeluje ne ex nunc već ex tunc. Mjenični red ne propisuje red, kojim moraju slijediti mjenične izjave, te je dostatno, da predleže bitne potrepštine mjenice u času kreiranja odnosnoga mjeničnoga zahtjeva tako, da primaoc mjenice ili od njega na to ovlašteni treći sticaoc može jednostranim aktom biva ispunjenjem potestativnoga uvjeta osnovati provizorno još suspendirani učinak blanko prihvata. Ako prvi uzimaoc mjenice može trećega ovlastiti na ispunjenje blankotradicijom, tim prije može ga ovlastiti naledjom. Pravo na ispunjenje može se dakle i naledjom prenijeti na treće osobe.[14]) Protivan nazor bi doveo do nepripustljivih konsekvencija. Pretpostavimo slučaj, da blanko-prihvatnik prije ispunjenja bianco-mjenice pade pod stečaj. Izvodeći logični zaključak iz postavljenih premisa dr. Passeka blanko prihvat ne bi mogao predstavljati stečajnu obavezu, niti bi bila za slučaj osporavanja odnosne tražbine pripustljiva likvidacijona tužba. A ipak mislimo, da ni dr. Passek ne sumnja za ovaj slučaj u pripustljivost likvidacijone tužbe.

Inače u koliko je papir ispunjen, u toliko nije blanket.[15]) Ne-

---

[11]) Staub, Kom. str. 78.
[12]) Czel. br. 961; 968.
[13]) Staub, Kom. str. 18.
[14]) Grünhut str. 110 bilješka 1.
[15]) Staub, str. 71.

Digitized by Google

potpunost mjenice može se odnositi i na samo jednu mjeničnu bitnu potrepštinu, pak bi se iz nepostojanosti mjenične tražbine odnosno obaveze morala izvesti i nepripustjivost naledje. A ipak mislimo, da ni dr. Passek kod mjenice, koja je potpuno ispunjena izim npr.: dana dospjetka, ne će osporiti legitimaciju indosataru dobre vjere. U ostalom ne razabira se, kako sebi dr. Passek kod naledje blanko-prihvaćene a ne ispunjene mjenice zamišlja njezin gradjansko-pravni učinak kao čin, koji se imade po njegovu mišljenju smatrati kao učinjen izvan mjenice, za slučaj, kada indosatar nije istodobno cesijonar, jer se ne može pozvati i na ustup tražbine, koja proizlazi iz pravnoga posla van mjenice. Jer je jasno, da za ovaj slučaj treći stečenik stoji i pada sa svojstvom indosatora. Dočim kod slučaja, koji dr. Passek kao jedino mogući imade isključivo pred očima, suvišno je ispitivati, da li je narav odnosnoga pravnoga akta mjenbeno- ili gradjansko-pravna, kada im je pravni učinak jednak, jer koliko indosatar kao istodobni cesijonar, toliko kao izvan mjenični cesijonar stiče mjeničnu tražbinu sa svim svojim slabostima — biva prigovorima iz osobe prednika.

Iz gore rečenoga nameće se po sebi odgovor na postavljeno pitanje u nazočnom članku, koji označuje pogrješnim pravno mišljenje dr. Passeka, da cesija bianco-mjenice ne smije uslijediti u formi ustupne klauzule na samoj mjenici ako hoćemo, da nam ta cesija bude po zakonu valjana.

Gradjansko-pravno nasljedje koli singularno toli univerzalno ne prekida red naledja,[16]) pak ako je mjenični vlasnik, koji je civiliter stekao mjenicu, legitimiran na mjeničnu tužbu,[17]) te prvi uzimaoc mjenice može trećega naledjom ovlastiti na ispunjenje, jasno je, da ništa ne može stajati na putu prenosu prava na ispunjenje u formi ustupne klauzule na samoj mjenici, — tim više, što dostaje i ustup, kako je gore rečeno, i bez ikakove forme.[18]) Naravno, da tim ustup ne gubi značaj gradjansko-pravne cesije mjenbeno-pravne tražbine cedentove. I ako dakle uslijedjena u formi ustupne klauzule na samoj mjenici, ona je po zakonu valjana, te opravdava odnosnu legitimaciju cesijonara.

II. — Bianco-mjenica.

Napisao: dr. Vinko Žganec, odvjet. kandidat, Sombor.

U 9. broju ovogodišnjega »Mjesečnika« razmatra g. dr. N. Passek pod naslovom: »Nešto o tako zvanoj bianco-mjenici« pravni značaj bianco-mjenice, te dolazi do zaključka, da bianco-mjenica zapravo nije mjenica i da upotreba bianco-mjenice ispada iz okvira propisa mjeničnoga zakona.

---

[16]) Staub, Kom. str. 151.
[17]) Czel. br. 282.
[18]) Grünhut, str. 110. bilj. 1.

Digitized by Google

Ovo se stanovište gosp. autora po mojem mišljenju protivi mjeničnomu zakonu, poslovnomu prometu i stalnoj sudskoj praksi. Mjenični zakon u §. 3. propisuje, koje su potrepštine tudje (vučene) mjenice, te nabraja osam takovih potrepština. Po §. 6. mjen. zak. ne može iz isprave, u kojoj manjka bilo koja potrebština iz §. 3. mjen. zak. nastati mjenično-pravna obveza. Iz ovih propisa, na prvi pogled, činilo bi se, da bianco-mjenica nema opravdanja u mjeničnom zakonu, što više, da se bianco-mjenica upravo protivi mjeničnomu zakonu.

Tome medjutim nije tako. Citirani propisi mjeničnoga zakona nigdje ne navode, u koje doba treba da se u mjenicu stave njezine bitne potrepštine, naročito ne propisuju to, da sve bitne potrepštine tudje mjenice (tezice) imaju biti stavljene na mjenicu istodobno i to prigodom izdavanja mjenice.[1]) Prema tome izdatnik tudje mjenice u smislu ovih propisa nije dužan sve bitne potrepštine njezine staviti na mjenicu prigodom izdavanja mjenice, već se mjenica može ispuniti i kasnije.

Naknadno ispunjenje mjenice može izvršiti svaki posjednik mjenice i poslije izdavanja mjenice, ali se ovo ispunjenje mora kretati u granicama §. 93. mjen. zakona, t. j. naknadno ispunjenje mjenice mora odgovarati sporazumu stranaka. Na osnovu §. 93. m. z. može se mjenični dužnik služiti prigovorom, da je na mjenici onda, kada je prihvat ili druga koja izjava na nju napisana, koja bitna potrepština manjkala, samo protiv takovu trećemu posjedniku mjenice, koji istu nije bona fide stekao. Prema tome mjenični se dužnik može služiti prigovorom protuugovornoga ispunjenja samo ograničeno, t. j. samo protiv onih mjesečnih vjerovnika, s kojima stoji u neposrednom pravnom odnosu, a protiv trećih mjeničnih vjerovnika samo onda, ako su ovi kod sticanja mjenice imali znanja o tome, da je predjašnji vlasnik mjenice ispunio mjenicu protiv sporazuma sa mjeničnim obvezanicima.

Ovo zakonsko ograničavanje prava prigovora protuugovornog ispunjenja sadržaje u sebi pravni osnov

[1]) Dr. Nagy: A magyar váltojog képikönyve, str. 179. Prema dru Nagyu treba da se na mjenici nalaze sve bitne njezine sastavine u času, kada se mjenica oživotvoruje ili izvan suda (predočba ili isplata) ili kod suda prigodom podnašanja tužbe. — Nakon podnošenja tužbe t. j. tokom parnice nema više miesta naknadnomu ispunjenju prema sudskoj praksi. — Dr. Fr. Vrbanić: Mjenbeni zakon, str. 154.: »U ostalom se pomanjkanje koje bitne sastavine mjenice ima prosudjivati po onom času, kada ili bude sastavljen protest ili kada se bude podigla tužba, kojom se traže na mjenici osnovana prava, jer se bitne sastavine po pozitivnom pravu ne moraju na mjenicu napisati jedna za drugom ili stanovitim redom, već je slobodno mjenicu i naknadno ispuniti«. A str. 575.: »... već se formalna valjanost mjenice prosudjuje po času, kada se bude sastavljao protest, odnosno mjenica producirala kod suda«. — Dr. Stražnicki: Nacrt predavanja o mjeničnom pravu, str. 54. — Kur. j. rješ. br. 315/1885., 65/887 i 1180/898.

Digitized by Google

bianco-mjenice. Na osnovu § 93. m. z. se predmnijeva, da je dužnik, koji je potpisao mjeničnu blanketu u nakani, da potpisuje mjenicu, dao svakomu mjeničnomu posjedniku **punomoć**[2]), da mjenicu u pogledu njezinih bitnih potrepština naknadno ispuni. Pošto se pak čini opunomoćenoga imaju smatrati činima opunomoćitelja, iz toga slijedi, da se ne može staviti prigovor protiv mjenice samo na tom osnovu, što je mjenica, izvorno nepotpuna, kasnije ispunjena. Ovo prećutno punomoćje se ne vidi iz mjenice, a niti je to u smislu mjeničnoga zakona potrebno, s toga se ima predmnijevati, da punomoćje glasi za svakoga mjeničnoga posjednika, koji je bona fide došao do posjeda mjenice. Ovo se punomoćje nadalje nema smatrati neograničenim, već se ima kretati u granicama faktičnoga sporazuma medju strankama, — stoga zakon dozvoljuje prigovor protuugovornoga ispunjenja, ako ispunjenje nije izvedeno prema sporazumu stranaka. No i ovaj je prigovor, radi naravi mjenično-pravne sigurnosti i strogosti, samo ograničeno dopušten, jer se ne može oživotvoriti protiv svakoga mjeničnoga posjednika, nego samo protiv onoga, s kojim je sporazum učinjen i koji je prekoračio granice punomoći, ili protiv onoga, koji se pokazuje obzirom na protupravno ispunjenje kao mala fide treći posjednik mjenice.[3])

Pitanje je sada, da li se bianco-mjenica može prenositi naledjem prije, nego što je ispunjena sa bitnim potrebštinama, odnosno, da li prihvat i indosiranje bianco-mjenice mjenično-pravno obvezuje izdatnika, prihvatnika i indosante. Na ovo pitanje

[2]) Dr. Nagy Ferenc: A magyar váltojog képikönyve, 4. izdanje str. 482. — Dr. Stražnicky: Nacrt predavanja o mjeničnom pravu, str. 54.: »onaj, ko je primio nalog, da mjenicu ispuni za račun trećega, dužan je osobno ispuniti mjenicu. Uopće vrijede ovdje načela punovlastic. — Čim se jednom mjenični ovlaštenik posluži pravom ispunjenja, prestaje punomoć. Vidi dr. Nagy op. cit. str. 483.—484. — Jednako i dr. Plosz: A magyar váltojog, 2. izd. str. 141., koji navodi još i to, da se ova punomoć ima smatrati neopozivom sve do ispunjenja bianco-mjenice, kada sama od sebe utrnjuje.

[3]) Pitanje, koji je posjednik bianco-mjenice ovlašten na naknadno ispunjenje njezino bitnim potrepštinama, rješava madj. sudska praksa u slijedećem pravcu: Po kur. rješ. br. 834/1883. na to je ovlašten onaj, koji je bianco-mjenicu kupio na javnoj dražbi; po kur. r. 825/897. staratelj posjednika mjenice; po kur. r. 1130/898. onaj, koga je sud ovlastio, da naplati zaplijenjenu mjenicu, a po kur. r. 549/899. i nasljednik.

Pitanje pak, kada se može bianco-mjenica naknadno ispuniti, rješava madj. sudska praksa tako, da se može ispuniti i nakon dospjeća (kur. r. 1523./892.), paće i nakon pravomoćne presude (kur. r. 148/899.). Ako je naime tužitelj s tužbom odbijen, jer mjenica nije imala bitne potrepštine, može tužitelj bianco-mjenicu, nakon toga ispravno ispuniti i nanovo utužiti, a tuženik ne će se moći protiv tužitelja poslužiti prigovorom rei iudicatae.

Digitized by Google

moramo jesno odgovoriti, obzirom na §. 93. m. z. Na ovom stanovištu stoje i pravni pisci[4]).

Praksa madjarskih sudova detaljno rješava pitanje, koje[5]) se bitne potrepštine mjenice mogu naknadno ispuniti u mjenici. Tako kurijalna rješidba br. 767/883. navodi, da se može naknadno ispuniti na mjenici datum izdanja mjenice; kurijalna rješidba br. 876/882., da se može na mjenicu naknadno staviti datum dospjeća mjenice[6]) Prema kurijalnoj rješidbi br. 347/900. može se na mjenicu naknadno staviti mjenični iznos, a prema kurij. rješidbi br. 134/901. mjesto plateža, prema kurij. rješidbi br. 557/882. ime trasata, prema kurij. rješidbi br. 1204. iz 1896. ime remitenta, a prema stalnoj sudskoj praksi kod bianco-prihvata i potpis izdatnika. Kod potpisa mjenice prema stalnoj praksi viših madj. sudova je potrebno jedino to, da se na mjen. blanketi nalazi riječ odnosno oznaka »mjenica«, jer se iz te oznake vidi i predmnijeva volja stranaka upravljena na potpis mjenice[7]). Nadalje prema sudskoj praksi (rješidba kurije br. 754/894.) posjednik mjenice ne može već jednom naknadno ispunjenu mjenicu sa bitnim njezinim potrepštinama mijenjati odnosno drukčije ispuniti, jer je jednokratnim ispunjenjem mjenice utrnuo punovlasni odnošaj medju strankama, koji smo gore spomenuli. Isto tako ne važi naknadno ispunjenje mjenice nakon predaje tužbe, u toku parnice (kur. br. 648/901.).*

Prema gore izloženomu vidi se dakle, da je bianco-mjenica prava mjenica, i da potpisi na bianco-mjenici vežu mjenbeno-pravno svakoga potpisnika, što praktički znači, da se bianco-mjenica može prihvatiti i indosirati, a dosljedno tome, da potpisi avala, cedenta, oznaka domicilijata i druge mjenične izjave i oznake na bianco-mjenici imaju onu pravnu snagu, koju mjenični zakon daje ovakovim izjavama na ispunjenoj mjenici.

Iz ovoga, što je rečeno, otpadaju gotovo sve tvrdnje g. dr. Passeka u spomenutom njegovu članku. Poimence ne stoji njegova tvrdnja, da naš mjenbeni zakon nigdje ne spominje kakov propis, koji bi se odnosio na bianco-mjenicu. Otpada nadalje nje-

[4]) Naročito spominjem dr. Nagy Ferenca i dr. Plosza, madjarske teoretičare mjen. prava, i dr. Mavru Bedö.

[5]) Prema novijoj sudskoj praksi viših madj. sudova (kur. rješ. br. 945/911. od 21. V. 1912.) pripada i oznaka domicila i domicilijata po općem običaju u redovni sadržaj mjenice, te se i za ove oznake predmnijeva, da ih je bona fide posjednik mjenice vlastan naknadno staviti na mjenicu na osnovu već spomenutoga prećutnoga punovlašća.

[6]) Isto se vidi iz kurijalnih rješitaba br. 461/894., br. 183/898., br. 734/901. itd.

[7]) Dr. Plosz (op. cit. str. 142.) navodi još, da se pravila o naknadnom ispunjenju mogu primijeniti samo onda, ako su stranke uopće htjele da mjenicu potpisuju, inače ne, te se poziva na § 93., gdje stoji izraz: »...ako je na mjenici koja bitna potrepština manjkala...«

* Op. ured.: Isto je rečeno i u drugoj rečenici prve opaske. Ispravi s time i drugu alineju treće opaske.

Digitized by Google

mjenbene osobe u smislu mjenbenoga zakona, a da njihov odnošaj nije mjenbeno-pravne naravi tako dugo, dok mjenica nije ispunjena. (Bianco-mjenica je u smislu zakona mjenica!) Ne stoji ni tvrdnja, da je mjenica ispunjena protiv volje stranaka krivotvorena mjenica, jer se krivotvorenom mjenicom u smislu zakona i pravne teorije smatra ona mjenica, na kojoj je njezin sadržaj bespravno izmijenjen, a taj slučaj ne predleži kod protuugovorno ispunjene mjenice, jer njezin sadržaj odnosno tekst prije ispunjenja u samoj mjenici još nije bio fiksiran. Ne može se ovakova mjenica smatrati ni lažnom mjenicom, jer pojam lažne mjenice §. 81. m. z. sasma drukčije definira.

Posjednik bianco-mjenice je mjenbeni ovlaštenik, a bianco prihvatnik i indosant mjenični su dužnici i to od onoga časa, kada su njihovi potpisi stavljeni na mjenicu. Posjednik bianco-mjenice će moći svoj zahtjev protiv potpisnika (glavnih i zavratnih dužnika) takove mjenice oživotvoriti samo nakon ispunjenja mjenice. Pošto je mjenica u rukama mjeničnoga vjerovnika i pošto je on može naknadno ispuniti u smislu mjenič. zakona, te pošto uopće stoji do njegove volje sudska realizacija mjeničnoga potraživanja, to naknadno ispunjenje bianco-mjenice u ničemu ne alterira s jedne strane prava mjenb. vjerovnika a s druge strane dužnosti mjeničnih obvezanika, koje se temelje na potpisima mjenice. Prema tome ne nastaje mjenbeno-pravni odnošaj izmedju vjerovnika i dužnika u času, kad se mjenica zaista ispuni, i ne stoji tvrdnja, da tek od toga časa za taj odnošaj vrijedi mjenični zakon. Prema m. z. ne nastaju mjenične obveze ispunjenjem bitnih potrebština mjenice, nego potpisom i od časa potpisa. To vrijedi u smislu §. 9. mjenič. zakona za indosante (§. 12. m. z.), a u smislu §. 3. m. z. za prihvatnika. Ove obveze važe bez obzira na primljenu valutu. Dakle mjenični zakon važi za mjenične obvezanike i prije ispunjenja bianco-mjenice. Dosljedno bianco-mjenica se može u smislu mjenič. zakona i neispunjena prenijeti naledjem sa mjenično-pravnim učincima.

Konačno g. dr. Passek raspravlja pitanje cesije bianco-mjenice, te dolazi do zaključka, da se biaco-mjenica sa mjenično-pravnim efektom ne može cedirati, ako nije prije toga ispunjena.

Kod pravnih pisaca i u sudskoj praksi nisam našao rješenja ovoga pitanja. No ako važi pravilo, da se bianco-mjenica može naledjem prenijeti, indosirati, onda a fortiori važi pravilo, da se bianco-mjenica može i ustupom, cesijom, prenijeti. Ako se može više, može se i manje. Mjenica se uopće može cesijom prenijeti i to ili mjenično-pravnom cesijom po §. 16. m. z., ili cesijom gradjanskog prava[8]), ili u ovršnom postupku[9]) prisilnim načinom.

[8]) U formi, koju za cesiju propisuje privatno pravo.

[9]) Za pravno područje Vojvodine i Medjimurja u smislu § 13. z. čl. LX. g. 1881. t. zv. cessio necessaria.

Digitized by Google

Dok se prava iz mjenice cedirane po gradjanskom pravu mogu oživotvoriti redovitom parnicom, dotle se prava iz mjenice cedirane po §. 16. m. z.[10]) mogu oživotvoriti u smislu mjenič. zakona i po mjeničnom postupku. To znači, da je cesionar stekao pravo, da svoje potraživanje iz mjenice oživotvori meničnim putem protiv prihvatnika i prednika cedentovih. Ovi su mu mjenično-pravno obvezani. On ima u smislu §. 16. m. z. protiv njih ista prava, koja je imao cedent. Slijedi, da ima pravo ispuniti mjenicu, jer je i to pravo imao cedent kao posjednik mjenice. Njegovo je pravo od običnoga indosatara samo toliko slabije, što indosatar ima zavratno pravo i protiv indosanta, a cesionar toga prava protiv cedenta nema. Prema tome nije ovdje povrijedjeno pravilo: »nemo plus juris in alium transferre potest, quam ipse habet«.[11])

Nadalje ne vidim razloga, zašto posjednik bianco-mjenice ne bi smio ustupiti neispunjenu mjenicu po §. 16. m. z., kako to misli g. dr. Passek — »ako hoćemo, da nam ta cesija po zakonu bude valjana«. Mjenični ustup biva tako, da se isti napiše isto tako, kao i naledje, na samu mjenicu ili na prepisak njezin ili na prodiljku, skopčanu sa mjenicom ili prepiskom. Pošto je prema gore izloženomu i bianco-mjenica prava mjenica, nema zapreke, da se i bianco-mjenica ustupom prenosi. Sudska praksa ide pače tako daleko, da dozvoljuje i u samom toku parnice staviti na mjenicu ustupovnu izjavu, ako tuženik u parnici stavi prigovor, da ustup nije postojao. (Kurij. rješ. br. 909/900.).

[10]) Ako je dakle mjenicu cedent cedirao u onoj formi, koju propisuje ovaj §, on stiče mjenična prava protiv prednika cedentova i izdatnika mjenice, a ne protiv samoga cedenta. Izmedju cedenta i cesionara ne postoji mjenično-pravni odnos, već gradjansko-pravni. Cesija mora biti navedena na mjenici, uz oznaku, da postoji taj odnos. Samom cesijom stiče cesijonar prava iz mjenice, a stavljanjem izjave o cesiji na mjenicu stiče i pravo vlasništva same mjenice.

[11]) U mjeničnom je zakonu probito i ovo načelo rimskoga prava onim načelom germanskoga prava, prema kojemu bona fide sticalac neke pokretne stvari stiče na toj stvari pravo vlasništva, makar njegov prednik nije bio vlasnik te pokretne stvari. To se vidi iz § 80. m. z., koji za legitimaciju bona fide posjednika mjenice ne traži drugo ništa, već samo neprekidni niz naledja u smislu § 36. m. z. Osim ove formalne legitimacije dozvoljena je u smislu §§ 72. i 76. m. z. i materijalna legitimacija, ako posjednik mjenice dokaže, da je mjenicu stekao »inim načinom« (ne naledjem), na pr. amortizacijskim rješenjem suda, cesijom ili punomoćju (kurij. rješidba br. 52/1896.). Prema § 80. m. z. vlasničkoj tužbi protiv mjeničnoga posjednika ima mjesta samo onda: 1. ako se posjednik mjenice ne može legitimirati kao takov po § 36. (odnosno § 72. i 76.) m. z. i 2. ako ta legitimacija postoji, ali je posjednik mjenice istu stekao mala fide ili kod sticanja postoji protiv njega culpa lata (»gruba nemarnost« — »vétkes gondatlanság«). U svim drugim slučajevima nema mjesta vlasničkoj tužbi po mjenič. zakonu, ma da bi tužitelj mogao dokazati, da sticalac mjenice nije istu stekao od faktičkoga vlasnika.

Digitized by Google

Ako se radi o čisto gradjansko-pravnoj cesiji samoga mjeničnog potraživanja a ne mjenice (tu nije potrebna naročita forma), ustup je »po zakonu valjan«. — Ako se radi o mjeničnom ustupu, ako je taj na bianco-mjenici sproveden u formi, koju propisuje §. 16. mjenič. zakona, i ako se ujedno izruči mjenica cesionaru, ustup je opet »po zakonu valjan«. Čim cesionar ima u ruci mjenicu, providjenu sa ustupom po 16. m. z., on ne treba dokazivati, da je na njega prešlo i potraživanje ustupitelja.[12]) On će mjenicu jednostavno ispuniti i nakon dospjeća utužiti. Mjenični su dužnici vis a vis cesionara ovdje apsolutno nemoćni, te nema toga paragrafa u mjenič. zakonu, koji bi im dao prava, da uspješno stave prigovor, da cesionar nije smio mjenicu ispuniti i utužiti. (Osim »exceptio doli« po §. 93. m. z.). To pravo cesionarevo je osnovano na zakonu, jer ga štite zakon i sudovi, i zato je suvišno postavljati teoriju, da se bianco-mjenicu ne može cedirati.

S ovim pitanjem u savezu uskrslo je u daljim raspravama ovoga predmeta još nekoliko problema[13]). U prvom redu, da li je ispravan naziv »bianco-mjenica«. Dr. Predoević misli, da je ispravniji naziv bianco-prihvat. U praksi se rabi i jedan i drugi, no prvi je naziv širi, drugi uži. Prvi sadržaje u sebi sve mjenične izjave na bianco-menici, dakle prihvat, naledje, avalovu izjavu, jemstvo, cesiju itd. Naprotiv drugi naziv sadrži u sebi samo prihvatnikovu mjeničnu izjavu. Prema tome ispravniji je naziv »bianco-mjenica«.

Drugo je pitanje, koji opseg ima prigovor »neprimljene valute«. Jednako je važno još jedno pitanje, koje su citirani članci dodirnuli, a to je prenos mjenice naledjem i cesijom, te razlika izmedju tih prenosa. Medjutim ova pitanja čine posebna poglavja mjeničnoga prava, te se u okviru ovoga članka ne mogu raspraviti. Ta pitanja trebalo bi posebno pretresti. Ovdje tek toliko napominjem, da je 3 al. članka dr. Predoevića skoro u cijelosti neispravna.

Konačno završujući razmatranje o bianco-mjenici ne smijemo zaboraviti, da je drugo pravna teorija, a drugo pozitivno pravo. Teoretičari se mogu prepirati o pravnoj naravi bianco-mjenice uopće, a praktični pravnici treba da kod pretresa ovoga pitanja imaju u vidu pozitivno pravo. Ja sam, koliko sam god mogao, nastojao u tom pogledu pokazati, što se dade o bianco-mjenici izvesti iz našega mjen. zakona, iz sudske prakse i važnijih pravnih pisaca. To je konačno bio i praktični cilj ove rasprave.

---

[12]) Vidi krivo mišljenje dr. Predoevića u »Mjesečniku« br. 10. o. g. Kriva je i njegova teza, da je cesionar dužan iskazati, da je na nj pokraj mjeničnog ustupa (§ 16. m. z.) prešlo i vanmjenično potraživanje, jer da bi onda »za isti dug postojala dva potraživanja«. Ibid. Valjda dva pravna naslova istoga potraživanja! A to je nešto drugo.

[13]) Članak dr. Predoevića u »Mjesečniku« br. 10. o. g.

Digitized by Google

Kako treba da se provede agrarna reforma?

Napisao Ivan Z. Galić, banski savjetnik.

U ministarstvu za agrarnu reformu pristupilo se izradbi osnove zakona o eksproprijaciji velikih posjeda i kolonizaciji, te je u tu svrhu obrazovano posebno povjerenstvo. Za to će biti u interesu stvari, ako se u ovo pitanje javno raspravi. U tu svrhu priopćujem ove svoje misli.

Agrarna reforma provodi se kod nas pod lozinkom »zemlja zemljoradniku«. Ovako općenito i neograničeno uzeta nije ova lozinka ni u skladu s našim ustavom, a nije ni opravdana. Član 43. ustava odredjuje, da će se zakonom urediti eksproprijacija velikih posjeda i razdioba njihova u svojinu onima, koji obradjuju zemlju. Kod stvaranja zakona valja medjutim držati na umu, da iz svojine prema članu 37. ustava proističu i obveze, a upotreba svojine ne smije biti na štetu cjeline. Pak kao što ne smije biti na štetu cjeline upotreba svojine po velikom posjedniku, tako isto ne smiju ni agrarni interesenti uporebljavati svoju svojinu na štetu općenitosti.

Svrha je zemlji proizvodnja plodova, koji su preduvjetom opstanku ljudi i ostalih živih bića. Do tih se plodova dolazi samo obradjivanjem zemlje. Zemlja je prema tomu, — kada se radi o sticanju putem agrarne reforme, — može dati u vlasnost samo onima, koji je u opće mogu uspješno obradjivati. To odgovara ne samo članu 37. ustava nego i izričitoj odredbi člana 43. ustava, koji naredjuje, da se mogu naseljivati samo oni, koji su snabdjeveni neophodnim sredstvima za uspješnu proizvodnju. Ako se agrarna reforma ne bude ovako provodila, ona će upropastiti proizvodnju, jer zemljoradnička lica, koja nemaju kuće i potrebni mrtvi i živi inventar, ne mogu uspješno proizvoditi. Oni će zemlju kriomice prepustiti drugima u zakup ili na obradbu iz dijela, — što baš agrarna reforma hoće da spriječi, ili će zemlju ostaviti neobradjenu, odnosno obradba će biti tako eksenzivna, te će njezin rezultat biti ravan ništici. Ovakov zemljoradnik ne može zemlje ni valjano poorati, a kamo li podjubriti i zasijati dobrim sjemenom, a posljedica je takova obradjivanja, da se zemljište iz godine u godinu sve više zapušta tako, da za kratko vrijeme ne vraća ni sjemena. Dalja je pak posljedica, da ovakov gospodarski nesposoban zemljoradnik mora nakon bezuspješne borbe napustiti obradbu, a tada zemlja, — dakako iscrpljena, zapuštena i slabo produktivna — dolazi u ruke lica, koje je sposobno za gospodarsku obradbu i kome za to treba dati zemlju odmah, dok je dobro produktivna. Uslijed protivne provedbe agrarne reforme ne strada medjutim samo pojedini zemljoradnik, nego dolazi u pogibelj opća prehrana pučanstva, a uslijed sniženja poreza i nemogućnosti izvoza agrarnih produkata će s time u vezi pasivne trgovačke bilanse mora ozbiljno štetovati i

Digitized by Google

gova tvrdnja, da vjerovnik i dužnik po bianco-mjenici još nisu državno gospodarstvo, koje se već i danas bori s ogromnim poteškoćama.

Oduzeti zemlju velikomu posjedniku, koji ju je obradjivao i koji je proizvodio, samo za to, da se njome nadijele svi zemljoradnici, dakle i oni, koji ne mogu zemlju uspješno obradjivati i proizvoditi, bilo bi na silnu štetu ne samo pojedinih zemljoradnika, nego i općenitosti, a naročito i državnih financija, pak bi za to ovakova agrarna reforma bila protiv jasnih odredaba ustava. U ostalom je očigledno, da ovako zamašna reforma, koja tako teško pogadja načela zakonom zajamčene individualne svojine, ne može imati svrhu, da nadijeli zemljom svakoga zemljoradnika samo za to, jer je zemljoradnik, budući da je očevidno, da oni, koji nemaju preduvjeta za uspješno obradjivanje zemlje, moraju prije ili kasnije propasti. Kada bi dakle i bilo moguće sve zemljoradnike jednoga dana nadijelit jednakim dijelom zemljišta, već bi sutra bilo razlika, jer će gospodarski sposobni i jaki po željeznom prirodnom zakonu jednostavno apsorbirati gospodarski nesposobne i slabe, t. j. one, koji radi svoga neimućstva, neznanja ili ličnih losih svojstava ne mogu ili ne će da obradjuju zemlju, kako treba.

Svrha agrarne reforme mora dakle biti ta, da se dade zemlja samo onomu zemljoradniku, koji je treba i koji može na njoj uspješno proizvoditi. Ovaj momenat ne isključuje ni nacijonalnu, ni socijalnu stranu agrarne reforme, već se obje ove strane dadu posve dobro i u skladu s ustavom spojiti s produkcijom kao glavnim ciljem, koji mora kod provedbe agrarne reforme imati na umu svaka, a naročito agrarna država, kao što je naša. Drugim riječima agrarna se reforma imade provesti tako, da se njome dosadašnja gospodarska, a po mogućnosti i poljoprivredno-industrijalna proizvodnja ne samo osigura, nego — koliko je iole moguće — i poveća.

Ja sam u svojoj radnji »Problemi agrarne politike u Hrvatskoj i Slavoniji«* pokazao na ogroman nerazmjer, koji u jednom znatnijem dijelu postoji naročito u Slavoniji izmedju velikoga posjeda i posjeda zemljoradnika, te koji upravo guši i onemogućuje povoljan razvoj populacije i seljaštva u našim najplodnijim krajevima, radi česa je jasno, da se tomu štetnomu uplivu velikih posjeda mora stati na put. Ali se ne smije zaboraviti, da su ti veliki posjedi bili ponajglavniji proizvadjači agrarnih proizvoda, potrebnih za općenitu prehranu, kao i najpretežniji proizvadjači proizvoda poljoprivredne industrije, pa se za to i u interesu općenitosti u interesu države mora pomnjivo paziti, da se kod oduzimanja zemljišta velikih posjeda ne predju granice onoga, što je potrebno i korisno.

Te granice mora nam postaviti prava potreba zemljišta u svrhu nadjelbe onih zemljoradnika, koji su sposobni za dobru i uspješnu gospo-

* »Mjesečnik« od god. 1921.; bilo je otisnuto i naposeb.

Digitized by Google

darsku proizvodnju. Ali se u tu svrhu ne imade isključivo posizati za zemljom velikih posjednika, koji su ju i dosele u glavnome dobro, a često i uzorno obradjivali, nego valja za tu svrhu ponajprije upotrijebiti ona kulturna zemljišta, koja danas ili ništa ne proizvode ili bi mogla proizvoditi mnogo više. Na takov način će se stvoriti jedan veliki plus u našem narodnom gospodarstvu, a potrebama agrarne reforme će biti potpuno zadovoljeno. Kod ovih zemljišta mislim prije svega na one ogromne površine plodnoga i obradivoga zemljišta naročito u južnoj Srbiji i Macedoniji, koje su danas potpuno neobradjene, a zatim na one velike površine, koje su danas doduše neobradive, ali bi se uz potrebne melijoracijone radnje (osušenja kanalizacijom, drenažom, nasipima i sl.) lako privele osobito intenzivnoj kulturi i odbacivali silni prirod. Dakako da bi kod tih melijoracijonih radnja morala bitno saradjivati i država. Ali troškovi države kod toga posla bili bi predvidivo mnogo manji od troškova, koje će morati pasti na državu kod nabave jednake površine velikoga posjeda, a povrh toga bi se postigao ogromni višak u narodnom gospodarstvu, a prema tomu i za državne fiskalne ciljeve. Ima nadalje i mnogo zemljišta pravnih lica (urbarskih i inih općina, zemljišnih zajednica i sl.), s kojima se danas najekstenzivnije gospodari, a mogla bi se bez uštrba za općenitost podijeliti i privesti intenzivnoj obradbi. Načelno i gdje to ne zahtijevaju specijalne potrebe pojedinih krajeva, imalo bi se tek nakon ovoga zemljišta uzimati u obzir i dosele obradjivana zemljišta velikih posjednika, i to opet u prvom redu ono, koje oni nisu sami obradjivali, nego su ga davali u zakup. Kod toga bi se naravski moralo i te kako paziti, da se zemljište, koje je obradivo samo uz trajno uzdržavanje stanovitih melijoracijonih radnja (kanalizacije, drenaže, nasipa i sl.), dade jedino onima, koji mogu i koji će morati i dalje uzdržavati te radnje, jer je protivni postupak već dosele nanio neprocjenjivih šteta poljoprivredi, općenitosti i državnim interesima. Dakako da se kod toga ne bi samo izuzimali ni veliki posjedi države, pogotovu jer njezino gospodarstvo zadaje dosta briga državnoj financijalnoj upravi.

Da se ustanovi potreba zemlje, moralo bi se konstatovati, koji radnici mogu biti interesenti agrarne reforme, t. j. koji mogu dobiti zemlju putem agrarne reforme. Kako sam već rekao, imade se kod toga držati u vidu održanje, a po mogućnosti i povećanje gospodarstvene proizvodnje. Zemlja se smije putem agrarne reforme dati samo onim zemljoradnicima, koji ju mogu uspješno obradjivati. To su u glavnome zemljoradnici, koji imadu potrebne stanbene i gospodarske zgrade, potrebiti živi i mrtvi fundus instructus i nešto zemlje, ali premalo, da bi mogli u njoj racijonalno i s uspjehom gospodariti, te uzdržavati sebe i svoju porodicu. Spadaju nadalje ovamo oni zemljoradnici, — u glavnome radni suvišci u pojedinim kućanstvima —, koji imadu toliko imovine ili si je mogu bez većega poremećenja svojega gospodarstva pribaviti, da si sagrade kuću i nabave inventar, te plate jedan dio

Digitized by Google

kupovnine za zemlju. Oni, koji toga nemaju, mogu doći u obzir jedino u slučaju, ako im država badava ili jeftinim zajmom stvori gornje preduvjete za mogućnost gospodarenja. Koji ni toga nemaju, ne smije im se dati zemlja, jer je ne će moći racijonalno obradjivati ni uspješno gospodariti, i uslijed toga će se uništiti njezina plodnost i prirod.

Ne smije se ovdje pustiti iz vida ni to, da će i kupovnina za zemljište predstavljati znatan teret za svakoga agrarnoga interesenta. Veliki se posjed po članu 43. ustava eksproprišе, pa se za to za nj po članu 37. ustava mora platiti pravična naknada. Samo gospodarstveno sposobni zemljoradnički elemenat moći će isplatiti kupovninu bez poremećenja u svome kućanstvu, jer ako i predvidjam obročnu otplatu kroz niz godina, bit će ona znatno oteščana s obzirom na današnju vrijednost državne novčanice i njezino predvidivo postepeno poboljšanje. Državna se blagajna u tom poslu ne će moći suviše angažovati i to tim više, jer će i onako potrebe za dobrovoljce, za koje će država morati naći pokrića, iziskivati ogromne žrtve od državnoga budžeta.

Agrarna reforma ne može svakoga zemljoradnika učiniti samostalnim gospodarom, ako za to manjkaju uslovi. Iz ničesa je u pravilu nemoguće stvoriti nešto. Bude li se protivno radilo, stvoriti će sama država gospodarski proletarijat, gospodarske bijednike, nezadovoljnike i buntovnike, a to ne smije biti. U ostalom i u našoj državi treba i mora da bude gospodarskih radnika i sluga, a i potrebno industrijalno radništvo može se u našoj agrikulturnoj zemlji po naravi stvari rekrutirati u glavnome iz zemljoradnika.

Kada je tomu tako, onda je jasno, da svrha agrarnoj reformi mora biti s t v a r a n j e g o s p o d a r s k i s p o s o b n o g a z e m l j o r a d n i š t v a, a to je prema načelima nacijonalne ekonomije s r e d n j i s e l j a č k i p o s j e d, koji načelno pruža jamstvo za racijonalno i uspješno gospodarenje, te je u svakom pogledu jedan od najsolidnijih i najčvršćih elemenata u državi. S t v a r a n j e s i t n o g a p o s j e d a dozvoljivo je jedino tamo, gdje on prema načelima narodne ekonomije ima uopće preduslove za uspjeh, a to je u blizini gradova i većih industrija.

Iz toga dalje slijedi, da prvi i ponajglavniji cilj agrarne reforme mora biti s a t u r a c i j a a u t o h t o n o g a d o m a ć e g a s e l j a š t v a. Potreba te saturacije mora biti u glavnome i načelno mjerodavna za oduzimanje velikih posjeda u pojedinim krajevima, i ona mora u glavnome odrediti granice, do koje se u pojedinim krajevima može velikomu posjedu ostaviti njegovo zemljište. Jer oduzimati velikomu posjedniku zemljište bez prave potrebe, protivno je i ustavu i pravo shvaćenim interesima države, budući je veliki posjednik, kako nas uči nacijonalna ekonomija, također važan faktor u narodnom gospodarstvu.

Za potrebe k o l o n i z a c i j e imalo bi se, u koliko što druge ne zahtijevaju interesi državne obrane i sigurnosti, u pr-

Digitized by Google

vom redu uzimati ono gore spomenuto zemljište, koje je obradivo, ali nije privedeno gospodarskoj kulturi. Tek u krajevima, gdje postaje latifundija, mogli bi se dijelovi tih latifundija nakon udovoljene saturacije upotrijebiti odmah za kolonizaciju gospodarski jakih i sposobnih elemenata iz prenapučenih dijelova države, pri čemu valja opet nastojati, da se kolonizira srodni, a ne heterogeni elemenat, da ne bude brojnih svadja i neprijateljstva izmedju starosjedilaca i kolonista u istomu selu.

Prema ovim načelima imali bi se po mojem mišljenju ustanoviti agrarni subjekti i objekti, iz česa slijedi, da bi potreba eksproprijacije bila u različitim krajevima različita, te bi se oduzimanje zemljišta velikih posjeda imalo ravnati prema pravoj potrebi u pojedinom kraju. U mnogim će krajevima biti premalo zemlje, da se saturira autohtono seljaštvo. Za to zakon mora odrediti maksimum, koji se mora ostaviti velikomu posjedniku, da može uspješno gospodariti, pri čemu moraju biti odlučni jedino gospodarski momenti. Dakako da bi se morao uzimati posebni obzir na dosadašnje specijalne vrsti gospodarenja, koje su od zamašne koristi za općenitost ili za državu (pepinderska gajilišta stoke, ergele, gajilišta sjemena, proizvoda poljoprivredne industrije i sl.), te u te svrhe osigurati supermaksimum.

Ovdje je potrebno spomenuti još i ovo. Velikomu gospodarskomu minusu, koji se sve više pokazuje kod zemljišta, uzetoga pod agrarnu reformu, kriv je u prvom redu neodrživi provizorij s privremenim zakupom. Taj je dobrim djelom — a bez ičije koristi — uništio, a svakako teško oštetio velike posjednike, ali je podjedno usliied razumljivo loše obradbe zemljišta bonitet zemljišta velikih posjednika dobrim dijelom tako pogoršao, da će trebati godine i godine intenzivna rada, dok se povrati na prijašnji stepen. Nehaj privremenih zakupnika je razumljiv, jer tko će na koncu intenzivno raditi zemlju, za koju ne zna, ne će li mu je prva revizija agrarnih interesenata oduzeti i za koju nije siguran, da li će ikada biti njegovo vlasništvo.

Dalja je rak-rana, što je onemogućena dispozicija stranaka sa zemljištem, jer njome raspolažu i o svemu odlučuju agrarne oblasti, a naročito ministarstvo. Takov je potupak već nanio ogromnih šteta u raznim područjima državne uprave, a naročito ondje, pri čem se ne računaju ogromne financijalne žrtve, koje državu dosele stoji provedba agrarne reforme. Za to bi zakon trebao jednostavno odrediti razboriti rok, unutar koga moraju veliki posjednici višak zemljišta preko maksimuma prodati uz zakonom predvidjene uslove agrarnim interesentima, te bi država tek nakon izmaka ovoga roka imala uredovati. Da se je tako postupalo odmah na početku, bila bi agrarna reforma uz najmanje državne žrtve najvećim dijelom već dovršena. Dakako da zakon mora odrediti uslove, uz koje agrarni interesenti mogu dobiti zemlju, i rok, kada nestaje privremeni zakup, ako ne prihvati te uvjete, budući da zemljoradnici u mnogim krajevima još vjeruju izbornim

Digitized by Google

agitacijama, da će zemlju dobiti badava, ili pak doduše znadu, da je ne će moći kupiti, ali je drže u privremenom zakupu, kada im je dana u bescijenu. Povrh toga se ta prodaja naravski ne bi smjela vezati na današnje zakupnike, jer je inače u glavnome neprovediva.

Po članu 43. ustava ima zakon odrediti i slučajeve, kada se minimum dobivenoga zemljišta ne može otudjiti. Iz toga, a i iz dosadašnje prakse se vidi, da se kani ograničiti slobodna raspoložba i zaduženje zemljišta, nabavljenoga putem agrarne reforme. Da li je to dobro i shodno, razilaze se mišljenja. Sigurno je, da će gospodarski slabići u današnjoj teškoj životnoj borbi propasti i da ih se ovakovim sredstvami ne može uzdržati na životu. Vjerojatno je i to, da gospodarstvena utakmica može podići gospodarenje na intenzivniji nivo, a to treba da bude što prije.

Ograničenje zaduženja onemogućuje zdravi kredit, bez koga je napredak teško moguć. Ograničenje kredita ne sprečava zaduživanje, već ga potiskuje u ruke lihvara. Ono sili, da se traže sredstva, kako će se obići zakonske zabrane. — Zakon svakako mora postaviti neke norme, koje će po mogućnosti osigurati dobro gospodarenje sa zemljom. Povrh toga bi se trebalo što prije stvoriti zakonsko nasljedno pravo za zemjloradnike, koje će spriječiti drobljenje zemljišnoga posjeda povodom smrti posjednika.

Ne treba još napose isticati, da se država mora pobrinuti, da se zemljoradnicima osigura jeftin kredit naročito za investicije, bez kojih nema napretka u gospodarstvu i da se shodnom gospodarstvenom nastavom najširi slojevi seljaštva upute u valjano i intenzivno obradjivanje zemlje.

Zašto sudovanje nazaduje?

Priopćio **dr. I. P.**, Zagreb.

Ima više odgovora na gore stavljeno pitanje, jer ima i više uzroka nazadovanju našega sudovanja. Ali jedan od uzroka je sigurno i **opadanje broja** sudaca i pravosudnoga osoblja uopće. Tiče se to **napose posebnoga pravnoga područja Hrvatske** i Slavonije, koje izmedju svih ostalih pravnih područja naše države u tom pogledu **najviše trpi**. Ne ćemo govoriti o tendenciji, jer se ona može osporiti i jer bi pobijanje onih, koji ju spore, vodilo do političkih rasprava. Govorit ćemo o **činjenici**, koja je neosporna, jer se odrazuje u **brojevima**. **Redukcija**, koja se provodi navodno radi štednje, najjače je pogodila Hrvatsku i Slavoniju, i ona, poredjena sa redukcijom u drugim pravnim područjima, izazivlje pitanje: zašto ta nejednakost, zašto ta nepravednost? Ako se štedi, neka se štedi svagdje jednako; ako štedi, neka se štedi ondje, gdje je štednja potrebna. Ali štediti samo na račun jednoga dijela države i štediti ondje, gdje bi trebalo pače još dodavati — to nikako ne ide. Ovakova štednja je nerazumna i fiktivna; uštedjuje se na jednoj strani, da se zato to više potroši na drugoj. Štedi se na sudovima, ali će time nastala stagnacija sudovanja izazvati kaos i siliti sve

Digitized by Google

veći broj državljana, da si sami kroje pravdu, dok nema dovoljno državnih organa, da im dadu pravdu.

Evo nekoliko statističkih podataka:

Osoblje pravosudnoga resora u Hrvatskoj prema proračunima od god. 1913.—1926.

Proračunska godina	1913	1917/18	1919/20	1922/23	1924/25	1926/27	više ili manje: prema g. 1913:	prema najvišemu stanju:
Odjeljenje:								
koncept. činov.	10	10	11	10	7	7	— 3	— 4
kancel. osoblja	9	9	10	8	8	6	— 3	— 4
račun. savjet.	1	1	2	2			— 1	— 2
podvornici	3	3	3	5	5	3	=	— 2
pisari	11	11	11	6	6	3	— 8	— 8
stol sedmorice								
vijećnici i tajnici	18	18	21	21	20	20	+ 2	— 1
kancel. osoblje	3	3	3	5	5	5	+ 2	=
podvornici	6	6	6	5	5	5	— 1	— 1
pisari	5	5	5	5	4	4	— 1	— 1
banski stol								
vijećnici i tajnici	37	40	43	42	40	40	+ 3	— 3
kancel. osoblje	12	12	12	12	12	12	=	=
podvornici	7	7	7	7	7	10	+ 3	+ 3
pisari	16	16	16	12	12	11	— 5	— 5
državno odvjetništvo								
koncept. činov.	31	37	38	39	37	37	+ 6	— 2
kancel. činov.	11	11	11	14	13	13	+ 2	— 1
podvornici	11	11	11	10	10	10	— 1	— 1
pisari	16	16	16	20	15	12	— 4	— 8
sudovi I molbe								
predsj. i potpred.	10	10	10	10	10	10	=	=
vijećnici	24	101	101	107	107	107	+ 13	=
kotarski suci	74	71	76	81	79	79	+ 15	— 2
pristavi	175	180	180	180	164	164	— 11	— 11
prislušnici	50	50	50	65	50	50	=	— 15
kancel. činov.	231	240	240	252	237	211	+ 10	— 11
podvornici	212	212	212	232	214	194	— 18	— 38
pisari	450	480	480	485	433	358	— 92	— 127

Poslije 1918. povećalo se područje i kot. sudovi Čakovac i Prelog potpali su pod pravosudni resor u Hrvatskoj.

Kako se vidi, osoblje kod sudova ostalo je manje više jednako kao neposredno prije rata, a poznato je, da smo i onda imali mnogo razloga tužiti se na manjak osoblja. Takove su tužbe danas to opravdanije, što je posao sudova prema predratnome silno porasao. Lanjske godine n. pr. dobili su sudovi još i invalidske predmete, koji ih mnogo opteretiše, pa mjesto da im se sile dodavaju, one im se oduzimlju.

Da se vidi razmjer redukcije prema drugim pravnim područjima, donašamo ovu tabelu:

Digitized by Google

Kraljevina S. H. S. prema popisu od 1921.

Pokrajina	Površina	Broj pučanstva	Gustoća
Srbija	95.667	4,129.638	43.2
Crna Gora	9.668	199.857	20.7
Bosna	51.199	1,889.929	36.9
Dalmacija	13.245	650.139	48.8
Hrvatska	43.309	2,710.883	62.5
Slovenija	16.197	1,056.464	65.2
Vojvodina	19.702.	1,380.413	70.1
Zajedno	248.987	12,017.323	

Sudovi I. molbe: osoblje prema budžetu 1926./27. po pokrajinama:

	Srbija	Crna Gora	Bosna	Dalmacija	Hrvatska	Slovenija	Vojvodina
Suci	396	52	292	149	360	183	196
Pisari	420	33					
Pr'slušnici			124	42	50	48	
Bilježnici							114
Ukupno	816	85	416	191	410	231	310
Kancelar. osob.	137	6	145		237		162
Gruntovn'čari			122		249		52
Zajedno			267	117	486	247	214
Zvaničnici	369	18	292	194	285	207	92
Služitelji	380	80	295	70	194	121	111
Kontr. dnevničari			46	33	73	28	55
Zajedno	749	98	633	297	552	356	258
Sve zajedno	1702	189	1316	605	1448	834	782
Državna odvjetništva							
Koncep. činov.			20	11	37	15	22
Kancel. činov.					12		14
Zvaničnici					12		14
Služitelji					10		10
Dnevničari					1		7

Po ovoj tabeli odmah se vidi, da je broj sudaca i sudbenoga osoblja u Hrvatskoj mnogo niži, nego u nekim drugim pokrajinama, čime se dade lako protumačiti sporo i sve sporije uredovanje hrvatskih sudova. Uporedjujući broj sudaca sa brojem stanovništva vidimo, da na 100.000 stanovnika u Srbiji otpada 19.9 s u d a c a, u Crnoj Gori 43, u Bosni 21.9, u Dalmaciji 29, u Sloveniji i Vojvodini 22, u H r v a t s k o j s a m o 15.2 s u c a, d a k l e t u b a š n a j m a n j e. Mi smo u pogledu sudstva nedvojbeno zapostavljeni. A isto se može tvrditi i u pogledu k a n c e l a r i j s k g a osoblja. Vojvodina n. pr. sa polovicom broja žiteljstva Hrvatske i Slavonije, ima ipak više kancelarijskog osoblja kod državnih odvjetništva nego li Hrvatska. Državno nadodvjetništvo i devet držav. odvjetništva u Hrv. i Slavoniji (svega 10 oblasti) imadu 12 manipulativnih činovnika, 13 pisara i 10 podvornika, dok glavno državno tužioštvo

Digitized by Google

i 7 državnih tužioštva (svega 8 oblasti) u Vojvodini imadu 14 manipulativnih činovnika, 21 pisara i 10 podvornika. Bosna, kraj znatno manjega broja stanovništva, ima veći broj zvaničnika no Hrvatska, a Slovenija dostizava u tom pogledu Hrvatsku. Uzevši zajedno broj zvaničnika i službenika otpada na 100.000 stanovnika u Bosni 69, u Dalmaciji 93, u Sloveniji 80, u Hrvatskoj 53 službenika.

Godine 1922./23. iznosio je broj zvaničnika u Hrvatskoj 485, a u budžetu 1926./27. 358, dakle je reducirana jedna četvrtina svih zvaničnika. U Sloveniji je 1922./23. bilo 145 pisara i 108 čuvara apsana, ukupno 253, a 1926./27. bilo je zvaničnika i dnevničara 235, dakle je taj broj tek za 18 reduciran, dok se u Hrvatskoj u isto doba reduciralo za 20%. U Vojvodini bilo je 1922./23. 146 pisara, a 1926./27. 147, dakle još za jednu osobu više. U istome razdoblju reduciran je u Hrvatskoj broj službenika za 38 lica (za 17%), u Sloveniji je ostao nepromijenjen, u Bosni snižen samo za 11 lica (jedva 4%), a u Vojvodini za 12 lica (13%).

Broj prisłušnika snižen je u Hrvatskoj od 65 na 50, dok je u Bosni povišen od 105 na 124, u Dalmaciji od 38 na 42, u Sloveniji snižen je od 54 na 48. Tako imade danas Hrvatska kraj četverostrukoga broja stanovništva gotovo isti broj prislušnika s Dalmacijom, kraj dva i pol većeg isti sa Slovenijom, dok Bosna kraj manjega broja stanovništva ima 2 i pol puta toliko prislušnika koliko Hrvatska. A baš danas trebalo bi broj prislušnika povećati, jer danas treba veći broj podmlatka, budući da je i mnogo veći postotak, što otpada iz državne službe prije završetka službenih godina.

Ne žalimo, što je broj za neke kategorije osoblja u drugim pravnim područjima povišen. Naprotiv smatramo to povišenje potrebnim, ali žalimo, što se s pravnim područjem Hrvatske pravi iznimka i tu pokazuje napadna tendenca nesrazmjernoga snizivanja sudskoga osoblja.

Nije bez važnosti i poredba nagrada, koje imadu dnevničari u pojedinim područjima. Evo uporednoga pregleda nagrada dnevničara u budžetu 1926./27.

Uporedni pregled nagrada dnevničara u budžetu 1926./27.

Part. budž.	Oblast	Prosj. god. iznos nagr.
58	Ministarstvo pravde	14.000
72	Upravni sudovi	10.800
77	Kasacijoni sud u Beogradu	12.600
81	Kazneni zavod u Zenici	10.800
129	Okružni sudovi u Bosni	12.000
135	Kotarski sudovi u Bosni	10.625
142	Sudovi u Dalmaciji	11.910
164	Banski stol u Zagrebu	10.800
169	Drž. nadodvjetništvo u Zagrebu	12.000
174	Sudovi I. molbe u Hrvatskoj	9.850
183	Sudovi u Sloveniji	12.889
205	Okružni sudovi u Vojvodini	16.643
210	Državna tužioštva u Vojvodini	14.665
217	Sreski sudovi u Vojvodini	14.857

Po ovome pregledu imadu sudovi u Hrvatskoj najslabije plaće dnevničara. U Srbiji uopće nema dnevničara, nego su svi pisari zvaničnici pa imadu daleko bolji položaj i veću plaću. Plaća dnevničara u Bosni je za 10—25%, u Dalmaciji za 20%, u Sloveniji za 30%, u Vojvodini za 50—70% veća od plaće dnevničara u Hrvatskoj.

Digitized by Google

Bude li statistika pravosudja, napose u Hrvatskoj, i dalje pružala ovako neprijatnu sliku, njegova je katastrofa neizbježiva. Ako oni, kojih se to tiče, to ne vide, onda su slijepi; ako oni, kojih je dužnost, da to poprave, ne će ili ne mogu tu dužnost izvršiti, onda mjesto, na kojem se nalaze, nije za njih, ili oni nisu za to mjesto. Svejedno — zaključak je isti, i konsekvence, koje bi morali povući, jesu iste.

Pravo kao apstraktni pojam nema vrijednosti. Ono je za ljude. Ono mora biti primjenjivano. Primijenjuju ga sudovi. Ali ako se ove tako paralizira i slabi te nisu više u stanju pravo primijenjivati, onda dolazi u pitanje i raison prava. I Pravničko društvo radi toga raisona prava i radi svoje svrhe smatralo se je dužnim, da iznese u svome organu taj žalostan govor brojaka.

Pravosudje:

a) Gradjansko.

Dvije načelne rješidbe po zakonu od 27. svibnja 1924. o ugovoru, zaključenom sa Čehoslovačkom republikom glede uredjenja uzajamnih pravnih odnosa.

Izmjenom pismenih izjava izmedju prijestolonasljednika Srbije regenta Aleksandra i izaslanika države Narodnoga vieća SHS nastala je danom 1. prosinca 1918. nova država — kraljevina SHS.*) Prekidom dosadašnjih ustavnih kontinuiteta kraljevine Srbije i ostalih pokrajina (čl. 45. našega ustava) stvorena je nova država, novi subjekt medjunarodnoga prava, koji je sklapanjem mirovnih ugovora (St. Germainski, Trianonski, Neuillski) dobio medjunarodno-pravnu sankciju. — Centrifugalne, političko-nacijonalne tendencije, koje su ubrzale rasulo postojećih državnih organizama, kočile su kroz nekoliko godina nacijonalno-ekonomsku potrebu izmjene dobara izmedju prirodno povezanih nacijonalno-ekonomskih jedinica. Tečajem godina su ekonomske potrebe života u novostvorenom stanju, te pravno-politički momenti u logici mirovnih ugovora i čuvanja stvorenoga medjunarodno-pravnoga poretka zbližili novo stvorene medjunarodno-pravne subjekte, pa u prvom redu Čehoslovačku republiku sa kraljevinom SHS. Ukazala se stoga živa potreba medjunarodno-pravnoga uredjenja uzajamnih pravnih odnosa u gradjanskim i kaznenim stvarima u cilju bržega i jeftinijega pružanja pravne pomoći, te finaliziranja pravnih sporova izmedju pojedinih interesenata obiju država, a to napose s razloga, što za iste, kao nove subjekte medjunarodnoga prava, nisu mogli važiti ugovori i utanačenja, koja su stvorena izmedju država, koje su novostvorenim medjunarodno-pravnim poretkom — kako smo uvodno istaknuli — prestale bitisati. Tako je sklopljen ugovor od 17. ožujka 1923. sa Čehoslovačkom republikom radi uredjenja uzajamnih pravnih odnosa, koji je odobren po Narodnoj skupštini, te dobio zakonsku snagu zakonom od 27. svibnja 1924., proglašenim u »Službenim Novinama« kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 9. kolovoza 1924. u dodatku.

Ovim zakonom je uredjeno sa gradjansko-pravnoga parbenoga i vanparbenoga područja pitanje slobodnoga pristupa sudovima

*) Slobodan Jovanović: Ustavno pravo kraljevine SHS.

Digitized by Google

državljanima obiju ugovornih strana (čl. 1. i 13.), forma davanja sudske pomoći (čl. 2.—5.), dostava sudskih odluka (čl. 6.—9.), postupak sa molbama za pravnu pomoć, te troškovi pravne pomoći (čl. 10.—12.), uredjenje siromaškoga prava (čl. 15.—17.), uredjenje nasljedstva imovine državljana jedne ugovorne strane na teritoriju druge ugovorne strane (čl. 18.—27.), ustanove glede tutorstva i skrbništva (čl. 28.), ovjeravanja i dokazne snage trgovačkih knjiga i isprava, izdanih od suda ili upravne vlasti jedne ugovorne strane (čl. 29.—30.), proglašenje smrti (čl. 131.), upute o pravnim propisima, koji su na snazi na teritoriju jedne od ugovornih strana (čl. 32.), sporovi o zakonitosti djeteta i presude u bračnim stvarima (čl. 33.—34.), ustanove o stečajnom postupku nad imovinom državljana jedne ugovorne strane na teritoriju druge ugovorne strane i njihovim posljedicama (čl. 34.—37.), te uzajamno izvršenje egzekucijonih titula (čl. 38.—42.). — Nadalje sa kazneno-pravnoga područja je uredjeno pitanje preduvjeta za medjusobno izručivanje krivaca (čl. 43.), te forma i način istih (čl. 49.—58.), zatim pravna pomoć u kaznenim stvarima (čl. 59.—63.), te medjusobno saopćivanje kaznenih osuda (čl. 64.—65.) i troškovi pravne pomoći u kaznenim stvarima. — Konačno ustanove o ratifikaciji ovog ugovora, te eventualnoga njegova otkaza (čl. 67.). — Prema tome su ovim zakonom derogirane sve opće ustanove naših grdajansko- i kazneno-pravnih propisa o medjunarodnoj uzajamnoj pravnoj pomoći, obzirom na Čehoslovačku republiku i našu državu, u koliko stoje u protimbi sa ovim zakonom.

A sada evo iznašam vrhovne rješidbe stola sedmorice u dv'ma predmetima s obzirom na gore spomenuti zakon.

I. — Pitanje forme i načina pružanja sudske pomoći na osnovu čl. 2.—5. zakona od 27. svibnja 1924. o ugovoru zaključenom izmedju kraljevine SHS i Čehoslovačke republike glede uzajamnih pravnih odnosa.

Rješidba stola sedmorice od 6. kolovoza 1926. br. 2635.

(Odluka bans. stola od 15. travnja 1926.)

Tt. B. K. u B. u Slovačkoj utužila je tt. S. V. u Zagrebu pred sudbenim stolom u Beregovu u Slovačkoj. Tečajem parnice su pozvane obje stranke po drugostepenom sudu u Košicama, da pruže dokazala za neke svoje tvrdnje, pa se je stranka tužiteljica pozvala medju ostalim u dokaz svojih tvrdnja na dva svjedoka, koji stanuju u Zagrebu, sa prijedlogom, da se isti preslušaju. Drugostepeni je sud uvažio ovaj prijedlog stranke tužiteljice i odredio preslušanje ove dvojice svjedoka zamolnicom od 23. prosinca 1925. Ovu zamolnicu je izručio drugostepeni sud u Košicama samoj stranci tužiteljici, koja je originalnu zamolnicu poslala svojemu pravnomu zastupniku dru G. F., odvjetniku u Zagrebu, te je isti molbom na kot. sud I. u Zagrebu zatražio preslušanje ovih svjedoka. — Kot. sud I. u Z. je odredio na ovu molbu ročište za preslušanje ovih svjedoka.

Protiv ove odluke, kojom je dozvoljeno preslušanje svjedoka, uložio je zastupnik stranke tužene dr. O. Z., odvjetnik u Zagrebu, utok sa ništovnom žalbom na banski stol iz slijedećih razloga: a) Napadnutom odlukom odredjeno je preslušanje svjedoka pred nenadležnim sudom, jer je temeljem § 68. gradj. sudovnika u savezu sa §§ 550. i 551. grpp-a, per analogiam, nadležno za pružanje pravne pomoći samo sudište prve molbe, a pod sudištem prve molbe razumjeva se kr. sudbeni stol, a nikako kr. kot. sud. — b) Napadnuta odluka je protuzakonita, jer je temeljem čl. 2.

Digitized by Google

zakona o ugovoru, zaključenom sa Čehoslovačkom, moleća država dužna s a m a i z r a v n o u n e p o s r e d n o m saobraćaju sudova zamoliti pravnu pomoć u gradjanskim stvarima, a nikako se ne može dozvoliti provedenje pravne pomoći p o s r e d n i m p u t e m preko interesiranih stranaka. Nadalje prema izričitom slovu čl. 2. cit. zakona nadležni su za pošiljanje zamolnica o pravnoj pomoći u oblasti Čehoslovačke republike s a m o predsjedništva kolegijalnih sudova, dok su za prijem i za pravnu pomoć nadležne sve sudske vlasti u kraljevini SHS (dakako u granicama ovozemnim zakonima odredjene nadležnosti). — c) Konačno je povrijedjen član 3. cit. zakona, jer isti izričito traži, da se ovako neposredno po molećem sudu priposlanoj molbi prilože prevodi molbe na državnom jeziku umoljene strane, koji će biti sastavljeni ili ovjereni po z a k l e t o m t u m a č u m o l e ć e s t r a n e i biti snabdjeveni njegovim potpisom i službenim pečatom t. j. biti službeno izradjeni.

Strana tužiteljica je proti toj izričitoj ustanovi zakona priložila prevode prevodne pisarne vel. župana oblasti zagrebačke, a takovim se ispravama u smislu čl. 3. cit. zakona u savezu sa § 116. grpp-a ne može priznati potpuna dokazna moć.

B a n s k i s t o l je obnašao zabaciti ništovnu žaobu stranke tužene, a njezin utok otputiti, jer da nema mjesta posebnomu pravnomu lijeku u smislu § 319. grpp. proti odluci suda, kojom se naredjuje saslušanje svjedoka, nego da strankama pristoji pravo svoje žalbe proti takovim odlukama poslije izrečene osude spojiti sa pravnim lijekom proti rješidbi glavne stvari, ali je ujedno uputio prvostepeni sud, da se u buduće drži točno ustanova zakona o ugovoru sa Čehoslovačkom radi uredjenja uzajamne pravne pomoći.

Protiv ove odluke banskoga stola uložila je stranka tužena na stol sedmorice izvanredni prividni utok sa ništovnom žalbom, u kojem je pored iznesenih razloga u utoku na banski stol, iznijela i to, da se u konkretnom slučaju ne može primijeniti § 319. grpp-a, jer je pitanje obdržavanja formalno zakonskih propisa konvencija sa Čehoslovačkom vanparbeno p'tanje, te se ne može prepustiti višim sudovima u i n o s t r a n s t v u, da prigodom izricanja presude eventualno korigiraju protuzakonitosti n a š i h nižih sudova.

S t o l s e d m o r i c e je uvažio, da se propis § 319. grpp-a odnosi samo na p r e s l u š a n j e s v j e d o k a u parnicama, koje su zametnute i vode se u području Hrvatske i Slavonije, po ovdje valjajućim propisima grpp-a, što u nazočnom predmetu nije slučaj, pa se stoga pravni lijek ne može smatrati nedopuštenim, te je o b n a š a o ukinuti rješidbu banskoga stola i ovome naložiti, da stvar ponovo uzme u pretres i dalje postupa po zakonu.

Uslijed ove rješidbe je banski stol uzeo ništovnu žaobu i utok stranke tužene ponovno u pretres, te uvaživ, da se prema propisu čl. 2. zak. o ugovoru sa Čehoslovačkom imade vršiti pravna pomoć samo u n e p o s r e d n o m s a o b r a ć a j u sudova obiju ugovornih strana, te da zamolnica molećega suda nije potekla o d p r e d s j e d n i š t v a molećega suda, o b n a š a o je napadnutu odluku preinačiti, te moliteljicu tt. B. K. sa njenom molbom z a p r e s l u š a n j e s v j e d o k a o d b i t i. — Protiv ove odluke nije stranka tužiteljica uložila u otvorenom roku dalji pravni lijek.

Digitized by Google

II. — Pitanje uzajamnoga izvršenja egzekucijonih titula na osnovu čl. 38.—42. zak. od 27. svibnja 1924. o ugovoru izmedju kraljevine SHS i Čehoslovačke republike glede uzajamnih pravnih odnosa.

Rješidba stola sedmorice od 24. rujna 1926. br. 3463.

(Odluka sudb. stola u Z. od 29. srpnja 1926. br. 62.213/gr., odluka bans. stola od 19. kolovoza 1926. br. 18.919.)

Protokolirana tvrtka B. K. u Beregovu u Slovačkoj je kupila od protokolirane tt. S. V. u Zagrebu u god. 1918. jednu veću partiju vina. Ugovor o kupoprodaji sklopljen je u Budimpešti, te je prema tome lex loci contractus Budimpešta. Mjesto izvršenja ugovora bio je Zagreb; prema tome je lex loci solutionis Zagreb. Glede nadležnosti suda u slučaju kakova spora nije medju strankama ništa posebno ugovoreno, a niti je u ovom slučaju moguća t. zv. »fakturna nadležnost« po § 42. gradj. sudovnika.

Uslijed nepreuzeća robe u ugovornom i naknadnom roku (§ 351. i 354. trg. zak.) po tt. B. K. prodana je roba na javnoj dražbi u Zagrebu po tt. S. V. u smislu § 347. trg. zak. — Tt. B. K. iz Beregova u Slovačkoj je utužila uslijed toga tt. S. V. iz Zagreba za naknadu štete, te se poslužila § 32. madj. parb. postupnika, koji je na snazi na tom teritoriju Slovačke, i utužila zagrebačku tvrtku pred sudbenim stolom u Beregovu t. j. u mjestu, u kojem vodi tt. tužiteljica svoje trgovačke knjige,[1]) na Kč 1,032.700 spp.

Sudbeni stol u Beregovu osudio je stranku tuženu na Kč 994.000 spp., a uslijed pravnoga lijeka stranke tužene je sudbena tabula u Košicama kao prizivni sud potvrdila osudu prvostepenoga suda sa izmjenom, da je stranka tužena osudjena na Kč 799.000 spp., circa 200.000 Kč spp. manje.

Proti toj drugostepenoj osudi uložila je stranka tužena pravni lijek na vrhovni sud u Brnu. Medjutim je na temelju dviju jednako glasećih osuda (sententiae conformes) zatražila stranka tužena kod presudnog prvostepenog suda u Beregovu ovrhu do namirenja na pokretnine tužene stranke u Zagrebu. Budući proti osudi drugostepenoga suda nema pravnoga lijeka sa odložnom moći po pravu, koje važi kod presudnoga suda, to je ovakova osuda valjani ovršni naslov (titulus executionis) u smislu čl. 39. toč. 1. zak. o ugovoru sa Čehoslovačkom. Stoga je stranci tužiteljici dozvoljena ovrha po presudnom prvostepenom sudu u Beregovu i ujedno je s a m o j s t r a n c i uručena ovršna odluka sa klauzulom ovršivosti u smislu čl. 39. toč. 1. cit. zakona. Prema čl. 41. al. 1. vlasna je naime interesirana stranka zatražiti odobrenje i izvršenje egzekucije putem presudnoga suda, koji će ovu molbu bez odlaganja ustupiti nadležnomu sudu druge ugovorne strane (čl. 41. al. 1.) ili je stranci slobodno zatražiti odobrenje i izvršenje egzekucije neposredno kod nadležnoga suda druge ugovorne strane (čl. 41. al. 2.).

Zastupnik stranke tužiteljice dr. G. F. je zatražio ovršnom molbom

---

[1]) Ova nadležnost t. zv. »Bücherkompetenz« je specijalitet madjar. parb. postupnika, kojega ne poznaje naš hrvatski postupak, a ne poznaje ga niti opći gradjanski postupak (ius comune procesuale).

Digitized by Google

na sudben' stol u Z.,[2]) provedenje ovrhe na temelju navedene ovršne odluke prvostepenoga presudnoga suda, i to ex primo decreto. Prema čl. 41. al. 3. ne može se medjutim dozvoliti provedenje ovrhe ex primo decreto, nego je zamoljeni sud dužan u r e d a r a d i provesti prethodni postupak t. zv. delibacijoni postupak, u kojem će ustanoviti, da li postoje preduvjeti za odobrenje i izvršenje egzekucije u smislu čl. 41. al. 3. toč. 1.—4. i m o ž e — ali ne mora — u tu svrhu saslušati i protustranku (čl. 41. al. 3. to. 3. al. 2.).

Prema ustaljenoj praksi naših sudova i komentaru Rušnova podredjuje se uvijek u slučaju delibacijonoga postupka ročište za prethodno saslušanje protustranke, u svrhu, da se ustanovi, da li postoje preduvjeti za odobrenje i izvršenje ovrhe. — Upozoriti mi je ovdje na ustanovu čl. 42. zakona o ugovoru sa Čehoslovačkom, koji odredjuje, da će za vrijeme ovoga delibacijonoga postupka sud, koji je nadležan za odlučivanje o molbi za egzekuciju, o d o b r i t i bez odlaganja po propisima, koji za njega važe, privremene naredbe protiv protivnika potražilačke stranke. — Prema jasnom slovu zakona dakle dozvolit će ovaj sud privremena sredstva osiguranja, tek na i z r i č i t i z a h t j e v molećeg stranke — a ne ureda radi — kao što se to u jednom drugom slučaju u našoj judikaturi nedavno desilo. — Osim toga — po mojem mišljenju — ne bi smio sud dozvoliti ovakove privremene mjere usprkos zahtjeva molitelja, ako iz molbe molioca ovrhe odmah očito proizlazi, da u konkretnom slučaju ne predleže preduvjeti čl. 41. al. 3. toč. 1.—4. za provedenje ovrhe i to napose s razloga, što su redaktori ovoga zakona kod redakcije čl. 42. imali pred očima propise modernoga madjarskoga i austrijskoga ovršnoga reda, koji dozvoljuje ovršnu odluku napadati prigovorima, uslijed čega može sud, koji je ovrhu dozvolio, svoju vlastitu odluku obustaviti i dokinuti, pa je umjesno, da se na području ovih postupnika dozvole privremena sredstva osiguranja do rješenja ovih prigovora. Naprotiv se na području Hrvatske i Slavonije može dozvola ovrhe pobijati jedino utokom, koji nema o d l o ž n e m o ć i, pa se ima sa primjenom osigurnih sredstava oprezno postupati. U konkretnom slučaju nije protivnik stavio ovakov zahtjev. — Zato je dakle sudbeni stol u Z. u našem slučaju odredio ročište, na kojem je zastupnik stranke tužene dr. O. Z. stavio u svojem očitovanju slijedeće prigovore: a) ne predleži uvjet čl. 41. al. 3. toč. 1.; — b) ne predleži uvjet čl. 41. al. 3. toč. 2.; — c) ne predleži uvjet čl. 41. al. 3. toč. 3.

Ad a) Stranka tužiteljica utužila nas je pred sudbenim stolom u Beregovu prema § 32. madjar. postupnika (Bücherkompetenz). Prema izričitoj ustanovi čl. 41. al. 3. toč 1. ima sud, koji je zamoljen za ovrhu ispitati, da li je osnovana nadležnost vlasti, koja je stvar presudila, a to je samo u slučaju, ako je stvar mogla izaći pred sud u molećoj državi po propisima o nadležnosti, koji vrijede u umoljenoj državi. Budući ovu nadležnost ne poznaje naš hrvatski postupnik, niti naš sudovnik (a ne

[2]) Poznato mi je, da je u našoj sudskoj praksi u posljednje vrijeme na molbu okružnoga suda u Pragu na naš kot. sud I. u Zagrebu dozvoljena po kr. kot. sudu I. u Zagrebu odnosno uzeta u pretres molba za ovrhu na pokretnine ovozemnoga dužnika, što je — po mojem mišljenju — protuzakonito, jer je kot. sud I. u Zagrebu prema § 68. gradj. sudovnika u savezu sa §§ 550. i 551. grpp-a n e n a d l e ž a n za odobrenje i provedenje inozemnih presuda nego su za to nadležni samo sudovi prve molbe, pa je dužan ustupiti ovako podnesenu molbu nadležnom sudištu prve molbe (sudb. stolu) odnosno istu odbiti.

Digitized by Google

poznaje je niti ius comune procesuale, to se prema tome ne može smatrati kao osnovana nadležnost vlasti, koja je stvar presudila. — Obzirom na tekst čl. 41. toč. 3. al. 1. »ako je stvar mogla izaći pred sud u moleću državi, po propisima o nadležnosti, koji vrijede u umoljenoj državi« ostalo je pitanje, da li su za prosudjivanje nadležnosti mjerodavni samo propisi hrvatskoga parničnoga postupnika ili takodjer i ostali parnični postupnici, koji vrijede u našoj državi. Van sumnje je, da se ima uzeti u obzir samo propise o nadležnosti, što važe na specijalnom pravnom području dotičnoga nadležnoga, za ovrhu zamoljenoga suda, jer propise o sudskoj nadležnosti, što važe i u ostalih pet različitih pravnih područja, zamoljeni sud niti ikada primjenjuje,, niti ih pozna, niti ih je dužan poznavati. Okolnost pak, da je i zakonodavac mislio samo na procesualne propise, koji vrijede za zamoljeni nadležni sud, vidi se iz čl. 43. cit. zakona, gdje se govori o medjusobnom izručivanju zločinaca, jer čl. 43. izričito veli: »Ugovorne strane obvezuju se, da jedna drugoj po molbi izdaju lica, koja se nalaze u oblasti umoljene ugovorne strane, a goni ih koja sudska vlast moleće države, zbog koje, po pravu obje ugovorne države — p a m a t o b i l o i s a m o u j e d n o m d i j e l u o b l a s t i — kažnjive radnje.« Kada bi dakle zakonodavac hotio, da se i u slučaju odobrenja i izvršenja egzekucije, imadu u vidu kod uzajamne pravne pomoći ne samo propisi, koji vrijede za umoljeni sud, nego i oni, koji vrijede za druge teritorije umoljene države, on bi to izričito istaknuo, kao što je to učinio u čl. 43. cit. zakona

Ad b) Ovršna molba nije snabdjevena valjanim dokumentima u smislu čl. 3. zakona o ugovoru sa Čehoslovačkom, jer prilozi molbe nisu sastavljeni ili ovjereni po zakletom tumaču moleće strane i snabdjeveni njegovim potpisom, te se prema tome u smislu čl. 3. cit. zakona savezno sa § 116. grpp-a ne mogu smatrati ispravama, koje pružaju potpunu dokaznu moć, budući da je protivnik dao prevesti svoje priloge po prevodnoj pisarni vel. župana u Zagrebu.

Ad c) Jer tužba nije stranci tuženoj dostavljena na vlastite ruke.

S u d b e n i s t o l u Z. nije uvažio ove prigovore, već je riješio, da d o z v o l j u j e provedenje ovrhe protiv stranke tužene, jer da doduše u pravnom području Hrvatske i Slavonije ne postoji nadležnost suda trgovačkih knjiga prema § 32. madj. parb. postupnika, te prema tome ne bi predležao uvjet toč. 1. al. 3. čl. 41. zakona o ugovoru sa Čehoslovačkom, ali da stranka tužena n i j e n i k a d a p r e d p r e s u d n i m s u d o m s t a v i l a p r i g o v o r n e n a d l e ž n o s t i i time se d o b r o v o l j n o p o d v r g l a nadležnosti presudnoga suda (forum tacitae prorogationis). Nadalje ne uvažuje se prigovor, da tužba nije dostavljena na vlastite ruke stranke tužene, jer se stranka tužena usprkos tome **u p u s t i l a u p a r n i c u** pred presudnim sudom.

Protiv ove odluke uložila je stranka tužena na banski stol utok sa ništovnom žalbom, u kojem je pored iznešenih prigovora istaknula, da je napadnuta odluka protuzakonita, jer prema izričitoj ustanovi čl. 41. al. 3. toč. 1. nije stranka tužena bila dužna staviti prigovor nenadležnosti, a »ubi non distinguit lex, ne distinguat curia«, a to tim manje, jer zakonodavac u čl. 41. al. 3. izričito odredjuje, da se sud ima o g r a n i č i t i na ispitivanje preduvjeta, naznačenih taksativno u čl. 41. al. 3. toč. 1.—4 Zakonodavac pak ne stavlja kao preduvjet toč. 1. al. 3. čl. 41., da je stranka tužena pred presudnim sudom stavila prigovor nenadležnosti. Osim toga imadu se ustanove o dozvoli provedenja ovrhe inozemnih presuda restrinktivno tumačiti, jer postoji procesualno-pravno načelo, da

Digitized by Google

se inozemne presude ne ovršuju u ovozemstvu, osim uz stanovite točno označene preduvjete, te prema poznatomu intrpretacijonomu načelu »ius singulare non est producendum ad consequentiam, ius singulare est stricte interpretandum«. — Konačno dužni su za ovrhu umoljeni sudovi ureda radi paziti na propise čl. 41. al. 3. toč. 1.—4., bez obzira na prigovore stranaka pred presudnim sudom, a osim toga ne smiju sudovi zamoljeni za ovrhu ispitivati stvarnu stranu egzekucijonoga titula (čl. 41. in fine), a konačno bi ovakov prigovor nenadležnosti pred presudnim sudom bio i onako neumjestan.

B a n s k i s t o l uvaživ, da je jedna od pretpostava za izvršenje čehoslovačkih presuda u našoj državi i ovozemnih presuda u Čehoslovačkoj, da je stvar mogla izaći pred sud u molećoj državi po propisima, koji vrijede o nadležnosti u umoljenoj državi (čl. 41. t. 1. zakona o ugovoru, zaključenom sa Čehoslovačkom republikom radi uredjenja uzajamnih pravnih odnosa od 27. svibnja 1924.); — uvaživ, da prema propisima o nadležnosti sudova, važećim u Hrvatskoj i Slavoniji stranka tužena nikako nije mogla biti tužena na K 994.000 kod sudbenoga stola u Beregovu, kojega suda nadležnost je utemeljena jedino na propisu § 32. ugarskoga zakonskoga članka I—1911., glasom kojega može ugarski protokoliran trgovac tužiti protokoliranoga trgovca uz predloženje svoga knjižnog izvatka unutar dviju godina kod suda onoga mjesta, gdje tužitelj svoje trgovačke knjige vodi, koja nadležnost u području ovoga banskoga stola ne vrijedi; — uvaživ, da prema tomu nema pretpostava za izvršenje te presude, stoga je neodlučno, da li je tužena stranka pred čehoslovačkim sudom stavila svoj prigovor nenadležnosti, jer je naredjenje o izvršivanju inozemnih presuda n a r a v i j a v n o p r a v n e, pa ne leži u dispoziciji stranaka, koji prigovor bi bio neumjestan gledom na propis § 32. zak. čl. I.—1911., jer je nadležnost tamošnjega suda osnovana po zakonu, koji valja za sudbeni stol u Beregovu, ali nije osnovana po zakonskim propisima o nadležnosti sudova, koji su na snazi u Hrvatskoj i Slavoniji; — o b n a š a o je povodom ništovne žaobe i utoka tt. S. V. u Zagrebu preinačiti napadnutu odluku sudbenoga stola u Zagrebu i moliteljicu s a o v r š n o m m o l b o m o d b i t.

S t o l s e d m o r i c e povodom previdnoga utoka tt. B. K. sa ništovnom žaobom protiv ove odluke uvaživ, da je pitanje uzajamnoga izvršenja ovršnih naslova izmedju čehoslovačke republike i kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca uredjeno ugovorom od 17. ožujka 1923., koji je odobren te dobio zakonsku snagu zakonom od 27. svibnja 1924., pa je stoga u prvom redu taj zakon odlučan za prosudjivanje pitanja o ovršivosti osude čehoslovačkog suda (§ 550. grpp.); — uvaživ, da je banski stol ispravno tumačio čl. 41. al. 3. t. 1. cit. zakona, a da nema nikakova oslona tvrdnja ovrhovoditeljice, da se taj članak sastoji od dviju stavaka, i to prve načelne, i druge, koja samo za bolje razumijevanje prve primjerice navadja, kada se bezuslovno ima smatrati nadležnost suda osnovanom; — uvaživ, da okolnost, što u Banatu, Bačkoj, Baranji i Medjumurju postoji nadležnost suda po mjestu trgovačkih knjiga, ne može biti od utjecaja, kada na području banskoga stola, na kojem se ima ovršiti osuda suda Čehoslovačke republike, ta iznimna nadležnost nije uzakonjena, te kada sudovi na tom pravnom području imadu uzeti u obzir jedino propise o sudskoj nadležnosti, što vrijede za njihov specifični pravni teritorij, a nije im citiranim zakonom odredjeno, da se imadu kod ispitivanja osnovanosti nadležnosti čehoslovačkog suda držati i propisa sa ostalih pravnih područja; — uvaživ, da je prema čl. 41. al. 3. toč. 1. zakona za ovrši-

Digitized by Google

vost osude suda u Beregovu nužno, da je taj sud po postojećim zakonima na pravnom području Hrvatske i Slavonije bio nadležan na prosudjenje spora; — uvaživ, da pozivanje ovrhovoditeljice na § 47. sudovnika u svrhu opravdanja nadležnosti čehoslovačkoga suda nije osnovano, jer je za ovršivost osude čehoslovačkoga suda u smislu ugovora potrebno, da je po propisima sa pravnoga područja Hrvatske i Slavonije dopustivo bilo kod čehoslovačkoga suda izaći pred sud t. j. podići i samu tužbu, dakle da od početka parnice postoji stvarna nadležnost; — uvaživ, da § 47. sud. ustanovljuje samo onaj slučaj, kada nenadležni sud unatoč svoje nenadležnosti ima ipak nastaviti raspravu i izreći osudu, ali time taj § ne ustanovljuje nadležnost kojega suda, već isti sadržaje samo iznimni slučaj, kada nenadležni sud ipak izriče osudu, te se po tome ukazuje lih kao formalna nadležnost, koja je nastupila iza podignute tužbe; — uvaživ, da je po postojećem ugovoru naš sud dužan provesti prije odobrenja i izvršenja osude čehoslovačkoga suda t. zv. delibacijoni postupak, u kojem imaju naši sudovi po zvaničnoj dužnosti u zakonu odredjene pretpostavke ispitati, a medju ostalima u prvom redu, da li je čehoslovački sud bio nadležan i po zakonskim propisima u Hrvatskoj i Slavoniji valjanim presudu izreći; — uvaživ, da usljed toga nije odlučno za stvar, da li je tuženi u parnici prigovorio nadležnosti čehoslovačkoga suda ili nije, a niti može u potonjem slučaju to biti zaprekom preispitanja nadležnosti u delibacijonom postupku; — uvaživ, da na području Hrvatske i Slavonije ne postoji nadležnost suda po mjestu trgovačkih knjiga, to čehoslovački sud, ako je i bio nadležan po §-u 32. ugar. gradj. sud. postupnika, ipak nije bio nadležan po propisima pravnoga područja, gdje se osuda ima ovršiti, pa je stoga banski stol ispravno u smislu čl. 41. uskratio odobrenje i izvršenje ovrhe; — uvaživ, da je trošak ovršenici primjereno obredjen, te da niština u postupku nema; — o b n a š a o je ništovnu žaobu tt. B. K. odbaciti, a previdni utok njezin oputiti i potvrditi pobijanu rješidbu banskoga stola.

Priopćio dr. Osvin **Zimmermann**, odvjetnik u Zagrebu.

Na osnovu ugovora o dosmrtnom prihodu dozvoljena i gruntovno provedena zabilježba neopteretivosti i neotudjivosti nekretnina u korist pogodovnice nesmije se brisati bez njezine privole, odnosno na temelju njezina smrtnoga lista bez privole njezinih nasljednika.

Rješidba stola sedmorice od 22. srpnja 1926. br. 2602.

K o t. s u d k a o g r u n t o v n a o b l a s t u S. dozvolio je u molbenom predmetu R. K. iz M. protiv njezinih roditelja S. i V. M. iz S. odlukom od 18. studenoga 1915. br. 1803/Z. na temelju pogodbe o dosmrtnom prihodu od 12. studenoga 1915. zabilježbu na nekretninama potonjih, upisanu u gr. ul. br. 231 p. o. S. stari, da ovi bez dozvole moliteljice nesmiju navedene nekretnine ni opteretiti ni otudjiti. — Isti sud dozvolio je na molbu M. P. iz S. M. protiv navedene R. K. njezine sestre odlukom od 10. travnja 1924. br. 431/Z. a na temelju njenoga smrtnoga lista od 4. travnja 1924. brisanje gornje zabilježbe i istodobno protiv gorenavedene V. M. njene majke na temelju darovne pogodbe od 3. travnja 1924. uknjižbu prava vlasnosti na dio istih nekretnina u korist moliteljice M. P., a da o tom nije ostavinu R. K. ni po skrbniku ni po očitovanim nasljednicima obavijestio.

Digitized by Google

Očitovani nasljednici R. K. zatražiše kod navedenoga suda naknadnu dostavu odluke od 10. travnja 1924. broj 431/Z., koji je zahtjev isti sud pozivom na §§ 130. sl. d) i 138. grunt. reda odlukom od 17. veljače 1925. br. 154/Z. odbio. — Uslijed utoka tih očitovanih nasljednika protiv potonje odluke o b n a š a o je:

B a n s k i s t o l, uvaživ, da iz dobavljene pogodbe o dosmrtnom prihodu od 12. studenoga 1915. proizlazi, da za slučaj da R. K. prije S. i V. M. umre, sva prava i dužnosti prelaze na njezine nasljednike, uslijed čega se je po § 138. t. 1. grunt. reda imala odluka od 10. travnja 1924. br. 431/Z. za medjutim umrlu R. K. dostaviti njezinim nasljednicima; — utok istih uvažiti, napadnutu prvosudnu odluku ukinuti, te prvomolbenom sudu naložiti, da odluku od 10. travnja 1924. br. 431/Z. dostavi njezinim očitovanim nasljednicima i dalje po zakonu postupa.

Navedeni očitovani nasljednici su uložili proti tako im sada dostavljene odluke od 10. travnja 1924. broj 431/Z. utok, kojim povodom:

B a n s k i s t o l, uvaživ, da iz dobavljene pogodbe o dosmrtnom prihodu od 12. studenoga 1925., temeljem koje je uslijedila zabilježba ograničenja raspoložbe sa nekretninama, upis. u gr. ul. br. 231 p. o. S. st., proizlazi, da za slučaj smrti pogodovnice R. K. prije smrti S. i V. M. sva prava i dužnosti iz citirane pogodbe prelaze na njene nasljednike; — uvaživ, da se poradi toga nije na osnovu smrtnoga lista R. K. smjela brisati pod B. r. br. 9. provedena zabilježba, da suvlasnici tih nekretnina ne smiju ovih nekretnina bez privole R. K. ni opteretiti ni otudjiti; — uvaživ, da moliteljica nije iskazala, da je R. K. pristala na darovni ugovor od 3. travnja 1924., kojim V. M. daruje svoj dio nekretnina moliteljici M. P.; — uvaživ, da se prema navedenom napadnuta prvomolbena odluka ne ukazuje na zakonu osnovanom, — o b n a š a o je istu preinačiti, molbu de pr. 10. travnja 1924. br. 431/Z. odbiti i prvomolbenom sudu naložiti, da glede uspostave prijašnjega gruntovnoga stanja po § 148. sl. b) grunt. reda postupa.

S t o l s e d m o r i c e uslijed previdnog utoka M. P. protiv te rješidbe ban. stola našao je rješenjem od 22. srpnja 1926. br. 2602 s razloga, što po t. 6. ugovora o dosmrtnom prihodu od 12. studenoga 1915., koji se u gruntovnoj zbirci isprava nalazi, smrću R. K. ne prestaje ugovoreno ograničenje raspoložbe sa u pitanju stojećim nekretninama, jer sva prava i dužnosti iz tog ugovora u slučaju njezine ranije smrti prelaze na njezine nasljednike; — s razloga, što moliteljica nije ničim dokazala, da su na otudjenje dijela nekretnina V. M. pristali bud još za života R. K., bud nasljednici ove, a niti je pogodba o dosmrtnom prihodu od 12. studenoga 1915. medju ugovorenim strankama pravovaljano razriješena; — vidiv, da je stoga pobijana rješidba drugostepenoga suda po spisima i na zakonu osnovana, — našao je uz otpućenje previdnoga utoka moliteljice M. P. pobijanu rješidbu banskog stola potvrditi.

Priopćio dr. Zlatko **Cuvaj**, odvjetnik u Velikoj Gorici.

Pipničar je detentor, pa mu ne pripada posjedovna zaštita.

Odluka sudb. stola u Z. od 26. svibnja 1926. br. 83.939.
(Odluka kot. suda u V. G. od 17. studenoga 1923. br. 15.591/gr.)

K o t a r s k i s u d u V. G. u parnici J. P. iz V. G. proti A. P. i drug iz V. G. radi smetanja posjeda izrekao je nakon na tužbu de prs. 25. listopada 1923. br. 14.418/gr. zametnute i dne 17. studenoga 1923. po zakonu o smetanju posjeda dovršene usmene rasprave slijedeću odluku:

Digitized by Google

Tuženi A. P. i drug. iz V. G. smetali su tužitelja J. P. iz V. G. u zadnjem mirnom i faktičnom posjedu prava vodjenja gostioničarskoga posla u njihovoj gostioni u V. G. time, što su mu dne 24. listopada 1923. samovoljno oduzeli čaše, flaše i ini inventar, te onda stali točiti svoje piće, pa su dužni kaniti se daljega ovakova ili sličnoga smetanja pod prijetnjom globe od 10.000 D. odnosno 30 dnevnoga zatvora za svakoga pojedinoga kao i povratiti prijašnje stanje, pa konačno naknaditi tužitelju parbene troškove, sudbeno na 380 D. 80 p. obredjene. — sve to za 8 dana pod prijetnjom ovrhe.

Obrazloženje: Medju strankama je neprijeporno, da je tužitelj J. P. po zanimanju konobar sklopio sa tuženim A. P. i drug. ugovor od 13. svibnja 1923., po kojem je preuzeo cijelu njegovu gostionu i inventar u svoju upravu i da toči piće iz postotka. Tuženici iz početka priznaše, da su samovoljno taj ugovor prekinuli i da su tužitelju oduzeli inventar, čaše i flaše, te stali točiti svoje piće, a poslije su F. i B. P. porekli, da su tužitelja u čemu smetali. Medjutim svjedokom I. E. je dokazano, da je i on sudjelovao kod uzimanja inventara, a tužena B. P. je tečajem rasprave i sama priznala, da je stala točiti svoje piće. Time je dokzan učin smetanja. Tuženici navode, da su tužitelja smetali u točenju i vodjenju gostione s razloga, jer da im gostioničarski posao uništava, a to da čini time, što rastače svoje vlastito žgano piće, goste zacjenjuje a predano mu vino razvodnjuje i time goste odbija. — Konačno stavljaju prigovor nenadležnosti suda, jer da odnošaj izmedju A. P. i J. P. ne spada pred sudbenu vlast nego pred upravnu oblast prema načelima obrtnog zakona. — Tužitelj priznaje, da je bez pitanja tuženoga A. P. točio likere i da je zato kažnjen globom, ali poriče, da bi to bilo protuugovorno, jer u ugovoru o tom nije ništa navedeno. — Poriče, da bi odbijao gostove zacjenjivanjem i razvodnjavanjem pića. — Od ponudjenih svjedoka po tuženima glede uništavanja posla posvjedočio je to samo F. Č., kome se ne može potpuna vjera dati kao zetu tuženih A. i B. P. — Sve kada bi tužitelj i činio nešto, što bi zlo djelovalo na posao, ne bi to bio razlog za počinjeno smetanje, nego bi samo moglo biti razlogom za tužbu radi razvrgnuća pogodbe. — Prigovor nenadležnosti ovoga suda ne može se uvažiti, jer iz ugovora izmedju tužitelja i tuženoga A. P. slijedi, da to nije odnošaj izmedju službodavca i službeprimca, koji bi spadao na rješenje upravnoj oblasti, nego može biti odnošaj civilno pravne naravi, ortačka pogodba, i stoga je ovaj sud nadležan. — Iz tih razloga valjalo je tužbi udovoljiti time, da je ovo rješenje samo privremene naravi, pa tuženima pristoji pravo podignuti tužbu na razrješenje ugovora. — Izreka o naknadi troškova temelji se na § 59. zakona o smetanju posjeda.

Sudbeni stol kao prizivni sud u Z., vidiv, da iz naknadno pribavljenoga ugovora, sklopljenoga izmedju tužitelja J. P. i tuženoga A. P., te iz potvrde općinskoga poglavarstva u V. G. od 21. kolovoza 1925. br. 3675 proizlazi, da je tužitelj J. P. bio samo pipničar tuženoga A. P., koji je uz stanovite procente prodavao njegovo piće, te od njega imao kupovati meso za svoju kuhinju; — vidiv, da je tužitelj po tome bio samo obični držalac (§ 309. o. g. z.), te da gostioničarski posao u tuženikovoj gostioni, za koji traži zaštitu prava posjeda, nije vodio u svoje vlastito ime, već u ime vlasnika tuženog A. P.; — vidiv, da se u posjed prava dolazi samo onda, kada se tko služi njime u svoje ime (§ 312. o. g. z.); — vidiv, da tužitelju kao običnomu držaocu (detentoru) ne pripada sudbena zaštita, pa da u činu tuženih, koji su svi radili samo u korist prvotuženoga A. P. ne ima čina smetanja; — vidiv, da je prvi sudac zakonske

Digitized by Google

ustanove § 309. i 312. o. g. z. očito pregledao; — vidiv, da je počinjena niština, navedena u § 62. to. 11. zakona od 8. svibnja 1890. (Zbor. br. 44.) — o b n a š a o je povodom pravodobno podnešene ništovne žaobe tuženih A. P. i dr. napadnutu konačnu odluku prvoga suda po § 66. cit. zakona preinačiti i odlučiti: Tužitelj J. P. se odbija sa tužbom i sa zahtjevom u njoj stavljenim, a dužan je tuženima A. P. i dr. naknaditi parbeni trošak sa D. 544 i trošak ništovne žaobe sa D. 200 za 8 dana pod prijetnjom ovrhe. Priopćio dr. Ant. **Fanton**, odvjetnik u Velikoj Gorici.

Otpovijed je stavljena van snage, jer tuženi nije ustvrdio, da je na podnajam dijela stana pristao sopstvenik zgrade, niti dokazao rješenjem nadležnoga suda za stanove, da pazakup nije zabranjen.

Rješenje stola sedmorice od 7. listopada 1926. br. 3802.
(Osuda kot. suda u Z. od 17. lipnja 1926. br. 29.600/gr., osuda bans. stola od 29. srpnja 1926. br. 16.317.)

U usmeno raspravljenoj parnici D. K. iz Z. tužitelja protiv J. H. iz Z. tuženoga radi otpovijedi podnajma spp., u kojoj je

k o t a r s k i s u d I. u Z. osudom od 17. lipnja 1926. br. 29.600/gr. sudio: Ovosudna otpovijed od 23. ožujka 1926. br. 16.065/gr. uzdržaje se u kreposti, pa je tužitelj D. K. iz Z. dužan za 24 sata nakon pravomoćnosti osude isprazniti stan, što ga drži u podnajmu kod J. H. u Z., a sastojeći se od jedne sobe i kuhinje pod prijetnjom ovršne deložacije, kao i nadoknaditi parbene sudbeno na 1113 D. obredjene troškove, za 14 dana pod prijetnjom ovrhe; — a

b a n s k i s t o l povodom žaobe ništovne i priziva tužitelja D. K. osudom od 29. srpnja 1926. br. 16.317 žalbu ništovnu kao neosnovanu odbacio, a priziv otpustio, te potvrdio pobijanu osudu prvostepenoga suda u glavnoj stvari, a u pogledu parbenog troška uvaženjem priziva preinačio i parbeni trošak snizio na 613 dinara;

s t o l s e d m o r i c e našao je ništovnu žalbu tužitelja D. K. odbaciti, a povodom njegova izvanrednoga previda suglasne osude nižestepenih sudova, preinačiti i suditi: Otpovijed od 23. ožujka 1926. br. 16.065/gr. stavlja se van snage, te tužitelj D. K. nije dužan dne 1. svibnja 1926. isprazniti stan, koji drži u najmu u Z. u kući br. 1 u D. ul. u dvorištu, sastojeći se od jedne sobe i kuhinje pod prijetnjom ovršne deložacije, dok se parbeni troškovi svih triju molba medju parbenim strankama prebijaju.

R a z l o z i: Ništovna žalba tužitelja D. K. mora se odbaciti, jer u postupku nižih sudova ne ima ništavosti predvidjenih u § 339. grpp. — U glavnoj stvari je neprijeporno, da je u pitanju stojeći stan od jedne sobe i kuhinje tužitelj uzeo u najam od sopstvenika kuće još godine 1915. i da je od 1. veljače 1919., kada je tuženi od sopstvenika cijelu kuću br. 1 u Z. D. ul. uzeo u najam, tužitelj plaćao najamninu tuženomu i time muče postao podnajamnikom ovoga. Taj podnajamni odnošaj izmedju tužitelja i tuženoga mogao je zakonito postojati samo do uredbe od 21. svibnja 1921. i pravilnika od 11. srpnja 1921., jer su čl. 2. cit. uredbe pazakupi zabranjeni, a koje je uredba zatekla, dakle i nazočni, ostali su na snazi, ali tako, da na mjesto zakupca stupa sopstvenik zgrade. Od dana kreposti spomenute uredbe nije mogao tužitelj po zakonu biti više pazakupcem tuženoga, koji nije ni ustvrdio, ni dokazao, da je u smislu al. 3. čl. 2. cit. uredbe i § 10 spomenutoga pravilnika ishodio dozvolu od nadležne stanbene vlasti, da u pitanju stojeću sobu i kuhinju dade i nadalje u

Digitized by Google

podnajam tužitelju, dok se pukim plaćanjem najamnine tuženomu nisu smjele ni mogle izigravati zakonske odredbe. Zakonom od 3. prosinca 1921. i pravilnikom istomu zakonu nije doduše zabranjen pazakup; no čl. 20. cit. pravilnika izrično odredjuje, da se kod pazakupa, koji ne imaju nikakovih veza s obzirom na usluge, način stanovanja ili obavljanje kakove radnje, već za sebe čine cjelinu, imade cijela pazakupnina polagati neposredno sopstveniku. Sporove o tom rješavaju vlasti za stanove. Novi zakon o stanovima od 15. svibnja 1925. i pravilnik istomu, ne imaju doduše slične odredbe, ali čl. 8. toga zakona izrično zabranjuje pazakupe cijeloga ili dijelova stana, dozvoljujući potonje samo uz privolu sopstvenika zgrade.

Budući pak da tuženi nije ni ustvrdio, da je na ovaj podnajam dijela stana pristao sopstvenik zgrade, niti dokazao rješenjem nadležnoga suda za stanove, da taj pazakup nije zabranjen, to se u tom pogledu stavljeni prigovor tužitelja, koji tuženi ničim oprovrgao nije, morao uvažiti, pa stoga povodom izvanrednog previda tužitelja valjalo je suglasne osude nižestepenih sudova preinačiti i otpovijed staviti van snage — bez obzira na u pravnom lijeku iznesene novote kao po § 326. grpp. nedopuštene.

Izreka o preboju parbenih troškova svih triju molba osniva se na § 573. grpp.

Može li se odbačenje nasljedstva opozvati?

Rješidba stola sedmorice od 24. lipnja 1926. br. 2309.
(Odluka kot. suda u G. od 15. listopada 1924. br. 2130/gr., rješidba bans. stola od 2. listopada 1925. br. 19.660.)

Unatoč jasne ustanove §-a 806. o. g. z. imade sudova, koji dozvoljuju, da stranke pred kr. javnim bilježnikom dana nasljedna očitovanja naknadno pred sudom opozivlju i preinačuju, a pogotovu dozvoljuju, da se po §-u 805. o. g. z. odbačeno nasljedstvo naknadno prihvati, što takodjer nije po zakonu dopušteno. Za to sam slobodan priopćiti u ostavinskom predmetu iza pokojnoga A. M. iz M. niže navedena rješenja:

K o t a r s k i s u d je primio nasljedno očitovanje I. M., pukovnika u miru iz L. O. nakon odreknuća M. udate P. kbr. 53 iz L. O., M. P. financ. priglednika u G., M. B. kbr. 87 iz L. O., F. P. kbr, 53 iz L. O, za stran maloletnih P. P. te M. M. kbr. 59 iz M. u njegovu korist danoga uvjetno na temelju zakona na ostavinu dne 31. prosinca 1919. u M. bez oporuke umrloga A. M. kbr. 59 iz M. Nadalje je nadštitnički odobreno odreknuće F. P. kbr. 3 iz L. O. za stran njegova malodobnoga sina K. dano u korist I. M., dočim nije primljeno naknadno nasljedno očitovanje M. P., M. P., M. B., F. P. i M. M. u korist B, M, kbr, 187 iz M. jer se jednom dano nasljedno očitovanje u smislu §-a 806. o. g. z. ne može opozvati.

B a n s k i s t o l povodom ništovne žaobe i utoka B. M. protiv spomenutoga dijela odluke, kojim je odbijeno priznanje ustupa nasljednoga prava M. P. i dr. u korist njegovu B. M., uvaživ, da M. udova M., M. udata P., M. udata B., M. P. i F. P. kao otac i zastupnik mldb. P. P. nisu opozvali svoje nasljedno očitovanje, jer su vazda ostali kod toga, da za sebe iz ostavine pok. A. M. n e t r a ž e n i š t a, tek su varirali u tome, u čiju korist se svoga nasljednoga prava na ovu ostavinu odriču, pravije kome svoje nasljedne dijelove ustupaju; — uvaživ, da se propis §-a 806. o. g. z. na takov slučaj ne odnosi; — uvaživ, da su se gore navedeni nasljednici nasljedno očitovali zapravo samo pred tim kotarskim sudom i

Digitized by Google

to u zapisnicima od 17. rujna 1922. br. 5225 gr. i od 29. rujna 1922. br. 5387/gr. uvjetno na temelju zakona na ostavinu pok. A. M., dočim zapisnici od 23. prosinca 1920. i od 21. siječnja 1921., spisani po kr. javnom bilježniku, njihova nasljedna očitovanja ne sadržavaju; — uvaživ, da su gore navedeni nasljednici pred tim kotarskim sudom izjavili, da se odriču nasljedstva na korst B. M., te da su se u tamošnjem zapisniku od 21. travnja 1923. br. 2130/gr. razjasnili, zašto to čine, te da izjave sadržane u zapisnicima, spisanim po kr. javnom bilježniku, ne odgovaraju njihovoj namisli, koja da je vazda smjerala na to, da sva ostavinska imovina pripadne B. M.; — uvaživ, da je stoga taj sud posve neispravno ovu ostavinu uručio samo I. M., mimoišavši posvema B. M., kome su M. udata P., M. udata B., M. P., malodobni P. P., zastupan po ocu F. P., ustupili svoje nasljedne dijelove; — nu uvaživ, da vanparbeni postupnik pravni lijek ništovne žaobe ne poznaje; — obnašao je ništovnu žaobu B. M. kao po zakonu nedopustivu zabaciti, povodom pako njegova utoka prvosudnu odluku u napadnutom dijelu preinačiti i odlučiti, da se nasljedna očitovanja M. udate P., M. udate B., M. P., malodobnoga P. P., te M. udove M. dana uvjetno na temelju zakona primaju i da se uzima na znanje ustup njihovih nasljednih dijelova B. M., te tomu sudu naložiti, da nakon pravomoćnosti ove rješidbe izda novu uručbenu ispravu, te da ovu ostavinu uruči I. M. u 1/3, B. M. u 2/3 dijela, ostaviv̌ši istu odluku u ostalom nenapadnutom dijelu netaknutom.

Stol sedmorice povodom previdnoga utoka I. M. vidiv, da su M. udova M., M. udata P., M. udata B., M. P. i F. P. kao otac i zakoniti zastupnik malodobnoga P. P. pred kr. javnim bilježnikom kao sudbenim povjerenikom dali očitovanje, kojim su odbacili nasljedstvo u korist i to M. P., F. P. i M. B., zakonitih nasljednika, a ostali u korist zakonitoga nasljednika I. M.; — vidiv, da je iza ovoga odbačenja nasljedstva po spomenutim nasljednicima ostao jedan jedini zakoniti nasljednik I. M., koji se je očitovao na ostavinu pok. A. M. temeljem zakona uvjetno i prihvatio odbačenje nasljedstva po ostalim zakonitim nasljednicima; — vidiv, da kao što se ne može nasljednik, koji se je jednom sudno nasljedno očitovao, više odreći nasljedstva (§ 806. o. g. z.), tako ne može ni nasljednik, koji je jednom očitovanjem pred sudom odbacio nasljedstvo, naknadno isto prihvatiti i nasljedno se očitovati, a još manje opet na korist koje ine osobe odreći se, jer su već jednom po njemu učinjenom odbačenju (§ 805. o. g. z.) treće osobe stekle prava, koja se ne mogu dignuti ni naknadnim opozivom, a niti prihvatom nasljedstva; — vidiv po tom, da tumačenje druge molbe nije na zakonu osnovano; — obnašao je napadnutu rješidbu banskoga stola preinačiti, te uspostaviti odluku prvomolbenoga suda.

Priopćio Iv. **Gojtan**, odvjetnik u Gospiću.

Darovanje radi nezahvalnosti obdarenoga može se pobijati u roku od tri godine, računajući od dana počinjene nezahvalnosti, samo u toliko, u koliko darovatelj nije nezahvalnost oprostio.

Rješidba stola sedmorice od 17. lipnja 1926. br. 1854.
(Osuda kot. suda u V. od 10. prosinca 1922. br. 16.317, osuda bans. stola od 15. siječnja 1926. br. 23.872.)

Kotarski sud u V. je sudio, da je tuženi D. S. iz L. dužan priznati kupoprodajni ugovor ddto M. 3. veljače 1909., temeljem kojega je tuženi ishodio u svoju korist uknjižbu prava vlasništva na čestice kat. br.

Digitized by Google

498, 556, 557, 696 i 758, upisane u gr. ul. br. 303 p. o. L. darovnim ugovorom, te dozvoliti, da se ovo darovanje radi grube neharnosti tuženoga prema tužitelju imade smatrati porečenim i opozvanim, pa uslijed toga dalje dozvoliti, da se te nekretnine natrag gruntovno prenesu na tužitelja, kao i ustupiti te nekretnine u posjed tužitelju i izdati mu za gruntovni prenos valjanu tabularnu ispravu odnosno dozvoliti, da takovu nadomjesti ova osuda kao i naknaditi parbeni trošak na 813 D. obredjen — sve u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe i to iz ovih razloga: Tužitelj navodi, da je jednoga dana u mjesecu veljači 1909. sve svoje nekretnine upisane u gr. ul. br. 22 p. o. L. podijelio medju svoje sinove i to tako, da je tuženomu D. S., zatim D. S., M. S. i L. S. dao od prilike svakome 3 jutara zemlje, a sebi da je pridržao kuću i 3 jutra zemlje; — da je vrhu toga darovanja sačinjen s tuženim ugovor u obliku kupoprodajnoga ugovora i to de dato M. 3. veljače 1909. pod A—I., pa da je tuženi temeljem toga ugovora pripale mu nekretnine kat. br. 556, 557, 696, 758 i 498 na sebe prenio gruntovno u uložak br. 303 p. o. L.; — da je iza toga i ostale sebi pridržane nekretnine i kuću naknadno ugovorom de dato M. 14. srpnja 1911. prenio na tuženoga i njegovu ženu u uložak br. 321 p. o. L., kako to dokazuje gruntovni izvadak; a tuženi da za sve te nekretnine nije platio nikakve kupovnine, već da je preuzeo na sebe samo dužnost otplate duga uknjiženoga za korist M. u iznosu od 300 K.; — da ugovor de dato M. od 3. veljače 1909. nije uopće kupoprodajni ugovor, već samo darovni ugovor, i to s razloga, što je on te nekretnine tuženomu dao, kada je svoje nekretnine medju svoju djecu razdijelio, te jer te nekretnine znatno više vrijede od 300 K., te konačno, jer tuženi njemu u ime kupovine nije ništa platio. Tužitelj traži, jer ga je tuženi nakon toga darovanja povrijedio u njegovoj imovini, jer ga je dne 6. rujna 1912. okrao i radi toga bio pravomoćno osudjen, da se taj darovni ugovor ima de smatrati porečenim radi grube neharnosti i slijedom toga, da se te nekretnine imadu opet na njega gruntovno prenesti.

Tuženi D. S. priznaje, da je tužitelj svoje nekretnine upisane u gr. ul. br. 22 p. o. L. porazdijelio odnosno prenio na njega djelomice i na njegovu ostalu braću i to na njega kupoprodajnim ugovorom de dato M. 9. veljače 1909. čest. kat. br. 556, 557, 696, 758 i 498 i da su te čestice sada upisane u ulošku br. 303 p. o. L.; — priznaje, da tužitelju kupovninu nije isplatio, jer je u ime kupovnine od 300 K. preuzeo na se dužnost isplatiti dug M. M. iz V., i da je taj dug isplatio sa iznosom od 1100 K.; — tvrdi da je ugovor A-I. kupoprodajni ugovor, navodeći, da je njemu tužitelj kao njegov otac mogao u tom ugovoru pomenute nekretnine prodati i za nižu kupovninu, nego li bi ju drugi platio; — poriče, da je tužitelja okrao i stavlja prigovor zastare tužbe, jer da je od ugovora pa do tužbe proteklo više od 3 godine, a ujedno tvrdi, da je tabularnom dospjelošću u smislu § 1467 o. g. z. stekao puno pravo protiv svakoga prigovora; — konačno traži, da se tužitelj sa tužbom odbije — tim više, jer da je tužba preuranjena, pošto se je navodni čin kradje dogodio iza podignute tužbe.

Suglasnim iskazom svjedoka D. S. i M. . je ustanovljeno, da je tužitelj S. S. jednom zgodom god. 1909. pozvao sve svoje sinove i tom prilikom porazdjelio medju njih sve svoje nekretnine tako, da je svakomu zapalo oko 3 jutra, a sebi da je pridržao oko 4 i pol jutra, pa da je tako i tuženi dobio od prilike 3 jutra zemlje. Iskazi ove dvojice svjedoka čine u smislu § 158. grpp. potpun dokaz, pošto su isti nesumnjivi i nezavrzni. Svjedok S. P. je iskazao, da je tužitelj zaista na tuženoga prenio uparni-

Digitized by Google

čene nekretnine, ali da je taj ugovor bio samo fiktivan, da tuženi bude gruntovni vlasnik. — Suglasnim nalazom i mnijenjem vještaka L. T. i P. G. ustanovljeno je, da su u ugovoru A.-I. navedene nekretnine god. 1909. vrijedile 3700 K. 50 f.

Uvaži li se, da je preslušanim svjedocima D. i M. S. ustanovljeno, da je tužitelj sve svoje nekretnine porazdijelio medju svoje sinove, pa da je tako i tuženi dobio uparničene nekretnine; — uvaži li se, da sam tuženi priznaje, da je kupovninu za te nekretnine imao isplatiti preuzećem duga M. M. i to za nekretnine iz ugovora A. I. i za nekretnine iz ugovora pod G. 36; — da je dug kod M. M. iznosio, kako je taj svjedok iskazao 1200 K.; — da su parničene nekretnine vrijedile u doba preuzeća toga duga 3790 K 50 f., a da ništa manje vjerojatno nisu vrijedile ni nekretnine navedene u ugovoru de dato M. 14. srpnja 1911. pod G. 36 zajedno sa kućom; — da je prema tomu već iz ovih nekretnina iz ugovora pod G.-36, tuženi, naplativši dug, još uvijek ostao nadaren, jer iste znatno više vrijede, nego li je iznosio dug; — da prema svemu rečenom proizlazi, da je u ugovoru A. I. navedene nekretnine s obzirom na vrijednost nekretnina u ugovoru pod G.-36 navedenih tuženi iste u ugovoru navedene nekretnine dobio posve badava; — da se prema ustanovi § 916. o. g. z. pravna narav ugovora A. I. nema prosudjivati po njegovu vanjskom obliku već prema svima okolnostima, pod kojima je isti sklopljen i prema pravoj volji stranaka, pa da se taj ugovor prema do sada rečenomu u smislu § 105. grpp. imade smatrati prividnim kupoprodajnim ugovorom de facto darovnim ugovorom; — da je tuženi pravomoćnom osudom ovoga suda od 13. studenoga 1914. br. 11.979/1912. pod I. sudjen radi kradje, počinjene dne 6. rujna 1912. na štetu tužiteljevu, na kazan zatvora od 8 dana— da je prema tome u smislu § 948. o. g. z. tužitelj ovlašten poreći to darovanje iz ugovora A—I.; — da ne stoji prigovor tuženoga, da je tužba zastarila, jer se čin dogodio 8. rujna 1912., a tužba je podignuta 16. rujna 1912. — dakle unutar roka od 3 godine dana, koji rok prema ustanovi § 1487. o. g. z. počinje teći od dana počinjene neharnosti a ne od dana sačinjenoga ugovora; — da ni prigovor tuženoga, da je tabularnom dosjelošću u smislu § 1467. o. g. z. stekao puno pravo protiv svakoga prigovora tužiteljeva u ovom sporu, ne stoji, jer bi taj prigovor tuženi mogao staviti samo onda, kada bi tužitelj tražio priznanje vlasništva uparničenih nekretnina s drugog razloga, a ne radi povrede u smislu § 948. o. g. z.; — da ne stoji prigovor tuženoga, da je ova tužba preuranjena, jer da se je navodni čin kradje dogodio iza tužbe, pošto iz pribavljenoga spisa proizlazi, da je kradja počinjena 6. rujna 1912., a nazočna je tužba podignuta 16. rujna 1912. — dakle nakon počinjene kradje, te je prema svemu rečenomu valjalo tužbenomu zahtjevu kao na zakonu osnovanomu u cijelosti udovoljiti.

Banski stol obnašao je povodom priziva tuženoga napadnutu nižu osudu preinačiti i suditi, da se tužitelj S. S. odbija sa svojom tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom i to iz slijedećih razloga: U postupku prvoga suda ne ima ništa na predvidjenih u § 339. grpp., pa je stoga valjalo žalbu tuženika zabaciti. Što se tiče same stvari tužitelj traži od tuženika, da je dužan priznati, da se kupoprodajni ugovor od 3. veljače 1909. (A. I.), kojim mu prodaje za svotu od K. 300 nekretnine, upisane u gr. ul. br. 22 p. o. L. i. na temelju kojega je tuženik ishodio uknjižbu prava vlasništva istih nekretnina na svoje ime, imade smatrati darovnim ugovorom te radi grube neharnosti tuženika kao sina prema tužitelju kao ocu beskreposnim, a podjedno da je dužan priznati tužitelju pravo vla-

Digitized by Google

snosti na rečene nekretnine, sada na ime tuženika u gr. ul. br. 303 p. o. L. upisane. — Okolnost, da je kupoprodajni ugovor samo faktična isprava, koja prikriva pravu medju strankama sklopljenu pogodbu, dokazuje tužitelj vrijednošću nekretnina, te tvrdi, da su nekretnine deset puta više vrijedne od u fiktivni kupoprodajni ugovor unešene kupovnine od K. 300, u koju svrhu nudi dokaze sudbeno vještačkim očevidom i mnijenjem vještaka, dočim grubu neharnost nastoji dokazati činienjcom zlostave sa strane tuženika, koji da ga je tako izlupao, da je uslijed zadobivenih ozljeda bio više tjedana nesposoban za rad, te morao u krevetu ležati. U dokaz zlostave od strane tuženika poziva se tužitelj na više svjedoka. — T u ž e n i poriče, da je medju njim i tužiteljem sklopljeni pravni posao darovanje, te tvrdi, da je medju njim i tužiteljem sklopljena kupoprodajna pogodba i vrhu iste sastavljena isprava A. I. potpuno odgovara kupoprodajnoj pogodbi medju strankama sklopljenoj; — tvrdi, da je kupovnina od K. 300 potpuno primjerena, jer je u ime te ugovorene kupovnine tuženi preuzeo platež tužiteljeva duga M. M. Što se tiče po tužitelju ustvrdjene zlostave, to tuženi istu poriče kao i mogućnost, da tu okolnost po svjedoče tužiteljevi svjedoci. Tokom rasprave preminuo je tužitelj kao i tuženik, te je tužitelju odnosno njegovoj ostavini imenovan konačno skrbnikom u ovom predmetu unuk tužitelja G. S.

Tužitelj je činjenicu grube neharnosti u tužbi i tečajem usmene rasprave osnovao na tjelesnoj povredi, koju mu je tuženik zadao, nu u očitovanju de pr. 10. rujna 1922. br. 12.835/gr. je izjavio, da ispravlja svoj dosadanji navod u tom pravcu onamo, da ga tuženi nije izlupao, nego okrao, pa je stoga osudom istoga suda od 12. studenoga 1912. II. 979/1912. bio osudjen na kazan od 8 dana te odnosnu osudu u prepisu alegovao. Od tečajem rasprave preslušanih svjedoka obiju stranaka je tužiteljev svjedok S. P. pod prisegom iskazao, da je on bio po želji tužitelja i tuženika sačinio kupoprodajni ugovor A. I. temeljem koga je tužitelj tuženomu prodao prijeporne nekretnine, a taj ugovor da je fiktivan, samo da tuženi imade naslov, da bude gruntovni vlasnik istih nekretnina. Sudbeno vještačkim očevidom je ustanovljeno, da su prijeporne nekretnine u vrijeme sastavka isprave A. I. vrijedile 3790 K. 50 f. Tužitelj je tekom rasprave pružio dokaz, da je tuženiku i njegovoj ženi a svojoj snahi M. S. osim nekretnina u prijeporu stojećih bio prodao naknadno za svotu od K 600 dio nekretnina u gr. ul. br. 22 p. o. L. uz uvjet, da polovicu kupovnine plati tuženik u gotovom, a u ime druge polovice da preuzme na sebe tražbinu M. M. iz V. Iz pod G—36 I. alegovanoga prijepisa odnosnoga ugovora od 14. srpnja 1911. proizlazi, da se prodane nekretnine sastoje iz kuće i zemljišta u ukupnoj površini od 2 rala 243 čhv.

Iz razloženoga slijedi, da je tuženik imao na račun ovih gore spomenutih nekretnina plaćati dug M. M., a platež te dugovine ne stoji u nikakovu savezu sa drugim djelom nekretnina gr. ul. br. 22 p. o. L. odnosno sa kupoprodajnim ugovorom A. I. od 3. veljače 1909., kojim je tuženik stekao pravo vlasništva na uparničene nekretnine. Razmotrivši tu okolnost kao i do sada izloženo u savezu sa činjenicom, da je tuženk dobio prijeporne nekretnine za svotu od K. 300, nedvojbeno je, da je medju strankama sklopljena pogodba u istinu darovanje, te valja uzeti, da je tužitelj sa osnovkom prvoga tužbovnoga zahtjeva uspio. Glede drugoga postulata za opravdanost tužbovnoga zahtjeva t. j. glede grube neharnosti sa strane tuženoga spram tužitelja valja uzeti, da tužitelj nije uspio tu okolnost dokazati i to iz slijedećih razloga: Tužitelj je u gornjoj tužbi d. pr. 16. rujna 1912. br. 4241/gr. naveo kao slučaj neharnosti, po § 948.

Digitized by Google

o. g. z. predvidjen, da ga je tuženik nedavno tako izlupao, da je bio sasma natečen, a uslijed zadobivenih ozljeda bio više tjedana nesposoban za rad te morao u krevetu ležati. U dokaz te činjenice pozvao se tužitelj na više svjedoka, koji su ga od tuženika obranili, a kojih da nije bilo, bio bi sigurno pod rukama svoga nesina zaglavio. Ova zlostava ovako izložena morala bi imati po sebi logično uzeta kriterija zločina teške tjelesne ozljede ili ona prekršaja § 411. k. z. te je tužitelj tečajem usmene rasprave ostao kod gore opisane zlostave kao fakta grube neharnosti, a tek u očitovanju u zapisniku od 22. kolovoza 1922. br. 12.835/gr. ispravio je svoj navod glede uvrede onamo, da ga tuženi nije izlupao, nego okrao, pa se u dokaz te okolnosti pozvao na osudu prvoga suda od 12. studenoga 1912. br. II. 979/1912., kojom je tuženi osudjen radi prekršaja § 460. k. z. na štetu tužitelja na kazan zatvora od 8 dana. — Uvaži li se, da obzirom na propis § 1487. o. g. z. tužitelj imade u roku od 3 godine izvesti svoje pravo poreke darovanja radi neharnosti obdarenoga, te tužitelj, koji je podigao tužbu na poreku darovne pogodbe s razloga neharnosti obdarenoga uslijed zlostave sa strane obdarenika, ne može taj tužbovni razlog iza naprijed spomenutoga roka od 3 godine mijenjati i tražiti iza 10 godina, da se tuženi osudi radi grube neharnosti, koja sastoji u šteti imovinskoj, nanesenoj tužitelju; — da je tužitelj tečajem parnice preminuo, a prije svoje smrti u gore rečenoj kaznenoj parnici protiv tuženika u zapisniku od 17. prosinca 1914 izrično izjavio, da svome sinu radi kradje masti iz hambara te žita oprašta, jer se nalazi u ratu kao vojnik, te da odustaje od kaznenoga progona i ne traži odštete, pa prema razloženomu ne može sadanji odlukom od 26. svibnja 1922. br. 7243/gr. imenovani skrbnik tužiteljeve ostavine unuk G. S. promijeniti tužbovnoga razloga i tražiti, da se kao neharnost uvažuje prekršaj kradje, kada ga je njegov prednik izrično oprostio tuženiku (§ 949. o. g. z.), a inače u tom pravcu nastupila zastara. — Uvaživši sve do sada navedeno, valjalo je s razloga, jer tužitelj nije uspio dokazati grube neharnosti tuženika, uvaženjem tuženikova priziva napadnutu prvosudnu osudu preinačiti i tužitelja s njegovim tužbenim zahjevom otputiti.

S t o l S e d m o r i c e potvrdio je pobijanu osudu banskoga stola u cijelosti, i to iz razloga u njoj navedenih, a naročito jer je tužitelj izrično oprostio svome sinu tuženiku počinjenu uvredu u svojoj imovini, kada je u citiranom zapisniku od 17. prosinca izjavio, da mu radi kradje masti iz hambara te žita oprašta, po čem se mora smatrati, da je on neharnost, radi koje traži porečenje darovne pogodbe, oprostio (§ 948. i 949. o. g. z.). Priopćio dr. Pajo **Janjanin**, odvjetnik u Vinkovcima.

Sporove, nastale iz službovnoga odnosa trgovač. namještenika, rješava kao nadležna obrtna oblast i onda, ako je takov namještenik i r a v n a t e l j.

Rješidba stola sedmorice od 14. lipnja 1917. br. 921.).
(Osuda sudb. stola u Z. od 27. prosinca 1916. br. 32793/gr., rješidba bans. stola od 8. veljače 1917. br. 1517.).

U parbenom predmetu tužitelja E. B. iz D. sada u Z. proti tuženoj t. t. P. i R., R. P. i I. R. iz Z. radi 183.559 K 66 f. sniženih na 63.599 K 66 f. spp., u kojem je s u d b e n i s t o l u Z. osudom od 27. prosinca 1916. br. 32793/gr. odbio tužitelja sa tužbenim zahtjevom uz dužnost naknade parbenoga troška; a b a n s k i s t o l povodom ništovne žaobe tužitelja

Digitized by Google

rješidbom od 8. veljače 1917. br. 1517 prvosudnu osudu ukinuo i odredio nadopunjenje rasprave, —

s t o l s e d m o r i c e, vidiv, da ne stoji ukidni razlog banskoga stola, po kojem je prvomolbeni sud nadležan za prosudjenje pravnih razmjerja izmedju trgovaca i njihovih namještenika i bez prethodnoga postupka pred razvodnim povjerenstvom obrtnoga zbora po § 2. br. 4. i § 7. zakona o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj od 3. listopada 1876. Zbor. br. 86. i §§ 141. i 176. obrtnog zakona; — vidiv, da sudbeni stol u Z. nije nadležan za raspravu predmeta ove parnice, dok nije stvar pred razvodnim povjerenstvom obrtnoga zbora raspravljena; — o b n a š a o j e povodom ništovne žaobe tuženika trgov. P. i R. parne pilane i prodaje drva u Z. ukinuti napadnutu rješidbu banskoga stola kao i osudu sudbenoga stola, te tužitelja E. B. otputiti na nadležnu obrtnu oblast, jer sudovi za sada nisu nadležni za raspravu i rješenje ovoga spora. Tužitelj dužan je za 14 dana pod inakom ovrhom naknaditi tuženicima parnične troškove sa 325 K 80 filira.

Op. ured. — Tužitelj je bio r a v n a t e l j kod tužene tt., koju je tužio iz spora, nastaloga iz s l u ž b o v n o g a odnošaja. Tužitelj je sa svojom tužbom bio odbijen i upućen na nadležnu obrtnu oblast unatoč tome odnosno baš zato, što je bio ravnatelj, jer je i kao takov ostao namještenikom dotično pomoćnikom kod trgovca.

U savezu s time priopćujemo stariju već rješidbu bečkoga vrhovnoga sudišta od 27. siječnja 1892. br. 771, koju je još broj 4. »Mjesečnika« god. 1892. na str. 183.—6. bio donesao iz onogodišnjih »Juristische Blätter«.

R a v n a t e l j tvornice šećera A. tužio je tužbom od 14. siječnja 1891. br. 778 posjednika rafinerije šećera B. na platež mjesečne plaće za mjesec prosinac 1890.

P r v i s u d je odbio tužitelja osudom od 16. rujna 1891. br. 14.947 i to iz slijedećih razloga, iz kojih se dade razabrati i stanje stvari: Suglasnim izjavama obiju stranaka je dokazano, da je tužitelj 16. kolovoza 1888. sklopio sa tuženim službovni ugovor, prema kojemu je tužitelj namješten bio u tuženikovoj rafineriji šećera tehničkim ravnateljem s godišnjom plaćom od 4800 for. za prvu godinu, a od 5800 for. za svaku slijedeću službovnu godinu. Tužitelj je nastupio službu u tuženikovoj rafineriji šećera 1. listopada 1888., ali je njegovo službovanje trajalo samo do 25. studenoga 1890., jer ga je ovoga dana B. iz službe otpustio. Premda je tužitelju ugovoreno vrijeme od 3 godine isticalo istom 1. listopada 1891., bijaše taj otpust sasvim opravdan po §§ 1160. i 1163.. o. g. z. Po § 1160. ogz. mogu biti otpušteni prije izmaka pogodjenoga vremena radnici, koji su pogodjeni za neko odredjeno vrijeme, ako za to postoje opravdani razlozi. Po § 1163. ogz. vrijedi ovaj propis i za sve one osobe, koje su za svoj trud ugovorile kakovu plaću, u koliko ne opstoje o tom posebni propisi, dakle i za ravnatelje tvornica. Medju trgovačke pomoćnike u smislu šestoga naslova trgovačkoga zakona ne mogu se uvrstiti tvornički ravnatelji, niti tehnički činovnici uopće. To slijedi otuda, što prediduči naslov napose govori o trgovačkim službenicima više kategorije, naime o trgovačkim punomoćnicima i prokuristima, premda im je trgovačko zvanje isto kao i trgovačkim pomoćnicima. U šestom naslovu se govori jedino o trgovačkim pomoćnicima u užem smislu riječi, naime o trgovačkim službenicima, a najmanje o tehničkim činovnicima kao što su tvornički ravnatelji. Na ove potonje mogu se oporaviti jedino ustanove općega gradj. zak. (Ostalo kao suvšno ispušteno.)

Digitized by Google

Uslijed priziva tužiteljeva, preinačila je d r u g a m o l b a osudom od 1. prosinca 1891. br. 27.585 osudu prvoga suda i osudila tuženika na platež utuženoga iznosa. Razlozi: Tuženi priznaje, da stavka šesta ugovora, sklopljenoga izmedju njega i tužitelja, glasi: »A. jest na temelju uvjeta, navedenih u ugovoru, angažiran na tri slijedeće godine«. Prema tome nije A. već prema dužnostima, preuzetim u ugovoru, ovlašten otpustiti tužitelja iz službe prije izmaka ovih triju godina, niti je ovlašten ustegnuti mu jedan dio plaće, koja je za ove tri godine pogodjena. Tuženi kušao je tečajem parnice, da dokaže svoje pravo otpusta tužiteljeva na temelju ustanova § 1160. ogz. i čl. 62. i 64. trg. zak. (§ 59. hrv. trg. zak.), a osim toga i na temelju obrtnoga zakona. Da se ustanove §§ 62. i 64. trg. zak. (§ 59. hrv. trg. zak.) ne mogu protezati na službovni odnošaj izmedju tužitelja i tuženika, razloženo je dovoljno u razlozima prvomolbene rješidbe. Ovdje se ne mogu uporaviti ni ustanove obrtnoga zakona, jer se u njemu nalaze ustanove, koje se odnose jedino na obrtničko pomoćno osoblje. Pomoćno osoblje po ustanovama obrtnoga zakona jesu jedino šegrti i kalfe, a k ovim potonjim spadaju trgovački sluge, pomoćnici i tvornički radnici. U ove se pako kategorije ne može ubrajati tužitelj kao ravnatelj tvornice šećera. (Ostalo kao suvišno ispuštamo.)

Uslijed previda tuženikova preinačelo je bečko v r h o v n o sudište osudom od 27. siječnja 1892. br. 771 osudu druge molbe i potvrdilo osudu prvoga suda.

Razlozi: Nema nikakova nutarnjega razloga, zašto se ne bi ustanove čl. 62. i 64. trg. zak. (§ 59. hrv. trg. zak.) protezale na tužitelja, pošto se tuženi u smsilu čl. 4. trg. zak. (§ 3. hrv. trg. zak.) kao posjednik tvornice šećera ima smatrati t r g o v c e m, a tužitelj, koji je u ovoj tvornici namješten kao tehnički ravnatelj, njegovim pomoćnikom. Uslijed toga se ima smatrati u smislu ovoga zakona trgovačkim pomoćnikom, jer se iz toga, što zakon napose govori o trgovačkim pomoćnicima i prokuristima, ne može izvadjati, kao što je to učinio prvi sudac, da se pod trgovačkim pomoćnicima, o kojima govori šesti naslov, razumijevaju jedino trgovački službenici srednje i niže kategorije. Peti bo naslov govori jedino o p o s e b n i m pravima i dužnostima, koji izviru iz položaja prokuriste i trgovačkoga pomoćnika, a pri tom ne isključuje toga, da bude trgovačkom pomoćniku povjerena prokura, niti da trgovački pomoćnik bude postavljen pomoćnikom, jer se nasuprot uz trgovačkoga pomoćnika, kome gospodar povjeri pravne poslove u svojem poslu, protežu u smislu § 58. trg. zak. ustanove o trgovač. punomoćniku. Zakon ne razlikuje za pojam trgovačkoga pomoćnika, da li je njegova djelatnost više ili manje tehnička, računarska ili trgovačka u užem smislu riječi. (Ostalo kao suvišno ispušteno.)

Unutrašnja je stvar banaka i štedionica, da o ulozima čuvaju tajnu, pa one nisu dužne naprečac davati sudb. povjerenicima odnosno kr. javnim bilježnicima obavijesti o ulozima ulagača odnosno o novcu, kod njih na knjižicu koristonosno uloženu.

Rješenje banskoga stola od 23. rujna 1926. br. 17.724.

Tim pitanjem bavio se Savez novčanih i osjeguravajućih zavoda u Zagrebu i izazvao rješidbu banskoga stola. Radi zanimljivosti predmeta donašamo ovdje redom najprije pretstavku Saveza, a onda rješenje banskoga stola.

Digitized by Google

Predstavka glasi: Odjeljenju Ministarstva Pravde, Zagreb. Prije kratkoga vremena obratio se je jedan naš član na nas, da mu saopćimo naše mišljenje te praksu naših sudova u pogledu traženja podataka o stanju uložaka neke osobe. Cijela se stvar naime sastoji u ovome:

Kr. javni bilježnik u... obratio se je kao sudbeni povjerenik u stvari ostavine nekoga N. N.-a iz... na dotični zavod sa zahtjevom, da mu se saopći iznos uloga toga lica kod rečenoga našega člana danom njegove smrti. Banka tome zahtjevu razumljivo nije mogla udovoljiti, kako je i sama navela, i to radi samoga značaja uložnogoa posla, kako ćemo niže izložiti. Na to je uputio kotarski sud u... okružnicu svim novčanim zavodima toga sreza, u kojoj naziva takov postupak našega člana »protivan zakonu« te upozoruje novčane zavode, da su dužni na zahtjev javnih bilježnika, koji u svojstvu sudbenih povjerenika fungiraju, davati »točne i istinite podatke«. Na to je banka upozorila rečeni sud, da ona može saopćavati podatke kr. javnim bilježnicima prije svega na temelju podnesenog uvjerenja o postavljanju njihovu za sudbene povjerenike u ostavinskim stvarima, a sve to u toliko, u koliko se stanje uloška neke osobe uopće i može ustanoviti. Sud je na to pozvao banku, da saopći tražene podatke u roku od tri dana pod prijetnjom globe od D. 1.000.

Cijeli tok ove stvari je na krivom putu i posljedica je nepoznavanja značaja bankovnih i štedioničkih uložaka i uložnih knjižica. Pošto je uložna knjižica papir na donosioca, nije ona vezana na jednu osobu, te se prema tome ni ne može utvrditi, da li i koliko ima neka osoba uloženoga novca u kojem zavodu. Tek se pri predočenju uložne knjižice može, i to prema broju njezinu ustanoviti, koliko je na tu knjižicu uloženo. Dogadja se doduše, da si neka osoba dade ispostaviti uložnu knjižicu i na ime, no ta je okolnost u pogledu vlasništva uložnice i uloška irelevantna, isto kao i vinkuliranje knjižice pomoću lozinke i sl. Takovo vinkuliranje uklanja jedino mogućnost, da se uložnicom služi nepovlaštena osoba. Svaka uložna institucija vodi evidenciu izdanih uložnica jedino prema njihovim brojevima, te se samo pri predočenju knjižice ili saopćenja njenoga broja može utvrditi stanje, i to opet samo u pogledu uloška, a ne osobe, koja bi imala da bude vlasnik toga uloška. Uložna knjižica može glasiti ne samo na ime vlasnika, nego i na tudje ime. Tko može garantirati, da se i u ovom konkretnom slučaju iza navedenog imena uložnice ne krije druga osoba kao njen vlasnik. Zavod, koji bi prema imenu uložnice davao informacije, mogao bi lahko zavesti sud u bludnju. Dogadja se dapače, da koja uložnica uopće ne glasi na ime ili glasi na pojedino slovo, pa tko znade, da li nije u ovom konkretnom slučaju navedeni N. N. vlasnik i takovih više manje anonimnih uložnih knjižica. Zna se pak iz iskustva, da nekoje osobe imaju i više uložnih knjižica, koje glase na razna imena. Dakle i tu leži mogućnost, da banka, povodeći se sa formalnim imenom uložnice, nehotice zavede sud u bludnju. Osim toga, u koliko se prema gore izloženom uopće mogu utvrditi podaci, daju se isti samo u konkretnim slučajevima na zahtjev redarstvene vlasti ili kaznenoga suda, koji mogu preduzeti izvide glede toga. To stanovište priznavali su dosada i viši sudovi, pošto je ono jedino ispravno te uopće moguće. Savezu je s toga čast umoliti naslov, da izvoli upozoriti područne sudove na gore navedeno stanovište, kako bi se time izbjegle suvišne nesuglasice i prepiranje, kao što je to bilo u navedenom slučaju u...

Na tu predstavku kao i utok interesiranoga zavoda izdao je banski stol u Zagrebu 23. rujna ove god. pod br. 17724 ovo rješenje:

Rješavajući izvještaj od 7. svibnja 1926. br. 2617/rg. u ostavinskom

Digitized by Google

predmetu iza pokojnoga N. N.-a iz... povodom utoka banke N. u... proti odluci k o t a r s k o g a suda u... od 28. siječnja 1926. br. 880./gr., kojom je banci N. pod prijetnjom globe od 1000 D. naloženo, da u roku od tri dana udovolji zamolbi kr. javnoga bilježnika glede priopćenja, da li je ostavitelj N. N. imao kod iste banke danom 16. studenoga 1924. kakov ulog i iz čega se je isti sastojao;

B a n s k i s t o l uvaživ, da prema naravi stvari u unutrašnjem uredjenju banaka i štedionica iste nisu dužne na-prečac davati sudbenim povjerenicima odnosno kr. javnim bilježnicima obavijesti o ulozima ulagača odnosno o novcu kod dotičnoga zavoda na knjižicu kristonosno uloženu, te je unutrašnja stvar zavoda, da o ulozima čuva tajnu, a sudovi i povjerenici kod ostavinskih rasprava mogu stavljati upite na novčane zavode u gornjem pravcu, nu isti nisu dužni davati o tome obavještenja s razloga, jer sama uložna knjižica, u koliko se je našla u ostavini ostavitelja daje jedino i sigurno jamstvo o takovu novčanom ulogu, a u protivnom slučaju ne može se sigurnošću zaključiti, da je ostavitelj do časa smrti uložnu knjižicu i posjedovao, te nije mogućnost isključena, da je uložna knjižica po ostavitelju brevi manu trećoj osobi ma s kakova pravnoga razloga ustupljena i ona na podlignuće pologa ovlaštena odnosno na isti posjedom uložne knjižice stekla pravo; — uvaživ, da je prema razloženomu u napadanutoj prvosudnoj odluci zatraženo i naloženo udovoljenje zamolnici kr. javnog bilježnika kao sudbenoga povjerenika sa strane utjecateljice kao i sama uporaba prisilne mjere novčane globe u slučaju neudovoljenja bez zakon. osnova, — o b n a š a o je povodom utoka banke u... napadnutu prvosudnu odluku ukinuti te prvomu sudu naložiti, da uputi kr. javnoga bilježnika kao sudbenoga povjerenika na provedenje ostavinske rasprave ostavitelja N. N.-a prema stanju stvari i zakonskim propisima.

Rješenja sudova za stanove mogu se pobijati po čl. 11. Zakona o sudačkoj vlasti.

Rješidba stola sedmorice od 12. studenoga 1926. br. 3988.

(Odluka kot. suda u Z. od 19. lipnja 1926. br. 32248/gr., rješidba bans. stola od 29. srpnja 1926 br. 15.712.).

Rješavajući izvještaj od 7. listopada 1926. br. 22915., kojim banski stol podnosi spise u usmeno raspravljenoj parnici M. M., vladinoga perovodje iz Z., tužitelja, proti Gj. C., tuženiku, radi priznanja, da je tužitelj rješenjem višega suda za stanove od 8. veljače 1926. br. 3333—25. u svojim privatnim pravima povrjedjen itd. spp., u kojoj je

k o t a r s k i s u d I. u Zagrebu odlukom od 19. lipnja 1926. br. 32248/gr. za raspravu tužbe odredio pred sudom ročište te po § 11. zakona o sudačkoj vlasti obustavio provedenje odluke višega suda za stanove; a

b a n s k i s t o l povodom ništovne žalbe i utoka tuženika Gj. C. rješidbom od 29. srpnja 1926. br. 15712 po § 343. grpp. ureda radi prvosudnu odluku ukinuo i po § 2. sl. a) grpp ureda radi tužitelja sa njegovom tužbom pr. 30. lipnja 1926. br. 34006/gr, otputio time, da je tužitelj dužan tuženiku za 14 dana pod prijetnjom ovrhe platiti trošak utoka sa 150 D.;

s t o l s e d m o r i c e s razloga, što se sudovi za stanove ni po svojem ustrojstvu, ni po postavljanju članova istih i uporabi postupka pred njima (čl. 27.—74. zak. od 15. svibnja 1925. zakona o stanovima) ne mogu smatrati po čl. 109. ustava sudbenim vlastima, već samo upravni-

Digitized by Google

ma, kojima je privremeno iz javnih socijalnih obzira povjerena stanovita i ograničena funkcija sudskih vlasti, pa da stoga protiv rješenja sudova za stanove uz uvjete, predvidjene u čl. 11. zakona od 28. svibnja 1874. o sudačkoj vlasti imade mjesta redovitomu putu pravde, čim zakon o stanovima takov put pravde pred redovitim sudom izrično ne isključuje; — s razloga, što su po zakonu od 15. svibnja 1925. o stanovima sudovi za stanove nadležni rješavati o otpovijedi najma stana osobama zaštićenim po čl. 12. cit. zakona, kakovim se tužitelja kao državnoga činovnika (vladin perovodja) smatrati imade; dakle i o privatno-pravnom potraživanju tužitelja na prijeporni stan, u kojem se tužitelj smatra povrjedjenim odlukom višega suda za stanove od 8. veljače 1926. br. 3333/25.; — vidiv, da prema tomu nenadležnost redovitoga suda za rješenje tužbovnoga zahtjeva nije očita, pak nije bilo ni mjesta primjeni propisa § 343. grpp. i obustavi postupka odnosno otpućenja tužbe po § 2. sl. a) grpp., već se imade eventualni prigovor nenadležnosti te osnovanosti odnosno ne osnovanosti tužbovnoga zahtjeva nakon kontradiktornoga postupka konačno riješiti; — s razloga što sud druge molbe nije meritorno riješio utok tuženoga glede pobijanoga dijela odluke suda prve molbe; — našao je povodom ništovne žalbe i prevídnog utoka tužitelja M. M. pobijanu rješidbu banskoga stola ukinuti, te istomu naložiti, da utok tuženoga protiv dijela odluke prvomolbenoga suda ponovno u pretres uzme i po zakonu riješi. — Trošak pravnoga lijeka imade u pomanjkanju uvjeta §§ 316. i 342. grpp. snositi stranka sama.

b) Kazneno.

Maloljetna ali dorasla lica imaju po privatnoj tužbi u kazneno-pravnim sporovima ius standi in iudicio.

Rješidba sudb. stola u Z. od 27. veljače 1926. br. II. 431/25.
(Osuda kot. suda u V. G. od 4. ožujka 1925. br. II. 144/1924.)

Kot. sud u V. G. povodom tužbe N. N. proti M. I. radi uvrede poštenja je izrekao slijedeću osudu od 4. ožujka 1925. II. 144/1924.:

Okrivljena M. I. . . . rješava se po točki 3. § 250. k. p. krivnje prekršaja suprot sigurnosti poštenja, označenoga u § 491. k. z. a počinjenoga time, što da je dana 28. ožujka 1924. pred više ljudi objedila privatnu tužiteljicu riječima, da joj vrag dijete na svaki kolac napehnul i križ vrgal, da je tatica i da bi Kristuša ukrala. — Privatna tužiteljica imade za objedjenicu platiti po § 334. k. p. u ime troškova zastupanja iznos od 200 Din.

Sudbeni stol povodom priziva privatne tužiteljice, nakon saslušanja državnoga odvjetnika: vidiv, da je prvomolbeni sud izrekao odrješujuću osudu, jer uzima, da privatna tužiteljica kao maloljetnica nema aktivne legitimacije za podizanje privatne tužbe (t. j. ius standi in iudicio), te da je po tom postupak poveden i zametnut bez prijedloga zakonito ovlaštena tužitelja (§ 250. t. 1. k. p.). nu uvaživ, da su takova ograničenja umjesna kod nedoraslih, kod kojih duševne i tjelesne sposobnosti još nisu razvijene, ali ne kod doraslih, kojima gradjanski zakoni dione (§§ 106, 151, 246, 247, 174, 252. o. g. z.) a kazneni (§ sl. d. 237. k. z. § 39, 278. i 279. spp.) gotovo potpunu djelatnu sposobnost priznavaju (vrhovno rješenje stola sedmorice kao suda kasacijonoga od 16. prosinca 1910. br. 6224.); uvaživ dakle, da je izrekom suda, da je kazneni postupak u nazočnom slučaju po malodobniku poveden i zametnut bez

Digitized by Google

prijedloga zakonita ovlaštena tužitelja, povrijedjen zakon u § 250. sl. 1. k. p.: — uvaživ, da je time počinjena niština, označena u § 277. t. 10. k. p., odnosno ona u § 418. t. 3. k. p. koja je ništ'na bitna; — o b n a š a o j e priziv privatne tužiteljice radi razloga ništovn'h kao osnovan uvažiti, po § 421. k. p. prvomolbenu osudu ukinuti, a podjedno gledom na to, što glede prvoga u prijavi navedenoga fakta t. j. glede uvredljivoga izraza »tatica« nije saslušana svjedokinja K. I., odnosno što se o tom ništa ne vidi u raspravnom zapisniku, te gledom na to, što glede toga uvredljivoga izraza nije ustanovljeno, da li predleži javnost, t. j. mogućnost, da su i treće osobe mogle čuti izuštenu uvredu, — dakle gledom na to, što nisu uglavljene one stvari, koje bi se uporavljajući, kako treba, zakon, uzeti bile imale za podlogu rješenja (§ 421. al. 2. k. p.), uputiti stvar prvomolbenomu sudu, da o njoj u istaknutom pravcu iznovično raspravlja i odluči, te dalje po zakonu postupa. — Trošak priziva ima se uvažiti kod konačnoga rješenja ove stvari.

Priopćio dr. Ant. **Fanton**, odvjetnik u Vel. Gorici.

Za dostavu ispravka je dovoljno, ako je dostava učinjena uredništvu i ako je u uredništvu primljena, a posve je irelevantno, tko je od uredničkoga osoblja ispravak primio. Ako je ispravak ondje primljen, a nije u zakonitom roku uvršten u list, odgovoran je urednik po čl. 29. zakona o štampi.

Rješidba stola sedmorice od 2. rujna 1926. br. 3.400.
(Osuda sudb. stola u Z. od 20. srpnja 1926. br. I—1563—1926.).

S t o l s e d m o r i c e kao sud kasacijoni danas dne 2. rujna 1926. povodom podnešene po priv. tužiteljici tt. M. V. G. i komp. žaobe ništovne proti osudi sudbenoga stola u Z. od 20. srpnja 1926. br. I. 1563—1926., kojom je rečeni s u d b e n i s t o l sudio:

E. D. r j e š a v a se po § 150. t. 3. k. od tužbe radi prestupa čl. 29. zak. o štampi, da nije kao urednik »J L.« u roku, koji propisuje zakon o štampi, uvrstio ispravak privatnoga tužioca tt. M. V., G. i komp. iz B. od dana 1. ožujka 1926., koji se odnosi na noticu izašlu u br. 5052 »J. L.« od 28. veljače 1926., da je tt. M. V., G. iz B. pala pod stečaj i da njezina pasiva iznose šest milijuna dinara; — privatni tužioc tt. M. V., G. i komp. ima po § 331. kp. da u roku od 14 dana plati E. D. trošak zastupanja u iznosu od 2300 (dvije hiljade tri stotine) dinara pod prijetnjom ovrhe;

iza obavljene danas javne rasprave i saslušanoga razlaganja izvjestitelja kao i iza saslušanih izvedba zastupnika priv. tužiteljice odvjetnika dra. D. G. i branitelja optuženikova odvjetnika dr. I. Š. n a š a o j e ništovnu žaobu privatnoga tužitelja tt. M. V., G. i komp. uvažiti, pobijanu osudu po al. II. § 264. k. p. kao ništovnu dokinuti i po § 284 toč. 3. kp. suditi:

E. D. k r i v j e: da nije kao urednik »J. L.« u Z. u roku, koji propisuje zakon o štampi, uvrstio u svoj list ispravak, koji mu je poslao privatni tužitelj tt. M. V., G. i komp. iz B. 1. ožujka 1926., kojim ispravlja vijest otisnutu u br. 5052 od 28. veljače 1926. na str. 2. pod naslovom:

»Stečaj u B.« (Javlja korespondent BZ »J. L.«) B. 27. veljače. Danas je pala pod stečaj poznata tvrtka M. V. i G. utemeljena prije 80 godina. Pasiva iznose šest milijuna dinara; ne imajući razloga, da to propusti, pa da je time počinio prestupak čl. 29. zakona o štampi, te se zbog toga po 'stom članu toga zakona osudjuje na novčanu kazan od 200 (dvije sto-

Digitized by Google

tine) dinara, da je dužan dotični ispravak uvrstiti u prvi broj »J. L.«, koji će izaći poslije dostave vrhovne ove osude, zatim po § 330. kp., da plati troškove kaznenoga postupka i istjerivanja kazni, napose da plati privatnomu tužitelju za troškove zastupanja (§ 322. t. 4. kp.) iznos od 2080 D. prema propisu čl. 40. zakona o štampi. Odbija se pako privatni tužitelj odštetnim zahtjevom od 1000 D. prema propisu čl. 62. zakona o štampi.

R a z l o z i:

Privatni tužitelj tt. M. V., G. i komp. pobija osudu sudbenoga stola razlozima ništavosti toč. 4., 5. i 9. sl. a) § 277. kp. — Žalba u pogledu toč. 4. i 5. nije pobliže razjašnjena. — Na ništavnost toč. 4. upućuje žalitelj ondje, gdje navodi, da je sud trebao još preslušati svjedoka S. S., ako nije smatrao dovoljno dokazano, da je ispravak dospio u ruke urednika odnosno jednoga člana od uredništva.

Na ništavost toč 5. upućuje žalitelj na onom mjestu, gdje govori, da je doprinesenim potvrdama ravnateljstva pošta i brzojava u Zagrebu i uprave glavne beogradske pošte i iskazom svjedoka M. B. dovoljno dokazano, da je ispravak uručen direktoru »J. L.« M. B. Žalitelj drži, da su razlozi osude u tom dijelu u protivnosti s naznačenim ispravama i s ispovjetkom M. B. — Žalba nije s ta dva razloga opravdana.

Razlog ništavosti toč. 4. § 277. kp. može se prema naredjenju § 277. al. posljednjoj kp. primijeniti na štetu optuženikovu samo uz uslove točno u toj alineji spomenute. U konkretnom slučaju ne postoji niti jedan od tih uslova, za to žalba nije osnovana. — Isto tako nema u izreci suda niti jednoga znatnoga protivurječja ili inoga nedostatka, zbog kojega bi osuda bila ništava po toč. 5. § 277. kp. Sud je, ocjenjujući dokazala. po svojem slobodnom uvjerenju utvrdio, da ispravak nije primio optuženi u r e d n i k E. D., a sud smatra to dostatno, da bude on riješen dužnosti, da ispravak otisne. — Razlozi stoje u glavnom u suglasju s uspjehom rasprave, pa nema za to spomenute ništavosti po toč. 5. § 277. kp.

Žalba je ipak osnovana s razloga ništavosti toč. 9. sl. a) § 277. kp. Sudbeni je stol donio osudu, kojom se odgovorni urednik E. D. rješava odgovornosti za prestupak čl. 29. zakona o štampi za to, što ispravak nije prema smislu čl. 26. z. o. št. dostavljen uredniku, nego je privatni tužitelj otpravio taj ispravak uredništvu »J. L.«, čime nije udovoljeno spomenutoj normi zakona o štampi.

Čl. 26. z. o. št. sadržaje medju ostalim i normu o dostavi ispravka, ali to je formalno naredjenje, koje ne spada u kriterije toga prestupka. Tome su kriteriji normirani u čl. 29. — Sudbeni stol stoji na gledištu, da urednik nije dužan odštampati ispravak, ako nije ispravak na njega upravljen, niti lično njemu dostavljen, i osniva tu svoju odluku na propisu čl. 26. zakona o štampi. To gledište ne može ni prema slovu ni prema duhu zakona o štampi biti ispravno. Iako zakon u glavi V., koja radi o ispravku, govori samo o uredniku, a ne o uredništvu, sasma je to shvatljivo jer normira odgovornost urednikovu kao onoga lica, koje je dužno, uz stanovite uslove, ispravak primiti i u svoj list uvrstiti. Zakon je u toj istoj glavi a u čl. 28. naveo izrijekom slučajeve, u kojima se urednik oslobadja od dužnosti, da štampa ispravak, pa da je zakon imao pred očima i onaj slučaj, koji je predmet žalbe, bio bi citiran medju slučajeve čl. 28. Da je tumačenje prvostepenoga suda o tom pitanju pogrješno, slijedi i iz čl. 73. zakona o štampi, koji u alineji posljednjoj govori o dostavi tužbe i ovdje pojam urednika smatra posve jednakim pojmu uredništva, što je s obzirom na dostavljanje stanovitoga spisa jedino točno i logično. Zakon u čl. 73. izrijekom veli, da se dostava u r e d n i k u smatra izvršenom, ako

Digitized by Google

se tužba ostavi u njegovu u r e d n i š t v u. (Sravni i normu čl. 80. ibidem). Izreka je prvostepenoga suda o tom pitanju u protivnosti s čitavim duhom zakona o štampi, koji je očigledno u velikoj većini svojih naredjenja imao na umu, da se što brža i što uspješnija zaštita dade tužiocu, komu se štampom učini krivica. Tumačenjem zakona, kako ga čini prvostepeni sud, taj bi se cilj izgrao, te bi zakonodavac zbog jedne proste formalnosti, koju bi urednik lista svakiput mogao upotrijebiti u svoju korist, naredjenje o odgovornosti čl. 29. učinio posve iluzornim. Za dostavu ispravka je dovoljno i zakonu je udovoljeno, ako je dostava učinjena u r e d n i š t v u i ako je u uredništvu primljena, a posve je irelevantno, tko je od uredničkoga osoblja ispravak primio. Ako je ispravak ondje primljen, a nije u zakonitom roku uvršten u list, odgovoran je urednik po čl. 29. zakona o štampi.

Za to je žalba privatnoga tužitelja, po toč. 9. sl. a) § 277. kp. opravdana. Valjalo je stoga na osnovu te žalbe pobijanu osudu po § 284. al. II. kp. dokinuti — i uzimajući, kako to čini i prvostepeni sud, da je utvrdjeno, da je ispravak privatnoga tužitelja predan 2. ožujka 1926. u r e d n i š t v u, a da nije u zakonitom roku u list uvršten, i da je za to po propisima glave V. odgovornost urednika utvrdjena, valjalo je po propisu § 284. toč. 3. kp., jer postoje za to svi zakonski uvjeti, donijeti osudu, da je optuženi odgovorni urednik E. D. kriv prestupka čl. 29. zakona o štampi. Dosljedno tomu valjalo je po zahtjevu tužbe izreći osudu o dužnosti, da se ispravak uvrsti u prvi broj »J. L.« prema propisu istoga čl. 29. zakona o štampi, - nadalje, da optuženik plati troškove, kako to naredjuju § 330. u vezi sa § 322. kp. i s čl. 40. zakona o štampi. — S druge strane valjalo je privatnoga tužitelja tt. M. V., G. i komp. odbiti s odštetnim zahtjevom od 1000 D. za štetu t. j. za materijalnu naknadu. Na tu materijalnu naknadu ima pravo o k l e v e t a n i u smislu čl. 62. zakona o štampi samo u postupku zbog kriviènih djela u smislu glave VIII. 2., a nipošto u postupku, koji je naznačen u glavi V. o ispravku. Zahtjev privatnoga tužitelja nije dakle na zakonu osnovan, pa je za to i u tom dijelu vrhovna osuda opravdana.

Iz upravne prakse.

Upravne oblasti izdavaju uredovne potvrde samo na osnovu podataka evidentiranih kod istih, i to u smislu postojećih propisa.

Otpis oblasnoga vel. župana od 15. listopada 1925. br. 72.799.
(Odluka grads. poglavarstva u Z. od 3. kolovoza 1925. br. 55.101).

L. J. iz Z. podnio je molbu od 25. srpnja 1925., da mu se izda uredovna svjedočba, da za hipotekarne vjerovnike nekretnina upis. u gr. ul. br. X p. o. L. ne će nastati nikakova pogibelj otpisom kat. čestice br. Y u površini od 64 č. hvati iz toga uloška, te da se u svjedočbi ujedno navede, kolika je prometna vrijednost prema mjesnim prodajnim prilikama nekretnina po četvornom hvatu, koliko ukupno vrijede, te da će prema tomu hipotekarni vjerovnici za svoje uknjižene tražbine imati dovoljno pokrića, pa uslijed toga, da se može dozvoliti besteretni otpis kat. čestica Y u površini od 64 četv. hvata.

Odlukom od 3. kolovoza 1925. br. 55.101 nije gradsko poglavarstvo u Z. uvažilo ovu molbu s razloga nenadležnosti — tim više, što se po ustanovama § 56. d. gruntovnoga reda odnosno okružnice banskoga stola u

Digitized by Google

Zagrebu od 22. prosinca 1891. br. 27.883 imaju gruntovnoj oblasti doprinijeti i druga dokazala a ne baš uredovne svjedočbe, da traženi otpis nije skopčan s nikakovom štetom za sigurnost vjerovnika, o kojim dokazalima odlučuje sud »po razboritosti svojoj«.

Utok L. J. iz Z. protiv te odluke odbio je oblasni veliki župan u Z. otpisom od 15. listopada 1925. br. 72.799., a navedenu odluku potvrdio napose i iz razloga »što se uredovne potvrde mogu izdavati samo na osnovu podataka, evidentiranih kod toga poglavarstva, i samo u smislu postojećih propisa«.

Priopćio dr. Dragutin Ivančević, Zagreb.

Ocjene i prikazi.

André Mandelstam, La protection des minorités (Extrait du Recueil des cours de l'Académie de droit international à La Haye). Paris, Hachette, 1925. — 153 str.

Akademija za medjunarodno pravo u Hagu može se danas smatrati najodličnijim znanstvenim zavodom za tu struku. Njeni predavači su najpoznatiji kapaciteti svijeta naroda. Medju tolikim drugima nije gosp. Andrej Nikolajević Mandelstam najmanje poznat. Još za vrijeme svoje diplomatske karijere (bio je pod konac carskoga režima direktor pravnog odjeljenja u ministarstvu vanjskih poslova), on se istaknuo kao pisac, a sasvim se posvetio znanstvenom radu poslije sloma carske Rusije, te radi toga svoga rada važi kao osobiti poznavalac prilika na blizom Istoku. Najnovije djelo g. Mandelstama o zaštiti manjina sadrži predavanja autorova, što ih je držao na akademiji u Hagu. Ono je dakle namijenjeno svrsi, da nas sistematski uvede u ovu novu materiju medjunarodnoga prava. Toj svrsi autor je potpuno udovoljio. Zbiti sadržaj knjige rasporedjen je logičnom jasnoćom i vrlo pregledno, zaključci su oštroumni i stvarni, a uz pregledno prikazane glavne točke problema i važne detalje nalazimo suptilne i ispravne opaske autorove. Djelo se može uslijed takovih odlika nazvati nužnim djelom za svakoga, koji se želi uputiti u pitanje zaštite manjina.

Knjiga se dijeli na pet razdjela. U prvome je govora o prvim počecima zaštite manjina u kršćanskim zemljama i u Turskoj. Autor pokazuje, kako je intervencija država u korist potlačenih etničkih ili vjerskih skupina bila rukovodjena plemenitim motivima čovječnosti. Jednako prikazuje autor prodiranje novoga načela u znanosti medjunarodnoga prava, gdje je valjalo oboriti ili prilagoditi kruto načelo apsolutne državne suverenosti. Autor se priklanja onoj grupi teoretičara, koji smatraju, da medjunarodno pravo imade prednost pred pravom države (Kelsenova formula o primatu medjunarodnoga prava), pače da izvan prava državnih zajednica i medjunarodne zajednice postoji pravo, neodjeljivo od čovjeka, koje zaslužuje naziv općega prava čovečanstva« (Pillet). Autor se ne izjašnjuje — a to nije za njegovu svrhu ni potrebno —, koju od mnogobrojnih i medju sobom vrlo oprečnih konstrukcija te skupine drži ispravnom. Dalja poglavlja prvoga razdjela prikazuju djelovanje raznih socijalnih faktora na razvoj ideje o zaštiti manjina, i stajalište u svjetskom ratu zaraćenih država prema tomu pitanju. Wilsonu nije uspjelo, da uvrsti u pakt Lige naroda općenitu ustanovu o zaštiti manjina, ali su pojedinim državama nametnute u mirovnim ugovorima izvjesne obveze u pogledu manjina na njihovu području.

Digitized by Google

Drugi razdio raspravlja pitanje, na koji način se ima ustanoviti opstanak neke manjine. Poteškoće, koje se ovdje javljaju, služe autoru kao jak argumenat za generalizaciju načela zaštite manjina na sve države.

Treći razdio prikazuje sistematski prava manjina prema postojećemu pravu. Tu je govora o pravima članova manjina kao pojedinaca te o pravima manjina kao zajednica (proporcijonalni izborni sustav, lokalna i personalna autonomija), a napokon predlaže autor, da se postojeće pravo usavrši dvima važnim ustanovama: a) svim manjinama trebalo bi dati personalnu autonomiju, t. j. mogućnost udruživanja u svrhu osiguranja svojih kulturnih i socijalnih potreba; b) trebalo bi uz prava manjina ustanoviti i njihove dužnosti, kako je to naglasila rezolucija treće skupštine Lige naroda i 21. konferencija interparlamentarne unije.

Najdulji je četvrti razdio o medjunarodnim garancijama za zaštitu manjina. Ovdje je jasno istaknuta važna uloga Lige naroda, opisan je postupak u svim njegovim fazama, prikazane su odlike i otkriveni nedostatci toga postupka te je naznačeno, koje bi reforme bile nužne, da zaštita manjina bude što uspješnija. Reforme, što ih autor predlaže, imadu cilj, da zaštita manjina postane potpuno izgradjena pravna uredba medjunarodnog prava. Ta pravna uredba imala bi se vremenom proširiti na sve države, pa zato pisac u petom razdjelu svoje knjige govori o generalizaciji prava manjina. Ovdje opisuje pokret u korist takove generalizacije i zaključuje sa željom, da se iz toga pokreta rodi »medjusobni sporazum o zaštiti manjina u svim zemljama.«

Takov zaključak otkriva nam autorovu plemenitost i širokogrudnost, koje su uz vanredno poznavanje problema najveća odlika djela. G. Mandelstam opetovano se u njem ističe kao borac proti nepravdi i tlačenju. Svagdje, gdje može, ističe s pohvalom plemenitost u djelovanju država, te žali, kada mora utvrditi odstup od takoga držanja. Izvan ovoga slučaja autor je znao održati visoki znanstveni značaj svoje studije, te je u svim delikatnim pitanjima, što ih je morao dirnuti, sačuvao potpunu objektivnost.

Dr. Juraj Andrassy.

Društvene vijesti.

Predavanje dra. Verone u Beogradu. — Potpredsjednik našega društva g. dr. V e r o n a bio je pozvan po beogradskom Udruženju pravnika, da tamo održi predavanje o p o m o r s k o m e p r a v u, točnije o medjunarodnim konvencijama o pom. pravu. Dr. Verona odazvao se najspremnije pozivu i tako je došlo dne 4. prosinca do toga predavanja. Predavač je već otprije dobro poznat beogradskim pravnicima sa I. Zbora pravnika u Zagrebu, kojemu je predsjedao, i sa I. Kongresa pravnika u Beogradu, gdje je u ime hrvatskih pravnika-gostiju održao govor, koji je najvećim oduševljenjem bio saslušan. Nije čudo zato, da je dvorana, u kojoj je g. dr. Verona predavao, bila dupkom puna i da je predavač kako prije početka predavanja tako i poslije bio pozdravljen i nagradjen aplauzom burnim i punim simpatija. Osim ličnosti samoga predavača treba te simpatije pripisati i okolnosti, što je dr. Verona p r v i član našega društva, koji je u Beogradu kod bratskoga udruženja predavao, kao i samoj temi predavanja, o kojoj se kod nas, nažalost, rijetko raspravlja. G. dr. Verona spada sigurno medju one naše pravnike, koji su najkompetentniji, da baš o tom predmetu govore. On je prošle godine, zajedno sa prof. dr. Stražnicky-jem i dr. S. Stojkovićem zastupao našu državu na medjunarodnoj konferenciji

Digitized by Google

za medjunarodno pomorsko pravo u Bruxellesu, na kojoj su gradjeni projekti novih konvencija o medjunarod. pomor. pravu.

Sumarni prikaz predavanja bio bi ovaj:

U kratkom uvodu govornik je iznio povijest pomorskoga prava od najstarijih vremena, pa kroz srednji vijek do novoga doba.

Novo pomorsko pravo ima tri osnove, tri korijena: francuski »Code de commerce« (izradjen od Napoleona), njemački trgovački zakon iz prve polovine prošloga vijeka i englesko pomorsko pravo, dijelom kodifikovano a dijelom običajno.

I ako je sličnost prilika na moru donijela sličnost pravnih propisa, ipak se ova prava medju sobom u mnogome razlikuju. Poredjanje saobraćaja i razvoj moderne trgovine nameću medjutim potrebu unifikacije pravnih propisa u pomorskoj plovidbi i pomorskoj trgovini t. j. u pomorskom pravu. Čast i slava za prvi korak na unifikaciji pomorskoga prava pripada Italiji. Naime 1853. god. prof. medjunarodnoga prava u Turinu, poznati Mazini pokreće prvi ovo pitanje.

Za tim dolazi niz kongresa u Belgiji, u Washingtonu, Genovi itd. Ovi kongresi donose iz početka samo platonske želje, ali ugled njihovih odluka postepeno raste, te se i uticaj njihovih zaključaka počinje osjećati. Veliki stručnjaci uzimaju učešća u diskusijama, koje se vode na tim kongresima o kolizijonim normama, — o tome, da li se jedno pravo može proglasiti univerzalnim, o izboru pravnih propisa, koje treba primjenjivati na odredjeni pravni odnos, itd. Pa ipak praktični rezultati ovih kongresa ne zadovoljavaju ni države ni pojedince, jer njihove odluke i suviše teško prodiru u zakonodavstva, nemajući potpore javnih mnijenja. Uzrok je tome nedostatak organizacije.

Pravni polet dobiva cio pokret tek osnivanjem »medjunarodnog komiteta« krajem prošloga vijeka u Anversu. Namisao je bila, da se u svakoj državi osnuje jedno nacijonalno udruženje, koje će propagirati i proučavati pitanje unifikacije pomorskoga prava. Ta nacijonalna udruženja pretresaju svako u svome krilu sporna interesantna pitanja — i, pošto ih pročiste, stupaju sa ostalim udruženjima u vezu, pripremajući tako opće solucije. Pa kada se tako dodje do jednoga približnoga rješenja, onda se stvar predaje na dalji rad belgijskoj vladi, koja potom saziva diplomatsku konferenciju. Privatna udruženja utiru tako put diplomatima i zvaničnim pregovaračima.

Ovakov način rada pokazuje lijepe uspjehe. Već 1905. održana je prva diplomatska konferencija, čiji su dnevni red pripremila ovakova udruženja; druga je održana 1909., a treća 1912. Prošle godine održana je takodjer jedna u Bruxellesu. Na njoj su bile zastupljene skoro sve države Evrope i Amerike, pa i naša kraljevina.

Na vrlo koncizan i zanimljiv način popraćujući svoja izlaganja duhovitim primjedbama, govornik izlaže rezultate ove posljednje konferencije. Oni se sastoje iz projekta 4 konvencija, potpisanih od punomoćnika država ugovornica, zastupanih na ovoj konferenciji. Konvencija se odnosi: 1. na pitanje odgovornosti brodovlasnika; — 2. na pitanje hipoteka i privilegija (koje idu ispred hipoteka); — 3. na pitanje pravnoga položaja državnih trgovačkih brodova; — 4. na neka druga pitanja.

Pregovarači su uložili najbolju volju i znanje, da u ovim konvencijama pomire često oprečne težnje i raznolika shvaćanja pojedinih zemalja. Budućnost će pokazati, hoće li zakonodavna tijela pojedinih država prihvatiti i vlade ratifikovati ove projekte.

Digitized by Google

O predavanju dra. Verona izvijestile su toplo i simpatično takodjer beogradske novine a napose opširno »Vreme«. Mi se nadamo, da će se ovo uzajamno naučno gostovanje izmedju članova obiju pravničkih udruženja, koje je započeo g. dr. Verona, jednakim uspjehom i nastaviti.

Literatura.

O valorizaciji. Napisao Milorad Zebić, ispektor ministarstva trgovine i industrije u Beogradu. Izdanje piščevo, Beograd, Knez Mihajlova ulica br. 72. Cijena Din 30.—. Trećina ove knjige od 70 stranica opsiže raspravu o pojmu i uzrocima valorizovanja i napose o valorizovanju i vrijednosti investicija, njegovu obimu i značaju. Zatim pisac donosi točan tekst zakona o valorizaciji od 7. kolovoza 1926. s pravilnikom za njegovo izvršenje i s opsežnim tumačem.

Krvna osveta i umir u Crnoj Gori i Severnoj Arbaniji. Doktorska rasprava Ilije M. Jelića, branjena 7. studenoga 1924. Beograd. Izdanje Knjižarnice G. Kona, 1926. — Krvna osveta i umir dva su prastara oblika pravosudja, koja su se do danas još sačuvala u južnoj Dalmaciji, sjevernoj Arbaniji i Crnoj Gori. Jedan se od drugoga bitno razlikuje, premda ih mnogi brkaju i zamjenjuju — odnosno misle, da je umir vrst krvne osvete, samo u blažem obliku. Autor je ovu temu razmotrio u knjizi sa pravnoga gledišta i time pružio vrlo dragocjen prilog poznavanju najstarijega običajnoga kaznenoga pravosudja kod našega i arbanaškoga naroda.

Narodna Starina. Izašao je 10. svezak ovoga nepovremenoga ilustrovanoga časopisa za povijest i etnografiju južnih Slavena sa vrlo bogatim i zanimljivim sadržajem. Knjižarska cijena ovome svesku D. 40.—, a za predbrojnike D. 32.—. Adresa uprave: Zagreb 6, poštanski pretinac 14. Urednik dr. Josip Matasović.

Trgovinski zakon. Zak. čl. XXXVII. : 1875. Izašao je i II. dio toga zakonskoga teksta u prevodu dra Nikole Ignjatovića, kasacijonoga suca u Novome Sadu.

Strafrechtliches aus Jugoslavien. — Vrlo agilni profesor ljubljanskog sveučilišta dr. Metod Dolenc prikazao je u njemačkoj »Zeitschrift für Osteuropäische Recht« pozitivno kazneno zakonodavstvo naše države. — Rasprava je izašla i u posebnome otisku izdanjem Hermanna Sacka, Berlin und Breslau.

Zbornik znanstveni rasprav juridične fakultete. V. letnik 1925./26. Ljubljana 1926. Kako je poznato, izdaje profesorski zbor pravnoga fakulteta u Ljub. »Zbornik znanstvenih rasprav«. Koncem prošle škol. god. izašlo je petogodište toga zbornika. Knjiga opsiže 411 str., posvećena je dru Žolgeru, pa donosi i njegovu sliku. Sadržaj je knjizi slijedeći: Dr. L. Pitamic, Pomen človeskih in državljanskih pravic. — Dr. A. Bilimović, Položaj delavcev v Jugoslaviji po poročilih inspekcije dela. — Dr. K. Šavnik, Pravna funkcija številke v budgetu davčnih dohodkov. — Dr. Gj. Tasić, Jedan pokušaj podele državnih funkcija u formalnom i materijalnom smislu. — Dr. M. Dolenc, Pravosodstvo kleveške in boštanjske graščine od konca 17. do začetka 19. stoletja. — M. Jasinski, Zakoni grada Veprinca (štatut veprinački). — Dr. R. Kušej, Pravna asistenca pri mešanih zakonih po prejšnjem in po novem katoliškem pravu. (Otisnuto i napose.) — Dr. St. Lapaine. Današnje kondikcije. (Otisnuto i napose, vidi »Mjesečnik« br. 8. str. 376.) — Dr. M. Škerlj, O izumu stvorjenom v službi.

Digitized by Google

Dr. Č. Marković, Zakonik Hamurabia, vavilanskog kralja, (2000 g. pre Hr.), Beograd 1925. Izdavačka knjižarnica Gece Kona. 80 str. Gosp. dr. Ivo Milić, profesor pravnoga fakulteta u Subotici, priposlao je uredništvu nešto dulji prikaz ove knjižice, no radi pomanjkanja prostora možemo priopćiti njezin sadržaj ukratko samo po naslovima. — Iza predgovora govori se o značenju i sadržini zakonika, cilju državne uprave, cilju zakona, organizaciji države, staleškoj podjeli, o strancima i domorodcima, o svojini, porodici i nasljedju, tražbeno-pravnim odnosima, kazneno-pravnoj zaštiti i sudskom postupku. Iza toga dolazi tekst zakona u prevodu, te prevod rasprave dra Ludviga Gumplowicza »Hamurabijeva država« i prevod rasprave Salamona Reinacha »Religija Babilonjana i Asiraca«.

Svaštice.

Medjunarodni savez odvjetnika u Beču. Ova predratna ustanova (Internationales Anwaltsverband) je počela ponovno izdavati svoje glasilo: Internationales Anwaltsblatt (Wien I. Seilergasse 4 I., Kanzlei Dr. Braun). Cijena godišnje 5 šv. fr. Izlazi jedanput mjesečno. Samomu savezu je svrha, da bude duševna spona medju odvjetnicima svih kulturnih država, da razvija točne nazore ostaleškim pravima i dužnostima, da približuje i izjednačuje zakonska i slobodna udruženja odvjetnika u pojedinim zemljama, da promiče izjednačenje prava i time pravne sigurnosti svih zemalja. — Za sada ima savez stalne referente za ova prava: austrijsko, amerikansko, bugarsko, češko, englesko, francusko, jugoslavensko, njemačko, poljsko, rumunjsko i ugarsko. Za naše pravo, stalni je referent kolega g. dr. Alfred Maril (Wien I. Lobkowitzplatz 3), kojemu može svaki pravnik poslati svoje sastavke u njemačkom ili u hrvatskom jeziku. — Savez priredjuje i medjunarodne odvjetničke konferencije. Takova će se jedna održati sada izmedju Božića i Nove Godine u Bratislavi.

Srednjeevropske burze za robu (t. j. austrijske, češkoslovačke, madjarske i jugoslavenske) su održale na poticaj »Wiener Börse für landwirtschaftliche Produkte« dne 2. i 3. prosinca u Wienu zajedničku konferenciju. Pravnike će osobito zanimati jedan od predmeta te konferencije, a to je pitanje medjunarodne pravne pomoći izmedju obraničkih sudova spomenutih burza. Zaključeno je, da si te burze imaju davati medjusobno pravnu pomoć tako, da se na pr. tužbe dostavljaju putem burze prebivališta tuženikova, da se na zamolbu drugog obraničkog suda preslušaju po njezinu obraničkome sudu svjedoci, koji na njezinu teritoriju prebivaju. Saglasnost je polučena i u ostalim predmetima, tako na pr. u ustanovljenju načina vaganja, specifične težine raznih žitarica, izdavanja uzoraka, a sve u svrhu što veće jedinstvenosti postupka i uzanca na burzama. Zaključeno je da se izabere permanentna komisija, koja će se svake godine sastajati, da pretrese pitanja zajedničkog interesa. — Zagrebačku burzu zastupao je na konferenciji njezin gener. tajnik, a odbornik našega društva g. Špiro Peručić.

Iz uredništva. Poradi preopterećenosti naše tiskare sa poslom na koncu godine, nije se mogao pravodobno složiti i otisnuti sadržaj ovogodišnjega »Mjesečnika«, pa ćemo sadržaj priklopiti 1. broju slijedeće godine.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI:

Dr. EDO LOVRIĆ
KR. SVEUČ. PROFESOR

Dr. IVO POLITEO
ODVJETNIK

GODIŠTE LIII.

ZAGREB 1927.

TISKARA MERKANTILE (UTRIŠA I DRUGOVI) ILICA 35.

Digitized by Google

Digitized by Google

SADRZAJ

I.

RASPRAVE I DRUGI ČLANCI.

strana

Dr. Josip Šilović: Prikaz najglavnijih pitanja općega dijela naše i čehoslovačke osnove kaznenoga zakona . 1, 281, 483

Dr. Srećko Zuglia: Prijedlog zakona o gradjanskom parbenom postupniku. — Prikaz i primjedbe 6

Dr. Josip Vesel: Je li uredbom od 27. svibnja 1926. br. 6048 o izmjeni svota, koje utiču na nadležnost, ukinut odnosno izmijenjen propis § 494. bos. gradj. parb. postupka u pogledu stvarne nadležnosti suda? 21

Dr. Slavko Kiršner: Primjena ugovora o uzajamnoj pravnoj pomoći izmedju kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Čehoslovačke republike 22

Dr. Lazar Rašović: Jedno tumačenje § 726. o. g. z. — Što biva sa nasljedstvom, ako ostavitelj razredbom posljednje volje razredi samo dijelom ostavine, a zakonitih nasljednika ili nema, ili su nesposobni za nasljedstvo? . . . 26

Iz Pravničkoga društva: Za sanaciju našega pravosudja . . 27

Dušan Boljević: Poresko oslobodjenje »minimum-a egzistencije« 34

Dr. Josip Mudrovčić: Valorizacija 49

Preboj uopće i u stečaju napose 97

Dr. Albert Predoević: Bianco-mjenica 67

Dr. Juraj Andrassy: Kritički pogledi na teoriju o narodnoj suverenosti 70, 141, 241

Povjesni razvoj ideje narodne suverenosti 381

Dr. Miroslav Muha: Ocjena ustavnosti zakona 128

Pojam činjenice prema čl. 26. zakona o štampi 353

Dr. Ladislav Polić: O novom projektu zakona o upravi i samoupravi gradova 185

Janko Oswald: O mogućnosti rješavanja molaba za reviziju segregacija prije donošenja novoga zakona o reviziji segregacija 216

Dr. Nikola Passek: Bianco-mjenica 237

Dr. Ernest Miler: O pravu i državi 292

Digitized by Google

strana

Dr. Hugo Werk: Izuzetni postupak po § 176. obrtnoga zakona za Hrvatsku, Slavoniju i Vojvodinu 297

Dr. Petar Lapčević: Da li se trošak odvjetničke opomene, uslijedile i plaćene prije podignuća tužbe, može uračunati u glavnicu, koja se navede u maličnoj tužbi? 304

Odon Pára: Konzuli, medjunarodni položaj počasnih konzula 333

Dr. Ivo Pilar: O sistemizovanju socijologije 345

Dr. Ivo Brlić: Patronatski odnosi i agrarna reforma 357

Dr. Ivan Steinmetz: Zakon o biračkim spiskovima od 30. svibnja 1922. 371

Dr. Hugo Holzmann: Sekvestracija vicinalnih željeznica sa gledišta medjunarodnoga prava 413

Andre Perušić: Krajiške imovne općine 420
Imovne općine (krajiške) i državni savjet 521

Dr. Vinko Žganec: Bračno pravo u Medjumurju i Prekomurju 439

Svečana komemoracija našega Pravničkoga društva u spomen njegova predsjednika dra. Ladislava Polića 461

Dr. Edo Lovrić: O podrijetlu, školovanju, životu i radu dra. Ladislava Polića (nekrolog) 461

Dr. Leonid Pitamic: O radu dra. Ladislava Polića na polju medjunarodnoga prava 469

Dr. Slobodan Jovanović: O radu dra. Ladislava Polića kao državoslovca 473

Sprovod dra. Ladislava Polića 477

Dr. Metod Dolenc: Zakonita zaštita časti umrlih lica 494

Dr. Lav Mazzura: Da li je gradska električna centrala dužna svakomu tražiocu dati električnu struju? Može li ona i u kojim slučajevima oduzeti potrošaču podavanje struje, sve ako on redovito plaća? Da li je potrošač dužan dati kakovu odštetu kućevlasniku za uporabu glavnoga voda 504

Dr. Mihovil Kupusarević: Značaj 3. načela čl. 109. ustava s naročitim obzirom na bračno pravo, koje važi u Vojvodini 513

Konstantin Ljuština: Prava praužitnika imovnih općina (krajiških) 517

Ivan Maroević: O kazni višeput osudjenih lica 524

II.

ZAKONODAVSTVO.

Dr. Ivan Maurović: Oko revizije općega gradjanskoga zakonika 255, 306

Dr. Josip Mudrovčić: Zakon o pobijanju, što bi se imao donijeti 395

Digitized by Google

III.

OCJENE I PRIKAZI.

strana

Milan Ivšić: Les problèmes agraires en Jougoslavie, priopćio dr. Juraj Andrassy 36

Ilija A. Peržić: Osnovi vazduhoplovnoga prava, priopćio dr. Juraj Andrassy 172

Dr. Gjorgje Tasić: Jedan pokušaj podjele državnih funkcija u formalnom i materijalnom smislu (jedno metodološko izučavanje), priopćio dr. Matko Katičić 173

Dr. Mihajlo Ilić: Zakon o činovnicima i ostalim državnim službenicima, priopćio dr. Juraj Andrassy 317

Biblioteka za pravne i društvene nauke: 18. zbirka rasprava od dra. Arandjelovića, Beograd 1926. str. 145., priopćio dr. Ivan Maurović 444

IV.

PRAVOSUDJE.

a) Gradjansko.

1. — a) Plenarne rješidbe stola sedmorice A.

Naredba zemaljske vlade od 24. prosinca 1875. br. 634. o otkazivanju stanova u gradu Zagrebu važi i za lokale. — Navod »jer želim s uporabnim objektom drugčije raspoložiti« dovoljna je oznaka pravnoga naslova otkaza u smislu § 4. ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. z. vl. l. br. 230. (30. prosinca 1926. br. 4.669.) 40

Otkazni rokovi po § 2. sl. c) ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. (z. vl. l. br. 230). — Pravni razlog otpovijedi je želja slobodno raspolagati s uporabnim objektom (30. prosinca 1926. br. 4.621) 41

b) Redovite rješidbe stola sedmorice A.

Ovrha do osiguranja po § 390. grpp. je dozvoljena i onda, ako tuženi ročište ma samo i odgodi (18. studenoga 1926. br. 4353) 86

Izvršenje presuda, izrečenih od talijanskih sudova, na teritoriju kraljevine S. H. S. (25. studenoga 1926. br. 4.537) 175

Pravo državnoga erara na obezbiedjenje štete, uzrokovane po vojno-administrativnim licima (24. ožujka 1927. br. 515) 271

Rješenja sudova za stanove o dodjeljenju stanova ne mogu se pobijati putem gradjanske parnice (24. ožujka 1927. br. 1.254) 271

Digitized by Google

strana

Gruntovna uknjižba prava podnajma je dopuštena i bez pristanka kućevlasnica (17. ožujka 1927. br. 460) . . 272

Stranku valja o ročištu za položenje prisege osobno obavijestiti (10. prosinca 1926. br. 4.684) 273

Presuda ženidbenoga suda hrvatske starokatoličke crkve u Zagrebu, kojom se razrješuje ženidba bivšega katolika nakon njegova prelaza na starokatoličku vjeru, je protuzakonita. Nova ženidba, što ju na osnovu ovakove presude takova osoba sklopi, je nevaljana (12. svibnja 1927. br. 1.425) 406

Primjereno pristojno uzdržavanje pripada supruzi i nakon pravomoćne osude ženidbenoga suda, kojom je izrečena rastava od stola i postelje, — sve do svršetka redovite parnice, zametnute po § 1264 o. g. z. (26. studenoga 1926. br. 4517) 452

Ovrha na novčanu tražbinu protiv državnoga erara kraljevine S. H. S. ne može se ni dozvoliti ni zatražiti kod suda prije, nego što je moliteli ovrhe zatražio kod nadležne upravne vlasti doznaku dosudjenoga mu iznosa iz državne blagajne (28. svibnja 1926. br. 1287) 453

Za ovršnost sudbene nagode (§ 328. t. 2. grpp.) potrebno je osim obveze stranaka učiniti činidbu pod prijetnjom ovrhe još i da je nagodba sklopljena samo o predmetu tužbe i parnice (21. travnja 1927. br. 1086) 528

Rok za podnešenje pravnoga lijeka u predmetu ovršne deložacije na temelju pravomoćne otpovijedi najma stana je redoviti (14 dana), a ne iznimni kraći (3 dana) u smislu § 15. naredbe ministarstva unutarnjih djela i pravosudja od 17. prosinca 1858. — z. vl. l. br. 230 (4. veljače 1896. br. 43) 531

Za tužbu po § 176. obrtnoga zakona posljednja alineja nadležan je kotarski sud prebivališta tuženikova (26. ožujka 1927. br. 160) 532

2. Rješidbe banskoga stola.

Ako se u uporabnoj parnici tuženi otpovjedatelj ne odazove pravovremeno pozivu suda, da doprinese taksu na prigovore tužitelja, smatra se, da je tuženik-otpovjedatelj od otpovijedi odustao (25. ožujka 1926. br. 4888—II. 1419—26.) 86

Zakonom o državnom savjetu i upravnim sudovima nije § 11. zakona o sudačkoj vlasti od 28. veljače 1874. stavljen van snage, jer redoviti gradjanski sud imade po njemu i nadalje rješavati sporove, nastale odlukom upravne vlasti o suparnim tražbinama osoba privatnih, kojom je jedna od stranaka povrijedjena u

Digitized by Google

strana

svojim privatnim pravima (20. siječnja 1927. br. 18.195—25—II. 5006—25) 273

I. Novim taksenim propisima nisu preinačene ni dokinute odredbe zakona od 12. svibnja 1900. (Zbor. br. 48). — II. Predstavke odnosno utoci sa žaobom ništovnom kr. javnih bilježnika kao sudbenih povjerenika jesu s obzirom na čl. V. toč. 4. i čl. VI. toč. 1. taksenoga zakona prosti od plaćanja takse (4. kolovoza 1927. br. 20.430/27 IV. 533/27) 529

3. Rješidba stola sedmorice B.

1. O nekim skrajnostima tražbe za utvrdjenje. — II. Proti komu se ima upraviti tražba za priznanje prava na nužni dio. — 3. O novostima u revizijskom postupku. — 4. O tumačenju § 765. o. g. z. (7. veljače 1927. br. 393/26) 530

4. Zaključak zemaljskoga suda u Šibeniku.

Zamoljeni izvršni sud nema ispitivati zamolnice domaćega suda iz drugoga pravnoga područja, nego ju imade naprosto izvršiti (21. svibnja 1927. br. R. 35—1927.) 529

5. Rješidbe vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu.

Kada je parnični sud po svojoj dužnosti (§§ 15, 66 a) grpp.) ustanovio svoju nadležnost, ostaje on nadležan u cijelome toku parnice bez obzira na sniženje vrijednosti imovinsko-pravnoga zahtjeva (§ 66.d) grpp.) (12. siječnja 1927. P.:162/1926.—8.) 85

Tužba za ustanovljenje pravnoga odnošaja može se pod stanovitim uvjetima smatrati opozicijonom tužbom po § 492. bos. grpp. (iz god. 1927.) 527

6. Osuda ispostave sudbenoga stola u Čakovcu.

Tužbe radi smetanja posjeda, spadaju isključivo u djelokrug sudova jako je predmet nekretnina uzet pod udar agrarne reforme (15. studenoga 1926. br. M. Gp. 397/10—1926.) 176

b) Kazneno.

1. Rješidbe stola sedmorice. B.

O pojmu »lične i domaće prilike« u smislu čl. 57. zakona o štampi (28. prosinca 1926. Kl. 256/26) 177

Namjera, koja ide samo za prostom porabom stvari, ne slaže se sa pojmom lupeške namjere §-a 171. k. z. — Furtum usus (16. prosinca 1926. Kl. 5/26) 178

Digitized by Google

strana

Rok od tri dana za podnošenje optužnice po prvom stavu čl. 85. zakona o štampi počinje teći od dana, kada rješenje o stavljanju optuženika pod sud u smislu prvoga stava čl. 84. zakona o štampi stane na snagu (24. studenoga 1926. Kl. 350/26) 179

Netom je branilac na prvoj glavnoj raspravi pristao, da raspravi i sudjenju sudjeluje sudac, koji je u istoj parnici vodio predizvide, nema mjesta ništavosti po br. 1. § 281. u vezi sa §-om 68. k. p. stoga, što je napomenuti sudac sudjelovao i na drugoj, uslijed prekinuća prve produženoj, glavnoj raspravi i na prosudjivanju. — Optuženik, koji je bio redovito pozvan na prvu glavnu raspravu, ne može isticati ništavost po br. 3. § 281. k. p. stoga, što nije bio pozvan i na drugu, nakon prekinuća prve produženu glavnu raspravu. — Ništovni razlog br. 5. § 281. k. p. pretpostavlja, da u osudi uopće nema razloga. — Za zločin iskanja krivoga svjedočanstva treba da se namjera počiniteljeva ispoljila upravo prema svjedoku, koji se ima da nagovori na krivo svjedočanstvo. — Zločinstvo prevare iskanjem krivoga svjedočanstva kažnjava se po § 262. k. z. prostom tamnicom (1. lipnja 1927. Kl. 97/27) 319

Pod »nadležnom vlasti« u smislu toč. 5. čl. 79. zakona o štampi razumijeva se u krajevima, gdje važi kazneni postupnik od 23. svibnja 1873. (l. d. z. br. 119), samo državno odvjetništvo (23. ožujka 1927. Kl. 53/27) . . 455

Na kažnjiva djela, učinjena putem štampe prije stupanja na snagu zakona o štampi od 6. kolovoza 1925., primijeniti se ima ovaj zakon, u koliko je blaži za krivca nego prijašnji zakon o štampi. — Čim urednik prokaže pisca dotičnoga napisa, prestaje odgovornost urednika u smislu čl. 35. zakona o štampi (9. ožujka 1927. Kl 31/27) 456

O činjenici u smislu čl. 26. tiskovnoga zakona (9. veljače 1927. Kl. 470/26) 457

O pojmu imuniteta objektivnoga i subjektivnoga u kazneno-pravnom smislu. — Uživa li odvjetnik kao branilac ili zastupnik stranke koji od tih imuniteta (6. srpnja 1927. Kl. 33/27)? 532

Razlika između 93. i 95. srp. kaznenoga zakona; — pojam gomile 4 u smislu § 95. srp. kaznenoga zakona (27. srpnja 1927. Kl. 162/27.) 534

Vožnja automobilima događa se pod »osobito pogibeljnim prilikama« (§ 337. u vezi sa § 85. c) kaz. zakona (6. srpnja 1927. Kl. 500/26.) 535

Digitized by Google

strana

O nužnoj obrani i njenom prekoračenju. — Kada je ovo zadnje kažnjivo? (19. srpnja 1927. Kl. 214/27.) . . . 536

Da li je § 315. austrij. kaznenoga zakona ukinut proširenjem IX. i X. glave srpskoga krivičnoga zakona na područje cijele kraljevine S. H. S. — K tumačenju § 104. srpskoga krivičnoga zakona (6. svibnja 1927. Kl. 19/27) 537

2. Rješidba banskoga stola

Na temelju čl. 7. zakona o štampi nije potrebno dostaviti po pet primjeraka letka državnomu tužiocu — cenzuri (27. listopada 1927. br. 28.778/1927.) 537

3. Rješidba vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu.

U kojim je slučajevima, predvidjenim u IX. i X. glavi srpskoga krivičnoga zakona, dozvoljeno pretvaranje kazne u novčanu globu obzirom na propis § 63. bosansko-hercegovačkoga kaznenoga zakona (1. travnja 1927. pod brojem V. prk. 280/1927—1) 454

c) Trgovačko.

Plenarna rješidba stola sedmorice A.

Nadležnost za rješavanje sporova iz službovnoga odnošaja banke i njezina ravnatelja (5. rujna 1919. br. 1105) . . 320

d) Rješavanje sukoba o nadležnosti.

Načelna odluka kasacijonoga suda u Beogradu.

Za rješavanje sukoba o nadležnosti vojnih i gradjanskih isljednih vlasti, izmedju vojnih vlasti i vojnih sudova s jedne strane i gradjanskih i duhovnih sudova s druge strane, nadležan je jedino kasacijoni sud u Beogradu (6. siječnja 1927. br. 11.732/1926) 87

V.

IZ UPRAVNE PRAKSE.

Rješenje ministarstva pošta i telegrafa.

Za manjkavo vršenje policijske vlasti i odatle nastale štete odgovorne su na svojem području samo one općine, koje imaju policijsku vlast u svojim rukama (30. rujna 1925. br. 51.547—1925.) 457

Rješenje velikoga župana zagrebačke oblasti.

Samostalan obrtnik može biti ujedno poslovodja obrtnika d. d., a da ne mora zato napustiti svoj samostalan obrt (22. srpnja 1927. br. 22.911/27.) 458

Digitized by Google

strana

VI.

Kongres pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 42, 321, 409

VII.

Društvene vijesti 181, 274, 321, 409, 539

VIII.

Literatura 44, 89, 182, 278, 322, 410, 459, 539

IX.

Svaštice 45, 91, 183, 278, 322, 411, 460, 540

X.

Preminuli:

Dr. Dragutin Čupović, sveučilišni profesor u mirovini . . 93
Dr. Isidor Kršnjavi, bivši odjelni predstojnik za bogoštovje i nastavu i sveučilišni profesor u mirovini . . 95
Dr. Vasilije Beloševič, profesor na ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi u Zagrebu 327
Dragutin Vilfan, podžupan bivše riječko-modruške županije i naslovni banski savjetnik 328
Dr. Vinko Matijević, odvjetnik u Pakracu 460
Dr. Levin Polc, zastupnik u financijalno-pravnim poslovima u Zagrebu 460
Dr. Andrija Peršić, odvjetnik i kr. javni bilježnik u Gjurgjevcu 460
Dr. Ladislav Polić, sveučilišni profesor u Zagrebu; na čelu broja 10., zatim na strani 460, 461, 477

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 1. GOD. LIII.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB 1927.
SIJEČANJ

Prikaz najglavnijih pitanja općega dijela naše i čehoslovačke osnove kaznenog zakona.

Piše dr. Josip Šilović, sveuč. profesor u m.

III. Izručba zločinaca.

Naša osnova odredjuje u § 11, da se naš državljanin ne može izdavati stranoj državi, a stranci da se ne mogu izdavati zbog političkih krivičnih djela. Ova je odredba uzeta iz srpske osnove od god. 1910. (§ 11). U obrazloženju § 11. kaže se (str. 109): »U § 11. projekat je zadržao odredbu § 6. sadanjega kaznenoga zakona, po kojoj se srpski državljanin ne može izdavati tudjoj državi. Sem ovoga u ovaj paragraf ušlo je i naredjenje, da se ni tudjinci ne mogu izdavati zbog političkih krivičnih djela. Ovim je samo uzakonjeno pravilo, koje je i do sada vrijedilo i koje se nalazi u svim ugovorima o izdavanju krivaca, koje je Srbija zaključila. Pod političkim krivičnim djelima razumijevaju se djela, koja su upravljena protiv bića i bezbjednosti države, protiv državnoga poglavara i protiv političkih prava državljana«.

U koliko su odredbe osnove od god. 1910. primljene u našu osnovu, kao što je to ovdje, vrijedi obrazloženje njeno i za našu osnovu prema rješenju ministra pravde od 12. travnja 1922. br. 19,170.

Československa osnova odredjuje u § 10, da se nitko ne smije izručiti stranoj državi radi političkog krivičnoga djela. — Pripadnik republike može se iznimno rješenjem suda onda izručiti stranoj državi, u kojoj je učinio krivično djelo, kada za to vojuju posebne prilike i kada se strana država obveže, da okrivljenoga ne će progoniti radi drugih krivičnih djela, nego radi kojih je izručen, i da ne će biti strože kažnjen, nego li to odredjuje zakon republike. — Stranac se smije izručiti samo onoj državi, u kojoj je djelo učinio ili čiji je pripadnik. Izručba može se učiniti odvisnom od obveze u drugoj alineji navedene.

Ova se odredba obrazlaže: »Prije svega postavlja osnova načelo opće priznato u medjunarodnim ugovorima, da se nitko ne smije izručiti radi političkoga krivičnoga djela kao što niti radi krivičnoga djela, koje zakoni republike ne smatraju kažnjivim, budi radi toga, jer ga uopće ne proglašuju kažnjivim,

Digitized by Google

budi radi toga, jer je kažnjivost utrnula. Pitanje, koja se djela imadu smatrati političkima, ne rješava — kao što ga ne rješavaju ni druga zakonodavstva — nego prepušta sucu, da s obzirom na sve prilike slučaja sam odluči, imade li se izvjesno krivično djelo smatrati političkim i prema tome uskratiti izručba krivca ili nema. Svakako će sud ovo učiniti samo onda, kada prama § 14. odluči, da se radi o prestupu, jer politički razlog već sam po sebi isključuje izreku suda, da je djelo učinjeno iz prozirnih motiva«.

§ 14 naime kaže, da je zločinstvo ono djelo, kojemu zakon prijeti kaznom tamnice, a prestup ono djelo, kojemu zakon prijeti drugom kojom kaznom. Krivično djelo, kojemu zakon prijeti tamnicom ili drugom kojom kaznom, kazni se kao zločinstvo tamnicom onda, kada je učinjeno iz prezirnih motiva. Iz prezirnih motiva djelo je učinjeno napose onda, kada u njemu dolazi da izražaja gruba težnja za dobitkom, bojazan od rada, zloba, bezobraznost, surovost, ili kada ono služi učiniocu kao sredstvo, da učini drugo zločinstvo, ili da to drugo zločinstvo olakša, ili da si osigura probit iz zločina, ili da se radi zločina oslobodi od kazne.

Iz ovoga jasno proizlazi, da češkoslovačka osnova smatra političkim deliktom onaj delikat, koji je učinjen iz političkih motiva, dok naša osnova polazi sa drugoga stanovišta, te smatra političkim deliktom onaj delikat, kojemu je objekat politički. To se doduše ne vidi niti iz jedne niti iz druge osnove; ali to se vidi iz njihovih obrazloženja.

Na istom stajalištu, na kome češkoslovačka osnova, stoji i talijanska osnova kaznenoga zakona, koju je sastavio profesor Enrico Ferri, najznamenitiji učenik Lombrozov, koji je Lombrozovoj nauci dao jurističu formu. Poglavita važnost Ferrijeve osnove, kako je poznato, u tome je, što dosljedno do kraja provodi determinizam i zabacuje krivnju i kaznu, te mjesto krivnje uvodi pogibeljnost (pericolosità), a mjesto kazne sankcije društvene obrane (sanzioni di difesa sociale).[1]

Ona dijeli zločince na proste i političko-socijalne. Prosti zločinci su oni, koji rade uslijed egoističkih motiva, makar ti egoistički motivi ne bili prezirni, kao što je prezrena ljubav, uvrijedjena čast itd. Političko-socijalni zločinci su oni, koji rade uslijed altruističkih motiva, makar da su ti motivi krivi ili utopistički, to jest sastojeći u nastojanju oko boljega uredjenja političkog i društvenog na probit cijeloga društva ili jednoga društvenog razreda.

Radi toga je i zamijenila osnova stari izraz »politički delikt« sa izrazom »političko-socijalni delikt« hoteći s njime obuhvatiti koliko djela učinjena sa čisto političkih motiva, toliko djela učinjena sa ekonomsko-socijalnih motiva, koji su mediuti n vazda barem indirektno i politički.

Ovo razlikovanje obrazlaže Ferrijeva osnova: Sve veća i sve intenzivnija saradnja pučkih masa u javnom životu općine i

Digitized by Google

države, sve čvršća organizacija ekonomskih snaga (kapital i rad), sve mnogobrojniji odnosi medjunarodnoga života izmedju raznih naroda sa sve bržim i lakšim kolanjem emigracije i trgovine, razlogom su u prosvijetljenih naroda porastu delikata ne samo političkih nego još više ekonomsko-socijalnih, dok su prosti delikti, barem prije rata, rasli samo u formi kradje i prevare, a padali su u najbrutalnijim svojim formama krvavoga nasilja.

Moderni preobražaji kriminaliteta, koji slijede društvene preobražaje, kao što slijedi sjena tijelo, izražavaju se takodjer u porastu forma političko-socijalnoga kriminaliteta spram prostoga kriminaliteta.

Kada političko-socijalni delikat napada izvjestan političko-socijalni red, kazneni ga zakon proglašuje kažnjivim. Ali kazneni zakon ne smije zaboraviti, da ovi zločinci ne rade s prezirnih motiva niti u vlastitom interesu, nego da su, makar bili koliko pogibeljni izvjesnomu društvenomu redu, ljudi redovno neporočni i pošteni, koji imadu namjere i ideale, manje više utopističke ali iskrene, da se poprave društvene prilike, ili ih tjera želja za novim, za žrtvama itd. Zato je posve iščezla iz svijesti modernih slobodnih naroda predaja prošlih tiranija, kada su se politički delikti kaznili iznimno strogim kaznama (smrtnom kaznom, konfiskacijom itd.), a rasplinjuje se polagano i ostalo mišljenje, da u modernim demokracijama nemaju više pravo na opstanak politički delikti, te da valja s njima postupati kao i sa prostim deliktima ili barem od prilike tako.

Prema tome odgovara javnome mišljenju dvadesetoga vijeka, da se sa političko-socijalnim deliktima drukčije postupa nego li sa prostim deliktima. Ferrijeva osnova (čl. 6. odj. 1.) ne dozvoljuje izručbe radi političko-socijalnoga delikta. Po ovoj je osnovi nedvojbeno, da je odlučan motiv, odnosno motivi, da li se izvjestan delikat ima smatrati političko-socijalnim, radi kojega nije dozvoljena izručba ili nema.

Iz same česko-slovačke osnove se to ne vidi, te bi se, kada ne bi bilo njenoga obrazloženja, moglo prije zaključiti, da i ona, pristaje uz vladajuće shvaćanje, prihvaćeno u našoj osnovi, da su politički delikti oni kojima je objekat politički. Kada je češkoslovačka osnova prihvatila stajalište, da motivi odučuju, bilo bi dobro, da preuzme naziv Ferijeve osnove i da mjesto »političko-krivično djelo«, kaže »političko-socijalno krivično djelo«, jer će se onda već iz samoga zakonskoga teksta vidjeti, na kojem stajalištu stoji zakonodavac. To je važnije, što suca ne veže obrazloženje, kada je uvjeren, da nije u suglasju sa samim tekstom zakona.

Po mojem su mišljenju politički delikti oni, čiji su objekti politički, te je obrazloženje osnove takova kaznenoga zakona ispravno.

Stajalište češkoslovačke i Ferrijeve osnove je naprednije i bolje; ali onda valja tu misao jasno izraziti u samomu zakonu.

Digitized by Google

Po našoj se osnovi ovozemac ne može nikada izručiti stranoj državi.

Moderna nauka kaznenoga prava i kriminalistički kongresi već od decenija ovamo neprestano traže, da sve kulturne države slijede engleski primjer i da dozvole izručbu i svojih državljana onoj državi, na čijem su teritoriju učinili kriviČno djelo, jer se samo na taj način može to kriviČno djelo brzo i uspješno progoniti. Moderni se zlikovci služe svim modernim saobraćajnim sredstvima, da čim prije ostave za sobom mjesto svoga kriviČnoga djela i državu, u kojoj se to mjesto nalazi, pa se vraćaju u svoju domovinu, jer znadu, da ih ona ne će izručiti i da će u vlastitoj zemlji, gdje kriviČno djelo, koje su učinili, nije izazvalo uzbudjenja, koje je izazvalo u državi, u kojoj je učinjeno, biti blaže kažnjeni, a eventualno da će i izmaći kazni, jer je medjunarodni saobraćaj diplomatskim putem vanredno spor i težak. Dok zlikovci sve lakše prelaze iz države u državu, dotle se države, čuvajući svoj suverenitet i ondje, gdje ne treba, sve više zatvaraju jedna spram druge — na štetu pravne sigurnosti, a na korist medjunarodnih zlikovaca. Radi toga upravo radosno pozdravljam odredbu českoslovačke osnove, da se i pripadnik republike može izručiit stranoj državi, u kojoj je učinio kriviČno djelo.

Ova se odredba obrazlaže: Izručbu krivaca radi nepolitičkih delikata dozvoljuje osnova ne samo onda, kada se radi o inozemcu nego uz razliku sa dosadanjim pravom a u saglasju sa stajalištem Engleske i onda, kada se radi o pripadniku republike. To često traži potreba uspješnoga i pravednoga kažnjenja upravo onda, kada je djelo učinjeno u dalekoj zemlji, jer će onda ovdašnji sudac teško i nepotpuno ustanoviti stanje stvari, a ne će ga moći ispravno prosuditi radi nepoznavanja prilika. Svakako će se ova izručba dozvoliti samo iznimno, kada je preko potrebna s osobitih naročito procesualnih razloga. Formalno se za to traži rješenje suda i dozvola ministarstva pravde. U materijalnom je pogledu dovoljno zaštićen pripadnik republike od neopravdanoga progona time, što se izručba samo onda dozvoljuje, kada se strana država obveže, da okrivljenika ne će progoniti radi drugih djela, nego radi kojih je izručen i da ga ne će kazniti strože nego li odredjuje zakon republike.

Dozvoljuje se izručba pripadnika republike samo onoj državi, na čijem je teritoriju učinio kriviČno djelo, dok se inozemac može izručiti ne samo onoj državi, u kojoj je učinio kriviČno djelo, nego i vlastitoj svojoj domovini.

IV. Autentično tumačenje važnih izraza.

Prva je uvidila švajcarska osnova od god. 1908. potrebu, da se u zakonu samom autentično protumače važni izrazi, koje zakon češće upotrebljuje. Na taj se način polučuje veća jasnoća i odredjenost, što je to poželjnije, što kazneni zakon nije odre-

Digitized by Google

djen samo za suce i ostale pravnike nego za sav narod. Ovo je tumačenje važno i u tehničkom pogledu, jer omogućuje veću preciznost i oslobadja zakon od suvišnih opetovanja.

Švajcarska osnova tumači u čl. 61 riječi: činovnik, žena, svojta, član porodice, sila, novac, emisijoni papiri, isprava, prijetnja robijom, dan, mjesec, godina.

Srpska osnova od god. 1911. ne tumači važnih izraza, dok naša osnova u § 13. odredjuje: »Po ovom zakonu: 1. »Djeca« su lica, koja nisu navršila 14 godina; »mladji i maloljetnici« su lica koja imaju 14 godina, ali nisu navršila 18 godina; »stariji maloljetnici su lica, koja imaju 18, a nisu navršila 21 godinu; — 2. »Krčma« znači, svaku prostoriju, gdje se toče jaka pića; — 3. »Državni službenik« je lice, koje je u državi po zakonu o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskoga reda, kao i lice, koje je u službi kod državne ili samoupravne vlasti ili vrši po zakonskom ovlaštenju kakvu trajnu ili privremenu javnu službu, a ne dolazi pod zakon o činovnicima; — 4. »Isprava« je svaki predmet, koji je podoban ili odredjen, da služi za dokaz kakove činjenice, koja ima vrijednosti za pravne odnose; — 5. »Novac« je metalan i papiran novac, koji je u tečaju u našoj ili stranoj državi; — 6. »Pokretna stvar« je i električna, parna i svaka druga sila (energija). — 7. »Javno« učinjeno je djelo i ono koje je učinjeno u zatvorenim skupovima.

Čehoslovačka osnova normira u § 13: 1. »Lukavština« je namjerno uzrokovanje ili himbeno izrabljivanje bludnje. — 2. »Sila« je i prijetnja bezodvlačnom silom ili proizvedenje stanja nemoći narkotičkim, hipnotičkim ili drugim sredstvima. Prijetnja je pogibeljna, kada se prijeti smrću ili proizvedenjem štete na tijelu, slobodi, časti, imetku ili dohotku, oštećenjem gospodarskoga položaja ili vršenja zvanja ili nanosom drugoga osjetljivoga zla, a ova je prijetnja s obzirom na prilike kadra onoga, kome se prijeti, dovesti u stisku. Nije odlučno, da li je sila ili pogibeljna prijetnja upotrijebljena protiv napadnutoga lica ili protiv lica, koje mu je svojta. — 3. »Svojta« jesu roditelji, djeca, braća i sestre, supruzi i ona lica, koja su u takovu porodičnom, prijateljskom ili ljubavnom odnosu, da štetu, koju jedan pretrpi, osjeća drugi kao svoju vlastitu. — 4. »Ratno vrijeme« počinje s danom proglašenja mobilizacije, a svršava sa danom, kojega bi se prema proglašenju demobilizacije imala demobilizacija dovršiti, a ako takov dan nije označen, izmakom od dva mjeseca od dana toga proglašenja. — 5. »Pokretna stvar« je i elektrika ili svaka druga prirodna sila, koju čovjek proizvodi ili obuhvati. — 6. »Javno« je učinjeno djelo, kada je učinjeno u raširenom tiskopisu ili na drugi takov način, da ga je moglo saznati više lica. Djelo nije učinjeno javno, kada je učinjeno u užem porodičnom krugu. — 7. »Javna vlast« jesu sudovi kao i vlasti i tijela, koja su zakonom ili po zakonu pozvana, da izvršuju javnu upravu i vojnu vlast. Pod »organom« javne vlasti razumije se onaj, kome je

Digitized by Google

zakonom ili po zakonu povjereno vršenje javne vlasti (javni činovnik), kao i onaj, koji pomaže kod toga vršenja na osnovu naloga javnoga činovnika.

Ja mislim, da bi dobro učinio naš zakonodavac, kada bi prema českoslovačkoj osnovi nadopunio § 13., te jošte protumačio barem zakonski izvor, »vrijeme rata«, jer je to za slučaj rata od osobite važnosti, a iz samoga se zakona ne da razabrati, niti kada to vrijeme počinje, niti kada prestaje.

Prijedlog zakona o gpp. - Prikaz i primjedbe.

Napisao dr. Srećko Zuglia, sveuč. profesor u Zagrebu.

A. Prikaz.

Koncem lipnja 1926. razaslalo je ministarstvo pravde višim sudovima i pravnim fakultetima u državi prijedlog zakona o sudskom postupku u gradjanskim parnicama, da ga poprate svojim primjedbama, te im u tu svrhu odredilo rok najprije do 28. rujna, ali ga kasnije produžilo do 31. prosinca prošle godine. Pravni je fakultet zagrebačkog sveučilišta povjerio izradu tih primjetaba meni, a ja ih eto putem »Mjesečnika« pravničkoga društva saopćujem javnosti u nešto izmijenjenom obliku, ispustivši sve manje stilističke i pisarske nedostatke prijedloga, koje se i onako ne mogu ocijeniti ni razumjeti bez teksta.

Prijedlog obuhvaća u svojih 716 §§-a ne samo propise o gradjanskom parničnom postupku u užem smislu, nego također i odredbe o vršenju sudske vlasti i nadležnosti sudova, zajedno sa sumarnim postupcima u maličnim, posjedovnim, uporabnim (otkaznim) i bračnim parnicama, dok je ovršni i osigurni postupak pridržan zasebnomu zakonu. Dodano mu je kratko obrazloženje na 45 stranica 4° pisano mašinom, od čega se zadnjih 18 stranica bavi isključivo obrazlaganjem opravdanosti zabrane dokazivanja svjedocima mimo i protiv sadržine pismenih isprava, nadalje isključenjem dokaza svjedocima u parnicama o vrijednosti preko 2000 D u svim slučajevima, kada se je mogla sastaviti pismena isprava. Svim ostalim problemima gpp. posvećeno je u svemu samo 27 stranica motiva, očito iz razloga, što projekat nije originalna tvorevina, nego doslovna recepcija austrijskoga pravilnika sudske vlasti od 1. kolov. 1895. br. 111 l. d. z. i zakona o gpp. od istoga datuma br. 113 l. d. z. u onoj formi, što su je ti zakoni zadobili austrijskom novelom o rasterećenju sudova od 1. lip. 1914. br. 118 l. d. z., obuhvaćenih u jedno, pa tko traži motive i komentare tih zakona, može ih naći u austrijskoj literaturi. Prijedlog je na mnogo mjesta tako vjerno kopirao austrijski izvornik, da je u opreci s duhom i pravilima našega jezika pridržao i njegov način izražavanja te poredak riječi i rečenica. Osim toga je dosta labavo povezao u organsku cjelinu oba kopirana zakona,

Digitized by Google

od kojih prvi sadrži mnoge propise o vršenju sudske vlasti i nadležnosti sudova takodjer za nesporni postupak, u čemu ga nepravom slijedi i naš projekat, i ako se on po svom naslovu odnosi samo na postupak sudski u gradjanskim p a r n i c a m a, pa je zbog toga trebao ispustiti sve odredbe austrijskoga pravilnika sudske vlasti, koje se odnose na postupak u nespornim stvarima, na pr. 2. al. § 16, mnoge odredbe 4. al. § 5 i sl. Prijedlog je mogao zamijeniti i nespretne izraze, kao »pravna stvar«, »sporna pravna stvar« rječju parnica, jer su ti općeniti izrazi potrebni samo u zakonu, koji podjedno normira i područje parnične te nesporne sudbenosti, a suvišni su u zakonu što se odnosi jedino na gradjanske parnice. Pa kada se je htjelo, da naš projekat obuhvaća i propise o nadležnosti sudova, možda bi bilo bolje, da smo kopirali jednostavniji i našim prilikama bliži ugarski gpp.

Mi se ovdje ne možemo upustiti u potanje prikazivanje osnovnih načela i propisa austrijskog gpp., koji su identični s našim novim projektom, nego ćemo se ograničiti jedino na to, da istaknemo nekoliko važnijih odredaba, u kojima naš projekat odstupa od svoga ustrijskog uzora, te poprima ustanove srpskog ili ugarskog gpp., ili stvara nešto novo. Takovih mjesta ima u zakonu razmjerno vrlo malo. Zatim ćemo navesti i razne novčane iznose i vrijednosti, što ih je novi projekat nešto uslijed devalvacije novca, a nešto imajući u vidu naše posebne odnošaje, drukčije normirao od austrijskog procesa.

Što se tiče prije svega novčanih iznosa mjerodavnih za nadležnost sudova, vrst postupka ili dopustivost pravnih lijekova, odnosno obaveznost odvjetnič. zastupanja, projekat odredjuje, da su po vrijednosti sreski sudovi nadležni do 6000 D (§ 44), sudac pojedinac kod okružnih i trgovačkih sudova do 10.000 D (§ 6), da se bagatelni postupak ima primjenjivati do 5000 Dinara (§ 543), da je revizija protiv dviju saglasnih presuda dopuštena istom kod vrijednosti od preko 5000 D (§ 596), te da je odvietničko zastupanje kod sreskih sudova obavezno kod vrijednosti od preko 3000 D., ako ima na sjedištu suda bar dvojica odvjetnika (§ 128). U pogledu nadležnosti sudova važna je promjena prema austrijskomu pravilniku sudske vlasti, da mjenične stvari ne spadaju u isključivu kauzalnu nadležnost trgovačkih sudova ili trgovačkih vijeća, već se i u pogledu njih primjenjuju propisi o vrijednosnoj nadležnosti (§ 47 t. 7 projekta). Medju razlozima za isključenje (nesposobnost) sudaca nalazimo osim onih, sadržanih u § 20 austrijskoga pravilnika sudske vlasti, još i nekoje nove, kao kumstvo i srodstvo suca s punomoćnikom koje stranke, preuzete iz srpskog gpp.,[1]) te se po primjeru ugarskog gpp.[2]) predvidja, da predsjednik suda može riješiti molbu za otklon suca, ako ovaj priznaje razlog otklona, i supstituiranjem drugoga člana suda (§§ 18, 21 projekta). Glede ispunjavanja do-

[1]) Vidi § 52 srp. gpp.

[2]) § 64 na koncu.

Digitized by Google

stavnica ima takodjer jedna odredba preuzeta iz srpskoga prava, da se ima datum uručenja odnosno pribijanja ispisati slovima (300 i 366 proj.). Glede već spomenute zabrane dokazivanja svjedocima preuzete su ustanove §§ 242—245 srp. gpp. s promjenom, da je granica vrijednosti, do koje je dopušteno i dokazivanje svjedocima podignuta sa 200 na 2000 Dinara, te da se i preko te granice mogu upotrijebiti svjedoci kao dokazno sredstvo, ako protivnik izričito pred sudom na to pristane (§ 423 proj.). U vezi s time i saglasno s propisima srp. gpp. odredjuju §§ 657 i 661 projekta, da se u mandatnom postupku činjenice, na kojima se osniva umjesnost prigovora, mogu dokazivati samo pismenim ispravama. Važna je i ustanova, da se već u pismenom podnesku imadu navesti svi mogući prigovori u mandatnom postupku, jer se novi prigovori kašnje na usmenoj raspravi ne će primati (§§ 643, 651, 652 proj.). U bagatelnom je postupku novost, da se on ne primjenjuje u parnicama o stvarnim pravima na nekretninama, zatim da je protiv bagatelne presude dopušten priziv iz svih razloga ništavosti, a ne samo iz prvih sedam kao po austrijskom i bosanskom pravu (§§ 543, 546 i 593 projekta). Projekat dopušta utok sa suspenzivnim efektom i protiv odluke, kojom se ustanovljuju svjedočanske pristojbe (§ 443). Obratno austrijsko i bosansko pravo. Ako spomenemo, da projekat ne sadrži nikakovih odredaba o postupku za opomenu (Mahnverfehren) ni o sindikatnom postupku, iscrpli smo sve važnije ustanove, kojima se on odvaja od svog austrijskog uzora.

B. Primjedbe.

I. Problem maličnih sudova.

Projekat ga rješava na taj način, što čitavo sudstvo i u parnicama najneznatnije vrijednosti povjerava državnim stručnim i nezavisnim pravničkim sudovima.

Doista lijepa kulturna tečevina, oživotvorena do sada u našoj državi jedino na području bivšeg austrijskog i bosanskog prava. Samo je pitanje, hoće li se ona moći provesti u svim dijelovima kraljevine kraj naših oskudnih financijskih sredstava i zaostalih komunikacija, a zatim ako se i provede, ne će li ona s jedne strane onemogućiti traženje pravne zaštite baš stanovnicima naših najsiromašnijih i najzapuštenijih krajeva, za koje će parničenje pred relativno dosta rijetkim i udaljenim sreskim sudovima biti skopčano s nerazmjerno velikim troškovima i dangubom, a s druge strane ukočiti redovno sudstvo kod rješavanja većih i važnijih parnica. Ne smijemo se naime varati: bagatelne parnice mogu biti po svojem pravnom ili stvarnom supstraktu isto tako teške i zapletene, kao i parnice s najvećim ekonomskim vrijednostima, a ipak im ni naš, kao što ni austrijski zakonodavac ne može posvetiti onoliko pažnje i pružiti onoliko garancija za točno i ispravno rješenje, koliko redovnim parnicama. U bagatelnim parnicama

Digitized by Google

po našem projektu jednako kao i po austrijskom[1]) i bos. gpp.[2]) imamo zapravo samo jednu jedinu instancu, jer priziv radi razloga ništetnosti ima i onako vrlo malo praktične vrijednosti. I možda bi bilo uputnije, kada bi se ovdje u formalnom pogledu dala sudovima eventualno još veća sloboda i ništovna žalba zbog povrede formalnosti, kao što su to javnost, usmenost, neposrednost, potpuno isključila, a više pažnje posvetilo materijalno-pravnoj ispravnosti presude i u prizivnom postupku. Kako god bilo, bagatelno se sudovanje ni u redovnim prilikama ni po intencijama zakonodavca ne vrši s onoliko garancija za točnost i ispravnost presuda, kao redovno sudstvo, a naročito se to ne će moći činiti u sadanjem teškom i nesredjenom prelaznom stanju, pa bi možda bilo ipak potrebno radi rasterećenja redovnih sudova, radi održanja njihove sposobnosti funkcijoniranja, radi očuvanja auktoriteta državnoga sudstva, koji bi se kompromitirao time, ako sudovi ne bi mogli u primjerenom roku da rješavaju ni redovne, a kamo li bagatelne parnice i ako bi kakvoća njihova rada zbog brzine i preopterećenosti stradala, da se bar još dvadesetak godina iza uvedenja novoga gpp. bagatelne parnice rješavaju po lajičkim lokalnim sudovima. O njima bi se mogao donijeti i poseban zakon, a urediti bi ih trebalo nekako po uzoru hrvatskih mjesnih sudova (zak. od 3. pros. 1876.) tako, da bude i kod njih sudstvo posve odvojeno od uprave. Mogla bi im se nadležnost povisiti preko granica, što ih predvidja naš projekat za bagatelni postupak i to tako, da budu u gradovima nadležni do 2000 D, a u selima do 1000 D. Možda bi im se mogao popeti djelokrug i sve do one granice, do koje će biti dozvoljeno dokazivati svjedocima obaveze nastale iz pravnih poslova, ako se usvoji predloženo ograničenje upotrebe svjedoka, da se tako razlikuju narodni sudovi, u kojima važi potpuno načelo slobodnog sudačkog uvjerenja, i državni sudovi sa sistemom ograničenih dokaza. Predloženi lajički sudovi nisu dakako nikakvo idealno rješenje postavljenog problema maličnog sudovanja. Oni su po našem mišljenju samo jedno nužno pomagalo, bez koga ne će moći da funkcionira redovno sudstvo, ni siromašni gradjani da dodju do pravne zaštite i u pogledu svojih manjih prava i traženja. U ostalom iskustvo nas uči, da se jednostavan svijet po selima vrlo slabo drži pisanih zakona u svojem pravnom saobraćaju, nego živi obično u tradicijama običajnog prava, a to je pristupačnije i neukim lajicima iz dotičnoga kraja, nego školovanomu sucu pravniku. I zato mogu presude tih lokalnih lajičkih sudova, ako se samo uspije eliminirati njihova pristranost i sporost, odgovarati dosta dobro svijesti i potrebama svoje primitivne sredine.

---

[1]) § 452.
[2]) § 304.

Digitized by Google

II. Trgovački sudovi.

Pitanje posebnih trgovačkih sudova, odnosno počasnih sudaca iz reda trgovaca, pomoraca i rudara u vijećima okružnih sudova. Dosada su takovi posebni sudovi, odnosno posebna vijeća s učešćem lajičkih prisiednika iz staleža trgovaca, pomoraca te rudara postojali na području naše države u Sloveniji i Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji te Srbiji, a nije ih bilo u Bosni i Hercegovini, Vojvodini, a ni u Crnoj gori, jer se tamo propisi §§ 164 i sl. novog crnogorskog trg. zakonika od godine 1910 nisu nikada priveli u život. Pravi trgovački sud s pretežnom većinom lajičkog elementa (3:2, odnosno 2:1) imala je zapravo samo Srbija i to jedino za grad i okrug beogradski. Sudio je samo u prvom stepenu i to u onim parnicama, koje su svojom vrijednošću prelazile djelokrug općinskih sudova. U ostalim okruzima Srbije nije bilo zasebnih trgovačkih sudova, nego se je u parnicama trgovačke nadležnosti na zahtjev ma koje stranke zamjenjivao treći član redovnog pravničkog vijeća počasnim sucem iz reda trgovaca. Takova je situacija bila de lege od godine 1910 i u Crnoj Gori, samo se tu propisi o izboru i pozivanju počasnih sudaca trgovaca u sudska vijeća nisu nikada vršili, kao što se je i u praksi srbijanskih sudova prema kazivanju upućenih lica dosta rijetko dešavalo, da bi stranke tražile učešće počasnih sudaca trgovaca u sudjenju. Na području je austrijskog procesa u glavnom jednako kao u Srbiji zavisilo o volji stranaka, da li će neka trgovačka parnica doći pred redovno ili posebno vijece prvostepenih zbornih sudova. Da se to zbude, morao je tužitelj već u tužbi naznačiti, da podnaša tužbu dotičnomu sudu kao trgovačkomu, a nije li to uradio tužitelj, mogao je to pitanje potaknuti tuženi prigovorom nenadležnosti. U tim posebnim trgovačkim, pomorskim i rudarskim vijećima prvostepenih zbornih sudova učestvovao je na austrijskom području jedan počasni sudac lajik uz dvojicu državnih sudaca pravnika. Ali ne smijemo pustiti s vida, da su se mnoge trgovačke parnice obzirom na svoju manju vrijednost (prije rata do 1000 K., a danas do 6250 Din.) rješavale po inokosnim kotarskim sudovima, a i kod zbornih sudova bilo je uvedeno još novelom od 1. lip. 1914. inokosno sudjenje (bez vijeća i počasnih sudaca) takodjer za prvostepene trgovačke parnice do vrijednosti od 2500 kruna, (sada 125.000 Din.) tako, da su samo prizivne parnice pred okružnim (zemaljskim) sudovima rješavane po takovim mješovitim vijećima, ako se je kotarski sud u prvostepenoj presudi sam označio kao trgovački, pomorski ili rudarski sud, a od prvostepenih parnica spomenute vrste samo one, čija je vrijednost prelazila 125.000 Din, u koliko se i tu stranke nisu izričito podvrgle inokosnomu sudjenju, ili se nisu izričito ili mučke podložile sudjenju običnih (redovnih) vijeća. U Hrvatskoj su i Slavoniji imali potpunu sudbenost u trgovačko-mjeničnim stvarima samo zborni sudbeni stolovi. U njihovim su vijećima učestvovala 1—2 počasna suca uz trojicu

Digitized by Google

državnih sudaca pravnika, kad se je radilo o rješavanju trgovačkih parnica. a osim toga je u smislu čl. 4. zak. o trgovačko-mjeničnoj sudbenosti od 3. list. 1876. bila prenesena trgovačko-mjenična sudbenost naredbom bana, a sada ministra pravde, i na nekoliko najvažnijih kotarskih sudova, koji su je, premda su inače inokosni u redovnim parnicama, vršili u vijećima od troiice državnih sudaca pravnika i jednog počasnog suca trgovca. Ali većina kotarskih sudova nije imala te sudbenosti. Medjutim su i svi ti ostali kotarski sudovi, u koliko se nisu nalazili na sjedištu sudbenih stolova, mogli vršiti trgovačku sudbenost u svojem redovnom inokosnom sastavu glede svih trgovačkih posala, osim mjeničnih, bankarskih, pomorskih i javnih slagališta i još nekih specifično trgovačkih odnošaja (na pr. firme, prokure, parnice izmedju učesnika ili funkcijonara trgovačkih i dioničarskih društava i zadruga).

Ako se danas uvede trgovačka sudbenost i posebna trgovačka, pomorska i rudarska vijeća kod prvostepenih zbornih sudova u onom opsegu, kako ih predvidja naš novi prijedlog gpp., bit će granice te vrsti sudbenosti prema postojećim prilikama znatno proširene, i to po mojem mišljenju, samo na štetu pravosudja. Nekada su trgovačko-mjenični i rudarski sudovi svojim naročitim sastavom pokazivali ostatke sredovječne staleške sudbenosti. To predstavljaju oni i danas svuda, gdje je trgovački elemenat (kao kod beogradskog trgovačkog suda) jači i pretežniji od pravničkog. Drugdje se učestvovanje trgovačkog elementa u sudačkim vijećima pravda nedostatkom sudačkog obrazovanja u pitanjima trgovačkog poslovanja. Trgovci bi imali biti stručnjaci u poznavanju naročitih odnošaja svog poslovanja i svoje trgovine. To je sve dobro i lijepo, ali čemu onda prizivati takove stručnjake i ondje, gdje su oni sasvim suvišni, jer je faktično pitanje sasma jednostavno, ili šta više i u onim parnicama, gdje se radi o rješavanju zapletenih pravnih na pr. procesualnih pitanja, o kojima gospoda trgovci nemaju nikakva pojma. Medjutim školovanomu sucu pravniku, rodjenomu i odraslomu u gradu, često su mnogo bliže i poznatije te naročite okolnosti trgovačkog poslovanja, nego razni seljački odnošaji. Zašto se onda ne uzimaju u vijeća i seljaci, te pripadnici drugih zvanja i zanimanja? Osim toga i ti počasni suci trgovci rjetko će biti stručnjaci u svim granama trgovačkog poslovanja i jedva će tko od njih po svojem iskustvu biti ravan sucu pravniku, koji se već dugi niz godina bavi isključivo rješavanjem trgovačkih parnica. Nedostatak poznavanja trgovačkih odnošaja i poslovanja može se odstraniti samo specijalizacijom suca u trgovačkim parnicama, a gdje se radi o sasma rijetkim i posebnim slučajevima, tu se može doskočiti samo vještacima koji ne će imati nikakov privilegovani sudački karakter, košto ga nemaju vještaci ni inače. U ostalom sasma je nepojmljivo, zašto bi takove trgovačke stručnjake suce trebali iskusniji pravnički kolegiji okružnih sudova, kada ih ne trebaju ni inokosni

Digitized by Google

suci istih sudova, i ni manje iskusni članovi sreskih sudova, zašto bi ih trebali prizivni senati okružnog suda, ako ih nije trebao prvostepeni sreski sudac, kada se faktično pitanje i onako u glavnom rješava u prvom stepenu, dakle bez saradnje stručnih sudaca trgovaca glede tog faktičnog pitanja, dok se u prizivnoj instanci rješavaju pretežno pravna pitanja i to za čudo saradnjom počasnih sudaca trgovaca, koji su u pravnim pitanjima potpuno lajici. I konačno, ako prizivno vijeće okružnoga suda treba saradnje takovih počasnih sudaca, zašto ih ne bi trebalo prizivno vijeće apelacijonih sudova? Iz svega se vidi logična apsurdnost i nekonsekventnost učešća počasnih sudaca u vijećima redovnih gradjanskih sudova. To se učestvovanje može pravdati samo historičkim zaostatkom iz vremena staleških privilegija i sudstva, koji se mora odtraniti iz novoga prijedloga o gpp. već obzirom na jednakost sviju gradjana pred zakonom, koja je povrijedjena, ako ima jedan privilegovani stalež, što može izašiljati u sudačka vijeća svoje staleške drugove, da učestvuju ne samo u onim parnicama, što se vode medju samim trgovcima, već i u parnicama, gdje je samo jedna stranka trgovac, a druga netrgovac. Počasni sudac trgovac vrlo teško ostaje u takovim parnicama posve nepristran, a potpuno povjerenje netrgovaca sigurno ne uživa nikad u onolikoj mjeri, koliko državni sudac pravnik. Na koncu kod nas je svijest o vršenju gradj. dužnosti još nedovoljno razvijena. S prisjednicima smo i u kaznenim stvarima u Hrvatskoj i Bosni i u maličnom bosanskom postupku stekli vrlo loša iskustva. Ročišta su zbog njihove nemarnosti uvijek prekasno počinjala ili su se morala odgadjati tako, da je i Hrvatska i Bosna morala ukinuti obje pomenute vrste prisjednika. Bojim se, da će se ta iskustva ponoviti i kod počasnih sudaca trgovaca. No ako se i ova moja bojazan ne ispuni, te ako trgov. prisjednici doista i doprinesu nešto bržemu i ispravnijemu rješavanju trgovačkih parnica, u što ozbiljno sumnjam, sve će to biti izgubljeno u daleko većoj mjeri brojnim prigovorima i sporovima o nadležnosti, što će ih neprestano izazivati ovako komplikovano sudsko ustrojstvo. Zato treba odstraniti iz prijedloga sve one propise, koji govore o posebnom ustrojstvu trgovačkih, pomorskih i rudarskih sudova, odnosno vijeća, čime će postupak svojom jednostavnošću toliko zadobiti, da će obilno nadoknaditi sve one eventualne i problematične koristi, što bi ih pravosudje moglo imati od učešća počasnh sudaca. Ako trgovci budu baš htjeli, da im nadalje sude njihovi staleški drugovi, neka im se slobodno podvrgavaju svojim ugovorima o izabranom (obraničkom) sudjenju, ali neka ne traže u sastavu samih državnih sudova nikakov privilegovani položaj, neka ne primoravaju i netrgovce, da traže i primaju pravdu od trgovaca, jer je to nespojivo s načelom jednakosti sviju gradjana pred zakonom te s garancijama što veće nezavisnosti i nepristranosti sudova i u opreci sa zadaćama i ciljevima svakog ispravnog i urednog sudovanja.

Digitized by Google

III. Inokosno ili kolegijalno sudstvo.

Kao austrijsko procesno pravo, tako pretpostavlja i prijedlog našega novog gpp. 2 tipa red. prvostepenih sudova: inokosne sreske sudove, nadležne do vrijednosti od 6000 Din, kojima su povrh toga povjerene i neke druge lakše i hitnije tužbe, bez obzira na vrijednost, te kolegijalne okružne sudove za sve ostale parnice. Ali i kod ovih posljednjih vodi prvostepene imovinske parnice do vrijednosti od 10.000 Din sudac pojedinac, a preko te vrijednosti vijeće sudaca od 3 člana. Napušteno je dakle stanovište srpskog procesa, po kome se kolegijalnost smatrala tako važnom pretpostavkom za valjano, nezavisno pa i nepristrano sudstvo, da je bila zagarantovana samim ustavom. Nego ako poredimo projekat s postojećim stanjem u našoj državi, vidjet ćemo, da je on znatno suzio nesamo sadanju nadležnost inokosnih sreskih sudova, nego i sudaca pojedinaca na svim pravnim područjima osim srpskog. Dosada su naime inokosni kotarski sudovi bili nadležni u Sloveniji i Dalmaciji do 6250 Din. u Vojvodini do 25.000 Din, u Bosni i Hercegovini do 6000 Din, u Hrvatskoj i Slavoniji neograničeno (osim onih kotarskih sudova, koji su se nalazili na sjedištu sudbenih stolova). Inokosni su suci kod prvostepenih zbornih sudova bili dosada nadležni na austrijskom i ugarskom pravnom području do 125.000 Din. a na bosanskom do 25.000 Din, dok ih u Hrvatskoj uopće nije ni trebalo obzirom na to, što i onako kotarski sudovi obuhvaćaju devet desetina stanovništva i devedeset i osam (98) % teritorija, a njihova je vrijednosna nadležnost neograničena, dok kod sudbenih stolova čitavu raspravu i dokazivanje obavlja pojedini referenat inokosno, te pripravlja i nacrte rješenja, a vijeća se sastaju samo onda, kad je na osnovu spisa i pismenog referata trebalo donijeti kakovo rješenje ili presudu.

Medjutim ni kraj ovako razgranjenog inokosnog sudovanja ne može naše sudstvo uredno svršavati tekuće parnice, nego se nalazi u silnom zaostatku i to takodjer na onom teritoriju, gdje se primjenjuju slični gradjanski parnični postupci, kakov bi se imao uvesti po novom prijedlogu, a da ne spominjemo Hrvatske i Slavonije s njihovim starim pismenim procesom. Mi ne znamo, kako misli zakonodavac riješiti taj zaostatak suzivanjem kompetencije inokosnih sudova i sudaca, kada nema puno vjerojatnosti, da bi država mogla postaviti i pristojno platiti mnogo veći broj sudaca, nego što ih ima danas.

Tu bi možda pomoglo samo jedno radikalno sredstvo, da se sudstvo uprosti do krajnjih granica, tako da ono postane u prvoj molbi isključivo inokosno bez obzira na vrijednost i vrst parnice. Oni, koji su imali prilike, da motre rad inokosnih sudova i sudaca na austrijskom pravnom području, tvrde, da on nimalo ne zaostaje ni po kakvoći ni po vrijednosti za radom sudijskih vijeća. Uostalom iskustvo nas uči, da u svim parnicama i u svim kolegijima vodi odlučnu riječ redovno pojedinac i to većinom predsjednik vijeća, ako je postupak javan, usmen i neposredan, a referent,

Digitized by Google

kad je on pismen i posredan. Produktivnost i vrijednost sudačkog rada ne raste ni izdaleka s brojem članova vijeća, što više ovi često puta više koče nego li pospješuju rad. I zato ništa prirodnije nego da se poda pravna forma onome, što se redovno u praksi zbiva, i da se sucima pojedincima prepusti isključivo rješavanje prvostepenih parnica, čime će ujedno sa sviješću o odgovornosti i zaslugama pojedinca porasti i njegova radinost, pažnja i ambicija, te će pojedinac i po kvalitetu pružati više, nego što on danas daje kao predsjedatelj ili referent tako, da će potpuno moći zamijeniti sudska vijeća.

Ako nas plaši opasnost zloupotrebe prava slobodnog sudačkog uvjerenja, pristranosti i subjektivnosti, kojoj je svakako više izložen pojedinac, nego li vijeće, moglo bi se tome donekle doskočiti, da se u prizivu dopusti »beneficium novorum« i opetovanje provedenih dokaza. Dakako da bi u tom slučaju prizivni sudovi morali biti mnogo bliži narodu, nego što su današnji apelacijoni sudovi, pa bi kao prizivna instancija u gradjanskim parnicama mogli služiti u prečanskim krajevima postojeći prvostepeni, zborni sudovi, dok bi se apelacijoni sudovi nakon uvedenja jedinstvene kasacije mogli dokinuti i prenijeti njihove funkcije u kaznenim stvarima na sam kasacijoni sud.

Ako se dakle usvoje ova dva moja prijedloga, koja idu za upropašćenjem organizacije sudova do krajnjih granica, to jest, ako se ukinu posebni sudovi i posebna vijeća za rješavanje parnica trgovačko-mjenične, rudarske, pomorske prirode; ako se uvede samo jedan tip prvostepenih sudova i to sami inokosni sudovi, ako se dokinu i apelacijoni sudovi, te se njihove funkcije povjere današnjim kolegijalnim prvostepenim sudovima, nakon što se broj i sjedište istih prilagodi faktičnim potrebama, ako se povrh toga suci vrlo pažljivo odabiru, pristojno plate i strogo nadziru u svojem radu, ja sam uvjeren, da će se sudstvo kroz kratko vrijeme podići u svakom pogledu na dostojnu visinu i da ne ćemo nikada požaliti, što smo napustili onako skupo, nespretno i komplikovano ustrojstvo sudova, kakovo se predvidja u novom projektu.

Medjutim za svaku eventualnost, ako se ne prihvate ovako radikalne reforme, predlažem, da bi se usvojile bar slijedeće korekture u pitanju organizacije i stvarne nadležnosti sudova:

1. Neka se nadležnost sreskih sudova proširi bar na 10.000 Din, a nadležnost inokosnih sudaca kod okružnih sudova na 100.000 Din, ali nikako ne ispod 25.000 Din.

2. Postupak pred inokosnim sucem okružnih sudova neka se vodi po istim pravilima kao i kod sreskih sudova, a naročito bez obaveznog odvjetničkoga zastupanja, jer ti inokosni suci i onako nemaju nikakvog drugog logičnog opravdanja, nego da se pomoću njih pokuša čitavo prvostepeno sudstvo povjeriti inokosnim sudovima.

Digitized by Google

IV. Odvjetničko zastupanje.

Prijedlog gpp. je i u tom pitanju uskogrudniji od svih naših procesnih sistema. On traži obavezno odvjetničko zastupanje pred svim zbornim i višim sudovima, a zatim i pred sreskim sudovima, ako ima na sjedištu suda bar dva odvjetnika, a vrijednost parnice prelazi 3000 Din. Austrijski je procesni sistem bio od početka, a i danas je on puno liberalniji od našeg projekta. On je prije rata propisivao odvjetničko zastupanje samo pred zbornim i višim sudovima, a pred kotarskim sudom kod vrijednosti parnice preko 1000 K (danas 6250 Din) samo tada, ako se na sjedištu suda nalaze bar dva odvjetnika i ako stranka ne vodi parnicu lično. Još je liberalniji bio ugarski postupak, koji je pred sreskim sudovima propisivao obavezno odvjetničko zastupanje samo u mjeničnim i čekovnim stvarima, zatim kod vrijednosti spora preko 2500 K ranije, a preko 25.000 Din danas. U Hrvatskoj i Slavoniji nije uopće trebalo odvjetnika u parnicama, što su se vodile po usmenom (protokolarnom) postupku, a to su bile sve parnice pred kotarskim sudovima, koji su imali jednaku vrijednosnu nadležnost kao i sudbeni stolovi, zatim pred sudbenim stolovima, gdje se postupak po propisu zakona (na pr .u trgovačkim i mjeničnim parnicama) ili po sporazumu stranaka vodio usmeno. U Srbiji je i Crnoj Gori bilo odvjetničko zastupanje pred svim sudovima i u svim instancama potpuno fakultativno, dok se je u Bosni morala stranka samo u prizivnoj instanciji dati zastupati po odvjetniku, ako nije sama lično ili po zakonskom zastupniku vodila parnicu.

Dosta je pročitati ovaj kratki pregled, da se vidi, kako novi projekat u opreci s dosadanjim pravnim stanjem i preko faktične potrebe forsira odvjetničko zastupanje. Ja bih predložio, da i nadalje ostane odvjetničko zastupanje samo fakultativno, naročito ako se prihvaća moj prijedlog o uprošćenju ustrojstva sudova. Ali i inače naš novi gpp. ne će moći u našim odvjetnicima još dugo vremena da nadje onako vrijedne i savjesne saradnike, da bi se isplatilo proglasiti ih neophodnim i opteretiti parničenje kraj ogromnih državn. pristojaba i troškovima obaveznog odvjetničkoga zastupanja. Sa gledišta narodnog gospodarstva bit će jeftinije, ako država kod svakog suda namjesti naročitog referenta, koji ne će ništa drugo raditi, nego strankama davati pravne savjete i sastavljati im parnična pisma, nego da se uvede obavezno odvjetničko zastupanje i to već kod parnica, koje su po vrijednosti 8 puta manje, nego li je granica, od koje započinje obavezno zaustupanje u Vojvodini, koja kraj svega toga izdržava razmjerno najveći broj odvjetnika.

Ako se dakle ostavi austrijski sistem postupka, neka odvjetničko zastupanje ne bude obavezno, ni pred sreskim sudovima ni pred inokosnim sucima okružnih sudova, nego istom pred vijećima, čija nadležnost ne bi smjela ni u kom slučaju sići ispod 25.000 Din.

Digitized by Google

V. Ograničenje dokazivanja svjedocima.

Već smo u uvodu istakli, da je najvažnija točka, u kojoj se naš projekat odvaja od svog austrijskog uzora i priklanja srpskomu i francuskomu sistemu, zabrana dokazivanja svjedocima izvan i protiv sadržine urednih i valjanih privatnih i javnih isprava, zatim zabrana dokazivanja svjedocima u pogledu svih traženja, čija vrijednost nadilazi 2000 Din, ako se o dotičnom traženju mogla praviti pismena isprava (§ 423). To je pitanje bilo predmetom oštrih debata na prvom kongresu pravnika u Beogradu u rujnu 1925. Njemu posvećuju redaktori projekta gotovo polovinu čitavog obrazloženja, a mi smo se na nj osvrnuli u »Spomenici« prvog kongr. i u »Mjesečniku« Pravničkoga društva za godinu 1925. te upućujemo na ta dva članka, kojima nemamo puno što dodati.

Ovdje ponovno predlažemo, da bi se § 423. prijedloga novoga gpp. brisao kao tudja, neorganska i — mogao bi reći — patološka izraslina na tijelu novoga postupka, koja nesamo što nagrdjuje njegovu organsku i sistematsku cjelinu, nego prijeti, da ga posvema upropasti. Ako bi ipak zakonodavni savjet ili zakonodavni odbor zaključili, da se pomenuta zabrana dokazivanja ima održati, onda neka se svakako povisi na 5000 Din granica vrijednosti, do koje se može dokazivati svjedocima, a zatim neka se na koncu § 423. doda još jedan stavak, koji će glasiti: »U svim slučajevima, gdje je glede neke činjenice zabranjen dokaz svjedocima, ne može se ta činjenica bez privole protivnika dokazivati ni preslušanjem stranaka pod zakletvom.«

Nelogično je naime, i gotovo nemoguće usvojiti i provesti sistem slobodnog sudačkoga uvjerenja i oduzeti sucu istodobno najobičnije i često puta jedino dokazno sredstvo, koje bi ga moglo dovesti do materijalne istine, a još apsurdnije i nelogičnije isključiti glede neke činjenice dokaz svjedocima, a dopustiti ga preslušanjem stranaka pod zakletvom. Ta valjda nije iskaz stranaka pouzdaniji i vjerovatniji od kazivanja nepristranih i nezainteresovanih trećih lica. U austrijskom je i u ostalim našim procesima dokaz preslušanjem stranaka pod zakletvom sasma subsidijarno i posljednje dokazno sredstvo, kome se pribjegava, kad nema nikakovih drugih sigurnih dokaza, da li će se neka činjenica smatrati istinitom ili ne, a preslušava se pod zakletvom ona stranka, čije je kazivanje vjerojatnije. To se utvrdjuje prethodnim preslušanjem obadviju stranaka bez zakletve, a još više izvidjanjem svih nuzgrednih okolnosti, što stoje u vezi s dotičnom spornom činjenicom i upotrebom svih mogućih dokaznih sredstava, osobito svjedoka. Kako će kod nas doći sudac do zaključka, da li kazivanje jedne ili druge stranke zaslužuje više vjere, kad je ograničen ne samo u upotrebi onih dokaznih sredstava, koja bi ga mogla dovesti do točnija poznavanja daljih i posrednih okolnosti, već i kod upotrebe onih dokazala, koja bi ga svakako pouzdanije nego li iskazi samih stranaka dovela do saznanja istine o samoj spornoj

Digitized by Google

činjenici. Tu je dakle izmjenjen čitav dokazni sistem. Dokazivanje preslušanjem stranaka pod zakletvom nije po našem projektu više nuzgredno, subsidijarno dokazno sredstvo. Ono je ovdje glavno i često jedino dokazalo. Ono bi imalo zamijeniti glavnu (odlučnu) stranačku zakletvu starog srbijanskog i hrvatskog procesa. Medjutim autori projekta predvidjaju, da odlučna zakletva i preslušanje stranaka pod zakletvom nije jedno te isto. Odlučna je zakletva kao vrst kompromisa medju parničnim strankama bila spojiva s ograničenjem dokazivanja svjedocima, jer gdje do tog kompromisa nije došlo, tu odlučne zakletve nije ni bilo. Ali po novom projektu ne odlučuje protivnik dokazivaoca, nego sud, hoće li se stranka preslušati pod zakletvom. To sud može učiniti i po zvaničnoj dužnosti. Ali kako da sud odluči, koja će se stranka zakleti, kad je ograničen u ispitivanju svih okolnosti, od kojih zavisi vjerodostojnost jedne ili druge stranke. Ako neko ustvrdi, da glede ispitivanja tih okolnosti nije isključeno preslušavanje svjedoka, tada istom dolazimo do apsurda, da smijemo svjedocima ispitivati i utvrdjivati mnogobrojne daljnje, neodredjene i neizvjesne okolnosti, a ne smijemo samo neposredno i glavno sporno pitanje. To ne bi baš doprinosilo ekonomiji procesa, koju je projekat htio postići ograničenjem dokazivanja svjedocima. I zato treba ili dokinuti čitav § 423. ili mu nadodati još jedan stavak, kako smo sprijeda predložili. U tom slučaju treba povisiti vrijednosnu granicu na 5000 Din, umjesto na 2000 Din, jer kupovnoj snazi 200 Din u godini 1865. odgovara danas više 5000 Din, negoli 2000 Din.

Kako je zabrana dokazivanja svjedocima izvan ili protiv sadržine pismenih isprava tudja sistemu novoga projekta gpp, vidi se odatle, što sam postupak pretpostavlja, da i parnični sud, taj najkvalifikovaniji, najnezavisniji i najnepristraniji državni organ može pogriješiti kod protokolarnog fiksiranja sadržine usmene rasprave. Prijedlog predvidja u §§ 515, 516, 546 i 587 i postupak, kako će se takove griješke ispraviti. Doista je čudno to stanovište prijedloga, da sudac odnosno sudačko vijeće može doduše pogrješno ili nepotpuno zabilježiti sadržinu stranačkog svjedočkog i vještačkog kazivanja, ali nadripisar (budžaklija), lukavi protivnik, odvjetnik itd., oni u nepogrješivi. Nerazumljive i često puta nepročitane i neprotumačene izjave, što su ih pomenuta lica dala na potpis neukoj stranci, moraju dakle biti neprikosnovene. Upućivati stranke u takovim slučajevima na kazneni postupak, vrlo je problematične vrijednosti, jer će se rijetko moći dokazati zla vjera nesavjesnomu sastavljaču neispravne ili nepotpune isprave.

Ublaženje zabrane dokazivanja svjedocima, što je naš prijedlog sadržaje u VI. točki §-a 423. nema nikakve praktične vrijednosti, pošto će protivnik izričito i pred parničnim sudom pristati na dokazivanje svjedocima samo u onim slučajevima, kad je potpuno siguran, da takov dokaz ne će uspjeti, čime će se samo zavlačiti postupak. Kad projekat ne bi tražio izričiti pristanak i kad ne bi zahtijevao, da se taj pristanak dade pred samim parnič-

Digitized by Google

nim sudom, onda bi to ublaženje moglo imati i praktične koristi zato, što bi se stranke u samim ispravama sporazumijevale, da je dopušten dokaz mimo i protiv njihove sadržine isto onako, kako n. pr. trgovci stavljaju na svoje račune klauzulu S. E. O. t. j. salvo errore et omissione.

Time ne tvrdimo, da isprava u pravilu nije bolje i pouzdanije dokazno sredstvo od svjedoka, i zato će se praktični život sve više služiti ispravama bez obzira na to, da li će biti slobodan ili ograničen dokaz svjedocima. To opažamo ne samo u onim našim pravnim područjima, gdje je dokazivanje svjedocima potpuno slobodno, nego i u Srbiji, gdje je ono ograničeno. Sigurno ne će nitko tvrditi, da se na pr. trgovci u Srbiji u svojem pravnom saobraćaju ne služe više pismenim ispravama nego li srpski seljaci, i ako trgovci imadu tu povlasticu, da mogu svoje pravne poslove dokazivati svjedocima u svim slučajevima, dok su seljaci u tom pogledu znatno ograničeni.

Nije točno ni obrazloženje prijedloga, da svi kulturniji narodi usvajaju sistem ograničenja dokaza svjedocima, jer se na pr. za Nijemce, Engleze i Skandinavce ne može reći, da su manje kulturni od Francuza, Španjolaca, Talijana, Rumunja i Grka zato, što ovi posljednji poznaju, a prvi ne poznaju ograničenje dokazivanja svjedocima, kao što se ni obratno ne može tvrditi za Tursku, da je ona kulturnija na pr. od Francuske, Belgije i Nizozemske. Stvar je u glavnom u tom, da sistemi, koji su gradjeni na osnovu francuskog C. C. usvajaju i ograničenje dokazivanja svjedocima, a ostali sistemi, koji se više približuju germanskomu tipu, ne poznaju toga ograničenja.

Ne može se konačno tvrditi ni to, da će postupak biti uz takovo ograničenje puno brži i jeftiniji a sudovanje lakše, jer svrha sudjenja nije samo to, da ono bude brzo i jeftino, nego da bude i što točnije i ispravnije, te da se raznim formalnostima ne ograničuju sudovi u traženju materijalne istine, bez koje nema ispravnog ni valjanog sudovanja. U ostalom svjedoci, koji su tim ograničenjem izlučeni iz procesa, kad se radi o rješavanju glavnog pitanja, uvući će se u nj opet kod ispitivanja raznih nuzgrednih okolnosti, na pr. glede pitanja o simuliranosti ugovora, o tome, da li je izjava dana pod uticajem straha, sile ili u zabludi, da li su stranke bile uračunljive kod sklapanja dotičnog pravnog posla, a naročito o tome, da li je kazivanje jedne ili druge stranke vjerodostojnije, ako se kraj ograničenja dokaza svjedocima usvoji neograničeno dokazivanje preslušanjem stranaka pod zakletvom.

Kad svjedoci mogu u kaznenim parnicama da odlučuju o slobodi, časti i životu gradjana, nema nikakova razloga, da se oni isključe kod odlučivanja o relativno manje važnim imovinskim pitanjima. Nije naime točno, da kažnjiva djela ostavljaju u svakom slučaju vidjivih vanjskih tragova, pomoću kojih se mo-

Digitized by Google

že kontrolirati vjerodostojnost iskaza svjedoka, jer na pr. verbalni delikti ne moraju ostaviti nikakov vanjski trag, a ipak povlače za sobom osjetljive kazne na pr. uvreda Veličanstva. U ostalom tih vidljivih vanjskih tragova ima i kod prenosa imovinskih vrijednosti putem ugovora barem u jednakoj mjeri kao na pr. kod običnih kradja, prevara i utaja, pa ako se ove mogu dokazivati svjedocima, zašto se ne bi mogli dokazivati i ugovori?

Jedino bi izvjesna opasnost mogla postojati kod besplatnih (dobročinih) ugovora, ali tu bi se moglo doskočiti na taj način, da se takovi ugovori u samom gradjanskom zakoniku proglase nevažnim, ako nisu sklopljeni u propisanoj pismenoj formi. To isto bi se moglo odrediti i glede pravnih poslova medju bračnim drugovima.

Ako dakle i priznajemo, da je pismena isprava bolje i pouzdanije sredstvo od svjedoka, ne želimo, da budemo bespomoćni protiv takovih isprava, koje su nepotpune, simulirane i podmetnute, ne želimo nadalje ni to, da ostanemo bez pravne zaštite u onim slučajevima, kad nemamo pismene isprave, jer ako zabrana dokazivanja svjedocima mimo i izvan odnosno protiv pismenih izjava ne važi za trgovce, koji su i pismeniji i vještiji u sastavljanju isprava od ostalih gradjana, nema nikakova razloga, da važi za druge državljane. Trgovci, koji su i u Srbiji i u mnogim romanskim zemljama sačuvali svoje privilegovane trgovačke sudove, sigurno nisu sebi izvojevali neograničenu upotrebu svjedoka za to, da budu prema ostalim staležima prikraćeni u traženju i obrani svojih prava. Ako svjedoci nisu do sada upropastili trgovce, koji sklapaju najviše pravnih poslova te sastavljaju i najviše isprava, ne će upropastiti ni druge državljane.

U vezi s time moramo da prigovorimo i odredbama §§ 657 i 661, po kojima se u mandatnom postupku činjenice, na kojima se osniva umjesnost prigovora mogu dokazivati samo pismenim ispravama. Ništa lakše, nego da mjenica bude ukradena, falsificirana, nadjena itd. O tim okolnostima prigovaratelj ne može imati pismene isprave. Upućivati ga na kazneni postupak je mnogo puta bezuspješno, osobito ako je tužitelj kazneno neubrojiv, iz ličnih razloga oslobodjen od kaznene odgovornosti, ili ako je pomenuta krivična djela počinio neki njegov prednik. Ako se dakle navedeni prigovori ne budu mogli dokazivati u mandatnom postupku, valjalo je izričito pridržati tuženiku pravo, da te prigovore ostvari u posebnoj parnici. Neumjesna je i ustanova §§ 643, 651 i 652, da se već u pismenom podnesku moraju staviti svi prigovori protiv mandatnih naloga, jer su inače prekludirani. Držimo, da se i tu moglo izaći na kraj s upotrebom sudačkog suvereniteta, koji može odbaciti takove prigovore, za koje se je uvjerio, da ih je stranka zadržala radi zavlačenja postupka.

Digitized by Google

VI. Ostale manje primjedbe:

1. Glede posljednje reč. § 6 predlažemo, da glasi: »Pismeni sporazum valja pridonijeti do konca prvoga ročišta«. Projekat odredjuje, da ga treba priložiti već u tužbi, što je suvišno, pošto se prvo ročište u svim parnicama pred okružnim sudovima obavlja inokosno. Za to ima vremena sve do konca prvog ročišta tražiti, da se stvar presudi inokosno, i ako bi po vrijednoti spadala pred vijeće.

2. U § 50 bi trebalo točnije označiti, kako se računa vrijednost kumuliranih predmeta i da li je dopuštena kumulacija i takovih traženja, koja pojedince ne bi spadala pred zborne sudove, ali spadaju po svojem zbroju.

3. Kod § 53 smo predložili, da se uvede pogodno računanje vrijednosti alimentacijonih i porabnih parnica, uzimajući kod prvih trogodišnji, a kod drugih jednogodišnji iznos kao i u ugar. gpp. da bi se time omogućila i kraj današnjih visokih taksa na osudu pravna zaštita pomenutih odnošaja i siromašnijim slojevima.

4. Kod § 56, 57, 41, 572 smo predložili, da se tužba ne bi nikada prosto odbacivala zbog nenadležnosti suda, nego ujedno upućivala nadležnomu sudu, čime bi se uštedilo i vrijeme i već uplaćene pristojbe.

5. Kod § 191 smo primijetili, da bi se jedinstveni rok za sve suparce imao ograničiti samo na slučajeve jedinstvenog suparstva (§ 115).

6. U § 197 smo predložili, da se riječi »ako ne dodje u sat, koji je odredjen za ročište« zamijene drugim preciznijim, da bi se moglo znati, da li je zakonodavac htio ustanoviti »horu legalis« ili ne.

7. Kod § 212 u pogledu molbe za povratu u prijašnje stanie i § 548 glede parnica zbog smetanja posjeda smo tražili, da se odredi i jedan krajnji rok za podnašanje tih molaba odnosno tužaba kao u nekim drugim našim postupnicima.

8. Kod § 238 smo predložili, da se na rasprave s isključenjem javnosti pripuste ne samo suci i za sudstvo osposobljeni namještenici suda i profesori pravnog fakulteta, nego takodjer i ostali konceptni činovnici suda, državnog odvjetništva, drž. pravobranioštva, odvjetnici, javni bilježnici i njihovi kandidati, te nastavnici pravnog fakulteta.

9. Kod § 293 smo tražili, da se punomoćniku za dostave uruče i prilozi u toliko primjeraka, u koliko i sam spis, odnosno koliko stranaka zastupa, da bi ih mogao dostaviti i udaljenijim adresatima.

10. Kod § 340 t. 3, odnosno stavka 2 smo predložili, da bi se ispustio posebni pripremni postupak za sakupljanje dokaza, pošto se to može izvršiti i putem odredjenog ili umoljenog suca, a nepoznat je bosanskomu i ugarskomu pravu.

Digitized by Google

11. Nelogična nam se čini ustanova § 391, da pretpostavke za važnost i trajanje dokazne snage trg. knjiga propisuju postojeći zakoni, i da se onda ta dokazna snaga prosudjuje po slob. sudačkom uvjerenju, jer ili odredjuje postojeći zakon i dokaznu moć tih knjiga, ili je sudac prosudjuje po svom slobodnom uvjerenju bez obzira na to, kako su te knjige vodjene i kada je obavljen dotični upis.

12. Kod § 443 smo tražili, da odluka o svjedočanskim pristojbama bude odmah ovršiva bez obzira na uloženu žalbu.

13. Glede §§ 492 i 493 smo tražili, da tuženi smije na prvo ročište poslati i pismenu izjavu, da ne stavlja nikakvih prigovora, koji su pridržani isključivo tom ročištu, ili da stavlja te i te prigovore, te traži rok za odgovor. Nelogično je naime, i ako možda praktično zbog forsiranja kontumacija i nagodaba, da stranka može bez većih posljedica izostati od meritorne rasprave, a ne smije izostati od prvog ročišta. Nadalje smo tražili, da se po primjeru ugarskog prava dozvole prigovori protiv kontumacione osude s jednakim učinkom kao u mandatnom postupku.

14. Glede § 494 zadnja al. smo predložili, da se ima jasno kazati, da samo postupak u glavnoj stvari miruje, ako tužitelj, koji je tražio kontumaciju zbog propuštenog odgovora na tužbu izostane od rasprave, na kojoj se pretresaju prigovori prijavljeni na prvom ročištu, ali ne i postupak glede tih prigovora.

15. Glede zabrane novih navoda i dokaza u prizivnom postupku § 576 spomenuli smo već spreda, da bi se ta zabrana mogla dokinuti, ako se uvedu samo inokosni prvostepeni sudovi bez obaveznog advokatskog zastupanja.

16. Glede roka od mjesec dana navedenog u t. 5 § 628 za tužbu radi obnove predložili smo, da bi se isti računao ne od dostave prvostepene osude, već od momenta, kada se budu mogli dotični prekludirani dokazi i upotrijebiti.

Je li uredbom od 27. svibnja 1926. br. 6048. o izmjeni svota, koje utiču na nadležnost, ukinut odnosno izmijenjen propis § 494. bos. gradj. parb. postupka u pogledu stvarne nadležnosti suda?

Priopćio dr. Josip V e s e l, odvjetnički perovodja u Sarajevu.

§ 494 bos. gradj. parb. post. glasi: »Ako koja stranka tvrdi, da se nije smjela staviti ovršna zaporka, ima to kod parničnoga suda prve instancije, a ako ovaj nije postupao, kod onoga suda dokazati, koji je izdao ovršnu zaporku«.

U praksi desio mi se je slijedeći slučaj, koji držim, dosta važnim, da bude predmetom posebnoga razmatranja:

Okružni je sud u S. u parnici S. F-a protiv A. K-a radi 4000 D stavio 9. kolovoza 1926. zaporku ovršivosti na svoj za-

Digitized by Google

ključak od 16. ožujka 1925., premda po mišljenju tuženih poradi nepravomoćnosti ovoga zaključka nije smio staviti tu zaporku. Tuženi bili su prema tomu u smislu § 494 bos. grpp. ovlašteni, da predaju tužbu »da se nije smjela staviti zaporka ovršivosti« i to kod parničnoga suda prve instancije, odnosno kod suda, koji je izdao ovršnu zaporku, dakle kod spomenutoga okružnoga suda u S. Medjutim je pak stupila na snagu »Uredba od 27. svibnja 1926. br. 6048 o izmjeni svota, koje utiču na nadležnost« (Služb. Nov. od 11. lipnja 1926. br. 130.), pa — kako je parnična vrijednost u nazočnom slučaju 4000 D — prestala je stvarna nadležnost okružnoga suda u S., te je spis imao biti (po uredbi) otpremljen kotarskomu sudu u F., na koji spada spor o imovinsko-pravnim zahtjevima, ako vrijednost parbenoga predmeta ne prelazi 6000 D.

Pitanje je, da li je propis § 494 bos. grpp. derogiran uredb. o izmjeni svota od 27. svibnja 1926. br. 6048. u pogledu stvarne nadležnosti suda.

1. Argumentacija za pozitivni odgovor na ovo pitanje može glasiti: Uredba je novijega datuma, te se po načelu lex posterior derogat priori smatra § 494. bos. grpp. izmijenjenim u pogledu stvarne nadležnosti sudova. Prema tomu se tužba ima predati kod nadležnoga kot. suda.

2. Argumentacija za negativni odgovor može glasiti:

§ 494 bos. grpp. je specijalne naravi, te se ne može generalnom normom, kao što je citirana uredba, ukinuti odnosno izmijeniti, pa su okružni sudovi, u koliko su postupali kao sudovi prve instancije, odnono u koliko su izdali zaporku ovršivosti, nadležni za ove tužbe i ako je parnična vrijednost ispod 6000 D.

Naše je mišljenje, da je opravdana argumentacija pod 2. — Želimo, da bi vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu što prije imao prilike kao ex cathedra riješiti to pitanje, jer se dešavaju slučajevi, da okružni sudovi, odbijaju ovakove tužbe radi nenadležnosti, držeći se uredbe, po kojoj su za tužbu ispod 6000 D. nadležni kot. sudovi, a kotarski sudovi odbijaju tužbe radi nenadležnosti, imajući u vidu propis § 494. bos. grpp., pa u navedenom slučaju vlada pravna nesigurnost.

Primjena ugovora o uzajamnoj pravnoj pomoći izmedju kralj. SHS i Čehoslovačke republike

Napisao dr. Slavko Kiršner, odvjetnik, Srijem. Mitrovica.

U »Mjesečniku« za mjesec studeni i prosinac 1926. odštampane su rješidbe banskoga stola od 19. kolovoza 1926. br. 18919. i stola sedmorice od 24. rujna 1926. br. 3463., u kojima je riješeno pitanje o davanju exequatura čeholovačkomu judikatu. Banski stol kao i vrhovni sud stavili su se u tim svojim rješidbama na negativno stanovište i dali obrazloženje za takov pravorijek. Naredjenje za izvršenje čehoslovačke osude uskraćeno je s moti-

Digitized by Google

vacijom, da ne predleže uvjeti čl. 41. al. 3. t. 1. zakona o ugovoru, zaključenom sa Čehoslovačkom republikom radi uredjenja uzajamnih pravnih odnosa od 27. svibnja 1924. Naše je mišljenje, — a uvjerili smo se, da to isto misle s nama i drugi pravnici, — da obje ove rješidbe nisu pravno ispravne. Kako je ovo pitanje za nas novo, ne će možda biti bez koristi, da se iznesu razlozi, s kojih se nama čini, da je argumentacija sudova pogrješna.

Obje sudske rješidbe postavljaju dvije teze:

I) Ima se uskratiti odobrenje za izvršenje osude čehoslovačkoga suda, koja je donesena po sudištu na temelju odredbe § 32 ug. postupnika od g. 1911., da protokolirani trgovac protiv drugoga protokoliranoga trgovca (pod izvjesnim pretpostavama) može svoju tražbinu utužiti pred sudom mjesta, gdje vodi svoje trgovačke knjige, jer takove nadležnosti gradj. parbeni postupnik za Hrvatsku i Slavoniju ne poznaje. II. Nije odlučno, je li tužena strana pred sudom, upustivši se u parnicu, propustila staviti prigovor nenadležnosti takova čehoslovačkoga suda.

Ad I.) Ugovor o uredjenju uzajamne pravne pomoći sa Čehoslovačkom republikom kaže, da se ima po sudu zamoljene države ispitati, da bi se dalo odobrenje za izvršenje egzekucije: 1) »da li se ima smatrati kao osnovana nadležnost v l a s t i, koja je stvar presudila; ovo je slučaj, ako je stvar mogla izaći pred s u d u molećoj d r ž a v i po propisima, koji vrijede u umoljenoj državi . . .« U cijeloj se stvari radi o pitanju interpretacije ovoga stava ugovora, pa je pitanje, što se pod »propisom u umoljenoj d r ž a v i« ima razumijevati? Citirana rješenja banskoga stola i stola sedmorice shvaćaju te propise tako, kao da se radi o propisima, koji važe u pojedinom pravnom području, u kojem se nalazi konkretni, za provedenje ovrhe umoljeni sud. To se obrazlaže napose u rješidbi stola sedmorice time, da na području banskoga stola iznimna nadležnost po § 32 ug. postupnika od god. 1911. nije uzakonjena, a sudovi toga pravnoga područja imadu uzeti u obzir jedino propise o nadležnosti, što vrijede za njihov specifični teritorij, a nije im cit. zakonom odredjeno, da se imadu kod ispitivanja nadležnosti čehoslovačkoga suda držati i propisa sa ostalih pravnih područja.

Stoji, da u Hrvatskoj i Slavoniji nije ustanovljena nadležnost, kakovu poznaje § 32 ug. postupnika. Medjutim, isto tako s t o j i, da analogni takov propis postoji u drugim pravnim područjima umoljene države, Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Istina je, da sudovima u Hrvatskoj i Slavoniji nije naredjeno, da primjenjuju propise o nadležnosti sa ostalih pravnih područja, ali je p i t a n j e, da li kod primjene konkretnoga ugovora o uzajamnoj pravnoj pomoći t r e b a takov posebni propis za sudove u Hrvatskoj i Slavoniji? Taj ugovor govori o propisima nadležnosti u d r ž a v i. Pravna se područja ne spominju. Sigurno je, da svako pravno područje nije za sebe država. Ako su propisi raznih postupnika u državi različiti, to se nije jednima

Digitized by Google

dala prednost prema drugima. Kada propisi o postupanju u građanskim stvarima diferiraju, s v i su oni ipak propisi u državi, — državno pravo.

Tumačenje, koje je ugovor dobio u sudskoj primjeni je r e s t r i k t i v n o. Na mjestu, gdje je zakon govorio o državi, stavlja se »u Hrvatskoj i Slavoniji«, dakle jedno u ž e značenje. Iako se lex specialis ima striktno tumačiti, nema razloga, pravnoga temelja, da se tumači restriktivno, kako se u ovom slučaju čini.

Sudska rješenja govore o iznimnoj nadležnosti. Naše je mišljenje, da se o iznimnoj nadležnosti može govoriti u odnosu strane države naprama nama s a m o onda, ako zakon strane države sadržaje iznimni propis, koji bi njenomu državljaninu davao prava, da i z n i m n o stranca, našega pripadnika, tuži kod svojih sudova, kako je to u francuskom pravu (Art. 14. C. C.). Ovdje se medjutim može ta nadležnost po mjestu vodjenja trgovačkih knjiga vrlo lijepo shvatiti kao logična konzekvencija ugar. trgovačkoga zakona od god. 1875. (§ 324), koji je i kod nas u važnosti, da se novčane tražbine u slučaju, da nema druge ugovorne odredbe, imadu plaćati u mjestu vjerovnikova nastana. Zakon je trgovački ovdje jednostavno slijedio običajnu praksu, da se fakturom ustanovljuje nadležnost suda prebivališta vjerovnikova. Ta nadležnost kadrira(?!) dakle posvema i s našim pravom. Ona je odredjena u odnosu samih čehoslovačkih državljana, pa se primjenjuje i prema strancima. Po značenju iznimne nadležnosti u internacijonalnom privatnom pravu ne može se govoriti u konkretnom slučaju o nekoj iznimci.

Upozorili bismo još i na to, da je interpretacija viših sudova u ovom slučaju u ž a i od odredaba juris communis, § 550 gr. p. p. Ondje se naime kaže, da će sudac imati, kada dozvoljuje provedenje ovrhe na temelju judikata stranoga suda, — ispitati, da li je nadležnost inostranoga suca ustanovljena p o o p ć e n i t i m n a č e l i m a p r a v a. Takovu zahtjevu odgovara ta nadležnost po § 32. ug. postupnika dvojako: 1) jer se ne radi o iznimnoj nadležnosti prema stranomu podaniku, nego se isti pravni propis u Čehoslovačkoj primjenjuje i na vlastitoga državljanina, i — 2) da se mora priznati, da je nadležnost osnovana po općim načelima prava, kada je dokazano, da i u pravu vlastite države postoje analogni propisi. Prema tomu, što bi imao dozvoliti sudac, kada ne bi bilo ugovora o uzajamnoj pravnoj pomoći, to se ne dozvoljuje, iako postoji ugovor, koiemu je svrha veća pravna pomoć u pravom odnosu ugovornih država.

Iz razloženih razloga naše je mišljenje, da su obje ove citirane rješidbe pogrješno interpretirale zakonske odredbe.

Ad II) U istom svojem rješenju stol sedmorice kaže, da nije odlučno, kada je u pitanju, da li se daje ili uskraćuje dozvola za provedenje ovrhe, je li tužena strana u samom tečaju parnice pred inostranim sudom stavila p r i g o v o r n e n a d l e ž n o s t i

Digitized by Google

suda, »jer da je naredienje o izvršenju inostrane osude narav i javno-pravne, pa da ne leži u dispoziciji stranaka«. Ova je argumentacija dosta nezgodna. Sva su pravila o postupku u gradj. parnicama javno-pravne naravi. Iz toga se ipak ne izvodi, da na njih nema utjecaja dispozicija stranaka. Naprotiv je u § 1. grpp. istaknuta stranačka dispozicija kao temeljno načelo postupnika. Argumentacija s javnim pravom i javno-pravnom naravi zakonske odredbe sama po sebi ne znači, da bi dispozicija stranaka morala biti isključena.

Izraz, upotrijebljen ovdje, »naravi javno-pravne« čini nam se kao surogat za postulat »suvereniteta«, koji se tako često u sporovima internacijonalno-pravne naravi navodi kao argumenat. Čini se, da je ovaj izraz upotrijebljen tek zato, da se ne bi oslabila argumentacija u drugom dijelu rješenja, koje se temelji na isključivosti prava specifičnoga pravnoga područja.

Postavlja se i u drugom pravcu pitanje, kojim postaje sumnjivo, da li je zaključak suda u ovoj stvari pravedan i opravdan. Ako se, pro foro interno, započne proces pred nenadležnim sudom, pa tužena strana ne prigovori nadležnosti suda, uzima se, da se ona toj nadležnosti podvrgava. Ne digne li se prigovor nenadležnosti, to se može shvatiti kao muče sklopljena pogodba stranaka o prorogaciji suda. Ako se takov slučaj desi pred inostranim sudom, što je razlogom, da se istomu stanju stvari odrekne pravna važnost, poglavito onda, kada se ne radi o osudi radi nedolaska stranke, nego se je stvar raspravljala i riješila osudom nakon pravilnoga sudskoga postupka?

Ovakovo je pitanje rješavano u internacijonalnoj judikaturi, pa se komentira: Ako tuženi nije iznio prigovor nenadležnosti pred sudom, pred kojim je tužen, takova se činjenica tumači kao dovoljan sporazum, koji može biti temelj iznimnoj kompetenciji inostranoga suda. »Tako je češće sudjeno, poglavito onda ako je inostrani sudac po vlastitom zakonu bio nenadležan, da rješava spor«.[1])

---

[1]) »Mais le faits, par le défendeur, de n'avoir pas soulevé l' exception d'incompetence devant le tribunal saisi par son adversaire, constitue — t — il un accord suffisant pour servir de base à cette compétence exceptionelle, dans les termes de l'art 39 du Code (allemand) de procédure civile? L'affirmative a été adoptée par plusieurs arrêts, tout au moins pour le cas ou le juge étranger était incompétent, d'apres sa propre loi pour connaitre du litige. Reichsgericht de Leipzig. 13. mars 1896. (Zeitschrift für internationales Privatrecht, 1896. p. 448; 14 avril 1896. (ibid. p. 457.) — Keidel, op. et loc. cit. p. 670. (»De la reconnaissance et de l'execution des jugements étragers en Allemagne«. — Journal de dr. int. pr. 1899. p. 663. s. s.) — C. f. Trib. rég. sup. Dresde. 6. Janvier 1900 (Zeitschrift für internationales Privatrecht, 1900. p. 224).« — V. André Weiss: Traité de droit international prive. Svez. VI. str. 119.

Digitized by Google

Jedno tumačenje § 726. o. g z.

Što biva sa nasljedstvom, ako ostavitelj razredbom posljednje volje razredi samo dijelom ostavine, a zakonitih nasljednika ili nema, ili su nesposobni za nasljedstvo?

Priopćio dr. Lazar R a š o v i ć, odvjtnički perovodja u Srijem. Mitrovici.

Ako oporučni nasljednik ili ne će ili ne može primiti zaostavštinu, onda nasljedstvo pripada zakonitim nasljednicima, na koje u tom slučaju prelazi i dužnost, da ispune ostale naredbe oporučitelja. Odreknu li se pak i ovi nasljedstva, onda se ono dijeli medju legatare srazmjerno njihovim legatima. (§ 726. o. g. z.).

Što će biti onda, ako se je oporučitelj prevario u opstojnost svojih zakonitih nasljednika, pa je razredbom posljednje volje rasporedio samo dijelom svoje imovine predmnijevajući, da ostalo pripadne zakonitim nasljednicima, ili su zakoniti nasljednici postojali, ali su nesposobni za nasljedstvo?

Ovo pitanje u našem o. g. z. nije riješeno, a pisci, koji se bave opć. gradj. zakonikom, se ne slažu glede toga pitanja. A kako takovih slučajeva ne biva u životu često, nije čudo, što ni u praksi nema o tom pitanju ustaljenoga pravca. Nema sumnje, da u ovom pitanju postoji u o. g. z-u praznina, koju tumači raznim tumačenjima popunjuju čas ovako, čas onako. Ja ću niže navesti jedan slučaj iz naše judikature i reći ću, **kako** ja mislim o tome, a sada da navedem, što o tome misle poznati pisci i komentatori o. g. z-a.

Dr. Moriz von S t u b e n r a u c h u svome komentaru općega austrijskoga gradjanskoga zakonika sv. I. na str. 908. toč. 2. kaže: »Sind k e i n e g e s e t z l i c h e n E r b e n vorhanden, oder gelangen dieselben, sei es wegen E r b u n f ä h i g k e i t, sei es weil sie die Erbschaft a b s c h l a g e n, nicht zur Erbfolge, so werden die L e g a t a r e verhältnissmässig als Erben betrachtet«. On odmah dodaje, da se prema tekstu § 726. legatari pozivaju, da prime nasljedstvo u srazmjeru njihovih legata s a m o o n d a, kada zakoniti nasljednici nasljedstvo odbiju. Ali misli, da tako treba postupati i onda, kada **nema uopće zakonitih nasljednika, ili su nesposobni za nasljedstvo.** Osnovna misao posljednjega stava § 726. o. g. z., veli Stubenrauch, jest to, da treba legatare pretpostaviti fisku. Stubenrauch uzima samo slučaj, kada oporučitelj rasporedi cijelom svojom imovinom, pa oporučni nasljednik ili ne će ili ne može prihvatiti nasljedstvo. Prema § 726. o. g. z. u tom slučaju nasljedstvo pripada zakonitim nasljednicima. Tek onda, ako ni ovi ne će da prihvate nasljedstvo, uručuje se isto legatarima u srazmjeru njihovih legata. Dakle, Stubenrauch ima pred očima samo slučaj, kada je testamentum destitutum (desertum).

U slučaju, kada je testamentum destitutum, po Stubenrauchu legatarima se uručuje nasljedstvo čak i onda, ako oporučni nasljednik nedodje do nasljedstva, **a zakonitih nasljednika nema, ili kada ih ima, ali su nesposobni za nasljedstvo.** O slučaju, kada ostavitelj razredi samo dijelom svoje imovine, pa za preostali dio ili ne bude zakonitih nasljednika, ili su isti nesposobni, Stubenrauch se ne izjašnjava, pa je njegovo tumačenje § 726. o. g. z. u tom pogledu ostalo nepotpuno.

K r a j n c (II. str. 590) razlikuje dva slučaja: 1. kada nastupi testamentum destitatum; 2. kada ostavitelj ostavi samo intestatni kodicil. Po Krajncu je cijelo ovo pitanje prijeporno, ali je za prvi slučaj i on kao

Digitized by Google

i Stubenrauch, da u tom slučaju treba nasljedstvo ustupiti legatarima u srazmjeru njihovih legata. Naprotiv za drugi slučaj Krajnc misli, **da nastupa pravo fiska kao na ošasnu ostavinu, da nastupaju uvjeti § 760. o. g. z.**

I naš R u š n o v i dr. S p e v e c se slažu sa Stubenrauchom za prvi slučaj, ali ni jedan ni drugi ne govore ništa o drugom slučaju. Judikatura pak u oba slučaja pretpostavlja legatare fisku. U dokaz toga evo jednoga slučaja.

Ostaviteljica J. B. iz M. rasporedila je oporučno dijelom svoje imovine, ali je veći dio ostao za zakonite nasljednike. Medjutim se je tečajem ostavinske rasprave ispostavilo, da ni jedan od zakonitih nasljednka nije preživio ostaviteljicu. I sada je nastalo pitanje , kome da se uruči preostali dio ostavine. Kotarski sud u M. kao ostavinsko-raspravna oblast stao je na stanovište, da se ovdje mora postupati po analogiji § 726. o. g. z-a. Pismenu izjavu posljednje volje ostaviteljice je sud kvalifikovao kao intestatni kodicil (bilo je deset zapisovnika), pa je odlukom od 2. svibnja 1924. br. 4583/gr. 1919. uručio ostavinu legatarima u srazmjeru njihovih legata. Protivu ove odluke uložio je utok izvršitelj oporuke. B a n s k i s t o l je ovu odluku potvrdio i utok odbio. Izvršitelj oporuke žalio se i protiv banskostolne rješidbe, pa je stol sedmorice potvrdio rješidbu banskoga stola.

Moje je skromno mišljenje, da je ovakovo tumačenje § 726. o. g. z-a preširoko, i da se ne može održati pred strogom kritikom, jer § 726. o. g. z-a govori o slučaju, kada o p o r u č n i nasljednici ili n e ć e ili n e m o g u prihvatiti ostavinu. Pretpostavlja se dakle o p o r u k a za cijelu ostavinu. U navedenom slučaju ostaviteljice I. B. iz M. nije ovo. Ovdje naprotiv predleži ostavina, **s kojom nije rasporedjeno naredbom posljednje volje.** A za takov slučaj vrijede propisi § 760. o. g. z-a; — nastaje dakle, pravo fiska. Stoga mi se Krajncovo mišljenje čini ispravnim. A on, kako smo vidjeli, za slučaj, koji sam naveo, ne dopušta analogiju § 726. o. g. z-a.

Razlaganje svih pisaca, koji su za ovako široko tumačenje § 726. o. g. z., opravdano je de lege ferenda. Ali da li je ovakovo široko tumačenje moguće de lege lata? Ogromna protivurječnost znamenitih pisaca,* kako teoretičara tako i praktičara, u ovoj stvari dovoljno jasno govori u prilog moga mišljenja. Priznajem, da je ovakovo široko tumačenje sa gledišta aequitatis opravdano, ali sa gledišta čiste zakonitosti ono je nemoguće.

Za sanaciju našega pravosudja

Ako su odvjetnici i suci dva faktora u pravosudju — a oni to nesumnjivo jesu —, onda je potreban sporazum i sklad u njihovu radu za svrhu pravosudja, koja će to potpunije biti provedena, što će veći biti onaj sporazum i sklad. Ima nedostataka u pravosudju, koje opaža jedan od tih faktora, a drugi ne; ima nedostataka, kojih uzroci leže bilo u odvjetnicima, bilo u sucima, ne toliko u njihovu staležu kao cjelini, koliko u pojedincima iz toga staleža; ima opet nedostataka, koji leže izvan tih faktora, ali se njih posredno tiču. Svi ti nedostaci se dadu u svojoj cjelini

* Unger, § 25. Anm. — Zeiler, ad § 726. Abs. 1. — Pfaff-Hofmann § 670. ff. Comm. II. — Steinlechner, Schw. Erbrecht, S. 25 ff, i dr.

Digitized by Google

tek sporazumno konstatirati, a što je važnije, oni se, bar u većem dijelu, dadu ukloniti tek saglasnom dobrom voljom i sporazumnim radom obiju faktora.

To vrijedi za svako pravosudje, ali to vrijedi u većoj mjeri za ono u našoj državi, a u još većoj za pravno područje Hrvatske i Slavonije. Jedan na pr. od nedostataka je manjak sudstvenoga osoblja, pa je dovoljno uputiti na statistiku, priopćenu u prošlome broju, da se uvidi, kako je taj nedostatak, baš na tome području dosegao vrhunac. Odvojeni suci od odvjetnika propuštali su, da ti nedostaci prodju ili neopaženi — naime neopaženi eventualno po jednome faktoru, ali ne ujedno i po drugome — ili da i opaženi rastu ne samo ekstenzivno nego i intenzivno. Trebalo je približiti oba faktora, da jedan drugome priopće opažene nedostatke, pa da nadju sredstva, koliko je od njih, da se nedostaci uklone. Jer svakome, tko i malo prati s razumijevanjem razvoj prilika, bit će odmah jasno, da tako dalje ne ide, pa ako se taj razvoj na niže ne spriječi, da je neminovna katastrofa pravosudja, koja bi u tom slučaju bila ujedno i katastrofa obiju njegovih faktora, i sudaca i odvjetnika.

Imajući Pravničko društvo sve to na umu, sazvalo je u sporazumu s Društvom odvjetnika, za dne 18. i 19. pros. 1926. konferenciju onih svojih članova, koji su predstavnici sudaca i odvjetnika. Na tu konferenciju pozvalo je predsjednike sviju sudbenih stolova, predstojnike triju zagrebačkih kot. sudova, oba odvjetnička odbora (Zagreb i Osijek), Društvo odvjetnika u Zagrebu, a zamolilo je i g. Sovu, predsjednika banskoga stola i ujedno odbornika Prav. društva, te g. Viraga-Draškovića, septemvira i upravitelja odjeljka ministarstva pravde u Zagrebu, da toj konferenciji prisustvuju. Svi se pozvani odazvaše, osim predsjednika sudbenih stolova u Mitrovici i Požegi, koji potonji ispričao je svoju odsutnost bolešću.

Konferenciju je otvorio u dvorani banskoga stola predsjednik Pravničkoga društva prof. dr. Lad. P o l i ć, koji je istakao p r a k t i č n u svrhu današnje konferencije. Ona je nastala iz svijesti o potrebi sporazumijevanja sudaca i odvjetnika, koji imaju zajednički konstatirati faktično stanje pravosudja, uzroke toga stanja i sredstva, kako da se popravi. Upozorio je, da u diskusiji treba dobro razlikovati ono, što d r ž a v n a v l a s t treba da učini, od onoga, što se može i b e z n j e učiniti, na temelju p r i n c i p a s a m o p o m o ć i. On je uvjeren, da sredstava potonje vrsti ima dosta, pa da ona, i ako imadu većinom palijativni i privremeni značaj, mogu pomoći. Dalje je upozorio, da bi upriličena konferencija imala glavnu pažnju posvetiti nalaženju baš takovih sredstava, jer će onda najsigurnije biti postignut cilj konferencije.

I sada je nastala diskusija, koja je trajala čitavu subotu popodne i naveče, te nedjelju prije podne. Sudjelovali su u njoj malne svi prisutni, pa da ne duljimo s izvješćem, ne ćemo na-

Digitized by Google

bajati ni imena govornika ni sadržaj pojedinih referata kao ni sve ono, što je došlo na dnevni red. Sve se to razabira iz rezolucije, koja je konačno prihvaćena i koje prvi dio priopćujemo u cijelosti, a drugi dio u izvatku. Prvi dio rezolucije tiče se onoga, što državna vlast treba da učini, a glasi doslovce:

K o n f e r e n c i j a

predstavnika sudačkoga i odvjetničkoga staleža, održana dne 18. i 19. prosinca 1926. u Zagrebu u dvorani banskoga stola na poziv Pravničkoga društva u Zagrebu, a uz sudjelovanje napose gg. predsjednika banskoga stola, upravitelja odjeljka ministarstva pravde u Zagrebu, predsjednika sudbenih stolova u Zagrebu, Varaždinu, Bjelovaru, Osijeku, Ogulinu, Petrinji i Gospiću, odnosno njihovih zamjenika, predstojnika kotarskih sudova I. i II. u Zagrebu, delegata Odvjetničkih odbora u Zagrebu i Osijeku i Društva odvjetnika u Zagrebu, te članova upravnoga odbora Pravničkoga društva kao sazivača,

raspravivši pravosudne prilike na pravnome području Hrvatske i Slavonije, sporazumjela se u ovome:

S u d o v a n j e k o d n a s n e p o s t i z a v a u g l a v n o m e s v o j u s v r h u. Stanoviti momenti upućuju na to, da će se prilike u tom pogledu mjesto poboljšati čak i pogoršavati. Budući da je to n a v e l i k u š t e t u d r ž a v e i o p ć e n i t o s t i kao i svih onih, koji od pravilnoga sudovanja ovise — seljaka, privrednika malih i velikih, odvjetnika, sudaca itd. —, treba nastojati svim silama spriječiti daljnje nazadovanje i omogućivati poboljšanje, s a n i r a n j e p r a v o s u d n i h p r i l i k a.

Uzroci današnjih prilika upućuju ujedno na sredstva, kojima se te prilike mogu popraviti:

B r o j s u d a c a i o s t a l o g a s u d s k o g a o s o b l j a, i onako malen, biva umanjivan još redukcijom, osnovanom na nedovoljnim stavkama državnoga proračuna. Broj posala neprestano raste, tako da nerazmjer izmedju posla i broja sudaca biva dnevice sve veći. Razmjerno slabe plaće tjeraju suce iz toga staleža, a da, razumije se, iz istoga razloga ne mogu privući tome staležu ni ostale pravnike, nove sile. Često nezgodno razmještavanje mladjih sila, koje se vrši ne samo protiv njihove volje nego i protiv njihovih opravdanih prigovora, čini, te oni ne će da ostanu u staležu.

Treba, dakle, o b u s t a v i t i r e d u k c i j u, povisiti broj sudačkoga i manipulativnoga osoblja, uvažavati po mogućnosti njihove želje obzirom na mjesto službovanja te poboljšanjem materijalnoga, a učvršćenjem socijalnoga i moralnoga položaja utjecati ne samo na broj, nego i na kvalitetu novih sila.

Z a s t a r j e l i z a k o n i, napose u slučajevima, gdje oni dolaze u koliziju s modernijim (pa i nemodernijim) zakonima ostalih pravnih područja, zaustavljaju u mnogome sudovanje. Isto se može reći i o mnogim novim zakonima, sastavljenim bez

Digitized by Google

nužnih predradnja i uvjeta, napose bez nužnoga obzira na propise u svim pravnim područjima.

Treba, dakle, požurivati unificiranje zakona tamo, gdje su prilike za to već dozrele. U koliko to u dogledno vrijeme nije moguće, neka se bar kao provizorna pomoć donesu kraći zakoni, koji napose ne zahtijevaju velikih, često i nikakvih financijalnih izdataka, pa da se njima noveliraju i ujedno poprave neki stariji zakoni (na pr. novela gradj. parb. postupniku, proširenje nadležnosti kotarskih sudova i maličnoga postupka, povišenje stavaka, koje su kriterij za kažnjive čine, itd., itd.). Zakon o taksama treba podvrći temeljitoj reformi, ne samo u pogledu visine taksa, nego još više u pogledu načina njihova ubiranja i dovadjanja u sklad s posebnim propisima postupnika na pojedinim pravnim područjima.

Veliki broj ukaza, uredaba, pravilnika i zakona zahtijeva njihov sistematski pregled i u tu svrhu nastavak izdavanja Zbornika zakona i naredaba valjanih za Hrvatsku i Slavoniju (kao dosada još zasebno pravno područje). U tome cilju treba u državnome proračunu osigurati dovoljnu dotaciju.

Priznaje se potreba novoga odvjetničkoga zakona, sastavljenoga na načelu autonomije odvjetništva, da pomoću te autonomije odvjetnici sami oslobode svoj stalež od onih zala, koja sada škode kako samome staležu tako i svrsi sudovanja. No i prije toga je potrebno, da se svim odvjetnicima bez razlike, upisanim u imenik odvjetnika kod banskoga stola u Zagrebu, prizna i ishodi pravo zastupanja također pred stolom sedmorice, odjeljenje B, ne možda iz materijalnih razloga, već iz onih jednakopravnosti, logike i prestiža.

Drugi dio rezolucije ima značaj, koji je vidljiv iz ovoga njegova uvoda:

»Apstrahirajući od svih gore navedenih zahtjeva, kojih ispunjenje ovisi gotovo isključivo od državne vlasti, konferencija izrazuje uvjerenje, da se i prije toga ispunjenja, dakle i bez pomoći državne vlasti, dade naše sudovanje, ali samo do izvjesnoga stupnja i do izvjesnoga vremena, sanirati i unaprijediti na principu samopomoći t. j. složnom i sistematskom saradnjom sudaca i odvjetnika, na temelju, dakle, već sadanjih zakona i sadanjega brojevnoga statusa sudaca. Polazeći s toga stanovišta konferencija usvaja i svi na njoj prisutni faktori nastojat će, koliko je do njih, provesti . . .«.

Iz daljnjeg sadržaja toga drugoga dijela reproducirat ćemo ono, što je konferencija u glavnome našla, da bi mogli bilo suci sami bilo odvjetnici sami učiniti, a da olakšaju sudovanje i uklone neke od dosadanjih nedostataka:

Zakon traži, da se tužbe i slični podnesci uručuju sudu u dva primjerka. Preporuča se, da se to čini u tri primjerka, kako bi jedan mogao ostati kod suda. Taj treći primjerak neka se upotrijebi za takse, u koju svrhu služio je dosadanji napis, koji bi po tome otpao.

Digitized by Google

Prepušta se dogovoru pojedinih sudova s odvjetnicima dotičnoga okoliša, kako da se praktički uredi što brži prepis i dostava sudskih rješenja. Notorna nestašica sudaca opravdava sastavljanje i prepis blanketnih rješenja i uopće podnesaka, kojih se rješenje dade sa sigurnošću predvidjeti, po odvjetnicima. Ovi, dakako, neka nastoje, da takove sastavke izrade točno po zakonu. Kod vodećih sudova neka se ročišta obavljaju u jednoj sobi tako, da se u parnicama, koje vode odvjetnici, odterete suci od brige za te parnice sve do usklade. Ročišta neka se odgadjaju bez intimata uz upotrebu već uobičajene klauzule.

Kod većih sudova preporuča se točna podioba referenata za kaznene i civilne stvari, a u potonjima i dalje specijaliziranje.

Dostava je rak-rana našega pravosudja. Dostavljače treba što točnije uputiti u njihovu službu. Na pr., neka oni, ne našavši naslovnika na naznačenoj odresi, nastoje neposrednim ispitivanjem u onoj kući ili okolišu saznati novu adresu, i ako je ova u istome mjestu, tamo podnesak dostaviti, a da i ne sačinjavaju prije toga posebno izvješće.

Praksa kod ovrha ne odgovara više put zakonu i dogadjaju se nerijetko zloporabe.

Ako kod ovrha sudbeni izaslanik ne nadje ovršenika na prvotno naznačenoj adresi, neka ne zaključi zapisnik, već neka po uputi intervenienta nastavi i ovrhu i zapisnik na mjestu, gdje je našao ili bi po uputi intervenienta imao naći ovršenika, odnosno imovinu, koja se ima uzeti pod ovrhu. Ako se je ovršenik iselio iz dotičnoga mjesta suda, neka se — ako je poznato mjesto preselenja — ustupi ovršni spis neposredno nadležnome sudu novoga ovršenikova boravišta. Analogno neka se postupa, ako je prvotno zamoljeni sud iz drugoga razloga nenadležan.

Sudbeni izaslanici neka obustave ovrhu samo kod onakove vrsti otpora, kod kojega ni zakon sam ne dopušta više nastavak ovrhe bez asistencije redarstva. Ako se sudbeni izaslanici ili intervenient ne bi držali te upute o pojmu otpora, neka im se za dotično uredovanje ne odredi trošak, odnosno neka se ne odredi onome od njih, koji je i kraj takova nedostatnoga otpora obustavio odnosno tražio obustavu ovrhe.

Obredjuju se troškovi sudbenim izaslanicima za uredovanje u sjedištu suda izvan uredovnih sati (i izvan sudske zgrade). Iznimku čini slučaj, kada je erar jedna od stranaka. Upućuju se odvjetnici, da iz razloga shodnosti i pravednosti ne prigovaraju takovome obredjenju.

Da se ovrha uzmogne provesti što dosljednije svojoj svrsi, neka se položi osobita važnost na točnot procjene i zato u važnijim slučajevima upotrijebe stručnjaci kao procjenitelji.

Kod većih sudova preporuča se uvedenje odredjenih sati ili dana za vještački pregled trg. knjiga i ovjerovljenje izvadaka iz njih.

Digitized by Google

Izrazuje se želja, da sudovi sviju triju instancija budu potpuno dosljedni u rješavanju pravnih pitanja (na pr. dozvola transferacije).

Da se ujednostavi postupak kod pružanja medjusobne pravne pomoći i kod ovrha na temelju presuda obraničkih sudova (napose burzovnih), umoljava se odjeljak min. pravde u Zagrebu, neka ponovno proglasi shodnim načinom dotične upute odnosno okružnice.

Važnije normativne okružnice kako min. pravde (odjeljka u Zagrebu), tako i banskoga stola, priopćivat će se u »Mjesečniku« u sporazumu sa spomenutim faktorima. Udesit će se to tehnički po mogućnosti tako, da se budu te okružnice koncem godišta mogle posebno vezati.

Nije ispravno, da se podnesci, vezani za rok, vraćaju stranci po čl. 231. taksenoga i pristojbenoga pravilnika radi nadobiljegovanja u novom 30-d n e v n o m roku. To se protivi §§ 93. i 95. grpp., po kojima se izvjesni zakonski rokovi, na pr. za podnošenje pravnih lijekova, prigovora proti otpovijedi i platežnim nalozima itd., uopće ne mogu produžiti, a »nijednoga roka nije slobodno produljiti na toliko, da bude dulji od prvoga roka zakonita«. U području viših sudova u Ljubljani i Splitu izbjegava se toj anomaliji tako, da se nedostatno biljegovani, na rok vezani, podnesak vraća stranci radi nadobiljegovanja u roku od 3 d a n a, pod prijetnjom, da će se inače smatrati, kao da nije sudu podnesen, a takova praksa u skladu je i s našim procesualnim propisima, pa bi zato bilo u skladu s ovima, da ju i naši sudovi slijede — tim više, što će se time izbjeći izigravanju zakona i otezanju parnica po odvjetnicima odnosno strankama.

Konstatuje se, da je p r i m j e n a §-a 46 grpp. po sudovima često vrlo široka, tako široka, te je apsolutno protivna intenciji toga paragrafa. Zato bi bilo potrebno, da se on striktnije tumači, da bi se izbjeglo odugovlačenju parnica i time opterećenju suda suvišnim poslom. Ako sud ipak smatra u gdjekojem konkretnom slučaju, gdje se parnica vodi po odvjetnicima, da je potrebno nadopunjenje na temelju §-a 46. grpp., neka to nadopunjenje bude iscrpljivo, konkretizirano i neka se više od jedanput ne odredjuje.

Ima se i z b j e g a v a t i o d g a d j a n j i m a ili p r e k i d i m a rasprava u kaznenom i maličnom postupku, a kada to bude svakako nuždno, neka razmak izmedju jedne i druge rasprave bude što kraći, kako ne bi trpjelo načelo neposrednosti.

Ako pojedini suci imadu ostaviti svoje mjesto ili referat, neka se nastoji, da prije toga dovrše poslove svoje referade. To se napose tiče maličnih, kaznenih i rasprava u smetanjima posjeda u slučajevima, u kojima su već započeli uredovati.

Preporuča se sudovima, da što oštrije pobijaju n a d r i p i s a r s t v o i da odmah i brzo uzmu u pretres pojedine po odvjet-

Digitized by Google

nicima prijavljene slučajeve nadripisarstva, kako bi došlo što prije do eksemplarnoga kažnjavanja.

Osnova odvjetničkoga pristojbenika, sastavljena i predložena po Društvu odvjetnika u Zagrebu, prima se kao podloga za daljnju raspravu o tome predmetu. Tu će osnovu pretresti najprije zagrebački sudbeni stol u svome gremiju, našto će odaslati svoje mišljenje i primjedbe predsjedništvima ostalih sudbenih stolova. Ovi će nakon analognoga postupka dostaviti svaki svoje primjedbe opet sudbenome stolu u Zagreb, koji će se na osnovu svih tih primjetaba sporazumjeti sa Društvom odvjetnika u Zagrebu o konačnome pristojbeniku. Ovako sastavljeni pristojbenik predložit će se preko odjeljka u Zagrebu ministarstvu pravde u Beograd, da ovo na temelju ovlazbenoga zakona iz g. 1915. dade tome pristojbeniku obvezatnu snagu za pravno područje Hrvatske i Slavonije. No dok se to zbude, imat će pristojbenik moralnu sankciju time, što će biti primjenjivan po sudovima.

Nakon ovako primljenih rezolucija i rasprava konferencija je zaključena. Svi su pošli s nje uvjereni, da je ona bila potrebna, izrazivši kod toga ujedno želju, da bi se takovi sastanci predstavnika sudaca i odvjetnika periodički, bar jedamput na godinu, obdržavali. Slijedeće godine bi se na pr. priopćila konferenciji opažanja, koliko su dogovorene mjere koristile, i na temelju stečenoga iskustva bi se dogovorile nove mjere.

Nema sumnje, da će konferencija imati uspjeha, provedu li se mjere, naznačene u drugome dijelu rezolucije; mjere kojih provedenje jest prilično lako, a ovisi jedino o sucima i odvjetnicima. Taj dio rezolucije poslan je svim sudovima, pa se nadamo, da su se gg. predsjednici sudb. stolova odnosno predstojnici kotarskih sudova već stavili u doticaj s odvjetnicima u svrhu provedbe tih dogovorenih mjera. Naglasujemo, da se te mjere osnivaju sve na zakonu, jer rade baš o tome, da se ispravi ona praksa, koja se dosada uvriježila protiv zakona odnosno krivim tumačenjem zakona. Što se tiče odvjetničkoga pristojbenika u času, dok se slaže ovaj broj »Mjesečnika«, ta je akcija u ovome stadiju:

Izmedju Društva odvjetnika u Zagrebu i predsjedništva sudbenoga stola u Zagrebu došlo je do sporazuma o pristojbeniku. Taj pristojbenik poslan je ostalim sudbenim stolovima na mnijenje, pa jer je već pomljivo, savjesno, svestrano i kako obzirom na odvjetnike tako i obzirom na klientelu izradjen, ima nade, da će biti usvojen po ostalim sudovima bez promjena ili bar bez većih promjena. I tako bi se barem provizorno riješilo dosada vrlo teško pitanje pristojbenika, koje je često davalo povoda, ne samo da se poremećuju odnosi izmedju odvjetnika i njihove klientele odnosno općinstva, nego i izmedju njih i sudaca. Istina je, novi pristojbenik je dosta umjeren, ali naknadu će za to naći odvjetnici u njegovoj jedinstvenosti, u moralnoj obvezatnosti njegove primjene, — obvezi, koja će praktički

Digitized by Google

biti jednaka pravnoj u tome, što će on biti po svim sudovima jednako primjenjivan za sve odvjetnike, u tome, što će nestati ili biti bar prorijedjeni dosadašnji nebrojeni sporovi o troškovima. Naknadu naći će napokon odvjetnik i u tome, što će pristojbenik biti jaka obrana od prigovora, koji su dosada protiv odvjetnika dizani — što opravdano, što neopravdano — i što će time biti raspršene one loše predrasude, koje javnost ima o njima u stanovitom pogledu. S druge strane treba opet priznati, da pristojbenik, kakogod umjeren, nagradjuje pravedno odvjetniku njegov rad i omogućuje mu doličnu egzistenciju.

Pa čak i u onome, u čemu se nismo nadali, imala je konferencija uspjeha. U onome, u čemu se naime ona obraća državnoj vlasti. Prvi dio rezolucije poslan je naime novome ministru pravde gosp. dru. Milanu Srškiću, pa se iz njegova nedavnoga govora u financijalnome odboru jasno razabira, da je spreman uvažiti stanovite zahtjeve rezolucije. On se u svome govoru potpuno slaže s konstatovanjem stanja, kako je opisano u rezoluciji, i s prijedlozima, da se to stanje popravi. U tu svrhu branio je i obranio budžet ministra pravde od daljnjih sniženja — a istakao je, da je budžet sastavljen, dok još nije bio ministrom, te je obećao naknadne ispravke. Predsjednik pako Pravničkoga društva gosp. dr. Ladislav Polić, koji je i u dosadanjem svojem radu narodnoga poslanika najveću brigu posvećivao baš pravosudju, nije propustio ni ovaj put učiniti sve, što je u njegovim silama, da osnovani zahtjevi Pravničkoga društva dodju što više do ostvarenja.

Poresko oslobodjenje „minimuma egzistencije".

Napisao Dušan Boljević, činovnik na pravnom fakultetu u Subotici.

Ideja za ostvarenjem pravičnosti ideološko je formuliranje stvarnih interesa. Racijonalno podmirivanje potreba, osiguravanje opstanka, zadovoljstva i kulturnoga napretka, svih slojeva društva polazna je točka shvaćanja socijalne pravde. Samo što taj ideal za ostvarenjem pravičnosti pretpostavlja i bitnu izmjenu ljudske duše.

Načelo pravičnosti stvarne jednakosti tereta prodire i u poresko zakonodavstvo, i shvaćanju poreza kao instituta, preko koga kapitalizam ostvaruje svoje privilegije, daje se socijalno-etička sadržina, koja izvire iz ograničenja prerogativa privatne svojine i njene socijalne funkcije. Osim toga, sa političke točke gledišta, porezi imaju za osnovu stapanje raznovrsnih društvenih klasa u jedan jedinstveni društveni organizam. Po načelu općenitosti poreza, svatko, bez obzira na veličinu dohotka, mora biti poreski obvezan. Ova poreska dužnost, kao i svaka druga dužnost ima i svoje granice u mogućnosti izvrše-

Digitized by Google

nja tako, da i poreska sposobnost počne onda, kada se prve i najpreče životne potrebe podmire. Prema tome od poreza je oslobodjen samo fizički, a ne socijalni ili kulturni »minimum egzistencije«, odnosno svaki dohodak, koji je neophodno potreban za održanje opstanka jednoga lica ili jedne porodice. »Minimum opstanka« po Lassal-ovu »gvozdenom zakonu najamnice«, da životne namirnice moraju gravitirati prema radničkoj najamnici, niti se može naučno održati, niti odgovara stvarnim činjenicama društvenoga života. Poresko oslobodjenje »minimuma egzistencije« predstavlja jedan pároblem, i mora mu se tražiti opravdanje i sa financijskoga i sa socijalno-političkoga gledišta. U koliko je jedna cjelina sa svojim ukupnim dohotkom bliža granici »minimum-a opstanka«, u toliko je teže sa fiskalne strane osloboditi od poreza i taj fizički »minimum egzistencije«. Sa gledišta socijalne higijene, nacijonalnih i socijalno-političkih interesa, kada nedovoljnom ishranom propada zdravlje i sreća tolikih milijuna, onda je to teži i osjetliviji gubitak od gubitka »viška vrijednosti«, koji postoji po učenju Karla Marksa u radničkim odnosima. Oslobodjenje od poreza »minimum-a opstanka« je posljedica načela pravične podjele poreza. Ima mnogo pisaca, koji načelno odbacuju njegovo oslobodjenje, ili iz suviše idealističkoga shvaćanja zadataka države. ili što bi takovo oslobodjenje za jedno lice bila neka vrsta capitis diminutio ili što je teško povući razliku izmedju potreba tako, da je često puta položaj jednoga lica povoljniji sa malim nego li jednoga lica sa velikim dohotkom.

Praktičko sprovodjenje ideje poreskoga oslobodjenja »minimum-a egzistencije« moguće je samo kod poreza na ukupni dohodak odnosno direktnih poreza s obzirom na organizaciju i predmete ovih poreza i njihovu racijonalnu funkciju. Indirektni porezi, kod kojih se poresko oslobodjenje ne može racijonalno sprovesti, pogadjaju one predmete, čija potrošnja ne zavisi od poreske sposobnosti potrošača, koji čine većinu stanovništva, jer se potrošnja tih predmeta odredjuje prema broju konsumenata. S druge su strane porezi na potrošnju vrlo izdažni za pokriće komunalnih potreba, a državi, osobito prilikom političkih potresa, ratova i t. d., osiguravaju obilne dohotke. Otuda opravdanje, da se i takovi predmeti moraju oporezovati, koji su u fizijološkom smislu potrebni za održanje ljudskoga života, i konstatacija, da su na najsiromašnije klase, blagodareći političkim i elementarnim snagama kapitalističke privrede, prevaljeni porezi imovno bogatijih klasa. Kako se ideja absolutnoga poreskoga oslobodjenja fizičkoga »minimum-a opstanka« ne može sprovesti, onda njegovo oslobodjenje kod direktnih odnosno poreza na ukupni dohadak služi kao kompenzacija za nepravičnu podjelu stvarnih tereta.

Na osnovu poreskoga tehničkoga iskustva, ideja za poresko oslobodjenje »minimum-a egzistencije« takodjer prodire u

Digitized by Google

poresko zakonodavstvo. Osobito to važi za male dohotke. Često puta primjena upravne poreske politike kod sitnih dohodaka u pogledu vremena, truda neekonomska je i štetna po fiks, ili se izopači uslijed nesposobnosti ili korupcijonističkoga duha činovnika, što je jedan razlog više za poresko oslobodjenje »minimuma opstanka«.

Prizna li se poresko oslobodjenje »minimuma egzistencije«, onda treba odnose, koje pogadja, što je moguće bliže konkretizirati, naime tiče li se oslobodjenja samca, ženjenoga ili neženjenoga lica, broja članova obitelji, djece i t. d. Koju visinu treba odrediti, do koje se oslobadja »minimum opstanka«, zavisi od kupovne moći samoga novca, koji varira od mjesta do mjesta.

Bacimo li pogled na prošlost, poresko je oslobodjenje bilo privilegij pojedinih društvenih klasa, danas pak, pošto je socijalna ideja i u poreze prodrla, privilegiji mogu biti samo u državnom i socijalnom interesu, kao što je i poresko oslobodjenje »minmiuma egzistencije« u interesu racijonalnije podjele narodnoga dohotka.

Ocjene i prikazi.

Milan Ivšić, Les problèmes agraires en Jougoslavie. Paris, Rousseau, 1926. — IX + 376.

U jesen proše godine izašlo je za šire općinstvo namijenjeno izdanje ovoga djela, na temelju kojega je autor, u Parizu diplomiran i na političkoj školi, još u ljetu stekao čast doktora prava na pariškom sveučilištu. Djelo je gosp. pisac izdao na francuskom jeziku. da upozna strani svijet sa stvari, o kojoj ono radi. Francuski aktivni parlamentarac i bivši ministar, a inače agrarni stručnjak gosp. Viktor Boret je napisao predgovor, vrlo laskav ne samo za pisca, nego i za cio naš narod. Već sam pogled u sadržaj i letimični pregled knjige, u kojoj se tekst izmjenjuje sa geografskim kartama i statističkim tabelama, daju odmah razabrati njenu važnost i opsežnost. Autor nam u njoj daje potpuni i detaljni pregled preko sviju pitanja, koja su u vezi s našom agrarnom politikom, a naročito s agrarnom reformom.

U prvom dijelu daje pisac kratki prikaz geografskog položaja jugoslavenskih zemalja, njihovih geoloških i klimatskih odnošaja i njihova značenja u medjunarodnom prometu. Ovaj dio je namijenjen u glavnom obavještenju inozemnih čitalaca, kojima nisu poznate ni najopćenitije prilike naše države. — Drugi dio sadržaje jezgrovit povijesni prikaz razvitka agrarnih odnošaja u svim krajevima naše države. Pojedina poglavlja toga dijela opisuju razvitak zadruge i kmetstva, agrarno ustrojstvo onih naših zemalja, koje su pripadale turskoj carevini. — Treći

Digitized by Google

i najveći dio posvećen je agrarnoj reformi, koja se kod nas provodi od godine 1918. Ponajprije je tu riječ o općenitim načelima i prethodnim mjerama agrarne reforme, te o ustrojstvu ministarstva za agrarnu reformu i njegovih organa. Zatim se opisuje dotadanje stanje veleposjeda u Hrvatskoj, Vojvodini i Sloveniji. Dalje poglavlje je posvećeno izvlaštenju veleposjeda i unutarnjoj kolonizaciji uz obilne statističke podatke. U slijedećim poglavljima govori autor o agrarnoj reformi u Bosni i u Dalmaciji, kojom zgodom prikazuje stanje prije rata i dotadanje pokušaje reformi. Predzadnje poglavlje savršena je studija o uredjenju seljačkoga posjeda, te prikazuje i ispituje sve sustave, kojima je svrha čuvati i jačati taj posjed. U zadnjem se poglavlju ocjenjuju posljetci dosadanjih mjera agrarne reforme i postavlaju načela, po kojima bi valjalo nastaviti započeto djelo.

Gosp. pisac dao nam je tom svojom knjigom prvo— i do sada jedino — potpuno djelo o našoj agrarnoj politici. Prvo ne samo po vremenu, nego i po načinu obradbe. Povijesni dio odlikuje se potankim poznavanjem predmeta. Činjenice, što ih autor iznosi u lijepoj pragmatskoj vezi, dobivaju pod vještim perom njegovim plastičnost. Ova je osobito potrebna u ovom slučaju, gdje je djelo pristupačno stranomu svijetu, koji je valjalo uputiti i u neke specijalitete naše političke i kulturne prošlosti, što su domaćemu čitaocu već od prije dobro poznate.

U glavnom dijelu knjige, koji radi o provodjenju naše agrarne reforme, autor je obavio trostruki posao: deskriptivni, kritički i programatski. Teško je reći, u kojem je pogledu bila zadaća tegotnija, no uvijek je riješena na najbolji način. U pogledu deskriptivnom zahvalni smo gosp. Ivšiću za pregledni prikaz dosadanjega rada naših »agrarnih reformatora«. Osobito treba naglasiti obilje pomno razradjenih i znanstveno ispravno upotrijebljenih statističkih podataka. Ovi su podaci velikim dijelom sada prvi puta objavljeni. Kada znamo, kako se kod nas malo pažnje priklanja statistici, tomu pastorčetu naše državne uprave, moramo ovo — sigurno velikim trudom sabrano — gradivo dvostruko cijeniti.

U kritici naše agrarne reforme gosp. pisac nalazi blagi ton, koji najbolje dolikuje ovoj znanstvenoj radnji. Ali i uz taj blagi ton kritika je stvarna i oštra, na žalost vrlo stroga, jer se vrlo mnogo toga griješilo. Čitajući u sustavnom prikazu, kako se kod nas provodila agrarna reforma, kako je malo priprave, razumijevanja i ljubavi za stvar bilo kod toga rada, treba da požalimo one milijarde uništenih vrijednosti, mjesto kojih se vrlo malo novih vrijednosti dalo. Inozemni čitaoci knjige bit će iznenadjeni, kada budu saznali, da ni sami ministarski izvještaji o stanju agrarne reforme nisu imali nekojih važnih podataka, da su najvećim troškovima osnovane kolonije radi slabe uprave (osobito u Macedoniji) izvržene propadanju, da kod toga važnoga djela

Digitized by Google

nisu odlučivali motivi socijalni, ekonomski i opće narodni, već da se išlo za pogodovanjem izvjesnih pojedinaca, razreda i političkih stranaka. Gosp. pisac želi, da se uvijek poštiva zakon i provodi socijalna pravda, a da prestane vlada samovolje i uredjivanje tih životnih pitanja naroda upravnim naredbenim putem.

Vanredno su zanimljivi oni dijelovi knjige, gdje pisac razvija svoje nazore o rješenju naših agrarnih problema u cijelom njihovu opsegu. Ispravno shvaćanje težišta naše gospodarske snage dovodi pisca do njegove posebne teorije o budućnosti našega maloga i srednjega seljačkoga posjeda. Gospodarska stanica neka ne bude pojedinac, nego obitelj. Piscu je pred očima naša zadruga kao tradicijonalna i našemu narodnomu značaju odgovarajuća tvorba, kojoj valja zgodnim zakonskim uredjenjem omogućiti razvitak. Ovo stanovište pisca dobiva to veću vrijednost, što je do njega došao nakon ispitivanja sviju mogućih sustava, koji se drugdje provode za očuvanje i jačanje seljačkoga posjeda. Premda je pisac usvojio našu domaću pravnu ustanovu, ipak je u samom svojem razlaganju dao opaziti, da stoji pod uplivom francuskih solidarističkih tendencija (francuska je literatura u tom pogledu velika i g. pisac ju dobro poznaje). Za seljački posjed predlaže pisac posebnu kodifikaciju, osobito u pogledu uredjenja obiteljskoga nasljednoga prava (nasljedstva u redovnom slučaju zapravo ne bi ni bilo). Na takovo pravno uredjenje, koje bi valjano osiguravalo za život sposobnu gospodarsku jedinicu, treba da se onda nadoveže agrarna reforma. U prvom redu treba nastojati, da se sve jedinice snabdiju dovoljnim količinama zemlje. Uz unutarnju kolonizaciju na postojeće velike posjede valja takodjer učiniti produktivnima i tako otvoriti kolonizaciji ogromne površine danas neproduktivnih zemljišta (na pr. pisac ispravno izvodi, da agrarna reforma u Dalmaciji ne može nikako udovoljiti svojoj zadaći, ako raspodijeli ono nešto veleposjeda, već valja melijoracijama vratiti obradjivanju ono nekoliko stotina hiljada hektara pašnjaka, što se gotovo nikako ne iskorišćuju). Za provedenje takove kolonizacije treba usavršiti (zapravo tek na novo stvoriti) financijalnu i tehničku organizaciju, bez kojih se takova kolonizacija ne da ni zamisliti. Zakonske ustanove o komasaciji, uredjenje seljačkoga kredita i gospodarske nastave, uvodjenje potrošačkih, proizvadjačkih i kreditnih seljačkih kooperativa, ispravna financijalna, carinska i gospodarska politika, a ne na zadnjem mjestu valjano uvodjenje specijalnih statistika, sve to bi trebalo da udje u široki program, kako ga zamišlja gosp. pisac i stavlja u dužnost ministartvu poljoprivrede.

Kraj tako savjesne i stručno spremne obradbe nije moguće naći u ovom dijelu krupnijih nedostataka. S načelima gosp. pisca može se čovjek složiti ili ih odbaciti, ali ona su logično provedena i uzorno obrazložena. Držim za svoju osobu, da su svi

Digitized by Google

nazori pisca ispravni i da je po njemu izradjeni program naše agrarne politike dao ispravno rješenje. U samom načinu obradbe opaža se po gdjegdje nepovezanost izmedju pojedinih poglavlja, a to nije ni čudo, jer su ta poglavlja po obilju svoga gradiva zaokružene zasebne monografije. Historički opis agrarnih prilika u Dalmaciji nije u drugom dijelu, kamo bi sistematski spadao, već u trećem. Kod prikazivanja razdiobe posjeda u Vojvodini mogao je gosp. pisac na temelju otisnutih statističkih skrižaljka upozoriti na zanimljivu okolnost, da su u Vojvodini Madjari u relativno najvećem broju gospodarski radnici i prema tomu gospodarski slabiji od Hrvata i Srba, koji čine veći dio srednjih gospodara. Ta okolnost dade nam razumjeti posebni položaj Vojvodine u rješavanju agrarnog pitanja baš s obzirom na nacijonalne momente. Na jednom mjestu čini mi se, da je pisac netočno tumačio jednu svoju statističku skrižaljku. Na str. 353. isporedjuje produkciju u Hrvatskoj od godine 1923. s onom od prije rata i dolazi do zaključka, da se produkcija unatoč agrarne reforme povećala (premda se provodjenju reforme uvijek sa strane protivnika prigovaralo, da se uslijed nje produkcija smanjila). Ovaj je zaključak samo prividan. Ukupna žitom zasijana površina povisila se bila samo za 3%, ukupna količina dobivenoga priroda smanjila se za 1%. Ove neznatne promjene ne smiju nas zavoditi na prebrzo stvaranje zaključaka. Ako se još uzme, da su visoke cijene poljskih proizvoda za vrijeme rata i poslije rata poticale na intenzivnije obradjivanje i zasijavanje novih površina, morat ćemo ipak doći do zaključka obratnoga, nego što je došao gosp. pisac.

Ogroman je rad uložen u ovo djelo, o kojem se je dosada sva i strana i domaća štampa najpovoljnije izrazila. Teoretičari i praktičari naći će u njoi dragocjene pouke i informacije. Napose — premda tomu knjiga nije posebno namijenjena — — trebalo bi da djelo gosp. Ivšića uzmu u ruke naši slušači prava, kada se spremaju za ispit iz političko-ekonomske skupine (politički ispit). Ne samo što će u njem imati potpuni prikaz jednoga dijela materije, iz koje treba da polažu ispit, već će na najbolji način doći do poznavanja i razumijevanja jednoga od stožernih pitanja našega narodnoga i državnoga života. Želimo, da knjiga nadje što širi krug čitalaca.*)

*) Knjiga se može dobiti kod pisca — nakladnika (Zagreb, Nadbiskupski dvor) uz cijenu od 100 D., u koji iznos nije uračunana poštarina.

Digitized by Google

Pravosudje:

Gradjansko.

Naredba zem. vlade od 24. prosinca 1875. br. 634. o otkazivanju stanova u gradu Zagrebu važi i za lokale. — Navod »jer želim s uporabnim objektom drugčije raspoložiti« dovoljna je oznaka pravnoga naslova otkaza u smislu § 4. ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. (z. v. l. br. 230).

Plenarno rješenje stola sedmorice od 30. prosinca 1926. br. 4669.

(Preinačena osuda bansk. stola od 2. rujna 1926. br. 18764 i uspostavljena u glavnoj stvari osuda kot. suda I. u Zagrebu od 17. ožujka 1926. br. 13863.).

U parnici tužiteljice A., protiv tuženoga B. zbog otkaza najma lokala spp. kotarski sud I. u Z. uzdržao je otkaz na snazi uz dužnost naknade troška tuženome, dok je banski stol ovu osudu preinačio i stavio otpovijed van snage.

Stol sedmorice je našao: ništovnu žalbu tuženoga B. odbaciti, a povodom njegova previda preinačiti pobijanu osudu banskoga stola i uspostaviti u glavnoj stvari osudu prvostepenoga suda time, da se parbeni, prizivni i previdni troškovi prebijaju.

Razlozi:

Ništovna žalba tuženoga B. je odbačena po § 344. grpp., jer u postupku nižih sudova nema ništavosti, predvidjenih u § 339. grpp. U glavnoj stvari osnovana je osuda prvostepenoga suda. Razlog banskoga stola, s kojega odbija otpovijed — naime, da u njoj nije naveden pravni razlog po smislu § 4. min. nar. od 17. prosinca 1858. (br. 230 z. vl. l.) nije osnovan. Tuženi B. navodi u svojoj otpovijedi kao razlog to, što želi s iznajmljenim lokalom inače raspolagati. Budući da medju parničnim strankama nema ugovora o dokinuću najamne pogodbe niti o roku za otkazivanje, ne može se pravni razlog otpovijedi osnivati na pogodbi. Ali jer je navedeni u otpovjednoj molbi razlog utemeljen na propisu §§ 354. i 362. o. g. z., po kojem vlasnik može svojom stvari po volji raspolagati, to se otpovijedanje prijepornoga lokala s toga razloga osniva na zakonu, pa je tuženi osnivajući na njemu svoju otpovijed udovoljio potpuno propisu § 4. cit. min. naredbe. Tužiteljica je plaćala najamninu mjesečno, a kako medju parničnim strankama nema glede otpovijedi posebnoga ugovora, jer onaj od 31. svibnja 1916. s obzirom na propis §-a 1120. o. g. z. nema važnosti, to je tuženi otkazujući na jedan mjesec dana, udovoljio propisu § 2. nar. zemalj. vlade od 24. prosinca 1875. br. 634, koja važi za sve najmovne odnošaje bez obzira, da li se radi o uporabnom predmetu, koji služi za stanovanje ili za lokale. To se vidi iz cit. § 2. te naredbe, gdje se izrijekom govori o povraćaju uporabnog objekta bez posebne oznake, a ni u samoj toj naravi nema nigdje oslona, po kojem bi se lokali izuzimali ispod njene važnosti. S toga nije osnovan ni razlog banskoga stola, koji tvrdi protivno. Iz tih razloga, kao i s razloga, po prvom sudu navedenih, valjalo je povodom previda tuženoga B. osudu banskoga stola preinačiti i uspostaviti u glavnoj stvari onu prvostepenoga suda. Preboj parničnih, prizivnih i previdnih troškova osniva se na tom, što tužiteljica ima za sebe jednu povoljnu osudu (§ 577. grpp.). Priopćio dr A. V.

Digitized by Google

Otkazni rokovi po § 2. sl. c) ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. (z. v. l. br. 30) — Pravni razlog otpovijedi je želja slobodno raspolagati s uporabnim objektom.

Plenarno rješenje stola sedmorice od 30. prosinca 1926. br. 4621.

(Osuda bans. stola od 15. srpnja 1926. br. 12.444, osuda kot. suda u V. G. od 1. ožujka 1926. br. 2193. gr.).

U parnici tužitelja A. protiv tuženoga B. zbog otpovijedi najma spp. uzdržao je k o t a r s k i s u d u V. G. u kreposti otpovijed tuženoga B. uz naknadu parbenog troška tuženomu, dok je b a n s k i s t o l ovu osudu preinačio i stavio otpovijed van snage uz dužnost naknade parb. troška tužitelju.

S t o l s e d m o r i c e je ništovnu žalbu tuženoga B. odbacio, njegov previd otputio i potvrdio pobijanu osudu banskoga stola.

R a z l o z i:

Ništovnu žalbu tuženoga B. valjalo je odbaciti, jer u postupku nižestepenih sudova nema ništavosti, predvidjenih u § 339. grpp. Banski stol ističe u svojim razlozima, da otpovijed tuženoga B. neodgovara propisu § 4. min. nar. od 17. pros. 1859. z. vl. l. br. 230, jer da u njoj nije naveden pravni razlog. Taj razlog banskoga stola ne stoji. Neprijeporno je medju parničnim strankama, da medju njima nema ugovora o dokinuću najamne pogodbe niti o roku za otkazivanje njezino. Pravni se razlog otpovijedi ne može dakle osnivati na pogodbi. Ali tuženi je u svojoj otpovijedi naveo kao razlog otpovijedanju to, što su lokali slobodni od ograničenja zakona o stanovima od 15. svibnja 1925. pa da mu stoga pristoji pravo tim lokalom, koji tužitelj drži u najmu, slobodno raspolagati. — U toj tvrdnji tuženikovoj leži pravni razlog otpovijedi, jer se u njoj očituje njegovo ovlaštenje u smislu §§ 354. i 362. o. g. z. na slobodno raspolaganje s njegovim vlasništvom. Tuženik dakle, otpovijedajući tužitelju s toga razloga najam, osniva svoju otpovijed na zakonu, on je dakle svoju otpovijed utemeljio na pravnom razlogu i tako udovoljio propisu § 4. cit. min. naredbe. Nu uza sve to je osuda banskoga stola osnovana na zakonu i to iz ovoga razloga: Tuženik tvrdi, da se rok otpovijedi od jednoga mjeseca uz koji rok on otpovijeda najam lokala, osniva na § 1116. o. g. z. Ta tuženikova tvrdnja nije osnovana. Propis § 1116. o. g. z., koji govori o rokovima otpovijedi, ako za to nema specijalnoga ugovora, promijenjen je kasnijim propis. § 2. cit. min. nar. od 17. pros. 1858. z. vl. l. br. 230, pa je stoga pozivanje na propis § 1116. o. g. z. izlišno. — U nazočnom slučaju može dakle u tom pogledu doći do primjene samo propis § 2. cit. naredbe, a budući da medju strankama nema ugovora o roku otpovijedanja, a niti se ne tvrdi, da bi u V. G. postojao u tom pravcu kakov mjesni običaj i posebni valjani propis, to je primjena § 2. sl. a) i b) cit. min. nar. u ovome slučaju isključena, pa se na ovaj slučaj može primijeniti samo naredjenje § 2. sl. c) cit. min. naredbe. U § 2. sl. c) cit. min. naredbe propisuje se, da se najmi imadu otkazivati barem tri mjeseca, a najmi, koji po pogodbi nemaju trajati godinu dna, barem četrnaest dana prije, nego će se uporabni predmet predati. Tuženi je otkazao na jedan mjesec, dakle kao da se radi o najmu, koji po pogodbi nema trajati godinu dana. Medjutim medju strankama je neprijeporno ne samo to, da medju njima nije ugovoren rok za otkaz, nego da nije ugovoreno izrijekom ni vrijeme trajanja najamnoga odnošaja i da tužitelj drži prijeporni lokal u najmu već mnogo godina — već od prije rata. Iz svega toga slijedi, da trajanje

Digitized by Google

najamnoga odnošaja nije bilo ograničeno na izvjesno doba ni na izvjesni rok, a napose da nije ugovoreno, da nema doseći godinu dana, ono je nasuprot po mučkom sporazumu obih stranaka prekoračilo ne samo vrijeme od jedne nego i od više godina. Čim to stoji, ne može se tuženi poslužiti otkazom na jedan mjesec, jer za to nema uslova, t. j. pogodbe pokojoj prijeporni najamni odnošaj nema trajati jednu godinu dana. On je mučke trajao duže, i za to je tuženi bio dužan, da tužitelju otpovijeda najam u smislu prvanje odredbe § 2. sl. c) min. nar. t. j. na vrijeme od tri mjeseca. Ne mijenja ništa na stvari, što je tužitelj plaćao najamninu mjesečno, jer sama ta okolnost kraj istaknutoga stanja stvari ne može biti dovoljnim razlogom za jednomjesečni otkaz (§§ 1113. i 1115. o. g. z.). S tih razloga valjalo je previd tuženoga B. otputiti i osudu banskoga stola potvrditi. Priopćio dr. A. V.

Kongres pravnika

Stalni odbor Kongresa održao je dne 2. siječnja t. g. u Zagrebu sjednicu, kojoj je predsjedao predsjednik prof. dr. Lad. Polić, a osim njega prisustvovali su joj: potpredsjednik Rusomir Janković, apelacijoni sudac u Beogradu; Stojan Jovanović, okružni sudac, i Milan Dragović, odvjetnik, iz Beograda; dr. Metod Dolenc, sveuč. prof., dr. Rudolf Sajovic, sudac, i dr. Janko Žirovnik, odvjetnik, — svi iz Ljubljane; dr. Dušan Peleš, odvjetnik, dr. Ante Verona, potpredsjednik stola sedmorice odjelj. B u m., i dr. Ivo Politeo, odvjetnik — svi iz Zagreba. Prvi potpredsjednik g. Janko Babnik iz Ljubljane ispričao je svoju odsutnost bolešću, ali je svoje prijedloge i mišjenje poslao pismeno. Član stalnog odbora, apelacijoni sudac iz Skoplja Aleks. T. Andrijević nije došao, jer je dao ostavku na članstvu u odboru, i to iz razloga, da može mjesto njega biti biran u odbor koji pravnik iz Sarajeva kao onoga mjesta, za koje pretpostavlja, da će u njemu biti održana ovogodišnja skupština Kongresa.

Nakon opsežne i u najljepšem skladu vodjene rasprave stvorila je sjednica ove zaključke:

Glavna skupština Kongresa za god. 1927. održat će se u Sarajevu dne 16. i 17. rujna t. g. Temata, koja će se na njoj raspravljati, jesu ova:

1. Odgovornost organa dioničkih društava i zaštita ulagača. — 2. Izvršenje civilnih presuda državnih sudova i presuda izbranih (obraničkih) sudova — kako prema državi tako i prema privatnim licima. — 3. Osnovna načela našega pomorskoga prava. — 4. Kolektivni ugovori izmedju poslodavaca i radnika. — 5. Pravni položaj supruge u bračnom, imovinskom i nasljednom pravu.

Tko je spreman referirati na skupštini o kojem od ovih temeta, neka se prijavi ili stalnome odboru ili svome udruženju najkasnije do 15. veljače t. g. Taj poziv upravljen je članovima pravničkih udrženja putem novina, ali se u »Mjesečniku« ovijem ponavlja. Izmedju prijavljenih lica izabrat će stalni od-

Digitized by Google

bor na svojoj slijedećoj sjednici u drugoj polovici veljače referente i koreferente. Prema dosadašnjemu običaju bit će za svaku točku po jedan referent i dva koreferenta. Izabrani bit će na vrijeme o tome obaviješteni. Oni će tada imati svoje referate napisane poslati tajništvu Kongresa najkasnije do konca svibnja t. g. Prema tomu imat će svatko bar tri mjeseca vremena, da predmet pismeno obradi. Tajništvo će dati na to primljene referate tiskati u posebnu knjigu, koja će se uz primjerenu naknadu raspačati članovima najkasnije do konca kolovoza t. g., dakle svakako toliko vremena prije skupštine, da se bude svatko mogao pripraviti za raspravu u sekcijama. Referati se naime neće više čitati u plenumu kao dosada, jer će ih svatko upoznati prije iz knjige i jer referiranje u plenumu oduzimlje mnogo vremena; u plenumu će svaki referent pročitati samo predloženu rezoluciju i vrlo kratak (čitanje smije trajati najdulje 5 minuta!) resumé svoga referata. Prema tome ostat će više vremena za sekcije, u kojima će biti koncentriran naučni rad Kongresa. Dakako da će se u sekcijama predložene i obradjene rezolucije čitati i o njima glasovati u zaključnoj p l e n a r n o j sjednici.

Referati ne smiju opsizati više od 8, a koreferati više od 4 stranice knjige formata kao što je otprilike naš »Mjesečnik«. Ova knjiga referata i koreferata bit će zapravo glavni dio Spomenice, dok će poslije skupštine izaći drugi, mnogo kraći dio, u kojem će biti objavljeni sumarno glavni rezultati i opis skupštine zajedno s prihvaćenim rezolucijama.

Članovi su navikli smatrati samu skupštinu Kongresom i plaćaju članarinu obično tek prije skupštine, odnosno čak uvjetuju plaćanje članarine o prisustvovanju skupštini. Medjutim treba upozoriti, da je Kongres juristička osoba, posebno udruženje, za koje svaki prijavljeni član mora plaćati članarinu, bez obzira na to, bude li ili ne prisustvovao kongresnoj skupštini. Zato neka izvole članovi još u ovome semestru, ako je moguće već sada odmah, uplatiti članarinu, i to tim više, što će Kongres još prije skupštine imati dosta izdataka, osobito za spomenutu knjigu referata. Kakogod je potrebno lučiti dužnost plaćanja članarine od samoga prisustvovanja skupštini, tako je potrebno i posebno najaviti to prisustvovanje, da uzmože sarajevski pripravni odbor na vrijeme sve potrebno udesiti za doček gostiju. Kako se za ovu godinu očekuje veliki, dosada vjerojatno najveći broj učesnika, trebat će pripravni odbor dulje vremena, da nadje potrebna konačišta. Zato moli stalni odbor članove, da na vrijeme uplate članarinu i da najkasnije do konca lipnja (juna) najave, hoće li prisustvovati skupštini i s kime. Članarina je kao dosada: za pripadnike slobodnih zvanja D 120, za javne činovnike D 60. Član obitelji, koji dolazi zajedno s članom Kongresa, plaća koliko i ovaj.

Sarajevski kolege, koji su sami — na čelu s odvjetničkom komorom — pozvali Kongres, da održi skupštinu u Sarajevu, pobrinut će se za manje izlete, kao na pr. u Pale, Višegrad, izvor

Digitized by Google

Bosne itd. No stalni odbor uzima u kombinaciju i izlet u Dalmaciju kao put, kojim bi se učesnici vratili kući. Ima se na umu put željeznicom do Metkovića (preko Ivan-planine), odavle parobrodom do Dubrovnika i Kotora, zatim opet parobrodom uz dalmatinska ostrva do Splita, a odavle ličkom željeznicom dalje kući (odnosno onima, kojima je bliže morskim putem u pravcu Sušak, tada ovim putem). Ako uspije stalnome odboru ishoditi za takov put povoljne uvjete od željeznice i parobrodarskih društava, onda će pogotovu biti potrebno, da se oni, koji bi željeli takvome izletu prisustvovati, na vrijeme prijave. Uostalom detalje i pobliže uvjete, u koliko dodje do izvedbe te osnove, javit će odbor najkasnije do 1. lipnja o. g. putem većih novina i stručnih pravničkih glasila.

Stalni odbor konstituirao se ovako: tajnikom izabran je dr. Ivo Politeo iz Zagreba; njegovim zamjenicima Stojan Jovanović iz Beograda i dr. Rudolf Sajovic iz Ljubljane; arhivarom dr. Ante Verona, a blagajnikom predsjednik vrhovnoga suda u Sarajevu dr. Milivoj Simić, koji je na toj sjednici kooptiran u odbor mjesto g. Andrijevića. Članarina može se slati izravno kongresnome blagajniku, ali jer članom Kongresa može biti samo onaj, koji je ujedno članom kojega od pravničkih udruženja, najbolje je postupati kao dosada t. j. da svatko šalje tu članarinu svome udruženju, a ovo će ju onda skupno slati centralnome blagajniku Kongresa.

Kod izbora temata odbor je smatrao potrebnim, da uzme takova, koja su posvećena u prvome redu velikim ekonomskim interesima zemlje i prema tome aktuelnim pitanjima. Uzeto je ovaj put u obzir i socijalno zakonodavstvo. I ako je bilo od više strana predloženo još mnogo vrlo zanimljivih pitanja, ipak se odbor nije mogao odlučiti za veći broj temata, jer za raspravljanje ne bi bilo dovoljno vremena, te bi se temata tek sasvim površno mogla raspraviti. Da se to ne dogodi, morao je odbor, poučen iskustvom, ne samo ograničiti broj temata, nego na spomenuti način ograničiti i trajanje plenuma skupštine.

Literatura.

Porodično i nasljedno pravo Muslimana. napisao Hafiz Abdulah Bušatlić, šerijatski sudac i pomoćni nastavnik šerijatskoga postupnika na šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu. Cijena D 70; naručuje se kod pisca. — Ova knjiga, koju smo već objavili, eto je izašla iz štampe. S njom suvisla knjiga istoga pisca pod naslovom »Šerijatsko sudski postupnik« izaći će ovih dana. Cijena potonje knjige bit će D 60, a može se već sada naručiti kod pisca.

Osvrt na rad liječnika Okružnog ureda za osiguranje radnika u Zagrebu u godini 1925. — Napisao dr. Antun Mudrinić, ravnatelj O. U. Z. O. R. u Zagrebu, s predgovorom liječnika-neurologa dra Rudolfa Rosnera. Cijena D 20. U ovoj sa socijalnog stanovišta vrlo za-

Digitized by Google

nimljivoj knjizi naći će i pravnik mnogo toga, što se tiče i njegove struke.

Zbirka zakona, ministarskih naredaba i uredaba i Zbirka odluka viših sudova kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. — U VII. svesku ove zbirke, što je uredjuje u Novome Sadu sudac kasacijonoga suda dr. Nikola Ignjatović, izašao je ustav (do člana 49.), neke rješidbe kasacije u Novome Sadu i stola sedmorice, odjelj. B. u Zagrebu.

Letopis Matice Srpske u Novome Sadu donosi u broju od mjeseca studenoga i prosinca opet nekoliko p r a v n i h rasprava, i to »Etika i krivično pravosudje« od dra M. Čubinskja, »O parlamentarizmu« od dra D. Tasića, »Reforma advokature« od Leonide Taubera.

Novi Veliki katalog srpsko-hrvatske književnosti i časopisa (listova) sadržaje na 32 strana velikoga formata hrvatske knjige i listove. Katalog se može dobiti po cijeni od D 8 kod izdavačke knjižarnice »Napredak« u Beogradu. Novac valja poslati unaprijed.

Moral, dobri običaji i zloporaba prava u gradjanskom zakoniku. Ovu studiju iz komparativnog civilnog prava napisao je dr. Pavao R a s t o v č a n. Na temelju bogate literature prikazuje nam autor razvoj pojmova navedenih u naslovu knjige, ali kraj toga daje nam i svoje samostalno mišljenje, potkrepljujući ga uvjerljivim argumentima i načinom. Što se tiče potonjega, treba istaknuti dobar stil piščev, nastao očito pod uticajem franceskoga stila. Šteta da je pisac pod konac knjige ograničio svoje razlaganje pa je tako dio o zloporabi prava ispao kraći — i ako u svojoj zbijenosti dosta jasan — nego dio o moralu i dobrim običajima. Bude li dr. Rastovčan naknadio to slijedećim svojim djelom — a to mi želimo — da ga i dobar prijem knjige medju pravnicima na to takodjer potakne — upozorili bismo ga, neka bar engleske citate prevede, ako ne će da to već čini s franceskim, talijanskim i njemačkim, budući da se ne može pretpostaviti, da kod nas pretežni dio čitatelja razumije engleski. Cijena je knjizi D. 20; dobiva se u svim većim knjižarama, a može se naručiti i kod pisca (Dalmatinska ul. 4.). S poštarinom dodatak od D. 3.

Svaštice.

Jugoslavensko društvo za zaštitu vjerovnika u Zagrebu bilo je osnovalo svoj s t a b i l n i o b r a n i č k i s u d, pa je njegov sastav bio objavljen i u novinama. Medjutim doznajemo da je ministarstvo trgovine i ind. uskratilo odobrenje tome sudu, poričući mu temelj u zakonu. Prema tome došla bi na našem pravnom području u obzir samo d v a s t a l n a o b r. s u d a: zagrebačke burze i zagreb. trg. obrtničke komore, a u pretpostavi njihova dobra funkcijoniranja bilo bi to i sasvim dovoljno. Čujemo, da obranički sud zagrebačke burze namjerava sniziti minimum vrijednosti spornoga predmeta kao uslov svoje nadležnosti od D. 2500, na D. 500.

Društvo odvjetničkih perovodja Hrvatske i Slavonije. — Zadaća je ovomu društvu, da štiti i unapredjuje interese odvjetničkih perovodja, da promiče kolegijalnu solidarnost i da podiže zanimanje članova za stručne potrebe i staleška pitanja. Na izvanrednoj glavnoj skupštini od 6. prosinca 1926. izabran je novi društveni odbor, koji je sebi uzeo za zadaću, da reorganizuje društvo i da mu poda života u svakom pogledu, kako bi dostojno uzmoglo reprezentirati stalež. U prvome redu nastojat će odbor, da svojim uplivom utječe na mjerodavne faktore radi donošenja zakona

Digitized by Google

o odvjetnicima, kako interesi odvjetničkih perovodja ne bi bili nikako oštećeni, naročito što se tiče promjene u staležu. U tom pogledu učinjeni su već prvi koraci, pa ima izgleda, da uspjeh ne će izostati. Zatim će odbor poduzeti sve, što bi moglo podići kolegijalnost medju članovima, te će priredjivati u Zagrebu društvene sastanke u obliku predavanja o staleškim i pravnim temama. I s ostalim kolegijalnim društvima u našoj kraljevini držat će se stalni kontakt radi što bolje saradnje u svim stvarima zajedničkoga interesa, što će jamačno uvijek biti od koristi. Osim toga će odbor uvijek nastojati, da se materijalne prilike kolega što više poboljšaju, te će članovi odbora svagda intervenirati, kada bude nužno, da se raščiste odnosi materijalne prirode izmedju odvjetnika i perovodja u pojedinim slučajevima ili općenito. Nadalje će društvo podržavati ured za posredovanje perovodnih mjesta, što će biti u interesu i odvjetnika i odvjetničkih pripravnika, koji čestoputa izravnim načinom ne mogu naći namještenja, odnosno doći do odvjet. perovodja. Konačno će se odbor postarati, da svoje članove stalno obavješćuje o svim važnijim dogadjajima i činjenicama, i to ponajčešće putem »Mjesečnika« Pravničkoga društva. Sve se ove zadaće mogu ostvariti samo onda, ako svaki pojedini odvjetnički perovodja pokaže interesa za organizaciju, t. j. ako se začlani. Odbor poziv-lje zato svakoga kolegu, da u tu svrhu na jednostavnoj dopisnici izjavi svoju pripravnost, da bude članom i plati članarinu od D. 10 za semestar. Ako prijavljeni želi primiti poštom člansku iskaznicu, neka izvoli još za poštarinu dodati D. 1, inače ju može podignuti kod blagajnika društva g. Rosenbergera u Zagrebu, Palmotićeva 15. Upisnina iznosi D. 2.

O samoj glavnoj skupštini primili smo ovo izvješće:

Skupštinu je otvorio i predsjedao joj Dr. Leo Rotter. Skupština je bila dobro posjećena, pak je nakon uvodnih formalnosti izabran novi odbor, koji se sastoji iz ovih lica: Predsjednik: Dr. Vjekoslav Novosel, potpredsjednik: Dr. Vjeko Franceschi, tajnik: Mijo Maričić, blagajnik: Zvonko Rosenberger, odbornici: Dr. Mihajlo Kribovac, Dr. Marijan Dražić, Dr. Stevo Jokanović, Dr. Juda Levy, Dr. Viborni Tordony, Dr. Oto Braun, revizori: Dr. Zlatko Kuntarić, Dr. O. Stanić, časni sud: Dr. Dragutin Tomac (pročelnik), Dr. Ferdo Bošnjaković, Dr. Srećko Mahulja, Dr. Hrvoje Mezulić, Dr. Josip Sedej. Kao najvažnija točka dnevnoga reda važila je diskusija o projektu zakona o odvjetnicima, pak je nakon svestranoga pretresa donesena slijedeća rezolucija:

Član 5. projekta zakona o odvjetnicima i odvjetničkim pripravnicima treba da se izmijeni i da glasi ovako: Vježba mora trajati tri godine, od kojeg vremena imade pripravnik bar dvije godine biti na vježbi kod odvjetnika. Preostalu godinu može da provede na vježbi bilo kod redovnog suda bilo kod odvjetnika. Pripravnik, koji je već upisan u imenik, pa želi, da neko vrijeme bude na vježbi kod suda, mora biti postavljen za pisara u kome sudu na teritoriju one odvjetničke komore, u čiji je imenik upisan, sa svima pravima i dužnostima iz zakona o činovnicima i ostalim službenicima gradjanskog reda.

Vježbu provedenu kod odvjetnika potvrdjuje odbor odvjetničke komore, a kod redovnoga suda predsjednik suda.

Prvi stavak člana 12. treba da se izbaci iz projekta.

U drugom stavku člana 26. treba da se izbaci rečenica: Pripravnik može zastupati kod apelacijonoga suda tek, kada položi odvjetnički ispit.

Član 124. treba da se izmijeni i dopuni, pa da glasi ovako:

»Odredbe ovoga zakona o vježbi i ispitu ne važe za one odvjetničke pripravnike, koji su u tome pogledu u našoj kraljevini prije stupa-

Digitized by Google

nja na snagu ovoga zakona započeli vježbu po dosadašnjim zakonima i uredbama. Ako su pak uslovi ovoga zakona blaži, primjenit će se na njih odredbe ovoga zakona.«

Član 127. treba da se dopuni i da glasi: »Zakon ovaj stupa u život od dana, kad ga Kralj potpiše, a obaveznu snagu dobiva poslije tri mjeseca po obnarodovanju u službenim novinama.

Od toga dana prestaju važiti svi dosadanji zakoni o odvjetnicima i odvjetničkim pripravnicima, kao i drugi zakonski propisi iz specijalnih zakona, koji se odnose na odvjetničke pripravnike i odvjetnike, u koliko su protivni odrebama ovog zakona, izuzimajući slučajeve predvidjene u članu 124. ovoga zakona.«

Ta se rezolucija podudara uglavnom s onom, što ju je izradilo i prihvatilo Udruženje odvjetničkih pripravnika u Beogradu, pak će nastojanje društva ići redovito za tim, da se prema vlastima i kompetentnim faktorima u stvarima zakonodavstva istupa jedinstveno s drugim društvima odvjetničkih pripravnika u kraljevini.

Na skupštini pretresala su se opširno in mnoga druga pitanja, koja se tiču staleža odvjetničkih perovodja, a napose zagrebačkih članova našega udruženja. Sa skupštine su mnogi otišli u uvjerenju, da će odsada društvo pokazati više života i da će biti od veće koristi za članstvo, nego što je to bilo do sada.

Ubrzanje rada kod sudb. stola u Zagrebu. — Rad na kaznenim stvarima kod sudb. stola u Zagrebu podijeljen je tako, da su zasebno suci istražitelji, koji ne idu na rasprave, a zasebno presudni suci, koji su samo na raspravama. Time će se postići, da će istrage biti mnogo brže dovršene, jer će suci istražitelji nesmetano raspisivati ročišta za obavljanje istrage svakoga dana. Istražnih sudaca ima devet i to osam za redovite istrage, a jedan za tiskovne. Ujedno su ustanovljeni stalni kazneni senati i to tri na broju: jedan, u kojem su osim predsjedatelja četiri suca (velik senat!) i dva senata, u kojima su uz predsjedatelja dva suca (mali senat). Kazneni senat od pet sudaca drži rasprave svakoga tjedna jedanput i to u utorak, mali senat od tri suca u ponedjeljak i petak. U četvrtak uopće nema rasprava, jer su za taj dan odredjene sjednice sudbenoga stola. — Suci, koji su imali gradjanske stvari, a išli i na kaznene rasprave, sada više ne će ići na kaznene rasprave, nego će cijelo vrijeme upotrijebiti na gradjanske stvari.

Novi mjenbeni zakon. — Prema novinskim vijestima izradila je stručna komisija u ministarstvu pravde osnovu novoga mjenbenoga zakona, jedinstvenoga za cijelu državu. Navodno se tom osnovom uvodi nova vrsta mjenice — rekta-mjenica. Prenos u stanovitom slučaju ima značaj gradjanskoga prenosa. Odbijanje plateža utvrdjuje se protestom. Osnova sadržaje potanke odredbe o duplikatu i kopiji mjenice, o amortizaciji izgubljene mjenice, nove odredbe o nepravednom obogaćenju itd.

Novinari odvjetnicima. — Sarajevska sekcija Jugoslovenskog novinarskog udruženja, na svojoj glavnoj godišnjoj skupštini, održanoj 15. siječnja 1927. odlučila je, da u ime svojih članova apelira na svu gospodu odvjetnike u Bosni i Hercegovini, Dalmaciji i Crnoj Gori, da pri podizanju tužbi i vodjenju postupka protiv novinara po novom zakonu o štampi uzmu u obzir težak položaj, u koji je taj zakon doveo novinare. Ujedno moli svu gospodu advokate, da pri davanju uputa i pravnih savjeta prilikom štamparskih krivica novinara, kada je očigledno po srijedi dobra volja, svojim klijentima savjetuju umjerenost i konciljatnost.

Digitized by Google

Svoj gospodi odvjetnicima poznate su teške kaznene sankcije, koje propisuje zakon o štampi, pa je suvišno, u ovom apelu, naglašavati, da one ugrožavaju ne samo slobodu javne riječi, nego i egzistenciju novinara profesionista. Uočivši ovaj momenat, gospoda odvjetnici će razumjeti, da ovaj apel nije diktovan željom, da se omogući zloupotreba javne riječi, nego da se barem u nekoliko očuva najveća tekovina moderne demokracije: sloboda štampe, bez koje ne može biti slobodnog narodnog duha, te da otupi oštrica zakona, uperenoga protiv onih, koji su već po svojem zvanju predstavnici i pioniri slobodne riječi.

Nastavak ženidbene zajednice za vrijeme postupka o rastavi od stola i postelje ne znači u svakom slučaju pomirbu ženidbenih drugova. — Supruzi A i B u Austriji živjeli su gotovo tri godine u sretnoj ženidbi. No napokon je žena uvidjela, da ju muž nije uzeo iz ljubavi nego radi njezina bogatoga miraza. Nastadoše medju njima svadje, jer se muž podao lagodnu životu i zanemarivao ženu. Žena je dugo to podnosila, nerekavši ništa o tome nikome pa ni svojim roditeljima. Ali muž je išao tako daleko, da je ženi uskraćivao novac i za kućno gospodarstvo, te ju izvrgnuo potpunoj bijedi. Žena je takovim postupkom bila prisiljena, da ostavi muža i podigne parnicu na rastavu od stola i postelje. Prvi sud je izrekao rastavu od stola i postelje krivnjom jednoga i drugoga ženidbenoga druga, uvaživši i navod muža, da ga je žena zlobno ostavila. Muž je podnesao priziv na viši sud, navodeći, da se je žena za vrijeme postupka o rastavi od stola i postelje k njemu povratila, nastavila ženidbenu zajednicu, te mu time posve oprostila. Žena je nasuprot tvrdila, da se je ona, vrativši se u zajednički stan, svake večeri odvojeno od muža zatvorila u svojoj sobi, pa da navod njezina muža, da je ona s njim opet nastavila ženidbenu zajednicu, nije istinit. Viši sud uvažio je priziv muža, dok je vrhovno bečko sudište potvrdilo osudu prvostepenoga suda s razloga, što muž nije doprinesao nepobitan dokaz o tome, da se je žena s njime izmirila.

Zaštita okrivljenika protiv istražnoga zatvora. — U »Arbeiter Zeitungu« u Beču od 12. siječnja 1927. br. 11. izišao je članak pod naslovom »Schutz gegen die Untersuchungshaft«. U tom se članku navodi, da se u Austriji može okrivljenik, protiv kojega istražni sudac odredi istražni zatvor, prizvati na senat suda, koji onda u nejavnoj sjednici uz sudjelovanje drž. odvjetnika, ali bez okrivljenika ili njegova zastupnika, odlučuje o dokinuću istražnoga zatvora. Protiv uskratnoga rješenja može se okrivljenik žaliti na viši sud, koji konačno odlučuje o tome opet u nejavnoj sjednici uz sudjelovanje drž. nadodvjetnika, ali bez okrivljenika ili njegova zastupnika. Slično je — veli se dalje — bilo i u Njemačkoj, dok nije prošle godine izdan novi zakon, po kojemu imade okrivljenik, stavljen u istražni zatvor, pravo tražiti usmenu raspravu o tome, da li imade odredba o istražnom zatvoru protiv njega ostati ili se ima dokinuti. Što više, istim se zakonom sudovima još nalaže i to, da u stanovitim rokovima ureda radi ispituju, da li se imade odredba o istražnom zatvoru protiv okrivljenika i dalje uzdržati na snazi ili ne. O ovome bi valjalo da pravodobno izraze svoje mišljenje oni, koji su u zakonodavnom odboru kod nas izradjivali osnovu jedinstvenoga kaznenoga postupnika za cijelu državu.

Iz uredništva. — Ovomu je broju priložen sadržaj »Mjesečnika« za godinu 1926., jer se, kako je javljeno u broju za mjesec studeni i prosinac 1926. (str. 552.), sadržaj poradi preopterećenosti naše tiskare sa poslom na koncu godine nije mogao pravodobno složiti i otisnuti.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 2. GOD. LIII.

Uredili: Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB 1927. VELJAČA

Valorizacija.

Napisao dr. Josip Mudrovčić, vijećnik stola sedmorice u m.

U ovom sastavku nastojim izbliže objasniti, napose praktičnim primjerima, pa i popuniti svoja razlaganja u izašloj 1925. brošuri o valorizaciji t. j. povisivanju novčanih tražbina dotično dugova u povodu pada valute.

I. — Kada je u povodu velikog rata, po nečuvenom padu valute, napose u Austriji pa u Njemačkoj, pritisla teška nužda u gospodarskom i pravnom životu, onda je opet oživila briga o rješenju davnoga, viševjekovnoga problema valorizacije.[1]) Literatura u tom pitanju narasla je mnogobrojna, a kad se pita, jeli problem riješen, bar donekle zadovoljujućim načinom, neda se odgovoriti na to afirmativno. U nuždi i žurbi teško se rješavaju dublji problemi. Sva je prilika, da će to prije uspjeti sada, kada se prilike staložuju, te riješenje pitanja nije više presantno. Medjutim krivo imaju oni, koji misle, da stvar ta nije više ni aktuelna. Suci i odvjetnici, pa oni, koji se nalaze u dotičnim pravnim odnosima, znadu dobro, da jest aktuelna, a i ostati će aktuelna još tečajem decenija, ma imajući na umu samo pravne odnose, koji su već sada pendentni. A i kada prestane biti aktuelna, neće time prestati interes, da se problem riješi. Osim toga bolje je, da se rješava, prije neg opet bude jače aktuelan, i lakše bi moglo biti riješenje, dok su još svježi zli učinci neriješena problema.

Već odavna imam tu misao, da se za riješenje toga problema mora naći uporišta u sistemu opstojećega gradj. prava t. j. austr. gradj. zakonika od 1. juna 1811, što važi u Hrvatskoj, Sloveniji i Dalmaciji, a o kojem se opravdano drži, da mu pripada odlično mjesto medju sistemima gradj. prava. Kada sam više o tom razmišljao t. j. u službi sudačkoj u povodu jednoga praktičnoga slučaja razmišljati morao, napokon sam se o tom i uvjerio.

Da vidimo rješenje problema u smislu spomenutog zakonika.

II. — Gdje su stranke predvidjale padanje valute, pa za taj slučaj naredile valorizaciju t. j. povišenje novčanih tražbina dotično dugova, tu dakako važe ta naredjenja. Nu kako je onda,

[1]) Isp. dr. Karl Wahle, Das Valorisationsproblem in der Gesetzgebung und Rechtsprechung Mitteleuropas, 1924, Rikola-Verlag, Wien, str. 174.

Digitized by Google

kada se nije na to mislilo? Tu dolazi nominalistička teorija, pa kaže, da nema mjesta valorizaciji, jer je u opreci sa prinudnim tečajem papirnoga novca. Kruna od 1913. godine isto je što i kruna od 1923. godine, premda je 1923. godine pala u vrijednosti i niže od 1 50. Odlučuje nominalni iznos, pa koliko glasi novčanica, toliko da se njom otplaćuje duga dotično naplaćuje tražbine.

Naprotiv toga istaknuti je ipak, da se u §-u 986. opć. gradj. zak. od 1. juna 1811. (za Hrvatsku od 29. novembra 1852.) doduše upućuje u pitanju plaćanja novčanih dugova na valutne propise, pa su ti propisi godine 1811. i 1858. i sadržavali kraj općih valutnih propisa posebno još i to, kako će se u novoj valuti plaćati stari dugovi novčani, što su ih ti propisi zatekli, nu ipak u alin. 9. patenta od 1. juna 1811. o uvedenju toga zakonika naročito se kaže, da pitanja plaćanja u novcu valja prosudjivati po općim propisima gradj. zakonika, koliko nema posebnih t. j. valutnih propisa o tom. Prema tomu, kada valutni propisi od 1892. i 1899 ne govore ništa o plaćanju starih dugova, jer je tih godina valuta bila u normalnim prilikama, kada ni valutni propisi naše države od 1920. ne donose riješenja toga pitanja, te se mora uzeti, da je pravno stanje u tom pitanju ostalo nepromijenjeno: nema sumnje, da pitanje valorizacije već po naročitom propisu alin. 9. patenta o uvedenju valja prosudjivati po općim propisima gradj. zakonika. Nu sve da i nema toga naročitog propisa, razumije se po naravi stvari, da se propisi o valorizaciji moraju tražiti u gradj. pravu, jer je to pitanje gradj. prava, koje je očito nepravom upućeno pomenutim §-om 986. i uvodnim patentom u područje valutnih zakona. Valutni zakoni od 1811. i 1858. nisu to pitanje ni riješili načinom, koji bi zadovoljavao, oni su posve jednako valorizirali n. pr. zajam i kupovninu, što ipak ne ide, kako ćemo viditi. Tu dolaze pitanja izravnanja vrijednosti činidbe i protučinidbe, radi se o uredjenju jur opstojećih (pendentnih) odnošaja privatnog prava, pa se riješenje tih pitanja mora urediti dotično tražiti u sistemu gradj. prava. U propisima valutnih zakona odlučuje gledište općega dobra, pa se dakako slabo opažaju a teško i mogu opažati i pravilno riješiti u skladu sa sistemom gradj. prava ona pitanja, na koja se mora paziti pri uredjenju toga po naravi svojoj privatno-pravnoga odnošaja.

Ne će biti suvišna pripomena, da naše prilike nisu iste kao što u republikama Austriji i Njemačkoj, gdje je industrija daleko znatnija, a valuta je pala u nečuvenoj mjeri, te su nužni bili stanoviti obziri sa gledišta opće gospodarske nužde t. j. sa gledišta javnoga prava. U nas ti obziri javnoga prava nisu potrebni. Mi smo u toj prilici, da se možemo zadovoljiti sa gledištima privatnoga prava.

Naročitih propisa za valorizaciju doduše nema u opć. gr. zakoniku, nu ima ih, koji se mogu analogno upotrijebiti, dotično se može naći inog uporišta za riješenje, koje može da zadovolji.

III. — Da vidimo koji praktični slučaj: Dva brata, seljaka nagodila su se 1912. godine u parnici radi razvrgnuća zajednice medju inim i u tom, da u kući ostaje samo jedan od njih, dočim

Digitized by Google

drugi treba da izadje, a za to dobiva od ostajućega brata 686 K. Nu izvršenje nagode otezalo se, nastao i veliki rat, pa se porodiše medju braćom razmirice u toj stvari tako, da je 1916. godine onaj, koji bi morao izići, digao tužbu sa zahtjevom, da se nevažnim proglasi to utanačenje, jer da je vrijednost zgrada medjutim skočila na peterostruku, dotično vrijednost novca pala na 1/5. Oba niža suda odbila su tužbu, nu stol sedmorice (odj. A) rješenjem od 17. siječnja 1922. br. 2821 ukinuo je niže osude i s toga razloga, jer stranke nisu dovoljno raspravljale u smislu §-a 1048. ogz., te naredio popunu rasprave. 1-a)

Po §-u 1048. pogodba promjene stvari za stvar ne obvezuje više, ako promijenjena stanovita stvar (species) izgubi prije predaje više od polovice svoje vrijednosti. Tu je riječ, kako se vidi, o stanovitoj stvari (stanoviti konj, stanovito zemljište) u opreci sa generičkom stvari (konj u opće, pa i od stanovite pasmine, ral zemljišta recimo u području grada Zagreba) i sa t. zv. kvantitetima (žito, vino), koji se takodjer broje pod vrstu (genus) u širem smislu. A zašto § 1048. ne glasi i za generičke stvari? Očito zato, jer misli na onu rimsku genus non perit t. j. vrsta ne propada. Ako se pokvari ili posve propane recimo pšenica stranke, koja je dala u zamjenu naprosto »10 mtc. pšenice«, ne prestaje obveza pogodbena, jer ima normalne pšenice drugdje. Nu pita se kako je u slučaju, gdje je pogodjeno 10 mtc. stanovite pšenice, što je pohranjena u stanovitom hambaru sva, koliko je uopće još raspoloživa, pa je rečeno, da se ima dati samo te pšenice, a medjutim sva ta pšenica propane pljesnivoćom u vrijednosti preko polovice? U tom slučaju ne može se pogodjena pšenica nadomjestiti drugom pšenicom, dakle otpada pretpostava, pod kojom je zakon izuzeo kvantitete, pa se mora postupati kao u slučaju stanovite stvari t. j. primjenjuje se § 1048. i tu. I novac spada medju kvantitete, pa to važi i za novac, stanoviti, naime zemaljski novac, kada pane u vrijednosti preko polovice. Ta mjera padanja vrijednosti preko polovice dolazi do analogne primjene ne samo u svim inim slučajevima zamjenite pogodbe, nego i u slučajevima drugih pravnih odnošaja, gdje može doći do valorizacije.

IV. — Medjutim, sve da i nema §-a 1048, nalazi se u §-u 7. dovoljna uporišta za valorizaciju, ne samo u pogodbenim, nego i u onim slučajevima, gdje se valorizacija ne može izvoditi iz sporazuma stranaka (otšteta, poslovodstvo bez naloga itd.). Samo bi tada, naime bez §-a 1048, teško bilo u svakom slučaju odredjivati mjeru, do koje treba da pane vrijednost novca, sve ako i jest sigurno, da to padanje novca mora biti prekomjerno. Jer da tomu nije dovoljno neznatnije padanje valute, jasno je već po naravi prinudnoga tečaja, koji mora da ostaje na snazi, sve dok ne bude posebnoga razloga (vanrednosti, neumjerenosti, nesnošlji-

1-a) Povodom te rješidbe napisa sam brošuru pod naslovom »Rastu li novčane tražbine, kad valuta pada? (Pitanje t. z. valorizacije)«, Zagreb, januar 1925.

Digitized by Google

vosti, nesrazmjernosti) za iznimku, pa i po naravi prometa, koji ne bi mogao ni podnijeti uvažavanja neznatnijih oscilacija u vrijednosti novca. Tek § 1048, davši odredjenu mjeru (preko polovice vrijednosti), koja znači prekomjerni gubitak vrijednosti, dao je u tom pogledu odredjeniji život §-u 7.

A što kaže § 7.? Da pravni slučaj valja prosuditi po naravskim pravnim načelima (nach den natürlichen Rechtsgrundsätzen), gdje ne pomaže ni pravna analogija. Dakle in subsidio valja paziti na naravska pravna načela ili na t. z. narav stvari. Ne može sud po tom nikada kazati, da nema propisa za riješenje kojega praktičnoga slučaja.

A što je to narav stvari?[2]) Pravu je vrhovni princip red, što ga opažamo i u prirodi, u svemiru. Otuda osjet reda i potreba čovjeka, da se prilagodjuje redu i u medjusobnim ljudskim odnošajima t. j. da i tu pazi na prirodni red, što ga osjeća bez naročite objave, dakle tako reći na prirodni propis ili narav stvari. I zakon donosi svoje norme, nastojeći pogoditi narav stvari, pa gdje ima zak. norme, tu dakako sudac ne može pronalaziti što drugo. Nu i gdje nema zak. norme, i tu valja sudac da ju traži svjetlom zakona. To je razumljivo radi potrebite skladnosti pravnih pravila. Narav stvari (pravo po naravi stvari) prema tome nije možda kakovo apriorno, naravsko ili filozofsko pravo za sva vremena i sve ljude, nego je i narav stvari različita u različitim prilikama života (podneblje, teritorij, stepen razvitka).

V. — Pogledajmo sada u gornjem slučaju, što se dade izvoditi već iz volje ugovarajućih stranaka, napose prema propisu §-a 914. ogz., po kojem valja i pogodbe tumačiti, kao što se tumači zakon. Stranke su pri nagodi našle kućni dio izlazećeg brata vrijednim 686 K. One su takovu s r a z m j e r n o s t postavile medju vrijednosti novca i vrijednosti kućnoga dijela. To je ugovorna srazmjernost, pa se ta nema mijenjati, kao što ni inače ugovor. Dakle stoji srazmjernost vrijednosti ovako: 686 (dio kućni) = 686 (novac). Nu kada vrijednost novca pane na 1/5 te po tom vrijednost kuće, izražena dakako u patšoj valuti, poraste recimo na peterostruku, onda je vrijednost kućnoga dijela u patšoj valuti 5×686=3430. Istina je, da je kruna od 1912. sama po sebi isto što i kruna god. 1923., ali joj nije ista vrijednost t. j. porabna relacija naprama drugim stvarima (§§ 285, 303 ogz.). A u pravnim odnosima, kao što u ovom našem, dolaze u pitanje vrijednosti, a ne samo cifre, pa dakako, pošto su stranke našle, da svaka od njih treba da dobije istu vrijednost, što ju daje, treba da izlazeća stranka za svoj kućni dio dobije 3430. (Istaknuti je ovdje, da pogodba još nije izvršena s ni jedne strane, da je svaka stranka još u posjedu svoje stvari, pa svakoj od njih dolazi u prilog dotično na štetu porast dotično pad vrijednosti kuće i novca u punoj mjeri, a ne samo djelomice, što bi onda bilo, da je pogodba s koje strane izvršena, kao što ćemo još vidjeti). Valorizacija u ovakvom (ugovornom) odnošaju slijedi već iz spora-

[2]) Isp. moju pod op. 1-a) navedenu brošuru str. 13. i sl.

Digitized by Google

zuma ugovornih stranaka, pa to je ovdje narav stvari t. j. to sobom donosi narav ovakova pravnog odnosa.

Održavanje srazmjernosti (Aequivalenz) medju vrijednosti novčane činidbe i vrijednosti protučinidbe dotično vrijednosti protivnoga prava (na oteštetu i t. d.), to je temeljni princip valorizacije. Taj princip opaža se i u volji (sporazumu) stranaka (§ 914) i u naravi stvari (§ 7), a u §-u 1048. naznačena je granica, dokle se uzima, da opstoji srazmjernost, dotično iza koje srazmjernost prestaje, te počimlje nesrazmjer.

VI. — Uzmimo sada primjer neugovornog prav. odnosa: Netko je nakon potresa podupro kuću odsutna prijatelja i time ju sačuvao, da se nije znatnije oštetila. U taj posao uložio je 1000. Na to pane valuta na 1/5 vrijednosti. Radi se tu o poslovodstvu bez naloga po §-u 1036 ogz., po kojem propisu valja naknaditi potrebiti i svrsi shodno učinjeni trošak, pa se pita, ima li tu mjesta valorizaciji? Da valuta nije pala, imao bi vlasnik naknaditi prijatelju 1000, dočim bi u njegovoj imovini ostala, kako se ovdje pretpolaže, isto tolika vrijednost u radnji na kući. Pošto je vrijednost i novca i radnje jednaka, dolazi se do istog rezultata, ako se zbroj obiju vrijednosti podijeli sa 2, ovako:

$$\frac{1000\ (\text{vrijednost novca}) + 1000\ (\text{vrijednost radnje})}{2} = 1000.$$

Ta matematička formula, koja u slučaju stalne valute izgleda banalna, ipak je od osobite važnosti, jer izrazuje pravilo da se pripadajući novčanom vjerovniku iznos pronalazi tim, da se masa vrijednosti t. j. zbroj vrijednosti novca i vrijednosti stvari podijeli sa 2, pa služi vodićem u slučaju, kada pane valuta t. j. vrijednost novca, i time skoči vrijednost inih predmeta, dakle obe vrijednosti postanu nejednake, a narav stvari zahtijeva izravnanje t. j. valorizaciju. U slučaju padše valute na 1/5 imamo naime ovu formulu:

$$\frac{1000\ (\text{vrijednost novca}) + 5000\ (\text{vrijednost radnje})}{2} = 3000.$$

t. j. vlasnik mora u ime naknade dati 3000 mjesto prvobitnih 1000. Tu dakle pomaže već matematička formula. Nu pomažu i pravna razmišljanja.

Ponajprije misao zajednice. Doduše ne radi se tu o kakovoj zajedničkoj imovini, jer su obe stvari u imovini vlasnika kuće, nego se radi o poremećenom omjeru obiju vrijednosti, te o uspostavi prijašnjeg omjera, pri čem pomaže misao zajednice obiju vrijednosti t. j. misao diobe u slučaju zajednice. Obe su naime vrijednosti prije pada valute stajale odredjene prvobitnim ciframa 1000 i 1000, te je vlasnik imao jednu (u novcu) dati drugoj stranci. Nu padom valute t. j. slučajem — pad valute je naprema

Digitized by Google

strankama slučaj — to se je preinačilo, i mjesto mase 1000 + 1000 (omjer 1000 : 1000 ili 1 : 1) nastala masa 1000 + 5000 (omjer 1:5). Zakon (§ 1036) hoće, da se naknadi vrijednost radnje, koja nakon pada valute iznosi 5000, pa se to ne može naknaditi sa 1000. To bi se dakle protivilo ne samo općem propisu §-a 7 t. j. samoj naravi stvari, naravi toga pravnoga odnosa (srazmjernosti), nego još i posebnom propisu §-a 1036. To bi se dakle dalo riješiti u smislu valorizacije, sve da i nema §-a 1048. A uz analognu primjenu toga paragrafa stvar postaje još odredjenija t. j. vrijednost novca pala je preko polovice, nastao je po tom nesrazmjer, što ga valja izravnati valorizacijom. Kada se tako našlo, da po naravi stvari više nije dosta dati samo 1000, nastalo je pitanje, koliko više valja dati t. j. koilko od onih 5000? Tako su te dvije vrijednosti slučajem pomiješane (§ 825. ogz.), pa kada se ne mogu odrediti drugi dijelovi, mora se masa t. j. zbroj vrijednosti podijeliti na ravne dijelove (§ 839. ogz.).

Drugo je razmišljanje ovo: U imovini jedne stranke jedna je i druga stvar, pa koliko je novac slučajem pao u vrijednosti, toliko je vrijednost radnje skočila. Šteta naime, što je padom valute nastala u novcu i pala na vlasnika kuće (§ 1311. ogz.), poravnava se povišenjem vrijednosti radnje, tako da jedna stranka naprema drugoj stranci ništa ne dobiva niti gubi, a to biva samo tako da se masa vrijednosti prepolovi. Ni jedna se stranka ne okorišćuje na štetu druge. Ali štete dakako imaju obe, jer vlasnik plaća 3000 mjesto 1000, a druga stranka dobiva za radnju 3000 mjesto 5000, dakle svaka od njih ima štetu od 2000. Štetu dakle od 4000 dijele stranke na ravne dijelove, kako to glasi § 1304. Doduše § 1304. glasi, da se šteta dijeli na ravne dijelove, gdje su šteti krive obe stranke, a ne može se odrediti ini razmjer prema krivnji; nu to važi i onda, kada šteti nije kriva ni jedna stranka, kao što u našem slučaju. Zašto? Zato jer viši princip, iz kojega potiče § 1304. (i § 839), glasi: »Dioba se vrši na ravne dijelove, gdje se ne odredjuju ini dijelovi.« A taj princip pristaje i u našem slučaju. Dakle je analogna primjena §-a 1304. opravdana.[3])

U §-u 1036. još se kaže, da valja naknaditi potrebiti i svrsishodno učinjeni trošak, sve ako je ostao i bez koristi, pa se pita, valja li i tu valorizirati? Kad valuta ostane normalnom, važi po tom isto u slučaju uspjeha, što u slučaju neuspjeha. Prema tomu, i kada valuta pane preko polovice vrijednosti, moramo računati, kao da je sva korist u imovini novčanog dužnika, ma da je ona slučajem propala. Propala je prema ovome naročitom propisu samo na njegovu štetu. Inače se u ovakovoj prilici slučajna šteta uvažava na korist novč. dužnika u smislu t. VIII.

---

[3]) Na kongresu pravnika u Ljubljani čulo se u dotičnoj sekciji za valorizaciju 10. IX. 1926. mišljenje i sa strane, sklone valorizaciji, da § 1304. nikako ne može doći do primjene. To mišljenje, kako se vidi, nije osnovano.

Digitized by Google

VII. — Uzmimo još koji primjer iz prakse, napose da se vidi, u kakovim slučajevima poglavito se ističe pitanje valorizacije kao još uvijek aktuelno.[4])

Ugovorom od 1901, dala je tvrtka Š. industrijskom poduzeću S. u zakup sva vodna prava i neke nekretnine na rijeci K sve do god. 1930. uz zakupninu od godišnjih 78.000 K plativih u tromjesečnim obrocima. Nakon što je vrijednost te zakupnine pala od 81.900 na 1116.14 švic. franaka, a zakupnik nije htio pristati na znatno povišenje zakupnine, predala je tvrtka Š. početkom 1923. tužbu za posljednji kvartal 1922. na 50 kratno povišenje t. j. 234.750 D (975.000 K). Prva molba udovoljila je tužbi, druga ju je odbila, koliko ide preko pogodjenog iznosa, nu stol sedmorice, odjeljenje B, riješenjem od 10 IX. 1925, Rv 591/25. uspostavio je prvosudnu osudu. U opsežnom obrazloženju ističe se, da se nepredvidjenim od stranaka padom valute poremetio srazmjer medju činidbom i protučinidbom, što su ga stranke u pogodbi ustanovile, pa taj srazmjer ima da se uspostavi. Inače bi se poduzeće S neopravdano koristovalo na štetu tvrtke Š. Da su stranke predvidjale katastrofalni pad valute, one bi kao čestiti ljudi, koji pošteno i pravično misle, i same bile uglavile takovo povišenje. Rješidba se poziva i na § 7. ogz. i na klausulu rebus sic stantibus, koja da je ne samo jasno izražena u §§-ima 901, 936, 1052 ogz., nego je osnovna misao i mnogih drugih paragrafa kao §§ 458, 947, 948, 954, 1021, 1048 itd.[5])

Dalji slučaj: Ugovorom o dosmrtnom prihodu (§§ 1284—1286) obvezali su se tuženi davati tužiteljici, koja im je za to ustupila suvlasnost kuće, 1 krunu dnevno u ime uzdržavanja. Stol sedmorice, odjeljenje B, povisio je taj iznos na 8 dinara (rješitbom od 16. VII. 1925. Rv 752/24—1) obrazlažuć svoju rješitbu medju inim time, da pri tumačenju pogodbe valja po § 914. paziti na namjeru stranaka, te pogodbu tumačiti prema običajima poštenoga prometa. Pošto je namjera stranaka išla na uzdržavanje tužiteljice, to su one pri odredjenju iznosa u novcu sa 1 K imale na umu samo ondašnje prilike, te na taj način odredile jedino mjeru i opseg uzdržavanja, na koje su se tuženici obvezali. A svrha ugovora je uzdržavanje. Ako dakle tuženici dandanas ne će da plaćaju tužiteljici više od 1 K dnevno, čime bi ona mogla kupiti tek 1 kg kruha na mjesec, onda je jasno, da se tuženici krate da izvrše ono, na što su se obvezali. A imaju i podlogu, koja rentu osigurava, t. j. kuću, što im ju je tužiteljica dala, i što je sigurno u vrijednosti porasla.[6])

A biti će i drugih osim ovakovih slučajeva, gdje bi moglo lahko nastati pitanje valorizacije. Tako u slučaju uračunavan a

---

[4]) Isp. o aktuelnosti predgovor moje pod 1-a) spomenute brošure. dotično Wahle, das Valorisationsproblem (v. op. 1), str. 5—6.

[5]) To je kratak izvadak iz rješidbe, saopćene u zbirci Milanović-Strasser, knjiga VI. (1925.) br. 13.

[6]) To je kratak izvadak iz rješidbe, saopćene u zbirci Milanović-Strasser, knjiga VI. (1925.) br. 5.

Digitized by Google

starih primitaka u nužni ili nasljedni dio, u slučaju starih otplata u društvenom odnošaju, u slučaju starih kupovnina, zasluzbina, penzija privatnih činovnika, drvosječnih ugovora, oštеta, hipotekarnih tražbina itd.

VIII. — Ovo potonje, što je natuknuto u posljednjoj rješitbi stola sedmorice, da naime tuženici imadu fond za valorizaciju, da imaju otkud da valoriziraju, od velike je važnosti za pitanje valorizacije i u mojem smislu. Ja naime uzimljem, da u pravnom odnosu ugovornom ima mjesta valorizaciji tek onda, ako bi novčani dužnik bez toga imao iz dotičnoga pravnoga posla prekomjerne koristi. Tu će prekomjernu korist novčani vjerovnik istaknuti prema sadržaju ugovora, a stvar je novčanoga dužnika, da prigovori (i dakako dokaže), da je ta korist (kupljena kuća, obavljena radnja) bez njegove krivnje propala. Onda naime nema nesrazmjera, što bi se imao izravnavati valorizacijom. Ovaj sistem valorizacije dakle nije riskantan, te ovdje nema osnova bojazan, što se čula i na ljubljanskom kongresu pravnika, da je naime devalvacija novca doduše često velika šteta za jednu stranku, a za drugu velika i neopravdana korist, ali valorizacija da može dovesti do štete i koristovanja u obratnom smjeru, dakle do štete dalje, kojoj se valja uklanjati.

IX. Stoga razloga nema mjesta ni valorizaciji zajma. Dužnost naime zajmoprimca, da vrati pozajmljenih recimo 10.000, ne može se u njegovoj imovini prispodabljati sa nesrazmjerno vrijednijom činidbom vjerovnika, i na taj način konstruirati poseban slučaj kao iznimka od valutnog pravila, po kojem 10.000 vrijedi 10.000. Ne može se zajam ni onda valorizirati, ako zajmodavac tim novcem steče i znatnu imovinu, jer to se jedino njemu ima upisati u dobro, a zajam je samo faktično, ne pravno razlog stečenju. Osim toga kada bi se valoriziralo u slučaju uspjeha, a u slučaju neuspjeha nebi, imalo bi to vid nekog favoriziranja neuspjeha. Nu ako se uspjeh mora i pravno pripisati i zajmodavcu radi toga, jer je pogodbom zajmovnom obvezao zajmoprimca, da novac uloži u stanovitu svrhu, pa zajmoprimac uspije u tom u znamenitoj mjeri, onda se valorizira i zajam.[7])

Ne valoriziraju se prema tomu ni štedionički ulošci.

X. — U gore navedenom slučaju razvrgnuća zajednice novčani dužnik (ostajući brat) mora valorizirati do potpunog iznosa vrijednosti kućnoga dijela, dočim u pomišljenom gornjem slučaju po §-u 1036. ogz. novčani dužnik ne treba valorizirati do punog iznosa učinjene radnje, već mora dati samo polovicu zbroja vrijednosti od prije i vrijednosti od poslije pada valute. Pita se, zašto ta razlika?

Devalvacijom nastajuća šteta nastaje slučajem, a slučajnu štetu nosi po §-u 1311. ogz. onaj, u čijoj se imovini dogodi. U prvom slučaju šteta stiže samo novč. dužnika, jer su u njegovom

[7]) Isp. moju pod op. 1-a) navedenu brošuru, str. 68. i sl.

Digitized by Google

posjedu samo devalvirane novčanice, dočim je druga stranka u posjedu samo protučinidbe, koja je u toliko u novoj cijeni skočila, koliko je novac pao, pa toj drugoj stranci dolazi u prilog puna vrijednost, upravo tako, kako bi samo na njezinu štetu išlo, da je kuća potresom ili inim slučajem propala. Nu da je kuća ispražnjena t. j. predana drugoj stranci, koja još nije platila otpravnine, pa na to pala valuta, kada bi se dakle u imovini novč. dužnika nalazio ne samo devalvirani novac nego i kuća t. j. kućni dio, koji je skočio u vrijednosti, izraženoj u devalviranom novcu, onda bi nova vrijednost kućnoga dijela dolazila u kombinaciju sa padšom vrijednosti novca u prilog druge stranke t. j. novog posjednika, novčanog dužnika, kako je to razloženo gore kod slučaja po § 1036. ogz. matematičkom formulom i pravnim razmatranjima. Ovdje se radi o mjeri valorizacije, a ne o tom, ima li uopće mjesta valorizaciji. Da li ima mjesta valorizaciji, to stoji o gore razloženom nesrazmjeru, pa kada se riješi, da joi ima mjesta, onda tek dolazi do ovoga razmatranja o mjeri, u kojoj se ima izvršiti valorizacija. Kada se dakle ovdje tvrdi, da sva šteta od devalvacije pada na posjednika devalviranih novčanica, to nipošto ne znači, da se valorizira i zajam.

XI. Sada valja riješiti pitanje, dali obe stranke, dotično koja stranka i u koliko ima pravo da ište izvršenje pogodbe nakon pada valute? U §-u 1048. kaže se, da se pogodba smatra kao da nije ni sklopljena, kada vrijednost stvari pane ispod polovice. Nu recimo, da je netko zamijenio svoga konja za vola, pa vol crkne i time pane u vrijednosti preko polovice, a vlasnik konja ipak nalazi interesa i za crknutoga vola, možda radi roga, formacije glave ili čega inog, pa još uvijek hoće da se zamjena izvrši. Smeta li tomu § 1048? Očito ne smeta, jer tko ima pravo na više, ima pravo i na manje. Taj propis znači dakle samo to, da se ne mora držati pogodbe ona stranka, koja bi se našla oštećena dajući svoju činidbu pune vrijednosti za protučinidbu izgubljene vrijednosti. Ali kada protučinidba nije individualna stvar, već novac, u kojem se izgubljena vrijednost može nadoknaditi većom sumom, onda otpada razlog nevaljanosti, ako je novčani dužnik, koj ište izvršenje, spreman nadoknaditi manjak vrijednosti u novcu. A kako je sa protustrankom t. j. novčanim vjerovnikom? Može li on jednostrano zahtjevati izvršenje uz valorizaciju? Ne može. To pravo ne može se izvesti za njega iz §-a 1048, dapače se protivno razabire iz §-a 934, po kojem oštećena strana nema prava iskati nadoknadu nedostatne vrijednosti. Jedino u slučaju dijelomice izvršene zamjenite (dvostrano obvezne) pogodbe vlastan je iskati valorizaciju, kad je novč. dužnik izvršio, pa neće uspostave prijašnjega stanja, što ju zahtijeva vjerovnik (arg. § 934), nego ište izvršenje i od njegove t. j. vjerovnikove strane (na pr. platio je unapred kupljenoga konja, pa nakon padše valute ište predaju konja), ili pak u slučaju izvršenja sa vjerovnikove strane novčani dužnik ne uspostavi prijašnje stanje (na pr. vjerovnik prodao je i predao

Digitized by Google

konja, a kupac t. j. novčani dužnik, neće ili ne može da uspostavi prijašnje stanje t. j. da vrati konja.) 7-a)

XII. — Da vidimo sada, kako je u oštetnim stvarima. Netko je ukrao kravu 500 vrijednu, ili ukrao 3000 u gotovu novcu, ili razrušio tudju zgradu, i time počinio štetu od 10.000, ili teško ozlijedio čovjeka, i ovomu prouzročio štetu u pravom smislu, izmakli dobitak i uvredu u osobi (bolnina) ozliedjenoga, sve skupa u iznosu od 50.000. Na to pane valuta prije naknadjene štete na 1/10 prijašnje vrijednosti. Kako se valorizira u takovim slučajevima?

Po §-u 1323. ogz. naknadjuje se šteta na taj način, da se uspostavi prijašnje stanje. Ako to nije razložito (»nicht tunlich ist«, što se u hrvatskom izdanju opć. gradj. zakonika ne kaže dobro riječima »ako to ne može da bude«), ima se platiti vrijednost prema procjeni t. j. mora se dati otšteta u novcu. Prema tomu je zakonski osnov za valorizaciju ovdje jasan: Mora se uspostaviti prijašnje stanje t. j. mora se dati u padšoj valuti potrebni za uspostavu ekvivalent u novcu. Ako tko ošteti tudju zgradu za 10.000, pa na to pane valuta, jasno je, da sada mora platiti više, jer su troškovi za uspostavu veći. Samo se pita 1) dali je i tu nesrazmjer t. j. prekomjeran pad valute uvietom valodizaciji, i kada nastaje nesrazmjer? 2) da li se i tu dijeli medj strankama šteta od devalvacije, ili se mora potpuno valorizirati? 3) smeta li valorizaciji ta okonost, da oštećeni sam prije pada valute popravi štetu?

Na 1) Kada se riješi, da već prije pada valute nije razložita uspostava prijašnjega stanja u naravi, nego da valja dati otštet u novcu, time je riješeno, da je to novčana tražbina dotično novčani dug. A valorizacije ne može biti u slučaju manje znatnoga pada valute. To se nebi slagalo sa naravi prinudnoga čaja niti sa naravi što veće stabilnosti pravnih odnosa, kako je već prije istaknuto. Pad treba da je prekomjeran. Tek onda nastaje nesrazmjer, koji se mora uvažavati, nesrazmjer naime medju iznosom, koji je u patšoj valuti potreban za uspostavu prijašnjega stanja u naravi, te iznosom prvobitnim, koji je prije bio potreban u tu svrhu. A tu je analogna primjena §-a 1048. opravdana t. j. nesrazmjer opstoji onda, kada je valuta pala u vrijednosti preko polovice. Oštećeni se dakle mora zadovoljiti sa prvobitnim iznosom, sve dok valuta ne pane preko polovice vrijednosti.

Na 2). Takovim rješenjem prvoga pitanja već je riješeno i ovo drugo. Riješeno je naime, da i oštećeni treba da trpi štet od pada valute, t. z. valutnu štetu. A kada se uzme na um, da je to šteta, što nastaje slučajem, a ne krivnjom štetočinca, mor se priznati, da je opravdano, da ne pada sva na njega. Stupanj krivnje t. j. dali zla namisao (dolus), ili velika nepomnja (culp.

7-a) Time se donekle modificiraju izvodi brošure, pod 1-a) spomenute, str. 43., 44 (sl. b).

Digitized by Google

lata), ili manja nepomnja (culpa levis), kako to luči § 1324 ogz., odlučuje za iznos otštete, ali ne za valorizaciju, i to ni u tom dali se ima valorizirati, ni u tom, koliko se ima valorizirati. Tu odlučuje nesrazmjer i pomisao da valutna šteta stiže onoga, u čijoj se imovini dogodi. I pri otšteti dolaze u račun dvije vrijednosti: Vrijednost činidbe ili dužnosti uspostave prijašnjega stanja i vrijednost novca, koji dolazi namjesto uspostave u naravi. Vrijednost novca je pala, dočim je vrijednost činidbe ostala ista, nu jer se ta vrijednost ima sada izraziti u novcu patše vrijednosti, dolazi odgovarajući taj viši iznos kao vrijednost činidbe u račun. Nastavši nesrazmjer valja izravnati t. j. uspostaviti srazmjer, a pri tom imati na umu, da je na strani štetočinca i novac i činidba t. j. dužnost uspostave prijašnjega stanja. Slično je to dakle slučaju, gore izloženom po §-u 1036. ogz., te se tako ima računati, t. j. dužni je iznos ravan polovici zbroja prvobitnog i povišenog iznosa.

Isto tako je u navedenom slučaju ukradenih 3000 u gotovu. Tat ima uspostaviti prijašnje stanje t. j. prijašniu vrijednost toga novca. Na njegovoj strani je ta činidba (30000) i novac (3000), pa prema tomu treba i računati, naime

$$\frac{3000 + 30000}{2} = 16500.$$

Tako i u napomenutom slučaju teške ozljede.

Druga je stvar u navedenom slučaju ukradene krave. Kada bi se tu jednako postupalo, mogao bi tat nakon pada valute kravu prodati za 5000, a odgovarati samo za $\frac{500 + 5000}{2} = 2750.$ Dakle bi se kradja priznavala uharnim poslom. Nu toga nema Otšteta biva, kako je rečeno, uspostavom prijašnjega stanja. Dakle tat mora da vrati kravu, dok je ima. Nu kako je onda, kad je nema, i ne može vratiti? Tek sada nastaje pitanje valorizacije, jer tek sada nastaje novčana tražbina. Ako je krave nestalo (prodana je, potrošena) prije pada valute, stupilo je na njezino mjesto 500 u novcu (dotično eventualna viša kupovnina). Nu tat ima uspostaviti prijašnje stanje t. j. takovo, kao da je krava još kod oštećenoga, gdje bi nakon pada valute na 1/10 vrijedila 5000, pa imamo formulu $\frac{500 + 5000}{2} = 2750.$ Nu ako je krave nestalo poslije pada valute, kad je vrijedila 5000, onda mjesnje dolazi 5000. K tomu dolazi u račun vrijednost uspostave prijašnjega stanja sa 5000, pa imamo formulu $\frac{5000 + 5000}{2} = 500$

Jedino da bi krave nestalo slučajem, ne bi tat odgovarao, osim da okradeni dokaže, da slučaj ne bi krave zadesio, da je kod njega ostala (§§ 335, 338 ogz.).

Na 3). Ne može smetati valorizaciji ta okolnost, da oštećeni sam i prije pada valute popravi recimo oštećenu zgradu sa

Digitized by Google

10000, koliko je prvobitno glasila i procjena štete. Kada naime oštećeni ima nakon pada valute pravo na onaj iznos u patšoj valuti, što je potreban za uspostavu prijašnjega stanja, nema nikakova razumnoga razloga, da bi to pravo tim bilo umanjeno, što je oštećeni sam uspostavio prijašnje stanje n. pr. izmijenio porazbijana stakla, popravio porušeni krov itd. Tu je uspostavu imao izvršiti štetočinac, dakle je vrijednost te činidbe ostala kod njega. A padom valute skočila je ta vrijednost. Taj povišeni iznos i prvobitni novčani iznos od vremena učinjene štete, koji je u vrijednosti pao, zbraja se, pa taj zbroj prepolovi. Time se dobije dužni valorizirani iznos.

Moglo bi se reći, da je oštećeni sačuvao dotični novac od devalvacije, kada je nabavio nove prozore i krov, pa da nema razloga, da mu ga valorizira štetočinac. Nu oštećeni je to učinio, jer mu je konveniralo tako, jer je našao, da mu je bolje tako ali nije dužan spasavati štetočinca od naknade štete dotično i od valorizacije, upotrebljujući u tu svrhu svoja sredstva, što bi ih mogao trebati u s v o j e svrhe napose za nabavu inih korisnih stvari, za uloženje u svoj posao i t. d.

XIII. — Devalvacija novca dolazi do uvaženja i u slučaju docnje (mora, §§ 1333—1335). Ali ne onako, kako smo dosele vidjeli, već općenito u obliku t. z. konkretne t. j. u istinu zbivše se štete, a u trgovačkim stvarima i u obliku t. z. apstraktne štete, koja se računa po tržnoj dotično burzovnoj cijeni u smislu §-a 356. t. 2. trg. zakona. 7-b) Uvažavanju štete preko zakonskih kamata ne smeta § 1333, gdje se kaže, da se šteta, što je prouzročena zatezanjem plaćanja ugovorene dužne glavnice, nakanadjuje kamatima, što su u zakonu ustanovljeni, jer je to isto kao da se kaže, da se šteta, što je prouzročena zatezanjem plaćanja dužne glavnice, uzimlje da je ravna kamatima, što su u zakonu ustanovljeni. To je zakonska predmnjeva (praesumptio juris), proti kojoj je dozvoljen protudokaz. Osim toga § 1333 pretpolaže, da glavnica ne bude manje vrijedna na dan dospjelosti. Taj propis u glavnom je olakšanje vjerovnikova dokaza o iznosu štete, koji bi inače radi velike raznovrsnosti uporabe novca često bio vrlo težak. 7-c)

———

7-b) Isp. o tom mnogo spominjano mišljenje vrh. sud. beč. od 8. III. 1923. br. 830/23 praes. (Ger. Zeitung, 1923., str. 33—43. Mjesečnik, 1924., br. 7.) i moju u op. 1-a spomenutu brošuru, str. 60—66.

7-c) § 1333. tumači se većinom u tom smislu, da vjerovnik ne može radi zadocnjelog plaćanja dužne glavnice zahtijevati veće oštete od zakonskih kamata, ali da mu tolika otšteta pripada, sve ako šteta i nije tolika. (Isp. Krasnopolski, Lehrbuch des oesterr. Privatrechts, III, str. 53., 54. i op. 5. Ehrenzweig, System des oesterr. allgem. Privatrechts, 6. izd., II. Schuldverhältnisse, str. 280. i op. 36, 38). Ehrenzweig ipak uzimlje, da se ta stega odnosi samo na štetu, koja potiče otud, što vjerovnik nema porabe kapitala. Vjerovnik ne može zahtijevati veće otštete na tom osnovu, što bi sa kapitalom bio više privredio, ali može na inom osnovu: Tako radi gubitaka tecajnih (kursa), radi nepotrebnih troškova, što ih je imao bezuspješnim ubiranjem dužnoga mu novca, radi toga, što je nepla-

Digitized by Google

Što se tiče apstraktne štete, što ju normira § 356 t. 2. trg. zak., istaknuti je napose to, da novac domaći, pošto je općim mjerilom vrijednosti (§ 304 ogz.), mora takodjer imati vrijednost, pa kada vrijednost novca pane, i kada nastane potreba, da se na to uzimlje obzir u pendentnim pravnim odnosima t. j. kada pane prekomjerno, onda nastaje pitanje, kako ćemo mjeriti tu vrijedost? Po naravi stvari mogla bi tu biti mjerilom kupovna snaga novca, pa zlato, pa koja inozemna novčana jedinica od poznate stalne vrijednosti na pr. dolar, švic. franak. Stalna vrijednost naime treba da je glavna oznaka mjerila vrijednosti, pa kada novac domaći izgubi to svojstvo, naime stalnost svoje vrijednosti, a ipak po pravu ostaje mjerilom vrijednosti, onda se pri takovu mjerenju mora uzeti u pomoć koje stalno ili skoro

---

težom ugrožen njegov kredit, radi toga, što s neplateža zaslužbine nije mogao da ode na drugi posao. Unger pak u Grünhut Zeitschrift für das Privat- und öffentl. Recht der Gegenwart, 31, str. 115. i Schey, Obligationsverhältnisse, str. 584., uzimlju, da se stega §a 1333. odnosi samo na pravu štetu (damnum emergens), a ne i na izmaklu dobit (lucrum cessans), koja da se može zahtijevati gdje je šteta počinjena velikom nepomnjom (culpa lata). Toga shvaćanja drži se i vrh. sud beč. u mnogo spominjanom mišljenju od 8. III. 1923. br. 830/23 Praes., Gerichr-Zeitung. 1923. br. 3. Naprotiv toga dokazuje Weishut (Haftet der säumige Schuldner für die Geldentwertug, Wien. 1923., str. 26., 27., 31., 32.), da kamati nisu naknada za pravu štetu već za izmaklu dobit, pa zato, kada zakon (§ 1333.) daje kamate, ma bila tu samo i culpa levis, tim više daje naknadu prave štete, a padom valute nastavši gubitak vrijednosti glavnice je prava šteta. Kako se iz toga razabire, dižu se važni glasovi proti shvaćanju §a 1333. u onom smislu, kako su to htjeli prema redakcionim protokolima redaktori gradj. zakonika t. j. u tom smislu, da vjerovnik ne može zahtijevati više od zakonskih kamata. To ne može da zadovolji pravne svijesti, ne odgovara naravi stvari. A Unger je dobro primjetio: »Iz protokola o vijećanju razabire se, istina, da su sastavitelji zakona hotjeli isključiti tražbinu, koja bi veća bila od zateznih kamata, nu protokoli o vijećanju, kako je poznato, nemaju obvezne snage«. Nema je dakako ni ono, što su redaktori hotjeli, koliko to nije došlo do izražaja u samom zakonu. Obveznu snagu ima tek ono, što hoće zakon. (Isp. moju pod 1-a spomenutu brošuru, str. 11., 12.) A zakon će tu, mislim, najbolje odgovarati naravi stvari, kada se shvati onako, kao što je gore u tekstu navedeno, naime kao da glasi, da se šteta uzimlje ravnom zakonskim kamatima t. j. kao zakonska predmnjeva, te je slobodan protudokaz. Taj propis je olakšanje inače teškoga dokaza vjerovnika, da je s neplateža pretrpio stanovitu štetu. Gdje dokaže veću štetu, pripada mu veća odšteta, dotično manja, gdje dužnik dokaže, da je šteta manja. (Isp. moju brošuru, str. 63., 64.). Lučenje Ungerovo, pa Scheyovo i vrh. sudišta bečkog, koji stežu § 1333. na pravu štetu, nema, kako mi se čini, oslona u zakonu, koji na tom mjestu (pod toč. 4.) u §§ 1331. i 1332. luči stupnjeve krivnje i tomu odgovarajući opseg odštete, a u §u 1333. ne luči, pa ni mi nemamo da lučimo. Neće, mislim, biti odlučno ni lučenje Ehrenzweigovo, jer se radi o tom, potiče li šteta otud, što vjerovnik nije dobio dužnoga novca, ili ne potiče, pa se ni za gubitke na tečaju itd. ne može opaziti, da bi to bila koja ina šteta, a ne ona, koja potiče otud, što vjerovnik nema u rukama dužnoga novca. Ina šteta nema se ni naknaditi.

Digitized by Google

stalno mjerilo, te poznata ili lahko pronalažena relacija vrijednosti toga mjerila prema nestalnoj vrijednosti domaćeg novca.

Propis §-a 356. t. 2. trg. zak. donesen je doduše samo za fiksne, nu važi i za ine poslove trgovačke (Staub-Pisko, Kommentar zum . . . Handelsgesetzbuch, II, str. 322, pa rješitbe kod Gellera, Handelsgesetzbuch, 1902, br. 15—17, 22 ispod čl. 355). A važi ne samo u slučaju neispunjena posla, kako glasi njegov tekst, već i u slučaju zakašnjenoga ispunjenja, te se onda radi o razlici medju burzovnom cijenom na dan dospjelosti i nižom burzovnom cijenom na dan plateža (rješ. kod Gellera, 1902, pod br. 12, ispod čl. 355). Ovo potonje t. j. naknada razlike medju burzovnom cijenom na dan dospjelosti i burzovnom cijenom na dan plateža važi analogno i u našem slučaju. Domaći novac doduše pravno nema burzovne cijene, već dolazi u tečajnici kao mjerilo sviju drugih burzovnih vrijednosti, nu po tom te vrijednosti, dakle i dolar i švic. franak, postaju faktično mjerilom njegove vrijednosti, pa se po tom te novčane jedinice, kao najstalnije, a na burzi bilježene, vrijednosti mogu najshodnije upotrijebiti kao mjerilo nestalne vrijednosti domaćega novca. Uz njihovu naime pomoć mjeri se prijašnja viša vrijednost sa patšom vrijednosti domaće novčane jedinice.

U §-u 356. kaže se, da prodavalac odgovara radi neispunjenja za razliku cijene pogodjene i cijene burzovne, što je zabilježena na dan, što je odredjen za izvršenje. Ako je dakle recimo na dan 1. I. 1922., kada se roba imala dobaviti, bila njezina burzovna cijena 10000, a pogodjena je kupovnina sa 8000, onda prodavalac treba da kupcu naknadi apstraktnu štetu radi ne dobavljene robe sa 2000. Ako se roba dobavi u još dopustivom kasnijem roku, a cijena ne pane ispod 10000, onda ni nema štete. Nu ako cijena pane, šteta je ravna razlici medju burz. cijenom na dan dospjelosti i na dan dobave robe. Ako mjesto prodane robe uzmemo novac, recimo 1000, što ih je dužnik, bilo to u ime povratka zajma, bilo u ime kupovnine, obećao platiti 1. I. 1922. nu zategne platežom do 1. X. 1922. nakon što je vrijednost novca pala nakon dospjelosti recimo na 1/10, moramo naći, da sada ima dužnik platiti 10000. I u slučaju da je vrijednost novca već na dan dospjelosti pala bila recimo na $^1/_3$, a ta $^1/_3$ na dan plateža na $^1/_{10}$, ne bi dužnik morao platiti 30000 već samo 10000, jer je na dan dospjelosti i kraj patše valute na $^1/_3$ imao platiti samo 1000, a ne 3000.

Dužniku se ipak mora priznati pravo prigovora toga sadržaja, da bi šteta stigla bila vjerovnika, sve da je na vrijeme plaćeno, dotično da je manja od istaknute razlike (Wahle, str. 186, 187, inače Staub-Pisko, II, str. 322). Imalo se platiti na pr. na ruke stanovite banke, koja je već bila blizu stečaja, te je došlo do prinudne nagode, po kojoj vjerovnik nebi dobio ni 1000. Teret dokaza je tu dakle na dužniku, dočim je kod štete konkretne teret dokaza na vjerovniku (§ 338. ogz.). Zapravo se tim propisom hoće da olakša dokaz vjerovnikove štete t. j. uzimlje se, da

Digitized by Google

je šteta ravna istaknutoj razlici. To je dakle pravna predmjeva (praesumptio juris), proti kojoj je dozvoljen protudokaz. 7-d)

Pri oštšteti radi docnje nema diobe štete, što je ima u prijašnjim slučajevima, jer se radi o faktu (docnji), za koji odgovara dužnik.

XIV. — U z d r ž a v a n j e. Tu stoji pravo na uzdržavanje po ugovoru, zakonu (obiteljskom, otštetnom pravu), posljednjoj volji, naprama odgovarajućoj dužnosti, odredjenoj u novcu, pa se pokaže nesrazmjer medju vrijednosti toga prava s jedne i vrijednosti odredjenoga davanja u novcu s druge strane. Valja razlikovati naknadu zaostataka i davanja pro futuro. Pro futuro važi povišenje u punom iznosu, kao što u slučaju s ni jedne strane još ne izvršene dvostrano obvezne pogodbe, pro praeterito pak važi valoriziranje uz diobu štete, kao što u slučaju da je dvostrano obveznu pogodbu izvršio ovlašteni na uzdržavanje. Pravo na uzdržavanje pro praeterito naime pretvorilo se u pravo na naknadu odgovarajuće vrijednosti, koja je ostala kod dužnika. Ta činidba dužnikova skočila je padom valute u vrijednosti (po iznosu), pa zbroj toga povišenoga iznosa i prvobitno odredjenog iznosa, koji je u vrijednosti pao, prepolovljen, daje novi (valorizirani) iznos, prema našem običnom računu.

XV. — Z a l o ž n e t r a ž b i n e se valoriziraju. Kada novč. vjerovnik (zajmodavac, prodavalac itd) kreditira na zalog, kreditira ne samo uz dužnost druge stranke, da svojevremeno plati, već i da se to plaćanje osigura zalogom (§§ 1368, 447 ogz). Što znači to osiguranje? Znači svakako i to, da vrijednost zaloga jamči za vrijednost tražbine. A da tu dolazi u obzir vrijednost zaloga, to je ne samo u naravi stvari, nego se to i napose vidi iz §§ 458, 1374 ogz gdje se govori o davanju inog zaloga ako vrijednost danoga zaloga nije dovoljna, da osigura dug, dotično gdje se kaže, da nitko nije dužan primiti pod zalog kuću preko polovice, a zemljišta i pokretnine preko dvije trećine procjenbene vrijednosti.[8]) Dakle vrijednost zaloga dolazi u obzir. A naprema čemu? Dakako naprema vrijednosti tražbine t. j. onoj vrijednosti, koja opstoji u vrijeme nastanka založnog odnošaja. To je zakon, to narav stvari, to intencija stranaka, da naime ta vrijednost tražbine bude pokrivena t. j. eventualno i namirena vrijedosti zaloga dakako koliko dosiže vrijednost zaloga. Od srazmjernosti medju vrijednosti zaloga i vrijednosti tražbine nastao je padom valute nesrazmjer, koji valja izravnati. Samo se pita, kako? Mora li se valorizirati potpuno, kao u gornjem slučaju razvrgnuća zajednice, ili se valutna šteta dijeli medju strankama, kao što u gornjem slučaju §-a 1036. ogz.? Valja imati na umu, da vjerovnik

---

7-d) Kao što u slučaju §-a 1333. V. prediduću op. 7-c.

[8]) § 1371. netočno glasi u hrvatskom izdanju opć. gr. zak. A imao bi glasiti: »Koja stvar ima da služi kao sigurnost, nitko nije dužan primiti ju pod zalog, ako je kuća, u većoj od polovice, ako je zemljište ili pokretnina, u većoj od dvije trećine vrijednosti, odredjene procjenom«.

Digitized by Google

doduše drži vrijednost zaloga, opterećenu svojom tražbinom, i to pokretninu pod fizičnom vlasti, a nepokretninu pod gruntovnom založnom dispozicijom, ali ta vrijednost t. j. zalog sam je ipak u imovini založnoga dužnika, kao što je na njegovoj strani i novac, što treba da se plati, da se zalog oslobodi od tereta. Platežom prestaje vlast založnog vjerovnika, pa ovaj mora da oslobodi opterećenu vrijednost od svoje tražbine (§§ 469, 1369. ogz.). Taj pravni odnos t. j. dužnost oslobodjenja povišene vrijednosti naprema dužnosti plaćanja (smanjene vrijednosti) dolazi ovdje u sravnjivanje, pa medju tim dužnostima treba da se uspostavi srazmjernost, što je poremećena padom valute. Padom valute nastala je šteta, pa jer je na jednoj istoj strani t. j. na strani založnoga dužnika i novac, što je u vrijednosti pao, i zalog, što je u vrijednosti skočio, dakle nastao slučaj, analogan gornjemu po §-u 1036. ogz, valja i ovdje jednako računati t. j. medju strankama štetu dijeliti. Na pr:

1. God 1913. opterećena je kuća od 40000 vrijednosti sa 15000 i 20000. Nakon pada valute na 1/10 imamo ovaj račun:

$$\frac{15000 + 150000}{2} = 82500$$

t. j. toliko otpada na prvu hipoteku, a

$$\frac{20000 + 200000}{2} = 110000$$

na drugu. U račun dolazi, kako se vidi, samo onoliki novi iznos vrijednosti kuće, koliki odgovara onom prijašnjem iznosu, koji je tražbinom opterećen t. j. s njom bio u srazmjeru.

2. Godine 1913. opterećena je kuća od 30000 vrijednosti sa 20000 i 30000. Nakon pada valute na 1/10 stoji ovaj račun. $\frac{20000 + 200000}{2} = 110000$ t. j. toliko otpada na prvu hipoteku a $\frac{30000 + 300000}{2} = 165000$ na drugu, dočim za dužnika založnoga ostaje $300000 - 275000 = 25000$, premda je kuća bila preterećena. To dolazi otud, što se valutna šteta dijeli medju strankama.

Ali uzmimo, da su hipoteke 30000 i 30000. Onda imamo račun:

$$\frac{30000 + 300000}{2} = 165000 \text{ i}$$

$$\frac{30000 + 300000}{2} = 165000.$$

Po tom bi prva hipoteka došla posve do namirenja, a druga samo djelomice sa 135000 mjesto sa 165000. To ne znači dakako, da bi još ostalo nenamireno 30000, već to, da je namiren samo

Digitized by Google

srazmjeran dio tražbine, koji je pokriven zalogom, a drugi dio nije, ovako:

x : 30000 = 135000 : 165000 t. j. 24545.45 je namireno, a 5454.54 nije.

Druga hipoteka dolazi u račun, kako se vidi, sa cijelim novim iznosom vrijednosti zaloga, premda je dio toga iznosa otišao u namirenje prve hipoteke. To mora biti tako, jer i druga hipoteka prema svom iznosu tereti cijelu vrijednost, pa u račun izravnanja dolazi cijela vrijednost, a namiruje se dakako tek onoliko, koliko ostaje iza prve hipoteke. Koliko bi prva otpala, toliko bi druga više dobila.

3. God. 1913. predano je u zalog zlata od 20000 vrijednosti za tražbinu od 30000. Nakon pada valute na 1/10 dolazi kod izravnanja u račun samo 20000 tražbine, jer je samo taj dio pokriven bio, te u srazmjeru stajao sa prvobitnim iznosom vrijednosti založenog zlata, ovako:

$$\frac{20000 + 200000}{2} = 110000$$

t. j. toliko dolazi na 20000, dočim ostatak od 10000 tražbine dolazi u dalji račun s onim novim iznosom vrijednosti zaloga, koji tomu odgovara t. j. sa 100000, ovako:

$$\frac{10000 + 100000}{2} = 55000.$$ Dakle za tražbinu od

30000 (= 20000 + 10000) otpada 110000 + 55000= 165000, dočim 35000 ostaje založnom dužniku, premda je zalog bio preterećen.

Kada bi odmah uzeli u jedan jedini račun cijelu tražbinu od 30000 stojalo bi ovako:

$$\frac{30000 + 200000}{2} = 115000$$

t. j. na 10000 otpalo bi samo 5000, pošto 110000 otpada na 20000. A to bi značilo prikratu vjerovnika proti načelima, što smo ih izložili gore.

Uzmimo, da je u zalog dano zlata samo u vrijednosti od 2000, onda nakon pada valute na 1/10 dolazi od tražbine (sa 30000) samo njezin dio sa 2000 u račun izravnanja, ovako:

$$\frac{2000 + 20000}{2} = 11000$$

t. j. namireno je 11000, dočim 19000 ostaje nenamireno, premda cijela vrijednost t. j. novi iznos vrijednosti sa 20000 dolazi u namirenje. Da se uzme namirenim 20000, sva bi šteta devalvacije padala na novčanog vjerovnika.

Digitized by Google

XVI. — Kako je sa uračunanjem u nasljedni dio (§ 790. ogz)? Otac je umro 1923. bez oporuke, ostaviv kao nasl. sina i kćer, koja je pri udaji 1913. dobila miraz od 10000, dočim ostavina 1923. iznosi 200000. Valuta je od onda pala na 1/20. Primitkom miraza umanjen je kćerin dio nasljedni za 10000 god. 1913. A god. 1923? Pošto je valuta pala na 1/20, mora se smatrati, da je umanjen 1923. za 200000. To je jasno, ako je kći dobila 1913. recimo kuću, onda vrijednu 10000, a 1923. vrijednu 200000. Jasno je, ako je primila i pokretnine, koje nisu pale u vrijednosti (§ 794. ogz.),[9]) jer su sastojale recimo od zlatnine, srebrnine, ždrjebadi, teladi itd. Nu kako je onda, ako je kći primila gotovinu od 10000? Isto tako, jer je gotovinom umanjen njezin dio nasljedni, koji se mora 1923. cijeniti 200000, ako je 1913. vrijedio 10000. Dakle u svakom od tih slučajeva uzimlje se primitak sa 200000 u račun izravnanja. Nu toliko se ne uračunava, jer bi tako sva šteta od pada valute pala na kćer, nego račun glasi ovako:

$$\frac{10000 + 200000}{2} = 105000 \text{ t. j. toliko mora kći konferirati.}$$

Imamo dakle ovaj račun kolacije (§ 793 ogz.):

Ostavina	200000
kći prinosi	105000
Ukupno	305000

što se dijeli na dvoje, te 152500 pripada kćeri i toliko sinu ostaviteljevu. Nu od kćerina dijela odbija se 105000, tako da njoj ostaje samo 47500, dočim njezin brat dobiva u istinu polovicu svega t. j. 152500, što sa njezinih 47500 iznosi 200000 t. j. cijelu zaostavštinu.

[9]) U §u 794 razlikuju se 3 vrsti unaprvo primljenih stvari: Novac, nepokretnine i pokretnine, te se nepokretnine uračunavaju u vrijednosti od vremena primanja, a pokretnine u vrijednosti od vremena pripaloga nasljedstva (§ 545. ogz). Zakon hoće da pogoduje primaoca, jer uzimlje, da vrijednost nepokretnina raste, a vrijednost pokretnina pada, i to raste dotično pada u istinu (prava vrijednost), a ne obzirom na mijenjanje vrijednosti novca. Za novac pretpolaže zakon, da ostaje iste vrijednosti i u vrijeme primanja i u vrijeme pripaloga nasljetstva, te se prema tomu novac mora uračunati u onoj vrijednosti (ne iznosu) u kojoj je stajao normalan. Nu i kod pokretnina mora se uzeti prvobitna vrijednost (vrijednost od prije pada valute), dok primaoc ne dokaže, da im je vrijednost pala. Ustanovljene te prave vrijednosti u iznosima normalnoga novca (prije pada) uzimlju se u račun sa vrijednostima u iznosima patšega u vrijednosti novca t. j. prvi iznos zbraja se sa povišenim iznosom, pa se taj zbroj prepolovi. Ako primalac dokaže, da je (prava) vrijednost pokretnina pala, uzimlje se u račun ta patša vrijednost, izražena u novcu prijašnje (nedevalvirane) i u novcu patše vrijednosti.

Istaknuti je, da se valorizira primitak kao unapred primljeni dio nasljednoga dijela, pa je naprama tomu za računanje neodlučivo, od čega sastoji ostavina, dali naime od stvari, koje su padom valute skočile u vrijednosti, ili možda od zajmovnih tražbina, koje su pale u vrijednosti. Da nema u potonjem slučaju valorizacije, ostali nasljednici bili bi još više prikraćeni.

Digitized by Google

XVII. — To je, kako mislim, sistem valorizacije po gradj. zakoniku od 1. juna 1811 (za Hrvatsku od 29. novembra 1852.). A nije, čini mi se, ni loš. Napose je teško naći bolje riješenje od onoga, da se šteta od pada valute dijeli medju strankama na polovicu, gdje je pogodba izvršena samo s jedne strane, te bi pad valute inače bio samo na štetu jedne a na neopravdanu korist druge stranke. Isto tako je u slučaju sa ni jedne strane još ni dijelom neizvršene pogodbe i po naravi stvari opravdano, a ne samo po misli §-a 1048. dosljedno, da se valorizira potpuno, kada novč. dužnik zahtijeva izvršenje.

Kako se po tom svemu vidi, to su prilično zapletene stvari, a stvari očito gradjanskoga prava, što ih valja riješiti u skladu sa sistemom gradjanskoga zakonika. Dakle nije opravdano, da se upućuju (§ 986. ogz, alin. IX. uvodnog patenta od 1. juna 1811) u valutne propise. Ne može dakle biti sumnje o tom, da se moraju riješavati u smislu propisa gradj. prava svakako toliko, koliko nisu riješene u valutnim propisima. A u valutnim propisima od 1892. i 1899. kao što ni u našim valutnim propisima od 1920. uopće nisu ni dijelomice riješene, te je očito krivo otklanjati valorizaciju pukim pozivom na prinudni tečaj papirnoga novca.

Bianco-mjenica.

Napisao dr. Albert Predoević, odvjetnik u Zagrebu.

Gosp. dr. Žganec (u »Mjesečniku« br. 11/12 od god. 1926.) i ja (u »Mjesečniku« br. 10. od god. 1926.) našli smo se na istoj liniji protiv mišljenja gosp. dra. Passeka, ali to njemu ne bijaše dosta, već je pronašavši u mojem članku »probleme«, tonom arbitra označio moje mišljenje krivim i pogrješnim, i to bez ikakova pretresivanja, jer »ova pitanja čine posebna poglavja mjeničnoga prava«, pa bi ih trebalo »posebno pretresti«. Čitaoci neka se zadovolje time, da gosp. dr. Žganjac napominje tek toliko, »da je 3. al. članka dra. Predoevića skoro u cijelosti neispravna«. To je nešto neobična u javnoj diskusiji. Da je on obećao, da će doskora posebno pretresti u mojem članku iskrsla pitanja, koja čine posebna poglavlja mjeničnoga prava, ja bih čekao, dok me gosp. dr. Žganec sam, bez moje saradnje, rehabilitira. Ovako sam prepušten sam sebi.

Držao sam potrebnim, da na početku svoga članka spomenem, da je naziv, »bianco-mjenica« neispravan. Taj izraz daje povoda neispravnomu mišljenju, da je »bianco mjenica« »prava« mjenica.

Mjenbeni zakon taksativno nabraja bitne potrepštine mjenice. Treba se u značenju ovih dviju riječi zamisliti, pa će se morati dozvoliti, da papir koji nema ovih »bitnih« potrepština« nije i ne može biti mjenica t. j. »prava« mjenica, kao što ni embrio ili foetus nije pravi čovjek. Ja sam stoga bio i ostajem mišljenja, da je naziv »bianco-prihvat« ispravniji, premda priznajem, da bi

Digitized by Google

se i njemu dalo prigovoriti. Gosp. dr. Žganec brani naziv »bianco mjenica«, jer sadrži u sebi sve mjenbene izjave, pri čemu pregledava značenje riječi »bianco«, a protivan je izrazu bianco-prihvat, jer da ovaj sadržaje samo prihvatnikovu izjavu. Jest, njegovu izjavu, da prihvaća cijeli tekst mjenice t. j. sve bitne potrebštine, kako su napisane, ili kako će se njegovom privolom napisati. Za praksu je irelevatno, rabio se ovaj ili onaj naziv, jer štete od nijednoga nikada nije bilo, a i u nauci rabe se oba izraza naizmjence.

Ja sam u svojem članku kazao, da na novoga primaoca bianco-prihvata treba da predje i ono potraživanje, radi kojega bijaše bianco-prihvat uručen. Ovaj navod označuje gosp. dr. Žganec krivim i pogrješnim. Da vidimo!

Bianco-prihvat daje se iz raznih razloga, i to ili sasvim bijel ili mu fale jedna ili više mjeničnih potrepština. Fale te potrepštine, jer su odnosne okolnosti još nepoznate, ne zna se na pr. svota dugovanja ili dan dospjetka. Dužnik (prihvatnik) i primaoc (vjerovnik) bianco-prihvata sporazume se, kada će se i kako će se taj prihvat ispuniti. Na pr. novčani zavod daje nekomu kontokorentni kredit do stanovite visine, uz dužnost plaćanja kamata i izvjesnoga otplaćivanja. Pošto je mjenbeni postupak za vjerovnika povoljniji i pošto vjerovnik može mjenicom dobiti još i žirante ili jamce, to će on od dužnika tražiti bianco-prihvat za »pokriće« svojega kontokorentnoga potraživanja. Taj prihvat staviti će on u polog, a ispunit će onda i onako, kada i kako bude imao za to po pogodbi pravo. Naročito će ispuniti mjenbenu svotu prema visini svojega kontokorentnoga potraživanja na dan dospjetka mjenice, a podjedno će u svojim knjigama dužniku odobriti mjenbenu valutu tako, da će vjerovnikovo kontokorentno potraživanje biti izravnano. Mislim, da je svakomu jano, da vjerovnik ne smije bianco-prihvat ispuniti sa kojom mu drago svotom, osim ako je na to naročito ovlašten. Mjenica će u ugovorenom slučaju biti utužena, a dužnik će prigovoriti, da je on doduše tužitelju uručio bianco-prihvat za pokriće svojega duga i da je vjerovnik imao pravo ispuniti mjeničnu svotu do visine toga duga, ali da on ne duguje ništa više ili ne toliko, koliko je utuženo, — ukratko: staviti će prigovor protuugovorno ispunjene mjenične svote. Prigovarateli će morati dokazati, da je takov ugovor sklopljen, pa ako to dokaže, morat će tužitelj dokazati, da njegovo kontokorentno potraživanje postoji u iznosu, koji je u mjenicu uvrstio i utužio, jer je tužiteljeva dužnost dokazati ispravnost i postojanje svojega vanmjeničnoga potraživanja.

Sve to vrijedi samo onda, ako je tuženi tužitelju uručio bianco-prihvat, na kojem nije bila naznačena svota. Ako je pak ta svota bila naznačena, onda prirodno otpada prigovor protuugovornoga ispunjenja mjenice odnosno prigovor neisplaćene valute. Nadalje vrijedi gore rečeno samo onda, ako je tužitelj prvi primaoc bianco-mjenice, t. j. ako je on sklopio pogodbu o fiksiranju mjenbene svote. Ako li je pak on prihvat naledjom ili ustupom prenio na trećega, onda se pita, je li prigodom uručenja

Digitized by Google

drugomu primaocu bila mjenična svota naznačena ili ne. Ako je bila t. j. ako ju je prvi primaoc sam uvrstio, onda će se spram drugoga primaoca moći mjeničnoj svoti prigovoriti samo onda, ako drugi primaoc nije radio bona fide, t. j. ako je znao, da je njegov prednik mjeničnu svotu ispunio protiv ugovora. Ako je pak drugi primaoc primio prihvat, na kojem nije bia naznačena mjenična svota, onda on znajući, da glede ispunjenja imade samo toliko prava koliko i njegov prednik i da izmedju toga predníka i mjenbenoga obvezanika mora postojati pogodba glede ispunjenja mjenične svote, morat će zahtijevati razjašnjenja glede prava, koja mu odsada u pogledu ispunjenja pripadaju. Dobivši ova razjašnjenja, znat će, da bianco-prihvat služi za pokriće konto-korentnoga duga prihvatnikova, — pa će tražiti, da mu njegov prednik ustupi svoje kontokorentno potraživanje i uruči sva dokazala. Uopće stečnik prihvata, dakle papira, koji ima imovinsku vrijednost, ali mu nije vrijednost naznačena, u vlastitom se interesu mora o toj vrijednosti uvjeriti, jer za stečenje toga prihvata mora predniku dati protuvrijednost. Ako se o tom ne uvjeri, pa mjenici odredi vrijednost po svojoj volji, tada je nepošten posjednik mjenice.

Stavimo slučaj, da novi primaoc ne postupa, kako prije rekoh, nego da mjeničnu svotu ispuni prema svomu nahodjenju, jer ništa ne ima u ruci i ništa ne zna, onda će mu tuženi mjenbeni obvezanik prigovoriti, da je prava iz prihvata stekao mala fide u cilju, da ju može ispuniti po svojoj volji, podjedno će dokazati, da je mjenična svota ispunjena protiv pogodbe, nadalje da je po pogodbi mjenicom imao biti isplaćen njegov kontokorentni dug, što nije učinjeno, pa stoga on prvomu primaocu još uvijek duguje kontokorentni dug, a tužitelju bi imao dugovati mjeničnu svotu, koja ne bi stajala u odnosu spram njegova kontokorentnoga duga. Dakle za isti dug dva potraživanja, a ne — kako mene gosp. dr. Žganec ispravlja — dva pravna naslova istoga poraživanja. Jedno je potraživanje na temelju kontokorenta, a ima ga još uvijek prvi vjerovnik, jer nije isplaćeno, a drugo je iz mjenice, a ima ga tužitelj kao posjednik mjenice.

Dug je pak samo jedan, jer je ugovoreno, da će se kontokorentna tražbina naplatiti mjenicom. Mislim, da se ne bi našao sud, koji ove prigovore ne bi uvažio.

Ja sam, dakle, tvrdio i tvrdim, da pošteni posjednik mjenice, t. j. one mjenice, na kojoj je naznačena mjenična svota, ne mora u nijednom slučaju dokazati, da je mjenična valuta isplaćena, dočim posjednik bianco-prihvata bez naznačene svote, mora to dokazati u svakom slučaju. Pogriješio sam jedino, da sam u svojem članku govorio o bianco-prihvatu uopće, mjesto o bianco-prihvatu bez naznačene svote ali u tom članku odgovarao sam na upit gosp. dra. Passeka, »može li se bianco-prihvat, koji je uručen za pokriće tražbine, naledjom i ustupom prenesti?«, pa stoga nisam držao potrebnim, da naročito naglasim, da smo gosp. dr. Passek i ja imali u vidu bianco-prihvat, na kojem n i j e naznačena mjenična s v o t a.

Digitized by Google

Kritički pogledi na teoriju o narodnoj suverenosti

Napisao **dr. Juraj Andrassy.**

I.

Uvod. — Strogo pravno gledište ove studije. — Metoda. — Realnost pravnoga svijeta. — Opasnost političkih doktrina po pravnu konstrukciju. — Nacrt daljeg izlaganja.

Dan 14. srpnja 1789. uzima se u svjetskoj povijesti kao početak francuske revolucije. Povjesničari ističu s pravom važnost toga dana, jer je francuska revolucija dovela u svojim daljim posljedicama do potpunog preokreta u političkom životu naroda(1). Medju ostalim vrlo važnim promjenama privela je ona u život i načelo narodne suverenosti, a to je načelo još i danas temelj mnogih modernih ustava i vrlo važan konstruktivni dio znamenitih državnopravnih teorija(2). Znanost i politika bave se jednako živo tim načelom, pri čemu se teoretičari često dadu voditi političkim ciljevima, a političari opet na svoj način upotrebljavaju zasade znanosti. Razumljivo je dakle — kraj tolikog broja radnika na tom pitanju —, da su i rezultati pojedinaca vrlo različiti. Počev od pravovjernih i bezuvjetnih pristaša načela narodne suverenosti pa do njegovih uvjerenih protivnika ima cijeli niz raznih rješenja ovog pitanja.

U tom velikom kaosu ideja i konstrukcija ne može se naći način, da se sva suprotna mišljenja slože i izmire. Pitanje, o kom je riječ, za-

---

*) BAUMGARTEN, Die Wissenschaft vom Recht und ihre Methode, 2 sveska, 1920. — GÉNY, Science et technique en droit privé positif, 3 sveska, 1915.—1921. — IHERING, Geist des römischen Rechts, Bd II, Abt. 2, osobito §§ 37.—41. — JELLINEK, Allgemeine Staatslehre, 4. izd., 1922., str. 25.—52. — KELSEN, Grenzen zwischen juristischer und soziologischer Methode, 1911. — LASK, Rechtsphilosophie u WINDELBAND, Die Philosophie im Beginn des zwangzigsten Jahrhunderts, Festschrift für Kuno Fischer, 1905., I, str. 1.—50. — RADBRUCH, Grundzüge der Rechtsphilosophie, 1914. — STAMMLER, Theorie der Rechtswissenschaft, 1911. — WUNDT, Logik, III. svez., Logik der Geisteswissenschaften, 3. izd., 1908.

(1) ZWEIG, Die Lehre vom Pouvoir constituant, str. V.: »Es ist die Meinung, dass die französische Revolution und ihre Staatslehre als die Hauptquelle für die politische Dogmatik der ganzen Folgezeit gelten muss und dass sich die Einsicht in das Wesen öffentlichrechtlicher Phaenomene bis zur Gegenwart nach dem gewaltigen Prozess der Um- und Fortbildung orientiert, welchem die Revolution das ihr überlieferte Material des politischen Denkens unterzogen hat«.

(2) KELSEN, Vom Wesen u. Wert der Demokratie (Arch. f. Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Bd 47, Heft 1, str. 50, i posebni otisak, 1920, str. 13.: »Die bürgerlichen Revolutionen von 1789 und 1848 hatten das demokratische Ideal beinahe zu einer Selbstverständlichkeit des politischen Denkens gemacht«. — KELSEN, ibid., str. 12.: »die grosse französische Revolution, diese ewige Quelle kontinentaler Demokratie«.

Digitized by Google

siže svojim praktičnim posljedicama odviše duboko u životne interese ljudstva, pa su stoga i polazne točke raznih rješenja kao i gledišta, s kojih se pitanje promatra, prerazlična. Pitanje narodne suverenosti usko je isprepleteno s pitanjem bivstva države i prava te s pitanjem opravdanja državne vlasti(3). Želeći se ipak pozabaviti s ovim zanimivim pitanjem valja potražiti polaznu točku i odabrati gledište. Uvijek pak valja se držati načela, da znanstveni rezultat istraživanja ima odgovarati istini i činjenicama, a ne simpatijama ili predrasudama izvjesnog kruga ljudi.

Gledište, s kojega ću promatrati problem narodne suverenosti, bit će pravno gledište. Kolikogod je taj problem usko skopčan s političkim naziranjima, ipak je on zadobio u nauci državnog prava svoj pravni oblik, pa je produbljivanju pojma narodne suverenosti baš znanost državnog prava posvetila neizmjerno mnogo truda i pažnje. Otkako se pojam narodne suverenosti iskristalizirao, smatrao se on pravnim pojmom. Načelo narodne suverenosti ušlo je u pisane i nepisane ustave mnogih država, a ustavne odredbe kao pravne norme tvore predmet proučavanja posebne pravne discipline, državnog ili ustavnog prava (droit constitutionnel). Zadaća je dakle ove rasprave, da ispita, je li moguće naći i da nadje za načelo narodne suverenosti konstrukciju juristički dosljednu i logičnu(4). Prema tomu isključena su sva razmatranja nejurističke prirode. Istina je, da pravna znanost ne može osvijetliti problem države (jer se o njemu i radi) sa svih strana; pravno rješenje čini se samo kao jedan od mnogih mogućih prereza kroz kuglu. Ali samo pravna znanost je zvana, da razjasni i obradi državu kao pravnu tvorbu i njene pravne uredbe(5).

Pravo može da se promatra sa dva gledišta. Ono je vrlo važan socijalan faktor pa se može promatrati u svojoj socijalnoj funkciji. Ali pravnik se bavi pojavom prava i njegovim utjecajem samo uzgredno; sama

---

(3) ZWEIG. l. c., str. 2.: »Die Frage, wo die letzte Kraftquelle einer öffentlichen Rechtsordnung zu suchen ist und woher diese den Antrieb ihrer Wirksamkeit empfängt, ist gleichbedeutend mit der Frage nach dem Subjekt der Souveränetät«.

(4) SLOBODAN JOVANOVIĆ, O državi, str. 8.: »Pravna teorija proučava državnu organizaciju samu za sebe. Državna organizacija je jedna pravna ustanova: kao svaka pravna ustanova, ona se objašnjuje svojim osnovnim principima. Pravna teorija dovodi u vezu pojedinosti državne organizacije jednu s drugom, pokazujući kako se one sve izvode iz nekoliko glavnih ideja. U njihovoj raznovrsnosti ona nalazi izvesno logičko jedinstvo. Blagodareći tom logičkom jedinstvu, državna organizacija postaje sama sa sobom saglasna, i u toliko jasnija«.

(5) JELLINEK, System der subjektiven öffentlichen Rechte, str. 13.: »Für die juristische Erkenntnis handelt es sich nun ausschliesslich um Beantwortung der Frage: Wie habe ich mir den Staat rechtlich zu denken?« — JELLINEK, Allg. Staatslehre, str. 51.: »der dogmatische Inhalt der Rechtsnormen kann nur durch die ausschliesslich vom Juristen geübte Kunst der Abstraktion aus den rechtlichen Erscheinungen und der Deduktion aus den also gefundenen Normen geübt werden. Diese Rechtsdogmatik ist durch andersgeartete Wissenschaft nicht zu ersetzen«. — Ispor. CARRÉ DE MALBERG, Contribution à la théorie générale de l'État, I, str. 64.

Digitized by Google

pravna znanost ispituje pravo obzirom na njegov sadržaj(6). Pravna norma uređuje izvjesni odnos, i to tako, da dolazi do primjene koliko god se puta taj odnos ponovio. Dakle dok život neprestano teče, pravna norma za cijelo vrijeme svog opstanka miruje i ne mijenja se, dok ju — historički gledano — ne zamijeni druga. Ne mislim time samo na izmjenu zakonodavnim putem, već i na promjene smisla i domašaja neke pozitivne pravne odredbe: ovi se mogu mijenjati i kraj nepromijenjenog samog teksta. Ipak je i u tom slučaju nastupila promjena norme, ali tako dugo, dok taka promjena ne nastupi, norma miruje. Pravo kao skup pravnih normа može se prema tomu promatrati samo statički, t. j. pravna znanost istražuje pravo, kako ono vrijedi u jednom danom času. Drugim riječima pravna znanost proučava pravne norme samo toliko, koliko važe. Spoznaja normativnih izreka, koje ne važe, ne spada u područje pravne znanosti. Zato se valja čuvati unaprijed stvorenih konstrukcija, koje se temelje bilo posvema, bilo djelomično na spekulaciji(7). Naš studij nije istraživanje za idealnim oblicima pravnoga života(8), nego ima da shvati pozitivno pravo(9). Nu ograničujući objekt pravne znanosti na pozitivno pravo ne mislim time da ju ograničim na pravo, koje važi u sadašnjosti. Pravna znanost može i mora da se isto tako bavi i historičkim pravom kao pozitivnim pravom prošlosti, ali samo, ako je i koliko je nekada važilo(10).

Ova studija spada u područje općeg državnog prava. Opće državno pravo traži rješenja, koja imadu vrijednost za čitav — po mogućnosti što širi — niz pozitivnih pravnih sustava. Njegova su rješenja općenita te apstrahiraju od pojedinosti, koje su karakteristične za izvjesni sustav pozitivnoga prava.

Ojekti pravne spoznaje pripadaju realnosti na način posve različit od objekata spoznaje prirodnih znanosti. Norme opstoje samo u misli(11).

---

(6) RADBRUCH, l. c., str. 161.: »Der Jurist hat es aber nicht mit der Tatsächlichkeit der Rechtsordnung zu tun, sondern mit ihrem Sinn, nicht damit, dass etwas gewollt und befohlen wird, sondern mit dem, was gewollt und befohlen wird«.

(7) CARRÉ DE MALBERG, l. c., str. 1, n. 1.: »l'idée générale que le juriste doit se faire de l'État dépend, non pas des conceptions rationnelles ou a priori, mais bien des données positives fournies par le droit public en vigueur«. — Ispor. DUGUIT, Traité de droit constitutionnel, 2. izd., I, str. 81.

(8) To je karakteristika škole naravnoga prava, premda ona polazi sa gledišta, da naravno pravo doista postoji i da imade obvezatnu snagu, a da se tek spoznati ima apstraktnom spekulacijom.

(9) JELLINEK, Allg. Staatslehre, str. 36.: »Objekt der theoretischen Wissenschaft ist und bleibt das Seiende, nicht das Seinsollende, die gegebene Welt, nicht eine zu erschaffende«.

(10) SOMLÓ, Juristische Grundlehre, str. 4. i 5. — O važnosti i potrebi istorijske metode u pravnoj znanosti ispor. osobito POLIĆ, Zakon i sankcija, str. 4. i 5.

(11) JELLINEK, l. c., str. 138.: »der Rechtssatz als solcher führt stets nur eine gedankliche Existenz«. — CARRÉ DE MALBERG, l. c., I, str. 21.: »le droit se meut dans un domaine d'idées, et par conséquent d'abstractions«. — STAMMLER, Wirtschaft und Recht, 3. izd., str. 475.: »Es sind nicht empirische Beschreibungen, die wir hierbei geben; es handelt sich vielmehr um reine Formen des Begreifens«. — Ispor.

Digitized by Google

Njihova primjena, t. j. čini, u kojima se manifestira njihova krepost, sastoji zapravo od niza događaja, koje tek pod izvjesnim predpostavkama u svojoj predodžbi spajamo i vežemo za izvjesnu normu, te onda takav čin označujemo kao izvršenje te norme odnosno, koliko sudimo, da nije postupano po odredbama neke norme, kao njen prekršaj. Ali sve su to tek manifestacije prava. Ispravnom metodom, koja sastoji u opažanju i cijelom nizu logičkih operacija, dolazimo na temelju tih manifestacija do zaključka o opstojnosti samih pravnih norma. U prvom redu treba dakle opažanjem pribrati dovoljan materijal za proučavanje, koji se onda isporedjuje. Kod isporedjivanja svrstavaju se zajedno oni fenomeni, koji pokazuju jednu ili više jednakih pravno relevantnih zajedničkih crta. Tako dolazimo do tipičnih oblika, koji apstrahiraju od slučajnih nebitnih okolnosti konkretnog pojava. Norme imadu u vidu uvijek tipične slučajeve, pa ma kako kazuistički predvidjale specijalne pojedinosti. Klasičan primjer za to daje nam Justinijanova kompilacija rimskoga prava.

Kompleks pravnih norma je i u najprimitivnijem pravnom sustavu već tolik, da se može njime vladati samo onda, ako se valjano sredi. Raščinjajući norme svodimo pojedine njihove odlomke na relativno manji broj načela, koja znanstvenom obradbom redamo u sustavni prikaz izvjesnom unutarnjom vezom povezanih pravnih instituta(12). Kod toga svoga rada pravna se znanost služi čisto logičkim operacijama, pa je posve ispravno raditi s apstrakcijom, indukcijom, dedukcijom i ostalim aparatom formalne logike. Ne stoji prigovor, da se time izmiče stvarnosti, jer su pojmovi i u najstrožoj stvarnosti tek apstrakcije. Pravna znanost ostaje dakle i hoće ostati stvarna usprkos prigovora, što ih iznosi odlični učitelj državnoga prava DUGUIT, koji misli, da je realista, ako napusti izraze i pojmove tradicionalne pravne znanosti. Skup logičkih operacija, koje upotrebljavamo kod pronalaženja pravnih načela i instituta, nazivamo pravnom konstrukcijom.

Razumije se, da konstrukcijom dobiveni pravni pojmovi mogu samo da budu apstrakcije, jer i ako svijet norma postoji samo u misli, on ipak zaista postoji, tek postoji jedino u nama, u našoj spoznaji i našem uvjerenju(13). Zato pojmovi i sudovi, koji se pomoću logičkih operacija izvode iz norma, što smo ih spoznali, nijesu nikako puke fikcije. Njihovu ispravnost valja ispitati na dva načina: a) dobivene konstrukcije ne smiju si medjusobno protusloviti b) one valja da se pokrivaju sa činjenicama, kojima su juristički korelat. Tim putem dolazi pravna znanost do dodira sa realnim svijetom. I koliko se pravna znanost drži opisane metode, njene će apstrakcije odgovarati činjenicama, one će biti realnosti pojmovnog pravnog svijeta(14).

BRUGEILLES, Les fonctions sociales, essai de classification, u Revue internationale de sociologie, 1925, str. 26.

(12) LABAND, Das Staatsrecht des Deutschen Reiches, 5. izd., I, str. IX.

(13) BEKKER, Grundbegriffe des Rechts und Missgriffe der Rechtsgesetzgebung, str. 107.: »Das Recht ist eine geistige Realität... Es kann nicht unmittelbar einwirken auf die Körperwelt, nur auf den Geist, der im Menschen lebt«. — BOREL, Étude sur la souveraineté et l'État fédératif, str. 56.: »L'État est un être juridique, et comme tel, il ne se manifeste pas aux sens de l'homme, il ne se révèle qu'à son ésprit«.

(14) CARRÉ DE MALBERG, l. c., I. str. 21., 30., 40.; ESMEIN, Éléments, 5. izd., 1909, str. 34.

Digitized by Google

Bilo je potrebno naglasiti tijesnu vezu prava s realnošću, jer ima pokušaja, da se pravo posve izolira od spoljašnjega svijeta. Mnogi znameniti pisci izradili su u tom pravcu čitave sustave i utemeljili nove škole, koje se medju sobom znatno razlikuju i često vrlo žestoko pobijaju. Ali pravo kao regulator ljudskog života mora da računa sa stvarnošću, šta više, ono se povodi za njim i slijedi njegov razvitak. Veza prava sa spoljašnjim svijetom pojmovno je nužna.

Kad su ovako na čisto izvedena pitanja o naravi i metodama pravne spoznaje, moći će se ispravno potražiti i upotrebiti sredstva, koja su potrebna za postignuće postavljenog cilja.

Objekt pravne znanosti je pozitivno pravo. Današnje pozitivno pravo većinom je toliko tehnički dotjerano, da pruža istraživaču već bar donekle pripravljeno gradivo za njegovo istraživanje. Zakonodavni rad preuzima u danom času dosadanje rezultate znanstvenih istraživanja i fiksira ih u tekstu zakona na neodredjeno vrijeme. Znanost pak ne smije da se veže; za nju nema drugog autoriteta do spoznaje. Zato valja punu pažnju posvetiti ispitivanju i sustavnom obradjivanju gradiva pozitivnih propisa, pa je potrebno naglasiti neke načelne poglede na način obradbe toga gradiva.

Kako se ova studija bavi načelom narodne suverenosti i njegovom teoretskom konstrukcijom, treba upoznati ustavne odredbe pozitivnog prava. Ustavne odredbe mogu biti sadržane u posebnim propisima, koji se sami nazivaju »ustavom« i razlikuju se od drugih propisa posebnim postupkom prigodom njihova donošenja, izmjene i ukidanja. To je ustav u formalnom smislu. Ali ima i u drugim propisima ustavnih odredaba t. j. odredaba o temeljima državnog uredjenja i o organizaciji državne vlasti. To su ustavni propisi u materijalnom smislu. Napokon baš u ustavnom pravu igra veliku ulogu uz formalne propise i ustavna praksa, koja je i manifestacija i tvorac običajnog prava, čak i u državama s opširnim ustavnim listinama. Sve te pravne propise treba podvrći kritici i prije upotrebe i u svakom stadiju istraživanja. U prvom redu valja ispitati, pokrivaju li se formalno važeći pravni propisi s realnim životom, t. j. dolaze li do primjene (15). Često se dešava, da koja zakonska ustanova ne nalazi primjene, pa se tu govori o mrtvom slovu zakona (16), o derogaciji nevršenjem. Pravna znanost ne će uzimati obzira na takove propise, nakon što se bude uvjerila o tome, da u istinu ne važe. JELLINEK navodi za takav slučaj dva dobra primjera iz engleskoga ustavnoga prava: promjenu značaja parlamenta u toku stoljeća i zabranu kabinetske vlade, koja još uvijek nije formalno ukinuta unatoč protuslovnom ustavnom običaju (17). Jednako nije pravna znanost vezana da upotrebi tehničke izraze pozitivnih propisa. Zakoni nose u svojoj terminologiji obilježje vremena, u kojem su nastali, i prilika, koje su utjecale na njihovo stvaranje. Prema tomu se u zakonima, nastalim u razno doba, nalaze izrazi, što odgovaraju znanstvenim shvatanjima onoga doba. Osobito kod ustavnih zakona terminologija i stilizacija stoje pod znatnim, često-

---

(15) DUGUIT, Traité, II, str. 1.: »le droit se trouve dans la réalité sociale et non dans les formules des lois, quelque solennelles qu' elles soient.

(16) REGELSBERGER, Pandekten, str. 20.

(17) JELLINEK, Allgemeine Staatslehre, str. 17. — U našoj knjizi lijepo je prikazao utjecaj ustavne prakse u Engleskoj KRIŠKOVIĆ, Anglia docet, u eseju: Ideja engleskog ustava.

Digitized by Google

odlučnim uplivom vladajućih političkih struja. Dok se dakle zakoni terminološki razilaze, treba da je terminologija znanosti jedinstvena i jasna. Zato baš za pojam suverenosti ispravno kaže REHM: »Treba da za važeće pravo znanstveno utvrdimo, može li se sve, što empirički razvoj označuje kao suvereno i suverenost, svrstati pod taj pojam. Jer znanost nije vezana na izraze ugovorâ, zakona i drugih državnih akata. Dokaže li se u znanstvenom promatranju, da nešto, što se u kojem ugovoru ili zakonu naziva suverenim, ne pokazuje temeljnih značajka pojma suverenosti, onda po znanstvenom shvatanju nema suverenosti, pa ugovor ili zakon, koji unatoč tome upotrebljavaju ime suverenosti, tvore u tom pogledu neobvezni sadržaj ugovora ili zakona.« (18)

Još samostalnije treba da znanstveno istraživanje nastupi kod konstrukcije pravnih pojmova. Propisi često sadržavaju definicije i teoretske konstrukcije. To leži u samoj naravi stvari. »Pravo sâmo — kaže LASK — stvara pojmove tako visoke savršenosti, da se često razlikuju samo po stupnju od znanstvenih pojmova i da katkada ne ostavljaju znanstvenoj obradbi drugoga posla nego da nastavi po zakonu započeti proces formiranja. Ta i obratno su u sva vremena posljedci znanosti postajali kodificiranim pravom.« (19) Za takove zakonske pojmove i konstrukcije vrijedi ono isto, što je kazano naprijed u pogledu terminologije. Konstrukcije zakonodavca nemaju za znanost obveznu snagu: »zakonodavac neka ne konstruira.« (20)

Još jednoga valja se čuvati. Znanost državnoga prava dolazi lako pod upliv političkih doktrina. Znanstveni rezultati upotrebljavaju se kao argument u političkoj borbi, a politički programi nastoje zadobiti veći ugled pozivanjem na neke znanstvene temelje. No znanost treba se čuvati, da stupi u službu politike, jer se time sama osudjuje (21). Ali još češći od ovoga slučaja je pojav, da se znanstveni rezultati, dobiveni ispravnim načinom, ne prihvaćaju radi toga, što se u svojoj primjeni čine nepovoljnima ili opasnima. Ne samo da je ovako postupanje skroz neznanstveno, ono je pogubno baš i po one interese, koje želi štititi, jer se njime zatvaraju oči pred istinom i pred realnošću. Ipak ne ćemo poreći političku i pravno-političku važnost pristranog tumačenja pozitivnih propisa, jer oni mogu često tako duboko prodrijeti u pravno naziranje, da se

---

(18) REHM, Allg. Staatslehre, str. 61. — Ispor. BOREL, l. c., str. 75. i 125.: »Le droit public, en sa qualité de science, ne doit absolument pas se préoccuper des expressions dont les législateurs se sont servis pour qualifier leur ouvrage. L'élaboration d'une Constitution rentre dans la politique, elle est l'oeuvre de politiciens qui ne donnent pas toujours aux termes la signification que les juristes s'accordent plus tard à leur attribuer. En outre, pour des situations nouvelles, les expressions nouvelles sont encore à créer; et on a recours à une terminologie dont l'exactitude ne peut s'établir que par des travaux subséquents. Enfin, les membres des corps constituants, étant encore sous l'influence de l'ancien état de choses, ne se rendent pas bien compte de la portée définitive de leur ouvrage.«

(19) LASK, l. c., str. 35.

(20) IHERING, l. c., str. 371.

(21) Za take slučajeve s pravom kaže JELLINEK, Allg. Staatslehre, str. 228.: »Eine Wissenschaft aber, die Parteiansprüchen absolute Geltung unterlegt... verfehlt ihr Ziel. Sie überzeugt nicht die noch nicht Ueberzeugten und erzeugt statt gehoffter Zustimmung unerwünschte Opposition.«

Digitized by Google

uslijed toga mijenja shvatanje odnosnih propisa te se i njihova primjena bitno mijenja (22). Opetujem dakle: pravna znanost i pravna metoda treba da se obaziru samo na postojeće pravo, a ne treba da vode računa o političkim ciljevima ili posljedicama (23).

Načelo narodne suverenosti proglašeno je (izričito ili implicite) u ustavnim tekstovima raznih država. Pita se sada, što ti tekstovi znače i kako da se narodna suverenost pravno konstruira. U tu svrhu dijeli se ovaj rad u dva glavna dijela.

U prvom dijelu upoznat će se problem. Uz ROUSSEAUa, koji se općenito smatra polaznom točkom za studij narodne suverenosti (II.), navode se tekstovi ustava raznih država, koji su ustavi bili ili su još danas na snazi (III.) Dalja poglavlja bave se teorijom narodne suverenosti, kako se danas u pravnoj znanosti prikazuje, i to od strane pristaša (IV.) i od strane protivnika (V.).

U drugom dijelu govorit će se o biti narodne suverenosti, ispitujući mogućnost njene dosljedne znanstvene konstrukcije na pravnom temelju. Ovaj dio bit će razdijeljen na tri poglavlja: o narodu (VI.), o suverenosti (VII.) i o vršenju narodne suverenosti (VIII.).

II.

Društveni ugovor. — Opća volja. — Oblik države. — Suverenost naroda. — Nedopustivost zastupstva. — Rousseau i individualna prava. — Glavni prigovori.

Da upoznamo naš problem iznijet ćemo najprije konstrukciju narodne suverenosti, koju je u svojim djelima ostavio Jean-Jacques ROUSSEAU.

---

(22) To je t. zv. Verfassungswandlung. O tom JELLINEK, Verfassungsänderung und Verfassungswandlung, 1906.: BRYCE, American Commonwealth (na hrvatski preveo DAVORIN KRMPOTIĆ, Američka država, Rijeka-Senj, 1905/7, ch. XXXI.—XXXV. — Primjer: JELLINEK, Allg. Staatslehre. str. 342.

(23) CARRÉ DE MALBERG, l. c., II, str. 144.: »Le juriste, en effet, ne connaît que l'ordre juridique existant. La science du droit ne se préoccupe, par conséquent, que du fondement juridique des institutions, lequel, d'après les notions qui viennent d'être rappelées, se ramène à une affaire de règlementation ou d'organisation formelles. Elle n'a donc point, pour sa part, à rechercher le fondement des institutions au point de vue politique ou philosophique. En particulier, le problème de la legitimité de l'autorité des gouvernants — si considérable que soit son importance morale — ne relève pas de la science juridique proprement dite.«

*) Od brojnih specijalnih djela navodim: ATGER, Essai sur l'histoire des doctrines du Contrat social, 1906. — BONNARD, Les idées politiques de Rousseau u Revue du droit public, 1908. — BROCKERHOFF, Jean Jacques Rousseau, 3 sveska, 1883. — CHAMPION, Rousseau et la révolution française, 1909. — HAYMANN, J. J. Rousseaus Sozialphilosophie, 1898. — HAYMANN, Weltbürgertum und Vaterlandsliebe in der Staatslehre Rousseaus und Fichtes, 1924. — LANDMANN, Der Souveränitätsbegriff bei den französischen Theoretikern von Jean Bodin bis auf Jean Jacques Rousseau, 1896. — LIEPMANN, Die Rechtsphilosophie des Jean-Jacques Rousseau, 1898. — MOR-

Digitized by Google

God. 1762. izdao je taj — u ono vrijeme već glasoviti — pisac dva djela. Društveni ugovor (Du contrat social ou principes du droit politique) sadržavao je mišljenje ženevskoga filozofa o uređenju društva i države. Ideje toga djela nalaze se u skraćenom obliku u djelu Émile pod konac V. knjige. Lettres écrites de la montagne sadrže u VI. listu sasvim kratak izvadak gornjega djela, a u Considérations sur le gouvernement de Pologne ROUSSEAU je svoju teoriju ponešto ublažio.

Ideja narodne suverenosti javila se vrlo rano i vuče se kao crvena nit u povijesnim, pravničkim i filozofičkim djelima skoro svih vijekova. Ali ROUSSEAUovo mišljenje zaslužuje osobitu pažnju s dva razloga. ROUSSEAU je prvi, koji je pružio potpunu teoriju narodne suverenosti i na njoj sazdao cijelu svoju nauku o državi(1). No osim toga djela ROUSSEAUova, a osobito njegov prikaz narodne suverenosti znatno su uplivali na francusku revoluciju(2), koja je — što smo i u uvodu spomenuli — dala toj zasadi realan život.

ROUSSEAU pretpostavlja — povodeći se za školom naravnoga prava, — da je čovjek po prirodi svojoj slobodan i da mu je sloboda bitno svojstvo(3). Zato želi u svom djelu Contrat social razjasniti, zašto je čovjek, po prirodi slobodan, ipak vezan i prisiljen pokoravati se. Riješenje tog problema nalazi on u društvenom ugovoru i državi, sazdanoj na tom ugovoru, gdje se svaki pokorava samo sam sebi(4). Za razliku od HOBBESa i LOCKEa, kojima je društveni ugovor samo polazna točka, ROUSSEAU izvodi iz te svoje temeljne misli cijelu svoju nauku. Ljudi su najprije živjeli potpuno slobodni u prirodnom stanju, iz kojega su izašli udruživši se od svoje volje, a uvidivši korist takog udruženja, da promiče izvjesne zajedničke interese(5). Društvenim ugovorom predaje pojedinac sebe i sva svoja prava zajednici, kojoj postaje

---

LEY, Rousseau, 2 sveska, London 1873. (i New-York, 1905.). — NOURRISSON, J.-J. Rousseau et le Rousseauisme, 1903. — PERETIATKOWICZ, Die Rechtsphilosophie des J. J. Rousseau u Grünhuts Zeitschrift, 1916. str. 417—456 (skraćeni prikaz po poljskom originalu: Filozofia prawa J. J. Rousseau-a, Krakow, 1913.). — RODET, Le contrat social et les idées politiques de J. J. Rousseau, 1909. — WILLIAMS, The concept of eqnality in the writings of Rousseau, Bentham, and Kant, 1907.

(1) CARRÉ DE MALBERG, l. c., II, str. 153.

(2) KRIŠKOVIĆ, Uprava i sudstvo, str. 4.: »ROUSSEAU ... duševni je otac francuske revolucije«. — NAPOLEON je rekao jednom, da bez ROUSSEAUa Francuska ne bi bila imala revoluciju (HOLLAND, Foreign reminiscences). BUCKLE, History of civilization in England, ch. XIV, n. 13, označuje tu izjavu pretjeranom, ali sâm ističe silan upliv ROUSSEAUov na savremenike te navodi za potvrdu svjedočanstvo HUMEa i drugih glasovitih ljudi.

(3) Contrat social, I, 4: »Renoncer à sa liberté, c'est renoncer à sa qualité d'homme«.

(4) Contrat social, I, 6: »Trouver une forme d'association qui défende et protège de toute la force commune la personne et les biens de chaque associé, et par laquelle chacun, s'unissant à tous, n'obéisse pourtant qu'à lui-même, et reste aussi libre qu'auparavant. Tel est le problème fondamental dont le contrat social donne la solution«.

(5) Contrat social, II, 1.

Digitized by Google

članom, time, da se zabudućnost podvrgava odredbama »opće volje« (volonté générale) (6). Ova »opća volja« zajedničkoga »ja« (moi commun) razlikuje se od volje sviju i od pojedinačnih volja time, što joj je objektom interes općenitosti (7). Opća volja je stalna volja svih članova države (8). Zajednica, koja je stvorena ugovorom, ili političko tijelo zove se država u pasivnom, a suveren u aktivnom stanju (9). Svaki gradjanin ima dio (quote-part) suverenosti, koju izvršuje u zajednici sa svima. Ako ima država 10.000 gradjana, svaki od njih ima desettisući dio suverene vlasti (10). I tako se gradjanin, koji se pokorava općoj volji, pokorava samomu sebi (11). Lična sloboda ostaje potpuna, jer su svi pod jednakim uvjetima stupili u društvo te nema straha, da bi jedan mogao nametnuti drugom štetne terete, budući da bi ih time i sam sebi nametnuo.

Opća volja dolazi do izražaja glasovanjem u skupštini sviju gradjana. Kod glasovanja odlučuje većina, a manjina ima se pokoriti zaključku većine. Većina neka bude to veća, što je važniji predmet rasprave, ali se kod hitnih riješenja valja zadovoljiti i sa slabijom većinom. Jednoglasnost treba za sklapanje društvenog ugovora (12) i za njegovo razvrgnuće (13). ROUSSEAU očekuje ovdje prigovor, da kraj načela većine oni, koji ostaju kod glasovanja u manjini, ne odlučuju slobodno o sebi, pa spasava slobodu pojedinca sofizmom, kada veli, da pojedinac pri-

---

(6) Contrat social, I, 6: »Si donc on écarte du pacte social ce qui n'est pas de son essence, on trouvera qu'il se réduit aux termes suivants: Chacun de nous met en commun toute sa personne et toute sa puissance sous la suprême direction de la volonté générale; et nous recevons encore chaque membre comme partie indivisible du tout.«

(7) Contrat social, II, 3: »Il y a souvent bien la différence entre la volonté de tous et la volonté générale; celle-ci ne regarde qu'à l'intérêt commun; l'autre regarde à l'intérêt privé, et n'est qu'une somme de volontés particulières; mais ôtez de ces mêmes volontés les plus et les moins qui s'entre détruisent, reste pour somme des différences la volonté générale.«

(8) Contrat social, IV, 2.

(9) Émile, V: »au lieu de la personne particulière de chaque contractant, cet acte d'association produit un corps moral et collectif, composé d'autant de membres que l'assemblée a de voix. Cette personne publique prend en général le nom de corps politique, lequel est appelé par ses membres, État quand il est passif, souverain quand il est actif, puissance en le comparant à ses semblables. A l'égard des membres eux-mêmes, ils prennent le nom de peuple collectivement et s'appellent en particulier citoyens, comme membres de la cité ou participants à l'autorité souveraine, et sujets, comme soumis à la meme autorité«. Ispor. Contrat social, I. 6.

(10) Contrat social, III, 1.

(11) Contrat social, I. 6. v. naprijed n. 4. — Contrat social, II, 4: »on ne peut travailler pour autrui sans travailler aussi pour soi«.

(12) Contrat social, IV, 2: »Il n'y a qu'une seule loi qui, par sa nature, exige un consentement unanime; c'est le pacte social«.

(13) Contrat social, III, 18; Considérations sur le gouvernement de Pologne, IX.

Digitized by Google

staje na sve zakone pa i na one, što su primljeni protiv njegove volje, jer se kod glasovanja samo prevario o sadržaju opće volje(14).

Sadržaj zakona mora biti opće naravi i u općem interesu; samo takove odredbe su akti opće volje. Kad cijeli narod odlučuje o cijelom narodu, on misli i prosudjuje o samom sebi. Predmet odredbe je jednako opći kao i volja, koja donosi odredbu. Zakon promatra uvijek podanike u cjelini, a čine apstraktno; nikada ne promatra pojedinca za sebe il. kakav posebni čin. Zakonodavnoj vlasti ne pripada nikaka funkcija, koja se odnosi na neki individualni objekt(15). Ako dakle suveren izdaje odredbu za koji posebni slučaj, to nije zakon, akt suverenosti, već oblasna odredba. (16) To se dogadja napose, kada skupština gradjana bira glavu države ili članove vlade. Tim časom »pretvara se suverenost u demokraciju«; bez posebne vanjske promjene mijenja se odnos gradjana te oni prelaze od stvaranja općih odredaba na odlučivanje o pojedinačnim pitanjima, postaju od zakonodavaca izvršiocima(17). Ali s druge strane odredbe opće naravi i izdane u interesu općenitosti ne mogu poticati iz drugog izvora do iz opće volje naroda (suverena) (18). Prema tomu se u

---

(14) Contrat social, IV, 2 (hrvatski prijevod Prosvjetne biblioteke, svez. V., priredio Dr. M. GRUBER): »Osim ovog prvobitnog ugovora obvezuje zaključak većine uvijek sve ostale; to je posljedica samoga ugovora. Ali pitat će tkogod, kako može čovjek biti slobodan, pa ipak prisiljen, da se prilagodi tudjoj volji? Kako mogu oni, koji prigovaraju, biti slobodni, a ujedno se pokoravati zakonima, za koje nisu glasovali? Na to odgovaram, da to pitanje nije ispravno. Državljanin pristaje na sve zakone, pače i na one, koji su primljeni protiv njegova glasa, pače i na one, koji ga kazne, ako se usudi, da ih prekrši. Stalna volja svih članova države je opća volja. Po njoj su oni državljani i slobodni. Kad se u pučkoj skupštini predlaže koji zakon, ne pita se, da li će ga članovi primiti ili zabaciti, nego da li je u suglasju s općom voljom, koja je volja samih članova. Svatko, koji glasuje, izjavljuje o tome svoje mnijenje i po broju glasova zaključuje se na izjavu opće volje. Kad dakle nadvlada nazor, koji je protivan mojemu, to ne dokazuje ništa drugo, nego da sam se ja prevario i da ono, što sam smatrao općom voljom, nije to u istinu bilo. Da je moje pojedinačko mnijenje pobijedilo, bio bih učinio drugo, nego li što sam htio; upravo onda ne bih bio slobodan«.

PERETIATKOWICZ, l. c., str. 438. s., brani ROUSSEAUa od gornjeg prigovora pozivom na ono, što ROUSSEAU veli u nastavku naprijed navedenog mjesta: »Ovo svakako predpostavlja, da većina glasova imade u sebi još sve značajke opće volje. Kad ih u njoj više nema, nema više ni slobode«.

(15) Contrat social, II, 6. — Ibid., II. 4: »Kao što pojedinačka volja ne može zastupati opću volju, opet opća volja, kojoj je objekt pojedinački, mijenja narav i ne može kao opća odredjivati o pojedinom čovjeku ili činu. Kad je na primjer atenski narod imenovao ili skidao svoje glavare, davao jednomu časti, a drugomu nalagao kazni, te kad je množinom naredaba vršio sve akte vlade bez razlike, tada nije više narod imao opću volju u pravom smislu riječi, on nije djelovao kao suveren, nego kao oblast.«

(16) Contrat social, II. 6.

(17) Contrat social. III. 17.

(18) Contrat social. II. 2: »la volonté est générale, ou elle ne l'est pas: elle est celle du corps du peuple, ou seulement d'une partie.

Digitized by Google

ROUSSEAUa pokriva pojam zakona u materijalnom smislu s pojmom zakona u formalnom smislu (19).

Suverenost dakle pripada narodu, jer se volja ne može prenijeti na drugoga (20). To je jedini opravdani oblik države, a sadržaj suverenosti je vlast stvarati zakone; opća volja može doći do izražaja samo u zakonima, pa stoga suveren ne može vršiti eksekutivu, jer eksekutiva sastoji iz posebnih akata (21). Zato narod povjerava izvršnu vlast bilo većem dijelu naroda, bilo malom broju gradjana, bilo opet jednom čovjeku; po tome, kako se vrši eksekutiva, može biti više oblika vladavine (formes de gouvernement) (22). To su: demokracija, aristokracija, monarhija te kombinacije ovih oblika (23). Nijedan od tih oblika nije apsolutno dobar; svakoj državi pogoduje drugi oblik prema svojstvima i bogatstvu naroda, prema prirodnim osobinama i veličini države (24). Malim i siromašnim narodima priliči demokracija, velikim i bogatim monarhija, a aristokracija drži sredinu (25). Ali eksekutivna vlast je uvijek podredjena. Narod se prema vladi nije obvezao nikakim ugovorom, nego joj je samo povjerio jednu službu (commission, emploi) pa ju može po volji opozvati (gouvernement provisionnel, forme provisionnelle) (26): i kralj je samo službenik (simple officier, ministre) naroda. Izvršna vlast treba samo da primjenjuje zakone (27). Kad se narod sastane u skupštinu, izvršna vlast miruje u svom djelovanju (28). U izvjesnim vremenskim razmacima koji treba da su to češći, što je vlada jača (29), valja sakupljenom narodu staviti dva odjelita pitanja:

Dans le premier cas, cette volonté declarée est un acte de souveraineté, et fait loi; dans le second, ce n'est qu'une volonté particulière, ou un acte de mogistrature.«

(19) Contrat social, II, 6: »On voit encore que la loi réunissant l'universalité de la volonté et celle de l'objet, ce qu'un homme, quel qui'il puisse être, ordonne de son chef n'est point une loi«. — Ispor. JELLINEK, Gesetz und Verordnung, str. 51. ss.; CARRÉ DE MALBERG, l. c., I, str. 277. i 290.

(20) Contrat social, II, 1: »le pouvoir peut bien se transmettre, mais non pas la volonté.«

(21) Contrat social, III, 1: »la puissance exécutive ne peut apartenir à la généralité comme législative ou souveraine, parce que cette puissance ne consiste qu'en des actes particuliers qui ne sont point du ressort de la loi, ni par conséquent de celui du souverain, dont tous les actes ne peuvent être que des lois«. — Isporedi ipak naprijed bilješku 17.

(22) Contrat social, III, 1. — U tom se ROUSSEAU vrlo približio BODINu; ispor. BODIN, De rep., II, 1 i 2.

(23) Contrat social, III, 3 i sliedeća poglavlja.

(24) Contrat social, II, 8, 11, 12; III, 8 (pod natpisom: Que toute forme de gouvernement n'est pas propre à tout pays), 9; Émile, V: »On a de tout temps beaucoup disputé sur la meilleure forme de gouvernement, sans considérer que chacune est la meilleure en certains cas, et la pire en d'autres.«

(25) Contrat social, III 8.

(26) Contrat social, III, 1. 17 i 18.

(27) Contrat social, III, 15: »la force appliquée à la loi.«

(28) Contrat social, III, 14.

(29) Contrat social, III, 13: »plus le gouvernement a de force, plus le souverain doit se montrer fréquemment.«

Digitized by Google

1. Treba li održati sadanji oblik vladavine?

2. Hoće li narod pustiti upravu i nadalje onima, koji ju sada vrše (30).

ROUSSEAU ne dopušta, da suveren vrši svoje poslove (a to je stvaranje zakona) putem reprezentanata, jer se opća volja ne da zastupati: ili je ona opća ili uopće ne postoji (31). Ideja reprezentacije je baština feudalnih vremena; u starom vijeku nije bilo reprezentanata. Narodni zastupnici nijesu reprezentanti naroda, već samo njegovi povjerenici ili punomoćnici. Zato treba da sam narod odobri svaki zakon, koji zaključe zastupnici (32). Engleski narod misli, da je slobodan, ali se vara. On je slobodan samo u času izbora parlamenta, a inače je rob. Nejasno je, kako treba tumačiti u tom savezu ono mjesto o konkludentnoj privoli suverenog naroda(33). No u strogo provedenom sustavu narodne suverenosti ne može biti narodnog zastupstva, jer onim časom narod gubi svoju slobodu (34).

Gore izloženu nauku znao je ROUSSEAU zaodjeti u lako shvatljive, pregnantne fraze, koje su naskoro odjekivale svijetom kao krilatice. Obzirom na suverenost dade se nauka ROUSSEAUa zbiti u nekoliko riječi: Suverenost je neotudjiva, nedjeljiva i nezastariva; pripada narodu, a izražava se općom voljom; ona se ne da ni zastupati ni ograničiti.

Sadržaj vlasti je kod ROUSSEAUa neograničen, a i ne treba nikakvih ograničenja, jer opća volja ne može htjeti nešto, što se protivi interesima pojedinaca, članova zajednice (35). Rousseau je, kako se vidi, antipod pobornika za čovječja prava. Njegova je država svemoćna i sama prosudjuje, koliku će sferu slobodnog kretanja ostavit pojedincu (36).

(30) Contrat social, III, 18.

(31) Contrat social, III, 15. — Obrazloženje ove misli nalazi se u Contrat social, II, 1. — JELLINEK, Allg. Staatslehre, str. 567., prigovara, da je ROUSSEAU ovdje zamijenio juristično gledište sa psihološkim.

(32) Contrat social, III, 15: »Les députés du peuple ne sont donc ni ne peuvent être ses représentants; ils ne sont que ses commissaires; ils ne peuvent rien conclure définitivement. Toute loi que le peuple n'a pas ratifiée est nulle; ce n'est point une loi.«

(33) Contrat social, II, 1. — Žirondistički nacrt ustava (član 53. i 59.) odredjivao je, da je šutnja naroda kao suverenog zakonodavca konkludentni znak prihvata. Ispor. ZWEIG, l. c., str. 377., te str. 44., gdje veli, da je nauka o konkludentnom plebiscitu baština engleske revolucije.

(34) Contrat social, III. 15: »à l'instant qu'un peuple se donne des représentants, il n'est plus libre, il n'est plus.« — Vidi ipak Considérations sur le gouvernement de Pologne, VII.

(35) Contrat social, I, 7: »Or, le souverain, n'étant formé que des particuliers qui le composent, n'a ni ne peut avoir d'intérêt contraire au leur; par conséquent la puissance souveraine n'a nul besoin de garant envers les sujets, parce qu'il est impossible que le corps veuille nuire à tous ses membres ... Le souverain, par cela seul qu'il est, est toujours tout ce qu'il doit être.« — Ispor. i Contrat social, II. 6.

(36) Contrat social, II, 4: »On convient que tout ce que chacun aliène, par le pacte social, de sa puissance, de ses biens, de sa liberté, c'est seulement la partie de tout cela dont l'usage importe à la communauté; mais il faut convenir aussi que le souverain seul est juge de cette importance. Tous les services qu'un citoyen peut rendre à l'état, il les lui doit sitôt, que le souverain les demande«.

Digitized by Google

U tom je ROUSSEAU antipod vodećih članova francuske konstituante (37), a osobito SIÉYÈSa, koji je i u doba konventa naglašavao, da pojedinac pridonosi od svojih prava u zajednicu samo ona, koja su za opstanak zajednice najnužnija (38). Čak ni slobode uvjerenja ne priznaje ROUSSEAU: vjera ima se isto tako narinuti pojedincu (39) kao i pripadnost državi. Vlast zajednice nije u pravnom pogledu ničim ograničena. Kao izvor propisa zajednica ne može njima samu sebe vezati (40). Zato može zajednica razriješiti i sam društveni ugovor (41).

ROUSSEAUova je nauka imala velik upliv na teoriju, a još više na razvoj političkih prilika (42). Već spomenuta plastičnost i jasnoća njegova stila osobito je pogodovala propagandi njegovih ideja, koje su odgovarale općenitim težnjama onoga doba za slobodom i jednakošću. »Contrat social — veli MORLEY — upravo je tako obradjen, da čini ljude fanaticima, ako uopće djeluje na njih. Opširno umovanje, pomno navodjenje dokaza, strpljivo izbrajanje svakovrsnih objašnjujućih zasada i mnogobrojnih ograničenja, sve je to potrebno znanosti i dovodi do rasprava, koje vode mudroga državnika u normalnim vremenima. Ali dogma daje sektama zanos. Široke vrste duhova uvijek neodoljivo fascinira nešto u nekom znažnom, cjelovitom sustavu, a muči ih ili im je nepodnošivo objašnjavanje koje zasade ili ograničenje kojeg teoretskog načela« (43). ROUSSEAU je bez mnogo odabiranja — a katkada i protuslovno svojim vlastitim izvodima — upleo u svoja izlaganja elemente obih temeljnih naziranja na svijet: individualističko-atomističkoga i kolektivističko-univerzalističkoga (44). Stoga su se mogli služiti njegovim djelima pristaše najrazličnijih, međusobno suprotnih struja: na njegov autoritet svi su se lako mogli pozivati.

Ali nauka je ženevskog filozofa naišla u isto doba na žestoku kritiku (45). Temeljna njegova misao, t. j. predpostavka društvenog ugovora je historički (46) neodrživa (47), a konstruktivno u najmanju ruku dvoj-

---

(37) DUGUIT, Traité, I, str. 431. i 480.

(38) ZWEIG, l. c., str. 127; DOCK, Revolution und Restauration über die Souveränität, str. 44.

(39) Contrat social, IV, 8.

(40) Contrat social, I, 7. — U tom smislu izražava se vrlo pregnantno SIÉYÈS, Qu'est-ce que le tiers état, ch. 5.: »Il serait ridicule de supposer la nation liée elle-même par les formalités ou par la constitution auxquelles elle a assujetti ses mandataires«.

(41) Contrat social, I, 6, 7; III, 18. — Considérations sur le gouvernement de Pologne, IX.

(42) CARRÉ DE MALBERG, l. c., str. 157. s; BEROLZHEIMER, l. c., str. 173.

(43) MORLEY, l. c., II., str. 134.

(44) Za važnost ovih protivnih naziranja po shvatanje države ispor. JELLINEK, Allg. Staatslehre, str. 173. i 174.

(45) Ispor. takodjer argumente, što ih iznosi CARRÉ DE MALBERG (niže u IV. poglavlju) te zbito razlaganje KRIŠKOVIĆa, Anglia docet, str. 97. ss.

(46) ROUSSEAU je u ostalom i želio dati racionalno konstruktivnu, a ne historičku vjernu teoriju o državi. Vidi na pr. Contrat social, I, 1 i I, 6: »Les clauses de ce contrat ... bien qu'elles n'aient peut-être jamais été formellement énoncées, elles sont partout les mêmes, partout tacitement admises et reconnues.« Protiv historizma izjašnjava se ROUSSEAU već u Discours sur l'origine et les fonde-

Digitized by Google

bena (48): prirodno stanje čovjeka ne da se ni kao puka predpostavka prihvatiti (49), osobito pak se ne da zamisliti, da bi u naravnom stanju vladala harmonija, jednakost i sloboda, kako to ROUSSEAU drži (50). Po njemu se suverenost izražava »općom voljom«, no ROUSSEAU nije ni poduzeo ni proveo dokaz, da bi tako moralo biti. Dade se prigovoriti i to, da ROUSSEAU istovjetuje opću volju sa zakonodavnom(51). Napokon opća volja — po ROUSSEAUu — nije puki zbroj individualnih volja(52), nego nešto posebno, objektivno, što postoji izvan volje pojedinaca; ova se konstrukcija ne može dovesti u sklad sa konstrukcijom društvenog ugovora, koji je nastao saglasjem volja svih pojedinaca. Društveni ugovor ima tek dovesti do osnutka zajedničkoga »ja« i njegove opće volje, a kod sklapanja ugovora sudjeluje svatko svojom pojedinačnom voljom; ugovor pak ne može imati kao posljedicu, da nastane neka nova skupna volja (53).

Prem se ROUSSEAU trudi, da prikaže prihvativom zasadu, da većina odlučuje kod stvaranja opće volje (54), ipak nas ne uvjerava. Zato ispravno primjećuje CARRÉ DE MALBERG(55),da se i kod ROUSSEAUa prevlast većine izvodi iz nadmoćnosti broja(56), čime pada cijela

---

ments de l'inégalité parmi les hommes. — Ispor. JELLINEK, Allg. Staatslehre, str. 212., n. 1.; REHM, Allg. Staatslehre, str. 267.; BEROLZHEIMER, 1. c., II, str. 170. s.; MORLEY, 1. c., II, str. 122.; PERETIATKOWICZ, 1. c., str. 425. ss.; LIEPMANN, 1. c., str. 11.: »Der Contrat social will nicht die Entstehung des Staates, sondern seinen Wert darlegen. Ihn interessieren nicht die kausalen Faktoren der Rechtsgründung, sondern die idealen Massstäbe zur Beurteilung des Rechts.« U jednakom smislu KANT, Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre, § 47. — No usprkos toga načelnoga stava prikazuje ROUSSEAU tečajem svoga djela stanje stvari tako, kao da smatra društveni ugovor historičkom činjenicom. Ispor. RADBRUCH, Grundzüge der Rechtsphilosophie, str. 111.

(47) VILLEY, Législation électorale comparée, str. XII.; WALINE, Les mutations domaniales, str. 196.: »Le Contrat social imaginé par ROUSSEAU est relégué depuis longtemps au Mussée des antiques.«

(48) KRIŠKOVIĆ, Anglia docet, str. 101.: »Sam društveni ugovor neka je fikcija ne samo u historičkom nego i u političkom smislu.« — BLUNTSCHLI, Allg. Staatslehre, I, str. 335. s. — Ispor. DUGUITove argumente niže u V. poglavlju.

(49) WORMS, La sociologie, str. 49.

(50) NOURRISSON, 1. c., str. 483.: »l'état de nature serait et ne pourrait être, après tout, pour les hommes qu'un état d'inégalité dans l'égalité.«

(51) HAURIOU, Souveraineté nationale, str. 26.

(52) Vidi naprijed bilješku 7.

(53) DUGUIT, Traité, II, str. 13.; KELSEN, Vom Wesen und Wert der Demokratie, str. 11., n. 9.

(54) Vidi naprijed bilješku 14.

(55) L. c., II, str. 428.

(56) ROUSSEAU, Contrat social, I, 5, sam veli, da za princip većine nema drugog opravdanja, do toga, da su svi na nj privolili društvenim ugovorom. — Ispor. DICEY, Lectures on the Relation between law and Public Opinion in England during the 19th century, II: »Udobno je, a možda i korisno, smatrati volju

Digitized by Google

teorija. Stoga ROUSSEAUova teorija ne uspijeva da opravda državnu vlast (57), a napose ne vlast većine nad manjinom, odnosno baš činjenica ove nužne podredjenosti je dovoljan dokaz, da gradjani sami po sebi nemaju nipošto kaki dio (quote-part) suverenosti(58). U ostalom ROUSSEAU protuslovi sam sebi, kada veli, da svaki gradjanin imade dio suverenosti (59), dok drugdje kaže, da je nosilac suverenosti posebno biće (corps moral ou collectif, moi commun), koje nastaje usliјed društvenog ugovora(60). I baš zato, što država nije puki zbroj pojedinaca, gube vrijednost ROUSSEAUovi izvodi, da je sloboda pojedinaca osigurana usliјed jednakosti i sudjelovanja sviju u suverenom tijelu. U ROUSSEAUovoj državi namiće se sloboda pojedincu upravo autokratskim načinom: ROUSSEAU je savršeni apsolutista (61). Društveni ugovor obvezuje potomke, a ne daje im mogućnost, da taj ugovor za svoju osobu obeskrijepe, šta više, sam boravak na izvjesnom području znači pristajanje uz društveni ugovor (62). ROUSSEAU kaže u jednom od prvih poglavlja svoga djela: »Pače i kad bi svatko mogao sebe otudjiti, ne može otudjiti i svoju djecu. Ona se radjaju kao slobodni ljudi, njihova je sloboda njihova svojina i samo ona imaju pravo, da njom raspolažu. Prije nego li dostignu dobu razuma, može otac u njihovo ime ustanovljivati uvjete u pogledu njihova uzdržavanja i njihove dobrobiti, ali ih ne može neopozivo i bezuvjetno poklanjati, jer se ovakvo poklanjanje protivi svrhama naravi i prekoračuje prava očinske vlasti. Da koja samovoljna vlada bude zakonitom, morao bi svaki naraštaj naroda biti vlastan, da ju prizna ili zabaci, ali onda ta vlada nebi bila više samovoljna« (63). Ali to je samo slučajna nedosljednost, jer ROUSSEAU na drugom mjestu izrijekom veli, da se pojedinac može prisiliti na pokoravanje općoj volji (64). Nasuprot tomu valja reći, da bi dosljedno provedenje ROUSSEAU-

---

većine kao volju cijeloga naroda. Ali je posve jasno, da je ovo istovjetovanje — ma kolika bila njegova korist ili potrebitost — politička fikcija.«

(57) Ispor. DUGUITove argumente niže u V. poglavlju.

(58) CARRÉ DE MALBERG, l. c., I. str. 161.

(59) Contrat social, III, 1.

(60) Contrat social, I, 6.

(61) Contrat social, I, 7 i 8. — POLIĆ, O razvoju demokratske misli, str. 17.

(62) Contrat social, IV, 2.

(63) Contrat social, I, 4 (prijevod Dra. M. GRUBERa). — Jednako Contrat social, IV, 2: »tout homme étant né libre et maître de lui-même, nul ne peut, sous quelque pretexte que ce puisse être, l'asujettir sans son aveu.« — Nauku, da jedna generacija ne može nametnuti državno uredjenje slijedećima, izveo je u Francuskoj CONDORCET, a u Americi JEFFERSON. Ispor. ZWEIG, l. c., str. 102. s. — O debatama, koje su se vodile o tom pitanju u ustavotvornoj skupštini, vidi LABOULAYE, La révision de la constitution, VI. u Questions constitutionnelles i ZWEIG, l. c., str. 279. ss. Ovo je načelo prihvatio žirondistički nacrt ustava (član 33. deklaracije) i jakobinski ustav od godine 1793. (član 28. deklaracije prava čovjeka i gradjanina): »Un peuple a toujours le droit de revoir, de réformer et de changer sa constitution. Une génération ne peut assujettir à ses lois les générations futures.« Za analogne odredbe u ustavima nekih država sjevernoameričke unije vidi ZWEIG, l. c., str. 290., n. 2.

(64) Contrat social, I, 7.

Digitized by Google

ovih temeljnih načela dovelo do zaključka, da svaki pojedinac može u svako doba istupiti iz zajednice (65); medjutim ROUSSEAU dolazi do protivnih rezultata.

Na temelju svega toga može se reći za ROUSSEAUa ono, što REDSLOB kaže uopće o školi naravnog prava, da je problem samo obišao, kada je htio društvenim ugovorom razjasniti pokoravanje vlasti, jer na njegovo rješenje nastaje odmah novo pitanje: Što navodi podanike, da se drže ugovora? (66).

(Nastavit će se).

Pravosudje:

Gradjansko.

Kada je parnični sud po svojoj dužnosti (§ 15., 66 a) grpp.) ustanovio svoju nadležnost, ostaje on nadležan u cijelome toku parnice bez obzira na sniženje vrijednosti imovinsko-pravnoga zahtjeva (§ 66. d) grpp.).

Rješenje vrhovnoga suda u Sarajevu od 12. siječnja 1927., P: 162/1926.-8.

U. C. B. d. d. u S. utužila je tt. B. N., radi plateža svote od D. 66.700. Prama visini utužene svote došla je stvar pred senat okružnoga suda u S. Na drugom ročištu je zastupnik tužiteljice restringirao tužbeni zahtjev na svotu od D. 9.921.62.

Uslijed sniženja vrijednosti tužbenoga zahtjeva je senat okružnoga suda ustupio stvar inokosnomu sucu na dalje raspravljanje, smatrajući sebe, pošto je stvar pala ispod vrijednosti od D. 25.000, da nije više nadležan za rješenje te stvari. — Na ročištu, odredjenom pred inokosnim sucem, prigovorio je zast. tužiteljice nenadležnosti inokosnoga suca, pa je na to inokosni sudac donio rješenje, da se taj prigovor kao nezakonit odbija, te da se postupak ima nastaviti pred inokosnim sucem, jer da je za rješenje o nadležnosti odlučna visina vrijednosti imovinsko-pravnoga zahtjeva u svakom stadiju parničnoga postupka, a nikako njegova vrijednost u početku parnice.

Proti ovomu rješenju se je tužiteljica žalila utokom. Vrhovni je sud tomu utoku udovoljio, napadnuti zaključak ukinuo i prvostepenomu sudu naložio, da stvar u senatu dalje raspravi.

Za ovo stanovište donio je sud slijedeće razloge:

Nije ispravno stanovište napadnutoga zaključka, da je za rješenje nadležnosti u svakome stadiju postupka odlučna vrijednost imovinsko-pravnoga zahtjeva i da se prema tome nadležnost suda mijenja, ako se snizi ta vrijednost u toku parnice. Nasuprot, kada je jednoč parnični sud po svojoj dužnosti (§§ 15. 66. a) i 66. b) grpp.) ustanovio svoju nadležnost, ostaje on nadležan u cijelome toku parnice bez obzira na sniženje vrijednosti imovinsko-pravnoga zahtjeva (§ 66. b) grpp.). To vrijedi bezuslovno izmedju pojedinih vrsta sudova. Okružni sud ne će, dakle, stvar moći uputiti kotarskome sudu na dalje raspravljanje, ako se tužbeni zahtjev u toku parnice snizi na svotu, za koju su nadležni kotarski sudovi. No nema sumnje, da to načelo mora vrijediti i za odnos unutar jednoga istoga suda, koji je stvoren uredbom od 30. siječnja 1920., br.

---

(65) KELSEN, Vom Wesen und Wert der Demokratie, str. 7.

(66) REDSLOB, Abhängige Länder, str. 7.

Digitized by Google

3883 (Zb. z. i n. br. 8) izmedju senata i inokosnoga suca, kojima je točno udaren opseg nadležnosti. Opseg te nadležnosti ima svoj refleks naročito obzirom na sudjenje u drugoj instanciji (§ 5. b) gr. pp.). Ako okružni sud ostaje nadležan u slučaju, da se vrijednost spora snizi i do visine, za koju je nadležan kotarski sud, da se ne pomjeri put pravnih lijekova, odgovara duhu zakona, da ostane nadležan i senat, ako se tužbeni zahtjev snizi na granicu, u kojoj je inače nadležan inokosni sudac, jer bi drugačije postupak ne samo utjecao na sastav suda u prvoj nego i na sastav suda u drugoj instanciji, što strankama ne može biti ravnodušno. Prema tome ne odgovara duhu zakona praksa, da senat okružnoga suda u slučaju sniženja zahtjeva ustupa stvar inokosnome sucu, kada je već počela meritorna rasprava niti je osnovan napadnuti zaključak, kojim inokosni sudac proglašuje sebe nadležnim za dalji postupak, što ga je senat već meritorno bio vodio,

Priopćio dr. **Ivo Durbečić**, odvjetnik u Sarajevu.

Ako se u uporabnoj parnici tuženi otpovjedatelj ne odazove pravovremeno pozivu suda, da doprinese taksu na prigovore tužitelja, smatra se, da je tuženik — otpovjedatelj od otpovijedi odustao.

Rješidba banskoga stola od 25. ožujka 1926. br. 1888—II—1419—26.

Rješavajući izvještaj od 26. veljače 1926. br. 3600/gr., podnesen u parbenom predmetu I. K. iz Z. tužitelja proti J. Š. iz Z. tuženome radi otkaza najma spp. povodom utoka tuženika J. Š. proti odluci k o t. s u d a u Z. od 13. siječnja 1926. br. 1023/gr., kojom je u rješenju tužiteljeve molbe de pr. 21. siječnja 1926. br. 10.239/gr a savezno s odlukom od 14. prosinca 1925. br. 52915/gr. obredjen troškovnik tužitelja I. K. sa D. 585, a platež naložen tuženome J. Š. u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe,

B a n s k i s t o l, uvaživ, da je pravomoćnom odlukom toga suda od 18. srpnja 1926. br. 28319/gr. tuženik pozvan na položenje takse Tar. br. 174. i 175; — uvaživ, da je podnešenje prigovora vezano na rok, pa je u gornjoj odluci odredjena prijetnja, da će se smatrati, da je tuženik od otpovijedi odustao, osnovana na čl. 231 točka 5. taksenoga i pristojbenoga pravilnika; — uvaživ, da tuženik nije u odredjenom roku položio tražene takse i da je odluka toga suda od 14. prosinca 1925. br. 52915/gr., kojom je usto ustanovljeno, da se smatra, da je tuženik od otpovijedi odustao, pravomoćnom postala; uvaživ, da je prema tome napadnuta odluka opravdana i na zakonu osnovana; — o b n a š a o j e utok tuženika J. Š. otputiti i napadnutu odluku potvrditi.

Priopćio dr. **Ivica Šerkić**, odvjetnik u Zagrebu.

Ovrha do osiguranja po §-u 390. grpp. dozvoljena je i onda, ako tuženi ročište ma samo i odgodi.

Rješidba stola sedmorice od 18. studenoga 1926. br. 4353.
(Odluka sudb. stola u B. od 22. studenoga 1924. br. 8302/gr., rješidba bans. stola od 3. prosinca 1925. br. 11433.).

U ovršnom predmetu tt. B. S. A. G. iz B., tužitelja protiv tt. P. N. u B., ovršeniku, radi ovrhe do osiguranja na pokretnine ovršenika radi dužnih 6.762 čehosl. kruna, u kojem je s u d b e n i s t o l u B. dozvolio ovrhu do osiguranja pljenidbom pokretnina ovršenice; a b a n s k i s t o l povodom ništovne žalbe i utoka ovršenika prvosudnu odluku preinačio,

Digitized by Google

moliteljicu sa njezinom molbom odbio, ureda radi ukinuo ovršni čin od 26. studenoga 1926. i ovrhovoditeljici naložio naknadu troška utoka ovršeniku;

stol sedmorice, vidiv, da tužena tvrtka u svojem dopisu de dato B. 23. listopada 1920. obavješćuje tužiteljicu, da je izdala nalog, da se tužiteljici doznači 52.206 Kč., čime je taj dug priznala, što se u smislu §-a 390. grpp. ima smatrati kao dugovna isprava; — vidiv, da je sama tužena dala povoda odgodi na tužbu odredjenoga ročišta od 7. studenoga 1924., jer je njezin zastupnik na to ročište pristupio bez punomoći; — vidiv, da po § 390. grpp. ima mjesta ovrhi do osiguranja, kada se optuženi poziva na prigovore, o kojima se ne može odmah izreći konačna osuda, te da to mora vrijediti tim većma, kada tuženi odgadja ili daje povoda odgadjanju ročišta o raspravi na tužbu; — vidiv, da je po tom odluka prvostepenog suda po smislu zakona opravdana;

našao je povodom previdnoga utoka ovrhovoditeljice tt. B. S. A. G. u B. preinačiti pobijanu odluku banskoga stola i uspostaviti odluku prvostepenoga suda, te ovršenici tvrtki P. N. u B. naložiti, da ovrhoviteljici nadoknadi trošak previdnoga utoka u odredjenom iznosu od 280 D. za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

RJEŠAVANJE SUKOBA NADLEŽNOSTI.

Za rješavanje sukoba o nadležnosti vojnih i gradjanskih isljednih vlasti; izmedju vojnih vlasti i vojnih sudova s jedne strane i gradjanskih i duhovnih sudova s druge strane, nadležan je isključivo kasacijoni sud u Beogradu.

Načelna odluka kasacijonoga suda u Beogradu od 6. siječnja 1927. br. 11.732/1926.*

Gospodin predsjednik kasacijonoga suda, povodom referata IV. odjeljenja istog suda, od 21. prosinca 1926. br. 11.299, a na osnovu pretposljednjega stava točke 1., § 16. zakona o ustrojstvu kasacijonoga suda, iznosi pred opću sjednicu za načelno rješenje pitanje o tome: »tko je nadležan za rješavanje sukoba o nadležnosti izmedju vojnih i gradjanskih sudova, — da li samo kasacijoni sud u Beogradu ili i pojedini pokrajinski viši sudovi(?!) na njihovu području, kao odjeljenja kasacijonoga suda, o kojima je riječ u posljednjem stavu člana 137. ustava«.

Potrebu donošenja ove načelne odluke IV. odjeljenje kasacijonoga suda istaklo je zbog toga, što je ono imalo da raspravi sukob po krivici I. R. i drugih, isluženih i iz vojske otpuštenih vojnika, koji su u sticaju djela iz vojnoga i opće kaznenoga zakonika, pa kako je predmet vratilo sa formalne strane s tim, da mu se isti naknadno uputi na rješenje, a cetinjski okružni sud umjesto da ovako postupi, uputio je ovaj predmet velikomu sudu u Podgorici, koji je u svojoj plenarnoj sjednici od 13. stude-

* Ova načelna odluka kasacijonoga suda u Beogradu je otisnuta u »Narodnim Novinama« od 25. veljače 1927. br. 46, odakle je i ovamo prenesena. Prema ovoj odluci izgleda da kasacijoni sud u Beogradu smatra sebe vrhovnim sudom u našoj državi, dok u članku 137. ustava uspored uza nj navedene: stol sedmorice u Zagrebu, vrhovni sud u Sarajevu, veliki sud u Podgorici i odjeljenje kasacijonoga suda u Novom Sadu naziva pokrajinskim višim sudovima i naprosto pokrajinskim sudovima. Na ovu se je odluku kasacijonoga suda u Beogradu neprijatno osvrnuo netko u »Obzoru« od 5. ožujka 1927. (Opaska ured.).

Digitized by Google

noga 1926. br. 338, donio odluku, da je on jedini nadležan za rješenje pojavljenih sukoba nadležnosti izmedju vojnih i gradjanskih sudova na njegovu području, — pa je pojavljeni sukob raspravio protivno odluci opće sjednice kasacijonoga suda u Beogradu, od 30. travnja 1923. br. 3402, ma da mu je ista bila poznata, zbog čega je i vojni divizijski sud u Skoplju, izmedju koga se bio i pojavio ovaj sukob o nadležnosti sa cetinjskim okružnim sudom tražio objašnjenje: tko je nadležan za rješenje istaknutoga pitanja?

Kasacijoni su u općoj sjednici svojoj od današnjega proučio je ovo pitanje u vezi sa odnosnim zakonskim propisima, pa je našao:

Po § 25. vojnoga krivičnoga postupka, koji je važio za predratnu kraljevinu Srbiju, njen kasacijoni sud, a to je kasacijoni sud u Beogradu, bio je nadležan za rješavanje naprijed spomenutih sukoba o nadležnosti, kao što je on za to bio nadležan i po § 8. zakona o svome ustrojstvu.

Ukazom od 19. travnja 1919. godine, FPObr. 70.960, rasprostrta je važnost svijuh vojnih zakona, koji se spominju u tome ukazu, na cijelu teritoriju naše sadašnje države, pa i vojni krivični postupak i to bez ikakva ograničenja ili dopune. Znači dakle, da je i nadležnost kasacijonoga suda u Beogradu, predvidjena u § 25. vojno-krivičnoga postupka, rasprostrta na cijelu teritoriju sadašnje naše države, kad u primjeni ovoga i drugih vojnih zakona nije učinjeno nikakovo ograničenje ili dopuna u pogledu te, već postojeće nadležnosti.

Ostaje dakle, da je kasacijoni sud u Beogradu isključivo nadležan za rješavanje pitanja o sukobu istaknute nadležnosti, kako sa naprijed navedenih razloga, tako i zato, što to iziskuje i jednoobrazna primjena jednoga zakona, koji je opći za cijelu zemlju, a koja je stavljena u dužnost kasacijonomu sudu § 6. zakona o ustrojstvu kasacijonog suda, te bi ista mogla doći u pitanje, kad bi i pojedini pokrajinski viši sudovi za svoja područja raspravili ova pitanja, a moglo bi doći i do sukoba pojedinih pokrajinskih viših sudova, kao što je ovdje slučaj, u kome je veliki sud u Podgorici pojavljeno pitanje sukoba raspravio protivno odluci opće sjednice ovoga kasacijonoga suda od 22. prosinca 1922., br. 10.492 i od 30. travnja 1923. br. 3402, koje su donesene poslije novoga ustava od 1921.

Da je kasacijoni sud u Beogradu nadležan za raspravu spomenutih sukoba na cijeloj teritoriji, pored gornjih, već navedenih razloga, govori i sama stilizacija izmijenjenoga § 1. zakona o ustrojstvu kasacijonoga suda po izmjenama od 30. siječnja 1922. br 6460. Po spomenutim izmjenama i dopunama prvi stav toga zakonskoga propisa glasi: **da nad** svima prvostepenim sudovima u granicama ranije kraljevine Srbije ... i t. d. vojnim apelacijonim sudom, kao i glavnom kontrolom ... i t. d., postoji kasacijoni sud.

Očigledno je dakle, da je ovdje riječ o kasacijonom sudu u Beogradu, koji jedini postoji pod tim imenom i koji jedini može biti nadležan za prvostepene sudove u granicama ranije kraljevine Srbije, pa kako je u ovom prvom stavu spomenutoga zakonskoga propisa uz prvostepene sudove u granicama ranije kraljevine Srbije stavljeno, da i nad vojnim apelacijonim sudom i glavnom kontrolom ... i t. d. postoji kasacijoni sud, onda je jasno, da je to kasacijoni sud u Beogradu, koji je prema tome i prema drugomu stavu odjeljka II. člana 4. »Prelaznoga naredjenja« u spomenutim izmjenama zakona o ustrojstvu sudova, jedini nadležan za razmatranje presuda i rješenja velikoga vojnoga, odnosno vojnoga apelacijonoga suda po izjavljenim žalbama zainteresovanih strana, te ni sa toga razloga ostali pokrajinski sudovi (!?) o kojima je riječ u čl. 137. ustava, ne mogu raspravljati sukobe o spomenutoj nadležnosti, pošto bi eventu-

Digitized by Google

alno mogao nastupiti slučaj, da kasacijoni sud u Beogradu pri razmatranju presuda i rješenja vojnoga apelacijonoga suda u slučaju upotrebe pravnih sredstava od strane zainteresovanih lica, stane na drugo gledište o samoj nadležnosti, nego što je ono, koje je dotični pokrajinski viši sud, povodom pojavljenoga sukoba već raspravio.

Ono, što je u posljednjem stavu člana 137. ustava i drugom stavu izmijenjenoga § 1. zakona o ustrojstvu kasacijonoga suda rečeno, da će do uredjenja jednoga kasacijonoga suda za cijelu zemlju: kasacijoni sud u Beogradu, stol sedmorice u Zagrebu, vrhovni sud u Sarajevu, veliki sud u Podgorici i odjeljenje B. kasacijonoga suda u Novom Sadu, »raditi po sadašnjem« i da će se smatrati kao odjeljenja kasacijonoga suda, to je samo u pogledu njihove dotadašnje posebne nadležnosti, sa obzirom na razna zakonodavstva, odnosno na zakonodavstva, koja su na njihovu području dotle važila, a ne znači, da su i oni nadležni na svome području kao odjeljenja kasacijonoga suda raspravljati pojavljena pitanja o sukobu, jer oni ni do tada nisu bili za to nadležni, a u članu 137. ustava i stavu drugom § 1. ustrojstva kasacijonoga suda izrično stoji: da će oni raditi »po dosadašnjem«. A kako je kasacijoni sud u Beogradu i po dotadašnjem, dakle i prije ustava, a i prije rasprostiranja vojnih zakona na cijelu teritoriju, bio nadležan za raspravu spomenutih sukoba, to je baš i po samom ustavu ta njegova nadležnost ostala i na dalje, jer ostali naprijed spomenuti sudovi nikad dotle nisu raspravljali ove sukobe po ovlašćenju u § 25. vojno-krivičnoga postupka, a jasno je, da ih oni ni po kakvu drugom zakonu nisu mogli raspravljati.

Sa svijuh izloženih razloga kasacijoni sud u Beogradu u današnjoj svojoj općoj sjednici, a na osnovu točke 1. § 16. zakona o svome ustrojstvu, donosi slijedeću načelnu odluku o istaknutom pitanju:

Da je za rješavanje sukoba o nadležnosti izmedju vojnih i gradjanskih isljednjih vlasti; izmedju vojnih vlasti i vojnih sudova sa jedne strane i gradjanskih i duhovnih sudova sa druge strane, o kojima je riječ u § 25. vojnoga krivičnoga postupka, — a do uredjenja jednoga kasacijonoga suda za cijelu zemlju, nadležan isključivo kasacijoni sud u Beogradu, kome je ta nadležnost pripadala i prije rasprostiranja spomenutoga zakona na cijelu zemlju, pa mu rasprostiranjem istoga zakona na cijelu zemlju, ta nadležnost i dalje ostala.

Literatura.

Spomenica na drugi Kongres Pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Ljubljani od 9. do 11. rujna 1926. godine, upravo je izašla iz štampe. Uredili su ju Dr. Metod Dolenc i Dr. Rudolf Sajovic. Cijena toj ukusno opremljenoj knjizi od 274 stranica jest Din 25.—, a članovi Pravničkoga društva mogu ju naručiti kod njegova tajništva. Spomenica je urešena jednom fotografijom, a osim opisa priprema za Kongres i toka njegova rada sadržaje još doslovno ove referate i koreferate te zapisnike vijećanja u sekcijama. Otisnuti su u cijelosti referati resp. koreferati Dra. Kušeja, Aleksandra Adrijevića, Dra. B. Eisnera, Dra. E. Lovrića o izjednačenju bračnih prava u kraljevini; Dra. I. Grašića i Djordja Jane o notariatu; Dra. E. Pajniča, Dra. J. Mudrovčića, Dra. V. Bajkića o valorizaciji; Dra. J. Šilovića, Dra. M. Dolenca i Dra J. Vesela o naknadi štete za nepravedno odredjeni pritvor i istražni zatvor; Dra. K. Kumanudia, Dra. Vidana O. Blagojevića, Dra. L. Polića o pravnom značaju i tehnici naših finansijskih zakona; Dra. L. Polića, Dra. I. Su-

Digitized by Google

botića i Dra. F. Vodopivca o državljanstvu; Dra. S. Sagadina, Jovana V. Stefanovića i Dra. H. Steske o reorganizaciji upravnoga sudstva.

Tabelarni iskaz i registar krivičnih dela. Sastavili Dr. Branko Maširević, predsednik okr. suda u Somboru i Dr. Miša Kupusarević, glavni drž. tužilac, zamenik i šef drž. tužioštva u Somboru. Sombor 1926. Cijena? — Svrha je ovoj knjizi, da kao putovodja posluži svim nadleštvima i funkcijonarima, koji su pozvani da primjenjuju krivične propise. Za njih su od velikog praktičnog značaja podaci sitematski u toj knjizi obradjeni, jer su dani u preglednoj formi, pa se pomoću njih svatko može mnogo lakše orijentirati u onome mnoštvu krivičnih propisa, što danas važe u cijeloj državi ie u Vojvodini i Medjumurju.

Petar Žorž- »Tumačenje IX. i X. glave srpskog krivičnog zakonika«. Štamparija »Bačka« d. d. u Somboru. Naklada autorova. Str. 176. Cijena 120 Dinara. Naručuje se kod autora u Somboru.

Ovih dana izašla je iz štampe ova vrlo korisna knjiga, koja preglednim načinom razglaba i prikazuje IX. i X. glavu srp krivičnog zakona. Na početku knjige odštampan je Ukaz Nj. V. Kralja od 16. III. 1921. br. 12.710. kojim je IX. i X. glava srp. kr. zakona protegnuta na čitavo područje kraljevine SHS, te su odštampana u knjizi i »Uvodna pravila« i »čast prva« srp. k. z. t. j. §§ 1. do 82. zaključno. Ovaj opći dio komentirao je Dr. Vinko Žganec bilješkama, naročito obzirom na III. dio spomenutog ukaza, u kojim bilješkama je prikazano, koje su zakonske odredbe izmedju ostalih kaznenih zakona, koji su u našoj državi na snazi, i izmedju odredaba općeg dijela srp. kaznenog zakona, imaju kao blaže ustanove primjenjivati kod sudjenja krivičnih djela iz IX. i X. glave srp. kaz. zakona.

Posebni dio IX. i X. glave donosi tekst zakona sa opširnim tumačenjem prema pravnim nazorima najboljih pravničkih pisaca, kao Dra. Tome Živanovića, Dra. Edv. Illésa i dr. Ovaj posebni dio izradjen je naročitom pažnjom i pravničkom točnošću, te je u njemu tekst samoga zakona u najtanje tančine rasčlanjen i protumačen. Svako krivično djelo iz IX. i X. glave prikazano je sa svim elementima i kriterijima pod posebnim odlomcima, tako da se sadržina samog zakona na prvi mah može razabrati.

Ovo je djelo potrebno svim pravnicima, naročito pak sudovima, državnim tužiocima, odvjetnicima, općinama, žandarmeriji, slušačima prava i t. d.

Pošto je djelo uspjelo i zadovoljava općoj potrebi naših pravničkih krugova, mi ga najtoplije preporučujemo našim čitateljima. — Z v. C e z a r e c, sudac okružnoga suda u Somboru.

Serafinieve Institucije rimskoga prava u prijevodu Dra. Smodlake i Dra. Trumbića dobivaju se kod knjižare Morpurgo u Splitu. Cijena obim svescima Din 50 —; kad se uzme više komada, dobiva se popust.

Privredni adresar. — Trgovačka i obrtnička komora zagrebačka izdala je opširni gospodarski adresar svoga područja, koji je sastavio informativni odio te komore. Adresar je veoma pregledno sastavljen prema stanju u posljednjim mjesecima prošle godine, a sadržaje adrese i telefonske brojeve svih trgovačkih, obrtničkih i industrijskih poduzeća, novčanih zavoda, konzulata, gospodarskih organizacija itd. na području zagrebačke komore. Adresar se dobije kod komore uz cijenu od D. 100 bez poštarine, odnosno za inozemstvo am. dol. 2 sa poštarinom.

Digitized by Google

Svaštice.

Stalni odbor Kongresa pravnika održao je dne 20. veljače 1927. u Zagrebu svoju II. sjednicu, kojoj su pod predsjed. gosp. Dra. Lad. P o l i ć a prisustvovali: Iz Ljubljane gg.: Dr. Janko Babnik, Dr. Metod Dolenc. Dr. Janko Žirovnik, Dr. Rudolf Sajovic; iz Beograda g. Milan Dragović; iz Zagreba gg.: Dr. Dušan Peleš, Dr. Ante Verona i Dr. Ivo Politeo. Ispričaše svoju otsutnost gg.: Rusomir Janković i Stojan Jovanović iz Beograda te Dr. Milivoj Simić iz Sarajeva. Glavni rad sjednice sastojao je u tome, da se izmedju prijavljenih odrede osobe referenata i koreferenata. Odredjeni su redom po točkama dnevnoga reda za temu »Odgovornost organa dioničkih društava i zaštita ulagača« gg. univ. prof. Dr. Velimir Bajkić (Beograd), univ. prof. Dr. Milan Škerlj (Ljubljana) i tajnik trg. obrt. komore Dr. Valdemar Lunaček (Zagreb); za temu »Izvršenje civilnih presuda državnih sudova i presuda izbranih (obraničkih) sudova« gg. univ. prof. Dr. Živojin Perić (Beogrid), advokat Dr. Viljem Krejči (Ljubljana) i tajnik obran. suda zagreb. burze Dr. Miroslav Matica (Zagreb); za temu »Osnovna načela pomorskog prava« potpredsjednik stola sedmorice B. u. m. i univ. docent Dr. Ante Verona, odvj. i univ. docent Dr. Julije Mogan (Zagreb), direktor drž. trg. akademije Dr. Ludovik Böhm (Ljubljana) i Dr. Slavko Stojković, sekretar u min. spoljnih poslova (Beograd); za temu »Kolektivni ugovori izmedju poslodavaca i radnika« advokat i hon. univ. prof. Dr. Dragutin Janković (Beograd), direktor okružnog ureda za osiguranje radnika Dr. Josip Bohinc (Ljubljana) i odvjetnik Dr. Ivo Politeo (Zagreb); za temu »Pravni položaj žene u bračnom, imovinskom i nasljednom pravu« predsjednik kasac. suda u m. Mihajlo Jovanović (Beograd), univ. prof. Dr. Ivo Milić (Subotica) i univ. prof. Dr. Stanko Lapajne (Ljubljana). O istoj temi referirat će takodjer jedan pravnik iz Sarajeva, kojega ćemo ime naknadno objaviti.

Jugoslavensko društvo za zaštitu vjerovnika poslalo je suuredniku »Mjesečnika« dru. Ivi Politeo povodom notice u prošlome broju ovaj dopis datiran sa 8. II.:

Našim pismom od 22. XII. pr. g. obavijestili smo Vas, kao predsjednika Društva odvjetnika, o osnutku našeg Obraničkog suda, te zamolili i Vaše mišljenje o troškovniku, koji smo za taj sud složili. Društvo odvjetnika liepim je dopisom od 3. I. t. g. prihvatilo našu tarifu, zahvalivši nam za nju.

Mi smo Vam time iz vlastite pobude javili jednu svršenu činjenicu, pa nas nemilo iznenadjuje, da ste — kao urednik »Mjesečnika« — ovu našu obavijest previdili, te u broju za siječanj, na strani 45., pod »Svaštice» donijeli vijest o našem Obraničkom sudu, u kojoj se tvrdi: «Medjutim doznajemo, da je Ministarstvo Trgovine i Industrije uskratilo odobrenje tomu sudu, poričući mu temelj u zakonu . . .«

To naprosto nije istina, pa se je uredništvo moglo kratkim putem informirati prije, nego što je ovu vijest donijelo, koja bi po naš sud mogla imati nepovoljnih posljedica.

Naš je sud, t. j. njegov osnutak i organizaciju odobrilo Ministarstvo davno prije time, što je odobrilo naša pravila, u kojima posebno poglavlje govori o tom sudu, pa mi nismo sada ni tražili kakvo odobrenje, dakle se nije moglo uskratiti, a najmanje iz razloga »Poričući mu temelj u zakonu . . .« Čudna logika: Ako nema temelja u zakonu za naš Obranički sud, onda ga valjda nema ni za druge sudove.

Mi sebi domišljamo, kako je moglo doći do te vijesti-

Digitized by Google

U našim naime pravilima odredjeno je kod Obraničkoga suda: »Potanje ustanove glede postupka pred obraničkim sudom, odredit će se pravilnikom, izdanim po upravnom odboru«. Upravni je naš odbor taj pravilnik i složio, pa su nekoji bili mišljenja, da bi ga trebalo Ministarstvo potvrditi, dok su drugi to osporavali. Da uklonimo svaku sumnju, mi smo zatražili od Ministarstva za pravilnik odobrenje, a ono je dopisom od 30. XI. pr. g. br. 17.736/III. riješilo: »Obranički sud, koji je u pravilima društva, zamišljen je, da kao jedna unutrašnja ustanova društvena funkcijoniše od slučaja do slučaja i za taj rad ne treba drugih normi sem onih, koje uprava društva smatra potrebnim da propiše, a za to ne treba odobrenje vlasti«.

To je nešto posve drugo, tu nema ni govora o uskrati odobrenja, pa je ta vijest očitom tendencijom proturena u list, da se mogu istaknuti druga dva suda. Pisca bez sumnje nije interesiralo zašto je naš sud — i pored spomenutih dvaju — osnovan, već je smatrao dovoljnim, da donese vijest na štetu našeg suda.

Mi Vas molimo, da i bez poziva na zakon o štampi izvolite ovu vijest u narednom broju dati ispraviti, pa Vam zahvaljujemo i preporučujemo se

s poštovanjem

Jugoslavensko društvo za zaštitu vjerovnika, Zagreb.

Koliko Jugosl. društvo za zaštitu vjerovnika u stvari ispravlja i koliko su naše informacije bile točne, a koliko točne one, koje nam sada daje isto društvo, — neka bude dokazom rješenje ministarstva trg. i ind., koje se i u gornjem dopisu citira, ali tek u jednom dijelu, tako da onaj dio sam po sebi, istrgnut iz cjeline, može biti drukčije tumačen, no u svezi s njom. Zato priopćujemo to rješenje u cjelini. Ono glasi:

»Ovaj se predmet dostavlja odjelenju sa primjedbom, da Ministarstvo nalazi, da nema zakonske osnove, da potvrdi priključena pravila. Organizovanje obraničkoga suda kao stalne institucije sa nekim javnim karakterom pretpostavlja, da zakon omogućuje osnivanje ovakve ustanove. Budući da u zakonodavstvu područja odjeljenja nema ovakvog ovlaštenja za društva, **ne može se ovakva organizacija izvršiti mimo zakona.** Obranički sud, koji je predvidjen u pravilima društva zamišljen je, kao jedna unutrašnja ustanova društva, funkcioniše od slučaja do slučaja i za taj rad ne treba drugih normi sem onih, koje uprava društva smatra potrebnim da propiše, a zato ne treba odobrenje vlasti. Po nalogu ministra: Krpan v. r.«

Iz ovoga se rješenja jasno vidi, da je ministarstvo doistva uskratilo odobrenje onakvome stalnome obraničkome sudu, kakov si Jug. društvo za zaštitu vjerovnika zamišlja, i da tu uskratu obrazlaže pomanjkanjem zakonskog ovlaštenja ili zakonskog temelja. Ministarsko rješenje ne uskraćuje, dakako, odobrenje resp. misli, da ga ni ne treba za onaj sud, koji je predvidjen u društvenim pravilima, ali to nije više obranički sud (makar se takovim nazivao), već časni sud, a to je sigurno velika razlika. Časni sud vlastan je da rješava samo sporove članova iz društvenih odnosa; no takov časni sud može da ima svako pjevačko, tamburaško, športsko ili slično društvo, dok sporove iz imovinskih odnosa ne samo članova nego i nečlanova ne može takov časni (krivo nazvan obranički) sud da rješava. Stalni obranički sud zagrebačke burze ima temelj u zakonu (posebnome zakonu o burzama), dok takov temelj nema Jugosl. društvo za zaštitu vjerovnika za sud, koji ono nazivlje stalnim obraničkim sudom ili želi, da ga se takvim smatra. Izmedju suda, koji ima temelj u zakonu, i

Digitized by Google

suda, koji nema takova zakonskoga temelja, razumljivo je, da ćemo se mi prikloniti prvome i da kao pravnički list ne možemo zagovarati onaj drugi sud. No i bez obzira na pitanje osnovanosti u zakonu ne možemo ni iz razloga shodnosti zagovarati osnutak trećeg stalnog obraničkoga suda u Zagrebu, budući da već i kod dosadanja dva osjećamo manjak v j e š t i h i p r o k u š a n i h o b r a n i k a, pa je jasno, da se taj manjak ne može ukloniti većim brojem sudova, nego se paće time taj manjak čini još osjetljivijim.

Društvo odvjetnika u Zagrebu održalo je dne 28. II. konferenciju zagrebačkih odvjetnika, na kojoj su zaključene mjere, kojima je svrha, da se pospješi poslovanje kod zagrebačkih sudova. Dotični zaključci razaslani su posebno svim zagrebačkim članovima.

Društvo odvjetničkih perovodja Hrvatske i Slavonije priredilo je dne 15. II. nasveučilištu prvo svoje predavanje. Predavao je Dr. Ivo Politeo o odvjetništvu i osnovi novoga zakona o odvjetnicima.

Za obveznice 2½% državne lutrijske rente za ratnu štetu kao i za ostale državne papire ne postoji nikakov usmrtbeni postupak. Direkcija državnih dugova izjavljuje na osnovu odluke kasacij. suda od 30. VIII. 1922. br. 6055, a u skladu sa odnosnim §-om gradjanskog postupka, da se državni papiri imaju smatrati u tom pogledu istovjetnima s banknotama i da se prema tome ne mogu izdati duplikati niti izgubljeni smatrati nevažećima. U tom smislu direkcija će ovih dana izdati raspis, koji će biti upućen svim velikim županima. — Tako nam izvješćuje zagrebački odvjetnik Dr. V. Bösenbacher, koji je preko zagrebačke trg. obrt. komore primio od direkcije državnih dugova u Beogradu takvo razjašnjenje, a povodom njegova zahtjeva, da se poništi odnosno usmrti jedna obveznica državne rente za ratnu štetu.

† **Dr. Dragutin Čupović.** Dne 2. veljače t. g. preminuo je u Zagrebu umirovljeni sveučilišni profesor dr. Dragutin Čupović. Evo njegova života, službovanja i naučnoga rada u glavnim potezima.

Dragutin Čupović rodio se u Rajiću dne 12. ožujka 1856. Gimnazijske nauke svršio je dijelom u Zagrebu, a dijelom u Požegi, gdje je položio i ispit zrelosti. Pravoslovne i državoslovne nauke je slušao na sveučilištima u Zagrebu i Beču. Na bečkom sveučilišau bio je dne 31. svibnja 1890. promaknut na čast doktora prava. Po vlastitom pripovijedanju bavio se je za vrijeme svojih nauka u Beču mnogo novinarskih radom. U tu svrhu je izučavao razne strane jezike, te je bio vješt njemačkomu, francuskomu, engleskomu i madjarskomu jeziku, a razumio je još i više tudjih jezika kao ruski, španjolski itd.

Kada je svršio pravoslovne i državoslovne nauke, odlučio je posvetiti se odvjetničkomu zvanju. Zato je stupio kao odvjetnički perovodja u odvjetničku pisarnu. Svršivši trogodišnju odvjetničku praksu, položio je koncem mjeseca siječnja 1891. i odvjetnički ispit. Nakon toga je, želeći se habilitirati na našem sveučilištu, dobio potporu od hrvatske vlade radi usavršavanja u naucima na stranim sveučilištima. I tako je proveo dvije godine u Berlinu i Budimpešti, proučavajući procesualno pravo. Iza toga je prešao u državnu (zemaljsku) službu, te bio imenovan god. 1893. vladinim perovodjom nižega (IX). razreda i kao takov dodijeljen na službovanje bogoštovno-nastavnomu odjelu hrvatske zemaljske vlade. Tu je službovao oko tri i pol godine. Tečajem toga službovanja se je habilitirao na našem sveučilištu iz gradjanskoga parbenoga postupnika, te dobio riješenjem bana od 9. kolovoza 1894. »veniam legendi« za taj predmet.

Digitized by Google

Za habilitaciju predložio je profesorskomu zboru pravnoga fakulteta opsežniju radnju pod naslovom »Usmenost u gradjanskom parbenom postupku.«

Kada je bio profesor kaznenoga prava i pravne filozofije dr. Janko Čakanić na vlastitu molbu umirovljen, imenovan je tadašnji profesor procesualnoga prava dr. Josip Šilović profesorom kaznenoga prava i pravne filozofije, a dr. Dragutin Čupović kraljevskim rješenjem od 2. veljače 1899. javnim redovitim sveučilišnim profesorom za parbeni i izvanparbeni postupnik. Za vrijeme svojega službovanja na sveučilištu bio je dr. Dragutin Čupović članom povjerenstva za prvi i drugi pravnopovjesni državni ispit, članom povjerenstva za treći — sudstveni — državni ispit, kojemu je povjerenstvu neko vrijeme bio i predsjednikom; zatim dekanom pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta u školskim godinama 1899./1900. i 1905./1906. Profesorski zbor rečenoga fakulteta je opetovano izrazio želju, da se podvrgne izboru za rektora sveučilišta, ali on je to uvijek odlučno odbio, ispričavajući se poglavito svojim slabim zdravljem.

Istaknuto poznavanje i razumijevanje mnogih stranih jezika omogućivalo je dr. Dragutinu Čupoviću, da prati književnost svoje struke u mnogim državama, te da duboko zaroni u svoju znanost. U »Mjesečniku« Pravničkoga društva stao je god. 1901. (godište XXVII.) objelodanjivati svoju na široko zasnovanu studiju pod naslovom »Reforma gradjanskoga parbenoga postupnika.« Ta je njegova radnja izlazila neprekidno u »Mjesečniku« uključivo do god. 1904. (godište XXX.). Ali na žalost ta njegova radnja nije bila koncu privedena. Razlogom je bilo tomu, što njegovi nazori, koje je u toj radnji iznosio, nisu bili povoljni za odvjetnički stalež. Zato su se odvjetnici, sakupljeni na jednom sastanku, ogradili protiv takova njegova pisanja u glasilu Pravničkoga društva, kojega su i oni članovi (»Mjesečnik«, godište XXX., str. 449). Uslijed toga bio je pokojnik izjavio uredništvu toga lista, »da ne će nastaviti ove svoje studije, jer ne može, a da ne naškodi Pravničkome društvu, slobodno publicirati u »Mjesečniku« rezultata svoga znanstvenoga istraživanja« (Mjesečnik, godište XXX., str. 401.). Koliko je ove pokojnikove radnje izašlo u »Mjesečniku«, toliko je i napose otisnuto; — u svemu 506 stranica velike 8° (Zagreb, tiskom Dioničke tiskare, 1904.). Šteta da pokojnik nije ovu studiju do kraja izveo, jer bi ona u današnjim prilikama dobro poslužila kod prirediivanja jedinstvenoga sudskoga postupnika za cijelu državu, a možda može ovdje ondje i ovako krnja pri tome poslu dobro doći. — Zatim je pokojnik prikazao u Madjarskom pravnom rječniku (Magyar Jogi Lexicon) na madjarskom jeziku: hrvatski izvanparbeni postupnik, hrvatski parbeni postupnik, hrvatski odvjetnički red, hrvatsko stečajno pravo, hrvatsko sudbeno ustrojstvo. Osim toga je napisao »Einleitung in das gerichtliche Verfahren zur Durchführung von kaufmännischen Rechtsansprüchen«, te izdao i opaskama providio njemački i hrvatski tekst stečajnoga i pobojnoga zakona hrvatskoga u dra. Borchardta, Handelsgesetze des Erdballs (III. izdanje, D). Osim znanošću bavio se pokojnik i glazbom. Bio je vješt guslač, ali kao takov nije dolazio na javu. Igrao je sam za sebe ili najviše u nazočnosti svojih najbližih. Tečajem dugoga vremena nabavio je postepeno mnogo skladaba za gusle, jer je volio igrati uvijek nešto novo.

Pokojni dr. Dragutin Čupović sprovodio je život vrlo povučeno. Kao neženja živio je sam za sebe. I na šetnjama moglo se ga vidjeti u društvu sa kojim bližim rodjakom ili rijetko s kojim drugim, koga je sma

Digitized by Google

trao svojim prijateljem. Bio je čovjek mučaljiv, ali je znao i odlučno istupiti, gdje je to smatrao za potrebno. Sveučilišnoj mladeži je bio veći prijatelj, nego li je ona poradi prirodjenoga mu hladnoga postupka u saobraćaju mogla zamijetiti. Onima, s kojima je zajedno službovao bio je uopće dobar kolega. Kada je stupio na snagu novi činovnički zakon, bio je pokojnik poradi toga, što je bio prevalio 65. godinu života, mjeseca veljače 1924. umirovljen. Kao umirovljenik je živio i dalje u Zagrebu sve do svoje smrti. Pokojnika oplakuju dva brata, od kojih je jedan odvjetnik u Novoj Gradiški, a drugi vijećnik stola sedmorice.

Na vječni počinak ispratiše smrtne ostanke pokojnika njegovi kolege sa pravnoga fakulteta, rodbina, mnogi prijatelji, te nešto sveučilišne mladeži. U ime profesorskoga zbora pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta i sveučilišne omladine oprostio se prigodom sprovoda sa pokojnikom, njegov bivši slušač, a sada nasljednik mu na profesorskoj stolici i ujedno ovogodišnji fakultetski dekan gosp. dr. Srećko Zuglia. Na rastanku sa njegovim smrtnim ostancima čuo sam, kako je jedna gospodja od njegove svojte, odlazeći sa groblja, svojoj okolini kazala: »Mirno je živio, mirno je umro«. Doista tako je bilo.

Bila trajna uspomena na pokojnoga dra. Dragutina Čupovića na hrvatskom sveučilištu i u narodu, zvao se on hrvatski ili srpski, jer je on — kako mi je iz mnogogodišnjega druženja i saobraćaja s njime dobro poznato — i ako je bio Srbin, narod i hrvatski i srpski jednako ljubio! Slava dru. Dragutinu Čupoviću: — počivao u miru! Dr. Edo Lovrić.

† **Dr. Isidor Kršnjavi.** — Rano u jutro dne 3. veljače, preminuo je u Zagrebu u svojoj vili u Istarskoj ulici, na daleko i široko u Hrvatskoj, dapače i izvan Hrvatske poznati dr. Isidor Kršnjavi, doživivši visoku starost od 82 godine. Držimo, da je na mjestu, da se i u ovom pravničkom listu ovom prigodom barem ukratko osvrnemo na ovoga, za hrvatski narod zaslužnoga muža, iako se on nije istaknuo radom na pravnom polju.

Dr. Isidor Kršnjavi rodio se 21. travnja 1845. u Našicama u Slavoniji. Gimnaziju je polazio u Požegi, Zagrebu i Vinkovcima, gdje je 28. srpnja 1863. položio i ispit zrelosti. Iste godine bio je radi nestašice profesorskih sila imenovan namjesnim učiteljem na gimnaziji u Osijeku, gdje je ostao do 20. rujna 1866. Od god. 1866.—1869. slušao je na mudroslovnom fakultetu bečkoga sveučilišta filozofiju i povijest umjetnosti. Uz to bavio se umjetničkim naukama na akademijama umjetnosti u Beču (1868—1869) i Monakovu (1869—1872.). Medjutim je položio i doktorat filozofije na mudroslovnom fakultetu bečkoga sveučilišta 28. srpnja 1871. Osim toga je pokojni Kršnjavi mnogo putovao i svuda učio, te se usavršavao naročito u umjetnosti slikarskoj, u koju mu je svrhu tečajem više godina pružana zemaljska potpora. Kraljevskim rješenjem od 21. studenoga 1877. bio je imenovan izvanrednim sveučilišnim profesorom povijesti i klasičke umjetničke arheologije na našem sveučilištu i to prethodno bez beriva, te su mu ista doplatana kraljevskim rješenjem od 21. siječnja 1881. Iza toga bacio se na politiku, te je od god. 1884. kao pristaša narodne stranke izabran narodnim zastupnikom. Da se uzmože dovinuti takove pozicije, na kojoj bi mogao lakše i uspješnije djelovati na prosvjetnom polju, dao se je od 1886.—1889. na pravoslovne i državoslovne nauke na bečkom sveučilištu. I doista bude kraljevskim rmješenjem od 26. siječnja 1891. imenovan predstojnikom kr. hrvat.-slavon.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, a malo

Digitized by Google

zatim — dne 2. svibnja iste godine — bude promaknut na bečkom sveučilištu i na čast doktora prava.

Predstojnikom odjela za bogoštovlje i nastavu bio je nešto preko pet godina, jer je već kraljevskim rešenjem od 5. travnja 1896. bio umirovljen, a kraljevskim rešenjem od 1. svibnja 1897. opet imenovan javnim redovitim sveučilišnim profesorom i to IV. dnevnoga razreda na našem sveučilištu, gdje je ostao sve dotle, dok ga nije »Narodno Vijeće« rješenjem od 9. studenoga 1918. konačno umirovilo. Služio je u svemu 47. godina. Pokojni dr. Isidor Kršnjavi bio je visoko obrazovan, čovjek obsežnoga znanja, dobar govornik, vanredno agilan. Znajući, da se je teško dugo održati na stolici predstojnika za bogoštovlje i nastavu, radio je — štono riječ — punom parom, samo da što više brzo izradi. Zato je u kratkom vremenu mnogo toga izveo. Istaknuo se reformiranjem hrvatskoga školstva (naročito srednjega) i osobito obilnom gradjevnom djelatnošću. Gradio je i popravljao škole (pučke i srednje), crkve i župne dvorove. Ne samo glavni grad Zagreb, nego čitava Hrvatska i Slavonija imade obilno takovih spomeninka njegova rada. Njegov nasljednik na stolici predstojnika za bogoštovlje i nastavu (pokojni Oton pl. Krajčović) dobro je bio istaknuo, nastupivši to mjesto, u svojem govoru sakupljenomu činovništvu, da je teško biti predstojnikom za bogoštovlje i nastavu iza dra. Kršnjavija, za kojega »saxa loquuntur«. Pokojni Kršnjavi, kako je bio oduševljen za umjetnost, vrlo je rado pomagao svakomu, kod kojega je opažao volje i dara za umjetnost — naročito za slikarstvo i kiparstvo. On je doista bio podigao u Zagrebu mladi naraštaj umjetnika — slikara i kipara, a i starije (Medovića, Bukovca) priveo je u Zagreb. No znao je Kršnjavi priskočiti u pomoć i onima, koji su se htjeli posvetiti znanosti. Da se uzmognu izdavati znanstvena djela na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu našega sveučilišta, osnovao je bio »Znanstvenu knjižnicu«, što ju je izdavala kr. hrv.-slav.-zemalj. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu.

Pokojni dr. Kršnjavi bavio se je sam slikarstvom ne samo u svojim mladjim godinama, nego opet i kao starac. On je radio mnogo i na književnom polju. Isprva je pisao poglavito o umjetnosti i to rasprave i kritike u različitim domaćim i stranim listovima, brošure itd.; dalje »Zur Historia Salonitana des Thomas Archidiaconus von Spalato« (god. 1900.), »Ein Nachwort zu den Studien über die Historia Salonitana«; preveo je na hrvatski Dante-ovu »Božansku komediju«, te taj svoj prevod providio obilnim tumačem (Matica Hrvatska, 1909. i 1912.), napisao je dvije knjige u obliku romana o sv. Franji Asiškom (izdanje Društva sv. Jeronima).

Pokojni dr. Isidor Kršnjavi je želio, da se njegov sprovod obavi po jednom Franjevcu posve tiho, na najjednostavniji način. No unatoč toga sakupilo se na sprovodu veliko mnoštvo svijeta: školska djeca, učitelji, profesori, umjetnici, činovnici, gradjanstvo. Pred mrtvačnicom održao mu je franjevački guardijan Franković vrlo lijep i čuvstven govor.

Vječna slava pokojnomu dru. Isidoru Kršnjaviju i vječna spomen na njega u narodu hrvatskom, za prosvjetu kojega je vrlo mnogo učinio i time stekao neprolaznih zasluga. Dr. Edo Lovrić.

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

BROJ 3. i 4. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, ZAGREB 1927.
GOD. LIII. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. OŽUJAK-TRAVANJ

Preboj uopće i u stečaju napose.

Napisao dr. Josip Mudrovčić, vijećnik stola sedmorice u penziji.

I.

Sprema se zakon stečajni za cijelu državu, kao što i zakon o pobijanju pravnih djela. Tim povodom predložio sam u »Mjesečniku« 1924. br. 7, da bi se u glavnom recipirala oba zakona od 10. decembra 1914., što važe u Sloveniji i Dalmaciji t. j. u našem području austr. prava. Tamo sam izložio u cijelosti tekst onih propisa o pobijanju, što bi došli u stečajni zakon (§§ 27—43 austr. steč. zak.) i tekst reda o pobijanju (nestečajnom), dočim sam od ostalih propisa steč. zakona uzeo u pretres jedino §§ 12. i 20., koji stoje u vrlo uskoj vezi sa propisima o pobijanju. Napose nastojao sam da razložim, kako bi imao glasiti § 20., koji radi o preboju. Predložio sam u glavnom recepciju § 25. hrvatskoga steč. zakona od 28. marta 1897. (t. j. § 48. njem. steč. zak. od 10. februara 1877., sada § 55. po njem. noveli od 17. maja 1898.). Nu sada opažam, da ni taj tekst ne odgovara naravi te stvari, te sam sastavio drugi, koji će, nadam se, bolje poslužiti svrsi, kojoj je namijenjen t. j. i da pazi na stečena prava, i da čuva par conditio creditorum, i da normira stvar iscrpivo, kratko i jasno, napose u vezi sa propisima o pobijanju. U razlaganju te stvari treba, mislim, da i u samu bit preboja zadjem nešto više, nego sam učinio u prijašnjem sastavku, jer je preboj od davnine preporna pravna uredba, te zadaje i sada, napose u stečaju, znatnih poteškoća. Nu i ovaj put bio sam prinudjen da stvar uzmem po mogućnosti u kratko, u kratko već zato, jer bi za iscrpivu radnju o preboju trebalo napose više knjiga, nego ih mi imamo. Medjutim ovom prilikom, pri donašanju stečajnoga zakona, gdje imamo pred sobom formulacije iskusnih zakonodavstva (njemačkoga i austrijskoga), biti će, čini mi se, dosta, ako se klonemo nedostataka, što se mogu opaziti u tim formulacijama i bez dugoga studija. Doslijedan stanovištu, što sam ga prije zauzeo, uzimljem austr. steč. zakon, što važi u našem području austr. prava, i ovdje za osnov, a pri tom se osvrćem na slične propise njemačkog i hrvatskoga zakona.

Još mi je primjetiti, da se je u prvi moj sastavak uvuklo nekoliko pogrešaka, što ih valja ispraviti.

Digitized by Google

II.

Koliko tražbine dolaze i onako do punog namirenja iz mase, kao tražbine razlučne, pa otštetne na osnovu prava izlučenja, dugovi i troškovi stečajni, dividende stečajnih tražbina, toliko se dakako mogu i prebiti sa tražbinama steč. mase. Za to ne treba posebnih propisa, kao što ni za preboj slobodnih od stečaja tražbina prezaduženikovih, za preboj nestečajnih t. j. od stečaja isključenih tražbina sa tim tražbinama prezaduženikovima, za preboj, što ga hoće stečajni upravitelj za masu. Tu dolaze do primjene samo propisi općega prava o preboju.[1]) Tek onda, kada tražbine radi konkurencije sutražbina i nedostatka mase ne dolaze do punog već samo do srazmjernoga (percentualnoga, kvotnog) namirenja, nastaje pitanje, u koliko se mogu prebiti sa tražbinama stečajne mase t. j. u koliko mogu i one putem preboja doći do punog namirenja, a da se ne povrijedi par conditio creditorum. To su tražbine stečajne. Ima doduše slučajeva, gdje i dugovi i troškovi stečajni dolaze samo do srazmjernoga namirenja (§ 53. dot. sada 60. njem. zakona, § 47. austr., § 34. hrv. zakona), nu to će biti iznimni slučajevi, kojima osim toga valja i ureda radi predusretati (§§ 107., 204. njem., 73., 166. austr., 78., 152. hrv. zak.). Tu je s viših obzira (napose da se kraj tolike nedostatnosti i obično neznatnosti mase predusretne svim sporovima) opravdano isključen još neizvršeni preboj preko tu predvidjene mjere, dakle nema ni bojazni povrede paris conditionis. Zato nije ni od potrebe donašati posebne propise za preboj, da se tu zapriječi ta povreda. To je potrebno, da se normira samo za stečajne tražbine, pa stoga su i doneseni ovi posebni propisi (§§ 46.—49. dot. sada 53.—56. nj. zak., §§ 19., 20. austr. zak., §§ 23.—26. hrv. zakona) o preboju stečajnom, samo za stečajne tražbine. 1-a)

III.

A što je preboj (kompenzacija)? S prvine ga nije bilo u rimskom pravu. Tek po malo je uveden. Rimski pravnici kažu, da ga je uvela aequitas[2]), da je pretor dao exceptio doli proti zahtjevu po strogom jus civile, koje da je u tom contra naturalem aequitatem[3]). Dakle izvor toga prava je u aequitas ili naturalis aequitas. A to su načela naravskoga prava (»natürliche Rechtsgrundsätze«) po § 7. gradj. zakonika od 1811. (1852.). Kada je tko dužan nekomu 10, a ovaj njemu 10, narav stvari donosi sobom, da svaki od dužnika može kratiti efektivno plaćanje pozivom na to, da i sam ima pravo na to plaćanje. Napose onda kada ni jedan ni drugi nema tih 10, da ih plati efektivno[4]). To je dakako evidentno, ali je teško dosljedno provedenje toga načela, te se još od vremena glosatora (12. i 13. stoljeće) povlači prepirka o pravnoj naravi preboja, napose u tom, što znači ona u vrelima rimskoga prava »ipso jure compensatur«? Glosator Martinus drži, da se tražbine ukidaju medjusobno odmah, kada se sastanu jedna proti drugoj, i tim časom da ih nema više, a da tomu ne treba još kojega čina stranke za njihov prestanak. Nu prevladao je glosator Azo sa svojim mišljenjem, da tražbine doduše prestaju već onda, kada se sastanu, ali tomu da je

Digitized by Google

potrebno očitovanje volje koje od stranaka, da zahtjeva preboj[5]). Na tom je stanovištu i gradj. zakonik od 1811. (1852.), koji u §-u 1438. doduše kaže »Ako se steku zamjenita iskanja, koja su istinita, jednovrsna i takova, da stvar pristojeća jednomu kao vjerovniku, isti ju može i kao dužnik drugomu dati, tad ako se ta iskanja medju sobom izjednačuju, biva zamjenito ukinuće obveza (preboj), što samo po sebi jest zamjenita isplata«, ali da nije usvojeno mišljenje Martinusovo, vidi se već iz §-a 1442., po kojem ne samo da se može dalje prenašati svaka od tražbina, dakle nije utrnula, nego svak treba da očituje prebojnu volju, tko hoće da prebija[6]). Nu i tu se ističu dva smjera. Jedni hoće, da se potrebno očitovanje volje ima učiniti samo u parnici, tužbom ili prigovorom[7]), dočim drugi misle, da stega ta nije opravdana ni po austr. gradj. zakoniku, već da je dovoljno i očitovanje naprema drugoj stranci vanparnično[8]). Gradjanski zakonik za njemačko carstvo od 1898. naročito je prihvatio potonje mišljenje u § 388.[9]).

Ovakovo jednostrano očitovanje prebojno Exner (str. 610. op. 6) pravom usporedjuje sa položenjem kod suda po §-u 1425. ogz. Kada dužnik kaže svomu vjerovniku »ja sam tebi dužan 1000, i ti meni 1000, pa neka je tim plaćeno i tebi i meni«, može ovaj drugi doduše protiviti se i reći »ja tebi nisam ništa dužan«, što znači, da u isplatu svoje tražbine ništa nije dobio. No to je isto, kao kada dužnik hoće da efektivno plati dužnih 1000, a vjerovnik neće da primi tvrdeći, da je ponudjeni novac recimo krivotvoren, na što ga dužnik položi kod suda po § 1425. U jednom i u drugom slučaju prepor je medju strankama, i to u prvom slučaju o valjanosti prebojnog očitovanja t. j. prebojnog namirenja, a u drugom o valjanosti preduzetoga čina efektivne isplate, pa treba o tom da riješi sud, ako to zahtjeva koja od stranaka tužbom ili prigovorom. A sud će i jednostrano očitovanje prebojno, samo ako je inače valjano, priznati valjanim prebojem (prebojnim namirenjem), t. j. suopstojeće tražbine dokinutima, i to već od onoga časa, kada su se sastale jedna proti drugoj (§ 1438.), kao što će i jednostrano preduzeti čin efektivne isplate, samo ako je inače valjan, priznati valjanom isplatom. Kao što pri isplati položenjem kod suda po § 1425. nije potrebna privola druge stranke, tako nije ni pri očitovanju prebojnom. Analogija sigurno je opravdana. Pri očitovanju prebojnom otpada položenje kod suda, pošto druga stranka već ima u svojim rukama predmet duga. Tražbine su prestale, te se ne mogu više na drugoga prenašati, čim su nastala spomenuta facta, koja su tu napose odlučiva t. j. koegsistencija tražbine i protutražbine, te očitovanje prebojne volje naprema drugoj stranci, ako su dakako tražbine inače prikladne za preboj.[10])

Što se tiče pravne konštrukcije preboja, Unger[11]) je našao, da je preboj ukidni razlog, koji djeluje ipso jure, ali pod uvjetom (»bedingt ipso jure wirkender Aufhebungsgrund«), da se koja od stranaka na nj' pozove, da ga upotrijebi. Tu konstrukciju prihvaća Krainz-Ehrenzweig, koji kaže (§ 349. str. 231): »Stalno je, da sudac nema uvažavati preboja ureda radi, upravo tako kao što ni zastare

Digitized by Google

(§ 1501. ogz). Ako dakle po zakonu obe tražbine utrnjuju, kada postanu prebojne, to se ipak dogadja samo pod uvjetom, da se uspije sa pozivanjem na to utrnuće. Stoga su preboj označili kao »činjenicu utrnuća ,koja djeluje ipso jure pod uvjetom«. Proti volji ili bez volje dotičnika ne može se preboj izvršiti. Ali jednostrano očitovanje nije dovoljno. Ono vodi do pogodbenog preboja, ako protivnik privoli, ako ne privoli, mora se preboj parničnim putem provesti, i u tu svrhu potjerati tužbom ili prigovorom.«

Ungerovu teoriju pobija Dernburg[12]) u glavnom ovako: »Ako činjenice imadu stanovito djelovanje samo uslijed poriva (Anstoss) koje od stranaka, nije to po zakonima naravske logike nikada djelovanje, što bi proizašlo jedino po snazi tih činjenica. Taj poriv jest i ostaje jedan od uzročnih uslova toga djelovanja. Obmanjuje sam sebe, tko tvrdi, da to djelovanje nastaje, da ovisi o aktu volje stranaka, a kada nastane, da se onda vrši samo po snazi činjenice. Ako za preboj treba pozivanja stranke na preboj, onda se nikada više ne može tvrditi, da preboj dolazi do djelovanja jedino na osnovu činjeničnih prilika bez njezina djelovanja, već najviše to, da preboj, komu je stranka dala života, valja datirati prije njezina pozivanja, valja protegnuti na prošlo vrijeme.«

Ipak neće, čini se, biti pogreške u tom, jer se radi o potestativnom uvjetu, gdje očitovanje volje dolazi — po Ungeru — u obzir kao svaki drugi faktum, ili dogodjaj, o kojem zavisi jur osnovano pravo (§ 696. ogz). Ali je poteškoća u nečem drugom, kako mi se čini. Unger drži pravom, kao što drže i Hasenoehrl[13]) i Krainz-Ehrenzweig,[13]) da nakon nastupivše prebojnosti t. j. sastanka tražbine i protutražbine zastara koje od tražbina više ne smeta preboju, i da se može natrag iskati, što je u zabludi plaćeno (bez znanja o prebojnosti). A to postaje dvojbeno po Ungerovoj teoriji. Nastaje naime pitanje može li se ispuniti uvjet sa istaknutim djelovanjem kraj preinačenih prilika, naime kraj nastupivše zastare ili kraj izvršenog plateža koje tražbine? Ako sastanak tražbina vodi do preboja samo pod uvjetom, da koja od stranaka očituje preboj, onda ne može više biti preboja, ako medjutim t. j. prije ispunjena toga uvjeta koja od tražbina izgubi prebojno svojstvo, dakle ako zastari, ako utrne platežom.[13]a) Ungerovom konstrukcijom prikazuju se oba momenta preboja kao j e d i n s t v e n pravni učin sa djelatnosti od nastanka prvog momenta t. j. sastanka tražbine i protutražbine. A to neće biti opravdano, kako se čini.

Dernburg kaže (str. 357.), da valja u kompensaciji razlikovati dva momenta. »Jednom momenat, gdje se dogode njezine objektivne pretpostavke, te stranke steku pravo kompenzacije (Kompensabilitet), onda čas, u kojem se izvrši kompenzacija, što ju koja od stranaka u život pozove (izvršena kompenzacija). Ti momenti se odnose medjusobno po prilici kao delacija i akvizicija nasljedstva. Nasljednik dobiva već delacijom pravo, koje mu se više ne može uzeti, samo njemu pristoji i samo njega se tiče; nešto slična je u pravu na kompenzaciju. Akvizicijom (stečenjem) pako nasljedstva ono se pravo izvršuje, pa se tek sada djeluje na odnošaje trećih

Digitized by Google

osoba: ove se odsele mogu pozivati na taj dogodjaj. Slično djeluje izvršena kompenzacija.«[14])

Krasnopolski kaže (str. 306): »Ako se medju dužnikom i vjerovnikom — dakle zamjenito — sastanu tražbina i protutražbina, koje su istinite, istovrsne i dospjele, nastaje tim, koliko se tražbina i protutražbina pokrivaju, ekonomsko izravnanje medju dugom i tražbinom svake od stranaka (kompenzacija u jednom smislu), te svaka stranka dobiva pravo, da svoju tražbinu prebije sa svojim dugom t. j. sa protutražbinom svoga dužnika (kompenzacija u drugom smislu), i time svoj dug dokine kao da je plaćen t. j. sa istom snagom, kao da je plaćen... Kada se pravo kompenzacije izvrši, tražbina i protutražbina, dokle siže kompenzacija, smatraju se dokinutima, ne tekar od časa izvršene kompenzacije, nego već od časa nastanka prava, da se izvrši; dokinuće se proteže natrag sve do časa nastanka uslova za izvršenje prava kompenzacije. Samo u tom smislu ima se razumijevati § 1438...«

Ta konstrukcija mislim, da je opravdana. Po tom dakle preboj nije jedinstven akt pravni, koji je započeo sastankom prebojne tražbine i protutražbine, a dovršio se prebojnim očitovanjem, nego su to dva razlučena pravna učina, od kojih svaki za se radja svoje posebne pravne posljedice: jedan pravo na preboj, drugi izvršenje preboja napose dokinuće obostranih tražbina, dakako počevši od njihova sastanka. Pravo na preboj nije uvjetno, a prebojno očitovanje vodi do izvršenja dakako tek toliko, koliko prema prilikama u vrijeme očitovanja prebojnoga može da dodje do izvršenja preboja. Pravo na preboj proti medjucesionarovoj protutražbini propada, kada medjucesionar dalje cedira (§ 1442.), kao što propada uopće u slučaju gruntovnog prenosa tražbine na poštenog cesionara, a nema uslova §-a 1443. Mora naime da se ugne u sukobu sa onim pravima, što ih zakon drži, da više trebaju zaštite. Onda, razumije se, ne može više biti izvršenja preboja.

U prepirci o bitnosti preboja od važnosti je, da se riješi i pitanje, je li to pravo dužnika ili pravo vjerovnika t. j. da li se tu radi o pravu, da se namiri dug t. j. da se dužnik riješi duga ili o pravu, da se namiri tražbina t. j. da vjerovnik dodje do namirenja svoje tražbine. Preboj doduše nije isto što i namirenje ili platež, nu ipak u glavnom služi kao namirenje. Dernburg doduše kaže (str. 359), da platež treba po svojoj naravi da dolazi od dužnika, a vjerovnik da nema legitimacije, da se mjesto toga sam namiri, ali zatim ipak dopušta (str. 546—548) v j e r o v n i k u tužbu radi namirenja njegove tražbine prebojem sa njegovim dugom, jer da je to nužno, da zahtjeva to i pravičnost, napose u slučaju, kada je njegov dug t. j. tražbina njegova dužnika osigurana hipotekom. I po Ungeru (Grünhut, l. c. str. 545) kompenzaciju može zahtjevati ne samo dužnik, koji je ujedno vjerovnik, te smatra tudju tražbinu kao namirenu svojom protutražbinom, nego i v j e r o v n i k, koji je ujedno dužnik, te smatra s v o j u tražbinu kao namirenu protutražbinom. A dužnik može zahtjevati preboj bilo prigovorom na tužbu vjerovnika, bilo vlastitom tužbom, ovo potonje napose radi toga, da se

Digitized by Google

briše hipoteka, što je upisana u javnim knjigama za njegov dug t. j. za tražbinu njegova vjerovnika.

Krainz-Ehrenzweig (§ 348. str. 223 t. 2) takodjer tvrdi, da je u jednostranom preboju (prisilno) utjerivanje tražbine (po Weigelinu »Selbstexecution« t. j. vlastita ovrha).[14-a]) Komentatori stečajnoga prava: Jäger (§ 53. uvod i op. 29), Lehmann (str. 122—124), Bartsch-Pollak (I. str. 155 op. 1, str. 158, op. 11) isto tako isporedjuju prebojno pravo vjerovnika sa pravom založnim ili uopće razlučnim, jer da mu njegov dug t. j. protutražbina njegova dužnika služi kao pokriće. Ja mislim, da to shvaćanje nije opravdano, napose sa stanovišta austr. zakona. Ne samo da se njim ništa ne objašnjava, nego se stvar još zamršuje, i dolazi se do zaključaka, koji nisu opravdani. A protivno shvaćanje odgovara naravi stvari i više objašnjava, shvaćanje naime, da pravo preboja, što nastaje susretom tražbine i protutražbine, nije pravo vjerovnika, da namiri svoju tražbinu, već pravo dužnika, da namiri svoj dug t. j. protutražbinu. Pravna uredba preboja i razvila se kao obrana dužnika, da ne mora platiti duga u toliko, u koliko mu je dužan vjerovnik, pa u tom smislu došla je i u austr. gradj. zakonik. U §-u 1438. naime izražen je preboj kao surogat isplate, to je »zamjenita isplata«. U tom smislu govori i § 1441. »Dužnik ne može svomu vjerovniku uračunati...« Tako i § 1442. kaže: »... dužnik može istina, prebiti...« Tako i § 1443. »Glede iskanja uknjiženoga može se preboj suprotstaviti ustupovniku onda samo...« Nije to bez temelja, da zakon glasi tako. To je i narav stvari: Dužnik ujedno vjerovnik treba u prvom redu sam da izvrši svoju dužnost, kada hoće da ju vrši druga stranka. Ta ideja, što leži u samoj naravi stvari, našla je izražaja napose u § 1052. Uzmimo, da A ima tražiti 1000 od B, a ovaj na to 2000 od A, pa što sada kaže § 1438? Kaže jednostavno to, da A ne mora p l a t i t i (kao dužnik) 2000, već samo 1000, B pak da ne mora platiti 1000, jer se taj iznos od 1000 ima zamjenito smatrati plaćenim, čim to očituje A ili B. Dakle je to pravo dužnika, da se pozove na preboj kao na čin plateža svoga duga. Ne kaže zakon, niti po naravi stvari može kazati, da se A može pozivati na to, da on (A) n e m a više z a h t i j e v a t i efektivnih 1000, već da se to ima smatrati namirenim sa 1000 od onih 2000, što ih ima od njega zahtjevati protivnik B, kao što ne kaže, da se B može pozivati na to, da on n e m a više z a h t i j e v a t i efektivnih 2000, nego da se od toga ima 1000 smatrati namirenim sa 1000, što ima od njega zahtijevati protivnik A. Susretom tražbine i protutražbine i z g u b i o j e vjerovnik pravo na e f e k t i v n i platež, te se mora zadovoljiti svojim dugom t. j. protutražbinom pod platež, to je istina, nu protivno je naravi stvari, da on to zahtjeva kao svoje pravo. On ima pravo kao dužnik da zahtijeva priznanje, da je utrnula tražbina vjerovnikova. Uzmimo spor: B hoće preboj, nu A neće da primi njegova prebojnog očitovanja, pa B diže tužbu. Kako ima glasiti zahtjev? Sigurno ovako: »A je dužan priznati, da je njegova tražbina od 1000 namirena prebojem sa 1000 od moje tražbine sa 2000« ne pak možda ovako: »A je dužan priznati da je m o j a

Digitized by Google

tražbina od 2000 namirena prebojem do iznosa od 1000 sa njegovom tražbinom od 1000«. To potonje imao bi da bude v j e r o v n i č k i zahtjev, kojim se ište namirenje tražbine tužiteljeve iz protutražbine tuženikove. Nu takav zahtjev ne odgovara naravi stvari, jer tužitelju je stalo do toga, da je prestala tuženikova tražbina, a ne njegova t. j. tužiteljeva. Prebojno namirenje dakle nema se smatrati kao nekakovo založno ili u stečaju razlučno namirenje, pravo na preboj nema sličnosti sa pravom založnim niti uopće sa razlučnim pravom (u stečaju). Založno ili razlučno pravo je vjerovničko, a pravo na preboj dužničko pravo. Tek po tom, što svaki dužnik plaća svojom protutražbinom, te ova tim platežom utrnjuje, preboj je ujedno i namirenje te protutražbine dužnikove. Dakle je dužnikovo plaćanje duga svojom protutražbinom nužno praćeno namirenjem ove protutražbine kao posljedica t. j. baš obratno od onoga, što tvrdi Weigelin (Isp. op. [14-a]). I onda, kada vjerovnik neće da primi ponudjene mu efektivne isplate od svoga dužnika, ujedno vjerovnika, pozivajuć se na preboj, ne radi on kao vjerovnik, (kako misli Unger, l. c. str. 550 op. 27), već kao dužnik t. j. on hoće da protivnikovu tražbinu namiri svojom protutražbinom, koja po tom utrnjuje, te nema ništa više da primi u platež. Ako i vjerovnik ima koristi od preboja, ima je samo zato, jer je ujedno dužnik. Tek onda, kada vjerovnik utužuje ostatak svoje veće tražbine (u gornjem slučaju B sa 2000) zahtijevajuć podjedno preboj jednoga njezinog dijela (1000) sa protutražbinom tuženoga (A sa 1000), radi glede toga ostatka kao vjerovnik, dočim preboj ište kao dužnik.

Da vidimo sada nekoje praktične posljedice toga shvaćanja. Jedna je već istaknuta, naime da nije opravdano usporedjivanje prebojnoga prava (dužničkoga) sa (vjerovničkim) pravom razlučnim u stečaju, po tom ni dosljedna tvrdnja većine komentatora stečajnoga prava, da se nagoda prinudna u stečaju ne tiče prebojnih tražbina t. j. onih, koje su već u vrijeme otvorena stečaja bile prebojne, kako ćemo vidjeti dolje kod preboja u stečaju. Onda je pitanje, ima li dužnik pravo zahtijevati, da mu se vrati, što je e f e k t i v n o platio, neznajući, da ima pravo preboja (condictio indebiti)? Nije to pitanje riješeno već tim, što smo rekli, da se u slučaju prebojnog očitovanja (drugoga momenta u preboju) smatra, da su tražbine utrnule prebojem već u vrijeme nastavše prebojnosti t. j. njihova susreta (prvog momenta u preboju), jer to važi samo za slučaj, ako nema zapreke, opstojeće u vrijeme prebojnog očitovanja, kako smo takodjer gore spomenuli. Pita se dakle, je li u platežu jedne od tražbina, pa dogodio se platež i u zabludi o preboju, ima takove zapreke? Kada bi pravo preboja bilo vjerovničko pravo t. j. pravo da se vjerovnik namiri iz protutražbine, slično kao u slučaju založnoga dot. razlučnoga prava, nastala bi znatna dvojba o pravu traženja povratka, jer tražbina opstoji i dalje, dok nema prebojnog očitovanja, a protutražbina je ugasla platežem. Dakle bi se oslobodjena od preboja tražbina mogla inače namiriti. Unger (l. c. str. 553 op. 40) kaže, da bi druga stranka, bude li tužena, da namiri bivšu prebojnu tražbinu, mogla sa svoje

Digitized by Google

strane suprotstaviti preboj, te se povratkom onoga, što je primila, osloboditi od tužbe. Bi, ako nije primila platež znajući o pravu preboja. S našega pako gledišta, naime da je pravo preboja dužničko pravo, stvar se rješava puno jednostavnije. Stekavši dužnik susretom tražbine sa protutražbinom pravo namirenja protutražbine svojom tražbinom, ova je postala platežno sredstvo mjesto efektivnog plateža. On nije više dužan efektivnog plateža, kada očituje prebojnu volju, pa može u toj pretpostavci dakako natrag zahtijevati, što je u zabludi platio efektivno (condictio indebiti, § 1431[15]). Isto je tako sa pitanjem zastare. Ona doduše smeta, ako je već nastupila bila u vrijeme susreta tražbina, a moglo bi se misliti na to, da smeta i poslije toga, ako je pravo preboja vjerovničko pravo t. j. pravo namirenja tražbine, pa treba to pravo namirenja vjerovnik da potjera prije zastare[16]). Naprotiv nema dvojbe o tom, da ne smeta zastara, nastupivša nakon susreta (prebojnosti), kada se uzme po našem, da je to pravo dužnikovo. Dužnik naime nakon nastupivše prebojnosti nije više ništa dužan osim svoje tražbine. Dakle ne može smetati, što je tražbina zastarila. Od koristi je naše gledište i u slučaju, gdje s jedne ili s obe strane ima više protutražbina, te nastaje pitanje, koje od njih dolaze u preboj. Po našem, jasno je, da dolazi do primjene § 1416, ako se nije koja od više tražbina prije od ostalih susrela sa tražbinom druge stranke, u kojem slučaju dakako dolazi ona do preboja prije ostalih, dočim po protivnom shvaćanju ima znatnih dvojba[17]).

Na kraju neka su istaknute još nekoje važnije stvari o uslovima prebojnosti ili prebojne prikladnosti (kompenzabiliteta) u slučaju jednostranoga (zakonskoga, prinudnoga) preboja. Dobrovoljni preboj (prebojna pogodba) nije tim stegama podvrgnut.

§ 1438. ogz. propisuje zamjenitost, istinitost, istovrsnost, a § 1439. još napose i dospjelost.

a) Zamjenitost znači, da prebijač mora da je i vjerovnik i dužnik prebojnoga protivnika. Medju iznimkama je svakako poruk. Ovaj može prebiti protutražbinu glavnoga dužnika proti vjerovniku (arg. § 1363.), kao što i svoju protutražbinu proti vjerovniku. Ne može pak prebiti solidarni sudužnik, što ima od zajedničkog vjerovnika tražiti drugi sudužnik, niti može zajednički dužnik proti jednom solidarnom suvjerovniku prebiti, što ima tražiti proti drugom solidarnom suvjerovniku[18]).

b) Istinitost. Pod tim razumijeva se ne možda samo pravna valjanost ili opstojnost tražbine, što se razumije i po sebi, nego i utuživost i procesualna likvidnost. Dakle zastarele tražbine nisu prikladne za preboj, ako se prigovori zastara. Tako ni druge tražbine, koje se mogu porušiti prigovorom, pa se taj prigovor učini. Tako ni tražbine pod uvjetom odgodnim, dok se uvjet ne ispuni (arg. § 1434). Tek od onda počimlje prebojnost. Ali tražbina ne mora da je apsolutno likvidna (po priznanju protustranke, po riješenju nadležne vlasti, po javnoj ispravi), nego je dosta, da je relativno likvidna t. j. toliko da je barem onda zrela za riješenje i ona, kada je zrela za riješenje utužena tražbina. O tom ima, po naravi

Digitized by Google

stvari, nešto širi opseg rasuda sučeva. Treba doduše da se stane na put šikanoznim prigovorima preboja, ali gdje su tražbina i protutražbina u vezi (koneksne), napose gdje protutražbina možda znači neki prigovor non adimpleti contractus, sudac će produžiti postupak i radi likvidiranja te protutražbine, jer bez toga neda se ni riješiti o tužbenoj tražbini. Gdje toga nema, mora se presuda stegnuti na zrelu za presudu tražbinu tužbenu, a protutražbinu otpraviti na posebni postupak (ad separatum). U posebnom postupku ne rješava se više o prigovoru preboja, već jedino o ispravnosti protutražbine. Tuženi gubi na taj način prigovor preboja. Pitanje likvidnosti u parnici po §-u 1118. ogz., da se ukine pogodba uporabna stoga, što nije za dobe plaćena uporabnina, posebno je riješeno u § 15. a ministr. nar. od 17. XII. 1858. br. 230 zvl. u tom smislu, da je prigovor preboja samo onda dopustiv, ako za dokaz protutražbine ne treba saslušanja svjedoka ili vještaka[19]).

Tako je to i danas u području hrvatskoga prava, dočim u Sloveniji i Dalmaciji t. j. u području austrijskoga prava stvar stoji drugačije u toliko, što tu važi novi gradj. postupnik od 1895., koji u §-u 391. propisuje, da se u slučaju prigovora preboja tražbine, koja nije koneksna, a o njoj rasprava još nije dovršena, dočim je tužbena tražbina zrela za riješenje, može izreći diona osuda o toj tražbini. O prebojnoj protutražbini nastavlja se rasprava, pa tužena stranka ne gubi prigovora preboja.

c) Istovrsnost. Dakle: Osim novca ine zamjenive stvari iste vrsti i kakvoće kao vino vinom, pšenica pšenicom, dakako uvijek iste kakvoće, ako je naznačena. Ako nije, onda se razumije normalna kakvoća po shvaćanju prometa. Nu tko je dužan slabiju kakvoću, može prebiti sa boljom, što ju može zahtijevati. I tražbine s jedne i druge strane na još neodredjene species iste vrsti, recimo jednu gusku jednu ovcu, komad zemljišta stanovite vrsti, veličine i položaja prebojne su, ako preboj hoće ona stranka, koja ima pravo izbora. Tko može zahtijevati »vjeresijsku srećku br. 100«, a mora dati »1 vjeresijsku srećku«, taj može prebiti, dočim druga stranka ne može. Ako su protutražbine tek nakon susreta postale istovrsne preinakom predmeta, počimlje prebojnost tek nastavšom istovrsnošću. Medju iznimkama istaknuti je tražbinu nužnoga uzdržavanja po zakonu, da proti njoj nema preboja sa drugom tražbinom.[20])

d) Dospjelost. Prebojnost može početi tek onda, kada ne dospjela tražbina dospije. Tko ima dospjelu tražbinu, može ju prebiti sa nedospjelom protutražbinom, osim ako je nedospjelost na korist protustranke.[21])

Što je preboj e v e n t u a l n i? Stranka iznosi ga eventualno t. j. za slučaj, da ne uspije ostalim pravnim sredstvima, što ih upotrebljava proti pobijanoj tražbini, kao tužitelj ili tuženi. U takovu slučaju ne može se kraj likvidnosti prigovora preboja tužba protivnikova odbiti s obrazloženjem, da je neosnovana već radi toga prigovora, sve ako je inače i osnovana, nego valja uzeti u pretres najprije temelj, na kojem se osniva zahtjev, pa ine prigovore, učinjene

Digitized by Google

prije preboja, tako da prigovor preboja ni ne dodje u pretres, ako tužba pada i bez toga. Tako valja raditi i u slučaju tužbom potjerancga preboja eventualnoga.[22])

Pada li tekući račun (contocorrent) po §-u 285. trg. zak. (§ 291. austr. trg. zak.) pod propise o preboju? Ne pada. U tekućem računu dolazeće stavke (potražne dot. dugovne) nisu tražbine ni protutražbine, koje bi kao samostalne važile, te se medjusobno prebijale, možda po §-u 1416. ogz., već važi kao samostalna tražbina tek razlika (saldo) medju zbrojem svih aktivnih i zbrojem svih pasivnih stavaka, što se pronadje sporazumom stranaka pri zaključku računa. Pojedine činitbe u kontokorentnom odnošaju nisu plaćanja, već krediti, ne oslobadjaju platioca, već opterećuju primaoca, ne gube se u namirenju pojedinih kontokorentnih stavaka, već u rezultatu obračuna t. j. u saldu.[23])

Na kraju da pokušamo bolju stilizaciju §-a 1438. ovako: Tko treba da izvrši činidbu iste vrsti, što ju već može zahtijevati od druge stranke, vlastan je drugoj stranci očitovati svoju volju, da se obe tražbine zamjenito prebijaju, koliko su jednake. Po tom očitovanju preboj (kompenzacija) važi kao zamjenita isplata već od časa, kada su se tražbine sastale jedna proti drugoj .

IV.

Nakon što smo precizirali svoje stanovište u pitanju preboja uopće, lakši će nam biti posao u pitanju preboja stečajnoga. O preboju rade §§ 19. i 20. austr. steč. zakona. Tu se donose nekoje modifikacije obzirom na narav stečaja i to najprije neka proširenja općega prava preboja (§ 19.), onda neke stege (§ 20.).

§ 19. glasi:

»Nije potrebno prijavljati u stečaju tražbina, koje su već u vrijeme otvorena stečaja bile prebojne.

Preboj nije isključen radi toga, što je tražbina vjerovnikova ili prezaduženikova bila u vrijeme otvorena stečaja još uvjetna ili nedospjela, ili što tražbina vjerovnikova nije glasila na činidbu novčanu. Tražbinu vjerovnikovu valja proračunati po §§ 14. i 15. za preboj. Ako je tražbina vjerovnikova uvjetna, može sud ovisnim učiniti dopustivost preboja o tom, da se dade sigurnost.«[24])

Zašto se uvažava preboj u stečaju? Komentatori austr. steč. zakona (Bartsch-Pollak, I. str. 155, Lehmann, str. 123) citiraju iz službene spomenice (Denkschrift) k uvedenju steč. reda itd., da se »često daje kredit obzirom na pokriće, što ga ima davalac u protutražbini«. Stoga, pa onda gledom na to, što bi nepravično bilo zahtijevati od dužnika prezaduženikova potpun platež, a njemu priznavati za njegovu protutražbinu samo stečajnu dividendu, uvažava se preboj i u stečaju. Ovo potonje ističe i Jäger (§ 53. uvod). Ja mislim, da ima jači razlog tom uvaženju, naime stečeno pravo. Upravo tako, kao što se uvažava izlučno ili razlučno pravo za puno namirenje, tako se mora uvažavati pravo preboja t. j. stečeno pravo dužnika, da svoj dug u masu plati stečajnom svojom tražbinom, u punom ne tek percentualnom iznosu njezinom. Samo sa višim

Digitized by Google

obzira, gdje bi pravo preboja došlo u opreku sa pravima, koja se ukazuju važnijima, može se pravo preboja isključiti. Tražbina u punom svojem iznosu postala je platežno sredstvo. I tu, kako vidimo, pomaže shvaćanje da je preboj dužničko pravo. Jer ako je vjerovničko t. j. pravo stečajn. vjerovnika, onda se dakako u obranu preboja mora uticati onim naprvo navedenim razlozima pravičnosti naprotiv zahtjevu paris conditionis creditorum.

To ispitivanje, da li je stečeno takovo pravo, ne spada na likvidacioni postupak stečajni, pa zato je propis al. 1. u navedenom § 19. (§ 53. njem., § 23. hrv. zak.) Preboj se zahtjeva, ili očitovanje prebojno (2. momenat u preboju) daje se dakako proti steč. upravitelju, jer se radi o imovini (tražbini) steč. mase. Tu se kaže, da steč. vjerovnik ne treba prijaviti svoje tražbine radi likvidacije, kada je već u vrijeme otvorena stečaja bila prebojna t. j. kada je već u to vrijeme stajala kao protutražbina prema tražbini prezaduženikovoj (1. momenat u preboju.). Taj mu propis dakako ne smeta, da ju ipak prijavi, ako to nalazi boljim. A tim samim, što ju prijavi, ne gubi prava na preboj. Uopće stečajna tražbina prebojna živi svojim životom i dalje, sve dok ne propane izvršenim prebojem. Može doći i do svoje stečajne dividende i do namirenja u smislu eventualne prinudne nagode (poravnanja), a kada dodje do izvršenja preboja, onda u preboj dolazi tek nenamireni ostatak, eventualno i manje. Manje u slučaju, ako je protutražbina steč. mase manja od tražbine steč. vjerovnika, koja je u steč. postupku dolazila u račun sa cijelim iznosom. N. pr.: Tražbina je 1000, u steč. postupku dobila je 20% t. j. 200, onda od nenamirenog ostatka (800) ne dolazi sa protutražbinom od recimo 500 u preboj 500 već samo 400. Kada bi u preboj došlo 500, vjerovnik bi dobio 500 + 200 = 700 t. j. na onih 500, što bi preostali nakon preboja, dobio 40% mjesto 20%.[24 a])

Što se tiče djelatnosti prinudne nagode na prebojne tražbine stečajne, nije ispravno mišljenje (Jäger, § 53, op. 30, § 54, op. 8, Lehman, str. 125, Bartsch Pollak I, str. 158, op. 10), da nagoda ne stiže prebojnih tražbina stečajnih, jer doklegod nije izvršen preboj, — a dali će dotle doći, to se nezna, — dotle stečajna tražbina ostaje steč. tražbina, te ju stiže i nagoda prinudna. A kada se izvršuje preboj, izvršuje se bez obzira na prinudnu nagodu, dokle siže preboj t. j. dokle je steč. tražbina pokrivena protutražbinom. Primljeni po nagodi iznos dakako mora se uvažiti. Stoga ispravno glase i § 193. njem. i §§ 149., 150. austr. i §§ 132., 187. hrv. zak., kada uz izlučne i razlučne ovlaštenike dotično ine povlašćene zahtjeve ne navode prebojnih tražbina, da ih se naime ne bi ticala prinudna nagoda. Razumije se po tom, da prebojne tražbine imaju pri odlučivanju u stečaju — dakako i u prinudnoj nagodi — pravo glasa, kao što ine stečajne tražbine. O tom ne dvoje ni navedeni komentatori (napose Jäger, § 53. op. 30), premda to nije dosljedno njihovom shvaćanju, da naime prebojni vjerovnici stečajni imaju pokrića u protutražbini masinoj poput razlučnih vjerovnika, dakle ne bi smjeli da odlučuju o nagodi.

Digitized by Google

Za prebojnost, što ju pretpolaže § 19. al. 1. hoće se prije svega zamjenitost, a u tom pravcu može biti znatnih dvojba, napose u pogledu prebojnoga prava porukova i solidarnoga sudužnika, kao što se to razabire iz slučajeva, razloženih dolje u opasci.[25])

Koja proširenja daje § 19?

Valja imati na umu, da se radi o zajedničkom namirenju vjerovnika iz nedostatne imovine, stojeće pod upravom stečajnom, dakle da tu ima i znatnijega troška. Taj posao dakle ne trpi odlaganja i treba da se obavi sa što manje štete. Stoga se u drugoj alineji § 19. kaže, da se mogu prebiti, i to prebiti već danom otvorena stečaja, ne samo nedospjele, nego i uvjetne tražbine, bile od jedne ili druge strane. Tu normirano odbijanje dotično osiguranje pada samo na dužnika (ujedno vjerovnika) mase, a ne i na masu, jer dužnik ne treba da ište preboj sa nedospjelom ili uvjetnom tražbinom mase, već može čekati dospjelost ili dotle, dok se bude znalo, je li se ispunio uvjet, a medjutim može svoju tražbinu prijaviti za stečajnu dividendu.[26])

To je normiranje bolje od al. 3. njemačkoga (§ 54.) dotično hrvatskoga (§ 24.) zakona, po kojima vjerovnik može zahtijevati od mase osiguranje svoje odgodno uvjetne tražbine, a izvršenje preboja odlaže se do ispunjenja uvjeta (odgodnoga). Bolje je dopustiti dužniku ujedno vjerovniku mase, da ište odmah izvršenje preboja i sa svojom tražbinom, odgodno uvjetnom, ako dade sigurnost za slučaj, da se uvjet ne ispuni, i to sigurnost, koju će sud odrediti, svakako samo onda, kada je ispunjenje uvjeta dvojbeno, a ne i onda, kada je ispunjenje sigurno ili skoro sigurno. Ovamo idu i zakonom uvjetovani regresni zahtjevi poruka i sudužnika (n. pr. mjenb. sljednika) prezaduženikova. Nakon plateža zahtjev je bezuvjetan. Ne smeta, što je plaćeno i nakon otvorena stečaja, samo ako je regresni zahtjev (uvjetno) opstojao već u vrijeme otvorena stečaja i ne u opreci sa § 20.[27])

Što se pak tiče istovrsnosti, modifikacija je posve opravdana, da ne smeta preboju, što tražbina dužnika mase ne glasi na novac, jer pri ovom proporcijonalnom skupnom namirivanju dolaze nenovčane tražbine u račun samo u novčanom iznosu, te se tako moraju i prijaviti (§ 14.). Mogu se dakle prebiti sa novčanim tražbinama steč. mase. Nu ako inače opstoji istovrsnost n. pr. brašno s jedne i druge strane, ili ako je istovrsnost naknadno uglavljena nepobitno (pa bilo to n. pr. zemljište sa blagom ili žitom) ostaje dakako pri tom (Bartsch-Pollak I, str. 162 op. 25, str. 163, op. 28. Jäger, § 54, op. 16).

I u tom je praktičniji austr. zakon, što su proširenja prebojnosti složena uz načelnu dopustivost preboja u jedan paragraf, te po tom taj jedan paragraf radi o dopustivosti preboja u proširenom opsegu naprema općem pravu, dočim slijedeći paragraf radi o nedopustivosti t. j. o stegama preboja naprema općem pravu. O načelnoj dopustivosti preboja ne bi trebalo ni dvojiti, pa je bolje tek ju spomenuti uz proširenja, kako to glasi austr. zakon, dočim ju njem. i hrv. zakon ističu u posebnom para-

Digitized by Google

grafu. Osim toga nepravom glase, kao da je preboj vjerovničko pravo, dočim je to, kako smo gore vidili, dužničko pravo.

Stoga bi opravdano bilo prihvatiti § 19. austr. zakona. Druga je stvar sa § 20. Taj nije uspio, kao što ni § 55. (prije § 48.) njem. dot. ni § 25. hrv. zakona.

Da vidimo. U § 20. kaže se najprije: »Preboj nije dopustiv, ako je stečajni koj vjerovnik postao dužnikom steč. mase tek nakon otvorena stečaja«, dakle recimo kupio je što od mase, oštetio ju, prešla je na masu koja tražbina proti njemu, ma postojala i prije otvorena stečaja, dospjela je nakon otvorena stečaja najamnina za stvar masinu itd.[28])

Tu se isključuje preboj steč. tražbine t. j. osobnog zahtjeva proti prezaduženiku (§ 1.) i tražbine steč. mase proti steč. vjerovniku, dakle se razlikuju prezaduženik i masa. Ipak to nisu dva pravna subjekta, nego je i masa prezaduženikovom imovinom. Nu jer je masa, radi odredjenja da se iz nje zajednički namire vjerovnici prezaduženikovi, uzeta iz uprave njegove, te su za upravu njezinu postavljeni posebni organi (steč. upravitelj, vjerovnički odbor, skupština vjerovnička, steč. povjernik, steč. sud), jer je u tom upravljanju potrebno sklapanje pravnih poslova, vodjenje parnica itd. mora netko da u tom poslu fungira kao pravni subjekt, pa se ukazuje ispravnije t. j. formalno shodnije, da se kaže »masa x« nego »x kao prezaduženik« t. j. da se sa masom postupa kao da je ona taj pravni subjekt (fikcija). Doduše »x kao prezaduženik« nije isto što »x«, jer kvalifikacija »kao prezaduženik« naznačuje stečajnu legitimaciju, nu izraz »masa x« ističe imovinu, a izraz »x kao prezaduženik« samu ličnost, pa je onaj prvi shodniji, napose u slučaju pobijanja pravnih djela p r e z a d u ž e n i k o v i h i u slučaju, gdje je prezaduženik kao radnik masin i sam njezinim vjerovnikom. I zakon je, kako se čini, usvojio personifikaciju mase (§§ 20, 39, 46 t. 4. austr., §§ 37, 55 t. 1., 57 t. 2. nj., § 25 t. 1., § 32 t. 3, hrv. steč. zak., § 15 hrv. zak. o pob. od 24. III. 1897.), nu ipak nema se masa n. pr. u gruntovnici uknjiživati kao vlasnik, jer to nije potrebno radi polučenja one svrhe, kojoj je masa namijenjena.[29])

Austr. zakon tu bolje glasi od njem. (§ 55. t. 1.) dot. hrv. zakona (§ 25. t. 1.) već zato, jer ne spominje tražbine, stečene proti prezaduženiku p o s l i j e otvorena stečaja, što je suvišno, a i nedoslijedno prema t. 2., gdje govori o slučaju obratnom, ali ne i o dugu naprema prezaduženiku od poslije otvorena stečaja, kako ćemo vidjeti.

Doduše i za tražbinu, što je stečena proti prezaduženiku prije otvorena stečaja t. j. za stečajnu tražbinu moralo bi se i bez naročite ustanove uzeti, da ne može doći do punoga namirenja prebojem sa dugom steč vjerovnika, nastavšim p o s l i j e otvorena stečaja, jer bi inače bila povredjena par conditio creditorum. Stečaj naime zatekao je tu tražbinu kao stečajnu (§ 1. al. 2., § 50.) bez prava na preboj t. j. bez suopstojanja u času otvorena stečaja sa protutražbinom mase, pa se to pravo ne stiče više kasnijim susretom sa takovom protutražbinom. Steč. tražbina treba po § 19. da je

Digitized by Google

prebojna bila t. j. da je protutražbina masina proti steč. vjerovniku opstojala već u vrijeme otvorena stečaja. Ne može dakle doći u preboj sa protutražbinom, što ju je masa stekla poslije otvorena stečaja. To važi ne samo u slučaju, gdje je ta protutražbina novo nastala poslije otvorena stečaja, nego i u slučaju, gdje je obstojala proti steč. vjerovniku i prije otvorena stečaja, te je tek nakon otvorena stečaja prešla na masu, bilo kojim putem, ne samo inter vivos (prenosom, indosiranjem, pljenitbom, ovrš. uručenjem) već i mortis causa, jer u svakom slučaju toga prelaza sastanak tražbine i protutražbine dogodio se tek nakon otvorena stečaja. Dakle to stoji i bez naročitog propisa. Nu obzirom napose na to, da je prezaduženik i poslije otvorena stečaja subjekt steč. mase, dakle opstoji zamjenitost, pa onda obzirom i na to, da je masina tražbina u korist drugoga vjerovnika mogla već opstojati u vrijeme t. j. prije otvorena stečaja, drži se opravdanim, da se naročitim propisom predusretne eventualnim dvojbama.[29-a]) Samo bi, mislim, shodno bilo istaknuti slučaj eventualnog opstojanja duga vjerovnikova u korist koga drugoga već u vrijeme otvorena stečaja, kao što se u t. 2. njem. i hrv. zakona obratno ističe takovo opstojanje duga prezaduženikova u korist koga drugoga. To bi praktično bilo, da se ukloni svaka dvojba, napose u slučaju, gdje bi prezaduženik tečajem stečaja naslijedio vjerovnika svoga vjerovnika (§ 547. ogz.)[29-b])

Onda nastavlja § 20.: »ili ako je tražbina protiv prezaduženika stečena tek nakon otvorena stečaja« t. j. ni onda nije dopustiv preboj.

Komentator austr. prava pobijanja dr. Albert Ehrenzweig prigovara §-u 20., da je odviše brahilogičan (str. 449), a koliko je osnovan taj prigovor, osobito se vidi na ovom mjestu. Ne kaže se naime tu, da li je stecioc tražbine već i dužnik, da li dužnik od prije ili od poslije otvorena stečaja. A tako se miješa taj slučaj sa onim prvim, i gubi se jasnost i preglednost. Stvar se iscrpivo normira, jasno i pregledno, ako se uz prvi slučaj — naime najprije stečajna tražbina, pa onda dug nakon otvorena stečaja — postavi u popunu toga drugi obratan slučaj naime najprije dug od prije otvorena stečaja, pa onda tražbina poslije otvorena stečaja. Ovo potonje dolazi u t. 2. njemačkog i po njem hrv. zakona. Istina je, da u prvom slučaju može biti i takove tražbine protiv prezaduženika, koja je stečena poslije otvorena stečaja, kako to i naročito stoji u njem. i hrv. zakonu (t. 1.), nu kada nema preboja sa tražbinom od prije otvorena stečaja, još manje će ga biti sa tražbinom od poslije otvorena stečaja, gdje prezaduženik ne može više disponirati na štetu mase. I u drugom slučaju (t. 2. njem. i hrv. zak.) može dakako masa steći tražbinu proti novom vjerovniku prezaduženikovu i poslije otvorena stečaja, kako je primjerima pokazano u prvom slučaju, nu kada nema preboja sa tražbinom prezaduženikovom (sada masinom) od prije otvorena stečaja, tim manje će ga biti sa masinom tražbinom, koja je stečena poslije otvorena stečaja, jer prezaduženik u stečaju ne može disponirati na štetu mase. Stoga nije

Digitized by Google

potrebno, da se to naročito normira, pa ni ne dolazi u nj jednom od spomenutih zakona. Doduše i ono, što dolazi, moralo bi se razumijevat i bez naročite ustanove, jer koliko se radi o novoj tražbini, nije to stečajna tražbina, kad nije postojala u vrijeme otvorena stečaja, a koliko je opstojala u to vrijeme u korist drugoga, nije suopstojala sa protutražbinom prezaduženika t. j. nije opstojala u korist njegova dužnika, nije naime bilo zamjenitosti u vrijeme otvorena stečaja. Nu s istoga razloga, koji je gore naveden za prvi slučaj, preporuča se i za ovaj drugi slučaj naročiti propis.[30])

Bitna je značajka ovoga drugoga slučaja u tom, da je nakon otvorena stečaja stečena tražbina protiv prezaduženika, a bitna značajka onog prvog slučaja u tom, da je masa (nakon otvorena stečaja) stekla tražbinu.

U drugom slučaju isključuje se preboj tražbine prezaduženikove sa tražbinom protiv prezaduženika, s t e č e n o m poslije otvorena stečaja. Nu poruk prezaduženikov ne stiče regresne tražbine tek platežom (§ 1358. ogz.), već ju stiče uvjetno u času preuzeća poručanstva, naime pod uvjetom ako plati. Po § 19. ne smeta preboju, što je tražbina uvjetna, dakle i poruk, ako je poručanstvo uzeo na se prije otvorena stečaja, ima pravo na preboj, a platežom njegova uvjetna tražbina samo postaje bezuvjetna. Tako je u slučaju regresa solidarnog sudužnika u pogledu onoga dijela, koji otpada na prezaduženika (§ 896. ogz.). Slično je u slučaju mjenbenog regresa protiv prezaduženika. Samo tu valja imati na umu, da je regredient stekao pravo i na prenos mjenice i na regres već onda, kada je stekao mjenicu (§§ 8., 9., 12. mj. z., Vrbanić, Mjenbeni zakon, str. 44, 174). Ni prenosom ni platežom nije stekao novih prava, kojih ne bi već imao po stečenju mjenice (Canstein Das Wechselrecht Oesterreichs, 1903., str. 151, 198, Grünhut, Wechselrecht, I. § 28., str. 292., II. § 85., str. 121, op. 25). Ako je dakle stekao mjenicu prije stečaja, ne smeta preboju platež, učinjen poslije otvorena stečaja ni onda, kada je i prenos učinjen poslije otvorena stečaja.[31]) Prenosom mjenice prestao je doduše biti vjerovnik, ali pod uvjetom resolutivnim, da kao indosant ne plati putem regresa t. j. postao je vjerovnik samo pod uvjetom suspensivnim, da plati putem regresa (§§ 9., 12., 49., 51. mj. z.). U tom stadiju t. j. pendente condicione može vršiti preboj kao uvjetni vjerovnik, dakle eventualno uz osiguranje u korist mase za slučaj da se ispuni uvjet resolutivni t. j. da se ne ispuni uvjet suspenzivni t. j. za slučaj da ne plati (§ 19.). Pri tom treba dakako da pridonese mjenicu.

§ 20. nastavlja: »Isto važi, ako je dužnik stekao tražbinu doduše prije otvorena stečaja, nu kada ju je stekao, već mu je poznata bila ili morala biti poznata insolvencija prezaduženikova.«

Normiranje ovoga trećeg slučaja očito je važnije od normiranja prvih dvaju slučajeva, jer ovdje još nema otvorena stečaja, nema jasne ograde i pravne i faktične u zaštitu mase t. j. steč. vjerovnika, nego se radi o zaštiti u najodsudnijem vremenu t. j. u stanju krize ili t. z. materijalnoga stečaja, u stanju insolvencije. U tom stanju pane vrijednost tražbina protiv prezaduženika, jer se

Digitized by Google

ima očekivati (ne puno već) tek percentualno namirenje, dočim dužnici njegovi moraju platiti potpuno. Da je tu dopustiv preboj, nastala bi jagma dužnika da se dočepaju tražbina protiv prezaduženika, koje su sada jeftine, pa da prebojem namire svoje dugove. Stečajne tražbine bi na taj način dolazile do punog namirenja prezaduženikovom protutražbinom. A to valja prepriječiti. Nu kako? I tu treba da nam pomogne prokušano i općenito prihvaćeno načelo par conditio creditorum t. j. načelo da skraćivanje stečajno, što stiže stečajne tražbine t. j. osobne tražbine imovinske protiv prezaduženika, koje opstoje u vrijeme otvorena stečaja, treba da stiže svaku stečajnu tražbinu od istoga razreda jednako. Ni jedna nema više da dodje u povoljniji položaj od onoga, koji bijaše u vrijeme otvorena stečaja, nego sve se namiruju z a j e d n i č k i po propisima stečajnog reda (§ 1. al. 2).[32]) Šta više, smatra se opravdanim, da se to načelo provadja protiv svake steč. tražbine, koja je i prije otvorena stečaja, ali već nakon insolvencije ili event. predloga na otvorenje stečaja došla u povoljniji položaj, a vjerovniku je poznata bila ili je morala biti poznata insolvencija dotično predlog stečajni, ili se i bez toga znanja primjećuje u sticanju toga boljeg položaja neko sumnjivo pogodovanje (povlašćivanje, favoriziranje), ili se pokraj poznavanja toga kritičnoga stanja sklapaju sa insolventom štetni vjerovnicima pravni poslovi. To je ideja §§-a 30. i 31. o pobijanju pravnih djela radi povlašćivanja (§ 30.) dotično radi poznavanja insolvencije ili predloga stečajnoga (§ 31.). Tu ideju prihvaća i hoće da provede i § 20., nu vidit ćemo, kojim uspjehom. Stečajni zakon nije protiv preboja, niti može biti protiv njega. Zakon hoće samo to, da spriječi, da se ne bi pod okriljem preboja provukle stečajne tražbine do pokrića (osiguranja ili namirenja), koje ih ne ide.

U tim propisima §§-a 30. i 31. radi se o pokriću vjerovnika, gdje dakle najprije opstoji vjerovnik t. j. tražbina protiv prezaduženika, dočim se ovdje radi o slučaju obratnom t. j. o tražbini prezaduženikovoj, o dugu druge stranke, pa se nastoji o tom, da se tražbina ta ne bi masi t. j. stečajnim vjerovnicima izgubila prebojem t. j. tim da ode kao pokriće stečajnih tražbina uz povredu paris conditionis creditorum.

Da vidimo prije svega je li ovakav specijalni propis, što je naveden kao treći slučaj po §-u 20. austr. zakona, u istinu potreban kraj propisa §§-a 30. i 31.

Ovaj propis §-a 20. složen je po toč. 3, §-a 55., a §§-i 30. i 31. po §-u 30. njem. steč. zakona.[33])

Uzmimo primjer: 1. A duguje insolventu 1000, sazna insolvenciju, i da B ima protiv insolventa tražbinu od 1000, pa kupi ovu tražbinu za 300. Sada se je sastala tražbina i protutražbina, nastupio je prvi momenat u preboju, dužnik je stekao pravo na preboj t. j. pravo da svoj dug od 1000 namiri stečenom tražbinom od 1000, što implicite znači, da stečenu tražbinu stečajnu od 1000 namiri sa 1000 t. j. potpuno. Tomu treba da pristupi drugi momenat u preboju t. j. prebojno očitovanje jedne ili druge stranke ili i prebojni sporazum — i preboj je gotov. Očitovanje prebojno dade dužnik prije otvo-

Digitized by Google

rena stečaja, pa se pita, je li taj preboj pobitan? t. j. jeli pobitan po §-u 31.? Dakako da jest. Evo zašto. Stečajna tražbina od 1000 promijenila je doduše subjekte, ali ni kod cesionara nije prestala biti, što je bila. Tu je ona tek sada došla u prebojno stanje, implicite našla je puno pokriće t. j. ona je najprije opstojala bez pokrića, a na to je stekla pokriće. A to pada pod § 31. austr. dot. § 30. t. 1 njem. steč. zak., dot. § 7. hrv. zak. o pob. Sudjelovanje insolventa ne pretpolaže u takovom slučaju ni § 31. ni § 30. (Jäger, § 30., op. 31, § 55., op. 17, Ehrenzweig str. 250, 272, Bartsch-Pollak § 30., op. 14, § 31., op. 5).

Uzmimo drugi primjer: 2. A duguje insolventu 1000, sazna insolvenciju, pa mu proda konja za 1000, pri čem ujedno ugovore, da se kupovnina prebija sa tražbinom kupčevom. Tu može biti pobijanja po §-u 31. kao štetnog pravnog posla (kupovnina je recimo previsoka, nabava konja inače štetna i t. d.), ali ne pobijanja pokrića (osiguranja, namirenja) tražbine, jer se u §-u 31. kao što i u §-u 30. pretpolaže otprije opstojeća tražbina, pa na to pokriće, a toga ovdje nema, jer tražbina i pokriće nastaju podjedno. Štetno je n. pr., da prezaduženik kupi žita od svoga dužnika u vrijeme, kada će ga biti mnogo na tržištu, te se može očekivati, pa i nastalo je padanje cijena, ili kupi blaga od svoga dužnika u vrijeme prijeteće pošasti, koja je i buknula i štete donijela, ili najmi radnje svoga dužnika, slaba radnika, premda je na dispoziciji boljih radnika, pa ujedno bude uglavljen preboj kupovnine dotično zarade sa dugom prodavaoca dotično radnika.

Treći primjer: 3. A duguje insolventu 1000, sazna insolvenciju, proda mu konja za 1000, a neko vrijeme za tim, još prije stečaja izvrše preboj kupovnine sa dužnih prezaduženiku 1000. U tom slučaju mora se jednako postupati kao što u prediđućem (drugom) slučaju, jer već prodajom t. j. konstituiranjem kupovnine sastale su se tražbina i protutražbina, stečeno je pravo na preboj, sa posljedicama ex tunc, i kraj kasnijega prebojnog sporazuma.

To su slučajevi po §-u 31. Predjimo sada na § 30. austr. dot. § 30. t. 2. nj. steč. zak., dot. § 6. hrv. zak. o pobijanju.

4. A duguje kasnijemu insolventu 1000, pa uglavi s njim još prije krize promjenu svoga konja za njegovu kravu, svako vrijedno 1000, tim da konja daje odmah, dočim kravu ima dobiti za 3 mjeseca. Nu za mjesec dana iza promjene nastupi kriza (insolvencija), pa sada ugovore stranke predaju krave za daljih 8 dana mjesto za dalja 2 mjeseca. Medjutim za 14 dana iza toga, a nakon predane krave, bude otvoren stečaj. Ili: krava doduše nije predana, nu stranke su prebile kravu za dužnih prezaduženiku 1000. Pita se sada nakon otvorena stečaja, može li se to pobijati? Dakako da može. Pošto je naime pokriće učinjeno u vrijeme krize (krava predana, preboj učinjen), a prema sadržaju prvobitnog ugovora prerano, mora se to pokriće (namirenje) po § 30. t. 1. pobitnim smatrati, premda je novijim sporazumom, što je učinjen za vrijeme krize, rok za pokriće skraćen, pa se pokriće prema tomu ne bi moglo smatrati da je prerano učinjeno. Sporazum

Digitized by Google

naime, učinjen za vremena krize, dakako ne spasava od pobijanja, nego je i on pobitan, kao što bi pobitno bilo pokriće, da je već u vrijeme sporazuma izvedeno.

I preboj u slučaju onih štetnih ugovora pod 2 može se smatrati kao pogodovno prebojno namirenje u smislu §-a 30.

Sada uzmimo, da preboj nije izvršen prije otvorena stečaja u ni jednom od navedena 4 slučaja, nego se preboj zahtjeva u stečaju, a da nema §-a 20. (dot. §-a 55. njem., dot. §-a 25. hrv. steč. zakona). U stečaju dakako mora se ta stvar urediti sa steč. upraviteljem, te se pita, može li biti dopušteno u stečaju ono, što bi pobitno bilo, da se je dogodilo prije otvorena stečaja? Da vidimo. Po §-u 3. pravna djela prezaduženikova nakon otvorena stečaja, što se tiču stečajne mase, nemaju važnosti prema steč. vjerovnicima. Po §-u 6. ne mogu se protiv prezaduženika ni povesti ni nastaviti parnice o stvarima steč. mase. Po §-u 10. ne može se više radi tražbine protiv prezaduženika steći na tim stvarima sudsko pravo zaloga ili namirenja. Kako se vidi, protiv pravnih djela poslije otvorena stečaja nije više potrebna ona zaštita, što ju daju propisi o pobijanju za vrijeme prije otvorena stečaja, jer je u stečaju ta zaštita još jača po naravi stečaja, te pobitnih pravnih djela nema u stečaju. Što je prije stečaja pobitno, to je u stečaju pravno neizvedivo. Tu više ne može biti ni prebojnoga namirenja bez sudjelovanja steč. upravitelja. Ako on ne privoli, mora zahtjevalac preboja ustati tužbom dotično prigovorom na upraviteljevu tužbu. A steč. upravitelj iznijeti će onda one momente, što bi smetali bili preboju prije stečaja, pa koji mu smetaju dakako i u stečaju. Ti pravni momenti (stečenje protutražbine, uglava dospjelosti, preinaka predmeta i po tom uglava istovrsnosti — sve u vrijeme krize) ne moraju dakako biti pobitni, nu koliko bi učinili prebojno namirenje t. j. u istinu izvršeni preboj pobitnim po § 31. ili § 30., da je izvršen prije otvorena stečaja, toliko ga čine nedopustivim u stečaju.[34])

Da vidimo sada, pruža li § 20. jaču zaštitu vjerovnicima od one, koja opstoji i bez toga propisa? Tu se prije svega kaže: »Nije dopustiv preboj . . .«, a to znači, da je to prisilno pravo (jus cogens), dano u zaštitu množine lica, koja u poslu ne sudjeluju, pa se tomu protivan preboj ni ne smatra da važi, te ga ne treba pobijati, osnivao se na sporazumu sa prezaduženikom ili steč. upraviteljem (Isp. Jäger, § 55, op. 2, Lehmann str. 135, Bartsch-Pollak, str. 164, op. 31). Praktički to ne važi puno kraj inih ograda i stega u stečaju. Napose ne može ni stečajni upravitelj t. j. nije vlastan učiniti što na štetu mase, što bi u opreci stajalo sa naravi njegove zadaće (§§ 81., 83.), a može biti slučajeva, gdje će preboj biti koristan masi, premda je u opreci sa §-om 20., recimo u slučaju, gdje je njezin dužnik (ujedno vjerovnik) posve bez imetka, pa više vrijedi i njegova dividenda u rukama steč. mase, nego i mnogo veća tražbina proti njemu. Propis §-a 20. donesen je u zaštitu mase (Isp. Jäger, § 53., op. 33).

Onda: Slučaj 3. §-a 20. uredjen je samo prema §-u 31., isključuje se naime preboj samo u slučaju poznavanja insolvencije, a ne i

Digitized by Google

u slučaju favoriziranja, te bi se moglo misliti, da je u stečaju dopustiv preboj u slučaju, gore pod 4 navedenom. Komentatori (Ehrenzweig str. 246, 453 op. 7, Bartsch-Pollak, str. 168, op. 52), pozivajuć se i na Jägera (§ 53. op. 27, § 55., op. 17), uzimlju ipak, da § 20. važi i za slučajeve §-a 30.[35]) Dakako da je po misli zakona opravdano to shvaćanje, ali onda § 20. ne glasi, kako bi trebalo. Tekst zakona daje osnova protivnomu mišljenju, a u tom slučaju bilo bi kraj §-a 20. manje zaštite, nego bez njega, napose kada se uvaži, da pobijanje po §-u 30. dosiže i pravna djela, što su izvedena poslijednjih 60 dana prije insolvencije dotično predloga stečajnoga.

Pri stečenju tražbine § 20. ne razlikuje ništa u načinu toga stečenja, pa se tu razumije ne samo stečenje po pravnom poslu sa kridarom ili po prenosu prava ili po namirenju koga vjerovnika, koje slučajeve navodi taksativno njem. § 55. (Isp. Jäger § 50. op. 2, § 55. op. 15) dot. hrv. § 25., nego i stečenje mortis causa i stečenje putem ovrhe (Isp. Ehrenzweig str. 452, 453, Bartsch-Pollak str. 167, op. 46). A to je opravdano, jer inače protiv načela par conditio creditorum stečajne tražbine dolaze do prebojnoga (punoga), a ne samo postotnoga namirenja, premda je u vrijeme, ma i takovoga, stečenja steciocu poznata bila ili morala biti poznata[36]) insolvencija. Istaknuti je, da i po njemačkom i hrvatskom zakonu pod točku 1. i 2. pada i stečenje tražbine mortis causa i putem ovrhe, kao što i po austrijskom, koji po tom i sa gledišta dosljednosti opravdanije propisuje isto i u 3. slučaju.

Onda: § 20. ništa ne spominje o štetnim pravnim poslovima §-a 31., nego naprosto isključuje od preboja svaku tražbinu, koja je stečena poslije poznate insolvencije, dakle u tom ide dalje od §-a 31., a ne zna se zašto. Na taj način bi prekinut bio svaki kreditni saobraćaj sa kridarom, ma bio mu i posve povoljan. Tako glase i njemački i hrvatski zakon t. j. ne glase ispravno ni oni.

Dalje: § 20. ne spominje znanja o predlogu za otvorenje stečaja, već jedino znanje o insolvenciji, dočim inače (§§ 30., 31., 33.) spominje i jedno i drugo, a ne razabire se razlog, zašto bi se ovdje to ispuštalo (Isp. Ehrenzweig, str. 452, Bartsch-Pollak, str. 167, op. 47).

Isto tako nije razumljivo, zašto se tu ne otegoćuje preboj bliz̆im svojacima u pitanju dokaza, dosljedno propisima (§§ 28., 29., 30., 31.), kojima se na taj način olakšava pobijanje protiv njih. Takovog olakšanja pobijanja doduše nema ni u §-u 33., nu i tu je to previdjenjem ispušteno (Isp. Ehrenzweig, str. 452).

U 2. alineji §-a 20. ustanovljuju se iznimke, u kojima je preboj i pokraj zapreka 1. alineje ipak dopustiv, ovako: »Preboj je ipak dopustiv, ako je dužnik stekao protutražbinu ranije od 6 mjeseci prije otvorena stečaja«.[37]) Ta iznimka može se odnositi samo na 3. slučaj, jer se u 2. slučaju radi o protutražbini, što je stečena poslije otvorena stečaja, a u 1. slučaju o protutražbini mase. I po tom roku vidi se, da slovo § 20. glasi prema §-u 31., a ne i prema §-u 30., gdje taj rok iznosi godinu dana.

Digitized by Google

Dalja iznimka: »ili ako je obvezan bio, da preuzme tražbinu, a kad se je na to obvezao nije mu poznata bila niti morala biti poznata nesposobnost plaćanja prezaduženikova«,[38]) t. j. ako je obvezan bio na pravno djelo, kojim se stiče tražbina, tiče se ne samo 3. slučaja, kako to nepravom uzimlje Jäger (§ 55., op. 20) već i 2. slučaja, gdje takodjer može biti stečenja protutražbine po obvezatnosti još od prije insolvencije (Bartsch-Pollak, str. 169, op. 55, dočim Ehrenzweig str. 453, op. 8 kao Jäger). Sva ta fakta druge iznimke osnov su iznimno dopustivog preboja, pa ih sve ima dokazati dužnik, koji zahtjeva preboj, a ne da bi steč. upravitelj, kako nepravom tvrdi Bartsch (str. 170, op. 59), imao dokazati znanje o nesposobnosti plaćanja (Isp. Jäger § 55., op. 19, Ehrenzweig str. 455).

Obveza na preuzeće tražbine opstoji na pr. u slučaju, gdje je dužnik prezaduženikov prema ugovoru sa kojim svojim dužnikom upućen (asignacija) od ovoga na prezaduženika, kao asignantova dužnika, radi plateža. Ova iznimka ne će dolaziti češće do uporabe, nego će se većinom raditi o regresnim ovlaštenicima (mjenič. garantima, porucima, solidarnim sudužnicima), koji i bez ovoga propisa imaju već po §-u 19. pravo na preboj za svoju već otprije stečenu regresnu tražbinu pod uvjetom, ako plate. (Isp. Jäger § 55., op. 18, Lehmann, str. 138, Bartsch-Pollak, str. 169, op. 58).

Pri toj iznimci izvodi Bartsch-Pollak (str. 169, op. 57): »Jedan od najvažnijih slučajeva 2. iznimke je slučaj trajne bankovne veze, po kojoj banka ima po nalogu svoje stranke da izvršuje za nju plaćanja. Banka smije prebiti, što je platila za nju nakon nastupivše njezine insolvencije, ako je nalog primila u vrijeme, kada joj bez njezine krivnje nesposobnost plaćanja stranke još nije poznata bila« ...

To se tvrdjenje ukazuje svakako preširoko, jer se ta iznimka tiče i t. 2. dakle već otvorena stečaja, i jer plaćanje »nakon nastupivše insolvencije« znači i plaćanje u stečaju, a nakon otvorena stečaja mandatar (banka) ne samo nije dužan, već nije ni vlastan plaćati kada po naročitom propisu §-a 26. nalog prezaduženikov utrnjuje otvorenim stečajem. Druga je stvar po njemačkom zakonu, te se Bartsch nepravom poziva (pod crtom op. 87) na Jägera (§ 55., op. 18), jer po izričnom propisu §-a 23. njem. steč. zakona ne utrnjuje nalog prezaduženikov beziznimno, kao što po austr. zakonu (§ 26. st. zak., § 1024. ogz), nego je mandatar dužan nastaviti posao, dakle i plaćati, ako se je inače bojati štete. Doduše Krainz-Ehrenzweig, na koga upućuje Bartsch (str. 208, pod crtom op. 9), tvrdi (System, 5 izd., II. 1, str. 387), pozivajuć se i na Scheya (op. 18), da u austr. zakonu istina nije predvidjena obvezanost, da se prethodno nastave neodgodivi poslovi, ali da se bez te obvezanosti ne može biti. Nu to nije ubjedljivo. Kada je zakon izrično odredio beziznimno utrnuće, mora se uzeti, da eventualnu potrebu nastavka posla smatra manje važnom od ovako jasne situacije. O potrebi nastavka može često biti različitog mišljenja, te po tom čestih parnica, i time možda više štete, nego kada posve prestane dužnost

Digitized by Google

mandatara, da nastavi posao. U većini slučajeva opaziti će se eventualna ta potreba prije otvorena ili pri otvaranju stečaja, pa će se učiniti shodna odredba. Stoga se ukazuje opravdanim protivno mišljenje Lehmannovo (str. 174, 175).

Tako je u slučaju otvorena stečaja. A kako je prije toga, naime u slučaju insolvencije, poznate mandataru? Mandatar zastupa mandanta, kridara, pa kao što radi ovaj protivno dužnosti, namirujuć vjerovnike, uz povredu paris conditionis, radi i mandatar, vršeći taj posao, a znajući da je mandant insolventan. Na taj posao ne može on više biti obvezan, te se pozivati na tu obvezatnost.[39]) Stoga je dobro učinio austrijski zakon, kada je ispustio riječi njemačkoga dotično hrvatskoga stečajnog zakona, kao što i austr. zakona od 16. III. 1884., br. 35 dzl. naime »ili da namiri vjerovnika prezaduženikova«, koje zavode na protivno neopravdano shvaćanje. Dakle ni u tom pravcu ne ukazuju se ispravnima gornji izvodi Bartschtovi.[40])

Napokon dolazi posljednja alineja §-a 20.: »Nadalje mogu se prebiti i zahtjevi, koji nastaju nakon otvorena stečaja na osnovu §§-a 21. do 25. ili po §-u 41. alin. 2. opet oživljuju.«

Taj je propis uvršten na preporuku Franklovu (Frankl Otto, Zur Revision des oesterr. Konkursrechtes), te službena spomenica obrazlaže to ovako: »Alin. 3. objašnjuje preporno dosele pitanje, da su prikladni za preboj i zahtjevi otštetni, što nastaju otvorenjem stečaja, ili tražbine, što nanovo oživljuju uslijed pobijanja učinjene isplate (Isp. Frankl str. 73, sl.).«

Ehrenzweig opravdano prigovara (str. 455), da ni otštetni ti zahtjevi ni tražbina, što nanovo oživljuje, nisu tražbine »stečene tek nakon otvorena stečaja« u smislu al. 1. stavka 1. (to je 2. slučaj), jer su one prve opstojale već u vrijeme otvorena stečaja kao uvjetne tražbine (§ 19., al. 2.) u okviru zahtjeva izvršenja (Jäger, § 54., op. 9), a ova potonja je stara tražbina, koja po zakonskoj fikciji važi kao da nije utrnula (Jäger, § 39., op. 16).

Takovog propisa nema u njem. dot. ni u hrv. zakonu, te ga u istinu ne bi trebalo ni ovdje, jer se napose iz §§ 21., 25., 41. jasno vidi, da su to stečajne tražbine t. j. tražbine, koje uvjetno već opstoje u vrijeme otvorena stečaja (§§ 1., 19.). A naprotiv toga ovdje se kaže, da su nastale nakon otvorena stečaja. Ako se alineja ta ipak ostavi, da se ukloni svaka dvojba, onda bi valjalo svakako brisati riječi, da su tražbine nastale poslije otvorena stečaja.

Što se tiče pitanja, da li uopće treba donijeti ovakov naročiti propis, kao što je § 20., istaknuti je ovo mišljenje Steinbachovo (po Ehrenzweigu, str. 452): »Jasno je, da se svrha ove norme (t. j. zak. od 16. III. 1884. br. 35 dzl. mjesto kojega je došao 3. slučaj §-a 20.) ne bi polučila bila samim propisima stečajnoga reda o pobijanju. Mogu doduše doći do primjene §§ 28. i 31. (u oba 2. slučaj »štetni pravni poslovi«) na pravne poslove, kojima je trećemu, što traži kompenzaciju, protutražbina protiv prezaduženika nastala prije otvorena stečaja, te napose ovaj potonji paragraf slaže se u svojim pretpostavkama sa normom, o kojoj se ovdje radi; ali time se ne

Digitized by Google

bi pomoglo u najčešćim i najopasnijim slučajevima, gdje treći stiče od koga drugoga putem ustupa tražbinu, koja već odavna postoji protiv prezaduženika, jer takova stečenja ustupom ne padaju pod pobijanje po §§-ima 28. i 31. (u oba 2. slučaj), pošto se ne ukazuju kao pravna djela prezaduženikova, i pošto bi se moralo dvojiti o tom, da li se takova stečenja mogu po §§-ima 30. i 31. st. z. označiti kao pravna djela, po kojima stečajni vjerovnik dobiva namirenje, budući da se takovo stečenje ne tiče neposredno imovine prezaduženikove. Stoga se radije odlučilo, da se taj slučaj nedopustivosti kompenzacije posebice normira, napose kada je nužno bilo izreći i nekoje stege, štono su sadržane u drugoj alineji ovoga paragrafa.«

I Ehrenzweig drži opravdanim to mišljenje. Nu gore je izloženo, da po tim ustupima proste steč. tražbine (bez pokrića) dospijevaju u položaj prebojnosti t. j. implicite dolaze do pokrića, a to već pada pod § 31. Tražbina pak protiv stecioca (cesionara), koja tu dolazi kao prebojno pokriće, imovina je prezaduženikova, čije sudjelovanje dakako nije pri tom stečenju nužno. Samo stečenje nije pobitno, ali kada stecioc hoće, da je to preboj, onda je to pobitno kao prebojno namirenje. Prije očitovanja prebojnoga opstoji u prebojnosti (pravu na preboj) implicite prebojno osiguranje.

I Jäger ističe (§ 55., op. 13), da se nužda još dalje zaštite vjerovnika pokraj §-a 30. pokazala već radi toga, što § 30. (austr. 30. i 31.) doduše dohvaća pokrića, koja se stiču za steč. tražbinu, jur otprije osnovanu, ali ne obratan slučaj, da koji dužnik kridarov za vremena krize steče protiv kridara tražbinu, te bi na taj način sa gledišta općega prava gradjanskoga dospio u položaj preboja (Aufrechnungslage). Prema tomu propis §-a 55. t. 3. ne daje možda novi slučaj pobijanja, već postavlja zabranu preboja kao samostalno sredstvo zaštite vjerovnika, umjesto da na to protegne posebno stečajno pobijanje §-a 30., koje je u tom nedostatno. Pobijanje i zabrana preboja stoje samostalno jedno uz drugo (§ 53. op. 27), ako i jest istina, da zabrana ta ide za sličnim ciljem kao što i posebno stečajno pobijanje. Zaštita vjerovnika po §-u 55. toč. 3. bitno se razlikuje od vjerovničkoga pobijanja i po pretpostavkama (t. j. najprije dug, onda tražbina protiv prezaduženika. Op. 14), i po načinu provedenja, i po djelatnosti. Nedopustivost može se provesti i bez formalnosti i vansudno i nakon protekla roka §-a 41. od godine dana, postavljenoga za pobijanje (op. 16), dočim stečenje tražbine, po sebi valjano, ostaje djelatno. Stecioc može svoju tražbinu potjerati u stečaju kao inače. Jedino se krati ovlast preboja mjesto steč. potjerivanja (op. 17).

Po mojem mišljenju, bitna je razlika u tom, da pobitno pravno djelo opstoji, dok se ne pobije, dočim zabranjen preboj ne opstoji, pa bio i koliko izvršen, kada bude u slučaju spora o dotičnim činjenicama u parnici utvrdjeno, da je zabranjen. Nema bitne razlike u tom, što se pri pobijanju po §-u 30. radi o slučaju, gdje najprije opstoji tražbina, a na to nastane pokriće njezino, dočim se u §-u 55. toč. 3. radi o slučaju obratnom t. j. o tom, da je dužnik prezaduže-

Digitized by Google

nikov stekao protutražbinu, dakle najprije opstoji dug, a na to se stiče tražbina (pokriće) protiv prezaduženika. Ta opreka nije bitna, jer i u ovom potonjem slučaju zakon ide za tim, da spriječi puno namirenje steč. tražbina, baš kao što (§ 30.) u onim slučajevima, gdje ima opravdanog razloga držati, da se vrijedja par conditio creditorum. Stoga bi primjena §-a 30. bila dovoljna.

Kraj svega toga ne može se preći preko mišljenja toli odličnih pravnika, nego se mora dopustiti, da u stvari toj postoje dvojbe. Stoga valja, kao i dosele, pristupiti normiranju toga predmeta.

Samo bi, mislim, ovako imao glasiti:

§ 20.: »Nije dopustiv preboj:

1. ako je stečajni vjerovnik postao dužnikom mase tek nakon otvorena stečaja, ma postojao taj dug u korist koga drugoga i prije otvorena stečaja,

2. ako je dužnik prezaduženikov od prije otvorena stečaja stekao proti njemu tražbinu tek nakon otvorena stečaja, ma postojala ta tražbina u korist koga drugoga i prije otvorena stečaja,

3. ako je dužnik prezaduženikov od prije otvorena stečaja stekao proti njemu tražbinu takodjer prije otvorena stečaja, ali u prilikama, u kojima bi se njezino namirenje ili osiguranje moglo pobijati po §§-ima 30. ili 31.

Preboj je ipak dopustiv, ako je dužnik obvezan bio da preuzme tražbinu, a kada se je na to obvezao, nije znao niti znati morao, da je prezaduženik insolventan, ili da je protiv njega predloženo otvorenje stečaja.

Prebiti se mogu i zahtjevi, što izviru iz §§-a 21. do 25. ili po §-u 41. opet oživljuju.«

Taj tekst je sastavljen prema gornjim napomenama. Što se napose tiče t. 3., tu je jasno upućeno na §§ 30. i 31., te se ne mora opetovati, što je rečeno u tim paragrafima, a nedostatno se opetuje u sadanjem §-u 20. Tamo je t. j. u §§ 30. i 31. pobitno pokriće t. j. namirenje ili osiguranje pod uslovima, tamo naznačenima, dotično ipak nije pobitno u tamo navedenom iznimnom slučaju. A što je tamo pobitno dotično iznimno nije pobitno, to je ovdje nedopustivo dotično je iznimno dopustivo. Preboj naime uzimlje se kao surogat pokrića. U pretposljednjoj alineji ispušten je rok od 6 mjeseci, jer i taj rok dolazi u § 31. dotično rok od godine dana u § 30.

---

[1]) Isp. Dr. Arnold Lehmann, Kommentar zur oesterr. Konkurs-Ausgleichs-u. Anfechtungsordnung, 1916. str. 138, Dr. Robert Bartsch u. Dr. Rudolf Pollak, Konkursordnung, Ausgleichsordnung, Anfechtungsordnung etc., 1916., I. str. 159 op. 13, Dr. Ernst Jäger, Kommentar zur Konkursordnung 1913, § 53, op. 33, 34, § 54 op. 1.

1-a) Isp. Lehmann, str. 128, 138, Bartsch-Pollak, I. str. 159, op. 13, Jäger, § 53, op. 7, 33, 34, § 54, op. 1. Jäger ne dopušta, da se navedeni propisi tiču samo steč. tražbina jer § 55 u toč. 2. njem. steč. zakona da zabranjuje preboj tražbine, što je nastala poslije otvorena stečaja t. j. što nije steč. tražbina, sa tražbinom mase, dakle da se tu radi i o nestečajnim tražbinama, što su navedene u § 63. njem. zak. (= § 55 hrv. zak., § 57. austr. zakona). Ove po tom, ako su nastale prije otvorena stečaja, da se mogu prebiti sa masinim tražbinama. Tako da se može prebiti i darovno obećanje sa tražbinom mase, dakako samo ako je nastalo prije otvorena stečaja, jer samo

Digitized by Google

na takovo darovanje misli § 63. Toga zakon da ne zabranjuje a preboj se i onako vrši van stečajnog postupanja, komu su podvrgnute steč. tražbine. Tako misli i Bartsch (isp. i op. 5, b, str. 157), naglasujući proti Lehmannu, da tim nestečajnim tražbinama ostaje njihovo pokriće, što ga imaju u dugu vjerovnikovu t. j. u protutražbini mase, upravo tako kao što u slučaju, da su pokrivene razlučnim pravom (str. 159 op. 29 pod crtom). Na to krivo mišljenje zavodi napose shvaćanje, da je pravo na preboj osiguranje vjerovnikovo poput osiguranja zalogom, da je protutražbina pokriće vjerovnikove tražbine (Jäger, § 53, op. 29). Nu pravo preboja nije pravo vjerovnika, da se namiri iz protutražbine, već je to pravo dužnika, da protutražbinu namiri svojom tražbinom, kako ćemo poslije vidjeti. Tek po tom, što se namiruje tražbinom, te ona time utrnjuje, ona se posredno, implicite takodjer namiruje. Stoga nije opravdano takovo usporedjivanje prava preboja sa pravom založnim ili uopće pravom razlučnim t. j. pravom vjerovnika.

Da nestečajne tražbine (§ 57, austr. zak. glasi: »Kao stečajne tražbine ne mogu se potjerati: 1. Kamati steč. tražbina, tekući od otvorena stečaja, kao što ni troškovi što se naberu pojedinim vjerovnicima s njihova učešća u postupku. 2. novčane kazne radi kažnjivih djela svake vrsti; 3. zahtjevi po darovanjima i u stečaju ostavinskom zahtjevi po zapisima.) ne dolaze u preboj, ma poticale od prije otvorena stečaja, jasno je po tom, što im je zakon uskratio i dividendu t. j. srazmjerno namirenje, isključio ih posve od namirenja u stečaju, u interesu steč. mase t. j. stečajnih vjerovnika. Tim manje naime mogu doći do punoga namirenja prebojem. U propisima o stečajnom preboju nastoji se očuvati par conditio creditorum (Jäger, § 55. op. 1) t. j. zapriječiti puno namirivanje (prebojem) onih tražbina, koje bez toga dolaze samo do kvotnoga namirenja. A nestečajne tražbine ne dolaze ni do kvotnoga namirenja, one nisu in pari conditione sa steč. tražbinama, proti njima ne treba te zaštite. Ti propisi ne tiču se dakle nestečajnih tražbina, te nije opravdano pozivati se na te propise za prebojnost tih tražbina. Ne mijenjaju one te svoje kvalifikacije tim, što je vjerovnik ujedno i dužnik masin.

One u stečaju nisu istinite u smislu § 1438. ogz., masa ne duguje dotičnih činidaba u smislu § 387. njem. gradj. zakonika. (§ 387. nj. gr. zak. glasi: »Ako su dvije osobe dužne jedna drugoj činidbe, koje su po svom sadržaju istovrsne, može svaka stranka prebiti svoju tražbinu sa tražbinom druge stranke, čim može zahtjevati činidbu, što njoj pristoji, a izvršiti onu činidbu, što ju ona duguje«). Ako su osigurane zalogom, dolaze dakako do namirenja kao založne.

Stoga ima pravo Lehmann, kada te tražbine isključuje od preboja. Poglavito se upire na riječi »steč. vjerovnik«. Za njem. zakon ipak i Lehmann je istoga pogrješnoga mišljenja kao što Jäger, napose gledom na općenite izraze »vjerovnik« u §§ 53, 54 i »tkogod« (jemand) u § 55.

[2]) Dr. Heinrich Dernburg, Geschichte und Theorie der Compensation, Heidelberg, 1868, str. 3, 5.

[3]) Dernburg str. 172.

[4]) Dernburg, str. 361, poziva se na rečenicu rimskih pravnika »dolo facit, qui petit, quod rediturus est«, kao na etičko objašnjenje kompensacije. Ne smeta toj ideji, tomu pravilu, što ne važi beziznimno, kako misli Krainz-Ehrenzweig System, 5. izd., § 348, str. 222.

[5]) Dernburg str. 283 i sl. Dernburg misli (str. 312), da »ipso jure compensatur« ne znači drugo već to, da je kompenzacija postala opće tvrdo pravo, da već po pravu nastaje kompenzacija, kada se sastanu tražbina i protutražbina, ane da je ovisna o uvidjanju suca prema konkretnom slučaju, kako je to prije bilo, gdje je kompenzacija samo trpljena bila.

[6]) Unger, Grünhut's Zeitschrift für das Privat- u. öffentl. Recht der Gegenwart, XV (1888), Fragmente aus einem System des oesterr. Obligationenrechtes, str. 543—553, napose op. 4, Hasenoehrl, Das oesterr. Obligationenrecht, II (1890), § 97 str. 539.

[7]) Unger, str. 543, Krainz-Ehrenzweig, System, § 349, Dernburg 529 i sl., Krainz-Ehrenzweig § 349 str. 231 kaže: »Sudac nema onda možda preboj da izvrši, nego ima da izreče, da su tražbine od sebe (ipso jure) utrnule onda, kada su se sastale. Počevši od toga časa — tako valja sada uzimati — prestalo je založno pravo, dalji tečaj kamata, pravni posljetci docnje, što je u zabludi plaćeno (s neznanja prebojnosti), može se natrag zahtjevati, ne

Digitized by Google

smeta zastara ni prekluzija, što je poslije toga časa nastala«. Istina je to, ali se tu previdja fiksiranje onoga drugoga momenta, što je odlučiv za gotov preboj. Kada preboja nema da izvrši sudac t. j. kada to nije pravomoćno sudsko rješenje, onda je to samo (parnično) očitovanje. A to se slaže s ispravnim mišljenjem. Samo da ispravno mišljenje ne steže prebojnog očitovanja na parnicu. Napose u stečaju potrebno je znati, da li i kada je nastao ovaj drugi momenat t. j. izvršen, gotov preboj, jer ako je nastao prije otvorena stečaja, onda se tek može pobijati, koliko ima tomu osnova, jer inače ostaje važan. Ako se pak dogodio prije otvorena stečaja samo prvi momenat t. j. sastanak tražbine sa protutražbinom, onda nema preboja, osim ako u slučaju spora bude utvrdjen sudskim rješenjem, jer ne spada pod propise steč. zakona o nedopustivosti preboja.

[8]) Exner, Das oesterr. Hypothekenrecht (1876), § 80, b, str. 610, Hasenoehrl, § 97, str. 559, 561, 562, Dr. Emil v. Schrutka-Rechtenstamm, Die Richtigkeit der Forderungen als Voraussetzung der Compensation u Ger.-Zeitung, 1900 br. 15, napose op. 8, Krasnopolski-Kafka, Lehrbuch des oesterr. Privatrechts (1910), III, § 62, str. 312, Lehmann, str. 124.

[9]) § 388 njem. gradj. zak. glasi: »Preboj se vrši očitovanjem naprema drugoj stranci. Očitovanje ne važi, ako se učini uz uvjet, ili uz rok (Zeitbestimmung).«

[10]) Isp. Krainz-Ehrenzweig, § 347, str. 220, Krasnopolski-Kafka, § 60, str. 304, Schrutka, l. c.

Schrutka navodi (u op. 8), da O. Gcib u svojoj Theorie der gerichtl. Compensation, Tübingen (1897), tvrdi, da jednostrano očitovanje ne dokida definitivno tražbine, upravo tako kao što ni jednostrana dcpozicija novca, jer se takovo očitovanje, ako ne dodje do pogodbe, može poreći. Tek onda, kada je dužnik u parnici obračunao, ili se na obračun pozvao, pa je na to tužba odbijena, preboj da je definitivan, jer je tek tada osudom nastalo tvrdo pravno stanje. Nu po našem zakonu (§ 1425. ogz.) položenje, »ako je po zakonu učinjeno i vjerovniku objavljeno, oprašta dužnika od njegove obveze«. Da li položitelj može natrag uzeti, što je položio, to se rješava prema očitovanjima interesiranih stranaka i ostalim prilikama konkretnoga slučaja. A mogućnost poreke prebojnog očitovanja, kada se druga stranka protivi preboju, dakle ne protivi poreci, ne može alterirati njegove istaknute pravne naravi. Radi se naime o djelatnosti prebojnog očitovanja, koje nije porečeno.

[11]) L. c. Grünhut's Zeitschrift, op. 5. System, II, str. 490, 491.

[12]) L. c. str. 299 i sl.

[13]) L. c. str. 549, 573, dot. § 349, str. 231.

[13]a) Isp. samog Ungera, System, II, § 82, kod op. 66—68.

[14]) Slično Hasenoehrl str. 541, 559.

14-a) Isp. i op. 5. na str. 222, da Weigelin smatra namirenje vlastite tražbine prebijača kao svrhu, a namirenje vlastitog duga samo kao pratnju toga. Reichel pak, Iherings J. B. 60, 58 ima pred očima obe svrhe, te razlikuje »preboj oslobodjenja« i »preboj namirenja« t. j. »Befreiungsaufrechnung« i »Befriedigungsaufrechnung«.

[15]) Krasnopolski-Kafka § 62, str. 313 ne smatra opravdanom condictio indebiti (za austr. pravo), Jäger, § 53 op. 4. isto tako ne (za njemačko pravo), ovaj potonji s razloga, jer se ne radi o činidbi bez pravnog temelja (§ 812 i sl. gr. zak. za Njem.), i jer nakon isplate (izvršenja) nema više tražbine za preboj.

[16]) Isp. Dernburg 472 i sl., Unger str. 543 i sl. op. 7-a, 8, Krainz-Ehrenzweig, § 348, str. 223, pod 2.

[17]) Ispravno Hasenoehrl, str. 564. Ne stoji, da u svakom slučaju važi § 1416 ogz., kako drže Krasnopolski-Kafka, § 62, str. 313 i Krainz-Ehrenzweig, § 349, str. 232. Bartsch-Pollak, I, str. 158, op. 9, nepravom uzimlje, da je na volju prebijača, koju od više tražbina da prebije. U dvojbi da važi pravilo §-a 1416. Unger, str. 550, op. 26, drži, da § 1416. dolazi do primjene, ako vjerovnik ima više tražbina proti samo jednoj (poslije stečenoj) protutražbini svoga dužnika, dočim u slučaju, gdje dužnik ima više (poslije stečenih) protutražbina proti samo jednoj tražbini svoga vjerovnika, onaj prvi (prvobitni dužnik) da ima izbor. Unger ne navodi razloga tomu razlikovanju, nu valjda ima na umu ovakove slučajeve: 1) A ima 3 tražbine proti B, na što i B steče 1 tražbinu proti A. Tako je na strani dužnika (prvobitnog) više dugova i samo

Digitized by Google

jedna tražbina, a na strani vjerovnika (prvobitnog) samo jedan dug uz više tražbina, pa dolazi pitanje, koji od tih **više dugova** na strani dužnika treba da se namiri (prebojem), dakle pristaje § 1416. *2)* A ima jednu tražbinu proti B, na što B steče 3 tražbine proti A. Na strani dužnika (prvobitnog) dakle nema više dugova, pa nema mjesta primjeni §-a 1416, već dužnik B sada može kao višestruki vjerovnik tražiti namirenje svojih više tražbina onim redom, kojim hoće, dakle i namirenje putem preboja redom po volji. Nu to nije dosljedno, jer i u ovom drugom slučaju dolazi više dugova, doduše ne na strani prvobitnog dužnika, već na strani prvobitnog vjerovnika, pa sa ove strane nastaje pitanje, koji od tih više dugova treba da se prvenstveno namiri prebojem sa njegovom prvobitnom jedinom tražbinom. Nedosljedno rješenje ovoga slučaja pod *2)* posljedica je shvaćanja, da je pravo preboja i vjerovnikovo pravo. Nu ako je pravo preboja pravo dužnikovo, kao što u istinu i jest, onda se dosljedno pita, koji od više dugova treba dužnik da plati prije? A na to odgovara § 1416 ogz. jasno i dobro, u skladu sa naravi stvari. Samo valja imati na umu, da od više tražbina, koje su na jednoj strani nastale susljedno jedna za drugom, a ne zajedno (kao u slučaju universalne sukcesije), dolazi u preboj najprije ona, koja je prva postala prebojna t. j. koja se je prva susrela sa protutražbinom.

Zanimivo je, što u toj stvari kaže **Dernburg** (str. 549. i sl.), kao prema shvaćanju rimskoga prava: »Pošto kompenzaciju može predložiti i jedna i druga stranka, nastaje interesantno i teško pitanje, komu pristoji pravo izbora, kada naprema jednoj tražbini stoji više protutražbina . . . Valja lučiti dva slučaja: 1) Tražbine i protutražbine susrele su se sukcesivno . . . Tu odlučuje red po vremenu . . . *2)* Nu baš dvojbena postaje stvar, ako je jedna stranka već imala više tražbina, a protivnik je poslije toga stekao jednu protutražbinu, ili ako, što se lahko može dogoditi pri stečenju nasljedstva, više protutražbina jedne stranke sretne ih više druge stranke u isto vrijeme. Komu pristoji u takovu slučaju pravo da odredi tražbinu, koja se ima kompenzirati, po kojim načelima biva izbor, o tom se nalaze najrazličitiji nazori u praksi, u kojoj naše pitanje dolazi ne rijetko na riješenje. Većinom se tvrdi, da izbor ima dužnik više tražbina . . . Ipak valja izbor prepustiti vjerovniku više tražbina. Jer pomislimo, da instituta kompenzacije nema, to bi on imao da odredi, koju od svojih tražbina da najprije utjera . . . Nema nikakova nutarnjeg razloga . . . da se i dužniku prizna pravo, da propisuje vjerovniku, koju od svojih tražbina da upotrijebi za kompenzaciju. Ako s obe strane ima više tražbina, ima sa svake strane vjerovnik više tražbina da odredi onu, koja se pokriva s tražbinom protivnika«. Nu onda nastaje pitanje, kako će se to izvesti, ako se ti vjerovnici ne slažu?

»Novija zakonodavstva« nastavlja Dernburg »upotrebljavaju većinom načela imputacije plaćanja, kada opstoji više tražbina. Pri tom ne valja previdjeti, da se ta načela u mnogom razlikuju od načela rimskoga prava«. Tako je i po autsr. pravu, po kojem nema izbora ni jedna stranka, već odlučuju u slučaju nesporazuma objektivni opravdani obziri.

[18]) Isp. **Krainz-Ehrenzweig** § 348. str. *222.* i sl., § 306. str. 48., **Krasnopolski**, § 61, str. 307. **Unger** Grünhut's Zschr., XV. str. 544 i op. 14 drži, da i sudužnik može kompenzirati tražbinu sudužnika, u koliko ima regres proti ovomu, dotično i zajednički dužnik da može kompenzirati proti solidarnom vjerovniku, što može tražiti proti suvjerovniku, ali samo toliko, koliko taj suvjerovnik ima regres proti prvomu. **Lehmann**, str. 127. nepravom uzimlje, da sudužnik može prebiti tražbinu drugog sudužnika (solidarnog). V. još op. 25.

[19]) Isp. **Unger**, l. c., str. 543, 545 i op. *28—33*, **Schrutka v. Rechtenstamm**, Die Richtigkeit der Forderungen als Voraussetzung der Compensation, Ger.-Zeitung, 1900, Nr. 15, **Krainz-Ehrenzweig**, § 348, str. *223, 225*, **Hasenoehrl** str. 553, 554, **Dernburg**, str. 480, 481. Drugačije **Krasnopolski**, § 61, str. 309, 310, koji uzimlje »istinitost« samo u materijalnom pravnom značenju u smislu §§ 1396, 1397, 1406, 1421, 1434 t. j. da se time htjelo izreći nedopustivost preboja sa tražbinama, koje po pravu ne opstoje, ili su s kojeg mu drago (materijalnog) razloga dvojbene, dakle tražbine, proti kojima ima prigovora.

[20]) Isp. **Dernburg**, str. 485, **Krasnopolski**, str. 308, 309, **Krainz-Ehrenzweig**, § 348, str. *223, 224, 226*.

[21]) Isp. **Hasenoehrl**, str. 551, Dernburg, str. 476.

[22]) Isp. **Krainz-Ehrenzweig**, § 349, str. *232*. Krainz drži (§ 349, str. 230), da je po njem. zakonu gradj. teško riješiti pitanje toga preboja eventualnog,

Digitized by Google

pošto je očitovanje prebojno pravni posao, »neprijateljski uvjetu«. Propis naime §-a 388. njemačkog gradjanskog zakonika glasi: »Preboj se vrši očitovanjem naprama drugoj stranci. Očitovanje nema djelatnosti, ako se učini uz uvjet ili rok«. A ovdje daje se očitovanje prebojno samo za slučaj t. j. pod uvjetom, ako porečena tražbina tužbena inače bude pronadjena opstojećom. Nu § 388 očito nije mislio dirati u princip eventualiteta procesualnog, bez koga se ne može biti u procesu. Isp. Jäger, § 53. op. 1.

[23]) Isp. Krainz-Ehrenzweig, § 349. str. 233, § 313 op. 15. Inače Dernburg, str. 591, 592, Hasenoehrl, str. 560, Krasnopolski str. 252.

[24]) § 14. glasi: »Neodredjene i nedospjele tražbine.

Koje tražbine ne glase na činidbu novčanu, ili im novčani iznos nije odredjen, ili nije odredjen u valuti zemaljskoj, valja ih prijaviti po njihovoj procjenbenoj vrijednosti u zemaljskoj valuti u vrijeme otvorena stečaja.

Nedospjele tražbine važe u stečaju kao dospjele.

Nedospjele neokamaćene tražbine mogu se prijaviti samo u onom iznosu, koji je tek onda ravan punom iznosu tražbine, kada mu se priračunaju zakonski kamati za vrijeme od otvorena stečaja do dospjelosti.«

§§ 15. glasi: »Tražbine činidba, koje se opetuju.

Tražbine davanja godišnjih renta, novaca za uzdržavanje ili drugih činidaba odredjenog trajanja, koje se opetuju, imaju se zbrojiti uz odbitak medjukamata, što su naznačeni u §-u 14, alin. 3.

Tražbine u 1. alineji naznačene od neodredjenog trajanja prijavljaju se po svojoj procjenbenoj vrijednosti u vrijeme otvorena stečaja«.

[24]-a) Isp. Jäger, § 53. op. 14. Lehmann, str. 126, koji ne razlikuju u prebijanju nenamirenog ostatka tražbine.

[25]) Zanimiv slučaj referira Jäger (§ 53. op. 11). Kaže naime: »Od više skupnih dužnika (Gesamtschuldner, § 421 gr. zak.) može svaki pojedini prebiti tražbinu, što mu pristoji proti vjerovniku. Taj preboj djeluje po § 422. I. 2. gr. zak. i za ostale dužnike, te ih prema tome svakako oslobadja naprema vjerovniku, što je namiren prebojem. Samo u toliko nema oslobodjenja sudužnika, u koliko tražbina vjerovnika po pravu izravnanja (Ausgleichungsrecht) prelazi na prebijača (§ 426 II gradj. zak.). To važi i za skupni dužnički odnošaj (Gesamtschuldverhältnis) mjenbenih obvezanika. I tu valja razlikovati medju namirenjem vjerovnika voljom, da se oslobode svi, i medju pukim otkupom (Einlösung) u svrhe regresa (Isp. radi plateža Staub-Stranz W. O. [24]a. 82. op. 52 sl.) U stečaju laipciške banke učinili su prihvatnici mjenica tezica, u kojih posjedu bijaše banka pri početku stečaja, više puta proti tužbi mjenbeni prigovor, da je izdatnik prebio pristojeću mu jednu tražbinu proti banci, te stečeno time pravo na izručenje mjenice otstupio tuženomu sada prihvatniku; steč. upravitelj dakle da radi dolozno, ako ipak zahtijeva otkup mjenice, koja je materijalno već utrnula. Prema izvještaju steč. upravitelja od 10. 12. 1902. str. 34 viši sudovi u Celle i Dresdenu našli su taj prigovor opravdanim, i prema tomu otputili mjenb. tužbe, dočim je jednoj drugoj mjenb. tužbi, koja je došla do revisione instancije, udovoljeno i to s obrazloženjem: Po čl. 49. mj. z. na volju je posjednika mjenice, koga od mjenb. dužnika najprije da potjera; to pravo se osujećuje, ako se izdatnik, koji nije ni tužen, smatra ovlašten, da posjedniku mjenice proti njegovoj volji narine namirenje prebojem namjesto prave činidbe. Medjutim — tako nastavlja Jäger — na volju je to po § 421. gr. zak. isto tako i vjerovniku pri običnom skupnom dugu, pa ipak može i netuženi skupni dužnik vlastitu tražbinu proti vjerovniku bez dvojbe prebiti. Ma da ima skupno jamčenje mjenbenih obvezanika svoje posebnosti, to ipak duguje svaki od više mjenbenih obvezanika činidbu u smislu § 387. gr. zak. Mogućnost jednostranog preboja mora se dakle dopustiti. I čl. 48, 81 mj. reda jedva — to proti Rehbein BGB II. str. 335 — mogu da potvrde nedopustivost preboja po izdatniku, jer se ne može razabrati, zašto bi smio prebiti samo onaj mjenb. dužnik, koji je tužen. Ako napokon prebijač mjenb. dužnik smije sa svoje strane uzeti regres proti komu mjenb. dužniku (kao što izdatnik proti prihvatniku), to ništa ne mijenja u činjenici, da preboj dokida vjerovničko pravo posjednika mjenice, koji je njim namiren: naprema njemu utrnjuje mjenbeno jamčenje prihvatnika«.

Mislim, da nema pravo Jäger, ako je taj preboj učinjen poslije tužbe, kao što se čini da jest, jer kao što tuženi sudužnik ne može prebiti tražbine su-

Digitized by Google

dužnika (izdatnika), tako ne može ni ovaj priteći u ovoj parnici u pomoć svojim kasnijim prebijanjem. Tužba ide na efektivni platež, pa se može sada poručiti jedino prebojem tuženoga, koga je tužitelj po svom pravu odabrao. Tuženi, baš tuženi mora da trpi onakovo pravno stanje, kakovo bijaše u vrijeme tužbe. Prema njemu je to pravno stanje fiksirano, te ne može toga pravnoga stanja preinačiti sudužnik. Šta više, ni onda, kada je preboj učinjen (izvršen) prije tužbe ali poslije otvorena stečaja, ne djeluje preboj u cijelosti za tuženoga sudužnika već samo do iznosa kvote ili dividende što bi je prebijač bio dobio, da nije ovlašten kao dužnik na preboj. Ostali sudužnici opraštaju se naime posve samo onda, kada koji od njih plati posve t. j. cijelu činidbu (§ 421 njem. gradj. zak., §§ 891, 1347. ogz), cijelu vrijednost, a ne i onda, kada plati samo dijelom, kao što plaća ovdje, naime tražbinom, koja vrijedi pri otvorenu stečaju tek stanovite procente, tako te vjerovnik (koji sada dolazi u obzir kao steč. masa ili kao ukupnost stečajnih vjerovnika) ne dobiva u isplatu svoje tražbine ništa drugo osim tih procenata. Stoga može ostatak zahtijevati od ostalih solidarnih sudužnika. A prebojem oslobodio se je u cijelosti samo prebijač t. j. taj stečajni preboj tek je posebna okolnost (po § 425. njem. gr. zak., § 894. ogz.), koja dolazi u prilog samo njemu. Druga je dakako stvar onda, ako je preboj učinjen prije otvorena stečaja, jer onda vjerovnik nije dobio samo procente, već cijelo. Nije u skladu ni sa naravi stvari, da bi vjerovnik dobivao manje, kada su mu solidarno dužna dvojica, nego kada mu je dužan samo jedan t. j tuženi sudužnik, koji nema protutražbine.

Jäger referira (§ 53. op. 10) i dalji slučaj, vanredno zanimiv, naime: U stečaju laipciške banke znamenitu je ulogu igralo pitanje, može li poruk namiriti vjerovnika proti njegovoj volji prebojem sa posljedicama § 774, I. (§ 774. I. glasi: »Koliko poruk namiri vjerovnika, prelazi tražbina vjerovnikova proti glavnom dužniku na njega. Prelaz ne može se pognati na štetu vjerovnika . . .«) Banka je imala kontokorentnu tražbinu od blizu 80.000 proti posve solventnomu dužniku; tast dužnika poručio se do iznosa od 60.000 i sam kao dužnik (Selbstschuldner), nu bio je vjerovnik bankin za još veći saldo. Ne čekajuć bankin zahtjev iz poručanstva, očituje poruk steč. upravitelju vjerovnice, da prebija svoju tražbinu do iznosa od 60.000 svojom obvezom iz poručanstva. Steč. upravitelj, protiveć se tomu, podiže tužbu proti glavnom dužniku za cijelu dužnu svotu, nu bude za dioni iznos od 60.000 odbijen u svim inštancijama (RG 7. 2. 1903. sv. 53, 403; izvještaj steč. upravitelja Freötaga od 10. 12. 1902. str. 35, konačni izvještaj od 20. 8. 1903. str. 34 sl.; proti tomu Sievers, Recht 7 str. 249 sl. proti njemu Conrades ibidem str. 308.) Na prvi pogled može da se pričini kao nepravično, da se banki može velikim dijelom oduzeti siguran aktivum prebojem, njoj narinutim u prilog poruka: pri stečajnoj dividendi od 50 % gubi tu masa 30.000, poruk dobiva 30.000. Tako postaje poručanstvo štetno vjerovniku. Ipak tomu se ne može predusresti, pošto se preboj vrši jednostranim očitovanjem volje. Sievers naglašuje sam, da su poručni dugovi i vlastite tražbine poruka proti vjerovniku po sebi prikladne za preboj. A zašto bi prebojnost smjela početi tek kada vjerovnik porene poruka? Pa neka obveza porukova još i nije dospjela, njezin preboj baš u stečaju ne bi smetan bio (§ 54 I). Zgodno opažaju M. II. str. 679: ako se vjerovnik, pouzdanjem u poruka, vlada pasivno prema glavnom dužniku u nepovoljnim prilikama, može si poruk pomoći namirenjem vjerovnika. A preboj — po sebi dopustiv — bez dvojbe je namirenje u smislu § 774. gr. zak. Ni otud, što je obveza porukova jamčenje za tudji dug, nipošto ne slijedi nedopustivost preboja. Na osnovu poručne pogodbe pristoji vjerovniku po § 765 I gr. zak. tražbina proti poruku, da poruk učini što duguje glavni dužnik. Proti toj tražbini vjerovnika prebija poruk tražbinu, koja njemu pristoji proti vjerovniku (§ 387 gradj. zak.). A što se napokon tiče pitanja pravičnosti, valja uvažiti, da načelo § 53 i inače znači gubitak za steč. masu, i to baš s razloga pravičnosti, samo baš s pravičnog obzira ne prema masi, već prema trećemu, koji je vjerovnik i dužnik. Vjerovnik bi trpio gubitak nedvojbeno, da je poruk preuzeo jamstvo kao solidarni dužnik. A zašto bi poruk, koji u mnogom pogledu ima slabije jamčenje od jamčenja solid. sudužnika, stojao slabije u pitanju prebojа od ovoga potonjega? Solidarnim sudužnikom (Gesamtschuldner) poruk nije. Ali obojica su dužnici, ne treća lica u smislu § 387 gr. zak. Možda je poruk preuzeo jamčenje samo zato, jer je znao, da je pokriven vlastitom tražbinom proti vjerovniku. Stoga valja kazati: poruk može u stečaju vjerovnika i proti volji

Digitized by Google

steč. upravitelja prebiti svoju vlastitu tražbinu proti vjerovniku, pa tako steći tražbinu vjerovnikovu, ako se tomu ne protivi možda § 55.

Držim, da to Jägerovo shvaćanje dotično ni sudske osude nisu opravdane. Nemam pri ruci Sieversa, što ga spominje gore Jäger, nu pravo sudi Sievers, kada kaže, da poruk nema ovdje toga prava, dok vjerovnik ne uzište od njega platež, ma da se obvezao i sam kao dužnik (Selbstschuldner). Poruk obvezuje se po § 765. njem. gr. zak. vjerovniku nekoga trećega, da jamči za izvršenje obveze toga trećega. Kao takovoga može ga doduše po § 773. t. 1. nj. gr. zak. vjerovnik pognati, a da poruk nema prigovora, neka prije tuži glavnoga dužnika, to je dakle pravo vjerovnika, nu vjerovnik onda mora da trpi prigovor preboja. I. poruk sam, jer je Selbstschuldner, može doduše uopće pognati prebojem vjerovnika, ali ne na **štetu** vjerovnika. Štete pak pravno nema vjerovnik od preboja, kada njegovoj tražbini stoji nasuprot porukova tražbina potpune vrijednosti, dakle kada se preboj vrši prije otvorena proti njemu stečaja, ali je ima, kada je u stečaju, pa od njega (koji sada dolazi u obzir kao steč. masa ili kao skup. steč. vjerovnika) poruk može da dobije samo dividendu, dočim vjerovnik (masa) može da dobije od glavnog dužnika potpun platež, kao što u našem slučaju. Dakle samo divdenda, što bi otpala na porukovu tražbinu, ima se odbiti od tražbine vjerovnika t. j. kridara, dočim ostatak može kridar potjerati proti glavnom dužniku. Inače bila bi masa oštećena proti naravi stvari, a i proti samom tekstu zakona. Po naravi stvari poručanstvo t. j. jamčenje, da će vjerovnik dobiti, što mu ima dati dužnik, ne može biti na štetu vjerovnika. Kakovo bi to bilo »utvrdjenje prava i obveza«, kako to kaže opći gr. zakonik od 1811 (1852) u III. dijelu nad poglavljem 1, kada bi otuda bilo štete? Pa i njem. gradj. zakonik ističe tu misao, koja se razumije od sebe, još i naročito u § 774. naredjenjem, da se »prelaz« tražbine plaćenog vjerovnika na poruka »ne može pognati na štetu vjerovnika«.

Što se tiče solid. sudužnika (skupn. dužnika, Gesamtschuldner), o tom je govora u predidućem slučaju.

Netačno i Lehmann, str. 127.

[26]) »Otpane li nakon toga uvjet suspenzivni, ili nastupi uvjet rezolutivni, ne oživljuje tražbina vjerovnikova, što je utrnula prebojem, već mu se, jer je njegova tražbina utrnula bez pravnoga razloga, poradja zahtjev obogaćenja u visini njegove prijašnje tražbine proti prezaduženiku. Pošto zahtijevanjem preboja prestanak bezuvjetne tražbine vjrovnikove i uvjetne tražbine prezaduženikove ujeluje unatrag do vremena otvorena stečaja, spomenuti zahtjev obogaćenja nastao je vjerovniku uvjetno već u vrijeme otvorena stečaja, radi čega može taj uvjetni zahtjev obogaćenja prijaviti u stečaju«. Tako Lehmann str. 132. za slučaj, da masin dužnik ište preboj svoje bezuvjetne tražbine sa uvetnom tražbinom masinom.

Isp. Jäger, § 54, op. 11, Bartsch-Pollak, I. str. 161, op. 19.

[27]) Isp. Jäger, § 54, op. 9, 10, Lehmann, str. 34, 35, 130 sl., Bartsch-Pollak, I. str. 35, op. 51 str. 160, op. 16, str. 166, op. 43.

[28]) § 55 t. 1. nj. zak. glasi: »Nije dopustiv preboj u steč. postupku:

1. ako je tko stekao tražbinu proti prezaduženiku prije ili poslije otvorena postupka, a dug je njegov, po kojem što mora platiti u masu, nastao zakon otvorena postupka«. Tako i hrv. § 25. t. 1.

Višeput ima dvojbe o tom, da li je tražbina mase od prije ili od poslije otvorena stečaja, Na pr. zalog od prije otvorena stečaja, unovčen po § 306. trg. zak. poslije otvorena stečaja, dao je utržak preko duga prezaduežnikova, pa se pita, može li založni vjerovnik svoju koju steč. tražbinu prebiti sa suviškom utrška hiperoha), što ga mora dati u masu t. j. je li to njegov dug od **prije** otvorena stečaja, opstojeći uvjetno? Mislim, da nije, već od **poslije** otvorena stečaja, jer je nastao, jer je individualiziran unovčenjem, a ne već založenjem. Inače Jäger, § 55, op. 5. Bartsch-Pollak, I. str. 165, op. 38, potonji s obrazloženjem, da zal. vjerovnik nije nikada imao prava na hiperohu, mora ju od početka t. j. od prije otvorena stečaja dati u masu, pa može njom prebiti svoju steč. tražbinu.

[29]) Velika je prepirka u pitanju subjekta steč. mase, pa dugova mase, ukupnosti vjerovnika, pravn. položaja steč. upravitelja. Isp. Jäger, § 1, op. 52. § 57, op. 2—6, § 6 op. 1, 17, Lehmann, str. 3 sl., 23 sl., 309, 538 sl., Bartsch-Pollak, I, § 1, str. 41 sl., op. 67—68, str, 44 sl., op. 75—77, str. 292, op. 7—8.

Digitized by Google

str. 496, op. 3—4, str. 516 sl. op. 1—6. Jäger uzimlje, da je steč. upravitelj zakonski zastupnik dijelom prezaduženika, dijelom vjerovnika. Lehmannu je steč. upravitelj samo vršilac ureda, uredske dužnosti. Bartsch-Pollak drži, da se ima spojiti teorija ureda sa teorijom zakonskoga zastupanja. U glavnom da je to zakonski zastupnik prezaduženikov u pogledu steč. imovine, a stečajnih vjerovnika u pogledu zahtjeva pobijanja.

Jednostavnija izlazi u tekstu istaknuta konstrukcija fingirane osobnosti steč. mase, pa je onda doslijedno uzeti, da je steč. upravitelj zakonski zastupnik te mase. Prema tome biti će ispravno, ako se u spisima kaže »Y kao steč. upravitelj mase X«.

Zajednica vjerovnika ne postoji kao pravni kakav subjekt, već kao zaključujući upravni organ u obliku skupštine vjerovnika.

[29]-a) Isp. Jäger, § 55, op. 1, 4. o

[29]-b) U mojem uvodno spomenutom sastavku u »Mjesečniku« str. 269) (stoji ispred »(§ 547. ogz.)« krivo »dužnika« mjesto vjerovnika. A »(§1358. ogz.)« dospjelo je krivo iza riječi »mandanta« mjesto u 6. redak ozdol iza riječi »platežom«.

[30]) T. 2. njem. (§ 55) i hrv. (§ 25) zak. glasi: »Ako je tko bio što dužan prezaduženiku prije otvorena stečaja, a proti njemu je stekao tražbinu poslije otvorena stečaja, ma postojala ta tražbina u korist koga drugoga već prije otvorena stečaja«.

Neodlučiv je i ovdje način prelaza tražbine, opstojeće u korist drugoga t. j. da li inter vivos ili mortis causa (Isp. Ehrenzweig, str. 450, 453, Bartsch-Pollak, I, str. 165, op. 40, str. 166, op. 42). Bartsch nepravom uzimlje (str. 166, op. 41), da ovamo spadaju i vjerovnici mase (§ 46), jer da se u zakonu govori naprosto o tražbini a ne o steč. tražbini, kao što u slučaju 1, pa zato da se ni tražbine vjerovnika mase, nastavše poslije otvorena stečaja, ne mogu kompenzirati. Nu to ne stoji, jer je § 20. donesen samo proti steč. tražbinama u zaštitu mase, da se očuva par conditio creditorum (Isp. Jäger, § 55, op. 4. 11). A ne može zakon tu ni govoriti o steč. tražbini, pošto je mogla nanovo nastati poslije otvorena stečaja (v. § 1).

U motivima njem. steč. zak. (II. str. 235) veli se, da valja ovakovom zabranom preboja zapriječiti pljačkanje mase frivolnim kupovanjem pasivnih tražbina (Jäger, § 55, op. 8. Isp. i Bartsch-Pollak str. 165. op. 40). Jäger ističe kao dublji razlog, da se mora uskratiti steč. vjerovniku stečenje posebnoga pokrića nakon otvorena stečaja, kojim pokrićem bi povredjena bila par conditio creditorum. To je dakako nesumljivo, ali ostaje nepročišćeno pitanje, je li ovakova naročita ustanova potrebna?

[31]) Isp. Jäger, § 55, op. 9, 18, Lehmann, str. 136, Bartsch-Pollak, str. 146, op. 4, 5, str. 166, op. 43, str. 169, op. 58, koji ipak, kao što i Grünhut. Wechselrecht, II, § 111, str. 288, nepravom uzimlju, da je za pravo preboja potrebno i to, da je regredient (kompenzant) mjenicu prenio prije stečaja (dotično u 3. slučaju prije poznate mu krize).

[32]) Isp. Jäger, § 12 uvod, Bartsch-Pollak, str. 163, op. 29.

[33]) T. 3. njem. steč. zak. (§ 55) glasi: »ako je tko prije otvorena postupka bio što dužan prezaduženiku, a tražbinu protiv prezaduženika stekao je pravnim poslom s njime ili ustupanjem prava ili namirenjem koga vjerovnika, ako mu je u vrijeme stečenja poznato bilo, da je prezaduženik obustavio svoja plaćanja, ili da je predloženo bilo otvorenje postupka.«

Tako u stvari glasi i toč. 3. §-a 25. hrv. zak.

§ 30. njem. steč. zak. glasi: »Pobijati se mogu:

1. pravni poslovi, što ih je prezaduženik uglavio nakon obustave plaćanja ili nakon predloga za otvaranje postupka, a kojom uglavom se oštećuju steč. vjerovnici, ako je drugoj stranci poznata bila obustava plaćanja ili predlog otvaranja u ono vrijeme, kada je posao uglavila, kao što i pravna dijela, što su nastala nakon obustave plaćanja ili predloga otvaranja, a kojima se vjerovniku stečajnom daje osiguranje ili namirenje, ako je vjerovniku poznata bila obustava plaćanja ili predlog otvaranja u ono vrijeme, kada je djelo nastalo;

Digitized by Google

2. pravna djela, što su nastala nakon obustave plaćanja ili predloga za otvaranje postupka ili u zadnjih 10 dana prije obustave plaćanja ili prije predloga za otvaranje, a kojima se daje komu steč. vjerovniku osiguranje ili namirenje, što ga nije mogao zahtijevati ili ne na taj način ili ne u to vrijeme, koliko ne dokaže da mu u vrijeme djela nije poznata bila ni obustava plaćanja ni predlog za otvorenje niti namjera prezaduženika, da ga pogoduje pred ostalim vjerovnicima.«

Tako u stvari glase i §§-i 6. i 7. hrv. zak. o pobijanju od 24. marta 1897. i to § 6. kao t. 2. a § 7. kao t. 1. njem. zakona.

[34]) U tom smislu ispravlja se razlaganje mojega sastavka u »Mjesečniku« (1924) str. 268, gdje sam zastupao krivo mišljenje, da kod prebojnoga pokrića ne dolazi do primjene § 30.

[35]) Jäger (§ 55, op. 13, 17) smatra t. 3 §-a 55. nužnom nadopunom baš točke 2. §-a 30 (odgovara §-u 30. austr. zak.), pa zato, i jer u namjeri zakona može biti samo potpuna zaštita, opravdano je pritegnuti § 55 pri tumačenju §-a 30 t. 2, ter podvrći pobijanju i slučaj, gdje je prije otvorena stečaja opstojao najprije dug, pa na to stečena tražbina protiv kridara, i nakon toga stečenja dano za vrijeme krize namirenje (u obliku izvršena preboja), koje na taj način nije pripadalo. To mišljenje prihvaća Ehrenzweig (str. 453 op. 7). Nu slovo zakona ne potvrdjuje toga, da bi naime pristajalo i na slučajeve pogodovanja. Osim toga može se doduše reći, da nije dopustivo u stečaju, što je pobitno prije stečaja, ali obratno utvrdjivati pobitnost predstečajnu po nedopustivosti stečajnoj nije opravdano. A to nije ni potrebno za pobijanje prebojnoga namirenja ili osiguranja, koje je štetno verovnicima stečajnim po § 30. t. 1. njem., dot. § 31. austr. zakona.

U op. 27. §-a 53 iznosi Jäger obratan slučaj, gdje naime vjerovnik kridarov postane dužnik, pa se na to izvrši preboj. Na pr. A ima protiv B tražbinu od 1000. B propane imovinski posve, tako da vjerovnik može očekivati neznatnu dividendu. Sada proda B tomu svom vjerovniku, komu je kriza poznata, robe za 1000 i to upravo toliko vrijedne, pa na to još prije stečaja prebiju stranke obe tražbine. »Pošto je prodaja učinjena« — tako nastavlja Jäger — »uz potpunu vrijednost, te nema neposredne štete (Po njem. §-u 30 t. 1. ište se neposredna šteta, po austr. §-u 31 ne, već je dovoljna i posredna t. j. kasnija šteta, koja se pokazala) u smislu §-a 30. t. 1. slučaj 1., pita se, dali se može ta znatna prikrata mase doseći kojim drugim propisom pobijanja. Viši sud u Hamburgu 31. 10. 1889. Seuff. A. 55 br. 252 odbio je u takovom slučaju tužbu steč. upravitelja na platež kupovnine, utemeljenu na pobijanju preboja po §-u 30. t. 2, jer da nema pobitnoga ugovora o preboju, a upravitelj da ne može u jednu ruku izvoditi prava iz kupoprod. ugovora, a u drugu pobijati ga (prist. Lang str. 114, 272). Kohler, Leitfaden str. 156 naprotiv kaže, da ovdje doduše nije pobitan cijeli posao, ali svakako izvršeni preboj. U istinu je pobitnim pravnim djelom cjelokupni postupak, koji nije drugo već stramputicom izvršena činidba namjesto izvršenja (Leistung an Erfüllungsstatt), pa zato u smislu §-a 30. t. 2. »namirenje«, što ga vjerovnik »nije mogao zahtijevati na taj način« (§ 30. op. 51). Do izvršenja preboja ima vjerovnik »osiguranje« što ga po smislu §-a 30. t. 2. nije mogao zahtijevati. Stoga ne može više ni prebojem za stečaja zapriječiti uspjeh pobijanja. Šta više, dužan je po §-u 37 robu povratiti (već kupovna pogodba je pobitni akt oštećenja), uslijed toga povratka oživljuje nanovo njegova steč. tražbina. (§ 38). Za kupovninu dakle upravitelj istina ne može tužiti. U toliko ima pravo viši sud Hamburg. Ali odricanje svakog pobijanja je posljedak, koji se ne može prihvatiti«.

To shvaćanje svakako je opravdano, ako se uzme dokazanom simulacija t. j. da se pod kupoprodajom krije datio in solutum naime da nije roba prodana nego je dana pod platež mjesto povratka novca, što je dakako quaestio facti. Nu kreditiranjem kupovnine nastala je prebojnost (kompensabilitet) t. j. prvi moment u preboju. Tako je vjerovnik A stekao implicite pravo, da se njegova tražbina namiri u punom iznosu, a ne percentualno. Nu kada mu je poznato bilo stanje materijalnoga stečaja, nije više mogao to pravo steći nepobitno kraj propisa § 30. t. 1. slučaj 2. njem. zak. (§ 31. austr. zak.). To se naime mora smatrati kao osiguranje. Prebojnost se može odnositi samo na dividendu, što otpada na tražbinu kupca A. Dakle je pobitan i izvršeni preboj (2. momenat), te je steč. upravitelj pravilno zahtijevao kupovninu, koliko nadilazi dividendu. Ne smeta, što je pobijanje kvalificirao po t. 2. mjesto po t. 1. § 30.

Digitized by Google

[36]) Austrijski zakon (§§ 20, 28, 30, 31) izravnava pozitivno znanje i slučaj, gdje je tko morao znati, a to zakon tumači u §-u 3. da znači, da se neznanje osniva na zanemarenju nužne brižljivosti. Dakle to ne znači culpa lata, kako je pogrešno navedeno u mojem uvodno spomenutom sastavku u »Mjesečniku« (1924) str. 262, 10. redak ozgor, već omnis culpa u smislu §-a 1294. ogz. Izraz (»bekannt sein musste«) doduše upućuje na culpa lata, kako je primjetio Ofner (v. Ehrenzweig, str. 130 i sl.), nu shvaćati se mora onako, kako tumači zakon. Taj izraz uzet je po §-u 122, al. 2. njem. gradj. zakonika od 1898. U njemačkom dot. ni hrvatskom steč. zakonu nema toga naročitoga izravnanja pozitivnoga znanja sa skrivljenim neznanjem (Jäger, § 30, op. 17).

[37]) Hrv. steč. zak. § 25. al. 2 glasi jednako, dočim njem. steč. zakon veli: »Propis §-a 33. dolazi do primjerene uporabe« a § 33. glasi: »Pravna djela, što su učinjena ranije od 6 mjeseci prije otvorena postupka, ne mogu se pobijati na osnovu poznavanja obustave plaćanja«. Po njem. zakonu dakle ne smeta pobijanju ni veći razmak vremena, kada se pobija na osnovu poznavanja predloga stečajnoga (Jäger, § 33. op. 3).

[38]) Njem. zak. glasi: »Preboj je dopustiv, ako je stecioc obvezan bio da preuzme tražbinu ili da podmiri vjerovnika, a u vrijeme, kada je tu obvezu preuzeo, nije mu poznata bila ni obustava plaćanja ni predlog otvorenja«. Tako i hrv. steč. zakon.

[39]) U sastavku svojem u »Mjesečniku« (1924) str. 269. alineja pretposljednja pristajao sam uz pobijano gore mišljenje Bartschovo.

[40]) I Ehrenzweig, str. 453, drži, da je ispravan i dovoljan izraz »Forderungsübernahme« (preuzeće tražbine) austr. zakona, bez riječi »oder zur Befriedigung eines Gläubigers des Gemeinschuldners« iz § 1. zak. od 16. III. 1884. br. 35. dzl.

Ocjena ustavnosti zakona.

Napisao dr. Miroslav Muha, kr. sudbeni vijećnik u Zagrebu.

I. — Nesumnjivo moramo biti zahvalni slučaju, što je poslužio primjerom očevidne protivurječnosti izmedju zakona i ustava. Očevidna je protivurječnost, budući da je u pitanju jasan propis čl. 112. ustava i jednako jasan propis čl. 30. zakona o izmjenama i dopunama od 29. siječnja 1922. u zakonu o sucima. Prema prvoj odredbi sudac može biti u službi do navršetka 65. godine svojega života, a predsjednici kasacijonoga i apelacijonoga suda do navršetka 70. godine, dok prema drugoj odredbi suci viših sudova mogu biti stavljeni u mirovinu samo poslije navršetka 70. godine života.

Slučaju, rekosmo, jer je i državni savjet, koji je trebao riješiti interesantni spor izmedju jednoga apelacijonoga suca umirovljenoga poslije navršetka 65. godine a prije navršetka 70. godine života, i izmedju ministarstva, usvojio navod ministarstva, da je propis čl. 30. uredbe o izmjenama i dopunama od 29. siječnja 1922. u zakonu o sucima od 1911. postao zakonom po čl. 130. ustava slučajnom griješkom. Zahvalni pak moramo biti s razloga, što pitanje ocjene ustavnosti zakona, biva time aktuelnim, a ujedno prestaje biti isključivim predmetom razmatranja sa strane teoretičara, budući da dobiva neposredan interes i za praktičare.

Spor je bio interesantan zbog toga, što se desila značajna pojava, da je vrhovna upravna vlast uzela u zaštitu ustav spram za-

Digitized by Google

kona, dok je vrhovni upravni sud priznao veću snagu zakonu nego li ustavu, te usvojio na taj način stanovište, da ni sudovi ni upravna vlast nemaju pravo, da ocjenjuju ustavnost zakona.

Taj je primjer objavljen u Arhivu knjiga VII. (XXIV.) br. 1. pod naslovom »Jedan slučaj povrede sudijske nezavisnosti«. — Pokušat ćemo izložiti svoje mišljenje u tom tako važnom pitanju naročito sa gledišta važećega prava t. j. vidovdanskog ustava od 28. lipnja 1921.

II. — Kao svaki ustav — jer je to bitno po ustav — i vidovdanski je ustav kompleks vrhovnih pravila pravnog poretka, kako ih je shvaćao ustavotvorac. Ustav sadržaje pravne propise, kojima sam daje značaj vrhovnih propisa time, što odredjuje u čl. 1.: »Država Srba, Hrvata i Slovenaca je ustavna ..... monarhija, čl. 45.: »Sve državne vlasti vrše se po odredbama ovoga ustava« i konačno time, što propisuje naročiti postupak za izmjenu ustavnih odredba (čl. 125. i 126.).

Pomenute ustavne odredbe dovode logičnome zaključku, da ni jedan običan zakon, koji nastaje po odredbama čl. 46., 49., 80., 85., 86. ustava, ne smije protusloviti ustavu, i da ne mogu važiti takova pravna pravila, koja nisu u saglasnosti sa ustavom. Taj je zaključak opravdan kako pozitivnim odredbama ustava tako i prirodnim imperativom svakoga jedinstvenoga pravnoga sistema, koji zahtijeva, da njegovi pravni propisi ne smiju biti medjusobno u protivnosti; pravni sistem, čije bi važeće norme bile medjusobno u opreci, uopće se ne bi mogao nazivati pravnim sistemom. Prirodna posljedica toga imperativa jest, da postoji u svakom pravnom sistemu propis, da zakon važi sve dotle, dokle ne bude stavljen van snage kasnijim zakonom, bilo izrično bilo prećutno time, da kasniji zakon mijenja odredbe prethodnoga (lex posterior derogat priori).

Dok se zakon stavlja van snage zakonom t. j. istom procedurom, kojom je nastao, ne može zakon, koji je takvom procedurom stvoren, a koji zovemo običnim zakonom, stavljati van snage ili mijenjati odredbe ustava, budući da je u tu svrhu potreban naročiti postupak odredjen u čl. 126. ustava. A kada običan zakon, kao pravni propis nižega stepena nema snage, da mijenja ili stavlja van snage odredbe ustava, onda je jedino ispravno stanovište, da se smatra ništetnim zakon, koji protuslovi odredbama ustava. Nelogično je uzeti, da važi norma ustava, koja se ne može izmijeniti običnim zakonom, a ujedno da važi običan zakon, koji protuslovi istoj višoj normi. Ti zaključci slijede iz pozitivnoga prava (čl. 1. i 45. ustava) takvom snagom logike, da im se ne mogu odupirati ni pristalice teorije, da nije dopustivo ocjenjivati ustavnost zakona.

A ustav sadržava još i druge odredbe, koje ne dopuštaju nikakovu sumnju o tome, da se moraju zakoni prosudjivati na saglasnost sa ustavom. Čl. 94. odredjuje: »Upravna vlast može izdavati uredbe potrebne za primjenu zakona. Upravna vlast može uredbama sa zakonskom snagom uredjivati odnose samo na osnovu zakonskoga ovlaštenja, koje se daje posebno za svaki slučaj«, a u trećem

Digitized by Google

stavu: »Uredbe ne smiju protivuriječiti ustavu ni zakonu radi čije primjene su izdane. One ne mogu biti u suprotnosti sa zakonskim ovlaštenjem, na osnovu koga su propisane.« — Čl. 91. ustava odredjuje: »Ministri su odgovorni Kralju i Narodnoj Skupštini. Kralj i Narodna Skupština mogu optužiti ministre za povredu ustava i zemaljskih zakona učinjenu u službenoj dužnosti«.

Ustav veže dakle upravnu vlast naročitom odredbom na ustav i zakone bezuslovno i bez izuzetka. Ako zakonodavna vlast donese protivno izričnoj zabrani čl. 109. ustava zakon, kojim se ustanovljuju izvanredni sudovi, ili daje upravnoj vlasti ovlaštenje, da ustanovi uredbom izvanredne sudove, što treba i mora upravna vlast uraditi obzirom na pozitivne propise ustava? Ako u prvom slučaju izdaje provedbenu uredbu zakonu, koji se protivi ustavu, odnosno u drugom slučaju izdaje uredbu na osnovu protivustavnoga zakonitoga ovlaštenja, ona se u oba slučaja ogrješuje o ustav, budući da joj ovaj izrično zabranjuje, da izdaje uredbe, koje su protivne ustavu, a ministri potpadaju odgovornosti za taj protivustavni čin.

Ako dakle upravna vlast ne će da krši citirane odredbe ustava, mora, prije nego što izdaje provedbenu uredbu ili uredbu po ovlaštenju, preispitati zakon u pogledu njegove ustavnosti; tu dužnost ustav joj uprav nameće. Kada zakon protuslovi ustavu, upravna ga vlast mora ignorirati; ne smije ga primjenjivati niti mu izdavati provedbene uredbe odnosno izdavati uredbu na osnovu protivustavnoga zakona o ovlaštenju. Sasvim je točno dakle ministar pravde izjavio, odgovarajući na tužbu apelacijonoga suca u spomenutom sporu pred državnim savjetom: »Prema svemu što je iznijeto smatram, da je zakonodavno tijelo, ozakonjavajući gornju uredbu poslije donijetoga ustava, trebalo i moralo voditi računa o propisu čl. 112. ustava i tu uredbu, kasnije zakon, dovesti u suglasje s ustavom, koji je tada već bio stupio na snagu, a kada to već zakonodavno tijelo nije učinilo, to ministar kao organ upravne vlasti, nije smio ignorirati ustavne odredbe«.

Ako ne smatramo, da ustavne odredbe nemaju a priori nikakvo značenje, moramo doći do zaključka, da zakoni moraju biti u skladu sa ustavom (čl. 1. i 45. ustava), i ako nisu, da ih upravna vlast mora prema čl. 94., 91. ustava ignorirati. Kada upravna vlast ima tu dužnost, ima je tako isto i sudska vlast, za koju je ustav isto toliko obavezan (čl. 1., 45. ustava). Istina je, da u pogledu sudske vlasti nema takova naročitoga propisa kao u pogledu upravne vlasti osim općega propisa, koji je uostalom dovoljan, a to zbog toga, što se pretpostavlja, da sudovi ne će zanemarivati ustav, odnosno da će imati toliku odvažnost, da će o ustavu uvijek voditi računa.

Ustav je tako snažno naglasio dužnost upravne vlasti, da poštuje ustav, iz dokučivih razloga. Imao je naime na umu mogućnost da će upravna vlast s partijskih razlega vrijedjati ustav, te ju je stoga izrično upozorio na njenu dužnost poštivanja ustava. A i drugim putem dolazimo do istoga rezultata na osnovu iste odredbe čl. 94. ustava. Prema tome članu ustava sudska vlast ima i pravo

Digitized by Google

i dužnost, da ocjenjuje ustavnost i zakonitost uredaba, i ako spomenuta ustavna norma ne spominje izrično sudsku vlast, ali logično ta norma ne može imati drukčiji smisao, kada propisuje, da uredbe ne smiju protusloviti ni ustavu ni zakonima. Čim dakle dolazi kod suda u pitanje uredba, po smislu čl. 94. sud mora ocijeniti njezinu ustavnost i zakonitost. Sudovi moraju pri tome ići slijedećim putem: Prije svega imadu ocijeniti zakonitost uredbe; kada su je pozitivno utvrdili, imadu, da ocijene i ustavnost zakona. Moguće je naime: 1. da je zakon, na čijem je osnovu uredba izdana, saglasan ustavu, ali da se uredba protivi ustavu; — 2. da je uredba doduše u saglasnosti sa zakonom, ali da je zakon oprečan ustavu; u oba slučaja uredba se protivi ustavu, u prvom slučaju, iako je zakon saglasan ustavu, u drugom slučaju zbog protivustavnoga zakona. U prvoj pomenutoj mogućnosti uredba očevidno nije saglasna sa samim zakonom, jer inače ne bi mogla protusloviti ustavu, s kojim je zakon saglasan. Kako nije saobrazna zakonu, sud ju mora ignorirati. U drugoj mogućnosti, gdje je na ime uredba saglasna zakonu, a zakon sam protivustavan, te prema tome i uredba protivna ustavu, stanje je isto: uredba je protivustavna i sudovi je ne smiju primjenjivati.

Tim smo putem došli na osnovu samoga pozitivnog prava do zaključka, da sud mora da ocjenjuje ustavnost zakona ondje, gdje je po srijedi upravna uredba. Čim je utvrdjena dužnost suda, da u takovim slučajevima ocjenjuje ustavnost zakona, doista se ne može uvidjeti, zašto ne bi uopće ocjenjivao ustavnost zakona.

III. — U cilju našega dokazivanja je potrebno da se osvrnemo na izlaganje suprotnoga gledišta,* da vidimo, u koliko su opravdani njegovi argumenti.

Suprotno gledište 1. poziva se na sam ustav, koji propisuje u čl. 48., da se presude i rješenja sudova izriču i izvršuju u ime Kralja na o s n o v u z a k o n a, i u čl. 109., da su sudovi nezavisni,, da oni u izricanju pravde ne stoje ni pod kakovom vlašću, no da sude po z a k o n i m a ; — 2. navodi, da je zakonodavna vlast doduše dužna, da poštuje ustav, ali, kad se ona te dužnosti ne drži, da protiv toga nema nikakove pomoći, budući da ne postoji nad njom nikakova kontrola n. pr. ustavni sud, koji utvrdjuje ustavnost zakona i poništava neustavne zakone, i budući da uopće ne postoji nikakva ustavom odredjena sankcija za povredu ustava po zakonodavcu. Prema tome da imade zakonodavac, koji de jure (po ustavu) ne smije povrijediti ustav, de facto moć, da to pravi.

Nama izgleda, kako ćemo to niže pokazati, da ta argumentacija nije rezultat interpretacije v a ž e ć i h u s t a v n i h o d r e d a b a i logičnih dedukcija iz stavljenih premisa, već aprioristička

*) Imam na umu raspravu sveuč. prof. dr. Leonida. Pitamica: Državno in neddržavno pravo pod vidikom enotnega sistema »u Zborniku znanstvenih rasprav profesorskega zbora juridične fakultete v Ljubljani 1. 1922.«; zatim raspravu istoga p'sca: »Ustav in zakon« u »Slov. Pravniku« br. 1—4, g. 1922. i, konačno djelomice raspravu sveuč. prof. dr. Gjorg'e Tasića: »Odgovornost države po principu jednakost' tereta« u više brojeva »Arhiva«.

Digitized by Google

tvorevina tradicije, koja se sasvim otvoreno ogleda u tvrdnji o »opće usvojenom pravnom načelu kontinentalnih država, da sudovi ne smiju ocjenjivati ustavnost zakona«. O tom »opće usvojenom načelu« ne dopušta se nikakova diskusija. Ova teorija, dosada praktikovana, je za suprotno gledište argumenat, zbog čega se i ne ispituje, je li ta praksa bila i ispravna. Baš teorija o nedopustivosti ocjene zakona u pogledu njihove saglasnosti sa ustavom sa svojim izlaganjima pokazuje ad oculos, kako štetno utiče aprioristička ideja, te je tome upravo školski primjer.

Prvi i ujedno najslabiji argumenat suprotne teorije jest pozivanje na odredbe ustava (čl. 48., 109.), da suci sude na osnovu zakona, da su dakle samim ustavom vezani samo za zakone i da prema tome ustav sam zabranjuje, da vode računa o ostalim ustavnim odredbama. Da je takovo argumentiranje plod apriorističke ideje, vidi se takodjer iz činjenice, da ta teorija donosi svoje razlaganje samo za sudove, dok je za tu teoriju samo po sebi razumljivo, da se upravna vlast ne smije puštati u ocjenu ustavnosti zakona; nadalje iz toga, da čak i pisci, koji zastupaju naše stanovište, u koliko se ovo odnosi na sudove, zabranjuju upravnoj vlasti takovu ocjenu.

Ta argumentacija pušta iz vida, da čl. 45. ustava odredjuje, da se s v e državne vlasti, dakle takodjer i sudska, izvršuju po odredbama ustava; — ona zanemaruje dalje, da ustav svuda, gdje u svojem tekstu govori o ustavu, razumijeva cijeli kompleks pravnih propisa, koje ustav sadržaje, zbog čega nije dopustivo, da se važnost odredaba ustava u pogledu sudova ograničuje na spomenuta dva člana, i da se smatra, da sam ustav nalaže, da se baš sudovi nemaju pridržavati i ostalih njegovih odredaba. Tko može poricati n. pr. važnost čl. 3. ustava i za sudove, koji propisuje, da je službeni jezik kraljevine srpsko-hrvatski-slovenski, nadalje važnost odredaba članova 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 13., 18., 138? Fakat je, da sudovi prilikom konfiskacije publikacija upotrebljuju neposredne odredbe ustava naime čl. 13. i 138.*

Pogledom na naprijed izloženo čl. 48. i 109. imaju svakako drugo značenje, no što im se pripisuje, — naime ovo, da sudovi ne smiju suditi na osnovu ni čije zapovijedi već samo na osnovu normama, koje za njih važe. Ustav je htio u prvom redu, da naglasi nezavisnost sudova od bilo koje »državne vlasti«, što se može naročito jasno vidjeti iz teksta čl. 109.: »s u d o v i s u n e z a v i s n i. U i z r i c a n j u p r a v d e o n i n e s t o j e n i p o d k a k o v o m v l a š ć u, nego sude po zakonima«. Dakle treba uočiti, da ustavi obično ne odredjuju pravne materije u njihovim detaljima nego utvrdjuju principe, t. j. vrhovna pravila pravnoga poretka, i prema tome ne daju dovoljan osnov sudovima, da mogu suditi neposredno po odredbama ustava; to pravilo vrijedi i za naš ustav, i ako obuhvaća, kao što već izneseno i takove rijetke odredbe, koje sudovi

* Ova je rasprava napisana već 1922. godine.

Digitized by Google

izravno primjenjuju. Odredbe pomenutih dvaju članova ne znače nikako, da sudovi nisu vezani i za sve ostale odredbe ustava.

Ustavne norme valja tumačiti integralno, a ne fragmentarno. U suprotnom slučaju stvaraju se neodrživi zaključci; put kojim idu protivnici našega gledišta na osnovu fragmentarne interpretacije, dovodi nas prema slovu čl. 47. ustava: »Upravnu vlast vrši kralj preko odgovornih ministara po odredbama ovoga ustava« rezultatu logično pogrješnome te drugim odredbama ustava (91., 94.) i njegovu duhu protivnome, da je upravna vlast vezana samo za ustavne odredbe a ne i za zakone.

Sudovi su dakle vezani ne samo za zakone, već i naročito takodjer i za ustav kao k o m p l e x pravnih propisa višega stepena, nego što su zakoni. Sudovi, ako bi upotrebljavali protivustavne zakone, ogriješili bi se o ustav i ne bi postupali u saglasnosti s njim, kao što to tvrdi suprotno gledište.

Netočnosti takove interpretacije svijesni su si i pristalice suprotne teorije, pak dopuštaju sudovima, da vode računa o ustavnim odredbama samo onda, kada je ustav koji predmet regulirao, i kada nije o tom predmetu izdan kakov kasniji zakon. Rabulistika te argumentacije je očita; principijelno se tvrdi, da je sud vezan samo za zakone, uslovno se pak dopušta, da je vezan takodjer i za odredbe ustava. Potpuno u saglasnosti sa tom argumentacijom čitali smo ovu rečenicu, koja može da zapanji svakoga čovjeka, koji prirodno misli: »I ako je ustav jedan pravni propis sa jačom formalnom snagom od običnih zakona, pa prema tome pretežniji od običnih zakona i u materijalnom smislu, ipak u sukobu sa ustavom, zakon je onaj, kome treba dati prevagu«.

Kada se odnos snage izmedju ustava i zakona odredjuje na taj način, čovjek se nehotice sjeti odnosa medjunarodnoga prava spram državnoga prava. Medjunarodno pravo prestaje na ime važiti baš u vrijeme, kada bi trebalo, da se upotrebljuje tako isto, kao što, prema suprotnomu gledištu, ustav u odnosu do zakonodavca. Medjunarodno pravo važi dosele faktično pored na novo stvorene Lige naroda i njezinih institucija samo dotle, dok je to probitačno pojedinoj državi, t. j. dokle ne dolazi do interesnih sukoba koje zemlje sa odredbama medjunarodnoga prava, prirodno u pretpostavci, da dotična država ima stvarnu ili umišljenu snagu, da održi svoju volju protiv medjunarodnoga prava. Medjunarodno pravo je nepotpuno pravo, i ostat će takovo, dok ne bude postojala vlast, koja će to pravo proglašivati i koja će htjeti i moći čuvati ga prilikom svakoga prekršaja i prinudno održati ga na snazi. Takova vlast dosada ne postoji. Slični odnos izmedju ustavnoga i zakonskoga prava u istom pravnom sistemu nije dopustivo zamišljati.

Ako je ustav važeće pravo, što ne će nitko poricati, onda nije moguće, da u istoj državi, dakle u oblasti jedinstvenoga pravnoga sistema važe pravni propisi veće pravne snage i ujedno propisi manje pravne snage, koji im se protive.

Digitized by Google

Pozitivno pravo propisuje, da ustav zadržava u svim svojim odredbama snagu sve dotle, dok se ne izmijeni na način, koji odredjuje čl. 126. ustava. Ako se dakle donosi zakon, koji protuslovi ustavu, moguća su samo ova dva slučaja: ili je zakon stavio ustav van snage ili nije. De jure ustav nije stavljen van snage s razloga, što se tome protivi odredba čl. 126.; a kako nije stavljen van snage, to nema takov zakon nikakovu pravnu važnost. Tertium non datur, budući da je nemoguće, da bi u isto vrijeme važio propis više snage i pravni propis niže snage, koji mu se protivi.

Suprotno mišljenje, koje tvrdi, da je kasniji zakon obavezan, premda protuslovi ustavu, može imati samo ovo značenje, da je običan zakon promijenio ustav, što je protivustavno.

To je tako očito, da se ne može prijeći preko toga, i da ne može prijeći preko toga ni suprotna teorija. Neosporiva i jasna protuslovnost ove teorije izbija svom snagom, pak ju suprotno gledište pokušava prikrivati time, što ju prikazuje samo prividnom sa ovom daljom argumentacijom: Ustav ne daje pravo sudu, da kontrolira zakone, koje je zakonodavac donio u pogledu njihove skladnosti sa ustavom; ili još otvorenije: Zakonodavna je vlast bez sumnje pozvana, da poštuje odredbe ustava, ali za ovu njenu dužnost ne postoji nikakova pravna sankcija i prema tome njezina volja, koja se izrazuje u zakonima, ima svu pravnu važnost za upravnu i sudsku vlast, jer iznad zakonodavne vlasti nema više vlasti; ona kao suverena na kraju krajeva ostaje bez kontrole. U suštini ta argumentacija ima ovo značenje: Kako je zakonodavna vlast suverena, to ona može i da ne poštuje ustav i da ga izmijeni.

Ovaj argumenat ima, priznajemo, još najviše opravdanosti, jer je u pitanju »suverenost« t. j. sila, ali samo prividno. Po našem mišljenju tim se razlaganjima protuslovnost ne prikriva, nego protivno otkriva do gola.

U tom gledištu prije svega nije razumljivo, čemu služi onda ustav uopće, čemu njegova opća odredba, da sve »državne vlasti« imadu poštivati njegova pravila, a naročito čemu njegov propis o postupku za njegovu izmjenu, kada ustav nikako nije kadar, da išta pravovaljano naredjuje zakonodavcu, i kada zakonodavac naročito može kao »suverena« vlast mijenjati ustav svojim običnim zakonima.

Razmatrajmo sada tvrdnju, da je zakonodavac »suverena« vlast. Kada je jedna vlast suverena? Vlast je onda suverena, kada nad njom nema druge vlasti. Pa eto, suprotno će gledište, onda je zakonodavna vlast suverena. Ali sličnim tumačenjem ustavnih odredaba samih dolazimo do zaključka, da je i sudska vlast takodjer suverena, i to većim pravom, nego što je zakonodavna vlast, budući da suprotno gledište zaključuje na suverenost ove potonje vlasti samo iz negativnoga fakta, da ustavom nije utanačena nikakova kontrola nad njom, što mi ne priznajemo, i dokazat ćemo niže protivno. Suprotno gledište zaključuje dakle na suverenost zakonodavne vlasti iz onoga, što se ne nalazi u ustavu, dok je »suverenost«

Digitized by Google

sudske vlasti izrijekom obilježena u ustavu: »Sudovi su n e z a v i s n i. U izricanju pravde oni ne stoje n i p o d k a k o v o m v l a š ć u.« Ako je istina, da je zakonodavna vlast suverena, prema istoj logici suverena je i sudska vlast. Ergo postoje u jednoj te istoj državi dvije suverene vlasti, a to je apsurd.

Osnovna nauka državnoga prava jest, da u državi postoji samo jedna suverena vlast, a to nije ni zakonodavna ni izvršna ni sudska vlast, već sve tri zajedno, koje sačinjavaju suverenu državnu vlast. Ova je zapravo jedna i jedinstvena, budući da »državne vlasti« koje poznaje teorija o »podjeli vlasti« od Montesquiea dalje, nisu ništa drugo do različite funkcije, po kojima se ispoljava jedinstvena državna vlast. I naš je ustav sproveo po spomenutoj teoriji tu podjelu vlasti prenoseći različite funkcije jedne i jedinstvene državne vlasti na različite organe. Ove tri vlasti nisu drugo nego nosioci jedinstvene, nedjeljive i suverene državne vlasti u njezinim različitim funkcijama, koje su medjusobno ravne, jer ni jedna ne zavisi od druge. U medjusobnoj borbi njezinih organa može se desiti, da jedna funkcija dobije pretežnu moć nad drugom, ali su one prema ustavu i prirodi stvari ravnopravne. Vidjeli smo dakle, koliko važi argumenat suprotnoga gledišta o »suverenosti« zakonodavne vlasti zbog nepostojanja kontrole nad njome.

Uzmimo u pretres dalju tvrdnju protivnoga gledišta, da ne postoji nikakova sankcija za povredu ustava po zakonodavnoj vlasti. Pod sankcijom pravna nauka razumijeva pravne posljedice povrede zakona, te prema različitoj sankciji razlikuje četiri vrsti zakona:

1. leges perfectae, kada je protuzakoniti čin ništetan; 2. leges plusquamperfectae, kada je protuzakoniti čin ništetan i kažnjiv; 3. leges minus quam perfectae, kada protuzakoniti čin važi ali je kažnjiv, i konačno 4. leges imperfetae, kad nije propisana ni ništetnost ni kazna.

Suprotno mišljenje, kada tvrdi da ustavom nije ustanovljena sankcija za povredu njegovih odredaba po zakonodavnoj vlasti, drži, da je ustav spram zakonodavca lex imperfecta: da protivustavan zakon važi i da za njegovo donošenje nema kazne.

Kad ustav u čl. 126. propisuje naročiti postupak za svoju izmjenu ili dopunu, te kada je ustav važeće pravo sa većom pravnom snagom, onda citirani propis nema drugo značenje nego ovo, da običan zakon, koji bi kanio izmijeniti ustav, ne može uspjeti. Takov zakon postoji samo na papiru, te ima isto toliko važnosti, kao da i ne postoji. Zakon postoji i postojat će sve dotle, dok ga ne poništi zakonodavna vlast, ali sud i upravna vlast ga prosto ignoriraju tako isto, kao što sudovi ignoriraju neustavnu ili nezakonitu uredbu. Formalno postoji, jer nema vlasti, ustavom predvidjene, koja bi ga poništila podjednako, kao što postoji neustavna ili nezakonita uredba izdana radi primjene zakona — Narodna Skupština ima pravo, da poništi samo uredbe izdane na temelju zakonitoga ovla-

Digitized by Google

štenja (čl. 94.) — ali ne postoji stvarno. Drugačije u pogledu oblasnih uredaba. Prema čl. 99. ustava oblasni veliki župan zadržat će od proglašenja uredbu, za koju nalazi, da nije osnovana na u s t a v u i zakonima. Ako državni savjet nadje, da uredba nije osnovana na u s t a v u ili kojem zakonu, o n a s e n e ć e p r o g l a s i t i n i o b n a r o d o v a t i ! Ako se sud i upravna vlast drže ustavne odredbe čl. 126., onda postoji sankcija za povredu ustava po zakonodavnoj vlasti, koja se ogleda u tome, što protivustavan zakon ne dobiva nikakovu pravnu snagu. Razumije se, da povreda ustava sa strane zakonodavne vlasti može ostati bez sankcije, ali to samo nehajem ili krivnjom sudske i upravne vlasti, kada bi one pored odredbe ustava primjenjivale protivustavne zakone, dakle kada bi se one odricale svoga prava i zanemarivale svoju dužnost.

Ustavom predvidjena je takodjer i kazna za donošenje protivustavnih zakona; prirodno ne u tom smislu, da se imaju kazniti članovi zakonodavne skupštine ili čak kralj kao drugi činilac zakonodavne vlasti (čl. 49.); nasuprot svaka je odgovornost narodnih poslanika (čl. 87.) i kralja (čl. 55.) isključena. Ali kazna u tom pravcu nije ni potrebita ni uputna, kada se ima na umu, da postoji još treći činilac kod donošenja zakona.

Čl. 80. ustava naredjuje naime, da ukaz, kojim kralj proglašuje zakone, premapotpisuju svi ministri; čl. 54. ustava, da ni jedan čin kraljevske vlasti nema snage niti se može izvršiti, ako ga nije premapotpisao nadležni ministar; da za sve kraljeve čine, usmene ili pismene, premapotpisane ili ne premapotpisane, kao i za sve njegove postupke od političkoga značaja odgovara nadležni ministar: čak i za čine kralja kao vrhovnoga zapovjednika vojske odgovara ministar vojni i mornarice. Čl. 91. konačno propisuje, da kralj i Narodna skupština mogu optužiti ministre za povredu ustava i zemaljskih zakona, učinjenu u službenoj dužnosti. Te ustavne odredbe dovode do zaključka, da ministri ne smiju premapotpisati ukaz, kojim bi se proglasio protivustavan zakon, da se zakon bez njihovih premapotpisa ne može izvršiti, i konačno, da ministri odgovaraju za premapotpis neustavnoga zakona. Ustav je dakle u pogledu njegove povrede sa strane zakonodavne vlasti lex plusquamperfecta. Prema tome ni taj argumenat suprotnoga gledišta ne vrijedi.

Zanimljiva je za naše pitanje i argumentacija suprotnoga mišljenja, da sudovi imadu pravo, da ocjenjuju zakonitost uredbi. Iz ove će se argumentacije vidjeti, da pristalice suprotne nauke nisu dosljedni u zaključivanju. Oni vele: Sudovi su vezani samo za zakone: zbog toga oni imadu pravo, da ocjenjuju saglasnost uredaba sa zakonima. Po ustavu uredbe ne smiju izmijeniti zakone, dakle postoji zakon pored protivne uredbe, koju sud ima prosto da ignorira. Takvome razlaganju prigovaramo prije svega na osnovu fragmentarne interpretacije istoga protivnog gledišta: Ako su sudovi vezani samo za zakone, onda za njih uredbe uopće ne važe, pa svejedno, da li su saglasne zakonima ili nisu. Ako pak uredbe važe i za sudove, kao što i važe, jer sam ustav naredjuje, da upravna vlast

Digitized by Google

smije izdavati stanovite uredbe, čime je ćutke odredjeno, da imadu važiti za svakoga, onda moraju važiti po logici suprotnoga gledišta, i kad se protive zakonima, budući da ustav nije utvrdio kontrolu sudske vlasti nad uredbama.

Nekoji pisci tvrde dakle, da u pogledu sudova važe samo odredbe čl. 48. i 109. ustava. Oni postavljaju tu tvrdnju, da mogu pomoću tih članova izgraditi pravo sudova, da ocjenjuju zakonitost uredbi (fragmentarna interpretacija ustava); oni i ne vode računa o odredbi čl. 94. ustava, već joj izbjegavaju, jer se ova odredba kosi sa njihovom aprioristićkom idejom. Ali ni u tome nisu logični, kao što naprijed rekosmo, jer onda sudovi ne bi smjeli, ako za njih važe samo zakoni, uopće primjenjivati uredbe, i to svejedno, da li su saobrazne zakonima ili nisu.

Ti pisci smatraju, da za sudove važe uredbe, ako su saobrazne zakonima, a da ne iznose za tu tvrdnju logičnu motivaciju, premda bi se mogli služiti odredbom čl. 94., da se uredbe ne smiju protiviti ni ustavu ni zakonima. Iz te odredbe mogu se naime punom logikom izvoditi tri zaključka, koji se ne mogu dovesti u sklad sa njihovom aprioristićkom idejom. Prvi je zaključak, da uredbe ne smiju protusloviti ne samo zakonima nego ni ustavu, dok je njima stalo samo do toga, da ne protuslove zakonima; drugi je ovaj, da sudovi, kada je pri izricanju pravde uredba po srijedi, moraju ocijeniti i ustavnost zakona, ako hoće da utvrde, da li je uredba saobrazna zakonu saglasna i sa ustavom; i najzad treći, da nema razloga, zašto ne bi onda sudovi smjeli uopće ocjenjivati ustavnost zakona, kada mogu to činiti u drugom slučaju, t. j. kada su uredbe po srijedi. Ovi pisci uvidjaju svu pogibelj za svoju teoriju, kada bi isticali odredbu čl. 94., jer ipak ne mogu sa fragmentarnom interpretacijom ići dotle, da bi uzimali fragmentarno i ustavne odredbe, sadržane u i s t o j r e č e n i c i.

Drugi opet ne mogu da predju preko odredbe čl. 94. ustava, ali ju tumače pogrješno: »Zakoni su obavezni« kažu »kako za upravne vlasti tako i za sudove, pa ma ti zakoni i bili protivni ustavu. Baš prema pozitivnim odredbama vidovdanskoga ustava, htjela se pribaviti pravna važnost zakonima. To se vidi iz čl. 94. ustava, koji u trećoj alineji naredjuje, da uredbe ne mogu protusloviti ustavu ni zakonu, radi čije su primjene izdane. Prema tome sudovi su pozvani, da ocijene materijalnu ustavnost i zakonitost uredaba, pošto su takove uredbe pravni propisi, koje izdaje upravna vlast«.

I ovi su argumenti medjusobno u opreci, koja se osniva na fragmentarnoj interpretaciji ustavnih odredaba. Opreka sastoji se u tome, što se traži, da sud ocjenjuje ustavnost uredaba, a ne dopušta se, da sud ocjenjuje i ustavnost zakona. Ta nemoguće je ocjenjivati ustavnost uredbe saobrazne zakonu, ako se ne ocjenjuje ustavnost zakona, radi čije je primjene uredba izdana. Fragmentarnost interpretacije pak ogleda se u tome, što ne vodi brigu o odredbi čl. 1. i 45. ustava, prema kojima i zakoni ne smiju protusloviti ustavnim odred-

Digitized by Google

bama. Sudovi su pozvani, da ocjenjuju materijalnu ustavnost i zakonitost uredaba ne s razloga, što »su takove uredbe pravni propisi, koje izdaje upravna vlast«, nego što ustav naredjuje, da uredbe ne smiju protusloviti ni ustavu ni zakonu.

Kako se ustav mora integralno tumačiti u logičnoj medjusobnoj vezi svih njegovih odredaba, a ne fragmentarno; kako je ustav odredio, da uredbe ne mogu protusloviti ni ustavu ni zakonima (čl. 94.), a zakoni ustavu (čl. 1. i 45.), to je samo ovaj zaključak točan, da sudovi moraju ignorirati ne samo protivustavne i protuzakonite uredbe nego isto tako i s istih razloga i protivustavne zakone. Ono, što vrijedi za sudove u pogledu ocjene ustavnosti zakona, vrijedi i za upravnu vlast, pošto o tome nema u ustavu različitih odredaba. Prirodno je, da suprotno mišljenje, koje zabranjuje sudovima ocjenjivati ustavnost zakona, čini to u povećanoj mjeri u pogledu upravne vlasti, ali značajno je, da i oni, koji zastupaju naše gledište, zabranjuju upravnoj vlasti, da ocjenjuje ustavnost zakona. »Ne treba smetnuti sa uma« kažu »da je administrativna vlast dužna, da primjenjuje i one zakone, koji su neustavni. To je kategorički zahtjev hijerarhije u državi. Uvesti protivno načelo značilo bi dovesti državnu organizaciju u suviše labilno stanje. Dotle se nigdje nije moglo ići, pa ma koliko se načela zakonitosti davalo važnosti iznad načela hijerarhije. I u onom slučaju dakle, gdje je zakonodavac prekoračio ustavna ovlaštenja u pogledu povrede subjektivnih prava pojedinaca, administrativna vlast je dužna učiniti takovu povredu«. Ni ova se argumentacija ne osniva — kako smo vidjeli — na odredbama našega ustava.

IV. — Da pokažemo, kako je kod suprotnog gledišta, koje ne dopušta ni sudovima ni upravnoj vlasti, da ocjenjuje ustavnost zakona, kao što i kod onoga gledišta, koje to pravo — ne radi se toliko o pravu koliko o dužnosti — priznaje sudovima, ali ga poriče upravnoj vlasti, po srijedi tradicija i saglasna joj aprioristička ideja, navesti ćemo ustavne odredbe bivše Austrije. — Ovaj se ustav sastojao iz četiri zakona: 1) iz zakona o carevinskom zastupstvu, 2) iz zakona o općim pravima državljana, 3) iz zakona o sudskoj vlasti i 4) iz zakona o vršenju vladarske i izvršne vlasti.

Prvi je zakon odredjivao u § 15. naročiti postupak (većinu glasova i kvorum) kod izmjene svih ustavnih zakona. Čl. 7. zakona o sudskoj vlasti je glasio: »Ocjena važnosti zakona pravilno obnarodovanih ne pristoji sudovima. Nasuprot sudovi imadu da rješavaju o važnosti uredaba zakonitim instančnim putem«. Čl. 8. istoga zakona: »Svi sudski činovnici (t. j. suci) moraju se zakleti svojom službenom prisegom na nepokolebivo poštivanje državnih osnovnih (t. j. ustavnih) zakona«. Čl. 2. zakona o vršenju vladarske i izvršne vlasti je glasio: »Car vrši vladarsku vlast preko odgovornih ministara .....«. Čl. 9. istoga zakona: »Ministri odgovaraju za ustavnost i zakonitost vladarskih čina, spadajućih u njihov službeni djelokrug .....«. Čl. 11. istoga zakona: »Državne vlasti imadu pravo, da na osnovu zakona izdavaju u području svoga zvanja

Digitized by Google

uredbe i ukaze.....«. Čl. 12.: »Svi državni namještenici odgovaraju u području svoga zvanja za poštivanje državnih osnovnih zakona.....«. Čl. 13.: »Svi se organi upravne vlasti moraju zakleti svojom službenom prisegom na nepokolebivo poštivanje državnih osnovnih zakona«.

Iz čl. 7. zakona o sudskoj vlasti se vidi, odakle je nikla tradicija, koja neodoljivom snagom utiče na suprotno gledište. Iz odredbe toga člana zaključivalo se prvo, da sudovi imadu da ocjenjuju zakonitost uredaba ali nikako ne i ustavnost zakona; taj se zaključak, tradicijom posvećen, održaje i u pogledu našega ustava, i ako naš ustav s jedne strane nije donio takovu odredbu u pogledu važnosti zakona kao što bivši austrijski ustav, i premda naš ustav, s druge strane, ne sadržaje sličnu odredbu u stvari ocjene zakonitosti uredaba kao što spomenuti ustav, i na posljetku i ako naš ustav naredjuje, da uredbe ne smiju protusloviti ni u s t a v u ni zakonima. Iz odredbe istoga člana zaključivalo se je dalje, da upravna vlast smije još manje ocjenjivati ustavnost zakona. Ovo se je tumačenje prenijelo i na naš ustav, iako prema čl. 94. upravna vlast, koja je ovlaštena izdavati uredbe, mora voditi računa o tome, da uredbe ne protuslove ni zakonima ni u s t a v u, budući da upravna vlast odgovara za povredu i zakona i u s t a v a, te je tim ustavnim odredbama upravo prinudjena, da ocjenjuje ustavnost zakona.

Ali po našem mišljenju ni »uopće usvojeno pravno načelo kontinentalnih država« nije ispravno, pošto nema oslonca ni u pozitivnom pravu ni u zahtjevima jedinstvenoga pravnoga sistema. Ako se propis čl. 7. bivšega austrijskoga zakona o sudskoj vlasti ima tumačiti tako, da sud mora primjenjivati i neustavne zakone, onda se taj propis kosi sa odredbom čl. 8. istoga zakona, koji je propisivao, da se svi suci moraju svojom službenom prisegom zakleti na nenarušivo poštivanje državnih osnovnih zakona. A nije moguće, da suci poštuju državne osnovne zakone u isto doba, kada primjenjuju zakon protivan ustavu. Pretpostavci pak o suprotnosti u istom pravnom sistemu nema mjesta.

Kada suprotno gledište pozivom na čl. 7. bivšega austrijskoga zakona o sudskoj vlasti tvrdi, da je austrijski sud bio vezan na zakone, pa makar ti bili i protivustavni, tada se ima uočiti, da je čl. 8. istoga zakona jasno naredjivao, da sudovi moraju poštivati sve ustavne zakone, što je potpuno saglasno pravilu, da se ima podrazumijevati cijeli komplex ustavnih odredaba, kada je riječ o ustavu. Sa austrijskim ustavnim zakonima, pošto ih ima četiri, ne može se naime operirati na isti način, kao što operiraju zastupnici protivnoga gledišta sa našim jedinstvenim ustavom.

To isto je važilo i za upravnu vlast obzirom na čl. 9., 12. i 13. bivšega austrijskoga zakona o vršenju vladarske i izvršne vlasti.

Kada polazimo od zaista opće važećega pravila, koje nije možda kakova proizvoljna dogma, nego psihološki aksiom, da naime u istom pravnom sistemu ne može biti protuslovlja, tada se ni ustavi

Digitized by Google

kontinentalnih država, od kojih smo uzeli austrijski ustav kao primjer, ne smiju tumačiti tako, kao da se imadu primjenjivati i protivustavni zakoni, nego tako, da zakon ne protuslovi ustavu. Pretpostavljalo se je naime svuda i uvijek, da zakon ne će vrijedjati ustav. A to je posve nešto drugo nego ono, što traži suprotno mišljenje.

V. — Prema svemu, što smo mi dovde izložili, dolazimo do ovoga zaključka: Kako ustav pretpostavlja, da zakonodavna vlast ne će vrijedjati ustav, tumačenje svakoga zakona mora se udešavati prema ovoj pretpostavci. To znači, da se zakon mora tumačiti kao saglasan ustavu, odnosno da se ne smije tumačiti kao njemu protivan. Gotovo svaki će se zakon dati tako tumačiti. Kada se pak zakon u prkos hermeneutici tako udešenoj ne bi nikako mogao dovesti u saglasnost sa ustavom, kao što je to slučaj sa čl. 30. zakona od 29. siječnja 1922. o izmjenama i dopunama u zakonu o sucima, koji se je slučaj u ostalom desio prostom omaškom, tada ne ostaje drugo, nego da se zakon ne primjenjuje, — da se ignorira.

VI. — Ne možemo shvatiti, na koji bi način ocjena ustavnosti zakona po sudskoj i upravnoj vlasti imala da prouzroči pravnu nesigurnost u državnoj organizaciji, odnosno na koji bi način zabrana takove ocjene značila obranu zakonitosti čak i u njezinoj krajnjoj konsekvenciji, da se mora primjenjivati i protivustavan zakon. Baš je protivno istina, da bi provodjenje gledišta na suprot našemu dovodilo do pravne nesigurnosti u državi, da suprotno gledište znači negaciju pravnoga poretka.

Zahtjev pravnog poretka je naime taj, da se ni jedna državna funkcija ne smije izvršivati u protuslovlju sa ustavnim odredbama. Medjutim, gdje ovaj zahtjev pravnoga poretka, ne važi, kao što to suprotno mišljenje naučava; gdje se uzima, da je za sudsku i upravnu vlast jedino zakon obavezan u tom smislu, da ima važiti, pa makar taj zakon jasno protuslovi ustavu, tamo se ne može govoriti o pravnoj državi. Ta pravna država je ona, u kojoj je sve pravo ustavno, t. j. gdje se sve državne funkcije izvršuju po propisima ustava.

Protivno gledište, kada nasuprot uzima, da običan zakon važi, iako protuslovi ustavu, dopušta, kako drugo nije moguće, da je običan zakon podesan, da izmijeni ustav i u krajnjoj liniji, da zakonodavac nizom običnih zakona izmijeni cijeli ustav tako, te od toga ustava ne ostaje ništa osim ispisan papir bez ikakve važnosti. Takovo gledište sa svojim krajnjim posljedicama ne znači održati u državnoj organizaciji stabilnost nego uvesti u nju labilnost, ne znači odbraniti zakonitost, nego bezakonje.

Kakva bi to bila pravna država, kada u njoj ne važi pravni poredak t. j. poredak, koji se oslanja na ustav, ako zakonodavac može vrijedjati i na kraju krajeva poništiti ustav, koji je stvaraoc i nosilac pravnoga poretka?

Digitized by Google

Kritički pogledi na teoriju o narodnoj suverenosti.

Napisao: **dr. Juraj Andrassy.**

(Nastavak)

III.

Odredbe o narodnoj suverenosti u prošlim i sadašnjim ustavima raznih država.

Odmah prvi francuski ustav od 3. rujna 1791. usvojio je načelo narodne suverenosti kao temeljno načelo državnog uredjenja. Član 3. deklaracije prava čovjeka i gradjanina, koja je primljena već na sjednici konstituante od 26. kolovoza 1789., a koja tvori uvod u ustav od godine 1791. (1), veli:

»Princip svake suverenosti stoluje u suštini u narodu. Nijedno tijelo, nijedan pojedinac ne može vršiti vlasti, koja ne izvire izrijekom iz naroda«(2).

Naslov III. ustava odredjuje u uvodu:

»Suverenost je jedna, nedjeljiva, neodsvojiva i nezastariva; ona pripada narodu: nijedna čest puka, nijedan pojedinac ne može sebi pripisivati njeno vršenje.

Narod, od koga jedinoga izviru sve vlasti, može ih vršiti samo putem delegacije.

Francuski ustav je reprezentativan: reprezentanti su zakonodavno tijelo i kralj«(3).

Dalja tri člana istog naslova ustanovljuju tri vlasti: zakonodavnu, izvršnu i sudsku, koje su rastavljene jedna od druge po načelu podjele

---

*) BARD-ROBIQUET, La constitution française de 1875, étudiée dans ses rapports avec les constitutions étrangères, 2. izd., 1878. — BONNIN, Législation constitutionelle, ou recueil des constitutions françaises 1820. — DARESTE, Les constitutions modernes, 2. izd., 2 sveska, 1891. — DUFAU-DUVERGIER-GUADET, Collection des constitutions, 6 svezaka, 1821.—1825. — DEMOMBYNES, Les constitutions européennes, 2. izd., 2 sveska, 1883. — HÉLIE, Les constitutions de la France, 1880. — POELITZ, Die europäischen Verfassungen seit dem Jahre 1789 bis auf die neueste Zeit, 4 sveska, 1832.—1833. — A. STARČEVIĆ, Ustavi Francezke. Preštampano iz »Hrvatske«, 1889. — Noviji ustavi nalaze se otisnuti kojekuda.

(1) Isbor. razne predloge i stilizacije deklaracije u godini 1789. kod BONNIN. l. c., I. dio.

(2) »Le principe de toute souveraineté réside essentiellement dans la nation. Nul corps, nul individu ne peut exercer d' autorité qui n'en émane expressément«.

(3) Art. ler: »La souveraineté est une, indivisible, inaliénable et imprescriptible; elle appartient à la nation: aucune section du peuple, ni aucun individu, ne peut s'en attribuer l'exercice«. — Art. 2: »La nation ne qui seule émanent tous les pouvoirs, ne peut les exercer que par délégation. La constitution française est représentative: les représentants sont le corps législatif et le roi«.

Digitized by Google

vlasti. Kralj vlada samo po zakonu i može tražiti posluh samo u ime zakona(4).

Postoji velika razlika izmedju francuskog ustava od godine 1791. i ROUSSEAUovih nazora, kako su prije opisani. Dok ROUSSEAU ne priznaje pojedincu nikakih posebnih prava(5), deklaracija prava čovjeka i gradjanina nabraja čitav niz prava, kojih ne može ni isti najviši zakonodavac ograničiti, jer su čovjeku prirodjena. Sadržaj deklaracije smatra se prirodnom i nepromjenjivom istinom, dok se kod ROUSSEAUa može mijenjati i sam temelini društveni ugovor. ROUSSEAU osudjuje reprezentativni sustav, a konstituanta ga uvodi, pače ograničuje izborno pravo uvedenjem, dašto minimalnoga, cenzusa i posrednog načina biranja. Napokon je ustav od godine 1791. usvojio i načelo podjele vlasti i time osujetio dosljednu provedbu ROUSSEAUovih misli, koje ne podnose podjele vlasti(6).

Iza pada kraljevstva konvent je imao zadaću, da donese nov ustav. Izradjena su dva nacrta ustava. Nacrt žirondista nije usvojen uslijed njihova pada, a i ustav, prihvaćen po prijedlogu jakobinaca, nije nikada u djelo priveden. Jedan i drugi preuzeli su načela revolucije, a gdjegdje su ih i proširili. Osobito se jakobinski ustav od godine 1793. približio načelima ROUSSEAUa, a potegao je iz njih i logičnu konzekvenciju uvedenjem općeg izbornog prava glasa(7). No sam konvent vratio se natrag polaznoj točki francuske revolucije ustavom od godine III. (1795.) Evo odredaba toga ustava u pogledu suverenosti:

»Suverenost stoluje u suštini u skupnosti gradjana. Nijedan pojedinac, nijedno posebno udruženje gradjana ne može si pripisivati suverenost«(8).

»Francuska republika je jedna i nedjeljiva. Skupnost francuskih gradjana je suveren«(9).

Slijedeći francuski ustav, konzularni ustav od godine VIII. (1799.), ne spominje nigdje u svom tekstu narodne suverenosti, pače proglas konzulâ, kojim predlažu ustav na prihvat narodu, ne spominje narodne suverenosti medju ostalim tečevinama francuske revolucije (reprezentativna vladavina, nepovredivost vlasništva, jednakost, sloboda). Ali duh ustava, koji u dikciji podsjeća na svoje predhodnike, a ponajpače okolnost, da je i taj ustav (poput onih od godine 1793. i III.) predložen na odobrenje pučkom glasovanju, daje puno pravo autorima francuskog ustavnog prava, kad kažu, da je i taj ustav sazdan na načelu narodne suverenosti (10). Napoleon uvodi cezaristički sustav, u kojem se — po rimskom uzoru — autokratska vladavina cara opravdava i temelji na delegaciji sa strane naroda. Zato je on kod daljih promjena ustava (1802. i 1804.) uvijek »is-

---

(4) Titre III, chap. II, art. 3: »Il n'y a point en France d'autorité supérieure à celle de la loi. Le roi ne règne que par elle, et ce n'est qu'au nom de la loi qu'il peut exiger l'obéissance«.

(5) Vidi naprijed u pogl. II., bilješku 35. i 36.

(6) Vidi CARRÉ DE MALBERG, l. c., II, str. 10.

(7) DUGUIT, Traité, I. str. 436.; CARRÉ DE MALBERG, l. c., str. 175.

(8) Déclaration des droits et des devoirs de l'homme et du citoyen, art. 17 et 18.

(9) Constitution, art. 1 et 2.

(10) Vidi član 12. akta od 19. brumaire-a godine VIII., HÉLIE, l. c., str. 559.

Digitized by Google

kazivao poštovanje narodnoj suverenosti« (11) i te su promjene ustava odobravane plebiscitom jednako kao i »acte additionnel« od godine 1815. Ovaj posljednji u svom zadnjem članu opet izrijekom ističe, da narod prenosi svoju vlast delegacijom na pojedine državne organe. Nasuprot ustavna listina (charte constitutionnelle), što ju je godine 1814. oktroirao Louis XVIII. na povratku u Francusku, jedini je francuski ustav, koji izrijekom negira načelo narodne suverenosti, a uzeo je kao temelj pravo kraljevstva po božjoj milosti.

Premda ta listina nije mnogo promijenjena godine 1830., ipak je francusko ustavno pravo postavljeno na posve drugi temelj: opet je priznato načelo narodne suverenosti. Uvod revidiranog ustava veli:

»Zastupnička komora očituje p o ž e l j i i u i n t e r e s u f r a n c u s k o g n a r o d a, da je uvod ustavne listine ukinut, jer vrijedja narodno dostojanstvo i jer se gradi kao da namiće Francuzima prava, koja im u suštini pripadaju.«

Louis-Philippe je priznao taj promijenjeni ustav i primio krunu, što su mu je ponudili narodni predstavnici. Time je načelo narodne suverenosti opet došlo do pobjede (12).

Ustav od godine 1848. vraća se po svojoj stilizaciji na uzore iz godine 1791. i III. On se odlikovao i tim, da je — po američkom uzoru — predsjednik republike biran neposredno od naroda. Time je silno porasao ugled predsjednikov, pa se on mogao slobodnije kretati u svom radu. Princ Louis-Napoleon znao je iskoristiti taj položaj i u ustavnom sukobu s parlamentom imao je veliki dio simpatija na svojoj strani. Napoleon III. poveo se za svojim velikim stricem, ali je još dosljednije proveo cezarističko načelo proglasivši se najvišim i odgovornim magistratom naroda, na koji može uvijek prizvati radi odlučivanja u najvažnijim pitanjima: ustavne promjene godine 1851., 1852. i 1870. predložene su na odobrenje narodu i tako je priznato načelo narodne suverenosti (13). To izriču i oba ustava trećega carstva (od 14. siječnja 1852. i od 21. svibnja 1870.) u svom 1. članu:

»Ustav priznaje, potvrdjuje i zajamčuje velika načela, proglašena godine 1789., koja su temelj javnog prava Francuza.«

Razumije se, da ta izreka ne mora imati na umu baš načelo narodne suverenosti, ali ju nauka u glavnom tako shvaća, a njoj u prilog govore i plebisciti trećega carstva.

Ustav treće republike razlikuje se od predjašnjih ustava francuskih u tome, što nije sadržan u jednom ustavnom zakonu, nego su samo pojedinim zakonima nesistematski uredjeni neki temeljni odnosi kao vlast predsjednika, sastav komore i senata itd. Ipak se općenito smatra, da je ustav republike sazdan na velikim načelima francuske revolucije. U tom se slažu svi autori (14), ali ostaje otvoreno pitanje, kako da se juristički konstruira ta činjenica. Može se uzeti, da ta načela važe kao običajno pravo, koje se u ustavnim zakonima ne spominje, ali se prepostavlja (15).

---

(11) BONNIN, l. c., str. 182., n. 1.

(12) ESMEIN, É l é m e n t s, str. 523. s.; HÉLIE, l. c., str. 993.

(13) JELLINEK A l l g. S t a a t s l e h r e, str. 525.

(14) HÉLIE, l. c. str. 111. — BARD-ROBIQUET, l. c., str. 9. — CARRÉ DE MALBERG, l. c., II. str. 168. — JELLINEK, V e r f a s s u n g s ä n d e r u n g u n d V e r f a s s u n g s w a n d l u n g, str. 4. — LEBON, D a s V e r f a s u n g s r e c h t d e r f r a n z ö s i s c h e n R e p u b l i k, 1909., str. 19.

(15) CARRÉ DE MALBERG, l. c., II, str. 576. i 579.

Digitized by Google

ili kao principi, koji imadu višu vrijednost i od samog ustava (16), ili pak da je padom carstva zadnji republikanski ustav opet stekao važnost toliko, koliko nije novijim ustavnim propisima izmijenjen (17). Dublje raspravljanje toga pitanja sa gledišta francuskog ustavnog prava moglo bi dovesti do negativnog rezultata, ali to bi bio predmet posebne studije; ovdje nije mjesto za ulaženje u to pitanje već i s razloga, što se raspravlja o problemu narodne suverenosti sa gledišta općeg državnog prava.

Načelo narodne suverenosti, kako je ono bilo usvojeno i stilizirano u pojedinim francuskim ustavima, prešlo je u mnoge ustave drugih država, a neki od tih ustava još i danas vrijede. Pobjediteljske vojske revolucije bile su prvi propagatori njenih načela, pa su i narodnu suverenost sankcionirali u poznatoj nam već stilizaciji ustavi po Francuzima osnovanih država u Italiji (cisalpinska, ligurska, partenopska i talijanska republika), Švicarskoj (helvetska republika) i Holandiji (batavska republika). Carstvo Napoleonovo progutalo je te državice i izbrisalo njihove efemerne ustave.

Francuski ustav od godine 1791. služio je kao uzor i španjolskom ustavu od godine 1812., koji u svom članu 3. odredjuje: »Suverenost stoluje u suštini u narodu; a s istog razloga ima narod pravo postaviti temeljne zakone.« Jednako je narodnu suverenost usvojio španjolski ustav od godine 1869., dok ga današnji španjolski ustav mimoilazi (18). Preko španjolskog ustava kao uzora uplivao je taj ustav na ustav napuljski od godine 1820. i portugalski od godine 1822., oba kratkoga vijeka. Nasuprot je trajnu vrijednost pokazao belgijski ustav od 7. veljače 1831., koji je sastavljen po uzoru prvog francuskog ustava i ustava srpanjske monarhije. Belgija je tip države, gdje je monarhički oblik spojen s demokratskim načelima. Po njenom ustavu sve vlasti izviru iz naroda (19), ali po članu 29. kralju p r i p a d a izvršna vlast (20). Kraljev je položaj i inače mnogo samostalniji od položaja kralja po francuskom ustavu od godine 1791.: po članu 131. ustava nema promjene ustava bez njegova sudjelovanja. Članovi zastupničke kuće i senata zastupaju narod, a ne samo pokrajine ili izborne kotare, koji su ih izabrali (21). Po ustavu od godine 1831. bilo je izborno pravo ograničeno cenzusom, a 1893. uvedeno je opće i pluralno pravo glasa, dok je poslije rata 1919. uvedeno čisto opće izborno pravo glasa.

Belgijski ustav od godine 1831. bio je opet dalje uzorom mnogim mladjim ustavima evropskih država. Grčki ustav od godine 1864. i rumunjski ustav od godine 1866. (odnosno od 28. III. 1923.) (22) prihvaćaju stereotipne odredbe o narodnoj suverenosti.

Posebnu skupinu, odijeljenu od do sada spomenutih ustava, čini ustav Švicarske i njenih kantona. Švicarski kantoni razvijali su se u

---

(16) DUGUIT, T r a i t é, III, str. 562. ss.

(17) BARD-ROBIQUET, 1. c., str. 10.

(18) Ispor. POSADA, S p a n i s c h e s S t a a t s r e c h t, 1914.

(19) Art. 25: »Tous les pouvoirs émanent de la nation. — Ils sont exercés de la manière établie par la Constitution.«

(20) Art. 29: »Au roi appartient le pouvoir exécutif, tel qu'il est réglé par la Constitution.«

(21) Art. 32: »Les membres des deux chambres représentent la nation, non uniquement la province ou la subdivision de province qui les a nommés.«

(22) Član 33., 34., 39. i 42. rumunjskog ustava od godine 1923.

Digitized by Google

ustavnom pogledu na svoj način te su zadržali u svojim ustavnim uredbama mnoge tradicionalne ustanove. Svi švicarski kantoni su potpuno demokratski vladani, i to ili po sustavu reprezentacije ili po sustavu izravne demokracije. Ustavi mnogih kantona sadrže izričnu odredbu, da suverenost pripada narodu. Tako na pr. Bern (23), Ženeva, Appenzell (24), Schwyz, Schaffhausen. Ženevski ustav sadrži osim toga — po uzoru ROUSSEAUa — odredbu, da se svakih 15 godina ima staviti narodu pitanje o totalnoj reviziji ustava (član 153.). Savezni ustav Švicarske od 29. svibnja 1874. govori o suverenosti, ali u drugom smislu, pa ju pridaje kantonima(25). Inače ustav Švicarske drži sredinu izmedju izravne demokracije i reprezentativne vladavine, jer posjeduje uredbu referenduma.

Još prije francuske revolucije je načelo narodne suverenosti našlo izražaja u prvim ustavima sjeveroameričkih Sjedinjenih država. Ti ustavi redovno počinju uvodom, predgovorom (preamble), u kojem se veli, da narod »naredjuje i uvodi« ustav, kojega odredbe slijede. I u samom tekstu ustava pojedinih država opetuju se izrijeke, da sva vlast pripada narodu, da svaka vlada vuče svoje pravo od naroda ili drugačije slično (26). Tu istu stilizaciju sadrže i kasnije promjene prvobitnih ustava pojedinih sjeveroameričkih država(27).

I ustav samih Sjedinjenih država imade sličan predgovor:

»Mi, narod Sjedinjenih država, u cilju, da stvorimo savršenije jedinstvo ... naredjujemo i uvodimo ovaj ustav za Sjedinjene države Amerike(28).

Inače ustav nigdje ne govori o suverenosti, ali samo načelo narodne suverenosti čini se dosta jasno izraženo predgovorom i državnim uredjenjem, jer predsjednika i donju kuću zakonodavnog tijela bira narod neposredno, a senat posredno. Sustav predsjedničke vlade, koji osobito jako podcrtava odlučni upliv naroda na vršenje državnih poslova,

---

(23) Član 1.; član 2.: »Suverenost stoluje u cjelini naroda, a vrši se u granicama ustavom utvrdjenim 1. izravno po aktivnim gradjanima u političkim skupštinama i u izbornim skupštinama; 2. neizravno po oblastima, što ih ustanovljuje ustav.«

(24) Ausser-Rhoden, ustav od 15. listopada 1876., član 1.

(25) Član 1.: »Narodi 22 suverenih kantona Švicarske, ujedinjenih ovim savezom čine u svojoj skupnosti švicarsku konfederaciju«. — Član 3.: »Kantoni su suvereni, koliko njihova suverenost nije ograničena saveznim ustavom, i kao takovi oni vrše sva prava, koja nijesu delegirana saveznoj vlasti«.

(26) Sadržano u deklaracijama prava, koje prethode ustavima pojedinih država:

Virginia, 12. lipnja 1776., član 2.

Maryland, 14. kolovoza 1776., član 1. i 2.

Delaware, 21. rujna 1776., član 1. i 4.

Pennsylvania, 28. rujna 1776., član 3. i 4.

Massachussets, 2. ožujka 1780., član 4. (još danas na snazi) itd.

(27) Član 1., § 10. ustava države New-York od godine 1894.; pogl. I., član 2. ustava države Pennsylvania od godine 1873.

(28) Uvod ustava od 17. rujna 1787.: »We the People of the United States, in order to form a more perfect Union, establish justice, insure domestic tranquility, provide for the common defence, promote the general wellfare, and secure the blessings of liberty to our posterity, do ordain and establish this Constitution for the United States of America«.

Digitized by Google

bio je od uvijek primjer drugim državama za njihovo ustavno uredenje. Kobno iskustvo druge republike u Francuskoj potisnulo je na neko vrijeme primjenu toga sustava.

Jedna od posljedica svjetskoga rata bila je proširenje demokratskih ideja. I nove i dosadanje državne tvorbe dobivaju ustave, u kojima dolazi do izražaja načelo narodne suverenosti. Napose treba spomenuti, da su dvije nove slavenske države prihvatile to načelo. Ustav Češkoslovačke republike od 29. veljače 1920. naglašuje u svom uvodu — po američkom uzoru — da je ustav djelo naroda(29). § 1. ustava odredjuje:

»Puk je jedini izvor čitave državne vlasti u Češkoslovačkoj republici. Ustavna listina odredjuje, po kojim organima si suvereni puk daje zakone, provodi ih i iznalazi pravo«(30). Po §-u 2. »Češkoslovačka država je demokratska republika, kojoj je glava izabrani predsjednik«(31).

Poljski ustav od 17. ožujka 1921. imade uvod sličnog sadržaja kao i češkoslovački, a u svom članu 2. odredjuje: »Vrhovna vlast u poljskoj republici pripada narodu. Organi su naroda u pogledu zakonodavstva sejm i senat, u pogledu izvršne vlasti predsjednik republike zajedno s odgovornim ministrima, u pogledu pravosudja nezavisni sudovi«. Zastupnici zastupaju čitav narod i nijesu vezani nikakvim uputama izbornika (32).

Naš ustav od 28. lipnja 1921. ne sadrži načela narodne suverenosti, prem mu je po intenciji njegovih tvoraca uzet kao uzor belgijski ustav (33). Pače Živojin PERIĆ drži, da njegove odredbe upravo oduzimaju suverenost narodu(34). To je tim čudnije, što su gotovo svi nacrti ustava, koji su došli u pretres kod ustavotvornog rada naše konstituante, priznavali načelo narodne suverenosti i na njem izgradjivali državno ustrojstvo(35). Ipak prema članu 74. »Svaki narodni poslanik predstavlja ceo narod a ne samo one, koji su ga izabrali«. Ova je ustanova prenesena iz ranijih uzora, ali nema onog pravog značenja, koje bi inače imala u savezu s načelom narodne suverenosti. Nasuprot imade potpuno normativno značenje slijedeći stavak istoga člana, da zastupnika ne vežu nikake

---

(29) »Mi, češkoslovački narod, htijući učvrstiti savršeno jedinstvo naroda, uvesti pravni poredak u republici, osigurati mirni razvoj češkoslovačke domovine, koristiti općem dobru svih gradjana ove države i osigurati blagoslov slobode budućim pokoljenjima, prihvatili smo u svojoj Narodnoj skupštini dne 29. veljače 1920. ustav za Češkoslovačku republiku, čije riječi slijede«.

(30) »Lid je jediný zdroj veškeré státní moci v republice Československé. Ustavní listina určuje, kterými orgány svrchovaný lid si dává zákony, uvádí je ve skutek a nalézá právo«.

(31) »Stát československý jest demokratická republika, jejíž hlavou je volený president«.

(32) Član 20. ustava od 17. ožujka 1921.

(33) POLIĆ, O nacrtima ustava, Mjesečnik, 1921, str. 6.

(34) Živojin PERIĆ, Glavne karakterne crte ustava kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 28. juna 1921., Mjesečnik 1922, str. 377.

(35) POLIĆ, l. c., str. 8., 65., 117. i 159. — Jednako bilo je i u kraljevini Srbiji; prem je radikalski nacrt ustava predvidjao suverenost naroda, sam ustav od godine 1888. ne sadrži nikake take ustanove. Ispor Slob. JOVANOVIĆ, Političke i pravne rasprave, I, str. 188.

Digitized by Google

upute(36), prem je i ova ustanova historički nastala kao konzekvencija načela narodne suverenosti.

Austrija je također prihvatila i ustavom od 1. listopada 1920. uzakonila načelo narodne suverenosti: »Austrija je demokratska republika. Njeno pravo izvire iz naroda«(37). Narodno zastupstvo koje ujedno vrši zakonodavne funkcije, postavlja kao izvršnu vlast razne »narodne mandatare« (Volksbeauftragte), koji stoje pod nadzorom narodnog zastupstva te su odgovorni za svoje čine ili propuste(38). Narodni zastupnici nijesu vezani ni na kakav nalog(39).

I njemački ustav od 11. kolovoza 1919. polazi od načela narodne suverenosti(40). Nijemci su usvojili američki uzor predsjedničke vlade te predsjednika bira neposredno narod. Predsjednik i članovi vlade odgovorni su za svoje čine pred državnim sudištem (Staatsgerichtshof), a članovi vlade i pred parlamentom te svaki od njih mora odstupiti, ako mu parlamenat izrično uskrati povjerenje. Pojedine države njemačke također su uzakonile narodnu suverenost(41).

IV.

Esmein. — Hauriou. — Carré de Malberg. — Lansing i Laski. — Redslob. — Radić. — Polić.

Pitanje je sada, kako je načelo narodne suverenosti obradjeno u dosadanjoj znanstvenoj literaturi. Gotovo svaki važniji pisac zastupa vlastito rješenje, koje se sad više, sad manje odvaja od drugih. Ponajprije izložit će se mišljenje nekih znatnijih pisaca, koji zastupaju teoriju narodne suverenosti, a iza toga samo u kratkim crtama mišljenja protivnika narodne suverenosti. Ne će biti time prikazano sve, što je o narodnoj suverenosti napisano, jer to nije moguće, a nije ni svrha ovomu prikazu.

Najviše se problemom narodne suverenosti bavilo u klasičnoj zemlji narodne suverenosti, u Francuskoj. Većina francuskih pisaca usvojila je to načelo i učinila od njega temeljni kamen svojih državnopravnih konstrukcija, ali ima dosta priznatih učenjaka, koji su odlučni protivnici te teorije.

---

(36) »Birači ne mogu davati, ni narodni poslanici primati, zapovedna i obavezna uputstva«.

(37) Art. 1: »Oesterreich ist eine demokratische Republik. Ihr Recht geht vom Volk aus«. — Načelo narodne suverenosti formalno je priznato već zakonom od 12. studenoga 1918.

(38) Art. 19: »Mit der Leitung der Vollziehung des Bundes und der Länder sind Volksbeauftragte betraut, die von den Vertretungen des Volkes im Bund und in den Ländern bestellt werden. Volksbeauftragte sind der Bundespräsident, die Bundesminister, die Staatssekretäre und die Mitglieder der Landesregierungen Die Geschäftsführung der Volksbeauftragten steht unter der Aufsicht der Volksvertretung, von der sie bestellt sind. — Sie können wegen ihrer Handlungen und Unterlassungen . . . vor dem Verfassungsgerichtshof zur Verantwortung gezogen werden«.

(39) Art. 56: »Die Mitglieder des Nationalrates und die Mitglieder des Bundesrates sind bei der Ausübung dieses Berufes an keinen Auftrag gebunden«.

(40) Art. 1: »Das Deutsche Reich ist eine Republik. — Die Staatsgewalt geht vom Volke aus«.

(41) Član 2. pruskog ustava od 30. studenoga 1920. — § 2. bavarskog ustava od 14. kolovoza 1919.

Digitized by Google

Na prvom mjestu treba upoznati shvaćanje ESMEINa, koga označuju najodličnijim i gotovo službenim predstavnikom vladajuće francuske teorije. Za ESMEINovo mišljenje može se kazati, da je službena konstrukcija narodne suverenosti, jer se pozitivne odredbe francuskog ustavnog prava upravo pokrivaju s principom narodne suverenosti, kako ga ESMEIN s teorijskog gledišta prikazuje.

ESMEIN razumijeva, poput većine francuskih pisaca, pod suverenošću naprosto državnu vlast pa razlikuje faktičnu (souveraineté de fait) i zakonsku suverenost (souveraineté légale). On odbacuje zamisao društvenog ugovora, koja je neodrživa, pa iznalazi temelj načelu narodne suverenosti u dvim neoborivim idejama: 1. vlast i vlada, koja izvršuje vlast, postoje samo u interesu svih članova naroda; odatle slijedi, da ono, što je osnovano u interesu svijuh, moraju urediti sami interesenti, općom voljom; 2. suverenost (t. j. državna vlast), komu god po zakonu pripadala, faktično ne može postojati i biti vršena, ako joj se gradjani ili podanici ne pokoravaju. Taj posluh može se zadobiti ili silom ili pristajanjem javnog mišljenja. Sila ne može (odnosno može tek u rijetkim, iznimnim prilikama) trajno osigurati vršenje zakonske suverenosti. Jedino javno mišljenje, t. j. volja većine, može uzdržati njeno gospodstvo medju ljudima. Stoga je javno mišljenje ona politička temeljna sila, koju ESMEIN zove faktičnom suverenošću. Načelo pak narodne suverenosti traži, da se zakonska i faktična suverenost pokrivaju. Iz tako postavljenog načela izvodi ESMEIN posljedice i nalazi sve postulate, koji proizlaze iz načela narodne suverenosti, oživotvorene u ustavu treće republike. Na prvom mjestu dokazuje ESMEIN, da se načelo narodne suverenosti ne slaže s monarhijskim oblikom vladavine. Nužna je naime posljedica narodne suverenosti, da su svi vršioci vlasti odgovorni za njenu upotrebu. U koliko narodni predstavnici ne mogu biti opozvani, bit će najsigurnije (i ako samo posredno) zajamčena njihova odgovornost, ako su postavljeni samo na izvjesno vrijeme. To pak isključuje i samu izbornu monarhiju.

»Narod, u kom počiva suverenost, nije prava osoba, nego skupnost individua, pa ne može imati sam po sebi svoju volju. Ekvivalent ove volje, potreban za vršenje suverenosti, može se naći samo u suglasnim voljama izvjesnog broja individua, izuzetih iz narodnog tijela. Rezultanta njihovih glasova smatrat će se izražajem narodne volje. Pravo učestvovati u ovom savjetovanju zove se političko pravo glasa; oni, koji ga posjeduju, politički izbornici, sačinjavaju narod u zakonskom smislu (nation légale«(1).

Dakle se suverenost vrši glasovanjem. Ako narod odlučuje glasovanjem o pojedinim poslovima, imamo neposrednu demokraciju (gouvernement direct). Ako pak narod bira zastupnike, koji imaju da vrše atribute suverenosti, imamo reprezentativnu demokraciju (gouvernement représentatif). Kod glasovanja odlučuje većina, i to zato, jer je pravilo većine prirodno i potrebno, budući jedino osigurava mirni način rješavanja i svi mogu na nj da pristanu. Glasovanje vrše izbornici ili kao jedno tijelo (na pr. kod referenduma ili kod izbora predsjednika republike neposredno po narodu) ili razdijeljeni u izborne kotare, što je običnije, a gotovo je redovno kod izbora zakonodavnih organa. No u tom slučaju pojedina izborna tijela zapravo samo predlažu izabrane na izbor čitavom narodu, koji ih medjutim već unaprijed potvrdjuje i uvodi ih u njihove funkcije. Izborno tijelo djeluje ovdje krepošću posebne delegacije sa strane naroda.

(1) ESMEIN, Éléments, str. 252.

Digitized by Google

Zastupnici zastupaju cijeli narod i od njega izvode svoju vlast(2). Međutim suverenost ne pripada samim izbornicima, nego cijelom narodu, dakle i neizbornicima (ženama, djeci itd.). Suverenost pripada narodu kao cjelini, promatranoj razlučeno od pojedinih njegovih članova, pa ovi nemaju svaki za sebe svoj dio suverenosti, kao što to tvrdi ROUSSEAU.

Narodna suverenost vrši se u današnje doba (za razliku od antiknih demokracija) putem reprezentacije, t. j. narodni zastupnici u granicama svoje nadležnosti odlučuju slobodno u ime naroda, pa se uzima, da narod hoće putem njihove volje i da govori kroz njihova usta. ESMEIN dokazuje nasuprot ROUSSEAUu, da se reprezentativni sustav slaže s načelom narodne suverenosti, pa da je direktna demokracija nemoguća. Tu svoju tvrdnju dokazuje ESMEIN više razlozima shodnosti nego li pravnim razlozima. Jednako dokazuje ESMEIN i za nove sustave izravnog sudjelovanja naroda u zakonodavstvu (referendum itd.), da dijelom nijesu zgodni, a dijelom da se protive temeljnim načelima reprezentativnog sustava.

Mnogi pisci francuskog ustavnog prava, koji se pobliže ne bave problemom narodne suverenosti, usvojili su ESMEINovo mišljenje(3).

Dubokoumne refleksije, kojima ESMEIN popraćuje svoje razlaganje, kao i skladnost prikazivanja ne dopuštaju čitaocu, da u prvi mah opazi one nedostatke ESMEINove konstrukcije, preko kojih ESMEIN prelazi tolikom elegancijom. Čini se ipak, da njegova konstrukcija ne može zadovoljiti pravnika. Ne samo da u detaljima izlaganja imade sva sila argumenata političke i historičke naravi, već i same osnovne misli nijesu čiste od nepravničkih primjesa. Narodna suverenost je ostvarena, ako zakonska i faktična suverenost imadu istog nosioca. No fakt čna suverenost i javno mišljenje, koje joj je korelativ, nijesu pojmovi pravne znanosti, pa ih i sam ESMEIN naziva političkom silom. Jednako nije ESMEIN doveo u vezu, a pogotovo nije doveo u pravnu vezu narod s izbornicima, a time mu nedostaje dokaz, da se u sustavu, što ga je on opisao, zaista pokriva faktična suverenost sa zakonskom suverenošću. Tu vezu trebalo je svakako dokazati, pa si je to postavio zadaćom sada najuvaženiji profesor javnog prava u Francuskoj Maurice HAURIOU, koji je napisao posebnu knjigu o problemu narodne suverenosti (La Souveraineté nationale, 1912.).

Konstrukcija, koju nam HAURIOU pruža o narodnoj suverenosti, zaista je vrijedna uvaženja, a odlikuje se svojom logičnošću i uravnoteženošću do skrajnjih granica. HAURIOU dijeli svoju knjigu na dva dijela. U prvom, daleko većem dijelu govori o narodnoj suverenosti, a u drugom o suverenosti države. On naime razlikuje u konstrukciji države dvije paralelne sinteze, dva pogleda na istu realnost: a) instituciju naroda, koja je tjelesna i sastavljena, b) moralnu i juristička osobnost, koja je netjelesna. Sve, što se odnosi na političku i ustavnu organizaciju, pripada sintezi tjelesne institucije naroda, a ne sintezi juristićke osobnosti države.

HAURIOU definira narodnu suverenost kao volju snabdjevenu izvršnom vlašću (volonté armée d'un pouvoir d'exécution). Ta volja je aktivna ili pasivna. Pasivna narodna volja je »opća volja« (volonté générale), a objekt joj je nedvojbeni zajednički interes. Ona je neaktivna, neorganizirana (jer ne može sačuvati općenitosti, ako se organizira i po-

(2) To je načelo izraženo već ustavom od godine 1791. i od onda često opetovano.

(3) NÉZARD, Éléments de droit public, 3. izd., 1922.; LEBON, Das Verfassungsrecht der französischen Republik, 1909.

Digitized by Google

stane aktivnom), jednodušna samo »pristaje« uz izvjesno stanje, vremenski dolazi poslije ustanovljenja nekog postojećeg poretka. Aktivna narodna volja opet je »zapovijedajuća narodna volja«, koja je organizirana u partikularističkim organizacijama. Preko tih organizacija stvara se socijalna elita, koja je kadra preuzeti vladu u području pojedinih državnih vlasti. To su vlasti izborna, zakonodavna i izvršna, koje odgovaraju trim elementima zapovijedajuće narodne volje: implicitna volja, eksplicitna volja i izvršna volja. Te vlasti su narodne u dvojakom smislu, jer primjenjuju svoje djelovanje na narod, a poticane su spomenutim partikularističkim narodnim voljama. Zapovijedajuća narodna volja, koju tvore te vlasti, je sastavljeno i organičko jedinstvo, jer te vlasti nastoje usliјed djelovanja raznih faktora (medju kojima igra veliku ulogu javnost i štampa) udovoljiti narodnoj općoj volji. Skup izbornika je reprezentativni organ prvog stepena, koji bira reprezentativni organ drugog stepena, parlament. Položaj reprezentanata naroda označuje HAURIOU kontroliranim poslovodstvom (régime de gestion d'affaire controlée), koje narod odobrava mučke (ratification par la volonté générale). Obveza narodnog zastupstva raditi u narodnom interesu nije pravna, nego je posljedica sile prilika.

U drugom dijelu svoje studije HAURIOU predlaže promjenu gledišta i govori o suverenosti države. Ovdje je jednostavna vlast, ne sastavljena, nedjeljiva, isto tako jednostavna u svom izvoru kao i u djelovanju. Narodna suverenost je u neku ruku priprava za tvorbu državne suverenosti. Ista ih sila stvara; razvoj dviju pogleda te iste sile je paralelan i oni treba da su bez međusobnih protivnosti. Samo jedan je hiat medju njima: subjektivni elemenat, t. j. juristička osobnost. Narod je država, tek je gledište narodne suverenosti gledište izgradjivanja, a gledište suverenosti države gledište vršenja već posve izgradjene suverenosti; narod je prije države, a narodna suverenost prije državne suverenosti. Tako HAURIOU, nakon što je dugo govorio o narodnoj suverenosti, identificira narod s državom i pridaje suverenost državi. Dvojim, je li potrebno davati dvim fazama iste pojave (kako tvrdi učeni autor) razna imena i za postignuće takog konačnog rezultata iznositi cijelu zgradu umno sastavljenih argumenata. Ni u prvom, temeljnom dijelu knjige teorija njegova nije bez pogriješaka. Ponajprije ona nije strogo juristička(4), a nigdje u djelu se autor ne poziva na ustavne tekstove. Čitava rasprava čini se kao da više spada u područje psihologije gomila. No ni s tog gledišta nije HAURIOU uspio sa svojim dokazivanjem. On nije mogao pokazati jedinstvo izmedju raznih grana državne vlasti, koje bi jedinstvo bilo potrebno za konstrukciju zapovijedajuće narodne volje. Ali temeljna je pogriješka, što nije uspostavio vezu izmedju zapovijedajuće i opće volje. Sam HAURIOU kaže, da narod — jer je pasivan — ne postavlja svojih reprezentanata. Oni se konstituiraju (HAURIOU ne kaže, na koji način), a opća volja prihvaća taj fait accompli. Državne vlasti su zvane, da realiziraju opću volju. No kako da ju realiziraju, kad ona u taj čas još ni ne postoji, već samo naknadno odobrava postojeće stanje(5). Dakle opća volja, koja je t e m e l j cijele konstrukcije, dolazi vremenski i z a ostalih elemenata. To je circulus vitiosus. U ostalom ova opća volja nema nikakve juristićke vrijednosti, jer takovo pasivno, neorganizirano pristajanje i prihva-

(4) SALEILLES, D e l a p e r s o n n a l i t é j u r i d i q u e, str. 648., n. 1.: »de caractère plus sociologique que juridique«.

(5) Vidi i prigovore: CARRÉ DE MALBERG, l. c., II, str. 292., n 3., str. 330, n. 18. i str. 619., n. 14—15.

Digitized by Google

ćanje postojećeg poretka imamo u svim državama svih vijekova, pa stoga ono ne može biti karakteristika država, gdje vlada načelo narodne suverenosti. Prema tomu HAURIOU polazi mnogo dublje od ESMEINa, ali ni on ne uspijeva dati besprikornu pravnu konstrukciju načela narodne suverenosti. On to i sam priznaje, kad govori o hijatu izmedju gledišta državne i narodne suverenosti. Iz samih njegovih izlaganja mora se zaključiti, da je ono, što HAURIOU konstruira kao narodnu suverenost, sociologijska činjenica, dok pravni elemenat pridolazi tek u njegovoj konstrukciji državne suverenosti. Napokon se mora HAURIOUu prigovoriti, da svodi narod na puku opću volju, budući da veli, da narod ne postavlja svojih zastupnika.

HAURIOU odlikuje se time, što svoje nazore i konstrukcije mijenja i dotjeruje kod svakoga izdanja svojih vrlo uvaženih djela. Tako je i prikaz narodne suverenosti u kasnijim njegovim djelima znatno izmijenjen. U posljednjem od svojih djela, naime u djelu o ustavnom pravu (6) polazi HAURIOU obrnutim putem, nego što je to gore prikazano. Dok je ranije konstruirao suverenost najprije objektivno (u narodu), ovdje mu je subjektivna individualna moć izvor prava. Vlada je najprije u posjedu elitne manjine, koja je sposobna i organizirana da vlada nad većinom naroda. Suverenost stoji baš u činjenici posjeda državne vlasti. Ta činjenica postala je sve očitija, kada je apsolutna monarhija potpuno izgradila državnu upravu. Ondje kralj ne vlada sam, ali je pravni ovlaštenik te vlasti, on ima suverenost. Revolucijom je narod stupio na kraljevo mjesto, t. j. stekao je »vlasništvo na vlast vladanja« (propriété du pouvoir de gouvernement). Time nastaje razlika izmedju vlasti većine i manjine. Vlada i njeno činovništvo tvore vlast manjine (pouvoir minoritaire), a narod po svojim izabranim predstavnicima, političarima, predstavlja vlast većine (pouvoir majoritaire). Vlast manjine još uvijek zauzima prvo mjesto, a vlast većine nema druge zadaće, nego da sudjeluje u vladi i da ju nadzire. Ne smije se naime misliti, kao što to čini teorija francuske revolucije, da je vlada istovjetna s vršenjem narodne suverenosti. Vlada je još uvijek djelo manjine (pouvoir minoritaire), ona ne proizlazi iz naroda, ali sve više polazi prema njemu (va vers la nation), jer narod postepeno nacionalizira sve uredbe vlade. To se zbiva na trojaki način: 1. Uredbe vlade nacionaliziraju se time, što se krepošću načela reprezentacije smatra, da rade u ime naroda, te što narod posjeduje sva intelektualna i materijalna sredstva, koja su nužna za opstanak take uredbe; u isto doba osoblje tih uredaba nacionalizira se uslijed načela, da su sva mjesta svima pristupačna, kao i da predstavnici naroda nadziru potavljanje toga osoblja. 2. Vlast većine sudjeluje u radu vlasti manjine, i to u upravi putem ministara, u zakonodavstvu putem parlamenta, napokon kod izbora putem izbornog tijela. No i kod izbora je udio vlasti manjine vrlo jak, pa i to svjedoči, da narod, prem suveren, ima samo dio vlasti, a da je uvijek vodjen od manjine. 3. Najvažnije je, da vlast manjine ne može obastati bez povjerenja naroda; povjerenje, što dolazi

---

(6) HAURIOU, P r é c i s d e d r o i t c o n s t i t u t i o n n e l, 1923. — Zanimiv bi bio takodjer prikaz, što ga isti pisac iznosi u svom djelu P r i n c i p e s d e d r o i t p u b l i c, 1916. Radi nedostatka prostora upućujem čitaoca u tom pogledu na TASIĆevu raspravu: O t e o r i j i n a r o d n e s u v e r e n o s t i, n a r o č i t o u F r a n c u s k o j, i o j e d n o m s k o r a š n j e m p o k u š a j u t a m o (Zbornik znanstvenih rasprav pravnoga fakulteta u Ljubljani, IV, str. 247—280). U toj raspravi iznosi TASIĆ konstrukcije HAURIOUa i CARRÉ DE MALBERGa o narodnoj suverenosti te ih sa svoga gledišta pobija.

Digitized by Google

odozdo, obuhvaća i prisvaja vlast, što dolazi odozgo, u korist naroda. Ovlaštenja vlasti manjine nastaju praksom, a ne uslijed zakona. Čim se ta ovlaštenja krepošću ustava pretvore u zakonska, to je znak, da si ih je narod prisvojio. Narodna suverenost samo je onda potpuna, ako su sve državne funkcije pojedinaca po trajanju ograničene: monarhije poput Engleske ili Belgije su koncesije povijesnom razvoju ili su znak nemara za logičku dosljednost. Narodna suverenost dolazi do djelovanja pomoću izbora.

Prem ovaj prikaz pokazuje mnogo razlika prema prvotnom shvaćanju HAURIOUovom, imadu oba tu zajedničku crtu, da narodnu suverenost prikazuje kao sociologijsku činjenicu. Zanimivo je, da HAURIOU vlasti većine stavlja uz bok vlast manjine. Te dvije vlasti, što ishode iz dvije suprotne točke, imadu podijeljene uloge. Vlast većine nikada ne može posve potisnuti i apsorbirati vlast manjine. Može li se kraj take konstrukcije još uvijek tvrditi, da je vlast većine suverena?

Veliku je pažnju posvetio teoriji narodne suverenosti profesor sveučilišta u Strassbourgu CARRÉ DE MALBERG u svom vanrednom djelu »Contribution à la theorie générale de l'État«. Može se reći, da je njegova konstrukcija zadnja riječ francuske znanosti u tom predmetu.

CARRÉ DE MALBERG luči teoriju pučke suverenosti (théorie de la souveraineté du peuple) i teoriju narodne suverenosti (théorie de la souveraineté nationale). Ona prva potiče (bar u svojoj konačnoj i preciznoj stilizaciji) od ROUSSEAUa (v. naprijed u pogl. II.), a CARRÉ DE MALBERG iznosi protiv nje ove razloge: a) Nemoguće je, da pojedini gradjanin ima dio suverenosti, dok se mora pokoravati volji većine. b) Jednoglasno pristajanje uz društveni ugovor nužna je predpostavka cijelog ROUSSEAUovog sustava. No sigurno je, da te jednoglasnosti nije nikada bilo niti će je biti; ROUSSEAU sam predvidja slučaj, da se neki protive društvenom ugovoru: na nje se društveni ugovor ne odnosi, to su stranci. Kada je pak država uredjena, boravak služi mjesto pristanka. Kako se vidi, ROUSSEAUova zasada, nije ni u njegovoj vlastitoj nauci dovoljno ustaljena. c) Ako je gradjanin suveren, kako tvrdi ROUSSEAU, onda nema države, nego postoji tek puko udruženje suverenih gradjana. CARRÉ DE MALBERG dokazuje to analogijom konfederacije, koja nije država, već su države njeni članovi, kojima pripada suverenost.

Svi ovi razlozi, kaže CARRÉ DE MALBERG, dokazuju, da se suverenost dade samo zamisliti u idealnom biću, koje je različno i više od pojedinaca, t. j. u državi. Tek pošto je suverenost nastala u državi, može da njeno vršenje pripadne gradjanima posredstvom organizacije, po kojoj postoji i država i njena vlast.

CARRÉ DE MALBERG stavlja nasuprot teoriji pučke suverenosti, koju je pobio navedenim razlozima, teoriju narodne suverenosti. Ova se temelji na postojećem ustavnom pravu Francuske i tvori jedno od njegovih temeljnih načela. Načelo narodne suverenosti predstavlja rješenje dvaju pitanja, koja se postavljaju jednako u svakoj državi: a) U kojem svojstvu vrše državnu vlast lica, koja ju efektivno vrše? b) Otkuda im to svojstvo?

Na ta pitanja, veli CARRÉ DE MALBERG, ima pravna znanost jednostavan i jasan odgovor. Lica ili tijela, što vrše ma koji dio javne vlasti, državni su organi i vrše državnu vlast prema ovlasti danoj im po ustavu. Dalje nema pravnik šta dodati, jer se njega tiče samo pravni poredak. Ali se u djelima javnoga prava često ne zadovoljava ovim čisto pravnim rješenjem, već se ispituje, koji su temelji vlasti, što ih izvjesna

Digitized by Google

lica vrše u ime države. I CARRÉ DE MALBERG dodaje, da to nije čisto pravno pitanje, već pitanje spekulativne naravi, gdje se problem suverenosti ne rješava prema pozitivnom pravu, nego prema racionalnim koncepcijama. Osobito se to pitanje često stavljalo u teoriji i u političkoj praksi u Francuskoj, pa je formula o narodnoj suverenosti počevši od 1789. ušla u francuski ustav i u političko shvatanje Francuza. CARRÉ DE MALBERG želi dati pravno rješenje toj formuli.

Suverenost pripada — u sustavu francuskog državnog prava — narodu, t. j. onoj apstraktnoj i nedjeljivoj zajednici (être collectif), koja je našla svoju personifikaciju u državi. Suverenost pripada narodu kao jednoj i nerazdijeljenoj cjelini, a ne pripada nikojoj osobi ili skupini unutar naroda. To je dakle u isto doba negacija kraljevske suverenosti i negacija ROUSSEAUovih ideja. Historički je teorija narodne suverenosti ustuk svevlasti kraljevoj, pa ju je francuska ustavotvorna skupština prihvatila u tom negativnom smislu. S druge strane suverenost ne pripada nijednoj drugoj pojedinoj osobi ili korporaciji. No načelo narodne suverenosti nema samo tog negativnog značenja; narod je ovdje ne samo elemenat države, nego je s njom identičan, a država je personifikacija naroda. Stoga je kraj načela narodne suverenosti moguća jednako monarhija kao i republika. Kralj je u tom slučaju organ naroda, a ne organ države (kao što je to bilo nekada u Francuskoj i još nedavno u Prusiji). Iz toga proizlazi: a) Kralj nije više suveren i ne vrši vlasti krepošću svog osobnog prava. b) Kralj nije središte i izvor svih vlasti, nego one imadu svoje prvotno i središnje sjedište u narodu. c) Prema tomu kralju ne pripada ni vlast stvarati ili mijenjati ustav. On nije organe constituant, nego organe constitué. d) Budući da kralj ne izvodi svojih prava iz samog sebe, nego iz ustava, nema on drugih ovlaštenja do onih, koja su mu podijeljena ustavom, a i ta ovlaštenja ima samo pod uslovima, koje određuje ustav. Tako kaže i francuski ustav od godine 1791.: »Kralj vlada samo po zakonu i samo u ime zakona može zahtijevati poslušnost«. e) Ovlaštenja, koja su dana ustavom, mogu se uvijek promjenom ustava oduzeti. f) Prema tomu promjena ustava ne može ni u kojem svom stadiju odvisiti od kraljeve privole, jer bi to značilo konfiskaciju narodne suverenosti. — Iz svih tih razlika se vidi, da taka monarhija osnovana na načelu narodne suverenosti nije više prava monarhija. Ali isto tako nije to ni demokracija, nego valja reći, zaključuje CARRÉ DE MALBERG, da je ustav od godine 1791. sa načelom narodne suverenosti zaveo nov oblik vladavine, nepoznat starom vijeku i tradicionalnoj razdiobi oblika vladavine, a taj novi oblik je r e p r e z e n t a t i v n a v l a d a v i n a (gouvernement représentatif), koja se bitno razlikuje od monarhije i od demokracije. Tim zaključkom spasava autor uporabivost načela narodne suverenosti za monarhije, koje imadu to načelo upisano u svojim ustavima (7).

No naziv »reprezentativna vladavina«, koji je uveden ustavom od godine 1791., nije juristički ispravan. Za reprezentaciju su potrebne dvije volje, od kojih jedna zastupa drugu. Po tom bi narodno zastupstvo bilo reprezentant naroda, kad bi narod imao svoju volju izvan toga zastupstva i neovisno od njega. Ali tomu nije tako: narod može izraziti svoju volju tek posredstvom nekog organa. Izbori nijesu nikakva manifestacija volje izbornog tijela, nego puko odabiranje ličnosti za zakonodavno tijelo. Stoga se nema govoriti o reprezentantima, nego samo o organima naroda. Narodno zastupstvo ne dobiva od naroda nikakav mandat niti se izborom

(7) Francuska po ustavu od godine 1791. i t. zv. srpanjska monarhija, Belgija, Grčka (do ukinuća monarhije), Rumunjska.

Digitized by Google

vrši kakav prijenos vlasti. Po francuskom reprezentativnom sustavu su komore jedini organ naroda, ali parlamentarizam u vezi sa čestim raspuštanjem komore učinio je, da izborno tijelo imade danas i u Francuskoj veću zadaću nego što je naznačivanje članova parlamenta. Ono dolazi vrlo često u priliku, da implicite odluči o najvažnijim pitanjima nutarnje i vanjske politike. Izbori, zamišljeni kao sredstvo odabiranja zastupnika, postali su u neku ruku sredstvom vladanja. Iz toga zaključuje CARRÉ DE MALBERG, da izborno tijelo tvori s komorama jedan jedini, ali sastavljeni organ. Ali to nije, kao što bi htio JELLINEK, dosljedno provedenje reprezentativnog sustava, nego odstup od tog sustava u pravcu prema izravnoj demokraciji.

Načelo narodne suverenosti, veli CARRÉ DE MALBERG, imade još jednu važnu posljedicu. Pojedini ustavni faktori (pouvoirs constitués) ne mogu svoju vlast sami odredjivati ili mijenjati, jer bi time oni sami postali suvereni. Njihova nadležnost je odredjena višim pravilom, koje stvara i mijenja posebni ustavotvorni organ naroda. I baš se time razlikuje sustav narodne suverenosti od čisto monarhijskog ili čisto demokratskog, kod kojih kralj ili narod prenose na pojedine organe vlasti, što im pripadaju, dok ustavotvorni organ podjeljuje pojedinim organima vlasti, koje njemu samomu ne pripadaju. Zato završuje CARRÉ DE MALBERG time, da je kraj načela narodne suverenosti samo narod suveren posredstvom svojih organa, dok ti organi nijesu nipošto suvereni.

Izložio sam potanje misli CARRÉ DE MALBERGa kao zadnji, vrlo odlični pokušaj francuske teorije, da rastumači s pravne strane problem narodne suverenosti. Njegova konstrukcija poslužit će mi u glavnom kao podloga razlaganja u dogmatskom dijelu ove studije. Tamo će se i vidjeti slabe strane te konstrukcije, koja se inače odlikuje temeljitošću i detaljnom obradbom svih pitanja, što se na problem odnose.

Mnogo se razlikuje od do sada navedenih mišljenja francuskih teoretičara shvaćanje narodne suverenosti u anglosaksonskom svijetu. Englezi općenito ne mare mnogo za teoriju narodne suverenosti, pa u njih nema posebnih konstrukcija za tu teoriju; tek se gdjegdje nalazi izreka o narodu kao faktičnom nasuprot parlamentu kao legalnom suverenu. I u Americi, gdje je narodna suverenost uzakonjena ustavom, ne pridaje se teoretskoj konstrukciji njenoj tolika važnost. No zato se američke teorije o narodnoj suverenosti u velike razlikuju od francuskih. Suverenost se tamo shvaća većinom kao faktična, fizička vlast, prisila. Primjera radi izložit ću jednu od najnovijih američkih teorija o tom problemu, teoriju poznatog političara i WILSONovog(8) suradnika Roberta LANSINGa. LANSING shvaća suverenost kao moć činiti sve bez odgovornosti(9). Tako opsežnu moć može imati samo Bog. Ljudska suverenost je granicama čovječjih sila ograničena moć činiti sve na zemlji bez odgovornosti. Primijenjena na državu, suverenost je granicama posjednikovih naravnih sila ograničena moć činiti sve u državi bez odgovornosti (10). Iz te definicije izvodi LANSING ove dedukcije: 1. Suverenost je real-

(8) WILSON, The State. 1919, str. 92., pridaje suverenost narodu Sjedinjenih država, a vlasti suverenosti (powers of sovereignty) državama i federalnim organima po delegaciji od strane naroda.

(9) LANSING, Notes on sovereignty, 1921 (Carnegie Endowment for International Peace, Division of International Law, No. 38), str. 3.: »the power to do all things without accountability«.

(10) LANSING, l. c., str. 6.: »... power to the extent of natural capacity of the possessor to do all things in a state without accountability«.

Digitized by Google

na ili aktualna samo onda, kada posjednik suverenosti može prisiliti na posluh svojoj suverenoj volji svakog pojedinca, koji politički sačinjava državu ili prebiva na državnom području. 2. Takova potpuna moć prisiliti na posluh nužno proizlazi iz posjeda **fizičke sile**, koja je viša od svake druge takve sile u državi. 3. Vršenje suverenosti u državi ne uključuje razumnost, pravednost ili moralnost, već je naprosto primjena prijetnje **grube sile**. Te se ideje mogu, ali ne moraju slijediti kao ravnalo vladanja, pa nema upliva na posjed faktične suverenosti, uzima li se obzir na njih ili ne uzima. Pravo je izražaj gospodujuće volje posjednika suverenosti.

Medjutim, nastavlja LANSING, u velikim zajednicama redovito vrši vlast jedna ili više osoba, a da se ne može za njih kazati, da raspolažu potrebnom fizičkom silom »činiti sve u državi bez odgovornosti«. To je samo umjetni (artificial) suveren za razliku od pravog suverena: vladar može da vrši prerogative suverenosti samo po miloj volji pravog suverena, a to je ona osoba ili tijelo, koje posjeduje fizičku snagu, da može iznuditi posluh, ako tu snagu upotrebi. Prava se suverenost očituje u uspjelim narodnim revolucijama i ugušenju pobuna(11). U oba slučaja prisila se upravlja na iznudjenje posluha pomoću premoćne fizičke sile. U mirno doba prava suverenost ne očituje se fizičkom silom; zato se ona izravno očituje samo u nekim djelima, a to su: 1. ustanovljenje neke vlade, 2. delegacija vlasti toj vladi, 3. priznanje gradjanskih sloboda članovima države, 4. izmjena svih propisa o trim predjašnjim točkama, 5. postavljanje nekih organa (governmental agents), 6. donošenje nekih zakona. Prve se tri funkcije obavljaju usvojenjem državnog ustava ili privolom na nj, četvrta promjenom ustava, peta izborom, a šesta (zakonodavnom) inicijativom i referendumom. Način, kako je neki ustav uveden, nije od važnosti, jer njegova obvezna snaga proizlazi iz efektivnog ili pasivnog prihvata po pravom suverenu.

LANSINGova konstrukcija suverenosti nužno vodi do narodne suverenosti, i to bez obzira na uredjenje države i bez obzira na to, je li načelo narodne suverenosti u ustavu izričito sadržano. Narod je suveren, jer je u posjedu najviše fizičke sile, kojom može svakoga u državi prisiliti na posluh. Suverenost naroda se po LANSINGu ne treba nikako očitovati; dovoljno je, da postoji mogućnost njenog očitovanja. Baš zato je sa pravnog gledišta ove studije njegovo mišljenje neprihvativo, je ono traži pravnu konstrukciju narodne suverenosti, dok LANSING konstatira faktično stanje, kako si ga on predstavlja. Pravnik želi naći pravni pojam suverenosti, a LANSINGu pravo proizlazi tek iz suverenosti kao očitovanje suverenove volje. Ova su dva stanovišta nespojiva. Ali LANSING nije ni sa svog gledišta dosljedan, dok navodi prije spomenutih 6 točaka, u kojima bi uvijek imao odlučivati pravi suveren, jer se i sam LANSING zadovoljava pasivnim prihvatom ustava po suverenu.

Antipod LANSINGova shvaćanja je LASKI. Njemu je suveren ona osoba u državi, koja može postići, da njenu volju prihvate sugradjani(12).

---

(11) Primjeri: Magna charta, francuska revolucija, gradjanski rat u Sjedinjenim državama; v. LANSING, l. c., str. 85. i 86.

(12) LASKI, **Studies in the problem of sovereignty**, 1917, str. 17.: »The sovereign is the person in the State who can get his will accepted, who so dominates over his fellows as to blend their wills with his«.

Digitized by Google

No suverenost ne sastoji u moći prisile, nego se temelji na dobrovoljnom prihvatu. Zakon nije zapovijed, nego po svima prihvaćeno pravilo svrsishodnost.. Ipak i ova teorija dolazi do istog zaključka kao i predjašnja, da je suverenost neodvisna od riječi državnog ustava. Zapravo LANSING i LASKI govore o suverenosti u dva razna smisla, a oba uzimaju kao temelj nepromjenjivu činjenicu, da se vlast u državi upire na široke mase. Nepromjenjiva jedna činjenica ne može se zamisliti kao objekt normativnog uredjenja, jer norma nužno predpostavlja više raznih mogućnosti, od kojih onda jednu odobrava, a druge odbacuje.

Posebnu konstrukciju narodne suverenosti daje REDSLOB (u djelu: Die parlamentarische Regierung in ihrer wahren und in ihrer unechten Form; novo, prošireno izdanje na francuskom jeziku nije mi na žalost došlo do ruku). REDSLOB nalazi, da narod igra u ustavnom životu nekih država ulogu najvišega suca u važnim sporovima izmedju vlade (ministarstva) i parlamenta. On to zove parlamentarnom vladavinom u pravom smislu riječi. Parlamentarna vladavina osigurava ravnotežu izmedju zakonodavne i izvršne vlasti, a u slučaju sukoba izmedju tih dviju jednakih sila odlučuje narod, i to tako, da vlada raspusti parlamenat, pa narod daje u ponovnim izborima povjerenje jednoj od obih strana. Na izborima pobijedjena strana mora uzmaći, jer je suveren odlučio o sporu. U državama s pravim parlamentarnim sustavom volja naroda je najviša u državi, narod je suveren i izvor svega autoriteta. Medju takove države računa REDSLOB u prvom redu Englesku. Engleska je poprimila sustav prave parlamentarne vladavine (a po tom i narodne suverenosti) tek uslijed izbornih reforma XIX. vijeka. Tim reformama je tako reći cijeli narod ušao u izborno tijelo, a donja kuća je postepeno postala orudje naroda. I u Belgiji postoji ravnoteža izmedju vladara i parlamenta, utemeljena na suverenosti naroda. Ta se ravnoteža postizava pomoću odredaba o ministarskoj odgovornosti i raspustom komore. Kao dalji primjer prave parlamentarne vladavine navodi se Ugarska, koja je u tom pogledu kopirala Englesku, i Švedska. Nasuprot nema prave parlamentarne vladavine u Francuskoj. Tamo je narodno predstavništvo tako jako, da namiće svoju volju izvršnoj vlasti. Ono bira šefa izvršne vlasti (predsjednika republike), a namiće mu glasovanjem o povjerenju ili nepovjerenju saradnike (ministre). Zato u Francuskoj nije praktično moguće raspustiti zastupničku komoru, a baš to je najvažnija uredba prave parlamentarne vladavine. Narod nije vrhovni sudac u sporovima izmedju vlade i parlamenta. Tako se može na današnju Francusku primijeniti ROUSSEAU-ova izreka o Engleskoj, da je narod ondje suveren samo u doba izbora, a inače zastupnička kuća svemoćna.

REDSLOB ispravno shvaća, da treba više paziti na duh i na provodjenje ustava, nego na njegove riječi. No njegova je konstrukcija ipak nastrana, jer previše izdiže važnost mehanizmu raspuštanja narodnog zastupstva. Parlamentarna vladavina, kako ju on opisuje, može postojati i kraj sustava, koji se u teoriji i u praksi smatraju protivnima načelu narodne suverenosti(13). No time je REDSLOB samo do pretje-

---

(13) Na pr. parlamentarna vladavina spojiva je s protivudemokratskim izbornim pravom (visoki cenzus: v. POLIĆ, O razvoju demokratske misli, str. 25.). Ovaj prigovor proti REDSLOBovoj konstrukciji valjan je sa gledišta vladajuće nauke o narodnoj suverenosti; sa moga gledišta (v. dalje u poglavlju VIII.) on uopće ne dolazi u obzir.

Digitized by Google

ranosti razvio neke elemente, koji se nalaze i u konstrukcijama francuskih teoretičara narodne suverenosti.

Njemačka znanost se sve do nedavna držala odbojno prema teoriji narodne suverenosti. No otkad je Njemačka u svom ustavu prihvatila načelo narodne suverenosti, moralo se i to promijeniti. Ipak u ovo nekoliko godina nije njemačka znanost dospjela da o tom pitanju poda kakvu originalnu teoriju, već se njemački autori zadovoljavaju pukim registriranjem odnosnih ustavnih propisa(14).

U hrvatskoj je književnosti pisao opširno o narodnoj suverenosti RADIĆ u svojoj knjizi »Savremena ustavnost«. U ovom popularno pisanom djelu usvaja RADIĆ u glavnom mišljenje vladajuće francuske teorije, osobito ESMEINa. RADIĆu je narodna suverenost spojiva s monarhijom, pa ju nalazi i u Engleskoj. Isto tako dopušta RADIĆ proporcionalni izborni sustav te instituciju izravnog sudjelovanja naroda u zakonodavstvu referendumom. Narodna suverenost je po RADIĆu moguća samo tamo, gdje postoji organizovano i prosvijećeno javno mnijenje(15) Time se RADIĆ udaljuje sa polja pravne znanosti, jer se opstojnost organizovanog i prosvijećenog javnog mnijenja ne da normativno opredijeliti.

POLIĆu narodna suverenost sastoji u tom, da »narod odlučuje u državi, ili sam ili po svojim delegatima, pa nitko u državi ne može vršiti vlasti, ako nije neposredno ili posredno dobio mandat od naroda«(16). To je sustav moderne demokracije, koji postoji u demokratskoj republici i t. zv. revolucionarnoj monarhiji krepošću ustavnih odredaba, ali ima država, u kojima je demokracija u praksi provedena, kao u Engleskoj, a da ustav nije proglasio narodnu suverenost. Za takvu demokraciju nije moguće dati jurističu definiciju. »Sve tri vrste demokracije podudaraju se u političkom učinku, a ovaj u svjema stoji u tome, da je za državu na koncu konca vazda odlučna volja naroda, i to mora tako da bude u prvim dvjema vrstama demokracije već po samom ustavu, a u trećoj takva je državna praksa. A ta državna praksa nije puki fakat politički i socijalno indiferentan, već se ona unatoč zakonu osjeća kao nešto što treba da bude, što je opravdano konvencionalnim normama ili t. zv ustavnom etikom, koja veže sve političke činioce, te oni priznaju, da po tim pravilima pripada narodu konačna odluka, pa oni tu odluku i poštuju. . Tako bismo mogli konačno reći, da je moderna demokracija onakva država, u kojoj bilo na osnovi pravnih naredjenja ili pak na osnovi socijalnih pravila, a po načelu brojne jednakosti narod sam sobom vlada«(17). POLIĆ je prema tomu pristaša narodne suverenosti odnosno demokracije, ali ju ne shvaća kao pravno, već kao političko načelo. U tom pogledu približava se on njemačkim učenjacima, koje navodim u V. poglavlju.

---

(14) Na pr. MEISSNER, Das Staatsrecht des Reichs und seiner Länder, 2. izd., 1923, str. 23

(15) RADIĆ, Savremena ustavnost, str. 230. i 238.

(16) POLIĆ, O razvoju demokratske misli, str. 6., i O nacrtima ustava, Mjesečnik, 1921., str. 8.

(17) POLIĆ, l. c., str. 33.

Digitized by Google

V.

Restauracija. — Doktrinarci i liberali u Francuskoj. — D'Eichthal i Boutmy. — Katoličko gledište. — Michoud i Duguit. — Suverenost države odnosno prava. — Starčević. — Slobodan Jovanović.

Protivnici načela narodne suverenosti raznih struja su mnogobrojni, a mogu se razdijeliti na dvije grupe. U prvoj se nalaze oni, koji narodnu suverenost pobijaju iz političkog uvjerenja, dok kod drugih politički momenti ne odlučuju. Teško je tu podjelu točno provesti, jer kod mnogih posve teoretskih djela ipak odlučuju lične simpatije (1). U ostalom strogi pravnoznanstveni značaj ove radnje ne dopušta obazirati se na polemičke spise, u koliko ne sadrže teoretskih argumenata.

U prvom redu tu su predstavnici reakcije protiv francuske revolucije i njenih načela. Već je BURKE pobijao revoluciju i njene ideje (2). Ali tek doba restauracije dalo je punoga maha naučnom pobijanju teorija revolucije.

Već se u ono doba spoznala glavna slabost načela narodne suverenosti. Grof de MAISTRE oštrom logikom dokazuje, da je u francuskom reprezentativnom sustavu prekinuta veza između zastupnika i izbornika, jer nije dopušten specijalni nalog zastupniku i jer se uzima, da zastupnici ne zastupaju svoj izborni kotar, već cijeli narod (3). Ljudska volja nije odlučna za ustanovljenje vlade, jer je ljudima prirodjeno, da žive udruženi i da imadu vladu. Suverenost je nužna posljedica tog prirodnog raspoloženja čovječanstva. Ako se dopusti suverenost naroda, nastaje pogibelj revolucije (4).

U znaku restauracije pomnije se izgradjivala nauka o vlastitom pravu kraljevske vlasti, a u istoj se mjeri pobijala nauka ROUSSEAU-a i njegovih sljedbenika. U toj grupi »restauratora« (5) ističe se HALLER djelom »Restauration der Staatswissenschaften.« U 10 dugih poglavlja opisuje najprije nauku o društvenom ugovoru i narodnoj suverenosti, njen historički razvoj i njene najvažnije predstavnike te napokon njeno prodiranje u praksu, oživotvorenje u francuskoj revoluciji i njen uzmak poslije Napoleonova poraza. Nakon toga izlaganja, isprepletenog često jedkim primjedbama, dokazuje HALLER u 11. poglavlju, da su sve predpostavke filozofskog sustava, na kojem je sazdana nauka o društvenom ugovoru, svojevoljne tvrdnje, jer protuslove povijesnoj istini. Teorija društvenog ugovora nije odgovorila i ne može odgovoriti: tko su bili paciscenti društvenog ugovora? samo odrasli muževi? samo slobodni ljudi ili također sluge? komu će se povjeriti vlada? koja su si prava pridržali pojedinci? Napokon se pita, što se konstrukcijom društvenog ugovora dobilo?

---

(1) Tako na pr. HASBACH, Die moderne Demokratie, 1912, očito i namjerice izdiže prednosti ustavne monarhije.

(2) Vidi jezgrovit prikaz kod KRIŠKOVIĆa, Anglia docet, str. 97. s

(3) De MAISTRE, Considérations sur la France, ch. IV.

(4) De MAISTRE, Du pape, II, 1 i 2.

(5) DOCK, Revolution und Restauration über die Souveränetät, str. 76. ss. Po njemu spadaju u istu grupu još: BURKE, GENTZ, BONALD, BALLANCHE, PHILLIPS i drugi. — MEISNER, Die Lehre vom monarchischen Prinzip im Zeitalter der Restauration und des deutschen Bundes, 1913.

Digitized by Google

Nasuprot tomu postavlja HALLER (12.—14. poglavlje) svoju teoriju. Naravno (od Boga dano) stanje nije nikad prestalo. Čovjeku je društvenost prirodjena, pa je država jedan od mnogih društvenih odnošaja, u kojima čovjek živi. Naravno je, da jači vlada, a slabiji mu se pridružuju, da udovolje svoje potrebe. Jednako je naravnog izvora zakon pravednosti i ljubavi, koji nalaže ograničenja vlasti, i time ju luči od štetne sile. Vladari vladaju jure proprio, a država je magna familia.

U samoj Francuskoj treba spomenuti dva kola političara i učenjaka iz prve polovice XIX. stoljeća, koji su igrali odlučnu ulogu u doba restauracije i srpanjskoga kraljevstva, pa je posve prirodno, da su pobijali narodnu suverenost, to čedo revolucije i ujedno njeno opravdanje. Mislimo ovdje francuske liberale i doktrinarce. Najznatniji predstavnik prvih je Benjamin CONSTANT, a drugih ROYER-COLLARD i GUIZOT, razlikovali su se pak u tom, što su doktrinarci smatrali ustavnu listinu od godine 1814. trajnom uredbom, dok su liberali držali, da je ona samo prelaz republici. Obje škole ustaju proti despotizmu demokracije. ROYER-COLLARD veli, da ustav od godine 1814. sadržaje vječna načela razuma i pravde(6). Njemu je ideal monarhija Louisa XVIII. Zastupnička komora nije reprezentant naroda, jer bi reprezentacija bila samo onda moguća, kad bi zastupnik bio izabran od čitavog naroda ili bar od većine naroda u izbornom kotaru i kad bi svako glasovanje zastupnika u komori bilo odredjeno imperativnim mandatom (7). GUIZOT nalazi, da je narodna suverenost samo poljepšano ime za vladu jednoga dijela naroda nad slabijom stranom. On vjeruje u suverenost razuma, pravednosti i prava, ali nijedan čovjek ih ne može posjedovati u potpunoj mjeri. Još pregnatnije izražava to COUSIN (8).

CONSTANT usvaja narodnu suverenost, ali ju ograničuje na dvojaki način: javnim mnijenjem i ravnotežom vlasti. Važnu ulogu igra kod toga kraljevska neutralna vlast, razlučena od izvršne vlasti. Kraljevskoj je vlasti zadaća, da obuzdava ostale vlasti (9).

BOUTMY isporedjuje narodnu suverenost s njenom protivnošću, suverenošću po božanskom pravu. Ova se izvodi od Boga, a Bog jednako kao i narod ne može vršiti vlasti, a niti ju delegirati punom točnog i izričnog mandata(10). Zato su se u povijesti mogle pozivati na narodnu suverenost protivne stranke, da njom podupru svoje najrazličnije i najsuprotnije tvrdnje. Ako se formula o narodnoj suverenosti ispita do kraja, dolazi se do besmislica i tautologija, a u primjeni do skroz nepotpunih i nedostatnih rješenja. Kada je godine 1789. pala riječ o narodnoj suverenosti, značilo je to čistu negaciju, značilo je, da su kraljevstvo i aristokracija loši načini vladanja. To se vidi i iz negativne

---

(6) BARANTE, Vie politique de M. Royer-Collard, ses discours et ses écrits, 1861., I, str. 298.

(7) COUSIN, Histoire de la philosophie morale au XVIIIe siècle, Xe leçon.

(8) Cousin, l. c., IXe et Xe leçon.

(9) CONSTANT, Principes de politique, chap. I et II. — CONSTANTa slijedi u njegovom naziranju njegov izdavač LABOULAYE (Questions constitutionnelles i druga djela). On je za narodnu suverenost, ali protiv francuskog sustava, jer ovaj zapravo uvodi svemoć parlamenta; LABOULAYE preporuča primjer Amerike.

(10) BOUTMY, A propos de la souveraineté du peuple u Annales des sciences politiques, 1904, odnosno Études politiques, 1907, str. 36.

Digitized by Google

stilizacije ustava (11). Načelu narodne suverenosti odgovara u praktičnoj provedbi opće pravo glasa. No provedba nikako ne odgovara načelu: opće pravo glasa kosi se s načelom narodne suverenosti u svojim bitnim uslovima, a to su: trajanje mandata, princip većine, reprezentacija. Tim samim, što mandat traje duže vrijeme, nastaje mogućnost, čak i vjerojatnost, da mišljenje izabranog zastupnika ne odgovara mišljenju naroda. Narodna suverenost može da dodje do izražaja samo u slučaju jednoglasnosti, dok potreba prakse traži provedenje principa većine. Napokon ne mogu zastupnici da zastupaju sva mišljenja svojih izbornika, pače tek najmanji dio želja naroda dolazi do izražaja u zahtjevima zastupnika.

Ipak je opće izborno pravo u današnje doba potrebno, jer u neku ruku smiruje duhove. Ono svodi na najmanju mjeru proizvoljnost kod davanja izbornog prava, paralizira nezadovoljstvo širokih masa sa zakonodavstvom i državnom upravom, dok same te mase odlučuju svojim izborom, kome će povjeriti vodstvo državnih poslova. BOUTMY zaključuje, da opće pravo glasa ne provodi načelo narodne suverenosti i po tom to načelo nije sastavni dio ustavno-pravnih norma, nego samo nedostiživi filozofski ideal, načelo negativno i nejasno, koje se ne da ostvariti.

D'EICHTHAL (Souveraineté du peuple et gouvernement, 1895.) dolazi drugim putevima do istoga zaključka. Pojam suverenosti, kako smo ga naslijedili od BODINa, odgovarao je kraljevstvu božanskoga prava. Da narod posjeduje suverenost u tom originalnom i pravom smislu riječi, trebalo bi da se uvijek i svaki čas konstatira svejednaka jednodušnost gradjana. To je nemoguće. U praksi t. zv. narodna suverenost sastoji u pravu odlučivanja brojčane većine gradjana, združenih teritorijalnom vezom. Nitko nije dokazao, da je rezultat toga postupka ekvivalentan postulatu narodne suverenosti. No izborni sustav dopušta i to, da većina nije zastupana, kao što se to često dogadja i u Francuskoj.

Narodna suverenost je po tome nešta drugo od kraljevske suverenosti pa bi morala za razliku imati i drugo ime. Geslo narodne suverenosti bilo je u prošlosti sredstvom borbe. Kao takovo bila je narodna suverenost negativnog značenja, a pozitivni sadržaj dobila je tek pridavanjem svojstava kraljevske suverenosti. Dosljedna provedba načela narodne suverenosti je nemoguća, ali pomoću njegovog radikalnog tumačenja dolazi se u praksi do anarhije, terora i cezarizma.

Polazeći sa strogo katoličkog stanovišta i uzimajući kao ideal umjerenu monarhiju stavlja marquis de VAREILLES-SOMMIÈRES sve moguće prigovore ROUSSEAUovoj nauci, koji kulminiraju u ovom: ROUSSEAU hoće opravdati državnu vlast time, da je ona izraz opće volje. Medjutim vlast nužno predpostavlja diferencijaciju onih, koji zapovijedaju, i onih, što slušaju. Suverenost jednodušnog naroda nije uopće suverenost, jer postoji identitet izmedju vladajućih i vladanih (12). Suverenost naroda je samo suverenost većine naroda, a ono, što zove ROUSSEAU općom voljom, je samo zbroj volja većine. Ako se pak u narod računaju djeca, možda i žene i drugi koji su izuzeti od sudjelovanja u državnoj upravi, onda se narodna suverenost svodi na suverenost ve-

---

(11) Vidi naprijed u poglavlju III., bilj. 2., 4. i 8.

(12) De VAREILLES-SOMMIÈRES, Les principes fondamentaux du droit, str. 279.

Digitized by Google

ćine jedne izvjesne manjine u narodu. Suprema voluntas naroda kod ROUSSEAUa posljedica je toga, što narodu pripada suprema potestas.

Ideju narodne suverenosti označuje MICHOUD čisto političkim pojmom, koji se u pravnom pogledu ne da konstruirati (kao što se to dugo činilo), da narod kao osoba različna od države daje svojim zastupnicima mandat, da vladaju u njegovo ime. Narod nema posebne pravne opstojnosti, i ne da se zamisliti kao pravni subjekt, različan od države; država je pravno organizovana zajednica naroda (13). Prema tomu ne može narod biti organ te zajednice. Izbori su samo postupak odabiranja (procédé de sélection) zastupstva države, a izbornici, organizovani u izbornim tijelima, su organi države (14).

Posebni su putevi, kojima je udario DUGUIT. Njegova kritika protivničkih teorija je nesmiljena, ali konstruktivno se toliko udaljuje od drugih, da je ostao gotovo osamljen u tom pogledu. On zabacuje cijeli sustav subjektivnih prava, a prema tomu ne priznaje niti jurističke osobnosti. Evo nekih njegovih razloga, koje s mnogo čstroumnosti izvodi proti teoriji narodne suverenosti (15), premda priznaje njenu osobitu važnost, napose obzirom na revindikacije oslobodjenih naroda srednje Evrope:

»Ponajprije predpostavlja suverenost kolektivnosti, da ta kolektivnost posjeduje osobnost, volju različnu (distincte) od osobe, od volje individua, koji ju sastavljaju. Ali to nije dokazano i ne može se dokazati.« Ideja o društvenom ugovoru nije mogla nastati kod čovjeka prije nego što je živio u društvu, pa je circulus vitiosus, kada se utemeljenje ljudskog društva svodi na društveni ugovor. Ne može se dokazati, da uslijed sticaja individualnih volja nastaje jedna od ovih različita zajednička volja. Sustav narodne suverenosti, veli DUGUIT, nije ni sa gledišta opravdanja vlasti bolji od drugih. Dopustivši da postoji personificirana kolektivnost i da joj pripada politička vlast, nije time još dokazano, da je ta vlast opravdana i zakonita. Zašto da je volja zajednice viša od individualne volje? Ta ona je također ljudska volja, a ne može se dokazati, da se jedna ljudska volja smije nametnuti drugoj. Istina je, što se kaže, da je revolucija mjesto božanskog prava kraljeva uvela božansko pravo naroda: tvrdnja, da kolektivnost ima pravo zapovijedati zato, jer je kolektivnost, spada u metafiziku ili religiju isto tako kao tvrdnja o božanskom podrijetlu prava kralieva. Ako se ima na umu, da se kod stvaranja opće volje većina nameće manjini, valja reći: »Može biti faktična nužda, da se većini prizna vlast zapovijedati; ali ta vlast ne može biti legitimna« (16). DUGUIT tvrdi također, da iz načela narodne suverenosti nužno ne slijedi opće pravo glasa. Suverenost pripada kolektivnoj osobi, a pojedinac nema prava da sudieluje kod vršenja suverenosti. Jedina je konsekvencija, da valja pronaći najbolji sustav za iznalaženje narodne volje; ali to ne treba da bude opće pravo glasa. Francuski ustavi od godine 1791., od godine III. i od godine VIII. nijesu davali općeg prava glasa, prem su osnovani na načelu narodne suverenosti. Prema tomu je načelo narodne suverenosti bez praktičnih posljedica i nepotrebno. A kraj načela narodne suverenosti lako se za-

---

(13) Slično označuje narod CARRÉ DE MALBERG, a donekle HAURIOU i ESMEIN: vidi naprijed u poglavlju IV.

(14) MICHOUD, La théorie de la personnalité morale, I, 1905., str. 287. s.; 2. izd. (ed. TROTABAS). 1924, str. 313. s.

(15) Vidi napose DUGUIT, Traité, I, str. 432. s. i str. 457. s.

(16) DUGUIT, 1. c., I. str. 433.

Digitized by Google

boravlja, da je despotizam naroda ili njegovih reprezentanata jednako nepravedan i mnogo opasniji od despotizma vladarskog, protiv kojeg je baš načelo narodne suverenosti imalo zaštititi pojedinca(17).

Njemačka znanost nije se mnogo bavila problemom narodne suverenosti, koji joj je bio dosta stran. Iz cjelokupnog shvaćanja o pravu i državi, što je vladalo sve do nedavna u njemačkoj znanosti državnog prava, slijedi takva konstrukcija temeljnih pojmova, da je načelo narodne suverenosti s njime nespojivo. Po mišljenju najpoznatijih njemačkih autora suverenost može da pripada samo državi. Uz to dodaje JELLINEK, da je suverenost historička kategorija, nastala pod utjecajem sukoba političkih ideja. Narod nije suveren, nego je on u demokratski uredjenim državama primarni organ države (18), ali nije osoba (19), premda ima svoju volju, koja ima važiti kao volja države. Ta se volja očituje u prvom redu izborom, ali time nije konzumirana. Naprotiv iz medju naroda odnosno »onog dijela naroda, kojemu po ustavu pripada vršenje državnih funkcija u većoj ili manjoj mjeri« i njegovih izabranih zastupnika nastaje trajna veza, organski odnošaj (Organverhältnis). Premda JELLINEK kaže, da je to pravni odnošaj, ipak ne može toga potkrijepiti inim razlozima, nego se upire na činjenicu, da pomoću »juristički nemjerivih, ali politički djelujućih sila j a v n o g a m n i j e n j a« postoji utjecajna kontrola birača nad biranima (20). Time se JELLINEK približava ESMEINu i HAURIOUu. Poput njih daje on javnom mnijenju važnu ulogu u p r a v n o j konstrukciji. JELLINEK zapada ovdje u istu pogrješku kao i rečeni francuski autori. U njegovoj konstrukciji stoji nasuprot parlamentu kao izabranom sekundarnom organu naroda čas cjelokupni narod, a čas samo izbornici.

JELLINEKovu teoriju o parlamentu kao sekundarnom organu naroda pobija KELSEN. U sklopu njegovih originalnih i skrajnjom logikom provedenih konstrukcija(21) nema mjesta teoriji narodne suverenosti. On ju spominje tek prigodice, kada obara jedan od temelja njene konstrukcije, naime zasadu, da je parlamenat reprezentant naroda. To je — veli KELSEN — puka fikcija, kojoj ne odgovara nikakav pozitivnopravni sadržaj. Kada bi pozitivno pravno pravilo odredjivalo da narod (točnije narodna skupština: Volksversammlung) redovito stvara zakone, a parlamenat tek izuzetno mjesto naroda, tada bi se moglo reći, da parlamenat reprezentira narod. Ali baš toga nema u t. zv. reprezentativnim demokracijama. »Ako dakle baš ovdje teorija tvrdi, da je parlamenat sekundarni organ naroda, . . . ne predpostavlja se kod toga pozitivno pravno pravilo, nego politička dogma: dogma o narodnoj suverenosti« (22). Zato je takav prikaz prava fikcija, koja dolazi — za volju jednoj političkoj dogmi — u protivnost s pozitivnim pravom. Jednaka je fikcija o »slobodnom mandatu naroda« svagdje, gdje nema mogućnosti, da izbornici daju obvezatne upute svome zastupniku. Parlamenat nije organ naroda, kako to hoće i JELLINEK, već su i narod i parlamenat organi države.

---

(17) Taj argumenat iznio je već Benjamin CONSTANT i po njemu LABOULAYE.

(18) JELLINEK, Allg. S t a a t s l e h r e, str. 554.

(19) JELLINEK, 1. c., str. 560.

(20) JELLINEK, 1. c., str. 585. i 586.

(21) O KELSENovoj nauci isporedi: TASIĆ, J e d a n k r i t i č k i p o g l e d n a p o k u š a j m o d e r n e k r i t i č k e d r ž a v n o p r a v n e t e o r i j e (D u g u i t - K e l s e n) o s u b j e k t i v n o m p r a v u, S l o v e n s k i p r a v n i k, 1926., str. 219. ss.

(22) KELSEN, A l l g. S t a a t s l e h r e, str. 313. s.

Digitized by Google

od kojih prvi kreira drugi. Napokon u poglavlju o demokraciji označuje KELSEN mnoge uredbe država, kojih ustavi sadrže načelo narodne suverenosti, prot' vnima dosljednom provedenju demokratske misli. Sustav dvaju komora jedna je od takih ustanova(23). Ali i kraj demokracije u zakonodavstvu još je uvijek u većini država izvršna vlast autokratski uređena, što se ima u znatnoj mjeri pripisati djelovanju nauke o podjeli vlasti (24).

Teorija o suverenosti prava, koju su prije sto godina zastupali doktrinarci, na novo je procvala u zadnje doba. Imenito ju zastupaju Nizozemac KRABBE (Die Lehre der Rechtssouveränität, 1906, i Die moderne Staatsidee, 1919) i Mađžar SOMLÓ (Juristische Grundlehre, 1917), a i DUGUITova konstrukcija spada u ovaj krug. Razumljivo je, da sve te konstrukcije odbijaju načelo narodne suverenosti. Jednako LASSON smatra narodnu suverenost riječju bez sadržine. Država je posve odijeljena od volje naroda. Raščinjajući pravo stanje dolazi se na mjesto vlade naroda do vlade jedne manjine, kojoj je ta vlada prenesena pozitivnim pravnim odredbama(25).

Od slavenskih pisaca valja na ovom mjestu spomenuti jednoga od tvoraca češkoslovačkog ustava, profesora WEYRa (26). On se prislanja uz JELLINEKovu školu pa dijeli s Nijemcima njihovo gledište obzirom na narodnu suverenost. Narodna suverenost je političko načelo ili postulat, pa ustavne odredbe, koje govore o njoj, nemaju nikakog normativnog značenja. U ostalom, veli WEYR, ustav se baš time razlikuje od ostalih zakona, da uz norme o organizaciji države sadrži svečano proglašenje izvjesnih političkih načela, postulata i obećanja (27).

Sigurno će svakoga kod nas zanimati, šta kaže Ante STARČEVIĆ o načelu narodne suverenosti, kako je ono provedeno u ustavu treće republike u Francuskoj. »Na mesto prava božjega uvedena je samosvojnost naroda, t. j. načelo po kojemu sva javna vlast stoji u narodu, ter ju on prenosom kroz svoje zastupstvo izveršuje... Nu nije sve, kako se čini. Drugo je priznati načelo, a drugo provesti ga. Načelo samosvojnosti naroda još nije provedeno, kako bi trebalo«. »Dok je zastupnik izabran, on postaje posve neodvisnim od izbornikah, i posve neodgovornim za svoje saborovanje«. Zato treba zastupnike vezati uputom. »Po zakonu zastupnici bi morali biti obvezani raditi po izjavah na koje su izabrani tako, da ako nerade, ili ako rade protivno, oni taj čas prestaju bit zastupnici... jer su punomoć izgubili«. Za nepredvidjeni slučaj kakog važnog pitanja trebali bi se zastupnici dogovarati s narodom (28). STARČEVIĆ si zamišlja provedbu načela narodne suverenosti na način, kakav nigdje ne postoji (29). Njegovo je naziranje u očitoj protivnosti s odredbom mnogih ustava, da članovi zakonodavnog tijela zastupaju čitav narod, a ne samo svoj izborni kotar. Po STARČEVIĆu

(23) KELSEN, l. c., str. 352.

(24) KELSEN, l. c., str. 361. s.

(25) LASSON, System der Rechtphilosophie, 1882. str. 293. i 301.

(26) WEYR bio je drugi podpredsjednik ustavnog odbora. Ispor. WEYR, Soustava československého práva státního, str. 9.

(27) WEYR. l. c., str. 66.

(28) STARČEVIĆ, Ustavi Francezke, str. 179—183.

(29) Za vrijeme francuske revolucije bilo je pokušaja, da se odgovornošću narodnih zastupnika pred narodom izmiri reprezentativni sustav s načelima ženevskoga filozofa. Ti su se pokušaji obnovili 100 go-

Digitized by Google

teorija narodne suverenosti ne bi u praksi još nigdje bila provedena. Zato mu je mjesto među protivnicima narodne suverenosti, to više, što i njegova konstrukcija više odgovara prilikama feudalne staleške države, nego li zahtjevima moderne demokracije.

I Slobodan JOVANOVIĆ pridaje suverenost državi. Ako se narod shvati u pravnom značenju, narod i država su jedno isto, dakle se ne može teorija narodne suverenosti protustaviti teoriji državne suverenosti. Teorija narodne suverenosti uzima narod u drugom značenju, a ne u pravnom. Ujedno predpostavlja, da narod ima jednu svoju volju, ali kod naroda s pravnog gledišta nema jedinstva volje, jer narod nije pravna ličnost.

VI.

Postavljanje problema i raspored daljeg istraživanja. — Terminološke poteškoće. — Narod kao socijalna pojava. — Narod kao zajednica pripadnika iste države. — Narod kao korelat državc.

Upoznavši tako problem narodne suverenosti, kako je iznesen u literaturi, valja ga razmotriti i podvrći pravnoj naučnoj kritici. Već je naprijed (u I. poglavlju) rečeno, da je takva kritika potpuno opravdana.

Ispravno veli POLIĆ, da se u »ideji suverenosti kriju dvije odlične misli: jedna se tiče postanja države, a druga se odnosi na vršenje vlasti u sazdanoj već državi. Prva misao znači, da je narod tvorac države, da je državna vlast produkt narodne volje, da je narod izvor svakog političkog autoriteta, pa da je državna vlast zato opravdana, što je i samo zato što je ustanovljena od naroda, kojim vlada — — — O vršenju državne vlasti veli nauk o narodnoj suverenosti, da narod odlučuje u državi ili sam ili po svojim delegatima, pa nitko u državi ne može vršiti vlasti, ako nije neposredno ili posredno dobio mandat od naroda«. (1) Prema smjernicama, što su izložene u I. poglavlju ove studije, ne mogu se upuštati u razmatranje prve misli t. j. ideje narodne suverenosti kao teorije o postanju države i izvoru državne vlasti. Pravnika

---

dina kasnije u francuskoj komori, ali bez uspjeha. »Recall« u nekojim državama sjeverne Amerike i »Abberufungsrecht« u nekim kantonima Švicarske, donekle su približili reprezentativni sustav izravnoj demokraciji. Ispor. o tom ESMEIN, Éléments, 7. izd., I, str. 453. I sustav sovjeta nastoji postići dodir zastupnika s izbornicima odnosno njihovu veću odvisnost od izbornika.

*) Od mnogih radova na tom polju spominjem: Vidan BLAGOYÉVITCH, Le principe des nationalités et son application dans les traités de paix de Versailles et de Saint-Germain, 1922. — KREMER, Die Nationalitätsidee und der Staat, 1885. — LE FUR, Races, Nationalités, États, 1922. — MEINECKE, Weltbürgertum und Nationalstaat, 1922. — MESTRE, Les personnes morales et le problème de leur responsabilité pénale, 1899. — Fr. J. NEUMANN, Volk und Nation, 1888. — RENAN, Qu'est-ce qu'une nation? (Discours et conférences, 1887, str. 277.—310.). — RENNER, Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen. I. Teil: Nation und Staat, 1918. — Verhandlungen des zweiten deutschen Soziologentages 1912. (Schriften der deutschen Gesellschaft für Soziologie, I. Serie, II. Bd), 1913.

(1) POLIĆ, O nacrtima ustava, »Mjesečnik«, 1911, str. 7. i 8.

Digitized by Google

može sa pravnog gledišta zanimati samo druga misao, jer se pravno shvatiti dade samo pravni poredak, a poredak nije nastajanje, nego stanje. Već sada može se reći, da baš kod teorije narodne suverenosti mnoga zabluda i mnogi nesporazumak imade svoj korijen u nedovoljnom lučenju statičkog pravnog i dinamičkog socijologijsko-filozofskog naziranja.

Izreka o narodnoj suverenosti dade se juristički razglobiti na tri pravna pojma. Prvi je narod, drugi je suverenost, a treći je pravna norma, koja vezuje suverenost uz narod, koja izriče, da narod ima biti suveren. Tko hoće narodnu suverenost pravno konstruirati, treba da predpostavi, da suverenost nije nužno vezana uz narod, da ona nije svojstvo svakog naroda, jer u tom slučaju ne bi trebalo pravnog propisa za njeno ustanovljenje: ona bi bila dana samom naravi stvari. Takvo pravno vezivanje suverenosti uz narod ne mora, ali može pridoći i u tom slučaju treba da se to zbude posebnim pravnim propisom.

Zadaća daljeg istraživanja bila bi ispitati spomenuta tri elementa u formuli narodne suverenosti. Treba da uspije pomoću njihovom dobiti juristički dosljednu konstrukciju, jer ako to ne uspije, narodnoj suverenosti nema mjesta u svijetu prava. Polazeći dakle sa čisto pravnog gledišta ima se ustanoviti, što je narodna suverenost, t. j. tko je zapravo i kako izgleda njen nosilac, koji joj je sadržaj, napokon, na koji način dolazi narodna suverenost do izražaja. Dakle će se ovo istraživanje baviti subjektom, sadržajem i izvršivanjem narodne suverenosti.

Prije prelaza na to ispitivanje treba ipak istaknuti još jedno. U III. poglavlju navedeno je mnoštvo ustavnih propisa raznih država, koje su prihvatile načelo narodne suverenosti. Medjutim teoretičari, navedeni u IV. poglavlju, daju većinom takvu konstrukciju narodne suverenosti, da ona ne može obuhvatiti sve te razne ustavne propise. Dakle bi ti propisi bili pravno irelevantni, kako je to već razloženo (2). Prema tome valja ili već unaprijed priznati, da nema svaki ustavni tekst pravno relevantan sadržaj ili pak valja naći tako široku konstrukciju narodne suverenosti, da bi njena formula pristajala na sva državna uredenja, koja dolaze u obzir kod toga pitanja.

Ponajprije valja potražiti pravni pojam naroda. Vrlo je teško doći do njegovog točnog odredjenja. U prvom redu nalazimo terminološke poteškoće, budući da u jezičnoj porabi još nije ustaljena prava razlika izmedju naroda i narodnosti s jedne strane, a naroda i puka (3) s druge strane (nationalité, nation, peuple; Nationalität, Nation, Volk). No i samoj riječi »narod« pridaje se toliko različnih značenja, da valja uvijek ponajprije ispitati, u kojem ju značenju izvjesni zakonski tekst ili autor upotrebljava. Osobito romanski jezici, koji u terminologiji ovoga pitanja poglavito dolaze u obzir, povećavaju ovu nepriličnu nejasnost, jer se kod njih često zamjenjuje »narod« i »država« (4).

Drugi važni niz poteškoća sastoji u tom, što kod odredjivanja pojma naroda odlučuju prerazna gledišta. Ipak se jedno dade ustanoviti prije početka potanjih istraživanja: narod je jedna od najvažnijih so-

(2) V. naprijed u I. poglavlju kod b'lj. 15.—18.

(3) Češkoslovački ustav upotrebljava riječ »lid«, koja odgovara riječi »puk«; nasuprot poljski ustav govori samo o »narodu«.

(4) To dolazi do izražaja i u nazivu »medjunarodno pravo« (droit international). Ispor. JELLINEK, Allg. Staatslehre, str. 427., n. l. i str. 135. — Dublje ulaženje u terminološka istraživanja daleko bi prelazilo okvir ove studije, a obzirom na njene rezultate nije ni potrebno.

Digitized by Google

cijalnih pojava. On kao takva nedvojbeno postoji. Narod sastavljaju ljudi; pojam naroda označuje neki odnos medju ljudima. Za pobliže upoznavanje toga pojma valja promotriti, kako je narod sastavljen, a s pravnoga gledišta nadovezuje se posebno pitanje, koji je pravni korelat pojma naroda kao socijalne pojave. Prema tomu treba ispitati:

a) koje je obilježje pripadnosti pojedinaca izvjesnom narodu i koje je naravi veza, što te pojedince spaja u narodnu cjelinu;

b) kakve je naravi odnos te cjeline prema državi.

I. U pogledu obilježja, na temelju kojih bi se imala odrediti pripadnost pojedinaca nekome narodu, ima preraznih mišljenja, a neki čak kažu, da uopće nema sigurnih obilježja, koja bi za sve narode jednako vrijedila (5).

Sama oznaka »narod« kao i njoj odgovarajuća riječ u romanskim jezicima upućuje na vezu po porodu (latinski »nascor«; odatle »natio« i srodne riječi modernih jezika). Prema tome bi bio narod zajednica po podrijetlu. Zaista nam se svi narodi, kad ulaze u svijetlo povijesti, čine kao zajednice po rodu, što proizlaze od jednoga praroditelja. U njima postoji i njeguje se svijest take zajednice. Ali kao što su u nama bližoj prošlosti nastali novi narodi miješanjem od više po podrijetlu raznih elemenata, tako smijemo zaključivati (a istraživanja potvrđuju ta nagadjanja), da su i oni stariji narodi na isti način nastali. Uslijed toga ne može se održati teorija o rasama, koje bi se odlikovale posebnim naslijedjenim zajedničkim crtama. Čistih rasa nema nigdje u Evropi, a niti na drugim kontinentima (Sjedinjene države!). Pripadnost izvjesnom narodu ne može se odrediti pomoću rase.

U starijim vremenima narodi su obično bili vezani također zajednicom kulta. Mnogi narodi imali su svoju specifičnu narodnu (odnosno državnu) vjeru. Vjera bila je negda vrlo važan faktor u tvorbi naroda i država. Kršćanstvo kao univerzalna vjera s tendencom širenja medju svim narodima čini danas nemogućim lučenje naroda po vjeri (ipak je vjerski moment bio još nedavno odlučan kod stvaranja Belgije, a i u Irskoj je snažno djelovao), pa se može reći, da vjera danas ne dolazi u obzir kao obilježje narodne pripadnosti (6).

Po nekima narod je produkt tla, koje nastava. Prema tomu dade se narod odrediti zemljopisnim granicama, koje je sama priroda dala. Istina je samo to, da su se tečajem povijesti često razni narodi stopili u jedan baš uslijed toga, što su se izmiješano naselili na istom području. Tako je nastala većina današnjih naroda. »Engleska bila je nekada«, kaže MAINE (Lectures on the early history of institutions, III). »zemlja nastavana od Engleza. Sada su Englezi narod, što nastava Englesku«. No prirodne zemljopisne granice zapravo ne postoje; zemljopisne jedinice su kao i pojedina razdoblja povjesničara: po nekim konvencionalnim znacima ustanovljeni razdjeli. Kroz stoljeća su se granice izmedju pojedinih naroda pomicale, a pomiču se još i danas. Odredjivanje naroda pomoću zemljopisnih granica nije moguće Ta se nauka izrabljivala vrlo često u političke svrhe (tako i poslije velikoga rata prigodom odredjivanja granica), pa se u takvim slučajevima češće čulo govoriti i o strateškim granicama naroda.

---

(5) DUBOIS-REYMOND, Über das Nationalgefühl, Reden, I. Folge, 1886, str. 380. Jednako i BECKER, Der Missbrauch der Nationalitäten-Lehre, 1879.

(6) Osim možda na Istoku; ispor. HARTMANN u Verhandlungen, str. 84.

Digitized by Google

Još je danas medju piscima vrlo rašireno mišljenje, da je zajednica jezika prvi i najvažniji kriterij naroda. Dok je jednima jezik bitni i odlučni faktor u vezivanju naroda(7), drugima je on tek općeniti sigurni znak za raspoznavanje, kojemu narodu neki pojedinac pripada. Ta je zasada vrlo obljubljena medju Nijemcima(8), a temelj je teorije o narodnostima, koja je osobito cvala u Austro-Ugarskoj monarhiji(9). No s pravom se proti tomu misljenju navode premnogi primjeri, koji pokazuju, da razni narodi govore istim jezikom ili pak da se u istom narodu upotrebljava više jezika. U Engleskoj i Sjedinjenim državama govori se engleski, a to ipak nije jedan narod. Isti je slučaj sa Španijom odnosno Portugalom i državama srednje i južne Amerike(10). Irci govore takodjer engleski, a tek nedavno su si kao poseban narod izvojevali samostalnost od Engleza. Engleski koloniste u dominionima uza svu privrženost britskomu carstvu polagano se počinju smatrati posebnim narodima: Kanadjanima, Australcima itd. Danci i Norvežani govore istim jezikom; Egipćani i Sirci govore arapski. S druge strane opet čuje se govoriti o jednom švicarskom narodu, prem se u Švicarskoj govore tri ili četiri jezika(11). Jednaki je slučaj s Belgijom. S pravom zaključuje RENAN: »Jezik potiče na ujedinjenje, ali ne sili na nj«.

Neki umuju ovako: jezik je samo jedna od mnogih manifestacija kulture. Stoga valja reći, da je narod kulturna zajednica(12). Ta je oznaka vrlo nejasna. U prvom redu ovdje dolazi u obzir mnogo raznih pobliže neodredjenih i neodredivih elemenata. Osim toga kultura se ne ograničuje na pojedine narode. Naiznatniji kulturni pokreti obuhvatali su cijeli niz naroda, a pojedine kulturne osebine postepeno prelaze iz jednoga naroda u drugi(13).

---

(7) KREMER, l. c., str. 92.; XÉNOPOL na VII.kongresu medjunarodnoga zavoda za sociologiju (Monatschrift für Soziologie, 1909., str. 676. s.). Za važnost jezika po postanak modernih država WUNDT, Ethik, 4. izd., str. 231.

(8) TREITSCHKE, Politik, I, str. 276., uzima jezik kao relativno najsigurniji znak.

(9) Na pr. KREMER; HERRNRITT, Nationalität und Recht, 1889., str. 19—22.

(10) Jednako Holandezi i Buri. S obzirom na te slučajeve ističe HARTMANN, da je za narod potrebna i zajednica saobraćaja (Verkehrsgemeinschaft); vidi Verhandlungen, str. 82., n. 1.

(11) Zato se takodjer govori o Švicarima kao političkom narodu. Ispor. BECKER, l. c., str. 107.

(12) O tom Slob. JOVANOVIĆ, l. c., str. 112. s. — RATZENHOFER, Soziologie, 1907., str. 149: »Die Nation ist das Sozialgebilde der Zivilisation«. — SCHMID, Das Recht der Nationalitäten, u Verhandlungen, str. 56. — HARTMANN, Die Nation als politischer Faktor, ibid., str. 80. — Proti SCHMIDu Max WEBER, ibid., str. 72.; ispor. ibid., str. 51. — Polazeći sa stanovišta, da su narodi historičko-socijalne tvorevine veli JELLINEK, Allg. Staatslehre, str. 119.: »Eine Vielheit von Menschen, die durch eine Vielheit gemeinsamer, eigentümlicher Kulturelemente und eine gemeinsame geschichtliche Vergangenheit sich geeinigt und dadurch von anderen unterschieden weiss, bildet eine Nation«. Ispor. ibid. str. 120.

(13) Stoga vrlo neodredjeno MENZEL, Zur Psychologie des Staates, Inaug. Diss., Wien, 1915. str. 91.

Digitized by Google

Još je manje jasna oznaka naroda kao zajednice interesa(14). S jedne strane interesi se često mijenjaju, s druge strane ima interesa, a medju njima i vrlo važnih, koji prelaze granice naroda. Zajednica interesa može za čas složiti suprotne elemente, a oprека interesa može privremeno dovesti do razdora medju najbližima(15).

Socijalne pojave, što ih zovemo narodima, svakako su proizvodi povijesnoga razvoja. Zato nekoji označuju narod kao skup ljudi sa zajedničkom prošlošću. Kao svaki od do sada navedenih kriterija, tako je i ovaj u neku ruku opravdan, ali nije dovoljan. Sve su te okolnosti sudjelovale kod postajanja naroda i još danas djeluju na dalji njihov razvitak, ali nijedan od tih kriterija ne može se uzeti kao opće važeće obilježje pripadnosti pojedinaca nekomu narodu.

Takvo obilježje nalazi se u novije doba u s v i j e s t i pojedinca o pripadnosti izvjesnom narodu i u v o l j i njegovoj, da i dalje pripada toj zajednici. U tom pravcu se najljepše i najpregnantnije izrazio RENAN u svom glasovitom predavanju »Š t o j e n a r o d?«, što ga je držao na Sorboni 11. ožujka 1882. RENANu je »narod (jednako kao i pojedinac) posljedica dugotrajnih prošastih napora, žrtava i odanosti. Baština zajedničke slave i odricanja iz prošlosti, a ostvarivanje zajedničkoga programa za budućnost; da se zajedno trpjelo, veselilo i nadalo, vrijedi više nego zajedničke carine i granice, što odgovaraju strateškim zahtjevima. Narod predstavlja prošlost; ali se ipak u sadašnjosti očituje očevidnom činjenicom: jasno izraženom p r i v o l o m, ž e l j o m, da se nastavi zajednički život. Eksistencija nekog naroda je svakodnevni plebiscit«(16).

RENANova nauka prihvaćena je općenito u Francusko; Imenito ju je lijepo razradio i prilagodio cjelokupnosti svojih teorija DUGUIT(17). Od Njemaca se u novije vrijeme slično izjašnjavaju o pojmu naroda TOENNIES(18), Max WEBER i RATHENAU. No RATHENAU, a pogotovo WEBER dovode narod izrijekom u pojmovnu vezu s državom(19); WEBERu je narod osjećajna zajednica, kojoj bi odgovarala kao adekvatni izražaj vlastita država(20). Slobodan JOVANOVIĆ pak razlikuje narodnost i narod. »Od naroda narodnost se razlikuje kao duhovno-istorijska zajednica od formalno-pravne zajednice. Narod pretpostavlja jednu zajedničku vlast, kojoj su svi njegovi članovi potčinjeni. — narodnost pretpostavlja jednu zajedničku svest, koja se kao nasledjena javlja kod svih njenih članova. Članovi jednog naroda spojeni su više mehanički, jednom vrstom spoljašnjeg pritiska. Članovi iste narodnosti spojeni su iznutra, duhovnim vezama«(21).

Pitanje je sada, u kojoj je mjeri pozitivno pravo svojim odredbama obuhvatilo tu vrlo važnu socijalnu pojavu, što ju zovemo narodom. Druge

---

(14) Ipak su se Sjedinjene države oslobodile od Engleske u glavnom zbog materijalnih interesa (fiskalno izrabljivanje).

(15) MESTRE, l. c. ,str. 197.—200., nalazi u solidarnosti interesa uzrok narodnoj zajednici.

(16) RENAN, l. c., str. 307.

(17) DUGUIT, T r a i t é, II, str. 4. ss.

(18) TOENNIES, G e m e i n s c h a f t u n d G e s e l l s c h a f t, § 10.: »gemeinsamer Sinn«.

(19) RATHENAU, Z e i t l i c h e s, str. 30: »Unter Volk verstehe ich den jeweils umfassendsten Inbegriff gemeinsamer Gesittung, Ueberlieferung und Erlebnisse: unter Staat die Willensorganisation eines Volkes«.

(20) WEBER u V e r h a n d l u n g e n, str. 50.

(21) Slob. JOVANOVIĆ, l. c., str. 109. i 110.

Digitized by Google

važne socijalne grupe, osnovane na krvnoj vezi (obitelj, a u starije doba rod i pleme) ili na susjedstvu (općina), dale su podlogu za potanko svoje pravno uredjenje. Nije tako s narodom: on kao da nema ništa zajedničko s pravnim svijetom. Može se na prvi pogled činiti nevjerojatnim, da pravni propisi ne uzimaju obzir na tako važnu socijalnu pojavu kao što je narod, ali ipak je to shvatljivo i naravno. Valja naime imati na umu narav prava, koje je zvano, da propisuje vanjske čine ljudi, dok mu je područje ljudske misli i čuvstvovanja posve zatvoreno. Kako je narod isključivo duhovna zajednica, ne može se pravom normirati ni njegov sastav ni njegovo djelovanje(22). Pojam se naroda kao socijalne pojave izmiče pravnomu shvatanju. Prema tome ne može narod biti subjektom u izreci normativnoga značaja »Narod je suveren« ili »Narodu pripada suverenost«. Definicije naroda u smislu RENANa ili WEBERa prikazuju narod dinamički, dočim pravnik sa gledišta pozitivnog prava, koje je jedino moguće p r a v n o gledište(23), treba da narod upozna statički. Narod, shvaćen dinamički, zacijelo je odlučan faktor i za postanak i za dalji opstanak države, ali postanak države je izvan dosega pravnog poimanja(24), a isto tako je i njen prestanak činjenica, koja se ne da kalupiti u pravne oblike. Zato treba prepustiti drugim znanostima promatranje države, naroda, a i prava kao dinamičkih pojava.

Osim toga narod prema dosada iznesenim shvatanjima nije podesan za nosioca suverenosti, jer može da jedan narod živi u više država, a opet može da bude i u jednoj državi više naroda. Pače i kad bi sve države ovoga svijeta bile »nacionalne« kao što su danas zapadnoevropske države, uvijek bi se nalazilo u njima ljudi, koji bi pripadali drugim narodima (u dosada iznesenom smislu). Načelo narodne suverenosti kao dio pozitivnih ustavnih propisa moralo bi biti pravni pojam i stoga valja i za narod naći pravnu definiciju. A budući da se radi o narodu kao nosiocu suverenosti, t. j. državne vlasti (u jednom od značenja navedenih u VII. poglavlju), to treba da se nadje pojam naroda, koji će se pokrivati sa granicama države. Razumije se, da se narodne aspiracije za političkim promjenama ne mogu zadovoljiti ovakim shvatanjem naroda, ali političke težnje nijesu objekt pravne znanosti niti se pravna znanost može kod studija pozitivnog prava na njih obazirati. Pravni pojam naroda nužno je vezan s pojmom države, jer je i pravo pojmovno vezano uz državu(25). Ovako umuju od prilike oni, koji traže definiciju naroda u vezi s državom.

II. Tu se ponajprije nadaje misao, da je narod ona množina ljudi, koja živi u nekoj državi. Prema tomu bi nastavanje jedne države bilo kriterij za pripadnost nekom narodu. No taj kriterij je vrlo nejasan. Nema nikakog sigurnog mjerila za razlikovanje privremenog ili slučajnog boravka — jer i ovaj treba da je svakako izuzet — od stalnog. To se može utvrditi jedino unatrag, za prošlost, pa se za mnoga lica ne bi moglo reći, kojemu narodu pripadaju.

To pravno obilježje nalaze mnogi pisci u podredjenosti državnoj

---

(22) Ipak je pravo sporadički zahvatilo i u ovo područje: t. zv. narodnosno načelo u Austriji i zaštita narodnih manjina najnovijih mirovnih ugovora imadu zadaću, da štite interese naroda, shvaćenog u smislu socijalne pojave. Nije ovdje mjesto pobliže ulaziti u to pitanje.

(23) Vidi naprijed, pogl. I. iza bilj. 6. i pogl. VI. iza bilj. 1.

(24) CARRÉ DE MALBERG, l. c., I, str. 132.: »la formation des États doit être envisagée comme un pur fait non susceptible de construction juridique«. — ESMEIN, É l é m e n t s, str. 51. — JELLINEK, S t a a t e n v e r b i n d u n g e n, str. 262. s.

(25) Ispor. JELLINEK, A l l g. S t a a t s l e h r e, str. 426.

Digitized by Google

vlasti. Tako kaže i Slobodan JOVANOVIĆ: »U pravnom značenju narod je skup ljudi ujedinjenih istom državnom vlašću«(26). Ni ta oznaka nije ništa jasnija od prve. Država vrši svoju vlast nad svim svojim stanovništvom, a vrlo često i nad ljudima, što borave izvan njenog područja. Isti čovjek dolazi često pod udar više državnih vlasti, a ipak je teško reći, da je pripadnik više raznih naroda.

Predjašnji pojam naroda raširuju neki pisci time, što pod narodom razumijevaju neprekidni niz pokoljenja. Prema tomu bi i suverenost pripadala narodu u neprekinutom sljedovanju njegovih pokoljenja, dok bi sadanje pokoljenje bilo tek depozitar i vršilac suverenosti. Ovo mišljenje razvija i ESMEIN(27), pa tako ono zaslužuje osobitu pažnju. Lijepa ova misao nije upotrebiva za pozitivno pravo.

Pravni pojam naroda dade se napokon pomoću ustanova pozitivnog prava izvesti također kao pripadnost izvjesnoj državi. Ta je pripadnost bila pravno određena i u najprimitivnijim državnim organizacijama. Danas imade svaka država točne propise o državljanstvu. Državljanstvo je pravna pripadnost nekoj izvjesnoj državi(28); ono je nedvoumni pravni kriterij, prema kojemu možemo svakog pojedinca pravno vezati s drugim pojedincima u jedan kolektivni pravni pojam, a to je narod u pravnom smislu.

Pripadnost narodu dala bi se — uza sve nedostatke — na svaki od netom spomenutih načina ipak točno odrediti, a što je glavno, ta bi se pripadnost mogla urediti pravnim propisima. No tvore li pojedinci, određeni na jedan od tih načina, neku socijalnu grupu, na koju bi se dale nadovezivati pravne norme? Odgovara li tom pravnom pojmu stvarni supstrat ili je to tek beztemeljna fikcija, koju pravnik — prema prije ustanovljenim načelima — ne smije upotrebljavati, ako hoće sačuvati realnost i praktičnu primjenjivost svojih teorija. Vrlo je rašireno shvaćanje, da je narod puki zbroj (juxtapposition) pojedinaca. Ovo atomističko-mehaničko shvaćanje bilo je karakteristika srednjega vijeka i nalazi se baš kod sredovječnih pobornika narodne suverenosti najjače izraženo. Narod se razlikovao od svojih članova time, da se isti nijesu pomišljali »distributive«, nego »collective«(29). Društveni ugovor izravno je čedo toga shvaćanja. Zato i ROUSSEAU shvaća narod kao puki sklop ili zbroj pojedinaca. Uz ovo shvaćanje ide uporedo i još ga podupire predpostavka, da svaki pojedinac individualno učestvuje u suverenosti; ta je teorija bila osobito uvažena za vrijeme francuske revolucije. No već je SIÉYÈS ustao proti takom naziranju te je naglašavao načelo jedinstva naroda i nedjeljivosti suverenosti(30). Ovu teoriju je u novije vrijeme s uspjehom pobio SARIPOLOS u svom djelu »La démocratie et l'élection proportionnelle«.

Navedeno mehaničko shvatanje izilazi na to, da među pojedinim pripadnicima naroda nema nikake veze. To bi pak značilo, da narod u malo prije navedenom sastavu ne postoji zbiljski, nego da je samo neka apstraktna umjetna klasifikacija. Kod takog stanja stvari ne bi mogao pravni poredak nadovezivati na narod nikakvih normativnih odredaba. Narod mora biti neka socijalna cjelina, da postane objektom pravnog

---

(26) Slob. JOVANOVIĆ, l. c. str. 133.; ispor. i str. 109. — Od drugih ESMEIN, Éléments, str. 1.

(27) ESMEIN, Éléments, str. 245 i 300.

(28) DESPAGNET, Précis du droit international privé, 2. izd. str. 179.

(29) GIERKE, Althusius, str. 138. i 139.

(30) CARRÉ DE MALBERG, l. c., II. str. 253. i 254.

Digitized by Google

uredjivanja i posmatranja. A svaka socijalna cjelina treba da osim supstrata svojih članova, pokazuje neki uzrok, koji te članove spaja u cjelinu. Treba dakle naći onaj spoj, onu vezu, kroz koju narod postoji kao cjelina, kao socijalna grupa.

Na prvi je pogled vrlo uvjerljiva teorija, koja nalazi jedinstvo naroda u zajedničkoj duši. Slobodan JOVANOVIĆ veli: »Zajednički je život jedan psihološki proces. Kod ljudi koji žive zajedno, javljaju se iste ili bar slične predstave, osećaji, težnje. Te promene koje nastupaju u njihovoj ličnoj svesti i usled kojih se oni duhovno izjednačuju, stvaraju izmedju njih jednu intimnu, unutrašnju vezu. Na tu se vezu misli kad se govori o zajedničkoj svesti članova jedne grupe. Svaka je zajednica samo jedan odnos izmedju pojedinaca, i zato zajednička svest može značiti samo podudarnost izmedju ličnih svesti. Zajednička svest postoji samo u glavi pojedinaca; ona ne pripada nikakvom višem biću koje bi živelo van njih i nad njima«(31). No drugi autori idu dalje od JOVANOVIĆa i tvrde, da u narodu, jednako kao u drugih grupa, postoji kolektivna psiha, koja se ne da shvatiti kao puki zbroj individualnih duševnih stanja. Ta je teorija osobito u novo doba našla mnoge pristaša i objektom je dubokih studija sa strane priznatih učenjaka(32). Protivnici te teorije kažu, da socijalne grupe ne sadrže ništa drugo do individua, koji ih sastavljaju. Osim psiholoških dispozicija pojedinaca nema u grupi nikakog novog psihološkog procesa.

Neki autori nalaze, da je narod organsko jedinstvo. »Kombinacija individualnih elemenata u grupi«, veli MESTRE, »nemimovno povlači za sobom stvaranje nove individualnosti. Socijalni individualitet prikazuje se kao skladna cjelina, jednako zbiljska kao i članovi, koji ga sastavljaju«. Kako nastaje to kolektivno jedinstvo isto je takva tajna kao tajna života(33).

Na temelju sada navedenoga može se reći: Ako se narod uzme kao skup pojedinaca, koji nastavaju istu državu ili su podredjeni istoj državnoj vlasti ili su pak državljani jedne države, jasno je, da izmedju njih ne može postojati nikaka, niti psihološka, niti organska veza. Zajednička svijest — kako to prikazuje Slobodan JOVANOVIĆ — može da nastane postepenim prilagodjivanjem, a boravište, podložnost ili državljanstvo mijenja se u jednom času. To vrijedi i za izgradjivanje kolektivne psihe, ako se uopće dopusti njen opstanak. Prema tomu kraj spomenutih pravnih kriterija, što bi mogli dolaziti u obzir za odredjivanje pripadnosti pojedinaca nekomu narodu, ne može biti veze, koja bi te pojedince spajala u jednu socijalnu grupu. Narod, ovako shvaćen, tek je amorfna masa, a ne socijalna grupa, on kao takav ne postoji u svijetu socijalnih pojava, on uopće ne postoji. Takav bi pojam naroda bio puka pravna fikcija bez stvarne osnove.

III. Francuska nauka uvidila je, da se u teoriji narodne suverenosti s jedne strane opseg naroda ima pokrivati s opsegom države, a s druge strane da treba narod shvatiti i prikazati kao realni pojav, kao neosporn u činjenicu. Zato francuska nauka uspoređuje i istovjetuje narod s državom, čiju stvarnu opstojnost u glavnom svi priznavaju. ESMEINu je

---

(31) Slob. JOVANOVIĆ. l. c., str. 1. Ipak se čini, da JOVANOVIĆ tu duhovnu vezu vidi samo kod narodnosti, dok su mu članovi naroda povezani više mehanički. Vidi naprijed kod bilj. 21.

(32) Vidi na pr. LE BON, Lois psychologiques de l'évolution des peuples.

(33) MESTRE, l. c., str. 197. i 198.

Digitized by Google

država pravna personifikacija naroda(34). Još jasniji je u tom pogledu CARRÉ DE MALBERG: »riječi narod i država označuju dvije strane jedne i iste osobe. Ili točnije pojam državne osobnosti je pravni izražaj ideje, da je narod, organizirav se u državu, time izdignut do pravnog subjekta, a baš to je država: na taj način država personificira sam državno organizirani narod(35). Drugačije postupa kod usporedjivanja naroda i države HAURIOU. Narod je njemu prije države; država je tvorba naroda odnosno izvjesni oblik naroda ili točnije: država je politička i pravna centralizacija pučanstva, koje je dospjelo u stadij narodnog oblikovanja(36).

No ako je država pravni oblik, pravni prijevod ili personifikacija naroda, onda su narodna suverenost i državna suverenost isto(37). U tom slučaju bilo bi na mjestu, da se pravni pojam suverenosti veže uz pravni pojam države, a ne uz pojam naroda, jer taj tek u državi dolazi do svog pravnog izražaja.

Sva izlaganja ovoga poglavlja dadu se sabrati u ovom konačnom sudu:

1. Narod kao socijalna pojava nije podesan elemenat za pravnu konstrukciju načela narodne suverenosti.

2. Narod se kao socijalna pojava izmiče pravnom utvrdjenju i normiranju; pokušaji pravnog odredjenja pojma naroda vode do nezbiljskih fikcija, kojima ne odgovara nikakva pojava u realnom svijetu.

3. Ni istovjetovanje naroda i države ne pruža povoljnoga pravnoga rješenja za problem narodne suverenosti, jer vodi do suvišnih tautologija.

Time bi se izlaganje ove studije moglo završiti, jer čim jedan elemenat konstrukcije nije valjan, pada i cijela konstrukcija. Ipak treba istraživanje provesti do kraja, već i s razloga, što vladajuće mišljenje stavlja težište u provedbu načela narodne suverenosti, u način njena vršenja. (Nastavit će se).

Ocjene i prikazi.

Ilija A. Pržić, Osnovi vazduhoplovnog prava. Beograd, Geca Kon. 1926. — 98 str. — U biblioteci za pravne i društvene nauke poznate nakladne knjižare Gece Kona izašla je nedavno kao 15. svezak čedna knjižica gosp. Ilije A. Pržića, asistenta beogradskoga pravnog fakulteta. Čedna po izvanjskom obliku, ali puna sadržaja. Gosp. Pržić, koji je već od prije poznat po nekim svojim radovima, poduzeo je, da nam u njoj prikaže teoriju ove nove grane prava kao i pozitivne ustanove medjunarodnoga prava i naše. Do sada nije o zračnom pravu kod nas ništa pisano osim knjige gosp. dra. Krašk o v i ć a »Zračni lijet i pravo«, izašle 1912., dakle u doba početaka avijatike. Od onda je zrakoplovstvo silno napredovalo, a i pravni problemi su se umnožali i djelomice već našli i svoje rješenje. Zato je djelo gosp. Pržića doskočilo stvarnoj jednoj potrebi i ispunilo jednu prazninu, pa ga u tom smislu treba naročito toplo pozdraviti. U pogledu obradbe gosp. pisac odaje temeljitost i stvarnost, poznavanje

(34) ESMEIN, Éléments, str. 1. i 35.

(35) CARRÉ DE MALBERG, l. c., I, str. 15. Ispor. II, str. 200., 224., 308. i 332.

(36) HAURIOU, P r é c i s d o d r o i t c o n s t i t u t i o n n e l, str. 1. i 32.

(37) Sl. JOVANOVIĆ, O d r ž a v i, str. 133.

Digitized by Google

literature i problema, kojima je rad njegov posvećen. Razumije se, da zbit oblik same radnje nije dopustio ulaženje u pojedinosti, što je u ostalom kraj znatnih mimoilaženja teoretičara težak posao. Gosp. Pržić je znao vješto prikazati načelne razlike u shvaćanjima teoretičara, a i opreke izmedju teorije, koja je liberalna i pacifistička, i prakse, koja čuva interese pojedinih država i uvijek pomišlja na mogućnost rata. Djelo se još odlikuje preglednom rasporedbom gradiva, a osobito dobro dolaze u prilozima otisnuta uredba o saobraćaju spravama, koje se kreću po vazduhu, od godine 1913. (za prijašnju kraljevinu Srbiju) i konvencija od 13. listopada 1919., koja je po našoj državi ratificirana, ali nije nikada obnarodovana.

Gosp. piscu dade se prigovoriti ono, što i većini srbijanskih autora, naime ,da unutar naše kraljevine promatra Srbiju kao vlastitu zemlju, a sve druge dijelove kao neko napola strano područje. Tako se na str. 46. srbijanski građanski zakonik naziva »našim«, dok se odmah dalje, u Hrvatskoj, Sloveniji i Dalmaciji važeći o. g. z naziva (historički ispravno) austrijskim, premda je taj zakonik isto tako »naš« kao i srbijanski. — Gosp. Pržić je dobro učinio, da je u pogledu terminologije, koja se za zračno pravo u nas ima tek stvoriti, postupao oprezno i s mnogo kritike. U prilogu otisnuta konvencija potpuno opravdava postupak pisca, pa treba žaliti, što se u tom pogledu ograničio na nekoliko primjetaba, a da nije — kao prvi radnik na tom polju — donio stvarne ispravke. Čini mi se, da doslovni prijevod izraza »ennui« sa »dosada« nije sretan; isto tako »passage inoffensif« sa »neškodljiv prelaz«.

Sprema autora bi mu bila dopustila, da se potanje upusti u raspravljanje pitanja o slobodi zračnoga prometa. Nauka medjunarodnoga prava općenito odviše stoji pod uplivom tradicija u pogledu borbe za slobodu mora. More i zrak te njihov promet toliko su različni po svojoj naravi, da i njihovo pravno uredjenje mora biti vodjeno drugim načelima i obzirima. U tom pogledu mlada nauka zračnoga prava odviše je još sputana izgradjenim teorijama medjunarodnoga pomorskoga prava. Valja žaliti, što to pisac nije pobliže raspravio, a ako su ga obziri prostora prinukali na suzdržljivost, poželjno je, da to što prije novim kojim radom naknadi.

Dr. Juraj Andrassy.

Dr. Gjorgje Tasić: Jedan pokušaj podjele državnih funkcija u formalnom i materijalnom smislu (jedno metodološko izučavanje). — (Etude sur les fonctions étatiques. Un essai méthodologique). — Posebni odtsek iz Zbornika znanstvenih razprav, V. Ljubljana 1926.

Autor u prvom redu odbacuje cilj prava kao kriterij za podjelu državnih funkcija. Pravo naime čini cjelinu po svojoj hijerarhijskoj prirodi, t. j. po tome, što je ona niz akata, od kojih uvijek niži mora biti u saglasnosti sa višim. Ta cjelina i svi njeni dijelovi mogu s jedne strane služiti svima mogućim socijalnim ciljevima a ne moraju imati nijednog svog specijalnog cilja medju mogućim konkretnim ciljevima, a s druge strane, uslijed hierarhijske prirode, saglasnosti, pravnih akata, ne možemo medju njima praviti principijelnih razlika po ciljevima. Odredba, presuda ili naredba služi istome cilju kao i zakon. Ne možemo dakle na pr. sa Jellinekom odijeliti sudsku vlast od upravne, što bi ona zaštićivala pravo a ova kulturu i moć, zato što obje vlasti mogu in concreto služiti istome cilju, a pojedini akti iste vlasti mogu in concreto imati razne ciljeve.

Kriterij za pravnu (pravnodogmatsku) podjelu državnih funkcija može se naći samo u sadržini prava, jer je samo ova predmet pravne dogmatike. Pravo je naime organizacija društvenoga mira, volja onih, koji drže vlast, i zadaća je pravne dogmatike, da nam prikaže, kako je organizovano i što se hoće, (a ne zašto se tako hoće, uzroci, i čemu da volja služi, ciljevi prava, kao ni vrijednost njegova sa gledišta etike, socijalne ekonomike, itd.).

Digitized by Google

Pravna dogmatika izučava sadržinu prava u dva pogleda, formalnom i materijalnom. Formalni momenat pravnih akata to je njihov uzajamni hijerarhijski odnos kao viših i nižih. Materijalni su svi ostali momenti, općenitost i konkretnost, stalnost i promjenljivost akata, njihov sadržajni odnos prama drugim pravnim aktima, itd.

Ono što odredjuje formalni ili hijerarhijski položaj akta, to je organ, i procedura. Za proceduru ističe autor neke bitnosti — tako, da niži akt mora biti pod višim (stoga su potrebna bar dva stupnja hijerarhije) ali ne mora biti pod prvim nižim, već može da bude najniži akt zasnovan i na najvišemu (na pr. policijska odredba na ustavu), a može biti i koordinacije akata. Isto tako niži akt ne mora biti u saglasnosti sa svima višim aktima već samo sa najbližim. To znači, da u nestašici pozitivne ustanove organ nema ispitivati zakonitost višega akta. (Protivno Kelsen, Diguit, — ali je po njima istaknuto načelo zakonitosti i dosljednosti samo politički postulat, sve dok ga pozitivno pravo naročito ne usvoji.) Za vrijednost akta, nije odlučno, na osnovu kojega višega akta je donesen, — nego koji ga je organ donio. S tim je u savezu i problem delegacije vlasti i premještanja funkcija. Hijerarhija nadalje mora da počinje sa jednim jednostavnim aktom, ali koliko će se u daljem hijerarhijskom razvijanju prava upotrijebiti jednostrani a koliko dvostrani akti, stvar je shodnosti. Državni su jednostrani akti oni, koji se mogu odnositi na sve gradjane. Odbacuje se pri tome podjela na akte općega i privatnoga interesa, kao i na »akte vlasti« i »poslovne akte«, jer se sve te oblasti mogu podjednako regulirati i jednostranim i dvostranim aktima. — Prinuda ne čini sadržine ni karakteristike nijednoga, pa ni najvišega akta u hijerarhiji. On je samo sociološkoga interesa, jer se njome pravne norme odvajaju od ostalih, moralnih, konvencijonalnih, i t. d. Ipak, prinuda je u toliko od posredne bitnosti za hijerarhiju, što ona samom svojom egzistencijom pretpostavlja heterogenost, dakle hijerarhiju. — Pored formalne hijerarhije ima i materijalno odredjen red akata, koji su naime formalno koordinirani, ali kolidiraju po sadržini. Tu je pitanje povratne sile zakona, odnosa protuslovnih zakona, trajnosti upravnoga akta, itd. Ove se kolizije ne mogu riješiti na osnovu formalne hijerarhije već samo po raznim postulatima pravne sigurnosti, povjerenja, itd.

Materijalno možemo podijeliti pravne akte u više pravaca. Tako imamo s jedne strane stupnjeve u razvijanju prava od općih akata (normi) do konkretnih administrativnih akata, pri čemu se ističe, da je razlika izmedju općenitosti i konkretnosti samo relativna. S druge strane pored razvijanja prava ima i kontrola zakonitosti pravnih akata, sudski akt kao korekcija neophodna u pravu. Sudski se akt karakteriše time, što je korektiv u sporu o protivnosti i prema tome stalan. Taj njegov karakter nije posljedica posebnoga procesualnoga režima, što mu ga daje zakonodavac, već naprotiv zakonodavac može mu dati takov režim, jer je on po svojoj materijalnoj prirodi stalan, definitivan, pa ma bio i nezakonit. (Pravomoćna sudska ili upravnosudska presuda ima »silu zakonske istine«.) Sudski akt nije koordiniran administrativnome, nego on stoji nasuprot svima aktima razvijanja prava, od općih zakonodavnih do konkretnih administrativnih, kao korekcija njihove zakonitosti, pa sve i do najvišega akta, ustava. Autor daje analizu sudskoga akta, za koji je bitno, da rješava spor o protivpravnosti, ali nije bitno, da li postoje procesualne stranke i da se spor pokreće u obliku tužbe. Pošto je sudski akt korekcija nezakonitosti, ne može se odnositi i na akte, donešene po celishodnosti, ako ne će time postati administrativni akt. Nu u razlikovanju zakonitosti i celishodnosti ima i opet stupnjeva, te se ovo pitanje rješava praktički, (kaznena stavka, diskrecijona vlast suca). Sudska kontrola administracije nije povreda načela diobe vlasti, jer se ovome načelu protivi samo hijerarhijska nadredjenost vlasti. Sudski akt, pored konstatacije zakonitosti, sadržava normalno i odluku o daljim akcijama, ali ne mora. Prema tome on zahvaća u većoj ili manjoj mjeri u zakonitost. On može naime samo konstatovati nezakonitost nekoga akta, može ga dalje ništiti, da postavlja novi akt na njegovo mjesto, pa može čak rješavati dalja pitanja, naknadu štete itd. Pri svemu tome je važno, koliko ispitivanje zakonitosti ovisi o volji stranaka, da li se provodi ureda radi ili na zahtjev, i t. d. Time se podjela subjektivnoga i objektivnoga spora odvaja od one subjektivnoga i objektivnoga prava.

U toku razlaganja autor se podrobno osvrće na novu literaturu, a naro-

Digitized by Google

ćito onu francuske realističke škole Diguita i normativne austrijske Kelsenove. Uopće ova rasprava, u savezu sa ranijim radovima autora (Problem opravdanja države, 1920; O kritičkim primjedbama prof. Pitamica na Kelsenove pojmove društva, države i Boga, Arhiv 1923; Da li država može činiti protivpravne radnje, 1924; O teoriji narodne suverenosti, naročito u Francuskoj, i o jednom skorašnjem pokušaju tako, 1925; i druge.) — daje nam sve momente, još ne sistematski poredane, jednoga sistema opće teorije o pravu na najmodernijim osnovima. U glavnome je ovaj sistem reakcija na Kelsenovu normativnu školu uz pomoć francuskoga realizma. Kelsen je bio postigao čistoću pravne metode, ograničujući pravnu dogmatiku na sadržinu prava, a puštajući po strani kauzalne i teološke veze prava i njihovu ocjenu s gledišta drugih vrijednosti. Ali on je to platio time, što je shvatio pravo kao normativnost, kao poseban svijet vrijednosti suprotan faktičnome, odakle je nastao niz poteškoća nesavladivih sa toga stanovišta. Ovim poteškoćama izbjegava moderno shvaćanje, što ga zastupa autor, uzimajući sdržinu kao dio, kvalitet, pravne norme uz njezine ostale kvalitete, uzroke, posljedice, vrijednosti, i t. d.

Prema tome izučavanje sadržine pravne norme samo je dio izučavanja pravne norme uopće kao socialno-psihičkoga realiteta, pa ostaje uvijek u području faktičnosti. Interesantan je položaj autorov u razvoju ovoga shvaćanja, naročito s obzirom na njemačkoga pisca F. Sandera, koga je u mnogo pogleda pretekao.

Dr. Natko Katičić

Pravosudje:

a) Gradjansko.

Izvršenje presuda, izrečenih od talijanskih sudova, na teritoriju kraljevine S. H. S.

Rješidba stola sedmorice od 25. studenoga 1926. br. 4537.

(Odluka sudb. stola u Požegi od 3. veljače 1926. br. 551/gr., rješidba bans. stola od 4. lipnja 1926. br. 4509.).

Tršćanska tvrtka F. O. ishodila je od obraničkoga suda burze u Trstu kondemnatornu presudu protiv tvrtke E. M. u Požegi. Na temelju ove presude, koja je bila providjena zaporkom pravomoćnosti i izvršivosti, a potpisi na njoj legalizovani od italijanskih političkih vlasti i jugoslavenskoga konzulata u Trstu, povela je tršćanska firma ovrhu putem pljenidbe i uručbe izvjesne ovršeničine tražbine, podnijevši molbu neposredno sudbenomu stolu u Požegi, kao stvarno i prostorno nadležnomu sudu.

Požeški sudbeni stol je odmah udovoljio ovršnoj molbi. U ovršnoj dozvoli je sud u prvom redu — a u smislu člana 12. konzularne konvencije izmedju bivše kraljevine Srbije i kraljevine Italije od 28. listopada 1879., koja je danas na snazi na cijelom teritoriju kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca — proglasio izvršivom presudu obraničkog suda burze u Trstu, pošto je na osnovu predočene izvorne presude ustanovio, da je istu izrekla nadležna sudska vlast*; nadalje da su obje stranke bile obaviještene o raspravi, čak i pristupile na raspravu, te konačno da presuda ne sadržaje nikakova naredjenja, koje bi se protivilo javnomu poretku ili javnom državnom pravu.

Ovršenica je protiv ove odluke podnijela utok, u kojem je medju ostalim izložila svoje pravno mišljenje, da prvomolbeni sud nije smio bez prethodnoga provedenja delibacijonoga postupka udovoljiti ovršnomu za-

* Obje su se stranke naime bile podvrgle nadležnosti spomenutoga suda i pred ovime podnijele tužbu i protutužbu.

Digitized by Google

htjevu, te nadalje da je morao presudu obraničkoga suda burze u Trstu nakon provedenja delibacijonoga postupka proglasiti izvršivom sa posebnom odlukom, koja bi imala prethoditi ovršnoj dozvoli.

Banski stol je odbio ovaj utok i u obrazloženju naročito istaknuo, da je »prvostepeni sud ustanovio sve potrebnosti, što ih za dozvolu ovrhe traži u prvomolbenoj odluci citirana konvencija, u čem je sadržano i potrebito oglašenje obraničke presude izvršivom, nadalje da takovo oglašenje ne mora biti izrečeno posebnom odlukom, a niti ova sama pravomoćnom u svrhu dozvole i provedbe ovrhe«.

Stol sedmorice, zabacivši izvanredni previdni utok ovršenice, potvrdio je ovu rješidbu banskoga stola.

*

Pravni učinak ovršne dozvole, izdane od požeškoga sudbenoga stola bio je taj, da je provedenje ovrhe bilo ishodjeno i izvršeno baš neposredno na temelju ovršne molbe i bez provadjanja dugotrajnoga delibacijonoga postupka. Prigodom izdanja odluke, kojom je bila dozvoljena ovrha, sud je, kako se iz izloženoga razabira, uzeo u obzir ne samo odredbe § 550. gr. p. p., koje se odnose na provedenje ovrhe, nego i odnosne ustanove konzularne konvencije izmedju Srbije i Italije od 28. listopada 1879., koja u članu 12. odredjuje uzajamno izvršavanje presuda.

Dok gradj. parb. postupnik u §-u 550. postavlja kao bitne potrepštine za izvršivost inostranih presuda: 1. da je inostrani sudac bio po općenitim načelima prava vlastan izvršavati sudbenost; 2. da se presuda, providjena zaporkom pravomoćnosti, ima priložiti u izvorniku; te napokon 3. opstojnost reciprociteta, — propisuje član 12. srpsko-talijanske konzularne konvencije, da presude, izdane od sudova druge ugovarajuće države, mogu biti izvršene sa strane ovostranih sudova nakon što ih sud oglasi izvršenima uslijed rješenja po kratkom postupku, u kojem će konstatovati:

1. da je presudu izrekla nadležna sudska vlast; — 2. da je pozivu strankama bilo uredno dostavljen; — 3. da su stranke po zakonu bile predstavljene ili zakonitim načinom da je konstatovano, da nisu došle; — 4. da presuda ne sadrži nikakova naredjenja protivnoga javnomu poretku ili javnomu državnomu pravu.

Kako proizlazi već iz odluka, izdanih u navedenom pravnom sporu, nije potrebno, da se proglašenje izvršivosti presude inostranih sudova obavi posebnom odlukom, koja bi imala prethoditi dozvoli ovrhe. Isto tako ne traži spomenuta konzularna konvencija, da se opstojnost gori nabrojenih potrepština ustanovi po incidentalnom postupku u prisutnosti i uz saslušanje stranaka, što u ostalom ne traži nii gradj. parb. postupnik, kada u §-u 551. odredjuje, da izvršni sud, ako su ovim obzirima ne nadje nikakove teškoće ima odmah udovoljiti ovršnoj molbi i treba jedino u dvojbenim slučajevima preduzeti prethodno saslušanje stranaka«.

Priopćio dr. **Josip Giaconi**, odvjetnik u Zagrebu.

Tužbe radi smetanja posjeda spadaju isključivo u djelokru sudova i ako je predmet nekretnina uzet pod udar agrarne reforme.

Osuda ispostave sudbenoga stola u Čakovcu od 15. studenoga 1926. br. M. Gp. 397/10.—1926.

(Osuda kotarskoga suda u Prelogu od 3. svibnja 1926. br. G. 2778/6—1925.)

U usmeno raspravljenoj parnici tužitelja S. P. proti tuženomu A. M. radi smetanja posjeda spp. sudio je kotarski sud u Prelogu po petitu, jer su činjenice odlučne u parnici smetanja posjeda potpuno doka-

Digitized by Google

zane. — Proti toj presudi uložio je tuženi priziv na ispostavu sudbenoga stola u Čakovcu i molio, da se napadnuta presuda poništi, a postupak uvaženjem prigovora za sprečavanje parnice obustavi. Svoj priziv obrazložio je ovako:

Prema presudi kasacijonoga suda u Novom Sadu Vp. 1925. ima se smatrati, u slučaju, kada sprovadjanje jedne pravne institucije zakon uputi u djelokrug jedne izvjesne bilo sudske bilo upravne vlasti, da su u djelokrug iste vlasti ujedno upućena i sva ona pitanja, koja stoje u tijesnoj vezi sa sprovadjanjem te pravne institucije, osim kada rješavanje takovih sporova sam zakon naročito upućuje u djelokrug koje druge vlasti. Prijeporna površina je sastavni dio veleposjeda grofa Feštetića, pa je taj dio i u gruntovnici unešen na ime grofa Eugena Feštetića. Županijski agrarni ured u Varaždinu je čitavo imanje navedenoga grofa proglasio raspoloživim za svrhe agrarne reforme, te je isto u smislu § 1., 3. i 8. zakona o izdavanju zemljišta velikih posjeda u četirigodišnji zakup uzeto u upravu ministarstva za agrarnu reformu. Imalo se je dakle u nazočnom slučaju postupati u smislu citirane rješidbe kasacijonoga suda t. j. na prigovor tuženoga obustaviti postupak, pa je obzirom na to neispravno stanovište presudnoga suda, koji radi dokazanoga posjeda sudi o smetanju, a da prije toga nije ustanovio, je li rješenje spora spada uopće u djelokrug suda ili ne.

Ispostava sudbenoga stola u Čakovcu kao prizivni sud je odbila priziv tuženoga, te napadnutu prvostepenu presudu kotarskoga suda u Prelogu u cijelosti potvrdila i to iz slijedećih razloga: Prigovor tuženoga radi okolnosti sprečavanja parnice je neosnovan, jer nema zakonskoga propisa, koji bi rješavanje predmeta o smetanju posjeda nekretnina, koje su sastavni dio veleposjeda upućivao u djelokrug ma koje upravne vlasti. Parnice radi smetanja posjeda, i ako je predmet nekretnina, koja sačinjava veleposjed, uzet pod udar agrarne reforme, spadaju isključivo u djelokrug kotarskih sudova prema slovu c) toč. 2. § 1. grpp. Uslijed toga morao je prizivni sud prigovor tuženoga kao neosnovan odbiti, dočim je u meritumu parnice prizivni sud usvojio stanje stvari ustanovljeno u obrazloženju prvostepene presude, te kako je prvostepeni sud na temelju toga činjeničnoga stanja ispravno primijenio zakon odnosno pravna pravila, to je ovaj sud morao napadnutu presudu u cijelosti potvrditi. Priopćio dr. **Ivo Dikšić**, sudbeni pristav u Prelogu.

b) Kazneno.

O pojmu »lične i domaće prilike« u smislu čl. 57 zak. o štampi.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenje B, od 28. prosinca 1926., Kl 256/26.

Iko Z. dao je u dnevniku »I. P. od 2. ožujka 1926. štampati članak pod naslovom: »Priopćeno — Opć odbori«, koji glasi: »Čujemo da će se opet sastati općinski odbori. Pitam nadležne organe, da li će moći opet biti odbornikom B. J. pok. P., koji je bio dva puta kažnjen zbog kradje«. Jure B. je radi toga podnio protiv Ika Z. privatnu tužbu zbog prestupljenja klevete po čl. 52 zak. o štampi. Okružni kao presudni sud splitski svojom presudom od 26. svibnja 1926., Pr 5/26 proglasio je Ika Z. krivim za prestupak po čl. 57 zak. o štampi. Ništovnoj žalbi optuženika je kasacijoni sud udovoljio, te je na temelju točke 3, stav. 2 § 288 k. p. optuženika po točki 3 § 259 k. p. riješio od optužbe.

Razlozi: Privatni tužilac u optužnici izjavljuje, da je istina, da je on dvaput bio osudjen radi prekršaja kradje po § 460 k. z. očito stoga, i to s punim pravom, presudni sud otklania primjenu člana 52 zakona o štampi, kako se u optužnici predlagalo, veleći, da se ovdje ne radi o kleveti, budući da se kleveta po članu 52 l. c. može počiniti jedino iznašanjem ili pronošenjem neistinih činje-

Digitized by Google

nica. — Medjutim, presudni sud nalazi u optuženikovu činu obilježja prestupka po članu 57 zak. o štampi, jer je, po njegovu mišljenju optuženik putem štampe iznosio na javnost lične prilike tužiočeve, koje su s obzirom na sadržinu inkriminiranoga članka, po ocjeni suda, morale povrijediti mir i spokojstvo privatnoga tužioca.

Propis člana 57. l. c. ne može se primijeniti na konkretan slučaj. U zakonu nema definicije »ličnih (privatnih) i domaćih prilka«. Medjutim, ličnim i domaćim prilikama općenito se smatraju oni poslovi, za koje javnost nema opravdana interesa i koje pojedinac u granicama postojećih zakona može po svojem nahodjenju slobodno urediti. Ti se poslovi ne smiju iznositi u javnost, jer u javnost ne spadaju, pa niti onda, kada se po istini prikazuju, te zakonodavac u članu 57. l. c. prijeti kaznom onome, koji štampom iznosi tudje lične i domaće prilike u slučaju, da sud nadje, da je tim iznašanjem povrijedjen nečiji mir i spokojstvo.

O takovu se iznašanju ovdje ne radi. Kada optuženik u inkriminiranom napisu nadležne organe pita, da li će privatni tužilac, koji je dvaput bio kažnjen radi kradje, moći opet biti općinskim odbornikom, jasno je njegovo mišljenje, da bi postavljanje priv. tužioca za opć. odbornika bilo protupravno. Tu se već ne radi o čisto privatnoj stvari tužiočevoj, koja za javnost ne bi imala interesa. Naprotiv, u javnom je interesu, da se ne vrše protivupravna postavljanja opć. odbornika, te da se zakon poštuje.

Kada bi neistinito bilo ovo, što optuženik tvrdi o privatnom tužitelju, onda bi optuženik morao odgovarati za klevetu p članu 52 zak. o štampi, te bi tada bilo svejedno u kojoj je on nakani štampao inkriminirani napis. Medjutim s razloga o uvodu kazanih o kleveti ovdje ne može biti govora.

Još bi po čl. 42 zak. o štampi mogao doći u obzir sam prekršaj po § 497 k. z., koji se i u pobijanoj presudi spominje. Tomu je zakonskom propisu svrha, da podupre rehabilitaciju osudjenoga lica, koju imaju u vidu §§ 225. i 528 k. z. Ali za kažnjivost po § 497 k. z. je neophodno potrebno, da postoji animus iniuriandi (»in der Absicht, ihn zu schmähen«). Da je optuženik imao tu nakanu, da osramoti privatnoga tužioca, ne može se izvesti niti iz sadržine inkriminiranoga napisa, niti iz pobijane presude, koja ne utvrdjuje, da je optuženik postupao iz obijesti ili pakosti, samo da bi privatnomu tužiocu iskazao svoje preziranje radi toga, što je dva put bio osudjen radi kradje. Nema stoga razloga, da se ne drži, da je optuženi bio uvjeren, da služi javnomu interesu. Da li je to njegovo uvjerenje osnovano, to je svejedno, kada se radi o prekršaju po § 497 k. z., jer je njegovom dobrom vjerom animus iniuriandi isključen. — Osnovan je stoga istaknuti razlog ništavosti br. 9 a § 281 k. p., koji se u stvari u žalbi ništavosti jedini ističe, pa je stoga doneseno gornje rješenje. **Priopćio O.**

Namjera, koja ide samo za prostom porabom stvari, ne slaže sa pojmom lupeške namjere §-a 171 k. z. (Furtum usus).

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B, od 16. prosinca 1926. Kl 5/26.

Ništovnoj žalbi optuženika M. N. protiv presude kotorskoga okružnoga suda od 8. kolovoza 1925., Vr 38/25, kojom je bio proglašen krivim za zločinstvo po §§ 171, 173 k. z., je kasacijoni sud po točki 3 drugoga stava § 288 k. p. udovoljio te je optuženika po točki 3 § 259. k p. oslobodio od optužbe.

Razlozi: Ovai kasacijoni sud ne može odobriti pravno mišljenje prvostepene presude. I kada se pretpostavi, da optuženik nije kupio upitne cijevi, u njegovu se činu svejedno ne mogu naći sva obilježja § 171 k. z. Utvrdjeno je naime, da su cijevi, koje potječu od vodovoda, napravljenoga za vrijeme rata, još uvijek na optuženikovu zemljištu, da ih je on jedino premjestio za jedno 5—6 m. daljine i da ih je upotrebljavao za poljevanje. U tom činu fali jedan od bitnih elemenata § 171 k. z., naime prisvajanje tudje imovine. Sama činjenica, što je optuženik te cijevi, koje su ležale na njegovu zemljištu, upotrebljavao za natapanje, ne da se podvesti pod pojam »oduzimanja iz tudjega posjeda«. Po § 171 k. z. mora namjera lupeža ići baš za tim, da stvar traino oduzme njenomu posjedniku. Ova pretpostavka, naime oduzimanje stvari iz tudjega posjeda, postoji onda, kada je stvar iz držine dosadanjega imaoca prešla u držinu lupeža, kada se je dakle od dvaju momenata, sadržanih u lupeškoj namjeri, t. j. oduzimanja i prisvajanja barem prvi obistinio. No iz presudnih utvrdjenja ne proističe, da su

Digitized by Google

pomenute cijevi bile oduzete iz držine državnoga erara, jer sama okolnost, što ih je optuženik upotrebljavao za poljevanje zemlje, ne predstavlja još takov čin oduzimanja iz posjeda. A da je u konkretnom slučaju optuženik imao baš animum, rem sibi habendi, niti to ne izilazi iz utvrdjenih činjenica, po kojima se mora zaključiti, da su cijevi bile uvijek na raspolaganju vlasnika, iako su ležale na optuženikovu zemljištu, i ovaj ih je u gore pomenutom cilju upotrebljavao. Kako se dakle namjera, koja ide samo za prostom porabom stvari,, ne slaže sa pojmom lupeške namjere, to se t. zv. furtum usus ne da nikako podvesti pod naredjenje § 171 k. z. — S ovih razloga je trebalo udovoljiti žalbi ništavosti, koja ističe razlog ništavosti br. 9a § 281 k. p., i suditi kao u izreci, a da ne bijaše potreba baviti se i izvedenjima razloga ništavosti br. 5 l. c., što ga žalba takodjer ističe.

Priopćio O.

Rok od tri dana za podnošenje optužnice po prvom stavu čl. 85. zak. o štampi počinje teći od dana, kada rješenje o stavljanju optuženika pod sud u smislu prvoga stava čl. 84 zak. o štampi stane na snagu.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 24. studenoga 1926, Kl 350/26.

Stol Sedmorice, odjeljenje B, kao kasacioni sud, rješavajući žalbu ništavosti državnog odvjetništva protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Splitu od 10. kolovoza 1926. posl. br. Pr 15/26—24, kojom je optuženik bio riješen u smislu br. 1 § 259 k. p. od optužbe zbog prestupka po čl. 52, 54 zak. o štampi presudio je po točki 3, stava 2. §-a 288. k. p.: Ne udovoljuje se ništovnoj žalbi državnoga odvjetništva.

Razlozi: Presudni sud ne zalazi u meritoran pretres optužnice, već oslobadja optuženika od optužbe s formalnog razloga, što je optužnica po njegovu mišljenju prekasno podnesena. Sud polazi sa stanovišta, da načelo hitnosti postupka, kojim je prožet novi zakon o štampi, nalaže javnomu tužiocu, da s obzirom na naredjenje čl. 85 — gdje nema govora o pravomoćnosti — podigne optužnicu u roku od tri dana od dana, kada mu je predano (priopćeno) rješenje o stavljanju optuženika pod sud, bez obzira na to, da li je optuženik protivu toga rješenja podnio žalbu apelacijonomu sudu u smislu čl. 84 st. 2 zak. o štampi, jer da je preče pravo optuženika, da se njegova stvar što žurnije riješi, nego li suvišnost podignuća optužbe za slučaj, da rečena žalba uspije, a kako je rješenje suda o stavljanju optuženika pod sud bilo u konkretnom slučaju dostavljeno državnomu odvjetniku 6. srpnja, da je državni odvjetnik morao podnijeti optužnicu najdalje 9. srpnja 1926. Sasvim podredno pak mnije presudni sud, da bi optužnica bila dockan prikazana i u slučaju, da se uzme, da je za podignuće iste potrebna pravomoćnost rješenja o stavljanju optuženika pod sud, jer kako je rok za ulaganje žalbe u smislu čl. 84 stav 2. istekao 10. srpnja, da je morao javni tužilac optužnicu podnijeti 13. srpnja, dok ju je u stvari podnio tek 15. srpnja 1926.

Žalba ništavosti državnoga odvjetnika pobija ovu presudu ističući razlog ništavosti br. 7 i 9 c) § 281 k. p. U svojim izvedenjima sa gledišta razloga ništavosti br. 9 c) žalba ništavosti tvrdi, da je zakon o štampi doduše prožet brzinom postupka i da je zakonodavac odredio stanovite rokove (na pr., čl. 84, 85), kroz koje se ima obaviti neko uredovno djelo, ali da zakonodavac u tom zakonu nije odredio posljedice propusta postavljanja jednoga prijedloga sa strane javnoga tužioca ili poduzimanja jednoga uredovnoga djela sa strane suda u ustanovljenim rokovima, ali da je za takov propust u čl. 93 odredio jedino disciplinske mjere ili odgovornosti u kaznenom pravcu u slučaju navlaštenoga propusta, te upućuje i na naredjenje § 12 k p., koje po mišljenju državnoga odvjetnika nije ukinuto odredbama novoga zakona o štampi, po kojem javni tužilac mora u roku od osam dana, iza kako primi spise, predati optužnicu, a prekoračenje toga roka sa njegove strane ne donaša nikakovih zakonskih posljedica na uštrb javnoj optužbi, jer da neobdržavanje zakonskih rokova može biti na štetu samo privatnim tužiocima. Inače žalba tvrdi, da se ne može pozvati tužilac, da izradi optužnicu prije, nego li je rješenje suda u smislu čl. 84 stav. 2 stalo na snagu, a da je u ovom slučaju sud predao spise državnomu odvjetniku 13. srpnja i pozvao ga, da, kako je pomenuto rješenje postalo pravomoćno, izradi optužnicu, što je on učinio 15. srpnja, pa da je prema tome optužnica i onako blagovremeno podnesena

Digitized by Google

Istaknuti razlog ništavosti br. 9 c) — zapravo 9 b) — § 281 k. p. ne postoji. Ovaj se kasacijoni sud doduše ne slaže sa mišljenjem presudnoga suda, da za podignuće optužnice nije potrebna pravomoćnost rješenja o stavljanju optuženika pod sud, ali je unatoč tome presudni sud s pravom osolobodio optuženika od optužbe s istaknutog formalnoga razloga, jer je u konkretnom slučaju optužnica dockan prikazana. — Čl. 85 zak. o štampi odredjuje u prvom stavu, da sud mora svoje rješenje odmah saopćiti optuženiku, tužiocu pak da ga preda da izradi optužnicu, koju mora podnijeti sudu u roku od 3 dana. Uvažili se, da protivu rješenja o stavljanju optuženika pod sud u smislu čl. 84 stav. 2, ima mjesta žalbi apelacijonomu sudu, prirodno je, da rok od tri dana za podnašanje optužnice počinje teći od dana, kada sada pomenuto rješenje stane na snagu. Dok ovo rješenje ne postane pravomoćno tužiocu ne dostaje potrebno zakonsko ovlaštenje za optužbu.

Protivno shvaćanje dotičnoga zakonskoga naredjenja, naime u smislu, da tužilac mora svakako podnijeti optužnicu u roku od tri dana, iza kako mu je priopćeno rješenje o stavljanju optuženika pod sud, dovelo bi do nemogućih posljedica. — Kada bi tužilac podnio optužnicu prije, nego li rješenje u smislu čl. 84 stane na snagu, i kada bi ovo rješenje uslijed optuženikove žalbe bilo poništeno od apelacijonoga suda, optužnica, već podnesena, izgubila bi zakonsku podlogu, te bi postala bespredmetnom. To bi bio nesmisao. Primijetiti je takodjer, da kada se tužiocu preda rješenje u smislu prvoga stava čl. 85, moraju mu se istovremeno izručiti i parnični spisi, bez kojih on možda ne može sastaviti optužnicu, jer se u njima nalazi dokazna gradja, na koju mora optužnicu osloniti; a kada optuženik uloži žalbu u smislu drugoga stava čl. 84., spisi se moraju dostaviti apelacijonomu sudu, pa tužilac uslijed toga ne može u roku od tri dana izraditi optužnicu. Može se desiti i slučaj, da sud riješi, da se optuženik radi nekih čina stavi pod sud, a radi drugih opet da se nema staviti pod sud. U takovu slučaju imali bi pravo na žalbu i optuženik i tužilac; ovaj bi pak mogao mjesto djelomične optužnice jedino uložiti žalbu protivu onoga dijela sudskoga rješenja, kojim je bilo uskraćeno stavljanje optuženika pod sud.

Kada bi se na tako strogi način tumačio prvi stav član 85, onda bi se i rok od 5 odnosno 10 dana, o kojemu je govora u drugom stavu istoga člana, morao shvatiti u smislu, da sud mora bezuvjetno u roku od 5 odnosno 10 dana odrediti glavni pretres i u slučaju, da se je optuženik žalio protivu rješenja o stavljanju pod sud. Tada bi se pak moglo desiti, da optuženik na glavnom pretresu bude osudjen, a da iza toga apelacijoni sud donese rješenje, da se optuženik nema staviti pod sud. Medjutim, navedena dva roka ne mogu se nikako tumačiti u smislu, da je za jedan rok potrebna pravomoćnost, a za drugi da nije. Iz toga ishodi jasno, da je toliko prvi koliko drug rok predvidjen u čl. 85 vezan za jedan te isti uvjet, naime za pravomoćnost sudskog rješenja po čl. 84.

Pravo ima dakle žalba ništavosti, u koliko tvrdi, da se po zakonu ne može podignuti optužnica, dok ne stane na snagu rješenje suda o stavljanju optuženika pod sud, ali je prema onome, što se prije reklo, na krivom putu, kada drži, da trodnevni rok za prikazanje optužnice teče od dana, kada se tužiocu saopćuje, da je dotično rješenje stalo na snagu i pozivlje se, da optužnicu izradi.

U konkretnom je slučaju sudsko rješenje od 5. srpnja 1926., doneseno u prisustvu zastupnika državnoga odvjetništva, da se optužcnik ima staviti pod sud, bilo prema dotičnoj dostavnici, priloženoj spisima uručeno optuženiku 7. srpnja. Protivu toga rješenja optuženik nije uložio žalbu apelacijonomu sudu, pa je isto s toga stalo na snagu 10. srpnja 1926. Uslijed toga je prekluzivni trodnevni rok za prikazanje optužnice počeo teći javnomu tužiocu od dana 11. srpnja, pa ju je ovaj morao prikazati najdalje 13. srpnja. Prikazao ju je stoprvo 15. srpnja 1926., pa je po tome promašio tai zakonski rok. Ovo stanovište zastupa, kako se već reklo, i pobijana presuda, ali podredno u predzadnjem stavu svoga obrazloženja.

Ni ostali prigovori žalbe ništavosti nisu osnovani. — Griješi žalba ništavosti, kada misli, da je sud dužan iza pravomoćnosti rješenja o stavljanju optuženika pod sud pozvati javnog tužioca, da izradi optužnicu, i da je takov postupak u duhu zakona o štampi. Istina je, da je sud dužan dostaviti javnom tužiocu kaznene spise, da može sastaviti optužnicu, ali sud nije ni zvan ni dužan, da ga obavijesti, da je pomenuto rješenje postalo pravomoćno. Stvar je državnog odvjetnika, koji — kako sama žalba ističe — nije samo prosta stranka prema sudskoj vlasti, nego je i organ pravde i zakona, da vodi brigu o tome, da na

Digitized by Google

vrijeme sazna, da li je i kada to rješenje stalo na snagu i da ne promaši zakonski rok. To, što je sud u zaključku 5. srpnja 1926. g., Pr 15/26—16, izrekao, da »će se po pravomoćnosti ovoga zaključka pozvati tužitelj, da u roku od tri dana izgradi i podnese optužnicu«, i što ga j. faktično zaključkom od 12. srpnja 1926. Pr 15/26—17, pozvao, da to učini, nedopuštena je proizvoljnost, koja nije opravdana nijednim zakonskim naredjenjem, pa stoga ona ne proizvodi nikakovo pravno djejstvo. Krivo shvaćanje zakonskih naredjenja pak sa strane suda ne daje nikome — pa ni javnom tužiocu — pravo, da ta naredjenja tumači na način protivan jasnoj volji zakonodavčevoj.

Propis čl. 85 zak. o štampi je specijalno naredjenje, koje po čl. 95 st. 2. istoga zakona ukida sve ostale odredbe općih kaznenih postupaka odnosno odredbe posebnih zakona o postupku o štampi, koji se protive propisima novog zakona o štampi. Ovaj u članku 85 kategorički zahtijeva, da tužilac podnese optužnicu sudu u neproduživom roku od tri dana, te ne pravi nikakove razlike izmedju javnoga i privatnoga tužioca, niti donosi singularan propis za javnoga tužioca, kao krivični postupnik u §§ 112, 211, 261 i 263, gdje su u zagradi citirani §§ 27. i 46. u cilju, da se donese do izražaja razlika izmedju javnoga i privatnoga tužioca. Samo privatni tužilac po § 46. gubi pravo, dok § 27. u pogledu javnoga tužioca predvidja samo žalbu na stari u vlast. Inače i u krivičnom postupniku u onim slučajevima, gd e nema toga upućivanja na §§ 27. i 46., važ i za državno odvjetništvo pravilo, da i ono u slučaju, da je vršenje n koga prava vezano za izvjestan rok, gubi po isteku toga roka pravo kao i privatni tužilac (ispor. §§ 63, 114, 197, 284, 285, 294, 352 itd.), te u tom pogledu ne može ništa pomoći ni načelo legaliteta, koje u ostalom niti nema sankcije (vidi § 34. kriv. post.).

Jednom, kada je presudni sud riješio optuženika s formalnoga razloga, što je smatrao, da je optužnica dockan prikazana, nije imao povoda, da zadje u njen meritorni pretres. Pretpostavka za meritorno rješenje optužnice je, da ova u istinu postoji. Ako je ova kasno podnesena, isto je, kao da je nema, pa je stoga presudni sud sasvim ispravno postupao, kada se nije upustio u meritoran pretres optužnice. Ne postoji s toga ni istaknuti razlog ništavosti br. 7 § 281 K. P. Red bijaše po tome ne udovoljiti žalbi ništavosti. **Priopćio O.**

Društvene vijesti.

Redovita glavna skupština Pravničkoga društva u Zagrebu bit će u subotu, dne 30 travnja 1927., u 6 sati popodne u dvorani III. zagrebačkoga sveučilišta, I. kat, s ovim dnevnim redom:

1. Pozdrav i predavanje predsjednika prof. dra. Lad. Polića.
2. Izvješće upravnog odbora:
   a) radno (tajničko),
   b) računsko (blagajničko),
   c) revizijonalno (pregledatelja računa).
3. Izbor upravnog odbora prema §-u 9. pravila na 2 godine, i to predsjednika i osamnaest odbornika.
4. Izbor dvojice pregledatelja računa i dvojice njihovih zamjenika — na jednu godinu.
5. Eventualni prijedlozi članova. Ti prijedlozi mogu samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu upravnome odboru podneseni pismeno barem 8 dana prije glavne skupštine. Tiču li se oni promjene pravila, imaju osim po predlagatelju biti potpisani još po petorici članova.

Primjećuje se, da je prema §-u 15. pravila za sposobnost glavne skupštine za stvaranje zaključaka potrebna prisutnost od bar 30 članova.

Sudački ispit, položen za bilo koje pravno područje države, osposobljuje odtičnoga za državnu službu u čitavoj zemlji. To je misao, kojoj je dao izražaja gosp. ministar pravde u osnovi prijedloga financijskoga zakona. Proti tome je ustalo Pravničko društvo, ovlastivši svojega predsjednika dra. Lad. Polića, da kao poslanik u Nar. Skupštini obrazloži u ime društva to protivljenje. Glavni

Digitized by Google

razlog leži u velikoj zakonskoj heterogenosti izmedju raznih pravnih područ a. Sudac, koji poznaje zakone jednoga pravnoga područja, ne poznaje ni izdaleka zakone ostalih pravnih područja, a što je glavno, on nema prakse s njima, pa ih zato nije kadar primjenjivati u tome za nj tudjem pravnome području. Treba dakle, u prvome redu unificirati zakone, napose postupnike, iz česa će sama po sebi slijediti unifikacija ispita odnosno ispitne materije, pa onda ne će biti sigurno nikakove zapreke ostvarenju gore istaknute misli, koje bi u današnjim prilikama bilo ne samo preuranjeno, nego i štetno. Kada bi imali previše sudaca, još bi se nekako moglo podnijeti, da suci sa drugoga pravnoga područja dodju praktic rati — jer njihovo djelovanje bilo bi prvih godina de facto prakticiranje — u bilo koje njima nepoznato pravno područje, ali ovako, kod notorne nestašice sudaca, njihovo bi prakticiranje bilo jedna smetnja više i učinilo još osjetljivijim eno pomanjkanje sudačkih sila.

Isto stanovište zauzelo je i iste razloge navelo takodjer Društvo odvjetnika u Zagrebu, koje je poslalo u tome pravcu predstavku ministru pravde, Narodnoj Skupštini i svim poslaničkim klubovima.

Literatura.

Exposé sommaire des travaux législatifs de la diéte et du sénat polonais. Volume I, Fasc. 1, 2, 3 (1918.—1922.). Ovomu službenom izdanju je zadaća, da na francuskom jeziku stranomu svijetu prikaže zakonodavni rad republike poljske. Posebno povjerenstvo pravničke medjunarodne suradnje osnovano je u krilu naučnoga savjeta poljskoga ministarstva izvanjskih poslova. Do sada izašla 3 sveska sadržavaju zakonodavni rad od godine 1918.—1922., te sadrže 117 brojeva Važniji zakoni otisnuti su u cijelosti, a drugi tek u izvatku. Svagdje su dodane opaske o kasnijim izmjenama i naveden je broj službenog lista zakona, gdje su ti zakoni službeno publicirani. Gdjegdje je dodan sadržaj provedbenih naredaba ili su naznačeni zanimljivi podaci o provedbi nekih zakonskih ustanova (na pr. statistika o djelatnosti iznimnih sudišta). Uz mnoge zakone nalazi se kratki tumač ili historički prikaz razvoja, a osobito dobro dolaze bilješke o tom, proteže li se koji zakon na cijelo područje države ili samo na neke dijelove. Sve to čini publikaciju odličnim pomagalom koli za naučne radnike toli i za praktičare. Da spomenem samo obradbu zakona od 1. srpnja 1921., kojim su izmijenjeni propisi o položaju žene u gradjanskom pravu. Tu su uz tekst novoga zakona otisnuti i dosadanji propisi, pa se tako odmah može vidjeti domašaj i važnost toga zakona. Kao drugi primjer izvrsne obradbe spominjem, da je kod zakona od 6. travnja 1922. o zaposjednuću Vilna opisan cijeli historijat toga spornoga pitanja. Vrlo dobro alfabetsko stvarno kazalo olakšava upotrebu do sada izašlih svezaka.

Samo letimično pregledanje zakonodavnoga rada za prve četiri godine opstanka obnovljene poljske države daje nam sliku o svoj teškoći toga rada, ali i o tom, da je poljsko zakonodavstvo svojoj teškoj zadaći posvetilo mnogo truda. Mnogi zakoni vidljiv su dokaz odlične spreme poljskih pravnika i ostalih stručnih suradnika u zakonodavnom radu. Kod toga rada valjalo je imati na umu velike razlike izmedju prilika u pojedinim dijelovima države, u kojima su važili razni zakoni (u pogledu gradjanskoga prava pet raznih zakonodavstva). Mora se toplo pozdraviti ovu uzornu publikaciju i želiti, da što prije izadju dalnji svesci s novijim zakonima. **Dr. Juraj Andrassy.**

Constitution de la Republique de Pologne (Loi du 17. Mars 1921.) — Avant — Propos par Joseph Barthélémy, Professeur a la Faculté de droit de Paris et a l' École sciences politiques; Introduction historique par Michel Potulicki, Rapporteur du Secrétariat Général de la Commission de codification Polonaise, Traduction de Henri Grappin, Professeur a l' École nationale de langues orientales. — Paris 1926. Ovoj je publikaciji pridometnut »Loi du 2 Aout 1926 modifiant et completant la Constitution de la République de Pologne dr 17. Mars 1921.«

Fragen aus dem Miteigentumsrecht von Dr. Ernst Swoboda, Universitätsprofessor u. Oberlandesgerichtsrat in Graz. Verlag von Moritz Perles, Wien I. Sellergasse 4, Preis Mk 2.50. Već u jednoj svojoj ranijoj knjizi (Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch im Lichte der Lehren Kants 1926) bavio se prof. Swo-

Digitized by Google

boda utjecajem filozofa Kanta na redaktore općega gradjanskoga zakonika, napose na izrazitoga Kantova učenika Zeillera. U ovoj raspravi (od 47 tiskanih stranica) polazi autor s istoga stanovišta, tumačeći kod toga posebno ustanove XVI. poglavlja o. g. z. o suvlasništvu.

Uvodjenje u finansije od Rafaela - Žorža Levi, člana Instituta i senatora u Parizu. Preveo s francuskog Drag. L. Stevanović, Beograd, Izdavačka knjižarnica Napredak. — Mnogostruki problem financija prikazuje franceski učenjak ovdje zamjernom jasnoćom, kratkoćom i lakoćom. Stil je, kao obično kod franceskih znanstvenih pisaca, odličan, da ni u prevodu ništa ne gubi od toga svoga svojstva, zasluga je gosp. prevadjača. Prednost je knjige, što je pisana god. 1921., pa dodiruje mnoga pitanja, koja je tek poratni ekonomski život iznio. Ta se pitanja prikazuju osobitim obzirom na Francesku, koja, baš uslijed burne povijesti svog franka, daje prilike najopsežnijim razmatranjima i poukama. Prvi dio knjige govori o financijskim sredstvima, drugi o privatnima, treći o državnim financijama, a četvrt o financijskim tržištima i hartijama od vrijednosti.

Grundzüge des jugoslawischen Pressrechtes. Von prof. Dr. Metod Dolenc, Ljubljana. — To je poseban otisak rasprave, koja je izašla u »Ostrecht«, mjesečniku za pravo istočnoevropskih država, Berlin.

Dr. Rado Kušej: Pasivna asistenca pri mešanih zakonih po prejšnjem i po novem katoliškem pravu. Posebni otisek iz Zbornika znanstvenih rasprav. V. Ljubljana 1926.

Dr. Perić: Die Ehescheidung nach Serbischem Recht. Sonderdruck aus Ostrecht, Monatsschrift der europäischen Staaten; III. Jahrgang (1927.), Heft 1.

Dr. Edo Lovrić: Izjednačenje bračnih prava. Otisnuto napose iz Spomenice na II. Kongres pravnika, Ljubljana 1927.

Naknada za nepravedno odredjeni pritvor i istražni zatvor. Dr. Josip Vesel, odvj. perovodja u Sarajevu, dao je otisnuti posebno tu svoju raspravu iz Spomenice na Ljubljanski Kongres Pravnika g. 1926. Cijena 5 Din.

Svaštice.

Minimalna odvjetnička tarifa, o kojoj smo već izvijestili u ovom našem glasilu, nešto se zategla, jer su tek vrlo polako stizavali odgovori pojedinih sudbenih stolova o njoj. Još danas manjka odgovor jednoga sudbenoga stola. Čim ovaj stigne, bit će ona konačno redigirana, otštampana i stavljena na raspolaganje kako gg. odvjetnicima tako i sudovima.

Jugoslavensko društvo za zaštitu vjerovnika. — U smislu § 26. zakona o štampi, umoljavamo uljudno, da obzirom na noticu, izašlu u drugom broju Vašega glasila za mjesec veljaču 1927. na strani 91. pod naslovom »Jugoslavensko društvo za zaštitu vjerovnika«, u narednom broju Vašeg glasila na istom mjestu i pod istim naslovom izvolite uvrstiti slijedeći ispravak:

Nije istina, da u našim društvenim pravilima nije predvidjen Obranički sud, već samo časni sud. Istina je nasuprot, da je u našim pravilima predvidjen Obranički sud, te o istom govore §§ 27., 28. i 29. naših pravila, potvrdjenih po Ministarstvu Trgovine i Industrije rješenjem od 12. novembra 1925. br. 10.393. Istina je nadalje, da je osim toga predvidjen i posebni časni sud, o kojem govore §§ 30 i 34 naših pravila. Nije istina, da bi mi htjeli, da taj časni sud rješava sporove imovinskih odnosa ne samo članova nego i nečlanova. Istina je nasuprot, da takove sporove iz imovinskih odnosa ne samo članova, nego i nečlanova imade da rješava Obranički sud, o kojem se izričito u § 27. točka 3. naših pravila navodi, da imade, da rješava sporove izmedju vjerovnika i dužnika i da postaje nadležan za takove sporove, u koliko stranke pismeno ugovore nadležnost ovog suda, a odriču se izričito svakoga pravnog lijeka protiv rješidbe ovog Obraničkog suda, sve to uz uvjet, da je barem tužitelj ili tuženi član društva.

Digitized by Google

Nije stoga istina , da se kod našeg Obraničkog suda radi o kompetenciji časnog suda, kakov može da ima svako pjevačko, tamburaško, športsko ili kakovo slično društvo, jer se kompetencija takovih časnih sudova odnosi samo na članove dotičnih društava, dočim je naš obranički sud izričito ustanovljen, da rješava imovinske sporove izmedju vjerovnika i dužnika, i da je dovoljno, da je jedna od parbenih stranaka član društva, te prema tome može da bude i kompetentan i za nečlanove, što se pak ne može tvrditi za časni sud.

Nije istina, da Jugoslavensko društvo za zaštitu vjerovnika, nazivlje svoj sud stalnim obraničkim sudom. Nije istina, da Jugolavensko društvo želi, da ga se takovim smatra. Nije istina, da naš sud nema temelja u zakonu, već je nasuprot istina, da isti imade poput svih ostalih obraničkih sudova, osim onoga zagrebačke Burze, svoje temelje u propisima gradjanskoga parbenoga postupka.

U Zagrebu, 5. aprila 1927.

Jugoslavensko društvo za zaštitu vjerovnika Zagreb.

(Potpis je nečitljiv).

Dr. Vladimir Mažuranić, začasni doktor zagrebačkog sveučilišta i začasni član Pravničkoga društva, izabran je na posljednjoj sjednici gradskoga zastupstva u Zagrebu i začasnim gradjaninom grada Zagreba. Pravničko društvo pridružuje se čestitkama na tome odlikovanju velikog našega učenjaka.

O ekonomskoj dekadansi Evrope predavao je dne 1. travnja član Pravničkoga društva gosp. dr. Milan Ivšić, autor nedavno izašle i od sveukupne kritike u glavnome pohvaljene knjige »Les problemes agraires en Yougoslavie.« Predavao je u »Udruženju za promicanje ciljeva Društva naroda«. Glavna misao predavanja je bila, da ne stoje sentimentalna proricanja o propasti zapadnoga svijeta, već da je ekonomsko središte preneseno iz Evrope na američki kontinent kao i na daleki istok. Vrlo poučno i zanimljivo predavanje bilo je dobro posjećeno.

Ustuk protiv razrješavanja ženidbe odnosno rastavi od stola i postelje u srednjem vijeku. — Lagano razrješavanje ženidbe odnosno lagano polučivanje rastave od stola i postelje u naše doba dalo je povoda, da se izvidi, kako se je u srednjem vijeku postupalo sa ženidbenim drugovima, koji su se htjeli razići. I nadjena je u Švajcarskoj jedna kronika, prema kojoj je na obali cirškoga jezera stajao u srednjem vijeku velik toranj. U tom tornju bila je odijeljena jedna soba sa posve jednostavnim namještajem: samo jedan stol, jedan stolac i jedna postelja. I od sitnih stvari bio je u njoj samo po jedan komad: jedan tanjur, jedan nož, jedna viljuška, jedna žlica, jedna čaša itd. U tu sobu zatvarali su ženidbene drugove, koji su htjeli razriješiti ženidbu, jer se mislilo, da će oni biti u toj osamljenoj i tako oskudnoj sobi upućeni jedan na drugoga, da će se naučiti medjusobno podnositi, te da će se konačno i pomiriti. I doista ovim se je mjerama gotovo uvijek postigao cilj, za kojim se išlo. Ženidbeni drugovi, koji su bili zatvoreni u toj sobi tornja, obično su se brzo izmirili i vraćali kući, da dalje nastave miran i uredan bračni život. Ovako nastavljeni brakovi bijahu onda najbolji brakovi. No zatvarnje ženidbenih drugova u toranj nije se često dogadjalo. Ono se je naime obavljalo uz posebne ceremonije i javno, pa se je pri tom sakupilo uvijek mnogo naroda, koji je ovakove ženidbene drugove ismjehivao. Za to se je takovo zatvaranje ženidbenih drugova u toranj smatralo sramotnim, pak su se mnogi nesložni bračni parovi, da izbjegnu zatvoreniu u toranj i ceremonijama, uz koje se je to izvodilo, radije već prije izmirili i složan bračni život nastavili. Navodno ovako to pripovijeda švajcarska kronika iz srednjega vijeka.

Ispravi. — U predjašnjem broju na str. 97 u 7 retku odozgor izmedju prezimena »Čupović« i riječi »kraljevskim«, ispalo je »kraljevskim rješenjem od 12. travnja 1897. javnim izvanrednim i« — te odnosna rečenica glasi: »a dr. Dragutin Čupović kraljevskim rješenjem od 12. travnja 1897. javnim izvanrednim i kraljevskim rješenjem od 2. veljače 1899. javnim redovitim sveučilišnim profesorom za parbeni i izvanparbeni postupnik.«

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

BROJ 5. i 6. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor. ZAGREB 1927.
GOD. LIII. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. SVIBANJ-LIPANJ

O novom projektu zakona o upravi i samoupravi gradova

Predavao u skupštini Pravničkog društva od 30. travnja 1927.
dr. Ladislav Polić.

Opće napomene.

Još prije tri godine imao sam čast da sa ovoga mjesta iznesem svoje poglede o samoupravi i upravi gradova, i sa ustavnog i sa upravnog gledišta. Onda mi je za podlogu ili samo za povod, poslužio neki referentski Nacrt, koji sam morao ocijeniti kao sasvim nezreo ili čak kao neozbiljan. Danas uzimam za temu nov Projekat zakona o upravi i samoupravi gradova, što ga je izradila naročita stručna komisija pri ministarstvu unutrašnjih poslova. Projekt je razaslan zainteresovanim korporacijama, a bit će i glavni predmet dnevnog reda Savezu gradova, koji će se do koji dan sastati u Zagrebu. Milo mi je što mogu odmah konstatovati, da je taj Projekat sastavljen s potrebnom stručnom spremom i sa velikom redaktorskom vještinom. Molim vas, da mi ne zamjerite, ako izjavim svoje zadovoljstvo što se nov projekt uvelike poklapa sa postulatima, koje sam formulisao prije tri godine. Dopustite mi da vam u glavnim crtama prikažem Projekt i da na to nadovežem svoje primjedbe. Primjedbe će biti sasvim kratke u svakom slučaju, gdje sam o kojem pitanju opširnije govorio predjašnji put, pa sam slobodan uputiti slušaoce na moj govor, koji je odštampan u našem »Mjesečniku« 1924. godine, na str. 177—205.

Ponajprije ističem da je u Projektu član 96, stav II. Ustava, po kojem će se o upravi i samoupravi gradova donijeti naročiti zakon, interpretiran u istom smislu kao što sam ja i učinio, naime: da se za gradove ima donijeti zaseban zakon, a ne da se u općem zakonu za općine donesu tek neke osobite odredbe za gradove; zatim da se gradovi i po svojoj organizaciji i kompetenciji oštro izdvoje od ostalih općina, i napokon da uprava gradova obuhvata mnogo širi t. zv. proširen djelokrug nego u ostalih općina t. j. da gradovi dobijaju upravnu vlast prvoga stepena. Prema tome mogli bismo donijeti po Projektu istu definiciju grada, za kakvu sam rekao da je preformirana Ustavom: grad je općina sa osobitom organizacijom i sa uprav-

Digitized by Google

nom vlašću prvoga stepena. Takav je pravni tip grada u Hrvatskoj i Slavoniji, Sloveniji i Vojvodini. U daljem razlaganju vidjet ćemo da organizacija gradova po Projektu najviše liči na hrvatske gradove.

Iz takovog shvatanja o načelnom položaju gradova izvodi se sasvim logična konsekvencija što se gradovi izuzimaju iz teritorijalne nadležnosti sreske uprave i sreske samouprave. Za gradove Beograd i Zagreb učinjen je još daljnji izuzetak što se izuzimaju kao zasebne upravne i samoupravne jedinice nesamo iz teritorijalne nadležnosti sreske uprave i samouprave, već takodjer iz oblasne uprave i samouprave, i podredjuju neposredno centralnim upravnim vlastima. Taj izuzetan položaj pravda se u obrazloženju Projekta tijem što se ta dva grada i po svojoj veličini i po svojoj istorijskoj, kulturnoj, ekonomskoj i političkoj važnosti znatno dižu iznad osrednjeg nivoa drugih gradova. Nije ovdje mjesto da u potvrdu takve odredbe navodim još i drugih razloga. Dodat ću samo to da se takvim izuzetkom gradovi Beograd i Zagreb zapravo samo uspostavljaju u svoj predjašnji pravni položaj, koji im je oduzet najnovijom upravnom organizacijom. Uredbom o podjeli zemlje na oblasti od 26. aprila 1922. godine, strpana je varoš Beograd u beogradsku oblast, a grad Zagreb u zagrebačku oblast, pa se ta dva grada podčinjuju velikom županu dotične oblasti samo što je uprava varoši Beograda ostala i dalje pod neposrednom nadzornom vlašću ministra unutrašnjih poslova. Nekada je grad Zagreb stajao izvan županije i bio neposredno podredjen kr. hrv. slav. dalm. zem. vladi. Prestolnica Beograd pak, po čl. 158. zakona o uredjenju okruga i srezova čini u pogledu organizacije upravnih vlasti za sebe okrug i ima naročitu upravu, a to je Uprava varoši Beograda. U pogledu samoupravnom, Beograd kao općina podčinjen je Državnom Savjetu (čl. 158. zakona o uredjenju okruga i srezova), neposredna nadzorna vlast nad općinom beogradskom je ministar unutrašnjih djela (čl. 142. zakona o općinama). Prema tome, u Projektu se gradu Beogradu i gradu Zagrebu samo vraća njihov istorijski rang.

Čulo se je s jedne strane, s koje se mnogo koješta čuje, da bi izuzimanje gradova Beograda i Zagreba ispod oblasne uprave i samouprave značilo povredu Ustava, pa zato da bi se ono moglo sprovesti tek na osnovi revizije Ustava. Slobodan sam napomenuti da sam takovo mišljenje već pobio ima tome tri godine, pa zato ovo što sada govorim, nije udešeno pour les besoins de la cause. Razlikovati treba oblast kao samoupravnu i oblast kao upravnu jedinicu. U prvom pogledu, čl. 96. Ustava naročito izuzima i upravu i samoupravu gradova u stavu II., dok je u prvom stavu govorio o opštinskoj, sreskoj i oblasnoj samoupravi. Istina, čl. 95. Ustava veli, da se uprava u Kraljevini vrši po oblastima, okruzima, srezovima i opštinama, ali ni taj član, pa ni čl. 135. u Prelaznim naredjenjima Ustava ne mora značiti da baš svaka općina mora pripadati u jednu oblast. Tako se i u Hrvatskoj vršila javna lokalna uprava po županijama i kotarima, ali zato su ipak svi gradovi bili izuzeti ispod kotara, a neki i ispod županija. Uostalom, to je davno poznati pojam neposrednoga grada. Zato nema ustavne zapreke da se položaj gra-

Digitized by Google

dova prema oblasti i prema centralnoj upravnoj vlasti uredi po slobodnoj odluci zakonodavčevoj. Tako isto nije Ustav prejudicirao ni odnos gradova prema oblasnim velikim županima, ni što se tiče nadzorne vlasti nad gradskom samoupravom, ni starješinstva nad gradskom upravom. Tako se čl. 101. Ustava odnosi samo na oblasti, a čl. 95. Ustava samo navodi da veliki župan upravlja preko državnih organa poslovima državne uprave u oblasti, dok gradski organi ostaju samoupravni organi i onda kad vrše poslove državne uprave. Čini se da se čitava argumentacija, protivna tomu mome mišljenju, osniva na nesporazumljenju: kao da je ikomu palo na pamet da dade gradovima Beogradu i Zagrebu položaj oblasne samouprave. Nipošto. To bi bilo poniženje za ta dva grada, jer oblasti kao samoupravne jedinice su zapravo ekonomske jedinice, a sva je vlast u velikog župana. Napokon jedva je potrebno pobijati pomisao kao da je uredbom o podjeli zemlje na oblasti, pa zakonima o opštoj upravi, o oblasnoj i sreskoj samoupravi već stvoren okvir, u koji samo treba strpati gradove.

U čl. 2. Pr. izbrojene su općine, koje se po zakonu smatraju gradovima u pravnom smislu. Ne znam, zašto su izostavljeni stari gradovi Virovitica, Koprivnica i Bakar. Istina, u Projektu nije naročito istaknuto načelo da se novi gradovi stvaraju samo zakonom, ali to je načelo uključeno u formalnoj zakonskoj snazi, jer za podizanje općine na stepen grada potrebna je dopuna čl. 2., a to se može učiniti samo zakonom. Za uvrštenje općina u red gradova tražilo se da se propiše osobit postupak, u kojem bi se saslušala općina da li želi postati grad i primiti na sebe sve zadatke grada. Tako isto da bi grad mogao tražiti da se izuzme ispod zakona o gradovima i podredi zakonu o općinama, naročito ako ne može da podnosi finansijske terete, koji su skopčani s vršenjem upravne vlasti prvog stepena. Mislim da takav propis ne bi bio potreban zato što je općini slobodno upravljati takovu molbu već po čl. 15. Ustava na Narodnu Skupštinu i kr. vladu, a s druge strane, ako bi se donošenje takova zakona vezalo na zahtjev, značilo bi u nas uvesti u neku ruku postupak za private bills; ako li bi to bili puki instrukcionalni propisi, to nema mnogo važnosti.

O teritorijalnim pitanjima donose odredbe članovi 6.—9. Pr. U čl. 6., po kojemu granice grada moraju biti vidno obilježene u prirodi, trebalo bi dodati da granice moraju biti topografski nacrtane i opisane u gradskom statutu. Pored toga je jasno da se ne će tražiti obilježavanje granica u prirodi ako one idu rijekama i jezerima.

Član 7. uredjuje pitanje o rješavanju sporova o granicama prostorne nadležnosti izmedju grada i susjedne općine. I ako sam i sam pristalica teorije o teritoriji kao sferi prostorne kompetencije, ne vidim potrebu da se ta apstraktna teorija uzakonjuje, pa mislim da bi bilo praktičnije i zornije govoriti o sporovima o ataru, pogotovu kad se ima pred očima praksa u medjunarodnim sporovima o teritorijalnim pitanjima. Kad se zna, koliko teškoća donose ta pitanja u medjunarodnom životu zbog oskudice jasnih propisa, trebalo bi donijeti neke norme kao direktive za rješavanje teritorijalnih

Digitized by Google

sporova medju općinama. Primjera radi napomínjem neka pravila: Granice pograničnih općina dopiru prema inostranoj zemlji, do državnih granica. Ako nije drukčije već uredjeno, uzima se, u slučaju sumnje, da granica izmedju općina u unutrašnjosti ide sredinom rijeke ili jezera; promjena korita rijeke, koja čini granicu izmedju općina, ne utječe na općinske granice. Tu se traži i saslušanje oblasnog odbora. Ne znam, čemu je potrebno stručno mišljenje tih diletanata? Uzgred budi rečeno da se izrijekom ne predvidja rješavanje sporova o mjesnoj nadležnosti u pojedinim slučajevima izmedju organa grada i općine, a takav sukob nadležnosti može da bude i pozitivan i negativan, pa i onda ako su same granice van spora.

U čl. 9. Pr. traži se za spajanje koje susjedne općine ili jednog dijela njenog sa gradom, zahtjev dotičnih gradskih i općinskih odbora i povoljno mišljenje oblasne skupštine, a odluku donosi Narodna Skupština na predlog ministra unutrašnjih poslova. Ne znam, zašto se traži čak povoljno mišljenje oblasne skupštine? Po čl. 4. Uredbi o podjeli zemlje na obasti, pojedine općine i srezovi mogu se u toku prvih pet godina iz svojih oblasti izlučiti i pripojiti drugoj oblasti, ako na to pristanu njihova samoupravna predstavništva i oblasna skupština oblasti, kojoj se žele pripojiti: dakle, ne traži se pristanak oblasne skupštine one oblasti, iz koje se izlučuju. Prema tome ne bi u čl. 9. Pr. trebalo da se uopće traži pristanak oblasne skupštine, pogotovu kad se pomisli da se u čl. 9. radi o spajanju grada i općine u jednoj istoj oblasti, izuzevši slučaj kad bi se koja općina spojila sa Beogradom ili Zagrebom, koji su izuzeti iz oblasti. Dobro bi bilo u tekstu ustanoviti, da takve teritorijalne promjene povlače za sobom i promjenu u političkoj, finansijskoj, kao i sudskoj podjeli zemlje.

Po čl. 11. Pr., u gradskom pečatu mora biti u sredini državni grb, a unaokolo je ispisano ime gradske općine. Ne uvidjam razlog, zašto se gradske općine ne bi mogle služiti svojim grbom i u pečatu, kako je kod nas bilo od starine. Veli se da gradovi vrše i državnu upravu, ali tako je kod nas i otprije bilo, pa ipak su se gradovi i u prenesenom djelokrugu služili svojim grbom, to prije što gradski organi ostaju gradski organi i ako vrše državnu upravu. U najmanju ruku trebalo bi tražiti da se gradovi kao samoupravne jedinice mogu služiti svojim grbom barem u samoupravnim poslovima. U tekstu čl. 11. Pr. govori se o dosadašnjim od oblasti priznatim grbovima. Nije sasvim jasno, kad se zna da su grbovi bili podijeljeni od vrhovne vlasti. Ako se misli da bi dosadašnji grbovi morali dobiti priznanje od sadašnje državne vlasti, treba to da se kaže, pa da se označi vlast, koja će davati priznanje, i da se propiše postupak i rok za podnošenje zahtjeva i za riješenje.

Od općih odredaba hoću još samo da spomenem prvu, koja stoji na čelu Projekta: Gradovi kao samoupravne jedinice su pravna lica i po javnom i po privatnom pravu. Ista odredba nalazi se za oblasti u čl. 1. zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi. Pravo je da je ovdje ponovljena. Istina, takovoj deklaraciji samoupravne

Digitized by Google

jedinice kao lica po javnom pravu zamjera se da je zastarjela što vršenje vlasti označava kao vršenje prava. Ali ne radi se ovdje o teoriji, već se time hoće da istaknu sasvim praktična gledišta: da je gradska općina zaseban subjekt vlasti i naprama državi kao nosilici javne vlasti, zatim da općina ima pravo na samoupravu, i napokon da općina ima općenitu legitimaciju na svaku žalbu, upravnom sudu i Državnom Savjetu protiv svake nezakonite odluke državne upravne vlasti na štetu općine. Ovaj posljednji princip trebalo bi naročito formulisati kod odijeljka o pravnim sredstvima.

Članovi i stanovnici gradskih općina.

Drugi odjeljak o članovima i stanovnicima grada uredjuje jedno od najtežih pitanja komunalnog prava. Moram odmah napomenuti da me riješenje Projekta ne zadovoljava potpunoma.

Istina, Projekt se podudara sa mojim već prije izjavljenim mišljenjem, da se općina ne može sagraditi na čistom teritorijalnom principu, već da treba iz kruga stanovništva izdvojiti lica, koja pripadaju općini kao korporaciji: to su općinari ili članovi općine; a podudara se i sa mojim traženjem, da se ustanovi samo jedna kategorija općinara, a to su zavičajnici ili po Projektu t. zv. članovi općine.

Pitanja o stjecanju i gubitku članstva uredjena su u samom projektu. Kako se članstvo ne može regulisati baška za gradove, baška za ostale općine, mora se istaknuti da su u projekat zakona o općinama unesene sasvim identične odredbe samo što u Projekat o gradovima nisu prenesena dva općenita načela, naime: da svaki državljanin mora biti član jedne općine; da se članstvo jedne općine gubi samo, kad se stekne članstvo druge općine, ili gubitkom državljanstva. Iz ovakovog paralelnog načina regulisanja izlazi neminovan zahtjev da se postavi junktim izmedju zakona o gradovima i općinskog zakona.

Što se tiče stjecanja članstva, primijetiti mi je da bi bilo dovoljno priznati nahodčadi članstvo samo privremeno, dok im se maloljetnima ne nadju roditeji. Trebalo bi urediti pitanje, koje se u praksi često javlja, da li žena, rastavljena od stola i postelje, može samostalno steći članstvo.

Kod prijema u članstvo treba istaknuti slučaj, kad gradski odbor ne može odbiti prijem: ako molilac uživa gradjansku čast, ako se ne nalazi pod sudskom istragom ili optužbom za nečasna djela, ako je u stanju izdržavati sebe i svoju porodicu, te ako je najmanje pet godina stalno nastanjen u gradu. Premda bih volio da je prijem obavezan pet godina tek nakon primljene prijave o naseljenju, ipak se i ta odredba može podnijeti. No nikako se ne mogu složiti sa t. zv. automatskim stjecanjem članstva stalnim nastanjenjem od najmanje deset godina. Na taj način naći će se sva sila lica, za koja se neće znati, kuda su zavičajna: da li su već stekla novo članstvo, a izgubila prvašnje. Sasvim je nejasno, što znači odredba da se nisu mogli staviti prigovori »pogledom na to vrijeme (od 10 godina)« t. j. da li to lice bilo kada u roku od 10 godina

Digitized by Google

nije uživalo gradjansku čast ili nije bilo u stanju izdržavati sebe i svoju porodicu; zato bi, već sa gledišta Projekta, bilo bolje da se kazalo: a protiv njega se o isteku toga roka ne mogu staviti prigovori... S druge strane, moralo bi se vidjeti, da je stanovanje bilo svojevoljno (a ne zatvor, policijski nadzor, zatočenje). Da bi se gradovi sačuvali od svakakvih elemenata, moralo bi biti jasno da tu nisu obuhvaćena lica, koja su bila kažnjavana za skitnju, besposličenje, bludničenje i za porok pijanstva. Napokon treba uvažiti da se gradskim općinama ovakvim automatskim stjecanjem članstva navaljuju golemi tereti. Uostalom odredbe ovoga odjeljka znatno su još pooštrene u Prelaznim naredjenjima (čl. 158. i 157.), po kojima se u rok spomenut u ovome čl. 14. računa i vrijeme prije stupanja na snagu projektovanog zakona, pa čak državljani, čije je članstvo sporno (a ne takvo, koje se ne može ustvrditi) u trenutku stupanja na snagu ovoga zakona, postaju članovi onoga grada, u kojem se zateku, ako su u njemu bili stalno nastanjeni posljednju godinu dana. Ja sam slobodan predložiti ovakovo rješenje: Gradska općina je dužna primiti u članstvo državljanina, čiju je izjavu naseljenja općina primila ka znanju, ako je bio stalno nastanjen četiri godine, i nema protiv njega poznatih prigovora; a nakon deset godina stalnog nastanjenja, i državljanin bez takove prijave, ako u vrijeme podnesene molbe ne postoji protiv njega nijedan od prigovora, koje sam gore skicirao. Mora da bude barem prijava i nekakva odluka, jer se s pravom moramo zapitati, ima li u cijeloj državi pet gradova, koji tako uredno vode knjige, popis zavičajnika i stanovnika sa svim relevantnim zabilježbama, da bi mogli svake godine po službenoj dužnosti ustanoviti zavičajnike, koji dosjelošću stječu članstvo! Kad se pak znade da je projektovana odredba u praksi neprovediva, onda se ona ne smije ni pokušati.

Članovi općine imaju pravo na pomoć od općine u slučaju osiromašenja; no općina ne smije ni članovima druge općine uskratiti pomoć, ako padnu u bijedu, ali o tome će odmah izvijestiti nadležnu općinu, i pripada joj pravo na naknadu dane pomoći. Prema tome se čini, da glavni motiv za ustanovljenje č l a n s t v a stoji u potrebi da se utvrdi općina, koja je dužna supsidijarno nositi teret pomoći siromašnima. Ali u stvari, Projekt se znatno približio njemačkoj instituciji t. zv. Unterstützungwohnsitz-a, po kojoj se lična pripadnost izvjesnoj općini za potrebe ubogarstva zasniva na teritorijalnom momentu t. j. na odredjenu neprekinutom stanovanju u općini: svaka je općina dužna dati privremenu pomoć svakom oskudniku, ali je najzad dužna snositi troškove pomoći ona općina, gdje oskudnik ima to kvalifikovano prebivalište, pa ga ne smije ni protjerati s razloga neimaštine. Pretežnost teritorijalnog momenta u članstvu po Projektu, vidi se iz onih odredaba o obaveznom prijemu u članstvo po petgodišnjem stalnom nastanjenju, kao i u automatskom stjecanju članstva po desetogodišnjem nastanjenju. Ali teritorijalni momenat u pitanju pomoći, koja je jezgra zavičajnosti, još jače izbija u dužnosti općine na potpomaganje i članova druge općine. Istina,

Digitized by Google

ta posljednja dužnost konstruisana je kao sekundarna, ali ona može ići još i dalje nego po sistemu Unterstützungswohnsitza, ako se uoči nejasna stilizacija Projekta, iz koje se ne vide jasno dvije odlučne okolnosti: ponajprije da li je ta pomoć nečlanu samo privremena, i dokle traje; zatim da li je općina vlasna oskudnog nečlana uputiti u nadležnu općinu, i da li je ova posljednja dužna primiti ga konačno i dalje opskrbljivati. Ta neizvjesnost o upućivanju u nadležnu općinu još se povećava stilizacijom idućega čl. 21., po kojem svi stanovnici grada imaju pravo na nesmetano stanovanje u gradu. Sadašnja stilizacija ne može nikako da ostane, a ja riskiram konjekturu — s malo sigurnosti — da redaktori valja da nisu uopće namjeravali poći dalje od posljedica što ih donosi Unterstützungwohnsitz.

Reći će se, da gradska općina ima pravo na naknadu pomoći dane nečlanu. Ali nigdje nije rečeno, da li će se ta naknada istjerivati sudskim ili upravnim putem; ovo drugo je po prirodi stvari vjerojatnije. Iz prakse znam, da će se od strane svake manje općine gotovo svaki puta osporiti traženje s dva razloga: nepriznavanje članstva, čemu će jako dobro poslužiti odredba o automatskom stjecanju članstva, i nelikvidnost i prevelika visina tražbine. Pored toga, manje će općine redovno prigovarati, da bi one kud i kamo jeftinije opskrbljivale kad bi im odmah poslali oskudnika.

U velikom dijelu zemlje opskrba siromašnih članova bit će u najtješnjoj vezi sa pitanjem bolno-opskrbnih troškova, koje mnoge općine ne mogu podnositi. Čuo sam izjavu ministra narodnog zdravlja u prošlogodišnjoj budžetskoj debati, da se snošenje bolno-opskrbnih troškova misli prevaliti na zdravstvene općine, a svi će gradovi biti samostalne zdravstvene općine.

Kod svega toga treba još uvažiti činjenicu da su, po izjavi g. Kumanudija, srbijanske općine smatrale dužnost pomoći oskudnicima za prostu moralnu obavezu bez pravne sankcije. A šta će biti, ako one produže sa takovim shvatanjem, pa kako se onda može očekivati da će one htjeti da daju naknadu za pomoć danu u drugoj općini? Na kraju krajeva ne smije se zaboraviti na nesposobnost naše državne uprave. Zato mislim da ne treba velike smjelosti za tvrdnju, da su odredbe Projekta o pomoći siromašnima u današnjim prilikama sasvim utopijske. Stradalo bi samo nekoliko općina, koje bi svoje dužnosti ozbiljno shvatale. A ja sam u svoje vrijeme unaprijed skrenuo pažnju, da općine poprijeko uzevši, ne će biti finansijski dosta jake, pogotovu danas u vrijeme gospodarske bijede, da podnose troškove pomoći, već da treba pomišljati na više zajednice, koje će pomagati siromašnim općinama, pa i na samu državu.

Osim prava na opskrbu u slučaju osiromašenja, Projekt ne izvodi iz članstva nikakvu drugu pravnu kvalifikaciju do sposobnosti biti izabran za gradskog odbornika. A ipak u čitavom našem pravnom sistemu ima samo jedna odredba, koja nagoni zakonodavca da ustanovi instituciju zavičajnosti, a to je drugi stav čl. 10. Ustava: »Niko se ne može, ni u kojem slučaju, proterati iz svog zavičajnog mesta, bez sudske presude«. Dobro znam da je ta odredba Ustava

Digitized by Google

bila pred očima redaktorima Projekta, ali ipak razumijem, zašto je nisu uvrstili u Projekat. Oni nisu htjeli da tu odredbu Ustava metnu u Projekat, jer su dobro osjećali da bi ona tamo bila tek za paradu, ako se podjedno ne bi riješio čitav kompleks pitanja o slobodi kretanja. Jer Ustav u istom čl. 10. donosi i druga načela o toj slobodi, naime: da se nijedan gradjanin ne može protjerati u zemlji iz jednog mjesta u drugo, ni zatočiti u jednome mjestu, osim u slučajevima, koje je zakon izrično predvidio. Ja pak mislim da je zakon o općinama sakat, ako u njemu nije razradjena sloboda naseljavanja i boravka u općini. Kod nas je već bilo takvih propisa, ali su ipak vlasti u ono burno vrijeme prije dvije godine vršile svakojake, recimo, eksperimente. Reći će se da bi to trebalo urediti jednako za sve općine. Ali taj sasvim osnovani princip važi i za pitanje članstva općine, pa ipak se ne predlaže zaseban zakon, koji bi bio zajednički i za gradske i za druge općine, nego se to pitnje rješava paralelno identičnimi odredbama u projektu o općinama i u projektu o upravi i samoupravi gradova. Medjutim, treba istaknuti vrlo čudnovatu stvar. Projekat u čl. 21. daje svim stanovnicima pravo na nesmetano stanovanje? Nesmetano od koga? Pa valjda ne od sugradjana? Već od vlasti. Ali od kojih? Bit će samo od samoupravnih gradskih vlasti, te one ne mogu stanovnika protjerivati s razloga ubogarstva, što mi se takodjer čini nevjerojatno unatoč stilizaciji predhodnog člana 20. Zar se doista misli da stanovnici imaju to pravo i naprama policijskim vlastima, pa čak i prema sudovima, gdje se po čl. 10. Ustava mogu čak i z a v i č a j n i c i protjerati iz zavičajnog mjesta sudskom presudom? Kad se, dakle, pomisli da po Vidovdanskom Ustavu nijedan državljanin nema apsolutno pravo nesmetanog boravka ni u jednom mjestu u državi, kao što ga je imao po hrvatskim zakonima zavičajnik u svojoj zavičajnoj općini, onda smo u najmanju ruku ovlašteni tražiti da se taj izraz o pravu nesmetanog stanovanja temeljito precizira.

Organizacija gradova.

Projekat predvidja dva gradska organa: gradski odbor i predsjednika grada.

Gradski odbor se sastoji, već prema broju stanovništva, od 21 do 60 odbornika. Bira se općim, neposrednim i tajnim glasanjem na četiri godine, kao što se i narodni poslanici i članovi oblasnih i ·eskih skupština biraju na četiri godine. Biračko pravo imaju svi stanovnici, koji su uvedeni u stalni birački spisak prema zakonu o stalnim biračkim spiskovima. Tu se pojavljuju dva pitanja. Prvo, da li je oportuno da glasa svaki, koji boravi u općini tek šest mjeseci, ili bi trebalo odrediti dulji rok? A drugo se tiče ženskog prava glasa. Mislim da se ne može navesti ni jedan ozbiljan razlog protiv davanja biračkog prava u gradovima, pogotovu kad su ga žene kod nas već više puta imale. Onaj, koji želi postupnost, neka traži veću dob, pa onda dulje stanovanje, census inteligencije, samostalno kućanstvo i t. d. Mislim da ne može biti nikakve zapreke u tome, što bi se za ženske birače morao voditi zaseban birački spisak.

Digitized by Google

Za pasivno izborno pravo tražio bih još, da može da bude izabran za gradskog odbornika samo onaj član gradske općine, koji je nastanjen u gradu najmanje pet godina. Po Projektu postaju članovi grada i činovnici i svećenici, a nije u redu da se mogu birati ljudi, koji ni malo ne poznaju lokalne prlike, a o tome se baš radi. Pa i za oblasnog poslanika se traži, da je najmanje tri godine nastanjen u oblasti.

Medju lica, koja ne mogu biti izabrana za gradske odbornike, trebalo bi uvrstiti i one, koji su srodnici u uzlaznoj i silaznoj liniji, ili su srodnici u sporednoj liniji po krvi ili tazbini ili po duhovnom srodstvu do drugog stepena zaključno, no ako su takvi srodnici izabrani na raznim listama, smatrat će se da je valjano izabran jedan, i to najstariji po godinama. Svi znamo, što je u gradovima bio Vetternwirtschaft, a još bolje smo zapamtili, što kod nas znači kumstvo.

Izborni postupak je udešen prema zakonu o izboru narodnih poslanika. Neka mi budu dopuštene nekolike primjedbe.

Glasanje se ne može vršiti u bogomoljama. Trebalo bi dodati: i u krčmama. Debata u Narodnoj Skupštini o oblasnim izborima otkrila je važnost ovakvih lokala za izborne makinacije. — Dobro bi bilo precizirati rok za podnošenje kandidatskih lista.

Redovni izbori za gradske odbornike vrše se u jedan isti dan u cijeloj zemlji, i to treće nedjelje mjeseca augusta na osnovi kraljeva ukaza po predlogu ministra unutrašnjih poslova. Ne znam, zašto je potrebno u jedan mah u cijeloj zemlji, samo mi se čini da august nije podesan mjesec za gradske izbore. Medjutim, po čl. 149. Projekta vrše se novi izbori najdalje u roku od dva mjeseca poslije raspusta grad. odbora osim u slučaju da istječe mandat gr. odbora u roku od najviše četiri mjeseca. U slučaju toga čl. 149. trebalo je precizirati, dokle traje mandat ovako izabranom odboru; meni se čini čudno, da bi trebalo birati novi odbor s mandatom od dva mjeseca i jednog dana.

Pohvaliti treba odredbu (čl. 41. Pr.) o slučaju ako bude postavljena samo jedna kandidatska lista: birački odbor postavlja još jednu kutiju, pa ako kutija s potvrdjenom kandidatskom listom dobije manji ili ravan broj kuglica s kutijom bez liste, smatrat će se da izbor nije izvršen toga dana.

Za ustanovljenje izbornog rezultata prihvaćen je čisti proporc po d'Hondtovom sistemu. Sistem je pravičan, ali je nevolja što se često ne može izabrati u gradskom odboru ni načelnik; uostalom i za čitav rad odborov potrebna je solidna većina.

Sa čisto praktičnog gledišta nije zgodno da se vrše izbori za upražnjena odbornička mjesta tek ako je praznih mjesta više od jedne trećine, a liste su iscrpene. Bolje bi bilo uvesti instituciju zamjenika kao kod oblasnih izbora.

Moram priznati da mi nijesu jasne odredbe čl. 64. Pr. o rješavanju žalbi protiv izbora. Mislim da je bolja stilizacija u čl. 48. zakona o obl. i sr. samoupravi. Osim toga trebalo bi da kao i tamo,

Digitized by Google

tako i kod gradskih izbora vrši verifikaciju upravni sud dotično Državni Savjet za gradove Beograd i Zagreb. Trebalo bi samo još naročito istaći da se na upravni sud mogu upraviti žalbe i zbog toga što izabrani nema sposobnost da bude izabran.

U čl. 70. Pr. predvidja se slučaj otklona izbora bez zakonom opravdanih razloga, ali se ne kaže, koji su to. Tek u čl. 82. riječ je o razlozima za davanje ostavke. Ali otklon i ostavka nisu isto, pa se čak za otklon mogu dopustiti sasvim drugi razlozi nego za ostavku.

Po čl. 73. Pr. mora u sjednici biti polovina i jedan više od stvarnog broja odbornika. Bolje bi bilo reći: od zakonskog broja.

Nije mi jasno, šta znači u čl. 74., da odbor rješava većinom danih glasova. Da li to znači relativnu većinu, kad se u čl. 84. stav II. govori o apsolutnoj većini danih glasova.

Mislim da su propisi o postupku gradskog odbora zato tako oskudni što se prepušta gradskom statutu da donese bliže odredbe.

Zanimljivo je da se u Projektu ne predlaže institucija kao što je opštinski zbor u Srbiji. Zbor kao izborno tijelo, koje bira gradske odbornike, postojat će kao i prije. Drugo je pitanje, da li gradjani sami da rješavaju neposredno o raznim finansijskim pitanjima kao što su: novi porezi i prirezi, zajmovi i t. d.? Istina, ovaj komunalni referendum kao institucija neposredne demokratije vrlo je simpatična i svake pažnje vrijedna. Ali iskustvo nas uči da narod i u najnaprednijim zemljama vrlo nerado pristaje na nove terete. Osim toga, mora se na žalost konstatovati da je narod sit raznih glasanja, kojih će biti još više, ako se uvedu u život i sreske samouprave.

Za dobru upravu i za napredak grada najvažniji je faktor gradski načelnik ili predsjednik grada, kako ga zove Projekat. On treba da daje inicijativu i pravac komunalnoj politici, on treba da stavlja u pokret sve organe općine, on treba da bude i glavni ostvarač.

Glavno je pitanje: hoće li predsjednika grada neposredno birati sami općinari kao što biva u Srbiji ili pak posredno, gradsko predstavništvo, kao što je kod nas pravilo. Projekat je stao na ovo drugo gledište, koje sam i ja branio.

Predlozi da bi se načelnik mogao birati izvan odbora, odaju bojazan od nekulturne demagogije.

Pravo je što se za gradskog načelnika ne traži nikakva osobita kvalifikacija. U Beogradu se dosada za predsjednika opštine ište fakultetska sprema. U Zagrebu je sama praksa dovela do istoga rezultata. Držim da je najbolje prepustiti to pitanje kulturnoj svijesti i političkoj zrelosti gradskog stanovništva.

Glavno je da gradski odbor slobodno bira gradskog načelnika bez potvrde ili drugog utjecaja vlasti. Krajnje je vrijeme da prestane ona komedija, koja se odigrava u hrvatsko-slavonskim gradovima osim Zagreba, da se načelnik bira na trojični predlog kandidacionog odbora, koji se sastoji od velikog župana i šestorice gradskih odbornika, napola izabranih od gradskog zastupstva, a napola imenovanih od velikog župana.

Digitized by Google

Osim predsjednika grada bira se i potpresjednik, koji predsjednika zamjenjuje u slučaju spriječenosti ili ako se mjesto predsjednika uprazni. Dakle, u svim poslovima i samoupravnim i upravnim, i u pogledu gradskog zastupstva i gradskog poglavarstva. Isto tako je prihvaćen moj predlog da bi se u većim gradovima mogao birati i drugi potpredsjednik po odredbi gradskog statuta, kojim se može predsjednik ovlastiti da povjeri potpredsjednicima vodjenje predsjedničkih poslova u pogledu gradske samouprave. Nije riješeno pitanje da li su podnačelnici u tom slučaju odgovorni u prvom redu gradskom načelniku, a on bi za njihovo poslovanje odgovarao gradskom odboru.

Potpuno odobravam što eksekutiva u gradu nije organizovana po kolegijalnom sistemu, već po monokratskom. Nema tu općinska uprava kao po projektu za općine. Tekuće poslove neka radi načelnik sa stalnim i kvalifikovanim činovnicima, samo tako može se sačuvati i postojanost u gradskom poslovanju, a i nezavisnost od gradskih koterija. No kako se i tu može javiti potreba za skupno rješavanje u manjem kolegiju, dobro je predvidjeno u čl. 92. Pr., da se gradskim statutom može odrediti da se vršenje pojedinih grana gradske uprave, ili nadzor nad njima, ili izvršenje pojedinih poslova može povjeriti posebnim upravnim odborima i u njih birati i lica van gradskog odbora. Očito se tuj misli naročito na gradska preduzeća i zavode. Medjutim, po Ustavu uprava, za razliku od samouprave, znači državnu upravu povjerenu gradu. Izraz »gradska uprava« upotrebljava se u čl. 141. Pr. očito u smislu gradskog poglavarstva. A uprava varoši Beograda znači opet sasvim nešto treće. Ista riječ ne bi se smjela upotrebljavati u raznom smislu pogotovu u zakonu, koji treba tek da stvara novu terminologiju.

Dobro je što se pomišlja i na dekoncentraciju cjelokupne gradske administracije po gradskim kotarevima, kojima bi stajali na čelu kvalifikovani gradski činovnici, izabrani od gradskog odbora.

Djelokrug grada.

Djelokrug grada obuhvata sve poslove, koji se tiču gradske zajednice. (Čl. 93. P.) To se ne zove vlastiti djelokrug, ali se ti poslovi označuju u Pr. kao samoupravni ili nadležnost gradske samouprave. U teorijsko shvatanje ne ćemo ovdje da ulazimo. Glavno je da se iz te formulacije vidi da je gradskoj općini priznata univerzalnost lokalnih kolektivnih svrha. Što se nabrajaju pojedini poslovi, to je samo primjera radi. Kao što država obuhvata univerzalnost nacionalnih svrha, tako općina pokriva ukupnost mjesnih kolektivnih svrha. Druge samoupravne jedinice, kao što su sreske i oblasne samouprave, moraju da imaju samo ograničen djelokrug, koji znači izuzetak, s jedne strane prema državi, s druge prema općini. Ovu općenu formulu o djelokrugu općine svak će u duhu dopuniti ograničenjem, koje se samo po sebi razumije: u koliko ti poslovi nisu zakonom stavljeni u dužnost drugoj kojoj javnoj zajednici ili državnoj upravi.

Digitized by Google

U Pr. se samoupravni poslovi shvataju kao zadaci, koji su stavljeni u dužnost gradskoj općini. U načelu i ja to odobravam, jer smatram pukim ostatkom komunalne romantike t. zv. princip samoodredjenja u tom smislu, da bi općina bila slobodna vršiti ili ne vršiti te poslove ili ih vršiti po svojoj miloj volji. A li s praktične strane mora se pitati, da li državna nadzorna vlast može siliti gradsku općinu da ona sve te zadatke izvršuje. Ta ne izvršuje ni naša država sve svoje zadatke, koji su joj postavljeni samim Ustavom. Pomislimo samo, kako je malo država dosada ostvarila od svih onih zadataka, koji su joj postavljeni u III. odijeljku Vidovdanskog Ustava o socijalnim i ekonomskim odredbama. A da i ne govorimo o slomu naše državne uprave u svim pitanjima, koja ne spadaju na policiju. Jest, ima zadatakâ i zadataka. Jedni predstavljaju minimum reda i kulture. Te bi trebalo proglasiti obligatornima, te bi njihovo izvršenje mogla tražiti državna nadzorna vlast uopće ili prije drugih zadataka. Ne izdvoji li se zasebni obligatorni zadaci, doći će čitava samouprava pod potpuno tutorstvo države. Ako se i ne prihvati ovakovo gledište, moralo bi se kod nadzora državne vlasti propisati da državna vlast ima voditi računa o kulturnom razvoju pojedinog grada i prema njemu omjeriti svoje zahtjeve, koji se, osim toga moraju dovesti u sklad sa finansijskim stanjem gradske općine i ekonomskim položajem stanovništva. Uostalom, ako koji grad ne može ili ne će da ispunjava one povećane zadatke, koji dolikuju gradu, neka vlada radije predloži izmjenu zakona, da se toj gradskoj općini oduzme značaj grada. Siguran sam o jednome, da bi se u Narodnoj Skupštini digli glasovi sa sviju strana protiv ovako neograničene kontrole, pa makar pripadala posljednja odluka i Državnom Savjetu.

Dok su u prethodnom članu obilježeni poslovi gradske samouprave, u idućem čl. 94. označuju se poslovi gradske uprave ili tačnije poslovi državne uprave, koji se povjeravaju gradskim organima. Prema Projektu, osnovno je obilježje grada, da vrši poslove, koji po zakonu o općoj upravi spadaju u nadležnost upravne vlasti prvog stepena (sreskoga poglavara), a u gradu Beogradu i Zagrebu još i poslove, za koje je po istom zakonu nadležan u prvoj instanciji veliki župan. Prema tome će grad u prvoj instanciji vršiti sve poslove iz nadležnosti ministarstava unutrašnjih poslova, prosvjete, agrarne reforme, poljoprivrede i voda, gradjevina, trgovine i industrije, narodnog zdravlja, socijalne politike, vjera, a šuma i ruda, u koliko se ne odnose na upravu državnim domenima, dok u njegovu kompetenciju ne će spadati poslovi iz ministarstva spoljnih poslova, vojske i mornarice, pravde, izjednačenja zakona, finansija, saobraćaja, pošta i telegrafa. Ali ne smije se zaboraviti da će, pored svega toga, krug gradske uprave (t. zv. preneseni djelokrug) biti s jedne strane širi, a s druge uži od nadležnosti upravne vlasti prvoga stepena. Širi u toliko što u nekim krajevima sve općine, i gradske i druge, vrše u prenesenom djelokrugu poslove, koji se po zakonu o općoj upravi ne računaju u nadležnost vlasti opće uprave, kao što su razrez i naplata državnih poreza, zatim vojnički poslovi

Digitized by Google

lokalnog značaja kao sudjelovanje kod rekrutovanja itd. Baš u tim poslovima naći će se predsjednik grada Beograda i Zagreba u vrlo čudnom položaju prema ministrima, čiji poslovi ne ulaze u opseg opće uprave: ti ministri mogu se obraćati na predsjednika grada, ali mu ne mogu izdavati naredbe i uputstva kao svome podčinjenom organu; a u isti mah može predsjednik općine da bude u stvarima državnih poreza podredjen finansijskom direktoru, dakle jednom podredjenom organu ministrovom. Ima i škakljivijih primjera. I tu se pojavljuje pitanje, kako će se u tim poslovima prenesenog djelokruga ove druge vrste neokrnjeno sačuvati načelo, da su gradovi Beograd i Zagreb podredjeni n e p o s r e d n o ministru unutrašnjih poslova odnosno drugim ministrima.

Ali djelokrug grada bit će u drugom pogledu uži od upravne vlasti prvoga stepena. Sigurno se niko nije mnogo začudio odredbi Projekta, po kojoj se na predlog ministra unutrašnjih poslova odlukom Ministarskog Savjeta mogu u pojedinim gradovima za pojedine poslove policije, poglavito za policiju javne bezbjednosti, obrazovati posebne državne policijske vlasti. Jasno je da državna vlast ne može imati potpuno povjerenje u organe, koje sama ne postavlja, osobito u gradovima, koji su politički centri, te se u njima mogu iznenada desiti dogadjaji presudni nesamo za egzistenciju i formu države nego i za sam društveni poredak. Tako isto je u tim gradovima teško povući granicu izmedju zemaljske i lokalne policije, nesamo s teorijskog, već poglavito sa praktičkog gledišta: održavanje mjesne bezbjednosti znači u velikom dijelu i održavanje državne bezbjednosti. Razlikovanje zemaljske i lokalne policije gubi mnogo od svoga praktičnog interesa već i zato što se čitava policija u gradovima računa po Projektu u t. zv. preneseni djelokrug. Ukratko, kako će s jedne strane ispasti iz nadležnosti grada čuvanje lokalne sigurnosti, tako s druge strane nema potrebe da država sebi pridrži svu zemaljsku policiju. Stoga praktičnog gledišta predlaže se i u Projektu da u svakom slučaju ostane gradskoj upravi tržno, gradjevinsko, zdravstveno, obrtno, poljsko, vodno i požarno redarstvo. Možda bi trebalo još malo precizirati, da ne bude sumnje da u tržno redarstvo spada i živežno i trgovinsko; u gradjevno, takodjer i stambeno; u zdravstveno, još i veterinarsko; u obrtno, i redarstvo u industrijskim i radničkim stvarima; a najzad bi trebalo još dodati, i prometno redarstvo.

Ako se policijska vlast podijeli izmedju države i grada na ovaj ili drugi način, grad će bez sumnje imati svoje policijske organe, kao što su predsjednik grada i činovnici, koji pripremaju policijske upravne akte, pa gradski liječnici i veterinari, tržni nadzornici, obrtni nadzornici, šumari i lugari, pudari itd. Jasno je da su gradu potrebni i organi za neposrednu prinudu. Nipošto ne mislim da bi grad trebao ustanoviti i izdržavati zasebnu stražu za policijske poslove, koji mu preostanu. Naprotiv, držim da bi bilo najbolje da se predsjedniku grada dopusti direktno raspolaganje državnom policijskom stražom za svrhe gradske uprave uz dužnost

Digitized by Google

da o tome do potrebe obavijesti šefa državne policijske vlasti u gradu. Ne smije se prešutjeti da Projekat ni najmanje ne ulazi u pitanje od goleme finansijske važnosti o prinosu gradova za policiju. Imao sam prilike da još prije tri godine izložim svoje gledište o toj stvari.

U čl. 95. priznaje se gradovima pravo autonomije: gradovi imaju pravo u poslovima svoje nadležnosti, a u granicama zakona i na zakonu osnovanih uredaba vlasti, kao i u nedostatku takvih propisa, izdavati za svoju teritoriju opće obavezne uredbe (statute) kao i pravilnike o unutrašnjem ustrojstvu i poslovanju gradskih vlasti, zavoda i ustanova, i o upotrebi gradskih sredstava, uz sankciju novčane kazne od 5 do 300 dinara odnosno zatvora od 1 do 7 dana, pa čak kaznom do 1000 dinara ili zatvorom do 14 dana. Na prvi je pogled jasno da je uredbodavna vlast gradova mnogo šira od takove vlasti oblasnih samouprava. Oblasne samouprave mogu izdavati pravne uredbe samo za razradjivanje zakonskih odredaba radi primjene zakona u oblasti, ali ni u kojem slučaju ne mogu izdavati uredbe za održanje javnog mira i poretka, javne bezbjednosti i javnog morala. Gradske općine mogu izdavati statute čak i u nedostatku zakonskih propisa, a vlasne su izdavati i policijske uredbe. Neka mi budu dopuštene dvije tri primjedbe. Ponajprije mislim da nije potrebno praviti naročitu razliku izmedju statuta i pravilnika, kao što se ona ne pravi ni u čl. 64. Zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi, gdje se sve apstraktne norme oblasne samouprave zovu oblasnim uredbama. Ne velim to samo iz obzira neke arhitektonike, već iz sasvim praktičnih razloga. U stavu drugom čl. 95. predvidja se kaznena sankcija samo za statute, a svak će mi priznati da su potrebne sankcije i kod pravilnika o općinskim zavodima, ustanovama i opće korisnim preduzećima protiv zloupotreba i neurednosti na štetu općinskog dobra ili općinske imovine. Zatim potrebno bi bilo predvidjeti i statute o gradskim dažbinama, u kojima bi se takodjer morale predvidjeti kazne na pr. kod statuta o trošarini. Istina, u čl. 127. Pr. propisuje se postupak za odluke gradskog odbora o uvodjenju novih dažbina ili o povišenju dosadašnjih ili o razrezu prireza na državni porez, ali nadzor državne vlasti ima tuj sasvim drugi značaj: dok je kod statuta predvidjen čisti pravni nadzor, koji najzad vrši Državni Savjet, kod finansijskih odluka predvidja se odobrenje od strane ministra unutrašnjih poslova u sporazumu sa ministrom finansija. Napokon trebalo bi izvesti na čistac pitanje, da li može grad donositi policijske uredbe o poslovima, koji su izuzeti odlukom ministarskog savjeta iz gradske uprave i predani posebnim državnim i policijskim vlastima.

Postupak s uredbama, prihvaćenim od gradskog odbora, odgovara u glavnom postupku sa oblasnim uredbama, dašto, s potrebnim modifikacijama. Glavno je, da je nadzor ministra unutrašnjih poslova čisto pravni t. j. sa gledišta da li je uredba u protivnosti sa Ustavom i zakonima, a posljednja riječ pripada Državnom Savjetu. Opasnost je jedino u zavlačenju: da ne bi ministar produžavao ro-

Digitized by Google

kove, tražeći vazda nove podatke. Zato da se tomu predusretne, dobro bi bilo odrediti, da predsjednik grada podnosi uredbu ministru svojim obrazloženim izvještajem, u kojem će izložiti potrebu, smjer i značenje uredbe s obzirom na lokalne prilike zajedno sa svim materijalijama i podacima, sa prepisom zapisnika gradskog odbora i odvojenim mišljenjima.

Potpuno odobravam, što se gradovima daju tako široke delegacije za donošenje gr. statuta. Samo mi je dužnost da i ovom zgodom istaknem svoje načelno gledište da bi trebala specijalna delegacija naročitim zakonom za gradski statut, kojim bi se diralo u koje osnovno gradjansko pravo zagarantovano Ustavom. Uostalom, tu bi došli u obzir eventualno samo čl. 10., 11., 14. i 17. Ustava. Mislim, da će se gradovi sami čuvati da zadiru u ta ustavna prava.

Iz svega ovoga se vidi da je djelokrug grada kud i kamo širi od djelokruga oblasne samouprave. To pogotovu vrijedi za gradove Beograd i Zagreb, koji ujedinjuju u sebi i oblasnu upravu i oblasnu samoupravu. A ipak čak i takva kombinovana samouprava nije ništa prema nekadašnjoj hrvatskoj autonomiji, koja je značila državnu samostalnost.

Nadležnost gradskih organa.

U čl. 99. Pr. dobro se definira nadležnost gradskog odbora, koji je nadležan da rješava o svim poslovima gradske samouprave, pa i o poslovima državne uprave, u koliko se radi o sredstvima za vršenje tih poslova, ako nije zakonom naročito ustanovljena nadležnost predsjednika grada. Ni ja ne mislim da bi bilo potrebno unositi u zakon teorijsku definiciju da je gradski odbor rješavajući i kontrolni organ; već zato što gradski odbor ne donosi samo apstraktne norme, on doista i rješava poslove konkretne administracije. Ali tako isto držim da se ne bi smjelo ćutke prijeći preko kontrolne funkcije gradskog odbora nad gradskim predsjednikom i njegovim organima. Taj je nadzor samo realizacija odgovornosti predsjednika prema gradskom odboru, pa znači, razumije se, sasvim nešto drugo nego nadzor državne vlasti. O tome nadzoru gradskog odbora donosi Projekat jednu jedinu odredbu u čl. 146., po kojoj nadzorna vlast može razriješiti predsjednika grada, ako to zatraži gradski odbor apsolutnom većinom zakonom ustanovljenog broja odbornika. Trebalo bi unijeti u Projekat barem to da se gradski odbor može obavješćivati o svakoj stvari gradske samouprave pregledanjem čitavog poslovanja gradskog poglavarstva i donositi rezolucije, a pojedini gradski odbornici da mogu na predsjednika upravljati pitanja i interpelacije. Istina, po čl. 100. t. 13. Projekta gradski odbor rješava o prigovorima protiv odluka predsjednika grada u samoupravni mposlovima; ali to nije kontrola, već redovni tok instancija. No tu se pojavljuje još jedno vrlo važno pitanje: da li se nadzor gradskog odbora nad gradskim predsjednikom proteže i na poslove državne uprave. Kako čl. 146. Pr. ne pravi tu nikakve razlike, može se otuda izvesti potvrdan zaključak, a to bi značilo da

Digitized by Google

se gradskom odboru priznaje neki surogat za optužbu načelnika u stvarima i gradske samouprave i uprave. Ako čl. 146. Pr. ne podnosi takvu interpretaciju, onda se mora precizirati u istaknutom pravcu. Pored toga, trebalo bi gradskim odbornicima svakako priznati pravo pitanja i interpelacije nesamo u poslovima gradske samouprave nego i u stvarima državne uprave, u koliko je grad vrši. Uostalom, politička odgovornost predsjednika grada prema gradskom odboru bit će neminovna: bira ga gradski odbor, a predsjednik ne može uspješno raditi bez povjerenja većine.

Odobriti treba što je ekonomski nadzor povjeren Državnom Savjetu, samo bi trebalo da bude jasno da se ograničenje slobodne dispozicije odnosi podjednako i na zaduživanje i na otudjenje nepokretnog imanja i na sve odluke, kojima se vezuju gradske finansije preko trajanja mandata gradskom odboru. Trebalo bi i u tome postaviti Državnom Savjetu prekluzivan rok od mjesec dana za meritornu odluku, pa ako je u tom roku ne donese, može grad pustiti odluku u izvršenje.

Što se tiče državne uprave povjerene gradu, veli se da gradski odbor rješava o sredstvima za vršenje tih poslova. Razumije se po sebi, da gradski odbor postavlja i činovnike, koji će vršiti poslove državne uprave. Ali i ovdje treba istaknuti svu neodredjenost te odredbe, koja bi mogla značiti da grad ima snositi troškove i za čitavu državnu policiju. S druge strane, ovakovom formulacijom odbija se a priori svaka pomisao kao da će država davati gradu budi kakvu naknadu ili direktnu ili indirektnu za vršenje poslova državne uprave; a to nije nimalo pravično.

Vrlo je korisna odredba čl. 100. Pr. o stalnim odborskim odsjecima, koji bi imali nesamo proučavati i pripravljati predloge za gradski odbor, nego bi mogli na osnovi delegacije statutom, i samostalno rješavati izvjesne poslove, izuzevši najvažnije, koji se naročito nabrajaju. Možda bi trebalo dodati ovdje, jer se doista ne zna gdje bi se moglo drugdje, kao zasebnu tačku 15): vršenje patronatskog prava s tim da pri rješavanju sudjeluju samo odbornici dotične konfesije. Taj dodatak o sudjelovanju pripadnika iste konfesije bio bi potreban zato da se pod vlašću novoga zakona opet ne pojave sporovi, koji su s teškom mukom bili izgladjeni načelnim riješenjima nadzorne vlasti.

Za predsjednika grada veli se u čl. 101. Pr. da je predstavnik grada u svim njegovim odnosima i poslovima, koji nisu statutom ili odlukom odbora preneseni na druge organe. Ta je odredba podosta neodredjena. Ako se predstavništvo uzima od prilike u sličnom smislu kao narodno predstavništvo — a u nekim našim zakonima nailazimo i na izraz: samoupravno predstavništvo —, onda bi predstavnik bio gradski odbor. Mora se nadalje napomenuti, da u nekim našim pokrajinama, na pr. u Dalmaciji, općinsko zastupstvo obuhvata glavne organe općine t. j. općinsko vijeće i općinsko upraviteljstvo. Kad se pak veliki župan, u čl. 7. zakona o opštoj upravi, obilježava kao politički predstavnik vlade, ta definicija ima neki

Digitized by Google

socijalno-hijerarhijski karakter. Nema sumnje da je predsjednik grada i u tom smislu predstavnik grada. Ima napokon još jedno značenje. Tako se veli da je vladalac predstavnik države prema inostranstvu. Mislim da se tako i ovdje misli da je predsjednik grada predstavnik grada prema svim drugim vlastima. Uostalom mi je primijetiti da odbor može prenijeti zastupanje nesamo na gradske organe nego i na druga lica kao što su pravni zastupnici. Zato mislim da bi se ovaj član bolje formulisao ovako: »Predsjednik grada je predstavnik grada, i zastupa ga u svim njegovim odnosima i poslovima pred upravnim vlastima i sudovima i prema privatnim licima, već ako su po statutu ili po odluci odbora na to ovlašteni drugi organi ili druga lica.«

Predsjedniku grada priznaje se vlast odložiti izvršenje protivzakonite odluke gradskog odbora do riješenja nadzorne vlasti. Vrlo mi je simpatično suspenzivno veto predsjednika zato što se time jača osjećaj njegove odgovornosti, i što se on postavlja kao neki čuvar općega interesa, koji bi mogao stradati od koterijaštva u gr. odboru, naročito kad se radi o protivzakonitim odlukama odbora na korist pojedinaca. Samo se pita da li je ova energična forma suspenzivnog veta psihologijski moguća kraj neminovne zavisnosti predsjednika od gradskog odbora. Možda ćemo morati da se zadovoljimo blažom formom veta: da predsjednik grada može u takim slučajevima tražiti od gradskog odbora ponovan pretres i rješavanje. U svakom slučaju treba odrediti točan rok za odredbu predsjednika o sistiranju.

Predsjednik grada ima da vodi redovnu upravu gradske imovine. Sve mi se čini da će se kod primjene zakona pojaviti vrlo različna shvatanja. Po Pr. ostalo bi jedino mjerilo u propisu općega gradskog zakonika (§ 233.), a taj ne vrijedi po cijeloj državi.

U čl. 102. Pr. izriče se načelo da u vršenju poslova opće državne uprave predsjednici gradova Beograda i Zagreba stoje u istom odnosu prema pretpostavljenim državnim vlastima kao veliki župani, a predsjednici ostalih gradova kao sreski poglavari. Znači da u tom djelokrugu predsjednik grada ne stoji pod nadzorom državne vlasti kao u samoupravnom djelokrugu, već je on pretpostavljenim državnim vlastima podčinjeni organ, koji se nalazi pod njihovim naredbama i uputstvima. Ali to treba uzeti cum grano salis. Predsjednik grada ostaje organ grada, a ne postaje državni činovnik, pa zato ni u tom djelokrugu nije podredjen disciplinskoj vlasti viših državnih vlasti, pa ni njihovom kažnjavanju za neurednosti. Medjutim to važi za t. zv. preneseni djelokrug samo u poslovima o p ć e državne uprave. Zato i ovdje ponavljam da bi trebalo precizirati odnos predsjednika grada prema državnim vlastima u poslovima ostalog t. zv. prenesenog djelokruga, koji ne spadaju u opću državnu upravu, kao što su naročito poslovi finansijski i vojnički. Premda je pitanje u demokratsko doba dosta smiješno i premda predsjednici gradova Beograda i Zagreba po svojem socijalnom položaju i ugledu daleko nadvisuju velike župane, mnogo je

Digitized by Google

ljude već zainteresovalo pitanje, tko će u tim gradovima biti politički predstavnik vlade.

Predsjedniku grada pripada po čl. 103. Pr. pravo predstavke protiv nezakonitih naredaba pretpostavljenih vlasti, ali ako i nakon toga naredba bude ponovljena, ima je izvršiti. Kako se tuj govori o pretpostavljenoj vlasti, a nadzorna državna vlast u gr. samoupravnim poslovima nije pretpostavljena vlast, moralo bi se zaključiti da je ovdje riječ samo o poslovima opće državne uprave u gradu. Ali s time se potpuno ne slaže drugi stav toga člana, po kojem će predsjednik grada obavijestiti gr. odbor u slučaju, ako se naredbom državne vlasti vrijedja koje pravo grada: otuda bi se moglo izvesti da je tu riječ takodjer i o odredbama nadzorne državne vlasti u samoupravnom djelokrugu grada. Svakako se preporuča jasnija stilizacija. S tim u vezi pokazuje se potreba i jedne opće odredbe o tome kako će grad braniti svoje pravo samouprave protiv naredaba državne vlasti.

Predsjednik grada može o predmetu, koji spada u nadležnost odbora, ako ne bi radi hitnosti mogao dobiti odluku odbora, te da otkloni štetu ili pogibelj, pod ličnom odgovornošću narediti sve što je potrebno, pa dozvoliti i vanredni kredit, ali ima naknadno isposlovati odobrenje odbora (čl. 104. Pr.). Ovo vanredno ovlašćenje trebalo bi okružiti nekim garantijama. Tako bi trebalo odrediti rok, u kojem bi predsjednik morao da traži odobrenje odbora. Ako bi predsjednik promašio taj rok, ili ako odbor ne bi dao zatraženo odobrenje, odredbe predsjednikove morale bi izgubiti snagu, dašto, bez štete po stečena prava trećih lica.

Predsjedniku grada priznaju se (u čl. 105. Pr.) ista eksekutivna sredstva, koja stoje na raspoloženju odnosnim državnim vlastima. Reći će se da se kod zakona, koji se u prvom redu odnosi na samoupravu, ne mogu incidentaliter urediti pitanja, koja se tiču izvršnog postupka u upravnim stvarima uopće. Ali takva grješka u arhitektonici bila bi obilno kompenzirana dobitkom da se već jednom iz našega upravnog prava ukloni Prügelpatent.

Gradski službenici.

Ovaj odjeljak iako izgleda sporedan, sačinjava kamen kušnje za ovaj Projekat. Ako se hoće da ispunjava potencirane samoupravne zadatke i vrši poslove upravne vlasti prvoga stepena, grad mora da ima potpuno kvalifikovano i pristojno plaćeno činovništvo, koje je stalno. Koja općina ne može obezbijediti takvo činovništvo, ne bi se smjela uvrstiti u red gradova. A gradu, koji ne može izdržavati ga, morala bi se oduzeti pravna organizacija i djelokrug grada. Badava sva vika na komunalnu birokratiju. Birokratija je potrebna samo treba iskorijeniti birokratizam. Kmetovi pravnici mogu da budu i ljudi od većeg autoriteta jer ih birači biraju, i šireg pogleda, ali oni nisu dovoljna zamjena za stalne činovnike, koji čitav svoj život posvećuju komunalnoj službi.

Digitized by Google

Projekat je vrlo dobro uradio što postavlja samo neka načela, a sve ostalo prepušta gradskim statutima. Po mojem mišljenju, Projekat postavlja samo minimalne zahtjeve. Tako odredba čl. 109. Pr. po kojoj svi referenti moraju imati istu školsku i stručnu spremu kao i državni činovnici odgovarajuće struke, ne brani gradu da statutom propiše i strože kvalifikacije. A tako bi trebalo tumačiti i čl. 112. Pr., po kojem svaki grad ima da donese po istim načelima, koja važe za državne činovnike, bliže odredbe o primanju u službu itd. Mislim da gradovi ne moraju prosto prepisati propise činovničkog zakona, nego da se moraju pridržavati o s n o v n i h načela toga zakona tako da garantuju svojim činovnicima barem ona prava, koja država daje državnim činovnicima. Ne vidim nikakva razloga, zašto gradovi ne bi davali svojim činovnicima veće plate ili bolje i ranije penzije nego što ih država daje. Zato bi trebalo reći, da se bliže odredbe donose prema osnovnim načelima, koja važe za državne činovnike, dajući činovnicima u najmanju ruku ona prava i garantije, koje imaju državni činovnici. Dosadašnja je povijest pokazala da su gradovi prednjačili državi, pa neka im se i odslije dopusti ta mogućnost.

Pohvaliti treba humanu odredbu Pr., da se istovremeno sa obustavom aktivnih prinadležnosti ima penzioneru odrediti i doznačiti penzija. Nije dostojno što država radi sa svojim penzionerima, koji moraju čekati penziju i više od godinu dana. Pravo je da gradski upravni (javni?) službenici plaćaju od svojih prinadležnosti poreze i prireze (a zašto ne: i takse) po istim principima, koji važe za državne i samoupravne činovnike i službenike, a ne kao do sada, da se tretiraju kao i privatni činovnici. Samo bi još trebalo dodati, da oni uživaju na državnim ustanovama iste povlastice kao i državni službenici, to prije što oni vrše i poslove državne uprave.

Po čl. 118. Pr., za štete, koje učine gradjanima gradski organi nepravilnim vršenjem službe, odgovara grad pred redovnim sudom, a dotični organ odgovoran je gradu. Ta je odredba prenesena iz čl. 18. Ustava. Ali protiv njezine direktne primjenljivosti isticalo se, što nije propisan postupak za njeno ostvarenje. Zato neka se u tekstu doda, da se tužba raspravlja po istom postupku, koji važi za privatnopravne sporove. Kad sam pak u specijalnoj debati o zakonskom projektu o štampi predlagao amandman o odgovornosti države za nezakonite zaustave časopisa, odgovoriše mi s vladine strane, da bi najprvo trebalo definirati, što je nepravilno vršenje službe, a naročito kakva mora da je bila krivica dotičnog organa. Zato bih preporučio da se u tekstu doda, da gradski organi vrše službu nepravilno, ako zlonamjerno vrijedjaju svoje službene dužnosti ili ako ih zlonamjerno ili iz nemarnosti (nehata) ne vrše.

Gradsko gospodarstvo.

Odmah moram izjaviti da me ovaj odjeljak ni malo ne zadovoljava. Glavni je razlog što nije riješeno osnovno pitanje o javnopravnim prihodima grada. Istina, u čl. 124. Pr. navode se, pored

Digitized by Google

privatnogospodarstvenih prihoda, samostalne dažbine (porez od uvećane vrijednosti nekretnina i drugi porezi, trošarine i takse) i nameti (prirezi) na državne neposredne poreze. Tako isto s u čl. 127. Pr. govori o odlukama gr. odbora, kojima se uvode nove samostalne dažbine ili povisuju dosadašnje ili kojima se razrezuje namet (prirez) na državni porez. Ali, pravo uzevši, nemoguće je riješiti ta pitanja dok se ne donese opći zakon o gazdovanju samoupravnih jedinica, predvidjen u čl. 97. Ustava. A ni taj zakon ne može da donese nikakvo definitivno riješenje, dok ne budu doneseni zakoni o izjednačenju direktnih i indirektnih državnih poreza. Jer kako se na pr. može konačno znati, koje su samostalne samoupravne dažbine, ako se ne zna, koji su konačni oblici državnih poreza. Pa kad bi se to i znalo, nastaje pitanje, koji će se samostalni poreski oblici dati pojedinim samoupravnim tijelima, potpuno ili od česti: koji gradovima, i općinama (ne svi, koji i gradovima!), koji srezovima, a koji oblastima? Govori se da će država neke dosadašnje svoje poreze kao zemljarinu i kućarinu prepustiti oblasnim samoupravama. Jasno je nadalje da država, pogotovu u sadašnjoj teškoj privrednoj krizi, ne može dopustiti samoupravnim tijelima da uvode samostalne dažbine u neodredjenoj visini, već je prinuždena da ih maksimira, a taj isti motiv važi i za odredjivanje maksimuma samoupravnih prireza i za uredjenje pitanja, na koje su državne poreske oblike dopušteni samoupravni nameti. Napokon je Projekt pustio iz vida još jednu mogućnost finansijskih izvora za gradove, a to je učestvovanje u državnim neposrednim i posrednim porezima, trošarinama i taksama. Uostalom, poznato je da je pitanje o raspodjeli poreskih izvora izmedju države i pojedinih vrsta samoupravnih tijela jedno od najtežih pitanja finansijske politike, s kojim muku muče i države sa izjednačenim već poreskim sistemom.

Dopustite mi da napomenem da sam i ja s najvećim marom izradjivao nacrt zakona o općinama, ali sam od toga nauma odustao, jer sam na kraju krajeva uvidio da zasada nikako ne mogu riješiti finansijski problem općine. Nije mi preostalo drugo nego da u samom tekstu nacrta redigujem Prelazna naredjenja: da kažem, neka ostane kako je dosada bilo; pa da na to nadovežem jedan provizorij do donošenja zakona o gazdovanju samoupravnih jedinica. Morao sam priznati sam sebi da ovakav način legislacije nije nimalo elegantan, pa da bi tako znao svako da radi. Iako je u Projektu, o kojem je riječ, prikriven, ipak nije teško otkriti provizorij ako se samo malo tačnije pogleda. Uostalom, zakonodavac se u čl. 74. zakona o oblasnim i sreskim samoupravama nije ustručavao priznati da uredjuje pitanje o samostalnim dažbinama: »dokle se ne donese opšti zakon o samostalnim porezima i taksama.« Bilo kako mu drago, zakon o gradovima ne može za sada donijeti konačno riješenje finansijskom problemu grada, ali s druge strane takav se zakon uopće ne može donijeti, ako se ne izmirimo sa činjenicom da je samo provizorij mogućan, a i neminovan.

Medjutim, moramo biti zahvalni redaktorima Projekta za predloženu odredbu da se proračun šalje državnoj nadzornoj vlasti

Digitized by Google

na znanje, a ne na odobrenje, pogotovu ako se sjetimo čl. 83. najnovijeg finansijskog zakona, po kojem će sve budžete gradskih općina, čiji ukupan iznos rashoda prelazi sumu od 3,000.000 dinara, odobravati ministar finansija bez obzira na visinu procenta prireza — a to važi za proračune gotovo svih gradova, jer teško je i zamisliti grad s manjim budžetom. Prema tome tekstu vlast ministra finansija je neograničena ili barem nije ograničena samo na pravni nadzor, već ministar kontrolira i cjelishodnost. Što znači odobravanje proračuna po ministru finansija, za oto nam daje primjer pomenuta Uredba o oblasnim i sreskim samoupravnim budžetima, po kojoj ministar cijeni cjelishodnost svih rashoda, a u toliko i prihoda.

Projekat hoće da ustanovi nad gradskim rashodima samo pravni nadzor, kojim će se općina uzdržavati u granicama prava. Ali projekat proteže pravni nadzor u pozitivnom pravcu i na to da se u proračun imaju uvrstiti izdaci po čl. 144. Pr.: ako nadzorna državna vlast primijeti da grad ne preduzima ili ne preduzima u dovoljnoj mjeri ono što iziskuju samoupravni zadaci stavljeni u dužnost gradu ovim ili drugim zakonima. Vraćam se na predmet i tvrdim da se grad ne može prinuditi na izdatke za sve svoje samoupravne zadatke. Jer po čl. 93. Pr. djelokrug grada obuhvata sve poslove, koji se tiču gradske zajednice. Tako isto i djelokrug države obuhvata sve poslove, koji se tiču državne (nacionalne) zajednice. A svakome je poznato da djelokrug moderne države obuhvata ekskluzivne svrhe kao što su državna eksistencija i sila, pa stvaranje i čuvanje pravnog poretka, i konkurentne svrhe u oblasti narodne kulture. A koje zadatke država sebi prisvaja na području kulture, a koje prepušta slobodnom djelovanju pojedinaca i njihovih slobodnih udruženja, to zavisi od kulturnog stanja i narodnog mentaliteta u pojedinoj državi. Država može neke kolektivne interese centralisati u svojoj ruci, kod drugih uklanja smetnje svake ruke, kod trećih samo pomaže pojedince i njihova udruženja svojim subvencijama ili saradnjom. Dakle ako se u pojedinoj državi koji kolektivni kulturni interes i smatra državnim zadatkom, još odatle ne slijedi ništa za pitanje, koji će od ta tri stava država zauzeti za postizanje njegovo. To se razabira tek iz državnih zakona, pa i iz budžetskog zakona. A državna uprava ispunjavat će kulturni zadatak na onaj način, kako zakoni in concreto propisuju: ili će sama upravljati njime (pošte, telegrafi, željeznice itd.) ili će uklanjati zapreke (policija u službi kulture) ili će davati subvencije, savjete, informacije itd. (humana društva i ustanove, zadruge itd.). Kako je samouprava samo jedna vrsta javne uprave, ne može se in abstracto ni za jedan kulturni zadatak reći, koji od pomenuta tri stava mora grad prema njemu da zauzme. To pitanje mora da je riješeno zakonom o gradovima ili drugim zakonima. Tako na pr. zakon o zdravstvu može naložiti gradskim općinama, koje zdravstvene organe i ustanove moraju da osnivaju i izdržavaju, koje zdravstvene mjere moraju poduzimati; ali ako zdravstveni zakon ne nalaže općinama da uređuju kupališta ili igrališta, ne može ih ni državna nad-

Digitized by Google

zorna vlast na to primorati, premda se kupališta i igrališta naročito pominju u čl. 93. Pr. Ako školski zakon nameće gradskim općinama dužnost da podižu osnovne škole, a nikakav prosvjetni zakon im ne nalaže »osnivanje knjižnica, čitaonica, stručnih tečajeva, kurseva za domaćice, priredivanje prosvjetnih predavanja« (čl. 93. t. 6. Pr.), onda ih državna vlast ne može prinuditi na gradnju srednjih škola, ni na osnivanje čitaonica ili na priredjivanje predavanja ili na davanje subvencija za te svrhe. Prema tomu i onaj dio rečenice u čl. 144. Pr. o samoupravnim zadacima, koji su stavljeni u dužnost ovim zakonom, značit će izdatke za zadatke, koji su još naročito drugom kojom odredbom Projekta, a ne tek onom u čl. 93., stavljeni u dužnost gradu. Ovamo na pr. spadaju izdaci lični i materijalni za gradski odbor, gradsko poglavarstvo i gradske zavode i ustanove i gradsko činovništvo, za osiromašene članove i nečlanove grada (čl. 20.). Uostalom ne mogu se oteti dojmu da tako misle i neki odlični pravnici, koji su bili članovi Komisije za izradu Projekta. U svakom slučaju trebalo bi dati članu 144. i prema tome čl. 127. Pr. takovu stilizaciju, koja ne dopušta sumnju da je za samu dužnost grada u pogledu samoupravnih zadataka potrebno naročito konkretizovanje načina i mjere u ovom ili u drugom zakonu.

Kod svega toga treba još uvažiti i shvatanje našega zakonodavstva u pitanju oblasnih samouprava. Nesamo što su u čl. 72. toga zakona potpuno izbrojeni obligatorni rashodi, već se u čl. 9. ozakonjene Uredbe od 18. februara 1927. godine o oblasnim i sreskim samoupravnim budžetima još naročito naglašava fakultativni karakter svih oblasnih i sreskih nashoda za kulturne i socijalne potrebe, pa će državna uprava gledati da ne budu preveliki. Nije moguće ni pomisliti da bi zakonodavac mogao kod gradskih općina stati na dijametralno protivno gledište, pa naprosto sve kulturne i socijalne zadatke oglasiti za obligatorne i bez obzira na ekonomsku snagu gradskog stanovništva.

Po istom čl. 127. Pr. mogu se prisilno uvrstiti u gradski proračun i izdaci iz ugovornih obaveza. Ovako uopćeno kazano, ne može se to prihvatiti. Mislim, da ta obaveza ne smije da bude privatnopravna na pr. iz kupoprodajnog ili najamnog ugovora, jer nisu upravne vlasti, već su sudovi pozvani da prinude općinu na ispunjenje privatnopravnih obaveza. Drugo je ako se radi o izvršenju sudske osude o privatnopravnom odnosu. Ako se gradski zajmovi ne bi shvatili kao javnopravni dugovi, za što ima po mom mišljenju mnogo razloga, onda bi za njih morao dopustiti izuzetak od načela, da upravne vlasti ne mogu općinu prinuditi na ispunjenje privatnopravnih obaveza.

Dok nema novog gradskog proračuna, važi stari, a utrošci vršit će se po dvanaestinama, u koliko to nije u protivnosti sa postojećim obavezama. Dobro je što se unaprijed isključuje exlex u samoupravnom gospodarstvu. Ali nije dobro što su rokovi za raspravu proračuna i za pregled njegov kod nadzornih državnih vlasti odmjereni tako da će gospodarstvo sa dvanaestinama biti neiz-

Digitized by Google

bježno, barem za mjesec dana: treba samo malo poznati sporost naše državne administracije. Trebalo bi dakle prvi rok od 15. oktobra pomaći unatrag, ili opet namjesto kalendarske godine uzeti proračunsku godinu kao kod državnog budžeta s početkom od 1. aprila. Potpuno razumijem bojazan, koja dolazi od nestalnosti valute, ali dinar se de facto prilično stabilizovao tako da kalkulacija nije više aleatorna. Uostalom, kad bi se pojavila nestalnost valute, mogao bi se u svakom slučaju zakonom ad hoc udesiti drugi rok za sastav i pregled gradskih proračuna.

Pored tih osnovnih i načelnih pitanja, ima još dosta tehničkih pitanja, koja izazivlju primjedbe.

Po čl. 121. Pr., u gradsku imovinu spadaju sve vrijednosti, koje ne služe potrošnji i za pokriće tekućih rashoda i potreba. Ta se odredba ne slaže ni s definicijom imovine uopće kao skupa prava i obaveza, ni s definicijom imovine općine za razliku od dobra općine (§ 288. o. g. z.), ali se poklapa s onim, što se obično naziva o s n o v n a općinska imovina, pa bi možda bilo dobro da se taj termin primi i u tekst Projekta. Ta se imovina ima sačuvati neokrnjiva (dosta je reći: neokrnjena). Novac mora biti uložen uz pupilarnu sigurnost, ali trebalo bi dodati da se može uložiti u štedionicu grada. Čak bi trebalo dopustiti da grad može i gotov novac, koji služi za pokriće tekućih rashoda, ulagati u svoju gradsku štedionicu pod uslovom da bude svaki čas likvidan. Na takovu ili sličnu odredbu navodi me propis čl. 36. Uredbe o obl. i sr. samoup. budžetima, po kojoj će se sav višak gotovine oblasti ili sreza, ako ne bi mogao biti upotrebljen za namijenjene svrhe prije tri mjeseca, slati na priplod Državnoj Hipotekarnoj Banci.

Zajmovi se mogu uzimati samo za trajne svrhe, ako bi pokriće iz redovnih godišnjih prihoda prelazilo finansijsku moć grada (čl. 123. Pr.). Nisu li potrebni zajmovi i za druge svrhe? Na pr. grad uzima zajam za isplatu letećih dugova svojih poduzeća. Ili, gradska općina bude osudjena da u roku od 14 dana plati 10 milijuna dinara u ime naknade štete. Može li se smjesta ili za godinu dana naći pokriće za takav vanredni kredit uvodjenjem novih poreza ili povišenjem nameta? Nije li bolje uzeti zajam, kojim se dug odmah podmiruje, a teret se prenosi na više godina? Ne mora li se osim toga misliti i na mogućnost letećih dugova kod vlastite gradske štedionice? Finansijsko poslovanje modernog grada ne da se voditi po ukočenim formama zakona o državnom računovodstvu.

Bilo bi možda dobro da se u sam zakon unese načelo da za gradske radove, koji imaju da donose trajne koristi samo izvjesnom krugu stanovnika, naročito samo posjednicima, podnose troškove dotični interesenti, koliko postojeći zakoni ne obavezuju samu općinu na doprinos. Istina, može se to pitanje urediti i gradskom uredbom, ali bi se njoj mogla osporavati zakonitost zbog nestašice zakonskog oslonca.

Po čl. 133. Pr., bliže odredbe o vodjenju blagajničkih i računskih knjiga kao i formulara za sastav proračuna, završnog računa i

Digitized by Google

inventara propisat će gradski statut. Kod sastavljanja tih i drugih statuta, pa i samoga temeljnog gr. statuta naći će se u neprilici novi gradovi; zato bi bilo dobro unijeti jednu odredbu, kojom se ministar unutrašnjih djela ovlašćuje da izda neobavezne obrasce raznih statuta.

Projekat u čl. 134. daje gradovima slobodu osnivati gradska preduzeća, čak ne smatra za potrebno da to izrijekom kaže. Samo se veli da gradska preduzeća ne smiju po vrsti i opsegu prelaziti ekonomsku snagu grada i ometati ga u vršenju njegovih javnopravnih zadataka. I pravo je tako. Jer oduševljenje za državna i komunalna preduzeća znatno jenjava poslije rata. Ali pri tom se pojavljuje jedno vrlo zanimljivo pravno pitanje. Za osnivanje gr. preduzeća ne traži se odobrenje nadzorne državne vlasti; zato je odluka gradskog odbora podložna samo općem pravnom nadzoru po čl. 142., po kojemu može nadzorna vlast zadržati od izvršenja odluku gr. odbora, ako je odluka protivna postojećim zakonima i zakonitim naredbama vlasti, ili ako se njome prekoračuje djelokrug grada. Nikakvom gr. odlukom o osnivanju preduzeća ne može se prekoračiti djelokrug grada. Ali ona može da bude protivna postojećim zakonima, a naročito zakonu o gradovima, ako gr. preduzeće po vrsti i opsegu prelazi ekonomsku snagu grada ili ako ga ometa u vršenju njegovih javnopravnih zadataka. Uzmimo, da je nadzorna državna vlast našla da za ovo ili ono namjeravano gr. preduzeće postoji jedan od ta dva slučaja, i da je zadržala od izvršenja odluku gr. odbora. I sada bi se moglo dogoditi da Državni Savjet, po čl. 24. i 34. zakona o Drž. Savjetu i upravnim sudovima, odbaci tužbu grada, nalazeći da je upravna vlast zakonom ovlašćena da donosi riješenja na osnovi slobodne ocjene. Doista, ovdje postoji slobodna ocjena, pa se i ne zna, služeći se terminologijom g. Sl. Jovanovića, da li je to slobodna tehnička rasuda, gdje vlast radi po svome poznavanju činjenica, ili čak prava slobodna rasuda, koja znači slobodno shvaćanje državnog interesa ili jedne isto tako opće i neodredjene stvari kao što je pitanje, da li gr. preduzeće ometa grad u vršenju njegovih javnopravnih zadataka. Ako Državni Savjet doista odbaci tužbu protiv ministrova rješenja o sistiranju, nastat će vrlo čudna situacija: da je odluka gr. odbora zadržana od izvršenja, a da nema foruma, koji će riješiti spor izmedju grada i državne administrativne vlasti, premda zakon daje gradu pravo žalbe na Državni Savjet, ako je njegova odluka zadržana od izvršenja; s druge strane, o stvari ne postoji i ne može postojati meritorna odluka zato što ministar nema prava da odluku grada osnaži, poništi ili promijeni, već samo da zadrži od izvršenja. Dakle od dvije stvari jedna: ili se mora shvatiti odluka ministrova da je donesena po tehničkoj rasudi, pa se u zakonu mora naročito priznati kognicija Državnog Savjeta i u tom pitanju; ili se pak osnivanje gr. preduzeća mora podvrći odobrenju ministra. Pošto bi po drugom načinu riješenja sloboda grada postala iluzorna, ja se izjavljujem u prilog prvoj alternativi.

Potpuno odobravam što gradovi mogu odrediti obaveznu upotrebu gr. klaonica, obavezno priključenje na vodovod i kanalizaciju

Digitized by Google

i obaveznu upotrebu uredjaja za izvoz smeća i fekalija. Mislim da bi za monopolizaciju preduzeća od opće koristi bila potrebna ovlašćenja naročitim zakonom. Ne vidim za sada potrebe da bi se gradovima priznalo pravo eksproprijacije takvih preduzeća a ni pravo kupovanja pod silu akcija u tim preduzećima. Trebalo bi gradovima dopustiti sudjelovanje u t. zv. mješovitim opće korisnim poduzećima u zajednici sa državom, drugim samoupravnim jedinicama i sa pojedincima; jer čl. 5. Pr. dopušta gradovima, za podmirenje zajedničkih potreba, udruživanje samo s drugim gradovima i samoupravnim jedinicama. Ne mogu propustiti ni ovu prilika da ne spomenem da bi trebalo gradovima i drugim općinama osigurati i iskorišćavanja prirodnih snaga.

S obzirom na gradove, koji dosele nisu uživali gradsku samoupravu, možda bi trebalo unijeti i odredbu da gradska općina mora za gradjenje tražiti dozvolu od gradjevinske vlasti, a od obrtne vlasti, za tjeranje obrta, ako je spojeno sa gr. preduzećem. Svakako bi trebalo odrediti da se gr. preduzeća, koja imaju svoju samostalnu upravu, moraju protokolirati kod nadležnog suda.

Po čl. 135. Pr., gradska preduzeća na dobit moraju se voditi po trgovačkim načelima. Ne bi bilo zgorega da se još doda, da se pritom ipak ne smije pustiti iz vida opći interes, radi kojega su osnovana. Radni pak odnosi treba da se urede prema obzirima socijalne politike. Baš gradovi treba da u tome prednjače.

Nadzor državne uprave. Pravna sredstva. Prelazna naredjenja.

Prvo je načelo da nadzor nad poslovima gr. samouprave vrši samo državna uprava, i to preko velikog župana, a u Beogradu i Zagrebu preko ministra unutrašnjih poslova. Prema tome, organi oblasne samouprave, ni oblasna skupština ni oblasni odbor, ne vrše nikakav nadzor. I pravo je tako, jer oblasna samouprava, kakova je danas, nije za to ni sposobna.

Državni nadzor nad samim ustavom gradova dobro je uredjen. Osnivanje, primanje novih i ukidanje postojećih gradova podvrgnuto je kontroli zakonodavstva. Donošenje temeljnog statuta stoji kao i stvaranje drugih gr. statuta pod nadzorom upravnog sudstva. Rješavanja o žalbama protiv izbora gr. odbora pripada upravnim sudovima. Potrebno bi bilo u istom smislu normirati pravo žalbe protiv izbora predsjednika i potpredsjednika grada, priznajući ga samo prisutnim odbornicima i prisutnom predstavniku nadzorne vlasti na slučaj ako izabrani nije položio zakletvu, ili ako izbor nije izvršen, ili ako rezultat nije utvrdjen po propisima zakona. Žalba bi se morala dati u zapisnik sjednice gr. odbora odmah poslije izbora. Ovjereni prepis zapisnika o izboru morao bi se poslati u roku od 3 dana upravnom sudu odnosno Državnom Savjetu (za gradove Beograd i Zagreb), koji bi imao da donese rješenje u roku od osam dana. Stvar je od najveće važnosti i hitnosti, a redovan postupak zateže se i na tri mjeseca.

Digitized by Google

Odredbe o državnom nadzoru nad poslovanjem grada u samoupravnom djelokrugu nisu baš tako sjajne. Istina, pravne forme, u kojima treba da se nadzor vrši, dosta su tačno odredjene Projektom. To vrijedi ponajprije za inspekciju u najužem smislu, koja stoji u pravu države da bude obaviještena o radu grada. Prema ovomu pravu države stoji dužnost gr. općine da trpi izvjesno djelovanje državnih organa kao što su uvidjaj u akta, pregled rada, prisutnost državnih organa na sjednicama gr. odbora; s druge strane, dužnost grada da podnosi zapisnike o odborskim sjednicama i da daje obavještenja. Da li je prisutnost predstavnika nadzorne vlasti na sjednicama baš potrebna, osim na sjednici za izbor predsjednika, stvar je diskusije, ali svakako bi trebalo tačnije odrediti njegovo pravo govora, i to samo s toga gledišta da odbor ne bi prekoračio svoj zakoniti djelokrug ili povrijedio zakon, zatim da predstavnik državne vlasti može u svako vrijeme uzeti riječ, ali ne prekidajući govornika. Rok za podnošenje sjedničkih zapisnika trebalo bi produljiti od osam barem na 21 dan, a s tim u vezi i rok u čl. 83. o obnarodovanju i dostavi odborskih zaključaka.

Prednost je Projekta što najviše polaže na t. zv. pravni nadzor, kojim se gr. općina zadržava u granicama prava. Po mnogo spominjanom članu 142., nadzorna vlast može u roku od pet dana po prijemu zapisnika obrazloženim rješenjem zadržati od izvršenja odluku gr. odbora, za koju bi našla da je protivna zakonima i zakonitim naredbama vlasti ili da se njome prekoračuje djelokrug grada. Ponajprije ne znam, zašto se medju normama ne navode i gradski statuti; za nadzor nad donošenjem statuta propisan je na drugom mjestu zaseban postupak. Zatim, po čl. 142. ima nadzorna vlast da izda odluku o sistiranju u roku od pet dana po prijemu zapisnika, a po čl. 151. ima pojedinac pravo žalbe u roku od osam dana po dostavi rješenja gr. odbora, pa će pojedinčeva žalba često stići nadzornoj vlasti tek po isteku roka za rješavanje po službenoj dužnosti o odluci gr. odbora. Tako ne može da ostane, to treba dovesti u sklad. Napokon nisu predvidjene nikakve pravne posljedice na slučaj, ako nadzorna vlast ne donese nikakvu odluku u roku od pet dana po prijemu zapisnika odsnosno po prijemu naknadnih akata, dok se naročito predvidja da odluka gr. odbora postaje izvršna, ako upravni sud odnosno Državni Savjet ne donese odluku u roku od mjesec dana. U čl. 122. zakona o obl. i sr. samoupravama jasno je izrečeno, da odluka oblasne skupštine postaje izvršna, ako veliki župan u roku od osam dana po prijemu zapisnika izvijesti oblasni odbor da nema namjeru zadržati od izvršenja odluku skupštine, ili čim prijedje 24 časa po isteku toga roka. Ako se zakonom za gradove ne ustanovi slična sankcija, onaj rok od pet dana postao je iluzoran, ostajući pod jedinom garantijom zakona o ministarskoj odgovornosti! Uostalom, da bi se istek tih rokova mogao utvrditi, bilo bi dobro u tekst unijeti, da grad u takvim slučajevima šalje spise uz povratni recepis. Sasvim je pametno što Projekat ništa ne govori o zadržanju rješenja predsjednika grada u samoupr. poslovima, jer sve važnije odluke i onako donosi gradski odbor.

Digitized by Google

Projekat ne prelazi mnogo granice pravnog nadzora i traži odobrenje odborskih zaključaka sa strane državne nadzorne vlasti u malo slučajeva kao što su: akti dispozicije općinskom imovinom (čl. 99.: odobrenje Državnog Savjeta), uvodjenje novih samostalnih dažbina i povišivanje dosadašnjih ili razrez nameta preko 100% (čl. 127.), odobravanje uredaba o obaveznoj upotrebi za preduzeća (čl. 136.).

Nadzor se proširuje čak tako da država uzima u svoje ruke pojedine poslove grada i vrši ih po svojim organima, a na račun općine. Ovamo spada mnogo spominjani čl. 144., ako grad nikako ili barem ne u dovoljno mjeri ne ispunjava svoje samoupravne zadatke. Za poslove državne uprave odredjuje čl. 145. Pr. da ih može nadzorna vlast dati izvršiti na račun grada, ako ih grad ni poslije njena poziva ne bude vršio. Čini mi se da bi bilo potrebno malo tačnije precizirati državni zahvat i po opsegu i po modalitetima. Razumije se da treba gr. odboru priznati pravo žalbe protiv ovakovih mjera. Možda bi bilo oportuno propisati da predsjednik grada, ako je u zakonu odredjen rok gr. odboru za riješenje kojega predmeta državne uprave, a gr. odbor ne će da taj predmet riješi, može ga riješiti namjesto odbora posljednjeg dana roka.

Nadzorna vlast vrši kontrolu nesamo nad aktima nego i nad organima gradskim. Tako nadzorna vlast može razriješiti predsjednika grada, ako to zatraži gr. odbor apsolutnom većinom zakonom ustanovljenog broja odbornika. Dakle može, ali ne mora, i u tome je jedna vrsta kontrole. Ali se ovdje zapravo radi o sasvim drugoj stvari: kako će gr. odbor realizovati odgovornost, koju predsjednik ima prema odboru. Kako se vidi, odborova su pravna sredstva dosta slaba. Ali moram naročito istaći da se ni jednom riječi ne spominje sindikatska odgovornost gr. predsjednika za štetu učinjenu općini ili državi. Medjutim, po sebi se razumije da gr. odbor može protiv predsjednika podnijeti kaznenu prijavu za delikte učinjene na štetu općine u vršenju službe. S druge strane, ministar unutrašnjih poslova može razriješiti predsjednika grada, ako on i pored više opomena nadzorne vlasti ne vrši uredno dužnosti državne uprave. Čitava ta odgovornost predsjednika grada kao da je udešena prema nekoj političkoj odgovornosti, pa zato će biti najjače oružje u rukama gr. odbora: izglasanje nepovjerenja. Utjecaj nadzorne vlasti na položaj gradskih odbornika s pravom se ograničava samo na to da nadzorna vlast može razriješiti gr. odbornika, ako gr. odbor propusti da to sam učini.

Najoštrija mjera protiv gr. općine stoji u raspustu gr. odbora. Ministar unutrašnjih poslova može (trebalo bi dodati: obrazloženim rješenjem) sa pristankom Državnog Savjeta raspustiti gr. odbor, ako nije izvršio izbor predsjednika grada; ako u dvije uzastopne godine nije riješio gr. proračun; ako zaključci, izjave ili rad gr. odbora budu na štetu važnih državnih interesa, a opomena od strane nadzorne vlasti ostane bezuspješna. Svaki od tih razloga je u suštini opravdan, ali izazivlje ipak neke primjedbe. Što gr. odbor ne će

Digitized by Google

pokadšto izvršiti izbor gr. načelnika, bit će krivica i na samom izbornom redu, pa zato bi bilo možda dobro da se u svakom slučaju osigura većina na taj način da se kandidatskoj listi s relativnom većinom dade polovina više jedan mandata. Nevotiranje proračuna za dvije uzastopne godine doista pokazuje potpunu nesposobnost za rad. Ali je zato potpuno neodredjeno značenje treće tačke.

Ako se već misli da je takova odredba potrebna — znamo i zašto — onda bi se zaštita tih važnih državnih interesa mogla formulisati ovako: raspust je dopušten ako zaključci, izjave ili rad g. odbora diraju u opstanak ili integritet države, ili su upravljeni na silovitu promjenu ustava, ili pravnog ili društvenog poretka. Redakcija Pr. vrlo je opasna, kad se zna da neke stranke imaju maniju da sebe identifikuju sa državom. S druge strane, nekako se uvriježilo shvatanje kao da su izjave u prilog režima i vlade sasvim dopuštene, samo su kao političke zabranjene opozicionalne izjave. A kako se može politika odstraniti iz gr. odbora, kad i sam Projekat izrijekom govori (čl. 47.) o kandidatskim listama po partijama ili političkim grupama, pa i ne pomišlja na mogućnost drukčijeg grupiranja.

Novi se izbori vrše najdalje u roku od dva mjeseca poslije raspusta gradskog odbora već ako ističe mandat gr. odbora u roku najviše od 4 mjeseca. Svakako treba izvesti na čisto, koliko traje mandat tako izabranih odbornika: da li četiri godine, ili samo do općih redovnih izbora za gr. odbore za čitavu zemlju. Glavno je da se ne može uvesti komesarijat. U načelu, gradom upravlja predsjednik grada, ali ako je i on raspustom pogodjen, vrši njegove dužnosti najstariji (dakako: po rangu) referent pravnik gr. općine. Dok je komesar apsolutistički gospodar općine, vršilac dužnosti je gradski činovnik sa ograničenom vlašću, kojega može novoizabrani gr. odbor pozvati na odgovornost za svaki njegov čin. Razumije se da bi gr. odbornici izabrani u raznim gr. zavodima i preduzećima morali produžiti svoje funkcije do izbora novih odbornika u te institucije.

Što se tiče žalbi, ponavljam da bi trebalo naročito propisati da gradu pripada pravo žalbe protiv svake odluke državne vlasti, kojom se vrijedja koje pravo grada. Podjedno bi trebalo tačno ustanoviti onaj gr. organ, koji rješava, hoće li se podići žalba; čini se da bi to imao da bude gr. odbor, sudeći po odredbi čl. 103. Pr., koji u takvom slučaju odredjuje da predsjednik grada ima obavijestiti gr. odbor. Pri tom bi trebalo fiksirati i početak roka za žalbu: da li rok počinje teći od dana kad je takova odluka državne vlasti dostavljena načelniku, ili od dana, kad je o njoj obaviješten gr. odbor. U svakom slučaju, takovu bi žalbu podnosio predsjednik grada u izvršenju odluke gr. odbora.

Trebalo bi izvesti na čisto i pitanje žalbi gr. odbornika. Te žalbe često primaju vid borbe izmedju odborske većine i manjine, pa imaju pokadšto jedinu svrhu da stvar zavuku. Odbornicima bi trebalo priznati pravo žalbe kao svakom drugom stanovniku, ništa više. Odvojeno mišljenje, koje odbornik može priključiti zapisniku,

Digitized by Google

ima karakter obrazloženja za negativno glasanje, pa ne može značiti žalbu, o kojoj bi nadzorna vlast morala rješavati. U svakom slučaju trebalo bi ustanoviti početak roka za žalbe gr. odbornika, jer tu ne može biti riječi o dostavi odluke.

Projekat spominje samo jednu žalbu nadzornoj vlasti, protiv odluka gr. odbora, i to žalbu pojedinaca, koji drže da su kojom odlukom gr. odbora povrijedjeni u svome pravu. Ali zapravo imaju četiri vrste žalbi s raznim pravnim temeljima i raznim posljedicama.

Prva vrsta obuhvata žalbe protiv odborskih odluka od općega značaja, ako pojedinci imaju lični interes da se poništi nezakonita odluka. O kakvom subjektivnom pravu teško je u ponajviše slučajeva i govoriti. Uostalom, u takvom slučaju može nadzorna vlast zadržati odborsku odluku i po službenoj dužnosti.

U drugu vrstu spadaju slučajevi, ako je odborskom odlukom povrijedjeno pravo pojedinčevo. Ponajprije mislim da u takovim slučajevima ne bi smjela državna nadzorna vlast zadržati odborsku odluku po službenoj dužnosti, već samo po žalbi. Ako nadzorna vlast odluku zadrži od izvršenja, grad se može protiv nje žaliti upravnom sudu odnosno Državnom Savjetu, i stvar može da bude meritorno riješena. Ali ako se grad ne žali, odluka odbora ostaje zadržana, ali nema mogućnosti za meritorno riješenje stvari. Trebalo bi dakle ustanoviti da se u takvom slučaju zadržana odluka, protiv koje nije u zakonom roku podnesena žalba, smatra kao poništena. Ali bezizlazna situacija nastaje tek onda ako nije dovoljno zadržanje odborske odluke, pa ni njezin poništaj, već bi trebalo da se donese upravni akt za zadovoljenje prava pojedinčeva. Na pr. ako se gr. činovnik žali nadzornoj vlasti zato što ga gr. odbor, povredom gr. statuta, nije razvrstao u kategoriju i grupu, u koju bi spadao, pa ako nadzorna vlast i zadrži takovu odluku od izvršenja, grad se ne će žaliti, jer mu to ne ide u prilog, a činovnik se ne može žaliti što je rješenje nadzorne vlasti za nj povoljno. I tako stvar ne dolazi pred upravni sud, koji bi mogao odluku poništiti i utvrditi primjedbe, po kojima bi gradski odbor imao donijeti nov upravni akt (čl. 34. zak. o Drž. Sav.) Jedini bi izlaz bio da se u ovakovim slučajevima, gdje je potreban nov upravni akt, mimoidje podnošenje žalbe nadzornoj vlasti, pa da se namjesto toga dopusti neposredna žalba upravnom sudu. Pa tako je postupio i sam Projekat u jednom slučaju po čl. 119., dopuštajući neposrednu žalbu upravnom sudu protiv odborove odluke o penzionisanju gr. činovnika. Uopće ne razumijem, zašto se ne bi primjenjivala odredba čl. 32. Uredbe o posl. redu u Drž. Sav., po kojoj protiv akata viših samoupravnih vlasti ima mjesta neposredno žalbi na upravni sud, kad su gradovi, po Pr. izjednačeni sa srezovima, neki i sa oblastima.

U trećem slučaju, kad je nezakonita odluka gr. odbora izdana u korist pojedinca, mogla bi nadzorna vlast, po službenoj dužnosti, zadržati takovu odluku samo što bi protiv rješenja nadzorne vlasti trebalo dopustiti žalbu upravnom sudu, i gradu i pojedincu.

U četvrtu vrstu idu čiste žalbe za zaštitu interesa, kad pojedinac ne pobija zakonitost odluke gr. odbora, već samo traži da se

Digitized by Google

uvaže njegovi opravdani interesi. Žalba nadzornoj vlasti nema smisla, dok ta vlast ima da cijeni samo zakonitost, a ne i cjelishodnost odborske odluke; to vrijedi još prije za upravni sud. Po mojem mišljenju, ostaje samo to da se stranci dade pravo predstavke gradskom odboru, koji bi bio po zakonu dužan da predmet uzme ponovo u pretres i riješi u izvjesnom roku bez štete po stečena prava trećih lica.

Protiv odluka predsjednika grada u samoupravnim poslovima može interesovana stranka staviti prigovor gradskom odboru, a protiv riješenja odborova dopuštena je žalba državnoj nadzornoj vlasti. A odavde, dašto, i upravnom sudu i Državnom Savjetu. Dakle svega pet instancija, a to je previše. Bez obzira na situacije, koje bi mogle nastati, kako je sprijeda opisano za prvostepene odluke gr. odbora, držim da bi protiv drugostepene odluke grad. odbora trebalo dopustiti neposrednu žalbu upravnom sudu, čije bi rješenje trebalo da bude konačno.

Protiv odluka, koje donosi grad kao upravna vlast prvoga stepena, dopušta se žalba nadzornoj državnoj vlasti. Samo ne znam, zašto protiv presuda predsjednika grada u stvarima policijskim, nije otvorena žalba redovnom sudu, koji presudjuje konačno, kao što se po čl. 163. projekta zakona o općinama dopušta protiv presuda predsjednika općine. Možda se mislilo na odredbu čl. 94. Pr., po kojoj se za pojedine poslove policije mogu obrazovati u gradu posebne državne policijske vlasti. Ali ne smije se izgubiti iz vida, da bi u svakom slučaju ostalo u gradskoj upravi tržno, gradjevinsko, zdravstveno, obrtno, poljsko, vodno i požarno redarstvo, pa bi grad barem u tim poslovima mogao izricati policijske presude.

Žalbe se predaju u roku od osam dana, ali bi trebalo dodati: koliko nije ovim ili drugim zakonom drukčije odredjeno. Moglo bi se dodati i to, da se dan objave ili dostave odluke ne računa u rok; ako posljednji dan roka pada u praznik, žalba se može predati prvoga dana poslije praznika.

Vrlo je dobra odredba, da žalbe imaju obustavnu snagu. Trebalo bi dodati da se u onom slučaju, kad se žalbi ne priznaje obustavna snaga, mora to stranci saopćiti bilo u odluci ili poslije.

Prelazna naredjenja su vrlo zgodna. Da spomenem neka najvažnija. Prvi će se izbori po novom zakonu izvršiti u jedan dan, najkasnije u roku od tri mjeseca, a dotle ostaju u dužnosti dosadašnji organi. Novoizabrani gr. odbori dužni su u roku od godinu dana donijeti sve propisane organizatorne statute i provesti novu organizaciju; gradovi, koji dosada nisu vršili upravnu vlast prvog stepena, preuzet će sve poslove, čim provedu potrebnu organizaciju. Do izmjene, vrijede svi dosadašnji propisi o gradskim dažbinama kao i svi statuti, u koliko nisu u protivnosti sa ovim zakonom. Naročitim odredbama zaštićeni su dosadašnji činovnici u gradovima.

Neki misle, da bi se nov zakon o gradovima mogao sačuvati od improviziranih izmjena, ako bi se u nj unijela odredba, da se propisi toga zakona mogu mijenjati jedino neposrednom promjenom samog zakona, a ne putem drugih zakona ni putem amandmana u

Digitized by Google

finansijskim zakonima ili u budžetskim dvanaestinama. Na žalost, to ne bi bila nikakva garantija. Prvo, i ova odredba mogla bi se ukinuti posebnim zakonom. A od propisa finansijskih zakona nije siguran ni jedan zakon, pa čak ni osnovni principi ustavnosti i parlamentarizma.

Završna razmatranja.

Nastojao sam da ovaj projekat prikažem i ocijenim sasvim objektivno, pa i bez obzira na moje poglede o ustrojstvu države. Kritikovao sam potpuno samostalno, ne pozivajući se ni na koga, a oslanjajući se jedino na rezultate mojih teorijskih razmišljanja i na plodove moga iskustva na zakonodavnom i upravnom polju. I na kraju mogu reći da odobravam sve glavne principe Projekta. Moje primjedbe i zamjerke odnosile su s u glavnom, na sprovodjenje tih principa u njihovim konsekvencijama, pa i tu sam nagovijestio svoju slutnju da se i sami redaktori po svoj prilici slažu sa mnom. Da neke partije nisu izišle bolje, naročito o pomoći siromašnima i o gradskim finansijama, bit će to ponajviše zato, što se u danim prilikama možda i ne daju bolje izraditi.

Prvo svega moram reći da se upravo divim, kako je Projekat kratak i jezgrovit. Nema tu naučnih definicija, ni svečanih deklaracija, ni čistih instrukcionalnih propisa, čime obiluju svi naši zakoni o općinama. Primjedbe čisto stilističkog značaja nisam namjerice iznosio, ali ne mogu da se ne osvrnem na terminologiju. Naše gradsko zastupstvo, zove se gradski odbor, a zašto se ne bi zvalo gradsko vijeće, ili barem: skupština, kao što se govori o Narodnoj Skupštini, o oblasnoj ili sreskoj skupštini. Uostalom, ako u gradu nema Zbora, ne bi trebalo više ni odbora. Gradski načelnik zove se predsjednik grada, pa neka barem paralelno ostane naziv: gradski načelnik. Neda se izbjeći ni naziv gradsko poglavarstvo kao kancelarija načelnikova ili kao načelnik sa svojim činovništvom. I sa drugog, sa načelnog gledišta bolja je upotreba toga apstraktuma. U demokraciji državljanin je dužan pokoravati se samo zakonu; a izreke sudova i odluke upravnih vlasti samo su konkretizovanja apstraktne volje zakona. Zato su mi se oduvijek činila smiješna naredjenja, koja u prvom licu izdaju sreski poglavari, veliki župani i ministri. Pa zar da i gradski načelnici krenu tim putem? Napokon, mjesto »članstvo« moglo bi se reći zavičajno pravo ili zavičajnost, kad i Ustav govori o zavičajnom mjestu.

U tekstu se odaje kao neka namjera da se, iz teorijskih razloga, prikrije onaj dualizam što ga je Ustav ustanovio izmedju uprave gradova i samouprave gradova. Kanda se iz nekih stilizacija može zamijetiti kolebanje: da li treba shvatiti gradsku samoupravu kao aktivnu ili pasivnu.

Komisiji upisujem u veliku zaslugu, što nije posegla za tudjim uzorima, već je nastojala da izvede sintezu izmedju domaćih zakona. Osnovni je tip preuzet iz hrvatskog zakonodavstva: grad je općina sa posebnom organizacijom i sa upravnom vlašću prvoga stepena, a u samoj organizaciji gradski načelnik je jedini nosilac gradske

Digitized by Google

eksekutive. Ali u tom tipu izvedene su znatne i sretne korekture u duhu srpskog općinskog zakonodavstva. Ovamo se naročito broje: kontrola upravnog sudstva, kojemu pripada posljednja riječ; slobodno biranje predsjednika grada i gradskog činovništva bez upletanja državne vlasti, i potpuno ukidanje komesarijata. Ne bi govorio istinu tko bi to prećutao ili podcijenio.

Ukratko. Projekt zakona o upravi i samoupravi gradova bolji je od svih naših dosadašnjih zakona, a istaknuti nedostatci mogu se još ispraviti u konačnoj redakciji. Ako bude takav uzakonjen, moći ćemo se ponositi da imamo jedan od najnaprednijih zakona o gradovima.

O mogućnosti rješavanja molaba za reviziju segregacija prije donošenja novoga zakona o reviziji segregacija

Napisao Janko O s w a l d, umir. vijećnik stola sedmorice.

Ustanova § 19. »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919. (Zbor. br. 3.) glasi: »U krajevima, gdje su bivši kmetovi (podanici) segregacijom oštećeni u korist vlastelina (spahije), ima se na zahtjev oštećenika provesti revizija.« Nakon proglašenja tih »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« u »Narodnim Novinama« podnašale su mnoge zemljišne zajednice kao pravne slijednice opstojavših urbarskih i plemićkih općina na sve moguće oblasti molbe za reviziju segregacija.

Kako nije nitko znao, koje su oblasti nadležne za rješavanje tih revizijonalnih molaba, niti po kojim se propisima imaju rješavati, ustupljene su bile sve do sada podnešene molbe opstojavšoj zemaljskoj vladi, odjelu za narodno gospodarstvu i agrarnu reformu, na eventualno nadležno uredovanje. Ondašnji predstojnik toga odjeljenja se je obratio na tadanjega urbarskoga referenta kod stola sedmorice s molbom, da izradi svoje mišljenje o tom, koji bi oblasti mogle biti nadležne za rješavanje takovih revizijonalnih molaba, te po kojim bi se zakonskim propisima one imale rješavati. Nakon pomnjivoga proučavanja do tada jur podnešenih revizijonalnih molaba (bilo ih je oko 200) podnio je tadanji urbarski referent kod stola sedmorice svoje mišljenje, koje je u glavnim točkama glasilo:

Sve do sada povodom § 19. »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919. po zemljišnim zajednicama, kao pravnim slijednicima opstojavših urbarskih i plemićkih općina (plemića-kurijalista, slobodnjaka i t. d.) podnešene molbe za reviziju segregacija imaju se po svojem sadržaju i obzirom na pravnu narav istoga razvrstati u d v i j e g l a v n e s k u p i n e. U p r v u s k u p i n u spadaju sve one revizijonalne molbe, u kojima se bivši kmetovi, plemići-kurijalisti, slobodnjaci i t. d., a sadanji ovlašteni članovi zemljišnih zajednica, smatraju provedenom segregacijom

Digitized by Google

oštećenima u svojim pravima na urbarskoj paši i drvariji na taj način, što sama temeljna segregacijonalna parnica — napose njezin drugi dio, naime prethodna izvidjenja — nisu točno po propisima urbarskih zakona odnosno manjkavo su i nepotpuno provedena, te traže, da se ta dijelom protupropisna dijelom manjkava prethodna izvidjenja po propisima dosadanjih urbarskih zakona poprave odnosno nadopune, pa da se prema uspjehu i glavna rasprava nadopuni, te konačno predmet, u koliko ne bi nagoda pošla za rukom, nadopunjujućom osudom riješi. Na taj će način biti moguće, da se sanira nepravda, koja je interesentima nanesena temeljnom segregacijolnanom parnicom.

U drugu skupinu spadaju one revizijonalne malbe, u kojima bivši podložnici doduše ne prigovaraju protupropisnomu vodjenju temeljne segregacijonalne parnice, nego provedenom segregacijom nanešenu im štetu pripisuju samim urbarskim zakonima, koji potiču iz apsolutističkoga doba, pa po kojima im sudovi nisu ni mogli dosuditi dovoljno paše ni toliko šuma, koliko bi bilo potrebno za trajno podmirivanje njihovih potreba, kako je to načelno bilo naročito izraženo već u urbaru Marije Terezije i zak. čl. VI.: 1836., te god. 1840.

Iz navedenoga se mora logično zaključiti:

1. da se rješenje revizijonalnih molaba bivših podložnika, koje su podnesene temeljem § 19. »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919. i uvrštene u prvu skupinu, ne ima odgoditi do donešenja novoga zakona o reviziji segregacija, nego da se takove molbe mogu i imaju rješavati po nadležnim sadanjim urbarskim sudovima, koji su i temeljne segregacijonalne parnice provadjali, i to po zakonima urbarskim, koji se još sada na snazi nalaze;

2. da se rješavanje revizijonalnih molaba, uvrštenih u drugu skupinu, ima bezuvjetno odgoditi do donešenja novoga zakona, kojim će se nekoje ustanove dosadanjih urbarskih zakona na korist bivših podložnika preinačiti, uslijed kojih se bivši podložnici i smatraju oštećenim u svojim pravima na dovoljno paše i toliko šuma, koje bi mogle trajno podmirivati njehove potrebe na ogrjevnom i gradjevnom drvu.

Za bolje razumijevanje gornjih zaključaka neka služe slijedeći praktični slučajevi za navedene dvije skupine molaba za reviziju segregacije.

I. Primjer revizijonalne molbe, uvrštene u prvu skupinu.

Zemljišna zajednica A kao pravna slijednica istoimene opstojavše urbarske općine u svojoj, temeljem § 19. »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919. podnešenoj, revizijonalnoj molbi navadja:

Mi smo bili podložnici vlastelinstva B, koje je god. 1861. zametnulo segregacijonalnu parnicu. Nakon pravomoćnosti osude o dopustivosti, odredio je sudb. stol kao urbarski sud u O. provedenje

Digitized by Google

prethodnih izvidjenja. Pošto je urbar. povjerenik bio sastavio iskaz ovlaštenika, t. j. bivših kmetova, plemića-kurijalista i slobodnjaka, koji su zajedno uživali blagodat urbarske paše i drvarije, te ustanovio i opseg njihova ovlaštenja, a k tomu još priredio popis svih skupnih objekata, na kojim su navedeni do 1. I. 1848. vršili pravo urbar. paše i drvarije, pristupilo se je klasifikaciji tih skupnih objekata. Stranke su predložile šumske i gospodarske vještake; nu prije, nego što se je klasifikacija obavila, sklopile su one nagodu. Prema toj nagodi pripalo je urbarskoj općini A na 50 urbarskih selišta: a) u ime paše po *22* rala na selište (ral po 1200□°) ukupno 1106 rali; b) u ime drvarije ogrjevne i gradjevne po 9 rali na selište (ral po 1.600□°) ukupno 450 rali, dok je ostatak skupnih zemalja u površini od *2.400* rali dopao bivšemu našemu zemaljskomu gospodaru kao neograničeno vlasništvo.

Premda nam prije sklopljene nagode nisu bili na licu mjesta pokazani pašnjaci i šume, koje će nam prema nagodi dopasti, ipak smo nagodbenu ponudu prihvatili, jer nam je ponudjena ogromna površina pašnjaka i šuma imponirala i jer nas je urbarski povjerenik nagovarao, da pristanemo na tu nagodbu, uvjeravajući nas, da nam se ni osudom ne bi mogla u ime šumsko-paševinske pripadnosti dosuditi veća površina pašnjaka i šuma, a u dokaz te tvrdnje pročitao nam je i zakonske ustanove § 3. zak. čl. VI: 1836. i § 7. car. patenta od 17. svibnja 1857., prema kojima na jedno cijelo selište u pravilu ne može otpasti više od *22* rali (ral po 1.200□°) u ime paše, a u ime drvarije najviše po 9 rali (ral po 1.600□°), dakle upravo toliko, koliko se nama nagodom nudjalo, dapače ni u onim slučajevima, kada bi klasifikacijom ustanovljeno bilo, da je za podmirenje šumsko-paševinske potrebe za jedno selište potrebna mnogo veća površina, a skupni objekat, na kojem su bivši podložnici do god. 1848. uživali neograničenu služnost urbarske paše i drvarije, bio tako prostran, da su ne samo bivši podložnici, nego i bivši njihov zemaljski gospodar mogli u potpunoj mjeri podmirivati svoju paševinsku, ogrjevnu i gradjevnu potrebu.

Ovu nagodu je za stranu urbarske općine, koja stoji pod osobitom zaštitom zakona, po smislu § *28*. car. patenta od 17. svibnja 1857. potvrdio viši urbarski sud. Nakon pravomoćnosti odluke, kojom je nagoda odobrena, odredio je sud ureda radi ovršenje nagode, a nakon obavljene ovršne predaje i gruntovni prenos nekretnina, koje su tom nagodom pripale urbarskoj općini.

Istom nakon svega toga uvjerila se je opstojavša urbarska općina, da je u segregacijonalnoj parnici sklopljenom nagodom znatno oštećena time, što je veliki dio šuma i pašnjaka, koji ju je zapao u ime šumsko-paševinske pripadnosti, posve neplodan tako, da nije prikladan ni za pašu ni drvariju. Da je klasifikacija skupnih objekata bila obavljena prije, nego što je nagoda sklopljena, kako to §§ *24*. i *27*. urbarskoga zakona i § *27*. carskoga patenta od 17. svibnja 1857. naročito propisuje, ne bi nas bio urbarski povjerenik mo-

Digitized by Google

gao nagovoriti, da pristanemo na nagodu, niti bi urbarska općina bila na takovu nagodu pristala.

Uslijed ovoga propusta u provadjanju prethodnih izvidjenja nismo se mogli mi, koji smo nagodu sklopili, niti urbarski povjerenik, koji nas je na pristajanje na nagodbenu ponudu nagovarao, a niti sud, koji je za stranu našu nagodu potvrdio, uvjeriti, niti prosuditi, kakove su kakvoće zemlje, koje su nam dodijeljene nagodom u ime šumsko-paševinske pripadnosti. Već preko pedeset godina teško podnašamo posljedice ovoga propusta, počinjenoga prigodom provadjanja segregacije, pa pošto su sve odluke, izdane u toj segregaciji, već odavna postale pravomoćnima, a u urbarskim parnicama ne ima mjesta povrati u prijašnje stanje (§ 33. car. patenta od 17. svibnja 1857.), to pozivom na § 19. »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919. molimo, da se revizijonalnim putem saniraju nepravde, nanešene nam protupropisno provedenom segregacijom.

Ovo je jedna od mnogobrojnih revizijonalnih molaba, podnešenih odmah nakon obnarodovanja »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme«, a služi kao tipičan primjer za molbe, koje su uvrštene u prvu skupinu, t. j. u onu skupinu molitelja, koji su segregacijom oštećeni na taj način, što segregacija, napose drugi dio segregacijonalne parnice, i to prethodna izvidjenja, koja su se imala u r e d a r a d i provadjati, nisu bila provedena strogo po propisima urbarskih zakona, napose po propisima zak. čl. VI: 1836., 1840., car. patenta od 21. ožujka 1853. i od 17. svibnja 1857. te ministarske naredbe od 28. prosinca 1857. — R j e š a v a n j e t a k o v e r e v i z i j o n a l n e m o l b e n e i m a s e o d g a d j a t i d o d o n e š e n j a z a k o n a o r e v i z i j i s e g r e g a c i j a, j e r s e u t o j r e v i z i j o n a l n o j m o l b i t r a ž i j e d i n o i s p r a v a k p o g r j e š a k a, p o č i n j e n i h u t e m e l j n o j s e g r e g a c i j o n a l n o j p a r n i c i, a t e s e p o g r j e š k e m o g u i i m a j u i s p r a v i t i j e d i n o p o o n o m u r b a r s k o m s u d u, k o j i j e b i o n a d l e ž a n i z a p r o v a d j a n j e t e m e l j n e s e g r e g a c i j e i t o p o z a k o n s k i m p r o p i s i m a, p o k o j i m a j e i t e m e l j n a s e g r e g a c i j o n a l n a p a r n i c a b i l a p r o v e d e n a.

Da se takove revizijonalne molbe mogu i imaju provadjati po urbarskim zakonima, koji se sada još na snazi nalaze, dokazuju mnogobrojni slučajevi iz urbarske judikature, prema kojima su urbarski sudovi i prije donešenja § 19. »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919. molbe, posve identične sa revizijonalnim molbama, koje su uvrštene u prvu skupinu, rješavali, te na taj način sanirali mnogobrojne nepravde, koje su bile bivšim podložnicima nanešene uslijed protupropisnoga odnosno manjkavoga provadjanja segregacijonalnih parnica, napose prethodnih izvidjenja, — najvažnijega dijela segregacijonalne parnice, — koji se ima ureda radi provadjati. Baš zato, što je ovaj najvažniji dio segregacijonalne parnice, koji se ima ureda radi provadjati, obično bio povodom pritužaba bivših podložnika, smatrali su

Digitized by Google

urbarski sudovi upravo svojom dužnošću sanirati nepravde, koje su bivšim podložnicima bile nanesene krivnjom urbarskoga povjerenika odnosno suda, pa su uvijek u takovim slučajevima našli sredstava i načina, kako da se to postigne.

Kod toga doista plemenitoga nastojanja dobro im je došla ustanova § 165. minist. naredbe od 28. prosinca 1857., prema kojoj urbarski sudac, kod provadjanja segregacije, napose onoga dijela, koji se ureda radi provadja, nije kao gradjanski sudac vezan na ukočene propise formalnoga prava, već se ima držati samo onih pravila, što ih iziskuje bitnost jednostavne, svrsishodne i temeljite istrage.

U potkrepu gore navedenoga, naime, da se rješavanje revizijonalnih molaba, uvrštenih u prvu skupinu, ne ima odgadjati do donošenja zakona o reviziji segregacija, jer su urbarski sudovi i prije donošenja § 19, »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919. po do sada još na snazi nalazećim se urbarskim zakonima rješavali revizijonalne molbe, uvrštene u prvu skupinu, neka služi slijedeći slučaj iz urbarske judikature.

Urbarska općina B je sklopila u segregacijonalnoj parnici tečajem provadjanja prethodnih izvidjenja, nu prije obavljene klasifikacije skupnih pašnjaka i šuma, nagodu, koju je i viši urbarski sud za stranu urbarske općine i potvrdio. Nakon što je odluka, kojom se nagoda odobrava, postala pravosnažnom, obavljena bje ovršna predaja i gruntovni prenos skupnih šuma i pašnjaka, pripalih nagodom urbarskoj općini, na njezino ime. Iza pravomoćnosti svih u tom predmetu izdanih odluka uvjerila se je urbarska općina, da je sklopljenom nagodom stradala, jer da su nagodom pripale joj šume i pašnjaci vrlo slabi, a cijela površina nedosiže ni zakonom urbarskim dozvoljeni maksimum, premda je gospoštiji nakon nadjeljenja od skupnih objekata preostalo još preko 3.000 rali. Nakon mnogo raznovrsnih, bezuspješno preduzetih koraka, da se nagodom nanešene joj nepravde saniraju, obratila se je ona konačno i na opstojavšu zemaljsku vladu s molbom, da joj ona pomogne u toj nevolji. Zemaljska se je vlada, odio za pravosudje, uvjerivši se iz urbarskih parničnih spisa odnosno iz izvješća nadležnoga urbarskoga suda, da je prigodom sklapanja nagode povrijedjen imperativni propis § 28. car. patenta od 17. svibnja 1857., prema kojemu se u segregacijonalnoj parnici mogu sklapati nagode tek nakon potpuno obavljenih, a ne tečajem preduzeća prethodnih izvidjenja, obratila na stol sedmorice s molbom, da u toj stvari intervenira, da se nepravde, nanešene urbarskoj općini uslijed protupropisno obavljenih prethodnih izvidjenja, saniraju.

Stol sedmorice kao vrhovno sudište u urbarskim stvarima, uvjerivši se iz parbenih spisa o opravdanosti podnešene pritužbe, naložio je prvomolbenomu sudu, da se odluka, kojom je bila odobrena nagoda i koja nije p o s v e propisno dostavljena, odnosno nije zapisnički bila proglašena ovlaštenicima iste urbarske općine, p o n o v n o dostavi općinskomu načelniku kao zakonitomu zastup-

Digitized by Google

niku urbarske općine s nalogom, da tu odluku ovlaštenim članovima urbarske općine zapisnički proglasi i protumači, te da o tom sastavljeni zapisnik podnese sudu, a podjedno da se isti općinski načelnik upozori, da mu je prosto proti odluci, kojom je nagoda odobrena, u zakonitom roku poslužiti se pristojećim mu pravnim lijekom — utokom. Na taj način omogućeno bje jur pravomoćno provedenu segregaciju opet u tečaj staviti. Posve je prirodno, da je urbarska općina taj utok u zakonitom roku podnijela, a stol sedmorice je na taj utok izdao slijedeće rješenje od 22. ožujka 1901. br. 569:

»Vidiv, da u segregacijonalnom postupku nije uzet obzir na propis § 24. car. patenta od 17. svibnja 1857. o procjeni objekata segregacije, ovdje dakle pašnjaka i šuma, koja nije provedena, pa tako nije predležala valjana podloga ni strankama, da sklope nagodu, ni sudu prve molbe, da nagodu potvrdi; — vidiv, da je procjena segregacijonalnih objekata sastavni dio postupka urbarskoga, te da propust iste tvori ništetnost; — vidiv, da se u napadnutoj odluci izrično spominje, da će tek iza njezine pravomoćnosti uslijediti dalja rješidba, a pravomoćnom može postati odluka tek nakon dostave na ruke urbarskih ovlaštenika; napadnuta je pak odluka glasom dostavnice uručena zemljišnoj zajednici tek 20. kolovoza 1900., otkuda slijedi, da su ništetni i svi oni čini, koji su bili provedeni prije pravomoćnosti odluke, kojom je nagoda odobrena, napose ovršna predaja segregirane paše i šume, kao i gruntovno zapisivanje istih; — obnašao je povodom utoka urbarske općine ukinuti po § 179. urbarskoga postupnika ne samo napadnutu prvosudnu nagodu odobravajuću, odluku od 2. srpnja 1891. br. 444/urb. ex 1885., već takodjer sudbenu nagodu, sklopljenu 24. ožujka 1885., te na temelju iste obavljenu ovršnu predaju segregirane paše i šume; napose prvosudnu odluku od 29. kolovoza 1893. br. 1039/urb., kojom se ovršna predaja odobrava; zatim prvosudnu odluku od 9. veljače 1894. br. 105/urb., kojom se odredjuje gruntovno provedenje i raspis; napokon pododluku gruntovnoga ureda od 24. listopada 1894. br. 719/Z, — te odrediti uspostavu prijašnjega gruntovnoga stanja.«

Ovom temeljitom i obzirnom rješidbom vrhovnoga urbarskoga sudišta vratila se je segregacijonalna parnica u stanje prije sklopljene nagode. — Nakon obavljenoga nadopunjenja prethodnih izvidjenja, napose obavljenje klasifikacije skupnih pašnjaka i šuma, sklopile su stranke novu nagodu, koja je ispala za urbarsku općinu mnogo povoljnije, jer je dobila veću površinu dobrih pašnjaka i šuma, dok su bili neplodni dijelovi iz segregacije izlučeni.

Ovakovih slučajeva ima naročito u starijoj urbarskoj judikaturi vrlo mnogo, jer su urbarski sudovi, napose vrhovno urbarsko sudište, stojali na posve ispravnom stanovištu, da onaj, koji je skrivio nepravdu, mora ju i sanirati, naročito u onim slučajevima, kada se je oštećenje ticalo osoba, stojećih pod osobitom zaštitom zakona i njihova nerodjenoga potomstva. Na isti način imaju se rje-

Digitized by Google

šavati i revizijonalne molbe, koje se temelje na § 19. »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919., a koje su uvrštene u prvu skupinu.

Razlika u rješavanju reviziji sličnih molaba, podnešenih prije donešenja § 19. »Prethodnih odredaba« i onih, podnešenih poslije donešenja te zakonske ustanove, sastoji se jedino u tom, što su se revizijonalne molbe prve vrsti mogle rješavati tek na odredbu vrhovnoga sudišta, izdanu na podnešeni pravni lijek; dok se revizionalni postupak na molbu, koja se temelji na § 19. spomenutoga zakona, ima po prvomolbenom sudu zametnuti i bez naročite odredbe odnosno dozvole od strane vrhovnoga sudišta, jer ustanova § 19. »Prethodnih odredaba« sadržaje generalnu dozvolu za reviziju segregacija, te čini izlišnom svaku specijalnu dozvolu vrhovnoga sudišta, kako je to bivalo u revizijonalnim slučajevima, riješenim prije donošenja spomenutoga § 19; dapače je revizionalni postupak po toj zakonskoj ustanovi dozvoljen i u onim slučajevima, u kojima je ovršenje osude ili nagode, kojom se bivši podložnici smatraju povrijedjenima u svojim pravima, već odavna istekao u opć. gradj. zakoniku odredjeni zastarni rok od 30 odnosno 40 godina; pa se prema tomu u revizijonalnom postupku kao što uopće u urbarskom postupku ne će u nikojem slučaju moći uvažiti eventualni prigovor zastare odnosno dosjelosti, jer blagodat § 19. »Predhodnih odredaba«, ide u prilog svim bivšim podložnicima, koji su provedenom segregacijom oštećeni, bez obzira na vrijeme, kada je temeljna segregacija provedena.

Prema navedenomu biti će revizijonalni postupak u takovu slučaju taj, da će urbarski sud prve molbe, koji je bio nadležan i u temeljnoj segregacijonalnoj parnici, na revizijonalnu molbu, bez obzira na vrijeme, kada je bila nagoda sklopljenja ili osuda izrečena, odrediti nadopunjenje nepotpuno provedenih prethodnih izvidjenja, t. j. prema potrebi odredit će klasifikaciju svih skupnih pašnjaka i šuma, na kojima su bivši podložnici do 1. siječnja 1848. izvršivali pravo urbarske paše i drvarije, popunjenje iskaza ovlaštenika i t. d., a nakon obavljenje autentikacije će sud u smislu § 27. car. patenta od 17. svibnja 1857. krepko nastojati, da se sva prijeporna pitanja poravnaju putem nagode. Ne podje li nagoda za rukom, riješit će predmet nakon provedene nadopunjujuće konačne rasprave osudom. Proti takovoj osudi je dozvoljen priziv na stol sedmorice kao vrhovno urbarsko sudište. Obnadje li stol sedmorice, da izvidi nisu potpuni, imat će se parnica vratiti radi popunjena prije donošenja konačne presude. U nikojem slučaju ne će se stranka otputiti na put pravde radi pobijanja valjanosti nagode, kako se je to dosada poradi neupućenosti u rješavanju urbarskih predmeta prakticiralo.

O jur izradjenoj zakonskoj osnovi o reviziji segregacija biti će kasnije govora, ali se obzirom na gore navedeno već ovdje naročito ističe, da se tom zakonskom osnovom ne stavljaju van snage dosadanji urbarski zakoni, po kojima su se temeljne segregacijonalne parnice

Digitized by Google

rješavale, već se u toj zakonskoj osnovi naročito odredjuje, da se revizijonalne molbe imaju rješavati po zakonima, koji su dosada bili na snazi, i da se istom zakonskom osnovom samo preinačuju nekoji zakonski propisi dosadanjih urbarskih zakona, uslijed kojih se mnogi bivši podložnici smatraju ostećenima u svojim pravima na dovoljno paše i drvarije. Po ovim donekle preinačenim urbarskim zakonima rješavat će se revizijonalne molbe, uvrštene u drugu skupinu.

II. Primjer revizijonalne molbe, uvrštene u drugu skupinu:

Našoj zemljišnoj zajednici, odnosno istoimenoj opstojavšoj urbarskoj općini, bje dosudjeno osudom, izrečenom u segregacijonalnoj parnici, na 20 urbarskih selišta: a) u ime paše po 3 rali na selište (ral po 1.200□°) ukupno 60 rali; — b) u ime drvarije 1 ral 400□° na selište (ral po 1.600□°) ukupno 25 rali.

Po mnijenju sudskih vještaka potrebno bi bilo u ime paše za jedno selište po 15 rali à 1.200□°, a u ime drvarije po 8 rali à 1600□°, pa pošto prema tomu ni cijeli u segregaciju povučeni skupni objekti u površini od 100 rali ne bi bili dostatni za podmirenje naše šumsko-paševinske kompeticije, to je ipak našemu bivšemu zemaljskomu gospodaru dosudjen ostatak skupnih objekata u površini od 30 rali (ral po 1.600□°). — Osim toga nam je učinjena nepravda, što nije u segregaciju povučena jedna šuma od 50 rali, iz koje smo za vrijeme tlake dobivali ogrjevna i gradjevna drva, ali u kojoj nam je bivši naš zemaljski gospodar nekoliko godina prije god. 1848. zabranio sjeći drva za pokriće naše potrebe. Konačno su i mnogi članovi naše zemljišne zajednice osjetljivo oštećeni time, što su im prigodom ustanovljenja skupnih šumskih i paševinskih objekata oduzete oranice i sjenokoše, koje su više od 80 godina mirno uživali i posjedovali, a koje su kao tobožnje okupacije i krčevine priklopljene skupnim segregacijonalnim objektima.

Ovako nepravedno provedenom segregacijom ugrožena je naša ekonomska egzistencija, pa stoga molimo, da se temeljem § 19. »Prethodnih odredaba« od 25. veljače 1919. provede revizija segregacije.

Ova i druge revizijonalne molbe takove vrsti ne mogu se rješavati po sadanjim urbarskim zakonima, jer je navedena segregacija provedena točno po propisima još sada na snazi stojećih urbarskih zakona; pa se stoga rješenje te molbe mora odgoditi do donošenje novoga zakona o reviziji segregacija.

Cjelokupni naime u ovoj revizijonalnoj molbi navedeni šumsko-paševinski objekti imaju površinu od 100 rali; pa premda po mnijenju sudbenih vještaka ta ukupna površina ne bi bila dostatna za podmirivanje šumsko-paševinske pripadnosti, odpadajuće na 20 urbarskih selišta, to se istim nije mogao dosuditi niti minimum pašnjaka i šuma, propisan u al. 6. § 3. zak. čl. VI.: 1836. i § 7. car. patenta od 17. svibnja 1857., jer al. 5. § 3. zak. čl. VI: 1836. naročito odredjuje, da se pri odlučivanju paje, koje nestajica ne može biti zaprekom diobe, prava vlastelinska imaju zaštiti, naročito da

Digitized by Google

se vlastela ne mogu lišiti blagodati paše niti zato, što je dosele nisu uživali, niti zato, što je ima malo. Prema ovim zakonskim propisima se je morao bivšemu zemaljskomu gospodaru dosuditi jedan dio skupnih pašnjaka, ma da cjelokupni skupni pašnjaci ne bi bili dostatni, da se bivši podložnici nadijele samo minimumom, propisanim u urbarskim zakonima.

Isto tako odgovara propisima urbarskih zakona, što šuma, iz koje su bivši podložnici do nekoliko godina prije ukinuća tlake dobivali ogrjevna i gradjevna drva, nije povučena u segregaciju, jer se prema postojećim propisima urbarskih zakona imaju smatrati skupnim objektima, kojih se u segregaciju mogu povući samo one šume i pašnjaci, na kojima su bivši podložnici do 1. siječnja 1848. uživali blagodat urbarske paše i drvarije. — Ali ni time, što su nekolicini članova urbarske općine oduzete okupacije, koje već preko 80 godina posjeduju, nije prema postojećim urbarskim zakonima učinjena nepravda, jer se sve osvojbine, koje su nakon god. 1820. nastale, a sačinjavaju sastavne dijelove skupnih objekata, imaju bez posebne parnice okupantima oduzeti i priklopiti skupnomu objektu, od kojega su okupirane.

Izvan svake je sumnje, da osuda, kojom bje ova segregacijonalna parnica konačno riješena, posvema odgovara postojećim propisima urbarskih zakona, na kojima se ona temelji, i da će se nepravde, kakove su u ovoj revizijonalnoj molbi navedene, moći sanirati samo po novom revizijonalnom zakonu, u koliko u njemu budu sadržane odgovarajuće nove ustanove.

Pogodnosti, što će ih imati provedenom segregacijom oštećeni bivši podložnik, koji bude temeljem § 19. »Prethodnih odredaba« zatražio reviziju prije donešenja zakona o reviziji segregacija, jesu u glavnom slijedeće:

1. Za provedenje postupka na revizijonalne molbe, uvrštene u prvu skupinu, nadležni su sadanji urbarski sudovi prve molbe, koji su i temeljne segregacije, kojima se bivši podložnici smatraju oštećenima, provadjali. Ti urbarski sudovi nisu sada preopterećeni urbarskim poslovima, jer su redovite urbarske parnice jur dokončane, pa će stoga oni moći revizijonalne molbe prve skupine, kojih vjerojatno ne će biti u prevelikom broju, odmah u pretres uzeti, te u mnogim slučajevima ne samo provesti cijeli revizijonalni postupak, već i sam predmet meritorno i konačno riješiti jošto prije, donešenja zakona o reviziji segregacija. Naravna posljedica toga će biti, da će segregacijom oštećeni bivši podložnik doći prije u posjed i uživanje naknadno mu dosuditi se imaćućih pašnjaka i šuma, nego li onaj molitelj revizije, koji će čekati na donešenje zakona o reviziji segregacija.

Ako to iz tehničkih ili drugih razloga ne bi bilo moguće, nastavit će po sadanjim urbarskim sudovima započeti revizijonalni postupak prema zakonu o reviziji segregacije kreirati se imajuće urbarsko sudište, koje će i onako biti nadležno za rješavanje ne samo revizijonalnih molaba, već i za sve druge predmete urbarske

Digitized by Google

naravi, te preuzeti sve kod dosadanjih urbarskih sudova u tečaju se nalazeće urbarske predmete.

2. Prema ustanovi § 35. ces. patenta od 17. svibnja 1857. imaju troškove, koji se naberu povodom rasprava glede regulacije posjeda, namirivati negdašnja zemaljska gospoda, a samo težake i vozne prilike, koje budu potrebite kod mjerenja, imaju besplatno davati bivši podložnici. Ova je zakonska ustanova, u osnovi zakona o reviziji segregacija preinačena, te će glasiti: »Sve troškove revizijonalnoga postupka ima nositi molitelj revizije.«

Prema navedenomu bit će bivši podložnik, koji bude tražio reviziju prije donešenja zakona o reviziji segregacije, u mnogo povoljnijem položaju od onih, koji će čekati do donešenja zakona o reviziji segregacije; navlastito ako se uvaži, da će troškovi, skopčani sa revizijonalnim postupkom u mnogim slučajevima, osobito kada se bude pokazala potreba mjerenja, procjena i t. d., biti dosta veliki.

3. Za mnoge segregacijom oštećene bivše podložnike moglo bi odgadjanje rješenja revizijonalne molbe, uvrštene u prvu skupinu, biti upravo od katastrofalnih posljedica. Zakonska ustanova, kojom se odredjuje revizija segregacije, sadržana je u zakonu, koji se u glavnom tiče agrarne reforme, a prema tomu ima se institucija revizije segregacija smatrati sastavnim dijelom agrarne reforme uopće. Iz ove se činjenice mora logično zaključiti, da se je revizija segregacija imala provadjati, ako ne zajedno, a to barem istodobno s agrarnom reformom, jer nakon provedene agrarne reforme ne će ni moguće biti, odnosno ne će imati svrhe provadjanje revizija segregacija. Medjutim je notorno, da se je sa provadjanjem agrarne reforme započelo odmah nakon proglašenja »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919., te da se agrarna reforma intenzivno i neprestano sve do danas provadja, dočim od dana proglašenja »Prethodnih odredaba« pa sve do danas — dakle punih osam godina — nije upravo n i š t a učinjeno u pogledu provadjanja revizija segregacija.

Istina je doduše, da su gg. ministri agrarne reforme te šuma i rudnika na poticanje hrvatske seljačke stranke (jer se revizija segregacija tiče u glavnom samo zemljoradnika u Hrvatskoj i Slavoniji) imenovali koncem god. 1925. povjerenstvo, kojemu bje povjerena izradba zakonskoga projekta o reviziji segregacija. To je povjerenstvo tu zakonsku osnovu najvećom žurbom izradilo, te ju već početkom god. 1926. ministrastvu podnijelo. Što se je s tom osnovom dogodilo i gdje je stvar zapela, nije poznato; ali prema svemu izgleda, kao da ne ima nade, da bi ta osnova u dogledno vrijeme ili u opće ikada mogla postati zakonom, koji bi stao na snagu. Ako se k tomu još uvaži, da se mnogi veliki posjedi nalaze u punom toku parcelacije, onda će svatko uvidjavan moći prosuditi, koliku su štetu bivši podložnici, koji su segregacijom oštećeni, do sada jurve pretrpili uslijed toga, što se odgadja rješavanje revizijonalnih molaba, i kolika će im tek nenadoknadiva šteta biti nanešena, ako revizijonalne molbe ne budu riješene prije konačnoga provadjanja

Digitized by Google

agrarne reforme i posvemašnje parcelacije plemićkih dobara? Kako će se onda sanirati nepravde, nanešene im protuzakonito i manjkavo provedenim temeljnim segregacijama, kada budu cijela plemićka imanja dijelom uslijed agrarne reforme, a dijelom uslijed parcelacije raskomadana u male parcele, koje se već nalaze u posjedu zemljoradnika? Takove se rasparcelirane čestice ne mogu oduzeti sadanjim novim posjednicima, te sa istima odštetiti bivše podložnike, jer je intencija, što ju je zakonodavac namijenio agrarnoj reformi, u načelu ista, koja je namijenjena i reviziji segregacija — naime da što više gospodarskoga zemljišta velikoga posjeda dospije u ruke maloposjednika, jedino sa tom razlikom, što veleposjednik za zemljišta, koja gubi uslijed agrarne reforme odnosno parcelacije, dobije odgovarajuću odštetu, dočim za zemljišta, koja se dodijeljuju bivšim oštećenim podložnicima na temelju provesti se imajućeg revizijonalnoga postupka, ne će dobiti nikakove odštete.

Svako nepotrebno sprečavanje u provadjanju zatraženih revizija segregacija skopčano je s velikim oštećenjem bivših podložnika, a u mnogim slučajevima može takovo sprečavanje dapače uzdrmati gospodarsku egzistenciju mnogobrojnih siromašnih zemljoradničkih obitelji. Za utvrdjenje gornjih navoda neka služi slijedeći praktični primjer iz jur podnešenih mnogobrojnih revizijonalnih molaba.

U segregacijonalnoj parnici vlastelinstva A proti bivšim podložnicima iz urbarske općine B sklopile su stranke god. 1875. nagodu. Prema toj nagodi bje dodijeljeno urbarskoj općini na 70 urbarskih selišta u ime šumsko-paševinske pripadnosti što šuma što pašnjaka u ukupnoj površini od 700 rali t. j. 10 rali po selištu. Tu nagodu je potvrdio po § 28. car. patenta od 17. svibnja 1857. viši urbarski sud, a nakon pravomoćnosti odluke, kojom je nagoda bila odobrena, pristupilo se je ureda radi ovršenju nagode i individualnoj diobi pašnjačkih objekata. Nakon mnogobrojnih pokušaja i više godišnjega raspravljanja konačno se je ispostavilo, da je ovršenje te nagode upravo nemoguće, jer da preko tri četvrtine sveukupnih, urbarskoj općini dodijeljenih, skupnih pašnjaka i šuma sačinjavaju privatno vlasništvo trećih osoba, koje se nalaze ne samo u posjedu istih, već da su na iste i gruntovno upisane i to stranom kao urbarsko-sesijonalne, a stranom kao gorno-činžene zemlje, kojih su se posjednici i gruntovni vlasnici protivili ovršnoj predaji. Kada ni do god. 1895. nije pošlo za rukom nagodu od god. 1875. ovršiti, obratili su se ovlaštenici urbarske općine na tadanjeg urbar. referenta kod sudb. stola u Z., da im savjetuje, kako bi što prije mogli doći u posjed i uživanje svojih pašnjaka i šuma, koje su im nagodom od god. 1875. dodijeljene. Urbarski referent kod sudb. stola se je uvjerio iz spisa segregacijonalne parnice, da krivnja, što je god. 1875. sklopljena neovršiva nagoda, leži na urbarskom povjereniku, koji je prigodom sastavljanja iskaza skupnih objekata propustio neupućenoga poslujućega mjernika valjano nadzirati i upućivati, kako se takov iskaz ima sastaviti, pak da je ovaj poradi neupućenosti i površnosti

Digitized by Google

u iskaz uvrstio zemlje urbarsko-sesijonalne i gorno-činžene, kakove u segregaciju ne spadaju. Pošto bi pobijanje nagode bilo skopčano sa mnogo troška i truda, savjetovao je rečeni urbarski referent kod sudbenoga stola ovlaštenicima urbarske općine, da podnesu molbu rektifikacijonalnu, predvidjenu u § 33. car. patenta od 17. svibnja 1857. Takova molba imade doduše samo svrhu, da se poprave pogrješke, koje su pri regulaciji učinjene u računu ili u mjerenju, ili one neispravnosti, koje su se potkrale prigodom izvršbe. Ta se molba ima pod kaznom ugasnuća podnijeti uz godinu dana, računajući od dana okončanja regulacije ili obavljene izvršbe. Ali pošto krivnja, što su stranke sklopile takovu neovršivu nagodu, leži na urbar. povjereniku, koji je prethodna izvidjenja, koja se ureda radi provadjaju, manjkavo proveo, bio je urbarski referent kod sudb. stola uvjeren, da ne će ni stol sedmorice kao vrhovno urbarsko sudište osporavati, da se na rektifikacijonalnu molbu po § 33. spomenutoga patenta, koji odgovara propisu § 350. gpp, zametne postupak, koji ima svrhu s temelja preinačiti, a eventualno i ukinuti jur pravomoćno sklopljenu nagodu, — kada takova molba ima svrhu, da se saniraju nepravde, nanešene krivnjom suda stranci, koja stoji pod osobitom zaštitom zakona. I zaista u rješidbi stola sedmorice od 28. prosinca 1900. br. 3.511, koja je uslijedila na utok jedne stranke, ne samo što nije na takovu molbu rektifikacijonalnu zametnuti postupak ukinut, već mučke odobren, te povrh toga prvomolbeni sud upućen, kako i na koji se način ima sanirati nepravda, nanešena krivnjom suda nedužnoj stranci.

Spomenuta vrhovna rješidba, koja bi morala urbarskim sudovima služiti uzorom kod rješavanja revizijonalnih molaba, uvrštenih u prvu skupinu glasi: »Vidiv, da u sudbenoj nagodi nisu naznačene sa brojevima gruntovnim ili katastralnim one čestice, koje imaju zapasti urbarsku općinu u ime pašnjačke i šumske kompetencije, već su naznačene samo rudine, iz kojih se imade urbarska općina nadijeliti sa površinom kod svake rudine označenom; — vidiv po tom, da sam predmet segregacijonalni u toj nagodi nije točno opredijeljen; — vidiv, da je poslujući mjernik podnio iskaz vrhu čestica, koje je vlastelinstvo iza sklopljene nagode kao gorno-otkupne dalo gruntovno otkupninom opteretiti, a koje čestice imaju ukupnu površinu od 200 rali; nadalje iskaz o česticama, koje su u gruntovnici kao urbarska zemljišta upisana u izmjeri od 160 rali, te da s razloga, što su te čestice obiju vrsti u sudbenu nagodu kao pripadajuće urbarskoj općini uvrštene, predlaže, da ih imade vlastelinstvo u naravi drugim zemljama odštetiti urbarskoj općini; — vidiv, da je ovo važna okolnost, koja se imade izviditi ugledanjem dotičnih gruntovnih uložaka i saslušanjem posjednika takovih čestica, te ovako istinitost ustanoviti, pošto gospoštija protuslovi ovim navodima u iskazu poslujućega mjernika, te samo uz uvjet, ako se ti navodi obistine, spominje kao razlog ustvrdjenoga otkupa pomutnju, koju hoće ispraviti posredovanjem zemaljske vlade; — nu vidiv, da valja takodjer posjednike

Digitized by Google

tih gornih zemalja kao što i posjednike u gruntovnici kao urbarske upisanih preslušati o tom, da li su voljni u korist urbarske općine napustiti svoja prava, stečena tim otkupom odnosno upisom; a ako ne će, imade se vlastelinstvo pozvati, da naznači one čestice, koje urbarskoj općini daje u mjesto ovih otkupljenih i kao urbarske gruntovno upisanih čestica; — vidiv iz svega toga, da valja: 1. sporazumkom obiju stranaka točno označiti u nagodi brojevno po gruntovnici i po katastru svaku česticu sa površinom, koja se po toj nagodi urbarskoj općini podaje u namirenju kompetencije pašnjačke i šumske; — 2. u koliko posjednici otkupljenih gornjih zemljišta i u gruntovnici upisanih kao urbarskih budu izjavili, da se otkupom ili upisom stečenoga prava u korist urbarske općine ne odriču, imadu se iz te nagode izlučiti odnosne čestice, naznačene u iskazu poslujućega mjernika, te uvrstiti u nagodu one čestice, koje vlastelinstvo urbarskoj općini u mjesto onih prvih daje, izim ako se stranke u tom pitanju ne nagode; — 3. da se izvidi, da li ovako ispravljena nagoda odgovara površini, koja je urbarskoj općini nagodom od 1869. u ime šumsko-paševinske pripadnosti dopala; — o b n a š a o je povodom predvidnoga utoka u r e d a r a d i po § 75. urbarskoga naputka ukinuti obje napadnute prvosudne odluke, te sudu prve molbe naložiti, da prije svega povede pod 1, 2 i 3 navedena izvidjenja, zatim da ovako ustanovljenu nagodu odobri u smislu § 8. zakona od 22. prosinca 1890. (Zbor. br. 3), te da onda obavi fizičku i gruntovnu predaju iste.

Prvomolbeni je urbarski sud u smislu ove vrhovne rješidbe nadopunio prethodna izvidjenja, te ustanovio:

a) da medju česticama, koje su u površini oko 800 rali urbarskoj općini nagodom od god. 1869. u ime šumsko-paševinske pripadnosti dodijeljene, ima: 1. čestica, koje su od davnine u posjedu raznih žitelja, na koje su i u gruntovnici upisane kao urbarske zemlje u ukupnoj površini od circa 100 rali; — 2. čestica, koje se od pamtivijeka nalaze u posjedu raznih žitelja, te koje su na iste žitelje bile i gruntovno unešene kao »činžene« zemlje; pa koje je gospoštija nakon sklopljene nagode prijavila zemaljskoj vladi, odijelu za unutarnje poslove, na otkup, a nakon provedenoga otkupnoga postupka po zakonu od 10. siječnja 1876. o konačnom rasterećenju izvanselišnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja (Zbor. kom. IV. br. 8. str. 131.) odredila je gruntovna oblast na zamolbu opstojavše zemaljske vlade, da se činženo svojstvo istih briše i uknjiži pravom zaloga za korist gospoštije ustanovljena otkupna svota; a takovih čestica bje ustanovljeno oko 200 rali; — 3. čestica, koji su u posjedu raznih žitelja, te na ove i gruntovno upisane kao zemlje »činžene« naravi, ali koje još nisu prijavljene na otkup niti je glede njih u smislu § 36. car. patenta od 2. ožujka 1853. putem parnice odlučeno, da li se mogu oduzeti sadanjim posjednicima, a takovih zemalja ima oko 500 rali;

b) da ostatak od circa 50 rali posjeduje sadanja zemljišna zajednica kao pravna slijednica opstojavše urbarske općine;

Digitized by Google

c) da su sadanji posjednici i gruntovni vlasnici čestica, navedenih pod a) br. 1, 2 i 3 s ukupnom površinom od circa 800 rali, u smislu gore navedene vrhovne rješidbe saslušani očitovali, da se n e o d r i č u otkupom ili upisom stečenoga prava na prijeporne čestice u korist urbarske općine, kojoj su te zemlje bez njihova privoljenja u ime šumsko-paševinske kompetencije dodijeljene nagodom od god. 1875., kod koje oni kao posjednici i gruntovni vlasnici nisu sudjelovali;

d) da je gospoštija očitovala, da nije voljna za gore pod a) br. 1, 2 i 3 navedene zemlje circa 800 rali, koje bi se u smislu spomenute vrhovne rješidbe imale iz nagode izlučiti, urbarskoj općini dati u zamjenu druge zemlje, premda je prethodnim izvidjenjima ustanovljeno, da je istoj gospoštiji nakon sklopljene nagode od g. 1875. od skupnih zemalja preostalo preko 1.000 rali, koje sada sačinjavaiu njezino isključivo vlasništvo, već da jedino privoljuje, da se na česticama, navedenim pod a) br. 2 u njezinu korist uknjižene otkupnine brišu, pa da se, u koliko preostale neprijeporne zemlje ne bi bile dostatne za namirenje njihove šumsko-paševinske pripadnosti, kako je to nagodom ustanovljeno, razmjerno snizi ključ, po kojem je na jedno selište bilo opredijeljeno po 10 rali.

Posve je prirodno, da urbarska općina na takov prijedlog gospoštije nije mogla pristati, jer se nije mogla zadovoljiti sa 50 rali u mjesto nagodjenih 850 rali; dočim se zemlje, navedene pod a) br. 1. i 2. ne bi mogle n i p o š t o bez n a r o č i t e privole sadanjih posjednika i gruntovnih vlasnika u segregaciju povući ni u ovom slučaju, kada bi gospoštija privolila, da se u gruntovnici brišu otkupne svote, koje su za korist gospoštije pravom zaloga osigurane, jer su navedeni gruntovni vlasnici provedenim otkupnim postupkom po zad. al. § 3. spomenutoga otkupnoga zakona od 30. siječnja 1870. postali neograničeni vlasnici otkupljenoga zemljišta od dana prijave otkupnine kod gruntovne oblasti; dočim je gospoštiji za urbarsko-sesijonalne zemlje, navedene pod a) br. 1, jur isplaćena otkupnina nakon dignuća tlake, i tako su bivši podložnici postali neograničeni vlasnici urbarsko-sesijonalnih zemalja, za koje su do god. 1848. bivšemu zemaljskomu gospodaru podavali u urbaru ustanovljene ručne i vozne težake.

Prema takovu stanju stvari morala se je urbarska općina punim pravom nadati, da će prvomolbeni urbarski sud u smislu jasne i imperativne upute, sadržane u spomenutoj vrhovnoj rješidbi iz segregacije izlučiti zemlje, navedene pod a) br. 1, 2 i 3 u ukupnoj površini od circa 800 rali, te gospoštiju, koja je izjavila, da nije sklona dobrovoljno urbarskoj općini u mjesto izlučiti se imajućih prijepornih zemalja dati druge zemlje u istoj površini i vrijednosti, osudom na to prisiliti, — napose ako se uvaži, da su pod a) 1, 2 i 3 navedene zemlje, koje sačinjavaju privatno vlasništvo trećih osoba, te koje nisu nikada bile skupne naravi, bile povučene u segregaciju samo pomutnjom uslijed nespretnosti i nesposobnosti poslujućega mjernika, koji je bez nadzora i dovoljne upute od strane

Digitized by Google

urbarskoga povjerenika, sastavio posve krivi iskaz skupnih objekata. Ali dogodilo se baš obratno. Sudbeni stol kao urbarski sud u O riješio je predmet odlukom od 29. listopada 1910. br. 1432/urb., koja glasi:

»U rješenju obavljenoga nadopunjenja prethodnih izvidjenja u rektifikacijonalnoj molbi urbarskih ovlaštenika u urbarskoj parnici gospoštije A proti urbarskoj općini B radi segregacije paše i uredjenja šumskih užitaka obnašao je sudbeni stol kao urbarski sud u O.:

a) odbiti molbu ovlaštenika urbarske općine B proti gospoštiji A za rektifikaciju nagodom od god. 1869. utanačene segregacije paše i šume; zatim dozvoliti na temelju sudbene (zapisničke) privole gospoštije

b) uknjižbu brisanja uknjiženoga na korist gospoštije prava založnoga na paševinske nekretnine. (Sada se redom navadjaju parcele i gruntovni vlasnici istih, sa kojih se imade brisati otkupna svota, uknjižena pravom zaloga za korist gospoštije, temeljem otkupnoga postupka, provedenoga temeljem zakona od 10. siječnja 1870. o konačnom rasterećenju izvanselišnih, krčevinskih, gornih i činženih zemalja na molbu gospoštije po opstojavšoj kr. zem. vladi, odjela za unutarnje poslove.)

c) brisanje zabilježbe pravne naravi »činženo zemljište« glede pašnjačkih čestica (Sada slijedi nabrajanje mnogobrojnih čestica, koje su u gruntovnici sa zabilježbom »činženo zemljište« upisane na treće osobe.)

d) na temelju nagode od god. 1869. br. 514/urb. otpis svih navedenih kao i čestica ... (Slijedi nabrajanje mnogobrojnih čestica, gruntovnih vlasnika, koje je poslujući mjernik sa ukupnom površinom od circa 100 rali ustanovio kao urbarsko-sesijonalne zemlje, koje su pometnjom u segregaciju povučene, i glede kojih su vlasnici istih bili u smislu spomenute vrhovne rješidbe decidirano izjavili, da se u korist urbarske općine ne odriču svojih prava, stečenih na te čestice, jer sačinjavaju sastavni dio njihova urbarsko-sesijonalnoga, jur otkupljenoga grunta), te pripis istih u grunt. uložak br.... por. općine ..... za korist urbarske općine, a to sve iz slijedećih razloga:

Prema zapisniku od 24. lipnja 1869. br. 814/urb. bijahu pismenim pozivom na odredjeno za 25. lipnja 1869. raspravno ročište pozvani svi kućegospodari iz urbarske općine V. Na ročištu od 25. lipnja 1869. predstavljen je strankama procjenbeni operat i nitko mu nije prigovorio. Za toga predao je poslujući mjernik L. svoj tehnički operat sa 1. 14 krajobraza, 2. imenikom bivših podložnika, 3. iskazom o površini općinskih pašnjaka i šuma gospoštije V. u općini V., S. i P., koje su po previšnjoj naredbi od 17. svibnja 1857. segregaciji podvršene i koje seljacima u činžu dane bijahu, 4. iskaz činženjaka, kojega glava glasi: »Iskaz onih bivših podložnika gospoštije V., koji općinske šume i pašnjake u činžu drže. Svaki od ovih podnesaka bude svestrano ispitan, te nije proti nijednomu prigovoreno.

Digitized by Google

Potom bude pokušana nagoda sa bivšim podložnicima, koji su u punom broju nazočni, i ista podje za rukom i to (pod III.) glede urbarske općine V. Ovoj daje gospoštija za 85 urbarskih selišta u ime paševine na svako selište 6 rali 164□° (ral po 1600□°) ili sve ukupno za 85 selišta 518 rali 1.156□° i to u slijedećim rudinama.... (Slijedi nabrajanje rudina s oznakom površina, koje se iz svake rudine urbarskoj općini dodjeljuju) u ime drvarije na svako selište 5 rali 1.436□° po 1.600□° ili za 85 selišta 331 ral 444□° u rudinama.... (Slijedi nabrajanje rudina kao gore.)

Dalje se navodi, što prima župnik, učitelj i bilježnik, koji su zadovoljni. — Spominje se također, da pronadjene okupacije u površini od 18 rali 953□°, glede kojih su općinari vrst gojidbe promijenili, nisu povučene u segregaciju, nego ih je gospoštija i nadalje ostavila okupantima uz plaćanje godišnjega činža. Brojevi katastralnih čestica i površine ovih navedene su u iskazima, koji se gore pod 3. i 4. spominju i koji su uskladjeni. (Skladnik br. XIII. i XIV.)

Taj zapisnik potpisali su sudbeni vijećnik, perovodja, upravitelj vlastelinstva zastupnik gospoštije, dva župnika, opć. bilježnik i djelujući mjernik, a potkrižali 107 bivših podanika. — Navedeni pod skladnik br. XIII. iskaz je potpisan po sudb. vijećniku, perovodji, župniku, a potkrižan po bivšim podanicima. — Isto tako potpisan je i potkrižan iskaz skladnik br. XIV. samo fali potpis župnika. Navedenim je nepobitno dokazano, da je urbarska općina bila kod sklapanja segregacijonalne nagode posve zakonito zastupana, zatim, da tom nagodom urbarskoj općini V. pripala zemljišta nisu bila gornočinžena odnosno otkupna u smislu zakona (car. patent od 2. ožujka 1853. — Zbor. br. 8. i zakona od 24. veljače 1903. — Zbor. br. 20.) niti urb. selišna već dijelovi skupnih pašnjaka i šuma, podvrženih segregaciji po car. patentu od 17. svibnja 1857., koji su po vlastelinskim činovnicima samo per nefas bili bivšim podanicima u zakup davani prema zapisničkom razjašnjenju vlastelinskoga zastupnika od 27. kolovoza 1880. br. 835 i zapisničkoj izjavi bivših podanika od 15. svibnja 1888., gdje sami seljaci tu vrst činža nazivaju nepravilnim činžom, i prema okolnosti, što od nikuda ne proizlazi, da bi ma samo jedan od tih nazvanih činženjaka posjedovao pravi urbarski gorni ili činženi list.

Dokazano je tim nadalje i to, da su bivši podanici kod sklapanja upitne nagode i dobro znali za segregacijonalno svojstvo upitnih zemljišta, jer je to svojstvo u iskazima (skladnik br. XIII. i XIV.) izrično spomenuto, a ti su iskazi, kako je jur rečeno, svestrano bez prigovora ispitani.

Utanačena segregacijonalna nagoda predložena je sa spisima banskomu stolu, koji ju je rješidbom od 14. studenoga 1875. odobrio. Tim je ona po §§ 28. i 31. car. patenta od 17. svibnja 1857., postala pravomoćnom i ovršnom. Zato je i povjerenstvo sudb. stola kao urbarskoga suda u Z. glasom zapisnika, p r i m l j. 21. s i j e č n j a 1877. br. 34/urb., dne 13. veljače 1871. došlo na lice mjesta; tu pročitalo izvršit se imajuću pravomoćnu nagodu od 25. lipnja 1879.

Digitized by Google

br. 814/urb., na temelju koje se imadu otcijepiti pašnjaci i šume, dopale bivšim podanicima za namirenje njihovih potreba; konstatiralo (u prisutnosti poslujućega i antenticirajućega mjernika, zastupnika i nadšumara vlastelinstva, župnika, žup. kot. suca i u većem broju nadošlih seljaka iz urb. općina) bez svakoga prigovora, koje katastralne čestice i s kojim površinama pripadaju urb. općini V., te ih sve uvrstilo pod tekućim brojevima 1 do 21 u zapisnik. Zapisnik taj su potpisali svi gore navedeni osim župnika, dok općinari uskratiše svoj potpis bez navedenja razloga. Tek na ročištu od 14. veljače 1876. izrazi dobrani broj općinara svoje nezadovoljstvo napram uredovanju, navodeći, da im se uopće krivica čini, što im se činženi gruntovi uračunavaju u kompetenciju segregacijonalnu, te opet uskratiše potpis.

Ustanovljene čestice predane su dne 20. veljače 1876. urb. općini V. u posjed. Naišav tom zgodom sudbeno povjerenstvo, da navedene u nagodi pod rimskim brojem XXI. a u zapisniku od 13. veljače 1871. pod arapskim brojem 21 šumske parcele ne iznose 248 rali 530□° već samo 213 rali 1531□/, odredilo je odmah, da se imade manjak od 34 rali 594□° u parcelama br. 402a i 406a odsjeći i općini predati. I taj zapisnik potpisan je po vijećniku, perovodji, autenticirajućem mjerniku, žup. kot. sucu, zastupniku vlastelinstva, dok općinari uskratiše potpis.

Premda je još 20. veljače 1871. bilo sudbeno odredjeno, da se urbarskoj općini V. imade i manjak od 34 rali 594□° predati i da ona ima time stupiti u posjed cijele joj po nagodi pripadajuće površine pašnjaka i šuma, to se je ona ipak pritužila. Uslijed te pritužbe budu odredjeni izvidi, ali koji dokazaše neosnovanost pritužbe.

Odlukom od 15. veljače 1877. br. 62. je odredjeno za predaju šumskih parcela pod top. br. 402a i 406a u prostoru od 34 rali 594□° ročište na 2. ožujka 1877., jer su te čestice prigodom ovrhe pravomoćne nagode pogrješno gospoštiji V. sa šumskim parcelama pod 780, 781 i 782 spojene ostale. U zapisniku o tom ročištu br. 520/urb. navodi se dalje: Polag iste odluke ima se nakon obavljene predaje gore rečene šumske prostorije od 34 rali 594□° urbarskoj općini V. nadalje konstatirati one pašnjačke prostorije, koje se sljedstvom postignutoga sporazumljenja medju gospoštijom V. i bivšim podanicima urbarske općine V. imadu individualno razdijeliti medju iste po broju odštećenih urbarskih selišta.

Prije nego se je mogla prostorija šumska od 34 ralj 594□° urb. općini V. predati, imale su se medjašnje linije medju istom općinom i gospoštijom V. prosjeći. Dali su bili podanici na to ročište predstali i dali su preslušani o tom, što se u ročišnom zapisniku navodi, o tom nema traga u zapisniku.

U zapisniku od 7. ožujka 1877., primlj. 8. ožujka 1877. br. 520, veli se medju ostalima: »Pošto bi tako pripadnost urbarskoj općini V. od 34 rali 594□° sječenjem linije ustanovljena te omedjašena bila, bude ista površina od 34 rali 594□° odmah u prisuću poslujućega mjernika i stranaka općinskomu sucu u fizički i faktični posjed

Digitized by Google

predana i tim zapisnik zaključen. Potpisali su zapisnik vijećnik, perovodja, mjernik, opć. sudac. Zašto bivši podanici nisu potkrižali, ne spominje se.

Povodom molbe bivših podanika iz urb. općine V., primlj. 18. svib. 1895. br. 486/urb., za rektifikaciju nagodom i zamjenom utanačene segregacije paše i šuma, bude po sudb. stolu kao urbarskom sudu u Z. odredjeno preslušanje stranaka na licu mjesta. U rješenju zapisnika o tom ročištu je sudb. stol kao urb. sud izdao odluku od 6. lipnja 1899. br. 417/urb., kojom je odredio, da urb. općina V. imade na svoj trošak dati izmjeriti cijeli posjed urb. općine. Uslijed utoka ukinuo je stol sedmorice riješidbom od 28. prosinca 1900. br. br. 3511 napadnute odluke i naložio izvide.

Mjernik je podnio iza toga temeljem danas valjajućega reambuliranoga katastra i današnjega gruntovnoga stanja operat od 17. svibnja 1908., koji se sastoji iz 4 iskaza naime A, I., II. i III. — Iskaz A iskazuje, da urb. općini V. u ime segregirane pašnjačke i šumske kompetencije pripala zemljišta iznose po gruntovnici 845 rali 422□°, dakle za 4 rali 1178□° manje, nego što ju ide po nagodi. U iskazu I. navedeno je 160 rali 1001□° pašnjačkih i 35 rali 334□° šumskih čestica kao otkupom opterećenih i zato sada kao slobodna zemljišta u grunovnici unesenih. — Iskaz II. navodi 99 rali 1202□° urb. selišnih zemalja. — U iskazu III. su navedene na općinu upisane zemlje u površini od 24 rali 825□°.

Za saslušanje stranaka o tom operatu odedjeno je ročište. Na ovom spominje zastupnik vlastelinstva najprije sadržaj iskaza A, I., II. i III. tim dodatkom, da su čestice ukupne površine od 718 rali 1558□°, koje ne dolaze u iskazima I.—III., u gruntovnici upisane na razne vlasnike pod svojstvom činženoga zemljišta. Dalje navodi, da se protivi zamoljenoj rektifikaciji u bitnom zato, što su segregacijonalna nagoda od 25. lipnja 1869. br. 814/urb. i zamjena od 11. ožujka 1884. br. 12 posve zakonito utanačene i pravovaljano ovršne, što su stranke mogle u nagodi uzeti i zemljišta, koja se osudom ne bi smjela kao segregirana pašnjačka i šumska kompetencija dosuditi, što su neke segregirane čestice samo pogrješkom otkupnoga povjerenika opterećene otkupom, što od otkupne svote nije još ništa uplaćeno i što gospoštija privoljuje na uknjižbu brisanja prava zaloga, stečenoga za upitnu otkupninu.

Bivši podanici ostaju kod rektifikatorne molbe zahtijevajući, da se iz nagode izluče 1) one čestice, koje su u gruntovnici unesene kao činžene, i 2) sve urbarsko-selišne, pa da im se mjesto tih čestica dade kao odšteta u ime paševinske i šumske kompetencije šuma Gora čestice 770, 773, 774, 793/213, 780 i 781, nadalje još čitava šuma Planina. Zahtjev temelje na tome, što nagoda i zamjena tobože nisu pravomoćnima postale, jer bivši podanici da nisu bili po zakonu zastupani, da su se ovrhi još godine 1875. protivili i jer da se činžene i urbarsko-selišne zemlje ne mogu uračunati u se-

Digitized by Google

gregiranu paševinsku i šumsku pripadnost. — Zahtjev bivših podanika nije osnovan.

Da oni (bivši podanici) bijahu kod sklapanja nagode i zamjene zakonito zastupani, da ni jedna ni druga ne bje na štetu bivših podanika niti utanačena niti ovršena, to je gornjim do uključivo 18. svibnja 1888. sižućim stanjem spisa izvan svake dvojbe stavljeno. Pita se sada samo, da li ne proizlaze možda iz operata mjernika činjenice, koje bi bile kadre izazvati sumnju o pravnoj valjanosti dosadanjega postupka u ovom parbenom predmetu.

Toga nema. Operat predočuje doduše diferenciju površine onih zemalja, koje je urbarski sud po parbenim spisima kao segregiranu paševinsku i šumsku kompetenciju urb. općini V. predao, i površine, koja glede tih zemljišta iz gruntovnice proizlazi. Ali ta razlika ne može biti na štetu gospoštije, koja je prema navedenomu na propisni način urb. općini V. predala u faktički posjed njezinu kompetenciju od 850 rali. Što su bili podanici iz predanih urb. općini 417 čestica načinili 1055 čestica, te im tako nove granice i putevi, kojih površine se ne vide u gruntovnici, absorbirali površinu od 4 rali 1178□° (naime upitnu razliku), ne tiče se gospoštije. Što je jedan dio od zemalja, predanih urb. općini V. u ime segregirane paševinske i šumske pripadnosti, sada u gruntovnici upisan kao urbarsko selišno zemljište, ne opravdava zamoljenu rektifikaciju.

Urbarskom osudom ne bi se istina smjele urbarsko-selišne zemlje kao segregirana paša ili šuma urb. općini dosuditi, nu nema propisa, koji bi zabranio takova zemljišta putem nagode u segregaciju povući(?). Ali nije ni najmanje v j e r o j a t n o(?), da su upitna zemljišta, koja su u iskazima (skladnik br. XIII. i XIV.) izrično kao dijelovi skupnih pašnjaka i šuma označena, već u doba utanačene nagode i zamjene bila svojstva urbarsko-selišnoga, kada se uvaži, da toga nije nitko tečajem cijeloga segregacijonalnoga postupka nigdje prigovorio, pa da se mora upravo isključenim smatrati, da bi poslujući mjernik, autenticirajući mjernik, izvjestitelj urbarskoga suda i izvjestitelj banskoga stola takovo, na starim planovima mjesno i bojom jasno označeno, svojstvo previdili. B i t ć e s t o g a, d a s u b i l i p o d a n i c i i z a s k l o p l j e n e s e g r e g a c i j o n a l n e n a g o d e i z a m j e n e d a l i u p i t n a z e m l j i š t a k a o u r b a r s k o - s e l i š n a u g r u n t o v n i c u u p i s a t i(?). To su tim lakše mogli, što su po § 4. grunt. reda, ona prava, koja se uredjuju previšnjim patentom od 2. ožujka 1853. isključena od rasprave. Osnovatelji i voditelji gruntovnih knjiga nisu imali kod unosa takovih zemljišta ispitati njihovu pravnu narav, niti gruntovni sudac o njoj odlučiti, nego su glede nje (pravne naravi), doklegod nije segregacija konačno u grutovnici provedena, mjerodavne samo izreke urbarskih sudova.

S istoga razloga nije za rješenje predležećega prijepora od nikakova upliva ni okolnost, što je velik dio segregirane kompetencije u gruntovnici upisan kao »činženo zemljište«, — i to tim manje, što se iz gore navedenoga jasno vidi, da su u segregaciju

Digitized by Google

uvučene zemlje bile dijelovi skupnih pašnjaka i šuma, koji su samo neovlašteno bili bivšim podanicima u zakup davani.

Ne ide zamoljenoj rektifikaciji u prilog ni to, što su neki dijelovi segregirane pripadnosti bili prijavljeni za otkup, iznos ovoga ustanovljen i pravom zaloga uknjižen. To bo je gledom na navedeno (napose na to, da su prijavljene zemlje dijelovi skupnih pašnjaka) učinjeno s pometnje. Ali ovom pometnjom te zemlje nisu mogle biti pretvorene u činžene zemlje onakovih svojstava, kakova se spominju u §§ 38., 39., 40. car. patenta i kakova moraju predležati, da se mogu na njih uporabiti gore citirani otkupni zakoni. Bivši podanici ne mogu se na taj otkup u svoju korist tim manje pozvati, što odmjerena otkupnina nije do danas ni djelomice namirena niti zahtijevana. Stoga valja molbu za rektifikaciju kao neosnovanu odbiti.

Odredjenje grutovne provedbe operata opravdano je § 32. car. patenta od 17. svibnja 1857. Kod toga se je uzeo obzir i na neautentičan operat mjernika glede oznaka čestica i njihove površine, jer u tom pogledu nije tomu operatu s nijedne strane prigovoreno. Na prijedlog toga mjernika, da se u njegovim iskazima I. i II. navedene čestice izluče iz segregirane kompetencije, ne obazira se ova odluka, jer pitanje o takovu izlučenju ne spada u djelokrug mjernika, nego u djelokrug urbarskih sudova.«

Ako se samo površno pročita gornji slučaj i odluka prvomolbenoga suda od 29. listopada 1910. br. 1432/urb., iznenaditi mora svakoga nepristranoga čitatelja protuslovlje izmedju sadržaja spisa urbarske parnice, a napose spomenute vrhovne rješidbe, i razloga rečene odluke prvomolbenoga suda od 29. listopada 1910. U razlozima ove prvomolbene odluke nastoji se na temelju uredovanja, obavljenoga od god. 1869. do podnešenja rektifikacijonalne molbe od god. 1898. neobičnom opširnošću obrazložiti, kako je nagoda u god. 1869. propisno i na zadovoljstvo obiju stranaka sklopljena, a ovršna predaja šumsko-paševinskih objekata, koji su urbarskoj općini temeljem te nagode dodijeljeni, propisno, konačno i neprigovoreno obavljena.

Ali se je u razlozima iste prvomolbene odluke propustilo razjasniti, kako je onda stol sedmorice mogao u svojoj rješidbi od 28. prosinca 1900. tvrditi, da nagoda od god. 1869. nije ovršiva, jer da u njoj sam segregacijonalni predmet nije točno opredijeljen, — naime da u samoj nagodi nisu sa brojevima grutovnim ili katastralnim naznačene one čestice, koje imaju pripasti urbarskoj općini u ime pašnjačke i šumske kompetencije, već da su naznačene samo rudine, iz kojih se imade urbarska općina nadijeliti. Na ovu se vrhovnu rješidbu, kojom se prvomolbeni sud imperativno upućuje, kako se ima ovaj spor riješiti, prvomolbena odluka uopće ne obazira, već ju iz nepojmljivih razloga posve ignorira, te ju samo na jednom mjestu mimogredno citira.

Isto tako se je u razlozima prvomolbene odluke propustilo razjasniti važnu i odlučnu činjenicu, kako se je ovršna parcelarna

Digitized by Google

predaja mogla prije podnešenje rektifikacijonalne molbe od god. 1898. propisno obaviti, kada je poslajući mjernik tek uslijed vrhovne rješidbe od 28. prosinca 1900. dobio nalog, da izradi iskaz čestica, koje su nagodom od god. 1869. dodijeljene urbarskoj općini. Taj iskaz čestica je poslujući mjernik podnesao tek god. 1908., dok je ovršna predaja navodno obavljena skoro 20 godina prije. Na temelju istoga izkaza čestica je odredila napadnuta odluka i gruntovni prenos, a da taj iskaz nije po nalogu citirane vrhovne rješidbe bio sastavljen, gruntovni prenos nagode od god. 1869. jošte ni do danas ne bi bio moguć, kako nije bila moguća ni ovršna predaja.

Istaknuti valja medju ostalim još jednu neispravnost, sadržanu u razlozima iste odluke, jer je dotična neispravnost od odlučne važnosti u ovom sporu. U razlozima se naime medju ostalim tvrdi, da je nagodba propisno sklopljena, jer da je nagodbeni zapisnik od 29. lipnja 1869. potkrižalo 107 bivših podanika iste urbarske općine. Ta tvrdnja ne stoji. U spomenutom nagodbenom zapisniku sadržane su tri nagode, koje su istoga dana sklopile tri različite urbarske općine, a na kraju je taj zapisnik potkrižalo 107 žitelja. Ali pošto kod nijednoga nije naznačeno mjesto prebivališta niti kućni broj kao ni opseg ovlaštenja pojedinoga potkrižnoga žitelja, to se uopće ne može prosuditi, koliko je žitelja od svake urbarske općine prisustvovalo, te da li oni, koji su nagodu sklopili, predstavljaju većinu ovlašteničkoga prava dotične urbarske općine, dakle postoji dvojba, da li je nagoda uopće za urbarsku općinu obvezatna (naredba ministarstva unutarnjih djela i ministarstva pravosudja od 20. prosinca 1859. — br. 1. Zbor. od god. 1863.)

Ovdje predleži vrlo rijedak slučaj, da od 107 žitelja nije nijedan pismen, premda je dokazano, da je u toj općini opstojala pučka škola već prije više od 40 godina. Ta važna činjenica uopće nije izvidjena. Isto tako nije izvidjena ni dalja važna činjenica, kada i na koji su način mnogobrojni posjednici čestica s ukupnom površinom od circa 800 rali, koje su na iste i gruntovno upisane kao »urbarsko-sesijonalne« i »činžene« naravi, te koje su temeljem nagode od god. 1869. urbarskoj općini u ime šumsko-paševinske kompetencije dodijeljene, taj gruntovni upis ishodili. U prvomolbenoj se odluci u tom pogledu navadja, da nije ni najmanje »vjerojatno«(?), da su upitna zemljišta već u doba utanačene nagode bila svojstva »urbarsko-selišnoga«, te da je vjerojatno(?) da su današnji posjednici i gruntovni vlasnici prijepornih čestica taj gruntovni upis tek nakon sklopljene nagode izhodili; umjesto da je sud odredio, da se u tom pravcu obave izvidi, kako je bilo i citiranom vrhovnom rješidbom naročito odredjeno. Ta je odluka dobila pravnu moć, jer je utok urbarske općine kao prekasno podnešen odbijen.

Izvan svake je sumnje, da je urbarskoj općini ovom odlukom nanešena ogromna nenadoknadiva šteta, jer ona jošte ni danas ne posjeduje niti uživa oko 700—800 rali šuma i pašnjaka, koje su joj nagodom od god. 1869. u ime šumsko-paševinske pripadnosti dodijeljene bile, odnosno jošte danas nakon skoro 60 godina nije rije-

Digitized by Google

šeno pitanje, da li joj pripada pravo na mnogobrojne čestice, koje, treće osobe svojataju. A koliko će istoj nenaknadiva šteta biti nanešena, ako ovaj spor ne bude riješen prije parcelacije, koja se nalazi u toku?! Tko će urbarskoj općini, koja stoji pod osobitom zaštitom zakona tu štetu nadoknaditi?

Prema navedenomu odgovaralo bi ne samo zakonu nego i pravednosti, da se ova i slične revizijonalne molbe rješavaju po dosadanjim na snazi stojećim urbarskim zakonima i prije donešenja zakona o reviziji segregacija, jer nema — kako je već spomenuto — upravo nikakova izgleda, da će osnova zakona o reviziji segregacija u dogledno vrijeme ili uopće ikada stati na snagu. Na taj način sanirati će se mnogobrojne nepravde, što su ih urbarski sudovi pogrješnim rješavanjem segregacijonalnih parnica nanijeli bivšim podložnicima, a to bi odgovaralo i intenciji § 19. »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme od 25. veljače 1919.

Bianco-mjenica

Napisao dr. Nikola P a s s e k, odvjetnik u Karlovcu.

Svojim člankom, otisnutim u 9. broju »Mjesečnika« od prošle godine htio sam izazvati raspravu naših pravnika o pravnoj naravi t. zv. bianco-mjenica, pa sa zadovoljstvom konstatiram, da je taj moj članak našao odziva kod gospode kolega. U toj su raspravi sudjelovala kroz par narednih brojeva »Mjesečnika« gg. dr. Albert Predoević, Oskar Weiszmayer, dr. Antun Perić i dr. Vinko Žganec — sami praktični pravnici. Šteta je, da se nije u ovom vrlo važnom pitanju našega mjenbenoga prometa javio i koji teoretičar odnosno koji profesor u toj struci sa bilo kojega od naših pravnih fakulteta. — Kako u toj raspravi osim svojega prvobitnoga članka nisam dalje sudjelovao, već čekao na razna mišljenja, koja budu iznesena u »Mjesečniku«, mislim, da ne će biti na odmet, ako ovaj put toj raspravi dadem zaključnu riječ. Ja sam je počeo, pa bi bilo dobro, da je i dovršim.

Konstatiram odmah ovdje, da se moje mišljenje u svemu slaže sa mišljenjem gosp. dr. Predoevića u članku, otisnutom u 10. broju »Mjesečnika« od prošle godine. Ima samo jedna jedincata točka, u kojoj se ne slažemo, a na tu točku ću se još malo niže osvrnuti. U prvom redu se ja i gosp. dr. Predoević slažemo u tome, da t. zv. bianco-mjenica nije uopće mjenica. Gosp. dr. Predoević naime u početku svojega gorepomenutoga članka kaže doslovno ovako: »Zapravo nije ispravan naziv »bianco-mjenica«, jer kako gosp. pisac (t. j. ja) i s p r a v n o k a ž e. o p o s t o j a n j u m j e n i c e n e m o ž e s e g o v o r i t i, d o k o n a n e m a s v e g a o n o g a, š t o z a k o n t r a ž i z a p o s t a n a k m j e n b e n e o b v e z e.« Meni se ovdje ne radi o imenu, pa mi je potpuno svejedno, da li će se takov papir zvati bianco-mjenica ili bianco-prihvat. Po mojem mišljenju sve je to igra riječima, a glavno je pravna bit onoga, što neki zovu bianco-mjenicom, a neki kao na pr. gosp. dr. Predoević bianco-prihvatom. I baš u toj pravnoj biti toga papira se ja i gosp. dr. Predoević potpunoma slažemo t. j. i jedan i drugi tvrdimo, da taj papir nije mjenica. Ako je tomu tako, onda su potpuno razumljivi i potpuno logični svi moji dalji zaključci, koje sam iznio u svojem prvobitnom članku, pa se i u tome ja i gosp. dr. Predoević sasma lijepo slažemo, i ako gosp. dr. Predoević tvrdi u svojem odgovoru na pisanje gosp. dr. Žganeca u 2. broju »Mjesečnika« od ove godine, da se on

Digitized by Google

t. j. dr. Predoević nalazi na istoj liniji sa dr. Žganec-om, a protiv mene. Ja toga ne vidim, već vidim, da se ja i gosp. dr. Predoević nalazimo na istoj liniji, a protiv gosp. dr. Žganeca. Evo zašto:

Gg. dr. Predoević i dr. Žganec se fundamentalno razilaze u mnijenju o pravnoj naravi bianco-mjenice. Gosp. dr. Žganec tvrdi u svojem članku, da je takov papir doista mjenica, i ito prava mjenica po mjenbenom zakonu. On kaže na strani 511. broja 11.-12. »Mjesečnika« od prošle godine kategorički ovo: »Bianco-mjenica je u smislu zakona mjenica!« Na tu tvrdnju gosp. dr. Žganeca osvrnut ću se malo kasnije i dokazati mu, da se apsolutno nalazi u bludnji i da ta njegova tvrdnja ne stoji i ne nalazi nigdje potvrde ni u teoriji a ni u zakonu.

Gosp. dr. Predoević se nadalje sa mnom potpuno slaže i u mišljenju, da za ustup bianco-mjenice ne treba formalnosti § 16. mjenbenoga zakona t. j. da taj ustup ne treba biti evidentiran na samoj bianco-mjenici. On naime kaže doslovno ovo: »Gosp. dr. Passek postavlja pitanje, može li se bianco-prihvat na drugoga prenijeti ustupom po § 16. mjenb. zakona? Za odgovor na ovo pitanje (kaže gosp. dr. Predoević) isto tako kao i kod pitanja prenosa bianco-mjenice naledjem ne dolaze u obzir ustanove mjenbenoga zakona naročito § 6. i 16., jer mjenica još ne postoji.« Eto to isto i baš isto tvrdim i ja, t. j. da za ustup takove mjenice ne treba formalnosti § 16. mjenbenoga prava, a još manje, da takov ustup mora uslijediti po § 16. mjenb. zakona.

Razilazimo se samo u tome ja i gosp. dr. Predoević, što on tvrdi doslovno, da »ustupanje bianco-prihvata po § 16. mjenb. zakona nije dakle protupravno, ali je izlišno« (t. j. ne mora biti), a ja tvrdim i ostajem kod toga, da je takovo ustupanje bianco-mjenice po § 16. mj. zak. protupravno i da ne da može biti, nego ne smije biti, već se ima takovo ustupanje dogoditi aktom van mjenice i ustupom po gradjanskom zakonu. To je eto jedina točka, u kojoj se ja i gosp. dr. Predoević ne slažemo.

Slažemo se nadalje ja i gosp. dr. Predoević i u tome, što on tvrdi, da u slučaju ustupa bianco-mjenice bez propisa § 16. mjenb. zakona nema ustupovnik mjenbenoga prava protiv ustupitelja. To stoji, jer ustup nije učinjen na mjenici (bianco-mjenica nije mjenica!), ni onda, kada bi bio učinjen po § 16. mj. zak., a kamo li kada nije u toj formi učinjen. — Slažemo se napokon ja i gosp. dr. Predoević i u tome da ustupovnik imade sva ona prava protiv mjenbenih dužnika, koja je imao i ustupitelj i ako ustup nije uslijedio po § 16. mjenbenoga zakona (jer je takov ustup i po mnijenju gosp. dr. Predoevića izlišan, — dakle ne mora biti).

Ali što ja još tvrdim i što me jedino od mišljenja gosp. dr. Predoevića odvaja jest to, kako sam gore već spomenuo, da ustup i svi mjenbeni čini učinjeni na bianco-mjenici prije njenoga ispunjenja po teoriji i zakonu nemaju mjenbeno-pravne moći, jer su učinjeni van mjenice. Ova moja tvrdnja je potpuno logični zaključak iz tvrdnje, da bianco-mjenica nije mjenica, — i čudim se, da gosp. dr. Predoević, koji se u fundamentalnoj mojoj tvrdnji sa mnom slaže, ne dolazi do krajnjih konsekvencija te tvrdnje kao ja. Za tu moju tvrdnju, koja za praktičare izgleda malo smjela, vojuje izričito § 6. mjenb. zakona i tu se ne da na stvari ništa promijeniti i ako je moguće praksa gdjegdje do sada drugačije uzimala.

Gospoda, koja su sudjelovala u ovoj raspravi, nabacila su i pitanje mjenbeno-pravne pogodbe. Takovu pogodbu spominju gosp. dr. Perić u svojem članku u broju 11.-12. »Mjesečnika« od prošle godine. Da vi-

Digitized by Google

dimo, kakova je to mjenbeo-pravna pogodba u svojoj biti i kako se ona imade sa pravnoga stanovišta prosudjivati.

Nema sumnje, da je obvezno pravo najveće »poigralište« individualne volje kontrahenata. Gradjanski zakon nabraja izrično par tipova obveznih kontrakata (kao na pr. kupnju, najam, zajam i t. d.), koje onda nazivamo nominatnim kontraktima, jer ih zakon izrično imenuje i propisuje im sadržaj i formu. No u životu i u prometu imade silesija obveza, za koje nigdje zakon ne propisuje izrično niti sadržaja niti forme, pa takove obveze, kojih imade na stotine, označujemo kao inominatne kontrakte, a formu i sadržaj im stranke daju po svojoj suglasnoj volji.

Baš medju ovakove inominatne kontrakte bez sumnje spada i ugovor sklopljen izmedju dužnika i vjerovnika kod izdanja bianco-mjenice. Mjenbeni pak zakon ne daje nikakove mjenbene moći ni jednomu ugovoru učinjenomu van mjenice, — pa tako ne daje mjenbene moći ni t. zv. mjenbenoj bilo usmenoj bilo pismenoj pogodbi i utanačenju, učinjenomu kod izdanja bianco-mjenice. Takova mjenbena pogodba je, dakle, jedan od inominatnih ugovora gradjanskoga prava, pa prema tome nije pogodba mjenbeno-pravne naravi već privatno-pravne naravi. Nema naime prave mjenbene pogodbe, gdje nema valjane mjenice, jer nema mjenice, koja bi bila stranom pismena a stranom usmena, a niti postoje usmene mjenice.

Ova moja tvrdnja se potpuno poklapa i sa praksom i sa zakonom. Naime baš uslijed toga, što takove pogodbe učinjene van mjenice nemaju mjenbene moći, iste vežu samo ugovarajuće stranke, a nikako ne i trećega poštenoga posjednika, koji je bona fide kasnije došao u posjed ispunjene mjenice. Naš mjenbeni zakon je u tom pogledu vanredno logičan i konsekventan. — Da vidimo to na jednom primjeru i to uzet ćemo najobičniji primjer, koga navadja i gosp. dr. Predoević.

Jedna banka A. daje kredit trgovcu B-u do visine od D 100.000.—, koji će kredit trgovac B postepeno crpsti i banka će ga sukcesivno za izrabljen kredit teretiti na kontokorentu onako, kako trgovac B bude doista kredit izrabljivao. Kod podjeljivanja kredita izdao je trgovac B banci A jednu bianco-mjenicu, koju je potpisao kao prihvatnik i recimo, da su tu bianco-mjenicu potpisali još i trgovci C i D kao naledjnici, odnosno jedan kao naledjnik i izdatnik, a drugi samo kao naledjnik. Uzmimo, da banka A može trgovcu B otkazati kredit, kada hoće. — Nema sumnje, da izmedju banke A i trgovca B kao glavnoga dužnika i trgovca C i D kao žiranata postoji pogodba, koja njih sve veže, a ta pogodba nije mjenbeno-pravne naravi. Bit te pogodbe glasi, da će bianco-papir, dan banci A po trgovcu B-u, postati mjenica onim časom, kada ga banka A ispuni u smislu zakonskih formalnosti i pogodbe. Nema sumnje, da je po medjusobnom utanačenju banka A na ispunjenje mjenice ovlaštena, i nema sumnje, da će svi potpisnici u tom času postati mjenbeni obvezanici, kada banka mjenicu ispuni. Uzmimo, da je banka A trgovcu B-u odkazala kredit i traži isplatu, koju ovaj ne će ili ne može dati. Trgovac B je kredit iscrpio do visine od D 80.000.—. Banka A će mjenicu ispuniti na taj iznos faktičnoga duga (ako više ispuni radi preko utanačenja i svima dužnicima t. j. i B-u i C-u i D-u pristoji prigovor nepovlasnoga ispunjenja mjenice). Nadalje će banka A staviti na bianco-mjenicu datum dospjeća, kada je kredit otkazan i tražbina dospjela, dočim datum izdanja i sve ostalo je potpunoma sporedno osim domicilijata. Banka A će mjenicu protestirati i utužiti, a istim momentom kontokorent trgovca B zaključiti i izravnati kao plaćen, a teretiti ga samo još za mjenbeni dug t. j. za

Digitized by Google

utuženi iznos. Ako to banka A ne bi učinila, nastala bi dva duga (a ne dva pravna naslova za isti dug), na što banka A nema prava.

Tako se tipično kod nas u praksi radi. Ali kada je mjenica jednom ispunjena, može banka sa istom raditi, šta hoće t. j. istu mjenbeno po § 16. mjenb. zak. ustupiti dalje, ili istu naledjiti i dalje predati i uopće poduzeti sve mjenbene čine poštenoga posjednika mjenice. No dok je mjenica in bianco, ne smije niti banka, a niti tko drugi na istoj činiti nikakovih mjenbenih čina, jer bi svi ti čini bili bez mjenbene moći, jer su učinjeni izvan mjenice i na papiru, koji nije mjenica.

Ali uzmimo sada slučaj, da banka hoće da ustupi takovu bianco mjenicu drugome. Što će učiniti? Mora najprije mjenicu ispuniti i ustup odnosno žiro dati na mjenici ispunjenoj a ne na praznoj, jer taj žiro i ustup ne praznoj mjenici po § 6. mjenb. zak. ne bi mjenbeno vrijedio. Ako pako banka ne može ispuniti mjenice, jer, recimo, nije poznat dan dospjeća ili kredit još nije otkazan ili njie iscrpljen, pa se ne zna koliki će dug još biti, onda će banka moći ustupiti mjenicu, o tom nema sumnje. i prenijeti i mjenicu i sva svoja prava na drugoga, ali s a m o c i v i l n o - p r a v n i m putem t. j. ne na mjenici već ugovorom van mjenice. Novi posjednik mjenice može isto to dalje da učini, a može i da ne učini, nego da sam ispuni mjenicu i istu utuži, kada dodje za to vrijeme. On ima naime potpuno ista prava kao i banka A, — ali i svi mjenbeni dužnici imadu u tom slučaju i sve one prigovore i proti novog posjednika, koje su imali i protiv banke A. Tih prigovora ne bi imali, kad bi bila mjenica ispunjena, po banci žirirana i dalje predana, jer je tada novi posjednik na mjenbeno-pravni način došao u dobroj vjeri u posjed mjenice, te ga se posebna utanačena banke A i dužnika ništa ne bi ticala.

Prema tome za praktičnu primjenu bianco-mjenice, moje mišljenje nije nikakova revolucija u tom pravcu, već mislim, da time samo korigiram neke pogrješke, koje su se do sada dogadjale i da upozorim vjerovnike na tu činjenicu, da se eventualno ne izvrgnu pogibelji gubitka svojih mjenbenih prava. Zašto da se nešto radi na protuzakonit način, kad se to isto dapače još mnogo lakše i praktičnije može postići i na zakonit način i u skladu sa teorijom?

Što se tiče tvrdnje gosp. dr. Žganeca, da je bianco-mjenica doista mjenica u smislu mjenbenoga zakona, moram naglasiti, da gosp. dr. Žganec za tu svoju tvrdnju ne pruža niti jednoga uvjerljivoga dokaza. Kada bi bianco-mjenica bila prava mjenica, onda bi svaki dalji posjednik mogao istu utužitj, i da je i ne ispuni po zakonu, kako treba. Ako je ona mjenica, dok je prazna, čemu je onda još ispunjavati i praviti od nje opet mjenicu, kada je ona već od iskona mjenica. Ja mislim, da bi se gosp. dr. Žganec silno razočarao, kada bi utužio svoju praznu mjenicu, a da je ne ispuni onako, kako to zakon zahtijeva. Ako je tako, onda doista postoji jedna fundamentalna razlika izmedju bianco-mjenice i prave ispunjene mjenice t. j. one nisu jednake pred zakonom, odnosno jednu zakon priznaje kao mjenicu, a drugu kao takovu ne priznaje.

Da bianco-mjenica može postati i redovno postaje pravom mjenicom, o tom nema sumnje. Ali takova bianco-mjenica postaje mjenicom na temelju utanačenja stranaka i uvjeta učinjenih van mjenice, dakle na temelju utanačenja koja nisu mjenbene naravi. Tu oštru razliku izmedju prave mjenice i utanačenja izvan iste moramo strogo držati pred očima i nikada ne ćemo pasti u bludnju, da narav takovih pravnih poslova krivo prosudjujemo. To sam, mislim, prikazao i na primjeru, koji sam gore naveo, te držim da sam time svima odgovorio, koliko sam smatrao za nužno.

Digitized by Google

Kritički pogledi na teoriju o narodnoj suverenosti

Napisao: **dr. Juraj Andrassy.**

(Svršetak).

VII.

Terminologija suverenosti. — Historički razvitak. — Suverenost kao svojstvo vlasti. — Suverenost kao državna vlast. — Suverenost kao atribut organa. — Pojam i vršenje vlasti.

U prijašnjem poglavlju vidjelo se, kako je teško naći pojam naroda. Još je zamršeniji pojam suverenosti.

Suverenost (souveraineté) kao riječ i kao pojam potiče iz Francuske, otkuda su ju prihvatili svi civilizovani narodi. Pojam suverenosti (u kasnijem i današnjem smislu) je stran naziranju srednjega vijeka, kada se držalo, da je svaka vlast samo »od Boga neposredno ili posredno podijeljena, izvjesnim pravnim granicama omeđena, odgovorna služba.« (1) Riječi »suverenost« je izvor u sredovječnoj latinštini (superanus = superior) (2). Izraz souverain upotrebljavao se u pravnom značenju ponajprije u feudnom pravu (3), a označivao je svakog, koji je izvršivao neku višu vlast. Pod suverenom mislilo se u to doba (XIII. stolj.) jednako kralja kao i njegove vasale, tek je kralju priznata vlast nad cijelim kraljevstvom. No kraljevska je vlast bila vrlo ograničena. Stoljetnom borbom i laganim razvitkom uspjelo je kraljevima utvrditi svoju vlast i pobijediti tri faktora, koji su tu vlast ugrožavali: papinstvo, ideju svetog rimskog carstva i feudalizam (4). U toj borbi nastao je i pojam suverenosti, te je suverenost dobila superlativno značenje (5). Ona isključuje svaku podredjenost (6). U tom smislu i po logici svoga

---

*) HANCKE, Bodin, eine Studie über den Begriff der Souveränetät, 1894. — KELSEN, Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts, 1920. — RITCHIE, On the conception of Souvereignty u Annals of the american Academy of political and social science, January 1891., str. 385.—411.

(1) GIERKE, Althusius, str. 140. i tamo navedeni.

(2) LITTRÉ, Dictionnaire de la langue française, s. v. souverain. Ispor. tamo navedene primjere, iz kojih se vidi, da se riječ ponajprije (XII. stolj.) upotrebljavala u značenju komparativa, a kasnije u značenju superlativa. — V. i VIOLLET, Histoire des institutions politiques et administratives de la France, II, str. 103.

(3) Vidi o tom potanje ESMEIN, Cours élémentaire d'histoire du droit français.

(4) Ispor. za ovo klasičan prikaz JELLINEKa, Allg. Staatslehre, str. 440. ss.

(5) BODIN, **Six livres de la république**, I, 8: »La souveraineté est la puissance absolue et perpetuelle d'une république.« — BODIN prevodi puissance souveraine sa suprema potestas. — PASQUIER cit. LITTRÉ s. v. Souverain: »Voilà comme d'un mot de souverain qui s'employait communément à tous ceux qui tenoient les premieres dignités de la France, mais non absolument, nous l'avons avec le temps accomodé au premier de tous les premiers, je veux dire au roy.«

(6) BODIN, De republica, I, 8: »...habet maiestatem, qui post Deum immortalem, seipso maiorem videt neminem.« Ibid., I. 10, pr.

Digitized by Google

postanja suverenost je pojam čisto negativan, no već sam Jean BODIN, koji je prvi jasno definirao suverenost, unio je zabunu nabrajanjem ovlaštenja, koja bi imala biti prema njegovom mišljenju »pravi znakovi suverenosti« (7). Zapravo je time BODIN zaodjeo u pravnu formulu tadanje faktično stanje u Francuskoj i pod nazivom suverenosti iscrpio je sadržaj kraljevske (t. j. državne) vlasti svoga doba. Zato ga KRIŠKOVIĆ s pravom zove teoretičarom francuske apsolutističke monarhije (8). BODIN pripisuje suverenost vladaru. Njegov pojam suverenosti ubrzo je prihvaćen od svih autora, koji su se bavili državnim pravom. Oni su ponešto modificirali pojam suverenosti. LOYSEAU, GROTIUS i ALTHUSIUS razlikuju suverenost države i suverenost monarha. LEIBNIZ dodaje novu specijalnu karakteristiku suverenosti: mogućnost utjecanja na evropske poslove.

Iz toga se vidi, da je pojam suverenosti nastao u stoljetnoj borbi o vlast. Suverenost je po JELLINEKu polemički pojam obrambene naravi (9). Njen je povijesni izvor u političkoj predodžbi, koja se tek kasnije razvila do juristične (10).

REHM tvrdi, da BODIN ne poznaje državnu suverenost, nego samo suverenost državnog organa (Staatsorganssouveränität) (11). Mislim, da tomu nije tako. BODIN živi u doba, kada je kraljevska vlast došla u Francuskoj do pune snage, ali je teorija još uvijek stajala pod uplivom srednjovječnog dualističkog shvaćanja države. Ispravno sudi ŠTEFANIĆ: »BODIN ne poznaje osobnosti državne, dakle ne može tu najvišu vlast pripisati državi, već jednoj od svijuh u državi priznatoj osobi: vladaru ili narodu. Tertium non datur. On ju pripisuje kralju.« (12). Trebalo je još puna dva stoljeća apsolutne monarhije, da se potpuno izgradi i ustali poimanje države kao jedne jedinstvene cjeline. Tek u tom stadiju mogla se razviti teorija o organu države.

Pojam suverenosti uveden je u pravnu znanost u doba, kada je znanost državnoga prava stajala na početku svoga razvoja, pa mu stoga značenje nije bilo točno odredjeno. Suptilizacijom pojmova u daljem razvoju znanosti državnoga prava nužno je moralo doći do one mnogoznačnosti, koja postoji za suverenost u današnjoj nauci: riječ suverenost upotrebljava se danas i u praktičnom životu i u znanosti u raznolikom smislu.

1. Suverenost je to svojstvo države odnosno državne vlasti, da je

---

(7) BODIN, l. c., I, 10 pod natpisom: Quae propria sint iura maiestatis.

(8) KRIŠKOVIĆ, Anglia docet, str. 92.

(9) JELLINEK, Allg. Staatslehre, str. 441. JELLINEK tvrdi uz to, da je suverenost historička kategorija. Protiv toga KELSEN, Das Problem der Souveränität, str. 4.

(10) JELLINEK, l. c., str. 435. — GIERKE. Das deutsche Genossenschaftsrecht, III, str. 633., tumači to nadovezivanjem na antiknu razdiobu državnih oblika.

(11) REHM, Geschichte der Staatsrechtswissenschaft, str. 224. i Allg. Staatslehre, str. 55. Jednako CARRÉ DE MALBERG, l. c., I, str. 77. Ispor. takodjer REHM, Allg. Staatslehre, str. 45., gdje veli, da je suverenost, kako ju BODIN prikazuje »in erster Linie ein völkerrechtlicher Begriff«.

(12) ŠTEFANIĆ, Državopravni položaj monarka. Mjesečnik, 1894. str. 53.; GIERKE, Althusius, str. 136. s. — Ispor. za potvrdu BERNATZIK, Die juristische Persönlichkeit der Behörden, str. 18. s. (Archiv für öffentliches Recht, V. 2.).

Digitized by Google

potpuno nezavisna (13), da je u granicama svoga područja najviša (14).

U tom značenju je suverenost najbliža BODINovoj teoretskoj definiciji (15). Nezavisnost države ukazuje se na dva načina:

a) Prema vani (souveraineté externe) je država suverena, kad nijedna druga država ne može — u pravnom pogledu — vršiti prema njoj ma kaku prevlast ili utjecaj. Vanjska suverenost je prema tomu sinonim ili pravni izraz za nezavisnost.

b) Prema unutri (souveraineté interne) država ima vrhovnu vlast nasuprot svih pojedinaca ili grupa na državnom području. Njeno gospodstvo isključuje svako drugo gospodstvo na tom području.

Po mišljenju najznatnijih pisaca unutarnja i vanjska suverenost nijesu dvije različite suverenosti, nego dva načina, kojima se manifestira vlast, što ne poznaje više nad sobom.

U tom značenju suverenost je kao svojstvo potpune neovisnosti pojam čisto negativan, jer i ako se kaže za unutarnju suverenost, da je to osebina vlasti, koja zapovijeda svima na izvjesnom području, to ne znači ništa drugo nego isključenje svakog ograničenja te vlasti (16). Ali priznati autori kušaju dati suverenosti takodjer pozitivni sadržaj. Kad je nastao pojam suverenosti, nije se mogla pomisliti obveza bez zapovjedi više vlasti. Budući da JELLINEK zastupa nauku o vezivanju države na vlastito pravo (autoobligacija) (17), nema više mjesta suverenosti kao pojmu apsolutne nevezanosti (18). JELLINEK ju označuje kao sposobnost isključivog samoodredjenja i samoobvezivanja (19).

2. Vladajuća nauka francuska, uz koju pristaje većina francuskih (a i ostalih romanskih) pisaca, istovjetuje suverenost s državnom vlašću (20). I u tom smislu očituje se suverenost na dva načina:

a) Unutarnja suverenost ili pravo zapovijedati svim državljanima i ostalim stanovnicima državnog područja. U tom smislu govori se često, osobito u francuskoj znanosti, o teritorijalnoj suverenosti (souveraineté **territoriale**).

---

(13) GERBER, Grundzüge des deutschen Staatsrechts, str. 22.; REHM, 1. c., str. 62.; JELLINEK, 1. c., str. 475; CARRÉ DE MALBERG, 1. c., I, str. 79. s.; LABAND, Das Staatsrecht des deutschen Reiches, str. 65.

(14) Slob. JOVANOVIĆ, O državi, str. 128.; BOREL, 1. c., str. 47.; HAENEL, Deutsches Staatsrecht, str. 113. s.

(15) T. j. definiciji apsolutne neovisnosti, dok BODIN kasnije (u 10. poglavlju svoje knjige) pridaje tom negativnom pojmu pozitivni sadržaj (vidi naprijed kod bilj. 7.), čime se približava drugom značenju suverenosti u upotrebi današnje terminologije.

(16) CARRÉ DE MALBERG, 1. c., I, str. 72. Proti negativnom značenju suverenosti, koja da je samo posljedica proizvoljnih jezičnih oznaka, KELSEN, Das Problem der Souveränität, str. 45.

(17) Bindung des Staates an sein Recht: JELLINEK, Allg Staatslehre, str. 367. ss.

(18) Proti tomu Slob JOVANOVIĆ, O suverenosti, Branič, 1897., str. 71.

(19) JELLINEK, Gesetz und Verordnung, str. 196; Allg. Staatslehre, str. 481

(20) ESMEIN, Élements, str. 1.; ORLANDO, Primo trattato completo di diritto administrativo italiano, I. str. 21.; MOREAU, Précis élémentaire du droit constitutionnel; BEROLZHEIMER, 1. c., III, str. 192.

Digitized by Google

b) Vanjska suverenost ili pravo stupati u medjunarodne odnose prema drugim državama.

Većina ustavnih tekstova, navedenih u poglavlju III., uzimaju suverenost u tom značenju. Usprkos toga uvaženi pisci ne mogu da prihvate to značenje suverenosti. Iz suverenosti kao formalnog pojma s izrazito negativnim obilježjem — svaki superlativ je zapravo negacija — ne da se logično stvarati nikakav zaključak na pojedine nadležnosti državne, koje se tečajem povijesnog razvitka mijenjaju. Počev od BODINa (21) miješaju se pojmovi u tom pogledu. Ipak je baš to značenje prevladalo u Francuskoj, pa ono s obzirom na to i na navedene ustavne tekstove imade osobitu važnost kod proučavanja narodne suverenosti.

3. Napokon razumijevaju pod suverenošću najvišu državnu vlast kao atribut najvišeg državnog organa (puissance de l'organe suprême de l'État, Staatsorganssouveränität). Ovdje je suverenost osobna odlika (qualité personnelle) jedne osobe ili skupa ljudi u tom smislu, da istom pripada kao državnom organu vlast neodvisna i viša od vlasti svakog drugog organa.

U tom se smislu govori i danas o kralju kao suverenu (22), za Englesku se kaže, da tamo vlada načelo suverenosti parlamenta (23), a i mnoge koncepcije narodne suverenosti smatraju narod najvišim organom države, kojemu pripada punoća državne vlasti. Narod je ovdje stupio na mjesto kralja ancien régime-a, koji je u svojoj osobi sjedinio bio svu državnu vlast. Već LOYSEAU — povodeći se za dijeljenjem vlasništva na dominium directum i dominium utile — razlikuje suverenost in abstracto, koja pripada državi, i suverenost in concreto, koja u demokraciji pripada narodu, u aristokraciji vladajućem vijeću, a u monarhiji vladaru (24). Kroz XVII. i XVIII. stoljeće ta se nauka još više usavršuje, ali je formalno uzakonjena tek poslije revolucije (25) u ustavnoj listini Louisa XVIII. i najizrazitije u zaključnom aktu bečkoga kongresa (Wiener Schlussakte) (26).

Neki ustavni tekstovi dopuštaju tumačenje suverenosti u izloženom smislu, tako francuski ustavi od godine 1793. (član 7.) i od godine III. (član 2.), koji odredjuju, da je skupnost francuskih gradjana suveren. I ROUSSEAU je upotrebljavao izraz suverenost u tom značenju, a danas se njim tako služi većinom anglosaksonska znanost. Vladajuća francuska teorija ne povodi se ni za ROUSSEAUom ni za navedenim primjerima, jer s jedne strane isključuje suverenost s državnom vlašću, a s druge strane ne smatra narod državnim organom.

U glavnom postoje tri razna značenja suverenosti, koja se značenja još i danas upotrebljavaju u zakonodavstvu i u teoriji. No često se ta

---

(21) Vidi naprijed kod bilješke 7.

(22) Mislim ovdje sada samo na državno pravo. Vladari se i u medjunarodnom pravu često nazivaju suverenima; to je tamo ili počasni naslov ili oznaka izvjesnog pravnog položaja.

(23) Po engleskom ustavnom shvaćanju sastavljaju parlamenat kralj, kuća lordova i kuća pučana (King in parliament).

(24) LOYSEAU, Des seigneuries, II. 7.

(25) Potpunosti radi spominjem, da je »kraljevski zakon« (Kongeloven) danski od godine 1665. formalno uveo apsolutizam pridavajući kralju cjelokupnu državnu vlast. To je jedini primjer takvog zakona u povijesti. Ispor. GOOS-HANSEN, Das Staatsrecht des Königreiches Dänemark, str. 1.

(26) Član 57.; ispor. GHILLANY, Diplomatisches Handbuch, II, str. 74.; MARTENS, Nouveau Recueil, V.

Digitized by Google

razna značenja spajaju, čime se samo povećava zbrka pojmova. U teoriji narodne suverenosti moguća je jedino primjena drugog ili trećeg značenja, ali pretežu mišljenja, koja pod suverenošću razumijevaju državnu vlast u njenoj punoći, dok se mnogo rjedje u teoriji narodne suverenosti misli pod narodom suvereni organ države.

Suverenost dakle ili se očituje u vršenju vlasti (prvo i treće značenje) ili je opet sama vlast. O biti i pojmu vlasti također se u pravnoj nauci mnogo prepiru, jer to pitanje stoji u najtješnjoj vezi s jednim od najtežih problema pravne znanosti, osobito znanosti javnoga prava, a to je problem volje kod juristićkih osoba. Baština je rimskoga prava, da se za svaki pravni subjekt traži volja. Kod juristićke osobe to ne može biti volja u smislu psihologije. Ako se i priznaju pojave psihologije masa, teško se dade primijeniti izraz »volja« ma na koju od tih pojava. U znanosti javnoga prava još se otegoćuje problem time, što ta razmjerno mlada znanost stoji u mnogom pogledu pod uplivom naučanja privatnoga prava, preuzimajući posve ili djelomice ta naučanja i njihovu terminologiju. Nije ovdje mjesto, da se načelno i konačno riješe ta pitanja, ali u pitanju volje držim, da je uopće — a bar za područje javnoga prava — zabluda, kada traže volju kod konstrukcije subjekta prava, a to zato, što se time u pravnu konstrukciju unosi pojam iz područja neke druge znanosti, koji je pojam uz to još dosta neodredjen, a imenito pravna znanost je nenadležna da prosudjuje valjanu njegovu upotrebu. Ta zabluda ima svoj izvor u terminološkim poteškoćama (27), a kasnije se razvila do kobnih razmjera. Stoga ću nastojati dati za pojam vlasti definiciju, koja mi se čini ispravnom i logički dosljednom, a koja obilazi problem volje i neka druga sporna pitanja pravne znanosti.

Rekao sam, da je pravo psihološki pojav, kojemu odgovaraju u vanjskom svijetu kao njegove manifestacije izvjesna ljudska djela (28). Drugi događaji vanjskog svijeta nijesu manifestacije prava, jer se pravo kao norma obraća na ljude. Svakoj normi je cilj, da unapredjuje raznovrsne ljudske interese i za to daje potrebna sredstva. Ali pravo se razlikuje od drugih normā: ne samo da ono postavlja pravila za ljudsku djelatnost, već ono samo predvidja slučaj svoga neposluha i odredjuje za taj slučaj druga shodna sredstva u svrhu, da po njemu štićeni interesi dodju do svoga ostvarenja. I baš izbor tih sredstava je specifična karakteristika prava. Prisila je jedno od glavnih sredstava, ali bit prava leži u tome 1. što su za sredstva njegovog ostvarenja točno odredjeni put i način, 2. što reakcija prava nastupa u jednakim slučajevima svaki put jednakim načinom i bez izuzetka. 3. što pravo kao sredstva uvijek predvidja spoljašnje ljudske čine: i to slijedi iz naravi prava, koju sam gore istakao. Drugim riječima, garancija prava razlikuje se od garancija drugih normā svojom organizacijom, pravilnošću i realnošću.

Po tom se može reći, da je *vlast ukupna mjera onih sredstava, koja pravo odredjuje u svrhu svoje realizacije*.

Pravna sredstva su uvijek ljudski čini. No pravo često daje vlast

---

(27) Ima i drugih uzroka pravne i pravnofilozofske naravi. Za konačno prosudjenje toga pitanja trebalo bi potanjeg proučavanja pravnoga shvaćanja srednjega vijeka, pa Rimljana i Grka, a i drugih naroda, koji su uplivali na njih. Želim i namjeravam — kada bude vremena — pozabaviti se svestrano problemom volje u pravu: pitanje je, bi li dublji studij potvrdio ovdje nalaćena riešenja.

(28) Vidi naprijed u pogl. I. iza bilj. 11.

Digitized by Google

ne pojedincima, već idealnim bićima, koje zovemo juristićkim osobama. O naravi tih juristićkih osoba nastala je u nauci ogromna literatura. Vladajuća teorija (sa svojim raznim ograncima) drži juristićku osobu bilo realnom činjenicom, bilo u najmanju ruku pravnim pojmom, koji je potreban i koji se pokriva s realnošću. Drugi nalaze, da je pojam juristićke osobe nepotrebna pravnička konstrukcija, koja ne vodi računa o stvarnosti, pa da ta konstrukcija nastranim i krivim prikazivanjem činjenica unosi zabunu i zamršuje predodžbu o istinskom zbivanju koje je po sebi jasno i dade se inače lako shvatiti. Pravna konstrukcija narodne suverenosti ovisi od predhodnoga rješenja pitanja juristićke osobe. Ako se za držaoca vlasti traži juristićka osobnost, to je već u VI. poglavlju pokazano, da narod ne može biti juristićka osoba. Po ispravnom shvaćanju narod uopće nije pravni pojam, a vlast, i po tom suverenost, je čisto pravni pojam. Ta dva pojma pripadaju raznim redovima i ne mogu se dovoditi u savez. No kako rekoh, u konstrukcijama narodne suverenosti težište se postavlja na vršenje suverenosti, pa je vrijeme, da se prijedje na ispitivanje toga posljednjeg i najvažnijeg elementa konstrukcije.

VIII.

Teorija reprezentacije. — Teorija organskog odnosa. — Odnos izbornika prema narodu. — Narodna suverenost uz opće pravo glasa, u republici i u izravnoj demokraciji. — Ustavotvorna vlast kao atribut suverenog naroda. — »Juridifikacija« javnog mnijenja u francuskoj teoriji. — Teorija faktičnog pristajanja ili privole. — Nemogućnost pravne konstrukcije narodne suverenosti. — Suverenost pripada državi. — Odnos naroda prema državi. — Pravni domašaj ustavnih tekstova o narodnoj suverenosti. — Politička važnost teorije o narodnoj suverenosti.

Pravna konstrukcija narodne suverenosti moguća je samo tako, da se pravni pojam suverenosti veže uz pravni pojam naroda sudom normativnog značaja, da suverenost pripada narodu. Narod bi prema tomu imao biti subjekt vlasti. Pita se, koja vidljiva djela mogu da dadu podlogu za takav sud normativnog značaja (1). Jer kako narod ne može sam da vrši vlast, treba naći, tko ju u njegovo ime vrši i kakva je veza izmedju fizičkih vršilaca vlasti i naroda. Ta veza mora biti, kako rekoh, pravna veza.

Kod svih konstrukcija narodne suverenosti dvoje je unaprijed stalno i odredjeno, a to su dvije skrajnje točke konstrukcije: narod i fizički vršioci vlasti. Teorija narodne suverenosti sastoji baš u tom, da vlast, što ju vrše te pojedine fizičke osobe, svodi u zadnjem redu na narod kao subjekt vlasti. Konstrukcije razlikuju se samo u tom, kako prikazuju vezu izmedju te dvije skrajnje točke.

Vezu izmedju naroda i vršilaca vlasti nalazi većina konstrukcija narodne suverenosti u ustavnom uredjenju država, i to na taj način, što je cijela državna djelatnost odvisna od zakonodavstva, a ovo opet od naroda. Zakoni, koji vladaju cijelom državnom djelatnošću, su izražaj opće volje, jer narod utječe na zakonodavstvo odjelatno, izravno i neprestano. U IV. poglavlju opisane su od tih konstrukcija neke najvažnije, a sada treba sistematski ogledati njihove elemente.

I. Prva je teorija zastupstva (reprezentacije), o kojoj govore takodjer mnogi ustavni tekstovi. Valja odmah primijetiti, da je zastup-

(1) Vidi naprijed u pogl. I. kod bilj. 11.

Digitized by Google

stvo zapravo nespojivo s načelom neotudjivosti narodne suverenosti. No ako se to i dopusti, zastupstvo predpostavlja dva razlučena pravna subjekta, gdje jedan krepošću posebne ovlasti izvršuje pravne čine za drugoga. Za davanje te ovlasti potrebno je očitovanje zastupanoga, a to dovodi do dalje nužne predpostavke, da zastupani mora imati volju. Takvo zastupstvo bilo je u javnom pravu vrlo rašireno u srednjem vijeku. U slučaju narodne suverenosti imao bi postojati odnošaj zastupstva u prvom redu izmedju naroda i parlamenta. Već su u IV. poglavlju navedeni razlozi, što ih CARRÉ DE MALBERG iznosi protiv takve konstrukcije narodne suverenosti, a isto je tako već rečeno, da ROUSSEAU najodlučnije odbija misao o reprezentaciji, koja da je protivna načelu narodne suverenosltí (2).

Ponajprije trebalo bi, na narod ima svoju posebnu volju. Ali to je već u vladajućoj nauci osporeno. Opća volja, kako ju zamišljaju ROUSSEAU i HAURIOU, ne postoji. Da spasi svoju teoriju o općoj volji, HAURIOU mora izlučiti iz narodne cjeline nepatriotske elemente i antimilitariste;; oni su za njega izvan zakona (3). Uz to nema nikakvog akta, kojim bi narod delegirao svoju vlast. Izbori nijesu ništa drugo nego designacija članova parlamenta. O delegaciji vlasti nema ni govora. Narod može izraziti svoju volju tek p o s r e d s t v o m parlamenta, a odnošaj zastupstva predpostavlja, da je zastupani u mogućnosti izraziti svoju volju i bez zastupnika, bar u času, kada postavlja zastupnika. U isto doba to znači, da bi odnos zastupstva nastao prije nego što je moguća delegacija vlasti. Još snažnije argumentira obratnim putem DUGUIT, da parlamenat još ne postoji u času delegacije, t. j. izbora (4). Moderni ustavi govore proti konstrukciji zastupstva, jer upravo isključuju davanje uputa zastupnicima sa strane izbornika (5), a ujedno proglašuju narodne zastupnike zastupnicima čitavog naroda, a ne samo njihovog izbornog kotara (6), dok reprezentant ima zastupati onoga, tko ga je poslao. Sve da se i dopusti mogućnost reprezentacije, zastupnici bili bi reprezentanti izbornog tijela, a ne reprezentanti naroda (7). Izborno tijelo opet ne da se nikako konstruirati kao reprezentant naroda, jer za to nedostaju sve predpostavke (v. dalje pod III.) Zato se misao o reprezentaciji sve više zabacuje, usprkos ustavne terminologije, pa se prihvaća misao o organskom odnosu, kako ga je ustanovio — povodeći se za GIERKEom — JELLINEK, tek što on taj odnos naziva reprezentacijom (8).

II. JELLINEKu je reprezentacija organski odnošaj neke osobe kao sekundarnog organa prema članovima neke zajednice kao primar-

(2) Vidi naprijed u poglavlju II. kod bilj. 32.

(3) HAURIOU, L a s o u v e r a i n e t é nationale, str. 20. i 36.

(4) DUGUIT, T r a i t é, I, str. 458.

(5) Mnogo puta opetovana primjedba, da je imperativni mandat nužna posljedica načela narodne suverenosti, nije od važnosti u gornjem nizu argumenata, a dade se sa gledišta pristaša narodne suverenosti uspješno pobiti.

(6) O tom, da u istinu postoje veze izmedju zastupnika i njegovog izbornog kotara, koje ne može spriječiti nikakva ustavna odredba, ispor. DUGUIT, T r a i t é, II, str. 505., CARRÉ DE MALBERG, l. c., II, str. 264. s., KELSEN, V o m W e s e n u n d W e r t d e r D e m o k r a t i e, str. 14.

(7) A koga zastupaju virilni članovi rumunjskoga senata? V. dalje kod bilj. 19.

(8) Ispor. s jedne strane JELLINEK, A l l g. S t a a t s l e h r e, str. 566. s., a s druge strane CARRÉ DE MALBERG, l. c., II, str. 285.

Digitized by Google

nom organu te zajednice, tako da se oba imadu pravno pomišljati kao jedna osoba. MESTRE je pod uplivom te definicije, kad veli, da organ samo izražava volju zajednice, da je volja zajednice u njem utjelovljena (9). Jednako slijede JELLINEKa CARRÉ DE MALBERG (10) i SARIPOLOS

Organ dakle nije posebna osoba u pravnom smislu, on je samo sredstvo za neku zajednicu, da može izvršivati djelanja s pravnim učincima. Vladajuća teorija operira kod konstrukcije organa s elementom volje Organ ima da izrazi volju zajednice, koja se kroz njegovu volju samo očituje. Rekao sam već (11), da valja izbjegavati upotrebu tog elementa u pravnoj znanosti. Medjutim priznat će se i sa strane vladajuće teorije, da ta »volja« nije pravno relevantna sve dok se ne očituje u vanjskim činima. Pravo pak posmatra samo te čine, jer ne može posmatrati drugo, pa za te čine veže pravne posljedice. Organu je dakle zadaća, da vrši pravna djela za zajednicu, t. j. pravna znanost smatra djelo organa djelom zajednice. U konstrukciji narodne suverenosti imala bi se djela vršilaca najviše vlasti u državi smatrati djelima naroda, jer su ti vršioci organi naroda.

Organski odnošaj razlikuje se od odnošaja reprezentacije u pravom smislu riječi time, što zajednica bez organa ne može da vrši nikakve čine, pa prema tomu ona pravno ni ne postoji bez tih organa. Dok nema organa, članovi zajednice tvore samo gomilu ili masu, a ne pravno biće. Tek kreacijom organa nastaje pravna ličnost zajednice. Po vladajućoj teoriji taj organ, kroz kojega narod postaje pravno relevantnom zajednicom, jest izborno tijelo, koje posebnim postupkom kreira sekundarni organ naroda, parlamenat. Prema tomu bi se narodna suverenost sastojala u tom, da narod po svom primarnom organu, izbornicima, postavlja parlamenat, koji kao sekundarni organ naroda vrši suverenost. Pravna konstrukcija ne da se napadati, tek se pita, kako i po čemu su izbornici primarni organ naroda.

III. Ma kako se široko potegao krug izbornika, nikada se on ne može pokrivati s opsegom naroda (u kojem god od značenja, navedenih u VI. poglavlju). Ustavni tekstovi ne obaziru se na tu činjenicu i govore o suverenosti naroda, a da ne kažu, što se ima razumijevati pod tom oznakom. Ipak je već francuski ustav od godine 1791. lučio gradjane na aktivne i pasivne, te samo prvi imaju pravo glasa. Po ustavu nekih švicarskih kantona suverenost pripada narodu, a vrše ju aktivni gradjani (12). Korak dalje čine ustavi nekih drugih kantona, prema kojima suverenost pripada aktivnim gradjanima (13), od aktivnih gradjana sastavljenom narodu (14) odnosno izbornicima (15). Takom stilizacijom htjelo se izbjeći hijatu izmedju naroda i izbornika te se tim pravnim propisima sužuje pojam naroda na skupnost onih, koji imadu pravo sudjelovati u državnim poslovima. To je politički narod, »nation

(9) MESTRE, l. c., str. 211. i 221.

(10) Vidi naprijed, pogl. IV., iza bilj. 7.

(11) Vidi naprijed, pogl. VII. kod bilj. 27.

(12) Zürich član 1. ustava od godine 1869.; Bern, v. naprijed u III. pogl., bilj. 23

(13) § 2. ustava kantona Baselland od godine 1863.

(14) Član 2. ustava kantona Schaffhausen od godine 1876.

(15) § 2. ustava kantona Baselstadt od godine 1889. No revizijom ustava od godine 1892. uspostavljena je običajna formula, da suverenost pripada narodu

Digitized by Google

légale« po ESMEINu (16). Ali tomu se shvaćanju suprotstavlja, da pretežna većina ustavnih propisa ne razumijeva pod narodom samo skup aktivnih gradjana. I pravna teorija s pravom odbija takvo shvaćanje, jer i u staleškoj državi postoji jedan krug punopravnih gradjana, a ipak se tu ne može govoriti o narodnoj suverenosti. Sa gledišta pravne konstrukcije nije od važnosti, kako je široko ustavom potegnut krug političkog naroda i je li izborništvo ograničeno po spolu, po dužini boravka, po dobi, po poreznoj sposobnosti, po obrazovanosti, po rodu ili po drugim okolnostima, koje po mišljenju ustavotvoraca čine čovjeka sposobnim za sudjelovanje u državnim poslovima. Primjera radi naveo bih, da bi uz taku konstrukciju nekadanja Poljska ili mletačka republika, a svakako i Engleska prije izbornih reforma XIX. stoljeća imale provedeno načelo narodne suverenosti. Prigovor, da je u tim državama bila samo jedna klasa u posjedu državne vlasti, nema moći, ako se uzme, da je to isto bilo u Sjedinjenim državama prije ukinuća ropstva i u svim antiknim demokracijama. Prema tome ne može uspjeti konstrukcija narodne suverenosti pomoću pojma političkog naroda. Ostaje dakle podvojenost: s jedne strane narod, s druge strane izbornici, a konstrukcija organskog odnosa izborništva prema narodu imala bi da prebrodi jaz medju njima. No ta se konstrukcija upire jedino na neku izreku normativnoga značaja, jer dok isto takoj izreci o organskom odnosu parlamenta prema izbornicima odgovara niz pravnim propisima odredjenih djelatnosti, t. j. izborni postupak, dotle izmedju izbornika i naroda nema druge veze do one normativne izreke. Normativnoj izreci ovdje nedostaje stvarna podloga, nedostaju manifestacije u vidljivom svijetu ljudskih čina. Organski odnos izborništva prema narodu je fikcija bez stvarnoga temelja. Jednakim pravom dao bi se pravno konstruirati organski odnos izmedju apsolutnoga vladara i naroda (konstrukcija, koja je bila vrlo obljubljena u srednjem vijeku) ili izmedju patricija jedne aristokratske republike i ostalog bespravnog pučanstva. Time opet postaje konstrukcija narodne suverenosti tako općenita, da gubi svaku vrijednost.

IV. Tom najvažnijem prigovoru ne da se izbjeći traženjem daljih kriterija, koji bi uz spomenuti organski odnošaj bili bitni za narodnu suverenost. Mnogi drže, da tek opće pravo glasa potpuno ostvaruje narodnu suverenost (17). No opće pravo glasa nije uvedeno u svim državama istodobno s proglašenjem načela narodne suverenosti, već često tek mnogo kasnije. Počev od godine 1789. vlada u Francuskoj načelo narodne suverenosti gotovo neprekidno, a opće pravo glasa uvedeno je u život tek god. 1848. (18). Jednako je u drugim državama. Pa i kraj općeg prava glasa još uvijek mnogi članovi naroda nemaju prava glasa, jer uvijek postoje neka ograničenja, ako ne druga, a ono bar obzirom na dob (a u većini država još i obzirom na spol). Nadalje ako je opće pravo glasa nužno spojeno s provedbom načela narodne suverenosti, kako se onda s time slaže način biranja senata, recimo u Francuskoj (neizravni izbor uz znatno favoriziranje sela odnosno malih gradova), a pogotovo u Rumunjskoj, gdje ima u senatu članova s virilnim pravom, prem je i ru-

(16) V. naprijed u pogl. IV. kod bilj. 1. Ispor. za nekadanje naše pravo VERBŐCZIUS, Tripartitum, II, 4: »Nomine autem populi, hoc in loco intellige: solummodo Dominos Praelatos, Barones, atque quoslibet Nobiles; sed non ignobiles.«

(17) BARD-ROBIQUET, l. c., str. 50.; ispor. naprijed, pogl. IV.

(18) Ispor. za ovo Georg MEYER. Entstehung und Ausbildung des allgemeinen Stimmrechts.

Digitized by Google

munjski ustav prihvatio načelo narodne suverenosti (19). Važniji je kriterij oblik vladavine. Na to se može odmah primjetiti, da je na pr. Francuska prošla sve oblike vladavine, a sve to pod krilaticom narodne suverenosti. ESMEIN i drugi nalaze, da samo republika odgovara načelu narodne suverenosti (20). Time odriče ESMEIN normativni značaj ustavnim propisima svih monarhija, koji propisi govore o narodnoj suverenosti, ponajpače francuskom ustavu od godine 1791., koji je narodnu suverenost uveo u Evropu. No u tom slučaju bi se narodna suverenost pokrivala s republikanskim uredjenjem države, čime dobivamo dva pravna izraza za istu stvar. Istim mahom postaje izlišno posebno normiranje narodne suverenosti u ustavu, jer je ona nužna posljedica republikanskog oblika vladavine. ESMEINu dade se odvratiti, da se kralj može zamisliti organom naroda baš tako kao i izbornici (v. gore pod III.). Tako je bilo takodjer s Napoleonovim cezarizmom. Po mišljenju mnogih pisaca u republikama sa sustavom predsjedničke vladavine jače je istaknuto načelo narodne suverenosti. No s ovoga gledišta nije od važnosti, bira li se predsjednik republike izravno ili neizravno (zapravo je — prema onome, što je rečeno naprijed pod III. — uvijek izbor neizravan, tek kod t. zv. izravnog izbora imamo samo jedan posredujući elemenat: izborno tijelo), a imat će pravo KELSEN, da sustav predsjedničke vladavine zapravo znači slabljenje, a ne jačanje narodne suverenosti; praktički može u tom sustavu doći do — istina vremenski ograničene — autokracije, jer po »narodu« izravno izabrani predsjednik uživa povišeni ugled te je prema parlamentu posve neovisan, a narod ga kao takav ne može nadzirati (21). Drugi pisci polaze još i dalje i nalaze načelo narodne suverenosti provedeno u sustavu neposredne demokracije odnosno u nekim ustavnim uredbama, koje reprezentativni sustav približavaju neposrednoj demokraciji. Dok ESMEIN smatra referendum nespojivim s reprezentativnom vladavinom, vide drugi, pa čak i neki francuski pisci (22) u referendumu najviši stepen, što ga može postići provedenje načela narodne suverenosti u pogledu zakonodavstva. Uredba opozivanja zastupnika (v. u pogl. VI. kod bilj. 29.) takodjer se navodi kao neko sredstvo za vršenje narodne suverenosti. Za tu uredbu kao i za uredbu referenduma vrijedi sve ono, što je naprijed rečeno za t. zv. reprezentativnu vladavinu, a to isto valja reći i za čisti sustav neposredne demokracije, taj zadnji stupanj u ljestvici državnih uredjenja utemeljenih na načelu narodne suverenosti. Uvijek se dolazi do organizacija i tijela, što su užega opsega od opsega naroda, pa nema mogućnosti medju tima tijelima — kao što je na pr. Landsgemeinde švicarskih nekih kantona — i narodom naći pravnu vezu (v. naprijed pod III.).

Isti prigovori dadu se iznijeti proti konstrukciji, da po načelu narodne suverenosti ustavotvorna vlast uvijek pripada narodu. To je izrečeno mnogim ustavnim tekstovima počevši od vremena francuske revolucije; osobito su i u Francuskoj mnogi ustavi i ustavne promjene predloženi na odobrenje pučkom glasovanju. Poput ustava nekih američkih država i ženevskog ustava sadrži takodjer novi ustav Poljske odredbu, da se u izvjesnom vremenskom razmaku (svakih 25 godina) ima pristupiti reviziji ustava. CARRÉ DE MALBERG posvetio je ustavotvornoj

---

(19) Ispor. čl. 72. i 73. rumunjskog ustava od 28. III. 1923.

(20) BARD-ROBIQUET, l. c. str. 11.; ispor. naprijed, pogl. IV.

(21) KELSEN, Vom Wesen und Wert der Demokratie, str. 20

(22) BARD-ROBIQUET, l. c., str. 21.

Digitized by Google

vlasti suverenog naroda veliki dio svoga djela. To shvaćanje ima svoj izvor u naučanju škole naravnoga prava. Pod uplivom te škole smatralo se nemogućim vezanje naroda na izvjesni postupak prigodom promjene ustava. SIEYES i drugi nalaze, da je narod iznad svakoga ustava. Zato ustavne odredbe o načinu promjene ustava sadrže tek savjet narodu, kako da se posluži svojim neograničenim i neotudjivim pravom (23). Takvo je shvaćanje u Francuskoj dolazilo često do izražaja, a to se ima tumačiti okolnošću, da je gotovo svaka promjena ustava izvršena vanustavnim načinom, pa je nova vlada uvijek formulom o ustavotvornoj vlasti suverenog naroda naroda prekrivala činjenicu nasilnoga dolaska na vlast. Narod ima pravo na ustanak (24), pače ustanak se smatra jednim od načina promjene ustava. No takvo vanustavno i nadustavno pravo naroda ne treba da bude ustavom zajamčeno baš usljed toga, što se zamišlja izvan ustavnih odredaba i nad njima, pa bi ono imalo vrijediti bez ikakog obzira na ustavne propise. Time dolazi narodna suverenost izvan okvira ustavnoga prava, pa i izvan okvira prava uopće. Ako se pak ustavnom odredbom prizna pravo naroda da mijenja ustav, a ujedno obvezatno odredi postupak oko promjene ustava, tada je prva odredba suvišna. Tako na pr. meksički ustav od godine 1857. spominje neotudjivo pravo naroda da mijenja ustav (član 39.), ali dalje (član 127.) točno propisuje način promjene ustava (prihvat kvalificirane većine u kongresu i većine zakonodavnih tijela pojedinih država), a napokon odredjuje, da ustav ne može biti promijenjen ili ukinut nasilnim načinom te da se ima opet primijenjivati, čim »narod natrag steče slobodu«, dok se buntovnici imadu kazniti (član 128.).

Što se tiče načina, kako — prema tom shvaćanju — suveren narod ima vršiti svoju ustavotvornu vlast, to je vrlo različito. No bilo da se ustavotvorna vlast vrši posredno putem predstavničkog tijela, bilo neposredno pučkim glasanjem, uvijek se nadavaju ista ona pitanja, koja su naprijed raspravljena (točka I.—III.), te se i tu dolazi do istih zaključaka.

V. Ima nekih ustavnih odredaba, koje stoje u protuslovlju s načelom narodne suverenosti. Štednja prostorom ne dopušta mi, da se pozabavim tim sporednim dokazima proti pravnoj konstrukciji narodne suverenosti, tek ću spomenuti, da se s načelom narodne suverenosti ne slaže načelo o podjeli vlasti (koje je uostalom gotovo svagdje više ili manje narušeno u korist zakonotvorne vlasti), nadalje proglašenje temeljnih prava čovjeka i gradjanina, ideja o reprezentaciji interesa i druge ustanove.

VI. Tim su pristaše teorije o narodnoj suverenosti prisiljeni, da potraže nova rješenja. Polazeći sa stanovišta, da je pravo samo normativni odraz faktičnih prilika, oni kažu, da se narodna suverenost temelji na činjenicama, koje pravo tek izražava, kojima pravo daje samo oblik. To je ono, što ESMEIN zove pokrivanjem zakonske suverenosti s faktičnom, a u neku je ruku zajednička formula, na koju se dadu svesti teorije najodličnijih predstavnika francuske znanosti (25). U dokaz svojih tvrdnja oni se trude dokazati neku nutarnju vezu izmedju naroda i vrši-

---

(23) ZWEIG, l. c., str. 134. i 326.

(24) Jakobinski ustav od godine 1793., član 35. deklaracije prava čovjeka i gradjanina. Ispor. ZWEIG, l. c., str. 382. — Pravo na otpor proti tlačenju priznato je već ustavom od godine 1791. (član 2. deklaracije).

(25) ESMEIN, HAURIOU, CARRÉ DE MALBERG; ispor. naprijed u poglavlju IV.

Digitized by Google

laca vlasti. Narod kao cjelina je po njima nosilac nekih težnja i želja, koje on posredstvom javnog mnijenja saopćuje svojim organima. Mora se reći, da je to put, pravnoj znanosti stran (26). Pravno je posve irelevantno, na koji način dolazi neki organ do svoje odluke za vršenje nekog pravnog djelanja, na koje je zvan u svojstvu organa. U ostalom djelovanje javnog mnijenja na vršioce državne vlasti imamo svagdje, čak i u apsolutnim monarhijama (27). Da javno mnijenje postane elemenat pravne konstrukcije, trebalo bi da dodje do izražaja u organiziranom obliku, t. j. valjalo bi normativnim putem ustanoviti način njegovog izražavanja. Time bi samo dobili nove bilo primarne bilo sekundarne organe, o kojima važi ono isto, što je navedeno gore pod točkom III. Poseb no treba se osvrnuti na pokušaj CARRÉ DE MALBERGa, kojim želi dati javnom mnijenju pravno shvativi značaj. On opisuje praksu raspusta parlamenta i raspisa novih izbora povodom rješavanja važnih pitanja, pa na temelju te prakse hoće dokazati, da narod faktično, a pomoću pravno organiziranih sredstava upravlja državnim poslovima. No ta praksa nije ni pravilna ni obvezatna. Naprotiv ona se dade također razjasniti kao sredstvo političke borbe o vlast, a propisi, koji ju omogućuju, kao provedba načela o podjeli vlasti. Na sličnu konstrukciju REDSLOBa osvrnuo sam se u IV. poglavlju.

VII. Temeljna je misao mnogih autora, da se narodna suverenost nadaje sama po sebi iz činjenice, da nijedna vlast ne može postojati bez priznanja sa strane naroda, koji imade na raspolažbu toliku fizičku snagu, da može uništiti svaku nepoćudnu vladu. Tu teoriju zastupa u svoj čistoći LASKI, ali ju također ESMEIN i HAURIOU uzimaju kao sastavni dio svojih konstrukcija. Pita se sada, šta se razumijeva pod narodom i kakvo je to priznanje. Ako se pod narodom razumijeva najveći broj članova neke zajednice bez obzira na ine okolnosti, valja se sjetiti, da prema tomu načelo narodne suverenosti ne bi bilo provedeno u velikim antičkim demokracijama, gdje su u doba najvećeg njihovog cvata bespravni podložnici sačinjavali ogromni dio stanovništva. Tom se prigovoru dade izbjeći ograničenjem teorije na moderne narode, gdje su svi ljudi pred pravom jednaki, prem bi uz takvo tumačenje u Sjedinjenim državama načelo narodne suverenosti moglo doći do izražaja tek poslije ukinuća ropstva. S druge strane može se reći, da odlučuje fizička premoć, koja je u antičkim demokracijama pripadala vladajućem elementu. Tu se dolazi do LANSINGovog shvaćanja. No premoć, što dolazi do izražaja tek u pobjedonosnoj kojoj revoluciji, već je prije postojala, a de nam po toj teoriji nije pružen kriterij za spoznaju te okolnosti.

Neorganizirano pristajanje, kako ga izvode LASKI, ESMEIN ili HAURIOU, postoji svagdje, pa ono nije svojstveno samo zemljama narodne suverenosti, odnosno narodna suverenost bi prema tomu bila svagdje ostvarena. To priznaje i sam ESMEIN te navodi za Rusiju riječi TOCQUEVILLEa, da se carska vlast u Rusiji ne temelji na sili, nego »na volji i vrućim simpatijama svih Rusa, jer je načelo narodne suverenosti osnov svoju vlada« (28). To isto kažu Englezi za svoju vladu (29), pa SARIPOLOS zgodno primjećuje, da je i najapsolutnija monarhija

(26) Jednako Slob. JOVANOVIĆ, O d r ž a v i, str. 134.: javno mnijenje je socijalni činilac.

(27) Ispor. za mišljenje fizičkrata obzirom na monarhiju Louisa XV.: ESMEIN, l. c., str. 241.

(28) ESMEIN, É l é m e n t s, str. 240. i 241.

(29) ESMEIN, l. c., str. 249. i tamo navedeni.

Digitized by Google

osnovana na privoli podanika (30). Mora se dakle zaključiti, da je tako shvaćena narodna suverenost naravni i nužni temelj svih država (31), pa da nije potrebno tek uvoditi ju posebnim pravnim propisima.

Izloženim prigovorima ne da se izbjeći ni daljim ograničenjima. Može se naime kazati, da je gruba fizička sila često paralizirana utjecajima drugih pojava, ponajviše religioznog karaktera. No kad se počne operirati s takvim pojavama, teško je naći granicu, a ipak ostaje na znazi gornji prigovor, da se fizičke sile ne dadu u svaki čas po svojoj moći ispravno ocijeniti, pa se prema tomu vrlo često ne bi moglo reći, komu u državi pripada suverenost.

Napokon treba svakoj takoj konstrukciji prigovoriti to, da ne može zadovoljiti pravnika. A ne može zadovoljiti zato, što se činjenica sile kao takva pravno uopće ne da shvatiti (32). Sila i pravo dva su različita pojava i jedan se ne da svesti na drugi.

VIII. Ispitivanje trećega elementa u konstrukciji narodne suverenosti dovodi do zaključka, da izreci o narodnoj suverenosti, ma kako svečano bila proglašena državnim ustavom, ne odgovara nikakav pravni sadržaj. Narodna suverenost ili postoji nezavisno od bilo kakog ustavnog teksta, ako državno uredjenje odgovara izvjesnim predpostavkama, ili se uopće ne da pravno konstruirati. Druga alternativa je skroz negativna, a prva vodi do negacije putem apsurda, jer po njoj postoji narodna suverenost gotovo svagdje, po nekojim teorijama čak i u apsolutnim monarhijama. Ako se k tomu uzme posljedak ispitivanja VI. i VII. poglavlja, naime, da pojam naroda uopće nije podoban za pravnu konstrukciju, pa da se prema tome ne može vezati uz pravni (dakle heterogeni) pojam vlasti, to valja zaključiti, da je p o j a m n a r o d n e s u v e r e n o s t i p o t p u n o n e u p o t r e b i v z a p r a v n u z n a n o s t.

S teorijom narodne suverenosti pada također konstrukcija organskog odnošaja izmedju parlamenta odnosno izbornog tijela i naroda. Parlamenat i izbornici nijesu organi naroda. No budući da oni vrše neka pravna djelanja, imadu se ta pravna djelanja pripisivati ili njima samima ili nekoj drugoj višoj jedinici. Gotovo jednodušni nazor — iznimke su odlične, ali malobrojne — označuje ih kao o r g a n e d r ž a v e, kao vršioce državne suverenosti. I na tom polju pojavljuje se još jednom teorija narodne suverenosti. Po mišljenju nekih autora država je samo personifikacija naroda. Ali onda bi imali za jedan pojam dva imena: državna i narodna suverenost. No baš time, što državu smatraju personifikacijom naroda, ti autori priznavaju, da narod sam nije osoba, subjekt u pravnom smislu. Oni prema tome sami onemogućuju pravnu konstrukciju narodne suverenosti kad glavni elemenat te konstrukcije nema pravnog značaja (33).

Vršioci suverenosti su d r ž a v n i o r g a n i, bez obzira na način državnog uredjenja. Ta konstrukcija ima se primijeniti na sve državne oblike, pa i na izravnu demokraciju. U ostalom — kako je rečeno naprijed pod III. i IV. — i u izravnoj demokraciji nadaje se pitanje pravne veze izmedju cjelokupnog naroda i punopravnih gradjana sa pravom glasa u narodnoj skupštini, na koje pitanje valja u smislu gornjih izlaganja odgovoriti negativno. Time je konačno riješeno i u VI. poglavlju

(30) SARIPOLOS, l. c., I, str. 269.
(31) ORLANDO, D i r i t t o a d m i n i s t r a t i v o, I, str. 23.
(32) Ispor. TASIĆ, P r o b l e m o p r a v d a n j a d r ž a v e, str. 28.
(33) Ispor. naprijed u pogl. VI. pod III.

Digitized by Google

ove studije nabačeno pitanje o vezi, koja spaja narod u cjelinu, i o odnosu naroda prema državi. Pokazano je, da narod nema organa u pravnom smislu. On po tom nije pravni subjekt. U pravnom svom odnosu prema državi narod je ljudski supstrat ili elemenat države. Imenito nije narod organ države. Prema tomu pada i ona teorija, koja vidi u narodu suvereni organ države.

IX. Pita se sada: koji je pravni domašaj tolikih ustavnih odredaba o narodnoj suverenosti? Tu valja razlikovati takve ustanove, koje samo proglašuju ili potvrdjuju načelo narodne suverenosti, od onih, koje u zamišljenoj provedbi toga načela donose propise o organizaciji državnih vlasti. Ove posljednje ostaju na snazi netaknute, tek ih pravna znanost mora uvrstiti na njihovo pravo mjesto u sustavu ustavnog prava.

Nasuprot izreke, koje su puka enuncijacija načela narodne suverenosti, nemaju niti normativnu važnost niti uporabivost za pravnu konstrukciju. Takvih izreka bez normativne vrijednosti ima uostalom u ustavima i zakonima više, nego što se obično misli. Zakonodavac njima izriče samo svoje uvjerenje ili nadu ili pak obrazlaže svoje odredbe. Takve su naravi izreke, da se narod odriče osvajačkih ratova (34), da je naravni saveznik slobodnih naroda, da se ne miješa u vladu drugih naroda, da ne će sklapati mir s neprijateljem, koji se nalazi na njegovom području; da država štuje hrabrost, starost, sinoviju ljubav i nesreću i da stavlja ustav pod zaštitu svijuh kreposti ili ga preporuča ženama i majkama, ljubavi mladih gradjana i hrabrosti svih Francuza (35); da nitko nije dobar gradjanin, ako nije dobar sin, otac, brat, prijatelj i muž; da ne zaslužuje nakionost i poštovanje ljudi onaj, koji lukavošću ili spretnošću izigrava zakone, ako ih i ne prekrši (36); da stvoreno stanje ima svjećnost trajati (37); poziv, neka se narod prekriži i prizove Božji blagoslov (38), i t. d. Može se s WEYRom nazvati takve i slične izreke ustava postulatima i političkim naželima bez normativnog značenja. U doba uvedenja načela narodne suverenosti u ustavne propise tadanja je vladajuća nauka držala mogućom pravnu konstrukciju narodne suverenosti. Ustavni propisi, koji sadrže izreke o narodnoj suverenosti, preostatak su iz toga doba, nesavremena baština ustavne prošlosti, a bez normativne vrijednosti. Konstrukcije pak modernih teoretičara narodne suverenosti imadu svoj korijen i ujedno svoju temeljnu pogriješku u tom, što žele u pravne oblike strpati pojave metajuristične prirode; što socijalnim i političkim silama traže mjesta u sklopu prava.

Ova je studija pokušala osvijetliti problem narodne suverenosti s pravne strane, a nije ulazila u njegovu političku stranu. Prem je s gledišta pravne teorije neodrživa, misao o narodnoj suverenosti ima prevažno političko značenje. To se moglo i ovdje u više navrata ustanoviti, a od prije navedenih pisaca istakli su to na osobito jasan način

---

(34) Francuski ustav od god. 1791., glava III., naslov VI.

(35) Jakobinski ustav, čl. 118., 119., 121., 123.; ustav od godine III., član 377

(36) Ustav od godine III., član 4. i 7. uvoda o dužnostima čovjeka i gradjanina.

(37) Uvod ustava njemačkoga carstva od god. 1871.; ispor. o tom STAMMLER, Wirtschaft und Recht, str. 485. (§ 88.).

(38) Zaključne riječi ruskoga manifesta o oslobodjenju kmetova, cit. KORKUNOV, Cours de théorie générale du droit (prijevod s ruskoga), § 54.

Digitized by Google

CARRÉ DE MALBERG i POLIĆ. Kao političko načelo ideja narodne suverenosti donijela je u prošlosti lijepih plodova, a i danas još uvijek snažno djeluje na politički život u državama. Nije ovdje mjesto raspravljati o toj ulozi načela narodne suverenosti i o njegovom značenju u tom smislu. Za to bi trebala posebna radnja, koja bi nadopunjavala strogo pravno, ali baš s toga razloga jednostrano razmatranje ove studije.

Zakonodavstvo

Oko revizije općega gradjanskoga zakonika

Napisao I. Maurović.

I. PRETHODNE PRIPOMENE.*)

Ima tomu više godina, da je tadašnji ministar pravde g. dr. Lazar Marković kao član zakonodavnoga savjeta u jednoj sjednici toga savjeta nabacio pitanje: »kako bi bilo, da se obvezno pravo o. g. z-a. prethodno uzakoni za cijelu državu?« Naglašujem, nije to bio nikakav prijedlog, ali je time ipak nabačena misao sa strane jednoga našega duhovitoga i darovitoga pravnika.

Ako mi se ta ideja u prvi mah i nije nikako svidila, ipak sam ju kasnije, kad je na njezinom realizovanju insistirao kasniji, sada jur pokojni, ministar pravde Marko Gjuričić — rado prihvatio. Ne radi nje same, već da otvoreno kažem s jednoga zapravo »zaplotnjačkoga« razloga. Kalkulirao sam: budemo li unaprijed publicirali obvezno pravo našega gradjanskoga zakonika, biti ćemo vezani na ostale partije o. g. z-a i tim prisiljeni držati ga se čim više, t. j. čim manje promjenâ u njem činiti. Obvezno pravo našega zakonika je naime — dakako — samo sastavni dio jedne organske cjeline i kad prihvatimo taj dio, biti ćemo vezani i na samu cjelinu, t. j. na ostale njezine dijelove. Time bi pak bila realizovana moja temeljna namisao, ideja vodilica, koje se ustrajno i nepokolebivo držim u svom radu u zakonodavnom savjetu: da se u gradjanskom zakoniku bez prijeke nužde ne čine nikakve izmjene.[1])

I u istinu na pretprošlom zasjedanju zak. savjeta stvoren bi zaključak, da se obvezno pravo o. g. z-a imade prethodno i zasebno uzakoniti za cijelu državu, i to kao sastavni dio o. g. z-a, čiji ostali dijelovi će iza toga, naknadno slijedovati.

Izradba projekta uvodnoga zakona za Hrvatsku povjerena je meni, a za neka druga pravna područja drugoj gospodi.

Ja sam taj uvodni zakon izradio na način kako je dolje pobliže obrazloženo. Zapravo sam izradio dva nacrta: u jednom se strogo držim

*) Ove su napisane nakon zadnjega zasjedanja stalnoga zakonodavnoga savjeta, te u njima reflektiram na sadašnje, nainovije stanje stvari odnosno revizije o. g. z-a. Daljnji pod II. odštampani elaborat (nacrt i obrazloženje) izradjen je na osnovu zaključka stvorenoga u predzadnjem zasjedanju, dakle u medjuvrijeme između zadnje i predzadnje sesije. Samo je ovaj pod II. odštampani primjerak moga elaborata na nekim mjestima ponešto modificiran a dijelom je i opsežniji od primjerka, što sam ga svojedobno poslao komisiji u Beograd.

Zagreb, u decembru 1926. I. M.

[1]) Zašto — to sam obrazlagao u »Mjesečniku« ex 1923., br. 3.

Digitized by Google

tranzitornih ustanova austrijske novele, u drugom sam pokušao poći samostalnijim putem skrativši u mnogom razmjerno veoma veliki broj austrijskih prelaznih propisa — a ostavio gg. članovima zak. savjeta, da se za jednu od ovih alternativa[1]) odluče po svom rasudjenju.

Ali, mimo to, osobito me je podražavala i mamila želja da barem pokušam sreću i samo u najkrupnijim potezima (glavnim smjernicama) nacrtam »tloris« projekta uvodnog zakona za Srbiju. Načinio sam to sua sponte i bez mandata, s razloga jer sastavak uvodnoga zakona za jednu od pokrajina u kojima formalno ne vrijedi o. g. z., ima i krije u sebi naročite poteškoće, te konačni neuspjeh s takvim uvodnim zakonom pokapa eo ipso i uvodne zakone onih pokrajina (Hrvatske i Slovenije), gdje opći gradjanski zakonik i onako jur stoji na snazi.

Kako je zaključeno da to novo obvezno pravo bude uzakonjeno, ne kao samostalna organska cjelina već kao sastavni dio o. g. z-a, te se je s toga i imalo početi sa sedamnaestim poglavljem, §-om 859. o. g z-a, stavio sam u svoj nacrt[2]) slijedeći propis:

»Odredbe o. g z-a, koje vrijede u bivšim kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji i na koje se pozivaju neki §§ u čl. II. ovoga zakona (§§ 897., 901 i dr.) a nalaze se izvan poglavlja navedenih u čl. I.; isto tako i one odredbe, na koje se §§-i članka II. ne pozivaju, ali su s njima u savezu — uporavljati će se, u koliko se odnose na obvezno pravo, smislu i svrsi primjereno[3]) i u području bivše kraljevine Srbije.

U tu svrhu će ministar pravde dati prirediti službeno izdanje općega gradjanskoga zakonika (osim poglavlja navedenih u čl. I.), točno prema tekstu općega gradjanskoga zakonika, koji sada vrijedi u bivšim kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji.«

Kad su ti elaborati stigli u Beograd, uzela je komisija, kako je iz gore spomenutih razloga i opravdano, najprije u pretres jedan od uvodnih projekata, koji bi vrijedio za teritorij, gdje o. g. z. do sada formalno nije vrijedio, te je tako uzet ponajprije u raspravu projekat uvodnoga zakona za Srbiju. No načela po kojima je taj nacrt od referenta sačinjen, nije naišao na odobrenje članova komisije. Kad sam pak iza toga izašao ja kao neka rezerva sa svojim srbijanskim planom, naišao sam kod gg., rekao bih, na još energičniji otklon.

Napose su se gg. spoticala na gore citirani članak moga nacrta. Rečeno je, da se taj protivi ustavu (čl. 80.) a, mimo to, da nikako ne ide da se kaže, da vrijede za srbijanskoga suca i one ustanove o. g. z-a koje su sa budućim obveznim pravom u savezu. Sudac treba da ima, rekoše oni, pred sobom gotov zakon, a nipošto nu se nema ostaviti, da on sâm, prema tomu što misli da je savezu (iz ustanovâ obveznoga prava sa ustanovama ostaloga o. g. z-a) odlučuje o tom, da li će ili ne će primijeniti koji propis o. g. z-a.

Usuprot ovoga mišljenja i argumentiranja držim da nisam predložio jednu nemoguću stvar.

Što se protuustavnosti tiče, ne vidim u čem bi ta stajala. Sudovi sude po zakonima, veli naš ustav (čl. 109.). A ja mislim, da bi moj članak IV. imao obilježja potrebna za zakon. On bi naime dobio karakter zakonske norme (zakona u formalnom smislu), u koliko bi bio: po kralju potvrdjen, sačinjen po propisima ustavom odredjenima i valjano proglašen.

Druga alineja moga članka odredjuje, da su propisi o. g. z-a, na

[1]) Treću eventualnost t. j. treći plan uvod. zakona za Hrvatsku stavio sam dolje pod II. 5, d).

[2]) Vidi dolje nacrt osnove za Srbiju (čl. IV.).

[3]) »sinngemäss«.

Digitized by Google

koje upućuje njegova prva alineja, sadržani u tekstu koji imade izdati ministar pravde strogo prema tekstu hrvatskoga službenoga izdanja od g. 1853. Taj pak u ministarstvu pravde priredjeni tekst o. g. z-a jest u formi svojoj, istina, samo naredba izdana na osnovu uvodnoga zakona, ali naredba čiju sadržinu je već zakonodavac imao doslovno pred očima, te joj se obvezatnost za sudove, u koliko ju al. 1. članka IV. priznaje, ne će moći poricati.

Okolnost da se u čl. 80. ustava veli, da ukaz o proglašenju zakona treba da »sadržaje i sâm zakon riješen od narodne skupštine« — ništa tomu ne smeta. Kad bi u svakom zakonu moralo biti sadržano i odštampano sve što se konačno njime naredjuje, i ovlastbeni zakoni bili bi nemogući, — zakoni naime kod kojih potanji, detaljni sadržaj nalazimo tek u uredbama izdanim na njihovom temelju. Medjutim se u našem slučaju ne radi ni o takvom zakonu ni o uredbi na njegovom osnovu izdanoj. U našem slučaju naime zakonodavac niti prenosi svoju nadležnost na ministra niti mu prepušta da u uredbi pojedinački razradi zakonske ideje.

Jednako, po mojem shvaćanju, ne stoji ni drugi od gore istaknutih prigovora.

Ne uvidjam, za što ne bi mogao zakonodavac odrediti — na način kako je to pobliže ustanovljeno u gore spomenutom čl. IV. naše osnove — da je sudac dužan uzeti u obzir savezne ustanove o. g. z-a, ma se one i ne nalazile u samom čl. II. iste osnove. F. Somló, sa svojim fundamentalnim radovima sveopće uvaženi pravnik, veli u jednoj svojoj raspravi (»Anwendung des Rechts« u Grünhut's Zeitschrift, svezak 38., str. 59. i sl.): »Odredbe pozitivnoga prava, gledom na položaj suca k pravu, mogu biti veoma različite. Odnosni mogući slučaji mogu se kretati medju slijedećim dvim ekstremima: jedan skrajnji slučaj bio bi, kad bi pravo zabranilo sucu, da se i u čemu udaljuje od riječi postojećega prava. Drugi pak ekstrem sastojao bi u tom, da bi ono naprosto reklo, da sudac ima suditi po svojoj miloj volji (»nach seinem höchst persönlichen Gefallen«) ... Medju ovim obim skrajnostima leže najrazniie mogućnosti ... Sve ove i još tisuću drugih ... mogu tu i tamo biti sadržane u pozitivnom pravu.«[1]) U jednoj od tih »mogućnosti« držim da se nalazim i ja sa svojim čl. IV., a gdjekoju od njih akceptiralo je već i naše postojeće pravo: tako na pr. jednu u §-u 879. (nov.) koji upućuje na »dobre običaje«. S tim §-om dobiva sudac donekle pače slobodnije ruke nego bi ih imao po našem čl. IV. (gdje bi morao paziti na unutarnji logički i juristički vez saveznih ustanova); napose ako se priklonimo

[1]) Zbog važnosti citiram ovdje dotična mjesta Somló-ve rasprave u originalu: »Die Bestimmungen des positiven Rechts in Hinblick auf die Stellung des Richters zum Recht können nun sehr verschieden sein. Die diesbezüglichen möglichen Fälle können sich zwischen folgenden zwei Extremen bewegen: Der eine Grenzfall wäre der, dass das Recht dem Richter jede Abweichung v. Wortlaut des bestehenden Rechtes verböte .... Das zweite Extrem wäre ... das Recht sage einfach, der Richter habe nach seinem höchst persönlichen Gefallen zu urteilen, ... Zwischen diesen beiden Extremen liegen nun die verschiedensten Möglichkieten. Das Recht kann eine Gesetzesanalogie oder eine Rechtsanalogie gestatten, es kann anstatt fester Tatbestände so lose umschriebene angeben, dass der Richter bereits bei der Bestimmung des Tatbestandes äusserst frei vorgehen kann. Das Gesetz kann Wertungen austellen u. vom Richter verlangen, er möge sich sowohl bezüglich des Tatbestandes als der Rechtsfolgen an diese Wertungen halten. Das Recht kann, anstatt selbst Wertungen aufstellen, in der verschiedensten Weise mittelbar auf gewisse Wertungen hinweisen u. es kann schliesslich statt dessen einfach auf die Wertungen des Richters hinweisen .... Alle diese Möglichkeiten und noch tausend andere ... können hier u. dort im positiven Rechte enthalten sein.«

Digitized by Google

mišljenju, da je sa tom ustanovom §-a 879. upućen na vlastiti arbitrium. Istina je da se općenito uzima, da sa ovim potonjim propisom t. j. §-om 879., zakonodavac prepušta sucu jedino konkretiziranje u č i n a, koji se ima prosudjivati po pravnoj zasadi; dok bi kod nas temeljem čl. IV. a sredstvom sudačkoga logičkoga zaključivanja (richt. log. Urteil), kojim je konstatiran nutarnji juristički savez izmedju propisâ našega čl. II. i onih u o. g. z u, koji se u tom II. čl. ne nalaze, odnosni propis tek dobio formalno svojstvo pravne norme. Ali to, držim, načelno — kako jur gore spomenuh — ne tangira mogućnost i dopustivost našega čl. IV. Napose mislim, da se to može ustvrditi sa gledišta zakonikâ, koji kao naš o. g. z. — ako i in ultima linea — u §-u 7. in f. upućuje na »načela prava naravnoga« ili kao švicarski (u čl. 1. al. 2.), koji kod »primjene prava« dopušta sucu da preuzme ulogu zakonodavca.[1])

Što se pak tiče nekih poteškoća, koje bi gledom na praktibilitet moje osnove za suca mogle nastati, s njima bismo se doista morali sprijateljiti. One su naime nužna posljedica realizovanja temeljne misli, koju je onomadi prhvatila komisija, misli da se obvezno pravo k a o s a s t a v n i d i o o. g. z a. prethodno publicira kao zakon. Komisija je imala dakako opravdanih razloga za taj svoj zaključak, ali je ipak tako zamišljeno obvezno pravo svakako jedna osebujnost, koja, kao i svaka druga povlači za sobom nove osebujnosti.[2])

Bilo medjutim kako mu drago, ja sam sa svojim prijedlogom glede osnove uvodnoga zakona za Srbiju propao a zakonodavni savjet je podjedno zaključio, da zbog teškoća u sastavljanju uvodnih zakona k obveznom pravu, naročito pak zbog primjenjivanja njegova, odnosno dovodjenja u sklad sa ostalim privatopravnim zakonima pojedinih pokrajina — misao o separatnom i prethodnom kodificiranju obveznoga prava napušta. Kako je ali ujedno odlučeno, da se sa pospješenjem ima pristupiti izradi ostalih partija o. g. z-a i da se pri tom imadu učiniti promjene u starom tekstu o. g. z-a samo ondje, gdje je to od prijeke nužde, nisam imao razloga, sve kad bih i mogao, insistirati na svojim prijedlozima glede uvodnih zakona resp. zasebnoga obveznoga prava. Bude li naime ovaj potonji zaključak zak. savjeta u istinu proveden, bila bi time i onako realizovana moja osnovna namisao, da se pri reviziji o. g. z-a bez potrebe ne čine nikakve promjene.

Na koncu ovih prethodnih pripomena hoću još naročito naglasiti, da sam prije no što sam ih napisao, stavio i sâm sebi pitanje: ima li

---

[1]) Kodifikator švic. o. g. z-a, Eugen H u b e r, veli o tom u svojim »Erläutungen zum Vorentwurf«, str. 37. (prema donekle različitom tekstu te pretosnove) slijedeće: Wir erhalten somit drei Stufen der Rechtsanwendung: Gesetz, Gewohnheit, Überzeugung des Richters, sei es nach bewährter Lehre und Überlieferung oder nach der Voraussetzung eines Rechtssatzes für den neuen Fall. Ohne eine dieser Voraussetzungen lässt sich eine Rechtsanwendung überhaupt nicht denken, da es zu einer solchen begrifflich stets des Rechtssatzes bedarf, nach dem der Richter den Tatbestand beurteilt. Und im Gang der Rechtpflege wird es in Wirklichkeit auch stets so geübt, nur mit der Abweichung, dass man in einer für uns nicht überall überwundenen Periode vom dem Trugbilde ausgehen müssen glaubte, der Richter wende stets u. in allen Fällen das gesetzte Recht an, wenn nicht nach dessen Wortlaut, so nach dessen Sinn u. Geist, w ä h r e n d d o c h d i e s e V o r a u s s e t z u n g i n a l l e n z a h l r e i c h e n F ä l l e n n i e m a l s z u t r i f f t.«

Event. razmimoilaženja ovoga autora ter S o m l ó-a ne mogu biti razlogom, da ih obojicu navodim u prilog svoje teze.

[2]) Eigentümlichkeit ruft Eigentümlichkeit hervor«, veli G o e t h e (Maximen und Reflexionen. I.).

Digitized by Google

svrhe, da ono što do sada rekoh iznosim pred širu javnost, pred hrvatske pravnike. Ja mislim da ima, jer se smatram obvezanim, da pred taj forum i sada, kao što sam to i prije činio, iznosim ono što radim u zakonodavnom savjetu, bilo to dobro ili loše.

Tim sam ujedno odgovorio i na daljnje pitanje: ima li smisla publicirati moj elaborat o uvodnom zakonu k obveznom pravu, kada je plan, da se ovo napose kodificira, sada napušten. Mimo to veliki dio te radnje — gdje pokušah smanjiti broj austrijskih prelaznih ustanova, koje su (po shvaćanju mnogih pisaca) u austrijskim novelama premnog obrojne — imati će za uvodni zakon k cijelom budućem općem privatnom pravu barem kao gragja neku vrijednost.

II. NACRTI SA OBRAZLOŽENJEM.

1. Nacrt osnove za Hrvatsku i Slavoniju.

Nacrt A.

Osnova privremenoga zakona o obavezama.

Čl. I.

Poglavlja sedamnaesto do dvadeset i četvrtoga (§§ 859.—1089.) a od dvedeset i petoga §§ 1090.—1121., zatim poglavlja dvedeset i šesto i dvadeset i sedmo (§§ 1151.—1216.) ter dvadeset i deveto i trideseto (§§ 1267.—1341.) drugoga dijela i poglavlja prvo do trećega (§§ 1343.—1450.) trećega dijela općega gradjanskoga zakonika, koji je uveden 29. novembra 1852. (d. z. l. br. 246.) i vrijedi u bivšim kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji — uvode se sa izmenama i nadopunama kao privremeni zakon za cijelu kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, te glase ovako:

Čl. II.

(Sâm zakon).

Čl. III.

§ 1. Propisi ovoga zakona stupaju na snagu sa prvim danom dvanaestoga kalendarskoga mjeseca iza proglašenja.

§ 2. Toga dana gube, nije li ovim zakonom drukčije odredjeno, svoju snagu sve zakonske odredbe, u koliko su u opreci sa propisima ovoga zakona.

§ 3. U članku II. ovoga zakona izostavljeni naslov trećega dijela općega gradjanskoga zakonika (»O propisima zajedničkim za prava osoba i prava na stvari«) ter marginalna rubrika pred §-om 1342. (»Propisi zajednički glede prava«) kao i sâm § 1342. (»Kako prava osoba tako i prava na stvari i obveze iz njih izlazeće mogu jednakim načinom biti utvrdjene, preinačene i dignute«) — ostaju za područje bivših kraljevina Hrvatske i Slavonije netaknuti kao što su u tekstu općega gradjanskoga zakonika uvedenoga za to područje 29. novembra 1852.

§ 1480. općega gradjanskoga zakonika briše se.

§ 4. Odredbe §§ 862. i 862 a) (čl. II.) ne vrijede za ponude, a odredbe §§ 884., 886., 902., 903. i 905. istoga članka ne vrijede za ugovore i isprave ter za obaveze osnovane prije no što je stupio ovaj zakon na snagu.

§ 5. Odredbe §§ 863., 864., 870., 871., 875., 876., 876a., 914. i 916. u čl. II. vrijede i za izjave volje učinjene prije no što je taj zakon stupio na snagu. Isto tako vrijede §§ 878., 879. i 880a istoga članka za ugovore sklopljene prije no što je stupio ovaj zakon na snagu, osim da su već prije toga ispunjeni, ili sudačkom osudom ili nagodbom utvrdjeni.

Digitized by Google

§ 6. Posljedice neispunjenih naplatnih ugovora sklopljenih prije no što je stupio na snagu ovaj zakon, prosudjuju se po dosadašnjem pravu.

§ 7. Dok ne stupi na snagu naredba, koja se ima izdati na temelju §-a 925. u čl. II., uporavljati će se i dalje dosadašnja odredba §-a 925. općega gradjanskoga zakonika, ako je životinja predana prije no što je stupila na snagu ta naredba.

Odredbe §§ 926.—928., 932., 932a) i 933. u II. članku, uporavljati će se, i ako je ugovor sklopljen prije no što je stupio na snagu ovaj zakon.

§ 8. Odredbe §§-a 970., 970. a) b) i c) II. članka ne će se uporavljati, ako je primanje gosti bilo prije no što je stupio na snagu ovaj zakon.

§ 9. Odredbe §-a 1080., 1081., 1082. a) i 1082. b) članka II. ne će se uporavljati na ugovore sklopljene prije no što je stupio na snagu ovaj zakon.

§ 10. Odredbe §-a 1096., 1100. i 1116. a) u čl. II. ne uporavljaju se na uporabne ugovore sklopljeno prije no što je stupio na snagu ovaj zakon, a odredbe §-a 1102. istoga članka na prethodna plaćanja zbila se prije no što je stupio na snagu ovaj zakon.

§ 11. Odredbe §-a 1097., 1098., 1101., 1104., 1005., 1007., 1117. u članku II. uporavljuju se i na uporabne ugovore sklopljene prije no što je stupio na snagu ovaj zakon — uz izuzetak da će ograničenja §-a 1101. istoga članka u pogledu predmeta podvrženih zakonskom založnom pravu davaoca u uporabu vrijediti samo za tražbine uporabnine, koje su nastale iza protekla vremena unutar kojega je uporabodavac, nakon što je ovaj zakon stupio na snagu, mogao razvrći uporabni odnos.

§ 11. Odredbe §§-a 1151.—1174. u članku II vrijede za službene odnose, koji postoje u vrijeme kad stupi na snagu ovaj zakon. Ali §§-i 1162.—1162 d) istoga članka ne uporavljuju se, ako je prijevremeno razvrgnuće službovnoga odnosa uslijedilo prije no što je ovaj zakon na snagu stupio.

§ 13. Odredba §-a 1278. u članku II. ne uporavljuje se na ugovore sklopljene prije no što je ovaj zakon stupio na snagu.

§ 14. Odredbe §§-a 1295., 1305., 1306. a), 1307., 1308., 1313. a), 1314 do 1316., 1319.—1320., 1327.—1330. i 1336. članka II. ne uporavljuju se na oštećenja zbila se prije no što je ovaj zakon stupio na snagu.

§ 15. Odredba §-a 1346. članka II. ne uporavljuje se na ugovore sklopljene prije no što je ovaj zakon stupio na snagu.

§ 16. Odredbe članka II.: §§-i 1358., 1422., 1423. i 1426. ne uporavljuju se na isplate učinjene prije no što je ovaj zakon stupio na snagu.

§ 17. Odredbe u članku II.: §§-i 1400.—1403. ne uporavljuju se na upute dane prije no što je ovaj zakon stupio na snagu.

§ 18. Odredbe §-a 1404.—1410. članka II. ne uporavljuju se na izjave o preuzimanju i na predaje učinjene prije no što je ovaj zakon stupio na snagu.

§ 19. Odredbe §-a 1420. u članku II. ne uporavljuju se na ugovore i isprave učinjene i obveze osnovane prije no što je ovaj zakon stupio na snagu.

§ 20. Ako je zastara započela prije no što je ovaj zakon stupio na snagu, uporavljivati će se odredba §-a 1449. o trogodišnjim zastarnim rokovima tako, da će se zastara računati od dana kojim ovaj zakon stupa na snagu. No ako u zakonu odredjeni rok proteče prije, zastara je dovršena protekom toga roka.

Digitized by Google

Čl. IV.

Provedba ovoga zakona povjerava se ministru pravde. On će izdati sve naredbe potrebne za uvedenje i provedenje toga zakona, i to, u koliko se te naredbe tiču djelokruga drugih ministara, u sporazumu s njima.

2. Nacrt osnove za Hrvatsku i Slavoniju.

Nacrt B.

Osnova privremenoga zakona o obavezama.

Čl. I.

Poglavlja sedamnaesto do dvadeset i četvrtoga (§§ 859.—1089.) a od dvedeset i petoga §§ 1090.—1121., zatim poglavlja dvadeset i šesto i dvadeset i sedmo (§§ 1151.—1216.) ter dvadeset i deveto i trideseto (§§ 1267.—1341.) drugoga dijela i poglavlja prvo do trećega (§§ 1343.—1450.) trećega dijela općega gradjanskoga zakonika, koji je uveden 29. novembra 1852. (d. z. l. br. 246.) i vrijedi u bivšim kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji — uvode se sa izmenama i dopunama kao privremeni zakon o obavezama za cijelu kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca te glase ovako:

Čl. II.

(Sâm zakon).

Čl. III.

§ 1. Propisi ovoga zakona stupaju na snagu sa prvim danom dvanaestoga kalendarskoga mjeseca iza proglašenja.

§ 2. Toga dana gube, nije li ovim zakonom drukčije odredjeno, svoju snagu sve zakonske odredbe u koliko su u opreci sa propisima ovoga zakona.

§ 3. Pravni učinci činjenica, koje su se zbile prije nego što je stupio na snagu ovaj zakon, prosudjivati će se i nadalje po odredbama, koje su vrijedile u vrijeme kad su se te činjenice zbile.

Prema tomu su djelanja, učinjena (preduzeta) prije nego što je stupio na snagu ovaj zakon, podvrgnuta u pogledu njihove pravne obvezatnosti i njihovih pravnih posljedica i u buduće odredbama, koje su vrijedile u vrijeme kad su ta djelanja učinjena (preduzeta).

Činjenice pak, koje su se zbile nakon što je ovaj zakon stupio na snagu, prosudjuju se — u koliko zakon ne čini iznimke — po novom pravu.

§ 4. Odredbe ovoga zakona, postavljene radi ćudorednosti, uporavljaju se, čim taj zakon stupi na snagu, na sve činjenice (u koliko zakon ne čini iznimku).

Prema tomu ne uporavljuju se više — nakon što novo pravo stupi na snagu — propisi dosadašnjega prava, koji prema shvaćanju novoga prava protuslove (stoje u opreci sa . . .) ćudorednosti.

§ 5. Pravni odnosi, čiji je sadržaj bez obzira na volju dionika (interesenata) propisan zakonom, prosudjuju se, nakon što ovaj zakon stupi na snagu, po novom pravu, i ako su prije toga osnovani.

§ 6. Ako su se činjenice zbile pred gospodstvom dosadašnjega prava, ali u vrijeme kad je stupilo novo pravo na snagu nije još na njihovu osnovu nastao pravno zaštićeni zahtjev — stoje one gledom na svoj učinak pod gospodstvom novoga prava.

§ 7. Naročito se odredjuje:

a) Odredbe §§ 862. i 862.a) u čl. II. ne vrijede za ponude učinjene prije no što je ovaj zakon stupio na snagu.

Digitized by Google

b) Odredba § 864. vrijedi i za očitovanje volje učinjeno prije no što je ovaj zakon stupio na snagu.

c) Odredba §-a 880. a) u čl. II. ne proteže se na ugovore sklopljene prije no što je ovaj zakon stupio na snagu.

d) Odredbe §§ 1151.—1174. u članku II. vrijede za službene odnose, koji postoje u vrijeme kad stupi na snagu ovaj zakon. Ali §§ 1162.—1162. d) istoga članka ne uporavljaju se, ako je prijevremeno razvrgnuće službovnoga odnosa uslijedilo prije no što je ovaj zakon stupio na snagu.

e) Odredbe al. 2. i sl. §-a 1449. u članku II. upravljati će se tako, da će se zastara, započeta prije no što je ovaj zakon stupio na snagu, računati od dana kad taj zakon stupi na snagu. Nu ako rok, koji je do sada odredjen u zakonu ističe ranije — zastara je svršena kad mine taj rok.

Čl. IV.

U članku drugomu ovoga zakona izostavljeni naslov trećega dijela općega gradjanskoga zakonika (»O propisima zajedničkim za prava osoba i prava na stvari«) ter marginalna rubrika pred §-om 1342. (»Propisi zajednički glede prava«) kao i sâm § 1342. (»Kako prava osoba tako i prava na stvari i obveze iz njih izlazeće, mogu jednakim načinom biti utvrdjene, preinačene i dignute«) — ostaju za područje bivših kraljevina Hrvatske i Slavonije netaknuti, kao što su u tekstu općega gradjanskoga zakonika uvedenoga za to područje 29. novembra 1852.

§ 1480. općega gradjanskoga zakonika briše se.

Čl. V.

Provedba ovoga zakona povjerava se ministru pravde. On će izdati sve naredbe potrebne za uvedenje i provedenje toga zakona, i to, u koliko se te naredbe tiču djelokruga drugih ministara, u sporazumu s njima.

3. Nacrt osnove za Srbiju.

Osnova privremenoga zakona o obavezama.

Čl. I.

Poglavlja: sedamnaesto do dvadeset i četvrtoga (§§ 859.—1089.) a od dvadeset i petoga §§ 1090.—1121., zatim poglavlja dvadeset i šesto i dvadeset i sedmo (§§ 1151.—1216.) ter dvadeset i deveto i trideseto (§§ 1267.—1341.) drugoga dijela i poglavlja prvo do trećega (§§ 1343.—1450.) trećega dijela općega gradjanskoga zakonika, koji je uveden 29. novembra 1852. (d. z. l. br. 246.) i vrijedi u bivšim kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji — uvode se sa izmenama i dopunama kao prvremen zakon od obavezama za cijelu kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca te glase ovako:

Čl. II.

(Sâm zakon).

Čl. III.

§ 1. Propisi ovoga zakona stupaju na snagu sa prvim danom dvanaestoga kalendarskoga mjeseca iza proglašenja.

§ 2. Tog dana gube, nije li ovim zakonom drukčije odredjeno, svoju snagu sve zakonske odredbe, u koliko su u opreci sa propisima ovoga zakona.

Digitized by Google

§ 3. Pravni učinci činjenica, koje su se zbile prije nego što je stupio na snagu ovaj zakon, prosudjivati će se i nadalje po odredbama, koje su vrijedile u vrijeme kad su se te činjenice zbile.

Prema tomu su djelanja, učinjenja (preduzeta) prije nego što je stupio na snagu ovaj zakon, podvrgnuta u pogledu njihove pravne obvezatnosti i njihovih pravnih posljedica, i u buduće odredbama, koje su vrijedile u vrijeme kad su ta djelanja učinjena (preduzeta).

Činenice pak, koje su se zbile nakon što je ovaj zakon stupio na snagu, prosudjuje se — u koliko zakon ne čini iznimke — po novom pravu.

§ 4. Odredbe ovoga zakona, postavljene radi ćudorednosti, uporavljaju se, čim taj zakon stupi na snagu, na sve činjenice, u koliko zakon ne čini iznimku.

Prema tomu ne uporavljaju se više — nakon što novo pravo stupi na snagu — propisi dosadašnjega prava, koji prema shvaćanju novoga prava protuslove (stoje u opreci sa ...) ćudorednosti.

§ 5. Pravni odnosi, čiji je sadržaj bez obzira na volju dionika (interesenata) propisan zakonom, prosudjuju se, nakon što ovaj zakon stupi na snagu, po novom pravu, i ako su prije toga osnovani.

§ 6. Ako su se činjenice zbile pod gospodstvom dosadašnjega prava, ali u vrijeme kad je stupilo novo pravo na snagu nije još na njihovom osnovu nastao pravno zaštićeni zahtjev — stoje one gledom na svoj učinak pod gospodstvom novoga prava.

§ 7. Naročito se odredjuje: .....

Čl. IV.

Odredbe općega gradjanskoga zakonika, koje vrijede u bivšim kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji i na koje se pozivaju neki §§-i u čl. II. ovoga zakona (§§-i 897.. 901. i dr.), a nalaze se izvan poglavlja navedenih u čl. I.; isto tako i one odredbe, na koje se §§-i čl. II. ne pozivaju, ali su s njima u savezu, uporavljati će se, u koliko se odnose na obvezno pravo, u smislu i svrsi primjereno[1]) i u području bivše kraljevine Srbije.

U tu svrhu će ministar pravde dati prirediti službeno izdanje općega gradjanskoga zakonika (osim poglavlja navedenih u čl. I.), točno prema tekstu općega gradjanskoga zakonika, koji sada vrijedi u bivšim kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji.

Čl. V.

Provedba ovoga zakona povjerava se ministru pravde. On će izdati i sve druge naredbe, potrebne za uvedenje i provedenje toga zakona, i to, koliko se te naredbe tiču djelokruga drugih ministara, u sporazumu s njima.

4. Paragraf 1449. o. g. z-a:

Prava i obaveze prestaju takodjer kad prodje vrijeme na koje su bile ograničene posljednjom voljom, ugovorom stranaka, sudskom odlukom ili zakonom. Na koji način zakonom odredjena zastara raskida prava i obaveze, propisano je u četvrtom poglavlju trećega dijela općega gradjanskoga zakonika.

Naročito se odredjuje trogodišnji zastarni rok za ove tražbine:

1. za liferaciju stvari ili izvršenje posala ili za druge činidbe ili davanja u obrtnoj, trgovačkoj ili drugoj poslovnoj radnji;

[1]) sinngemäss«.

Digitized by Google

2. za liferaciju poljodjelskih i šumskih gospodarskih proizvoda u radnji poljodjelskoga i šumskoga gospodarstva;

3. za uzimanje na hranu, njegu, liječenje, odgoj ili poučavanje po osobama, što se time bave, ili u zavodima koji služe toj svrsi;

4. najamnina i zakupnina;

5. službenika radi plaće i naknade troškova na temelju ugovora o službi pomoćnih radnika, nadničara, služinčadi i svih privatnih službenika, zatim tražbine davalaca službe radi predujmova danih za takve tražbine;

6. liječnika, veterinara, primalja, privatnih učitelja, odvjetnika, bilježnika, patentskih odvjetnika i svih drugih osoba, što su javno namještene za vršenje izvjesnih posala, radi nagrada za njihov rad i radi naknade njihovih troškova, zatim tražbine stranaka radi predujmova danih tim osobama.

Tražbine zaostalih godišnjih davanja, osobito kamata, renta, prinosa za uzdržavanje, doživotnoga prihoda, zatim anuiteta uglavljenih za otplatu glavnice, prestaju za tri godine. Sámo pravo zastari, ako se ne upotrebi trideset godina.

5. Obrazloženje nacrta.

a) K članku I. komisijonoga teksta.

Komisija je zaključila, da se u čl. I. kaže: »Poglavlje 17.... općega gradjanskoga zakonika od 29. XI. 1852....., koji vredi za Hrvatsku, Slavoniju i za jedan deo Vojvodine.« Ovaj pasus glede Vojvodine ušao je u tekst komisijine osnove zapravo mojom inicijativom a s razloga, koji su na oko u mnogom pogledu plauzibilni. Ipak taj pasus ne može ostati. Moje informacije o pravnom stanju (s obzirom na gradjan. pravo) u današnjoj Vojvodini[1]) nisu bile tačne. Teritorij historičke Vojvodine, a za taj teritorij je proglašen opći gradjanski zakon god. 1852., nije istovjetan sa teritorijem današnje Vojvodine. U onoj historijskoj tvorevini je gradjanski zakon uveden, kako rekoh, god. 1852., ali je (u koliko je ona srpska Vojvodina bila dio tako zvanoga ugarskoga provincijala) zaključkom ugarske kurijalne konferencije od god. 1861. opet ukinut, te je tamo uspostavljeno (načelno) staro ugarsko pravo. Naprotiv je gradjanski zakon, koji vrijedi u bivšoj vojnoj Krajini sadašnje Vojvodine uveden u to područje još god. 1811. (»ungarische Militärgrenze«) i tu je ostao do dana današnjega. U nj (budući je to bilo krajiško područje) nije dirala judekskurijalna konferencija od god. 1861., a i kasnije je ostao gradjanski zakonik u tom području »do dalinjega« (vidi naredbu madjarske vlade od 7. VI. 1872. i savezno s tim madžarski zakonski članak XXVII—1873., § 2. punkt a). Trebalo bi zapravo napisati kratki historijski traktat o osnutku srpske Vojvodine s jedne, a vojne Krajine (napose ugarske) s druge strane ter o upljivu i o fluktuacijama austrijskoga i madžarskoga zakonodavstva u tim krajevima, da se ovaj moj prikaz svestrano obrazloži i sasvim jasno prikaže. Medjutim niti sam ja za to zvan niti imam za to potrebnu hitorijsku spremu; ali je svakako sigurno, da krepost općega gradjanskoga zakonika u bivšoj vojnoj Krajini današnje Vojvodine ne datira od god. 1852, već od mnogo prije, t. j. od god. 1811., i za to se mora gornji pasus o srpskoj Vojvodini svakako izostaviti.

I slijedeći pasus, koji odmah iza netom spomenutoga slijedi u komisijskom tekstu: »sa izmenama i dopunama koje vrede za Sloveniju...« volio bih izostaviti. Držim ponajprije da taj pasus nije točan. Da

[1]) Točnije: područje, što se danas običaje nazivati Vojvodinom.

Digitized by Google

našnji ustav poznaje državu, oblasti i t. d. Gledom na to ne može se govoriti ni o kraljevini Srbiji, ni o kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji.[1]) Ali ni u tom smislu ne može se govoriti o bivšoj Sloveniji, već samo o dijelu zemalja bivše austrijske carevine, o dijelu Kranjske i Štajerske. Daljni, po mojem mišljenju najvažniji razlog, s kojega držim, da bi se pasus o Sloveniji imao izostaviti, navodim dalje dolje.[1a]) S toga mislim, da treba da čl. I. glasi kako je gore rečeno.

Preostaje mi ovdje još reći, da sam u tom I. članku namjerice rekao: ». . . općega gradjanskoga zakonika, koji je uveden 29.novembra 1852. . . . i vrijedi u bivšim kraljevinama Hrvatskoj . . .« Mislio sam da time dolazi do izražaja misao, da je naš zakon (o obvezama) anticipativna — ako i modificirana — djelomična publikcija općega gradjanskoga zakonika, koji je uveden u Hrvatskoj g. 1852., ali k a k o o n s a d a vrijedi u Hrvatskoj.

b) A n t i c i p a t i v n a d j e l o m i č n a p u b l i k a c i j a o p ć e g a g r a d j a n s k o g a z a k o n i k a.

Malo je to zasebna stvar i da li je uopće izvediva? Kušati ću ovdje prikazati, kako si ja to predstavljam.

Komisija je u prvoj svojoj plenarnoj sjednici — pred više godina — zaključila, da se ima unificirati opće privatno pravo, i to tako, da se uvede u cijeloj državi gradjanski zakonik »hrvatski«, t. j. opći austrijski gradjan. zakonik, kako on sada vrijedi u Hrvatskoj i da se u nj umetnu t. zv. djelomične novele. Iza toga je komisija — u zadnjem za sjedanju — odlučila većinom glasova, da se unaprijed imadu publicirati ona poglavlja općega gradjanskoga zakonika, koja sadržavaju obvezno pravo, usvojivši prijedlog svoga predsjednika i njegove teške (schwer wiegende) razloge, koji se dijelom nalaze u zapisniku od 15. XI. 1925. st. II.

Komisija je dakle stvorila zaključak, da se stanovita poglavlja hrvatskoga gradjanskoga zakonika (sa modifikacijama) unaprijed uzakone za cijelu državu. Fakat da ta poglavlja i njihovi §§-i pridržavaju i u novom zakonu onaj red i numeraciju, koji imadu u o. g. z-u, vidno upućuje na to, da ta poglavlja odnosno u njima se nalazeći §§-i dobivaju ispravno tumačenje samo onda, ako ih promatramo u savezu sa cijelim pravnim sistemom o. g. z-a; njihov potpun smisao i domašaj možemo sasvim upoznati samo iz pozadine općega gradjanskoga zakonika, te ih odatle moramo i nadopunjavati. Ne može se dakle nipošto reći, da je »novo« obvezno pravo istrgnućem iz svoga prvotnoga cjelokupnoga organizma postalo sadržajno jedno sasvim samostalno zakonsko biće, koje će vrijediti i u onim pokrajinama, gdje opći gradj. zakonik formalno nije na snazi, samo onako kako će ga sudac (recimo srbijanski), bez obzira na pravni sistem čiji sastavni dio ono jest, dovesti u sklad sa svojim domaćim pravom. Ali i druga temeljna misao zakonodavca, da se naime

---

[1]) S obzirom na taj prigovor nije dakako precizna ni gornja stilizacija čl. I. komisijonoga nacrta.

[1a]) Do nedavna sam držao da je pasus: »sa izmenama, koje vrede u Sloveniji« — i za to nezgodan, jer da u cijeloj Sloveniji ne vrijedi gradjanski austrijski zakonik sa svojim novelama: da ne vrijedi naime u Prekomurju, već da je tamo kao u dijelu bivše Madžarske — u kreposti ostalo ugarsko pravo. Medjutim me je nedavno uputio kolega profesor ljubljanskoga univerziteta, da su Slovenci u tom dijelu Slovenije već 1919 (»uredbom narod. povjerenstva za pravosudje od 18. IX. 1919. ur. l. št. 661.«) uveli — austrijsko pravo. — Doista interesantno!

Digitized by Google

samo obvezno pravo hoće unificirati, dok drugi dijelovi privatnih pokrajinskih prava ostaju načelno netaknuti — sáma po sebi jest evidentna.

Mimo to kušao sam u uvodnom zakonu za Srbiju postaviti normu (čl. IV.), koja bi imala dati zakonski izražaj mislima ovdje istaknutim.

Dakako da si ne utvaram, da sam sa svojim čl. IV. riješio do konca (restlos) problem, te svladao sve poteškoće, koje nastaju tim, da se u pokrajinama gdje o. g. z. ne vrijedi u cijelosti, hoće uvesti jedan dio privatnoga prava kao sastavni dio o. g. z-a, a drugi dijelovi privatnoga prava ostaju načelno nepromijenjeni. Ja sam si dakako sa cijelom tom stvarju mnogo, što no je riječ, razbijao glavu, te držim, da je moj članak IV. u istinu dovoljan oslon sucu i da on doista čini neki reservoir, u kojem će moći vazda naći odgovor na mnogobrojna pitanja gledom na odnos i uporabu novoga (obveznoga) i svoga domaćega prava. Svakako je sigurno, da tu zakonodavac ne može na svako pojedino in concreto nastalo pitanje dati odgovor, već da je tu umjesna samo jedna generalna, sasvim općenita norma, koja daje sucu dovoljnu slobodu kretanja. Medjutim i najpedantniji zakonodavci — sastavljači njemačkoga gradjanskoga zakona — u mnogo lakšoj situaciji, regulirajući odnos njemačkoga gradjanskoga zakonika prema državnim odn. »zemaljskim« zakonima, nijesu mogli spriječiti sumnje te zatvoriti vrata svim mnogobrojnim dvojbama, koje su time i nastale i ostale. Treba samo čitati primj. P l a n c k o v komentar k uvodnom zakonu za njemački gradj. zakonik, napose §§ 4., 32., 55.

No ako bi ipak, dato si non concesso, sa ovakvom anticipativnom djelomičnom kodifikacijom nastale veće teškoće za suca pojedinih pokrajina ili bi pače tim došla u pitanje pravna sigurnost[1]) — to će se time samo pogodovati i ubrzati realizacija glavne tendencije — unifikacija c i j e l o g a civilnoga prava u državi. Ja ali tvrdim da velikih teškoća ne će biti. Ne smijemo naime pustiti iz vida, da su gotovo svi sadašnji naši zakonici općega privatnoga prava, djeca austrijskoga gradjanskoga zakonika. I crnogorski zakonodavac se je više no samo ugledavao u austrijske kodeks. K tomu se nadam i mnogo očekujem od prakse, koja će imati posla sa našim zakonom. Lijepo je jednom rekao E h r e n z w e i g: »Novi zakoni postaju sve to bolji: pred čarobnim štapom (Zauberstab) sudačkim iščezavaju nedostatci«. Ova rečenica, držim, može se upotrebiti i na nedostatke i neprijatnosti, koje leže u bifurkaciji sistema u području općega priv. prava u zemljama gdje ne vrijedi u cijelosti austrijski gradjanski zakonik.

Ali ta neprijatnost bila bi, po mojem mišljenju, još veća, kad bismo rekli da uvodimo poglavlja gradjanskoga zakonika, koji vrijedi u Hrvatskoj »za izmenama i dopunama, koje vrede u Sloveniji«. Jedno i drugo opće privatno pravo — hrvatsko i slovensko — imade pretežno identične ustanove, one austrijskoga kodeksa od 1811., ali pored toga i veliki dio propisa, koji nisu u obim pravnim područjima jednaki. Treba j e d n u od t'h gromada (hrvatsku i l i slovensku) uzeti za bazu, koja će služiti, recimo, srbijanskomu sucu — pored srbijanskoga zakonika — kod praktične primjene prava. Hrvatska gromada imade sigurnije konture i jasnije granice,[2]) već zbog toga, jer ovdje znamo sigurno, koji austrijski

[1]) U ostalom pravna sigurnost je doista j e d a n od ciljeva zakonodavstva, ali s a m o jedan, a ni iz daleka najviši i posljednji. (S t a m m l e r, Theorie str. 702 odn. R e i c h l, cit. str. 112.)

[2]) Sravni za austrijske zemlje spor na pr. o tom, da li dobivaju propisi uzeti u »Justizgesetzsammlung«, već tim da su u nju preuzeti, valjanost za cielo područje, za koje je ta zbirka odredjena.

Digitized by Google

priv. pravni propisi, mimo ustanova samoga austrijskoga kodeksa, kroz onih 40 godina (gotovo svi su iz godina 1811.—1852.) imadu moć zakona. U ostalom se je u tom već dosta govorilo u komisiji, te je usvojeno stanovište, da hrvatsko opće civilnopravno zakonodavstvo imade biti temeljem našemu zakonu.

Već sam gore rekao, da zakonodavac ne može ovdje zaći u detalj, htijući podrobno riješiti pojedina pitanja odnosno upotrebe obveznoga prava i drugih partija civilnoga prava, koje još nisu unificirane. To dakako ne smeta, da ovdje bar donekle stvar izbliže promotrimo.

Ponajprije ističem, da pozivanje našega obveznoga prava na pojedine §§-e ili na cijela poglavlja o. g. z-a nema svagdje isto znamenovanje. Naročito se ne može iz rečenoga pozivanja na stanovite §§-e ili poglavlja, što se nalaze izvan onih, koji su navedeni u čl. I. zaključivati, da naprosto imadu doći u cijeloj državi do uporabe u cijelosti sve ustanove, na koje naše »novo« obvezno pravo nadovezuje.

Dakako da je sigurno: kad se veli na pr. u §-u 897. da se uvjeti kod pogodba imadu u opće prosudjivati po propisima, koji vrijede za uvjete kod očitovanja posljednje volje — vrijede ti propisi, sadržani u nasljednom pravu o. g. z-a, samo za uvjete kod pogodba, a ne, u područjima gdje o. g. z. ne vrijedi u cijelosti, i za uvjete kod, recimo, oporuka.

Isto tako nema dvojbe, da na pr. § 367. o. g. z-a, na koji se — u ostalom neispravno, poziva § 1088., ne vrijedi u područjima izvan o. g. z-a (ako tamo nema u stvarnom pravu jednake ustanove) u cijelosti kao u područjima o. g. z-a, već jedino koliko to proizlazi iz §-a 1088., koji se na taj § 367. poziva.

I § 518., na koji se poziva kod uporabne pogodbe § 1110., ne dobiva veći opseg nego li mu taj § (1110.) daje.

Teže je ali recimo sa §-om 1369. Premda taj u zadnjoj izreci veli, da su prava i obveze zalagodavca i zalagoprimca, skopčane sa posjedom zaloga, ustanovljene u poglavlju 6. II. dijela o. g. z-a, ipak te ustanove ne dobivaju tim pozivanjem karakter opće valjanih ustanova za cijelu državu, jer time nastali stvarnopravni odnosi ne spadaju pod udar našega zakona, kojim hoćemo urediti obvezne odnose. Tu izreku §-a 1369. bilo bi medjutim najbolje izostaviti, jer bi u našem obveznom pravu mogla dati samo povoda dvojbama, dok je i u o. g. z-u suvišna, te su je Česi i izostavili.

Isto tako bi bilo krivo, kad bi uzeli, da stoga što zakon u §-u 1208. spominje primitak nasljedstva, ili kad se u §§-ima 1278. i sl. govori o nasljedstvu primljenom ili bar pripalom, o predzapisu, o povjerbi, o zamjeni i t. d. — da se ti pravni instituti imadu odsele prosudjivati u cijeloj državi po o. g. z-u, jer svi ti tehnički termini i pravni instituti ne spadaju u domenu obveznoga prava, koje je predmet našega zakona. Za to sam i sasvim općenito rekao, u spomenutom čl. IV., da se ustanove o. g. z-a, koje su u savezu sa našim zakonom, imadu, u koliko se odnose na obvezno pravo, smislu i svrsi primjereno primjenjivati.

Naprotiv kad se u drugoj izreci § 1449. veli, da 4. poglavlje III. dijela o. g. z. odredjuje, na koji način zastara »ukida« prava i obveze; to se tim poglavljem normira kako se zastarom »ukidaju« i obveze, te njegovi propisi imadu biti mjerodavni i za, recimo, srbijanskoga suca, koliko se radi o obveznom pravu.

Da proslijedimo a i završimo sa tim primjerima, navodim još samo ovo. Propisi o formi pogodbe imadu bez sumnje znamenovanje obvezno pravnih norma, te bi oni bili mjerodavni za cijelu državu, ma da bi se i nalazili u hrv. općem gradjanskom zakoniku u kojem od njegovih dijelova, koji u čl. I. našega zakona nije naveden.

Digitized by Google

Ali kad se u §-u 865. poziva zakon na 3. i 4. poglavlje 1. dijela, ne slijedi odatle da ustanove ovdje se nahodeće imade upotrijebiti na pr. srbijanski sudac zajedno sa novim §-om 865. Dakako da je za nj mjerodavan propis §-a 865., da za oneroznu pogodbu maloljetnika treba privola zakonskoga zastupstva (to je norma odnosno potrebština valjane pogodbe sklopljene sa maloljetnikom); ali za pitanje, tko sačinjava zakonsko zastupstvo (da li tutor sâm ili zajedno i sud) ter kad može tutor sâm poduzimati poslove a kad treba za to dopuštenje suda, na to pitanje daje odgovor srbijanskom sucu srbijanski zakon.

Kad se napokon u starom[1]) §-u 951. veli, da imadu pravo pobijati darovanje potomci darodavca, kojima je »ovaj dužan ostaviti nužni dio« — u području srbijanskoga gradjanskoga zakona unuci darodavčevi neće moći pobijati prekomjerno darovanje, budući oni po srbijanskom zakonu (vidi Arangjelović) — za razliku od o. g. z-a — nisu nužni nasljednici. Paragraf 951. je dakako u vezi sa propisima (u nasljednom pravu), koji odredjuju kojim osobama pripada nužni dio. Ali pravo (tražbeno) na taj dio ovisi o tom, da li bi stanovita osoba in concreto bila najbliži zakonski zakonski nasljednik ostaviteljev, te prema tomu odgovor na pitanje kojoj osobi pripada kao nužnom nasljedniku tražbina protiv ostavine, daje norma nasljednopravna a ne obveznopravna.

Iz svih dosele navedenih slučajeva, mislim, dovoljno jasno proizlazi za što sam u članku IV. rekao, da savezne ustanove o. g. z-a izvan poglavlja navedenih u čl. I. našega zakona treba smislu i svrsi primjereno upotrijebiti i što to ima značiti. Dodajem samo da: »sinngemäss anwenden« nije nikakav novum u zakonskoj terminologiji; imade ga i austrijski proces (na pr. uvod. zakon. čl. XXXII.).

Ovakovo pak općenito pozivanje na razne propise, rasijane po cijelom hrvatskom gradjanskom zakonu, iziskuje da treba i ostala poglavlja, osim onih u čl. I. izbrojenih, toga zakonika publicirati za pokrajine, gdje on formalno već otprije ne vrijedi. Ako i nije dovoljno naprosto pozivati se u našem zakonu na zakon, koji vrijedi u Hrvatskoj i Slavoniji[2]), mislim da će biti dostatno, da se u odnosnom uvodnom zakonu veli, da ima ministar pravde čim prije prirediti dati službeno izdanje i tekst onih poglavlja o. g. z-a, koja još nijesu uzakonjena za cijelu državu, a vrijede već i sada u Hrvatskoj i Slavoniji. Taj tekst (službeno izdanje) ima biti u potpunom skladu sa tekstom, koji vrijedi u Hrvatskoj i Slavoniji.

c) Odvojeno mišljenje nekih članova komisije.

Preostaje mi još da se ovdje osvrnem na odlično sastavljen kontravotum manjine sadržan u zapisniku od 15. XI. 1925. na str. 2—5. Tu se veli: 1. »Jedna od glavnih zapreka, da se obvezno pravo posebice uzakoni, jest u tome, da je obvezno pravo nacrta integralni dio cijeloga gradjanskoga zakona i da je sada taj dio iz organizma, čiji je on sastavni

[1]) U prethodno uzakonjenom obvez. pravu kao sastavnom dijelu hrv. o. g. z-a od 1852. jedva se mogu, a da se stvar još više ne komplicira, preuzeti i one obvezne prav. reforme, koje su u najužem savezu sa nasl. pravnim, stvarno pravnim i drugim izvan obv. prava nalazećim se novim ustanovama triju austr. djelomičnih novela. Tako bi imao primjerice ostati u našem hrv. pravu stari § 951. i § 1446. Medjutim držim da nije baš tolika potreba, da se napose stari § 951 novelira. V. moje «Primjedbe» u «Mjesečniku» ex 1919. str. 197.

[2]) Tako se na pr. §§ 897. 901 i dr. pozivaju na ustanove u nasljednom pravu.

Digitized by Google

dio, potrebno istrgnuti, te da se mora uslijed toga taj izlučeni dio smatrati kao posebno zakonsko biće. To ima nezgodno praktične posljedice, u prvom redu za tumačenje. Dok je sudac, koji je sudio po cijelom gradjanskom zakoniku, mogao i morao neko sumnjivo naredjenje tumačiti upotreblenjem cijeloga zakonika (zakonske i pravne analogije) — sudac u onim pokrajinama gdje ne će vrijediti cijeli gradjanski zakon, mora to naredjenje prosudjivati jedino s obzirom na naredjenja i sistem obveznoga prava«.

Na to odgovaram: istina je da je obvezno pravo sastavni dio općega gradjanskoga zakonika — no prema gore rečenom svako naredjenje toga obveznoga prava (ne samo sumnjivo) će se i sada imati tumačiti s obzirom i sa smislu primjerenim upotrebljenjem cijeloga općega gradjanskoga zakonika, a ne samo obzirom na naredjenja i sistem obveznoga prava, te prema tomu prije spomenuta »jedna od glavnih prepreka, da se obvezno pravo posebice uzakoni« — otpada.

2. »Treba dalje«, ističe se sa protivne strane, »imati u vidu i to, da se mnoga naredjenja obveznoga prava pozivaju na naročita naredjenja, što više i na cijele pravne ustanove, koje nisu obuhvaćene u obveznom pravu nego u drugim dijelovima gradjanskoga zakonika, na pr. u stvarnom, porodičnom, nasljednom pravu ...« »Što bi naročito«, pitaju s protivne strane,« bilo onda, ako se ta naredjenja ne bi nikako slagala sa drugim naredjenjima, koja imadu o dotičnom pravnom predmetu prava pojedinih pravnih područja koja dobivaju samo novo obvezno pravo a zadržavaju u ostalom svoje staro gradjansko pravo?«

Ako se cjelokupni odnos poglavlja navedenih u čl. I. prema ostalim poglavljima o. g. z-a shvati onako, kako gore navedoh — nalazim odgovor na to pitanje u gornjim razlaganjima. Bolje rečeno, ako su ona moja razlaganja ispravna, ovakvo pitanje odnosno ovakav prigovor ne bi se mogao ni postaviti.

3. Priznaje se ali s protivne strane, da je moguće unijeti u uvodni zakon opće naredjenje, po kojem bi unesena iz drugih dijelova o. g. z-a naredjenja vrijedila samo u toliko, u koliko se odnose na obvezna prava. To je, kaže se, ali samo formalno moguće, materijalno se to ne može izvesti, pošto konkretni pravni odnos, koji dolazi pred suca, nije uvijek čisto obveznopravnoga značenja već može biti sastavljen iz raznih sastavnih dijelova. Kao primjer navodi se: ugovor o nasljedstvu i donatio mortis causa.

Tomu nasuprot ističem, da sudac i sada (u području internacionalnoga privatnoga prava) dolazi u položaj da prosudjuje stanoviti konkretni slučaj po različitim zakonima (na pr. djelatnu sposobnost po personalnom statutu, kupoprodaju po statutu mixtnom a samo stečenje vlasništva nekretnine po lex rei sitae).

Što se napose spomenutoga nasljednoga ugovora tiče, to smo mi odnosne norme o. g. z-a u našem članku II. izostavili (jer norme o nasljednom ugovoru spadaju u nasljedno pravo) te će u Srbiji biti za ni mjerodavan srbijanski o. g. z. (§§ 780. i sl.). No koliko ima pogodbenih elemenata u njem, za nje će važiti o. g. z.

Recimo da smo ustanove o nasljednoj pogodbi preuzeli u naše obvezno pravo, ali da je u njem rečeno, da nasljednu pogodbu može svatko (nesamo muž i žena) sklopiti, u srbijanskom pak zakonu u nasljednom pravu da stoji — suponirajmo dalje: da juristička duhovne osobe nisu sposobne baštiniti (drugačije naš § 539.) Srbijanski sudac bi morao ovu ustanovu uvažiti; sposobnost baštiniti je naime pravna sposobnost za razliku od djelatne; o njoj dakako naše obvezno pravo ne govori niti bi propis

Digitized by Google

srbijanskoga zakona, koji bi govorio o pravnoj sposobnosti nasljedovanja bio u savezu sa obveznim pravom, te bi srbijanski sudac, za one stranke za koje je mjerodavan srbijanski zakon o nasljedovanju, smatrao ovaku nasljednu pogodbu sa juristickim osobama neefikasnom, imadem ovdje dakako pred očima jednostrani nasljedni ugovor na korist jur. osoba.

Suponirajmo dalje: u ustanove novoga obveznoga prava uzete su i ustanove o nasljednoj pogodbi, koja ali po tom pravu nije vezana na nikakvu posebnu formu (te se o njoj naročito ni ne govori), dok je po srbijanskom zakonu, u razdjelu za nasljedno pravo, propisana osebujna forma za takav nasljedni ugovor — mjerodavno je naše t. j. novo obvezno pravo. Tu se radi naime o formi pogodbe koja dakako spada pod udar pogodbenoga prava; a pošto ovo po shvaćanju toga zakona ima da obuhvati, a i obuhvaća nasljednu pogodbu, to treba po njemu, t. j. po novom obveznom pravu, prosudjivati formu nasljedne pogodbe i u području srb. zakonika.

Prema tome, rekao bih, nisu poteškoće s tom nasljednom pogodbom tolike ni u onim slučajevima (u dva netom spomenuta) gdje smo i u tezi stvar hotice tako zamrsili da bude rješenje teže.

Za rješenje drugoga sa protivne strane postavljenoga pitanja, kako će se postupati sa donatiom m. causa, daje jaku, a ja mislim i sigurnu osnovu sam § 956., po kojem je ona ili zapis ili ugovor, te će se prema tomu prosudjivati ta donacija ili po srbijanskom ili po našem gradjanskom zakonu.

4. Opravdano se ali s protivne strane kaže ovo: »treći dio gradjanskoga zakonika sa naslovom: »Zajednička naredjenja za prava osoba i imovinska prava« odnosi se i vrijedi po gradjanskom zakoniku načelno i za osobno, stvarno, porodično i nasljedno pravo. Ali ta prava nisu izjednačena. Kako će se to primjenjivati na pojedina partikularna prava, koja se možda bitno razlikuju od austrijskoga gradjanskoga zakonika?«

Po mojem shvaćanju bi prva tri poglavlja III. dijela o. g. z-a (§§-i 1342.—1450.) mogla potpuno ostati u »novom obveznom pravu« samo u onim pravnim područjima gdje je već sada i formalno u cijelosti vrijedi o. g. z. (na pr. u Hrvatskoj i Sloveniji). U drugim pak zemljama imale bi se učiniti odgovarajuće promjene u tom trećem dijelu. To sam dijelom već imao pred očima (v. moj nacrt A. čl. III. § 3. i nacrt B. čl. IV.). Možda bi bilo uputno u tom III. dijelu učiniti — s obzirom na to — još koju promjenu. Mnogo toga svakako ne će biti. Ne treba naime zaboraviti, da taj III. dio normira faktično gotovo samo imovinsko pravo, a u prva tri poglavlja gotovo isključivo pravo obvezno i to naročito opći dio obveza.

5. Na zastaru upućuje § 1449. U koliko se o zastari tražbina radi, imati će se primjenjivati 4. poglavlje III. dijela o. g. z-a. Tom prilikom predložio bih, da se za cijelu državu naredi trogodišnji zastarni rok za tražbine svakidanjega života (vidi moj dodatak k §-u 1449. o. g. z-a).

Komisija je zaključila, da se i poglavlje o zastari (4. poglavlje III. dijela općega gradjanskoga zakonika) povuče u niz onih ustanova, koje se imadu prethodno uzakoniti za cijelu državu. No prema gore rečenom nije potrebno, da se ovo poglavlje napose još preudesi gledom na zastaru obveza. Cijeli prikaz zastare obligatornih tužba i detaljno izlučivanje odnosnih propisa od ostalih u 4. poglavlju nalazećih se, koji ali ne spadaju u naš zakon, jedva će se i dati provesti. Svakako uloženi trud ne bi bio u pravom razmjeru sa polučenim rezultatom.

(Svršit će se).

Digitized by Google

Pravosudje

Gradjansko.

Pravo državnoga erara na obezbjedjenje štete, uzrokovane po vojno-administrativnim licima.

Rješidbe stola sedmorice od 24. ožujka 1927. br. 515.

(Odluka sudb. stola u Z. od 11. veljače 1926. br. 70307/gr., rješidba bans. stola od 4. studenoga 1926. br. 25037).

U molbenom predmetu državnoga erara kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca po pravnateljstvu ernarnih pravnih posala u Zagrebu, molitelja protiv Z. M., administrat.časnika ekonomske struke iz Z., radi ovrhe do osiguranja pcto D. 13.731.80 spp., u kojem je s u d b e n i s t o l u Z. na temelju ukaza od 19. ožujka 1919. br. F. Dj. O 70968 odnosno čl. 22 i 29. uredbe o pravima, dužnostima i odgovornosti administrativnih lica dozvolio zatraženu ovrhu do osiguranja pljenidbom do polovine plaće i ličnoga dodatka te pljenidbom pokretnina dužnika uz intervenciju ovrhovoditelja radi osiguranja odštetne tražbine državnoga erara u iznosu od 13.731 D 80 p,

a k r. b a n s k i s t o l povodom ništovne žaobe i utoka Z. M. napadnutu prvosudnu odluku p r e i n a č i o i državni erar kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca sa molbom, prim. 6. listopada 1925. br. 70307/gr., za ovrhu do osiguranja pljenidbom plaće, ličnoga dodatka i pokretnina o d b i o;

s t o l s e d m o r i c e: uvaživ, da je zakonom o vojnoj administraciji u čl. 8. odredjeno, da prava, dužnosti i odgovornosti administrativnog osoblja propisuje Kralj uredbom na prijedlog ministra vojnoga; — uvaživ, da je na osnovu tog 8. člana na prijedlog vojnoga ministra doista Njeg. Veličnstvo Kralj izdao uredbu od 21. svibnja 1899. br. 589 o pravima, dužnostima i odgovornostima vojnih administrativnih lica, — uvaživ, da su ukazom od 19. kolovoza 1919. F. A. O 70968 (Zbor. br. 36 ex 1920.) vojni zakoni kraljevine Srbije sa svim dosadanjim izmjenama i dopunama u tim zakonima i uredbama protegnuti na cijelo područje kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; — uvaživ, da je citirana uredba od 21. svibnja 1899. ponovno proglašena u »Službenim Novinama« br. 152 ex 1926., pa da je prema tome ista propisno izdana i proglašena u smislu čl. 94. ustava, te da usljed toga imade zakonsku moć, pa da su ju sudovi dužni primjenjivati; — uvaživ, da je tom uredbom posebno i mimo poglavlja 18—21. grpp. ustanovljeno pravo državnoga erara na obezbjedjenje u pogledu nastale štete, prouzrokovane po vojno-administrativnim licima; — uvaživ, da sud kod molbe, predane u smislu ove uredbe, ima gledati samo na to, da li predleže uvjeti propisani u toj uredbi, a ne i oni gr. parb. postupnika; — uvaživ, da je u molbi predloženim ispravama udovoljeno čl. 22. t. 5. I. 5.; — uvaživ, da sud nema ispitivati, da li postoji faktična šteta za erar, jer o tom odlučuje u prvoj molbi sjednica glavne kontrole, a u drugoj tek kasacijoni sud; — uvaživ, da iz priloga molbe slijedi, da Z. M. kao administrativni časnik i blagajnik nije protiv odredaba naredbodavca činio pismene predstavke, to on po čl. 3. cit. uredbe odgovara solidarno za štetu; — n a š a o j e: povodom previdnoga utoka državnoga erara p r e i n a č i t i pobijanu rješidbu banskoga stola i u s p o s t a v i t i o d l u k u p r v o g a s u d a u c i j e l o s t i.

Rješenja sudova za stanove o dodjeljenju stanova ne mogu se pobijati putem gradjanske parnice po čl. 11. zak. o sudačkoj vlasti.

Rješidba stola sedmorice od 24. ožujka 1927. Br. 1254.

(Odluka kot. suda I. u Z. od 17. siječnja 1927. br. 2518/gr., rješidba bans. stola od 20. siečnja 1927. br. 1681/gr.)

U usmeno raspravljenoj parnici S. B. iz Z., tužitelja, proti A. D. iz Z., tuženiku, zbog ništetnosti i nevaljanosti odluka stanbenih vlasti, spp., u kojoj je kot. sud I. u Z. n a t u ž i t e l j e v u tužbu odredio raspravu na dan 8. travnja

Digitized by Google

1927., na koju se obje stranke pozivaju, a podjedno se po čl. 11. zakona o sudačkoj vlasti obustavlja deložacija tužiteljeva iz prijepornoga stana do konačnoga rješenja ove parnice;

b a n s k i s t o l povodom ništovne žalbe i utoka tuženika A. D. ništovnu je žaobu odbacio, utok djelomično otputio i prvosudnu odluku potvrdio u onom dijelu, kojom je odredjena rasprava na tužbu, a djelomično utok uvažio i pobijanu prvosudnu odluku, kojom se obustavlja deložacija, preinačio i tužitelja sa zahtjevom obustave deložacije odbio;

s t o l s e d m o r i c e: uvaživ, da je ispravno stanovište banskoga stola, da se sudovi za stanove imadu smatrati upravnim vlastima, te da je protiv rješenja tih sudova dopušten put pravde pred redovitim sudom, ali samo uz pretpostave § 11. zak. o sud. vlasti; — uvaživ, da je po § 1f. cit. zakona strankama otvoren put pravde samo proti onim odlukama upravnih oblasti o spornim tražbinama privatnika, kojim se stranke osjećaju povredjene u svojim privatnim pravima; — uvaživ, da se u nazočnom slučaju radi o dodjeljenu ispražnjenoga stana u staroj kući, koja nije izuzeta ispod ograničenja, a za raspoložbu s takovim stanom je nadležan isključivo sud za stanove, koji konačno odlučuje po svom slobodnom uvjerenju; — uvaživ, da je ta raspoložba sa stanovima predana upravi baš u svrhe promicanja kolektivnih interesa, to se ovo djelovanje ukazuje očito javnopravnoga karaktera; — uvaživ, da se na takovu temelju izdana rješidba upravne oblasti unutar nadležnog djelokruga ne da pobijati putem gradjanske parnice po čl. 11. zak. o sudačkoj vlasti, jer se ne radi o privatnopravnom prijeporu, već o stvari javnoga prava, te po tom ni nazočni slučaj nije podvržen postupku gradj. suda (§ 2. sl. a) grpp. i § 1. i 47. sud.); — n a š a o j e: povodom previdnoga utoka tužitelja S. B. temeljem §-a 343. grpp. s obzirom na § 339. t. 1, § 2. sl. a) grpp. i §§ 1. i 47 sudov. ureda radi ukinuti obje niže odluke i tužitelja S. B. s njegovom tužbom primlj. 17. siječnja 1927. br. 2518/gr. kao za sudbeni postupak neprikladnom odbiti, a zahtjev za obustavu deložacije otputiti.

Gruntovna uknjižba prava podnajma je dopuštena i bez pristanka kućevlasnika.

Rješenje stola sedmorice od 17. ožujka 1927. br. 460.

(Odluka kot. suda u S. od 6. travnja 1926. br. 286/Z., rješidba bans. stola od 20. listopada 1926. br. 15164.)

U molbenom predmetu moliteljice A, protiv B, radi uknjižbe prava podnajma spp., u kojem je k o t a r s k i s u d kao gruntovna oblast u S. molbi udovoljio; — a b a n s k i s t o l povodom utoka kućevlasnika C. rješidbom od 20. listopada 1926. br. 15164 prvostepenu odluku preinačio i molbu odbio;

s t o l s e d m o r i c e: vidiv, da je najamna pogodba upisana u javne knjige, pa da se ovo pravo uporaboprimca smatra kao pravo stvarno (§ 1095 o. g. z.); — vidiv, da je najmoprimac ovlašten također uporabni objekt dati u podnajam, ako to može biti bez štete vlasnikove, ili ako u pogodbi nije izrijekom zabranjeno (§ 1098 o. g. z.); — vidiv, da u nazočnom slučaju u najamnoj pogodbi nije to izrijekom zabranjeno, pa da je najmoprimac mogao uporabni objekt dati dalje u podnajam, a i to svoje pravo najma, koje je na nepokretnosti jur gruntovno upisano, ter time zadobilo stvarno svojstvo, prenijeti ili opteretiti, pa da predleži i njegova dozvola uknjižbe (§ 68 grunt. reda), a da ona nije potrebna još i sa strane samoga vlasnika nekretnina (prvoga uporabodavca), jer takova uknjižba nije štetna za vlasnika, budući da prava i dužnosti iz najamne pogodbe obvezuju medjusobno samo najmodavca i najmoprimca, te se ova može otpovijedati i razriješiti i bez obzira na podnajamnika, koji uknjižbom samom ne stiče kakovo veće pravo spram najmodavca (vlasnika); — vidiv prema tome, da pobijana rješidba banskoga stola nije na zakonu osnovana; — našao je povodom previdnoga utoka moliteljice A, pobijanu rješidbu banskoga stola preinačiti, te uspostaviti odluku prvostepenoga suda.

Priopćio dr. A. V.

Digitized by Google

Zakonom o državnom savjetu i upravnim sudovima nije § 11. zakona o sudačkoj vlasti od 28. veljače 1874. stavljen van snage, jer redoviti gradjanski sud imade po njemu i nadalje rješavati sporove nastale od ukom upravne vlasti o supornim tražbinama osoba privatnih, kojom je jedna od stranaka povrijedjena u svojim privatnim pravima.

(Rješidba banskog stola od 20. siječnja 1927. br 18.195-25-II 5006-25).

Na tužbu A-ovu osudio je kotarski sud u S. osudom od 21. prosinca 1924. B-a na platež svote od 2200 D spp. s naslova najamnine. Tu osudu je potvrdio banski stol osudom od 20. siječnja 1927. br. 18195-25-II. 5006-25 iz ovih razloga: Ne stoji nazor prvostepenoga suda, da je zakonom o državnom savjetu i upravnim sudovima stavljen van snage čl. 11. zakona o sudačkoj vlasti od 28. veljače 1874., jer po čl. 15. zakona o upravnim sudovima imaju upravni sudovi rješavati sporove, koji nastaju izmedju pojedinaca s jedne strane i upravne vlasti s druge strane, a aktom upravne vlasti je povrijedjeno privatno pravo pojedinca zasnovano na zakonu, dočim po čl. 11. zakona o sudačkoj vlasti imade redoviti gradjanski sud rješavati sporove, koji nastaju, kada upravna vlast odlučuje u supornim tražbinama osoba privatnih i time je jedna od stranaka povrijedjena u svojim privatnim pravima. — Neuvaživ je prigovor tuženikov, da je on rješidbom izabranoga suda na S. od 31. listopada 1923. i rješidbom suda za stanove u Zagrebu od 13. ožujka 1924. povrijedjen u svojim pravima time, što mu je nametnuta horendna najamnina od 2200 D na mjesec za prostorije, koje drži u najmu, pa da mu pripada po čl. 11. zakona o sudačkoj vlasti putem prigovora pobijati pravomoćne rješidbe stanbenih vlasti. Po propisima čl. 16. pravilnika k zakonu o stanovima od 30. prosinca 1921. imade najamninu, ako ne dodje do sporazuma izmedju najmodavca i najmoprimca, odrediti izabrani sud eventualno u drugoj molbi sud za stanove, koje su institucije sastavljene po propisima čl. 40—50. rečenoga pravilnika. Jednom utvrdjena najamnina vrijedi za sve vrijeme spomenutoga zakona o stanovima (Zad. al. čl. 16. pravilnika), te važi i za sudske vlasti (analogno § 28. pravilnika k uredbi za stanove od 21. svibnja 1921.) — Gore spomenute oblasti — izabrani sud i sud za stanove —, koje su zakonom odredjene jedine su nadležne u slučaju nesporazuma medju strankama ustanovljivati visinu najamnine i tim ustanovljivanjem nisu povrijedjene suporne tražbine stranaka, pa nije gornjim rješidbama ni tuženi povrijedjen u svom privatnom pravu, jer, u koliko mu ne konvenira odredjena najamnina, može najam razriješiti otkazom, stoga ne ima mjesta postupku po čl. 11. zakona o sudačkoj vlasti.

Priopćio dr. Ante Kraljić.

Stranku valja o ročištu za položenje prisege osobno obavijestiti.

Rješidba stola sedmorice od 10. prosinca 1926. br. 4684.

(Odluka kot. suda u B. n/S. od 12. prosinca 1925. br. 15.938/gr., rješidba banskog stola od 29. srpnja 1926. br. 5025 II. — 1468)

Na molbu tuženoga M. B. iz T. odredio je kot. sud u Brodu n/S. ročište za položenje dosudjene mu prisege. Tuženik nije pristupio na ročište, a njegov zastupnik zamolio je u ročišnom zapisniku odgodu ročišta, jer tuženik nije osobno na ročište pozvan. Zastupnik podjedno priznaje, da je on primio obavijest o ročištu i da je sam tuženika obavijestio. Zastupnik tužitelja protivio se je odgodi s motivacijom, da nema zakonske ustanove, po kojoj bi se imala stranka osobno pozivati po sudu na polaganje prisege, dok je o ročištu pravovaljano njezin zastupnik obaviješten i sâm svoju stranku na ročište pozvao.

Kotarski sud u Brodu n/S je dozvolio odgodu prosinca, a banski stol: uvaživ, da je prisega činidba, koju stranka ima osobno izvršiti (§ 243. grpp.) te ju stoga valja o ročištu za položenje prisege osobno i obavijestiti; — uvaživ, da tuženik nije osobno bio obaviješten, pa da se stoga radi njegova nepristupa k ročištu ne može smatrati dosudjena mu prisega nepoloženom, potvrdio prvosudnu odluku.

Stol sedmorice je takodjer potvrdio rješenje banskoga stola.

Priopćio dr. Ivan Petrić, odvjetnik u Brodu n/S.

Digitized by Google

Društvene vijesti

GLAVNA SKUPŠTINA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA.

Prema objavi u prošlome broju »Mjesečnika« održana je redovita godišnja glavna skupština našega društva dne 30. travnja 1927. u dvorani III. zagrebačkoga sveučilišta. Skupštini je prisustvovao lijepi broj članova, medju kojima treba istaknuti činovnike grada i novinare, koje je na skupštinu privukla objava, da će naš predsjednik gosp. prof. dr. Polić predavati o najnovijoj zakonskoj osnovi o gradovima.

Nešto poslije 6 sati je predsjednik prof. dr. Lad. Polić otvorio skupštinu, pošto je ustanovio, da je prema pravilima objavljena u »Mjesečniku« i u službenim »Narodnim Novinama« i da je prisutan mnogo veći broj članova od kvoruma (30), propisanog po pravilima. Za ovjerovitelja zapisnika je predložio gg. dra. Pavla Rastovčana i dra. Jurja Andrassya, što je skupština primila.

Na to je prešao prof. dr. Polić na predavanje o najnovijoj zakonskoj osnovi o gradovima. Ovo po svojemu predmetu vrlo aktuelno, a po načinu obradbe vrlo zanimljivo i otmjeno predavanje trajalo je jedan sat. Svršivši ga, bio je predavač nagradjen živim pljeskom slušača. Predavanje donosimo u cijelosti u ovome broju.

Kod 2-ge točke dnevnoga reda pročitao je tajnik dr. Ivo Politeo radno izvješće, koje glasi ovako:

Slavna skupštino!

Otkada je osnovan »Kongreş pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca« (god. 1924.), prešao je jedan dio naučnoga nastojanja pravničkih udruženja, koja su Kongres osnovala i koja ga preko svojih članova sačinjavaju, na sam Kongres. On stavlja na dnevni red svoje skupštine predavanja o najaktuelnijim i najtežim pravnim pitanjima; on usredotučuje naučni rad ponajboljih pravnika iz naše države; on pokazuje puteve teoretskome i praktičnome razvoju prava kod nas, drži budnim interes za pravo, poučava i daje inicijativu za daljnji rad. Radi takove djelatnosti, zadatka i važnosti Kongresa otpada, takorekuć samim sobom, jedan do djelatnosti pojedinih udruženja, otpadaju napose predavanja. Oni naime naši članovi, koji bi predavali u krilu društva, predavaju sada na skup. Kongresa. Od naših članova referirali su na glavnoj skup. lanjskoga Kongresa gg. predsjednik dr. Polić (o pitanju državljanstva, te o pravnome značaju i tehnici naših financijalnih zakona); dr. Josip Mudrovčić (o pitanju valorizacije); dr. Edo Lovrić (o izjednačenju bračnih prava); dr. Josip Šilović (o naknadi štete za nepravedno odredjeni pritvor i istražni zatvor); Jovan Stefanović (o reorgan. upravnog sudstva). Osim toga bio je znatan udio naših članova u radu pojedinih sekcija. Kongresnim predsjednikom je izabran za tekuću godinu (1927.) predsjednik našega društva gosp. Polić, a i tajništvo Kongresa zapalo je člana našega društva.

I ako se Kongresom dade donekle protumačiti, što se nije predavalo prošle godine u našem društvu, ipak priznajem, da to tumačenje ne može svakoga zadovoljiti. Ne ću zatajiti dužnost odbora, da daje inicijativu za predavanja, ali isto tako ne smije se zatajiti ni analogna dužnost samih članova. A takve inicijative s njihove strane nije bilo. No to je i prilično razumljivo i oprostivo. Za inicijativu pojedinaca je potrebno prije svega uvjerenje, da će ona naići na odziv, na interes krugova, kojima bi njihovo nastojanje, a napose predavanja bila namijenjena. Taj interes spao je kod nas na minimum. Taj interes je kod nas reduciran. Upotrebljavam hotice riječ »reduciran«, jer nalazim, da je to padanje interesa u svezi s redukcijom, koja se sistematski provadja u proračunu naše države, a napose u pravosudju zasebnoga pravnoga područja Hrvatske i Slavonije. Redukcija u pravosudju izazivlje krizu u njemu, ali izazivlje i antipatiju sviju, a u prvome redu pravnika za pravo, — a da i ne govorim takodjer o ostalim krizama, koje slijede neminovno iz krize pravosudja. Premda pravo otvara široko polje najapstraktnijim razmišljanjima, ipak je ono možda najmanje apstraktna znanost od sviju. Jer ono je znanost o ljudima i za ljude.

Digitized by Google

znanost društva za društvo; ono pretpostavlja ljude i društvo; ono nije samo po sebi svrha, nego su ljudi, njihova sreća i blagodat, svrha pravu. Ako se zato ono ne može izradivati, kako treba, i što je važnije, ako se ne može pravilno primjenjivati, onda je ono zatajilo, onda gubi svoj raison d' etre. Stoga je za pravo kao znanost vrlo važno i odlučno, ako se pravo ne može primjenjivati, i s toga je sasvim razumljivo, ako ljudi postaju bilo skeptički bilo apatični prema pravu videći, kako se ono u praksi provadja i kakvu je krizu spomenuta redukcija izazvala u toj primjeni, u našem pravosudju. Jer svatko se onda pita: Čemu da se bavim pravom, kada se ono ne primjenjuje?

Sve je to dobro uočio upravni odbor našega društva, pa je u svrhu, da podigne interes za pravo, da podigne naše pravosudje, a oreko njega i samo pravo kao znanost, u zajednici s ovdašnjim Društvom odvjetnika sazvao za konac prosinca konferenciju sviju onih, koji sudjeluju u našem pravosudju. Tečaj te konferencije i njezini prvi rezultati su opisani u »Mjesečniku« od mjeseca siječnja, pa da ih ovdje ne opetujem, upućujem na ono izvješće. Ovdje bih mogao istaknuti tek jednu — možda i netočnu, jer, priznajem, subjektivu — opasku o toj konferenciji i o svemu onome, što je slijedilo iza nje: nema, naime, još potpunoga shvaćanja za načelo samopomoći, zdravo i sigurno spasonosno načelo, koje je naše društvo postavilo kao temelj onoj konferenciji i čitavoj kasnijoj akciji. Nema dovoljno elascititeta, nema baš svagdje i kod sviju dovoljne spoznaje, da promijenjene prilike zahtijevaju i promijenjeni postupak, promijenjenu praksu. Ta nedovoljnost spoznaje, shvaćanja, elasticiteta, — a mogao bih reći i pravničke solidarnosti — osjeća se, to teže, što državna vlast ne samo da ne pomaže, nego i dalje nastavlja na svome putu propuštanja i pozitivnoga griješenja. Ona to čini i ondje, gdje se nipošto ne može ispričati razlozima štednje i uopće razlozima financijalne naravi. Bit će dosta, da u tome pravcu upozorim na nedavno izjednačenje sudačkoga ispita s jedne strane i na propust izjednačenja najvažnijih zakona s druge strane. Teško je, vrlo teško obraniti se od dojma, da u čitavome postupku državne vlasti prema pravosudju, a napose prema našemu, nema izvjesne tendencije.

Kraj takovih prilika treba pohvaliti ustrajnost onih naših mladjih pravnika, koji se ove godine u većem broju no prije javiše sa svojim radovima u društvenom »Mjesečniku«. Ako bi se našao koji strogi kritičar pa prigovorio pogdjekojemu radu tih mladjih, onda treba odgovoriti, da su društvo i njegov organ i za to tu, da podstiču ambiciju uistinu darovite mladje pravničke generacije, tim više, što se, nažalost, stariji pravnički autoriteti u zadnje doba nešto rjedje javljaju. S tim u vezi moram istaknuti, da se je naš »Mjesečnik« prošle godine dodirnuo pitanja iz svih područja prava tako, da je u njemu gotovo svaki pravni specijalista mogao naći nešto zanimljivoga za sebe.

Iz istoga razloga — razloga opisanih prilika — mislim, da mi je dužnost spomenuti i one naše članove, koji su čak tako daleko pošli, te izdali i posebne pravne knjige. Spominjem gg. dra. Hönigsberga i dra. Muhu, koji su se dali na nezahvalan posao tumačenja onakova pravnoga djela, kakovo je naš zakon o štampi; gosp. dr. Vasu Belošević s njegovim nacrtom predavanja političke ekonomije; upravnoga suca gosp. Jovana Stefanovića s njegovom zbirkom upravno sudskih rješenja; gosp. dra. Gavru Gojkovića s knjigom o komasaciji zemljišta; gosp. Hafiza A. Bušatlića s priručnicima o muslimanskome pravu; gosp. dra. Pavla Rastovčana s djelom o moralu, dobrim običajima i zloporabi prava; gosp. dra. Milana Ivšića s velikim i po svoj kritici pohvaljenim djelom »Les problemes agraires en Jugoslavie«. Neka mi se ne bi zamjerilo, ako sam koga nehotice ispustio, dok djela drugova iz područja ostalih pravničkih udruženja nisam spomenuo, jer ne spada toliko u izvješće tajnika Pravničkoga društva, a bilo bi i previše toga, jer se mora priznati, da je pravnička literarna produkcija na ostalim područjima, osobito udružena u Beogradu i Ljubljani, bila mnogo življa.

Tijekom posljednjih godina osnovana su odnosno pokazaše jaču djelatnost sva naša društva, srodna po svojoj svrsi našemu. To su Medjunarodno udruženje za promicanje ciljeva Lige naroda i Sociološko društvo. I u njima naši članovi razvijaju živu djelatnost: uz našega predsjednika gosp. dra. Lad.

Digitized by Google

Polića, koji je ujedno predsjednik prvo spomenutog udruženja, to su gg. dr. Radivoj Walter, dr. Juraj Andrassy, dr. Ivo Pilar, dr. Adolf Mihalić i drugi.

Od zadnje prošle glavne skupštine ostaviše nas ovi preminuli članovi: dr. Dragutin Čupović, poznati naš učenjak sa zagrebačkog sveučilišta, dr. Petar Rudjević, odvjetnik u Staromgradu na Hvaru, i Lav. Hoić, odvjetnik u Zagrebu. Slava im!

Inače je broj članova društva i prošle godine porasao tako, da se sada »Mjesečnik« štampa u 2000 primjeraka.

Zagrebačka sekcija »Jugoslavenskog novinarskoga udruženja« počastila je naše društvo time, što je zakladnicom po njoj osnovane zaklade »Novinarski dom« odredila, da u upravu te zaklade spada i delegat našega društva, koji ostaje u upravi zaklade čak i poslije eventualnog razlaza sekcije. Zahvaljujemo i ovim putem predstavnicima zagrebačke štampe na tolikome povjerenju.

Molim glavnu skupštinu, da primi ovaj izvještaj na znanje.

Na upit predsjednika ovo je izvješće jednoglasno primljeno i odobreno.

Zatim je tajnik, koj je ujedno prošle godine vršio funkciju b l a g a j n i k a, čitao ovo i z v j e š ć e o n o v č a n o m p o s l o v a n j u:

B l a g a j n i č k i (r a č u n s k i) i z v j e š t a j.

P r i m i c i u godini **1926-toj** iznosili su glasom blagajničke knjige	D	145.744.77,
dok su i z d a c i iste godine iznosili	D	142.394.25
tako, da je dne 31. prosinca 1926. ostao u blagajni saldo od	D	3.350.52
Osim u tome blagajničkome saldu sastojala je i m o v i n a društva još u:		
ulošku ili saldu na tekućem računu kod I. hrvatske štedionice, i to na računu glavnice	D	130.850.—
a na računu odrezaka	D	1.950.—
dok smo na računu Poštanske štedionice u Zagrebu imali dne 31. prosinca 1926.	D	1.816.99
tako, da je u k u p n a i m o v i n a društva iznosila dne 31. prosinca 1926.	D	137.967.51
Ako se s njom usporedi imovina od 31. prosinca 1925., sa	D	119.225.89.
vidimo, da je kroz g. 1926. p o r a s l a društvena imovina za	D	18.741.62.

Od toga porasta otpada D 6233.45 na kamate kod I. hrvatske štedionice.

Od p r i m i t a k a imam istaknuti D 15.000 kao subvenciju ministarstva pravde i D 6000 još od bivše pokrajinske uprave u likvidaciji. Kako se vidi, da nije bilo tih pomoći izvana, društvo ne bi bilo moglo pokriti izdatke vlastitim sredstvima odnosno prinosima svojih članova. To postaje razumljivim, kada se uvaži, da nas samo štampanje »MJESEČNIKA« stoji po broju okruglo D 3. dakle godišnje D 36, dok članarina za veći dio članova iznosi po članu D 30. t. j. za D 6 manje godišnje, nego li su troškovi za samu tiskaru po broju »MJESEČNIKA« i po članu. Pribroje li se k tome troškovi za honorare, porto i sitni upravni troškovi, onda nerazmjer izmedju efektivnih troškova i prihoda postaje još veći. Ako članovi ne prionu redovitije plaćati članarinu i ako od državne vlasti ne dobijemo opet pripomoć, teško da bi ova godina svršila kao prošla sa viškom, nego se naprotiv ima prije očekivati manjak, koji bi nas prisilio, da diramo u temeljnu glavnicu društva.

Od znatnijih i z d a t a k a prošle godine spominjem za štampanje »Mjesečnika«	D	64.056.50,

Digitized by Google

odnosno ako se uračuna i trošak za 12-ti broj »Mjesečnika« iz godine 1925., koji je namiren početkom godine 1926., onda su tiskarski troškovi bili prošle godine	D	72.503.—;
honorar uredniku »Mjesečnika«	D	13.500.—,
honorari autorima	D	9675.—,
pomoćnoj sili za vodjenje blagajne i za manipulativne poslove	D	6000.—,
podvorniku	D	800.—,
Ukupno	D	102.478.—
ostalo su sitniji izdaci: kao poštarina, tiskanice, papir itd. u ukupnom iznosu od	D	3776.25.
Prema tome ukupni izdaci iznose	D	106.254.25.
Razlika izmedju ove svote i one, iskazane na početku kao izdatak glasom blag. knjige od	D	142.394.25
t. j. iznos od	D	36 140.—,

jesu zapravo tek formalni knjižni izdaci, koje je trebalo zbog knjiženja evidentirati (tako n. pr. polog suvišne gotovine na račun I. hrv. šted. knjižio se kao blagajnički izdatak, i ako nije značio trošak; ubrani prinosi za Kongres, kada se uručivali blagajniku Kongresa, takodjer su knjiženi kao izdatak, i ako nisu značili trošak; analogno vrijedi i na strani primitaka u blagajničkom prometu). Tek velikoj štednji uprave i požrtvovnosti jednoga dijela članova, medju koje treba osobito istaknuti autore, koji su saradjivali uz razmjerno čedan honorar, (Din 20 po stranici originalne radnje), treba zahvaliti da smo ove godine u financialnome pogledu dobro prošli.

Na upit predsjednika primljeno je ovo izvješće po skupštini jednoglasno.

Pregledatelj računa vijećnik stola sedmorice gosp. Virag-Drašković čita u ime svoje i drugoga pregledatelja gosp. Franje Soretića ovo izvješće:

Slavna glavna skupštino!

Po svojoj dužnosti pregledali smo knjige Pravničkoga društva, i to knjigu blagajne, zatim knjigu poštanske štedionice i račun I. hrv. štedionice. Isto tako pregledali smo sve priloge (temeljnice, račune, potvrde) kao za primitke tako za izdatke. Sve smo to našli u potpunom redu. Na temelju tog pregleda pronašli smo ispravnim

blagajnički saldo	D	3.350.52
saldo na računu I. hrv. šted. r n.gl.	D	130.850.—
saldo na računu I. hrv. šted. rn. odr.	D	1.950.—
saldo na računu pošt. šted.	D	1.816.99
Ukupna imovina za 31. XII. 1926.	D	137.967.51
tako, da sravnjena s imovinom 31. XII. 1925.	D	119.225.89
izlazi porast imovine od	D	18.741.62

Predlažemo glavnoj skupštini, da na temelju ovog našeg izvještaja izvoli podijeliti apsolutorij blagajniku i čitavome upravnome odboru.

Na upit predsjednika skupština je primila i ovo izvješće, te dala jednoglasno i bez rasprave apsolutorij blagajniku, upravnome odboru i pregledateljima računa.

Kod predzadnje točke dnevnoga reda — izbor novoga predsjednika i upravnog odbora — ustaje odvjetnik g. dr. Hugo Kohn i predlaže, da se biraju per acclamationem ovi: kao predsjednik: Ladislav dr. Polić, sveuč. profesor u m.; narodni poslanik itd.; — u upravni odbor: Baćac Ivan, predsjednik kr. sudbenoga stola u Zagrebu; Frank dr. Stanko, sveuč. prof; Hirc dr. Slavko, kod odjeljenja minist. za pravosudje, Zagreb; Hönigsberg dr. Lav, vijećnik kr. banskoga stola, Zagreb; Lovrić dr. Edo, sveuč. profesor; Matica dr. Miroslav, tajnik obran. suda zagrebačke burze; Okretič Ivan, predsjednik stola sedmorice B.; Peleš dr. Dušan, odvjetnik i min. na r.; Peručić Špiro, ge-

Digitized by Google

neralni tajnik zagreb. burze; P o l i t e o dr. Ivo, odvjetnik; S o v a Slavoljub, predsjednik banskoga stola; S t e f a n o v i ć Jovan, član upravnoga suda u Zagreb; Š i k dr. Lavoslav, odvjetnik; Š i l o v i ć dr. Josip, sveuč. prof. u m.; V e r o n a dr. Ante, potpredsjednik stola sedmorice; W e r k dr. Hugo, odvjetnik; Z u g l i a dr. Srećko, sveuč. profesor; — za pregledatelje računa; V i r a g Draškoviċ Vladimir, šef odjeljenja ministarstva za pravosudje u Zagrebu; S o r e t i ć Franjo, predsjednik zem. ureda za osiguranje radnika u m.; — a za njihove zamjenike: T o n č i ć Dragutin, banski savj. u m.; B r a t a n i ć Stjepan, vijećnik banskoga stola.

Skupština je primila jednoglasno taj prijedlog i tako budu gore navedeni izabrani per acclamationem (predsjednik i upravni odbor na dvije godine, a pregledatelji računa i njihovi zamjenici na jednu godinu).

Predsjednik dr. P o l i ć zahvaljuje skupštini na ponovno izraženom povjerenju. Veli, da je od početka, kako je stupio u Pravničko društvo, gojio ambiciju da udje u upravni odbor i osobito se smatrao počašćenim, kad je mogao poslije vriednog dugogodišnjeg urednika »MJESEČNIKA« dra. Josipa Šilovića preuzeti redakciju tog društvenog organa. Ali nikad nije aspirirao da bude predsjednikom. Med utim kad ga se evo počevši od god. 1921. neprekidno uvijek biralo predsjednikom, on uvjerava skupštinu, da će, koliko mu budu njegove sile i napose njegov javni rad dopuštali, uraditi sve moguće za interese ovog gotovo najstarijeg hrvatskog udruženja i to jednog od najodličnijih staleža. T me je zaključio sjednicu nešto prije 8 sati na večer.

Literatura

Cerkveno pravo katoliške cerkve s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Spisal dr. Rado K u š e j, profesor prava na univerzi v Ljubljani. To je netom izašlo drugo preradjeno i popunjeno izdanje ove poznate knjige izašle u prvome izdanju u listopadu godine 1923.

Les travaux d' unification du droit civil en Yougoslavie, specialement l' unification du droit des communautes de familles ou »zadrougas«. Beogradski sveučilišni profesor Ž. P e r i ć održao je o gornjem predmetu lanjske godine konferencu u institutu visokih nauka u Bruxellesu. Ta je konferenca sada otisnuta u posebnoj knjizi na francuskome jeziku.

Upravno sudska rješenja. Izašao je 10. i 11. svezak te poznate zbirke, koju uredjuje gosp. Jovan V. Stefanović, sudac kod upravnoga suda u Zagrebu. Godišnja pretplata za tu zbirku iznosi D 100.

Svaštice

Društvo odvjetnika u Hrvatskoj i Slavoniji održat će svoju redovitu glavnu skupštinu u petak, dne 27. o. mj (svibnja) u 6 sati popodne u dvorani sudbenoga stola u Zagrebu. Dnevni red je ovaj: 1. Rješenje godišnjih izvješća upravnoga i revizijonalnoga odbora i podjeljenje apsolutorija; 2. Ustanovljivanje proračuna; 3. Prijedlog upravnoga odbora o osnutku ustanove za podupiranje iznemoglih odvjetnika i porodica umrlih članova; 4. Izbor potpredsjednika i dviju članova upravnoga odbora. 5. Eventualni prijedlozi članova. Potonji se imadu upravnomu odboru prijaviti barem pet dana prije glavne skupštine.

Kako se vidi iz ovoga dnevnoga reda, skupština će biti vrlo važna za odvjetnički stalež, jer eto odbor pristupa osnutku ustanove za osiguranje ili podupiranje porodica umrlih članova i iznemoglih odvjetnika. Potreba takove ustanove osjeća se već davno, a napose su zadnja kritička vremena proširila u odvjetnicima spoznaju o nestalnosti njihova ekonomskoga položaja i njihove budućnosti. Već zato je potrebno, da svi članovi dodju na skupštinu, a još neučlanjeni odvjetnici da se začlane.

Digitized by Google

Minimalna odvjetnička tarifa napokon je izradjena i štampana. Cijena je pojednomu komadu D 16, a dobiva se u trafici gdje. Gjurić. kod sudbenoga stola u Zagrebu, dok ju vanjski članovi mogu naručiti kod tajnika Društva odvjetnika gosp. dra. Branka Domca (Mesnička ulica br. 4.) ili kod blagajnika gosp. dra. Drag. Lukšića, Boškovićeva ulica br. 16. Kod vanjske naručbe prilaže se i D 1 za poštarinu. Da članovi društva ne bi dva puta slali novac, mogu ovom prilikom platiti i društvenu članarinu. — Minimalna tarifa vrijedi za sudbene stolove u Zagrebu, Požegi i Ogulinu. Sudbeni stolovi u Osijeku i Varaždinu prihvatiše ju također u glavnome, dok si pridržiše pravo glede nekih detalja provesti izvjesne ispravke, a nadamo se, da će ovi biti sprovedeni u sporazumu s tamošnjim odvjetnicima i da se ne će mnogo udaljivati od općenite tarife.. Sudbeni stolovi u Petrinji, Gospiću i Srij. Mitrovici otkloniše ju sasvim, ali ne napuštamo nade, da će se i oni njoj prikloniti, kada uvide njezinu praktičnost kod ostalih sudova. Sudbeni stol u Bjelovaru suspendirao je svoju odluku o prihvatu tarife do prokušanja nekih njezinih ustanova u praksi. Uopće je potanko pisano o postanku tarife i o njoj samoj u opširnome predgovoru tarife.

Inače je tarifa vrlo pomljivo izradjena i točno specificirana, što ne će oteščati njezinu uporabu, jer je na koncu dodana i pregledna skrižaljka, kojom se vrlo brzo i lako izračunavaju pristojbe za sve glavne slučajeve. Provedbom, zasada, doduše, još tek djelomičnom, ove tarife, riješio je upravni odbor Društva odvjetnika jedan od glavnih svojih zadataka i jedno od najosjetljivih pitanja. Do odvjetnika je i sudaca, da se ta tarifa učvrsti, dok izadje novi odvjetnički zakon, kada će odvjetnici doći do tarife ne samo s moralnom, nego i s pravnom snagom.

Dobar primjer. Pred gradsko poglavarstvo u Zagrebu kao obrtnu oblast pristupio je nedavno na raspravu a u zamjeni jednoga zagrebačkoga odvjetnika njegov solicitator. Voditelj rasprave gosp. dr. Viktor Benković otklonio je takovo zastupanje, jer odvjetnika može po zakonu zamjenjivati samo kvalificirani perovodja. Kad bi se sve vlasti, napose upravne povele za primjerom spomenutoga gosp. referenta, stalo bi se mnogo brže na put nadripisarima, koji, osobito u zadnje vrijeme, razviše silnu djelatnost na štetu odvjetničkoga staleža te samoga pravosudja i uprave. Društvo odvjetnika suzbijalo je i suzbija svom snagom tu pojavu, ali je žalosno, da mu vlasti vrlo slabo, gotovo nikako ne idu u tome na ruku. Žalosno je to ne samo sa stanovišta zakonitosti, nego i s onoga pravničke solidarnosti. Nisu rijetki primjeri, da su kvalificirani pravnici na mjestima, gdje vrše kakovu vlast, susretljiji prema nadripisarima nego li prema svojim pravničkim kolegama odvjetnicima.

Gosp. Ljuba Babić Gjalski, jedan od prvaka hrvatske književnosti, slavi dne 9. lipnja o. g. u Narodnom kazalištu u Zagrebu 70-godišnjicu rodjenja. Kako je svečar ujedno pravnik i član našega Pravničkoga društva, pridružujemo se i mi čestitkama, želeći, da proslava pokaže gosp. Gjalskome, koliko mu je narod zahvalan za njegove književničke zasluge.

Kongres pravnika imat će, kao što smo već opširno izvijestili, glavnu skupštinu u Sarajevu od 16.—17. rujna (septembra o. g. O namjeravanome izletu u Dalmaciju ne možemo javiti još detalje, budući da nisu dovršeni pregovori s parobrodarskim društvom. U slijedećem broju bit će to učinjeno. Upozorujemo članove, da osim obične članarine (D 120 odnosno D 60.) imadu platiti ujedno i D 20 za Spomenicu, koja će kao zbirka referata izaći ovaj put mnogo prije Kongresa. Po tome se tih D 20 smatra sastavnim dijelom članarine tako, da se tek platežem i toga dijela smatra, da je član udovoljio potpuno svojim dužnostima. Ta spomenica bit će razaslana još u srpnju (juli), o. g., a najkasnije u kolovozu (augustu) svim članovima Kongresa. Umoljavamo gg. referente i koreferente, da uredniku Spomenice pošalju svoje referate najkasnije do konca svibnja. Inače je o samome Kongresu bilo već opširno izvještćeno u prijašnjim brojevima. Imamo za danas još dodati, da je gosp. dr. Živko Topalović mjesto našeg urednika preuzeo koreferat o kolektivnim ugovorima. Kako je poznato, g. dr. Topalović je bio generalni sekretar Radničke Komore u Beogradu, a sada je šef jednog odjeljenja Medjunarodnoga ureda rada u Ženevi.

Digitized by Google

Promocija honoris causa. — Savjet pravnoga fakulteta našega zagrebačkoga sveučilišta je stvorio zaključak, da se redovni profesor pravnoga fakulteta beogradskoga sveučilišta gosp. Slobodan Jovanović promovira na čast doktora prava »honoris causa«. Taj je zaključak sveučilišni savjet uzeo na znanje, te je gosp. rektor sveučilišta odredio, da se svečana promocija obavi na dan 21. svibnja o. g. o podne. O toj promociji ćemo pobliže izvijestiti u slijedećem broju.

O povlaštenoj vožnji željeznicom nisu članovi Pravničkoga društva najtočnije upućeni, što se vidi po zahtjevima, koje su neki u tom pravcu na društvo stavljali. Ta neinformovanost donekle je i razumljiva radi čestoga mijenjanja propisa o povlaštenoj vožnji. Medjutim čini se, da su se propisi o tome sada ustalili, pa radi informacije članova priopćujemo ovdje u izvatku iz »Uputsta« ministra saobraćaja od 11. travnja 1927. br. 4993/27 one stavke, koje se tiču društvenih članova.

Čl. 111. — Povlašćenu vožnju u 50% od redovite tarife uživat će naučna, stručna, privredna, humana i ostala udruženja za put na kongrese ili godišnju skupštinu tih udruženja. Generalna direkcija željeznica odobravat će povlašćenu vožnju ovakovim društvima za centralne skupštine i kongrese, kako za željeznice tako i za brodove.

Čl. 112. zadnja alineja. — Članovima sviju ostalih društava odobravat će povlašćenu vožnju u 50% ministar saobraćaja za svaki pojedini slučaj najviše tri puta godišnje, za šta će se izdavati propisane uputnice za pojedinačna putovanja. Član društva, kome je odobrena povlastica u 50% od redovne tarife, mora biti snabdjeven legitimacijom, izdanom od strane dotičnoga društva, da je dotično lice član društva najmanje dvije godine. Legitimaciju ima ovjeriti starješina društva potpisom i pečatom, a na legitimaciji mora se nalaziti fotografija i potpis imaoca iste. Molbe upućene ministarstvu saobraćaja moraju biti ovjerene od društva, da je molilac član društva najmanje dvije godine, i od nadležnoga ministarstva, da društvo zaista postoji i za koje vrijeme.

Kako se vidi, postupak je za dobivanje povlastice prilično komplikovan tako, da će se jedva kome isplatiti tražiti tu povlasticu. Ako se ipak tko bude na to odlučio, molimo, da se točno drži gornjega uputstva, kako ne bi postupkom protiv toga uputstva zadavao društvu suvišnoga posla. Prema gornjim naime uputstvima Pravničko društvo ima samo ovjeroviti po članu sastavljenu molbu za min. saobraćaja, a tek kad član dobije od ministarstva povlasticu, izdat će mu društvo propisanu legitimaciju. (Za legitimaciju će morati član poslati prije fotografiju i pristojbu od D 20 za trošak). Sve ostalo ima sam član učiniti.

Natječaj. Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu raspisao je natječaj za katedru opće pravne povijesti, enciklopedije metodologije prava, te privatnoga prava tripartita s rokom do 1. lipnja (juna) 1927. Kandidati se imadu uz prilog radova, dokumenata i opisa života izjaviti, da li se natječu za položaj redovnog ili vanrednog profesora ili docenta.

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

BROJ 7. Dr. **Edo Lovrić**, kr. sveuč. profesor. ZAGREB 1927.
GOD. LIII. Dr. **Ivo Politeo**, odvjetnik. SRPANJ

Prikaz najglavnijih pitanja općega dijela naše i čehoslovačke osnove kaznenoga zakona

Piše dr. Josip Šilović, sveuč. profesor u m.

IV. Dioba krivičnih djela.

Naša osnova odredjuje u § 14., da su krivična djela zločinstva ili prestupi.

»Zločinstva su ona krivična djela, za koje zakon propisuje smrtnu kaznu, robiju ili zatočenje.

Prestupi su ona krivična djela, za koja zakon propisuje strogi zatvor, zatvor ili novčanu kaznu.«

Čehoslovačka osnova odredjuje u § 14.: Krivično djelo, koje nije proglašeno istupom, ili je »zločinstvo ili prestup.«

»Zločinstvo je ono krivično djelo, za koje zakon propisuje kaznu tamnice; prestup je ono krivično djelo, za koje zakon propisuje drugu kaznu.

Krivično djelo, za koje zakon propisuje po izboru tamnicu ili drugu kaznu, kazni se kao zločinstvo tamnicom, ako je učinjeno s nečasnih pobuda. S nečasnih je pobuda djelo učinjeno naročito onda, kada se u njemu izražava gruba želja za dobitkom, nesklonost k radu, zloba, bezobrazluk, surovost, ili kada ono služi učiniocu kao sredstvo, da učini drugo zločinstvo, ili da ga olakoti, ili da si iz zločinstva osigura dobit, ili da se sačuva od kazne radi zločinstva.

Istup po ovom zakonu samo je onaj istup, koji se sudbeno progoni.«

Analognu odredbu českoj, koja govori o izboru tamnice ili druge kazne, ima naša osnova u § 62., koji glasi: »Gde zakon dopušta izbor izmedju više vrsta kazne, stroža vrsta kazne će se izreći, kada je krivično djelo poteklo iz nečasnih pobuda, ili ako ono pokazuje zao karakter učiniočev.«

Jedno je od osnovnih pitanja, koje valja da riješi zakonodavac, kada pristupa stvaranju novoga kaznenoga zakona, kako će dijeliti krivična djela, da li u dvije ili u tri kategorije. Po prirodi svojoj dijele se ona samo u dvije kategorije, u kriminalno i policijsko nepravo. U kriminalno nepravo spadaju ona krivična djela, kojima se

Digitized by Google

uništavaju, oštećuju ili dovode u konkretnu pogibelj pravna dobra i interesi. U policijsko nepravo spadaju ona kriviena djela, koja ne nanose štete, ne vrijedjaju tudjih prava ni interesa niti ih dovode u konkretnu pogibelj, ali ih zakonodavac ipak proglašuje kažnjivima za to, jer su redovno pogibeljna, pak se njihovim progonom uklanja pogibelj štete od društva ili pojedinaca, zajamčuje sigurnost ličnosti i imetka i štiti mirni razvoj društva.

Ovoj se argumentaciji sa znanstvenog stajališta ne može prigovoriti, jer dijeli kriviena djela po njihovoj prirodi bez obzira na kaznu, kojom će se kazniti pojedino krivično djelo. Imade naime, policijskoga neprava, koje je pogibeljnije, dakle će se i strože kazniti, nego li kriminalno nepravo, koje može biti vrlo neznatno, kao primjerice kradja voća u neznatnoj količini.

Unatoč tome velika većina kaznenih zakona i osnova ne dijeli kriviena djela u dvije kategorije, nego u tri: u zločinstva, prestupe i istupe. Ne vode naime zakonodavca kod razdiobe kriviénih djela znanstveni razlozi, nego razlozi zakonodavne tehnike.

Kada bi zakonodavac prihvatio dvodiobu, te dijelio kriviena djela na kriminalna i policijska, morao bi sva kriminalna označiti jednim imenom, bilo da ih nazove zločinstvima, bilo prestupima, a sva policajska prekršajima. Ne bi odgovaralo prirodi stvari niti pravnomu uvjerenju naroda, kada bi se nazvalo u zakonu zločinstvom i grabežno ubistvo i neznatna kradja voća ili komadića kruha, kao ni kada bi se oba ova djela nazvala prestupom. Valja dakle već u samom zakonu lučiti kriminalno nepravo u dvije kategorije, u zločinstva i prestupe, te u prva uvrstiti teža i najteža, a u druga lahka i najlakša kriviena djela.

Po kojem će se kriteriju razlikovati zločinstvo od prestupa? Već francuski kazneni zakon dijeli ih po kazni, te za zločinstva odredjuje kriminalnu kaznu, za prestupe korekcijonalnu, a za istupe policijsku kaznu.

Austrijski kazneni zakon dijeli takodjer po kazni zločinstva i prestupke; ali ne dijeli prestupe i istupe, a ne dijeli ih ni po razlici izmedju kriminalnoga i policijskoga neprava, jer mnoga djela čisto kriminalnoga značaja uvršćuje u istupe, kao kradje, prevare i t. d.

Srpski kazneni zakon prihvaća trodiobu, ili ne dijeli istupe od zločinstva i prestupa po razlici izmedju kriminalnoga i političkoga neprava, već takodjer po samoj kazni. On smatra zločinstvima kriviena djela, kažnjiva smrtnom kaznom, robijom ili zatočenjem, prestupima kriviena djela; kažnjiva zatvorom dužim od mjesec dana ili lišenjem zvanja ili novčanom kaznom više od trideset talira, istupima kriviena djela, kažnjiva zatvorom do mjesec dana ili novčanom kaznom do tri stotine dinara. Derenčinova osnova uvršćuje kriminalno nepravo u zločinstva i prestupe, a policijsko u istupe. Ali zločinstva ne razlikuje od prestupa po vrsti kazne, već smatra zločinstvima ona kriviena djela, koja zakon izrično označuje kao zločinstva, a tako i prestupima ona kriviena djela, koja zakon izrično označuje prestupima.

Digitized by Google

Srpska osnova od 1911. g. je prihvatila dvojnu podjelbu, te dijeli krivična djela u zločinstva i prestupe, ali nije u zločinstva uvrstila sve kriminalno, a u prestupe sve policijsko nepravo. Po njoj su zločinstva ona krivična djela, o kojima govori prvi odjelak posebnoga djela kaznenoga zakona. Ovo isto vrijedi i za krivična djela, koja predvidjaju drugi zakoni, u koliko se njima ne naredjuje drukčije, ako su ugrožena zatvorom dužim od tri mjeseca ili lišenjem zvanja kao glavnom kaznom.. Prestupi su ona krivična djela, o kojima govori drugi odjelak posebnoga dijela kaznenoga zakona. Isto tako i krivična djela, kažnjiva po drugim zakonima, ako nisu zločinstva.

U obrazloženju se kaže: »Ima principijelne razlike izmedju dvije skupine krivičnih djela. U prvu skupinu dolaze prava krivična djela, t. j. takova, kojima se vrijedjaju pravna dobra. U drugu skupinu dolazi policijsko nepravo, t. j. takova krivična djela, koja se sastoje u nevinovanju državnim propisima, kojima je zabranjeno preduzimanje izvjesne radnje, pošto se njenim preduzimanjem po pravilu ugrožavaju pravna dobra, bez obzira na to, da li su ona njome i u danom slučaju ugrožena. Lako je medjutim uvidjeti, da je i pored ove, principijelne razlike, nemoguće s potpunom sigurnošću izvesti podjelu krivičnih djela, a i kada bi to bilo moguće, ta podjela ne bi uvijek odgovarala praktičkim ciljevima. Stoga se osnova pri podjeli krivičnih djela nije rukovodila isključivo ovom principijelnom razlikom, nego je u drugu skupinu — u lakša krivična djela — ubrojila i neka od pravih krivičnih djela, i to samo neznatnija, t. j. takva, kod kojih kazna, kojom se ugrožavaju, nije velika, i kod kojih osuda ne će imati štetnih posljedica po društveni položaj osudjenoga, bilo zbog prirode krivičnoga djela, bilo stoga, što osudjeno lice gotovo već pripada zločinačkomu proletarijatu. Ne može se najzad osporiti, da je u nekim slučajevima podjela učinjena sasvim proizvoljno.«

I naša osnova i čehoslovačka prihvatiše trodiobu, te dijele krivična djela u zločinstva, prestupe i istupe. Naša osnova nije prihvatila ni sustava Derenčinove osnove ni srpske osnove kod postavljanja razlike izmedju zločinstva i prestupa, nego je prihvatila sustav francuskoga kaznenoga zakona, te ih dijeli prema vrsti kazne, kojom su zaprijećeni, a u slučaju da su zaprijećeni sa više vrsti kazne, prama kazni, koja je u konkretnom slučaju dosudjena.

I zločinstva i prestupi su po njoj kriminalno nepravo, a istupi policijsko nepravo. Jer su istupi policijsko nepravo, izbacuje ih naša osnova iz kaznenoga zakona, te su normirani kao posebni zakon, a ne će ni spadati pod nadležnost sudova, već pod nadležnost političkih vlasti. Isti sustav prihvaća u glavnome i čehoslovačka osnova. Samo ona obuhvaća i one istupe, koji se progone po sudskim vlastima. Evo kako ona to obrazlaže:

»Razdioba krivičnih djela samo je tehničko pomagalo kao što i svaka kaznenopravna ustanova, te ima da služi podesnoj provedbi kaznene zaštite. Za to je osnova razdijelila krivična djela u dvije velike bitno različite skupine: u kriminalno i policijsko nepravo.

Digitized by Google

Prva skupina spada u kazneni zakon, a druga bi imala doći u zakon o istupima.

Ali istupe podvrgavamo još za neko vrijeme nadležnosti sudova. To je samo privremena mjera, dok se ne preuredi uprava i ne izgradi posebna upravna krivična sudbenost.

Ma da je kriminalno nepravo po prirodi svojoj jedinstveno, ipak se i kod njega mogu razlikovati razne vrsti učinioca. Kod nekih proističe djelo iz niskih pobuda, koje dokazuju asocijalan značaj krivčev, dok su druge potakli na djelo plemeniti osjećaji, ili barem takovi osjećaji, koji nisu nečasni. Prema tomu nam se dva jednaka napadaja na isto pravno dobro prikazuju različito i društvena odbrana traži u svakom od ova dva slučaja drukčiji postupak. U prvom slučaju valja vrlo energično postupati spram krivca, da se njegov značaj tako promjeni, da iz njega iščezne pogibelj za društvo, a ako to nije moguće, da se učini tako dugo neškodljivim, kako dugo je to samo moguće. Kod krivaca druge vrste ne treba ništa drugo nego oslabiti poticaj na krivično djelo i ojačati predočbe, koje će ga u buduće odvraćati od krivičnih djela.

Za to razlikuje osnova krivična djela kriminalnoga značaja u dvije kategorije: u ona, koja su potekla iz prezirnih motiva, i ona, za koja se to ne može kazati. Ove obje vrsti razlikuju se i po kaznama, kojima su zaprijećene. Time, što se te dvije vrsti kazne ne izvršuju samo različito nego i svaka na drugom mjestu, postizava osnova svrhu, da se ove dvije kategorije kažnjenika izlučuju, da gori elementi ne budu zajedno sa boljima. Na taj se način omogućuje izvršenje kazni prema individualnosti krivca i oslabljuje poguban upliv, što ga pokvaren zlikovac vrši na boljega, kada zajedno izvršuju kaznu.

Uz ovaj kriminalnopolitički razlog, još je jedna važna prednost ove razdiobe, a ta je, da je u skladu sa uvjerenjem naroda. Ubija li pokvaren sin rodjenoga oca, da što prije dodje do baštine, to običan čovjek njegovo djelo prosudjuje drukčije, nego kada muž ubije zavodnika svoje žene, koga je uhvatio in flagranti. Drukčije prosudjuje rasipnika, koji se ogriješi o tudje dobro, da si pribavi sredstva za razbludan život, nego li brižnoga oca porodice, koji to isto učini, da nahrani gladnu porodicu. Jasan su tome dokaz rješavanja od optužbe po porotnicima i protiv jasnoga slova zakona.

Za skupinu krivičnih djela, koja proističu iz prezirnih motiva, pridržaje osnova naziv »zločinstvo«, kojom riječi i narod označuje krivična djela veće intenzivnosti, koja se protive njegovu etičkomu i socijalnom osjećanju. Za onu skupinu kriminalnoga neprava, koja nema toga značaja, uzet je naziv »prestup«, koji je sada dobio točno odredjenu sadržinu, koje nije imao po kaznenom zakonu od god. 1852.

Dosljedno tome prepušta redovno osnova rasudi suca, hoće li on izvjesno krivično djelo proglasiti zločinstvom ili prestupom, a to svagda onda, kada dopušta sucu izbor izmedju kazne tamnice i kazne uze. Time, što u jednom slučaju govori na prvom mjestu o tamnici, a na drugom o uzi i obrnuto, hoće da upozori suca na to,

Digitized by Google

da u jednom slučaju smatra redovnom kaznom tamnicu, a u drugom uzu, — dakle u jednom slučaju redovno krivično djelo zločinstvom, a u drugom prestupom. Sudac će izreći kaznu, navedenu na drugome mjestu samo onda, kada za to govore osobite okolnosti.«

Prema tome je razlika izmedju naše i čehoslovačke osnove u tome, što čehoslovačka osnova nema smrtne kazne, te što je dosljednije provela razliku izmedju zločinstva i prestupa po kazni nego li naša. Ona odredjuje kaznu tamnice za zločinstvo, a druge kazne za prestup, dok naša kazni zločinstvo ne samo smrtnom kaznom ili robijom, koja radja gubitkom gradjanske časti, nego i zatočenjem, ma da je kod zatočenja gubitak gradjanske časti ograničen samo na vrijeme izdržavanja kazni i ma da se zatočenje izvršuje u naročitim kaznenim zavodima.

Druga je razlika izmedju naše i čehoslovačke osnove, što je naša izlučila istupe i o njima govori posebna osnova, te što su istupi kao policijsko nepravo predani na sudjenje policijskim vlastima, dok čehoslovačka normira poslje zločinstva i prestupa i najteže istupe, za koje je pridržavala nadležnost sudovima, dok se ne preuredi uprava i ne izgradi posebna upravna krivična sudbenost.

Dosljednije je postupala naša osnova, kada je istupe izlučila iz kaznenog neprava, a bolje je postupala čehoslovačka, kada je pridržala sudskoj nadležnosti i teže istupe, dok se ne izgradi posebna upravna krivična sudbenost: Kada češki zakonodavac nema još danas pouzdanja u svoje upravne vlasti, da im preda u ruke sudovanje o prekršajima, još ga manje može imati naš zakonodavac, jer jer neosporna činjenica, da naša uprava nije na visini češke uprave. Bilo bi za to veoma poželjno, da i mi sve teže istupe predamo u nadležnost našim sudovima — barem tako dugo, dok se ne preuredi i naša uprava i ne izgradi posebna upravna krivična sudbenost.

V. Vrsti krivnje.

§ 15. naše osnove glasi: »Krivično je djelo učinjeno s namišljajem: Kad je učinilac njegovo izvršenje htjeo ili kad je on, predvidjajući zabranjenu posljedicu, koja može iz njegovoga djela da nastupi, pristao na njeno nastupanje, bez obzira na to, da li je on to želio ili ne. Krivično je djelo učinjeno iz nehata: kad je učinilac predvodio nastupljenu posljedicu, ali je lakomisleno držao, da će je moći otkloniti, ili kada on nije predvidio nastupljenu posljedicu, i ako je ovu prema okolnostima a naročito prema njegovim ličnim osobinama mogao ili je bio dužan predvidjeti.«

Ova je odredba uzeta iz § 42. srpske osnove od god. 1910., samo što je mjesto izražaja »u m i š l j a j« za dolus uzeta bolja riječ »n a m i š l j a j«. Prema tome je obrazloženje srpske osnove mjerodavno i za našu osnovu.

Kako je poznato razilaze se medjusobno i zakoni i osnove u pitanju, treba li da dade zakonodavac u zakonu definiciju dolusa i kulpe, ili je bolje, da to prepusti nauci i praksi. Ugarski kazneni

Digitized by Google

zakon niti Derenčinova osnova nemaju te definicije, dok je velika većina kaznenih zakona i osnova imadu s ovih razloga, koje navodi srpska osnova: »Na prvom mjestu pojam namišljaja i nehata je u nauci danas toliko raspravljen, da nema takovih spornih pitanja, koja bi smetala zakonodavcu, da postavlja definiciju. Sem toga sam pojam naročito namišljaja nije u toj mjeri poznat sucu, kao što je slučaj s drugim krivičnopravnim pojmovima, da bi zakonodavac bez bojazni mogao odustati od definicije. Ako se ostavi, da se i dalje sudac drži nauke, odredjujući pojam namišljaju i nehatu, to se mogu vrlo lahko desiti i veliki zapleti i nerazrješivi sukobi po tome, što razni suci mogu različito shvatiti pojam namišljaja. Sve to ne može da nastupi, kada zakonodavac tačno kaže, što se ima razumijevati pod namišljajem, a što pod nehatom. Najzad definicija namišljaja je naročito potrebna radi postavljanja granice izmedju namišljaja i nehata. Samo se na ovaj način daje riješiti ovo vrlo važno pitanje.«

Kod odredjivanja pojma namišljaja dva su stajališta u nauci, stajalište volje i stajalište predočbe. Prema stajalištu volje imademo namišljaj onda, kada upravimo našu volju na ostvarenje svih bitnih kriterija delikta, dakle kada hoćemo da polučimo taj uspjeh. Prema stajalištu predočbe je dovoljno, da znamo, da smo si svijesni, da iz našega djela nastaje taj uspjeh.

Stajalište predočbe dovodi do istih praktičnih rezultata, do kojih dovodi i stajalište volje, jer otac teorije predočbe profesor v. Liszt traži za namišljaj uz predvidjanje posljedice još i predočbu same uzročnosti.

Ali kaže obrazloženje: »I ako obadve teorije dovode do istih praktičkih rezultata, zakonodavac se ima odlučiti za teoriju volje s toga, što je ova bolje obrazložena, što je po njoj jasnije postavljena granica namišljaju, što prema tome manje daje mogućnosti za rdjavo razumijevanje pojma namišljaja i što se po njoj sigurnije raspravlja najvažnije pitanje, koje se posljedice djela imadu smatrati, da su namišljeno izvršene.

Pretežnost teorije volje ogleda se i u tome, što su je usvojila sva zakonodavstva, koja su dala definiciju namišljaja i što se nje drži sudska praksa u državama, u kojima pitanje o namišljaju nije zakonski regulisano.«

Naša osnova naročito normira i dolus eventualis riječima »kada je on predvidjajući zabranjenu posljedicu, koja može iz njegovog djela da nastupi, pristao na njeno nastupljenje, bez obzira na to, da li je on to želio ili ne.« — Prema ovoj odredbi osnove imademo dolus eventualis vazda onda, kada je učinilac pristao na predvidjenu posljedicu, ako ona iz njegova djela nastupi, bez obzira na to, da li je njemu ta posljedica ugodna ili neugodna. Pristao je na nju, kada znade, da je velika vjerojatnost, da će nastupiti, jer kada razborit čovjek svijesno radi, onda on hoće sve ono, što ima da nastupi iz njegova rada. Nema eventualnoga dolusa, jer nema htjenja samo onda, kada predvidjena posljedica nije vjerojatna, te se učinilac nada, da će joj izbjeći.

Digitized by Google

Nehat je dvovrstan, s v i j e s n i i n e s v i j e s n i. O svijesnom nehatu govorimo, kada je učinilac predvidio nastupilu posljedicu, ali se je nadao, da će joj moći izbjeći, — a o nesvijesnom, kada nije predvidio nastupilu posljedicu, premda ju je prema okolnostima i prema svojim ličnim osobinama mogao ili bio dužan predvidjeti.

U obrazloženju se kaže, da je mjerilo za eksistenciju nepažnje odredjeno u osnovi i o b j e k t i v n o i s u b j e k t i v n o. Objektivno postavljeno je bez obzira na ličnost učiniočevu, a subjektivno s obzirom na ličnost njegovu. Objektivno mjerilo se ocjenjuje prema tome, da li je učinilac prema okolnostima, t. j. prema prilikama samoga slučaja pokazao toliko brižljivosti, koliko je potrebno, da se izbjegne posljedica. Ovdje se traži ona brižljivost, koja je u običnom životu potrebna. Ako ove brižljivosti ima, onda nema nehata već nevini rad. Za ocjenu nepažnje pored objektivnog mjerila potrebno je i subjektivno mjerilo; potrebno je, da je učinilac i prema svojim ličnim osobinama mogao predvidjeti, pa onda izbjeći kažnjivu posljedicu. Tek kada se steku oba ova mjerila, imademo nepažnju i učinilac se može pozvati na odgovornost radi nehata. I obrnuto, ako nema ma i jednog od ova dva mjerila, ne može se reći, da je bilo nepažnje, te se učinilac za svoje djelo ne može potegnuti na odgovornost.

Moje je mišljenje, da ovo obrazloženje stoji na krivom stajalištu, jer je nemoguće uzeti kao podlogu za prosudjivanje nepažnje jedno i drugo stajalište, pošto su oba oprečna, te se isključuju. Ili je učinilac odgovoran za nepažnju svagda onda, kada nije pokazao toliko opreznosti, kolika se od poprečnoga čovjeka traži u ovakovom slučaju, ili je odgovaran za nepažnju samo onda, kada nije upotrijebio toliko opreza koliko ga je upotrijebiti mogao prema svojim ličnim sposobnostima. Budući da tekst osnove spaja riječi »prema okolnostima« sa riječima »prema njegovim ličnim osobinama« sa riječima »a naročito«, držim da unatoč obrazloženja naša osnova stoji na subjektivnom stajalištu, te će po njoj biti odgovoran za nehat samo onaj, koji je mogao predvidjeti nastalu posljedicu. Protiv ovoga shvaćanja ne govore ni riječi »ili je bio dužan predvidjeti«, jer je čovjek po prirodi stvari dužan, samo ono, što može prema onoj latinskoj »ad impossibilia nemo tenetur«.

§ 15. češkoslovačke osnove glasi: »Namjerno djelo se kazni, ako za nj nije odredjena posebna kazna, po istoj kaznenoj stavci, po kojoj i svjesno djelo.

Namjerno radi onaj, koji radi u tu svrhu, da proizvede u zakonu navedeni uspjeh.

Svijesno radi onaj, koji radi znajući, da postoje činjenice, koje utemeljuju kažnjivost njegova djela, ili da proizvodi svojim radom uspjeh, označen u zakonu.

Nehatno radi onaj, koji radi bez obzira na pomnju, na koju je obvezan ili koja je prema prilikama potrebna.

Nehat je grub onda, kada si je učinilac svijestan mogućnosti, da postoje činjenice, koje utemeljuju kažnjivost njegova djela, ili da svojim djelom proizvodi u zakonu navedeni uspjeh.«

Digitized by Google

Budući da čehoslovačka osnova kod normiranja vrsta krivnje napušta stajalište pozitivnih kaznenih zakona i osnova, te mjesto dviju vrsta krivnje, namišljaja i nehata, nominira tri vrste, n a m j e r u, s v i j e s n o s t i n e h a t, priopćiti ću opširnije njeno obrazloženje, jer je za nas pravnike ne samo vrlo poučno nego i zanimljivo.

»Razlika izmedju namišljaja i nehata već je napredak prema starijem vremenu, kada se je učiniocu uračunavao uspjeh bez obzira na njegovu krivnju. Ali je vrijeme dokazalo, da nam ne dostaju ni ove dvije vrste krivnje. Za to vidimo, da uz ove dvije službeno priznate vrste dolaze još i druge, kojih zakonodavac do duše izrično ne priznaje, ali s kojima mora da radi sudac, a često i sam zakonodavac. Tako se susrećemo sa s v j e š n o š ć u, koja nam se prikazuje kao izvjestan minus spram namišljaja, a kao plus spram nehata: ali za koju znanost ne zna, bili ju uvrstila k ovoj ili onoj vrsti krivnje. Nadalje je n a m j e r a u neku ruku pojačani namišljaj, koja se redovno definira, da ovdje uspjeh sačinjava svrhu kažnjivoga djela. Još se više postavlja z l o b a, o čijoj se pravoj biti vodi žestoka borba. I tako vidimo, da imademo, i bez obzira na prirodnu razdiobu nehata u svijesni i nesvijesni, mjesto službeno priznate dvodjelbe vrsta krivnje odmah nekoliko vrsta, čija je bitnost i granice dvojbena i sporna.

Nauka je došla do spoznaje, da niske kaznene stavke odredjene za nehatna djela nisu dosta stroge za slučajeve svijesnoga nehata. Ova spoznaja dovela je do konstrukcije i n d i r e k t n o g a i e v e n t u a l n o g a n a m i š l j a j a. Danas se općenito priznaje, da je neodrživa konstrukcija indirektnog namišljaja. Naprotiv priznaje vladajuća teorija i praksa e v e n t u a l n i n a m i š l j a j. O njemu govorimo onda, kada učinilac, znajući za mogućnost nastupa štetnoga uspjeha, ipak radi. Onaj, koji radi, premda vidi pogibelj toga uspjeha, on in eventu odobrava taj uspjeh, t. j. on ga hoće za slučaj, da nastupi, dakle radi dolozno. Obljubljeno sredstvo za odredjenje ovoga namišljaja jest F r a n k o v a formula, po kojoj je odlučno, da li bi krivac bio radio, kada bi bio znao, da će štetni uspjeh sigurno nastupiti. Kako je ova konstrukcija eventualnoga namišljaja pogrješna, dokazuje činjenica, da ona omogućuje sucu, da svako svijesno nehatno djelo proglasi namišljenim, i to uz nepromijenjeni psihički učin, jer može — a to se u praksi doista i zbiva — eventualnu privolu na uspjeh naći već u tome, što je učinilac radio, premda si je bio svijestan mogućnosti uspjeha.

Naprotiv ovoga kaosa u pozitivnom pravu i u praksi upotrebljavanih, većinom neodredjenih, dapače niti priznatih vrsta krivnje, postavlja osnova jasno ograničenu trodiobu: n a m j e r u, s v i j e s n o s t i n e h a t, dakle broj vrsta, koji je spram faktičnom broju vrsta daleko manji.

Kod odredjivanja pojma n a m j e r e izbjegava osnova pojmove v o l j e i h t j e n j a, koji pojmovi radi svoje neodredjenosti nisu podesni za pojmovno opredjeljenje vrsta krivnje. Namjeran je onaj rad, pri kome bijaše učiniocu svrha, da poluči baš u zakonu

Digitized by Google

označeni uspjeh, — drugim riječima, pri kome je predočba uspjeha bila povod djela.

Ovo je bez dvojbe najteža vrsta krivnje, kojoj po intenzivnosti nije nijedna druga ravna, najpače nije joj ravna ona, pri kojoj učinilac znade, da će iz njegova djela sigurno nastupiti štetan uspjeh, jer u ovom slučaju učinilac oštećuje pravno dobro samo radi toga, jer je na putu polučenju njegove svrhe. Kada mu ne bi bilo na putu, pustio bi ga na miru. Ovdje dakle radi učinilac, premda predvidja štetan uspjeh, a kod namjere radi on upravo radi toga, jer predvidja štetan uspjeh. Ovakov namjerni učinilac ne poduzima samo svijesni napadaj na tudje pravno dobro; on ga, ako je potrebno, izabira, pak ako mu prvi pokušaj ne uspije, on će ga opetovati, bilo na istom predmetu, bilo na drugom, ako mu baš do ovoga predmeta nije stalo. Prema tome je namjerni napadač najpogibeljniji.

Za namjeru se ne traži, da učinilac znade, da će uspjeh sigurno nastupiti; dovoljna je predočba mogućnosti nastupa. Time, što je ta predočba povodom djela, postizava se ona intenzivnost, koja je značajna za namjeru.

Više puta je polučenje u zakonu označenoga uspjeha samo sredstvo, da se poluči dalji uspjeh, koji nam prikazuje pravu svrhu, za kojom ide učinilac. Primjer: Netko ubije drugoga za to, da dodje do njegove baštine, ili učini palež. da se domogne osigurnine. Nema dvojbe, da je i polučenje prvoga uspjeha (smrt, palež) svrha krivčeva rada, premda samo prva svrha, da je dakle i ovaj rad namjeravan.

S v i j e s n o s t se sastoji u tome, što učinilac znade za sve faktične okolnosti, koje utemeljuju kažnjivost, t. j. on znade za sve ono, što je potrebno, da se ostvare bitna obilježja delikta. Ako je bitno obilježje izvjesnoga krivičnoga djela izvjestan uspjeh, onda je za svijesnost potrebno, da je krivac znao, da će taj uspjeh nastupiti. Nije dovoljno, da je znao, da bi uspjeh mogao nastupiti, pa si je dakle predočio uspjeh samo kao moguć. U ovom potonjem slučaju imademo samo nehat. Od namjere razlikuje se svijesnost u tome, što kod svijesnosti predočeni uspjeh nije bio svrha djelu, već je učinilac išao za drugom svrhom, koja može biti i dozvoljena.

N e h a t je propuštanje potrebne pomnje. Pojam pomnje, koji se nalazi i u gradianskom pravu, ne spada medju najodredjenije, dapače mora se iskreno priznati, da se i ne da tačno pojmovno odrediti. Nešto je odredjeniji taj pojam ondje, gdje je ustanovljena mjera potrebne pomnje izričnom odredbom zakona, kojom su izvjesna djela ili propusti naročito zabranjeni kao pogibeljni. To imade osnova u prvom redu na umu, kada govori o pomnji, na koju je učinilac obvezan. Potrebna mjera pomnje može se razabrati i iz preuzete obveze. Inače se ona ravna prema priznatim znanstvenim spoznajama i drugim životnim pravilima, a gdje toga nema, prema prilikama, u kojima je djelo preduzeto s obzirom na opće životno iskustvo. To je izraženo riječima: »pomnja, koja je prema prilikama potrebna«.

Digitized by Google

Kako se iz ovoga vidi, odredjena je mjera nehata o b j e k t i v n o, t. j. na način, koji vrijedi za svakoga. Ali iz toga ne slijedi, da se u izvjesnim prilikama ova mjera ne može povisiti; drugim riječima, da se ne može tražiti veća pomnja. Ova se bez dvojbe traži od liječnika i od drugoga stručnjaka, u koliko se radi u izvršenju njegova zvanja. Ali mjera ostaje i ovdje objektivna, jer tražimo ovu povišenu pomnju od svakoga koji takovo zvanje vrši.

Protiv ove objektivne mjere navodi se, da se protivi pravnomu osjećaju tražiti jednaku mjeru pomnje od čovjeka ispod srednje inteligencije ili od čovjeka, koji je opterećen duševnim defektom, kao i od čovjeka normalnoga razuma. Ovaj je prigovor neopravdan, jer bi onda morali sniziti ovu mjeru i za onoga, koji radi u uzrujanosti ili u drugom kojem afektu, ne izuzevši niti srčbe, bijesa i t. d. To bi značilo, da odustajemo od mjere pomnje koju smatramo potrebnom za uspješnu zaštitu pravnih dobara, kada je učinilac glupan, uzrujan, srdit i t. d., dakle, upravo onda, kada je pravno dobro u većoj pogibelji. Svakako valja ove trajne ili prolazne psihičke mane u obzir uzeti kod odmjere kazne, dapače prema prilikama i kod rješavanja pitanja krivnje. Ali to spada na drugo polje; jer se ovdje radi o pitanju uračunljivosti ili smanjene uračunljivosti upravo tako kao i kod namjere i svijesnosti.

Navedenim odnosom spram dužne ili potrebne pomnje iscrpljen je pojam nehata. Za pojam nehatnoga djela ne treba uspjeha, ne treba ni oštećenja pravnoga dobra ni njegova dovadjanja u pogibelj; i čisti formalni delikti mogu se učiniti nehatno. Radi toga načelno ne bi bilo ni potrebno kod pojmovnoga odredjivanja nehata baviti se sa psihičkim odnosom krivca spram uspjeha. Osnova to čini radi toga, jer se razlika ovoga odnosa dade zgodno upotrijebiti za zakonodavne svrhe.

Moguće je naime, da je onaj, koji radi nehatno, predvidio mogućnost štetnoga uspjeha, a moguće je i da je nije predvidio. Ova dva podrazreda nehata zovu se redovno s v i j e s n i nehat i n e s v i j e s n i nehat. Osnova je za svijesni nehat uzela naziv g r u b i n e h a t. Izborom ovoga naziva hoće osnova da izbjegne zamjenu svijesnosti sa svijesnim nehatom, do koje bi mogla dovesti sličnost izraza. Prema tome se radi samo o pitanju terminologije. Ne bijaše potrebno izabrati poseban izraz i za nesvijesni nehat.

Često se u nauci spominje, da mnoge odredbe, koje kazne samo namišljena djela, ne pružaju dovoljne zaštite pravnih dolara, koja hoće da štite, pak da je potrebno, proširiti ovu zaštitu i preko namišljenoga rada. U našoj je osnovi ova potreba još veća, jer je ona i dolus eventualis povukla u sferu nehata. Postavljanjem razlike izmedju gruboga nehata i nesvijesnoga nehata postizava se to, da se odnosne kaznene norme ne moraju protegnuti na cijelo područje nehata, već se može proglasiti kažnjivim samo grubi nehat. To znači, da zakonodavac traži, da se barem onaj suzdrži od pogibeljnoga djela pod prijetnjom kazni, koji pozna njegov pogibeljni značaj. Ovo je stajalište, kod mnogo delikata posve opravdano, ako hoćemo, da izvjesna pravna dobra budu dovoljno zaštićena.«

Digitized by Google

Bitna je razlika izmedju naše i čehoslovačke osnove kod norminiranja namišljaja, što ga je čehoslovačka osnova razdijelila u dvije kategorije, u namjeru i svijesnost, dok naša osnova obuhvaća oba slučaja zajedno sa izrazom namišljaj. Naša osnova, kako smo vidjeli, obuhvaća pojam namišljaja šire nego li čehoslovačka, jer ona ubraja u namišljaj i dolus eventualis, koji češko-slovačka osnova uvršćuje u grubi nehat. Mene nije obrazloženje českoslovačke osnove moglo uvjeriti o potrebi razdiobe namišljaja u namjeru i svijesnost, to manje, što se po § 15. djela namjerna i svijesna kazne po istoj kaznenoj stavci, ako nije u zakonu izrično protivno odredjeno. I po našoj osnovi će se namjerno djelo kazniti strože unutar kaznene stavke nego li svijesno djelo. — Nije me obrazloženje českoslovačke osnove moglo uvjeriti niti o opravdanosti odredbe, da se dolus eventualis uvršćuje u grubi nehat, a ne u namišljaj.

Za svijesnost traži českoslovačka osnova, da krivac znade, da će uspjeh nastupiti, te nije dovoljno da znade, da bi uspjeh mogao nastupiti. Ja držim, da je upravo nemoguće dokazati krivcu, da je on sigurno znao, da će uspjeh nastupiti. Uspjeh odvisi od toliko preduvjeta, koji su izvan domašaja onoga, koji radi, da se uopće može govoriti samo o većoj ili manjoj vjerojatnosti, o većoj ili manjoj mogućnosti uspjeha. Prema tome spada dolus eventualis sasvim u sferu svijesnosti, jer kod njega učinilac znade, da je velika vjerojatnost, da će nastupiti predvidjeni uspjeh. Kada on to znade, pak ipak radi, onda mu se taj njegov rad ne može uračunati u nehat nego u namišljaj.

U drugu ruku nikako nije pravedno, da se u istu kategoriju krivnje uvršćuje onaj, koji si je bio svijestan, da vrlo vjerojatno ne će izbjeći protivu pravnomu uspjehu, kao i onaj, koji se je s razlogom nadao, da će tome uspjehu izbjeći.

Kod nesvijesnoga nehata stoji češkoslovačka osnova na stajalištu objektivnom, držeći, da se na taj način uspješnije zaštićuju pravna dobra i interesi. Istina je, da će se u izvjesnim slučajevima na taj način bolje zaštititi pravna dobra i interesi. Ali se objektivno stajalište nikako ne dade spojiti sa pojmom krivnje, već samo sa pojmom pogibeljnosti.

Ja znam, da glup čovjek, kada radi, može biti pogibeljniji nego li razborit čovjek, kada isto radi. Isto tako može biti pogibeljniji, kada radi čovjek srdit i uzrujan, nego li čovjek miran. Ali ja ne mogu od čovjeka glupa tražiti one pomnje, koje on ne može imati, niti mu mogu upisati u krivnju, što je nije imao. To isto vrijedi i za čovjeka srdita i uzrujana.

Dok kazneni zakon stoji na stajalištu krivnje, nije moguće niti kod nesvijesnoga nehata postaviti ga na stajalište objektivno; nije moguće tražiti od nikoga pomnju, koju on prema svojoj prirodi ne može upotrijebiti, jer nadilazi njegove sile. To je opravdano učinila u § 12. talijanska osnova kaznenoga zakona, koja je napustila krivnju, te je kao osnov svoj uzela pogibeljnost (la pericolosità, glava II.).

Digitized by Google

O pravu i državi

(Govor rektora zagrebačkog univerziteta prof. dra Ernesta Milera prigodom dne 21. maja o. g. obavljene promocije prof. Slobodana Jovanovića na počasni doktorat prava.)

Meni je kao zakonitomu predstavniku zagrebačkoga univerziteta pala u dio velika čast, koju vrlo rado ovršujem, da u provedenju odluke univerzitetskog savjeta, donesene povodom zaključka pravo- i državoslovnoga fakulteta, podijelim Vama, vrlo uvaženi gospodine profesore, naslov počasnoga doktora prava. Taj zaključak je bio stvoren već u godini 1924. u predvečerje 50-godišnjice zagrebačkoga univerziteta, ali se silom prilika, koje su ležale izvan našega domašaja, može provesti tek ove godine, koju izabrasmo, jer se baš sada navršuje 30 godina Vašeg znanstvenoga rada.

Pravo- i državoslovni fakultet ovoga univerziteta je izabrao dva muža za svoje počasne doktore: Vladimira Mažuranića i Vas. — Vladimira Mažuranića, u mojim očima danas najvećega živućega kulturnoga Hrvata, i Vas, koji daleko odskačete Vašom velikom juridičkom spremom. Nije čin kurtoazije, što Vam podjeljujemo počasni doktorat. Mjerilo, koje uzesmo, jest Vladimir Mažuranić, a pod tu mjeru, gospodine profesore, ulazite i Vi. — Vi ste postigli visinu, sa koje je gledanje lijepo.

Meni nije lahko, da Vas po Vašim zaslugama ocijenim, jer bi morao nizom nizati i podrobno prikazivati sva Vaša naučna djela i historijske i dogmatske prirode. Elegantia iuris mi ne dopušta, da se izgubim u detaljnom nabrajanju svih Vaših znanstvenih radnja. Vaša znanstvena visina s jedne strane, a visina položaja, koji ja kao predstavnik zagrebačkoga univerziteta zapremam, s druge strane nalažu mi, da se tek u najvećim konturama osvrnem na nauku, koje ste Vi nada sve uvažen i vrlo dostojan reprezentant.

Na nauku o pravu i državi.

»Sve pravo je državno pravo«, kaže Fichte, a Vi, gospodine profesore, kažete u svom magistralnom djelu »O državi«: »Niti može biti prava bez države, niti države bez prava«. Isto dakle kao i Fichte. Pošto svako društveno gibanje ima tendenciju postati pravom, to su pitanja: što je pravo i kakovo treba da bude, temeljna pitanja ljudskoga duha uopće.

Mene zanima problem sa socijološkoga stajališta, kako se neminovno mora doći do prava i do države. Mene zanima problem, da li ljudstvo baš mora živjeti tim naročitim oblikom društvenoga života, koji se zove državom, i da li mora živjeti u tom obliku organizacije, koji se zove pravom. Nije li moguće zamisliti, da ljudstvo živi doduše društvenim životom, ali ne državnim, niti sputano u pravne norme, jer se ne ćuti nigdje tako silna težina života kao baš u državi sa njenim nebrojenim pravnim normama. Već je Spencer u svom djelu »Uvod u socijologiju« istakao, da je u En-

Digitized by Google

gleskoj od Eduarda III. (god. 1327.) do god. 1844., dakle u razdoblju od 500 godina, bilo izdano 14.408 kaznenih zakona. Ja bi ukratko htio doći do prava i države, a ne poći od tih socijalnih pojava, kao da se iste same od sebe razumiju i kao da su neosporive. Ja držim, da se prije svega moramo izjasniti s jednom velikom teorijom, koja negira i pravo i državu, a obećaje ljudstvu pružiti lagodniji način života, nego li ga pruža država sa svojim pravnim normama. To je teorija anarkizma. Dopustite mi, da ju u kratko razvijem.

U širokim slojevima vlada obzirom na mnoge zločinačke atentate, počinjene po anarkistima, predrasuda, da su anarkisti rulja poluludih i poživinčenih fanatika. Ali se je sasvim zaboravilo ili bolje rekući nije se u širjim slojevima nikada ni znalo, da postoji teorija anarkizma, koja mora uvijek igrati vrlo važnu ulogu u socijalnoj filozofiji; tu teoriju izvrnuše anarkisti u zločinačku praksu, oni tu teoriju sasvim krivo naučaju, — tu teoriju, koju u čistoj spodobi kao posebnu filozofiju društvenoga života ne smije nikada ignorirati socijalna ni pravna znanost.

Posve je krivo stajalište onih — a tih je vrlo mnogo — koji teoriju anarkizma bacaju u isti koš sa socijalizmom, komunizmom i boljševizmom. Ovi potonji su naime proti sadržini postojećega prava, dok se anarkizam obraća proti pravnomu uredjenju uopće. Anarkizam nije zato proti sadašnjemu socijalnomu stanju, što bi pravna pravila zastarjela i što bi za ekonomskim razvojem zaostala, već je on proti onomu, što postoji, zato, jer je to nasilna organizacija. Svaka sila, dakle i pravna, je nepravo. Pravo i pravednost su utopije, iluzije, jer svako tobožnje pravno uredjenje nije ništa drugo nego surova moć pojedinih vlastodržaca i to tim više, što čovjek u tu nasilnu organizaciju biva rodjen, mora u nju stupiti ni pitan ni htijući možda u njoj biti. I teorija anarkizma, koju ne valja sa stanjem anarkije zamjeniti, traži red u ljudskom skupnom životu i ide za harmonijom društvenoga bivstvovanja, ali ona hoće drugi red nego je državni, drugo uredjenje nego je pravno. Koji je to red? Nalazimo dva smjera medju anarkistima, koji pravnu silu zabacuju i mjesto toga postuliraju svaki drugo uredjenje. Zastupnik jedne struje je Proudhon, druge Max Stirner. Po Proudhonu imadu mjesto zakona stati na snagu slobodni ugovori, a po Stirneru je jedino, što postojati može, društvo egoista, te on hoće provesti socijalnu organizaciju na temelju konvencijonalnih pravila. Ni Proudhon ni Stirner nisu našli sljedbenika; modernije anarkističko gibanje kao da je na njihove teorije zaboravilo. U tom modernijem gibanju opažamo dvije anarkističke struje, koje jedna proti drugoj stoji.

Prva je struja komunistički anarkizam; temelj mu je postulat bratstva, cilj mu je neograničena sloboda pojedinca te potpuna jednakost sviju u uživanju. Ti anarkiste zabacuju svaku vladu, dopuštaju samo slobodno udruživanje; zabacuju privatno vlasni-

Digitized by Google

štvo, dopuštaju samo društveno; njihove želje se dadu svesti na formulu: svaki po svojim sposobnostima, svakomu po njegovim potrebama. Taj pravac dominira danas u anarkizmu; osobito su ga rašrili Bakunin i Kropotkin; ovoga pravca se drži i »propaganda čina«; taj smjer hoće svoje ideje provesti silom.

Drugi je pravac individualistički anarkizam. Njega zastupa manjina. Glavni su mu zastupnici Tucker, Mackay, Tolstoj, donekle i Ibsen. Taj pravac zabacuje propagandu čina, te očekuje sve od prosvjete i polaganoga razvitka razuma. Današnji kapitalistički društveni red, vele oni, jest posve neopravdan; na njegovo mjesto će stupiti socijalizam, a socijalizam je, kako tvrde oni, »zadnja univerzalna ludost čovječanstva«; socijalizam moramo prepatiti; on će sobom donijeti takovu silu i pritisak, da će ga čežnja za slobodom smrviti, a onda će čovječanstvo pristupiti slobodnoj asocijaciji u smislu anarkizma temeljem konvencijonalnih pravila. Kakov će pako biti sadržaj tih konvencijonalnih pravila, to je — otvoreno pitanje i posve konsekventno glede toga veli Stirner: »što će rob učiniti, kada strga okove, na to se — mora čekati.«

Znanstvena važnost teorije anarkizma sastoji u tom, da je u njoj našao zaključak najradikalniji skepticizam, što se državnoga i pravnoga reda tiče.

Toj teoriji pripada dakle ona vrijednost, koju za znanost imade svaka sistematska dvojba: svratiti naime pozornost na dogme, koje su tradicijom do nas došle i kritično istraživati ono, što postoji. U kratko, valja odgovoriti na ovo pitanje: da de li se dokazati i to dokazom, koji bi imao opću vrijednost, da je za organizaciju ljudskoga skupnoga života nužna državna i pravna sila?

Tu se dakle pretpostavlja, da je organizacija ljudskoga skupnoga života opravdana, a to je naprosto činjenica iskustva; mi ne poznajemo Robinzone, koji izolirano žive; mi poznajemo samo ljude, koji žive u uredjenim zajednicama. Moglo bi se reći, da je individuj za socijologiju isto tako fikcija kao i atom za kemiju.

Nu mora li ta organizacija upravo pravna biti? Čini se, da je naša jurisprudencija imala samo ove dvije alternative pred očima: ili stanje bez ikakova reda ili pravno stanje. Od Hobbesa (1588. do 1678.) vrijedi za prvo stanje formula: »rat sviju proti svima«, pa se otale sasvim nelogički deducira pravo i državna vlast, premda bi se logički imala deducirati samo uredjenje, samo organizacija uopće.

Pošto pako imamo kao oblike uredjenja pravnu silu i konvencijonalna pravila, to se čini, da konvencijonalna pravila zaslužuju prednost, jer se pravna sila najviše odalečuje od potpune slobode, dok se konvencijonalna pravila toj poteškoći ugiblju.

Digitized by Google

Nu konvencijonalna pravila će konačno imati svoj temelj uvijek u ugovoru, pa bi ta konvencijonalna organizacija, koja sačinjava jezgru teorije anarkizma, bila moguća samo za takova lica, koja imadu faktičnu sposobnost sklapati ugovore u svrhu zajednice. Dakle bi bili iz organizacije i iz svakoga socijalnoga života posve isključeni oni, koji nemaju ugovorne sposobnosti, a to znači isključiti preko jedne trećine čovječanstva!

Anarkistička organizacija društvene eksistencije pogrješna je dakle u tom, da je pristupačna samo za izvjesna, empirički osobito kvalifikovana lica, a da je zatvorena za sve ostala lica, kojima te vlastitosti manjkaju. S toga se opravdanost države i pravo prava temelji na tom, da je u državi provedena p r a v n a organizacija j e d i n a, koja je o t v o r e n a s v i m l j u d i m a b e z r a z l i k e p o s e b n i h s l u č a j n i h v l a s t i t o s t i. Pravo nam pruža jedinu mogućnost ljudske organizacije i stoga socijalni napredak ne može sastojati u odstranjenju pravne sile, već jedino u usavršenju prava, koje je historički do nas došlo. I uslijed toga se moram složiti s K a n t o m, koji je rekao: »Najveći problem za ljudski rod jest postignuće gradjanskoga društva, koje će p r a v o upravljati.«

I lijepo kaže C a r l y l e: »Gdje ima ljudi, ima i pravila. To je zasada, koja ima vječnu vrijednost. Jer je najdublji zakon ljudske prirode, da ne bude rob nagona, slučaja i surove prirode, već na neki način njihov gospodar.«

Da se samo kratak čas zadržim kod prava.

Velika je bludnja, kaže S p e n g l e r, da može uopće postojati neko na neki način nad stvarima lebdeće pravo, sasvim neovisno o političko-gospodarskim interesima. Svako pravo je stvoreno po jednom pojedinom staležu u ime cjeline. Anatole F r a n c e je jednoč rekao, da naše pravo u veličanstvenoj jednakosti zabranjuje i bogatašu i siromaku, da kradu kruha i da na ulicama prosjače. Apstraktni ideal pravednosti, veli isti S p e n g l e r, provejava glavama i spisima svih ljudi, čiji je duh plemenit i jak, a krv slaba, provejava svim religijama i svim filozofijama, nu svijet činjenica povijesti poznaje samo u s p j e h, koji iz prava jačega stvara pravo sviju.

Ali nam čuvstvo naše govori, da ipak postoji neka pravednost, neodvisna i o slučaju i o uspjehu. Zato opravdano tvrdi K a n t u svojoj »Rechtslehre«: »Kada jednoč nestane pravednosti, onda nema više nikakove vrijednosti, da ljudi na zemlji žive.«

I tako upoznasmo pravo i pravednost kao socijalne pojave, bez kojih se društvo zamisliti ne da.

A sada još nekoliko riječi o državi.

Vi stojite, vrlo poštovani gospodine profesore, u Vašem već citiranom djelu »O državi« na socijološkom stajalištu, kada tvrdite, da država nije ništa drugo nego jedan naročiti oblik onoga istoga društvenoga života, koji se javlja u drugim ljudskim zajednicama. Vi tvrdite sasma ispravno, da je zajednički život jedan psihološki

Digitized by Google

proces. Vi izričete jednu misao Herbert Spencerovu, kada kažete, da zajednička svijest postoji samo u glavi pojedinaca. Spencer to u svojoj slavnoj »Socijologiji« izrazuje riječima, da socijalni senzorij ne postoji, a odatle izvodi prevažan zaključak, da je država radi nas, a nismo mi radi države. Vi izričete duboku misao, kada kažete, da duhovno jedinstvo države nije nikada potpuno, obrazlažući to raznorodnim interesima pojedinaca kao pripadnika raznih skupina. Samo ćete imati, držim, tu tvrdnju upotpuniti onamo, da će se duhovno jedinstvo države manifestirati ipak onim momentom, kada nastupi znameniti Spencerov zakon evolucije, koji glasi, da integracija nastaje, kada su jednake jedinice izvrgnute istoj sili.

Zadaća je onih, koji našom jakom i velikom državom upravljaju, da postepeno ostvaruju narodne ideale. Jedan čovjek i jedan narod, kaže veliki Masaryk, sa religijoznim osvjedočenjem, jedan narod sa čvrstom voljom, da realizira svoje ideale, uvijek će svoj cilj postići. A da će taj cilj biti dostojan, jamči duša i srce našega naroda, koji je već obzirom na svoju prošlost u dnu duše svoje protivan proletarskomu socijalizmu, jer temeljne misli proletarskog socijalizma, veli Sombart, i to sreća mase kao smisao života, klasna borba kao oblik života, nevjerovanje kao duh života — to su moći raspadanja, stvorene, da čovječanstvo bace u još dublju tamu.

Svi mi smo zvani na sudjelovanje u državnom životu, a osobito Vi, uvaženi gospodine profesore, sa Vašim moćnim državopravnim zvanjem. Vi ste fons et tuba iuris publici — vrelo i trublja javnoga prava. Vaš naučni rad nam je najboljim dokazom, kako oprezno na prošlosti gradite budućnost. Vaš veliki patriotizam ne staje pred rodjenom grudom, nego ide starim pokoljenima, sjećajući se one Spencerove: da mrtvi vladaju nad živima. Množina Vaših naučnih djela historijske sadržine svjedoči o tom Vašem profinjenom patriotizmu, na koji mogu primjeniti riječ Fustel de Coulanges-a: »Le vrai patriotisme n'est pas l'amour du sol, c'est l'amour du passé, c'est le respect des générations qui nous ont précédés.«

Evo sve ovo su bili razlozi mjerodavni za odluku pravnoga fakulteta, da Vas dobije u svoju sredinu. Mi se ponosimo time, da odsada pripadate našemu univerzitetu i našem fakultetu, uvjereni duboko, da i Vi taj ponos ćutite.

Stojte uvijek kao i dosada na braniku svetih prava naše domovine; ljubite kao i dosada ovu divnu zemlju, za koju je naš Uzvišeni Vladar baš s ovoga mjesta u godini 1920. kao regent akademskoj omladini i nama profesorima doviknuo riječi neumrloga Ivana Mažuranića« »Ljubite ovu zemlju, jer za Vas ljepše na svijetu nema!»

Mi ćemo za nju živjeti, a ako treba, znati ćemo za nju i mrijeti.

Ja Vam, gospodine doktore, najsrdačnije čestitam i molim Vas, da primite moj kolegijalni pozdrav i moj najdublji respekt.

Digitized by Google

Izuzetni postupak po § 176. obrtnog zakona za Hrvatsku, Slavoniju i Vojvodinu*)

Napisao dr. Hugo W e r k, odvjetnik u Zagrebu.

LITERATURA: Dr. Ivo P o l l i t e o, stručno mnijenje o rješenju ministarstva trgovine br. 5815 od 13. VII. 1926. u »Merkurovu Vijesniku« Zagreb, br. 17. od 20. VIII. 1926. — Dr. Rudolf P o l l a k, Zivilprocessrecht, passim; E. G a r s o n n e t i Ch. C e z a r - B r u, Precis de Procedure civile, Paris, 1923, passim: — Dr. W e r k u »Mjesečniku«, br. 4. i 5. ex 1925. i u »Arhivu« br. 1. i 2. Knjige XIII (XXX).

Pitanje o stvarnoj nadležnosti obrtnih vlasti u Hrvatskoj, Slavoniji i Vojvodini po »razmiricama i prijepornim pitanjima medju o b r t n i c i i š e g r t i t e r k a l f a m i i l i r a d n i c i, tučući se začeća, nastavka ili prestanka poslovnoga ili naučnoga odnošaja, ispunjavanja za trajanja istoga odnošaja opstojećih medjusobnih dužnostih, ter po tražbinama radi naknade štete, nastavše iz prestanka poslovnoga ili naučnoga odnošaja« (§ 176. zak. čl. XVII. 1884.), dalo je u zadnje vreme povoda raznom tumačenju.

Sve do 13. jula 1926. obrtne su vlasti sudile n e o g r a n i č e n o po svim malo pre navedenim sporovima, nastalim izmedju nameštenika i poslodavaca u oblasti obrtničke i trgovačke privrede, bez obzira na to, da li se je u pojedinim slučajevima radilo baš o »šegrti ter kalfami ili radnici«. Spomenutoga dana dalo je Ministarstvo trgovine podredjenim obrtnim vlastima I. molbe Hrvatske i Slavonije upute u tom pravcu. Obrtne vlasti imadu, saobrazno tim uputama, u svakom pojedinom slučaju primenjavanja § 176. obrt. zak. ispitati svoju nadležnost, kako u pogledu lica, koje se javlja svojim zahtevom, tako i u pogledu postavljenih zahteva. U slučaju da tužena stranka podigne prigovor u pogledu nadležnosti, ima se — prema tome rešenju Ministarstva, od 13. jula 1926. br. 5815. — bezuslovno u redovnom toku upravnih molbi, pre donošenja meritorne odluke, rešiti pitanje nadležnosti. Što se pak tiče kruga lica, koja će uživati izuzetan postupak po § 176. obrt. zak., ministarsko rešenje naredjuje, da se ima ograničiti i svesti na lica, kojima se ne poveravaju poslovi više vrste. Ovo ministarsko rešenje, osnovano u zakonu i u stanju stvari, bilo je od preke potrebe da se, napokon, stane na put retkoj zloupotrebi zakonske norme § 176. obrt. zak., koja se je zloupotreba vršila na protuzakoniti a i antisocijalni način.

Zakonodavac iz godine 1872., kada je obnarodovan prvi obrtni zakon (zak. čl. VIII. 1872.), kao i onaj iz godine 1884., kada je taj prvi zakon izmenjen i dopunjen, (zak. čl. XVII. 1884.), tačno je označio krug lica, koja će uživati izuzetni postupak po § 176., i naredio, da je ovaj iscrpljen pojmom šegrta, kalfa i radnika. Saobrazno tome, svako proširivanje tog izuzetnog postupka na lica, koja se izdižu nad pojmom šegrta, kalfa i radnika, prikazuje se proizvoljnim i protuzakonitim.

*) Na auktorov izrični zahtjev tiskano istočnim književnim jezikom. (Op. ured.).

Digitized by Google

Spomenuta zakonska norma, izdata posle ustava iz godine 1867., sa kojim je i u bivšoj Podunavskoj Monarhiji bilo konačno provedeno načelo rastave uprave od sudovanja, išla je za tim, da dade upravnim vlastima jednu samo privremenu meru socijalno-političke prirode, kao što su one postojeće u pogledu s l u ž i n č a d i (Gesindeordnung) uopšte, ne prejudikujući time eventualnom poznijem kasiranju sa strane redovnih državnih sudova, saobrano naredjenjima materijalnog prava i postupka sudskog u gradjanskim parnicama. Snagom § 176. obrtnog zakona niti je osnovan, niti je mogao biti osnovan izuzetni sud (Sondergericht), već je upravnoj vlasti dozvoljena jedna iznimna mera socijalno-političke prirode, svrhom, da se sa j e d n o m p r i v r e m e n o m o d r e d b o m sui generis zaštite eventualno povredjeni ekonomski interesi socijalno najslabijih slojeva radništva, kao što su šegrti, kalfe ili radnici.

Zakonodavac je to jasno izrazio baš u dikciji § 176. obrt. zak. iz god. 1884., koju je skoro do reči preuzeo iz § 98. obrt. zak. iz god. 1872. Da je pak zakonodavac išao za zaštitom interesa samo onog kruga lica, koji odgovara pojmu šegrta, kalfa i radnika, k a k o g a d o n o s e o v e r e č i u n j i h o v o m o b i č n o m z n a č e n j u, razabire se i iz naredjenja § 92 obrt. zak. iz god. 1884., prema kojemu se kalfom ima smatrati onaj nameštenik, kojemu pripada najkraći zakonski otkazni rok od 15 dana, to jest, u hijerarhiji nameštenićkoj nazivlja, nameštenik najnižeg stepena.

Da je to tako dokazuje i trgovački zakon, koji važi u Hrvatskoj i Slavoniji. Ovaj je stupio na snagu godine 1875. (zak. čl. XXXVII.: 1875.), to jest tri godine nakon prvobitnog obrtnog zakona iz godine 1872., iz kojega je, kako smo već rekli, kasniji zakonodavac skoro od reči do reči preuzeo § 92. te iz njega sastavio § 176. današnjeg obrtnog zakona.

Zakonodavac, uvažujući okolnost, da se zakonska naredjenja sadržana u obrtnom zakonu mogu primenjavati na trgovačko pomoćno osoblje samo ukoliko je to i z r e č n o rečeno, kao i, da obrtni zakon, po pravilu, u pomanjkanju posebnog ugovora, uredjuje poslovni odnos samo izmedju obrtnika s jedne i n j e g o v i h šegrta, kalfa ili radnika s druge strane, a hoteći proširiti neke od ovih normi i na »p o o m ć n o o s o b l j e« predvidjeno u šestom naslovu, prvoga dela trgovačkog zakona, (§§ 55—60), to jest na »t r g o v a č k e p o m o ć n i k e, š e g r t e« izrekao je u § 55. trg. zak., da su s l u ž b e n i odnošaji tog pomoćnog osoblja, kao i p r a v a njihova na plaću i uzdržavanje, predmetom slobodne pogodbe, a da tek u p o m a n j k a n j u t a k o v e p o g o d b e služe s iznimkama, ustanovljenim u samom trgovačkom zakonu, kao merilo naredjenja trećega, petoga i šestoga poglavlja obrtnoga zakona iz godine 1872., odnosno danas one trećega, šestoga i sedmoga otseka obrtnoga zakona iz god. 1884.

Otuda, što je zakonodavac, godine 1875., izrečno naredio, da se stanovita naredjenja obrtnog zakona imadu primenjavati i na trgovačko pomoćno osoblje, namiče se, svom snagom jedne ispravne

Digitized by Google

juridičke ermeneutike, zaključak, da su se ta naredjenja, pre trgovačkog zakona iz god. 1875., smela upotrebljavati samo na pravne razmere obrtnika i šegrta, kalfa i radnika i nikoga drugoga. Pošto pak trgovački zakon naredjuje, da u pomanjkanju posebne pogodbe, imaju da služe, uz iznimke, koje donosi sam trgovački zakon, kao merilo za s l u ž b e n e odnošaje trgovačkih pomoćnika, kao i p r a v a njihova na plaću i uzdržavanje, naredjenja III., VI. i VII. otseka obrtnog zakona iz god. 1884., jasno je, da su ovim zakonskim naredjenjem bila s u p s i d i a r n o proširena s a m o ona naredjenja III., VI. i VII. otseka obrtnog zakona, koja uredjuju s l u ž b e n e o d n o š a j e nameštenika, njihova p r a v a n a p l a ć u i u z d r ž a v a n j e i n i š t a v i š e. Sledstveno tome, tvrdnja da je sa t i m zakonskim naredjenjem bio proširen na trgovačko pomoćno osoblje (trgovačke pomoćnike, šegrte) i izuzetni postupak § 176. obrtnog zakona, proizvoljna je i bez osnova u zakonu. Izuzetni postupak po § 176. obrt. zak. niti uredjuje službene odnošaje nameštenika, niti njihova prava na plaću i uzdržavanje. Ono nije norma materijalnog već formalnog prava, niti može da ma bilo kako supsidiarno, u pomanjkanju slobodne pogodbe, ovu nadomesti. Ono bi moglo samo da nadomesti ugovorenu prorogatio fori, kada bi se na takav juridički monstrum smelo i pomisliti.

Radi toga izuzetni postupak po § 176. obrt. zak. ostaje i nakon trgovačkog zakona jedna nadasve iznimna norma političko-socijalne prirode, koja se imade, kao svaka lex in privos lata, restriktivno tumačiti i primenjavati u onom duhu, koji joj je zakonodavac hteo dati. U našemu slučaju, držeći se klimaksa hierarhijskog nameštenićkog nazivlja, postavljena od zakonodavca u § 92. obrt. zak., a u savezu sa reči »šegrti« § 55. trg. zak., krug lica na koja se proteže taj izuzetni postupak, može da obuhvati kalfe u užem smislu, to jest nameštenike, kojima pripada z a k o n s k i otkazni rok od 15 dana i trgovačke pomoćnike niže vrste (»šegrte« § 55. trg. zak.), kojima pripada rok otkaza od najviše šest tedana. Na sve ostale kategorije trgovačkog pomoćnog osoblja, poimence na trgovačke pomoćnike, kojima su povereni važniji poslovi, navlastito na knjigovodje, blagajnike, poslovodje, putnike, voditelje skladišta i t. d. jednom reči na sve one, kojima, snagom istog § 92. obrt. zak. pripada zakonski otkazni rod od tri meseca, nikako se ne proteže taj izuzetni postupak. Da se ovaj pak ne sme ni u kojem slučaju protegnuti na prokuriste i trgovačke pomoćnike ne treba tek dokazivati, jer ih je već zakonodavac izuzeo od pojma trgovačkog pomoćnog osoblja, govoreći o njima odvojeno od nauke o tome pomoćnom osoblju.

*

Kako smo već kazali, sa izuzetnim postupkom po § 176. obrtnog zakona niti je osnovan, niti je mogao biti osnovan kakav izuzetni sud; sa tim zakonskim naredjenjem data je upravnoj vlasti samo iznimna mera socijalno-političke prirode, svrhom da se putem jedne privremene odredbe sui generis, to jest do konačnog rešenja spora po nadležnom sudu, zaštite eventualno povredjeni ekonomski

Digitized by Google

interesi socijalno najslabijih slojeva radništva kao što su šegrti, kalfe i radnici.

Da je zakonodavac hteo da tom normom osnuje izuzetni sud, bio bi ga i osnovao u skladu sa Ustavom, povodeć se za austrijskim delom bivše Monarhije, u kojemu su obrtni sudovi bili osnovani kao izuzetni sudovi još godine 1869., ili pak za drugim evropejskim zemljama, gde su ovakovi sudovi postojali još od početka devetnaestog stoleća (Francuska 1806.).

On toga nije učinio, šta više, podvrgao je izuzetni upravni postupak po § 176. obrt. zak., reviziji redovnih državnih sudova. Time je zakonodavac dao još jedanput jasno razumeti, da norma § 176. obrt. zak. ne spada u područje formalnog već u ono upravnog prava, da ne sadrži nikakav sudski postupak već stanovitu meru eminentno socijalno-političke prirode.

Posmotren naš napis sa ove tačke gledišta, red je da se zaustavimo i rešimo dalnje pitanje i baš, koji je i koliki krug lica, koja se sa tog vida mogu koristiti izuzetnim postupkom po § 176. obrt. zakona, drugim rečima, koji su ti ekonomski slabi članovi radne klase.

Malo pre došli smo do zaključka na osnovu verbalne interpretacije samoga zakona, da ovaj krug osoba ne ide dalje od onih nameštenika, kojima pripada zakonski otkazni rok od 15 dana i da je s obzirom na reč »šegrti« §-a 55. Trg. zak., taj krug bio proširen i na one nameštenike, kojima pristoji zakonski otkazni rok od najviše šest tedana.

Čovečje društvo živi danas u dobi velikih lozinki, za koje se tvrdi, da odgovaraju potrebama našega vremena. Ispitivanje da li su i ukoliko tačne te lozinke, da li i ukoliko odgovaraju potrebama našega vremena, ne spada ovamo. Istaći ćemo samo, da u te lozinke spadaju i reči: »socijalna pravda« i »ekonomski slabiji«. — Mi smo u našoj Državi uredili te dve reči Ustavom, a naročito sa zakonom o zaštiti radnika (Zak. od 28. februara 1922., br. XXI-1922. Služb. Nov.). Sa tim zakonom uredila su oba zakonodavna faktora, ustavnim putem, pitanje zaštite ekonomski slabijih radenika, te su dali i definiciju ovih. Ta je definicija data negativno, kako i sam predmet donosi tako, da je u § 3. istog zakona izrečeno, da se od pojma pomoćnog osoblja, koje uživa naročitu zaštitu ovoga zakona, izuzimaju lica, kojima se poveravaju poslovi više vrste (poslovodje, knjigovodje, blagajnici, inženjeri i t. d.) i koja se ne smatraju kao pomoćno osoblje u smislu toga zakona. Sledstveno tome, dozvoljen je zaključak, da se dandanas, u našoj Kraljevini, snagom pozitivnog zakona, u jeku rada oko zaštite privredno slabijih radenika, izreklo, da u ove spadaju same oni radenici, kojima obrtni zakon, što važi u Hrvatskoj, Slavoniji i Vojvodini priznaje najmanje 15 dana a najviše šest nedelja zakonskog otkaznog roka, koje isti taj zakon naziv lje: šegrtima, kalfama i radnicima, i koji sačinjavaju i iscrpljuju pojam »pomoćnog osoblja«, koje u smislu toga istoga zakona uživa naročitu njegovu zaštitu.

Digitized by Google

Držimo da je time data najautoritativnija interpretacija o pitanju sastava kruga lica, koja uživaju izuzetan postupak po § 176. obrt. zak. i da se tu i takovu interpretaciju ne može i ne sme mimoići, a da se pri tome i baš radi toga ne dodje u očiti sukob sa tim pozitivnim zakonom.

*

Utvrdivši po taj način, da je snagom pozitivnih zakona, krug lica, koja uživaju izuzetan postupak po § 176. obrtnog zakona, koji važi u Hrvatskoj, Slavoniji i Vojvodini, iscrpljen onim radenicima, kojima isti taj zakon priznaje zakonski otkazni rod od najmanje 15 dana a najviše šest nedelja, red je da istražimo, ukoliko se prikazuje osnovanim gore podvučeno Ministarstveno rešenje i u pravcu, da obrtne vlasti I. molbe imaju u svakom pokrenutom slučaju po pomenutom § 176. obrt. zak. ispitati svoju nadležnost kako u pogledu lica, koje se javlja sa svojim zahtevom (aktivna legitimacija), tako i u pogledu postavljenih zahteva (stvarna nadležnost).

Ne treba tek istaći, kako je dužnost svakoga nadleštva, da pre svega ispita svoju stvarnu i pomesnu nadležnost.

Obrtni zakon, o kojemu je ovde reč, i baš u § 55. odnosno 56. provedbene naredbe, expressis verbis n a l a ž e, da obrtna vlast ima ispitati pre svega svoju nadležnost. Ta dužnost nastaje za tu vlast netom primi odnosnu tužbu, a, jer je u našemu slučaju, pitanje aktivne legitimacije korelat pitanja stvarne nadležnosti, jasno je, da obrtna vlast prve molbe m o r a da svaku tužbu što primi po izuzetnom postupku § 176. obrt. zak. ispita u oba ta pravca, to jest, da li lice, koje se javlja sa svojim zahtevom, uživa pravo na taj izuzetni postupak, i da li zahtev njegov spada u krug rada, odredjen tim istim zakonskim naredjenjem. Zakonodavac kaže, da ako se obrtna vlast, na osnovu tog predispita, ne bude smatrala nadležnom, ima o tome obavestiti stranku obrazloženom odlukom. Iz ove stilizacije (verbis: »nadležnom n e smatra, t a d a ima o tome stranku obrazloženom odlukom obavestiti«) htelo se je izvesti, da je obrtna vlast I. molbe suverena u utvrdjenju vlastite nadležnosti i, je li ju jednom utvrdila u pretpostupku, da mora privesti kraju izuzetni postupak predvidjen i uredjen u § 176. obrt. reda, bez obzira na eventualni prigovor nenadležnosti, podignut sa strane stranaka u tečaju usmene rasprave.

Spomenuta zakonska stavka, nalažući obrtnoj vlasti I. molbe, da pre nego uzme tužbu u postupak, ispita svoju nadležnost, nije time htela oduzeti strankama pravo, da eventualnu nadležnost nastupljene obrtne vlasti I. molbe iznesu na samoj raspravi, jer joj zato fali svako zakonsko ovlaštenje. U s v a k o m e postupku, ma bilo koje vrsti, dužnost ispitivanja vlastite nadležnosti, na osnovu stvarnih podataka sadržanih u tužbi, pre zavedenja odnosnog postupka, pada na v l a s t, kojoj je upućena tužba. Netom se taj postupak zavede, ta d u ž n o s t v l a s t i pretvara se u p r a v o s t r a n a k a, naročito u pravo napadnute stranke. Radi toga nema i ne može biti suverenosti same istražujuće vlasti po pitanju vlastite nadležnosti. Postoji naprotiv dužnost te vlasti, da još u pretpostupku, na osnovu

Digitized by Google

stvarnih podataka iznesenih u tužbi, bez kontradiktorijuma, ispita svoju nadležnost, kao što postoji i pravo stranaka, naročito napadnute stranke, da na ročištu urečenu za usmenu raspravu vrhu tužbe, prigovori nadležnosti nastupljene obrtne vlasti I. molbe, koja je u tome slučaju dužna, da, na osnovu stvarnih podataka iznesenih na ročištu, preispita svoju nadležnost i o tome donese rešenje prejudicijelne prirode. Nezadovoljna stranka može pobijati ovo rešenje u redovnom toku upravnih molbi, sa pravnim dejstvom, da ne može biti stvarnog rešenja sve dotle, dok rešenje o nadležnosti ne bude pravnosnažno izrečeno. Ovo vredi naročito u izuzetnom postupku po § 176. obrt. zak., u kojemu obrtna vlast I. molbe besprizivno, pa bilo samo pripremeno, odlučuje o stvari i u kojemu tužba nadležnome sudu radi ništetnosti ovoga rešenja, ne preči njegovo izvršenje.

Tvrdnja, da je obrtna vlast prve molbe u ovome postupku suverena pri rešavanju pitanja o vlastitoj nadležnosti, da stranke nemaju pravo, da prigovore nadležnosti nastupljene obrtne vlasti, i da ova nije u dužnosti, da o tome prigovoru donese rešenje, znači ništa manje nego sankcionisanje samovolje te vlasti, što se doista ne može imputirati nijednom, ma kako lošem zakonodavcu.

*

Saobrazno dovle iznesenom proizlazi dokazano, da je rešenje Ministarstva Trgovine od 13. jula 1926., br. 5815-III., savršeno osnovano u zakonu i u stanju stvari; da je isto bilo neophodno potrebito, da se, napokon, stane na put praksi, koja je nosila sva obeležja pravne samovolje i koja je, u množini slučajeva, to jest u onima za koje obrtne vlasti prve molbe nisu niti mogu biti nadležne, imala i antisocijalno značenje, ukoliko je uzimala u izuzetnu zaštitu i radenike, koji nikako ne spadaju pod pojam ekonomski slabijih i radi toga nemaju nikakova prava na izuzetnu zaštitu zakona.

I drugovde ima demokratija, poslodavaca i radenika, te postoje izuzetni zakoni u oblasti socijalne politike, ali nigde nije niko niti sanjao, da upravnoj vlasti dozvoli, da rukovodi merom socijalno-političke prirode, snagom koje besprizivno rešava, pa bilo i samo privremeno o krupnim interesima privrede i trgovine, kao što su sporovi oko prinadležnosti trgovačkog pomoćnog osoblja, kojemu je povereno obavljanje važnijih poslova i kojemu već po samom zakonu pripada pravo na otkazni rok od preko šest nedelja.

Niko ne će poreći, da je Francuska zemlja demokratije i da se u njoj vodi računa o pitanjima socijalne politike.

Sporove, o kojima je ovde reč, rešavaju u Francuskoj izuzetni sudovi dobrih ljudi (conseils de prud'hommes), koji se pojavljuju prvi put u Lionu još god. 1464., prestaju da deluju za vreme revolucije te se opet pojavljuju, isto u Lionu, na osnovu zakona od 18. III. 1906., koji ovlaštuje vladu, da osnuje i drugovde takve sudove, netom se ukaže potreba. Zakonom od 27. III. 1907. izmenjenim i popunjenim onim od 3. VII. 1919. bili su ovi sudovi reorganizirani i

Digitized by Google

prošireni na sporove, što mogu da nastanu iz ugovora o radnji za platu, toliko u oblasti obrta, koliko u onoj trgovine. Ovi sudovi sastoje se iz stanovitog broja lica, od kojih je polovica birana iz reda poslodavaca a polovica iz reda radenika. Pojedina njihova veća sastoje isto tako po polovicu iz članova reda poslodavaca i radenika. Većnika u svakome veću, uračunav ovamo i predsedavajućeg, mora biti najmanje četiri. Predseda veću ili predsednik dotičnog suda, ili njegov potpredsednik. Ako je prvi izabran iz reda davalaca posla, drugi je izabran iz reda primalaca posla i obratno. Odluke se stvaraju apsolutnom većinom glasova: jesu li glasovi podeljeni, stvar se ponovno raspravlja pred istim sudijama ali pod predsedanjem mirovnog sudije dotičnog mesta (juge de paix) ili jednog njegovog zamenika. Stariji zakon je predvidjao senate od pet lica; novi (1907.) ih je dokinuo, jer su isti po samom broj čanom sastavu neminovno donosili većinu poslodavaca ili većinu radenika, te su često rešenja bila posletkom samovolje, pogotovo kada se je klasna borba zaoštravala.

Ovi sudovi sude besprizivno sporove, što nastanu izmedju samih radnika (ouvriers) te ovih i njihovih poslodavaca do najvišeg iznosa od tri stotine franaka; uz pravo priziva na pomesno nadležni okružni sud (tribunal) sude pak neograničeno.

Radi li se naprotiv o sporovima izmedju nameštenika (employes) i njihovih poslodavaca, ovi su izuzetni sudovi pozvani, da sude besprizivno do iznosa od 300 franaka, a uz pravo priziva samo do iznosa od 2000 franaka. Sporovi, što prelaze ovu granicu vrednosti spornog interesa, padaju u isključivu nadležnost redovnih državnih sudova. (»Cette distinction s'explique par cette consideration de pur fait que les appointements de certains employès s'èlèvent à des sommes importantes et que leur situation sociale, par suite, ne mèrite pal sa protection spèciale de la jurisdiction prud' homale.« Garsonnet, 1. c. str. 170.).

Izuzetni sud dobrih ljudi ima da ispita i reši o pitanju vlastite nadležnosti: po ovome pitanju ne rešava nikada besprizivno; protiv svakog njegovog rešenja o vlastitoj nadležnosti dozvoljen je priziv na pomesno nadležni redovni državni sud.

Ovako u zemlji klasične demokratije, kovnici svih gesala i velikih reči socijalne politike. Zar su kod nas, koji smo se tek rodili na samostalni život i koji smo sve do jučer živeli refleksnim tudjim životom, prilike druge nego li su tamo, ili su potrebe socijalne zaštite ekonomski slabijih jače?

Dobro je operisati zvučnim geslima današnjih socijalno političkih struja, ali nije na odmet niti bavljenje sa reversom medalje. Dobro shvaćena socijalna politika u oblasti obrta i trgovine ne sme biti jednostrana i obuhvatati samo interese klase nameštenika: ona

Digitized by Google

ima da obuhvati i interese druge klase, one poslodavaca, te da iz pravedne sintese obaju tih interesa stvori pretpogodbe za zdrave odnose izmedju nameštenika i poslodavaca.

Jedna od tih pretpogodbi van sumnje je i pitanje rešavanja sporova izmedju nameštenika i poslodavaca. Kako smo videli, u Hrvatskoj, Slavoniji i Vojvodini razvila se je u tome pravcu praksa, koja je proširila izuzetni postupak po § 176. obrt. zak. i na one nameštenike, kojima su povereni važniji poslovi. Ta je praksa proizvoljna i u zakonu neosnovana, i ne samo to: ona je u svojim krajnim posledicama i antisocijalna. Osuda izrečena odmah je ovršiva. Nameštenik na osnovu iste ostvaruje odmah svoje traženje, pa bilo i ovršnim putem. Poslodavac ustaje sa tužbom kod nadležnog redovnog suda i ovaj poništi pobijano rešenje kao protuzakonito i presudi, da nameštenik povrati neovlašteno uterani novac. U 999 slučajeva na 1000 poslodavac ne će moći ostvariti ovo svoje pravo na povratak nedužno plaćene svote, jer se kod njegova bivšeg nameštenika ne će naći plenivih predmeta. I nameštenik će se smejati i sudskoj presudi i poslodavcu, a naročito ovakovoj socijalnoj pravdi! Zar to nije i antisocijalno i amoralno?

Ako se sporovi pred redovnim sudovima u Hrvatskoj i Slavoniji razvijaju nepoželjnom sporošću, što se ne može kazati za one u Vojvodini, jer je tu data mogućnost brzog njihova rešenja, ne sme se ta manjkavost nadomestiti silovanjem jednoga zakona, na štetu pravne bezbednosti i vlastite juridičke reputacije.

Nadležne vlasti svake pravne države pozvane su, da dadu tu pravnu bezbednost i čuvaju tu reputaciju. Rešenje Ministarstva Trgovine od 13. jula 1926., br. 5815-III., bilo je doneseno u vršenju tih dvaju zadataka. Isto se ne može kazati i o rešenju istoga Ministarstva, sa kojim je to rešenje bilo opozvano.

Da li se trošak odvjetničke opomene, uslijedile i plaćene prije podignuća tužbe, može računati u glavnicu, koja se navede u maličnoj tužbi?

Priopćio dr. Petar Lapčević, odvjetnik u Daruvaru.

»Protiv osuda i inih rješitaba, što ih banski stol po maličnom postupku izdade, nema mjesta daljemu pravnomu lijeku«, tako glasi druga rečenica § 79. zakona od 19. svibnja 1917. (zak. čl. XXXIII.).

§ 9. ovoga zakona glasi: »Više tražbina istoga tužitelja proti jednome istomu tuženiku mogu se, makar da i nisu u stvarnom ili pravnom savezu, potjerati istom tužbom, ako je za svekolike sud mališni nadležan i ako tražbine sve skupa ne nadilaze svote, odlučne za uporabljivanje postupka maličnoga.«

Konačno prema § 1. toč. a) mal. post. kotarski sudovi raspravljaju i rješavaju po ovom postupku parnice o stanovitim svotama

Digitized by Google

novčanim, koje po tužbovnom zahtjevu, n e r a č u n a j u ć i o v a m o k a m a t a n i i n i h n o v ć a n i h p r i s t o j a b a, ne nadilaze 500 K. (Ovaj je iznos izmijenjen toč. a) čl. 1. uredbe od 22. lipnja 1921. u svotu od 500 D.)

Ove smo zakonske ustanove naveli kao uvod našemu razmatranju, da li se trošak odvjetničke opomene, koja je uslijedila prije podignute tužbe, i koja je p l a ć e n a p r i j e p o d i g n u t e t u ž b e p o t u ž i t e l j u o d v j e t n i k u treba ili ne treba, mora ili ne mora, r a č n a t i u g l a v n i c u, koja će biti navedena i motivirana u maličnoj tužbi.

Banski stol je rješidbom od 10. prosinca 1926., br. 20475 II. 7084-26. preinačio osudu kot. suda u D. od 30. lipnja 1926. broj 7935/gr. M 258-26., kojom je sudjeno u smislu petita tužbe na platež svote od 76 Din spp. i to, s naslova kupovnine 40 Din i za odvjetničku opomenu 36 Din. Motivacija rješidbe banskoga stola glasi:

»Uvaživ, da se trošak opomene n e m o ž e priračunati glavnici . . . , obnašao je prvosudnu osudu po al. 1. § 78. mpp. ukinuti te tužitelja otputiti sa zahtjevom tužbe na nadležni mjesni sud . . .«

Zakonsku ustanovu, na kojoj bi bila osnovana tvrdnja banskoga stola, da se trošak opomene u bagatelnom postupku ne može priračunati glavnici, nije citirana bansko-stolna rješidba navela, a nije je mogla ni navesti, jer takova ustanova n e p o s t o j i.

Prama točki a) § 1. mpp. u glavničnu se svotu ne smiju računati samo k a m a t i n i i n e n o v č a n e p r i s t o j b e. Troškovi odvjetnički nisu kamati, a nisu ni »ine novčane pristojbe« od glavnice. Istina zakonodavac nije postavio u zakonu pojam »ine novčane pristojbe«, ali kako ove »ine novčane pristojbe« veže sa kamatima, dakle sa potraživanjem, koje n e p o s r e d n o proizlazi iz same glavnice, može se opravdano predmnijevati, da pod njima misli p r i s t o j b u o d t u ž b e, p r i s t o j b u o d r a č u n a i t. d., da dakle misli t a k s e, koje je stvarno nemoguće pobliže ustanoviti u jednom procesualnom pravu, kakovo je maličnо pravo, kao što je nemoguće ustanoviti i radi nestabilnosti fiskalnih zakona, koji se odnose na takse . . . Odvjetnička opomena dakle ne spada i ne može spadati u bagatelnom postupku u pojam »inih novčanih pristojba« . . . Ona je posebna, posredna, indirektna radnja, koja se mora posebno honorirati po § 1163. o. g. z.

Kumulaciju izvjesne novčane tražbine iz ma bilo koga naslova sa tražbinom iz odvjetničke opomene n e i s k l j u č u j e zakonski članak XXXIII. iz 1917. nego baš nasuprot tvrdi u § 9., da se može kumulirati u jednoj te istoj tužbi i više zahtjeva, k o j i n e s t o j i n i u s t v a r n o m n i u p r a v n o m s a v e z u. Nastaje sada pitanje, koji pravni rezon vojuje, da se smatra odvjetnička opomena, koja je plaćena po tužitelju, kao sirotica-lutalica, koja kada traži zaštitu po maličnom postupku biva upućivana na mjesno-sudski postupak, a kada dodje pred mjesni sud, tada je upućuju na maličnoga suca, jer on ima dužnost, da sudi i u predmetima, koji nisu ni u stvarnom ni u pravnom savezu, a kada se konačno nadje dobrodušni bagatelni

Digitized by Google

sudac, da je uzme u zaštitu, onda je opet potjera banski stol mjesnomu sudu. I tako je ona došla u jedan circulus vitiosus, iz kojega ipak jednom i treba i mora izaći!...

Odlučno je i po § 8. mpp., da je za svekolike tražbine, koje se kumuliraju, nadležan m a l i č n i s u d. Zakonodavac je izričito ustanovio, koje tražbine ne spadaju pred mališni sud, u § 1. mpp. Prosudjivanje naplate odvjetničke opomene ne spada ni pred kakov specijalan forum!... Ne od jedne nego od deset odvjetničkih opomena mogu se troškovi kumulirati i utužiti pred maličnim sudom!...

Kada je sud već jednom izrekao osudu, kada tužena n i j e p r i g o v o r i l a nadležnosti suda, kada je osuda jednom izrečena u smislu petita tužbe, nije u logičnom koneksitetu, kada sam banski stol dokida osudu radi tobožnje nenadležnosti, premda on sam stoji na stanovištu u rješidbi od 3. travnja 1891. br. 9141 (Mj. XIX. 559.), d a j e z a p r o s u d j e n j e n a d l e ž n o s t i o d l u č a n u t u ž e n i i z n o s i d a s e p r a v o m o ć n o p o v e d e n i p o s t u p a k n e m o ž e m i j e n j a t i b e z p r i v o l e s t r a n a k a.

Iz razloga, jer protiv rješidbe, koja je uslijedila na ništovnu žalbu, nema prava dalje žalbe temeljem § 72. mpp., iznosimo gornji primjer u javnost radi stvaranja jednolične i zakonske prakse kod primjenjivanja zakona od 19. svibnja 1917. na slučajeve kumulacije plateža troška odvjetničkih opomena sa drugim zahtjevima istoga tužitelja protiv istoga tuženika.

Zakonodavstvo

Oko revizije općega gradjanskoga zakonika

Napisao I. M a u r o v i ć.

(Svršetak).

d) P r e l a z n e u s t a n o v e — i n t e r t e m p o r a l n o p r a v o.

Prelazeći na t. zv. tranzitorne ustanove, ovako sam rezonirao. Redaktori austrijski stavili su gotovo za svaku ustanovu i njezinu prelaznu normu. Gradeći na velikomu autoritetu austrijskih redaktora i pouzdavajući se u nj, bilo bi možda bolje — svakako pak za me najjednostavnije — da i ja, koji treba da sastavim prelazne ustanove samo za područje Hrvatske i Slavonije, dotične austrijske prelazne norme naprosto prevedem. Kako smo i inače — in merito — gotovo potpuno usvojili austrijsku novelu, bilo bi na prvi pogled i samo konsekventno, da i u tom slijedimo taj svoj uzor, t. j. da preuzmemo barem za područje gdje danas vrijedi austrijski gradjanski zakonik od 1852. i formalno potpuno odnosne tranzitorne ustanove.

To je dakako i za me najlakši posao, na koji me potiče još i fakat, skroz opravdan i razumljiv, da većina članova komisije samo nerado odustaje od recepcije austrijskih novela in toto, te čini kakve promjene. Najmanje je pak za preporučiti, da se takve promjene čine na tako sklizavom tlu kao što je intertemporalno pravo. To stanovište, da se gotovo za svaku normu novele kaže kako se ona odnosi prema dosadašnjem

Digitized by Google

pravu, ima nadalje svakako i tu dobru stranu, da u velike olakšava sucu položaj kod upotrebe novoga odnosno staroga zakona, što više ona ga naprosto rješava brige da tare glavu sa primjenom načela intertemporalnoga prava. U sljedstvu toga ja sam odnosne austr. tranzit. ustanove u nacrtu pod A naprosto preveo.

Usuprot toga nisam mogao da bar ne pokušam poći drugim, težim ali i samostalnijim putem. Nema naime dvojbe da je pretežni dio tih austrijskih tranzitornih ustanova suvišan. To se je govorilo već prigodom I. austrijske osnove (Regierungsvorlage) — tako K r a s n o p o l s k i i M a y r — a i kasnije. Vidi i »Bericht«[1]) §§ 185, 173 te passim (glede Rande).

Mimo to, ako se, i za područje Hrvatske i Slavonije, hoćemo držati potpuno austrijskoga uzora, morali bismo još više tih prelaznih ustanova staviti u zakon, jer smo se mi ipak gdjegdje udaljili od austrijskih novela, odnosno još veće promjene učinili nego one na općem gradjanskom zakoniku. Ali time bi hipertrofija na prelaznim ustanovama koje su austrijskoj noveli, u našem zakonu samo još pojačana bila.

Za skraćenje broja tranzitornih ustanova govori još i jedan, vanjski, razlog. Ako i imadem da izradim uvodne i prelazne ustanove samo za jedno pravno područje, ipak treba da vodim donekle račun i o radu druge gg., napose one, koji će imati da izrade uvodne z. za pravna područja gdje sada ne vrijedi i formalno austrijski kodeks. Kada bi se ta gg. držala načela austrijskih novelista, morali bi u svom elaboratu izraditi cijelu legiju tranzitornih ustanova. To bi bio ne samo mučan već i nezahvalan posao, koji bi, ako je uopće izvediv[2]), u mnogim i mnogim slučajevima, težim po naravi stvari, bilo rješenje kako mu drago, širom otvorio vrata kritikovanju, a podjedno ih zatvorio sucu, koji bi možda in concreto našao zgodnije rješenje. Toj gg. ne će dakle preostati drugo već da se u postavljanju tranzitornih ustanova ograniče na neke općenite norme, prepustivši rješavanja pojedinih slučajeva intertemporalnoga prava — sucu. Čudno bi pak izgledalo da uvodni zakon obligacijonomu pravu, koji mora barem u svojoj temeljnoj strukturi pokazivati neku jednoličnost, za jedno pravno područje — gdje ima manje novota — ulazi glede prelaznih ustanova u detalj do ekscesa, u drugom se pak području — gdje se čine prema postojećem pravu kud i kamo veće promjene — zadovoljava i ograničuje na općenita načela intertemporalnoga prava.

Prema tomu držim najispravnijim da i u svom elaboratu (nacrt B) preuzmem samo općenite principe medjuvremen. prava (uporabio sam pri tom švicarski gradjanski zakon) a u detalj ulazim samo u najredjim slučajevima, koje dalje dolje opravdavam. Od gornjih (u nacrtu pod A. §§ 4.—20.) tranzitornih norma, mislim, možemo daleko najveći dio izostaviti.[3])

---

[1]) Mislim tu na izvješće (motive) ex 1912., što ga je izradio odbor juristične komisije austrijske gospodske kuće (zapravo S c h e y). Citiram ga u slijedećem naprosto sa: »B« (prema prvom izdanju).

[2]) Ne smijemo naime iz vida pustiti, da će uvedena gore spomenuta poglavlja općega gradjanskoga zakonika imati na pr. za Srbiju ipak drugo lice nego li za nas. U nas se, daleko pretežno, novo pravo i formalno uvrštava u stari kodeks, naš zakon odredjuje novu formaciju (Fassung) pojedinih odredaba o. g. z-a te time stari tekst otpada; u Srbiji su pak ta poglavlja našega o. g. z-a sa svojim saveznim ustanovama u toliko samostalni zakon, što na srbijanskom zakoniku formalno ništa ne mijenjaju, tek materijalno nastaje promjena srbskoga zakona prema načelima lex posterior derogat priori.

[3]) Moguća je glede izradbe uvodnoga zakona k obveznom pravu za Hrvatsku i ova dalnja alternativa: da pustimo na stranu opće ustanove preuzete iz

Digitized by Google

Prelazeći na pojedine §§-e glede kojih ima austrijska novela tranzitorni propis, napominjem slijedeće:

Ad §§ 884. i dr. (vidi nacrt A. za Hrvatsku — čl. III. § 4.) »Bc smatra potrebnim istaći, da novi § 884. nema natražne moć, jer niiie isključeno, da su »stranke kod sklapanja ugovora polaziie sa strogoga stanovišta, da s a m o ako je i z r i j e k o m očitovana nakana, nastaje obveza t e k potpisom isprave.« Inače pak — nastavljam ja, ako sam dobro razumio ovu argumentaciju — nastaje po starom zakonu obveza (ako ona nakana nije izrijekom očitovana) i prije potpisa, na osnovu usmenoga sporazumka. Tu bi naime, medju ostalim, mogla nastati razlika, stavimo li se na stari ili na novi zakon. Po starom naime vrijedi u dvojbi neformalni uglavak, a po novom ne vrijedi. Za to se ne može novomu §-u 884. dati natražna moć, jer bi nastale posljedice, koje stranke imajući pred očima stari zakon nijesu htjele.

Ali ja držim, da uopće § 884., koji govori o formi, točnije o odnosu izmedju forme i perfekcije ugovora; nadalje § 886., koji govori o perfekciij same forme ter §§ 902., 903. i 905., koji rade o vremenu i mjestu činitbe, već po općim načelima ne mogu imati natražne moći, te se odnosne tranzitorne norme mogu izostaviti.

Ad §§-i 863., 864. i 914. Ovi §§ — interpretativna pravila — imadu po specijalnoj tranzitornoj normi treće austrijske novele (§ 105.) natražnu moć. Neposredna svrha specijalnih tranzitornh ustanova jest da uputi sud, da li ima upotrijebiti novo ili staro pravo No ovdje je uputa u toliko suvišna, u koliko i novo pravo na starom sadržajno ništa ne mijenja, te je svejedno koje pravo smatra sudac mjerodavnim. Prema tomu je prelazna ustanova odnosno §§ 863. 914. nepotrebna, jer je ono, što se u novelranim §-ima 863. i 914. kaže, jur u ispravno shvaćenom starom zakonu sadržano. Mimo to spadaju oba ta §-a i pod udar, barem držim, općenite gornje zasade intertemporalnoga prava (v. nacrt B. § 4. u čl. III.) te bi i zbog toga specijalna tranzitorna norma bila ovdje suvišna. I u slučaju dakle da sudac mnije da interpretativna pravila nemaju na-

---

švicarskoga kodeksa (u nacrtu B. §§ 3—6 u čl. III.) a i sve vlastito rezoniranje glede suvišnosti specijalnih tranzitorskih ustanova austrijske novele, te pridržimo od ovih potonjih samo one, gdje se (kako se iz historije redakcije te novele vidi) i sami austrijski redaktori kolebaju, da li će stanovitoj ustanovi novele dati ili ne će dati natražnu moć. Ovo dvoumljenje, koje prispodabljajući pojedine osnove austrijske novele (vladina osnova, osnova subkomitea I. (1909), osnova jur. komisije gospodske kuće (1912) te konačno sama carska naredba) očito vidimo, imalo bi argumento ad hominem biti svakako empirički kriterij za teškoće u rješavanju odnosnih pitanja intertemporalnoga prava. Na taj način dolazimo do rezultata, da je bilo takvih naročitih teškoća i sumnja u svega 10 slučajeva. Odnosne tranzitorne norme preuzeli bismo naprosto u obliku, koji im je dala konačno austrijska carska naredba. To dakako nije nikakva znanstvena solucija prijepora o ispravnosit austrijski prelaznih norma, ali govori za ovo (u ostalom komodno) stanovište da je faktično bilo u tim slučajevima većih teškoća, da li se ima ili nema novelinim ustanovama dati natražna moć, a pored toga govori za to i bezdvojbeni autoritet i kapacitet austrijskih zakonodavaca. Tako bismo preuzeli iz austrijske novele prelazne ustanove za §§-e 864, 870, 871, 878, 879, 926 i sl., 1358, 1422, 1423 i 1426. Uz to bih preuzeo još par austrijskih tranz. ustanova, ma da se iz historije redakcije austrijske novele ne vidi, da su si š njima (da li su de lege ferenda ispravne ili nisu) austrij.. novelisti odveć trli glavu; preuzeo bih je, jer se š njima dovode de lege lata do solucije neki izuzetno teški problemi intertemporalnoga prava (na pr. u §§-ima 862 i 862a). Konačno stavio bih posebnu i izričnu tranzitornu ustanovu za propise noveliranih §-a 1151—1174, radi njihove osobite socijalne važnosti, te da u tim pitanjima, da li novo ili staro pravo, ne bude nikakove dvojbe. Tim bih čedrdeset i šest §-a tranzitornih ustanova austrijske novele reducirao na 13.

Digitized by Google

tražne moći (stvar je naime prijeporna) a podjedno da drži da se stari zakon i novi §§ 863., 914. sadržajno ne pokrivaju, ne bi gledom na § 4. u čl. III. nacrta pod B., trebalo za njih specijalnoga propisa intertemporalnoga prava. Samo kad bi još k tomu smatrao, da se spomenuti § nacrta ne može protegnuti na novelirane §-e 883. i 914., pružala bi tek specijalna tranzitorna norma o natražnoj moći jamstvo da sudac ni u onom pravcu ne griješi. No to nije svrha prelaznih norma; nisu one zato postavljene, da se sucu oduzme mogućnost krivo tumačiti do sada postajavše pravo.

Što se napose §-a 864. tiče, po mojem mišljenju ovaj se propis ne pokriva sa starim pravom (izmedju obrazloženja § 174. »B«-a i §§ 151.—154. istoga »B«-a, str. 133., odnosno novelinoga §-a 864. nema potpune kongruencije), te treba za taj novelin propis tranzitorna ustanova sa natražnom moći. Tvrdnja da sva interpretativna pravila imaju sáma po sebi natražnu moć — po mojem mišljenju nije opravdana (P f f a f - H o f m a n n, Exc. I; str. 175., No. 69).

Ad §§ 870, 875 i dr.

Paragrafi 870 i 875 upravljeni su (dodatci tih §§ u noveli) protiv »lukavstva«, te s toga moraju po općenitim načelima imati natražnu moć.

§ 871. ima samo na koncu dodatak, koji je i opet izljev načela o »bona fides« i onoga što ova iziskuje, pa i tu vrijedi glede intertemporalnoga prava isto, t. j. da dolazi prema općim načelima u obzir novi propis. I ustanova noveliranoga §-a 879. imade natražnu moć na osnovu općenitoga propisa § 4. (al. 1. čl. III. u nacrtu B za Hrvatsku).

Ovi paragrafi ne trebaju dakle posebne tranzitorne ustanove. Isto tako ni § 876. a), jer se s njime samo sankcionira zaključak, do kojega je sudac već prije analogijom morao doći. Konačno ni § 878. ne treba prelazne ustanove, jer in merito ne sadržaje ništa nova.

Ad § 916.

Tek u car. naredbi (u prijašnjim osnovama toga nema) nalazimo novelirani § 916. (III. § 103.), kojemu se (III. § 105.) daje natražna moć, a da se ta natražna moć ne opravdava. Ja mislim da je ta prelazna norma suvišna. Sudac može i bez nje, u skladu sa pretežnim shvaćanjem teorije, uzeti, da i po starom §-u 916. može i treći prigovoriti da je posao simuliran. Mimo to u §-u 4. čl. III. (»boni mores«) u nacrtu B naći će za natražno djelovanje uporišta. To naročito vrijedi za posljedice simulacije, dok bi se pitanje da li ona postoji odnosno što su stranke u istinu htjele, imalo prosudjivati po zakonu, koji vrijedi u vrijeme sklapanja ugovora.

Ad §§ 918. i sl.

Ako tumačimo stari § 919. onako kako ga tumači novija praksa, a osobito novija teorija (K r a s n o p o l s k i OBLR § 25.;: E h r e n z w e i g S. V. izd. § 320. i savezno P f a f f, Gutachten str. 104.) gubi stari § 919. mnogo oštrine i približuje se normama novoga prava. Ali ako se naročito veli, kao što to čini novela (116. §), da ove ustanove nemaju natražnu moć, mogao bi sudac pomisliti (arg. a contr.) da kod starijih ugovora dolazi do uporabe doslovno tumačenje §-a 919. općega gradjanskoga zakonika. »B« (ad § 185. al. 2.) na tu okolnost i aludira. Tu se doduše veli, da ne treba ni spominjati, da bi sudac iz izričnе tranzitorne ustanove mogao stvoriti takav zaključak; no ipak već samo to upozorenje »B-a« pokazuje da bi se to ipak moglo desiti. U toliko je bolje ovu tranzitornu ustanovu izostaviti. Držim u ostalom, da ta tranzitorna ustanova odgovara općim načelima intertemporalnoga prava te je i za to suvišna. I. R a n d a ju smatra suvišnom.

Ad §§ 926. i dr.

§ 926., jer radi o postupku kad se zbude slučaj jemstva, ima natra-

Digitized by Google

žnu moć. To ima »B« pravo, ali je to i samo po sebi razumljivo, te je tranzitorna norma suvišna.

»B« str. 175. veli, da se novim §-om 927 samo objašnjava pravna zasada, do koje smo m o g l i d o ć i i interperetacijom dosadašnjega prava. To je doista najmanje, što se za novi § 927. može reći. No niti je to po mojem mnijenju razlog, da se odustaje od glavnoga pravila intertemporalnoga prava i dade §-u 927. natražnu moć, niti je tranzitorna ustanova ovdje uopće potrebna.

Novi paragraf 928. sadržaje umetak o »lukavstvu«. Kontrahent staroga ugovora ne će se moći — to je istina — pozivati na to, da toga umetka u starom zakonu nema, te da mu lukavstvo ne može škoditi. Tu nema nikakva ius quaesitum-a, te je natražna moć novoga § 928. već iz općenitih načela na mjestu, a posebna tranzitorna norma baš za to suvišna.

Tranzitorna ustanova gledć §-a 931. otpada. Tu su naime austrijski redaktori učinili jednu modifikaciju s obzirom na austrijski proces, a naša je komisija u zadnjem zasjedanju zaključila, da se naš zakon ima izraditi bez obzira na austrijski proces.

Za §-e 932. i 933. se ne može, držim, nipošto reći (kao u »B-u«, § 194.) da s a m o objašnjavaju zasade koje su jur sadržane u odnesnim starim §-ima. (Novela je medjutim i promijenila tekst odnosnih §-a kako su oni predloženi po komisiji austrijske gospodske kuće.) Mislim da ti §-i prema temelinim načelima intertemporalnoga prava nemaju nikako natražne moći. Tranzitorna ustanova jeste ovdje suvišna.

Reasumirajući sve to, mislim da je najbolje prelaznu ustanovu novoga (5) naslova novele izostaviti.

Ad §§ 970. i sl.

Ovdje kaže »B« (str. 183.) da ni tu nije sasvim suvišno izreći da odnosne ustanove nemaju natražne moći; i to zbog odredbe §-a 970. b) a i stoga da se utvrdi da vremensku granicu čini primitak gosta a ne unešenje stvari.

Ističem ponajprije, da se t e k iz »B« vidi, da se pod »Gastaufnahme«, o kojoj govori tranzitorna ustanova, misli napose na primitak gosta za razliku od unosa stvari (drugačije je u naslovu i u §-u 970 b).

Ali k biću ugovora o kojima se ovdje radi, spada primitak gosta i unešenje stvari. I kod unešenja stvari može biti primljen gost (a da se ovaj istovremeno osobno ni ne prezentira) i tim sklopljen ugovor koji se zove receptum.

Iz te tranzitorne ustanove — u smislu tumačenja »B-a« — slijedilo bi dalje, da zakon primitku gosti (za razliku od unosa stvari) daje poglavitu važnost. Nu niti je to (ta tranzitorna ustanova) mjesto, da iz njega vučemo te konzekvencije niti su te, mislim opravdane, konzekvencije u skladu sa činjenicom, da je receptum kod nas stavljen medju realne kontrakte i da ga i sastavljač motiva na drugom mjestu (OBLV str. 396. i 397.) takvim smatra. Konačno spominjem, da ima veoma uvaženih autora (v. Ehrenzweig S. VI. § 359. N. 6.) koji vele, da odgovornost krčmara uopće ne pretpostavlja ugovor, već da se tu radi o zakonskoj odgovornosti.

Sve u svem ova tranzitorna ustanova prije će konfundirati nego li razbistriti stvar, a mimo to je i suvišna. Trebalo bi ju dakle po mojem mišljenju izostaviti.

Ad § 1880. i sl.

I ovdje je novela postavila tranzitornu ustanovu, a »B« se zadovoljava time, da konstatuje da ovi §§ nemaju natražne moći. Da je za ove §-e tranzitorna ustanova suvišna — suvišno je dokazivati.

Digitized by Google

Ad §§ 1082. a) i b). Ove §§ shvaćamo kao interpretativne ustanove, koje, kao i dispozitivne, nemaju natražne moći (P f a f f - H o f m a n n, Ex. I. 175.) — i tu je prelazna ustanova suvišna.

Ad §§ 1096., 1100. i 1116 a.

I ovi paragrafi imadu svoju tranzitornu ustanovu. »B« (str. 202.) i ovdje ne obrazlaže, s kojih razloga je postavljena. To je i razumljivo, jer se sama po sebi razumije. Naročito predzadnja izreka alin. 1. §-a 1096., prem sadržaje dijelom ius congens, nema prema općim načelima intertemporalnoga prava natražne moći ((A f f o l t e r, str. 179. i 320., H a b i c h t, str. 247., M u t z n e r, str. 45.).

Ad §§ 1097., 1098., 1104., 1105., 1107., 1109. i 1117.

Ovi §§-i prema tranzitornoj ustanovi novele imadu natražnu moć. Što se tiče §-a 1098., to je u njemu ispravljena samo jedna redakcijona pogreška, te je očito da i stari zakon nije ono htio što bi slijedilo, da se on doslovno primijeni. Nije se drukčije nego što veli novi § 1098. tumačio ni stari zakon, ako nismo htjeli doći do apsurdnoga rezultata (doslovno uzeto bio bi podzakup i podnajam, ako nije izrijekom zabranjen, dopušten i onda, ako je to samo na štetu vlastnika moglo biti; a ugovorene zabrane ne bi se trebalo držati, ako vlasnik uslijed zabranjenoga podzakupa odnosno podnajma nije oštećen). U novom §-u 1104. umetnuti dodatak, da uporabodavac nije obvezan na obnovu, stavljen je u zakon zbog i u savezu sa novim §-om 1096. No i po starom zakonu nije uporabodavac po §-u 1104. obvezan na obnovu postradale uporapštine, te je tranzitorna norma kao uputa sucu i ovdje suvišna.

I za novu preudesbu (neue Fassung) §-a 1105. nije potrebna tranzitorna ustanova.

Umetak u §-u 1109. o retenciji je u savezu sa noveliranim §-om 471. općega gradjanskoga zakonika o retenciji. No mi u našem zakonu (čl. II.) nemamo takve općenite ustanove. U Hrvatskoj pak — a taj zakon je za nas prema zaključku komisije temeljna osnova — vrijedio je stari § 471., koji zabranjuje retenciju.

Prema tome bi se umetak u §-u 1109. kao i onaj u §-u 1440. (glede retencije) imao brisati, pošto novelirani § 471. kod nas nije uveden. Isto tako ima se izostaviti i pozivanje u tranzitornoj ustanovi (nov. III. § 149.) na retenciju (§ 144. III. novele). Podjedno upozorujem ovdje na različita shvaćanja nacrta austrijske gospodske kuće s jedne, a same novele s druge strane, odnosno vremenske kolizije u tom pitanju. Novela daje §-u 1109. natražnu moć — § 149. l. c. — a nacrt austrijske gospodske kuće — § 215. nacrta — ne daje.

Što se noveliranoga §-a 1117. tiče, to je tranzitorna norma konačne ustanove toga §-a, koja je ius cogens i u interesu općenitosti, suvišna. Natražna moć slijedi ovdje već iz općih načela intertemporalnoga prava. U koliko je pak § 1117. inače noveliran, ne će biti od zamašaja ako se sudac — u pomanjkanju izrične tranzitorne norme — i postavi na stanovište, da stari ugovor treba prosudjivati po starom pravu, time manje što se je već i do sada uzimalo, da uporaboprimac ima i po starom §-u 1117. pravo »odustaje bez odkaza«.

Glede §-a 1097. i 1107. austrijski novelisti vele, da su tu izrečene pravne zasade, koje su se »bona fide« mogle braniti i po starom pravu.

Držim da i po starom pravu § 1097. svakako odgovara uporaboprimac za štetu, koju trpi uporabodavac uslijed nemara uporaboprimčeva u nadziranju stvari. Ako je tako, onda nije od velike važnosti onaj dodatak u novom §-u 1097., a po tom ni sama tranzitorna ustanova, u koliko se odnosi na taj §. Moglo bi se i reći, da dužnost prijave (»Anzeigepflicht«) u noveliranom §-u 1097. slijedi već po starom pravu iz

Digitized by Google

dužnosti uporaboprimčeve, da se stara za stvar (»Obhut) u interesu uporabodavca.

I za dodatak in f. noveliranoga §-a 1107. može se reći da je možda suvišan (»B« ad § 210.: »vielleicht nicht überflüssig) Uporabodavac treba da dobije ono što bi dobio, da uporaboprimac nije u vršenju prava porabe bio spriječen, ali ne više (l. 19 §§ 9., 10.; l. 55. § 2. D. loc. 19).

Ad § 1101.

Nema razloga da se ovomu §-u dade natražna moć. Drugačije bi bilo, da je time položaj uporaboprimca — koji je danas i onako toliko prekaran — poboljšan. No novela to ne čini, već, štono je riječ, jednom rukom daje a drugom oduzima. Ona ograničuje s jedne strane predmete, podvržene ovomu zakonskomu založnom pravu, a u drugu ruku daje uporabodavcu pravo perkluzije. Ali i glede netom spomenutoga ograničenja sadržaje tranzitorna ustanova novele (III., § 149.) klauzulu u korist uporabodavca i u zaštitu njegovoga ius quaesitum-a. Ja sam uopće protiv ovoga privilegija uporabodavca (zakonskoga založnoga prava), a kad je već ostao, nema razloga novomu §-u 1101., koji u glavnom sadržaje status quo, dati natražnu moć.

Odredbe §-a 1278., 1346., 1400. do 1403. i 1420 (savezna ustanova sa §-om 905.) jesu po naravi svojoj takve, da, mislim, ne trebam dokazivati suvišnost tranzitornih norma. I tranzitorna ustanova glede propisa o preuzeću duga (§§ 1404.—1410.) je za onoga, koji prouči i shvati cvaj pravni institut, suvišna.

I za novelirane §-e u pogledu naknade štete ne treba tranzitornih norma. U »B« str. 281. i sl. čitamo, da bi tu trebalo ipak praviti razliku. Za delikte i druge izvankontraktualne odgovornosti može se doista reći, da ih valja svakako prosudjivati po pravu, koje vrijedi u vrijeme oštećenja. No kako je, pita »B«, kod povreda obligacija (Schuldverletzungen), naročito, ako se je povreda dogodila pod novim zakonom a ugovor je sklopljen pod starim zakonom? Ako se ugovor smatra pravnim razlogom i za odštetni zahtjev, onda se uporaba novoga prava ukazuje kao iznimka od načela da novi zakon nema natražne moći (uporaba novoga zakona na povrede starije ugovorne dužnosti). »B« se je odlučio, da bude u svakom slučaju šteta, zapravo vrijeme kad se je šteta zbila, mjerodavna. Ističem, da se ovo načelo ne slaže sa tranzitornom ustanovom kod receptuma. Tu se naime odštetno pitanje prosudjuje po zakonu, koji vrijedi u vrijeme sklopljena ugovora, odnosno kad je gost primljen, bez obzira na vrijeme dogodivše se štete. Smatram da je najuputnije da se prosudjivanje vremenskih kolizija i u pitanju naknade štete prepusti sucu, da sudi i presudjuje po općim načelima intertemporalnoga prava. Načelno treba se držati pravila, da se povreda pogodbene dužnosti ima prosudjivati po pravu, koje je vrijedilo u vrijeme sklopljene pogodbe, u koliko se ne dodje do drugoga rezultata na osnovu općenitoga pravila § 4. u čl. III. (nacrt »B«).

Ad §§ 1358., 1422., 1423., 1426.

Nema razloga postaviti glede ovih §§-a posebnu tranzitornu ustanovu, jer se ovdje ima odlučiti po općim pravilima intertemporalnoga prava. Tako u ostalom odredjuje i tranzitorna ustanova §-a 175. novele, t. j. ne daje ovim §§ natražnu moć. Nacrt austrijske gospodske kuće daje (§ 246.) svim tim ustanovama — protivno od c. naredbe — natražno djelovanje, ma da su §§-i 1358. i 1426. u tom nacrtu i noveli doslovce jednaki. Ova oprečnost shvaćanja o istim pravnim odnosima gledom na djelovanje novoga prava, samo me utvrdjuje u mojem shvaćanju, da je najuputnije u postavljanju tranzitornih norma odnosno pojedinih §§ ograničiti se na minimum. Način opravdanja natražnoga djelovanja no-

Digitized by Google

vih norma, koji u »B-u« često pa i na ovom mjestu nalazim, u opće mi se ne svidja. »B« veli, da ovi §§-i imadu natražnu moć, jer da u njima samo dolazi do izražaja pravo, koje je već vrijedilo ili barem ti §§-i daju izražaja jednoj daleko raširenoj interpretaciji. No to nisu razlozi za natražno djelovanje nove norme; ako već stara norma veli što i nova, onda nova ne djeluje z b o g t o g a unatrag.[1])

Tako bih ograničio respektive smanjio preveliki broj tranzitornih ustanova u III. austrij. noveli.

Naprotiv glede slijedećih novih norma dobro bi bilo postaviti tranzitorne ustanove.

Ad §§ 862. i 862. a.

Napose ako je oferta učinjena pod starim, a primljena pod novim zakonom.

Stavimo gledom na § 862. a) slijedeću eventualnost: Ponuda je učinjena pod starim zakonom, a prihvaćena kad je već novi zakon stupio na snagu ter stigla ponudiocu tek nakon prihvatnoga roka. Predpostavljamo pri tom podjedno, da po novom zakonu mora prihvat stići oferentu unutar prihvatnoga roka, dok da je po starom zakonu dovoljno, da je prihvat unutar toga roka učinjen. Sve to čini odgovor na pitanje, da li je u danom slučaju mjerodavan stari ili novi zakon, ne baš najjednostavnijim.

Držim da je ispravno reći, da je mjerodavan zakon onoga vremena, kada je učinjena ponuda. To vrijedi i za sam ugovor, ako je ponuda učinjena pod starim a prihvat pod novim zakonom: i ovaj se imade glede sadržaja i posljedica prosudjivati po starom zakonu. Pošao sam pri tom sa stanovišta, da su ponuda i prihvat nesamostalni dijelovi pravnoga posla-ugovora, te za oboje treba da bude mjerodavan jedan zakon, i to onaj koji je vrijedio u doba kad je ugovor injiciran, t. j. kad je ponuda učinjena.

No baš zato jer su ponuda i prihvat dijelovi jednoga pravnoga posla, to se nadaje samo od sebe, da se uz tranzitornu ustanovu za § 862. a) spomene i ona za § 862., ako se to i u prvi mah čini skroz suvišnim.

Istu tranzitornu ustanovu sadržaje i novela (III. § 194.). No. »B« (str. 154.) na tom sklizavom putu nije dosta precizan i iscrpan. Švicarski komentatori (na pr. M u t z n e r ad čl. 4. uvod švicarskoga zakona) uče: ako je obvezatna oferta učinjena pod starim zakonom a prihvaćena pod novim — vrijedi za postanak i za sadržaj pravnoga odnosa novi zakon. No kako taj čl. švicar. zakonika (kod nas u nacrtu B § 6. u čl. III.) govori o činjenicama zbilim se pod starim zakonom, kod kojih ali, do stupanja na snagu novoga zakona, na njihovu osnovu nije još nastao pravno zaštićeni zahtjev — ne bih rekao da takva oferta dolazi pod udar novoga zakona. Oferta ta naime veže, ona je neopoziva, te se zbog toga ne može reći, da na osnovu njezinom za vrijeme gospodstva staroga zakona nije nastao pravno zaštićeni zahtjev. Dakle novi zakon ne bi tu došao do uporabe.

Ad § 864. vidi gore kod §§ 863. i sl.

Ad § 880. a.

Prema noveli ima ovaj § natražnu moć. »B«, str. 155., opravdava to, jer da sadržaje interpretativno pravilo. Ne smatram da je ispravno reći, da interpretativna pravila već kao takva imadu natražnu moć. U ostalom to interpretativno pravilo nije ni suglasno sa starim §-om 881. (i mimo one odredbe, koja navodno u njem govori o pacta in favorem

[1]) Vidi argumentaciju kod sastavljanja francuskoga kodeksa (Pfaff-Hofmann Exc. I. str. 370, al. 3. in pr.).

Digitized by Google

t.). Obeća li naime netko činitbu trećega ((bez ovlasti), onda je to nevaljan ugovor, te i za promitenta ne nastaje obveza; po novom pak §-u 880. a) smatrati će se to obećanjem, da će se za trećega zauzeti. Prema tomu mislim da treba ostati pri općem intertemporalnom pravilu. Samo da se poentira naše stanovište, različito od novele, stavio sam odnosno §-a 880. a) tranzitornu ustanovu, različitu od nov. III. § 105. (91).

Ad §§ 1151. do 1174.

S njima se popravlja pravni položaj ekonomsko slabijih, te je stoga poželjno, da im se dade izrijekom natražna moć, jer ta, koliko se ne radi o ius cogens (sa interesom općenitosti) pojedinih tih ustanova, ne slijedi iz načela intertemporalnoga prava. Iznimka glede §-a 1162.—1162. d), kako je to izbliže i u tranzitornoj ustanovi izraženo, opravdava se samom naravi stvari. Isti socijalnopolitički razlozi, koji govore za natražnu moć novih ustanova o službovnim odnosima (Dienstverhältnisse) ne govore za natražno djelovanje ugovora o djelu (l. c. operis) — ovdje vrijedi općenito pravilo intertemporalnoga zakona.

Ad § 1449.

Kako je stari zakon u pitanju intertemporalnoga prava gledom na zastaru nedostatan (čl. XII., 6. toč., izr. 2. uvod. pat. od 1852.) stavili su austrijski novelisti glede djelovanja novih norma o trogodišnjoj zastari novi propis (III. § 199.).

Pri tom napominjem, da se ne slažem sa »B« str. 308. kad veli, da natražna moć kod novih propisa o zastari, izrečena u spomenutoj tranzitornoj ustanovi, odgovara quo ad effectum načelu, izraženom u austrijskom zakonodavstvu, naročito u 6. točki uvod. patenta od 1811. i da je to u tranzitornoj ustanovi novele ispravnije izraženo. Načelo gradjanskoga zakonika jest, da se zastara ima prosudjivati po starom zakonu. Samo nužnom ograničenju i iznimci (u čl. XII. toč. 6., izr. 2., uvod. patenta od 1852. odnosno u toč. 6., izr. 2., uvod. patenta od 1811.) od pravila, izraženoga u austrijskom zakonu, odgovara sadržajno tranzitorna ustanova (§ 119., III.) novele. Pozivanje »B-a« na Pfaff-Hofmann-ove »Excurse« (I. str. 274.) nije točno; ovdje (l. c.) se radi o lex ferenda, kako je pak de lege lata, o tom ti »Excursi« na strani 281. i sl. Ehrenzweig, S. VI. izd. (1. sv. str. 86.), jednako kao »B«, tvrdi sasvim direktno, da treća novela § 199. imade sa uvodnim patentom od 1811. (točka 6.) jednaku ustanovu; »nur in der Fassung abweichend«! Nasuprot je stvar, po mojem razumijevanju, ispravna kod Mayr-a. Lerbuch I. str. 51. Kad bi novela postavljala na pr. duže zastarne rokove, bilo bi po načelu austrij. zakonika mjerodavno staro pravo (Pfaff-Hofmann, Exc. I. str. 282.). Svakako bi u tom slučaju, t. j. kad bi novela odredjivala i duže zastarne rokove, trebalo njezinu tranz. ustanovu (III, § 199.) drukčije koncipirati. Gledom na točku 6. članak III. u nacrtu pod »B«, koja ima općeniti karakter (čl. 4. švicarskoga uvodnoga zakona) — moglo bi se možda reći, da je točka e) u §-u 7. čl. III. suvišna; nu kako je ova ustanova u §-u 7. detaljnija, ne bih je izostavio.

»Novo« poglavlje u čl. II. o zajmu (pogl. 21., II. dijela, 2. razdio) ne treba, rekao bih, posebnih prelaznih ustanova. Medjutim se jedna nalazi u samom tekstu (§ 989.) toga poglavlja.

U poglavlju o uporabnoj pogodbi (poglavlje 25. u čl. II.), i to: »o raskinuću ugovora o porabi« učinila je komisija neke promjene (napose u §§ 1114. i sl.), pošto su neke ustanove o razvrgnuću toga ugovora od vajkada činile neprilike tumačiocima gradjanskoga zakonika. Te neprilične ustanove jesu §§ 1113. i 1116. ter s tim u savezu stojeće pro-

Digitized by Google

sesualne ustanove (jedna starija naredba od god. 1858. i §§ 560. i 569. austrij. civil. procesa). Pita se, da li je s obzirom na novote, koje je komisija tu učinila, potrebna kakva prelazna ustanova?

Pošto smo u zadnjem zasjedanju zaključili, da se §§ obveznoga prava imadu tekstirati bez obzira na novi austrijski proces, komisija se ali, napose u novom §-u 1116., na novi austrij. proces pače izrijekom poziva, citirajući jedan njegov §: trebalo bi ponajprije ne samo eliminirati u našem §-u 1116. pozivanje na odnosni propis austrij. procesa, nego i cijeli onaj pasus preudesiti odnosno drukčije ga koncipirati. No prije nego li to bude učinjeno, te konačni tekst §-a 1116. ustanovljen, preuranjeno bi bilo govoriti o tranzitornoj normi gledom na taj § i eventualnoj njezinoj potrebi

Nego tom prilikom neka mi bude dopušteno — mimo to, da li ćemo ili ne ćemo postaviti za nove §§ »o razvrgnuću« pogodbe o »porabi« posebne tranzitorne norme — načiniti napose o tom novom §-u 1116. kratki ekskurs in merito.

Poglavita je, kako je poznato, neprilika, što se stari §§ 1113. i 1116. općega gradjanskoga zakonika ne dadu pravo dovesti u sklad. Izmedju §-a 1113. (a i §-a 1090.) s jedne a §-a 1116. (sa §om 560. austr. ZPZ.) s druge strane,, postoji neki nesklad, jer prvi ne poznaju uporabnu pogodbu na neodredjeno vrijeme, dok ju potonji poznaju (pri čem dakako § 560. austr. ZPZ. opet govori o »ugovornom trajanju«). Naročita je pak neprilika sa t. zv. »mjesečnim sobama«, koje spominje § 1113. Tumačeći doslovno ovaj §, najam mjesečne sobe utrnuo bi vazda koncem mjeseca, ako ne bi bio mučke obnovljen. Tako bi se moglo desiti, da koncem mjeseca jedna strana preseneti drugu sa raskidom najamnoga odnosa. Komisija naša hoće to ispraviti te u §-u 1116. umeće pasus: »ali i za ugovore o porabi, čije je trajanje uglavljeno samo porabninom, odmjerenom za izvjesno vrijeme (§ 1113.), potreban je otkaz da se spreči njihovo obnavljanje«. Čini mi se ali, da time nisu uklonjene glavne mane koje stoje u starijem zakonu. Poglavito je nezgodno da se u §-u 1113. spominju medju ugovorima, koji prestaju i s t e k o m v r e m e n a, i oni, kod kojih je porabnina odmjerena za izvjesno vrijeme (na pr. kod mjesečnih soba). Ne stoji naime, da kod tih mjesečnih soba prestaje najam istekom mjeseca: trajanje takvoga najamnoga odnosa je neodredjeno; odredjeno je samo to, da će najam jednom prestati koncem mjeseca.

Prema tome predložio bih alternativu: ili ostanimo kod staroga teksta, koji su K r a i n z-P f a f f, S. II. izd., § 372. N. 18. protumačili ovako:

»Najam ovakvih stanova (mjesečnih soba) potpada pod § 1113. i pod § 1116. Sigurno je naime, da može ovakav najam utrnuti samo svršetkom takvoga vremenskoga razmaka (mit dem Ende des Zeitraums); on dakle svršava izmakom vremena a ne otkazom. Pošto je ali njegovo trajanje (Zeitdauer) nesigurno, mora se učiniti otkaz po §-u 1116. (utrnuće nastupom uvjetovanoga dies ad quem).«

Ili pak da promijenimo tekst o. g. z-a, da u tekstu § 1113. izostavimo onaj primjer sa mjesečnim sobama, te bi se na takve slučaje imao primijeniti novi § 1116. Prema tomu bi ova dva paragrafa glasila od prilike ovako:

»§ 1113. Ugovor o porabi prestaje istekom vremena, koje je bilo ugovoreno izrečno ili prećutno.

Digitized by Google

§ 1116. Ako trajanje ugovora o porabi nije odredjeno ni precutno ni osobitim propisima, valja onaj koji pogodbu hoće da raskine, otkazati je, i to zakup 6 mjeseci, najam nepokretne stvari 14 dana, a najam pokretne stvari 24 sata prije nego što ju drugi povratiti ma.

Ako je porabnina odmjerena za izvjesno vrijeme (na mjesec, tjedan) dopustiv je otkaz samo za konac porabne periode (Zinsperiode)«.

Vraćajući se na koncu opet na prelazne norme, primjećujem još odnosno otkaznih rokova kod uporabne pogodbe: budu li ti rokovi u novom tekstu drugi nego li su bili u općem gradjanskom zakoniku odnosno u drugim s time u savezu stojećim propisima, mogla bi se metnuti kao prelazna ustanova norma odgovarajuća odnosno rokova §-u 171. »EG« k njemačkomu gradjanskom zakoniku

e) Dodatak.

Kako je poznato, moguće je u postavljanju norma intertemporalnoga prava poći trojakim putem: jedni zakoni ograničuju se na opća načela; drugi — obratno — postavljaju posebne (detaljne) intertemporalne pravne propise; treći kombiniraju oba sistema. Prvim putem pošao je opći gradjanski zakonik austrijski (§ 5.) i francuski code civil (čl. 2.), drugim njemački gradjanski zakon, trećim pak švicarski kodeks. Ovaj potonji sadržaje u svom završnom naslovu općenita načela, koja vrijede za cijelo područje intertemporalnoga prava, a podjedno i posebne propise za pojedine pravne institute i pravne odnose.

Ja sam pošao u nacrtu B poglavito prvim od spomenutih puteva (s razloga gore navedenih) i preuzeo iz švicarskoga zakonika njegove općenite ustanove (čl. 1.—4. završ. naslova). Ove su svakako dotjeranije od našega §-a 5. o. g. z-a, a podjedno se, quo ad effectum, pokrivaju u cijelosti odgovori, dani na osnovi ovih općenitih ustanova intertemporalnoga prava, s onima postignutim na osnovu staroga §-a 5. o. g. z-a. Napose ustanove u našem nacrtu pod B u čl. III. toč. 5. i 6. hoće samo da dadu moć zakona načelima, koja proizlaze iz teorije o stečenim pravima.

Toč. 5. u citiranom članku III., istina, malo se odnosi na obvezno pravo, ali nije ni za njegovo područje bez važnosti. Pod udar ove točke spadaju i t. zv. pravno »bitni« »Zustandsrechte« osoba, a medju ovima i djelatna ter deliktna sposobnost; o ovima pak govori novelirani § 1310. al. 2. (prema najnovijem sastavu osnove našega obveznoga prava). I djelatna sposobnost, o kojoj govori § 865., spada ovamo; ovaj dakako nije dobio drugi sadržaj u Hrvatskoj, ali se eventualno ne slaže sa odnosnim propisima u drugim pokrajinama. Nama je pak do toga stalo, da budu ti uvodni zakoni za sve pokrajine odnosno općih načela jednolični. Moglo bi se možda reći, da sa novom ustanovom, t. j. sa toč. 5. u čl. III. izlazi u Hrvatskoj izvan snage specijalni propis, koji veli, da se jednom stečena punoljetnost ne gubi; no držim da taj propis kao lex specialis u suprot novomu §-u 5. u čl. III. ostaje na snazi.

Pojedine tranzitorne ustanove postavio sam iz sasvim osebujnih razloga (također gore navedenih). — Dakako da opće ustanove u švicarskom kodeksu vrijede za cijelo područje medjuvremenoga prava, a moje su namijenjene iih obveznome pravu. Ali i švicarski zakon nema osim jednoga §-a (50 odn. forme ugovora) posebnih intertemporalnih propisa za obvezno pravo. Paragraf 62. l. c. u švicarskom ZGB, koji govori o tranzitornim ustanovama obligatornoga prava, izmijenjen je sa tranzi-

Digitized by Google

tornom ustanovom novoga švicarskoga OBR (vidi taj OBR, Uebergangsbestimmungen I. al. 4. i sl.). Prema tomu imadu gornji propisi mojega nacrta (pod B), koji su preuzeti iz švicarskoga prava, valjanost samo za područje obveza ter mijenjaju hrvatsko intertemporalno pravo samo unutar toga područja kao lex posterior[1]). — I srpsko dosadanje intertemporalno pravo mijenjaju spomenute iz švic. kodeksa preuzete norme, samo u netom spomenutom opsegu.

Najposlije još samo ovo: Ima, kako sam gore rekao, veoma odličnih članova u našoj komisiji, koji su najodlučnije ustali protiv toga, da se obvezno pravo austrijskoga gradjanskoga zakonika prethodno i odvojeno uvede za cijelu državu. To je, tvrde oni, u velike neshodno i gotovo nemoguće. Da u s ovim planom skopčane specijalne poteškoće — rado priznajem; ipak mislim da on nije neprovediv. Kako si to provedenje zamišljam razlagao sam gore.

Ovdje hoću još da spomenem, da je nedavno u srcu kulturne Europe realizovana jedna misao, još kud i kamo smjelija od naše. Knježevina Liechtenstein jest godine 1922. kodificirala stvarno pravo, koje je parafraza švicarskoga zakonika, a zadržala je privremeno ostale dijelove svoga dosadašnjega austrijskoga gradjanskoga zakonika. Taj lihtenštajnski zakonik (»Sachenrecht«) jest od 30. XII. 1922., a publiciran je u tamošnjem zakonskom vladinom listu (»Landesgesetzblatt«) ex 1923. br. 4.

Ispravi! Na stra. 256. u predzadnjem retku predzadnje alineje iza riječi: »odredjenima« ispao je pasus: (»riješen« od skupštine).

Ocjene i prikazi

Dr. Mihajlo Ilić: Zakon o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskoga reda. — Beograd, Geca Kon, 1927. — 432 str. — Nakon Cavalierieva komentara izdao je g. Mihajlo Ilić, izvanredni profesor beogradskoga sveučilišta kao 5. svezak svoje zbirke zakona — zakon o činovnicima uz obilni komentar i dodatak. Kako je zakon o činovnicima jedan od najčešće primjenjivanih zakona u državi, a njegova redakcija nije uvijek i u svemu jasna, dobar je komentar potreban. Gosp. Ilić riješio je svoju zadaću po našem mišljenju posve dobro. Uz pojedine članove dodao je načelna rješenja i tumačenja, što su ih povodom konkretnih slučajeva izdavali državni savjet, glavna kontrola i komisija za tumačenje zakona, zatim naredbe i objašnjenja pojedinih ministarstava, a napokon — kao baš dragocjeno pomagalo — svoje opaske i tumačenja zamršenih slučajeva. U dodatku otisnute su neke uredbe i pravilnici, koji uredjuju stanovite činovničke odnošaje. Osobito to je vrlo potrebno bilo, jer su ti propisi porazbacani koje kuda i često mijenjani, pa se dešavalo, da i same centralne oblasti nisu točno poznavale tih propisa. Gosp. dr. Ilić uložio je mnogo truda proučivši savjesno i temeljito cijeli ogromni, velikim dijelom teško pristupačni i nepregledni materijal, koji je zgodno rasporedio.

Gosp. Ilić je kod obradjivanja pojedinih odredaba zakona ne samo pokazao poznavanje propisa do u sitnice, već je — za profesora i stručnjaka posve naravno — dao zakonskoj gradji tumačenje, kojim ulazi u teoretsku stranu nabačenih pitanja. Time je znatno pridonio produbljenju tih pitanja. Na pojedinim odlomcima vidi se osobit interes gosp. pisca za neka pitanja, pa su ti odlomci duže i iscrpljivije obradjeni. Premda je takov način prikazivanja za čitaoca zanimljiv i poučan, ipak se opetovano osjeća prevelika razlika prema drugim mjestima, koja su protumačena posve na kratko, možda i nedostatno. Ova neuravnoteženost u tumaču naravna je posljedica subjektivnoga raspoloženja pisca toli i čitalaca, jer dok se nekomu može koji zakonski tekst činiti posve jasnim, drugome će

[1]) Da se to u samom nacrtu izrijekom reče, držim da nije potrebno.

Digitized by Google

povodom njega biti potreban opširan tumač. No u nekim slučajevima čine se izvodi gosp. Ilića neispravnima. Tako kod čl. 2. u pogledu pripadnika anektiranih područja; kod čl. 20, kojega tumačenje previše skučuje slobodnu rasudu o uporabivosti privremenih službenika (privremeni službenik, koji se odmah pokaže nesposobnim, imao bi pravo još tri godine ostati u službi); kod čl. 26. (ne upotrebljuje argumentum a maiori ad minus, odnosno preusko tumači domašaj čl. 52.); kod čl. 57., kad tvrdi, da zakon ne propisuje najmanji broj godina službe za prve četiri grupe I. kategorije, kod čl. 125., kada veli, da je ministar financija nadležan za donošenje odluka u smislu toga člana, kod čega autor predvidja načelnu razliku u naravi pomoći iz čl. 124. i one iz čl. 125.

Nijedno pravno područje nije toliko izvrženo samovolji eksekutive, kao što je to baš činovničko pravo. Gosp. Ilić je upozorio u svome tumaču na takove nezakonitosti i podvrgao kritici rad uprave. Jednako je osudio u nekim slučajevima shvaćanje samoga zakonodavca, gdje mu se to činilo potrebnim, tako osobito kod čl. 4. toč. 4. u vezi sa čl. 133. toč. 7. i kod člana 248. Kraj tolikih povreda našega ustava gosp. Ilić je mogao lako konstatirati i u ovom pravnom području takovih povreda (str. 4. i 258.) No ima još mnogo slučajeva, gdje bismo od gosp. Ilića očekivali, da istakne bilo samovolju bilo nepoznavanje propisa. Slučaj umirovljenja sveučilišnog profesora po zadnjem stavu č. 4., bez prethodne istrage, gosp. Iliću kao profesoru dosta je bliz, a tipičan i osobito podesan za tu svrhu. Trebalo je takodjer osobito tumačenje KMP o certifikastima, otisnuto kod čl. 7., jer vrijedja stečena prava. Samovoljnost ministarstva financija, koje je raspisom DR br. 3332. od 13. siječnja 1925. (otisnut kod čl. 45.), tako reći stavilo izvan snage jednu zakonsku pogodnost, zaslužuje oštru kritiku. Manja je neurednost, što u praksi službenici vrlo često ne dobivaju dekrete o promjeni svojega službenoga odnosa od strane nadležnih organa prema čl. 114. zakona, već se moraju zadovoljiti pukim obavijestima, svojih neposrednih starješina. Nasuprot je sigurno, da gosp. pisac nije na vrijeme saznao za monstruoznu naredbu ministarstva financija od 30. srpnja prošle godine DR br. 102.000, kojom se doznaka mirovina usprkos odredbi čl. 152. zakona o činovnicima i ranije prakse (vidi raniji raspis min. financija, koji je u izdanju gosp. Ilića otisnut kod toga član.) čini ovisnom od saglasne odluke glavne kontrole. Time su ne samo povrijedjeni zakonski propisi i teško oštećeni činovnički interesi, nego je i za teoretičara upravnoga prava (osobito francuskoga i po njegovu uzoru osnovanoga našega) naglavce postavljen odnos države kao stranke u eventualnom sporu pred državnim savjetom.

Kraj obilja gradiva ima u tumaču ipak i praznina. Neke od tih praznina osjećaju se dosta jako, pa bi bilo potrebno, da gosp. pisac uzme obzira na njih u narednom izdanju, koje će sigurno skoro biti potrebno. Gosp. Ilić kao teoretičar nije smio propustiti zgodu, a da u glavnim crtama ne prikaže pravnu narav činovničke službe i činovničkoga odnosa prema državi, kao i da ne razloži neke temeljne pojmove činovničkoga zakona. Kada gosp. pisac kod čl. 50. konstatira, da zakon ne kaže ništa o naknadnom računanju vremena, izgubljenog zbog zaustavljanja prelaza na viši stepen osnovne plaće, bilo je tu odmah i prilike, da komentator izreče svoje mišljenje, kako valja u takovim slučajevima postupati. Kod čl. 97. otisnuta su dva protuslovna tumačenja o pojmu »privredna udruženja«, a da tumač niti ne upozoruje na to protuslovlje (isto je kod rješitaba, saopćenih k stavki 5. čl. 137.), te kod dviju odluka glavne kontrole u pogledu reaktiviranja činovnika, koji su prije bili razvrstani na položaj veći, no što bi im po spremi ili po godinama službe pripadao, otisnutih na strani 16. i 74.).

Gosp. Ilić navodi na više mjesta (čl. 74., 121. i 124.) propise srpskoga zakona o postupku u gradjanskim parnicama, a da i ne spominje istovrsne propise, koji vrže u drugim dijelovima naše države. To je gotovo općenita pogrješka u našoj stručnoj literaturi, a osobito kod pisaca iz Srbije. Tumač gosp. Ilića sigurno zaslužuje, da bude poznat i izvan granica nekadanje kraljevine Srbije, pa stoga valja to više požaliti ovaj propust piščev. Tumač bio bi za porabu mnogo prikladniji, da registar nije ograničen samo na tekst zakona, već da je obuhvatio tumač pa i u dodatku otisnute propise. No i u ovom obliku knjiga gosp. Ilića primjer je valjanoga komentara i služi autoru na čast.

Dr. Juraj Andrassy.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Kazneno.

Netom je branilac na prvoj glavnoj raspravi pristao, da na raspravi i sudjenju sudjeluje sudac, koji je u istoj parnici vodio predizvide, nema mjesta niš avosti po br. 1 § 281 u vezi sa §-om 68 k. p. stoga, što je napomenuti sudac sudjelovao i na drugoj, uslijed prekinuća prve produženoj, glavnoj raspravi i na prosudjivanju. Optuženik, koji je bio redovito pozvan na prvu glavnu raspravu, ne može isticati ništavost po br. 3 § 281 — u vezi sa §-om 221 k. p. — stoga, što nije bio pozvan i na drugu, nakon prekinuća prve produženu glavnu raspravu. — Ništovni razlog br. 5 § 281. k. p. pretpostavlja, da u presudi uopće nema razloga. — Za zločin iskanja krivoga svjedočanstva treba da se je namjera počinitelјeva ispoljila upravo prema svjedoku, koji se ima da nagovori na krivo svjedočanstvo. Zločinstvo prevare iskanjem krivoga svjedočanstva kažnjava se po §-u 202. k. z. prostom tamnicom.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B, od 1. lipnja 1927. Kl. 97/27.

Stol sedmorice, odjeljenje B. u Zagrebu, kao kasacijoni sud rješavajući žalbu ništavosti optuženice I. K. protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Splitu od 12. siječnja 1926. posl. br. Vr 272/24—16, kojom je ona proglašena krivom zbog zločinstva po §§ 197, 199a, odnosno po §§ 9, 197, 199a) k. z.; pa stoga na osnovu §§ 202, 54 k. z. osudjena na jedan mjesec teške pooštrene tamnice po prvom st. § 288 i po §-u 290. k. p. **presudio je:**

I. Ne udovoljuje se žalbi ništavosti, te je žalilac dužan, da nakn..di eventualne troškove kasacijonoga postupka i taksenu pristojbinu, propisanu za žalbu ništavosti.

II. Povodom ove žalbe ništavosti kasacijonim je sud na osnovu § 290 k. p. ukinuo izreku o krivici u toliko, što se izriče, da je optužena I. K. time, što je nagovarala svjedoka P-a, da od M-e zaište krivo svjedočanstvo u pravcu, da nije imao s njom spolnih odnošaja, čemu se P. nije odazvao, počinila pokušaj zločinstva prevare po §§ 8, 197, 199a k. z., a ne zločinstvo nagovora na zločin prevare po §§ 9, 197, 199a) k. z.; — te je nadalje ukinuo izreku o kazni i na osnovu drugog stava § 288, br. 3. k. p. optuženicu po § 202. k. z. s primjenom §§ 54, 55 k. z. osudio na **sedam dana pooštrene tamnice.**

Razlozi: Žalba ništavosti ističe razlog ništavosti br. 1 § 281 k. p. u vezi sa § 68 k. p. stoga, što je na raspravi 12. siječnja 1926. sudjelovao pri presudi sudac L., koji je u dotičnoj kaznenoj parnici vodio predizvide. Da se onaj sudac, koji je u postupku pred sudskim dvorom prvoga stepena vodio predizvide u toj kaznenoj parnici isključen od sudjelovanja i prosudjivanja na glavnoj raspravi, o tome nema sumnje, te je u ovom pogledu pristati uz mišljenje žaliočevo. Ali unatoč tome nije osnovan istaknuti razlog ništavosti.

U pretres pitanja, da li se i u koliko se branilac identifikuje sa strankom onako, kako se identifikuje punomoćnik, u konkretnom slučaju ne treba zaći, jer je dr. P., kojega je optuženica usmeno imenovala svojim braniocem i kojemu je bila poznata gore istaknuta okolnost, kao optuženičin branilac na glavnoj raspravi 29. prosinca 1925. — kako ishodi iz jedino mjerodajnoga raspravnog zapisnika — pristao na to, da na raspravi sudjeluje kao sudac zem. sudski savjetnik L. koji je u istoj parnici vodio predizvide. Kada se je jednom dr. P. kao branilac na toj raspravi izričito odrekao dotičnoga prigovora, nema za cijelo on pravo da se sada u istom svojstvu branioca žali radi toga, što je na raspravi 12. siječnja 1926. koja je, kako će se niže dokazati, bila samo nastavak prekinute rasprave 29. prosinca 1925. g. sudjelovao kao sudac savjetnik L.

Glavna rasprava od 29. prosinca 1925. je bila prema raspravnomu zapisniku **prekinuta** i odredjen njen nastavak za 12. siječnja 1926. u cilju saslušanja svjedoka P-a. Na raspravu 29. prosinca 1925. bila je optuženica redovito pozvana, u smislu propisa § 221 k. p., kako izlazi iz odnosne primke povratnice, koja se nalazi u spisima. Sud nije bio po zakonu dužan, da pozove optuženicu i na nastavak već započete i jedino prekinute rasprave, koja se ima smatrati kao cjelina

Digitized by Google

sa njenim nastavkom. A da je rasprava od 12. siječnja 1926. bila nastavak prijašnje rasprave od 29. prosinca 1925., izilazi ne samo iz zaključka zadržanoga u zapisniku o glavnoj raspravi 29. prosinca 1925., već također iz činjenice, što se produžena rasprava držala pred isti sucima nakon same stanke od 13 dana, kada su još mogli biti živi utisci stečeni na ranijoj raspravi. — Neosnovan je prema tome i razlog ništavosti br. 3. § 281 k. p., što ga žalba ističe u vezi sa § 221. k. p.

Nije bolje sreće žalba, ni kada pobija presudu sa gledišta razloga ništavosti br. 5 § 281 k. p. U presudi su navedeni razlozi, radi kojih sud vjeruje svjedoku P-u, da je optuženica od njega tražila, da u sudu zaniječe, da je s njom imao spolnih odnošaja, odnosno da nagovori i svjedoka M., da u istom smislu krivo svjedoči. Ako ti razlozi ne uvjeravaju žalioca, to ne znači, da fale razlozi, a razlog ništavosti broj 5 pretpostavlja, da uopće nema razloga. Kada su svjedoci P. i M. jednom bili preslušani pred presudnim sudom, ovaj je bio vlastan i dužan, da po svome slobodnom uvjerenju (§ 258 k. p.) stvori zaključak o njihovoj vjerodostojnosti ili nevjerodostojnosti, a nije bio dužan, da se obazre na to, je li u drugoj parnici drugi sud vjerovao istim svjedocima ili nije vjerovao.

Kako nema nijednog od istaknutih razloga ništavosti, nije se moglo udovoljiti žalbi ništavosti.

II. Ali povodom te žalbe kasacijoni se sud uvjerio, da je bio krivo primijenjen zakon, ukoliko je izrečeno, da je optuženica time, što je nagovarala svjedoka P-a da od M. M. zaište krivo svjedočanstvo u pravcu, da nije imao s njom spolnih odnošaja, čemu se P. nije odazvao, počinila zločinstvo po §§ 9, 197, 199a, K. Z., i u koliko je optuženici u smislu § 202. k. z. bila udarena kazna teške pooštrene tamnice.

Da krivično djelo iskanja krivoga svjedočanstva bude izvršeno, zakon traži, da se — pa bilo to i samo posredno — utječe na osobu samoga svjedoka, koji se ima da nagovori na krivo svjedočanstvo, dakle da se je protivuzakonita namjera počinitelja ispoljila upravo prema tomu svjedoku. Ne desi li se to, ne dostigne li djelovanje onoga, koji traži krivo svjedočanstvo osobu svjedokovu, tad ne može biti govora o pokušanom nagovaranju na krivo svjedočanstvo u smislu §§ 9, 197, 199a) k. z. — jer je po § 199a) već samo, iako bezuspješno, duševno utjecanje na drugo lice izvršeno zločinstvo —, već je onda počinitelj kriv kažnjivu pokušaju, zločinstva prevare po §§ 8, 197, 199a) k. z., a eventualni posrednik, koji radi dolozno, sukrivac je u tome zločinstvu. U konkretnom je slučaju nagovaranje svjedoka P-a, da zaište od svjedoka M. krivo svjedočanstvo, ostalo, neodvisno od optuženičine volje, čak protiv njezine volje, bez uspjeha, jer se P. nije odazvao optuženičinoj volji. Prema tome P. nije skrivio ništa, dok optuženičino djelovanje potpada po §§ 8, 197, 199a) k. z.

Zločinstvo prevare iskanjem krivoga svjedočanstva po §§ 197, 199a) k. z. kažnjava se po § 202 k. z. prostom tamnicom od 6 mjeseci do jedne godine, a pri otežavnim okolnostima od 1 do 5 godina. Presudni je sud doista — sasvim ispravno — osudio optuženicu radi pomenutoga zločinstva po § 202. prvi stav k. z., ali joj je udario mjesto kazne proste tamnice kaznu teške pooštrene tamnice, što nije smio učiniti i što je na očitu štetu optuženice. Trebalo je stoga po službenoj dužnosti s primjenom § 290. k. p. u vezi § 281 br. 10 i 11 k. p. ukinuti pobijanu presudu u izreci o kazni, ispravit izreku o krivini u gore naznačenom smislu i optuženici ponovno udariti kaznu po § 202. k. z.

b) Trgovačko.

Nadležnost za rješavanje sporova iz službovnoga odnošaja banke i njezina ravnatelja.

Plenarna rješidba stola sedm. od 5. rujna 1919. br. 1105.

U broju »Mjesečnika« za studeni—prosinac 1926. objelodanjena je rješidba stola sedmorice od 14. lipnja 1917. br. 921., kojom se izriče, da je rješenje spora iz službenoga odnosa izmedju tt. P. R., te E. B. (ovaj nije bio ravnatelj te trgovačke tvrtke, već ravnatelj jedne njezine pilane u D.), nadležno razvadno povjerenstvo obrtnoga zbora, a ne trgovački sud.

Pitanje o nadležnosti za sporove iz službovnih odnosa trgovačkih tvrtki (u konkretnom slučaju banke) i njihovih ravnatelja, riješio je medjutim stol sed-

Digitized by Google

morice svojom p l e n a r n o m rješidbom od 5. rujna 1919. br. 1105., kojom je potvrdio suglasno osude ban. stola od 5. veljače 1919. br. 1301. i sud. stola kao trgovačkoga suda u Osijeku od 16. listopada 1918. br. 21937 gr.

Ovdje je tužitelj A. bivši ravnatelj tužene banke B., koji je nakon svojega otpusta tužio tvrtku radi isplaćivanja godišnje mirovine od 3210 K.

Sudbeni stol kao trgovački sud u Osijeku uzeo je ovu tužbu u meritorni pretres i sudio po zahtjevu tužbe. Ova je osuda potvrdjena u sve tri instance.

Iz razloga osude s u d b e n o g a s t o l a: Što se tiče prigovora nenadležnosti ovoga suda, to ovaj sud nije mogao taj prigovor uvažiti, nasuprot se izjavlja nadležnim s razloga, što je tužitelj kao član ravnateljstva banke B. glasom neprigovorenoga dopisa iste od 16. ožujka 1904. primljen kao upravni ravnatelj u službu banke uz uslove u istom dopisu navedene, te kao takov ne spada u red trgovačkih pomoćnika, za koje prema § 176. obrtnoga zakona u savezu sa § 2. točke 4. zakona od 3. listopada 1876. o sudbenosti trgovačko mjenbenoj mogu biti nadležne obrtne oblasti, već se imade smatrati i prosudjivati kao prokurista, ili barem punomoćnik.

Iz razloga osude b a n s k o g a s t o l a: Napadnuta prvostena osuda je temeljito obrazložena, i u skladu sa stanjem spisa, jer je oboren tuženičin prigovor nenadležnosti suda, pošto je pravilno glede toga primjenjena ustanova § 2. zakona od 3. listopada 1876. (Zbor br. 86.) o trgovačko mjenbenom postupku, jer se tužitelj kao bivši upravni ravnatelj i član ravnateljstva tuženice, po priznanju same tuženice, ne može ubrajati medju pomoćno osoblje, za koga bi se prema § 7. istoga zakona, morao ovaj prijepor biti najprije raspravljen pred obrtnom oblasti, a i ugovorom po strankama istinitim priznatim, uglavljena je nadležnost toga suda.

Iz r a z l o g a o s u d e s t o l a s e d m o r i c e: Napose nije počinjena niština time, što nije uvažen prigovor nenadležnosti, jer je ugovorom medju strankama bilo naročito ugovoreno, da se eventualni otpust ima pobijati redovitim putem pravde pred nadležnim trgovačkim sudom, jer se nadalje sudovanje po obrtnoj oblasti u smislu § 176. obrtnoga zakona odnosi samo na sporna pitanja medju obrtnicima i šegrtima, kalfama ili radnicima, u koji red tužitelj, kao ravnatelj banke ne spada, te konačno jer se u nazočnom slučaju ne radi o spornom pitanju povodom začeća, nastavka i prestanka poslovnoga odnošaja.

Priopćio dr. A. V.

Društvene vijesti

Kongres pravnika odnosno njegova glavna skupština imala se održati dana 16.—17. rujna u Sarajevu. Kako su medjutim za 11. rujna raspisani izbori za Narodnu Skupštinu, postao je ovaj rok nemogućim, a i ostale rokove smatrao je stalni odbor Kongresa manje više nezgodnim. Sigurno je, da predizborna atmosfera — pored ostalih momenata — isključuje održanje takvog zbora, kakov je skupština Kongresa pravnika. Ako je uopće dolazilo u obzir kakovo vrijeme, onda su to mogli biti samo bliži dani poslije 11. rujna. Stalni odbor u svojoj većini bio je mišljenja, da bi se skupština uopće imala odgoditi na drugu godinu, ali jer su beogradski članovi odbora i napose srbijanski pravnici pokazivali veliku želju da se skupština Kongresa ipak održi, uzeta su u pretres dva datuma: dani oko 26. rujna i oko 2. listopada. Prvi datum pokazao se nezgodnim, jer su onda židovski blagdani, a baš povodom toga, što su prva dva Kongresa održana na židovske blagdane, zaključeno je na ljubljanskoj skupštini, da se u buduće poštuje želja židovskih kolega, pa da se na njihove blagdane ne održi Kongres. Preostao je, dakle, datum 2. listopad, ali je sarajevski pripravljački odbor javio stalnome odboru Kongresa, da bi održanje skupštine u ovo doba bilo skopčano s velikim poteškoćama, koje bi svakako štetno utjecale na uspjeh Kongresa. U v a ž i v š i s v e t o, s t a l n i j e o d b o r z a k l j u č i o d a s e o v e g o d i n e s k u p š t i n a K o n g r e s a n e o d r ž i. Da se ipak zadovolji glavnoj, n a u č n o j svrsi Kongresa, izdat će stalni odbor koncem rujna sve referate i koreferate u jednoj knjizi, koja će prema tome prikazivati zajednički naučni rad srpskih, hrvatskih i slovenskih pravnika. Ova će zbirka biti ugl avnome isto što i Spomenica, koja se prije kongresne skupštine imala izdati. Istina je, da Kongres imade još dvije sporedne svrhe: upoznavanje i zabavu. Ali izostanak jedne skup-

Digitized by Google

štine ne će škodit prvoj svrsi, tim manje što je drugal svrha samo sredstvo prve, a ova druga (zabavna) jedva da bi se mogla postići u kasno ljetnje doba, kad se ljudi teško daju na putovanje, kad je kratak dan, kad prijeti loše vrijeme, kad radi ovoga otpadaju izleti itd., itd.

Razloženo nastojanje stalnoga odbora, da svlada sve poteškoće i da podje u susret napose srbijanskim kolegama, pa da ipak održi kongresnu skupštinu dalo je povoda protuslovnim vijestima u novinstvu sad o održanju skupštine sad o njezinu odlaganju. Tome protuslovlju nije kriv stalni odbor, koji je dao u novine jednu jedinu vijest, a to je ona o odgadjanju skupštine na buduću godinu, i to onda, kada je ta odluka postala definitivnom.

Novčani prinosi poslani po pojedincima ne će se vraćati, jer su oni zapravo članarina, koju mora svaki član Kongresa platiti ovome kao juristićkoj osobi, bez obzira na to, hoće li se godišnja skupština održati ili ne. Vraćat će se na zahtjev jedino posebni prinosi za člana obitelji. Knjiga, koja će izaći mjesto Spomenice a opsžati će jedno 15 referata na otprilke 200 stranica formata MJESEČNIKA, stajati će samo Dn 20.—, pa molimo one, koji nisu poslali sa članarinom za Kongres taj prinos, da pošalju po mogućnosti unaprijed tu svotu stalnome odboru na adresu njegova tajnika (koji je ujedno ove godine tajnik Pravničkog društva u Zagrebu). Trošak štampanja je prilićan, a Kongres je upućen jedino na prinose svojih članova.

Literatura

Zbirka zakona, ministarskih naredaba i uredaba. — U VII.-mome svesku te zbirke, što ju u Novome Sadu izdaje dr. Nikola Ignjatović, sudija kasacijonog suda, izašao je Zakon o glavnoj kontroli.

Kmečko dedno nasledstvo za časa veljavnosti gorskih bukev. Napisao prof. dr. Metod Dolenc, Maribor 1927. Otisnuto iz »Časopisa za zgodovino in narodopisje«.

Zdravniška tajnost v kazenskem pravu. Napisal prof. dr. Metod Dolenc. Poseban otisak iz »Slovenskog Pravnika«.

La protection legale des non-coupables. Paris 1926. Predavanje o toj temi održao je profesor beogradskog univerziteta dr. Živ. Perić na skupštini »Societé générale des prisons et de legislation criminelle«. Ono je najprije otštampano u »Revue penitentiaire et de droit penal«, a zatim otisnuto u posebnoj brošuri.

Die Agrarreform in Jugoslavien von dr. Josef Matl, Professor in Graz. Verlag Hermann Sack, Berlin. Cijena 6 RMk. Vrlo stvarna i pregledna studija o toj temi na 135 stranica. I tako smo poslije one prof. dra. Ivšića na franceskom jeziku dobili ovu na njemačkom.

Svaštice

Društvo odvjetnika u Hrvatskoj i Slavoniji održalo je u petak, dne 27. svibnja o. g. svoju redovitu godišnju glavnu skupštinu, kako je to bilo već objavljeno u zagrebačkim dnevnicima i u prošlome dvobroju MJESEČNIKA. Skupština je počela nešto poslije 6 sati po podne u velikoj dvorani kr. sudbenog stola u Zagrebu, a uz razmjerno brojno učešće članova. Otvorio ju je društveni predsjednik dr. Politeo, zapisnik je vodio tajnik društva dr. Domac, a kao ovjerovitelje zapisnika odredila je skupština kolege dra. Vranića i Loschitza. Tajnik dr. Domac imao je izvijestiti o radu upravnog odbora, ali radi prištednje vremena uputio je na tiskano izvješće, koje je još prije skupštine bilo razaslano svim članovima. Skupština prima tu uputu i smatra, da je pročitano izvješće, koje glasi:

»Preuzevši novi odbor lani svoju funkciju smatrao je svojom dužnošću, da razvije propagandu za društvo u svrhu prikupljanja novih članova. Učinieno je to tako, što se obratismo opširnijim cirkularom na sve odvjetnike područja kr. banskoga stola u Zagrebu, razloživši im dosadanji rad, program budućega rada, svrhu društva i prilike, koje napose danas nalažu solidarnu akciju stališa. Takvome pozivu odazvao se lijepi broj kolega tako, da je broj članova od lani porasao,

Digitized by Google

i ako ni izdaleka još na onaj broj, koji bi se poklapao s ukupnim brojem aktivnih odvjetnika (što bi svakako bilo potrebno).

Uočivši, da se bez stališke autonomije ne mogu uspješno, trajnije i jače unaprijediti stališki interesi odvjetništva u nijednome pogledu, posvetismo osobitu pažnju akciji za donošenje novog odvjetničkog zakona. Kao što je poznato, vlada je, već god. 1925. spremila drugi popravljeni nacrt takve zakonske osnove. Ova je u društvu potanko pretresena i sve su primjedbe o njoj iznesene na konferenciji članova dne 18. VI. 1926. u Zagrebu po referentu kolegi dru. Wenku. Pošto je konferencija prihvatila po nama predložene promjene, mi smo ih priopćili ostalim udruženjima i ustanovama odvjetničkim u državi, davši ujedno inicijativu za zajedničko raspravljanje. Do ovoga je došlo dva puta: dne 11. IX. u Ljubljani i dne 11.—12. X. u Beogradu. Na potonjemu sastanku složiše se sva udruženja u zajedničkim primjedbama zakonskoj osnovi, koje je onda posebna deputacija dostavila tadanjemu predsjedniku vlade gosp. Uzunoviću i zamjeniku ministra pravde gosp. Simonoviću. Dobili smo precizna obećanja, da će osnova odvjetničkoga zakona doći među prvima na red. Kako svako udruženje tako se i naše u svrhu preporuke i pospješenja donošenja tog zakona obratilo svim poslaničkim klubovima, svim političkim strankama, vladi odnosno resornim ministrima, Narodnoj Skupštini, Zakonodavnome Odboru, a i utjecajnim pojedincima. I da su političke prilike kod nas normalnije, ovo bi živo i uporno nastojanje društva urodilo punim plodom. Ovako dotjerasmo samo dotle, da je zakonska osnova raspravljena i prihvaćena u sekciji zakonodavnog odbora; traba dakle da prodje još Zakonodavni Odbor i plenum Narodne Skupštine. Kad je g. dr. Srškić postao ministrom pravde, obratili smo se i na njega urgirajući donošenje odvjetničkog zakona, kao što uopće ne propustismo i ne propuštamo nijednu priliku da uzdržimo pitanje odvjetničkoga zakona na dnevnome redu. Međutim razumljivo je, da će opće i baš političke prilike uvijek biti jače od razmjerno slabih sila jednog stališkog udruženja, ma kako ono upelo svoje sile.

Radeći za novi odvjetnički zakon, a po njemu i za autonomiju odvjetništva, koja jedina — naglasujemo — može najbolje udovoljiti glavnim našim potrebama, nismo ostali pasivni u upotrebi ostalih — i ako razmjerno slabijih i manje uspješnih — sredstava za promicanje staliških interesa. Tako smo se u mjesecu siudenome obratili opširnim podneskom predsjedništvu kr. sudbenog stola u Zagrebu, iznijevši tu detaljno manjke sudovanja i teškoće, koje najviše smetaju našemu radu (kao na pr. obrazdijvanje troška, način imenovanja stečajnog upravitelja, provedba ovrha, odredjivanje ročišta itd.). U usmenome pretresanju tih žalba uspjelo nam je jedan dio njih učiniti bespredmetnim. No jer se naše djelovanja ne smije ograničiti samo na zagrebačke odvjetnike (i ako je broj vanzagrebačkih članova prema zagrebačkim vrlo malen), sazvali smo u zajednici s Pravničkim društvom za dne 29. XII. 1926. konferenciju predstavnika sudačkog i odvjetničkog stališa za čitavo pravno područje Hrvatske i Slavonije. Tu smo nastojali, da na neprijeporno zdravome principu samopomoći te saradnje sudaca i odvjetnika nadjemo načina, da s jedne strane uklonimo zapreke našemu radu, a s druge strane da postavimo uvjete za još uspješnije djelovanje. Da smo djelomice u tome uspjeli, dokazuju zaključci konferencije, priopćeni u cijelosti u siječanjskome o. g. MJESEČNIKU, na koji, da ne ponavljamo i ne duljimo, upućujemo.

Jedan od rezultata te konferencije jest i jedinstvena minimalna odvjetnička tarifa, koju zasada prihvatiše sasvim kr. sudbeni stolovi u Zagrebu, Požegi i Ogulinu, u glavnome pak sudbeni stolovi u Osijeku i Varaždinu. Tarifa je odštampana i dobiva se uz cijenu od Din 16.— (s dodatkom od Din 1·— za poštarinu) kod tajnika društva kolege dra. B. Domca (Mesnička ulica 4) ili blagajnika dra. K. Lukšića (Boškovićeva ul. 16).

Primjećujemo, da je ovu tarifu usvojio i obrtnički sud trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, kod kojega smo također s uspjehom posredovali za izvjesne promjene u načinu postupka.

Zauzeli smo također naše stanovište prema porastu obrtničkih sudova u Zagrebu i prema raznolikosti njihova pravilnika.

Na poziv trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu izradismo mišljenje o austr. (sada i slov. dalmat.) zakonu o trgovačkim pomoćnicima od 16. I. 1910., u koliko bi se imao kod nas recipirati.

Protiv nadripisarstva morali smo više puta nastupiti, i ako nam zakon u toj borbi ne pruža baš najpouzdanije uporište, a ni upravne vlasti nas pokazaše

Digitized by Google

u tom suzbijanju nadripisarstva potrebnu energiju (pohvalna iznimka je gradsko poglavarstvo kao obrtna oblast u Zagrebu).

Posredovali smo kod g. oblasnog velikog župana i kod odjelka ministarstva za trgovinu i industriju u Zagrebu za dopitanje troškova zastupanja odvjetnicima kod uprav. vlasti. Premda su to pitanje mogli riješiti u svojem djelokrugu, ipak je konačno rješenje prepušteno ministarstvu u Beogradu. Treba požaliti, što naše vlasti pokazuju premalo samostalnosti i ne koriste se svojom nadležnošću i pravima.

Posredovali smo s uspjehom kod kr. financijske direkcije u Zagrebu za pravednije i umjerenije odmjerivanje dohodarine odvjetnicima, kao i za to, da u poreznim povjerenstvima bude i naš stališ primjereno zastupan.

Redukcija, provedena u državnome budžetu na štetu našeg pravosudja, dala nam je povoda, da tražimo pomoć kod ministarstva pravde proti tome. Isto smo tako uz prosvjed zauzeli stanovište protiv proširenja valjanosti sudačkog ispita, a proširenje prava zastupanja odvjetnika po svoj zemlji dalo nam je povoda da ponovimo kod mjerodavnih faktora zahtjev za uvedenje novog odvjetničkog zakona i za unifikaciju bar nekih zakona.

Neugodan posao zadavale su katkad upravnome odboru pritužbe privatnika protiv pojedinih odvjetnika. Nemajući nikakve disciplinarne vlasti ni pravne sankcije mogli smo apelirati kod dotičnih odvjetnika samo na njihov osjećaj potrebe što korektnijeg odnosa odvjetnika prema strankama. No i sa strane samih odvjetnika dolazile su protiv pojedinih članova stališa pritužbe, osobito radi nesolidne utakmice. Jedan takav slučaj bilo je društvo prisiljeno prijaviti odvjetničkome odboru i kr. banskome stolu tražeći egzemplarnu kazan, jer je takav slučaj zaprijetio ozbiljnom pogibelji ne samo za materijalne interese odvjetnika, nego i za njihov ugled. Treba tom prilikom istaknuti, da su se mnogi kolege žalili protiv postupka pojedinaca, kojim oni sami podupiru nadripisarenje.

Svakome pojedinome opravdanome zahtjevu pojedinog kolege za intervenciju kod suda ili bilo koje vlasti udovoljili smo. Akcije manjeg zamašaja, kao na pr. za jedinstvenost sudbenih ferija, za redovito uvrštavanje sudb. oglasa u službene novine itd., ispuštamo iz ovoga prikaza.

S udruženjima i ustanovama odvjetnika u ostalim pravnim područjima države stajali smo neprestano u tijesnoj vezi, pa je za rješavanje zajedničkih pitanja ustanovljen i poseban odbor, koji je osobito u pitanju novoga odvjetničkog zakona razvio bio živu djelatnost. Prema inozemstvu nastupa naš stališ zajednički pa smo na pr. zastupani u medjunarodnoj organizaciji odvjetnika u Bruxellesu. U vezi smo također s organizacijom odvjetnika iz država naslednica bivše a. u. monarhije, koja je od osobito praktične važnosti za naš stališ ovdje.

Časni sud imao je ove godine da riješi samo jedan jedini spor.

Misao o pomaganju iznemoglih odvjetnika i porodica umrlih nabačena je već lani u odboru, ali je izvršenje njuzino odgodjeno, budući da smo imali razloga nadati se, da će skoro doći do uzakonjenja osnove odvjetničkog zakona, a ova predvidja takvo osiguranje na jedinstvenoj osnovi za čitavi stališ u državi. No kako odvjetnički zakon nije donešen, a ne želeći ostati u neizvjesnosti o ostvarenju te prešne potrebe stališa, stavljen je prijedlog o tome na ovoj skupštini. Razumije se, da taj prijedlog dobiva punu vrijednost istom onim časom, kad ovo udruženje odvjetnika bude doista i efektivno predstavljalo čitav stališ ili bar pretežnu većinu onoga broja, koji djeluje na području banskoga stola«.

Na to je blagajnik dr. Karlo Lukšić dao ovo blagajničko izvješće:

»Slavna glavna skupštino!

Preuzimajući dužnost blagajnika Društva odvjetnika za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu čast mi je izvijestiti, da sam dne 7. maja 1926. preuzeo blagajnu od mog prednika g. dra. Iva Ramljaka sa stanjem od Din 26.460·41 aktive.

Prema stanju blagajničkih knjiga prihodi društveni priticali su i u ovoj godini iz upisnine i članarine društvenih članova. Društveni izdaci vršeni su za redovite upravne troškove, koji obuhvaćaju izdatke za kancelarijske potrebštine, troškove za nabavu raznih cirkulara i izvještaja i nagrade inkasatora društvenih članarina. Osim toga su iz društvenih sredstava u ovoj godini vršeni izdaci i za razne akcije, koje je društvo poduzelo u svrhu zaštite i promicanja društvenih interesa, a koji je rad društva u glavnim potezima prikazan u štampanom godišnjem izvještaju, što ga je društvo razaslalo svim članovima.

Nakon odbitka svih izdataka društvu je u ovoj godini ostao čisti prihod

Digitized by Google

od D. 8.876.12, te stanje društvene blagajne iskazuje danas aktivu od **D. 35.336.53,** koji je iznos uložen na uložnoj knjižici Jugosl. banke u Zagrebu br. 3172.

Primjećujem, da u društvenu blagajnu imaju još unići iznosi, koji će se ubrati prodajom najnovije tarife odvjetničkih troškova, koja se sada raspačava, a za izdanje koje tarife je blagajna društva već terećena. Osim toga nije od pretežnog broja društvenih članova još do sada inkasirana ni članarina za I. polugodište godine 1927.

Molim dakle slavnu skupštinu, da ovo izvješće izvoli uzeti do znanja.«

I ovo blagajničko izvješće bude primljeno uz priznanje skupštine blagajniku dru. Lukšiću.

U ime revizijonalnog odbora — koji sačinjavaju dr. R. Rodanić, dr. Ivo Spevec, dr. Dragan Kastl, dr. Niko Krekovič i dr. Ante Pavelić — čita potonji odborovo izvješće, glasom kojega je ovaj pregledao društvene knjige i blagajnu i sve u redu pronašao tako, da predlaže podjeljenje apsolutorija blagajniku i čitavome upravnome odboru.

Na temelju sviju tih izvješća podjeljuje skupština apsolutorij upravnome i nadzornome odboru.

Nato potpredsj. društva kol. dr. Hugo Kohn obrazlaže prijedlog upravnog odbora o osnutku ustanove za podupiranje iznemoglih odvjetnika i porodica umrlih članova. On veli, kako upravni odbor nije htio donijeti pred skupštinu gotovi potpuni pravilnik, jer bi ovaj bilo jedva moguće raspraviti u jednoj skupštini i jer je prije svega potrebno znati načela, po kojima bi skupština odobrila da se sastavi takav pravilnik odnosno osnuje namjeravana ustanova. Zato on predlaže ovaj zaključak:

Redovita glavna skupština Društva Odvjetnika u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji održana dne 27. svibnja 1927. primila je na prijedlog upravnog odbora a na 3-ću točku dnevnog reda »Osiguranje pomoći porodicama umrlih članova i iznemoglim odvjetnicima« ovaj zaključak:

Ovlašćuje se upravni odbor društva, da izda i stavi u krepost Pravilnik, prema kojemu će provadjati svrhu društva označenu u §-u 3. pravila t. j. unapredjivati materialne interese članova tako, te će davati posmrtnu pripomoć porodicama umrlih članova i pomagati iznemogle članove odvjetnike, sve to pod uvjetima navedenim u Pravilniku, koji se ima temeljiti na ovim načelima:

Korisnici posmrtne pripomoći i potpore za slučaj iznemoglosti postaju svi članovi odnosno porodice društvenih članova, prema čemu je pristup Pravilniku obligatan.

Korisnici plaćaju prigodom pristupa Din 200.— ili Din 250.— jednom za uvijek. Prvu svotu plaćaju, ako ju odmah svu otplate, dok drugu, ako ju uplate u dva obroka: prvi odmah prigodom pristupa, a drugi najkasnije osam mjeseci poslije toga.

Prigodom smrti člana korisnika uplaćuju ostali članovi korisnici po Din 120. Porodica umrlog člana korisnika dobiva u ime posmrtne pripomoći toliko puta po Din 100.—, koliko je članova korisnika još obvezano, da za taj slučaj gornju svotu plate. Polovica te svote isplaćuje se u roku od 24 sata iza predočenog dokaza o smrti (smrtni list itd.), a druga polovica najkasnije mjesec dana iza dospjetka prve polovice. Višak od Din 20.— po članu upotrebljava se dijelom za namirenje upravnih troškova dijelom za rezervu.

Član korisnik može otkazati svoje udioništvovanje uz otkaz od 6 mjeseci, ali tako, da njegovo udioništvovanje sa svim obvezama i pravima traje do konca godine. Ako tijekom druge polovice godine, koncem koje je istupio, nije umro nijedan član, dužan je ipak uplatiti prinos od Din 120.— odredjen za slučaj smrti jednog člana, jer se tim prinosom bude koristila porodica člana, koji bude slijedeći makar poslije isteka te druge polovice godine umro.

U pogledu davanja posmrtne pripomoći stupa Pravilnik na snagu dne 1. siječnja 1928. Članovi, koji poslije tog dan pristupe Pravilniku, premda su toga dana već bili odvjetnici (na području kr. banskoga stola u Zagrebu), imaju pored temeljnog prinosa platiti 50 posto od one svote, koju bi bili platili za medjutim nastale smrtne slučajeve, da su od početka bili korisnici.

Razložni prinosi, koji su utuživi u Zagrebu, jesu sastavni dio društvene imovine, ali se imadu upravljati posebno od ostale društvene imovine. Upravlja njima upravni odbor, koji taj dio imovine mora pod ličnom civilnom i kaznenopravnom odgovornosti upotrebljavati samo u njihovu svrhu u okviru ovoga Pra-

Digitized by Google

vilnika. Inače se o poslovanju s tom imovinom izvješćuje na glavnim skupštinama društva, kao što su uz modifikacije ovoga Pravilnika mjerodavna za nju Pravila društva. Ovaj pravilnik može mijenjati samo glavna skupština društva. O davanju pripomoći iznemoglim članovima odlučuje upravni odbor od slučaja do slučaja, pri čemu smije dirati jedino u kamate narasle od temeljnog prinosa. S time u svezi usvaja se ova P r o m j e n a p r a v i l a:

§-u 3. Pravila dodaje se treća alineja ovakvoga sadržaja:

»U svrhu davanja posmrtne pripomoći članovima porodica umrlih i podupiranja iznemoglih donijela je glavna skupština od 27. V. 1927. zaključak o donošenju izdavanja Pravilnika, koji se smatra sastavnim dijelom ovih pravila.«

U nastalој živoj debati sudjeluju kolege dr. Golubić, dr. Seder, dr. Šerkić, dr. Geza Frank, dr. Vj. Čop i mnogi drugi. Napokon se predloženi zaključak prima time, da će odbor na temelju u njemu odobrenih načela sastaviti Pravilnik, ovaj u shodnoj formi dati na znanje članovima (najzgodnije preko Mjesečnika), tako, da bi ovi mogli staviti svoje primjedbe, a onda konačno redigovati Pravilnik, i sve tako udesiti, da ova ustanova uzmogne početi funkcionirati sa 1. I. 1928. Naglašeno je, da je ustanova namijenjena u prvom redu podupiranju porodica iznemoglih članova, dok se ona tek postepeno i prema mogućnosti ima izgrađivati u pravcu podupiranja živih iznemoglih članova. A razumije se, da će vrijeme, iskustvo i razvoj donijeti sa sobom što savršenije provađanje obiju svrha.

Pošto je ova vrlo važna točka apsolvirana, prelazi se na izbor II. potpredsjednika, budući da se dosadanji II. potpredsjednik dr. Milan Barišić zahvalio radi bolesti. Na prijedlog dr. Katušića bira se per acclamationem dr. Svetozar I v k o v i ć, a jer je time ispražnjeno jedno mjesto odbornika, na njegovo mjesto dolazi dr. Vladimir V i d m a n.

Dr. Katušić predlaže na prihvat ovu rezoluciju:

»Glavna skupština Društva odvjetnika u Zagrebu moli kr. vladu, da bi nastojala, kako rad Zakonodavnog odbora za materijalni i formalni kazneni zakon i za o d v j e t n i č k i z a k o n ne bi bio uzaludan, pa da zato omogući Narodnoj Skupštini, da još prije svršetka ovoga zasjedanja prihvati te zakone, kako bi s jedne strane približili se unifikaciji zakona u državi, a s druge strane došli do modernog odvjetničkog zakona i autonomije odvjetništva toli potrebne ne samo za materijalne i moralne interese stališa nego i za one općenitosti.

Glavna skupština skreće ujedno pažnju ministra pravde na stanje pravosudja na području kr. banskoga stola u Zagrebu, koje uslijed materijalne i personalne redukcije prijeti katastrofalnim posljedicama i moli što skoriju pomoć u tom pravcu. Ovlašćuje ujedno odbor društva da ponovno poduzme tome potrebne korake«. — Prima se.

Kol. dr. Mijo R a d o š e v i ć stavlja na predsjednika društva upit o načinu, kojim se uopće, a napose kod kr. sudb. stola u Zagrebu imenuju u p r a v i t e l j i s t e č a j n i n a. Misli, da su kod toga događaju mnogima makar i nehotice, nepravde, jer dobivaju upravu stečajnina oni, kojima toliko to ne treba, dok mnogi vrijedni i potrebni odvjetnici ostaju bez njih ili su im povjerene stečajnine takve, da im se rad vrlo slabo naplaćuje.

Dr. Politeo odgovara, da mu je drago, što je dr. Radošević stavio ovaj upit, jer mu daje prilike, da govori o predmetu, koji se vrlo mnogo medju odvjetnicima pretresa. Prije se kod kr. sudbenog stola u Zagrebu biralo upravitelje stečajnina pomoću žare, ali ima već godina dana, što se od tog načina odustalo, pa si je imenovanje pridržao g. predsjednik suda. Razumljivo je, da kod toga bivaju nezadovoljni oni, koji nikakve stečajnine ne dobivaju, ili su im one vrlo slabe. Ni način izbora žarom nije najsretniji, ali ima bar tu prednost, što otklanja svaku sumnju u pristranost bilo koje vrsti, a to je u današnjim prilikama vrlo važno i dragocjeno kako za sudove same tako i za odnos odvjetnika prema sudovima. Radi te nesumnjive prednosti žare on je intervenirao kod predsjednika kr. sudbenog stola g. Bačića, da bi se u toj stvari sud povratio sistemu žare. G. predsjednik predočivao je intervenientu slabe strane žare i dokazivao, kako se kod dosadanjih imenovanja nastojalo uzeti u obzir sve momente, koji pravedno i zakonito u ovakvim slučajevima moraju biti uvaženi, pa zato on nije kriv, ako je kraj sve te dobre volje ostalo dosta nezadovoljstva, koje on baš zato smatra u velikom dijelu neopravdanim. Uostalom g. predsjednik Bačac izjavio se spremnim uvažiti svaki prijedlog odvjetnika, koji bi zagarantovao veće njihovo zadovoljstvo i savršenije postignuće zakonske svrhe stečajnog

Digitized by Google

upravitelja. Zato neka se ova skupština izjasni, za koji je način imenovanja stečajnog upravitelja.

U debati o tome sudjeluje više skupštinara, ali se konačno svi složiše u tome, da je razmjerno ipak najzgodniji sistem žarne uz izvjesne korekture, pa može predsjednika društva, neka to mnijenje Društva odvjetnika dostavi predsjedniku kr. sudbenog stola.

Budući da se nitko više nije javio za riječ i jer je dnevni red iscrpljen, zaključuje dr. Politeo oko 8 sati skupštinu.

Na temelju rezolucije predložene po kol. dru. Katušiću poslani su ovi brzojavi

Gospodin Velja Vukičević, ministar predsjednik, Beograd.

Zakonodavni odbor prihvatio je krivični zakon i onaj o krivičnome postupku kao i zakon o advokatima. Da taj rad ne bi bio jalov, molimo sa današnje naše glavne skupštine, da nastojite kako bi sadanja Narodna Skupština još prije svršetka zasjedanja bar ove zakone prihvatila u interesu unifikacije zakona, skladnijeg sudovanja, općenitosti i odvjetničkog stališa«. — Zatim

Gospodin dr. Milan Srškić, ministar pravde, Beograd.

»Rad zakonodavnog odbora oko materijalnog i formalnog krivičnog zakona, te oko zakona o advokatima bio bi uzaludan, kad Narodna Skupština te zakone ne bi u ovom zasjedanju prihvatila. Molimo, da nastojite da Narodna Skupština dodje u priliku obaviti bar taj posao, toli potreban i koristan svrsi unifikacije zakona, skladnijeg sudovanja, općenitosti i odvjetničkog stališa. Osim toga današnja glavna skupština Društva odvjetnika u Zagrebu skreće pažnju na gotovo katastrofalne prilike u području kr. banskoga stola u Zagrebu, nastale uslijed pomanjkanja sudaca, materijala i materijalnih sredstava. Molimo brzim sredstvima doskočiti tome zlu«.

Kako je svima poznato, politički motiv, s kojih se više nije htio saziv stare skupštine, bili su toliko jaki, da se prešlo preko želje našega stališa. Bilo kako bilo, treba požaliti, što se nije kroz devet godina opstanka naše države našla nijedna Narodna Skupština, koja bi donijela tako jednostavni, a potrebni zakon o odvjetnicima, a što se naprotiv našlo uvijek takovih vlada i Narodnih Skupština, koje se prave kao da rade na tome zakonu, a kad tamo pokazuje se, da je sve to bila samo simulacija rada i da je sam rad, u koliko nije bio simuliran, postao jalov i sve u nj' uložene, uzalud potraćene. Bez obzira na politički sastav budućeg Narodne Skupštine i vlade, želimo da one budu razboritije i ekonomičnije u svome radu, a bogatije i korisnije po njegovim plodovima.

Neki sudovi mole nas, da ovim putem upravimo gg. odvjetnicima poziv, da bi se držali zaključaka prošnačke konferencije odvjetnika i sudaca (vidi siječanjski broj Mjesečnika), napose što se tiče pridonašanja već gotovih podnesaka t. zv. blanketnih rješenja. Čim se jedan dio odvjetnika toga ne drži, to već znatno usporuje posao sudova; u interesu je toga posla i samih odvjetnika, da se drže i u tom pogledu onih zaključaka.

Na pravnom fakultetu sveučilišta u Zagrebu izabran je honorarnim docentom dr. Pavao Rastovčan, a dekanom za slijedeću školsku godinu dr. Stanko Frank.

O pomorskome pravu održao je u posljednje vrijeme više predavanja naš potpredsjednik dr. Ante Verona: jedno u Pučkome sveučilištu u Zagrebu, a ostala u Splitu na poziv Jadranske Straže. Za potonju jedno javno i više njih u njezinu specijalnome tečaju. Prvo predavanje otisnuto je u tršćanskom »Pravnome Vestniku«, broju za srpanj.

† **Dr. Vasilije Belošević.** Dne 26. svibnja t. g. umro je u Zagrebu profesor na ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi dr. Vasilije Belošević. Pokojnik je potekao iz ugledne obitelji. Svršivši gimnaziju slušao je na našem sveučilištu pravoslovne i državoslovne nauke, pa kada je ove nauke svršio, stupio je u službu kod gradskoga poglavarstva u Zagrebu, gdje je polučio stepen gradskoga senatora. Pošto je onda redastvo bilo u rukama gradskoga poglavarstva, bio je međutim dulje vremena i šef zagreb. redarstva, koju vrlo tešku službu je vršio i na zadovoljstvo gradjanstva i viših vlasti. Kao gradski senator vodio je obrtni odsjek, pa je i u tom svojem svojstvu bio zaslužan za široke slojeve gradjanstva. Gradsku službu je napustio, postavši velikim županom u Požegi, te je bio u ovome svoistvu god. 1919. umirovljen. Nakon toga posvetio se bio pokojni dr. Belošević jedino nauci, kojom se je prije toga uz svoju redovitu službu bavio

Digitized by Google

nuzgredno kao docent na trgovačkoj akademiji. Zato je bio imenovan redovitim profesorom na visokoj školi za trgovinu i promet (zvanoj sada ekonomsko-komercijalna visoka škola) u Zagrebu, gdje je bio od god. 1923.—1925. i rektorom. Uz to je bio honorirani docent na šumarskom fakultetu našega sveučilišta. Svoja je predavanja izdavao za djake tiskom. Pokojni dr. Belošević vršio je svoju službu na svim spomenutim položajima s velikom spremom, a u saobraćaju sa odlikovao ugladjenošću i susretljivošću. Sprovod i pogreb smrtnih ostanaka pokojnoga dra Beloševića obavljen je 28. svibnja t. g. poslije podne sa mrtvačnice na Mirogoju uz učestvovanje profesora i djaka ekonomsko-komercijalne visoke škole, profesora sveučilišta, načelnika, gradskih zastupnika i činovnika itd. Pred mrtvačnicom oprostio se sa pokojnikom u ime profesorskoga zbora ekonomsko-komercijalne visoke škole sadašnji rektor gosp. Filip Lukas, a nad otvorenim grobom u ime slušača djak gosp. Blagojević. Slava sjeni pokojnoga dra Vasilija Beloševića! Počivao u miru!

† **Dragutin Vilfan.** Dne 17. srpnja t. g. umro je u Zagrebu nakon dugotrajne bolesti Dragutin Vilfan u 62. godini života. Pokojnik se rodio u Pregradi. Gimnazijske je nauke svršio u Osijeku, a pravoslovne i državoslovne na našem sveučilištu. Nakon svršenih nauka se je posvetio upravnoj službi, te je kao upravni činovnik službovao u Vrbovskom, Brinju, Vinkovcima, Delnicama itd. Nakon sloma austro-ugarske monarhije bio je podžupanom ondašnje riječko-modruške županije u Ogulinu; odlikovan je bio naslovom banskoga savjetnika i nakon toga čini se prerano umirovljen. Pokojnik je kao činovnik bio poznat sa objektivnosti u uredovanju. Bio je vanredan kolega i prijatelj, čovjek umiljate ćudi, te nije u svojem uredovanju poznavao nasilnih mjera, nego je svojim bogatim iskustvom uvijek nastojao svako uredovanje glatko kraju privesti. Sprovod pokojnoga Dragutina Vilfana obavljen je dne 19. srpnja t. g. sa mrtvačnice na Mirogoju uz učestvovanje pokojnikove rodbine, te mnogobrojnih njegovih kolega, prijatelja i znanaca. Bila mu trajna spomen u hrvatskom narodu, kojemu je vjerno i odano služio, te mir pepelu njegovu!

SLIČICE SA MINULIH IZBORA ZA OBLASNU SKUŠPTINU.*

Priopćio Mirko Renčević, fin. savjetnik u Gospiću.

Sa izbornim zakonom za poslanike za narodnu skupštinu u nas Hrvata najviše se i najozbiljnije pozabavio dr. Ladislav Polić, (Zakon o izboru narodnih poslanika za narodnu skupštinu), koji je medju ostalim o njemu kazao« »Po svemu se čini, da ovaj zakon nije pisan od bezazlenih ljudi za upotrebu naivnim«. Držim stoga, da ne će biti na odmet, ako iznesem neke sitnice, koje sam opazio, poglavito kao predsjednik biračkoga odbora u općini Smiljan kod minulih izbora za oblasnu skupštinu.

1. Čim sam došao u općinu Smiljan, predao mi je načelnik uz primku prepis otpisa vel. župana prim.-kraj. oblasti u K. od 10. siječnja tek. god br. 540.-1927., u kojem se medju inim i ovo odredjuje: »Op. i grad. poglavarstvai imadu sačiniti vjerovni prepis birač. spiska i sa originalom predati birač. odboru. Birač. odbor nakon obavljenoga glasanja pridržat će vjerovni prepis i priložiti ostalim izbornim aktima, dočim će original predati natrag sa ostalim izbornim materijalom opć. odnosno grad. poglavarstvu, da se u smislu čl. 13. zak. od 30. svibnja 1922. o stalnim birač. spiskovima, može obaviti ispravak birač. spiskova po zvaničnoj dužnosti, propisan u čl. 2. cit. zakona. Predsjednike birač. odbora valja upozoriti, da u originalu birač. spiskova ne čine nikakovih znakova ni primjetaba, a u koliko bi to možda bilo potrebno, mogu to činiti u vjerovnom prepisu«.

Pročitavši taj otpis izjavio sam načelniku, da po zakonu o izborima narodnih poslanika za narodnu skupštinu odnosno po zakonu o obl. i sres. samoupravi mogu valjano uredovati samo na temelju izvornih stalnih biračkih spiskova; da ću na njima činiti oznake, koje su po mojem mišljenju potrebne u svrhu valjanoga provadjanja izbora i da ću priklopit izbornim aktima samo iz-

* Vidi »Sličice sa minulih izbora...« od istoga pisca u br. 11/12 »Mjesečnika« od god. 1924.

Digitized by Google

vorne stalne biračke spiskove. Na to mi je saopćio načelnik da je dan prije stigao od upravnog suda u Z. dopis, prema kojemu se izbornim aktima imaju priklopiti samo izvorni stalni birač. spiskovi. Što će predsjednik birač. odbora priklapati izbornim aktima, odredjuje samo zakon o izboru narodnih poslanika za narodnu skupštinu dotično zakon o obl. i sres. samoupravi, po kojima se predsj. birač. odbora kod vršenja izbora nije dužan obazirati na ničije upute, jer je on pri tome poslu po zakonu posve slobodan i samostalan.

2. Čl. 14. zakona o obl. i sres. samoupravi kaže: »Glasačka su mjesta ona ista, koja i za izbore za narodnu skupštinu«. Upr. sud u Z. je imenovao dva predsjednika biračkog odbora u por. općini. Štikadi, uprav. opć. Gračac, ma da je za izbor za narodne poslanike bilo odredjeno samo jedno mjesto. Isto tako je bio imenovao spomenuti sud predsjednika biračkoga odbora u novo ustrojenoj općini Plitvička Jezera, premda ta općina nije ni postojala za vrijeme zadnjih izbora za narodnu skupštinu. Općina Gračac je zamolila sud. stol u G. za uputu, kako će se prirediti novi stalni birački spiskovi za dva glasačka mjesta u Štikadi, te ujedno ista prema uputi upravnog suda u Z. zamolilal sud. stol u G. da potvrdi još jednu kandidatsku listu za Štikada II. Sudb. stol u G. nije htio ni jednomu ni drugomu udovoljiti ni na opetovano poredovanje upr. suda u Z., jer da je za novo postavljanje glasačkih mjesta nadležan samo drž. odbor. Ipak se je glasanje u poreznoj općini Štikada obavilo na dva mjesta, dok su glasači novo ustrojene općine Plitvička Jezera glasovali na prijašnjim svojim mjestima.

3. Zadnja izreka čl. 39. izbor. zakona odredjuje: »Predstavnici birač. odbora ili njihovi zamjenici ove će primjerke poslije, u oči dana izbora prilijepiti na glasačke kutije, pa iste postaviti redom, kako su kandidatske liste potvrdjene, tako, da kutija, na kojoj je lista sa manjom numerom, dodje prije kutije, na kojoj je lista sa većom numerom, i dalje u redu tako, da kutija na kojoj je lista sa najmanjom numerom, dolazi uvijek na prvo mjesto sa strane, sa koje se glasanje počinje«. Na ovakovo ispravno i zakonito postavljanje kutija i listima ni najmanje ne utječe broj same kutije, jer ima i takovih kutija, na kojima broja uopće nije ni bilo ili se je broj izlizao ili je inako odstranjen. Odlučuje broj sudbene odluke, kojom se lista potvrdjuje. Ovo se razabira iz čl. 10. zakona o obl. i sres. samoupravi, prema kojemu: »birački će odbor kandidatske liste prilijepiti na kutije za glasanje, pa ove postaviti po redu, u kojem su bile potvrdjene kandidatske liste tako, da kutija, na kojoj je lista sa manjim brojem djelovodnog protokola suda, dodje prije one, na kojoj je lista sa većim brojem i dalje po redu tako, da kutija na kojoj je lista sa najmanjim brojem, dolazi uvijek na prvo mjesto sa strane, sa koje se glasanje počinje«.

Lista sa najmanjim brojem se postavi tako, da nakon odglasanja ostane dotična kutija na lijevoj strani. I Polić na strani 61. svoje knjige kaže: »Poslije toga kutije su poredane na stol tako, da je na prvo miesto od lijeve strane, od koje će se početi glasanje, stavljena kutija sa listom gg. M. M. i N. N. kao prvo potvrdjenom kod suda, pa onda kutija sa listom gg...«

Stol, na kojem su postavljene kutije, valja da bude pomaknut od zida tako, da mogu iza kutija sjediti predstavnici kandidatskih lista (čuvari kutija). Kutije moraju biti tako postavljene, da predsjednik birač. odbora može pratiti svaki kret desne ruke svakoga glasača za vrijeme cijeloga glasanja. Samo na taj način će moći predsjednik birač. odbora udovoljiti zadnjoj izreci predzadnjega odlomka čl. 63. izbor. zak., po kojem »za sve vrijeme, dok birač ne svrši glasanje, i predsjednik i članovi biračkoga odbora vodit će staranje, da birač ne premjesti kuglicu u drugu ruku i sobom je odnese«.

Neki kažu, da takav postupak ne odgovara čl. 55. izbor. zak. (»... pa će ih (naime kutije) onda utvrditi za zaseban stol, a prema stolu, za kojim će sjediti članovi birač. odbora«) i čl. 59. istoga zakona (»Za cijelo vrijeme glasanja moraju zastupati za biračkim stolom najmanje dva člana biračkoga odbora«), nego da usta kutije moraju biti okrenuta prema predsjedniku i da predstavnici kandidatskih lista (čuvari kutija) mogu sjediti samo za tim posebnim stolom, a ne iza svojih kutija uza zid.

4. Po zakonu jedan ključ svake kutije dobiva predsjednik birač. odbora, drugi opć. odbornik ,a treći predstavnik dotične kandidatske liste. Ti ključevi služe kao jamstvo i osiguranje, da kutije ne će moći otvarati nepozvan, a niti

Digitized by Google

pojedinac. Ali sam ustanovio, da je jedan ključ otvarao dvije kutije, pa je time svrha triju ključeva promašena. Osim toga svaka se kutia može otvarati i sa dva ključa, te iz nje po volji vaditi kuglice, ma dh je treća brava zatvorena.

5. Predsjednik birački ga odbora nije ovlašten imenovati predstavnika kandidatske liste dotično postaviti čuvara kutije, koji nije takovim odredjen po sudb. stolu. To sam svoje miljenje kao predsjednik birač. odbora saopćio jednomu odličnom biraču na njegovu zamolbu, da može sutradan jedan od njegove stranke sjediti kod njegove kutije, jer da to nisu dospjeli pravodobno prijaviti sudb. stolu.

6. Prema čl. 55. izbornoga zakona prima uz revers (potvrdu) predsjednik birač. odbora u oči dana izbora u tri sata poslije podne kod općine među ostalim i knjigu za vodjenje zapisnika. Medjutim se ovdje u Liči tako postupa, da se u ovdašnjim diskarama već unaprijed odštampa svih pet zapisnika, pa se onda na licu mjesta ispiše ono, što treba ispuniti prema odredbama zakona. Držim, da to nije nikakova protuzakonitost. Po mojem sadanjem mnijenju je nedostatan slog četvrtoga odlomka čl. 94. izbor. zakona, pa mjesto: »Za ovim će se zapisnik...« treba da bude: »Za ovim će se svi tečajem izbora sastavljeni zapisnici...« Takovih zapisnika mora biti najmanje četiri i to samo onda, ako nije bilo nikakovih izvanrednih slučajeva.

7. Čl. 75. izbor. zakona kaže: »Ako primijete (članovi birač. odbora) kakovu neurednost, oni će o tom sastaviti naročiti zapisnik, koji će se sa ostalim izbornim aktima predati glav. birač. odboru«. Prema tomu nije dana 24. siječnja trebalo sastavljati zapisnika, ako je sve u redu nadjeno. No čujem, da sve više preotima maha nastojanje, da se cio postupak dovrši još u nedjelju i onda se predsjednik birač. odbora udalji iz dotičnoga mjesta. Tim se postupkom krnji predstavnicima kandidatskih lista pravo nadzora, jer po čl. 75. izbor. zak. oni ili njihovi zamjenici, imaju pravo ići skupa sa predsjednikom birač. odbora, da se uvjere, da će predsjednik birač. odbora doista onako predati glav. birač. odboru zavoj, kako su oni vidjeli, da je pred njima u nedjelju na večer zamotan, dakle da ne će biti krivotvorenja zapisnika. — Iz svega proizlazi, da bi bilo bezuvjetno potrebno, da se i dana iza obavljenoga izbora sastavi zapisnik i da se i taj preda glav. birač. odboru.

8. Jedan glasač reče, da se zove Milković Rađe kbr. 141. iz Smiljana. Ali ga se nije moglo naći ni medju redovitim glasačima ni medju reklamantima. Bilježnik, jedan pisar, iz općine, koji je dobro poznavao ljude iz općine, poslije dugoga traženja po stalnom biračkom spisku napokon vikne: »Pa ne zoveš se ti Rade nego Marko«- I doista nadjosmo kod kbr. 141. ime i prezime Milković Marko, a on nam tada reče: »Svi me zovu Marko, ali ja sam kršten Rade«.

Jedan drugi glasač je pako rekao da se zove Milković Stipe kbr. 266. iz Smiljana, dok je u stalnom birač. spisku bio označen kbr. 256. Bilježnik je pokazao spis, kojim je općina podnijela izvješće sudb. stolu u G. i molila, da se spomenuti kuć. br. 266. ispravi na 256. i cijeli birač. odbor je zasvjedočio, da je ovo jedini glasač u općini Smiljan sa imenom Milković Stipe. — Budući, da je bila u oba slučaja istovjetnost osobe ustanovljena, pustili smo, da ti glasači glasuju.

9. Predsjednik birač. odbora ili jedan član birač. odbora ima po čl. 65. izbor. zakona kazati glasaču, čije kandidatske liste predstavljaju pojedine kutije. Držim, da spomenute osobe nisu dužne ni jednom glasaču ovo kazati više od tri puta. Komu ni nakon toga nije stvar jasna, taj očito ide za tim, da izborni čin zateže ili ometa.

10. Kad smo se 24. siječnja t. g. u 7 sati sastali u opć. zgradi, gdje se je vršio izbor, i otvorili vrata, te sve u redu pronašli, sastavio sam i o tome zapisnik. Predstavnik jedne kandidatske liste je želio, da se u taj zapisnik uvrsti i to ,da je jučer jedan glasač protupropisno odbijen od glasanja, ma da je uvršten u stalni birač. spisak. Po zakonu moglo se to uvrstiti samo u jučerašnji t. zv. četvrti zapisnik, dok ovaj t. zv. peti zapisnik ne bi zapravo ni trebalo sastavljati, jer nije u sobi primijećena nikakova neurednost.

11. Jedan stariji seljak nakon što je odglasao, oborene glave prema kutiji, u koju je bacio svoju kuglicu, reče: »Glasao sam po svojoj savjesti sada neka i oni snize porez, pa će stvar biti u redu!« Baš tim, što je glasovao, glasovao

Digitized by Google

je ujedno i za jedan do sada nepoznati porez, jer prema čl. 73. toč. 4. zak. o obl. i sres. samoupravi spada medju redovne prihode oblasti i oblasni prirez na državni porez. Da je taj seljak to prije znao, možda bi ga prošla volja glasovati.

Jedan drugi stariji glasač dodje do prve kutije i zastane zamišljen. Nakon malo vremena ponukam ga: »No samo glasajte, kako sam vam malo prije rekao!« Na to čovjek podigne glavu i zapita me »Gospodine, a koja je narodna kutija?« Ja mu odgovorih: »Sve su to narodne kutije, samo je na prvoj kutiji nosioc kandidatske liste K. B., na drugoj N. N.« itd. — Kasnije sam čuo, da je to pitanje moglo ovako nastati. Treću po redu federalističku kutiju su neki zvali **»kutija udruženih Hrvata«, neki »popovska** kutija«, a neki »gospodska kutija«. Na drugim mjestima **pako se je medju narodom** nazivalo kutija stanovite političke stranke »državnom kutijom«, a negdje i »Kraljevom kutijom«.

Starac L. T. zbog nevremena nije došao na glasanje. Jedan se momak usmjelio, pa došao, da glasa na njegovo ime. Kada je taj momak izrekao ime dotičnog starca kao svoje, pitao ga je predsjednik biračkog odbora brzim tempom neke pojedinosti, pa medju inim i to, koliko mu je godina. Momak se zaèudio, pa rekao 76. **Predsjednik birač. odbora** mu je naravno uskratio glasanje i upozorio ga na posljedice čl. 99. izbor. zak.

12. Po čl. 65. izbor. zak. birač. odbor ne može nikome zakratiti, da glasa, koji je upisan u stalni birač. spisak. Članovi birač. odbora nemaju prava ni s formalne ni s materijalne strane preispitavati stalni birač. spisak. Ako je netko unovačen mjeseca listopada 1926., te nije brisan iz stalnog biračkog spiska, mogao bi i takov, došavši na glasanje u vojničkom odijelu glasati. Ja ipak takovu biraču ne bih dozvolio, da glasa, jer po čl. 10. izbor. zak. »oficiri, aktivni i u nedjelstvu, kao i podoficiri i vojnici pod zastavom, ne mogu vršiti biračko pravo niti biti birani«.

13. Na jednom glasačkom mjestu nije u subotu poslije podne nitko od članova birač. odbora došao na odredjeno glasačko mjesto osim predsjednika. On je sa bilježnikom, koji se ne smatra članom birač. odbora, obavio sve predradnje odredjene zakonom, za subotu poslije podne. Držim, da tim nije povriedjen zakon, ali da u tom slučaju nije dosta, da se sutradan t. j. u nedjelju prema čl. 57. izbor. zak. »otvore usta kutije, da se svi uvjere, da su kutije prazne. Zato ne razumijem pravu svrhu odredbe čl. 56. izbor. zak.: »- - - zatim će sva tri ključa zatvoriti i zapečatiti tako, da i usta kutije budu potpuno zatvorena«.

14. Držim, da svaki predstavnik kandidatske liste ili mjesto njega njegov zamjenik može doći u svako doba na glasačko mjesto i vršiti svoje pravo i dužnost, koja mu je izbor. zak. propisana. Prema čl. 69. izbornog zakona ja bi njegovo zakašnjenje uvrstio u zapisnik.

15. Iz izbor. zakona može se na više mjesta (čl. 52., 54., 55., 59., 60., 63. i 75.) razabrati, kako zakon u prvom redu govori o članovima birač odbora, a u drugom redu o zamjenicima članova birač. odbora. Prema tome mislim, da član-zamjenik u svako doba ima predati službu redovitomu članu. Ako je ovo ispravno, onda zamjenik opć. odbornika, koji ne će da napusti svoje mjesto redovitomu članu, može biti po odredbi predsjednika birač. odbora i sa oružnicima odstranjen, jer to po č. 58. izbor. zak. po mojem mišljenju spada u »održanje reda za vrijeme glasanja«.

16. Po čl. 44. izbor. zakona »predsjednik biračkog odbora pred svima članovima odbora prebrojava sve kuglice; čim odbroji 100, preda ih članu opć. odbora, da ih on prebroji, a ovaj ih po tom preda dotičnomu predstavniku kandidatske liste, te ih i on po treći put izbroji«. Iz toga je jasno da svaki predstavnik kandidatske liste ima pravo prebrajati kuglice samo one kutije, kojoj je bio čuvar. Ako pak želi, da prebraja kuglice i od druge kutije, ima mu se to uskratiti i ta uskrata na njegovu želju unijeti u zapisnik.

17. U čl. 40. zak. o obl. i sres. samoupravi se odredjuje: »U tom će odboru predsjedati jedan sudac, kojega upravni sud postavi izmedju sudaca prvostepenih sreskih sudova, a članovi su glav. birač. odbora predsjednik mjesnoga opć. suda (načelnik, poglavar općine) i po jedan predstavnik svake kandidatske

Digitized by Google

liste«. (Sravni i treći odlomak čl. 9. istoga zakona). Ovakov predstavnik kandidatske liste mora biti u mjestu, gdje se nalazi glavni birač. odbor, pa prema tomu članom glav. birač. odbora ne može biti nitko — dakle ni predsjednik birač. odbora — koji nije u sjedištu glav. birač. odbora predstavnik jedne kandidatske liste.

Nastaje pitanje, može li tko biti u sjedištu glav. birač. odbora predstavnik jedne kandidatske liste i ujedno predsjednik birač. odbora, bilo u istom mjestu bilo pak u drugom mjestu istoga ili drugoga kotara. Držim, da u jednom i drugom slučaju nastaje nespojivost (inkompatibilitet), jer na taj način dolazi predsjednik birač. odbora u priliku, da kao član glav. birač. odbora ispituje i ocjenjuje i svoj posao i zakonitost izbora, što ga je sam provadjao.

18. Posve je u redu, da predsjednici birač. odbora budu za svoj ovakav izvanredan i naporan rad i dotično oštećeni. Ali se ne smije zahtjevima na tom obziru pretjerivati. Tako je jedan predsjednik birač. odbora zamolio u ime predujma D. 9.000, a financ. ravnateljstvo u G. mu je doznačilo — obzirom na udaljenost birač. mjesta od njegova redovitoga prebivališta — D. 600. Nakon obavljenog uredovanja podnio je dotični predsjednik birač. odbora svoj putni troškovnik i nekako ga »nategnuo« na D. 1.120. No i od toga će mu iznosa mjesna kontrola »okljaštrati« barem D. 300, jer je dvije dnevnice više zaračunao i nepotrebno »putovao na konak« u drugo mjesto.

19. Rečeno je već (toč. 12.), da članovi birač. odobra nisu u smislu čl. 65. izbor. zak. ni dužni ni ovlašteni preispitivati ni formalnu ni materijalnu stranu stalnog birač. spiska. Ali u tom obziru može biti izuzetaka. Neki stalni birač. spisci su sadržavali znatan broj t. zv. reklamanta, ali na koncu nije bila stavljena zaporka sudb. stola u G., da su dotičnici doista u spisak zakonitim putem uneseni. Jedan je predsjednik birač. odbora pustio i takove, da glasuju, ali je o tom stavio primjedbu u zapisnik, drugi pako takov predsjednik nije takove reklamante uopće pustio, da glasuju, pošto mogu glasovati samo oni birači, koji su zakonitim putem uvršteni u stalni birač. spisak, a jedan od glavnih uvjeta zakonitosti stalnih birač. spiskova jest i to, da sudb. stol svojim potpisom i pečatom potvrdi, da su dotični reklamanti zakonitim putem u stalni birač. spisak uneseni.

20. Po čl. 56. izbor. zak. izabira birač. odbor potreban broj pisara i drugih pomagača... Bilježnikom treba da bude muška osoba i to takova, koja je zaposlena u dotičnoj općini, da uzmože dati razjašnjenja glede istovjetnosti pojedinih glasača, kada to ustreba.

21. Iz službenih podataka se može razabrati, da je kod izbora za oblasnu skupštinu manje palo glasova, nego li kod zadnjih izbora za narodnu skupštinu. Nu na jednom se glasačkom mjestu dogodilo čudo. Prema stalnomu naime birač. spisku bilo je upisanih 210 glasača. Na tom mjestu je glasovao i predsjednik birač. odbora, koji je inače imao stalno prebivalište u drugom mjestu, i njegovim glasom palo je upravo 210 glasova.

Prema čl. 9. zak. o oblas. i sres. samoupravi mora kanditatsku listu potpisati najmanje 25 upisanih birača dotičnoga kotara (sreza) odnosno grada ili varoši. U jednom kotaru su za jednu kandidatsku listu glasovala u svemu 23 birača — dakle ni svi oni, koji su je potpisali.

22. Prema čl. 41. zak. o obl. i sres. samoupravi »o predaji i prijemu svih izbornih akata ima se sastaviti kratak zapisnik, koji potpisuju svi članovi birač. odbora, predsjednik i predstavnici lista ili njihovi zamjenici, ako je koji od njih s predsjednikom došao, da preda akta« (čl. 77. izbor. zak.). Uza sve to je utvrdieno, da jedan sudac dotično glav. birač. odbor nije uopće davao potvrde o predanim izbornim aktima, dok je kod jednoga drugoga glav. birač. odbora samo sudac potpisivao dotičnu potvrdu. Ove potvrde o predaji izbornih akata, ne služe samo zato, da predsjednik birač. odbora može iskazati, da je on doista predao svoje izborne akte, nego naročito i zato, da tu potvrdu priklopi svojemu troškovniku, jer se bez te potvrde — koje dokazuju, da je povjereni i odredjeni izbor doista obavljen — ne može podneseni račun obrediti.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

BROJ 8. i 9. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, ZAGREB 1927.
GOD. LIII. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. KOLOVOZ-RUJAN

Konzuli, medjunarodni položaj počasnih konzula

Napisao Odon Pára, konzul čehoslovačke republike u Zagrebu.

Već u najstarije doba su morale države nekako odlučiti o odnosima vlastitoga pravnoga reda prema strancima, njihovim dobrima i interesima. U staro doba, naravno, pravni pojmovi nisu bili tako dotjerani kao danas. Ipak možemo već u to doba razlikovati dva načina rješavanja tih odnosa: samoupravni (autonomni) i medjunarodno-uobičajeni ili ugovoreni (konvencijonalni).

Samoupravni način se temelji na teritorijalnom statutu: Ako se prima strance u državu i ne izjednačuje ih se sa domaćima, stvara se za nje posebno pravo (kod Rimljana ius gentium). Kod nekih barbarskih naroda stoji »vaganeus« t. j. stranac izvan svakoga prava (zakon borgonski i zakon franceski), dok je kod drugih iz prezira, jer nije član božanstvom odabranoga, uzvišneoga domaćega naroda, odredjen za nj poseban postupak. I kada Rim daje strancima posebne suce (praetor peregrinus), to su onda domaći činovnici odredjeni kao organi države za taj djelokrug narodnoga unutrašnjega pravnoga poretka na veoma kratak rok (jednu godinu) i samo za sporove izvan pomorskoga prava, gdje ima nadležnost praetor mercatorum, i bez prava zaštite i pomaganja trgovine i imetka stranaca. To pravo je stranac mogao steći samo posredno, stupajući u klijentelu kojega uvaženoga patricija (patrona, zaštitnika), koji ga je pred domaćim vlastima zastupao. — Slično kod Grka domaći poduzetnici, koji se bave stranačkim prometom, jesu ili trgovci bez javnopravnoga obilježja (primaju strance u kuću, tovare stranu robu, primaju trgovačka posredovanja, punomoći, depozita, skrbe za društvene veze stranaca), ili imaju povlastice za ograničeni djelokrug domaćega prava stranačkoga (pravni zastupnici stranaca). Ovi domaći ljudi mogu biti i pridošli stranci već naturalizirani ili mogu osim povlastice svoje države imati i neke preporuke ili povlastice sa strane tako, da su specijalno od stranaca iz nekoga grada ili pokrajine posjećivani. Grčki zaštitnici stranaca — prokseni — su bili uvijek domaći državljani, kojima je strani grad povjeravao zaštitu svojih gradjana. Ipak svi ovi zastupnici ili zaštitnici stranaca nisu ovisni od strane vlasti; oni nisu

Digitized by Google

organi strane vlasti, te ne vrše nikakovu vlast u ime strane vlasti nad strancima. Njihova ovlaštenja ili preporuke sa strane nisu bile predmetom nikakova službenoga priznanja sa strane domaćih nadleštava. Njihove povlastice izvriru iz domaćega prava; njihov ured bijaše doživotno odredjen za stanoviti grad ili narod na strani i besplatan. Stranci su se pak njima oduživali darovima i titulaturama.[1] Ured proksena bio je uvažen, priznavala su im se neka privilegija, naime lična nepovredljivost. Čini se, da je ured proksena došao iz Egipta u Grčku, jer se spominje već u VI. vijeku pr. K. Ipak neki tvrde, da prokseni nisu bili priznati kao javni činovnici, nego da je ured proksena bio privatnoga značaja. Tako na primjer nije poznato, da bi prokseni uredovali kao državni organi na brodovima njima nadležnih stranaca. Za ovo je bio jedino nadležan lučki ured sa pomorskim sudom. Iz svega se vidi, da se tu ide samo za slobodnijim načinom kod vršenja stranačkoga prava unutar jednoga narodnoga pravnoga poredka, a ne za medjunarodnim rješavanjem stranačkoga prava.

Postanak institucije počasnih konzula ne može se tražiti u ovome pravcu. Počasni su konzuli kao konzuli uopće organi, nastali kod medjunarodnoga rješavanja stranačkoga prava. Medjunarodno uredjivanje odnosa prema strancima pretpostavlja temeljni pravni osjećaj, da se stranac, kada ne može biti izjednačen sa domaćim, smije služiti pravom svoje domovine. Primjenjivanje personalnoga statuta se ipak ne može dopustiti u tom opsegu, da se domaći pravni poredak naruši i prema vlastitim državljanima radi stranačkoga prava. Zato odmah iz početka, kada se dopušta, da se stranci medjusobno služe svojim pravom, ili, kada se s njima ima pred domaćim vlastima postupati tako, da se uvaži strano pravo, odredjuju se granice, dokle se može domaće pravo napustiti. U povijesti spominju se medjunarodni ugovori Feničana i Kartažana, prema kojima se ugovorno utvrdjuje pravo gostoprimstva. No ti ugovori ne sadržavaju pravo slati u drugu državu stalne pravne organe ili ih tamo imenovati. Radi se tu još o povlasticama ili uzajamnim olakšicama u domaćem pravu, a ne o primjeni tudjega prava za stranca, izuzetoga od domaćega prava. Odavde treba samo mali korak primjenjivanju stranoga prava na strance. Najjednostavniji oblik ovakova postupanja je običaj, da se stranac smatra exteritorijalnim, t. j. da potpada pod vlastite i od domaćih vlasti neovisne organe (načelnike, suce), kojih je uredovanje u drugoj državi medjunarodnim aktom dopušteno.

Taj je običaj ili pravni odnos odavno poznat. Već Herodot znade god 726. pr. K. za instituciju o zaštiti stranih u Egiptu putujućih ili u Egiptu neprisutnih trgovaca grčkih, postavljene sa grčke strane s dozvolom kralja Amasisa. Da li je zaštitnik stranaca domaći ili strani državljanin, nije odlučno, nego je odlučno postavljanje njegovo po stranoj vlasti i dopuštenje uredovanja po domaćoj. Nema točnijih podataka o ovoj instituciji, koja odgovara pojmu kon-

[1] Počasni gradjani onih gradova, kojih su pripadnike zaštićivali.

Digitized by Google

zulske institucije. Čini se, da je taj ured sličio kasnijim jurisdikcijonim konzulima iz doba kapitulacija.

Tek u srednjemu vijeku dolazi do boljega razvitka u ovome pravcu. Već vizigotsko pravo kaže: »Dum transmarini negociatores inter se causam haberent, nullus de redibus nostris eos audire praesumat, nisi tantum modo suis legibus audiatur apud telonarios suos.«[2] Ovi »telonariji« hispanskoga stranačkoga prava VII. vijeka (fuero jazgo) usporedjuju se sa jurisdikcijonim konzulima, poslanim u strane države. Malo ima podataka o razvitku ove institucije. Naziv »telonarios« imali su za rimskoga cara Teodozija posebni stručnjački suci za slučaj brodoloma. Tek poslije propasti rimskoga carstva nalazimo u Galiji suce za strance sa ovim nazivom. Osim toga uobičajila se u barbarskim državama institucija »protektora« stranaca iz redova domaćih vodja ili predja, što za Karla Velikoga postaje u njegovoj državi već propisom.

Razvoj je gradova u zapadnim državama evropskim ovisio o trgovini. S toga gradovi izlaze stranim trgovcima ususret, priznavaju im neku stranačku samoupravu, napose trgovačko sudovanje po vlastitim organima. Već u X. vijeku mogu udruženi strani trgovci iz pojedinih gradova ili pokrajina izabrati iz svoje sredine uvaženoga druga, da ih zaštićuje i da im sudi. Trgovci jednoga grada udruženi su u stranom ili domaćem gradu u društva brodovlasnika i trgovaca, koje korporacije priznaje strano gradsko zastupništvo kao samoupravna tijela s pravom izbora svoga suca. Kasnije i domaći grad tih stranih trgovaca ili tamošnja trgovačka komora preuzimlje pravo izbora ili imenovanja sudačkoga organa. Ti organi nazivaju se: consules mercatorum, juges-marshands, juges-consuls, consuls de commerce, consuls des marchands, Aldermanen, Beigeordnete, consules utramarini, consuls de la cité, consuls d'outre mer, consuls à l'étranger. Za te organe uobičajio se naziv »konzul«, koji u to doba (od X.—XII. vijeka) imaju u Italiji i južnoj Francuskoj načelnici obrtničkih udruženja (consules artium) ili gradski predstavnici (consuls de la cité). Naziv sâm je ostatak visokoga ugleda rimskih vladaoca[3] izabranih po »comitia centuriata«. Poslije uredovanja su konzuli polazili kao guverneri (proconsules) u rimske pokrajine, gdje se i tradicija konzulskoga naziva održala do prelaza u srednji vijek, dok je institucije konzulske nestalo u rimskoj državi već god. 542. za Justinijana I. Institucija trgovačkih sudaca (juges-marchands) je bila udomaćena u sredovječnim gradovima kao domaći samoupravni organ, koji se premještao na stranu radi upotrebe domaćega pravnoga poretka i na strani. Institucija konzula ima u ovo doba (od XII. v.) obilježje jedne gradske municipalne ustanove. Konzuli su konačno birani u gradskim vijećima ili imenovani od gradskih predstavnika. Kod nekih gradova ima o tome statutarnih propisa.[4] U suverenim gradskim republikama kon-

[2] Code des Vizigoths liv XI. tit. II. paragr. 2.
[3] Consules: — qui consulit reipublicae.
[4] Marsej 1255., Genova 1316., Firenca 1492.

Digitized by Google

zuli su državni neposredni organi — državni činovnici, koje možemo smatrati prvim oblikom današnje konzulske institucije. Postavavljanje tih organa nije još predmetom redovitih medjunarodnih ugovora, no postoji već običaj uzajamnosti i priznavanja via facti stvorenih raznolikih varijacija iste ustanove. U to doba nema još konzula-činovnika, plaćenih stručnjaka, nego samo konzula-trgovaca. Konzulsko zvanje daje im ugled, trgovačka kuća konzulova ima mogućnosti posebnoga razvitka, i samo uredovanje konzulsko postaje izvorom prihoda. Konzul je stranac, useljenik u grad, u kojem ureduje. On prima vlast od svoje domovine, suverenoga ili samoupravnoga grada, i ta vlast je priznata stalnim ugovorom, ili od slučaja do slučaja ugovorno ili via facti sa strane stranoga suverenog ili samoupravnoga grada.

Prvotni oblik konzulske ustanove liči onda na počasno konzulstvo sa djelokrugom trgovačkoga sudovanja. Konzul je sudio u sporovima izmedju stranaca svojih sudržavljana, ili i u sporovima medju strancima uopće, te u sporovima, gdje su njegovi sudržavljani tuženi sa strane domaćih. Djelokrug upravni se stvara tek kasnije, posebno sa stvaranjem novodobne centralističke državne uprave. Počevši od XII. v. proširuje se ustanova municipalnih konzula i na Levant. Najprije u Bizant (Mleci 1199.), poslije u muslimansku Siriju i Palestinu (križarski ratovi, konzuli njemačkih kraljeva kao rimskih careva) i Afriku (Ljudevit Sveti 1251.). Strancima se daje pravo stanovati i trgovati u jednoj gradskoj četvrti sa teritorijalnom samoupravom. Na čelu kolonija su načelnici, kasnije prozvani konzulima. Postavljeni su na podlozi medjunarodnih ugovora gradskih republika (Mleci, Genua, Pisa, itd. počevši od XII. v.) sa Bizantom, odnosno sultanima. U koliko se radi o ugovorima sa Muslimanima, zovu se »kapitulacije«, i mogu biti sa strane Muslimana kadgod otkazani, jer koran ne priznaje nikakova mira ili mirovnog ugovora sa ljudima druge vjere. S toga nije bilo za Muslimane važno, kojim se pravom služi stranac druge vjere. Dozvoljuju s prezirom samoupravu strancima i široki djelokrug njihovim načelnicima. Ovi imadu djelokrug reprezentativni, upravni, sudački, policijski, kazneni, financijalni. Sudački je djelokrug pretežan. Načelnici stranačkih samouprava su imenovani iz najuplivnijih članova uglednih porodica materinske države, te se zovu: vicomte, comes, vicecomes, baile, podestat (Genua), gouverneur des marchands, procureur, legatus (Pisa, Mleci) délégue, kasnije u Turskoj i počam od XV. v. uopće konzuli »consuls«.

Općeniti upravni djelokrug, koji liči na vladarsku vlast nad exteritorijalnim sugradjanima, dapače i nad strancima ostalih država — kojima nije kolonija pripadala ili za koje je konzul bio izričito priznat zaštitnikom —, ne može biti primljen tamo, gdje nema samoupravnih teritorija ili gradova, stranačkih kolonija, gradskih četvrti. Taj način uredjenja medjunarodnih odnosa na zapadu uopće se ne prima. To još ne znači, da je na zapada bio uopće nepoznat. Čini se, da su n. pr. kod starih Slavena stranci imali svoje samoupravne trgovačke stanice. No teritorijalna samouprava stranaca se ne

Digitized by Google

razvija, a i na Levantu nje tijekom modernoga vijeka nestaje, pa i na dalekom istoku iščezava. Djelokrug konzula se smanjuje. Politička reprezentacija države, koju imadu n. pr. konzuli firentinski 1492., prelazi krajem XVI. v. sasvim na stalne poslanike, diplomate. Razvoj centraliziranih velikih država uništuje suverenitet i preširoku samoupravu gradova; konzuli nisu neposredni organi države tamo, gdje je njihov izbor akt gradske ili društvene, sopstvene samouprave. Zato postepena centralizacija države već rano priključuje instituciju konzula centralnoj vrhovnoj upravi države. Već u XII.—XIV. v. ima konzula imenovanih i poslanih po državi s djelokrugom jurisdikcijonih konzula, pa se oni na zapadu održavaju sve do XVII. v. i sa posebnim nazivom »facteurs«, »commissionaires«. Može se pretpostavljati, da to nisu bili plaćeni činovnici, nego da im je bilo slobodno trgovati i uopće se na svoj račun izdržavati (commersants de carriére). Ne vidi se još jasno razlika izmedju konzula po zvanju i konzula počasnoga (consuls de carriére, consuls de honoraires). U to doba jurisdikcijona vlast konzula na zapada iščezava. Njihove prerogative nisu isprva ugovorene, već uredjuju na podlozi običaja (droit traditionnels 1482.), te se način njihove opreme i primanja (dépeches d' approbation 1769.) izjednačuje ugovorno tek u XVIII. i XIX. vijeku. Formalni postupak se smatra vrlo važnim. Dok Hall govori još o neformalnom uvedenju konzula Velike Britanije u južnoameričke države god. 1823., govori god. 1896. Engelhardt o »svetim formulama« konzularnih konvencija, te Oppenheim god. 1905. uči, da konzul, via facti (bez formalnosti) uveden, nije konzulom.

Razlike izmedju konzula po zvanju (poslanih i počasnih ili izabranih) opažaju se nejasno već od samog početka konzularne institucije. Čini se ipak, da je institucija počasnih konzula starija, da je ona maticom institucije konzula uopće. Izabrani konzuli se spominju rano u srednjem vijeku (ako smatramo antičke rijetke vijesti nedostatnima). Da su izabrani konzuli prvobitni oblik konzulske ustanove, svjedoči i razvitak konzulstva u novom vijeku, kada evropske države sve do XIX. v. podržavaju tradicijonalni sustav izabranih konzula i samo vrlo teško prelaze k sustavu poslanih konzula po zvanju. Francuski kralj Ljudevit Sveti u XIII. v. u ugovoru sa sultanom utvrdjuje pravo poslati svoje konzule u Tripolis i Egipat. U XVI. v. se spominje, da su franceski konzuli u Španiji morali radi rata napustiti državu, što svjedoči o uskom odnosu tih konzula prema državi. Čini se, da izmedju prvih poslanih konzula i konzula izabranih nema velike razlike. Izabrani jesu na licu mjesta uvaženi trgovci, dok su poslani često trgovci, koji tek imadu na odredjenom mjestu uvesti svoju privilegiranu tvrtku, onda i neka vrst privilegovanih trgovačkih agencija. U XVII. v. ima već izričito poslanih konzula, i to od vladaoca i na mjesto ugovoreno, a znade se i za reciprocitet kod primanja konzula. Ipak su brojniji konzuli trgovci. Iz konzula samoupravnih, izabranih po trgovcima, trgovačkim komorama ili brodovlasnicima, postaju konzuli državni, počasni konzuli u današnjem smislu. Svi su najprije juristički, tek kasnije

Digitized by Google

jurisdikcija prelazi na domaće suce, a njima ostaje upravna vlast. Podržavljenje se provadja najprije u Francuskoj za Colberta na vlastiti zahtjev konzula-trgovaca, protiv kojih se tuže juristi i magistrati. Konzule-trgovce imenuje kralj. Djelokrug se konzula unificira posebno u pomorskome pravu (1681.) i podredjuje ministarstvu mornarice. Francuzku administrativnu reformu slijede i druge države, centralizacija napreduje, i konzuli postaju na taj način posebna grana državne uprave. Konzulska vlast pomaže trgovcima i ugledu trgovačke kuće. Ona ima tendenciju monopolizirati u rukama trgovca-konzula promet s nekim gradom ili u nekoj robi. Konzuli se brinu za olakšice od gradskih carina i daća, te sudovanjem suzuju djelokrug pravnika. To vodi do pritužaba protiv njih. Ujedno se vidi veliki općeniti, državni interes u tome, da konzuli budu sasvim objektivni i stručno naobraženi. Tako pristupa Francuska k sistemu poslanih konzula, kojima se dozvoljuje trgovati. Kasnije pak, kada su plaće poslanih konzula dovoljno uredjene, zabranjuje im trgovanje (1833). Sličan razvitak konzularnih institucija vidimo kod drugih država, koje počinju sa počasnim konzulima-trgovcima i prelaze k sistemu konzula poslanih, plaćenih državnih činovnika. Samo iz budžetarnih razloga nije taj sistem u državama proveden ovako isključivo kao u Francuskoj, posebno kod malih država, od kojih je Švicarska pridržala i poslije ponovnih pokušaja sa uvedenjem plaćenih konzula sistem isključivo počasnih konzula.

No u konzularnim ugovorima se ne govori posebno o konzulima poslanim i posebno o izabranim ili počasnim. Medjunarodne konvencije konzularne ne pružaju naziv »consul honoraire«. Iz sviju konzularnih ugovora se vidi, da se ne pravi nikakova temeljna razlika izmedju konzula prvih i drugih. Spominje se samo neko ograničenje prerogativa za konzule, koji su domaći državljani, te za konzule, koji se osim svoga konzularnoga posla bave još kojim drugim zanimanjem, naime trgovinom ili industrijom. Prema medjunarodnome pravu postoji onda podjela konzula po državljanstvu i po zanimanju. Konzuli »izabrani« ili »počasni« mogu odgovarati ovoj podjeli kao i konzuli »poslani«. Pod izborom konzula ne misli se ovdje izbor ili prijedlog za njegovo imenovanje sa strane kolonije, nego slobodno uvaženje kompetentnih faktora, koja ličnost bi odgovarala najbolje uvjetima za imenovanje. Naziv »počasni« izvire iz postupka. Smatra se naime posebnom časti, a sigurno je i izrazom posebnoga povjerenja i uvaženja, kada koja ličnost bude imenovana konzulom. Osim toga izvire »počasnost« ureda i iz toga, što je besplatan.

Da se konzul bavi osim svoga ureda i drugim zvanjem, to nije principijelna razlika u medjunarodnome pravu. I konzul, koji je poslan, može se baviti osim svojim uredovanjem još trgovinom ili industrijom. To je bilo u prvo doba i obično, te su posebnim ukazima morali biti poslani konzuli prisiljeni, da se ne bave trgovinom, kada im je bila plaća bolje uredjena (Francuska 1833., S. A. Unija 1856., u Engleskoj ima god. 1832. i posebne »dozvole za trgovanje« poslanim konzulima). Podjela konzula na konzule po zvanju i počasne postaje

Digitized by Google

tek ovim zabranama točnija. Konzularni korpus prikazuje dva statusa: jedan plaćenih državnih činovnika-konzula, koji se isključivo bave konzulovanjem; drugi državnih činovnika neplaćenih, dobrovoljnih, kojima je konzulovanje nuzgredno zanimanje, slično nekoj počasti ili karitativnoj djelatnosti. Ipak nije isključeno, da i plaćeni konzuli indirektno sudjeluju kod različitih poduzeća, n. pr. kada imadu posebnu dozvolu za članstvo u upravnom vijeću društvenih poduzeća. Naprotiv može počasni konzul biti i državnim činovnikom države, u kojoj ima zastupati drugu državu, te ne ima nikakova trgovačkoga zvanja, ili može biti uopće bez koristonosnoga zanimanja. I kod počasnih konzula nalazimo nagradu ili neki oblik plaće. Tako na pr. Austrija u XVIII. v. dozvoljuje počasnim konzulima, da ubiru konzularnu tarifu kao svoj prihod. Sve do danas postoji običaj, da onaj dio konzularnih prihoda, koji pokriva troškove konzularne pisarne, pripada konzulu, koji ureduje lično besplatno. Ima i počasnih konzula, koji stoje na čelu konzularnoga ureda od države izdržavanoga i sa državnim činovničkim osobljem pisarničkim. Nije isključeno, da može biti počasni konzul nagradjen i za lične troškove, skopčane sa izvršivanjem konzularnoga posla. Počasni konzuli su onda lično neplaćeni predstojnici konzularnih ureda.

Ne stoji konačno tvrdnja, da počasni konzuli nemaju karijere, t. j. da nema za njih napredovanja u više kategorije (rangove). Ima ipak neka karijera u titulaturi (počasni vicekonzul, konzul, generalni konzul), a osim toga i mogućnost drugih počasti (ordeni). U medjunarodnome pravu se ne pravi razlika izmedju konzula »sa karijerom« i »bez karijere«. Medjunarodni ugovori govore o zaposlenju konzula izvan konzularnoga ureda samo radi oporezovanja njegova izvanuredskoga prihoda i imetka. Na konzulske prerogative druge vrsti nema ova okolnost nikakova upliva.

Zamašnija je razlika u djelokrugu konzula. Kada konzuli izabrani potpadaju pod nadzor konzulâ poslanih, mogu samo preko njih općiti s nadležnim poslanikom, ministarstvom ili drugim uredima svoje države, — i kada se dopušta, da počasni vicekonzuli budu imenovani od poslanih konzula, koji su za njih odgovorni, onda počasni konzuli nisu već unutar države, koju zastupaju, organima istoga stepena, nego organima niže vrste. No u medjunarodnome pravu nema te razlike; medjunarodni ugovori ne poznaju za odnos nadležnosti ili ranga izmedju počasnoga i poslanoga konzula, jer je to stvar države, koja konzula šalje. Ona ga snabdijeva teritorijalnim i materijalnim krugom djelatnosti, te propisima o kontroli i nadležnosti. Razumije se, da to ima stanoviti utjecaj na ugled počasnih konzula. Javno mijenje ih često ne smatra »pravim« konzulima. Ipak su oni pravi konzuli. Sa stajališta medjunarodnoga prava ne vidimo posljedica različitoga djelokruga konzula. Svi se konzuli bez razlike svoje nadležnosti smatraju stranim činovnicima, kojima pristoje konzulske prerogative prema ugovorima i običajima. Ako ima ograničenja u prerogativama, ono izvire iz drugih razloga nego iz ograničenosti kompetencije konzula u njegovu uredovanju.

Digitized by Google

Najviše dira kod konzula u medjunarodno pravo razlika državljanstva. Konzuli po zvanju, poslani, jesu u tom pogledu izjednačeni. Oni su uvijek državljani one države, koju zastupaju. Samo u iznimnom kojem slučaju ili privremeno može biti i stranac ovako u državnoj službi zaposlen. Konzuli počasni daju u tom pogledu vrlo šarenu sliku. Ima u glavnome tri vrste počasnih konzula:

1. Počasni konzuli, koji su državljani države, koju zastupaju; — 2. Počasni konzuli, koji su državljani one države, u kojoj ureduju u ime strane države; — 3. Počasni konzuli, koji nisu državljani ni treće države. — Mogu biti i konzuli, koji su konzuli po zvanju, a države, koju zastupaju, ni one, u kojoj zastupaju, već su državljani osim toga su počasni konzuli, ili konzuli, koji ujedno zastupaju više država. No ti su slučajevi rijetki.

U medjunarodnim ugovorima ima okolnost državljanstva upliv i na prerogative konzulske. Taj upliv prouzrokuje neku ograničenost u pravima onih konzula, koji su domaći u državi, gdje ureduju, a nisu državljani države, koju zastupaju. Oni nisu oslobodjeni od nekih poreza i vojničkih dužnosti, ne uživaju privilegovani postupak kod svjedočanstva pred sudovima; nemaju posebne garancije ličnoga imuniteta, pa nepovredljivost arhiva važi samo za posebno odijeljeni i kao konzularni označeni dio prepiske konzulove. Ipak ne važi ovo ograničenje za sve počasne konzule, nego samo za one, koji zastupaju drugu a ne svoju državu. Nema zatim ni ovdje u medjunarodnome pravu podjele izmedju konzula po zvanju i konzula počasnih. Uostalom niti ova spomenuta ograničenja nisu za konzulsko uredovanje neka zapreka, koja bi odvojila mogućnosti ili posljedice uredovanja počasnoga konzula i konzula po zvanju. Dotičnim oporezovanjem osigurava sebi država samo to, da njezini državljani ili useljeni stranci ne izmiču oporezovanju. Postupak pred sudovima je formalnost, koju konzuli mogu i odbiti, kada hoće lično doći pred sud, i koju mogu tražiti iz važnih razloga i drugi državljani. U civiliziranim državama vrijedi sigurnost ličnosti i imetka uopće, pa garantovanje nepovredivosti (imuniteta) ličnosti konzula ima u tim državama više značaj pojačane pažnje i ususretljivosti nego posebnoga uredjenja. Dakako da počasni konzuli, kojima nije lični imunitet izričito garantovan, bivaju posebno zaštićeni, ako se pokaže potreba za to, jer se ipak tu radi o odgovornosti države prema državi, te je lični imunitet zapravo sadržan već u garanciji, koju preuzima država za nesmetano uredovanje svakoga konzula. Lični imunitet vrijedi više u državi, gdje može uslijed neznatne naobrazbe nižih organa ili općih neprilika, konzul biti izvrgnut javnomu ruganju ili uhapšen, i kada postupa pravilno ili uobičajeno. Praktična vrijednost propisa, da se neki konzuli mogu uhapsiti i radi prestupka, nije baš velika. Razlikovanje konzula, koji su državljani one države, koju predstavljaju, i onih, koji nisu, ne može se tražiti od nižih organa, o čijem uredovanju u glavnome se i radi, te oni redovito štuju konzule bez ikakove razlike u tom pogledu.

Ne može se zato tvrditi, da dosadanja razlika u medjunarod-

Digitized by Google

nome pravu izmedju konzulskih prerogativa radi razlike u državljanstvu ima nekakove temeljne posljedice i da ima u savremenom medjunarodnom pravu radi toga dvije sasvim različite vrste vanjskih zastupnika državnih. Ipak je razlika u državljanstvu tako važna, da bi bila podjela konzula prema njoj i u medjunarodnome pravu poželjna i to točnije i na način izrazitiji, nego je do sada to učinjeno. Smatra se n. pr. nedopustljivim, da se domaći državljanin radi počasnoga konzulstva izuzimlje iz državnoga poretka svoje države, te se i pretpostavlja, da mu ne će biti ništa službenog naloženo, što bi oštećivalo interese njegove domovine. Time je zapravo, znatno ograničen djelokrug počasnoga konzula, koji u slučaju sukoba interesa treba da interes svoje države pretpostavi interesu strane države, koju zastupa. Prema tome možemo označiti današnji stav podjele konzula na konzule po zvanju i počasne kao netočan, i razvoj konzularne institucije u pravcu točnije podjele za jedno neriješeno pitanje medjunarodnoga prava.

Pokušaj podjele konzula prema titulaturi, koja ovisi o unutrašnjem uredjenju države (consuli imperiali, regii, di republiche) nema medjunarodno-pravne podloge, te ne može sa stajališta medjunarodnoga prava utemeljiti nikakovu podjelu konzula, najmanje i u pogledu razlike izmedju konzula po zvanju i konzula počasnih. Titulus počasnih konzula nije različit od konzula po zvanju.

Iz ovoga pregleda se vidi, da u razvitku nema jednakosti: Prelaz u sistem plaćenih konzula sigurno ne će svršiti tako brzo ili ne će uopće donijeti ukinuće institucije počasnih konzula. — Opaža se zato pokret u drugome pravcu: Izgradjivanje konzulskoga zvanja postaje visokom stručnom naobrazbom, kompliciranom sa znanjem jezika i upravne ili sudačke prakse. Pravne, narodnogospodarske trgovačke i tehničke znanosti križaju se šareno, kraj velike odgovornosti za svaki posebni slučaj. Tako odskaču konzuli-stručnjaci tim više od konzula-lajika, dobrovoljaca. Konzuli stručnjaci ili konzuli po zvanju traže nekakovu pravnu, medjunarodnu razliku izmedju sebe i konzula lajika.

Jedno načelno pitanje kod prosudjivanja konzulske ustanove je pitanje njezina javnoga značaja. Već pogled u prošlost konzulata izazivlje pitanje, da li je konzul javni ili privatni činovnik, organ, agent. Trgovci zastupajući interese stranaca poput nekih trgovačkih agenata, trgovačkih advokata, smatrani su kao lica nekoga posebnog »slobodnoga« t. j. javno ograničenoga ili zaštićenoga zvanja. U Engleskoj nisu nikada bili skloni smatrati konzule-trgovce javnim činovnicima, državnim organima, koji bi imali pravo na poseban ili javni položaj. Tamo je uvijek bila namjera izjednačiti ih sa domaćim ili stranim privatnim licima, te se ne priznaje ni nepovredljivost konzulske prepiske (arhiva). Otuda i veoma moćan upliv na prosudjivanje konzulske ustanove kao ustanove sa čisto trgovačkom zadaćom. Ipak otkada su konzuli imenovani po državi, da služe javnim, državnim interesima, ne može im se poreći značaj javnih organa. Priznaje se i izričito, da su konzuli organi narodne

Digitized by Google

trgovine, a često ih se tako i nazivlje.[5] Tijesni dodir konzula sa privatnim interesima ima upliva i u širokoj javnosti, koja smatra često krivo konzula kao pravnoga zastupnika privatnih lica. U njemačkome parlamentu treba to posebno naglašivati, te jošte Giese god. 1924. definira konzulski ured kao državni, a ne kao predstavništvo kolonista (iseljenika) ili pravno zastupništvo privatnih stranaka. Oni vrše državni posao, državni ured države, koju zastupaju; oni su oficijelni organi suverene vlasti, koja ih šalje, a suverena vlast je u svakome svojem organu, i najmanjem činovniku, cijela i nedjeljivo utjelovljena. Može se reći, da javnopravni značaj konzula nije jednostran, da ne izvire samo iz konzulskoga patenta one države, koja konzula šalje, nego i iz ekzekvature države, koja ga prima i dopušta njegovo uredovanje, te time i priznaje javni značaj konzulskoga ureda. Isto i uvrede počinjene protiv uredujućega konzula smatraju se uvredama državnoga crgana, i to bez razlike izmedju konzula poslanih ili počasnih. Izabrani konzuli su državni organi isto kao poslani. Dapače i konzularni organi, kada ureduju ili zastupaju svoga predstojnika. Čitavo uredovanje konzulata je javno-pravno, konzularni ured je javni ured. O tome svjedoči i eksteritorijalnost ili još bolje i nepovredljivost konzularnoga arhiva, koja je u medjunarodnim ugovorima uvijek izričito naglašivana. Kod izabranih konzula ima često privatnih činovnika, koji vrše po nalogu svoga gospodara i posao u konzularnom uredu, osim svoje privatne službe kod njega. Nema sumnje, da su i oni u vršenju konzularnih posala državni organi. Kada ne bi tako bilo, značilo bi to miješanje nepozvanih lica u uredovanje. Kriv bi bio počasni konzul, kada bi bez ovlaštenja sa strane svoje države dao vršiti konzularni posao organima, za koje njegova država odbija odgovornost. No i u takovu slučaju mora država nositi odgovornost, barem za konzula i njegovu krivnju. Nema stoga sumnje, da treba konzulima, pa i počasnima, priznati činovnički, javnopravni značaj.

Drugo je pitanje, jesu li konzuli činovnici diplomatskoga značaja. Francuska instrukcija iz god. 1814. kaže: »...les consuls sont reconnus... comme officiers du sonverain.« Steck je tvrdio: Kome je povjerio glavar države, da vodi narodne stvari, je »ministar public«. Slično M. Pinheiro Ferreira radi prijavljivanja konzula kod glavara države drži, da su konzuli diplomati, te da je ekzekvatur sporednoga formalnoga značenja. Francuska Akademija smatra konzula činovnikom izaslanim od poslanika u luku ili tržište. Švicarska konzularna instrukcija iz god. 1875, kaže, da su konzuli činovnici i zastupnici saveznoga vijeća. Rivier govori o poslanicima kao zastupnicima čitave države i polag njih o konzulima kao zastup-

[5] Franc. Akademija: Konzul je činovnik svoga poslanika, izaslan u luku, da tamo sudi i zaštićuje interese sudržavljana u stvarima trgovačkim. — Francuski ustav iz VII. god. republike nazivlje konzule narodnim zastupnicima trgovačkim i directoira im daje naziv »commissaires aux relations internationales«. — Littre, Wicquefort, Vattel Martens, Bynkersboeck, Klüber prikazuju konzule kao narodno-gospodarske zastupnike, kao narodne trgovačke agente — agents commerciaux.

Digitized by Google

nicima samo pojedinih interesa države. I Vattel, Martens i Klüber smatraju poslane konzule političkim agentima. Engelhardt kaže o kozulima: »...ils font la diplomatie commerciale.« Thesa o diplomatskom t. j.. političko-reprezentativnom značaju konzula nije se mogla održati. Upravni značaj konzulske službe izbija sve više, te se posebno naglasuje zaštita i podupiranje trgovine kao zadaća konzula, zadaća ograničena na konzularni okrug. Dodir sa stranom vladom je dozvoljen konzulima samo preko poslanika. A de Clerq vidi u konzulima »agents de gouvernement, chargés de protéger a l'étranger, le commerce et la navigation«. Bluntschli govori o »predstavnicima i zaštitnicima privatnih odnosa medjunarodnih«.

Ovo upravno shvaćanje konzulske funkcije podupire Pradier-Fodéré, a veoma jasno veli Liszt: »Konzuli su činovnici, nikako ne zastupnici države«. Engelhardt u nizu studija u Annuaire de l'Institut 1891./2./3. sakuplja nazore o pitanju emancipacije konzula-stručnjaka od konzula-lajika i hoće barem prvima dati značaj diplomatski. Lehr prikazuje i veliki broj varijanata konzulskoga ureda, koji komplicira rješenje. Prijedlozi za unifikaciu konzulske institucije spominju se već godine 1887. (Bulmering). Na poznatom kongresu Instituta u Mlecima god. 1896. se predlaže,[6]) da se konzuli razdijele u dvije, u medjunarodnome pravu različite, vrste i to na konzule po zvanju (consuls) i na konzule dobrovoljne (lajike), kojima neka se promijeni naziv (agents consulaires). Htjelo se time donekle postići i ujedinjenje diplomatskoga i konzulskoga činovništva po zvanju. Pravci razvoja službe i naobrazbe diplomatske i konzulske veoma su se približili. Diplomaciji postala su glavnim pitanja gospodarska, dok je konzulima proširena zadaća u kulturnoj propagandi i političkim informacijama. Prestup iz jedne u drugu službu veoma se olakšao. Martins smatra pitanje ovoga izjednačenja za unutrašnju stvar svake države.

No u medjunarodnome se odnosu diplomatski značaj može priznati konzulu samo onda, kada je to posebno utanačeno.[7]) Da budu konzuli smatrani diplomatima, trebalo bi u konzularnim ugovorima posebno općenito i načelno ustanoviti. Inače se konzuli ne smatraju diplomatima. Ide se u susret samo konzulima po zvanju u tome, što mogu putovati sa diplomatskom putnicom. Ipak se njima exteritorijalitet ne priznaje.[8]) Time su izjednačeni konzuli po zvanju sa dobrovoljnim ili izabranim konzulima. Razlika izmedju njih nije u medjunarodnome pravu provedena. Razlika se ograničuje na unutrašnje pravo svake države, kojim se dodjeljuje konzulima djelokrug. Taj djelokrug je kod konzula po zvanju mnogo širi nego kod konzula počasnih. Djelokrug trgovački uobičajen je u medjunarodnome shvaćanju, dok upravni (bilježnički i sl.) treba posebno utanačivati. Za konzulsko zvanje treba kod živahnoga medjusobnoga prometa

[6] Vidi usvojeni tamo »Réglement sur les immunités consulaires« sa 21 člankom.

[7] Ovako izričito kaže i konzulski reglement U. S. A. (1870.).

[8] Pariški kasacijoni sud god. 1884. izričito odbija pravo konzula na extorijalitet.

Digitized by Google

putničkoga, robnoga i iseljeničkoga visoko naobraženih stručnjaka. Konzuli po zvanju treba da imadu visoke škole (juristička, socijalne, trgovačke, narodno-gospodarske, tehničke), da polože stroge ispite, te da dokažu praktičku sposobnost, dok dobiju konzulski patent. Zato traže, da im kao svakome akademičkomu zvanju bude titulus zaštićen, nepristupan bez iste spreme. Inače se prikazuje djelokrug konzula po zvanju izjednačen. Jesu tu tipovi samo jurisdikcijonih, sada već vrlo rijetkih, i običnih (upravnih, trgovačkih) konzula.

Kod počasnih konzula ima velikih razlika i u naobrazbi, stručnoj spremi i djelokrugu. No obično im je djelokrug ograničen, te takov konzul potpada pod nadzor najbližega konzula po zvanju, ili poslanika, dok su konzuli po zvanju obično odgovorni neposredno svome ministru vanjskih posala.

Ove upravne, kompetencijone okolnosti sigurno razlikuju konzule u dvije vrste: Stručnjake i dobrovoljce. No u medjunarodnome pravu ova se razlika ne javlja, ona je prepuštena unutrašnjoj upravi svake države. Medjunarodno pravo ne poznaje propisa ili uvjeta, koji se tiče kvalifikacije ličnosti konzula ili njegove naobrazbe. Kada bi se htjelo razlikovati sa pravnoga stajališta, ne bi mogla dobro doći stručna sprema u načelni pravac podjele konzula, nego djelokrug (ne teritorijalni nego materijalni) i potčinjenost počasnoga konzula. Italija je podijelila svoje konzule izričito u dva statusa: consoli di prima categoria (to su stručnjaci i plaćeni činovnici) i consoli di seconda categoria (počasni). Slično su druge države uvele podjelu, priznavajući prvim neki viši rang. Da li bi se ova podjela mogla izraziti i u titulusu, teško je reći. Naziv »agent« nije obljubljen, te je tradicijonalni naziv »konzul« jedinom časti, koja nagradjuje često vrlo požrtvovnu djelatnost počasnih konzula. Pritužbe, da se konzulskoga titulusa znadu domoći nesposobnjaci ili puki lovci počasti, idu na račun odgovornih činioca, koji čast davaju.

Više bi odgovaralo podići politički značaj konzula po zvanju. Tako bi bilo udovoljeno i razvitku konzularne institucije. Ona je niknula iz praktičke potrebe trgovaca; prvotno su konzuli i bili trgovci. Podržavljenje donijelo je konzulima i drugih grana službe, prouzročilo potrebu stručnjačke spreme konzula i odvojenje od drugoga posla, birokratiziranje institucije kao posebnoga životnog zvanja. U prvobitnu trgovačku instituciju konzula po zvanju je unesen pravac političko-diplomatski, koji se sve više prikazuje u svestranosti državnih interesa, a za koje se sve mora konzul znati stručno zauzimati. Konzuli po zvanju imaju neki opći značaj prema izrazito trgovačkim konzulima počasnim. Nije vjerojatno, da bi počasni konzuli mogli slijediti ovaj razvoj prema svestranoj djelatnosti, jer im nedostaju ili preduvjeti za ovakovo proširenje djelokruga i odgovornosti, ili vrijeme. Počasni konzuli mogu zato biti smatrani institucijom, koja je svoj razvitak u pogledu materijalne kompetencije već svršila. Počasni konzuli su izrazito trgovački konzuli, te se razvoj te institucije može kretati jedino u pravcu trgovačkih interesa državnih. Od ostalih grana konzulske službe ne mogu počasni konzuli preuzimati previše poslova, u tom pravcu ne može se očekivati napredak te

Digitized by Google

institucije. U trgovačkim odnosima mogu počasni konzuli još mnogo više postignuti, nego je do sada bilo učinjeno. Krivo bi bilo misliti, da ta institucija ili ne vrijedi ili propada. Obratno, vidimo, da su napose male države uvijek primorane držati počasne konzule, koje i velike sile u znatnom broju podržavaju. Samo treba imati pred očima, da su institucije konzulata i diplomacije grane opće državne uprave, da države žive, preudešuju svoje funkcije, baš u moderno doba u svim pravcima života, te da i u diplomatsko-konzularnoj grani državne uprave mora doći i već dolazi do reformacija. Taj razvitak ne može proći bez utjecaja ni mimo institucije konzularne, te će sigurno i medjunarodni položaj konzula-stručnjaka i počasnih konzula biti predmetom reformističkih nastojanja i prijedloga.

Literatura: Općeniti prikazi meedjunarodnoga prava, posebno Brentano-Sorel, Geršić, Hobra, Liszt, Nice, Oppenheim, Rivier, Strupp, Amdun, Weyr, Zolger. Posebno o konzulima: Arduino, Bousquet, Clercq Vallat, Cussy, Engelhardt, Giese, Joel, Kadlec, König, Lehr, Malfatti, Martens, Verge, Zorn

O sistematizovanje socijologije

Napisao dr. Ivo Pilar, odvjetnik u Zagrebu.

Držim, da je bila sretna ideja gosp. dra Rottera, što je u dvobroju 11-12/1926. »Mjesečnika« iznio svoj članak »O socijologiji i socijološkoj primjeni«. S tim člankom bio bi konačno uspostavljen kontakt izmedju našega pravničkoga lista i Socijološkoga društva u Zagrebu, jedan kontakt, koji mi se čini nuždan, a koji je dosele osjetljivo manjkao.

Isto tako držim, da je bila sretna ideja gosp. dra Rottera, što se je već u prvom članku dotakao pitanja sistema u socijološkom radu, koji je naravski ovisan u prvom redu o samom sistematizovanju socijološke doktrine, — pak se i tu potpuno slažem s njime, »da je odlika svakoga stvarnoga rada metoda i sistem«.

Šteta, što gosp. dr. Rotter nije bio jednako sretan u izboru sistema, koji on predlaže za sistematizaciju socijologije, a napose primijenjene socijologije. On drži shodnim Ratzenhoferovo gledište, koje bi imalo dovesti socijologiju u najuži dodir s nekim nutarnjim kategorijama čovjeka, a to su spoznavanje, osjećanje, htjenje, pak s toga predlaže socijologiju spoznavanja, socijologiju osjećanja i socijologiju htjenja.

Žalim, ali ovo gledište ne mogu prihvatiti. Ja naprotiv držim pofaljenim svaki sistem, pak i za primijenjenu socilogiju, koji ne vuče svoj korjen iz bivstva i naravi socijologije same. Socijologija se može protezati samo na socijalne pojave, a nipošto na psihološke i držim sasvim pogrješnim ma i primijenjenu socilogiju sistemizovati i klasifikovati po gledištima, koja spadaju u psihologiju i to u individualnu, a ne u socijalnu psihologiju, te prama tome nipošto u socijologiju samu.

Nadalje držim, da je u prvom redu nužno, da se provede sistematizovanje socijologije same, naime teorije, socijološkoga mišljenja

Digitized by Google

i istraživanja, i da onda tek pristupimo sistematizovanju primijenjene socijologije. Ako ne postupamo ovako, nastaje opasnost, da nastupi ono, što se zove »filius ante patrem« i što sa znanstvenoga gledišta nije nikako korisno ni poželjno.

Osjećajući već u početku svojega rada u Socijološkom društvu potrebu idejnoga sistematizovanja svoga socijološkoga mišljenja, a prama tome pro foro interno i socijološke doktrine kao cjeline, ja sam se instinktivno dao na traženje sistema. Kao kriterij za valjanost ovakova sistema uzeo sam dva momenta: 1. preglednost i pragmatičnost u svrstavanju cijele materije socijološke doktrine, 2. heurističnu kapacitetu, t. j. sposobnost unapredjivanja socijološke spoznaje.

Došavši do nekoga zaključka u svome razmišljanju istaknuo sam svoje gledište u predavanju, koje sam držao na 20. studenoga 1924. u Socijološkom društvu u Zagrebu pod naslovom »Biološki osnovi socijologije«. U uvodu k tome predavanju istaknuo sam slijedeće: »Ja bih napose upozorio, da je biološko posmatranje socijologije polag današnjega stanja znanosti neophodno nužno. Ono leži u duhu današnjega vremena i uvjetovano je stadijem savremenoga razvitka misli i znanosti. Ali ja bih ujedno upozorio, da glavna korist biološke metode ne leži samo u dobivanju neke metodike, koja olakšava prikazivanje i shvaćanje socijoloških problema, nego u dobivanju neke s i s t e m a t i k e, koja ima prednost, da je evolutivna, naime da se podudara i da nam prikazuje čitavu evoluciju ljudskoga društva, kako je ono u etapama nastalo, pak prema tome sadržaje i neki prirodni i pragmatični sistem za socijologiju kao znanost, koji njezino shvaćanje i dalnji razvitak izvanredno produbljuje«.

Danas, nakon dvije i pol godine daljega socijološkoga rada i razmišljanja, ja sam više nego ikada uvjeren o ispravnosti toga mojega stanovišta. Zato držim za shodno, da sada, kada je iznešeno pitanje sistematizovanja socijologije, svoj slijed misli ovdje ponovim. Spominjem ovdje još mimogred, da sam na osnovu ove sistematike izradio jedan program rada za Socijološko društvo u Zagrebu, koji je našao i simpatije i priznanja, te bio od društva i prihvaćen. Ali u provedbi on je pretrpio toliko promjena, da je ono, što je po mojem mnijenju kod toga programa bilo najvrijednije, većim djelom propalo. Medjutim tko pozna psihologiju društava uopće, a naših društava napose, ne će se tome mnogo ni čuditi. Čuditi će se tim manje, što moje osnovno shvaćanje nije bilo ni dosta poznato ni shvaćeno.

Osnovna ideja moga prijedloga za sistematizovanje socijologije jest uvjerenje, da je biološki faktor, t. j. nagon samouzdržanja najjači faktor kod postajanja konkretnih socijalnih oblika ljudske društvene zajednice. Čovjek ne udružuje se radi zajednice, nego radi sebe, on stvara ljudske zajednice, da obezbijedi svoj opstanak. Čim je čovjek obezbijedio svoj opstanak, javlja se ali konkurentno sa nagonom samoodržavanja drugi nagon, nagon za usavršenjem, koji postaje drugim najmoćnijim faktorom ljudskoga udruživanja. Ja i ovomu drugomu nagonu dajem biološku značajku, jer ga smatram

Digitized by Google

karakterističnim i svojstvenim cijelom organskom životu, smatram imanentnim dijelom velike tajne postanka organskoga života. jer samo imanentnost te težnje može nam rastumačiti ono trajno stremljenje organskoga života, da se od nižih i jednostavnijih forama evolucijonira do sve kompliciranijih i savršenijih. A čovjek je postao čovjekom, postao krunom organskoga života na našem planetu upravo po tome, što je tu bitnu značajku organskoga života, tu težnju za usavršenjem, uzeo svijesno u program svoga životnoga nastojanja tako, da je perfekcijonističko nastojanje rasprostrô nad svime, što u životu radi i za čime teži.

Najprimitivnija i osnovna ljudska zajednica je obitelj. U obitelji je biološki momenat i najjače izražen, jer obitelj po svojem bivstvu služi najbiološkijem nastojanju; naime proizvadjanju i uzdržanju svoga potomstva. Ali po tom osniva se obitelj na seksualnom nagonu pojedinca, njegovu elementarnom nagonu imati i očuvati svoje potomstvo.

Pošto tako obitelj vuče osnove za svoj postanak od pojedinca, držim ja, da po logici i pragmatici znanstvenoga mišljenja spada na čelo socijologije istraživanje o pojedincu i o ukorijenjenim u njemu uzrocima i izvorima socijalne težnje.

Tu dolazim u sukob sa jednim smjerom u socijologiji, koji pojedinca kao i čitavo genetičko shvaćanje isključuje iz socijologije. Najpoznatiji zastupnik ovoga gledišta je Ludwig Gumplowicz, koji tvrdi: »Alle Fragen also nach dem Uranfang der menschlichen Gesellschaft gehören nicht in die Soziologie, wenn Sie überhaupt in irgend eine Wissenschaft gehören.« Samo se sobom razumije, da ja ovo gledište najodlučnije pobijam i zastupam protivno gledište, te tvrdim, da je to samo posljedica neke hipertrofije kolektivističkoga naziranja, koje proizlazi iz nekoga principijelnoga antiindividualističkoga nastrojenja, u koje je Gumplowicz kao Marxista po svojem osnovnom mišljenju zapao. Ja tvrdim, da pojedinac bezuvjetno spada osnovnom mišljenju zapao. Ja tvrdim, da pojedinac bezuvjetno spada u područje socijološkoga istraživanja, te nalazim oslona za to kod većine savremenih socijologa. Ali ne samo to, ja sam pače uvjeren, da pojedinac i u njemu sadržani osnovi socijalizovanja, imadu biti jedan posebni odsjek socijološkoga istraživanja. Uzroke za to nalazim u slijedećem razmatranju: Svaka se grana prirodnih nauka, bilinstvo, životinjstvo, medicina mora baviti histologijom i spustiti do elementa i bilinskoga i životinjskoga i čovječjega ustroja, naime do stanice. Tako držim, da se i socijologija po mojem shvaćanju ne može uspješno razvijati, ako u okvir svoga proučavanja ne uzme i pojedinca čovjeka kao osnovnu jedinicu tkiva svakoga ljudskoga društva.

Socijologija, koja ne bi postupala ovako, morala bi po mojem shvaćanju izgubiti doticaj sa realnim životom, izgubiti sposobnost, da djeluje kao primijenjena socijologija. Jer kao što je u medicini studium uzroka patoloških pojava morao dovesti do stanice t. j. do t. zv. celularne patologije, tako se moramo mi kod proučavanja patoloških pojava ljudskoga društva spustiti do posljednje

Digitized by Google

osnovne jedinice, do pojedinca čovjeka. Mi ne možemo ni liječiti niti odgajati ljudskoga društva kao cjeline, nego samo pojedinca, naime tako, da utječemo na pojedinca, da njega liječimo i odgajamo, te nastojimo, da kod što većega broja pojedinaca sprovedemo neke promjene na bolje, na savršenije, bilo u njegovu fizičnom bilo u psihičnom životu. Kako li ćemo pak to sprovesti, ako nam je taj pojedinac ko jedinica socijalnoga tkiva sasvim tudj, ako smo tu stanicu ljudskoga društva uopće isključili iz vidokruga socijologije? Kako ćemo pogoditi pravi smjer, pojedine mjere, koje moramo u našem therapeutskom ili pedagoškom postupku primijeniti, kako ćemo željeni smjer postići, ako ne imamo teoretskoga saznanja o bivstvu, o psihičkim tendencijama i o načinu reakcija pojedinca na utjecaje, koji dolaze iz vanjskoga svijeta?

Ja držim, da iz toga jasno proizlazi, da i pojedinac bezuvjetno spada u okvir socijologije i socijološkoga istraživanja. Naravski, samo pod jednim strogo odredjenim vidom: naime pojedinac kao jedinica svih ostalih viših i složeniji socijalnih olina. Radi se o istraživanju, koji momenti predistiniraju čovjeka za socijalno biće, koje psihičke i fizičke kvalitete, težnje, nagnuća uvjetuju socijalno djelovanje čovjeka, koje ih pospješuju, a koje oštećuju, kako se i na temelju kojih svojstava se vrši utjecaj socijalnoga milieu-a na pojedinca i pojedinca na socijalni milieu i t. d. Dolazimo do onoga stanovišta, koje zastupa poznati francuski socijolog Le Bon u svome »L' homme et les sociétés«.

Tim smo ujedno došli do vrlo važnoga pitanja u socijologiji, do pitanja uloge velikoga čovjeka u razvitku povjesti čovječanstva.

Tek savremena socijologija otkrila je čovjeku, kako je malen udio, koji pojedinac unosi sam u svoj duševni život, i kako, baš da ne kažemo sve, ono svakako daleko pretežni dio svoga duševnoga života, svoje misli, svoja uvjerenja, svoja vjerovanja, svoje običaje, svoj način života, svoj način govora, dapače svoje kretnje, svoj izraz lica — jednom riječi svu svoju reakciju na utjecaje vanjskoga svijeta čovjek vrši po šablonama, koje oponaša iz svoje okoline. Tu djeluje nagon oponašanja, koji je svojstven čitavoj organskoj prirodi, pak gospoduje i duševnim životom čovjeka. Ima filozofa, koji tvrde, da ovaj zakon nije ograničen samo na živu prirodu, nego da djeluje i na mrtvu; koji tvrde, da sve stvari u svijetu, kako se medjusobom privlače, tako se medju sobom nastoje i izjednačiti t. j. zauzeti sličan izvanji vid.

Veliki ljudi jesu oni, koji stvaraju nove šablone socijalnoga života i time dokidaju stare. Veliki ljudi jesu oni, koji se umiju uzdići nad šablone, koji vladaju u jednom milieu-u, koji ih umiju kritički rasuditi, ocijeniti njihove prednosti ili štetnosti, i koji pod tim vidom poduzimaju reformu tih šablona na bolje. Sasvim je svejedno, je li taj čovjek nastupa kao religiozni učitelj, kao filizof, kao vojskovodja, kao političar, kao utemeljitelj države, kao državnik, ili u drugom kojem obliku. Glavno jest, da on iz temelja promijeni šablonu života jednoga socijalnoga milieu-a, i tim čitavi taj milieu povede putem razvitka na bolje, na savršenije.

Digitized by Google

Socijologija, kod koje se pojedincu ne posvećuje dolična pozornost, ne može ispravno ocijeniti niti ispitati narav, ulogu ni znamenovanje velikog čovjeka, taj glavni, da se medicinski izrazimo, vehiculum ljudskoga napretka. Iz toga svega zaključujem, da pojedinac kao osnovni elemenat svakoga socijalnoga tkiva spada u okvir socijološke teorije, i da mu se imade posvetiti dolično mjesto i pozornost.

Slijedeća kategorija socijološkoga istraživanja imade se posvetiti obitelji, jerbo ju je pojedinac stvorio kao prvu i najprimitivniju socijalnu zajednicu. Pošto je čovjek obitelj u prvom redu oblikovao, da osigura dobivanje i uzdržavanje svoga potomstva, dakle jednu biološku svrhu par exellence, to smijemo mirno kazati, da je obitelj ona socijalna zajednica, u kojoj je biološki momenat najjače izražen.

Premda dakle obitelj služi u prvom redu ljudskomu nagonu samoodržanja, ne služi ona isključivo njemu. Čim je obitelj tako oblikovana, da osigura osnivačima obitelji, mužu i ženi potomstvo, pokazuje se i kod nje onaj paralelizam, koji smo već na početku ovoga članka istakli; javlja se težnja za usavršenjem, javljaju se perfekcijonistička nastojanja. Brak, iz koga nastaje obitelj, nakon raznih promjena svoga osnovnoga oblika, zaustavlja se konačno kod oblika jednoženskoga, monogamskoga braka. Zato to? Zato, što bi doduše mnogoženski poligamski brak bolje poslužio mnoštvu potomstva, ali monogamski brak najbolje služi dobivanju fizički, etički i karakterno najboljega potomstva. To nas uči najbolje historija. Islam je kušao sa poligamijom, i njoj zahvaljuje svoje izvanredno nagle uspjehe, koji su se osnivali na naglom množenju arapskih potomaka. Ali u cijelom pokus nije dobro uspio. Arapi i njihove države brzo su propale i mladoturci u svojem dosljednom nastojanju, da spase osmanlijsku narodnost, oficijelno napuštaju poligamiju.

Pod pritiskom ove iskustvene istine postaje osnovnim oblikom ljudskoga braka i ishodište ljudske obitelji jednoženski brak. I ova temeljna forma ljudskoga braka sa svojom jasno vidljivom perfekcijonističkom silom tjera čovjeka dalje na ljestvici njegova uspinjanja.

Obitelj postala je ishodištem i školom svih socijalnih pojava i kvaliteta. U obitelji počela je prva dioba posla i izvještenje pojedinih članova u stanovitom poslu ili zanimanju, u lovu, u gradjenju orudja i oružja, u zemljodjelstvu i t. d. Sposobniji i bolje kvalificirani članovi obitelji postali su vredniji i važniji za održanje cjeline, imali su dakle via facti i više prava od ostalih manje sposobnih. Najsposobniji dobio je uz glavu obitelji prvu riječ, nakon smrti glave obitelji preuzima najsposobniji i starešinstvo u proširenoj obitelji, a mladji morali su slušati i pokoravati se. Tako je obitelj postala ishodištem socijalne diferencijacije, školom socijalnih čustava. Obitelji, koje su imale više sposobnih i jakih članova, dobile su neku prevagu nad ostalim srodnim i susjednim obiteljima. Tako je obitelj postala ishodištem političke diferencijacije i organizacije.

Digitized by Google

Spoznaja, kako je sposobnost, valjanost, hrabrost i t. d. važna za održanje obitelji, postala je osnovkom, da stariji nastoje mladje tim sposobnostima priučiti. S tim počinja u obitelji prva ljudska pedagogija, a obitelj prvorednim odgojnim faktorom. Po tome je postala obitelj prvom školom na svijetu, a nastojanje sačuvati stečeno znanje u obitelji osnovom t. zv. obiteljske tradicije.

Ne možemo ove probleme raspredati dalje; dosta je i ovo, da se vidi, da je obitelj drugi prirodni i pragmatični stepen socijalne evolucije i jedan trajni elemenat socijalnoga života, dakle i jedan vidljivo odijeljeni predmet socijološkoga istraživanja.

Iz obitelji razvila se je prirodnim množenjem h o r d a, a kada su ljudi uzeli stalna naselja, p l e m e, i preko plemena postao je slideći tip trajne socijalne organizacije — n a r o d. Za postanak »naroda« nužno je trajno naseljenje jednoga naroda na stanovitom teritoriju. Onda taj teritorij sa svim svojim klimatskim, orografskim, phyto- i zoogeografskim osebinama postaje najjačim čimbenikom kod razvitka i individualizacije te skupine ljudi, naime toga naroda. U tom smjeru djeluje još i činjenica, da kod postanka naroda igraju veliku ulogu politički momenti, naime borba za teritorij i stvaranje države. Ova dva pojma: n a r o d i d r ž a v a stoje uopće u izvanredno zanimljivom odnošaju medjusobnoga stvaranja, uplivisanja i uvjetovanja. Narod stvara državu ,jer ne ima države bez naroda, naime ljudi stanovitoga fizički i psihički više manje izjednačena tipa, a država stvara narod, jer joj inherira narodotvorno svojstvo. B l u n t s c h l i tvrdi izričito, da postoji: »eine Wechselwirkung des Nationalitäts- und Staatsprinzipes«.[1])

Narod naime postaje redovito na taj način, da jedno jako i aktivno pleme osvoji jedan teritorij i podvrgne na njemu nastavajuća ranije naseljena plemena, vrlo često, dapače redovito druge rase. Za osiguranje svoje vlasti nad tim teritorijem osniva državu, te tim neku trajnost i stabilnost, i onda kroz trajni odnošaj zajedničkoga života nastaje jedno izjednačenje vladajućih i nadvladanih te ili asimiliraju osvajači podvrnuta inorodna plemena, kao n. pr. Madžari Slavene u Panoniji, Hrvati Romane na zapadnoj poli Balkana. Ili pak podvrgnuti asimiliraju plemena osvajače, kao što su n. pr. Slaveni asimilirali turanske Bugare u Bugarskoj ili Romani osvajačke Germane u Italiji, Francuskoj i Španiji.

Već iz ove sheme postanka naroda jasno se razabira, da ne ima čistokrvnih naroda jedne rase, nego da su svi narodi na svijetu rasne mješavine. O tome, dali su komponente te mješavine bolje ili lošije, ovisi onda i karakterna kvaliteta te sudbina tih naroda.

Kod postanka naroda igra ogromnu ulogu religija. Po trajnosti i dubljini svojih utjecaja na misaoni i osjećajni život pojedinca, postaje religija faktorom ogromnoga znamenovanja za razvitak naroda u dobrom, ali i u lošem smjeru. Ali u ovo zapleteno pitanje ne možemo se ovdje upustiti, nego se moramo zadovoljiti konstatacijom, da religije postaju jednim od najvažnjih faktora individuacije,

[1]) I. C. Bluntschli: Allgemeine Staatslehre. Stuttgart 1886, I sv. str. 111.

Digitized by Google

pošto one stvaraju mentalitet naroda, te istu diferenciraju naprama drugim inovjernim narodima, pa da u historiji često vidimo, kako narodi dijele sudbinu svoje religije i obratno, kao što je to n. pr. tako lijepo vidljivo kod Perzijanaca.

Narodi su prilično kasni rezultat socijalne evolucije na kruglji zemaljskoj. Dok rod ljudski postoji na našem planetu kao takov sigurno više od stotina hiljada godina, narodi postoje na njoj tek par hiljada godina. Znamenovanje naroda pokazuje i to, što tek s narodima i njihovim tvorevinama: državama počinje historija. Historija po našem današnjem shvaćanju i nije drugo nego prikaz borbe naroda i država.

I narod imade znatno biološko znamenovanje. Značajka je narodnoga nastojanja, da poboljša životne uslove svojih članova. Svaki narod, koji dodje do vlasti, nastoji u prvom redu svojim članovom uz vlast osigurati što veći udjel u svima ekonomskima dobrima ovoga svijeta. Povoljno ekonomsko stanje biološki od najvećega je znamenovanja u prvom redu, jer pogoduje proizvodnji i uzdržanju potomstva, t. j. množenju toga naroda. Narod, koji dobro živi, imat će uvijek više djece, nego onaj koji stradava. Važnost naroda leži u njegovu perfekcijonističkom djelovanju. U svojoj borbi za opstanak narod mora nastojati, da producira što valjanije članove, ljudske pojedince. Rezultat te borbe jesu ljudska kultura, religija, moral, pravo, jezik, pismo, umjetnost, znanost i t. d. Sve te ljudske tečevine stvorio je narodni život. Svaka kultura, svaki moral, svaka umjetnost je narodna. Naravski svaki narod počinje sa pozajmicama, ali svaki narod dodaje onome, što je pozajmio, svoju individualnu notu, gleda preuzeto dalje usavršiti, da to jedanput u historiji preda dalje svojim nasljednicima. Tako je narod jedan perfekcijonistički faktor u ljudskoj historiji, bez koga si ljudskoga razvitka u domašnjem smislu ne možemo ni predstaviti. Zato je sasvim neispravna ona predočba, da je nacijonalizam jedna prolazna faza u ljudskom životu na kruglji zemaljskoj, — da će doskora proći. Nacijonalizam je svijest o individualnosti i individualnim i n t e r e s i m a, o zadaćama stanovitoga naroda. Ali kao što su i narodi, po mojem uvjerenju, isto tako trajna socijalna pojava, kao i obitelj, to sam uvjeren, da i nacijonalizma ne će nestati. On će se sigurno mijenjati i izgubiti s vremenom svoju današnju oštricu. Kao što se je razvio individualni moral, kao što se je razvilo internacijonalno pravo, razvit će se i internacijonalni moral, a u novoosnivanom društvu naroda imamo i forum za takovo naziranje i nastojanje, ali ja držim, da su narodi i njihova emanacija nacijonalizam trajna i stalna pojava na kruglji zemaljskoj u nedogled. Jer baš u naše dane vidimo, kako nacijonalizam osvaja narode istoka, Hindu-e i Kineze, koji ga dosele nisu poznavali.

Spomenuli smo već državu, najvažniji, najkompliciraniji i najzanimiviji socijalni pojav. Pošto je ona glavni okvir za čitavi niz inih socijalnih oblika, za pokrajine i njihove autonomije, za staleže, za društva, pošto je država postala glavnim regulatorom socijalnoga života, i pošto njezina moć još uvijek raste, širi se te zasiže sve

Digitized by Google

dublje, ne samo u socijalni, kulturni i ekonomski nego i u individualni život, to neki autori smatraju državu glavnim problemom socijologije. To je po mojem shvaćanju teoretski pogrješno. Ona je doista najglomazniji i najkompliciraniji elemenat socijologije, ali ja smatram za osnovnu pogrješku, previdjeti radi te glomaznosti i kompliciranosti toga elementa ostale elemente, bez kojih ovaj najglomazniji uopće ne možemo temeljito razumjeti.

Postanak države već smo u glavnom ocrtali. Država postaje, kada jedan narod, jedno pleme, ili jedan grad podvrgne jedan teritorij svojoj vlasti i za uzdržanje svoje vlasti stvori jednu vojničku, političku i financijalnu organizaciju. Ako ova državna tvorba ne pade u okvir jedne već postojeće narodonsti, onda ona djeluje redovito i narodotvorno. No Dubrovnik je stvorio državu i Mleci su stvorili državu, ali nisu stvorili nikakova posebnoga naroda.*

Postanak države tumači nam, zašto se svaka država u svojem početku osniva na sili. Ali sila ne može biti niti jedina niti trajna podloga državne tvorbe. Države, koje previdjaju, da u organskom životu nuz nagon za samoodržanje djeluje i nagon usavršenja, ne mogu se uzdržati niti biti trajne. Država se može samo onda održati, ako počiva na uvjerenju, da služi zajedničkoj koristi svih svojih gradjana. To je glavni sadržaj onoga duhovnoga elementa, koji sačinjava kičmu svake države, a zove se državna misao (die Staatsidee), bez koje ni jedna država ne može opstojati. Ovu perfekcijonističku crtu države već je točno zamijetio A r i s t o t e l. kada je značajku države (πόλις) označio izrekom: „Γ'ενομενη μὲν τοῦ ζῆν ενεκα, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν" t. j. Država se stvara da o s i g u r a život, a uzdržaje, da osigura d o b a r život.

Time je Aristotel već sasvim točno označio, da država ima i znatno biološko znamenovanje. Svaka država imade štititi svoje sugradjane, njihovu ličnu i pravnu sigurnost kano i njihove kulturne i ekonomske interese. Što je jača, naprednija i uglednija država, to ona može dati više zastite svojim državljanima naprama van. Svaka država je pak to jača, to naprednija i uglednija, što znade uvesti više reda, pravde, napretka i dobrobiti svojim gradjanima naprama unutra. Tako dobiva država i veliko biološko znamenovanje. To znamenovanje proističe ne samo odatle, što je država odsudna za pravnu sigurnost, te prema tome za kulturne i ekonomske interese svojih sugradjana — a biološku relevanciju i važnost ekonomskoga momenta, mislim, da ne moram tumačiti — nego i odatle, što je država najveća vlast na svojem području, te je praktički gospodar nad životom i smrti svojih sugradjana.

Po tome, što je država najveća vlast na svijetu, dobiva ona rijedak sjaj i ugled. O sugestivnom djelovanju moći dalo bi se mnogo toga napisati. Prama tome vjerovalo se je, da vladarska vlast potječe od Boga, najvišega i svemoćnoga bića. Zato upravo imade

* Gore je ipak općenito rečeno pozivom na Bluntschli-a: »Narod stvara državu....., a država stvara narod« (Opaska uredništva).

Digitized by Google

državna služba onu privlačivu snagu, jer daje svakomu svojemu činovniku jedan dio one gotovo apsolutne vlasti, što je ima država.

U dalje razglabanje o državi ne možemo se upustiti. Svrha je ovih redaka samo to, da se prikaže, kako biološko-evolutivno posmatranje socijalnoga života pokazuje jasno četiri trajna elementa: pojedinca, obitelj, narod i državu .Ovi su elementi trajni, jer ako su svi jedared postali, oni u daljem razvitku moraju ostati, jer si mi po našem današnjem shvaćanju ljudskoga društva bez njih uopće ne možemo predstaviti. Zato su baš i elementi, jer bez njih socijalni život čovjeka nije moguć. Oni će nedvojbeno i dalje mijenjati svoj oblik i evolucijonirati se u još savršenije i kompliciranije oblike, ali po mojem shvaćanju u svojoj elementarnoj jezgri moraju ostati u nedogled.

Prama tome držim, da se ova četiri elemenata baš po toj svojoj trajnosti i elementarnosti preporučaju kao temelj za jedno prirodno sistematizovanje socijologije, i da bi se prama tome svaka socijologija imala dijeliti na 1. općeniti dio, 2. na nauku o pojedincu kao gradji socijalnih jedinica, 3. o obitelji kao najprimitivnijoj socijalnoj formi, 4. o evoluciji od obitelji do naroda i o narodu kao stvaraocu države i glavnih vrednota ljudskoga roda, 5. o državi, koja stvorena vazda po jednom narodu ima tendenciju, da se uzdigne nad narod, i postane nadnarodna tečevina, kao što smo vidjeli u velikim svjetskim državama, perzijskoj, rimskoj, a danas britanskoj svjetskoj državi.

Ovakova razdioba imala bi sve uslove jedne dobre i racijonalne sistematike, bila bi pregledna i iscrpljiva, a imala bi i znatnu heurističku vrijednost, jer bi prirodno poticala na socijološko mišljenje, te isto produbljivala.

Pojam činjenica prema čl. 26. zakona o štampi

Napisao dr. Miroslav Muha.

Ispravljati se mogu samo činjenice. — Poznato je, da se je u pravnoj literaturi, naročito pogledom na tiskovno pravo, mnogo raspravljalo i još danas raspravlja o pojmu činjenica.

Starija teorija je smatrala činjenicama stanja i događaje spoljašnjega svijeta, koji se mogu zamjećivati sjetilima. — Današnja nauka supsumira pod taj pojam i psihične, »unutrašnje činjenice«, t. j. stanja i događaje duševnoga života, kao što su: osnove, odluke, zadovoljstvo ili nezadovoljstvo s izvjesnim stanjem, strah kao poriv kakova postupka, nazori, namjere, psihične naročito karakterne osebine, koje se kome pripisuju. Prema toj nam je pače svejedno, da li činjenice pripadaju sadašnjosti, prošlosti ili budućnosti. Ta nauka postavlja samo uslov, da se »unutrašnje činjenice« mogu dokazati.

Digitized by Google

Time je već bačena dvoumnica. Konfundira se naime izmedju dokazivanja u pravom (prirodnom) smislu riječi i utvrdjivanja logičnim zaključivanjem. Činjenice, koje se daju dokazivati u pomenutom smislu riječi, mogu se i zamjećivati sjetilima, jer se samo ono može dokazivati, što se može sjetilima zamjećivati, i obrnuto: ne može se dokazivati, što se ne može sjetilima zamjećivati. Mogućnost dokazivanja i zamjećivanje sjetilima su dva pojma, koji se potpuno poklapaju. Prigovor, da se »unutrašnje činjenice« daju doduše dokazivati, ali ne zamjećivati, jer da se one po vanjskim dogadjajima dadu dokazivati, ali nikako zamjećivati sjetilima, temelji se na gore istaknutoj dvoumnici. Istina je, da se »unutrašnje činjenice« ne daju zamjećivati sjetilima, ali isto tako je istina, da se ne mogu ni dokazivati u pravom smislu riječi upravo s razloga, što se ne dadu zamjećivati. Zamjećivati mogu se samo dogadjaji spoljašnjeg svijeta, a ti dopuštaju tek zaključivanje na postojanje »unutrašnjih činjenica«. Tko hoće da utvrdi čiju darežljivost, taj će dokazivati stanovite njegove čine, u kojima se ispoljava njegova psihična osebina darežljivosti, dakle dogadjaje spoljašnjega svijeta. »Unutrašnja činjenica« izlazi samo kao rezultat logičnoga zaključivanja iz zamijećenih i dokazanih čina, djela.

Na polju pravne nauke ispravno je dakle to, da činjenice mogu biti samo stanja i dogodjaji spoljašnjega svijeta, jer se samo ova mogu zamjećivati i dosljedno tome i dokazivati.

Kada je dakle u pravnoj teoriji riječ o »unutrašnjim činjenicama«, misle se stanja i dogodjaji duševnoga života, koji se istom izvode logičnim zaključivanjem iz uvjerenja, što smo ga crpli po zamijećenim činjenicama spoljašnjega svijeta. Istina, da se i zaključivanje na opstojnost »unutrašnjih činjenica« iz spoznaje, da su izvjesne činjenice istinite, naziva dokazivanjem i prema tome, da se i same »unutrašnje činjenice« smatraju dokazanima onako isto, kao što se na istinitost nezamijećenih i dosljedno nedokazanih činjenica zaključuje po drugim dokazanim činjenicama (indicijarni dokaz), no ipak one stvarno, nisu dokazane, niti se mogu dokazati, jer se ne mogu zamjećivati. Do njihove spoznaje dolazimo tek »umjetnim dokazivanjem«, dakle logičnom operacijom. I činjenice, koje smatramo istinitima na osnovu drugih dokazanih činjenica logičnim zaključivanjem, nisu dokazane, jer nisu bile in concreto zamijećene. No one su pojmovno zamjetljive, pak stoga i jesu činjenice, dok se »unutrašnje činjenice« ne mogu nikada zamjećivati, pak stoga nisu činjenice.

Isto vrijedi i za »činjenice budućnosti«. Već sam naziv: »činjenice budućnosti« predstavlja jednu contradictio in terminis vel in adjecto. Kakova je to činjenica, koja niti postoji niti je postojala? Mogu se doduše utvrdjivati i stvari, koje će se zbiti u budućnosti, ali nikada tako, da se one zamjećuju, jer se one kao stvari budućnosti ne mogu zamjećivati, već tako, što se iz činjenica, koje su postojale ili postoje, logičnim zaključivanjem izvodi na ono, što će se tek zbiti.

Digitized by Google

No ta su teorijska razmatranja i kao takova od relativne vrijednosti. Pitanje je, kako pozitivno pravo uredjuje ovaj predmet; da li zakon pozitivnim odredbama upućuje na osnovanost jedne ili druge teorije. Drugim riječima, što zakon razumijeva pod činjenicama.

Zorna predočbu o pojmu činjenica pruža nam § 491. austrijskog (hrv.) k. z.: »Isto tako tvori se krivcem uvrijedjena poštenja, koji koga . . . . ne navodeći izvjesnih činjenica (Tatsachen) okrivi pogrdnim vlastitostima ili mišljenjima. . . . Ako se pogrdnik u kaznenom postupku pozove u svrhu opravdanja svoje pogrde na nepoštena djela (Handlungen) pogrdjenoga, imat će, da bude nekažnjiv, dokazati istinu svoga naroda.« Zakon tu strogo razlikuje izmedju vlastitosti i mišljenja, dakle »unutrašnjih činjenica« protivne teorije, i izmedju činjenica, kako ih zakon shvaća.

Zakon identificira tu činjenice s izvjesnim djelima, činima, faktima, dakle sa dogodjajima spoljašnjega svijeta. Isto izlazi iz naredjenja § 489., gdje je govor o činjenicama privatnoga ili porodičnoga života. I sravnjivanje naredjenja § 491. k. z. s onima §§ 487. i 488. k. z. jasno ukazuje na zakonsko značenje pojma činjenica. U tim se potonjim naredjenjima radi o uvredi poštenja okrivljivanjem stanovitim, odredjenim djelima, radnjama, dakle činjenicama kao dogodjajima spoljašnjega svijeta, i to u § 487. stanovitim kažnjivim i u § 488. stanovitim nepoštenim ili nećudorednim djelima. U suprotnosti s takovim okrivljivanjem § 491. k. z. govori o okrivljivanju pogrdnim vlastitostima i mišljenjima, naglašujući k tome pretpostavku, da se ne navode stanovite činjenice za utemeljivanje dotične pogrde. Sasvim ispravno. U protivnom slučaju, t. j. kada bi u potkrepljenje istaknute pogrdne vlastitosti ili mišljenja bila navedena stanovita djela, ne bi se naime pojavljivao učin delikta po § 491. k. z. već učin delikta po § 487. ili 488. k. z. prema naravi iznešenih stanovitih djela, niti bi okrivljenik morao navesti i dokazati druga djela, van već iznešena, u cilju opravdanja pogrdne vlastitosti ili mišljenja. Ne bi dakle pogledom na iznesena djela postojao učin delikta po § 487. odnosno § 488. k. z., a pogledom na utvrdjenu pogrdnu vlastitost učin delikta po § 491. k. z. Iznesena pogrdna vlastitost ili pogrdno mišljenje, u koliko slijedi kao opravdana posljedica iznesenih činjenica, je kaznenopravno irelevantna.

Po svemu u skladu sa gornjim teorijskim razmatranjem austr. (hrv.) kazneni zakon drži, da se samo činjenice mogu dokazivati. Zato je u § 490. k. z. i govor o dokazivanju činjenica, spomenutih u §§ 487. i 488. k. z. A naprotiv, kada je delikat počinjen iznošenjem pogrdne osebine ili pogrdnoga mišljenja, zakon ne veli, da okrivljenik ne će biti kažnjen, ako dokaže osebinu ili mišljenje, već traži, da on iznese i dokaže odredjena fakta, koja će opravdavati iznošenje osebine ili mišljenja. Zakon polazi dakle sa gledišta, da se samo činjenice, kako ih on shvaća, mogu dokazati, a da se vlastitosti i mišljenja, dakle »unutrašnje činjenice« mogu samo logično izvoditi iz dokazanih činjenica. Kako za sve »unutrašnje činjenice« vrijedi to i za dolus i culpa. U tom pogledu izvrsno nam služi 2. stav § 490.

Digitized by Google

austr. (hrv.) k. z., koji ište, da okrivljenik dokaže takove okolnosti (činjenice), iz kojih se može zaključiti na bona fides. I na postojanje bonae fidei kao »unutrašnje činjenice« zaključuje se prema pozitivnoj zakonskoj odredbi iz dokazanih ili notornih činjenica.

Austr. (hrv.) kazneni zakon nedvoumno smatra, dakle, činjenicama samo stanja i događaje spoljašnjega svijeta, t. j. samo takova stanja i događaje, koji se mogu zamjećivati sjetilima a prema tome utvrđivati tako zvanim prirodnim dokazivanjem. Time iz reda činjenica isključuje sve ono, što se pojmovno ne može tako dokazivati, već samo izvoditi logičnim zaključivanjem, dakle utvrđivati tako zvanim umjetnim dokazivanjem. Iz toga se razabira i značenje »priopćenih činjenica« austr. (§ 19.) i hrv. (§ 16.) tiskovnoga zakona, glede kojih je ispravljanje bilo dopušteno.

Sva je dakle teorija o »unutrašnjim činjenicama« kao činjenicama u smislu zakona, lišena svakoga zakonskoga temelja, te je upravo nerazumljivo, kako je u okviru pozitivnoga austr. i hrvatskoga prava uopće mogla nastati »danas važeća« nauka. Isto vrijedi i u pogledu srp. kaznenoga prava. Prema srp. kriv. zakonu (§ 210.) i ranijem srp. zakonu o štampi (čl. 22.) kleveta je postojala uopće tek onda, kad se je iznosilo ili pronosilo kakovo određeno djelo, kakov opredijeljeni fakat, dakle događaj spoljašnjega svijeta. Iznošenje psihičnih osobina i mišljenja, dakle »unutrašnjih činjenica« nije prema pomenutim zakonima sačinjavalo učin klevete nego uvrede, upravo polazeći sa gledišta, da se »unutrašnje činjenice« ne mogu dokazivati.

Vanredno plastično prikazuje naredjenje § 211. srp. kriv. zakona razliku izmedju činjenica, koje se dokazuju, i »unutrašnjih činjenica«, koje se istom izvode iz dokazanih činjenica, kada o bona fides veli: »Ako u slučajevima §§ 209. i 210. optuženi ... ili dokaže osnove ili opstojeteljstva (dakle činjenice), po kojima se može zaključiti, da je on ono, što je potvrdjivao za istinito držati mogao, to se ne će kazniti ....«

I danas važece pravo, t. j. zakon o štampi u čl. 26. govori o ispravljanju činjenica. Kako se imade tumačiti pojam činjenica, nedvoumno pokazuje naredjenje čl. 52. zakona o štampi. Ovdje zakon strogo luči činjenice od »nazivanja izrazom, koji pretpostavlja, da postoji neka činjenica.« Je li moguće jasnije opredjeljenje pojma činjenica? Izrazi kao: tat, varalica, raspikuća, plašivica, špijun, okrutnik, korupcionista i t. d., koji znače vlastitosti, dakle »unutrašnje činjenice«, nisu prema tome činjenice ni u smislu zakona o štampi, oni tek pretpostavljaju, da postoje izvjesne činjenice, t. j. odredjena djela, čini, fakta.

I zakon o štampi razumijeva dakle pod činjenicama samo stanja i događaje spoljašnjega svijeta ne dopuštajući o tome nikakve dvoumice. Nisu prema tome činjenice u smislu zakona mnijenja, zaključci, psihičke osebine uopće i karakterne napose, ma da se njihova ispravnost odnosno

Digitized by Google

opstojnost daje preispitati logičnim zaključivanjem iz zamijećenih i dokazanih činjenica.

U tome pak nema podvojenoga mišljenja, da nema ni govora o činjenicama, kada su po srijedi subjektivna mišljenja, koja se uopće ne daju preispitati, n. pr. politička, vjerska i estetska naziranja.

Prema svemu gore izloženomu kritike ili ocjene o djelima umjetnosti, nauke, industrije i obrta i t. d. nisu nikakove činjenice bez razlike, da li se njihova ispravnost može kontrolirati ili ne. No to samo, u koliko kritika sadrži mišljenja. Ako su, nasuprot, kritikom iznesene činjenice, onda se, prirodno, te činjenice mogu ispravljati. Kada bi n. pr. netko, ocjenjujući neko djelo nauke, ustvrdio, da ono ne valja, da nije dotjerano, već manjkavo, površno, to se ne bi moglo ispravljati. Ako bi pak kritičar ustvrdio, da autor nije obradio izvjesne teme, onda bi autor mogao ispravljati, jer to tvrdjenje sadrži činjenicu. Ne mogu se, prirodno, ispravljati poruge (§ 491. k. z.) i psovke (§ 496.), što po zakonu o štampi sačinjava uvredu (čl. 52. 4. alin.).

Patronatski odnosi i agrarna reforma

Napisao dr. Ivo Brlić, odvjetnik u Zagrebu

Zakonodavstvo agrarne reforme, a još više neorganizovana i proizvoljna provedba ove reforme duboko su zadrli u pitanje patronatskih odnosa na svim našim velikim posjedima. Položaj i ekonomska snaga triju faktora, koji kod svih patronatskih odnosa dolaze u obzir, t. j. patrona, župnika i župljana, kroz agrarnu reformu tako su se promijenili, da je upravo nevjerojatno, da se do danas na tu činjenicu nisu osvrnuli niti naše zakonodavstvo, niti naša pravna nauka.

Patronatski se odnosi, dužnosti patrona, otkupni operati itd. i danas prosudjuju i izradjuju kao pred sto i više godina, kao da izmedju toga nije bilo one duboke revolucije, koja se zove agrarna reforma. Odlučujući faktori, kao da su zatvorili oči i ne će da vide, da su se prilike provedbom agrarne reforme stubokom promijenile, i da je posve nemoguće patronatske odnose danas prosudjivati po onim ustanovama i po onoj praksi, koja je valjala, kada su patronatska dobra bila u najboljoj svojoj snazi, patroni ugledni magnati, a župljani njihovi kmetovi bez vlastitog imetka.

Kako ću kasnije izvesti, koli naredbe i normativne rješidbe normirajuće patronatske odnose, toli i praksa u rješavanje patronatskih pitanja, bili su tako nepostojani i u ovo posljednjih sto i više godina, da je vrlo lahko danas, i ne mijenjajući ovih norma i ove prakse, izmedju istih izabrati one, koje se na današnje prilike mogu upotrijebiti. Time bi se postiglo to, da bi se s jedne strane izbjeglo stvaranju novih zakona, i beskonačnim pregovorima sa crkvenom vlašću, a s druge strane postigla bi se bar donekle neka pravednost u prosudjivanju ovih odnošaja. Ministarstvo vjera moralo bi tek iz postojećih

Digitized by Google

norma i prakse izabrati one, koje se mogu na današnje prilike upotrijebiti, te od njih sastaviti pravilnik, kojega bi se sve vlasti, koje odlučuju u patronatskim pitanjima, imale držati.

Ovo je postulat pravednosti i jedna socijalna nužda, o kojoj mjerodavni faktori do danas nikako nisu vodili računa. Ja ću u daljem pokušati sam, da dadem smjernice, kako bi se to dalo provesti. U tu svrhu neka mi najprije bude dozvoljeno citirati neke generalne i partikularne ustanove, kao i djelomično uvriježenu praksu, u predmetu patronovih gradjevnih dužnosti naprama župnim crkvama i župnim gospodarskim zgradama i dvorovima, kao i neke izvode dra M. Novaka o toj temi iz njegove knjige »Propisi o crkvenoj gradjevnoj dužnosti...«[1], koja se knjiga smatra danas kao neki priručnik, kao neka zbirka svih u nas postojećih propisa o tim gradjevinama, kao što i nekom vrsti doktrinarne interpretacije tih propisa.

1. O crkvama:

»Parochiales vero ecclesias, etiamsi iuris patronatus sint, ita collapsas relici et instaurari procurent a fructibus et proventibus quibuscunque ad easdem ecclesias quomodocunque pertinentibus; qui si non fuerint sufficientes, ommes patronos et alios, qui fructus aliquos ex dictis ecclesiis provenientes percipiunt; aut in illorum defectum parochianos omnibus remediis opportunis ad praedicta cogant, quacunque appellatione, exemptione et contradictione remota.« — Tako glasi zaključak tridentinskoga sabora, sess. XXI. cap. 7. de reformatione.

»Dosljedno tome nema sumnje, da će se i za silne crkvene gradnje smjeti načeti temeljna imovina crkve (Permaneder I. c. §. 13 op. 68) uz uvjet, da preostane još toliko imovine, da se od dohodaka mogu pokrivati tekuće potrebe crkve.«

»Po tome supsidijarno obvezani doprinosbeni faktori dolaze tek onda na red, kad se ni uz načetak same temeljne imovine ne može izvesti gradnja (popravak), to jest, kad se principalna dužnost crkve posvema iscrpi.« (Permaneder I. c. § 14. op. 71.)

»Ne dotječe li imovina crkve, dolaze na red svi »patroni i drugi« — dakle i župnik, ako dohodak, što ga imade od crkve premašuje congruu.«

»Medju takove osobe m o ž e spadati patron, ali samo ako je patronus fructuarius.«

»Za prosudjivanje crkvene gradjevne dužnosti u kojoj župi mjerodavna je u prvom redu župna zakladnica, lex fundationis. Što je prigodom osnutka župe ustanovljeno i odobreno, to je pravo dotične župe. Ako nema zakladnice ili drugoga akta, tada odlučuje običaj, kako se u župi razvio.«

»Tek ako nijednoga nema, vrijede opći propisi. Ovi propisi dakle nisu naravi imperativne, već supletorne ili dispozitivne, potonje još radi toga, što ostavljaju u svakom slučaju doprinosbenim faktorima, da se nagode.«

»Naši opći i specijalni propisi posve se sudaraju glede gradjevnih

---

[1] Zagreb 1908.

Digitized by Google

dužnosti oko župnih crkava, glede novogradnje župnih dvorova, a u bitnosti i glede popravaka oko župnih dvorova tako, da razlika postoji glede gradjevne dužnosti oko župnih gospodarskih zgrada.«

»Crkvena gradjevna dužnost u bivšem hrv. slav. gradjanskom području u glavnom je slijedeća: »Koliko za to nema posebnih kakovih sredstava. dužna je crkva sama t. j. iz vlastite imovine nositi troškove za uzdržavanje, popravljanje pa i samu novogradnju crkve.«

»Ova dužnost ograničena je, da ostane toliko imovine, koliko je za podmirenje tekućih njenih potreba nužno. — Te tekuće potrebe odredjuje, ako bi nastao glede njih spor, u slučaju, da bi se patron smatrao povrijedjenim, duhovni stol, a u krajnjoj instanciji zem. vlada odio za bog. i nast.«

»U prvom redu imadu se trošiti samo prihodi crkvene imovine za gradjevne svrhe, ali ako ovi ne bi dostajali, može se upotrijebiti u slučaju neodgodive nužde i sama temeljna imovina, pod uvjetom, da ostane dovoljno imovine za pokriće redovitih izdataka crkve.«

»Gradjevna dužnost patrona je samo supsidijarna. Ako crkva nema imovine ili ne dosta, pada teret nužne novogradnje posve ili od česti na patrona.«

»Ograničenja: Patronova dužnost odnosi se samo na bitne dijelove: ladju, sakristiju, toranj, ali ne: na uru, tijem, cinkturu. Orgulje ne spadaju na njega. ali zato glavni oltar.«

»Predmeti unutrašnjeg uredjenja padaju na patrona, koliko je za bogoslužje apsolutno nužno. — Sve ovo dakako samo supsidijarno — U prvome redu ima sve ovo nabavljati sama crkva.«

2. O župnim dvorovima:

»Po ustanovi § 13. toč. 3. otpisa kr. ug. dvor. kancelarije od 15. siječnja 1802. br. 327. dužan je svaki župnik pod prijetnjom nakade obavljati one i onakove popravke na župnom dvoru, koje inače običavaju izvoditi »censualistae« t. j. stanari.«

»Naputak kr. ug. dvor. komore od 15. prosinca 1841. br. 43219. u § 11. toč. b) odredjuje, da svaki župnik imade obavljati dugotrajnijom uporabom zgrade prouzročene sitne, imenito unutarnje popravke, kao što su: popravci prozora, vrata, brava, peći, žbukanje, bijeljenje stijena, popravke štednjaka, krpanje krova, poda etc. Općenitu dužnost župnika. da ne zapušta, već da u dobrom stanju drži zgradu, propisuju već i stariji propisi.«

»Obilatije dotirani župnici prema propisu kr. ug. dvor. kancelarije od 4. studenoga 1808. br. 11.471. imadu obavljati i veće popravke, a obilatije dotiranim smatra se župnik, kojemu za njegovu osobu ostaje na godinu barem 500 forinti.«

»Isto odredjuje naputak kr. ug. dvor. komore od 15. prosinca 1841. br. 43.219., da su veće popravke dužni obavljati župnici, koji imadu veću od 500 for. dotaciju.«

»Razlika izmedju većih i manjih popravaka postoji u njihovu opsegu, te da je župnik sa obilatijim dohotkom dužan obavljati one i ona-

Digitized by Google

kove popravke, koje i svaki drugi župnik, samo u većem opsegu, no ipak ne u tolikom, da bi se dotični popravci mogli nazvati velikima (maiores).«

»Što se pak tiče obilatije župničke dotacije, morali bismo po našem naputku od 1845. smatrati onoga župnika obilatije dotiranim, koji iz svih vrela župnih dohodaka ima po popisu iz 1802. na godinu barem 500 for.«

»Ali kasnije rješidbe vraćaju se opet na starije propise i u njihovom tumačenju izriču, da se u tih 500 for. može računati samo dohodak od zemljišta.«

U tom pogledu dakle i teorija, a i praksa besprekidno kolebaju.

»Otpis kr. ug. dvor. komore od 9. travnja 1845. br. 12464., veli pod konac: Ostali pak popravci, budi veći budi manji, padaju kod onih župnika, kojim godišnji dohodak svotu od 500 for. ne prevaljuje, na teret patrona.«

»Nama se čini, da se pod dohodak »e variis tenutis et fundis immobilibus« imaju subsumirati svakako i dohotci, uneseni u rubriku I., kamo su unesena podanička selišta, pak eventualno manja regalna prava, kao n. pr. pravo vinotočja, mesarenja, mlina i sl.«

»Patron je dužan, ako ustreba, sagraditi i nov župni stan.« — »Za gradnju novoga župnoga dvora po postojećim propisima nije župnik dužan ništa doprinijeti, a tako niti imovina župne crkve.«

3. O župnim gospodarskim zgradama:

»Što se tiče župnih gospodarskih zgrada ustanovljuje propis kr. ug. dvor. kancelarije od 23. prosinca 1808. 13.064. za župnike, koji imadu na godinu više od 500 for ... »... etiam aedeficia oeconomicalia, si seu per incendium seu per aliam fatalitatem desolarentur, et ponere et conservare teneantur.«

»Odatle se vidi, da je ta pravna zasada već otprije vrijedila za sve župnike, koji su possessionati uopće.«

»Propis kr. ug. dvor. kanc. od 15. prosinca 1841. br. 43219. odredjuje: ...«Aedificia oeconomicalia: Stabula, reclinatoria,...etc. sumptu fisci regii nec struenda, nec reparanda sunt, onere hoc ipsis parochis et parochianis incumbente... ut stabulum pro duabus vaccis et depositorium lignorum, ex altissimo aerario extruatur et restauretur.«

»Propis kr. ug. dvor. komore od 9. travnja 1845. 12464. veli: ...«ad ponenda et reparanda utilia duntaxat oeconomica aedificia, uti sunt horrea, granaria, foeni, depositoria, stabula, harae, altilium reclusurae, et his similia nullatenus teneri: quoad ponenda stabula tamen et curruum reclinatoria, ubi aequos et vaccas curatus servare cogitur, tamquam accesserie necessaria aedificia... . cum adiutorio dominiorum terrestralium per respectivas communitates, opere tamen rusticano, pro more cuiuscunque loci erigantur.«

Prema tomu dr. Joh. Katschker po dvorskim otpisima od 4. studenoga i 23. prosinca 1808. br. 11.471. i 13.064. dolazi do posve odredjena rezultata: »Ako župnik imade više od 500 for. dohotka od nekretnina, dužan je gospodarske zgrade sam podizati i popravljati, ako toliko

Digitized by Google

nema, mora to učiniti patron. — Ali, dodaje, često se pozivaju na običaj, prema kojemu u takovu slučaju čitav gradjevni teret pada na župljane.«

»Dalje tumači, da se temeljno načelo o gradjevnoj dužnosti oko župnih gospodarskih zgrada naslanja na zak. čl. LXXI. 1723. »Si parochi possessionati in tenutis et fundis immobilibus acceperunt beneficii sui dotationen, ut exinde ultra convenientem sui provisionem proventus percipiant, qui et conservationi reparationique aedium sufficere vindentur, tunc patronus per ita constitutam dotationem suam obligationem explevisse perpetuitatique beneficii ecclesiastici ac parochiae satis prospexisse videtur, adeoque ille ad soncervanda aedificia et fundus instructos obstringi non potest, sed obligatio haec in beneficiatum aut parochum redit, cum auxilio et subsidiaria opera plebis in operibus manualibus et curulibus, cuius causa parochia constitua est.«

»Iz gornjega se vidi, da otpis od 4. studenoga 1808. br. 11.471. ustanovljuje, da se kao »conveniens provisio« ima računati godišnji iznos od 500 for. »e variis tenutis et fundis immobilibus« pro sua (scil. parochi) persona. Glede župljana se imade uzeti, da su dužni sudjelovati barem ručnim i voznim težacima, a usudili bismo se dodati, jamačno i radom pri samoj gradnji (popravljanju), koliko to seljaci, a da baš ne moraju biti majstori, znadu, t. j. seoskim rukotvorom (manu rustica).«

»Naputkom od 1841. mijenja se gornje načelo, te je prije svega kvalifikacija župnika po dohotku proširena, jer se cijela gradjevna dužnost nameće župniku, ako on uopće ima 500 for. godišnjeg dohotka. — »U drugu pak ruku restringirana je gradjevna dužnost patrona samo na staju za dvije krave i drvarnicu.«

»A rješidba kr. ug. namjestničkoga vijeća od 6. studenoga 1798. br. 26.384. uskraćuje jednomu župniku patronata vjerozakonske zaklade sredstva za novu staju, kolnicu, te žitnicu, s motivacijom, da te zgrade nisu neophodno nužne gospodarske zgrade, pa da se imadu podići »per ipsas communitates manu rustica.«

»Na koncu naputak od 1845. normira za patrona samo adiutorium, pripomoć, dok sav rukotvor imadu obavljati župljani, no stavlja patronu u dužnost brigu za staju za krave i konje, te mjesto za drvarnicu, — za kolnicu. — Izgleda, da se misli na staju takovu, u koju će se moći smjestiti barem po dvije krave i jedan par konja.«

»Kvalifikacija župnika po dohotku ostala je onako proširena, kako ju je već naputak 1841. ustanovio. — Sabere li se sve gornje, to su načela, koja su u našim propisima postavljena o gradjevnoj dužnosti oko župnih gospodarskih zgrada, slijedeća:

»1. Svaki župnik bez obzira na dohodak dužan je obavljati sam iz svoga sve sitne popravke na župnim gospodarskim zgradama.

»2. A što se tiče većih popravaka i novogradnja, valja razlikovati župe, kojih župnici imadu na godinu više od 500 for. **ukupnoga** god. 1802. propisanoga dohotka, i župe, kojih župnici takova dohotka nemaju:

»a) na župama prve kategorije imaju župnici sami voditi skrb za svoje gospodarske zgrade.

Digitized by Google

»b) na župama druge kategorije valja opet razlikovati, o kakovim se gospodarskim zgradama radi:

»aa) radi li se o zgradama koje su poradi duhovne pastve ili poradi kućanstva neophodno nužne (inevitabiliter, accessorie necessaria aedificia), a takove jesu staja za dvije krave, kolnica i drvarnica, dužan se patron starati, da župniku te zgrade ne uzmanjkaju.

»bb) ne radi li se pak o takovim zgradama, već samo o zgradama, koje župnik treba radi ekonomije ili čak radi udobnosti (aedificia utilia, industrialia, resp. voluptuaria), hambar, sjenik, kukuružnjak i sl., ima se njih pobrinuti sam župnik sa svojim župljanima.

»Župljani dužni su svagda davati ne samo potrebne ručne i vozne težake, nego i same gradnje izvoditi, na način dakako, na koji oni kao seljaci gdje običavaju i sebi podizati i popravljati gospodarske zgrade, — (manu rustica, pro more locali). — Gradju i eventualne zanatlijske radnje, kojih seljaci ne znadu izvoditi, ako nisu baš majstori (stolari, bravari etc), ima u slučaju 2.a) pribaviti odnosno platiti župnik, u slučaju 2.b) aa) patron, a u slučaju 2.b.bb) župnik i župljani zajedno.

Praksa

»nije bila uvijek dosljedna, opaža se veliko kolebanje pa tek od godina osamdesetih ona se ustaljuje, dok najzad ne postaje posve dosljedna.«

»Bečko c. kr. ministarstvo za bogoštovlje i nastavu, ma da je poznavalo komorske naputke od 1841.—1845. ipak na njih ne uzima nikakova obzira.«

»Otpisom c. kr. minist. za bogošt. i nastavu i kr. ug. minist. financija od 22. veljače 1857. br. 50.263/2285. upućuje se kr. financijalno ravnateljstvo u Zagrebu, na održanje načela sadržanih u otpisima od 1808.«

»Da se bude na čistu, koji se župnik imade smatrati da je possessionatus, normativni otpis c. kr. ministarstva za bogoštovlje i nast. od 5. rujna 1860. br. 8903/2437. odredjuje, da je samo onaj župnik possessionatus, kojemu od samih nekretnina, po popisu od 1802. ostaje za njegovu osobu čisti dohodak od barem 500 for. na godinu.«

»Na tom temelju c. kr. hrv. slav. namjesništvo, a i ministarstvo odmah je riješilo više konkretnih slučajeva, koji su medjutim bili držani in suspenso.«

»No rješidba c. kr. namj. vijeća od 23. travnja 1867. br. 5570. pozivom na intimate kr. ug. namj. vijeća od 27. srpnja 1807. br. 12.254., od 5. listopada 1803. br. 21.679. i 5. studenoga 1816. br. 31.549. sudi, da imaju župljani (župe S.) popraviti bunar, jer da su oni po tim intimatima upće dužni graditi i popravljati sve župne gospodarske zgrade, ako župnik nije possessionatus.«

»Praksa godina sedamdesetih često se na te intimate pozivala.« — »No ta praksa se poziva i na druga rješenja, pa rješidbom kr. zem. vlade, odjela za bogoštov. i nastavu od 25. I. 1873. br. 3619. oslobadja se patron dužnosti podići staju i kolnicu, jer da župnik ima po popisu dohodaka od 1802. ukupno 300 for. dohotka, a osim toga da je dobio segregacijom »priličan zemljišni posjed.« te je on sam dužan

Digitized by Google

skrbiti za svoje gospodarske zgrade. « — »Godina osamdesetih praksa se ustaljuje.«

»U obziru patronove dužnosti zauzima, ostajući svedjer pri pravilu, da se patronova dužnost ograničuje na staje i kolnicu, kadšto blaže stanovište, pridržavajući patrona ili samo na odiutorium župljanima ili, istina, na gradnju, ali namećući podjedno župljanima veći prinos, nego što je podavanje težaka; kadšto pak strože stanovište, presudjujući patrona na podmirenje svih gradjevnih troškova, izuzevši onih za ručne i vozne težake. — »U potonjem pravcu se praksa najzad ustalila.«

»Upravni odbor županije z-čke odl. od 16. kolovoza 1846. rješava: »Patron je dužan doprinijeti, odnosno platiti samo trošak za gradnju nove staje i kolnice u iznosu od....., dok je trošak za gradnju novoga svinjca sa kuharnom i kokošinjcem dužan podmiriti župnik u zajednici sa župljanima.«

»Pitanje u kojem razmjeru ima da stoje prinosi župnika i župljana, kada gradjevna dužnost na njih zajednički pada, nije potanje normirano.« — »Praksa je to pitanje riješila tako:

»Prinos župnika ima stajati u razmjeru s ukupnim njegovim faktičnim dohotkom t. j. dohotkom kakov je danas u opreci prema onomu, kako je popisan god. 1802.«

»Pri tom imade služiti mjerilom načelo, da se župnik ne optereti većim prinosom, nego li što ga je razuman gospodar kadar u gospodarske zgrade uložiti, makar i zajmom ad onus successorum, a da to ne prouzroči zastoj u redovitom gospodarenju.«

»Poglavito uvažavala se gospodarstvena snaga beneficiuma kao ekonomske jedinice, prosudjujući tu snagu po opsegu zemljišnog posjeda, po visini njegova čistoga prihoda i zemljarini. — Ali su se uvažavali i svi ostali župni prihodi: uzimao se u obzir i na iznos tih prihoda, kako je god. 1802. naznačen.«

»Danas je u zemlji vrlo raširen običaj prema kojemu sve gradjevne potrebe oko župnih gospodarskih zgrada nose župljani sami, uslijed česa se imenito patronov gradjevni teret u tom obziru ograničuje na neznatan broj župa.«

»Ograde, plotovi: Za ograde i plotove oko župnoga dvora, vrijede ista načela, koja za dvor sam, a za vrtni plot načela, koja vrijede za gospodarske zgrade.« — »Ostale plotove, u koliko postoje, dužan je uzdržavati o svom trošku župnik sam.« — »Ova načela vrijede, u koliko ne postoji drugi kakov običaj.«

»Glede gradjevne dužnosti dakle kod gradnje i popravaka gospodarskih župnih zgrada vrijede opće ova načela:

»Bez obzira na dohodak, dužan je župnik sam na gospodarskim zgradama obavljati manje popravke.

»Župnici, kojima dohodak iz nekretnina nadilazi 500 for. godišnje, dužni su o svom trošku sami graditi i popravljati župne gospodarske zgrade.«

»Gdje pako taj dohodak ne nadilazi 500 for. godišnje:

»a) Župnici dužni su u opće graditi i popravljati gospo-

Digitized by Google

darske zgrade zajedno sa župljanima. Trošak se imade repartirati

»b) Gdje župnik mora držati krave i konje, dužan je patron o svom trošku graditi i popravljati štalu za konje i krave i kolnicu, dočim su župljani dužni dati ručne i vozne težake.«

»Za gradnju i popravak plotova (ograda) oko župnoga dvora vrijede ista načela, koja za dvor sam, a za vrtni plot načela, koja za gospodarske zgrade.«

»Ostale pako plotove, u koliko postoje, dužan je uzdržavati o svom trošku sam župnik.«

»Da bi se uklonilo krivo shvaćanje valja naglasiti, da su sva ta načela dispozitivne naravi, t. j. da vrijede, ako ne postoje u pojedinoj župi običajem ili inače pravovaljano ustanovljene dužnosti, koje ne odgovaraju ovim načelima, te da se doprinosbene stranke u svakom pojedinom slučaju mogu inače nagoditi.

* * *

Na koncu svojih izvoda o ovim propisima glede crkv. gradjevina sam dr. M. Novak ne može, a da ne zaključi:

»Kolike li ironije, ako pomislimo na mogućnost, da se imanje patrona, koji od patronata nema nikakove koristi, izvrgne realnoj ovrsi radi tražbine crkve, koja dobročinstvu patronovu zahvaljuje svoj opstanak!« — I dalje: »Bijahu razlozi oportuniteta, koji su nukali vladare ,te su nametali vlasteli i patronima dužnost, da utemeljuju crkve. — Osobito je nakon izgona Turaka bilo potrebno, da se narod u vjerskom i moralnom pogledu pridigne, a za tu je svrhu najzgodnijim sredstvom bila crkva.« — I dalje: »Dominus terrestris — zemaljski gospodin — u jednu ruku bio je izuzet od javnih tereta, a u drugu imao je golem zemljišni posjed, koji su mu podložnici morali obradjivati, koji su ujedno pružali radnu snagu za crkvene gradjevine. A imao je vlastelin povrh toga još i znatnih povlastica u raznim regalnim pravima.«

»Godine 1848. sve se to promijenilo. Seljak je postao slobodan. Vlastelin je dobio, istina, odštetu za ukinuće robote, ali ta nije više bila sastavnim dijelom plem. dobra.... S vremenom su i regalna prava otkupljena... i tako je cjelokupna vrijednost plem. dobra znatno umanjena.«

»Uza sve ove bitne promjene propisi o patronatu i o gradjevnoj dužnosti ostali su nepromjenjeni do danas. — Pa i ti propisi, koliko im je temelj bio zgodan i jasan, kasnijim su odredbama tako zamršeni, da se u njima i sa stanovišta savremenih prilika teško snaći, a nekmo li danas, gdje su se se preživjeli i zastarjeli!«[2])

I dalje: »Ne upuštajući se ovdje u pitanje o reformi čitavoga patronata, naglasiti nam je samo potrebu reforme u pogledu patronatske gradjevne dužnosti.«

»Da patrone treba odteretiti to je nakon razrješenja urbarskih i srodnih im odnosa naprosto postulat pravičnosti.

[2]) Ovo piše dr. Novak god. 1908., dakle pred dvadeset godina!

Digitized by Google

te o tom nitko ne sumnja... Pita se samo, na koga da se svali dotični teret.«

I dalje: »Osnovna misao naših propisa jeste, da župnik, koji je obilato dotiran zemljištima, također razmjerno svome dohotku doprinosi za uzdržavanje župnoga dvora, pa za uzdržavanje i gradnju gospodarskih zgrada (čl. LXXI. 1723. i naredba 1808.). To je **osnovno načelo** i općega prava, a u istinu također u skladu i s pravnim položajem beneficijata prama beneficiju **i sa zahtjevom pravičnosti.**«

»Kako jur opetovano rekosmo, i mi držimo, ispravnim i opravdanim i pravičnim načelo, da župnik prema svome dohotku doprinosi za gradnju i popravak župnih gospodarskih zgrada pa i župnoga dvora.«

I dalje: »Posljednji doprinosbeni faktor jesu župljani. Naravi stvari bi odgovaralo, da oni budu prvi, jer je crkva i župnik za njih i radi njih, za vjernike.«

»Oni bi stoga bili dužni, koliko za to nema crkva, odnosno nadarbina sama dovolino imovine, namirivati sve bogoštovne svoje potrebe.«

»Pa tako i biva ne samo kod svih drugih konfesija u zemlji, već i u katoličkim župama, koje nemaju patrona, a imenito u svim našim krajiškim župama.«

»Ali djelomično odterećenje patrona po župljanima, bilo bi jamačno moguće i bez radikalnih reforama.«

* * *

Time bismo iznijeli glavne zakonske i normativne ustanove, kao i dosadašnju praksu u prosudjivanju crkvenih gradjevnih dužnosti, kako su iste sadržane u spomenutoj zbirci dr. M. Novaka, kao što i glavne misli i interpretaciju tih ustanova po samome dru. M. Novaku, koji je više od dvadeset godina neprekidno kod bivše zemalj. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, rješavao ovakova gradjevna pitanja.

Neka nam je sada iz gore rečenoga slobodno izvesti dalji logički slijed.

Ako dr. Novak 1908. godine, dakle pred dvadeset godina i prije rata i agrarne reforme veli, da je ironija, što se nakon otkupa kmetstva, urbarskih odnošaja i regalnih prava, još uviek upotrebljuju ista načela glede gradjevne dužnosti patronove, koja su se upotrebljavala pred 100 i više godina, možemo smjelo ustvrditi, da je upotreba tih načela danas — upravo kruti sarkazam. — Ukinuće kmetstva, robote i regalnih prava dalo je vlasniku dobra barem neku odštetu, i ako nikako ne odgovarajuću oduzetim vrijednostima.

Od velikih posjeda, od plemićkih dobara nije ostalo ni traga. Agrarna reforma razorila je te gospodarske jedinice, a vlasnici nisu do danas nikako odštećeni za izgubljene vrijednosti, oduzela im je sve i još nametnula ogromne terete, troškove i režije.

A ipak se još danas glede gradjevne dužnosti patrona, nekadašnjega vlasnika tih dobara, kruto i najkruće upotrebljuju ustanove, koje su — kako veli dr. Novak — izdane: »kada je patron u jednu ruku bio izuzet od javnih tereta, a u drugu ruku imao golem zemljišni posjed, koji su mu podložnici morali obradjivati, koji su uiedno pružali radnu snagu

Digitized by Google

za crkvene gradjevine, a povrh toga patron imao još i znatnih povlastica u raznim regalnim pravima.« Upotrebljavaju se ona načela, koja su, kako opet dr. Novak veli, bila izazvana: »razlozima oportuniteta, koji su nukali vladare, te su nametali vlasteli, patronima, dužnost, da utemelju crkve. Osobito je nakon izgona Turaka bilo potrebno, da se narod pridigne u vjerskom i moralnom pogledu.«

Gdje su Turci, gdje su ogromni zemljišni posjedi, — gdje je robota, gdje su su regalna prava, gdje izuzeća patronata od javnih tereta?! Sve se stubokom promijenilo: o Turcima već 200 godina ni traga, posjedi su razoreni i razdijeljeni, patron je samo platac, seljak je došao u posjed vrijednosti patronatskih dobara, od bivših regalnih prava žive seoski trgovci i obrtnici, a patron još i danas snosi najogromnije državne i općinske terete!

Pri tom gosp. imnistar za agrarnu reformu odredjuje u čl. 11. pravilnika od 8. listopada 1925. br. 43.600/25. o fakultativnom otkupu agrarnih zemljišta, al II. apodiktički: «zato je veliki posjednik dužan brinuti se za otkup patronata i ostalih uknjiženih tereta ...« itd., a inače ministar ne dozvoljuje ni fakultativnoga otkupa. — A vlasti, koje imadu da odlučuju o tom otkupu patronata, postupaju po ustanovama i praksi iz feudalnih vremena.

Držim, da je nepotrebno izvoditi nemogućnost ovakovoga stanja: držim, da je dapače i onima, kojima je u ličnom interesu, da se patronu nametnu svi gradjevni tereti, u duši nevoljko, kada pomisle na ovu prilikama izazvanu ogromnu nepravednost i socijalnu nepravdu naprama patronu.

A ipak je tako lako izbjeći ovoj nepravdi, i opet uspostaviti, bar donekle, socijalno ravnovjesje izmedju doprinosbenih faktora kod crkvenih gradjevnih dužnosti. A uspostava i uzdržanje socijalnoga ravnovjesja osnovni je princip svakoga upravnoga postupka, — kako je to bezprigovorno utvrdjeno po svim učiteljima javnoga prava. Prema tome i vlasti, koje provode otkup patronatskih tereta, moraju po svojoj dužnosti i po svojoj socijalnoj državnoj svrsi paziti, da se ovo ravnovjesje ne poremeti odviše, ili ako je poremećeno, da nadju način, kako da se ono uspostavi.

A mogu to učiniti lako, dapače držeći se samo strogo generalnih propisa o crkv. gradjevnoj dužnosti, i upotrebljavajući iz prakse one i onakove slučajeve (kakovih imade bezbroj), koji se mogu primijeniti i na današnje prilike, zatim upotrejujući analogiju tamo, gdje se ona može i mora upotrijebiti. Više ne trebaju ovi faktori da učine, i već će znatno olakšati u današnjim prilikama nepodnosive patronatske terete, i znatno će se približiti osnovnomu principu javnoga prava: socijalnomu ravnovjesju.

Upozorujem stoga na slijedeće činjenice:

1. Da niti teorija niti praksa u primjenjivanju ustanova o patronatu u zadnjih 120 godina nisu dosljedne, te da dužnosti patronove prosudjuju sada blaže, sada strože, prema prilikama.

2. Da sam interpret cijelim svojim autoritetom pledira godine 1808. za blaže prosudjivanje ovih ustanova s obzirom na patrona, već nakon ukinuća kmetstva i regalnih prava.

Digitized by Google

3. Da poslije razrušenja velikih posjeda uslijed agrarne reforme i nestajanja dominorum terrestralium treba deseterostruko ublažiti ove ustanove.

4. Da u tu svrhu ne treba suditi mimo propisa, nego da treba iz samih propisa i prakse primijeniti na patrona samo one najblaže ustanove, — no to bezuvjetno.

5. Da razni običaji (usus loci), koji su se razvili pod izvjesnim prilikama, nestajanjem ovih prilika moraju prestati. Razni ovi običaji nisu dosjelost u smislu §-a 1455. o. g. z., jer se tu radi o javnopravnom odnošaju, a osim toga o pravima, koja su res extra comercium (§ 1455. o. g. z.), pa stoga oni nisu za prosudjivanje dužnosti patronovih obvezatni.

6. Da je prosudjivanje osobnih, subjektivnih pravnih odnošaja u javnom pravu uvijek u glavnom osnovano na principu »ex aequo et bono«, te da upravni zakoni ponajviše dozvoljuju egzekutivnoj vlasti slobodnu rasudbu, a nameću joj dužnost sačuvanja principa socijalnoga ravnovjesja i pravednosti, te opće koristi.

7. I glavno: da i propisi i praksa konstantno ističu tri doprinosbena faktora kod crkv. gradjevnih dužnosti, i da njihove doprinosbene dijelove, u svako vrijeme razno odredjuju.

Prema tomu egzekutivnoj vlasti stoji na volju i slobodnu rasudbu. da doprinosbene dijelove raznih doprinosbenih faktora u smislu propisa i uvriježene prakse, no i u granicama pravičnosti rasporedi. Da se pako ne treba u tu svrhu odstupiti od postojećih propisa i prakse, već da se iz njih treba samo izabrati one ustanove i slučajeve, koji će odteretiti sada nepravedno opterećenoga patrona, neka mi je slobodno svrstati takove ustanove i slučajeve iz prakse, kako slijedi:

I. Što se tiče gradjevne dužnosti patronove naprama župnoj crkvi.

Valja se samo strogo držati zaključka tridentinskoga sabora, Sessio XXI. cap. 7. de reformatione: — »Parochiales vero ecclesias, etiamsi juris patronatus sint.... refici.... ex fructibus et proventibus quibiscumque ad easdem ecclesias quomodocunque pertinentibus; qui si non fuerint sufficentes, ommes patronos et alios, qui fructus aliquos... ex dictis ecclesiis provenientes... percipiunt... aut in illorum defectum parochianos... cogant...«

Uslijed toga valja postaviti po općem osnovnom crkvenom zakonu načelo:

Da patron nije ni u kojem slučaju dužan crkve uzdržavati, niti na novo graditi, osim ako je patronus fructarius.[1])

[1]) Pisci se ne slažu, da li je prema gornjoj odredbi trident. sabora vezan na gradjevnu dužnost samo »patronus fructuarius« ili uopće svaki patron t. j. i »patronus simplex«. Navodeći o tome jednu deklaraciju kongregacije concilii (od god. 1779.), kaže Pachmann, Lehrb. des Kirchenr., III. Aufl., Wien 1865., II. izd. p. 93.: »Dass nach dieser Bestimmung der Patron, auch wenn er keine Früchte von der Kirche bezieht, . . . zur Wiederherstellung der Pfarrkirche beizutragen habe, lässt sich mit aller Sicherheit behaupten«, — a Phillips, Lehrb. des Kirchenr., III. Aufl., Regensburg 1881, p. 514.: » . . . . Darnach erschiene jeder Patron ohne Unterschied baupflichtig . . .« Novi codex iur. cand.

Digitized by Google

Crkva imade da se gradi i uzdržava iz vlastitih sredstava, a ako ta ne dostaju, imade se graditi sredstvima vjernika, jer je crkva radi njih i oni: »fructus aliquos percipiunt.«

II. Što se tiče patronove gradjevne dužnosti naprama:

1. Župnomu dvoru:

a) Treba ustanoviti od slučaja do slučaja, koji se župnik imade smatrati obilatije dotiranim (possessionatus). Ovdje postoje slijedeće mogućnosti, da se ustanovi possessionatus:

aa) Otpis kr. ug. dvor. komore od 9. travnja 1845. br. 12414. ustanovljuje, da se imade smatrati obilnije dotiranim župnikom onaj, koji imade iz svih vrela župnih dohodaka po popisu od 1802. na godinu barem 500 for.[2])

bb) Rješidba kr. zem. vlade odio za bogošt. i nastavu od 25. siječnja 1873. oslobadja patrona dužnosti podići staju i kolnicu, jer da župnik imade po popisu dohodaka od 1802. ukupno 300 for. dohotka, a osim toga je segregacijom dobio »priličan zemljišni posjed«, odakle jasno proizlazi, da svota od 500 for. po popisu od 1802., kao i veličina posjeda zemljišnoga nije fiksno normirana, već ju raspravljajuća vlast može uzeti prema svojemu rasudjenju.

cc) Na koncu se lako može valorozirati iznos od 500 for. starih prema zlatnoj valuti, što bi u današnjem novcu iznosilo 500 for. = 1000 zlatnih kruna = 11.000 Din., pa se po ovomu ključu lahko dade ustanoviti, da je possessionatus onaj, koji imade po današnjoj vrijednosti Din. 11.000 ukupnoga godišnjega župničkog dohotka.[3])

dd) Praksa je pri ustanovljivanju prinosa župnika za gradjevne dužnosti ustanovila: »da prinos župnika imade stajati u razmjeru s ukupnim njegovim faktičnim dohotkom t. j. dohotkom, kakov je danas, u opreci prama onomu, kako je propisan god. 1802. Pri tome imade služiti mjerilom načelo, da se župnik ne optereti većim prinosom, nego li što ga je razuman gospodar kadar u gospodarske zgrade uložiti, makar i zajmom ad onus successorum.«

Lahko je od slučaja do slučaja ustanoviti, koji i kakov zemljišni posjed može koje i kakove zgrade uzdržavati. — Valja samo pogledati

takodjer ne čini u tom obziru razlike »patronus fructuarius« i »patronus simplex«, jer u can. 1469. § 1. naprosto navodi »onera seu officia patronorum«, a u can. 1186. toč. 2. upravo odjeljuje glede gradjevne dužnosti prema župnoj crkvi patrona od onih, »qui fructus aliquos ex ecclesia provenientes percipiunt«. — Can. 1186. i 1469. dopunjuju se can. 1297. i 1303. (Opas. ured.).

[2]) U glavi V. § 10. na str. 131.—137. citirane u tekstu knjige dra. Novaka sabrana su načela o crkvenoj gradjevnoj dužnosti, sadržana u dotičnim propisima, kako ih praksa tumači i primjenjuje, pak se tu (str. 134. i 135.), razlikuju župe, u kojima po popisu dohodaka od god. 1802. župnik nema iz nekretnina godišnjega dohotka preko 500 for., od župa u kojima godišnji dohotak župnika iz nekretnina nadilazi 500 for. (Opas. ured.).

[3]) Da li može danas župnik sa godišnjim dohotkom od 11.000 D. živjeti primjereno stojećemu staležu, te prema prijedlogu gosp. pisca o svojem trošku obavljati sve — veće i manje — popravke na župnom stanu (dvoru), graditi odnosno popravljati sve gospodarske zgrade, praviti i uzdržavati eventualno neke ograde, plaćati za župni dvor osiguratelinu premiju. (Vidi u tekstu II. — 1.-b, II.-2.-a, II.-3.-aa, II.-4.-b). (Opas. ured.).

Digitized by Google

po selu: kakove i koje gospodarske zgrade imade seoski gospodar sa izvjesnim brojem jutara zemlje. U kojoj veličini i razmjeru, valja prosuditi od slučaja do slučaja.

b) Glede popravka župnoga stana valja ustanoviti, da prema a) aa) bb) cc) dd) ustanovljeni possessionatus imade župni stan držati u potpunom redu, te na njemu obavljati veće i manje popravke, pod vlastitom odgovornošću.[4])

Župnik, koji nije possessionatus, prema gore izloženomu, imade da obavlja manje popravke.[5])

c) Glede novogradnje župnoga dvora: Materijal imade dati patron, dok cijeli rukotvor, kao i ručne i vozne težake imadu dati župljani. — Ovaj princip sadržan je točno u propisu kr. ug. dvorske komore od 9. travnja 1845. br. 12.464., gdje se govori o nužnim gospodarskim zgradama: ».... ad ponenda et reperanda utilia duntaxat oeconomicalia aedificia.... cum audiutorio dominiorum terrestralium pre respectivas communitates, opere tamen rusticano.... erigantur.«

A može se i mora, prema naprijed rečenome, ovaj princip sa gospodarskih zgrada analogno upotrijebiti i glede župnoga dvora i slijedećih razloga: Od triju doprinosbenih faktora, onaj glavni, radi kojega je i crkva i župnik, jesu sami župljani. Jedan veliki dio patronatskog dobra prešao je u ruke ovoga faktora besplatno. — Župljani imadu obradive zemlje patronatskoga dobra u agrarnom zakupu kroz 7 godina za prosječnu zakupninu od D 35.— po jutru godišnje, a poreze i namete za te zemlje plaćao je vlasnik kroz pet godina (do god. 1924.).

Uzmimo u obzir fakat, da seljak imade sa ovih zemalja 400—500 Din. čiste dobiti po jutru na godinu, a da on danas u fakultativnom otkupu za te zemlje plaća vlasniku cijenu od 1000 do 4000 Din. po jutru, to proizlazi, da danas seljak, prema fakultativnomu agranomu otkupu dobiva, a seljak je župljanin, da dakle župljani dobivaju sve obradive površine patronatskoga dobra tako rekuć badava.

S tim dobrom bilo je skopčano patronatsko pravo i patronatske dužnosti, pa pošto su veliki dijelovi vrijednosti toga dobra gotovo besplatno prešli u ruke župljana, a s druge su strane župljani neporecivo po propisima doprinosbeni faktor kod patronatskih gradjevnih dužnosti, a župnik i crkva su za njih, i poradi njih, to je gornje načelo bezuvjetno opravdano.

2. Gospodarskim zgradama:

Tu možemo s obzirom na propise i praksu postaviti slijedeća načela:

a) Župnik possessionatus prema naputku od 1841. imade da snosi cijelu gradjevnu dužnost glede svih gospodarskih zgrada, koli glede popravka, toli glede novogradnje istih.

b) Ako župnik nije possessionatus, to župljani imadu dužnost, da

[4])Cod. jur. canonici can. 1477. § 2. »Impensae pro extraordinarius domus beneficialis reparationibus ab iis ferendae sunt, quibus onus reficiendi beneficialem ecclesiam incumbit, nisi fundationis tabulae aut legitimae conventiones et consuetudines aliud caveant.« (Dodat. ured.)

[5]) eod. 1. § 3.: »Minores reparationes, quae ipsi incumbunt, beneficiarius quamprimum perficiat, nisi maiorum necessitas enascatur«. (Dodat. ured.)

Digitized by Google

se brinu za staju za dvije krave i 1 par konja, kolnicu i drvarnicu, jer dr. M. Novak veli: »Danas je u zemlji vrlo raširen običaj prema kojemu sve gradjevne potrebe oko župnih gospodarskih zgrada snose župljani sami, uslijed čega se imenito patronovi gradjevni tereti u tom obziru ograničuju na neznatan broj župa.«

Pa uslijed toga, a obzirom na ono, što je gore rečeno o besplatnom prelazu glavnih vrijednosti patronatskih dobara na drugi doprinosbeni faktor, t. j. župljane, nema uzroka, zašto se taj i onako gotovo generalni običaj ne bi, u cilju postignuća pravedne razdiobe tereta, generalno i beziznimno upotrijebio, te ova dužnost sa patrona prenijela na župljane.

c) U svakom slučaju, ako se ovaj princip i ne usvoji, naputak od 1845. normira za patrona samo adiutorium, pripomoć, dok sav rukotvor imadu obavljati župljani: (cum adiutorio dominiorum terestralium, opere tamen rusticano, pro more cuiuscunque loci, erigantur...)

d) manje popravke na svim gospodarskim zgradama imade svaki župnik da obavlja sam.

3. Što se ograda tiče:

a) Za ograde oko župnoga dvora daje materijal patron, dok ručne i vozne težake, kao i sav rukotvor, kako je gore izvedeno za župni dvor. daju župljani.

b) Za ograde ine, treba da ih

aa) župnik possessionatus pravi i uzdržava sam;

bb) župnik nepossessionatus treba da manje popravke izvršuje sam, a veće popravke i nove ograde podiže u zajednici sa župljanima

4. Što se tiče osiguranja od požara:

župne crkve, župnoga dvora i gospodarskih zgrada, to odredjuje naredba kr. hrv. slav. dalm. zem. vlade, odjela za bogošt. i nastavu, od 31. kolovoza 1887. br. 4570., »da u tom pitanju može samo valjati načelo, da bi odnosnu premiju imali podmirivati oni i u onom razmjeru, koji i u kojem razmjeru su dužni doprinašati za podizanje odnosno uzdržavanje dotičnih, osigurati se imajućih predmeta.« — No ova ista naredba veli: »Kr. zemaljska vlada... ne kani ni za buduće izdati naredbe, po kojoj bi se imalo prisilnim načinom provesti osiguranje...« — I dalje: »ako se sporazum postići ne bi mogao... ima se stranci, koja je osiguranje tražila, odluka izdati, a s primjedbom, da joj stoji prosto, da svoju dužnost osigura, t. j. da osigura svotu za toliko manju, koliko vrijede zakoniti prinosi ostalih interesenata.«

A dr. M. Novak dodaje: »premije razmjerno tako su malene, da bi ih lako svaka crkvena blagajna mogla plaćati za svoju crkvu... Ipak bolje dotirani župnici mogli bi također, barem od česti, podmirivati premiju za župni dvor. Župne gospodarske zgrade redovno su osigurane, a premije se plaćaju iz proračuna upravne općine. — Strogo uzevši nije to ispravno, ali se radi neznatnoga troška i radi jednostavnosti može opravdati.«

S obzirom pako na ono, što smo gore izveli glede prelaza vrijednosti patronatskih dobara na drugi doprinozbeni faktor i s obzirom na

Digitized by Google

gore citiranu naredbu zemaljske vlade i razvijeni običaj, trebalo bi postaviti slijedeći princip:

a) Crkva plaća osiguratelinu premiju uvijek i beziznimno sama za sebe.

b) Premiju za župni dvor plaća župnik.

c) Premiju za gospodarske zgrade plaćaju župljani odnosno upravna općina iz svoga proračuna.

* * *

Sve naprijed rečeno proizlazi samo po sebi iz postojećih norma o patronatu, iz prakse iz principa socijalne pravde i ravnovjesja, te iz današnjih prilika, koje su u temelju promijenile i poremetile medjusobni položaj triju doprinosbenih faktora i omjer njihovih materijalnih mogućnosti.

Gosp. ministar za agrarnu reformu ne dozvoljuje ni fakultativne prodaje agrarnih zemljišta agrarnim interesentima, ako nisu patronati osigurani ili otkupljeni.

Vlasnicima je pako stalo, da se učini kraj nesigurnomu pravnomu stanju na njihovim posjedima, te nastoje, da se pogode sa agrarnim interesentima, da im prodadu dodijeljene im zemlje, pa da na koncu znadu, što je njihovo, a što nije. Uslijed toga zatražiše vlasnici velikih posjeda gotovo beziznimno otkupe svojih patronata. Ovi otkupi imadu se obaviti čim prije, jer današnje stanje ne trpi odlaganja. Da se pak ovi otkupi uzmognu jednolično i pravedno provesti, potrebno je, da se postave principi, po kojima će se opsegi patronatskih tereta prosudjivati.

Ja sam ovo pitanje tek principijelno nasjekao, a na našoj je vrhovnoj upravi ili zakonodavnoj vlasti, da te principe na bazi pravednosti i socijalnoga ravnovjesja ustanovi pravilnikom, koji će sadržavati one već postojeće norme i praksom ustanovljene običaje, koji se na današnje prilike i na današnje stanje patrona, župnika i župljana, dakle na stanje triju doprinosbenih faktora, budu mogli primijeniti.

Zakon o biračkim spiskovima od 30. svibnja 1922.

Napisao dr. Ivan Steinmetz, sudski savjetnik.

Nema valjda zakona, čije su se ustanove na toliko različitih načina tumačile, a i danas se tumače, nego li je zakon o biračkim spiskovima, koji je evo već preko pet godina na snazi, a još ni do danas se nije izjednačila praksa glede njegove primjene u čitavoj državi. Ta pojava ima više razloga, medju kojima politički nije zadnji, a glavni je površna stilizacija toga zakona, ili bolje rečeno prepisanje privremenih propisa članova 20.—32. izbor. zakona bez kritike u stalni zakon o birač. spiskovima te prelaz sa t. zv. »azbučnih birač. spiskova« na »stalne birač. spiskove.« Zakon o bir. spiskovima bio je s jedne strane mišljen po zakonodavcu kao kodex, koji je sam u sebi potpun, te isključuje primjenjivanje svakoga drugoga zakona na tu materiju (vidi čl. 24.), a s druge se strane imao smatrati kao dio izbor. zakona, čiji su članovi 20.—32. istodobno, doduše

Digitized by Google

drugim zakonom, ukinuti, a u mjesto njih stvoren zakon o bir. spiskovima. S potonjega razloga su neke odredbe ispuštene, jer se nalaze u izbor. zakonu, koji se pak ne će moći primijeniti uslijed zabrane čl. 24.

Dalji je razlog, što su kod mnogih prvostepenih sudova postavljeni izbornim referentima posve mladi prislušnici, koji još nisu naučili primjenjivati zakone. Zakon o bir. spiskovima ne će potpuno razumjeti onaj, koji ne prouči najprvo izborni zakon, a naročito onaj dio, koji je zakonom od 27. lipnja 1922. (Br. 150. Služb. Nov. od 10. srpnja 1922.) ukinut i na čije je mjesto stupio zakon o bir. spiskovima. Ako taj dio prouči, vidit će, da su nerazumljivi naročito oni dijelovi zakona o birač. spiskovima, koji su preuzeti iz izbor. zakona bez potrebe. Evo u kratkim crtama sadržaja upitnoga izbor. zakona.

Izborni zakon od 3. rujna 1920. je stvorilo Privremeno narodno predstavništvo kao »zakon o izboru narodnih poslanika za ustavotvornu skupštinu«, dakle kao prigodni zakon, te su po ovom zakonu bili raspisani izbori za dan 28. studenoga 1920. Nije bilo dakle ni tri mjeseca vremena, da se vrše sve pripreme za izbore, a te su pripreme iziskivale onda kud i kamo više truda, nego kod kasnijih izbora, jer nije bilo nikakovih spiskova onih državljana, kojima pristoji aktivno izborno pravo. Ti su se spiskovi dakle morali stvoriti u najkraće vrijeme. Član 20. dao je općinama 18 dana vremena za njihovo sastavljanje. Taj član odredjuje jednostavno, da se u taj spisak upisuju svi, koji po čl. 9. treba da budu upisani, ako su najmanje 6 mjeseci nastanjeni u dotičnoj općini, pri čemu treba paziti, da se ne uvede ni jedan, koji prema čl. 11. nema prava glasa. Upisuju se i vojnici, koji će do dana izbora odslužiti svoj rok. Na temelju kakovih dokaza može općina poprimiti, da je netko navršio 21. godinu, da je državljanin (to su uvjeti člana 9.) i da nema koje zapreke člana 11., ne kaže se.

Devetnaesti dan šalje općina ovako sastavljeni azbučni birač, spisak u dva izvorna primjerka nadležnomu prvostepenu sudu na potvrdu. Ovaj ih za pet dana potvrdjuje, — ako su sastavljen u zakonitom obliku, — jedan primjerak vraća općini, a jedan zadržaje za svoj arhiv. Oba ova primjerka stajat će izložena punih 8 dana, u kojem vremenu svaki ima pravo, da ih pregleda, prepiše, obznani i tiska i da, bilo za sebe, bilo za drugoga, traži njihov ispravak u onome, što on nalazi, da treba činiti. — Ovo izloženje spiskova treba obznaniti istoga dana. Ispravak se traži kod općine ili kod prvostepenoga suda. Ovaj ustupa traženje kroz 24 sata općini na postupak. Uz traženje moraju se podnijeti dokazi, punovažne javne isprave. »Ako općinski sud čini ispravak u azbučnom birač. spisku p o s l u ž b e n o j d u ž n o s t i, mora u z s v o j e r j e š e n j e, kojim on ispravak naredjuje, p r i k l j u č i t i d o k a z e, kakovi se naprijed traže.« (Čl. 25. rast. 3.).

Općina mora donijeti svoje rješenje kroz 24 sata, koje predaje onome, koji je ispravak tražio, odmah, čim se javi. Ako se rješenje tiče i koga drugoga, p a j e n a š t e t u n j e g o v u, sud ga predaje i njemu najdalje za drugih 24 sata od traženja ispravka. (Čl. 26. rast. 1.).

»Oni, koji su odbijeni, što uz traženje nisu podnijeli dokaze, kakovi se traže u čl. 25. ovoga zakona, mogu ponovo tražiti ispravak i podnijeti dokaze, a k o r o k z a t r a ž e n j e i s p r a v k a n e b u d e u o p ć e i s t e k a o. (Čl. 26. rast. 4.).

Digitized by Google

Kako potraživač ispravka tako i onaj, koga se ispravak tiče, imaju pravo u roku od 24 sata od prijema rješenja žaliti se nadležnomu prvostepenomu sudu.

»Ako općinski sud odbije rješenjem potraživaoca ispravka birač. spiska, onda onaj protiv koga je bilo upravljeno takvo traženje, ako se boji, da će to rješenje pasti kod prvostepenoga suda, a ima što da iznese ili izjavi u svoju korist, mora to učiniti općinskomu sudu u roku od 24 sata od prijema rješenja, jer poslije rješenja prvostepenog suda ne može ništa više preduzeti.« (Čl. 27. rast. 2).

»Svako svoje rješenje, donešeno po čl. 26. ovoga zakona, mora općinski sud poslati po zvaničnoj dužnosti u roku od 3 dana od dana donošenja nadležnomu prvostepenomu sudu na ocjenu, zajedno sa svima spisima, koji se na ovo odnose. Prvostepeni će sud najdalje za tri dana od prijema akta donijeti svoje rješenje, kojim odobrava ili preinači rješenje opć. suda i istoga dana šalje ga sa svima aktima opć. sudu, pošto prethodno u azbučni birač. spisak, koji se kod njega nalazi, unese izmjenu, koja se i ako se u tome njegovu rješenju sadrži. Riješenje prvostepenoga suda izvršno je.« (Čl. 28.).

Dana šezdesetoga opć. sud mora zaključiti spisak, poslati ga još jednom prvostepenomu sudu, koji će ga u roku od tri dana potvrditi, kao i prvi put.[1])

Zakon o birač. spiskovima uvodi u čl. 1. t. zv. »stalne birač. spiskove« i daje općinama mjesec dana vremena za njihovo sastavljanje, računajući od dana, »kada ovaj zakon stupi na snagu«, t. j. kada ga kralj potpiše — mjesto: »kada ovaj zakon obaveznu snagu dobije« (deset dana poslije obnarodovanja u Služ. Nov.), — jer čl. 25. tu pravi razliku, a prije obnarodovanja ne može ga nitko ivršiti.

Stalni birač. spiskovi sastavljaju se na osnovu prijašnjih »azbučnih birač. spiskova«, a u općinama, u kojima nije vršen izbor 28. studenoga 1920. (t. j. kod narodnih manjina, kojima zato, što im pristoji pravo opcije za svoje narodne države, nije bilo priznato pravo biranja u konstituantu), na osnovi zvaničnih podataka, koje će, na traženje općinskoga suda, staviti na raspoloženje župni uredi i druge vlasti. — Upisuju se, po službenoj dužnosti, svi, koji po zakonu imaju biračko pravo, ako su najmanje šest mjeseci nastanjeni u toj općini. — Prvostepeni sud sada ima 15 dana vremena za potvrdu, jer nisu raspisani izbori, te se ne treba žuriti.

Ovaj član 1. zak. o birač. spiskovima dobio je u čl. 167. financ. zakona za 1927./28. god. zakonodavno tumačenje. Tumači se jedan stav toga člana, koji nije uopće dvojben, naime, da treba samo šest mjeseci stanovati u općini, a ne treba da bude dotični prethodno primljen za člana (zavičajnika) te općine, a da bude upisan u birač. spisak. Zatim je izrečeno

[1]) Ovakova propisa u zakonu o birač. spiskovima nema, no ipak općine iza reklamacija, podnešenih kroz 15 dana iza raspisa izbora, instinktivno podnašaju, a sudovi potvrdjuju tako ispravljene birač. spiskove. A to je dobro tako, jer mnoge općine do danas nisu naučile, da je kod reklamacije po čl. 10. zak. o bir. spiskovima tek rješenje prvostepenoga suda izvršno, pa će eventualno birače upisati na temelju svoga rješenja.

Digitized by Google

ovo: »Biračko pravo za izbor opć. časnika (zastupstva) u cijeloj kraljevini je isto kao i biračko pravo za ostale izbore, te će se po tom izbori narod. poslanika, obl. i sres. skupština i općinskih časnika (zastupstva) vršiti po stalnim birač. spiskovima izradjenim po čl. 1. zak. o birač. spiskovima.«

Ovaj rastavak nalazi se već od riječi do riječi u čl. 47. zak. o budžetskim dvanaestinama za mjesec srpanj, kolovoz i rujan 1923. od 30. lipnja 1923., te smo mi u Bosni na temelju ovoga zakona prestali voditi posebne birač. spiskove za opć. izbore. — Predlagači ovoga zakonodavnoga tumačenja znali su dakle, da ovaj zakon već postoji, a opet su ga predložili tako, da imamo sada dva suglasna zakona.

Čl. 2. zak. o birač. spiskovima regulira »ispravak birač. spiskova po službenoj dužnosti«, t. j. upisanje novih, a brisanje umrlih i inače otpalih birača godišnje od 1. do 31. siječnja. I tu odredjuje posebno upis vojnika, koji su odslužili svoj rok, te čak i onih, koji će ga u toj godini odslužiti.

Ova, iz prijašnjega zakona preuzeta i još raširena ustanova služi samo zato, da općine zavede u bludnju, da upišu i 19—20-godišnje ljude. Izmedju izbor. zakona i zakona o birač. spiskovima stvoren je ustav, koji u čl. 70. daje aktivno izborno pravo svakomu državljaninu, koji je navršio 21. god. Po čl. 43. zakona o ustrojstvu vojske i mornarice može se stupiti u stalni kadar dobrovoljno poslije navršene 18. godine. Kada ovakov vojnik odsluži svoj rok od 18 mjeseci, nije navršio 21. godinu života, dakle nema birač. prava po čl. 70. ustava, te se ne smije ni upisati u birač. spisak, makar to odredio zakon o birač. spiskovima, jer ovaj zakon ne može da mijenja ustav (čl. 126. ustava).

Drugačije je bilo, kada je sam izbor. zakon ustanovio, da ima birač. pravo onaj, koji je navršio 21. god., a isti zakon odredio upis isluženih vojnika, jer taj zakon može i iznimke dopustiti.

Na temelju čega općina upisuje po službenoj dužnosti nove birače, odnosno briše one, koji su birač. pravo izgubili? U čl. 2. se o tome ništa ne kaže, nego u čl. 7., koji pak govori, kao i dalji čl. 8—10. o ispravku birač. spiska uslijed traženja, reklamacije. — Zadnji rastavak čl. 7. je preuzet opet iz čl. 25. izbor. zak. samo u malo drugačijem obliku: »Ako općinski sud čini ispravak u birač. spisku po službenoj dužnosti, mora svoje rješenje, kojim ispravak naredjuje, obrazložiti punovažnim dokazima.« Da kao dokazi mogu služiti samo punovažne javne isprave, to je u istom članu već prije rečeno

Iz okolnosti, da je ova ustanova ostavljena u čl. 7., činilo bi se, da se ona i ne tiče »ispravka birač. spiskova po službenoj dužnosti« u tehničkom smislu, t. j. kako je ona regulirana u čl. 2., jer je u ovom članu mogla takodjer stojati. Činilo bi se, da se tu govori o nekakovom drugom ispravku po službenoj dužnosti, koji naime opć. sud čini u svako drugo vrijeme, a ne od 1. do 31. siječ. svake godine, — slično, kao kod azbučnih birač. spiskova kroz onih 8 dana, koji su bili ostavljeni za reklamacije. — Nu onda nije bilo moguće razumjeti drugi ispravak »po službenoj dužnosti«, nego onaj eventualni, koji se obavlja kroz istih 8 dana, ostavljenih za reklamacije. Ali danas, se mora razumjeti onaj ispravak, koji se obavlja godišnje od 1. do 31. siječnja. Sada drugoga ispravka po službenoj dužnosti i nema, što proizlazi iz čl. 13., po kojem se ispravljanje birač.

Digitized by Google

spiskova po službenoj dužnosti, ako dan izbora pada u vrijeme od 1. siječ. do 25. velj. zaključno odlaže do poslije izbora. Zadnja rečenica toga člana veli: »Ispravke na zahtjev pojedinaca moći će se i u tom slučaju vršiti po odredbama ovoga zakona.« — Kroz onih 15 dana iza raspisa izbora dakle, kada se po članu 12. može tražiti ispravak birač. spiskova, a o tome se vremenu naročito radi kod našega pitanja, ne mogu općine obaviti ispravke ureda radi, osim ako tih 15 dana pada baš u vrijeme od 1.—31. siječnja. Da općine ne mogu samo onako, bez dokaza, upisati ili brisati u vremenu od 1. do 31. siječ. birače, to slijedi već iz propisa čl. 1. glede sastavljanja stalnih birač. spiskova, gdje je takodjer trebalo postupati na temelju zvaničnih podataka, koje na traženje općine stavljaju na raspoloženje župni uredi i druge vlasti. Osim toga slijedi ovo isto iz sankcije člana 14., po kojem se kazni onaj, koji prilikom ispravka spiskova predvidjenoga u čl. 2.,[2]) unese u spisak koje lice, ili nekoga iz spiska briše bez motiviranoga rješenja. Kao motivi, t. j. dokazi mogu služiti samo punovažne javne isprave.

Djelokrug prvostepenoga suda kod ovih ispravaka po službenoj dužnosti po čl. 3. je vrlo malen. Sastoji se u tome, da sud predložene spiskove u roku od 15 dana ovjerava,[3]) unoseći u svoj izvorni spisak izmjene izrvršene od strane opć. suda u toku siječnja mjeseca. To mnogi prvostepeni sudovi i ne razumiju, te traže od općina, da predlože svoja rješenja i isprave, jer su navikli, da sud ulazi u svakoj stvari u suštinu, a ovdje mu je dodijeljena neka manipulativna uloga. Nu ovo traženje nema osnova u zakonu, te se ima pripisati opet samo prijašnjemu propisu čl. 25. izbor. zak., gdje se općini nalaže, da mora »uz svoje rješenje priključiti dokaze«. U čl. 7. zak. o birač. spiskovima se kaže, da općina »mora svoje rješenje obrazložiti punovažnim dokazima«. — Sada se dakle kontrola općine ne vrši prigodom ovjerenja spiskova po prvostepenom sudu, nego svako ima pravo reklamacije u svako doba, a osim toga sadržaje čl. 14. kaz. sankciju.

U čl. 5. se nalazi glavna razlika izmedju prijašnjih propisa i zakona o birač. spiskovima, samo je šteta, da se ostali članovi često ne slažu sa njegovim načelima. Taj član glasi: »Ovako potvrdjen spisak stajat će stalno izložen u općinskom i prvostepenom sudu. Svaki ima pravo, da birački spisak pregleda, prepiše, obznani i štampa i da, bilo za sebe, bilo za drugoga, traži njegov ispravak.«

Iz ovoga članka slijedi, da se može u svako doba tražiti ispravak. Zato su spiskovi stalno izloženi. Ovo slijedi i iz čl. 12., koji ima dvije protuslovne rečenice, koje glase: »Kada bude obnarodovan ukaz o izborima narodnih poslanika i t. d...., ispravci se mogu tražiti još petnaest dana po obnarodovanju ukaza. Svako docnije traženje ispravka ne utiče na sastav birač. spiska, po kojem će se izvršiti već raspisani izbori.«

Iz riječi »još« u prvoj rečenici slijedi, da se inače u svako doba može tražiti ispravak, osim iza ovih 15 dana pa do dana izbora, — a iz druge

[2]) Tu se u čl. 14. pogrješno citira čl. 1.

[3]) Zakon u čl. 3. jednoć govori o ovjerenju, a dva puta o potvrdi. Neki sudovi dakle ovjeravaju, a drugi potvrdjuju (čl. 5. govori takodjer o »potvrdjenom spisku«).

Digitized by Google

rečenice proizlazi, da se čak i nakon ovih 15 dana može tražiti ispravak. Svaka općina i svaki prvostepeni sud dakle tumači ovaj član, kako hoće. nu pravi smisao njegov je ovaj: Reklamacije se mogu podnositi u svako doba, dakle i za čitavo vrijeme raspisanih izbora, nu kod tih izbora mogu samo još oni glasati, koji su primljeni na reklamaciju, podnešenu prvih 15 dana iza ukaza o raspisu izbora. — Prva rečenica dakle nije ispravna, jer se mogu i iza onih 15 dana tražiti ispravci, a zakon nigdje ne kaže, da ta traženja treba odbiti, kao što je to stvarno bilo po zakonu o izborima za ustavotvornu skupštinu.

Da je birač. spisak izložen, mora opć. sud obznaniti istoga dana, kada ovo učini (čl. 6.). Nu ako opć. sud ne izloži spiska, ili to ne obznani, — kao što se to dogodilo u krajevima narodnih manjina tako, da su mnogi ostali bez birač. prava, — to nema nikakvih posljedica, jer zakon zato ne odredjuje sankciju. Veliko je naime pitanje, hoće li sudovi primjenjivati čl. 91. izbor. zak., koji doduše kazni organe opć. vlasti, koji propuste ili odreku, da izvrše na vrijeme dužnosti, koje su im o v i m z a k o n o m odredjene, jer se tu ne radi o o v o m z a k o n u, nego o zakonu o birač. spiskovima. — Tome je u ostalom na putu i čl. 24. zak. o birač. spiskovima, koji glasi: »Kada ovaj zakon stupa na snagu, prestaju važiti svi zakonski propisi drugih dosadašnjih zakona, koji se odnose na birač. spiskove.«

Prema tome su propisi zakona o birač. spiskovima, koji sadržavaju kazne za djelovanje i propuštaje oko birač. spiskova (čl. 14.—16.) manjkavi.

Što se druge vrste ispravaka birač. spiskova, naime uslijed reklamacije, tiče (čl. 7.—10.), to odmah u početku čl. 7. stoji nerazumljiva rečenica: »Ispravak birač. spiska traži se neposredno pismeno i l i u s m e n o od opć. suda, ili prvostepenoga suda, ali u ovom slučaju samo pismeno.« — Što je sada istina, prvo ili drugo? Može li se tražiti ispravak kod prvostepenoga suda usmeno ili ne? Pogotovo je na mjestu ovo pitanje, kada se čita treća rečenica: »Usmeno traženje će staviti sud u zapisnik.« Dakle ne »o p ć. s u d«, nego »s u d«. Uopće nije razumljivo, zašto prvostepeni sud ne može primiti tu molbu u zapisnik, kao i svaku drugu u predmetima, u kojima stranke mogu podnašati i pismene podneske. Prije izbora za Ustavotvornu skupštinu još je to imalo nekoga smisla, jer je rok za reklamacije trajao samo 8 dana, pa se je bilo bojati preopterećenja prvostepenoga suda.

Opć. sud »svoje rješenje predaje onome, koji je ispravak tražio, odmah, čim se javi, u r o k u o d p e t d a n a« (čl. 8. rast. 1.). Ova nerazumljiva rečenica nastala je tako, da su gore citiranomu rast. 1. člana 26. izbor. zak. dodane zadnje riječi. To je uslijedilo očevidno zato, što se molitelj mora javiti u roku od pet dana, jer se inače smatra rješenje uručenim, a rok za žalbu po čl. 9. rast. 1. teče od šestoga dana. Da opć. sud ne mora eventualno čekati pola godine, dok se molitelj ispravka javi, dodao je zakonodavac, — doduše na krivom mjestu: »u roku od pet dana«. — Nu to nitko ne razumije, te je najjednostavnije, ako općina i molitelju ispravka dostavi rješenje onako — redovitim putem — kako i drugim interesentima.

Zadnja rečenica čl. 26. rast. 1. izbor. zak., koja je gore citirana, dobila je u čl. 8. rast. 1. ovaj oblik: »Ako se rješenje tiče i koga drugoga, sud

Digitized by Google

ga predaje i ovome službeno u istom roku.« — Dakle ne samo, ako je rješenje na njegovu štetu. — To je svakako napredak.

No drugačije stoji stvar kod čl. 9. rast. 2., koji je slično nastao izmjenom čl. 27. rast. 2. izbor. zak., te glasi: »Ako opć. sud odbije molbu potraživaoca ispravka birač. spiska, onda lice, koga se to traženje tiče, ako ima što da iznosi ili izjavi u svoju korist, mora to učiniti opć. sudu u roku od 3 dana od prijema rješenja, odnosno sudske dostave. jer poslije riešenja prvostepenoga suda ne može ništa više preduzeti.« — Mnogi će tu pitati: Što će tome licu ta izjava, kada ima po rast. či. 9. pravo žalbe, a osim toga ima pravo u svako doba tražiti ispravak birač. spiska, jer zadnje riječi ovog 2. rastavka, opet ne stoje, — kako je već gore razloženo. — Ako je traženje treće osobe išlo u korist drugoga, pa je odbijeno, onda će ovaj drugi badava podnijeti svoju izjavu po rast. 2. čl. 9., jer po čl. 10., ako nema žalbe, ne može prvostepeni sud preinačiti rješenje, t. j. da odredi njegov upis u birač. spisak, nego može samo da rješenje poništi.

Rast. 2. čl. 9. će imati dakle smisla samo u onom jedinom, vrlo rijetkom slučaju, o kojem govori 2. rast. čl. 27. izbor. zak., kada odbije opć. sud potraživaoca ispravka, koji se traži na štetu trećega, a ovaj se boji, da će rješenje pasti kod prvostepenoga suda. No i tu će imati smisla samo u onom 15-dnevnom roku iza raspisa izbora, kada iza nepovoljnoga rješenja prvostepenoga suda ne bi bilo više vremena za traženje ispravka, koji još vrijedi za izbore. — Zadnje riječi toga rastavka »— jer poslije riešenja prvostepenoga suda ne može ništa više preduzeti«, kose se sa temeljnim načelima zakona o birač. spiskovima, te su prepisane samo bez kritike iz izbor. zakona. Oni, naravski, koji taj zakon primjenjuju, moraju pretpostaviti, da svaka riječ zakona ima smisla, te je zato došlo do užasnih tumačenja zakona. Mnogi su se jednostavno držali i dalje ukinutih propisa izbor. zakona. Tako je jedan sud u Vojvodini po čl. 21. izbor. zak., koji je bio već ukinut, nakon ukaza o raspisu izbora od 18. prosinca 1922. devetnaesti dan, t. j. 6. siječ. 1923. zatražio sve birač. spiskove na potvrdu, — a kad je ministar unutrašnjih dijela naložio općinama, da svoje spiskove traže od suda natrag, da mogu provesti u smislu čl. 2. zakona o birač. spiskovima ispravak po službenoj dužnosti, uskratio je sud povratak time, da ministar. naredba ne može mijenjati zakona. Po čl. 13. zak. o birač. spiskovima trebale su pak onda općine, da provedu od 1.—31. siječnja 1923. ispravak birač. spiskova po službenoj dužnosti, jer dan izbora nije pao u vrijeme od 1. siječ. do 25. velj., nego na 18. ožuj. 1923. Uslijed toga je mnogo državljana ostalo bez birač. prava, koje im je pristajalo po zakonu.

Isto tako su oblasti u Vojvodini nakon sastavljanja i sudske potvrde prvih stalnih birač. spiskova u ljetu 1922. ove izložile samo 15 dana i reklamacije primile takodjer samo kroz ovo vrijeme, bez obzira na čl. 5., po kojem imaju biti stalno izloženi. Iza raspisa prvih izbora primali su opet 15 dana reklamacije, — a da li danas već primaju u svako doba, kao što treba, nije mi poznato.

K tome je pridonio i rast. 4. čl. 8. glede opetovnoga traženja ispravka, koji je rastavak takodjer bez kritike preuzet iz čl. 26. izbor. zak.: »Oni koji su odbijeni, što uz traženje nisu podnijeli dokaze, ka-

Digitized by Google

kovi se traže u čl. 7. ovoga zakona, mogu ponovo tražiti ispravak i podnijeti dokaze, a k o r o k z a t r a ž e n j e i s p r a v k a n e b u d e u o p ć e i s t e k a o.« — Dakle onaj, koji je odbijen iz drugoga razloga, ne može ponovo tražiti ispravak? Dokle? — Izgleda, da nikada više. — Ako je netko, n. pr., odbijen zato, što glasom priložene javne isprave nije još navršio 21. god. života, nego će ju tek za nedjelju dana navršiti, onda je naravska stvar, da može za nedjelju dana ponovo zamoliti, jer mu nikakov zakon ne može oteti ono pravo, koje mu zajamčuje čl 70. ustava. Zadnjih pasus 4. rast. čl. 8.: »— ako rok za traženje ispravka ne bude uopće istekao, — kriv je, jer taj rok ne može nikada isteći, te je i on dao povoda sudovima i općinama za krivo tumačenje čitavoga zakona. — Ovaj je pasus bio na mjestu samo u izbornom zakonu za Ustavotvornu skupštinu, jer je onda trajao rok za reklamacije svega 8 dana.

Medju poteškoćama, koje su osobito općine, a i neki sudovi u Vojvodini pravili strankama, bila je i ta, da su prigodom ispravka birač. spiskova po službenoj dužnosti zahtijevali od stranaka, da one podnesu potrebite punovažne javne isprave. — Ovo je stanovište krivo. Iz čl. 1. se vidi, da su stalni birač. spiskovi, po općinama sastavljeni na osnovi zvaničnih podataka, koje su, n a t r a ž e n j e o p ć. s u d a, stavili na raspoloženje župni uredi i druge vlasti. Pošto je godišnji ispravak birač. spiskova samo nastavak toga postupka, imadu općine kod ovoga isto tako postupati.

To slijedi i iz 3. rast. čl. 7., po kojem ima o p ć. s u d svoje rješenje obrazložiti punovažnim dokazima; — zatim iz čl. 15., po kojem se onaj, koji prilikom ispravka spiska hotimično propusti unijeti u nj lica, koja je po zvaničnoj dužnosti dužan unijeti, kazni do tri mjeseca zatvora, ili novčano do 3.000 Din. Ista je kazna i onda, ako tom prilikom namjerno propusti brisati umrle, ili one, koji su izgubili biračko pravo. U ovom slučaju pako sigurno ne može ni od koga tražiti, da pridonese punovažne isprave, nego ih mora sam nabaviti.

O čl. 13. ispostavilo se je kod skupštinskih izbora, obavljenih 8. veljače 1925., da je nemoguće izvršiti ga. Taj član glasi: »Ako dan izbora pada u vrijeme od 1. siječ. do 25. velj. zaključno, ispravljanje spiskova po zvaničnoj dužnosti će se odložiti do poslije izbora i rokovi predvidjeni u ovom zakonu počinju teći desetoga dana od dana izbora, umjesto od 1. siječnja.«[4])

To znači, da su morale općine iz prošlih skupštinskih izbora ispravak po službenoj dužnosti obavljati od 18. velj. do 25. ožuj. 1925. — Nu općine nemaju kroz ovo čitavo vrijeme spiskova kod sebe, jer su ih predsjednici birač. odbora po čl. 74. i 75. izbor. zak. predali glavnomu odboru, a ovaj ih je poslao po čl. 83. preko državnog odbora Narodnoj skupštini, koja se je po čl. 1. izbor. zak. sastala mjesec dana poslije izbora. — Po čl. 90. izbor. zak. vraćaju se spiskovi općinama tek, pošto Narodna skupština pregleda punomoćstva poslanika i riješi sve žalbe i pojavljena pitanja.

Pošto ministarstvo unutrašnjih djela god. 1923. poslije izbora, obavljenih na 18. ožuj., spiskove ni do 1. siječ. 1924. nije povratilo, to su općine

[4]) Zadnja rečenica toga člana: »Ispravci na zahtjev pojedinaca moći će se i u tom slučaju vršiti po odredbama ovoga zakonaç, —— sasma je suvišna.

Digitized by Google

poduzeli god. 1925. korake, da se rok, koji čl. 13. zak. o birač. spiskovima daje za ispravak birač. spiskova, odloži, nu kasacijoni sud u Beogradu je odgovorio, da se odložiti ne može, te ako općine nemaju svojih spiskova, neka si nabave ovjerovljene prepise.

To bi značilo, da n. pr. naš okružni sud, kod kojega se nalazi drugi izvorni primjerak birač. spiskova, sa svojih sedam dnevničara, koji ne mogu ni izdaleka da stignu sa redovitim sudskim poslovima, mora prepisati 125.000 imena sa zanimanjem, prebivalištem, imenom ulice, kućnim brojem, eventualnom primjedbom i raznim potvrdama, mora prepis sravnjavati, nekoliko hiljada spiskova ovjeroviti i otpremiti, što bi najmanjom rukom isto toliko vremena trajalo, kao pregledanje punomoćstva i rješenje žalbi po Skupštini. — A sve to zašto? Ovakov prepis nije dobar ni za što. Za ustanovljenje, tko je upisan u stalni birač. spisak, a tko nije, koga treba upisati i koga brisati, nije ovaj prepis potreban, jer općine imaju svoj imenik, koji se stalno kod njih nalazi. Niti će se u ovaj prepis birač. spiska upisati novi birači, niti brisati oni, koji su otpali, — jer to treba učiniti u izvornom primjerku, a isto tako mora prvostepeni sud potvrditi samo izvornik, a ne prepis.

To znači, da se čl. 13. ne može izvršiti, te da bi trebalo mjesto deset dana na tri mjeseca poslije izbora početi sa ispravcima birač. spiskova, ili ih sasvim ispustiti te godine, jer se iz prakse vidi, da se kroz onih 15 dana iza raspisa izbora podnaša sa strane interesiranih političkih stranaka toliko reklamacija, da općini ne preostaje skoro nitko za upis po službenoj dužnosti. Samo brisanja ostaju, jer se za njih nitko drugi ne brine osim općine. Nu brisanja nisu tako važna, kao upisi, jer se samo vrlo rijetko dogadja, da mrtvi glasaju.

Čl. 13. može biti sada još i s drugoga razloga neizvršiv, naime, ako skupštin., obl., sres. ili opć. izbori slijede u kratkom razmaku jedni za drugima, a prvi padaju baš u vrijeme od 1. siječ. do 25. velj. Tu će već morati i kasacijoni sud u Beogradu pristati, da se ispravak spiskova po službenoj dužnosti odloži, jer je jednostavno fizički nemoguće održati rokove propisane u tom članu.

Najviše posla, i to suvišnoga, je zadao općinama i prvostepenim sudovima čl. 18. zak. o birač. spiskovima, po kojem se moraju sastaviti zasebno stalni birač. spiskovi za općinske izbore u onim dijelovima države, u kojima se birač. pravo za opć. izbore razlikuje od birač. prava za ostale izbore. — Jedino u našem okrugu su morale organizovane općine, a za neorganizovane sreska poglavarstva (čl. 19. zak. o birač. spiskovima) prepisati 100,000 imena sa zanimanjem, prebivalištem, ulicom i kućnim brojem, i to četiri puta: dva primjerka spiska i dva imenika. — Da je bilo birač. pravo za općinske izbore izjednačeno, — kao što je bilo čl. 47. zak. o budžetskim dvanaestinama za mjesec srpanj, kolovoz i rujan 1923., koji je gore citiran, — zakonom o budžetskim dvanaestinama za siječanj i veljaču 1922., otpao bi čl. 18. i s njime onaj ogromni i suvišni posao.

Naročito sreska poglavarstva u Bosni su mogla biti i unatoč toga člana poštedjena od toga posla, jer u neorganizovanim mjestima, naravski, općinskih izbora nema. Ipak je došla posebna zapovijed, da se moraju spiskovi sastaviti, jer da će se sva mjesta organizovati. To orga-

Digitized by Google

nizovanje pako do danas nije uslijedilo, a spiskovi za općinske izbore odavna leže u podrumu.

Posao oko birač. spiskova za bosanska neorganizovana mjesta, u kojima živi najveći dio stanovništva, razdijeljen je po čl. 19. zak. o bir. spiskovima izmedju sreskoga poglavarstva i kotarskoga suda. Potonji postupa samo tamo, gdje dolazi u pitanje rad opć. suda pri rješavanju o ispravku birač. spiskova.

To je jedan prilično nespretan aparat, jer se birač. spiskovi nalaze kod sreskog poglavara, gdje se podnašaju i reklamacije (kako to bivša zemalj. vlada u Sarajevu ističe, što pak iz zakona ne slijedi), koje sreski poglavar ustupa kot. sudu, a referent može, — po istoj uputi, bivše zemalj. vlade u Sarajevu, — razgledati birač. spiskove kratkim putem kod sreskoga poglavarstva. — Kot. sud predlaže svoje rješenje, — kada se radi o reklamaciji, — prvostepenomu sudu, a ovaj ga sa svojim rješenjem opet vraća kot. sudu, koji ga šalje sreskomu poglavarstvu radi provedenja.

Kod ispravka birač. spiskova po službenoj dužnosti sresko poglavarstvo sastavlja popis onih, koje treba upisati, kao i onih, koje treba brisati, priklapa po. čl. 7. punovažne javne isprave i sve ustupa kot. sudu na rješenje. — Kot. sud morao bi se uvjeriti iz birač. spiskova, da li su upisani oni, za koje treba da izda rješenje o brisanju, isto tako, da nisu već upisani oni, za koje mora da izda rješenje o upisu u spiskove. Ovo je teška stvar, kada idu novi birači u stotine, a isto tako i oni, koje treba brisati. Stoga često nastaju pogrješke, jer kot. sud, iako bi imao volju. razgledavati spiskove nekoliko dana kod sreskoga poglavarstva, nema radi pomanjkanja sila zato vremena.

Isti čl. 19. ustanovljuje i formu za rješavanje o ispravku birač. spiskova u Hrvatskoj i Slavoniji, u Sloveniji i Dalmaciji, gdje su opć. vijeća raspuštena. Za Bosnu i Hercegovinu ne odredjuje za taj slučaj ništa, a ima i tu raspuštenih općinskih vijeća. Bosanski prvostepeni sudovi dakle primjenjuju per analogiam jednoč propis za Hrvatsku i Slavoniju, po kojem o ispravku rješava komesar sa svojim vijećem, a drugi put propis za Sloveniju i Dalmaciju, po kojem rješava kot. sud.

Osim spiskova moraju općine sastaviti po čl. 22. i jedan zajednički abecedni imenik svih birača u općini, i ako imaju pet ili još više glasačkih mjesta. Tu se drži samo pred očima, da se može što brže ustanoviti, tko je upisan u birač. spiskove, a tko nije, a da ne treba pregledati pet imenika. Ovakov je imenik zgodan i za prvostepeni sud, kada mora ustanoviti, da li je onih sto predlagača upisano u birač. spiskove, koji moraju da potpišu kandidatsku listu (čl. 34. i 37. izb. zak.). Nu najglavnija uporaba imenika bi bila na dan izbora, kada navaljuju glasači. A baš onda se ne mogu upotrijebiti, jer ima u općini samo jedan, a glasačkih mjesta ima pet. Tu onda često vrlo dugo traje, dok se nadje koji birač. Stoga su mnoge općine već od početka napravile toliko imenika, koliko imaju glasačkih mjesta. Sreska poglavarstva u Bosni pak u pomanjkanju svakoga propisa sastavljaju imenike za svako glasačko mjesto.

Čl. 23. zak. o birač. spiskovima, koji mi je dao povoda, da napišem ovo nekoliko redaka u svrhu postignuća jednake prakse u čitavoj državi, glasi: »Općinski sud će svake pete godine prepisati izvorni birački spisak, izostavljajući i one birače, koji su brisani, a uvodeći naknadno

Digitized by Google

upisane. U koliko se u većim varošima ukaže potreba z b o g n a g o m i l a n o s t i akta, prvostepeni sud može narediti, da se taj prepis i ranije izvrši....«

I z v o r n i birač. spisak? Pa drugih i nema! Riječ »izvorni« je suvišna. Izostaviti treba »i one birače, koji su brisani«? Pa drugi se i ne smiju izostaviti. Stoga ovaj »i« nije na mjestu. »Z b o g n a g o m i l a n o s t i a k t a« ne će se sigurno nikada morati prepisati birač. spiskovi, nego zbog nagomilanosti birača, t. j. ako njihov broj prelazi 800, koliko je kao maksimum propisano u čl. 50. izb. zak.

Ovaj je član u ostalom vrlo nuždan, jer iza pet godina neki spiskovi upravo grozno izgledaju, što se ima naročito zahvaliti onim predsjednicima birački odbora, koji ne znaju, što je birač. spisak. Ima predsjednika, koji crvenom olovkom precrtavaju imena svih onih, koji su glasali, na kraju pak obavljaju čitave račune, koliko je koja stranka dobila kuglica. Neki upisuju na kraju, da ih je glasalo toliko i toliko, a ovo daju potpisati po svim članovima birač. odbora. Dogodilo se čak i to, da su upisani novi birači prigodom obavljanja izbora. — Predsjednici misle, da se za svaki izbor sastavlja ovakov birač. spisak, a ne znaju, da on mora da traje pet godina, kroz koje se vrijeme provadjaju makar po dva skupštinska, oblasna, sreska i općinska izbora.

Povijesni razvoj ideje narodne suverenosti

Napisao: dr. Juraj A n d r a s s y.

> Les classifications sans lesquelles l'étude des sciences est impossible, établissent forcément du discontinu dans le continu et restent toujours, pour cette raison, un peu artificielles. Elles sont cependant nécessaires, puisque le continu n'est accessible que sous forme de discontinu.
>
> (L e B o n, La Révolution Française et la Psychologie des Révolutions).

Povijesni izvor i razvitak teorije o narodnoj suverenosti. — Grčka filozofija. — Rimski elementi. — Dualizam pravnog shvaćanja u srednjem vijeku. — Antagonizam duhovne i svjetovne vlasti. — Sholastička filozofija. — Pobjeda vladarskog apsolutizma. — Monarhomasi. — Ustavne borbe u Engleskoj i osnivanje kolonija u Americi. — Prosvijećeni apsolutizam i škola naravnog prava.

Teorija o narodnoj suverenosti zahvaljuje svoj postanak prastaroj onoj težnji za spoznajom, koji je izvor državne vlasti i kako da se ta

---

*) Od mnogobrojnih djela, koja su upotrebljena za ovaj prikaz, navodim neka najvažnija: A u l a r d, Histoire politique de la Révolution française, 1901. — B l u n t s c h l i, Geschichte der neueren Staatswissenschaft seit dem 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart, 3. izd., 1881. — B o r g e a u d, Premiers programmes de la démocratie moderne u Annales de l'École libre des sciences politiques, VI. — C h é n o n, Rôle social de l'Église, 1920. — C r o s a, Il principio giuridico de la sovranità popolare

Digitized by Google

vlast opravda. Zato se počeci te teorije nalaze u vrlo dalekoj prošlosti kod mnogih naroda, imenito također kod starih Grka i Rimljana. Ti antikni elementi bivaju u više navrata djelomično prihvaćeni u srednjem vijeku i na početku novoga vijeka, pa ih nauka nastoji dovesti u sklad s ostalim vladajućim težnjama i nazorima. Nakon što je sa propašću rimskoga carstva propala gotovo cijela klasična civilizacija, počela se iz raznih antiknih i novih elemenata izgradjivati nova civilizacija. U tom daljem razvoju ideje narodne suverenosti dadu se razlikovati tri faze. U prvoj fazi stvara se nužni preduvjet za njezin opstanak: borba o prevlast medju dvim suprotnostima. Sama ideja narodne suverenosti u to doba je vrlo nejasna i maglovita. U drugoj fazi dobiva ona pravni značaj pomoću konstrukcije ugovora. Ali ta konstrukcija ugovora još je dosta primitivna. Na koncu toga drugoga odsjeka u razvoju ideje narodne suverenosti pravna znanost dospijeva da izradi pravni pojam suverenosti. Tek u trećoj fazi daje škola naravnoga prava teoriji ugovora, a time i teoriji narodne suverenosti nov temelj. Nauka o narodnoj suverenosti dobiva svoje puno pravno i filozofijsko obrazloženje. U tom svom obliku ona je sazrela do toga, da bude osnov ustavnoga uredjenja novih i iz temelja promijenjenih starih državnih tvorba. Neobično je zanimivo pratiti razvitak te ideje kroz sve njezine faze. Razumije se, da bi za potanje razmatranje trebalo ispuniti nekoliko svezaka. Ali ovdje ću kušati da na malo stranica prikažem u najkrupnijim crtama taj razvoj, koji u vremenu obuhvata više od dva tisućljeća.

Cijela naša civilizacija sazdana je na klasičnim helensko-rimskim temeljima, pa tako i nauka o pravu i državi.

Grci su u doba najvećeg cvata svoje kulture živjeli u malim državicama, u kojima su većinom skupštine gradjana odlučivale o državnim

---

del Medievo alla Rivoluzione francese, 1915. — Ad. Franck, Réformateurs et publicistes de l'Europe, 3 sveska. — Gierke, Das deutsche Genossenschaftsrecht, svezak III. i IV. — Gierke, Johannes Althusius und die Entwicklung der naturrechtlichen Staatstheorien, 3. izd., 1913. — Gumplowicz, Geschichte der Staatstheorien, 1905. — Janet, Histoire de la science politique dans ses rapports avec la morale, 4. izd., 1913. — Landmann, Der Souveränetätsbegriff bei den französischen Theoretikern von Jean Bodin bis auf Jean Jacques Rousseau, 1896. — Lemaire, Les lois fondamentales de la Monarchie Française d'après les théoriciens de l'ancien régime, 1907. — Marcaggi, Les origines de la déclaration des droits de l'homme de 1789. 2. izd., 1912. — Menzel, Demokratie und Weltanschauung, u Zeitschrift für öffentliches Recht, 1921., II. str. 701.—718. — Mohl, Die Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften, I, 1855., str. 217.—264.; III, 1858, str. 339.—407. — Rehm, Geschichte der Staatsrechtswissenschaft, 1896. — Ritchie, Contribution to the history of the social contract theory u Political Science Quarterly, VI. — Rich. Schmidt, Die Vorgeschichte der geschriebenen Verfassungen. Posebni otisak iz Festgabe für O. Mayer, 1916. — Viollet, Histoire des institutions politiques et administratives en France.

Digitized by Google

poslovima (1). To njihovo državno uredjenje našlo je odraza u djelima velikih njihovih mislilaca, a osobito Platona i Aristotela, koji su najviše neposredno uplivali na nauku srednjega vijeka

Platon i Aristotel nijesu se bavili državnim uredjenjem sa pravnog gledišta, već sa gledišta etičkog i filozofijskog (2). Oni uredjuju svoje idealne države aristokratski (3), ali temelj državne vlasti je i kod Platona i kod Aristotela u zajednici. Vlast se vrši putem odgovornih magistrata. U ostalom su misli Platona, a osobito Aristotela utjecale na razvoj ideje o narodnoj suverenosti tek u onom obliku, u kojem su shvaćene i obradjene u srednjem vijeku (4). Jednako se već u grčkoj filozofiji nalazi zastupana misao društvenoga ugovora. Za razliku od Aristotela, kojemu društvena zajednica proizlazi iz same naravi čovjeka, sofisti su naučali, da je pojedinac ugovorom stvorio sve oblike društvenoga života, pa i državu (5).

I javni život u Rimu proizlazio je iz naroda kao nosioca državne vlasti (6). Svojim vanrednim darom za pravno shvaćanje znali su Rimljani dati svom državnom uredjenju dotjeran pravni oblik (7). Karakteristika je rimskog ustava baš u tom, da narod obavlja sve državne poslove, bilo neposredno u skupštinama, bilo posredno po svojim magistratima. Narod je isto, što i država, i svaka je manifestacija narodne volje jednako vrijedna. S toga razloga je običajno pravo imalo jednaku obvezatnu moć kao i zakoni, što rimski pravnik Julijan (Dig. I, 3, 32, 1) s tolikom elegancijom obrazlaže, da nema razlike, očituje li narod svoju volju glasovanjem ili činom. Teorijska pravna konstrukcija nije se u tom pogledu promijenila ni onda, kad je cijela politička vlast našla svoje težište u principsu. Rimski pravni pojam magistrature pomogao je prijelaz od republike k principatu bez osobitih ustavnih promjena (8), jer je principat ustavno-tehnički nastao

---

(1) O Ateni i njenoj demokraciji vidi Bryce, Modern democracies, I, ch. XVI; Rich. Schmidt, Allg. Staatslehre, II, 1, str. 124. s. i 144. s.

(2) Polić, O razvoju demokratske misli, str. 2.: »Odatle se vidi, da je Aristotelu slabo stalo do juristićkog ispitivanja države, već više do sociološkoga.« — Proti vladajućem nazoru, da Grci nijesu imali razvijenog pravnog shvaćanja: Pitamic, Plato, Aristoteles und die reine Rechtslehre u Zeitschrift für öffentliches Recht, 1921., II, str. 683.—700.

(3) Menzel, l. c.

(4) Ispor. Polić, l. c., str. 4., gdje veli, da »ideje grčke demokracije nisu vršile osobit utjecaj na razvijanje moderne demokracije.«

(5) Wundt, Ethik, 4. izd., I, str. 219. ss.

(6) Mommsen, Römisches Staatsrecht, III. str. 300. s.; Jellinek, Allg. Staatslehre, str. 440.

(7) Kod toga je vrlo važan faktor konzervativni duh rimskoga naroda; pravu kao statičkom fenomenu pogoduje polagani razvoj u konzervativnoj sredini. Tomu su primjer, osim Rima, Engleska i Sjedinjene države.

(8) Rimska ustavna povijest je lijep primjer prilagodjivanja prava promijenjenim socijalnim odnosima; često se u Rimu ustavnost spašavala prozirnim prividnim poštivanjem slova dotadanjih ustavnih odre-

Digitized by Google

kumulacijom i kontinuacijom magistratura u osobi princepsa. I princeps je samo magistrat rimskoga naroda, formalno se sva njegova izvanredna vlast svodi na ustavno ovlaštenje (9), pa još klasična jurisprudencija rimska nauča, da car prima vlast od naroda (10). Kako je ta nauka našla mjesta i u velikoj zakonodavnoj kompilaciji Justinijanovoj, bila je ona vrlo važan dokaz za pobornike ideje narodne suverenosti, koja se javila u srednjem vijeku, da se doskora razvije do političke ideje prvoga reda, što će u nekoliko navrata potresati svijetom.

Invazija barbara i propast rimskoga carstva stvorile su posve nove prilike u Evropi. Barbari podijelili su medju se rimsko carstvo, ali njihova sila nije mogla posve uništiti rimsku civilizaciju, koju su našli. U početku se tako moglo činiti, ali već za kratko vrijeme počeli su ostanci te moćne civilizacije djelovati na pridošlice. Što duže, to je snažniji bivao taj upliv. Nekadanji barbari djelomice su prisvojili tu civilizaciju te iz svojih i njenih elemenata postepeno igradili velike i moćne države, od kojih neke još i danas postoje. No ta podvojenost u shvaćanju izmedju germansko-barbarskog i romanskog svijeta opažala se na svakom koraku, a njihov sukob (bilo otvoreni, bilo prikriveni) i spajanje najvažnija su karakteristika srednjega vijeka. U političkom odnosno državnopravnom pogledu za nas je važna ta razlika izmedju germanskoga shvaćanja i shvaćanja rimskoga prava.

Germansko shvaćanje države je dualističko. Germanske države, kako su se u punom svijetlu povijesti razvile na ruševinama rimskoga carstva, djelo su dviju po važnosti od prilike jednakih faktora: germanskih osvajačkih plemena i njihovih vodja. Po germanskom shvaćanju država je sastavljena od dva faktora, vladara i naroda, medju kojima postoji ugovorna veza. Oba su se ta faktora medju sobom uvjetovala, ali su se strogo lučila. Naglo prodiranje savršene rimske kulture u taj mladenački snažni svijet ustavilo je prirodni razvoj prilika i dalo je postojećim razlikama izražaja pomoću nadmoćno savršenih sredstava. Otuda sve jače produbljivanje toga dualizma izmedju vladara i naroda (rex i regnum) (11) tečajem prvih stoljeća srednjega vijeka. Time je stvoren prvi preduvjet za raspru o suverenosti: dva odje-

---

daba. U današnje doba na evropskom kontinentu obično nastupa uz promjenu političkih odnosa formalna promjena ustava, bilo po starom ustavu predvidjenim načinom, bilo — još češće — revolucijom ili državnim udarom.

(9) Mommsen, l. c., II, 3. izd., str. 749.; Rich. Schmidt, Allg. Staatslehre, II, 1, str. 259. s.: Herzog, Geschichte und System der römischen Staatsverfassung II, str. 608. s.

(10) Gaius, I, 5: »Constitutio principis est, quod imperator decreto vel edicto vel epistula constituit. Nec umquam dubitatum est, quin id legis vicem optineat, cum ipse imperator per legem imperium accipiat.« — Ulpianus u Dig. I. 4, 1. pr.: »Quod principi placuit. legis habet vigorem; utpote quum lege regia, quae de imperio eius lata est, populus ei et in eum omne suum imperium et potestatem conferat«; ispor. Inst. I, 2, § 6. Zanimiva je ogromna razlika u shvaćanju ovih dvaju mjesta i gore spomenute izreke Julijanove.

(11) Ispor. Jellinek, Allg. Staatslehre, str. 318. ss.

Digitized by Google

lita i u neku suprotnost postavljena organizma. Na početku srednjega vijeka toj faktičnoj podvojenosti odgovara dualističko shvaćanje tadanjega polubarbarskoga svijeta. Ali što duže, to više prodiru u duhovnom svijetu naziranja antike: nauka srednjega vijeka usvaja i preradjuje monističko shvaćanje staroga vijeka, pa je ono, nakalamljeno na sociološku činjenicu podvojenosti, povod mnogim sukobima i borbama.

Još jedan drugi, možda i važniji faktor našli su barbari kod naseljenja na području rimskoga carstva. To je kršćanstvo i kršćanska crkva, koji su za najkraće vrijeme uspjeli da nametnu barbarima svoje duhovno gospodstvo.

Kršćanska nauka vrlo rano je počela da se bavi problemima o državi i državnoj vlasti. Vrsni poznavalac na tom području Paul Janet izvrsno karakterizira njenu ulogu u tom pitanju: »Ova nevidljiva zajednica, čekajući da nadje mir i vječni odmor u Bogu, živi i bori se ovdje dolje pod vidljivim oblikom. Ona ima takodjer svoje zakone, svoj vanjski oblik, svoju vladu: to je Crkva. Crkva, naprama državi, zastupa slobodu savjesti; to je njena veličina. Ali ne će li skoro tražiti nešta drugo? Budući da je ona kraljevstvo božje, hoće li dugo dopuštati, da je podložna kraljevstvu zemaljskom? Pozvana da uzdržava medju ljudima mir, vjeru, čistoću običaja, hoće li moći podnositi bez otpora prizor nečistoće, bezbožnosti, oholosti i tiranije na prijestolju? Nije li joj naloženo, da brani malene proti velikima, potištene proti tlačiteljima? Evo crkve da posreduje izmedju knezova i podanika; evo je, gdje sudi i odlučuje o svjetovnoj vlasti, prisvajajući si najviše sudovanje izmedju narodâ i kraljeva; razmak od tog sudovanja do apsolutne i općenite supremacije nije velik. Crkva postaje moćnija od države; ali kako ona ima svoju vladu, svoje zakone, svoju vlast i svoje oružje, ona je država iznad države: pače ona postaje sâma država. Na taj način revolucija, koja je u početku proizašla iz slobode, svršava novom vrsti apsolutizma, teokratskim apsolutizmom. Država, tlačitelj u davnini, postaje potlačenom; ona se bori i konačno, poslije više vijekova, pridobiva natrag slobodu i nezavisnost. Ta borba, taj sukob, ta pobjeda tvore političku povijest srednjega vijeka« (12).

Borba izmedju svjetovne i duhovne vlasti za svjetovnu prevlast vodila se dašto i silom. Ali daleko više se u toj borbi upotrebljavala riječ i pero, pa je nauka u korist i jedne i druge strane crpla teorijske argumente iz grčkih filozofa i rimskih pravnika jednako kao i iz svetog pisma i (dašto često krivotvorenih) povijesnih dogadjaja.

U prvim počecima kršćanstva nema dodirne točke izmedju države i crkve. Crkveni oci jedva dodiruju pitanja o svjetovnoj vlasti, što Tertulijan jasno ističe formulom »ulla magis res aliena quam publica.« Sv. Augustin takodjer pomno luči carstvo nebesko od carstva zemaljskoga, koje je djelo mračnih sila. U pogledu odnosa vjernika prema državi ponavljaju se riječi Spasiteljeve: »Dajte Cezaru ono, što je Cezarovo.« Crkva nije promijenila svog držanja prema državi ni poslije svog triumfa i priznanja po rimskom carstvu. S jedne strane ima se tomu razlog tražiti u neprilikama što su ih i država i crkva imale u svom vlastitom krilu.

(12) Janet, l. c., I, str. 318. i 319.

Digitized by Google

pa nijesu mogle da se pozabave pitanjem svog medjusobnog odnosa. S druge strane, rimsko je carstvo doskora propalo, a crkva našla se u novom, dosta teškom položaju naprama novim državama. Ali ona znade da izvuče korist iz superiornosti latinske civilizacije, a sustav personalnih statuta u pravu novih germanskih država omogućio joj je izjavu, da želi živjeti po rimskom pravu (Ecclesia vivit lege romana). Tako uspijeva crkvi, da se organizira kao politička moć, koja vrlo brzo dobiva na važnosti. No i državna vlast raste. pa se te dvije sile svaki čas sukobljuju. U borbi, koja pomalo započinje, vladari kao predstavnici države pozivaju se na riječi sv. Pavla: »Omnis potestas a Deo« dokazujuć time, da je njihova vlast božanskog podrijetla. Crkva opet ne će priznati prednost vladarima. Zato sholastička filozofija nasuprot teoriji o božanskom podrijetlu kraljevskog prava dokazuje pomoću neizmjernih suptilnosti, da je duhovna vlast nad svjetovnom, jer je svjetovna vlast profanog podrijetla, a duhovna vlast je izravno od Boga postavljena. Crkva je time htjela poniziti i upokoriti državnu vlast. Ali baš kroz to oslobodila se država velikog tereta, jer je postala nezavisnom od crkve: svjetovna vlast počela se strogo lučiti od duhovne, pa je potonjoj kao raznorodnoj poreèeno svako pravo uplitanja u odnose svjetovne vlasti. Medju mnogim sjajnim imenima toga doba najpoznatiji su Hinkmar, nadbiskup u Reimsu (IX. stoljeće), Toma Becket, nadbiskup u Canterbury-u (XII. stoljeće), njegov tajnik i prijatelj Ivan od Salisbury-a, biskup u Chartresu, Aleksandar od Halesa i sv. Bonaventura (XIII. stoljeće). Starija istraživanja sholastičke filozofije skupio je i upotpunio Sv. Toma Akvinski dovevši u sklad sveto pismo s izjavama grčkih filozofa, osobito Aristotela.

Sv. Toma razlikuje razne vrsti zakona: 1. vječni zakoni, t. j. vječne istine, koje imadu vrijednost uvijek i za svakoga (summa ratio, cui semper obtemperandum est), 2. naravni zakoni, koje mogu ljudi spoznati samim svojim razumom, 3. ljudski ili pozitivni zakoni, što su ih stvorili ljudi, da upotpune i primijene opća načela naravnih zakona, 4. objavljeni zakoni, kojima je svrha osigurati spas duše. Država je naravna posljedica ljudske prirode. Po tom je društvo tvorba naravnoga prava, a isto tako i vlast, koja je potrebna u svakom društvu. Kako je naravni zakon dio vječnoga (koji dolazi od Boga), to vlast dolazi takodjer od Boga, pa valja u tom smislu razumjeti riječi: »Svaka vlast dolazi od Boga«. Ali u vlasti su tri elementa: načelo vlasti, način vlasti i upotreba vlasti. Samo načelo vlasti dolazi od Boga, a izvršivanje njeno spada u područje ljudskog zakona. Izvršivanje vlasti sastoji poglavito u stvaranju zakona. Ovo treba da pripada narodu, a ako pripada pojedincu ili nekolicini, tada se ti smatraju predstavnicima naroda. Zloporaba vlasti sa strane vladara je kažnjiva, pa je dopušteno opirati mu se, pače i svrgnuti ga.

Tako je sholastička nauka, poduprta grčkom filozofijom i rimskim pravom (13) stavila izvor vlasti u narod, hoteći time poniziti i pokoriti

(13) Naravno, da su se iz rimskoga prava navodila samo ona mjesta, koja su podupirala tezu, ali je tadanja nauka majstorski znala prikudešavati argumente.

Digitized by Google

vladare. Vladari odupirali su se tomu svom snagom, pa su se i oni služili istim oružjem, t. j. teorijskim doskočicama i nadmudrivanjem. Slavni Dante bio je u toj borbi na strani vladara te je napisao u njihovu korist izvrstan spis »De monarchia« (14) U toj borbi perom najviše su vladarima bili od pomoći legiste. Oni su na sveučilištima izučavali rimsko pravo, koje je sve više dobivalo na ugledu, a njegovu recepciju najviše su podupirali politički razlozi. Rimsko pravo je naime vanredno pogodovalo vladarima u njihovim težnjama za što većom vlašću. Istina, rimski je ustav počivao na načelu, da je narod izvor vlasti, ali to je već daleko prije propasti rimske države bila fikcija. Osim toga srednji vijek preuzeo je samo mrtvo slovo ustanova rimskoga prava, kako ga je kodificirao Justinijan. Nasuprot je duh pravnoga sustava ostao pokopan, a tradicije ustavnoga razvitka nijesu mogle oživjeti u posve novim prilikama. Baš tako kao što je jedna stranka jednostrano tumačila ustanove, po kojima vlast principesa proizlazi iz naroda, tako su legiste na obranu neograničenog prava vladara navodili i obradjivali ona mjesta iz korpusa, koja su odgovarala njihovom cilju. Načelo »princeps legibus solutus« postaje vjerovanjem čitavih pokoljenja pravnika i državnika No branitelji vladara također su često uzimali kao polaznu točku svojih dokazivanja zasadu, da je izvor vlasti u narodu. Tako su argumentirali većinom svećenici, kojih je u vladarskom taboru također bilo. Bili su to najprije mistici sa Bernardom iz Clairvauxa na čelu; poslije minoriti, a medju njima njihov general Mihajlo iz Cezene i provincijal Vilim iz Occama, koji svojom teorijom predhodi Hobbesu, Spinozi i Lockeu. Minoriti su naučali, da je koncil pravi zastupnik crkve i kao takav da stoji iznad pape. Bilo je posve prirodno, da se ta zasada crkvenoga prava primijeni na odnošaj izmedju vladara i naroda. Tomu je pogodovalo staro germansko naziranje o ugovornom odnosu vladara prema narodu. Nasuprot načelu »princeps maior populo« postavljalo se načelo »populus maior principe«, pa se već u ono doba raspravljalo o pravima i dužnostima vladara te se naučalo, da narod imade dati svoj pristanak kod odlučivanja u svim važnijim pitanjima (u ostalom su i pristaše vladarske svevlasti priznavali, da postoje neka ograničenja u njenom vršenju). Najdalje od sviju polazi u tom pogledu Marsilije Padovanski (15). U njegovom djelu »Defensor pacis«, koje je pisano prije 600 godina, nalazimo ideje daleko naprednije od vijeka, u kom su izrečene, pa je upravo čudno, kako napadno naliči u svom izlaganju na Rousseaua. Marsilije se upire na Aristotela i naučava, da država počiva na ugovoru izmedju pojedinaca. Zakonodavna vlast pripada narodu, a izvršna vlast dolazi od naroda i narod joj može suditi. Poput Rousseaua dokazuje i Marsilije, da će jedino po narodu doneseni zakoni nailaziti na općenit posluh, jer pokoravajući se zakonima pojedinac se pokorava samomu sebi; narod kao zakonodavac ne može pogriješiti, jer zna, što mu je korisno ili štetno. Da bude sličnost frapantnija, Marsilije podredjuje crkvu državi i veli, da država može uredjivati vjerske odnose. Napokon luči Marsilije legislativnu i eksekutivnu vlast i u tom je preteča Lockea i Montesquieua. Jednako nalazimo ugo-

(14) Ispor. Kelsen, Die Staatslehre des Dante Alighieri, 1905.
(15) Stieglitz, Die Staatstheorie des Marsilius von Padua, 1914

Digitized by Google

vor u nauci Nikole Cusanusa. I po njemu je narod nad vladarom i može mu suditi i svrgnuti ga. Narodu pripada zakonodavna vlast. Njegovo je pravo — kao u Rousseaua — neotudjivo i nezastarivo (16). Ne zadržavajući se kod ostalih teoretičara sholastičkog doba istaknut ću, da je ta nauka našla odaziva i izvan okvira borbe izmedju crkve i države. To pokazuje primjerice sastanak staleža u Francuskoj (États généraux) godine 1355., a još više onaj godine 1484., kada je Philippe Pot izjavio, da puk podjeljuje vlast.

Uporedo s tom polemikom teoretske naravi odigrali su se žestoki bojevi o prevlast izmedju svjetovne vlasti i papinstva. Monističko shvaćanje, koje se u to doba već u punoj mjeri afirmiralo, nije dopuštalo, da postoje dvije usporedjene i medjusobno neodvisne vlasti. Neko se vrijeme činilo, da će u tom boju pape uspjeti, da si podlože svjetovnu vlast (17). Poslije Karla Velikoga dijele pape krune širom svijeta: Hrvatska, Ugarska i Češka postaju redom kraljevinama papinim posredovanjem. Engleski kralj je papin vasal, a i o sudbini napuljske kraljevine odlučuje papa (18). Iste njemačko-rimske careve drži papa u pokornosti nebeskim gromovima. I baš kad je Bonifacije VIII. htio okruniti dotadanje uspjehe teorijom o dva mača, pretrpljuje papinstvo sa strane francuskoga kralja poraz, poslije kojega nije više kušalo da pridobije supremaciju u svjetovnom smislu (19).

No nije samo papinstvo bilo na putu nesmetanom razvoju vladarske vlasti. Preporod studija rimskoga prava u XII. i XIII. stoljeću dao je povoda širenju teorije, da je njemačko-rimski car svjetovni glavar cijeloga kršćanstva. »Službena teorija, koja vlada u državnoj nauci do reformacije, podvrgava u pravnom pogledu sve kršćanske države rimskom carstvu. Samo car je vladar u strogom smislu riječi; samo on može izdavati zakone, samo njemu pripada plenitudo potestatis, puna vladarska vlast. Veličajno ignorirajući istinski život podržava se misao o superiornosti carstva nad svim svjetovnim vlastima još u doba, kada je carstvo već spalo na puku sjenu.« (20) Toj protivnosti izmedju teorije i zbilje doskočili su postglosatori uvedenjem pojma »universitates

---

(16) Jean Joseph Vilmain, Les principes de droit public du Cardinal Nicolas de Cues, Strassbourg, 1922.

(17) Ispor. mjesto mnogih primjera X, I, 6, c, 34: »Sed et principes recognoscere debent, et utique recognoscunt sicut iidem in nostra recognovere praesentia, quod ius et auctoritas examinandi personam electam in regem et promovendam ad imperium ad nos spectat, qui eum inungimus, consecramus et coronamus. Est enim regulariter et generaliter observatum, ut ad eum examinatio personae pertineat, ad quem impositio manus spectat.«

(18) Ipor. Viollet, l. c., II, str. 44., gdje se navode još mnoge druge zemlje i naznačuju obilna vrela za te navode. Ispor. također Gierke, Genossenschaftsrecht, III, str. 527. ss.

(19) Ispor. Peček, Pontifikat Bonifacija VIII. s osobitim obzirom na cezaropapizam Filipa IV. u Francuskoj, Bogoslovska smotra, 1913.

(20) Jellinek, Allg. Staatslehre, str. 442.; vrela navodi Gierke, l. c., III, str. 199., bilj. 27. te str. 634., bilj. 334.

Digitized by Google

superiorem non recognoscentes«. Ovaj se pojam imenito primjenjivao na talijanske gradove, pa mu se vremenom pridavalo sve šire značenje, dok nije poprimio značenje potpune političke nezavisnosti (21). Engleski i francuski vladari nijesu se obazirali na pravno vrhovništvo cara. Oni su se s uspjehom ogradjivali proti tom vrhovništvu, ali je sugestivna moć tih teorija bila tako jaka, da još Loyseau i Le Bret nalaze potrebnim naročito naglasiti i dokazima potkrijepiti nezavisnost francuskog kralja od rimskog carstva (22).

Napokon su vladari uspjeli da skrše i trećeg vrlo važnog protivnika svoje vlasti, a to je feudalizam. Feudalizam posvema kida jedinstvo državne vlasti i razvija do skrajnosti ideju germanskog prava o dualizmu izmedju vladara i naroda (staleža). Feudalizam daje odnosu izmedju kralja i vasala privatnopravni značaj, a obveze vasala smatra pukim ugovornim obvezama (23). Odnos kralja prema njegovim vasalima te odnos velikih vasala prema nižim vasalima jednaki su sa gledišta feudnog prava. Pravnoj toj dezorganizaciji odgovarali su faktični odnosi sile: državna vlast slabo je dolazila do izražaja i često je morala uzmicati pred silom podanika. No i ovu je zapreku svladalo kraljevstvo laganim napredovanjem i postepenim sticanjem velikih lena.

Dok je dakle teorija još u punom mahu raspravljala o izvoru vlasti, vladari su uspjeli, da tu vlast posve pridobiju u svoje ruke. Završetak tog povijesnog razvoja padą u isto doba s počecima znanosti državnog prava u modernom smislu, pa mlada znanost pojmom neovisnosti, koju naziva suverenošću, izražava efekt stoljetne borbe u trojakom pravcu, kako je prije opisana. Znanost državnog prava našla je u suverenosti podesnu formulu za tadanje faktično stanje. Od toga vremena pa sve do francuske revolucije većina teoretičara — mogu se nazvati službenim teoretičarima — označuju kralja nosiocem suverenosti. U praksi su kraljevi usredotočili svu vlast u svojim rukama. Ta vlast nije ničim ograničena, što se od svršetka XV. stoljeća (prvi puta Karlo VIII. u jednoj ordonanci godine 1497.) u vladarskim aktima očituje riječima: »tako je naša volja« (car tel est notre plaisir). »Sva država sadržana je u osobi vladara« (24). Na vladara se primjenjuje pravna poslovica rimskoga prava »princeps legibus solutus«, pa se ta poslovica dovodi u logičnu vezu s pojmom suverenosti: suverena volja kao izvor svega prava ne može da bude vezana tim pravom, kojemu je sama temelj. Tu leži i izvor nauci o nevezanosti suverene volje u teoriji narodne suverenosti.

Ali dok je službena teorija i praksa pošla jednim putem, nastavlja se s druge strane poput crvene niti nauka o narodu kao izvoru i nosiocu vlasti. Kao u srednjem vijeku, te su teorije nalazile pobudu u polit-

---

(21) Najjasnije je to izveo Bartolus. Ispor. Gierke, l. c., III, str. 639., bilj. 338., te Rehm, Geschichte der Staatsrechtswissenschaft, str. 193., bilj. 2.

(22) Esmein, Cours élémentaire d'histoire du droit français, 14. izd., str. 335.

(23) Fustel de Coulanges, Histoire des institutions politiques de l'ancienne France, VI, str. 703.

(24) Bossuet, Politique, V, 4, 1; VI, 1, 1.

Digitized by Google

kim borbama onoga doba. Te su borbe započele reformacijom odnosno protureformacijom. I dok su vladari upotrebili svoju vlast, da provedu načelo »cuius regio, illius religio«, potlačeni su pristaše vjerskih manjina, opirući se na sve načine nastojanju vladara, ponovo stavili na dnevni red sredovječno pitanje o izvoru vlasti pa su naprijed opisane sredovječne nazore dalje razvili i dotjerali. U toj borbi protiv kraljevskih presizanja nema razlike izmedju katolika i protestanata; obje stranke služe se istim argumentima. Tipičan primjer za takav postupak daju vjerske borbe onoga doba u Francuskoj. Vladarska kuća Valois bila je sklona katolicima, pa su potlačeni hugenoti nastojali, da kraljevskoj vlasti nametnu neke stege. Poslije bartolomejske noći pošli su oni još i dalje: nasuprot kraljevskoj vlasti stavljaju vlast naroda. Revni katolici takodjer nijesu bili zadovoljni s kraljem, jer je bio odviše mlak. I premda katolici prigovaraju hugenotima njihovu oporbu proti kralju, dolaze i oni sve više u protivnost prema kralju. Njihova je želja, da se sazovu staleži, états généraux, gdje bi bili u većini. Stoga i katolici zagovaraju prava naroda. Ali položaj postao je mnogo težim, kada je nakon smrti vojvode od Alençona, najmladjeg sina Katarine Medici, postao presumptivnim nasljednikom krune vodja protestanata, Henrik od Navarre. Sada su se uloge izmijenile: hugenoti brane kraljevsku vlast proti napadajima katoličke lige; nasuprot pristaše lige razvijaju skrajnjom dosljednošću dotadanje nauke protestanata i upotrebljavaju njihove dokaze.

Literatura, što je nastala povodom tih vjersko-političkih borba vrlo je velika. Protivnici kraljevske svevlasti označuju se zajedničkim imenom »monarhomasi« (25). Preuzimajući sredovječne teorije monarhomasi im davaju točniju juristička formulaciju, okoristivši se svim znanstvenim aparatom tada cvatuće pravne znanosti. Zasluga je monarhomaha, da su ideje sholastičke filozofije preradili i usavršili davši im pravno ruho. Osim toga oni su te ideje u svojim prikazima učinili pristupačnima širim krugovima.

Gotovo svim monarhomasima je izvor kraljevske vlasti u ugovoru izmedju kralja i naroda u obliku konsenza, mandata, ugovora, pače verbalnog kontrakta rimskog prava (26), koji imade takodjer potpuni značaj privatnopravnog ugovora sa medjusobnim obvezama (27). No kod monarhomaha je obveza vladara bezuvjetna, dok se narod obvezuje pod uvjetom, da se vladar drži ugovora (28). Narod je prema

---

(25) Po djelu »Guilielmi Barclaii... de regno et regali potestate adversus Buchananum. Boucherium et reliquos monarchomachos libri sex«, Paris, 1600.

(26) Vindiciae contra tyrannos, str. 16.: ».... tanquam verbis conceptis. Regem vero et populum tanquam reos promittendi«. — Ibid., str. 219.: »Stipulabatur ille a rege, an non juste et secundum leges regnaturus esset? hic, facturum spondebat.« — Vidi i niže bilj. 28.

(27) Boucher, De iusta Henrici tertii abdicatione e regno Francorum libri quatuor, I, 19: »Regis ac populi obligatio mutua.«

(28) Vindiciae, str. 219.: »Itaque promittebat rex pure, populus sub conditione: qua si non impleretur, populus ipso jure omni obligatione so-

Digitized by Google

tomu iznad vladara, pa ga može prisiliti na vjernost, a u danom slučaju može mu se i oprijeti, svrgnuti ga, pače i ubiti. Narodu pripada vlast stvarati zakone, a u najmaniu ruku mora on na zakone pristati. Vladar mora se pokoravati zakonima, jer »lex facit regem«. Imenito se razvija i dotjeruje sredovječna nauka o tiranu i dopustivosti tiranicidija (29).

U isto doba s monarhomasima bave se odnosom izmedju vladara i naroda Isusovci. Izmedju mnogih (30) ističe se Suarez, kojemu je društvo naravno stanje za čovjeka. Državna vlast ima svoj izvor u naravnom zakonu, ali čovjek može slobodno odrediti način vršenja vlasti i vladu. Suverenost pripada narodu. Monarhija je najbolji oblik vladavine, ali vladar je mandatar naroda. Narod potvrdjuje zakone i ima pravo protiviti se nepravednim odredbama zakonitog kralja, dok je proti nepravednom uzurpatoru dopuštena buna.

Znatne su bile reperkusije tih djela u političkom životu (31), a velik je njihov utjecaj na kasniju znanost. Nauka XVII. i XVIII. stoljeća često se na njih poziva. Nije čudo, da su djela Suareza osudjena po pariškom parlamentu i spaljena po krvniku godine 1614., a malo prije zadesila je bila ista sudbina Marianinu knjigu. Bilo je to u doba, kada su se francuski staleži sastali posljednji put, da priznadu božansko pravo kraljevske vlasti, a pariski parlamenat svečano je proglasio to načelo. Nakon toga slijedi gotovo 100 godina vlade Richelieua i Louisa XIV Ipak, ideje se ne daju spaliti. One će naći u XVII. stoljeću plodno tlo u Engleskoj. Tamo dolazi do borbe izmedju kralja i parlamenta, koji se proglašuje predstavnikom naroda. U toj borbi vjersko gledište potisnuto je u pozadinu, ali je nauka crkvena, a osobito ona raznih protestantskih sekta donijela novih elemenata za teorijsko rješenje temeljnih političkih problema. Demokratska crkvena organizacija, kako ju je osnovao Calvin (32), služila je uzorom kod stvaranja vjerskih zajednica disidentskih sekta u Engleskoj, a još više u Škotskoj (33). Ta orga-

---

lutus censeretur.« — Ibid., str. 267.: Est inter principem et populum ubique locorum mutua et reciproca obligatio. Promittit ille, se justum principem futurum: hic, si talis fuerit, se obsequuturum. Obligatur ergo populus principi, sub conditione: princeps, populo pure.«

(29) Nauku o tiranicidiju već je potpuno razvio naprijed spomenuti Ivan od Salisburya. Osobito je živo raspravljano o tom pitanju početkom XV. stoljeća (Jean Petit). Od monarhomaha napose zagovaraju ubijstvo tirana Mariana, Boucher, Junius Brutus. Potonji navodi kao argumenat, da su dva Platonova učenika ubili tirana Klearha u Heraklei (Vindiciae, str. 353.). Boucher zove umorstvo Henrika III. »facinus memorabile« i »caedes mirabilis«, a za ubojicu kaže »ingens sibi nomen fecit« i »aeternum decus Galliae«.

(30) Lainez, Molina, Bellarmin, Vasquez. I monarhomah Mariana bio je Isusovac.

(31) Svrgnuće i kasnije umorstvo Henrika III., često pokušani atentati na Henrika IV., od kojih je Ravaillacov uspio.

(32) Calvin bio je inače poput Luthera sklon apsolutnoj vlasti vladara.

(33) Bryce, Modern democracies, ch. IX.

Digitized by Google

nizacija, nazvana »covenant«, je vjerska zajednica, osnovana nekom vrsti ugovora; članovi zajednice imadu udjela u upravi crkve. Covenant služio je uzorom naznatnijim piscima, koji su perom sudjelovali u velikoj borbi o političku prevlast u Engleskoj. Na strani parlamenta isticali su se u toj borbi glasoviti pjesnik Milton, koji je oslijepio kod pisanja jednog od svojih polemičkih spisa, Sidney i Locke, a na strani kralja Filmer i Hobbes. Uzor covenanta dao je takodjer poticaja pokušajima praktičnog oživotvorenja. Engleske kolonije u Sjevernoj Americi osnivali su većinom pripadnici raznih vjerskih sekta, koji su morali bježati iz matere zemlje zbog vjerskih progona. Doseljenici osnivali bi naseobine ugovorima po uzoru covenanta. Poznat je prvi takav ugovor, sklopljen 11. studenoga 1620. na brodu Mayflower, a njim je osnovana kolonija New-Plymouth u Virginiji. Neki od tih ugovora služili su kasnije kod sastava ustava pojedinih država Unije (34). Odatle ona po ustavne tekstove Unije i njenih država karakteristična uvodna rečenica, kojom se ističe, da je ustav nastao ugovorom. No i u materi zemlji malo je trebalo, da se teorija ostvari i da Engleska dobije ustav po uzoru društvenog ugovora. To je glasoviti nacrt ustava »agreement of the people«, što ga je bila predložila vojska, ali ga je Cromwell otklonio. Taj ustav bio bi morao potpisati svaki Englez i on bi bio prema tomu pravi društveni ugovor. Taj čudni prijedlog, prvi primjer modernog pisanog ustava, stajao je pod utjecajem konstrukcije o covenantu (35).

Napokon je k do sada nabrojenim faktorima pridošla i škola naravnog prava sa svojom naukom. Kao što misao o narodnoj suverenosti i misao o društvenom ugovoru, tako ima takodjer ideja naravnoga prava svoje početke u klasičnom doba. Već Cicero (36) govori o ius naturae, a i kasniji rimski pravnici znadu za taj pojam i raspravljaju o njem. U srednjem vijeku prihvaća ga sholastika, a Kohler hoće kao utemeljitelje škole naravnoga prava prikazati španjolske pravnike XVI. i XVII. stoljeća, medju kojima su se odlikovali napriied spomenuti Isusovci (37). Svakako su veliki učitelji naravnoga prava mnogo toga uzeli od ranijih pisaca, ali ipak dali su baš oni svim tim preuzetim elementima nov oblik i novo značenje. Tako je škola naravnoga prava dala takodjer teoriji o narodnoj suverenosti novi oblik. Grotius, Hobbes i drugi veliki učitelji te škole osnivaju svoju nauku na misli, da pravo postoji izvan i iznad države.

---

(34) Za proučavanje naravi propisa o uredjenju kolonija u Sjevernoj Americi ispor. i Morey. The genesis of a written Constitution, u Annals of the American Academy of political and social science, April 1891, str. 529.—557.

(35) Ispor. o tom Rothschild, Der Gedanke der geschriebenen Verfassung in der englischen Revolution, 1903.

(36) Za grčke sofiste(*ἄγραφοι νόμοι* kod Hipije) ispor. Salomon, Der Begriff des Naturrechts bei den Sophisten, u Zeitschrift der Savigny-Stiftung, 32, str. 129.—167.

(37) Kohler, Die spanischen Naturrechtslehrer des 16. und 17. Jahrhunderts, u Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, X, str. 235.—263.

Digitized by Google

Ono se dade dokučiti ljudskim umovanjem. Grotius nalazi temelje prava u ljudskoj prirodi. Ljudima je prirodjen nagon za zajedničkim životom, ali takodjer i um, koji ravna tim zajedničkim životom (38). Iz tih prirodjenih svojstava ljudi izvodi se naravno pravo, koje ni sam Bog ne može promijeniti. Država je nastala udruženjem slobodnih ljudi, koji imadu i prije udruženja neka prirodjena prava, a baš udruživanjem žele ta prava učvrstiti i očuvati. I Hobbes utemeljuje postanje države na ugovoru. Čovjek je po svojoj prirodi egoista. Stoga je u naravnom stanju vladao rat sviju proti svima. Da izbjegnu štetnim posljedicama te vječne borbe, ljudi su ugovorom stvorili državu i podvrgli se vlasti jednoga. Jednako su se po Spinozi ljudi ugovorom udružili, da izbjegnu nesnosnom prirodnom stanju, jer prirodno pravo pojedinog čovjeka dopire tako daleko, kako i njegove sile. Pufendorf i Sidney luče dva ugovora: pactum unionis i pactum subjectionis. Oni kao i Locke traže za osnutak države jednoglasnost. Ustanove naravnoga prava imadu i kod Lockea apsolutnu valjanost; one vežu takodjer zakonodavca, pače one dobivaju baš u državi jače garancije.

Škola naravnoga prava bila je zadnja etapa u stvaranju teorije o narodnoj suverenosti, prem su gotovo svi njeni veliki predstavnici pristaše umjerene ili čak i apsolutne monarhije. Izdigavši pravo izvan i iznad države, škola je naravnoga prava stvorila zadnje nužne predpostavke za pravnu konstrukciju načela narodne suverenosti. Ugovor monarhomaha i drugih starijih teoretičara bio je ugovor o podvrgnuću (pactum subjectionis); u školi naravnoga prava, osobito pak jasno kod Hobbesa postaje on društvenim ugovorom u smislu Rousseaua (39). Imenito je Lockeovo naučanje vrlo slično Rousseauovom. Još u jednom pogledu dovodi škola naravnoga prava do čišćenja pojmova i time stvara dalju jednu predpostavku za konačni razvoj ideje o narodnoj suvere-

---

(38) Grotius, De iure belli ac pacis, Prolegomena: »Inter haec autem quae homini sunt propria, est appetitus societatis, id est communitatis, non qualiscunque, sed tranquillae, et pro sui intellectus modo ordinatae, cum his qui sui sunt generis.«

(39) Konstrukciju društvenoga ugovora iznio je već engleski biskup Richard Hooker u djelu »A treatise on the laws of ecclesiatical polity« (1594.). Neki učenjaci hoće naći ideju društvenoga ugovora već kod pisaca srednjega vijeka, a u najmanju ruku kod monarhomaha. Ne mogu se složiti s tim mišljenjem, koje se koristi slobodnim tumačenjem tekstova. Lako je a posteriori dati jednoj nejasnoj izreci izvjesno željeno tumačenje, ali radi se tu o duhu čitavoga sustava. Pisci, što svoje razlaganje temelje dobrim dijelom na doslovnom tumačenju svetoga pisma, a to je slučaj još i kod monarhomaha, nijesu se mogli dovinuti do koncepcije, koja je moguća samo uz uvjet potpunog oslobodjenja iz toga kruga ideja. Stoga moram — s Jellinekom, Allg. Staatslehre, str. 206., bilj. 3. — dvojiti i o razlaganju samoga Gierkea, koji tvrdi, da je Althusius u svom djelu »Politica« (1603.) donio potpuno izradjenu teoriju o društvenom ugovoru, a prethodnike mu nalazi daleko u srednjem vijeku. Isti razlozi valjaju za (s gledišta povijesti ideja vrlo zanimivo) naprijed izneseno Kohlerovo saopćenje.

Digitized by Google

nosti. Ona je naime dosljedno provela razlikovanje izmedju države i vladara. Prvi je Grotius jasno izrekao, da je država subjekat vlasti, a vladar da je samo držalac vlasti u ime države. U daljoj provedbi uči Pufendorf, da država nastaje ugovorom o ujedinjenju (pactum unionis), dok se vlast vladara osniva na ugovoru o podvrgnuću (pactum subjectionis). Tim lučenjem bilo je omogućeno pobornicima za prava naroda, da pobijaju i obore kraljevsku vlast, a da time ipak ne diraju samu bit vlasti i državni poredak.

Rousseau u svojoj nauci nadovezuje s jedne strane izravno na školu naravnga prava, ali s druge strane takodjer na ideje, koje su u Francuskoj zaostale još od vremena monarhomaha, a koje su po školi naravnoga prava dobile samo novoga zamaha. Tim se idejama nije mogao oteti ni najugledniji teoretičar kraljevskog apsolutizma Bossuet, jer i on stavlja kraljevskoj vlasti izvjesna ograničenja (lois fondamentales), dok Fénelon stoji pod izrazitim njihovim uplivom. Te misli zastupa u mnogo jačoj mjeri parisko vrhovno sudište (parlement). Dok se zadnjih 40 godina vlade Louisa XIV. parlamenat uopće nije služio predstavkama (remonstrancama) protiv kraljevih odredaba, iza njegove smrti počinje se opet služiti tim svojim starim, često zlorabljenim pravom. U tim svojim remonstrancama, kojima je ometao nužne financijalne reforme zadnjih dvaju Bourbona (40) i time djelomično uzrokovao revoluciju, parlamenat ispovijeda mišljenje da se narod od svoje volje podvrgava kralju; krali pak prisiže narodu prigodom krunidbe, da će se držati zakona. Temeljni zakoni kraljevstva počivaju na dvostrano obvezujućem ugovoru izmedju vladara i naroda, a parlamenat želi da bude čuvarom toga pravnoga stanja. Jednako i neki teoretičari kao Mably, Jurieu i Vattel u svojim spisima izrijekom pripisuju narodu prevlast nad vladarom. Narod ima uvijek pravo mijenjati ustav i uzeti suverenost natrag u svoje ruke. Baš to svojstvo neotudjivosti u teoriji o narodnoj suverenosti dobiva svoje pravno-filozofijsko opravdanje u pravnom sustavu, koji postoji izvan i iznad ljudske zajednice, kao što je to sustav naravnoga prava. Škola naravnoga prava dala je svima elementima teorije o narodnoj suverenosti nov oblik i dovela ih je u medjusobni sklad.

Time je prikazan u glavnim crtama razvoj ideje narodne suverenosti od najstarijih vremena do Rousseaua. Njegova nauka, o kojoj je govoreno već na drugom mjestu (41), tvori zaglavni kamen u povijesnom razvoju misli o narodnoj suverenosti. S Rousseauom prikučila se

---

(40) Zanimivo je promatrati tu borbu, gdje oba faktora pogoduju razvijanju misli o narodnoj suverenosti. Parlamenat vodi uskogrudnu staleško borbu i pobija kraljevsku svevlast. Kralj opet želi iz fiskalnih razloga izjednačenje poreznih tereta i dokidanje privilegija. Na obje strane vojuje se pomoću stoljetnih tradicija; te tradicije smetaju protivniku, pa ih zato on nastoji oboriti, ali obarajući njih ruši on čitavu zgradu. Zato vidimo čudnu okolnost, da dvor i visoki krugovi sa zanimanjem, čak i s odobravanjem prate razvijanje novih, slobodoumnih teorija.

(41) V. Kritički pogledi na teoriju o narodnoj suverenosti, pogl. II.

Digitized by Google

ona najvećem savršenstvu, a poglavito po njemu i njegovim spisima počela se privoditi u život: načelo narodne suverenosti ulazi u pozitivne ustavne odredbe. Ali baš ta »realizacija« narušava skladnost teorijske zgrade, koja je bila plod tako dugotrajnoga razvoja. Jer narodna suverenost, ako se uopće može zamisliti, dade se shvatiti samo u sustavu naravnoga prava, gdje postoje norme, koje niti najviša volja ne može mijenjati. Ali tek što se narodna suverenost počinje ostvarivati, naturuje joj se mnogo širi sadržaj. Narod se naprosto stavlja na dosadanje mjesto kralja »po božjoj milosti« i pripisuje mu se punoća vlasti apsolutnoga vladara. Takva konstrukcija hoće da složi dva skroz oprečna sustava. Povijesni razvoj ideje narodne suverenosti svršava se njenom potpunom pobjedom, ali baš ta pobjeda nosi u sebi začetak sumnja, protivnosti i novih borba.

Zakon o pobijanju, što bi se imao donijeti

Napisao dr. Josip Mudrovčić, vijećnik stola sedmorice u m.

Pod tim naslovom nastojao sam u br. 7. Mjesečnika 1924. u kratko da razložim, zašto bi najbolje bilo, da recipiramo stečajni zakon austrijski, gdje je sadržano i stečajno pobijanje. Isto tako da recipiramo i austr. zakon o pobijanju nestečajnom. Iznio sam i glavne misli austr. zakona o pobijanju jednom i drugom. Sada pak sam na poziv gosp. predsjednika zakonodavnoga savjeta sastavio doslovni tekst zakona o pobijanju nestečajnom sa obrazloženjem. Obrazloženje sadržaje ponešto i objašnjenja te stvari, koja doduše nije baš nova, nu ipak zadaje još uvijek znatnijih poteškoća. Poteškoća je napose u pitanju granice, do koje promet zahtjeva, a preko koje ne trpi pobijanja. To bi mogli lakše da opaze praktičari, dočim će teoretičari lakše savladati poteškoće, što ih ima u odredjivanju pravnog osnova pobijanja, kao što i mjesta toj instituciji u sistemu prava.

Prihvaća se ovdje doduše u glavnom austrijski zakon, nu ipak sa znatnijim modifikacijama, na koje se upozorava u obrazloženju, pa se i radi toga, a ne samo radi poteškoća same stvari, preporuča donošenje ovoga predloga zakona u Mjesečniku za eventualne stručne primjedbe. Još uvijek naime nije uveden kod nas onaj dobri običaj, da vlada sama izdaje tiskom zakonske predloge, dakako sa obrazloženjem. bez čega ne samo dolazi često do znatnijih pogrešaka u zakonu, nego se kadšto znatno oteščava tumačenje zakona.

Nacrt predloga
zakona o pobijanju pravnih djela, što se tiču imovine dužnika, koji ne može platiti.

Član 1. **Pravo pobijanja.**

Vjerovnik može radi svoga namirenja zahtijevati prema propisima ovoga zakona, da se naprama njemu smatraju da su bez važnosti pravna djela, što se tiču imovine njegova dužnika.

Čl. 2. Pobijanje radi namjere oštećenja i radi rasipanja imovine.

Pobijati se mogu a) radi namjere oštećenja:

1. pravna djela, što ih je dužnik učinio zadnjih deset godina prije pobijanja u namjeri da ošteti svoje vjerovnike, ako je ta namjera bila poznata drugoj strani;

2. pravna djela, kojima se oštete vjerovnici dužnikovi, a dužnik ih je učinio zadnjih dviju godina prije pobijanja, ako je drugoj strani morala biti poznata dužnikova namjera oštećenja. Uzimlje se, da je namjera oštećenja morala biti poznata svakomu, koji bi iu bio primietio, da je upotriiebio nužnu pažnju;

3. pravna djela, kojima se oštete vjerovnici dužnikovi, a dužnik ih je učinio zadnjih dviju godina prije pobijanja naprama svomu drugu ženidbenom, prije

Digitized by Google

braka ili za trajanja braka, ili naprama drugim blizim svojacima, osim ako drugoj strani nije bila poznata, niti je morala biti poznata dužnikova namjera oštećenja;

b) radi rasipanja imovine:

4. dužnikove pogodbe kupovine i prodaje, promjene i dobave od zadnje godine prije pobijanja, ako je druga strana opazila ili morala opaziti u poslu rasipanje imovine, štetno vjerovnicima;

5. dužnikove pogodbe kupovine i prodaje, promjene i dobave od zadnje godine prije pobijanja, učinjene sa blizim kojim svojakom, osim ako blizi svojak nije opazio niti morao opaziti u poslu rasipanje imovine, štetno vjerovnicima.

Čl. 3. **Pobijanje besplatnih i njima ravnih razredjenja.**

Pobijati se mogu slijedeća pravna djela, izvedena zadnjih dviju godina prije pobijanja:

1. besplatna razredjenja dužnikova, koliko se ne radi o vršenju kakove zakonske obvezanosti, o prigodnim darovima, što su običajni, ili o razredjenjima u primjerenoj visini, što su učinjena u općekorisne svrhe, ili kojima se udovoljilo kakovoj ćudorednoj dužnosti ili obzirima pristojnosti;

2. stečenje dužnikovih stvari pri odsvajanju učinjenom u smislu naredienia vlasti i to:

a) ako je stečeno dužnikovim sredstvima;

b) ako je stekao blizi koji svojak dužnikov, osim ako nije stekao dužnikovim sredstvima;

3. osiguranje ili povratak miraza, osim ako je dužnik bio na to obvezan pogodbom pri stupanju u brak ili pri zaključenju miraza, ili zakonom pri prestanku bračne zajednice, osim toga osiguranje ili izručenje udovičke plaće.

Čl. 4. **Koji su blizi svojaci.**

Kao blizi svojaci smatraju se ženidbeni drug i ona lica, koja su sa dužnikom ili njegovim drugom ženidbenim u rodu ili u tazbini u lozi ispravnoj ili do četvrtoga koljena loze pobočne, zatim posinci i othranjenici, kao što i lica, što žive vanbračno sa dužnikom. Vanbračno srodstvo ravno je bračnomu.

Čl. 5. **Pojedine prodaje.**

Činidbe na osnovu pojedinih prodaja pokretnih stvari u vršenju obrta dužnikova mogu se pobijati samo uz uslove čl. 2. t. 1. do 3.

Čl. 6. **Ovrha i pobijanje.**

Pobijanje pravnoga djela ne isključuje se tim, da je pravo, što je na njem osnovano, utvrdjeno ovršivim naslovom, ili da pravno djelo stoji u ovršnom činu. Ako se izreče, da nema važnosti pravno djelo, gube ju naprama vjerovniku već po tom i ovršni naslov i ovršni čin.

Čl. 7. **Pobijanje propusta.**

Kao pravno djelo smatra se i hotimičan dužnikov propust.

Čl. 8. **Tko može pobijati.**

Pobijati može svaki vjerovnik, čija je tražbina izvršna, ne pazeći na to, kada je nastala, koliko nije ovrha na imovinu dužnikovu dovela do potpunoga namirenja, ili se mora uzeti, da ne bi dotle dovela.

Čl. 9. **Kako se produljuje rok pobijanja.**

Ako tražbina još nije izvršna, ili se još nije pokazalo, da ovrha na imovinu dužnikovu nije dovela ili da ne bi dovela do potpunoga namirenja tražbine, slobodno je vjerovniku da sudskom ili notarskom dostavom obavijesti drugu stranu, da namjerava pobijati stanovito pravno djelo. Tada se rok pobijanja računa od vremena te dostave, ako se mora uzeti, da ovrha na imovinu dužnikovu ne bi ni u vrijeme te dostave dovela do potpunoga namirenja tražbine, i ako se pobijanje počme prije izmaka dviju godina od toga vremena.

Digitized by Google

Čl. 10. Pobijanje prije izvršnosti.

Ako se pobija prigovorom, nije od potrebe, da je tražbina pobijačeva izvršna. Isto tako, ako se pobija u postupku o razdiobi gotovine, što je polučena u izvršnom postupku.

Čl. 11. Protiv koga ide pobijanje.

Protiv ostavitelja osnovano pobijanje dopustivo je i protiv nasljednika.

Protiv koga drugoga pravnoga sljednika dopustivo je pobijanje, što je osnovano protiv njegova pravnoga prednika, samo onda:

1. ako su mu pri njegovom stečenju poznate bile, ili morale biti poznate one prilike, po kojima je osnovano pravo pobijanja protiv njegova prednika;
2. ako njegovo stečenje stoji u besplatnom razredjeniu njegova prednika;
3. ako je stecioc blizi svojak dužnikov, osim ako mu u vrijeme njegova stečenja nisu poznate bile, niti morale biti poznate one prilike, po kojima je osnovano pravo pobijanja protiv njegova prednika.

Komu je na korist pravno djelo po t. 1. ili 2. člana 2. učinjeno, a poznata mu je bila, dotično u slučaju t. 2. morala biti poznata dužnikova namjera oštećenja, proti tomu se može pobijati to pravno djelo, sve ako i nije osnovano pobijanje protiv onoga, naprama komu je pravno djelo učinjeno.

Ako je pravno djelo po t. 3. člana 2. učinjeno na korist kojega blizoga svojaka dužnikova, može se to pravno djelo pobijati protiv njega, sve ako i nije osnovano pobijanje protiv onoga, naprama kojemu je pravno djelo učinjeno, osim ako blizom svojaku nije bila poznata, niti je morala biti poznata dužnikova namjera oštećenja.

Da se produlje rokovi po čl. 9. dovoljna je dostava na ruke onoga, protiv koga se ima pobijanje preduzeti.

Čl. 12. Tužba pobijanja.

Ako se pobija tužbom, valja u tužbi navesti, u kojem opsegu i kojim načinom ima tuženi što učiniti ili trpiti, da se vjerovnik namiri.

Čl. 13. Što može pobijač zahtijevati.

Što je pobitnim pravnim djelom odsvojeno ili pušteno iz imovine dužnikove, to može vjerovnik zahtijevati u svoju korist, kolko je potrebno, da se namiri. Ako to nije razložno, ima se dati naknada.

Obvezani odgovara pobijaču kao nepošten posjednik. Njegov nasljednik samo onda, ako su mu pri njegovu stečenju poznate bile ili morale biti poznate prilike, na kojima se osniva pravo pobijanja protiv ostavitelja.

Ako je pravno djelo pobitno samo kao besplatno razredjenje, ima pošten primalac samo u tolko povratiti besplatnu činidbu, u koliko se je njom okoristio.

Čl. 14.

Ako su treća lica stekla prava na stvarima, što se imaju povratiti, ima onaj naknaditi vjerovniku štetu, koji je u vrijeme toga opterećenja posjedovao stvar, ako je njegovo stečenje bilo pobitno. Tomu ne smeta, što je možda pobitno i stečenje trećega lica. Propis čl. 13. stavka 3. dolazi do primjene.

Čl. 15. Što može zahtijevati pobijeni, i od koga.

Pobijenomu ostaje pravo samo protiv dužnika na tom osnovu, što radi povratka pobijene činidbe tražbina stupa nanovo u život, ili na tom osnovu, što dužnik radi toga povratka drži njegovu protučinitbu bez razloga.

Čl. 16. Nema preboja.

Protiv zahtjeva pobijanja ne može se prebiti protutražbina protiv dužnika.

Čl. 17. Kada je pravno djelo prividno.

Ako je koje pravno djelo učinjeno samo prividno, treba ga prosudjivati prema pravom njegovom sadržaju.

Digitized by Google

Čl. 18. Kada ima više pobijanja.

Ako više vjerovnika pobija isto pravno djelo, ne može to imati za posljedicu, da bi obvezanost pobijanoga prešla mjeru, naznačenu u čl. 13. i 14.

Čl. 19. Pobijanje i stečaj.

Koliko se može poslije otvorena stečaja nastaviti pobijanje, što ga je prije toga započeo stečajni koji vjerovnik, to se naredjuje u čl . . . stečajnog zakona.

Namirenje ili osiguranje, što ga je stečajni koji vjerovnik pobijanjem polučio prije otvorena stečaja, može se pobijati po propisima stečajnoga zakona, kada se na imovinu dužnikovu otvori stečaj.

Čl. 20. Zabilježenje tužbe pobijanja.

Pobijač može, kada pobija tužbom, zahtijevati u suda parničnoga, da se tužba zabilježi u javnim knjigama za nepokretnosti, ako izvršenje zahtjeva tužbenoga sobom donosi upis u tim knjigama ili u inim javnim ispravama za nepokretnine (tapijama).

To zabilježenje ima za posljedicu, da osuda, što izadje na tužbu, važi i protiv onih lica, čija se prava nakon zabilježenja upišu u tim knjigama ili ispravama.

Kratko obrazloženje.

a) Općenito.

Kada se pokaže, da je vjerovnik neopravdano kreditirao, da naime u dužnikovoj imovini nema namirenja, i kada učestaju takovi slučajevi, mora se to osjetiti kao nezdravo stanje u gospodarskom i pravnom životu. Prirodno je stoga nastojanje, da se tomu nadje lijeka. Pri tom se opazilo, da je u takovim slučajevima redovno ponestajalo imovine dužnikove načinom, koji se lahko mogao smatrati neopravdanom zaprekom vjerovnikovu namirenju. Tu se porodila misao pobijanja, pobijanja naime pravnih djela, po kojima je imovina dužnikova neopravdano oslabljena u korist trećih lica, a na štetu vjerovnika.

Bilo je toga već u davnim vremenima. Dokazom je rimska actio Pauliana. Ali kako se razvijao promet i preplićao život, tako se profinjivao i taj način oštećivanja vjerovnika. Općenito je poznato, da nesavjestan dužnik, a takovih je dan danas osobito puno, obično prenese svoju dosežnu imovinu na koga pouzdanika svoga, da se pod njegovom pravnom zaštitom izmakne vjerovnicima, ili ju pak pretvori u novac, da se teško dosežnim novcem ugne plaćanju svojih dugova. Pri tom se pronalaze svakojake finese, da bi se te makinacije pokrile pred pravnim dosegom. Protiv toga potrebna je dakako izdašnija, snažnije organizirana pravna zaštita u propisima o pobijanju.

Radi se dakle o zaštiti vjerovnika, pa bi se u prvi mah moglo misliti, da je to tek zaštita kapitala. Nu tomu nije tako. To je naime zaštita kredita, dakle svakako i onih, koji trebaju kapitala. Jer kapital sam, bez te zaštite, tražiti će više sigurnosti druge, ne samo personalne (jamac), nego i realne (zalog), i biti će skuplji, dakle i kredit rjedji. A promet treba kredita, kao ptica krila, veli jedan veliki pravnik (Ihering). Dakle valja po mogućnosti štititi kredit.

Pri tom, razumije se, treba biti na oprezu, da se ne zadje predaleko, da se ne zadre, više nego je nužno, u slobodu prometa. Jer sloboda prometa i pažnja na stečena prava, nema sumnje, još su važniji zalogjevi gospodarskoga i pravnoga života.

Pri rješenju toga pitanja o pobijanju nalazimo se u tom povoljnom položaju, da imamo u znatnom području naše države t. j. u Sloveniji i Dalmaciji već u životu zakon, koji bi mogao zadovoljiti našim potrebama. To je austr. zakon od 1914. godine, o kojem se može kazati, što kažu njegovi motivi o prijašnjem takovom zakonu od 1884., da se naime u ničem nije opazilo, da bi kraj takova zakona mogao trpiti pošten promet, da bi se moglo u poslovni život uvući smetnje i nesigurnosti. Taj zakon možemo — uz neke modifikacije — prihvatiti, ne samo zato, jer već važi u spomenutom našem području austrijskoga prava, nego i zato, jer je savremeniji, savršeniji od propisa o pobijanju, što važe u ostalom

Digitized by Google

području naše države. Napose olakšava težak dokaz, da je trećemu licu poznata bila stanovita okolnost (namjera oštećenja itd.), izjednačujuć znanje sa skrivljenim neznanjem. Onda proširuje krug besplatnih stečenja tim, da tu svrstava i stečenje sredstvima dužnika pri javnim prodajama njegovih stvari. Napokon proširuje krug bliže svojte (familia suspecta), protiv koje se olakšava dokaz time, što se protiv nje ne mora dokazivati poznavanje stanovitih okolnosti (namjere oštećenja itd.), što protiv drugih mora dokazati vjerovnik.

Pobijanjem ne ide se ni po tom zakonu dalje, nego zahtjeva namirno pravo vjerovnika t. j. pobitno pravno djelo tek nema da smeta tomu namirenju, pa zato se ima smatrati, kao da se nije ni dogodilo u toliko, u koliko je potrebno, da se vjerovnik namiri. U toliko ne važi naprama vjerovniku. Inače se ne dira u pravnu opstojnost pravnoga djela u odnosu trećega lica i dužnika.

Pravo pobijanja poteklo je iz pomisli, da je preča zaštita namirnoga prava vjerovnikova od zaštite prava iz posebno kvalificiranih pravnih osnova, kada bi obe zaštite došle u koliziju. Medju tim posebno kvalificiranim pravnim osnovima, pravnim djelima, dolaze u prvom redu pravna djela, kvalificirana namjerom oštećenja ili bar kulpoznim oštećenjem vjerovnika. Onda dolaze besplatna stečenja, koja treba da se ugnu ispred naplatnoga prava vjerovnikova. Napokon pravna djela, kvalificirana kao povreda načela par conditio creditorum. Ovo potonje samo u stečaju, ono prvo dvoje i u stečaju i mimo stečaja.

Pravo pobijanja nije sadržano već u pravu vjerovnikovu protiv dužnika, nije to neka modifikacija toga prava, već se osniva na posebnim osnovima, direktno protiv trećeg lica, pobijanoga, ako i jest istina, da ga ne staje, kada ne staje prava vjerovnikova protiv dužnika. To je pravo naravi obligatorne, ali po pretežnom shvatanju ne potiče ni ex contractu ni ex delicto već ex variis causarum figuris t. j. ubraja se medju ona prava, koja se osnivaju »neposredno na zakonu« kako to kaže § 859. austr. opć. gradj. zakonika od 1811. Dakako da tu može biti i delikta, napose prevare, nu to nije potrebno za pobijanje.

Kao opći uslov svakoga pobijanja ističe se prije svega taj, da vjerovnik nema namirenja u imovini dužnikovoj.

Onda treba da opstoji zakonom kvalificirani učin pobitnoga pravnoga djela koje od gore spomenute tri kategorije. Kao pravno djelo uzimlje se svako djelo, koje sobom donosi pravne posljedice, dakle nisu to samo pravni poslovi (kada se što odsvaja, opterećuje, kada se tko obvezuje), već i druga djela, kojima se prava zasnivaju, osiguravaju, preinačuju, dokidaju (dakle n. pr. kada tko učini štetu kakovu, što preradi, pomiješa, učini kakovo procesualno djelo, steče ovršno pravo zaloga itd.). Ovamo ide i propust, bilo procesualni, bilo ini, kao što napose i djelo, što je nužno, da se ispuni ili ne ispuni kakav uvjet.

Pravno djelo treba da se tiče imovine dužnikove. Nu ako vjerovnicima uopće nije štetno to pravno djelo, ako se položaj vjerovnika ne bi popravio, sve da se uspješno izvrši pobijanje, onda mu nema mjesta, jer ne može dovesti do cilja, radi koga se pobija t. j. do namirenja, n. pr. u slučaju pobitnog odsvojenja preterećene zalozima stvari, pobitnoga brisanja zaloga nakon nepobitno plaćenoga duga, pobitnoga stečenja hipoteke na mjestu, koje i onako ne dolazi ni dijelom do pokrića kraj predniih hipoteka.

Napokon valja se držati odredjenih u zakonu rokova, što su nužni radi sigurnosti prometa, da se ne drži preko mjere in suspenso važnost pravnih djela.

b) Posebno.

U naslovu zakona istaknuta je najvažnija stvar u sadržaju zakona. Nu moglo bi se i naprosto kazati »zakon o pobijanju« kao što se i austr. zakon naziva »Anfechtungsordnung«.

Čl. 1. (§ 1. austr. zak.). Tu se ispuštaju riječi »izvan stečaja« što dolaze u §-u 1. austr. zak., jer su ne samo suvišne kraj §-a 19. (čl. 19. predloga), nego nisu ni zgodne, jer u jedan kraj znače same po sebi, da se tu radi o pobijanju, kada nema stečaja, dočim ipak i za steč. postupka razlučni vjerovnici pobijaju po ovom zakonu, dapače i steč. upravitelj, kada stupi na mjesto steč. vjerovnika, koga je zatekao stečaj kao pobijača, nastavlja pobijanje po ovom zakonu (§ 37. austr. steč. zak., čl. . . . predloga steč. zakona). U drugi kraj mogu značiti same po sebi i protivno t. j. da se tu radi tek o pobijanju kraj otvorena

Digitized by Google

stečaja, što dakako ne stoji. Pošto je neodlučivo za primjenu ovoga zakona, dali je stečaj otvoren ili nije, bolje je te riječi ispustiti.

Ispušteno je i to, da se pravna djela izjave kao bez moći t. 1., da se to izreče sudskim rješenjem, jer je to ne samo suvišno, nego nije ni u skladu sa §-om 12. (čl. 12. predloga).

Čl. 2. (§ 2. austr. zak.). Po t. 1. mora pobijač dokazati namjeru oštećenja, i da je ta namjera bila poznata drugoj strani. Nu štete ne mora dokazivati, nego druga strana t. j. pobijani, ako tvrdi, da nema štete, jer ima namirenja u imovini dužnikovoj, ili jer nebi pomoglo namirenju, sve da se uspostavi prijašnje stanje, treba to i da dokaže.

Po t. 2. ima pobijač dokazati, ne samo da ima namjere oštećenja, već i da ima štete. Ali ne treba dokazivati, da je pobijanomu nakana oštećenja bila u istini poznata, već jedino to, da mu je morala biti poznata t. j. da bi mu prema prilikama konkretnoga slučaja bila poznata, da je upotrijebio nužnu pažnju. Ali zato se vremenito steže takovo pravo pobijanja na pravna djela od posljednje 2 godine.

Tu se zakonski tumače riječi »morala biti poznata« u onom smislu, kako ga tumači § 3. austr. steč. zakona. To će tumačenje važiti i za ine slučajeve, gdje dolazi taj izraz. Bez toga tumačenja moglo bi se misliti (radi »morala«) na veliku nepomnju (culpa lata), a dovoljna je obična nepomnja (culpa levis).

U t. 3. izvrše se dokaz na teret blize svojte (familia suspecta, čl. 4.) t. j. pobijač treba da dokaže samo štetu i tu blizinu svojte, a svojta ima prigovor (»...osim ako...«), da joj nije bila poznata ni morala biti poznata namjera oštećenja.

spuštaju se riječi »ili u korist tih lica« što dolaze u austr. zakonu. Tim riječima ima se na umu napose slučaj, mnogo ventilran u Njemačkoj (t. zv. »1500 Markvertrag«), gdje radnik (dužnik) pogodi sa poslodavcem da mu isplaćuje zaslužbu samo u onom iznosu, koji je slobodan od ovrhe, ali da stanoviti iznos preko toga isplaćuje nekomu trećemu, obično rodjaku radnikovu. Onda slučaj, gdje se dužnik odreče hipoteke na dobrom mjestu, po čemu se novije hipoteke dignu na mjesto njezino, a dužnik se nije odrekao naprama tim novijim vjerovnicima, već naprama vlasniku. Nu opravdana je primjedba, da nema razloga, da bi se to stezalo samo na slučajeve, gdje je pravno djelo u korist svojte. Osim toga po riječima austr. zak. kao da ima pobijanja i protiv onoga, naprama komu je pravno djelo učinjeno, ako ne uspije dokaz, da na drugoj strani nije ni mala fides ni culpa. A to nije opravdano. Stoga se propis o tom predlaže u drugoj formulaciji, koja nalazi zgodnije mjesto u članu 11. st. 3. i 4.

Ispuštene su i riječi austr. zakona »u vrijeme učinjena pravnoga djela«, jer se to razumije i bez toga, da naime deliktna misao treba da opstoji u vrijeme djela. To bi moralo važiti i u slučajevima t. 2. i 1., gdje ipak u austr. zakonu nema tih riječi, pa nastaje sumnja o tom, dali to važi i tu.

U ovom članu dodana je t. 5. naprema austr. zakonu, gdje je samo pometnjom ispuštena. Dosljedno je to naime prema drugim propisima (§§ 28, 30, 31, 38 austr. steč. zak. čl. . . . predloga našega steč. zak.) gdje se ne zahtijeva protiv svojaka dokaz o njihovu znanju stanovite okolnosti, već mjesto toga dokaz, da je pobijani dužnikov svojak, a ovaj onda ima prigovor, da nije znao.

Čl. 3. (§ 3. austr. zak.) U ovim slučajevima ne zahtijeva se kakova krivnja dužnikova, već jedino objektivni moment besplatnoga davanja. Nu taj pojam je proširen prema darovanju, jer je već po t. 1. besplatno razredjenje štetna opsega. Sadržaje na pr. i osiguranje vlastite obvezne dužnosti, na koje dužnik nije bio obvezan. Izuzimlju se slučajevi, koji su po naravi stvari opravdani.

U t. 2. hoće da se dohvate pravna djela, što ih ne vrši dužnik sam, već se vrše protiv njega u formi odsvajanja, što ih naredi ili dozvoli sudska ili ina vlast. Tu se ne misli samo na dražbe ovršne i dobrovoljne (neparbene), već i na odsvajanja nedražbena u ovršnom postupku. Ako su stvari nabavljene sretstvima dužnikovima, opravdano je to smatrati besplatnim njegovim razredjenjem. U tom je znatno proširenje naprema opsegu besplatnoga razredjenja po prijašnjem zakonu. Samo bi to lahko ostalo bez znatnije praktične važnosti, da nema izvrnuta dokaza na teret blize svojte, koja treba naime da dokaže, da sretstva ne potiču iz imovine dužnikove. Teško bi inače bilo pobijaču da dokaže, što mora dokazati protiv nesvojaka, da naime sredstva nabave potiču iz imovine dužnikove. A raditi će se u ovakovim slučajevima u pravilu o razredjenju u prilog svojte.

Digitized by Google

Što se tiče tekstiranja toga propisa u austr. §-u 3. na teret blizih svojaka, to nije dosljedno tekstiranju napose u §-u 2. t. 3. U ovom posljednjem tekstiranju ispravno se propisuje, i dosljedno propisima §§-a 28, 30, 31, 38 autsr. steč. zakona, da pobijač ima protiv pobijanoga svojaka uži učin da dokaže. Ne mora naime da dokaže znanje svojakovo o stanovitoj okolnosti, već mjesto toga tek njegovo svojstvo svojaka, a svojak se naprotiv može da obrani dokazom, da mu nije bila ta okolnost poznata. Istina je, da zakonodavac predmjeva, da svojak to znade, pa zato i donosi takav propis, ali nije zgodno, da se taj legislativno politički motiv — naime to predmjevanje — izražava u samom zakonu, i time nekako provocira svojaka, da se brani protiv takove presumcije, da je naime nesolidno postupao. Po tekstiranju austr. §-a 3. t. 2. b. imao bi pobijač i to ustvrditi, da je pobijani stekao dužnikovim sredstvima, a to bi dokazivao pozivom na to, da je stekao svojak, i da protiv njega govori zakonska predmjeva, dočim po predloženom tekstu čl. 3. t. 2. b. pobijač nema ništa drugo da ustvrdi i dokaže osim da je stečeno pri odsvajanju u smislu naredjenja vlasti, i da je stekao svojak.

U t. 3. respektira se obveza muževa na osiguranje ili povratak miraza, kada se je na to obvezao pri stupanju u brak ili pri zaključenju miraza (§ 1218 ogz.), da se ne bi treći kratio dati miraz bez takove obveze. Druga je stvar sa udovičkom plaćom, jer se daje iz muževe imovine (§ 1242 ogz.), pa bi muž kadgod mogao ju uglaviti i ujedno se obvezati na osiguranje ili izručenje. Po zakonu vraća se miraz u smislu §§-a 1229, 1264—1266. ogz.

Čl. 4. (§ 4. austr. zak.) Brak mora da postoji već u času, kada je pobitno pravno djelo učinjeno, izuzevši jedino slučaj po čl. 2. t. 3., gdje je dovoljno da opstoji u času pobijanja. U potonjem naime slučaju koluzija je vjerovatnija.

Čl. 5. (§ 5. austr. zak.). To je nužna zaštita prometne sigurnosti (§ 367. ogz.). Nu gdje je zloba poznata, ili samo zato nije poznata, jer nije nužne pažnje bilo, tu zaštita nije opravdana. Propis taj odnosi se jedino na detaljni, a ne i na promet u veliko.

Radi se tu o činidbi (predaji, naknadi štete) na osnovu prodaja dužnikovih. Prije izvršenja prodajne pogodbe ne tiče se pobijača sama prodaja, jer ne smeta njegovoj ovrsi.

Čl. 6. (§ 6. austr. zak.). Razumije se doduše po sebi, da ovršni naslov, što je nastao u odnošaju medju dužnikom i pobijanim, ne može da smeta pobijaču kao trećem licu, ali da se ukloni svaka sumnja, da ni čini državne vlasti (presude, ovršna djela), koji se ne mogu smatrati kao djela dužnikova, ne smetaju pobijanju, nalazi se shodno, da se to kaže i naročito. Ako je dakle dužnik na pr. uz uslove člana 2. u parnici što priznao, ili je propustio nužnu obranu, ili je u ovršnom postupku upozorio stanovitoga vjerovnika, neka se požuri ovrhom, jer da će ga inače drugi preteći, ili ga upozorio na neke osobite predmete ovrhe, zaklonjene od drugih vjerovnika, pobijati se mogu ta pravna djela sama, pa će time pasti i ovršni akti u važnosti prema vjerovniku i bez posebnoga pobijanja. Nu oprezno će raditi pobijač, ako ujedno pobija i ovršni naslov i ovršna djela, već radi uglave njihove veze sa pravnim djelom.

Tekstiranje se predlaže donekle drugačije nego u austr. zakonu, jer je bolje kazati, da je ovršni naslov izišao u potvrdu zahtjeva, što je osnovan na pobitnom pravnom djelu, nego u potvrdu samoga pravnog djela. Onda u austr. zakonu ne kaže se za ovršne čine, što i za ovršne naslove, da im naime prestaje važnost, pa bi se moglo misliti, da za ovršne čine ne važi isto. A nema razloga, da bi važilo drugo.

Čl. 7. (§ 7. austr. zak.). Propust može tek onda biti pravno djelo, kada sadržaje očitovanje volje. Stoga propust nesvijestan, od zaboravnosti, od nepažljivosti nije pravno djelo. Ali kada je hotimičan, ne smeta mu, što potiče možda od zablude, od krivoga motiva.

Motivi austr. zakona od 1884. godine uzimlju, da propusti po svojoj naravi nisu pravna djela, što bi ih valjalo podvrći pobijanju. Taj zakon je ipak, nakon dulje prepirke, donio po predlogu juridičke komisije svoj § 13. za pobijanje propusta u stegnutom opsegu, dočim novi zakon od 1914. godine tomu pobijanju postavlja u §-u 17. tek neznatnu stegu.

Pretežno se uzimlje, da se i propusti, kada imaju pravnih posljedica, moraju smatrati pravnim djelima, pa da u samoj naravi njihovoj nema zapreke pobijanju. Napose uzimlje se to u Njemačkoj, gdje nema naročitoga propisa, da

Digitized by Google

se i propusti mogu pobijati. To je shvaćanje ispravno. Na pr.: Propusti se dići tužba, pa se izgubi pravo dosjelošću ili zastarom, propusti se učiniti stanovito djelo i time se ispuni uvjet (poteslativni), uz koji druga strana stiče prava, propusti se doći na ročište, ili učiniti odlučiv koji prigovor, ili upotrijebiti pravni lijek, pa se tim izgubi parnica, propusti se protestirati mjenica, pa se izgubi pravo regresa itd.

Što se tiče novog austr. zakona, tu se kaže, da se tek oni propusti dužnikovi mogu pobijati, po kojima se gubi već opstojeće pravo dužnikovo, dočim se u §-u 13. veli, da pobijač može zahtijevati radi svoga namirenja i ono, što se izmaklo (»entgangen«) imovini dužnikovoj. Prema tomu postoji medju propustom i pozitivnim pravnim djelom ta razlika, da se ono, što se tek izmaklo imovini dužnikovoj, što još nije došlo u tu imovinu kao tvrdo pravo dužnikovo, može zahtijevati t. j. dotično pravno djelo pobijati samo onda, kada je to pravno djelo pozitivno, a ne i onda kada je negativno t. j. propust.

Sa onim »entgangen« u §-u 13. htjelo se stići pobijanjem napose slučaj, gdje poslodavac po ugovoru sa radnikom ima ovomu plaćati u ime zaslužbine samo onaj iznos, koji je izuzet od ovrhe, dočim stanoviti iznos preko toga radnik ne dobiva za svoju radnju, ali ga poslodavac isplaćuje trećem licu, obično svojaku dužnikovu. Ali sa tim »entgangen« dosiže se na pr. i otklon dara pa otklon oferte, pa i ugovor po § 551. ogz., kojim se presumtivni nasljednik odriče naprama ostavitelju nasljedstva. Dakle ako se dar ili oferta otkloni (pozitivno), onda se to može pobijati, nu ako se jedino propusti prihvat (negativno djelo) onda ne može. Prema tomu se može kazati, da to razlikovanje propusta od pozitivnog djela nije osnovano. Ako je pobijanje osnovano u slučaju pozitivnog djela, osnovano je i u slučaju propusta, ako nije u potonjem slučaju, nije ni u prvom. S onim »entgangen« u §-u 13. ide se predaleko.

U austr. §-u 7. kaže se još naročito, da se može pobijati propušteni prihvat nasljedstva. (Otklon nasljedstva kao pozitivno pravno djelo spada svakako pod »entgangen«.) To se kaže zato, jer opstoji prepirka o tom, da li je nasljedstvo stečeno već time, što je pripalo (deferirano), a hoće se da statuira pobijanje propuštena prihvata i u slučaju negativnoga riješenja toga pitanja. Nu pripalo nasljedstvo mora se svakako u ovom slučaju smatrati kao imovina delatova, koja se delatu ne može tek izmaknuti, kada ju može i prodati (§§ 1278., 1282. ogr.) t. j. »otsvojiti« (§ 13. austr. zak., čl. 13. predloga). Dakle dužnikova pravna djela glede pripaloga mu nasljedstva svakako su pravna djela, što se tiču njegove imovine (čl. 1.), te se ne preporuča ni ovaj naročiti propis u §-u 7. za pripalo nasljedstvo, ni onaj »entgangen« u §-u 13. austr. zakona.

Stoga je najbolje, da se sa propustom jednako postupa kao i sa pozitivnim pravnim djelom. A naročito naredjenje, da i propust potpada pobijanju, na mjestu je u našem zakonu kraj opstojećih dvojba o tom, i kada već taj propis opstoji u našem području hrvatskoga i austrijskoga prava, te bi se inače moglo uzimati, da se napuštanjem toga propisa htjelo odobriti shvaćanje, da propust ne pada pod pobijanje.

Čl. 8. (§ 8. austr. zak.). Supsidijarnost prava pobijanja tu je jasno izražena kao bitna njegova oznaka. Vjerovnik mora dokazati izvršnost svoje tražbine, kao i to, da ovrhom na imovinu dužnikovu nije potpuno namiren, ili da se mora uzeti, da nebi mogao biti potpuno namiren.

Neodlučivo je vrijeme, kada je nastala tražbina pobijačeva, dali naime prije ili poslije pobitnoga pravnoga djela, jer je u pitanju tek namirenje, koga nema, i pobitno pravno djelo, koje treba da se ugne tomu namirenju. A u tom pravcu jednake su tražbine od prije i od poslije nastavše nepovoljne promjene u imovini dužnikovoj.

Zahtijeva se izvršnost jedino protiv dužnika i ne uspjela ovrha jedino na njegovu imovinu. Progon sudužnika može biti kompliciran i dugotrajan, a pravo pobijanja vezano je na rokove, koji bi se time mogli promašiti.

Čl. 9. Ako je možda na izmaku rok pobijanja, a tu naznačenih uslova (izvršnosti, nenaplativosti) još nema dokazanih, možda po slučaju, po makinacijama, radi nedospjelosti tražbine, opravdano je navedenim načinom produljiti taj rok pobijaču. Ali svakako treba već u vrijeme tu naredjene dostave da opstoji nenaplativost, jer bez toga nema pobijanja, a već u to vrijeme treba da opsteii mogućnost pobijanja, samo kada bi već bilo dokaza.

Digitized by Google

Austr. propis prestiliziran je na kraće, i ne spominje se nasljednik, jer je to kraj čl. 11. al. 2. nepotrebno. Namjesto »onoga naprama komu je učinjeno pobitno pravno djelo ili njegova nasljednika« predlaže se naprosto »drugu stranu« t. j. izraz člana 2., jer »druga strana« može biti onaj, komu je na korist učinjeno pravno djelo, a ovo je učinjeno naprama nekomu možda i neodgovornomu posredniku (čl. 11., stavka 3. i 4.).

Čl. 10. (§ 10. austr. zak.). Kada tko ima da brani svoje pravo prigovorom protiv navale koga drugoga (obično protiv izlučne tužbe), naravna je stvar, da se tu ne samo nema čekati izvršnost prava pobijačeva protiv dužnika — već radi prava protivnikova —, nego nije to ni potrebno, jer će izvršnost tu stojati samo u tom što će pasti navala pobijanoga. A što se tiče razdiobe gotovine, što se pobuči u izvršnom postupku, nema se ni tu čekati na izvršnost, jer se i ureda radi mora pospješivati ta razdioba, te se za eventualne prepore daju i rokovi za izvedenje (pobijanje). A i tu brani vjerovnik, pa bilo i tužbom, već pristojeće mu pravo na stvari, nastojeći odbiti zahtjev protivnika, koji hoće takodjer da se namiri iz iste stvari, a za niu polučena gotovina ne dotiče za namirenje obojice.

Ali i u tim slučajevima treba da svagda bude dokazana nenaplativost iz imovine dužnikove.

Čl. 11. (§ 11. austr. zak.). Njemački »Rechtsnachfolger oder Rechtsnehmer« prevadja se sa »pravni sljednik«, jer to je i Rechtsnachfolger t. j. sljednik u cijelom pojedinom pravu, kako ga je imao prednik (n. pr. vlasnosti) i Rechtsnehmer t. j. sljednik djelomični, u stanovitom ovlaštenju (služnosti, pravu zaloga, najmu, zakupu) cijeloga prava (vlasnosti).

U stavci 5. (st. 3. austr. §-a 11.) jasnije se kaže, što nije uspjelo u st. 2. §-a 33. austr. zak .o pobijanju od 1884. dotično §-a 30. hrvat. zak. o pobijanju od 1897., gdje bi se po slovu zakona moralo uzimati, što je očito krivo, da naime ne važi protiv nasljednika ona dostava, koja je učinjena na ruke ostavitelja. A mišljeno je ono, što se sada kaže, da je naime dovoljna dostava na ruke onoga, koga se smjera pobijati, a da ne treba dostave na ruke prednika njegovih. Takova je dostava dovoljna, ali nije nužna, gdje ima uslova st. 1. ili 2. nazočnoga člana 11.

U ovom članu predlažu se kao 3. i 4. stavka dodaci naprama austr. zakonu, namjesto onoga »ili u korist tih lica« u §-u 2. t. 3. austr. zakona, kako je to gore kod člana 2. razloženo.

Čl. 12. (§ 12. austr. zak.). Vjerovnik pobija, da se namiri, pa prema tomu treba da glasi i zahtjev tužbe. Prejudicionom zahtjevu nema mjesta. Nije od potrebe ni to zahtijevati, da se pravno djelo proglasi da je bez važnosti, kako se to dosele propisivalo. Nevažnost pravnoga djela je doduše pretpostava zahtjeva, da pobijani što učini ili trpi, nu ta pretpostavka treba da je izložena u razloženju.

U zahtjevu mora se naznačiti opseg činidbe, a taj se ravna po opsegu tražbine, što se ima namiriti. Valja dakle i taj opseg naznačiti dotično visinu novčane tražbine (po glavnici, kamatima, troškovima), jer vjerovnik može zahtijevati činidbu od pobijanoga samo toliko, koliko je potrebno da se namiri (čl. 13.).

Što se tiče načina, mora pobijač naznačiti u zahtjevu, hoće li u naravi da se upotrijebi za njegovo namirenje, što je otsvojeno ili pušteno iz imovine dužnikove, ili pak da se zato dade naknada u opsegu odgovornosti pobijanoga (čl. 13, 14). pa da se to upotrijebi za njegovo namirenje.

Osim naznake tražbine, što treba da se namiri, još je i naznaka pobitnoga pravnoga djela potrebna za individualiziranje predmeta. Ovo potonje ne ide u zahtjev, nu treba da je istaknuto u razloženju.

Taj propis važi samo za tužbu (i protutužbu), dočim je prigovorni zahtjev pobijanja tek obrana protiv navale pobijanoga.

Čl. 13. (§ 13. austr. zak.). Pobijač se namiruje iz pobitno otsvojene stvari ili prava u naravi tim, da stvar ili pravo kod pobijanoga upotrijebi kao predmet ovrhe, ili iz pobitno napuštenog prava, koga se dužnik odrekao, tim da se namiruje iz toga prava, kao da ga se dužnik nije odrekao. Isto tako postupa se u slučaju propusta, kao da nema propusta, a nema mjesta izvršenju propuštenoga pravnoga djela. Propust i time nastavši pravni odnos medju dužnikom i pobijanim opstoji i dalje, samo nastavša time promjena u imovini dužnikovoj, nepovoljna za namirenje vjerovnika, ne smeta tomu namirenju. Nema li više dužnikove stvari itd. u pobijanoga, ima pobijani dati naknadu u novcu, kojim će se pobijač namiriti.

Digitized by Google

I jedno i drugo ima pobijani učiniti u opsegu dužnosti nepoštena posjednika, jer se većinom radi mala fide u ovim slučajevima. Iznimka u prilog poštena primaoca kakove besplatne činidbe, opravdana je tim, što se radi o poštenom stečenju, i što se besplatna činidba obično lakše potroši. Ali poštenje treba da dokaže pobijani.

U austr. §-u 13 dolazi kao objekt namirenja ne samo ono, što je otsvojeno ili pušteno (odrečenjem, uništenjem u korist drugoga) iz imovine dužnikove, nego i ono, što joj se izmaklo (»entgangen«). To je poglavito zato učinjeno, da se pobijati može i slučaj, gdje radnik ugovori samo toliku plaću za svoju radnju, kolika je slobodna od ovrhe, a onaj iznos, što bi padao pod ovrhu, da poslodavac daje komu trećemu, obično svojaku dužnikovu. O tom slučaju mnogo se raspravljalo u Njemačkoj (t. zv. »1500 Markvertrag«), gdje praksa i većinom teorija uzimlje, da se tu ništa ne odsvaja ni ne napušta iz imovine dužnikove, jer još ne zaslužena plaća da nije u njegovoj imovini. Stoga tu da nema mjesta pobijanju. Inače da bi se zapravo pogodila radnja, koja je slobodna, te se može vršiti i besplatno.

Po izrazu »entgangen« uzimlje se, da je sada pobitan i otklon dara, otklon oferte, pa i pogodba presumtivnog nasljednika sa ostaviteljem, da se odriče nasljedstva (§ 551. ogz.). Ide se dakle u tom predaleko, pa je bolje, da se to ne prihvati. Napose kada nipošto nije stalno, da se ne bi ticao imovine dužnikove njegov ugovor, kojim stiče pravo na zaslužbu za svoju radnju t. j. stiče tražbinu, ako radnju izvrši. Radnik doduše ne mora da radi za svoje vjerovnike, ali kada radi i zaslužuje, nema razloga, da se vjerovnici isključuju od namirenja iz zaslužbe, koliko nije kao minimalna slobodna od ovrhe. I zaslužba dužnikova, još nedospjela, tiče se njegove imovine, pa kada dužnik njom disponira, tiče se i ta dispozicija njegove imovine t. j. kada ju otpušta, otpušta dio svoje imovine, uvjetno već opstojeći. Pretpolaže se dakako, da je onaj višak, što ga poslodavac obećaje plaćati trećem licu, u istinu zaslužba. A to se može uglaviti i kada se krije pod inim vidom. Od važnosti je tu propis, da prividno pravno djelo valja prosudjivati po pravoj njegovoj prirodi (čl. 17).

Pobijati može pojedini vjerovnik dakako tek onda, kada se uvjet ispuni, kada plaća po učinjenoj radnji dospije, i uz to onaj višak bude trećemu izručen, jer tek onda nastaje nepovoljna promjena u imovini dužnikovoj, naime izvršenjem onoga ugovora o radnji za plaću. Ni prodajom samom ne oštećuju se vjerovnici, nego tek izvršenjem t. j. predajom.

Čl. 14. (§ 14. austr. zak.). Jasno je doduše već po čl. 13, da pobijani odgovara i za djelomičnu štetu, kada odgovara za cijelu. Nu praktično je naročito narediti, da odgovara za nju i onda, kada bi se moglo pobijati i onoga, koji je stekao kasnije, uže pravo. Ali tomu smeta u austr. §-u 14. riječ nepobitnih (»unanfechtbar«) ispred prava. Po tom bi se naime moglo uzimati a contrario, što bi vrlo nepraktično bilo, da naime pobijač može tek onda zahtijevati od pobijanoga prednika naknadu te djelomične štete, kada je opterećenje nepobitno protiv novoga stecioca, što bi trebao da dokazuje pobijač. Prigovara se tome »unanfechtbar« i u Austriji. Stoga se ta riječ izostavlja, te naprotiv stilizira taj propis u tom smislu, da ni pobitnost protiv novoga stecioca ne smeta zahtjevu otštete protiv pobitnoga prednika.

Čl. 15. (§ 15. austr. zak.). Kada ode u namirenje pobijača ona činidba dužnikova, što je bila u pobijanoga, onda treba dužnik da ponovi činidbu, jer tražbina stupa radi izručenja činidbe dužnikove pobijaču ponovo u život, postaje neizvršena. Gdje to nije razložno, napose gdje je izručena činidba nezamjenive, daje se naknada u novcu. Ako su obje činidbe nezamjenive (na pr. pri promjeni individualnih stvari), prestaje pravni razlog, da dužnik dalje drži promijenjenu stvar, te može pobijani zahtijevati povratak svoje stvari (condictio §-a 1435), dotično naknadu, gdje povratak stvari nebi razložan bio.

Mjesto »radi pobijanja« bolje je »radi povratka pobijane činidbe«, kako je to rečeno u čl . . . (§ 41. austr.) steč. zakona, gdje je ispravljen stariji zakon (§25. zak. o pob., koji je glasio poput sadanjega §-a 15), jer tražbina ne oživljuje već samim pobijanjem, nego izručenjem činidbe.

Čl. 16. (§ 16. austr. zak.) Nema preboja, jer nema zamjenitosti (§ 1438), zahtjev na me pobijanja nije zahtjev protiv dužnika, ako i ide za tim, da se nam ri tražbina protiv dužnika. Zahtjev pobijanja ima poseban svoj pravni razlog protiv pobijanoga.

Digitized by Google

§. 17. austr. zakona glasi: »Kako se oslobađa pobijani. Pobijani može se tim osloboditi od zahtjeva pobijanja, da namiri tražbinu, što ju ima vjerovnik protiv dužnika«. Taj je propis svakako suvišan. Donesen je radi §-a 1423. ogz., po kojem ne može tko treći (ovdje pobijani) natjerati vjerovnika (pobijača) bez privole dužnikove, da primi isplatu. Nu pobijač očito mora primiti isplatu, kada pobija baš radi isplate t. j. namirenja (či. 1.).

Zahtjev pobijanja (čl. 12—14) ide za tim, da se namiri vjerovnikova tražbina protiv dužnika iz stvari ili prava, što su bile dužnikove, a za koje odgovara pobijani u smislu čl. 13. i 14., ali ne preko visine tražbine, što ju valja namiriti. Od toga namirenja iz stvari i prava (in natura), prije dužnikovih, a za koje valja dati naknadu, kada namirenje in natura ne bi razložno bilo, hoće § 17. da oslobodi pobijanoga i na taj način da mu daje ovlast, da mjesto toga potpuno namiri tražbinu pobijačevu protiv dužnika. A koja je to tražbina? Tko je kupio i platio stanovitu stvar, ostaviv ju u posjedu prodavaoca, može li tu stvar, kada ju prodavalac trećemu proda, i ne može da naknadi štete, pobijanjem zahtijevati in natura, ili se mora zadovoljiti naknadom u novcu, premda se stvar nalazi u posjedu pobijanoga? Protiv prodavaoca t. j. dužnika opstoji tražbina t. j. zahtjev na predaju stvari na osnovu kupoprodajne pogodbe, koji se zahtjev modificira u zahtjev naknade u novcu, kada nije razložno da se preda stvar t. j. kada predaja stvari u naravi ne bi razborita bila, kad to ne bi u skladu bilo sa naravi stvari, napose kada stvari nema više u prodavaoca, te bi se mogla dobaviti tek uz nerazmjerne troškove, ili bi s inih razloga neprimjereno bilo da se stvar izruči u naravi. Tako i za pobijanoga propisuje § 13. da ima izručiti u naravi ono, što je otsvojeno ili pušteno iz imovine dužnikove, a u slučaju da bi to nerazložno (»nicht tunlich«) bilo, ima dati naknadu. Kada po tom § 17. daje pravo pobijanomu, da se od zahtjeva pobijanja (§ 13.) obrani plaćanjem dužnikova duga, time još nije jasno rečeno, koji je to dug. Ni u §-u 8. ne kaže se, da ovršiva treba da je uvijek samo novčana ili u novčanu pretvorena ina tražbina, nego se kaže naprosto tražbina. Tako se daje mogućnost, da raniji kupac dobije, kada mu je to milne, kupljenu stvar u naravi od pobijanoga. A to je očito više opravdano, nego da pobijač mora tek na dražbi da stiče stvar, koju je kupio, a koja je u pitanju namirenja njegova kupovnoga prava protupravno prešla u posjed pobijanoga. A i dosljedno je to propisu §-a 13., da se naime pobijani u pravilu ima smatrati kao nepošten posjednik. K tomu bi se § 17. mogao tako shvaćati, da se tu misli na novčanu tražbinu u svakom slučaju, nu to bi onda bio dalji razlog protiv toga, da se § 17. recipira.

Čl. 17. Mjesto austr. §-a 17. predlaže se propis, kao što je § 916. ogr.

Takovog propisa nema u austr. zakonu, valjda zato, jer ga ima u §-u 916. ogz., što važi samo u jednom dijelu naše države. A dobro će doći u ovom zakonu, gdje se nastoji predusresti kojekakovim makinacijama, učinjenima na štetu vjerovnika. Uz taj propis lahko će se uzeti kao prividan ne samo onaj ugovor spomenut gore pod čl. 2. t. 3., što ga radnik zaključi sa poslodavcem, da mu naime ima plaćati zaslužbu samo do onog iznosa, koji je prost od ovrhe, ali uz to da stanoviti iznos preko toga plaća nekom trećemu, nego i ugovor, gdje poslodavac ugovori radnju n. pr. sa ženom radnika tim, da može svoga muža upotrijebiti kao zamjenika. U potonjem slučaju ugovor je prividno zaključen sa ženom, a u istinu radi se o ugovoru sa mužem, kada se muž prihvati radnje, pa se može pobijati protiv poslodavca, a u prvom slučaju onaj višak nije drugo nego zaslužbina, ovrsi podvrgnuta, kada dospije, i bude izručena trećem licu, te se takav ugovor može pobijati i protiv poslodavca. Radnja doduše nije objekt ovrhe, nu zaslužbina svakako jest, koliko nije kao minimalna prosta od ovrhe.

Čl. 18. (§ 18. austr. zak.). Za individualizaciju predmeta odlučuje tražbina, koja se ima namiriti, i pravno djelo, što se pobija. Zato je pobijanje višestruko ne samo onda, kada pobija više vjerovnika, bilo susljedno, bilo istodobno, već i onda, kada pobija jedan, ali radi raznih tražbina. Tu odlučuje ona prior tempore potior jure (arg. § 892. ogz.) t. j. onomu, koji prvi zaište, bilo tužbom bilo vansudno, može pobijani prije da udovolji. U izvršnom postupku prvi se namiruje onaj, koji prije steče sudsko pravo zaloga itd.

Čl. 19. (§ 19. austr. zak.). Tu se daje veza ovoga zakona sa stečajnim. A čega se valja držati u tom slučaju, kada za tekućeg pobijanja bude otvoren ste-

Digitized by Google

čaj protiv dužnika, to ide u okvir steč. zakona (§ 37. austr. steč. zak., čl. . . . predloga našega steč. zakona)).

Kada je vjerovnik već namiren ili osiguran, prestaje dakako vlast steč. upravitelja, da stupi na mjesto vjerovnika. Nu dobro je za taj slučaj naročito narediti, da se to namirenje ili osiguranje može pobijati, ako inače ima uslova tomu po propisima steč. zakona. Inače bi se moglo uputiti na to, da se takovim namirenjem ili osiguranjem direktno ne dira u imovinu dužnikovu. Ali se dira indirektno po tom, što time nastaje pobijanomu pravo protiv dužnika (po čl. 15.) dotično protiv mase. A masa je osim toga indirektno tangirana po tom, što je konsumirano pravo pobijanja, koje bi došlo njoj u prilog, da ga nije izvršio vjerovnik.

Čl. 20. (§ 20. austr. zak.). Pobijačev zahtjev ide za tim, da se radi njegova namirenja, dakle eventualno i upisa u javne knjige, ima postupati, kao da se prenos od dužnika na pobijanoga nije ni dogodio. A pošto mora ispravama iskazati svoje pravo protiv dužnika t. j. gruntovnoga prednika protivnikova, može se to smatrati dovoljnim, da se dozvoli zabilježenje u javnim knjigama za nepokretnine (zemljišta, rude, željeznice, naftu, ne možda u registrima položnima, trgovačkim, patentnima), koliko ih ima, pa da se tako spriječi dalji prenos, koji bi važio i protiv pobijača, kada se bude radilo o izvršenju osude.

U području prava srpskoga nema onakovih gruntovnih knjiga, što ih ima u području prava hrvatskoga, austrijskoga i ugarskoga, već postoje intabulacioni protokoli, po uredbi o intabulaciji od 19. novembra 1854. (zbor. VIII. str. 29.), u koje dolaze i predbilježenja (§ 297. srpskoga gradj. zakonika od 1844.) i zabilježenja o vlasnosti, dočim za definitivnu vlasnost važe tapije, prema zakonodavnom tumačenju od 13. jula 1850. br. 1197 (zborn. V. str. 259.), kao način tečenja (modus acquirendi) vlasnosti u smislu §§-a 292., 298. spomenutog gradj. zakonika. U tapijama naime, što ih izdaju opštinski sudovi, a potvrdjuju policijske vlasti i prvostepeni sudovi, nu posjeduju ih vlasnici, ne upisuju se zabilježenja tužbe, kao što ni u prepisima, što se nalaze u arkivama opštinskih sudova, po općem protokolu njihovom, nego se upisuju u intabulacione protokole, što ih vode prvostepeni sudovi. Ovi dakle protokoli jesu u istinu javne knjige, ako i ne potpune, dočim tapije, ako i jest istina, da su javne isprave, ipak samo donekle zastupaju javne knjige.

Pravosudje

Gradjansko.

Presuda ženidbenoga suda hrv. staroka oličke crkve u Zagrebu, kojom se razrješuje ženidba bivšega katolika nakon njegova prelaza na starokatoličku vjeru, je protuzakonita. Nova ženidba, što ju na osnovu ovakove presude takova osoba sklopi, je nevaljana.

Rješidba stola sedmorice od 12. svibnja 1927. br. 1425.

(Osuda sudb. stola u Z. od 11. studenoga 1926. br. 98.416/gr., osuda bans. stola od 23. veljače 1927. br. 3204.)

Sudbeni stol u Zagrebu izrekao je u postupku ureda radi povedenom o pitanju valjanosti ženidbe, sklopljene izmedju T. T. rodj. K. iz Z. i V. T. iz Z dne 14. prosinca 1925. u hrv. staro-katoličkoj župnoj crkvi sv. Križa u Z., nakon dne 10. studenoga 1926. pod br. 98416 gr. provedene rasprave, te nakon preslušanja postavljenoga branitelja ženidbenoga veza slijedeću osudu:

Ženidba, sklopljena izmedju T. rodj. K. i V. T. u hrvatskoj starokatoličkoj župnoj crkvi sv. Križa u Zagrebu dne 14. prosinca 1925., upisana u matici vjenčanih iste župe sv. I. st. 39 br. 89. proglašuje se nevaljanom.

Razlozi: Riešenjem vel. župana zagrebačke oblasti, prosvjetno odjelienje, od 12. srpnja 1926. br. 13334 ustupljena je ovomu sudu molba T. T. — M. rodj. K. u Z. za doznaku nieznih potpunih beriva u svrhu, da ovaj sud ispita,

Digitized by Google

da li je valjan brak, sklopljen izmedju nje i V. T. dne 14. prosinca 1925. po odredbama hrvat. staro-katoličke crkve u župnoj crkvi Sv. Križa u Z.

Nadležnost ovoga suda za rješenje ovoga pitanja temelji se na članku III. i IV. ces. patenta od 29. studenoga, kojim je uveden o. g. z., i na čl. II. III. ces. patenta od 16. veljače 1853., kojim je uveden gradj. sudovnik, te na § 14. toš. a) gradj. sud., kao i naredbi namjesnika za Hrvatsku i Slavoniju od 29. travnja 1924. br. 15.360— 24., kojom je rečeno, da se glede ženidbenih odnošaja za brakove staro-katolika odlučne ustanove II. poglavlja o. g. z., a u sporovima ustanove gradj. sudovnika.

Pošto iz gornje molbe proizlazi, da je moliteljica T. T. bila rimo-katoličke vjeroispovijesti i vjenčana u rimo-katoličkoj crkvi, te kasnije kao r a s t a l j e n a dne 1. prosinca 1925. ponovno sklopila brak po obredima staro-katoličke crkve sa V. T. — dakle, se radi o jednoj pravnoj zapreki, navedenoj u §§ 94. o. g. z. odnosno u §§ 62. o. g. z., poveo je ovaj sud po § 668. gpp. ureda radi postupak o valjanosti ove potonje ženidbe, postaviši branitelja toga ženidbenoga veza. Iz očitovanja T. T. i vjenčanoga lista proizlazi, da se je ona dne 27. studenoga 1923. vjenčala u rkt. crkvi sv. Marka u Z. sa Z. M., takodjer rimo-katoličke vjere, s kojim se je početkom god. 1925. razišla, a koncem iste god. zatražila kod nadbiskupskoga duhovnoga suda u Zagrebu rastavu od stola i postelje, koji postupak a l i d o d a n a s n i j e d o v r š e n. U ljetu godine 1925. je ona prešla na staro-katoličku vjeru i od ženidbenoga suda iste crkve u Z. ishodila osudu od 20. studenoga 1925. br. 1763, kojom je njezin gore navedeni brak sa Z. M. proglašen razriješenim, a njoj dozvoljen ponovni brak u hrvat. staro-katoličkoj crkvi, na temelju koje osude se je ona dne 14. prosinca 1925. vjenčala u hrvatskoj staro-katoličkoj župnoj crkvi Sv. Križa u Z. sa V. T., kako se to vidi iz vjenčanoga lista.

Medjutim prema gore citiranim ustanovama ces. pat. od 29. studenoga 1852. i 16. veljače 1853. imao je pitanje valjanosti i obstojnosti prvoga gore navedenog braka riješiti jedino rimo-katolički nadbiskupski duhovni sud u Z., a pošto ovaj prema priznanju same moliteljice nikakvog konačnog rješenja nije donio, mora se taj brak smatrati i dalje valjanim i opstojnim, a slijedom toga je prema § 62. o. g. z. nemoguće moliteljici sklopiti novi brak.

Na tom stanju stvari ne mijenja ništa gore navedena osuda hrv. staro-katoličkog ženidbenog suda u Z., koja proglašuje prvi brak moljiteljice razriješenim, jer je ta osuda nenadležno donešena i stoji u protuslovlju sa citiranim ustanovama kao i sa ustanovom § 111. o. g. z. i obaviještenjem ministra vjera od 13. siječnja 1926. v. k. br. 181., pa s toga ovaj sud nije mogao uvažiti navode postavljenoga branitelja ženidbenog veza, već napadnuti ženidbeni vez proglašuje nevaljanim, što važi samo za izvanjsko državno područje, dočim se na unutrašnje crkveno područje vjere i savjesti ne odnosi — (Rješenje ministra vjera V. k. br. 1604 od 19. travnja 1926.

B a n s k i s t o l je povodom žaobe ništovne i priziva branitelja ženidbenoga veza žaobu, ništovnu kao neosnovanu zabacio, a priziv otputio, te potvrdio pobijanu osudu prvoga suda iz slijedećih razloga:

Prvostepenu osudu napada jedino branitelj ženidbenoga veza prema propisu § 677. grpp., te u svojim pravnim lijekovima u prvom redu osporava nadležnost sudbenog stola u Z., jer da se propisi poglavlja II. ćega gradjanskoga zakona ne imaju upravljivati na staro-katoličke brakove, kao i niti na rimo- i grko-katoličke, budući da je staro-katolička vjeroispovijest jedna katolička konfesija. Nadalje se žali, što se je prvomolbeni sud postavio na stanovište, da je jedino rimo-katolički ženidbeni sud bio nadležan, da glede ramo-katoličkoga braka supruga M. donese osudu, a ne ženidbeni sud hrv. staro-katoličke crkve u Zagrebu; — zatim se žali, što se napadnuta osuda poziva na § 111. o. g. z., jer da se ustanova toga §. ima smatrati ukinutom članom 142. ustava; — kod prosudjivanja valjanosti braka, što no ga je T. rodj. K. dne 14. prosinca 1925. u staro-katoličkoj crkvi sklopila, da valja u obzir uzeti i članak V. uvodnoga patenta od 29. studenoga 1852., koji glasi, da se osobna sposobnost prinadležnika krunovima za sklapanje ženidbe ima prosudjivati po onim zakonima, kojima su isti po razlici svoga vjeroispovijedanja podvrženi; — pošto je tako T. K. u to vrijeme bila pripadnica staro-katoličke vjeroispovijesti, a po propisima te vjeroispovijesti nije bilo zapreke, da sklopi brak sa V. T., to se taj brak ima prema tome smatrati valjanim.

Digitized by Google

Nu članci II. i III. carskoga patenta od 16. veljače 1853. ostavljeno je sudskim vlastima vierozakona rimo-katoličkoga, te grčko-sjedinjenoga i nesjedinjenoga njihovo pravo sudovanja glede onoga dijela ženidbenih parnica, koje se tiču valjanosti ženidbenoga veza, raspita i rastave od stola i postelje, dok za ostale vjeroispovijesti sudbenost u tim stvarima vrše redoviti gradjanski sudovi. U patentu se doduše veli »ostalih vjeroispovijesti nekatoličkih« jer onda (1853.) nije bilo drugih katolika osim rimo-katolika, pa je očito, da je privilegij duhovnoga sudovanja podijeljen samo naročito nabrojenim vjeroispovijestima, a ne može se protegnuti na druge vjeroispovijesti. Nazor branitelja ženidbenoga veza, da je staro-katolička crkva pravna sljednica rimo-katoličke crkve, od koje se je odcijepila i naslijedila i pravo duhovnoga sudovanja u bračnim sporovima sa gradjansko-pravnom snagom, ne može se usvojiti, jer se staro-katolička crkva ne može smatrati rimo-katoličkom crkvom, a taj privilegij je podijeljen samo rimo-katoličkoj vjeroispovijesti: privilegija pako moraju se stricte tumačiti. Tako isto je neosnovano i pozivanje na ustav, koji u čl. 12. proglašuje načelo, da su usvojene vjeroispovijesti ravnopravne pred zakonom; nu tom ustanovom nije ukinut privilegij gorespomenutih vjeroispovijesti, niti je riješeno, da se i ostalim vjeroispovijestima (židovskoj, evangeličkoj, staro-katoličkoj i t. d.) podjeljuje sudbenost u bračnim sporovima sa gradjansko-pravnom snagom. Dok se to pravo sudovanja ne prizna zakonom, ne mogu ove vjeroispovijesti to sudstvo vršiti, niti mogu presude duhovnih sudova imati snage u gradjansko-pravnom pogledu.

Gledom na razloženo nadležan je taj sudbeni stol za prosudjivanje valjanosti braka, sklopljenoga izmedju T. rodj. K. i V. T., pa se prigovor nenadležnosti ne može uvažiti. Što se tiče glavne stvari, to se osuda sudbenoga stola osniva na propisima §§ 94. i 62. o. g. z. i čl. III. ces. pat. od 29. studenoga 1852., pa ju je valjalo potvrditi s razloga za nju navedenih.

S t o l s e d m o r i c e je našao žalbu ništovnu branitelja ženidbenoga veza odbaciti, a izvanredni previd njegov odputiti, te potvrditi obje osude nižestepenih sudova.

R a z l o z i Brak, što ga sklopiše Z. M. i T. rodj. K. po obredu[1]) rimokat. crkve, mogao bi, u koliko bi zato postojali uslovi, da bude s obzirom na propise § 43. ces pat.[2]) od 8. listopada 1856. (d. z. l. broj 185), te čl. III. ces. pat. od 29. studenoga 1852. (d. z. l. broj 4) i čl. II. ces. pat. od 16. veljače 1853. (z. v. l. broj 36) razriješen[3]), biti razriješen samo po nad. duh. sudu rmk. crkve, jer je Z. M. još i sada rimokatolik i jer je brak sklopljen po obredu rimokat. crkve. Presuda je ženidbenoga suda hrv. starokatoličke crkve u Zagrebu od 20. studenoga 1925. br. 1763., koja taj brak razrješuje, protuzakonita. S toga, jer taj brak nije po nadležnoj vlasti razriješen, on još postoji (§ 57. ces. pat. od 8. listopada 1856. d. z. l. broj 185 i § 111. ogz.) i T. rodj. K. makar da je prešla medju starokatolike, nije mogla s obzirom na § 62. ogz. sklopiti novoga braka s drugim muškim licem. Njezin novi brak, sklopljen 14. prosinca 1925. a po obredu starokatoličke crkve pro foro externo[4]) nije zakonit.

Citovani zakonski propisi, po kojima se do toga zaključka mora doć, nisu promijenjeni nikojom normom ustava od 28. lipnja 1921. Hrvatska starokatolička crkva priznata je na osnovu čl. 12. ustava tek deklaracijom ministarstva od 18. prosinca 1923 (br. 3389 i samo je načelno ravnopravna ostalim usvojenim vjeroispovijestima, jer država nije za nju još donijela nikakovih zakona, po kojima bi

[1]) Obred nema važnosti za valjanost ženidbe po ženidbenom pravu rimokatoličke crkve. (Opas. ured.).

[2]) govori o § 43. ženidbenoga zakona za katolike t. j. I. dodatka ces. patenta od 3. listopada 1856. (Opas. ured.).

[3]) Izvršena (konsamirana) ženidba (rimo-katolika) je po ženidbenom pravu rimo-katoličke crkve b e z u s l o v n o t. j. u o p ć e za života ženidbenih drugova n e r a z r j e š i v a. — § 43. ženidbenog zakona na katolike t. j. I. dodatka ces. pat. od 8. listopada 1856. ne govori o odlučivanju glede razriješenja ženidbe, nego o odlučivanju glede valjanosti (odnosno nevaljanosti) ženidbe i to kod t. zv. miješovitih ženidaba. (Opas. ured.).

[4]) Ispravno »pro foro civili«, ili kako se niže dobro kaže: »za državno područje«. (Opas. ured.).

Digitized by Google

ta crkva mogla vršiti jurisdikciju pro foro externo.) Za to se ne može ta crkva u tom pravcu još usporediti s crkvama, kojima je to pravo već otprije dano. Samim pak ustavom, koji normira samo temeljna načela državnoga života, nije to učinjeno, pa za nju vrijedi na području bračnoga prava drugo poglavlje općega građ. zakonika. To shvaćanje zauzelo je i ministarstvo vjera u svojem rješenju od 13. siječnja 1926. V. K. br. 181.

Stoga hrvatska starokatolička crkva ni ne može vršiti sudbenost za državno područje, pa kao što nije mogla izreći osude od 20. studenoga 1925. br. 1763., tako ne može ni braka, sklopljenoga dne 14. prosinca 1925. između V. T. i T. rodj. K., proglasiti nevaljanim za državno područje. To pravo pripada po čl. I. ces. pat. od 16. veljače 1853. (z. v. l. 36) samo gradjanskomu sudu, a po § 14. sl. a) istoga ces. patenta nadležan je za takov spor sudbeni stol, u kojega okolišu supruzi prebivaju. To je u ovom slučaju sudbeni stol zagrebački.

Čim je tako utvrdjeno, da je samo državni sud zvan, da proglasi brak V. T. i T. rodj. K. nevaljanim, onda treba da on postupa i po gradjanskom postupniku, pa ako za taj slučaj i nema baš posebnih norma, to valja primijeniti analogne, pazeći kod toga na vjerske propise, koji vrijede za crkvu starokatoličku. I ako poglavlje XXX. gradj. par. post. govori o postupku u stvarima ženidbenim evangelika, nema u tom postupku propisa, da se on ne bi smio upotrijebiti i na slučajeve drugih vjeroispovijesti,*) glede kojih nema specijalnih norma. Pa kako se propisi §§ 680—683. grpp., koji se nalaze pod istim naslovom i u istom poglavlju, mogu primjenjivati i na sljedbenike drugih crkava, a ne samo i isključivo na one evangeličke crkve, nema zapreke, da se propisi toga poglavlja ne primijene i na ovaj i slične slučajeve. To valja učiniti tim prije, što u doba izdanja gradj. par. postupnika starokatolička crkva nije postojala, a ona nije sljednica priznate rimokatoličke crkve, budući da je u bivšoj austro-ugarskoj državi priznata na osnovu §§ 1. i 2. austr. zak. od 20. svibnja 1874. o zak. priznanju vjerskih udruženja (d. z. l. br. 68.) tek naredbom ces. kr. ministarstva za bogoštovlje i nastavu u Beču od 18. listopada 1877. (d. z. j. br. 99.) kao zasebno vjersko udruženje, a odatle vuče svoje podrijetlo i hrvatska starokatolička crkva.

S tih razloga nije počinjena po nižestepenim sudovima ništavost, što su se upustili u raspravu ovoga konkretnoga slučaja, što su primijenili propise poglavlja XXX. gradj. par. post. i što su izdali osudu, jer se po propisu § 677. grpp. ima po zaglavljenom postupku izreći osuda, pa je s toga valjalo ništovnu žalbu branitelja ženidbenoga veza po § 344. grpp. zabaciti. Izvanredni njegov previd u samoj stvari valjalo je s istih razloga, jer ne dotječu uslovi § 335. grpp., po § 33i. grpp. otputiti.

Društvene vijesti

Kongres pravnika ipak će održati ove godine svoju glavnu skupštinu, i to dana 23.—25. rujna u Sarajevu, unatoč protivnoga zaključka, objavljenog u posljednjem broju. Razlozi, koji su ponukali stalni odbor, da revidira svoj zaključak u posljednji čas, jesu uspjesi nastojanja, da se otklone dotadanje zapreke održanju Kongresa, a odlučan momenat u čitavoj stvari je bio veliki odziv pravnika iz Srbije. Njih oko 500 zamolili su stalni odbor, neka svakako nastoji, da se Kongresna skupština usprkos svih teškoća ipak ove godine održi.

Rok za prijave učesnika kod pojedinoga udruženja produljen je do 12. rujna, ali time, da je to apsolutno zadnji rok i da se nijedna zakašnjela prijava ne će uvažiti, jer je i to skrajnji rok, koji jedva omogućuje pojedinim udruženjima, da srede materijal, poimence sarajevskom priredjivačkom odboru, da udesi sve pripreme, napose oko nastambe.

Pravo učestvovati Kongresu ima samo onaj, koji je ujedno član kojega pravničkoga udruženja i koji nije prema tome udruženju u zaostatku sa članarinom. Za članstvo samoga Kongresa t. j. za učestvovanje Kongresu plaća se povrh toga D 140.— ili D 80.—, prvu svotu plaćaju pripadnici slobodnih zvanja, dok drugu javni činovnici. Za svakog člana obitelji, koji sa članom Kongresa učestvuje na ovome, plaća se posebno još po 120.—, odn. 60.— dinara. (Član

*) Protegnuto i na ženidbene parnice Židova (§ 4. naredbe ministarstva pravosudja od 30. ožujka 1853. — d. z. l. br 57.).

Digitized by Google

obitelji ne plaća naime onih Din 20.— kao dodatak za Spomenicu). Prijave, koje nisu popraćene novčanom pošiljkom, ne uvažuju se. Član neka u prijavi ujedno naznači, želi li, da mu se nadje stan, i to neka specificira (soba u hotelu, privatnom stanu, zajednička spavaona). Članovi Pravničkoga društva šalju prijavu s novcem tajniku, Zagreb, Dalmatinska ulica 4-a.

Kongres će trajati tri dana. Prvi dan, petak dne 23. rujna, bit će prije podne otvorenje Kongresa; u toj plenarnoj sjednici ne će se čitati referati i koreferati kao dosele, već će se odmah Kongres podijeliti u sekcije, koje će popodne započeti radom i nastaviti drugi dan u subotu. U nedjelju prije podne zaključak Kongresa s plenarnom sjednicom. Popodne razgledanje Sarajeva i okolice. Raspored zabavnoga dijela Kongresa (banket, koncert itd.), saznat će učesnici u Sarajevu.

Što se tiče izleta u Dalmaciju, on nije skopčan službeno s Kongresom, ali će se učesnici moći u Sarajevu prijaviti priredjivačkome odboru, da on udesi zajedničku vožnju do Dubrovnika. U svezi s tim objavljujemo doslovce raspis generalne direkcije državnih željeznica, komerc. odjeljenje, broj 22869/27., o pogodovnoj cijeni na željeznici

»Gospodin Ministar saobraćaja odlukom svojom MSBr. 7535 od 24. marta o. g. odobrio je povlasticu u ¼ (četvrt) cijene svima učesnicima III. Kongresa pravnika, koji će se držati na dan 23., 24. i 25. septembra o. g. u Sarajevu, a isto tako i za izlete, koje će pravnici prilikom Kongresa učiniti do Primorja. Povlastica važi od 18. septembra do 8. oktobra o. g. i to za sve vlakove izuzev S. O. E. Učesnicima Kongresa pravnika izdat će polazna stanica na osnovu legitimacije Kongresa karte bjelice u ¼ (četvrt) cijene do Sarajeva. Pri povratku iz Sarajeva, ili koje druge stanice, izdat će se učesnicima Kongresa takodjer bjelice u ¼ cijene, na osnovi iste legitimacije, na kojoj se mora nalaziti potvrda o učestvovanju na Kongresu. Za putovanje za izlet u Dalmaciju, do ma koje stanice, stanica Sarajevo otpravit će učesnike Kongresa sa stransport. registrom u ¼ cijene na osnovi prijave priredjivačkog odbora u Sarajevu o broju izletnika.

Upozoruju se učesnici, da ne kupuju kod odlaska karte, koja bi im onda vrijedila i za povratak, već neka kupuju samo četvrtinu; n. pr. od Zagreba do Sarajeva neka plate četvrtinu, a onda od Sarajeva do Dubrovnika (ili Zelenike ili do kojega mjesta Primorja hoće) četvrt karte itd.

Kongresni odbor nada se ishoditi i od Dubrovačke plovidbe i od Jadranske plovidbe popust za one kongresiste, koji bi se htjeli morem vraćati (ili učiniti izlet do Boke Kotorske).

Legitimacije primit će prijavljeni članovi najkasnije do 18. rujna, pa zato ako ju tko ne primi prije, neka ne reklamira uzalud. Spomenicu odnosno zbirku referata primit će također svaki član do istoga datuma.

Literatura

L' information ferminine. — Izašao je prvi broj ovoga mjesečnika za pravo i interese žene pod uredništvom gdje Kraemer-Bach i gosp. Moureauxa, odvjetnika u Parizu. Svrha je tome listu proučavati pravni položaj žene u Francuskoj i u inozemstvu, davati savjete ženskom svijetu, kako će uz pomoć postojećega pravnoga stanja štititi svoje interese; dalje pratiti ženski pokret i zagovarati poboljšanje sadanjega pravnoga položaja žene na svim poljima socijalnoga života. Prvi broj donosi na 72 stranice bogati sadržaj. Iza kratkoga programa uredništva dolazi mala rasprava o neodržanju ženidbenoga obećanja, zatim o ženi kao porezovniku. Na to se nadovezuju razni slučajevi iz sudske i upravne prakse za mnoga ženska pitanja, te pregled novijih zakonodavnih radova i prijedloga za promjenu postojećih ustanova u pogledu žena. Iza članka o ženi kao činovniku stavljen je kratak pregled o uredjenju raznih pitanja ženskoga prava u Društvu naroda kao i u mnogim državama inozemstva. Svi članci se odlikuju kratkoćom i pregnantnošću. Nije to organ za propagandu, već ozbiljan časopis, koji imade da udovoljuje jednoj potrebi dnevnoga života.

Dr. J. A.

Aufwertungsproblem in Gesetzgebung und Rechtsprechung Jugoslawiens: napisao umirovljeni vijećnik stola sedmorice dr. Josip Mudrovčić u

Digitized by Google

Zeitschrift für Ostrecht, I. Jahrgang, Heft 2. (str. 229—242.) — Stvar je otisnuta u ovom listu sa više većih tiskarskih pogrješaka, a otisnuta je i napose u malenom broju primjeraka, te je posebnom otisku pridodan ispravak odnosnih tiskarskih pogrješaka. Tko taj ispravak tiskarskih pogrješaka treba, neka se izvoli obratiti na gosp. pisca.

Das Aufwertungsproblem in der Gesetzgebung und Rechtsprechung Jugoslawiens. — Napisao dr. Berthold Eisner, predsjednik senata vrhov. suda u Sarajevu. — Ova rasprava izašla je najprije u »Zeitschrift für Ostrecht« broj 2., I. godište, Berlin, a onda je izdana i kao poseban otisak iz te revije.

Zbirka rješitaba stola sedmorice. Ovu zbirku u džepnom formatu je sastavio vijeć. tajnik stola sedmorice dr. Aleksa Vragović. Ona obuhvaća 152 rješidbe iz svih područja privat. prava i to od god. 1915.—1925. Tvrdo vezana stoji 160 dinara, a naručuje se kod grafičkoga nakladnoga zavoda Tipografija. Uredništvo »Mjesečnika« nije, doduše knjigu primilo na ocjenu, ali smatra vrijednim, da ju i ovdje objavi na temelju književne obavijesti, koja se o tome slala pojedincima.

Actes du Congrès pénitentiaire international de Londres, Aout 1925. Publies par le secretaire—general du Congrès Dr. J. Simon Van. Cinque volumes. Berne 1927. En commission chez Staempili & Cie. à Berne.

Izborni red za odbore sreskih upravnih općina u Hrvatskoj i Slavoniji sa Srijemom prema uredbi od 31. V. 1927. Netom je izašla ova vrlo aktuelna knjižica. Sadržaje osim teksta uredbe koncizno sastavljeni uvod i opširan komentar. Sve to priredio je županijski tajnik dr. Ivo Krbek. Izdala je Naklada Gospodarskih Novina u Zagrebu.

Rezultati popisa domaće stoke u Kraljevini S. H. S. od 31. siječnja 1921. Izdanje direkcije državne statistike u Beogradu. — Državna štamparija — Sarajevo 1927. — Knjiga velikoga formata ima lijevo tekst u našem jeziku, a desno u francuskom. Sadržaj je ovaj: Uvod (str. V.—XXIX): Domaća stoka: I. Pregled po pokrajinama (str. 1-3.); II. Pregled po okruzima (str. 5-9.); III. Pregled po srezovima (str. 11—37.); IV. Pregled po općinama (str. 39—371). — B. Pernata živina i košnice: I. Pregled po pokrajinama (str. 375—377.); II. Pregled po okruzima (str. 379—393.); C. Sumarni pregled stoke, pernate živine i košnica: I. Pregled po pokrajinama (str. 397—399.); II. Pregled po okruzima i srezovima (str. 401—415.). — Ovo je prvi popis stoke, pernate živine i košnica u Kraljevini S. H. S. Obavljen je po pokrajinama: 1. Srbija (sjeverna i južna); 2. Crna Gora u granicama od god. 1912.; 3. Bosna i Hercegovina, kakova je bila zaposjednuta i pripojena od austro-ugarske monarhije; 4. Dalmacija bez grada Zadra i njegove najbliže okoline, te otoka Lastovo, no poradi talijanskoga zaposjednuća ostali su nepopisani srezovi. Benkovac, Zadar (ostatak), Knin, Hvar i Šibenik, zatim općine: Mljet, Blato, Vela Luka i Korčula, te neka sela; 5. Hrvatska i Slavonija sa ostacima prijašnje austrijske pokrajine Istre (naime otok Krk i općina Kastav), dalje sa Međumurjem (od prijašnje madjarske županije Zala); ali je poradi talijanskoga zaposjednuća ostao grad Sušak nepopisan; 6. Slovenija, koja obuhvaća dijelove prijašnjih austrijskih pokrajina Kranjske, Štajerske i Koruške, te Prekomurje, koje je sastavljeno od dijelova prijašnjih madžarskih županija Vaš i Zala; 7. Banat, Bačka i Baranja ili kraće Vojvodina, t. j. dijelovi prijašnjih madžarskih žup.: Baranja, Bač—Bodrog, Krašo—Serenj, Tamiš, Torontal i Čongrad. Nazivi mjesta su se uzimali u prvom redu iz same statističke gradje — u slučaju potrebe uz ispravak prema zvaničnim rječnicima mjesta. U Sloveniji su strana imena izmijenjena većinom slovenskim narodnim imenima. U Vojvodini su nazivi izmijenjeni, ponajviše prema uredbi ministarstva unutrašnjih djela od 15. svibnja 1922.

Svaštice

Za uredovanje sudbenih lica izvan sudske zgrade i izvan uredovnih sati (kao n. pr. ovrhe, inventarizaciju, uvodjenje sekvestra itd.) plaćale su stranke odnosno njihovi zastupnici trošak, koji bi sud dotičnom odlukom zahtijevao. Budući da je taj trošak bio redovito razmjerno vrlo umjeren, nisu mu prigovarale u pravilu ni stranke, a još manje njihovi zastupnici. A nisu mu mogli prigovarati ni zato, jer je svakome već osjećaj najprimitivnije pravednosti

Digitized by Google

diktirao, da državnome službeniku, koji je i onako slabo plaćen za redovito radno vrijeme, naplati neredoviti prekovremeni rad. Princip naplate prekouredovnih sati proveden je svagdje, pa i u našem zakonodavstvu. Napokon je onakovo zaračunavanje bilo zakonito, jer se osnivalo na ustanovi §§ 25. i 26. naredbe bana od 28 rujna 1909. broj 2977/Pr., kojom se uredjuju povjerenstvene pristojbe činovnika i službenika autonomnih oblasti Kraljevine Hrvatske i Slavonije. Izašla je, doduše, kasnije uredba drž. rač. br. 96.000 od 30. list. 1920. o naknadi troškova državnim službenicima učinienih prilikom službenoga putovanja i seobe, ali njom nisu ukinute ustanove citirane banske naredbe, koje s uredbom ne stoje u suprotnosti.

Medjutim više sudske instancije, napose stol sedmorice u Zagrebu, nisu toga mišljenja, pa su više puta pozivale niže sudove neka ono zaračunavanje troška obrazlože, jer pozivanje na spomenutu bansku naredbu nisu smatrale osnovanim. Radi toga neki su niži sudovi, poimence sudb. stol u Zagrebu, prestati u zadnje vrijeme zaračunavati one pristojbe. Jest i bit će posljedica toga, da će uredovanje sudova sve više zapinjati. Dosada su stranke dugo čekale svršetak parnice, ali kad su već jednom dočekale osudu, bar je ovršni postupak brže tekao. Odsada će i ovai zapiniati i pogibelj je, da stranke uopće nikada ne dodju do namirenja. Kakove svrhe ima onda sud uopće? U čemu će općinstvo vidjeti onda njegov raison d'être, Sudbena lica, koja su dosele radila izvan uredovnih sati samo zato, jer su bila za to (i ako uviiek vrlo skromno) naplaćena, imat će pravo, ako se ne budu htjela badava mučiti izvan uredovnih sati. To nije ni njihova dužnost. Uredovno vrijeme ni izdaleka ne dostaje, da se svlada sav ogroman posao sudova. Treba takodjer sasvim otvoreno reći, da će sudska lica i redoviti posao obavljati sa manje volje, dok im se eto oduzela mogućnost, da poštenim radom zasluže skromni dodatak, koji može bar donekle nadopuniti apsolutno nedostatnu im plaću.

Naše je skromno mišlienje, da niie uputno dirati u ovo, čemu same stranke ne prigovaraju, da nije napose uputno dirati onda, kada se time zaustavlja posao sudova, koji bi naprotiv trebalo svim silama promicati.

Ima mnogo krupnijih stvari, koje bi trebalo zgrabiti, a koje ipak ostaju nezapažene ili bez reakcije: a ipak bi bavljenje s njima donijelo dobre rezultate po čitavo naše sudovanje, a posredno i po javni život. Mislimo zato, da bi sve tri instancije na pravnome području Hrvatske i Slavonije mogle ostati kod zaključka konferencije sudaca i odvjetnika od 18. i 19. prosinca, a koji glasi: »Odrediuju se troškovi sudbenim izaslanicim za uredovanie u siedištu suda izvan uredovnih sati i izvan uredske zgrade. Iznimku čini slučaj, kada je erar jedan od stranaka. Upućuju se odvietnici, da iz razloga shodnosti i pravednosti ne prigovaraju takovome obredjeniu«.

Društvo odvietnika u Zagrebu je poduzelo već kod ministarstva pravde i drugdje korake, da se spomenutome zaračunavaniu troška dade jači zakonski temeli (u koliko se čini, da sadanji temeli niie dosta jasan), ali iskustvo s dosadanjim djelovanjem naših vlada ne može uliti mnogo nade u skori uspieh. Zato moramo mi sami, mi pravnici, mi suci i odvjetnici bez razlike nastojati, da djelatnost svoju, a specijalno onu sudova promičemo u okviru zakona — makar i naiširo u tu svrhu tumačenoga — a pogotovu da sami ne stvaramo njoj zapreka, kad ih i onako bez toga previše ima.

Advokatski dnevnik. Jedan gospodin **sudac, kome ime ne ćemo spomenuti,** sa područja apelacijonoga suda u Novom Sadu razaslao je svim odvjetnicima državne cirkulare, u kojima objavljuje izdanje **»Advokatskog dnevnika«. Za taj** dnevnik veli, da će u stvari biti »adresar domaćih i stranih advokata«, ali uiedno dodaje, da će u ni biti uvrštene adrese samo onih, koji ili dnevnik poruče, ili plate posebno za uvrštenje Din. 40.—. Ako je tako, onda, to nije više adresar, već je tek reklama za izvjesne advokate. Slobodno je gosp. sudcu napokon izdavati i tako nepotpune adresare ili reklame, ali onda neka ih nazove pravim imenom: tako, da čitatelji znadu, da tai tzv. adresar preporučuje samo zato dotična lica, jer su platila. Kod nijednog **izdavača, a kamo lik od jednoga** suca ne bi smiela potonja okolnost biti kriterij za **reklamu ili preporuku ili** — kako se u cirkularu veli — za »stvaranie interesovanja«. **Mislimo, da nije bilo** na odmet zabilježiti i ovo kao signum temporis. v

Ispravi u prikazu komentara prof. Ilića k zakonu o činovnicima na str. 318., redak 31. odozgor (»sebito« u »osuditi«.

Digitized by Google

Umro je

Dr. LADISLAV POLIĆ

Medju mnogima i mnogima. koji žale nenaknadivi gubitak, nalazi se i Pravničko Društvo u Zagrebu. Njemu je smrt ugrabila predsjednika, dugogodišnjeg urednika „Mjesečnika" i jednog od najvrsnijih radnika na polju pravne znanosti.

Život i djela pokojnika zalog su slavi uspomene njegove! Oni su svijetli primjer rada za narod, za znanost, za ideale čovječanstva! Živimo po tom primjeru i u toj uspomeni! Mir pepelu njegovu!

Zagreb, 8. studenoga 1927.

Pravničko društvo
u Zagrebu

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

BROJ 10. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor. ZAGREB 1927.
GOD. LIII. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. LISTOPAD.

Sekvestracija vicinalnih željeznica sa gledišta medjunarodnoga prava

Napisao dr. Hugo Holzmann, odvjetnik.

Srbijanskim su zakonom o postupanju sa imovinom podanika država, koje su u neprijateljstvu sa Srbijom, od 17. kolovoza 1915. bile propisane »radi zaštite javnih interesa« naročite mjere »izuzetno od postojećih odredaba o zaštiti stranaca i njihovih prava (čl. 1.). Ove mjere sastojale su se u tome, da je cjelokupna imovina (preduzeća i drugi imovinski objekti) bila »podložena popisu i prinudnoj upravi« (čl. 3. i 4.) i da je radi nadzora postavljen kod velikih poduzeća naročiti državni komesar. Ovaj je imao dužnost voditi brigu o tom, da uprava, koju je po potrebi postavio ministar narodne privrede, preduzećem racijonalno rukuje i da se štite interesi srpskih gradjana i srpske države (čl. 12). Po odluci ministarstva nar. privrede mogla su se sva preduzeća radi javnih interesa podvrgnuti likvidaciji (čl. 14.).

Odredbe ovoga zakona proširene su uredbom od 5. veljače 1919. prostorno na cijelu kraljevinu SHS. Medjutim je još prije izdao povjerenik narodnoga vijeća SHS za obrt, trgovinu i industriju dr. Šurmin naredbu od 2. studenoga 1918. br. VI-1778-1918., koja glasi: »Sva obrtna i industrijalna poduzeća na području Hrvatske, Slavonije, Rijeke i Istre imaju u roku od mjesec dana, računajući od dana proglašenja ove naredbe u »Narodnim Novinama« prenijeti svoja glavna sjedišta u područja tih zemalja.« Proglašenje je uslijedilo 4. studenoga 1918. u br. 252. Nar. Novina.

25. studenoga proglašena je u Nar. Novinama br. 271. druga naredba istoga povjerenika od 19. studenoga 1918., kojom se sporazumno s povjerenicima za željeznice i pravosudje tumači i dopunjuje prva naredba tako, da se pod obrtnim i industrijalnim poduzećima razumijevaju i željeznička i brodarska poduzeća i da se rok za prenos ovih poduzeća odredjuje do konca prosinca 1918. U čl. 2. se kaže, da se, ako postoje važni razlozi, za prenos sjedišta i protokolaciju u trgovački registar, prijava za upis u trg. registar imade predati do konca u prvoj odnosno u drugoj naredbi danoga roka kod onoga trgovačkoga suda, koji je nadležan za buduće

Digitized by Google

glavno sjedište dotičnoga poduzeća, a ujedno se imade povjerenik za obrt, trg. i ind. zamoliti za podjeljenje daljega roka, u kojem se imade provesti prenos glavnoga sjedišta i protokolacija. Za slučaj, da se jedno i drugo ne učini, § 3. naredjuje, da se poduzeće ima staviti pod prisilnu upravu i sekvestar imenovati. Trećom naredbom od 6. prosinca br. 1778/2 (Nar. Nov. od 7. pros. br. 282) produljen je za sva preduzeća bez iznimke rok za prenos glavnih sjedišta do konca 1918. god. Od 29. listopada 1918., kad je hrv. sabor priznao vrhovnu vlast narodnomu vijeću SHS, koje je bilo faktično osnovano 6. listopada, pa do 1. prosinca, narodno vijeće je bilo najviša vlast na području Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i Rijeke.

Uredbom od 27. lipnja 1920. o imovini neprijateljskih podanika, odštampanom u broju 149. »Službenih Novina« od 10. srpnja 1920. promijenjene su odredbe zakona od 17. kolovoza 1915. u mnogočem, a naročito u tome, što su ugovori o miru glavno ishodište za pitanje, »koja se lica smatraju za podanike neprijateljskih država i čija se dobra mogu likvidirati«. Značajno je, da se o tom pitanju pobliže govori ne u ovoj uredbi, već u pravilniku za izvršenje ove uredbe od 26. srpnja 1920. U članku 62. ovoga pravilnika se kaže: »Po čl. 267. ugovora o miru sa Austrijom i čl. 250. ugovora o miru sa Ugarskom dobra, prava i interesi austrijskih i ugarskih pripadnika ili društava pod njihovim nadzorom, koja leže na teritorijima nekadašnje austro-ugarske monarhije, ne će se moći uzaptiti ni likvidirati.« Jedna od važnijih ustanova uredbe jeste čl. 20., koji glasi: »Glavna je dužnost državnih komesara i članova, da sačuvaju i održe sekvestrirana dobra, prava i interese. U tom cilju oni preduzimaju i izvršuju sve potrebne mjere, sastavljaju detaljan popis, procjenu i pregled cijele aktive i pasive i podnose svakoga mjeseca izvještaj o svome radu ministru. Oni po odobrenju ministra pravde odmah prodaju pojedine predmete podložene kvaru i one, na čije se izdržavanje mora mnogo više trošiti, nego li što one vrijede, ili što koristi daju. Oni polažu u blagajnu uprave fondova, ili gdje ministar odredi, sav novac, koji dobiju od sekvestrirane imovine.«

Vicinalne željeznice, u koliko su bile na teritoriju bivše ugarske kraljevine, bile su na temelju sa svakim društvom u smislu zakona od 1888. sklopljenoga t. zv. »normalnoga poslovnoga ugovora« u eksploataciji društva madjarskih državnih željeznica. Nakon prevrata stupila je uprava naših državnih željeznica na mjesto rečenoga društva i time preuzela faktično sva prava i dužnosti kao negotiorum gestor. Prema tomu stekla je naša država punu faktičnu vlast administracije, pa je time primila na se jedino obvezu, da će u smislu postojećih zakona voditi točnu evidenciju o tome, što prima i što izdaje. Tome dosljedno nije bilo nikakova razloga, da se, bilo »radi zaštite javnih interesa«, bilo radi zaštite privatnopravnih interesa, ovaj faktični odnos pretvori u prisilnu upravu po propisima zakona o postupanju sa imovinom stranih podanika. Već gore citirana naredba nar. vijeća od 25. stud. 1918. nije bila na mjestu u po-

Digitized by Google

gledu vicinalnih željeznica, koje su sve redom imale svoje sjedište u Budimpešti. One su doduše po naredjenju vlasti premjestile svoja sjedišta na teritorij kraljevine SHS i zatražile upis društva u trg. registar. Ove promjene bile su čisto spoljašnjega formalnoga značaja bez ikakova pravnoga učinka. Za punovažnost pravnoga, unutarnjega akta manjkala su i manjkaju još danas ona kriterija, oni glavni uslovi, pod kojima se nostrifikacija vic. društva provesti može. Po vojnoj konvenciji (konvenciji primirja), sklopljenoj dne 13. studenoga sa Madjarskom, »koju je Franše Depere kao komandant francuske savezničke vojske zaključio sa predstavnicima ugarskoga naroda« imao je sve do sklapanja mira ostati status quo u pogledu važenja zakonodavstva. Trijanonski je ugovor promulgiran u br. 140. Službenih Novina od god. 1921.

Time, što je naša država u konvenciji primirja od 13. studenoga 1918. pristala na status quo u pogledu zakonodavstva i to sve do zaključenja konačnoga mira, ovaj je ugovor postao o b j e k t i v n o pravo medjunarodnoga značaja. Time je ona priznala i prihvatila normu, koja nju veže i obvezuje kao svaki drugi ugovor ili konvencija, čiji je glavni predmet, »da se angažuje budućnost, usvajajući apstraktne principe«.[1])

Ova izrična saglasnost u tome, da će se sve do sklapanja mira respektirati zakoni, koji su važili na teritoriji bivše Ugarske, donosila je sa sobom važna ograničenja u pogledu njezina prava donašati zakone, t. j. u pogledu njezina suverenoga prava zakonodavstva, ali samo u pogledu pravnog položaja fizičkih lica ili pravnih lica, koja su imala p r a v n i i n t e r e s, da se njihova prava prosudjuju po zakonima, pod koje su potpadali prije. Priznavši važnost ugarskoga zakonodavstva naša država nije smjela posegnuti za mjerama, koje involviraju neograničenu primjenu naših zakona i koje stoga neizbježno izazivlju pravni sukob. Kontinuitet pravnih odnosa garantiran medjunarodnim ugovorom, čiji smo autoritet priznali, ne smije da prekine glavni ugovarajući faktor, t. j. država; ona ne smije da vrijedja ugovorne odnose, bilo da postavlja protivne opće principe, bilo da neposredno izvrši djela, kojima tangira stečena prava pojedinca (fizičkoga ili pravnoga lica). Stupajući na mjesto ravnateljstva ugarskih drž. željeznica, naša je uprava državnih željeznica nastavila kontinuitet poslovanja onih društava, koja su i prije svoje poslove vršila na teritoriju Hrvatske i Slavonije te Vojvodine, nearegirajući si time nikakova stalna prava i neprejudicirajući konačnomu uredjenju odnosa izmedju države i vic. željeznica. Ovim jednostranim aktom država je manifestirala svoju volju, da o d r ž i u j a v n o m i n t e r e s u f a k t i č n i k o n t i n u i t e t j e d n o g a s t a n j a, k o j e n e t r p i d i s k o n t i n u i t e t a b e z p o v r e d e o p ć i h j a v n i h i n t e r e s a.

[1]) »Medjunarodno privatno pravo« od dra. Ninka P e r i ć a, str. 19: — T r i e p e l kaže u »Völkerrecht und Landrecht« na str. 70: »Die Staaten können objektives Recht schaffen, wenn sie eine Regel vereinbaren, nach der sich ihr künftiges Verhalten dauernd bestimmen soll.«

Digitized by Google

Ovaj akt ima svoj izvor u imperiju, u najvišoj i neograničenoj suverenoj državnoj vlasti, ovo je jedan »Gewaltverhältnis« (odnošaj sile), »das aus dem Imperium des Staates schlechthin resultiert« (Jellinek). Ovim jednostranim aktom (»mjerom raspolaganja« čl. 232. trijan. ugovora) naša država nije povrijedila ničiji interes, ničije stečeno pravo, jer nije pokazala volju, da ovo stanje mimo drugoga glavnoga interesenta — madjarskih državnih željeznica — pravno uredi. U n u t a r n j i pravni odnos naša država nije mogla urediti, jer bi to bila mogla u č i n i t i samo na temelju jednoga ad hoc sklopljenoga dvostranoga ugovora. Strogo formalno uzevši mogao bi biti drugi glavni ugovornik samo »madjarske državne željeznice« t. j. poduzeće, koje je imalo svoju posebnu pravnu egzistenciju kao svako drugo pravno lice. Ugovor bi imao samo f o r m u medjunarodnoga prava. S. Gresch nazivlje ovakove ugovore »quasi völkerrechtliche Verträge«.[2])

Iz ovoga slijedi, da se proširenjem srbijanskoga zakona od 17. kolovoza 1915. odnosno uredbom od 17. lipnja 1920. nije mogao promijeniti ni u čemu status quo u pogledu prava i interesa ugarskih državljana i društava pod njihovim nadzorom, garantiran više spomenutom konvencijom o primirju — a to tim manje, što članak 62. pravilnika izrično zabranjuje svaku likvidaciju ili prisilnu mjeru (uzapćenje). — Ne znamo, koji su motivi nagnali našu državu, da je ipak odredila sekvestraciju gotovo svih vicinalnih željeznica. Po našem shvaćanju ovo se postupanje kosi sa medjunarodnim obvezama i znači povredu članka 267. ugovora o miru sa Ugarskom. Pisac članka »O sekvestrima« u »Ekonomistu« od travnaja 1924. izgleda da je drugog mišljenja, jer uopće ne ulazi u to pitanje ex tunc, već se istim bavi samo s obzirom na mirovne ugovore. Po mnijenju toga pisca pojavilo se pitanje samo u pogledu toga, da li je naša država imala bezuslovno dužnost skinuti sekvestre, nakon što je bio ratifikovan senžermenski ugovor (16. srpnja 1920.) odnosno trijanonski ugovor (26. srpnja 1921.) t. j. izvršiti restituciju dobara »u stanje, u kojem su ona bila u trenutku stavljanja sekvestra«. Pisac N. kaže: »Nad madjarskim imovinama, koje leže na našem n o v o m teritoriju, sekvestar ostaje i dalje u snazi, i ostat će, dok se sa Madjarskom ne postigne sličan sporazum kao sa Austrijom.« Tu naime mi-

[2]) On kaže u svojoj raspravi »Der Staat als Kontrahent« u »Jahrbuch des öffentlichen Rechts« 1910., na str. 278: »Der Gegenkontrahent ist nämlich nicht eine juristische Person des Völkerrechts, kein Staat also; gleichwohl kontrahiert der Staat mit ihm in der Form des völkerrechtlichen Vertrags. Dies geschieht wegen der ganz eigenartigen Stellung des Gegenkontrahenten, die teilweise historisch begründet ist, zum Teil auch nur während des Ueberganges zu einer anderen Rechtslage besteht. In beiden Fällen verbietet die Beschaffenheit gewissermassen des betr. anderen Kontrahenten die Regelung kraft internen Rechts; er kann nicht als subjizierte nicht als juristische Person des öffentlichen Rechts angesehen werden; er wird, obwohl nicht Staat, doch von diesem als gleichgeordnet behandelt. Es wird ihm mithin eine quasi-völkerrechtliche Rechtssubjektivität zugebilligt; eine juristische Person des Völkerrechts, ein Staat kontrahiert mit ihm auf völkerrechtliche Weise, in der Form eines völkerrechtlichen Vertrags, geht einen quasi-völkerrechtlichen Vertrag mit ihm ein.«

Digitized by Google

sli pisac na t. zv. Seipelovu konvenciju od 24. veljače 1923., koja je izišla u Službenim Novinama br. 88. od 17. travnja 1924.[3])

Seipelova konvencija po našem mišljenju ne dokazuje ništa drugo, nego to, da su se u pogledu tumačenja odredaba mirovnoga ugovora pojavile mnoge nesuglasice. Nastale su razne kolizije interesa, na koje se reagiralo i s jedne i s druge strane više manje jednostranim represivnim mjerama. Ovo neodredjeno stanje ponukalo je valjda i našu državu, da putem retorzija, a ne po kakovu pozitivnom pravu, provede neke izuzetne mjere, bilo u obliku sekvestracije, bilo u drugoj formi. Napadno je medjutim, da i nakon što je sklopljena i ratificirana spomenuta konvencija, pitanje privatnih željeznica u Sloveniji još do danas nije riješeno t. j. neriješeno je isto tako, kao što je neriješeno pitanje vicinalnih željeznica na teritoriju bivše Ugarske kraljevine.

Druga činjenica, koja govori u prilog naše teze i koja sigurno stoji u protivuslovlju sa tvrdnjom pisca N., da će sekvestri nad madjarskim imovinama ostati, dok se sa Madjarskom ne postigne sličan sporazum kao sa Austrijom, jeste ta, što je ministarstvo pravde dozvolilo — doduše nakon mnogih urgencija i predstavaka — većemu dijelu vicinalnih željeznica u toku godina 1923.-26., da se skine sekvestar, a da pri tom nije bio po srijedi kakov »naročiti naš ekonomski interes«. Ovo više nije »pojedinačno« skidanje sekvestra, već sistematsko likvidiranje jednoga stanja, koje se s pravnim razlozima ne da braniti. Ne vjerujemo, da bi ministarstvo pravde moglo dozvoliti skidanje sekvestara, ako bi dalje održavanje istih bilo u okviru prava, jer izmedju nas i Madjarske ne postoje još tako srdačni odnosi, koji bi opravdavali toliku predusretljivost. Po srijedi je — budimo iskreni — uvjerenje mjerodavnih, da nama ne može konvenirati, da sekvestracije branimo pred mješovitim izbornim sudom (čl. 239. i čl. 250. trijanonskog ugovora) i da se još dalje izvrgavamo tužbama podnešenim pred takovim i sličnim sudovima.[4])

Pitanje sekvestracije vicinalnih željeznica može se promatrati još i sa drugoga, posve protivnoga gledišta. Ustanova mirovnoga ugovora, po kojoj se dobra, prava i interesi austrijskih odnosno ugarskih pripadnika ili »društva p o d n j i h o v i m n a d z o r o m«, koji leže na teritorijima nekadanje Austro-Ugarske ne će moći ni uzaptiti ni likvidirati, nije tako jasna, kako na prvi mah izgleda.

---

[3]) Pravo ime je »Zakon o konvencijama, zaključenim sa Austrijskom Republikom radi skidanja sekvestra i svih iznimnih mjera nad imovinom obostranih podanika kao i radi rješenja drugih pitanja u vezi sa odredbama senžermanskoga ugovora«.

[4]) Glasom obznane odieljenja za izvršenje medjunarodnih ugovora u min. inostranih djela br. 7312 od 31. listopada 1924. odnosno sudskoga postupka mješovitoga izabranoga suda (sastavljenoga prema čl. 239. trijanonskoga ugovora, tužba se može podići (gl. čl. 16. ovoga postupka) do kraja 1925. god. Za šest mjeseci od dana, kada je tužilac saznao za takat, mjeru ili ma kakovu odluku, od čega zavisi tužba, tužba se može podići i poslije gore označenoga roka. (Ovaj postupak publikovan je u Služ. Nov. br. 272 od 29. stud. 1924.)

Digitized by Google

Glavno je naime pitanje, kome ta dobra, prava i interesi, koji se »oslobodjeni od svake mjere raspolaganja imadu vratiti zainteresovanima«, u istini pripadaju, — t. j. dali su društva, koja leže na teritoriju nekadašnje Austro-Ugarske bila ne samo pod formalnim, već i pod pravnim nadzorom austrijskih odnosno ugarskih pripadnika. Sama riječ »nadzor« ne može se shvatiti u smislu običnoga administrativnoga nadzora, nego u smislu vrhovne upravljajuće moći, bolje rekući unutarnje plenipotencije, koja je organski vezana sa pojedinim ličnostima ili društvima, koja imaju to pravo vrhovne uprave na temelju posjeda dionica, a naročito prioritetnih dionica. Ovakova uprava po naravi same stvari nije morala biti jedinstvena, niti je njezin sastav uvijek bio vjerni odraz pravoga stanja stvari. Često se je dogodilo, da su u jednom društvu bili angažovani sasma drugi ljudi, nego što se je to po spoljašnjoj strukturi društva moglo poprimiti, i da su odlučujući faktori — dakle oni, koji su u istini »nadzor« vršili — bili u inozemstvu a ne u tuzemstvu (u Austro-Ugarskoj). Razumije se nadalje, da ima mnogo društava, u kojima je nadzor vršilo više lica iz raznih država i to kolektivnim putem. A priori se dakle ne da kazati, da je to i to društvo pod absolutnim nadzorom pripadnika ove ili one države, već se — držimo — kod velikih dioničarskih društava, kao što su društva vicinalnih željeznica, može prije predmnijevati, da ih je veći dio bio pod nadzorom i pripadnika drugih država a ne samo austrijskih i ugarskih državljana. Za neke velike vicinalne željeznice čak znamo pozitivno, da je veći dio prioritetnih dionica bio u rukama njemačkih financijera i banaka.

Razumljivo je stoga, da je baš obzirom na to, što se pravi nacijonalitet kod velikih dioničkih društva teško može ustanoviti (pravi unutarnji sastav kod tih »anonimnih« pravnih bića), u mirovne ugovore unešena jedna ustanova, koja znači važno ograničenje članka 267. senžermenskoga odnosno čl. 250. trijanonskoga ugovora. Ovom ustanovom propisano je, da komisija za naknadu štete može u roku od godine dana od stupanja u važnost mirovnih ugovora zahtijevati, da Austrija odnosno Ugarska steče sva prava i interese svojih pripadnika u svakom preduzeću opće korisnom ili u svakoj koncesiji u Rusiji, Turskoj, Njemačkoj ili Bugarskoj ili na teritoriju, koji je pripadao Austriji odnosno Ugarskoj, a koji Austrija, Ugarska ili njezini saveznici moraju prenijeti na drugoga. Austrija ili Ugarska će sa svoje strane biti dužna, da preda u roku od šest mjeseci od dana, kada se to bude zahtijevalo, komisiji za naknadu šteta sva ta prava i interese, a Austrija odnosno Ugarska će snositi teret, da dade naknadu svojim pripadnicima tako lišenim svojine, čiju će vrijednost ustanoviti komisija za naknadu šteta.

U koliko su se savezničke i udružene sile, a naročito naša država, koristile ovom ustanovom, nije nam pobliže poznato. — U svakom slučaju stoji, da su mirovni ugovori u pogledu poduzeća opće korisnih previdili osobite i iznimne mjere, koje daju savez-

Digitized by Google

ničkim i udruženim silama vrlo široko i jako kontrolno pravo.[5]) Od ovakove kontrole do same sekvestracije samo je jedan korak. Ako je dakle naša država učinila taj korak, ona se je dala po svoj prilici voditi tendencijama, koje su imale jedini cilj: olakšati i ujednostaviti kontrolu te predusresti svakim eventualnostima sukoba sa pojedinim interesovanim licima ili društvima.

Ovdje je red istaknuti još neke druge momente, koji govore u korist ove teze, koja sekvestraciju vicinalnih željeznica smatra mjerom, izvedenom u duhu mirovnoga ugovora.

Društva vicinalnih željeznica na teritoriju bivše kraljevine Ugarske osnovana su po madjarskim zakonima i imala su svoje zakonito sjedište u Budimpešti, gdje su bila protokolirana. Prije rata bilo je opće mnijenje, da se trgovačka društva svake vrsti imadu prosudjivati po pravnim normama one države, po kojima su bile zasnovana i u čije su registre unešena.[6]) Poslije rata postalo je pitanje nacijonaliteta društava vrlo sporno, te se je o njemu vrlo često raspravljalo. Versajski ugovor je unio veliku zabunu u redove teoretičara, jer kontrolna teorija, koja se kao crvena nit provlači kroz versajski ugovor, smatra gore navedene momente za čisto formalne i polaže glavno težište na nacijonalitet kapitala, koji je u društvu zastupan, i na osobe, koje imaju odlučnu ingerenciju. Nepregledna literatura i judikatura (imenito mješovitih izabranih sudišta) o tome pitanju postoji, a da se ipak nije moglo ni iz blizu doći do jednoga izgladjenoga jedinstvenoga mišljenja. Poznato je, da je u proljeću 1921. bila konferencija nasljednih država u Rimu, na kojoj je pitanje o nacijonalitetu trgovačkih društava bilo pitanje prvoga reda.

Gledišta su bila tako podijeljena, da se nije moglo doći do jedinstvenoga zaključka. Dr. Stražnicky u svojoj citiranoj[7]) raspravi kaže, da je gotovo jednodušna bila protimba, da se kapital uzme kao obilježje nacijonaliteta. Teza, po kojoj je mjesto eksploatacije mjerodavno, našla je doduše više pristalica, ali i dosta protivnika. Dr. Ninko Perić naginje[8]) mišljenju, da je društvu otačbina tamo, gdje mu je glavno sjedište, gdje mu je administrativni centar, dodajući, da se je za vrijeme posljednjega rata pokazalo, koliko ima teškoće i sa ovim rješenjem, po kome se pripadništvo društva cijeni po glavnom sjedištu, i »da se je često pristupalo ocjeni faktičnoga stanja i podanstva članova i svojine kapitala, kojim je društvo osnovano«.

---

[5]) Konac dotične ustanove glasi: »Austrija odnosno Ugarska će biti dužna, da komisiji za naknadu štete saopći spisak svih prava, interesa, o kojima je riječ, bilo da su stečeni, bilo da se mogu steći, bilo da još nisu iskorišćeni, i odreći će se u ime svoje i u ime svojih pripadnika a u korist sila savezničkih i udruženih svih prava i interesa, na koje se gore cilja, a koji ne bi bili naznačeni u gore rečenom članku.«

[6]) Dr. M. Stražnicky »O nacijonalitetu trgovačkih društava« u Mjesečniku god. 1921. str. 253.

[7]) Vidi predašnju opasku.

[8]) l. c. str. 207.

Digitized by Google

Iz ovoga kratkoga razlaganja izlazi dvoje: da je pitanje nacionaliteta društva za sve nasljedne države ostalo neriješeno i da je u duhu mirovnih ugovora, da svakoj državi pripada kod svakoga pojedinoga društva pravo ispitivanja faktičnoga stanja bez obzira na formalno sjedište društva. Naša država, izgleda, da nije imala određen stav u ovome pitanju, jer je gotovo sve vicinalne željeznice stavila pod sekvestar, čak i takove, u kojima učestvuje samo neutralni (holandski) kapital.

Krajiške imovne općine

Napisao Andre Perušić, ing. forest. et aps. jur., Ogulin.

Šuma je imetak tamo, gdje je ona najviši stepen privredne kulture, a to je na t. zv. apsolutnom šumskom tlu, kršu, planini, brdu, močvari, živom pijesku, dok na površinama, sposobnim za višu vrst kulture, za voće, žito, lozu, ona znači nacijonalno ekonomsku štetu.

Osim drveta, surovine, što još danas, dok ne dobijemo surogat drvu, treba narod za pokriće svojih potreba u kućanstvu, gospodarstvu, obrtu, industriji, kao i za pokriće svojih ostalih potreba prodajom šumskih proizvoda u inostranstvo, imaju šume naročito u krševitim, brdskim i planinskim krajevima osobitu važnost u tom, što u normalnim klimatskim prilikama čuvaju svoje i okolišne tlo od štetnoga djelovanja atmosferija, vode, vjetra, svijetla, prevelikih razlika u temperaturi tla. — Zato je šumarstvo vještina, koja igra kao karika u ekonomiji jedne zemlje, bez štete za ostale privredne grane, raditi oko dislokacije, podignuća, uređenja, uščuvanja, iskorišćavanja šuma i oko distribucije sa šumama i šumskim proizvodima prema načelima šumarske nauke, a kako to opći državni i posebni nacijonalno ekonomski interesi traže.

Naša država je zemlja poznata sa svojim znatnim i vrijednim šumama. Prema službenoj publikaciji ministarstva »Šume u kraljevini S. H. S.« Beograd, 1926. imamo 7.586.026 ha (hektar po 10.000 m²) cjelokupne površine šuma. Od toga ima oko 48% državnih, 19% komunalnih, 33% privatnih. Na apsolutnom šumskom tlu ima 72%, na relativnom 18%, na kršu 10%. — Visokih šuma ima preko 4 milijuna hektara, srednjih ispod pol milijuna, niskih preko milijun i pol, a šikara oko tri četvrtine milijuna hektara. Površina šuma iznaša nešto preko 5 milijuna hektara. Kolika im je vrijednost ne može se ni približno ocijeniti. Predstavljaju svakako barem 20 miljarda dinara našega nacijonalnoga kapitala. Godišnji prihod šumskih proizvoda kreće se danas izmedju 500 i 750 milijuna dinara, a mogao bi biti i veći.

Snaga naše zemlje kao eminentno agrarne jest u tom, što ona agrarnih proizvoda ima na pretek. Ativnost trgovačke bilance za našu je državu od odlučne važnosti. U izvozu zauzimaju šumski proizvodi drugo mjesto u vrijednosti od oko 2 miljarde dinara. — Od naše je male industrije šumska industrija najjača, jer ima preko 300 velikih a 2380 malih pilana.

Digitized by Google

U Hrvatskoj i Slavoniji napose ima oko 1,400.000 hektara šuma, od toga državnih oko 330.000 ha, komunalnih oko 580.000 ha, privatnih oko 490.000 ha.

Seljak kraj šume ne može bez nje živjeti, jer je svoj kućni i gospodarski život s obzirom na koristi iz šume stoljećima akomodirao. Iz šume se grije, gradi, pravi alat, stoku pase, a prodajom nešto i zaradi. Preko 120.000 radnika-kirijaša nalazi zarade u šumama, u drvnim obrtima, u u šumsko trgovačkim i industrijskim poduzećima. U našim šumama zaradi narod izvozom i preradom drveta, zatim kod drugih radnja u šumskom gospodarstvu preko dvije miljarde dinara na godinu.

U Sloveniji i Hrvatskoj može se govoriti o donekle racijonalnom šumskom gospodarstvu, i ako već i ono nazaduje, dok je u drugim krajevima države vrlo ekstenzivno, a na mjestima u Srbiji i u Bosni gotovo nikakovo.

*

Graničari, stanovnici t. zv. Vojne Krajine ili Granice, imali su za svoje vojničke žrtve i napore, jer su bili neprestano pod puškom, naročite pogodnosti napose u pogledu uživanja šuma. Vojna uprava im je davala najprije potrebno drvo i pašu kao svojim lenskim podanicima, a kasnije im se počelo priznavati pravo služnosti besplatnoga drvarenja i besplatne paše u državnim šumama. Te šume okupirala je u svoje vrijeme država. Seljak je bio gotovo bespravan i nije mogao ni umio, da svoje, dugotrajnim vremenom utvrdjene, posjedovne odnose prema nepreglednim prašumama zaodjene u pravnu formu, već se je na to odlučio jači i pametniji.

Servituti, kojima su državne šume bile opterećene, ustanovljeni su §§ 18., 19. temeljnoga zakona za Vojnu Krajinu, koji je proglašen patentom od 7. svibnja 1850. Uživanje šuma bilo je ipak ograničeno propisima gospodarske osnove. Ove su služnosti taksativno i pojedince naznačene za svaku vrst uživanja u §§ 68. do 75. pravilnika za šumsku službu u Vojnoj Krajini, proglašenoga okružnicom vrhovnoga zapovjedništva vojske od 7. veljače 1860. od. 16. br. 474. Segregacijom šumskih služnosti nisu krajišnici dobili ono, što im je spomenutim zakonskim propisima bilo osigurano, niti im se doznačio ekvivalenat u šumi za nove troškove uprave, čuvanja, poreza, nameta, što sve prije nije uplivalo na opseg njihova uživanja, jer je država snašala te troškove.

Pred samu okupaciju Bosne po Austro-Ugarskoj razvojačena je Vojna Krajina, jer za istu nije bilo više potrebe. Razvojačenjem Vojne Krajine, postepenom unifikacijom uprave i sudstva sa ostalim teritorijem Hrvatske donešen je zakon od 8. lipnja 1871. o ustanovama za otkup prava na drvlje, pašu i uživanje šumskih proizvoda, što krajiški stanovnici imaju u državnim šumama, nalazećim se u Vojnoj Krajini. Svrha je ovomu zakonu bila odteretiti državne šume od stvarnih tereta, služnosti, u korist dosadanjih ovlaštenika i postupati sa državnim šumama posve slobodno, kako bi država od njih imala što više koristi.

Zakonom od 15. lipnja 1873. o imovnim općinama u hrv. slav. Vojnoj Krajini sa 28 članaka, kao logičkom posljedicom zakona

Digitized by Google

o segregaciji, stvorene su krajiške ili granične imovne općine na taj način, da je polovica šuma po vrijednosti ostala u vlasništvu države a druga je polovica predana skupnosti svake pukovnijske općine. Sadržina toga zakona u glavnom je ovo:

Sve mjesne općine, koje su do tada spadale jednomu krajiškomu pukovnijskomu kotaru, čine zasebnu samostalnu imovnu općinu, koja ima zastupati krajiške stanovnike i njihov imetak (čl. 1.). Ima ih 10: otočka, ogulinska, slunjska sa sjedištem u Karlovcu, I. banska u Glini, II. banska u Petrinji, gjurgjevačka u Bjelovaru, križevačka u Bjelovaru, gradiška, brodska u Vinkovcima, petrovaradinska u Sr. Mitrovici. Imena nose prema pukovniji, iz koje su nastale (čl. 2.). — Lička imovna općina nije stupila u život zbog otpora Ličana iz bojazni, da ne će dobiti dosta šuma. Postojale su ali su brzo i prestale postojati imovne općine novosisačka i žumberačka.

Gospodariti se ima po šumskim zakonima i šumarskim službovnicima, koji su na snazi a pod nadzorom političkih vlasti (čl. 3.). Pojedina sela ili općine mogu se izlučiti iz imovne općine, te im pripada odgovarajući dio šumskoga tla i dio zajedničkoga imetka, u koliko ga ima (čl. 4.). Od tako izlučenih djelova nastale bi zemljišne zajednice, za koje važi zakon od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljišnih zajednica.

Zastupstvo ili bolje reći predstavništvo imovne općine bira se od poslanika, izabranih po redu za općine od 8. lipnja 1872. od općinskih zastupnika svake mjesne općine (čl. 5.). Općine sa brojem žitelja do 5000 duša biraju pojednoga, a one sa 5000 duša i više po dva zastupnika u zastupstvo imovne općine na 3 godine (čl. 6. i § 2. zak. od 11. srpnja 1881.).

Okružni upravitelj saziva novo zastupstvo u konstituirajuću skupštinu, obavi verifikaciju i izbor predsjednika, četiriju odbornika i toliko zamjenika (čl. 7.). Skupštine zastupstva jesu: konstituirajuća, redovite, vanredne. Skupštine: jesensku i proračunsku saziva predsjednik i to, da se ustanovi proračun, — i proljetnu, da se pregledaju godišnji zaključni računi (čl. 7. do 9.).

U vremenu donošenja ovoga zakona pretpostavljalo se, da će po podmirenju svih potreba imovne općine biti i novčanih suvišaka. Ovi suvišci imaju se po čl. 10. obratiti na osnivanje, gradjenje i uzdržavanje cesta, na potoke i zaplave, na uzgoj šuma po brdima krša, na škole, na opće korisne zavode i na druge slične cijeloj imovnoj općini korisne svrhe. Što po ovom preostane, ima zastupstvo razdijeliti na pojedine općine i sela.

Čl. 12.—16. propisuju postupak oko saziva vanrednih skupština, mjesta držanja skupština, vodjenje rada skupštine, donošenja zaključaka, o potrebnoj većini za donošenje zaključaka prema njihovoj važnosti, o prekoračenju djelokruga zastupstva, o tom, kakovi se sve zaključci imaju slati zemaljskoj oblasti (tadanjoj hrvatskoj vladi) na odobrenje.

Odbor predstavlja imovnu općinu; on potpisuje sve njezine pismene otpravke (čl. 17. kasnije preinačen § 5. zakona od 11. srpnja 1881. i dokinut naredbom od 4. svibnja 1922. o podržavljenju uprave).

Zastupstvo postavlja (prvi put) gospodarski ured i osoblje za šumski nadzor. Taj stručni upravni ured je podčinjen odboru (čl. 18. i 19.).

Digitized by Google

Zastupstvo odredjuje plaću osoblju; bira činovnike, a imenuje ih zemaljska uprava (čl. 20. kasnije izmijenjen § 6.—8. zak. od 11. srpnja 1881.).

Čl. 21. propisuje sastav godišnje drvosječne i odgojne osnove, te predloženje iste zastupstvu. Gospodarski odbor ima držati sjednicu svakoga mjeseca. Tekuće poslove i izdavanje spisa obavlja predsjednik i dva člana odbora (čl. 22. preinačen §-om 11. zakona od 11. srpnja 1881., ukinut naredbom od 4. svibnja 1922.). Postumpak s novcem u blagajni propisan je čl. 23. i nadopunjen naredbama.

Odbor je odgovoran zastupstvu za svoja djela i propuste po propisima općega gradjanskoga zakona (čl. 24.). Za slučaj raspusta zastupstva, a do izbora novoga, vrši službu stari odbor (čl. 25. i 26.).

Nadzor nad upravom imovne općine pripada državi, a vrši ga vladin povjerenik. Djelokrug istoga (čl. 27.) je proširen zakonom od 11. srpnja 1881., a dokinut naredbom od 4. svibnja 1922. — Zapovijedajući general u Zagrebu imao je provesti ovaj zakon (čl. 28.).

Dakle u kratko: Imovne su općine samostalne autonomne ustanove s trajnom svrhom, odredjenim brojem ovlaštenika, postavljenim organom, zastupstvom imovne općine, koje predstavlja vlasnika te sastavlja i ispituje godišnje proračune, raspolaže sa prihodnim suviščima. Pomoćni je organ zastupstva odbor, koji imovnu općinu zastupa u svim njezinim pravnim poslovima i stvara zaključke na osnovi proračuna. Zaključci zastupstva i odbora dobivaju pravnu valjanost istom po odobrenju državne vlasti. Na čelu odbora jest predsjednik kao predstavnik imovne općine. Pošto zastupstvo sastoji gotovo od samih seljaka, koji nemaju stručne šumarske spreme, postavilo je ono poseban stručni središnji ured i vanjsku stručnu upravu. Državna vlast ima vrhovno pravo nadzora nad ukupnom upravom imovne općine, dok vrhovne uprave nema.

Zastupstvo je imalo suverenu vlast. Imovne su općine bile zaista autonomne. Zemaljska vlast odobravala im je samo proračun, neke vrlo važne zaključke i imenovala od njih izabrane činovnike, dok su ostali zaključci zastupstva i odbora bili odmah izvršni. U tu su svrhu predsjednik i dva odbornika obavljali tekuće poslove (čl. 22.).

Po donošenju zakona od 8. lipnja 1871. i od 15. lipnja 1873. započelo se sa stvaranjem i organizacijom imovnih općina. Prvo doba njihova života i rada bilo je vrlo zanimljivo, ali je mnoge razočaralo. Nekoje imovne općine u svojem početku nisu nikako mogle, a nekoje su velikim poteškoćama davale, što je od njih narod očekivao. Glavni je razlog tim poteškoćama bio, što stručna šumska uprava nije bila odmah kod svih postavljena, već negdje poslije više godina, zatim što za imovne općine kao ustanove posebne naravi nije temeljnim zakonom pobliže i naročito propisano, kako da se s njima upravlja i gospodari, nadalje što je narod iz vojničke stege došao naglo u položaj, da sa šumama gotovo slobodno raspolaže, dok je inače u prosvjeti uopće a naročito s obzirom na susjedni provincijal znatno zaostao. U ono doba široke samouprave dolazilo je najviše zla od samih organa imovne općine i organa vlasti, te je upravo začudno, što nije bilo i većega zla.

Da se utvrdjene praznine u zakonu od 15. lipnja 1873. popune, užici članova stegnu u cilju uščuvanja potrajnosti prihoda i samo zbog toga

Digitized by Google

na imovne općine ujedno protegne veći upliv državne vlasti, donesen je zakon od 11. srpnja 1881., kojim se razjašnjuju odnosno preinačuju neke ustanove zakona od 15. lipnja 1873. o imovnim općinama u hrv. slav. Vojnoj Krajini, sa tri naputka tomu zakonu i to: A) naputak za uredjenje zajedničkoga uživanja šuma i šumskih zemalja, izlučenih za pravoužitnike krajiškog područja; — B) naputak za izmjeru, procjenu i uredjenje gospodarenja sa šumama imovnih općina u hrv. slav. krajiškom području; — C) naputak za službovanje i gospodarenje kod imovnih općina.

Zakon od 11. srpnja 1881. i ova tri naputka čine pravnu i gospodarsku cjelinu s temeljnim zakonom od 8. lipnja 1873. S tim je zakonom autonomija u stvarnom pogledu gotovo posve a u osobnom znatno ograničena iz naprijed navedenoga razloga, ali su imovne općine definitivno organizovane i od ovoga vremena datira utvrdjivanje članstva, sastav gospodarskih osnova, a po njima način i opseg uživanja zajedničkoga imetka na načelu stroge godišnje potrajnosti; konačno je odredjeno, kako se ima službovati i gospodariti sa šumama. Uz ove propise donijela je bivša hrv. slav. dalm. zem. vlada u Zagrebu oveći broj naredaba, rješenja i okružnica, koje su zakonodavstvo imovnih općina tumačile, popunjavale, ponekada preinačivale i dokidale ali jedino u cilju održanja i unapredjenja imovnih općina.

Zakon od 11. srpnja 1881. ima svega 12 paragrafa, kojima su preinačene ustanove čl. 5., 6, 7., 10., 17., 20. i 21. zakona od 8. lipnja 1873. Ovim preinakama učinila je vrhovna zemaljska upravna vlast ovisnim o svojoj volji izvršenje nekojih dosadanjih apsolutno autonomnih dispozicija odbora i zastupstva, primjerice: ograničenje užitaka članova; propis, da za užitke plaćaju takse, u koliko to zahtijeva stroga godišnja potrajnost uživanja, jer se uživati smiju samo kamati drvne glavnice, koja ima ostati netaknuta za sva vremena, raspolagati sa namještenicima samo na osnovu odobrenja svoje nadzorne vlasti. Država je ovim preinakama uredila svoj tutorstveni položaj nad imovnim općinama, što je sasvim razumljivo i opravdano.

Naputak A. sa 33 paagrafa propisuje, kako se ima provesti u zakonu od 8. lipnja 1871. o otkupu šumskih služnosti odredjeni način i mjera zajedničkoga uživanja šuma i šumskoga zemljišta za pravoužitnike, zatim tko sve pravno nasljedjuje nekadanje servitutne ovlaštenike i kakove se sve kvalifikacije traže od članova imovne općine.

Pravoužitnici su crkvene, upravne i školske općine, zatim potomci krajiških zadruga i obitelji na području dotične imovne općine.

Pravo biti članom imovne općine odnosno dionikom uživanja šuma, učestvovati na godišnjim ili periodičkim redovitim ili vanrednim užicima ili na prethvatima ili za slučaj diobe zajedničkoga imetka učestvovati na dijelu imovine — jest isključivo osobno i nasljedno pravo, vezano na realnu kvalifikaciju, vlastitu kuću i zemljišni posjed, t. j. bez stvarne podloge, bez kuće, u kojoj se vatra loži i koju treba imati i uzdržavati, ne može se t. zv. šumsko pravo ni vršiti; ono počiva, dok dotični ovlašteni subjekt ne dodje u posjed svih potrebnih atributa za vršenje šumskoga prava. Stvarna se kvalifikacija može otudjiti, dok osobna ne može.

Digitized by Google

Osebujnost ovoga prava jest u tome, što je ono kat'egzohen seljačko-zemljoradničko pravo, koje ima svoj pravni korijen u vršenje krajiške vojničke službe. Pa bili i potomci krajišnika, ne mogu vršiti šumsko pravo i takova lica, koja se bave kakovim drugim zanimanjem na pr. svećenici, oficiri, činovnici, trgovci. Osobna se kvalifikacija ne može izgubiti osim smrću. O postanku, vrsti, opsegu i prestanku toga prava, naročito o tumačenju pravoužitništva, razvila se tečajem vremena opsežnija literatura.[1]) Bitnost šumskoga prava nije prikazana kako treba, jer su u raspravama (iz krugova vlade) pretezali isključivo pravni formalni momenti, dok su socijalno-ekonomski, na kojima čitavo ovo pravo počiva, ostavljeni po strani, često na štetu imovnih općina.

Naputak B. u izvršenju §-a 23. naputka A. propisuje, kako se imaju »izmjeriti, procijeniti šume te urediti gospodarstvo sa šumama.« Taj je rad jezgra, bitnost šumskoga gospodarstva, točno inventarisanje i razumna dispozicija drvnoga kapitala, očuvanje i podizanje produktivnosti tla, dakle isključivo šumsko-tehnički posao.

Naputak C. propisuje službovanje i gospodarenje kod imovnih općina.

Posljednji važan propis, koji se na imovne općine odnosi, jest uredba o izmjenama i dopunama uredbe o ustrojstvu ministarstva šuma i rudnika od 15. ožujka 1919., i o organizaciji šumarske struke (trebalo bi biti službe) u kraljevini S. H. S. od 27. lipnja 1921. odnosno član 5. i 36. te uredbe.

Čl. 5. propisuje ovo: »Ako se pokaže, da je u interesu naprednoga šumskoga gazdinstva ili u općem državnom interesu može ministar — ne dirajući u pravo svojine — uzeti u svoju upravu sve naprijed imenovane šume i šume pojedinih privatnika. — Sopstvenici nedržavnih šuma, čijim šumama država upravlja, plaćat će državi u ime upravnih troškova i penzija dotičnoga osoblja prinos, koji će odrediti ministar šuma i rudnika. Posjednici pasivnih šuma i šumskoga zemljišta, uzetih pod državnu upravu, mogu se riešeniem ministarskoga savjeta djelomično ili potpuno osloboditi plaćanja prinosa.«

Čl. 36. glasi: »Sve osoblje, koje je zatečeno u javnoj šumarskoj službi nedržavnih ustanova, čije bi šume država uzela u svoju upravu, prelazi u državnu službu. — Šumarsko osoblje ostalih nedržavnih šuma, koje prelaze u državnu upravu, može se prema potrebi primiti u državnu službu, ako ima propisnu stručnu kvalifikaciju. — Godine službe primljenoga osoblja, koje je ono provelo pri likvidiranim ustanovama, računat će se u državnu službu.«

Ova su dva člana podloga za donošenje naredbe ministra šuma i rudnika od 4. svibnja 1922. br. 13054. o upravi te službovanju i gospodarenju sa šumama krajiških imovnih općina. U cilju etatiziranja svega, što ima neki javni karakter, naša je vrhovna državna uprava uzela potpuno u svoje ruke pravo postavljati i drugačije raspolagati sa čitavim osobljem imovnih općina. S ovom su naredbom dokinuti odnosno izmijenjeni: čl. 20. zakona od 15. lipnja 1873.; § 8. zakona

[1]) Vidi šum. listove od god. 1898., 1899., 1910., 1912., 1922., 1924. i Ured. zbirku šum. propisa od god. 1917.

Digitized by Google

od 11. srpnja 1881. i osmi odsjek naputka C., dosadanji disciplinski propisi; ustanova § 10. naputka C. slovo c); § 15. drugoga odsjeka naputka C. pod slovima b, d, f; najveći dio dužnosti i djelokruga vladinoga povjerenika — ili ukratko: sve zakonske odredbe, koje uredjuju osobni i stvarni odnos namještenika imovnih općina.

Naredbom od 10. prosinca 1925. br. 42642., a na osnovu čl. 15., 52., 71. zakona o činovnicima, prenio je ministar šuma svoje pravo postavljanja, premještanja i penzioniranja zvaničnika na šefove imovnih općina.

Čl. 128. financijskoga zahona za god. 1924./25. od 31. ožujka 1924. glasi: »Službeno osoblje imovnih općina, čije šume uzme država u svoju upravu po čl. 5. uredbe od 15. ožujka 1919., može se po čl. 36. iste uredbe prevesti u državnu službu, ali plaće, penzije i sve ostale prinadležnosti toga osoblja imaju se i dalje isplaćivati direktno iz sredstava imovne općine, a sve dotle, dok u drž. budžetu ne bude predvidjen prinos imovne općine u državnu blagajnu za državnu upravu i rashod za vodjenje državne uprave.«

*

Svoj pravni i agrarni korijen vjerojatno i krajiške imovne općine vuku iz starih hrvatskih općina analogno zemljišnim zajednicama. Od prastare općine, koja je bila etička i pravna zajednica, razvila se u jednom pravcu politička općina, a u drugom različne agrarne asocijacije.[2])

Srednjevjekovni feudalni sistem učinio je sa šumama sadanjih imovnih općina isto, što i sa šumama sadanjih zemljišnih zajednica. U bivšem provincijalu postao je gospodar zemlje vlastelin, u bivšoj Vojnoj Krajini car. U stvari ropski odnošaj i provincijalca i graničara i ako ne u istim oblicima.

U Krajini su sve šume proglašene carskim, a krajišnici su imali u njima pravo služnosti. Od svih 14 pograničnih pukovnija bilo ih je 11 na teritoriju Hrvatske a tri u Banatu. Svaka pukovnija sastojala se od skupa općina, a bila je zasebna ne samo vojna nego i upravna i ekonomska jedinica, jedna od druge posve nezavisna. — Sve mjesne općine, koje su do tada spadale »jednomu krajiškomu pukovnijskomu kotaru, čine jednu samostalnu imovnu općinu«; — »nose naslov i ime krajiške pukovnije, iz koje se ustrojavaju«; — »ostaju (u koliko tim zakonom nije drugačije odredjeno) u pogledu vlasništva posjeda i uprave zajedničkoga imetka, koji spada imovnim općinama, ustanove općega gradjanskoga zakonika mjerodavne« (§§ 825.—858.).

Dalja razdioba šuma po selima i općinama u području jedne pukovnijske općine prepuštena je zastupstvima krajiških pukovnija kao posao općinski (§ 4. zahona od 8. lipnja 1871.). Pojedina sela ili općine mogu se izlučiti iz imovne općine. Ovako podijeljene šume postaju prema zakonu od 25. travnja 1894. (o uredjenju zemljišnih zajednica) zemljišne zajednice. Po §§ 841.—849. o. g. z. kao i po ovim specijalnim propisima moguća je dioba imovne općine na zemljišne zajednice — dakle stvarno povrata u nekadašnje staro stanje.

---

[2]) Dr. Ladislav Polić: Dvije tri k zakonu o zemljišnim zajednicama. Mjesečnik 1900. str. 213. 275.

Digitized by Google

Taj pravno ekonomski kontinuitet prekinut je posebnim odnošajima srednjega vijeka. Narodna svijest o tome nije posve ugasla, jer su i danas interesne sfere pojedinoga sela u susjednim šumama podijeljene. Kraj svih novijih vlasničkih odnošaja narod ipak smatra šume svojima i vjeruje, da će staro njegovo »zamrzlo« pravo jednom oživjeti.

U periodu pastirskom bila je kod nas Slavena sva zemlja općinska kao danas u ruskom miru. Prema važnosti vrsti kulture prelazile su iz skupnoga u vlasništvo rodova i plemena najprije oranice, pa livade, ponegdje i šume, dok su još dandanas pašnjaci i šume zajednička imovina sela ili općine. U Sloveniji imamo šuma podijeljenih i na pojedine fizičke osobe, dakle u individualnom vlasništvu.

Na području cijele države imamo i gradskih, općinskih, seoskih, a u Crnoj Gori i plemenskih šuma, kao jedini ostatak nekadanjih vlasničkih odnošaja. U Hrvatskoj imamo posebnu vrst šuma zemljišnih zajednica i krajiških imovnih općina. Do danas se očuvala i nekadašnja stara slobodna hrvatska općina (župa) plemenita općina Turopolje.

Ne upuštajući se u teoriju o starim hrvatskim općinama, zemljišnim zajednicama, na kojima počivaju temelji današnjih neispravno nazvanih komunalnih šuma, ukratko ćemo prikazati p r a v n u n a r a v i m o v n i h o p ć i n a, jer su one pravno agrarne tvorevine najnovijega doba i svoje vrsti.

Kako smo iz nekoliko zakonskih propisa vidjeli, imovne su općine zajednice ujedinjenih mjesnih realnih općina na odredjenom graničnom teritoriju, koji je spadao pod jedan pukovnijski kotar. Svaka opet realna općina sastoji iz udruge privilegovanih krajiških seljačkih posjeda. U davnini su te sadanje realne šumske općine bile nezavisne jedna od druge, a danas se poklapaju sa teritorijem istoimene upravne političke općine. Ovo jedinstvo većega broja realnih općina čini jednu samostalnu veliku imovnu općinu. U toj su općini često isprekrštane šumske interesne sfere pojedinih susjednih mjesnih općina, što je posljedica uredjenja šumskoga gospodarstva većega ekonomskoga i kulturnoga stepena naroda, izgradnje i prometa željeznicama, cestama, rijekama, razvijene trgovine, industrije i raširene racijonalnije upotrebe drveta. Ta velika realna općina posjeduje gromno zemljište, obraslo šumama, koje služe trajnim svrhama općine kao cjeline i mnogobrojnim individualnim trajnim svrhama članova općine. Svrhe cjeline se odnose na uzdržavanje, očuvanje, uredjivanje, podizanje vrijednosti i što razumnijega iskorišćivanja i eventualnoga proširivanja i uvećavanja zajedničke imovine. Individualne svrhe pako se odnose na trajno snabdjevanje članova pojedinaca s izvjesnim količinama gradjevnoga i ogrjevnoga drva, paše, žirovine, kao i uživanje suvišaka iz zajedničke imovine, direktno i indirektno, podizanjem škola, gradjenjem cesta, uredjenjem zaplava, potoka kao i drugih radnja, korisnih čitavoj imovnoj općini.

Imetak zajednice ima služiti trajnim svrhama. Bitnost, supstancija kapital, ima ostati netaknut, odnosno ne smije se umanjivati, a uživati i trošiti se smiju samo prihodi, kamati zemljišnih i novčanih glavnica.

Članovi biraju izmedju sebe po pojedinim mjesnim općinama zastupnike, koji sa svojim stručnjacima odredjuju, kako da se godišnji prihodi

Digitized by Google

odnosno rashodi određe. U tom se zastupstvu manifestira volja članova odnosno zajednice kao takove; —ono predstavlja neku zajedničku pravno-ekonomsku sferu, neodvisnu od volje i interesa pojedinaca — neki viši organizam, koji nad pojedinačnim interesima obuhvaća interese cjeline, pa bili oni i protivni interesima pojedinaca ili pojednoga kraja, imajući pred očima trajnost svrhe, dakle i interese budućih generacija sadanjih članova — Ta je zajednica i sredstvo za svrhe pojedinaca članova, jer je njezina bitnost u individualnim interesima i pravima članova. Samo zastupstvo može raspolagati sa supstancijom, a članovima pripada pravo koristiti se sa prihodima. Nad zastupstvom postoji još državna vlast, koja vrši dužnost tutorstvenu, te kao nadzorna i policajna vlast nadzire vršenje propisa po zastupstvu i ostalim, naročito stručnim organima imovne općine.

Ne odgovara im naziv općina, jer nisu općinsko dobro t. j. dobro svih općinara bez razlike, već su one dobro izvjesnih fizičkih i pravnih osoba, koje moraju imati specijalnu kvalifikaciju, osobnu i stvarnu, da mogu postati članovi imovne općine.

Zbog pravilnijega rješavanja sudbine imovnih općina valja da raspravimo i pitanje, jesu li članovi imovne općine i vlasnici šuma. — Njihovo je vlasništvo potpuno, ali nije neograničeno. Potpuno je, jer se pojedina sela ili općine mogu izlučiti iz veze imovne općine i primiti dio šumskoga tla i dio eventualnoga drugovrsnoga zajedničkoga imetka Drugim riječima, sadanje veće privredne skupine mogu se razdijeliti na više manjih skupina sa sličnom organizacijom i istom svrhom t. j. iz njih mogu nastati zemljišne zajednice.[3]) I ovim je dozvoljena individualna dioba zajedničkoga imetka. Ali je i u slučaju, da se radi o diobi imovnih općina na zemljišne zajednice i o diobi ovih u individualno vlasništvo, odlučna okolnost, ne bi li s tom diobom bili oštećeni interesi općinski ili trećih osoba, jer šume imaju na izvjesnim položajima javni značaj, koji stoji nad privatnim pojedinačnim interesima. Šume na izvjesnim položajima jesu šume na apsolutnom šumskom tlu. Državna vlast vodi o tom potrebnu brigu, te ili diobu ne dozvoli ili ograniči pojedinca u raspoložbi sa njegovim dijelom.

Podsjetimo li još na to, da imovne općine imaju trajnu svrhu i bez obzira na privredne oblike, koji mogu iz njih nastati, te da su zbog te trajnosti svrhe ograničeni njihovi članovi jedino na uživanje kamata od glavnice, drvnoga etata, da se glavnica, supstancija dirati ne smije, već ima biti sačuvana i za pravne nasljednike sadanjih ovlaštenika, ne možemo pravoužitnike članove imovnih općina zvati zajednicom suvlasnika već zajednicom suposjednika koji su u raspoložbi sa svojim posjedom ograničeni u korist općine kao promjenljivoga socijalnoga bića. Vlasništvo takovih zajedničara-suposjednika tako je ograničeno pravom šire i veće općenitosti t .j. organa njezina, državne vlasti, da bez njezine dozvole članovi imovne općine ne mogu svojevoljno umanjivati, preinačivati ili ukidati svoje imovine. Državna im vlast to dozvoljuje iz agrarnih

[3]) Čl. 4. zak. od 15. lipnja 1873. i zak. od 25. travnja 1894. o zemljišnim zajednicama.

Digitized by Google

ili osobito važnih, ali svagda samo iz opravdanih razloga, koji su na korist ne samo njihovu već i njihovih potomaka i cjelokupnosti.

O vlasništvu pojedinca člana u imovinoj općini nije dakle uputno govoriti, jer je on samo suposjednik zajedničkoga imetka a vlasnik je imovna općina kao juristička osoba, dakle skupina privilegovanih točno odredjenih fizičkih i pravnih lica i njihovi pravni nasljednici kao neodredjeni broj budućih članova do neodredjene granice vremena u budućnosti.*

Ekonomski zadatak imovnih općina sastoji se u pravilu u jednakom godišnjem trajnom snabdjevanju članova općine sa svim potrebnim šumskim proizvodima, naročito ogrjevnim i gradjevnim drvom, pašom i žiropašom za kućnu i gospodarsku potrebu. Članovi su gotovo sami seljaci. Seljak je svoje gospodarstvo prilagodio prilikama. Gdje nema šuma, u ravnici, seljak o šumi i ne zavisi. Gdje nema šume ni obradive zemlje, nema ni seljaka; kraj šume ne može bez nje da živi. Uredjenje ovoga odnosa seljaka prema šumi uopće jest najvažnije pitanje, koje treba da se uredi i prije donošenja zakona o šumama.

Osim ovoga prvoga zadatka imovne su općine u smislu čl. 10. zakona od 15. lipnja 1873. i § 4. zakona od 11. srpnja 1881. znatno ekonomski i kulturno unapredjivale teritorij Vojne Krajine. Mnoge crkve, osobito škole, općinske zgrade, nekoje bolnice, željeznice, ceste, mnogi kanali, nasipi, javni objekti podignuti su doprinosima i potporama imovnih općina u gradji i novcu. Mnogi siromašni djaci, danas vidjeni ljudi, iškolovani su novcem imovnih općina; mnoge seljačke, gospodarske, kulturne i humane ustanove dobivale su i dobivaju potpore od svojih imovnih općina. Šumsko gospodarstvo kod njih je u glavnom zadovoljavalo. Mnogi odlični stručnaci ostavili su u službi imovnih općina vidljivih dokaza svoje spreme i ljubavi prema struci i svojoj imovnoj općini. Mnoge su šume uzorno ozgojene, uredjene, uščuvane, u njima se pored poznatih poteškoća uzorno gospodarilo.

*

U Slovenačkoj, Hrvatskoj, Vojvodini, Dalmaciji i Bosni organizovana je šumarska upravna služba prema načelima šumarsko-upravne nauke kulturnijih naroda, naročito njemačkoga. U Srbiji i Crnoj Gori organizacija šumarske službe nešto je mladja. I sa općinskim šumama upravljali su tamo državni šumarski organi. Isto i u Bosni. U Hrvatskoj i Slovenačkoj posebno se upravljalo sa državnim a posebno sa nedržavnim šumama. Sa državnim postupalo se jedinstveno i nezavisno od opće uprave, dok su nedržavne spadale pod kompetenciju političkih upravnih vlasti. Vlasnici većih nedržavnih šuma upravljali su sami sa svojim šumama, ili, gdje to nije bilo moguće, upravljao je s manjim šumama organ opće političke uprave.

Šumari, kao stručna kasta, težili su i drugdje, pa i kod nas za izuzetnim položajem, nastojeći, da se emancipiraju sve nedržavne šume ispod upliva opće uprave. Polazeći sa čisto teoretskoga odnosno sa užega šumarskoga stručnoga gledišta, ovo je opravdano, jer samo jedinstvena

* Ovo teoretiziranje o (su)vlasništvu i (su)posjedu, nije osobito uspjelo. (Opas. ured.).

Digitized by Google

akcija, nevezana na vlasnika šume ili na narod, koji je na te šume upućen, ili na bilo kakove treće vlasti i obzire, može šumu očuvati, uzgojiti, urediti i valjano iskorišćivati strogo po načelima šumarske nauke tako, da se postigne t. zv. najveća renta šumskoga tla. Ali u praksi, u životu, ne mogu se strogi načelni okviri ni jedne struke, pa ni šumarske, primijeniti na sve šume.

Šumsko gospodarstvo je jedna karika u lancu narodne privrede. Šumovlasnika ima raznovrsnih, počam od privatne fizičke osobe do države. Privatnik može raspolagati šumom po svojoj volji, u koliko njegovo postupanje sa šumom ne oštećuje interese trećih osoba ili interese javne. Protivno tomu liberalizmu je konservatizam. Već prema vrsti, veličini, svrsi, vrijednosti i značaju šumskoga vlasništva različit je i postupak sa šumama.

Država kao vlasnik šuma, može svoje šume uživati periodički u većoj ili manjoj mjeri, može ih uživati i godišnje prema financ. potrebi zemlje. Pravna osoba sa trajnom svrhom, opterećena godišnjim ili periodičkim redovitim i jednakim podavanjem šumskih proizvoda, ima sa svojom šumom gospodariti oprezno i strogo potrajno. Maloposjednici, privatna fizička lica, male zajednice, općine, žele i treba da se sa njihovim šumama drugačije upravlja i gospodari, nego na pr. sa ogromnim državnim šumama.

I kod nas će se prilikom donošenja zakona o šumama razviti borba izmedju konservativaca i liberalaca, predstavnika šumovlasnika, trgovine i industrije, u pogledu načina uživanja šuma. — onako, kako je to bilo pred donošenje austrijskoga šumskoga zakona od 3. prosinca 1852., koji je i danas na snazi u Slovenačkoj i Hrvatskoj.[4]) Na kongresu od 29. ožujka 1849. se je naime raspravljalo i o tom pitanju, kojemu je bio povod prevladalo krčenje i nerazložna sječa šuma. U sličnim prilikama nalazimo se i danas. Posljednjih nekoliko decenija nisu iskorišćivane naročito privatne i komunalne pa i državne šume u tolikoj mjeri, koliko se to činilo i čini ovih par posljednjih godina. Krčenje i nerazložna sječa nije bila svagda i opravdana, ali se je vršila samo po prijedlogu državnih šumarskih organa. Na spomenutom bečkom kongresu pobijedili su konservativci sa zahtjevom, da država ima pravo, da za gospodarenje u općinskim šumama postavi državne šumarske organe. Ali ovo mišljenje većine ipak u novom šumskom zakonu nije došlo do izražaja, kao ni vladin program u pogledu vršenja državnoga nadzora nad gospodarenjem u općinskim šumama. Prema tomu je u novom austrijskom šumskom zakonu faktično pobijedilo liberalno stanovište. I u nas danas većina stručnjaka, jer su državni šumarski činovnici, zastupaju stanovište, da cjelokupna šumska uprava treba da je podržavljena. Manjina se tomu protivi, ali bi ta manjina u zajednici sa većinom liberalaca mogla uspjeti protivno nastojanju konservativaca s tim prije, što po čl. 1. zakona o općoj upravi sve nedržavne šume padaju u nadležnost oblasne samouprave.

Danas više ne vrijedi stari konservativni princip: »šumarstvo zbog šume«, već: »šuma za narod i državu«. Nijedno opće stvarno dobro, pa

[4]) Uvod zbirke Borošić i Goglia: Zakoni i naredbe šumske uprave. Zagreb 1900.

Digitized by Google

ni šuma nije, ne može pa i ne treba da bude uokvireno u teške okvire konservativnosti, vječne i stroge potrajnosti. Nije sasvim opravdano, da mi za život naroda i njegove potrebe na šumskim užicima odredjujemo stoljetne jednake obroke. Naše šumarstvo ne može iz više razloga uhvatiti dublje korijenje u širim slojevima naroda. Kao da smo upravo izgubili milijarde narodnoga imetka u god. 1919., 1920., 1921., ne htijući zbog stroge potrajnosti, da se stoljeća starih stabala riješimo i prodamo ih u inostranstvu za skupe novce, dok je potražnja makar kakova drva bila grozničava!

Zastarjele doktrine treba modificirati savremenim potrebama naroda i države. U privredi uopće treba što više elastičnosti i slobode, pa i u šumarstvu, i ako je ono po svojoj prirodi konservativno. Ostaviti treba uvjetno svagdje i slobodu upavljanja vlasnicima. Gosp. dr. Krbek pravnik, zagovara podržavljenje šumske uprave bez obzira na vrst šumskoga vlasništva. Ne stoji njegov navod, da u šumarskim redovima gotovo i nema mišljenja, koje ne bi bilo za podržavljenje uprave šuma, koje stoje pod posebnim državnim nadzorom.[5]) U istinu, takovo mišljenje zastupa više stručnjaka i mi ćemo ovom raspravom nastojati, da ona dodju po mogućnosti do izražaja.

Svaka struka pa i šumarstvo ima svojih oduševljenih predstavnika, koji su trajno u oduševljenju i optimiste, ali i suviše konservativni tako, da je naročito kod stvaranja kolektivnih odluka u ovakovim pitanjima teško liberalnijim elementima doći do izražaja i zagovarati mišljenje protivno etatizaciji šuma.

Po članu 128. Ugrenovićeve osnove zakona o šumama, koja je uzeta kao projekat Jugoslavenskoga šumarskoga udruženja, ministar će šuma prema potrebi preuzeti upravu općinskih šuma i šuma drugih javno-pravnih lica.[6]) Većina društvenih članova želi, da se šume općinske i javno-pravnih lica podržave. Riječi »prema potrebi« odviše su neodredjene i gdjekoji će se naš ministar kraj poznatih naših javnih prilika tim svojim pravom poslužiti i namještati izvjesne osobe, makar se u odnosnim šumama i uzorno gospodarilo.

Po članu 262. iste osnove treba da se sankcijonira naredbom od 4. svibnja 1922. br. 13504. već provedeno podržavljenje uprave krajiških imovnih općina. No većina je imovnih općina i mnogi njihovi činovnici protiv podržavljenja uprave, a da državna vlast uzme upravu u svoje ruke samo kod onih imovnih općina, gdje se ne gospodari po propisima gospodarske osnove odnosno po načelima šumarske nauke, a uzalud su poduzeta sa strane državne šumske vlasti sva zakonom odredjena sredstva, da se šumovlasnik na to prisili. Čemu suviše ograničivati slobodu gradjana ili općine, koja i onako bez odobrenja nadzorne državne šumarske vlasti ne može slobodno raspolagati ni sa svojom imovinom ni sa prihodima iste. Šumarska državna vlast kao nadzorna ima u svojim rukama snagu i sredstva, da prisili vlasnika šume, pa ma kakov značaj imala njegova šuma, da ne smanji proizvodnju šumskoga tla, odnosno da se

---

[5]) Dr. I. Krbek: Pravnik i šumar kao saradnici, u spomen-knjizi: Pola stoljeća šumarstva 1876.—1926., Zagreb 1926.

[6]) Dr. Ugrenović: Zakon o šumama. Ljubljana 1923.

Digitized by Google

sadanje generacije bez opravdanih razloga suviše ne koriste sa šumama na štetu budućih.

Ovakovo je mišljenje dolazilo do izražaja u ministarstvu prilikom sastavljanja osnove o izmjenama i dopunama uredbe o ustrojstvu ministarstva šuma i rudnika od 15. ožujka 1919. i o organizaciji šumarske struke u kraljevini S. H. S., ali je ostalo osamljeno naprama težnji većine, da se provede potpuna unifikacija službe kao osnovka za kasniju etatizaciju iz razloga, koji je naprijed spomenut, a dijelom i iz političkih.

Kako je već navedeno, ovom je uredbom izmedju ostaloga stavljeno u izgled podržavljenje uprave svih nedržavnih šuma, dakle i imovnih općina, ako se za to pokaže potreba. U koliko ne bude mogla koja siromašna imovna općina iz vlastitih sredstava plaćati podržavljenu upravu, obvezala se država, da će ona troškove uprave podmiriti u cijelosti ili djelomice prema financijalnomu stanju dotične imovne općine. U naprijed citiranom čl. 128. financijskoga zakona za god. 1924./25. od 31. ožujka 1924. takodjer je u izgled stavljeno podržavljenje uprave imovnih općina, čije se službeno osoblje može prevesti u državnu službu, a plaćati će ga same imovne općine, dok država proračunom ne osigura prinos, što će ga one plaćati u državnu blagajnu.

Mogućnost podržavljenja dobila je dakle i zakonsku formu. Inače je ovim stavljena izvan kreposti posljednja stavka čl. 5. uredbe od 27. lipnja 1921., po kojoj ministarski savjet može pojedinoga posjednika koje pasivne šume potpuno osloboditi plaćanja prinosta. — Službeno se osoblje može, ali ne mora prevesti u državnu službu. Financijski je dakle zakon djelomice izmijenio našu uredbu.

U periodu donošenja uredaba po ministarstvima, dakle u vremenu, kada se nije moglo očekivati od ustavotvorne skupštine, da zakonskim putem uredi mnoge potrebne odnose u novoj državi, naročito da organizuje nove upravne ustanove, sastavljena je u ministarstvu šuma spomenuta uredba neposredno pred prihvatom ustava, vjerojatno u pretpostavci, da bude u smislu čl. 130. ustava uzakonjena. Želilo se uredbu ozakoniti po zakonodavnom odboru, da se tim prejudicira zakonu o centralnoj državnoj upravi, naročito zakonu o općoj upravi, koji bi zakoni mogli organizirati šumarsku službu drugačije. I doista zakon o općoj upravi od 26. travnja 1922. i zakon u oblasnoj i sreskoj samoupravi od 26. travnja 1926. uredjuju pravni položaj i odnos imovne općine prema ministarstvu drugačije od uredbe, jer prvi u čl. 1. odredjuje, »da u opću upravu spadaju svi poslovi iz sadašnje nadležnosti ministra šuma i rudnika, u koliko se ne odnose na upravu državnim domenima«, a drugi u čl. 2. takstativno nabraja poslove, koji spadaju u krug rada oblasne samouprave, pa izmedju tih pod točkom 3. i staranje o unapredjenju oblasnih privrednih interesa, ratarstva, stočarstva, vinogradarstva, voćarstva, šumarstva.

Želje većine šumara nisu ispunjene, jer je narodna skupština odlučila drugačije. S tim je zakonima pocijepano šumarstvo na upravu sa državnim šumama i na upravu i nadzor nad šumama ostalih vrsti svojine (imovnih općina, samostana, crkava i t. d.), kako bi predstavnici vlasnika

Digitized by Google

tih šuma imali u oblasnim samoupravama pravo uticaja na upravu i gospodarenje sa svojim šumama. O imovnim općinama nema napose riječi ni u jednom od spomenutih zakona, pa prema tomu one ili spadaju u nedržavne domene ili će se sa njima raspolagati posebno. Mislim, da se je desilo prvo. Za to govori i dosadanji analogni pravni položaj imovnih općina prema zemaljskoj vladi u Zagrebu, čiji su djelomični pravni slijednici veliki župani, dok je državno šumarstvo u Hrvatskoj i onako bilo podredjeno neposredno ministarstvu. Smetnja bi bila u sadanjoj teritorijalnoj razgraničenosti imovnih općina prema onoj oblasti. — Za slučaj, da se namjerava s imovnim općinama posebno raspolagati, bilo bi naše šumarstvo još više pocijepano. Danas ovo pitanje postaje vrlo aktuelno, jer se spomenuti opći zakoni sprovode u život. Prije donošenja zakona o općoj upravi trebalo je i sve uredbe i naredbe ministarstva šuma predložiti zakonodavnomu odboru. Našu uredbu kao ni ostale slične uredbe drugih ministarstava, koje su organizirale pojedinu vrst službe u državi, nije zakonodavni odbor primio kao zakon, jer bi time bilo smetnje kod donošenja zakona o centralnoj državnoj upravi, koji će organizirati službu pojedinoga ministarstva po nekom sistemu i okviru, koji bi u glavnom imao važiti za sva ministarstva, jer danas još vlada znatna nejednoličnost. Zakonodavni odbor nije takove uredbe i naredbe stavio van snage, jer drugih boljih nije bilo, već je priznao njihovu valjanost do donošenja zakona o centralnoj upravi, u koliko nisu u protuslovlju sa specijalnim zakonima.

Zakon o općoj upravi u čl. 1. odnosno zakon o oblasnoj i sreskoj samoupravi nije u suglasnosti sa onim dijelom naše uredbe, koji predvidja podržavljenje uprave imovnih općina i neposredno njihovo podredjenje ministarstvu. Ovo nesuglasje postojalo bi i u slučaju, kada bi uredba bila zakon. Kraj toga je ipak naredbom od 4. svibnja 1922. br. 13.054. podržavljena uprava imovnih općina tako, da ministarstvo raspolaže sa osobljem, njihovim plaćama i penzijama, dok inače predstavnik vlasnika odredjuje proračun i sve materijalne i lične upravne izdatke. Vlasniku je dakle oduzeto jedno njegovo gotovo najvažnjie pravo. Kako osim toga država iz financijalnih — a moguće i iz političkih — razloga ne pomaže siromašnim imovnim općinama plaćati državnu upravu, koja je skuplja od autonomne, protestovali su predstavnici općina protiv toga t. zv. podržavljenja uprave.

Sav dosadanji djelokrug zastupstva i odbora ostao je netaknut. U novije se vrijeme zavodi sve veća štednja kod imovnih općina. Ublažilo bi se donekle i stišalo nezadovoljstvo i sa podržavljenjem uprave, kada ono ne bi bilo upravo štetno za imovne općine, dok država još ne plaća upravu iz svojih sredstava. Naročito lugarsko osoblje, koje služi kod svojih kuća, plaćeno je dosta dobro tako, da to prelazi snagu siromašnijih imovnih općina. Kada još tomu dodamo više puta neracijonalno postavljanje, razmještanje i drugačije raspolaganje sa osobljem imovnih općina prema posebnim, poznatim zahtjevima, koji su često na štetu službe i same općine, biva nam nezadovoljstvo vlasnika još razumljivije. Naprotiv vlasniku bi bolje konveniralo, kada bi se sa faktično podržavljenom upravom postupalo što razumnije i štedljivije. Njemu je glavno, da se interesi zajednice unapredjuju.

Digitized by Google

Kako rekosmo, čl. 5. zakona o općoj upravi podvrgao je imovne općine velikomu županu i one ipso facto dobivaju autonomnu upravu.

Zakon o centralnoj državnoj upravi može, istina, kao lex posterior, odrediti, da ministarstvo šuma upravlja i rukovodi sa svim državnim i imovno-općinskim šumama, čime bi one izišle iz kompetencije velikoga župana odnosno oblasnih samouprava. — U tom slučaju će nastupiti ovaj odnos izmedju imovnih, općina, velikog župana i ministarstva:

Danas postoji za imovne općine samo jedna najviša instancija — ministarstvo šuma kao vrhovna nadzorna vlast, a kao pravni nasljednik bivše kr. krv.-slav.dalm. zemaljske vlade u poslovima imovnih općina, čiji je djelokrug odredjen naprijed spomenutim zakonskim propisima. Po podržavljenju uprave preneslo je ministarstvo dio svoje kompetencije na direkcije. Sa velikim županom nemaju one danas nikakove veze. On ili njegov zamjenik jedino prisustvuju sjednicama i obavljaju izbor zastupstva i odbora.

Ali u izvršenju zakona o općoj upravi ili će ministarstvo vratiti imovnim općinama upravu ili će ju zadržati, te će u jednom i drugom slučaju prepustiti velikomu županu ili sav svoj djelokrug i dužnosti ili dio istih. U koliko ju vrati, bit će one siromašnije upućene na samopomoć ili bi dužnost njihova uzdržavanja mogle preuzeti oblasne samouprave, jer sve imovne općine, pogotovo siromašnije, vrše zadatak, odredjen čl. 41. ustava, snabdjevanje zemljoradnika šumskim proizvodima. Ministarstvo treba svakako zadržati u svojoj nadležnosti: raspoložbu s promjenama u nekretnom imetku općine; slučajeve diobe; odobravanje i prekoračenje proračuna i gospodarskih osnova kao i odstupanja ili promjene istih; zatim rješenje na zaključke odbora o raspoložbi sa činovnicima glavnih skupina i konačno vrhovni nadzor.

Inače je stvarno isto, vršio nadzornu vlast nad imovnim općinama veliki župan ili ministar ili zajedno, jer su oba političke ličnosti. Razlika bi prema današnjemu bila u tome, što ni ministar ni veliki župan ne bi mogao provesti nikakovu osobnu ni stvarnu promjenu bez zaključka odbora odnosno zastupstva. Sve će biti teže raditi mimo ili čak protiv odbora i zastupstva, čim seljaštvo bude dolazilo više do svijesti i izražaja. U koliko ostane i dalje na snazi sadašnje nedovršeno podržavljenje uprave, narod će tražiti, da mu se uprava vrati, jer će u toj ponovnoj autonomnoj upravi, gdje bi ispravni namještenici mirno i trajno mogli poslovati, naći zalog bolje budućnosti. Kakovo će činovništvo imati, stvar je same imovne općine. Za sve je ovo opet pretpostavka, da se djelomice reorganizira njihova uprava i gospodarstvo.

Reorganizaciju je spremala vlada bivšega bana Hedervary-a, ali se o tomu nije pisalo u javnosti. Očekivalo se sve odozgor, premda su naši stručnjaci iz prakse trebali intenzivno obradjivati ovu temu, pa bi se ipak možda nešto bilo i ranije učinilo. — Od god. 1918. do danas iščekujemo, da se i pitanje imovnih općina bilo kako riješi: proglašenjem šuma imovnih općina za oblasne šume ili likvidacijom imovnih općina na šume zemljišnih zajednica ili vraćanjem imovnih općina natrag u vlasništvo države i uspostavom stanja, koje je bilo prije segregacije, ili podržavljenjem vlasništva i uprave, ili podržavljenjem samouprave, ili re-

Digitized by Google

vizijom segregacije, ili reorganizacijom imovnih općina u današnjem obliku i sadržini, ili boljom grupacijom imovnih općina i savezom imovnih općina, ili da se sve seljačke privredne šumske i pašnjačke utanove u zemlji prema mjesnim prilikama grupiraju i u granicama oblasti ili sreza čine jedno privredno tijelo, iz kojega će crpsti šumske užitke i pašu zemljoradnici i oni, koji se uzgred bave zemljoradnjom u smislu čl. 41. ustava, pa, u koliko takove površine ne bi dostajale, da se potreba izvlasti na račun šuma ostalih vrsti svojine.

Kombinacija ima dakle mnogo i dosta smionih, ali izvedivih, jer se mi i danas još nalazimo u stadiju uredjivanja naše države. Nagliti ne trebamo, jer pitanje imovnih općina dolazi na red istom po donošenju temeljnih, važnijih državnih zakona. U stručnoj štampi treba sve potanko raspraviti i donijeti jedan obrazložen stručan prijedlog. Posljednja naročito naglašena kombinacija odgovarala bi stvarnoj potrebi zemljoradnika, koji žive u području šuma i pašnjaka, i jedino bi se na taj način donekle zadovoljilo narodu.

Onaj, koji u šumi radi kao radnik ili vozi kao kirijaš ili je još danas upućen sa svojim blagom na pašu u šumi, komu je rad sa šumom dio zanimanja ili nerazdruživo i neposredno vezan sa njegovim glavnim zanimanjem, ima pred svima ostalima pravo, da od države zahtijeva, da ona taj njegov odnos prema šumi i pašnjaku uredi. Ovo može biti seljak, obrtnik, trgovac. Seljak je po svojem položaju prema šumi i po prirodi svoga gospodarstva i kućanstva u prvom redu upućen na šumu i pašnjake. Ovaj se njegov odnos uredi sam po sebi i mimo postojećih propisa, redovito na štetu šumskoga gospodarstva i još veću štetu seljaka.

Za područje svake oblasti ili sreza provela bi se organizacija komunalnih šuma na naročitoj podlozi. Ovakov način izvršenja čl. 41. ustava značio bi likvidaciju krajiških imovnih općina, zemljišnih zajednica i sličnih instituta a stvaranje sreskih i oblasnih šuma na području jedne oblasti. — Likvidacija se redovitim, zakonitim putem ne može provesti, jer interesi sadanjih vlasnika nisu identični. Kada bi se svakoj skupini zagarantovao barem sadanji opseg i sadržina uživanja šuma i drugih koristi, bila bi moguća likvidacija postojećih privrednih grupacija i unifikacija na rečenoj novoj osnovici. Jedino neredovitim putem odnosno izuzetno i redovitim ali samo dobrovoljnim pristankom i sporazumom pojedinih skupina moglo bi se pitanje riješiti. Ali ovako krupna pitanja treba riješiti potpuno ili nikako. S tim izlazi iz kombinacije preobrazba sadanjih imovnih općina u veća tijela sa proširenim sadržajem, i ako sadanji članovi ne bi gubili ništa na obimu i sadržini sadanjega uživanja.

Proglašenje šuma krajiških imovnih općina za oblasne ili sreske šume ne može se takodjer izvršiti bez pristanka predstavnika vlasnika. Ni imućnije imovne općine ne bi bile voljne, da prime za članove i nepravoužitnike u smislu čl. 41. ustava bez garancije za održanje sadanjih prava, a kamo li siromašne. — U novije su vrijeme iznesena mišljenja o diobi imovnih općina na pojedina sela i općine odnosno o pretvorbi istih u zemljišne zajednice (Dr.

Digitized by Google

Nenadić). Kao razlog navode skupoću i težinu upravnoga aparata odnosno nezadovoljstvo naroda s imovnim općinama. — Ovo je zaista pitanje, koje je samo po sebi vrlo krupno, ali nije dosada bilo uopće akutno. Nije nam poznato, je li koja imovna općina, od kako postoji, zaključila diobu na sela ili izlučenje pojedinih sela iz veze imovne općine osim novosisačke i žumberačke imovne općine. Zastupstvo se brodske imovne općine na jednoj od svojih prvih sjednica dapače usprotivilo diobi šuma na sela.

Sa strane članova imovnih općina odnosno pojedinih realnih općina ili sela se ne opaža poradi potomstva nastojanje za diobom. Ni nadzorne vlasti nisu davale za to poticaja. Znači, da je tehnička i pravna konstrukcija imovnih općina odgovarala potrebama njezinih sastavnih dijelova, sela i općina.

Svako selo ima jednak interes na šumu kao i svaki pojedini član. Pojedina su sela razno razmještena prema šumi, a glavni se prihodi šume crpe na odredjenim mjestima, a ne širom šume. Često pojedino selo uživa šume i izvan svoje interesne sfere na pr. žirovinu, gradju, jer njegova šuma ne može mu pružati potrebne koristi. Šumska površina, koja obuhvaća više realnih općina, kud i kamo bolje osigurava pojedinomu selu razne šumske užitke, nego li malena seoska šuma.

Imovne općine postoje već preko 50 godina. Njihovo je šumsko gospodarstvo uredjeno na osnovi velikoga šumskoga posjeda bez obzira na takove interese kojega sela, koji bi ugrožavali podržavanje šuma uopće. Posljedica ovoga jest, da se u interesnoj sferi jednoga sela nalaze samo ili branjevine ili mlade ili stare šume, da u njima ima ili nema paše i žirovine. Faktično šumsko gospodarsko stanje, naročito u suvislim velikim šumskim objektima, pogoduje bolje skupnomu uživanju pojedinih sela i ne bi se moglo bez znatnih gospodarskih žrtava preobraziti u male uredjajne jedinice, kako bi stvarno i prostorno odgovaralo potrebama pojedinoga sela. Ovo su u glavnom prednosti, koje imaju pojedina sela od sadanjeg oblika i sastava šuma imovne općine.

Gdje se je moglo gospodarstvo urediti tako, da je pojedino selo moglo trajno crpsti svoje užitke iz svoje uže seoske interesne sfere, tamo dakako nema zapreke za diobu šume. Slično bi bilo kod parcijalnih i partikularnih dioba.

Teškoća leži u mogućnosti, da se pravilno podijele šume. Diobe su dugotrajan i skup posao, a za vrijeme, dok bi se provadjala dioba, propale bi mnoge šume. — Umanjene šumske upravne jedinice ne mogu se intenzivno upravljati. Stvaranje malih uredjajnih jedinica uslovljavalo bi često i smanjivanje proizvodne snage tla, slabiju proizvodnju u količini i kakvoći (snizivanje ophodnje, pretvorba vrsti uzgoja, otpuštanje branjevina). — Selo ili općina ne bi htjela ili mogla plaćati upravno i čuvarsko osoblje, pa ni dio troškova za državne stručnjake, koji bi vodili upravu i nadzor nad šumama. Kod podijeljenih imovnih općina na zemljišne zajednice prijeti opasnost, da šume ubrzo nestanu.

Višestoljetni vojnički život krajišnika tako ga je odbio od konstruktivnoga poljoprivrednoga, socijalnoga i kulturnoga rada, da se on danas teškom mukom priučava teškomu poslu. Poznam prilično područje Vojne

Digitized by Google

Krajine i nisam se mogao uvjeriti, da krajišnici spontano podižu ili čuvaju šume. Rijetki njihovi privatni gajići, njihove općinske ili seoske šumice dobile su posljednji udarac god. 1918. i 1919. Naš Krajišnik nije još ni društveno ni kulturno toliko dozrio, da upravlja sam sa svojim šumama, odnosno da dragovoljno snaša strogi državni šumski nadzor nad čuvanjem, iskorišćavanjem i uzgajanjem svojih seoskih šuma. Za većinu krajišnika su šume imovnih općina prava napast, red u šumi ne podnašaju, šumske štete su na dnevnom redu i nikakova ih sredstva od njih ne mogu odvratiti. Šuma imovnih općina nije moguće očuvati bez lugara i ovrhovoditelja. Velik bi dio krajiškoga naroda najradje sve šume u blizini sela pretvorio u pašnjake, koji bi nerazumnom pašom blaga naročito koza takodjer propali kao i sadanji njihovi pašnjaci, te nastao krš, a po drva bi išli i desetke kilometara daleko. Zahtjev za neograničenom pašom, gdje bi bez nadzora mogli imati dosta blaga svuda, gdje nema vukova, je neke vrsti posljedica atavističkoga shvaćanja lagodnijega života. Kakove bi posljedice od toga nastale već za buduću generaciju, o tom ne vodi nitko brige.

Neznanje, neimaština i nestašica svakoga smisla za zajednička dobra naročito su značajka gornjega krajišnika, čemu doprinaša i nerad inteligencije na selu. Otuda i pokvarenost i želja za razaranjem postojećega reda u šumama, što se povećava svuda, gdje činovništvo ne uzima obzir na opravdane potrebe naroda. A takovih slučajeva ima na žalost dosta. — Za vrijeme Vojne Krajine je nasuprot vladala vojna disciplina. Tada nije bilo ni u šumi šale. Stari se i danas sa tjeskobom sjećaju, kuda su sve morali ići po drva, osobito po gradju.

Danas je ne samo kod seljaka već i kod seoske inteligencije kao ukorijenjeno mišljenje, da narod ima od zajedničkih dobara i šuma više štete nego koristi. Naš seljak-krajišnik još i danas misli kao njemački seljak u 17. i 18. stoljeću: »Gesammtgut, verdammt gut«, »Communio mater discordiarum«, »Negotia communia communiter negliguntur«. Tri četvrtine našega krajiškoga naroda dočekale bi sa oduševljenm odluku, da se šume imovnih općina dijele na zemljišne zajednice, jer bi od toga zaista imali znatnu korist, ali se ova ne bi racijonalno upotrebljavala, već bi brzo nestalo i novaca i šuma, a na mjesto njih došli bi pašnjaci, krš, golet i drugo zlo uslijed obezšumljenja. U Hrvatskoj ima dosta zemljišnih zajednica, a u bivšem provincijalu nema ih 5% uredjenih, kako treba.

Ne možemo dakle nikako zagovarati diobu šuma na zemljišne zajednice, dok nije narod sazreo za samoupravu, dok se imovne općine u pravcu diobe ne budu počele pripremati istom nakon provedene diobe šuma na interesne sfere pojedinih sela i općina i dok ne budemo imali odgovarajuće zakonodavstvo i sredjenije prilike u zemlji. Tada će se ići i dalje i zagovarati individualnu diobu novo nastalih zemljišnih zajednica, gdje god to bude zahtijevao i interes pojedinaca i interes javni, naročito veća narodna proizvodnja. — Ovo vrijeme dolazi i ako polagano, te ćemo moći mnoge šume na relativnom šumskom tlu prepustiti višoj poljskoj kulturi.

Vraćanje šuma imovnih općina natrag u vlasništvo države i uspostavom stanja, koje je bilo prije segregacije, bila

Digitized by Google

bi teže izvediva i dugotrajna pravna i šumsko-tehnička operacija, a ne bi se dala dovesti u saglasnost sa intencijama ustava, dok bi državne šume bile izložene većemu oštećivanju. S tim bi se približili pravnim odnosima u Bosni i Srbiji, dakle najvećemu dijelu države, što bi opet sa općega privrednoga gledišta značilo jedan korak natrag. — Podržavljenje vlasništva šuma krajiških imovnih općina značilo bi stvarno restitutio in integrum s time, da bi državne šume ili prijašnje imovne općine opterećene šumskim servitutima bile samo prostorno odijeljene od sadanjih državnih šuma. Revizija segregacija znatno bi ojačala imovne općine. Nepravdu, učinjenu narodu, valja ispraviti bez obzira na to, kako će se sa imovnim općinama raspoložiti.

Moji prijedlozi bili bi u glavnom:

Imovne općine treba za sada zadržati u njihovu sadanjem obliku i sadržini; nastojati provesti reviziju segregacija šumskih služnosti; ne čekajući na to deetatizirati upravu onih imovnih općina, koje to zatraže, a kod onih, koje ostaju kod državne uprave u nadi, da će država tu upravu plaćati, treba drž. budžetom osigurati potreban kredit za plaće u smislu čl. 128. financ. zakona za god. 1924./25. od 31. ožujka 1924.; konačno donijeti nekoje izmjene postojećih zakona za imovne općine, koje bi poglavito sastojalo u ovom: ujednostaviti i pojeftiniti upravu, koja je kod nekih imovnih općina nerazumljivo skupa; proširiti djelokrug šumskim upravama; upravu postaviti na praktičnu podlogu; djelovati na još veću štednju članova sa šumskim proizvodima propisivanjem odnosno uvećanjem taksa na užitke; pomagati kulturno i ekonomsko stanje članova, naročito nastojati oko pošumljavanja neplodnih površina članova u brdovitim krajevima; konačno što strožiji državni nadzor i pravo žalbe na državni savjet protiv štetnoga rješenja nadzorne vlasti.

Stvar je pojedine imovne općine, kako će koja podići vrijednost svojih dobara ili proširiti imetak; hoće li i kako će urediti medjusobne odnose u svrhu osiguranja i unapredjenja zajedničkih i posebnih interesa (bolje grupiranje, novčano pomaganje, zajedničko istupanje kod licitacija, nabave ogrjeva i gradje, izmjena činovništva i lugara i t. d.).

Mnogo ima nedostataka kod sadanjih imovnih općina. Javno smo i na raznim anketama iznijeli mnoge prijedloge za njihovu reorganizaciju i sanaciju, čime bi ih uzdržali na životu, popravili im stanje, a što je važno, privukli i sadanje njihove članove, da sa osjećajem zajedničkih interesa saradjuju u svojoj zajednici. »U njima imaju ogroman gospodarski oslon, olakšavaju plaćanje općinskoga nameta, sprečavaju širenje seljačkoga proletarijata, podržavaju opstanak srednjega seljačkoga staleža, u njima se krije duboka etička jezgra, jer se njima budi čuvstvo zajedništva »Ljubav k rodjenoj grudi« (Dr. Polić).

Apelujem ponovno na gg. pravnike i stručnjake imovnih općina, da bi izvolili izložiti i svoje misli, odnosno dokazati neispravnost ili nemogućnost ovdje i na drugim mjestima iznešenih mišljenja i prijedloga o imovnim općinama u opće i posebno o načinu sanacije njihova sadanjega stanja, kako bi se ovaj predmet uskoro skinuo sa dnevnoga reda i započelo sa izradbom zakonskoga prijedloga u pravcu, koji se odredi.

Digitized by Google

Bračno pravo u Medjimurju i Prekomurju

Napisao dr. Vinko Žganec, odvjetnički kandidat u Somboru.

Poslije revolucije u studenom 1918. u Medjimurju, kada je već bilo prilično jasno, da će Medjimurje biti odcijepljeno od Madjarske, i kada je autoritet madjarskih vlasti tamo bio prilično pokoleban, a neki općinski bilježnici prebjegli u Madjarsku, prestao se provoditi zakon o gradjanskom braku u život, te su se brakovi počeli sklapati samo pred svećenikom. Ovo stanje postalo je definitivnim onoga momenta, kada je Medjimurje dne 24. prosinca 1918. zaposjednuto po jugoslavenskoj vojsci. Čini mi se, da je skoro nakon toga datuma izašla jedna naredba upravne vlasti u Medjimurju, prema kojoj je gradjanski brak u Medjimurju obustavljen.

Ovo se učinilo iz političkih razloga za volju širokih slojeva naroda, medju kojima je uredba gradjanskoga braka bila donekle odijozna i znak madjarske vlasti nad narodom. Ukidanje gradjanskoga braka, kao političko pitanje, bilo je jedna parola, s kojom se htjelo na vidljiv način dokumentovati narodno oslobodjenje.

Stvar je na prvi pogled bila vrlo jednostavna, ali kasnije se pokazalo, da je, i te kako, kompliciranа. Ovo je pitanje ostajalo u pozadini sve dotle, dok pravosudne prilike u Medjimurju nisu bile normalizovane. Tako dugo naime, dok Medjimurje nije imalo svojega sudbenoga stola, nije uopće došla u priliku ni jedna nadležna vlast, da ovo pitanje u potpunom opsegu ocijeni i svede na čistac. Medjutim položaj je bio nezgodan, te su praktični pravnici a i pojedinci zainteresovani počeli osjećati, da je ovo štanje neodrživo. Stvar je postajala kompliciranija i radi toga, jer su se u Medjimurju poslije oslobodjenja prestale voditi gradjanske matice, te su uslijed toga i sredski sudovi dolazili u položaj, da ocjenjuju važnost konfesijonalnih matičnih izvoda kao javnih isprava. Povodom nekoliko ovakovih slučajeva stvar je gradjanskoga braka i gradjanskih matica zainteresovala upravne vlasti u Medjumurju.

Bivši povjerenik za Medjimurje gosp. Juraj Gašparac je izdao koncem 1921. godine naredbu, da se zakon o gradjanskom braku i o gradjanskim maticama ima u Medjimurju ponovo sprovadjati. Nažalost ova naredba nije sprovedena u život radi toga, jer tadanji općinski bilježnici u Medjimurju nisu bili dovoljno verzirani u tim zakonima. Ostalo je sve po starom. Jedino je uvedena praksa, da se omogućivalo sklopiti gradjanski brak onim licima, koja su to željela. U stvari je dakle zaveden u Medjimurju ovom naredbom fakultativni civilni brak. U slučajevima, gdje stranke nisu mogle sklopiti crkveni brak, uslijed koje crkvene odnosno vjerske bračne zapreke, koje ne pozna gradjansko bračno pravo, delegirao je povjerenik za Medjimurje nadležnoga kotarskoga predstojnika, da prisustvuje sklapanju gradjanskog braka zainteresovanih stranaka, te se je takov brak proveo u gradjanskim maticama vjenčanih dotične općine putem nadležnoga opć. bilježnika, kao zakonitoga voditelja matica. Kasnije, za vrijeme, kada sam ja bio pravni referent kod gradjanskoga povjereništva za Medjimurje, povjereništvo je u nekoliko navrata slalo prijedloge ministarstvu unutrašnjih djela i ministarstvu pravde, u kojima

Digitized by Google

je predlagalo, da se ovo pitanje uredi. Ovi prijedlozi išli su su za dvojakom svrhom. Prvo, da se jednim zakonom, eventualno i u budžetskim dvanaestinama, proglase naknadno valjanima svi oni brakovi, koji su poslije 1. studenoga 1918. sklopljeni samo pred crkvenim organom, — i drugo, da nadležni ministri izdaju odredbu, da se u buduće zakon o gradjanskom braku i zakon o gradjanskim maticama točno provodi u život. Povodom ovih prijedloga došao je, čini mi se 1923. god., u Medjimurje izaslanik ministarstva unutarnjih djela, inspektor gosp. dr. Vlaškalin, a kasnije i izaslanik ministarstva pravde, načelnik gosp. dr. Petrović. Ovi su se na licu mjesta uvjerili, da je sadašnje stanje u ovim predmetima u Medjimurju neodrživo. Medjutim ni jedno ni drugo ministarstvo u ovoj stvari nije donijelo nikakovo rješenje, a nije donesen niti zakon o konvalidaciji nepravilno sklopljenih brakova u Medjimurju.

Kada sam ja došao na čelo uprave u Medjimurju, ovo sam pitanje po vlastitoj inicijativi ponovo pokrenuo. Poznato mi je, da je u ministarstvu unutarnjih djela bio već gotov referat i rješenje koncipirano o ovim pitanjima, ali to rješenje nije nikada ugledalo svijetla. Ja sam, unatoč toga, stvarao teren, da se u zgodnom momentu ovi zakoni uzmognu ponovo provesti u život i održao sam sa opć. bilježnicima u Medjimurju jedan kurs, na kojem su ugledni pravnici držali predavanja iz bračnoga i matičnoga prava. Kurs je trajao tjedan dana; a osim toga imao sam nakanu, da se ovaj kurs za nekoliko mjeseci ponovi, potom da opć. bilježnici polože ispit iz ovoga prava, da nesmetano uzmogu voditi poslove matičara, koji po zakonu spadaju u njihov djelokrug. Medjutim, promjenom političkih prilika i sa uklanjanjem mojim sa čela uprave u Medjimurju, ova moja osnova po mojim nasljednicima nije provedena u život.

Kasnije je došao u priliku čakovečki okružni sud, da rješava u pojedinim slučajevima pitanje valjanosti tih brakova, sklopljenih mimo odredaba zak. čl. XXXI. : 1894. o bračnom pravu, uslijed tužba pojedinih zainteresovanih stranaka. U slučajevima naime, gdje se radilo o interesu jedne ili obiju bračnih stranaka, da brak sklopljen samo pred crkvenim organom, bude proglašen nevažnim, pokretale su stranke tužbu radi proglašenja dotičnog braka nevažnim. Ti slučajevi dadu se svesti u dvije kategorije. U prvu kategoriju spadaju oni slučajevi, gdje su stranke htjele iz čisto ličnih razloga, da se razvede njihov brak, jer im bračna zajednica nije više prijala. U drugu kategoriju spadaju oni slučajevi, gdje se radilo o imovinsko-pravnim interesima pojedinih stranaka i gdje je jednoj stranci bilo u interesu, da se ovakov brak proglasi nepostojećim radi pobijanja nasljednoga prava djece iz ovakova braka.

Okružni sud u Čakovcu, držeći se strogo stanovišta zakona, proglasio je dosada u svakom ovakom slučaju brak sklopljen u Medjimurju samo pred crkvenim organom nevažnim.* Primjera radi spominjem pre-

* Zak. čl. XXXI. i 1894. §. 30. al. 2. propisuje: »Takovo sklopljenje ženidbe. koje nije uslijedilo pred gradjanskim činovnikom, ne smatra se krepošću zakona u nikojem pogledu ženidbom«. S obzirom na tu odredbu pravo veli J. Hahn u Leske-Loewenfeld, Das Eherecht der europäischen Staaten und ihrer Kolonien, Berlin 1904., str. 96. op. 1.: »Es bedarf also nicht einer Klage auf Ungültigkeitserklärung«.

Digitized by Google

sude br. M. G. 577/926. i M. G. 689/926. Stanovište suda vidi se iz obrazloženja ovih presuda, koje obrazloženje doslovno glasi:

»Pošto je vjenčanim listom od 27. svibnja 1926. br. 372/926. utvrdjeno, da su parnične stranke pred župnikom rimokatoličke crkve u Štrigovi dana 13. travnja 1921. sklopile crkveni brak, te pošto iste stranke prethodno prema saglasnom iskazu nisu sklopile brak pred državnim matičarom, pošto je pak zadnje zajedničko boravište parničkih stranaka bilo u Selščaku, to je okružni sud kao nadležan u smislu § 639. i § 686. gr. p. p. usljed prednje tužbe morao svojom presudom ustanoviti, da se upitna veza izmedju parničnih stranaka prema § 30. zak. čl. XXXI. · 1894., pošto nije učinjena i pred gradjanskim činovnikom, ne smatra snagom zakona u ni kojem pogledu za brak. Naime, sud nije mogao uvažiti obranu tužene, jer niti neznanje zakona, a niti okolnost, da su i drugi sklapali samo crkvene brakove, ne ispričava nikoga, nego je jedino duhovnik, koji je sudjelovao kod crkvenoga vjenčanja prije, nego što su stranke dokazale, da su sklopile brak pred gradjanskim činovnikom, počinio prestup iz §§ 123. bračnog zakona, kažnjiv globom do 10.000 dinara. Državni odvjetnik služeći se pravom kao stranka iz § 644. gr. pp. pridružio se je zahtjevu tužitelja, da se brak medju strankama proglasi neobstojnim. U pogledu pak troškova parnice sud je bio mišljenja, da su obje stranke trebale poznavati odnosne zakonske propise, te su obje dale povoda za ovu parnicu, pa je u smislu § 426. i § 427. gr. p. p. morao parnične troškove kompenzirati medju strankama«.

Sve ovakove presude donesene dosada po okružnom sudu u Čakovcu postale su pravomoćne, jer se stranke nisu ni u jednom slučaju poslužile pravnim lijekom. No pošto je obrazloženje ovih presuda osnovano na zakonu, nema sumnje, da bi i viša sudišta sve ove presude odobrila kao na zakonu osnovane.

Osim pitanja valjanósti brakova sklopljenih u Medjimurju samo pred crkvenim organom, nastale su komplikacije i u pogledu valjanosti crkvenih matica i izvoda iz njih. Naime istodobno, kada se je prestao u Medjimurju 1918. god. provoditi u život zakon o gradjanskom braku, prestale su se voditi i gradjanske matice rodjenih, vjenčanih i umrlih. A pošto u smislu zak. čl. XXXII. : 1894. o državnim maticama samo gradjanske matice i izvodi iz njih imaju zakonsku snagu i moraju se smatrati autentičnim ispravama, to se mora odreći autentičnost crkvenim maticama i izvodima iz njih. Tako je dakle i ovdje nastala jedna praznina, pa su se vlasti samo od sile morale služiti izvodima iz crkvenih matica. Medjutim su neki dušobrižnici u Medjimurju uskratili[1]) vlastima u novije doba izdavanje matičnih izvoda iz svojih matica, pa je na taj način u Medjimurju nastao još veći kaos. U takovim slučajevima morale su vlasti, a naročito drž. tužiteljstvo u krivičnim stvarima provesti posebni očevid kod dotičnoga crkvenoga organa uvidom u crkvene matice radi ustanovljenja pojedinoga matičnoga slučaja.

Dokle su dovele ove stvari, odnosno propusti državne vlasti tamošnji narod, navest ćemo samo nekoliko slučajeva:

Ako se iz ovakova braka rodi dijete, a muž kasnije ostavi ženu, žena ne može tražiti žensko izdržavanje, koje pripada samo zakonitoj ženi, a muž s druge strane ima pravo tražiti kod suda proglašenje djeteta nezakonitim.

[1]) To je sa crkvenopolitičkoga stanovišta revanš sudovima, koji stoje na gore opisanom stanovištu glede crkvenih brakova. Kažu: »Ako vam ne vrijede naši brakovi i naše matice, zašto tražite od nas matične izvode!«

Digitized by Google

Žena, koja udajom stiče punoljetnost prije navršene 21. godine, uslijed samo crkvenoga braka, ona je faktički malodobna i nema aktivne ni pasivne parnične sposobnosti, te u njezino ime mora u parnici za nju stajati njezin staratelj ili tutor.

Još gore stvar izgleda obzirom na zakonsko nasljedstvo djece, rodjene iz ovih brakova. Pošto se ova djeca imaju smatrati nezakonitom nasledjivat će samo iza matere, a iza oca ne. Imovinu oca naslijedit će njegovi zakoniti nasljednici.

Žena iz ovakova braka nema prava na zakonitu mirovinu iza svoga muža državnoga činovnika. Djeca rodjena iz ovakoga braka ne stiču državljanstvo ni zavičajnost po svome ocu. U pitanju miraza nastat će još veće komplikacije. Osim ovih slučajeva nastat će još i stotinu drugih neugodnih slučajeva, koji zadiru u javnopolitička pitanja.

Iste prilike kao u Medjimurju nalaze se i u Prekomurju; no tamo je još teže stanje toga radi, jer se tamošnji sudovi uopće ne drže madjarskoga privatnoga prava, koje je na snazi u Prekomurju, te je tamo via facti po sudovima bez zakonodavne vlasti ukinuto madjarsko privatno pravo i uveden — samo po sudovima — opći gradjanski austrijski zakonik.[2]) Tamo dakle osim bračnoga prava iz zak. čl. XXXI. : 1894. ne uporavljaju sudovi ni ostalo madjarsko privatno pravo. Nije mi poznato, da li su tamošnji sudovi, naročito okružni sud u Mariboru, bili u prilici, da u konkretnom slučaju rješavaju pitanje valjanosti crkvenih brakova sklopljenih u Prekomurju. No držim, da i ove sporove prosudjuju po općem gradjanskom austrijskom zakoniku kao i sve ostale privatnopravne sporove.

Ministarstvo unutrašnjih djela je svojedobno prikupljalo potrebne podatke za rješenje ovoga pitanja od medjimurskih i prekomurskih upravnih vlasti. Povodom toga podnesao je sreski poglavar u Murskoj Suboti (Prekomurje) izvještaj od 19. lipnja 1925. br. 501. pres., u kojem navodi, da nije potrebno ponovo rješavati pitanje valjanosti crkvenih brakova u Prekomurju, jer da je to pitanje odmah poslije okupacije Prekomurja 12. i 13. kolovoza 1919. riješio t. zv. »Prekmurski sosvet«, koji pomenuti sreski poglavar naziva »prekmurskim parlamentom«. Na drugom naime zborovanju toga »prekmurskoga sosveta« raspravljalo se o bračnom pravu, te je donesen slijedeći zaključak:

»Toč. 4. Sklenjenje zakonov. Fakultativno, ali cerkveno ali civilno. Sosvet se izrazi zato, da se upelje samo cerkveni zakon za katoliško in evangeličansko prebivalstvo.. Notcivilehe kakor pri nas.«[3])

Na trećoj sjednici »sosveta«, koja se držala dne 17. ožujka 1920. — navodi dalje sreski poglavar — je tadanji gradjanski komesar za Prekomurje u svojem izvještaju o dosadašnjem djelovanju gradjanske uprave u Prekomurju, glasom zapisnika, obzirom na ovu točku, iskazao slijedeće: »Tudi k vprašanju sklepanja zakonov (točka 4. dnevnega reda zadnje seje) nimam ničesar pripomniti«. Obzirom na ovu izjavu gradjanskoga komesara, navodi u izvještaju pomenuti sreski poglavar, da je u smislu

[2]) Ne samo privatno pravo, već je tamo i sve ostalo pravo, krivično, trgovačko, mjenično i procesualno gradjansko i kazneno zamijenjeno sa austrijskim pravom.

[3]) Tu je sosvet pustio iz vida pripadnike ostalih vjeroispovijesti.

Digitized by Google

citiranoga zaključka »sosveta« u k i n u t obvezatni gradjanski brak i da je uveden za Prekomurje gradjanski brak od nužde — Notcivilehe.

Nadalje, u istom izvještaju navodi pomenuti sreski poglavar, da su sudovi u Prekomurju poslije okupacije aplicirali umjesto madjarskoga privatnoga prava opći austrijski gradjanski zakonik, te dodaje, da se uvedenje austrijskih državnih zakona kod sudstva u Prekomurju osniva na rješenju (uredbi) povjereništva za pravosudje u Ljubljani od 18. rujna 1919., koje je odobreno po z a k o n o d a v n o m o d b o r u narodne skupštine.[4])

Konačno, navodi pomenuti sreski poglavar u svome izvještaju, da je z e m a l j s k a v l a d a za Sloveniju u sjednici dne 13. listopada 1919. zaključila za sve svoje resore via facti uvesti u Prekomurje sve zakone,[5]) koji važe za Sloveniju. Taj korak zemaljske vlade u svome izvještaju opravdava pomenuti sreski poglavar kao zakonit i osnovan na načelima medjunarodnoga prava, naročito s razloga, jer »vlada nije imala, a ni danas nema vještih činovnika, koji bi poznavali madjarsko zakonodavstvo«. Osim toga navodi, da bi ponovno uvedenje gradjanskoga braka u Prekomurju izazvalo najžešći otpor svih Prekomuraca.

Stajalište ovoga izvještaja je neodrživo. Ponajprije »Prekmurski sosvet« nije bio nikakov parlamenat, koji bi imao zakonodavnu vlast. Osim toga je taj »sosvet« bio u neku ruku analogna ustanova bivših županijskih skupština, koje su imale samo u p r a v n e funkcije. Ni naš vidovdanski ustav nigdje nema ni spomena o tome, da bi se odluke revolucijonarnih organa, ukoliko zasijecaju u zakonodavno područje, mogle smatrati zakonom. Toč. 4. zaključaka spomenutoga »sosveta« zadire u zakonodavno područje. Okolnost, da tadanji gradjanski komesar za Prekomurje nije ukinuo ovaj zaključak, ne daje mu zakonsku snagu, jer je gradjanski komesar bio upravni organ, a nikakova zakonodavna vlast.

Neumjesno je pozivanje u ovom slučaju na odluku zemaljske vlade u Sloveniji, jer je i zemaljska vlada za Sloveniju takodjer bila samo upravna vlast, a nipošto zakonodavna. Napokon, što je najvažnije, citirana uredba povjereništva za pravosudje u Ljubljani od 18. rujna 1919. ni jednom riječi ne spominje, da se u Prekomurju imaju u k i n u t i m a d j a r s k i z a k o n i i u v e s t i a u s t r i j s k i z a k o n i. Ova uredba govori o arondiranju područja sreskih sudova u Murskoj Suboti i u Dolnjoj Lendavi, o službenom jeziku kod tih sudova, o postupanju sa rekurzima protiv odluka tih sudova do uredjenja više molbe za Prekomurje, o odvjetnicima i javnim bilježnicima na području Prekomurja. I ništa više. Prema tome, iako je ovu uredbu naknadno odobrio zakonodavni odbor, ne može se tvrditi, da je ona ukinula u Prekomurju madjarske i uvela austrijske zakone.

Nadalje, sasvim je pogrješno pozivanje na ustanove medjunarodnoga prava u ovome predmetu, jer baš u smislu ustanova medjunarodnoga

[4]) Vidi »Uradni list za Slovenijo« broj 315. od 31. I. 1922.

[5]) U Prekomurju osjeća narod nepravednost austrijskih zakona, osobito u imovinskom i nasljednom pravu. Pošto madžarsko privatno pravo osigurava ženama više prava nego austr. opći gradj. zakonik, to si prekomurske žene ispomažu na taj način, da si u javnobilježničkoj ispravi dadu osigurati ona imovinska prava, koja im inače pripadaju po zakonu!

Digitized by Google

prava važi načelo kontinuiteta zakonodavstva na jednom pravnom području do ukinuća starih zakona zakonodavnim putem. Prema tome odluka zemaljske vlade za Sloveniju od 13. listopada 1919. ne samo da je donesena od nenadležne vlasti, nego je i nezakonita.

Iz ovoga se vidi, da je stanje u pogledu pitanja gradjanskoga braka u Prekomurju daleko kompliciranije nego u Medjimurju.

Ovakvo stanje toga pitanja je neodrživo. To je konačno uvidjelo i ministarstvo vjera, katoličko odjelenje, te je aktom od 10. srpnja 1922. br. 2072. V. K. zamolilo ministarstvo pravde, da to pitanje riješi zakonodavnim putem. Ministarstvo vjera je aktom br. 294. V. K. od 7. siječnja 1926. ponovo požurilo ministarstvo pravde radi rješenja ovoga predmeta. Pošto je i od strane sudova u Medjimurju ovo pitanje kod ministarstva pravde više puta požurivano, te je konačno u finanacijskom zakonu za 1927. i 1928. god. od 1. travnja o. g. učinjen prvi korak za rješenje ovoga pitanja. Članom 130. pomenutoga zakona ovlašćen je ministar pravde i ministar unutrašnjih djela, da »sporazumno sa ministrom vjera donesu uredbu sa zakonskom snagom, kojom će urediti pitanje o osnaživanju (konvalidaciji) i važnosti brakova, sklopljenih bez održavanja propisane bitne forme vjenčanja na teritoriju, na kojem važi zak. čl. XXXI. : 1894. o bračnom pravu.« I ako je ovo ovlaštenje dosta usko, ipak će se moći donijeti na osnovu njegovu uredba, koja će urediti ovo teško pitanje. Sada je riječ o tome, da gore navedena ministarstva ni časa ne čase, te da hitno donesu uredbu, koja će normalizirati pitanje bračnoga prava u Medjimurju i Prekomurju.

Iz cit. 130. članka fin. zakona vidi se intencija zakonodavca, koja stoji u tome, da se nevažni crkveni brakovi u Medjimurju i Prekomurju naknadno konvalidiraju, a sam zak. čl. XXXI. : 1894. da se ostavi u punoj snazi, na tome pravnom području. U tim granicama treba da se kreće i buduća uredba, a ako te granice prekorači, ne će imati važnosti za sudove u onim dijelovima, koji će prekoračiti ove zakonom odredjene granice.

Ocjene i prikazi

Библиотека за Правне и Друштвене Наике: 18. Збирка Расправа од дра. Аранђеловића. Београд, Издавачка Књижарница Геце Кона. 1926. Стр. 145.

Ima tomu podulje vremena, što je u gore pomenutoj biblioteci izašla ova zbirka rasprava prof. Arangjelovića, a ja tek sada, dakle sa velikim zadocnjenjem, dospijevam, da par riječi o njoj progovorim. Zvanični poslovi a i moja boiježljivost razlog su toj docnji.

Arangjelovićeva zbirka sadržaje ovih devet rasprava (koje su već štampane u raznim časopisima): 1. O pravu svojine u današnjim prilikama. 2. O oštećenju preko polovine kod teretnih ugovora. 3. Clausula rebus sic stantibus i nedostižnost davanja. 4. Garantna pisma. 5. Vanbračna mati i dijete. 6. O ukidanju fideikomisa. 7. O izjednačenju muških i ženskih srodnika u zakonskom nasledjivanju. 8. Posljedice nedolaska tuženika na ročište i 9. O izazivačkoj parnici.

Digitized by Google

Na prvih sedam, budući spadaju u moju struku, hoću ovdje da se sa nekoliko napomena osvrnem, želeći time ne da kritiziram, već u prvom redu da upozorim čitaoce »Mjesečnika« na ovaj Arangjelovićev rad.

Već se iz samih naslova razabire, da pisac u svojim raspravama tretira juristički važna a dijelom i veoma aktuelna civilistička pitanja. On to čini sa poznatom nam vještinom vrloga pravnika i odličnoga stiliste; pri čem svagdie izbija razborita i kompromisna priroda autorova.

Prelazeći na pojedine rasprave, ističem kod prve (»O pravu svojine u današnjim prilikama«) vješto piščevo spajanje individualističkoga shvaćanja sa socijalističkim zahtjevima, kad govori de lege ferenda o današnjem vlasništvu.[1]) I u zakonodavnom savjetu bilo je kod rasprave o »pravima vlasnikovim« (§ 362.) riječ o tom, da se neke oštrine (u prilog individualnoga vlasništva) našega zakonika uklone. Česi su u svojoj osnovi nastojali povesti se za švicarskim zakonikom. Ja sam medjutim bio za tekst staroga zakona, imajući u vidu s jedne strane provizorni karakter »proširenja« o. g. z-a na cijelu državu, a s druge strane neke ustanove o. g. z-a (na pr. §§ 364. i 387.), sa kojima se predaleko zasjecajućim vlasničkim ovlaštenjima stavljaju efikasna ograničenja.

Druga autorova rasprava (»O oštećenju preko polovice kod teretnih ugovora«) jest dogmatički najinteresantnija. Pisac zalazi u detalj i u dubinu same materije, te će naši pravnici naići ovdje na mnoga pitanja, u koja austrijski udžbenici i komentari ne ulaze.

Sa svim autorovim izvodima ne bih se dakako mogao složiti. Pisac veli, da je sreća, da srbijanski zakon nema poput austrijskoga, ustanovu da se ukinuće ugovora može tražiti samo u slučaju »zablude o nesrazmeri vrednosti« (str. 26.). No stvar je već sa gledišta rimskoga prava sporna, te se je jur u srednjem vijeku tumačio odnosni propis toga prava (1. 2. C. resc. vend. 4, 44) onamo, da se pretpostavlja bludnja sa strane kupca.

Pisac tvrdi dalje, da raskidom ugovora zbog prikrate preko polovine, stranke, koje drže primljene stvari, ne samo prestaju biti vlasnici predanih stvari, već da se po pravu uzima, da to nisu nikada ni bile, jer im manjka »zakonski osnov« (titul); str. 32. 36. 39. Vlasništvo ostaje, veli pisac, kod onoga, koji je na osnovu sada raskinutoga ugovora predao stvar, te ju on može vlasničkom tužbom natrag tražiti.

Ovo, mislim, ne će stajati. Raskidom ugovora oštećeni, primjerice prodavalac, ne postaje vlasnikom prodane stvari, već mu se stvar mora natrag predati; zato se i veli u zakonu, da oštećeni može tražiti ukinuće ugovora i uspostavu u prijašnje stanje.[2])

Raskid taj nema — nadalje — ni učinka protiv prava stečenih od

---

[1]) Diguit-ova knjiga, na koju se naš autor mnogo osvrće· »Les tranformations générales du droit privé« (ex 1912), naslovom svojim podsjeća na čuvenu Hedemann-ovu radnju: »Die Fortschritte des Zivilrechts im XIX. Jahrhundert (ex 1910.). Svakako je dobro učinio naš pisac, da se je od D-a u mnogom temeljito odvojio (str. 11. i sl.).

[2]) Vidi i odličnu Eisner-ovu raspravu: »Zur Lehre von der Gewährleistung etz.« u Grünhutovom časopisu sv. 39. str. 655 i 658.

Digitized by Google

trećih. § 367., kojim se ovdje pisac služi, ne bi u mnogim slučajevima dostajao.

Konačno mnijem, da se prikrata može realizovati tek nakon potpunoga ispunjenja ugovora.[3])

Treća Arangjelovićeva rasprava (»Clausula rebus sic stantibus i nedostižnost davanja«) tretira pitanje valorizacije. Pisac lijepo objašnjava nezgode nastale padom valute uslijed rata i poratnih prilika ter izvješćuje o stanovištu raznih zakonodavstva u tom pitanju (prikaz o nekim — na pr. o njemačkom — nije dakako u vrijeme kad je pisana njegova rasprava bio još antikviran). Konačno naš autor ovdje podrobno obrazlaže mišljenje poznatoga u tom pitanju stručnjaka dra Klanga. No rezultate do kojih dolazi ovaj potonji, naš pisac ne usvaja. Razlozi piščevi nisu nipošto na odmet; ali ni za njegov prijedlog ne bih mogao reći, da posvema zadovoljava. Pisac naime predlaže, da u ugovorima sklopljenim nakon rata treba napose spomenuti klauzulu rebus s. s.. Tko ovakovu klauzulu ne umetne, taj si je sam kriv, veli pisac (vigilantibus iura!). No šta je sa ugovorima sklopljenim prije rata? U to, najteže, pitanje naš autor ne ulazi. Dakako ali da ovakovi slučajevi postaju sve to više neaktuelni. Krivnja jest na našem zakonodavstvu, što u pitanju valorizacije nije učinilo gotovo ništa; izgleda da će prije cijela stvar postati bespredmetna. Mora se ali priznati, da ni uspjesi nekih novih inostranih topoglednih zakona nisu takovi, da bi nas ankurażirali na pokuse u tom pravcu.

Kratki članak »Garantna pisma« bavi se jednim konkretnim pravnim slučajem. Pisac promatra taj slučaj sa gledišta poručanstva te veli: po srpskom zakoniku ima poruk (»jemac«) beneficium excussionis seu ordinis. No kako je »jemstvovanje« banaka — nastavlja naš pisac — u vidu garantnih pisama trgovački posao, dolaze ovdje do uporabe ustanove trgovačkoga prava, i to trgovački običaji, prema kojima se banke kod garantnih pisama odriču prigovora prethodne tužbe. Tako naš autor. Nema dvojbe, da je rezultat, do kojega on dolazi, po sebi povoljan i svrsi shodan. Ipak ne bih mogao sa sigurnošću ustvrditi, da su mu svi izvodi, a po tom i sam rezultat, potpuno u skladu sa pozitivnim srbijanskim pravom. Dakako poteškoće, na koje je autor kod rješavanja toga slučaja naišao, imaju svoi izvor u skrajnjoj nedostatnosti srbijanskoga trgovačkoga a i gradjanskoga zakonika.

Rasprava »o ukidanju fideikomisa« sadržaje shvaćanje piščevo (u skladu sa shvaćanjem beogradske kasacije) da su fideikomisi ustavom naprosto ukinuti. Ja mislim, da je ispravnije stanovište hrvatskih[4]) i slovenačkih sudova u tom pitanju. Nije dosta da se fideikomisi ustavom naprosto ukinu, već treba posebni zakon, koji to pobliže regulira. Prijedloge piščeve pod točkom 6. (str. 100. i sl.) ne bih mogao usvojiti.

Konačno napominjem piščeve rasprave: »Vanbračna mati i dete«, ter »O izjednačenju muških i ženskih srodnika u zakonskom nasljedjivanju«. Obje su dragocjeni prilog k ovom danas kod nas toliko aktuelnom

[3]) Svakako to odgovara najviše tekstu §-a 934. Ali drugačije Ehrenzweig i najnovija praksa.

[4]) Medjutim je, čujem, u najnovije vrijeme naš banski stol promijenio svoje mišljenje o toj stvari.

Digitized by Google

pitanju. Vrli jurista, odlični stilista a i čovjek pravi i potpuni, kakav je dr. Arandjelović, dolazi u ovim kratkim prikazima potpuno do izražaja. Tu ga vidimo pravo u svom elementu. Daleko pretežno se slažem sa njegovim izvodima. Što se napose tiče nejednakoga postupanja u Srbiji sa muškim i ženskim nasljednicima u zakonskom nasljedovanju, sasvim razumijem, da pisac vodi računa o shvaćanju srbijanskog seljaka, koji drži, da muški nasljednik ima prednost pred ženskim. To je u ostalom i shvaćanje hrvatskoga seljaka, samo je o. g. z. brevi manu promijenio staro hrvatsko pravo (prije o. g. z-a.) ne pitajući što o tom misli »narod« — te se je s tim poimanjem hrvatski seljak tijekom decenija (preko 70 godina) ponekuda i sprijateljio. — Moram ali i ovdje napomenuti, da razlučivanje izmedju gradske i seoske porodice — prema tomu da li ona domicilira u gradu ili na selu — ne zadovoljava.

Sve u svem civil. rasprave prof. Arangjelovića tvore lijepi prinos k našoj civilističkoj literaturi. Njegovi u cijelosti veoma interesantni izvodi u dijelom teškim juristićkim materijama i njegov sjajan stil su nam jemstvom, da će njegovu svaku pojedinu raspravu sa velikim zanimanjem a i korišču čitati i svaki naš hrvatski pravnik, te stoga ovu zbirku rasprava najtoplije preporučam čitaocima »Mjesečnika«.

Ivan Maurović.

Kongres pravnika

Ovogodišnja glavna skupština Kongresa pravnika održana je u Sarajevu od 23.—25. rujna o. g. I ovaj put je bio posjet vrlo velik: broj i česnika se kretao oko 1200.

U otsutnosti predsjednika prof. dra Polića i I. potpredsjednika Babnika je otvorio plenarnu skupštinu dana 23. rujna u 10 sati prije podne II. potpredsjednik Rusomil Janković, apelacijoni sudac. Otmjena dvorana sarajevskoga kazališta je bila do zadnjega mjesta posjednuta, pače su mnogi učešnici morali stajati. Gosp. Janković je najprije pozdravio zastupnika Nj. Veličanstva Kralja generala gosp. Stojšića, zatim gg. predstavnika vlade dra Dušana Subotića, ministra pravde, pa zastupnika ministra vojnoga i mornarice generala Jovanovića, velikoga župana sarajevske oblasti Nikolića i komesara sarajevske gradske općine Hadžiomerovića. Uz odobravanje skupštine je predložio, da se pošalje pozdravni brzojav Kralju, te se sjetio odsutnoga predsjednika dra Polića i potpredsjednika Babnika. Nakon toga su još govorili ministar pravde dr. Dušan Subotić, predsjednik vrhovnoga suda u Sarajevu dr. Milivoje Simić, koji je bio predsjednikom pripremnoga odbora za doček u Sarajevu, veliki župan Nikolić i gradski komesar Hadžiomerović. Napokon je pročitano pismo dra Polića, kojim se ispričava, što radi bolesti ne može vršiti dužnost predsjednika kongresa, te pozdravlja kongres i želi mu plodan i uspješan rad.

Nakon toga je predsjednik pozvao učesnike, da se razdijele po vlastitom izboru u pojedine sekcije, od kojih će svaka raspravljati o jednoj od ovogodišnjih tema, te je predložio predsjednike i tajnike pojedinih

Digitized by Google

sekcija. Time je završena prva skupna sjednica kongresa. Ove godine je uvedeno, da se referati ne čitaju u plenumu, jer su isti već prije otisnuti u posebnoj Spomenici, koja je svim članovima poslana nekoliko dana prije početka kongresa. Time je polučeno, da su se učesnici mogli u tančine upoznati s refratima i da su imali vremena spremiti se za raspravu.

Sekcije su se konstituirale ovako:

I. Zaštita ulagača i odgovornost organa dioničkih društava. Predsjednik: prof. dr. Šilović; sekretar: dr. Stojanović; referenti: prof. dr. Bajkić (Beograd), prof. dr. Škerlj (Ljubljana), dr. Nedeljković, ravnatelj poštanske štedionice (Beograd), dr. Lunaček, tajnik zagrebačke trgovačke i obrtničke komore, i dr. Vranić, odvjetnik (Zagreb).

II. Izvršenje civilnih presuda državnih sudova i presuda izbranih (obraničkih) sudova — kako prema državi tako i prema privatnim licima. Predsjednik: dr. Danilo Majaron; tajnik: dr. Rudolf Sajovic; referenti: prof. dr. Živojin Perić (Beograd), dr. Miroslav Matica, tajnik burze (Zagreb), i dr. Viljem Krejči, odvjetnik (Ljubljana).

III. Osnovna načela pomorskoga prava. Predsjednik: dr. Milivoje Simić; sekretar: dr. Srećko Perišić; referenti: prof. dr. Ante Verona, umir. potpredsjednik stola sedmorice (Zagreb), dr. L. Boehm, direktor trgov. akademije (Ljubljana), dr. Slavko Stojković, sekretar u ministarstvu spoljnih poslova (Beograd), i priv. doc. dr. Julije Mogan, odvjetnik (Zagreb).

IV. Kolektivni ugovori izmedju poslodavaca i radnika. Predsjednik: dr. Ante Verona; sekretar: dr. Šime Juričić; referenti: prof. dr. Dragutin Janković (Beograd), dr. Živko Topalović, direktor odjeljenja kod medjunarodnoga ureda rada u Ženevi, i dr. J. Bohinjc, direktor okružnoga ureda za osiguranje radnika (Ljubljana).

V. Pravni položaj supruge u bračnom, imovinskom i nasljednom pravu. Predsjednik: dr. Mihajlo Zobkow; sekretar: dr. Avram Baruch; referenti: Mihajlo Jovanović, predsjednik kasacijonoga suda u m. (Beograd), prof. dr. Stanko Lapajne (Ljubljana), prof dr. Ivo Milić (Subotica) i Hafiz A. Bušatlić, šerijatski sudac (Beograd).

Po svršetku plenarne sjednice stala je u kazališnoj dvorani zasjedati III. sekcija, u kojoj su uzeli riječ za opširnije govore gg. dr. Verona i dr. Boehm. Poslije podne održali su se sastanci II. i V. sekcije, a drugi dan u jutro sastanci I. i IV. sekcije. U svim sekcijama su rasprave bile vodjene objektivno i na visini, koja dolikuje kongresu pravnika. Osim referenata istupili su mnogi govornici. U I. sekciji bila je zanimljiva načelna razlika u shvaćanju prof. Bajkića i ostalih referenata, te iz toga nastala polemika. U II. sekciji učestvovao je osim drugih govornika odvj. dr. Ćulić iz Beograda, čiji je nacrt zakona uzet uz neke promjene u rezoluciju. Rasprava IV. sekcije dobila je temperamentan ton sudjelovanjem vještoga govornika dra Topalovića. Najživlja bila je rasprava V. sekcije, u kojoj se javilo mnogo govornika, a i jedna žena, gđa prof. Topalović.

Digitized by Google

U sekcijama izradjene rezolucije su pročitane i bez izmjene prihvaćene u plenarnoj sjednici kongresa u subotu, 24. rujna po podne, kojom je sjednicom kongres ujedno zaključen. Iza prihvata rezolucija prešlo se na izbor novoga odbora. Izabrana su aklamacijom ova gospoda: predsjednikom prof. dr. Dragoljub Arandjelović (Beograd); I. potpredsjednikom prof. dr. Ladislav Polić (Zagreb); II. potpredsjednikom prof. dr. Metod Dolenc (Ljubljana); odbornicima: Aleksandar Andrijević, sudac apelacijonoga suda u Skoplju, dr. Dragutin Janković, odvjetnik i sveuč. honorarni profesor (Beograd), Miodrag Filipović, (Beograd), dr. Ante Verona, potpredsjednik stola sedmorice u m. (Zagreb), dr. Ivo Politeo, odvjetnik (Zagreb), priv. doc. dr. Julije Mogan, odvjetnik (Zagreb), Petar Kesić (Ljubljana), dr. Rudolf Sajovic, sudac (Ljubljana), i dr. Janko Žirovnik, odvjetnik (Ljubljana). Dr. Josip Keser je predložio, da se sazove kongres slavenskih pravnika. Taj je prijedlog upućen stalnomu odboru na proučavanje. Nakon što je odredjena za iduću godinu jednaka članarina, koja je bila i do sada, zaključio je predsjednik zasjedanje kongresa kratkim govorom, u kojem je izrekao zahvalu kongresa vladi na moralnoj i materijalnoj potpori (pogodovna vožnja, dopusti državnim činovnicima i t. d.), vojsci na simpatičnom susretanju i pomoći kod smještanja učesnika u Sarajevu, gradu Sarajevu na oduševljenom gostoprimstvu. Spomenuo je na koncu sa zahvalom trud, što ga je tajnik kongresa dr. Politeo uložio bio u uredjivanje Spomenice. Prije razlaza se je toplim riječima zahvalio prof. dr. Šilović odstupajućemu odboru kongresa za njegov velik i nesebičan rad oko pripremanja kongresa.

Preostalo vrijeme dana 23. i 24. rujna su učesnici upotrijebili na razgledanje grada Sarajeva. U petak na večer je gradska općina prire dila učesnicima kongresa rout na Ilidži, koji je bio brojno posjećen, a trajao je uz dobro raspoloženje daleko preko ponoći. U subotu navečer je u kazalištu davana za učesnike kongresa svečana predstava iz bosanskoga narodnoga života »Šefka Hasanova« od Veselinovića-Trnuše. Iza toga priredjeno je članovima kongresa u otmjenim prostorijama oficirskoga doma drugarsko veče, koje je u dobrom raspoloženju provedeno. Osim toga su mnogi članovi kongresa, koji nisu bili zabavljeni radom u sekcijama, u subotu prije podne u skupinama pod vodstvom sarajevskih drugova razgledali grad. Nedjelja je bila upotrijebljena za izlete u okolici Sarajeva: Vareš, Zenica, Ilidže i vrelo Bosne, vrh Trebevića. Time su posjetnici završili boravak u Sarajevu na najugodniji način.

Pripremni odbor je uložio mnogo truda i pokazao se potpuno doraslim svojoj zadaći, jer je veliki broj učesnika bio smješten na puno zadovoljstvo, te sarajevskim drugovima valja za to i ovdje izreći priznanje i hvalu.

Mnogi su učesnici ostavili Sarajevo u raznim smjerovima u subotu i u nedjelju. Veliki pak dio, oko 650 osoba, je otišao u ponedjeljak u jutro vlakovima do Mostara, a nakon razgledanja ovoga grada dalje do Dubrovnika, gdje su opet bili srdačno dočekani i dobro smješteni, što valja zahvaliti odboru dubrovačkih kolega na čelu s drom Baričem, predsjednikom upravnoga suda. Znamenitosti Dubrovnika i krasni izleti u

Digitized by Google

Boku Kotorsku, Cavtat, Kupare i Trsteno te na Lopud i Lokrum ugodno su ispunili učesnicima kratak boravak na moru. Na to su se učesnici vratili raznim putevima kući. Najveći dio vratio se preko Splita, gdje su ih tamošnji kolege upravo uzorno dočekali. Pri smještaju kao i pri razgledanju grada i okolice iskazaše se splitski kolege nada sve velikom susretljivošću tako, da je ovaj zabavni, izletni dio kongresa dostojno zaglavljen sa Splitom.

* * *

Rezolucije kongresa glase:

I. Zaštita ulagača i odgovornost organa dioničkih društava.

III. kongres pravnika smatra, da je država dužna da bdi nad nacijonalnom štednjom. Taj se cilj može najbolje postići pomaganjem i usavršavanjem specifičnih depozitnih zavoda, koji po svojoj organizaciji i prirodi svojoj i svoga posla pružaju maksimum sigurnosti.

Kongres smatra, da ne treba sprečavati banke u prikupljanju narodne štednje, ali se isto tako ne može dopustiti puna sloboda u upravljanju sa istom. To pravo povlači i dužnost, koja je oličena u postulatu što veće sigurnosti. Potrebno je zakonski ograničiti krug poslova bankama, koje primaju narodnu štednju i zakonski propisati, da se one imaju baviti isključivo blagajničkim i kreditnim operacijama i komisijonim poslom.

S obzirom na stanje, u kome se nalazi naše bankarstvo, kao rezultat istorijskoga razvoja, nije moguće izvesti diferenciranje banaka za kratko vrijeme. Zbog toga je potrebno prelazno zakonodavstvo za vrijeme, dok se proces ne završi.

Prema tome III. kongres pravnika traži:

1. da se donese specijalni bankarski zakon, kojim će se, pored ostaloga, precizirati pojam banke, uzakoniti prioritet ulagača, uz definiciju pojma uloga na štednju;

2. da se stvori organ, nezavisan od države, koji će imati da maksimira kamatnu stopu, vodeći strogoga računa o stanju na novčanom tržištu, obaveznu za sve uloge na štednju;

3. da se stvore osnovi uspješnije kontrole depozitnih zavoda — u koliko ne postoje — kao i da se ozakoni potreba i stroža civilno pravna i krivično pravna odgovornost odgovornih lica.

II. Izvršenje civilnih presuda državnih sudova i presuda izbranih (obraničkih) sudova — kako prema državi tako i prema privatnim licima.

A. Treći kongres pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca izražuje svoje mišljenje, da bi bilo na korist pravosudja, da se što prije donese posebni privremeni zakon do donošenja jedinstvenoga zakona o gradjanskom sudskom postupku i izvršenju egzekutivnih titula iz cijele kraljevine na temelju ove osnove:

Čl. 1. Sudske presude, odluke i rješenja kao i drugi pravni akti iz ma koga pravnoga područja kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koji su postali pravosnažni poslije proglašenja državnoga jedinstva a po zakonima svoga pravnoga područja čine osnov za izvršenje (titulus execu-

Digitized by Google

tionis), imaju se izvršiti na cijelom državnom teritoriju, ako su snabdjeveni klauzulom izvršivosti od strane nadležnoga suda onoga glavnoga područja, u kome je titulus executionis postao. Klauzula izvršivosti potpuno je ravna sudskoj odluci o odobrenju izvršenja.

Čl. 2. Nadležne izvršne vlasti su dužne izvršiti sudske presude, odluke i rješenja kao i pravne akte, koji ispunjavaju uslove čl. 1., bilo da im se molbom obraća zainteresovano lice neposredno ili preko svoga nadležnoga suda.

Čl. 3. Svi ostali postojeći eksekutivni zakonski propisi, u koliko ovim zakonom nisu izmijenjeni, ostaju i dalje u važnosti.

Čl. 4. Ovaj zakon stupa u život, kada ga Kralj potpiše, a obveznu snagu dobija, kada se obnaroduje u »Službenim Novinama«.

B. Treći kongres pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca izražuje svoje mišljenje:

1. Stalni izbrani (obranički) sud je samo onaj sud, koji se može takovim smatrati na temelju specijalnih zakonskih propisa.

2. Rješenja stalnih izbranih sudova imaju jednaku formalnu i materijalnu pravnu snagu kao i prvomoćne presude redovitih sudova, te čine zasebni izvršni naslov.

III. Osnovna načela pomorskoga prava.

III. kongres pravnika kraljevine S. H. S. s obzirom na izvanrednu važnost našega mora za našu kraljevinu, a naročito za njezin ekonomski razvoj, uvažujući, da se dan danas iz mora mogu crpsti sve koristi, koje ono tako obilno pruža, samo ako se modernim zakonom urede svi pravni odnosi, što mogu nastati iz upotrebe njegove, a navlastito iz plovidbe i trgovine po moru — konstatujući, da sadašnji naši pomorski zakoni ne odgovaraju današnjim prilikama i zahtjevima, preporuča:

da se izradi domaćega pomorskoga prava pokloni naročita pažnja, ali da se pri tome postupa ovako:

Iznajprije da se ograničimo na hitno i najnužnije modernizovanje postojećega prava i donošenje najhitnijih specijalnih zakona, pa, kada bude gotova izrada ostalih domaćih jedinstvenih zakona i kada dozrije medjunarodni rad oko unifikacije pomorskoga prava, te i druge pomorske države obave svoje radove oko revizije pomorskih zakona, da i mi izradimo iz temelja novo pomorsko pravo u saglasnosti sa tim novim nacijonalnim i internacijonalnim radovima.

IV. Kolektivni ugovori izmedju poslodavaca i radnika.

1. Privatno-pravni položaj žene u bračnom, imovinskom i nasljednom pravu treba urediti na osnovu ravnopravnosti.

2. Stupanjem u brak ne ograničuje se pravna i poslovna sposobnost žene ni u čemu; udata žena naspolaže svojom imovinom nezavisno od muža.

3. Udovi treba dati izbor izmedju prava na nasljedstvo ili prava na opskrbu za vrijeme udovičkoga stanja.

4. Preživjeli bračni drug treba da ima svakako iz posmrtnoga imanja nužno uzdržavanje, koje mu ne dostaje.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko.

Privremeno pristojno uzdržavanje pripada supruzi i nakon pravomoćne osude ženidbenoga suda, kojom je izrečena rastava od stola i postelje — sve do svršetka redovite parnice, zametnute po §. 1264. o. g. z.

Rješidba stola sedmorice od 26. studenoga 1926. br. 4517.

(Odluka sud. stola u Z. od 20. listopada 1923. br. 45.589 gr., rješidba bans. stola od 1. srpnja 1926. br. 8964.).

U predmetu Z. A. iz Z. protiv S. A. iz Z. radi dosudjenja pristojnoga uzdržavanja, u kojem je sudb. stol u Z. odlučio, da je S. A. dužan svojoj supruzi Z. A. u ime privremen alimentacije platiti počam od 1. pros. 1919. do 15. rujna 1923. mjesečne po 250 D., a dalje mjesečno po 4000 D. i naknaditi joj sudbeni trošak od 15.774 D. 50 p., a bans. stol povodom ništovne žaobe i utoka S. A. te utoka Z. A. prvonavedenu ništovnu žaobu zabacio i utok Z. A. otputio, ali povodom utoka prvoimenovanoga S. A. prvosudnu odluku preinačio i odlučio da S. A. imade svojoj supruzi Z. A. u ime privremene alimentacije plaćati počam od 1. prosinca 1919. do 1. siječnja 1922. mjesečno po 250 D. ili ukupno 6250 D. sa 6% kamata od 8. prosinca 1919. do plateža tekućima, dok se moliteljica Z. A. sa viškom svojega zahtjeva otpućuje na put posebnoga postupka, a troškovi se prebijaju;

stol sedmorice je našao ništovnu žalbu moliteljice Z. A. odbaciti, povodom pak njenoga previdnoga utoka proti dijelu pobijane rješidbe bans. stola, kojim je otpućena sa molbenim zahtjevom za uzdržavanje za razdoblje od 1. siječnja 1922. do uključivo 14. rujna 1923. i to mjesečno sa 250 D. kao i za dalnje uzdržavanje od 15. rujna 1923. mjesečno sa 6000 D. na put posebnoga postupka, kao i u onom dijelu, kojim su prebijeni raspravni troškovi preinačiti, pa u dijelu isplate za uzdržavanje od 1. siječnja 1922. do uključivo 14. rujna 1923. mjesečno po 250 D. kao i sudbenoga troška, obredjenoga sa 15.774 D. — uspostaviti odluku prvostepenoga suda, a u dijelu traženoga povišenja za uzdržavanje od 15. rujna 1923. do konačnoga uredjenja imovinskih odnošaja rastavljenih supruga, — odlučiti, da je S. A. dužan moliteljici Z. A. za ovo navedeno razdoblje plaćati mjesečno po 3000 D. i to dospjele iznose sa 6% kamatama od 15. rujna 1923. do isplate, a dalje mjesečno unaprijed, konačno trošak previdnoga utoka sa ništovnom žaobom sa 250 D. sve za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razloizi banskog stola: Uvaživ, da je moliteljica u svojoj molbi de pr. 20. stud. 1919. br. 33324/gr. zatražila doduše dosudjenje pristojnog uzdržavanja, ali da nije izrično istaknula privremeno svojstvo toga uzdržavanja; uvaživ, da je u doba podnesenja te molbe tek podvrgnuta bila po moliteljici parnica pred nadbiskupskim ženidbenim sudom protiv S. A. radi rastave, pa se po tom ovdje očito radi o privremenoj alimentaciji; uvaživ, da je nakon podanog nalaska i mnijenja gospodarskih vještaka na raspravi od listopäda 1923. moliteljica predložila osudu ženidbenoga suda nadbiskupije zagrebačke od 27. srpnja 1920. br. 925i19., te osudu ženidbenoga suda nadbiskupije vrhbosanske od 6. prosinca 1921. br. 128/7/21, kojima je osudama dozvoljena rastava od stola i postelje izmedju supruga S. i Z. A. krivnjom prvoga; uvaživ, da zahtjevu za privremenu alimentaciju po §§. 91.—94. o. g. z. imade mjesta samo dotle, dok nije pravomoćno po duhovnom sudu dozvoljena rastava od stola i postelje u smislu § 60. ženidb. zakona za katolike i § 236. naputka za ženitb. sudove; uvaživ, da je prema tome zahtjev moliteljičin za dopuštenje pristojnoga uzdržavanja opravdan samo kao privremeno sredstvo toga uzdržavanja propisno naredbi ministarstva pravosudja od 26. lipnja 1852. br. 122. d. z. l., dok se redovita alimentacija nakon pravomoćne rastave može zatražiti samo putem posebnoga postupka; uvaživ, da se visina zahtjevanog uzdržavanja od 1000 K = 250 Din. za vrijeme od predane molbe do dozvoljene rastave s obzirom na socijalni položaj supruga i njegove imovine odnosno dohotka s obzirom na §§. 91. i 672 o. g. z. i bez obzira na vještački nalaz i mnijenje imade smatrati primjerenim pače minimalnim izno-

Digitized by Google

som za uzdržavanje moliteljice, dok naknadno zatraženo povišenje alimentacije ne dolazi u obzir, jer se odnosi na vrijeme, kada je već dozvoljena bila rastava; — uvaživ napokon, da se sobzirom na gore navedene razloge ne može uvažiti tegoba Z. A. protiv onoga dijela napadnute odluke, kojom je ona odbijena sa viškom njenoga zahtjeva od 2000 K, jer se taj višak odnosi na vrijeme, kada je već bila dozvoljena rastava; — uvaživ, da se prema gore razloženom stanju stvari moliteljica sa većim dijelom njenoga zahtjeva imade otputiti na posebni postupak, te je po tom preboj sudbenoga troška opravdani; obnašao je odlučiti kako je gore rečeno. —

Razlozi stola sedmorice Uvaživ, da dokinućem bračne zajednice pravomoćnom osudom ženidbenoga suda o raspustu braka, dotično rastavom od stola i postelje utrnjuje pravo supruge tražiti pristojno privremeno uzdržavanje, pa joj nasuprot pristoji pravo prema §. 1264. o. g. z. tražiti uredjenje imovinskih odnošaja; — ali uvaživ, da je moliteljica Z. A. prije izrečenja osude ženidb. suda zatražila pripadajuće joj pristojno uzdržavanje; — uvaživ, da se prema ustanovi §. 117. posljed. al. o. g. z. savezno sa §. 63. ženidb. zakona za katolike mora odrediti primjereno stališu i imetku njezina supruga pristojno uzdržavanje, jer takovo ne priječi okolnost, što je već pravomoćnom osudom ženidb. suda izrečena rastava od stola i postelje krivnjom supruga i jer je pravni razlog za takovo podavanje ostao isti i nakon pravomoćne osude, pa stoga valja u interesu životnoga opstanka supruge nastaviti uslijedivšu odredbu o podavanju pristojnoga uzdržavanja sve do svršetka zametnuti se imajuće parnice za konačno odredjenje takovoga; — uvaživ, da se za razdoblje od 4. prosinca 1919. do uključivo 14. rujna 1923. zatražena za uzdržavanje svota mjesečno sa 250 Din. ukazuje minimalnom za životne potrebe, dok pako ona povišena, a zatražena od 15. rujna 1923. dalje sa 6000 Din. mjesečno previsokom; — uvaživ, da je po raspravnom stanju a osvrtom na nalaz i mnijenje gospodarskih vještaka imovinsko stanje S. A. znatno, i to u godišnjem prihodu oko 250.000 Din.; — uvaživ, da u postupku nižih sudova nema ništavosti, predvidjenih u § 339. gosp.; — našao je odlučiti, kako je gore navedeno. —

Protivno riješio je stol sedmorice slični slučaj plenarnom rješidbom od 2. srpnja 1910. br. 2437, kojom je potvrdio riješidbu ban. stola od 3. veljače 1910. br. 2742. Ovima je rješidbama odbijena molba žene za podavanje uzdržavanja za vrijeme, otkada je razveden*) brak izmedju nje i supruga, jer da učinak pravomoćne osude, kojom se brak raspušta, sastoji u tom, da se dokida bračna zajednica, da utrnjuje pravo supruga tražiti pristojno uzdržavanje, a naprotiv joj pristoji samo pravo prema ustanovi § 1286. o. g. z., da traži uredjenje imovinskih odnošaja. Priopćio J. M.

Ovrha za novčanu tražbinu protiv državnoga erara kraljevine S. H. S. ne može se ni dozvoliti ni zatražiti kod suda prije, nego što je molitelj ovrhe zatražio kod nadležne upravne vlasti doznaku dosudjenoga mu iznosa iz državne blagajne.

Rješidba stola sedmorice od 28. svibnja 1926. br. 1287.

(Odluka kotar. suda u B. od 24. studenoga 1924. br. 16738/gr.; rješidba bans. stola od 18. prosinca 1925. br. 26256).

U ovršnom predmetu J. S. iz B. protiv državnoga erara kraljevine S. H. S. zbog 942 D. spp., u kojem je kot. sud u B. dozvolio ovršnu dražbu pokretnina ovršenikovih uz prethodnu pljenidbu i procjenu, trošak molbe obredio sa 277 D. i obavu naložio kr. jav. bilježniku dru D. K., a banski stol ništov. žaobu kao neosnovanu zabacio, utok otputio i napadnutu prvosudnu odluku potvrdio, —

stol sedmorice vidiv, da se u nazočnom slučaju radi o ovrsi radi namirenja novčane tražbine protiv državnog erara, napose parbenih troškova, koje ima namiriti državna blagajna (§. 578. grpp.), no da za plaćanje iz državnih blagajne postoje u čl. 60.—66. zak. o državn. računovodstvu naročiti propisi i da

*) Jednom se veli »... je razveden brak«, malo dalje »... se brak raspušta«. Čini se, da se ovdje radi o »razrješenju braka«, koji se prosudjuje po II. poglavlju o. g. z., a ne o rastavi supruga od stola i postelje. (Opas. ured.).

Digitized by Google

samo uz obdržavanje tih propisa isplate iz državne blagajne uslijediti mogu, vidiv, da su na te u općem javnom interesu izdane zakonske propise vezani u svakom slučaju i vjerovnici države, dakle i u slučaju ovrhe, po čem je njihovo po §. 438. grpp. pripadajuće im pravo vodjenja ovrhe protiv erara, ako se radi o utjeranju novčane tražbine, u smislu §. 29. grpp. stegnuto u toliko, što se državnoj upravi ima dati mogućnost, da u gornjim članovima zakona o računovodstvu propisani postupak provede; — vidiv, da po tom za traženje takove ovrhe nije dovoljno, da je istekao sudbenom rješidbom odredjeni rok isplate (§. 300. grpp.), već da je molitelj ovrhe imao u smislu gornjih propisa zakona o računovodstvu prethodno zatražiti kod nadležne upravne vlasti doznaku dosudjenoga mu iznosa iz državne blagajne; — uvaživ, da ovrhovoditelj nije ni ustvrdio, da je bezuspješno kakove korake za doznaku preduzeo, odnosno, da je izdanje doznake odbijeno ili isplata uskraćena; — našao je povodom izvanrednog utoka ovršenika državnoga erara kraljevine S. H. S. ovrhovoditelja J. S. s njegovom ovršnom molbom od 7. stud. 1924. br. 16738/g za sada odbiti, a dosljedno ureda radi ukinuti i dne 30. sječ. 1925. provedeni ovršni čin. Trošak pravnih lijekova ima nositi sam ovršenik, jer je molba samo za sada odbijena.

Priopćio J. M.

b) Kazneno

U kojim je slučajevima, predvidjenim u IX. i X. glavi srp. kriv. zakona, dozvoljeno pretvaranje kazne zatvora u novčanu globu obzirom na propis § 63. bos. herc. kazn. zakona?

Rješenje vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu, od 1. travnja 1927. pod brojem V. prk. 280 1927.—1. (Isto obrazloženje je vrhovni sud prihvatio u svojem rješenju Vprk. 233/27. od 25. 2. 1927.

Prema tim rješenjima prihvatio je vrhovni sud u Sarajevu slijedeće pravne nazore:

1. Pretvaranje kazne zatvora, dosudjenoga po IX. i X. glavi srp. kriv. zakona, u novčanu kaznu, načelno je dopustljivo u smislu § 63. bos.-herc. kaz. zakona, ako se u nazočnom slučaju radi o zatvoru prvoga stepena.

2. Pošto srp. kriv. zakon diobu zatvora u strogi i obični ne priznaje (§ 41. i 42. bos.-herc. kaz. zakona) valja u smislu čl. III. novele kriv. zakona, kojom se uvadja IX. i X. glava srp. kriv. zakona uvažiti blaže ustanove, te u svakom pojedinom slučaju ustanoviti, da li obzirom na posebne ustanove srp. kriv. zakona kazna zaprijećena kod pojedinoga delikta, kažnjiva po IX. i X. glavi, odgovara pojmu kazne zatvora, sadržanoga u sistemu bos.-herc. kaz. zakona pod oznakom zatvora prvoga ili drugoga stepena.

3. Kazna zatvora, odredjena u IX. i X. glavi srp. kriv. zakona, odgovara zatvoru drugoga stepena bos.-herc. kaz. zakona, dok altermativno odredjena kazna »zatvorom ili novčanom globom«, odredjena u IX. i X. glavi srp. k. z., odgovara zatvoru. I. stepena bos.-herc. kaz. zakona, kod kojega se može upotrijebiti propis § 63, bos.-herc. kaz. zakona.

4. U slučaju § 104. srp. kriv. zak. ne može se kazna pretvoriti u novčanu globu (§ 63. k. z. za B. i H.), jer propis § 104. s. kz. odredjuje samo kaznu zatvora (bez dodatka »ili novčana globa«), koja odgovara zatvoru drugoga stepena prema kaz. zakonu za B. i H.

Evo spomenutog rješenja Vprk. 280/27. od 1. travnja 1927.

Vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu je obnašao u kaznenoj stvari protiv A. D. zbog prestupka iz § 104. s. kz. uslijed priziva državnog odvjetnika iz ništetnih razloga proti osudi okružnoga suda u Sarajevu od 22. svibnja 1926. br. Is. 310/1926. nakon ovosudnim zaključkom od 31. prosinca 1926. br. 2214 k. z. odredjenoga i dne 1. travnja 1927., dovršenoga javnoga sudbenoga dana, saslušavši prijedlog državnoga nadodvjetnika suditi i proglasiti:

Priziv se državnoga odvjetnika iz razloga ništetnosti toč. 11. § 290. k. p. po § 440., 425. k. p. uvažuje, napadnuta se osuda zbog izreke o kazni ukida, te se okrivljeni A. D. po § 104. s. kz. uporabom § 62. s. kz. osudjuje na kaznu zatvora u trajanju od četiri dana. — Ostali dio osude ostaje netaknut.

Digitized by Google

Razlozi: Osudom okružnoga suda u Sarajevu od 22. svibnja 1926. br. Is. 310/1926. je proglašen A. D. krivim prestupljenja protiv zakona vlasti i javnoga poretka iz § 104. srp. k. z., počinjenoga time, što je dne 22. prosinca 1925. u Klešniku napao poreskoga izvršioca H. O., kad je prema nalogu poreskoga ureda u Višegradu od njega naplaćivao porez, s riječima: da je krmak, vaška, djubre, opsovao mu oca i kazao mu, da jede gov...« — dakle zvaničnika državnoga uvrijedio riječima prilikom njegova zvaničnoga rada, pa mu je za to po istom §-u, uporabom § 62. srp. kaz. zak. dosudjena kazna zatvora u trajanju od četiri dana, koja mu je kazna po III. rastavku ukaza minist. savjeta od 25. veljače 1919. br. 2092 po § 63. k. z. za B. i H. promijenjena u novčanu kaznu od 120 D. time, da za slučaj neutjerivosti novčane kazne ostaje izrečena kazna zatvora u kreposti.

Protiv ove osude prijavio je državni odvjetnik i izveo pravodobno zbog izreke o kazni priziv iz razloga ništetnosti toč. 11. §. 290. kp., jer je presudni sud promijenivši izrečenu kaznu zatvora u novčanu kaznu prekoračio granice prava, što mu pripadaju u pogledu promjene i ublaženja kazne.

Ustvrdjeni razlog ništetnosti doista predleži, pošto je pretvaranje kazne zatvora u novčanu kaznu po § 63. k. z. za B. i H. u ovom slučaju bilo po zakonu nedopustivo. Propis §. 63. k. z. za B. i H. odredjuje, da se zbog prestupaka može zatvor prvoga stepena promijeniti u novčanu kaznu. Pitanje nastaje sada, da li se u ovom slučaju radi o zatvoru prvoga stepena, jer samo onda može doći u pitanje primjena ustanove iz §. 63. k. z. za B. i H.

Propisi općega dijela srp. kriv. zakona ne sadržavaju ustanovu, koju ima § 41. i 42. k. z. za B. i H. Prema tome obzirom na čl. III. novele kriv. zak., kojom se uvadja IX. i X. glave srp. kriv. zak., i uvodna pravila, ako se radi o primjeni §. 63. k. z. za B. i H., koji svakako sadržaje blaže ustanove od onih, što ih poznaje opći dio srp. kriv. zak. i koje se ustanove mogu jedino onda upotrijebiti, ako se radi o zatvoru prvoga stepena, to valja — budući da srp. kriv. zak. tu diobu zatvora u strogi i obični ne poznaje — u svakom pojedinom slučaju ustanoviti, da li obzirom na posebne ustanove srp. kriv. zak. kazna zapriječena kod pojedinog delikta, kažnjivoga po IX. i X. glavi, odgovara pojmu kazne zatvora, sadržanoga u sistemu b. h. kaz. zakona pod oznakom zatvora prvoga ili drugoga stepena.

U tom pravcu valja imati u vidu, da ako je za koje kažnjivo djelo u IX. i X. glavi srp. kriv. zakona odredjena alternativno kazna zatvora ili novčana globa, te se svakako takov zatvor imade smatrati blažim te bi odgovarao zatvoru prvoga stepena b.-h. k. z. na razliku od onoga, gdje je odredjen samo zatvor bez alternativne novčane kazne, koji bi zatvor odgovarao zatvoru drugoga stepena b.-h. kaz. zakona.

Pošto se dakle u ovom slučaju propis §. 104. srp. k. z. odredjuje samo kaznu zatvora, to se taj zatvor obzirom na sistem b.-h. kaz. zakona imade smatrati zatvorom drugoga stepena, kod kojega se ne može upotrijebiti popis § 63. b.-h. kaz. zakona. Valjalo je stoga priziv državnoga odvjetnika iz razloga ništetnosti toč. 11. § 290. k. p. po § 440. i 425. k. p. uvažiti, napadnutu osudu zbog izreke o kazni ukinuti i okrivljenomu A. D. po §. 104. k. z. odmjeriti kaznu zatvora kao udispozitivnom dijelu ove osude.

Priopćio dr. Josip Vesel.

Pod »nadležnom vlasti« u smislu toč. 5 čl. 79. zakona o štampi razumijeva se u krajevima, gdje važi kazneni postupnik od 23. svibnja 1873. (br. 119. I. d. z.), samo državno odvjetništvo.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B, od 23. ožujka 1927. Kl 53/27.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud u Zagrebu, nije udovoljio žalbi ništavosti optuženika Z. B. protiv presude okružnoga suda dubrovačkoga od 30. prosinca 1926., Pr. 26/26-43, kojom je bio proglašen krivim za prestupljenje po čl. 54 zak. o štampi.

Razlozi: Žalilac navodi, da on nije smio biti osudjen, kad su mu uvrijedjena lica savim oprostila djelo, jer da se radi o privatnoj tužbi, pa da je stoga zakon povriedjen. Za potkrepu svoga stanovišta žalilac se poziva na propis čl. 79 br. 5 zak. o štampi, po kojemu da su uvrijedjena lica mogla istupiti sasvim kao samostalni tužioci, jer se baš u točki 5. zakona on fine vel

Digitized by Google

»ili neposredno po tužbi dotičnih lica«, da su s toga ta lica mogla i da ustegnu tužbu, pa pošto su mu djelo sasvim oprostila, da je njegovo oslobodjenje od optužbe imalo svakako uslijediti s obzirom na naredjenje čl. 87 zak. o štampi, koji da ne pravi nikakove razlike izmedju javnoga i privatnoga tužioca, a da izjava državnoga odvjetnika, koji je u konkretnom slučaju samo zastupao uvrijedjena lica, da ne odstupa od tužbe, nije u zakonu osnovana.

Žalilac nema pravo. Propis člana 87. zak. o štampi ovdje ne dolazi u obzir, jer tužioci ovdje nisu bili veliki župan i sreski poglavar, već je jedini tužilac državni odvjetnik, pa je stoga svejedno, da li su se veliki župan i sreski poglavar zadovoljili optuženikovom izjavom. Ovdje se radi o kleveti javnih službenika s obzirom na njihov zvanični rad. Da je to krivično djelo j a v n e a ne privatne prirode, koje državni odvjetnik ima progoniti po zvaničnoj dužnosti, to ne treba tek dokazivati. U smislu čl. 79. br. 5 zakona o štampi postupa se po prijavi odnosno tužbi nadležne vlasti ili neposredno po tužbi dotičnih lica. Pod »nadležnom vlasti« pak razumijeva se u krajevima, gdje važi kazneni postupnik od 23. svibnja 1873. (l. d. z. br. 119), samo državno odvjetništvo, jer je ova oblast po zakonu zvana, da po službenoj dužnosti progoni krivična djela, koja nisu privatne prirode. Da je zakon o štampi htio, da se kleveta po članu 54. istoga zakona progoni samo po tužbi uvrijedjenoga, ne bi bio odredio, da se može postupati i po tužbi nadležne vlasti, već bi se bio izjavio onako, kako je to učinio za privatne tužbe u čl. 79. br. 1. Činjenica, što su po zadnjem stavu čl. 79. br. 5 i dotična zvanična lica ovlaštena, da neposredno prikažu tužbu sudu, beznačajna je u konkretnom slučaju, gdje je veliki župan dubrovačke oblasti dotično sreski poglavar u Dubrovniku podnio tek prijavu državnomu odvjetništvu, koje je pak prikazalo tužbu nadležnomu sudu u smislu čl. 73. zak. o štampi. Prema tome je ovdje državni odvjetnik dominus litis i jedini po zakonu ovlašten, da ustegne prikazanu tužbu. Kako to državni odvjetnik nije učinio, optuženik nije mogao unatoč izjavi uvrijedjenih lica, da mu opraštaju, biti oslobodjen od optužbe u smislu § 259. br. 2 k. p. Ne postoji prema tome razlog ništavosti br. 9b § 281 k. p. što ga žalilac ističe.

Na kažnjiva djela, učinjena putem štampe, prije stupanja na snagu zakona o štampi od 6. kolovoza 1925. primijeniti je ovaj zakon, u koliko je blaži za krivca nego prijašnji zakon o štampi. — Čim urednik prokaže pisca dotičnog napisa prestaje odgovorost urednika u smislu čl. 35. zak. o štampi.

Rješenje stola sedmorice, odljeljenje B, od 9. ožujka 1927. Kl. 31/27.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika V. R-a protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u S. od 15. srpnja 1926. posl. br. Pr. 87/24-21, kojom je optuženik V. R. bio proglašen krivim za prekršaj po čl. III. zakona o štampi od 15 listopada 1868. (l. d. z. br. 142.) po br. 3 st. 2 §-a 288 k. p. p r e s u d i o j e:

Povodom žalbe ništavosti optuženika ukida se u smislu § 290. k. p. prvostepena presuda, te se po § 288. st. 2, br. 3. k. p. izriče: Optuženik V. R. biva po § 259 br. 3 k. p. oslobodjen od optužbe radi prekršaja po čl. III. zak. o štampi od 15. listopada 1868. (l. d. z. br. 142.), da je kao odgovorni urednik periodičnoga časopisa »Hrvatska Riječ« u broju 164 u S. dne 4. studenoga 1924. dao tiskati i objelodanio napis: »Orjunaško-radikalski junaci iz Vranjica«, kojim se objedjuje privatne tužioce H., M. i D. B. zločinstvenim svojstvima.

R a z l o z i: Prvostepena je presuda izrečena 15. srpnja 1926., dakle u doba, kada je već važio novi zakon o štampi od 6. kolovoza 1925.. Prema tome je presudni sud u smislu čl. IX. uvodnog zakona austr. k. z. i § 11 k. z. morao imati obzira na novi zakon, u koliko je blaži za krivca. Upogled pomenutog napisa utvrdjeno je u prvostepenoj presudi, da je optuženik prokazao pisca. Prema tome u smislu čl. 35 zakona o štampi prestaje odgovornost optuženika R-a. Pošto presudni sud nije primijenio blaži zakon, upao je u ništavost predvidjenu u br. 9a § 281 k. p. na štetu optuženika, a budući da u toj smjernici nema njegove žalbe, valjalo je po § 390. k. p. presuditi, kako je gore u izreci navedeno.

Digitized by Google

O činjenici u smislu čl. 26. tisk. zakona.

Rješidba stola sedmorice, odjeljenja B, od 9. veljače 1927., Kl. 470/26.

Stol sedmorice, odjeljenje B, v Zagrebu, kakor kasacijsko sodišče je po prvem odst. §-a 288. kpr. zavrnil ničnostno pritožbo, ki jo je vložil zasebni obtožitelj G. Ž., zoper rasodbe deželnega sodišča v Ljubljani od 9. novembra 1926. opr. št. Pr. VII. 100/26—11, s katere je bil obtoženec France T. v zmislu št. 3 § 259 kpr. oproščen od obtožbe radi pregreška iz čl. 29 zakona o tisku.

Razlogi: V smislu čl. 26. zakona o tisku iz dne 6. avgusta 1925. št. 179 Služb. Nov. je dolžen urednik novine sprejeti in natisniti v svoji novini vsak popravak, ki mu ga pošlje oseba, omenjena v novini v zvezi z njenim delovanjem ali življenjem, bodisi da ona natisnjene činjenice v popravku označuje kakor neresnične, bodisi da jih v njem izpodbija z drugimi činjenicami.

Z določbo, da je objaviti v s a k popravak, nikakor ni odprta pot morebitnim neumestnim ali nepravilnim popravkom, marveč je le povdarjeno, da novine ne smejo zlobno ali nepremišljeno objavljati člankov, ki ne ustrezajo resnici, ker sicer jih more prizadeti takoj razkrinkati. Ni potreba, da popravljalec dokaže neresničnost članka; mogoče je celo, da so činjenice, ki je navaja popravljalec neresnične ali zavite: urednik je mora natisniti, čim so naperjene zoper činjenice, ki je je bil prej objavil.

V našem primeru je hotel zasebni obtožitelj »Slovenčev« članek »Jutro obsojeno, ker ni priobčilo popravkov« popraviti v onem delu, v katerem je pisano, katere popravke mora »Jutro« priobčiti vsled sodnega izreka in v katerem so dotični popravki ponatisnjeni po besedilu izreka sodbe. Ko se priobčuje besedilo teh popravkov, se to besedilo ne obrazlaga ali tolmači niti so mu pridejane kakšne opazke. Gre torej za suho priobčenje sodbe, s katero da je bilo »Jutru« naloženo, da popravke objavi. »Slovenec« ne zavzema nikako posebno stališče napram vsebini popravkov, zlasti ne v pogledu činjenic, ki so navedene v popravki.

V poštev prihaja samo, ali se je s temi popravki stvar res vršila tako kakor je v »Slovencu« pisano; je li bila opravljena razprava, kakor je opisana; je li bila razglašena sodba, ki nalaga »Jutru« objavo popravkov in je li so ti prav takor izkazani, kakor jih mora »Jutro« glasom razsodbe priobčiti. Te so činjenice, ki jih je moč poravljati v smislu čl. 26. zak. o tisku. Le ž njimi je bila spravljena v »Slovencu« oseba zas. obtožitelja v zvezo z njegovim delovanjem v pogledu pisma ministru N-u. Da je bila obenem ponatisnjena tudi vsebina popravka K-a ni važno. Kajti ta vsebina ni predmet objave zase, nego le predmet razprave, katere potek in izid je bil v »Slovencu« priobčen. Ni torej vsebina K-evih popravkov ona činjenica, ki jo ima v mislih čl. 26. zak. o tisku kakor predmet poravka. V popravku, čigar objavo je obtoženec opustil, polemizira zas. obtožitelj zoper K-ev popravek, ki je dobesedno povzet iz sodnega izreka. Zas. obtožitelj se toraj prička v resnici s sodnim izrekom, a ne pobija kake činjenice, ki jo je pisec v omenjenem članku (»Jutro« obsojeno, ker ni priobčilo popravkov) izvirno navedel. Tak popravek je optoženec po pravici odklonil, ker ne popravlja piščeve osebne objave.

Pozvani ničnostni razlog iz točke 9a in b — prav samo 9a §. 281. kpr. ni podan. Ničnostno pritožbo je bilo zavrniti kakor neutemeljeno.

Iz upravne prakse

Za manjkavo vršenje policijske vlasti i odatle nastale štete odgovorne su na svojem području samo one općine, koje imadu policijsku vlast u svojim rukama.

Rješenje ministarstva pošta i telegrafa od 30. rujna 1925. br. 51547—1925.

Direkcija pošta i telegrafa u Z. zatražila je odlukom od 20. travnja 1925. br. 16596. odnosno od 13. srpnja 1925. br. 22514. od općine grada Z., da na osnovu člana 13. zakona od 5. prosinca 1898. o telegrafu i telefonu bivše kraljevine Srbije, proširenoga na teritorij cijele kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca čl.

Digitized by Google

kom 124. financ. zakona za god. 1924./1925., naknadi državi troškove oko popravka šteta, izvedenih po nepoznatim licima na njenom teritoriju.

Protiv potonje odluke uložila je gradska općina u Z. u otvorenom roku žalbu na ministarstvo pošta i telegrafa navodeći, da se na nju ne može protegnuti spomenuta ustanova člana 13. zakona od 1898., jer ta ustanova tumačena doslovno pretpostavlja, da za takovu općinu vrijedi i članak 94. zakona od 1903. po opštinama kraljevine Srbije, po kom ima općina policijsku vlast, što kod žaliteljice nije slučaj, jer je država preuzela na njenom teritoriju policijsku vlast u svoje ruke.

Tim povodom izdao je gosp. ministar pošta i telegrafa ovo rješenje od 30. rujna 1925. br. 51547.—1925. »Odlukom direkcije pošta i telegrafa u Z. br. 22514. od 13. srpnja t. g. obvezana je gradska opština Z. da plati iznos od 1459. dinara za štetu, počinjenu od nepoznatih lica na telegrafskim i telefonskim linijama na njezinu području.

Protiv te odluke žali se ta općina blagovremenom žalbom navodeći, da se čl. 13. zakona o telegrafu ne može primijeniti na one općine, koje ne vrše policijsku vlast i prema tome nemaju mogućnosti, da pronalaze počinitelja štete.

Takova općina je Z., gdje je policiju preuzela u svoje ruke država na osnovu člana 124. zakona od 21. lipnja 1895. U slučaju, da se od nje naplati ipak ova šteta, gradska općina bila bi, veli, prisiljena da naplatu nadnade štete traži od policijske državne vlasti, čijem se nedovoljnom nadzoru ima pripisati, da se šteta dogodila.

Nedvojbeno je, da je zakonodavac hotio općine činiti odgovornima za manjkavo vršenje policijske vlasti. To tako može da bude samo ondje, gdje općina doista ima policijsku vlast u svojim rukama. — Stoga na osnovu člana 12. pravilnika o djelokrugu rada direkcija pošta i telegrafa poništujem rješenje direkcije pošta i telegrafa u Z. od 13. srpnja t. g. br. 22514. kao kao neosnovano na zakonu.

Priopćio dr. D. I. — Zagreb.

Samostalan obrtnik može biti ujedno poslovodja obrtnika d. d., a da ne mora zato napustiti svoj samostalan obrt.

Rješenje vel. župana zagreb. oblasti od 22. srpnja 1927. br. 22911./27.

Obrtni Zbor u Z. podnio je protiv Lj. P. prijavu obrtnoj oblasti, da je Lj. P. namješten kao poslovodja kod tt. D. d. d. u Ć., kotar Z., a da je istodobno i samostalan obrtnik, tesarski majstor u Z., za koji obrt imade i obrtnicu.

Obrtna oblast pozvala je stoga Lj. P-a odlukom od 8. list. br. 84867/III—1926., da imade svoj obrt otkazati ili pak mjesto poslovodje kod tt. napustiti, jer da vršeći svoje dužnosti kao poslovodja tt. D. d. d., dakle kao namještenik toga dioničkog društva, ne može vršiti i dužnosti spram kalfa i šegrta namještenih u svome poslu kako to ustanove obrtnog zakona propisuju.

Protiv ove odluke uložio je Lj. P. utork na oblasnoga velikoga župana u Z., koji je utok uvažio ovim svojim rješenjem od 22. srpnja 1927. br. 22911/27.:

Rješavajući žalbu Lj. P. protiv tamošnje odluke od 8. listopada 1926. br. 84867 obnalazi se spomenutu odluku preinačiti i riješiti, da je Lj. P. ovlašten, da pored samostalnoga bavljenja tesarskim obrtom obavlja u isto vrijeme i poslove i poslovodje tvrtke D. d. d. iz ovih razloga: Prema §-u 47. obrtnoga zakona osposobljeno lice može tjerati više obrta, ako je ispunilo sve ono, što zakon propisuje. Lj. P., osposobljen je tesarski majstor, pak može te poslove obavljati sam i kao poslovodja juristične osobe (§ 41. o. z.), koji položaj je pravno izjednačen samostalnomu obrtniku. (Drukčije bi se, dakako, riješilo pitanje, kada bi tt. D. d. d. zahtijevala od Lj. P. kao svoga namještenika, da se ne smije baviti samostalnim obrtom. U tom slučaju imao bi Lj. P. birati između samostalnoga obrta i namještenja. Inače ova dva svojstva, apstrahirajući od vlasti poslodavca, nisu inkompatibilna. Op. ur.).

Priopćio **Branko Šeringer**, gradski tajnik u Zagrebu

Digitized by Google

Literatura

Zbornik Zakona, uredbi i naredbi. — Uredili dr. Lav Hönigsberg i dr. Slavko Hirc. Svezak I-II. br. 1—7. Naklada Zaklade Tiskare Narodnih Novina u Zagrebu. Godišnja pretplata D. 180.—. — Službeni »Zbornik Zakona i naredaba valjanih za Hrvatsku i Slavoniju« izlazio je poslije rata tek rijetko tako, da je bio stoga i vrlo manjkav. Uzrok je poznat: Nema budžetske mogućnosti! Nestašica takove sistematske i potpune zbirke zakona i naredaba je zadavala velikih neprilika sudovima, oblastima i svim pravnicima. Zato je zaklada Tiskare Narodnih Novina udovoljila velikoj i pravoj potrebi, kad se je odlučila na izdavanje slične, makar i neslužbene zbirke. Kako je zbirka istom počela izlaziti, trebat će s njom naknaditi propuste u prošlosti, dakle razdoblje od devet godina. Zbirka bi bila prevelika opsega a zato i preskupa, kad bi tu naknadu dala u cijelosti i točno. Zato su urednici dr. Hönigsberg i dr. Hirc dobro učinili, što su odlučili ispustiti prije svega sve one zakone, naredbe i uredbe, koje su već promijenjene, a onda i one, koje vrijede, donijeti većinom samo u izvacima. Tako je na pr. u netom izašlome I-II. svesku financijski zakon za 1927.-1928. godinu izašao s nekim članovima u cijelosti, ali s mnogim tek resumiranim sa par riječi. No zato je izašao u cijelosti vojni kazneni zakonik i zakon o drž. hipotekarnoj banci. Samo na taj način moći će zbirka dostići zaostalo i doći u redoviti tečaj. Kad se ova zbirka ne bi već sama od sebe preporučala, preporučili bi ju i zato, što treba uvijek podupirati korisnu privatnu inicijativu, kada ona zamjenjuje dužnost državne vlade.

Zbirka rješitaba kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice kao vrhovnoga suda u gradjansko-pravnim predmetima. Svezak I. Tisak i naklada Tipografije d. d. u Zagrebu. Ovu zbirku, što ju je priredio vijećnički tajnik stola sedmorice dr. Aleksa Vragović, već smo posve ukratko najavili u zadnjem dvobroju. Sam sastavljač u predgovoru navodi, da se ova zbirka nadovezuje na zbirku koju je izdao u dva sveska dr. Ernest Ćimić u nakladi knjižarske tvrtke Kugli, te da je ovaj svezak i uredjen po istim načelima, po kojima je postupao dr. Ćimić. Iza predgovora dolaze kazala i to: I. sitematsko, II. zakonsko, III. alfabetsko, IV. kronološko, koja omogućuju, da se brzo nadje rješidba o stanovitoj stvari, čemu doprinosi i to, da je na čelu svake stranice označen tekući broj rješidbe, koja se na njoj nalazi. Iza kazala nanizane su 532 (a ne, kako je u zadnjem dvobroju pogrješno navedeno 152) pod tekućim brojevima 1—532 i to po mogućnosti na okupu po zakonima, na koje se odnose tako, da su rješidbe pod brojevima: 1—186 iz općeg gradj. zakonika, 187—217 iz trg. prava, 218—221 iz mjenbenoga prava, 222—223 iz pobojnoga prava, 224—236 iz zadružnoga prava, 237—239 iz stečajnoga reda, 241—255 iz sudovnika, 263—406 iz gr. p. p., 407—413 iz trg. post., 414—417 iz mjenb. post., 428—452 iz grunt. reda, 453—483 i 532 iz uporab. post., 484—525 iz izvanparb. post., 526—531 iz zakona o taksama. Ovaj svezak obuhvaća rješidbe iz razdoblja od god. 1915.—1925., te samo tri plenarne rješidbe iz god. 1926. Rješidbe su priopćene na sličan način, na koji se priopćuju u »Mjesečniku«. Pošto su one proizvod raznih sudaca, nije pravopis u njima jednak. Sastavljač zbirke je doduše nastojao, da pravopis izjednači i izgladi, ali mu je gdješto izmaknulo u tom obziru. Ima nešto slagarskih pogrješaka, ali redovito takovih, koje će čitatelj lako sam ispraviti. Sastavljač je uložio mnogo truda, da zbirka bude za porabu što prikladnija, kako to dokazuju gore navedena različita kazala. Zbirka je lijepo opremljena, što služi na čast nakladnoj tiskari »Tipografija«. Ovo je knjiga, koja može dobro doći svakomu, koji se bavi pravom, a naročito će vrlo dobro služiti sucu i odvjetniku.

SPOMENICA za III. glavnu skupštinu Kongresa pravnika izašla je još deset dana prije same skupštine u Sarajevu tako, da su ju učesnici Kongresa i primili prije skupštine. Na zalihi je ostalo još par stotina primjeraka i ti se uz cijenu od Din 30.— po komadu, s poštarinom Din 32.—, dobivaju kod svih pravničkih udruženja i većih knjižara. Ta je knjiga bogata zbirka znanstvenih rasprava u formi referata, održanih na samoj skupštini. Obradjeno je u njima pet nada sve zanimljivih i aktuelnih tema: zaštita ulagača i odgovornost organa dioničkih društava (iz pera dra. Vel. Bajkića i dra. Milana Škrelja); izvršenje civilnih presuda drž. sudova i presuda izabranih (obraničkih) sudova — kako prema dr-

Digitized by Google

žavi tako i prema privatnim licima (dra. Živojina Perića, dr. Miroslava Matice, dra. Viljema Krejčia); osnovna načela našega pomorskoga prava (dra Ante Verone, dra L. Boehma, dra Slavka Stojkovića, dra Julijana Mogana); kolektivni ugovori izmedju poslodavac i radnika (dra Dragutina Jankovića, dra Živka Topalovića, dra. Jože Bohinjca); pravni položaj supruge (dra Mihajla Jovanovića, dra Stanka Lapajnea, dra Ive Milića, Hafiza Bušatlića).

Vjesnik kr. državnog Arkiva u Zagrebu (prije Vjesnik hrv. slav. dalm. zem. Arkiva) za godinu 1925. i 1926. izašao je sada naknadno. Redakciju I. sveska (godišta 1925.) započeo je bio već pok. dr. Ivan pl. Bojničić, a nastavio ju je iza njegove smrti g. E. Laszowski, koji je i sada urednik. U obim svescima ima vrlo zanimljivih priloga samoga urednika, zatim dra. Josipa Nagya, Vjekoslava Klaića, dr. Melite Pivec, Rudolfa Strohala, dra. Rudolfa Horvata, pok. Bojničića i pok. Grubera Dane, Deželića Velimira st. i drugih.

Kritički pogledi na teoriju o narodnoj suverenosti. — Ova rasprava dra Jurja Andrassya, koja je izlazila kroz nekoliko ovogodišnjih brojeva »Mjesečnika« i koja je naišla na opću pažnju i priznanje, složena je u posebnoj brošuri gdje je autor dodao i kratak njezin resumé na franceskome jeziku.

Uredba o izboru opštinskih odbora. — Osim uredbe s komentarom dr. Ive Krbeka, koju smo objavili u prošlom broju, izašao je i čisti tekst uredbe u izdanje knjižare Maksimovića u Gospiću, a uz cijenu od Din. 4.—.

Radnička zaštita, uredjuje dr. Božidar Adžija u Zagrebu, broj 9. izašao je nedavno s vrlo zanimljivim sadržajem o novo otvorenome sanatoriju u Klenovniku.

Financijalni Vjesnik kako u dosadanjim brojevima tako i u zadnjem donosi sa stanovišta prakse vrlo potrebne zakone, uredbe, propise i rješidbe financijalne struke.

Svaštice

Društvo odvjetnika u Zagrebu posredovalo je u zajednici s ostalim odvjetničkim udruženjima odnosno komorama u državi kod gosp. ministra pravde, da bi osnova zakona o advokatima bila što prije predložena ovoj Narodnoj Skupštini. Gosp. min. pravde je obećao, da će to učiniti. (Kako je poznato, osnova je u prošloj Narodnoj Skupštini prošla kroz sekciju i Zakonodavni odbor, pa je trebalo da bude još prihvaćena po plenumu Nar. Skupštine, ali je ova baš onda bila raspuštena, pa tako treba da se istí proces obnovi iz početka pred novom Nar. Skupštinom).

UMRLI:

Dr. Vinko Matijević. — Nakon toga, što je bio složen zadnji dvobroj, stigla nam je vijest, da je dne 2. rujna u Pakracu preminuo tamošnji odvjetnik i naš član dr. Vinko Matijević, ostavivši ožalošćenu udovu.

Dr. Levin Polc, zastupnik u financijalno-pravnim poslovima i član Pravničkog društva, umro je dne 11. IX. u 42-godini života. Pokojnik je bio dobar drug i u svojoj struci vrlo spreman.

Dr. Andrija Peršić, odvj. i kr. javni bilj. u Gjurgjevcu. Osim poslova svojega zvanja bavio se je neko vrijeme i politikom, te je bio i narodni zastupnik u hrvatskom saboru.

Počivali u miru!

*

Bilješka. Baš kada se je imao otisnuti zadnji arak ovoga broja, stala se širit po Zagrebu vijest o smrti neprežaljenoga predsjednika našega Pravničkoga društva dra. Ladislava Polića, pak je stoga po zaključku odbora objava njegova preminuća otisnuta na posebnom listu na čelu ovoga broja.

Digitized by Google

Digitized by Google

Dr. LADISLAV POLIĆ

predsjednik Pravničkoga društva, umro 8. studenoga 1927.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

BROJ 11. i 12. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor. ZAGREB 1927.
GOD. LIII. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. STUDENI-PROSINAC.

Svečana komemoracija našega Pravničkoga društva u spomen njegovu bivšemu predsjedniku dru. Ladislavu Poliću

U nedjelju dne 4. prosinca t. g. održalo je u sveučilišnoj auli Pravničko društvo povodom smrti svojega predsjednika njemu u spomen i čast svečanu komemoraciju. Prisustvovali su toj komemoraciji brojni članovi Pravničkoga društva, mnogo prijatelja i štovatelja pokojnikovih, te veći broj slušača.

Sakupljenomu zboru je predsjedao i komemoraciju otvorio potpredsjednik Pravničkoga društva odvjetnik i bivši ministar gosp. dr. Dušan Peleš, koji je najprije istaknuo, da je ova komemoracija priredjena poradi toga, da se i najšira naša javnost upozna velikim gubitkom, koji je u našim redovima nastao smrću dra. Ladislava Polića, kojega je rad bio svestran i u svakom obziru solidan, a išao poglavito za time, da se odgajaju dobri novi ljudi i unapredi naša država u svakom pogledu; — zatim je zahvalio svim prisutnima, što su se u lijepom broju odazvali pozivu Pravničkoga društva, te napokon zamolio, da odadu poštu velikomu pokojniku i kliknu: Slava dru. Ladislavu Poliću! Svi prisutni ustadoše i kliknuše: Slava mu!

Sada je gosp. predsjedatelj podijelio riječ sveuč. profesoru gosp. dru. Edi Lovriću, koji je održao slijedeći govor, u kojem je ocrtao podrijetlo, školovanje, službovanje, život i rad pokojnoga dra Ladislava Polića:

Visoko cijenjeni zbore!

Riječi našega hrvatskoga pjesnika Petra Preradovića: »Rod bo samo, koj si mrtve štuje, na prošasti budućnost si snuje« ponukale su odbor našega Pravničkoga društva, da je odmah drugi dan poslije smrti svojega vrlo zaslužnoga predsjednika dra. Ladislava Polića (naime već dne 9. studenoga t. g.) zaključio, da Pravničko društvo održi u njegovu spomen i čast ovu komemoraciju.

Prigodom smrti pokojnoga dra. Ladislava Polića tako se je o njemu mnogo pisalo u javnim glasilima našim, kao o rijetko kojem našem čovjeku. Zato je teško nešto novo o njemu donijeti; tek se može ono, što je ovdje ondje već o njemu izneseno, ponešto dopuniti, a gdješto i ispraviti.

Digitized by Google

Da se uzmože obuhvatiti biće jednoga čovjeka, treba zaći u sve njegove životne prilike, a poglavito u njegov rad. Samo na tai način može se valjano shvatiti i njegov značaj. Mnogo odlučuje o tome i njegovo tkivo, njegova krv, pa pošto to glede pokojnoga dra. Polića u novinskim člancima izgleda nepoznato, hoću da o tome ukratko nešto kažem.

Rod Polića — koliko je meni, čovjeku iz istoga kraja, poznato — živi razasut po raznim mjestima Hrvatskoga Primorja. No glavno im je sjedište mjesto Hreljin i Kraljevica. U Kraljevici se je god. 1844. rodio Ljudevit Polić od roditelja Martina Polića po zanimanju trgovca i supruge mu Agate. Svršivši Ljudevit pučku školu u rodnom mjestu, polazio je gimnazijske nauke i ispit zrelosti položio god. 1862. u gimnaziji na Rijeci. Kao dijete dobro stojećih roditelja dao se je na pravne nauke, koje je slušao dijelom u Pragu, a dijelom u Gracu, gdje je položio potrebne državne, pa i — što je u ono doba kod naših djaka bila rijetkost — dva stroga ispita u svrhu postignuća doktorata prava, kojega ipak, stupivši odmah nakon svršenih pravnih nauka u službu, zapriječen službenim radom konačno nije postigao. Službovanje je započeo kao pravni vježbenik kod sudbenoga stola riječke županije (1866.), zatim stupio u odvjetničku pisarnu zagrebačkoga odvjetnika Vrbančića kao odvjetnički perovodja (1867.), dalje prešao u službu financijalnoj prokuraturi (financijalnomu odvjetništvu) odnosno financijalnomu ravnateljstvu u Zagrebu (1868.—1871.), zatim bio gradski veliki bilježnik u Karlovcu (od god. 1871.), postao županijskim tajnikom u Jastrebarskom (1875.), te u istom svojstvu premješten u Koprivnicu (1878.), gdje se domogao teške bolesti, pošao na dopust k svojima u Karlovac i ovdje 1. srpnja 1880. umro, navršivši jedva 36 godina života, pa je bio pokopan na dubovačkom groblju.

Kao gradski veliki bilježnik u Karlovcu vjenčao se Ljudevit Polić mjeseca studenoga 1873. sa Danicom Lopašić, kćerkom Ladislava Lopašića, gradskoga vijećnika u Karlovcu, i Ivane rodjene barunice Vranyczany-Dobrinović. Iz ovoga braka kao najstarije dijete potiče naš pokojni Ladislav Polić, koji se je rodio 29. listopada 1874. u Karlovačkom predgradju (br. 357), a krstio ga je podarcidjakon i župnik na Dubovcu Ivan Nep. Mašek, što spominjem poradi toga, jer mu je gospodja sestra udata Mašek, dok mu je krsnim kumom bio načelnik u Kraljevici Nikola Polić. Iz ovoga je jasno, da je pokojni dr. Ladislav Polić po svojem ocu spadao u primorski rod Polića, a po majčinu ocu u rod Lopašića u Karlovcu, kojemu je spadao i to kao bliži rodjak majke dra. Polića i poznati hrvatski književnik Radoslav Lopašić.

Ladislavu Poliću bilo je jedva 5½ godina, kada je izgubio oca, dok mu je majka preminula, kada je već bio gotov čovjek. Majka-udova je u glavnom vodila brigu o njegovu odgoju. Pučku školu svršio je u svojem rodnom gradu Karlovcu, gdje je školske godine 1885./1886. počeo polaziti realnu gimnaziju i svršio prvih šest razreda, uživajući od školske god. 1887./1888. mali stipendij zaklade

Digitized by Google

Marije Terezije — vacovskoga odgojilišta, dok je sedmi i osmi gimnazijski razred svršio, pa i ispit zrelosti 29. lipnja 1896. položio u gimnaziji u Zagrebu, kamo mu se je bila preselila majka i baka. Kroz čitavo vrijeme srednjoškolskih nauka bio je Ladislav Polić uzorna vladanja, pohvalne marljivosti i odlična napretka u naucima. Nakon svršenih gimnazijskih nauka slušao je, počevši od školske godine 1893./1894. do školske godine 1897./1898. pravoslovne i državoslovne nauke na pravnom fakultetu našega sveučilišta uz prekid škol. god. 1895./1896., kada je kao jednogodišnji dobrovoljac udovoljavao vojnoj dužnosti. Kao što je u srednjoj školi pokazao osobiti napredak u naucima, tako je i kao pravnik sve državne i stroge ispite položio s izvrsnim uspjehom, te stoga bio predložen, da bude promoviran na čast doktora prava »sub auspiciis Regis«, što je s najvišega mjesta bilo i dozvoljeno, te njegova svečana promocija obavljena 28. listopada 1899. u nazočnosti kraljeva zastupnika predstojnika kr. hrv.-slav-dalm. zemalj. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, Ármina Pavića, koji je tom zgodom u govoru, upravljenom na Ladislava Polića izrazio želju i nadu, da njegova svečana promocija »bude na korist hrvatske otačbine«. Tom je zgodom Ladislav Polić pročitao inauguralnu disertaciju »Dvije tri k zakonu o zemljišnim zajednicama«, koja je bila otisnuta u »Mjesečniku« od god. 1900.

Svršivši pravoslovne i državoslovne nauke, imenovan je bio dr. Ladislav Polić koncem kolovoza 1899. perovodnim vježbenikom, a polovicom srpnja 1900. perovodnim pristavom kod ravnateljstva carinih pravnih posala u Zagrebu, gdje mu je — kako spomenuh — neko vrijeme službovao i otac. — Nakon jednogodišnje prakse u tom uredu položio je god. 1900. odvjetnički ispit izvrsnim uspjehom u očitoj namjeri, da se posveti odvjetničkomu staležu. No pošto se radilo o tome, da mu se dade prilika, da se habilitira na našem sveučilištu za privatnoga docenta iz državnoga prava, prešao je u autonomnu službu i bio imenovan perovodjom IX. dnevnoga razreda (1900.) kod kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu. No odmah je dobio dulji dopust i otišao na sveučilište u Heidelberg. Tu je došao u dodir sa čuvenim sveučilišnim profesorom javnoga prava drom. Gjurom Jellinekom, s kojim je — kako je poznato — naš pokojni profesor državnoga prava dr. Josip Pliverić vodio učenu raspravu o državopravnom položaju kraljevine Hrvatske-Slavonije u sklopu zemalja krune ugarske.

Na sveučilištu u Heidelbergu je dr. Ladislav Polić slušao u zimskom polječu školske godine 1900./1901. Jellinekova predavanja o upravnom i medjunarodnom pravu, politici moderne države i temeljima pravne filozofije, polazeći i Jellinekove seminarske vježbe iz državnoga, medjunarodnoga i upravnoga prava, a uz to je slušao predavanja prof. Fischera o povijesti filozofije, te predavanja prof. Pavla Hensela o logici i teoriji spoznaje. U ljetnom je pak polječu slušao predavanja prof. Jellineka: povijest političkih i socijalnih teorija, opće njemačko carsko i zemaljsko državno pravo, te pre-

Digitized by Google

davanja profesora Hatscheka: povijest konstitucijonalnoga državnoga prava. U državopravnom seminaru prof. Jellineka obradio je i čitao u zimskom poljeću radnju »O pojmu realne unije«, a u ljetnom poljeću radnju »Dogmatika pojma sankcije«. Dr. Ladislav Polić se je prema tomu bavio već u Heidelbergu predmetom svoje habilitacijone radnje. On je netom spomenutu svoju seminarsku radnju »Dogmatika pojma sankcije« proširio na sva savezna pitanja, o čemu je obavijestio i svojega učitelja prof. Jellineka.

Kada je dr. Polić ostavio Heidelberg, pisao je prof. Jellinek našemu profesoru dru. Josipu Pliveriću pismo od 29. srpnja 1901., u kojem je o dru. Poliću kazao slijedeće:

»Im Herrn Dr. Polić, der zwei Semester hindurch hier gearbeitet und auch zwei Vorträge in meinem Seminare abgehalten hat, habe ich einen sehr kenntnissreichen, strebsamen und vielversprechenden jungen Mann kennen gelernt, der meiner festen Überzeugung nach seinem Vaterlande und seiner Wissenschaft dereinst zur Ehre gereichen wird. Er scheint mir das richtige Zeug zum akademischen Lehrer zu besitzen und es würde mir zur Freude gereichen, wenn ihn die Agramer Universität unter ihre Docenten aufnemen sollte. Seine Habilitationsschrift, deren Inhalt er mir in den Grundzügen entwickelt hat, behandelt in juristisch-psychologischer Weise die Frage nach der Sanktion derart, dass sie gewiss in fachwissenschaftlichen Kreisen volle Beachtung finden wird.« Ovako se je pohvalno izrazio glasoviti njemački državoslovac prof. Jellinek, kojega znanstveno stajalište o Hrvatskoi-Slavoniji u sklopu zemalja ugarske krune nije baš bilo nama osobito prijatno, o 27-godišnjem Hrvatu dru. Ladislavu Poliću.

U zimskom poljeću školske godine 1901./1902. pošao je dr. Polić na sveučilište u Budimpeštu, da se upozna s madjarskim jezikom na toliko, da se može služiti državopravnom literaturom na tom jeziku, što je za ondašnje hrvatske prilike i odnošaje bilo od velike važnosti. No naskoro je ostavio Budimpeštu i pošao na sveučilište u Beču, da potanje izučava austrijsko državno pravo. Tamo je aktivno sudjelovao i u državoslovnom seminaru profesora Bernatzika. Svoju habilitacijonu radnju, započetu već u Heidelbergu pod naslovom »Zakon i sankcija« nastavio je izradjivati u Budimpešti, a onda i u Beču. Vrativši se kući podvrgao se je 1902. na našem pravoslovnom fakultetu habilitaciji iz državnoga prava, te mu je nakon toga podijeljena »venia legendi« rješenjem hrvatskoga bana od 4. travnja 1902. Prigodom habilitacije držao je pokusno predavanje pod naslovom »Materijalni i formalni zakon«, a navedenu habilitacijonu radnju, koju je bio predložio za habilitaciju u rukopisu, dao je otisnuti u Mjesečniku god. 1903.

Postignuvši »veniam legendi« najavljivao je i držao kao priv. docenat na sveučilištu dužna predavanja, a inače je vršio službu kod kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, gdje je bio promaknut za perovodju VIII. dnevnoga razreda (god. 1905.). Medjutim je sveučilišni profesor javnoga prava dr. Josip

Digitized by Google

Pliverić stao ozbiljnije poboljevati, pa je dr. Polić bio postavljen suplentom na pravnom fakultetu našega sveučilišta, dok je bio već prije imenovan članom povjerenstva za državoznanstveni ispit. U svojstvu suplenta je držao predavanja i nakon Plivereićeve smrti, uslijedile 17. srpnja 1907., dok nije napokon bio imenovan u kolovozu 1908. javnim izvanrednim, a u svibnju 1910. javnim redovitim sveučilišnim profesorom općega i hrvatsko-ugarskoga državnoga prava, te medjunarodnoga prava. Nakon sloma Austro-Ugarske predavao je mjesto hrvatsko-ugarskoga državnoga prava ustavno pravo kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Na sveučilištu obnašao je sve akademske časti. Dekanom pravnoga fakulteta je bio školske god. 1910./1911., a rektorom školske god. 1919./1920. i 1924./1925., dok je svake slijedeće godine iza toga bio prodekanom odnosno prorektorom.

Uz svoju redovitu službu bio je dr. Polić urednik »Mjesečnika«, glasila Pravničkoga društva, od god. 1913.—1920., a od god. 1921. do svoje smrti predsjednik Pravničkoga društva; član stalnoga zakonodavnoga odbora, član medjunarodnoga stalnoga izbornoga suda u Haagu, član dopisnik zagrebačke trgovačke i obrtničke komore, član dopisnik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti; god. 1921./1922. ekspert za razgraničenje sa Ugarskom, godine 1920. i 1924. delegat kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Ligi Naroda, potpredsjednik kongresa pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1926. (u Ljubljani), a predsjednik istoga 1927. (u Sarajevu), no radi bolesti nije više mogao sudjelovati u njegovu radu. Kako se iz svega toga vidi, bio je dr. Ladislav Polić tečajem svojega života mnogostruko zaposlen, pa je unatoč toga na svakom mjestu časno i savjesno ispunio svoju dužnost.

Dra. Ladislava Polića nije minula ni vojnička dužnost. God. 1895./1896. vršio je kao slušač prava službu jednogodišnjega dobrovoljca, te bio pred Božićem 1896. imenovan pričuvnim poručnikom. God. 1921. je bio primljen i u sadašnju našu vojsku, no malo zatim nadjen nesposoban za vojnu službu. U svjetskom ratu nije aktivno sudjelovao, jer je kao sveučilišni profesor bio od toga oprošten.

Napokon valja da spomenem još jedan važan dogodjaj u životu dra. Ladislava Polića. Kao perovodja kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odmah nakon provedene habilitacije za privatnoga docenta, vjenčao se mjeseca travnja 1902. u Zagrebu sa Franjicom rodjenom Shauff, kojoj je otac bio sudac, a djed poznati zagrebački odvjetnik i začasni gradjanin grada Zagreba Adalbert Shauff. Iz toga braka poteklo je četvero djece: Vladislav, Marijan, Franjica i Branimir, od kojih će prva dvojica jedan za drugim za malo vremena svršiti pravne nauke.

Dr. Ladislav Polić pokazivao je već u najranijoj dobi veliku volju za nauku i za rad, pa je takov bio kroz cijeli svoj život. Kao sveučilišni profesor duboko je zaronio u svoje znanosti. Profesor dr. Josip Pliverić, za kojega možemo reći da je udario temelje nauci našega posebnoga državnoga prava hrvatskoga, našao je u dru. La-

Digitized by Google

dislavu Poliću vrlo dostojnoga nasljednika. Dr. Ladislav Polić bio je u pravom smislu riječi profesor i naučenjak. Sve je on dobro promozgao i prokuhao, prije nego je izašlo iz njegovih ustiju ili ispod njegova pera napolje. I ako nije — kako je to bilo istaknuto u jednom novinskom članku — napisao velikih knjižurina, njegovo djelovanje ne samo na sveučilištu, nego i u drugim zavodima i ustanovama bilo je ipak vrlo opsežno.

Dr. Ladislav Polić počeo se već pri svršetku svojih gimnazijskih nauka baviti književnošću, te je napisao nekoliko članaka iz francuske literature u Vijencu, a kao slušač prava prijevod »Philosophie de l' Art« od Hippolyta Taine-a takodjer u Vijencu god. 1897. No kao gotov pravnik bacio se ipak svim svojim silama na izučavanje prava — naročito javnoga, te je tečajem godina napisao velik broj pravnih rasprava, koje su većinom izašle u »Mjesečniku« Pravničkoga društva, te nekoje odatle i napose otisnute, a uz to je napisao odnosno izdao i nekoja druga pravna djela. Osim već navedene inauguralne disertacije prigodom svečane promocije i habilitacijone radnje izašle su u »Mjesečniku« slijedeće Polićeve rasprave i članci:

Nekrolozi: Dr. Josip Pliverić (god. 1907.), Georg Jellinek (god. 1911.), Nikola Tomašić (god. 1918.), Paul Laband (god. 1918.), Povijest modernoga izbornoga zakonodavstva hrvatskoga (god. 1908.); Lukno u Ugarskoj (god. 1908.), Prva haška mirovna konferencija (god. 1909.), O novoj austrijskoj izbornoj reformi (god. 1910.), O § 4. hrvatsko-ugarske nagode (god. 1913.), Reforma pravničkoga studija u Austriji (god. 1913.), O razvoju demokratske misli (god. 1918.), O nacrtima ustava (četiri članka god. 1921.), O pravnim osnovicama budućega izbornoga reda (god. 1922.), O razgraničenju sa Ugarskom (god. 1922.), Izborni zakon prema ustavu i praksi (god. 1923.), O samoupravi i upravi gradskih općina (god. 1924.), O ženevskom protokolu (god. 1925.), O Lokarnu (god. 1926.), O novom projektu zakona o upravi i samoupravi (god. 1927.). Nekoje od ovih rasprava bile su njegova predavanja, koja je držao poglavito u skupštinama Pravničkoga društva — naročito rasprave, počevši od god. 1921., kada je bio predsjednikom Pravničkoga društva. Osim toga je izdao: Medjunarodno pravo (po Lisztu god. 1904.), Izborni zakon za narodnu skupštinu sa uvodom i komentarom (god. 1922.), napisao članak »Kroatien« u Mischler-Ulbrichovu Oesterreichisches Staatswörterbuch.

No nije to sav literarni rad pokojnoga dra. Ladislava Polića. On je još napisao mnogo recenzija o djelima iz raznih područja prava, naročito pak o djelima iz područja svoje državoslovne znanosti, pa medju ostalim i o djelima svojega po zvanju i po struci kolege i najnovijega počasnoga doktora prava našega sveučilišta, beogradskoga sveučilišnoga profesora, gosp. Slobodana Jovanovića (n. pr. o njegovu djelu Ustavno pravo — kraljevine Srbije — Mjesečnik god. 1907.; Osnovi pravne teorije o državi — Mjesečnik god. 1919. i 1922.) Počevši od god. 1903. gotovo nema nijed-

Digitized by Google

noga godišta »Mjesečnika«, u kojem ne bi bilo budi kakova literarnoga prinosa pokojnoga dra. Ladislava Polića. Još je više članaka o državopravnim pitanjima napisao u raznim našim dnevnicima prije i poslije sloma Austro-Ugarske, od kojih ima ih dosta i bez oznake, da su od njega.

Službujući kod kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, izradio je dr. Polić osnovu zakona o vjeroispovjednim odnosima (god. 1906.), Osnovu zakona o uredjenju izraelitičkih bogoštovnih općina (god. 1906.), a kao sveučilišni profesor osnovu zakona o izbornom redu za sabor (god. 1910.) — sve zajedno sa provedbenim naredbama. Rasprava u hrvatskom saboru od god. 1906./1907. o osiguranju općih državljanskih prava temeljnim zakonom bila je razlogom, da je vlastitom pobudom na izmaku god. 1906. i na početku god. 1907. izradio nacrt osnove zakona o pojedinačnim slobodama i o njihovim jamstvima sa shodnim obrazloženjem, što je iznio na javu istom u »Mjesečniku« od god. 1914. (br. 3.—6.). Osim toga često je davao stručna mnijenja o državopravnim pitanjima prije sloma Austro-Ugarske hrvatskomu banu. U ovoj je državi sudjelovao pako kod izradjivanja nacrta ustava ustavotvorne komisije i kod izradjivanja nacrta ustava pokojnoga Stojana Protića, pa i kod izradjivanja nekih drugih zakona u zakonodavnoj komisiji. Napokon je bio opetovano konsultovan o medjunarodno-pravnim pitanjima od raznih ministara izvanjskih posala u sadašnjoj našoj državi. Kada bi se mnogostruki razasuti rad pokojnoga dra. Ladislava Polića sakupio, sačinjavao bi on ne samo jednu nego i više knjiga.

Pokojni dr. Ladislav Polić radio je i na političkom polju. Bio je neko vrijeme (god. 1925./1926.) i narodnim zastupnikom. Kao takov je marljivo sudjelovao u radu Narodne Skupštine i u različitim skupštinskim odborima, gdje je uvijek istupao kao trijezan političar, vrstan stručnjak i žarki rodoljub. Zato su njegovi govori i njegov rad u svojstvu narodnoga zastupnika svraćali na njega opću pozornost, dizali i širili glas o njegovoj velikoj stručnoj spremi i opsežnom znanju. Kao političar bio se pridružio onoj političkoj stranci, koja je onda nesumnjivo imala za sobom čitavi hrvatski narod. No to je bilo dovelo do toga, da je bio već koncem studenoga 1924. god. umirovljen, što je bilo neprilično i za ovo naše sveučilište, jer je onda bio njegovim rektorom. Svoje je prerano umirovljenje dr. Polić gorko osjećao, čemu je dao vidljiva izražaja, dijeleći se sa sveučilištem i svojim kolegama na pravnom fakultetu. I inače je u svojem političkom djelovanju doživio velikih razočaranja, koja su kao što i mnoge nedaće, koje su stizavale tečajem vremena hrvatski narod, sve do zadnjega časa njegova života vrlo uzrujavale njegov mirni temperamenat, kako je to često onažala njegova blaža okolina.

Pošto zadnjih izbora za Narodnu Skupštinu nije kandidirao, nastojali su njegovi kolege na pravnom fakultetu, da ga opet dobiju za sveučilište. Ta im se je prilika pružila početkom ove školske

Digitized by Google

godine. Umirovljenjem naime poznatoga našega sveuč. profesora dra. Vinka Krišković poradi postignutih godina starosti ispraznila se je stolica upravnoga prava i upravne nauke. Profesorski zbor odnosno fakultetski savjet po sadašnjem nazivlju izabrao je prvih dana mjeseca listopada t. g. jednoglasno dra. Ladislava Polića za tu stolicu, jer je njegova struka bila posve srodna, što je odmah zatim jednoglasno prihvatilo i sveučilišno vijeće tako, da je već ukazom Njegova Veličanstva od 15. listopada t. g. bio postavljen za redovitoga sveučilišnoga profesora upravnoga prava i upravne nauke. Time je dr. Polić bio vrlo uzradovan, te je željno očekivao poboljšanje svojega zdravlja, da uzmože što prije početi sa vršenjem učiteljskoga zvanja — naročito sa predavanjima. Ali je Providnost Božja drugačije odlučila, te ga je već nakon dvadesetak dana iza ponovnoga imenovanja sveučilišnim profesorom nemilosrdna smrt pokosila i to u najačim muževnim godinama, kada je još mnogo mogao djelovati i na korist svoje obitelji, svojega hrvatskoga naroda i domovine, te cijele naše nove države, i navlastito na korist sveučilišta i pravne znanosti.

Dr. Ladislav Polić je bio čovjek tih, više šutljiv i zamišljen nego razgovorljiv, miroljubive prirode .Svojom ugladjenošću i prijaznošću osvajao je svakoga, koji je s njime stupio u saobraćaj. Onima, koje je ubrajao medju svoje prijatelje, bio je doista pravi i iskreni prijatelj, a svojim drugovima u službi odani kolega. U obiteljskom je životu bio vanredan suprug i vrlo brižan otac; na sveučilištu i svagdje ljubitelj i blag sudac mladeži. Svojim radom i životom je posvema udovoljio želji, da njegova svečana promocija bude »na korist hrvatske otačbine«, što ju je kraljev zastupnik Armin Pavić izrazio — kako već spomenuh — prigodom iste promocije, a tako i tvrdomu uvjerenju glasovitoga svojega učitelja prof. Jellineka u spomenutom listu, »dass er seinem Vaterlande und seiner Wissenschaft dereinst zur Ehre gereichen wird.« A kako se u vatri zlato kuša, pokazao je svoj čvrsti značaj naročito i time, što ni za volju nudjene mu ministarske stolice nije hotio napustiti svojega političkoga pravca niti ostaviti svojih političkih drugova.

Koliko je štovanje i kolike simpatije uživao pokojni dr. Ladislav Polić u narodu, najbolje je pokazalo ono veliko mnoštvo ljudi iz svih slojeva narodnih, koje mu je prigodom pogreba na Mirogoju iskazalo posljednju počast; — zatim mnogobrojne sažalnice, što su ih prigodom njegova preminuća izrazile razne korporacije i pojedinci ožalošćenoj njegovoj udovi i djeci, a tako i vodstvu njegove političke stranke; — dalje tolike izjave političara raznih stranaka u našoj državi o teškom gubitku, koji izbija na vidjelo nakon njegove smrti; — napokon članci i vijesti o njemu, koje su donosile od dana njegove smrti pa još nekoliko dana iza njegova pokopa ne samo zagrebačke i hrvatske, nego i srpske i slovenske novine.

Kao zaslužan čovjek bio je u svojstvu rektora našega sveučilišta prigodom boravka za onda Prijestolonasljednika a sada Njegova Veličanstva našega Kralja u Zagrebu odlikovan ordenom sv.

Digitized by Google

Save III. stepena, a god. 1922. na prijedlog ondašnjega ministra pravde ordenom sv. Save II. stepena.

Završujem istom mišlju, dapače i istim riječima, kojima je dr. Ladislav Polić završio u »Mjesečniku« Pravničkoga društva od god. 1907. (str. 533.—560.) nekrolog o svojem za hrvatsku pravnu znanost vrlo zaslužnom predšasniku dru. Josipu Pliveriću:

»Smrtni ostanci dra. Ladislava Polića predani su hrvatskoi zemlji. Ali dr. Ladislav Polić živjet će doviiek u onoj duševnoj zajednici, u koju nas pored zajedničkoga podrijetla, jednih tradicija, jednih težnja najviše spajaju slavna djela i visoke misli naših historičkih ljudi, — a zove se hrvatski narod«, a ja bih s obzirom na sadanje prilike i javno djelovanje pokojnoga dra. Polića u ovoj našoj novoj državi još dodao i »narod srpski i slovenski«.

Slava, vječna slava dru. Ladislavu Poliću!

Nakon toga je gosp. predsjedatelj podijelio riječ sveuč. profesoru u Ljubljani gosp. dru. L e o n i d u P i t a m i c u, koji je održao slijedeći govor o radu pokojnoga dra Ladislava Polića na polju medjunarodnoga prava:

Gospoda!

Dovolite, da najprej izrekam svojo udano zahvalo Zagrebškemu Pravniškemu Društvu za veliko čast, katero mi je izkazalo s tem, da me je pozvalo na sodelovanje pri komemoraciji pokojnega univ. profesorja Dr. Ladislava Polića. Temu prijaznemu vabilu sem se odzval tem rajše, ker imam blagega pokojnika že izza svojih dijaških let v simpatičnem spominu in ker mi je opetovano izkazal svojo ljubeznivo naklonjenost. Sploh ne smemo pozabiti v tem društvu, da je bil prof. Polić tudi slovenskim pravnikom v oporo pri njihovem literarno-znanstvenem delovanju; dokaz temu so mnogi v slovenskem jeziku pisani članki v »Mjesečniku«, ki jih je drage volje sprejemal v to ugledno znanstveno revijo. Tudi zato se hočem ob tej priliki v prvi vrsti s pijeteto in hvaležnostjo spominjati njegove človeko — in narodoljubne osebnosti.

V intimnejši stik sva prišla kot člana jugoslovanske delegacije na 5. skupščini Lige Narodov v Ženevi l. 1924., pri kateri je bil njegov pomen mnogo večji, nego se da razbrati iz oficijelnih protokolov. V naši delegaciji je bila navada, da smo se v važnih stvareh skupno posvetovali. In tu sem opazil, kako uvaževana je bila Poliéeva mirna, tehtna, dobro premišljena in zlasti juridično ekzaktna beseda.

Že na I. skupščini Lige Narodov l. 1920 je bil prof. Polić delegat naše kraljevine; bil je član pravne in tudi še neke druge komisije in se je kot tak aktivno udeleževal debat; v nekem vprašanju je bil celo poročevalec pred plenumom skupščine. Posebno pomembno je bilo njegovo delo na V. skupščini Lige Narodov v septembru l. 1924. Bil je naš delegat v pravni, t. j. tisti komisiji, ki je izdelala znameniti »protokol o mirovni rešitvi internacionalnih konfliktov«. Opetovano je posegel v debato, tako da ostane njegovo ime

Digitized by Google

ohranjeno v zapisnikih o tem historičnem dokumentu. Nadalje pa je Polić tudi v plenumu te skupščine imel velik govor o razvoju internacionalnega prava, odnosno o problemu njegove kodifikacije.

Za pravkar omenjene važne misije ni bil prof. Polić kvalificiran samo po svojem globokem poznavanju državnih problemov, ki so v vedno večji in tesnejši zvezi z internacionalnim pravom, temveč tudi po posebnih temeljitih studijah na polju samega internacionalnega prava.

Omeniti hočem njegovo natančno, z lepo juridično logiko prepleteno razpravo o I. Haški mirovni konferenci v »Mjesečniku« l. 1909. Ta dokaj dolga in dobro dokumentirana studija podaja ne samo analize definitivnega teksta Haških konvencij, temveč osvetljuje z zanimivim historičnim uvodom o mirovnih stremljenjih in spretno vporabljanim historijatom konference same njen juridični in politični pomen, njene konsekvence in izvedbo njenih določil v praksi. Polić se pridružuje — kar je vredno podčrtati — takrat še bolj kakor danes naprednemu mnenju, da je lahko v s a k internacionalni spor p r a v n i spor, ki se da rešiti s pravnimi sredstvi. Zapomnimo si tudi njegovo bolj politično idejo, da je za napredovanje internacionalnega prava najprej potrebno, da se v državah samih uveljavijo postulati pravne države.

Isto misel izraža tudi v svoji l. 1925. v »Mjesečniku« objavljeni razpravi o »Ženevskem protokolu«, katero zaključuje z lepim apelom na pravnike, naj podpirajo vzvišene ideje Lige Narodov. Za znanstveno obdelovanje »Ženevskega protokola« je bil Polić tem bolj kvalificiran, ker je, kakor že omenjeno, stal ob rojstvu tega protokola, ki ga v »Mjesečniku« prikazuje z objektivno in umerjeno kritiko. Dovolite, da Vam podam glavno vsebino njegovih izvajanj. Idejni izvor protokola kakor tudi drugih sličnih poskusov izhaja iz čl. 8 Pakta o Ligi Narodov, po katerem zahteva vzdrževanje mira redukcijo oborožitev na najnižjo mero, ki je združljiva s sigurnostjo držav in z izvrševanjem internacionalnih obveznosti po skupni akciji. Razorožitve torej ni brez garancij za sigurnost. Na tej ideji temelji že načrt pakta o medsebojni pomoči iz l. 1923, ki pa je radi svojega vojaškega značaja naletel na veliki odpor. Na 5. skupščini Lige Narodov l. 1924 pa se je ideja garancij razširila tudi na pravne garancije, posebno v obliki obligatorne kompetence stalnega sodišča za internacionalno pravosodje, odnosno arbitraže. Zato se navajajo kot temeljne ideje protokola: arbitraža, sigurnost in razorožitev. Agresivna vojna je v protokolu proglašena za zločin; dovoljena je samo defenzivna vojna in vojna akcija za izvrševanje odlokov Lige. Na mesto vojne naj stopi arbitraža kot sredstvo za rešitev sporov. Ker pa po paktu o Ligi Narodov vojna ni izključena absolutno (n. pr. takrat ne, kadar ni soglasnosti v svetu L. N.) naj se države zavežejo, da bodo predložile v s e spore o takozv. juridičnih vprašanjih stalnemu internacionalnemu sodišču (vendar so dovoljene rezerve!); glede sporov pa, za katere je po paktu Lige kompetenten njen svet, se izpopolnjuje procedura; kaže se, da se more

Digitized by Google

vsak spor rešiti po mirni poti. Dalje se države zavežejo, da bodo za dobo trajanja spora opustile vse vojne priprave, in to pod sankcijo preventivnih odredeb. Za napadalca (agresseur) se smatra država, ki začne vojno kršivši obveze iz pakta ali protokola. Dalje se pa na ingenijozen način prezumira kot napadalec vsaka v vojno zapletena država, katera se noče pokoriti odloku ali priporočilu instanc, ki so določene v protokolu, ali katera se upira prej omenjenim provizornim odredbam. Polić dvomi z duhovito kritiko, da bi mogla ta prezumpcija vedno tako avtomatski funkcijonirati.

Sankcije proti napadalcu so skupne akcije protokolnih držav na ekonomskem, finančnem in vojnem polju; v tem oziru je čl. 16 Pakta o Ligi N. podrobneje izveden. Države se pa lahko tudi še s posebnimi pogodbami (accords particuliers) zavežejo, da pomagajo napadeni državi preko splošne obligatne mere. Seveda pa mora država s sankcijami nastopiti tudi proti svojemu posebnemu zavezniku, ako je v danem slučaju on napadalec.

Protokol bi moral stopiti v veljavo po potrebnih ratifikacijah in po določitvi plana o redukciji oborožitve v določenem roku, prenehal pa bi veljati, ako se ne bi ta plan v nadaljnem roku izvršil. — Polić karakterizira ta protokol na kratko tako, da znači v dobri meri zameno političnih metod s pravnimi, ali točneje s sodnimi metodami.

Znano je, da je protokol za enkrat propadel radi odpora britanske vlade (zlasti dominionov, ki niso hoteli vzeti nase tako dalekosežnih obveznosti). Toda Britanija sproži novo idejo: ne pogodbe med vsemi državami proti eventualnemu napadalcu, temveč pogodbe med eventualnimi napadalci na eni in eventualnimi napadanimi na drugi strani, to se torej pravi, pogodbe med tistimi državami, ki so druga na drugi najbolj interesirane in med katerimi pride najlaže do konflikta. Javljajo se konture L o c a r n s k e g a sporazuma.

Temu sporazumu je posvetil Polić nadaljno temeljito razpravo v 5. in 6. broju »Mjesečnika« iz l. 1926. Dasi je propadel Ženevski protokol, so vendar ostale plodovite njegove osnovne ideje: zveza arbitraže z garancijami in z razorožitvijo in perhoresciranje agresorja. Te iste ideje se namreč pojavijo v Locarnskih pogodbah, samo da sporazum ni univerzalen, kakor je hotel biti protokol, temveč regijonalen. Vidi se, da izvira Locarnski sporazum iz angleškega duha, ki ne mara za univerzalne formule, temveč ki hoče konkretnih, praktično izvedljivih obvez. Reklo se je ob tej priliki, da je latinski duh, izhajajoč iz abstraktnih principov, bolj nagnjen k analizi, anglosaski pa bolj k sintezi korakajoč polagoma od konkretnih primerov k občnosti. V Locarnu so bili v oktobru l. 1925 podpisani: Renski pakt, potem 4 arbitražne pogodbe med Nemčijo in Belgijo, Nemčijo in Francijo, Nemčijo in Poljsko, Nemčijo in Češkoslovaško; potem pa še 2 posebni pogodbi med Francijo in Poljsko ter med Francijo in Češkoslovaško.

Digitized by Google

Renski pakt je sklenjen med Nemčijo, Belgijo, Francijo, Vel. Britanijo in Italijo. Države-pogodnice garantirajo individualno in kolektivno meje Versailleske pogodbe med Nemčijo na eni, Francijo in Belgijo na drugi strani in pa spoštovanje demilitarizirane zone in či mto konstatira svet Društva Narodov, priskočijo takoj gatako eni kakor drugi strani.

Prepoveduje se vsak napad in se, — razen akcij predvidenih v paktu Lige in razen zakonite obrambe — izključuje sploh vsaka vojna med Nemčijo na eni, Francijo in Belgijo na drugi strani, ker je za vsa sporna vprašanja določena arbitraža, odnosno pomiritev po posebni koncilijatorni komisiji, in ako ta ne uspe, rešitev po svetu Društva Narodov.

Ako se kršijo Versailleske meje in demilitarizacija Renske zone in čim to konstatira svet Društva Narodov, priskočijo takoj garantujoče države napadeni državi na pomoč. V primeru flagrantne kršitve se pa to zgodi brez poprejšnje konstatacije po svetu Lige Narodov, toda države se bodo potem ravnale po njegovem soglasnem nasvetu (glede soglasnosti se pa glasovi angažiranih strank ne štejejo). Ako pa ena izmed omenjenih držav ignorira predpise o arbitraži ali noče izvrševati izdane razsodbe, se stvar javi svetu Lige Narodov; po njegovih predlogih se bodo ravnale države — pogodnice. Zelo zanimiva je določba glede trajanja Renskega pakta. Ni poskrbljeno za običajno odpoved. Pakt traja dotlej, dokler ne konstatira na zahtevo kake države-pogodnice svet Lige Narodov z $^2/_3$ večino, da zasigura Liga Narodov pogodbenikom dovoljnih garancij; nato še le prestane pogodba veljati po enem letu. Stopila pa je v veljavo, ko je bila od vseh držav-pogodnic ratificirana in ko je bila Nemčija sprejeta v Ligo Narodov.

V smislu Renskega pakta so bile sklenjene prej navedene arbitražne pogodbe. Po njih naj reši spore pravne prirode ali arbitražno sodišče ali stalno sodišče za internacionalno provosodje, ako ni bila stvar predložena prej omenjeni posebni stalni koncilijatorni komisiji 5 članov. Ako spada spor v kompetenco kakega državnega sodišča, se mora čakati, toda samo neko primerno dobo, na njegovo pravomočno razsodbo. Ako rešitev spora ne uspe pri koncilijatorni komisiji, ima vsaka stranka pravico, da spravi spor pred stalno sodišče za internacionalno pravosodje. Koncilijatorni komisiji se morajo predložiti vsi spori, ki niso pravne prirode; če se pa ne morejo stranke složiti na ta način, sme vsaka izmed njih spraviti stvar pred svet Lige Narodov. Vse te instance imajo tudi pravico, da ukrenejo provizorne odredbe.

Posebna sporazuma med Francijo in Poljsko, Francijo in Češkoslovaško stipulirata reciprokno pomoč za slučaj, da se ne bi Nemčija držala prej označenih obvez in bi storila neprovociran napad.

Vse te pogodbe so prežete idej Lige Narodov in se poslužujejo tudi njenih organov. Velevažno je, da garantira Vel. Britanija Franciji in Nemčiji meje ob Renu; ne garantira pa meje na vzhodu Nemčije, ki je garantirana samo po Franciji in to proti Nemčiji.

Digitized by Google

Ta kratek pregled o tej lepi razpravi hočem zaključiti s Polićevo opazko, da se kot prvi regijonalni sporazum pričakuje Balkanski Locarno.

Delo prof. Polića je, kakor vemo, rodilo sadove pred vsem na polju državnega prava. Upam pa, da ste iz mojih skromnih opazk mogli razbrati, da je Ladislav Polić lepe sposobnosti svojega duha z uspehom postavil v službo teorije in prakse tudi internacionalnega prava.

Iza toga je predsjedatelj gosp. dr. D. Peleš saopćio, da je beogradski sveučilišni profesor gosp. dr. Slobodan Jovanović poradi bolesti bio spriječen doći ovamo i osobno održati svoj govor, pa je stoga zamolio zagrebačkoga sveuč. profesora gosp. dr. Srećka Zugliu, da pročita govor Jovanovićev. Gosp. dr. Zuglia se rado odazvao molbi gosp. predsjedatelja i pročitao ovaj govor gosp. dra. S l o b o d a n a J o v a n o v i ć a o radu pokojnoga dra Ladislava Polića kao državoslovca:

Najveći broj rasprava Ladislava Polića pripada državnome pravu. U ovakvoj jednoj prilici njih je nemoguće pregledati sve, — i zato ćemo se ograničiti na onu od njih, za koju nam se čini, da najjasnije prikazuje i Polićevo naučno stanovište i njegov pravnički dar.

To je rasprava, koja se zove Z a k o n i S a n k c i j a, i u kojoj Polić kritički promatra jednu teoriju čuvenoga nemačkoga pravnika Labanda, koja je, u svoje vreme, bila dala povoda mnogobrojnim prepirkama među piscima državnoga prava. Laband je bio jedan od tvoraca t. zv. pravne metode u državnom pravu. Po toj metodi, valjalo je pravne pojmove očistiti od svih političkih i socioloških sastojaka, i — tako očišćene pojmove valjalo je posle razvijati sa svom strogosti pravne logike. Raspravljajući o pravnoj prirodi sankcije, Laband je definisao sankciju kao izdavanje zakonske zapovesti, koja se dodaje zakonskoj sadržini. Utvrđivanje zakonske sadržine i izdavanje zakonske zapovesti jesu dva odvojena akta. Na primer u ustavnoj monarhiji zakonsku sadržinu utvrđuje parlament, a zakonsku zapovest izdaje monarh. Utvrđivanje zakonske sadržine jeste bez sumnje važan posao, ali ono čime se država odlikuje, njeno pravo zapovedanja, to se ne pojavljuje prilikom utvrđivanja zakonske sadržine, nego prilikom izdavanja zakonske zapovesti. Jedino je sankcija zakonodavstvo u državnopravnom smislu: ko daje sankciju zakonima, to je pravi nosilac zakonodavne vlasti; prema tome, sa gledišta čisto pravnog, ako ne i sa gledišta političkog, u ustavnoj monarhiji, nosilac zakonodavne vlasti jeste monarh, pošto je on taj koji daje zakonima sankciju.

Uzimajući da pretrese Labandovu teoriju, Polić je imao, pre svega, da kaže svoje mišljenje o Labandovoj metodi. On je, u glavnome, primao tu metodu, ali opet zato bio je potpuno svestan njenih jednostranosti »Labandova metoda, kaže on, strogo je formalnologična, a stoji u tom, da se pozitivni pravni odnošaj i pozitivna pravna pravila vrstaju pod općenitije pravne pojmove, te se tijem zadobija njihova pravna konstrukcija i označuje mjesto u pravnom

Digitized by Google

sistemu. Ipak je ta metoda suviše jednostrana... Ponajprije, nije sasvijem ispravno, što se općeniti juristički pojmovi izjednačuju s logičkim kategorijama. Logičke su kategorije čisti pojmovi razuma, aprijorne čiste relacijone forme za sintezu razuma: one su neprelazni inventar ljudskog razuma, forme bez sadržaja i bez istorije. Naprotiv juristički pojmovi, pa i najopćenitiji, imaju vazda određeni sadržaj. Oni su rezultat istančene juristične analize, te su uopće sredstva za analizu, a ne za sintezu. Pravni su pojmovi apstrakcije iz određenih pravnih pravila, te im je sadržaj ovisan o sadržaju tih pravila. Odatle se vidi, da pravni pojmovi nisu nipošto vječne, nepromjenljive, bez istorije kategorije, apriorne forme juridičkog mišljenja. Naprotiv kako se onaj objekt, koji hoće pravni pojmovi da obuhvate — na ime pravna pravila i pravni odnošaji — nalazi u neprestanom toku istorijskog razvijanja, jasno je, da i juristički pojmovi mogu biti samo istorijski, a ne apsolutni pojmovi... Ukratko, istorijska razmatranja nijesu nužna samo za genetičko ispitivanje pravnih pravila, kako misli Laband, već i za dogmatsku obradbu njihovu: formalnu logičku metodu treba popuniti istorijskom.«

Kao što se vidi, Polić je uviđao potrebu opštih pravnih pojmova; bez njih teorija o pravu ne bi bila mogućna, — ali, po njegovom mišljenju, te pravne pojmove valjalo je, posredstvom apstrakcije, izvući iz onih pravnih pravila, koja nam pruža pozitivno pravo. Istina, pravila pozitivnoga prava podložna su neprekidnim istorijskim promenama; zato i opšti pojmovi; koji se iz njih izvuku, imaju samo privremenu istorijsku važnost. Ali šta da se radi? Do apsolutnih pojmova mogli bismo doći samo tako, ako bismo se odvojili od istorijske stvarnosti i ušli u oblast čistoga umovanja. Ali to bi bilo vraćanje prirodnom pravu, — i u mesto pozitivno-pravne teorije dobili bismo metafizičko-pravnu teoriju. Zato je i Polić gledao, da formalno-logičku metodu dopuni istorijskom metodom, koja je jedina bila kadra, da pravnoj teoriji nađe osnove u faktima.

Ako se usvoji Polićevo mišljenje o metodama državnoga prava, onda je, i pri oceni Labandove teorije, jedno od najglavnijih pitanja, da li se ona, i koliko, slaže sa pozitivnim pravom. Polić je uspeo, da dokaže, da je njeno slaganje sa pozitivnim pravom samo delimično. Po Labandu, težište zakonodavne vlasti ležalo bi kod monarha, pošto je on taj, koji izdaje zakonsku zapovest, t. zv. sankciju. Parlament, koji se bavi samo utvrđivanjem zakonske sadržine, imao bi u zakonodavstvu podređenu ulogu. Nasuprot Labandu, Polić je tvrdio, da u oblasti zakonodavstva odnosi između parlamenta i monarha nisu u svima ustavnim monarhijama uređeni na isti način. U nekim monarhijama, doista, vladalac je jedini nosilac zakonodavne vlasti: pristanak, koji parlament daje na zakone, ne smatra se tu kao učešće parlamenta u vršenju zakonodavne vlasti, nego kao jedna ustavna pretpostavka za monarhovo vršenje te vlasti. Za monarhije ovoga tipa Labandova teorija bila bi tačna. Ali postoje i monarhije drukčijega tipa. Postoje monarhije, u kojima je zakono-

Digitized by Google

davna vlast podeljena izmedu monarha i parlamenta, i u kojima se uzima, da je za stvaranje zakona potrebna saglasnost ta dva potpuno ravnopravna činioca. No monarhije ovoga tipa Labandova teorija o pretežnosti vladaoca u zakonodavstvu prosto je neprimenljiva. Još manje je ona primenljiva na monarhije trećega tipa, u kojima parlament, ponovljenim glasanjem, može otkloniti monarhovo veto, i načiniti zakonom nešto, što monarh nikako nije hteo. U ovom slučaju i suviše je jasno, da pretežnost u zakonodavstvu ne pripada monarhu, kako Laband postavlja kao opšte pravilo ustavne monarhije, nego pripada parlamentu, za koji je Laband tvrdio, da mu nedostaje pravo izdavanja zakonske zapovesti. Po Labandovoj teoriji bilo bi nerešivo pitanje, ko je upravo izdao zakonsku zapovest u tome slučaju, kada se monarh jednako protivio jednom zakonskom predlogu, a parlament ga i pored toga načinio zakonom. Monarh zacelo nije bio taj, koji je taj zakon zapovedio, jer mu se protivio, sve dokle je imao ustavne mogućnosti. Što se tiče skupštine, ona nije mogla, i ako je htela, izdati zakonsku zapovest, jer po Labandovoj teoriji ona je imala prava, da utvrđuje zakonsku sadržinu, a ne i da izdaje zakonsku zapovest... U kratko, ima ustavnih monarhija, u kojima je monarh doista nadređen parlamentu u zakonodavstvu, ali ima ih i drugih, u kojima su monarhi i parlament priređeni zakonodavni činioci, pa najzad, ima čak i takvih monarhija, u kojima je parlament nadređen monarhu. Labandova teorija ne slaže se, dakle, sa pozitivnim pravom ustavne monarhije, i zato se ne može primiti.

Polić je mogao ovde stati. Ali on je hteo još i više da se udubi u pitanje o zakonskoj sankciji, — i u njegovoj raspravi ima čitav jedan dogmatički deo, u kome on pretresa samu logičku osnovu Labandove teorije. U početku ovog dogmatičkoga dela Polić ističe, da se zakon može promatrati sa dva različna gledišta: sa gledišta d o g m a t s k o - s i n t e t i č k o g, kada se zakon uzima kao čist pojam, apstrahujući od načina njegova postanka, — i sa gledišta g e n e t i č n o g a, kada se zakon uzima u procesu svoga stvaranja. Sa gledišta dogmatsko-sintetičkoga zakon je pravno pravilo. U pojmu pravnoga pravila već se sadržava i pojam obveznosti; jedno pravilo, koje ne bi bilo obvezno za članove državne zajednice, ne bi bilo pravno. Sa gledišta dogmatsko-sintetičkog, nema, dakle, smisla »razlikovati zakonski sadržaj i zakonsku zapovijed, koja tom sadržaju treba da pridijeli obveznu snagu, jer obvezna snaga pristoji već zakonu kao pravnom pravilu.« Gledište genetičko ima da nam pokaže, kako jedno pravilo »prošavši određenim juristićkim procesom, zadobija obveznu snagu«. Da bi jedan zakon postao, valja utvrditi, da je u njemu izražena volja državna, — drugim rečima, volja onih fizičkih lica, koja su pozvana, da zapovedaju u ime države. Svaki zakon mora biti praćen jednom autoritativnom izjavom pozvanih organa, da sadržina zakonska odgovara njihovoj organskoj volji. Kod genetičkog gledišta, imalo bi smisla razlikovati zakonske sadržine i zakonske zapovesti, ali pod uslovom, da se ova

Digitized by Google

posljednja uzme u jednom naročitom smislu, — u smislu te autoritativne izjave volje pozvanih organa. Zakonska zapovest, prema tome, ne bi bila ona zapovest, koja je nerazdvojna od pojma zakona kao pravnog pravila, nego bi bila samo jedna izjava državnih organa, kojom bi se jedno određeno pravilo pretvaralo u akt njihove volje.

Ali, ako ta t. zv. zakonska zapovest nije zapovest u pravome smislu reči, ako je to samo jedan akt deklaratornoga karaktera, kako takav jedan akt može dati zakonu obaveznu snagu? Odgovor je prost: taj akt sâm sobom i ne daje zakonu obaveznu snagu; tu snagu daje mu onaj član ustava, koji je propisao, da će akti volje zakonodavnih organa biti obavezni za podanike. U krajnjem zaključku izilazi, da se ni sa genetičkoga gledišta ne može održati razlikovanje između zakonske sadržine i zakonske zapovesti, jer to, što bi imalo da se nazove zakonskom zapovešću, jeste u stvari samo jedna izjava državnih organa, kojoj je ustav dao, istina, obaveznu snagu, ali koja sama sobom ne predstavlja jedan imperativ.

Odbacujući razlikovanje između zakonske zapovesti i zakonske sadržine u Labandovom smislu, Polić, od svoje strane, razlikuje:

1. jedno pravno pravilo, koje, već po tome što p r a v n o mora biti jedan imperativ;

2. jedan ustavni propis, takođe imperativnog karaktera, da će akti volje državnih organa imati obaveznu snagu za podanike;

3. jednu izjavu tih organa, kojom se jedno određeno pravno pravilo uzima za sadržaj njihove volje. Ova izjava sama po sebi nije imperativnog karaktera.

Tamo gde je Laband našao jedan imperativ, Polić je našao dva, ali, s druge strane, sankciju monarhovu, koju je Laband smatrao kao imperativ par excellence, Polić u opšte nije smatrao kao imperativ.

Kada je jednom došao do zaključka, da prilikom stvaranja zakona, državni organi ne izdaju nikakve imperative, nego čine samo akte deklaratornog karaktera, Polić je mogao tvrditi, da pitanje o odnosu između monarha i parlamenta u zakonodavnom postupku nije bilo dobro postavljeno od Labanda. Voditi spor oko toga, ko upravo izdaje zakonsku zapovest, — monarh ili parlament, — nije imalo nikakva smisla, — prosto iz toga razloga, što su i monarh i parlament državni organi, a državni organi ne mogu prilikom stvaranja zakona izdavati zapovesti nego činiti samo izjave volje.

Ne će biti bez interesa istaći, koliko se Polić u svojim zaključcima približio gledištu normativne škole. Jedno od odnosnih načela normativne škole sastoji se u tome, da akti volje državnih organa ne mogu sami po sebi imati nikakvu obaveznu snagu, nego tu snagu moraju dobiti od jedne norme, koja je te akte volje unapred predvidela i odobrila. Polić je rezonovao sasvim u duhu normativne škole, kada je aktima volje zakonodavnih organa odrekao imperativni karakter, i oglasio, za jedine imperative, s jedne strane zakon u njegovom apstraktnom pojmu pravnoga pravila, — s druge strane,

Digitized by Google

onu ustavnu normu, koja je ustanovila zakonodavne organe i njihovu nadležnost. Polićevo približavanje normativnoj školi u toliko je interesantnije, što u trenutku, kada je on objavio svoju raspravu o Zakonu i Sankciji — godine 1903 — normativna škola još nije bila došla do svoga potpunog izraza. Istina, Duguit je već počeo objavljivanje svoje teorije, i njegovi radovi bili su poznati Poliću, ali znamenito Kelsenovo delo Hauptprobleme der Staatsrechtslehre objavljeno je tek osam godina posle Polićeve rasprave.

Čak i po ovako kratkom referatu može se dobiti ideja o vrlo visokom rangu, koji je Polić zauzimao među državno-pravnim piscima. To je bio jedan samostalan duh: onda kada je Labandov autoritet u pitanjima državnoga prava stajao na vrhuncu, Polić se poduhvatio, da kritički pretrese jednu od njegovih glavnih teorija. On je imao sigurno i fino osećanje mere, i tačno je zapazio sve jednostranosti Labandove »pravne metode«, i ako je u glavnim linijama bio i sam njen sledbenik. Dar pravničke analize bio je kod njega neobično razvijen; sa jednom oštrinom i pronicavošću rezonovanja, koja je dostojna svakoga divljenja, on je u dubljenju Labandove teorije terao tako daleko, da je najzad izišao na onaj put, koji je vodio ka sasvim novim teorijama normativne škole, koja je Labandovu školu odmenila.

Sa svojom strogom kritičnošću i svojim retkim analizatorskim sposobnostima Ladislav Polić bio je i ostao jedan od najvećih učitelja državnoga prava u celoj našoj zemlji.

*

Nakon pročitanja govora gosp. dra. Slobodana Jovanovića zahvalio se je gosp. predsjedatelj ponovo prisutnima, što su se odazvali u tako lijepom broju pozivu na ovu komemoraciju i saslušali gornje govore, pa je zaključio žalobni zbor uz poklik: »Slava dru. Ladislavu Poliću!«, kojemu su se pokliku i prisutni priključili.

Sprovod dra. Ladislava Polića

Sutradan iza preminuća dra. Ladislava Polića t. j. dne 9. studenoga t. g. osnovao se posebni odbor sa rektorom našega sveučilišta drom Ernestom Milerom na čelu sa zadaćom, da vodi brigu oko priprema za pogreb tako, da sprovod pokojnika bude što svečaniji. Medjutim se brzo raširio gradom Zagrebom glas, da će pokojnik biti sahranjen na državni trošak, te da je gradska općina zagrebačka dala za njegov grob besplatno mjesto na Mirogoju.

Pripreme za sprovod dra. Ladislava Polića odmah su zatim započele. Mrtvo tijelo njegovo bilo je preneseno u mrtvačnicu na Mirogoju i tamo postavljeno na odar. Mrtvačnica je bila obložena crnom tkaninom, a oko njegova odra postavljeni kandelabri, na kojima je gorio velik broj svijeća. Osmrtnicu izdao je za pokojnikom njegov najbliži rod t. j. obitelj kao za suprugom, ocem, bratom i. t. d., sveučilišni savjet zajedno sa fakultetskim savjetom kao za svojim odličnim članom, Pravničko društvo kao za svojim predsjednikom i Ju-

Digitized by Google

goslavenska akademija znanosti i umjetnosti kao za svojim članom dopisnikom. U znak žalosti bile su povodom njegove smrti izvješene crne zastave na glavnoj sveučilišnoj zgradi i nekim drugim naučnim zavodima, na zgradi Jugoslavenske akademije i na zgradi Trgovačke i obrtničke komore.

Na večer istoga dana (9. studenoga) je odbor Pravničkoga društva održao za pokojnim drom. Ladislavom Polićem kao svojim predsjednikom žalobnu sjednicu, na kojoj je društveni potpredsjednik, zagrebački odvjetnik i bivši ministar gosp. dr. Dušan Peleš ukratko se obazro na rad pokojnika i na njegovo značenje u našem javnom životu, te zamolio prisutne odbornike, da ustanu i da zajedno s njime kliknu pokojniku: »Slava!«, na što svi prisutni tim poklikom uzvratiše. Iza toga je bilo zaključeno, da se na odar pokojnika položi vijenac od vrtnoga cvijeća sa crnom vrpcom i napisom na njoj: »Pravničko društvo svojemu predsjedniku«; zatim kako će Pravničko društvo sudjelovati pod sprovoda, da se u ime Pravničkoga društva s njime pred mrtvačnicom na Mirogoju oprosti društveni potpredsjednik g. dr. D. Peleš, te napokon da se u čast i spomen pokojnika prije podne jedne od prvih slijedećih nedjelja održi svečana žalobna komemoracija, na kojoj imaju da govore tri naučna radnika, — naime po jedan profesor sveučilišta u Zagrebu, Beogradu i Ljubljani. Govornici su navedeni i njihovi govori su izneseni sprijeda u ovom dvobroju pod naslovom »Svečana komemoracija« i t. d.

Na dan pogreba pokojnika t. j. 11. studenoga t. g. poslije podne stao je mnogo prije, nego je bilo određeno vrijeme sprovoda, hrpimice polaziti narod na Mirogoj, da mu iskaže zadnju počast. Mnogi su prispjevali na Mirogoj još i onda, kada je već bilo svršeno pred mrtvačnicom opjelo pokojnika. Rijetko je kada vidjeti kod sprovoda na Mirogoju onoliko mnoštvo naroda iz svih slojeva, koliko se ga je bilo nakupilo na sprovodu dra. Ladislava Polića. Nije ovdje mjesto, da iznašamo imena pojedinih dostojanstvenika, koji su bili kod sprovoda. Tek ukratko spominjemo, da su na sprovodu sudjelovali predstavnici svih gradjanskih i vojničkih, a ponešto i crkvenih oblasti. Bio je nazočan i francuski i čehoslovački konzul; beogradsko i ljubljansko sveučilište izaslalo je na sprovod po dva svoja profesora, a ministar prosvjete i ministar pravde dali su se zastupati na sprovodu po svojim zamjenicima iz Zagreba. Nadalje su bili na sprovodu predstavnici svih učevnih zavoda u Zagrebu, mnogobrojni profesori našega sveučilišta, poglavito pak profesori pravnoga fakulteta. Lijepa povorka sveučilišnih gradjana je sudjelovala na sprovodu pod akademičkom zastavom, koja je bila ovijena crnim florom. Na odar pokojnika je bilo položeno neobično mnogo vjenaca i kita cvijeća, a bilo ih je, koji su mjesto vjenca na njegov odar, dali kakov iznos za hrvatsku akademsku menzu. Na sprovodu je igrala putem do groba vojnička glazba žalobne skladbe.

Nešto nakon četiri sata poslije podne bio je iznesen iz mrtvačnice lijes sa smrtnim ostancima dra Ladislava Polića. Sprovod je

Digitized by Google

vodio i pogrebne obrede vršio posvećeni biskup gosp. Franjo Salis-Seewis uz asistenciju petorice drugih svećenika. Kada je bilo svršeno opjelo nad mrtvim tijelom pred mrtvačnicom, zaredali su govornici sa svojim žalobnim govorima onim redom, koji je već prije bio odredjen.

Prvi se je rastao sa pokojnim drom. Ladislavom Polićem u ime našega sveučilišta i Jugoslavenske akademije sveučilišni rektor gosp. dr. E r n e s t M i l e r ovim kratkim, ali dirljivim govorom:

Gospodje! Gospodo! Akademičari!

Ovaj čovjek, koji danas leži mrtav pred nama, ljubio je svoju domovinu preko svega. Ovaj čovjek, koji danas leži mrtav pred nama, ljubio je svoju znanost kao malo koji. Ovaj čovjek, koji leži mrtav pred nama, ljubio je svoju obitelj više nego samoga sebe. Njegova silna ljubav prema domovini sklonula ga je, da se baci na političko polje. On, iskren, plemenit, istinoljubiv, vjeran, u jednu riječ, džentleman od glave do pete — a iz takova drveta se obično ne tešu političari — doživio je razočaranja, s kojima je računao i računati morao.

Dostojan nasljednik neumrloga Pliverića, učenik - ljubimac slavnoga heidelberškoga profesora Jellineka, u čijem seminaru je rijetkom spremom i pronicavošću obarao u prah znanstvene protivnike i bio im strah i trepet. Nazvaše ga »terribilis Croata«.

Kao profesor uzoran u svakom pogledu. Elegantan predavaoc. Ljubio je svoje djake i bio ljubljen od njih. Kolega izvrstan. Svoju obitelj je ljubio neizmjernom ljubavi, bio je najuzorniji suprug i otac. Našu državu je dostojno zastupao u Ženevi, te je njegov umni govor bio aplaudiran od najvidjenijih svjetskih državnika.

A sada leži mrtav pred nama. I kada bi imalo smisla pravdati se sa smrti, mi bi joj doviknuli: »Što si pokosila njega u naponu snage i cvijeta života baš sada, kada je mogao najviše koristiti i domovini i znanosti i obitelji.« Ali je uzaludna pravda sa smrti i padaju mi na pamet riječi velikoga psalmiste: »Baš je ništa svaki čovjek živ«.

U ime zagrebačkog sveučilišta, juridičkoga fakulteta i Jugoslavenske akademije, čijim si bio članom dopisnikom, opraštam se danas od Tebe za uvijek. Svijetla će Ti biti uspomena medju nama, Lacko dragi. Slava Ti!

Na to je mjesto ministra prosvjete održao govor oblasni prosvjetni inšpektor gosp. dr. K a s u m o v i ć.

U ime beogradskoga sveučilišta rastao se sa pokojnikom njegov kolega po struci na istom sveučilištu gosp. dr. S l o b o d a n J o v a n o v i ć sa ovim riječima:

U ime Beogradskog universiteta, ja dolazim da kažem poslednje zbogom Ladislavu Poliću.

Mi oplakujemo u njemu velikoga pravnika, koji je činio čast našoj jugoslovenskoj nauci, i koji je bio isto tako cenjen i u Beogradu kao u Zagrebu.

Digitized by Google

Njegove rasprave iz državnoga prava bile su po iscrpnosti obrade i po oštrini analize savršene u svojoj vrsti. Niko nije rukovao pravnom metodom sa toliko sigurnosti i toliko finoće kao Polić, i svi mi koji smo se bavili državnim pravom priznavali smo ga za svoga prvaka.

Posle Ujedinjenja, Polić kao član zakonodavnih komisija i kao organizator kongresa pravnika, postao je, u Srbiji, poznat i najširim pravničkim krugovima. Svi su bili zadivljeni njegovom visokom teorijskom spremom, sa kojom se srećno spajalo poznavanje političke stvarnosti i administrativne prakse. Njegove lične osobine, njegova tolerantnost prema tudjim idejama, njegova potpuna lojalnost u prepirkama, njegova gotovost da sva pitanja, koja nisu od načelne važnosti, rešava putem kompromisa, njegova tiha i razložna beseda, — sve to skupa činilo ga je neobično dragim drugom svima onima, koji su imali da s njime zajedno rade. To je bio ne samo vrstan naučni radnik nego i vrstan čovek, — i zato njegova smrt nije samo gubitak za našu nauku, nego za celo naše društvo.

Neka je večna slava Ladislavu Poliću!

Zatim je u ime ljubljanskoga sveučilišta pokojnikov kolega po struci na istom sveučilištu gosp. dr. L e o n i d P i t a m i c izrekao ovo:

Gospoda!

Prišli smo iz Ljubljane, da se poslovimo od dragega nam pokojnega kolege in da mu izkažemo zadnjo čast. Ni moja naloga, da govorim o velikih zaslugah prof. Polića, ki jih je imel za svoj narod kot eden najuglednejših kulturnih delavcev. Izraziti hočem samo globoko sožalovanje ljubljanske univerze na veliki izgubi, ki je zadela bratsko ji zagrebško vseučilišče. S pok. prof. Polićem je šla iz naših vrst ena najmarkantnejših osebnosti na polju znanstva in javnega delovanja. Ohranili ga bodemo v najlepšem spominu. V imenu ljubljanske univerze in vseh svojih kolegov mu zakličem: Naj mu bo lahka zemlja domača, naj bo blaženi pokoj njegovi duši, njegovem imenu pa večna slava!

Sa strane Hrvatske federalističke seljačke stranke, kojoj je pokojni dr. Ladislav Polić pripadao, održao je nad njegovim mrtvim tijelom odulji i lijepi govor njegov politički drug sveuč. prof. gosp. dr. A l b e r t B a z a l a, koji je svoj govor završio ovako:

»Mnogo poštovani, nikad nezaboravljeni druže! Došli smo na stanicu i dopratili Te ovamo do mjesta, otkud se putevi naši razilaze. Tebi je poći u nepovrat, a nama je vratiti se životu, koji znači borbu. Opraštajući se s Tobom u ime Hrvatske federalističke seljačke stranke, želio bih, da Te uvjerim, da će duh Tvoj medju nama ostati živ i uvijek svijetao primjer idealna nastojanja, koje ima svoje opravdanje u kulturnoj težnji, jer kao što u prirodi vlada princip reda — i u društvu ljudskome pored svih poteškoća i stradavanja konačno mogu prilike urediti i valjano upravljati samo pravne ideje i požrtvovna, samoprijegorna značajnost. Slava Ladislavu Poliću!«

Digitized by Google

Za naše Pravničko društvo, kojemu je pokojnik bio predsjednikom, oprostio se je s njime potpredsjednik istoga društva gosp. dr. Dušan Peleš ovim toplim govorom:

Tužni zbore!

Meni je u dio pala zadaća, teška i bolna, da se na medji izmedju zemaljskoga i vječnoga života u ime Pravničkoga društva u Zagrebu oprostim sa njegovim višegodišnjim predsjednikom i vodjom.

Teška je to zadaća, jer je doista teško odabrati riječi, koje bi dovoljno obilježile veličinu gubitka, koji nas je stigao preranom smrću čovjeka velika talenta, visoke naučne spreme i rijetke radne snage. A bolna je to zadaća, jer se opraštamo, šaljući posljednji »s Bogom«, sa čovjekom, koji nam je i kao predsjednik i kao drug bio veoma mio i drag.

Zato stojimo mi, članovi Pravničkog društva u Zagrebu, ispred zemnih ostataka dr. Ladislava Polića bolom potišteni i neizvjesticom zbunjeni, kako da se popuni praznina, koja je njegovom smrću u našim redovima nastala, a koja je golema, jer kada se velik hrast izvali, napravi čitavu provaliju.

Jedan dobar dio života i svoga rada poklonio je dr. Ladislav Polić Pravničkomu društvu u Zagrebu kao urednik »Mjesečnika« zatim više posljednjih godina kao predsjednik istoga društva, nošen vazda punim priznanjem i visokim poštovanjem društvenih članova. Na ovom polju njegove su zasluge neocjenjive. On nije štedio ni svoje dragocjeno vrijeme ni naporan trud, da ovo svoje mezimče unaprijedi i održi na stručnoj i stališkoj visini. Angažovan naukom, kojoj se svom dušom posvetio; zauzet spremanjem mladih generacija za život i službu naroda; vršeći poslove povjerene mu od strane države, koja je u više važnih misija koristila se njegovim velikim znanjem; baveći se poslovima našega javnoga života i politike, — dr. Ladislav Polić je pri svem tom dosljedno vao, da dužnosti svoga položaja u Pravničkom društvu u Zagrebu ne samo bez prekida i odlično vrši, već i daleko više da učini. Za to ovaj rastanak današnji predstavlja za Pravničko društvo u Zagrebu golem i teško nadomjestiv gubitak.

Uzima se u životu, da se tuga umanjuje, kada se sa mnogima dijeli. Dozvoljujem, da to vrijedi za one, koji najbliže stoje pokojniku, vezani s njim krvlju i porodicom. Ali za one, koji pokojnika ocjenjuju kao čovjeka, po vrijednosti i zaslugama za društvo, ne vrijedi ta teza. Ovdje je obrnuto: što je veći broj onih, što žale, to je žalost veća, pa kada se prenese na sve narodne slojeve, postaje žalošću čitave nacije!...

Smrt dra Ladislava Polića jest žalost čitave naše nacije, kojoj je otrgnut radnik u doba najboljega stvaranja i u vrijeme, kada naša nauka, naša država i naš javni život najviše treba ljudi njegove naučne spreme, volje za rad i lične karakternosti.

I ako ga je neumitna smrt prvo reda pokosila, nedozvoliv po našem hudom udesu, da još posluži našoj nauci, našoj omladini i

Digitized by Google

našemu društvu, dr. Ladislav Polić dospio je ipak svojom ustrajnošću i vrednoćom, da ispuni potpuno svoje mjesto, da oduži svoj dug narodu i zaduži poznija pokoljenja, ostaviv iza sebe uza svoja naučna, književna i politička djela uzoran primjer trudoljubivosti, rodoljublja i nesebična rada.

I ovaj tužni zbor, koji se okupio oko odra dr. Lidislava Polića i učestvovanje što lično po izaslanicima, što duhovno izjavama i preko novinstva iz sviju krajeva naše velike ujedinjene otadžbine pruža nam živ dokaz, da nas je prava i istinska vrijednost okupila nepodijeljene i složne. Makar to bilo i u općoj narodnoj žalosti, spasonosno je po naš narodni život, kadgod se osjetimo nepodijeljeni i jedno. I tako, rekao bih, da je dr. Ladislav Polić i smrću svojom poslužio našoj narodnoj stvari!...

Teško ucviljenoj porodici neka odano saučešće Pravničkoga društva u Zagrebu pomogne ublažiti bol nad gubitkom uzornoga supruga i oca, tješeći se uspomenom na dragoga pokojnika, koju ćemo uz njih i mi trajno sačuvati.

Dre Ladislave Poliću, dragi predsjedniče i druže, primi poslijednji pozdrav Pravničkoga društva u Zagrebu, koje si odlično i mudro vodio i predstavljao, i neka Ti je lahka ova hrvatska gruda, koja će Te za čas — dva za vječnost pokriti i koju si žarko i nesebično ljubio kao užu otadžbinu i kao dio velike zajedničke otadžbine Srba, Hrvata i Slovenaca!

Slava i vječan spomen dru Ladislavu Poliću!...

Red govornika pred mrtvačnicom je zaključio zagrebački odvjetnik gosp. dr. Radivoj Walter, koji je govorio u ime Društva za promicanje interesa Lige naroda.

Sada je krenula dugačka povorka ljudi u sprovodu od mrtvačnice na groblje i dalje prema grobu, dok je sa obje strane naročito pak s desne strane povorke stajalo vrlo mnogo naroda i promatralo sprovod. Već se je gotovo hvatao mrak, kada su svećenici — voditelji sprovoda sa mrtvim ostancima pokojnikovim stigli do groba. Nakon što su bile obavljene zadnje pogrebne molitve i lijes sa mrtvim tijelom pokojnika spušten u grob, oprostio se je s njime u ime sveučilišnih gradjana slušač prava gosp. Ševkija Balić ovim riječima mladenačkih bolnih osjećaja:

Najteža dužnost, koja može zapasti mladoga čovjeka, zapala je danas mene, naime da jednomu velikomu čovjeku, velikomu pokojniku, u ime tisuću pravnika zagrebačkoga sveučilišta reknem: zadnji zbogom, — zbogom, koji bolno odjekuje u našim mladim srcima, jer se za uvijek rastajemo sa čovjekom, od kojega smo baš mi imali najviše da očekujemo.

Od najstarijih vremena bilo je uvijek velikih ljudi i velikih umova, ali medju ovima su bili opet najveći oni, koji su plodove svoga velikoga znanja znali prenašati u punom opsegu i značenju na cijele ljudske generacije. Što je naš veliki pokojnik bio u pravnim znanostima, u društvenom i političkom životu, nije samo poznanica.

Digitized by Google

koja se veže na etnografske medje našega naroda, nego kao najsvjetlija zraka svojom intezivnošću daleko je prešla u široke naučne krugove svjetskoga glasa i doprla do najdaljih visina znanstvenoga pravničkoga foruma. Pa, kuda su god dopirali glasovi, koji su dizali ugled imenu našega pokojnika, bolna je vijest u utorak potresla brojna srca njegovih štovalaca i poznavalaca, jer i ako se računa sa zadnjim časovima svakoga čovjeka, iz daleka se nismo nadali, da će na ovaj kobni dan pasti udes, koji ovu cijelu jednu generaciju sveučilišne omladine, kada je upravo željno očekivala, da nakon par godina opet na katedri sveučilišnoga profesora ugleda jednoga od naših najvećih pravničkih umova, lišava svoga dragoga profesora i uskraćuje joj bogatstvo njegova velikoga znanja.

More suza i bujica tužnih osjećaja ne dostaje, pa makar ti izlazili iz tisuća ožalošćenih i rastuženih, nisu dosta, da se u njima odrazi naša velika žalost, jer mi i ako znamo, s kime se danas za uvijek rastajemo, živimo ipak pod dojmom njegove nedavne nazočnosti i čini nam se još uvijek, da slušamo živu riječ, koja nam govori o bogatstvu, koje čovjeka diže nad razinu prosječnosti; ali oni, koji dodju poslije nas, koji budu sudili, ne pod utiscima velike i simpatične ličnosti pokojnika, oni će tek stvoriti sud i izgraditi harnu uspomenu o našem velikom pokojniku, jer »Pokoljenja djela sude, što je čije daju svjema«, a mi danas sa svojim suzama pokrivamo još i svojim skromnim vijencem jedan mali dio svježega groba, u koji polažemo pokojnoga doktora Ladislava Polića, našeg predragoga i nezaboravnoga profesora. — Vječna mu slava!

Time je bio završen sprovod jednoga od najboljih i najvrijednijih Hrvata našega doba, kojega je nažalost smrt odviše rano pokosila, a na golemu štetu našu. Lahka mu bila hrvatska zemlja, koja je na vječni počinak primila njegove smrtne ostanke, a koju je on vruće ljubio!

Počivao u miru!

Prikaz najglavnijih pitanja općega dijela naše i čehoslovačke osnove kaznenoga zakona*

Piše dr. Josip Šilović, sveuč. prof. u m.

VI. Zabluda.

a) Stvarna zabluda.

§ 17. naše osnove glasi: »Okolnosti, koje ulaze u pojam krivičnoga djela, bile one stvarne ili pravne prirode, ne mogu se uračunati u krivicu onome, ko za njih nije znao u vremenu učinjenja djela.

---

* Ovaj članak, preveden iz »Mjesečnika« na češki jezik po docentu T. Saturniku, izlazi u časopisu »Vestnik Československe společnosti pro právo trestní« (vidi god. III. br. 1—2). Uredništvo.

Digitized by Google

Ako učinilac ove okolnosti nije znao uslijed nehata, biti će odgovoran za nehatno krivično djelo u slučaju, u kome je i za nehat propisana kazna.«

§ 18. Ne će biti odgovoran, ko pri učinjenju djela prigrješno uzme, da postoje okolnosti, prema kojima bi to djelo bilo dopušteno, ako bi one doista postojale.

Ako je učinilac bio u ovoj zabludi uslijed nehata, odgovarati će za nehatno krivično djelo u slučaju, u kome je i za nehat propisana kazna.«

Ustanova §-a 17. uzeta je doslovno iz §. 43., a ustanova §-a 18. iz §-a 44. srpske osnove od god. 1910. — U obrazloženju ovih paragrafa kaže se: Svaka je odredba o stvarnoj zabludi principijelno izlišna naročito za zakonodavca, koji je dao zakonsku definiciju o namišljaju. Kada namišljaj znači predvidjanje i hotenje svih obilježja krivičnog djela, t. j. kada se on ima rasprostreti na sva obilježja, to iz same suštine namišljaja logički izlazi, da nema ni namišljaja u slučaju, u kome uslijed zablude učinilac nije znao za ma koje od obilježja krivičnoga djela. Svaka odredba o stvarnoj zabludi je dakle logična posljedica samoga pojma o namišljaju.

Iako je ovo točno, ipak osnova, i pored definicija o namišljaju, sadrži naročita naredjenja o stvarnoj zabludi. Ovo je učinjeno poglavito u interesu što veće jasnoće. Iz tih odredaba jasno se vidi, da su logična posljedica suštine namišljaja. Na taj je način otklonjena mogućnost svakom pogrešnom i nejednakom tumačenju stvarne zablude.

Po §-u 17. osnove neznanje pojedinih obilježja krivičnoga djela, pa bilo ono stvarne ili pravne prirode, isključuje namišljaj. Tako je isto svejedno, da li se tim obilježjima zasniva ili samo povećava kažnjivost djela.

Naš postojeći kazneni zakon ne govori o okolnostima pravne prirode, već samo općenito o takovoj bludnji, koja neda u činu spoznati zločinstva (§ 2. sl. e). Ovamo supsumuje i nauka i praksa okolnosti stvarne i pravne prirode. Dobro je, da je naša osnova naročito istakla i okolnosti pravne prirode, jer ima dosta slučajeva, u kojima u zakonsko biće krivičnoga djela ulaze pojedina obilježja, koja nisu čisto stvarne već pravne prirode, na pr. javna isprava, činovnik, pokretna stvar i t. d. Jasno je, da je učinilac i ove okolnosti ili obilježja morao predvidjeti i htjeti, jer je krivično djelo namišljeno samo tada, kada namišljaj obuhvati sva njegova obilježja. Prema tome i neznanje okolnosti pravne prirode isključuje namišljaj.

Ne treba potanje obrazlagati odredbe druge alineje §-a 17., da će učinilac biti odgovoran za nehatno krivično djelo, ako je zabluda došla uslijed nehata.

Dok postojeći kazneni zakon (§ 2. sl. e) govori zajedno o pozitivnim i negativnim obilježjima krivičnoga djela, donosi naša osnova u §-u 18. naročito naredjenje o stvarnoj zabludi kod negativnih obilježja krivičnoga djela. I teorija i praksa jednakoga su

Digitized by Google

mišljenja, da je ovdje namišljaj isključen, jer je učinilac smatrao, da postoji djelo, koje je pravno dopušteno.

Ako je ova zabluda bila uzrokovana nepažnjom, učinilac će odgovarati za nehatno krivično djelo.«

Čehoslovačka osnova odredjuje u §. 20.: »Ako je krivac držao da njegovo djelo nije protivpravno, jer se je nalazio u zabludi o stvarnim okolnostima djela, prosudjuje ga sud prema tome, što si je predočio.

2. Osniva li se zabluda krivčeva na drugom razlogu, može sud sniziti kaznenu stavku; dade li se ta zabluda ispričati posebnim prilikama, može se kazna izvanredno ublažiti, a može ga i od svake kazne osloboditi.

3. Odredba druge točke ne vrijedi, kada je na djelo zaprijećena kazna dulja od pet godina.«

Čehoslovačka osnova obrazlaže odredbu prve stavke ovako: »Iz jednoga od osnovnih načela osnove, iz načela krivnje, slijedi po sebi, da se, ako se predočba učiniočeva o bitnim činjenicama ne slaže sa zbiljom, ne može on prosudjivati po zbilji, već po slici, koju si je predočio.

Da se krivcu ne mogu uračunati u namjeru niti u svijesnost stvarne okolnosti, za koje nije znao, proizlazi iz pojma ovih vrsta krivnje, kao što proizlazi iz pojma nehata, da može ova zabluda počivati upravo na nehatu krivca, te da će onda za taj nehat odgovarati, u koliko je taj i nehat kažnjiv.

Dakle za navedeni slučaj negativne zablude ne treba posebne zakonske odredbe o važnosti zablude. Valja istražiti, da li je takova odredba nužna u protivnom slučaju, naime kada si učinilac predočuje, da postoje okolnosti, kojih u istinu nema, ili se radi o slučaju, koji je u bitnosti sastavljen od oba predjašnja, a to je kada si učinilac izvjesnu okolnost inače predočuje nego je ona u istinu; ako primjerice mrtvog čovjeka smatra živim, ako drži stablo čovjekom, izgubljenu stvar ukradenom i t. d.

Mnoge osnove imadu naročitu ustanovu, da se imade djelo prosudjivati prema tome, što si je krivac predočio. Ali naslanjajući se na vladajuće mišljenje u nauci ograničuju ovu odredbu na slučaj, kada je ovo prosudjivanje za krivca povoljnije. Ovo ograničenje u očitoj je opreci sa načelom odgovornosti za krivnju, koje je bezuvjetno prihvaćeno u osnovi, i vodi do nekažnjivosti pokušaja na nesposobnom objektu, dakle do nekažnjivosti džepara, koji je slučajno nabasao u tudji prazan džep, i do nekažnjivosti degenerisanoga sina, koji ubija svoga rodjenoga oca, za kojega porješno drži, da je živ. I ovdje se naime radi o zabludi krivca. Kada bi se dakle prihvatilo ovo ograničenje, ostao bi nekažnjiv cijeli niz lica, koja su vanredno pogibelna za pravni red, ma da su jasno djelom dokumentovala svoju zločinačku namjeru; ostao bi nekažnjiv samo radi toga, jer se slučajno nisu slagale prilike, u kojima su radili, sa predočbom, koju su si oni o tim prilikama stvorili.

Digitized by Google

Svim ovim kriminalno politički tako važnim posljedicama možemo samo tako izbjeći, ako prihvatimo bez svakoga ograničenja načelo, da se djelo ima vazda prosudjivati prema predočbi učinioca, dakle i onda, kada to ide njemu na štetu. Prihvat ovoga načela poželjan je i za to što se po njemu može valjano prosuditi i onaj slučaj, kada učinilac pogrješno uzme, da postoji okolnost, koja bi isključivala kažnjivost njegovog djela, kada bi postojala, na pr. netko uzima ozbiljno napadaj, učinjen na nj u šali, te u obrani ozlijedi ili ubije napadača (putativna nužna odbrana). Ovo će djelo prema navedenomu načelu biti upravo tako nekažnjivo, kao da je napadaj bio doista ozbiljan, te će učinilac moći biti pozvan na odgovornost najviše radi prekoračenja nužne odbrane. Ako je njegova zabluda sakrivljena, biti će kažnjen radi nehatnoga djela.

Pitanje valjanoga prosudjivanja stvarne zablude u uskom je savezu sa zakonitim normiranjem pokušaja, što se čisto pušta s vida. Kod svakoga pokušaja imademo zabludu krivčevu, koja se može da odnosi ne samo na kauzalni odnos i uspjeh nego i na svaku stvarnu okolnost, koja spada k objektivnim potrepštinama djela. Za pojam pokušaja svejedno je, da li je djelo ostalo nedovršeno radi koje zapreke ili radi toga, što se je krivac prevario gledom na sposobnost objekta svoga djela ili gledom na sposobnost upotrebljenoga sredstva. Nema o tome dvojbe, da u navedenim primjerima imademo nesposoban pokušaj kradje, umorstva i t. d. Prema tome je dovoljno za valjano prosudjivanje ovih slučajeva ispravno rješenje pitanja kažnjivosti nesposobnog pokušaja, kako ga je riješila osnova u §. 18. st. 3.

Iz navedenoga slijedi, da nije potrebno, da se napose općenito normira važnost stvarne zablude.

Razlika izmedju naše i čehoslovačke osnove najprije je u tome, što naša osnova u §. 17. i §. 18. govori o bitnim okolnostima, koje ulaze u pojam kriviènoga djela, stvarne i pravne prirode, a čehoslovačka osnova u prvoj alineji §. 20. govori samo o bitnim okolnostima stvarne prirode, dok govori o bitnim okolnostima pravne prirode u drugoj alineji toga paragrafa, u kojoj govori o pravnoj zabludi. Zatim je razlika u tome, što naša osnova u oba paragrafa ograničuje ovu odredbu na slučajeve, kada je ovo prosudjivanje za krivca povoljnije, jer naročito ističe, da se ove okolnosti ne će uračunati u krivicu (§ 17.), odnosno da ne će biti odgovoran (§ 18.), dok čehoslovačka osnova odredjuje, da sud učinioca prosudjuje prema onome, što si je predočio.

Logičnija je i bolja odredba čehoslovačke osnove, po kojoj sud prosudjuje učinioca prema onome, što si je predočio, jer nema nikakova opravdanoga razloga ograničivati ovu odredbu na slučajeve za učinioca povoljnije. U praksi dovode obje odredbe doduše do istoga posljetka, ako se valjano normira pokušaj sa nesposobnim sredstvima i na nesposobnom objektu. Ali je onda doista odredba pokušaja sa nesposobnim sredstvima i na nesposobnom objektu u logičnoj opreci sa odredbama §. 17. i 18., koji govore, da se onda ove

Digitized by Google

okolnosti ne će uračunati u krivicu i da učinilac ne će biti odgovoran.

b) Pravna zabluda.

§ 19. naše osnove glasi: »Neznanje ili nepravilno shvatanje ovoga kaznenoga zakona nikoga ne izvinjava.

S obzirom na prilike, pod kojima je krivično djelo učinjeno, može sud izreći blažu kaznu, a u naročito lakim slučajevima može osloboditi i od svake kazne.«

Odredba §. 19. naše osnove je uzeta iz §. 45. srpske osnove s tom jedinom razlikom, da je u drugoj alineji §-a 19. naše osnove dodana ustanova »a u naročito lakim slučajevima može osloboditi i od svake kazne«.

Ova se odredba srpske osnove obrazlaže: Iako u nauci ima dosta opravdanih razloga, sa kojih je za pojam namišljaja potrebna i svijest o protivpravnosti, t. j. da učinilac zna, da je njegovo djelo protivzakonito, ipak je osnova ostala na gledištu srpskoga kaznenoga zakona, po kome je pravna zabluda (neznanje zakona) bez značaja (§ 3.). Osnova je to učinila poglavito s toga, što bi opasno bilo, ako bi održanje pravnoga poretka zavisilo od toga, da li je svaki pojedinac znao, da je njegov djelo bilo protivpravno. To je naročito opasno kod naroda u kome vaspitanje, škola i život još nisu toliko učinili, da svaki bude svijestan svojih naravstvenih i pravnih dužnosti, jer se do ovoga ne dolazi samo objavljivanjem i čitanjem zakona. U nas još nije u dovoljnoj mjeri razvijen osjećaj odgovornosti. Zbog toga se ne može ni dopustiti, da neznanje zakona isključuje namišljaj. Ima, medjutim, i takovih slučajeva, da učinilac doista nije bio svijestan protivpravnosti svoga djela, kao i da je oskudica te svijesti nastupila zbog prilika samoga slučaja, kao i njegove lične nesposobnosti, da uvidi protivpravnost. Za takove slučajeve osnova dopušta blažu kaznu.

Svijest o protivpravnosti tražiti će se za namišljaj kod onih krivičnih djela, kod kojih se protivpravnost izrično zakonom traži za njihovo postojanje.

Čehoslovačka osnova normira neznanje zakona i pravnu zabludu, koja sačinjava bitnu okolnost učina delikta u točkama 2) i 3) §-a 20., koje smo gore citirali.

Ove se odredbe ovako obrazlažu: »Teže je riješiti pitanje, koja se važnost imade dati pravnoj zabludi, nego li, kako valja ispravno prosudjivati stvarnu zabludu. Najprije se radi o tome, kako valja prosudjivati zabludu s obzirom na krivično pravo, t. j. slučaj, da učinilac ne pozna odredbe kaznenoga zakona, ili da ju krivo tumači. Po sadanjem pravu ne ispričava neznanje kaznenoga zakona. Ovo se načelo teoretski opravdava time, da se propis kaznenoga zakona ne može smatrati sastavnim dijelom učina, dakle faktična okolnost vanjskoga svijeta, koju bi učinilac morao znati, da mu se uzmogne uračunati namjera ili svijesnost. Kriminalno-politički opravdava se ovo načelo time, da valjanost normi, koje su izdane u javnom interesu ze uspješnu obranu pravnih dobara i za uzdržanje

Digitized by Google

reda u državi, ne može ovisiti o tome, da li pojedini gradjanin te norme poznaje ili ne poznaje. Praktično se ovo načelo opravdava time, da kada bi se dozvolila isprika neznanja kaznenoga zakona, svaki bi se okrivljeni ovom isprikom poslužio. Ova bi isprika u mnogim slučajevima prisilila sud, da se njome pozabavi, čime bi se krivično pravosudje silno zateglo i otupila oštrina zakona na štetu uspješne odbrane pravnih dobara.

Važno je nadalje, da se tuj najvećim dijelom radi o slučajevima, kod kojih duševno i moralno prosječan čovjek ne će biti u dvojbi, da su nedozvoljeni ili barem socijalno štetni. Za to je potpuno opravdano, da zakonodavac polazi sa pretpostavke, da je krivac znao, ili kod normalne pažljivosti znati mogao, da radi nešto nedozvoljenoga, nešto protivpravnoga, dakle da vrijedja pravni red: sigurno je barem to, da bi on to znati morao. Nije naprotiv odlučno da li je znao, da je njegovo djelo kažnjivo.

Prema tome je samo po sebi razumljivo načelo, da neznanje kaznenoga zakona ne ispričava, te nije potrebno, da se u zakonu izrično navodi. Ovo vrijedi samo za teže povrede, koje zakon kazni barem kao prestupe. Drukčija je stvar kod djela lakše vrste, kod istupa. Naivno bi bilo i ovdje tvrditi, kako to čini § 233. austrijskoga kaznenoga zakona, da se radi o djelima, čiju nedopustivost može svatko upoznati. Tko je kadar, da znade za toliku množinu neznatnih delikata, koji su osobito u novije doba proglašeni istupima, čiji pregled je već danas i stručnjaku težak? Karakteristično je, da se je u Njemačkoj za vrijeme rata mislilo na to, da se osnuje poseban ured, koji će svakoga gradjanina moći obavijestiti o tom, da li je izvjesno djelo kažnjivo ili nije. Ovdje valja svakako zauzeti blaže stajalište, naročito radi toga, jer je ovdje poznavanje kaznenoga zakona često jedini izvor svijesti, da se to djelo protivi pravnome redu. Ovdje je obzir to prije moguć, jer pravosudje kod istupa imade više značaj upravnoga pravosudja, te nije isključeno, da će jednom potpuno onamo i preći.

Ali i u koliko se radi o zločinstvima i prestupima, ne može se poreći, da je bitna razlika izmedju svijesnoga i nesvijesnoga prekršenja zakona, te da mogu nastati slučajevi, koji upravo traže, da se odstupi od pune strogosti zakona. Stanovnik dalekoga otoka, čiji zakon daje ocu pravo da raspolaže životom vlastite djece, inostranac, u čijoj domovini se ne kazni homoseksualnost, ili se spolna nevinost djevojke štiti do niže dobi nego li kod nas, dodje u našu državu i ogriješi se o kazneni zakon, a da niti ne sluti, da počinja nešto nedopuštenoga. Zar se i protiv njega mora postupati sa svom strogosti zakona i zar se nema dati sudu mogućnosti, da njegovo djelo blaže prosudjuje? Isto stajalište imalo bi da dodje do uporabe i onda, kada je netko radi posebnih razloga krivo držao, da je na djelo ovlašten, da se njegovo djelo ne protivi pravnome redu.

Iz ovoga slijedi, da je potrebna norma, koja omogućuje u ovim slučajevima sucu, da ublaži kaznu, a u osobitim prilikama da i od svake kazne odustane.

Digitized by Google

Pretpostavka je tome, da je učinilac bio uvjeren, da svojim djelom ne vrijeđa pravnoga reda i da to njegovo uvjerenje ispričavaju osobite prilike. Ne treba se bojati, da će ovakova odredba oslabiti snagu kaznenoga zakona. Jer se ovdje ne radi o znanju ili o neznanju kaznenoga zakona; već je ovdje odlučno samo to, da li je učinilac znao ili nije znao, da je njegovo djelo protivpravno, t. j. da se uopće protivi pravnome redu. Nadalje mora zabluda učinioca o protivpravnosti njegova djela počivati na takovim posebnim prilikama, koje ga ispričavaju, i konačno je ublaženje kazne odnosno oslobodjenje od kazne u ovim slučajevima samo fakultativno, dakle prepušteno slobodnoj rasudi suda.

Što se istupa tiče, propisuje § 13. osnove o istupima, da može sudac u svakom slučaju od kazne odustati, te prema tome ne treba posebnoga propisa.

Nije poželjno s navedenih razloga, da se zabludi o protivpravnosti djela dade veća važnost. Nasuprot isključuje osnova upravo s obzirom na ove razloge ublaženje kazne i nekažnjivost, kada se radi o osobito teškim djelima, t. j. takovima, koja su kažnjiva kaznom slobode dužom od pet godina (§ 20. al. 3.). Time rješava sud dužnosti, da se u ovim slučajevima bavi sa isprikom okrivljenika, da nije znao, da je njegovo djelo protivpravno, jer se ovo ispričavanje s obzirom na težinu krivičnoga djela mora smatrati pukim izgovorom. Za posve iznimne slučajeve, u kojima je doista manjkala svijest protivpravnosti, biti će dovoljno predsjednikovo pravo pomilovanja.

Ponovo se mora istaknuti, da je dovoljna svijest učinioca, da je njegovo djelo protivpravno. Radi toga se ne može odredba o pravnoj zabludi protegnuti na onoga, koji znade, da se njegovo djelo protivi postojećim zakonima, ali ga izvodi, vršeći tobožnje više dužnosti.

Protivan slučaj ovome, o kome smo do sada govorili, t. j. kada učinilac pogrješno uzima, da je kažnjivo ono, što radi, ne treba da bude izrično zakonito reguliran, jer je po sebi jasno, da se nitko ne može kazniti radi djela, koje po zakonu nije kažnjivo.

Počiva li krivo mišljenje krivca o dozvoljenosti njegova djela na stvarnoj zabludi, prosudjuje ga sud prema normi odredjenoj za tu zabludu (§ 20. toč. 1.).

Krivo imadu oni, koji poriču ispravnost teoretskoga razlikovanja kaznenopravne i druge pravne zablude prema tome, da li se zabluda tiče odredbe materijalnoga kaznenoga prava ili drugoga kojega prava. Ako netko uopće ne zna, da je dvobračje kažnjivo, ili krivo uzima, da je njegov brak razriješen sudskim rješenjem ili čak vansudskim dobrovoljnim razlazom, to imademo nesumnjivo ovdje dva slučaja, koja se pojmovno jasno razlikuju: ovdje imademo kaznenopravnu zabludu, a ondje zabludu o ženidbenom pravu.

U praksi nastaju često poteškoće, kada se prosudjuju pojedini slučajevi, — najpače onda, kada je izvjestan pojam, koji prvobitno

Digitized by Google

pripada drugoj pravnoj grani, uzet podjedno u kaznenopravnu normu, kao na. pr. pojam zvaničnoga lica, jave isprave, tiskopisa i t. d. Ove su poteškoće samo onda važne, kada zakonodavac daje drugu važnost kaznenopravnoj zabludi nego li drugoj pravnoj zabludi.

Naš postojeći kazneni zakon ne rješava ovoga pitanja izrično (§ 2. sl. e). Praksa prosudjuje ovu potonju zabludu kao stvarnu zabludu, jer polazi sa stajališta, da je zabluda o pravnom obilježju kriviènoga djela stvarna zabluda onda, kada počiva na neznanju pravnoga pravila, izuzevši normu kaznenoga zakona. Prema ovomu shvaćanju imade kazneno-pravna zabluda sasvim drugu važnost nego li druga pravna zabluda, jer ova isključuje kažnjivost, a ona ne.

Pitanje je, da li je ovo shvaćanje ispravno. U tom pogledu nastaje dvojba, ako se sjetimo onoga, što smo malo prije kazali, govoreći o kaznenopravnoj zabludi, da nije odlučno, da li je učinilac znao, da on svojim djelom vrijedja kazneni zakon, već da je za njegovu kažnjivost dovoljno, da je znao, da je njegovo djelo protivpravno. Drugim riječima, nije odlučno psihičko stajalište učinioca spram konkretne odredbe kaznenoga zakona, nego njegov duševni odnos spram odredaba cijeloga pravnoga reda, čije je kazneno pravo samo jedan dio. Iz toga logično slijedi, da ne može biti razlike kod prosudjivanja pravne zablude, ticala se ona ma koje grane pravnoga reda. Prema tome ne može kazneno-pravna zabluda imati veće važnosti nego li druga koja pravna zabluda.

Da li je pojedini pravni pojam reguliran po samom kaznenom zakonu ili po kojem drugom dijelu pravnoga reda, često je samo pitanje zakonodavne tehnike, a katkada stvar slučaja. I to bi imalo biti odlučno za bitno različito prosudjivanje zablude, u koju je krivac pao? Netko je krivotvorio vjerovni papir neznajući za činjenicu, da je javni vjerovni papir; ili je krivotvorio ispravu, koju u zabludi nije držao javnom. Imade li o njegovoj kažnjivosti odlučiti okolnost, da li je pojam javnoga vjerovnoga papira i javne isprave reguliran u kaznenom zakonu ili u kojem financijskom zakonu ili gradjanskome postupku? Pa i onda, kada se zabluda tiče pravnoga pojma, reguliranoga u drugom kojem zakonu, dovodi ona konačno ipak do zablude o kojem pojmovnom obilježju kriviènoga djela (inače ne bi imala za kazneno pravo nikakove važnosti), dakle dovodi do zablude o kaznenom pravu.

Kako se iz ovoga vidi, valja pravnoj zabludi podati jednaku važnost za kazneno pravo, bio njezin izvor neznanje kaznenoga prava ili ma kojega drugoga pravnoga polja. Držimo li se ovoga načela, otpadaju navedene poteškoće, jer onda nije odlučno, kojega se dijela pravnoga reda tiče zabluda učiniočeva.

U ostalom vodi protivno stajalište, koje pravnu zabludu izvan kaznenoga prava smatra stvarnom zabludom, do posljedica, koje su kriminalpolitički teške. Potpuna nebriga za pravni red, samovoljno, ničim neopravdano prisvajanje prava i najgrublja sila upo-

Digitized by Google

trijebljena, da se ta umišljena prava ostvare, uživali bi povlasticu nekažnjivosti, kada bi učinilac držao, da je dozvoljeno ono, što radi. Bio bi nekažnjiv činovnik, koji bi, neobazirući se na granice svoje pravne vlasti, sasvim nezakonito zahvatio u pravnu sferu gradjana, misleći, da je na to ovlašten. Blagajnik na mitnici ili na mostu, koji bi, držeći da je na to ovlašten, onoga, koji ne će da plati maltarine ili mostovine, zatvorio ili izlemao, bio bi nekažnjiv upravo tako kao i onaj, koji bi se držeći, da mu je krivičnom ili gradjanskom osudom učinjena nepravda, da ta osuda dosljedno tome nema važnosti, izvršenju te osude skrajnjim silom opro.

U drugu ruku dadu se zamisliti slučajevi; u kojima bi se smatralo nepravednošću, kada bi krivca stigla sva težina kazne, koja je zaprijećena na njegovo djelo. Ovakovi slučajevi traže propise, koji omogućuju sucu, da ih dolično uzme u obzir, osobito ako se zabluda učiniočeva dade ispričati posebnim prilikama.

Ovi razlozi dovode do spoznaje, da je ispravno, da se u zakonu ne pravi nikakova razlika prema tome, kojem pravnom polju pripada zabluda učinioca o protivpravnosti njegova djela. Uslijed toga je odredba § 20., al. 2. i 3. tako stilizovana, da se ona odnosi i na slučaj pravne zablude van kaznenoga prava.

Mene su ovi razlozi češkoslovačke osnove potpuno uvjerili, da nema nikakva opravdanoga razloga, da se sa pravnom zabludom drukčije postupa onda, kada se odnosi na koju normu kaznenoga prava, nego li onda, kada se odnosi na normu kojega drugoga pravnoga područja. Bjelodano je po mojem mišljenju u njima dokazano, da bi nekažnjivost pravne zablude druge kategorije u mnogim slučajevima bila ne samo nepravedna, nego bi i u velike ugrožavala pravnu sigurnost.

Za to je opravdano češkoslovačka osnova iz stvarne zablude izbacila pravnu zabludu, koja se odnosi na koju normu izvan kazneno-pravnoga područja, i potpuno ju usporedila pravnoj zabludi glede kazneno-pravne norme.

Kazneno-pravna zabluda po našoj osnovi (§ 19.) ne izvinjava. Ali u posebnim prilikama može sud izreći blažu kaznu, a u naročito lakim slučajevima može i osloboditi od svake kazne. Po češkoslovačkoj osnovi nijedna pravna zabluda, dakle ne samo kazneno-pravna, ne izvinjava. Radi li se o deliktima, kažnjivim kaznom slobode duljom od pet godina, ne izvinjava pod nijednim okolnostima, dapače ne može služiti niti razlogom za vanredno ublaženje niti za sniženje kazni. Radi li se o lakšim deliktima, može sud sniziti kaznenu stavku, a ako se dade zabluda ispričati posebnim razlozima, može kaznu vanredno ublažiti, dapače može okrivljenika i od svake kazne osloboditi.

Ja držim, da je ovdje naša osnova pravednija, jer mi se ne čini opravdanim, da se kod delikata, kažnjivih kaznom slobode preko pet godina, ne može kod pravne zablude niti u posebnim prilikama

Digitized by Google

sniziti kaznena stavka, — tim manje, što češkoslovačka osnova postupa jednako sa obje vrste pravne zablude.

VII. Odgovornost za uspjeh.

§ 20. naše osnove glasi: »Ako je iz krivičnoga djela proizašla posljedica, koja je teža, nego što je bila namišljena, a za takovu posljedicu propisuje zakon strožu kaznu, ta se stroža kazna ima izreći samo, ako se nastupila posljedica ima pripisati nehatu učiniočevom.«

Čehoslovačka osnova odredjuje u § 16.: »Za slučaj, da iz krivičnoga djela proizadje teža posljedica, izreći će se odredjena stroža kazna, ako zakon ništa drugoga ne normira, onda kada si je krivac svijestan barem mogućnosti, da svojim djelom proizvodi ovu posljedicu.«

Naš postojeći kazneni zakon normira odgovornost za uspjeh u § 156. kod teške tjelesne ozljede. Kako je na nj sredovječno kazneno pravo — ta već su mu 124 godine —, a napose kanonsko pravo imalo jak utjecaj, to mu je i ovdje bila mjerodavna rečenica kanonskoga prava: »Versanti in re illicita imputantur omnia, quae sequuntur ex delicto.« Ma da on za zločinstvo traži namišljaj, spaja ovdje s uspjehom težu kaznenu stavku ne samo, kada je učinilac taj uspjeh htio ili bar predvidio ili predvidjeti mogao, nego i onda, kada ga nije ni predviditi mogao. Da je to nepravedno, o tom ne treba gubiti riječi.

Naša osnova ide spram pravednosti za korak dalje, te kazni učinioca za nastali teži uspjeh samo onda, kada se taj uspjeh ima pripisati nehatu učiniočevu.

Čehoslovačka osnova ide još za korak dalje od naše osnove, ona je još naprednija, jer normira strožu kaznu samo onda, kada si je krivac bio svijestan mogućnosti, da svojim djelom proizvodi ovu posljedicu. Ovu odredbu obrazlaže: »Iz načela odgovornosti za krivnju, koje postavlja osnova kao osnovno načelo, slijedi, da nije svaki uspjeh odlučan za kažnjivost, već samo sakrivljeni uspjeh. Za to mora iščeznuti načelo odgovornosti za uspjeh, kako ga normira postojeći zakon. Ne može se dozvoliti, da se jednako kazni onaj, koji hoće da drugoga udari batinom, pak mu slučajno izbije oko, kao i onaj, koji je hotice drugome izbio oko. Na prvi je pogled jasno, da je izmedju krivnje jednoga i drugoga tako ogromna razlika, da se ne mogu obje obuhvatiti unutar jedne kaznene stavke.

Nasuprot nema zapreke, da se zakon kod težega uspjeha zadovolji sa manjim stepenom krivnje, nego li je ona, koju traži osnovni delikat. Sigurno se ne protivi ideji pravde i ne prenapinje se kaznena zaštita, kada se uračunava učiniocu iz namjeravanoga djela nastali teži uspjeh i onda, kada je on znao, da bi iz njegova djela taj uspjeh nastati mogao. Jer kada tražimo od onoga, koji poduzima dozvoljeno djelo, da ne radi ono, što tudja pravna dobra

Digitized by Google

izvrgava pogibelji, možemo to još u većoj mjeri zahtijevati od onoga, koji počinja krivično djelo. To znači drugim riječima, da se može stroža kaznena stavka primijeniti i na onoga učinioca namjeravanoga ili sa sviješću učinjenoga osnovnoga djela, koji je ovo djelo učinio sa grubim nehatom.

Vrijedno je spomenuti, ne bi li bilo dobro, da se u ovim slučajevima zadovoljimo sa nehatom uopće, dakle i sa nesvijesnim nehatom. Izgleda, da za to govori malo prije navedeni razlog, da, kada kaznimo onoga, koji nehatno učini dozvoljeno djelo, moramo još prije kazniti onoga, koji nehatno učini krivično djelo. To je posve ispravno, kada je nehatno djelo posebno krivično djelo. Ali onda nam dostaju načela o sticaju (§ 71.).

Uopće mogu se navedeni propisi o sticaju upraviti uspješno ondje, gdje proizvodjenje težega uspjeha sačinjava posebno krivično djelo. Na taj si način zakonodavac prištedjuje mnoge norme, kojima kod pojedinih krivičnih djela odredjuje strože kazne za slučajeve težega uspjeha. Posebne kaznene stavke trebati će normirati samo ondje, gdje ne dostaju odredbe o sticaju, kao i ondje, gdje proizvodjenje težega uspjeha nije kažnjivo. U ovim slučajevima ima da prema §-u 16. dolazi do uporabe stroža kaznena stavka samo onda, kada se učiniocu s obzirom na teži uspjeh može u krivnju upisati barem grubi nehat.

Imade li da bude preduvjetom uporabe strože kaznene stavke teža vrsta krivnje, traži li se napose kao što za osnovni delikat tako i za strožu kaznenu stavku namjera ili svijesnost, onda to valja napose u zakonu normirati.«

Kako se jasno razabira iz ovoga obrazloženja traži češkoslovačka osnova kod odgovornosti za uspjeh, da je učinilac bio svijestan mogućnosti nastupa toga uspjeha, dakle grubi nehat, a naša se osnova zadovoljuje sa nehatom, dakle i sa nesvijesnim nehatom. Čehoslovačka je osnova dosljednija, jer se tu radi o doložnim deliktima, pa kada se za osnovni delikat traži dolus, dosljedno je, da se za teži uspjeh, ako ćemo da ga u doloznu krivnju upišemo učiniocu, traži barem svijesni nehat.

Unatoč ove veće dosljednosti češkoslovačke osnove, mislim, da smo mi dosta daleko išli, kada tražimo kod krivične odgovornosti za teži uspjeh barem nehat. Naš je narod nagao, južnjačke vruće krvi, mi smo unatoč svojega dobroga srca surovi, te ćemo radi neznatnoga povoda, osobito pod uticajem prokletoga alkohola, teško ozlijediti, a i ubiti protivnika, a da nam pri tom ni na kraj pameti nije, da bi iz našeg napadaja mogla nastati teška povreda ili dapače smrt napadnutoga. Prema tome ne bi bio ni iz daleka dovoljno zaštićen život, zdravlje ni tjelesni integritet čovjeka kod nas, kada bismo se poveli za češkoslovačkom osnovom. Nehat se mora tražiti, jer gdje nema krivnje, nema ni kazne.

Digitized by Google

Zakonita zastita časti umrlih lica

Napisao dr. Metod Dolenc, sveuč. profesor u Ljubljani.

I. Vrlo je sporno u literaturi pitanje, što treba da je predmetom zaštite pri povredi časti umrlih lica. O tome se pisalo već mnogo, ali do opće priznatoga posljetka još nije došlo. A baš od ovoga načelnoga rješenja pitanja ovisi, dakako, odgovor na druga važna pitanja, naime, kada i kome treba dati pravo, da traži zadovoljštinu za povredu časti umrlih lica kriminalnom kaznom.

Pokušat ćemo barem u najkraćim potezima obrazložiti glavna mišljenja i najposlije prikazati ono rješenje, koje ćemo mi prihvatiti kao izlaznu točku, kada kritikujemo prijedlog za jedinstveni kazneni zakonik naše države u vidu problema ove rasprave.

Nekoji misle, da može biti objektom povrede časti samo živ čovjek tako, da za povredu časti umrlih lica zakonite zaštite uopće ne treba. Drugo mišljenje izlazi iz pojma porodice kao jedne kolektivne ličnosti tako, da je predmet povrede čast porodice. Treći pak smatraju osjećaj pijeteta ili sam za sebe ili pored porodične časti, dalje — religiozno osjećanje srodnika ili uspomenu umrloga kao ono, što je povrijedjeno time, da su nanesene klevete ili uvrede preminulim licima.[1])

Po našem mišljenju moguće je dvoje:

A. Povreda časti umrlih može biti po svojem cilju neposredna povreda bližnjih srodnika ili drugih lica, koja su bila u najužoj vezi sa umrlim n. pr. zaručnica, hranjenik i t. d. Ako netko kaže drugome: »Pa znamo, što si ti, tvoj otac je bio veliki lupež«, onda je jasno, da je povreda njegova oca samo način povrede živoga lica. No o ovim slučajevima ne ćemo duljiti, jer je ovdje povreda časti umrloga tek izvjesni oblik povrede časti živih, dakle sasvim obična povreda časti u vulgarnom smislu.

B. Druga stvar je ako povredilac nema namjere povrijediti časti živoga nasljednika preminuloga lica, nego doista samo čast umrloga, ma bilo iz kojega mu drago motiva van onih pod A. navedenih. U ovim slučajevima uopće ne bi moglo biti neposredne zaštite časti umrloga, ako se uzme u obzir, da umrli ne može imati časti kao pravno dobro. Jer, ako mrtva lica nemaju pravnih dobara života, zdravlja, spolnog integriteta, slobode, imovine, državine, interesa na javnom poretku i t. d., bilo bi absurdno, kada bi imali baš samo pravno dobro — časti! Čast je naime atribut samo živih lica. Ono, što se vulgarno naziva čast umrlih, u istinu je samo nekakov odsjev odnosa med umrlim i nekojim živim licima. Da vidimo dalje kakov je ovaj odsjev!

[1]) Živanović: O uvredi i kleveti, 2. izd. str. 16. i sl.; Liepmann: Die Beleidigung, u. Vergl. Darstellung des deutsch. u. ausl. St. Rechts, Bes. Teil. Bd. IV., str. 339 i sl.; Oppenheim: Die Objekte des Verbrechens, str. 260. i sl.

Digitized by Google

Sva pravna dobra treba posmatrati kao nekakovo više ili manje trajno stanje[2]) nekojih odnosa čovjeka do stvari, koje treba, da ostane neoskvrnjeno. Lični ili porodični život sigurno je neko takovo stanje, a sačinjavaju ga u fizičkom pogledu: zdravlje, spolni integritet, imovina, ekonomski kredit; u etičkom: sloboda i uvaženje kod drugih lica ili porodica. Sve su ove strane ličnoga ili porodičnoga života u normalnim, t. j. općemu poretku odgovarajućim prilikama uravnotežene i znače u vulgarnom smislu kao kućni mir, a nisu ovisne samo od vladanja pojedinoga člana kuće, već od vladanja sviju članova ili bar onih, koji čine faktički porodicu kao socijalno tijelo društvene organizacije. Ovaj kućni mir može biti poremećen fizički silovitim usrtom, kojim su tangirani sustavni dijelovi imovinskoga, zdravstvenoga stanja, može biti i slobode, ili etički, t. j. protupravnim narušenjem dobroga glasa, od kojega su ovisne i mnoge ekonomske prilike, kao kredit, mogućnost proskrbljenja, napokon i opće uvaženje. No ravnovjesje sviju normalnih prilika, u kojima postoji opće uvaženje, bit će poremećeno i tada, kada je nanesena kleveta ili uvreda ma kojim licima izmedju članova porodice, bilo sada još živućih, bilo već preminulih, možda i budućih (t. j. nascituri). Sinteza interesnih sfera u normalnom i materijalnom obziru tvori neko trajno stanje, koje se označuje za živuće članove porodice pravnim dobrom i od kojeg ovi traže, da im ostane incontinuo neporemećeno. Baš je kontinuitet porodičnih interesnih sfera u svojoj sintezi porušen i time, da se iznose ili pronose uvredljive činjenice ili prilike o umrlom licu porodice. U ovom stanju kontinuiteta sinteze sviju moralnih i materijalnih interesa porodice — ne u krvnom, već u socijalnom smislu — kao takove vidimo ono pravno dobro, koje je poremećeno povredom časti umrlih lica. Tako konstruirano pravno dobro nije identično sa pijetetom ili sa uspomenom na umrloga, doista pak stoji blizu shvaćanju v. Liszta, Sauera i Kohlera o časti porodice kao kolektivne ličnosti, a razlikuje se od ovoga time, da bazira — ne na kriminalnopravno indiferentnoj, možda imaginarnoj pripadnosti k porodici, već na socijologički opravdanoj sintezi moralnih i materijalnih interesnih sfera porodice kao socijalnoga tijela, za koju se traži izvjesni kontinuitet. Živanović kaže[3]): »U interesu je pak poštovanja uspomene umrlih, da se oni smatraju kao subjekti časti, i ako nisu pravni subjekti, da se dakle čast shvati, kao nezavisna od pravnoga subjektiviteta čovječjega. Ovako treba uzeti i tim prije, što je ona po prevashodstvu jedno dobro nematerijalne prirode.« Vidi se, da Živanovićevo mišljenje ne stoji daleko od našega, samo da nama fikcije pravnoga subjekta ne treba, jer je kod nas nosilac ovoga pravnoga dobra ne mrtvi, već živi član porodice.

[2]) Oppenheim, l. c. str. 260.: Hirschberg, die Schutzobjekte des Verbrechen, str. 71. i sl.

[3]) Živanović, l. c. str. 18.

Digitized by Google

Dakako postoji sinteza interesnih sfera u moralnom i materijalnom obziru kao pravno dobro i za sve druge članove porodice, kojih je čast bila povrijedjena za njihova života. Ali je ovo pravno dobro u primjeru sa pravnim dobrom individulane časti supsidijarne prirode. Nema onda potrebe, da se dade radi povrede živoga člana A. porodice ovlašćenje za tužbu drugim članovima B., C. i t. d. porodice, jer je u interesu porodice same, da brani A. primarno i eksklusivno sam svoju čast kao prvo interesirano lice. Samo ako A za svojega života toga ne bi učinio ili ako nastupi poslije njegove smrti povreda njegove, takorekući »bivše časti«, potrebno je u interesu javnoga poretka, dopustiti drugim članovima porodice, da restauriraju kontinuitet u sintezi svojih porodičnih interesnih sfera.

Po našoj definiciji onda ne bi dali zaštite svakome srodniku odaljene vrste, a ni svakome bližnjemu, ako za nj nema potrebe po kontinuitetu neoskvrnjene sinteze intresnih porodičnih sfera, kao n. pr. sinu, koji je bio već kao dojenče uzet u tudju porodicu i nikada se nije smatrao članom porodice umrloga oca, ili kćeri, koja je živjela desetljeća u svadji sa umrlom majkom, i t. d. Dalje proizlazi iz našega načelnoga gledišta, da ne može biti razlike, da li se radi o kleveti ili o uvredi ili o lažnom okrivljenju umrloga lica: sve su ove forme povrede časti sopobne in abstracto poremetiti više puta označeni kontinuitet; a kako će biti in concreto, stvar je suda, da ocijeni, što treba.

Najposlije naše načelno rješenje o pravnom dobru dopušta, da se primienjuju u pogledu mogućnosti dokazivanja sve norme, koje važe i za opće delikte povrede časti (bez obzira na to, da je povrijedjena »bivša čast« umrloga).

II. Za sada pustimo naše načelno gledište na strani, a posmatrat ćemo pitanje, kako su riješila zakonodavstva u različitim pokrajinama naše države problem, da li je potrebno, da se ustanove legalne norme o zaštiti časti umrlih lica za slučaj:

a) ako je bila čast povrijedjena za življenja nekoga lica, a ovo je umrlo prije, nego što je tražilo zadovoljštinu pred sudom;

b) ako je bila čast povrijedjena za življenja nekoga lica i ovo je već tražilo zadovoljštinu zbog uvrede časti pred sudom, ali je umrlo prije, nego što je postala presuda pravosnažna;

c) ako je neko lice već bilo mrtvo, kada mu je bila nanesena kleveta ili uvreda.

1. Kazneno pravo u pokrajinama Hrvatskoj i Slavoniji, Sloveniji sa Prekomurjem, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini osniva se posvema na kaznenom zakoniku bivše Austrije od 27. svibnja 1852. i traži, da se kažnjavaju napadaji na glas umrloga, a napadaj ne smije postojati u samoj uvredi. Ovi posljednji slučajevi uvrede izuzimaju se ne verbis expressis, ipak jasno argumento contrario. O napadajima na glas umrloga lica post mortem, počinjenom uvredom, nema spora, da zbog ovih nitko ne može podignuti optužbu protiv povredilaca.

Digitized by Google

O drugim povredama, počinjenim sa neosnovanim okrivljenjem zbog kakova delikta ili zbog drugih nepoštenih ili nećudorednih radnja, dalje počinjenim sa iznašanjem na javnost drugih sramotnih, makar istinitih činjenica iz privatnoga ili obiteljskoga života, ili najposlije sa javnim pogrdama — nesporno je, da ih mogu goniti, ako su bile nanesene p o s t m o r t e m povrijedjenoga izvjesnoga lica i to: njegovi krvni srodnici, supruzi, poočimi i pomajke, hranitelji, posinjena djeca i hranjenici, zaštićenici ili tazbina toga lica u uzlaznoj i silaznoj lozi, braća i sestre od supruga ili supruge, supruzi i supruge od braće mu i sestara. A u § 495., 2. stav. (odnosno § 448. za Bosnu i Herc. k. z.) kaže se izričito, da valja ova zaštita »u s p o m e n i p r e m i n u l i h l i c a«. Baš ove riječi, iz kojih proizlazi, da se vrši zaštita radi povrede u s p o m e n e preminulih lica, kažu, da za slučaj, ako je neko lice za svojega života na časti povrijedjeno, — bilo da je započelo kaznenopravni postupak pred sudom, bilo da ga još nije započelo, — gore pomenuti srodnici, tazbina i t. d. ne mogu po smrti povrijedjenoga lica ni samostojno započeti ni produžiti kaznenopravni postupak. Smrt ima onda ovdje isti smisao i posljedicu kao svaka druga obustava kazneno-pravnoga postupka od strane samoga privatnoga tužioca: Pravo na gonenje prestane smrću povrijedjenoga, baš kao da je on sam za svoga života konačno od gonjenja odstupio. Gonjenje se ne bi moglo vršiti radi povrede »uspomene«, jer fakat povrede datira iz vremena, kada o uspomeni na povrijedjeno lice još nije bilo govora.

U praksi ima izvjesnih judikata bečkoga kasacijonoga suda, kojima je bilo priznato pravo licima, nabrojenim u § 490., 2. stav. k. z., da su ovlašćena produžiti već započeti postupak ili ga sami započeti, ako se umrli nije izričito odrekao prava na gonjenje. Ali ovaj judikat ne može biti u skladu sa l e x l a t a te se može gore razvijeno naše mišljenje danas smatrati kao c o m m u n i s o p i n i o.[4])

Da ovo zakonito stanje u praksi ne može zadovoljavati, leži na dlanu. Sinteza interesnih sfera sviju porodičnih članova je bila poremećena, kontinuitet ovoga stanja može biti vrlo gadnim, neosnovanim klevetama raskidan, — a nitko nema prava tražiti zadovoljštinu za povredu pred sudom! — Jednako po našem mišljenju d e l e g e f e r e n d a ne zadovoljava, da za u v r e d e umrloga lica, nanesene po njegovoj smrti, nema mogućnosti optužbe. Krug lica, koja su ovlašćena za optužbu radi klevete umrloga lica po njegovoj smrti, suviše je širok. Čini se, da je zakonodavcu lebdelo pred očima, da treba dati zaštitu uspomeni umrloga iz nekakova religijoznoga osjećanja porodice u najširem, takorekući patrijarhalnom opsegu.

2. Sasvim drukčije je pravno stanje u V o j v o d i n i. Prema § 273. kaz. zak. (z. čl. V. 1898.) klevete i uvrede, nanesene mrtvim

[4]) L o h s i n g, Oest. St. Proc— Recht, str. 179. i 180.; L a m m a s c h — Rittler. Grundiss des oest. Strafp. str. 256.; F i n g e r: Das Strafrecht, 3. izd. str. 258. i 259. — Nije tako izrazito gore navedenoga nazora: J a n k a K a l l i n a, Das oest. Strafrecht, 4. izd., str. 219.

Digitized by Google

licima, kažnjavaju se jednako po normama ove glave, koja važi za svą druga lica (XVII. odio: Kleveta i uvreda), a pravo na gonjenje imaju samo sinovi i kćeri, oci i majke, braća i sestre ili bračni drug umrloga lica. Kojim su redom ova lica ovlašćena za optužbu, nije označeno. Tko tuži prije drugih, preteče ih, a drugi mu se mogu samo priključiti (§ 45. kaz. post. iz god. 1896.). Odredbe o pravu na gonjenje radi povrede časti umrloga lica važe i onda, kada je bilo povrijedjeno lice za vrijeme klevete ili uvrede još na životu, a prije svoje smrti nije tražilo uvodenje kazneno-pravnoga postupka. U § 48. kaz. post. pak je normirano, da se pravo privatnoga tužioca ugasi sa njegovom smrću ili uslijed odreknuća, a u prvom slučaju kod povrede časti umrloga mogu njegovi srodnici u uzlaznoj i silaznoj lozi, njegova braća i sestre, bračni drug u roku od 30 dana od smrti dalje oglasiti održavanje privatne optužbe umrloga lica. Samo odricanje prava na gonjenje, koje je bilo od umrloga učinjeno, ne može se povući natrag. Ovdje onda nema nezgodnoga utešnenja zaštite na uspomenu umrloga. Čitavi propisi izlaze očigledno iz pravnoga nazora o povredi časti umrlih, kako smo ga mi gore istaknuli, samo da je valjda pojam porodice tek fizijološki zamišljen. Ovo može voditi do nepriličnih posljedica, ako na pr. započinje parnicu brat umrloga protiv volje sina, koji misli, da služi bolje pijetetu umrloga oca, kada ne dopušta ni mogućnosti dokazivanja istinitosti o vladanju oca za njegova života.

c) Malone isto stajalište zauzima srbijanski kazneni zakonik od 29. ožujka 1860., s kojim je bitno saglasan i crnogorski kazneni zakonik od 23. veljače 1906. Klevete i uvrede, učinjene napram umrlomu licu, kaznit će se po normama, kao je da je to lice bilo živo u vremenu učinjenoga djela (§ 215. b. k. z.). (Za istupnu uvredu § 357. t. 2 kaz. zak. umrla lica nemaju sposobnost.) Tužbu mogu podići pokojnikovi po krvi srodnici: preci, potomci, braća i sestre, a i supruzi jedno za drugo (§ 216., t. 2.). Ovo im pravo pripada i onda, kada je povreda časti nanesena umrlomu za života. Ako je on već podigao tužbu, ali parnica nije bila dovršena, ona lica ju mogu produžiti. Treba imati na umu, da je zakonodavac baš u ovim slučajevima odustao od obične norme, važeće za sve druge slučajeve, da je pravo na tužbu čisto lične prirode, a da zato ne prelazi na zakonite nasljednike.[5])

Vidi se, da ove odredbe odgovaraju bolje nego vojvodinske, a mnogo bolje nego bivše austrijske potrebama praktičnoga života, samo da je i ovdje suviše podvučena krvna srodnost kao ratio legis.

d) Jedinstveni zakon o štampi od 6. kolovoza 1925. zastupa od dosada obrazloženih sasvim odvojeno stajalište. Po čl. 68. uvreda i kleveta umrlih lica se kazni na tužbu njihovih rodjaka u uzlaznoj i silaznoj liniji, žene ili muža i staraoca, kao da je učinjena živim licima, a to samo, ako je počinjena u namjeri, da povrijedi čast

[5]) Boža Marković Udžbenik srp. kriv. postupka, str. 152.

Digitized by Google

ili naudi ugledu o v i h l i c a. Po samom tekstu moglo bi se smatrati, da ima na pr., ako kleveta, nanesena u štampi, naudi ugledu sina A umrloga lica, pravo na tužbu i sin B. i supruga preminulog C., jer zakon ne kaže »ovog lica« ili »ovih lica kao tužioca«, već prosto »ovih lica«, a dodaje još: »Ako je podignuto više tužbi, u ovom slučaju sudit će se po prvoj tužbi i izreći jedna presuda«. Od komentatora zakona o štampi ističe jedan,[6]) da se mora odnositi kleveta ili uvreda baš na živo lice i da je povreda toga o b j e k t a uslijedila sredstvom napadaja na pokojnika; drugi[7]) kaže, da je tražen zaseban kriterium, da je povreda časti uperena samo formalno proti umrlim licima, a stvarno proti onim živim licima, koja su ovlašćena na tužbu. H ö n i g s b e r g dodaje još, da se ne zaštićuje pijeteta prema pokojnicima. Ovo sve jasno kaže, da se ovdje uopće ne radi o zaštiti časti preminuloga, ma da se ova »čast« teorijski shvaća, kako komu drago, već da predleži samo obična povreda časti živih lica sredstvom napadaja na čast preminuloga, koja je baš za štamparske delikte kao takova podvučena. Ovim putem dodjemo i mi do logičke interpretacije, da može nastupati kao tužioc samo onaj, koji je bio zaista sam povrijedjen na svojoj časti, pa makar i sredstvom napadaja na umrlo lice, ma da verbalna interpretacija dopušta i gore spomenuto šire shvaćanje. Kako je onda tekstacija čl. 58. malo nezgodna, onako je i r a t i o l e g i s za utešnenje ovoga delikta na tako uzak krug tužioca nerazumljiva. Ako treba zaštite protiv posredne povrede časti samog tužioca sredstvom povrede časti umrloga, z a r n e v a ž i o v o i s t o i z a b r a t a, s e s t r u i d r u g e č l a n o v e p o r o d i c e, koji u čl. 58. nisu nabrojene? Po općim pravilima interpretacije mogao bi se sasvim pravedno kazniti, koji kaže: »Pa znamo, što je on, njegov brat bio je veliki lupež«, ako ima dokaza za namjeru uvrede; no ako bi stajalo ovo isto u š t a m p i, — kazni nema!! A ako bi stajalo u štampi umjesto riječi »brat« otac, kazni ima! Da takovo pravno stanje nije logično udešeno, leži na dlanu.

Na velike neprilike naidemo i onda, kada se pitamo, da li imadu za privatnu tužbu ovlašćena lica (čl. 68.) pravo, da nastupaju radi povrede časti, učinjene štampom za života nekoga lica, kao tužioci p o s l i j e njegove smrti.[8]) Z a k o n o š t a m p i o t o m š u t i. Naše je mišljenje, da su po čl. 95. zak. o štampi odredbe općih kaznenih postupnika u našim pokrajinama — bilo da rješavaju ovo pitanje pozitivno (Srbija, Crna Gora, Vojvodina), bilo negativno (Hrvatska i Slavonija, Slovenija, Dalmacija, Bosna i Hercegovina) — d e r o g i r a n e. Zakon o štampi uopće ne priznaje potrebe zaštite sopstvene časti umrlih lica, bilo da su bili napadnuti za života, bilo po smrti, i postavlja se onda na stajalište, da za umrle uopće nema časti, koja bi mogla biti predmetom zaštite. Time smo došli opet do velike neprilike, naime do ustanovljenja izričite h e t e r o g e n o s t i u zaštiti časti umrlih: Imamo a p r i o r i pozitivnih i negativnih rješe-

[6]) H o e n i g s b e r g: Zakon o štampi, str. 101.
[7]) M u h a: Zakon o štampi, str. 47.
[8]) Komentari K o e n i g s b e r g i M u h a ovoga se pitanja nisu dotakli.

Digitized by Google

nja općih zakona glede sukcesije u pravo podizanja tužbe radi povrede časti umrlih lica, ako nije počinjena štampom; a zakonom o štampi dobili smo normu: ako je povreda počinja štampom, onda na još bolje osjetljiv način, sukcesije nikada nema, ni tamo, gdje je za neštamparske delikte ima.

III. Strane države namjeravaju problem zaštite časti umrlih lica riješiti na različite načine. Ogledajmo si samo tri najmodernija prijedloga reforama za kazneni zakonik.

Švajcarski projekat iz god. 1918. ima interesantnu odredbu u čl. 153.: Ako je uperena kleveta i zlorado ogovaranje (üble Nachrede) protiv umrloga lica, pripada pravo na privatnu tužbu njegovim rodjacima. Ako je za vrijeme djela proteklo više nego 30 godina od smrti umrloga, krivac ostane bez kazne. Za poruge prama umrlim nema nikakove odredbe. Motivi kažu samo ovo[9]): »Protiv klevete i zloradoga ogovaranja je uspomena pokojnika ili šta više porodična čast do 30 godina poslije smrti zaštićena.«

2. Njemački prijedlog iz g. 1927., koji važi i za Austriju, i koji je već u obadvije države predmet parlamentarnoga raspravljanja, kaže u § 322.: »Kao povreda časti umrlih lica se označuje zlorado ogovaranje (üble Nachrede), kleveta (Verleumdung), uvreda (Beleidigung) i prijekor zbog nekoga kažnjiva djela (Vorwurf einer strafbaren Handlung). Ako je umrli na taj način uvrijedjen, goni se djelo samo na zahtjev njegova bračnoga druga ili djece. Ako ovih (bračnih drugova i djece) nema ili ako ovi prije isteka roka, u kojem treba staviti zahtjev, umru, djelo se goni na zahtjev njegovih roditelja, djeda i babe, unuka ili braće i sestara.« U motivima (str. 161.) se kaže, da je krug onih, koji su ovlašćeni na privatnu tužbu prema važećemu zakonu proširen, ali ne prekomjerno, i to naročito, da se »pravo historičke kritike previše ne stijesni.« Po ovoj formulaciji reguliran je samo onaj slučaj, kada je neko lice bilo povrijedjeno post mortem na časti. Successio in actionem bit će valjda donesena u kaznenom postupniku, kamo i spada. Tako je bilo kazano u § 385. nacrta za zakon o postupanju u kaznenim stvarima iz god. 1920.

3. Čehoslovački prednacrt za kazneni zakon iz god. 1926. kaže u § 306.: »Ako je uvreda ili kleveta uperena protiv umrloga ili nestaloga lica (nestalaca), pravo na tužbu pripada licima, navedenim u § 30. stav 2.« Tamo su navedeni: »bračni drug i djeca: ako ovih nema: njegovi roditelji, ako i ovih nema: braća i sestre i još udaljeniji srodnici, koji su za vrijeme smrti za privatnu tužbu ovlašćenoga lica sa njim živjeli u zajedničkom kućanstvu. Rok za prijedlog na gonjenje počinje za sva ova lica sa danom smrti ovlašćenika.« Po ovoj formulaciji bi izgledalo, da se radi samo o povredama ante mortem, jer se inače ne bi moglo govoriti o »ovlašćeniku za tužbu«. A bez sumnje se je potkrala ovdje redakcijonalna omaška: krug ovlašćenih lica za tužbu morao bi biti naveden u

[9]) Botschaft des Bundesrates an die Bundesverwaltung etc. vom 23. Juni 1918., str. 38.

Digitized by Google

samoj specijalnoj normi o povredi časti umrlih lica. Novo je svakako, da se ovdje govori i o nestalcima, što će biti posljedica iskustva ratnoga doba. U motivima je izričito kazano, da nema nuždne potrebe umrlo lice štititi protiv porugama ili psovanjima, koje stepen uvrede ne domašaju. Iz toga se vidi jasno, da je regulirano pravo na tužbu zbog povrede časti post i ante mortem, samo da to, kako već rekosmo, nije došlo do točnoga izražaja.

IV. Za našu ćemo državu izložiti genezu, kako se razvijalo rješenje našega problema od gore (II.c) pomenutoga stajališta do posljednjega prijedloga za novi jedinstveni kazneni zakonik, koji je već bio ove godine primljen u plenumu narodne skupštine prije njezina raspusta.

Već je u kraljevini Srbiji bio izradjen god. 1910. projekat za novi kazneni zakonik od naročite komisije. U § 226. je poslije svih drugih odredaba o zaštiti časti živih lica kazano: »Tko učini kakvu radnju u pogledu umrlih lica, koja bi se smatrala za uvredu ili klevetu istih lica, da su živa, kaznit će se po prednjim naredjenjima samo onda, ako je ovo učinjeno u namjeri, da povrijedi čast ili da škodi ugledu živih potomaka umrloga.« Iz motiva k projektu (str. 545.) izlazi, da je bilo smatrano ovo naredjenje dovoljnom zaštitom dugovanoga osjećaja pijeteta. Ovi motivi osnivaju se na shvaćanju, da se radi o pijetetu naprama pokojnim licima kao ratio legis, a tekst kaže, da se priznaje potreba zaštite protiv povrede časti mrtvih samo, ako se označuje povredom časti živih lica.

Iz ovoga projekta je došlo zakonito naredjenje o povredi časti umrlih lica u zakon o štampi za kraljevinu Srbiju od 12. siječnja 1904. (čl. 33), a otuda — malo, a ne bitno promijenjeno — u jedinstveni zakon o štampi od 6. kolovoza 1925. (vidi gore II.d), ma da je projekat za jedinstveni kazneni zakonik, koji je bio izradjen i god. 1922. štampan, zauzeo u § 302. sasvim drugo načelno stajalište! Ova odredba veli: »Tko učini uvredu ili klevetu prema umrlomu licu, kaznit će se po §§ 291—301« (scil. po općim naredjenjima za povrede časti). »Pravo na tužbu imaju supruga« (recte: supruzi!), »roditelji, djeca i braća ili sestre umrloga.«

I u vladinom prijedlogu od 18. veljače 1926. ostalo je sve ovo u bitnosti nepromijenjeno, samo je bilo dodano, da se preduzima gonjenje po privatnoj tužbi. Plenum zakonodavnoga odbora u narodnoj skupštini je primio kao posljednju redakciju § 304.: »Tko učini uvredu ili klevetu prema umrlomu licu, kaznit će se po §§ 292—303. Pravo na tužbu imaju bračni drug, roditelji, djeca i braća ili sestre umrloga (§ 307, stav 1 i 3).« A ovaj § 307. kaže u prvom stavu: »Gonjenje zbog uvrede i klevete preduzima se: 1. po privatnoj tužbi u slučaju §§ 292—295 i § 304, u koliko se ne tiče umrlih članova kraljevskoga doma«, a u trećem stavu: »u slučaju § 301. i u slučaju § 304., u koliko se tiče umrlih članova kraljevskoga doma, po odobrenju ministra pravde, a u slučajevima §§ 302. i 303. po prijedlogu vlade strane države ili njenoga diplomatskoga zastupstva i po odobrenju ministra pravde.«

Digitized by Google

Radi razumijevanja ovih odredaba treba razložiti, da znači § 292. uvrede fizičkih i pravnih lica; § 294.: iznošenje ili pronošenje ličnih i domaćih prilika; § 295.: klevete fizičkih ili pravnih lica; § 296.: klevete nadleštva, činovnika i dr.; § 301.: uvredu kralja i dr.; § 302.: klevetu i uvredu vladaoca u stranoj državi i dr.; § 303.: uvredu stranoga poslanika i t. d. U čl. 126. prijedloga zakona o istupima radi se samo o kažnjavanju onoga, »koji na drugoga nasrne i ćuši ga«, što za naš problem ne može doći u obzir.

Ako bi se htjeli poučiti o motivima, zašto se predlaže promjena stajališta, koje je zauzeo zakon o štampi (vidi gore II.d), u neko načelno sasvim drugčije stajalište, nalazimo najprije u projektu kaznenoga zakonika iz god. 1922. na str. 114. objašnjenje, koje sastoji samo iz jednoga stava, naime, da § 302. (kasniji § 304.) dolazi uz to kao opća odredba, koja se odnosi i na ad I. (t. j. uvreda i kleveta fizičkih i pravnih lica) i na ad II. (t. j. uvreda i kleveta kraljevskih ličnosti) i regulira pitanje uvrede i klevete »prema umrlomu licu«. U ekspozeju gosp. dr. Dušana Subotića, pročitanom dne 27. travnja 1926. u narodnoj skupštini, koji se poziva i na motive prijašnjih elaborata, nema nikakova objašnjenja o razlozima, zašto se primjenjuju za povredu časti umrlih lica štampom sasvim druga načela nego za ove iste delikte, ako nisu počinjeni štampom. To će biti tim nezgodnije, kada se u prelaznim naredjenjima ka kaz. zakonu u § 396. veli, da ostane u važnosti i zakon o štampi od 6. kolovoza 1925., samo da mu ima u budućnosti služiti za osnovicu u pogledu općih načela novi kazneni zakonik.

V. Sada se vratimo na naše izlazno gledište. Prije svega trebamo se pitati, da li je država prinudjena zaštititi kriminalnom kaznom čast umrloga proti povredi u našem smislu kao poremećenju sinteze porodičkih interesnih sfera etičke i ekonomske prirode. Sigurno treba u interesu javnoga poretka i mirnoga razvoja društva neke zaštite! Porodica čini osnovku organizacije društva i države. Ako uživa porodica kao socijalna jedinica svoje uvaženje, već po opće priznatom načelu »quieta non movere« ne smije se dopuštati, da drugo lice hotimice kontinuitet više puta spomenute sinteze naruši ili ukida (osim slučaja, razumije se, još viših javnih interesa, o kojima sada ne govorimo). Ovo rušenje ili ukidanje kontinuiteta karakterizirano je time, da se povredi čast umrloga člana porodice. Umrlo lice ima na sintezu uravnovesenih interesnih sfera svoje porodice svoj uticaj samo glede onih članova porodice, koji su doista pravi interesenti, a uticaj sam može trajati samo neko izvjesno vrijeme. Kada ovo vrijeme isteče, prestane sam po sebi. Može se smatrati, da po isteku dobe jedne generacije, t. j. 30 godina, uticaj umrloga na sintezu interesnih sfera porodice postane tako minimalan, da za novu generaciju više ne važi. Umrli prestane biti jedan od faktora, koji sačinjavaju sintezu interesnih sfera; nova generacija jedva se ga sjeća! Na drugoj strani ni svi preostali krvni srodnici nisu učesnici ovih interesnih sfera, a ovi, koji su učesnici na kontinuitetu sinteze interesnih sfera, nisu interesirani jednako.

Digitized by Google

Radi toga moramo, da otklonimo stajalište našega sada važećega zakona o štampi. Njegov čl. 58. ne odgovara ni najmanje potrebama zaštite protiv povrede časti umrlih lica; nasuprot njegova je norma prosta negacija ovakove zaštite[10]). Ali i stajalište našega posljednoga projekta za jedinstveni kaz. zakonik treba revidirati. Najprije u toliko, da se izbaci iz dotičnih naredjenja sve, što se kaže u njima o povredi časti, počinjenoj štampom. Kada se zakon o štampi služi enumeracijskom metodom, te nabraja delikte, za koje važe naročite norme materijalno- i formalno-pravne prirode, ne može i opći kazneni zakonik na svoj način regulirati baš istovrsne delikte. Ili sve štamparske delikte preuzeti u zakon o štampi ili nikakove.

Dalje treba voditi računa o tome, da se radi o krugu samo takovih za tužbu ovlašćenih lica, koja su pravi interesenti na kontinuitetu sinteze interesnih sfera porodice. Priznajemo, da je vrlo teško u zakonskom tekstu obilježiti tu misao. Moglo bi se kazati na kraju dotične norme: »Ako lice, koje je započelo krivično-pravni postupak zbog povrede časti umrloga srodnika, u posljednje vrijeme nije imalo više godina prave veze sa porodicom umrloga, može mu sud pravo na tužbu odricati.« Sa ovakvom, namjerno laksnom tekstacijom dalo bi se sucu u ruke, da bi presudio u svakom slučaju po konkretnim prilikama, da li ima ovo lice rationelegis aktivnu legitimaciju. Točnije limitiranje ovih uvjeta ne bi mogli preporučiti. A čini se nama, da bi bilo za 99% slučaja dovoljno, ako se suponira na legalni način izvjestan krug članova porodice, koji ima bez sumnje dovoljan interes na kontinuitetu održavanja više puta spomenute sinteze. Po našem će shvaćanju ovaj krug biti najbolje označen time, da se postavi — kao u čehoslovačkom projektu — na prvo mjesto bračnoga druga i djecu, a samo ako ovih nema ili ako ih ima, pak su preminuli prije, nego je istekao rok za dizanje privatne tužbe, mogla bi doći na red druga vrsta: roditelji, a ako i ovih nema i t. d., treća: djed i baka; unuci, braća i sestre. No, kod još udaljenijih srodnika ili kod tazbine sigurno nema mjesta za označenu supoziciju. Ovo bi bila kvalitativna strana pažnje na našu definiciju pravnoga dobra, koje je u pitanju.

U kvantitativno-temporalnom pogledu pak primili bi pur et simple normu iz švajcarskoga nacrta! Ako je za vrijeme kažnjiva djela isteklo više nego 30 godina od smrti uvrijedjenoga ili oklevetanoga lica, krivac ostane bez kazni... A ovaj se dodatak dapače ne može motivirati, još manje opravdati tako, kako kaže njemački prijedlog u svojim motivima, naime »da se pravo historične kritike previše ne stijesni.« Prava naučna historijska kritika nimalo ne traži takovih sloboština, jer, ako bi to tražila, po našem shvaćanju već bi samo tom željom prestala biti naučnom kritikom... Pravi razlog može biti samo ovaj, da poslije 30 godina

[10]) Saglasno i Liepmann, l. c. str. 346.

Digitized by Google

sinteza interesnih sfera porodice normalno ni u etičkom ni u ekonomskom pogledu ne može biti više identična sa onom za vrijeme smrti umrloga lica.

Da treba u zakonu kazati, da se goni ovakov delikt po privatnoj tužbi; da važe i ovdje opći propisi o konsumpciji prava na tužbu, kada jedno ovlašćeno lice tužbu podigne, leži na dlanu. Isto važi i o načelima glede dokazivanja istinitosti činjenice i prilika, koje se iznose ili pronose o umrlom licu. U ovoj vezi treba da istaknemo naročito i neku dobru stranu našega projekta za jedinstveni kaz. zakonik, — naime § 294. obuhvaća i povrede »javnim iznošenjem i pronošenjem istinitih ličnih i domaćih prilika«, samo da treba dodati »uvredljivih«. Ovo je substrat t. zv. indiskrecijonih delikata. Njemački i čehoslovački nacrt ne priznaje ih, a švajcarski ih predvidja. Nama se čini, da baš u pogledu umrlih lica nije potrebno dozvoliti javno iznošenje ili pronašanje činjenica, n. pr. da se je netko sam ubio, ili da je bio luetik ili impotentan i slično, makar to odgovaralo istini. Ovdje porodica treba zaštite još u najvišoj mjeri; ako je zakon ne bi pružao, mnogo puta ne bi porodica bila samo moralno nego i ekonomski oštećena. To bi bila — summa iniuria. Odobravamo sasvim prihvaćanje ovih indiskrecijonih delikata u krug krivičnih djela protiv časti umrlih lica, bar u načelu. Da treba glede sustavnih elemenata delikta »rušenja mira ili spokojstvâ drugoga lica« udesiti drugu, bolju formulaciju, vidi se najbolje iz toga, da ova norma nikada ne bi mogla biti primjenjivana na umrla lica, jer je jasno, da mir i spokojstvo umrloga lica nitko više ne može narušiti.[11])

I za povrede časti nestalaca treba po uzoru čehoslovačkoga prednacrta udesiti one iste norme, koje važe za umrla lica, a dodati još i to, da su bila nestala lica već po rješenju suda proglašena mrtvima.[12]) Samo ako se istakne ovaj momenat, komparacija mrtvih i nestalih lica glede povrede časti je opravdana.

Dali je Gradska električna centrala dužna svakomu tražiocu dati električnu struju?

Može li ona i u kojim slučajevima oduzeti potrošaču podavanje struje, sve ako on redovito plaća? Da li je potrošač dužan dati kakovu odštetu kućevlasniku za uporabu glavnoga voda?

Iz pravnoga mnijenja gradskoga odvjetnika dra. Lava Mazzure u Zagrebu.

Prije nego li meritorno odgovorim na stavljena mi pitanja, držim, da je nužno, da ustanovim, kakov je pravni subjekt gradska električna centrala.

[11]) Pitanje o indiskrecijonim deliktima ćemo raspravljati opširnije u naročitom sastavku na drugom mjestu.

[12]) Liszt, Lehrbuch des deutsch. St. R., str. 352.

Digitized by Google

Gradska munjara u Zagrebu, Vodovodna ulica, je protokolirana u registru za inokosne tvrtke sudbenoga stola kao trgovačkoga suda u Zagrebu odlukom od 27. studenoga 1907. br. 30.562. gr. R. 167—1907. u knj. III. str. 172. tek. br. 328., kojoj je tvrci vlasnikom općina slob. i kr. glavnoga grada Zagreba. — Kao svaka trgovačka tvrtka potpada i ona pod udar ustanova danas na snazi stojećega trgovačkoga zakona t. j. zak. čl. XXXVII.:1878., te imade prava i dužnosti u tom zakonu sadržana.

Obzirom na danas na snazi stojeći obrtni zakon t. j. zak. čl. XVII.:1884. je gradska električna centrala obrtno poduzeće gradske općine, koje spada medju obrte, za tjeranje kojih treba osposobljenja (§ 4. ob. z.), nadalje tjeranje kojih je vezano na dozvolu, (§ 10. ob. z.) i konačno za podignuće »posaonice« kojih je potrebit postupak i posebna dozvola obrtne oblasti prema ustanovama § 26. do § 39. ob. z. (Vidi naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutar. poslove, od 27. travnja 1891. br. 7179.). Na temelju svih tih odredaba obrt. zakona proveden je propisani postupak, te je gradskoj općini izdana dozvola za podignuće i tjeranje obrtnoga posla električne centrale odlukom grad. poglavarstva kao obrtne oblasti od 22. siječnja 1907. br. 1313—I—1927. a zatim i obrtna iskaznica od 14. veljače 1907. br. 6.991—I—1907. Uslijed toga potpada to gradsko obrtno poduzeće glede svojega poslovanja pod ustanove na snazi postojećega obrtnoga zakona.

Pošto je konačno prema ustanovama zak. čl. XXXI.:1888. o brzojavu i telefonu i provedbene naredbe od 2. srpnja 1892. potrebna za uredjaj javne električne rasvjete i uredjaj za zračni prenos električne sile dozvola ministarstva trgovine, to je i ta dozvola uslijedila dopisom ministarstva za trgovinu od 4. siječnja 1907. br. 89.063—1966/V.

Iz svega ovoga proizlazi, da je gradska električna centrala obrtno poduzeće gradske općine, koje ona vodi pod sudbeno protokolovanom tvrtkom »Gradska munjara u Zagrebu«. — To obrtno poduzeće dužna je vlasnica voditi prema ustanovama trgovačkoga i obrtnoga zakona, kojim zakonima su ustanovljena i prava i dužnosti toga obrtnoga poduzeća. Ne stoji dakle mišljenje onih, koji drže, da gradska električna centrala imade na gradskom teritoriju nekakov formalni monopol za tvorenje i prodaju električne energije, jer ni prijašnji ni sadanji zakoni, kreposni na teritoriju Hrvatske i Slavonije, ne poznavaju davanje bilo kakovih monopola, bilo privatnim bilo jurističkim osobama, izuzev države glede raznih monopola, za koje postoje specijalni zakoni.

Gradska općina kao vlasnica grad. električne centrale ne bi mogla dakle zapriječiti, da se na teritoriju gradskom ne osnuje, uz prethodni zakonom propisani postupak, drugo kakovo obrtno poduzeće za tvorenje i prodaju električne energije, samo što ovakovo poduzeće ne bi u praksi moglo produciranu električnu energiju prodavati i to naprosto iz razloga, što gradska općina kao vlasnica

Digitized by Google

cesta i puteva, bez uporabe kojih je prenos električne energije nemoguć, ne bi u interesu svoga obrtnoga poduzeća električne centrale dopustila, da se preko njenoga teritorija po drugom poduzeću tvorena električna energija dovodi potrošačima. Pošto na teritoriju Hrvatske i Slavonije nemamo zakona, prema kojemu bi se putem eksproprijacije ili inače mogao vlasnik zemljišta prisiliti, da dozvoli prenos električne energije bilo putem podzemnih, bilo putem zračnih kabela preko svoga zemljišta, — izuzev državnih i po državi koncesijoniranih telegrafa i telefona i električnih željeznica, to ovakovo drugo obrtno poduzeće za tvorenje električne energije ne bi imalo nikakova sredstva, da gradsku općinu prisili, da dozvoli prenos njegove električne energije trećim osobama preko gradskoga teritorija, bilo podzemno bilo u zračnom prostoru (§ 297. ogz.). Monopol gradske električne centrale sastoji se dakle u tome, što drugo kakovo poduzeće za tvorenje električne energije ne bi moglo produciranu električnu energiju kupcima dovoditi, jer je jasno, da gradska općina u interesu svoga električnoga poduzeća, ne bi kao vlasnica ulica i cesta dozvolila prenos tudje električne energije preko svojega zemljišta.

Ne postoji dakle f o r m a l n i monopol javno-pravne naravi, već faktički monopol, kojemu je izvor privatno-pravne naravi, te se temelji na faktu, da je gradska općina, koja je vlasnicom obrtnoga poduzeća za tvorenje električne energije, ujedno vlasnica cesta i ulica, kroz koje i preko kojih mora neminovno voditi prenos električne energije privatnim potrošačima.

Nakon što smo ovako ustanovili samu bit i osobnost gradske električne centrale zapravo tt. gradske munjare, neka mi bude dozvoljeno, da predjem na konkretna stavljena mi pitanja.

I. Da li je gradska električna centrala dužna svakomu tražiocu dati električnu struju?

Pošto se prema ustanovi § 1. zakona od 28. srpnja 1910. o zaštiti prava na električnu energiju ova imade smatrati p o k r e t n o m s t v a r i, to se obrtimično dobavljanje te električne energije po jednoj protokolovanoj trgovačkoj tvrci imade prema ustanovama § 258. toč. 2., § 259. toč. 6 i § 260. trg. zakona smatrati trgovačkim poslom. Uslijed toga se kod prosudjivanja odnošaja izmedju grad. električne centrale i potrošača imadu upotrebljavati osim ustanova našega obrtnoga zakona i ustanove i načela našega trgovačkoga zakona. — Pita se ponajprije, kakov odnošaj nastaje izmedju gradske električne centrale i potrošača struje?

Prema ustanovama našega trgov. zakona i to njegova naslova drugoga, drugoga dijela, radi se ovdje o kupoprodaji o b r t n o g a p r o i z v o d a n a v j e r e s i j u. Potrošač uzima od električne centrale kao obrtnika neodredjenu količinu njegova obrtnoga proizvoda t. j. električne energije uz stanovitu cijenu, a kupovninu za istu kreditira električna centrala potrošaču kroz stanovito vrijeme, nakon izminuća kojega imade uslijediti platež.

Digitized by Google

U samom obrtnom zakonu, nema ustanove, kojom bi se obrtniku nalagala dužnost, svakome tko to ushtije, prodavati svoje proizvode. O ovom problemu postoji velika literatura, pak se najugledniji stručni pisci slažu u tome, da se iz ustanova samoga obrtnoga zakona ne može konstruirati dužnost obrtnika, da i faktički proizvodi i prodaje proizvedene svoje obrtne proizvode. Dr. Mataja, Weiss, Kral, Karminski, dr. Coulon, dr. Pollak i naročito dr. Heller u svojoj raspravi: »Zur Frage der Verpflichtung zur Eingehung von Geschäften« stoje na stanovištu, da se iz okolnosti, što je netko prema ustanovama obrtnoga zakona ovlašten tjerati jedan obrt, ne može zaključiti, da je taj obrtnik dužan sa svakim, koji to hoće, sklapati poslove, prodavati mu svoje proizvode odnosno za njega svoje proizvode proizvoditi. Drugim riječima oni drže, da se iz prava jednoga obrtnika, da tjera jedan obrt, ne može na temelju obrtnoga zakona zaključivati, da je njegova dužnost proizvode toga obrta prodavati svakome, tko to traži, već po njihovu mišljenju ovisi nasuprot o slobodnoj volji obrtnika, kako će i u kojem opsegu svoj obrt tjerati i s kojim će osobama i uz koje uvjete poslove sklapati.

Dakako da to vrijedi samo za one obrte i za one obrtne proizvode, glede prodaje kojih ne postoje posebne zakonske norme, koje u državnom interesu i u javnom interesu ne odredjuju protivno. Jedna od tih zakonskih odredaba je sadržana u § 482. k. z., te odredjuje, da su obrtnici »koji javno prodaju robu za svagdanje uzdržavanje potrebitu« krivi prekršaja, ako zalihu svoju zataje, ili se krate prodati ju makar kojemu kupcu.« Medjutim držim, da je ova ustanova kazn. zakona stavljena van snage član. 23. zakona od 30. prosinca 1921. o suzbijanju skupoće životnih namirnica. Prema ustanovi člana 1. istoga zakona razumijeva se pod »životnim« namirnicama i »osvijetljenje«.

Puštamo po strani pitanje, da li je zakonodavac pod »osvijetljenjem« mislio i na električnu energiju. Iz samoga konteksta zakona i stilizacije pojedinih odredaba njegovih dalo bi se zaključiti protivno, jer se u pojedinim ustanovama govori o prodaji tih životnih namirnica u »prodavaonicama«, u dućanu, radnji, na pazaru, trgu, pijaci, o »izlaganju« na prodaju, o nagomilavanju namirnica, o špekulaciji s njima i t. d., o čemu se svemu ne može govoriti kod prodaje električne energije. Ali u pretpostavci, da je zakonodavac htio i prodaju električne energije staviti pod udar toga zakona, osvrnut ćemo se na onu ustanovu toga zakona, koja bi mogla biti od utjecaja kod odgovora na stavljeno mi prvo pitanje.

Alinejom prvom člana 7. citiranoga zakona je odredjeno, da je svaki prodavalac dužan izlagati prodaji sve životne namirnice nabavljene u cilju prodaje. Svrhu, koju hoće zakonodavac tom odredbom postići, raziašnjuje nam druga alineja toga člana 7., kojom se odredjuje, da je zabranjeno nagomilavanje životnih namirnica u svrhu, da se roba uzme iz prometa i time povisi njena cijena. Zakonodavac je dakle u

Digitized by Google

svrhu, da se u spekulativne svrhe nagomilavanjem stanovita vrst namirnica ne povuče iz prometa, odredio, da je svaki, koji je stanovitu vrst namirnica u cilju prodaje nabavio, dužan istu i prodavati.

I lajiku je jasno, da se ova odredba ne može protegnuti na prodaju električne energije, jer se ista ne može nagomilavanjem povući iz prometa, niti ju gradska munjara može u svrhu nagomilavanja nabavljati, oduzimajući time mogućnost nabave njene drugim trgovcima, da time poluči povišenje cijena. Ali kada bi najekstenzivnijim i najliberalnijim tumačenjem ove zakonske ustanove dopustili, da se član 7. ovoga zakona može protegnuti i na prodaju električne energije, ne bi se iz toga mogla izvoditi konsekvencija, da je prema toj ustanovi grad. električna centrala dužna svakome tražiocu dati struju.

Dobavljanje struje jest, kako sam prije dokazao, trgovačka kupoprodajna pogodba sui generis, kod koje prodavaoc kupovninu kreditira kupcu, kod koje kvantum prodavanoga produkta nije opredijeljen, niti se može unaprijed ustanoviti. Bez kreditiranja kupovnine i uz platež u gotovom nije moguća kupoprodaja struje, jer nije naprosto tehnički moguće provesti, da kupac istodobno sa preuzećem robe t. j. struje i plaća za nju kupovninu. A na prodaju obrtnih proizvoda uz kreditiranje kupovnine niti može zakonodavac obrtnika siliti, niti ga postojećim odredbama na to sili.

Dakle niti po zakonu od 30. prosinca 1921. o suzbijanju skupoće životnih namirnica ne može grad. električna centrala biti pridržana, da svakoga tko to zatraži priključi na svoju mrežu i da mu dobavlja električnu energiju. Ali sve kada bi grad. električna centrala kao obrtno poduzeće mogla biti prisiljena, bilo ustanovom § 482. k. z., bilo ustanovom čl. 7. zakona o suzbijanju skupoće životnih namirnica, da svakome koji to zatraži prodaje po njoj proizvadjanu električnu energiju, imade još jedna okolnost, koja bi ovakovo pravo svakoga, da od grad. električne centrale kupuje proizvadjanu po njoj električnu energiju, činila iluzornim i neostvarivim.

Ne smijemo naime zaboraviti, da dobava električne energije ne ovisi samo o grad. električnoj centrali kao producentu električne energije, već i o gradskoj općini kao vlasnici zemljišta, preko kojega se električna energija ima dovoditi potrošaču, te konačno o vlasniku zgrade odnosno zemljišta, u koju, odnosno na koje se ima dovoditi. Bez privole ovih potonjih, odnosno protiv volje jednoga od ovih, nije dovod električne energije potrošaču provediv. A ni jedan ni drugi ne može na temelju postojećih zakonskih norma biti prisiljen, da protiv njegove volje bude preko njegova zemljišta ili na njegovim nekretninama uspostavljena veza izmedju potrošača električne energije i mreže grad. električne centrale.

U slučaju dakle, kada bi se prije citirane ustanove kaz. zakona ili zakona o suzbijanju skupoće životnih namirnica u kojem konkretnom slučaju per nefas upotrijebile protiv grad. električne

Digitized by Google

centrale, mogla bi gradska općina kao vlasnica ulica i cesta, kojima prolazi mreža električne centrale, suprotstaviti se spoju potrošača sa tom mrežom preko njenoga zemljišta i time zapriječiti prisilni spoj na temelju jedne od citiranih zakonskih ustanova. — O pravu vlasnika nekretnina, na koje se ima dovoditi električna energija, potanje ću govoriti kod odgovora na treće stavljeno mi pitanje.

Da reasumiram:

1. Postojeći obrtni zakon ne sadržava nikakove ustanove, na temelju koje bi grad. električna centrala bila dužna svakome, koji to traži, dati električnu struju.

2. Ustanove § 482. k. z. i člana 7. zakona od 30. prosinca 1921. o suzbijanju skupoće životnih namirnica ne mogu se protezati na dobavu električne energije potrošaču, koja je dobava trgovački posao kupoprodaje uz kreditiranje kupovnine.

3. Gradska općina kao vlasnica cesta i ulica, preko kojih je jedino moguće dovadjanje električne energije potrošaču, može u svakom konkretnom slučaju zapriječiti spoj potrošača sa mrežom grad. električne centrale preko njenoga zemljišta.

4. Svaki vlasnik nekretnina, u koliko nije ugovorom na protivno vezan, vlastan je zapriječiti dovod električne energije na njegove nekretnine.

Prema svemu ovome odgovoriti mi je na prvo stavljeno mi pitanje slijedeće: Gradska električna centrala nije protiv svoje volje dužna svakomu tražiocu dati električnu struju, a ne može ju dati, sve kada bi i htjela, bez privole gradske općine kao vlasnice ulica i trgova, kojima vodi električna mreža grad. električne crentrale, i bez privole vlasnika nekretnina, na koje se električna energija ima dovesti.

II. Može li gradska električna centrala i u kojim slučajevima oduzeti potrošaču podavanje električne struje, sve ako on redovito plaća?

Prema dosadanjoj praksi ne sklapa se prigodom priključka pojedinoga potrošača na mrežu električne centrale kakov posebni formalni dobavni ugovor, nego potrošač potpisuje jedno očitovanje, prema kojemu on električnoj centrali »povjerava dobavu struje« na vrijeme od pet godina. Količina struje, koja se ima dobaviti, nije ustanovljena. Istim očitovanjem priznaje potrošač električnoj centrali pravo vlasništva glede transformatora i brojila, te priznaje za sebe obvezatnima uvjete za podavanje struje, otisnute a tergo spomenutog očitovanja. Prema § 4. tih uvjeta za podavanje struje, ovlaštena je električna centrala uskratiti struju potrošaču, koji se o dospjetku ustručava podmiriti kupovninu za prodanu struju i najamninu za brojila. Prema § 5. tih uvjeta stavlja električna centrala struju na raspolaganje neprekidno danju i noću izuzev vrijeme potrebno za provadjanje priključaka i radnja oko uzdržavanja mreže.

Digitized by Google

Prema § 7. tih uvjeta obvezuje se potrošač uzimati struju kroz ugovoreno vrijeme od pet godina, a i preko toga ugovorenoga vremena još godinu dana, ne otkaže li »potrebu struje« pismeno tri mjeseca prije izmaka pete godine.

Iz svega ovoga možemo pozitivno utvrditi slijedeće činjenice:

1. Iz ovoga očitovanja potrošača te po njemu prihvaćenih uvjeta dobave proizlazi, da potrošač »p o v j e r a v a« grad. električnoj centrali kroz vrijeme od pet odnosno šest godina dobavu električne energije. Iz ovoga ne proizilazi tako reći nikakova obveza za potrošača. Pošto množina električne energije, koju je potrošač obvezan tečajem ugovorenoga vremena kupovati od električne centrale nije ustanovljena, ovisi ona o potrošačevoj volji, pak se cijela njegova obveza spram električne centrale, ako on ne će da troši struju, konačno sužuje na to, da tečajem ugovorenoga vremena nije ovlašten kupovati električnu energiju od nikoga trećega (što u praksi i bez te obveze ne bi mogao) i da je dužan plaćati najamninu za brojila.

2. Gradska munjara nije spram potrošača preuzela ni formalno ni direktno bilo kakove obveze ni glede trajanja njezine dobave električne energije, ni glede množine njezine.

Pitanje je, ne da li se iz propisa za podavanje struje, izdanih po električnoj centrali, konstruirati o b v e z a električne centrale podavati struju potrošaču, koji je te propise potpisom navedenoga očitovanja prihvatio, a u slučaju pozitivnoga odgovora, kroz koje vrijeme i u kojoj množini. Kod toga valja prije svega ustanoviti, da te propise za podavanje struje postavljaju upravni organi gradske električne centrale, te ih mogu prema prilikama i potrebi promijeniti, zatim da su ti propisi postavljeni u svrhu, da budu fiksirane generalne pretpostavke, uz koje je električna centrala v o l j n a dobavljati električnu energiju. Svrha im je upoznati potrošača sa njegovim dužnostima, koje je dužan ispunjavati, želi li, da mu električna centrala dobavlja električnu energiju, a nipošto nemaju ti propisi značaj ni svrhu jednoga dobavnoga ugovora. Prema svojoj namjeni imadu dakle ti propisi da sadržavaju dužnosti potrošača, a nipošto obveze električne centrale. — Da je tome tako, dokazuje činjenica, što očitovanje po tim propisima potpisuje samo potrošač, kojemu električna centrala ne izdaje sa svoje strane nikakovih pismenih očitovanja.

Iz stanovitih dužnosti propisanih tim propisima potrošaču, ne mogu se a contario ili per analogijam ili dedukcijom konstrirati kakove obveze električne centrale. — Konkretno:

1. Iz d u ž n o s t i potrošača plaćati kupovnicu za struju i najamninu za brojila osam dana nakon predloženja računa pod prijetnjom uskrate struje u slučaju neplaćanja, ne može se konstruirati d u ž n o s t električne centrale dobavljati struju tako dugo, dok potrošač potrošenu struju uredno plaća.

2. Iz činjenice, što se u uvjetima za podavanje struje naglašuje, da je električna cetrala u slučaju neplaćanja struje o dospjelu

Digitized by Google

ovlaštena uskratiti struju, ne može se opravdano a contrario zaključiti, da električna centrala, dok potrošač struju plaća, ne može i iz drugih razloga uskratiti struju.

3. Iz činjenice, da je potrošač povjerio dobavu struje električnoj centrali na pet odnosno šest godina, ne može se opravdano zaključiti, da je električna centrala kroz ovo vrijeme dužna potrošaču dobavljati struju.

4. Iz činjenice, da u očitovanju potrošača i propisima za podavanje struje nema fiksiranoga kvantuma dobave struje, ne slijedi, da je potrošač ovlašten tražiti dobavu koje mu drago količine, a električna centrala da je dužna svaku količinu struje dobavljati.

Prije nego li odgovorim na drugo stavljeno mi pitanje, smatram, da je nužno, puštajući po strani po potrošaču potpisano očitovanje i propise za podavanje struje, osvrnuti se još obzirom na ustanove našega trgovačkog zakona na slijedeće:

Samim faktom, da je grad. munjara preuzela i provela spoj stanovitoga potrošača električne energije sa svojom mrežom, izrazila je ona svoju volju dobavljati tomu potrošaču električnu energiju, te je tim činom, koji se imade smatrati prihvatom ponude potrošača za dobavu struje, postao ugovor o dobavi struje prema ustanovama trgovačkoga zakona perfektan. Pošto cijena, uz koju se imade dobavljati struja, nije ustanovljena, pristoji električnoj centrali pravo ustanovljivati cijenu po volji, ali s druge strane ovlašten je potrošač u slučaju povišenja cijene bez obzira na obvezu uzimanja struje kroz pet odnosno šest godina ipak obustaviti uzimanje struje, ako mu povišena cijena ne prija, jer je opravdana pretpostava, da je on preuzeo obvezu uzimanja struje na pet odnosno šest godina uz cijenu, koja je vrijedila u času preuzimanja obveze. Pošto nadalje prigodom sklapanja pogodbe o dobavi nije ustanovljena količina električne energije, dobavu koje imade potrošač pravo tražiti, ovisi ta količina o volji dobavljača. Ne konvenira li ta po grad. električnoj centrali odredjena količina potrošaču, pristoji istome pravo, bez obzira na obvezu uzimanja struje kroz pet odnosno šest godina, dobavnu pogodbu prekinuti. Pošto prigodom sklapanja pogodbe o dobavi struje konačno nije ustanovljeno vrijeme, kroz koje je grad. električna centrala dužna električnu energiju potrošaču nabavljati, pristoji gradskoj električnoj centrali pravo, dobavu struje po svojoj volji obustaviti, obavijestivši o tome potrošača uz naznaku primjerenog roka, nakon kojeg će obustava uslijediti. Kolik ima da bude taj »primjereni« rok, mora se prepustiti ocjeni grad. električne centrale; svakako mora biti tolik, da se potrošač uzmože poskrbiti za drugo osvjetljenje odnosno za drugu naknadu (Ersatz) za službu, koju mu je obavljala električna energija, dobavljena mu po grad. električnoj centrali.

Ali i bez obzira na sve to imade grad. električna centrala u ruci svojoj jedno sredstvo, kojim se može uvijek poslužiti, kada uhtije prekinuti dobavu struje stanovitom potrošaču. Transformatori i brojila instalirana kod svakoga električnog uredjaja vlasništvo su

Digitized by Google

električne centrale, te su dane u najam potrošaču, koji za njih plaća mjesečnu najamninu. Pošto vrijeme tomu najmu nije ustanovljeno pristoji električnoj centrali pravo otkazati najam transformatora i brojila prema ustanovi §. 1116. o. g. z. na dvadeset i četiri sata, u kojem ih je roku najmoprimac dužan povratiti električnoj centrali. Oduzećem transformatora i brojila onemogućena je sada dobava struje via fakti.

Na temelju svega ovoga odgovoriti mi je na drugo stavljeno mi pitanje, da je grad. električna centrala ovlaštena potrošaču obustaviti podavanje struje, sve ako on istu redovito plaća, obavijestivši ga o tome uz naznaku primjerenog roka, nakon kojega će mu struja biti obustavljena ili otkazavši mu najam transformatora i brojila u zakonitom roku.

III. Da li je potrošač dužan dati kakovu odštetu kućevlasniku ili kome drugomu za uporabu glavnoga voda?

Glavni vod za dovod električne energije, bez obzira na to, da li ga je dao uvesti u zgradu ili na zemljište sam vlasnik nekretnina ili uporaboprimac sa privolom vlasnika, postaje u času njegova ukopanja ili ugradjenja u nekretninu pripadnošću te nekretnine (§. 294. o. g. z.), te prema tome vlastništvom vlasnika nekretnina.

Bez privole vlasnika nekretnina nema uporaboprimac pravo uvoditi na nekretnine vod za dovod električne energije.

Nema li kakova drugoga utanačenja izmedju vlasnika nekretnina i uporaboprimca, koji s privolom vlasnika uvodi glavni vod za uporabu struje u svojem uporabnom objektu, pretpostavlja se, da je izmedju vlasnika i uporaboprimca šutke utanačeno, da taj vod imade služiti za uporabu onoga, koji je vod dao uvesti, tako dugo, dok traje uporabni odnošaj. Nakon prestanka uporabnoga odnošaja nastupa, ako nije što drugo izričito ugovoreno, slučaj ustanovljen u §. 1097. o. g. z., prema kojemu je uporaboprimac ovlašten tražiti od vlasnika nekretnina naknadu za potrebiti i korisni trošak učinjen na korist nekretnine.

Glavni vod dakle postaje u času ukopanja ili ugradjenja vlasništvom vlasnika nekretnina, ali pravo na uporabu toga glavnoga voda imade samo onaj, na čiji je trošak glavni vod uveden, tako dugo, dok mu vlasnik nekretnina prema ustanovi §. 415. o. g. z. ne naknadi »troškove za podobrenje« (poboljšanje) njegovih nekretnina, koje je nastupilo uvadjanjem električne energije na iste. Naknadu tih troškova poboljšanja vlastan je vlasnik nekretnina u svako doba provesti i time steći pravo na uporabu glavnoga voda.

Prigodom uvadjanja glavnoga voda na stanovite nekretnine traži grad. električna centrala od vlasnika nekretnina očitovanje, kojim on dozvoljuje spoj nekretnina sa mrežom električne centrale, a od osobe, koja naručuje uvadjanje glavnoga voda, očitovanje, da

Digitized by Google

se podvrgava uvjetima propisa za podavanje struje. Prema §. 6. tih propisa pristoji grad. električnoj cenctrali pravo, da od priključka ili transformatora, dakle glavnoga voda, smije voditi ogranke i vodove za druge potrošače u istoj kući ili izvan kuće. Tim pravom grad. električne centrale priključiti treće osobe na postojeći već glavni vod, ne može biti oduzeto onome, koji je nosio troškove uvadjanja glavnoga voda, uslijed čega jedini imade pravo na uporabu njegovu, da od onoga, koji hoće da bude priključen na glavni vod, i time stekne pravo na suuporabu glavnoga voda, traži i dobije alikvotnu naknadu troška, koji je imao kod uvadjajna glavnog voda. Ako se pak taj treći krati naknaditi taj alikvotni dio troškova uvodjenja glavnoga voda, držim, da grad. električna centrala nema prava, uza svu ustanovu §. 6. propisa za podavanje struje, priključak te treće osobe na glavni vod provesti.

Odgovor na treće stavljeno mi pitanje glasi:

U pomanjkanju kakova posebnoga utanačenja postaje vlasnikom glavnoga voda vlasnik nekretnina, a pravo uporabe toga glavnoga voda imade onaj, na čiji trošak je glavni vod izveden. Pravo suuporabe glavnoga voda stiče treća osoba naplatom alikvotnoga troška uvadjanja glavnoga voda. Bez te naplate nije vlasna grad. električna centrala izvesti spoj na glavni vod na korist treće osobe.

Značaj 3. začela čl. 109. ustava s naročitim obzirom na bračno pravo, koje važi u Vojvodini

Napisao dr. Mih. Kupusarević, šef drž. tužiostva u Somboru.

Pokušat ćemo, da u okviru ovog članka raspravimo pitanje, kakov je značaj 3-eg začela § 109. ustava i to naročito s pogledom na bračno pravo. To treće začelo ovako glasi: »U porodičnim i nasljednim poslovima Muslimana sude državni šerijatski suci«. — Pitanje je naime, nije li smisao toga člana taj, da se u rečenim poslovima Muslimana na cijelom državnom teritoriju i bez obzira na pozitivne zakonske propise sudi i ima suditi uviiek samo po šerijatskom pravu? To je pitanje, kao što se vidi, i od velikoga praktičnoga značaja. Jer ako se uzme, da citirana odredba ustava ima doista gornji smisao, onda to toliko znači, da se svi oni pozitivni zakonski propisi, koji regulišu ženidbeno pravo, na Muslimane ne mogu primijeniti. Na pravnom području, gdje važi zakonski čl. XXXI.:1894., koji reguliše bračno pravo, — (u Vojvodini) — imali bi se prema tome na Muslimane takodjer primjenjivati šerijatski vjersko-crkveni propisi, — a ne odredbe zak. čl. XXXI.:1894.

Odgovarajući na gornje pitanje, mi ćemo početi kod člana 12. ustava, koji kaže: »Ujemčava se sloboda vjere i savjesti. Usvojene

Digitized by Google

vjeroispovijesti ravnopravne su pred zakonom i mogu svoj vjerozakon ispovijedati.«

Tim članom se dakle garantuje jedno osnovno gradjansko pravo: sloboda vjere i savjesti. Svakomu se gradjaninu ujemčuje i osigurava pravo slobodnoga ispovijedanja koje bilo vjere. Pa gradjanin kod toga izbora nije vezan samo za usvojene i priznate vjere, nego on može postati slijedbenikom i takove vjere, koja ovdje nije ni usvojena ni priznata.

No na sve vjere — bile one usvojene i priznate ili ne bez razlike — se odnose 2. i 3. zač. § 12. ustava, glaseća:

»Uživanje gradjanskih i političkih prava nezavisno je od ispovijedanja vjere. Niko se ne može osloboditi svojih gradjanskih i vojnih dužnosti i obaveza, pozivajući se na propise svoje vjere. Usvojene i priznate vjere samostalno uredjuju svoje unutrašnje vjerske poslove ..... u granicama zakona.«

Država dakle računa s faktom postojanja vjera, pa što više nekima od njih — ne smatrajući ih običnim društvenim ustanovama i udruženjima i uvažavajući njihovu blagotvornu ulogu u razvitku ljudskoga društva — pruža čak i neka naročita prava. To sve država čini. Ipak, imajući i svojih sopstvenih ciljeva i nemogući svoju egzistenciju staviti u ovisan položaj prema vjeri, država je prinudjena proklamovati ono načelo, koje je našlo izražaja u 2. i 3. zač. § 12. ustava. Zakon dakle daje potpunu slobodu vjerskomu osvjedočenju, ali zato s druge strane i država mora svoj pravni red i poredak učiniti neovisnim od vjerskoga osvjedočenja svojih gradjana. Ispovijedanje vjere dakle mora se uvijek kretati u granicama zakona.

I iz izloženoga već slijedi, da šerijatski suci po šerijatskom svojem pravu sude i mogu suditi u porodičnim i nasljednim poslovima Muslimana samo u toliko, u koliko to vjersko pravo nije u protivnosti sa pozitivnim postojećim državnim zakonima, kako to jasno izražava čl. 12. ustava.

No treba imati u vidu i ovo: O osnovnim se gradjanskim pravima i dužnostima u ustavu govori u II. odjeljku i baš pod tim naslovom. I mora se naglasiti, da ona odredba 3. zač. § 109. nije uvrštena i smještena u II. odjeljak, gdje se govori o osnovnim gradjanskim pravima i dužnostima. Ne gledajući ni na što drugo, jasno je već i iz samoga toga fakta, da ustavotvorac onda, kada je u 3. zač. § 109. ustava izrekao, da u porodičnim i nasljednim poslovima Muslimana sude državni šerijatski suci, nije proklamovao načelo, da se Muslimanima bez obzira na sve postojeće i one buduće zakone uvijek ima samo po šerijatskom pravu suditi, dakle da se muslimanskomu svijetu na taj način daje neko naročito osnovno gradjansko pravo, kakovo ni jedna druga vjera nema. Da je ustavotvorac to htio, on bi to onda tamo, gdje treba i na pravom svojem mjestu i izrazio, dakle u 12. članu, koji je smješten u II. odjeljak. Vidimo dakle, kakov se zaključak može izvesti odatle, što ona

Digitized by Google

odredba 3. zač. § 109. nije smještena u II. odjeljak, koji govori o osnovnim gradjanskim pravima.

A sada da vidimo, kakov nam se zaključak nameće iz fakta uvrštenja toga 3. zač. § 109. ustava u IX. odjeljak. — Taj IX. odjeljak nosi naslov: »Sudska vlast« i počinje sa 109. članom. U prvom se začelu govori o tome, da su sudovi nezavisni. U drugom se pak govori, da se sudovi i sudske nadležnosti mogu ustanoviti samo zakonom, te da se ni u kojem slučaju ne mogu ustanoviti izvanredni sudovi. — Treće je začelo iznimka ispod onoga općega pravila, da se izvanredni sudovi ne mogu ni u kojem slučaju ustanoviti, te dopušta, da u porodičnim i nasljednim poslovima Muslimana sude državni šerijatski suci.

U tom 109. članu govori se dakle o tome, da se sudovi mogu osnovati samo zakonom. No ni zakonom nije moguće ustanoviti izvanredne sudove. Jedna iznimka ispod toga pravila je, da šerijatski suci sude u porodičnim i nasljednim poslovima Muslimana. Ustavotvorac dakle sam kreira jedan izvanredan sud. Izvanredan je taj sud zato, jer ne sudi u svima poslovima svih gradjana, — nego sudi samo u nekim poslovima nekih gradjana. Ustavotvorac je dakle u 3. zač. osnovao jedan izvanredan sud i ujedno označio, kakov je taj izvanredan sud. Izvanrednih sudova može biti naime raznih. Može se osnovati izvanredan sud za pripadnike pojedinih vjera, za pojedine društvene redove ili staleže (na pr. za radnike, za svećenike, za Muslimane i t. d.). Takovi izvanredni sudovi mogu onda suditi u svim poslovima dotičnoga društvenoga reda ili staleža ili pak samo u nekim poslovima. Tako je u 3. zač. § 109. ustavotvorac samo pobliže označio taj izvanredni sud, koji kreira. Tu je riječ dakle samo o formalnom, tehničkom osnutku toga izvanrednoga suda.

No mora se naročito naglasiti, da se pri tom u 3. zač. čl. 109. ne govori ništa o odnosu, u kojem stoje i treba da stoje oni vjersko-šerijatski propisi, temeljem kojih se sudi Muslimanima u njihovim porodičnim i nasljednim poslovima, i propisi drž. zakonodavstva, dakle postojeći pozitivni zakonski propisi, te zakoni, koji se u buduće imaju donijeti. Pošto, se dakle, tu o tome ništa ne govori, jasno je, da će važiti, oni opći propisi, koji su smješteni u II. poglavlje. Dakle važit će u tom pogledu propis člana 12. ustava. A mi smo već vidjeli, što propisuje 2. i 3. začelo toga člana. Tamo se naročito naglašuje, da usvojene i priznate vjere samostalno uredjuju svoje unutrašnje vjerske poslove doduše, ali uvijek samo u granicama zakona. Prema tome će dakle šerijatski suci u porodičnim i nasljednim poslovima Muslimana suditi po šerijatskom vjerskom propisu samo u toliko, u koliko ti vjerski propisi nisu u protivnosti sa pozitivnim državnim zakonima. Dakle niti se u II. poglavlju ustava, gdje bi takovoj odredbi pravo mjesto i bilo, a niti se ovdje u IX. poglavlju, gdje je — kao što smo vidjeli — riječ samo o tehničkom ustrojstvu sudstva, ne proglašuje i ustanovljuje prven-

Digitized by Google

stvo i nadmoćnost vjerskog propisa nad sadašnjim i svima budućim državnim zakonima.

U čemu je dakle upravo stvar? Ustavotvorac je — osim toga, što je muslimansku vjeroispovijest, koja je dotada bila samo kao priznata (zak. čl. XVII.:1916.), uvrstio medju usvojene vjeroispovijesti (I. rečenica 3. zač. § 12. ustava) i na taj način je učinio ravnopravnom sa svima ostalim vjeroispovijestima — inače želio, da se onaj položaj muslimanske vjeroispovijesti, koji je dotada uživala u bivšoj austro-ugarskoj monarhiji, isto onako održi i u našoj državi. Želio je dakle, jer je to smatrao shodnim, da se — osim pomenute iznimke, koja dakako za Muslimane ipak vrlo mnogo znači — momentâno u svemu održi status quo. Poznato je naime, da ustanovljenje šerijatskoga suda nije nikakova novost ustava, već da su ti šerijatski sudovi postojali već i za vrijeme Austro-ugarske monarhije i sudili u porodičnim i nasljednim poslovima Muslimana u Bosni. Taj status quo se dakle inače nije mogao očuvati, nego na taj način, da se u ustavu naročito dozvoli dalje postojanje toga izvanrednoga suda. Jer, da se u ustavu nije učinila ta iznimka sa šerijatskim sudom, taj šerijatski sud bi morao u času, kada je ustav stupio na snagu, prestati sa svojim djelovanjem i u Bosni, pošto je u ustavu proklamovano ono načelo, da se izvanredni sudovi ne mogu ustanoviti ni u kom slučaju, dakle ni zakonom.

Vidimo dakle, da je 3-im začelom čl. 109. ustavotvorac samo sankcijonirao faktično zatečeno stanje. Time ali ustavotvorac nije ničim prejudicirao za budućnost, ruke budućega zakonodavca ostale su ipak u svakom pogledu odriješene. Da li će dakle zakonodavac smatrati, da je neophodno potrebno, da sve svoje buduće zakone prilagodi partikularnim vjerskim propisima jednoga dijela naroda, ili će od šerijatskih propisa održati u životu samo ono, što je u saglasnosti i što se može dovesti u saglasnost sa odredjenim pravcem kretanja prosvijećenoga društvenoga i državnoga života, a neke pak porodično-nasljedne odnošaje Muslimana u Bosni i Staroj Srbiji, koji su odnošaji tamo sada uredjeni šerijatskim propisima, podvrći uredjenju svojih državnih zakona, to je stvar isključivo toga zakonodavca.

Ali se toliko može reći, da je u pogledu bračnoga prava baš sam ustavotvorac dao već donekle direktivu za budućnost. § 28. ustava glasi: »Brak stoji pod zaštitom države«. A taj § je smješten u III. odjeljak, dakle medju socijalne odredbe ustava. Vidi se dakle, da i ustavotvorac smatra brak prvenstveno socijalnom, a ne vjerskom ustanovom, — sigurno je dakle, da će uredjenje pitanja braka i bračnoga prava država uzeti pod svoje staranje.

Vidili smo dakle, da je 3. začelom čl. 109. ustavotvorac samo sankcijonirao faktično, zatečeno stanje. U Bosni su i dotle radili šerijatski sudovi, pošto takovo stanje nije bilo u suprotnosti sa tamošnjim zakonima, — a radit će tamo i odsada sa nepromijenjenim djelokrugom sve dotle, dok država — ako nadje to za shodno — ne podvrgne neke od tih odnošaja uredjenju svojih državnih za-

Digitized by Google

kona. Ali u Vojvodini odnošaje, o kojima je riječ u 3. začelu čl. 109. ustava, uredjuju državni zakoni. Pošto su dotični šerijatski propisi u protivnosti sa tim zakonima, — uslijed toga shodno propisu § 12. ustava, ti se šerijatski propisi u Vojvodini ne mogu ni primjenjivati.

Na tom pravnom području su dakle nepromijenjeno i za sve gradjane toga područja, bez razlike vjere i narodnosti,— u kreposti zakonski propisi, koji uredjuju ove odnošaje, — specijalno u pogledu bračnoga prava zak. čl. XXXI.:1894.

Prije nego što završimo, primjećujemo još i slijedeće: Pada u oči, da se u tom 3. začelu čl. 109. ustava ne govori ništa o tome, po kakovim će propisima suditi šerijatski suci u rečenim poslovima Muslimana. Ne gledajući na sve ono, što smo dosad u tom pogledu mogli ustanoviti, jasno je, da nas već i sama stilizacija zakona upućuje na to, da ustavotvorac čak ni daleku aluziju nije hotio učiniti na to, da je u upitnim stvarima Muslimana u svakom slučaju obavezno sudjenje po šerijatskim propisima. I iz stilizacije se dakle opet može jasno viditi, što je bila upravo intencija ustavotvorca; da je naime intencija ustavotvorca — izbjegavajući, da naglasi to, da se ima suditi po šerijatskim propisima — bila samo to, da održi faktično stanje. Tamo, gdje šerijatski propis nije u protivnosti, sa državnim zakonom, će suditi u rečenim poslovima Muslimana šerijatski suci eo ipso po šerijatskim propisima, — a tamo, gdje je u protivnosti, nema ni potrebe, da uopće sude šerijatski suci.

Možemo kazati u kratko: Smisao 3. začela čl. 109. ustava je dakle taj, da se u porodičnim i nasljednim poslovima Muslimana po šerijatskom pravu sudi i može suditi samo u toliko, u koliko ti šerijatski vjerski propisi nisu u protivnosti sa pozitivnim zakonom.

Krajiške imovne općine

I.

PRAVA PRAVOUŽITNIKA IMOVNIH OPĆINA.

(Postanak i zakoni; zadruga i zadružno pravo; primjena propisa.)

Napisao Konstantin Ljuština, sudac kod upravnog suda u Zagrebu.

Krajišnici su već po svojem starom pravu i prije »razvojačenja Vojne Krajine« kao nagradu za vršenje krajiških vojnih dužnosti dobivali od države za svoju kućnu potrebu koristi iz državnih šuma, u svrhu podmirivanja neophodnih potreba za seljačko gospodarstvo kao: gradjevno drvo: žirovinu, šumsku pašu, pobiranje ležike i koristeći se tim kao služnošću.

Zakonom od 8. lipnja 1871. izvršeno je »razvojačenje Vojne Krajine« Odredjeno je, da se Krajišnicima otkupe spomenuti užici, i to po bivšim »pukovnijama« tako, da se za svaki taj vojni okrug stvori posebna imovna općina i donese o tome zakon. To je i učinjeno zakonom od 15. lip-

Digitized by Google

nja 1873. — Zakonom pak od 11. srpnja 1881. i napucima A., B. i C. je to popunjeno. Po tim propisima se danas prosudjuju sva prava pravoužitnika i rješavaju nastali sporovi.

U praksi su dolazili i dolaze mnogobrojni i raznovrsni slučajevi, pa kolikogod su pomenuti propisi često primjenjivani, i koliko god bi prema tome judikatura u tim pitanjima imala biti jasna i raščišćena, ipak se susrećemo stalno s neispravnim shvaćanjima i prema tomu s pogrješkama, koje su na štetu kako imovnih općina tako i interesiranih stranaka, od kojih i jedni i drugi i nekoje pravomoćno riješene sporove smatraju za otvorena pitanja. Razlog je tomu nedovoljno poznavanje suštine i intencija tih propisa kao i svih onih pojmova, o kojima se radi. Potrebno je s toga, da se takova pitanja jednom izvedu na čistac i zauzme stalno stanovište onako, kako može i mora da bude po zakonu i pobudama, koje su ga izazvale, kao i po svrsi, za kojom se ide. U tu se svrhu ističe nekoliko momenata.

Prema § 1. naputka A. zakona od 11. srpnja 1881. o imovnim općinama spadaju, medju pravoužitnike imovnih općina: a) mjesne općine ;— b) crkvene općine; — c) školske općine; — d) krajiške obitelji, koje su do 8. lipnja 1871. u zadržanoj svezi živjele; — e) krajiške obitelji, koje nisu pravu krajišku zadrugu doduše sačinjavale, nu koje su ipak dužnosti i obveze pogledu davanja vojnika u svoje vrijeme ispunjavale.

Naše pitanje odnosi se na slovo d) i slovo e). — Pod slovom d). spominje se zadruga. — Da se ti propisi pod slovom d) potpuno shvate, potrebno je poznavati i odnosna načela zadružnoga prava, pa se na tome zadržajemo u kratko sa par poteza.

Seljačka zadružna zajednica je savršeniji tip sličnih zajednica, koje su stvarane već prvobitnim potrebama za što lakšu životnu borbu i osiguranje egzistencije. Obitelji su se razgranile, ali su ostale zajedno, jer su im to razne prilike nalagale. Ostale su stalno na zemljištu, koje su zajednički iskorišćivale i koje je ostalo tradicijonalno njih sviju. U toj obiteljskoj zajednici i na tome zemljištu razvila se ta cjelina u raznim pravcima i predstavljala svoju naročitu kulturu.

Poljoprivreda, stočarstvo, običaji, pravo, higijena, odijevanje, religijoznost, načela o moralu, sve je to bilo na osnovu velikoga i dugoga iskustva u toj zajednici (zadruzi) na visini, naročito kada se uzmu u obzir prilike, kojima je takov život bio uvjetovan. Cijeli zadružni život morao je ići po pravilima i na način, koji je već prokušan kao jedino koristan za zadrugu. Svako odstupanje od toga smatrano je štetnim. Taj konservativizam imao je svojih razloga. Svaki član seljačke zadruge smatrao se članom ekonomski jake zajednice, koja je živjela na svojem zemljištu i u kojoj se je svaki taj član osjećao jačim i zaštićenijim naprama vani od svih neprilika, bile one ljudska sila ili borba proti prirodnomu elementu.

Ta zajednica na toj svojoj zemlji razvila je svu svoju djelatnost i ostala joj stalno predana i vjerna svom svojom ljubavlju.

Govoreći o takovu životu osoba, susrećemo se sa drugim faktorom t. j. nekretninama, na kojima je taj zajednički život, i stvaramo pojam zadruge. Obično se označuje, da je zadruga zajednica obitelji (osoba), koje žive uslijed rodbinske veze od zajedničkoga gospodarstva na zajedničkom posjedu (nekretninama) pod jednim kućegospodarom. U svoje vri-

Digitized by Google

jeme su te zajednice sa zadružnim svojstvom popisane i tako unesene u gruntovnicu.

Kućegospodar zastupa zadrugu prema vani, a prava članova prema zadružnoj imovini dolaze do izražaja, kada se radi o ostvarenju tih prava, dopuštenom po zakonu. Medju najvažnija prava spadaju diobna. Samo članovi predstavnici mogu tražiti diobu (a ne n. pr. priženjeni, priudani kao članovi nepredstavnici). Oni reprezentiraju prava zadrugara na imovinu zadružnu, i to drugačije u provincijalnom području, a drugačije u Vojnoj Krajini.

U provincijalu je pravna narav zemljišta drugačija, kao što su drugačiji i odnošaji bivših podanika. Tamo se zadružne nekretnine dijele po predstavnicima (njihovim potomcima, sljednicima koji su smrću svojih predstavnika stupili u položaj predstavnika), ali samo ovima, koji su bili na životu 1. siječnja 1836. — To su bili podanici i svaka obitelj je svome gospodaru posebno služila i svoje zadaće izvršivala. Svaki taj predstavnik je bio podanik u provincijalu i davao je u svoje vrijeme zasebno podavanje i rabotu, pa je postao nosiocem posebnih prava. Te skupine obitelji po predstavnicima, koji su bili u životu 1. srpnja 1837. zovu se diobne loze i čine diobne jedinice (§ 30. Z. Z.). One stoje vis á vis drugim lozama sa svim svojim pravima, a u pogledu prava traženja diobe tako, da se dioba mora dozvoliti, uz ostale ispunjene uvjete, ako je svakoj lozi osiguran minimum bez obzira na zahtjeve u ostalim lozama u pogledu istodobne razdiobe njihove loze po obiteljima.

Loza, koja traži diobu a imade propisani minimum, uz ostale potrebne uvjete, ne može kao nosilac prava svoje loze biti zavisna od prilika i odnošaja, koji su nastali u drugoj lozi. Prilike jedne loze su se razvile svojim putem, a druge opet drugim, pa svaka nosi svoje posljedice. Sa narodno-gospodarskih razloga i sprečavanja proletarizovanja ustanovljen je i minimum, ispod kojega djelbena grana ne smije dobiti manji dio, ali te stege ne mogu biti u opreci sa ostvarenjem prava drugih loza, jer ta ograničenja važe samo za zakonom ustanovljene samostalne procesualne diobne subjekte, a to su ovdje loze.

Predstavnici pojedinih loza su nakon danih sloboda na osnovu zak. či. IV. od god. 1836. prvi stekli vlastništvo na zadružno selište, pa se njihova imovina ima smatrati nasljedstvom tih prvih stjecalaca, koja se tako imade razdijeliti na nasljednike po načelima o. g. z., čime se u svoje vrijeme opravdavala ustanova diobe po lozama. Kod krajiških zadruga su diobna prava osnovana na drugim načelima. I ovdje imadu samo predstavnici pravo tražiti diobu (aktivno diobno pravo), ali predstavnici obitelji. Ovi su zakonom legitimirani kao stamostalne parnične jedinice jednakopravne za isljedjivanje svojih prava, uz propisne uvjete, sa svakom ostalom.

Kada su jasni ti bitni momenti iz zadružnoga prava, onda se mogu lakše shvatiti propisi o pravoužitničkim pravima, kojih je prvobitno bila redovno nosilac krajiška zadruga. Krajiške zadruge su vršile obveze podavanja vojnika i to iz svojih zadružnih obitelji. Na sve obitelji je taj teret jednako padao i krajiške zadruge su postale vlasnice nekretnina, koje su u svoje vrijeme uživale kao vojničko leno, i krajiškim zadrugama kao takovima su kasnije predane šumske služnosti.

Digitized by Google

Prema tome je za područje bivše Vojne Krajine uzakonjeno, što je bilo i u duhu narodnoga shvaćanja, da i kod diobe predstavnici tih u zadruzi ravnopravnih obitelji budu diobne stranke i da su ovlašteni uz potrebite uvjete tražiti diobu.

Svaka krajiška obitelj, koja je živila u zadružnoj svezi do razvojačenja Krajine t. j. do 8. lipnja 1871., smatra se za pravoužitnika. Nigdje se ne spominje uvjet vršenja pojničkih krajiških dužnosti, jer se to po sebi razumijeva, a ni uvjet posjeda nekretnina, jer je i to suvišno, pošto se radi o zadruzi, koje je pojam razložen. Krajiška zadruga kao takova davala je vojnike iz svojih obitelji, kao takova stajala je prema državnoj vlasti i vojsci, te je bila nagradjivana.

Nakon obavljenoga popisa svih pravoužitnika, koji spadaju u kategoriju 1. sl. d) (krajiška zadruga) i upisa po gruntovnoj oblasti u katastar pravoužitnika kod prvobitnoga njegova sastava, predala ga je ova nakon toga u smislu § 4. naputka A. na nadležnost imovnoj općini.

Današnji pravoužitnici vuku svoja pravoužitnička prava ponajviše iz tih, u spomenutom katastru popisanih zadruga. Sa ovlaštenim nekretninama i spojenim sa njima pravoužitništvima zbivaju se razne promjene kao n. pr. uslijed zadružnih dioba, kupoprodaja, raznih gradjansko-sudskih dioba, promjena u samoj zadruzi, razlaza zadružnih, promjena osoba u odnošaju prema zadružnim i gradjanskim pravima, preostatkom prižen̄enih i udova u zadruzi, izdajom iz zadruge i t. d.

Tim promjenama mijenjaju se i subjekti pravožitništva i traže, da se obavi u odnosnom smislu i promjena u katastru. Po sebi se razumijeva, da se broj selišta pronadjenih prigodom sastava katastra ne može mijenjati, jer su oni dijelovi jedne cjeline, pa se sve promjene, nastale one radi cijepanja (diobe) ili upisa novih ovlaštenika, moraju kretati u okviru dijelova te cjeline. Posao vodjenja evidencije, čuvanja podataka i provadjanje promjena pravoužitničkih prava spada po svojoj naravi imovnim općinama. Zato molbe slijednika ovlaštenih krajiških zadruga za unos u pravoužitnički katastar, čija se prava na ovlaštene nekretnine osnivaju na odnosnim zadružnim pravima njihovih pravnih prednika, tražili oni to s kojega god zakonitoga naslova za stečeno selište, rješava nadležna imovna općina po slovu d) spomenutoga naputka A., i to pozitivno samo onda, ako su vlasnici vakantnoga selišta.

O pitanju, da li molitelj imade odnosnu osobnu kvalifikaciju u okviru sl. d) t. j., da li je on lično legitimni slijednik odnosnih zadružnih prava (koja se nakon diobe u pravilu temelje na predstavničkima), imade u slučaju spora ispitati i obrazložno odlučiti upravna kao zato nadležna vlast na osnovu podataka, koji joj stoje na raspolaganju, (diobni spisi, obiteljska izvjesnica, punopisnica, preslušanje svjedoka i t. d.) i nakon toga bi moglo biti govora o postupku prema vladinoj naredbi od 22. svibnja 1900. br. 11729. u molbenom tečaju kod izdavanja odluka glede dopitanja pravoužitništva u imovnim općinama.

Takov spor spada već po svojoj naravi pred upravnu vlast, koja zato ima propisani postupak, na osnovu kojega jedino ona može donijeti odluku a nikako imovna općina. Ovdje se mora istaknuti, da spomenuta vladina naredba u onim svojim dijelovima, gdje se razilazi s ovim razlaganjem i odredjuje za upravne vlasti jedino i isključivo postupak po sl. e),

Digitized by Google

ne može odgovarati stvarnomu stanju i uzrok je stalnim griješkama u rješenjima upravnih vlasti i imovnih općina. To imade za posljedicu, da se imovne općine izjavljuju nadležnima za rješavanje svih slučajeva sl. d) (da ih nazovem personalnih i realnih), a upravne vlasti opet, rješavajući sporne slučajeve, sl. d) pogrješno za taj slučaj primjenjuju odnosno osnivaju ga na sl. e), a da se i ne spominju druge nepravilnosti.

Kao zakonska podloga za rješavanje slučajeva sl. d) ne može se nikako upotrebljavati sl. e), koje govori i može se upotrebljavati samo za svoju posebnu kategoriju. Pravoužitnici te kategorije sl. e) spomenutoga naputka jesu krajiške o b i t e l j i, koje krajišku zadrugu doduše nisu sačinjavale, nu koje su ipak krajiške dužnosti i obveze u pogledu podavanja vojnika u svoje vrijeme ispunjavale. Konsignacija o ovim obiteljima nalazi se kod upravnih vlasti. Ove su upisale sve takove ovlaštenike u popis pravoužitnika, nakon što su provedene rasprave u smislu propisa § 4. naputka A. — Upravne vlasti su isključivo nadležne, da rješavaju o slučajevima ove kategorije za koju su sastavile i vode konsignaciju. Citirani propisi spominju pod e) samo obitelji kao pravoužitnike. One su nagradjene, pa se ta nagrada odnosi na njih.

§ 6. naputka A. sl. d) govori i o obiteljima e), kojima pripada drvo za vlastitu kućnu porabu. Razumijeva se, da su te obitelji imale svoju vlastitu kućnu porabu, no krov (kuću) ili stan mogle su imati u najmu, a možebitno zemljište u zakupu. To su mogle biti proletarske obitelji, majstora — stanovnika bez kuće, kao i starosjedilačkih beskućnika, koje su za to mogle pristojno živjeti, a u vršenju svojih vojnih dužnosti su mogle imati većih zasluga od zadrugara graničara. Zašto bi se dakle radi toga u pomanjkanju vlastitih nekretnina lišavale pravoužitničke blagodati, a zakon im to dopituje?

Na koncu bi se moglo u savezu sa razloženim osvrnuti i na pitanje, kome je u svoje vrijeme podijeljeno pravoužitničko pravo obzirom na pojedine imovne općine. Koji su ovlašteni korisnici i što je objekat iskorišćavanja? Da li stanovnici ovlaštenici sa stanovitim nekretninama s pravom užitka isključivo iz stanovitih šuma?

Praksa se je uvelike povela za tim, da ovlašteni krajišnik može i u drugoj imovnoj općini steći pravoužitništvo, ako dokaže, da je vlasnik ovlaštenih nekretnina, i na osnovu toga ima već mnogo stečenih prava. To bi nalazilo svoje opravdanje u davanju mogućnosti ekonomskog užitka i osiguranja bolje egzistencije pravoužitnicima, osobito onima, koji se moraju seliti iz jednoga područja u drugo. Zato se preko toga pitanja prelazi. No svakako bi, kada je tako, imalo za to nadležno predstavništvo imovne općine takodjer reći svoju glede primitka i priznanja prava molitelja.

II.

IMOVNE OPĆINE I DRŽAVNI SAVJET.

Napisao Anedre P e r u š i ć, ing. forest. i aps. jur., Ogulin.

Prije podržavljenja uprave krajiških imovnih općina (naredba od 4. svibnja 1922. br. 13054.) bila je kr. hrvatska zemaljska vlada u Zagrebu, a danas je ministarstvo šuma najviša nadzorna vlast nad imovnim opći-

Digitized by Google

nama. Podržavljenjem uprave postalo je ovo ministarstvo i najviša upravna vlast nad njima.

Teoretski uzeto nije spojivo, da se imovna općina kao juristička osoba žali protiv izvjesnoga rješenja svoje nadzorne i quasi tutorstvene vlasti, jer se pretpostavlja, da nadzorna vlast zaštićuje svoga štićenika od svake štete ili opasnosti po trajnost same ustanove i pravilan red u gospodarstvu, dolazila šteta bilo s koje strane. dakle i sa strane državne vlasti kao i samih članova imovne općine. Ipak se u praksi dešava, da se državna vlast ne stara dovoljno o interesima svojega štićenika, neke pravne osobe, ili da ta vlast što odredjuje ili mimo ili protiv interesa te osobe slično malodobniku i tutoru. I na imovne općine moglo bi se primjenjivati postupanje slično onomu u običnom životu, pogotovo danas, kada se režimi često mijenjaju a odgovornosti u istinu nema tako, da imovne općine doista nisu dovoljno zaštićene.

Ali se ne može nesumnjivo ustvrditi, da je ministarstvo šuma isključivo nadzorna vlast u svojem odnosu prema imovnim općinama u pogledu raspoložbe sa imovinom i prihodima imovine Ono je i državna vlast, protiv čijih rješenja ima svako fizičko i pravno lice u smislu ustava pravo, da se žali državnom savjetu kao vrhovnomu sucu u upravnim poslovima.

Imovne su općine prema ministarstvu privatne ustanove i ako u sebi sadrže ponešto javnoga značaja. Nema dakle razloga, s kojega se imovne općine u smislu čl. 15. i 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima od 17. svibnja 1922. ne bi mogle žaliti protiv izvjesnoga akta ministarstva šuma, u koliko bi s takovim aktom bilo povrijedjeno kakovo pravo ili kakov neposredni lični interes imovne općine, osnovan na zakonu.

Imovne općine pravno predstavlja gospodarski odbor, a upravno direkcija njezinih šuma. Mogu se desiti slučajevi, da ministarstvo šuma donese nepovoljno ili štetno rješenje na koji zaključak zastupstva ili odbora ili da naredi direkciji izvršenje ili neizvršenje nekoga čina mimo i protiv propisa ili interesa imovne općine. U prvom slučaju, strogo uzeto, moralo bi zastupstvo ili odbor, kada je šteta ili propust za imovnu općinu očevidan, na svojoj sjednici zaključiti, da se protiv takova rješenja ministarstva podnese žalba državnomu savjetu. Ali nijedan zaključak odbora ili zastupstva nema pravne valjanosti, dok ga ne odobri nadzorna vlast. ministarstvo šuma, dakle ona ista vlast, protiv koje se ima podnijeti žalba. Ovo je u praksi neizvedivo, jer ta vlast ne će takov zaključak odobriti. Osim toga odbor je dosta težak aparat, koji se sastaje pet šest puta godišnje, a sazivati sjednice za svaki slučaj bilo bi skupo; čekajući opet redovitu sjednicu trpi se šteta, jer rješenje ministarstva važi od onoga časa kada ga je primila direkcija šuma kao organ imovne općine.

Istina je, da odbor ili zastupstvo prima ili ne prima na znanje odredbe ministarstva, koje se donesu na pojedine zaključke. Za slučaj, da odbor ili zastupstvo takovu odredbu ne primi na znanje, ministarstvo opet treba da primi ili ne primi na znanje ovakov zaključak. Takov je rad obično circulus vitiosus i nema stvarnoga efekta, pa redovito ostane onako, kako je ministarstvo u prvi kraj odredilo. Preostaje direkciji, da

Digitized by Google

ona podnaša žalbe i za slučaj, koji nastane iz poslovanja odbora ili zastupstva kao i za slučaj, koji nastane iz redovitoga upravnoga poslovanja direkcije mimo odbora i zastupstva. Kako je direkcija šuma upravni predstavnik i organ imovne općine, imala bi ona analogno sličnim pravnim institutima podizati tužbe u upravnim poslovima i protiv ministarskoga rješenja.

Zastupstvo imovne općine kao njezin predstavnik postavilo je po čl. 19. zakona od 15. lipnja 1873. gospodarstveni ured, danas direkciju kao svoj organ i s tim na nj prenijelo svu upravnu vlast. Ali kod vršenja ove upravne vlasti nastaje teškoća u tom, što je uprava sa šumama imovnih općina podržavljena i one nemaju više svoje vlastito autonomno činovništvo. Činovništvo imovnih općina je danas državno, i ako ga ne plaća država iz svoje blagajne nego one same.

Kako dakle da direktor šuma, državni činovnik, postavljen po ministarstvu, podnaša protiv toga ministarstva žalbu? Podnašati može samo predstavku, a na tu se ne mora donijeti rješenje. Dakle, dok je uprava imovne općine u rukama ministarstva šuma, ne mogu se direkcije šuma žaliti državnomu savjetu protiv rješenja toga ministarstva, premda imovne općine u smislu čl. 18. ustava imaju pravo žalbe na državni savjet.

Ovakovo je stanje abnormalno i štetno za imovne općine, te ga treba što prije ukloniti. Dok se ovakovo stanje ne uredi, nadjen je izlazak u zaključku zastupstva ogulinske imovne općine od 25. lipnja 1927., po kojem je predstavnik vlasnika, zastupstvo, zaključilo, »da bi se u smislu čl. 18. i 52. zakona o drž. savjetu i upravnim sudovima podnašala žalba na državni savjet protiv svakoga takova rješenja, za koje drži, da je nezakonito i da bi se njim protupravno nanijela ogulinskoj imovnoj općini šteta«. Takove žalbe u ime vlasnika imao bi potpisivati predsjednik imovne općine u smislu čl. 17. zakona od 11. lipnja 1873., zatim § 5. zakona od 11. srpnja 1881., § 18. naputka C. k zakonu od 11. srpnja 1881., naredbe bivše kr. hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlade, odjela za narodno gospodarstvo, od 9. travnja 1915. br. IV. 72/2. Kako je u zastupstvu predstavljen i odbor, koje je podredjen zastupstvu, ima se smatrati, da je predsjednik imovne općine ovim zaključkom naročito i generalno ovlašten, da u ime zastupstva i odbora, jer je on i predsjednik odbora, podnaša žalbu na državni savjet putem direkcije šuma kao organa imovne općine.

Pošto se ovim zaključkom prenaša na predsjednika ne samo ovlast zastupanja već i pravo odlučivanja o tom, koje je rješenje ministarstva nezakonito, donijet će o tom načelnu odluku državni savjet, kada bude predsjednik na temelju zaključka zastupstva, ma i ne odobrenoga po nadzornoj vlasti, podnio tužbu protiv nekoga rješenja nadzorne vlasti.

Činjenica, što je uprava nad imovnom općinom podržavljena naredbom od 4. svibnja 1922. br. 13054, po kojoj su neka prava predsjedniku oduzeta — nije odlučna, jer ta naredba naročito naglasuje, da se podržavljenje uprave ne odnosi na realia, već samo na personalia i da vlasnički odnosi i predstavništvo vlasništva ostaje netaknuto. Predmet pak, o kojem se radi, je isključivo realne — vlasničke prirode.

Digitized by Google

O kazni višeput osudjenih lica

Napisao Ivan Maroević, drž. odvjetnik u Šibeniku.

Pravni pojam kazne je zakonom sankcionirano zlo, koje mora trpjeti čovjek, koji prekrši kazneni zakon. Kazna prekida životnu aktivnost, izvor ugodnosti, što ih pruža život i fizio-psihičku aktivnost, krateći kažnjeniku slasti, što izviru iz zadovoljenja gladi, ljubavi i egoizmu. Ipak ima ljudi, za koje ovaj pojam kazne nije točan, jer ne osjećaju težinu zla, koje sadrži kazna. To su oni, koji se često povraćaju — čak do 30 i 40 puta — u tamnicu i u njoj provode velik dio svoga života na veliku štetu i teret društva i države. Ovi kao da u tamnici nalaze konfort, koji nemaju na slobodi, i kad su prekoračili prag tamnice, kao da su ostavili sve brige i sve patnje, — kao da osjećaju, da je sudski kazneni postupak proti njima iscrpljen presudom, jer nakon presude prestaje svaki duševni napor, da se brane i da misle na svoje zlodjelo. Osjećaju, da sve prestaje ondje, gdje bi zapravo moralo da počne. Broj ovih ljudi nije malen. Oni prinose velik postotak kriminalitetu i društvu stalan velik teret.

Iz ovoga ne ćemo zaključiti, da je kazna uopće bez svrhe, jer najopsežniji i najjači efekat kazne je strah pred njom. Obično se nazire glavna svrha kazne u zaštiti društvenoga poretka, ali taj efekat je samo prama onima, koji se nisu još ogriješili o kazneni zakon; prema drugima, koji su je više puta okusili, djelovanje je samo materijalne prirode. Česte kazne nisu osjetljive kao ni lijek, na koji se organizam priuči. Svoju svrhu kazna dosiže jeino u onoj mjeri, u kojoj je sposobna, da ljudima ulije straha pred njom, i zato bi kazna s takovom svrhom morala biti što strožija i što raznovrsnija, niti bi težini kazni smjela biti oduzeta ikakova oštrina, jer su svi konforti i ublaženja na štetu ciljeva kazne, te umanjuju djelovanje zastrašenjem.

Kažnjenik biva iz društva uklonjen kao štetan i bezvrijedan talog. Za njega se društvo više ne brine. On nosi sa sobom u samoću tamnice čitava sebe, ponajviše svoju divlju prirodu, iz koje su potekla zla radi, kojih je sudjen, i kada kaznu izvrši, izlazi iz tamnice onakov isti, kakov je u nju ušao. Takova se čovjeka, i nakon što je izvršio kaznu, ljudi boje, u njemu vide svoju pogibelj. Kada se ne zna, tko je ukrao, pada sumnja na onoga, koji je već bio sudjen radi kradje. I uvjerenju suda mnogo prinosi ustanovljenje optuženikove poročnosti, osobito ako je optuženik bio već više puta kažnjen radi zlodjela, koja su potekla iz istih pobuda.

Uzrok je tome intuicija, da zločinac u tamnici nije promijenio svoga značaja i da su u njemu ostale sve iste hrdjave naklonosti, koje su ga i prije dovele u tamnicu. Svrha kazne se dakle svodi na to, da zastraši druge i da se presudom utvrdi hrdjav značaj osudjenikov.

Ipak to nisu svi razlozi kazne. Svi osjećamo, da je kazna nužna i bez obzira na spomenute političko-socijalne razloge. Taj je osjećaj u prirodi ljudi i životinja. Možda zato jer je zahtjev kazne potekao iz divljih prirodnih pobuda primitivnoga čovjeka, iz čežnje za osvetom — tko se ne osveti, taj se ne posveti — ili iz žedje za krvlju, ili možda iz onoga istoga prirodnoga zakona, po kojem izlaze sve naše patnje, bijede, nevolje i boli. Možda i zlo, koje ljudi jedan drugome čine bilo i u obliku

Digitized by Google

zakonske kazne, ima istu svrhu, da u čovjeku ožive čežnju za višim duševnim životom i shvaćanje, da stradanje u životu, bijeda, bol i primljene nepravde i uvrede često su sredstva potrebita za razvoj duha, za sticanje najviših vrlina.

Od zipke pak do groba čovjeka prati prijetnja kazne i dosiže čak i posmrtni život. Kazne roditelji, škola, pojedini ljudi, ljudsko društvo i religija. Nju rabe oni, koji nas najviše ljube, kao i oni, koji nas najviše mrze. Uzroci su kazni uvijek neko zlo. Ali nisu uvijek jasni uzroci, s kojih ne može da bude bez toga zla. Možda su još zakopani u našoj podsvijesti, onako kao i religiozni osjećaji, te u obliku hipoteza pokazuju ljudima ciljeve života i put, koji k njima vodi.

Sankcije kaznenih zakonika imadu poglavito političko-socijalno opravdanje, pred kojim potamniše razlozi, radi kojih bi se moralo posrnule uspraviti. Ipak bi i ove kazne mogle biti sredstvo, ili barem prigoda, da se zločinca, ako ne posve popravi, a ono barem da mu se pokaže bolji put. »Ako odgurneš čovjeka, ne ćeš ga popraviti, pogotovo ne derana«, Dostojevskij. Kazna ili djeluje na dušu čovjeka, te ga njegova vlastita savjest kazni, ili ne djeluje nikako. Izmedju današnjih sankcijoniranih ciljeva kazne i duševnoga života kažnjenika ima velika praznina. Namjesto da glavni cilj kazne bude povezan s kažnjenikom onako, kako je povezana njegova duša s tijelom, i da kažnjenik bude silom zakona podvrgnut postupku potrebitom, da mu stvori takovo duševno stanje, po kojem će shvatiti važnost života, ozbiljnost poziva, koji je priroda namijenila čovjeku, način i mogućnost, da se usavršuje u dobru i da tome cilju posveti svoje sile, kako će postići onaj stupanj dobrote, koji je potrebit čovjeku, da u životu radi, misli i čezne onako, kako će mu od što veće vrijednosti biti za život duše.

O velikoj razlici medju ljudima i o duševnom životu kažnjenika kazneni zakonici vode malo ili nimalo brige. Valjda zato, jer nema nade, da bi se značaj zločinaca u tamnici mogao promijeniti.

Istina, da je značaj djelo prirode i da čovjek po njemu ostaje za čitava života isti, te je i Sokrat govorio, da ne ovisi o nama, što smo dobri ili zli. Zločinac bi radi toga morao biti do svoje smrti u tamnici. Ali u značaju nisu svakolika svojstva čovječja, niti smije da bude značaj čovječji direktnim objektom kazne, niti kazna jedino sredstvo društvene obrane. Društvena briga treba da se obrati onim svojstvima čovječjim, koja su podložna djelovanju uzgoja, spoznaji, po kojoj će čovjek shvatiti, da mu je njegovo opako djelovanje štetno, a da će svrhu, radi koje je dosada zlo radio, postići lakše ispravnim i poštenim djelovanjem.

Svi ljudi su sposobni za dobro. Istina, netko može biti po svojoj prirodi dobar, te bez velikih napora sačuvati dobrotu svoje duše, djelovati pošteno i dobro, a drugi po svojoj prirodi biti naklon zlu, zavisti i mržnji, ali dobar uzgoj može naučiti shvaćati razliku izmedju dobra i zla i boriti se proti zlu, pa ako čovjek i ne uspije svagda, da uguši u sebi sve hrdjave nagone, u borbi će ojačati i konačno će ipak pobijediti. Samo oni, koji se ne bore proti zlu, što ga imadu u sebi, i puštaju bez zapreke, da svaki zao vjetar duva u njihova jedra, utapljaju se u moru zala.

Istina, da je lako postati svetim onome, koji je po svojoj prirodi naklon odricanju i dobroti, kao što je lako biti lupežom i varalicom onome,

Digitized by Google

u kojem životinjski egoizam ne poznaje granice. Većina ljudi se kreće izmedju jednoga i drugoga ekstrema. Fiziološke funkcije čovječje pokreće jak prirodjeni nagon, dok se njegove duševne funkcije ne mogu pokretati bez čežnje za usavršenjem, iz koje potječu sve moralne vrijednosti čovjeka. Kao što se fiziološke funkcije ljudskoga nagona jačaju i razvijaju većom porabom, tako se i duševna svojstva razvijaju i jačaju njegovom porabom i borbom, a kržljave, venu i gube snagu, ako ih se ne njeguje, ako ih se ne dozivlje životu, ako ih se ne rabi, što više ako ih se nastoji ugušiti na korist živinjskoga nagona, njegujući grubi eogizam. Oni, koji dolaze u tamnice su ljudi bez duševnoga života, — ljudi koji žive samo po intelektu, stvorenom radi sačuvanja tijela i roda ljudskoga, a pravi duševni život nije u njima nikada bio probudjen.

Nepravim si iluzije, da bi tamnica bila podesna za postignuće idealnih ciljeva duševnoga života, ali u nestašici boljega ambijenta može da i vrijeme, provedeno u tamnici, bude upotrijebljeno u bolju svrhu. Radi konačnoga cilja može biti svejedno, na koji je način postignut, putem vjere, škole, ili tamnice. To je možda više pitanje ukusa i uzgoja; glavno je ipak, da je čovjek postigao, ako ne ono savršenstvo, o kojem govori sv. Matej (gl. 5 st. 48), barem ono relativno savršenstvo, koje je moguće postići i običnim ljudima. Daleko je bolje u tamnici pod silom postići pročišćenje duše, nego li u slobodi pod lažnom dobrotom sebe obmanjivati i otimati moralnoj odgovornosti za svoja djela.

Kroz tamnice ne idu filozofi već prosječni ljudi, koji po svojem značaju i uzgoju nisu ni mogli, ni znali, da odaberu bolji put. Filozof i asketa postići će duševnu dobrotu bez mnogo borbe, jer u svakom svojem djelu, u svakoj svojoj misli znadu sačuvati neokaljeno moralno biće. Oni rade gonjeni pozivom svoga značaja — operari sequitur esse —; jednako kako umjetnik, ili pjesnik stvaraju svoja djela po nutarnjoj sili svoje prirode. Ipak shodno vrijeme, prilika i rad oko duševnoga pročišćenja ne smiju da budu odricana nikome pa ni zločincima. Ako u njima, kada ulaze u tamnicu, nije još probudjen osjećaj moralne odgovornosti, ni interes za duševno savršenstvo, pred njima stoje čitave duge godine tamnovanja, kroz koje — mjesto da u svojem vlastitom glibu trune njihova duša — mogu da se iz mrtvila probude i dozovu životu latentne duševne sile, svojstvene svakomu čovjeku. Pred njima stoje dugi dani i noći samotnoga života, podesnoga, da čovjek zaroni u svoju dušu i da u njenom zrcalu vidi i upozna samoga sebe. Skinuti zločincu mrenu s očiju i njegov pogled dovesti, da zaroni u samoga sebe, znači pokazati mu put poboljšanju. Takovo preobraženje mogu praviti samo pedagoška sredstva, praćena velikom i beskrajnom ljubavi za duševno biće čovjeka. Samo ljubav može uspjeti, da kroz tvrdu koru divlje prirode prodre u mračan duševni život zločinca i u njemu zapali svjetlo novoga boljega života.

U većem broju slučajeva ne bi bilo teško probuditi spoznaju zločinca. Lica više puta kažnjena veći dio zlodjela počinjaju iz koristoljublja, a medju njima najveći broj ne radi iz same pakosti, ni iz duševne pokvarenosti, nego iz pomanjkanja rasudjivanja i moralnih osjećaja, iz pomanjkanja najelementarnijega uzgoja.

Kazneno pravo će biti za ova lica velik upitnik, dok kaznena sredstva ne budu radila, da postignu popravak kažnjenika.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko.

Tužba za ustanovljenje pravnoga odnošaja može se pod stanovitim uvjetima smatrati opozicijonom tužbom po §. 492. bos. grpp.

Rješidba vrhovnoga suda u Sarajevu iz godine 1927.

U ovršnoj stvari K. protiv J .dosudjena je A-u kao sekvestru odlukom kotarskog suda u Sarajevu od 7. kolovoza 1926 .br. O. 1379/25. nagrada u izvjesnoj svoti. Protiv te odluke podnio je K. utok na okružni sud, a ovaj je taj njegov utok odbio sa slijedećim obrazloženjem:

»Iz činjeničnoga stanja, na kojemu se osniva odluka prvomolbenog suda od 7. ožujka 1926. O. 1379/25., proizlazi, da su prigovori utjecatelja u provedbenom postupku ispitani i u obzir uzeti, da su u tom pravcu ispitani svjedoci i vještaci i da je na osnovu prvomolbenoga izvida sekvestru dosudjena nagrada. Utjecatelju je prosto stojalo za trajanja tih izvida i svoje prijedloge stavljati i tražiti, da se provedu, pa ako je to propustio za trajanja postupka, ne može taj propust ispravljati u utočnom stadiju. Iz tih razloga, te obzirom na stanovište izrečeno u ovosudnom utočnom rješenju od 3. prosinca 1926. U. 171/26. valjalo je utok ovrhovoditelja protiv odluke od 7. kolovoza 1926. O. 1379/25. odbiti«.

Nakon odbijenog utoka povedena je protiv K-a ovrha na pokretnine pod O 1229/27. Prije provedenja pljenidbe podnio je K. kotarskomu sudu molbu, da se dozvoli obustava ovrhe za vrijeme od 8 dana, jer da će on podnijeti opozicijonu tužbu okružnomu sudu i jer bi mu se provedenjem ovrhe nanijela nenaknadiva šteta, te je položio kod suda za osiguranje ovrhomoliteljeva zahtjeva uložnu knjižicu jedne banke u približnoj vrijednosti ovršnoga predmeta. Kotarski sud je toj molbi pod gornjim uvjetima udovoljio.

K. je zaista podnio tužbu, ali ne opozicijonu nego »za ustanovljenje pravnoga odnošaja«. U toj tužbi ustvrdio je K., da se je on u svojoj ovršnoj stvari protiv J. pod O 1379/25. sporazumio sa pohraniteljem A., da ovaj primi u pohranu kola i konja ovršenika J. i da s njime radi, a za to da ih uzdržava i hrani, na što da je pristao i ovršenik J. Pošto su konji i kola bili kod A. nekoliko mjeseci, prodani su javnom dražbom za nekih 7.000 D., koji je utržak izručen K-u. Nakon toga ,veli K. u tužbi dalje, sjetio se je A., da usprkos očitovania, da će s konjima i kolima raditi i za to da za ishranu ne će ništa tražiti, traži odštetu za ishranu, pa je predao ovršnomu sudu račun za pohranu kola i konja na 18.000 D. s molbom, da mu se isti likvidira. Na tu njegovu molbu bilo je odredjeno ročište i na njemu je dosudjeno A-u u ime troškova pohrane 10.646 D. Nadalje se u tužbi tvrdi, da je i sam A. priznao na likvidacijonom ročištu, da je neko vrijeme radio sa konjima, a K. da je na ročištu prigovarao, kako A. nema iz naslova pohrane nikakova odštetnoga zahtjeva i da se ovršni sud nije smio upuštati u meritorno raspravljanje o dotičnom računu, nego da je imao stvar uputiti u smislu §§. 516 i 538 grpp. na put redovite parbe. U tužbi je na kraju ujedno zamolio okružni sud za obustavu svakoga daljega ovršnoga čina u istom ovršnom predmetu, sa istim obrazloženjem i pod istim uvjetima kao gore, jer da je podnešenom tužbom vjerojatnim učinio svoj tužbeni zahtjev u smislu § 493 grpp.

Okružni sud je toj molbi za obustavu ovrhe udovoljio, pa je A. protiv te odluke podnio utok i obrazložio ga ovako: »U napadnutoj odluci bazira se obustava ovršnoga postupka O—1229/27. na §-u 493. grpp., a pušta se iz vida §§ 492, 494 i 495 grpp., kod kojih se isključivo imaju primijeniti ustanove § 493. grpp. Medjutim tužba tužitelja ne temelji se ni na jednom od navedenih paragrafa, nego je, kao što se i ne krije, nego dapače i nazivlje, tužba za ustanovljenje pravnoga odnošaja, na koju se dakle ne može odnositi § 493. grpp. itd.«.

Ovaj je utok odbio vrhovni sud sa slijedećim obrazloženjem: »Utjecatelj napada gore citiranu odluku prvomolbenoga suda tvrdeći, da se ne može u ovom slučaju primijeniti propis § 493. grpp., jer se ne radi o tužbi u smislu § 492, 494 grpp., budući i sam tužitelj naziva svoju tužbu tužbom za ustanovljenje pravnoga odnošaja. U istinu spada tužba, koja je podlogom ove parnice, medju

Digitized by Google

tužbe po § 492. grpp., jer se istom tvrdi i stavlja pod dokaz, da je zakonsko pravo naknade troškova, koje tuženiku pripada po § 517 grpp., pogodbom medju strankama utrnulo. Utok je s toga neosnovan, pa ga je trebalo odbiti.

Priopćio **Dr. S. Atijas**, odvjetnik u Sarajevu.

Za ovršnost sudbene nagodbe (§ 328. t. 2. grpp.) potrebno je osim obveze stranaka učiniti činidbu pod prijetnjom ovrhe još i da je nagodba sklopljena samo o predmetu tužbe i parnice.

Riešidba stola sedmorice od 21. travnja 1927. br. 1086.

(Odluka kot. suda u J. od 14. srpnja 1921. br. 8460 gr. M. 622—1919.; riešidba Pan. stola od 13. listopada 1926. br. 23590. II. 848—1921.).

U parnici M. B. iz K. proti H. M. iz K. radi smetanja posjeda rubenine spp. povedenoj na tužbu de praes. 2. listopada 1919. br. 11820/gr. sklopljena je medju strankama na ročištu dne 17. ožuj. 1920. slijedeća nagodba: I. Ja H. M. iz K. obvezujem se tužitelju M. B. iz K. u roku od 14 dana pod prijetnjom ovršnoga oduzeća povratiti jednu žensku košulju, jednu plahtu, jednu gornju košulju i 7 funti lana u svežnjima, te za jedne poplate svotu od 100 K. Ujedno se obvezujem odnosno dozvoljujem, da se od svote, koju tužitelj meni imade platiti, odbije u ime polovice parbenoga troška svota od 100 K. — II. Ja M. B. pristajem na ovu nagodbu, te se obvezujem tuženoj, nakon što mi gornje stvari vrati, isplatiti po odbitku troška od 100. K. i vrijednosti poplata od 100 K. svotu od 2.000 Kruna pod prijetnjom ovrhe. — III. Nagodba bude strankama pročitana i protumačena, te je u cijelosti usvajaju i potpisuju H. M., M. B.

Tužena je H. M. udovoljila gornjoj nagodbi, a tužitelj nije. — K o t a r s k i s u d u Jaski je odlukom od 14. srpnja 1921. br. 8460/gr. dozvolio ovršnu predbilježbu prava zaloga na nekretninama ovršenika M. B., upis, u gr. ul. br. 547 p. o. Kupčina gornja, radi dužnih 2.000 K. spp. na korist tužene sada ovrhovoditeljice H. M.; a b a n s k i s t o l povodom ništovne žalbe i utoka ovršenika prvostepenu odluku djelomice preinačio, te dozvolio ovršnu predbilježbu prava zaloga samo za iznos od 450 D. (1.800 Kruna); dočim s t o l s e d m o r i c e, uvaživ, da je pobijanim nižestepenim odlukama dozvoljena ovršna predbilježba prava zaloga na ovršenikove nepokretnine grunt. ul. br. 547 p. o Kupčina gornja za tražbinu ovrhovoditeljice od 500 odnosno 450 Dinara spp. na temelju nagode od 17. ožuj. 1920. br. 3127/gr. sklopljene medju istim strankama u postupku po zakonu od 8. svib. 1890. u slučajevima smetanja posjeda; uvaživ, da se tom nagodbom obvezuje ovršenik M. B. kao tužitelj, da će platiti ovrhovoditeljici H. M. kao tuženoj svotu od 1.800 K. ili 450 D., koja svota nije bila predmetom ni tužbe ni rasprave, a niti se je moglo o njoj raspravljati po postupku, normiranom zakonom od 8. svib. 1890.; uvaživ, da stoga takova nagoda obzirom na propise §§. 45. 372. i 438. toč. 2. grpp. te dvorski dekret od 22. lipnja 1805. zb. pz. br. 735. nije ovršiva i da se ovrhovoditeljica H. M. po tom nije iskazala s kojim pravom vodjenja ovrhe: našao je: povodom ništovne žalbe i previdnoga pravnje izvanrednoga previdnoga utoka ovršenika M. B. preinačiti obje pobijane nižestepene odluke i ovrhovoditeljicu H. M. s njenom molbom za ovršnu uknjižbu prava zaloga na nepokretnine ovršenika M. B., upisane u grunt. ul. br. 547 p. o. Kupčina gornja, primljenom 9. srpnja 1920. br. 8460/gr., odbiti i prvostepenom sudu naložiti, da odredi uknjižbu brisanja dozvoljene po njemu predbilježbe.

Podjedno se ureda radi ukidaju i odluke prvoga suda od 15. stud. 1926. br. 10592/gr. (i t. d. citira se još deset ovršnih odluka) izdane u ovršnom postupku H. M. proti M. B. za namirenje njezine tražbine od 450 D. spp. i ovrhovoditeljica H. M. odbija se sa svojim ovršnim molbama od 3. stud. 1926. br. 10592/gr. za sekvestraciju nepokretnina i t. d. (citira se još 10 ovršnih molba). — Trošak ništovne žalbe i izvanrednoga predvidnoga utoka M. B. obredjuje se sa 259 D., pa se nalaže H. M., da mu taj trošak naknadi u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Priopćio **dr. Božo Nikolić**, odvj. perovodja u Jastrebarskom.

Digitized by Google

1. Novim taksenim propisima nisu preinačene ni dokinute odredbe zakona od 12. svibnja 1900. Zb. br. 48. — II. Pretstavke odnosno utoci sa žaobom ništovnom kr. jav. bilježnika kao sudbenih povjerenika jesu obzirom na čl. V. t 4. i čl. VI. t. 1. taksenoga zakona prosti od plaćanja takse.

Riešidba banskoga stola od 4. kolovoza 1927. br. 20.430/27. IV. 533/27.
(Odluka kot. suda u V. G. od 23. veljače 1927. br. 2.600/gr.)

Odlukom kot. suda u V. G. od 14. travnja 1923. br. 15608/gr. Os. 1916./33. i na nju uslijedivšim daljnjim odlukama dopitana je nadležnomu jav. bilježniku I. kao sudbenu povjereniku za vodjenje ostavinske rasprave iza pok. S. N. iz Mal. M. pristojba u ukupnom iznosu od D. 375.

Navedeni kr. javni bilježnik izvješćuje dne 28. prosinca 1926. svoj nadležni sud, da su citirane odluke postale pravomoćne, i da taj sud 14 dana nakon pravomoćnosti tih odluka nije u smislu zakona od 12. svibnja 1900. (Zbor. br. 48.) i provedbene mu naredbe od 6. lipnja 1900. br. 8635. (Zbirka naredaba sv. 6. str. 222. i sl.) odredio gruntovni upis tih pristojaba ureda radi.

Spomenuti sud odlukom od 30. prosinca 1926. br. 390./gr. dopituje mu za podnešeno izvješće trošak od D. 190., dozvoljuje na temelju §. 1. citiranoga zakona radi ostatka bilježničke pristojbe od D. 216.65 uknjižbu prava zaloga na nekretnine pok. S. N. iz M. M. i obavu toga nalaže svojemu gruntovnomu uredu. — Gruntovni ured istoga suda izvješćuje, da je ovršna (koja medjutim nije ni tražena) uknjižba prava zaloga dozvoljena prethodnom odlukom gruntovno neprovediva, jer molitelj nije uplatio uknjižbenu taksu po T. br. 138. zakona o taksama, a niti je doprinesao izvorne priloge i prepise za gruntovnu zbirku isprava.

Isti sud izdaje na to izvješće svoga gruntovnoga ureda odluku od 23. veljače 1927. br. 2600/gr., da se gruntovna provedba njegove odluke od 20. prosinca 1926. br. 16.390/gr. obustavlja. — Protiv ove odluke je uložio odnosni kr. javni bilježnik pozivom na čl. V. t. 4. i čl. VI. t. 1. taksenoga zakona nebiljegovanu predstavku odnosno utok sa žaobom ništovnom, koju je b a n s k i s t o l, uvaživ, da novim taksenim propisima nisu preinačene ili dokinute odredbe zakona od 12. svibnja 1900. br. 48. o uredjivanju gruntovnih spisa ureda radi; — uvaživ, da po §. 1. toga zakona ima sud pribaviti potrebne za gruntovni upis isprave, — uvaživ, da se s toga odbitni odnosno obustavni razlog napadnute odluke ne nalazi u skladu sa zakonskim propisima, kao ni sama odluka, te izvješće gruntovnoga ureda, na osnovu kojega je ona izdana, obnašao je povodom te ništovne žaobe i utoka kr. javnog bilježnika svojom riešidbom od 4. kolovoza o. g. br. 20430/27. IV. 533/27. ukinuti napadnutu odluku i prvostepenom sudu naložiti, da izvješće svoga gruntovnoga ureda ponovno u pretres uzme, te za gruntovnu provedbu ureda radi shodne odredbe izda. — Trošak pravnoga lijeka ima stranka snositi s razloga, što ne dotiču uvjeti §. 316. gpp.

* * *

Gornjom riešidbom, jer ni prvi ni drugi sud nije navedenog kr. javnog bilježnika pozvao na biljegovanje njegove predstavke odnosno utoka sa žaobom ništovnom, — je istomu priznano, da je kod podnošenja takovih pravnih lijekova pozivom na čl. V. t. 4. i čl. VI. t. 1. taksenoga zakona oslobodjen od plaćanja takse.

Priopćio **dr. Zlatko Cuvaj.**

Zamoljeni izvršni sud nema ispitivati zamolnice domaćega suda iz drugoga pravnoga područja, nego ju imade naprosto izvršiti.

Zaključak zemalj. suda u Šibeniku od 21. svibnja 1927. br. R 35/1927.
(Preinaka zaključka kotarskoga suda u Kastvu od 13. travnja 1927. br. E 20/27-2).

Kotarski sud u K. je uskratio u ovršnom predmetu tierajućega vjerovnika A-a protiv ovršenika B-a izvršenje ovrhe do osiguranja, dozvoljene od kot. suda u S. odlukom od 26. ožujka 1927. br. 4394 gr. T 60/27., jer da ne postoje preduvjeti § 370. i 371. o. r.

Zaključkom od 21. svibnja 1927. br. 35/27 je zemaljski sud u Šibeniku udovoljio utoku tierajućega vjerovnika, ukinuo napadnuti prvostepeni zaključak i naredio prvome sudu, da izvrši ovrhu do osiguranja plienidbom pokretnih stvari obvezane stranke bez obzira na razloge, radi koih nije udovoljeno zamolnici, s ovih razloga

Digitized by Google

Utok je tjerajuće stranke osnovan. Napadnuti prvostepeni zaključak, kojim se je uskratilo izvršenje ovrhe dozvoljene od kotarskog suda u S. odlukom od 26. ožujka 1927. br. 4394 gr. T 60—27 kaže, da se to izvršenje ne odreduje, jer da ne postoje preduvjeti §§ 370. i 371. ovrš. reda. No prvostepeni se sud pogrješno pozivlje na sada spomenute §§-e, jer oni dolaze u obzir, kada privatna stranka sama čini prijedlog ovrhe za osiguranje, dok ovdje dolazi u pitanje pružanje pravne pomoći na zamolnicu jednoga suda iz drugoga pravnoga područja iste države. Prvi sud u ostalom ne obrazlaže potanje, zašto misli, da ne postoje preduvjeti spomenutih §§-a.

Naprotiv prema propisima § 37. br. 2. ov. reda mora se dozvoliti ovrha za osiguranje bez obzira na posvjedočenje predvidjeno u § 370. ov. reda, kada se ova vrst ovrhe traži na temelju jednoga mjeničnoga naloga isplate, protiv koga su podignuti prigovori.

No po mišljenju ovoga utočnoga suda u konkretnom slučaju ne dolaze uopće u obzir propisi §§ 370. i 371. ov. reda, a niti oni § 373. ovrš. reda, nego propisi § 17. ovrš. reda. Propisi § 375. ovrš. reda ne mogu doći u obzir, jer su oni imali u vidu dvije različite države i zato traže, da bude zagarantovan reciprocitet, dok su u konkretnom slučaju oba suda u ovozemstvu u smislu ovrš. reda, koji ovdje vrijedi, samo što su u različitim pravnim područjima, ali to je za samu stvar irelevantno.

Prema tome ovaj utočni sud drži, da se nazočni slučaj ima prosudjivati analogno slučajevima, kad sud, koji je u smislu § 375. ovrš. reda nadležan za dozvolu ovrhe za osiguranje, nije u isti mah i ovršni sud §-a 17. ovrš. reda. S toga razloga, ako prvi sud nije udovljio zamolnici kot. kuda u S., jer mu nije bilo posvjedočeno, da su proti mjeničnomu nalogu isplate bili podignuti prigovori, to je on pogrješno učinio, jer ovršni sud nema ispitivati umolnice domaćega suda, pa bio taj i iz drugoga pravnoga područja, nego ih ima prosto izvršiti, kad su osnovane na zakonu.

Priopćio **dr. A. Kraljić**, odvjetnik u Šušaku.

1. O nekim skrajnostima tražbe za utvrdjenje. 2. Proti komu ima se upraviti tražba za priznanje prava na nužni dio. 3. O novostima u revizijskom postupku. 4. O tumačenju § 765. o. g. z.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B. u Zagrebu, kao revizijskoga suda od 7. veljače 1927. Br. 393/26.

U parnici P. R. za utvrdjenje prava na 1/6 dio u novcu, u naslov nužnoga dijela, protivu ležeće ostavine K. T., prvi i drugostepeni sudovi udovoljili su potpuno traženju, ali je revizijski sud udovoljio od česti reviziji, te ograničio traženo pravo na 1/6 dio u novcu. Iz obrazloženja revizijskoga:

Pod 1. Revizijski sud ne odobrava stanovište prizivnoga suda, da je dovoljno, da je pravni interes za utvrdjenje postojao u času prikazanja tražbe, jer se zahtjevu za utvrdjenje može udovoljiti samo onda, kada i u času izricanja prvostepene presude postoji pravni interes. Nije točno niti općenito izraženo mišljenje, da bi tražba za utvrdjenje bila opravdana i onda, kada bi ona imala samo da služi i olakoti onu za izvršenje, jer tužilac mora redovno da dokaže naročite okolnosti koje iziskuju samostalno utvrdjenje i iz kojih izilazi, da se postojećemu pravnomu interesu može da udovolji samo putem posebne parnice za utvrdjenje a ne tužbom za izvršenje.

Pod 2. Nije osnovan revizijski razlog br. 4 § 503. g. p. niti u koliko revizija tvrdi, da bi tužiteljica, kao vjerovnica oporučnoga nasljednika, svoj zahtjev bila morala da istakne protiv A. ud. T. kao oporučne nasljednice, a budući da je ona umrla, protivu njenih nasljednika ili protiv njene ostavštine, ako je još ležeća, te dosljedno da tužiteljica nema nikakova prava protivu ostavštine oporučitelja K. T. i da bi se tražba, prikazana protivu te ostavštine, morala kao neredovita odbiti.

Ispravno je medjutim, da se nužni nasljednik mora smatrati kao vjerovnik ostavštine, a budući da oporučna nasljednica A. ud. K. T., kao što niti njena ostavština, nije dosudjenjem stekla ostavštinu pokojnog K. T., koja je stoga još ležeća (§§ 797, 810, 819, 550 o. g. z. i 38, 43 do 46 i 145 nespor. pa-

Digitized by Google

tenta), tužba je savim ispravno upravljena protivu ležeće ostavine pok K. T. kao jednoga ovlaštenoga subjekta ostavinskih prava i dužnosti.

Pod 3. Nema pak pravo revizija, da ističe u ovoj smjernici manjkavost postupka za slučaj, da bi se smatralo, da ovo pitanje nije dovoljno pretresano. Jer dok se o novoti revizijskoga postupka ne može govoriti, u koliko revizija traži, da se, pa i sa nekoga novoga gledišta, pregleda primjena materijalnoga prava na stanje stvari već utvrdjeno u presudama nižih sudova, ona protivu toga stanja stvari, ne smije da iznosi formalne prigovore sa gledišta br. 2. § 503. g. p., ako ti formalni prigovori nemaju svoj osnov u tuženičinim navodima i prijedlozima, iznešenim u toku prvostepenog postupka, jer su to inače novote, koje su po § 504 g. p. zabranjene. S obzirom na to tek će se uzgred istaći, da se revizijski razlog br. 2 § 503 g. p. ne bi mogao uvažiti niti stoga, što revizija niti ne kaže, kako i čime bi se postupak imao dopuniti.

U koliko se najzad revizija općenito odnosi »na izvedenja I. i II. stepena«, ona će se prosto upozoriti, da se takovo izvadjanje ne može uvažiti, jer nije u skladu sa propisom § 506 br. 2. g. p.

Pod 4. Medjutim se reviziji ne može odreći uspjeh, kada ona prizivnu presudu pobija kao pravno pogrješnu stoga, što je tužiteljici u ime nužnoga dijela bila priznata $^1/_6$, umjesto da joj bude priznata $^1/_5$ u novcu od cjelokupne čiste ostavštine. Po § 765 o. g. z. svakomu djetetu u ime nužnoga dijela pripada polovica onoga, što bi ga bilo dopalo po zakonskom redu nasljedstva. Prema tomu zakonskomu propisu za mjeru nužnoga dijela nema važnosti, po kojem se redu u konkretnom slučaju nasljedjuje, nego je mjerodavno ono hipotetsko stanje, koje bi nastalo, kada bi se ostavština morala raspraviti po zakonskom redu nasljedjivanja, pa se stoga, da bi se izračunala visina zakonskoga i prema tome nužnoga dijela, moraju uzeti u obzir sva ona lica, koja bi kod zakonskoga reda nasljedjivanja kao nasljednici ab intestato ograničavali nužnog nasljednika. K. T. je umro u rujnu 1922., dakle poslije 12. listopada 1914., kada je stala na snagu car. naredba od 12. listopada 1914. d. z. l br. 276(1 novela), te bi po toj car. naredbi kao nasljednici ab intestato bili pozvani udovica pok. K. T. Ana, po § 757. o. g. z. za jednu četvrtinu, pa bi po tome njegovu djecu (tužiteljicu, T. i M.) po § 732 o. g. z dopale skupa tri četvrtine ostavštine, a polovica toga t. j. nužni dio (§ 765 o. g. z.) iznosi tri osmine cijele ostavštine, za tužiteljicu dakle jedna osmina. Moralo se stoga, u tom pogledu, udovoljiti reviziji sa gledišta br. 4. § 503 g. p., pri čemu će se napomenuti, da ništa ne smeta, što tuženica u prvostepenom postupku nije prigovorila protivu razmjera zahtijevana u tužbi, jer je tuženica uopće predlagala odbačaj tužbe,a već iz tužbe izlazi stanje stvari, na osnovu kojega se u skladu sa zakonom izračunao dio tužiteljičin sa $^1/_6$.

Priopćio **Ivan Paštrović**, odvjetnik u Splitu.

Rok za podnešenje pravnog lijeka u predmetu ovršne deložacije na temelju pravomoćne otpovijedi najma stana je redoviti (14 dana), a ne iznimni kraći (3 dana) u smislu § 15. nar. min. nut. djela i pravos. od 17. prosinca 1858. (z. v. l. br. 230.).

Riešidba stola sedmorice od 4. veljače 1926. br. 43.

(Odluka kot. suda u K. od 18. veljače 1925. br. 1070 gr. R 548/24, riešidba banskoga stola od 9. srpnja 1925. br. 13895. i od 12. svibnja 1927. br. 6584—27. II. 2428—25.)

Kot. sud u Karlovcu dozvolio je temeljem pravomoćne otpovijedi najma stana ovršnu deložaciju. Protiv te odluke je ovršenik podnio četvrti dan nakon dostavljene mu odluke utok, koji je banski stol kao prekasno podnešen odbio.

Stol sedmorice je povodom previdnoga utoka ovršenika ukinuo pobijanu riešidbu banskoga stola, te isti uputio, da ovršenikov utok kao pravodobno uložen u pretres uzme i dalje po zakonu postupa.

Razlozi: Dozvoljena ovršna deložacija temelji se na § 19. nar. od 17. prosinca 1858. (z. v. l. br. 230), a u § 15. spomenute naredbe ustanovljeni kraći rokovi kao iznimka od redovitih dolaze do uporabe tek, kada se ras-

Digitized by Google

pravljaju prigovori proti otpovijedi ili tužba, kojom se traži ukinuće najamne pogodbe iz drugih razloga a ne stoga, što ističe rok uporabni, te kada se raspravlja tužba, kojom se traži predaja u porabu dane stvari. Primjena te zakonske ustanove je u naz čnom slučaju pogrješna, jer za nj vrijede redoviti rokovi.

Priopćio **dr. Ćiril Brajša,** odvjetnik u Karlovcu.

Za tužbu po §-u 176. obrt. zak. posl. al. nadležan je kot. sud prebivališta tuženikova.

Rješidba stola sedmorice od 26. ožujka 1927. br. 160.

(Odluka kot. suda I. u Z. od 11. studenoga 1925. br. 30.505/gr., rješidba bans. stola od 7. listopada 1926. br. 21.891).

Tužba J. K. iz Z. proti tvrci S. tvornici za izradbu finih koža u Z., na poništenje odluke obrtne oblasti u Sisku prema § 176. obrt. zakona i isplatu 18.018 D. s. p. p.

Kot. sud I. u Zagrebu u rješenju ovoga zapisnika, pošto je tužitelj pismeni dato Sisak 4. siječnja 1923. namješten za tvrdku Siscija tvornica za izradbu finih koža d. d. Sisak, gdje tužena imade upravu i tvornicu, pošto se je tužitelj u nazočnom sporu obratio već prije na obrtnu oblast gradskoga poglavarstva u Sisku, koja je u ovom sporu odluku već i donijela; pošto tužitelj na osnovu 176. obrt. zakona napada odluku obrtne oblasti u Sisku i traži nedosuđenu mu razliku od 18.018 D, dok se sa dosuđenim iznosom od 3.374 D, zadovoljuje; — pošto je tužba po § 176 obrt. zakona u ovom sporu dozvoljena, ali naravno kod suda prema političkoj oblasti, koja je dotičnu odluku donijela; — konačno jer je tužbom na obrtnu oblast u Sisku utemeljen jednom već izbor nadležnosti prostorne, gdje se spor riješiti imade, to se prema § 3, 46, 295 gpp. postupak pred ovim sudom kao nenadležnim dokida, a tužitelj upućuje na nadležni kot. sud u Sisku.

Banski stol povodom utoka i niš žalbe tužiteljeve — uvaživ, da § 7. zakona od 31. listopada 1876. o trgovačko-mjenbenoj sudbenosti i postupku pred trgovačko-mjenbenim zakonima izriče samo, da su iz poslova, doznačenih u § 55. trg. zak. oblastima obrtnim, uslijed tužbe povedene po stranci, koja nije zadovoljna s odlukom obrtne oblasti, nadležni kotarski sudovi, a ne izriče, da je nadležan onaj kotarski sud, u okolici kojega je dotična odluka po obrtnoj oblasti donešena, a niti se to po ničemu ne da zaključiti iz spomenutoga paragrafa, kako to napadnuta odluka hoće; — uvaživ, da ni drugi razlozi napadnute odluke nisu na zakonu osnovani za nenadležnost prvostepenoga suda u ovom sporu, — pogotovo kada je tuženo društvo neporečeno upisano u trg. registar sudb. stola u Zgbu, i kada imade svoj nastan u Zbu, pa se obzirom na propis § 15. toč. d, i § 56. sudovnika ukazuje nadležnim kot. sud. I. u Zagrebu, —

obnašao je povodom ništovne žalbe i utoka tužitelja napadnutu prvostepenu odluku ukinuti, te prvostepenomu sudu naložiti, da uskladni zapisnik ponovno u pretres uzme, te ga mimo razloga ukinute odluke dalje po zakonu riješi.

Stol sedmorice je otputio previdni utok tužene i potvrdio pobijanu rješidbu banskoga stola s razloga u njoj navedenih.

Priopćio **Gjuro Herlinger,** sudac u Zagrebu.

b) Kazneno

O pojmu imuniteta objektivnoga i subjektivnoga u kaznenopravnom smislu. — Uživa li odvjetnik kao branilac ili zastupnik stranke koji od tih imuniteta?

K tumačenju § 9. odvjet. reda (zak. od 6. srpnja 1868. l. d. z. br. 96).

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B. u Zagrebu, kao kasacionog suda od 6. srpnja 1927. K 1.33/27.

Protiv presude okružnoga suda u Dubrovniku od 14. prosinca 1926., kojom je optuženik dr. X. odvjetnik u D. bio u smislu § 259. br. 3. k. p. riješen od

Digitized by Google

optužbe zbog prestupljenja protiv vlasti po § 104. srp. kz. z., uložio je državni odvjetnik žalbu ništavosti, kojoj kasacijoni sud nije udovoljio s ovih r a z l o g a:

Imunitet u kaznenom smislu postoji onda, kada se neko lice kao pripadnik izvjesnoga staleža ili zvanja ne smije za krivice pozivati na odgovor pred kazneni sud (subjektivni imunitet), ili pak kada se neko krivično djelo, ma gdje god učinjeno, ne smije progoniti pred kaznenim sudom (objektivni imunitet). Po našem zakonodavstvu odvjetnik kao branilac ili zastupnik stranke predsudom ne uživa ni subjektivni ni objektivni imunitet u označenom smislu, a naročito se takov imunitet ne može izvesti iz zakonskih propisa, koji se navode u pobijanoj presudi, t. j. iz propisa §§ 235., 236. k. p. i § 9, odvj. reda.

Propis § 235. k. p. stavlja predsjedatelju na glavnom pretresu u dužnost, da pazi, da se protiv nikoga ne iznesu psovke ili objede, koje su očito neosnovane ili ne spadaju na stvar. Zatim se u tom paragrafu predvidjaju kazne novčane ili lišenjem slobode ili disciplinske kazne i to protiv lica tu nabrojenih, izmedju kojih se ne nalazi odvjetnik kao branilac ili zastupnik stranke. Disciplinske mjere protiv odvjetnika predvidjene su u § 236 k. p. Kazne predvidjene u §§ 235., 236. kao što su i one §§ 233. i 234 k. p. mahom su redne kazne i po svojem osnovu i svojoj prirodi bitno različite od onih kazni, kojima prijeti kazneni zakon, kada su u pitanju povrede pravnih dobara kazneno-pravno zaštićenih. Za slučaj, da se takove povrede dese na glavnom pretresu, moraju se prema naredjenju § 237. k. p. primijeniti propisi § 278. k. p. O imunitetu nema, dakle, govora u §§ 235. i 236. k. p., a § 237. k. p. i protivu odvjetnika predvidja krivični postupak.

Isto tako ni u § 9. odvjet. reda. Po tom zakonskom propisu je odvjetnik dužan, da preuzeto zastupanje vodi u saglasnosti sa zakonom i da prava svoje stranke protiv svakoga zastupa revno, vjerno i savjesno, te je dalje ovlašten da bez okolišanja iznosi sve, što on smatra, da je po zakonu probitačno za zastupanje njegove stranke, i da na svaki način upotrijebi strankina sredstva napadaja i obrane, koja se ne protive njegovoj punomoći, njegovoj savjesti i zakonima. Iz tih riječi zakona ne ishodi ono, što se u pobijanoj presudi navodi, naime da branilac ne može da bude pozvan na odgovor ni za djela, koja bi, kada bi bila počinjena izvan vršenja toga zvanja ,sadržavala obilježja krivičnoga djela, jer da djeluje u granicama obrane svojih ili tudjih interesa, ne djeluje ni dolozno, ni znane protuzakonito«. To mišljenje presudnoga suda, tako općenito izraženo, bilo bi točno, kada bi braniocu zakon davao punu slobodu u iznašanju sredstava napadaja i obrane. Medjutim, branilac tu slobodu nema, jer je on ovlašten, da na svaki način iznosi s a m o s t r a n k i n a sredstva napadaja i obrane, i t o s a m o u k o l i k o se ta sredstva napadaja i obrane ne protive njegovoj punomoći, njegovoj savjesti i zakonima. Zakon je htio, da u prvom redu normira u istaknutim granicama braniočevu dužnost prema stranci, te je jasno, da ako se branilac drži granica udarenih u zakonu, on ne može biti kažnjen, jer ne može biti kažnjivo po kaznenom zakonu ono, što odvjetnički red, dakle jedan drugi zakon, dozvoljava. Ima dakle pravo državni odvjetnik, kada u svojoj žalbi ništavosti tvrdi, da kazneni zakon i braniocu zabranjuje »obijediti treće lice sasvim neosnovano i protiv svoga uvjerenja, da je to lice počinilo kažnjivo djelo«, jer branilac, koji protiv svoga uvjerenja iznosi neosnovane objede protiv trećih lica, radi protiv svoje savjesti. Ako zakonodavac u § 9. odvjetničkoga reda kao granicu slobodi odvjetnikova djelovanja pored punomoći i zakona postavlja i odvjetnikovu savjest, on hoće da naročito istakne etički princip kao putokaz odvjetniku u njegovu radu. Odvjetnik ,koji je važan faktor u organizaciji pravosudja, mora se u vršenju svoga zvanja ravnati prema zahtjevima morala (bonus vir dicendique peritus). Ali državni odvjetnik, koji svoju žalbu ništavosti zasniva samo na br. 9-b) § 281. k. p., pa po tome reviziju pobijane presude u pogled primjene materijalnoga prava traži na osnovu činjeničnih utvrdjenja pobijane presude (§§ 258., 288. br. 3. k. p.), s pogledom na činjenična utvrdjenja prvostepenoga suda nije u pravu, kada pretpostavlja, da je i optuženi odvjetnik dr. X. neosnovano i protivu svoga uvjerenja objedio treće lice, da je počinio kažnjivo djelo. Takova utvrdjenja u pobijanoj presudi nema, niti se to može izvesti iz onih činjenica, koje su u pobijanoj presudi utvrdjene. Istina, u pobijanoj se presudi kaže, da optuženikov čin sadrži u sebi obilježja prestupljenja po § 104. srp. k. z., ali se isti optu-

Digitized by Google

ženik oslobadja od optužbe, jer presudni sud ne nalazi temelja, da drži, da je optuženik postupao dolozno ili znano protivu zakona. Time se isključuje ne samo animus iniurandi, već i svijest optuženika o protivpravnosti njegova djela, pa je jasno, da presudni sud, kada govori o obilježjima prestupljenja po § 104. srp. k. z., ima u vidu samo objektivna obilježja toga prestupljenja. Svijest optuženika o protivpravnosti njegova djela ne može se izvesti niti iz njegovih riječi, kako su utvrdjene u pobijanoj presudi, jer su te riječi tek jedan neznatni odlomak iz dugoga govora, a pri tumačenju izjave misli ne smiju se uzimati u pretres česti istrgnute iz cjeline, već se cijela izjava mora razmatrati. Takovo razmatranje ne traži državni odvjetnik, niti on protiv prvostepene presude iznosi formalni razlog ništavosti br 5 § 281. k. p. — Njegovoj se žalbi ništavosti moralo stoga odreći uspjeh.

Priopćio **Ljubo Milanović**, predsjednik, tajnik stola sedmorice B.

Razlika izmedju § 93. i § 95. srp. k. z.; — pojam »gomile« u smislu § 95. srp. k. z.

Riešenje stola sedmorice odjeljenja B. u Zagrebu, kao kasacijonoga suda od 27. srpnja 1927. 162/27.

Presudom okružnog suda u Šibeniku 29. ožujka 1927. bili su optuženici Ante R. Jerko R. i Joso B. oglašeni krivima za prestupljenje po § 95 srp. k. z. Protiv te presude uložili su žalbu ništavosti i optuženici i državno odvjetništvo. Kasacijoni je sud od česti udovoljio žalbi ništavosti optuženika, poništio pobijanu presudu u izreci o krivici zbog prestupljenja po § 95. spr. k. z i u izreci o kazni, ostavivši ju netaknutu u izreci o krivici zbog prestupljenja po §104. srp. k. z. — te je izrekao:

Optuženici Ante R., Jerko R i Joso B. krivi su, što su 1. ožujka 1927 u P. zandarskoj patroli prijetnjom i silom protivstali, te bacajući se na nju kamenjem, udarajući šakama i htijući je razoružati nju napali pri zvaničnom radu. Počinili su time prestupljenje po § 93. srp. k. z., pa bivaju osudjeni sva trojica radi ovoga prestupljenja, a optuženici Ante i Jerko R. osim toga i rad. prestupljenja po § 104. srp. k. z. Ustalom kasacijoni sud nije udovoljio žalbi ništavosti optuženika, dok je onu državnog odvjetnika uputio na gornje riješenje.

Iz razloga osude kasacijonoga suda:

. . . . Osnovana je žalba ništavosti, u koliko tvrdi, da se na osnovu utvrdjenja napadnute presude čin, upisan u grijeh optuženicima, imao označiti prestupljenjem po § 93. srp. k. z. umjesto zločinom po § 95. srp k. z. (§ 281. br. 10 k. p.). — Što zakon razumijeva u I. stavu § 95. srp. k. z. pod riječima »ako se više ljudi steku«, razabira se iz drugoga stava istoga §., prama kojemu se te riječi u ovom paragrafu identificiraju sa riječi »g o m i l a«. Prama gramatičkom i logičnom tumačenju riječi »gomila« označuje ona individualno neodredjeno mnostvo ljudi, što ga je teško prvim pogledom brojčano označiti. Gomila se upotrebljava za naznaku hrpe kamenja, iz čega se razabira, da je zakonodavac mislio na veću skupinu ljudi, kada je u ovom §. upotrijebio riječ »gomila«. Zakon u §. 95. k. z. ima u vidu pobunu — dakle veću skupinu ljudi, koja je kadra, da svojim protupravnim ponašanjem izvrgne većoj pogibelji javni mir i poredak. Radi toga zakon protupravno ponašanje zamašaja, opisanoga u §. 95. srp. k. z., s jedne strane strože kažnjava u trajanju, a s druge strane može da se kvalificira i kao zločinstvo, te da se učinioci kazne na robiju u trajanju do pet godina. Prestupljenje po § 93. srp. k. z. može počiniti ili pojedinac ili omanja skupina ljudi, koja se ne može nazvati gomilom, kad djelom napadne javne izvršne službenike pri zvaničnom radu ili kada im protivstane prijetnjom ili silom pri zvaničnom radu.

Razlika izmedju odredbe §. 95. u vezi sa prestupljenjem po §. 93. srp. k. z. i prestupljenja po §. 93. srp. k. z. sastoji se baš u broju osoba, koje sudjeluju u skupini, koja počinja koje od kaznenoga djela u §. 93. srp. k. z. Jer, dok prestupljenje po §. 93. srp. k. z. može počiniti koli pojedinac toli omanja skupina ljudi, koja se može nazvati gomilom, dotle zločinstvo ili prestupljenje po §. 95. srp. k. z. može počiniti samo onaj, koji se nalazi u gomili, koja počinja protivstajanje silom ili prijetnjom javnim izvršnim službenicima pri zvaničnom radu ili ih pri zvaničnom radu djelom napada. Pri tome je

Digitized by Google

svaki odgovoran kao pomagač, koji svjesno sudjeluje u gomili, sakupljenoj za ovu svrhu, pa makar neko ne bio suizvršiocem u napadaju djelom ili suizvršiocem protivstajanja, pošto je u gomili jedan s drugim prostorno vezan, te se protupravno ponašanje gomile mora smatrati kao izražaj volje svakoga pojedinoga člana iste. Ne traži se, ni da medju saučesnicima bude prethodnoga dogovora.

Pošto u konkretnom slučaju nisu bila nego tri optuženika, koji su djelom napali oružnike pri zvaničnom radu, te im protivstali prijetnjom i silom pri zvaničnom radu, čin od njih počinjen ima sva obilježja prestupljenja po §. 93. srp. k. z. Valjalo je radi toga ukinuti napadnutu presudu, te optužene oglasiti krivim radi prestupljenja po §. 93. srp. k. z. mjesto zločina po §. 95. srp. k. z., te im ponovno odmjeriti kaznu.

Ovakovim rješenjem ništovne žalbe optuženika postaje bespredmetnom ništovna žalba državnoga odvjetništva, koja je isticala samo razlog ništavosti broja 11 §. 281. k. p.

Priopćio **Ljubo Milanović**, predsjed. tajnik stola sedmorice.

Vožnja automobilima dogadja se pod »osobito pogibeljnim prilikama« (§. 337. u vezi sa §. 85. c. k. z.).

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B. u Zagrebu, kao kasacijonoga suda od 6. srpnja 1927. Kl 500/26.

Kasacijoni sud nije udovoljio žalbi ništavosti optuženika M. V. protiv presude okružnog suda u Splitu od 12. srpnja 1926., kojom je bio oglašen krivim za prestupak po §§. 335, 337 k. z.

Razlozi. Ništovna žalba ističući samo po broju razlog ništavosti broja 5 §. 281. k. p., ali po zakonu ne navodi okolnosti, koje bi imale tvoriti ovaj razlog ništavosti, ni izrično ni jasnim upućivanjem, pak radi toga ovaj po broju navedenih razloga ništavosti nije po zakonu izveden. Izreku o krivici optuženikova žalba ništavosti pobija sa gledišta §. 281. br. 9a) k. p. Ona bi prema naredjenju §§. 258., 288. br. 3. k. p. morala poštovati cjelokupna činjenična utvrdjenja pobijane presude, te ta utvrdjenja uzeti za osnovicu svojih izvoda u svojoj cjelini.

Ništovna žalba hoće, da je optuženik morao biti riješen od optužbe, jer da napadnuta presuda utvrdjuje, da je optuženik upotrijebio dužnu pažnju time, što je auto vozio polagano, zviždao te zaustavio auto, kada je kolo zahvatilo nogu oštećenice. Napadnuta presuda utvrdjuje naprotiv, da je oštećenica u momentu, kada je bila zahvaćena od kola auta, stojala na mjestu, a krivicu optuženikovu nalazi presudni sud u tome, što on nije gledao pred auto prolazeći preko sinjske pijace pune svijeta, preko koje je istodobno prolazio i drugi auto u protivnom smjeru tako, da se svijet morao čuvati od oba auta, jer da je pred auto gledao, da bi bio opazio oštećenicu, koja je stala na mjestu, te bi zaustavivši auto, koji je išao polagano i zviždao, bio izbjegao zahvat oštećenice, dok da optuženik sam priznaje, da pred autom nije opazio oštećenicu. Prema tome i ako napadnuta presuda utvrdjuje, da je optuženik upotrijebio dužnu pažnju time, što je auto vozio polagano i zviždao te zaustavio auto, kada je kolo auta zahvatilo nogu oštećenice, kako hoće ništovna žalba, presuda sa punim pravom nalazi krivnju optuženika u njegovu gori navedenom propustu. Šofer pri vožnji auta valja da po svojem zvanju upotrijebi osobitu pažnju. Odredba §. 335. k. z. zabranjuje svako ponašanje, koje je može ugroziti zdravlje, život i tjelesnu sigurnost ljudi. Nije potrebno da počinitelj uvidi, da svojim činom ili propustom izvrgava pogibelji život, zdravlje ili tjelesnu sigurnost ljudi, već je dostatna mogućnost, da uvidi, da je njegov čin ili propust sposoban prouzročiti ili povećati pogibelj za život, zdravlje ili tjelesnu sigurnost ljudi. U konkretnom slučaju optuženik, vozeći auto preko sinjske pijace pune svijeta, preko koje je istodobno prolazio drugi tuto u protivnom smjeru, morao je upotrijebiti osobitu pažnju, da izbjegne svaku nesreću. S pravom je radi toga napadnuta presuda gori navedeni propust optuženika označila krivnjom po §. 335. k. z., pak radi toga ne postoji istaknuti razlog ništavosti broja 9a) §. 281. k. p.

Digitized by Google

Žalba ništavosti stvarno izvadja i razlog ništavosti broja 10 §. 281. k. p., iako ga izričito ne spominje. Ona tvrdi, da automobili ne spadaju medju predmete nabrojene u §. 85. c) k. z., niti da je teška tjelesna ozljeda nastala pod osobito pogibeljnim okolnostima, pak da se radi toga čin, upisan u grijeh optuženiku, nije smio označiti prestupkom po §. 337. k. z. već prekršajem po §. 335. k. z.

Pristati je na mišljenje ništovne žalbe, da automobili ne spadaju medju predmete poimence nabrojene u §. 85. c) k. z., ali se promet automobilima vrši pod osobito pogibeljnim prilikama, jer se pogon i upravljanje vrši kompliciranim mašinskim konstrukcijama, što krije već u sebi stanovite pogibelji, a k tome automobili mogu razviti veliku brzinu s obzirom na njihovu motorsku konstrukciju i elementarnu sposobnost pogona. Promet automobilima pak dozvoljen je po svim javnim cestama, naseljima, gradskim ulicama i pijacama, pa je jasno, da je promet automobilima skopčan sa pogibeljima za prolaznike i za osobe, koje se u njima voze.

Vodjenje automobila podleže stručnoj spremi, a sobzirom na pogibeljnost njihova prometa izdani su osobiti propisi glede vožnje i glede podštete (nar. od 28. trav. 1910. br. 81 l. d. z., zakon 9. kol. 1908. br. 162 l. d. z.). Radi svega toga ispravnim tumačenjem zakona bio je čin kvalificiran prestupljenjem po §. 337. k. z., pak je radi toga žalba ništavosti neosnovana.

Priopćio **Ljubo Milanović.**

O nužnoj odbrani i njenom prekoračenju. — Kada je ovo zadnje kažnjivo?

Riešenje stola sedmorice odjeljka B. u Zagrebu, kao kasacijonoga suda od 19. srpnja 1927. Kl. 214/27.

Presudom zemaljskoga suda u Šibeniku od 11. ožujka 1927. bio je optuženik M. M. proglašen krivim za prestupak i prekršaj po § 355. k. z. Kasacijom je sud uz pristajanje vrhovnog državnog odvjetništva u nejavnoj sjednici na osnovu § 5. novele kaz. post. god. 1877. udovoljio žalbi ništavosti optuženikovoj, poništio pobijanu presudu i krivičnu stvar povratio presudnomu sudu, da ju iznova pretrese i donese opet presudu.

Razlozi: U obrazloženju pobijane presude navodi se najprije ono, što je sam optuženi iskazao, zatim se ističe, da drugih svjedoka tu nije bilo osim optuženikove supruge Stoje, koja da potvrdjuje, da se oštećenik sve više približavao optuženiku, kao da će ga napasti, a kod toga se mašao za džep za pas, pa na osnovu toga presudni sud zaključuje, da on smatra čin optuženikov s obzirom na oštećenikovu prošlost kao prekoračenje nužne odbrane, jer je »isti mogao — ma koliki bio strah od oštećenika, da bi mu mogao učiniti zlo, oduzeti život — uvidjeti, da ono djelo, koje je izveo može prouzročiti pogibelj za život trećih lica«. Što se tiče ozljede, zadane ženi Stoji, presudni sud utvrdjuje, da je istoj nanešena teška tjelesna ozljeda, i to »usliied nesmotrena baratanja kosom, a nikako ne namjerom, da je ozlijedi«.

Medjutim, iz ovoga i ovakova obrazloženja se može razabrati, da presudni sud ne shvaća ispravno zakon. Što se tiče djela ubistva nije odlučno, da li je optuženik mogao uvidjeti, da njegov djelo obrane može prouzročit pogibelj za život »trećih osoba«. Treće osobe ne dolaze ovdje u obzir, već dolazi u obzir sam Nikola M. Ako je Nikola M. protivpravno napao optuženika i taj je napadaj još trajao, onda je optuženik imao pravo da se brani. Djelo obrane redovno je izvršeno istim umišljajem, kojim i djelo napadaja. Zakon dozvoljuje napadnutomu licu, da odbije nepravo, da bi očuvao opravdano dobro — život, slobodu i imetak —, koje je nepravom ugroženo. Ako su, dakle, postojali preduslovi za vršenje prava nužne obrane, a djelo obrane je bilo srazmjerno prema djelu napadaja, onda postoji potrebna (primjerena, prava) nužna odbrana. Takova nužna odbrana nije kažnjiva — Drugačije stoji stvar, ako djelo obrane nije bilo srazmjerno prema djelu napadaja, već je prešlo mjeru, koja je bila potrebna, da se suzbije napadaj. U tom slučaju postoji prekoračenje nužne obrane. To prekoračenje nužne obrane, ako se nije desilo pod uplivom prepasti, straha ili užasa, već se desilo s drugoga kakova razloga kao n. pr. iz srdžbe, osvete, je kažnjivo kao dolozno djelo. Ako se pak preko-

Digitized by Google

računje desilo uslijed djelovanja pomenutih asteničkih afekata — prepasti, straha ili užasa — onda ono može biti nekažnjivo, a može da bude kažnjivo po §§ 335. i 431. k. z. Kažnjivo je onda, kada bi učinilac, pored djelovanja prepasti, straha ili užasa, uz veću pozornost bio mogao uvidjeti, da njegov čin obrane s obzirom na prilike konkretnoga slučaja nije bio potreban u onoj mjeri, u kojoj je u stvari izvršen, te da bi on bio mogao odbiti protivpravni napadaj i kada bi bio napadaču zadao manje zlo. Kako bi se stvar morala prosuditi u ovom slučaju, o tome se kasacijoni sud ne može izraziti, jer presudni sud nije ustvrdio sve one činjenice, koje se pri ispravnoj primjeni materijalnoga zakona moraju uzeti za osnovicu presude.

Što se tiče ozljede Stoje, ni tu se s nestašice neophodno potrebnih činjeničnih utvrdjenja ne može još da izreče osnovan sud. Ovdje će se presudni sud uputiti na propis § 335. k. z., po kojem je preduslov za kažnjivost i to, da učinilac s jednoga od razloga, navedenih u tom paragrafu, može uvidjeti, da je njegovo djelo ili njegov propust podesan, da proizvede ili poveća opasnost za život, zdravlje ili tjelesnu sigurnost ljudi.

Osnovana je, dakle, žalba ništavosti sa gledišta br. 9-a § 281. k. p., pa budući da je radi kazanih razloga neophodno potrebna nova glavna rasprava, donijelo je rješenje u smislu § 5. novele ka kriv post. 1877., uslijed česa je postao bespredmetan optuženikov priziv.

Priopćio **Ljubo Milanović**, predsjed. tajnik stola sedmorice B.

Na temelju čl. 7. zakona o štampi nije potrebno dostaviti po 5 primjeraka letka državnomu tužiocu (cenzuri).

Načelno rješenje banskoga stola od 27. listopada 1927. br. 28778 1927. III.—1556—1927.

Na temelju tužbe drž. odvjetništva u Zagrebu od 9. rujna 1927. protiv štampara R. P. radi prestupka čl. 7. zak. o št., kažnjivoga po 70 čl. istoga zakona i to radi propusta predaje pet primjeraka nekog letka cenzuri i odgovora tuženoga, kojim priznaje učin, ali mu poriče kažnjivost, zaključio je sudbeni stol u Zagrebu pod 4. listopada 1927. br. I. 3972/27, da nema mjesta, da se tuženi štampar stavi pred sud.

Rješavajući izvještaj od 14. listopada 1927. br. I. 3972/27., s kojim taj sudbeni stol podnosi ovamo spise u kaznenom predmetu drž. odvjetništva u Zagrebu protiv R. P. štamparu u Zagrebu, zastupanoga po dr. J. P., odvjetniku u Zagrebu, radi prestupka čl. 7. zak. o štampi sa pravodobnom žalbom državnoga odvjetništva proti tamosudnomu zaključku od 1. listopada 1927. br. I. 3972/27, kojim je riješeno, da nema mjesta, da se tuženi štampar stavi pod sud, priopćuje se tome sudbenomu stolu uz povratak spisa radi daljega zakonitoga uredovanja, da je

banski stol, saslušavši zamjenika državnoga nadodvjetništva,

vidivši, da je sa članom 7. zak. o št. ograničeno podavanje obaveznih i besplatnih primjeraka na novine i povremene spise, a da se letak ne može smatrati novinama, ni povremenim spisom; — vidivši, da se samo u slučaju cenzure za vrijeme rata prema čl. 31. zak. o št. imade nadležnoj vlasti dostaviti osim novina i povremenih spisa uopće svaka publikacija štampom; — vidivši, da je prema tome napadnuti zaključak na zakonu osnovan,

obustavio je žalbu državnoga odvjetništva odbaciti i napadnuti zaključak potvrditi.«

Da li je §. 315. austr. kaz. zakona ukinut proširenjem IX. i X. glave srp. kriv. zakona na područje cijele kraljevine S. H. S.

K tumačenju §. 104. v. srp. kriv. zakona

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B. u Zagrebu, kao kasacijonoga suda od 6. svibnja 1927. Kl 19/27.

Presudom okružnog suda u Splitu od 9. studenoga 1926. bio je optuženik I. R. proglašen krivim za prekršaj po §. 315. k. z. Protiv te presude uložili su žalbu ništavosti i optuženik i državni odvjetnik. Žalbi ništavosti optuženikovoj

Digitized by Google

kasacijoni sud nije udovoljio, dok je naprotiv udovoljio onoj državnog odvjetnika, poništio pobijanu presudu i na osnovu §. 288, br. 3 kaz. post. izrekao:

Optuženik I. R. kriv je, što je noću izmedju 25. i 26. prosinca 1926. u H. izvukao i uništio zvanički protokol o izglasanim nametima, koji se je čuvao na javnom mjestu na općinskoj tabli, te time počinio prestupljenje po §. 104. slovo v) srp. k. z. te se osuduje.....

Razlozi: Ništovna žalba optuženika, koja ističe razloge ništavosti broja 4. 5 i 9 a) §. 281 k. p., nije ni u kojem pravcu osnovana, dok je naprotiv osnovana žalba ništavosti državnog odvjetništva sa gledišta razloga ništavosti broja 10 l. c.

Optuženik se žali, što je presudni sud odbio dokaz putem saslušanja svjedoka P. N. o okolnostima, da je optuženik do 11 sati bio u njegovu hotelu K., te da ga je on dopratio do rešetke i tu su se razišli; dalje svjedoka I. P. i L. R. I-ova o okolnosti, da je on prošao mimo rešetke mirno, gdje ga je našao financa P-u, da sjedi i nazvao mu dobru noć, te da nije počinio inkriminirano djelo. Žalba nije osnovana. Jer, prije svega presuda ne utvrdjuje čas, kada je optuženik počinio djelo, upisano mu u grijeh, već samo općenito veli noću izmedju 25.—26. prosinca 1926., 'pak ga je optuženik mogao počiniti i prije i poslije, nego li su se rečeni svjedoci s njime sastali odnosno rastali. S druge strane ovaj je prijedlog obrane u opreci s onim, što je optuženi kazao u predizvidima, jer se, prema ovom njegovu kazivanju, svjedok N. od njega rastao i pošao drugim putem prije, nego li je on (optuženik) došao do table za općinske oglase, a prema istom kazivanju, sa svjedokom se L. R. sastao, iza kako je prošao rečenu tablu. U drugu ruku, o činu su samom bili saslušani drugi svjedoci, pak je presudni sud imao dovoljno materijala, na osnovu kojega je mogao ostvoriti pouzdan sud o samom činu.

Nerazumljivo je, kako bi moglo tvoriti razlog ništavosti br. 5 l. c. to, što u napadnutoj presudi nisu navedene olakšavajuće odnosno otežavajuće okolnosti, pri odmjerenju kazne, kada ni sama žalba ništavosti ne navodi, u kojem bi pravcu broja 5 l. c. bila presuda ništava. Nije presuda ništava po br. 5 l. c., ako propusti makar što od onoga, što je propisano pod brojem 7. §. 270. k. p. već samo radi mana taksativno nabrojenih u broju 5. §. 281. k. p. Ako je žalilac mislio, da je sud pri odmjerenju kazne prekršio propise broja 11. l. c., to je onda presudu morao pobijati ništovnom žalbom iz razloga, navedenih u tom broju. Medjutim ne postoji ni taj razlog ništavosti, jer uvaženje ili neuvaženje općenitih olakšavnih i otežavnih okolnosti, koje po kaznenom zakonu ne odredjuju posebni kazneni stav, može se pobijati samo pravnim lijekom priziva, kada postoje preduslovi §. 283. k. p.

Pristati je na mišljenje optuženikove ništovne žalbe, da su proširenjem IX. i X. glave srp. k. z. na cijelu državu već po načelu, da docniji zakon ukida raniji zakon, s kojim se ne slaže, izgubile snagu one odredbe kaznenoga zakona od 27. svibnja 1852. br. 117. I. d. z., koje uredjuju zaštitu pravnih dobara na drugi način i u drugoj mjeri nego li odredbe IX. i X. glave srp. k. z. Pravna dobra, koja štiti srp. kaz. zak. u ovim glavama, odnose se na opstanak i bezbjednost države, na državnu vlast i njene organe i na javni poredak. Radi li se o krivičnim djelima protiv ovih dobara, tada se mogu primijeniti samo gornje odredbe srp. k. z., pa makar odredbe kaznenoga zakona od 27. svibnja 1852. štitile ova pravna dobra u većoj ili manjoj mjeri, u užem ili širem opsegu. Nije za to odlučno, da li se tekst dotičnih odredaba jednoga i drugoga zakona poklapa — a u istinu se ne poklapa gotovo ni u kojem slučaju — već je odlučno, da li je zaštita dotičnoga pravnoga dobra uredjena u oba zakona. Čim je zaštita gornjih pravnih dobara uredjena u IX. i X. glavi srp. k. z., odstupaju odredbe austr. k. z., u koliko uredjuju ista pravna dobra. Gornje odredbe srp. k. z. bile su i proširene na cijelu državu, očito u cilju, da barem zaštita ovih pravnih dobara, koja živo interesuju državne uredbe, budu jednaka u cijeloj državi. Odredba §. 315. k. z. je štitila ugled državne vlasti, pak je prema izloženomu dokinuta uvadjanjem X. glave srp. k. z. I ako se činjenično stanje §. 315. k. z. ne poklapa sa činjeničnim stanjem §. 104. v) srp. k. z., ipak se optuženik ne može odriješiti od čina, utvrdjenoga u napadnutoj presudi, jer ovako utvrdjeni čin potpada pod odredbu §. 104. v) srp. k. z., pak je stoga osnovana žalba ništavosti državnog odvjetništva, koja tvrdi, da je čin, na kojem se osniva pobijana presuda, krivim tumačenjem za-

Digitized by Google

kona bio podvrgnut takovu kaz. zakonu, koji se na taj način ne može uporabiti (§. 281. br. 10 k. p.), a s toga istoga razloga je neosnovana optuženikova žalba mištavosti. U pobijanoj je presudi utvrdjeno, da je optuženik sa općinske table, koja se je nalazila na javnom mjestu, izvukao i uništio zvanični zapisnik o izglasanim nametima za godinu 1926. Da optuženik dodje do toga zvaničnoga zapisnika, trebalo je da istrgne ključanicu, razbije otvor i izvuče iznutra iz table oglas o izglasanim nametima za godinu 1926. Da je općinska tabla, odredjena za obnarodovanje općinskih oglasa, koja visi na trgu zaključana i zatvorena gvozdenom rešetkom, stavljena na javno mjesto, to i sama napadnuta presuda utvrdjuje. Općina je stavila u tu tablu zvanični protokol o izglasanim nametima za 1926. na način, da je taj protokol mogao svatko vidjeti, nu do njega nije mogao nitko doći niti ga odnijeti, ako ne bi svladao zapreke, što su se suprotstavljale, da se do zapisnika dodje t. j., ako se ne otvori rešetka, koja je priječila svakome dodir sa zapisnikom. Ako su takove zapreke bile, da se do zapisnika dodje, onda je zapisnik bio čuvan na javnom mjestu, kako to zahtijeva §. 104. v) srp. k. z. U napadnutoj je presudi ustanovljeno, da je optuženik hotimice to učinio, te prema tome postoje sva objektivna i subjektivna obilježja prestupljenja po §. 104. v) srp. k. z. Valjalo je radi toga ukinuti napadnutu presudu, presuditi odmah u stvari samoj, te optuženika oglasiti krivim prestupljenja po §. 104. v) srp. k. z.

Priopćio **Ljubo Milanović**, tajnik stola sedmorice.

Društvene vijesti

Nepomičnost sudaca imala je biti suspendovana po zakonskoj osnovi o uredjenju sudova. Naše je pravničko društvo smatralo svojom dužnošću, da prema tome na mjeravanome koraku vlade odredi svoje stanovište, pa je zato upravni odbor društva u posebnoj sjednici o tome raspravljao. Referirao je g. dr. Hugo Werk. Nakon njegova referata i svestrane rasprave prihvaćena je ova rezolucija:

Kao što je poznato, vlada je povuklaiz zak. osnove ustanovu o obustavi sudačke nepomičnosti.

Pravničko društvo u Zagrebu, sa sjednice upravnoga odbora dne 29. studenoga povodom pretresa »Prijedloga zakona o uredjenju redovnih sudova« u Zakonodavnom odboru Narodne Skupštine, naročito s obzirom na §§ 108. i 109. istoga prijedloga, koji predvidjaju mogućnost stavljanja na raspoloženje i premještavanja sudija bez njihova prethodna pristanka, u t v r d j u j e, da predložena zakonska naredjenja vrijedjaju načelo stalnosti i nepokretnosti sudija, sadržano u članu 112. ustava. — Pravničko društvo, sve da bi preuredjenje redovnih sudova u vezi s izjednačenjem zakona iz oblasti organizacije sudstva kao i iz oblasti formalnoga i materialnoga prava i zahtijevalo časovitu obustavu nepokretnosti sudija uz čvrsto jamstvo, da ju se ne će iskoristiti u druge svrhe, ipak, s obzirom na netom podvučenu pozitivnu normu ustava. k o n s t a t u j e, da nema zakonske mogućnosti, da se ta mjera provede, a da se prije ustav analogno ne izmijeni.

Literatura

Osnovi prava o štampi. — Napisao dr. Stanko F r a n k, sveuč. profesor u Zagrebu. Cieni D. 50. U ovoj netom izašloj vrlo zanimljivoj i aktuelnoj knjizi progovorit ćemo opširnije u narednome broju.

Pomorsko pravo. I. Svezak. Uvod i Medjunarodno pomorsko pravo. U ovoj knjizi od 172 stranice sakupio je prof. dr. Ante V e r o n a svoja predavanja u ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi u Zagrebu. Dr. Verona priznati je stručnjak u pomorskome pravu, pa ne treba posebno isticati solidnost i ostale vrline ovoga najnovijega njegova djela izmedju tolikih iz ove struke i prava uopće. Cijena knjizi D. 60. Dobiva se kod ravnateljstva spomenute škole.

Odvjetnik. Dne 25. XI. izašao je u Zagrebu prvi broj ovoga bulletina Društva odvjetnika u Hrv. i Slav. u Zagrebu. List će izlaziti od vremena do

Digitized by Google

vremena, prema prilikama i potrebi. Bavit će se poglavito staleškim pitanjima, ali i onim općim pravnim, napose u koliko budu svojim značenjem, svrhom i načinom obradbe naginjala više praksi no teoriji. Sadržaj ovoga broja je ovaj: Par vijesti uvoda. — Pravilnik za pomaganje oskudnih i iznemoglih članova i porodica umrlih. — Kod gosp. ministra pravde. — Stečajni upravitelj. — Obredivanje troškova. — Savez advokata. — Nadripisarstvo. — Na što se pazi i na što ne pazi. — Nepomičnost sudaca. — Za brže i lakše sudovanje. — Nove Knjige. — Prvi broj razaslan je svim odvjetnicima besplatno, pa tko ga nije slučajno primio, neka izvoli reklamirati kod redkacije, Dalmatinska ul. 4a. Za ostale je cijena Din 10.—.

O izvršenju sudskih odluka u našoj državi de lege lata. Ova rasprava beogradskoga sveuč. profesora dr. Perića, koja je izašla već kao sastavni dio Spomenice sarajevskoga Kongresa pravnika, otisnuta je u posebnoj brošuri, koja stoji D. 15. Dobiva se kod Pravničkoga društva i u knjižarama

Die Geistesverfassung der heutigen politischen Männer. Von J. M. Perić, Glarus (švicarska), 1927.

Država. To je naslov knjige, koju je napisao dr. Leonid Pitamic, sveučilišni profesor u Ljubljani, a koju je nedavno izdala Družba sv. Mohorja u Ljubljani. Uz poznatu knjigu Slobodana Jovanovića »Osnovi pravne teorije o državi« to je jedina knjiga kod nas takve vrsti. Knjiga pisana na strogo naučnome temelju ipak je po načinu obradbe namijenjena i širim krugovima osim pravničkim, pa se po toj svojoj popularizatornoj tendenciji razlikuje od spomenute Jovanovićeve knjige. Opsiže 480 stranica, a stoji u vrlo ukusnoj opremi Din. 130. Za danas objavljujemo izdanje te važne knjige, dok ćemo opširniju kritiku o njoj donijeti u jednome od slijedećih brojeva. Knjizi je dodan i mali rječnik odnosno popis onih slovenskih riječi, koje je teže razumjeti Hrvatu ili Srbinu. Time je knjiga učinjena pristupačnom osim Slovencima još Hrvatima i Srbima, bez obzira to, što znatan dio srpske, a pogotovo hrvatske inteligencije čita skoro jednako lako slovenski kao i hrvatsko-srpski.

Sudska praksa. — Sudija kasacijonoga suda u Beogradu Srbislav M. Kovačević sakupio je u dvije omašne knjige rješidbe spomenutoga suda iz godine 1925. i 1926. Na pravnome području beogradskoga kasacijonoga suda udovoljila je ova zbirka realnoj potrebi, a to se djelomice može reći i za ostala pravna područja, gdje vrijede već za čitavu državu jedinstveni zakoni, budući da u ovoj zbirci ima i rješitaba, koje se odnose n. pr. na zakon o taksama, zakon o štampi, zakon o zaštiti javne bezbjednosti, za vojni kazneni zakon itd.

Iseljenički Magazin — Taj mjesečnik za održavanje veza s našim iseljenicima počeo je izlaziti u Sarajevu pod redakcijom gosp. Borivoja N. Gavrilovića.

Ispravi! — U posljednjem broju na str. 451. u prikazu rezolucija sa Kongresa pravnika u Sarajevu ispao je tekst IV-te rezolucije, dok je pod tu IV-tu rezoluciju odnosno pod njezin naslov »Kolektivni ugovori izmedju poslodavaca i radnika« došao tekst V-te rezolucije tako, da sadržaj nikako nije odgovarao naslovu, po čemu je lahko svatko odmah mogao primijetiti poremećenje. Ispali tekst IV-te rezolucije pod naslovom »Kolektivni ugovori izmedju poslodavaca i radnika« glasi ovako:

»Treći Kongres pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca konstatuje potrebu, da se u redu ostaloga civilnoga zakonodavstva pristupi donošenju zakona o kolektivnim radnim ugovorima i o pravnoj organizaciji radničkih profesijonalnih udruženja, budući da su obje ove pravne ustanove i državnim ustavom priznate. — S obzirom na trajanje redovne procedure u rješenju privatnopravnih sporova, interes je socijalni, da sporovi o pravnim odnosima zasnovanim kolektivnim ugovorima budu predmet jedne specijalne jurisdikcije kratkoga trajanja i dvostepenoga sudjenja.«

Naslov pak V-te rezolucije, koja je u zadnjem broju poremećeniem došla pod gore citirani naslov IV.—A. rezolucije, glasi: »Pravni položaj žene u bračnom, imovinskom i nasljednom pravu«.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google